GERMANICORVM SCRIPTORVM,

QVI RERVM A GERMANIS PER MVLTAS ÆTATES GESTARVM HISTORIAS VEL ANNALES POSTERIS RELIQVERVNT,

Tomus alter:

Quo continẽtur Gotefridi Viterbiẽsis Pantheon, Werneri Rolewinkii Fasciculus temporum, & H. Mutii Chronica. Ad hos scriptores, magna diligentia recognitos, accessit nunc recens secundi Appendix, nunquam antehac in lucem edita.

Ex bibliotheca Ioannis Pistorij Nidani D.

Vitas auctorum qui hoc volumine continentur, inuenies post præfationem.

CVM INDICE LOCVPLETISSIMO.

FRANCOFVRTI
Apud hæredes Andreæ Wecheli,
ANNO MDLXXXIIII.

ANDR. VVECHELI HEREDES GERMANICI NOMINIS AMATORIBVS S. P. D.

POSTEAQVAM *soceri obitu res typographica cū reliqua hereditate ad nos deuoluta est, id nobis vnice curandum existimauimus, vt tum cæteras eius laudes tueremur, tum Germanici nominis studium pro nostra virili æmularemur. Quem animum nostrum cū præclari quidam viri perspexissent, quibus idem propositus erat scopus, vltro se instituto nostro & duces & socios præbuerunt; in primis Ioannes Pistorius, vir vt in arte medica, sic in historiarum cognitione magno cum iudicio versatus. Eius itaque consilio Germanicarum rerum scriptores in duas classes distribuimus. In prima eos posuimus, qui vniuersalem gentis historiam, vel a mundi primordiis, vel a remotissimis seculis auspicati, per multos annos vsque ad sua tempora deduxerunt: in altera eos consociauimus, qui vnius duntaxat populi aut principis res per aliquot annos gestas memoriæ prodiderunt: & pro cuiusque scriptoris ætate, locum ei in sua classe attribuimus. Qua in re cum etiam moles tomorum spectanda nobis esset, ideoque Rolewinkij Fasciculus in primum prioris classis tomum recipi non posset, in altero suæ classis tomo honestum ei locum assignare voluimus; atque vt stationem suam tueretur melius, idoneum ei comitatum addendum censuimus. Ea quoque in re lubenter nos idem Pistorius, vt humanus est & promptus, adiuuit. Eius igitur monitu in hoc altero tomo damus primum Gotefridi Pantheon; deinde Rolewinkij Fasciculum, cum Linturij Appendice; tertio, Huldr. Mutij Chronica. Quorum duo priores a mundi exordio vsque ad sua tempora historiam perduxerunt: ac Gotefridus quidem circa annum Christi 1186, in Henrico VI substitit: Rolewinkius autem, in Maximiliano I, & anno Christi 1484: Appendix Linturij, in eodem Maximiliano, & anno Christi 1514. Tertius vero, Mutius, non a mundi quidem principio, sed a prima tamen Germanicæ gentis origine commentarios suos inchoauit, eosq; continuo historiæ filo perduxit vsque ad annum Christi 1539, qui Carolo V imperij annus fuit 20. Atque vt temporum interuallis disiuncti sunt auctores isti, ita etiā diuerso scriptionis genere posteros & iuuare & oblectare voluerunt. Gotefridus, velut in poesi & prosa exercitatus, sacra pariter & profana, nunc soluta, nunc metrica oratione persequitur. Rolewinkius, quæ partim e veteribus, partim e*

recentioribus excerpsit, circulis & dimensis paginarum spatiis ita est complexus, vt tum diligentia vtilitatem, tum artificio voluptatem lectori afferat. Appendix in cæteris quidem breuis est: at de facto Caroli VIII Gallorum regis tam acrem inter duos ea ætate præstantes viros disceptationem interserit, vt res pene in foro agitari videatur, hinc Germano accusante, illinc Gallo regem suum defendente. Mutius vero, vt inter contribules suos est recentissimus, [illegible] (vt ipse in præfatione testatur) non Latinos tantum rerum Germanicarum auctores euoluit, verum etiam quotquot Germanicos eiusdem argumenti libros côquirere potuit, studiose excussit, & quæ Latini vel plane præterierant, vel manca & obscura ad posteros transmiserat, e vernaculis libris probatioribus vel suppleuit, vel illustrauit, tanta diligentia & fide, vt de Germanorum origine, moribus, institutis, legibus, & memorabilibus pace ac bello per tot secula vsque ad annum Christi 1539 gestis, nulla accuratiora ante illud tempus prodierint Chronica. Porro cum animaduertissemus hos auctores, præsertim priores, passim esse deprauatos, operā dedimus vt, quoad eius fieri posset, hac editione nostra emendatissimi prodirent. In Pantheo sane multa integritati suæ restituit Hericus Petreus, [illegible] qui totum id volumen [illegible] recognouit. Fasciculi cum duo nacti essemus exemplaria, alterum Argentinæ impressum a Ioanne Prisio, anno 1488; alterum postea sine nomine inuulgatum, vbi ex vtriusque collatione perspeximus recentius esse minus integrum, antiquius in plerisque secuti sumus. In annorum tamen numero recentior editio visa est interdum exactior. Qua de re cum decernere ipsi nollemus, quas in ambab. editionibus diuersitates inuenimus, in finem operis reiecimus, & calculum lectori permisimus. Ad nomina propria quod attinet, quia variis modis vitiata erant pleraque, Hebraica e receptis Bibliorum editionibus emendata sunt: Latina & Græca e probatis auctoribus in integrum restituta. In barbaris atque ambiguis ea exemplarium scriptura retenta est, quæ visa est magis consentanea. In cæteris diligenter cauimus ne ab exemplarium fide quidquam discederetur. Idem etiam factū in Appēdice ac Mutio. Quod reliquum est, oramus, quotquot estis rerum Germanicarum amatores, vt & hos auctores grato animo accipiatis, & si quos habetis alios qui lucem mereri videantur, eos quoque nobis & reip. impertiri ne grauemini. Valete. Francofurti, e typographeio Wecheliano, anno MDLXXXIIII.

AVCTO-

AVCTORVM HVIVS VOLVMINIS VITAE, EX TRITHEMIO ET ALIIS.

GODEFRIDVS.

GODEFRIDVS Viterbienſis presbyter, vir in diuinis ſcripturis ſtudioſus & eruditus, & ſecularis literaturæ non ignarus, ingenio præſtans & clarus, metro exercitatus & proſa. Scripſit non ſpernendæ lectionis opuſcula, quibus memoriam ſui poſteris reliquit. E quibus extat grande volumen ad Vrbanum papam tertium, carmine & ſoluta oratione mixtum, de mundi principio, de vniuerſo veteri & nouo teſtamento, & ætatibus mundi, tẽporibus, geſtis, ac hiſtoriis omnibus regum; quod prænotauit PANTHEON, lib. 18: *De mundi principio, & omn.* De aliis nihil vidi. Claruit ſub Frederico Imperatore primo, & Henrico eius filio, anno Domini M C LXXXV. *Hæc Trithemius: quibus addere lubet quæ Baſilius Ioannes Heroldus de eodem in ſua Panthei editione præfatur.* Vixit vir ille (*inquit*) quadringẽteſimum annum ante nos, aut paulo amplius: viuit ac volitat nunc per ora virûm: viuetque merito æternum. Is namque ex Babenbergenſi ſchola (quæ tum temporis fuit clariſſima) prodiens, ſacris literis inſtructus, Platonica diſciplina imbutus, philoſophus, poeta, atque hiſtoricus inſignis euaſit: lucem memoriæ rerum omni, ac præſertim Germanicis rebus intulit tantam, quantam ante ipſum alius nemo: & potuit id quidem præſtare facillime, iam ſacris & ſcriniis a Cõrado tertio, Fridenricho primo, & Hẽricho ſexto, Imperatorib. præfectus: Latinæ, Græcæ, Hebrææ, Chaldææ, multarum quoque aliarum barbararum linguarum gnarus homo: qui peregrinatione, omni terra, totoque mari per totos XL annos exercitatus, omnes omnium quas vndiq; adiit gentium Bibliothecas excuſſerat: in hoc (vt ipſe teſtatur) incumbens grato animo, vt patriæ, cui hæc omnia debebat, vicem rependeret, ſplendoreque ab ipſa recepto, illuſtraret fœda taciturnitate atque diſſimulatione inuidioſa fraudatam ſuo ornatu; quo certe nunc, aſtris ipſis par emicat, [illegible] Miſcuit proinde hic noſter (vt ille ait) vtile dulci, dum rerum enumerationem grauiſſimam, atque de rebus ſeriis diſputationum pondus interpolando, verſibus illis ternariis & quadratis non adeo infeliciter ludit. Debet profecto omnis hiſtoria, vt ſacra, ſic profana, ſiue vetus illa, ſiue aduſque eius tempora recentior fuerit vlla; debet, inquam, permultum tanto auctori. quo fit, vt maius illorum peccatum ſit, qui tanto theſauro Remp. literariam tanto tempore ſcienter defraudarunt. Nam celeberrimi ſcriptoris loco hunc habitum ſemper fuiſſe, id declarat, quod ii qui poſt illum aliqua admiratione hiſtorias ſcripſerunt, præclatiſs. huius teſtim[illegible] ſacris quibuſdam oraculis monumenta ſua confirmarũt, ac velut gemmis ſplendidiſſimis exornarunt. Cæterum vt ingenue id quod mihi ipſi perſuadeo, proferam, videor mihi nonnihil, ac ex parte quæ debeo patriæ præſtitiſſe, quod huius auctoris ſcripta indagaui, quod illa in publicum edo, atque doctis viris cõmunico. Wolfgango quoque ab *Vſſigheym*, viro memoria (quam ſemper præ omnibus rebus ſibi optabat) in libro Vitæ digniſſimo; quod hunc librum in ſua Bibliotheca Fuldenſi, etiam in maximis bellorum periculis, & ſæpius præſenti diſcrimine ſodalitatis ſuæ, conſeruarit integrum, eundemque per me euulgari voluerit; cum literati homines, quas debent gratias referre nequeant, eas quidem ac maximas agãt neceſſe eſt, Wolfgango *Schutzbar*, (alias *Milchling*) pientiſſimi illius mei patroni ſucceſſori optimo: quem dum ſano conſilio exercitatiſſimus & ſapientiſſimus ſenex, vt poſt mortem ipſius, rebus ſuis præeſſet, legeret, bonis atque literatis hominibus Mæcenatem liberaliſſimum conſtituiſſe ſe, certiſſima teſtificatione affirmabat. neque fefellit diuinum animum præſagitio cœlitus inſpirata. hic enim in bonos, in ſtudioſos, in pauperes admodum beneficus, hanc editionem vt maturarem Reipubl. bono, ſæpius admonuit, atque ardenter deſiderauit. *Hæc ille de Gotefrido.*

WERNERVS ROLEWINK.

WERNERVS ROLEWINK de Laer, natione Teutonicus, patria Weſtphalus, ordinis Carthuſienſium, domus ſanctæ Barbaræ in Colonia Agrippina, vir in diuinis

ſcripturis ſtudioſiſſimus, & valde eruditus, ingenio excellens, vita & cõuerſatione deuotus, edidit multa præclara opuſcula, quibus ſe vtilem præſentibus, & memorabilem reddidit futuris. E quibus exſtant ſubiecta: Opus grande ſuper omnes epiſtolas Pauli, quod prænotauit

Doctrinam Pauli,	lib. 14:	*Doctrina Pauli Apoſt.*
De vita quoque Pauli,	lib. 7:	*Sicut fui cum Moyſe, ſic.*
De valore miſſarum,	lib. 1.	
De regimine principum,	lib. 1.	
De ſtudio Theologiæ,	lib. 1.	
Faſciculus temporum	lib. 1:	*Generatio & generatio.*
Paradiſus conſcientiæ	lib. 1:	*Tulit Dominus Deus hominem.*
Sermones multi	lib. 1.	& alia complura.

Vidi olim in eius cellula tractatus paruos quidem, ſed plures & vtiles, quorum titulos iam a memoria tulit obliuio. Viuit adhuc in Carthuſia Colonienſi prouectæ ætatis, & varia conſcribit ſub Maximiliano Romanorum rege, anno Domini quo iſta ſcripſimus MCCCCXCIIII, Indictione XII. *Trithemius. Meminit eiuſdem & Philippus Bergomas in Supplemento Chronicorum, fol. 439.*

IOANNES LINTVRIVS.

IOANNES LINTVRIVS, ſcriptor *Appendicis* ad *Faſciculum Temporum*, paſtorem ſe nominat eccleſiæ *Hoffenſis* in *Voitlandia*. Fuit ibi anno Chriſti CIↃ CCCC XXCIX, vt in hiſtoria illius anni videre eſt. Hiſtoriam complectitur inter annum Chriſti CIↃCCCC LXXV, & annum CIↃ IↃ XIIII: in qua quidem geſta inſigniora imperij, quæ etiam apud alios habentur, deſcribit; potiſſimum tamen ad ſuam *Voitlandiam*, ſuæque *Hoffenſis* eccleſiæ res geſtas collimare videtur.

HVLDRICHVS MVTIVS.

HVLDRICHVS MVTIVS Hugwaldus Durgeus, Baſilienſis Gymnaſij profeſſor, ſcripſit de ſtudiorum ſuorum procemio libellum excuſum Baſileę. Item epiſtolam ad omnes qui Chriſtum ex animo quærunt, impreſſam Baſileæ anno 1522. De Germanorum prima origine, moribus, inſtitutis, legibus, & memorabilibus pace & bello geſtis, libros 31, impreſſos Baſileæ apud Henricum Petrum, anno 1539. Cœpit etiam ſcribere de Agricultura, & alia multa nobis incognita. [illegible] Baſileæ anno 1551. *Biblioth. Geſn. Epitome.*

PANTHEON GOTFRIDI VITERBIENSIS, OLIM NOTARII REGIS CONRADI TERTII ET FRIDERICI PRIMI IMPERATORIS, ET FILII EIVS HENRICI sexti: de vniuerso veteri & nouo Testamento; de omnibus ætatibus & temporibus seculorum, de omnibus mundi regnis & regibus & gestis eorum, de omnibus Romanis Pontificibus & Imperatoribus Romanorum, aſſignando nomina & acta & annos & dies eorum: ab initio mundi vſq; ad tempora domini Vrbani papæ tertij, & vſq; ad prædictum Imperatorem Fridericum primum, & filium eius regem Henricum ſextum.

AD DOMINVM PAPAM VRBANVM TERTIVM, PROOEMIVM.

Svmmo & vniuerſali papæ Vrbano tertio, domino & patri ſuo reuerendiſsimo, Gotfridus Viterbienſis ſacerdos indignus, ſeipſum in omni obſequio & obedientia ſubiectiſsimum.

Dum ſacroſanctæ matris noſtræ Romanæ eccleſiæ culmen inſpicio, & eius eminentiæ conſidero maieſtatem: illud ante omnia neceſſarium eſſe intueor, vt ſicut ipſa omnibus noſcitur præeſſe Principibus: ita omnes Reges, & Principes, & vniuerſæ orbis Eccleſiæ, doctrina eius & regimine adornentur: & ab ea, tanquam à fonte iuſtitiæ, totius ſapientiæ regulis inſtruantur: quia nullum ſcripturarũ elogium noſcitur eſſe authenticum, niſi ab eius ſapientiæ fluminibus, ſitientibus propinetur. Quare, ſi quod hiſtoriarum opus, noua per aliquem inſtitutione conficitur, ratio ſuggerit, vt antequam in publicum deueniat, Apoſtolico examini præſentetur: quatenus, ſi acceptione dignum eſſe perpenditur, eius mandato & iudicio approbetur: & ab eo vires authoritatemque recipiat, cui terrena & cœleſtia diuinitus ſunt commiſſa.

Eapropter, reuerendiſsime pater, hoc opuſculum longo tempore ſimplicitatis meæ ſtudiis aggregatum, & de veteri & nouo Teſtamento, atque de omnibus ferè hiſtoriis, in vnum volumen ſub compendio redactum, ad honorem Dei, & emendationem ſeu approbationẽ ſanctæ Romanæ eccleſiæ, ante veſtrum examen perferre diſpoſui, veſtræque gratiæ præſentare curaui: vt ſi, authore Deo,

per vos fuerit approbatum, ad alias ecclesias vlterius deriuetur; & non solùm clerici, sed etiam Reges & Principes habeant hoc opus à vestræ sanctitatis authoritate. Impoßibile enim est, perfecti regiminis & regiæ potestatis excellentiam conuenienter attingere his qui mundi cursum & originem aut scripturarum dogmata ignorant. Imperator verò aut Rex, qui cæteris Principibus potestate præponitur, si fuerit philosophiæ nescius, errare sæpius quàm regnare videtur. quia dum in causis Reipublicæ sapientia indiget, cogitur eam ab aliis frequenter emendicare. & ex hoc, aliena sæpius quàm sua cernitur virtute regnare. Omnes nanque Reges debent rerum statum, & iustitiæ disciplinam cognoscere: quam sola bruta animantia ignorant. Oportet etiam eos creatori de his omnibus reddere rationem. quia ipsi, quum legibus sint absoluti, non in legem, sed in Deum potiùs, videntur peccare: vnde dicitur, Tibi soli peccaui. *Quum ergo Reges, non in leges, sed in Deum peccent, & Dei solius, vestroque examini reseruentur: antiquorum regum vitam & gesta atque historias oportet eos cognoscere: vt causæ præcedentium, fiant eis in posterum cautio futurorum. Ipsi quoque Principes, inter alia beneficia sanctæ Romanæ ecclesiæ, gaudeant se hunc historiarum libellum de fonte sanctitatis vestræ suscipere: cuius instructi adminiculo, poterunt subiectos sibi populos rationabiliùs gubernare.*

Hoc autem opus, non tantùm in prosis, sed versibus annotaui: vt lectores eius, si aliquando prosas legendo fuerint fatigati, quum versus sequentes inspexerint, consonantia & delectatione metrorum ad legendum vlterius prouocentur: illi autem qui versus fortè non intelligunt, prosarum saltem lectionibus delectentur.

Intentionis autem nostræ est in hoc opere, ab ipsa prima rerum creatione incipere; immo ante omnem creationem, scilicet à diuina essentia, quæ est ante tempora. de qua frequenter quæritur; Vbi erat tunc Deus? & in quo mundo? & quid operabatur? & quomodo est trinus, & vnus Deus? & cuius erat dominus, dum nulla erat creatura? & quomodo Spiritus Domini ferebatur super aquas? & huiusmodi alia. Item de angelis, de cœlis, de planetis & elementis, atque de creatione hominis: & deinceps vniuersum vetus & nouum Testamentum, omnesq; historias gentium, regum & regnorum, sub compendio perlustramus. quæ omnia per capitula in ordine disponemus.

Nomen autem authoris libri, est GOTFRIDVS: *quod interpretatur, Pax Dei. In lingua nanque Teutonica,* Got *dicitur Deus:* & Frid *dicitur Pax. Ideoque hoc nomen huic operi satis conuenire videtur: quum in hoc libro vetus Testamentum cum nouo, Latinæ historiæ cum barbaris, & prosæ cum versibus, sub vno volumine, tanquam inuicem pacificans, concedet.*

Æstimo autem in causis huiuscemodi (sicut mos est fieri) nonnullos æmulos inuidiæ liuore torqueri: qui, prius quàm librum conspiciant, prius quàm magnam rerum copiam cognoscant, fient mihi non æquitatis iudices, sed operis detractores. Aduersus quorum insidias, talem ad defensionem mei voluminis constitui armaturam; vt per singula penè libri capitula, singula sint authorum nomina, in testimonium præsignata: quæ & lectoribus authoritatem exhibeant, & meipsum à detrahentium immanitate defendant.

Itaque

Itaque super vetus Testamentum hos habeo authores:

Mosem, Esaiam, Iosephum, Danielem, & alios Prophetas: Iesum Sirach, Dauid, Salomonem, Hester, Iudith, Esdra, & Machabæos.

In nouo autem Testamento, authores hos inducimus:

Omnes Apostolos, Clementem Papam, Dionysium Areopagitam, Origenem, Iohannem Chrysostomum, Athanasium, Hieronymum, Augustinum, Ambrosium, Gregorium: aliosq; nonnullos Ecclesiæ doctores.

Super historias verò gentilium, habemus etiam

Iosephum, Dionem, Strabonem, Orosium, Hegesippum, Suetonium, Solinum, Iulium Aphricanum, qui prima Chronica conscripsit sub Marco Crasso.

De Chaldæis quoque habemus

Berosum, qui omnia Chaldæorum scripta deflorauit.

De Ægyptiis, inducimus

Manethon historiographum & chronographum Ægyptiorum. Habemus etiam ab Ægyptiis, Mochum, Estium, & Hieronymum Ægyptium, historiographos famosissimos.

Materia igitur totius libri est, vniuersum vetus & nouū Testamentum, & vniuersi Imperatores, Reges & regna, quæ fuerunt vel sunt ab initio mundi vsque ad tempora nostra. quorum omnium notamus originē & finem, nomina, ætates, & gesta.

Sola itaque nomina regnorum, ad maiorem euidentiam, in præsenti procemio duximus subroganda:

**Babyloniorū regnū,*	*Teutonum,*	*Senonum Gallorum,*
Assyriorum,	*Lombardorum,*	*Saxonum,*
Indorum,	*Hunnorum,*	*Sueuorum,*
Ægyptiorum,	*Gothorum,*	*Siculorum,*
Argiuorum,	*Visigothorum,*	*Cretensium,*
Lacedæmoniorum,	*Ostrogothorum,*	*Scytharum,*
Thessalorum,	*Anglorum,*	*Auarorum, hoc est Vngarorum priorum.*
Sicyoniorum,	*Britonum,*	
Lydiorum,	*Pannoniorum,*	*Vinulorum, qui sunt in confiniis Asiæ & Europæ, super Mæotidas paludes.*
Amazonum,	*Athenienfium,*	
Macedonum,	*Medorum,*	
Hebræorum,	*Troianorum,*	*Vandalorum: &*
Græcorum,	*Romanorum, Regum & Consulum,*	*Sardorum regnum.*
Italorum omnium,		*Item,*
Francorum,	*Sicambrorum,*	*De Sibyllis vatidicis.*

*Ordo hic confusus.

Similiter post omnes Reges, posuimus etiam historias Imperatorum; item omnium Pontificum Romanorum gesta, & annos, & menses, & dies, nominaq; eorum: à beato Petro, vsque ad venerabilem Vrbanum tertium papam: & vsque ad dominum Imperatorem Fridericum primum, & ad filium eius dominum Regem Henricum sextum, feliciter. Amen.

OPERIS DIVISIO.

Hoc autem opus, in viginti partes diuiditur: videlicet,

Sub veteri Testamento, hæc:

Pars	pars incipit à vel ab	& peruenit vsque ad	Pars
1	creatione rerum inuisibilium & visibilium,	Adam,	1
2	Adam,	Noë,	2
3	Noë,	Abraham,	3
4	Abraham,	Mosem,	4
5	Mose,	Iosue,	5
6	Iosue,	Samuelem,	6
7	Samuele,	Dauid,	7
8	Dauid,	Romam,	8
9	Roma,	Darium,	9
10	Dario,	Alexandrum Magnum,	10
11	Alexandro Magno,	Iudam Machabæum,	11
12	Iuda Machabæo,	omnes Prophetas,	12
13	omnibus Prophetis,	Iohannem Baptistam,	13
	Sub nouo Testamento:		
14	Iohanne Baptista,	Bellum ciuile,	14
15	Bello ciuili,	Orientale imperium,	15
16	Orientali imperio,	Carolum Magnum,	16
17	Carolo Magno,	Anglos, & Saxones,	17
18	Anglis & Saxonibus,	Regalia insignia,	18
19	Regalibus,	Catalogos,	19
20	Catalogis	Vrbanum tertium,	20

Omnes hæ partes certis capitibus distinctæ sunt.

INVOCATIO AD DEVM, QVI EST PRINCIPIVM omnium rerum.

Principium rerum, primæuaque gesta dierum,
Scribere me doceat Lumen de lumine verum,
Cuius ad imperium secula sunt & erunt.

GOT-

GOTFRIDI VITERBIENSIS CHRONICORVM

PARS PRIMA.

DE DIVINA ESSENTIA ANTE OMNEM CREATIONEM, & de mundo archetypo.

DE mundi principio & omnibus eius ætatibus & regnis & regibus (authore Domino) tractaturi, ante omnia de ipso Deo aliquid prælibare intendimus, videlicet de Patre & Filio & Spiritu sancto: & quomodo tres personæ sint vnus Deus: & in quo statu, aut in quo mundo, erat Deus antequam cœlum & terram formasset, & antequam angelos vel aliquam creaturam fecisset. Quæ omnia quum sapientiam humanam, sensúmque fragilitatis nostræ exsuperent, plenariè non possumus explicare. Tentabimus tamen, quasi modò geniti infantes, quibus perfectè loquendi facultas non suppetit, tanquam infantiliter de Dei essentia balbutire, in quantum ratio patitur, & ipse permiserit, cognoscamus. Essemus enim tanquam gentes quæ ignorant Deum. nisi credentes in Deum, scientiam Dei inuestigando quæramus.

Dicimus igitur, absque præiudicio melioris sententiæ; quòd Deus est substantia spiritualis, incircumscripta, omnipotens, incommutabilis, & inæstimabilis, & æterna, & tam incomparabilis pulchritudinis, atque tam ineffabilis suauitatis, vt angeli, qui solem in septuplum sua pulchritudine vincunt, iugiter desiderent in eum aspicere, & insatiabiliter gloriæ suæ præsentiam desiderare.

Deus, a patrando dicitur Pater, quia omnia creat, omnia patrat. Dicitur trinus, & dicitur vnus, sicut (exempli causa) in solem cõspicimus. Est enim in sole, ignea substantia, splendor, & calor. quæ tria, inseparabilia sunt. Per solem, intelligo Patrem; in splendore, Filium; in calore, accipio Spiritum sanctum. Filius Dei, dicitur sapientia Patris; quia à Patre, sicut splendor à sole, procedit: Spiritus sanctus, amor Patris & Filij nuncupatur. Pater, est vis diuinitatis, quæ omnia patrat. Illa autem vis diuinitatis, quę omnia continet, & omnia disponit, Filius appellatur. Qui verò omnia inspirando viuificat & ornat, Spiritus sanctus nuncupatur. Ex Patre, sunt omnia: per Filium, omnia: in Spiritu sancto, omnia.

Quæritur autem à multis, Quum Deus sit principium sine principio, & maneat ab æterno, nunquid credendum est, quòd ante creationem huius mundi, ipse solitarius fuerit, & sine mũdo aliquo? Ad quod dicimus sicut scriptum est, *Quod factum est, in ipso vita erat.* Per hoc patet, omnem creaturam in Dei præuidentia semper fuisse visibilem: quæ postea per formam apparuit visibilis in creatione ipsi creaturæ. quemadmodum & arca vel domus concepta in mente artificis, & ad effectum perducta in formam: talis constat in forma, qualem eam artifex in mente gestabat. Vnde dicitur Deus non esse antiquior sua creatura tempore, sed dignitate, & semper in se mundum habuisse. Quem mundum philosophi vocant archetypum id est figuratiuum. De hoc mundo archetypo, in consequentibus versibus exponemus. Propterea Deus Hebraicè dicitur אדני *adonai*: & Græcè Θεὸς *theos*, id est omnia videns: quoniam antequam te creasset, omnia vidit, omnia nouit. Deus vbique essentialiter est: substantialiter autem in intellectuali cœlo creditur habitare. de quo cœlo postea dicemus, vbi de cœlis disputabimus. Deus non circunscribitur loco. Locus nanq; est res corporea, Deus autem, incorporeus: vnde & loco non circunscribitur. Nam locus, est terminus circumhabentis, secundum quod circuit circumhabitum. Deus enim quum sit substantia intelligibilis, in locis intelligibilibus est, non in sensibilibus est sensibiliter: nec tenetur à sensibili loco, sed ipse tenet locum. Quum igitur dicitur Deus esse in nobis, non vt in loco, ita in nobis erit: sed secundum quod coadest, & eo existit, & operatur in nobis. Vsualiter autem dicimus; Est in nobis; quum oporteret dicere; Operatur in nobis. Quod enim est sine tumore, sine crassitudine, &

indiuisibile secundum partem, loco circunscribi non potest. Ideoque intelligo; dum dicitur, esse in omni loco; id est continet omnem locum, & omnia loca continentur ab ipso. Fecit autem mundum sola bonitate sua, vt essent creaturę quibus suam gratiam impartiret. Dixit, & facta sunt. Dicere Dei, est in Filio suo (qui est verbum suum) omnia creare. Vnde scriptum est; *Omnia in sapientia fecisti*: hoc est in Filio, qui est sapientia Patris. Ad hæc de mundo archetypo versibus heroicis subscribemus:

Fecerat archetypum diuina potentia mundum,
Mente sua clausum, non rebus adhuc oriundum,
Non color aut forma, nec situs orbis erat.
Cœlum formari non cœperat, aut variari,
Angelus aut Cherubin, sol, luna, diésue creari
Non homo plasmari, non erat vnda mari.
Sidera non fuerant, nec erant elementa priora,
Aura vel aurora, calor, algor, tempus & hora,
Aut labor, aut requies, motio siue mora.
Nulla creatura fuerat; sed cuncta futura
Pondere, mensura, numero, deitas paritura
Protulit in species, quas modò mundus habet.
Stabat in archetypo prius, & tunc mundus in ipso;
Post dedit angelicos ciues, cœlos, & abyssos,
Pòst loca sideribus, pòst elementa Deus.
In terris, & aquis, & in æthere, corpora fudit;
Dans herbis plantisq; simul conuiuere brutis,
Dans species auium, quadrupedumq; genus.
Omnia mente Dei poterant prius illa teneri,
Eius & obsequiis, quasi facta, potenter haberi:
Quippe Deo præsens tunc erat id quod erit.
Non mutatur enim deitas, nec habet variari,
Crescere vel minui, maiórve, minórve putari:
Nec magis est locuples, plúsve minúsve potens.
Quæ loquor in summa, diffusius ordine ponam:
Sed prius hîc, quid sit tẽpus, vel quomodo, promam,
Quid sit persona, quæ deitate sonat.

Determinatio temporum, & quòd res faciunt tempora.

Res faciunt tempus, facit & dimensio rerum,
Ætates, anni motus, mora, meta dierum,
Et species operum, quæ vel erant vel erunt.
Non sibi sed rebus perituris tempora currunt,
Quæ vel erãt, vel erunt, vel sunt, vel origine surgũt,
Crescunt, aut pereunt, semper aguntur, agunt.
Sed Deus antè fuit, quàm res, quæ tempora præstãt,
Hinc igitur restat, quia temporibus prior extat,
Adonai, Sabaot, alpha vocatus & o.
Principium sine fine Deus, lux prima dierum,
Conditor est rerum, lumen de lumine verum.
Eius ad imperium secula sunt & erunt.
In se principio, Deus vnus cuncta creauit,
Ipse creata simul, pòst in species variauit,
Et dedit humanis vsibus apta magis.
Esse Dei prius est, quàm mundus cœperit esse,
Omne quod est, esse cum tempore, protulit ex se,
Nulla coæua Deo tempora, nosse queo.

De trinitate & vnitate in Deo, secundum fidem catholicam.

AD distinguendas summæ trinitatis personas, & diuinæ essentiæ mysteria declaranda, sapientia humana nõ sufficit. Nam cùm de Deo loquimur, modicũ id quod sentimus, proferre in medium dubitamus; & de eius essentia, sine Prophetarũ testimonio, quib. ipse Deus diuinitus inspirauit, scribere non audemus. Itaq; ante omnia, prophetica de Deo præsagia in mediũ (authore Domino) proferamus. Audi Esaiam; *Ego primus, & ego nouissimus: manus mea fundauit terram: dextera mea mensa est cœlos: antequam fierent, ibi eram: & nunc Dominus Deus misit me.* Ecce duæ personæ; mittens Pater Dominus Deus; & missus, Filius Deus. Tertia verò persona exprimitur, cùm dicit; *Et spiritus Domini ferebatur super aquas.* Scriptum est enim; *In principio fecit Deus cœlum & terram.* In eo vocabulo quod dicitur *Deus*, intellige Patrem. Quod autem dicit *Principium*, intellige Filium. In illo verò, *Qui ferebatur super aquas*, intellige Spiritum sanctum. Dauid dicit in psalmis; *Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.* Ecce Dominus, Deus Pater: Verbum, Filius: & tertio loco Spiritus sanct⁹. In alio loco dicit Pater; *Et spiritus meus erit in medio vestri.* Et iterũ; *Ecce mouebo cœlum & terram: & veniet desideratus cunctis gentibus.* Ecce persona Patris, & p̃sona Spiritus, & tertio loco Filius, cùm dicit; *Veniet desideratus.* Et alibi; *Filius meus es tu: ego hodie genui te.* Et iterũ; *Tecum principiũ in die virtutis tuæ: In splẽdoribus sanctorũ, ex vtero ante luciferum genui te.* Ex vtero, id est, ex substantia Patris, vel ex pectore Patris; vnde eructauit verbum bonum. Vnde ait sapientia; *Ego ex ore altissimi prodij, primogenita ante omnem creaturam.* Esaias autem manifestè dicit, Patrem genuisse Filium: *Antequam parturiret, peperit: antequam veniret partus eius, peperit masculum.* Hæc verba, nos ita intelligimus, antequam virgo in carne Christum parturiret, Pater genuit Filium in diuinitate; & antequam in virgine tempus parturiendi veniret, Pater genuit eum sine tempore. Item Esaias; *Nunquid qui alios parere facio, ego ipse non pariam, dicit Dominus?* Filius est ab æterno sicut & Pater, sicut ait Dauid: *Ante solem permanet nomen eius, & ante lunam sedes eius.* Item alius Propheta; *Egressus eius à principio, à diebus*

bus æternitatis. Audi Esaiam dicentem; *Tu es Deus, & in te est Deus.* In eo quod dicit; *Tu es Deus:* intellige Patrem. In eo autem quod dicit; *In te est Deus:* intellige Filium. Item idem ipse Esaias, vt vnum solum Deum esse ostenderet, subiunxit, dicens; *Non est alius extra te Deus: verè tu es Deus absconditus, Deus Israel.* Pater quoque de Filio dicit; *Ante luciferum genui te:* id est ante omnia tempora. Sicut & ipse Filius, sapientia, de se seipso testatur, dicens; *Nondum erant abyssi, & ego concepta sum; necdum fontes aquarum eruperant; ante colles parturiebar. Quando præparabat cœlos, aderam. Quando appendebat fundamenta terræ, cum eo eram, componens omnia.*

Quod si quęris, quomodo filius à patre sit genitus? dicimus, quia suę diuinitatis arcana nec Apostolus didicit, nec Propheta vel aliqua creatura cognouit. Esaias enim dicit; *Generationē eius quis enarrabit?* dicit etiā beatus Iob; *Sapientiam Dei patris vnde inuenies?* Item alibi; *Radix sapiētiæ, & origo Filij Dei, cui reuelata est?* Christus enim sic à Patre venit, sicut splendor à lumine: sicut verbum ab ore: sicut sapientia à corde. Ista Prophetarum testimonia in hoc loco de trinitate sufficiant. Qui autem plura voluerit, in tractatu Prophetarum huius libri, quos inter nouum & vetus Testamentum plenariè descripsimus, legat. Ibi enim de omnibus obiectionibus & calumniis Iudæorum, posuimus prophetarum autoritates, & ita plenas responsiones, vt Christiani à Iudæis, in disputationibus huiuscemodi, superari non possint. In hoc autem præsenti titulo, de tribus personis, secundum Athanasium, id est de fide catholica, versificè superaddimus; atque similitudines de sole, de igne, & de aliis quibusdam, ad declarandas tres vnius substantiæ personas, dictauimus, sicut annotata leguntur in metris.

Item de tribus personis.

Ante creaturam genitor Deus & genitura,
Primaq; natura, nouit statuitq; futura:
Prima salus vera, trinus & vnus erat.
Filius a patre genitus, Deus in deitate,
Spiritus a patre, natiq; fuit bonitate.
Sic tres personæ sub deitate patent.
Hic vnum, diuersa Deum tria nomina pandunt;
Est Pater, est natus Deus, est & Spiritus almus.
Tres ita personas nomina trina sonant.
Qualibet hic persona Deus, Dominusq; vocatur;
Sed Deus est vnus qui creditur, vnus amatur,
Vnus adoratur, religione patrum.
Qualibet æternus Deus est, rerum dominator,
Qualibet omnipotens, cœli terraq; creator.
Nec tamen esse Deos tres, perhibemus eas.

Exemplum trinitatis, & similitudo de sole.

Si qua loquor quæ te moueāt homo, respice solem;
Sol tibi splendorem semper parit atq; calorem.
Sol, calor, & splendor, sic simul esse solent.
Tres quoq; personæ sic sunt deitate sub vna,
Quod personarum substantia permanet vna:
Quæq; simul pariter, semper vbique manent.
Exempli causa, Pater est substantia solis,
Filius est splendor, calor est vtriusq; vigoris,
Spiritus ipse Dei, perpetualis ei.

Item similitudo de tribus virtutibus animæ, in trinitate.

Fantasia, & Ratio, Memoratio, tres animales
Virtutes substantiuæ sunt, & speciales;
Spiritus has peragens, vnus agendo manet.

Item similitudo de folio triplicato, in trinitate.

Si triplicas folium, plica trina fit; est tamē vnum,
In triplici folio tria sunt, vnumq; resumunt,
Sic etiam varias tres facit vna vias.*

* *nescio an* non res pro tres.

Similitudo de igne, in trinitate.

Est ignis, calor, & motus; sic ipsa videntur,
Vt neq; disiuncta, neq; disiungenda putentur,
Nam tria sic semper feruidus ignis habet.
Sic Pater & Natus, & Spiritus, in deitate,
Tres sunt personæ, pariter sibi perpetuatæ,
Et tres sunt vnum, quod ratione patet.

Item simile de gladio, in trinitate.

Ter Deus exprimitur, personaq; trina notatur;
Ter tamen expressus vnus Deus esse probatur.
Disce per exemplum de ratione datum.
Nunc sit in exemplis gladius, sit mucro, sit ensis:
Non ibi tres gladios sub trino nomine sentis;
Vnus erit gladius, vnus vt ipse Deus.

Aliud simile de verbo, in trinitate.

Ex vno verbo tria peruenientia cerno.
Scribe volo, vis, vult, *tria sunt, vno data verbo;*
Sed tres personas, vis, volo, vultque, *sonant.*

Item simile de nomine, in trinitate.

Tres etiam casus, ex vno nomine surgunt.
Dic iustus, iusti, iusto, *tres sunt ibi casus:*
Sed tribus his vnum nomen inesse datur.
Ter quoq; sol, sol, sol dictus, sol permanet idem:
Nominibusq; tribus dictus Deus, est Deus idem,
Nomina sic tria sunt, vt tria sint & idem.

De creatione; & ordinibus angelorum; & de diabolo; & de animabus sanctorum.

DVM cœlestium ciuium secreta rimamur, supra modum fragilitatis nostræ digredimur. Vnde & de angelis loqui pertimescimus, quia solius Dei scire est, quomodo diuinorū spirituum in cœlesti glo-

ria natura consistat. Nouem tamen esse Angelorum ordines, ad explenda Dei ministeria, eloquia diuina declarant. De quibus Paulus scribens ad Ephesios ait; *Supra omnem principatum & potestatem & dominationem & virtutem.* Item ad Colossenses ait; *Siue throni, dominationes, principatus, potestates.* Inde & de Angelo, qui primus est conditus, propheta ait: *Omnis lapis preciosus operimentum tuum; sardius, topazius & iaspis, chrysolithus, onyx & beryllus, sapphirus, carbunculus & smaragdus.* Per nouem ista nomina lapidum, nouem intelligimus ordines angelorum. Quibus omnibus ordinibus ille primus angelus ornatus & opertus fuisse dicitur; quia dum omnibus agminibus angelorum prælatus est, ex eorum comparatione clarior fuit: & beatus Gregorius subtiliter idem asseuerat: ait enim; inter eos esse principatus ac potestates, qui Dei nutu mirabiliter dignoscuntur. De quibus alij ad nos in mundum futura prænunciare mittuntur; alij à Deo sunt instituti, vt signa & miracula frequentius faciant. Quidam autem subiectis sibi Angelorum spiritibus præsunt, eisque ad explenda ministeria principantur. Alij tanta diuinitatis gratia replentur, vt in eis Dominus sedeat, & per eos iudicia diuina decernat. Alij tanto prouectiori scientia pleni sunt, quanto claritatem Dei vicinius contemplantur. Quidam vero ita Deo coniuncti sunt, vt inter eos & Deum nulli intersint, tantoque magis ardent amore, quanto subtilius claritatem diuinitatis eius aspiciunt. De illis in Euangelio dicitur; *Angeli eorum in cœlis semper vident faciem Patris mei, qui in cœlis est.* De eis etiam Daniel propheta ait; *Millia millium ministrabant ei, & decies centena millia assistebant ei.* Vnde nobis grauis oritur quæstio. Si enim semper vident Deum, & si semper Deo assistunt, quomodo à Deo mittũtur in mundum, qui nunquam à Deo recedunt? Dionysius Areopagita dicit; Ex minoribus angelorum agminibus foras, ad explenda ministeria, vel visibiliter vel inuisibiliter, mittuntur; scilicet qui ad humana solatia, aut angeli, aut archangeli veniunt. Nam superiora agmina, nunquam à supremis recedunt. Illa enim quæ præeminent, vsum exterioris ministerij nõ habent. Contra quem Esaias dicere videtur, *Volauit* (inquit) *ad me vnus de Seraphim, & in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari: & tetigit os meum.* In hoc loco Seraphim, qui dicitur ardens vel incendens, officij sui nomen expressit, quum carbone os Esaiæ tetigit, vt peccata loquutionis incẽdendo curaret. Nos autem aperte scimus, quia alij spiritus alios mittunt, vt per illos ministeria expleantur. Zacharias enim propheta sic ait: *Ecce angelus qui loquebatur in me, egrediebatur: Et alius angelus egrediebatur in occursum eius, & dixit ad eum; Curre, & loquere ad puerum istum, dicens: Absque muro habitabitur Hierusalem.* Ecce angelus ad angelum præcipit, vt currat & loquatur. vnde dubium non est, quin alius alium mittit. Minores verò sunt, qui mittuntur: maiores enim, qui mittunt. Sed hîc de illis qui mittuntur, certum habemus, quia veniendo ad nos ita implent exterius ministerium, vt nunquam tamen desinat interius per internam contemplationem. Igitur mittuntur, & Deo semper assistunt. Paulus enim de eis ait; *Nónne omnes sunt administratorij spiritus, in ministerium missi, propter eos qui hæreditatem capiant salutis?* Item legimus, quòd ad Abraham angeli missi sunt; & ad Lot in Sodomis; & ad Tobiam; & ad Zachariam patrem Ioannis Baptistæ; & ad Mariam virginem; & ad Petrum in carcere; & ad sanctam Cæciliam. Quomodo autem possunt Deo assistere, & semper faciem Dei videre, qui pro nostra salute in mundum frequenter mittuntur? Hanc quæstionem beatus Gregorius super Moralia in Iob subtiliter soluit, dicens; Si, quantæ subtilitatis sit angelica natura, pensamus, ipsi non sic a diuina visione foras exeunt, vt internæ contemplationis gaudiis priuentur. quia, si conditoris aspectum, quando mittuntur, amitterent, neque homines iacentes erigerent, nec futura possent prænunciare, nec fontem lucis, quem eundo sic amitterent, in cœlestibus propinarent. Itaque in hoc est angelica natura à nostræ conditionis natura distincta, quod nos & loco circumscribimur, & cæcitatis ignorantia coarctamur. Angelorum verò spiritus, loco quidem circunscripti sunt, sed tamen illorum scientia longè supra nos incomparabiliter dilatatur. Interius enim & exterius sciendo distincti sunt, quia ipsum fontem scientiæ Deum assiduè contemplantur. Quid enim ignorare possunt illi, qui Deum, scientem omnia, sciunt. Angelorum itaque scientia, comparatione nostræ scientiæ,

entiæ, incircunscripta & inæstimabiliter dilatata est: sed cōparatione diuinæ scientiæ satis angusta. Similiter & ipsi angelorū spiritus, comparatione nostrorum corporum, spiritus sunt: sed cōparatione summi & incircūscripti spiritus Dei, corpora sunt. Igitur & à Deo in mundum mittuntur, & Deo semper assistunt. Per hoc enim quod circunscripti sunt, exeunt & mittuntur; per hoc verò quod incircunscripti sunt, intus cum Deo semper sunt, & semper Deo assistunt, & ab eo nunquam recedunt. Ergo & faciem Dei Patris semper aspiciunt, & in mundum ad nos veniunt. Ad nos veniunt spirituali præsentia foras exeuntes; & cum Deo sunt, & præsentiā Dei, à qua recesserant, per internam cōtemplationem conseruant. Sed quia angelorum nomina perstrinximus, superest vt officiorum ipsorū vocabula exequamur. *Virtutes* igitur sunt, illi spiritus, per quos signa & miracula frequētius fiunt. *Potestates* sunt, illi qui etiam ipsis bonis spiritibus præsunt. *Dominationes* vocantur, qui potestates & principatus in alta transcendunt. *Throni*, sunt illi spiritus vocati, quibus ad exercēda iudicia pręsidet Deus. Thronus enim in Latino eloquio sedes appellatur: vnde Dauid; *Tu sedes super thronum, qui iudicas æquitatem. Cherubim* quoque dicitur plenitudo scientiæ; & ideo illa agmina subliminiora, Cherubim sunt vocata. *Seraphim* verò vocantur, quæ, singulari propinquitate sui cōditoris, incomparabili ardent amore. Seraphim nanque ardentes, vel incendentes (vt diximus) interpretantur, quia inter Deum & illos, nulli intersunt. Ad illos autē ordines, quos diximus, angelorum, tātos homines credimus ascensuros, quāti sunt electi angeli, qui illic remanserunt, sicut scriptum est: *Statuit terminos gentium, secundum numerum angelorum Dei.* Ad hęc altera quęstio nobis proponitur; Quomodo diabolus inter angelos bonos aliquādo scribitur esse? vt in libro Iob; *Adfuit* (inquit) *etiam Satan ante eos*; scilicet inter angelos. Qualiter cum electis angelis esse potuit, qui, damnatus per superbiam, a cœlis & à sorte angelorum dudum eiectus exiuit? Vnde dicimus; quia satis inter eos fuisse potuit, qui, quamuis beatitudinem amiserit, naturam tamen angelis consimilem non amisit. Et si culpis aut meritis prægrauatur, cōditione tamen subtilis naturæ extollitur. Ergo inter filios Dei, id est inter angelos, rectè Satan coram Deo adfuisse dicitur: quia intuitu illo, quo Deus omnipotens omnia spiritualia cōspicit, etiam Satanam, ordine subtilioris naturæ ipsius videt; teste Scriptura, quę ait; *Oculi Domini contemplantur bonos & malos.* Sed obiicitur forsitan nobis quia scriptum est; *Beati mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Satan verò qui mundo corde esse non potest, quomodo videre potest Deum? Quod ita absoluimus; quia dicit Scriptura, Satanam inter filios Dei, id est inter angelos coram Deo adfuisse: sed non dicit eum vidisse Deum. Venit Satan, non vt videret, sed vt videretur. Stetit enim corā Domino, sicut cæcus ante solem: qui radiis quidem solis perfunditur, sed lumen non videt quo illustretur. Virtus autem diuina quæ omnia intuenda penetrat, immundum spiritum, non se videntem, potest videre; quia dum immunda Deū fugiunt, Deum latêre non possunt. Vnde quia omnia nuda sunt diuino cōspectui, Satan adfuit pręsens præsenti; sed Deum se videntem non vidit. Quod autem dixit Satan ad Dominum se interrogantem; *Circuiui terram, & perambulaui eam per gyrum in circuitu*: laboris eius angustia designatur. Ideoq; laborando terram circuit, qui in culmine cœli quietus stare contempsit. Qui dum se non transuolâsse terram, sed perambulâsse insinuat; quanto peccati sui pondere in terra prematur, demonstrat. Hinc ait Dauid; *In circuitu impij ambulauit.* Quæritur autem, quomodo loquatur Deus ad angelos, vel angeli ad Deū? Quomodo sanctorū animæ ad Deū, vel Deus ad ipsas loquitur? Quomodo Deus ad diabolum, vel diabolus ad Deum?

Dicimus itaque, quia Deus ad sanctos angelos eo modo loquitur, quo eorū mentibus occulta sua quasi visibilia ostendit; vt quicquid agere debeant, in ipsa contemplatione deitatis legant: & velut quædam præcepta vocis, sint ipsa gaudia cōtemplationis. Et sicut hominibus, per aures audientibus, aliq.d voce exprimitur: ita præceptum Dei, angelis Deū contemplantibus inspiratur. Angeli autē Deo loquūtur, quū ad laudē Dei eorū mentes mouentur: quia voces eorum, nō quasi per distincta verba formantur, sed mentes innumeris modis Dei celsitudinem admirantur & venerantur. Deus ergo tūc angelis loquitur, quum eis voluntas eius manifestatur. Angeli autē tunc Deo loquūtur, dum per hoc quod

Deum super se aspiciunt immotum, diuinæ admirationis exurgunt.

Sanctorum animæ tunc loquuntur ad Deum, cùm earum desideria ante conspectum Dei extẽduntur. Tanto enim in aures diuinitatis maiores voces siue clamores exurgunt, quanto in eius desiderium sese plenius fundunt. Animarum itaq; verba, sunt ipsorum desideria. Vnde Propheta ait; *Desideria cordis eorum exaudiuit auris tua.* Respondere autem Dei ad animas sanctorum, est desideria eorum complere, easque semper ad meliora desideria roborare. Quæritur, quum animam è corpore egredientem videre non possimus, quomodo animam viuere credimus post mortem? Hanc quæstionẽ in Dialogo soluit Gregorius, dicẽs: Quid mirum (ô Petre) si animam egredientem non vidisti, quam etiam manentem in corpore non vides? Et addit: Si, dum mecum loqueris, non vides animam meam, nunquid propter hoc, me exanimẽ esse putes? Anima enim sicut in corpore inuisibiliter est, ita inuisibiliter exit à corpore. Quòd si dicis; quòd cognoscis animam viuam esse in corpore, ex ipsis motibus corporis cognoscis: sed ea discedente, motus eius nõ sentio; & ideo nescio an viuat: respondeo, quòd res incorporea non videtur per rem corporeã; sed res corporea videtur per incorpoream. Oculus nanque tuus per omnia corporea aspiciat; nisi res incorporea eum adiuuet, nihil videbit. Tolle enim mentem, & statim oculus qui videt, non videbit. Subtrahe animam inuisibilem à corpore, & oculi corporei aperti nihil videbũt. Vnde sequitur, quòd visibilia nũquam nisi per inuisibilia possunt videri; & in hoc mũdo visibilia per inuisibilia disponũtur. Sicut enim creator Deus est inuisibilis, ita sibi angelos & animas creauit inuisibiles: vti ab eis Deo inuisibili inuisibiliter ministretur. Et sicut Deus aspirando, implendo & regendo, inuisibilia viuificat; ita per inuisibilia semper visibilia in hoc mũdo reguntur. Sed fortè (ô importune disputator) dices; Non credo viuere animã extra corpus, nisi ostenderis mihi aliquas eius manifestas actiones & opera extra corpus: sicut ea manente in corpore, per motus corporis eam viuere certioramur. Respice itaq; corpora sanctorũ mortua & extincta & partim in puluerem redacta, quales motus & actiones ostendunt in mũdo. Ægri ad ipsa venientes sanantur; dęmones effugantur, mortui suscitantur; & alia miracula per eas innumerabilia fieri comprobãtur. Item animæ iustorum corporeis oculis in cœlum deduci sæpe vidẽtur; alię in specie hominis, vt sancti Martini: aliæ in specie columbæ, & aliis modis. Videntur etiam angeli deferentes eas: videntur Apostoli: videntur & alij sancti Dei adstare morientibus, & confortare eos, & deducere animas eorũ. De quibus, qui multa volunt legere & cognoscere, ad Dialogũ beati Gregorij recurrãt, moneo.

Loqui autem Dei ad diabolũ, est ipsum diabolum de prauis eius actibus arguere, & iniquitatis eius impetus refręnare. Diaboli autem respõdere, est omnipotentem Deum nihil posse celare: sicut in Iob scriptũ est; *Circuiui terram, & perambulaui eam.* Tunc enim interrogatus à Domino, nihil celare potuit, sed circuitus & labores suæ prauitatis expressit. Notandum autem quòd hunc mundũ voluit creator constare ex angelis & hominibus. Angelorũ quidem ordines nouem constituit, hominum verò vnũ. In quib. trinitas deitatis & vnitas designatur. Nouenarius enim numerus per ternariũ tertiò repetitus, significat trinitatem. Vnus verò ordo, indicat vnitatem. Vt Deus ab angelis & ab hominibus in trinitate, & vnitate laudetur. Quòd si quæritur; quando Deus angelos creauit? dicimus, quòd tunc, quando dixit Deus, *Fiat lux*: angeli facti sunt. lux scilicet de luce Deo. vnde & primus angelus dictus est Lucifer. Propterea dicit Pater Deus ad filiũ; *Ante Luciferum genui te*; id est ante angelum illum, qui Lucifer est nuncupatus. Noluit dicere; Fiant angeli; sed dixit, Fiat lux; vt per excellentiam lucis, sublimis natura angelorum insinuetur. Græca autem lingua, *Angeli*, nuncij dicuntur: *Archangeli* verò summi nuncij nuncupantur. Vnde cœlestes ciues, semper quidem sunt spiritus; sed semper angeli, id est missi, esse non possunt: quia tunc tantùm angeli sunt, quũ per eos aliqua nunciantur.

Quæstio, cuius erat Dominus quum nulla erat creatura?

Ante creaturam, dum nulla foret genitura,
Nullaq; natura, neque prodita forma futura,
Cui dominabatur, cum deitate sua?
Denique quum Dominus Deus ipse fuisse legatur,
Est opus vt pateat cui materiæ dominatur.
Nam sine materia non dominator erat.

Solutio

Solutio quæstionis.

Essentia quidem fuit, hic dominatio pridem,
Fitq́, relatiuè Dominus, pòst conditor idem.
Hanc tibi de Domini nomine tolle fidem.
Omnia ventura sibi sunt præsentia semper,
Quæ quasi facta videt, noscitq́, creatq́, potenter,
Vnde patet Dominum iure fuisse prius.

Natura quidem angelica, tanquã ignis spiritualis esse describitur, vt ait Propheta: *Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis.* Cùm autem nominamus angelos, dicentes, Michaël, Gabriel, Raphaël, scias hæc non esse nomina angelorum, sed agnomina, ab hominibus inuenta & frequentata; vt per hæc dignitas & officium eorum designetur. Vt Michaël dicitur, quasi Deus, qui est præpositus paradisi. Gabriel, fortitudo Dei. Raphaël, medicina Dei. Tanta est enim dignitas & scientia angelorum, vt videantur propriis nominibus non indigere.

Sic primus angelus, non proprium, sed accidens nomen habuit, Sathahel, id est contrarius creatori; quia cùm vidisset se omnes ordines angelorũ gloria & dignitaté præcellere, spretis omnibus, voluit Deo æqualis, imo maior apparere. Vnde à cœlesti aula in carcerem inferni, tanquã malefactor, detrusus, sicut prius pulcherrimus, ita factus est teterrimus; prius splendidus, postea est tenebrosus; prius honore laudabilis, postea errore execrabilis. Qui etiam casum suum præscire non potuit, neque in cœlo vna hora remãsit. Vnde ait Christus de eo; *Quia in veritate non stetit.* Mox enim, vt creatus est, cecidit, nec vnquam cum angelis beatam vitã duxit, sed eam quasi fastidiendo proiecit. Mox enim creatus per superbiam intumuit, & sese auertit à luce veritatis. Vnde beatæ & angelicæ vitæ dulcedinem non gustauit, quam nondũ acceptam fastidiuit, eamq́; nolendo deseruit & amisit. Alij autem qui cum eo erant, eiecti sunt. In hoc præcipuè peccauerunt, quia ei consenserunt, placuitq́; illis extollentia ipsius; ita vt, si ipse Deo prçualuisset, ipsi etiam intenderent cçteris angelis præualere. Ideoq́; principes, & sequaces eius, cum eo proiecti sunt in infernum, & in hunc aërem tenebrosum: vbi tanquã in inferno ardentes, suppliciis intolerabilibus affliguntur. Quia propter hoc in aëre relicti sunt, vt electi Dei per eos probẽtur, & magis coronentur; reprobi autẽ per eos seducantur, & cum eis in extremo examine perpetuis incendiis addicantur.

Quòd si quæritur quare ad obedientiã & pœnitentiam non sunt reuersi, sicut reuersus est homo? Dicimus; quia sicut nullo instigante peccauerunt & ceciderunt, ita etiam nullo instigante pœnitere & resurgere debuerũt. Est & alia ratio: Quia sponte sua malum elegerunt, iustè ablata est eis voluntas bene volendi; ideoq́; nunquam possunt redire.

Quæritur cur nõ redemit Christus diabolum perditũ, sicut redemit hominem? Vnde dicimus, quòd angeli omnes non sunt ab vno angelo procreati: sicut omnes homines, ab vno homine prouenerunt. Sed omnes angeli, pariter sunt à Deo creati. Vnde si Christus, ab vno angelo angelicam naturam sumpsisset, solum illum angelum redemisset, vt mori nõ posset: sicut per solum hominem Adam, & omnis eius generatio est redempta. Deus enim pro satisfactione noluit aliquid, nisi mortem accipere. Angeli autem, mori nõ possunt. Et ideo irrecuperabiliter perierunt.

Ideo quæritur quare non creauit eos Deus tales, vt peccare non possent? Dicimus; quia fecit hoc propter iustitiã, vt aliquod initium boni vel mali ex arbitrio eorum fieret, quòd à Deo remunerari debuisset. Nam si ita creati fuissent, vt peccare non possent, essent quasi vinculo colligati, nullum per se ipsos haberẽt initium boni, quod esset remunerandum. Dedit ergo eis liberum arbitrium, vt sua spõte possent & vellent, & nollent, vnde possint bene vel male remunerari.

Sed fortè dices, ô lector; Quare creauit Deus diabolum, cùm sciret eum malum esse futurum? Respondeo, quia propter operis sui ornatum. Sicut pictor nigrum colorem substernit, vt albus apparentior fiat; sic per præuaricationem malorum iusti clariores fiunt.

Sed si dicis; quare loco illorum alios bonos angelos non creauit? Scias, quia alij pro eis restitui non debuerunt, nisi tales essent, qualis illi fierent si permansissent, non visa vel cognita vlla pœna peccantiũ; quod est impossibile. Nam quãdo illi peccauerunt, mox in pœnam transierunt.

Quçritur si dçmones omnia sciant? Dicimus, quia ex sui natura multam habent scientiam, non tamen omnia sciunt. Sed quanto angelica natura subtilior est, quàm humana, tãto in omnibus artibus sunt peritiores: futura nesciunt, nisi quantum de

astrorum scientia colligunt, & quãtum eis à Deo permittitur. Porrò, cogitationes & voluntates nemo scit nisi solus Deus, & cui ipse voluerit reuelare. Dæmones bonum nec sciunt nec possunt. Ad malum verò efficaces sunt, non quantum ipsi volunt, sed quantum eis à bonis angelis permittitur.

Boni angeli in bono ita firmati sunt, vt cadere non possint. Non possunt dico, quia nunquam malum volunt. Diabolus verò in bono confirmari non potuit, quia non tandiu in cœlo permansit, vt posset firmari. Nec tamen casus diaboli fuit confirmatio aliorum, sed meritum ipsorum. Cùm enim vidissent malos per superbiam malum eligere; ipsi indignati elegerunt creatori fortius inhærere. Vnde continuò pro remuneratione acceperunt cõfirmationem, & qui prius de sua beatitudine incerti fuerant, facti sunt certi.

Quòd si quæris, qualem formam habeant angeli? Dicimus, quia quasi formam Dei. sicut enim cera sigillo impressa, recipit sigilli signaculum; sic impressa est eis per signaculum similitudo Dei. Vnde ait ad diabolum Ezechiel: *Et tu Cherub, signaculum similitudinis Dei fuisti.* Sed signaculum similitudinis minus est quam ipsa similitudo. Vnde interior homo noster, id est anima hominis; dignior angelo creatus esse videtur, quia ad imaginem & similitudinem Dei creata est. Minus est enim signaculum similitudinis, quàm ipsa similitudo. Sicut scriptura vel pictura, minor est illo qui sculpitur, aut pingitur? Boni angeli omnia sciunt, quia ipsum Deum, scientem omnia, sciunt & vident & contemplantur; & nihil est in rerum natura, quod ipsi non possint.

Casus autem malorum angelorum minuit numerum eorum. Veruntamen homo creatus est, vt impleatur numerus electorum, tam de substãtia corporea, quàm de spirituali. Corpoream substantiam dico, de corpore hominis, quod constat ex quatuor elemẽtis. Vnde & microcosmos, id est minor mundus vocatur. De quo postea, autore Deo, dicemus, cùm de creatione Adæ primi hominis tractabimus.

Ista de angelis & de animabus sanctorum, & de iniquis spiritibus, pro modulo nostro prosaicè descripsimus; consequentia verò de eadem materia versibus exprimemus.

Item de Angelis.

Angelus esse Dei cœlum, quum sæpe legatur,
Creditur æternus immortalisq; creatus,
Nec tamen omnipotens, vt Deus esse datur.
Prima creatura fuit angelus, alma figura,
Tempore, mensura, satis optima, non moritura,
Virgine natura, cœlica vita sua.
Ter tribus ordinibus cœli statione locatur,
Numine nominibus distinguitur & variatur,
Ferre ministerium sub deitate datur.
Nomina spirituum si lector in ordine quærit, 10
Possumus hîc Michaël, Gabriel, Raphaëlq; fateri,
Amplius in cleri nescio sorte geri.
Angelus est cœlum quod possidet ipse creator,
Cœli cœlorum quibus alpha & ω dominatur,
Tota quibus deitas aspicienda datur.

De anima hominis, quomodo sit cœlum Dei.

Interior quoq; noster homo sit in ordine cœlum,
Fitq; Dei solium deitatis numine plenum,
Si sine peccato vixerit ante Deum.

Quomodo carnalis homo fit similis Deo.

Carnalis sic forma Deo similanda putatur,
Quum sit homo Christus, homini deus assimilatur,
Sic similis Christo carne fit omnis homo.

Quòd internus homo noster est dignior angelo in sui creatione, secundum Eusebium.

Esse Deo similis nequit angelus ipse mereri, 30
Sicut Esaias solet ipse propheta fateri,
Suppositis titulis qui mihi testis erit.
Dicit Esaias, tu Cherub ante fuisti,
Signaclum signi Domini, sed pòst cecidisti,
Tu signum signi, sed nec imago Dei.

De eodem, secundum Esaiam.

Angelus vt signum narratur imaginis esse,
Sed nihil est illud, cui signum noscitur esse,
Vnde nec est similis, sic nec imago Dei.
Nam sculptura facit signum, non par tamen illi 40
Cuius habet speciem, neq; cui signacula fingit,
Nec signi species significata tenet.

De eodem, secundum Eusebium.

Esse Deo similis solus valet ille videri,
Cui Deus vnitus voluit sub carne teneri,
Cuius & obsequiis, angelus aptus erit.
Quum legimus quondã dixisse Deum, Faciamus,
Ciuibus hoc tunc angelicis dixisse negamus,
Immo pater genito dixerat ista suo. 50
Lucifer ipse Deo similis fieri meditatus,
Mox quasi peccator pro crimine præcipitatur,
Quippe Deo similis non erat esse datus.
Si non ille fuit similis, quum maximus esset,
Credere non, alios similes fore, dico necesse,
Ast homo fit similis, quum sit imago Dei.

De

De operibus sex dierum.

QVI viuit in æternum, creauit omnia simul. Omnia simul & semel fecit. Distinxit autem per partes in sex diebus. tribus diebus distinxit elementa, & tribus ea quæ sunt super elementa. Primo die itaque fecit diem æternitatis, id est spiritualem lucem, & omnẽ spiritualem creaturam. Secunda die fecit cœlũ illud, quod creaturam spiritualem à corporali secernit. Tertia, mare & terram. Aliis verò tribus diebus fecit ea, quæ infra sunt. Quarta die fecit diem temporalitatis, & solem & lunã, & stellas in supremo elemento, quod est ignis. Deinde aërem & aquam. In aëre fecit volucres: in aqua pisces. Item in crassiori parte aquę fecit aquaticas aues. Quinta die, de vltimo elemento, id est de terra fecit quadrupedia, & omnes bestias. Et licet apud nos, lapides & metalla iudicentur insensibilia, omnia tamen creata sentiunt creatorẽ. Nihil enim fecit Deus, quod eum non sentiat: omnia enim Deo animata sunt, & Deo viuunt, & sentiunt creatorem. Cœlum sentit eum, quia eius iussu, incessabili reuolutione, circuit semper. Vnde dicitur; *Qui fecit cælos in intellectu.* Sol & luna & stellæ sentiunt Deum, quia loca sui cursus inenarrabiliter seruando repetunt. Terra sentit eum, quia iussu eius firmata stat super aquas, & fructum reddit in tempore suo. Flumina Deum sentiunt, quia semper ad loca vnde effluunt, reuertuntur. Mare & venti eum sentiunt, quia imperante eo quiescunt. Mortui eum sentiunt, quia ad eius imperium resurgunt. Infernus eum sentit, quia eo iubente reddit quos deuorat. Omnia bruta animalia Deum intelligunt, quia legem à Deo insitam iugiter custodiunt. Hæc tamẽ omnia fiunt per ministeria angelorum. Quod autem dicitur, Vespere & mane; Vespere est finis iam consummati præordinati operis. Mane, est incœpti vel ordinandi operis principium. Ad hæc de sole & luna, atque de aliis planetis & stellis, quædam alia versibus, secũdum doctrinam beati Clementis Papæ, dicemus. Veruntamen cùm de firmamento & syderibus scribere pollicemur, non illam astronomiæ artem, vel omnium syderum scientiam promittimus, sed ex libro Hierarchiæ, quem sanctissimus Papa Clemens composuit: quem etiam Dionysius Areopagita est imitatus, tam de syderibus, quam de elementis pauca ponemus. Alios verò astrologos, aut necromanticos non sequemur. Neque illas etiam philosophicas tangemus mirandas subtilitates, sed planè ac simpliciter, sine præiudicio melioris sententiæ, rudes & simplices in hoc elogio intendimus erudire. Quòd si quis altiora quæsierit, absque huius operis detractione, subtiliores doctores poterit plurimos inuenire. Ea igitur quæ nos scimus aut possumus, in propatulo versificè ponemus.

De astris, secundum librum Hierarchię sancti Clementis Papæ, & Dionysij Areopagitæ.

Iam labor incumbit species describere mundi,
Vnde prior summi fuit orbis forma rotundi,
Primaq; materies, tempora, signa, dies.
Fulget in Ecclesia liber aptus in astronomia,
Cui sancti posuêre patres nomen Hierarchiam,
Ille docet rectam scire per astra viam.
Primus eum Clemens conscripsit Papa beatus,
Post Dionysius hunc ab Athenis est imitatus,
Quos quia vera lego, nunc imitabor ego.
Altera doctrina necromantis in astrologia,
Consona dæmoniis magis est quàm philosophia,
Hanc ego Christicola scribere nolo viam.

De massa hyle, ex qua omnis creatura corporea facta est à lunari circulo inferius.

Corporeum quoddam prius à deitate creatum,
Confusum, formaq; carens fuit, hyle vocatum,
Qua Deus ex massa cuncta creasse datur.
Dum confusa foret grauis indigestaq; moles,
Conditor ex more formas dedit absq; labore,
Dixit, & ilicò sunt quæ iubet esse Deus.
Optima pars massæ quam noscitur ipse creâsse,
Purior ac leuior fuit, hanc vbi separat ad se,
Inde prius cœlum dico creâsse Deum.
Hoc cœlum firmamentum prius esse notatur,
Ænea materies aplanos est ritè vocatum,
In quo syderea noluit esse loca.
Omnia nanq; polo si sydera fixa manerent,
Omnia se voluens ea volueret, atq; moueret,
Excursusq; pares, mole trahente, darent,
Rectius æthereo creduntur sistere cœlo,
Nam variis stadiis cursu variantur ab æuo,
Vna facit gyrum tardius, vna prius.
Proxima sunt terræ, quæ plus radiare videntur,
Quæ minus irradiant, magis illa remota putentur,
Orbiter æthereis ordine facta locis.
Errantes stellæ septem dant lumina cœlo,
Quæ variis stadiis, cursu variantur ab Euro,
Signa mouens signis quisque planeta suis.
Nanq; planetarum locus, ordo, gradus variatur,
Est Sol, est Luna, Cyllenius & Venus, & Mars,
Iuppiter, & gelidi stella nociua Senis.

De diuersitate cœlorum.

Tres cœli esse dicuntur. Vnum corporeum & ethereum, quod videmus; alterum spirituum, in quo spirituales creaturæ, id est angeli, habitare dicuntur; illud enim cœlum, spirituales creaturas à corporalibus omnino secernit. Tertium cœlum, id est empyrium, dicitur intellectuale; in quo sanctorum animæ, summam Trinitatem cum angelis contemplantur. *Cætera versificè sydera ferre placet.*

De æneo firmamento, quod separat superiores aquas ab inferioribus.

Inter aquas & aquas primum stetit ordine cœlum,
Ænea materies, velut oui forma, per æuum,
Voluitur æternis motibus ante Deum.
Nocte dieq; suum sic perficit ordine cursum,
Vt repetat rursum requie cessante recursum,
Sic fuit ac fiet, nec datur vlla quies.
Centenas aptas, minus vna, fert cataractas,
Ordine compactas, cœlestibus imbribus aptas,
Per quas diluuij plurima causa fuit.
Lucifer elatus de cœlo præcipitatus,
Cum reliquis sociis per eas cecidisse putatur,
Nec tamen inde means ipse parauit eas.
Inde cadunt imbres, rursusq; superna capessunt,
Quorum temperie res in dulcedine crescunt,
Indeq; fructiferis vita coæua redit.
Hæc aqua terrestris salsos dat salsa sapores,
Mixta tamen rore dulces capit inde vigores,
Dulcia de more germina nata fouet.

De æthereo cœlo, in quo sunt sydera.

Extat & æthereum quod adornant sydera cœlum,
Luna fit inferior, sol altius obtinet æuum,
Hæc duo dum currunt sydera, mira gerunt.
Luna subalternè resplendet ad infima terræ,
Humiditatis opus magis omnibus apta referre;
Nocturnas tenebras candida luna fugat.
Cursibus oppositis cœlum cum sole rotatur,
Cur? ne temperies plus limite digrediatur;
Sic Deus opposita, sed moderata creat.

Quod substantia solis est octies maior quàm terra.

Octupla stat maior solis substantia terræ,
Quinquupla luna potest terrarum climata ferre,
Et quartam terræ paruula stella refert.
Perfectus motus perfectaq; forma creata,
Ordine perpetuo currit, natura beata,
Obsequiis Domini stat, statione data.

Quòd sol in prima creatione sua septies splendidior erat quàm nunc, & propter casum primi hominis sex partes sui splendoris amisit.

Septupla lux solis fuerat, quam sol dedit olim;
Tunc vt Adam cecidit, cecidit pars multa nitoris;
Septima pars nunc est, sex periisse patet.

Quòd sol omnia viuificat, auget & nutrit.

Sol magis in reliquis forma rutilante rotunda,
Omnia fœcundat, nutrit, fouet, auget, abundat,
Omnia viuificat, quæ mare, terra creat.
Circuit hunc mundũ cita forma rotunda rotundũ,
Lumine fœcundum facit omne quod est oriundum,
10 *Cunctaq; dum refugit sol, tenebrosa facit.*
Dum latet inferius, nox est; dum desuper extat,
Luce diem reparat, mirandaq; lumina præstat;
Sic fuga dat noctem, luxq; reuersa diem.
Sydera terrigenis nascentia germina præstant,
Frigida cum calidis iungunt simul vt coalescant,
Et natos flores fertilitate fouent.
Sunt velut artifices mundi, nostriq; patroni,
Tempora dant, variis sulcantibus arua colonis;
Ipsaq; dant homini viuere siue mori.

Quòd stellæ sentiunt & habent voluntarium motum.

20 *De proprio loquor, arbitrio dare sydera motum,*
Viuere perpetuò, mundum disponere totum,
Currere & ad proprium sic remeare locum.
Mobile nam corpus, vel vi, vel sponte mouetur,
Nulla tamen vis est, quæ tanta mouere putetur;
Ergo voluntate sydera mota patent.

Quòd sydera naturali cibo suo vescuntur quodammodo.

30 *Syderibus natura cibos escasq; parauit;*
Humor aquæ cibus est, quo viuere sydus amauit;
Vescitur inde satis, nam recreatur aquis.
Sicut & in lignis pinguedine vescitur ignis,
Humida sydereis cibus est substantia signis;
Humida nam calidis sunt ratione cibi.
Et, velut à terra vescuntur & arbor & herba,
Corpora syderea fouet humor, & vnda superna;
Nam calor humore se refouere solet.
Sydera si brutis & plantis viuere præstant,
Plus ea quàm bruta, vel plantas, viuere constat,
40 *Sensibus & vita stare probatur ita.*

De superioribus cœlis, secundum Platonem.

Creditur & plures cœlos fundâsse creator,
Nescio qua specie, qua materia variatos,
De quibus hîc taceo, viderit illa Plato.
Nec tamen hoc cœlum fateor nouisse Platonem,
Quo Deus excelsus sedet, imperat in regiones,
Hæc vt homo taceat, Paulica iussa monent.

De distinctione elementorum, & primùm de igne.

50 *Ipse superficiem remanentis in ordine massæ*
Conditor ad supera loca dicitur antè leuasse,
Sicca leuis calida pars prior ignis erat.

De distinctione aëris ab igne.

Proxima

Proxima stans igni pars altera, dicitur aër;
Humidus & calidus, leuis est, flatuq́ suaue.
Alta petit planè, summaq́ semper habet.

De distinctione aquæ ab aëre.

Tertia pars grauis est, patet inferiora petisse,
Humida frigida fit, potuit mox fluxa fuisse,
Hæc ita formata, fluxa vocatur aqua.

De distinctione terræ ab aqua.

Vltima pars massæ, quasi fex grauis, infima quærit,
Frigida, sicca manens, hæc terra meretur haberi,
Quomodo conueniant sermo legendus erit.

De actione & commixtione elementorum.

Nunc elementorum pateat natura priorum,
Vnde fit actio, mixtio, passio, nomen eorum;
Quomodo conueniant, insinuare volo.
Quattuor hæc sibi sunt contraria, per genituram;
Aggregat hæc, vna virtute Deus, paritura;
Mixtaq́ dant vnum germen, & inde sumus.
Optima mixtura, sibimet contraria, mota
Gignit, & hinc oritur substantia consona tota,
Ast in compositis non elementa locat.
Hoc elementatum non continet hoc elementum.
Et neq́ compositi pars est, neq́ parte retentum,
Desinit esse quod est, compositumq́ manet.
Nam si compositi sint componentia partes,
Iam neq́ transitio fit, nec commixtio partis,
Nec complexatum corpus ab inde datur.

De quatuor humoribus corporis.

Quattuor humores humano corpore tenti,
Sic, velut à patribus, generantur ab his elementis,
Progenie similes, & ratione pares.
Feruida, frigida, sicca, vel humida sunt elementa,
Omnia corpora condita, consona dant elementa,
Motibus, ordinibus, hæc magis, illa minus.
Ignis habet choleram, fert sanguis ab aëre normam,
Terra melancholica est, fit aquis in flegmate forma,
Quattuor ista simul corpora viua regunt.
Horum temperies dum corpora prisca foueret,
Omnia tunc poterant satis incorrupta manere,
Tunc erat integritas omnia sana ferens.
Ast vbi peccatum corrupit materiatum,
Omne quod est natum corrumpitur & variatur,
Febribus & morbis læditur omne caput.

De etymologia elementorum.

Nomen id inuentum quasi dicitur Hylelementum,
Simpla fit & minima pars corporis hoc elementum,
Quo, velut à patre, cuncta creata patent.

Quòd elementa sunt sensibilia, licet propter infectionem suam perfectè sentiri non possint.

Corpora sunt quæ simpla loquor, possuntq́ videri,
Sed vix illa potest quisquam, sine fece tueri.
Seu leue seu graue sit, sensile corpus erit.
Ex incorporeo non dicas corpora nasci,
Ex insensibili, non dicas sensile nasci,
Hæc loquor exempla Macrobiana bona.
Ex incorporeis non corpora nata putemus,
Sensibus humanis elementa subiecta videmus,
Spiramus, bibimus, tangimus, aspicimus.
Hæc aqua quam bibimus, ea verax est elementum;
Terraq́ quam premimus, nihilominus est elementū,
Sic quoq́ sensibilis ignis & aër erit.
10 *Sunt tamen infecta, visuq́ videntur inepta,*
Apposita, non vnita, sunt fece referta,
Quæ si non video, non minus esse scio.

Quòd elementa non sunt infecta per vnionem, sed per adiunctionem; sicut aqua est iuncta vino, & non vnita; vnde etiam separari possunt.

Est aqua cum vino, sed non aqua desinit esse,
20 *Quam si non videam proprium tamen obtinet esse,*
Integra particulis est aqua tota suis.
Hæc duo iuncta simul, scio me disiungere nôsse,
Sed res vnitas solui, negat vnio posse,
Sic fore quum videas, hæc elementa scias.

Simile de lacte, in quo est caseus & butyrum & aqua, non tamen vnita, sed adiuncta, quia possunt ab inuicem separari.

30 *Caseus & butyrum pariter sub lacte tenentur,*
Non tamen vnita, licet vnum lac reputentur:
Sed res vnita, non variatur ita.

Item simile de campana, cuius metalla possunt artificio separari.

Funditur ex variis campana sonora metallis,
Qui putat hanc vno subsistere corpore, fallit:
Nam manus artificis separat illa satis.

Quòd res vnita separari non potest.

40 *Vnio naturæ nescit dissoluere partes,*
Sed loca iuncturæ facili dissoluimus arte,
Soluitur & paries, vnio vera manet,
Sic elementata, nunquam dicas elementa,
Nam licet infecta sint omnia fece retenta,
Integra particulis sunt elementa suis.

Quòd elementa componentia non remanent in compositis vt elementa, sed desinunt esse elementa, & fiunt aliud quid.

50 *Non in compositis sunt componentia rebus,*
Nā neq́ sunt quod erāt, neq́ fit quod & ipsa fuerūt;
Fiunt non quod erant, desiit id quod erant.

Authoritas philosophorum super hoc.

Dant Socrates & Aristoteles, quæcunq; docemus,
Atq; Dioscorides, Hippocras, Cous atq; Galenus,
Hæc & ab his didici, quæ loquor ipse tibi.

Quòd generatio sit ex rebus elementatis per corruptionem & alterationem; & non sit ex puris elementis.

Ex elementatis rerum generatio crescit,
Sed sine corrupto fieri generatio nescit,
Integra corrumpi semina terra facit.
Nam quæcunq; serũt homines, nisi iacta putrescunt,
Germina non præstant campi, neq; semina restant,
Integra dum stabunt, germina nulla dabunt.
Sic igitur corrupta prius, post semina crescunt,
Humida cum calidis sunt iuncta, quibus coalescũt,
Hinc calor hinc humor gignere præstat homo.

Verba authoris.

His patet exemplis, quæ nouimus ex elementis,
Si tamen inuentis, meliora poëmata sentis,
Ista dabis pueris, sed meliora tibi.

Producat terra omnem animam viuentem in genere suo.

Nunc iubet ex calidis leuibusq; volatile nasci:
Nunc auis ex auibus mandatur in aëre pasci;
Piscibus ex minimis forma creatur aquis.
Quadrupedum genera parit, & serpentia terra,
Carnibus interea vescuntur cuncta, vel herba;
Nec tamen his paritas, aut tenor vnus erat.
Quattuor hæc viuunt, sed nulla cibaria mandunt,
Lelirus & talpa, maris halec, & salamandra,
Nescio qua vita viua fouentur ita.
Viuere dat plantis sine sensibus & ratione;
Bruta fouent sensum, minimaq; vigent ratione,
Noxia nam fugiunt, prospera ferre solent.
Distribuit plures auium modulamine voces,
Dans alias mites, alias dedit esse feroces,
Vt genus & forma, cursus & acta docent.

De dissimilitudine auium & aliorum animantium quæ creata sunt.

Extat & in reliquis similis discordia brutis;
Maxima sunt minimis, mediocria victa minutis;
Moribus & curis sunt variata suis.
Ignea pars igni fit consona, terrea terræ;
Terrea, quadrupedũ genus est, volucrumq; supernè
Pars volat, & tamen hæc se variare solent.
Quicquid aquæ pariunt in aquis plerũq; moratur,
Et genus aëreum super aëra ritè leuatur,
His tamen ex terris victus & esca venit.
Terrea dum refero, vel cætera corpora nata,
Non loquor ex terræ solius parte creata,
Ignis & aër ea terra ferunt & aqua.

Producant aquæ pisces in genere suo.

Amodo fœcundæ grauidentur piscibus vndæ,
Nunc auibus, nũc reptilibus, mare, pontus abundẽt;
Omne genus repens iam maris vnda refert.
Hinc oritur Musa Sirenaq; plena canore,
Eximium cete pariter piscesq; minores,
Omne quod vnda creat, per maris alta meat.
Dispersas coadunat aquas, detectaq; terra
Floribus, arboribus, variis ornatur, & herba,
Hasq; vocat maria quas coadunat aquas.
Fluctibus Oceani pontus sua littora miscens,
Euomit; & recipit miros quasi menstrua pisces.
Qua mare discedit sæpius, atq; redit.
Æquoreos quandoq; boues ibi nauta capessit;
Piscis ibi monachus, seu forma monastica crescit.
Fertq; cucullatum per maris alta caput.
Calceus est illi conformis & ampla cuculla,
10 *Tam bene disposita, qua non foret aptior vlla;*
Et quasi vox hominis garrula lingua satis.
Frons, manus, & vultus, hominũ moderamine fultus
Dum facit insultus, reboatq; mouetq; tumultus,
Mergere nauiculas sæpius arte parat.
Piscis ibi cantat quasi gallus, voce sonora,
Est canis, est vrsus piscis, maris huius in ora,
Floribus arboreis fulua creatur auis.
Arbor obumbrat aquas, flos cõcipit & grauidatur,
Conceptum reiicit, in aquam cadit, auca creatur;
Fit cibus egregius, nobilibusq; datur.
Hæc auis à coitu stat libera, virgo putatur,
20 *Non nidos, non oua parit, nulli sociatur,*
Sicut eam peperit flos, ita sola fuit.
His ita dispositis, & tam bene materiatis,
Vidit & applausit Deus omnibus orbe creatis,
Crescere dans cunctis quæ generantur aquis.

Sententia Iosephi, de paradiso.

Paradisum esse positum ad Orientem in terra Eden, & vltra Oceanum, Iose-
30 phus & alij asseuerant. Dictis quorum etiam illa quæ super tractatum Enoch & Eliæ conscripsimus, concordare videntur. Qui autem illa legere voluerit, in tractatu de Enoch ante diluuium, ea posita requirat, & legat mirabilia.

Item de paradiso versificè.

Est locus excisus, nullo prius ordine visus,
Nec prius auditus, terrestris id est Paradisus;
Floribus orditus, deliciisq; situs.
40 *Germinat hæc illud vitæ memorabile lignum,*
Scire bonum valet, atq; malum, qui vescitur illo,
Quo mors aut vita pendula stabat ita.
Pars quasi facta poli, regio vacat illa decori,
Non patet algori, neq; subditur ipsa calori,
Dans habitatori non ibi posse mori.
Ciuibus angelicis meruit locus ille beari,
Fluminibus variis varia statione rigari,
Gemmas mirificas alueus ille parit.
Flumina bis bina Paradisus habere notatur.
Tigris & Euphrates Phisonq; Gehonq; vocatur,
Aurum cum gemmis, fluminis vnda vehit.
50 *Optima per fluuium currentia poma tenentur,*
Infirmis oblata viris medicina videntur,
Solus odoratus sanat odore caput.
Non oculus vidit, nec homo valet ore fateri,
Nulla beatorum valet optima vita mereri.
Quæ Deus hic sanctis dona daturus erit.
Cherubin & Seraphin reserant portas paradisi,

Ensibus euersis per eam sunt currere visi,
Mens mea cum sanctis illa videre sitit.

Quòd paradisus non sensit diluuium, neque vllam corruptionem: secundum Iosephum.

Tempore diluuij non sentit aquas Paradisus,
Altior est etenim quam fluxus ad ardua nisus,
Terra vocatur Eden, quam Paradisus habet.
Diluuij fluxus corrumpere cuncta probatur,
Sed Paradisus eo nusquam variata putatur,
Nil ibi corruptum sustinet esse Deus.
Nam locus ille sacer sat proximus est orienti,
Altus & aequalis lunae, candore nitenti,
Et procul à nostro fulget in orbe suo.

De paradiso cœlesti, in qua sunt angeli ante Deum: secundum papam Clementem, & Dionysium Areopagitam.

Altera spiritibus cœlestibus est Paradisus,
Empirium cœlum, splendore suo redimitum,
Quo thronus est nati gloria summa patri.
Empirium pure cœli datur esse cacumen,
Ignea materies & fulgida, nec tamen vrens,
Qua manet angelicus coetus: & ipse Deus.

Erat enim aspectus eius sicut fulgur, &c.

Hinc velut ignitos solet angelus edere vultus,
Veste nitens alba, fulgore, nitoreq; fultus,
Igneus apparet, nec tamen igne calet.

Quis potuit scire & narrare illa quae erant ante hominis creationem? secundum sententiam quorundam.

Fertur Adam longas laterum formâsse columnas,
In quibus & rerum statuit describere summas;
A quibus accipimus, si qua vetusta damus.

Sententia Eusebij, contraria priori.

Sed non fertur Adam quandoq; prophetâ fuisse,
Siue prophetiae praeconia scripta dedisse;
Nec placuisse Deo, se remanente reo.
Vnde creata prius prior ipse notâsse negatur,
Nec docuisse suos ea tunc ignota putatur,
Altera sed ratio, lucidiorq; datur.
Aestimo per Mosen secreta reperta priora,
Si bene prospicias Moses nouit potiora,
Spiritus ipse Dei tunc reserauit ei.

Sunt quoq; reuera, quibus haec Deus ipse reuelat,
Enoch & Elias, Elisaeus, vel Hieremias,
Apocalypsis, Dauid, hic minus, ille magis.

Quare Deus permittit hominem puniri, similem sibi? secundum Eusebium.

Si sibi consimiles homines facit ipse creator,
Quomodo puniri voluit perdiq; creatos?
Soluere si valeam quaestio digna datur.
10 *Conficiunt reges similem sibi saepe monetam,*
Quam nisi falsetur refouent per secula latam.
Si secus est, falsam damnat & esse vetat.
Sic fit & humana species similis deitati,
Dum vacat in sacris ascribitur ipsa beatis,
Si variator erit, crimine iure perit.
Primus enim princeps cœli, summusq; creatus,
Lucifer ingratus, tumida paritate leuatus,
Dum data demeruit, pulsus ab arce ruit.
Huius & elati mens obuia stans deitati,
Conscia peccati, quia tunc studuit paritati,
Debuit irati digna flagella pati.
20 *Vnde nec immeritò cum fulgure praecipitatur,*
Numine nudatur, virtutibus euacuatur,
Cui locus inferior tartareusq; datur.
Huius ab exemplis decuit de iure caueri,
Ne mortem videatur homo peccando mereri,
Ne cadat à meritis qui bona gessit heri.

Dixit Deus, Fiat lux.

Non aderant tenebrae, quum lux Deus ipse niteret,
Sed loquimur tenebras, quia dum confusa manerēt
Omnia, sunt formis lucida facta suis.
Lux erat ipse Deus, sed lux a luce creatur
30 *Spiritus angelicus, cui cœlica vita paratur,*
In quibus & legitur saepe sedere Deus.

Quaestio; si homo est dignior angelo; quare dicitur; Minorasti eum paulò minus ab Angelis? secundum Eusebium.

Dum caro fit verbū, dum Christus carne tenetur,
Carne minoratus paulò minus esse videtur,
40 *Nam, quasi seruili veste, latebat ibi.*
Ast animalis homo factus deitatis imago,
Non minor est, sed dignior est, formata propago,
Nam patris in dextram praesidet alma caro.

PARTIS PRIMAE FINIS.

GOTFRIDI VITERBIENSIS CHRONICORVM PARS SECVNDA.

PROOEMIVM.

SCRIBENTIBVS nobis de prima hominis creatione, quoties plura vel magis diuersa ponimus, quã in libris Moysis scripta reperiuntur, idiotæ & inuidi quidam subsannare videntur, asserentes, nos de propria adinuentione omnia, & nõ de authoritatibus scribere, quęcunque ipsi in bibliotheca nequeunt inuenire; tanquã extra illam aliæ non essent authoritates. Quapropter alios in præsenti capitulo multos assignare curamus antiquitatum autores, ampliora scribẽtes: à quibus ipse Moyses & Esdras & Iosephus, aliiq; veteris Testamenti authores, si voluerunt, poterant plurima didicisse. Immo pro certo credimus, quòd ab eis plura quàm scripserint didicerunt.

Primus itaq; protoplastes Adam, quem omnium rerum scientiam, & omneis artes legimus habuisse; & post sui creationem, diuturnitate temporum multa didicisse; potuit & voluit iuniores suos, ea quæ ipse nouerat, edocere.

Postea filius eius Seth, qui vsque ad portas paradisi legitur processisse, plura nouit, & ad posteros ea transmisit.

Cuius filius Enos, docuit suum filium Cainan.

Qui docuit suum filium Melalehel.

Ille etiam filium suum Iared.

Qui docuit Enoch.

Ille autem filium suum Mathusalam.

Et ille filium Lamech, patrem Noë.

Ab Adam vsq; ad Noë sunt tantùm decem generationes istæ, quas diximus: quæ omnes sese inuicem videre, & docere potuerunt.

Vltimus autem eorum Noë, & tres filij eius, qui nati sunt ante diluuiũ, potuerunt omnes priorum antiquitates ad posteros transmisisse: & præcipuè filius eius Sem, qui ante diluuium centum annis natus est. Et legitur post diluuium quingentis triginta quinque annis vixisse. Ille plurima vidit, & docuit.

Abraham quoque imbutus omnibus artibus Chaldæorum.

Et Berosus, qui omneis libros Chaldaicos deflorauit.

Et Mochus,

Et Estius,

Et Hieronymus Ægyptius.

Et alij authores barbari, qui permulta scripserunt.

A quibus omnibus historias & authoritates trahimus, & tenemus & docemus.

DE CREATIONE PRIMI hominis, & de essentia ipsius.

Disputatio philosophorum quid sit homo, quid sit anima, & quomodo corpus & anima vniantur?

AMVLTIS prudentibus viris confirmatum est; hominem ex anima intelligibili, & corpore, tam bene cõpositum, vt nequaquam oportuerit eum aliter fieri, vel consistere. Sed ex eo quòd intelligibilem dicitur habere animam, dubitationem habent; vtrum superueniens intellectus animæ, vt alius, aliam intelligibilem fecerit: an intellectum, anima à semetipsa naturaliter possederit; & hic eius sit optima pars, vt oculus corporis.

Sed quidam, quorum est doctor Plotinus, aliam esse animam, & alium intellectum dicentes, ex tribus hominem constare volunt, corpore scilicet, & anima, & intellectu: quos imitatus est Apollinarius, Laodicensis episcopus; hoc nanque firmans fundamentum propriæ sententiæ, & reliqua superædificauit secundum doctrinam propriam.

Quidam verò nõ separant ab anima intellectum, sed suę essentię principalem esse illum asseuerant. Aristoteles autẽ potestate quidem intellectũ complasmatum esse homini refert: actu verò extrinsecus nobis contingere probat; nõ essentiam hominis supplentem, sed superuenientem ad profectum

fectum notitiæ & cõtemplationis animalium. Valde igitur paucos homines, & solos philosophantes, actu intelligibilem habere animam confirmant.

Sententia Platonis de anima hominis.

Plato verò inquit, hominem non esse vtrunque animam & corpus, sed animam corpore tali vtentem; melius contemplatus quæ sunt circa hominẽ. Et inde nos cõuertit ad animæ solius diuinitatem & studium, vt animam nos ipsos esse credentes, animæ sola bona diligamus atque sequamur. Virtutes quidem & beatitudinem, & non corporis desideria, amemus; tanquam non existentia hominis, sed animalis principaliter, hominis verò consequenter, quoniam & animal est homo.

Sed & aliter digniorem corpore animam esse, cũctis hominibus manifestum est. Ab hac nanque mouetur corpus, vt instrumentum; quod mors demonstrat. Separata nanque à corpore anima, omnino remanet immobile corpus, & absque opere, vt semoto artifice, immobilia remanent instrumenta. Manifestum est autem, quia & inanimatis communicat; & irrationabilium animalium participat vita, & rationabilium notitia communicat. Communicat nanque inanimatis per corpus, & per quatuor elementorum temperantiam. Plantis verò communicat & per hoc & per nutribilem virtutem, & generatiuam vitam. Irrationabilibus autem communicat, & in his quidem per moderationem & per motum ad placitum, & per appetitum, & per furorem, & per sensibilem atque flatilem virtutem. Hæc etenim omnia communia sunt hominibus & irrationabilibus; licet non omnibus omnia. Coniungitur autem per rationabilitatem quoq; incorporeis & intellectualibus naturis, ratiocinans & dignoscens ac diiudicans singula, & virtutes sequens, virtutũq; summitates concupiscens, beatitudinem scilicet: ideoq; tanquam in medio est, intellectualis atq; sensibilis essentiæ, homo: coniũctus quoq; per corpus corporalesq; virtutes animalibus animatis & aliis inanimatis. Per rationabilitatem verò coniunctus est incorporeis substantiis, vt prædictũ est. Creator enim gradatim & per modicum, coniunxit ad inuicem diuersas naturas: vbi vnã esse vniusq; generis, omnẽ creaturam constaret. Vnde bene maximè patet, vnum esse omnium existentiũ creatorem. Non enim solùm vniuit essentiam indiuisibilium, sed partem, sed & singula ad inuicẽ adiunxit propriè. Quemadmodum nanq; in vnoquoq; animalium vniuit insensibilia sensibilibus, vt ossa, axungiam, atq; pilos, aliaq; insensibilia sensibilibus neruis, & sic ex insensibilibus & sensibilibus compositum esse animal: & non solùm compositum, sed etiam vnum existens ostendit. Eodem quoq; modo fecit & in aliam secundum speciem creatã coniungens ad inuicem gradatim proprietate & mutatione naturæ, vbi non multum distarent inanimata omnino à plantis, habentibus nutribilem virtutem. Neque hæ plantæ ab irrationabilibus & sensibilibus animalibus omnino distarent: nec irrationabilia à rationalibus alienarentur omnino, & inconuenientia non sine quolibet essent naturali & colliganti.

Differt etiam lapis à lapide virtute qualibet. Lapis magnetes præcellere videtur aliquorum lapidum naturã ac virtutem, in hoc quod manifestè trahit ad se, atque continet ferrum, tanquã escam sibi facere volens. Et non solùm in vno ferro hoc efficit, sed & aliud per aliud ferrum cõtinet, dãdo cunctis ferris habitis suam virtutem. Continet igitur ferrum, quãdo à magnete fuerit habitum.

Sic iterum consequenter à plantis ad animalia procedens creator, nõ confestim ad mobilem & sensibilem peruenit naturam, sed gradatim ad hoc & modicè studiose peruenit. Pinnas nanque & ericios marinos, velut sensibiles plantas facit. Radicauit nanque hic in mari, quasi plantas, & velut ligna apposuit ostraca, & stare fecit vt plantas, & sensus eis dedit tangibiles, omnium quoq; animalium sensum commune, vt communicent plantis, quia radicantur & instant: animalibus verò, quia tactum possident. Spongiam igitur & quæ in petris innascuntur & extendi & attrahi, cùm aliquem aduenire senserint, Aristoteles narrat. Ideoque hæc omnia talia, antiqui philosophorum consueuerunt vocare zoophyta. Iterumque creator pinnis, & aliis huiusmodi, proximauit mobilium animalium genus, sed lõgius ire non valẽtium, circa verò locum eundẽ se mouentium; scilicet qualia sunt plurima eorũ quæ dicuntur ostracodermata, vt vermes terreni. deinde paulatim creator appo-

nens aliis plus sensibilitatis, aliis verò plus mobilitatis, ad perfectiora peruenit irrationabilium animalium. Dico autem perfectiora, omnes sensus habentia, longiúsque ire valentia.

Iterumque creator promouens ab irrationabilibus ad rationabilem, rationale animal hominem fecit. Neque hoc repentè condidit, sed prius aliis animalibus animales quasdã notitias & ingenia astutiasq; ad saluationem indidit, vt propinqua irrationabilibus ipsa apparerent. Et sic creauit hominẽ, verùm rationale animal. Hoc etiam modo, & in voce quærens, inuenies ex simplici & vniformi equorum & boum exclamatione. Paulatim verò variam ac diuersam coruorum & modulantium auium voces, donec ad articulatam & perfectam hominis deuenias vocem. Sicq; articulatam adhibuit locutionem, notitiæ & rationi nuntiã eam faciens motionum & intellectus. Et sic omnibus, omnia concordanter coaptauit, colligauitq; & in vnum conduxit visibilia & inuisibilia, genere hominum mediante.

Ideoq; bene Moyses creationem exponens, postremò & vltimò narrat hominẽ factum, non solùm quòd omnibus rebus propter eum factis, necesse esset prius creari vsui eius omnia, & sic ipsum vtentem hominem apponi; sed quia inuisibilis essentiæ atque visibilis, quoddam oportuit fieri vtriusq; colligamentum, vt vnum essent omnia, & ad inuicem compatientia, nec à se ipsis aliena. Factum est igitur vtrasque colligans naturas animal homo.

Ad enarrandum igitur breuiter sapientiam creatoris, hæc satis sint: Quod in medio irrationabilis rationabilisq; naturę homo positus: siquidem corpori inflectitur, magisque corporea concupiuerit, dilexeritq; vitam irrationabilium: hisq; meritò quoque connumerabitur, terrenusq; vocabitur, iuxta Paulum, & audiet: *Terra es, & in terram reuerteris*; & *comparatus es iumentis, & similis factus es illis*. Quòd si per rationalitatẽ egerit, floccipendens omnes delectationes corporeas, ad diuinam & Deo dilectã vitã perueniet, homini principaliter dispositã: & erit homo quasi cœlestis, secundum quod dictum est; *Qualis terrenus, tales & terreni; qualis cœlestis, tales & cœlestes.*

Rationalis verò naturæ capitale est; mala fugere, & auerti à malis. Sed quia bonorum hîc quidem sunt communia animæ & corporis, hæc ad solam animã quidem magna pertinentia, dum corpore anima vtitur, vbi virtutes: hæc verò sunt solius animæ, sed ipsam solam, corpore non indigentem, vbi beatitudo, & existentiũ contemplatio. Quicũq; igitur hominis vitam, vt hominis, viuere elegerint, & non vt animal, ad virtutẽ perueniunt, & ad beatitudinem. Sed quæ ad virtutes, quæue ad beatitudinẽ pertineant, in sequentibus determinabitur, cùm de anima & corpore reddiderimus rationẽ. Ignoto nanq; quid sit nostra anima, inconueniens est de virtutibus eius disserere.

Sententia Hebræorum de homine.

Hebræi verò hominem in principio, nec mortalẽ manifestè, nec immortalem factum esse fatentur, sed in medio vtriusq; naturæ. Ita quidẽ vt si corporales imitatus fuisset passiones, corporales incideret permutationes. Si autẽ animæ meditatus fuisset dona, immortalitate donaretur. Nam si in principio mortalem eum fecisset Deus, nequaquã peccantem morte damnaret. Nullus etenim mortalẽ mortalitate infestat. Si verò iterum immortalem eum Deus fecisset, nequaquam eum nutrimento egentem creasset. Nullum enim immortalium corporeo nutrimento indiget. Neq; sic facile pœnituisset. Sed factum immortalem, statim mortalẽ fecit. Neq; enim in peccantibus angelis hoc apparuit factum, sed angeli iuxta principalem naturam immortales permansere, aliam recipientes pro peccatis vindictam & non mortem.

Melius est igitur aut hoc modo dignoscere propositum, aut quòd mortalis creatus sit, potens autem in procedẽti tempore perfectè immortalis fieri, quod est potestate immortalis. Quia verò non contulit ei ante perfectionẽ cognoscere sui ipsius naturam, prohibuit gustare lignum scientiæ: Erant nanque tunc potius, & modò sunt, virtutes in plantis maximè: tunc verò velut in principio creationis mundi purissimæ existentes plantæ, fortissimum exhibebant effectum. Erat igitur & gustatio cuiusdã fructus, notitiam faciens propriæ naturæ; & noluit eũ Deus ante perfectionem, scire propriam naturam; ne cognoscens seipsum pluribus indigẽtem, corporali studeret vsui, derelinquens animę virtutes.

tutes. Et hac de causa prohibuit eum accipere fructum notitiæ. Sed transgrediens homo, & seipsum cognoscens, à perfectione cecidit, & corporalibus necessitatibus egenus factus est. Operimẽtum igitur confestim quęsiuit. Dicit enim Moses: *Sciens homo quia esset*. Prius autem in extasi fecerat Deus eum, & in ignorantia sui.

Cadens igitur à perfectione, cecidit similiter & ab immortalitate, quam postea recepit gratia creantis eum. Post ruinam verò, & carnium subintrauit comestio. Prius enim eum à solis terræ fructibus satis habere iussit, quia hæc erant in paradiso. Sed deleta perfectione per ruinam, necesse fuit subintrare gulositatem. Et quoniam corpus habet homo (omne autem corpus ex quatuor elementis consistit) necesse est eisdem subiacere cum passionibus, quibus & elementa subdita sunt, excisioni scilicet, permutationi, & discrasiæ, quæ sunt solius corporis. Permutationi quidem, secundum qualitatem: discrasiæ autem, secundum inanitionem (discrasia, id est distemperantia: crasis, id est temperãtia.) Exinanitur nanq; semper animal, per manifestos poros, & per immanifestos; de quibus postea dicemus. Necesse est igitur aut euacuatis corporibus æqualia alimẽta apponi, aut animal dissolui per indigentiam ciborũ introeuntium. Siccis verò existentibus & humidis corporibus etiam spiritu euacuatis, necesse est sicco & humido nutrimento indigere animal, atq; & spiritus. Est nanq; nobis esca & potus necessarius, propter elementa ex quibus constamus; vnumquodq; enim proprio & simili cibo nutritur, contrario verò curatur.

Sed elementorum hoc quoque per se, hoc verò per quædam media inferuntur. Vt aqua quæ nunc per seipsam, nunc verò mediante vino & oleo, vel cunctis humorosis fructibus. Nihil enim aliud est vinum, nisi aqua vinum facta. Similiter autem & ignem accipimus, nunc quidem per se ab ipso igne calefacti, nunc verò mediantibus his quæ comedimus & bibimus. In cunctis nanque rebus, siue maior siue minor pars ignis conspersa est. Eodem quoque modo de aere fit. Per se quidem vtimur, aerem anhelantes, & circa nos illum diffusum hærentes, & in comedendo & bibendo trahẽtes. Per alia verò, mediantibus omnibus aliis quibus vescimur. Terrã verò per se quoq; nullo modo accipimus, sed per quædam media. Terra nanq; fit frumẽtum, & frumentum comedimus. Corniculæ autem & columbæ, atque perdices, frequenter terra cibantur, homo verò mediantibus seminibus & leguminibus atq; carnibus vescitur terra.

Quoniam verò non solùm per pulchritudinem, sed & per sensum tangibilem homo præcellit cuncta animalia, non circunposuit nobis corium grossum, vt bubus & aliis huiusmodi; nec pilos magnos & spissos, vt capris & pecoribus & leporibus; neque spolia, vt serpentibus & piscibus: neque cocleas, vt testudinibus, & ostreis: nec vt auibus, plumas dedit homini: neq; molles cocleas, vt locustis & cancris: neque pennas. Necessariò igitur sensibilitate eguimus, vt eum superabundantem in nobis amplius, quàm aliis natura dedisset. Propterea igitur nutrimento & sensibilitate familiari necesse habuimus. Et non solùm propter hoc, sed vt fugeremus qualitatum distemperantiam & dissolutionem continuationis corporis. Ideoque medicis & curatione medicorum opus habuimus. Nam permutatione facta qualitatum, necesse est per cõtrarias qualitates ad temperantiam reducere corporis constantiam. Non enim, vti quidam nouerunt, calefactum corpus infrigidare, simpliciter pertinet medicis, sed potius restituere ad temperamentum. Si enim frigidetur simpliciter, in contrariũ morbum deueniet dispositio.

Necessitas igitur fuit homini cibus & potus propter euacuationes & diaphoresias. Sensibilitate quoque opus habuit, vt nullam naturaliter habeat fortem permutationẽ. Domo verò opus habuit propter distemperantiã aëris, & propter feras: curatione autem propter mutationes qualitatum, & sensibilitatem inditam corpori. Si enim non fuisset nobis sensibilitas, non doleremus: & non dolentes, curationem nõ quæreremus, & doleremus cum ignorantia, mali passionem non sentientes.

Sed propter artes & disciplinas, nos opus nobismetipsis habemus ad inuicem. Quia verò egemus ad inuicem, multi in vnum conuenientes, communicamus alterutrum, propter ea quæ vitæ sunt vtilia, in congregatione hominum: quã congregationẽ & cohabitationem, ciuitatẽ nominauerũt: vt de ꝓpinquo, & nõ de longe auxiliaremur ad inuicẽ. A natura enim con-

gregabile & ciuile animal factus est homo. Nullus etenim solus sibi sufficit in omnibus. Manifestum est igitur, quòd ciuitates propter cōmutationes & propter disciplinam constitutæ fuerint. Sed ex duabus his dignitatibus homo singulariter honoratus est. Solus etenim veniam percipit pœnitens, & huius solius corpus mortale existens, immortale fit: & corpus quoque per animā, anima verò per corpus. Homo nanq; rationaliū solus, singulariter habuit in pœnitendo venia dignus fieri. Nā neq; dæmones, neq; angeli pœnitentes, venia digni fiunt. Ex quo facto maximè Deus iustus & misericors apparet. Angelis nanque nullum habētibus compulsorium attrahens ad peccādum, sed naturaliter existentibus liberis à corporalibus passionibus & necessitatibus ac delectationibus, iustè nulla cōcessa est venia illis pœnitentibus. Homo verò quia non solum est rationalis, sed & animalis, necessitas verò animalis sunt passiones, quo merito frequenter collidunt rationem hominis, & ad peccandum impellunt. Quando igitur exurgens homo reliquerit hoc, & ad virtutes incesserit, donatur ei venia iustæ misericordiæ. Et sicut proprium est homini risibile, quia & soli huic inest, & omni; sic secundum gratiam Dei proprium est homini super omnem rationalē creaturam absolui per pœnitentiam à vinculis peccatorum. Etenim soli homini hoc donatum est & omni. Et semper in tempore mundanæ vitæ habet hoc, post mortem verò nequaquam.

De natura angelorum & hominum.

SImiliter autem quidam angelos nequaquam volunt post ruinam per pœnitentiam percipere veniam, quia mori istorum est ruina. Sed ante ruinam, ad similitudinem vitæ hominum, dignos fuisse venia. Sed peccantes angeli dignam receperunt vindictæ iustitiam, perpetuam quidem & sine venia. Manifestum est igitur, quòd quicunq; pœnitentiam non acceperit, singulari dono proprioque hominis proscribuntur.

Proprium quoque est ipsi homini, artium disciplinarumque doctrinam addiscere, artiumque opera exercere. Ideoque diffiniunt, hominem animal esse rationale, mortale, mentis & disciplinæ perceptibile. Animal quidem, quia homo est substantia animata sensibilis, hoc est nanq; animalis diffinitio. Rationale verò est, quia vt separetur ab irrationabilibus; & mortalis est, vt diuidatur ab immortalibus rationabilibus. Mentis autem & disciplinę perceptibile est, quia discendo inhærent nobis artes & disciplinæ. Nam habet homo potestatem perceptibilem & mentis & artium: sed actum discendo atq; studendo percipit. At dicunt nos hāc diffinitionem apponere superfluè. Valere enim absque hac diffinitione volūt. Sed quia nymphas & alia quædam genera dæmonum introducunt, longæua quidem, sed non immortalia, vt & ab his diuidant hominem; apposuere mentis & disciplinæ perceptibilem. Nullum nanque illorum addiscit, sed naturaliter nouit quæ nouit.

Hebræorū verò doctrina habet, omnia hęc propter hominē facta fuisse, velut subiugalia & boues pro terrę cultura, herbam autē propter boues. Eorum nanq; quæ facta sunt, hæc quidem propter seipsa facta sunt, hæc verò propter alia. Propter seipsa, rationalia omnia: propter alia verò, irrationalia & inanimata. Si igitur hęc propter alia facta sunt, propter quæ facta sunt videndum est, nunquid propter angelos? Sed nullus sapiens dicet, propter angelos ea facta fuisse. Quæ enim ꝓpter alia facta sunt, ad cōsistentiā eorū & permanētiam & requiē facta sunt. Aut enim facta sunt causa habitaculi illius generis: aut nutrimēti, vel operimenti, vel curationis, siue deductionis, siue repausationis. Angelus autem nullius horum indiget. Nam neq; receptaculum habet generis, neq; nutrimento indiget corporeo, nec operimento, neq; aliorum aliquo. Si autem indiget, non erit angelus. Manifestū est autē, quòd pro nulla alia natura facta sint hæc, quæ angelis pręmineat. Quanto enim amplius præminet, tanto plus nullo indiget. Quærendum est igitur naturam, rationalē quidem, indigentem omnibus præmemoratis. Quæ igitur altera talis apparet, præter hominem? Colligitur ergo propter hominem facta fuisse irrationabilia & inanimata.

Quia igitur, vt monstratum est propter hominem facta sunt, ideo principē Deus eum constituit. Sed principis officium est, mensurato vsu quibus principatur, vti; & non ad fatigationem, vel læsionem, ea indeficienter cogere, nec grauiter & intolerabiliter onerare. Peccant igitur, qui irrationa-

tionabilibus non bene vtuntur. Nam nec opus principis faciunt, nec iustè. Secundum quod scriptum est: *Iustus conseruat animas iumentorum suorum.*

Quòd Deus alia propter alia creauit.

AT iustè quis dicet, nullum propter aliud, sed vnumquodque propter seipsum factum esse? Separemus igitur prius animata ab inanimatis, & videamus, si inanimata possunt propter seipsa facta esse. Si enim hæc propter seipsa facta essent, quomodo nutrirẽtur animalia? Videmus nanque naturam concedentem animalibus escas de terra & de fructib. & de plantis: exceptis sarcophagis, id est rapacibus bestiis, paucissimis. Sed & his quidem in escam habentibus animalia terrã pascentia; vt lupi & leones, agnos & capras & ceruos atque porcos vorantes; & aquilæ habent perdices, phasianos & lepores, & similia, quæ fructus terræ sunt depascentia. Sed & piscium natura comestibilis ad inuicem existens, non se in omnibus extendit, vt omnes carnes comedant, sed de comedentibus fecit psychia & alia quædam in aqua nascentia. Si enim essent omnia genera piscium sarcophagá, id est vorantia, nequaquam vel ad modicũ durarent, sed perderentur: hæc quidem ad inuicẽ, hæc verò per nutrimenti indigentiam. Vt hoc itaque non fieret, quidam de piscibus facti sunt à carnibus abstinentes, &(vt ita dicam) marinam herbam pascentes, vt ex his & alij saluentur. Sed horum voratores facti sunt illi, qui vocantur psychia, & hi quidẽ aliorum, & hi alij iterum voratores existentes, donec perueniant ad vltimã terram, escam mari habitam, aliorum substantiam saluantem.

Manifestauit ratio plantarũ genus non propter se ipsum, sed ad nutrimentum hominum, & aliorum animalium factum esse. Si igitur hoc propter hominem & animalia fuerit, manifestum est quòd & causæ generationis & hominum incrementi propter hoc factæ sunt. Igitur & astrorum motus & cœlum & tempora & pluuiæ & omnia talia, propter hoc facta sunt. In cibis velut in circulo, semper procedentibus indeficiens permaneat natura ferentium fructus, vt inueniantur hæc quidem propter fructus condita, fructus verò propter animalia, & etiã propter hominem.

Reliquum est igitur inspicere, vtrum irrationalium natura, propter seipsam facta sit, an propter hominem. Sed inconueniens est ea merito & scientia expertia, & ad placitum naturalem tantùm viuentia, & ad terram deorsum incuruata, seruitiumq; ex sua figura demonstrantia, dicere propter se facta esse. Multis aliis igitur de his dictu necessariis existentibus, propriaq; conscriptione pro multitudine indigentibus, non recipienda à dispositione proposita, pro verborum prolixitate; ad breuia quidem & vtilia perueniendum est nobis. Si igitur in homine, velut in imagine quadã inspexerimus, quæ sunt exteriorum, per eã cognoscimus, demonstrationẽ facientes eorum quæ quæruntur esse.

Videamus etiam in nostra anima irrationalitatem, ex quadam eius parte. Dico autem esse irrationalem appetitum & furorem. ad seruitium data rationalitati. Et rationem hanc quidẽ principantem, hæc verò obsequentia. Et hanc quidem iubentem, hæc verò iussa necessitatibusq;, quibus ratio supposuerit, deseruientia, vt saluetur secundum naturam homo. Quòd si nostrorũ irrationabilium, rationale quod in nobis est, dominatur: quomodo non consequenter idem dominabitur exteriorum irrationabilium, vt ad necessitatem ei data sint? Nam à natura est dispositum, irrationale seruire rationali, vt in nobis demonstratum est. Manifestat autem hæc factura multorum animalium, ad seruitium cõgrua facta: boues nanq; & omnia iugalia ad agriculturam & ad ferendam sarcinam facta sunt. Multa verò auium & aquatilium & terrestrium, ad delectamẽtum homini sunt. Modulationes verò dulciter ad suauitatem & requiem.

Quòd si non omnia talibus vtilitatibus seruiant, sed quędam etiam hominem destruant, sciendum est quòd principaliter propter seruitium hominis facta sint, vt omnia conuenientia sint, nihilque desit in creatura, quod non sit conueniens: neque venenosa omnino aufugiunt auxiliũ præstare hominibus. Quia & venenosis ad proprium auxilium ratio humana vtitur. Vtitur nanque ipsis ad curationem læsionum eorundem, & ad medicamentum aliarum ægritudinum, quales sunt serpentes theriacæ vocatæ. Compositiones, quales adinuenit ratio, vt & ab ipsis eisdem venenatis oppugnentur venenata, & oppugnatis eis tanquã ab oppositis auxilientur.

Sed & data sunt homini à creatore, decem milia virtutum, his omnibus oppugnantium, repellere & contrahere & annihilare, atque digerere subdolas eorum potestates. Sed quia alia aliis conueniunt vtilitatibus, communiter omnia ad curationem hominis perficiendam nata sunt, etiam quæ aliis vsibus sunt inutilia.

Et hęc quoq; dicta sunt secundum modernam substantiam nostræ vitæ. Nam 10 secundum primariam substantiam, nullum aliorum animalium, ausum erat lædere hominem, sed erant ei omnia famulantia & supposita, atque obedientia, donec se retinuit à propriis passionibus, & irrationalitate, quæ in ipso est. Non se autem retinens à propriis passionibus, sed contentus ab ipsis, dignè obtentus est & à feris exterioribus. Cointrauit nanque & istorum læsio, cum peccato. Quod autem 20 verum sit, hoc manifestum est ex his qui optimam vitam ducunt. Nam illęsi reperti sunt à ferarum rabie, vt à leonibus Daniel, & Paulus à morsu viperæ.

Quis igitur dignè miretur nobilitatem huius animalis, colligantis in seipso mortalia cum immortalibus, & rationabilia coniungentis cum irrationabilibus, & ferentis in sua natura omnis creaturæ imaginem? Et propterea homo, microco- 30 smus Græcè nominatur. In tantum sublimatus ad Dei præsentiam, vt propter eum sint omnia & præsentia & futura. Propter quem Deus homo factus est, pertingens ad incorruptionem, mortalitatemque ignorans, in cœlis regnat homo ad imaginem & similitudinem Dei factus, cum Christo degit, filius Dei est, omni principatui ac potestati præsidet. Sed quis enarrare valebit huius abundātes pos- 40 sessiones? Pelaga transit, cœlum contemplando transcendit, astrorum motus & distātias ac mensuras nouit. Terram & mare vsufructu possidet, fera & cete decipit, omnem disciplinam & artem & regulam dirigit, literis quibus voluerit, exponit. A corpore in nullo impeditus, prophetat futura. Omnibus principatur, omnia tenet: gaudet in omnibus. Angelis & Deo loquitur, creaturæ iubet, dæmonibus impe- 50 rat, existentiū naturam disponit. Deo cooperatur, domus & templum Dei fit; & hæc omnia per virtutes acquirit & beatitudinem.

Sed ne videamur nimis accuratè in laudem hominis prorumpere, & naturam non exponere, secundum quod proposuimus, hic sermo claudendus est: sed maximè naturæ abundantias dicentes, naturam exponamus ipsam. Videntes igitur quantam ingenuitatem percepimus, & quòd planta sumus cœlestis, ne degeneraremus à natura, vt talibus donis non appareamus indigni, neq; nosmetipsos tanta priuemus potestate & gloria; ne pro modico tempore breuique delectatione, omnium sempiternorum amittamus gaudium; sed per bona opera & abstinentiam malorum & rectam intentionem, cui maximè diuinum cooperari solet, nec non & frequentibus orationibus ingenuitatem conseruemus. De his igitur sufficiant hæc.

Sed quia hominē ex anima esse & corpore, pręcedens sermo proposuit, prius de anima narrare incipiamus, derelinquentes ea quæ valde sunt subtilia & difficilia, plurimisque inquirentibus ignota.

De anima, sententiæ philosophorum nonnullorum diuersæ & incongruæ.

NOn ignotum est antiquorū omnium sentētias de anima esse diuersas. Democritus nanque & Epicurus, & omnis Stoicorum secta, animam esse corpus fatentur. Et isti idem hoc dicentes, de eius essentia discordant.

Stoici nanque spiritum eam dicunt, calidum & inflammantem; Critias verò, sanguinem eam dicit, & Hippon philosophus dicit aquam: Democritus verò dicit esse ignem. Nam secundū eum, rotundæ figuræ ex atomis compositæ, ignis & aër, animam perficiunt. Heraclitus autem totius animam vaporem ex humidis esse dicit; eam verò animam quæ est in animalibus, ex genere nasci exterioris vaporis dicit, & eius qui est in ipsis.

Iterumq;, dicentium animam esse incorpoream, inepta est discordia facta. Alij nanque substantiam eam, & immortalem dicūt. Alij verò incorpoream, sed nec substantiam neque immortalem. Thales autem primus dixit, animam esse quod semper est mobile, & à seipso mobile. Pythagoras autem ait esse animā numerum, seipsum mouentē. Plato verò inquit, eam esse substātiam intelligibilem à seipsa mobilem, secundum numerum conuenientem.

tem. Aristoteles verò, eam dicit esse explementum primum, corporis naturalis officialisq; , potestate vitam habentis. Dinarchus quoq; ait, eam esse harmoniam quatuor elemētorum, hoc est temperantiam & concordiam elementorum, non constantem ex vocibus, sed in calidorum corpore, & frigidorū, & humidorum, & siccorum concordem temperiem.

Sciendum verò, quòd & horum alij, animam substantiam esse dicunt. Aristoteles verò & Dinarchus, non substantiam dicunt. Item alij quidem dicunt, vnam & eandem omnium animam esse diuersam per singula. Et iterum in seipsam redeuntem; velut Manichæi, & quidam alij. Alij verò multas & differentes secundum speciem. Alij verò vnam & multas. Omnia verò si dicantur his obiicienda sententiis necesse est sermonem producere.

Contra eos qui dicunt animam esse corpus.

Contra omnes, animam corpus esse dicentes, sufficiant quæ ab Hammonio magistro Plotini & Mummij Pythagorici dicta sunt. Sunt autem hæc:

Corpora propria natura mutabilia & conuertibilia esse, & diuisibilia, & omnino ad ignotum exsecabilia, nulloq; in ipsis indissolubili permanente. Indigent aliquo componente, & conducente, & velut constringente, & continente ipsa quod animam dicimus. Si igitur corpus erit anima, vt etiam si sit tenuissimum, quid iterum erit quod eam contineat? Monstratum est nanque esse, corpus indigere continente, & sic ad incōueniens, donec pertingamus ad esse incorporeum.

Quod si dicatur velut Stoici asserunt, robustus motus circa corpora esse introrsus & extrorsus mouens: & qui mouet extrorsus, qualitatibus & quātitatibus sit determinatiuus: qui verò introrsus, vnione & essentia, interrogandum est eos, quum omnis motus ab aliqua virtute sit, quę virtus sit illa, & in quo essentietur? Si igitur virtus materia quædam sit, eisdem iterum vtemur rationibus, quod sine materia est, sed materiatum: aliud quid erit à materia materiatum. Quod enim participat materia, materiatum dicitur. Quid erit igitur quod participat materia? vtrum materia illud idem, an immateriatum? Si igitur materia, quomodo materiatum, & non materia? Quòd si non materia, immateriatum ergo. Si verò est immateriatum, non est corpus. Omne enim corpus materiatum est.

Quod si dicatur, quòd corpora tripliciter dimensibilia sunt. Anima verò per totum corpus diffusa, tripliciter dimensibilis sit: ideoque & corpus: omnino respondebimus quòd omne corpus sit tripliciter di- 10 mensibile. Sed nō omne tripliciter dimensibile, est corpus. Etenim locus & qualitas, incorporea existentia secundum seipsa, secundum accidens in quantitate quantificantur. Similiter autem & anima per se ipsam adest indimensibilis. Secūdum accidens verò in quo est existente tripliciter dimensibili, conspicitur & ipsa tripliciter esse dimensibilis.

Amplius, omne corpus si extrorsus mo- 20 uetur, inanimatū erit: si verò introrsus, animatum. Si igitur corpus est anima, & si extrorsus mouetur, inanimata erit: si verò introrsus, animata. Sed est incōueniens & animatam & inanimatā dicere animam. Non igitur corpus est anima.

Amplius, si anima nutritur, ab incorporeo nutritur. Eam nanq; disciplinæ nutriunt, sed nullum corpus ab incorporeo nutritur: non igitur corpus est anima. Xeno- 30 crates sic cōclusit: Si autem non nutritur, quum omne corpus animalis nutriatur, non erit corpus anima. Et hoc quidem communiter contra eos qui dicunt, corpus esse animam.

Contra eos qui dicunt animam esse sanguinem vel spiritum.

Dicamus etiam nunc contra eos, qui probant sanguinem vel spiritum esse 40 animam: pro eo, quia spiritu vel sanguine separato, moritur animal.

Non est sanguis dicendus anima, quod quidam dignoscentes esse, sic scripserunt & dicunt. Igitur si sanguis est anima, quando pars sanguinis effluit; effluit & pars animæ. Vaniloquia nanq; sunt hæc. Quia de homiomeris, id est, de consimilibus pars ablata, idem est quod & totum. Est enim aqua & multa & minima. Similiter & ar- 50 gētum & aurum & omnes horum partes, non differunt ab inuicē secundum essentiā. Sic igitur & ablatus sanguis, nō minus erit anima quàm remanens sanguis.

Sed illud est magis dicendum, quòd si sanguis ideo est anima, quia eo ablato, mo

ritur animal, omnino & phlegma anima erit, & cholera vtraque. Qualecunq; nanque eorum defecerit, finem vitæ hominis conducit. Amplius quoq; ; Si horũ quodlibet anima est, & hepar & cerebrum & cor & stomachus & renes & intestina, & alia multa sunt anima. Quolibet enim horũ ablato, moritur animal. Sed & multa sunt animalia non sanguinea: animata verò, vt quę dicuntur selachia & malacya, vel vt sepiæ marinæ & vligines & similia, & omnia ostracodermata, & molles habentia cochleas, vt locustæ & cancri & astaci. Si igitur sunt animata, & non sanguinea, manifestum est, quòd non sit sanguis anima.

Contra illos qui dicunt animam esse aquam vel aerem.

PRoponamus rationes etiam contra eos qui dicũt animam aquam esse, eo quod aqua viuificare videtur omnia, & ea absq; viuere sit impossibile, sed omnia deficiant: sed nihil absque nutrimento viuere putant. Igitur & escas omnes animam dicunt. Contra quos dicendum est, quum multa animalia sint non bibẽtia, vt de quibusdam aquilis dicitur & perdicibus, possintq; viuere absque potu, cur magis aqua erit anima quàm aër? Ab aqua nanq; possibile est abstinere in lõgum, anhelare verò aërem, nec per modicum: sed nec aër est anima. Multa nanq; sunt viuentia, sed aërem non anhelantia, velut apes & sphicas, & formicæ, & reliqua non sanguinea. Et marinorum multa, & omnia quæcunque pulmonem non habent. Nullus nanque pulmonem non habens, anhelat aërem, quod & conuertitur. Nam nullum non anhelans aërem, pulmonem habet. Quia verò & Cleanthi Stoici, & Chrysippi, referunt rationes quasdam, exponendum est harum solutiones, vt eas Platonici dissoluerunt.

Contra illos qui dicunt animam esse corpus.

OCcurramus illis nunc qui dicunt animam esse corpus. Cleanthes nanque talem colligit syllogismum: Non solùm (inquit) similes efficimur parentibus secundum corpus, sed etiam secundum animam, passionibus, moribus ac dispositionibus. Sed corporis est, simile atq; dissimile, & non incorporei. Corpus igitur (inquit) anima est. sed si secundum animam similes & dissimiles, non dicimus ex partibus: totum nõ constabit. sed falsum est, simile & dissimile non esse incorporei. Dicimus nanq; numeros similes esse, quorũ latera sunt similia, vt sex & vigintiquatuor. Latera nanq; sex sunt duo, & tria & quatuor. Et senarius numerus hanc habet analogiam, duo quidem ad quatuor, & tria ad sex dupla ratione referuntur. Nã quatuor, 10 dupla duorũ sunt, & sex trium: sed incorporei sunt numeri. Et figuræ quoq; figuris similes erunt, quæcunque angulos rectos habent, & latera secundum eandem rationem circa rectos angulos. Sed & ipsi ijdem figuram incorporeã confitentur esse.

Amplius, sicut quantitatis est principium, æquale & inæquale: sic & qualitatis simile & dissimile proprium est: sed incorporea est qualitas. Erit igitur etiam incor- 20 poreum incorporeo simile.

Iterum inquit; nullum incorporeum compatitur corpori, neq; incorporeo corpus. Compatitur autem anima corpori. Condolet enim infirmanti, & exciso; & corpus etiam animæ, tunc scilicet cùm rubescente fit rubeum, pallidumq; pauens. Corpus igitur (inquit) est anima. sed alterum cõcessorum est falsum. Quod autem nullum incorporeum corpori compatia- 30 tur, nunquid nam in sola anima hoc aderit? Hoc enim tale est, velut si quis dixerit; nullum animal superiores genas mouet. Crocodilus autem superiores genas mouet: non erit igitur animal crocodilus. sed falsa propositio est quæ dicit, nullum animal superiores genas mouet. Ecce enim crocodilus animal est, & superiores genas mouet. Eodem modo se habet, quum dicitur; nullũ incorporeum corpori com- 40 patitur. Accipitur enim quod quæritur in demonstratione, quòd si quis concesserit verum esse, nullum incorporeum corporeo cõpati: tamen quod consequitur, non erit manifestum: quod compatiatur, scilicet anima infirmanti corpori, & exciso corpori. Dubitatur enim siue corpus sit quod dolet, accipiens ab anima sensibilitatem, maneatq; ipsa impassibilis, siue etiam cõdoleat anima corpori. Prius autem 50 tenetur magis à sapientioribus: sed nullus ex dubiis colligit syllogismos, sed ex manifestis. Ex his quoque quæ sunt circa substantiam, ostenditur, quædam incorporea compatientia esse corporibus. Qualitates enim incorporeæ existentes, pa-

patientibus corporibus patiuntur, & ipsæ in dissolutione & generatione simul permutatæ corporibus.

De eodem.

CHrysippus verò dicit: Mors est disiunctio animæ à corpore. Nullum autem incorporeum à corpore disiungitur, neque corpori cõiungitur: sed anima & coniungitur corpori & disiungitur. Anima igitur (inquit) non erit incorporea. Sed horum verum est, mortem esse disiunctionem animæ à corpore. Non autem adiungi incorporeum corpori, falsum quidem est vniuersaliter dictum, & in anima verum. Falsum quidem, eo quòd litera incorporea existens, & adiungitur corpori, & disiungitur à corpore. Similiter & albedo. In anima autem verum est: non enim adiungitur corpori anima. Si enim adiungitur, manifestum est, quòd adiacet ei. Si autem adiacet, non toti adiacet. Impossibile est enim corpus corpori totum toti adiacere, & sic non erit totum animatum animal. Vt si adiungitur corpori, corpus quidem ex parte erit animatum, sed totum non erit animatum animal. Quòd si totum sit animatum, nec adiungitur, nec corpus est anima. Sed animal totũ est animatum; Igitur neq; adiungitur, neq; corpus erit, & separabitur, incorporea existẽs. Quia verò non sit anima corpus, manifestum est ex iam dictis. Quod verò non sit harmonia, deinceps dicendum est.

Contra illos qui dicunt animam esse harmoniam.

IAm impugnemus etiam illos, qui dicunt, animam harmoniam esse. Quia igitur Dinarchus harmoniam esse diffiniuit animam: contradicens enim Socrati, animam harmoniã dixit esse; dicens imitari animam harmoniam, corpus verò lyram: Exponendum est huius solutiones, quæ sunt in Phædone Platonis.

Vna igitur est, quę constat ex præostensis ab eo. Præostensum est nanque, quòd disciplinæ sint rememorationes: hoc igitur acceptum velut manifestum, expleuit rationem hoc modo: Si disciplinæ rememorationes fiunt, erat anima nostra antequam in homine fieret. Sed si harmonia est, prius quidem non erat, sed posterius facta est, adaptato corpore. Omnis enim compositio non aliter se habet, quàm illa ex quibus constat. Nam communio quædam est compositorum compositio, harmonia existens, & non impedit eam non pręcessisse ea, ex quibus est composita, sed potius subsequi. Oppugnat igitur harmoniam animam esse animam; & disciplinas & rememorationes esse. Sed hoc verum est. Falsum igitur est animam, harmoniam esse.

Amplius, anima & repugnat corpori, 10 & principalem obtinet rationem, dominans ei; sed harmonia neque præcedit, neque oppugnat: non est igitur anima harmonia.

Itẽ harmonia ab harmonia, magis & minus est harmonia: in remittendo & intendẽdo rationẽ harmoniæ. Impossibile nanque est magis & minus habere, nisi in sonoritate. Si enim acutus sonus & grauis deinceps permittentur, rationem quidẽ eandẽ 20 seruabunt in magnitudine vocum: sed permutationem suscipit harmonia, secundum sonoritatem magis & minus extensa. Anima autem ab anima, non erit magis & minus: harmonia igitur non erit anima.

Amplius; anima virtutem & malitiam suscipit: harmonia autem, concordiam & discordiam non suscipit: harmonia igitur non est anima.

30 Item anima suscipiendo contraria, secundum partem est substantia & subiectũ. Sed harmonia, qualitas est, & in subiecto: substantia autẽ à qualitate aliud est. Igitur anima ab harmonia aliud est.

Harmonia igitur participare animæ, nihil inconueniens est, sed non propter hoc harmonia erit anima. Neque enim quia virtute participatur, virtus erit anima. Galenus autem testari videtur in demonstratiuis 40 sermonibus, tanquam nihil de anima appareat loquens: sed est videre ex his quę dicit, vt magis velit crisim (id est temperantiam) esse animam. Hanc enim consequuntur morum differẽtiæ, ex dictis Hippocratis confirmans rationem. Sed si hoc est, manifestum est, quia & mortalem eam esse nouerunt. Non omnem autem animam, sed irrationalem solam; animam hominis rationalis dubium est hoc di-50 cere.

Quia verò non possit corporis crisis esse anima, ex hoc manifestum est. Omne corpus animatũ & inanimatum, ex quatuor elementis constat: nam horum crisis, id est temperantia, corpora constituit.

Si igitur corporis crisis est anima, nullum erit inanimatum. Et sic colligitur ratio; si crisis corporis anima est, cùm omne corpus crisin habeat, omne corpus animã habet. Sed si omne corpus animã habet, nullũ corpus erit inanimatum. Nec lapis ergo, nec ligna, nec ferrum, nec aliud quid inanimatũ erit. Quòd si non vniuersaliter omnem crisin corporis dixerit animam esse, sed quandam: inquirendum est, quæ sit illa crisis, quæ facit animal, animæ locum habens. Quamcunque nanq; dixerit crisin, hanc eandem inueniemus & inanimatis. Nouem enim existentibus crisibus, vt ipsemet de crasi loquens demonstrat; octo quidem inæqualibus & vna æquali, secundum æqualem quidem, dicit constare hominem; secundum alias verò inæquales, alia animalia secundum speciem, cum intensione & remissione, secundum magis & minus. Sed inueniuntur nouem crases, etiam in animatis, secundum magis & minus: vt ipsemet iterum in haplis, (hoc est, in libro Simplicium) demonstrauit.

Amplius; si anima crisis est, cùm crases permutentur secundum ætates & tempora & dietas, & anima permutabitur. Sed si permutabitur, non eandem habebimus animam, velut & crasin: sed modò erit leonis, modò pecoris, modò verò alterius cuiuslibet, quod est inconueniens.

Item crasis nõ repugnat desideriis corporis, sed cooperatur; ipsa enim ea desideria mouet; sed anima oppugnat; non igitur est crasis anima.

Item si crasis est anima, quum crasis sit qualitas: qualitas verò & adsit & absit præter subiecti corruptionem; & anima separabitur absque subiecti corruptione. Sed hoc non est verum: non igitur crasis vel qualitas est anima. Nam nec etiam vt alterum oppositorum naturaliter inesse dicũt animali, vt igni calorẽ. Inseparabile nanq; est hoc, sed crasis apparet separabilis. Præcipuè ipsi enim medici, medicinali arte commutant crases.

Amplius; omnes corporis qualitates, sensibiles sunt: anima autem non est sensibilis, sed intelligibilis; qualitas igitur corporis non erit anima. Item corporis & spiritus cum dispositione carnium & neruorum aliorumque bona temperantia, est fortitudo: & calidorum & frigidorum & siccorum & humidorum bona temperãtia, salus est: & moderatio membrorum cum bono colore, pulchritudinem efficit corporis. Si igitur harmonia (hoc est concordia) salutis & fortitudinis atq; pulchritudinis anima est, necesse esset hominem viuẽtem nec infirmari, nec debilitari, nec deturpari. Sed frequenter euenit, non vnã solùm, sed has tres simul eucrasias deperdi, & tamen viuere hominem. Contingit nanque eundem simul & turpem esse, & debilem & infirmum. Non igitur eucrasia corporis est anima. Quomodo igitur naturales quędam malitiæ & virtutes hominibus adsint. Hoc tantùm verè contingit ex crasi corporis. Nam sicut naturaliter sunt salubres ex crasi & morbidi, sic quidam naturaliter existẽtes picrocholi, hoc est, constantes à malis choleribus irascibiles sunt, alij verò pigri, alij verò taciti. Sed quidem obtinent crasin & refiunt. Sed aliud est quod obtinet, aliud quod obtinetur. Aliud est igitur crasis, & aliud anima. Corpus nanque organum, id est instrumentũ existens animæ, siquidẽ congruè coaptaretur, cooperatur animæ ipsumq; conuenienter habet. Si verò incongruè obstat, & tunc vsus rerum animæ, oppugnatur ab incongruitate organi. Et si nimis repugnauerit, ad illud quoque conuertitur: quemadmodum musicus simul peccat cũ distortione lyræ, nisi prius eam bene correxerit. Ideo igitur vsus animę est ex congruitate corporis, vt componat illud organum sibi congruum. Hoc autem facit ratione & moribus, hæc quidem intendendo, alia verò remittendo: velut in harmonia, vt ipsa sibi cõgruum illud componat, coque tanquam organo conuenienter vtatur.

Contra illos qui dicunt animam esse explementum corporis.

HIc resistamus Aristoteli. Aristoteles autem animam explementũ dicens, nihil plus cõfert, quàm hi qui dicunt qualitatem eam esse. Sed demõstremus prius quid dicat explementum?

Substantiam verò tripliciter dicit: hanc quidẽ vt materiam subiectam, quæ potestatem habet ad generationem: aliam verò formam & speciem, secundum quam specificatur materia: tertiam verò ex vtrisque, hoc est ex materia & specie factam, quæ relinquitur, vt sit animata. Est igitur materia quidem virtus, species verò

verò explementum: & hoc quidem dupliciter: vno, vt scientia: alio verò, vt contemplari & studere, quod est in actu esse scientiam: & quoniam in consistendo animam & somnus est, & vigilia, ad hanc rationem vigilia erit cõtemplari. Somnus verò habere scientiam & non operari, sed prior est scientia quàm actus. Ideoque primum explementum vocat speciem, secundum verò actum, vt oculus & subiectionem & speciem. Et est quidem subiectum in ipso quæ recipit visum materia oculi. Vocatur & ipsa æquiuocè oculus. Species verò siue forma, & explementum primum oculi, est ipse visus, qui dat ei posse videre. Secundum autem explementum, est actus oculi, secundum quem videt. Vt igitur mox genitus catulus nec vnum habet explementum, potestatem verò habet explementum recipere: sic oportet accipere inanimam. Vt enim ibi adueniens visus explet oculum, sic & in corpore nata anima, explet animal: vt sine corpore nunquam sit anima, nec corpus absque anima. Corpus etenim non erit absque anima, quia corporis erit anima, & propter hoc in corpore consistit. Et in tali quidem corpore per se ipsam non existet, sed primam quidem passibilem partem animæ, animam vocat, separans rationabilem. Sed oportuit totam simul accipere animam hominis, & non secundum partem; & hic debilissimæ partes de toto apparent.

Deinde corpus dicit habere potestatem viuendi, etiam antequàm fieret anima. Dicit enim corpus potestate vitam habere in seipso, sed oportet corpus potestate vitam habẽs esse prius actu corpus. Sed actu corpus esse non potest, antequam suscipiat formam. Materia nanque est informis & non corpus. Impossibile igitur est quòd non est actu, potestatem habere, vt ex eo fiat aliquid. Si verò & corpus potestate fit, quomodo quod est potestate corpus, potestate vitam in seipso habere potest? Aliter enim est in aliis possibile habentem quid, & non vti ipso: sicut visum habentem, non vti visu. In anima autem impossibile est hoc. Nam neq; dormiens erit absq; operatione animæ. Etenim nutritur & augmentatur & imaginatur, & anhelat, quod præcipuum indicium vitæ est. Ex his igitur manifestum, quòd potestate viuere non potest inesse alieni, sed omnino actu. Principaliter enim quod informat animam, nihil est aliud nisi vita. Vita enim innata est animæ, corpori verò consequenter.

Quod dicit igitur salutem idem esse quod & vitam, non vitam animę dicit, sed corporis. Et sic cauillatur; corporalis etenim substantia secundum partem contrariorum est susceptiua, secundum speciem 10 verò nequaquam. Si enim secundum speciem diuersa mutatio esset, permutaretur & animal: ideoque substantia, secundum speciem contrariorum non est susceptiua, sed quæ est secundum subiectum, hoc est corporalis. Anima igitur secundum nullum modum potest explementum corporis esse, sed erit substantia incorporea, suimet expletiua esse. Secundum partem etenim suscipit contraria, vt virtutem & vi- 20 tium, quæ non potest species suscipere.

Deinde dicit; explementum existentem animam immobilem esse secundum seipsam. Moueri autem dicit secundum accidens, nihilq; inconueniẽs esse immobilem rem existentem, mouere nos. Etenim pulchritudo immobilis existens, mouet nos; sed hoc est, quod est immobile, & mouet. Sed quod naturaliter habet moue- re, mouet, & non immobile. Si igitur cor- 30 pus per se motum haberet, nullum esset inconueniens ipsum moueri ab immobili. Vnde igitur corpori est moueri, nisi ab anima? Corpus enim non est per se mobile. Primam igitur generationẽ motus volens ostendere, nõ primam, sed secundam ostendit. Si enim immobile mouit, primũ fecit motum: si verò mobile, per se & aliter mouit, sic motus generationem expetiit. Vnde fit prima generatio motus corpori? 40 Dicere nanq; à se ipsis moueri elementa, hæc quidẽ leuia natura, hæc verò grauia, falsum est. Si enim leuitas & grauitas motus essent, nunquã starent leuia & grauia: sed stant, propriũ assumentia locum. Non igitur grauitas & leuitas, causæ sunt primi motus, sed qualitates elementorum. Si autem & hoc concedatur, quomodo posset esse ratiocinari, & laudare, & discernere opera leuitatis & grauitatis? Certè si conce- 50 datur, nec harum discernerentur opera, nec elementorum, nec corporum.

Amplius, si secundum accidens mouetur anima, & corpus per se, etiam nec existente anima per se corpus mouetur. Si autem hoc est, & animal erit absque anima.

causæ lege

Inconuenientia autem hæc ſunt. Inconueniens ergo & antecedens.

Sed nec verum dicere eſt; omne quod eſt natura mobile, etiam à violentia moueri, nec eſſe violentia mobile etiam à natura moueri. Mundus enim natura mobilis, violentia non mouetur. Neque iterum eſt ſecundum naturam mobile, hoc idem & ſecundum naturã quieſcit. Mundus etenim, ſol & luna ſecundum naturam mobilia, ſecundum naturã quieſcere non poſſunt. Eodem modo & omnia ſecundum naturam mobilia, ſecundũ naturam quieſcere nõ valent. Quies enim corruptio eſt animæ, omniumq; ſemper mobilium. Ad hoc & quod quæſitum eſt in principio, inſolutum remanebit: hoc eſt, vnde corpus contineatur natura diſſolui, natum. Sufficiant autem hæc pauca ex multis demonſtrare; animam non explementum eſſe exiſtentem nec immobilem, nec in corpore naſcentem.

Contra eos qui dicunt animam eſſe numerum ſeipſum mouentem.

Pythagoras autem conſultè aſſimilare ſemper & Deum & omnia numeris aſſuetus, definiuit, animam eſſe numerum ſeipſum mouentem. quod & Xenocrates imitatus, exponit: nõ quod & numerus ſit anima, ſed quòd in numerabilibus ſit & in multiplicatis, & quia anima eſt quæ diſcernit res, formas & figuras ſingulis apponendo. Ipſa enim eſt quæ ſpecies à ſpeciebus diſcernens, diuerſas eas monſtrat alteratione ſpecierũ, & multiplicatione numeri. Sed per ſe mobilẽ & ipſe teſtatus eſt. quia verò numerus non ſit, manifeſtum eſt ex hoc: Numerus quantitas eſt, anima verò quantitas nõ eſt, ſed ſubſtantia. Igitur anima numerus non eſt. Et ſi per plurima & numerum in intelligibilibus ſubſtantiam eſſe velint, vt dicemus in ſequentibus.

Amplius, anima continua eſt. Numerus autem continuus non eſt. Numerus igitur anima non eſt. Item, numerus aut par eſt, aut impar: ſed anima nec par eſt nec impar: anima igitur numerus non eſt. Et iterum; numerus ſecundum appoſitionem creſcit; anima verò ſecundum appoſitionem non creſcit. Amplius; anima per ſe mobilis eſt; numerus verò deſcriptus eſt immobilis. Numerus vnus & idem natura manẽs, nullam qualitatem numeris contingentem mutare poteſt: ſed anima vna eademque manens, ſed ſubſtantiam permutat qualitates, ex indiſciplinatione ad diſciplinam perueniens, & à vitio ad virtutem. Antiquorum igitur ſententiæ de anima tales ſunt.

Contra eos qui dicunt animam eſſe in corpore conditam.

Eunomius animam eſſe ſubſtantiã diffiniuit incorpoream, in corpore conditam: non dignoſcens, vt peracutus exiſtens, quod temperet ad idem cõferre inconuenientia. Omne enim quod ortum habet corporalem, ſimul & temporalem, corruptibile eſt & mortale.

Conueniunt quoque his & quę à Moſe dicta ſunt. Senſibilium etenim generationem deſcribens, nullam in ea intelligibiliũ manifeſtè poſuit naturam. Sed putantes quidam hæc ſentiunt, quibus non conueniunt. Si verò quis ex eo quod poſt plaſmationẽ corporis immittitur anima, dixerit, poſt corpus eam fieri, peccauit à veritate. Neque enim Moſes tunc eam condi refert, quum corpori immittitur, neque ſecundum rationem ſic habetur. Si igitur mortalem eam dixerit, velut Ariſtoteles, qui dicit eam in corpore naſci: & vt Stoici, qui dicunt ſubſtantiam incorpoream: prohibeo dicere in corpore conditam, ne nobis accedat opinio mortalis animæ, & omnino irrationabilis.

Et aliter; ſecundum eundem, nondum repletus eſt mundus, ſed ſemiplenus, nunc & ſemper appoſitione indigens, ſed quinquies milies, vt minimum ſubſtantiarum intelligibilium, vnoquoque die fiunt ei. Et quod eſt deterius; quando expletur, tunc diſſoluetur, ſecundum eundem, perfectis hominibus in reſurrectione, animarum numerum explentibus: quo quid erit irrationabilius dicere, mundũ tũc corrumpi, cùm perficitur? Valde enim tenerorũ puerorũ eſt modus iſte: in arenam campi mox vt compleuerint diſſoluentium facta.

Nam dicere; non prouidentia & creatoris fieri animas, nõ ſubſtantiam nouam, nec aliam quàm exiſtentem eſſe, inducere eſt, ſed exiſtentem animam per prouidentiam multiplicari. Ignorantibus eis eſſe differentiam creationis & prouidentiæ. Prouidentiæ etenim opus eſt, ex vniuſcuiuſque ſemine conſeruare corruptibilium animalium ſubſtantiam. Dico autem eorum quæ fiunt per putredinem, ſed non crean-

creantur, ſicut fit in ſeminibus: quia horum generationem alia iterum putredo cõſeruat. Creationis verò optimum opus eſt, ex non exiſtentibus exiſtentia facere. Si igitur ex vniuſcuiuſque ſemine animæ fiunt, ratione prouidentiæ fiunt, & corruptibiles ſunt, vt alia quę ex progenie generis fiunt. Si verò ex non exiſtentibus inducuntur, ratione creationis fiunt, & non erit verum quod Moſes ait: *Requieuit Deus ab omni opere ſuo.* Sed vtraque ſunt inconuenientia. Non igitur modò animæ fiunt. Illud enim quod ait; *Pater meus operatur*: nõ ad creationem, ſed ad prouidentiam dictum eſſe ei placet.

Contra illos qui dicunt, animam de anima procreari.

VIdetur autem Apollinario, animas ab animabus gigni, vt à corporibus corpora. Propagari nanq; animam per generationem ait à primo homine, in omnes qui ſunt ab ipſo, vt & corpus; & neque pręexiſtere animas, neque modò creari. Hoc nanque dicentes, cooperatorem faciunt Dominũ mœchis, quum ex his pueri naſcuntur. Et erit falſum quod ait; *Requieuit Deus ab omnibus operibus ſuis*: ſi iterum & modò animas creat. Sed quia omnia quæ naſcuntur, per generationem vniuſcuiuſque ſeminis oſtenduntur mortalia: ideo enim generant & generantur, vt corruptibilium permaneat genus: neceſſe erit, aut mortalem dicere animam ex vniuſcuiuſque ſemine natam, aut per generationem eam fieri ſeminis. Quod autem ex adulterio generatur, prouidentiæ rationi relinquitur, ignotum nobis exiſtens. Sed qui nouit quomodo libet rimari quæ ſunt prouidentiæ, nouit omnino quod generatur, vel per vitam ſuam, vel per ſeipſum, vtile ad futurum: & ideo concedi illi inanimationem. Huiuſq; rei ſufficiens accipimus indicium, Salomonem de vxore Vriæ & Dauid genitum.

Contra Manichæos, qui dicunt, omnium hominum vnam eſſe animam.

NVnc dicamus contra Manichæos. Conſequitur enim vt Manichęorum ſententiam perſcrutemur, quam de anima habent. Fatentur verò eam immortalem & incorpoream, atque vnam ſolam eſſe omnium animam diſperſam ac diuiſam per ſingula corpora, inanimata quidẽ & animata: hoc quidẽ amplius participare, hoc verò minus. amplius animata, minus verò inanimata, multoq; amplius cœleſtia: vt ſic vniuerſalis animę partes, eſſent animæ ſingulorum. Et ſi quidem indiuiduè diuidi eam dicerẽt, vt vocem in audientibus, moderatũ eſſet malum. Nunc autem ipſam ſubſtantiã animę diuidi dicunt; &, quod omnib. eſt deterius, principaliter eam in elementis eſſe volunt, & diſpertiri cum ipſis in ortu corporum. Iterumq; ad ſe reuerti diſſolutis corporibus, vt aqua diſperſa, itemq; collecta & commixta. Et dicunt, puras animas tendere ad lucem, lux exiſtentes. Graues autem à materia tendere in elementa, & ab elementis in plantas & animalia. Sicque ſubſtantiam eius diuidentes, & corpoream oſtendentes, ac paſſionibus ſupponentes, immortalem eſſe dicunt. Sed incidunt in contraria. Dicentes enim, diſcurrere graues animas ad elementa, ipſiſq; commiſceri; iterum eas poſt incorporationis ſeparationem fatẽtur damnari, iuxta magnitudinem peccatorum vnientes eas, iterumq; per ſe ſeparantes: eo quòd & vmbrę, luce præſente, diuidantur, & accedente nubilo vniantur. Sed impoſſibile eſt, hoc in natura intelligibili fieri. Etenim vmbræ ſenſibilium ſunt: & ſi concedat eas quis & diuidi & iterum vniri.

Contra Platonem qui vnam & multas animas eſſe affirmat.

PLatò verò philoſophus & vnam eſſe, & multas animas docet. Vnam eſſe totius animam, multas verò partiũ, vt ad totum animandum, totius anima ſit propria. Iterumq; ad eam, quæ ſecundum partem ſit propria vniuſcuiuſque anima. Et dicit; totius quidem animam diſtendi à centro terræ vſque ad cœli terminos: non localiter eam diſtendi dicens, ſed intellectualiter. Hanc quoque animam eſſe circunferentem circulariter totum & cõtinentem & cõſtringentem quod eſt mundi corporeum. Indigere autem corpora continẽte, in ſuperioribus monſtratũ eſt. Facere verò hoc propriam ait animam. Viuere enim vnumquodque propria vita, & corrumpi ſolutione propria. Nam vbi continetur & conſtringitur, corpus eſſe dicitur: quum verò diſſoluitur, corrũpi. Et viuere quidẽ ait omnia, non autem omnia eſſe animalia. Diſcernuntur enim ab animatis plantæ, qnia creſcunt & nutriuntur, hoc eſt, naſcibili & nutribili virtute. Irrationabilia

verò animalia à plantis ſenſibilitate,& rationabilia ab irrationabilibus rationabilitate. Et ſic omnia viuere dicentes,diſtare faciunt vniuſcuiuſque naturam. Viuere igitur dicunt omnia inanimata per creabilem vitam, ſed quod continentur à totius anima, vt ſolummodo ſint, & non diſſoluantur. Hanc autem eſſe animam quę gubernat totum, & quæ mittit particulares animas prius à Creatore factas. Oſtendit enim ab ipſo creatore leges ſibi datas, quibus oporteat hoc totum eam diſpenſare. Quas & generatorem vocat,& dantis virtutem ſufficienter diſpenſare nos. Dicuntur autem hæc in his quæ fiunt de generatione.

Communiter igitur omnes Græci animam immortalem oſtendentes, incorporationis denudationem docent. Sed diſſentiunt de ſpeciebus animarum: hij etenim vnam ſpeciem, rationalem ſcilicet, & hanc in plātam & in corpora irrationabilium procedere. Et horum hij, qui ſecundum quoſdam certos temporum circulos, hij verò vt accidit. Alij autem non vnam ſpeciem animalis, ſed duas rationales. Quidam verò multas, & tot quot animalium ſpecies, hij verò maximè à Platone circa doctrinam hanc inſerti ſunt. Dicente etenim Platone;furioſas & iraſcibiles & capaces animas,luporum & leonum corpora induere:eas verò quæ ſunt impeditæ circa inertiam, aſinorum, & ſimilium ſuſcipere corpora. Alij quidem proprie intellexerunt lupos & leones, & aſinos. Alij verò figurate cum dixiſſe intellexerunt mores per animalia demonſtrantem.

Chronius autem in libro de Generatione ſic dicit denudationem incorporationis,vt rationales omnes eſſe velit. Similiter autem ait Theodorus Platonicus in libro,quod anima omnis ſpecies ſit. Et Porphyrius ſimiliter.

Iamblicus autem econtrario his incedēs,ſecundum ſpecies animalium,animæ ſpecies eſſe dicit,hoc eſt,differētes ſpecies. Scriptus eſt ab eo vnus liber,in quo deſignat, quia non ab hominibus ad animam irrationabilia, neq; ab animalibus irrationabilib. in homines denudationes incorporationis fiunt: ſed ab animalibus in animalia, & ab hominib. in homines. Et mihi videtur,quòd iſte hac de re,ſit melius contemplatus: non ſolùm quæ ſunt ſententiæ Platonis, ſed & ipſius veritatis,vt ex multis aliis oſtēditur: maxime autem ex hoc,quia nec vna rationabilium motionum apparet,irrationabilibus animalibus. Neque enim artes, nec diſciplinæ, vel conſilia,nec virtutes, neque aliud ad intellectum pertinens, in ipſis eſt. Ex quo patet,quod non conuertatur in ipſis rationalis anima. Etenim inconueniens eſt dicere, irrationabilia rationalia. Quāuis enim valde nouellis infantibus, ſolus irrationalis adſit motus, rationalem tamē animam eos habere dicimus,eo quod creſcentes, rationalē patefaciunt actum,ſed irrationale in nulla ætate demōſtrat rationalem actum. Superfluo igitur habuiſſet rationalem animam, inutili omnino futura rationali virtute. Sed nec cum his ſuperfluū à Deo factum eſſe,ſimul omnes confitentur. Si autē hoc beſtiis atq; feris rationalis anima eſſet immiſſa ſuperfluo, nunquam valens opus ſuum demonſtraret,& eſſet reprehēſio dantis animam non neceſſariam corpori,neque artificis opus, nec ordinē,vel adaptationem ſcientis. Si verò quod dixerit,moueri ſecundum diſpoſitionem rationabiliter animalia, ſed figmentum eorum non eſſe ſuſceptibile operationis artificioſæ,firmans dictum ab hominibus, quia exciſis ſolis digitis manuum, plurimas artes diſperdant: non ſoluet quod quæritur. Erit enim iterum hoc inconueniens; vt Deus inutilem animam adaptâſſet corpori & ſuperfluam & ocioſam, impeditam per omnem ætatem ad operationes proprias. Ad hoc rationem quoque firmare tentant ex ignotis & non manifeſtis. Vnde enim habent, quod ſecundum diſpoſitionem moueantur animalia?

Melius eſt igitur dicere conuenientem vnicuique corpori adaptare animam, nihilque habere ſecundum diſpoſitionem animalia amplius apparente in operibus eorum naturali ſimplicitate. Vnaquæque enim ſpecies animalium ſecundum proprium placitū mouetur in vſum & actum, ad quem facta eſt ab initio: & ſecundum hoc figmētum hoc eſt verè incongruum. Hæc creator reliquit ea omnino abſque iuuamine, ſed vnicuique naturalem & non rationalem tradidit notitiam. Quibuſdam enim aſtutiam indidit, velut artis imaginem & vmbram rationalitatis, vt præſentia declinent pericula & futura caueant, & vt congregetur creatura ad inuicem,

cem, vt iam dictum est. Quia verò non rationaliter hoc faciunt, patet quod vnumquodq; animal secundum suam speciem, similiter operatur eadem, & non differt ab inuicem in multiplicitate operationis, nisi fortè secundum magis & minus: sed potius secundũ vnum placitum tota mouetur species. Omnis enim lepus timet similiter, & omnis lupus similiter insidiatur, & omnis simia similiter & vanos actus imitatur. Quod nõ est in homine. Mille nanque sunt semitæ actus humani, quia liberum quidem est, & suæ potestatis est rationale. Vnde non vnus & idem est actus omnibus hominibus, vt vnicuique speciei irrationabilium animalium. Nam à natura sola hæc mouentur. Quæ verò à natura sunt, similiter omnibus adsunt. Sed rationales actus alij sunt ab aliis, nec ex necessitate omnibus idem.

Quòd si quis dixerit, pro vindicta delictorũ in hac vana vita, animã ad alia transmitti corpora, ex posterioribus faciens demonstrationem; quidnam est quod in prima corpora animalium, immissæ sunt rationales animæ? nõdum peccantes in corporibus humanis, eo quod nõdum in ipsis extiterint? Apponendus verò est huic sẽtẽtiæ Galenus mirabilis medicus, qui probat per vnamquanque speciem animalis, diuersam esse animæ speciem. Dicit enim in principio libri primi, de vtili operatione membrorum sic.

Multa sunt animalium membra, hæc quidem magna, alia minora: hæc verò omnino in alterã speciẽ indiuisibilia. Vtilitas verò omnium eorũ est anima. Corpus autem eius est instrumentũ, & ideo multũ differunt ab inuicẽ membra animalium, quia & animæ. Idem autẽ in sequentibus eiusdem libri, de simia quoque hæc addit: Quod si, ô sapientissime reprehensor, diceret natura contra te, desiderio per animam animari, derisoriã oportuit dari corporis compositionem? Sic vidit diuersis secũdum speciem corporibus, diuersas vnitas esse animas. & hoc quidem de his.

Quia verò animam ostendimus neque corpus existẽtem, neq; harmoniam, neq; crasin, neq; aliam aliquam qualitatẽ; manifestum est ex his, quod substantia quędã est incorporea anima. Quod etiam omnes confitentur. Quod autem nec corpus sit, nec accidẽs, patet ex eo quod incorporea sit substantia, & non sit aliquid habentium esse in alio. Hæc enim & adsunt & absunt præter subiecti corruptionem. Sed anima absente corpus corrumpitur. Eisdem verò vtentem rationibus, conuenit demonstrare animam immortalem esse. Si enim nec corpus est, quod natura est dissolubile & corruptibile, nec qualitas, nec quantitas, nec aliud quid corruptibilium: restat quod immortalis sit. Multæ autem sunt ostensiones eius immortalitatis, à Platone & aliis. Sed illæ quidem obscuræ, & ad intelligendum difficiles, vixque intelligibiles illis disciplinis insudantibus. Nobis autem sufficit ad demonstrationem immortalitatis eius, diuinorum verborum doctrina, de ea continens quod verum est: quia diuinitus est inspirata. Contra eos autem qui non recipiunt Christianorum Scripturas, sufficiat ostendere; animam nullum esse corruptibilium, cùm sit incorruptibilis & immortalis; & de his quidem sufficienter diximus.

De vnione animæ & corporis sententia, authore Gotfrido.

QVærendum autem quomodo animæ & corporis materiati fiat vnio, difficilis enim res est. Sed si iterum non solùm ex his, sed etiam ex intellectu consistit homo, vt quidam dixerunt, magis erit difficilior. Omnia enim conuenientia in existentia vnius substantię omnino vniuntur. Omnia verò vnita permutantur, & non manent quæ prius erant, vt videtur in elementis. Cùm enim vniuntur, aliud quid fiunt. Quomodo igitur vel corpus vnitũ animæ, manet verum corpus? Vel quomodo anima incorporea existens, & substantia per se, vnitur corpori, & pars fit animalis, retinens propriam essentiam inconfusam & incorruptam? Necesse est enim aut vniri animam & corpus, & commutari, & corrumpi vtraque, vt elementa; aut non vniri, propter prędictas inconuenientias. adiacere autem vt regionalis in regione, aut mensurabile in mensura; vel confundi, vt vinum & aqua.

Sed quod non possit adiacere corpori anima, in sermone de anima mõstratũ est. Esset enim solummodo illa pars animata, quæ proximaret animæ. Quæ verò nõ adiungeretur, esset inanimata. Sicque fit, vt non posset dici esse ea quæ secundum appositionem, vt ligna vel ferrum vel ali-

quid tale; & commixtio vini & aquæ vtiq; corrumpitur. neque enim pura est commixtura, neq; vinum. Et talis mixtura per appositionem facta, refugit sensibilitatem, propter tenuitatem commixtorũ. Manifestum autẽ ex hoc, quod iterum ab inuicẽ possunt separari. Spongia enim oleo intincta, purat & fugat aquam. Sic & papyrus. Sensibiliter autem separare perfectè vnita, omnino impossibile est.

Si autẽ nec vnitur, nec adiacet, nec cõmiscetur: quæ erit ratio, vt dicatur animal vnum? Plato igitur propter hanc quoq; inconuenientiã, nõ vult, animal ex anima & corpore esse, sed animã corpore vtentem, atq; tãquam corpus induentem. Sed habet ratio hæc quoddam inconueniens. Quomodo enim vnum esse potest cum indumento anima? Non enim est vnum, vestis cum vestito.

Hammonius verò didascalus Plotini, quæstionẽ hoc modo dissoluit; dicens, intelligibilia talem habere naturã, vt & vniantur valentibus ea suscipere: quemadmodũ corruptibilia & vnita, maneant inconfusa & incorrupta, vt adiacentia. In corporibus enim vnio per mutationem cõuenientium omnino operatur, quia in alia corpora permutantur, vt elementa incomposita, & cibi in sanguinem, & sanguis in carnẽ, & reliqua membra corporis. In intelligibilibus, vnio quidem fit, sed permutatio non cõsequitur. Non enim consistit, intelligibile secũdum essentiam permutari, sed aut integrum existere, aut nõ existens, non inueniri. Sed neque ad non existens corrumpitur. Nam non esset immortalis anima, vita existens, si in mixtura permutaretur. Anima alia fieret, iam non essentiua. Quid autem conferret corpori anima, si non obtinuisset ei vitam? Non igitur anima alia fit in vnione. Ostenso igitur hoc, quod intelligibilia impermutabilia secundum essentiam sint, necessariò consequitur, quòd ipsa vnita nõ corrumpantur, quibus vniuntur. Igitur & vnitur, & inconfuse vnitur corpori anima. Quod autem vnitur, compassio demonstrat. Compatitur enim sibimet animal, vt vnum existens. Quod verò & incõfusa permaneat, patet, quòd anima quomodo libet separata à corpore in somno, velut mortuum illud iacere relinquit: solummodo autem fumigans illud vita, ne omnino pereat. Secundum se in somnis operatur, disponens futurum, & rebus intelligibilibus appropinquans. Hoc quoque idem contingit, & quando secundũ seipsam contemplata fuerit aliquid eorum quæ sunt. Tunc etenim (vt quidam nouerunt) se separat, & ad seipsam redit, vt accedat existẽtibus. Incorporea enim existens, per totum diffunditur, vt teneat corruptibilia. Manens incorrupta & inconfusa, & conseruans quod suum est: & in quibus accedit, permutans ipsa secundum suam vitam, & non permutatur ab ipsis.

Nam sicut sol, sua pręsentia aërem in lucem permutãs, facit eum lucidum, & vnitur aëri lux, inconfusè ei diffusa: eodẽ modo & anima vnita corpori, manet omnino inconfusa. In hoc solũmodo distans, quòd sol corpus existens, locoq; circumscriptus, non fit vbique vbi & lux eius, quemadmodum & ignis. Manet enim in lignis, aut in lucerna alligatus vt in loco. Anima autem incorporea existens & non circumscripta loco, per totũ corpus diffunditur cũ luce, & non est pars corporis illuminata ab ipsa, quin ibi sit anima. Vnitur corpori, sed ipsa tenet corpus. Neq; in corpore est, vt in vase, vel vtre: sed magis corpus in ipsa. Non impedita est. Non enim tenentur à corporibus intelligibilia, sed per totum corpus diffusa & radicata & procedentia, nõ sunt talia, vt loco corporali cõtineantur. Intelligibilia enim existentia, in locis intelligibilibus sunt. Aut enim in se ipsis, aut in subiectis intelligibilibus, vt anima: quæ modò est in se ipsa, quando ratiocinatur: modò verò in intellectu, quando intelligit.

Cùm igitur in corpore dicitur esse, non vt in loco, ita in corpore erit: sed secũdum hoc quod coëxistit, & quod coadest, vt Deus dicitur esse in nobis. Etenim per coëxistentiam, & quandam conclusionẽ, & dispositionẽ ligari dicimus à corpore animam, vt dicimus amatorẽ ligari ab amata: nõ corporaliter, neq; localiter, sed per coëxistentiam. Quod enim est sine magnitudine, & sine tumore & indiuisibile, secundum partẽ localem circumscriptione non eget. Quod enim partẽ non habet, quo potest loco circumscribi? Locus enim, quãto subsistit? Nam locus est terminus circumhabentis, secundũ quę circuit circũhabitũ.

Quòd si quis dixerit; Ergo & in Alexandria, & in Roma, & vbique est mea anima? Cõtinget eum locum iterum dicere: Nam & quod in Alexandria, & omnino ibi & ibi locus est. Sed omnino anima in loco non

est,nisi in coëxistentia. Monstratum est enim quod loco comprehendi non possit. Quando igitur in coëxistentia loci alicuius contigerit esse intelligibile, aut rei in loco existentis, vsualiter dicimus illud ibi esse,propter actum eius, ibi ostensum locum, per coëxistentiam & operationem, accipientes. Oportuit enim dicere, ibi operatur:& dicimus,ibi est.

Conuenit equidem hęc ratio perfectius & maximè in vnione verbi Dei ad hominẽ,per quam vnitũ,mansit in confusum & incõprehensum,non secundũ animæ modum. Illa nanq; existẽs eorum quæ multiplicantur, videtur cõpati corpori quomodolibet proprietatẽ,& tenere quandoq; & teneri. Deus autẽ verbum in nullo à communicatione corporis & animæ mutatus, neq; participans illorũ infirmitati:sed concedẽs ei suam diuinitatẽ, factus est cũ ipsis vnum: manens vnũ, quod erat ante vnionẽ. Nouus itaq; est iste modus mixturæ & vnionis, & commiscetur,& manet omnino incommixtus & incõfusus & incorruptus & immutatus: non cõpatiens, sed cooperans solùm,neque simul dissoluendus, simulq́; permutandus, sed adaugens illa: ipse autem non diminutus ab ipsis;vt maneat immutatus & inconfusus. Quod autem omnino sit omnis mutationis expers, testis est Porphyrius, qui suam de Christo mouit linguam. Firma verò sunt nobis inimicorum testimonia, nullamq́; contradictionem suscipientia.

Iste igitur Porphyrius in secũdo sermone de Quæstionibus commixtorũ, sic scribit verbotenus:Non ignorandũ itaq; conuenire, aliquam substantiã accipere complementum alterius substantię:& esse partem substantię,manente illo in sua natura, postquam compleuerit aliam substãtiam, vnumq́; cum alio factam & conseruatam in vnum quod secundum se ipsam,& maius,eam quidem & non conuersam:conuertentem verò illam, in quibus accedit sua præsentia,in actum suum.

Dicit autem Porphyrius hoc,de vnione animę & corporis. Si igitur de anima verus est hic sermo, quia est incorporea,multo amplius erit verus de Deo verbo,magis & purius & secundũ veritatem existente incorporeo. Et hic, vt aduersarius, obturat ora pręsumentiũ diiudicare Dei vnionem ad hominẽ. De hac enim gentiliũ multi risum faciunt:dicẽtes,impossibile & incontingens & inconueniens esse,commisceri mortali naturæ diuinam permixturam & mutationem. Sed nos peritissimis eorum vtentes testibus,exuimur causationem.

Dicitur autem à quibusdam,maximè ab Eunomianis;vniri Deum verbum corpori non secundum substãtiam, sed secundum vtriusq; virtutes. Nõ enim esse dicunt substantias vnitas vel commixtas,sed virtutes corporis,virtutibus diuinis cõmisceri. Virtutes autẽ corporis officiales, iuxta Aristotelem,dicũt esse sensus. His itaque,virtutes diuinæ commixtæ, vnionem fecerunt secundũ illos. Sed nouimus quòd nullus eis concedet demonstrantibus sensus,corporeas esse virtutes. Determinabitur enim in sequentib. manifestè,quę sint propria corporis, quæve animæ, quæve vtriusque; & in propriis vtriusq; sensus organicorũ ponemus. Ipsa autem organa, hoc est instrumenta corporis dicimus esse. Melius est igitur,vt prędictũ est,secundum propriam naturam incorporeorum,inconfusè vnionem fieri substantiarũ:nequaquã meliori à deteriori,imò hac vnione roborata à meliori. Quia verò est pura incorporea natura,diffunditur quidem sine impedimento per omnia: per eam autem nihil, vt per totum se diffundendo vniat. Quia verò per eam nihil diffunditur,manet incommixta & inconfusa.

Non est igitur causa huiusmodi vnionis beneplacitum Dei, vt quibusdam gloriosis videtur viris, sed natura. Accipere enim corpus per beneplacitũ si quis dixerit,bene dicet. Vnicum verò non cõfundi,non fit secundum beneplacitum, sed secũdum propriam Dei naturam. Gradus autem animarum & ascensiones & descensiones, quas Origenes inducit, nihil obaudientes diuinis scripturis,neque accedentes Christianorum doctrinis,prætereundum est.

Nomina omnium membrorum.

OMne corpus ex quatuor elemẽtis est compositum, & ex his factũ est. Singulariter autem sanguineorũ animalium corpora, ex 4 humoribus constant, sanguine, flegmate, rubeaq; cholera & nigra. Ea verò quæ non sunt sanguineorum, ex aliis humoribus & ex habito humore,sunt in ipsis loco sanguinis.

Singulariter verò dicitur,quando principaliter ex eisdem aliq d fit,vt sit,ipsa 4 elementorum cõmixtio, 4 humores,humorũ non sint homœomera,id est similes par-

tes habentia, quæ sunt membra corporis. Assimilant autem terrę quidem choleram nigram: aquæ verò flegma, & aëri sanguinem, igni verò choleram rubeam. Omne verò compositum ex elementis, aut est firmum, aut humor, aut spiritus.

Aristoteles autẽ specialiter de solo sanguine vult fieri corpora animaliũ. Ex hoc enim & nutriri singula, & crescere animalis omnia membra, & seminis generationem de sanguine dicit haberi. Sed quia ex vno eodemq; nõ videntur bene se habere, vt ossa durissima & caro mollissima, axungiaq; fiant, placuit Hippocrati primò corpora animaliũ ex 4 humoribus sigillatim cõpaginari, vt ex iis quæ magis sunt terrestria & grossiora, firmiora fierẽt membra, & ex molliorib. molliora. Inueniuntur autem multoties 4 humores in sanguine, vt est videre in phlebotomiis, aliquando quidem aquoso phlegmate abundãte in ipso, quandoq; autem cholera nigra vel rubea. Vnde videtur, quomodolibet ad inuicem concordare viri.

Membrorum autem in animalib. sunt, hæc quidem homœomera, hæc enim non homœomera. Homœomera quidẽ sunt, vt cerebrum, meningæ, nerui, medulla, os, dẽs, cartilago summosa, cõnexiones, panniculi, omnes pili, vngulę, carnes, venę, arteriæ, pori, axungia, cutis: & quæ velut elementa sigillatim habẽtur, vt sanguis secundum quod sanguis est purus, & flegma, & cholera nigra & rubea. Tenon enim compositum est ex connexorio & neruosis in his. Non homœomera, vt caput, thorax, manus, pedes, & alia membra hominis. Non enim in caput diuiditur caput, vt neruus in neruum, & vena in venam, & caro in carnem. Omne verò non homœomerum, ex homœomeris constat, vt caput ex neruis & carnib. & ossibus. Vocantur autem hæc organica, id est officialia.

Descriptio autẽ eorũ quę sunt homœomera, hęc est; Homœomera sunt, quorum partes toti, sibimetque sunt similes. Simile verò nõ hîc pro eodẽ oportet accipere. Nõ omne animal, omnia mẽbra corporis possidet, sed quædam sunt eorum decurtata: hæc etenim sunt sine pedibus, vt pisces & serpentes: hæc sine capite, vt cãcri & locustæ, & quædam nocturnalium: in pectore autẽ habent sensus, eo quòd caput non habent. Alia carent pulmone, ea scilicet quæ non anhelant aërem: alia verò vesicam nõ habent, vt aues, & omnia non mingentia. Ostracoderma autẽ plurimis carẽt membris. Immodicis nanque ipsis existit, hoc quod animalib. esse videtur. Videntur autem quædam, etiam habita non habere: vt ceruiv identur nõ habere cholerã rubeam, eò quod in intestinis habeant eam dispersam, & nõ apparentẽ: homo verò & omnia perfecta, in quantũ oportuit, bene habent omnia. Similiter autẽ & secũdum positionem membrorũ, multa differentia est animalib. Hæc etenim mãmas habent in pectore, hæc verò in ventre, illa autem in femoribus: & alia quidẽ duas, alia quatuor, alia plures. Manifestum nanque, quòd natura cõnumerauit natorum numero pluralitatem mammarum.

Si autem quis perfectè hęc noscere voluerit, legat sermonem Aristotelis de Animalibus. Nõ sunt enim hæc huius conscriptionis ex toto, sed est velut descriptiones quasdam & figuras apponere. Transeamus igitur ad rationẽ de formatione Adæ primi hominis, metricè declarandam: paruo prius elogio prosaicè præmisso.

Denominatio authorum, qui in hoc libro recipiuntur.

SEm filius Noë, sicut superius diximus, natus est centum annis ante diluuium: vixit annis 35 post mortem Abrahæ. qui etiam vocatus est Melchisedec, rex Salem, & mortuus est anno 35 post mortem Abrahæ. Ille primus sacrificauit in pane & vino. Norma etiam eius sacrificij, vsq; ad Mosen & Aaron perdurauit, eiusq; sapientiam ad eos transmisit.

Ad hæc Abraham artibus & scientia Chaldæorum imbutus, nõ solùm suos, sed etiam Ægyptios, cùm in Ægypto peregrinabatur, legitur omnes artes docuisse. Vnde prima sapientia ab Ægyptiis ad Grecos, à Grecis ad Romanos, à Romanis ad Gallos & Hispanos legitur transmeasse.

Vide lector, quanta sapientia fuit ante tẽpora Mosi & Iosephi. Moses legitur quidem fuisse instructus cunctis artibus Ægyptiorum. Præterea tamẽ ante eum, & post eum, fuerunt authores gentiles multi, qui gentiliũ regum Annalia scribentes, ab initio mundi historias collegerunt, literisq; barbaricis nihil intentatum reliquerunt. Quorum primus fuit Enoch, Noë filius, natus post diluuium, astrologus: qui fuit raptus in paradisum. Vnde arborem illam tulisse & plantâsse dicitur, in qua postea Chri-

Christus est crucifixus: de qua arbore, in sequētibus dicemus, cùm de nouo Testamento tractabimus. Ille multa conscripsit, & posteris reliquit. Itē fuit magnus historiographus Manethon, qui descriptionem fecit Ægyptiorum: fuit etiam Berosus, qui deflorauit omnia scripta Chaldæorū: fuit Mochus, & Æstius, & Hieronymus Ægyptius, & alij multi barbari historiographi. Mosen tamen tāquam à Deo missum, inter omnes summū reputamus. Nec tamen propter eum alij sunt abrogandi. Cætera versus dicent de primi hominis creatione.

Quòd propter hominem mundus factus est.

Condidit hæc ex se, sed non homo cœperat esse,
Tunc satis expressè visum fuit esse necesse,
Vt quasi stante domo cultor adesset homo.

Quòd Adam de terra rubea formatus est.

Forma fit ex rubeo terrarum condita limo,
Flamine diuino caro viuida surgit ab imo,
Viuere spirat ei spiritus ipse Dei.
Terra caro facta, quinis fit sensibus apta,
Ordine compacta, tendit rationis ad acta,
Et rationali mente meretur ali.
Factus non natus, stat Adam, tellure creatus,
Ipse quidem genuit, non ipse fuit generatus,
Euaq́, pòst genuit, nec generata fuit.
Tellus facta caro, fit Adam primæua propago,
Fit de carne caro, fit ab osse creata virago,
Nos quoque terra sumus, nam caro fiet humus.
Nec terra sola, sed quattuor ex elementis,
Pristina surgentis sunt membra creata parentis,
Nomine terreno quattuor illa fero.

Quòd humanum corpus dicitur Microcosmos, id est minor mundus.

CVm legimus Adam de limo terrę formatum, intelligēdum est, ex quatuor elementis. Mundus enim iste maior, ex quatuor elemētis constat; igne, aëre, aqua & terra. Humanum quoque corpus dicitur Microcosmos, id est minor mundus. Habet nāque ex terra carnem, ex aqua humores, ex aëre flatū, ex igne calorem. Caput autem eius est rotūdum, sicut cœlum. In quo duo oculi, tanquam duo luminaria in cœlo micant. Venter eius, tāquam mare continet omnes liquores. Pectus & pulmo emittit voces, & quasi cœlestes resonat harmonias. Pedes tanquam terra sustinēt corpus vniuersum. Ex igni cœlesti habet visum, è superiori aëre habet auditum, ex inferiori habet olfactum, ex aqua gustum, ex terra habet tactū. In duritie participat cum lapidibus. In ossibus, vigorem habet cum arboribus. In capillis & vnguibus, decorem habet cum graminibus & floribus. Sensus habet cū brutis animalib. Ecce talis est hominis substātia corporea.

Videndum est etiam, qualis sit spiritualis substantia hominis, quæ anima vocatur. Anima creditur, ex igne spirituali consistere, in quo imaginem & similitudinem Dei acceperit. Per imaginem, formam intelligimus: per similitudinē, qualitatem consideramus. Diuinitas in Trinitate consistit, cuius imaginem & similitudinem anima tenet. Habet namque memoriam, per quam præterita recolit: habet intellectum, per quem inuisibilia intelligit: habet rationem, per quam mala respuit, & eligit bona. In Deo sunt omnes virtutes. Vnde & anima, ad similitudinem Dei, capax est omnium virtutum. Et sicut Deus, à creatura comprehendi non potest, sed omnia ipse comprehendit: ita anima hominis, à nulla visibili creatura potest comprehendi: cùm ipsa visibilia, omnia comprehendat. Non enim potest ei cœlum obsistere, quin cœlestia tractet: non abyssus, quin infernalia cogitet.

Formauit autem Deus hominem de limo terræ, ad dedecus & confusionem diaboli: vt forma fragilis & lutea intraret in gloriam, de qua ipse gloriosus ceciderat. In hoc etiam homo habuit similitudinem Dei; quia sicut Deus præest omnibus in cœlis, ita & homo omnibus præest in terris. Locus autem vbi creatus est Adam, vocatur Ebron: vbi postea de paradiso eiectus habitauit, ibiq; mortuus est, & sepultus. Cætera versus dicent.

Quòd Adam non in puerili forma, sed virili creatus est, extra paradisum.

Forma creata viri, non fit similis puerili,
Immo tricennalis fit consona facta virili,
Vna dies tribuit nomen & esse viri.
Vnde Cain genuit ter quinque fluentibus annis,
Pòst generauit Abel, totidem venientibus annis,
Sic bis quindenis, natus vterque venit.

Quòd Eua in paradiso formata est.

EVa creata est in paradiso, de latere viri dormiētis: vt sicut in carne vna, ita per dilectionem esset mansura. Vnde Adam euigilans dixit: *Hoc os ex ossibus meis, & caro ex carne mea. propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ.* Eua non concepit, nec peperit in paradi-

so. Vbi si permansissent, concepisset postea, & peperisset. Atque sicut manus manui sine concupiscentia iungitur, ita mulier viro sine concupiscentia iungeretur. Et sicut oculus sine dolore ad videndum leuatur, ita & ipsa sine dolore & absq; sordibus peperisset. Infans quoque natus statim ambularet, & absolutè loqueretur, quia circa singulos corporis defectus, de lignis paradisi vteretur, & præfixo à Deo tempore, de ligno vitæ ederet: & sic in vno statu, postmodum permaneret: atque tamdiu in paradiso persisteret, vsque quo numerus angelorum, qui ceciderant, per homines restauraretur. Cætera de Eua, versificè subscribemus.

Item de creatione Euæ, versificè.

Dum staret consorte carens homo, dignus honore,
Sumsit ab actore requiem, plenumque soporem,
Eius vt ex costa fœmina prima foret.
Fœmina plasmatur, os surgit ab osse creatum,
Nuda reseruatur, producitur, Eua vocatur,
Copula conficitur, innuba sponsa datur.
Costa fit ex costa, caro fit pro carne reposta,
Mortis adest porta, prima muliere suborta,
Fœmina prima fuit, quæ mala prima luit.
Optima primorum domus est paradisus auorum,
Congerie florum thalamus redolebat eorum,
Nuda sub arboribus pertulit Eua thorum.
Copula prima patrum fuit hæc, thalamusq́, priorũ,
Eua prior mulier stat, Adam prior ille virorum;
Prima fit ipsorum vita loquela forum.

De ligno scientiæ boni & mali, ne comedas.

Crescite (factor ait) iubeo vos multiplicari,
Quæ mare, terra parit, his impero vos dominari,
Quæq́, volatilium pontus & aër alit.
Mandere de ligno (dixit) caueatis vbique,
Vnde scientia fit, præstanda, boniq́, maliq́,
Ex ipso ligno tangere nulla licet.
Quo, si vesceris vir, morte tua morieris,
Si transgressor eris, nulla potes arte tueri,
Viuere si quæris, tu tibi cautus eris.

Qualiter diabolus per serpentem deceperit hominem.

DEcepit diabolus hominem per serpẽtem. Non quòd serpens loqueretur, sed diabolus per serpentem: sicut hodie loquitur per hominem obsessum, sicut etiam angelus per asinam loquutus est ad Balaham. Non quòd serpens, vel asina scirent verba, quæ per eos resonabãt, sed quia per eos spiritus loquebatur.

In pomo autem non fuit scientia boni & mali, sed in transgressione. Homo enim sciuit bonum ante peccatum; malum verò sciuit post peccatum, per experientiam. Adam & Eua manserunt in paradiso per septem horas tantùm: quia statim cùm mulier fuit creata, fuit præuaricata. Tertia enim hora diei, vir fuit creatus: hora autem sexta, mulier pomum comedit & viro porrexit. In hora nona Deus eos proiecit è paradiso: tũc positi sunt Cherubim ante portas paradisi, tenentes gladios igneos. Per ignem, intellige murum igneũ: per Cherubim verò, angelicam custodiã, qua homo prohibitus est redire in paradisum voluptatis. Tunc etiam Adam & Eua iuerũt in Ebron; ibiq́; vixerunt, & ibi sepulti sunt. Sciendum autem, quòd ab Adam vsque ad Noë, non pluit, nec hyems fuit, neque comederunt homines carnes, nec biberunt vinum. Hîc erat omni tempore temperies aëris, & abundãtia omnium rerum. Quæ omnia per diluuium sunt immutata, & corrupta. Cætera versus dicet.

Præuaricatio Euæ per suggestionem serpentis.

Dante creatore, dum sic homo fulget honore,
Surgit ab vxore tentatio plena dolore,
Vita, salus hominis, quæ peritura foret.
Hostis enim veri, tentator ait mulieri;
Fœmina si quæris cur mandere rem prohiberis,
Crede quòd hoc comedens, vt Deus (inquit) eris.
Sic bona, siue mala, lignum gustando scietis,
Vosq́, deis similes eritis, quid ab inde timetis?
Suscipe, mande cibos, fœmina, daq́, viro.
Credidit illa cito, sumsitq́, deditq́, marito,
Nec dedit inuito, congustat & ille petito,
Nec scelus euadit, lapsus vterque cadit.
Quos pius admisit Deus in medio paradisi,
Tam male subnisi pomum sunt sumere visi,
Pœnaq́, digna fuit, pulsus vterq́, luit.
Nunc peccatores subito nudantur honore,
Erubuit nudata caro, confusa pudore,
Tunc prius agnoscens nuda verenda fore.
Fronde perizomà faciunt, pudibunda teguntur,
Esuriunt, sitiunt, algent, miserantur, aluntur,
Dum cadit ille reus, dicit ad ista Deus.

Videte, ne comedat de ligno vitæ, & viuat in æternum.

En similis nobis (inquit Deus) est homo factus,
Scitq́, bonum, pariterq́, malum rationibus aptus,
Nec sibi iam vitæ mandere ligna licet.
Ne valeat, caueatis (ait) contingere lignum,
Viuet in æternum, si fortè comederit illud,
Attamen infelix vita dolentis erit.

Quæritur, cur Deus dederit Adæ cibum transitorium, quum esset Adam immortalis, si non peccasset?

Immortalis homo factus, dum crimina nescit,
Cur Deus hunc vesci pereuntibus imperat escis?
Vir quoq́, par superis, cur prius esuriit?

Sic

Sic data vita prior fuit his, vt alantur ab escis,
Vita sequens, escis vesci, per secula nescit,
Ista mori potuit, sed nequit illa mori.
Posseq́; non cadere fuit his, sed posse carebit
Vita futura mori, quia cum deitate manebit,
Est cibus vnus ei, visio sola Dei.

Adam vbi es? Audiui vocem tuam Domine, & timui.

Quærit Adam Dominus, respondet & ille latenter,
Voce tua timui, latui, doluiq́; pudenter,
Fœmina quam dederas, causa doloris erat.
His Deus auditis, iratus eis maledicit,
Ad scelus enisi, requiem perdunt parasi,
Expulsisq́; reis, sic Deus inquit eis:
Digna tuis meritis, transgressor Adam patieris,
Nam mea transgrederis mandata sequens mulieris,
Tempore perpetuo vir maledictus eris.
Terra tibi tribulos, spinetaq́; germinet vltro,
In sudore tuo vesceris tempore multo,
Pro sumpto pomo sis maledictus homo.
Febribus & morbis plerunq; perire putabis,
Sæpe tibi fructus tellus bene culta negabit,
Et steriles culmos vomere scissa dabit.

Maledictio Domini ad Euam.

Fœmina tu prima (Deus inquit) in orbe creata,
Primaq́; peccatrix, prior ad delicta vocata,
Crimine damnata, perditione rata.
Concipies, nec parturies, nisi pressa dolore,
Esto tuo subiecta viro, confusa pudore,
Hæc tibi perpetuo nata flagella dolo.

Maledictio Domini ad serpentem.

Horrida serpentis astutia; mors morientis
Es quia languentis hominis, tentatio mortis,
Criminis ingluuies; crimina digna lues.
Tu maledictus eris, supra pectus gradieris,
Inferiora pedis hominis nociture sequeris,
Ipse tui capitis insidiator erit.

Quæritur quare dicitur, Propter solum pomum eiecit Adam de paradiso.

QVæritur quare propter vnius pomi comestionem eiecit Deus hominem de paradiso, & voluit tam grauissimã pœnam portare? Dicimus quia non tantum propter pomum, sed propter superbiam & inobediẽtiam suam. Pro superbia quidem, quia voluit esse sicut Deus: vbi dixit diabolus: *Eritis sicut dij*. Per inobedientiam, quia restitit mandatis Creatoris. In quo scilicet casu, sex peccata criminalia esse notantur.

Primum fuit superbia, cùm Deo voluit esse æqualis; propter quod & ipse, qui erat in terris omnium rerum prælatus, factus est omnium infimus. Vnde scriptum est: *Omnis qui exaltat cor suum, immundus est coram Deo*. Secundum peccatum fuit inobedientia, de qua dicitur: *Scelus ariolandi est, nolle Deo obedire*. Tertiũ fuit auaritia. Quia plus concupiuit, quàm ei fuerat cõcessum. Ideoq; concessa perdidit. De qua dicitur: *Auaritia est idolorum seruitus*. Quartum, sacrilegium; quia vetitum sibi pomũ, de loco sacro subripuit quasi per furtũ. Vnde meruit à Deo de sacro loco expelli, de quo dicitur: *Qui sanctum profanauit meruit à sancto expelli*. Quintum fuit fornicatio, quia anima Adę, erat Deo quasi coniuncta. Sed ipsa spreto Deo, admisit diabolum: & sic, quasi adultera, cum extraneo adulterium commisit; ideoque Dei amorem perdidit: de hoc dicitur; *Perdes omnes qui fornicantur abs te*. Sextum peccatum fuit homicidiũ; quia seipsum & omne genus humanum in mortem præcipitauit: de hoc dicitur; *Qui occiderit, morte morietur*: morte scilicet æterna. Vnde & interior homo, id est anima Adæ mortua fuit, & mortua postea iacuit in corpore, tanquam cadauer in sepulchro. Cætera versibus exprimemus de Adam.

Qualem vitam duxerit Adam extra paradisum.

Tristis ab vxore stat Adam, nudatus honore,
Rustica rura fouet, manibus colit arua labore:
Terra sibi tribulos germinat, vnde dolet.
Nunc homo torpescit, languens languore fatiscit,
Pane suo nescit, vel Adam vel fœmina vesci,
Nam nisi de pomo mandere nescit homo.
His Deus expulsis raro quandoque refulsit,
Attamen indulsit quod pastor ab vbere mulsit,
Vnde cibos miseris, lac reparabat eis.
Fructibus arboreis, herbisq́; frequenter aluntur,
Vesteq́; pellicia sua corpora nuda teguntur,
Tunc erat ambobus terra cauerna domus.
Nondum panis erat, neq; gausape, nullaq́; mensa,
Nec cibus excoctus, neq; fercula carnea pensa,
Moreq́; brutorum rura vel arua colunt.
Panis in hoc mundo primos dedit esse labores,
Nam bene sufficeret paradisi ferre sapores,
Nec foret esuries, sineq́; culpa foret.
Non erat his ferri species, neq; massa metalli,
Non erat argenti pondus, neq; circulus auri,
Nec manus artificis, docta sub arte fuit.
Dic homo, si prius est homo, quã sua barba creatus?
Si prius est incus, vel malleus, arte paratus,
Forcipe qua forpex prima fuisse datur?

Adam dedit nomina omnibus animalibus.

Nomina reptilium quæ pontus & æthera gignunt,
Quadrupedũq́; simul, vel Adam vel fœmina fingũt;
Omne genus rerum nomina prima ferunt.

De natiuitate Cain & Abel.

Parturit Eua duos, vario sub tempore natos,

Inde Cain fuit, alter Abel virtute beatus,
Nec fuerat similis vita, vel vsus, eis.

Abel obtulit agnum acceptabilem Deo, Cain verò paleam repudiatam.

Primus Abel iustus, Domino prius obtulit agnum,
Reddit ei Dominus meritum pro munere magnum,
Gratia nanque Dei plena refertur ei.
Obtulit & paleas excusso semine frater,
Quod quia fraude patet, contemnitur à deitate,
Quem neque corda latent, nec mala gesta placent.
Quumque Cain sensisset Abel captâsse fauorem,
Et munus pro fraude suum meruisse pudorem,
Fratris ad interitum corda manusque mouet.
Mens mala, furtiua, fratrem furibunda trucidat,
Primus in hoc mundo Cain impius, est homicida,
Primus & inferni fertur inire viam.

Adam plorauit Abel annis centum, & vouit filios amplius non procreare.

Tristis Adam defleuit Abel, plenusque dolore,
Vouit ab vxore non amplius edere prolem;
Angelus adueniens frangere vota monet,
Dicit ei, te patre mei nascentur Hebraei,
Dextra Dei donabit eis regnum Chananaei;
Filius ipse Dei post orietur eis.
Utere coniugio, Deus imperat (angelus inquit)
Seminibus terrena tuis Deus ipse relinquit,
Te patre nascetur virgine matre Deus.
Voce data coeli, pater annuit ore fideli,
Ordine coniugij consensit Adam mulieri,
Unde piam sobolem, posteritate gerit.
Natus ab hinc est Seth, Domino qui iustus obœdit,
A fratris feritate Cain procul inde recedit,
Rebus & exemplis dogmata sancta dedit.

Quum esset Adam centum & triginta annorum, occisus est Abel, secundum Iosephum.

Quando Cain mactauit Abel, prior ille tyrannus,
Centum triginta protoplastus vixerat annos,
Et post hæc centum flet lachrymanter eum.

Vbi est Abel frater tuus? dicit Dominus.

Hostia tunc per Abel legitur primæua sacrari,
Ante Deum iustus potuit prior ille notari,
Primus & exemplum mortis in orbe parit.
Iratus pro morte viri loquitur Deus ipsi;
Est vbi frater Abel? Cain: Hoc ego nescio, dixit,
Nunquid sum custos fratris & actor ego?
Non potes infelix (dixit Deus) ista tueri,
Terra necem poterit madefacta cruore fateri,
Semper eris profugus, vir maledictus eris.

De eodem.

Ille refert; Veniam videor non posse mereri,
Grandior est culpa, quàm gratia possit haberi,
Unde meis meritis pœna perennis erit.
Semper ero profugus, vagus & miser, orbe latebo,
Et quia iam merui, perimar quocunque manebo,
Vndique terrigenis hostia mortis ero.

Qui occiderit Cain, septuplum punietur, allegoria est.

IN eo verbo quod de Cain & Lamec dixisse legitur Deus, à sanctis patribus allegoria notatur: Qui occiderit Cain, id est, si quis occiderit Cain, septuplum punietur. Quasi diceret: Si quis occiderit Cain antequam peragat vel portet pœnã in vita sua. Ipse Cain, post mortẽ suam in filiis suis septuplum punietur, scilicet in diluuio, vbi septem progenies Cain postea sunt submersæ, quo casu septupla pœna Cain designatur. Similiter de Lamec intellige; qui occiderit, id est, si quis occiderit Lamech, antequàm pro occisione Cain, quem ipse occidit, in vita sua sentiat pœnam, septuagies septies punietur post mortem, scilicet ipse Lamech in filiis suis. Progenies enim Lamech 77 perierunt in diluuio. In quorum morte punitus est Lamech, septuagies septies. Hanc allegoriam ponit Origenes & Eusebius, à quibus Augustinus & Hieronymus, non discordare videntur. Cætera de Cain & de Lamech, versus dicet.

Item de Cain, versificè.

Nolo, Deus dicit, quòd morte Cain perimatur,
Quisquis eum perimet, sibi septupla pœna feratur,
Inde Cain vita salua manebat ita.
Ergo Cain profugus tenuit partes Orientis,
Accipit vxorem, demens fit ab ordine mentis,
Procreat & natos posteritate malos.

Cain primus construxit vrbem nomine filij sui Enos.

Quando Cain generauit Enos, construxit & vrbẽ,
Qua populos habitare simul rogat atque perurget,
Arte latronis ibi præda fit ampla sibi.
Vnde patet plures natos & Adam genuisse,
Ex quibus & populos genitos Cain aggregat ipse,
Rerum raptores, qui sua castra fouent.
Pondera, mensuras, Cain edidit, ordine metas;
Subiugat & populos sibi quos sua continet ætas,
At scelus athleta, nulla nocenda vetat.

Septem progenies Cain in diluuio periêre, vnde videtur allegoricè septuplum pœnam portâsse.

Septem progenies quas ipse Cain generauit,
Tempore diluuij sub aquis Deus ipse necauit,
Septenum numerum septupla plena parit.

Septuaginta septem progenies Lamech in diluuio periêre, vnde Lamech punitus est septuagies septies.

Septupla septuagies Lamech quoque pœna notatur,
Cui totidem soboles tunc vnda necâsse probatur,
Talis ab his numeris allegoria venit.

Quis

Quis primùm in mundo adinuenit tentorium vel tabernaculum.

In mundo Iadahel posuit tentoria primus,
Venator prior ipse fuit, feritate ferinus,
Primus & inualidis retia mersit aquis.

Quis primus adinuenit cantum & organum.

Vir de stirpe Cain Iubal, super omnia flore
Gaudet, & in mundo prior inuenit ipse canorem,
Cantibus organicis, organa prima mouens.

Quis primus fabricauit in ære & in ferro.

De Iubal, Tubal natus, ferrarius extat,
Primus ab ære tulit, quicquid bona formula præstat
Et species ferri primus in orbe dedit.

Verba auctoris sub compendio.

QVia sub compendio totum vetus Testamentum scribere promisimus, in hoc loco ponere nomina & generationes omnium quæ scripta reperiuntur, superuacuum æstimamus, cùm in computatione illiusmodi nequeat vtilitas inueniri. Ponamus igitur vtiliora & necessaria, & veniamus ad diluuij causas, congruis authoritatibus explicandas. Sicut his versibus explicamus.

Inutilia in hoc loco esse prætermittenda.

Nomina priscorum Moses enarrat auorum,
Qui mores, quæ vita foret, quod tempus eorum,
Quæ loca, quis numerus, quod pecus, atq; forum.
Hæc tibi ne fortè fastidia lecta reportent,
Aggredimur fortem mundi describere sortem,
Qua Deus alluuij climata mersit aquis.

Qua de causa Deus dedit diluuium super terram.

Diluuij causas, submersaq; climata terræ,
Et culpas hominum libet exitiumq; referre,
Quæ super iratas arca natauit aquas.
Praua propago Cain, variis scelerosa tyrannis,
Iam quasi sexcentis ab Adam currentibus annis,
Pro feritate sui, gesta maligna fuit.
Ætatis mundi primæ iuuenes oriundi,
Germine fœcundi, pluuiæ periêre sub vndis,
Dignaq; diluuij pœna paterna fuit.
Quid mirum? vir inire virum, coitumq; sororum,
Et fratrum violare thorum studuêre suorum,
Corde, manu, scelerum præripuêre forum.

De generatione gigantum ante diluuium.

Tunc erat in terris populus, reus ille gigantum,
Terribilis, validus; celer ad scelus, ad bona tardus;
Qui nimis ante Deum se dedit esse reum.
Fœmina cum maribus, mas cum mare, vel muliere,
Crimina criminibus satagunt augere, mouere,
Quisq; fuit scelerum deteriora ferens.

Praua creatura spreuit metuisse futura,
Turpis & impura fit sorde sua peritura,
Dedita peccatis, horrida facta satis.
Pœnitet hinc hominē Dominum, quandoq; creâsse,
Crimine qui proprio cùm tanta nefanda patrâsset,
Crimina non timuit, quæ moriendo luit.

Præfatio authoris, de Enoch & de Elia.

10 QVoniam de Enoch sacra scriptura in hoc loco porrigit mētionem de ipso Enoch & de Elia, ea quæ veraciter secundum authoritates antiquorum possumus, in mediū proferemus. Iosephus dicit, paradisum esse in terra Eden, in Oriente, vltra Oceanum. Quidam autem liber, in Ecclesia sancti Matthæi, vltra Britanniam in finibus terræ, inter Actus Apostolorum noscitur esse conscriptus, in quo de Enoch & Elia & de eorum mansione, satis diffuse 20 narratur. Quę scripta cum Iosepho, secundum præfatam rationē, in eo tantùm concordare videntur, quòd paradisus vltra Oceanum sita in Oriente narratur, & quòd in ea Enoch & Elias seruantur: & quòd loca, siue regio paradisi, esse aurea & gemmis preciosis conferta, putatur. Quatuor etiam flumina paradisi, quæ aurum & gēmas ad vlteriora transportant, id ipsum ab effectu mōstrare videntur. Nos autem se- 30 cundum prędfatam sancti Matthęi scripturam, ea quæ accepimus, versificè hîc annotamus, absque præiudicio aliorum qui veraciora nouerunt. Antiquissima enim, & arcana illa, non aliter scimus, nisi quantum ex scriptis pręcedentium, de quorum veritate confidimus, erudimur. Versus igitur audiamus.

De Enoch qui translatus est in paradisum.

Inter iniquorum turmas & gesta malorum,
40 *Gemma beatorum fit Enoch, & forma bonorum,*
Quem legimus solum tunc meruisse polum.

De Enoch & Elia, vbi & quomodo viuunt.

Qui legis hoc, quia viuat Enoch, si discere quæris,
Qualis ei requies, quæ vita sit, erudieris,
Miraq; si quæris, mira docendus eris.

Historia de Enoch & Elia.

Finibus Oceani maris, est locus vltimus orbis,
Qua penitus nullis agitantur tempora morbis,
50 *Est ibi temperies, perpetuata quies.*
Ecclesiam sancti sub ea regione Mathæi,
Sanctifici tenuêre viri, monachi Galilæi,
Dantes Britaniæ dogmata sancta Dei.
Qui marium fines scrutantur & vltima terræ,
Vt valeant populis post tempora longa referre,
Quas ibi materies, quæ loca mundus habet.

Littora Britanniæ locus ille tenet monachorum,
Vnde mouet cursum sanctissima turba virorum,
Mira per Oceanum multa videre volunt.
Vela vehunt validis erecta per æquora ventis,
His super alta maris per tempora longa retentis,
Sola poli facies, æquora sola patent.
Sic ratis in pelago plenis tribus extitit annis,
Longaq; materies fuit iis, hinc inde vagandi,
Afflictisq; nimis deficit esca viris.
In medio marium velut ærea stabat imago,
Fœminea specie, super ardua saxa, virago,
Illa suis digitis peruia monstrat eis.
Mox iter illud agunt, quod monstrat inire virago,
Hinc etiam pòst cras stetit altera rursus imago,
Quæ simili digito monstrat iter pelago.
Rursus ad indicium digiti sua vela ferentes,
Pergunt gaudentes, montana remota videntes,
Montibus inspectis, spes bona venit eis.
Non ibi terra fuit, sed mons erat aureus ille,
Aurea planities, surgunt & ab inde fauillæ,
Quæ radios agitant, & quasi fulgur erant.
Mirus odor montis, mirusq; situs regionis,
Nec tamen hìc aderant animalia siue coloni,
Cùm fuerit regio tota referta bonis.
Dum ratis ad portum super aurea littora vergit,
Pars tenet vna rates hominum pars altera pergit,
Cernere quæ forma, quæ loca montis erant.
Dumq; die tota montes peragrando laborant,
Vespere conspiciunt vrbem regionis in ora,
Quæ validis muris aurea tota fuit.
Porta fuit clausa, gens tangere non erat ausa,
Sed foris expectans noctis sub tempore pausat,
Vt videant homines quos ibi mundus habet.
Non homo, non animal, neq; vox ibi facta patescit;
Nullus abhinc exit, sed mox, vbi mane diescit,
Vrbis porta patet, quam penetrare placet.
Ingreditur cœtus sanctissimus ille virorum,
Et videt ex auro species hinc inde domorum,
Non habitatorum cernit inesse forum.
Vrbeq; perspecta tandem satis intus & extra,
Inuenit ecclesiam gemmis auroq; retextam,
Et claustri species aurea tota nitet.
Aurea cum gemmis stabat quasi virgo Maria,
In gremio matris quasi filius, alma sophia,
Altaris species aurea tota placet.
Aureus est paries, gemmisq; decenter abundat,
Aurea gemmata sunt tecta, per omnia fulua,
Et species operis lautior arte fuit.
Adfuit his visis odor inclytus, vt paradisi,
Mens hominum, tremebunda prius, lætissima risit,
Orat & inquirit quis dominetur ibi.
Hæc erat ex numero quasi centum turba virorum,
Et duo presbyteri, socij taxantur eorum,
Miranturq; chorum, perspicuumq; solum.
Mirantur nautæ loca tam deserta manere,
Et satagunt homines aliqua ratione videre,
Quippe nec ecclesiæ clericus vllus adest.
Dum duo presbyteri claustrum perquirere pergũt,
Fortè per ostiolum loca paruula, splendida, cernunt,
Atq; vident binos sede sedere viros.
Hospitis officio surgunt ambo seniores,
Hosq; salutantes, adhibent reuerenter honorem,
Quærentes qui sint, quid sibi turba velit.
Respondere viri; Regione sumus Galilæi,
Discipuli Christi fuimus, sanctiq; Mathæi,
Hispanis dedimus dogmata sancta Dei.
Venimus hanc patriam simul & loca sancta videre,
Vos decet, ô patres, nos cum pietate docere,
Quis rex est patriæ, quis loca vestra tenet;
Vos duo quid facitis; quod opus; quod nomẽ habetis;
Si Christum colitis; si dogmata nostra tenetis;
Si dabit Oceani nos remeare Thetis?

Item de eodem.

Inclyta barba senum fuerat, longiq; capilli,
Candida cæsaries; nautisq; petentibus illis,
Surgentes pariter verba dedere senes.
Rex noster Deus est, cœli terræq; creator,
Cherubin & Seraphin custodibus vrbs habitatur,
Angelici ciues mœnia nostra tenent.
Cantibus angelicis solennia nostra reguntur,
Corpora nostra cibo cœlesti semper aluntur,
Vosq; cibis nostris (inquit) oportet ali.
Est æterna quies nobis nunquam variandis,
Vna dies nostra centum finitur in annis,
Nam centum semper continet vna dies.
Dum tribus hic Phœbus potuit splendere diebus,
Annis tercentum senuerunt corpora rebus,
Sicut & in vestris nouimus esse locis.
In patria vestra pueri dudum senuerunt,
Quos matres post discessum vestrum genuerunt,
Nullus & ex ipsis cras ibi viuus erit.
Septima progenies hominum, vel sexta, recessit,
Terra nouis populis & regibus vndiq; cessit,
Vosq; senes eritis, quum venietis ibi.
Vos duo presbyteri qui Christo participatis,
Surgite psallentes Domino, missamq; canatis,
Nos volumus vestris participare sacris.
Hoc super altari placet ornamenta parari,
Et missam celebrem, cantumq; Deo celebrari,
Et corpus Domini cum pietate dari.
Fine dato missæ, seniorum mensa paratur,
Panibus angelicis sociorum turba cibatur,
Hæc bona quæ comedunt. sunt alimenta patrum.
Elias & Enoch fuerant illi seniores,
Sicut & ambo simul proprio testantur ab ore,
Ad quos & nautæ verba beata mouent;
Vidimus in scriptis, quoniam pro nomine Christi,
Vos hostes antichristi fieri statuistis,
Et pro lege Dei bella geretis ei.
Ipseq; vos perimet. sed corpora non tumulabit,
Christus eum post hæc, propria virtute necabit,
Dicite quando sit hoc? Surgit & inquit Enoch;
Hæc, velut asseritis, statuit diuina sophia,
Nec tamen hæc nobis dixit. quo tempore fiant,
Illa Deus tenuit clausa futura sibi.
Dicere quis tentat, quæ nulla docent documenta,
Mente Dei clausa, sunt illa futura retenta,
Indicio cœli tempus & hora venit.

Item de eodem.

Tunc ait Helias; tempus monet vt redeatis,
Pondera, si vultis, auri gemmæq; feratis,
Prospera nauigio fit via vestra satis.
Aura salutifera vestris dabit æquora rebus,
Inq; domos vestras ducet vos quinq; diebus,
Hic video iuuenes vos, ibi cerno senes.

Item de eodem.

Tertia lux abiit, sociorum turma recedit,
Nauibus inuentis, maris aura peroptima venit,
Quinq; dies Deus his in redeundo dedit.

Litto-

Littora Britanniæ finesq; vident Galilei,
Ecclesiam sancti conantur adire Mathei,
Quæ dederant olim dogmata sancta Dei.
Non erat ecclesia quam primitus hi tenuerunt,
Non abbas, non sunt monachi velut antè fuerunt,
Non vrbs, non populus, mœnia prima ferunt.
Antistes nouus est, noua plebs, nouus ecclesiæ grex
Est patriæ noua lex, & principibus nouus est Rex,
Mortua sunt vetera singula nata noua.
Non loca, non homines, non cognouêre loquelam,
Eruptis lachrymis secum tenuêre querelam,
Nam sibi non patria; non homo notus erat.
Ipsi qui fuerant hodie forma iuueniles,
Manè senescentes sunt pelle piloq; seniles;
Decrepitos, viles, se, miserosq; vident.
Quolibet ingenio tandem sua gesta loquuntur,
Vix & ab Ecclesiæ monachis ibi suscipiuntur;
Et referunt longas, quas habuêre, vias.
Tres numerant annos peregrè super æquora tentos,
Quos monachi scriptos cernunt ratione trecentos,
Sic etenim libri pagina monstrat ibi.
Hæc apud ecclesiam sancti sunt scripta Mathæi,
Sicut ibi dixêre viri monachi Galilæi,
Qui mihi noluerit credere, credat eis.

Conclusio huius sermonis, de Elia & Enoch.

Elias & Enoch patria qua sunt requiescant,
Rursus ad historias solertia nostra recrescat,
Scribere de Noë tempus & hora monet.

Quòd solus Noë inuentus est iustus in diebus suis.

Solus homo iustus Noë, solusq; beatus,
Dicitur à Domino sola pietate vocatus,
Et pater in mundo posteritate datus.

Item de Noë & de arca.

Arca fit in medio Noëq; labore paratur,
Omne genus rerum mandatur vt ingrediatur,
Binaq; cum binis salua tenentur ibi.
Annis centenis arcam Noë fabricauit,
Tunc homines vt pœniteant plerunq; vocauit,
Qui contra Dominum desipuêre magis.
Arte ferunt varias arcæ consistere valuas,
Octoq; fert animas hominum pro tempore saluas,
Omne quod imponunt, sub paritate colunt.
Stant pater & mater, stant & tres ordine nati,
Sem, Cham, cum Iaphet, vxoribus associati,
Cætera diluuio cuncta perisse rati.
Omnia dum genera rerum conclusa coartant,
Intus & exterius bene consona clauditur arca,
Iam Deus ipse pluit, iam caro lapsa luit.
Acriter enixi fontes rumpuntur abyssi,
Cœlitus emissi fluctus miscentur in ipsis,
Et cataractarum fundit in orbe Pharon.
Quadraginta dies pluitur per climata mundi,
Mergit & infundit loca, regna, furentibus vndis,
Nullaq; iam species montis in orbe patet.
Montes Armeniæ cubitis ter quinq; latentes,
Suscipiunt homines & opes, hinc inde fluentes,
Pluraq; reptilium corpora mersa vehunt.
Vt Deus extinxit quæ pristina corpora finxit,
Æquora constrinxit, cœliq; foramina vinxit,
Et nimis iratas cedere iussit aquas.
Amodo compescit quodcunq; fluore tumescit,
Nunc aqua decrescit, facies terrena patescit,
Spesq; datur pacis, terra carebit aquis.
Miserat ex arca coruum Noë patriarcha,
Vt referat si fortè Deus mala nostra coartat,
Nec tamen infelix coruus ab inde redit.
Mittitur innocua, fluctu recidente, columba,
Illa videns terram; gaudet quia deficit vnda,
Frondis oliuarum portat in ore parum.
Gaudet & ipse pater, confisus ea nouitate,
10 *Sperat homo pacem, sola Domini pietate,*
Nam reprimentur aquæ, terraq; sicca patet.

De barbaris historiarum authoribus, qui erant ante tempora Moysi.

AEstimant quidam à tempore diluuij vsque ad tempora Nini & Abrahæ, nullas historias esse conscriptas. Quorum temporum scriptores subscriptos, vixisse, 20 Iosephus narrat.

Illorum autem vnus, nomine Berosus, sic scribit: Nauis Noë, quæ in Armeniam venit, circa montem Gordeium, adhuc aliqua pars est.

Item Manasseas Damascenus in libro Historiarum suarũ octuagesimoseptimo de eadem causa dicit: Est & super Miliadam excelsus mons in Armenia, qui Paris appellatur, ad quem multos fugientes, no-30 uimus à diluuio liberatos.

Item Iosephus dicit: Nemo putet falsa esse quæ dicta sunt ab hominibus primæ ætatis: illi nanque, tanquam nouiter à Deo facti, diu viuentes, & regionem sectantes, Astrologiæ, & Geometriæ vacabãt. Quas scientias ipsi discere non potuissent, nisi Deus vitam vsque ad annos sexcentos eis ad spatium concessisset. Per tot enim annorum curricula magnus annus impletur. 40 Cuius rei testes sunt omnes illi, qui Ægyptiorum & Græcorũ antiquitates primæuas scripserunt; quẽadmodum Manethon ille, qui descriptionem fecit Ægyptiorum; & Berosus, qui deflorauit omnia scripta Chaldæorũ; & Mochus; & Æstius; & Hieronymus Ægyptius. Hesiodus quoque & Stathius & Philenus in hoc concordant.

Arca resedit super montem Armeniæ.

50 *Montibus Armeniæ, dum fulgur & vnda recedit,*
Ducta manu Domini feliciter arca resedit,
Gaudia terrigenis arida terra dedit.
Tanta fit ingluuies & aquarum fluxus abundans,
Quod decimo mense vix tota reuertitur vnda,
Vix quoq; sedatas terra resumpsit aquas.

Erigit Noë altare Domino.

Omnibus egressis, quæ magna recluserat arca,
Erigit altare Domino Noë patriarcha,
Prima fit hæc ara, thuraq; prima parat.
Iste creatorem primus placauit odore,
Primus & à Domino recipit placator honorem,
Qui pius & patiens hæc modò dicta mouet.
Crescite multiplices, vobis dabo germina terræ;
Aëris & marium bona vos dispono referre,
Trado potestatem tollere quæq; placent.
Omnibus est licitum, sine sanguine, carne cibari,
Quicquid terra parit, quicquid solet orbe creari,
Sanguine postposito, mandite lege pari.

Ponam arcum meum in nubibus cœli, dicit Dominus.

Amodo diluuio mundum non perdere quæro,
Arcus & in cœlo pactum sit fœdere vero,
Iam pius & patiens & moderator ero.
Tempora sementis, seu messis, frigus & æstas,
Noxq; diesq; simul (ait) amodo non requiescant,
Motibus & curis perpetuata suis.

Verba authoris.

Distinxit Dominus tunc tempora quattuor ista,
Nam neq; sic fuerant, prius vt modò cernimus ipsa,
Nec fuerant pluuiæ sic, nec amara dies.

De tribus figuris ex significationibus in arcu pluuiali.

Arcus habet ternos, plana ratione, colores; 10
Est aqueus, viridis, rubeusq; patente rubore;
Indeq; tres sensus trina figura mouet.
Diluuium iam præteritum dat aquosa figura;
Igne, color rubeus docet, omnia post peritura;
Per viridem zonam vita moderna sonat.
Mundus in extremis arcu pluuiante carebit,
Ante quadragenis annis omnino carebit,
Iudicij signum, quum latitabit, erit.

PARTIS SECVNDÆ FINIS.

GOTFRIDI VITERBIENSIS CHRONICORVM PARS III.

NOE EX ARCA EGRESSVS, PRINCIPIVM DAT secundæ ætatis. 20

Quòd à Noë vsque ad Abraham sunt decem generationes.

NOTA, quòd prima ætas ab Adam vsq; ad Noë, habet decem familias, siue decem generationes, siue decem capita familiarũ, quæ numerantur sic: Adam, Seth, Enos, Cainan, Malalehel, Iareth, Enoc, Mathusalam, Lamec, Noë. Anni autem ab Adam vsque ad Noë (secundum Septuaginta interpretes) sunt, bis mille ducẽti sexagintaduo. Secũdum Hieronymum autem, mille sexcentisexaginta.

Item de eodem.

Dinumerans ab Adam natos Noë patriarcha,
Progenies ait esse decem, dum condidit arcam,
Quas ego versiculis ordine pono meis.
Sunt ab Adam, Seth, Enos, Cainan, Malalel, Iaret, Enoc,
Mathusalam, Lamec, Noë fuit vltimus ex hoc;
Has ita progenies disce fuisse decem.

Incipit procemium egresso Noë & filiis eius de arca.

Egrediente patre, veniunt tres ordine fratres;
(Iosephus & Moses referunt hæc omnia latè,
A quibus optatè Chronica nostra patent.)
Cham, Sem, cum Iaphet, primos genuêre parentes,
De quibus & vario posuit Deus ordine gentes;
Vt vultus hominum, sic variauit opus.
Quos peperit natura pares, quos patris honestas 30
Esse bonos voluit, deprauat iniqua potestas;
Et cadit in vitium quæque propago suum.
Paruula paucorum fuit hic tunc turba virorum,
Moreq; pastorum labor est & quæstus eorum,
Arte ferunt aratrum, vomere rura colunt.
Non erat armorum series, non templa deorum,
Idola non aderant illis, neq; cultor eorum;
Quippe Deum solum, cum pietate colunt.
Tunc neq; Papatus fuerat, neq; Pontificatus;
Non erat archatus, neq; marchia, nec comitatus, 40
Non erat armatus miles in orbe datus.
Non erat ariolus, neq; clericus ordine tonsus,
Non erat vrbs, neq; dux, neq; rex, neq; lex, neq; cõsul;
Prælia non aderant, nec gladiator erat.
Non fuerant visa quæ nunc celebrata videmus;
Quis fuit inuentor? vel vbi? vel quando? canemus,
Sed variis titulis, disparibusq; modis.
Imperiale genus quod, & vnde sit, ecce canemus;
Quæ species regum fuerit primæua? feremus;
Vnde sit & regum linea? norma? genus? 50

Nec tamen in scriptis sermone caremus Hebræo,
Nam bene concordant mea chronica cum Moseo,
Omnibus in titulis commemoramus eos.
Omnia regnorum passim loca, prælia, pangam,
Gesta coæquæua per singula tempora tangam,
Sic genus & species chronica nostra ferent.

De generationibus Cham filij Noë.

Cham genuit Chanaan, de quo veniunt Chananæi,
Atq; Gomorrhæi, Iebusæi, sunt & Heuæi,
Siue Pheresæi, sorte ferente Dei.
Has gentes populus partim deleuit Hebræus,
Sanctus ab Ægypto cùm duceret hunc Moseus,
Cui dedit è cœlis manna pluisse Deus.

De generationibus Iaphet.

Nascitur ex Iaphet Assur, fratresq; sequentes,
De quibus innumeræ veniunt per secula gentes,
Quarum cuncta dare nomina, posse caret.

De generationibus Sem.

Inter eos populos quos Sem genuisse putatur,
Primus apud Babylon Nembrot regnâsse notatur,
Longa decem cubitis regia forma fuit.

Sententia Iosephi, magni authoris.

IOsephus dicit, quòd Galatæ olim dicti sunt Gamaritæ; a Magot, dicti sunt Magogas. Medi à filio Iaphet, Medeo. Ianici, dicti sunt à Iano filio Iaphet. Cethinia insula dicta est à Cethim. Cyprus insula, & omnia loca maritima, olim in Greco dicta sunt Cethim.

Creta insula dicta est à Crete primo rege Cretensium, patre cœli, qui postea genuit Saturnũ, patrem Iouis. Sicut his versibus subrogatur.

Qualiter diuisæ sint, & vbi, generationes filiorum Noë. Sem scilicet habet Asiam; Cham tenet Aphricam; Iaphet autem Europam.

Traditione patrum, sic diuido germina fratrum;
Sem tenet archatus Asiæ; Cham continet Aphros;
Iaphet in Europa fit pater ille patrum.

De Asia istæ gentes exierunt, de semine Sem, teste Iosepho.

Prodiit ex Asia regnum prius Assyriorum;
Persarum regnum fuit inde, simulq; Medorum;
Inde fuit Babylon, qua sua regna colunt.

De Aphrica istæ gentes venerunt, ex semine Cham, teste Iosepho.

Aphrica fert Numidas, aliis virtute minores,
Inclyta Carthago caput extitit in regione,
Æmula Romanis, prælia longa mouens.

De Europa istæ gentes venerunt, de semine Iaphet, teste Iosepho.

Roma sub Europa fit, Græcia, Troia, remota
Francia, Pannonia, gens Teutona, Gallia tota,
Omnis & Italia, pluraq; magna loca.

Determinatio annorum ab Adam vsque ad Noë.

ANni ab Adam vsque ad Nembrod (id est vsque ad diuisionem linguarum) sunt, secundũ Hieronymum mille, ducenti sexaginta septem: anni à Noë vsque ad Nembrot centum & vnus. Numerantur autem secundum Iosephum, & secundum Isidorum, hoc modo generationes, à diluuio vsque ad primum regem Babylonum Nembrot.

Sem genuit Arphaxad, biennio post diluuium; qui trigesimoquinto suæ ætatis, genuit Salem; qui anno trigesimo genuit Eber; qui trigesimoquarto anno genuit Rehu & Phalec, & Irari, patrẽ Nembrot. Tunc facta est confusio septuaginta duarum linguarum.

Rehu cùm esset annorum trigintaduorum genuit Seruc proauum Abrahæ. Seruc cùm esset annorũ triginta genuit Nachor. Nachor cùm esset annorum triginta octo genuit Aram. Aram cùm esset annorum septuaginta genuit Abraham, anno quinquagesimoquinto imperij Nini.

Abraham vixit annis cẽtum septuagintaquinque. Post mortem autem Abrahæ vixit Sem filius Noë annis trigintaquinq;: iste Sem vocatus est Melchisedech. A cõfusione linguarum vsque ad tempora Abrahæ, sunt centum octuagintasex anni.

Anni autem à diluuio vsque ad Nembrot, secundum Septuaginta interpretes, sunt quingenti triginta & vnus: secundum Hieronymum, sunt centum & vnus: quos Hieronymus & Isidorus ita computant, sicut suprà dictum est; scilicet, Sem genuit Arphaxad, biennio post diluuium; Arphaxad anno trigesimoquinto genuit Salem, &c.

De Nembrot rege primo Babylonis, filio scilicet Irari.

De natis Irari, quem germine Sem generauit,
Nascitur ille gigas, quem Nembrot ritè vocauit,
Forma decem cubitos continet, atq; magis.
Hic rogat Ionitum de Noë semine natum,
Artibus vt doceat regnum captare paratum;
Astrologus fuit hic, quod petit ille facit.
Iste monet fratres, quos nouerat esse feroces,
Et socios de germine Sem, cunctosq; nepotes,
Vt dominum Nembrot ad diadema vocent.

Qui neque consensum iuueni, neq; regna dederunt;
Sed generatio Cham sibi post diadema tulerunt,
Hos & ei Babylon ædificâsse ferunt.
Vnde putat Nembrot de semine Cham generatum;
Cur? quia per Chanaan sibi sic diadema creatur;
Sed melior ratio præmemorata datur.

Sententia Iosephi de Nembrot.

Iosephus hunc Nembrot pingit, feritate minacem,
Et nimis audacem, validum, sæuum, sine pace,
Nunc sua pompa iacet, quam recitare placet. 10
Ipse prior laterem coxit, prior edidit vrbem,
In campo Senaar, studuit componere turrem,
Qua putat in cœlum tangere posse Deum.
Nititur ipse Babel turrim coniungere cœlo,
Possit vt inde Deo gens praua resistere telo,
Si Deus alluuio perdere tentet eos.
Turre satis nisi, cœlum sunt tangere visi,
Quos vbi diuisit diuina potentia risit;
Æthera dum quærit lingua maligna perit.

Hebræorum origo.

Fit modo linguarum confusio prima nouarum; 20
Vna prius fuerat, numerus subcreuit earum;
Mœnia facta ruunt, proficit ille parum.

Hebræa lingua fuit in orbe prima.

Vna prius lingua fuit omnibus, vna loquela;
Hæc eadem periit; quæ sola vigebat Hebræa,
Solus Heber mansit qui loqueretur ea.
Hanc nati didicêre sui, sub turre Babeli,
Sic ab Heber patre geniti dicuntur Hebræi,
Totaq; posteritas nomina seruat ei.

Sententia Eusebij de temporibus Nembrot.

EVsebius dicit: Temporibus Nini erant homines, magis ferino ac beluino more viuentes, quàm humano. Non vrbes ad societatem, non mores ad honestatem, nō leges ad iustitiam habentes. Artium quoque & philosophiæ nec etiam nomen erat apud illos, sed agrestes & vagi per deserta, absque vllis sedibus vagabantur.

Tullius etiam dicit in prologo Rhetoricæ: Fuit olim tempus, cùm magis homines passim bestiarum more vagabantur, & sibi in victu ferino vitam procurabant, nec ratione animi aliquid ministrabant. Vnde neque nuptias celebrabant, nec certos filios habebant, sed tanquam aper syluestris cæca pugnandi libidine trahebantur; cùm tamen adhuc eis nullum esset genus armorum, neq; vsus bellorum; propterea etiam sine multa difficultate poterant vinci.

Semiramis regina, mortuo Nino marito suo, primo gentium expugnatore, non est contenta terminis à marito impositis, sed totā Asiam, excepta India, subiugauit, & post mortem mariti regnauit quadraginta duobus annis; quæ neque morte hostium, neque hominum coitu potuit satiari. Ninus autē sagitta percussus prius mortuus est. Semiramis quoque à quodam filio suo spurio tandē occisa est; pro eo quod ipsa eūdem filium, incestuose secum concumbere prouocâsset. Ille idem filius pro ea regnauit, nomine Ninus. Filij autem Nembrot versibus assignantur sic.

De filiis Nembrot.

Octo tulit natos Nembrot, patria variatos; 10
Cres puer, ex fratrum numero primus reputatur,
Cuius & in primis insula Creta fuit.
Cres rex primus erat, cuius fuit insula Creta,
Et Nembronita, rex Belus erat Niniuita,
Iosephus antiqua commemorauit ita.

De rege Belo, patre Nini.

Belus post Nembrot, regnum tenuit Babylonum,
Subiugat Ægyptum; regnum capit Assyriorum, 20
Ædificat Niniuen, imperiale solum.
Filius est Ninus, coniunxq; Semiramis eius,
Non minor in bello, nec habet sua prælia peius,
Famaq; reginæ maior in orbe viget.
Magna Semiramis hac, Nino coalente marito,
Sederat in Niniuen, solio meliore petito,
Vrbis opes renouans ad meliora cito.
Continuit ternas Niniuen constructa dietas,
Has sibi regina statuit contingere metas,
Qua reliquos reges regna tenere vetat.
Prælia regina quoties mandaret iniri,
Sortiri solet arma viri, feritate virili, 30
Semper habens habitum militiamq; viri.
Celat enim sexum, vult miles ab hoste videri,
Regibus ac ducibus potuit magis ipsa timeri;
Fœmina terribilis prælia mira gerit.

Cham filius Noë eiicitur à regno suo temporibus Nini, secundum Iosephum.

Temporibus Nini legitur Cham, sistere vita,
Abstulit & regnum sibi Ninus rex Niniuita,
Primus in astrologis Cham sua scripta tulit.
Septem quas legimus Cham primus scripserat artes, 40
Philosophos docuit per sydera noscere partes,
Quas iterum reliqui pòst didicêre viri.
Has artes longis Cham scripserat ipse columnis,
Ne vel ab igne simul pereant, vel hiantibus vndis,
Ærea, vel lateris, quaq; columna fuit.
Ninus eum pepulit, ne rex foret ipse rebellis,
Omnibus exustis quos scripserat ipse libellis
Nam timet arte sua ne sua regna ruant.

De Trebeta filio Nini, qui vrbem Treuerim ædificauit in Gallia.

Filius est Trebeta de Nini semine regis, 50
Cedere quem regno, regina nouerca coëgit;
Vt pater elegit regna nouerca regit.
Pulsus ab hinc Trebeta subiit Germanica regna,
Fundat ibi Treberim, fluuio præsente Mosella,
Post, eadem Treueris, Belgica Roma fuit.

Trebetæ

Trebetæ epitaphium in ciuitate Treueri, est hoc;

Nini Semiramis, quæ tanto coniuge felix,
Plurima possedit, sed plura prioribus addit.
Non contenta suis, nec totis finibus orbis,
Expulit à patrio priuignum Trebeta regno,
Insignem profugus Treuerim qui condidit vrbẽ.

De alio Nino filio Nini & Semiramidis.

Ex hac regina, Nini fuit altera proles.
Vt regeret Niniuen, Syriam, simul & Babylonem, 10
Sed fuit insipiens, mater & ipsa dolet.
Fœmina subtili studuit tunc arte potiri,
Ne quid a populis pueri dementia sciri,
Aut queat audiri vox fatuata viri.
Sub lare regali iubet hunc regina serari,
Eius & ignotum vultum celebre venerari,
Atq; per œconomos regia iussa dari.
Hac potuit fatuus, sapiens, sub fraude videri,
Iussaq; sic regis poterant mentita timeri,
Illeq; nunc aliis regibus vsus erit.
Hac solet arte coli Rex (vt legimus) Babylonis,
Nescit turba foris, quis sit labor interioris,
Rex ibi nescitur viuere siue mori.
Tunc nec erat regnum Persarum, siue Medorum,
Non Chaldæorum, nec Hebræum, siue Lydorum,
Non erat Ægyptus imperiale forum.
Nonq; Corinthiorum regnum, neq; Thessalorum,
Siue Macedonicum, nec erat Lacedæmoniorum;
Tunc neq; Troia fuit, nec violata ruit.
Non Argiuorum, non regna Sicyoniorum,
Non Romanorum regnum, non Teuthonicorum,
Tunc neq; Gallorum stabat in orbe thronus.

PARTIS TERTIÆ FINIS.

GOTFRIDI VITERBIENSIS CHRONICORVM PARS IIII.

De natiuitate Abrahæ.

ABRAHAM natus est anno ab Adam (secundum septuaginta interpretes) 3330. secundum Hieronymum, anno 2542. ab imperio autem Nini, natus est anno 55, regnante in Sicyonia rege Eurobis: anno quoque à diuisione linguarum 186.

Diximus in superioribus ab Adam vsque ad Noë fuisse decem familias tantùm, siue decem generationes, computãtes sic: Adam, Seth, Enos, Cainan, Malalehel, Iareth, Enoc, Matusalam, Lamech, Noë. Nunc etiam similiter à diebus Noë vsque ad Abraham, generationes siue familias, singillatim volumus computando monstrare. Vt nihil desit lectoribus ad notitiam omnium seculorum.

Noë igitur genuit Sem; qui genuit Arphaxad, anno secundo post diluuium. Ipse quoque Sem, vixit post diluuium annis 500. Arphaxad filius Sem, anno ætatis suæ 35, genuit Salem, qui primus ædificauit vrbem Salem, quæ postea dicta est Hierusalem. Salem filius Arphaxad anno 30 ætatis suæ genuit Eber, à quo dicti sunt Ebræi, post diuisionem linguarum. Eber cũ esset annorum 34, genuit Rechu; Rechu 20 cùm esset annorum 32, genuit Seruc, proauum Abrahæ; Seruc quum esset annorum 30, genuit Nachor auum Abrahæ. Nachor cùm esset annorum 38, genuit Aram. Aram cùm 70 esset annorum, genuit Abram.

Ecce distinximus omnes generationes, & familias à Noë vsque ad Abraham: quarum nomina sunt hæc; Noë, Sem, Arpha- 30 xad, Salem, Eber, Rechu, Seruc, Nachor, Aram, Abram: summa omnium sunt 10. sicut ab Adam vsque ad Noë, sunt similiter 10.

Vixit autem Abraham annis 175. Post mortẽ verò Abrahæ, vixit Sem filius Noë, annis 35. Ille idem Sem vocatus est Melchisedec, rex Salem, & sacerdos Dei; qui occurrit nepoti suo Abrahę reuertẽti à prælio; qui primus sacrificauit Deo in pane & 40 vino; cui tunc Abraham dedit decimas omnium spoliorum. Modus ille sacrificandi durauit vsque ad Mosen & Aaron. Vrbs autem Salem à quodam Hiebusæo postea dicta est Hiebusalem. Item postea à Nabuchodonosor vocata est Hierusalem.

Notandum autem est per suprà dictas sacrificiorũ authoritates, quia sacerdotiũ 50 sanctum non à Iudæis, sed a gẽtibus habet initium. Melchisedec nãque ante tempora Iudæorum erat, homo gentilis, scilicet

Sem, filius Noë, habitans in Canaan, qui primus sacerdos Dei fuit post diluuium. Iob quoque pro filiis suis legitur Deo assiduè oblationes & sacrificia obtulisse: qui etiam homo gentilis ante tempora Iudęorum fuit. Prius etiam fuit modus sacrificādi in pane & vino, quàm in sanguine hircorum aut vitulorum. Vnde sequitur, quia sacrificia Christianorum priora fuerunt ante Dominum, quàm sacrificia Iudæorum. Cætera de Abraham versibus explicamus.

Item de natiuitate Abrahæ, versificè.

Iam variis populis de semine Sem generatis,
Et variis hominum linguis, dudum variatis,
Edidit & Thares germina sancta satis.
Ex Thara fit Aram, fit & alter filius Abram,
Abram præclara sedit cum coniuge Sara,
Quam Domino charam vita pudica parat.

Item de eodem Abraham.

Iam quinquagenum Ninus transcenderat annum,
Tempore nascentis Abrahæ, sic chronica pandunt;
Ipse prior verum credidit esse Deum.
Iustitia similis Abrahæ, non venit ab arca,
Semine qui fidei, non sanguinis, est patriarcha,
Eius nanq; fide nos veneramur idem.
Abram natura linguaq; probatur Hebræus,
Pòst fit Chaldæus patria, sed pòst Chananæus,
Mystica fit ratio, cur iubet ista Deus.

Dixit Dominus ad Abraham: Ego sum Deus qui eduxit te de Hur Chaldæorum.

Chaldæos coluisse Deum narrabimus Ignem,
Ignis in Hebraico sonat HVR moderamine lingua,
Hur Deus ignis erat, cuius & acta feram.
Hur igitur dum lingua Deum Chaldæa colebat,
Tunc pueros super igne suos pro lege trahebant,
Qui bene transierat purificatus erat.
Filius ergo Thare quem nomine diximus Abram,
Et germanus Aram, Chaldaica vota negabant,
Quippe Deo cœli tunc holocausta dabant.
Ambo sed indignè pariter iactantur in ignem,
Indignè clamant linguæ; moriantur in igne,
Cur? quia, quem colimus, non coluere Deum.
Angelus accedens, Abram deportat ab æde,
Sed rogus excedens, homines comburit & ædes,
Deperit vstus Aram, saluus abiuit Abram.
Vnde Deus loquitur; Ego sum Deus ille deorum,
Qui Chaldæorum te traxit ab Hur populorum,
Et Chananæorum iussit adire solum.

Abraham transiit de Chaldæa in terram Chanaam.

ANno imperij Nini cētesimo decimotertio; regnante apud Assyrios Nino quarto; regnante apud Sicyonios Telexiō rege quinto; Abraham cum Sarai vxore & cum nepote suo Loth, filio adoptiuo, trāsiuit in Chanaan.

De Loth nepote Abraham, filio Aram.

Abstulit ignis Aram, de cuius semine fit Loth;
Ille nepos patruum sequitur, nutritus in Enrot;
In terra Chanaan nunc habitare parant.
Cùm fieret sterilis Sarai, nec semen haberet,
Factus adoptiuus patrui Loth, dicitur hæres,
Nomen & officium cum bonitate ferens.

Abram peregrinatur in Ægypto cum Sarai.

ABram fame cōpulsus egressus à Chanaā, secedit cum Sarai in Ægyptum: & dum peregrinaretur, ibi docuit eos geometriam & astronomiam, atq; alias artes quas didicerat apud Chaldæos: & extunc Ægyptij artes nouerunt, à quibus postea Græci didicerunt. A Græcis venit sapientia ad Romanos: à Romanis ad Gallos. Ab Oriente enim venit principium sapientiæ, & principium regum, principiumque bellorum, teste Iosepho. In Occidente autem hæc omnia terminantur.

Item de peregrinatione Abrahæ, versificè.

Orta fames valida, de terra depulit Abram,
Transit in Ægyptum socia cum coniuge Sara,
Quolibet ingenio se recreare parans.
Vir rogat vxorem, se fingat vt ipsa sororem;
Denique de more constringitur ipse timore,
Ne dolus ad mortem fœmina pulchra foret.
Illa fauet, studioq; cauet ne vir moriatur:
Ingreditur, rapitur, sua dum soror esse putatur,
Territus interea, vir quasi frater erat.
Tollit eam Pharao, solennia magna parantur:
Præmia non pauca fratri pro munere dantur:
Ornatur thalamus: respicit ista Deus.
Vox ait è cœlis; Noli contingere Saram:
Abstinuit rex, nam timuit, placauit & Abram,
Intuituq; Dei plurima donat ei.
Fœmina gentili redit impolluta cubili,
Arteq; subtili remeant a climate Nili,
Ne mora longa viri, damna reportet ibi.
Sic redit in Chanaā Sarai, cum Loth redit Abram;
Hinc holocausta parant, Abram pater erigit aram,
Pascit & in Silo nunc animalia Loth.

Loth diuidit pastores suos à pastoribus Abrahæ: & habitat in Sodomis supra Iordanem.

Copia cùm pecorum nimis excreuisset auorum,
Turbaq; pastorum male rixabatur eorum,
Diuiditur populus, diuiditurq; forum.
Loth tenet irrigua fluuij Iordanis agrorum,
Vt docet historia, confinia sunt Sodomorum,
Rura Gomorrhæi continuantur ei.

Loth capitur ab Elamitis, sed Abraham liberat eum.

Loth manet in Sodomis, campisq; vagatur apricis,
Rex venit armatus hostiliter ex Elamitis,
Et reliqui secum, tollat vt omne pecus.

Loth

Loth capitur, pastor rapitur, locus expoliatur;
Insequitur pater, eripitur Loth, latro necatur,
Taliter euadit Loth, Elamita cadit.
Dum rediit, captosq; tulit patriarcha superbos,
Obuius est sibi Melchisedech, rex atq; sacerdos,
Presbyter ipse Dei, rex benedixit ei.
Praebet ei decimas Abram, pro tempore primas,
Panem cum vino dat presbyter, ordine primo,
Ordine Melchisedech, hostia sancta fide hac.

De rege & sacerdote Domini, Melchisedech.

Sem fuit ille senex, qui Melchisedech memoratur.
Vsq; dies Isaac, qui peruixisse notatur,
Moreq; Christicolae sic sua sacra refert.
Sic sua progenies per tempora sacrificauit,
Vsq; dies Aaron, eadem sacra non variauit;
Sed noua lex Moysi post holocausta dedit.

De Ismaële, filio ancillae Agar.

Consiliis Sarai sterilis doctus pater Abram,
Suscipit ancillam thalamo, quae dicitur Agar,
Nascitur Ismaël se generante patre.

De Eodem Ismaële.

Ismaël hinc oritur, de quo venit Ismaëlita,
Post Isaac venit, qui germinet Israëlitas,
Iosephus & Moyses ista fatentur ita.

Non vocaberis Abram, sed Abraham, dicit Dominus.

Nomē Abram cessat, Abrahā patriarcha vocatur,
Vxor, non Sarai, sed Sara vocanda notatur,
Prole repromissa spes bona semper erat.

Incipit circuncisio prima in Abraham.

In Domino circuncidi mandatur Hebraeus,
Amodo praeputij signum portat Pharisaeus,
Hisq; characteribus vtitur ipse Deus.

De visione Abrahae.

Tres videt ipse viros, sed & vnum pronus adorat;
Tres simul implorans vnum pius hospes honorat;
Tres sumpsêre simul, quem dedit ipse cibum.
Tres sunt personae, dominus perpenditur vnus;
Tres sunt, tres comedunt, tribus obtulit, accipit vnus:
Trina patet deitas; trinus & vnus erat.

Loquitur Dominus cum Abraham de futura subuersione Sodomae & Gomorrhae.

Excidium Sodomae grandisq; ruina Gomorrhae,
Nota sit hic Abrahae; causam patriarcha perhorret,
Et petit a Domino, ne male perdat eos.
Ne perdat gratis iustos ibi cum sceleratis,
Ne, pro peccatis populi, sit poena beatis;
Respondit Dominus cum pietate satis:
Pro paucis iustis, multis parcetur iniquis,
Si tamen adfuerint; alioquin turba peribit.
Tunc Abraham siluit; stat Deus vltor ibi.

Sodoma & Gomorrha subuertuntur à Domino.

Angelicos iuuenes Dominus praemittit in vrbe,
Loth prius occurrens, iuuenes rogat, atq; perurget
Nocte sub hospitio velle manere suo.
Suscipit hos hospes: sed vespere, nocte sequente
Concurrunt populi, iuuenes violare volentes;
Ille domum claudit, statq; loquendo foris.
His, ait, hospitibus speciem seruate pudoris,
Si tamen, ô ciues, vos causa perurget amoris,
10 *Ecce meas natas tollite iure fori.*
Trado duas natas, cum virginitate decoras,
Quas genus, & forma, cultusq; potenter honorat,
Has dabo tam teneras, prostituamq; foras.
Patre loquente, magis populus clamore tumescit,
Loth scelus horrescit, sed ferre pericula nescit,
Angelus in thalamum quàm citò traxit eum.
Clausus & interius cito Loth per tecta leuatur,
Sponsaq; cum natis euecta virum comitatur;
Ipsa retrospiciens facta columna manet.
Mittitur à coelis cum fulgure sulphur & ignis,
Digna mori dignis populis fit poena malignis,
20 *Fit lacus ignitus, totus in vrbe situs.*
Loth vbi saluatur, dum montis in arce moratur,
Iam genus humanum penitus perijsse putatur,
Nemoq; praeter Loth vir reputatur ad hoc.
Filia concubitu patris arte sua grauidatur,
Vt reparent homines, vt mundus restituatur,
Sed pater ista satis ebrius ipse facit.
Vna Moab peperit, de quo veniunt Moabitae;
Altera gignit Amon, de quo veniunt Amonitae,
Et variae gentes, in regione sitae,

Abraham, timens ruinam Sodomorum, iterum peregrinatur in Ægypto.

30

Terra Gomorrhaea, Sodomaeq; perusta platea,
Tum luit acta rea, vicina timet Chananaea,
Terraq; Chaldaea mira veretur ea.
Erigit hinc aras Abraham cum coniuge Sara;
Consuluit Dominum, dum gesta timeret amara;
Cedat vt à Chanaan, vxor & ipse parat.
Dum peregrinatur, dum Sara virum comitatur,
Dum locus optatur, quo vita salute regatur,
Sorte ferente Dei, spes bona venit ei.
40 *Nam Gerara rex Abimelech suscepit Hebraeum;*
Sara timens Dominum, saluare studet Pharisaeum,
Esse suum sponsum nanq; negabat eum.
Ipsa nitens facie, vario variata decore,
Ducitur in thalamum, quia rex vrgetur amore;
Gaudet vt ingreditur rex, sed & illa dolet.
Vox ait è coelis; Rex cede thoro mulieris,
Quam modo si quaeris contingere; iam morieris;
Haec vbi stupra geris rex, periturus eris.
Redde viro sponsam, thalamumq; relinque petitū,
Rex timet auditum fugit inde, vocatq; maritum;
Dixit, & Exito foemina, valde cito:
50 *Tolle vir vxorem; cum dixeris esse sororem,*
Fraude tua vereor coeli meruisse furorem;
Cur mihi tu mendax, ista flagella moues?
Ille refert; timui pro coniuge vera fateri,
Fingere me potius fratrem volui mulieri,
Pestem nanq; viri, foemina pulchra gerit.
Rex ait; Abscedas cum coniuge, munera tollas;

Si qua tamen merui, peccando pericula, soluas,
Nec me (quæso) reum dixeris ante Deum.

¶ De natiuitate Isaac.

ANno ab Adam 2640, à diluuio 332. Anno à diuisione linguarum 231, ab imperio Nini regis 155, natus est Isaac, sub rege quinto Assyriorum, regnante apud Sicyonios Telexion quinto, suprà memorato.

Item de natiuitate Isaac.

Dum centum foret annorum patriarcha beatus,
Sæpe repromissus Isaac patri generatur,
Sara diu sterilis, tota vetusta parit.
Sara suæ prolis pariens elata fauore,
Eiicit ancillam; ne forte fruatur honore,
Ismaël eiicitur, sed pater inde dolet.
Dicit ei Dominus; Noli pater inde moueri,
Ismaël hic, sine te, poterit mea dona mereri,
At Isaac hæres vnicus (inquit) erit.

Ismaël cum matre sua eiicitur in desertum.

Panibus assumptis, & aqua, pater, vtre recepta,
Ancillæ scapulis ea pondera ponit inepta,
Pellitur absq; mora mater & ille foras.
Ambo petunt deserta Pharan, nullo comitante,
Dum comedunt, dum sæpe bibunt, æstu superante,
Dumq; morantur ibi, deficit vnda sibi.
Mater ibi misera plorat, quoniam caret vnda,
Nam grauiore siti puer æstuat, & perabundat,
Quærit & à matre si quid in vtre latet.
Siccatur pueri sitiens caro, iuncta calori,
Incipiente mori, flet fœmina nata dolori,
Ne videat mortem, vadit & ipsa mori.
Angelus accedit, dum mater ab inde recedit,
Et releuat puerum cuius sitis intima lædit,
Et fontem viuum, matre vidente, dedit.
Cuius aquæ potu pariter vescuntur & herba,
Arcus adest puero, quo fungitur, esca fit herba,
Arte feras lædit, fercula carnis edit.
Nubit in Ægypto, iuuenis, prolesq; creatur,
Gens ab eo genita, pòst Ismaëlita vocatur,
A quibus est Ioseph venditus atque datus.

De morte Saræ.

Annis centenis visis, & bis duodenis,
Atq; tribus plenis, Saræ lux vltima venit,
Cuius & in morte vir patriarcha gemit.

Abraham ducit secundam vxorem nomine Cethuram.

Defuncta Sara, Cethuram tulit ille secundam,
Proleq; fœcundæ Cethuræ parientis abundat,
Nec tamen his genitis vir sua rura dedit.
Omnia dans Isaac, nil ipsi iuris ademit,
Fratribus extremis, quæ tunc bona contulit, emit.
Est Isaac hæres, patria iura tenens.

Chronica contemporanea de Iano primo rege Italiæ, & de Cælio rege Cretensium patre Saturni.

Regnat in Italia sub eodem tempore Ianus,
Ille coæuus erat Isaac, si vera legamus:
Nunc rex Cælius est Cretica regna regens.
Cælius in Creta legitur genuisse Saturnum,
Insula cui regnum seruauit honore diurno,
Vt Deus in terra ritè vocatus erat.

Tentauit Deus Abraham, vt immolaret ei filium suum Isaac.

Abraham tentatur, Isaac vehementer amatur;
10 *Immolet vt natum, Domino mandante, vocatur,*
Pergit eum properè sacrificare pater.
Nunc super altari, gaudet puer ipse ligari,
Vult holocaustari Domino, viuensq; sacrari,
Vultq; suo proprio sanguine thura dari.
Ad patris ergo fidem, pueri mens consona pridem;
Præstò fit ipse quidem, parcit sibi trinus & idem,
Voxq; benigna Dei vota relaxat ei,
Cornibus affixus aries sub vepre pependit;
Vt Deus ostendit, libamen abinde rependit;
Sic pater abscedit, sic holocausta dedit.

Verba authoris.

20 *Rarò Deus tentat, sed ibi tentâsse videtur,*
Vt fidei meritum, virtute sequente, probetur,
Non ego laudo fidem, ni moderetur idem.
Cùm lego tentari, iustum perpendo probari,
Ignibus arte pari solet aurum clarificari;
Clara magis clara, causa probata parat.

De coniugio Rebeccæ & Isaac.

Patre senescente, summaq; fluente senecta,
De Mesopotamia Batuelis nata Rebecca,
30 *Pulchra soror Laban, peruenit in Chanaan.*
Detulit auratos pulcherrima fœmina pannos,
Dum quadragenos Isaac pertingeret annos,
Iungitur vxori, fretus honore thori.
Quot fuit annorum sponsa veniente Rebecca,
Tot fuit hæc sterilis, proliq; putatur inepta,
Pòst generauit ei germina, sorte Dei.
Dixerat antè pater; ne fœmina sit Chananæa
Quæ dabitur puero, sed sponsa feratur Hebræa,
Edita de propria sanguinitate mea.
A Chanaan Isaac nulla ratione recedet,
40 *Ipse manens hæres regionis erit Chananææ,*
Hanc ego possedi, quam Deus ipse dedit.

¶ De morte Abrahæ.

ANno ab Adam 2735. à diluuio 467. Anno 285 imperij Assyriorum, regnante apud Assyrios rege Xerxe, cognomine Balcon; apud Sicyonios verò regnãte Turmacho rege Sicyoniorum sexto. Mortuus est Abraham, & sepultus iuxta
50 Saram in spelunca sua.

Item de eodem versificè.

Centenos sexagenos, pariterq; decenos,
Insuper & quinos Abraham dum perficit annos,
Claudit eum tumulis hospita terra suis.
Ismaël atque Isaac Abraham patrem sepelinit.

Fitq;

Fitq; ſpelunca ſibi tumulus quam Sara ſubiuit,
Ambo iacent pariter, tumba ſit vna ſibi.

Iſaac peregrinatur in Ægypto cum Rebecca.

Orta fames, Iſaac eiecerat à regione,
Venit ad Abimelech regem, ſuſceptus honore,
Se negat vxorem pulchra Rebecca fore.
Sponſa viri, ſimulata ſoror, ne vir moriatur,
Ficta ſoror formoſa thoro regis ſociatur,
Sed ne tangatur voce minante datur.
Voce minante Dei, citò redditur vxor Hebræi.
Munda Rebecca redit, ſaluatur honor Phariſæi,
Munera larga vehit, quæ tribuuntur ei.

Incipit regnum Argiuorum.

HOc tempore concipiente Rebecca, oritur regnum Argiuorum: quod nomen habuit ab Argiuo primo rege ſuo; cuius primus ſucceſſor nunc regnat Inachus, rex Argiuorum: regnante apud Aſſyrios Armamitta rege ibi octauo. apud Sicyonios verò regnante Leucippo. apud Argiuos regnante Inacho primo vel ſecundo rege Argiuorum. Naſcentibus geminis ex Rebecca, Iacob ſcilicet & Eſau.

Concipit Rebecca geminos in vtero colluctantes.

Concipit ex Iſaac, Domino præſtante Rebecca,
Luctantes geminos tumida matrice receptat,
Et gemini rara ventre duella parant,
Conſuluit Dominum mater, creſcente querela;
Iſta diu patiar? Cauſam Deus ipſe reuelat;
Nanq; nimis trepidans mœſtaq; mater erat.
Parturies binos populos, ex te venientes,
Tempore perpetuo contraria bella gerentes,
Primus erit maior, poſteriorq; minor.
Maior iure fori dabitur ſeruire minori,
Qui prior exierit ſubiicet ſe poſteriori,
Gens minor efficitur magna, fauore poli.

De natiuitate Iacob & Eſau.

Dum pareret teneros enixa Rebecca gemellos,
Proſiliens vtero luctatur vterq; duello,
Planta pedis rapitur fratre trahente manu.
Qui prior apparet, ſic fratre trahente tenetur,
Vt quaſi poſterior vulgi ratione putetur,
Vnde figuratè bella futura patent.
Rufus adeſt Eſau prior, hiſpidus atq; piloſus;
Lenis pelle Iacob, cute, fronte, manu ſpecioſus;
Fitq; Iacob placidus, frater in enſe probus.
Eſt Eſau patri charus, Iacob eſt genitrici,
Raro manent ſocij, raroq; videntur amici;
Iſte Deo placuit, diſplicet ille ſibi.

Eſau vendit primogenita ſua Iacob.

Eſuriens Eſau, laſſusq; reuerſus ab agris,
Ventrem lenticulis a fratre petit ſaturari,
Hisq; protogenita vendere ſiue dari.

Iacob ſubripit benedictionem Eſau.

Quum daret extremũ tempus veneranda ſenectus,
Dum trepidat ſenium, crepitat raucedine pectus,
Clam vocat huc Eſau, quòd benedicat eum.
Pergere venatum dum filius ille rogatur,
Vt benedicatur, ne fortè pater moriatur,
Mater ab oppoſitis altera vota tulit.
Nam parat audito pulmenta cupita marito.
10 *Dicit & ipſa Iacob, thalamum genitoris adito,*
Fercula quæ tibi do, porrige cocta citò.
Vt benedicaris, Eſau fore te fatearis;
Rettulit ille; Per hoc potero peiora lucrari;
Palpat enim manibus, tactaq; noſcit; ait.
Tunc ait illa; Manus & colla piloſa paremus,
Veſtibus his Eſau, tua lenia membra tegemus,
Si cadis arte mea, iudicer ipſa rea.
Mater adaptauit quæcunque ſuprà memorauit;
Sic Iacob intrauit, patremq; cibo recreauit;
Patreq; ſeducto, mox benedictus abit.
Fratre reuertente, cibumq; patri referente,
20 *Territus ex factis miratur Iſaac vehementer,*
Rore tamen cœli pòſt benedicit ei.
Heu ſupplantator, Eſau triſtiſſimus inquit,
Abſq; protogenitis vacuum me ſorte relinquit.
Conqueror ante Deum, percutiamq; reum.
Mater ait; Fuge nate magis, ne ſic moriaris;
Germani ſub tecta mei volo ſuſcipiaris,
Quem ſi quæſieris, non morieris, ait.
Fratre minante ſatis, fugit alter ab arce furentis,
Conſilio matris ſecedit ab æde parentis,
In Meſopotamiam curat adire Laban.
Tunc pater inquit; Eat, vxor ſibi fiat Hebræa,
30 *De regione mea: caueat ne ſit Chananæa;*
Filius ergo meat, iuſſaq; ſeruat ea.

Chronica contemporanea de regibus Italiæ & Græciæ.

Italiæ tunc Saturnus regnabat alumnus;
Primus erat Ianus, ſed rex fuit ille ſecundus;
Tertius eſt Picus rex, probitate prior.
Saturnus ſtatuit, ſuper æquora vela moueri,
Denarios poſuit commercia ritè mereri.
Ipſe prior clypeos militis arte gerit.
40 *Nauibus Italiam prior hic ornaſſe putatur.*
Ædificans Sutrium, dum viuit ibi dominatur,
Triticeum ſemen primus in vrbe ſerens.
Saturnus natum latuiſſe Iouem recitatur;
In Sutrio latuit, Latium locus ille vocatur,
Illud enim Latij nomen abinde fuit.
Græcia rege caret: nondum quis regnat in ipſa,
A Ioue fit Danaus regnans, regnoq; patriſſans,
A Danao Danais, nomina prima dedit.

Supputatio regum & regnorum illius temporis, per totum orbem.

50

HOc tempore imperat apud Aſſyrios Belochus nonus rex Aſſyriorũ. Apud Argiuos autẽ regnat Foroneus filius Inachi. Et apud Sicyonios eſt rex Leucippus

supra memoratus. iisdem diebus sub rege Foroneo, Græcia dicitur legibus & iudiciis primitus informata. Phegius autem frater Foronei, tunc mortuus, tanquam deus à Græcis est adoratus. Inachi etiam filia, nomine Isidis, ab Ægyptiis pro maxima dea est culta & venerata. Illa Isis dicitur fuisse regina Ægyptiorum, nata ex Æthiopia, quę literas Ægyptiacas adinuenit.

Iacob fugit à facie Esau.

In Mesopotamiam pergente Iacob peregrino,
Ordine diuino lapidis cùm dormit in imo,
Visio magna Dei missa refulsit ei.
Scala Dei facta, gradibus cœlestibus apta,
Angelicis pedibus recta statione subacta,
Arceq; fixa poli, stabat ad ima soli.
Qua patet ascensus sursum rursumq; rescensus,
Fit quoq; concentus, cœlo modulante retentus,
Nec licet hîc scribi, quæ modulantur ibi.
Euigilans patriarcha Iacob, terroreq; tactus,
Angelicos tam terribiles considerat actus,
Et nimis expauit, cùm tremefactus ait;
O quàm terribilis locus est hîc; æstimo cœli
Porta, domusq; Dei, poterit miranda videri;
Hic lapis in titulum sanctificandus erit.
Erexit lapidem quo pertulit ipse soporem,
Desuper infundens oleum, cordisq; fauore
Vota dedit Domino, verbaq; sancta mouet:
Sit comes & custos Deus hîc mihi, sitq; viator,
Hostia pacifica me sacrificante feratur
Tunc ouis, & vituli victima (dixit) erit.
Pergit ab inde Iacob; deus ipse virum comitatur;
Venit ad optatum Laban, domus apta paratur,
Gaudet in agnato Laban, & ipse Iacob.

Chronica illius temporis de Minerua, & de diluuio in Græcia tunc facto.

ANno ab Adam 2968, à diluuio 626. Anno à diuisione linguarum 525. Anno imperij Nini regis Assyriorum 260. sub tempore Ogygi regis Eleusinæ vrbis, diluuium fuit: quod diluuium à nomine ipsius regis Ogygi est appellatum. Tunc etiam Minerua ad lacum Tritonis in virginali ætate dicitur apparuisse, vnde Tritonia vocatur: regnante decimo Assyriorum rege Baleo, & nono rege Sicyoniorum Mesapro, & Api rege Argiuorum tertio. Cætera de eodem versibus exprimuntur.

Item de eodem.

Tunc & in Ausonia, quæ Græcia prima putatur,
Altera diluuij species manâsse notatur;
Particulare fuit, Græcia sola luit.
Insula tunc Thraciæ fertur genuisse Mineruam,
Virgo fuit sapiens, audax, armisq; proterua,
Dogmata Philosophis edidit illa suis.
Dicta prius Pallas fuit à Pallante gigante,
Nanq; suis manibus hunc ipsa necauerat antè,
Lana suis digitis fila priora tulit.

Iacob accipit vxores, Rachelem & Liam, filias Laban auunculi sui.

Laban habet geminas propria de coniuge natas,
Prima fuit Lia, Rachel altera ritè vocata,
Vtraq; sponsa Iacob fit datione rata. 10
Fraude tamen Laban, cui seruit vt optio fiat,
Dum cupit ipse Rachel, prior est sibi tradita Lia;
Sed magis hic aliam tollere semper amat.
Lia prius peperit, Rachel infœcunda remansit,
Conqueritur sterilis, priuataq; semine planxit,
Et tandem peperit germina chara viri.
Lia Ruben parit & Simeon, peperit quoq; Leui,
Pòst peperit Iudam, tunc matrix clausa quieuit,
Pòst fit Gad, & Aser, quos sibi Zepha dedit.
Rursus Lia parit, cuius de corpore nati,
Isachar & Zabulon sunt à patre ritè vocati,
Et numerum tribuum, catalogumq; ferunt. 20
Pòst peperit geminos Balam, per crura Rachelis,
In genubus dominæ pariens ancilla fidelis,
Dan & Nepthalim nomina fingit eis.
Ipsa Rachel tandem fœcunda, Ioseph generauit,
Quem pater ipse Iacob, super omnes semper amauit
Hic & in historiis inclyta gesta parit.

Laban promittit dare Iacob, pro mercede sua, omnes oues varias & maculosas.

Cùm parerent ambæ, fœcundo ventre sorores, 30
Et pater aspiceret, numero succrescere proles,
Alloquitur socerum, verbaq; mœsta mouet:
Cùm tibi seruierim ter quinq; fideliter annis,
Hisq; mei iam dextra Dei benedixerit agnis,
Sunt tibi multiplices me faciente greges.
Pauca prius fuerant, quæ multiplicata videmus,
Tu locuples, ego sum pauper, nihil (inquit) habemus;
Tolle greges, dixit, prospiciamq; mihi.
Ille refert, fundensq; preces, dixit, remanebis,
Mercedis quodcunq; voles, conductus habebis,
Accipe quod quæris, tu mihi pastor eris. 40
Tunc gener; Hoc faciam, si factis dicta sequeris;
Omne pecus fuluum me tollere si patieris,
Atq; decus varium; tunc socialis eris.
Dicta placent socero, rursusq; simul sociantur,
Præmia quæ petiit, genero sortita locantur,
Omne Iacob secum ducit ad arua pecus.

Iacob ponit varias virgas in canalibus ouium bibentium, vt inde oues variæ generentur.

Dum biberent pecudes ad aquas retinente canali, 50
Imposuit virgas varias, quas decorauit,
Quando bibens aries gaudet, ouisq; salit.
Arte parat virgas varias, sic decoriatas,
Vt faciant varias pecudes, lana maculatas,
Quas sibi pro pretio nouerat esse datas.

Hic

Hic reddit author physicam rationem quomodo oues variæ fiant.

Quomodo tunc fierent variæ, vel quâ ratione,
Discere si cupias lector, mea fistula ponet;
Erige nunc animum, physica nostra docet.
Mittitur à cerebro semen, quo plasma creatur,
Per medium frontis recipit veniendo meatum,
Cui color imprimitur quem veniendo capit.
Spermatis aspiciens phantastica cellula semen,
Hanc recipit speciem, cui tunc color ille cohæret,
Plasmaq; consimile forma creata feret.
Qualis erat species virgæ, cuiusve coloris,
Tale fit in ventre matris semen genitoris,
Fit color interior, sicut & ille foris.
Sic phantasiæ signatur sperma sigillo,
Vt referat speciem semen, quam sumpsit ab illo,
Sic color est idem, quem sibi pressit idem.
Arte coloratas, & vellere sic maculatas,
Multiplices acquirit oues pastor numeratas,
Ditior est socero, diuitiisq; vacat.

Iacob fugit à facie soceri sui cum vxoribus & filiis, & cum gregibus suis.

Inuidiæ soceri liuor turbauit amores,
Dicit ad vxores pastor, sociasq; sorores,
Vt pariter fugiant, sic iter ipse mouet.
Dum fugit in Galaad quasi sex septémve diebus,
Pausat ibi fœtis gregibus, vel amore quietis,
Et quia grex sitit, fit sibi larga Tethis.

Iacob fugit, & Laban persequitur eum.

Dum generum socer insequitur, turma comitatus,
Dum fuit iratus, Domini vox missa minatur;
Væ tibi si referas aspera dicta Iacob.
Antè quidem genero Deus ipse, reuertere, dixit;
Dum venit in Galaad Laban tentoria fixit,
Et queritur generum delituisse suum.
Dicit ei; te iussa Dei mihi præcipientis
Saluificant, ne iam pereas gladio ferientis,
Quis dedit vt fugeres, diriperesq; greges?
Fraude meas natas deducis, & absq; decore,
Quas ego cum citharis ferrem, varioq; canore,
Et teneros pueros nónne perire doles.
Idola furtiua, studio sublata Rachelis,
Acrius à genero Laban super omnia quærit,
Ore loquens tumido, verba maligna dedit.
Idola quæ repetit, nescit Iacob in comitatu,
Vnde suos omnes fore cogitat absq; reatu,
Dicit, vbi fuerint, sontis habeto caput.
Quæstio facta Iacob, dum fit citò nota Racheli,
Idola clam posuit sub stramine clausa cameli,
Et super incubuit, verbaq; finxit ei.
Est pater ecce mihi, quod & esse solet mulieri,
Surgere non potui, te quæso mei miserere,
Nam grauiter patior plus patiebar heri.
Inspectis reliquis loculis, nullisq; repertis,
Idola iam petere, studium cessauit inertis,
Qui modò pacifica promere verba parat.
Quid faciam pueris aut matribus (inquit) eorum?
Semen enim femorum sunt & caro facta meorum,
Omnia quæ tibi sunt, his remanere volo.
Pace data genero, dixit; benedicte valeto,
Quæso meas natas pro posse decenter habeto,
Pro pueris itidem cum pietate peto.

Quare primum idolum in mundo, & quo tempore fuit.

Idola terrigenis referam quis condidit olim,
Ligna coli, cur iure poli voluêre coloni,
Expedit exponi pro ratione boni.
Dum moreretur homo Belus rex in Babylone,
Filius ipsius Ninus, dum regnat honore,
Mentis in ardore fata paterna dolet.
Patris ad effigiem fit regia grandis imago,
Quæ fuit in reliquis primæua maligna propago,
Idola nam peperit de quibus actor ago.
Nomen habet Beli, nimio venerata fauore,
Seruit ei regio, dat munera, placat odore,
Sic patris effigiem Ninus honore fouet.
Quisquis in imperio meruit proscriptus haberi,
Aut aliquas pœnas potuit peccando mereri,
Ante pedes Beli stans, bene saluus erit.
Huius ad exemplum, veterum censura parentum,
Defunctis patribus, sic erigit idola centum,
Et simili more, semper honore fouet.
Idola fingentes per climata, per regiones,
Per varias linguas variabant idola nomen,
Sicut & antiqui fana vocare solent.
A Belo, dixêre Bahal; lingua variatur;
Belzebub & Bahalim, seu Belfegor, inde vocatur;
Sic variabat atrum nomen imago patrum.
Indeq; falsorum data sunt responsa deorum;
Idola sic fuerant habitacula dæmoniorum;
Decipiunt populum, decipiuntq; solum.
Versus in errorem sic idola mundus adorat;
Mundus eos putat esse deos, veneratur, honorat,
Nulla creatoris iussa vel acta sonans.
Inde fit & quòd Roma suis vtens simulachris,
In summis seruare suis solet idola sacris,
Et reueretur eos, dum putat esse deos.
Quomodo Romana potuit sapientia falli,
Sub specie lapidis, vel ligni, siue metalli?
Non alios miror desipuisse viros.

Author loquitur.

Dæmon vt à cœlis meruit peccando fugari,
Addidit in terris homini vacuo dominari;
Cœpit adorari, functus honore pari.
Dæmoniis homines subiici, culpis meruerunt,
Sed pòst, dante Deo, virtutibus obtinuerunt,
Quod modò dæmonia tartara regna ferunt.
Idola deiecit homo qui prius idola fecit,
Hæc vbi proiecit, cœlestia regna recepit,
Hunc amat ergo Deus, qui fuit antè reus.

Iacob luctatur cum Angelo, supra ripam Iordanis.

Ampla Iacob soboles, & grex, & fœtus abundant,
Exiit à Galaad, properans Iordanis ad vndas,
Qua prius optatas ipse vadauit aquas.
Nocte sequente, Iacob solo super amne morante,
Vir stetit ante virum, mandata Dei meditantem,
Et manibus captum, fortiter angit eum.
Captus & ipse capit, stringitq; tenetq; tenentem,

Nocte simul tota luctantur ibi vehementer.
Sed neq; vinciri vir valet arte viri.
Mane sub aurora vir tendit ad vlteriora,
Vtq; Iacob dimittat eum, Deus ipse perorat;
Est (ait) aurora desine, cede mora.
Sat sumus enisi, placet vt cessemus amici;
Rettulit ille, Prius per te cupio benedici;
Cedere non quæro, ni benedictus ero.
Percutit in femore Dominus neruum Patriarchæ,
Et satis hunc arcet, dicens; contendere parce;
Dic mihi nomen ad hoc: rettulit ille, Iacob.
Rursus ait senior; dic: Cur mea nomina quæris:
Non Iacob (inquit) eris, sed & Isräel ipse voceris;
Hoc tibi perpetuo tempore, nomen erit.
Tuq; tuum Domine (dixit Iacob) exprime nomen;
Nolo, Deus dixit, Domini te quærere nomen;
Si Deus est tecum, nemo nocere potest.
Claudicat ergo Iacob, quia marcuit ilicò neruus,
Nec comedit neruos Iudæus corde proteruus,
Compatiens patri, quem videt ista pati.
Ille locus Phanuel vulgi ratione vocatur,
Quo Deus atq; Iacob luctam celebrâsse notatur,
Qua vada Iordanus prima reuersus adit.

Iacob pacificatur cum fratre suo Esau.

Vallibus ac pratis Iordanis ab hinc peragratis,
Isräel irati pergens per climata fratris,
Mittit ei gratis munera multa satis.
Tunc erat in Sehur, Esau, quæ dicitur Edom,
Vnde suo fratri gaudens occurrit in Eglon,
Nec tamen hæc recipit, quæ bona mittit ei.
Munere mittentis euanuit ira potentis,
Accelerans Esau, dum signa videt venientis,
Pronus in amplexu voce salutat eum.
Obtulit hospitium tunc, gaudia vir celebrauit,
Munera præmissa non accipienda putauit,
Sunt mihi diuitiæ, nil volo frater, ait.
In Mesopotamiam, quam dicimus esse Damascen,
Sic Iacob atq; Esau, sociis gaudentibus adsunt,
Et benè pacificè verba benigna tenent.
Pace data fratri, festinat ad vlteriora,
Fortiter in Chanaan, sua turma venire laborat,
Arua tenet placita, iam sua signa volant.

Dina filia Iacob opprimitur à filio regis Heuæi.

Dum Iacob in Chanaan pecudes per pascua minat,
Cernere festinat regionem filia Dina,
Audet & ignotam pergere sola viam.
Sola sub arboribus dum filia staret Hebræi,
Filius Heuæi, dominus regni Chananæi,
Abstulit organicum virginitatis ei.
Mœsta puella satis, pro rebus ei variatis,
In mediis pratis plorat bona virginitatis,
Placat eam iuuenis pluribus arte datis.
Regis & in thalamum corrupta puella vocatur,
Vt Iacob vxorem det eam sibi, sæpe rogatur.
Dicit ad ista pater, non ea verba placent.
Quum circuncisus populus noscatur Hebræus,
Nubere nobiscum non posset homo Chananæus,
Id quoq; ne fieret, iusserit ipse Deus.
Si circuncidi velletis vos inimici,
Pro modulo legis, fieri possemus amici,
Et tibi lege pari nostra puella dari.
Annuit his dictis pars regia consona patri,
Et circuncidi satagunt se, præputiati,
Petrinis gladiis vulnera parua pati.
His ita concisis & vulnere dante laborem,
Tertia maiorem lux intulit ipsa dolorem,
Hoc symptoma dies tertia ferre solet.
Vulneribus tumidis nimis insidiantur Hebræi,
Dum iacet in lectis languens populus Chananæi,
Impositis gladiis colla secantur eis.
Omnibus occisis tunc Dina puellula risit,
10 *Fratribus ascitis, quæ tecta paterna reuisit,*
Extinctisq; viris præda fit ampla suis.
At pater iratus, sic arguit ordine natos;
Tristis ego video reges in fraude necatos,
Istaq; mors populi mors mihi (dixit) erit.
Ecce Iebusæi vel Heuæi, vel Chananæi,
Atq; Gomorrhæi, dicent: moriantur Hebræi,
Morsus ero mortis simplicitate mei.
De variis terris venient huc, plangere funus,
Paruula turma sumus, pauci quasi cernimur vnus,
Iam timeo ne nos morte coæquet humus.
20 *Respondent pueri: Pater, vt quid tanta vereris,*
Nonne soror nostra, stuprum fuerat mulieris?
Culpa fit horribilis, pœna perennis erit.
Dum timet ista Iacob, cœlesti voce vocatur,
Transeat in Bethel, ibi pax sibi plena paratur;
Pergit, & hinc pecudum compulit omne genus.
Tunc, faciente Deo, terror tenuit Chananæos,
Ne patria profugos hos persequerentur Hebræos,
Hoc Deus ipse reos ordine saluat eos.

Iacob erigit aram Domino in Bethel.

30 *Erigit in Bethel aram, patriarcha fidelis,*
Migrat in Euphrata, partum celebrare Rachelis,
Beniamin hinc oritur, mater ab inde perit.
Nomina natorum Iacob edidit ista suorum;
Est Ruben, Simeon, Iudas, Leui, Gad, & Aser,
Issachar, & Zabulon, Dan, Nephtalin, est quoq; Ioseph.
Vltimus in cunctis Beniamin ille fuit.

De morte Isaac.

ANno ab Adam 3090. A diluuio 658. Anno à diuisione linguarum 557. 40 Anno imperij Assyriorum, 292, regnante apud Assyrios rege 11, Balco: & Sicyoniorum rege 9, Mesapro nomine: & Argiuorum rege tertio, nomine Api: moritur Isaac cùm esset centum octuaginta annorum. Tunc erant filij eius Iacob & Esau, centum viginti annorum. Post illa tempora transactis annis triginta, Ioseph venditus est in Ægyptum, regnante rege Ægyptiorum nomine Diapolyta, cogno- 50 men eius verò erat Amases. Tunc fames intolerabilis orta est in Ægypto. Et Ioseph factus est princeps totius Ægypti, de quo Pompeius & Iustinus historiographi Ægyptiorum, sic scribunt.

Ioseph inter fratres suos minimus fuit, cuius

cuius excellens ingenium erat. Sed eum fratres in Ægyptum mercatoribus vendiderunt, qui prodigiorũ sagacissimus erat: & somniorum intelligentiã condidit primus; nihilq; ei diuini vel humani iuris incognitum videbatur; adeò, vt futuram agrorũ sterilitatem prædicens, fruges congregasset. Tantaq; eius experimenta fuerunt, vt non ab homine, sed à Deo responsa viderentur.

Item de eodem, versificè.

Centenis quinquagenis iam ter quoque denis
Annis præteritis, Isaac lux vltima venit,
Cui Iacob atq; Esau digna sepulchra dedit.

De Ioue, filio Saturni.

Tempore quo moritur Isaac, rex Iuppiter olim
Rex erat in Creta, cuius res scribere nolim,
Ritè Deus potuit Iuppiter ipse coli.
Rex homo cùm fuerit, potuit Deus ipse vocari,
Regibus & populis solus potuit dominari,
Rebus & ingeniis tunc erat absq; pari.
De Ioue scripta prius miracula multa videmus,
Quæ neq; suscipimus, neq; vera fuisse fatemur;
Vera tamen volumus dicere, iure tenus.
Iuppiter ex patre Saturno natus Athenis,
A quo quadriuij, triuijq; scientia venit,
Legis & artis ibi tunc idioma dedit.
De Ioue summorum venit generatio regum,
A Ioue principium tenuit descriptio legum,
A Ioue philosophi dogmata multa legunt.
Magnus Alexander Iouis est de germine proles,
Troiani, Græci reges, hoc semine florent,
Romulus, Æneas, germen ab inde mouent.
Qui Iouianorum modo regna gubernat auorum,
Filius illorum deus est de prole deorum,
Iuppiter his regnum tradidit, atque thronum.
Vxor prima Iouis Niobes regnauit Athenis,
Ipsa prior leges scripsit, quas Iuppiter edit,
Et Troianorum germina prima dedit.
Dardanus & Troius, Niobis de semine nati,
Mœnia Troiana sunt condere præmeditati,
A Troio Troiam ritè vocauit eam.
Altera sponsa Iouis, pulcherrima fœmina Iuno,
Pòst genuit Danaum, quo principe stringitur vno
Græcia, quæ Danai nomina prima tulit.
Credite, Romana lex ante fuit Iouiana,
Iuraq; mundana sunt à Ioue condita clara,
Et sua progenies Romula regna tenet.
Quæ Romam venit lex, antè manebat Athenis,
A Ioue Romani legum sunt dogmate pleni,
Quas hodie leges discimus ipse dedit.
Vrbs Athena fuit sub nomine facta Mineruæ,
Vt per eam semper artes sapientia seruet,
Hoc decus ingenij Iuppiter ipse dedit.
In terris qui tunc potuit vir summus haberi,
Hunc populi voluêre Deum summè reuereri,
Sic Iouis in terra gloria maior erat.

De Ioseph & somniis eius, cùm sexdecim esset annorum.

Dum sextumdecimũ Ioseph transcenderet annum,
Atq; magis cunctis pater hunc optaret amandum,
Semper erat thalami clauiger ipse patris.
Crimina pessima, fratribus insita, sæpe reuelat,
Nulla patris thalamo quæ nouerat horrida celat,
Fratribus in multis perniciosus erat.
Grandia somnia vidit, & omnia mane reuelat,
Fratribus omnia sunt nimis horrida, totaq; vera;
Visio qualis erat, pagina nostra ferat.
Grandis erat messis, nobisq; secantibus, inquit,
10 *Ante meum vestri cuncti cecidêre manipli,*
Altera quæ fuerit visio, narro tibi;
Sol & luna simul, vndenaq; sydera prona,
Ante pedes cecidêre meos, mediaq; corona
Solus adorari stansq; videbar, ait.
Nunquid adorari, dicit pater, inde putaris?
Aut quasi rex noster fieri sic posse probaris?
Hunc etenim sensum visio dicta parit.
Ardua dum pueri mirantur somnia nati,
Perdere cùm poterint sunt ipsum præmeditati,
Ne fieret princeps sic prohibere rati.
Dum numerus fratrum per pascua lata vagatur,
20 *Præcipiente Iacob, puer arripit ille meatum,*
Vt videat fratres, sic iubet ipse pater.
Exit Hebron, venitq; Sichen, dum pascua quærit,
Contigit inde greges longa statione moueri,
Rusticus in Dothain æstimo, dixit, erit.
Dum venit in Dothain puer incipit ipse videri,
Nemo putat vitam venientis posse tueri,
Somnia qui cecinit, dicitur, ecce venit.
Præmia quæ meruit ferus accusator habebit,
Somnia si prosint ipso moriente patebit,
Nam manibus nostris interimendus erit.
In medio fratrum Ruben puerum miseratus,
30 *Ne pereat penitus plena pietate precatur,*
Et remouendo necem fundit ad ista precem.
Absit, ait, fratrum manibus quòd sic perimatur,
In fundum veteris cisternæ proiiciatur,
Ne pereunte reo commaculemur eo.
Fratribus auditis, Iudas ait, Ismaëlitis
Vendamus puerum, si parcere fortè velitis,
Ductus in Ægyptum sit peregrinus ibi.

Ioseph venditur in Ægyptum, Putiphar eunucho Pharaonis.

40 *Missa patri tunica est, quæ sanguine tingitur hœdi;*
Tristis ait; pueri fera pessima membra comedit;
Qui mihi perpetua tempora flenda dedit.
Perpetuante patre lachrymas, gemitumq; doloris,
Putiphar eunuchus emit hunc princeps Pharaonis,
Præficit & domibus, innumerisq; bonis.

Ioseph mittitur in carcerem Pharaonis.

Clauiger est iuuenis, forma specieq; decora,
Respicit hunc domina, secumq; coire laborat,
Sæpe renitenti non datur vlla mora.
50 *In medio thalami dum fœmina prona resedit,*
Veste trahit iuuenem, tractus sine veste recedit,
Spreta dolens mulier vociferando redit.
Currite vos famuli, succurrite (dixit) amici:
Crimina tentantem iuuenem, luctamine vici,
Fortior exiluit, veste manente mihi.
Crimine mentito, monstrauit & ista marito,

Dicit & inuito, cognoscere facta venito,
Vltio sit celebris, pœnaq́ magna citò.
Carcere regali puer est damnatus Hebræus,
Nulla sorte reus, quia verus erat Pharisæus,
Vnde suis meritis adfuit ipse Deus.
Carcere consimili pistor pincernaq́ regis,
Consocij Ioseph, discunt sua dogmata legis,
Et quasi doctorem semper honore fouent.
Hi duo, bina simul cùm somnia nocte viderent,
Consilium Ioseph pariter nituntur habere,
Vnde simul iuueni somnia visa ferunt.
Maior ait; Vidi botros tres palmite natos,
In cratere meo quos comprimo viuificatos,
Rex meus inde bibit pocula chara sibi.
Tunc puer; Ecce tribus sic carcere stante diebus,
Te faciet Pharao primis consistere rebus,
Fis modò charus ei, quæso memento mei.
Pistor, vt exposita feliciter omnia sciuit,
Poscit vt exsoluat quæ somnia pristina vidit:
Nam putat à simili læta venire sibi.
Panes decoctos, me conficiente ministro,
Ante meum regem videor gestare canistro,
Quos & auis cœli dissipat (inquit) edit.
Ioseph ait; Faciet Pharao te manè vocari,
Et super eculeum propter male facta leuari,
Sic tua tunc rostro viscera carpet auis.
Obtinet effectum sermo recolendus Hebræi,
Tempore pòst modico Pharaonis visio venit,
Anxius efficitur rex, timor instat ei.

Ioseph interpretatur somnia Pharaonis, & fit princeps totius Ægypti.

Tunc pincerna memor sua gesta refert Pharaoni,
Et monet vt Ioseph iam nunc habeatur honori,
Vt per eum valeant somnia visa coli.
Carcere regali, quo cernitur ipse morari,
Tollitur, ornari iussus, lauacroq́ lauari,
Regis in aspectu manè vocatur ali.
Quæstio regia, visio mystica mota patescit,
Curia regia somnia regia soluere nescit,
At puer Hebræus soluet & ipse Deus.
Rex, septem vidisse boues, pinguedine pulchras,
Dixerat, & totidem nimia macredine siccas;
Pinguem pòst horam bestia macra vorat.
In calamo spicas septem rutilare venustas,
Viderat, & totidem vacuas, ventoq́ perustas;
Sed vacuæ crassas ore patente vorant.
Bestia septena, nimia pinguedine plena,
Et calami spica quæ tunc rutilabat amœna,
Tempora septena fertilitatis erant.
Pòst venient siccæ nimia macredine vaccæ,
Et totidem spicæ venient, vredine fractæ;
Quæ sunt signa famis, perniciosa nimis.
Pinguia quæ fuerant tunc tempora sicca vorabunt,
Horrea plena nimis tunc funditus euacuabunt,
Et tibi non fructus optima rura dabunt.
Qui regni saluare velit statum Pharaoni,
Horrea regia congreget omnia detq́ reponi,
Sitq́ per Ægyptum pars tibi quinta boni.
Consulo lege fori præpone virum regioni,
Cuncta per Ægyptum tibi dent frumenta coloni,
Quæ parient anni fertilitate boni.

Quum fuerint anni steriles pòst hæc venientes,
Teq́ tuasq́ tua recreabit copia gentes,
Sic dabitur populis esca, fauore tuo.
Dicta placent iuuenis, procerum solertia plaudit,
Iussis illius cœtus Pharaonis obaudit,
Et quasi consocium iam reuerentur eum.
Dicit ei rex; Serue Dei, tibi iam sociari,
Me cupio, te substituo regno dominari;
Omnia quæ teneo, suscipe lege pari.
Sede mea sola minor es, solaq́ corona,
10 *Cætera quæ teneo regni tibi confero dona,*
Et tibi rectori singula trado bona.
Annulus iste meus, tuus est, regniq́ potestas,
Omnibus in populis tua iam dominetur honestas;
Tu pater Ægypti, prospice (quæso) mihi.
Ponitur in currum Regis, puer ille beatus,
Laudatur, vehitur, præconibus insinuatur,
Flectit ei procerum copia multa caput.
Nomen habet Ioseph, cognomen ab arte notatur,
Deniq́ Saluator regni plerunq́ vocatur,
Nobilior genere, iam sibi sponsa datur.
Putiphares Ioseph socer, est princeps regionis,
20 *Qui socer est, & presbyter est etiam Pharaonis,*
Nomen habens Aseneth, filia, sponsa fit hæc.
Fertilitas venit, colitur, tandemq́ recedit;
Orta fames valida, bona pristina prorsus ademit,
Cuncta per Ægyptum tristia rura dedit.
Iam populo pereunte fame per climata Nili,
Horrea regia præcipit omnia rex aperiri,
Vt cibus à populis accipiatur ibi.
Fama recens frumenta refert venalia regis,
Quæ Ioseph tribuenda docet moderamine legis,
Ipse domum regis sustinet atque regit.

30

Fratres Ioseph descendunt in Ægyptum, vt emant frumentum.

Pane carens, pressusq́ fame patriarcha beatus,
Mittit in Ægyptum deferre cibaria natos,
Beniamin in thalamo detinet ipse Iacob.
Nouit eos Ioseph, sed ab iis incognitus, inquit;
Dicite qui sitis, estis ne parente propinqui?
Exploratores vos ego dico fore.
Nos, aiunt fratres, ex vno credito patre,
Bis seni fuimus, vnum periisse putato,
40 *Vltimus in patria cum patre viuus abest.*
Dicit eis Ioseph: Iuro mihi per Pharaonem,
Ni videam puerum, non ibitis à regione,
Expedit vt vestra singula dicta probem.
Vnus ait Simeon; Me carcere quæso ligari,
Fratribus emissis valeant vt dicta probari,
Inq́ tuum thalamum paruulus ille dari.
Ite reuersuri, puerum deferte minorem,
Obses erit Simeon, ne decipiam Pharaonem;
His dictis reliqui mox iter inde mouent.
Assumptis asinis frumenta ciboq́ ferentes,
Singula gesta patri referunt, de corde dolentes,
50 *Sed magis inde patrem condoluisse patet.*
Saccus vt excutitur, decussa moneta videtur,
Omne datum precium sacco remouente tenetur,
Mirantur pueri, plus pater ille vetus.
Flendo pater dixit; Ioseph fera magna vorauit,
Beniamin Ægypti dominus pro morte vocauit,
His etiam Simeon commorietur, ait.

Rur-

Rursus ait genitor; Iuuenem perdo Simeonem;
Perdidimus Ioseph; puerum si perdo minorem,
In mœrore meo sum moriturus ego.
Deficiente cibo, dicit Ruben genitori,
Crede mihi puerum, nato mihi crede priori,
Quem nisi reddiderim, iudicer ipse mori.
Dixit ei Iudas: Pater optime, ne pereamus,
Crede mihi puerum, si viuere sic valeamus,
Hunc nisi reddidero, do caput atq; manus.
Ecce fame morimur, esca pereunte perimus,
Sæpe repromissum puerum nisi ferre velimus;
Crede pater puerum non re habere minus.
Esse necesse pater cùm iam satis ipse videret,
Præstat eis puerum cauta statione mouere,
Munera de Chanaan optima multa ferunt.

Ioseph occultat seipsum fratribus suis præsente Beniamin.

Beniamin & fratres à Ioseph fratre videntur,
Stat puer in medio, pia viscera cuncta mouentur,
Eruptis lachrymis prosilit ipse foras.
Inde lauans vultum, faciem pro tempore mutat,
Rursus vt ingreditur, iuuenes cum pace salutat,
Atq; vocans Simeon, ordine ponit eos.
Munera de Chanaan placidè porrecta recepit,
Et quid agat genitor geniti solertia quærit,
Gaudia sola sibi pectore clausa gerit.
Imperat vt sedeant, vir doctus & ipsa Minerua,
Tempus & ætatem cunctis residendo reseruat,
Datq; protogenita singula, sorte sua.
Mane iubet pueris frumenta ferenda parari,
Et iubet in saccis pretium velut antè ligari,
Beniamin in sacco clauserat ille cyphum.
Per medium terræ, cùm iam properanter abirent,
Retrò vident hominem nimium clamando; Venite,
State citò iuuenes: territa turma silet.
Reddite craterem domini, quem subripuistis,
Cur benefactoris bona tollere non timuistis?
Excessum sceleris pœna sequetur, ait.
Hoc cratere solet dominus meus auguriari,
His & in auguriis cognoscit iniqua patrari;
Respondent iuuenes in simul ore pari;
Hoc vitium sceleris hic quomodo posset haberi?
Præcipias quæri, qui se nequit inde tueri,
Principis Ægypti quam citò seruus erit.
Sit velut asseritis, vir ait, sic opto doceri,
Sic damnandus erit fur, quem patet ista mereri;
Quærite quem vestrûm pœna relata ferit.
Vndiq; saccorum frumentum præcipitatur,
Omnia scrutatur vir, & omnibus insidiatur,
Beniamin ex sacco prosiliente cypho.
Pro pudor, imò dolor, nec sic dolor, imò dolores,
Mens iuuenum confusa nimis, conspersa rubore;
Concidit exanimis, mœsta, caduca, dolens.
Seruulus arripitur, deducitur, atq; ligatur,
Turma dolens sequitur, confusaq; corde secatur,
Quisq; putat fratrum demeruisse caput.
Ante pedes Ioseph, cum turba caduca iaceret,
Nescia quid referat, quid agat, quæ verba moueret,
Tota iacet stupida, viscera fracta gerens.
Surgite, Ioseph ait; Nunquid non auguriari;
Nouimus? vt nostra bona subriperetis auari?
Hunc puerum seruum culpa remordet, ait.
Respondent tristes; cùm non peccauerit iste,
Nos omnes fratres seruos pro crimine siste;
Paruulus iste puer cur mala nostra luet?
Non erit hoc, inquit, sed vos si vultis abire,
Tollite frumenta, me non prohibente redite,
Sed puero seruo non remeare licet.
Clam loquitur Ruben; lingua modulatus Hebræa,
Hæc meritò patimur, quia de patria Chananæa
Vendidimus fratrem; culpa resurgit ea.
Arrigit huc aures princeps, auditq; loquentes,
Cordeq; compatitur, suspirat ad hæc vehementer;
Et dum verba mouent, viscera mœsta dolent.
10 *Dicit ei Iudas: Audi nos optime prætor,*
Si licet ordiri quæ fecimus ordine retro,
Suscipe quæ loquimur, cum pietate precor.
Nos fratres miseri, quondam fuimus duodeni,
Fortuitus casus vnum tulit atq; peremit,
Vnde pater noster nunc sine fine gemit.
Pòst habuit puerũ quem duximus ecce minorem,
Qui solet illius satis alleuiare dolorem,
Eius & aspectus membra paterna fouet.
Sed tibi complacuit nos cogere per Simeonem,
Vt daret hunc puerum pater, en pereundo dolore,
Qualiter hunc dederat, si placet ipse loquar.
20 *Nos miseri, veniente fame, quasi iam morientes,*
Et tua præcepta super omnia corde timentes,
Quot sumus hîc nati diximus ista patri.
Da pater hunc puerum; da quæsumus absq; timore,
Ecce fame morimur, per eum viuemus honore,
Nec dubites saluum cum pietate fore.
Tunc ait ipse pater; Iam perdidimus Simeonem;
Perdidimus Ioseph; puerum si perdo minorem,
Tristis ad infernum spiritus ire volet.

Ioseph manifestat se fratribus suis.

Exclusis Ioseph populis, pro fratre loquente,
30 *Acriter infremuit, lachrymarum fonte fluente;*
Clamat, & exiliens fratribus ipse refert.
Hic ego sum Ioseph, ego sum, confidite fratres,
Nil timeatis (ait) moueor digna pietate,
Vt Domino placuit somnia nostra patent.
Intulit amplexus gaudens, dedit oscula cunctis;
Omnibus in medio diuino munere iunctis,
In thalamum regis fama relata venit;
Venerunt fratres Ioseph; rex gaudeo, dicit,
Quotquot sunt fratres, quotquot sunt eius amici,
Si venient, adhibent gaudia magna mihi.
Ferte meos currus, multosq; parate camelos,
40 *Currite, ferte patrem, cunctosq; feratis Hebræos;*
Nos quasi dilectos suscipiemus eos.

Nunciatur Iacob, quia Ioseph filius eius viuit.

Fratribus in Chanaan celeri statione regressis,
Dum referunt hæc gesta patri, quasi credere nescit,
Et velut à somnis euigilanter ait;
Si Ioseph viuit, Ioseph mihi sufficit, inquit,
Filius ipse meus, mihi gaudia plena relinquit,
Dimidiumq; mei viuere testor ei.
Fit noua vita mihi, noua sint mihi gaudia, dixit,
50 *Spiritus his dictis, quasi iam de morte reuixit,*
Ioseph vita patet, pergo videre pater.

Iacob consuluit Dominum, an pergere expediat ei in Ægyptum ad Ioseph.

Ad puteum iuramenti pater erigit aram,

Et petit vt Dominus faciat noua prodita clara,
An iter expediat, quod pater ipse parat.
Perge, Deus dicit, sed & vtensilia ducas,
Semper ero tecum, te protego, teq; reducam,
Quando reuerteris germine magnus eris.

Iacob intrat Ægyptum cum septuaginta animabus.

Dum Iacob Ægyptum natis comitantibus intrat,
Detulit hinc animas numero quasi septuaginta,
Atq; boues & oues, multiplicesq; greges.
Lætior ingreditur curru pater ordine vectus,
Ioseph in amplexus patria dulcedine nexus,
Oscula continuat, fletibus ora rigat.
Vita patris crescit, caro torrida tota virescit,
Spiritus excrescit, quia gaudia mira capessit,
Plena datur requies, læta fit illa dies.
Mane pater Ioseph perducitur ad Pharaonem,
Suscipit ille senem multo veneratus honore,
Et iubet vt sedeat, verba benigna mouens;
Cuncta per Ægyptum nosti loca pascua Ioseph,
Elige quas partes cupias magis in regione,
Pone tuos fratres, qua magis arua placent.
His bene patratis, cunctisq; per arua locatis,
In medijs pratis statuas solatia patris,
Frumenti gratis porrige, mando, satis.
In terra Gersen, vbi copia fulget agrorum,
Complacuit Ioseph disponere castra suorum,
Vinetis, & agris, piscibus, apta satis.

Ioseph vendit alimenta Ægyptiis.

Excrescente fame, pretio quoq; deficiente,
Murmurat Ægyptus, clamant nimis esurientes,
Deficit argentum, deficit ipse cibus.
Tolle boues, tollantur oues, armentaq; terra,
Et populos concede tuos alimenta referre;
Terra iacet sterilis, gens tua tota perit.
Omne genus pecorũ Rex, dans alimenta, lucratur,
Vultq; sacerdotum genus vndiq; gratis alatur,
Subditus ipse Deis dat sua gratis eis.

Item de fame Ægypti post quartum annum.

Quattuor ecce famis annis hac arte redemptis,
Vndiq; frumentis plangunt miseranter ademptis,
Clamor adest populi, gens alimenta petit;
Vt prius argentum, sic nunc animalia desunt,
Nil dare iam demum, nisi corpora nostra valemus;
Nudi nanq; sumus, nuda remansit humus.
Nos eme cum terra, seruos sub Rege reserua,
Tota fame moritur populorum mira caterua;
Saluator noster, annue, tolle preces.
Ille refert; Sic tollo preces, vt climata regni
Omnia sint Regis; quicquid sibi Nilus adegit,
Quicquid terra gerit, canone Regis erit.
Sic tamen in terræ fructu volumus moderari,
Quinta quod ad fiscum pars debeat inde locari,
Pro victu populi cætera cuncta dari.
Cuncta sacerdotum volo libera rura putari,
Quos facit ante Deos Pharao plerunq; vocari,
Munere regali dat reuerenter ali.
Hæc ego lege pari statuo sic perpetuari,
Cuncta per Ægyptum fiscalia mando notari,
Regis & obsequiis lege manente dari.

Chronica illius temporis de regibus gentium.

HIs temporibus apud Ægyptios constructum est idolum magnum in honorem Apis, Regis Argiuorum; quidam tamen dicunt, in honorem Ioseph, qui liberauit eos à fame; quod idolum, Serapis vocabatur, quasi idolum Apis. Tempore autem christianorum destructum est, sub Theodosio Imperatore.

De eodem similia Chronica.

MOrtuo Api, filius eius Argus, à quo & Argiui postea sunt appellati, patri successit in regnum. Huius Argi temporibus mortuus est Iacob; regnante apud Sicyonios rege Erato; apud Assyrios adhuc viuente rege Baleo. Erant autem omnes anni Iacob centum quadragintaocto.

Tunc etiam, delatis aliunde seminibus, Græcia cœpit habere segetes primas. Et notandum, quòd Græcia, quæ per sapientiam omnes superexcellit prouincias, semina segetũ ab alienis; sed leges & sapientiam à se, & ex se, primùm recepit. Et prius iudiciis & legibus, quàm segetum seminibus informatur. Cætera versus dicunt.

De morte Ioseph in Ægypto.

Centenis quadragenis bis quattuor annis,
Israël in terris vixit dignè memorandis;
Vixit in Ægypto quinque, decemq;, duos.
Mandat in Ægypto sua funera non sepeliri,
Sed patrios tumulos statuit reuerenter adiri;
Transtulit hunc Ioseph, nam requiescit ibi.

Item de eodem, ex chronicis librorum gentilium.

IOseph in Ægypto moritur, imperante apud Assyrios Amynta vigesimosecundo rege: apud Sicyonios vndecimo rege Clemineo: apud Argiuos adhuc Argo regnante. Fuerunt autẽ omnes anni Ioseph, centum duodecim. Cætera versus habent de Ioseph.

Proles & ætas Ioseph.

Centenis annis plenus simul & duodenis,
Principis Ægypti Ioseph lux vltima venit,
Nephtalin & Manasses, progenitore gemit.

Chronica eiusdem temporis, de rege Cecrope, qui primus Ioui bouem immolauit, & primus Ioui aram erexit tanquam Deo.

Tunc Iacob è medio pro tempore fluxerat ætas,
Cùm dominum Cecropem regẽ tenet insula Creta,
Ille Ioui pecudes primus in orbe necat.
Mactat oues sibi, siue boues, prior erigit aram,

Morte bouis dat prima Ioui libamina chara,
Et venerans aras, idola, fana, parat.
Illis temporibus Moses erat orbe superstes,
Tunc & Apollo fuit remouens medicamine pestes,
In cunctis medicis primus Apollo fuit.
Tunc Æsculapium medicum generauit Apollo;
Cuius & egregia conscripta volumina voluo;
Hic, vbi mira gerit, fulminis igne perit.

PARTIS QVARTÆ FINIS.

GOTFRIDI VITERBIENSIS CHRONICORVM PARS QVINTA.

A NATIVITATE MOYSI VSQVE AD IOSVE.

¶ *Chronica illius temporis de diuersis causis.*

ANno ab Adam ter millesimo centesimo vigesimooctauo; à diluuio, sexcentesimo octuagesimoquarto; anno à diuisione linguarum, quingentesimo octuagesimotertio; ab imperio Nini, trecentesimo vigesimooctauo; regnante apud Assyrios decimoquarto rege Saphro; apud Sicyonios rege Orthopoli; natus est Moses. iisdem temporibus Prometheum fuisse ferũt, qui ob nimiam sapientiam de luto homines fecisse fingitur; Atlantem etiam patrem eius, qui ob scientiam Astronomiæ cœlos portare dicitur, fuisse tunc ferunt. huius Atlantis ex Magia filia nepos Mercurius, qui etiam dicitur Hermes Ægyptius, seu Trismegistus, magnus philosophus fuit, qui miræ profunditatis libros philosophicos edidit. Cętera de Mose versus narrabunt.

Moses nascitur.

Sicut arena maris numerosaq; sydera cœli
Plebe per Ægyptum dum multiplicantur Hebræi,
Rex nouus erigitur perniciosus eis.
Rex ferus Amenosis populum iubet angariari,
Hebraicos iubet infantes omnino necari,
Fœmineum sexum seruat, & optat ali.
Odit eos gratis, metuens, ne multiplicati
Si fierent, populis gentilibus associati,
Possit ab inde capi terra, vel ægra pati.
Vnde luti laterisq; viris sub pondere pressis,
Maior eis cunctis operum solertia crescit;
Vrget & angit eos iam quasi morte reos.
Iussit, vt infantes quicunq; videntur oriri,
Fluminis in pelago pereant per littora Nili,
Ne nascendo viri multiplicentur ibi.

¶ *Ex Eusebio & Dionysio.*

NOta quòd à tempore, quo Ioseph intrauit Ægyptum, vsque ad natiuitatem Mosi, vel vsque ad exitum Israël de Ægypto, isti reges fuerunt in Ægypto: Amois regnauit in Ægypto annis vigintiquinq;: Rex Nembroth, annis tredecim: Amenosis annis vigintiuno: Memphres, annis duodecim: Mesfar, qui dicitur Merasis, annis vigintisex: Tericimosis, annis nouem: Amenosis, annis trigintauno: eo tempore natus est Moses, ex patre Aram, 10 de semine Leui, quum ipse rex esset annorum duodecim. Cætera de Mose versus dicent.

De eodem versificè.

Natus Aram creuit, genitus de semine Leui,
Qui genuit Mosen, sub regis tempore saui,
Ne puer hic pereat fit satis arte leui.
Nam pice munito positus puer ipse canistro,
Dum natat in fluuio, cauto faciente ministro,
Iuncus eum tenuit, littoris ora tulit.
20 *Dum mediis iuncis potuit fiscella vagari,*
Filia regis adest Termut, satagitq; lauari;
Paruulus apparens vbere lacte caret.
Germen Hebræorum iacet hic, ait vna puella;
Filia regis ait; Puerum mihi (quæso) reserua,
Vt sit adoptiuus filius iste meus.
Stans soror infantis procul, huc festinat adire,
Si vis nutricem? dixit; mandabo venire;
Curre puella, refert, accelelresq; piè.
Attulit hæc matrem, puerum lactare volentem,
Nescia regina, dum cernit eam venientem,
Gaudet, & exorat lactet vt absq; mora.
30 *Excrescens Moses, speciosus cœpit amari,*
Sub lare vulgari solitus nutrice morari,
Amodo regali præcipietur ali.
Quum semel ipse puer intenderet in Pharaonem,
Arripit, & reiicit manibus suprema corona,
Significans regna sic ruitura fore.

Moses vxorem duxit.

Oderat Ægyptus populum vehementer Hebræum,
Oderat & iuuenem quem diximus hunc Moseum,
Diligit econtra filia regis eum.
40 *Magna per Ægyptum cum fama foret Mosei,*
Prorsus ei sub Rege rei moderantur Hebræi,
Et Rex fauit ei munere dante Dei.

Iosephus exponit, quia charus erat Pharaoni,
Æthiopes populi tunc bella dabant regioni,
Perditur Ægypti copia multa boni.
Plebs vbi vastatur, Moses à rege vocatur,
Militiæ princeps fit, suscipit is dominatum,
Obuius Æthiopum gentibus esse datur.
Inuidet Ægyptus dum cernit eum dominari,
Consiliumq; parat qua debeat arte necari,
Aut modò serpentum dentibus esse cibus.
Sic per desertum mandatur habere meatum,
Copia serpentum quo tanta manere putatur,
Deuoret vt Mosen consociosq; duces.
Cautus ad hæc Moses non hac fuit arte caducus,
Nanq; sui fuit ingenij moderamine tutus,
Atq; venenorum preuenit arte dolum,
Ducta ciconia deuorat omnia parta venena,
Protegit agmina militis omnia gutture plena,
Nec remanet serpens qui modò damna ferat.
Æthiopum tangit confinia, terraq; plangit,
Dissipat & frangit Nadaber, quam circumangit,
Pacta petit pacis Rex, toleranda satis.
Nam, licet inuisum, Mosen pro pace petitum,
Filia conspiciens decreuit habere maritum,
Ducitur in thalamum, rem tenet atq; situm.

Moses reuertitur de Æthiopia in Ægyptum.

Rursus in Ægyptum Moses dum pergere quærit,
Sponsa dolet, gemituq; mouens cupit hoc prohiberi,
Spes sua nanq; perit, non ita, dixit, erit.
Annulus est Mosi datus incentiuus amoris,
Alter erat remouens quod habet fortuna prioris,
His erat vxoris mens variata dolis.
Subripit ex digitis primum, dat & acta sequentis,
Sic vxoris amor cadit, est obliuio mentis,
Immemor efficitur, nescit amare virum.
Fœmina plena dolis sic fræna relaxat amoris,
Arte facit Moses sit vt immemor illa doloris,
Pergit ab Æthiopis finibus ipse foris.
Victor ab his terris, Moses redit ad Pharaonem,
Ipseq; victorem Pharao suscepit honore,
Inuidet Ægyptus, sicut & antè solet.

Moses interfecit virum Ægyptium, & fugit in Madian.

Cum seruo Regis homo dum rixatur Hebræus,
Aspiciens Moses, quia nemo videt pharisæum,
Percutiens seruum vulnere mactat eum.
Tunc timuit, ne culpa sibi tormenta refundat,
Sub sabulo properè seruum sepeliuit eundem,
Et putat hæc alios acta latère viros.
Cumq; duos iterum certare videret Hebræos,
Arguit hos: ait alter ei, Me perdere quæris?
Debeo iam perimi sicut & alter heri?
Territus hinc Moses, iramq; timens Pharaonis,
Currit ab vrbe foris, regni fugitiuus ab oris,
Circa desertum iam sua rura colit.

Moses accipit vxorem filiam Iethro sacerdotis Madian, nomine Sephoram.

Nata sacerdotis Iethro, de Madianitis,
Sephora fit coniux Mosi sub palmite vitis,
Iurat, & inscribit, quod remanebit ibi.
Tempore pòst modico Regis lux vltima venit,
Ægypti populus nimis est infestus Hebreis,
Et labor & liuor crebrò recrescit eis.
Iam dolor in cœlum planctusq; resultat eorum,
Respicit & Dominus miserans tormenta suorum,
Venit, vt ipsorum saluet in orbe forum.
Fœderis antiqui memor est, qui sydera condit,
Quod pepigit, quod iurauit, quod sæpe spopondit,
Per quod & à cœlis auxiliatur eis.
Est Abrahā memor, est Isaac memor & populorum,
Quos premit Ægyptus nimia feritate laborum,
10 *Tollet & illorum pace sequente dolum.*

¶ *Chronica eiusdem temporis; vnde dicantur Persæ, & quare.*

ANno ab Adam 3615; à diluuio, 886; anno à diuisione linguarum, 785; anno Imperij Assyriorum 525, apparuit Dominus Mosi in rubo ardente. Eodem tempore Perseus à Græcia in Asiam, nauibus transuectus, barbaras gentes domuit, easq; nomine suo Persas vocauit; & ab eo dicti sunt Persæ; à Persis autem dictum est regnum Persarum. (20)

Prima apparitio Domini ad Mosen, in rubro ardente.

Dum Moses minaret oues hinc inde vagantes,
Aspicit hinc ardere rubum flamma crepitante,
Fronde tamen viridis est, velut antè fuit.
30 *Vado videre rubum, dixit, mirabile signum,*
Ardet, & illæsum iam permanet vndiq; lignum,
Hæc Deus ipse gerit, visio grandis erit.
Ardet & incassum, quia non cadit ignibus assum,
Vox ait ex alto; Moses, Moses: ait, adsum;
Iste locus sacer est, sta citò, fige pedes.
Calceolos depone tuos, pedibusq; resolue:
Et virgam quam ferre soles per pascua, tolle,
Hæc loquor ipse Deus: tu puer esto meus.
Territus hinc Moses faciem velamine celat,
Fortior efficitur tandem, faciemq; reuelat,
Magnus enim timor est, visio maior erat.
40 *Dicit ei Dominus; Abrahæ Dominus Deus adsum,*
En populum dignosco meum discrimina passum,
Descendi, veni, quàm citò liber erit.
Vade, voca populum, populiq; voca seniores,
Dic, quia iam venit miseris auferre dolores,
Puniet Ægyptum qua mala tanta fouet.
Ille refert; Domine, quis sum cui tanta reuelas?
Traulus ego lingua, non est mihi digna loquela,
Quomodo tanta feram, qui modò nullus eram.
Dicit ei Dominus; Ego sum Deus ille creator,
Et muti surdiq; Deus verus fabricator,
Vade, nihil timeas, te vocat iste labor.
50 *Tūc Moses Domino; Precor, hæc mihi iussa remitte,*
Quem missurus eras saluator ab æthere mitte,
Ille potest populum soluere iure tuum.
Tunc velut iratus loquitur Deus; Est tibi frater,
Ore loquax Aaron, ipsum tibi iunge loquacem,
Hic quæcunq; placet dicere nulla tacet.
Ille tibi populo liquido sermone loquatur,

Te secreta Dei cœlestia nosse paratur,
Te mea mandata mystica ferre datur.
Montis Oreb locus est, vbi plebs mea sacrificabit;
Sed penitus prius Ægyptum plebs expoliabit,
Hoc in monte mihi sacrificanda dabit.
Regna Pheresæi, Iebusæi, seu Chananæi,
Atq; Philistæi, populis trademus Hebræis,
Lacte & melle fluunt quæ tribuemus eis.
Iam cuncti quia defuncti tibi sunt inimici,
Nil timeas, constanter eas mea dextera vincet,
Te quoq; victorem, dextera summa fouet.
Nec subito populus dimittitur à Pharaone,
Ni prius affligam terrore meo regionem,
Quæ lachrymas populi perditione mouet.
Dicit ei Moses; fuerit si quæstio mota,
Quis Deus est, quod nomẽ habet, quæ sint sua vota,
Dic mihi quid referam? tu Deus ista nota.
Dic; Ego sum qui sum; Dominus præcelsus eorum;
Nouit Abraham, dilexit Isaac, Saluator auorum,
Israël & Ioseph, Nephtalin & Manassen.
Quid si signa petent, Moses ait? exprime signa,
Dicit ei Dominus, facies miracula digna,
Proiice tu baculum quem geris ipse manu.
Proiecit, coluberq; fuit, morsumq; minatur;
Ille timet; Deus ipse iubet cauda capiatur,
Quumq; manu capitur, qui fuit est baculus.
Rursus ait; cognosce magis, iam signa videbis,
Tolle manum, submitte sinu, clausamq; tenebis,
Intulit & tenuit, factaq; lepra fuit.
Alba nimis leprosa manus, dum tota videtur,
In proprium reuocare sinum puer ipse iubetur,
Dum tenet hanc gremio, fit manus apta caro.

Moses & Aaron annunciant filiis Israël, apparuisse Dominum in rubo & venisse.

Doctus abit Moses; Aaron occurrit eunti,
Ecce venit Dominus dicunt populo pereunti;
Monstrant signa Dei plebs bona credit eis.

Sephora vxor Mosi circuncidit filium suum cultro petrino.

Incircuncisum portabat Sephora natum,
Cui Deus iratus puerum mactare minatur,
Petrino gladio tunc caro secta datur.
Vt legimus, primus gladius fuit ille petrinus,
Quo puerum circuncisum per tempora scimus,
Non legitur cultrum petra dedisse prius.

Stetit Moses coram Pharaone.

Stant Moses & Aaron pariter coram Pharaone,
Virga Dei monstratur ei, saliente dracone,
Hæc vbi signa fouent, credere dicta monent.
Philosophi regis alios finxêre dracones,
Virga tamen Domini reliquos citò deuorat ore,
Durior est lapide rex, neq; iussa tenet.
Rursus ait Dominus: Sic dicite vos Pharaoni,
Dimittat populum, quia si dimittere nolit,
Verbera percipiet dignus & ipse mori.
In proprio primogenito lædam Pharaonem,
Lædit vt ipse meum, patietur & ipse dolorem,
Israël Hebræus filius ipse meus.

De prima plaga Ægypti.

Plaga fuit prima, dum sanguine Nilus abundat,
Vndiq; sanguinibus fons, sanguine riuus inundat,
Fons vbicunq; tumet, sanguinitate rubet.
Philosophi regis eadem sunt fingere nisi,
Quos Deus elisit confictaq; carmina risit,
Dæmonibus Dominus prævalet absq; nisi.
Dum sitit Ægyptus grauis est angustia rerum,
Effodiunt puteos & aquas fodiendo tulerunt,
Omnis homo queritur, nec mala ferre queunt.
10 *Plebs ait intra se; iam cernimus esse necesse,*
Rex petat expresse quod sanguinis vltio cesset,
Et pro gente Dei iam moderetur ei.
Post mandata Dei magis affliguntur Ebræi,
Vnde sibi nocuisse putant verbum Mosei,
Et quasi morte rei sæpe loquuntur ei.
Nos facitis fœtere magis coram Pharaone;
Plus patimur, plus conterimur, crescente labore;
Israël opprimitur, turba repressa dolet.

Secunda plaga Ægypti.

Altera ranarum fuit vltio magna nouarum,
20 *Quotquot vbiq; palus peperit, quot riuus aquarm,*
Omnibus in domibus non nocuêre parum.
Tunc super omnia vascula plurima rana resedit,
Omnia fercula, cuncta cibaria, rana comedit,
Inq; thorum regis deteriora dedit.
Philosophi ranas etiam finxêre madentes,
Rana tamen Mosi magis affligebat edentes,
Spondet ei Pharao quod sibi reddet eos.
Israël ignorat, neq; sentit pondera ranæ,
In terra Gersen nullo sunt tempore plagæ,
Tardius & mane singula læta manent.

Tertia plaga Ægypti.

30 *Tertia plaga venit, cyniphes implent regiones,*
Morsibus innumeris agitant hinc inde dolores,
Omnia perstimulant, omnia læsa dolent.
Philosophi nequeunt cyniphes per carmina ferre,
Vndiq; per cyniphes vrgentur & intima terræ,
Nec modo philosophi sunt sine clade sui.

Quarta plaga Ægypti.

Inclyta muscarum magnarum copia venit,
Vltio quarta fuit, thalamo cum rege comedit,
Cuncta per Ægyptum vascula plena dedit.

Quinta plaga Ægypti.

40 *Vltio quinta venit; perit omne pecus regionis,*
Percutitur, moritur, plaga veniente furoris,
In domibus periit deperiitq; foris.
In terra Gersen animalia plena fuerunt,
Rex citus explorat si sic foret ordine verum,
Legati verum rege dolente ferunt.

Sexta plaga Ægypti.

Omnia corpora vulnerat, vlcerat, vltio sexta,
Aulaq; regia vulnere perdita funera præstat,
Vlcera philosophi tunc habuêre sui.

Septima plaga Ægypti.

50 *Septima plaga venit, cũ grandine sulphur & ignis,*
Vastatis vehementer agris & ab arbore lignis,
Depereunt pecudes, bos, equus atq; greges.
Israël in Gersen manet integer, atq; superstes,
Omnis ouis regionis obit, sua sunt sine peste,
Largius ipse Deus protegit, auget eum.

Tota per Ægyptum gens clamitat ad Pharaonem;
Præcipe quod populus discedat ab hac regione;
Ecce simul morimur, respice, plaga monet.

Octaua plaga Ægypti.

Plaga fit octaua nimia veniente locusta,
Ventus adest calidus, tota regione perusta,
Omne quod explorat densa locusta vorat.
Quicquid erat reliquum præmisso grādine natum,
Dum venit ad fructum bruco veniente voratur,
Israël in Gersen gaudia plena tenet.
Omnibus in plagis quas dextera summa patrauit, 10
Rex magis atq; magis requiē cum fraude rogauit,
Cras populus, cras, cras, egredietur ait.

Nona plaga Ægypti.

Vltio densarum iam nona venit tenebrarum,
Per loca terrarum neq; sol neq; sydus earum
Fulget, vt aspicerent lumina fortè parum.
Extitit illa tribus regio tenebrosa diebus,
Defuit his Phœbus tenebrantibus vndiq; rebus,
Terra tamen Gersen vndiq; lumen habet.
Rex ait ad Mosen & Aaron: Si vultis, abite,
Et vestro libate Deo, citiusq; redite, 20
Fœmina cum pueris stent pecudesq; domi.
Alter ait: Cognosce magis, Deus omnia quæret,
Quæret oues, armenta, boues, pueros, mulieres,
Omne decus patriæ plebs abeundo feret.
Deniq; nescimus quantum vel quomodo simus,
Quod munus, quod opus, quid sacrificare velimus,
Omnia vult Dominus clausa tenere sinu.
A facie nostra Pharao discedite dicit,
Cerno quod Ægypto facitis mala vos inimici,
Amodo nulla Dei dicta referte mihi.

¶ Chronica illius temporis vnde dicuntur Danai, & quare.

ANno ab Adam, ter millesimo sexcentesimo trigesimo; anno à diuisione linguarum octingentesimoprimo; anno ab imperio Nini, regis Assyriorum, quingentesimo trigesimoquinto; Danaus quinquaginta parricidia vna nocte inter filios fratrum suorum peregit. Vnde post commissa scelera confugit ad Argos. Vbi à Sthenelao, Argiuorū rege humanè susceptus, postea eundem regem à regno infideliter expulit, & ipse pro eo regnauit. Ab illo autem Danao, Græci hodie Danai vocantur, & ipsius Danai perfidia sunt notati. Vnde in prouerbiis dicitur; *Timeo Danaos & dona ferentes.* Eodem tempore facta est decima plaga Ægypti, sicut in hoc loco versibus continetur.

Decima plaga Ægypti.

Plaga venit decima, loquitur Deus ipse deorum,
Finis adest horum, decima veniente laborum,
En faciam signum grande per omne solum.
Omnis in Ægypto primogenitus morietur,
A primogenito regis dolor incipietur,
Omnis homo gentium perdet, & omne pecus.
Per medios feriendo lares ibit paranymphus,
Percutiet primogenitos quos repperit intus,
Prorsus Hebræa domus nesciet illud onus.
Signa tamen secum populus retinebit Hebræus,
In quibus esse meus noscatur homo Pharisæus,
Intereatq; reus, viuat vbiq; meus.
Signa dabit, sanguis hœdi morientis & agni,
Quo iubeo tangi postes habitantis & vngi,
Vt domus a plagis salua sit illa magis.
Ille sit anniculus, maculis incognitus agnus,
Assus, & à populo totus properando vorandus,
Qualiter hunc comedent regula nostra docet. 10
Subcincti lumbis sandalia vestra feretis,
Gestantes baculos, agnum properè comedetis,
Azyma, lactucas, tunc comedenda puta.

Allegoria de pascha Domini, & de agno asso.

Est etenim phase, Domini fit transitus iste,
Nescio quid loquimur, edissere mystica Christe,
Vt valeat populus mystica nosse tuus.
Agnus erat Christus, gemino de germine dictus,
Assus, id est passus, moriendo Deus crucifixus,
Assat & hunc populus, dum crucifigit eum. 20
Ipse caret maculis, quia mundi crimina tollit,
Sanguine nos redimit, quia nos moriendo resoluit,
Frontibus inducit sanguine signa crucis.
Os agni non comminui iubeo, Deus inquit,
In cruce dira Dei legimus non fracta relinqui,
Tunc quoq; mors agni vita redempta fuit.
Ægyptus fuit infernus, quo carcere tentus
Extrahitur populus, agno mediante redemptus,
Tunc sine fermento viuere iussit eos.
Azyma, pura fides, & mens bene munda notatur,
Zabulus & Pharao tunc in mare præcipitatur, 30
Eripitur populus, vincit vbiq; Deus.

Omne primogenitum Ægypti occiditur ab angelo percutiente.

Sanguine dum postes mandaret & ostia tingi,
Agnus adest assus veluti præceperat igni,
Vltio dena reis venit, & ira Dei.
Omne supradictum Deus vno perficit ictu,
Rex prius inuictus, nunc victus, vbiq; relictus,
Omne protogenitum perdit in orbe suo.
In medio noctis signato limine postis, 40
Ecce Deus fortis pertransit, & angelus hostis
Percutit in gladio, verbere, Marte suo.
Primitus interimit primogenitum Pharaonis,
Inde ferit reliquos vbicunq; manent regionis,
Percutit omne domi, mactat & omne foris.

Pharao dimittit Israël ab Ægypto.

Hac nece sortita, rex obtulit vltrò petita,
Vrget & inuitat, discedat vt Israëlita,
Ne pereant vita, ne moriantur ita. 50
Dum Deus hos cedit gens prorsus Hebræa recedit,
Mutuò vasa petit, populus præstanter obedit,
Omne decus regni gens tremefacta dedit.
Israël eijcitur, Ægyptus & expoliatur,
Azyma conficitur quod ab hinc properādo feratur,
Inclyta lætitia plebis euntis erat.

Quot

Quot annis permansit Israël in Ægypto.

Ductus in Ægyptũ populus quem carmine pango,
Bis centum triginta duos ibi manserat annos,
Tempore quo venit, sorte ferente redit.
Millia sexcenta tunc sub Pharaone retenta,
Dicimus exempta, Domini virtute redempta,
Exceptis pueris fœmineisq́; suis.

De rege Italiæ Pico, de Danao rege Græcorũ, & de prima ficu, de primo caule, de prima oliua, & de aliis rebus mirabilibus.

Tunc erat Italicus sapiens rex nomine Picus,
Regnat apud Græcos Danaus, primæuaq́; ficus,
Nunc fit apud Danaos, caulis apud Siculos.
Iuppiter ecce suas muris cingebat Athenas,
Succedit Cecrops rex, fingens idola scena,
Tunc prior in Creta creuit oliua ferax.
Tunc & Prometheus, qui filius est Atlantis,
Dat statuas hominis humano more meantes,
Et quasi viuentis heris imago fuit.
Promethei primus factus fuit annulus arte,
Quem iubet ex illa manuum consistere parte,
Qua meritò dignus nomen habet medicus.
Ille quidem digitus, sub quadam traduce vena,
Respicit ad cordis loculum, qua gemma serena,
Quod virtutis habet cordis in ima ferat.
Annulus ex ferro, primus fuit ad medicinam
Corporis humani ferro prohibente ruinam,
Quum neq; per neruos damna venire sinat.
Mensuras reliquis sub eodem tempore Ceres
Instituit, segetesq́; dedit sub falce iacere,
Triticeos cumulos curribus arte ferens.

¶ *Chronica.*

ANno ab Adam, 3690, à diluuio 960, anno à diuisione linguarum, 859, anno ab imperio Nini, regis Assyriorum, quingentesimo nonagesimoquinto, regnante apud Assyrios Scatite rege, apud Sicyonios, Maratho rege, & apud Argiuos rege Triopha; Moses vir Dei, decem antea plagis Ægypto percussa, eduxit Israël de seruitute liberatum, sicut his versibus continetur.

Armatus egressus est Israël de Ægypto.

Israël armatus dimittitur à Pharaone,
Exiit à tenebris laterum cessante labore,
Tristior Ægyptus depopulata dolet.
Armatura Dei mirabilis adfuit illis,
Nube diem claudit, nocturnaq́; lucidat igni,
Dux Deus ipse viæ nocte fit atq; die.

Pharao persequitur Israëlem, in curribus & in equis.

Per loca deserti, rubri maris arua sequentes,
Retrò vident gentes Pharaonis signa ferentes,
Attoniti populi, turba refert Moysi.
Heu per desertum populum cur perdere vultis?
Nónne erat Ægyptus variis suffulta sepulchris?
Dum pateremur ibi diximus ista tibi.
Ecce Deus noster (Moses ait) opprimet hostes,
Si veniunt post vos currus Pharaonis vt obstent,
Congaudete magis, iam morientur, ait.

Israël transit mare rubrum.

Vox ait ad Mosen, quid clamas territus ad me?
Iam virga mare tange tua, transite per amnem,
Vt via sit populis per mare sicca tuis.
10 *Vir tangit, maris vnda fugit, via sicca patescit,*
Stãt quasi murus aquæ, virgã maris vnda timescit,
Transit ad hinc populus, transit & omne pecus.
Mane, viæ dum fortè patent, Pharaone vidente,
Insiliunt equites, vestigia prima sequentes,
Totaq́; gens regis curribus arma vehit.
Per medias dum miles aquas iam pergere tendit,
Ira Dei succedit ei, meritumq́; rependit,
Et iubet vt Mosi virga feratur aquis.
Tange maris fluxus iungantur vt vndiq; fluctus,
Fiat in Ægypto per secula plurima luctus,
Rex cum gente sua, crimina morte luat.

20 Submergitur Pharao in mari rubro.

Fluctibus æquoreis submersa manus Pharaonis,
Intulit Ægypto gemitum sine fine doloris,
Corpora submersa protulit vnda foris.
Prælia sopita dum conspicit Israelita,
Cernit inaudita, fit ei gens mortua vita,
Plebs benè sortita salua remansit ita.

De aqua Amaren in deserto, vbi castrametati sunt primo loco in deserto.

30 *Gloria cantatur Domino, festum celebratur,*
Dirigitur populus, via per deserta paratur,
Nunc ad aquas Amaren castra beata manent.
Ast at eis aqua clara satis, sed prorsus amara,
Turba bibit, magis inde sitit, magis optat auara,
Plus populi clamant, plusq́; sitire parant.
Ipse Deus signo Mosi iubet ordine digno,
Tangat aquas ligno, fiantq́; sapore benigno,
Tangit, & ecce venit copia dulcis aquæ.

40 Israël castrametatur in Elim, vbi sunt duodecim fontes, & septuaginta palmæ.

Nunc abeunt, nihil inueniunt, deserta subintrant,
Conspiciunt palmas in Helim, quasi septuaginta,
Palma nitet pratis prata rigantur aquis.
Pomis dactylicis, campisq́; fruuntur amœnis,
Irrigui cernuntur ibi fontes duodeni,
Lassus & esuriens Israëlita venit.
Transit Helim, desertaq́; Sin, cessante farina
Esuriunt, metuuntq́; famis veniente ruina,
Clamant, ne populum morte perire sinat.
50 *Cur Deus aut Moses nos in deserta vocauit?*
Vt quid in Ægypto non nos Deus ipse necauit?
Cur modò nos Moses huc moriendo trahit?
Quando sedebamus super ollas carne refertas,
Qua speciem Cereris regio ditissima præstat,
Tunc potuit saturos ipse necare suos.

Tempora funesta Mosi seductio præstat,
Per loca deserta, tantum tumulatio restat,
Ecce fame morimur, dum sine pane sumus.
Iam Moses & Aaron, dum iurgia ferre nequirent,
Tunc aiunt populo; Requiescat spiritus iræ,
Plebs bona vade sile, nos miseramur idem.
Quid sumus ante Deũ? nihil est hic nostra potestas;
Ad Dominum deferte preces, Deus omnia præstat,
Pane potest populos hic satiare suos.
Voce Deus Mosi, populis iurgantibus, inquit,
Iam populi timuêre mei sine pane relinqui,
Amodo de cœlo pane cibabis eos.
Vespere iam carne ventrem satiabis inanem,
Angelicum panem sumetis ab æthere mane,
Vnde satis comedet plebs caritura fame.

De coturnicibus & manna de cœlo super Israël.

Iussit, & australis volitat numerosa coturnix,
In mediis castris, capitur densissima turmis,
Maneq́; de cœlis vndiq́; manna dedit.
Manna iacet, specie res assimilanda pruinæ,
Gustus erat similæ vel mixtæ melle farinæ;
Inde satis comedunt, iurgia cuncta silent.
Dum comedit plebs manna Dei lætissima festo,
Exclamant, mana hu? quod dicimus esse, quid est
A mana hu, manna, litera nostra notat. (hoc,

Quo ordine & qua mensura manna comedebat Israël.

Ordine mansura populis erat esca futura,
Nec sine mensura Deus hanc disponere curat,
Nam fuit ambobus fratribus iste modus.
Cuiq́; viro mensura datur non amplius vna,
Hanc homo quottidie manducet & ordine sumat,
Hac & in Hebraico dicitur esse gomor.
Dupla, die sexta, datur hac mensura requiri,
Sabbatha nam celebrant, neq́; tunc licet illud adiri,
Id non computruit quod retinetur ibi.
Si qua dies alia plus iusto manna recludit,
Vndiq́; computruit, vermesq́; putredo refudit,
Iste modus mannæ, materiesq́; fuit.
Manna quaterdenis annis durauit Hebræis,
Hic cibus in cœnis ita sufficiebat egenis,
Ne foret esuriens aut famelicus eis.

Cuius formæ vel coloris fuerit manna, & cuius saporis.

Manna, quasi cœli ros, album mane resedit,
Ast vbi Sol venit liquefactum prorsus ademit,
Rursus & esca Dei mane refulsit ei.
Præcipitur Moses in vase recondere manna,
Idq́; reseruari Dominus per secula mandat,
Ut videant homines quos modò mundus habet,
De templo Domini Titus cum Vespasiano,
Manna tulit Domini, Petrus tenet in Laterano,
Fabula non agitur, Chronica vera cano.
Ille cibus Domini tantum durauit Hebræis,
Donec ab Ægypto iam iura vident Chananæi,
Amodo quæ cupiunt terra ministrat eis.

Percussit Moses silicem, & egressa est aqua in Raphidin.

Dum foret in Raphidin, aqua tunc defecit alumnis,
Vir perit atq́; pecus, nisi flumina det sitibundis,
Plebs male constrata, da pater (inquit) aquas.
Nonne vides quia nulla quies restat pereundi,
Accelera, ne gens pereat, da flumina cunctis,
Per loca sicca magis cur peritura trahis?
Vt quid ab Ægypto populus seductus abiuit,
Nonne fuit melius per pascua viuere Nili,
Ecce siti morimur, potus abundat ibi.
Ira mouet Mosen, populi iurgante caterua,
Quid clamatis (ait) gens aspera, turba proterua?
10 *Quid tibi posse meum? credite posse Deum.*
Tunc ait ad Dominum; videor quasi iam lapidari,
Oro, Deus, iubeas vestigia nostra rigari,
Qui populo dederas peruia sicca mari.
Vox ait ad Mosen: Propera, procede parumper,
Ecce tuus baculus de saxo flumina rumpet,
Plebs mea tota satis iam satietur aquis.
Dũ petra percutitur, mox flumina magna videtur,
Grex simul & populus pariter potare iubentur,
Congaudentq́; satis dum recreantur aquis.

20 Iosue pugnabat cum Amalech, & Moses orabat.

Pugnaturus adest Amalech princeps Chananæus,
Sub duce nunc Iosue populus pugnabit Hebræus,
Bella videt Moses, quem iuuat ipse Deus.
Erectis sursum manibus dum stat Moseus,
Vincit & exsuperat, victorq́; videtur Hebræus,
Depositis manibus, fit fugiendo reus.
Rursus vt erigitur diuina manus Mosei,
Israël exsuperat, sed deficiunt Chananæi,
Taliter obtinuit prælia, turba Dei.
Hur & Aaron, tenuêre manus sursum Mosei,
30 *Et lapidi cui terga tulit vir stando resedit,*
Sic grauitas manuum nulla nociua dedit.
Quumq́; suas partes Mosi facit optio fortes,
Solis in occasum Iosue iam percutit hostes,
Arma tulit mane, victor vbiq́; manens.

Quod tempore Iosue Troia cœpit ædificari.

Temporibus Iosue, surgunt noua mœnia Troiæ,
Dardanus & Troius Iouis ambo semine pollent,
Hi duo Troiana mœnia prima parant,
40 *Fratribus iis binis noua Troia creatur ab imis,*
Vndiq́; sublimis fit turribus insita primis,
Militia populis plena superba nimis.
Tempora si regum gentilia commemoramus,
Atrius in Græcis iam tunc regnasse putatur,
Faunus in Italia tunc dominator erat.

¶ *Chronica illius temporis quando data est lex in monte Sinai, qualiter tunc originem habuit regnum Amazonum.*

ANno ab Adam, 4005, à diluuio 1265, anno à diuisione linguarum 1164, anno imperij Nini regis Assyriorum 800: data est lex Mosi in monte Sinai. Eodem tempore ortæ sunt mulieres, quæ vocantur Amazones, tali occasione sicut hic subscribimus.

Qui-

Quidam Rex Ægypti nomine Vesor, indixit bellum contra gentes, quas tunc vocabant Scythas, à Scythia regione. vbi Scythæ super ipsum regem Vesorem triumphauerunt, & totam Ægyptum cum maiori parte Asiæ obtinuerunt. Tunc duo regij iuuenes à Scythia expulsi, Plimus scilicet & Scolopeius, cum ingenti multitudine, in Ponto & Cappadocia consederunt. Vbi dum vicinas prouincias depopulantur, ipsi omnes per insidias occisi sunt: quorum omnium vxores, exilio simul & viduitate permotæ, repletæ audacia, & fœmineæ fragilitatis oblitæ, masculos suos qui superuixerant, occidunt, & arma occisorum suorum accipiunt, & patriam defendunt. Semel in anno à vicinis suis coitum sumebant, filios masculos necabant, fœminas verò seruabant, dextras mammillas ferro vrebant, ne arcũ in præliis impedirent. Vnde vocatæ sunt Amazones, id est absque mammilla. Mazon enim mammilla interpretatur. His dictis, ad historiam Hebræorum contemporaneam versificè reuertamur.

Lex Domini datur Mosi in monte Sinai.

De Raphidin, montis Sinai confinia quærit,
Lex Domini manibus Mosi mandatur haberi,
Scripta Dei digito fertur & ore Dei.
Imperat, vt montem nec homo, nec bestia tangat,
Ne moriantur, ait; Moses ea fortiter angat,
Ante Deum voueant veste venire noua.
Montis enim Sinai loca non sunt tangere digni,
Nec licet attingi quæ spiritus ambiit igni,
Solus erit Moses cui modò sancta patent.
Quadraginta dies sub nube fuit Moseus,
Tunc didicit quæ pòst docuit populum Pharisæum,
Solus & absq; cibo perstitit ante Deum.
Scripserat in lapide legalia iura creator,
Cumq; tulit tabulas de montis culmine lator,
Conflatum vitulum repperit arte datum.
Stat Deus iratus populo, mortemq; minatur,
Confractis tabulis Moses pro pace precatur,
Vixq; suis precibus viuere turba datur.
Parce precor, parce Deus, iram desuper arce,
Diceret Ægyptus quod eos seduxeris arte,
Vt simul innocuos plaga necaret eos.
Hac prece placatus Deus ipse reconciliatur,
Lexq; reformatur, gens territa lætificatur,
Destruitur vitulus, parcit ad ista Deus.

De constructione tabernaculi Domini per Mosem.

Cum populis habitare Deus pro tempore venit,
Venit vt instruat, ordinet omnia dogmate cœli,
Vnde tabernacli forma paratur ei.
Ordine quo fieret, voluit de lege doceri,
Vt valeant inibi Domini responsa mereri,
Aula sacerdotis sacrificantis erit.
Spontaneas vult primitias ibi sanctificari,
Vult aurum Deus, argentum iubet æsq; parari,
Gemmarum species ligna Cethina ferent.
Coccus bis tinctus, seu purpura, siue hyacinthus,
Byssus, & omne genus lapidum, foris ornat & intus,
Fit quoq; lampadibus balsamus aut oleum.
Pelle hyacinthina sacra tecta teguntur ad ima,
Pelliculis rubricatis sunt tegmina prima,
Thura thymiamata suauis odoris erant.
Annulus & tabulæ, paxillus, vectis & arca,
Vasa tabernacli Mosi sunt dogmate parta, 10
Porticus adiicitur, sanctaq; vela simul.
Onychini lapides gemmarum fulgida forma,
Sacra sacerdotum satis ornamenta perornant,
His non altare, non humerale caret.
Propositos panes, mensam, candelabra, vectes,
Lumina sic holocausta parant altaria vestes,
Ante tabernaculum propitiatorium.
Ænea craticula qua tunc holocausta locabant,
Cortinas atrij funesq; basesq; parabant,
Labrum cortinæ victima multa gerit.
Seruabant vestes vestibula sancta virorum,
Iura sacerdotum qui lege merentur eorum, 20
Quiq; vices Aaron obsequiumq; colunt.
Artifices operum Deus instruit atq; laborum,
Sculpere sculptilia, species variare colorum,
Intus & exterius glorificare chorum.
Beselehel fuit ille faber de semine Iudæ,
Aurea qui didicit facili disponere cude,
Et lapidum varios mirificare modos.

Filij Leui portant mensam Domini & arcam.

Ara Dei, vel mensa Dei, seu vasa vel arca,
Progenie Leui portantur nomine Cahat, 30
Sic gestator eat ne sacra tangat ea.
Hæc sacra nanq; Dei nulli tangunt Pharisæi,
Tactor enim moritur, sed Aaron frater Mosei,
Iure sacerdotum tangit & astat ei.

Filij Gersen portant columnas & bases & capitella & claues.

Lora tabernaculi capitellaq; siue columnas,
Et claues, pariterq; bases, & cætera cuncta,
Progenies Gersen lege iubente feret.

40 Præcepit Dominus à castris eiici omne quod est immundum.

Omne quod immundum per castra videtur haberi,
Imperat à castris Dominus prorsus remoueri,
Nec populo species amodo sordis erit.

Murmurauit populus, & multi ex eis ab igne vorati sunt.

More suo linguis populus dat probra malignis,
Supplicijs dignis quosdam citò deuorat ignis,
Cætera pars timuit, conticuitq; sibi. 50

Maria soror Mosi, leprosa facta est.

Plebs ait ad Mosen; cibus hic iam nauseat ore,
Trade cibos carnis, solito nos pascito more,
Optat in Ægypto se modo turba fore.

Postulat à Domino Moses quosdam seniores,
Qui modò clamores portent pariterq; labores,
Murmur enim populi iurgia multa mouet.
Hac prece de patribus statuit Deus ipse prophetas,
Edere iudicia quæ causa petebat & ætas,
Tollere quæ resecat lex, ratioq; vetat.
Vnde soror Mosi legitur dixisse Maria;
*Non Mosi tantùm, sed & istis gloria * fuit,*
Nec Mosi soli sunt modo verba poli.
Motus ob ista Deus, vlciscitur in muliere,
Mox elephantiæ facit illam peste liquere,
Pellitur à castris, digna flagella ferens.
Septima facta dies, Mosi bonitate precante,
Viscera restaurat, caro munda resurgit vt antè,
Vltio digna fuit, lingua superba luit.

Nauseantibus eis manna, venit coturnix.

Dum peterent carnes quia mannæ nauseat esca,
Ecce coturnicum Dominus quasi flumina præstat,
In mediis castris esca volabat eis.
Tollere præcipitur quantum valet ordine vesci,
Ferre modum nescit populus, nam plura capessit,
Sed caro seruata vermibus esca natat.
Ira Dei mandatur eis dans fulgura dignis,
Millia bis dena, ter milleq; deuorat ignis,
Hæc vbi plaga venit cætera turba tremit.

Dicit Dominus ad Iosue; noster es, an aduersariorum?

Dum speculatores præmitteret in regiones,
Terretur populus bellorum ferre labores,
Rursus in Ægyptum iam remeare volens.
Motus ob ista Deus, populum mactare minatur,
Ne pereant homines Moses lachrymando precatur,
Qua prece de cœlis gratia parcit eis.

Aperta est terra, & deglutiuit Dathan & Abiron, cum centum quinquaginta senioribus sequacibus eorum, & cũ vxoribus & filiis, omniq; substantia eorum.

Lis erat in populo, contentio per seniores,
Solus Aaron quia thura Deo referebat odore;
Ante tabernaculum iurgia multa mouent.
Bis centum quinquageni fuerant seniores,
Iura sacerdotum præsumentes & honores,
In quibus ira Dei sæua flagella mouet.
Dathan & Abiron, præfataq; turba virorum,
Dum dare thura volũt præsente manu populorum,
Terra vorauit eos obtinuitq; solum.
Deuorat infernus viuum cœtum seniorum,
Vxores, natosq; suos, famulosq; suorum,
Altus erat saltus, exitijq; forum.

Murmurauit populus, & percussit è cœlo Dominus, quatuordecim millia & quadringentos.

Murmurat ex more plebs improba, digna dolore,
Commotus et à superis Deus æthera, plena furore,
Copia conteritur turba caduca dolet.
Millia bissena, bis mille, quater quoq; centum,
Trecentosq; viros legimus tunc morte retentos,
Cætera plebs timuit quæ sine clade fuit.

Virga Aaron floruit & protulit frondes & nuces in tabernaculo coram Domino.

Curat Aaron, ne murmure plus populus moriatur,
Et petit vt signum Domino perhibente feratur,
Cui magis ante Deum ponere thura datur.
Constituunt virgas totidem quot sunt seniores,
10 *Vt Deus ostendat quis dignior extet honore,*
Cui simul incensi gratia danda foret.
Arida virga nuces Aaron cum fronde reportat,
Nullaq; de reliquis miracula virgula monstrat,
Iura sacerdotis florida virga tulit.

Filij Leui portant vasa tabernaculi, & cortinas, & accipiunt decimas, & dant de suis decimis decimas.

20 *Vasa tabernaculi seruat generatio Leui,*
Picta colore leui, sacra cortinalia neuit,
Obsequium Domino nocte dieq; dedit.
Suscipit & decimas de fructibus vndique terræ,
Vnde solet decimas decimarum ritè referre,
Omnia Leuita tunc decimabat ita.

Murmurante populo in deserto Sin, dedit eis Moses aquam de petra.

In deserto Sin fluuio potuq; carentes
Dũ sitiunt, dum iam pereunt, clamant vehementer,
30 *Iurgia dant Mosi probraq; multa nimis.*
Vox ait ad Mosen; sitientes collige turmas,
Percute tu lapidem, fluuiales iam dabit vndas,
Iuit, & asciuit, est aqua, turba bibit.
Increpat inde Deus Aaron simul & Moseum,
Quod quasi morte reũ populum tueantur Hebræũ,
Quorum durities pessima turbat eum.
Tunc iurauit eis; plebs quæ modo iurgia quærit,
Regna repromissa nulla ratione videbit,
Imò suis meritis hic moritura perit.
Tu quoque dux populi, vel Aaron, non ingredieris,
40 *Per loca deserti peregrina sepulchra mereris,*
Hîc cum fratre tuo tu moriturus eris.
Vestibus exuitur Aaron virtute superna,
Filius Eleazar vestitur veste paterna,
Vnde sacerdotis nomen onusq; tulit.
Mox vbi nudatur Aaron, in fata vocatur,
Et cadit exanimis, defunctus ad hoc tumulatur,
In deserto Sin, sic meruisse datur.

Murmurante populo multi ex eis à serpentibus deuorati sunt.

50 *Murmure crescente populi, Dominumq; mouente,*
Vndique serpentes nimia feritate furentes,
Agmina multa vorant prorsus & absque mora.

Asina loquuta est ad Balaham prophetam.

Rex

Rex vbi castra Dei Balac vidit agmina læta,
Vt maledicat eis Balaham iubet ire prophetam,
Angelus athleta stans maledicta vetat.
Pergere dum properat Balaham vectatus asella,
Vrget & instimulat, stans bestia fixa rebellat,
Et loquitur domino verba timenda suo;
Cadere me noli, tibi seruio prompta labori,
Respice signa poli, caueas obstare furori,
Ense potes Domini percutiente mori.
Erecto capite gladium videt ille minantem,
Si maledicis eis, ait angelus, interimam te,
Si cupias, vade: sed maledicta caue.
Stans super alta senex dum castra beata videret,
Tunc voluit, sed non potuit, maledicta mouere.
Noxia dum voluit ferre benigna tulit.

Chronica illius temporis de regno Argiuorum, & de regno Sicyoniorum, & de morte Mosi.

ANno ab Adam quater millesimo quadragesimosexto; à diluuio, millesimo ducentesimo sexagesimosexto; anno à diuisione linguarum, millesimo centesimo sexagesimoquinto; anno imperij Nini regis Assyriorum, octingentesimo quadragesimoprimo; regnante apud Assyrios decimonono rege Amynta; apud Athenienses verò quarto rege Erichthonio; apud Sicyonios Corace rege decimosexto; apud Argiuos, decimo rege Danao, mortuus est Moses; & loco eius substitutus Iesus, siue Iosue, dux & iudex populi. Et extunc habuit populus Iudices, vsque ad Saul, primum regem Hebręorum. *Cætera de Iosue metra subacta ferent.*

De Iosue filio Naue successore Mosi.

Extremo veniente die vitæ Mosei,
Dux Iosue famulus Mosi præfertur Hebræis,
Signa triumphantis sæpe reportat eis.
Montis in arce Nabor stetit ante Deum Moseus
Monstrat ei Dominus quæcunq; tenet Chananæus,
Omnibus inspectis addidit ista Deus;
Sæpe repromissam populo nunc prospice terram,
Hæc sibi pollicita mea gratia regna reseruat,
Hanc Abraham petiit, hæc tribuetur ei.
At quia iussa Dei tu præteriisse videris,
Mellifluam patriam Chanaan non ingredieris,
Hic vbi stas morere, iam moriturus eris.
Terra Moab fuit hæc, qua mortuus est Moseus,
Signa sepulturæ populus non vidit Hebræus,
Nescio quò corpus transtulit ipse Deus.
Centenos & bissenos iam vixerat annos,
Cùm legitur Moses morientibus annumerandus,
Amodo de Iosue scripta legenda patent.

PARTIS QVINTÆ FINIS.

GOTFRIDI VITERBIENSIS CHRONICORVM PARS SEXTA.

LIBER IVDICVM.

Iosue transit Iordanem sicco pede, & omnis Israël cum eo.

LIttora Iordanis Iosue transire paratus,
Iussit vt arca Dei per fluminis alta feratur,
Dum iubet vt fiat præparat vnda vias,
Vnda fit vt paries, fluuio pro parte tumente,
Altera pars abiit fundo sicco remanente,
Transit vt arca Dei turba secundat ei.
Fluminis ex fundo lapides traxit duodenos,
Et totidem posuit quos abstulit ex alieno,
Vt sacra gesta Dei perpetuentur ei.

Venit timor Hebræorum in omnem terram.

Res volat audita, quia transiit Israëlita,
Vndiq; contigua tremuerunt regna petita,
Regum quisque timet ne patiatur idem.

Iosue circuncidit populum post transitum Iordanis.

Nunc iterum circuncisus narratur Hebræus,
Deniq; plebs obiit quam duxerat huc Moseus,
Estq; nouus populus, quem regit ipse Deus.
Amodo non manna, sed fructibus à regione,
Esca datur populo, vario variante sapore,
Terraq; melliflua gaudia magna fouet,

Dicit Dominus ad Iosue: Noster es, an aduersariorum?

Dux erat in specula dum regna cupit speculari,
Cui datur a Domino procul assistente vocari;
Noster es, aut alius? retulit hic & ait;
Dux ego sum populi qui flumina calcat Hebræi,
Cui Dominus cæli iam regna dedit Chananæi;
Dixit, & ipsa Dei forma refulsit ei.
Dux bonus expauit, quem tunc Deus ore vocauit,
Pronus adorauit, Deus ipse ducem releuauit;
Accelera, Iericho iam capietur, ait.

Raab meretrix salutat exploratores filiorum Israël.

Exploratores dux miserat in regiones,
Hosq; Raab meretrix, placito suscepit honore,
Mortis ab interitu saluat, & arte fouet.
Coccineum pannum, murorum parte tetendit,
In signum populo qui nocte dieq; pependit,
Ne qua morte ream plebs sacra perdat eam.

Arca Domini circunducitur, & cadunt muri Iericho.

Dux iubet vt populus vrbem super arma requirat,
Arca Dei Iericho ter ducta quaterq; regyrat,
Dum sonuêre tubis, murus ab vrbe ruit.
Irruit vt venit populus, gentemq; peremit,
Sola Raab meretrix sua seq; redempta redemit,
Omne quod in Iericho vixerat, igne perit.
Quicquid habet Iericho mãdat Deus igne cremari,
Vir, pecus, & mulier mandatur vbiq; necari,
Aurea vasa Deo iusserat æsq; dari.
Vir fuit in populo tunc mandati violator,
Arguitur furti, iussuq; ducis lapidatur,
Ira Dei siluit, paxq; reuersa datur.

Iosue suspendit regem Egi in prælio.

Rex Egi cum plebe Dei dum bella rependit,
Interiit cum gente sua, cæsusq; pependit,
Vrbem regalem dux Iosueus habet.

Terror Hebræorum venit in omnem terram.

Terror Hebræorum loca regna grauat populorum,
Copia bellorum gladiis infertur eorum,
Viribus armorum diripuêre solum.
Quæ tenet arua mare, properant iam bella parare,
Flumine Iordane veniunt ad prælia mane,
Quotquot ibi reges cisq; citraq; manent.
Obuius extat eis populi moderator Hebræi,
Marte calente Dei cadit omne decus Chananæi.
Omne quod arma vehit suppeditatur ei.

Gabaonitæ veniunt ad Iosue, & decipiunt eum.

Gens Gabaonita, metuens succumbere vita,
Horruit audita quæ fecerat Israëlita,
Arteq; mentita, se, sua saluat ita;
Dirigit ad Iosue iuuenes hæc verba ferentes;
Respice legatos de longinquo venientes,
Iam sumus attriti corde, labore, siti.
Calceolos nostros fecit via longa vetustos,
Sunt veteres vtres, & pallia rupta vetusta,
In ducis ecce manus omnia nostra damus.
Fœdere pacifico cupimus petimusq; tueri.
Cum populo Domini iubeas nos semper haberi,
Ordine quo petitis (dux pius inquit) erit.
Decipitur populus, quia dum longinqua putatur,
Proxima stat Gabaon, sed pax data non violatur,
Ne gens fraude sua falsa tulisse luat.
Fraude reuelata, plebs imperat illa beata;
Viuant pace data Gabaon, sed perpetuata
Ligna ferat populo, subdita gestet aquas.

Sol stetit à Gabaon, dum Iosue pugnaret.

Rex Ebron, & rex Ierimot, & rex Ierusalem,
Rex Eglon tunc, rexq; Lachis, dum bella pararent,
Castra mouent, Iosue prælia dira dare.
Israël in Gabaon certamine restitit illis,
Tunc pluit à Domino grando permixta lapillis,
Vulnera de cœlis multiplicantur eis.
Regia signa ruunt, populi vexilla secuntur,
Percutit in gladio Iosue, gentes moriuntur,
Vulneribus lapidum corpora plura cadunt.
Sol stetit à Gabaon, fulsitq; per æthera sursum,
Distulit occasum, negat orbi luna recursum,
Dupla fit illa dies, nulla fit ense quies.
Reges quinque simul vna latuêre spelunca,
Extrahit hos Iosue post quàm necat agmina cuncta,
In cruce suspensos vulnere perdit eos.
Tunc regem Magedan & regem percutit Iran,
Et reges Eglon, & regem percutit Edron,
In regno Dabir, vir mulierq; perit.
Omnia montana loca, regna capit mediana,
Et regis Sadoc terram tenet vndique planam,
Et terram Gerson vsque locum Gabaon.

Ista sunt nomina regnorum, quæ insurgunt contra Iosue.

Hæc contra populum consurgunt climata regum,
Rex Iabin, Assur, Ioab, Eglon, Seremonq;,
Rex Agaz & rex Chanaan venit ex oriente.
Est & ab occiduis gens numerosa nimis.
Venit Amorrhæus, Iebusæus, venit Heuæus,
Rexq; Pheresæus, Cethæus, venit Hethæus.
Ne timeas Iosue, tunc ait ipse Deus;
Mox vbi pugnabis Iosue, reges superabis,
Subneruabis equos, currus (ait) igne cremabis,
Arma tuis populis omnia capta dabis.
Sicut arena maris dum prælia multiplicari
Dux videt, arte pari festinat ad arma parari.
Obuia gentilis copia vita cadit,
His citò deletis, Assur confinia cepit,
Qua benè munita, populum seseq; recepit,
Cætera quæ cepit rura, cremanda dedit.
Climata Iordanis, maris omnia littora magni,
Terq; decem reges superat, necat, obtinet, angit,
Regnaq; cunctorum, rex, loca, iura, forum,
Desine Musa mea Iosue taxare trophæa,
Bella gigantea manus inclyta gessit Hebræa.
Quis numerare queat, quæ superantur ea?

Iosue moritur, & sepelitur in monte Ephraim.

Congregat ex more Iosue senior seniores,
Regnaq; dinumerat Domini sortita fauore,
Scripta manu Mosi perpetuanda monet.
Innumeris cæsis populis terraq; tyrannis,
Vndecies vixisse decem Iosue datur annis,
Monte sit Ephraim tumba paranda sibi.

Iudas iudicat Israël post mortem Iosue.

Dum cadit in fatum Iosue, Iudas moderatur,
Suscipit archatum populi, iudexq; creatur.

Hostibus

Hostibus ingeritur, pugnat in omne latus.
Percutit australem patriam, facit esse iugalem,
Marte Pheresæum regem capit in Ierusalem,
Vndique Marte calet, victor vbique valet.
Sæpe creat sibi turma duces, quibus arma tuetur,
Sæpe reos coluêre deos, plerunq; merentur
Pondera peccati sæua flagella pati.
Gentiles coluêre deos, tetigere puellas;
Idola dum celebrant, gentilia vota reseruant,
Astaroth atque Baal idola gentis erant.

Reliquit Dominus quinque satrapas Philistinorum, vt experiretur in eis Israël.

Quinque Philistæos satrapas Deus & Chananæos
Seruat, vt indomitos per eos castiget Hebræos,
Sic stimulabat eos dum coluêre deos.
Bella Pheresæus vel Heuæus seu Chananæus,
Sic & Amorrhæus, Sydonius & Iebusæus,
Intulit in populum, sic iubet ipse Deus.
Tot mala tentantem plebem pro crimine tandem,
Rex Mesopotamiæ bello superauit eandem,
Octoq; plebs annis subdita seruit ei.

¶ Chronica.

ANno ab Adam quater millesimo quinquagesimosexto: à diluuio, millesimo ducentesimo septuagesimo sexto: à diuisione linguarum millesimo centesimo septuagesimoquinto; Anno imperij Nini regis Assyriorum, octingentesimo quinquagesimo quinto: regnante apud Assyrios vigesimosecundo rege Lamphere; Tunc Cadmus Græcas literas sedecim fecit; Apollo etiam cytharam condidit, & artem medicinalem inuenit. Eo tempore orti sunt Theologi, qui de diis falsis carmina composuerunt, vt Orpheus, Musæus, Linus: tunc etiam finitum est regnũ Argiuorum, & translatum ad Medos, vnde fuit Agamemnon frater Menelai, mariti Helenæ, quæ rapta à Paride postea fuit. Eo tempore erat Othoniel Iudex in Israël, quemadmodum versibus explicamus.

Othoniel iudicat Israël, & eripit eos de seruitute Syriæ.

Israël arctatus, Dominum pro pace precatur,
Vir probus Othoniel, iudex in plebe creatur,
Cuius ab officiis pax reparatur eis.
Eripit Othoniel populum, sub rege Syrorum,
Pacis Hebræorum locus est, finisq; dolorum,
Vnde per omne solum libera rura colunt.

Israël seruit regi Eglon Moabitæ per duodecim annos, propter peccata sua.

Dum quadragenus cum pace reuoluitur annus,
Othoniel moritur, iudex ad prælia magnus,
Dedita dæmoniis plebs citò lapsa fuit.
Idola quæsita rursus colit Israëlita,
Tradit eos Dominus sub Eglon regem Moabitam,
Plebs licet inuita subdita seruit ita.
Annis terdenis plebs improba serua resedit,
Auxilium Domini populo peccante recedit,
Innumeros gemitus turba coacta dedit.
Iam satis attritis parcit Deus Israëlitis,
Quos pius & mitis citò liberat à Moabitis,
Tempora pacifica turba caduca sitit.

10 Aoth ambidexter iudicat Israël, & liberat eos de seruitute Moab.

Surgit Aoth dux in populo, qui saluet Hebræos,
Pugnat vtraq; manu gladio turbat Chananæos,
Interimitq; Moab, qui cruciabat eos.
Portat Aoth sua dona Moab, rex dona ferentem,
Suscipit in thalamum solus solum venientem,
Qui citò transfixum corde peremit eum.
Ostia cuncta domus clausit prius, intus & extra,
Per loca posterius patula salit ipse fenestra,
Et redit incolumis, rex moriendo luit,
20 *Deficiente Moab, cum rege cadunt Moabitæ,*
Omnia vincit Aoth, regnant satis Israëlitæ,
Succumbunt gentes in regione sitæ.
Pax fuit in populo tunc octoginta per annos,
Saluat Aoth patriam, pellitq; sub ense tyrannos,
Sorte ferente Dei tumba paratur ei.

Sangar iudicat Israël, & liberat à seruitute, vbi quingentos viros vno vomere interfecit.

Erigitur Sangar, iudex recolendus Hebræis,
30 *Fitq; Philistæis cunctisq; timendus Heuæis;*
Quingentos equites vomere mactat eis.

Debora mulier prophetes iudicat Israël, quum esset in seruitute regis Iabin, & ducis eius Sisaram.

Post obitum Sangar, peccasse leguntur Hebræi,
Plebs datur in manibus regis Iabin Chananæi,
Iudicioq; Dei subdita seruit ei.
More suo Dominus lachrymas vidit miserorum,
40 *In torrente Cison hostes deleuit eorum,*
Interimit Sisaram, sustulit omne forum.
Dux regis Iabin Sisaram fit, nomine cuius
Non gentes bene falcatos dat in agmine currus,
Annis bis denis plebs ea seruit eis.

¶ Chronica.

ANno ab Adam 4061, à diluuio 2081, anno à diuisione linguarum 1180, anno imperij Nini regis Assyriorum 50 860, temporibus Deborę prophetissæ, ortum est in Italia regnum Laurentum (id est Sabinorũ) sub Iano primo rege Italiæ. Cui successit Saturnus, à filio suo Ioue illuc profugus. Deinde Picus rex, filius Saturni, qui cognominatus est Stercos, pro eo q;

ipse primus agros stercorauit. Post quem regnauit Faunus, & post eum Latinus; cuius mater nomine Carmentis, nympha, literas Latinas inuenit. Latinus autem publicauit eas, & authorizauit.

Sisaram dux regis Iabin victus fugit ad ostium tabernaculi Domini, sub pallio fœminæ absconsus, quæ transfixit eum per tempora, & ibidem mortuus est.

Debora tunc mulier legitur vixisse prophetes,
Iudicis officio dum regit ordine plebes,
Sub palma quadam fœmina sola sedens.
Illa virum Barach, Domino mandante, vocauit,
Et iubet vt populum disponat ad arma parari,
Neptalim & Manasses arma parabit, ait.
Sic in monte Thabor iubet agmina sancta locari,
Promittens Sisaram cum gente sua superari,
Omne decus Iabin, imperiiq; sui.
Ante virum Barach Sisaram certamine plexus,
Et profugus latitans mulieris veste retectus,
Tempore transfixum fœmina perdit eum.
His ita destructis Domini virtute tyrannis,
Pace bona quadragenis populus manet annis,
Vota refert Domino turba redempta suo,

Traditur populus in seruitutem, & liberat eum Dominus per Gedeonem.

Pax annis quadragenis quia venit Hebræis,
Rursus iussa Dei malè despiciunt Pharisæi,
Et quasi sæpe reis pœna resurgit eis.
Sub Madianitas tradit Deus Israëlitas,
Prælia mortifera veniunt grauius repetita,
Octo gemens annis plebs ea seruit ita.
Dux oritur Gedeon, cuius decet acta notari,
Subditus est Domino, Dominus iubet arma parari,
Dimicat in Madian, rex ab honore cadit.
Qui stando potauit aquas, ad bella vocatur,
Quiq; iacendo bibit, Deus imperat abiiciatur,
Tercentum iuuenes stare bibendo videt.
Nec tamen hi pauci certaminis arma tulêre,
Ardentes ad bella faces buccinasq; dederunt,
Sicq; triumphantes plena trophæa ferunt.
Salmana, cum Zebee, tunc in bello ceciderunt,
Tunc quadragenis annis cum pace fuerunt,
Temporibus Gedeon regna quieta regunt.
Vxores de more fouens Gedeon adamauit,
Septuaginta quidem natos Gedeon generauit,
Copia natorum prælia dira trahit.

Abimelech filius Gedeonis iudicat Israël.

Natus ab ancilla fuit Abimelech Gedeonis,
Iudicat hic patriam, loca, iura tenens regionis,
Iudicium populi cum feritate colit.
Germanos necat ille suos suprà memoratos,
Ipseq; post pauca rex à muliere necatur,
Dum iaciens lapidem vulnerat illa caput.
Vulnere dum moritur, seruum rogat vt iuguletur,
Ne tantum dominum mulier mactasse putetur,
Néve suum perdat regia fama decus.

De eodem Abimelech, filio Gedeonis spurio.

Viribus Abimelech Domini moderamine fractis,
Et tribus in populis annis cum pace peractis,
In populo Tholam culmine summus erat.

Post Tholam succedit Iahir, & iudicat Israël.

10 *Tholam bis denis annis sua fata peregit,*
Successit Iahir iudex, populumq; subegit,
Hic annis totidem regna paterna regit.
Ter denos natos Iahir genuisse putatur,
Quos asinis numero parili vectasse notatur,
Totaq; tunc populi turba fauebat eis.

Thola iudicat Israël.

Tempore quo Thola iudex in patribus extat,
Vicerat Antheum manus Herculis arte palæstra,
Et Troianorum vastat in orbe solum.
20 *Nunc regnat Laomedon, aries fert velleris aurum,*
Theseus indomitum pugna perimit Minotaurum,
Quis Minotaurus erat, sub breuitate feram.
Natus reginæ fuerat, seruiq; coquinæ.
Semper amans crimen fuit hic, actorq; ruinæ,
Tempora pacifica nulla manere sinens.
Eius erant gesta, ludos agitare palæstra.
Actaq; funesta tribuit sua iura molesta,
Moreq; carnificis sæuus atroxq; fuit.
Aurea Troianis dum vellera protulit agnus,
Fama per omnia climata prodita, prodidit agnum,
Inuidia Siculus Iason ademit eum.
30 *Nunc Agamemnoni fit Græcia subdita soli,*
Atreus hunc genuit, quem regem diximus olim,
Tollit apud Siculos vndique iura soli,
Italicum legimus nunc regna tenere Latinum,
Tuscia thura deis legitur nunc edere primum,
Vnde satis latè nomina Tusca patent.

Thola iudicat Israël, & Latina litera & lingua fit in Italia.

Dum iudex Thola fit in Israël ille propheta,
Lingua Latina venit, fit litera dante poëta,
40 *Verba loqui Græca iam noua lingua vetat.*
Sola per Italiam fuerat tunc litera Græca,
Gramma nouum tribuit Latius rex atq; poëta,
Tullia rhetorica, limat & atra vetat.

Traditur populus in seruitutem Amon, quem tandem liberat iudex eius Iepte.

Dum moritur Iahir iudex populi Pharisæi,
Spernunt iussa Dei, similes fiunt Chananæis,
Astarot & Baalim thurificantur eis.
50 *A Domino traduntur Amon simul Israëlitæ.*
Ter quoq; sex annis dominantur eis Amonitæ,
Et reliqui regum sæua flagella ferunt.
Clamor in excelsis lachrymæ gemitusq; frequentes
Cum prece placatum reuocant Dominũ mi,erentẽ,
Missaq; de cœlis pax reparatur eis.
Erigitur Iepthe iudex patria Galadites.

Terri-

Terribilis, fortis, qui nascitur ex meretrice,
Illeq́; fert populi cum probitate vicem.
Interfecit Amon regem, superans Amonitas,
Restituit legem Domini, fouet Israëlitas,
Sex annis populum saluat & auget ita.

Abessam fit iudex in Israël.

Nunc venit Abessam iudex, vir Bethlehemita,
Paceq́; sortita saluat benè regna petita,
Omnia defendens in regione sita.
Terdenos natos datur Abessam genuisse,
Et totidem numero natas pulchras habuisse,
Annis septenis iura paterna regit.

Angela iudicat Israël.

Venit & Angelan iudex, tutor regionis,
Hic legitur genitus de sorte tribus Zabulonis,
Post annos denos fertur & ipse mori.

Abdon iudicat Israël.

Nunc veniens Abdon, cunctis moderatur Hebræis,
Filius est Helbæ, contrarius est Chananæis,
Annis octo Dei terra fauebat ei.
Iste quaterdenos proprio de semine natos,
Protulit, & recipit per eos totidem generatos,
Quos asinis totidem ducere sæpe solent.

¶ Chronica illius temporis, de rege Troianorum Laomedonte, & de Agamemnone rege Græcorum, & de Samsone fortissimo, & Hercule.

ANno ab Adam 4080, à diluuio 1300. anno à diuisione linguarum 1201. anno imperij Nini regis Assyriorum 877. rapta est Helena à Troianis: vnde Troia decem annis obsessa periit. Menelaus Helenam vxorem recepit. Æneas profugus, ingressus Italiam, Latini regis filiam Lauiniam vxorem accepit: de qua reges Albanorum, & postea Romanorum originem habuerunt. Reges etiam Frãcorum, siue Franconum, id est Teutonicorum, ab eisdem Troianis, per aliam lineam originem trahunt: sicut in sequentibus suo loco plenius (autore Deo) dicemus, quum de causis Romanorum tractabimus. Samson autem & Hercules sub tempore Troianorum, pares ætate & fortitudine fuisse dicuntur, qui etiã ambo fraude fœminea perierunt. Samson per Dalilam vxorem suam, opio potatus, & rasus, cæcatus est à Philistæis: Hercules verò per Deianiram vxorẽ suam tunica toxicata indutus, tanquam cera ad ignem dicitur liquefactus. hoc autem ei fecit vxor ad vindictam, pro eo quòd ipse adamauerit puellã venustissimam nomine Hialam. Seruus autem missus ei ab vxore cum prædicta tunica, vocabatur Lyca. Eo tempore, terra quæ hodie dicitur Italia, vocabatur Græcia maior. Notandum est, quòd Æneas Troiam dicitur prodidisse, & ipse necromanticus fuit, vxoremq́; suam diis immolauit, nomine Creusam, filiam Priami, matrem Ascanij. tempore destructionis Troiæ, regnũ Laurentum, id est Sabinorũ, cessit in Latium, regnante Latino Syluio, iudicãte Hebreos Samsone. Tunc erãt aurea secula, sine turbatione bellorũ, sub planeta Saturno. Sed Romanorum inchoante regno, venerunt tempora bellicosa, & ferrea ætas. Nunc ad Hebraicã historiam reuertẽtes, gesta Samsonis suppositis versib. largius explicemus.

Samson fortis iudicat Israël, & liberat eum à seruitute Philistinorum.

Rursus apud Dominum grauiter peccant Pharisæi,
Vnde Philistæis populi traduntur Hebræi,
Temporibus longis suppeditantur eis.
Turba quater iam passa decem defleuerat annos,
Quum fortis Samson oritur, vir robore magnus,
Filius est Manuhe, corde manuq́; potens.
Ille Philistæos affligentes Pharisæos,
Sæpe iubente Deo fertur superasse trophæo,
More giganteo Marte retundit eos.
Pugno Samsonem legimus mactasse leonem,
Cuius & ipse fauum mellis suscepit ab ore,
Mortua dum sicca bestia tota foret.
Ille Philistæam quæ tunc erat in regione,
Suscipit vxorem, patre non præbente fauorem,
Illud enim Moysi lex inhibere solet.
Terq́; decem numero legitur mactasse virorum,
Ex Ascalona, spoliumq́; recepit eorum.
Vxorisq́; suæ detulit ante thorum.
Vulpibus inuentis tercentum, tempore venti,
Ignibus accensis caudas ligat, arte retentis,
Concremat & segetes quas inimicus habet.
Arboribus, domibus, pariter cum messe crematis,
Vinetis deuastatis, vel ab igne voratis,
Damna vident populi magna, dolentq́; satis.
Terra Philistina, montanaq́; parte marina,
Vndique festinant tantam punire ruinam.
Vxor & ipse pater perditur, ipse latet.
Sub petra latitabat Ethan, coguntur Hebræi
Reddere Samsonem, quia damna dedit Chananæis,
Quæritur in petra, sicq́; loquuntur ei,
Nonne Philistæi penitus dominantur Hebræis?
Cur dominis inferre tuis non damna vereris?
Reddere te volumus, quod crucieris eis.
*Ille * differt necem, patiarq́; ligari,*
Me vinctum deferte virum posthac cruciari,
Munda manus vestra sic remanebit, ait.
Samson vt arripitur, populo plectente ligatur,
Funibus arctatur, deducitur vt perimatur,
In mediis campis hostibus ipse datur.
Viribus argutis, etto prospicit ille saluti,
Vincula nexa cuti leuiter validissima rupit,
Mandibulas asini vidit, easq́; tulit.
Osse Philistinos populos mactans asinino,

Plus quàm mille viros occidit in agmine primo,
Nec fuit omnino corde leone minor.
Quum labor exigeret iuuenem pugnando sitire,
Postulat à Domino fluuium quemcunque venire,
Quo reparat vires dummodo pugna silet.
Vt satiet ventrem satis inuocat omnipotentem,
Ex asini dente recipit fontem venientem,
Vir sedit atque bibit, sic recreatur ibi.

Samson portat super humeros suos portas vrbis Gazæ.

Ingreditur Gazam dum cum meretrice moratur,
Porta suburbana pessundatur atque seratur,
Insidiæ latitant perdat vt ipse caput.
In medio noctis vir tollit limina postis,
Et cum poste simul sublatis vndique portis,
Portat eas tergo montis ad alta suo.

Dalila vxor Samsonis insidiatur viro.

Suscipit vxorem Samson, cui Dalila nomen,
Dalila Samsonem superauit & abstulit omen,
Nata dolis mulier semper iniqua fouet.
Munere corrupta nouiter stans Dalila nupta,
Dum videt in lucta iuuenem certamine ducta,
Plurima blandita verba ferebat ita;
Non decet vxores (ait) ignorare maritos,
Ne variis animis vexentur amore petito,
Conscia mens maneat prorsus vtrinq; citò.
Qua virtute viros tantos tua dextera vicit,
Vnde sit hæc virtus, ego nescio, Dalila dicit,
Indicet vxori mens tua (quæso) mihi.
Rettulit hic; Si neruicis me fortè ligares,
Funibus euinctum me viribus ipsa probares,
Et virtute parem me tibi fortè dares.
Præparat insidias mulier pro morte latenter,
Vincula disrumpit Samson, connexa potenter,
Vinctus vt euadit qui latet hostis abit.

Querela lethalis Dalilæ, qua vir eius Samson deceptus & excæcatus fuit.

Dalila suspecta thalamo de nocte recepta,
Quærere non cessans, iterum meditatur inepta;
Vrget vt illa magis, vir simulator, ait:
Fune nouo triplici, si fortia membra ligentur,
Prorsus vt alterius hominis connexa tenentur,
Dicta probans mulier, vincula rupta videt.
Ordine subtili mulier prostrata cubili,
Quomodo vinciri valeat, blandita requirit,
Dictaq; sortiri fertur ab ore viri.
Si crines capitis septem filo loqueabis,
Et clauo retinente solo filum religabis,
Viscera debilia victaq; membra dabis.
Mox vbi tantillos filis ligat illa capillos,
Nexaq; paxillo ponit, vir diripit illos,
Victa dolosa dolo concidit illa solo.
Importuna tamen mulier non desinit, ausa
Quærere quæ lateat sub eodem robore causa,
Orat & irrepit, nocte dieq; petit.
Gutta cauat lapidem, mulier blandita maritum,
Frangit & inuitum fera pessima fraude petitum,
Arte capit dirum fœmina blanda virum.
*Exprimit * ei vera Samson quæ pectore celat,*
Et sine cautela mens infatuata reuelat,
Viribus vt careat qui modò fortis erat.
Dicit ei: Nazaræi seruantur Hebræi,
Radere cæsariem spernunt omnes Pharisæi,
Hæc de lege Dei iussa parantur eis.
Robur inesse meis tribuit natura capillis,
Quæ citò deficiet si forcipe tondear illis,
Tunc similis puero viribus (inquit) ero.
10 *Hic vbi respondit, mulier responsa recondit,*
Pocula dat opij, dormit vir, fœmina tondet,
Euocat insidias, quæ prius intus erant.
Arte soporatus capitur, manibusq; ligatur,
Lumine priuatur, deducitur, expoliatur,
Eiiciturq; foras, voluat vt ipse molas.

Samson deiicit aulam & templum dei Dagon, vbi moritur ipse, cum omnibus Philistæis.

20 *Scribitur, in Gaza tunc aula fuisse rotunda,*
*Sarcina cuius erat media * stante columna,*
Gensq; Philistæa sæpe resedit ea.
Quumq; recreuissent Samsone molente capilli,
Gaudia festiua reparant communiter illi,
Et simul ante Dagon prandia magna colunt.
Sic vbi conueniunt tria millia fortè virorum,
Vxores puerique simul, famuliq; suorum,
Idola fana colunt, præbet & esca forum.
Ludere Samsonem princeps iubet ante Dagonem,
Astaroth & Bahalim multo venerantur honore.
Saltat eis cæcus, statq; columna secus.
30 *Gens erat immunda, medio fuit alta columna,*
Hanc vbi pessundat Samson, cadit aula rotunda,
Vnde cadente domo, concidit omnis homo.
Hos vbi deleuit, plebs sacra redempta quieuit,
Annis viginti iudex prius ille resedit,
Iudiciumq; Dei lege fauente dedit.

Chronica illius temporis, de Hippocrate, & de Pelope rege Græcorum, & de Italo rege Italiæ, & de Hercule atque Samsone, & de prima galea in Sicilia visa super Pharum.

40

Dũ moritur Samson Hippocras viget orbe superstes,
Cuius ab antidotis tollunt medicamina pestes,
Attamen in medicis primus Apollo fuit.
Græcia tunc Pelopem Danai de semine regem,
Sumpsit & accepto ab Athenis sub Ioue legem,
Italus Italiæ rex, modò regna reget.
Vna fuit quondam Samsonis & Herculis ætas,
Formaq; consimilis Varrone canente poëta,
50 *Sors mala fœmineæ fraudis vtrunq; necat.*
Vna fuit virtus, & gesta coæua duobus,
Fertur & ambobus vnum fore corpore robur,
Dissimilis regio, dissimilisq; locus.
Condita Carthago tunc à Didone putatur,
Æmula Romanis quæ post inimica paratur,
Prælia dum quærit sub Scipione perit.

Tunc

Tunc Siculo coniuncta Pharo fit prima carina,
Et super æquora prælia regia sunt modò prima,
Tunc agilis Siculis prima galea fuit.

¶ Chronica illius temporis de regno Sicyoniorum, & de aliis causis.

ANno ab Adam 4279, à diluuio 1375, à diuisione linguarum 1274, anno imperij Assyriorum millesimo, rege vigesimo nono, Oneo imperante apud Assyrios; Rege etiam Atheniensium quarto Mesanto, regnante in Latio Ænea Syluio, filio Posthumi Faunij, filij Lauiniæ: Eli sacerdote iudicante Israël, regnum Sicyoniorum defecit, quod octingentis annis vel amplius durauerat.

De Heli sacerdote Domini in Silo, & de origine Samuelis.

Iura sacerdotum Domini dum possidet Heli,
Helcana de Ramatha pater efficitur Samueli,
Anna prius sterilis fit pia mater ei.
Vouerat hunc Domino materq; paterq; fidelis,
Traditus est Heli, placet obsequium Samuelis,
Seq; puer Domino nocte dieq; dedit.
Fertur & in Silo tunc fœderis arca fuisse,
Cuius ad obsequium Samuel puer editus ipse,
Ante Deum sabaoth veste nitebat ephod.

De duobus filiis Heli sacerdotis, sacrilegio luxuriaque deditissimis.

Tunc natos habuisse duos datur ille sacerdos,
Ordine presbyteros, auidos, luxuq; proteruos;
Ophni cum Phinees ad scelerosa celer,
Ante domum Domini scortum pepigere latenter,
10 *Victima dum colitur, crudam rapiunt violenter,*
Sæpe minus coctos diripuêre cibos.
Propositos panes rapiunt hinc inde frequenter,
Quolibet alueolo carnes rapuêre tridente;
In templo Domini regula nulla fuit.
Presbyter insipiens populum parit insipientem,
Ipseq; lege carens populum dat lege carentem,
Despicitur vita desipientis ita.

Prophetia & visio silent, propter peccata, & Deus parat hostem contra Hebræos.

20

Ira super populum scelerosum venit Hebræum,
Vnde Philistæum Dominus vocat, vrget Euæum,
Vt quasi morte reum depopuletur eum.
A facie Domini tunc proiiciuntur Hebræi,
Somnia non veniunt, neq; visio fit Pharisæis.
Fit Deus omnipotens nunc alienus eis.

PARTIS SEXTÆ FINIS.

GOTFRIDI VITERBIENSIS CHRONICORVM PARS SEPTIMA.

SAMVEL.

NOcte quiescenti sacra vox loquitur Samueli,
O Samuel, Samuel: vocem puer æstimat Heli,
Prouidus exiliens, concitus astat ei.
Dicit ei senior; non hac ego voce vocaui,
Esse magis Domini vocem, prius ipse notaui;
Vade puer dormi, vade, magister ait.
Terq; quaterq; Dei vox insonuit Samueli,
Et totidem vicibus puer ipse cucurrit ad Heli,
Ignorabat enim quis loqueretur ei.
Dicit ei senior: Si plus hac voce vocaris.
Non venias ad me, respondens ipse, loquaris;
Audio te Domine, præcipe quæso magis.
Voce reuertente, dum sumeret ille soporem,
Sermo Dei rediit, Domini moderatus ab ore,
Dicta senis doctus, nunc puer apta mouet.
Dicit ei Dominus; Verbum loquar, ô puer audi,
Quisquis id audierit tunc vtraq; tinniet auris.
Suscipe, ne timeas dicta referre mea.
Omne malum quodcunq; loquar veniet super Heli,
Nam pueros cohibere suos legemq; tueri
Noluit, à populo nunc abolendus erit.
Ipse ruet, natiq; sui gladio perimentur,
Et populo mea plaga venit, passim morientur,
Qui non corripuit corripietur, ait.
Mane seni sancita Dei puer ipse reuelat,
Clausa tenens audita senex pro tempore celat,
Quippe timor Domini pectore magnus erat.

De plaga Philistinorum, quæ venit in populum Domini, tempore Heli sacerdotis & filiorum eius Ophni & Phinees.

30

Arma Philistæa dum rura premunt Pharisæa,
Plebs cadit ense rea, gentes habuere trophæa,
Iudicio Domini bella parantur ea,
Millia bis bina de plebe cadunt resupina,
Quam Deus inclinat, dãnat, premit, vrget ad ima,
Ne mala quæ celebrant amodo stare sinat.
Turba reuersa domum plangit cecidisse colonum,
Miraturq; Deum se non habuisse patronum,
Rursus ad arma volant, bella referre volunt.
Vnde die quarta clamant; Portemus & arcam,
40 *Presbyteros portare duos hanc inde coarctant,*

Ophni cum Phinees hanc super arma ferent.
Ad loca bellorum venit omne decus populorum,
Voce, tuba, trumba, clangor resonabat eorum,
Immodicus strepitus concutit omne solum.
Arca Dei prima præcedit & agmina minat,
Terra Philistina timet à reboante ruina,
Vndiq; conuenit, cordeq; fracta gemit.
Quid faciemus, ait? venit Deus ille deorum,
Tutor Hebræorum, deuastator regionum,
Venit & arca Dei, nemo resistet ei.
Attamen ô satrapæ, fortesq; resistite gentes,
Cordeq; surgentes gladiis exponite mentes,
Ob peccata sui plebs ea sæpe ruit.
Agmine congressi pugnant certamine plexi,
Arca Dei cecidit, populus dans tergu recessit,
Et duo presbyteri primò necantur ibi.
Terdecies millena cadunt paucisq; relictis,
Arca Dei capitur, populis in sanguine victis,
Ducitur ante Dagon arca Dei sabaoth.

Arca Domini capta est à Philistæis, & posita ante deum Dagon, & vir quidam venit de prælio nuntiare hæc sacerdoti Heli.

Vir pereunte tribu remanens sub sanguine viuus,
Vulnere passiuus, currendo redit fugitiuus,
Aspersus cinere gesta caduca refert.
Ante fores templi tunc sede resederat Heli,
Vir miser astat ei, senior per singula quærit.
Quis sit, & vnde venit, quæ noua facta gerit?
Ille refert, misera populi malè prælia parta,
Et natos cecidisse suos, vbi decidit arca,
Omne decus populi prorsus & arca ruit.
Tactus ab introrsum senior cadit ipse retrorsum,
Confracta ceruice cadens frangit quoq; dorsum,
Victa senis vita fata coæquat ita.
Annis centenis minus vno vixerat Heli,
Iura sacerdotum Deus ipse dedit Samueli,
Amodo prospiciam quid facit arca Dei.

De plaga Philistinorum qui tenebant arcam Domini captiuam, & de casu Dagon.

Vrbs erat Azotum famosa, caput regionis,
Qua fuit arca Dei pedibus subiuncta Dagonis,
Quem pro rege poligens Chananæa colit.
Mane Dagon cecidit, releuat gens praua iacentem,
Rursus manè cadit, destruxit & arca cadentem,
Nanq; Dagon capite stat manibusq; carens.
Mittit in vrbe Deus varios per viscera morbos,
Misit eis morbos, dedit ileon, atq; tenasmon,
Natibus egreditur longaon absq; loco.
Anus & ex talis coxa refricante pependit,
Intumuit, crepuit, putruit, mortemq; rependit,
Ista Philistæis intulit arca Dei.
Omnis homo turget, generalis plaga perurget,
Deficiunt turbæ, clamant vehementer in vrbe,
Exeat arca Dei ne moriamur ei.
Tollitur, eiicitur, circumq; per arua refertur,
Inde magis moritur populus, sub peste repertus,
Intus & absq; domo, clade necatur homo.
Fertur in Accaron, clamant magis Accaronitæ,
Tollite vos arcam, discedite, prorsus abite;
Quod sibi vult Dominus, non retinere licet.
Altera plaga Dei patriam vehementer ademit,
Muribus innumeris segetum vastatio venit,
Vir mulierq; gemit, fructus & herba perit.
Conueniunt satrapæ, recolunt hinc inde dolores,
Venit & ariolus necromanticus à regione,
Qualiter arca foret concilianda, monens.
Accipiunt vaccas fœtas, plaustroq; subartant,
Detentis vitulis imponunt desuper arcam,
10 *Vt videat populus quid facit inde Deus.*
Si rectas peragrando vias discesserit arca,
Creditur hac plaga Domini pro vindice parta,
Si cæcus arua capit, non Deus ista facit.
Attamen hinc arcam vacuam dimittere nolunt,
Munera non parca, capsa retinente reponunt,
Nam placare Deum, dona ferendo volunt.
Quot retinent vrbes, totidem fabricantur & ani,
Ex auro mundo fiant vt munere sani,
Et totidem mures constituere fabri.
Procedunt vaccæ vestigia recta sequentes,
20 *Israël aspiciens vidit vaccas venientes,*
Prospicit & recipit, gaudet, easq; tulit.
Intus & exterius videt, & considerat arcam,
Absq; sacerdote subitò fit victima vacca.
Confringunt currum, conficiuntq; rogum.
At quia tam temerè, Domini sacra nuda videntur,
Ira mouet Dominum citiusq; perire merentur,
Vnde datur populis inclyta plaga nimis.
De Bethsamitis quos tunc peccasse notauit,
Vna decem decies seniores plaga necauit,
Sed de plebe magis copia damna trahit.
Millia quinquaginta Deus de plebe peremit,
30 *Quumq; videt populus quia tot commotus ademit,*
Dixit & ingemuit, quid faciemus ei?
Inde vocant homines habitantes Cariathiarim,
Dicentes, Arcam Domini, misêre Philistim,
Tollite vos arcam, vos teneatis eam.
Gauisiq; senes, cunctiq; Cariathiarintæ,
Suscipiamus eam, dicunt, reuerenter adite,
Suscipit hanc Minadab, vir bonus à Galaad.
Filius Aminadab Eleazar sanctificatur,
Sub quo custode nunc arca Dei teneatur,
Sic requies populo, vitaq; salua datur.
Arca Dei capta quum septem mensibus esset,
40 *Vltio magna Dei dedit hanc remeare necesse,*
Quum redit in patriam glorificata suam.
Reddit vota Deo populus de corde sereno,
Proiiciuntq; deos quoscunq; tenent alienos,
Astaroth & Baalim comminuuntur eo.

Populus Israël petit regem à Domino, per Samuelem.

Postulat à Domino populus pro iudice regem,
Qui neq; iusta neget, neq; spernat viuere lege,
Qui sit Hebræorum ius, populumq; regens.
Hæc ita dum quærit, iubet hunc Deus antè docere,
50 *Quis sit honor regis, quod onus, quis fastus haberi.*
Hæc sibi si populus vult, Deus (inquit) erit.

Samuel prænunciat populo omnia iura regis futuri.

Iura dedit Samuel regis relegenda futuri,

Et

Et species onerum populi, quæ sunt habituri,
Imputes ipse sibi, si qua petita luit.
Rex faciet populum regales ducere bigas,
Instituens equites præcurrere sæpe quadrigas,
Atq; tribunales centuriosq; pares.
Regis aratores faciet portare labores,
Eius messores eritis feruente calore,
Grana feretis ei, sæpius ante fores.
Constituet fabros qui iugiter arma parabunt,
Instituet iuuenes, sua qui vineta putabunt
Et reliquos homines, qui sibi ligna dabunt,
Rex vnguentarias vestras faciet sibi natas,
Focarias & panificas de more vocatas,
Regis ad obsequium nocte dieq; datas.
Tollet olineta vinetaq; ruraq; terræ,
Insolitas operas faciet vos sæpe referre,
Libera quæ nunc sunt corpora, regis erunt.
Rex faciet segetes pro velle suo decimari,
Vinaq; vestra sibi sub eadem lege locari,
Atq; suis famulis diripienda dari.
Ancillas seruosq; tuos rex vndiq; tollet,
Ipse boues asinosq; tuos hinc inde resoluet,
Vt faciant opera quæ iubet ille sua.
De gregibus vestris decimas sub canone tollet,
Iuraq; tunc populi, rex in sua iura reuoluet,
Vos faciet seruos posteritate suos.
Omnia præfata de rege, scias tibi nata.
Si qua molesta tibi fuerunt sub rege parata,
Tu tua facta luas, non ego frango rata.

¶ Chronica.

ANno ab Adam 4389, à diluuio 1210, à diuisione linguarum 1109. anno imperij Assyriorum, 1100, regnante Rege Derzilo apud Assyrios; Samuel iudicante Israël, Saul factus est primus rex Hebræorum, & ex tunc prophetæ & reges fuerunt in Israël. Nunc ad historiam Hebraicam versificè reuertamur.

Placuerunt populo omnia quæ prædixit Samuel de rege futuro.

Israël vt dicit regalia debita fisci,
Iura placent populo, regem petit & bene gliscit,
Clamat & in cœlum, postulat ante Deum.

Saul cùm pasceret asinas, electus est in regem Israël.

Vir de plebe Dei rex erigitur Pharisæis,
Germine Beniamin, vnctus manibus Samuelis,
Saul, pascens asinas, formaq; grandis ei.
Ex humero sursum præcelsior extat Hebræis,
Filius astat ei Ionathas infestus Heuæis,
Terra Philistæi tota resistit ei.

De rege Amon, qui ab vnoquoque viro Hebræo quærebat tollere oculum dextrum pro tributo.

Rex etiam feruebat Amon super Israëlitas,
Nam dextros ab eis oculos vult rex Amonita,
Territus hinc populus stat periturus ita.
Prima nouo regi fuit hæc oblata querela,
Dum foret in Galaad, vbi regia iura reuelat,
Planctus ibi populi tunc pereuntis erat.
Rex sedet iratus, plebs vndiq; tota vocatur,
Vndiq; mandatur, citò vulgus ad arma paratur,
Nemo domi remanet, nemo vocatus abest.
Colligit ex populo tria millia mixta virorum,
*Ter decies mille peditum * inde meliorum,* 10
Impetus illorum terruit omne solum.
Mane sub aurora, Dominum Saul pronus adorat,
Dum populus Domini festinus ad arma laborat,
Victus Amon cecidit, terra perusta luit.
Laus noua fit regi, nouus est, noua magna peregit,
Hostibus extinctis hostilia regna subegit.
Turba fauet regi, qui noua regna regit.
Saul redit in Galaad, populus victor comitatur,
Rursus & erigitur, solium regni renouatur,
Qui fuit in specie rex, modo cuncta tenet.
Viuat rex, viuat, clamat bona plebs rediuiua;
Tempora passiua sub eo sunt omnia diua, 20
Quilibet in patriam glorificatus hiat.

Saul eligit sibi de populo tria millia virorum.

Electos de plebe viros tria millia regis
Turba dedit, quos tunc cum rege manere coëgit,
Obsequio regis quilibet arma vehit.
Pars in monte Bethel cum rege manere leguntur,
Pars manet in Gabaat, Ionathæ qui voce reguntur,
Cætera pars populi vult habitare domi.

Ionathas facit assultum in Philistæos solus cum armigero suo. 30

Castra Philistæa quæ demoliuntur Hebræa,
Dum videt in Gabaat Ionathas, capit inde trophæa
Et grauiter perimens expoliauit ea.
Fama volat, Saul & Ionathas ad prælia cincti
Diripiunt, perimunt, fortissima castra Philistin,
Vnde Philistæi congrediuntur eis.

Philistæi mouent super Israël, decem millia curruum, & sex millia equitum, & peditum non erat numerus. 40

Ter decies mille currus de gente parantur,
Bis equitum tria millia nunc ad bella vocantur,
Sicut arena maris cætera turba salit.
Israël vt didicit quia gens furibunda veniret,
Distulit exire, sataguntq; latenter abire,
Vndiq; delituit plebs fugitiua silens.
Nunc in cisternis populus latet atq; cauernis,
Vir cubat in puteis, latebras magis optat auernas,
Quam periturus erat, dum latitare queat. 50
Agmina sancta quidem quæ rex adduxerat idem
Delituisse videt, fuerant quæ fortia pridem,
Quæ pereunte fide Saul metuebat idem.
Sexcenti de plebe viri cum rege manebant,
Qui soli pro lege poli tunc arma ferebant,
Solaq; de cœlo spes refouebat eos.

In toto Israël non erat gladius, præter gladium Ionathæ & gladium Saul.

Non erat in toto gladius vel lancea regno;
Ferrarius ve faber, nec homo qui portet emendum,
Solus cum Ionatha rex gladiatus erat.
Terra Philistæi ferrum fabricabat Hebræis,
Nec licuit fabricare domi cunctis Pharisæis,
Ne genus armorum fortè daretur eis.
Vomer & ascia, sarcula, rastula, siue ligones,
Furcula, runcula, falx, sica defuit, & pugiones,
Omne genus ferri vendidit hostis eis.

Ionathas solus cum armigero suo percutit Philistæos.

Exiliens Ionathas solo comitante cliente,
Arripiens arcum famulo dum contulit ensem,
Castra Philistæa mane videre meat.
Arduus ille locus, scopulis cum rupe pependit,
Impiger ascendit properans, arcumq; tetendit,
Qua sibi procliuam prospicit arte viam.
Confortat famulum Ionathas, ne fortè timeret,
Dicit ei, gentes poterit Deus has remouere,
Desuper auxilium iam miserando feret.
Ipse Deus signum nobis hac sorte parabit,
Ecce Philistæus si nos homo fortè vocabit,
Vincere nos gentes mox Deus ipse dabit.
Ast homo si dicet; Discedite: prorsus abite,
Hac mihi parco vice, metuens discrimina vitæ,
Sic remeare licet, retrò petamus iter.
Vix manibus pedibusq; viam rapuêre supernam,
Gens vbi prospicit, hos putat exiliisse cauerna,
Voceq; tam leni dicit; Hebrææ veni.
Procedit Ionathas famuli feritate sequente,
Prosilit ingentes feriens hinc inde potenter,
Munere dante Dei nemo rebellat ei.
Ipsaq; se gladiis gens plena furore trucidat,
Ipsa sui dum cæsa ruit fit gens homicida,
Gente cadente fera terror & error erat.
Cæcus Hebræorum strepitum persensit eorum,
Quæritur hinc Ionathas, vbi sit dux magnus eorũ,
Et quia defuit hic, esse putatur ibi.
Castra Philistæi dum cæsa vident Pharisæi,
Arca Dei præfertur eis, comitantur Hebræi,
Mersaq; sanguinibus dextra natabat eis.
Saul facit edictum dicens: Hominem maledictum,
Qui capiat victum, nisi viderit vndiq; victum,
Omne Philistæum nam videt ipse Deus.
Mel fuit in petra, quod longa parauerat ætas,
Plebs tamen abstinuit, Saul rege vetante propheta,
Quippe cibum tangi regia iussa vetant.
Nescierat Ionathas, à rege cibum prohiberi,
Mellis enim modicum virga retinente comedit,
Postq; super gentes plena trophæa dedit.
Sole recumbente, Saul quærit ab omnipotente,
Si iubeat gentem perimi sub nocte sequente,
Sed responsa Dei non modulantur ei.
Rex ait; O populi quisnam maledicta mereri
Non timuit Domini? nulla valet arte tueri,
Si Ionathas fuerit, iam perimendus erit.
Dicit ei Ionathas modicum de melle comedi,
Nunquid ob hoc moriar? Pater inquit, ob hoc morie-(ris,
Consurgens populus, Non ita (dixit) erit.
Ista salus nostra, Ionatha de munere venit,
Tollamus Ionathan, Deus inde potest misereri,
Saluus erit iuuenis, qui bona tanta gerit.
Abstinuit populus, ne plus modò persequeretur,
Amodo plaga Moab, & Edon, Amonq; sequetur,
Percutiunt hostes longius atq; secus.

Præcepit Dominus Saul, vt occidat regem Amelech, & omnem gentem suam, & omnia pecora sua.

10

Post victos reges, post plurima prælia læta,
Iussa Dei veniunt regi, referente propheta,
Vade premas Amalech, & noua bella petas.
Indicat & causam quare non prælia pausant,
Temporibus Mosi quia gens Amalech fuit ausa,
Bella referre Deo, Marte peribit eo.
Venit ab Ægypto quondam populus Mosei,
Dextra Dei concessit ei terram Chananæi,
Atque Pheresæi regna parauit ei.
Rex Amalech tunc in Iosue primus fuit hostis, 20
Et cuneis tulit arma suis contraria nostris,
Vt cadat ergo reus præcipit ecce Deus.

Verba authoris.

Longaminis Domini sententia sæpe moratur,
Digna tamen meritis tandem modulata paratur,
Peccatiq; sui debita quisq; luit.
Si quis enim quærit bene vel male gesta mereri,
Spes bona nulla perit, nec enim sub iudice cœli
Vir bonus immunis nec malus vllus erit.
Longa (Deus dicit) Amalech peccata reuisi; 30
Nunc regem cum gente sua te cædere misi,
Cædite confisi prorsus & absq; nisi.
Vir, puer & mulier, pereant, animantia terræ,
Omnia quæ viuunt satagas occisa referre,
Rex regioq; sua facta maligna luant.
Iussio sancita completur ab Israëlita,
Rex Amalechita capitur pugnâ repetita,
Cæsa carent vita multa per arua sita.
Omnia cùm vicit, quæ regis erant inimici,
Saul male deliquit, quia plurima viua reliquit,
Viuus & hic Amalech carcere vinctus adest.
Quem quia non cædit, neq; iussis victor obedit, 40
Qui vincenda dedit Deus à vincente recedit,
Adfuit & Samuel, missus ab ore Dei,
Dicit ei; mandata Dei spreuisse videris,
Nec regem pecudúmve gregem saluasse vereris,
Iudicio cœli Saul maledictus eris.
Pœnituit Dominum, regem te sede creasse,
Pœnitet ex stipula minimum te glorificasse,
Te melior veniet, qui tua regna reget.
Si non peccasses, regnum tibi perpetuasses,
Nunc alium regem Dominus Deus euocat ad se,
Omnia cui tradet, tu breuitate cades.
Saul ait; Hæc pecora, quæ viua tenere videmus, 50
Sacrificanda Deo certa statione feremus,
Non ea sunt nobis viua, sed eius erunt.
Absit, ait Samuel; Dominus non dona requirit,
Quærit obediri, non muneris arte potiri,
Pectora non pecora sacrificate viri.
Non holocausta Deus, sed corda fidelia quærit,

Munere

Munere non quærit sed mente fideq; mereri,
Hæc qui dona gerit lege beatus erit.

Saul proiicitur à facie Domini, quia mandatis eius non obediuit.

Saul rogat ante Deum Samuelis voce tueri,
Ut pietate velit Deus ipse sui misereri,
Iratus Samuel, Non ita (dixit) erit.
Rex metuens, chlamydis Samuelis præripit oram,
Et satis implorat, aiens; Pro me pater ora,
Dum trahitur vestis, scinditur absq; mora.
Scissa veste sua, Samuel iratus in ipsum,
Sic ait, Hoc regnum fiet te præside scissum,
Quo scindente peris, tu quoq; scissus eris.

Samuel occidit regem Amalech, propria manu sua.

Arripiens Samuel Amalech, iubet vt moriatur,
Pinguis homo nimium rex, agat, ritè vocatur,
Quem Samuel gladio percutit ex medio.
Post actas cædes, Samuel remeauit ad ædes,
Nec Samuel regem, neq; rex vidit Samuelem,
Amodo Dauidica chronica Musa feret.
A facie Domini Saul tristis mane recedit,
Tristis ad hæc Samuel damnato principe fleuit,
Motus & inde Deus protulit ista seni;
Cur hominem quem destitui tu compatieris,
Iudiciis obstare meis factisq; videris,
Alterius regis cultor & victor eris.
Ex pueris Esai Dauid mihi tolle minorem,
Ille mihi placuit, sed ei præstemus honorem.
Vnge citò puerum, nulla sit hora moræ.

¶Chronica.

ANno ab Adam 4413, à diluuio 1255, à diuisione linguarum 1154, anno imperij regum Assyriorum Nini, 1155. apud Assyrios rege Triciade imperante; puer Dauid, pastor ouium, filius Isai Bethlehemitæ, vnctus est à Samuele in regem Israël.

Dauid pastor ouium vngitur puer in regem Israël, manu Samuelis.

Pastor erat pecudum Dauid puer ille fidelis,
Vngitur in regem Domini, manibus Samuelis,
Spiritus ipse Dei continuatur ei.
Saul erat in Gabaa, quem spiritus ille malignus,
Vexat & exagitat, grauiori verbere dignum,
Infert dæmon ei digna flagella Dei.
Quæritur a medicis, qua debeat arte mederi,
Fertur eum cithăræ modulamine posse tueri,
Hanc sibi si tulerit, quam cito mitis erit.
Dum furor ille redit, dum regia viscera lædit,
Subsidium quærit Saul rex Dauid cytharœdi,
Venit & insonuit, mitia membra dedit.
Sæpe furor regis, puero modulante, recessit,
Sæpius accessit, toties puer ægra repressit,
Sic puer & cythara cautio regis erant.

Dum furor & rabies cythara reticente citatur,
Cuspide vult puerum transfigere, sed variatur,
Transfixus paries cuspide nanq; patet.
Territus inde puer metuens à rege recedit,
Et velut antè fuit pecudis fit pastor & hœdi,
Debita subsidia cura paterna dedit.

Exercitus Philistinorum cùm Goliath stat contra Israël pugnaturus.

Israël egrediens in valle stetit Terebinthi, 10
Turba Philistæa, montana, cacumina cinxit,
Prælia iam vetera cœtus vterq; parat.
Exit à castris Goliath vir corpore fortis,
Spiritus horribilis, populiq; teterrimus hostis.
Acriter armatus circuit omne latus.

Verba authoris.

Arma viri si scire velis bello properantis,
Scire potes, mea Musa docet, quia forma gigantis,
Sex cubitos plenè dimidiumq; tenet.
Grandis erat galea capiti, velut ærea testa, 20
Æreus & clypeus, ceruicibus altior extat,
Æris ad hæc ocreæ, crura pedesq; fouent.
Ærea lorica pensat sex millia siclos,
Cuspis habet ferri sexcentos pondere siclos,
Licia voluenti grossior hasta fuit.
Arma Philistæi metuunt vehementer Hebræi,
Nec pugil in castris ex omnibus est Pharisæis,
Qui pro lege Dei Marte resistat ei.
Exit edictum regis, quicunq; Goliam
Vicerit, ille gener regis pro munere fiat,
Rexq; sibi socium sede coæquet eum.

30 Præualuit Dauid in Philistæum in funda & lapide.

Venerat ad fratres deferre cibaria Dauid,
Hæc vbi distribuit, dum regia dicta notauit,
Dumq; Philistæos ipse videret, ait;
Arma Philistæi si dextera vincet Hebræi,
Si pugilis caput abstulerim Goliath Chananæi,
Ense cadente reo vis memor esse mei?
Ille refert; Meus esto gener, sociusq; voceris,
Si poteris, sicut loqueris, si dona mereris,
Sed quia tam puer es, quomodo victor eris?
Hic ait; ô Domine, potui mactare leonem, 40
Vrsi terribilem noui superare furorem,
Cum mihi pascentem tollere vellet ouem.
Vt Deus istarum mihi conterit ora ferarum,
Ne valeant pecudum pertingere membra mearum,
Sic & eum reputat perdere posse parum.
Spiritus immundus de sordibus est oriundus,
Incircuncisus, sed ego deitatis alumnus,
Arbitror immanem vincere marte canem.
Induitur magnis Dauid regalibus armis,
Arma nocent membris gressum prohibentia paruis
Et gladius pueri pendet ineptius hum. 50
Reiicit arma puer: nam singula reddidit illis,
Collectisq; pera trinis de more lapillis,
In manibus fundam detulit arte suam.
Sic (ait) incedam, sic membra potentia cædam,
Arma viri fœda deitatis munere lædam,
In Domino dirum mortificabo virum.

Terror inest populis, neq; spes bona defuit illis,
Mirantur puerum paucis bellare lapillis,
Confidunt'q; Deum perdere velle reum.
Sic puer in baculo populis spectantibus iuit,
Mens scelerosa viri puerilia pectora vidit,
Et loquitur puero; Quid facis (inquit) ibi?
Fuste canem quæris, mea non (ait) arma vereris?
En auibus cœli super æthera proiicieris,
Esca meis canibus iam moriturus eris.
Alter ait; Confido magis superare superbum,
In Domino bellare volo, verbumq; proteruum
Criminis ingluuies vir maledicte lues.
Euolat ex funda iacientis petra rotunda,
Per medium frontis capiti confixa redundat,
Intima dum cerebri perforat, ille cadit.
Ense carens Dauid, caput amputat ense cadentis,
Morsq; suæ gentis fit tunc cuo mors morientis,
Nempe Philistæi commoriuntur ei.
Gens fugit extemplo, tutore gigante perempto,
Gaudia sunt populo pueri probitate redempto,
Rexq; socer generum lege receptat eum.
Optat eum Ionathas, socia regnare sorore,
Eius & est animo nimio connexus amore,
Gliscit eum socium semper vbique fore.

Chronica illius temporis de Vlysse, & de Diomede, & de aliis mirabilibus.

ANno illo, quo Dauid præualuit in Philistæum, Vlysses condidit in finibus Hispaniarum ciuitatem Lixabonam. Eodem tempore quædam quasi incredibilia in Græcia contigisse leguntur; videlicet socios Diomedis in aues mutatos: quæ etiam aues, ipso Diomede in Deum translato, circa templum eius, in insula Diomedea, non procul à monte Gargano situm, volitent, aquasq; ibi ministrent. Quod dictum Varro poëta (vt dicit Augustinus) in tantum probare videtur, vti eædem aues à Græcia venientes, eum tanquam ciuem suum visitent & recognoscant, aliasq; omnes aues à se tanquam alienigenas, diris morsibus omnino repellant. Quod vt facilius credatur, introducit Varro in exemplum illam famosissimam Circen, quæ socios Vlyssis mutauit in bestias: introducit etiam Arcades, qui transnatãdo stagnum, leguntur in lupum conuersi: de quibus addit, quia si ipsi humanas carnes non comedissent, post octo annos iterum in humanam formam rediissent. Asserit item Varro; quendam hominem, nomine Demutum, de sacrificio Arcadum gustasse, & propter hoc in lupum esse mutatum, decimo tamen anno in pristinam figuram esse reuersum: vnde etiam dicit Varro; deum Arcadũ esse deum Lycium nominatum. Græci enim lupum lycum vocant. Quæ omnia vtrum amore deorum suorũ confingant, an ludificatione dæmonum vera esse putentur, nõ est meæ intentionis probare. Augustinus tamen dicit, de quodam viro nomine Præstantio, à filio ipsius Præstantij se audisse, quòd venenum in caseo sumpserit; vnde in lecto quasi dormiens, multis diebus iacuerit: vbi euigilãs, caballum se factum esse, & annonã sicut caballus portasse se, retulit. Narrat & idem Augustinus, cùm esset in Italia, de quibusdam mulieribus audisse, quæ viatoribus in caseo dabant diabolica machinamenta, per quæ in iumenta conuerti videbantur: qui peractis operibus sibi tunc impositis, in humanam formam redibant, & mentem rationabilem testati sunt se interim habuisse. Item de Macario eremita scriptum inuenitur, quòd puella à maleficis in equum mutata, & ab amicis ipsi Macario præsentata, non videbatur Macario equa, sed puella: amicis verò suis omnino videbatur iumentum: vbi vir Dei, ad Deum precibus fusis, & puellam fecit omnibus apparere verè fœminam, & amicorum eius oculos à præstigiis dæmonum liberatos fecit aspicere veritatem. Vnde apparet, dæmones humanas mutare formas in bestias non posse, sed oculos hominũ suis machinationibus fascinare, ita vt aliud sit corpus, & aliud videatur. vnde Paulus ad Galatas: O insensati Galatæ, quis vos fascinauit? Nunc ad historiam Hebraicam versificè reuertamur.

Iratus Saul dixit, Mihi mille dederunt, & filio Isai decem millia.

Gente Philistæa pereunte resurgit Hebræa,
Saul vt in vrbe meat, occurrit amœna chorea,
Atque gigantea bella canebat ea.
Mille dabant regi Saul, denaq; millia Dauid,
Motus ob inuidiam rex, cantica tota notauit,
Iratusq; magis sic furiosus ait;
Mille mihi tribuunt, genero tot mille dederunt,
Non mihi, sed Dauid, laudis potiora tulerunt,
Nec sine supplicio cantica (dixit) erunt.
Laudibus oblatis, Saul odit opus probitatis,
Et parat in generum nocitura pericula gratis,
Protegit hunc Ionathas, compatiturq; satis.
Coniugis in thalamo iubet hunc rex nocte necari,
Saluat eum Michol, lectumq; iubet variari,
Sponsa viro vitam conscia saluat ita.
Lignea nam lecto cooperta iacebat imago,
Vt complexa virum tenet hunc regina virago,
Percutitur gladio lignea ficta ca o.
Fraus patet, ille fugit, timet ille paterq; minatur,
Filia iam generum sic præripuisse notatur.

Conso-

Consocio Ionathas corde fidelis erat.
In patre propositum Ionathas dum sentit iniquum,
Sæpe iuuat socium, plerunq; tuetur amicum,
Cui ferus, impatiens, intulit ista pater;
Vltrò virum rapientis filius es mulieris,
Perdere te quærit, quem semper amore tueris,
Si rex Dauid erit, gloria nostra perit.
Alter ad hæc; Peto parce pater, pax obsecro fiat,
Dum licuit nos eripuit, moriente Goliath,
Fallere nolo fidem tuáq; sequaris idem.

Dauid fugit à facie Saul in montana.

Instar erat lapidis cor regis & ira furentis,
Ille docet socium iam tela cauere potentis,
Præmonitus Dauid mane latenter abit.
Fugit ad Achimelech, vbi tunc erat arca sophiæ,
Tollit ibi gladium quem vicerat ipse Goliæ,
Presbyter hunc aluit dispofuitq; piè.
Fama refert regi, quæ presbyter ille peregit,
Colla sacerdotum nece septuaginta subegit,
Cœtus ibi cecidit, qui loca sancta regit.
In nece tantorum quos assero presbyterorum,
Abiathar solus de stirpe remansit eorum,
Filius Achimelech deseruitq; solum.
Iura sacerdotum tulit exul ab exule Dauid,
Qui montana petens iuuenes sibi consociauit,
Cum quibus exilij longa pericla trahit.
Fama dedit regi generum sub monte latere,
Cuius in excidium properat rex castra mouere,
Circiter insidias aucupis arte gerens.

Dauid abscidit oram chlamydis Saul in antro.

Tunc & ab insidiis circundatus vndiq; Dauid,
Montis ad antra redit, quò diffugiens latitauit,
Ventris ad obsequium rex ibi solus adit.
Ventréq; dum crepitat, dū ventris ad acta laborat,
Dauid ab interius chlamydis clam sustulit oram,
Nescius egreditur rex, venit ille foras.
Stans procul hinc Dauid, de montis vertice dicit,
Rex, cur persequeris vestigia semper amici,
Lædere te potui, tu quoq; parce mihi.
Vt potuit vestis tua me truncante recidi,
Sic potuit cerebrum me percutiente relidi,
Cùm tua sub gladio vita fuisset ibi.
Me quasi vermiculum tanto conamine quæris,
Et pulicem bone rex nimium vexare videris,
Iudicet hæc Dominus, cur mala tanta geris?
Rex conuersus ait: Dauid, charissime fili,
Iustior es socero, tu regno iure potiris,
Ast ego non tribui debita facta tibi.
Pœnitet erroris cessauit & ira furoris,
Te quoq; iam generum studio complector amoris,
Tu peto liuoris stigmata pelle foris.
Nunc fili promitte mihi, cùm regna tenebis,
Quod natos in pace meos dominator habebis,
Huius enim regni tu moderator eris.
Fœdere percusso, rex lætior inde recedit,
Ordine pollicitis Dauid reuerenter obedit,
Rex abit, & genero nulla nociua dedit.

Dauid ingressus nocte tentorium regis Saul, tulit inde cyphum argenteum & lanceam regis.

Noctis in obscuro Dauid socio comitante,
Ingreditur thalamum regis, nullo vigilante,
Et tamèn in regem nulla nociua refert.
Vidit aqua plena tunc pocula regis amœna,
Ipse quibus fuerat solitus rex sumere cœnam,
Hastaq; tunc lecto proxima regis erat.
Abstulit illa quidem, sed rex manet integer idem,
Dauid abhinc remeat, quo venerat ordine pridem,
Nec tamen in regem vult violare fidem.
Dauid in arce sedens, clamat, vigilesq; vocauit,
10 *Quid facitis vigiles? Ego sum, cognoscite Dauid,*
Non bene seruatis; nec vigilatis, ait.
Ante thorum regis fuimus, sed & inde redimus,
Nec tamen hunc Christum Domini læsisse velimus,
Inde cyphum tulimus, quem modò condo sinu.
Audit & iratus, ait Abner, militiæ dux,
Quis vocat infestus? quid vult? dic quæso, quis es tu?
Quis requiem regis rumpere nocte venit?
Retulit hic: Pro rege nec hic fuerat tibi cura,
Te duce, te vigili, sua vita fuit peritura,
Sed nec ego vitam perdere quæro suam.
Lancea iuncta cypho, manet hic, ego tollere nolo,
20 *Hæc puer accipiat, quia montis in arce repono,*
Iura mei Domini tollere nulla volo.

De Nabal & Abigail in deserto Carmeli.

Rusticus in patria Carmeli, nomine Nabal,
Diuitiis tunc innumeris quasi fonte natabat,
Nil tamen hospitibus cum pietate dabat.
Grande viri fœnus fuit, & vir fœnore plenus,
Pauper erat Dauid latitans & rebus egenus,
Cui specus hospitium tunc dabat atq; nemus.
Dirigit armigeros, escas sibi quærere Dauid,
30 *Rusticus armigeris alimenta petita negauit,*
Probraq; non modica turpiter orsus ait.
Dum redeunt iuuenes animi feritate timentes,
Audit eos Dauid, iratus ad hæc vehementer,
Quicquid habet Nabal igne cremare parat.
Vxor erat Nabal sapiens vultuq; decora,
Illa cibos varios, & dona parare laborat,
Pergit, & insidias præuenit absq; mora.
Munus vt armigeris solertia dat mulieris,
Ipsa viro satagit veniam placando mereri,
Ira cadit iuuenum, Dauid amicus erit.
Dum redit Abigail, mulier formosa fidelis,
40 *Ære, domo, Cerere, multisq; referta camelis,*
Febribus interiit fortè maritus ei.
Lege maritali magis hanc Deus ipse beauit,
Deniq; complacuit recipi pro coniuge Dauid,
Sponsa fit Abigail pronuba lege pari.

Dauid habitat in Sicelech, vrbe regis Achis Philistæi.

Vrbs erat in patria Sicelech, de gente Philistim,
Quam Dauid sociisq; suis rex tradidit Achis,
Dauid & Abigail tunc habitauit ibi.
50

De morte Samuelis in Rama.

Tunc moriens Samuel datur in Rama sepeliri,
Cuius & exequias populus decreuit adiri,
Planxit eum Dauid, consocijq; viri.

Saul & Ionathas & omnes fortes Israël interierunt in monte Gelboë.

Montis Gelboë cum bella gerenda venirent,
Dum properant hinc inde suas confligere vires,
Hostibus inspectis Saul nimis arma timet.
Consuluit Dominum, Dominus responsa negauit,
Fœmina pythonum pythonica fana parauit,
Suscitat & Samuel qui rediuiuus ait;
Quid me sollicitas? cur nosse futura laboras?
Ecce manus Domini, nulla tibi proficit hora,
Tu cum parte tua (rex) cadis absq; mora.
Rursus ei dicit: Domini te dextra reliquit,
Altera pars vicit, nostri perimentur amici,
Cras eritis mecum, desine, parce mihi.
Concidit exanimis rex, omni robore fractus,
Pallidus erigitur, mulieris voce retractus,
Eius & armigeri condoluêre viri.
Fœmina compatiens pueris alimenta parauit,
Et regem licet attonitum, gustare rogauit,
Dum precibus victus gustat, Eamus, ait.
Israël in campis totus quicunq; remansit,
Rege reuertente committere prælia sanxit,
Instructis cuneis cæcus in arma ruit.
Ala Philistæa citò castra repellit Hebræa,
Vincit & exsuperat, nanciscitur ipsa trophæa,
Plenaq; sanguinibus Marte retundit ea.
Interiit Ionathas, numerosaq; turba suorum,
Viribus armorum cadit omne decus populorum,
Israël interiit, deperit omne forum.
Ne rex à manibus gentilibus interimatur,
Armigero feriente suo Saul ense necatur,
Iussus enim famulus perforat ipse latus.
Mane reuertentes repetunt campestria gentes,
Inde caput Ionathæ regisq; simul referentes,
Astaroth ante Deum turba locauit eos.
Corpora cæsorum muris suspensa reponunt,
Grandis Hebræorum solertia nocte virorum
Corpora subripuit, quæ venerando colunt.

Philistæi respuunt auxilium Dauid in bello, quia suspectus est eis, in monte Gelboë.

Ductus in obsequiis regis qui dicitur Achis,
Vir Dauid, famuliq; sui super arma parati
Gentibus obsequium præbet & arma satis.
Displicuit satrapis ad prælia ducere Dauid,
Quippe Philistæum Goliath prius ipse necauit,
Vnde putant ipsum velle nocere magis.
Segregat ergo suos Dauid redeundo ministros,
Et redit in Sicelech nullo reuocante magistro,
Dum redit ipse domum, sentit in vrbe dolum.
Ex Amalechitis venientes nanq; latrones,
Expoliant Sicelech capiuntq; viros, mulieres,
Cum quibus vxores Dauid abisse dolet.
Insequitur Dauid vestigia prima ferentes,
Longius à patria videt illos nocte sedentes.
Quæ medius pratis cœna fit ampla satis.
Consuluit Dauid Dominum si vincere posset,
Vade (Deus dixit) tua dextera conteret hostes,
Iuit & obtinuit, gensq; caduca luit.
Irruit in cœnam tanquam furibunda leæna,
Intereunt hostes, stant fercula sanguine plena,
Magna fuit præda, gloria maior erat.

Armiger qui nunciauit Dauid se occidisse Saul, occiditur tanquam malefactor.

Vulnere prostrato populo vel Marte necato,
Fama refert bello Ionathan succumbere prato,
Et regem gladio iam periisse suo.
10 *Armiger interea qui Saul prius ense peremit,*
Vestibus excissis laniato corpore venit,
Certior vnde redit vir, noua certa dedit.
Sic & sic cuncti victi sunt (inquit) Hebræi,
Mortuus est Ionathas, ego regis facta peregi,
Signa tibi refero, quæso memento mei.
Porto tibi regis armillas & diadema,
Amodo cum regno fiet tibi gloria plena,
Te Deus instituit, tolle quod eius erat.
Tristis & attonitus Dauid cadit, atq; resurgens,
Ingemuit lachrymans alios deflere perurgens,
20 *Planctus erat celebris, mœror vbiq; grauis.*
Deplorant Ionathan bello cecidisse priorem,
Et plangunt pariter cecidisse viros probiores,
Regia membra dolent idolothita fore.
O mons Gelboë, montana referta cruore,
Non habeant pluuias, careant per secula rore,
Fertur adhuc sterilis terra cruenta fore.
Qui tulit armillas iuuenis, qui fert diadema,
De manibus Dauid dum munera sperat amœna,
Dona tulit mortis, deniq; dignus erat.
Dicit ei Dauid: Tu qui diadema tulisti,
In Christum Domini committere non timuisti,
30 *Officium mortis, morte sequeris, ait.*
Ictibus armigeri quantocius ille necatur,
Spesq; dati sceleris sic morte viri variatur,
Fata sui Domini nam moriendo luit.

Chronica illius temporis, de regibus & causis Troianorum.

Istis temporibus Troiam describit Homerus,
Anchisem Priamumq; simul regnare feremus,
Gestaq; tangemus, me rogat ipsa Venus.
40 *Nascitur ex Priamo Paris, & laudabilis Hector,*
De quibus annecto breuiter quàm plurima lector,
Cætera quæ remanent magnus Homerus habet.
De tribus in mundo mulieribus, vna mouetur
Quæstio, quæ specie reliquis mage pulchra putetur,
Obtinet hic Helena iudiciale decus.
Illa Menelaum legitur meruisse maritum,
Cuius auus Iason rapuit vellus redimitum,
Vnde dolus Paridis gesta rependit eis.
Velleris est causa, sed erat plus feruor amoris,
Vult Paris hinc Helenæ corrumpere iura pudoris,
Vnde simul poterunt Hector & ipse mori.
50 *Historiæ Priami, si tadia fortè reportant,*
Prælia Troiana Paridis conatibus orta,
En per versiculos insinuabo duos.

Verba authoris.

Vtitur arte Paris, Helenam rapit vnde sub armis,
Græcia Troianos denis deuicit in annis:

Vltio digna fuit, diruta Troia luit.
Græcia Troianos quæ tunc superesse putatur,
Non erat ex Danais, gens Itala nanque probatur:
Nobilis Italia Græcia maior erat,
Iudicio veri si quærimus ista fateri:
Inclyta longæui rescripta legantur Homeri,
Itala nam tellus Græcia maior erit.
Iusserat Iliades Menelaus vbique cremari,
Hinc Helenam recipit quã primus amator amauit
Lege maritali seruat, honorat, alit:
Mortuus est Priamus, Paris, & probus Hector in
Filia stat Priami Venus & Cassandra sibylla, (illa,
Viuit & Antenor, cuius & acta gero.
Exiit Æneas flammis crepitante platea
Filius Anchisis Venerisque, sibique trophæa
Virgilius melius carmine narrat ea.
Italicus legitur iam tunc regnasse Latinus,
Ipse Latinorum signauit grammata primus,
Carmentem matrem sic docuisse patet.

PARTIS SEPTIMÆ FINIS.

GOTFRIDI VITERBIENSIS CHRONICORVM PARS OCTAVA.

DAVID REGNAT in Hebron.

ANnos triginta Dauid transcenderat ætas,
Cum prius in populo potuit regnare propheta
Iussa Dei refouens, noxia cuncta vetans.
Dum iubet ipse Deus Dauid diademate fungi,
Sola tribus Iuda tenet hunc, regemque perungit,
Quem regni solio, prima recepit Hebron.
In reliquis tribubus Isboseth regia proles,
Filius occisi regis præsumit honores,
Vt pater antè solet regia iura colens.
Militiæ princeps Isboseth, dicitur Abner,
Sed Dauid regis princeps, Ioab, regit agmen,
Quisque suo regi, regia iura regit.
Hi duo primates, regalia signa regentes,
Arma premunt armis, contraria vota gerentes,
Iura petit Domino regia, quisque suo.
Piscinæ Gabaon Ioab consedit ad amnem,
Littoris alterius confinia præripit Abner,
Stant simul armati, bella patrare rati.
Abner ait: Surgant iuuenes & cuspide ludant,
Respondit Ioab: Placet, vt se vulnere trudant,
Prosiliunt iuuenes hinc & abinde decem.
Alter in alterutrum gladio lusere ministri,
Quisque pugil pugilem perimit mucrone vicissim,
Vulneribus paribus corpora cæsa cadunt.
Cœtus vterque salit, congressus vtrinque potenter,
Obtinet hic Ioab, fugit altera pars vehementer,
Quingentique viri Marte necantur ibi.
Tunc Asahel iuuenem, caprearum more velocem,
Germanum Ioab, Abner iugulauit atrocem,
Cuius & hic Ioab, frater & vltor erat.

Isboseth filius Saul, occiditur in dolo à seruis suis.

Dum puer Isboseth lecto dormire vocatur,
Fortè soporatus, furtim gladio iugulatur,
Ante pedes Dauid deposuêre caput.
Dum causam sceleris cernit per singula Dauid,
Perfidiam iuuenum digna feritate notauit,
Criminis exemplar pœna sequetur, ait.
Truncatis cunctis manibus pedibusque virorum,
In cruce suspensa stent cætera membra latronum,
Qui perimunt dominum, talia dona volunt.

Dauid tenet monarchiam in Hierusalem.

Hostibus extinctis, crescunt magnalia Dauid,
Israël applicuit, seseque reconciliauit,
Vngitur in regem, regna monarchus adit.
Annis septenis primò regnauit in Hebron,
Et triginta tribus, tenuit diademata Sion,
Quæ sibi præcipui culminis aula fuit.

Dauid percutit Philistæos in valle Pharasin.

10 *Quum iam regnaret Dauid, venêre Philistim,*
Rexque reos percussit eos in valle Pharasim,
Rursus dum veniunt, rursus in arma cadunt.

Dauid deducit arcam Domini.

In terra Gabaath Domini consederat arca,
Vt populus deducat eam, rex ipse coarctat,
Hanc in Hierusalem quippe referre placet.
Organa cum cytharis & tympana cum cytharœdis,
Vt resonent Domino gestantur in agmine plebis,
Regia persona, tympana læta sonat.
20 *In curru posuêre nouo solenniter arcam,*
Et iuga, iuncta bubus noua sunt ex ordine parta,
Cantus erat celebris gaudia magna nimis.
Pressit turba bouem, bos calcitrat, & mouet arcam,
Oza manu tenuit, metuens, ne decidat arca,
Quam quia sustinuit concitò morte luit.
Ante boues, Oza legitur iacuisse necatus,
Inde vir interiit, quo credidit esse beatus,
Fit timor in populo, sic pereunte viro.
Rex mortem metuit fugiens, arcamque relinquit.
Tangere quis poterit, vel eam quis deferet, inquit,
Si mihi non liceat, deferat alter eam.
30 *Seruat eam vir, dictus Obet, pro tempore clausam,*
Arca Dei dum clausa domi, sanctissima pausat,
Ipsius hospes Obet prospera semper habet.
Dum locuples foret hospes Obet, plenusque bonorum,
Ordine rex considerat hæc, cœtusque suorum,
Et studet in propriam sacra referre domum.
Dum vestitus Ephod, arcam deducit in vrbem,
*Saltat, & * in itinere cantabant vndique turma,*
Spernit eum Michol, cur tenuisset Ephod.
Arguit illa virum, dicens: Quæ gloria regi,

Si secus ancillas, se discoopertus adegit?
Turpiter in populo regia membra regit.
Rex ait: Ante Deum saltare decet Pharisæum,
Ipse Philistæum superat, confortat Hebræum,
Iudaicum regnum qui dedit esse meum.
More tui patris, quia nolo superbus haberi,
A Domino potui sublimia dona mereri,
Mitis ego, placui, vita superba perit.

Hæc sunt regna quæ subiugauit Dauid.

Climata quæsita, rex obtinet Israëlita,
Gens licet inuita sibi subiicitur Moabita,
Terra sibi Syriæ, subdita seruit itá.
Omne Philistæum regnum reueretur Hebræum,
Seruit & Æthæum, Iebusæum, seruit Heuæum,
Seruit Amorrhæum, placat, honorat eum,
Vndiq; iam regnum regit & dilatat amœnum,
Sabba, tributarium tribuit per tempora frænum,
Seruit rex Adazer, aurea fræna ferens.
Rex in Idumea, Dauid tulit ampla trophæa,
Subdita fit patria quæ prima fuit Chananæa,
Terra Gomorrhæi subdita seruit ei.

Absalon inuadit regnum patris sui Dauid.

Gentibus & populis gentilibus exsuperatis,
Rebus Hebræorum per climata pace locatis,
Lis oritur gratis commemoranda satis.
Nam conspiratis populis, ad iniqua paratis,
Filius Absalon, rapuit diademata patris,
Rex pius eiicitur, rebus & vrbe datis.
Tollitur inuito regnum, confertur iniquo,
Egreditur profugus, Dauid Iordane petito,
Optima pars populi, pulsa remansit ei.
Copia multorum cum rege stetit seniorum,
Ordine bellorum, cunei rimantur eorum,
Congregat Absalon arma per omne solum.
Stans patris ac nati cunei pro parte locati,
Pugna fit in medio, fugit hinc manus impia nati,
Milleq; viceties, corpora cæsa iacent.
Digna flagella Deus puero pro fraude rependit,
Absalon hinc profugus, quercu retinente pependit,
Nexus erat ramo tunc, quasi piscis hamo.
Quercus enim flauis fuerat connexa capillis,
Mulaq; dum transit, persona pependit in illis,
Solus erat iuuenis, nam periêre sui.
Vidit eum Ioab princeps, feritate notatus,
Irruit in iuuenem, nimioq; furore citatus,
Cuspide formosum perforat ipse latus.
Dixerat antè pater, natum non velle necari,
Vnde timent equites pueri de morte grauari,
Est latitans hodie quisq; timore pari.
Morte reuelata, planxit rex horrida fata,
Gaudia sunt aliis, sibi mens mœrore grauata,
Arguit hunc Ioab dux, ratione rata.
Non decet ô Domine, regem super hoste dolere,
Nec decet hunc flere, qui te studuit remouere,
Gaudia non gemitum curia nostra feret.
Surgit ab obscuro qua sederat antè latenter,
Et sedet in porta, regali more decenter,
Et loquitur populo mens rediuiua suo.
Pars inimica satis timuit, rebus variatis,
Et quasi rupta ratis vel præda parata piratis,
Subiicitur gratis rebus & vrbe datis.
Subditur Achitophel, qui mouerat vndiq; lites,
Qui fuerant hostes, fiunt per climata mites,
Pergat vt ad propria gaudia, cuiq; licet.
Regia pars voluit quandoq; mali reminisci,
Rex nullos punire malos, hoc tempore gliscit,
Vltio nulla fuit, crimina nemo luit.

Esbinenob gigas occiditur in bello à Dauid.

Regna quieta tenet Dauid, pro parte marina,
Signa Philistina, renouant certamina prima, 10
Cum quibus Esbinenob vir fuit ille gigas.
Hasta fuit mira, quam miro corpore vibrat,
Cuius habet ferrum ter denas pondere libras,
Irruit in Dauid, sed prius ipse cadit.
Abisai frater Ioab, percussit eundem,
Qui reliquos hostes nimia feritate retundens,
Præsidio regis, regia signa regit.
Tunc metuens populus, ne perdat in agmine regem,
Constituere nouam super omnia prælia legem,
Amodo quod regem bella subire negent.
Nanq; lucerna sui regni rex est hodierna,
Quem populi seruare volunt virtute superna, 20
Ne dum bella parat, vulnere fortè cadat.
Altera pugna fuit super agmina facta Philistim,
Vir percussit eos, genitus de stirpe Bathaim,
Non erat hic Dauid, gens inimica cadit.
Tertia pugna datur qua Marte gigas iugulatur,
Litia voluente cui grossior hasta dabatur,
Nomine Polymitus, perdidit ense caput.
In quarta pugna victoria nostra redundat,
Omnia pessundat Ionathas in sanguinis vnda.
Germani Dauid filius, istud agit.
Insonuit tunc Psalterium moderamine Dauid,
Diligo te Domine, virtus mea. tunc modulauit, 30
Et reliquos psalmos glorificanter ait.

Sunamitis datur Dauid in subsidium senectutis suæ.

Rege senescente iam frigida corporis ætas,
Viscera debilitat, raucedine pectora fœdat,
Et iuuenum curas fracta senecta vetat.
Aulitij regis famuli dixêre; Venite,
Subsidio vitæ fit Abisac ei Sunamites,
Sic dominum regem se recreare libet. 40
Nam senium refouere potest speciosa puella,
Illa calore suo si membra senilia seruat,
Proficiet vita: nam renouatur ita.
Arte puellari, dum rex studuit recreari,
Natus Adonias satagit rex antè leuari,
Et noua continuò scandala magna parit.
Filius assensu patris regnare putatur,
Curia primatum seducta, fauere vocatur,
Causa citò Dauid displicuisse datur.
Fraude reuelata fuerat iam cœna parata,
Mox abit ingrata pars regia, fraude notata,
Delituit subitò cœna timore suo. 50
Erigitur Salomon, de coniuge natus Vriæ,
Quem Deus edocuit sublimia philosophiæ,
Hunc recipit regem regius ordo piè.
Regia de more dum mula vehit Salomonem,
Rex, duce præcone, tulit ornamenta coronæ,
Cessit Adonias, occuluitq; dolens.

Sub-

Subditur altari, metuens à fratre necari,
Voce salutari dat frater eum reuocari,
Viuat Adonias, nil vereatur, ait.

De morte & sepultura Dauid in Bethlehem.

Annis tricenis, bis ductis & duodenis,
Commemoranda senis Dauid, lux vltima venit,
Rursus Adoniæ culpa legenda redit.
Poscit Adonias, pro coniuge nunc Sunamiten,
Iratus Salomon, negat eius parcere vitæ,
Renuit & patris stupra puella pati.

Æneas intrat Italiam cum Ascanio filio suo.

Nunc venit Æneas Troiana pericula passus,
Climata Didonis pertransit, in æquora lapsus,
Naufragus Italiæ littora prima tenet.
Dum petit Italiam celeri vectante galea,
Victor apud Latium legitur captasse trophæa,
Qua Tiberis fluuius, rura marina meat.
Ipse gener Priami, propria de coniuge natum,
Duxerat Ascanium, patria virtute probatum,
Cui genitrix Creusa, filia regis erat.
Pulsus vterq; foras, Latij consedit in ora,
Dum simul explorant, quæ rura forent meliora,
Ad regem Latij concita fama volat.
Rex ait, Iliades quid agunt statione Quirites?
Cur veniunt? si bella volunt? si quærere lites?
Quo modo per campos regia signa nitent.
Vrbe Prenestina fuerat tunc regia prima,
Qua sibi contigua fauet optima terra Latina,
Regali sede rex & amata sedet.
Filius atq; pater, tunc castra Latina videntes,
Ad regem veniunt, sublimia dona ferentes,
Qualia sunt dona, littera nostra sonat.
Magna fuit Priami quondam Troiana corona,
Quam pater Æneas regi pro munere donat,
Quum data dona sonant, laudibus aula tonat.
Gaudet in aduentu regum, rex ipse Latinus,
Fit pater Ascanij charissimus ordine primus,
Seruit ei Latij totus vbiq; sinus.
Virgo venusta nimis stat nata Lauinia regis,
Dum videt Iliades, speciem placanter adegit,
Gaudia dans oculis, vulnus amore vehit.
Visa nimis placuit forma rutilante puella,
Cuius amor faciet Latio consurgere bella,
Atq; duellares Marte ferire pares.
Hanc pater Ascanij petit, & pro coniuge gliscit,
Rex vbi præmissis precibus commercia discit,
Annuit & latè, dicta relata placent.
Mater ab opposito loquitur clam rege petito,
Non valet vna duos mea filia ferre maritos,
Nec decet inuito, iuxta negare citò.
Regi Tuscorum quam desponsasse videmur,
Tradere Troiano, videas quo iure valemus?
Nec ratio patitur, nec iubet ipse Deus.
Ergo maritatam noli, bis tradere natam,
Solui coniugia nunquam patiare sacrata,
Filia nostra data, stet datione rata.
Certè quod est, iuuenis probus & pulcherrimus ille,
Estq; modis mille gladio præ maior Achille,
Æneas senior stat probitate minor.
Mater vt Iliades sic destituisse laborat,
Rex pater euacuat quicquid regina perorat,
Ira mouet regem, dixit & absque mora:
Fœmina vult iuuenem thalamo, spernitq; senilem,
Spernitur a Venere quem gloria monstrat herilem,
Omne putat vile cui genitale silet.
Opto mihi generum, qui stirpe refulget auorum,
Cui dedit Italicum regnum, censura deorum,
Det sibi virgineum filia nostra thorum.
Ecce deæ Veneri, data sunt responsa deorum,
Sorte futurorum, quia fiet mundus eorum,
His dedit Italicum Iupiter ipse solum.
Nam deus ipse deæ Veneri dixisse putatur,
10 *Troianæ soboli, quod & Itala terra paratur,*
Cui video regnum sic fine, fine datum.
Matre dolente satis, tunc virgo Lauinia planxit,
Quæstio deseritur, res imperfecta remansit,
In dubium venit, quis modò sponsus erit.

Æneas occidit Turnum regem Tuscorum sponsum Lauiniæ: & tollit vxorem.

Tuscorum regis fuit vrbs Saturnia Turni,
Quam fundasse prius legitur fortuna Saturni,
Sponsa fuit Latij filia regis ei.
20 *Fama refert Latium Troiana classe petitum,*
Indicat & sponsam Turni, variare maritum,
Enseq; congreditur sponsus vterq; citus.
Marte duellari manus hunc Troiana negauit,
Sponsam præripuit, regnum sibi conciliauit,
Sic socero generum sors variata parit.
Ense sibi socerum, regem facit esse Latinum,
Vnde Tiburtinum castrum tenet atq; Lauinum,
Virgo dolet Turnum succubuisse virum.
Summa dolor tangit, regina Lauinia plangit,
Victor ad hæc pangit, dominamq; satis pater angit,
Vt citò victoris sit socianda thoris.
30 *Sic licet inuisum recipit regina maritum,*
Qui sibi quæsitum regnum conformat amicum,
Hanc tenet ascitus, gaudet honore citus.
Ex hac stirpe boni nascuntur in orbe coloni,
Qui caput imperij fiunt, mundiq; patroni,
Regnant iure fori, munere dante poli.
Cùm moritur Turnus subito post bella patrata,
Se, regina dolens, laqueo suspendit Amata,
Cum foret Æneæ filia sponsa data.

¶ De templo Salomonis.

40 ANno ab Adam 4443, à diluuio, 1285, à diuisione linguarum, 1184. Anno imperij Assyriorum 1085. Regnante apud Assyrios adhuc rege Triciade: Salomō filius Dauid, regnauit in Israël. Templū autem Salomonis constructum est, regnāte apud Assyrios rege Eupale. Regnante in Italia Posthumo Syluio, filio Æneę ex Lauinia. Cuius temporib. Alba ciuitas in Latio est ædificata, ab Ascanio filio Æneæ nato ex Creusa filia Priami, apud Troiam.

50 Iudicium Salomonis inter duas meretrices de infante.

Istis temporibus Salomoni quæstio venit,
Quid sibi causa velit, si clam mulier mulieri,
Subripit infantem? quid rationis erit?
Vnus erat viuus puer, alter nocte necatus,

Vna petit viuum, petit altera quod moriatur,
Cognita sic, puerum mater habere datur.
Cùm foret in Gabaon Salomonis victima facta,
Non petit à Domino fieri sibi regna subacta,
Imò quod ipse Dei iura reuelet ei.
Nocte quiescenti dicit Dominus Salomoni,
Quid petis? ille refert, Peto iudicium rationis,
Quo valeam populis condere iura fori.
Rex neq; diuitias petiit, neq; tempora multa,
Aut inimicorum fieri pro crimine mulctam,
Sed petit vt docilis mens tribuatur ei.
Vox ait è cœlis, Habeas quæ munera quæris,
Iusta quidem quæris, sed adhuc maiora mereris,
Pacificus, sapiens, diues amandus eris.

Salomon regnat, & templum Domino ædificat.

Templa parans Domino Salomon superaddidit aurum,
Regibus euictis, superat certamine Maurũ,
Paxq; datur populis vndiq; plena suis.
Lignaq; cedrina templo dedit, atq; cethina,
Philosophos superat regis sapientia mira,
Plurima dæmonia carminis arte ligat.
Pòst malè peccauit, pòst idola fana patrauit,
Astaroth & Baalim, aliosq; deos peramauit.
Quos & adorauit, proh dolor, inde cadit.

De Roboam filio Salomonis rege Israël.

ANno ab Adam 4483, à diluuio 1325. Anno imperij Assyriorum 1185. Regnante apud Assyrios rege Triciade, diuisum est regnum Israël. Regnante Roboam filio Salomonis, super tribum Iuda, & Beniamin: Ieroboam verò econtra, regnante super alias decem tribus Israël, in Samaria. Extunc autem reges Israël à Domino cœperunt alienari in Samaria & in Hierusalem, & (vt breuiter dicã) omnes reges peccauerunt, à Dauid vsq; ad transmigrationẽ Babylonis, præter Ezechiam & Iosiam: fuerunt tamen inter eos prophetæ, vt Elias & Elisæus & alij Deo dilecti. In tantum autem reges & populi Israël peccauerunt: quod proiecti à facie Domini, omnes sunt in captiuitatẽ exiliumq; deducti. Primùm Israël de Samaria, & postea Iudas de Hierusalem.

Regnum Israël diuiditur inter Roboam & Ieroboam seruum eius.

Pacificum pòst diuiditur regnum Salomonis,
Ieroboam contra Roboam partem regionis
Diripit, & turbant omnia mille modis.
Filius & seruus parili rixantur honore,
Filius in Iuda tulit ornamenta coronæ,
In reliquis tribubus sustulit alter opem.
Diuitias numerare suas & opes & honores,
Seu pacem cui nosse placet, legat in Salomone,
Scribere de reliquis amodo Musa monet.

Hîc incipit historia Romana.

Hactenus historica series, præcessit Hebræa,
Amodo præcedant titulis, Romana chorea,
Deniq; Iudaica iure sequuntur ea.
Nec veteris Testamenti referenda relinquam,
Gesta coæquæua recolens communiter, inquam,
Ponoq; posterius quod patet esse prius.
Nec mirum si posterius ponantur Hebræa,
Imperium quia Romanum tulit inde trophæa,
10 *Viribus & gladiis suppeditauit ea.*
Si Latij reges, numero cupis ipse tenere,
Nomina catalogo, potes hîc distincta videre,
Ordine quo veteres chronica nostra ferent.
Pagina nostra sonat, quo nascitur ordine Roma,
Quæ tulit imperij Cæsar probitate coronam,
Carolus & reliqui Romula gesta tonant.
Linea Troiana patet hîc satis & Ioniana,
Regnaq; Romana satis hîc sunt carmine clara,
Amodo de Latio fistula nostra canat.

20 Æneas moritur, filius eius Ascanius succedit ei in Latio.

Monte Prænestino Troiana potentia primo,
Imperat in Latio, socero consorte Latino,
Nanq; solum Latij tunc tenuêre simul.
Coniuge prægnante, venerunt fata mariti,
Tunc pater Ascanio nato, sua regna reliquit,
Quæ sibi deuicit Marte, calore, siti.
Parturit in sylua, regina Lauinia natum,
Posthumus est infans, & Syluius inde vocatus,
Nam patris humati, natus in orbe fuit.
Suscipit Ascanius fratrem, syluis oriundum,
Officioq; patris tenerè nutriuit alumnum,
30 *Quem legitur natis plus adamasse suis.*
Ascanius primus, vrbem sibi condidit Albam,
Qua modo iura patris, regina Lauinia saluat,
Quæ reliqui reges regia iura regent.
Progeniti reges ex ipso semine nati,
Sunt Albanenses hac posteritate vocati,
Hi quoq; Romana mœnia prima parant.
Ascanius genuit Iulum, primum Iuliorum,
Quo patre, summorũ datur esse propago virorum,
Cæsar enim Iulius detulit inde thorum.
Noluit Ascanius Iulium sua regna tenere,
40 *Sed magis instituit quòd Posthumus illa foueret,*
Germano potius regia iura ferens.
Ascanius rex Albanus, cùm ter duodenis
Annis regna regit, fratri sua gloria venit,
Mater ei Latij iura paterna dedit.

De Sardanapalo vltimo rege Assyriorum, qui primam culcitram fecit.

ANno ab Adam 5044 discursis: à diluuio, 1273: à diuisione linguarum,
50 1172. Anno imperij Nini regis Assyriorũ 1236, à regno autẽ Beli, patris eius 1305, & ab instauratione Babylonis sub regina Semiramide, 1254. Regnauit apud Assyrios, Sardanapalus, nouissimus, scilicet tricesimussextus Rex Assyriorum, homo es-

effœminatus & vilissimus, qui cũ mulieribus semper inclusus, filare, texere & culcitras atq; puluinaria plumis implere, propriis suis manibus omnino delectabatur. Ipse enim prima puluinaria dicitur inuenisse, & à scorto meretricum non discessisse: qui dum inter fœminas residens filaret, & à præfecto suo Barbato nomine, Medorum principe, sic inuentus fuisset, concitatum est aduersus eum eius imperium, quia regem effœminatum se pati nõ posse, fatebatur. Quibus ille respondit dicens: Non habebitis de me triumphum. hoc dicto, sese in magnum ignem proiecit, vbi extinctus est. Ab eo tempore, illud potentissimum imperium est à Medis deuictum, & subiugatũ. Sicut deinceps, per tempora singulorum regum Hebræorum & Persarum, siue Medorum dicemus.

Denominatio omnium regum Assyriorum, & finis eorum.

CONsiderandum est, quòd eo tempore quo regnum Assyriorum debilitari, & quasi mori incepit, regnum Romanorũ ab Alba vrbe per successores Æneæ vsque ad Romulum cœpit oriri, & ab vrbe condita nasci. Nomina autem regum omnium Assyriorũ sunt ista: Belus, Ninus, Semiramis, Zammeis, qui etiam dicitur Ninias, id est filius Nini & Semiramis. Arius, Alarius, Xerxes, qui & Baleus, Armamites, Belocus, Baleius, Althadas, Mamirtus, Mathaleus, Salmanasar, Sennacherib, Sperus, Mamilus, Sparetus, Alcathades, Aminthes, Bellepares, Lamprides, Sophares, Lampares, Paminas, Sophar, Mitreus, Tautas, Teutheus, Oueus, Derciles, Eupales, Laostenes, Piriciades, Osfraticus, Osfrathenes, Vacrazenes, Tonoscon, Coloros, qui & Sardanapalus, hęc tẽpora erant, veniente Ænea in Italiam, & veniẽte Antenore cum Priamo iuniore in Pannoniam, & inde in Germaniam, de quibus in hoc loco versificè dicemus.

De Priamo iuniore & de Antenore, qui postea vocati sunt Sicambri, & postea Germani, & deinde Franci.

Italicis dominis positis quos gignit Æneas,
De Priamo iuuene, canat inclyta nostra chorea,
Annue musa mea, surge canamus ea.
In duo diuidimus Troiano semine prolem,
Vna per Italiam sumpsit diademata Romæ,
Altera Teutonica regna beata fouet.
Prole sub Ænea, veniunt reges memorati,
Nunc decet vt Priami iuuenis, stent ordine nati,
Clara sit his titulis tota propago satis.
Amodo Teutonica sublimia gesta notabo,
Ad Priamum venio, de quo generosa propago,
Carolus est genitus, cuius & acta dabo.
A Priamo Priamus iuuenis pariente sorore,
Prole nepos oritur, patruo recolendus honore,
Cuius & historiam promere Musa volet.
Antenor potuit mediis elapsus Achiuis,
Illyricos penetrare sinus, acies iuuenilis,
Insequitur Priami, tunc dominantis ibi. 10
Ducta per Illyricum vexit ratis alta leones,
Migrat in Vngariam, quæ fertilis obtulit omnem,
Terra satis placuit, gaudia multa mouent.
Arte parant vrbem simulantem mœnia Troiæ,
Quæ male vicinos post ad seruilia coget,
Sic vt eos reges terra subacta roget.
Vrbs ornata viris, noua dicta Sicambria, creuit,
Multiplicata nimis Troiana potentia sæuit,
Percutit & lædit, sæpe cruenta redit.
Cùm foret innumeris vrbs illa referta patronis,
Iam parat vt reprimat Germanica regna colonis,
20 *Igne, fame, gladiis, innumerisq; dolis.*

De Hebræis & regibus eorum, tam in Samaria quàm in Hierusalem.

Chronica, Musa mea nunc vltima ponit Hebræa,
Cuncta coæqueua breuiter distinguo trophæa,
Cætera qui cupiat, biblia narret ea.
Defuncto Roboam, in Iuda regnat Abias,
Regnat ab opposito Bahasam, rex Israëlita,
Semper in alterutrum prælia dira micant.
Tunc erat in Syria Benadab, rex ille Damasci,
Cum quo rex Iuda, sua fœdera contulit Asa,
30 *Sed post hunc Asam, filius est Iosaphat.*

De rege Albanorum Posthumo filio Æneæ, ex Lauinia filia Latini regis.

Regna paterna tenens, fit Posthumus vnicus hæres,
Syluius à sylua meruit cognomen habere,
Quod reliqui reges posteritate ferent.

Concordantia temporum, regum Assyriorum & Hebræorum.

40 NOta quòd postquàm regnum Assyriorum à Medis est subiugatum, tempora regum Medorum, cum temporibus regum Hebræorum ita concurrunt, sicut hic supputamus.

Primus rex Medorum super Assyrios, Arbatas nomine, regnat annis 28. Regnãte in Iudæa Ozia, & in Israël regnãte Sela. Post Arbatum, apud Assyrios & Medos, regnat rex Sosarmus. Regnant in Iudæa Achas, & in Israël regnante Phace.

50 Tunc orta est prima Olympias, & nominata est apud Elidem vrbem Græciæ. Tunc enim de quinto in quintum annum ludus in agone fiebat, quem vocabant Olympiadem, id est quinquennalem. Per

Olympiadem enim intelligitur quinquẽnium. Lustrum etiam, quinquennium significat. Post Sosarinum, regnat Madidus super Medos & Assyrios, regnante in Iuda Achaz, & in Israël Osea.

Post Madidum regnat Cardices super Medos & Assyrios, regnante in Iuda, Ezechia: ducto iam Israël in captiuitatẽ Assyriorum per Salmanassar. Post hunc Cardicẽ, Dioces regnat apud Medos, regnante in Iudæa Manasse. Post Diocem, regnat Phrahortes, annis 22. Iste regnum Medorum multis bellis cruentauit, regnante Iosia piissimo rege in Iuda. Postea super Medos regnat Diocles. Post quem regnat super Medos & Assyrios, Astyages. Qui crudelis & inhumanus, cuidam principi suo Harpago vnicũ filium occidit, patriq; suo Harpago in mensa comedendũ apposuit. Ostensisq; cum capite ipsius filij & manibus, Harpago crudeliter improperauit, q̃ filium suum proprium comedisset. Huius Astyagis regis filię filius erat Cyrus rex Persarum, qui ipsi Astyagi auo suo bellum indixit. Auus autẽ eius Astyages, immemor sceleris suprà memorati, Harpagum illũ, cuius filium patri dederat in cibum, præfecit toti exercitui suo. Qui statim se, & totũ exercitum, in obsequium Cyri regis Persarum cõmisit, & simul cum Cyro Astyagi rebellauit. Astyages autem alium exercitum apud Medos collegit, belloq; cõserto, Persæ fugere cœperunt. Tunc vxores Persarum & matres, fugientibus Persis, fortiter insultantes, pudenda muliebria detecta eis ostendunt, clamantes & dicentes: Huc vnde existis nascentes, nunquid vultis iterum introire, ô Persæ? His dictis pudore compulsi, Persæ in prælium reuertuntur, & adepti plenum triumphum, regem Astyagem capiunt. Cyrus autem auũ suum Astyagem captum Hircanis præfecit. Et sic Medorum imperium tũc finem habuit, quod per annos 258 legitur perdurasse. Tunc tota monarchia peruenit ad Persas. Hæc iuxta Orosium diximus. Iste est Cyrus nepos illius Darij, qui regnum Babyloniorum destruxit, & regem eorum Balthasar interfecit, sicut legimus in Daniele. Vnde secundum alios historiographos, Cyrus regnum Medorum in bello obtinuit, sed iure hęreditatis, post mortem scilicet aui sui Astyagis, & post mortẽ Darij filij Astyagis, auũculi ipsius Cyri. Sic enim legimus in Daniele: Rex Astyages apposi-tus est ad patres suos & filius eius Darius, & regnauit Cyrus nepos eius ꝓ eo. Sed opponitur nobis iterum per Danielem, quòd Darius ille qui occidit Balthasar, non filius Astyagis, sed filius Assueri esse narratur. Potuit autem esse, quòd binominis fuit. Vnde Iosephus in libr. suo decimo, sic ait, Darius filius Astyagis, Babyloniæ principatum destruxit cum Cyro nepote suo.

Origo regis Nabuchodonosor.

QVidam quęrũt, cuius filius fuerit Nabuchodonosor rex Babylonis? Respondemus, quia neque de regibus Assyriorum, neque de regibus Medorum, ortus est: sed de Chaldęis extraordinarius rex fuit, natus ex incerto coitu, ex quadam regię propaginis fœmina, qui statim vt natus fuit, est in syluam proiectus, & à quodam homine leproso, ibi tunc transeunte inuẽtus, & deportatus, & educatus, & suo nomine nominatus, scilicet à bubone, capra, & lepra. Bubo enim, supra infantẽ stabat: capra eum lactabat, leprosus eum deportabat. Vnde in lingua Armena & Chaldæa, tria hæc nomina in vno nomine Nabuchodonosor continẽtur. Nabuc enim, id est bubo: Chodir, capra: Nosor, lepra. Hic nanque tria componunt vnũ nomen, Nabuchodonosor: quæ omnia, in tractatu trãsmigrationis Babyloniæ, plenius dicta, versificè cõtinẽtur, vbi de ipso Nabuchodonosor historiam plenius assignamus.

Denominatio omnium regum Iudæorum, & finis imperij eorum.

NOmina autem omnium Regũ Medorũ, hęc sunt: Arbanus, Sosarmus, Madidus, Chardices, Dioces, Phraortes, Diocles, Astyages, Darius, Cyrus. A Cyro antea Persæ habuerunt imperium. Vnde extunc non Medorum, sed Persarum imperatores principaliter supputantur, vsque ad Alexandrum Magnum. Post quem Ptolemæi imperauerunt in Ægypto. Quibus postmodum subiugati, imperauerunt Antiochiæ reges. Post quos, totum orbem obtinuerunt Romani. Nunc ad Hebraicã historiam reuertamur, & reges Hebræos cum regibus Albanorum contemporaliter, versificè conferamus. Eliam etiam & Elisæum & alios Prophetas interferemus. Cætera versus habent.

De Madab rege Samariæ.

Nunc Madab regnat super Israël, & male peccat,

Idola nam reficit, fit ei cum dæmone secta,
Sæpius ante Baal thura nephanda parat.

De Ænea Syluio rege Albanorum contemporaneo.

Syluius Æneas Albano surgit honore,
Regna paterna tenens digno regit illa fauore,
Albanos muros amplificare volens.

De rege Iuda, nomine Bahasa contemporaneo.

Rex Iudæ Bahasa, non est in lege fidelis,
Interimens Madab super eius sanguine sæuit,
Omnia quæ sua sunt interimenda dedit.

De Latino Syluio rege Romanorum contemporaneo.

Prosilit in regnum nunc Syluius ille Latinus,
Militis officio præ maior, & agmine primus,
Obtinet & Latij rure mariq; sinum.

De Hela rege Israël, quem occidit seruus eius Zambri.

Nunc moritur Bahasa rex Israël, vnde leuatur
Filius ipsius Hela, de more vocatus,
Seruus ei Zambri sustulit ense caput.
Regnabat Zambri seruus Domino iugulato,
Ira mouet populum pro crimine morte patrato,
Aduersus Zambri, rex nouus alter erit.

Amri rex Israël occidit Zambri.

Rex nouus est Amri, cuius feritate necatur,
Traditor, & corpus aula pereunte crematur,
Israël hunc Amri, quærit habere caput.
Peccat rex Amri, Domini iussis alienus,
Nam fuit idolatra, phano libamine plenus,
Lucus ei domus est, ad male facta nemus.

De Alba Syluio rege Albanorum contemporaneo.

Syluius Alba venit, cui regni copia cedit.
Tempore quo Samnis, vrbs condita Samne recedit,
Samnia post, Romæ prælia multa dedit.

De Achab rege Israël, & de Elia propheta contemporaneo.

Mortuus est Amri, sed Achab rex Israël eius
Filius, ante Baal peccauit in idola peius,
Et reficit Iericho nunc inhibente Deo.
Nunc & Elias est, summus per secula vates,
Qui iubet vt pluuiæ, cessent per tempora latè,
Dum cessant pluuiæ, fit metuenda fames.
Rex iratus Achab, vatem iugulare minatur,
Vir fugit vlterius, cœlesti voce vocatus,
Cui cibus est, coruo sæpe ferente, datus.

Orauit Elias, & non pluit annis tribus & mẽsibus sex: ipse autem iacebat in petra, & pascebat eum coruus.

Dum latet in petra Domino mandante Propheta,
Pascit eum coruus, sed aquam dat subdita petra,
Sic & aquas alibi prorsus adesse vetat.

Post annos tres, & menses sex venit Elias,
Et facit vt pluuiæ populis per climata fiant,
Nam mala corrigere, rex properanter hiat.
Idola per patriam, seu templa prophana cremantur,
Atq; sacerdotes, in eorum parte necantur,
Quos vbi rex cedit, gratia summa redit.

De Ægypto Syluio rege Albanorum contemporaneo.

Syluius Ægyptus regnum suscepit idipsum,
10 *Condita nunc legitur vrbs regia magna Corinthus,*
Nunc Albanorum fulget in orbe forum.
Pascitur Elias nunc, per carecta Sidonis,
Suscitet vt puerum, fert fœmina plena doloris.
Quem viduæ viuum reddidit ipse foris.
Nunc sub iunipero, cibus est pro vate paratus,
Quadragies reuoluta dies, quem ferre notatur,
Vnde propheta Dei viuere posse datur.

De Capi Syluio rege Albanorum contemporaneo.

20 *Itala regna tenet Latij Capi Syluius hæres,*
Castraq; per patriam sublimia fertur habere,
Marsia subiicitur, digna tributa ferens.

Elias vngit Iehu in regem Israël, & vngit Eliseum in prophetam.

Transit Elias nunc Domino mandante Damascũ,
Vngat apud Syrios Azael, quo ritè peracto,
Vngat & in populum, quem vocat ipse Iehu.
Vngat Elisæum vatem, verè Pharisæum,
Cuius & obsequiis, regnum tueatur Hebræum,
30 *Et doceat populum semper amare Deum.*

Achab rex Samariæ triumphat super triginta reges, qui obsederunt eum.

Nunc & Achab rex Samariæ, certamine victus,
Clausus Samariæ muris, claususq; relictus,
Terdenos reges obsidione timet.
Hos omnes deuicit Achab, rex Israëlita,
Rex Syriæ Benadab fugit à statione petita,
Et reliqui reges exsuperantur ita.
Rursus Achab contra Syrios & castra Syrorum,
40 *Millia centena gladio deleuit eorum,*
Bis decies mille tunc rediêre domum.
Qui rediêre domum, subitò cuncti perierunt,
Vrbis enim muri super illos tunc ceciderunt,
Sed regem Benadab vix abiisse ferunt.
Tunc metuens Benadab, legitur latuisse cubili,
Vnde rogatur Achab, loculo nunc parcere vili,
Quo latuit Benadab, ne perimatur ibi.
Victor Achab, parcens victor, dum possidet arcem,
Iam regem Benadab sub fœdere fortius arcet,
Sic datur ambobus pace redire domum.

50 De Carpenate rege Albanorum contemporaneo.

Nunc Carpenates patria regnabat in illa,
Magna Tiburtina fuerat tunc, nata sibylla,
Regnat Ochozias quem generauit Achab.

De Ochozia rege Israël contemporaneo.

Tunc nec Ochozias à criminis arce quieuit.
Ipse Deum spreuit: nam thura deis adoleuit,
Tunc & Eliæ, sic nuncius (inquit) ei.
Tu quia peccasti (dicit Deus) en morieris,
Et veniam vitæ nulla ratione mereris,
Rex timet, & subitò verba remandat ei.
Missus ad excelsa quò vates sederat antè,
Dum properat princeps regis, turba comitante,
Intonuit vati verba superba satis.
Serue Dei, citò surge veni, rex te vocat, inquit,
Ille refert, Si sum Domini, vos deuoret ignis,
Dixit, & igne Dei, turba perusta perit.
His citò consumptis similis legatio venit,
De quibus & totidem mox cœlica flamma peremit,
Ex quibus hæc regi dicere, nemo redit.
Bis quinquagenis, bina vice morte peremptis,
Rex timuit, quia turba luit mandata videntis,
Legatos humiles rursus adire iubet.
Dum missus prostratus humi pro pace precatur,
Impetrat vt non sic, sicut reliqui moriatur,
Sic ab Elia, vir viuus abire datur.

Elias & Elisæus transeunt Iordanem, sicco pede, & spiritus Eliæ duplex fit in Elisæo.

Flumen Iordanis quem circuit orbis Hebræus,
Transit Elias nunc, seruusq; sequens Elisæus,
Quo baptisari pòst tulit ipse Deus,
Spiritus ipsius duplex datus est Elisæo,
Nemo sibi similis populo nascetur Hebræo,
Sed Nazareni gloria maior eo.

Elias defertur in cœlum in curru igneo, vidente Elisæo & aliis multis.

Igneus est currus submissus ab æthere cœli,
Viuus Elias, quo scripto perhibente resedit,
Viuere perpetuò cui Deus ipse dedit.
Igniti cernuntur equi, qui lora tulerunt.
Turba prophetarum, gemitum pro patre dederunt,
Qui testes rerum tempore semper erunt.

Elisæus traxit aquam de silice, quæ dum flueret longius, versa est in sanguinem.

Rex Iudæ Iosaphat, rex Israel est modò Ioram,
His sociatus Edon, rex est de vertice Pharan,
Tres super arua Moab, regia castra parant.
Torrida deserti dum per loca signa feruntur
Flumina deficiunt hominesq; siti moriuntur,
Personat in cœlum clamor & ante Deum.
Quumq; siti populus moriens vrgetur Hebræus,
Imperat in lapide fieri foueas Elisæus,
De quibus & fluuios, protulit ipse Deus.
Dulcis aquæ fluuiis exercitus est recreatus,
Dum fluit inferius, sapor & color est variatus,
Sanguis enim rubeus fluxit in omne latus.
Fluxit & vsq; Moab regem, qui sanguine viso
Æstimat occisos reges tres, agmine nisos,
Vt rapiant spolia, currit & ipse citò.
Occupat incautos exercitus Israelita,
Interiit cum rege suo populus Moabita,
Omnia depereunt in regione sita.

De Tiberio rege Albanorum contemporaneo.

Regnat Tiberius, qui Tusco flumine mersus,
Nomina dat Tiberi, nec enim fuit inde reuersus,
Nam prius hæc Alba nomen habebat aqua.
Nunc oleum modicum per vascula plurima creuit,
Filius & viduæ, vita redeunte resedit,
10 *Panibus ex denis plebs saturata redit.*

Naaman Syrus & leprosus curatur ab Elisæo.

Leprosus Naaman curatur vate ministro,
Lepra caput Giezi, qui munera poscit ab ipso,
In Iordane necans missa securis erat.

Elisæus per medios hostes transit illæsus.

Hostibus obsessus Elisæus vt interimatur,
Prosilit in medium, loquitur, bene concionatur,
20 *Nullus eum tetigit, cùm loqueretur eis.*

De eodem.

Hostis ait monstrato magis nobis Elisæum,
Quem vatem reuerenter habet populus Pharisæus,
Ille refert, venias, ecce videbis eum.
Mentibus obscuris & sensibus infatuatis,
Nescia gens Syriæ sequitur vestigia vatis,
Samariæ portas, quos & intre facit.
Nunc iubet inclusos perimit rex Israël, hostes,
Ast Elisæus ait, caueas rex, lædere fortes,
Non decet innocuos perdere morte viros.
30 *Noscis enim gentes istas non esse nocentes,*
Vade ciba iuuenes, tua, me duce castra petentes,
Simpliciter veniunt, ite, parate cibum.
Nemo viros læsit, gens hospita fessa quieuit.
Pace data, ratione rata, rex cautus obedit,
Hospitibusq; cibos curia larga dedit.

Samaria obsessa & nimia fame compressa, mane per Elisæum tantam habet abundantiam quòd modius similæ datus est pro denario vno.

40 *Rex Syriæ cùm Samariæ circundaret vrbem,*
Igne, fame populum, longa statione perurget,
Ter denos reges obsidionis habens,
Pressa fame mulier, puerilia membra vorauit,
Tunc Elisæus ait, Dominum pro pace rogaui,
Ipseq; diuitias cras sine fine dabit.
Triticeas, cras, diuitias hæc turba tenebit,
Cras modius similæ, solùm nummisma valebit,
Qui timet esuriens, cras satiandus erit.
Dicit ei quidam, Si fundant sydera cœli,
Semina triticea, tu non potes ipsa mereri,
50 *Qui promissa geris, cras quoq; falsus eris.*
Iustus ait, Quæcunque loquor completa videbis,
Visaq; non capies, incredule: nam morieris,
Israëleripitur, tu maledicte peris.
Nocte sequente, furor cœlo minitante tumescit,
Rex Syriæ cum gente sua fugiendo recessit,
Miraq; pompa Syri, tota remansit ibi.

Mane

Mane sub aurora spolium plebs ferre laborat,
Obtinet ex hora quæcunq; propheta perorat,
Credere qui spreuit, deperit absq; mora.

De Agrippa rege Albanorum contemporaneo.

Ordine dum Latium suscepit Agrippa decorem,
Eius ab imperio tulit Alba frequenter honorem,
Maxima per populos prælia sæpe mouent.

De Iehu rege Israël contemporaneo.

Rex nouus erigitur Iehu, vindex Elisæi,
Cuius & ense, rei, reges perimuntur Hebræi,
Ioram cum Iosaphat, sic iubet ira Dei.

¶ Chronica.

NOta quia post Ioram regem Iuda, regnauit filius eius Achazias. Post quē regnat filius eius Iohas. Post quem regnat filius eius Amasias. Post hunc regnat filius eius Achaz annis 40. Post hūc Iohatham, filius eius regnat annis 16. Post Achaz, Ezechias regnat filius eius. Omnes isti reges erant legis præuaricatores. Propterea Elisæus vnxit Iehu, in regem extraordinariū: qui ex mandato Dei occidit Ioram & omnes filios eius, omnemque progeniem eorum.

De Iehu.

Terq; quaterq; decem natos Ioram iugulauit,
Et genus illorum multa feritate necauit,
Omnis & idolatra, rege necante cadit.
Templa Beelzebub, sed & idola cuncta deorum,
Atque sacerdotes penitus deleuit eorum,
Misit in ariolos mortis vbiq; forum.
Vndiq; Pythonem rex propulit à regione,
Diuinos necromanticolos deponit honore,
Munda domus Domini, gaudia digna fouet.

Iohas regnat in Israël.

Defuncto Iehu, Iohas succedit iniquus,
Crimine retitus vir ad idola phana petitus,
Filius est Iehu, sed Deus odit eum.
Tædia iam pariunt Domino peccata virorum,
Iam quasi non fieri statuit defensor eorum,
Idola dæmonibus nanq; fouendo colunt.

Asahel rex Syriæ affligit Israël.

Rex Syriæ iam tunc Asahel percussit Hebræos,
Israël opprimitur, timor & dolor est Pharisæo,
Sæpe Deum repetunt, nec Deus audit eos.

De morte Elisæi prophetæ.

Æger & exiguus nunc corpore stans Elisæus,
Fine diem claudit, populus quem plangit Hebræus,
Israël & Iudas tunc sepeliuit eum.
Post obitum vatis sunt vndiq; præuaricati,
Samariæ reges quotquot sunt tunc renouati,
Igne, fame, ferro, culpa necauit eos.

De Aremo Syluio.

Syluius Aremus patrio succedit honore,
Cuius ab officio multo nitet Alba decore,
Pace frui voluit regna quieta colens.
Mergitur in Tiberi fluuio, natusq; relictus,
Contra Samnites, certamine præbuit ictus,
Dira per Apuliam plurima bella parans.

De Osea rege Samariæ.

Tunc in Samaria celebris regnabat Osea,
Cuius temporibus plebs debilitatur Hebræa,
Nempe tributariam litera narrat eam.

10 De Salmanasar rege Assyriorum, qui captiuauit Hebræos.

Surgens Salmanasar, magnus rex Assyriorum,
Marte capit regem, loca depopulatur eorum,
Vincula rex patitur, datq; tributa solum.
Tandem Samaria vario certamine capta,
Arma, viri, spolia, sunt cuncta sub hoste redacta,
Plebs & in exiliis crimina prisca luit.
Finibus Assyriæ resident super arua Medorum,
Ad fluuium Gozin, habitatio stabat eorum,
Vtraque pars fluuij præbet vtrinq; forum.

20 Habitatores Babylonici in Samaria deuorantur à serpentibus & vrsis & leonibus.

Hospite stat vacua prouincia Samaritana,
Arida montana remanent, spinosaq; plana,
Incola non agitur, prædia nullus arat.
Salmanasar iubet, his Babylonis adesse colonos,
Quos facit in patria dominos, terraq; patronos,
Atq; tributario mandat arare solo.
Non placet hic Domino sufferre viros Babylonum,
Tradit eos vrsis, disperdit in ore leonum,
Escaq; serpentum sunt, velut herba boum.
30 *Venit ad Assyrios turba pereunte querela,*
Mittat eis rex Salmanasar, pro clade medelam,
Nanque perit patria tota, vorante fera.
Mittat eis homines, cœlestia iussa colentes,
Serpentes, vrsosq; malos remouere potentes,
Et dare Samariam, viuere pace bona.
Vnde sacerdotes ad eos mittuntur Hebræi,
Dogmata sancta Dei, qui lege colant Mosei,
His ibi transpositis, pax bona venit eis.
At licet hi fuerint qui mittebantur Hebræi,
Non coluēre Dei legem, tanquam Pharisæi,
Pars etenim legis pauca, remansit eis.
40 *Et quia Samaria tunc lege remansit inanis,*
Raro coutuntur Iudæi Samaritanis,
Sicut & in scriptis, pagina sancta canit.
Sola tribus Iudæ permansit in vrbe superstes,
Hierusalem non sensit eas, quas assero pestes,
Nec tamen à sceleris pondere munda fuit.

De Auentino rege Albanorum contemporaneo.

Surgit Auentinus rex, cuius nomine primo,
Montis Auentini nomen processit ab imo,
Corpus Auentini regis habetur ibi.
50 *Tunc Ezechias statuit succidere lucos,*
Astaroth & Baalim confregit vbiq; caducos,
Vndiq; Pythones prorsus abire monet.
Æneus hic serpens quem suspendit Moseus,
A populo colitur, veneratur eum Pharisæus,
Æneus ille draco, creditur esse Deus.

Hunc Ezechias mandauit in igne refundi,
Et reliquos hinc inde deos minuendo retundi,
Inde domus Domini terraq́ munda fuit.
Sola tribus Iuda, non seruierat in Niniuitis,
Nulla tributa sibi populus per tempora misit.
Soli Iudaei ius coluêre Dei.

Sennacherib captiuauit Hebræos.

Salmanasar moritur, qui captiuauit Hebræos,
Sennacherib succedit ei, pulsans Pharisæos,
In terra Iuda, circiter angit eos.
Omne genus pecorum prædamq́ ferens populorum,
Transtulit in Niniuen, quæ copia plangit auorum,
Solaq́ Hierusalem saluat in vrbe bonum.
Tunc Ezechias cupiens captare fauorem,
Thesaurum templi dat ei, totumq́ decorem,
Nec tamen in melius corda ferina mouet.
Assyriæ dum Hierusalem rex, obsidet vrbem,
Motibus assiduis populum bellisq́ perurget,
Inq́ Deum cœli probra superba dedit.
Flectite colla meis, si viuere vultis Hebræi,
O vos Iudæi delete libros Mosei,
Omnia quæ colitis, spernite iussa Dei.
Cũcta Deus mihi regna meus Nesarach superauit,
Et vestrum reliquosq́ deos sibi suppeditauit,
Amodo vos illi sacrificetis, ait.
Plebs Domini super alta sedens pinnacula muri,
Pectore tam duris poterat sermonibus vri,
Turba Dei siluit, lingua superba furit.
Venit Esaias Domino mandante propheta,
Qui timidis reparat populis solatia læta,
Regia ne timeant verba superba vetat.
Tunc ait, Ecce perit rex qui vos perdere quærit,
Quem Deus ipse ferit, nullo valet orbe tueri,
Angelicis gladiis iam feriendus erit.
Nocte subalterna gens interit illa superba,
Millia bis centena cadunt, virtute superna,
Vndiq́ constrata signa vel arma vacant.
Mane sub aurora, rex agmina perdita plorat,
Territus ex hora, cessit regionis ab ora,
Turba Dei resilit, mira videre foras.
Dum redit in patriam Niniuen, rex Assyriorum,
Ante Deum Nesarach, plangit malè gesta suorum.
Tunc quoq́ natorum sensit adesse dolum.
Ramalech & Serasar de regis semine nati,
Patris ad interitum stant, ante patrem gladiati,
Quem nece percutiunt tollere regna rati.
Monte sub Armeniæ latitant fratres patricidæ,
Plangit eos Niniuen, plebs Israëlitica ridet,
Succedit Seradon patre cadente suo.

Incipit historia Tobiæ contemporanea.

Non decet immemores nos versibus esse Tobiæ,
Cuius opus legimus cœli placuisse sophiæ,
Vixit & ipse piè noctibus atq́ die.
Corpora cæsorum sub regibus Assyriorum,
Fertur Hebræorum solus sepelisse virorum,
Tempore Salmanasar captus & exul erat.
Qui media dum fortè die somno requieuit,
Stercus hirundinis, intima luminis eius ademit,
Sic annis denis cæcus abinde gemit.
Deditus his pœnis, vir pascitur ex alienis,
Diuitias quia iam dederat largitus egenis,
Sæpe cibo caruit, prandia nemo dedit.
Cæcus vbi fuerat, pauper, miser, absq́ medela,
Pauperiem celat, sine murmure, sine querela,
Cùm mala tanta ferat, mente quietus erat.
Vxor adinuentis cùm pasceret hunc alimentis,
Hœdus ei datus est, transmissus ab æde parentis,
Voce vir audita, territus inquit ita.
Hœdus adest, dic vnde venit, dic vnde tulisti?
Si furtiuus erat, cur tollere non timuisti?
Furta reperta dolo, tollere nulla volo.
Anna furens tota loquitur de parte remota,
Mente tua tota miser es, mala sunt tua vota,
10 *Nos mala tanta vocant, nec Deus illa notat.*
Diues eras, miser es, si diuitias tenuisses,
Plus tibi diuitiis quàm religione dedisses,
Ecce fame morimur, nec videt ista Deus.
Si tua facta Deus tanquam bene gesta notaret,
Restaurans oculos tibi, non alimenta negaret,
Imò quod appeteres, cum pietate daret.
Filius vnus erat Tobis cæco seniori,
Cuius & ipse pater, nimio connexus amori,
Ne puerum perdat, vult magis ipse mori.
Dicit ei genitor, Mihi dena talenta fuerunt,
20 *Quæ sub conscripto debet mihi iure Gabellus,*
Hæc tibi si peteres commoda longa dares.
Do tibi rescriptum, quo iure tibi caueatur,
Partibus Indorum manet, vrbe Rages habitator,
Perge, vale, fili, prospice (quæso) tibi.
Ille refert, Ignoro vias, ignoro meatus,
Si tamen vllus erit iuuenis mihi consociatus,
Suscipiam factum te mediante datum.
Stans puer ante fores, iuuenem videt ipse morantem,
Vt peregrinantem, baculumq́ peramq́ parantem,
Renibus accinctum perspicuumq́ virum.
Dicit ei Tobis: Iuuenum pulcherrime, quò vis?
30 *Ille refert, Quid vis? tecum volo pergere si vis,*
Si socius fias, en tibi monstro vias.
Angelus est Raphaël, stans sub specie iuuenili,
Cui loquitur Tobis, ductusq́ manu puerili,
Ingreditur thalamum, patre fauente sibi.
Dicit ei Raphaël, Sint gaudia magna Tobiæ,
Rettulit ille gemens, Mea gaudia quomodo fient?
Dum mihi sint tenebræ, nullaq́ læta dies?
Esto animo fortis (Raphaël ait) ecce mereris,
Vt citò cureris, qui perdita lumina quæris,
Cur modò conquereris? crede, beatus eris.
Rursus ait senior, miratus ob ista Tobias,
40 *Vnde venis? quod nomen habes? ait hic, Ananias,*
Mittere si cupias, insinuabo vias.
Spondeo me verè, sociumq́ ducemq́ fidelem,
Vrbe Rages habitatorem cognosco Gabelem,
Indeq́ si quæret dena talenta feret.
Mater ait, Permitto magis bona cuncta perire,
Quàm tenerum peregrè puerum patiamur abire,
Desine tu iuuenis, verba relinque viæ.
Tunc pater inquit ad hæc, iuuenes huc ambo venite,
Trado tuæ fideli puerum, constanter abire,
Det Deus omnipotens prosperitatis iter.
50 *Angelus est Raphaël, qui dicitur hic Ananias,*
Ductor adest pueri Deus, ignorante Tobia,
Quicquid eis fiat, carpit vterq́ vias.
Flumen erat Tigris de fonte fluens paradisi,
Cuius aquis visis, fluuij sunt littore nisi,
Atq́ pedes Tobis fortè lauabat ibi.
Prosilit hinc piscis validus mordere Tobiam,

Hic vbi piscis hiat, timet, & vocat huc Ananiam,
Ecce furens piscis, dicit, Adesto mihi.
Ille refert, Extende manus, faucesq; capessas,
Tolle moras, trahe, pelle foras, caro conferet escas,
Cepit, & obtinuit, traxit, ad arua tulit.
Dicit ei socius, Cultro citò viscera finde,
Grandis enim medicina tibi promittitur inde,
Si iecur hinc tuleris felq;, beatus eris.
Capta puer cædit citò viscera, sic & obedit,
Lassus humi sedit, sapido de pisce comedit,
Et satur abscidit, consocioq; dedit.
Pergit homo felix, quia subditus est Raphaëli,
Cum domibus quærit, celer appropiare Gabeli,
Suscipit hunc Raguel, vir patruelis ei.
Cognitus ergo puer fit, & à Raguele receptus,
Charior effectus, quæcunq; rogaret adeptus,
Filia cum patre visa puella placet.
Sara decora satis fuit vnica filia patris,
Septenis coniuncta viris, iisdemq; necatis,
Dæmonis Asmodei peste perire dati.
Hanc petit vxorem, socio mandante Tobias,
Conscius ipse pater, negat hoc, ait hinc Ananias,
Trade, nihil timeas, prospera cuncta scias.
Asmodeum iam dæmonium vinctum religabo,
Et tibi ne noceat sponsalia tuta locabo.
Securos aditus, dixit, vtriq; dabo.
Annuit ergo pater materq; paranda parauit.
Nomine coniugij, Saræ puerum sociauit,
Sanctus eis Raphaël, Nil timeatis, ait.
Iudaico more doctus Raphaëlis ab ore,
Mundus ab vxore iacet hic, donec satis oret,
Orat vt vxore dante, propago foret.
Piscis ibi iecoris partem, iubet igne cremari,
Vt fumi virtute, queat phantasma fugari,
Plena salus iuueni saluaq; vita fuit.
Dum puer interius, sponsa coëunte moratur,
Sicut & antè solet morituro tumba paratur,
Ad vitæ spatium, spes bona nulla datur.
Mane resurgentes, vbi conspexêre parentes
Gaudia mirificant viuum remeare videntes,
Tunc iuuenis vita salua remansit ita.
Dæmone deuicto, gaudente domo Raguelis,
Sanus & incolumis puer est studio Raphaëlis,
Alterius causæ cura resurgit eis.
Angelus inquit ei, Commendo te Ragueli,
Ibo referre tibi detenta talenta Gabeli,
Interea requies hic tibi (dixit) erit.
Tunc abiit, secumq; tulit rescripta Gabelo,
Ille dedit quæcunq; petit, vexitq; camelo,
Dupla dedit puero dena talenta suo.
Re bene patrata, solennia sunt celebrata,
Coniuge dotata, conuiuia sunt renouata,
Pondere duplata dena talenta data.
Tempus adest, & abire placet, iussis Ananiæ,
Nanq; patris lachrymosa satis stat causa Tobiæ,
Est sibi nulla quies, nullaq; læta dies.
Cumq; vale dicto, sponsa comitante rediret,
Præcedensq; canis ad tecta paterna veniret,
Insinuante cane, singula læta manent.
Instruitur iuuenis Tobis, dictis Ananiæ,
Vnguento iecoris, oculos palpare Tobiæ,
Vt careant tenebris aspiciantq; diem.
Vngit eum iuuenis veniens iussu Raphaëlis,
Donaq; cum sponsa præsentat ei Raguelis,
Lumina reddit ei lumine dante Dei.
Narrat & acta viæ quæcunq; fuêre Tobiæ,
Quàm bene quamq; piè fuerit studiis Ananiæ,
Gaudet ad ista pater, cunctaq; gesta placent.
Quærit & a socio, quis sit, quo climate venit?
Ille refert, Veni transmissus ab æthere cœli,
Angelus hic Raphaël sum medicina Dei.
Quæ mala pertuleras, diuina potentia vidit,
Me meritis conferre tuis solatia misit,
Lumina me voluit sic reparare tibi.
10 *Euolat hoc dicto, puero cum patre relicto,*
Vnde prius venit, saltus remeauit in ictu,
Vir miratus eum, laudat amatq; Deum.

De Nathanabo magistro Alexandri Magni per idem tempus.

Nathanabus rex atq; magus doctissimus ipse,
Primus Alexandri doctor fuit atq; magister,
Imò pater pueri matre latente fuit.

De Procace rege Albanorum contemporaneo.

Nunc regnat Procax, nũc primùm Sidon & Argus
20 *Pondera, mensuras condunt libramine paruo,*
Terrarum populus iam noua iura ferunt.

De Esaia propheta per idem tempus.

Nunc de Messia præconia fert Esaias,
Ecce Deum pariet sine semine virgo Maria,
Viderat & Gedeon vellere signa pia.
Vellere compluto fuit area sicca sub vdo,
Vicerat & Gedeon populo pugnante minuto,
Hæc ego de Christo signa fuisse puto.

Regi Ezechiæ additi sunt quindecim anni ad vitam.

30 *Prælia sopita sunt, mortuus est Niniuita,*
Rex Ezechias metuens decedere vita,
Æger in extremis, corde precatur ita.
O pietas immensa Dei super æthera cœli,
Tu nosti quid seruierim, quàm mente fideli,
Ad spatium vitæ nunc miserere mei.
Venit Esaias cœlesti voce iubente,
Elongare dies regis, releuare iacentem,
Annos quindenos dat, miserante Deo.

Procurator Nabuchodonosor regis Babylonis venit Hierusalem.

40 *Nunc venit Beradach missus regis Babylonis,*
Scrutatur templum cunctaq; decus regionis
Debiliora loci, diuitiasq; fori.
Diuitias regis videt, aurum, pallia, vestes,
Non erat ornatus regis, neq; gaza superstes,
Nec templi velum, quod latuisset eum.
Stultitiam regis Esaias vidit, & inquit,
Nil intentatum Babylonicus iste relinquit.
Cuncta potest domino visa referre suo.
Arguo te regem populum, magis arguo Iuda,
Clausa prius fuerant sibi, iam sunt omnia nuda,
Non ea iam nostra, plus aliena puta.
50 *Amodo sunt quæcunq; tenes regis Babylonis,*
Vos faciet seruos, captiuitatisq; colonos,
Omnia diripiet castra referta bonis.
Eunuchos faciet regis Babylonia natos.
Iam video populos seruos hinc inde locatos,
Regis in obsequium posteritate cadunt.

De Manasse rege Iudæorum.

Nunc Ezechias vitæ rex tempora claudit.
Succedit Manasses natus, plebs tota subaudit,
Non amat iste Deum: sed Deus odit eum.
Suscipit ariolos & lucos plantat iniquè,
Astaroth & Baalim colit & veneratur vbique,
Idola per patriam iam fabricare libet.
In medio templi iubet idola fana locari,
Mandat adorari, iubet illis sacrificari,
Peccauit Iudas desipuitq; magis.
Voce prophetarum Deus illis sæpe minatur,
Samariæ similis, quod & ipsis pœna paratur,
Turba minas Domini pessima non timuit.

De Amon rege Iudæ filio Manassæ.

Mortuus est Manasses, succedens filius eius,
In Iuda regnauit Amon super idola peius,
Quem superasse patrem phana colendo, patet.
Vixit Amon modicum, nam seditione suorum,
Fine suo clausus finem dedit ipse malorum,
Turba reos iussit mortis inire forum.

De Iosia rege Iudæ filio Amon.

Natus Iosias recipit pro patre coronam,
Idola destruere fit regia curia prona,
Pessima deposuit, conseruitq; bona.
De medio templi tunc abstulit idola Solis,
Abstulit & lunæ simili conflata fauori,
Phana Beelzebub non finit ille coli.
Astaroth & Baalim, conflata manu Salomonis,
Omne quod in mundum per rura videt regionis,
Dissipat, & patrias ornat vbiq; bonis.

De Iohas rege Iudæorum contemporaneo, filio Iosiæ.

Iosias moritur, Iohas diademata quærens,
Non sequitur benè gesta patris, sed criminis hæres,
Exuit idolatra pessima phana gerens.

De Amulio rege Albanorum contemporaneo, & de Numitore fratre eius, & de natiuitate Romuli & Remi.

Semine procacis duo sunt reges modò nati,
Amulius simul & Numitor sunt ritè vocati,
Qui regnum Latium tunc habuêre simul.
Amulius regnum rapuit, pulso Numitore,
Rura colit Numitor, patrio deiectus honore,
Seq; sui regni sorte carere dolet.
Filia Vestalis fuit Ælia tunc Numitori,
Mœcha fuit, geminos peperit Martigenitori,
Fertur & inde mori filia lege fori.
Tunc gemini clam sub Tiberis sunt rupe locati,
Quos meretrix lupi rapuit pro munere fati,
Officio matris, nutrit, amatq; satis.
Quos tulit exiles ætate, fouet iuueniles,
Corpore consimiles animo miratur heriles,
10 *Sed quis eos genuit, stans lupa cauta silet.*
Romulus & Remus censentur ab inde vocari,
Et patriæ variis pastoribus associari,
Qua recolenda greges candida sylua parit.
Egregios iuuenes pudet ignorare parentes,
Et lupa fert ipsos Tiberi iacuisse latentes,
Qua male proiectos, ipsa leuauit eos.
Dixit & Amulium pepulisse domo Numitorem,
Et iuuenum matrem, viuam sepelisse furore.
Perderet & prolem, si manifesta foret.
Corde tument iuuenes, multoq; sequente dolore,
20 *Pro matris planxêre satis, proprioq; pudore,*
Vt cadat Amulius, corda manusq; mouent.
Romulus & Remus, socios habuêre latrones,
Amulium perimunt, & auum releuant Numitorẽ,
Et citò per Latium prælia dira mouent.
Regna tenet Numitor valida virtute nepotum,
Vt sibi succedant, dat aui sententia votum,
Romulus in totum regnat, habetq; locum.
Tunc Zacharias vates, erat ordine magnus,
Nunc & in Ægypto loquitur mirabilis agnus,
Tunc & Olympiadis mentio prima fuit.
Primus Olympiadis quē tempore ponimus annum,
30 *Ad casum Troiæ tercentum perficit annos,*
Insuper & centum, chronica vera ferunt.
Lector Olympiadem quid sit, si noscere quæris,
Ludus apud veteres solitus quinquennis haberi,
Signat Olympiadem, quum reuolutus erit.

De Ioachim rege Iudæorum.

Rex erat idolatra Ioachim, dans phana deorum,
Spurcitiis cunctis qui a pronus inhæret auorum,
Inquinat & fœdat templa per omne solum.
Tradit eum Dominus seruum regi Babylonum,
Census ab indigenis exquiritur & regionis,
40 *Decidit a Domino plebs maculosa dolis.*
Iudaicus populus liber prius vndiq; visus,
Seruit attritus constanter ad idola nisus,
Pœna flagellat eos rege colente deos.

PARTIS VIII FINIS.

GOT-

GOTFRIDI VITERBIENSIS CHRONICORVM

PARS IX.

SIBYLLA PROPHETIZAT de Christo his temporibus.

ANno ab Adam 5081, à diluuio, 1359. à diuisione linguarum, 1258. Anno ab imperio Nini, 1300 annis. A destructione Troiæ 414, post Olympiadem sextam. Regnante Ezechia in Iuda. Regnante Osee, in Israël. Roma in monte Palatino, à Romulo & Remo, viuente adhuc auo suo Numitore, condita est. Eodem tempore Erithrea Sibylla de Christo dicitur versificè vaticiniū hoc protulisse.

Iudicij signum tellus sudore madescet,
Et cœlo rex adueniet per secla futurus,
Scilicet in carne præsens vt iudicet orbem.
Vnde Deum cernent incredulus atq; fidelis,

Et cætera. Aliud quoque vaticinium Sibylla eadem de Christo prosaicè dixit sic: Postea in manus infidelium veniet. Dabūt alapas Deo manibus incestis. Et impurato ore, expuent in eum sputum venenatum. Dabit ipse ad verbera sanctum dorsum, & colaphos accipiens tacebit, ne quis agnoscat quò tendit verbum & vnde venit, vt inferis loquatur. Et corona spinea coronabitur. Ad sitim acetum, & ad cibum fel dabitur ei: hanc hospitalitatis mēsam Domino ministrabunt. Tu Iudæa insipiens, Dominum tuum non intellexisti, ludentem mortaliū sensibus, sed spinis eum coronasti, & horridum fel ei miscuisti. Velum templi scindetur, & media die nox erit tenebrosa nimis tribus horis, & suscepto somno morte morietur: & tunc ab inferis regressus, ad lucē veniet, primo principio resurrectionis ostenso.

Regnante Romulo, Salmanasar rex Assyriorum, duxit decem tribus Israël captiuas de Samaria in regnum Medorum, vt ibi habitarent super fluuium Mozim. Eodem tempore, Phalaris Siculus tyrannus, dum innocentes homines variis tormentis crudeliter assiduè affligeret, quidam faber ærarius, nomine Berillus, volens placere illi regi, & aptum suæ crudelitati munus offerre, taurum æneum fecit, cui ex latere, ianuam composuit, vt per eam homines cruciandi inducerentur, & dum ignibus suppositis vreretur, non gemitum hominis, sed mugitum bouis emittere viderentur. Eundem itaque taurum æneum, tyrannus gratanter accepit, & ipsum fabrū in eum primitus posuit, vt ipse actor huiusmodi tormentum primus experiretur, & vbi alios extinguere proposuit, ipse mereretur extingui. Notādum est autem, quòd ab initio editæ Vrbis parricidia ibi esse cœperunt, & Romanum regnum asylum omnium aduenientium malefactorum vocabatur.

Versus Iuuenalis de vrbe Roma.

Et tamen vt longè repetas, longeq; reuoluas,
Nomen ab infami genitum deducis asylo,
Maiorum quisquis primus fuit ille tuorum,
Aut pastor fuit, aut illud quod dicere nolo.
Cætera de Roma sub nostro carmine promam.

Roma incipit.

Summa fit ex minima sub Martis sydere Roma,
Romulus & Remus primam tenuēre coronam,
Filioli Martis, sicut & acta sonant.
Quæ modò Roma sonat, fuit antè Valentia dicta,
Rebus ab antiquis vrbs paruula, sola relicta,
Nunc tenet imperium, iudicat omne solum.
Vrbs noua construitur, sed asylum Roma vocatur,
Vrbis circuitus, subitò signatur aratro,
Hoc signum nulli præteriisse datur.
Remus erat primus signi saltu violator,
Quem dux militiæ subitò percussit aratro,
Remus vt interiit, lex ea firma fuit.
Innumeri Romæ populi dum suscipiuntur,
Dumq; Sabinarum mulieres diripiuntur,
Guerra datur patriæ, bella Sabina patent.
Fœmina Tarpegia statuit tunc tradere Romam,
Prodita quæ capitur, discerpitur, indeq; prona,
Tarpeiæ rupis nomina prima sonant.
Robore Romano stans subdita terra Sabina,
Sub Tacito iam rege suo, sua fœdera minat,
Vt sub pace sua viuere Roma sinat.
Rege sibi Tacito iam Romulus associato,
Præcipit ex populo centum residere senatu,
Quos facit in Latio iugiter esse caput.
Plebeios equites tunc rex ibi primus adegit,
Idola constituit, Romanaq; templa peregit,
Omne solum Latij cum probitate regit.

Romulus in Capriæ fertur cecidisse paludem,
Qua, rapuit regem fantastica fœmina ludens,
Indeq; non rediit, qua cecidisse pudet.
Nunc erat Osea præclarus in orbe propheta,
Cuius de Christo legimus præconia læta,
Tunc Nabuchodonosor sedit in arce Sion.

Nabuchodonosor rex Babylonis expoliat & captiuat Iudæam, & ponit ibi regem pro se, nomine Sedechiam genere Iudæum.

Nunc Nabuchodonosor rex impius est Babylonis,
Obtinet imperium, furit vndiq; more leonis,
Dissipat & retinet climata cuncta soli.
Vicerat Arphaxad, dominum regemq; Medorum,
Pamphiliam, Phrygiam, regnum capit Assyriorum,
Orbem Iudaicum vastat & omne forum.
Templa Dei veri iubet vndiq; rex aboleri,
Se solum per regna Deum mandauit haberi.
Nemo sibi similis clade tyrannus erit.
Hic regem Ioachim vinctum deportat Hebræum,
Atque catenatum populum ducit Pharisæum,
Omne quod est sanctum, iudicat esse reum.
Vinxit Hebræorum tunc millia dena virorum,
Ex omni Iuda de collegio meliorum,
Atq; nouum regem iussit habere solum.
Rex nouus est ex Iudæis, dictus Sedechias,
Cui Nabuchodonosor iubet omnia subdita fiant,
Qui legem Domini perdere prorsus hiat.
Fit quasi Chaldæus populus scelerosus Hebræus,
A facie Domini proiectus erat Pharisæus,
Iudicio cœli factus vbiq; reus.

Nabuchodonosor destruxit Hierusalem & templum, populumq; seruum facit.

Erigitur rex ille nouus contra Babylonem,
Fraus patuit, rex intumuit, plenusq; furore,
Rursus in Hebræos prælia dira mouet.
Vrbs bona Ierusalem præcingitur obsidione,
Sustinet & rabidum per tempora longa leonem,
Intus & exterius turba caduca dolet.
Rex nouus incautus, nimio iam tempore clausus,
Cum iam Chaldæis obsistere non foret ausus,
Per medium muri lapsus ab vrbe ruit.
Qui fugiens capitur, vincitur, & exoculatur,
Natus vterq; suus, patre conspiciente necatur,
Vrbs quoq; Hierusalem diruta tota iacet.
Destruitur templum, sed primitus expoliatur,
In populo Domini miranda ruina paratur,
Vir cadit & mulier, pes, manus, atq; caput.

De Nabuzardan principe coquorum Babyloniæ.

Vir Nabuzardan, princeps malus ille coquinæ,
Addidit apprimæ casum tormenta ruinæ,
Ex omni populo nil remanere sinens.
Transtulit ex plebe pueros simul & mulieres,
Agricolas cum pace domi iussit remanere,
Aurea vasa Dei prorsus ab vrbe ferens.
Ex auro binas tunc detulit ille columnas,
Quas Salomon quondam formauerat arte rotundas,
Sustulit altare perspicuumq; mare.
Forma columnarum quas plaga tulit Babylonum,
Ter senos habuisse datur numeros cubitorum,
Non poterant currus, nec iuga ferre boum.
Transfertur Iudas nunc funditus à regione,
Migrat, & arua colit seruiliter in Babylone,
Ira Dei facit hæc, sicut & antè solet.

De etymologia huius nominis Nabuchodonosor.

Quid sonet hoc nomẽ Nabuchodonosor, videamus,
Quo casu, qua sorte fuit, si gesta feramus,
10 *Rem satis ignotam, prodigiumq; damus.*
Nascitur incerto coitu puer ex muliere,
Fœmina mœcha domi puerum non ausa tenere,
Proiicit in syluam, nil pietate gerens.
Bubo reseruat eum, lactat capra, virq; leprosus
Fortè venit, miseransq; capit puerum speciosum,
Nominat & puerum vir Nabuchodonosor.
Hoc nomen tria continet hæc, quæ iam memoraui,
Quæ tria componens hoc nomine vir numerauit,
Sicut & inferius pagina lecta canit.
Nabuc, id est bubo: chodir, capra: nosora, lepra,
20 *Hæc tria singula, tam bene consona, nomina tetra,*
Sunt Nabuchodonosor, sic docuêre metra.
Armena lingua noscas hæc dicta fuisse,
Hæc & ab Armenis fateor me sic didicisse,
Amodo rex idem, somnia magna videt.

De tribus pueris Anania, Asaria, Misaël, & de puero Daniele consocio eorum.

Iudaicus populus migrauerat in Babylone,
Dum pueros Nabuchodonosor tulit a regione,
Quos & in obsequiis eius adesse monet.
30 *Indeq; sorte Dei multi pueri Pharisæi,*
Germinis Hebræi qui iussa colunt Mosei,
Moribus aulei confamulantur ei.
Vestibus ornari iubet hos aulaq; morari,
Carnibus egregiis semper vinoq; cibari,
Moreq; regali præcipiebat ali.
Asfanat eunuchus datus est custos puerorum,
Et Manasar socius conuiuia fecit eorum,
Deliciis pueros qui refouere volunt.
Tunc Azarias, Misaël, Daniel, Ananias,
Viuere mente pia cœli didicêre sophia,
40 *Regis ad obsequia, dum reuerenter hiant.*
Et quia lex nescit vesci gentilibus escis,
Spreuerat his escis, Daniel pro tempore vesci,
Tres quoq; consocij participesq; sui.
Faba cibus fuit his & aquæ pro corpore potus,
Vidit vt hæc dapifer perterritus illicò totus,
Sic ait, ô pueri, non erit iste iocus.
Pallida fit facies tenui faciente dieta,
Corpora deficient, nec erunt præcordia læta,
Talia nunc fieri regia iussa vetant.
Si fuerint pingues alij rutilante rubore,
Vosq; macri faciæ pulchro fugiente colore,
50 *Pœna mei capitis dira sequetur, ait.*
Hi referunt, Patiare parum denisq; diebus,
Prospicies si discolor est macies faciebus,
Si melior fuerit, non timor vllus erit.
Sustinuit dapifer, pueri tenuêre dietam,
Quumq; dies transisse decem, videt ordine metam,
Clarior his aliis forma colorq; fuit.

Asfanat

Asfanat & Manasar referunt hæc omnia regi.
Rex vbi perlegit quæ vita pudica peregit,
Lautius hos pueros iussit vbiq; regi.

Visio Nabuchodonosor regis Babyloniæ interpretata per Danielem.

Visio terribilis præcordia regia mouit,
Dicere quam voluit, sed eam Deus ipse remouit,
Immemor existens ipse dolebat ob id.
Rex vocat ariolos satrapasq; magosq; priores,
Quotquot in imperio cognoscit & in Babylone,
Hisq; dolens animo verba timenda mouet.
Magna velut memini mirandaq; somnia vidi,
Quæ doleo de corde meo potuisse relidi,
Nescio quid vidi, quid meditabar ibi.
Ardua materies erat ordoq; materierum,
Qui mihi nunc rerum poterit distinguere verum,
Iure pares procerum munere semper erunt.
Dicere si nequeunt, aut si mihi promere nolunt,
Arioli qui phana colunt cœtusq; magorum,
Insimul vt pereant mando per omne solum.
Somnia rex quærit, sed non valet arte doceri,
Nam quod mente gerit nequeunt exponere cleri,
Sic apud ariolos visio dicta perit.
Mira petens miræ succensus spiritus iræ,
Tres pueros pariterq; magos iubet ense perire,
Iussit & ariolos morte perire suos.
Militiæ princeps Arioch, pro morte magorum,
Suscipit edictum, pariterq; trium puerorum,
Vtq; cadat Daniel, regia iussa volunt.
Dum iubet hos pariterq; magos rex ipse necari,
Cumq; videt Daniel hominum tormenta parari,
Ad famulos regis corde precatus, ait;
Differat hoc fieri rex, obsecro mente fideli,
Forte Deus cœli monstrabit & hoc Danieli,
Cuius ab indiciis ipse docendus erit.
Hæc puer implorat, Dominumq; precando laborat,
Tres quoq; consocij secum vigilantius orant,
Rem sibi quam petiit, dat Deus absq; mora.
Doctus ad hoc Daniel, regis festinat ad ædem,
Inuenit & regem celebri consistere sede,
Qua Nabuchodonosor imperat atq; sedet.
Tunc ait, ô bone rex, pietas altissima cœli,
Somnia quæ petij, iam disseruit Danieli,
Ipsa tibi referam, laus referatur ei.
Rex erat in thalamis solido dans membra sopori,
In medioq; thori finem meditatus honori,
Vidit in orbe soli se quoq; posse mori.
Quo meditante satis quæ surgat in vrbe propago,
Astitit in somnis aspectibus eius imago,
Corpus habens varium, cuius & acta dabo.
Stabat ibi validus tanquam vir corpore rectus,
Cui caput ex auro, species argentea pectus,
Grossior ex humeris inclyta forma fuit.
Ilia cum fœmore sunt ærea, ferrea crura,
Fictilis est pedibus ferro permixta figura,
Talis erat species, totaq; forma sua.
Absq; manu lapis excisus de monte recessit,
Qui caput atq; pedes statuæ ventremq; repressit,
Ad nihilum redigens quicquid imago feret.
Tempora regnorum designat imago tuorum,
Rex Chaldæorum variatur & Assyriorum,
Nam cadet ipsorum pompa, corona, thronus.
Te caput ex auro demonstrat imago priorem,
Monstrat in argento, post te satis inferiorem,
Sic tua regna Deus diminuendo mouet.
Ænea materies dabitur peiora mereri,
Et magis in ferro poterunt confusa videri,
Fictilibus pedibus, tunc diadema perit.
Tunc lapis absq; manu casus de monte resurget,
Percutietq; pedes, & ferrea crura peruret,
Conteret & pectus, comminuetq; caput.
Tota cadet statua quasi mox extincta fauilla,
10 *Nec decor, aut species, aut forma vigebit in illa,*
Æs, aurum, ferrum, cunctaq; membra cadunt.
Ille lapis qui conteret hoc, super omnia crescet,
Regnaq; compescet, & climata cuncta capesset,
Et sibi perpetuum congeret imperium.
Si causam quæres quis debeat ista mereri,
Vt valeat cœli princeps terræq; videri,
Iudicio veri respice, Christus erit.
Hæc vbi verba dedit, citò rex à sede recedit,
Mitior incedit, puero prostratus obedit,
Seq; suis pedibus cum pietate dedit.
Atq; Deo cœli laudes dedit ore fideli,
20 *Qui bona quæq; velit cognoscere dat Danieli,*
Ipse mihi princeps amodo (dixit) erit.

De aurea statua Nabuchodonosor, & de tribus pueris in fornace proiectis.

Fecerat ex auro statuam Nabuchodonosor rex,
Lata fuit cubitis sex, longa fuit decies sex,
In campo duram rex celebrabat eam.
Quam colit, implorat, laudat, veneratur, honorat,
Quisquis ab hac hora, statuam non pronus adorat,
30 *In gladio pereat, non obeuntem in hora.*
Inde tuba cecinit, cytharis cantuq; boauit,
Omnis homo veniat reuerenter eam venerari,
Iste Deus meus est, hunc recolamus, ait.
Tres pueri spreuêre deum regis Babylonis,
Accusant illos subitò populi regionis,
Et cupit hos perimi turba repleta dolis.
Hinc regis furor intumuit, puerisq; vocatis,
Eius in aspectu manibus pedibusq; ligatis,
In loca fornacis hos iubet ipse iaci.
Sexaginta nouem cubitis tunc flamma volauit,
Quæ multos hinc inde viros furibunda vorauit,
In pueris tamen his, nil feritatis agit.
40 *In medio flammæ nullo sunt ordine læsi,*
Vestibus aut membris penitus non ignis adhæsit,
Nec capitis minimi tunc periêre pili.
Cantabant laudes Domino resonantibus hymnis,
Exterius feruens, erat intus frigidus ignis,
Vnde tribus pueris læsio nulla fuit.
Miratus fornacis opus, rex ipse laborat,
Cernere quid faciant pueri, stant intus & orant,
Rem citus explorans, hos iubet ire foras.
Tres fuerant (inquit) pueri fornace ligati,
Quattuor en video, nullo sunt igne cremati,
50 *Prorsus & illæsi, nil habuêre pati.*
Filius ipse Dei quantus puer astitit illis,
Vestibus aut membris sani sunt atq; capillis,
Virtus summa Dei cœlitus astat eis.
Sanctificos igitur pueros rex pronus adorat,
Cum populis satrapisq; suis solerter honorat,
Plorat & implorat, clamat & absq; mora,

Solus Hebræorum Deus est, rex ille polorum,
Hunc volo, credo, colo, turbamq; refuto deorum,
Idola destitui mando per omne solum.

Secunda visio Nabuchodonosor, de arbore pertingente vsque ad cœlum, & de interpretatione Danielis.

Altior arce poli, mens regis erat Babylonis,
Nocteq; clausa thoris, stans læta quiete soporis,
Vidit ab arce poli somnia digna coli.
De medio terræ stetit arbor ad alta supernè,
Visa suos ramos super omnia regna referre,
Texit fronte sui quicquid in orbe fuit.
Omnis auis Nili, venit eius fronde potiri,
Ex hac omne pecus potumq; cibumq; requirit,
Stant sub ea pueri, fœmina, virgo, viri.
Tunc ait emissa vox cœlitus ordine dicta,
Arboris abscindas truncum radice relicta,
Nam licet ipsa perit, germen ab inde redit.
Cæsores veniunt, qui dum satis intima cædunt,
Quæ fuerant subtus viuentia cuncta recedunt,
Quicquid ibi fuerat, prorsus ab inde vehunt.
Visio qualis erit, sermone patet Danielis,
Quid sibi causa velit, edisserit ore fidelis,
Tu de qua quæris, rex (ait) arbor eris.
Ecce tuis ramis, terras, mare, sydera tangis,
Quæq; velis frangis, saluas, alis, opprimis, angis,
Quæ mare, terra vehit, iam tua dextra regit.
Tu Nabuchodonosor, factus dominus dominorum,
Imò per omne solum dictus Deus esse deorum,
Decidis, & comedes gramina, more boum.
Sensibus humanis, actisq; cibisq; carebis,
Brutus eris, quia bruta geris, nec iniqua vereris,
Consimilisq; feris, vir feritatis eris.
Cognoscent in te reges, & regna regentes,
Quòd Deus exaltans humiles, reprimensq; potẽtes,
Rex est regnorum, datq; creatq; bonum.
Annis septenis daberis succumbere pœnis,
An nescis quia de cœlis tua gloria venit?
Cui Deus hanc dederit cœlitus, eius erit.
Sed neq; desperes iterum tua regna tenere,
Nam diadema feres, tibi natus erit tuus hæres,
Cognosces Dominum, sanctaq; vota feres.

In capite anni apparuit visionis effectus, cùm rex factus est brutus.

Terminus est anni, quo visio noscitur angi,
Quo meruit frangi regis diadema tyranni,
Desiit ergo quies, venit amara dies.
Stultus in hoc verbo loquitur rex, ore superbo,
Vah Babylon Babylon, proprio te robore seruo,
Omnia regna rego, sum Deus orbis ego.
Cumq; loquendo sedet, Deus altius intonat æde,
Prorsus ab hac sede, tibi dico, Superbe recede,
Vt pecus incede, gramina pronus ede.
Brutus es, in terris, fœno vesceris & herbis,
Esto timor populis & pœna futura superbis,
Exemplar regum, qui male regna regunt.
Verbere diuino fit rex fera, more ferino
Pascitur in limo, iacuit quasi bestia fimo,
In pascente fera, nil rationis erat.
Hunc vbi gramen alit, dum mente vagatur inani,
Principis insani nascuntur vertice cani,
Albior est aquilis, vnguis ad instar auis.

De eodem.

Tempore pendente, dum rex fuerat sine mente,
Sub septem ducibus, tota Babylone manente,
Dum rex facta luit, salua corona fuit.
Dum pater ipse perit, gnatus diademata quærit,
Dictus Euilmerodab, vult regna paterna mereri,
Curia primatum, non ita (dixit) erit.
Dixit eum Daniel: penitus non posse perire,
Vnde putant satrapæ dominum post pauca redire,
10 *Ipsis in medio clausa corona silet.*

De eodem.

Anno triceno quo captiuantur Hebræi,
Rex brutus, recreatur homo moderamine cœli,
Correctus, sapiens, ad meliora redit.
Congaudentq; duces qui præfuerant Babyloni,
Applaudunt populi, famulantur vbiq; coloni,
Rex re habet propria regna, fauore poli.

Item de eodem.

Rex modò conciliis regitur vatis Danielis,
20 *Dogmata de cœlis dedit ipse propheta fidelis,*
Dicit ei, Bone rex, hæc tibi iura velis.
Lege Deum cœli studeas ex corde vereri,
Cuius opem poteris, ad regna tuenda mereri,
Sic tibi magnus eris, cras quoq; sicut heri.
Pœniteas, veniamq; petas, commissaq; plange,
A vino, carnisq; cibo, te fortiter ange,
Sobrietate tua, facta priora luas.
Sic annis septem, Daniel cum rege cohæret,
Rex iubet vt fiat regni pro parte cohæres,
Cum natis eius, iura coæqua gerens.
Respuit hæc Daniel, regis lux vltima venit,
30 *Tunc alter Nabuchodonosor, pro patre resedit,*
Post menses denos, qui sua fata dedit.

De Susanna à falso crimine liberata.

Vxor erat Ioachim specie Susanna decora,
Quam duo presbyteri, dum clam violare laborant,
Voce reluctantis, mota querela sonat.
Crimine pro falso, trahitur lapidanda fidelis,
Spiritus è cœlis loquitur labiis Danielis,
Liberat hanc Daniel, sed periêre senes.

40
De Euilmerodab rege Babylonis filio Nabuchodonosor.

Surgit Euilmerodab, Babylonis honore leuatus,
Carceris è medio Ioachim secum reuocatur,
Et secum semper tractus amore sedet.
Iste puer Merodab, prius à patre carcere clausus,
Dum patris in regnum succedere non foret ausus,
Cum socio Ioachim vincula longa tulit.
Causa fuit cur vincla luit, quia patris honorem,
Desipiente patre, voluit prius in Babylone,
Vnde reuertente patre, flagella dolet.
Post patris & fratris mortem, sua vincula soluit,
50 *Eripiens Ioachim, regni diademata tollit,*
Et quasi consocium, seruat, honorat eum.

Euilmerodab timet, ne pater suus iterum resurgat à mortuis.

Rex Euilmerodab Ioachim coniunctus amore,
Pertimuit, ne rursus ei pater in Babylone,

Aufe-

Auferat imperium, consociumq; monet,
Iura resurgendi, scio te dissoluere nosse,
Ecce patrem vereor de morte resurgere posse,
Dic precor ingenio quo mihi tutus ero?
Ille refert, corpus per frusta trecenta secabis,
Vulturibus totidem sua membra voranda parabis,
Sic tibi secura secula cuncta dabis.

De Baltasar rege Babyloniæ filio Euilmerodach.

Trina fuit proles Euilmerodach senioris,
Regusar, & Labosar, & Baltasar, hic regionis,
Post obitum fratrum Baltasar acta colit.
Baltasar imperium nunc suscipit in Babylone,
Somnia magna videt rex, horrida, plena timore,
Soluat vt hac Daniel, curia tota monet.

¶Chronica illius temporis, sub Baltasar rege Babylonis.

ANnis ab Adam discursis quinq; millibus quingentis & quatuordecim. Anno à diluuio 1324. A diuisione linguarum 1224. Ab imperio Nini 1330 annis. A destructione Troiæ, annis 434. Olympiade septima. Regnante Ezechia in Iuda. Regnante Ozea in Israël. Anno ab Vrbe condita 30, Numa Pompilius, filius Romuli, regnat Romæ annis 40. Tunc etiam Nabuchodonosor, nomina trium puerorum, qui in Hebraico sunt vocati, Ananias, Misaël, Asarias, mutauit in lingua sua Chaldæa dicens, Misac, Sidrac, & Abdenago. Eodem tempore, Numa Pompilio filio Romuli regnante, multa genera simulachrorum facta sunt Romæ. Capitolium ædificatum est. Tunc apud Hebreos regnabat Manasses, à quo Esaias occisus fuit. Tunc erat viuens Samia, id est Beneuentana Sibylla.

De Numa Pompilio filio Romuli rege Romanorum secundo.

Iam Numa Pompilius tollit diadema paternum,
Suscipe Romanum mea Musa retexere regnum,
Iam magis ornatè gesta referre placet.
Numa, duos menses solenniter addidit anno,
Nomine qui resonant Ianuarius & Februarius,
Antè decem fuerant, nec minor annus erat.
Hic, Capitolia primitus imperat ædificari.
Regnaq; Romula iuraq; regia magnificauit,
Nunc & Ero filia prima sibylla canit.

Visio Baltasar regis Babylonis de manu scribente in pariete, interprete Daniele propheta.

Baltasar vt regnum tulit in Babylone paternum,
Mille sui satrapæ magnalia regia cernunt,
Quos vocat vt comedant fercula multa sua.
Gens ibi Chaldæa, captiuaq; plebs Pharisæa,
Mira videre meat, celebri plaudente chorea,
Laude, tuba, cythara, festa coluntur ea.
Dum comedunt, dũ vina bibunt, post fercula centũ,
Tunc libuit quæ non decuit regem temulentum,
Nam sacra vasa Dei, consamulantur ei.
Vasa loquor templi Domini quondam Salomonis,
Quæ rapuit Nabuchodonosor, princeps Babylonis,
Et Nabuzardan qui coquus eius erat.
Vascula diuina Babylonis, facta rapina,
Regia nunc vina male commaculata propinant,
In quibus arioli vina bibêre sui.
Rex Satrapis hæc verba dedit, dum vina biberunt, 10
Ista Dei mihi vasa mei captiua dederunt,
His agimus laudes qui bona cuncta ferunt.
Ecce mei statuêre Dei quòd lex Mosei,
Viribus ipsorum cadat, & damnentur Hebræi,
Hæc vbi rex loquitur, adfuit ira Dei.
Vidit enim digitos hominis inscribere muros,
Sola manus patuit, casus scribendo futuros,
Manes, ethel, phares, litera quam videt est.
Hanc per scripturam metuit rex acta futura,
Territus est, sua regna timens prorsus ruitura,
Sed nequeunt populi rem reserare suam.
Litera multorum solui nequit arte magorum, 20
Contremuêre duces, mens regia plena dolorum,
Aduocat huc omnes qui sua phana colunt.
Attrahitur Daniel, qui soluere scripta rogatur:
Pollicitis multis rex & regina precatur,
Dicere quid paries ordine scriptus habet.
Ille refert, dona teneat ruitura corona,
Scripta tamen promam, quia cerno pericula prona,
Scriptus ibi paries deteriora sonat.
More patris peccare tui plerunq; videris,
Nam mutos surdosq; deos colis & reuereris,
Tu sacra vasa, reis pocula ponis eis. 30
Ligna, cuprum, lapides, aurum coluisse videris:
Qui flatum, regnumq; dedit tibi, spernere quæris,
Iudicio cœli rex periturus eris.
Iam Babylon capitur, rex hic nouus ecce leuatur,
Defluit imperium, diadema tuum variatur,
Perdere te video cum regione caput.
Baltasar his dictis, sub eadem nocte necatur,
Atq; Medus Darius rex in Babylone leuatur,
Sic Medus & Persa subiugat omne caput.

Daniel mittitur in lacum leonum sub Dario rege Medorum & Babylonum, auunculo Cyri.

40

Rex Darius Cyrusq; nepos peramant Danielem,
Quem vatem sibi primatem statuere fidelem,
Vnde pius Daniel regna subacta tenet.
Hoc aliis regnum satrapis pensatur amarum,
Consilium nunc concipiunt cœtus satraparum,
Tunc & apud regem dicta maligna mouent.
Hanc populis ô rex, petimus reponere legem,
Nemo Deum roget, nisi te solummodo regem,
E gladio pereat qui tua iussa neget.
Lex data tunc satrapis placuit, sed non Danieli, 50
Orat enim semper Dominum, super æthera cœli,
Quo fundente preces insidiantur ei.
Hic vbi stãs orat Dominum, dum pronus honorat,
Plebs foris explorat quid agat stationis in hora,
Ante thronum regis, mota querela volat.

Cur tibi complacuit, bone rex, proponere legem?
Cùm Daniel alium quàm te, colat amodo regem,
Si uis iura coli, debet & inde mori.
Lege fori reus ipse mori de iure vocatur,
Nec mirum qua pœna virum petit vt perimatur,
Quem nisi tradideris, tu perimendus eris.
Dum furor excrescit, dum turba superba tumescit,
Dicta perhorrescit rex, sed compescere nescit,
Corde fauet vati compatiturq; satis.
Mitigat ergo dolum, dicens populis Babylonum,
Hoc reor esse bonum, tradatur in ora leonum,
Hoc satrapæ cupiunt, hoc mea iura volunt.
Territus ipsarum strepitu rex ipse minarum,
Annuit vt Daniel mergatur in ima ferarum,
Hoc potuit satrapis non placuisse parum.
Non dederant alimenta feris tribus ante diebus,
Vt citius quàm nunc dabitur caro missa voretur,
Nec fuit his ausus rex adhibere pecus.
Missus in ima loci, penitus non læditur ille,
Sanus & incolumis Domino fert cantica mille,
Clausit ab externis rex pius ipse lacum.
Cumq; recedit, ait, Qui stat super æthera cœli,
Verus Hebræorum Deus assistat Danieli,
Nonne suus Deus est? ipse fauebit ei.
Clamat ad hæc mala plebs, exlex reus est, pereat rex.
Rex abiit, siluit, doluit, latuit, metuens res,
Tristior incedens parta pericla videns.
Filius Astyagis Darius dominus Babylonum,
Mane meat spectare lacum turbamq; leonum,
Nam Danielis ibi flere pericla volunt.
Intus vt aspiciunt Daniel surgens ait, Adsum,
Ecce meum corpus nullo discrimine passum,
Omnia cerne Deum rex bone posse meum.
Rex ait exclamans, Magnus Deus est Danielis,
Imperat in terris regnans super æthera cœli,
Hunc volo, credo, meum cœlitus esse Deum.
Solus Hebræorũ Deus est, Dominus Dominorum,
Idola nostrorum condamno, refuto deorum,
Esse Deum solum credo per omne solum.
Huc adeant satrapæ, fortesq; viri Babylonum,
Sicut & hic Daniel mittantur in ora leonum,
Qui prius insontem sic periisse volunt.
Regis ad imperium rapitur cœtus satraparum,
Et cibus ipsarum consumitur ore ferarum,
Mira vident alij, nec timuêre parum.

De origine & de dignitate & gente Sueuorum.

Acta Sueuorum post hac & bella canemus,
Gallorum Senonum, gentem secum referemus,
Hic loquar vnde fuit gens & origo sui.
Quæ bona, qui mores sibi sint, quo gaudet honore,
Qua regione sedet, quo sit recolenda decore,
Cur prior in bello signa vel arma mouet.
Orbe Macedoniæ peperit natura Sueuos,
Tempore grandæuos, proceres, ad prælia sæuos,
Ingenio validos, littera narrat eos.
Terra Sueuorum prius extitit Italicorum,
Mucro Macedonicus populos eiecit eorum,
Marteq; prærripuit quicquid in hoste fuit.
Iudicio cœli dominantur in orbe Sueui,
Culmen ad imperij gens audacissima venit,
Iam sua progenies, Romula regna regit.
*Militia diri, cupiunt * addita requiri,*
Cæsar ab his meruit diadematis orbe potiri,
Regnaq; sortiri, Marte calore viri.
Nunc vbicunq; geri respublica prælia quærit,
Ordine primus erit, gladio vult primus haberi,
Moreq; signiferi primus in hoste ferit.
Corpore sunt graciles, agiles, & robore magni,
Actibus ancipites sunt, more leonis & agni,
Mitis & austeri militis acta gerit.
Hospita terra satis sua dat conuiuia gratis,
Vinetis & agris ibi copia fertilitatis,
Arboribus, pratis, flumine, pisce latis.
10 *Fons ibi Danubij, primum nanciscitur ortum,*
Cui facit Vngaria, Rutenia, Græcia portum
Alpibus Italiæ, terminus eius adest.
Per medium patriæ, Rheni decet acta referre,
Rhenus ab alpe cadens, medius rigat intima terræ,
Castrorum latè copia multa patet.

Alemanni vnde dicti.

Rhenus ab antiquis describitur esse Lemannus,
Indeq; nonnulli referunt dictos Alemannos,
Sed vox æquiuoca nomina falsa parat.
Illud ego nomen, alia video ratione,
20 *Quicquid prisca sonent, quod sentio, litera promet,*
Lector abhinc capiat, quæ magis apta sonent.
Alle, sonat totum. Man, vir: si Teuthona lingua
Hæc duo coniungat, totum vir, litera signat,
L geminata, satis nomina clara facit.
His ita dimissis, quibus acta Sueuica scripsi,
Rursus ad historias mea penna recurrere gliscit,
Ad Cyri sedem dactyle verte pedem.

¶ *Cyrus rex Persarum & Medorum obsidet Babyloniam, & capit eam.*

30

DVm Tarquinius Superbus ab Vrbe exclusus, Romam obsidione premeret: Cyrus rex Persarum, & Medorum totius Orientis iam obtento imperio, caput ipsius imperij Babyloniam capiẽdam obsedit. Vbi quum vnus militum suorum, fluuium Gangem, qui vnus de quatuor fluminib. paradisi esse narratur, temerè pertrãsiret, impetus fluminis eum submersit. 40 Quo casu cõtristatus Cyrus, volens vlcisci in fluuium, in quadringentos & sexaginta riuos eũdem fluuium subdiuisum ac deriuatum, vetularũ etiam pedibus transmeabilem fecit. Simili quoq; ingenio fluuium Euphratem, per mediã Babyloniam fluentem, à proprio alueo deriuauit, & sic vrbẽ illã omnium vrbium potentissimam cepit, anno 1400, post ipsius Babylonis fundationẽ: de cuius situ & euersione verba O- 50 rosij breuiter inferamus. Cepit Cyrus vrbẽ (inquit Orosius) quam vel opere humano extrui, vel humana virtute posse destrui, incredibile fuerat apud mortales. De situ quoq; eius idẽ Orosius sic ait: Babylonia campi planitie latissima per quadrum dispo-

posita, murorum eius incredibilis erat firmitas & magnitudo. Erat enim latitudo, id est spissitudo muri cubitorum quinquaginta, altitudo eius quater tantùm, longitudo verò 480 stadiorũ spatiis circumcingitur: murus cocto latere, atq; bitumine est pactus. Fossata exteriora, ampla & lata, quæ flumina circumuallabant. In vnaquaque fronte murorum, quingentæ portæ æreæ. Murorum autem latitudo, in consummatione pinnarum, vtroque latere habitacula defensorũ habebat. Et media intercapedine muri, quadrigas viginti capiebat: domus defensorum tricameratæ, proceritate mirabili præminebant. Eo tempore Daniel de Cyro, & de Christo, atque de Antichristo multa prædixit. Abacuch etiam tunc Canticum fecit, dicens, Domine, audiui vocem tuam & timui, & cætera.

Cyrus rex Persarum & Medorum succedit auunculo suo Dario in imperium.

Persarum Dominus Darius regniq; Medorum
Baltasar interimit, regnumq; capit Babylonum
Obtinet Ægyptum, subiugat omne solum,
Quo moriente nepos recipit diademata Cyrus,
Fit Cyrus virtute pius certamine mirus,
Et gladio dirus, consilioq; scius.
Cyrus, Hebræorum pater efficitur populorum,
Soluit & exilium rex, vincula tollit eorum,
Quos iubet ad proprium nunc remeare solum.
Templa reformari vult, Ierusalem reparari,
De variis terris decreuit eos reuocari,
Lege iubet Mosi rex holocausta dari.
Si causam quæris, cur compateretur Hebræis,
Scripsit Esaias quòd ab ore sonat Danielis,
Præco fuit Cyri, scripsit & ista sibi.
Ante dies Cyri bis centum primus ab annis,
Scripserat hæc Esaias, quæ mea pagina pangit,
Insuper addo decem, quos numerare decet.
Dixit enim Dominus: Cyrum mea dextera prendit
Subiiciam gentes sibi, cum diademate regni,
Ipse mei populi vincula soluet, ait.
Ille domum Domini, templumq; reædificabit,
Vrbem Ierusalem per circuitum renouabit,
Plebs mea legitima tunc holocausta dabit.

Daniel destruxit Bahal, & draconem interfecit sub rege Cyro.

Filius Astyagis Darius rex ille Medorum,
Baltasar extincto diadema tulit Babylonum,
Et regi Cyro cessit vtrunq; solum.
Cyrus nanq; nepos erat, alter auunculus eius,
Cyrus in imperio non rexit climata peius,
Cui Daniel vates iunctus amore placet.
Tunc erat ille Bahal deus in Babylone vocatus,
Viuere cunctatus, cultus, veneratus, amatus,
Cui cibus est multus, nocte dieq; datus.
Hunc vbi præsciuit Cyrus reuerenter adiuit,
Hic ait, ô Daniel, deus iste meus bene viuit,
Nónne potest credi viuere, quisquis edit?
Quotidie manducat oues triginta potenter,
Et vini sex vasa bibit plerunq; latenter,
Cogor ob ista quidem prorsus habere fidem.
Dicit ei Daniel: Non est deus iste, sed est æs,
Deciperis bone rex, tecum tua decipitur plebs,
Ipse nihil comedit, sed neq; vina bibit.
Cyrus ait; Mihi crede magis, quia sentit & audit,
10 *Et bibit & comedit, plaudit sibi plebs, & obaudit.*
Hæc ita si dubites esse, probare potes.
Ante Deum propone cibos, templo bene clauso,
Si comedet quæcunq; dabis vino satis hausto,
Crede Deo vero, cui famulabor ego.
Econtrà, si falsa loquor, si falsa probabis,
Idola quæ colimus, tu comminuenda putabis,
Et mihi quæ cupias sacra colenda dabis.
Dicta placent regi, placuit pactum Danieli,
Dicit ad hæc Daniel, confisus robore cœli,
Rex bone quod quæris fœdere, cautus eris.
20 *His ita dispositis, rex fortiter ostia clausit,*
Hisq; sigillatis, pactis pars vtraq; plausit,
Nocte tamen cineres cribrat ibi Daniel.
Mane venit Cyrus, Danielq; vocatus ad illum,
Rex ait, ô Daniel, bene prospice, cerne sigillum,
Integra signa mea, nonne videmus ea?
Integra sunt, ait, hic sed & integra nolo relinqui,
Rumpe sigilla citò, videas intrinsecus, inquit,
Intrat & aspiciens, fercula nulla videt.
Cyrus ait, Mihi plena magis victoria cedit,
Quæ dedimus comedenda deo, deus ecce comedit,
Et data cuncta sibi vina falerna bibit.
30 *Alter ait, pauimenta vide, vestigia cœnæ,*
Qui fuerint qui detulerint alimenta modernæ,
Ecce pedes hominum pingere cernis humum.
Fraude reuelata, rex repperit antra parata,
Vnde reseruata fuerat via, clam reserata,
Inde rapi poterant, fercula cocta data.
Ergo sacerdotes peremit, templumq; deorum,
Vxores, pueri, simul interimuntur eorum,
Ipse Bahal periit, comminuitq; chorum.
Rursus ait Cyrus; viuens Deus in Babylone,
Est alius, quem si poteris delere draconem,
Ampla tuæ fidei spes mihi salua foret.
40 *Non est ille deus, Daniel ait, ecce probabo,*
Est draco terribilis, quem protinus ipse necabo,
Et tibi serpentis viscera fracta dabo.
Sic vbi serpentis speciem videt ore patentis,
Proiicit in ventris loca vas picis igne calentis,
Offa picis liquidæ viscera rupta tenet.

Daniel iterum mittitur in lacum leonum sub Cyro rege, vbi portat ei prandium Abacuch propheta.

Deficiente Bahal, sed & intereunte dracone,
50 *Plebs doluit, terrorq; fuit grauis in Babylone,*
Ad solium regis mota querela venit.
Hic aiunt; Rex, trade virum qui templa deorum
Destruxit, pariterq; deos & nomen eorum,
Vnde dolent satrapæ, qui tua phana colunt.
Nititur econtra vatem rex ipse tueri:

Plebs ait ad regem, mortem potes ipse mereri,
Tutor & absconsor si Danielis eris.
Inde metu populi, strepituq; calente malorum,
Traditus est Daniel, detrusus in antra leonum.
Cyrus ad hæc doluit, militiaq; chorus.
Absq; cibo fuerat furiosa caterua ferarum,
Nec tamen hunc læsit deus aut ferus vnguis earum,
Sed famulantur ei singula sorte Dei.
Tunc Abacuch in Iudæa, cùm iam foret æstas,
Detulit ad cœnam solitam messoribus escas,
Hinc Deus è cœlis intulit orsus ei.
Prandia cocta ferens Abacuch, porta Danieli,
In medio iacet ecce laci, vir corde fideli,
Astat & in Babylon turba leonis ei.
Ille refert: Domine, nunquam vidi Babylonem,
Nescio quippe lacum, totamq; laci regionem,
Angelus inde senem fortius ire monet.
Angelus hûc portans Abacuch, retinente capillo,
Prandia dat quæ vir tulerat, dum peruenit illò,
Ad loca dum venit, clamat, & inquit ei:
Serue Dei Daniel, Dominus tibi prandia misit,
Tolle cibos, comede, te gratia summa reuisit.
Ille Deo grates retulit atq; sibi.
Angelus, his dictis, Abacuch, citus inde reportat,
Vnde prius fuerat messis messoribus orta,
Et dedit ad propria sic remeare loca.
Dum septena dies lugenda foret Danielis,
Exiit à solio Cyrus rex ille fidelis,
Quærit & assciri funera sancta viri.
Dumq; venit flere Cyrus sanctum Danielem,
Intus prospiciens videt hunc sine clade sedere,
Quippe nihil rabidæ tunc nocuêre feræ.
Vidit & exclamans inquit; Deus est Danielis,
Arbiter æthereus, distinguens sydera cœlis,
Imperat in terris & dominatur eis.
Ingrediantur, ait, magni satrapæ Babylonum,
Interiora laci scrutentur & ora leonum,
Et necis vt Daniel experiantur onus.
Dixit, & iniecti subitò sunt ore vorati,
Rex pius & Daniel celeri sunt laude leuati,
Gloria summa Deo, qui bona cuncta facit.

De Sardanapalo vltimo rege Assyriorum, qui primam culcitram adinuenit.

Vltimus Assyriæ rex, nomine Sardanapala,
Fecerat ex pluma, plumaria, clausus in aula,
Facta suis digitis culcitra prima fuit.
Fila videns regem contexere turba virorum,
Obstupuit, dicens; Periit decus Assyriorum,
Fœmineus rex est, fœmineusq; thronus.
Non valet imperij rex fœmina iura tueri;
Quippe colum baiulat similis factus mulieri,
Occidamus eum: rex ait; Hoc nec erit.
Nulla mea mortis dabitur victoria vobis:
Hæc dicens, validis se contulit ilicò focis,
Talibus interiit Sardanapala iocis.
Ipsis temporibus rex Arbanus ille Medorum,
Destruxit regnum quod diximus Assyriorum,
Obtinuit populum, diripuitq; forum,
Lydorum quoq; tunc regnum, rex Cyrus adegit,
Argorum nilominus hic diadema subegit,
Omne decus mundi Cyrus in orbe regit.

¶ *Chronica.*

Cyrus quum subiugasset Babyloniam, cum regno Medorũ & Assyriorum, & regnum Lydorum & Argiuorum: in superbiam elatus, regionem Scythiam, cui tunc Tamira regina Amazonum dominabatur, cum exercitu ducentorum milium petit: & quum Araxim fluuium pertransisset, castrametatus ibi, & gente Scy- 10 thica ad se callidè euocata, tertiam partem exercitus reginæ, cum filio eius interfecit. Vnde regina postmodum Cyro inter angusta montium prouocato, & vndiq; circumcluso, cum toto exercitu eum ita deleuit, vt nec vnus remansisset, qui alibi nunciaret. Caput ipsius Cyri gladio amputatum, in vtrem sanguine plenum submersit, dicens, Sanguinem sitisti, sanguinem bibe. Res miranda & omni homini 20 pertimenda, quum tantus princeps cum tanto exercitu, viribus fœmineis potuit omnino extingui.

Regina Amazonum interficit Cyrum.

Venit Amazonida celebris regina Thomira,
Quæ gladio dira fuit, & certamine mira,
Et potuit Cyrum subdere Marte virum.
Ipsa caput regis sub eodem sanguine mergit,
Dicens, Tolle, bibe, praui gula pessima regis,
30 *Sanguinis es sitiens, sanguine mersa bibe.*
Causa necis Cyri, fit filius ipse Thomiræ,
Quem Cyri manus occidit, prohibens sepeliri,
Vnde caput Cyri, sanguinis atra bibit.

¶ *Chronica.*

Anno ab Vrbe condita 364, Sueui & Senones Galli, id est Burgundiones, Allobrogi, sub duce Brennio Italiam intrant, Romam petunt, Fabium consulem bello eis occurrentem, cum toto exercitu 40 suo extinguunt, & vniuersam Romanam iuuentutem occidunt, domos subuertunt, & mille viros Romanos, extinctis aliis, in Capitolium obsessos, constringunt. A quibus tandem mille libris auri in tributum receptis, discedunt: & reuertentes, à consule Camillo apud fluuium Metaurum, vbi nunc est ciuitas Phanum, vincuntur. Tunc etiam ibi phanum ad honorem Fortunæ ædificauerunt. Vnde & Phanum ci- 50 uitas nuncupatur. Cætera versibus suppositis de Brennio explicamus.

De Brennio duce Sueuorum & Senonum Gallorum, per idem tempus.

Incoluit centum primæua Sueuia pagos,

Non

Non vrbes, non castra volens, sed rura vel agros,
Erudiens diros semper ad arma viros.
Metropolim fingunt populi cognomine Cymbrum,
Quam neq; constringunt muro, nec in aggere cingi.
Nam sua dextra fera, murus & agger erat.
Quando super gentes exercitus ibat eorum,
Mille viros, pagus dabat vnus & arma virorum,
Sic sibi centena millia, semper erant.
Brennius ipsorum dux est, at & Allobrogorum,
Viribus illorum, dux prædo fuit populorum,
Diripuit spolium, terruit omne forum.
Sublato rerum spolio raptoq; tributo,
Hæc eadem repetit, rediens anno reuoluto,
Et patriæ populis, diuidit illa suis.
Rursus in æstate populo fruges reparante,
Eligit ex pagis tot millia sicut & antè,
Et redit ad spolia dux, feritate sua.
Munera promissa spernit, præsentia quærit,
Quod manus arripuit, hoc solum credit haberi,
Quod videt, hoc credit, despicit id quod erit.
Nullos constituit reditus, censusve futuros,
Præsentes tantùm quæstus, reputat valituros,
Unde queat populos magnificare suos.

De eodem Brennio.

Sede Bisuntinus fuerat tunc rex Seguinus,
Cuius erat Sauna fluuius, Rhodanusq; marinus,
Primaq; pars Araris Allobrogusq; sinus.

De Allobrogis.

Cùm loquor Allobrogos, fluuiū perpēdo Labroiam,
Quæ fuit vrbs quondā grandis, velut altera Troia,
Nomen Auenza fuit, quæ peritura ruit.
Illa superborum viguit feritate virorum,
Marte Sueuorum periit primatus eorum,
Decidit armorum cultus, & omne forum.

De Sequana & Ligeri fluminibus.

Vxor erat Brenni, Seguini filia regis,
Cuius ab auxiliis dux, Gallica regna subegit,
Sequana cum Ligeri, Brennica signa vehit.
Fecit apud Gallos Senonensem Brennius vrbem,
Qua residens, hostes per eam bellando perurget,
Cuius & auxiliis Brittona regna tulit.
Cū loquimur Senones, hoc Sauna parit tibi nomen
Indeq; sunt Senones, qui quondam mœnia Romæ,
Vicerunt, quorum Brennus erat dominus.
Defuncto socero, fit regni Brennius hæres,
Qui modò Romanum regnum confisus habebat,
Intrat in Italias, agmina multa ferens.

Quot annorum erat Roma, tempore Cyri regis.

Tempore quo regnat Cyrus rex ille Medorum,
Roma trecentorum fuit annorum, sed eorum,
Prælia Gallorum, diripuêre solum.
Italicas partes, tunc sæua Sueuia pressit,
Viribus illorum, Romana potentia cessit,
Omne solum Latij, Romaq; capta fuit.
Ast loca præcipua, Romæ, Capitolia dicta,
Non modò sunt victa, sed nec sine clade relicta,
Causa salutifera, garrulus anser erat.
Nanq; soporatis custodibus, adfuit hostis,
Et quasi iam fuerant, penetrata foramina postis,
Sed vocat anser eos iam quasi morte reos.
Exsurgunt vigiles, cùm Roma capi potuisset,
Garrula ni subitò vox anseris illa fuisset,
His tamen expulsis, integra causa fuit.

De aureo ansere, quem Romani coluerunt annis quadringentis.

Anseris aurata tanquam Deus inde figura,
Rite coli meruit, sub honore diu valitura,
Quippe nec immunis anser in vrbe fuit.
10 *Non aderant cordæ, neq; congrua lina balistis,*
Cùm lini species nusquam foret vlla ministris,
Crinibus & caudis, expoliantur equi.
Sic & ab his contorta pilis fit corda balistis.
Arcus distenti, subitò tenduntur abyssis,
Indeq; Romanis sunt loca tuta magis.
Post & equi cordæ per multa pericula rerum,
Deficiunt: sed & accipiunt crines mulierum,
A quibus auxilium sub breuitate ferunt.
Calua cupit mulier, magis hic vel rasa videri,
Quàm viduata viro, bene compta sub hoste teneri,
Vnde comas capitis, rasa puella dedit.
20 *Mortis in articulum, Romana potentia ducta,*
Pace data, censum tribuit, cessanteq; lucta,
Mille libras auri, Brennius inde tulit.

Item de Brennio.

Brennius vt remeat, sequitur Camillus & angit,
Flumine Metauro, Fanensia litora tangit,
Et super Illyricum Marte fugauit eum.
Qua, quia Fortuna Romanis contulit omen,
Ædificant vrbem, cui dant, ex nomine nomen,
A phano phanum, nomen habere canunt.
Brennius Italiæ qui munera viribus haurit,
30 *Flumine Metauri, pondus male reddidit auri,*
Victor & vnde fuit, deteriora luit.

Brennius ædificat Mediolanum, Veronam, & Brixiam, & Senogalliam, & vrbem Senam in Tuscia.

Nunc super arma tonat dux Brennio, creatq; Veronam
Qua contra Romā voluit gestare coronam,
Nam quasi Veroma, dicta Verona sonat.
Brixia fundatur, Ticina Papia paratur,
40 *Et Mediolanum, Brenno satagente nouatur,*
Urbs maris Illyrici, nunc Senogallia fit.

Interpretatio Mediolani.

Sus fuerat medio, lanoso vellere tergo,
A vario tergo dux Brennius intulit ergo,
Hæc Mediolani nomen habebit, ait.
Has vrbes domini primi tenuêre Sueui,
Sub quibus Allobrogi fuerant, Senonesq; coæui,
Has ita compleuit Brenno labore leui.
Iam latè quod dico patet, sunt nanq; feroces,
Corpore veloces, agiles, fortes & atroces,
50 *Hostibus ense nocent, sicut & acta docent.*

Brenno vincitur à Romanis apud Senas in Tuscia.

Militia validas nunc Brenno relaxat habenas,
Ædificatq; Senas, Tuscorum robore plenas,
Cum quibus & Romæ bella reuersa mouet.

Manlius Torquatus consul roburq́; senatus,
Surgit in occursum Senonum multis comitatus,
Et validis cuneis primus in hoste ferit.
Lucius hunc Quintus, sequitur dictator ab intus,
Brenno videns Quintum tunc & cadit in labyrin-
Nam labyrintheo Marte grauatur eo. (thum:
Roma sagax cuneo, Senones circundat vtroque,
Gallicus ordo ruit, circundatus antè retroq́;,
Terga dedit Senonum copia, Brenno quoque.
Brennica pars cessit, dum sanguine terra madescit,
Agmina cæsorum distinguere litera nescit.
Victa manus Senonis, fusa per arua ruit.
Ad mala festinans, iterum dux agmina minat,
Et citò declinat per littora lata marina,
Quà Senonum cuneis Romula castra ferit.
Fortior effecta Romana potentia surgens,
Agmina Brennica fusa per omnia morte perurget,
Pauci sunt Senones, qui remeare valent.

Trecentæ matronæ Romanæ & octogintaduæ, preparant venenum dare maritis suis.

Tunc simul inuentas matronas dico trecentas,
Octogintaduas Romano carcere tentas,
Conuictas, propriis ferre venena viris.
Iratus populus, iubet has potare venenum,
Et reliquæ scelerum sociæ, simul inde biberunt,
Conscia si qua fuit, parta venena luit.

Brenno & Senones Galli transeunt in Græciam cum ducentis millibus armatorum.

Romano iam sopito pro tempore bello,
Eligit armatos bis centum millia Brenno,
Migrat & ad Danaos & citò vincit eos.
Centum millia tunc posuit Græcis dominari,
Quos hodie Galatas dat Græca loquela vocari,
A Gallis Galatas publica fama vocat.

De Brenno duce Sueuorum & Senonum Gallorum.

De Græcis salit ad Delphos Brenni comitatus,
Haud procul à Thracia, sola feritate vocatus,
Obtinet archatus prorsus in omne latus.
Idola magnorum videt vndiq; multa deorum,
Magnus erat cultus, maior thesaurus eorum,
Obsequio quorum subiacet omne solum.
Iuppiter est maior, pòst admirandus Apollo,
Pòst Æsculapius, reliquos non nomine tollo,
Qui stant ante deos, & venerantur eos.
Aurea poma Dei parui manibus tenuerunt,
Quæ magnis offerre deis, quasi tunc voluerunt,
Sicut in historiis Brennica gesta ferunt.
Iuppiter ex auro texta, cum pondere veste,
Enituit, gemmæq́; sibi sunt arte retextæ,
Sic Æsculapij, sic & Apollo fuit.
Stat pater imberbis vir Apollo, sed in Creta nati,
Aurea barba nitens Æsculapij memorati,
Miratus Brennus, risit abinde satis.
Miror, ait, pater iste senex imberbis habetur,
Aurea sed nati pueri cur barba videtur?
Dedecus est patri, nolumus ista pati,
Cur Iouis est auro vestis gemmisq́; venusta?
Frigida plus hyeme, collum grauat, inquit, onusta,
Nil valet algori, nec decet ipsa coli.
Lanea sit vestis sibi, sit leuis apta calori,
Lanea barba patri sit cana deo seniori,
Filius imberbis stet, ratione fori,
Credite vos Senones, vobis Deus ista parauit,
Tollere nos aurum, censura superna vocauit,
Omnia quæ video, tollite prorsus, ait.
Omnia dum rapiunt, stant corpora nuda deorum,
Nuda verenda Iouis, sed nuda pudenda suorum,
10 *Hunc ego non patiar, dixit Apollo, dolum.*
Albis virginibus vlciscar dedecus istud,
Brenno luet, populusq́; ruet, nobis quoq; priscus
Restituetur honor, quem modò tollit homo.
Despicit ambigua Brennus responsa deorum,
Et iubet vt locuples eat hinc modò turba suorum,
Ac properent auri pondera ferre domum.
Aplibus ingeritur dux, ad Galatas rediturus,
Obruitur niuibus, subito casu periturus,
Deperit in niuibus miles vbiq; suus.
Albis virginibus tunc vltus Apollo putatur,
20 *Dum mediis albis niuibus, dux ipse necatur,*
Sic responsa Dei, vera videntur ei.

¶ De Cambyse filio Cyri regis Persarum.

Cambyses filius Cyri, quatuor nominibus nũcupatur. Vocatur enim Xerxes, vocatur Nabuchodonosor, vocatur Assuerus, & vocatur Cambyses, secũdum diuersas eius historias. Cambyses, templũ Domini à patre suo ex parte restauratum, 30 prohibuit ædificari, & omnes Hebręorum cæremonias præpediuit: ipsosque Iudæos tributarios fecit. Cambyses 18 anno Tarquinij Superbi, cœpit regnare. Istius Nabuchodonosor fuit dux Holofernes, quẽ Iudith castissima interfecit. Iudith apud Iudæos, & Lucretia apud Romanos contemporaneæ fuisse leguntur.

Item de eodem Cambyse.

Cambyses nouam Babyloniam in Ægypto dicitur instaurasse, quæ olim 40 ab Argiuorum, rege, nomine Api, condita, Memphis dicebatur. In ea etiam habitauit Pharao, quãdo filij Israël ab eo in luto & latere opprimebãtur. In ea quoq; postea Philadelphus Ptolemæus Rex Ægypti vero Deo templum ędificauit, ad similitudinem templi Salomonis, sicut postea dicemus. Non mireris lector, si Cambyses iste vocatur Nabuchodonosor. Ille enim 50 primus Nabuchodonosor, rex Babylonię, centum annis ante Cambysem mortuus erat, & post eum filius eius iunior Nabuchodonosor, & post eum Euilmerodab, & post eum Baltasar ille, scilicet quem Cyrus pater Cambysis occidit. Temporibus autem

tem Cambysis erant Iudæi in Hierusalem per Cyrum regem reuocati: quos Cambyses filius Cyri, qui in hoc loco vocatur Nabuchodonosor, est persequutus per Holofernem suum ducem. Tunc viuebat Iudith, quæ Holofernem interfecit. Cætera versus habent.

Item de eodem Cambyse versificè.

Dum gladio Cyrum regina Thomira peremit,
Pro patre Cambyses pleno diademate sedit,
Nomina bis bina, cui genitura dedit.
Esdras nominat hunc Artaxes aut Assuerum,
Aut Nabuchodonosor, aut Cambysem, sed in æuum
Quattuor hæc huius nomina regis erunt.
In libris Hester signabimus hunc Assuerum,
In libris Iudith Nabuchodonosor referemus,
Sed modò Cambysem scripta subacta ferunt.
Hoc sub Cambyse cœpit Iudæa grauari,
Hierusalem templumq; simul, vetat ædificari,
Atque graues census, imperat inde dari.
Omnia quæ Cyrus pater eius contulit illis,
Quàm citò Cambyses mandauit vbiq; refringi,
Sub cuius vita res ea mansit ita.

De septem magis, & de Mergo puero.

MOrtuo Cambyse sine filio, & fratre suo Mergo puero remanente, septem Magi custodiebant palatium & regnum cum puero * Mergo. Vnus autem Magorum nomine Hermeides, puerum Mergum in templum occultè deductum, clam suffocauit, & fratrem suum Mergo coætaneum, regem substituit. Reliqui verò sex Magi hæc ignorantes, & de puero dubitantes, per mulierem cubiculariam in somnis tentare cœperunt, vtrum puer ille aures haberet, an non: vbi deprehensum est illum vtraque aure carere (Cambyses enim eas pro crimine fecit abscidi) Quo cognito, Hermeidem & fratrem eius ceciderunt, mittentes sortem eius quis eorum sex magorum, rex esset futurus. Sors autem talis erat, vt cuius equus prius daret hinnitum, euntibus eis ad templum, ille regnaret. Darius ergo vnus ex istis Magis, equo suo cum equa ante fores templi tota 10 nocte seruato, mane dum cum aliis pergeret, primum tulit hinnitum, & sic in imperium est eleuatus. Eodem tempore Romani à persequutionibus Tarquinij Superbi sunt liberati.

De Dario rege Persarum filio Hystaspis.

Defuncto Cambyse magi septem venientes,
Suscipiunt totum regnum, pro rege regentes,
Et frater regis Mergus adhæsit eis.
20 *Mos erat, inclusos seruare palatia reges,*
Et septem sub rege magos tibi condere leges,
Cum quibus & Mergum tunc habitasse ferunt.
Hunc Mergũ datur Hermeides magus arte necasse,
Et proprium fratrem vice Mergi sede locasse,
Clausus vt ipse lare regia iura daret.
Eiusdem fratris fuit auris vertice secta,
Tangitur in somnis, patet auris cæsa reperta.
Hunc igitur perimunt consociumq; magum.

De Tullio Hostilio rege Romanorum contemporaneo.

30

Tullius Hostilius nunc tollit in Vrbe coronam,
Ampliat & vallo satagit præcingere Romam,
Bella foris renouat fortis ad arma volat.
Purpura prima sibi Roma fuit, vnde senatus
Dum videt ornatum simili titulo decoratur;
Flumine rex periit, rex modò Marcus erit.
Tunc super Allobrogos viguere Sicambra trophæa
Signa veretur Arar, speciosa timet Basilea,
Fertilis Alsatia gesta veretur ea.

* *Herodotus Patizithen vocat, & Mergũ nominat Smerdin.*

PARTIS NONÆ FINIS.

GOTFRIDI VITERBIENSIS CHRONICORVM PARS DECIMA.

TEMPLVM DOMINI RESTAVRATVR.

De rege Persarum Dario, filio Hystaspis.

DArius iste filius Hystaspis fuit, & vouerat Deo cœli templũ, & Hierusalem restaurare, si quando eum in regnum Persarum cõtigeret eleuari. Vnde commonitus per Zorobabel principem sacerdotum, quod vouerat adimpleuit. Eo tempore prophetauerunt vltimi prophetarum, Aggeus, Zacharias, Malachias: quorũ vnus sic prophetauit de Christo & Ecclesia; *Erit* (inquit) *gloria domus eius posterior maior quàm prior:* hoc Iudæi de templo materiali intelligunt dictum, sed omnino frustrantur.

Esdras eo tempore libros Hebræorum à Chaldęis combustos tanquam alter Moses reparauit. Cætera versus habent.

De eodem Dario filio Hystaspis rege Persarum.

Tali sorte magi regem recreare laborant;
Cuius equus prior hinnitum prima daret hora,
Sit rex Persarum non obeunte mora.
Fecit equum Darius magus huc de nocte venire,
Ductus equus præfertur equam de nocte salire,
Quo residet Darius post veniente die.
Mane magi veniunt sortem quamcunq; videre,
Venit equus Darij coitum confisus habere,
Dans prior hinnitum regia fata ferens.
Quam citò cunctorum plaudit censura magorum,
Sit rex Persarum Darius, princepsq; Medorum,
Iudicet imperium, regnet in omne solum.
Iste Deo cœli Darius promiserat antè,
Si fieret rex Persarum Domino mediante,
Mœnia Ierusalem cuncta paranda daret.
Ierusalem nunc Zorobabel regit ille sacerdos,
Cui Darius promiserat hinc remouere superbos,
Et templum veri conciliare Dei.
Hunc Darius rex pontificem promissa monentem,
Suscipit exultans, auditq; fouetq; petenter,
Mœnia Ierusalem cuncta parare volens.
Insuper inuenta per tempora longa retenta
Vasa dat, & templa reparat, tribuens alimenta,
Quicquid amore Dei postulat, addit ei.
Templa Dei passim cernens vrbemq; vastare,*
Æmula Iudæis doluit gens praua domasse,
Et velut antè solet patria tota dolet.
Inde repleta dolis gens tota dolet regionis
Et simul inscribunt Dario regi Babylonis,
Dissipet vt templum destituatq; bonis.
Hoc (aiunt) templum si stabit in vrbe potentum,
Respuet appensum regi persoluere pensum,
Vrbs quoque sicut heri tota rebellis erit.
Scripta remittit ad hæc Babylonius,*
*Est mea spes & vult mea lex saluetur ibi,**
Sic quoque tres reges constituere patres.
Cyrus, Cambyses, reges sic instituerunt,
Mœnia Ierusalem surgant velut ante fuerunt,
Sic decet imperium. sic mea vota gerunt.

¶ Chronica.

Annis ab Adam quinque millibus sexcentis octuagintaquatuor: annis à diluuio 1307: annis à diuisione linguarum 1306, anno ab Vrbe condita 375, cùm virgo Vestalis Pompilia propter stuprum viua defossa est; tunc Xerxes filius Darij filij Hystaspis regnauit pro patre, de quo prælia multa & mirabilia gesta leguntur: ex quibus inter cætera pauca ponemus.

Xerxes aduersus Leoniden regē Spartanorum exercitum talem collegit; mille millia armatorum, mille ducentas naues rostratas, tria millia nauium oneratarum. Cui Leonides rex Spartanorum cum paucis, id est quatuor mlllibus occurrit, in locis arctissimis, & triduo cum eo pugnauit, vbi tunc ad suos dixisse refertur: Prandete apud superos, cum inferis cænaturi. Et sic ausus aggredi tantum exercitum, tota nocte illa, & die sequenti pugnauit: hostesq; ita compressit, vt omnes pariter morerentur: ipse quoque Leonides cum suis occubuit. His & aliis præliis Xerxes nimis extenuatus, & à suis omnino contemptus, à præfecto suo Artabano tandem occiditur: & ipse Artabanus regnat pro eo. Cætera de Xerxe versus habent.

De Xerxe rege Pęrsarum filio Darij, filij Hystaspis.

Vita boni Darij iam tunc in fata recedit,
Filius est Xerxes cui tota monarchia cedit,
Qui populum Domini pace sedere dedit.
Pontificis Ioachim sub lege reguntur Hebræi,
Ædificant templum cum Ierusalem Pharisæi,
Omnia restituunt, nemo resistit eis.
Subiugat Ægyptum Xerxes a patre relictam,
Græcia subiicitur sub eodem principe victa,
Et probitate sua plurima regna tulit.

De Esdra & Iosepho, sub eodem tempore.

Esdras ipsius regis sub tempore venit,
Iosephus in patria sub eodem rege resedit,
Dogmata de cœlis doctor vterque dedit.

De Artabano rege Persarum.

Iam rex Artabanus diademata Persica minat,
Nascitur en Socrates vultu facieq; caprina,
Cuius & egregium dogma fuisse ferunt.

¶ Chronica.

Anno ab Vrbe condita 70, annis ab Adam discursis quinque millibus quingētis trigintaseptem, à diluuio 1350, ab imperio Nini 1353, à destructione Troiæ 467, Ancus Martius rex Romanorum regnat annis vigintribus.

De Anco Martio rege Romanorum quarto, sub eodem tempore.

Nūc Ancus Martius fit summus in vrbe monarchus
Roma triumphales nondum sibi finxerat arcus,
Ille prior statuit subdere regna sibi.
Hic & Auentinum montem prior addidit Vrbi,
Hostia iuncta mari per eum bene condita surgit,
Morbo, non febri, Ancus in Vrbe perit.
Tunc in Iudæa vixisse datur Ieremias,
Est & in Ausonia Byzantia condita prima,
Vrbs modò Dyrrhachium dat sibi principium.
In terris medicus nunc summus in ordine claret,
Qui dedit antidota, finxitq; poëmata Thales,
Vixit Olympiades ter deciesq; decem.
Intima Danubij nunc præripuere Sicambri,

Tollere

Tollere iam satagunt quæ Bagarus irrigat amnis,
Inclyta Patauiæ climata victa fauent.

De Esdra, qualiter libros Hebraicos à Chaldæis perustos reparauit, & nouos literarum apices informauit.

DVm Xerxes regnaret in Perside, Esdras omnes libros Hebraicos à Chaldęis perustos rescripsit, & nouos apices adinuenit, atque modum scribendi à dextra in sinistram instituit. Prius enim omnes antè & retrò, tãquam aratores scribebant: tunc etiam Græci, qui tredecim tantùm literas habebant, viginti quatuor literas suis posteris constituerunt. Cætera versus habent eodem titulo.

De Artaxerxe rege Persarum, qui dicebatur Longimanus.

Longimanus dictus Artaxes, orbe resedit,
Scriptaq; Iudaica tunc Esdras cuncta refecit,
Nam gens Chaldæa scripta cremauit ea.
Scripta Dei sub Chaldæis sunt igne cremata,
Quæ variis Esdræ studiis iterum reparata,
Plena suo populo sunt valitura data.
Ipse nouos apices fingit scriptoq; reponit,
Vnde leues aditus lectoribus ordine promit,
Grammate Iudaico quos iubet ipse coli.
Sicut arantis opus solet antè retroq; vagari,
Pagina scriptorum scribendo solebat arari,
Riteq; sulcari circiter orbe pari.
Nunc prius à dextra scripturas incipit Esdras,
Qui modus Hebræis scribendo perenniter extat,
Nam cute vel cera scriptor arator erat.
Tẽpore quo dextra sua grammata corrigit Esdras,
Græcia disposuit ludos agitare palæstra,
Grammata tunc voluit bis duodena coli.
Nanq; prius sex atq; decem gens Græca legebat,
Nec plures apices tunc Græcus lector habebat,
Qui prior hæc docuit grammata, Cadmus erat.

¶ Chronica.

ANnis ab Adam 5681, à diluuio 1470, à diuisione linguarum 1369: anno ab imperio Nini 1380, anno ab Vrbe condita 97, à destructione Troiæ 416, Rex Sedechias & omnis populus Iuda captiuati sunt sub Nabuchodonosor in Babylonem. Eisdẽ diebus Ieremias de Christo, & de Ierusalem multa prædixit. Tunc etiam philosophi esse cœperunt. Quorum vnus Pythagoras ex ictibus malleorum diuersè cõcrepantium, musicæ artis septem discrimina vocum inuenit. Post quem Socrates omnium philosophorum clarissimus, Platonem & Aristotelem docuit & educauit. De quorum doctrina & inæstimabili sapientia vsque hodie mundus claret.

De Tarquinio Prisco rege Romanorum quinto, per idem tempus.

Tarquinius Priscus nunc suscipit ordine regnum,
Subiicitur Capua, loca Samia, Troia, Salernum,
Iste suam Romam murat, & orbe nouat.
Signa Sicambrina, Troianaq; prælia magna,
Sentit & horrescit validissima gens Alemanna,
Terraq; Germana rura tuenda parat.
Regnum Baguaricũ nunc arma Sicambria tollunt,
Littora Danubij sibi vectigalia soluunt,
Prælia iam Rhenus reddit ad arma ferus.

Item de Cambyse.

DIximus superius Cambysem esse quadrinomium; vocatur enim Cambyses apud Persas; vocatur Xerxes apud Esdram; vocatur Nabuchodonosor in libro Iudith; vocatur Assuerus in hoc libro Hester. Cuius hîc gesta pauca versibus explicabimus in proximo capite. Acta sunt autem hæc de Hester, anno 290 captiuitatis primæ Iudæorum, vbi Ezechiel prophetauit. Ea tempestate Sicilia per terræmotum concussa: de Ætna monte ignis emissus, villas & agros combussit. Ciuitas Atlantis ab arida in mare contracta, insula tunc facta est.

LIBER HESTER.

De Assuero rege, & Mardocheo, & Amano, qui Iudæos interfectos cupiebat, & patibulo ipse adiudicatur.

Hester & Assueri placet inclyta gesta fateri,
In medio cleri volumus narranda moueri,
Quæ titulo veri condecet acta geri.
Diuitias regis, mirabile culmen honoris,
Dicere non posset Plato, vel lingua Catonis,
Qualibus effertur regia pompa bonis.
Inclyta principibus fuerant conuiuia regis,
Delicias & opes oculis vehementer adegit,
Ordo ministrantis fercula mira vehit.
Copia vasorum manibus gestata virorum
Nec recipit numerum, neq; pondus habetur eorum,
Nec veherent vsquam millia plaustra boum.
Omnibus optata fuit huc regina vocata
Vastis, vt ornata faceret conuiuia grata,
Quæ nimis elata, non tulit acta rata.
Rennuit ad regem regina superba venire,
Rex ita confusus, plenusq; pudoris & iræ,
Conqueritur mirè, nec mala gesta silet.
Iudicium quærit quid habet regina mereri,
Iussa sui Domini quia renuit ipsa vereri,
Vltio iudicij plena furoris erit.
De ratione data legitur sententia lata,
Spernere quæ voluit regina venire vocata,

Cedat & à solio digna dolore suo.
Pellitur ergo foris, fastu vacuata decoris,
Altera Iudaici generis fert culmen honoris,
Tam citò deperiit fœmina nisi dolis.
Hester fœcunda fuit hæc regina secunda,
Gentis Hebræorum de stirpe nitens oriunda,
Et Mardochai neptis, amica Dei.
Complacuit regi præferre ducem regioni,
Qui vice regnantis suprema gubernet honoris,
Rex erit interius summus, & ille foris.
Annulus ergo duci datus est, & cura coronæ,
Iura, potestates, sibi suscipit in regione,
Vnde vices regis sustinet, atque fouet,
Curribus euehitur, præconibus insinuatur,
Aman adoratur, plebs omnis eum veneratur,
Sed Mardochæus non veneratur eum.
Solum nanq; Deum veneratur, adorat, Hebræus,
Dux male confusus, quia spernit eum Pharisæus,
Acriter iratus fortiter odit eum.
Cogitat ergo modum, quo vindicet in Pharisæum,
Nec satis est illi, si solùm perdat Hebræum,
Ni Iudæorum perderet omne genus.
Ante domum propriam dux prima patibula ponit,
Vt Mardochæum videant pendere coloni,
Et pereant reliqui prorsus in orbe soli.
Fama volat, quæ dux Aman delebit Hebræos,
Nunc Mardochæus populusq; simul Pharisæus,
Fletibus ac precibus dicit; adesto Deus.
Cumq; ducis mira foret ira, furore ferino,
Hester regina dolet aduentante ruina,
Et petit à Domino ne mala tanta sinat.
Imperat in populo ieiunia nunc triduana,
Dissipet vt Dominus mala quæ præcogitat Aman,
Ne genus hoc Abraham sub ducis arte cadat.
Tendit & ipsa queri scelus ante pedes Assueri,
Et ducis austeri vult horrida facta fateri,
Iudicio cœli rex bonus vltor erit.
Sed timet exire, nisi sumpta licentia præstet,
In Domino confisa tamen, dum prodiit Hester,
Gaudet & arridet rex, nihil illa timet.
Cumq; manu regis solio conducta sederet,
Rex ait vt peteret quicquid placuisset habere,
Quicquid enim cupiat, regia cura feret.
Intulit illa; peto mecum te sumere cœnam,
Sint mihi, sintq; tibi, rex, obsecro, gaudia plena,
Et simul hic Aman prandia nostra gerat.
Annuit & venit rex, in thalamoq; resedit,
Et duce præsente secum regina comedit,
Verbaq; rex placito corde benigna dedit.
Exprime quid cupias, quia nulla petita negabo,
Si medium regni peteres dandum reputabo,
Et tibi si cupias hoc diadema dabo.
Exprimit illa dolens lachrymis perfusa dolores,
Et ducis in populum tensos feritate furores;
Audit & obstupuit rex, nimiumq; dolet.
Addidit illa; domi, rex, cerne patibula poni,
Stat mihi plusq; tibi stat furca parata pudori,
Ante tuos oculos nos facit iste mori.
Sorte crucis morimur, damnamur more latronum,
Filius ecce tuus de sanguine cùm sit eorum,
Iste rubor tibi sit, perpetuusq; dolor.
Rex salit ante fores, cœpitq; furore grauari,
Dum iacet ante pedes, domine, satagitq; precari,
Hæc fugit, hic sequitur: rexq; reuersus ait.
Ecce dolum video, patet hic qua mente laborat,
Ante meos oculos pacis tibi denegat horam,
Vltio consimilis mando sit absq; mora.
Præcipitur subitò dux impius illaqueari,
Et propria furca quam fecerat ipse leuari,
Talia pro meritis dux sibi dona parit.
Nunc Mardochæo tribuit rex regna regenda,
Omnia quæ tenuit dux impius, ipse gubernat,
Gaudent Iudæi de pietate Dei.

De Seruio rege Romanorum sexto, per idem tempus.

SEruius rex, filius ancillæ captiuæ, sed nobilis, superaddidit Vrbi tres montes, scilicet Viminalem & Quirinalem, & alium tertium. Vrbem quoque cinxit fossatis. fontes etiam attraxit per aquæductum. Socer fuit Tarquinij Prisci, à quo etiam per proditionem occisus est. Qui Romæ postmodum pro eo regnauit. Cætera versus habent de Seruio rege sexto Romæ.

Item de eodem Seruio versificè.

Seruius ad regni scandit diademata lautè,
Filius ancillæ captiuæ, nobilis autem,
Germine regali natus, & aptus ali.
Hic per aquæductum satagit traducere fontes,
Tresq; suæ Romæ studuit superaddere montes,
Mœnia fossatis cinxit in orbe datis.
Censuit ipse prior Romæ populum numerari,
Æqua suis numeris populo iubet arma parari,
Militis & populi iura coæqua dari.
Tarquinij Prisci natus gener extitit ipsi,
Ille gener socerum lethali cuspide fixit,
Sic socer à generi proditione perit.
Natus Alexander rex est, sua iam patet ætas,
Datq; Malachias præconia sancta propheta,
Dictus Bucephalus tunc equus eius erat.
Præcipitat post Nathanabum puer ipse magistrum,
Ille patricidam puerum prædixerat ipsum,
Auguriumq; luit, si pater ipse fuit.

¶Chronica.

ANnis ab Adam quinque millibus sexcentis septuagintra vno, à diluuio 1408, ab imperio Nini 1414. anno à diuisione linguarum 1307, à destructione Troiæ 501, ab Vrbe condita 160. Iudith interficit Holofernem.

Superiori titulo diximus; Cambysem filium Cyri in libro Iudith, Nabuchodonosor nominari. Cuius dux Holofernes per manus ipsius castissimæ Iudith dicitur fuisse occisus, sub Ozia rege Samariæ, sicut suppositis versibus explicamus. Eisdem temporibus, anno ab Vrbe condita 160. apparuit prodigium tale, vt cœlum ardere vide-

videretur. Tunc Romæ grauissima fuit pestilentia, ita vt maxima pars hominum moreretur. Vbi duo consulares viri consumpti sunt, scilicet Lucius & Seruilius. Tunc etiam serui contra dominos Romæ insurrexerunt, duce Erbonio, viro Sabino, Capitolium incendunt; consulem Valerium tandem de ipsis triumphantem occidunt. Sequenti anno homo rusticus, nomine Quintus Cincinnatus ab aratro in consulem assumptus, de hostibus triumphauit, & rusticano more iugum boum equis imponens, iunctis ante se hostib. deductis, ipse in habitu rustici, sine aliis ornamentis, Vrbem triumphator ingressus est.

LIBER IVDITH.

De Iudith & de Holoferne duce regis Nabuchodonosor, qui alio titulo vocatur Cambyses.

Rex fuit Arphaxad super omnia regna Medorum;
Quem Nabuchodonosor rex vicerat Assyriorum,
Hunc quoq; Cambysem scripta fuisse volunt.
Ordinat iste ducem, què scripta vocãt Holofernem,
Datq; potestatem, quod & omnia regna gubernet,
Indomitos populos deleat orbe suo.
Ille per omne solum dum iura tulit regionum,
In Mesopotamiam vertit vexilla suorum,
Atque super Syrios diripit omne bonum.
Adfuit Ozias tunc temporis Israëlita,
Hic vbi Samariam videt hoste minante petitam,
Territus, ad populum dicta reponit ita;
Vndiq; nos angit manus imperiosa tyranni,
Iam quasi per portas aditus sub robore frangit,
Ni manus alma Dei sola resistat ei.
Turba coacta foris, stetit intus plena timoris,
Quæ magis Assyrio voluit seruire furori,
Quàm pro lege poli victa sub ense mori.
Suggerit Ozias, quinis differre diebus,
Quid si fortè Deus tribuet solatia rebus?
Vt redimat populos hoste cadente suos.
Fœmina stans vidua celebris sanctissima Iudith,
In populum culpas, nimium commota refudit,
Nam tentare Deum, non decuisset ob id.
Ponere quippe dies Domino vel dicere metas,
Assiduè legimus nostros vetuisse prophetas,
Nam tentare Deum dogmata sacra vetant.
Rursus ait; Vidit Dominus, qui sydera cudit,
Sæpe malos fudit, & iniquos peste retrudit,
Fundite (quæso) preces, tollat vt ipse neces.
Dixit, & absq; mora faciem lauat, atq; colorat,
Vestibus egregiis stans fœmina tota decora,
Per medias portas pergit, abitq; foras.
Cum socia famula venit ad montana supernè,
Cui mediis campis elatus adest Holofernes,
Fœmina stans facie splendida, visa placet.
Quæritur vnde venit, quid agat, quò pergere quærit,
Hæc ait; Huc veni, te principe quæso tueri,
Nam super Hebræis tu dominator eris.
Insinuabo tibi qua te decet arte potiri,
Vt citò sortiri valeas quæcunq; requiris,
Iam tibi subduntur terra, propheta, viri.
Fœmina dum loquitur, pulcherrima tota notatur,
Ducta manu trahitur, thalamo sedet, esca paratur,
Inq; ducis domibus mansio pulchra datur.
Nos (ait) a castris lex ire iubet Mosea,
Præcipe per castra, si fœmina transit Hebræa,
Aut si nocte meat, nemo repellat eam.
Hoc etenim restat, quia pergere cogimur extra;
Si placet, hoc præsta: dux præstat, & intus & extra
In duce nanq; Dei gratia fauit ei.
Tertia nox venit, dux nocte sopore quieuit,
Nocte ducem magnum gladio ducis ipsa peremit,
Et caput ancillæ portet vt illa dedit.
Exiliunt pariter, festino calle meantes,
Per medias portas citò suscipiuntur ouantes,
Confluxit populus, protulit illa caput.
Morte ducis scita, plebs exilit Israëlita,
Gens ducis ascita fugit hinc sub vulnere trita,
Inclyta Samaria salua remansit ita.

De Artaxerxe rege Persarum, qui cognominatur Ochus.

ARtaxerxes Ochus rex Persarum, discedere ab armis & quiescere totam Græciam iubet. Eo tempore Lacedæmonij, qui & Græci, Athenienses bello presserant. Vnde & vtrique plurimum fatigati, quietem optabant. Eo tempore Romæ in medio foro specus apparuit, vnde consultis diis, Roma disposuit, vt ibi viuus homo deberet præcipitari; & sic pestilentia, inde exorta, sedari. Obtulit se ad hoc Marcus Curtius, qui quum armatus pro salute Reipublicæ in specum sese præcipitasset, morte sua horribilem illam voraginem clausit. Iisdem temporibus Artaxerxes Ochus, subiugata iam Sidone, & Ægypto, & Syria, maximam partem Hebræorum, quos olim Salmanasar captiuauerat, in Hircaniam transmisit, iuxta mare Caspium, inter altissimos montes, qui iam in multum populum creuisse feruntur, & in diebus Antichristi creduntur egressuri. Legimus etiam, ipsos ab Alexandro Magno illic inuentos, & magis ac magis ipsis montibus interclusos, sicut postea in Alexandro dicturi sumus. Cætera de Artaxerxe Ocho versibus explicamus.

Mortuo rege Assuero & Cambyse, succedit Artaxerxes Ochus in imperio Persarum.

Regis in vrbe Chusis Assueri vita recedit,
Post Artaxerxes, Ochus cognomine, sedit,
Iste per Ægyptum prælia multa dedit.
Nathanabus rex Ægypti nunc inde fugatur,

Æthiopum terras pulsus coluisse putatur,
Post & Alexandri doctor in arte fuit.
Tempora pontificis tunc dicimus esse Ioannis,
Post patrem Iudam qui restitit ense tyrannis,
Et Iudæorum rexit vbique solum.
Missus ei regis dedit aspera facta vagosus,
Expoliat templum, populus gemit vndiq; totus,
Fitq; tributarius plebe dolente locus.
Physicus Anagosus moritur, claret Diogenes,
Claruit & Socrates, qui nunc sibi nomine pœnæ
Parta venena bibit, pocula letha sibi.

De Philippo rege Macedonum, patre Alexandri, per idem tempus.

ARtabano rege Persis imperante, Philippus filius Amyntæ, pater Alexandri Magni, per annos vigintiquinque tenuit regnum Macedonum. Fuit autem nutritus apud regem Thebanorum, nomine Epaminundam, virum strenuissimum, & philosophia præclarum. Apud quem in tãtam sapientiam fortitudinémque profecit, vt Græcorum ciuitates, quæ dominandi libidine, singulæ cogitauerant imperare, omnes suo subiecisset imperio: inferioribus enim contra superiores suadens, omnibus ad inuicem callidè concitatis, omnium tandem efficitur Princeps & dominus: & ita liberam illam Greciam suis virtutibus & ingeniis, libertate priuauit. Item Philippus, ciuitatem Byzantium cinxit obsidione: quæ hodie Constantinopolis appellatur, & condita fuerat à Pausania rege Spartanorum. Tunc Philippus in eadem obsidione, pecuniarum suarum copiis iam exhaustis, relicta sibi obsidione, pirata efficitur, & centum septuaginta nauium spolia rapuit, & militibus dedit. Item relicta ibi obsidione, ad Scythas & Amazones prædãdi causa cum Alexandro filio suo festinat. Vbi non inuentis thesauris, pecorum inæstimabilem prædam deduxit. Item Athenienses cum omnibus Lacedæmoniorum aliorumque Græcorũ ciuitatibus subiugauit, & in seruitutem redegit. Item quum Alexander quasi prodigus militibus erogaret, & magis quàm pater ab omnibus laudaretur: pater ad eum sic dixisse narratur: Fili, non æstimes illos tibi esse fideles, quos pecunia corrupisti. An propterea hoc facis, vt Macedones non regem suum, sed ministrum te reputent, & rerum præbitorem. Idem Philippus, dum Alexandro fratri vxoris suæ Olympiadis filiam suam copularet, in medio nuptiarum inter duos Alexandros sedens, filium suum scilicet & generum, à Pausania nobili iuuene Macedonum, dolo occisus est.

De Arsamo rege Persarum patre Darij, quem postea Alexander deuicit.

Post Occum regem fuit Arsamus ipsius hæres,
Iacius antistes primatum fertur habere,
Arsamus in populo stat mala multa ferens.

10 Sicambri eodem tempore Germaniam occupauerunt, vnde etiam Germani appellati sunt.

Iam quasi quingentis tempus defluxerat annis,
Cum sua Germanis infligunt bella Sicambri,
Igne, fame, gladiis, innumerisq; malis.
Littora Danubij, preciosaq; littora Rheni,
Allexêre duces, fluuiiq; meatus amœni,
Terraq; luxurians dicit, amande veni.
Tanto quippe nitet super omnia regna decore,
20 *Vt domini nimio Rheni capiantur amore,*
Vnde sibi patrias has retinere volent.
Amodo Germani cupiunt de more vocari,
Moribus & lingua cum Teuthonicis variari,
Lingua magis placuit qua Megus amne cadit.
Progenies Priami Germanica nomina quærit,
Et cupit à Rheno populus Germanus haberi,
Terra Sicambra perit, nemo Sicamber erit.

De Dario rege Persarum, quem Alexander deuicit.

Arsamus interiit, Darius fit regius hæres,
30 *In Persis pariterq; Medis sua regna cohærent:*
Huic & Alexander bella Macedo geret.
Philippus tunc interiit rex ille Macedo,
Magnus Alexander claret, cuius decus edo,
Hic sua gesta fero, scriptor & actor ero.

¶ Chronica.

ANnis ab Adam quinque millibus; à diluuio 1454: à diuisione linguarum 1353: anno ab imperio Nini 1449, 40 à destructione Troiæ 536: anno ab Vrbe condita 166: regnat Tarquinius Superbus Romæ.

De Tarquinio rege Romanorum sexto.

Post socerum Tarquinius venit ille Superbus,
Et Romam turbare parat, feritate proteruus,
Ardea terra fuit qua mala prima luit.
Hanc pater obsedit, dum filius arce recessit,
Lucretiæ qui tunc thalamum de nocte repressit,
50 *Nec scelus euadit pulsus ab Vrbe cadit.*
Filius atq; pater damnantur; aitq; senatus;
Amodo non rege sed consule Roma regatur,
Regibus ablatus sit locus, hisq; datus.
Scripsit & Ouidius super ipso crimine versus,
Dum foderet gladio tenerum Lucretia pectus,
Sanguinis & torrens egrederetur, ait:

Proce-

Procedant testes, me non fuisse tyranno,
Ante virum sanguis, spiritus ante Deum.

Quod Germani & Romani à Troia venerunt, & quasi pares & confratres sunt æstimandi.

Dum fortuna duces Germanos læta decorat,
Crescit & alta sonat super omnia climata Roma,
Cuius ad imperium prælia magna tonant.
Hanc quasi reginam metuit satis ora marina,
Terra Cisalpina timet aduentante ruina,
Sed loca Germana gaudia magna parant.
Nam quos Troia suos olim generauit alumnos,
Romanos & Germanos videt vndiq; summos,
Et quasi consocios semper habebit eos.
Esseq; Romanum Troianum causa fatetur,
Germanus patriota suus fraterq; videtur,
Mater eis populis Troia vetusta fuit.
Nec populo populus nunc armis subiicietur,
Sed regni quasi consocius fraterq; putetur,
Pace simul coëunt, publica iura petunt.
Germanus populus ciuis Romanus habetur,
Communis populus, regnum commune tenetur,
Sed tenet imperium Roma regitq; decus.

Catalogus regum Albanorum & Romanorum.

AEneas reliquit in Latio regem Ascanium. Cui successit Posthumus frater eius. Post quem regnauit Latinus Syluius. Post quem Alba Syluius. Post quem Capi Syluius, deinde Ægyptus Syluius regnat annis 24

Capi Syluius regnat annis 28
Carpenates regnat annis 13
Tiberius regnat annis 8
Agrippa regnat annis quadraginta. suo tempore est Homerus in Græcia.
Aremus regnat annis 19
Auentinus regnat annis 37
Procax regnat annis viginti tribus. tunc Fidus & Argus mensuras & pondera reperiunt.
Amulius regnat annis quadraginta quatuor. Iste Amulius depulit fratrem Numitorem: cuius Numitoris filia Ælia, genuit Romulum & Remum. Tunc Achab in Israël, & Asa super Iudæa regnabant.
Romulus regnat annis 39
Numa Pompilius regnat annis 40
Tullus Hostilius regnat annis 33
Ancus Martius regnat annis 23
Tarquinius Priscus regnat annis 38
Seruius Tullius regnat annis 33
Eo tempore fuit Cyrus rex Assyriorum.
Tarquinius Superbus regnat annis 35

Iste prius excogitauit carceres & omnia genera tormentorum.

De omnibus Sibyllis & de nominibus earum, & de patria, & origine, & actibus ipsarum, à diebus Alexandri Magni.

SIbyllæ generaliter omnes fœminæ dicuntur prophetantes, quæ* ob diui- 10 nam voluntatem omnibus interpretari, & ventura pronunciare solebant. Tradunt autem doctissimi authores; decem fuisse Sibyllas. Quarum prima, Persis: secunda Libyca: tertia Delphica est, quę ante Troiana bella vaticinata est: quarta, Cumęa, in Italia: quinta, Erictea, in Babylonia orta, dicta Erythræa, ab insula, in qua eius dicta sunt carmina: sexta, Samiana, à Samo flumine Beneuentano vocata: septima, A- 20 malthæa, vel Cumana: octaua Hellespontica: nona Phrygia: decima Tiburtina Grecè, Albunea Latinè vocatur; ex cuius carminibus multa de Deo & Christo scripta continentur.

Fuit igitur hæc Sibylla, Priami regis filia, & ex matre Hecuba procreata. Vocata est autem in Græco Tiburtina; Latinè verò Albunea nomine, vel Cassandra: & illa circuiens diuersas prouincias ac partes 30 orbis, prædicauit per Asiam, Macedoniam, Erostachiam, Agagusdeam, Ciliciam, Pamphiliam & Galatiam. Quumque mundi partes vaticiniis suis replesset, inde venit Ægyptum, Æthiopiam, Bragadam, Babyloniam, Aphricam, Libyam, Pentapolim, Mauritaniam, & Palarinum. In omnes has prouincias prædicauit, & spiritu prophetiæ repleta, prophetauit bonis bona, malis mala. Scimus nanq; quæ in præ- 40 coniis suis annunciauit; & quæ in nouissimis erant ventura prædixit.

Audientes igitur famam eius Romani, statim nunciauerunt in conspectu Senatorum. Mittentes ergo senatores legatos ad eam, fecerunt ipsam cum magno honore deduci Romam. Centum igitur viri ex senatu Romano somnium in vna nocte viderunt singuli. Videbant singuli quasi nouem soles esse in cœlo, qui sigil- 50 latim diuisi, diuisas in se figuras habebant. Primus sol erat splendidus & fulgens super omnem terram. Secundus sol splendidior & magnus, æthercam habens claritatē. Tertius sol sanguineo colore flammiger, igneus & terribilis, ac demū splen-

didus satis. Quartus sol, quarta generatio est tempore Christi. Quintus sol erat tenebrosus, sanguineus & lampas, sicut in tonitruo tenebroso. Sextus sol tenebrosus nimis, habebat aculeum stimulum scorpionis. Septimus verò sol terribilis erat, & sanguineum iterum habens in medio gladium. Octauus autem sol erat effusus, sanguineum habens colorem in medio. Nonus autē sol erat nimis tenebrosus, vnum tamen habens radium fulgentem.

Quumq; Romam ingressa esset Sibylla, videntes eam ciues Romani, admirabantur nimiam pulchritudinem eius: erat enim venusto aspectu, decora vultu, eloquens in verbis: atq; Dei pulchritudine satis benè cōposita, suis auditoribus dulcem præbebat eloquiū. Venientes autem viri, qui somnia viderāt, dicunt ad eam; Magistra & domina quàm ad magnū decorem est corpus tuum; qualem nunquam in fœminis, præter te, vidimus: precamur vt somnium, quod omnes nos in vna nocte vidimus, quod futurum præmonstret aperias. Respondens Sibylla dixit ad eos: Non est æquum, in hoc loco, stercoribus pleno, & diuersis certaminationibus polluto, sacramentum huius visionis detegere. Sed venite, ascēdamus ad Appenninum montem, & ibi adnuntio vobis, quæ ventura sunt ciuibus Romanis. Et fecerūt, vt dixit. Quos interrogauit. & illi visionem quam viderāt, narrauerunt ei. At illa dixit ad eos; Nouem soles quos vidistis, omnes futuras generationes præsignant. Quod verò dissimiles eos vidistis, dissimilis erit vita in filiis hominum.

Primus autem sol, prima generatio est: erunt homines simplices & clari, amantes libertatē, veraces, mansueti, benignissimi, amantes consolationes pauperum, & satis sapientes. Secundus autem sol, secūda generatio est: erunt homines splendidè viuentes, crescentes multum, Deum colentes, sine malitia conuersantes in terra. Tertius verò sol, tertia generatio est: exurget gens contra gentem, & erunt pugnæ multæ in Roma. Quartus autem sol, quarta generatio est: erūt homines, quod verum est abnegantes: & in diebus illis exurget mulier de stirpe Hebræorum nomine Maria, habens sponsum nomine Ioseph, & procreabunt ex ea sine commixtione viri, de Spiritu sancto, nomine Iesum: & ipsa erit virgo ante partū, & virgo post partum: qui ergo ex ea nascetur, erit verus homo, sicut omnes Prophetæ prædicauerunt: adimplebitq; legem Hebræorum, & adiunget sua propria insimul, & permanebit regnū eius in secula seculorum. nascente autem eo, exercitus angelorum à dextris & à sinistris erunt, dicentes; *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Veniet nanque vox super eum, dicens; *Hic est filius meus dilectus, ipsum audite.*

Erant ibi ex sacerdotibus Hebræorum, qui audientes hæc verba, indignati dixerunt ad eam: Ista verba terribilia sunt: sileat hæc regina. Respondens Sibylla dixit eis: O Iudæi, necesse est ista fieri; sed vos non credetis in eum. Dixeruntque; Nos non credemus, quia verbum & testamentum dedit Deus patribus nostris, & nō auferet manum suam à nobis.

Respondit eis iterum: Deus cœli sibi generaturus est filium, vt scriptum est: qui similis erit patri suo, & postea vt infans per ætates crescet, & insurgent reges in eum & principes terræ. In diebus illis erit Cæsari Augusto celebre nomen: & regnabit in Roma, & subiiciet omnem terram sibi. Non multi, non pauci; non tres, neq; duo, sunt dij; sed vnus Deus, solus & immensus, qui fecit cœlum, solem, stellas & Lunam, frugiferamque terram & mare. Qui autem illum honorant, æternam vitam hæreditabunt, perpetuum cuius ipsi hæreditabunt paradisum. Mortuorum verò simul resurrectio erit; & claudorum cursus velocissimus erit: surdi audient, & cæci videbunt: non loquentes, loquentur. ex quinque panibus, quinque millia hominum saturabit, & colligent reliquias fragminum duodecim cophinos, exinde replebunt in specie populorum. Ventos compescens verbo, mare calcans, ambulans super vndas, infirmitates omnibus soluet: surgere faciet mortuos, repellens multos dolores: & de pane vno, saturatio erit viuorum. Sed quum omnia fuerint perfecta quæ dixi, in ipso omnis resoluetur lex, & impias manus infidelium postea inueniet.

Post hæc conuenient sacerdotes Hebræorum contra Iesum, quia multa signa faciet, comprehendentque eum, dabunt Deo alapas manibus incestis, & in vultu sacro expuent venenata sputa. Dabit verò ad verbera sanctum dorsum simpliciter, & colaphos accipiet: tacebit, ne quis agnoscat

ſcat vnde verbum venit: corona ſpinea coronabitur: ad cibum autem fel, & ad ſitim acetũ dabunt, & ſuſpendent eum in ligno, & occident. Templi verò velum ſcindetur in medium, & dies erit tenebroſus per horas ſex, & ſortẽ mortis finiet tribus diebus ſomno ſuſcepto, & tunc ab inferis regreſſus, ad lucem veniet. Et nihil valebit eis; quia die tertia reſurget, & oſtendet ſe diſcipulis ſuis, & ipſis videntibus in cœlum aſcendet: & regni eius non erit finis.

Dicunt me Iudæi inſanam & mendacem Sibyllam; quum autem facta fuerint omnia, tunc demum reminiſcentur mei, & nullus poſtea me dicet inſanam, ſed Dei magnam Sibillam.

Dixitq; principibus Romanorũ; Quintus autem ſol quinta generatio eſt: eliget ſibi Ieſus duos piſcatores de Galilęa, & leges ſuas docebit eos, dicẽs: Ite, & doctrinã quã accepiſtis à me, docete omnes gentes, & per ſeptuaginta & duas linguas ſubiicientur omnes nationes. Sextus autem ſol ſexta generatio eſt, & expugnabunt iſtam ciuitatem annos tres & menſes ſex. Septimus verò ſol, ſeptima generatio eſt: & exſurgent duo reges, & multas facient perſequutiones in terra Hebręorũ, propter Dominum. Octauus autem ſol octaua erit generatio, & in deſertatione erit Roma: & præpugnantes vlulabunt in tribulationibus & doloribus, dicentes; Putáſne peribimus? Nonus autem ſol, nona generatio eſt: & exurgent Principes Romani in perditione multorum. Tunc exurgent duo reges de Syria, & exercitus eorum innumerabilis ſicut arena maris: & obtinebunt ciuitates & regiones Romanorum vſque ad Chalcedoniam. Et tunc multa erit ſanguinis effuſio. Omnia hęc quum reminiſcuntur, ciuitas & gens contremiſcunt in eis, & diſperdent Orientes. Et poſt hæc ſurgent duo reges de Ægypto, & expugnabunt quatuor reges, & occident eos, & omnem exercitum eorum, & regnabũt annos tres & menſes ſex. Et poſt eos alius rex per C literam nomine, potens in prælio: qui regnabit annis triginta, & ædificabit templum Deo, & implebit legem, & faciet iudiciũ propter Deum in terra. Et poſt eum ſurget alius rex, qui regnabit paucis temporibus: & expugnabunt & occidẽt eum. Poſt hæc verò erit rex per B nomine, & de B procedet rex Audon, & de Audon egredietur A, & de A procedet A, & de hoc generabitur A: & ipſe ſecundus A, erit bellicoſus nimis & præliator. Et de ipſo A naſcetur rex per R nomine, & de R naſcetur L, & poteſtatem habebit ſuper decem & nouem reges. Et poſt hæc ſurget rex Salicus de Francia, per K nomine: ipſe erit magnus & piiſſimus, potens & miſericors, & faciens iuſtitiam pauperibus. Tanta enim erit in eo virtutis gratia, vt per viam gradientem arborum contra eum inclinentur cacumina. A qua enim occurrens, minimè curſum eius tardabit. Similis autem imperio Romanorum rex antè non fuit, nec poſt eum futurus eſt. Et veniet Rex poſt eum per L nomine, & poſt hoc regnabit L, & poſt L triginta, & de L egredietur A, & ipſe A erat nimis bellicoſus & fortis in pręlio, & multus erit per terrã ſiue per aquas: & non dabitur in manibus inimicorum, & morietur exul extra regnum, & in manu Dei anima eius erit. Tunc exurget rex per V nomine, & ex vna parte Salicus & alia Longobardus, & ipſe habebit in terra poteſtatem contra pugnantes, & contra omnes inimicos. Et in diebus illis procedet rex per O nomine, & erit potentiſſimus & fortis & bonus, & faciet iuſtitiam pauperibus, & rectè iudicabit: & de ipſo procedet alius O potentiſſimus, & erunt ſub eo pugnę inter paganos & Chriſtianos, & ſanguis Græcorum eorum effundetur: & cor eius in manu Dei, & regnabit annis ſeptẽ, & de ipſa muliere naſcetur rex per O nomine: hic erit ſanguinarius & facinoroſus, & ſine fide & veritate: & per ipſum multa erit malitia in terra, & multa ſanguinis effuſio, & deſtructæ erunt Eccleſiæ in ipſius poteſtate. In aliis nanque regionibus tribulationes erunt multæ & prælia. Tunc ſurget gens contra gentem in Cappadociam, & Pamphiliam captiuabunt in illo tempore, eo quòd non intrauit per oſtium in ouile. hic nanq; rex regnabit per annos quatuor. Et poſt eum ſurget rex per H nomine, & in diebus eius pugnæ multæ erũt, Syriam expugnabunt, & Pentapolim captiuabũt. Ipſe enim rex erit ex genere Longobardorum. Tunc exurget alius rex Salicus per C nomine, & expugnabit Longobardos: & erunt prælia & pugnæ. Ipſe autem Salicus erit fortis & potens, & paucis temporibus erit regnum eius. Tunc exurgent Agareni, & tyranni, & captiuabunt Tarentum & Barro: & multæ ciuitates deprædabuntur. Et etiam volẽtes venire Ro-

mam, & non est qui resistat eis, nisi Deus deorum, & Dominus dominorum.

Tunc venientes Armeni Persidem disperdent, ita vt non recuperentur ciuitates, quas deprædabunt, & accurrentes ipsi ponent fossas iuxta Orientē, & expugnabunt Romanos, & obtinebūt pacē aliquātisper.

Et intrabit rex Gręcorū, vir belligerator in Æpolim, & destruet templa idolorū: & veniet locusta & bruchus, & comedent omnes fructus Cappadocię & Cilicię, ac fame cruciabūtur: & postea nō erit amplius.

Et consurget rex Salicus alius, scilicet H, vir fortis & belligerator, & indignabuntur contra eum multi vicini & parētes. In diebus illis tradet fratri fratrem, & cum sorore commiscebitur, & multa nephanda hominum erunt in terra. Senes cum virginibus cubabunt, & sacerdotes mali cum deceptis puellis. Episcopi malefactorum sectatores erunt, & fiet effusio sanguinis in terra, & templa sanctorum polluent. Et erunt in populo fornicationes, immunditiæ, & Sodomiticū scelus, ita vt visio ipsorum in contumelia eius appareat. Et erunt homines raptores, contumeliosi, odientes iustitiam & amantes falsitatem, & iudices Romani immutabuntur. Si hodie ad iudicandum admittuntur, alio die mutabuntur, propter pecuniam accipiēdam, & non iudicabunt rectum, sed falsum.

Et erunt in illis diebus homines rapaces, cupidi & periuri, & amantes falsitatem, & destruetur lex & veritas, & fiet terræmotus per loca diuersa & insulares ciuitates, & regiones dimergentur. Et erunt per loca pestilentiæ hominum, & terra ab inimicis desolabitur: & non præualebit consolari eos vanitas deorum. Postea exsurget rex per L nomine. Et erunt sub illo bella & duodecim annis regnabit. Et post hunc surget rex per F nomine, & veniens obtinebit, & regnabit aliquanto tempore, & veniet Romam, & captiuabit eam, & non mortificabitur anima eius in manu inimicorum vllis diebus vitæ suæ. Sed erit bonus & magnus, & faciet iustitiam pauperibus, & ipse viuet multo tempore. Post hæc verò surget alius rex per H, nomine: & de ipso H, procedēt duodecim H, & erit de genere Longobardorum & Teuthonicorum, & regnabit per annos centū. Tunc post eū exurget rex H nomine, Salicus de Frācia. Tunc initium dolorum erit, qualis non fuit ab initio seculi. Et erunt in diebus ipsius multę pugnę & tribulationes multorum & sanguinis effusio, & terręmotus per ciuitates & regiones, & terræ multæ captiuabuntur, & non erit qui inimicis resistat, quia Dominus iratus erit in terra. Roma in persecutione & gladio expugnabitur, & erit deprehensa in manu ipsius regis. Et erunt homines rapaces, cupidi, tyranni, odientes pauperes, opprimentes insontes, 10 & saluantes noxios. Eruntq; iniusti & nequissimi, & dominatores exterminij captiuabuntur: & non est in terra, qui pro eis resistat, & eruat eos, propter malitias eorum & cupiditates.

Et tunc exurget rex nomine H animo constans. H ille idem, cōstans erit rex Romanorum & Græcorum. hic statura grandis, aspectu decorus, vultu splendidus, atq; per singula membrorū lineamēta decen- 20 ter compositus, & ipsius regnū 122 annis terminabitur. In illis ergo diebus erunt diuitiæ magnæ, & terra abundāter dabit fructum suum, ita vt tritici modium denario vno venundetur, modiū vini denario vno, modium olei denario vno. Et ipse rex Scripturam habebit ante oculos, dicētem: Rex Romanorum omne sibi vēdicat regnum Christianorum. Omnes ergo insulas & ciuitates paganorum deuastabit, & vniuersa 30 idolorū templa destruet, & omnes paganos ad baptismum conuocabit, & per omnia templa crux Christi Iesu erigetur. Tunc nanq; pręueniet Ægyptus Æthiopiā munus dare Deo. Qui verò crucem Iesu Christi nō adorauerint, gladio punientur.

Et cùm completi fuerint 122 anni, Iudæi conuertentur ad Dominum, & erit ab omnibus sepulchrum eius gloriosum. In diebus illis saluabitur Israël, & habitabit 40 confidenter.

In illo tempore surget princeps iniquitatis de tribu Dan, qui vocabitur Antichristus. Hic erit filius perditionis, caput superbiæ, magister erroris, plenitudo malitiæ: qui subuertet orbem, & faciet prodigia & signa magna per falsas simulationes: deludet autem per artem magicam multos, ita vt ignis de cœlo descendere videatur. Et minuentur anni sicut menses, & menses 50 sicut septimana, & septimana sicut dies, & dies sicut hora. Et exurgent ab Aquilone spurcissimę gentes, quas Alexander rex inclusit, Goth videlicet & Magoth. Hæc duodecim regna, quorum numerus est sicut arena maris.

Cùm

Cum autem audiet hæc rex Romanorum, conuocato exercitu debellabit eos, atque prosternet vsq; ad internecionem. Et postea rex veniet Hierusalem, & ibi deposito capitis diademate, & omni habitu regali, regnum Christianorum Deo Patri relinquet, & filio eius Iesu Christo. Et quũ cessauerit imperium Romanum, tunc reuelabitur manifestè Antichristus, & sedebit in domo Domini in Hierusalem. Regnante autem eo, egredientur duo clarissimi viri, Helias & Enoch, ad annunciandum aduentum Domini: & Antichristus occidet eos, & post dies tres à Domino resuscitabuntur. Tunc erit persequutio magna, qualis non fuit antea, nec postea subsequetur. Abbreuiabit autem Dominus dies illos, propter electos, & occidetur virtute Domini Antichristus à Michaële archangelo in monte Olіueti. Quumq; hæc Sibylla & alia multa Romanis prædiceret futura, quibus etiam signis adiudicandum Dominus venturus sit, vaticinando versus intonuit, dicens.

Versus Sibyllini de Christo.

Iudicij signum; tellus sudore madescet;
E cœlo rex adueniet per secla futurus;
Scilicet in carne præsens vt iudicet orbem:
Vnde Deum cernent incredulus atque fidelis
Celsum cum sanctis iam terminus extat in ipso,
Sic animæ cum carne aderunt, quas iudicat ipse,
Cùm iacet incultus densis in vepribus orbis,
Reiicient simulachra viri, cunctam quoq; gazam,
Exuret terras ignis pontumq́; polumq́;
Inquirens tetri portas effringet Auerni,
Sanctorum sed enim cuncta lux libera carni
Tradentur sontes, æternaq́; flamma cremabit.
Occultus actus manifestans quisq; loquetur,
Secreta atque Deus reserabit pectora lucis;
Tunc erit & luctus, stridebunt dentibus omnes.
Eripitur solis iubar, & chorus interit astris,
Voluetur cœlum, lunaris splendor obibit,
Deiiciet colles, valles extollet ab imo:
Non erit in rebus hominum sublime vel altum,
Iam æquantur campis montes & cærula ponti,
Omnia cessabunt, tellus confracta peribit:
Sic pariter fontes torrentur fluminaq́; igni,
Sed tuba personitum tristem dimittet ab alto,
Orbe genus facinus miserum variosq́; labores,
Tartareumq́; chaos, monstrabit terra dehiscens,
Et coram hoc Domino reges sistentur ad vnum,
Recidet è cœlis ignisq́; & sulphuris amnis.

Tunc iudicabit Dominus secundum vniuscuiusque opus, & ibunt impij in gehennam ignis æterni; iusti verò, vitæ æternæ præmium recipient, & cœlum nouum, & terram nouam: & mare iam non erit. Et regnabit Dominus cum sanctis in secula seculorum; Amen.

PARTIS DECIMÆ FINIS.

GOTFRIDI VITERBIENSIS CHRONICORVM PARS VNDECIMA.

ALEXANDER Magnus Philippi filius.

Annis ab Adam 5888, à diluuio 1638: à diuisione linguarum 1537: ab imperio Nini 1731: à destructione Troiæ 772: anno ab Vrbe condita 427: mortuo rege Græcorum Philippo, Alexander filius eius, in regnum successit: de quo traditur, quòd non Philippi, sed magis cuiusdam nomine Nathanabi regis ab Ægypto expulsi, & in domo Philippi tunc commorantis filius fuerit. Igitur Alexander, terminis patris sui non contentus, subitò cogitat obtinere imperium. Vnde compositis rebus in Gręcia, & assumptis secum paucis, scilicet 32000 peditum, & 7000 equitum, & 580 nauibus, Darium regem Persarum, Arsami filium, qui à Cyro 14 erat imperator Persarum, propterea maximo bello aggreditur, quòd Darius à patre suo Philippo postulabat tributum. Cui Darius legatos & epistolam superbiam continentem transmisit, dicens se regem regum & consanguineum deorum, Alexandrum verò esse famulum suum. Misit etiam Alexandro obuiã exercitum militũ 200000, qui ab Alexandro non minus ingenio q̃ viribus superati sunt. Darius iterũ restaurato exercitu, cum eo congreditur, vbi ipse fugatur, mater Rogodó & soror eius & filia Rosanen, & vxor cum paruulis eius capiuntur. Darius pro redimẽdis captiuis, me-

diam partem regni sui obtulit Alexandro, sed non obtinuit.

Alexander super Darium victoriam bis adeptus, Parmenionem principem suum nauigio cum exercitu mittit inuadere classem Persarũ; ipse verò cum exercitu, trãsit in Syriam. Vbi reges vltrò se sibi subiicientes, partim in gratiam recepit, quosdam permutauit, quosdam peremit: Tyrum & Sidonem cepit; Siciliam, Rhodum; & Ægyptum suæ ditioni subiecit. Eodemque tempore condidit vrbem, quam Alexandriam nomine suo vocauit.

Iudæis, tributa & forum sibi denegantibus, minas terribiles intulit, & ad eos tanq̃ perdendos accessit. Sed Iadus princeps sacerdotum, à Domino in visione cõmonitus, cum processione totius populi portans nomẽ Domini tetragrammaton aureis laminis in fronte cõscriptum, ei venienti occurrit. Alexander viso nomine Dei, ab equo descendit, & nomen Domini pronus adorauit, atq; animo mitigatus, per manũ sacerdotis templum intrauit, datisq; holocaustis & oblationibus Iudæos in gratiam recepit, & à tributo per septem annos absoluit. Rursumque Darij regnum inuadit. Darius spe pacis ablata, miro studio bellũ reformat. Vbi victus, dum fugeret, à seruis suis ob gratiam Alexandri, variis vulnerib. confoditur, & iam exhalãte spiritu, in via relinquitur. Alexander hoc dolo seruorũ comperto, & Dario mortuo inuento, fecit edictum dicens; Quicunque se Darium dominum suum occidisse confitebitur, illum super alios faciam esse notabilem & excelsum. Quo audito, serui interfectores Darij, spe magnæ remunerationis allecti, seipsos produnt. Quos Alexander in cruce fecit esse excelsos, & ab omnibus aliis pro meritis denotandos. Hoc tertio & vltimo bello, Persarum vires ita cecidisse feruntur, vt extunc illud potẽtissimum regnum seruitutem patienter ferre videretur. Tribus his bellis quindecies centena millia Persarum cecidisse fertur.

Reges Persarum.

HIc est finis imperij Persarum. Et hæc sunt nomina omnium regum Persarũ. Cyrus, Cambyses, Mergus cum septem magis, Dari⁹, Xerxes, Artabanus, Artaxerxes, q. & Assuerus filius Darij & Parisatidis, Artarxes, qui & Ochus, & Arxes filius eius, Arsamus, & Darius filius Arsami. Omnes isti reges in Perside 225 ann. imperauerũt.

Ex tunc Græci seu Macedones imperant. Quorum monarchia cum Alexãdro incepit, & morte eiusdẽ Alexandri finiuit.

His diebus alius Alexander, rex Epirotarum, auunculus Magni Alexandri, cum nepoti vellet succurrere, à Brutis & Lucanis occisus est. Igitur Alexander Hircanos & Brutos & Mãdros, imperio suo subegit. Reginam quoque Amazonum nomine Alestram, procaciter cum muneribus spe suscipiendæ prolis, ad se venientẽ suscepit.

Inde in Indiam procedens, Porum Indorum regem fortissimũ, opulentissimũ, & singulari cõgressu vicit & obtinuit. Rursumq; in signũ suę victorię, regno restituit, & cum ductorẽ per vltimas & ignotas partas Indiæ, sibi cõstituit. De cuius domo aurea, & vinea aurea & argẽtea, atq; de racemis ex hyacintho & smaragdo factis, versificè inferius dicem⁹. Porus tandẽ cũ cõtra Alexandrũ perfidè moliretur, occisus est.

Alexander ad arbores Solis & Lunę accessit; à quibus etiam qua morte & vbi esset periturus, audiuit. Cum leonibus & serpentibus & vnicornibus pugnauit. Brachmanicos per epistolas consuluit.

Goth & Magoth æternaliter conclusit. Vndecim tribus Hebræorũ, montib. æternaliter circumcinxit, de quibus omnib. in versibus plenius dicemus atq; iucundius.

Alexander, toto Oriente deuicto, venit in Babyloniã; vbi totius Occidentis regum legatos vltrò se offerẽtiũ recepit; Romanis etiam terrorẽ incussit, scribens eis epistolã continentẽ sic: *Si venero, venero.* Cui tunc Romani scripsisse legũtur: *Si veneris, inuenies.* Harum tamen euentũ mors Alexãdri subitò præpediuit. Romani tamen prius ei miserant clypeum aureum, & ipse eis concessit regna & honores, quoscunque ipsi suis armis possent lucrari. Nondum enim Alexander vicerat Dariũ regem Persarũ.

Res miranda, cùm 12 annis tantùm imperâsset, omnes fines orbis inæstimabili timore perterruit; quem etiã totum citò obtinuisset, si eũ mors subitò non occupasset.

De Alexandro narrat Iosephus, dicens: *Cùm Alexander persecutus Persas, vsque ad Pamphilicum mare venisset, ipsum mare vltrò apertũ est ei: & ipse, sicco pede trãsiuit, sicut olim per mare rubrum filij Israël transierunt.* Quod miraculum, aut ideo fuit, quia Alexander erat magnus Dei cultor, aut quia per eum Deus superbiam Persarum fuerat puniturus.

Hæc

Hæc de Alexandro prosaicè breuiter tetigimus; cætera versificè subsequentia disponemus.

Item de eodem Alexandro Magno, versificè.

Regnat Alexander per climata Græca monarchus,
Inde per imperium Persarum dirigit arcus,
Cuius honor Darij Marte vel arte perit.
Dupla decennalis pueri iam fluxerat ætas,
Dum puer imperij Persarum tollere metas,
Marte per athletas omnia regna vetans.
Transiit hinc Hellespontum signisq; suorum,
Marte prius Syriam titulis adiunxit honorum,
Obtinuit patriam diripuitq; solum.
Obuia signa duces Darij numerosa ferentes,
Ad Granicũ fluuium dant prælia, sorte cadentes,
Marte cadunt equites, terga dedêre duces.
Ira mouet Darium, Darius mouet arma potẽtum,
Atq; duces reuocare studet, per climata centum,
Vltra cisq; mare, miles & arma fauent.
Transiit Euphratem Darius, populusq; fugatus,
Bella Macedonibus maiora referre paratus,
Omne quod exciderat nunc rehabere ratus.
Vicerat Hioniam puer idem Pamphiliamq;,
Dum videt ad bellum Dariũ regem properantem,
Conueniunt reges, signa tulêre duces.
Terga dedit Darius, cecidit gens Persica victa,
Stant soror & mater, stat filia capta relicta,
Rex vbi turba cadit calle fugatus abit.
Stat Rogodon mater, Rosanen quoq; filia capta,
Sunt & Alexandro iam Persica regna subacta,
Vxor ad hæc Darij capta sub ense fuit.
Persa ruit, cæsisq; suis certamine turbis,
Mœnia Persipolis profugus rex præripit vrbis,
Tristis & in thalamo clauditur ipse suo.
Fit velut exanimis, semotus ab ordine mentis,
Fata suæ gentis queritur, iacet in pauimentis,
Spes recidiua perit, vixq; loquela redit.
Scribit Alexandro supplex satis absq; rigore,
Et repetit matrem natamq; simulq; sororem,
Magnaq; pollicitans, hæc sibi dicta mouet;
Dimidium regni nostri cum pace tenebis,
Thesauros quos possideo, tu solus habebis,
Et mihi consocius rector & actor eris.
Scribit Alexander; defende tuas regiones
Ferro, non auro, quia non vendemus honores;
Tollere nam venio, vendere nulla volens.
Optat Alexander fieri per regna monarchus,
Inde suos proceres iubet arma referre Damascum,
Quæ citò succubuit bellaq; prima luit.
Obsidet inde Tyrum, Sidonis tollit honorem,
Obsidione data dum ferret in hoste laborem,
Vrbem Ierusalem subdere colla monet.
Insuper & censum Dario de more solutum,
Postulat, atq; forum fieri sibi siue tributum,
Ni facerent totum perderet ipse locum.
Iura sacerdotum Iadus vnus in Vrbe regebat,
Hic & Alexandro deferre tributa timebat,
Nanq; prius Dario subtitulatus erat.
Motus Alexander de corde minatur Hebræis,
Vnde capit Gazan, grauis & ferus est Pharisæis,
Sed vox sancta Dei læta reportat eis.
Dicit eis Dominus: Nolite timere proteruum,
Obuius ad regem Iadus exeat antè sacerdos,
Cum bene signita fronte sedente mitra.
Auratis laminis mea nomina scripta beata,
*Iod, he, vau, he * portabit fronte locata,*
Illicò mens regis, prona fauebit eis.
Tunc & in vrbe pia celebris processio fiat,
In psalmodia laudetur vera sophia,
Hoc hodie fiat, rege meante via.

10

Tres processiones principales.

Ter datur in mundo processio sancta notari,
Prima fuit Iericho, Iosue mandante parari,
Nunc & Alexandro noscitur ista dari.
Montis Oliueti fit tertia, qua Galilæi
Aspexêre Dei saltum super æthera cœli,
Cœtus Apostolicus prospicit acta Dei.
Hæc vbi iussa Dei data percipiunt Pharisæi,
Occurrunt populi regi lætanter Hebræi,
Et Iadus hæc sancta nomina monstrat ei.
Rex vbi sancta Dei tetragrammata nomina vidit,
20 *Cedit equo, prostratus humi, se sponte relidit,*
Atq; sacerdotem pronus adorat ibi.
Arguitur rex voce ducum, cur pronus adoras,
Ille refert; quia non hominem sed nomen honoro,
Ipsum credo Deum, plus reuerebor eum.
Hic verus Deus est, terram, mare, sydera condit,
Qui mihi Persarum regnum donare spopondit,
Ipse dabit mundi climata cuncta mihi.
Rex templum, per pontificem conductus, adiuit,
Ordine legitimo loca thurificanda requirit,
Multaq; mirificè dona relaxat ibi.
Quærit & à populo quæ nam bona gliscit habere,
30 *Turba petit patrias leges cum pace tenere,*
Rex fauet, & sic plebs nulla tributa feret.
Rex abit, & regem Dariũ dominumq; Medorum
Vincit Alexander, summus spoliator honorum,
Ense perit Darius, subiugat iste solum.
Vulnere seruorum Darius perit ipse suorum,
In medio belli dolus est inuentus eorum,
Punit Alexander mortis in hoste dolum.
Nomina seruorum lector, vis nosse malorum?
Ariobarzanes & Basso nomen eorum,
Qui simul in Darium præripuêre dolum.

40

Planctus Alexandri super Darium.

Vidit Alexander Darium super arua iacentem,
Cuspide confossum, nudum miserè morientem,
Indicioq; Dei heu, miseretur ei.
Veste sua complexus eum, tactusq; dolore,
Conqueritur regem regum caruisse decore,
Motus & ad lachrymas tristia dicta mouet;
Quis fuit ausus, ait, regum confundere regem,
Cuius ab imperio fert tota monarchia legem?
Omnia qui tenuit, omnibus (inquit) eget.
50 *O pater Indorum, Persarum, rexq; Medorum,*
Per summos tibi iuro deos, per sacra deorum,
Reddo tibi regnum restituamq; thronum.
Tu pater esto mihi, sed ego tibi filius, inquit,
Te solo dominante volo tibi regna relinqui,
Optoq; dum viuis, filius esse tibi.
Dicit ei Darius: Miracula respice fili,

Imperium qui iam tenuit, per climata Nili,
Me modò non teneo, subditus ecce tibi.
Interitu perpende meo discrimina rerum,
Motibus innumeris variare momenta dierum,
Omne quod instituunt fata, perire ferunt.
Ecce vides, fili, iaceo sub tegmine Nili,
Sorteq; tam misera morior miser absq; cubili,
Talibus exemplis cautior esto tibi.
Quando fauet fortuna, tota natura rotunda,
Semper in ambiguis variè peruersa reducit,
Vertit & infernis, qui tulit alta prius.
Regna dat & tollit, leuat, opprimit atq; resoluit,
Quos vocat, eiicit, erigit, obruit, omnia voluit,
Legeq; mentita singula damnat ita.
Tu nimis extolli per prælia prospera noli,
Regi namq; poli sunt omnia subdita soli,
Ipse tibi tribuet viuere sine metu.
Parce meæ matri, mea filia sit tibi coniunx,
Rectius inde tibi veniet vel gloria velius.
Sic poteris totas iure tenere meas.
Offer & vxori tua dona, parce sorori,
Parcere victori laus est & culmen honori,
Qui tegit alta poli, det tibi regna soli.
Persarum regnum postquam sibi victor adegit,
Desponsatur ei deuicti filia regis,
Tradidit & socero digna sepulchra suo.
Iudaici populi puero scribuntur amici,
Indeq; procedens, quicquid tenet India vicit,
Sæpe sui pereunt peste, calore, siti.
Rex erat Indorum sub eodem tempore Porus,
Climata regnorum tenuit triginta duorum,
Vicit Alexander prorsus vbiq; solum.
Vicit in vrbe Susi miranda palatia Pori,
Ex auro Pori regum fabricata decori,
Qua statuit Porus regia iura coli,
Artibus egregiis, erat aurea vinea regis,
Cui manus artificis pendentia grana subegit,
Omne genus lapidum vinea pulchra vehit,
Vinea palmitibus frondes spaciosa tetendit.
Copia gemmarum sub ea velut vua pependit,
Et quasi terrena tunc paradisus erat.
Vua smaragdina viridis pendebat ad ima,
Grana hyacintina peperit sibi vinea prima,
Hanc & Alexander tollere prorsus hiat.
Sic & Alexandri fuit aurea vinea Pori,
Ipse misertus ei, Porum restaurat honori,
Qui tandem meruit traditor inde mori.
Vicit Amazonides, ibi rex, vicitq; leones,
Tunc vnicornes vicit variosq; dracones,
Qua populus Garamas nudus arare solet.
Vidit Hebræorum populos quasi millia centum,
Sub duce Salmanasar captos inibiq; retentos,
Qui de Samaria præda potentis erant.
Fertur Alexander hac plebe petente rogari,
Eius vt auxilio queat in patriam reuocari,
Rex vbi res patuit, Non miserebor, ait.
Si populo peccante Deus vos hic religauit,
Iussa Dei cœli per me nequeunt vacuari,
Vt Deus instituit sic maneatis, ait.
Insuper ipse preces deuoto corpore fudit,
Vt Deus hos faceret alpina rupe recludi,
Ne magis hinc abeant; quod petit ipse fuit.
Ardua montana fuerant hinc inde remota,
Quæ rex transposita videt huc, coniunctaq; tota,
Concludunt populos, continuantq; loca.

Author reddit rationem cur montes translati sint; vtrum per preces Alexandri, vel alio iudicio.

Rege petente fit hoc, sed non prece traduce regis,
Nec prece pagani fieri tam grandia legi,
Sed prece Christicolæ, sæpe venire solent.
Dummodo transferri montes rex fortè perorat,
10 *Incidit in punctum fati quia venerat hora,*
Nam si non peteret rex, tamen ista forent.

De Goth & Magoth quos Alexander inter montes conclusit.

Finibus Indorum species fuit vna virorum,
Goth erat atq; Magoth, dictum cognomen eorum,
De causis quorum scribere pauca volo.
Ex aliis scriptis poteris cognoscere quid scit,
Narrat Esaias, Isidorus, Apocalypsis,
20 *Tangit & in titulis magna Sibylla suis.*
Carnibus humanis solet hæc gens sordida vesci,
Quid sit rex, vel lex, vel dux, vel ius ibi nescit,
Regula tunc illis normaq; nulla fuit.
Fertur ab his lupus atq; canis vel rana vorari,
Funeribus voluit Goth, atq; Magoth, saturari,
Turba cadaueribus vescitur ore pari.
Patribus ipsorum tumulus fit venter eorum,
Tumbaq; natorum patris est in ventre suorum,
Tale dedit populo vita ferina forum.
Turpia sunt plura, quibus vtitur atra figura,
Vidit Alexander quid turba facit peritura,
30 *Præparat & meritis reddere digna suis.*
Montis ob hanc causam tenet hanc sub tegmine clausam,
Sic quod in æternum discedere non erit ausa,
Ne ferat exemplum vita nefanda malum.
O lector, Goth atq; Magoth, vis scire quid est hoc?
Tecta super tecta, resonant hæc nomina lecta,
Deniq; multiplici tegmine tecta fuit.
Gens ea quæ tanto conamine clausa tenetur,
Fine dato mundi, post fortior egredietur,
Tunc quoq; deficiet lex noua, lexq; vetus.
Tunc Antichristi robur præstabitur isti,
Vt queat ecclesiis gens ipsa resistere Christi,
40 *Ipsaq; Christicolis tunc grauis hostis erit.*
Tunc rex Romanus surget, testante Sibylla,
Viribus imperij qui gentem destruet illam,
Qui rex Ausoniæ fiet & Italiæ.
Nomen & ille Dei conscriptum fronte tenebit
Auratis laminis, cui mundus pace fauebit,
Postea conuersus relligiosus erit.
Christi siue patris nomen, iussu deitatis
Deferet auratis laminis in fronte ligatis,
Hostibus iratis prælia dando satis.
Deniq; pro Christo statuet dimittere Romam,
50 *Religione bona deponet in vrbe coronam,*
Stare Hierosolymis, viuere mente bona.
Huius erit constans animus longæuaq; vita,
Tunc conuertetur Iudæus & Israëlita,
Annis centenis rex remanebit ita.
Ex tunc terrigenis iam non erit vlla potestas,
Grandis & infesta populis tribulatio restat,

Pax

Pax abolenda perit, turbidus orbis erit.
Ista Sibyllinis scriptis præconia dixi,
Si nec in his contentus eris, patet Apocalypsis,
Et reliqui libri dent potiora tibi.

De disputatione inter Alexandrum & regem Brachmanorum.

Brachmanides vidit, nec eos seruire coëgit,
Scripsit eis, & ab his rescripta volumina legit,
Quæ loca sint regi, quomodo regna regit.
Scribite quas leges, quod opus, quæ iura tenetis,
Prælia si geritis, si tempora pacis habetis,
Bacchus adest vobis, siue bibenda Thetis.
Quod genus armorum, vel opes, quæ forma ciborũ,
Quis ritus, quis honor, quæ templa vel ara deorum,
Venditor aut emptor, quæ bona, quódue forum?

Responsio regis Brachmanorum.

Talia dum quærit cupiens rex ipse doceri,
Hic ait; austeri nolo sub lege teneri,
Sed magis innatum ius mihi semper erit.
Prælia non gerimus, pia tempora semper habemus,
Vina perhorremus, sed aquas potare solemus,
Nata mihi domus est, crypta, spelunca, nemus.
Non genus armorum teneo, neq; templa deorum,
Non caro non panis mihi dant alimenta ciborum,
Nec mihi sunt vrbes, nescio ferre forum.
Idola non colimus, neq; thura Diis adolemus,
Mente Deum verũ colimus, veneramur, habemus,
Munera phana Deo reddere nolo meo.
Si Deus est, si cuncta tenet, si cuncta creauit,
Nec domibus claudi voluit, neq; munus amauit,
Quærit adorari, non sibi dona dari.
Si Deus est cœli, templo nequit ipse teneri,
Si sua, non tua sunt, à te sua quomodo quærit,
Tu sua si tribuis, non tibi gratus erit.
Ergo superuacuum fuit, illi sistere templum,
Aut dare quæ sua sunt, aut idola condere centum,
Quæ penitus miseros nouimus esse deos.
Quomodo te lapidis aut æris imago iuuabit?
Quam manus artificis mutam surdamq; parauit,
Cum sibi non habeat, non tibi dona dabit.
Vis placare Deum? vis noscere qualia quærit?
Dilige mente Deum, pete, crede, stude, reuerere,
Hæc iubet ipse geri, cras quoq; sicut heri.
Iussa Dei sunt hæc; bene fac, male facta relinque,
Sic facias alis, sicut fieri cupis in te,
Hoc facias homini, quod cupis ipse tibi.
Munera des miseris, quæ ferre Deo voluisti,
Quæ tribuendo, bonum recipis quod mente petisti,
Arma, quibus noceas, bellaq; nulla geras.

Responsio Alexandri ad regem Brachmanorum.

Dicit Alexander: Bone rex errare videris,
Omnia quæ colimus, dum vana fuisse fateris,
Nec mihi iam sapiens, sed maledictor eris.
Natus es in syluis, rudis es, quasi bestia crescis,
Egregiis escis vesci, pro corpore nescis,
Quid sit honoris opus, militiaq; iocus;
Non genus armorum, non bella venusta virorum;
Nescis te regem, neq; me Dominum dominorum,
Nonq; puellarum scis modulare chorum,
Dulcia cantica nulla, vel organa nulla iocosa,
Sunt tibi tristia, stas quasi bestia res tenebrosa,
Stas quasi deserta vel sine fronde rosa.
Aula mihi grandis, sublimis & arte decora,
Et thronus excelsus, me totus mundus adorat,
Quos volo suscipio, quos volo pello foras.
Omnia castigo, tanquam Deus, ordine diuo,
Omnia soluo, ligo, summo diademate viuo,
Fercula lauta cibo, sunt mihi vina, bibo.
Retia mando mari quoties volo pisce cibari,
10 *Scimus & aëreis auibus semper dominari,*
Quæ mare, terra parit, tollimus arte pari.
Est mihi vinea, sunt viridaria fonte reclusa,
Sunt mihi carmina, cõsona, tympana, lætaq; Musa,
Histrio dat variis cantica plena iocis,
Dum canibus ceruus capitur Philomelaq; Niso,
Dum volat accipiter quasi tunc sumus in paradiso,
Respice quæ dico didyme crede citò.

Responsio regis Brachmanorum ad Alexandrum.

20 *Brachman ait; Perpendo magis te desipientem,*
Derides quæ recta vides, audi patienter,
Nam citò qui loqueris, tu tibi stultus eris.
Libera cuncta Deus animantia prima creauit,
Obsequiisq; suis ea libera stare putauit,
Vt videant homines quanta creator agit.
Fecit Adã dominum super omnia, tunc ad honorem,
Non ad opus mortis, nec vt opprimat inferiorem,
Sed magis vt pariter libera, læta forent.
Arboreos fructus Deus illi cessit edendos,
Non pecudes, vel aues, hominésue dedit perimũdos,
Nec varios flores quos genitura fouet.
30 *Culpa fuit causa, peccataq; prima parentum,*
Quod varias carnes comedit censura potentum,
Et terræ flores mandat arare boues.
Primò Cain mactauit Abel, prior ipse latronum
Incidit in vitium, spolians q; premensq; colonum,
Ædificans vrbem pressit vbiq; bonum.
Eius ad exemplum rapuit post turba malorum,
Ex quibus (ô tu rex) stas summus in orbe latronum,
Omnia præcipitas, diripis omne bonum.
Dic mihi, quo iure moritur fur iudice fure?
Cur latro prædonem damnat, vel prædo latronem?
Cum parili laqueo dignus vterq; foret?
40 *Pro minimo si fur vitio suspenditur ille,*
Tu rapiens quæcunq; potes per climata mille,
Dignior es meritis damna referre tuis.
Pro boue si potuit mortem sic prædo mereri,
Tu qui regna rapis, qua vis ratione tueri?
Maior es in culpis, pœnaq; maior erit.
Ista creatori contraria vita videtur,
Vnde minus stabilis tua gloria falsa putetur;
Desine; crede mihi; rex miserere tibi.

Alexander respondet ad regem Brachmanorum.

50 *Rex miser, ex nemore, mundi spoliatus honore;*
Vita tibi misera est, sensus leuis absque decore,
Turpia non metuens, turpia ferre soles.
Non ego prædari soleo, nec iniqua lucrari,
Nec latro monstrari merui, neq; prædo vocari,
Orbis ego dominus summus & absq; pari.

Me genuit natura Iouis, censura deorum,
Lege supernorum regnum mihi cedit auorum,
Ecce mihi tribuit Iuppiter omne solum.
Diuidit imperium diuina potentia mecum,
Dat mihi terrigenas, retinet cœlestia secum,
Et mihi regnorum tradidit omne decus.
Non igitur nunc alterius mihi vendico regnum,
Tollo meum proprium solium, rego iure superno,
Iureq; cœlicolo regna tuebor ego.
Iura damus populis, sed nos non lege tenemur,
Vnde nec ex factis, aliquid peccasse videmur.
Quod mihi complacuit lex mihi semper erit.

Responsio Brachmanorum ad Alexandrum.

Conditor es iuris, qui spernere iura videris,
Crimina condemnas, qui crimine primus haberis,
Corripiens alios, deteriora geris.
Si legis, sancita legis, si canone degis,
Cur legis non iussa regis, moderamine regis,
Tu tua gesta tegis, rex aliena regis.
Nosce tuas maculas, si noscere vis aliorum,
Corrige te citius, si corripis acta tuorum,
Sic potes imperium, sic retinere thronum.
Crede polum non esse thronum Iouis, atq; deorum,
Nec regnum donare queunt, neq; iura bonorum,
Imò sub inferno tartara magna colunt.
Disce creatorem, cœli fabricasse decores,
Indeq; dat nobis quoscunq; tenemus honores,
Hunc tibi tu Dominum prospice, nosce, cole.
Rex ego Brachmanico semper volo viuere more,
Non comedo carnes, vel aues, neq; destruo flores,
Nec matris terræ viscera scindo boue.
Pace bona teneo populum, teneo regionem,
In patria nullum nisi te cognosco latronem,
Poma cibus mihi sunt, quæ mea sylua fouet.
Dant mihi diuitias animantia singula terræ,
Quæ video, tango, teneo, possumq; referre,
Assistunt volucres & modulantur aues.
Non mihi sunt, nec erunt, aurũ vel auara metalla,
Ne vel auaritiæ vitio mea pectora fallant,
Vel valeant populi vertere corda mei.
Sola mihi cura sit ad illa venire futura,
Quando Dei pura fiet manifesta figura,
Qua veniente meum credo videre Deum.

Item de Alexandro, quomodo locuta est ei arbor Solis & Lunæ, & prædixerunt eius mortem.

Arboreas voces Solis Lunæq; loquentes
Consuluit, didicitq; sibi sua fata frequenter,
Et licet hæc didicit, mors fuit ipsa sibi.
His ita perspectis vicit tandem Babylonem,
Sæpe minas scripsit deuincere mœnia Romæ,
Sed prius horribili sorte venena tulit.
Æthera transiliit, fundi maris infima vidit,
Omne quod audiuit mirum, mirandus adiuit,
Qui tandem lethi pocula morte bibit.

Verba authoris.

Dum cadit inclyta gloria regia, sorte veneni,
Fracta potentia, scissa monarchia, lapsa recedit,
Gesta sub Antiocho promere Musa veni.

Historia Romana mortuo Alexandro.

POst mortem Alexandri, in diuersis mundi partibus Romani triumphare cœperunt. In Macedonia, in Aphrica, apud Samnites, circa Iugurtinos, & circa Pyrrhum regem Epirotarum, & aliàs. de quibus singulatim per diuersa capitula suo loco tangemus.

10 In hoc autem loco illud specialiter tangitur; quòd Romani, qui illo tempore ab hostibus occidi: sed non capi posse dicebantur, inter angusta montium à Samnitibus capti, cùm Samnites occidendi eos potestatem haberent, ad maiorem Romanorum ignominiam, vestibus eos penitus denudatos, detectis eorum genitalibus, remeare fecerunt. Testatur autem Oriosius sic dicens: Si Romani Samnitibus ta-
20 lem fidem seruassent, qualem sibi ab eis seruari volebant, aut hodie Roma non esset, aut Samnitibus subiaceret. Cętera versificè explicamus.

Item de Romanis, sub compendio, versificè.

Roma Macedoniam tulit & certamine Persas,
Bella Iugurtina vicit, plerunq; reuersa,
Nunc sub Tarpeia rupe Iugurta iacet.
Consul Torquatus fertur nece pendere natum;
30 *Cur? Sine mandato, bello deuicerat Afros;*
Nam sine mandato nil dedit esse ratum.
Marcus ad Æthiopes missus deuincere Maurum,
Vincere tunc potuit, sed honori pretulit aurum,
Quod quia corde sitit, iustius ore bibit.
Consul Samnites euicit, & inde patronos
Abstulit, & Roma posuit super arua colonos,
Sic etiam Siculos mandat arare solo.

Verba authoris.

Attamen antè lego Romanos Samnite victos,
40 *Vesteq; nudatos, feretroq; patente relictos,*
Dedecus hoc illis Samnia prima tulit.
Et si Roma fidem Samnitibus hanc tenuisset,
Quam sibi seruari voluit, prior ipsa luisset,
Totaq; vel caderet, vel sibi serua foret.

¶ *Chronica.*

ANnis ab Adam quinque millibus excursis & nongentis quinquaginta; à diluuio 1650, à diuisione linguarum 1551. ab imperio Nini, 1840. à destru-
50 ctione Troiæ 866. ab Vrbe condita 260; Tarquinio Superbo ab Vrbe excluso, Romani sibi consules, qui Reipublicæ potius consulerent quàm præciperent, creauerunt. Quorum primus Brutus consul constituitur; qui priorum regum sęuitiam imitatus,

tatus, filios ſuos & vxoris ſuæ fratres interfecit, & Rempublicam ſibi pro filiis dicitur adoptaſſe. Tarquinius autem, auxilio Porſennę Tuſcorum regis, Vrbem obſedit triennio, cepiſſetque, niſi idem Porſenna miſertus, Romanam obſidionem ſoluiſſet. Cætera verſus habent.

Item de Romanis verſificè, & de primis conſulibus poſt reges expulſos.

Regibus excluſis, regnat ſine rege Senatus,
Conſulibusq́ tribus regit orbis & Vrbis hiatus,
Dansq́ magiſtratus fulget in orbe caput.
Nunc dictatores fiunt pariterq́ tribuni,
Romanum regnum non amodo creditur vni,
Conſulibusq́ ſuis Roma beata fuit.
Roma quadringentis & ſexaginta duobus
Annis, bisq́ ſemel auxit ſub conſule robur,
Et tulit imperium glorificata ſuum.
Dictator primus, vir nomine Largus habetur,
Princeps militiæ, Caſſius annumeretur;
Pythagoras moritur, fulget in Vrbe decus.
Primus erat Conſul vir, Brutus nomine, Romæ,
Valerius collega ſuus, plenus ratione,
Et regimen Romæ conſul vterq́ fouet.
Mira loquor, dum Valerius conſul moreretur,
Vnde ſibi tumulus fiat neq́ nummus habetur,
Publica res tribuit, quo ſibi tumba fuit.

¶ Qualiter regnum Alexandri diuiſum eſt in duodecim partes poſt mortem eius.

ALexandro mortuo in Babylonia ex potu venenato, principes eius coadunatum ab eo imperiũ inter ſe diuidunt, & quaſi prædam vndique diſcerpunt, atq; ipſi ſub ſe totum Orientem longo poſtea tempore tenuerunt. Ptolemæus enim tenuit Ægyptum; Antipater tenuit Græciam; Seleucus, id eſt Antiochus Syriam cum Antiochia & Babylonia. Caſſander tenuit Lyciam & Pamphiliam; Antigonus autem maiorem Phrygiam: & alij alias quaſi rapuêre prouincias, & ſingula portabant diademata, ſicut in libro Machabęorum ſcripta reperimus. Tandem vnus contra alterum, in tantam inuidiam & odium deuenerunt, vt mutuis vulneribus ſeſe interfecerint. Nam vt inter ſe poſſent liberius debacchari Olympiadē Alexandri matrem, & filium eius quatuordecim annorum, nomine Herculem, occiderunt Antigonus & Caſſander. Ptolemæus autem Sother qui tenebat Ægyptum, in necem Iudæorum vehemēter exardens, occaſione orandi in templo Domini in Hieruſalem ſabbatho, neminė prohibente intrauit, & viros & mulieres ac pueros, cum omni ſubſtantia eorum, captiuos in Ægyptum deduxit, & totius orbis mercatoribus pro ſeruis vendidit. Vnde & omnes tunc per totum mundum leguntur fuiſſe diſperſi. Ioſephus dicit; quia nunquam fuit tam magnum exilium Hebræorum, 10 ſicut hoc. Sicut & his verſibus acta leguntur.

De primo Ptolemæo Sother, qui Alexandro ſucceſſit in Ægypto.

Regnat in Ægypto Sother primus Ptolemæus,
Cuius ab inſidiis propulus vexatur Hebræus,
Deſtruitur, capitur, factus vbiq́ reus.
Ille capit Syriam ſtatuitq́ ſedere Damaſci,
Tunc dedit Hebræis mutanda pericula naſci,*
20 *Inſtituitq́ dolo bella gerenda ſolo.*
Dixerat orandi ſtudiis intrare libenter,
Sabbatha dum ſeruant, intrat, nullo prohibente,
Vrbem Hieruſalem templaq́ ſacra tenet.
Inde capit populum, pueros ſimul & mulieres,
Et ſpolium quotcunq́ poteſt regionis habere,
Prorſus in Ægyptum ſingula capta ferens.
Vendidit hinc homines emptoribus in regiones,
Empta per omne ſolum gens vēdita perdit honorem,
Non loquor exilium maius in orbe fore.

Chronica ipſius temporis de Appio qui fecit viam Appiam Romæ, & de aliis.

30

Princeps Romanus nunc Claudius Appius extat,
Cuius & Appia poſt via condita, ſtrataq́ reſtat,
Quæ modo Romanis nomen iterq́ parit.
Conſtituit animi nunc mœnia prima ſenatus,*
Vrbs Beneuentana tunc ædificata putatur,
Vtraq́ Romano conſule facta ſuo.

Pyrrhus contra Romanos.

40

ANnis ab Adam 5960: annis à diluuio 1660, à diuiſione linguarum 1560; à deſtructione Troiæ 871. ab Vrbe cōdita 264; initum eſt bellum Romanorum cum Tarentinis, aduocato in auxilium Pyrrho rege Epirotarũ contra Romanos, qui mirabilem multitudinē equitum & peditum cum elephantis in prælium ducunt. Romani ſub conſule Leuino, 50 pariter & Pyrrhus, non pro commodo temporali, ſed pro ſola gloria & pro libertate tuenda, pugnã conſerunt apud Heracliã Campanię ciuitatem, per quinquaginta dies pugnãtes, & mori potius quàm cedere bello optantes. Romani terrore ele-

phantum, quos antea non viderant, consternati, in fugam vertuntur. Cæsa sunt ex eis quatuordecim millia & octingenta septuaginta peditum. Capti peditum mille decem. Ex equitibus eorum cæsi sunt ducenti quinquaginta sex, capti octingenti duo. Signa Romanorum perdita, vigintiduo. Pyrrhus verò quantum detrimenti pugnando receperit, ipse in verbis suis sic dicens, ostendit: Vici, inquit, viros inuictos, & ego victus sum ab eis. Qui dum increparetur à suis cur se victũ diceret, cùm ipse vicisset. Respondit: Si iterum sic vicero, reuertar sine milite in Epirum. Romani eisdem diebus aliud passi sunt detrimentum; quia eorum pabulatores, grandine percussi, alij sunt mortui, alij in via semiuiui inuenti. Rursus in Apuliæ finibus cum Romanis Pyrrhus congressus, vincitur & fugatur, vbi Romanorum quinque millia, de exercitu verò Pyrrhi decem millia cæsi sunt. Ipse quoque Pyrrhus, grauiter in brachio est vulneratus. Tertiò rursus in Lucania, prælio inter eos conserto, cum vtriusque partis maximo detrimento, victus est Pyrrhus, & quinto anno ab Italia fugere compellitur. Tanta autem virtute Pyrrhus pugnauit, vt etiam à Romanis potuisset laudari. Pyrrhus in Achaia saxo ictus, mortuus est. Quo mortuo, Tarentini à Carthaginensibus accipiunt auxilium contra Romanos.

De secundo rege Ptolemæo Philadelpho per idem tempus in Ægypto post Alexandrum.

Rex Ptolemæus adest alter Sother Philadelphus,
Liberat Hebræos redimens per climata seruos,
Placat Iudæos, seruat, honorat eos.
Millia centena bis denaq; capta redemit,
Quodq; ducentenis drachmis caput exulis emit,
Atq; decem drachmis, donaq; plura dedit.

¶ *Septuaginta interpretes.*

NOta; quia Ptolemæus iste Philadelphus, volens ad plenum cognoscere, si scripta Iudæorum veraciter ex Deo essent: Septuaginta eorum interpretes, ad inuicem, singulos in singulis cellulis separauit, nec eos inuicem consilium aut colloquium habere permisit, donec vnusquisque per se cuncta transferret. Quumque ipsorum omnium dicta conferret, nullam inter eos potuit discordiam inuenire; Quo casu credidit & asseruit, vno Dei spiritu eos omnes omnia quæ scripserant, didicisse, & vnum verum Deum esse, à quo omnia Iudæorum scripta manarent. Iste Philadelphus dicitur Esdram prophetam in palatio suo tenuisse charissimum, & eius petitione Iudæos maximè ab exilio reuocasse. *Cætera versificè pagina scripta refert.*

Septuagintaduos sapientes parte remota,
Imperat Hebraica transferre volumina tota, 10
Nec voluit minimum prorsus abesse iota.
Dum quasi legista Philadelphus transtulit ista,
Instituit templum, templi Salomonis ad instar,
Vt quasi lege Dei sacrificaret ei.
Vasa Dei, mensamq; Dei, variosq; decores,
Iudaico more, simili fabricauit honore,
Cultum consimilem semper habere volens.
Aurea gemmifera mensæ fuit inclyta forma,
Vasaq; gemmarum species miranda perornat,
Vt lux in tenebris aurea mensa fuit.
Vrbs Pharaonis erat quondã cognomine Memphis,
Qua dedit hoc templum Domino Sother Philadel-(phus, 20
Hanc sub Pompeio post cecidisse lego.

Chronica eiusdem temporis de diuersis præliis Romanorum cum diuersis gentibus.

*Consule Carthago legitur tunc iuncta * Metello,*
Nummus ab argento fit in Vrbe, sed Aphrica bello
Vndiq; succubuit, victaq; tota luit.
Annibal, ante ferox, obsederat acriter Vrbem,
Innumeris cuneis grauiter quàm circiter vrget, 30
Sed citò morte ream Scipio saluat eam.
Annibal in bello Romanos vndiq; vicit,
Annulus ex auro modio tres inde remisit,
Quos rapuit gladiis Annibal ipse sibi.
Ad nihilum tandem post Annibal ipse redactus,
Robore Romuleo pauperrimus vndiq; factus,
Dum Romam timuit letha venena bibit.
Primus ab argento Romæ fit pondere nummus,
Cuius ab exemplo similem facit vndiq; mundus,
Et normam tenuit quam sibi Roma dedit.
Deuincit Roma multos sub consule reges,
Tollit Athenienses factas prius a Ioue leges, 40
A Ioue patre suo iura paterna legens.

¶ *Carthago cum Roma.*

QVia Carthaginensium facimus mentionem, ratio suggerit vt de ipsa debeant aliqua explicari. Carthago ante quàm Roma septuaginta duobus annis habuit originem, & a Tyro ædificata est, facta caput totius Aphricæ. Habuit autem potentissimos reges, & vna de quatuor principalibus mundi ciuitatibus reputata est. 50

Fuit autem semper infelix, quia vel intestinis bellis, vel extrinsecis, semper infelicitatem portauit. Pestilentia quoque

que frequenter afflicti ad remedium suum pueros impuberes deis immolabant. Vnde iratis diis, vt ipsi asserunt, imò irato Deo vero super eorum sceleribus, tam in Sicilia quàm in Sardinia infeliciter pugnauerunt: atque sub temporibus regum Persarum, Cyri, Darij, Philippi & Alexandri, vsque ad tempora Romanorum, multifariè sunt attriti. Itaque dum Carthaginenses Tarentinis auxilium præstant, à Romanis monentur, vt fœdus pacis, quo eis tenentur, non rumpant. Illi autem cum periurio à fœdere discedunt. Quæ causa, bellorum occasio potissima fuit. Atque propter hoc Romani Aphricanum bellum, quo nunquam maius fuit, intulerunt. De quo suis locis & temporibus per suppositos titulos aliqua inferemus: sed hîc de regibus Antiochis; & primùm de Ptolemæo Euergete aliqua versificè, & de Chronicis ei temporaneis, dicemus. & post hæc de Carthagine.

De Ptolemæo Euergete, qui tertius regnat in Ægypto & in Antiochia post Alexandrum Magnum.

Regnat Euergetes, qui tertius est Ptolemæus,
Tunc erat Onias dictus princeps Pharisæus,
Nunc Iesus Sidrac viuit, amatq; Deum.
Iste suis manibus conscripserat Ecclesiasten,
Ex alio titulo liber hic Sapientia nunc est,
Cuius & in choro scripta legenda colo.
Nunc & apud Rhodanũ stant agmina Romula læta
Quadraginta cadunt Gallorum millia cæsa,
Romani Gallos regna tenere vetant.
Nunc terræmotu legitur cecidisse colossus,
Conteritur prorsus, crus, venter, pectora, dorsum,
Seruat Romanus nunc caput atq; manum.

¶ *Chronica.*

Annis ab Adam excursis sex millibus cẽtum & sexaginta, à diluuio 1760, à diuisione linguarum 1660. annis à destructione Troiæ 1135. ab Vrbe condita 483. Romani, Appio Claudio & Quinto Fabio consulibus Aphricanum bellum adorsi, Geronem regem Syracusanorum, Penis familiarem cõiunctum, primò debellantes in deditionem suscipiunt.

Deinde Agrigentum vrbem Siciliæ, in qua Penorum præsidia & rerum copiæ, vnà cum imperatore eorum Annibal tũc erant, obsidione cingunt & capiunt, paucis cum rege clam elapsis, reliquos sub corona vendiderunt. Post hæc Penis nauale prælium parantibus, à consulibus Romanis Caio & Duilio, classibus obuiatur, vbi Romani victores fiunt. Rursus à Carthaginensibus bello reparato, à Scipione Lucio, & ab ipso Caio, consulibus, sub Hannone rege suo victi & cæsi, in fugam vertuntur.

Postea Marcus Regulus bellum Punicum suscipiens, iuxta fluuium Bagrada, castrametatus est. Ibi serpens miræ magnitudinis, cuius corium postea centum & viginti pedum fuit, plurimos de exercitu deuorauit; quem Marcus Regulus, arte & virtute necauit, coriumque pro miraculo Romam transmisit. Idem Regulus cum tribus regibus ex Aphrica, scilicet duobus Asdrubalibus & Hamilcare, bellum conseruit. Eosque in fugam conuertit, cæsis ex eis septemdecim millibus. Captis quinque millibus cum septemdecim elephantis, & oppida octuagintaduo in deditionem recepit.

Carthaginenses, tantis infortuniis fracti, & rebus extenuati, pacem petunt. Sed cùm duras conditiones audissent, malunt in libertate mori, quàm in seruitute miseram vitam seruare. Vnde & auxilia Hispanorum & Gallorum conquirunt, & Antippi regis Lacedæmoniorum subsidio per precium acquisito, bellum innouant; vtrobique acerrimè pugnatur. Romani in fugam vertuntur. Sic in hoc decimo bello, Carthaginenses gloriosè triumphant. Cæsa sunt ibi Romanorum triginta millia. Regulus captus & catenatus, cum viris quingentis.

Romani hac clade comperta sub Ælio Paulo, & Lucio Metello consulibus, Penis iterum bellum indicunt. Itaque tam nauali quàm terrestri prælio, Penis profligatis atq; submersis, Carthaginenses pacem petere iterum compelluntur. Ad quam petendam, cùm Regulum captiuum mitterent, & non impetrassent, abscissis ei oculorum palpebris, vigilando ipsum necauerunt; de quo Tullius postea sic dixit: *Marcum Regulum ærumnosum, nec infelicem, nec vnquam miserum reputaui. Non enim magnitudo animi eius cruciabatur à Penis, non grauitas, non fides, non constantia, non vlla virtus, non denique animus ipse qui tot virtutum præsidio, tantóque comitatu, cùm corpus eius carperetur, carpi certè ipse non potuit.* Hęc autem dicta, modernis ad exemplum sunt reseruata.

Romani iterum sub consulibus Atilio

& Luctatio, Carthaginenses tot bellis & calamitatibus attriuerunt, vt tunc demum pacem & duras conditiones à Romanis sibi dudum propositas, quasi libenter acciperent. Conditio autem hæc erat; vt trium millium talentorum pondus per annos singulos, vsque ad viginti annos, Romanis pro expensa persoluerent. Siciliamque atque Sardiniam, quas tunc occupauerant, dimitterent. Hæc pactio facta est, vigesimotertio anno post incœptum Punicum bellum. Vbi quot reges, quot consules & principes, & senatorum ordines deperissent, quantę strages vtriusque populi fuerint, nemo posset literis explicare.

In hoc loco subsequenter versificè apponemus, qualiter Antiochus Magnus, cognomine Seleucus, à quo Seleucia vrbs condita est, subiugauit Philopatorem regem Ægypti, qui erat quartus Ptolemæus à morte Alexandri Magni: & qualiter Iudæi ab eodem Antiocho sunt afflicti, & in tutelam Romanorum recepti.

De Ptolemæo Philopatore, quarto ab Alexandro: quem Antiochus rex Syrię vicit, & imperauit pro eo, & Iudæos fecit sibi tributarios.

Regnum Philopator quartus Ptolemæus habebat,
Antiochus Syriam propria virtute regebat,
Qui duo, dum viuunt, prælia dira gerunt.
Obtinet Antiochus, sed & interimit Ptolemæum,
Subiugat Ægyptum, populũ quoq; subdit Hebræũ,
Atq; tributarium canone fecit eum.

De eodem Philopatore qualiter afflixit Iudæos.

Rex grauis hostis erat, populus dolet absq; medela,
Consulibus Romæ defertur Hebræa querela,
Onias princeps summus Hebræus erat.
Missus Romanus Scipio datus est Aphricanus,
Et Scipio Nasica, collecto milite vadunt,
Cedat vt Antiochus contineatq; malum.
Cogitur Antiochus, sed eo sub consule iurat,
Amodo Iudæis quia nulla feret nocitura,
Obses & Antiochi filius ipse fuit.
Filius hic obses Seleucus rite vocatur,
Cui pater Antiochus in Perside fortè necatur,
Est caro per frusta plurima secta sua.
Nam tunc in phano Manuhe fertur cecidisse,
Atq; sacerdotum manibus caro secta fuisse,
Vltio digna Dei talia reddit ei.

De Seleuco minori filio Antiochi, qui succedit in regnum, fratre suo Seleuco maiore Romæ pro obside manente.

Filius Antiochi minor, hic Seleucus honores
Suscipit, Hebræis referens plus patre labores,
Onias princeps summus in Vrbe dolet.
Mittit Heliodorum mãdans loca sancta grauari,
Sacra prophanari templum iubet expoliari, 10
Seraphin & Cherubim comminuenda dari.
De latebris templi iuuenes duo clam salientes,
Corpus Heliodori fodiunt, abeuntq; latenter,
Dux vbi morte ruit, territa turba fugit.
Hi duo qui fuerint iuuenes, nequit arte doceri,
Nam neq; tunc sciri potuit moderamine veri,
Iosephus hos missos dicit ab arce Dei.
Territus Onias occiso principe plorat,
Suscitet vt Deus hunc, populis lachrymãtibus, orat,
Viuus Heliodorus prosilit absq; mora.
Thesauri templi ducis hac sunt morte redempti,
Causa resurgentis, cor mollit, & acta potentis, 20
Desinit Antiochus clade grauare locum.

¶ Romana historia de Carthagine.

ANno ab Vrbe condita quingentesimo septimo, gaudia Romanorum de victoria Carthaginensium vertuntur in luctum. Roma enim inundatione Tiberis, incendio, casuque domorum & hominum, mirabili strage vastatur. Romani (30) ipsis diebus cum Gallis habentes conflictum, primò vincuntur, secundò vincunt: tunc etiam Carthaginenses pacem suprà memoratam ruperunt. Igitur ciuitas Carthaginensium iam sustinere non poterat, vt quæ prius regnis & regibus atque insulis dominabatur, Romanis daret tributũ: vnde & Hamilcar dux eorum Romanis inferre prælium machinatur, sed antè ab (40) Hispanis occiditur, quam ad bellum Romanorum procedat.

Hannibal autem, filius Hamilcaris; qui ante aras deorum, patri suo iurauerat, quòd de Romanis vindictam acciperet; quàm citò vrbem Saguntum, Romanis amicam in Hispania, obsidione circundat, capit & destruit: deinde cum inæstimabili manu Gallorum in Italiam festinans, per alpes Pyrenęas, vbi mons Iouis (50) nominatur, igne & ferro & sanguine hircorum, primus iter aperuit, Gallosq; Alpinos sibi resistentes, deuicit. Quum ad Ticinum peruenisset; Romani sub Cornelio Scipione, & Sempronio Longo consulibus, cum Hannibale bellum commit-

mittunt: vbi vincuntur, & ferè totus exercitus Romanorum deletur. Scipio autem per filium eius, qui postea dictus est Aphricanus, grauiter vulneratus, exemptus est.

Rursus Romani præliantur, iterumque vincuntur. Tertiò Romani restaurato exercitu, pugnantes, in fugam vertuntur. Ibi Hannibal sauciatus, dum Apenninum montem transiret, asperitate hyemis, & nimietate vigiliarum, oculum vnum amisit.

Postea apud Cannas & in aliis diuersis locis, de Romanis toties triumphauit, vt de manibus occisorum nobilium Romanorum tres modios anulorum Carthaginem in signum victoriæ transmisisset. Romani in tantis attriti miseriis iam desperantes, vrbem deserere & prouinciam dimittere cogitabant. Vnde dicit Orosius; quia si tunc Hannibal ad Vrbem subitò processisset, Romani proculdubio aut omnes in seruitutem redacti, aut omnes cęsi fuissent. Nam Hannibal in Apulia circa Tarentum diu tunc moratus, multos de suis calore ac fœtore ibi amisit. Interea Claudius ex prætore factus proconsul, exercitum Hannibalis natura & angustia locorum magis quàm viribus, vicit, & aliis Romanis spem vincendi dedit. Item Scipiones Asdrubalem, Pœnorum Imperatorem, cum exercitu in Italiam properantem, grauissima pugna presserunt.

Hannibal ex Apulia castra mouens, vrbem aggreditur. Vbi dum viri & mulieres trepidantes super muros Vrbis ad mœnia tuenda confugerent, Hannibal à grandine & tempestate bis correptus, ab infestatione & impugnatione Vrbis arcetur: ob quam causam Romani diis suis Vrbem defensantibus ascribebant. Hoc autem factum est anno decimo, postquàm venit Asdrubalis necati fama.

Romanis iam animo consternatis, & eorum ærariis exhaustis, Scipio, satis adhuc adolescēs, vltrò sese obtulit, quod Vrbem & patrem atque patruum suum vlcisceretur: tunc enim erat vigintiquatuor annorum. sic factus proconsul, cum exercitu Pyrenæum montem transcendit: & ibi capta noua Carthagine, ex ipsa præda vrbis stipendia militibus ampliauit. Magonem fratrem Hannibalis captiuum cum aliis Romani transmisit. Pœnorum regem Asdrubalem vicit, & octoginta ciuitates aut destruxit, aut in deditionem recepit.

Interea Hannibal in Italia Martellum consulem cum toto exercitu suo deleuit. Crispinum consulem in insidiis callidè euocatum pari modo necauit.

Asdrubal frater Hannibalis ab Aphrica cum exercitu in auxilium fratris missus, in mōte Pyrenæo Romanorum insidiis præuenitur, & cum toto exercitu peremptus est. Captiui Romanorum quatuor millia quos ducebat, liberati sunt. Ceciderunt in eodem prælio de Romanis octo millia. De Aphris verò ceciderunt quinquaginta octo millia, & fuerunt capta quinque millia quadringenta quatuor. Caput Asdrubalis fratri suo Hannibali proiectum est in castra. Viso capite fratris, strageque suorum comperta, Hannibal animo fractus, tertiodecimo anno, quo ipse intrauerat Italiam, secessit ad Brutios; & sic vnus annus sequens, inter eum & Romanos, vtraque parte versa in tædium, sine bello quieuit. His temporibus Apollonius rex Tyri & Sidonis ab Antiocho iuniore Seleuco rege, à regno Tyri & Sidonis fugatur: qui nauigio fugiens, mira pericula patitur. Sicut in subsequentibus versificè exponemus.

De Apollonio rege Tyri & Sidonis, & de eius infortuniis atque fortunis.

Filia Seleuci regis stat clara decore,
Matreq́ defuncta pater arsit in eius amore,
Res habet effectum, pressa puella dolet.
Stat scelus occultum, sed non remanebit inultum,
Ante patris vultum flet pressa puellula multum,
Crimen inhumanum corde patrasse manu.
Sorte iacente patre, rumor volat vndiq; latè,
Qua niteat specie sua filia, qua probitate,
Hæc tamen in populo sordida culpa latet.
Patre requisito, verboq́ satis repetito,
Poscitur vt proprio tradatur nata marito,
Progenies regum namq; rogabat eum.
Corde pater doluit, pro nata sæpe rogari,
Solus enim voluit violentus amator amari,
Nec cupit hanc alij cum ratione dari,
Vnde parat fraudem, qua se queat ipse tueri,
Ante suam portam problemata iussit haberi,
Qui sciet hæc (inquit) dicere sponsus erit.
Tunc & Apollonius Tyrus regnabat honestus,
Cui satis infestus fuerat rex ille scelestus,
Cuius & insidiis mira pericla tulit.
Tyrus Apollonius prædoctus grammate legis,
Antiochi regis scelerum problemata legit,
Cum patre concubuit filia, dixit ei,
Crimine detecto, metuit pœnalia lector,

Nam dolet Antiochus patulo problemate lecto,
Et parat vt pereat, qui modò lector erat.

De eodem Apollonio fugiente à facie Antiochi.

Cedit Apollonius tormenta timens inimici,
Nauigio celeri, Sidonia regna reliquit,
Quæ prius incoluit regna paterna sibi.
Dum fugiens plangit, Tharsensia littora tangit,
Qua populos immensa fames tam duriter angit,
Vt pereant vita, si tribulentur ita.
Hæc vbi præsentit rex, subuenit esurienti,
Copia frumenti populo præstatur ementi,
Atq; dedit gratis pondera multa satis.
Hoc erat auxilium quo salua fit illa propago,
Vnde fit in pago mox aurea regis imago,
Qua sibi perpetuo munia laudis agunt.
Erigit interea, pergens super æquora vela,
Dum sine cautela pergunt, mouet vnda querelam,
Ventus enim validus turboq; grandis erat.
Turbine de cœlis, ruptis super æquora velis,
Regia pompa perit, sed opes Neptunus ademit,
Enatat infelix rex, caro nuda tremit.
Nuda sub algore stant viscera plena dolore,
Dedita mœrore, nudataq; prorsus honore,
Dum data damna dolet rex, ea dicta mouet.
O male Neptune, fallax super æquora numen,
Quo loca fortunæ conuertit in ima cacumen,
Et citò præcipitat, quæ meliora parat.
Quæ mihi Sidonem fortuna dedit regionem,
Nunc malè peruersa nomen mihi tollit & omen,
Fit grauis atq; fera quæ mihi mater erat.

Item de eodem Apollonio naufragium passo.

Astitit interea misero piscator, & inquit,
Heu quia te iuuenem miserum fortuna relinquit,
Dic quis es? vnde venis? Naufragus inquit ei;
Qui fueram non sum, pelago quo nescio veni,
Naufragus egredior, numen Neptunus ademit,
Tu pietate Dei vir miserere mei.
Ille videns speciem iuuenis, formamq; decoram,
Tradit ei mediæ chlamydis qua fungitur oram,
Contulit hospitium, pauit, & absq; mora.
Conualuit, dum concaluit caro frigida regi,
Hospes ei bona pauca vehit, sed largus adegit
Lectulus hospitij stramina pauca dedit.
Naufragus inquirit, qua vir solet arte potiri,
Quæ bona sortiri, quod opus nunc possit iniri,
Vt valeat miseri surgere vita viri?
Paruulus hospes ait; Soleo piscando vagari,
Retia mando mari, solitus sum pauca lucrari,
Esto mihi socius, si cupis arte pari.
Si tamen ignores piscantis inire labores,
Aut si maiores alibi sperabis honores,
Est tibi materies vtilis ante fores.
Archistrates rex est dominus nostræ regionis,
Curia regalis satis est ornata patronis,
Qua bene te poteris plus recreare bonis,
Vtere veste mea, regisq; require plateam,
Filia regis ea residet, constante chorea,
Rexq; per arua meat, vade videbis ea.

Item de Apollonio, vbi suscipit eum rex Archistrates, & dat ei filiam suam.

Regis erant festa, iuuenes lusere palæstra,
Naufragus ad gesta veniens, prædoctior extat,
Aspicit Archistrates, virq; iocusq; placet.
Dumq; pila ludunt, iaciunt, manibusq; retrudunt,
Incaluit ludus, placuit super omnia nudus,
Naufragus arte sui primus vbiq; fuit.
10 *Balnea regis erant solita statione parata,*
Dum venit Archistrates regalia ferre lauacra,
Naufragus ingreditur, seruitioq; vacat.
Hic vbi se regi, serui moderamine iungit,
Rex bonus iniungit regalia membra perungi,
Pectora dans lauacro ritè lauanda suo.
Dum placet obsequium iam regia mensa paratur,
Naufragus ad mensam præcone vocante vocatur,
Ast homo nudatus verba dedisse datur;
Non ego regali sum dignus in æde vocari,
Nec conuiuari, neq; sedis honore locari,
Totus enim perij, me spoliante mari.
20 *Rettulit hæc regi missus, qui iussa peregit,*
Rex vbi dicta legit, vestes miseratus adegit,
Hic vbi dona vehit, nuda verenda tegit.
Curia regalis conuiuia magna perornat,
Egregia norma, rex gaudia magna reformat,
Inclytus ornatus lustrat vtrunq; latus.
Gaudia de more resonant, rex fulget honore,
Naufraga pauperies nimio depressa pudore,
Erubuit comedens, dum sua damna dolet.
Deflexo capite dum naufragus ille sederet,
Et rex & proceres sua gesta notanda viderent,
Arguitur iuuenis tristia facta gerens.
30 *Dicit ad hæc quidam, quod cogitat ille notaui,*
Aurea si poterit clàm tollere vasa putauit.
Nobilis Archistrates, non ita sentit, ait.
Imò recordatur quia naufragus expoliatus,
Non habet ornatus quales decet hos comitatus,
Tristior est cunctis, & dolet ipse sibi.
Aduenit interea pulcherrima filia regis,
Organa cum citharis cantumq; decenter adegit,
Vnde domus regis gaudia magna vehit.
Virgineos gestus & cætera, curia laudat,
Naufragus arguitur, cur non super omnia plaudat;
Rex ait, ô socie, nónne puella placet?
40 *Ille refert; Bone rex, strepitum nunc si placet arce,*
Filia non artem nouit, sed percipit artem,
Ars ait arte mei plena patebit ei.
Filia desistat, si noscere vis citharistam,
Porrigat huc citharam, nos experiemur in ipsa,
Curia percipiet quid mea Musa potest.
Surgit Apollonius facie formaq; decora,
Intonuit cithara, dedit organa voce sonora,
Visus eis satis est Orpheus arte bona.
Audit & obstupuit Cleopatra puella canorem,
Præbuit & iuueni magnum reuerenter honorem,
50 *Hunc quoq; doctorem vult sibi virgo fore.*
Traditur extemplo Cleopatra docenda magistro,
Tradidit & iuueni varios pater ipse ministros,
Et loca distribuit cantibus apta sibi.
Docta satis tandem cithara, miroq; canore,
Doctoris bona virgo sui feruebat amore;
Languida de more pectora virgo fouet.

Nescit

Nescit Apollonius qua langueat arte puella,
Indicat ista patri, metuit pater edita verba,
Ingrediturq́; tacens qua grauis illa iacet.
Filia conticuit, quærit pater vnde doleret,
Incipit hæc flere, lachrymas gemitumq́; mouere,
Plorat & ipse pater viscera mœsta ferens.
Filia quid pateris? Grauis est mihi passio dicit,
Soluere quam medici nequeunt, neq; prorsus amici;
Væ mihi cur moreris? dicito (quæso) mihi.
Illa refert; discede pater, modicumq́; quiescas,
Nam mihi plus morbi tua iam præsentia præstat,
Scriptaq́; suscipies ex quibus ista scies.
Filia scripta parat, quibus hæc dat gesta notari,
Nolo maritari regi, neq; sponsa rogari,
Naufragium passo me pater (oro) dari.
Naufragus ignorat quæ filia scripta subegit,
Et tulit hæc regi, rex sustulit atq; relegit,
Menteq́; collegit quid data charta velit.
Visitat in thalamo rursus pater ipse puellam,
Et quæ scripta dedit manibus conclusa reseruat,
Ac verbis placidis intulit ista sibi;
Quæ mihi scripsisti, si filia corde petisti,
Quod, volo, quæsisti, nec in hoc tibi quæro resisti,
Quod petis, ecce dabo, nanq; libenter ago.
Non genus aut patriam iuuenis, nō nomina scimus,
Sed si virtutes actusq́; notare velimus,
Regibus est potior nec probitate minor.
Læta puella satis languoribus euacuatis,
Oscula dat patri, surgens sanissima gratis,
Gaudet & optatis voce reuersa patris.
Hoc ita præscito iuueni fauet illa cupito,
Læta nec inuicto contraditur ipsa marito,
Quo satis ascito, sana fit illa citò.
Copula regalis mandatur & aula parari,
Ille coronari rex & gener inde vocari,
In solio soceri sedit honore pari.

Item de Apollonio, vbi mortuo Antiocho, ipse eligitur in imperium Antiochiæ.

Antiochus moritur, nam fulminis igne crematur,
Filia cum patre parili de sorte necatur,
Materies cineris corpus vtrunq; fuit.
Rege carent proceres, regemq́; creare laborant,
Quilibet illorum dominum se velle perorat,
Quisq; sibi dominum quærit Apollonium.
Hunc dominum fieri primatum turba requirit,
Possit vt asciri, regniq́; decore potiri,
Hæc ita sortiri fata dedêre viri.
Litera missa foras, & missus vbiq; laborat,
Et satis explorat qua rex manet orbis in ora,
Per varios fluctus, missa carina volat.
Dum citò festina premit æquora missa carina,
Vidit Apollonius venientia vela marina,
Et stetit in prora quærere facta noua.
Quærit & a nautis, quid agant, quæ sint noua rerū,
Si vel emenda gerunt, vel ibi venalia quærunt,
Respondent homines, & noua magna ferunt;
Mortuus Antiochus rex est, dominus dominorum,
Quærit Apollonium regem robur seniorum,
Hunc etenim solum regna tenere volunt.
Innumeri iam legati mittuntur in orbem,
Quærere per patrias, per singula regna, vel vrbes,
Nos quoq; legati, mittimur, ista pati.

Dicite (quæso) viri, quo debeat orbe requiri,
Quo studio, qua parte queat quæsitus adiri,
Orbis enim dominum patria quærit eum.
Archistrates loquitur, genero cautè reticente,
Quis sit Apollonius, non nosco, siue parentes,
Miror vbi latuit qui modo summus erit.
Ridet Apollonius conceptaq́; gaudia celat,
Se prius ignotum socero ridendo reuelat,
Exprimit & nomen, quo reuerendus erat.
Hic ego sum, dixit, quem nuntius iste requirit,
Ergo pater iubeas, si me cupis orbe potiri,
10 *Omne quod est, vel erit, me quoq; subdo tibi.*
De nihilo nihilum pietas tua me releuauit,
Rebus adornauit, socero sponsaq; beauit,
Regem restituit, me recreauit, ait.
Hoc pater audito, loquitur verbo redimito,
Filia quid facimus? tu glorificata marito,
Ante virum propera, gaudia funde citò.
Tolle gener gemmas, aurum totumq́; decorem,
Antiochum tollas, quo congaudemus, honorem,
Sponsaq́; te sequitur, munera multa mouens.
Tu mihi par fueras, nunc orbe tuo dominaris,
20 *Filius antè mihi dominus nunc esse probaris,*
Perge precor fili, suscipe regna tibi.

Apollonius tendit Antiochiam, sed vxor eius in partu mortua, proiicitur in mare.

Pergit Apollonius, socero cum pace manente,
Pergunt & nautæ, vento valido veniente,
Lætaq; prosequitur sponsa vocata virum.
Coniuge prægnante, redit hinc qua venerat ante,
Sed maris in medio male tempestate minante,
Parturiens mater mortua visa iacet.
30 *Filia viua quidem, sed mater obiisse putatur,*
Capsa satis digna pro funere clausa paratur,
Quam sibi pro tumulo rex tribuisse datur.
Fertur & indulta pro morte pecunia multa,
Qua fierent pulchra dominæ quandoq́; sepulchra,
Congrua reginæ cùm maris aura sinet.
Flebilis hac arca dum fœmina ponitur arcta,
Arca tulit chartam conscripto grammate partam,
Quæ loquitur, quæ sit, quid velit, vnde venit.
In mare proiicitur, per littora multa vagatur,
Reperit hanc medicus; reserat; medicina paratur;
Fœmina concaluit viua, mouetq́; caput.
40 *Mortua regina loquitur, sumpta medicina,*
Huc licet, ô medice, me vexerit aura marina,
Sum quia regina turpia nulla sinam.
Viuere casta volo, mea iam tibi munera dono,
Ne violanda thoro tribuar, lachrymosa peroro,
Non habitare foro prostituenda volo.
Annuit, & mane tulit hanc ad templa Dianæ,
Ordine virgineo qua præcipit hanc habitare,
Atq; deæ vanæ pinguia thura dare.

Apollonius relicta filia in vrbe Tharsia, pergit Antiochiam.

50 *Pergit Apollonius, nimium pro coniuge plorans.*
Tharsorum portum, modica sortitur in hora,
Suscipit hunc populus, pergit & ipse foras.
Paruula nata quidem cito commendatur ibidem,
Rex redit in patriam quam rexerat ordine pridem,

Hospita non tenuit cum pietate fidem.
Filia regis erat ex nomine Tharsia dicta,
Vrbeq́; Tharsorum populo rogitante relicta,
Post data supplicijs hospitis arte fuit.
Tranquilio tunc hospes erat, cui parua puella
Est data, quam coniux Dionysia nomine seruat,
Tharsensis patria seruat, honorat eam.
Hospitis vnica filia paruula tunc generata
Est, cui Tharsia filia regia sit sociata,
Vtraq; nunc nata stat paritate rata.
Regis & ex thalamis nutrix ibi digna remansit,
Vbere cuius ali pater hanc pro tempore sanxit,
Quæ vocat obsequiis nocte dieq́; suis.
Vna fuit nutrix, & vita coæua puellis,
Gloria dissimilis, genus est & forma rebellis,
Parq́; deæ Veneri Tharsia pulchra fuit.
Virgo decennalis fuerat, cùm sedula nutrix,
Fine diem claudens, tulit vltima gaudia lucis,
Littore Neptuni tunc sibi tumba fuit.
Ingemuit pro morte nimis nutricis alumna,
Quotidie lamenta mouet, quia luctus inundat,
Sola petit tumulum Tharsia sæpe suum.
Regius ornatus dum virginis acta decorat,
Totus eam populus laudat, reueretur, honorat,
Hospitis inuidia nascitur absq; mora.
Filia nam propria minus hac formosa videtur,
Et minor ornatus quo glorificetur, habetur,
Omne tulit secum Tharsia virgo decus.
Præcipitur serui manibus clàm virgo necari,
Eius vt ornatu queat altera virgo parari,
Et magis aptari, splendidiorq́; dari.
Tranquilio dum sæpe suo seruo iubet ista,
Hospita pessima plus Dionysia mandat & instat,
Clam tamen id quærit sponsus & illa geri.

Tharsia filia Apollonij capitur à piratis, & venditur lenoni in ciuitate Militena.

More suo tumulum nutricis virgo requirit,
Seruus vt hanc perimat clam mane paratior iniit,
Fata suæ famulæ Tharsia plorat ibi.
Virgo videns animum serui, petiit misereri,
Vir mala corde gerit, neq; vult pietate moueri,
Imò tenens gladium, mors tibi (dixit) erit,
Dum timet illa viri collum feritate feriri,
Plorat, & inquirit cur debeat istud iniri,
Dic homo, cur morior? Rettulit ille sibi;
Fata tuæ mortis species tua pulchra meretur,
Et bonus ornatus qui te gradiente videtur,
Auferet hoc secum nostra puella decus.
Dum ratiocinium perimenda puella teneret,
Turba piratarum videt hanc, satagitq́; tenere,
Seruus abit fugiens, sola puella sedet.
Mirantur nautæ faciem, formamq́; decoram,
Præda fit egregia quam ferre pirata laborat,
Tharsia dum rapitur nauigat absq; mora.
Procidit ante pedes regina puella virorum,
Narrat & horribiles casus mortesq́; suorum,
Et petit vt parcant commaculare thorum.
Dicit eis; Curate mei miseræ misereri,
Turpibus obsequiis ne me iubeatis haberi,
Credite quòd fuerim filia regis heri.
Me peto vobiscum sub virginitate tueri,
Artibus & meritis iustis scio iusta mereri,
Sæpe meis manibus quæstus honestus erit.
Complacuit nautis, quod prouida Tharsia dicit,
Et iuuenum mentes ornata locutio vicit,
Castaq; præualuit virgo, relicta sibi.

Tharsia venditur à piratis in vrbe Militena, vbi regnat Athenagoras, qui saluat eam à stupro.

Vela dedit ventis, tulit altos nauta meatus,
10 *Virgo suæ carnis nullos capit inde reatus,*
Vrbs Militena rati littora prima facit.
Magnus Athenagoras rex præfuit in Militena,
Vrbs populo plena fuit, inclyta, diues, amœna,
Ciuibus in medio grande lupanar erat.
Tharsia venalis media producta platea,
Dum super arua meat concurrit ab vrbe chorea,
Nam maris esse deam turba putabat eam.
Venditur emptori qui stupra tenet regionis,
Arte lupanari vendebat iura pudoris,
Actor erat scorti, turpis amore fori.
Primus Athenagoras rex quærit habere puellam,
20 *Primitias cui virgineas dum leno reseruat,*
In thalamum regis Tharsia tracta venit.
Solus vbi soli rex debita quærit amoris,
Virgo suis lachrymis defendit iura pudoris,
Et petit audiri pro bonitate viri,
Parce mihi, bone rex, sed plus tibi parcere cura,
Respice præterita, potius perpende futura,
Tu tibi præcipias nobilitate tua.
Regis Apollonij sum filia, Tranquilioni
Dum commissa forem, sum tradita perditioni,
Sumq́; manu serui iussa sub ense mori.
Res erat in fatis, & ego quasi perdita gratis,
30 *Cùm properando ratis adiit me plena piratis,*
Meq; datam morti prædo pirata rapit.
Regula mercati, contraria nobilitati,
Dedita luxuriis grauis æmula virginitati,
Me tibi prostituit, turpia lucra pati.
Hæc tibi displiceant, quia te decet atra vereri,
Regia sum genere, cupio te rege tueri,
Sit mihi virginitas cras peto sicut heri.
Integra censeri cupio, volo casta teneri,
Vnde tibi laudem poteris sine fine mereri,
Et tibi perpetuò gloria grandis erit.
40 *Tharsia dum thalamo iam prostituenda putatur,*
Obtinuit probitate sua ne prostituatur,
Alterius generis lucra parantur ei.
Tharsia lenoni cupiens lucrosa putari,
Versibus & citharis studuit quàm plura lucrari,
Vnde lupanari distulit ipsa dari.
Nobilium dona conquirere Tharsia prona,
Membra pudicitiæ redimit, laudisq́; coronam,
Lucraq́; multiplicat, dum citharista sonat,
Taliter obtinuit, ne corpore commaculetur,
Néue lupanari, vel sorde viri violetur,
Integra stat secum, fertq́; tenetq́; decus.

50 Apollonius pergit ab Antiochia in Tharsiam vrbem requirere Tharsiam filiam suam.

Magnus Apollonius cùm iam sua regna teneret,
Per-

Pergit vt & natam secum mereatur habere,
Atque sepulturam matris adire geret.
Rex pater vt venit, vbi sit sua Tharsia quærit,
Hospita defunctam satagit mentita fateri,
Rex sine fine gemit, spesq; paterna perit.
Dicta pater credit, dolor inclytus intima lædit,
Tristior incedit, dum per maris alta recedit,
Vrbis ad arua redit quæ Militona dedit.

Apollonius recognoscit & recipit filiam suam in vrbe Militena, per regem Athenagoram.

Grandis erat festiua dies, recolenda per vrbem,
Adueniunt turbæ patremq; venire perurgent,
Vt curet festis lætus adesse suis.
Rex citò festinat clausa latitare carina,
Qua sua sentina tenebras, non gaudia minat,
Et iubet vt famuli gaudia nulla sinant.
Magnus Athenagoras rex aduenit ex Militena,
Tristitiam remouere volens ad gaudia plena,
Nec sibi permissum quod cupiebat, erat.
Dicit Athenagoras; ô Tharsia virgo decora,
Versibus & citharis hunc lætificare labora,
Munera percipies quæ cupis absque mora.

Tharsia recognoscitur à patre suo Apollonio.

Ad patris ignota solatia Tharsia venit,
Nec tamen arte sua tormenta doloris ademit,
Nam pater in tenebris stans sua fata gemit.
Hic gemit, illa canit, cantuq; resultat inani,
Nam pater insanit, rumpuntur vertice cani,
Commotusq; magis, rex lachrymanter ait;
Vade puella foras, mea mens mœrore laborat,
Longius à prora si vis tua dicta perora,
Si mea vis dona, desine, vade foras.
Non tua dona volo, sed quæ problemata promo,
Nunc mihi te solo solui reserante peroro,
Surge recede solo, te precor absq; dolo.
Tharsia fortunam memorat cantando paternam,
Et mala quæ patitur numerat psallendo moderna,
Regis Apollonij tristia fata canit.
Tristis Apollonius gemitans, plenusq; dolore,
Gaudia non recipit, neq; carmina digna canore,
Pulsaq; calce patris Tharsia læsa dolet.
Læsa puella dolens plangit nimis & lachrymatur,
Cum gemitu planctuq; suo, patris memoratur,
Hos quoq; versiculos protulit ore suo:
Tharsia væ misera, miseri proles genitoris,
Regis Apollonij dolor & fortuna doloris,
Nunc vtinam moriar, dedita sæpe mori.
O pater infelix, ô nata caduca parentis,
Causa fui mortis genitricis, mors morientis,
Et patris & matris mortis origo fui.
Nunc & ego moriar, vtinam neq; nata fuissem,
Nec mihi nec patribus tot fata nociua dedissem,
Mallem non nasci, vel malè nata mori.
O rota fortunæ, quæ tempore cuncta reuoluis,
Cur mala quæ patior nullo mihi tempore soluis?
Hæc mala non merui, quæ modò læsa lui.
Quid merui? quid desipui, quia læsa recedo?
Nunquid ob hoc patior, quia facta mei patris edo?
Regis Apollonij filia semper ero.

Apollonius recepit filiam ignotam, & fit lætitia magna in vrbe Militena.

Gesta paterna canens dum versibus exprimit illa,
Nescia cui loquitur, patris est accensa fauilla,
Quæ satis ardore pectora mœsta mouet.
Rex animo tristi, dixit; Dic, quid cecinisti?
Quo patre venisti? patria qua nata fuisti?
Dic citò, quid loqueris? quæ noua mira geris?
10 *Illa genus patriamq; refert, & cætera cuncta,*
Quomodo perdita, captaq;, vendita, sitq; redempta,
Et quod Athenagoras rex pius hospes erat.
Dum pater attentè, considerat ista loquentem,
Mox ait ad flentem; Me Tharsia nosce parentem,
Iam tua causa patet, filia nosce patrem.
Verus ego genitor, tu filia vera propago,
Moribus & specie materna videris imago,
Matris es indago, ius tibi patris ago.
Rapta patris veri dulcedine Tharsia quærit,
Filia censeri, regalia iura mereri,
Amodo diues erit Tharsia pauper heri.
20 *Cognita nata patri fuit illicò vera medela,*
Gaudia iam reparat, natæ resonante loquela,
Lux & vita patris filia regis erat.
Rex dedit amplexus viuam rediuiuus adeptus,
Sæpeq; complexus, satis est super oscula fessus,
Nam velut exanimis, nata, paterq; cadit.
Deserit alta ratis, rex lætus adest tribulatis,
Filia, vita patris, mediis stat Tharsia pratis,
Vestibus auratis glorificata satis.
Stabat Apollonius, populo rogitante vocatus,
Ritè coronatus, solioq; thronoq; leuatus,
Nobilis archatus stipat vtrunq; latus.
30 *Narrat Athenagoras quos pertulit ipsa labores,*
Et varios casus mortis, variosq; dolores,
Multorum lachrymas pro pietate mouens.
Testaturq; patri, se testem virginitati,
Cum fuerint illam multi violare parati,
Ipsa tamen meruit turpia nulla pati.
Rex & Athenagoras nunc a patre præmia quærit,
Cum meruisset, heri patris gener optat haberi,
Filia tunc tacuit, sed pater inquit, erit.
Ergo subarrari datur, & regina vocari,
Gaudia regali mandantur in vrbe parari,
Sponsaq; pro meritis Tharsia virgo dari.
40 *Exilij prisci iam Tharsia vult reminisci,*
Et satis vlcisci quæ pertulit amodo gliscit,
Prima lupanari pœna paretur, ait.
Tharsia contendit, reus in cruce leno pependit,
Quem rogus incendit, sic Tharsia digna rependit,
Sic mala sunt reprobis, sic bona nata bonis.
Nititur & reliquas regina referre querelas,
Quomodo perdita, tradita, vendita, capta reuelat,
Quantaq; perfidia Tranquilionis erat.
Rex vbi signa mouet, perdit citò Tranquilionem,
Perdit & vxorem, cuius Dionysia nomen,
Tharsenses ciues gaudia multa mouent.
50 *Rex pater vxoris recolit nunc fata prioris,*
Scire sepulturam loca vult, funusq; doloris,
Qua potuit genitrix parturiendo mori.
Amodo post multa, cum Tharsia iam foret vltra,
Vela vehunt vltra materna videre sepulchra,
Si qua reuelare vir, mare, terra valet.

Dummodo regales laxant super æquora naues,
Fortuitu mane veniunt ad templa Dianæ,
Quæ genitrix planè viua potensq; manet.
Rex pius vxoris dum signa refert morientis,
Viua sedens loquitur, cognoscit & acta loquentis,
Viua videns viuum suscipit illa virum.
Latus Apollonius reginaq; cum regione.
Exornant thalamum, gestantur vtræq; coronæ,
Filia cum genero, gaudia mira mouent.
Tempora passiua fugiunt, redeuntq; datiua,
Mater adest viua, natamq; videt rediuiuam,
Sic tota castigat, soluit & ipsa ligat.

Apollonius visitat socerum Archistratem.

Visitat Archistratem rex, sponsa videt genitorem,
Post apud Antiochos, regum veneratus honore,
Obtinet imperium, regna paterna fouens.

¶ Carthago destruitur.

SCipio Aphricanus totam Hispaniam peruagatus à Pirenæo vsque ad Oceanum omnia obtinuit, & Romanis prouinciam fecit. Annibal verò iam tota Aphrica à Scipione igne ferroq; vastata, à suis in patriam reuocatus est. Qui interfectis omnibus Italicis militibus, qui eum sequi nolebant, cum fletu Italiam dereliquit. Sed prius, vnde mirandum est, Annibal bellis morbisq; ferè iam exhaustus, Sempronium consulem Romanorum cum exercitu secum bellantem deuicit, & in Vrbem fugere coëgit.

Cùm igitur Annibal ad Aphricanum littus appropiasset, misit speculatorem qui de statu terræ sibi permutaret. Qui ad eum reuersus, dixit; se non Vrbem sed diruta sepulchra vidisse, Annibal Carthaginem veniens, Scipionis colloquium petit. Vbi, dum se ambo mirabiles bellatores mutuis colloquiis aspexissent, vterq; alterum admiratus pacis infecto negotio, discesserũt. Rursusque inter eos bellum conseritur. Quod magno vtriusq; principis ingenio, virtuteq; confectum. Romanis tandem plenam victoriã dedit. Cæsa sunt ibi Carthaginensium decem millia, elephanti octuaginta interfecti vel capti. Annibal Carthaginensibus suadet residuam spem eorum in pace ponendam, ipseq; cum quatuor militibus clam elapsus, ad Rumetum regem confugit.

Carthaginensibus pax à Scipione senatu assentiente, conceditur, Caio Cornelio, Lentulo Publio consulibus. Naues Carthaginensium plusquàm quingentæ in altum ductæ, in præsentia & conspectu vrbis suæ, cremantur. Scipio ab Aphrica deuicta vocatus est Aphricanus; & Romam rediens, cum triumpho gloriosè receptus est.

Eo tempore Punicum bellum, anno 18, postquam secundo initiatum erat, finitum est. Anno ab Vrbe condita 546.

Eisdem temporibus apparuerunt prodigia in cœlo, videlicet, Sol minor solito, Solem pugnare cum Luna; duas Lunas simul exortas; duo scuta sanguinem sudasse; cruentas spinas in corbe à cœlo cecidisse.

Orosius refert, quòd ipsis diebus ciuitas Campaniæ nobilissima Tarentum destructa est. Per quam, tam Pyrrhi regis Epirotarum, quàm Carthaginensium bellum originem accepit. Extunc Romani ex omnibus regnis & ciuitatibus & oppidis, quæ suprà nominauimus auro, argento gemmisq; in immensum ditari cœperunt. In prioribus enim bellis pecora tantùm & res exiguas rapuerunt. Cætera versificè contemporanea dicamus de rege Antiocho Epiphane, & de Iudæis in principio Machabæorum. Quibus dictis ad Romanam historiam reuertemur.

De rege Antiocho Epiphane, fratre Seleuci, in principio Machabeorum.

Epiphanes, frater Seleuci, surgit & est rex,
Dicitur illustris, qui binis tempore lustris
Obses erat Romæ, vincula longa dolens.
Tunc in Iudæis generatio pessima creuit,
Iura Dei spreuit, colit idola, diis adoleuit,
Astaroth & Baalim tunc holocausta dedit.
Quærit, vt Antiochus det eis pro lege lupanar,
Templaq; det phana, ferat idola, construat aras,
Plebs etenim vana lege carere parat.
Incircuncisi, sceleroso dogmate pleni,
Nomina permutant, dicantur vt Antiocheni,
Talibus Antiochus tractus & ipse venit.
Dum venit Epiphanes, reuerenter suscipitur rex,
Gaudet & impia plebs, quia rex dedit vt foret exlex:
Altera plebs doluit, quæ mala cæsa luit.
Cœtus iniquorum gaudet super acta malorum,
Cæsa beatorum sunt millia multa virorum,
Turba sacerdotum plangit & omne solum.
Hisq; datis damnis, binisq; fluentibus annis,
Rex rediit, bona cuncta dedit, rapienda tyrannis,
Omne decus Domini, vasaq; sancta tulit.
In medio templi, iussit Iouis idola poni,
Spreta lege poli, comedunt porcina coloni,
Phana Behelzebub iussit in Vrbe coli.
Corpora dat iuuenum sursum crucifixa leuari,
Et iubet infantes, ad eorum colla ligari,
Sic senis & iuuenis perdita via cadit.
Impius Epiphanes montis Sion occupat arcem,
Datq; Macedonibus quibus hos crudeliter arcet,

Et

Et iubet vt crucient quotquot habere potest.
Lex periit, plebs interiit, loca sanguine turgent,
Altera plebs exlex locuples permansit in Vrbe,
Moreq; gentili thurificabat ibi.

De Mathathia patre Machabæorum, per idem tempus.

Nunc Machabæorum pater exurgens Mathatias,
Plurima restaurat quæ perdita flet Ieremias,
Legis enim Domini vult reparare vias.
Rennuit idolatris scelerum præbere fauorem,
Catholicos populos, iuuenes simul & seniores,
Legis in auxilium subdere colla monet.
Idola sectantem perimit cum sacrificante,
Aggregat astantem populum, sub lege morantem,
Destituens aras, bella futura parat.
Ad loca tuta redit, metuens à principe lædi,
Cum quo secedit populus qui rectus obedit,
Hostibus assiduis prælia sæpe dedit.

Hæc sunt nomina filiorum Matathiæ, qui dicuntur Machabæi.

Omnia natorum Matathiæ nomina panges,
Est Simon, Iudas, Eleazarus, atque Ioannes,
Quintus erat Ionathas prælia mira parans.
Incircuncisos præcidit quosq; suorum,
Sabbatha restaurat, legemq; reformat eorum,
Idola destituit, mundificatq; solum.
Despicit Antiocho supponere colla tyranno,
Iura magistratus cùm iam bene rexerit anno,
Corpus adit tumulum, spiritus ante Deum.
Epiphanes quia Iudæis voluit dominari,
Motibus assiduis iubet his sua bella parari,
Rettulit & populus prælia Marte pari.
Sabbatha non seruant, quia pars aduersa proterua
Atrius eneruat populum, dum sabbatha seruat;
Non datur vlla quies, nec vacat illa dies.

¶ De bello Macedonico.

POst Aphricanum bellum sequitur Macedonum. Quod cum multo Romanorum detrimento, tandem victis, hostibus, terminatum est. Quintio Flaminio consule pax data est eis. Qui post hæc Lacedæmonios pugnando deuicit, obsidesque nobilissimos ab eis accepit, Demetrium Philippi filium, & Armidem, Nauidis filium, acceptosque, ante currum triumphalem, in Vrbem deduxit Romanorum captiui, qui sub Annibale venditi fuerant, abrasis capitibus in signum abolitæ seruitutis reuertuntur.

Eo tempore Lucius Fuluius, commisso prelio cum Cenomannis, qui Cremonam vsque peruenerant, & Placentiam deuastabant, splendidè triumphauit. Item Flaminius proconsul, Philippum regem, cum Thracis & Macedonibus atque Illyricis contra se venientem, multis millibus ex Macedonibus cæsis, subegit.

Hisdem diebus Annibal apud Ephesum ad Antiochum Antiochiæ regem venit, eumque contra Romanos admodum concitauit. Vnde & classis Antiochi Annibal præpositus efficitur, & à Scipione, nauali prælio superatur. Statim ab Antiocho pax deposcitur, & præstatur.

Annibal ad Brusiam regem Bithyniæ fugiens, dum à Romanis reposcitur, veneno bibito, vitam finiuit. Ipsis temporibus, Scipio Aphricanus vir omni laude dignissimus, ab ingratis ciuibus suis expulsus, apud Liternum oppidum morbo consumptus, obiit. Qui suo sepulchro epitaphium sic iussit inscribi: *Ingrata patria, nec ossa mea habebis.* Nunc de Iuda Machabæo, & actibus eius, variatis dictaminum modulis, versificè lectoribus ferculum proponamus, & postmodum rursus ad Romanam historiam reuertamur.

PARTIS VNDECIMÆ FINIS.

GOTFRIDI VITERBIENSIS CHRONICORVM

PARS DVODECIMA.

IVDAS MACHABÆVS.

DEficiente patre surgit Iudas Machabæus,
Corde gigãteus, quo principe regnat Hebræus,
Deficit Antiochus, præualet ipse Deus,
Iudaicas gentes reuocat, per regna latentes,
Marte premit proceres, perimit virtute potentes,
Militiaq; sui magnus in orbe fuit.
Loricam virtutis habens, animumq; leonis,
Samariæ Syriæq; ducem primum regionis
Fudit Apollonium, destituitq; bonis.
Eiusdem mucrone ducis cinctus Machabæus,
Alterius Syriæ dominum Simon Chananæum
Post premit in bello, Marteq; fudit eum.
Millia septena tunc interfecta feruntur,
Armaq; Iudæis satis hinc collecta leguntur,
Plebs erat armata, reddere bella rata.

Antiochus mouet exercitum aduersus Iudam Machabæum.

Commouet Antiochum strages, casusq; suorum,
Armaq; regnorum vocat infinita suorum,
Sic, vt Hebræorum dissipet omne solum.
Iussit vt interea Lysias deleret Hebræos,
Et malè Iudæos cruciet, dictos Machabæos,
Viuere morte reos non patiatur eos.
Regna domi posuit Lysia sub principe tuta,
Ipseq; Persarum pergit captare tributa,
Cum quibus Hebræos suppeditare putat.
Hæc vbi dux Lysias potuit mandata mereri,
Iussit ad Hebræos elephantica castra moueri,
Montibus & planis prælia dira geri.
Eligit ergo duces tres aduersus Machabæum,
Nicanorem cum Gorgia simul & Ptolemæum,
Quorum militia quam citò fundat eum.
Quadragies mille peditum, plus millia septem
Tradit eis equitum, quibus agmina bellica septent,
Insuper arma Syri plura dedêre viri.
Iudas in Masphat, & millia quinque virorum,
Atque equitum mille, tulit agmina pauca suorum,
Cum quibus in Domino prælia ferre volunt.
Vespere, tres venêre duces, iam sole cadente,
Qui Iudam de nocte putant captare latenter,
Fraudeq; præscita, fraude cauetur ita.
Ignibus hic positis, Iudas ad plana rediuit,
Gens vacuis visis loculis, montana requirit,
Errat, & in vanum nocte laborat ibi.
Ex improuiso Iudæ certamine viso,
Mane duces fugiunt, Machabæi robore niso;
Nam fractis cuneis diripit arma citò.
Parte tamen tenta Gorgias bella retentat,
Obuius est Iudas, reliqua iam parte perempta,
Ictibus argutis fudit & arma ducis.
Fudit & illorum tria millia cæsa virorum,
Armaq; cunctorum Iudas collegit eorum,
Detulit & spolium, diues ad omne bonum.
Collectis magnis Lysias hincinde tyrannis,
Bella mouens iterum, binis mergentibus annis,
Deterius cunctis victus, & ipse fuit.
Omnibus Antiochi satrapis ducibusq; fugatis,
Et locupletatis populis ac magnificatis,
Mœnia Hierusalem gliscit adire satis.
Quumq; vident templum syluestri frutice plenum,
Spurcitia cœnum, spectantibus est alienum;
Hæc vbi conspiciunt. pectora mœsta gerunt.
Dum satis hic plorāt, lachrymis dum fletus inundat,
Intus & exterius templi sacra mœnia mundant,
Ianua conficitur, porticus ampla datur.
Hæc vbi mundauit, equites hincinde locauit,
Qui satis impugnent fortissima mœnia Dauid,
Arcis custodes vincere Marte volens.
Tres anni iam transierant, ratione colendi,
Quum facies templi reparatur, mense Decembri,
Quando prophanata cuncta fuêre sacra.
Vrbe resarcita penitus sunt idola trita,
Nunc & Amonitam gentem premit Israëlita,
Castraq; munita rumpit in orbe sita,
Inde Timotheum satrapam vincit Machabæus,
Interit Heuæus, cecidit princeps Idumæus,
Obtinet Hebræus, vincit vbiq; Deus.
Intonat Antiocho grauis & celeberrima fama,
Omnia montana Iudas tenet, omnia plana,
Restat vt Antiochi victa corona cadat.
Territus est super omnia rex, plenusq; pudore,
Corde tumens, animoq; ruens, ardensq; furore,
Visceribus fractis, peste sequente dolet.
Nam cadit à curru, confractus in interiora,
Vulnere collisum iecur & diaphragma laborat,
Vermibus innatis fœtuit absque mora.
Exiit à stomacho fœtore referta putredo,
Horruit ipse miser, sed plus eques ille Macedo,
Pelle sub inflata vermis in ore natat.
10 *Ipse suo tandem victus fœtore suiq;,*
Nescit vbi fugiat, quia fœtor abundat vbique,
Vndique stat sanies, membra cruore liquent.
Dum videt à cunctis misera se sorte relinqui,
Cognitor ipse sui, iam morti proximus, inquit,
Debet homo vero subditus esse Deo.
Spondet & Hebræos non cogere ferre tributa,
Libertatis eis dat fœdus, eosq; salutat,
Quos sibi dilectos quærit & esse putat.
Antiochi puer Antiochus, dominus dominorum,
A patre tunc legitur fidei commissus eorum,
20 *Rexq; diem functus, fertur obisse thorum.*
Rex moritur peregrè, montana dedêre sepulchrum,
Dedecus illatum sibi morte reliquit inultum,
Vltio digna fuit, nam sua facta luit.

De Antiocho iuniore filio Epiphanis aduersus Iudam Machabeum.

Iunior Antiochus tollit diademata patris,
Filius Epiphanis, sed & æstuat actibus atris,
Prælia dans gratis deteriora satis.
30 *Tunc equites fuerant viginti millia regi,*
Et varios pedites quasi centum millia legit,
Curribus innumeris, turba vehenda vehit.
Stant numero triginta duo fortes elephantes,
Quisque tulit turrim, turrisq; viros iaculantes,
Terq; decem diros portat vbique viros.
Custodes pedites, habet vnica bestia mille,
Quingentos loricatos equites, sedet ille,
Qui ductor fuerat, signifer intus erat.
Bestia docta fuit ad prælia, sanguine mori,
Et rubei vini sit amica, bibendo colori,
Vt rostro rapiat, quos videt ipsa mori.
40 *Aduenientia circuit agmina regia Iudas,*
Arma nitentia prospicit omnia sorte futura,
Et rediens acies instruit ipse suas.
Iudaicas fortes confortat vbique cohortes,
Nec docet humanas, sed cœli credere sortes,
Vincant Iudæi, sorte fauente Dei.
Occurrit genti Iudas animo vehementi,
De regis tunc parte viri cecidêre ducenti,
Hostibus inuasis pugna fit arcta satis.
Dum videt astantes Eleazarus hinc elephantes,
Æstimat in primo regem fore bella citantem,
Dirigit huc acies ipseq; primus adest.
50 *Per medium ventris penetrat corpus morientis,*
Opprimiturq; feræ iuuenis sub mole cadentis,
Bestia dum cecidit pressus & ipse ruit.
Parua manus Iudæ nimio conamine nisa,
In medio gentis fuerat pars infima visa,
Propterea cessit, ne morerentur ita.
Obtinet Antiochus campum, victorq; remansit,
Indeq;

Indeq; Hierusalem properans ad mœnia transit,
Quam quum vastauit rex, satiatus abit.

Demetrius filius Seleuci iunioris insurgit contra Antiochum iuniorem filium Epiphanis.

Filius Antiochi Seleuci præmemorati,
Nomine Demetrius, repetit diademata patris,
Antiochus iuuenis restitit arte satis.
Nam placuit satrapis vt honor reddatur eidem,
Quem pater obtinuit, iusto diademate pridem,
Patria Demetrio præstat vbique fidem.
Copia primatum quæ Demetrium veneratur,
Antiochum Lysiamq; capit, redditq; ligatum,
Enséq; Demetrij perdit vterque caput.
Dum benè Demetrius cum pace teneret honores
Incipit Hebræis solitos renouare labores,
Vnde Hierosolymam regia signa mouet.
Alchimus aduersus Iudam fit in vrbe sacerdos,
Miserat & Bachidem rex impugnare proteruos,
Hic in Iudæam perdere cuncta meat.
Cunctos Iudæos veniens ex vrbe vocauit,
Pace data, dum bella vacant, dux castra locauit,
Iudas, non veniam, ne pereamus, ait.

Bachides euocatos Iudæos in dolo occidit ex eis sexaginta millia, nec eos sepeliri permisit.

Nunc Iuda remanente domi, plebs arua capessit,
Duxq; dolum texit, dum turba frequentius exit,
Turbaq; dum vadit plurima, cæsa cadit.
Sexagies sic mille viri gladio perimuntur,
Absque sepulturis omnes iacuisse leguntur,
Carnibus exutis esca fuêre lupis.

Alchimus sacerdos per Demetrium factus contra Iudam Machabæum mansit in Hierusalem.

Dux remeat Bachides, præsul tenet Alchimus vrbẽ,
Qui proceres Bachidis retinet, quibus omnia turbet,
Lædunt Iudæos, & Machabæus eos.
Alchimus afflictus tandem nimis a Machabæo,
Pergit ad Antiochum, fugiens accusat Hebræos,
Iudice Demetrio, curia damnat eos.
Alchimus & Nicanor eunt, dum pugna paratur,
Obuius est Iudas, sed vincitur atq; fugatur,
Integer ipse tamen, clausus in vrbe manet.

Nicanor reuertitur, sed Iudas insequutus interficit eum.

Castra mouet remeare volens Nicanor ad vrbem
Pars Iudæ, super arma furens ad terga perurget,
Vrget & inducit damna, pericla duci.
Nicanor primo gladio prostratus in imo,
Interiit, fugiens periit, tergo resupino,
Iudas sublatum detulit inde caput.
In facie templi suspendunt colla perempti,
Membra ducis, sunt esca lupis, linguamq; potentis,
Tunc auibus cœli plebs benedicta dedit.

Iudas Machabæus recipitur in tutelam Romanorum contra Demetrium.

Iudas Demetrij synthemate sæpe grauatus
Postulat a Roma solatia magna senatus,
Romanisq; fauet, consociusq; manet.
Demetrio sub decreto Respublica mandat,
Ipsorum socios ne plus affligat & angat,
Amodo Iudæos qui grauat, angit eos.
Interea sub Demetrio bellum reuocatur,
Copia militiæ contra Iudam renouatur,
Alchimus & Bachides signa tulêre duces.
Intulit & Iudas tria millia mane virorum,
10 *Quumq; vident hostes, pars maxima cedit eorum,*
Vix octingenti prælia ferre volunt.
Dicit eis Iudas; Confidite, ne timeamus.
State viri fortes, pro lege Dei moriamur,
Sæpe solet magnam vincere parua manus.
Irruit in Bachidis cornu Iudas sibi dextrum,
Vincit & à tergo cornu feriente sinistro,
Dum pars victa luit, victus & ipse ruit.

Mortuus est Iudas Machabæus, & sepultus apud Mediam cum planctu magno.

20 *Mira viri probitas maior feritate leonis,*
Sic pro lege poli, pro tutela regionis,
Viuere dum potuit, maluit ipse mori.
Planctus Hebræorum resonat gemitus seniorum,
Digna sepulchra patrum nanciscitur ipse suorum,
Corpus apud Mediam fertur habere solum.

Romana historia de destructione Carthaginis, tempore Machabæorum.

Romani hoc tempore iam deuictis 30 Gręcis, Syris, Hispanis & Aphris, Carthaginem, tanquam Romanæ vrbis æmulam, delere decreuerunt. Cuius situs, secundum Orosium, talis fuisse narratur:

Muro amplexa 30 millibus passuum, tota penè mari cingebatur, atque faucibus aperiebatur, habentibus tria millia passuũ. Murus triginta pedum latitudinis fuit, ex saxis quadratis, in altitudine cubitorum quadraginta. Arx, cui nomen erat Byrse, 40 paulò amplius quàm duo millia passuum tenebat. Ex vna parte murus communis est vrbis & Byrse, arx imminet mari. Quod mare Stagnum vocant, quia obiectu protentæ linguæ strangulatur.

Cùm igitur Carthaginem Romani delere decreuissent, ortum est tertia vice Punicum bellum, Lucio Censorino, & Marco Manlio consulibus, anno 50 post secundum bellum. Igitur minor Scipio, qui 50 tunc erat tribunus militum, vnà cum consulibus, Romanũ exercitum in Aphricam ducit. iuxta Vticam castrametatur. Euocatisq; ad se Carthaginensibus, arma simul & naues sibi dari præcipit. Quod dum sine mora facerent, & per decẽ millia passuum

à mari & ab Vrbe discedere præciperentur, pœnitentia ducti, & in Vrbem reuersi, defensare se parant. Duos Asdrubales duces sibi constituunt. Arma quoque sibi reparare quibus vtantur.

Romani autem Carthaginem acriter impugnāt. Qui ad vltimam sortem deducti, primùm Asdrubales sibi suspectos, necauerunt. Ad vltimum quoque Romanis in deditionem venerunt.

Itaque Carthago funditus diruitur, lapidibus murorum omnibus in puluerem comminutis. Ipsaq; cremata septemdecim diebus arsisse perhibetur, omnisq; multitudo captiuorum, exceptis paucis Principibus, vendita est. Regina Asdrubalis, cum duobus filiis, furore fœmineo ignibus ingentibus se ingessit, in quo ipsa vltima regina, Didoni primę Penorum reginę, moriendo socia fuit. Factum est autem Carthaginis excidium, anno suæ conditionis 700: anno verò ab vrbe Roma condita 603, Cneo Cornelio, Lentulo Lucio, & Mutio consulibus. Itaq; bellum Punicum tertium anno ex quo cœperat tertio, terminatur.

Nunc de Ionatha Machabęo & de actibus eius, versificè aliquantulum delectemur: rursumq; ad Romanam historiam redeamus.

Mortuo Iuda Machabæo erigitur Ionathas in principem sacerdotum, contra Demetrium & ducem eius Bachidem.

Dum fert Demetrius, Iuda pereunte, trophæum,
Erigitur Ionathas, populumq; tuetur Hebræum,
Perdere iam Bachides morte minatur eum.
Dum mortem Ionathæ Bachides, plerumq; requirit,
Abdita deserti Techue compulsus adiuit,
A facie Bachidis quo tueatur ibi.

De morte Ioannis Machabæi fratris Ionathæ.

Cura Ioannis erat quod visitet hinc Nabutheos,
Et petat vt secum populos tueantur Hebræos,
Plebs etenim Domini semper amauit eos.
Missus abhinc tandem, quendam peruenit ad amnē,
Insidiæ magnæ saliunt, perimuntq; Ioannem,
Culpa fuit Zambri, qui latitabat ibi.
Nec tamen hæc culpa post hæc permansit inulta,
Nuptia dum fieret Zambri, fuit acriter vlta,
Sponsa vir, & socij, nam periêre sui.

Ionathas pugnat cum Bachide & fugat eum in deserto Iechue.

Singula deserti Bachides loca sæpe requirit,
Vt queat occursu Ionathæ quandoq; potiri,
Hæc vbi perquirit, vir videt arma viri.
Occurrunt sibi signa ducum, Iordanis ad vndas,
Grandis erat Bachidis acies & miles abundans,
Altera pars timuit, paruula nanq; fuit.
Dicit ad hæc Ionathas, video, grauis imminet hostis
Ecce velut nostis, non est fuga congrua nostris,
Denegat hinc aditus flumen & inde palus.
In cœlum clamate Deum, pugnaq; virili
Quærite sortiri quicquid Deus inde requirit,
Fortiter in Domino belligerate viri.
10 *Dixit, & in Bachidem fulgentia signa retorquet,*
In Domino fortes confringit in hoste cohortes,
Tergaq; dat Bachides, agmina fusa iacent.

Alchimus moritur percussus paralysi à Domino.

Alchimus interea tristis, plenusq; furoris,
Tecta domus Domini rumpi iubet interioris,
Acta prophetarum rupta iacere foris.
Ira Dei respondit ei, quia tunc paralysis,
Ossibus & neruis necat hunc, omnino relisis,
20 *Sic annis binis, terra quieuit ibi.*

Ionathas scienter incidit in insidias Bachidis, & vincit eum.

Inuisus Ionathas, dum fortè per arua rediret,
Insidias posuit Bachides, quibus ipse periret;
Conscius ille venit, qui latet, ille perit.

Simon Machabæus triumphat in Bachidem.

Castra mouens Bachides, cū Simone bella patrauit,
Simon eum reprimens, celeri virtute fugauit,
30 *Hierusalem Bachides Marte fugatus adit.*
Iraq; tunc Bachidis multos de plebe necauit,
Dixit enim; pereat quæ nos huc turba vocauit,
Cuius ab edictis turba perempta cadit.

Ionathas & Bachides faciunt pacem & fiunt amici ad inuicem.

Dum Ionathas Bachidesq; forēt tam corde minaces
Gaudet vterq; ducum sub fœdere ponere pacem,
Fœdera constituunt, fœdus vtrunq; placet.
40 *Factus amicus eis Bachides reddit Machabæis,*
Castra, viros, spolia, prædasq; remittit Hebræis,
Dat quoque Hierusalem, dat quod in arce tenet.
Filius Epiphanes regis, quem scripsimus antè,
Surgit Alexander, cœtuq; ducum comitante,
Subiugat Ægypti regna paterna sibi.
Arteq; subtili regit omnia climata Nili,
Demetrius timuit quia regna paterna requirit,
Aduocat auxilium qualibet arte sibi.
Quærit amore pari Ionatham sibi consociari,
Vult & Alexander Ionathæ virtute iuuari,
Alter in alterutrum rex feritate salit.
50 *Littera Demetrij Ionathæ sic missa perorat:*
Captiuos tibi reddo viros, tibi trado coronam,
Zonam purpuream, pluraq; magna bona.
Esto mihi socius, me, vel mea lædere parce,
Do tibi Hierusalem, patriam reddemus & arcem,
Et bona quæ rapui, singula reddo tibi.
Libera Iudæa tibi sit, te rege redempta,

Annua

Annua plus auri tria millia tolle talenta,
Cum quibus ædifices, quæ tibi castra placent.
Venit Alexandri contraria charta priori;
Respue Demetrium, me suscipe, spe meliori,
Me tibi, teq; mihi, viuere, siue mori.
Demetrius fuit occisor Iudæ Machabæi,
Hostis & ipse Dei, populi destructor Hebræi,
Perdere te studuit, quomodo credis ei?
Rex tibi Demetrius promittere falsa laborat,
Ast ego vera tibi promitto, daboq; coronam,
Purpura cum zona sit tibi, tolle moram.
Fœdera Demetrij spreuit Ionathas Machabæus,
Fœdus Alexandri populus suscepit Hebræus,
Amodo Demetrius fertur ab hoste reus.
Bella gerunt reges, fortissima pugna paratur,
Vincit Alexander, rex Demetrius iugulatur,
Gloria fit Ionathæ, terra quieta manet.
Demetrius de Demetrio tunc filius hæres,
Impar Alexandro nescit sua regna tenere,
Mox abiit profugus prælia nulla gerens.
Demetrium puerum recipit sic insula Creta,
Qua materna domus fuit, vrbs præclara Mileta,
Illaq; maternus regna regebat auus.

Demetrio rege occiso, Alexander Antiochus accepit vxorem filiam Ptolemæi regis.

Extincto iam Demetrio, sumptoq; trophæo,
Victor Alexander, natam petit à Ptolemæo,
Fitq; gener à socero fœdere iunctus eo.
Virgo venusta, data cum patre venit Cleopatra,
Regia mandata, sponsalia sunt celebrata,
Vtraque lætata cur ita laude vacat.
Nunc ab Alexandro Ionathas cum pace vocatur,
Venit, honoratus stat, regibus associatus,
Purpura regalis, fit sibi larga magis.
Scribitur hic Ionathas præcelsior inter amicos,
In medio regum iam sede, thronoq; potitur,
Pluraq; dum venit, rex sibi dona dedit.
Regia quæ fuerint insignia perlege thema,
Aurea fibula, regia purpura, seu diadema,
Sceptrum regale, iam Machabæus habet.
Sic abit in patriam Ionathas, hæc dona reportans,
Qui dum per medias tulit hæc insignia portas,
Organa cum citharis, vrbs sua læta tulit.
Vix annis binis, sunt hæc sibi signa quieta,
Demetrius iuuenis consurgit ab vrbe Mileta.
Hic & Alexandrum regna tenere vetat.

Demetrius filius Demetrij insurgit contra Alexandrum in Antiochia.

Iunior à Creta cùm Demetrius remearet,
Currit Alexander contraria bella parare,
Alter in alterutrum, Marte, furore calet.
Demetrius statuisse ducem legitur Ptolemæum,
Prima super Ionatham vexilla tulit Machabæum,
Viribus Hebraicis ille repressit eum.
Victus abhinc Ptolemæus abit, Ionathaq; sequente,
Fugit in Azotum, suscepit & vrbs fugientem,
Armaq; dux reparans, exit ab vrbe volans.
Exit ab vrbe foras, tentare pericla priora,
Vincit eum Ionathas, dux vergit ad interiora,
Sic tria millia ter cæsa per arua iacent.

Addidit Azotum Ionathas comburere totum,
Vritur ipse Dagon, templum ruit vndique notum,
Vrit & in totum Marte calente locum.
Audit Alexander rex, quàm bene pugnet Hebræus,
Addit & in donis placare satis Machabæum,
Vesteq; purpurea lætus adornat eum.

Ptolemęus rex aufert filiam suam Alexandro, & dat eam Demetrio iuniori cum regno Antiochiæ

10 *Sperat Alexander, soceri virtute iuuari,*
Vnde suas vrbes præcepit ei reserari,
Sic socer in cunctis rector & actor, ait.
Ipse socer scrutatur opes, scrutatur & vrbes,
Et populos pro velle suo iurare perurget,
Clauiger est plenè, regia castra tenens.
Vidit in Azoto Ptolemæus cuncta perusta,
Plangebantq; viri loca deuastata venusta,
Dicentes, Ionathas, hæc tibi damna parat.
Dissimulat Ptolemæus ad hæc captusq; furore,
Cogitat hunc Ionatham confundere proditione,
Aut quocunq; modo, fraus paritura foret.
20 *Cogitat & genero rex tollere prorsus honorem,*
Et dare Demetrio regnum, populiq; fauorem,
Et prius vxorem se pepigisse dolet.
Scribit Demetrio, tibi (quæso) reconciliari,
Vrbibus & castris regni, dabo te dominari,
Vxor Alexandri, vult tibi sponsa dari.
Iure maritali, tibi vult mea filia iungi,
Meq; fauente tibi, tecum diademate fungi,
Hæc tibi cùm fuerint, crede monarchus eris.
Litera Demetrio placuit, super omnia grata,
Tradidit & natam Ptolemæus ei Cleopatram,
Vrbes & reliqua sunt sibi castra data.
30 *Sic socer atq; gener vrbem tenet Antiochenam,*
Ægypti tulit atq; Asiæ socer hic diadema,
Et parat vt Ionatham rebus & arte premat.
Tristis Alexander, regni spoliatus honore,
Milite collecto, belli saliente furore,
Aduersus reges agmen & arma mouet.
Bellum conficitur, rex regibus exsuperatur,
Victus Alexander, populo pereunte fugatur,
Et fugiens, Arabum tendit adire solum.
Natus Alexandri sequitur patrem fugientem,
Maternos etenim reges habuêre parentes,
A quibus auxilium pro pietate petunt.
40 *Rex Arabum, regis metuens iram Ptolemæi,*
Tollit Alexandri caput & pro lege trophæi,
Muneris insignum quam cito misit ei.
Munera funesta Ptolemæo gaudia præstant,
Febre sed infesta moritur Ptolemæus, & extans
Demetrius solus, tollit in vrbe thronum.
Demetrio iuuene solo iam regna tenente,
Impugnat Ionathas arcem Dauid vehementer,
Concutit & reliqua cuncta nociua loca.
Tunc à Demetrio nimis aspera litera venit;
Præcipimus Dauid arcem non amodo lædi,
Sed quia læsistis vltio (dixit) erit.
50 *Territus est populus quia scripta minantia legit,*
Consurgit Ionathas portans sua munera regi,
Et facit interea mœnia sancta regi.
Pergit, & in dubium, quia nullo fœdere pacis,
Demetrij functus peruenit ad arua minacis,
Hostibus ingratis, fit via tuta satis.

Rex vbi præsentit sublimia dona ferentis,
Cessauit feritas, tacuit turbatio mentis,
Suscipitur Ionathas, mente fauente bona.
Aurea spinula, regia purpura, regia zona,
Sceptraq; regia, pallaq; regia, magna corona.
Tradita sunt Ionathæ, pluraq; magna bona.

Demetrius dimisso exercitu, habet seditionem in Antiochia circa se factam à ciuibus.

Demetrius dum continet omnia, stringit honores,
Dum tenet omnia climata subdita, seu regiones,
Dimittens equites, prælia nulla mouet.
Paruus ei remanens exercitus, est peregrinus,
Indeq; Demetrius vilis reputatur & imus,
Spernit & odit eum terra marisq; sinus.

Tryphon princeps Antiochiæ eligit sibi in regem Antiochum puerum, filium Alexandri decollati in Arabia.

Tunc erat in patria Tryphon princeps memorandus,
Regis Alexandri fautor, vir robore magnus,
Qui pro morte sui regis amara luit.
Ille videns ciues omnes contemnere regem,
Vt faciant alium posuit sub fœdere legem,
Natus Alexandri nunc sua regna reget.
Trypho vocat puerũ dominum, quem rex Arabita
Detinuit secum, viso patre perdere vitam,
Sic & aui studiis ille remansit ita.
Rex Arabum cum gente sua, procerumq; senatu,
Erigit Antiochum puerum, tribuens comitatum,
Demetrius metuit, cum mala fama venit.
Poscit in auxilium rex Demetrius Machabæum,
Et rogat vt populum sibi iam trãsmittat Hebræum,
Aduersus ciues, qui tueantur eum.
Suscipit à Ionatha, tria millia missa virorum,
Rexq; videns acies, satis est gauisus eorum,
Quas facit Antiochum mox habitare forum.
Antiochi ciues stantes contra diadema,
Millia centena fuerant, & bis duodena,
Sub quorum gladiis rex perimendus erat.
Vt perimat regem, consurgit in vrbe tumultus,
Rex ab Hebræorum populo fuit acriter vltus,
Nam rex eripitur, plebis & arma cadunt.
Millia centena cæsi iacuêre platea,
Hebraicus populus nanciscitur illa trophæa,
Millia quæ remanent, viua reseruat ea.
Saluantur regi, quos edita pugna subegit,
Qui redimunt vitam, ponentes fœdera regi,
Amodo non alio principe velle regi.
Ciuibus euictis, & Demetrio releuato,
Iudaico populo, certamine glorificato,
Gratia fit Ionathæ, fœdere stante rato.
Sed rex Demetrius, pòst immemor obsequiorum,
Vexat Hebræorum populos, loca, iura locorum,
Nec pudet antiquum sic iterare dolum.

Tryphon & puer Antiochus, filius Alexandri, vincunt Demetrium & tollunt Antiochiam.

Regis Alexandri iam filius est adolescens,
Iunior Antiochus, cum Tryphone, robore crescens,
Vrbis enim procerum pompa vocabat eum.
Rex Arabum iuuat Antiochum, matrisq; parentes,
Demetrius metuens Arabes, vexilla ferentes,
Plus timet Antiochos intus in vrbe suos.
Signa mouent reges, mandatur & arma moueri,
Sanguine quisq; gerit regalia iura tueri,
Iunior Antiochus primus in hoste ferit.
Tryphonis in bello nullatenus arma quiescunt,
Prælia concrescunt, iam sanguine rura madescunt,
Victaq; Demetrij pars, ibi terga dedit.

Tryphon & Antiochus puer tenent simul regnum Antiochiæ.

10 *Trypho puerq; tenent vrbem simul Antiochenam,*
Gloria fit plena puero, quia fert diadema,
Vndiq; per patriam charus, amandus erat.
Dicit & Hebrais se munere velle mereri,
Vt veniat Ionathas, regni modò iura tueri,
Maior quam fuerit, me duce (dixit) erit.
Vt tenuit teneat vrbes, loca, iura, coronam,
Sit sibi fibula, purpura, sceptraq;, regia zona,
Aurea mitto sibi vascula multa bona.
Me sibi, seq; mihi, sua iam conformet honestas,
20 *Vt bibat ex auro, fiat sibi plena potestas,*
Signifer imperij, tutor & vltor erit.
Simon erit secum princeps, regniq; patronus,
Hinc & in Ægyptum teneat sua iussa colonus,
Fratribus ambobus, sic honor est, & onus.

Ionathas cùm sui ferè omnes fugerent, ipse cum paucis super Demetrium triumphauit.

Rector erat Ionathas Syriæ, Simonq; Damasci,
Demetrius per eos videt ampla pericula nasci,
Et parat vt Ionathas qualibet arte cadat.
30 *Obuiat in bello Ionathæ, virtute suorum,*
Nunc & Hebræorum fugit omnis pompa virorum,
Mille viri tantùm, tunc tenuêre solum.
Quum Ionathas vidit quòd Hebræũ robur abiuit,
Planxit, & ingemitans vestes à corpore scidit.
Orat, & in Domino prælia mouit ibi.
Sic virtute Dei manus obtinuit Machabæi,
Et citò qui fugiunt, ad eum vertuntur Hebræi,
Copia Demetrij maxima cessit ei.
Sunt ibi Demetrij plus quàm tria millia cæsa,
Nulla fuit Ionathæ pars, hoc certamine læsa,
Copia tunc spolij multa remansit ibi.

40

Tryphon cogitat occidere Ionatham prius, & postea dominum suum regem Antiochum.

Iunior Antiochus cùm Tryphonis esset alumnus,
Odit eum Tryphon, quia subditus est sibi mundus,
Hunc & ob inuidiam perdere morte parat.
Pectore concepta Tryphon dum crimina celat,
Antè cupit Ionatham perimi, nulliq; reuelat,
Regis enim magnus tutor & vltor erat.
Aduocat in fraudem populum sic Tryphon Hebræũ,
Vtq; dolo, quocunq; modo, capiat Machabæum,
50 *Nomine colloquij sæpe vocabat eum,*
Terq; quaterq; vocat, toties venit ille vocatus,
Fraus caret effectu, quia pluribus est comitatus,
Robore militiæ munit vtrunq; latus.
Decipitur tandem, paucis de mille retentis,
Quumq; dolo capitur, fert vincula decipientis,
Nec tamen interiit tunc datus ipse mori.

Quot-

Quotquot erant secum Tryphon iubet ipse necari,
Indeq; Iudaeam per se putat exsuperari,
Moenia cum populo perdere sorte pari.

Simon Machabaeus erigitur loco Ionathae in principem Iudaeorum.

Fama refert Ionathā sub Tryphone fraude necatū,
Erigitur Simon, populiq; tenet dominatum,
Tryphon ad haec venit, scriptaq; mittit ei.
Dicens: Non dubites Ionathan consistere vita,
Sed quia thesaurum mihi debuit Israëlita,
Hunc habeo mecum, vir manet obses ita.
Mittite thesaurum, detentus & ipse redibit,
Mitte duos natos eius, vel & ipse peribit,
Quòd si vultis eum, dicta referte mihi.
Simon adinuentas fraudes in Tryphone nouit,
Mittere thesaurum tamen hunc & perdere nouit,
Ne videatur ob id frater ab hoste mori.
Ne dicant populi, fratrem cupit ille necari
Simon, vt in populo solus valeat dominari,
Sitq; domi princeps summus, & absq; pari.
Filioli, remanere domi (dixit) iubeantur,
Ne nati, cum patre, pati pariter videantur,
Néve dolor duplex sit, pereunte patre.

Romana historia contemporanea; qualiter Corinthus capta est, & de Numantia ciuitate Hispaniae, & de aliis causis.

ANno ab Vrbe condita 603, Simon Machabaeus, occiso fratre suo Ionatha, fit princeps sacerdotum in populo Iudaeorum, de cuius actibus in proximo ponemus, cùm de historia Romanorum sibi contemporanea, primitùs aliqua explicabimus.

Deleta igitur Carthagine, Corinthus inter omnes Macedonię & Achaiae vrbes opulentissima, à Romanis igne ferroq; deletur. Eo tempore in Hispania, sub Mancino consule, apud Numātiam male pugnatum est. Senatus ipsum Mancinum, qui victus cum hostibus foedus iniit, rupto foedere mittit, vt ab ipsis perimatur. Scipio Aphricanus consul creatur, & contra Numantiam mittitur. Numantini dum se superari praesentiunt, volentes mori potius quàm seruire, in medias acies Romanorum, furore ducti, prosiliunt. Romani certè fugissent, si Scipio non interfuisset. Ad vltimum Numantini cum hominibus & omni supellectili sua, ne in aliquo Romani super eos lucrari, vel triumphare viderentur, ignibus se suaque consumunt.

Eo tempore Iugurtinum bellum est terminatum, Metello Marioque consulibus. Tunc bellum Cymbricum, & Gallorum Teutonicorum, & Germanorum, tam miserabiliter actum est, vt in vno bello octuaginta millia Romanorum & quadraginta millia Gallorum & lixarum, fusa legantur, Caio Manlio consule, & Quinto Cepio procōsule. Deinde Marius in quinto consulatu suo eos vicit, cum multis Romanorum detrimentis, sicut ex praemissis dictis superius potest perpendi.

Post hoc bellum, sequitur intrinseca clades Romanorū. Orta sunt enim bella intestina, Sylla, Caio, Marioq; authorib. Quibus per decem annos protractis, 150 millia Romanorum caesa fuisse leguntur: ob quā causam ait Tullius; Romanā Rempubl. nō solū imminutam, sed penè fuisse amissam.

Post haec Romanorū gesta dicamus de Simone Machabaeo versificè, atq; de regibus Antiochiae, Tryphone scilicet, & Antiocho iuniore, & de Demetrio, qui omnes contēporanei Simonis Machabaei fuerūt. Tunc enim rex Demetrius per Tryphonē & per Antiochum iuniorem deiectus ab Antiochia, cōfoederatus est cum Simone Machabaeo contra Tryphonem, qui occiderat Ionatham, & occiderat Antiochum dominum suum in dolo, & regnabat solus in Antiochia. Quibus explicitis versificè, rursus de Romanis prosaicè scribemus.

Tryphon, accepto argento pro redemptione Ionathae, interficit eum.

Suscipit argentum Tryphon, Ionathanq; retentum
Ducit in Hebraicos fines, sed & agmina centum
Ducit, vt in totum perderet ipse locum.
Restitit & Simon, animo praemaior Achille,
Quumq; videt Tryphon, quia non deuincitur ille,
Occiso Ionatha, sic redit in patriam.
Plangit eum populus, corpusq; per arua requirit,
*Quod tamen inuentum, iubet commodè * sepeliri,*
Fratribus ac patribus iunctus habetur ibi.

Tryphon, occiso Ionatha, interficit Antiochum in dolo dominum suum.

Tryphon & Antiochus pariter sunt calle meantes,
Explicat ipse dolum quem pectore presserat antè,
Nanq; suum dominum fraude peremit eum.
Fraude sua Tryphon regni tenuit diadema,
Sic Asiae totius habens insignia plena,
Antiochi solij iam dominator erat.

Simon & Demetrius confoederantur aduersus Tryphonem.

Demetrio Simon scriptum cum munere mittit,
Et petit offensas quas fecerat antè remitti,
Spondet & auxiliis semper adesse suis.
Demetrio iam pace data, Simon capit arcem,
Et reliquas vrbes cunctas praemunit & arcet,
Atq; duces natos ordinat esse suos.
Simon enim senuit, fractusq; laboribus, inquit;
Opto meis natis vexilla paterna relinqui,
Succedant iuuenes deficiente sene.

Dicit eis, estote meis similes Machabæis,
Bella deis inferte reis, guerram Chananæis,
Corde gigantæi iussa tenete Dei.

Iudas & Ioannes filij Simonis triumphauerunt super Tryphonem.

Tryphonis vt noceat exercitus exit ad amnem,
Occurruntq; duces, Iudas puer, atq; Ioannes,
Peruenit ad rabidas hostis & hostis aquas.
Dum metuunt amnem, primus vadit ipse Ioannes,
Restitit his ingens cum Tryphone Tryphonis agmen,
Plaga fit horribilis, pugnaq; magna nimis.
Victus abit Tryphon, pressus gladius puerorum,
Cæsa per arua iacent tria millia quinque virorum,
Viribus exhaustus perdidit ille solum.
A pueris ducibus iam Tryphone Marte fugato,
Demetrius venit rex, ad noua bella paratus,
Antiochos ciues vincere posse ratus.
Ciuibus Artaxes assistens tunc Mediæ rex,
Demetrium bello deuincit, & in Medias rex
Viuum detentum, carcere claudit eum.
Huius Demetrij profugus post prælia natus,
Ponticus Antiochus materna lege vocatus,
In Pontum patriam pulsus abire parat.
Insula Pontus adest, ad quam datur ille fugari,
Maternis opibus vires inibi reparauit,
Sperat & imperium post rehabere magis.

Simon Machabæus renouata cum Romanis amicitia mittit eis aureum scutum.

Regibus eiectis, pax venit, pugna recessit,
Omnis homo sub vite sua ficuq; quiescit,
Optima pax populis, rure domiq; fuit.
Simon amicitiam Romæ pacemq; reformat,
Præparat ex auro clypeum, gemmisq; subornat,
Mille minas auri pondere forma tulit.
Munere placatus, clypeum tulit ille senatus,
Nec fuit ingratus, quia Simon eis sociatus
Fœderis æterni munus abinde tulit.
Ænea tunc tabula conscripta, solebat haberi,
Fœdera quæ poterant Romana legenda videri,
Quam posuit Simon, montis in arce Sion.

Romana historia contemporanea, de Catilina & de aliis diuersis.

Regnante Antiocho Pontico, filio Demetrij, in Antiochia, & Tryphone inde fugato, bellum Catilinarium Romæ est subsecutum. Quod Salustius simul Iugurtino, lucidè satis descripsit, sicut & in scholis doctorum solet frequētiùs lectitari. Ideoq; ea nos non describimus, quia omnibus nota esse videntur. Tangemus verò bellum inter Romanos, & Mithridatem regem, his temporibus factum.

De bello Romanorum cum Mithridate, rege Armeniæ, per idem tempus.

Anno igitur ab Vrbe condita, sexcētesimo septuagesimo, Mithridates rex Armeniæ, & in Ponto, dum Nicomedem regē Bithyniæ, Romani populi amicū regno priuare conaretur, à senatu, ne id ageret, monitus est, minis etiam grauibus insertis, nisi cessaret. Vnde motus Mithridates, non solùm Nicomedem à regno eiecit, sed etiam Cappadociam igne ferroque vastauit, alio rege, nomine Barsane, amico Romanorū, inde expulso. Deinde Ephesum veniens edictum dedit, vt omnes ciues Romani qui illic inuenti fuerant, necarentur. Inde etiam ducem suum Archelaum in Græciam mittens, Athenas & totam Græciam in deditionem accepit.

Contra Mithridatem Sylla transmissus, centum millia de exercitu eius cecidit, vrbemque Atheniensium diu à se obsessam, tandem recepit. Mithridates, suorum strage comperta, mittit Archelao in auxilium 83 millium electorum. Ex quibus quinquaginta millia cęsa fuisse feruntur à Sylla. Archelaus cum Sylla, tertia vice congreditur. Ibique vincitur, & vniuersæ copiæ eius funduntur. His & aliis innumerabilibus casibus Mithridates exhaustus, ad hanc deuenit miseriam, vt ipse qui totius imperator fuerat Orientis, & non gladio, sed veneno se vinci posse timeret, ipse se tandem veneno interficere cogitauit: veruntamen quia naturam suam medicinis ita firmauerat, vt venenum ab eo bibitum nocere non posset, cū à Romanis tot mortibus grauaretur, & insuper filius eius eum à regno pellere attentaret, cùm veneno sępius potato mori nō posset, vxorem suam & filios primo loco interfecit, & post hæc militi suo collum gladio secandum supponit: taliterq; septuagesimo ætatis suæ anno extinctus, omnibus mortalibus exēplum miserabile metuendumq; reliquit.

De Pontico Antiocho, filio Demetrij, & de Tryphonis depositione.

Ponticus Antiochus quem Demetrius generauit,
A satrapis in regna patris meruit reuocari,
Et vice Demetrij patris ad alta salit.
Trypho luit, solioq; ruit, deiectus honore,
Nauigio vectante suo, fugit à regione,
Deditus exiliis, Persica rura colens.

Ptolemæus, dux Antiochi Pontici, occidit Simonem Machabæum socerum suum dolo in conuiuio, & duos filios eius maiores.

Antiochi dux militiæ fuerat Ptolemæus,
Quem generum sibi constituit Simon Machabæus,
Dux gener ad cœnam fraude vocauit eum.

Tunc

Tunc inuitati fuerant cum Simone nati,
Dum conuiuati sunt, sedeq; more locati,
Præcipit hos subitò traditor ille capi.
Ipse necat socerum, natosq; duos meliores,
Cepit & ipse socrum propriam natosq; minores,
Filius vnus ad hæc, exiit ante fores.
Dux vbi maiorem videt euasisse Ioannem,
Non necat vxorem soceri, sed seruat eandem,
Et pueros paruos, matre tenente duos.
Simonis occisi natus confugit ad vrbem,
Quem sibi pontificem faciunt ex ordine turbæ,
Hunc vocat Hircanum grandis Hebræa manus.

Ioannes Hircanus obsidet Ptolemæum interfectorem Simonis patris sui in arce Dagon.

Fama refert, quòd in arce Dagon staret Ptolemæus,
Euocat Hircanus populum constanter Hebræum,
Igne, fame, gladio, Marte, coarctat eum.
Dux sedet obsessus, sedet intus cum duce mater
Hircani fratresq; sui duo voce minaces,
Dux (aiunt) pereat, nosq; perire placet.
Ecce mori volumus, si commoritur Ptolemæus,
Pro vita nostra nunquam sibi parcat Hebræus,
Vt cadat ense reus, præcipit ipse Deus.
Dux videt arctari causam, mortemq; parari,
Et iubet Hircani matrem super arce ligari,
Pendent & pueri, fune trahente pari.
Duxq; flagellari iubet hos, mortemq; minari,
Ni citò cessari faciant & ab hinc remeari,
Morte cadent pueri, mater & ipsa cadet.
Vinceret Hircanus, sed compatitur modò matri,
Filius abscedit, quia viscera fert pietatis,
Discedunt populi, sed dolet illa satis.
Vita salusq; ducis mater, puerique fuêre,
Nec tamen hic potuit dux imp etate carere,
Nam iubet vt pereant, corda ferina gerens.

Antiochus Ponticus obsidet Hircanum in Hierusalem.

Dum videt Hircanus quia Pôticus occidet vrbem,
Et populum Domini nimia feritate perurget,
Mitigat ingenio visa pericla bono.
Accipit inuenta tria millia fortè talenta,
In sacris templi, Dauid pietate retenta,
Quæ quasi res sacra sub statione vacant.
Inde trecenta dedit regi, strepitumq; remouit,
De reliquo xenodochium componere vouit,
Ne populus Domini commoueatur ob id.
Rex abiit, pax emicuit, plebs læta reuixit,
Atq; nouum xenodochium Hierosolyma finxit,
Quo domus hospitibus lectus & esca datur.

Determinatio omnium historiarum secundum magistrum Gotfridum.

POst mortem Simonis Machabęi, & filij eius Ioannis Hircani, terminum accipiunt historiæ Machabęorum. Omnes etiam aliæ canonicæ historiæ finẽ habent, sola Romana historia remanente. De Iudæis aũt Iosephus & Egesippus à tempore Machabęorum seriem scripserunt, & non solùm sacerdotes, sed etiam reges postea, vsq; ad Herodem, sub quo Christus natus est, fuisse demonstrant. Vnde Iudæi, qui in transmigratione Babylonis vnctionem regum suorũ defecisse asserunt, mentiuntur: quia post Machabæos regnauit Iohannes Hircani filius, nomine Aristobolus, & Alexãder frater eiusdem Aristoboli, & vxor Alexandri, nomine Alexandra: & postea Aristobolus filius Alexãdri. Et post Aristobolum regnauit frater eius Hircanus, quẽ Hircanum Pompeius Magnus per violentiam, fratri suo Aristobolo viuenti subrogauit, ipsumq; Aristobolum captũ in Hierusalem, Romam vinctum trãsmisit. Post quem postea Herodes alienigena, filius Antipatris pagani & matre Iudęus, per potentiam Romanorum successit.

Ex his omnib. patet, quia nascente Christo, ablatũ est sceptrum & regnũ de Iuda, secundum Prophetam dicentem: *Non auferetur sceptrũ de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est*; scilicet Christus. Hæc ad argumentum contra Iudæos scripsimus, sub compendio, quæ plenius per ordinem à temporibus Machabæorũ vsque ad Christum ponemus.

Nunc igitur de Aristobolo, filio Ioannis Hircani, versificè dicamus, qui prim⁹ post transmigrationem Babyloniæ fecit se regẽ vocari, anno à transmigratione 482. Post Aristobolum autem ad historiam Romanam reuertemur, de Põpeij Magni principatu seu consulatu incipientes.

De Aristobolo primo rege Iudęorum post transmigrationem Babyloniæ.

Deinde tulit natos Hircanus & vrbis alumnos;
Primus Aristobolus fuit, Antigonusq; secundus,
Tres alios fratres, post recitare placet.
Mortuus Hircanus, reginæ regna reliquit,
Acer Aristobolus matrem depellit, & inquit;
Non patiar matrem substituisse patrem.
Carcere tres fratres cum matre iubet religari,
Antigonum statuit secum pro fratre morari,
Nec tamen in solio star : colore pari.

De vxore Aristoboli, quæ Antigonum dolosè perimit, propterea quòd recusauerat rem cum illa habere.

Vxor Aristoboli nimis Antigonum peramauit,
Nec tamen ille suo vult crimine commaculari,
Vnde sibi mortem fœmina mœcha parit.
Crimine mentito, sic retulit illa marito;
Noueris Antigonum regno sub fraude cupito,
Tecum parte tua perdere velle citò.
Coniurauit enim, cras signa notanda videbis,
Si veniens, armatus erit, si turba fauebit,
Indicio veri, quod loquor (inquit) erit.

Motus Aristobolus creditq́; fauetq́; loquenti,
Insidias mortemq́; parat fratri venienti,
Si venit armatus, perdat vt ille caput.
Dixerat Antigono prius hæc, regina latenter,
Te precor armatum videam cras mane decenter,
Curia te videat, laudet & arma tua.

Vltio diuina in occisores Antigoni regis.

Formoso vectatus equo, multis comitatus,
Nescius Antigonus, Veneri tulit arma rogatus,
Miles ab insidiis perforat ense latus.
Hinc dolor, hinc gemitus, hinc planctus erat seniorũ,
Dum iuuenis iuuenum flos florum, gemma bonorũ,
Contigit innocuum mortis inire thorum.
Tristis Aristobolus, quia perdidit hunc sine causa,
Mox necat vxorem, quæ falsa referre sit ausa,
Ipseq́; morte sui, rex male facta luit.
Nam dolor & morbus simul inuasere tyrannum,
Æger erat semper, neq; vita perficit annum,
Vltio iusta Dei digna refundit ei.
Iste prior rex est, redeuntibus à Babylone,
Nemo prius voluit præsumere iura coronæ,
Plebs sine rege fuit, nec diadema tulit.
Ante quater centum transactis orbiter annis,
Octuagintaq́; plus, recto numero numerandis,
Plebs caruit rege, iura paterna regens.

Alexander, secundus rex Iudæorum post transmigrationem Babyloniæ, succedit Aristobolo fratri suo.

Regis Aristoboli primus successor honoris,
Frater Alexander, rex & princeps regionis,
Vita fuit scelerum, mors inimica bonis.
Iste necat fratrem, quem regna cupisse veretur,
Alter vt ignauus, quia nil valuisse videtur,
Miles erat secum, cui negat omne decus.
Regnat Alexander, cognomen habens Machabaus,
Gesta sui sceleris, populus non laudat Hebraus,
Ipseq́; plus populum dixerat esse reum.
Odit eum populus, cunctis vitiis maculosum,
Respuit exosum, spreuitq́; virum furiosum,
Odit eos planè rex, odiumq́; manet.
Quærit ab ipsis rex, quo tempore, qua ratione,
Ipse sui populi captare valeret amorem,
Respondetur ei, cùm morieris, erit.
Curat Alexander pacem quamcunque parari,
Quolibet ingenio, sub qua videatur amari,
Pax datur à populo, sed simulata magis.
Pace simul data, noua prælia sunt renouata,
Demetrij regis acies à plebe vocata,
Versus Alexandrum stat, feritate rata.
Victus Alexander, sed non sine clade cruoris,
Excitat in populum gladios, stimulosq́; furoris,
Monstrat ab effectu pectora, plena dolis.
Et quia Demetrium populus sub fraude vocauit,
Millia quinquagies gladio feriente necauit,
Monstrat & in reliquis, horrida facta magis.
In cruce suspensos tenet octingenta virorum,
Cum quibus vxorum pudibunda reuelat eorum,
Præbet adulterij plena platea forum.
Rex vbi stupra gerunt, sedet in medio mulierum,
Aspexêre viri, miranda pericula rerum,
Quæ cruce suspensi, plus moriendo ferunt.
Vxores pueros q́; tenent, coram crucifixus,
Viscera disrumpunt pueris cernentibus ipsis,
Taliter inducit, dupla flagella crucis.
In medio residens rex, læta mente comedit,
Sanguine non vino, mens ebria, sanguine sæuit,
Cantibus & citharis gaudia magna dedit.

Antiochus succurrit populo afflicto sub Alexandro: sed ipse Alexander perimit eum in bello.

10 *Territus est populus, tanto saliente furore,*
Et decies mille fugiunt simul à regione,
Antiochi regis fœdus & arma mouent.
Antiochus cum Demetrio superare superbum
Stant, sed Alexander solita feritate proteruus,
Conterit Antiochum, tollit & ense caput.
Æger Alexander victa statione potentum,
Dum redit in patriam, quartana febre peremptus,
Vxori cedit, cui diadema dedit.
Nomen Alexandri retinet regina mariti,
Cui regnum, natosq́; duos in morte reliquit,
Est prior Hircanus, frater Aristobolus.

20 Romana historia contemporanea, de vniuerso orbe reipublicè subiugando.

ANno ab Vrbe condita septingentesimo, finito iam bello Mithridatis, aliisque intrinsecis seditionibus vsquequaque sopitis, Romani suis terminis non contenti, vniuersum orbem in suam prouinciam adunare proponũt. Vnde Pompeius Magnus, consul & dux constitutus, assumpto 30 exercitu transiit in Asiam, & breui tempore Ægyptum & Antiochiam, atque vniuersum Orientem in deditionem acquirit, quibusdam regibus permutatis, quibusdam receptis, imò subiectis: tandem ad Iudæos arma conuertit. Vbi quanta fecerit in templo Domini, & in Hierusalem, post istum titulum sequens pagina insinuabit.

In præsentiarum autem de Aristobolo filio Alexãdri, regis Iudæorum, & de Hir-40 cano fratre eius, quomodo alter alterum supplantauit, & quomodo Pompeius Aristobolum minorem natu, sed viribus & animo potiorem, à regno destituit, & Hircanum instituit, & qualiter cepit Hierusalem, & templum Domini celeberrimum violauit, versificè disponemus. Iterumque his dictis ad ipsam Romanam historiam reuertemur.

De morte reginæ Alexandræ.

50 *Metellus, Leliusq́; duces, Marcus quoque Crassus,*
Consule Pompeio, tunc destruxêre Damascum,
Omnia iam Syriæ climata Roma tenet.
Regnat Alexandra, celebris regina, potenter,
Ipsa placet populo, reparans sacra templa decenter,
Morbus vt inuadit fœmina morte cadit.

Aristo-

Aristobolus, filius Alexandri minor natu, occupat regnum Iudæorum, expulso Hircano maiore fratre suo.

Iudicio matris quæ rexerat ordine regnum,
Debuit Hircanus regnum retinere paternum,
Frater Aristobolus Marte repellit eum.
Rex Arabum iuuat Hircanum, iuuat Antipaterq;,
Victus Aristoboli virtute, fugatur vterq;,
Cæsaq; nunc Arabum millia dena cadunt.
Obtulit Hircanus Romanis sæpe querelam,
Quòd sit Aristobolus rapiens regni diadema,
Nam prior Hircanus præficiendus erat.
Spreuit Aristobolus Romanos, motaq; Roma
Iudicat Hircanum dignum magis esse corona,
Iudicium spernit rex, & ad arma volat.
Consule Pompeio, premit hunc Romana potestas
Impar Aristobolus post prælia plurima gesta,
Vix modò Hierusalem clausus in vrbe tenet.
Intus Aristobolus circundatus, obtinet vrbem,
Copia Pompeij, muros mangonibus vrget,
Talpaq; Romana mœnia multa cauat.
Cœtus Hebræorum feruens feritate cruorum,
Mœnia murorum tenet indeuicta suorum,
Sed latet ipsorum mortis in vrbe dolus.
Intus & Hircani fuerat clàm secta cohortis,
Quæ patulis portis aditum dedit vndique mortis,
Consul vt ingreditur tollit vbique locum.
Confluit ad templum plebs plena timoris Hebræa,
Circiter armata premit hos Romana chorea,
Desuper emissa saxa tuentur eam.
Ardua fossata fuerant prius arte parata,
Ne manus armata, valeat loca tollere sacra,
Quæ nisi planata sint, ea salua vacant.
Solos Iudæos voluit Pompeius habere,
Hircani socios, qui tunc loca sancta tenerent,
Sacra prophanari, dux nec ab hoste ferens.
Munda reseruari cupit hæc Pompeius honestus,
Ne premat hæc polluta manus, maculéue scelestus,
Solis Iudæis sancta relaxat eis.

¶ De Pompeio.

Pompeius ob templi reuerentiam cauere proposuerat, ne pagani intrarent in illud, ne etiam sacra vasa vel alia quæ in templo erant, attingerent vel commacularent. Vnde voluit, vt soli Iudæi Hircanũ extra templum tollerent & seruarent. Aristobolus autem stans supra pinnaculum templi, videns ex dispositione Pompeij illuc ingredi velle, saxa desuper iaciendo se defatigauit. Vnde assiduè pugnãtibus, vix post tres menses Sylla in templum violenter irrupit, deinde impetu armorum gentilium omnia prophanata sunt.

De Aristobolo & eius audacia.

Stabat Aristobolus, retinens pinnacula templi,
Nec patitur fieri quod fertur ab ore potentis,
Iactat enim lapides, nec via sacra patet.
Vincere Pompeius templi loca non potuisset,
Sabbatha Iudæis nisi vel scenophegia fuissent,
In quibus hi penitus non operantur opus.
Vix post tres menses, consul vicisse notatur,
Primus adest Sylla, per quem templum penetratur,
Furius & Fabius post comitantur eum.
Romanis gladiis dum iam loca præripiuntur,
Turba sacerdotum cadit, & subitò perimuntur,
Et super altare corpora cæsa manent.
Nec tamen interea templi sacra victima cessat,
Lingua sacerdotum nec adhuc sub vulnere fessa,
Nec moriendo cadens desinit ore canens.
Obstupuit consul, quia plebs ex parte necata, 10
Sedula sacrificat, neque cessat victima sacra,
Sacra ministeria stant quasi pace data.
Vulnera suscipiunt, sed pectora rubra cruore,
In medio mortis Domino dant semper honorem,
Turba sacerdotum psallit vt antè solet.
Dum nequit Hebræus patulis discedere portis,
Ignibus abbreuiat moriendo pericula mortis,
Captus Aristobolus, rex populusq; luit.
Omnia quæ loquimur, populo pereunte patrata,
Turba minus doluit, quã quod modò gens scelerata,
Cherubin & Seraphin vidit & illa sacra. 20
Omnia quæ fuerant in templo sacra reuelant,
Quæ Deus à populis cernenda per omnia celat,
Omnia propatulo gentibus eius erant.
Vndiq; Pompeius multa comitante caterua,
Cuncta Dei sancta quasi publica facta reseruat,
Dum tamen illa videt, pœnitet atq; timet.
Thesauros videt in templo, sed nec loca tangit,
Atq; suos equites ne tangant, fortiter angit,
Omnia nanq; Dei, sancta videntur ei.
Iusserat & templi loca commaculata lauari,
Vasaq; restituens, petit ordine sacrificari,
Iura sacerdotum iussit habere locum. 30
Censuit Hircano regnum, patriamq; relinqui,
Consul Aristobolum regem sub carcere vincit,
Vincla tulit Romæ, quæ moriendo dolet.

Iulius Cæsar mittitur in Gallias, Romæ subiugandas.

Anno ab Vrbe condita septingentesimo, reuerso ab Oriente Pompeio, & propter plurimas victorias cum mirabili triumpho recepto, Caius Iulius Cæsar ad Occidẽtis Gallias, Trãsalpinas & Cisalpinas, atq; ad Illyricũ, vt domaret eos, missus est. Ipso Põpeio, & Lucio Bibulo consulib. 40

Has itaque robustissimas gentes, Caius Iulius Cæsar, effuso prius multo Romanorum sanguine, in prouinciam omnes redegit. Rheno etiam flumine transmeato, Germanos ferocissimos, tam bello quam muneribus, omnes deuicit. Germanorum autem virtutem & fortitudinem, qui scire desiderat, Suetonium legat. Iosephus etiã & Egesippus, de ipsis tanquam de hominibus mori nõ timentibus, incredibilem audaciã & fortitudinẽ atq; virtutẽ describũt. 50

Porrò quum Cæsar in perdomandis illiusmodi gentibus, vnius lustri terminum

sibi permissum transisset, reuerteti sibi ad Vrbem, debitus triumphus à senatu, ex Pompeij consilio, est denegatus. Caius Cæsar, spe frustratus, & rubore confusus, venit Rauennam, deinde Ariminum trāsiens, ad Vrbem festinās, cunctis sociis amicisq; lachrymabiliter conquestus est de his quæ in eius iniuriam agebantur. Interea Pompeius cum ciuibus irā Cæsaris timentibus secedit, primò Brundusium, deinde Dyrrhachium. Cæsar Vrbem ingreditur, fractisq; ab ærario foribus septem millia centum & triginta quinque pondera auri abstulit. Argenti etiam noningenta millia deportauit. Inde ad legiones quas apud Ariminum reliquerat, reuersus, Alpes transiit. Ibiq; tam Gallos quàm Germanos largissimis muneribus donat, & ante eos, iniurias à Romanis ciuibus sibi illatas, conqueritur & deplorat. Auxilium quoquè ab omnibus postulat, & impetrat. Soli Massilienses ei auxilium denegant, quos & ipse variis afflictionibus destruit & deuastat.

Hic finem habent historiæ Hebræorum, & incipiunt gesta noui Testamenti.

Ab hoc loco in antea* finem habēt historiæ Hebræorum, & incipit tractatus noui Testamenti, & natiuitas & acta Iesu Christi. Quia verò vniuersum vetus Testamentū descripsimus, exceptis Prophetarū dictis; necesse est, vt omnes prophetias de Christo prolatas, in mediū proferamus; vt per ipsa omnia quæ in nouo Testamēto scripturi sumus, tāquam à fonte veritatis, ꝓlatis testimoniis, fides nostra possit corroborari. Quibus solenniter appositis, à Ioanne Baptista noui Testamenti exordium capiemus, & tam de Christo, quàm de Romanis imperatoribus contemporaliter per ordinem, authore Deo, singula distinguemus.

Incipit discordia inter Iulium Cæsarem & Pompeium generum suum.

Vicerat Ægyptum Pompeius, & Israëlitas,
Et mare cis citra tulit omnia regna petita,
Migrat in Italiam, terra quiescit ita.
Summus erat Romæ, tulit omnia iura coronæ,
Seruit ei mundus, summum tenet vndiq; nomen,
Sed Iulium socerum regna tulisse dolet.
Sufficit egregia Pompeij ferre trophæa;
Amodo Cæsarea fert prælia nostra chorea,
Nam gener in socerum bella reformat ea.

PARTIS XII FINIS.

GOTFRIDI VITERBIENSIS CHRONICORVM PARS XIII.

TESTIMONIA OMNIVM prophetarum quæ sunt de Domino Iesu Christo, ad defensionem fidei Christianæ, & Iudæorum siue hæreticorum confusionem.

Cum omnes veteris Testamēti historias secūdum Mosen, & Iosephum, & secundum alios auhores, pro modulo meo compendiosè sub heroico metro, & prosaicè, vsq; ad tempora Christi, Domino iuuante, protulerim, & de ipso Domino Iesu Christo, sub compēdio aliquid dictauerim; cùm dicta Prophetarum, à veteri Testamento manantia, ad fidem Christi, & firmitatem noui Testamenti pertineant; antequam ad gesta noui Testamenti, vel ad natiuitatem Christi perueniamus, & antequàm de Pompeio & Cęsare, aut de Romanis imperatoribus, qui omnes sub tēporibus noui Testamenti continētur, dicamus; de cætero, ad confusionem aduersariorum Christianę fidei, & ad catholicæ Ecclesiæ defensionem, dicta prophetarum per singulos fidei articulos lucidè breuiterque collegimus, & ordine collocauimus.

Verūtamen quia Iudęi, nostri aduersarij, scripturam metricè prolatam, pro minori forsitan authoritate suscipiunt, quā si stylo simplici, sicut ipse Propheta ꝓtulit, verbotenus prosaicè proferantur; ego autem hęreticis occasionem malignādi in hac parte subtraxi, & quicquid de prophetis dicere ꝓposui, stylo simplici, de verbo ad verbū, breuissimè compilaui; ne fortè legentibus maior esset obscuritas; vel aduersariis occasionē præstarem; quū verba illiusmodi, quæ propriā seriem in sua prolatione desiderāt, sub heroico metro de verbo ad verbū ꝓferri, fine aliqua sensus diminutione, non

non possint. Igitur in Domino procedamus, paucis in principio versib. prælibatis.

Deliberatio authoris.

Scribo prophetias veterum, signabo prophetas,
Post referam vatum loca, nomina, tempora, metas,
Et genus, & patrias, signa, sepulchra sua.
Dicta prophetarum metricè non ædere quæro,
Ne metricè prolata cadant à tramite vero,
Simpliciter referam, nec variator ero.
Diceret hæreticus, vel perfidus hostis Hebræus,
Non metra, non versus recipit sermo Pharisæus,
Nec Moses docet hæc, nec iubet ipse Deus.
Ergo prophetias tali decet ordine promi,
Sicut ab antiquis vatum prolatio ponit,
Litera non patitur versibus illa coli.

Incipiunt dicta prophetarum; & primùm, quòd Deus pater habet filium.

Filius meus es tu, ego hodie genui te.* & iterum; *Tecum principiũ in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum, ex vtero ante luciferum genui te.* Ex vtero, id est ex substantia ipsius Patris, siue de pectore Patris; vnde pater eructauit verbum bonum, secũdum Dauid dicentem: *Eructauit cor meum verbum bonum.* Item; *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuã terminos terræ.* Item; *Adorabunt eum omnes gentes, omnes reges seruient ei.* Item de Christo; *Veniet ad templum sanctum suum dominator quem vos quæritis, & Angelus testamẽti quem vos vultis.*

Notandum autem, quòd Christus in eo quod à Patre genitus est, filius dicitur: sed in eo, quod à Patre in mundum missus est, Angelus nominatur. Vnde in Daniele, Nabuchodonosor respiciẽs in fornacem, dixit; *Ecce ego video viros quatuor solutos, ambulãtes, & species quarti, similis filio Dei.* Item Deus ad Mosen: *Ecce ego mitto angelum meum, qui præcedat & custodiat te: obserua eum, & audi vocem eius.* Quis est iste angelus, cui Dominus dat nomẽ suum, & potestatem? Nemo certè, nisi filius, dicẽte Dauid; *Quis in nubibus æquabitur Domino? aut quis similis erit Deo inter filios Dei?* Item Esaias apertè dicit, Deum patrem genuisse filium: *Antequàm parturiret, peperit, & antequàm veniret partus eius, peperit masculum.* Quasi apertè dicat, Antequã virgo in carne Christum parturiret, genuit Pater Filium in diuinitate: & antequàm in virgine tẽpus parturiendi veniret, genuit eum Pater sine tẽpore. Item Esaias; *Nunquid qui alios parere facio, ipse ego non pariam, dicit Dominus? & qui generationem aliis tribuo, nunquid ego sterilis ero, dicit Dominus?*

Igitur ex his omnibus Iudæus & hæreticus aut credãt, Christum Dei esse filium, aut omnes prophetas, dicant esse mendaces, qui ista omnia prædixerunt.

Quòd si interrogant Iudæi & hæretici, quo tempore, vel quomodo Pater Deus genuit filium: dicimus; quia ab æterno est filius, sicut & Pater, testante Dauid: *Ante Solem permanet nomen eius, & ante Lunam* 10 *sedes eius.* Item alius Propheta; *Egressus eius à principio, à diebus æternitatis.* Item Pater dicit de filio; *Ante luciferum genui te;* id est ante omnia tempora. Sicut & ipse filius Sapientia Dei, de seipso dicit: *Necdum erant abyssi, & ego cõcepta sum, necdum fontes aquarum eruperant, necdum montes grauedine cõstiterant, ante colles parturiebar. Quando præparabat cœlos, aderam. Quando appendebat fundamenta terræ, cum eo eram, componens* 20 *omnia.*

Si autem quæritur, quando Filius sit genitus? dicimus, quia suæ natiuitatis arcana, nec apostolus didicit, neque propheta, vel aliqua creatura cognouit. Esaias enim dicit cap. 53. *In humilitate iudicium eius sublatum est: generationem eius quis enarrabit?* Dicit beatus Iob; *Sapientiam Dei Patris vnde inuenies.* Item alibi; *Radix sapientiæ, & origo filij Dei, cui reuelata est?* Christus enim ita à 30 Patre venit, sicut splendor à lumine, sicut verbum ab ore, sicut sapientia à corde.

Quòd Christus Iesus est Deus & Dominus omnium.

Istas authoritates scripturarum obiiciũt nobis Iudęi & hęretici, abnegãtes Christum esse Deum & Dominum. Dixit ad eosdem Iudæos Dominus in monte Sinai: *Audi Israël, Deus tuus vnus est.* & iterum; *Ego sum Deus, & præter me non est alius.* & ite- 40 rum dicit; *Ego sum Deus, & gloriam meam alteri non dabo.*

Nos autem ad hæc omnia respõdemus, quia propter illius temporis statum & necessitatem dicta sunt ista tunc eis. Erant enim rudes & indocti, & ad colenda idola proni, sicut aliæ gentes, propter quod adhuc eorum imbecillitas doctrinã de subtilitate trium personarum in Deo capere nõ poterat, sed satis erat eis tunc vnum Deum 50 cognoscere, & tenere, & ab vnitate Dei non recedere. Quod tamen sæpe fecẽre, ad idololatriam se conuertentes. Et illa eis tunc dicta sunt secundum temporalem intellectum.

Spiritualiter autem prophetæ prædicauerunt Christum esse Deum. Vnde Dauid in psalmis: *Sedes tua Deus in seculum seculi, virga æquitatis virga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Attende, ô lector, quia dicitur Deus vnctus à Deo. Christus interpretatur vnctus. Qua vnctione est vnctus? certe oleo lætitiæ à Patre.

Iste est ille Christus, quem Pater sub persona Cyri regis Persarũ olim sic descripsit, & Deum ac Dominum esse prænuntiauit, per Esaiam dicens capite quadragesimoquinto; *Christo meo Cyro, cuius apprehendi dextram, vt subiiciam ante faciem eius gentes, & regna & dorsa regum vertam, & aperiam ante eum ianuas, & portæ eius non claudentur. Ego ante te ibo, & gloriosos terræ humiliabo, portas æreas conteram & vectes ferreos confringam, & dabo tibi thesauros, & arcana secretorum, vt scias quia ego Dominus, qui inuoco nomen tuum, Deus Israël.* Ecce in persona Cyri regis Persarum descripsit Deus Pater Filium suum Christũ Iesum, cui subiecit regna per fidem Christianam; cui reuelata sunt omnia; qui vectes ferreos in inferno confregit. Illum autem Cyrum regẽ Persarum comparare Deo absurdum est, cùm fuerit idololatra, & in eo non sint ista omnia completa.

Ad istum Filium Christum, dixit Deus in Genesi capite primo; *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* De isto Christo Domino scribitur in Genesi, de Sodoma & Gomorrha. Ait enim capite decimonono; *Et pluit Dominus super Sodomam & Gomorrham, ignem & sulphur à Domino.* Ecce Dominus à Domino, prima scilicet & secunda persona deitatis.

Dauid similiter dicit in psalmis: *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis.* Zacharias propheta dicit: *Hæc dicit Dominus exercituum: Post gloriam misit me ad gentes, quæ explorauerunt me.* Christi vox est hæc, qui missus est ad gentes, post gloriam deitatis, quam habuit apud Patrem, quando exinaniuit semetipsum, formam serui accipiens. Factus obediens vsque ad mortem. Iste Christus filius Dei est ille, qui dicit: *Lætare & lauda filia Sion, quia ecce venio, & habitabo in medio tui, dicit Dominus, & applicabuntur gentes multæ ad Dominum in die illa, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui, & scies quia Dominus exercituum misit me.* Ecce Dominus à Domino exercituum missus dicitur, qui est Christus, Deus noster.

Opponunt autẽ nobis heretici, Si Deus est Pater, & Filius Deus est: ergo duo dij sunt, & non est vnus deus. Audi ergo Esaiã, vtranque personam vnum Deum esse dicentem: *Tu es Deus, & in te est Deus.* In eo quod dicit; Tu es Deus; Patrem ostendit. In eo verò quod addidit; Et in te est Deus; Filium esse declarauit. Item ille ipse Esaias, vt vnum solum Deum esse ostẽderet, subiecit; *Non est absque te Deus. Verè tu es Deus, absconditus Deus Israël.* Alibi etiam nomen Patris & Filij vnum esse monstratur, ipso Patre ad Mosen dicente; *Attende illi, & ne inobediens ei fueris. Est enim nomen meum in illud.*

Quòd Deus in Trinitate est trinus & vnus.

SI quæris homo; quur tres personas, videlicet Patris, & Filij, & Spiritus sancti, sub vnitate pronuntias? Audi Esaiam prophetam dicentem: *Ego primus, & ego nouissimus. Manus quoque mea fundauit terram. Dextera mea mensa est cælos. Num à principio vel abscondito loquutus sum ex tempore? Antequàm fieret tempus, ibi eram; & nunc Dominus Deus misit me.* Ecce duæ sunt personæ; Dominus & Spiritus eius qui mittit, & tertia persona eiusdẽ Domini, quæ mittitur. Vnde scriptum est: *In principio fecit Deus cælum & terram, & Spiritus Dei ferebatur super aquas.* In eo vocabulo quo vocatur, Deus; intellige Patrem dici. Quod autem dicit; In principio; intellige Filium. In illo autem; qui ferebatur super aquas; intellige Spiritum sanctum.

Item in Psalmis Dauid: *Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.* De persona trinitatis etiam dicit: *Spiritus meus erit in medio vestri.* Attende lector. Ecce Deus loquitur de Spiritu suo. Post hæc de tertia persona, id est de Filio suo subiunxit, dicens; *Ecce mouebo cælum & terram, & veniet desideratus cunctis gentibus.* Ista pauca de Trinitate sufficiant. Amodo de incarnatione Dei subnectam, qualiter Filius Dei factus est homo.

Quòd Filius, qui dicitur Deus, factus est homo.

ESaias de nascente in carne filio Dei, sic dixit cap. 9: *Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super*

super humerum eius. Hoc ita intelligas; Quia super humerum portauit crucem, siue titulum à Pilato conscriptum, in quo principatus hodie esse notatur. Et vocabitur nomen eius, Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Pater futuri seculi, Princeps pacis.

Dauid item dicit: *Mater Sion dicit hoc; Homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus.* Huic prophetiæ Iudæi contradicere non potentes, dicunt Christum adhuc non venisse.

Daniel autem propheta tempus aduentus Christi planè ostendit, & annos enumerat, & manifesta eius signa prænunciat. Sic enim dixit angelus Danieli: *O Daniel, aduerte sermonem, & intellige visionem: Septuaginta hebdomadæ abbreuiatæ sunt super populum tuum, & super vrbem sanctam tuam, vt consummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio & prophetia, & vngatur sanctus sanctorum.* Istæ septuaginta hebdomadæ, à tempore Danielis numeratæ, proculdubio ostendunt, quòd sanctus sanctorũ, qui est Christus, olim venisse ostenditur.

Hebdomades nanque in sacra Scriptura septem annis continuantur, testante Domino ad Mosen: *Numerabis septem tempora hebdomadis annorum*; id est septies septem, quæ simul faciunt nouem & quadraginta. A tempore autem Danielis vsque ad nostra tempora, plus quàm centum milia hebdomades * enumerantur. Ideoq; iam natus est Christus.

Quòd hoc nomen Iesus per Mosem inuentum est, & præfiguratum.

IOsue filius Naue, à Mose vocatus est Iesus. Iste post obitum Mosis, dux populi effectus est, & princeps, & terram promissæ hæreditatis distribuit. itaq; mutatio nominis significat, quia defuncto Mose & legali præcone cessante, dux nobis Dominus Iesus erat, qui nos futuros ad terram cœlestis promissionis per flucta Iordanis, id est per gratiam baptismatis sanctificatos perduceret.

Quòd Christus ex semine Abrahæ nasciturus erat.

DIxit Dominus ad Abraham: *In semine tuo benedicentur omnes gentes*; hoc est, in Christo Iesu: de quo etiam ait Dauid: *Et benedicentur in eo omnes tribus terræ, omnes gentes seruient ei.*

Quòd Christus tempore Herodis erat nasciturus.

DIxit patriarcha Iacob (Geneseos capite quadragesimo nono.) *Non auferetur sceptrum de Iuda, nec dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est. Ipse erit ex-* 10 *spectatio gentium.* Itaque non defecit principatus & regnum in Iuda vsque ad tempora Herodis alienigenæ. Iudæi autem dicunt, se adhuc Regem habere in quibusdam ignotis finibus terræ. quod falsum est. Dicit enim Osea propheta capite tertio: *Sedebunt filij Israël sine rege, sine principe, sine altari, sine sacerdotio:* quæ omnia scimus esse completa.

Quòd Christus de stirpe Dauid nasciturus erat. 20

DAuid dicit: *Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum: de fructu ventris tui ponam super sedem meam.* Et iterum: *Semel iuraui in sancto meo, si Dauid mentiar, semen eius in æternum manebit, & thronus eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta, & testis in cœlo fidelis.* Item in libro Regum: *Factum est verbum Domini ad Nathan dicens; Vade dic seruo meo Dauid:* 30 *Hæc dicit Dominus; Non tu ædificabis mihi domum ad habitandum: sed quum dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod erit de vtero tuo, & firmabo regnum eius: hic ædificabit domum nomini meo, & erigam thronũ eius in secula. Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium: & fidelis erit domus tua vsque in secula. In conspectu tuo erit thronus tuus firmus iugiter.*

Quicunque omnia hæc putat in Salomone esse completa, nimis à veritate vide- 40 tur errare. Ille enim viuente patre adhuc cœpit regnare. Vnde alius intelligitur fuisse promissus, qui nõ ante mortem, sed post mortem eius promotus & cõfirmatus, est suscitandus. Non vt domum Domini de parietibus lapideis ædificet, sed de viuis & preciosis, sanctis fidelibus. Salomonis nanque domum plenam fuisse mulieribus alienigenis, idola colentibus, constat. Ipse etiam ab eis in eãdem idololatriam seductus 50 est: quia post bonum initium malum exitum habuit.

Quis igitur est iste rex & filius Dauid, cui⁹ domus fidelis est in perpetuũ, nisi Christus, qui ex genere Dauid natus est, in quo & ista

completa sunt omnia? De quo & ipse Dñs dicit: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet iudicium & iustitiam in terra. In diebus illis saluabitur Iuda, & Israël habitabit confidenter, & hoc est nomen quod vocabunt eum; Dominus iustus noster.*

Esaias etiam propheta dicit, capite vndecimo: *Egredietur virga de radice Iesse.* Virga ista est Maria, quæ genuit florem Dominum nostrũ saluatorem Christum. De quo sequitur dictum: *Et requiescet super eũ spiritus Domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis; & repleuit eum spiritus timoris Domini.* Esaias iterum dicit de Christo, capite vndecimo: *In die illa erit radix Iesse, qui stat in signum populorum; ipsum gentes deprecabuntur; & erit sepulchrum eius gloriosum.* Christus verò stat in signum populorum; quia Christiani signaculum crucis exprimunt in frontibus suis. Ipsum gentes deprecabuntur; & in eo totum iam cernitur esse completum. Sepulchrum eius in tantum est gloriosum, vt cognoscẽtes quia per mortem eius redempti sumus, sepulchrum eius gloriosum exhibeamus & teneamus. Ipse quoque locus, miraculis coruscans, totum mundum trahit ad ipsum. De ipsa petra sepulchri sancti dicit Esaias capite decimosexto: *Emitte agnum Domine dominatorem terræ de petra deserti ad montẽ filiæ Sion.* Montem Sion intelligimus Hierosolymam, in qua agnus Christus habuit illud gloriosum sepulchrum.

Quòd Christus de virgine, sine virili admixtione, natus est.

Esaias dicit: *Loquutus est Dominus ad Achas dicens: Pete tibi à Domino Deo tuo in profundum inferni, siue in excelsum supra.* & adiecit: *Audite itaque domus Iacob*, id est, genus Dauid, de qua stirpe regia descendit Maria: *Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel, hoc est nobiscum Deus.*

Obiiciunt hîc nobis Iudæi dicentes: Nõ dixit Virgo, sed dixit, Iuuencula. Quibus respondemus; quia nõ est signum vel miraculum si iuuẽcula pariat: sed si virgo parit, hoc est miraculum & signum. Vnde erubescat Iudeus, quia illud est verè signum & miraculum, si virgo parit. Oportebat enim Christum nasci in carne per mirabilẽ partum virginis.

Iterũ de virgine dicit Esaias capite quadragesimo quinto: *Rorate* (inquit) *cœli desuper: & nubes pluant iustum: aperiatur terra & germinabit semen, & iustitia simul oriatur: ego Dominus creaui eum.* Per cœlos intelligimus verbum & sapientiam Dei. Per nubes rorantes, ipsam viam qua descendit. Per terram, intelligimus Mariã. Per hoc quod dicit: Ego Dominus creaui eum; intellige, quia sine omni admixtione hominis creatus est, sola deitate creante.

De eadem virginali natiuitate, dicit iterum in alio loco Esaias: *Vidi* (inquit) *lapidem de monte abscissum sine manibus præcidentiũ: & quum peruenisset in terram, repleuit orbem terræ.* Iste lapis intelligitur Christ⁹, de quo Dominus dicit per Esaiam: *Ecce mitto in fundamentis Sion lapidem preciosum, electum, angularem: & qui crediderit in eum, non confundetur.* Istum talem lapidem vidit Daniel sine manibus abscissum, id est sine virili cõmixtione de virgine intacta natum. De monte, id est de Iudæis duris & lapideis.

Quòd Christus in Bethlehem nasciturus erat.

Micheas propheta sic dicit: *Et tu Bethlehem domus Ephrata, tu non es paruula in millibus Iuda. Ex te enim mihi egreditur, qui sit dominator in Israël: & egressus eius sicut à diebus æternitatis. Stabit* (inquit) *& videbit, & pascet gregem suum in virtute & in honore & virtute nominis Dei sui: & conuertentur ei termini terræ, & erit iste pax.*

Quòd magi Christo munera obtulerunt.

Dauid in psalmis dicit: *Et veniet, & dabitur ei de auro Arabiæ, tota die benedicent ei.* Et in alio loco Dauid: *Reges Tharsis & insulæ munera offerunt: reges Arabum, & Saba, dona adducent.* Balaham propheta dixit: *Orietur stella ex Iacob, & consurget homo de Israël.* Magi enim in Oriente videntes stellam, per artem suam signũ Christi esse cognouerunt, & sequẽtes stellam in Bethlehem, munera obtulerunt.

Esaias propheta ad hæc dixit: *In tempore illo deferetur munus Domino exercituum, à populo diuiso & dilacerato, à populo terribili, post quem non fuit alius.* Intelligendum est hoc de populo Persarum robustissimo, terribili & diuulso: ex quibus Magi venientes, Christo munera obtulerunt. Item Esaias:

Esaias: *Omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annunciantes:* & cætera.

Quòd Christus mansuetus & pauper venturus erat.

ESaias dicit: *Dicite filiæ Sion: Ecce rex tuus veniet tibi iustus, pauper, & mansuetus, sedens super asinum indomitum.* Item Esaias, ex persona Dei Patris: *Ecce intelliget seruus meus, & exaltabitur, & eleuabitur, & sublimis erit valde, & gloriosus inter filios hominum. Ipse asperget gentes multas, & super ipsum continebunt reges os suum. Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit; & nos portauimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum. Ipse autem humiliatus est, propter iniquitates nostras: & attritus est, propter scelera nostra. Disciplina pacis nostræ super eum; & liuore eius sanati sumus. Omnes nos quasi oues errauimus, vnusquisque in viam suam declinauit, & Dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrum. Oblatus est quia ipse voluit, & non aperuit os suum. De angustia & iudicio sublatus est: generationem eius quis enarrabit? Quia abscissus est de terra viuentium: propter scelus populi mei percussi eum, & dabit impios pro sepultura, & diuites pro morte sua: eo quòd iniquitatem non fecerit, nec dolus fuerit in ore eius: & Dominus voluit contere re eum in infirmitate. Si posuerit animam suam pro peccato, videbit semen longæuum, & voluntas Domini in manu eius. Pro eo quod liberauit anima eius, videbit, & saturabitur. In scientia quippe sua iustificabit iustus seruus meus multos, & iniquitates ipsorum ipse portabit. Idcirco dispertiam ei plurimos, & fortium diuidet spolia, pro eo quod tradidit in mortem animam suam, & cum sceleratis deputatus est. Et ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus orauit.* Esaias item dicit: *Non clamabit, neque audient in plateis vocem suam. Calamum quassatum non conteret, & linum fumigans non extinguet. Sed in veritate iudicium suum proferet, quoadusque ponat in terra iudicium; & in nomine eius gentes sperabunt.* Dauid iterum de Christo dicit: *Ego autem sum vermis, & non homo, opprobrium,* &c.

Quòd Christus rex & sacerdos non oleo materiali, sed oleo lætitiæ Spiritu patris sui vnctus est.

ESaias ex persona Christi dicit: *Spiritus Domini super me, propter hoc quòd vnxit me: euangelizare pauperibus misit me, prædicare captiuis remissionem, & cæcis visum.* Dauid etiam ad Christum dicit: *Sedes tua Deus in seculum seculi: virga recta est virga regni tui. Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis.*

Quòd Christus signa & prodigia erat facturus.

ESaias dicit: *Ecce Deus ipse veniet, & saluabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum audient. Tunc saliet claudus sicut ceruus, & clara erit lingua mutorum.* Esaias iterum: *Spiritus Domini super me, eo quòd vnxit me: ad annunciandum misit me, vt mederer contritos corde, & prædicarem captiuis remissionem, & cæcis visum.*

Quòd Deus voluit omnibus hominibus in corpore apparere.

ESaias dicit: *Ingloriosus erit inter viros aspectus eius, & forma eius inter filios hominum.* Hieremias autem dicit in libro Baruch: *Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius ab eo. Qui inuenit omnem viam prudentiæ, & ostendit eam Iacob puero suo, & Israël dilecto suo. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est.* Abacuch dicit: *Domine audiui auditum tuum, & timui. In medio duûm animalium cognosceris. Dum appropinquauerunt anni, innotesceris. Dum aduenerit tempus, ostenderis.* Iterum ipse Abacuch dicit: *Videbunt gentes, & dolebunt populi*; id est Iudæi. Esaias iterum dicit: *Propter Sion non tacebo, & propter Hierusalem non quiescam, donec egrediatur vt splendor iustus eius, & Saluator eius vt lampas accendatur, & videbunt gentes iustum tuum, & cuncti reges inclytum tuum.* Et iterum Esaias: *Vox speculatorum leuauerunt vocem simul, laudabúntque, oculo ad oculum videbunt eum.* Et iterum Esaias: *Parauit Dominus brachium suum in conspectu omnium gentium, & videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.*

Quòd Iudæi Christum non erant recepturi, nec agnituri.

HIeremias dicit: *Præuaricatione præuaricata est in me domus Iuda, ait Dominus.*

Negauerunt me, & dixerunt; Non est ipse. Hoc Iudæi adhuc dicunt, alium expectantes, qui est Antichristus.

Esaias dicit: *Non est species ei, neque decor. Vidimus eum, & non erat aspectus. Desiderauimus eum despectũ & nouissimum virorum, & scientem ferre iniquitatem, & quasi absconditus vultus eius. Vnde nec reputauimus eum.* His verbis prædicta est Iudæorum incredulitas, quibus visus est Christus non habere speciem neque decorem Dei, & ideo non cognouerunt eum, neque reputatus est ab eis esse Deus. Quem quia non erant agnituri, Esaias prædixit his verbis: *Audite cœli, & auribus percipe terra, quia Dominus loquutus est: Filios enutriui & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me. Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui; Israël autem me non cognouit, & populus meus non intellexit.* Item Esaias: *Auditione audietis, & non intelligetis, & cernentes non videbitis, & non scietis. Incrassatum est enim cor populi huius, & in tenebris ambulant.*

Quòd Iudæi non agnoscentes Christum, in vnum consensum conuenirent, vt Christum occiderent.

David in psalmo: *Quare fremuerunt gentes?* id est Romani: *& populi,* id est Iudæi, *meditati sunt inania? Astiterunt reges terræ,* id est Herodes & Pilatus: *& principes,* scilicet sacerdotum, *conuenerunt in vnum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius.* Item Dauid: *Circundederunt me canes multi,* id est Iudæi, *concilium malignantium obsedit me.* Item alius propheta: *Facti sunt mihi in sagittam reciprocam. Hæc dicit Dominus: Proiice illud ad statuarium decorum, precium quod appreciatus sum ab eis.*

Notandum est omnibus, quòd Iudas illud precium quod pro nece Christi acceperat, reportauit, & proiecit in templũ. Illam pecuniam dixit Iesus esse mercedem suam, quam reddebant ei pro omnibus operibus suis bonis quæ fecerat eis, suscitando mortuos, reddendo eis visum, auditum, & cætera; pro quibus omnibus Iudæi dederunt in æstimationem triginta denarios.

Quòd discipulus familiaris erat Christum ad precium venditurus.

David dicit: *Qui edebat panes meos, ampliauit super me supplantationem.* Et iterum: *Tu verò homo vnanimis, dux meus, & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos.* Hieremias etiam de ipso Iuda sic prædixit: *Peccatum Iudæ scriptum est stylo ferreo in vngue adamantino.* Hoc dictum tam Iudæis, quàm Iudæ traditori, bene congruit: quia peccatum eorum tam fortiter scriptum est, vt deleri propter duritiam eorum non possit.

10

Quòd Christus tradidit semetipsum oblationem Patri pro nobis.

Esaias dicit: *Oblatus est, quia ipse voluit.* Et iterum: *Eò quòd tradidit in mortem animam suam, videbit semen longæuum, & voluntas Domini in manu eius dirigetur.* Item Hieremias ait: *Reliqui domum meam, diuisi hæreditatem meam, tradidi dilectam animam meam in manus inimicorum,* id est 20 Iudæorum.

Quòd Christus traditus est ab impiis Iudæis.

Hieremias testatur in Prouerbiis, vbi liber Sapientiæ dicit: *Dixerunt impij, Comprehendamus virum iustum, quia inutilis est nobis, & contrarius operibus nostris. Promittit se scientiam Dei habere, & filium Dei se nominat.* Et iterum: 30 *Si enim verè filius Dei est, suscipiet illum, & liberabit eum de manu inimicorum: vt sciamus reuerentiam illius, probemus patientiam eius. Morte turpissima condemnemus eum;* id est afflictione crucis.

Quòd Christus ab amicis & à discipulis erat derelinquendus.

40 Dicit Dominus per Dauid prophetam: *Omnes amici mei dereliquerunt me, & ego relictus sum solus.* Et iterum: *Quærunt animam meam, vt auferant eam.* Et rursum: *Longè fecisti notos meos à me.* Et addit: *Elongasti à me amicum.* Zacharias propheta etiam dicit: *Percutiam pastorem, & dispergentur greges.* Discipuli enim, capto Domino, fugerunt.

Quòd Christus per falsos testes erat accusandus.

50 Osea propheta dicit: *Væ eis, quoniam recesserunt à me: ipsi vastabuntur, quia præuaricati sunt in me. Ego redemi eos, & ipsi loquuti sunt contra me mendacium. Ego erudiui eos, & confortaui brachium eorum, & ipsi cogitauerunt in me malitiam.*

Reuerſi ſunt vt eſſent abſque iugo, & facti ſunt quaſi arcus doloſus. Dauid etiam dicit: *Inſurrexerunt in me teſtes, & mentita eſt in ſancto eius.*

Quòd flagella, & palmas, & ictus, ſuſtinuit Chriſtus.

ET Iob de Chriſto dicit: *Exprobrantes & conſpuentes percuſſerunt maxillam meam; ſectati ſunt pœnis meis.* Dauid etiam dicit: *Ego in flagella paratus ſum.* Et iterum: *Congregata ſunt in me flagella.* Eſaias etiam dicit: *Non ſum contumax, nec contradico, corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus faciem meam, non auerti ab increpantibus & conſpuentibus in me.* Hieremias etiam de eo dicit: *Dabit percutientibus ſe maxillam, ſaturabitur opprobriis.* Et iterum Hieremias: *Poſuiſti ſcapulas meas ad flagella, & maxillas meas ad palmas.*

Quòd ſpinea corona erat coronandus.

IN Canticis canticorum de contumeliis filij ex perſona Patris, Salomon ait: *Exite filiæ Hieruſalem, & videte coronam ſpineam, quam capiti eius impoſuit ſynagoga.* Hieremias etiam dicit: *Spinis peccatorum ſuorum circumdedit me, propter iſtam.* Eſaias quoque dicit: *Plantaui vineam electam, & expectaui vt faceret vuas, & fecit ſpinas.*

Quòd Iudæi clamaturi erant vt crucifigeretur.

HIeremias de ſynagoga dicit: *Reliqui domum meam, facta eſt mihi hæreditas mea, quaſi leo in ſylua. Dedit contra me vocem ſuam blaſphemans dicens: Crucifige, crucifige.* Et alibi ipſe Hieremias dicit: *Super quem aperuiſtis os veſtrum? aduerſus quem acuiſtis linguam veſtram?* Et Eſaias dicit: *Ruit Hieruſalem, & Iudas concidit, quia lingua eorum contra Dominum.* Iterum ipſe dicit: *Expectaui vt facerent iudicium, & fecerunt iniquitatem, & non iuſtitiam, ſed clamauerunt.*

Quod milites veſte coccinea induerent eum.

ESaias propheta dixit, capite ſexageſimo tertio: *Quis eſt iſte qui venit de Edom tinctis veſtibus de Boſra? Quare rubrum eſt veſtimentum tuum, & indumentum tuum tanquam calcantium in torculari?* At ille reſpondens, ait: *Torcular calcaui ſolus.* Calcare ſe ſolum dixit torcular, quia ipſe ſolus pro mundo ſuſtinuit paſſionem, ſolus etiam delicta omnium hominum lauit Dominus Ieſus Chriſtus.

Quòd Chriſtus tacuit, dum pateretur.

DAuid dicit: *Factus ſum ſicut homo non audiens, & non habens in ore ſuo increpationes.* Et iterum: *Ego autem tanquam ſurdus non audiebam, & ſicut mutus qui non aperit os ſuum.* Eſaias etiam dicit: *Sicut agnus coram tondente ſe, qui non aperit os ſuum, in humilitate iudicium eius ſublatum eſt.*

Quòd in ligno ſuſpendendus erat Chriſtus.

DAuid dicit: *Expandi manus meas*; ſcilicet in cruce. Et iterum: *Eleuatio manuum mearum, ſacrificium veſpertinum.* Veſpertinum intellige, ſiue in mundi huius veſpera, ſiue in ſolis occaſu. Item Dauid: *Dominus regnauit à ligno.* Abacuch etiam dicit: *Cornua in manibus eius.* Iterum Abacuch dicit de aſcenſione crucis: *Dominus fortitudo mea, conſtituit pedes meos ſuper excelſa, vt vincam in claritate ipſius.* Item alius Propheta: *Ego quaſi agnus manſuetus, qui portatur ad victimam, & non cognoui quia ſuper me cogitauerunt conſilia, dicentes: Mittamus lignum in pane eius, & eradamus eum de terra viuentium.* Panis iſte, corpus Chriſti eſt, lignum autem crux eſt.

Quòd clauis in cruce fixus eſt.

DAuid dicit: *Foderunt manus meas & pedes meos, & dinumerauerunt omnia oſſa mea. Ipſi verò conſiderauerunt, & conſpexerunt me, &c.* In Canticis canticorum dicit: *Manus meæ diſtillauerunt myrrham*; id eſt ſanguinem precioſum, quo redemptus eſt mundus. Malachias propheta dicit: *Plangent eum quaſi vnigenitum, & dolebunt ſuper eum, vt doleri ſolet in morte primogeniti.* Dolere intelligimus Iudæos in die iudicij, quando videbunt in gloria deitatis ſedentem & iudicantem, ipſum in quem transfixerunt.

Quòd inter latrones crucifixus eſt.

ESaias propheta dicit: *Et inter iniquos deputatus est.* Abacuch propheta dicit: *In medio duûm animalium cognosceris*; id est inter duos latrones erat.

Diuiserunt sibi vestimenta eius.

DAuid ita dicit: *Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.* Omnia quidem vestimenta diuiserunt milites: sed in tunicam Domini sortem miserunt, dicentes: *Non scindamus eam*; sicut Euangelista testatur. Erat enim tunica inconsutilis, preciosa, & circumtexta. Quæ in alio loco dicitur nascenti Christo, de cœlo in sinu matris fuisse porrecta, & postea in longum ad mensuram pueri creuisse, sicut ipse puer vsque in virilem staturam crescebat.

Quòd felle & aceto potatus est.

DAuid dicit: *Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto.* Dominus Iesus Christus ipsum clamauerat, dicens: *Ego te plantaui vineam meam electam, quomodo conuersa es in amaritudinem vitis alienæ?* Vnde & Moses ait: *Vua eorum vua fellis, & botrus in amaritudine ipsis.*

De eodem.

QVod hyssopo circundederunt spongiam plenam; in psalmis sic: *Asperges me Domine hyssopo, & mundabor: lauabis me, & super niuem dealbabor.*

Quòd pro inimicis orauit Christus.

ESaias dicit capite quinquagesimo tertio: *Et pro persecutoribus & transgressoribus orauit.* Abacuch in persona Domini dicit: *Dum conturbata fuerit anima mea in ira, misericordiæ memor ero.* Iesus Christus enim, ardente ira Iudæorum, contra eum dixit: *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.*

Quòd non pro suis, sed pro nostris peccatis mortuus est.

ESaias dicit: *Pro iniquitate populi sui ductus est ad mortem.* Et iterum Esaias: *Vulneratus est propter iniquitates nostras, & attritus est propter scelera nostra: cuius liuore sanati sumus.* Esaias iterum capite quinquagesimo tertio: *Omnes nos quasi oues errauimus, vnusquisque in viam suam declinauit, & Dominus posuit super eum iniquitates omnium nostrum. Qui cùm peccatum non cognouisset, peccatum pro nobis omnibus factus est.*

Quòd verè mortuus est.

IN lege scriptum est: *Recubãs dormiuit vt leo, & vt catulus leonis, quis suscitabit eum?* Dauid in sexagesimo septimo psalmo apertè dicit: *Deus noster, Deus saluos faciendi nos; & mors Domini exitus mortis.* Hieremias ait: *Quasi à somno suscitatus sum, & somnus meus dulcis mihi.* In Daniele quoque Angelus de morte loquutus, & de occisione Christi: *Scito & animaduerte ab exitu sermonis, vt iterum ædificetur Hierusalem, vsque ad Christum ducem. Hebdomadæ septem, & hebdomadæ septuaginta duæ erunt. Et rursum ædificabitur Hierusalem, & platea, & muri in angustia templorum, & post hebdomadas septuaginta duas occidetur Christus, & non erit eius populus, ille qui eum negaturus est. Et erit clades Iudæorum, & sanctuarium & ciuitatem dissipabit populus cum duce venturo.* Populum istum intelligimus Romanũ cum Tito & Vespasiano.

Quòd tenebræ factæ sunt eo moriente.

AMos propheta ait: *Et erit in die illa, dicit Dominus; Occidet Sol in meridie, & tenebrescere faciam lumen.*

Quòd crura eius non frangerentur.

DIxit Dominus ad Mosen: *Os non comminuetis ex eo.* Præceptum enim tunc fuit illis Pascha celebrare, & occidere agnum sine macula, in similitudinem Christi futuro tempore nasci turi. Cuius agni ossa confringere, prohibiti sunt à Deo per Mosen.

Quòd lancea latus eius erat vulnerandum.

BEatus Iob ita prædixit; *Confixit me, & posuit me quasi signum. Circundedit me, quasi gigas, & vulnerauit lumbos meos. Occidit me vulnere, & vulnere lanceæ super vulnus clauorum.* Vnde ait Dauid; *Super dolorem vulnerum meorum addiderunt.* Hieremias autem ait de synagoga; *Tetendit arcum suum, & posuit me quasi signum ad sagittam. Misit in renes meos phialas*

las pharetræ suæ. Zacharias propheta dicit; *Videbunt in quem confixerunt*; id est hominem Christum quem crucifixerunt.

Quòd de vulnere eius sanguis & aqua exiret.

ZAcharias propheta dicit; *Cùm egrederetur vir ab Oriente, ecce aquæ redundantes à latere dextro*; scilicet Christi. Item Propheta de eadem aqua dicit; *Flumina aquæ viuentis egredientur de corpore ipsius.* Aqua ista viuens, est baptisma, quod viuificat credentes in Christo.

Quòd sepultus est Christus.

DAuid dicit; *Collocauerunt me in obscuro sicut mortuos seculi.* Esaias item dicit; *Erit Dominus nominatus in signum æternum, quod non auferetur, & erit sepulchrum eius gloriosum.*

Quòd monumentum eius lapide signaretur.

IEremias dicit; *Lapsa est in lacum vita mea, & posuerunt lapides super me: Conclusit vias meas lapidibus quadris, circumædificauit aduersum me, vt non egrediar.*

Quòd ad infernum descendit Christus.

IN libro Ecclesiastes Dominus ipse dicit; *Penetrabo omnes inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in Deo.* Dauid etiam dicit, *Vita mea in infernum appropiabit.* & iterum; *AEstimatus sum cum descendentibus in lacum. Factus sum sicut homo sine adiutorio, inter mortuos liber.* Descendit enim, sicut homo in infernum, sed solus inter homines ipse liber fuit, quia mortem nō timuit.

Quòd Christus fideles suos de inferno liberauit, & in cœlum rediit.

DOminus Deus per Oseam prophetam dicit; *Ego capiam, & vadam, & tollam, & non est qui eruat. Videns reuertar ad locum meum*; hoc est ad cœlū. Item Propheta; *Ego dormiui & quieui, & resurrexi, quoniam Dominus suscitauit me.* Rursus dicit Propheta; *Tu autem Domine miserere mei, & resuscita me, & retribuam illis.* Iterum etiam Propheta; *In pace dormiam, & requiescam, quoniam tu Domine, singulariter in spe constituisti me.* Esaias ad hæc dicit; *Nunc exurgam, nunc exaltabor, nunc sublimabor.*

Quod per triduum rediit ab inferis.

OSea propheta dicit; *Venite reuertamur ad Dominum, & ipse cepit, & saluabit nos. Viuificabit nos post duos dies, & in tertia die suscitabit nos, & viuemus in conspectu eius.*

Quòd Christus missurus erat Apostolos piscatores, in signo crucis.

10 IEremias propheta prædixit sic; *Ego mittam piscatores meos dicit Dominus, & piscabuntur eos.* Item dicit; *Et mittam venatores, & venabuntur eos de montibus & collibus, & de cauernis petrarum.* Hoc dictum ad conuersionem gentium spiritualiter pertinere videtur. Quos quia post resurrectionem suam Dominus ad prædicādum gentibus mitteret, Esaias loquitur, dicens: *Veni vt congregem eos ex omnibus gentibus*

20 *& linguis: & venient, & videbunt gloriam meam.* Quoniam etiam dicit Dauid; *Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces.* & iterum; *In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.*

Quòd Christus vsq; ad Patrem ascendit in cœlum.

30 DAniel dicit; *Aspiciebam in visu noctis, & ecce in nubibus cœli quasi filius hominis veniebat.* & addit; *Vsque ad antiquum peruenit*; id est ad Patrem. Item adiecit; *Et in conspectu eius obtulerunt eum, & dedit potestatem ei, & regnum: & omnes populi, tribus & linguæ seruient ei. Potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius non corrumpetur.*

Ecce ostensum est, quomodo filius hominis in nubibus cœli sublatus est, & vs-

40 que ad omnipotentem perductus. Videntes autem æthereæ potestates, carnem Christi in nubibus ascendentem, & portas cœli ingrediētem, dixerunt; *Tollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio.* Vnde Dauid subiunxit, atque ait: *Ascendit super Cherubin, & volauit. Volauit super pennas ventorum.* Dauid ite-

50 rum dicit; *Ascendit in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus.* Captiuitatem ductam esse captiuam, intelligimus carnē Christi de terris assumptam, quam ipse Christus, deuicta morte, duxit secum captiuam. Vnde Dauid in alio loco

ad laudem Christi hortatur omnes gentes, dicens; *Regna terræ cãtate Deo, qui ascendit super cœlos cœlorum ad Orientem.* Nota quia locus ille, vnde Christus ascendit in cœlum, est in partibus Orientis. Post hæc Dauid subiunxit; *Visi sunt ingressus tui Deus, ingressus Dei mei, regis mei, qui est in sancto.* Videntibus enim omnibus Apostolis & quingentis viris, ascendit in cœlum.

Christi etiam ascensionem, Salomon in Canticis Canticorum prædixit sic; *Ecce hic venit saliens super montes, transiliens super colles*; id est super excelsos. Amos propheta ad hæc ait; *AEdificauit Dominus cœlos ascensum suum, & pollicitationem in terra formauit.* Esaias dicente Domino ait; *Exaltabitur & eleuabitur, & sublimis erit valde.* Item Dauid: *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis.* Nunquid Archangelus aut Propheta sedet à dextris Dei? Nam nullus eorum in ea gloria est, nisi ille solus quem Deus dignum habet suo consessu. Ille sedet ad dextram Patris. Vnde Dauid: *Regnauit Deus super gentes, Deus sedet super sedem sanctam suam, & regnum eius omnium dominabitur.*

Quòd Christus sedet ad dextram Patris, & misit in Apostolos Spiritum sanctum.

Dauid dicit; *Ascendit in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus*: id est, dedit Spiritum sanctum apostolis post ascensionem suam. Vnde Ioel propheta; *Effundam de Spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri & filiæ vestræ. Senes vestri somnia somniabunt: & iuuenes vestri visiones videbunt.* Zacharias etiam dicit; *Effundam de Spiritu meo super domum Dauid, & super habitatores Hierusalem.* Istud impletum est, quãdo loquebantur variis linguis apostoli. Vnde dixit Dauid: *Non sunt loquelæ neq; sermones, vbi non audiantur voces eorum.*

Quòd Christus ad iudicandum venturus est.

Deus manifestè veniet, Deus noster, & non silebit. Si enim in primo humilitatis suæ aduentu tacuit, in secundo tamen non tacebit, cùm venerit iudicaturus, vt reddat singulis secundum merita eorum. Vnde Propheta subiunxit: *Ignis ante ipsum ardebit.* De hac iudicij examinatione per ignem, dicit Daniel; *Aspiciebam donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit. Vestimentum eius quasi nix, candidum, & capilli eius, quasi lana munda. Thronus eius, flamma ignis. Rotæ eius, ignis accensus. Fulminis ignis, lampadesq; egrediebantur à facie eius. Millia millium ministrabant ei, & decies centena millia assistebant ei. In iudicio sedit, & libri aperti sunt*; scilicet bonorum ac malorum gestorum: quia singulis reddet secundum opera sua. De illo ignis iudicio, Malachias ait: *Ecce dies venit ardens: Vt clibanus exuret eos, & omnes facientes iniquitatem accendet.* Esaias etiam dicit: *Ecce Dominus in igne veniet, & quasi verbo quadrigæ eius, reddere in indignationem furorem suum, & increpationem suam in flamma ignis.* Esaias iterum dicit: *Auditam faciet Dominus gloriam voci suæ, & terrorem brachij sui ostendet in consummationem furoris, & in flamma ignis deuorantis.* Nota, quia brachium Domini, Christus intelligitur. Esaias iterum dicit: *Consurge sicut in diebus antiquis in generationibus seculorum, ad separationem malorum & bonorum, quia in virtute surrexisti, quando in principio percussisti superbum*; id est diabolum, separando eum à consortio bonorum angelorum. Esaias iterum: *Dominus sicut fortis egredietur, sicut vir præliator suscitabit cœlum, vociferabit & clamabit, & super inimicos suos confortabitur.* Item dicit Esaias: *Væ potentibus in Israel, quia non cessabit iracundia mea in eis & iudicium faciam de inimicis meis, & cremabo eos igne.* Item Esaias: *Induit se iustitiam sicut loricam & circumposuit galeam salutis capiti suo: & operuit se veste vindictæ, vt retribuat retributionem aduersariis suis.* Micheas etiam dicit: *Audite colles iudicium Domini aduersum populum eius.* Ezechias etiam dicit: *Immittam dicit Dominus, furorem super te, & iudicabo te secundum vias tuas, & dabo super te omnes abominationes tuas.* Ioel propheta locum iudicij denominat; *Exurgant* (inquit) *& ascendant omnes gentes in valle Iosaphat. ibi sedebunt in iudicio omnes gentes in circuitu.*

Recapitulatio omnium suprà dictorum.

Ecce vidistis ad confirmationem & fidem Euangeliorũ Christi, testimonia prophetarũ, & legis testimonia, ex quibus declarauimus saluatoris Christi natiuitatẽ, & nomẽ & genus & patriã. Natiuitatem,* passionem; & virtutes; curationes atque mira-

miracula; eius comprehensionem, flagella, palmas, & conspuitiones eius; crucis suspensionem; fellis & aceti potationem; crucem, & tituli crucis inscriptionem; sepulchrum eius; de inferno, de corporis sui incorruptione; de resurrectione carnis eius; de ascensione in cœlũ; de regno eius æterno, & de futuro eius aduentu ad iudicandum viuos & mortuos.

Item de eodem loquitur author.

DE cætero congruum esse conspexi; de circuncisione Iudæorũ, & de sabbathorũ superuacua obseruatione ostendere, ad Iudæorum & omnium hæreticorum confusionem: inde scribere & ad sanctæ Ecclesiæ defensionem & gloriam.

Scribam etiam breuiter de ritu sacrificiorum, quia locum & tempus non habet hodie. Scribam quia vetus Testamentum propter gentes datum est, ita vel magis quàm pro Iudæis. Scribam de vocatione gentium ad gratiam: vt in omnibus accipiamus nostræ fidei firmitatẽ, ad laudem & gloriam Domini nostri Iesu Christi.

Quòd temporale sabbathum & obseruantia eius reprobata est.

NOmine sabbathi vsurpant sibi Iudæi, sed, quid ipsum sabbathum valeat, ignorant. Legem carnaliter custodiunt, cùm tota sit spiritualiter inspicienda; dicente Deo per Dauid: *Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio.*

Si igitur lex & Prophetæ, in parabolis & in ænigmatibus constat, non est carnaliter accipienda, sed spiritualiter. Ocia enim sabbathorum carnalia, & à Domino & à sanctis patribus euacuata sunt, & dissoluta.

Si enim crimen esset in sabbatho operari, Deus Pater in sabbatho nollet operari. Sed operatus est Deus in sabbatho. Sic enim scriptum est in Genesi: *Compleuitq́ Deus die septimo opus suum quod fecerat.* Ergo in principio sabbathum ab ipso Deo solutum est, quoniam operatus est in ipso, explens omnia in sabbatho, & benedicẽs sabbatho, quia in eo compleuit omnia.

Item, si crimen est in sabbatho operari, quare Iosue successor & discipulus Mosis, septem diebus circuiuit Hiericho cum arca Domini, cum toto exercitu, cum armis & tubis & buccinis & clangoribus: & destruxit Hiericho: quũ infra illos septem dies certum sit fuisse sabbathum, in quo nemo tunc ibi requieuit?

Item Machabæi, communi consilio & consensu omnes decreuerunt pugnare die sabbathi. In sabbatho etiã de hostibus triumphauerunt.

Ex istis testimoniis cognoscimus, quòd in isto elementario die sabbathi operari non est peccatum. Nec istud diurnum sabbathum spectat ad fidem, sed spirituale illud, quod veram requiem significat. Nam hoc carnale gaudium non est datum propter purificationem, sed propter tentationem, dicente Domino in lege: *Vt tentem eos, vtrum ambulent in viis meis, an non. Sex diebus colligetis manna, septimo non colligetis.* Itaque quùm dicit; *Vt tentem eos:* apparet sabbathum non fuisse præceptum propter iustificationem, sed propter tentationem. Item dicit Dominus per Ezechielem prophetam; *Dedi eis præcepta non bona.* Et iterum: *Cessare faciam omne gaudium eorum & sabbathum.* Item dicit: *Neomenia & sabbatha vestra odit anima mea.* Itaque si obseruanda sunt sabbatha, cur Deus ea cessare mandauit? & si bona sunt, quare sabbatha Deus odit?

Iudęi autem sic obiiciunt: Dominus dixit eis, Memento vt diem sabbathi sanctifices: sex diebus operaberis: septimo autem die, sabbathum Domini Dei tui est, nõ facies omne opus in eo. Nos autem sic determinamus: In eo opere sex dierum, sex milium annorum opera demonstrantur. Mille autem anni apud Deum, vnius diei spatio comparantur: sicut ait Dauid; *Quoniã mille anni ante oculos tuos, tanquam dies vna.* Horum sex milium annorum sabbathum, est millesimi septimi anni tempus, & requies futuri regni ac seculi, vbi non erit vlla operatio rerum, sed requies sola sanctorum.

Quæritur quare dixit Hieremias: *Custodite animas vestras, & nolite portare pondus in die sabbathi, nec inferatis per portas Hierusalem, & nolite eiicere onera de domibus vestris in die sabbathi?* Intelligẽda sunt omnia ista figuraliter. Scripta sunt autem ad correctionem. Ille enim pristinus carnalis homo, qui diem sabbathi violare visus est dũ ligna colligeret, propter quod est punitus: significat formam eius, qui in die iudicij fuerit inuentus cũ opere carnali, id est, contraxisse ligna, fœnum, stipulam ad escam

ignis conuenientia: ista colliget in suam perniciem, quum in vltimo die fuerit iudicatus, pellendus ab Angelis, & morte puniendus æterna.

De escis non repudiandis secundum Iudæos.

FActus est sermo Domini ad Heliam prophetam, dicens: *Surge & vade in Sarepta Sydoniorum, & manebis ibi: præcepi enim mulieri viduæ vt pascat te.* Et surrexit, & abiit in Sareptam ad portam ciuitatis, & accepit à vidua escam, & manducauit. Tunc Helias, iussu Domini, vasa eius repleuit, & apud ipsam alienigenam hospitatus est, & escis gentilibus apud eam vsus est. Notandum igitur, quia Helias cibis gentilibus nunquam vesceretur, nisi lex spiritualiter data fuisset. Immunda enim animalia, mores hominum immũdorum significant.

Quòd vetus Testamentum non propter Iudæos tantùm, sed propter gentes datum est.

DAuid propheta dicit: *Annunciabitur Domino generatio ventura, & annunciabunt cœli iustitiam eius, populo qui nascetur, quem fecit Dominus.* Item Dauid: *Ad annunciandum brachium tuum, generationi omni quæ ventura est.* Esaias etiam dicit: *De Sion exiuit lex, & verbum Domini de Hierusalem. Iudicabit Dominus gentes, & arguet populos multos vsque in longinquum.* Item in Psalmis: *Magnificabit Dominus facere cum eis, magnificabit Dominus facere nobiscum, facti sumus lætantes.* His testimoniis manifestatur vetus Testamentum, prius datum esse Iudæis, deinde gentibus esse concessum. Quod propterea datũ est in typum, quia in eo poterant cognoscere Christum, quem Iudæi mente cæcati non intelligunt.

Quòd Iudæi non possunt intelligere literas Christi, nisi prius credant.

ESaias dicit: *Si non credideritis, non intelligetis.* Iustus enim ex fide viuit. Propterea Abraham factus est pater multarum gentium, quia credidit Deo, & reputatum est illi ad iustitiam.

De circuncisionis abominatione.

DIlexit Deus Abraham ante circuncisionem, nec præcepit eum circuncidi, nisi postquàm Isaac filius eius natus est, & postquàm promisit ei, dicens: *Multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, & sicut arenam maris.* Tunc iniunxit ei circuncisionem tanquam signum characteris, vt per hoc signum inter alias nationes admixti & dispersi cognoscerentur. Cùm enim in deserto per quadraginta annos fuissent, quia tunc gentibus non erant admixti, ideo Dominus non pręcepit eos in deserto circuncidi. Sed postquàm transierũt Iordanem, & fuerunt inter gentes, tunc Iosue circuncidit eos.

Quia verò iam gentes crediderunt in Christum, non indigent circuncisione carnis, sed vitiorum in corde. Quam cordis circuncisionem prædixit Moses filiis Israël, dicens: *In nouissimis diebus circuncidet Dominus cor tuum, & cor seminis tui.* Vnde & Hieremias præuidens illud tempus esse proximum, in quo corda, non præputia circuncidi debent, prædicat dicens: *Circuncidimini Domino Deo vestro, & auferte præputia cordium vestrorum, Viri Iuda & habitatores Hierusalem, ne fortè ingrediatur, vt ignis, indignatio mea, & succendatur, & non sit qui extinguat.* His verbis admonetur Israël, recedere à vetustate circuncisionis & legis, & ad gratiam noui Testamenti transire, & cordis circuncisionem tenere. Vnde Dominus per Esaiam: *Ecce nouam faciam in deserto viam, & flumina in loco inaquoso, adaquare genus meum electum, & plebem meam, quam acquisiui.* His verbis quis aliud intelliget, nisi baptismatis factam purificationem?

Quòd Deus reprobauit sacrificia Iudæorum.

IAm de sacrificij reprobatione, quòd victimæ Iudæorum abiectę sunt, & in abominationẽ Dei transierunt: Dominus dicit per Esaiã: *Quo mihi multitudo victimarum vestrarum? dicit Dominus, Plenus sum holocausto arietum & adipe pinguium. Sanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui, quum veneritis ante conspectum meum. Quis quæsiuit hæc de manibus vestris? vt ambularetis in atriis sanctis meis? Ne afferatis vltrà sacrificium frustra. Incensum vestrum, abominatio est mihi. Neomœnias, & sabbatha vestra, & alias festiuitaues vestras, non feram. Iniqui sunt cœtus vestri Israël, & festiuita-*

uitates vestras odiuit anima mea, & factæ sunt mihi molestæ. Laboraui sustinens, & quum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis, & quum multiplicaueritis orationes vestras, non exaudiam. Manus vestræ sanguine plenæ sunt. Item ipse Dominus per Esaiam: *Facta sunt morticina eorum, quasi stercus in medio platearum*; id est sacrificia eorum. Morticina enim sunt veteris legis sacrificia, quæ apud Dominum iam tanquam stercora abiecta reputantur. Vnde idem Esaias in alio loco dicit: *Qui immolat bouem, quasi qui interficit virum. Qui mactat pecus, quasi qui excerebrat canem. Qui offeret oblationem, quasi offerat sanguinem suillum*; id est porcinum. *Qui recordatur thuris, quasi adorat idolum.* Item Hieremias de sacrificio Iudæorum: *Vt quid mihi offertis thus de sabba? & calamum suaue olentem, de terra longinqua? Holocaustomata vestra non sunt recepta, & victimæ vestræ non placent mihi. Propter hæc dicit Dominus: Ecce ego dabo in populum istum ruinas, & ruent in eis patres & filij simul. Vicinus & proximus peribunt.* Ioel propheta similiter dicit: *Interiit de domo Dei vestri sacrificium & libatio.* Malachias propheta etiam dicit: *Non est mihi voluptas in vobis, ait Dominus. Et munus non accipiam de manu vestra. Ab ortu solis vsque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco offeretur & sacrificabitur oblatio munda, in nomine meo, ait Dominus exercituum.* His igitur Prophetarum testimoniis patet; sacrificia Iudæorũ esse immunda, sed gentium oblationes apud Deum esse acceptas.

Quòd Iudæi scripturas veteris Testamenti non intelligunt.

Omnia sacramenta, scripturarum significationes & figuras habent. Iudæi autem ea non intelligunt quæ legunt. Sicut loquitur Dominus ad eos per Prophetam: *Dic (inquit) populo huic; Non audietis & non intelligetis, & cernentes non videbitis, & non scietis. Incrassatum est enim cor populi huius.* Et iterum: *Auferet Deus à Iuda & Hierusalem, validum & fortem, iudicem & prophetam, sapientem de architectis, & prudentem eloquij mystici.* Ista certè omnia abstulit ab eis Deus, & clausit ab eis sacramenta mystica, secundum duritiam cordis eorum, vt non intelligant. Esaias enim dicit: *Erit visio vobis sicut vmbra libri signati & clausi, quem quum dederit scienti literas, dicet; Lege istud: & ille respondebit; Non possum: signatum est enim.* De gentibus verò adiecit Dominus, dicens per Esaiam: *In illa die, audient surdi vmbram istius libri, & oculi cæcorum videbunt.*

Ex his omnibus patet, quia patefacta sunt gentibus mysteria legis, & Iudæis sunt clausa. Sicut dicit Daniel: *Clausi & signati sunt senes, vsque ad tempus consummationis, quousq; impleatur visio, vt cognoscant omnia hæc.* Item attende lector: Mosi facies tegebatur, cùm descendisset de monte cum tabulis. Vnde significatur populus Iudaicus excæcatus, vt legem non videat, nec intelligat, quia velamen Mosis tetigit corda eorum.

Quòd Deus duo Testamenta dedit in mundo.

Qvod autem duo Testamenta, vetus scilicet & nouum, hominibus à Deo sint tradita, Salomon in Canticis canticorum declarat dicens: *In vineis sunt poma omnia, noua & vetera:* de quibus Dominus Christus dicit; *Simile est regnum cœlorum homini patrifamiliás, qui profert de thesauro suo noua & vetera.*

Quòd euacuato veteri Testamento, dandum erat nouum Testamentum.

Esaias dicit: *Ecce ego facio noua. Ponam in deserto viam, & in inuio flumina. Glorificabunt me bestiæ agri, dracones & struthiones, quia dedi in deserto viam, & in inuio flumina.* Istis vaticiniis vult, nos veteris legis obliuisci, & nouam legem suscipere. Nouam enim demonstrat, cùm dicit: *In inuio flumina, & in deserto viam*; & glorificatur in gentibus, quæ erant tanquam bestiæ agri: *sine doctrina populum acquisitum*, dicit hunc mundum in æternum contra Israël. Vnde subiunxit; *Non me inuocasti Iacob, neque libasti.*

De noui Testamenti promissione dicit Esaias: *Quæ prima fuerunt, ecce veniunt. Noua quoque annuncio, antequàm veniant.* Item per Hieremiam prophetam promittit nobis Dominus nouum Testamentum dari, & vetus Testamentum euacuari. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & feriam domui Iacob & domui Iudæ fœdus nouum? non secundum pactum quod pepigi*

cum patribus vestris, in die quando apprehendi ego manum eorum, vt educerem eos de terra AEgypti, pactum quod irritum fecerunt. Sed hoc est pactum quod feriam cum domo Israël. In his dictis, facta est manifesta commemoratio noui Testamenti nobis dandi, & veteris auferendi. Dicit item Propheta: *Hoc est Testamentum quod ordinabo domui Israël per dies illos, dicit Dominus: Dabo legem meam scriptam in mentibus eorum, & in cordibus eorum;* non in tabulis petrinis scilicet, sed secundum interiorem hominem, remota vetustate carnalis operationis; vbi carnalia tantummodo eis promissa sunt. Nobis autem spiritualia & cœlestia per nouum Testamentum promittuntur in gloria ventura, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt.

Item dicit Esaias: *Lux à me exibit, & iudicium in lucem gentium.* Per hæc verba ostendit; nouum Testamentum commune esse Iudæis & gentibus; Osea propheta testante: *In die illa dicit Dominus, vocabit me vir meus. Non vocabit me vltra Balaham. Percutiam fœdus in die illa cum bestiis agri, & cum volucribus cœli, & cum reptilibus terræ, & conteram arcum, gladium & bellum, & dormire eos faciam fiducialiter. Sponsabo te mihi in æternum in iustitia & iudicio, in misericordia & miseratione & fide: & scies ecclesia mea, quia ego Dominus.*

Quòd non per circuncisionem, sed per baptismum promissa fuit olim remissio peccatorum.

QVòd per baptismum fieret purgatio peccatorum futura, non per circuncisionem, quæ fuerat in forma baptismi: scripturarum voces ad ipsum apertè declarāt. De quo baptismo Esaias ait: *Haurietis aquas in gaudio de fontib. Saluatoris.* Quibus verbis in ipsum saluatorem Propheta ostēdit, de cuius fonte aquas prędicationis prædicat hauriēdas, id est de fontibus Iesu. Hoc enim nomen Hebraicum, Saluator dicitur. Vnde & ipse Iesus clamat: *Si quis sitit, veniat ad me & bibat.* Item de baptismo per Ezechielem prophetam Spiritus sanctus prædixit sic: *Effundam super vos aquam mundam, & emundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.* Ioel etiam propheta dicit: *Stillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lac per omnes riuos: inde fluent aquæ, & fons de domo Domini egredietur, & irrigabit omnem terram;* id est omnes gentes. Zacharias de hoc fonte ait; *In die illa, erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Hierusalem, in ablutione peccatorum, & menstruatorum.* Nota lector; Quis est iste fons patens, nisi in quo omnes renascuntur, & per quem peccatorum purificantur delicta & sordes menstruatæ? id est immundam animam saluari, quæcunque lauacro abluitur.

De quo fonte Ioel propheta dicit: *Erit in die illa, exibunt aquæ viuæ de Hierusalem. Medium earum ad mare Orientale, & medium ad mare nouissimum. In die illa erit Dominus vnus & nomen eius vnum, & reuertetur omnis terra, vsque ad desertum.* Aquæ igitur istæ viuæ, non aliud quam baptisma demonstrant, quod hominem infusione sancti Spiritus viuificat. Quid aliud est; *Exibunt aquæ de Hierusalem?* nisi quia Dominus de Hierusalem cum discipulis suis exiens, ait: *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti.* Quòd autem pars aquarum media dirigitur in partes Orientales, intellige hoc ad populum circuncisionis. Medium autem ad mare nouissimum, intellige ad populum gentium: vt omnibus sitientibus aquas suas Dominus largiatur, tam Iudęis quàm gentibus quæ in Christo credunt.

De istis aquis adhuc per eundem Ioel prophetam dicitur: *Quòd egredientur de domo Domini, & crescent in fluuium, & pergent ad solitudinem, siue ad mare mortuum, & omnia ad quæcunque venerint, viuificentur, atque sanentur.* Item idem propheta: *Conuerti me ad portam domus Domini, & ecce aquæ egrediebantur subtus limen domus Domini, & ecce ad Orientem ibant.* Facies enim domus Domini respiciebat ad Orientem, & ecce aquæ redundant, statimque aquæ antecedebāt ad latus templi. Postremùm ad meridiem, ad meridianum altare, à dextro, id est ab vndecimo latere.

Deinde dicit: *Traduxit me per aquas, & ait ad me: Aquæ istæ quæ egrediuntur Orientales, & descendunt ad plana deserti, vtique ad gentes, intrabunt mare, & exibunt, & sanabuntur. Atque omnis anima viuens, quæ respicit quocunque venit torrens, viuet, & erunt pisces multi satis;* id est renati. Et adiecit Propheta: *Postquàm fuerint aquæ illæ, stabunt super illas piscatores.* Hi sunt apostoli, atque doctores. *Plurimæ species erunt piscium*

scium eius: hoc est, ad significandam veritatem gentium, ad vndam lauacri venientium.

Vnde iterum adiecit: *Sicut pisces maris magni, multitudines nimiæ, in ripis eius vtraque parte, omne lignum pomiferum, & non deficiet folium ex eis, & non deficient fructus eius per singulos menses. Afferte primitiua, quæ de sanctuario egredientur, & erunt fructus eius in cibum, & folium eius ad medicinam.*

Micheas quoque propheta de baptismi sacramento sub figura transitus maris, ita reuelat, dicens: *Secundum diem transgressionis suæ de AEgypto, ostendam eis mirabilia:* Deinde hostes nostros sequentes, id est peccata nostra præterita, tanquam Ægyptios in mare proiectos, ita & in baptismo deleta, atque submersa & extincta, iuxta illud Prophetæ dictum: *Quoniam misericors conuertetur, & miserebitur nostri, demergétque delicta nostra, & proiiciet in profundum maris peccata nostra.* Quid enim clarius est hoc testimonio? quidve apertius? Omnis verus Israël exiit de Ægypto per fidem, dum renunciat seculo, ingrediturq; mare rubrum, scilicet baptismum, Christi cruore signatum. Tunc etiam hostes se persequentes intereunt, quia delicta moriuntur, vbi animæ in regeneratione resurgunt.

Legimus etiam Aaron in præfiguratione baptismi, aquis ablutum, eiusque filij paterni sacerdotij participes, etiam aquæ purificatione sanctificantur. Iam tunc quidem purgatio illa, baptismi formam gerebat, cuius nunc lauacri sacramento abluitur omnis populus Ecclesię, in remissionem peccatorum.

Esaias autem propheta, inter alia ostendit; nequaquam posse delicta Iudæorum dimitti, nisi abluti fuerint à baptismo. Vnde ait: *Lauamini, mundi estote.* Pro omnibus quippe victimis, quas memorauerat idem Propheta: pro cunctis neomeniis, & sabbathis, atque aliis solennitatibus, solam baptismi purificationem præcepit: pro cunctis quoque inquinamentis peccatorum, solum lauacrum, quo tantùm peccata abluuntur, solummodo quæsiuit.

Quòd chrismate omnia sanctificantur per Christum.

QVòd omnia sanctificantur chrismate, loquutus est Dominus ad Mosen: *Sume tibi aromata prima, & oleum de oliuetis, faciésque vnctionis oleum sanctum, vnguentum compositum, & vnges ex eo tabernaculum Testimonij, & arcam Testamenti, mensamq; cum vasis suis. candelabrum & vtensilia eius. altaria thymiamatis & holocausti, & vniuersa quæ ad cultum eorum pertinent. Sanctificabisq; eos, vt sacerdotio fungantur: & filiis Israël dices: Oleum vnctionis sanctum erit mihi.* Ecce figura illius tabernaculi, ad typum Ecclesiæ, hodie ducitur: cuius omnium populorum diuersitas perungitur in testimonium sanctitatis. Quæ vniuersalis vnctio, per illam vniuersitatem operum figurabatur, vt sacri chrismatis vnctione delibuti, omnes sanctificarentur; & sanctificati, ad gloriam Dei præparentur.

Quòd credentes in Christo per signum sanctæ crucis saluarentur.

FIguram sanctæ crucis, in frontibus fidelium designandam, per Ezechielem prophetam legimus prænunciatam. *Vocauit (inquit) virum, qui indutus erat lineis, & atramentarium scriptoris habebat in lumbis, & dixit ei: Signa thau in frontes virorum gemētium & dolentium, super cunctis abominationibus quæ sunt in medio eius.* Et post hæc adiecit; *Transite per ciuitatem, & percutite. Non parcat oculus vester, neque misereamini. Senem, adolescentem, & virginem, paruulum, & mulierem interficite, vsque ad internecionem. Omnem autem super quem videris thau, ne occidas.*

Quòd litera Hebraica thau, ostendit speciem & formam crucis.

INtelligere oportet (ô lector) nos hanc sententiam. Thau litera propriè ostendit speciem, & formam crucis, cuius signaculo prænotati sunt, quicunque ab exitio huius seculi liberantur. Eiusdem signi typum, præfigurabat in Ægypto signaculum sanguinis agni immaculati. Quo imaginariè postes, id est frontes corporis nostri signantur: vt meritò dicamus: *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine.* De hoc signo dicit Esaias ex persona Domini: *Ecce, venio vt congregem de omnibus gentibus & linguis, &*

venient & videbunt gloriam: & ponam in eis signum crucis. Et alibi scriptum est: *Erit* (inquit) *Dominus notus per lignum æternum, quod non auferetur.* Hoc lignum esse intellige sanctæ crucis. Vnde ait Dauid in psalmis: *Dicite in nationibus, quoniam Dominus regnauit à ligno.*

Quòd panis & vini sacramentum futurum erat pro holocausto.

QVòd panis & calicis sacramentum, Deo placitum esset, loco & virtute holocausti, Scripturarum testimoniis demonstrabimus. Huius sacrificij præfiguratio primo tempore in sacerdotio Melchisedech fuit incœptum & præsignatum.

Melchisedech autem sacerdos Dei excelsi, cùm benediceret Abrahæ, ob mysterium futuri holocausti, panem & vinum obtulit Domino in sacrificium. Hoc enim ille primum in typo filij Dei Iesu Christi expressit.

Dauid etiam ex persona Dei Patris sic dicit: *Ante luciferum genui te; Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech.* Christus enim tempore suæ passionis cùm cœnaret cum apostolis, impleuit illud tale sacrificium secūdum Melchisedech. Hoc etiam apostolis in suam commemorationem fieri iussit. Has ergo victimas Iudaicas, quales Aaron obtulit, hodie offerunt credentes, sicut idem Melchisedech, rex Salem, immolauit; id est panem & vinum, quod est corporis & sanguinis Domini verissimum sacramētum. De quo idem Dominus ait: *Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo.*

Salomon etiam de figura huius sacramenti sic ait: *Sapientia ædificauit sibi domum, & excidit sibi columnas 7. Immolauit victimas suas. Miscuit vinum suum. posuit mensam suam. Misit seruos suos, dicens: Si quis est paruulus, veniat ad me. & insipientibus loquitur: Venite, comedite panem meum, & bibite vinum meum quod miscui vobis. Derelinquite insipientiam & viuetis, & ambulate per vias prudentiæ.* Dei autē sapientia Christi mensam constituit, in qua mactauit & obtulit hostiam sui corporis & sanguinis. In quo miscuit vinum sui sanguinis in calice diuini sacramenti. Mensa autem præparata est altare Domini. Misit etiam Christus seruos suos apostolos atque doctores, ad insipientes, id est ad omnes gentes, quæ verbum Dei ignorabant, & dixit eis: *Venite, comedite panem meum, & bibite vinū meum, quod ego miscui vobis:* id est sancti corporis Christi poculum percipite: cuius quidem gratia gentes sumunt. Iudæi autē non meruerunt. Vnde Esaias: *Hæc dicit Dominus: Ecce serui mei bibent, & vos sitietis. Ecce serui mei lætabuntur præ exultatione cordis, & vos* 10 *clamabitis præ dolore cordis, & præ cōstrictione spiritus vlulabitis, & dimittetis nomen vestrum, & seruos meos,* id est Christianos *vocabitis nomine alio.* In quo qui benedictus est super terram, benedicetur in Domino amen. Interficitur enim Israël; succedit & gentium populus; tollitur vetus Testamentum, redditur nobis nouum, cùm datur nobis salutaris gratia, & poculum sanguinis Christi. Illis quoque fame ac siti a- 20 rescentibus, mutatur ex nouo populo nomen aliud, scilicet Christianum, & omnia quæ sunt gesta, resonant gratiæ nouitatem.

De vocatione gentium ad fidem.

DAuid propheta dicit: *Reminiscentur, & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ, & adorabunt in conspectu eius o-* 30 *mnes patriæ gentium.* Esaias autem dixit: *Gentium populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: habitantibus in regione vmbræ mortis, lux orta est eis.* Et iterum Esaias: *Congregamini, & venite & accedite simul, & salui eritis omnes fines terræ, quia ego Deus, & non est alius, quia mihi curuabitur omne genu, & confitebitur omnis lingua. In memetipso iuraui, dicit Dominus, egredietur de ore meo verbum, & non reuertetur ad me* 40 *vacuum*, quoniam in fines terræ dilatabitur ecclesia Dei. Vnde Esaias prædixit: *Lauda sterilis quæ non paris. decanta laudes, quæ non pariebas: quoniam multi filij desertæ, magis quàm eius quæ habet virum, dicit Dominus. Dilata locum tentorij tui, & pelles tabernaculorum tuorum extende: & sanctum tuum gentes hæreditabunt, & ciuitates desertas inhabitabunt.* Et iterum: *Quæsierunt me, qui non interrogabunt: Inuenerunt qui non* 50 *quæsierunt me.* Et iterum dicit: *Ecce ego ad gentes quæ non inuocabunt nomen meum expandi manus meas ad populū credulum. Quæsierūt me gentes quæ nō interrogabātur;* quia scilicet ad eos propheta non venerat, neq; illis Christum nunciauerat.

Cuius

Cuius ergo populi sunt istæ promissiones, nisi gentium quæ requirunt Deum? Et quis est populus de quo ait: *Expandi manus meas ad populũ incredulum*, nisi perfida synagoga Iudæorum? Sequitur: *Ecce serui mei comedent, & vos esurietis*; quia scilicet nesciẽt panem verbi Dei. Vocato ex gentibus populo, Iudęa ieiunio arescit. Iterum idem dicit: *Domus mea, domus orationis vocabitur cunctis populis.* Et iterum: *Venio vt congregem ex omnibus gentibus, & populis, & linguis, & venient, & videbunt gloriã meam, & ponam in eis signum, & mittam ex eis, qui saluati fuerint, ad gentes in mari, & in Libya, & in Aphrica, tenentes sagittam*, id est velocem verbi prædicationem. Hieremias etiam dicit: *Congregabuntur omnes gentes in nomine Domini in Hierusalem, & non ambulabunt post prauitatem cordis sui.* Item Hieremias: *Iurauit Dominus in virtute & in iudicio, & benedicent eum omnes gentes, ipsumq́; laudabunt.* Hieremias iterum de vocatione gentium: *Dominus* (inquit) *fortitudo mea, ad te gentes venient ab extremis terræ. Et dicent: Verè mendacium possederunt patres nostri.* Rursus Hieremias ad populum Israël: *Audite vocem tubæ.* Et dixerunt: *Non audiemus.* Oseas propheta dicit: *Miserebor eius, qui fuit sine misericordia: & dicam in populo meo; Populus meus es tu, & erit in loco vbi dictum est ei: Non plebs mea vos. Ibi etiam vocabuntur filij Dei viui.* Item dicitur in Sophonia: *Reddam populis labrum electum, vt vocent omnes in nomine Domini, & seruiant ei, & post hæc adorabit me de loco suo, & omnes insulæ gentium adorabunt me.* Micheas etiam ait: *Erit in nouißimis dierum mons domus Domini præparatus in vertice montium, & eleuabitur super colles, & fluent ad eum omnes populi, & properabunt omnes gentes & dicent: Venite, ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis eius. Quia de Sion egredietur lex, & verbum Domini de Hierusalem, & iudicabit populos multos, & corripiet gentes fortes vsque in longinquum.* Item Zacharias de ecclesia gentium: *Lauda & lætare filia Sion, quia ecce venio, & habitabo in medio tui, & scies, quia Dominus Deus exercituum misit me ad te, vsque quo veniant populi, & habitent in ciuitatibus multis, & vadant habitatores vnus ad alterum dicentes: Eamus & deprecemur faciem Domini: & quæramus Dominum Deum exercituum; vsquequo veniant populi multi, & gentes robustæ, ad quærendum Dominum Deum exercituum in Hierusalem.*

Quòd omnibus hominibus mandatum est credere in Christum, ex authoritate sacræ Scripturæ.

Patriarcha Iacob in benedictionibus patriarcharũ, dixit: *Non deficiet princeps de Iuda, & dux de fæmoribus eius, donec veniat qui mittendus est. Ipse erit expectatio gentium.* Dauid in persona Christi ait: *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam & terminos terræ.* Et iterum Dauid dixit: *Constitues me in caput gentium, populus quem non cognoui, seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi.* Et Dauid ait: *Ante Solem permanet nomen eius, & ante Lunam sedes eius, & benedicentur in eo omnes tribus terræ, omnes gentes seruient ei: & dominabitur à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum. Ab ortu Solis vsque ad occasum, magnum est nomen eius in gentibus.*

Iesus à flumine Iordane vbi baptizatus est à Iohanne, dominandi sumpsit exordium, & inde peruenit per fidem in gentibus, vsque ad terminos terræ. Item Propheta: *Leuabit lignum in nationibus procul, & sibilabit ad eum populus de finibus terræ.* Vnde alibi scriptum est: *Ego Dominus vocaui te iustitiam tuam, & apprehendi manum tuam, & seruaui te in fœdus populi, in lucem gentibus, vt aperires oculos eorum, & educeres de conglutione vinctos, de domo carceris sedentes in tenebris.* Vnde Dominus in alio loco dicit: *Educam cæcos in viam quam nesciunt: & in semitis quas ignorauerunt, ambulare eos faciam. Ponam tenebras coram eis in lucem.* Item de Christo: *Ecce seruus meus, suscipiam illum, electus meus, complacuit sibi in illo anima mea. Dedi spiritum meum super eum, iudicium proferre gentibus. Non clamabit, neque accipiet personam, nec audietur foris vox eius. In veritate educet iudicium, non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra iudicium, & legem eius insulæ expectabunt.*

Intellige ô lector, Christus ex susceptione carnis humanæ, seruus est factus patris: ad Iudæos veniens, non est receptus. Ipse iudicium in gentibus protulit.

Quale iudicium? vt ex fide ſcilicet iudicarentur omnes. Eius vox non audietur foris, hoc eſt in hæreſibus, & Iudęis extra eccleſiam Dei poſitis.

Item de ipſo Chriſto in Eſaia: *Ecce intelliget ſeruus meus, & exaltabitur, & eleuabitur, & ſublimis erit valde, & inter Angelos aſpectus eius, & forma eius inter filios hominum.* Sicut ait Dauid: *Speciosus forma præ filiis hominum.* Per prophetam Aggęum Dominus de Chriſto in gentibus regnaturus, ſic dicit: *Spiritus meus erit in medio veſtrûm. Nolite timere, quia hoc dicit Dominus: Adhuc modicum & ego commouebo cœlum & terram, mare & aridam, & vocabo omnes gentes: & veniet deſideratus cunctis gentibus.* Hanc prophetiam nemo fidelis de Antichriſto intelligat. Gentes enim eum non deſiderant, neque deſiderabunt, ſed ſoli miſeri & impij & increduli Iudæi, eum expectabunt.

Quòd regnum Chriſti manet in æternum.

Daniel dicit: *Videbam viſionem noctis, & ecce in nubibus cœli, quaſi filius hominis veniebat, & vſque ad antiquum dierum peruenit, & in conſpectu eius oblatus eſt, & ipſi datus eſt principatus & honor & regnum, & omnes populi, tribus & linguæ ſeruient ei. Poteſtas eius poteſtas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur.* Per hoc teſtimonium probatur Chriſtum à Deo Patre ita accepiſſe dominationem & regnum, vt poteſtas eius ſit æterna. Daniel affirmat hoc, dicens: *In diebus illis, ſuſcitabit Dominus cœli regem, qui in æternum non commouebitur, & regnum eius populo alteri non dabitur, & percutiet & conteret vniuerſa regna, & ipſius ſolium ſtabit in æternum.* Eſaias ait: *Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis.* Dauid etiam addidit dicens: *Orietur in diebus eius iuſtitia & abundantia pacis, donec extollatur Luna*, id eſt vſque ad conſummationem ſeculi.

Vterque populus, Iudæus & Gentilis, vocatur in regnum Chriſti.

Esaias dicit: *In die illa nutriet homo vaccam boum, & duas oues, & præ vbertate lactis comedet butyrum.* Vacca boum, eſt plebs ex ſemine patriarcharum: oues duæ, ſunt eccleſiæ venientes de gentibus: & idcirco duæ oues & vna vacca, ſunt eccleſia ex gentibus: homo autem nutrit eam, ipſe Chriſtus, eſt qui dicit per Hieremiam: *Conuertimini ad me filij reuertentes, dicit Dominus: quia ego iterum aſſumam vos de ciuitate, & de cognatione, & dabo vobis paſtores iuxta cor meum, & paſcent vos ſcientia atque doctrina.* Ciuitatem hanc intelligamus Iudæam, ſiue Hieruſalem. Cognationem verò, gentes. Paſtores autem, apoſtolos vel eccleſię doctores, Chriſti gratiam prędicantes. Sicut Hieremias Iudæos Chriſto ſeruire proclamat, dicens: *Et erit in die illa, ait Dominus exercituum, conteram iugum meum de collo tuo, & vincula illius dirumpam, & ſeruient Domino Deo ſuo, & Dauid regi ſuo, quem ſuſcitauit eis.* Item Ezechiel, Chriſtum ſub perſona Dauid ſuper vtranque gentem regnaturum prædicat. *Rex (inquit) vnus erit, omnibus imperans, & non erunt vltra duæ gentes, nec diuidentur amplius duo regna, nec polluentur amplius in viis ſuis, & ſaluos eos faciam de vniuerſis ſedibus ſuis, in quibus peccauerunt, & mundabo eos: & erunt mihi populus, & eis ero Deus.*

Daniel autem propheta poteſtatem Chriſti, non ſolùm ſuper gentes, ſed & ſuper Iudæos à Deo patre datam deſcribit, dicens: *Data eſt ei poteſtas & honor, tribus & linguæ ſeruient ei.* Quæ linguæ ſunt iſtæ, niſi gentiũ nationes? Micheas etiam propheta originem Chriſti declarat dicens, cùm eum ſuper Iſraël dominaturum cognouit: *Et tu Bethlehem domus Ephrata, non es minima in millibus Iuda. Ex te mihi prodibit dominator Iſraël. Stabit & paſcet gregem in virtute nominis Dei ſui, & magnificabitur vſque ad terminos orbis terræ, & erit iſte, pax.* Amos quoque propheta dicit: *Præpara in occurſum Domini Dei tui Iſraël, quia ecce ego conſummans tonitruum, & creans ſpiritum, & nuntians hominibus Chriſtum ſuum.* Zacharias autem dixit: *Ecce rex tuus veniet tibi iuſtus & ſaluator, & adſcendet ſuper pullum aſinæ, & poteſtas eius à mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos orbis terræ.* Quæ prophetia, quomodo in Chriſto completa fuiſſet, Euangelia ipſa teſtantur.

Quòd Iudæi in Chriſtum non erant crediturі.

Moſes

MOſes legiſlator pronunciat Iudæorum incredulitatem. *Erit* (inquit) *Iſraël vita tua pendens ante oculos tuos, & timebis die ac nocte, & non credes vitæ tuæ.* Vnde & Eſaias: *Domine, quis credet auditui noſtro? & brachium Domini cui reuelatum eſt? Et vidimus eum, & non erat aſpectus.* His verbis demonſtrat, quòd Iudæi Chriſtum videntes non receperunt. Quem quia neque credere, neque cognoſcere potuerunt, ſubiungit de excidio eorum dicens Hieremias ſic: *Aſcendite muros eius, & diſſipate: auferte propagines eius, quia non ſunt Domini. Præuaricatione præuaricata eſt in me domus Iuda, ait Dominus. Negauerunt me, & dixerunt: Non eſt ipſe: expectantes alium; qui eſt Antichriſtus.* Vnde Ieſus Chriſtus dicit: *Ego veni in nomine patris mei, & non recepiſtis me. Alius veniet in nomine ſuo, & recipietis eum.* Item Hieremias: *Sermo Domini factus eſt in opprobrium, & non receperunt adhuc.* Dauid autem dum gentes crederent, dixit: *Populus quem non cognoui, ſeruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi.* De Iudæis autem dicit: *Filij alieni mentiti ſunt mihi. Filij alieni inueterati ſunt, & claudicauerunt à ſemitis ſuis.*

Qui ſunt alieni? Certè Iudæi. Pro eo quòd ipſi in perfidia permanentes, ab æternæ vitæ præmiis abdicati ſunt. Quæ præmia nobis à Chriſto promittuntur. Ad hęc etiam Eſaias ait: *Audite audientes, & intelligite. Videte viſionem, & nolite cognoſcere. Excæca cor populi huius, & aures aggraua, & oculos claude: Ne fortè videant oculis ſuis, & auribus ſuis audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & ſanem illos.* Item alibi dicit: *Tota die extendi manus meas ad populum non credentem mihi: qui ambulant vias non bonas.* Hieremias ait: *Oculi ſunt illis, & non vident: aures ſunt eis, & non audient.* Et iterum: *Populo huic factum eſt cor inobediens & incredulum. Verbum enim meum proiecerũt, & ſapientia nulla eſt in eis.*

Quòd Chriſtus à Iudæis erat receſſurus propter eorum duritiam & incredulitatem.

HIeremias ex perſona Iudæorum dicit: *Tibi peccauimus, expectatio Iſraël, Saluator noſter. Quare ſicut extraneus factus es in terra? & quaſi viator declinans in nobis?* Ex his verbis accipitur, quia Chriſtus receſſurus erat à Iudæa. Item alibi: *Quare ſicut colonus futurus es in terra, citò receſſurus?* ſcilicet à Iudæa. Alibi etiam ex perſona Chriſti dicit idem Hieremias: *Quis dabit mihi in ſolitudine diuerſorium viatorum, & relinquam populum meum, & recedam ab eis? quia omnes adulteri ſunt, cœtus præuaricatorum, & extendunt linguam ſuam quaſi arcum mendacij & non veritatis.* Diuerſorium illud intellige, eccleſiam gentium, ad quam diuertit Chriſtus in ſolitudine, à Iudæa recedens.

Quòd Iudæi propter peccatum ſuum diſperſi ſunt per orbem.

ESaias diſperſionem Iudæorum ſic prę-nuntiat: *Ipſe redemit eos, & eleuauit cunctis diebus ſeculi. Ipſi autem ad iracundiam eum prouocauerunt, & reſpuerunt Spiritum ſanctum eius, & conuerſus eſt eis in inimicum, & ipſe debellauit eos.* Oſea propheta ſic dicit: *Væ eis, quia receſſerunt à me: vaſtabuntur, quia præuaricati ſunt in me. Ego redemi eos, & ipſi locuti ſunt contra me mendacia: & receſſerunt à me, & ego erudiui eos: & confortaui brachia eorum, & ipſi in me cogitationes mendacij cogitauerunt: reuerſi ſunt vt eſſent abſque veritate, facti ſunt quaſi arcus doloſus: abiecit eos Deus meus, quia non audierunt eum in nationibus.* Eſaias etiam dicit: *Propter ſcelus populi mei, percuſſus ſum. Dabo impios pro ſepultura eius.* Per Hieremiam Chriſtus in ſua paſſione ſic dicit: *Facta eſt mihi hæreditas mea, quaſi leo in ſylua: dedit nanque continuò vocem ſuam, & ideo odi eam. Et dixit: Congregamini omnes beſtiæ: venite, & properate ad deuorandum.* Venerunt enim beſtiæ agri, id eſt feroces principes gentium: & populi Iudęorum traditi ſunt illis ad deuorandum. Vnde ſubiunxit in perſona Chriſti: *Propter me exterminata eſt exterminio omnis terra eorum;* ſcilicet Iudæorum. Eſaias prænunciauit exterminium & diſperſionem Iudæorum, dicens: *Effudit Deus ſuper populum ſuum indignationem furoris ſui, & forte bellum, & combuſſit eum in circuitu, & non cognouit: & ſuccidit eum, & non intellexit.*

Quòd Hieruſalem propter Chriſtum diſperſa eſt.

PEr Hieremiam ſic prænunciat, dicens Dominus: *Abſcondite muros eius, & diſſipate. Auferte propagines eius, quia non ſunt Domini.* Eſaias etiam ait: *Et prouincia Iudæ concidit, quia linguæ eorum contra Dominum;* ſcilicet quando clamauerunt: Cru

cifige, crucifige. & quando dixerunt: Non habemus regem, nisi Cæsarem.

Dauid propheta etiam prędixit destructiones & calamitates Hierusalem propter Christum, sic: *Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributionem & in scandalum. Effunde super illos iram tuam, & indignatio tua comprehendat eos: fiat habitatio eorum deserta*; & in tabernaculis Iudæorum non sit qui habitet, tanquã ciuis in Hierusalem, vbi clamauerunt ipsi: Crucifige, crucifige. Item Daniel, post occisionem eorum, prædixit destructionem Hierusalem: *Muros Vrbis & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo*; id est, Romanus exercitus cum Vespasiano & Tito.

Quòd Iudæis à Deo repudiatis gentes vocandæ erant.

Esaias propheta sic dicit: *Omnes gentes congregatæ sunt simul, & collectæ sunt tribus.* Ecce foras eiicitur Israël, non habens oculos & aures & terrenas promissiones, & collegerunt se in vnum diuersitates gentium. Vbi scilicet illi cęcati & eiecti sunt, isti introierunt: & ad istos pertinet hæreditas, quæ illis fuerat repromissa.

Adiungit etiam Propheta: Quòd gentes in locum & sedem Iudæorum successuræ erant, dicens: *In diebus illis cantabunt canticum in terra Iuda, Vrbs fortitudinis nostræ Sion, Saluator ponet in ea muros & antemurale, aperiet portas, & ingredientur gentes, custodientes veritatem. Venient, & seruabunt pacem, & in Deo sperabunt, quia incuruabit, & vsq; ad terram destruet eam: vsq; ad puluerem cõculcabit eam pes pauperis, & gressus egenorum.*

His verbis intellige, humilitatem gentium successisse in sedem & locum, vnde superbia Iudęorum ceciderat. Vnde idem Esaias ad Iudæos exprobrandos dicit: *Dimittetur nomen & hæreditas vestra electis meis*; scilicet gentibus. Ipsi autem vos interficient, & seruos suos vocabunt vos alio nomine. Ille populus meus benedicetur super terram, benedicetur à Deo, amen. Et qui iurabit in terra, iurabit in Deo, amẽ. In terra, id est in carne Christi iurat: in qua quicunq; iurat, in Deo iurat.

Quòd Iudæi omnes, in fine mundi sunt credituri in Christo.

Osea propheta dicit: *In diebus multis sedebunt filij Israël sine rege, & sine principe, & sine altari, sine sacrificio.* Deinde subiungit: *Et postea reuertentur filij Israel, & inquirent Dominum Deum suum, & regem suum, & credent in Domino, in nouissimis diebus.* Malachias etiam ante finem mundi, Eliam dicit sic esse mittendum ad conuersionem Iudæorum: *Ecce ego mittam vobis prophetam Eliam antequàm veniat dies Domini, magnus & admirabilis, & conuertet corda patrum ad filios, & corda filiorum ad patres eorum.* Esaias dicit: *Tunc conuersi videbunt*; videlicet credent in Christo, atque intelligentes sanabuntur, & cognoscent omnia. Secundum hoc etiam dicit Hieremias: *In nouissimis dierum agnoscetis eam.* Sophonias etiam propheta ait: *Dabo vos in nomen & in laudem omnibus populis terræ, & conuertam captiuitatem vestram coram oculis vestris: dicit Dominus.* Ezechiel etiam dicit: *In nouissimis diebus inuitabo vos, & in nouissimo annorum veniam. Tollam vos de gentibus, & congregabo vos de vniuersis terris, & reducam vos in terram vestram, & effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & ab vniuersis idolis vestris mundabo vos, & dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in medio vestri, & auferam cor lapideum de carne vestra, & faciam vt in præceptis meis ambuletis: & iudicia mea custodietis, & habitabitis in terra, quam dedi patribus vestris, & eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum, & saluabo vos de vniuersis inquinamentis vestris.*

Quòd gentes prius, & Iudæi postea erant credituri.

Videns Dauid quòd gentes præuenirent Iudæos in fide, sic dicit: *AEthiopia præueniet manus eius Deo*: id est, prius, quàm Iudæa, credet in Christum gentilitas, peccatis denigrata. Vnde Esaias ait: *Cùm plenitudo gentium prius introierit, tunc omnis populus saluus fiet.* Et in Deuteronomio scriptum est: *Eritis in caput, incredulus autem populus in caudam:* quia in nouissimis conuersi erunt Iudæi, mortuo prius Antichristo.

Explicit tractatus super omnes prophetias, quæ de Christo sunt.

Iam

Iam incipiunt omnia nomina Prophetarum & patrum veteris Testamenti, & de origine & patria eorũ, & de prædicatione & morte & sepultura eorũ, & primùm de Dauid.

DAuid rex & propheta, de genere Iuda, filius Iesse, natus in Bethlehem, à Domino vocatus in regnum, in triumphis gloriosus, promptus ad pœnitentiam pro peccatis, velox ad veniam. Qui leonem & vrsum sine gladio interfecit. Cithara sua immundum spiritum depulit. Gigantes expugnauit. annis quadraginta regnauit. Vixit autem sexaginta. Sepultus est in vrbe sua Bethlehem, quæ alio vocabulo dicitur Ephrata.

De Salomonis vita & morte & sepultura eius.

SAlomon vir gloriosissimus, omni sapientia plenus, thesauris & militia ornatus, Deo dilectus, rex in Hierusalem super duodecim tribus Israël, quadraginta annis regnauit. Sepultus est autem ad patres suos in Rama, id est in Bethlehem.

De Elia propheta; origo, vita & finis eius.

ELias Thesbites sacerdos, magnus propheta, habitator solitudinis, fide plenus, in sancta meditatione assiduus, tyrannos interfecit, virtutum signis effulsit. Triennio clausit à pluuia cœlum, & orante eo, rediit pluuia. Mulieris filium mortuum suscitauit. Eius virtute farina hydriæ non defecit. Vas olei perpetuo fonte manauit. Eius verbo, ignis de cœlo super sacrificium descendit. Eius verbo, duo principes quinquagenarij, cum suis militibus combusti sunt. Ipse Iordanem transiens cum melote sua fluuium interrupit, & siccis pedibus transiuit. Ipse in cœlum igneo curru raptus, ascendit.

Item de Elia propheta, quomodo venturus est.

ELias iterum venturus est, secundum Malachiam prophetam, in fine mundi, præcessurus Christum, cũ magnis prodigiis, virtutibusque signorum. Ita vt bellum gerat cum eo vel cum illo socio suo Enoch, qui cum eo venturus est: & occidet Antichristus eos. Cadauera quoq; eorum in plateis insepulta iacebunt.

Deinde suscitata eorum corpora erunt à Domino, & regnum Antichristi plaga magna percutietur. Post hæc veniet Dominus, & interficiet Antichristum gladio oris sui, & eos qui adorauerunt eum; & regnabit Dominus cum omnibus Sanctis suis in gloria sempiterna, amen. Elias de tribu Aaron, cùm in vtero matris suæ esset in Galaad, Sobi pater eius somnium vidit, quod nascente Elia, viri candidis vtentes 10 vestimentis inuoluebant eum candidis, & ei pro cibis ignem ad nutrimentum subministrabant. Prophetæ autem Hierusalem hoc somnium interpretantes, dixerunt patri eius: Ne timeas: erit enim natio eius lumen verbumq; scientiæ. ipse enim iudicabit Israël in gladio & igne.

De Elisæi prophetæ origine & vita & sepultura eius.

20 HElisæus propheta, interpretatur Dei mei salus. Helisæus, Eliæ discipulus, ex oppido Amælmahad, ex tribu Ruben natus est: cuius ortu, aurea vitula in Galgalis mugitum dedit. eademque vox personuit in Hierusalem. Tunc quidam propheta præsagium dixit: Hodie in Hierusalem natus est homo propheta, qui eorum destruet idololatriam. Helisæus, Eliç spiritu gemino impletus, pluribus & maximis 30 virtutum signis emicuit.

Helisęus Iordanem in transitu suo refrętatis vndis, diuisum flumen retrò conuertit. Helisæus aquas Iericho, steriles ad fœcunditatem perduxit. Helisæus insultantes sibi pueros tradidit bestiis, quarum subitò sunt dentibus deuorati. Helisęus aquas sanguineas in mortem hostium Iudæorum discurrere fecit. Helisæus fœminam sterilem verbo fœcundat; cuius post40 ea filium mortuum suscitauit. Amaritudinem ciborum temperat. Ex decem panibus hordeaciis centum viros saturauit, & fragmenta collegit. Naamã leprosum sanauit. Securim ferream de fundo Iordanis supernatare fecit. Hostem Syriæ cæcitate percussit. Incredulo principi mortem in Samaria prædixit. Hostium innumerabilem multitudinem dispersit. Mirabilem famem vnius diei spatio repulit. Ca50 dauer hominis suscitauit.

Helisęi sepulchrum in vrbe Sebasta, vsque hodie venerabile apparet. Helisęus duplicem spiritum habuit Eliæ, & dupliciter miracula fecit. Elias viuẽs, Helisęus verò iam mortuus, mortuum suscitauit. Elias

famem & ſiccitatem intulit populo: Heliſæus autem vnius diei ſpatio, populum à fame incredibili liberauit.

De Eſaiæ prophetæ origine & vita, & ſepultura eius.

Esaias filius Amos, qui interpretatur ſalus Domini. Amos propheta non eſt iſte quem patrem dicimus Eſaiæ: ſed eſt alius vir, eodem nomine nuncupatus. Amos enim propheta natus eſt de genere paſtorum, de oppido Hiechuæ.

Pater verò Eſaiæ, nomine Amos, vir nobilis fuit in Hieruſalem. Iſte vir fuit magnæ ſanctitatis. Eſaias ſemper nudo corpore & nudis pedibus iuſſu Domini conuerſabatur, in conuentu populi. Eſaiæ oraculo, rex Ezechias ſpatium 15 annorum à Domino obtinuit ad vitam, cùm iam eſſet moriturus.

Manaſſes corpus Eſaię, ſerra lignea per mediam lineam corporis ſecari præcepit. Narrant Iudæi cauſam quare occiſus eſt Eſaias; Primò, quia appellauit eos populum Sodomorum & principes Gomorrhæ; Altera cauſa fuit, quia cùm dixiſſet Dominus ad Moſen: *Non poteris videre faciem meam.* Eſaias dicere auſus eſt; *Vidi Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum.* Sepulchrum Eſaiæ eſt ſub quercu Ioel, ſecus decurſus aquarum.

De Hieremiæ prophetæ origine & vita, & ſepultura eius.

Hieremias ex tribu ſacerdotali, natus in vico qui dicitur Anatat, qui eſt tribus miliaribus ab Hieruſalem. Hieremias, ſacerdos in Iudęa poſitus, Propheta in gentibus conſecratus, antè quàm plaſmaretur, in terra eſt agnitus, & vt virgo permaneret, admonitus.

Hieremias puer cœpit prædicare, arguens populum in delictis, & hortans ad pœnitentiam. Ipſe autem à perfidæ plebis crudelitate frequenter afficitur, ligatur, & in carcerem mittitur. Proiicitur in lacum. Catenis cingitur. Ad vltimum autem in Ægypto apud Taphias à populo lapidatur: ſepultus eſt in loco, vbi Pharao rex Ægypti habitabat. Quia verò Ægyptij eius precibus à ſerpentibus fuerant liberati, ſepulchrum eius apud eos in magna veneratione tenetur.

De Ezechielis prophetæ origine & vita, & ſepultura eius.

Ezechiel interpretatur fortitudo Dei, filius fuit Buzi, qui interpretatur deſpectus. Ezechiel ſacerdos, filius Buzi, genitus in terra Suſa, in typo Chriſti, filius hominis nuncupatur.

Ezechiel captiuus cum rege ſuo Ioachim in Babyloniam ductus ad concaptiuos ſuos, in Babylonia prophetauit, corripiens eorum offenſiones, & zelo Dei motus, cuncta eorum crimina & turpitudines arguens. Quem populus Iſraël dolo interfecit, pro eo quòd ſeueritate vel authoritate pontificali, ab eo corriperentur ob ſacrilegij impietatem. Sepultus eſt à populo, in agro Maurim, in ſepulchro Sem, filij Noë, & filij Sem, nomine Arphaxad. Tūc erat quinta ætas mundi.

De Danielis prophetæ origine & vita, & ſepultura eius.

Daniel propheta interpretatur iudicium Dei, aut vir deſideriorum vel amabilis. Daniel de tribu Iuda, genere nobilis, de proſapia regum & ſacerdotum. Ipſe puer, cum rege Ioachim, cum tribus pueris in Babylonem tranſlatus eſt, & princeps omnium Chaldæorum effectus eſt. Vir glorioſus & aſpectu decorus, mente humilis, corpore caſtus, perfectus in fide, cognitor ſecretorū, præſcius futurorum.

De Abdiæ prophetæ origine & vita, & ſepultura eius.

Abdias propheta Solonitis, de ciuitate Eliæ, Solomon regi prędixit, quòd per mulierem à mandatis Domini declinaret. Sepultus eſt Abdias iuxta quercum in Silo.

Aggęi prophetæ origo & vita, & ſepultura eius.

Aggęus propheta, natus eſt in Samaria. Iſte eſt ille qui ad Hieroboam vitulos immolantem, miſſus, à Domino venit, cumque arguit immolantem. Alius autem propheta iuſſus ei in prædicatione tunc aſſiſtere, nō aſtitit illi. Quem ad propria reuertentem leo ſtangulauit, quia ſocium fefellerat. Aggęus autem obiit, & ſepultus eſt in Bethlehem.

De Tobiæ prophetæ origine & vita, & ſepultura eius.

Tobias propheta interpretatur bona Dei, fili⁹ Ananię, de tribu Nephtalim, in

in ciuitate Chial, in regione Galilææ. Iste captus à Salmanassar, exulauit in Niniue, qui per omnia iustus omnia sua captiuis & pauperibus erogauit, mortuos assiduè sepeliuit. casu à stercore hirundinis cæcatus est, & tãdem à Domino visum recepit post decem annos; & diuitias adeptus est à Domino. Sepultus est in Niniue ciuitate.

De tribus pueris Anania, Azaria, Misaël, & de vita & morte eorum.

TRes pueri, stirpe regia clari, memoria gloriosi, scientia eruditi, fide pares, exstinxerunt camini ardentis flammas & incendia. In medio ignis Deo hymnum cantauerunt. Sepulti sunt simul sub vno specu, in Babylonia. Ipsi pueri in Hebræo vocati fuerant, Ananias, Azarias, Misaël. Sed Nabuchodonosor postea eos nominauit, Sidrac, Misac, & Abdenago, quod est interpretatum laudabilis, gloriosus, & victor regnorum.

De Esdra propheta, & vita & sepultura eius.

ESdras sacerdos Dei & propheta, interpretatur ædificatio Hierusalem: quidam dixerunt eum Malachiam, id est Angelum Dei. Iste sacræ scripturæ restaurauit historias, alter lator legis post Mosen. Ipse nanq; post captiuitatem, legem à gentibus Chaldæorum cõbustam renouauit: Hebraicarum literarum elemẽta inuenit. & scribere suos à dextra in sinistrã docuit, quia prius antè & retrò sicut oratores scribebant. Ipse reduxit Israël, & reædificari fecit Hierusalem. Ibiq; sepultus est ipse.

De Zorobabel, & Nehemiæ prophetæ origine, & vita & sepultura eius.

ZOrobabel & Nehemias de tribu Iuda, & prophetæ & sacerdotes Dei, sub Dario rege Persarum filio Hystaspis, templum Domini reædificant, muros Hierusalem extruunt, atque Israël ad pristinum statum reducunt; cultum quoque religionis, iusq; sacerdotum restituunt. Ipsi etiam in Hierusalem sepulti, requiescunt.

De reginæ Hester origine & vita, & sepultura eius.

HEster regina, quæ interpretatur liberatrix populi sui Israël, filia fratris Mardochæi, captiua de Hierusalem in vrbem Susin translata est: & ob suam formositatem cõnubiis regis Persarum, nomine Assueri, copulata est. Ipsa se morti obtulit, vt populum à morte liberaret: & Aman ducem, populum Domini perdere volẽtem, ex præcepto regis crucifixit: & populum à morte & à seruitute eripuit. Sepulta est in Susi, vrbe Medorũ, in qua & ipsa regnauit.

De viduæ Iudith origine & vita, & sepultura eius.

10 IVdith, interpretatur laudans. Interpretatur etiam vidua. Iudith vidua, filia Merari, de tribu Simeon, magnanimis, in gloria virorum virtute prẽstantior. Ipsa pro salute populi, morti se obtulit, nec furorẽ regum trepidauit. Nam principem Holofernem dormientem necauit, saluoq; pudore, suis ciuibus triumphum & caput ipsius principis reportauit. Vixit annis 105. Sepulta est in spelunca viri sui Manasse, in ciuitate Napulia, quæ est in tribu Iuda, inter 20 Dothin & Balim.

De Zachariæ filij Barachiæ origine & vita & sepultura eorum.

ZAcharias filius Barachiæ, interpretatur memoria Domini. Iste fuit propheta atq; sacerdos, filius Ioiadæ sacerdotis, qui cognominatus est Barachias, quem populus, ex imperio regis Iudæ Ioas congregatus, lapidauit inter templum & altare. 30 Quem sublatum sacerdotes sepelierunt in Hierusalem.

De Machabæorum origine & vita, & sepultura eorum.

MAchabæus interpretatur nobilis vel triumphans. Ipsi Machabæi filij Matathiæ fuerunt quinque, Ioannes, Simon, Iudas Machabæus, Eleazar, & Ionathas. Machabæi isti, quot triumphos gesserint 40 aduersus gentem Persarum, & de circumfinitimis nationibus, & quomodo pro legis obseruantia sint occisi, manifesta narrat historia.

Verba authoris.

Explicat interpretatio nominum omnium prophetarum siue patrum veteris Testamenti, secundum Isidorum etymologiarum, authore magistro Gotfrido Viterbiense. Incipiunt autem nomina omni- 50 um patrum noui Testamenti. Et de vita & origine, & prædicatione eorum omnium patrum, tam noui quam veteris Testamenti.

PARTIS DECIMÆTERTIÆ FINIS.

GOTFRIDI VITERBIENSIS CHRONICORUM PARS XIIII.

NOVUM TESTAMENTUM.

De Zachariæ & Elizabethæ origine & vita & sepultura eorum.

ZAcharias & Elisabeth, interpretantur iusti, testante Luca Euangelista, qui dicit: *In diebus Herodis regis Iudæ, sacerdos nomine Zacharias & vxor eius Elisabeth de filiis Aaron: & erant* (inquit) *ambo iusti ante Deum.* Isti in iuuentute steriles, in senectute verò fœcundi, ambo requiescunt in Hierusalem.

De Ioannis Baptistæ origine & vita: & mors eius.

IOannes Baptista, filius Zachariæ ex tribu Leui ortus in Hierusalem, Angelo nunciante conceptus: Christi prænuncius, præco iudicis, propheta altissimi, vox verbi, amicus sponsi, testis Domini, lucerna luminis, terminus prophetarum, baptismatis initium. Qui prænuntiatus vocem patris abstulit. Nondum natus Christum prophetauit. Salutauit Dominum in vtero. In columba cognouit, Iesum in deserto digito monstrauit. Cuius vestimentum lanugo camelorum fuit, habitatio eremus. Victus eius mel, & locusta. Qui dum Herodi prohiberet fraternum violare coniugium, in carcere mancipatur: caput eius Herodias filia regis, pro ludi sui præmio à patre poposcit, & ebrius pater assensit, & illa illud matri suæ præsentauit. Sepultus est in Sebasta oppido Palæstinæ, quæ olim Samariæ vocabatur: quam Herodes filius Antipatris ad honorem Augusti Cæsaris, Augustam Græco sermone vocauit.

De Mariæ virginis origine & vita: & finis eius.

MAria quæ interpretatur stella maris, vel domina, vel illuminatrix, vel clara significat ecclesiam, stirps Dauid, virga Iesse, hortus conclusus, fons signatus, mater Domini, templum Dei, hospitium Spiritus sancti. Virgo sancta, virgo perfecta, virgo ante partum, & in partu, & post partum. Salutationem ab Angelo accepit: quæ conceptionis mysterium non agnoscit, partus qualitatem inquirit, & contra legem naturæ fideliter credidit. Quam Dominus virginē, virgini discipulo commendauit, vt ipsū mater haberet vitę comitem: quem filium nouerat integritatis, vt eam custodiret. Quidam eam corporalem necem passam asserunt ab hac vita migrasse, pro eo quod iustus Simeon dixerit ei; *Et tuam ipsius animam gladius pertransibit.* Dubium tamen est, si hoc gladio materiali dixerit, an pro verbo Dei valido, & acutiore omni gladio. Specialiter autem nulla docet historia, beatam Mariam gladio fuisse peremptam, quia nec obitum eius vspiam legimus; quum tamen eius reperiatur sepulchrum.

De Simonis Petri origine & vita & finis eius.

SImon, obediens interpretatur, eo quòd obediens fuit Domino, dicenti: *Venite post me, faciam vos piscatores hominum.* Petrus interpretatur, agnoscens: eo quòd agnouit, dicēs: *Tu es Christus filius Dei viui.* Petrus ortus in vico Bethsaida, prouincia verò Galilæa, quæ est iuxta stagnum Genezareth, qui prius vocatus est Bariona. Petrus firmamentum petræ in Ecclesia est; Cephas, caput Ecclesiæ est. Petrus Apostolorum princeps est: primus confessor Dei & discipulus est. Pastor humani generis. Clauiger æthereus, Christi amator, Christi & negator. Confitendo laudatur, præsumendo elatus, negando lapsus, lachrymando purificatus. Confessione probatus, passione coronatus. hic in Ponto & Cappadocia, Galatia, Bithynia, Asia, atque Italia, Euangelium prædicauit, & talium virtutum signis effulsit. Mare pedibus gradiendo calcauit: præteriens, mortuos vmbra sua resuscitauit. Claudis gressum restituit: paralyticis membra reparauit. Viduam defunctam, Dorcam, id est Tabitham, mortuam suscitauit. Ananiam & Sapphiram terræ deglutiēti tradidit. Simonem Magum cœlum ascendentem ad terram collisit. Antiochiæ 8, & Romæ 25 annis tenuit pontificatum, anno 36 post passionem Christi, à Nerone crucifixus est,

eſt, poſito capite deorſum. Sepultus eſt Romæ in Vaticano, ſecus viam triumphalem, tertio lapide ab Vrbe, ad Orientalem plagam, tertio calendas Iulias.

De Pauli apoſtoli origine & vita, & finis eius.

PAulus interpretatur mirabilis. Paulus, qui prior Saulus, angelus gentium, aduocatus Iudæorum; à Chriſto de cœlo vocatus, in terra proſtratus, oculatus, erat cæcus & cecidit. Cæcatus vidit, atque ſurrexit. Perſecutor Eccleſiæ, vas electionis factus eſt. Ex lupo ouis. Vocatione inter Apoſtolos nouiſſimus, prædicatione primus & ſummus. Gamalielis, in lege diſcipulus. Euangelij præco. Cuius patria in Iudæa fuit: genus eius de tribu Beniamin. In ſecundo anno poſt aſcenſionem Domini baptizatus, dignitatē meruit apoſtolatus: & inter cæteros verbi Dei gloriam latius omnibus ſeminauit, & Euangelicam doctrinam ſua prædicatione compleuit: incipiens enim à Hieroſolymis vſque ad Illyricum, & per Italiam, Hiſpaniam vſque proceſſit, & nomen Chriſti multis adaperuit gentibus, quibus non fuerat declaratum.

Pauli miracula iſta ſunt: Raptus tertium cœlum cōſcendit. Spiritum pythonis obmuteſcere fecit. Adoleſcentem mortuum ſuſcitauit. Magū cęcitate percuſſit. Claudo proprium donauit inceſſum. Viperæ in ſeipſo morſum non timuit, ſed viperā in igne combuſſit: patrem Publij à febrib. oratione ſanauit: pro Chriſti nomine paſſus eſt, famem, ſitim, frigus, & nuditatem, die & nocte, in profundo maris fuit. Rabiē pertulit ferarum: multa verbera: carceris ſæpe tormenta, catenas, vincula: ligatus, à Iudęis traditus: à gentibus lapidatur ad mortem. In ſporta dimittitur per murum. Virgis cęditur. In carcere vinctus, facto terræmotu, reſoluitur. Tandem à Nerone gladio decollatur. Eodem die quoque Petrus eſt crucifixus, tertio calendas Iulij. Sepultus eſt Romæ via Hoſtienſi, anno 36, poſt paſſionem Domini; tertio ab Vrbe miliario, contra Orientalem plagam.

De Andreæ origine & vita, & finis eius.

ANdreas Græcum nomen eſt, interpretatur decorus, primus vel ſecundus inter diſcipulos. Iſte in ſorte prædicationis, Scythiam atque Achaiam accepit. In qua etia poſt multa miracula, cruce ſuſpenſus obiit, vndecimo calen. Decembris.

De Iacobi apoſtoli fratris Domini origine & vita, & finis eius.

IAcobus interpretatur ſupplantator, filius Zebedæi, frater Ioannis, quartus in ordine. Duodecim tribubus quæ ſunt in diſperſione gentium, ſcripſit. Atq; Hiſpaniæ, & Occidentalibus gentibus Euangelium prædicauit. Et in occaſu mundi lucem prædicationis infudit. Ipſe ab Herode tetrarcha gladio cæſus, occubuit, octauo calendas Auguſti. Sepultus in arce Marmarica.

De Ioannis apoſtoli & euangeliſtæ origine & vita, & finis eius.

IOannes, interpretatur gratia Dei. Ioannes figuratur aquila, quia præ cæteris altius volando, in Euangelij prædicatione cōſcendit. Ipſe eſt filius Zebedæi, frater Iacobi. Virgo à Deo electus, & præ aliis dilectus: qui de pectore Chriſti, vbi recubuit, Euāgelij fontem potauit, & quaſi vnus de paradiſi fluminibus, verbi Dei gratiam in orbe diffudit: cui mater Chriſti, quaſi alteri filio commiſſa fuit.

Hic in inſula Patmos relegatus, ſcripſit Apocalypſin. Occiſo autem imperatore Domitiano, ſolutus eſt, & iuit in Epheſum, ibiq; Euangelium nouiſſimus edidit. Cuius miracula hæc ſunt:

Virgas ſylueſtres in aurum mutauit. Lapides de littore collectos, in gemmas conuertit. Item alias gēmas confractas & contritas, in propriam formam reſtituit. Et matronam viduam, ad preces populi ſuſcitauit. Iuuenem mortuum, reddidit rediuiuum. Venenum abſque periculo bibit, & iuuenē eodem veneno mortuum ſuſcitauit. Anno ſexageſimo ſeptimo poſt paſſionem Domini, tumulum (fratribus vale dicto) intrauit, & tanquam in lecto facta oratione quieuit. Vnde quidam eum non mortuum aſſerūt, ſed in ſepulchro viuum requieſcere & dormire affirmant: pro eo quod terra ipſius tumuli ſcaturiens, & ſe commouens, ſemper ad ſuperna conſcendat, & in ſuperficies ſepulturæ ſe moueat, & puluis quaſi flatum intus quieſcentis, ſemper ebullit. Vixit annis octuaginta nouem. Requieuit autem apud Epheſum, ſexto calendas Ianuarij.

De origine Philippi, apostoli Christi, & vita & finis eius.

PHilippus interpretatur os lampadis. Portus à Bethsaida ciuitate, vnde & Petrus fuit. Gallis iuxta mare Oceanum prędicauit Christum. Ipse Hierapoli vrbe Phrygiæ crucifixus & lapidatus, obiit: ibiq; cum filiabus suis sepultus est. Obiit tertio calendas Maij.

De origine Thomæ, apostoli Christi, & vita & finis eius.

THomas interpretatur abyssus, Didymus, id est dubius. Thomas Euangelium Christi prædicauit Parthis, Medis, & Persis, Hircanis, Bactrianis, & Indis, tenens Orientalem plagam. Lanceis transfixus. Mortuus est in Calamia ciuitate Indię, vbi cum honore est sepultus, duodecimo calendas Ianuarij.

De origine Bartholomæi, apostoli Christi, & vita & finis eius.

BArtholomæus interpretatur aquæ suspendentis. Bartholomæus nomen habet ex lingua Syria, scilicet Lycaonia. In sorte prædicationis apud Iudæos, euangelium Matthæi in linguam eorum conuertit. In vltimo, in Albana vrbe maioris Indiæ, viuus excoriatus est à barbaris, & iussu regis Astyagis decollatus: sicque terræ conditus est. Eius autem passio est nono calendas Septembris.

De origine Matthæi, apostoli & euangelistæ Christi, & vita & finis eius.

MAtthæus apostolus & euangelista, cognominatus Leui, primùm in Iudæa euangelizat, postea in Macedonia prædicat: & passus in Perside, requieuit in montibus pastorum, vndecimo calendas Octobris.

De origine Iacobi Alphæi, apostoli Christi; & vita & finis eius.

IAcobus Alphæus interpretatur iustus vel excelsus. Ipse Hierosolymorum episcopus primus, cognomine iustus, sororis matris Domini filius: vnde dicitur, frater Domini. Qui etiam tantæ virtutis fuit, vt populi fimbriam vestimenti sui certatim tangerent. Ipse à Iudæis præcipitatus, lapidatus est, & iuxta templum sepultus. Iosephus eum dicit tantæ sanctitatis fuisse, vt propter eum Hierosolyma sit destructa. Eius natalitium est in calendis Maij.

De Iuda, apostolo Christi, fratre Iacobi; & vita & finis eius.

10 IVdas Iacobi interpretatur Iustus. Ipse fuit frater Iacobi, & in Mesopotamia atque in Ponto euangelizauit, & gentes indomitas, quasi belluas, suo dogmate instruxit. Sepultus est in vrbe Armeniæ, nomine Eriton, quinto calēdas Nouembris.

De Matthia apostolo, & vita & finis eius.

MAtthias vnus de septuaginta discipulis fuit: sed pro Iuda Iscariote, 20 factus vnus ex duodecim: prædicauit in Iudæa. Natale eius est sexto calendas Martij.

De Simone apostolo Christi.

SImon Zelotes interpretatur Chananęus, vel possessio, vel possidens. Iste creditur esse par Petri in cognitione, & similis honore. Ipse in Ægypto obtinuit principatum, & post Iacobum Iustum tenuit ca- 30 thedram Hierosolymorum. Post annos autem eius triginta, sub Traiano imperatore, sustinuit martyrium crucis. Requiescit in Bosporo. Natale eius est quinto calendas Nouembris.

De Luca Euangelista, apostolo Christi, & vita & finis eius.

LVcas Euangelista, interpretatur medi- 40 cus, siue lucens. Natione Syrus, arte medicus, eloquio Græco eruditus. Quem dicunt aliqui fuisse proselytum, & literas Hebraicas ignorasse. Pauli fuit discipulus, & indiuiduus comes peregrinationis eius. Obiit 74 vitæ suæ anno. Sepultus est in Bethania quindecimo calendas Nouembris. Cuius ossa translata sunt in Constantinopolim, tempore Constantini Imperatoris.

50 *De Marco Euangelista & apostolo Christi; & vita & finis eius.*

MArcus Euangelista interpretatur excelsus. Ipse in baptismo, filius Petri fuit, & discipulus. Cuius Euangelium nonnulli

nulli à Petro dictatum dicunt. Ipse sibi pollicem dicitur abscidisse, ne in posterum ad sacerdotium promoueretur. Marcus tamen, primus tenuit cathedram Alexandrię, primusq; ecclesias Ægyptiorum fundauit. Mortuus est octauo anno Neronis. In quiete sepultus, septimo calendas Maij.

De Barnaba, apostolo Christi, & vita & finis eius.

Barnabas, prius dictus erat Ioseph, & interpretatur fidelis. Natus ex Cypro ciuitate, quæ à Cyro rege Persarum condita est. Cum Paulo tenuit apostolatum. deinde seiunctus à Paulo, opus prædicationis exercuit. Cuius natale est Idus Iunij.

De Timotheo, discipulo Pauli apostoli: & vita & finis eius.

Timotheus episcopus sanctus, discipulus Pauli, & spiritualis eius filius. Quē puerum secum idem Paulus assumpsit. Ipse pudicus & virgo permansit. Natus fuit de ciuitate Lystrensium. Sepultus est apud Ephesum, in loco qui vocatur Pion, vndecimo calendas Septembris.

De Tito discipulo Pauli apostoli Christi, & vita & finis eius.

Titus Pauli discipulus, & in baptismo spiritualis filius, natione Græcus: ex gentibus solus à Paulo circuncisus post Euangelium: qui ad destruendas aras Cretensium, & ad ecclesias ædificandas ab apostolo relictus, ibidem in pace sepultus est.

Verba authoris.

Excursis hactenus omnibus historiis Hebræorum & Assyriorum, Medorum, & Persarum, & Alexandrinorum, & Ægyptiorum, & Antiochorum, & Macedonum, & Græcorum, & Aphrorum, & Francorum, & Romanorum: quia iam ad tempora natiuitatis Christi peruenimus, qui est Rex regum & Dominus dominantium, ad eius historiam stylum vertamus, à Ioanne Baptista incipientes, à quo sumit principium nouum Testamentum.

De Ioanne Baptista.

Aduentum Christi lego praeuenisse Ioannem,
Cuius erat baptisma prius Iordanis in amne,
Maximus in cunctis vatibus ille fuit.
Vox clamantis erat, praecessit & ordine verbum,
Christus erat verbum, veniens à Patre supernum,
Qui sub voce sui notus in orbe fuit.
Vox ea testis erat, digito monstrauerat agnum,
Baptizauit eum pro mundi sorde lauandum,
Dixit & esse Deum, quando lauabat eum.
*Quantus erat vates suus * cognoscere verum,*
Nullus erat maior inter natos mulierum,
Testis ei Deus est, vt sacra scripta ferunt.
Estq; sacerdotis natus, quondam Zachariae,
Elisabeth mater fuerat cognata Mariae,
Sydus erat, veniens lucifer ante diem.
10 *Incolit arbusta deserta, calore perusta,*
Vita fit angusta, cibat hunc mel, siue locusta,
Asperior Zona membra beata domat.
Vinaq; non nouit, terrena relinquere vouit,
Omne nephas odit, bona praedicat, atra remouit,
Praedicat Herodi: sed iugulatur ob id.
Inuidiaq; Dei, comburunt corpus Hebraei,
Et quasi morte rei cineres spargunt Pharisaei,
Ne modò discipuli consamulentur ei.
At caput in disco tenuit post filia regis,
Hoc dat Herodiadi matri, quae crimen adegit,
Tristis adest genitor dum caput illa vehit.
20 *Post caput hoc sacrum, celebri conclaue seratum,*
Atque reseruatum, per secula fit veneratum,
Regibus & populis spes valitura datum.

Qualiter inuentum fuit caput Ioannis Baptistæ.

Hoc caput Alpini Pipini tempore regis,
Fur monachus Hierosolymis furtiuus abegit,
Clamq; pera clausum, trans maris alta vehit.
Ad loca fortè venit, vbi sunt noua bella patrata,
Pipini gladiis sunt millia multa necata,
Rex ibi victor erat, nec sine clade data.
30 *Occisi sunt nanque sui proceres duodeni,*
Quos in ecclesia monachus tunc cernere venit,
In feretris positos curia tota gemit,
Stante procul monacho, surgunt à morte necati,
Et caput absconsum rapiunt, dignè venerati,
Clamantes pariter, quis velit ista pati?
Cur latitat magni caput hoc insigne Ioannes,
Qui tribuit nobis vitam, de morte vocandis?
Exeat ante Deum, nos veneremur eum.
Vidit & obstupuit rex, totaq; pompa suorum,
Abstulit a monacho caput inclyta turma virorum,
40 *Cantica laetitiae dant roboante choro.*
Rexq; ducesq; simul, quorum caro sana reuixit,
Aedificant mox ecclesiam pro nomine Christi,
Qua posuère sacrum religione caput.
Decreuère duces omnes inibi monachari,
Et sacrum caput hoc ibi perpetuò venerari,
Thesauros & agros omnia castra dari.

Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham, versificè.

Gesta noui Testamenti per carmina promam,
50 *Qualis, & vnde tonat Christi generatio, ponam,*
Sicut in ecclesia pagina sacra sonat.
Ex Abraham datus est Isaac, de quo patre natus,
Iacob, & hinc Iudas, cum fratribus est generatus,
Iudas de Thamar, dat Phares atque Zaram,
Datq; Zaram Esrom, Aram generatur ab Esrom,
Ex Aram fuit Aminadab, quo semine Naason,

Quem genuit Salmon, gignit & ille Booz.
Datq; Booz Obeth, de quo Iesse generatur,
De Iesse David rex atque Propheta creatur,
Ex David Salomon, qui genuit Roboam.
De Roboam venit Abias ille Iosaphat,
Qui genuit Ioram, quo patre creatur Osias,
Et post eum natus est Ioachimq; datus.
Qui genuit Achas, de quo datus est Ezechias,
Qui genuit Manassem, quo natus Amon, dat Osiã,
Quem Iechoniam pòst genuisse scias.
Qui Iechonias migrans prius in Babylonem,
Gignit Salathiel captiuus ea regione,
Natus Salathiel pòst gignit Zorobabel.
Zorobabel dedit Eliachim, de quo venit Azor,
Nascitur ex Azor, vir ductus nomine Sadoch,
Ex Sadoch Achim, posteritate venit.
Ex Achim Eliud, de quo datus est Eleazar,
Natus & Eleazar suscepit in ordine Mathan,
Ex Mathan Iacob, connumeratur ad hoc.
De Iacob Ioseph, cuius fit sponsa Maria,
Quæ peperit Christum, genitum de Patre sophia,
Cui refero laudes mente fauente pia.

De patre & matre Mariæ virginis, & de ipsius natiuitate, secundum librum de infantia Saluatoris.

Ordine mirifico diuinitùs orta Maria,
Quomodo concepit virgo, peperitq; sophiam,
Scribere me recta, det Deus ipse via.
Anna fuit Mater, Ioachim narro genitorem,
Tempore longæuo fuerant ambo sine prole,
Anna fuit sterilis, tristis vterq; dolet.
Et quia prole carent, plus despiciuntur vbiq;,
Quotquot sunt homines, dãt probra frequẽter vtriq;,
Tristitia cordis semper vterq; liquet.
In templo vir & vxor erant seruire libenter,
Expulit hos Simeon, custos templi violenter,
A facie Domini cedite, dixit eis;
Spernit (ait) steriles Dominus, ventres sine fructu,
Audit & erubuit mulier, plenissima luctu,
Flente simul Ioachim, sic vir & vxor abit.
Arua petens Ioachim, commotus ab vrbe recedit,
Qua propriè pascuntur oues, qua lactis & hœdi,
Pauperibus Domini tunc alimenta dedit.
Anna domi. sponsusq; foris pro sorte moratur,
Illa domi, Ioachim ruri, gemit atq; precatur,
Visitet vt sterilem cœlitus ille pater.
Spreuerat ancilla dominam, dixitq; frequenter,
Contemnit Dominus te, spreueruntq; parentes,
Non eris obsequiis amodo digna meis.

Angelus Gabriel annunciat Annæ natiuitatem virginis Mariæ, secundum librum infantiæ Saluatoris.

Anna sui dum pomœrij sub flore sederet,
Passeris ex nido pullos rutilare videret,
Mœsta satis loquitur, tristia verba ferens.
Me, miseram solam sterilem fecit Deus, inquit,
Nec minimas plasmator aues sine prole relinquit,
Ah Pater è cœlis, rex miserere mei.
Trade mihi sobolem, sterilis depelle pudorem,
Non mihi sed tibi, da mirande creator honorem,
Prolem quam dederis, spondeo ferre tibi.
Si dabis optatum semen, tibi confero natum,
In templo seruire tuo, tibi sanctificatum,
Cùm dederis natum, mox tibi reddo datum.
Angelus è cœlis Gabriel dicit mulieri;
Fœmina quod quæris, Domino donante mereris,
Indiciis veris quàm citò mater eris.
Filia nanq; pia, tibi fit, dicenda Maria,
Virgo Deum pariet, qui dicitur alma sophia,
Nomine Messias, spes bona, vita, via.
Sicut & vxori, sic Angelus ipse marito,
Dixit, & adiecit, sponsam properanter adito,
Fiat vt in Domino filia vestra citò.
Currit ad hæc Ioachim, nihilominus Anna cucurrit
Cursibus oppositis currunt, spes optima surgit,
In mediis campis narrat vterq; sibi.
Sic vidi, sic audiui, spes nostra reuixit,
Filia fit nobis cœlesti numine, dixit,
Spernere rem noli, suscipe iussa poli.
Vade marite, greges nostros velut antè reserua,
Sic ego pergo domum, Domini cognoscere verba,
Cùm partus veniet, tempus & acta scies.

Maria virgo nascitur, filia Annæ & Ioachim.

Tempore quo placuit Domino, parit Anna puellam,
Nata maris stella, regina Maria nouella,
In templo Domini nocte dieq; fuit.
Vbere lactari didicit, tandemq; cibari,
Creuit, & a cunctis meruit vehementer amari,
Moribus & specie dignior, absque pari.
Mos erat, in templo teneras seruire puellas,
Quas ibi lege sua cum religione reseruant,
Erudiuntq; satis, nectere fila sacris.
Iussa Dei, legemq; Dei, discunt meditari,
Vela Dei, vestesq; Dei discunt operari,
Hæc data virginibus, sunt ibi sorte pari.
Stella maris, didicisse magis prædicta meretur,
Sanctior his, & doctior his, reuerenter habetur,
Omne tulit secum, virgo Maria decus.
Sæpius his orat, magis his deuota laborat,
Fletibus implorat lachrymas altaris ad oram,
Viuere quod valeat virginitate bona.
Psallere cum nouit, puerilia facta remouit,
Primaq; virgineo, se viuere corpore vouit,
Hoc sibi propositum, clam tenet ipsa domi.

Maria virgo desponsata Ioseph, non vult maritari.

Post annos tredecim, lex intulit esse necesse,
Nubat vt expresse, quia tempore nubilis esset,
Viuere coniugio cogitur ipsa suo.
Quisq; sacerdotum iubet illam soluere votum,
Cum tamen hoc votum fuerit soli sibi notum,
Rennuit in totum ferre puella iocum.
Dicit ei mater; Paries sub virginitate,
Filius à Patre tibi fit, Deus ex deitate,
Dixit enim Gabriel; Tu sibi sola places.
Pluribus oblatis, nullum tulit illa maritum,
Turba sacerdotum iudicat illud iniquum,
Quod satis oblatum spreuerat ipsa virum.

Iudicio

Iudicio Domini petit hoc synagoga requiri,
Coniugio cuius iam debeat illa potiri,
Cuius & in thalamum sit tribuenda viri.
Sorte ferente Dei, signum fit ab æthere cœli,
In scapulis Ioseph tunc alba columba resedit,
Hanc & ei sponsam stans synagoga dedit.
Iratus Ioseph, dictis omnino rebellat,
Tollite (dixit) eam, quia sponsam nolo puellam,
Cernite, nam senui, non placet illa mihi.
Cœtus ait; tribuit sponsam tibi diua potestas,
Si contemnis eam cœli grauis vltio restat,
Plenaq; suppliciis pœna ferenda tibi.
Territus his monitis, timuit, sponsamq; recepit.
Nec tamen hic illi thalamo coniunctus adhæsit,
Casta reseruari iussa puella fuit.

Missus est Gabriel angelus ad Mariam virginem desponsatam Ioseph.

Mos fuit Hebræis, sponsæ nouiter sociatæ,
Ante duos menses non tangere virginitatem,
In quibus & Domino reddere vota placet.
Sponsa fit interea thalami sub tegmine clausa,
Sic, vt ei nulla persona, loqui foret ausa,
Donec sortiri debeat acta viri.
Quumq; per ancillas seruanda recluditur illa,
Aggreditur Ioseph aliam pro tempore villam,
Qua voluit fabricis ligna parare suis.
Quæ sint ancillæ proponam nomina recta,
Sephora, Susanna, Jazabel, Babenq;, Rebecca,
His custodita virgo manebat ita.
Dum sedet in thalamis conclusa Maria fidelis,
Suscipit à cœlis verbum sancti Gabrielis,
Voce salutantis, Angelus inquit ei:
Gratia plena tibi salue benedicta Maria,
Concipies paries; Deum de Patre sophiam;
Audit, & expauit lumine, Virgo pia.
Nescio Virgo virum (dixit) dic, vnde fit istud?
Ne timeas, paranymphus ait, iam concipe Christũ,
Flamine de cœli quod loquor (inquit) erit,
Iam cognata tua sterilis, confectaq; tabe,
En per sex menses est ventre tumens Elisabeth;
Quum fuerit sterilis fœmina, germen habet.
En ancilla Dei; respondet virgo fidelis;
Fiat vt in cœlis placuit, verbum Gabrielis;
Dixit, & ipsa fuit flamine plena Dei.
Quumq; tumet ventre, festinat adire parentem;
Gaudia sunt vetulæ pro matre Dei veniente,
Et puer in ventre gaudia prima mouet.
Voluitur in ventre saliens gaudensq; Ioannes,
Mater ait; quid, & vnde mihi, quia veneris ad me?
Filius iste meus sentit adesse Deum.
Matre Dei, veniente mei, tua facta notaui,
Virgo Dei respondit ei; Deus ista patrauit,
Exaltans humiles, alta repellit, ait.

Ioseph videns Mariam prægnantem voluit occultè dimittere eam.

Testibus ancillis Virgo remeauit ad vrbem,
Ioseph de villa qua manserat illicò surgens,
Prægnantis ventrem germen habere videt.
Vnde furore tumens subitò, plenusq; fauillis,
Quærit ab ancillis, quid nam modo contigit illis,
Quis potuit thalamum commaculare meum?
Hæ referunt; Hic nemo fuit, non est locus ire,
Huc foribus clausis solet Angelus ipse venire,
Visitat & cibat hanc, alloquiturq; piè,
Angelus est, splendore nitens, nos terruit omnes,
Ingreditur si quando placet, non nouimus vnde,
Nec valet audiri vox ibi sacra viri.
Quid loquitur, quid dicat ei, nos scire nequimus,
Introitum prohibere sibi, si quando velimus,
Ingreditur planè, dum loca clausa manent.
Credidit hæc Ioseph; Domino faciente patrari,
10 *Sed timet à populo super hac causa lapidari,*
Crimen adulterij dum noua fama trahit.
Territus ex more, ventrisq; patente pudore,
Tristior efficitur, quia totum perdit honorem,
Deserit & sponsam, prorsus abire volens.
Ioseph culpatur, sons nanq; fuisse putatur,
Quòd thalamum sua sponsa suum violasse notatur,
Nam custodiri debuit arte viri.
Quæritur & causa, cur Virgo tam bene clausa,
Sic proprium fraudasse virum perpenditur ausa,
Esse tamen vera dicta Maria negat.
20 *Quæritur examen Domini, quo Virgo probetur,*
Quòve senex culpa tali caruisse putetur,
Vtq; reseruetur sortis vtriq; decus.
Hoc erat examen quod & instituit Moysi lex,
Circuit altare Domini Ioseph, vicibus sex,
Exorcizatas quàm citò potat aquas.
Si fuit in culpa, fit vultus ei maculosus,
Si caruit culpa, fit vultus ei speciosus,
Nec non lege pari sors solet inde dari.
*Sic potuit Ioseph culpa vtraq; * carere,*
Credidit, & sponsa prorsus sine fraude manebat,
Et inculpatum nomen vterq; tenet.
30 *Angelico meruit Ioseph sermone moneri,*
Suscipe vir sponsam, non est opus ista vereri,
Virgo Dei genitrix flamine (dixit) erit.
Virgo prius, nunc virgo manet, pòst virgo manebit,
Venit ei virtute Dei quod germen habebit,
Huius mysterij sæpe minister eris.
Credidit hæc vetulus, monitus sermone maritus,
Et dedit obsequium, Domino mandante petitus,
Sic vacat obsequiis sponsa Maria suis.

Christus nascitur in Bethlehem Iudæ in diebus Herodis.

40 *Partus adest, aulaq; caret virgo paritura,*
Adst abulum perducta boum regina futura
Parturit, obtenta virginitate sua.
Paruulus est, & filius est sub tempore Iesus,
Ad lectum fuit esca boum sibi stramen obesum,
Cognouit Dominum bos asinusq; suum.
Horrida crypta nimis tenebrosaq; luce nitescit,
Virgo Deum pariens partus symptomata nescit,
Nam quasi non pariens integra virgo manet.
Obstetricare volunt partum binæ mulieres,
Et satagunt partus loculum de more videre,
50 *Sed prohibet Ioseph, gesta secreta tenens.*
Importuna tamen mulier, dum tangere vellet,
Arida dextra manus remanet contracta misella,
Rursus vt hinc abeunt, aret vtriq; manus.
Fœmina dum plorat, quia iam contracta laborat,
Angelus ex hora verbum sibi dulce perorat,
Iste puer sanam te facit absque mora.

Ante pedes pueri manus petit illa salutis,
Sanaq; fit subitò manibus releuata caducis,
Integra fit penitus consona membra cutis.

Verba authoris sub admiratione de partu Virginis.

Mira Dei proles genitura parit genitorem,
Virgo prius, pòst virgo manens, parit absq; pudore,
Fœminei sexus nulla nociua dolens.
Filius æqualis Patri, se patre minorem
Carne sub humana formauit, & inferiorem
Criminis humani tollere stigma volens.
Filius à Patre venit sola pietate,
Sic verbum caro fit, grauidatur flamine mater,
Trinus ad hæc Deus est, nomina trina patent.
Filius adonai, genitus sub tempore Christus,
Et Deus est & homo, gemino de nomine mixtus,
Sic duo iunguntur, quod sit vtrunque Deus.
Vnio naturæ, sic insita constat vtrique,
Quod Deus est & homo, Deus vnus regnat vbique.
Credere non aliter de deitate licet.

Quod Christus est verus Deus & verus homo.

Christus homo Deus est, idē Deus est homo Christus,
Christus verus homo, verus Deus est crucifixus,
Sed caro, non deitas, hostia mortis erat.

Similitudines de partu Virginis.

Vt radio Solis vitream penetrante fenestram,
Permanet integritas, dum splēdet & intus & extra,
Integra Virgo magis, concipit atque parit.

Verba authoris.

Arida virga nuces legitur floresq; dedisse,
Et rubus illæsus, nec adustus in igne fuisse,
Sic parit illæso corpore virgo suo.
Vellere compluto permansit vt area sicca,
Spina rosam genuit, fructum rosa protulit ipsa,
Sic fert mater eum, virginitate Deum.
Stercora corrupta si tangant lumina Solis,
Stercore corrumpi, nequit eius forma coloris;
Est Deus in matre mundus, vt ipse foris.

Angeli cantabant Gloria in excelsis Deo.

Virgineum partum, Ioseph pro tempore celat,
Angelus hunc Christum pastoribus esse reuelat,
Qua vigilum pecudis copia grandis erat.
Pastores (inquit) annuntio gaudia cœli,
Saluator mundi, natus de Virgine venit,
In Bethlehem Iudæ, filius ipse Dei.
Ite, videte locum vigiles, dum tempus habetis,
Infantem clausum pannis (ait) inuenietis,
In fœno positum fert ara facta boum.
Angelus vt loquitur, cœtus venit Angelicorum,
Gloria, paxq; bonis cantatur in alta polorum,
Gaudent pastores, aspiciuntq; polum.
Pastores abeunt, Christum cognoscere natum,
Inueniunt puerum parua statione locatum,
Orat & inclinat turba beata caput.

Magi veniunt Hierosolymam dicentes; Vbi est qui natus est rex Iudæorum?

Anno ab incarnatione Domini tertio, anno verò ab Vrbe condita 835, Herodes filius Antipatris, rex Iudæorum, audiens à Magis Christum esse natum, scelus immanissimum perpetrauit. Timēs enim, cùm esset alienigena, de semine Dauid natum esse puerum, qui iure hæreditatis requireret regnum Iudæorum, callidè per Magos loco & tempore nascentis pueri perscrutato, circa Bethlehem à bimatu & infra, omnes pueros occidi præcepit; Ioseph Christi nutritio prius per Angelum præmonito, & puero iam in Ægyptum translato. Quod scelus aduertens Deus, durissima, & indecora eum clade morborum flagellauit.

Vnde Iosephus, in decimoseptimo libro Antiquitatum sic ait: Herodem porrò indies maior morbus vrgebat, supplicia dudum commissi sceleris expetens. Lento nanque igne extrinsecus in superficie vrebatur; intrinsecus verò maius condebatur incēdium. Auiditas inexplebilis cibi semper inerat ei, nec tamen satiari valebat ingluuies, rabidis faucibus increata. Intestina eius vlceribus intrinsecus obsecta. Verenda eius putredine corrupta, scatere vermibus apparebant. Spiritus eius incredibilis erat inflatio. Dicebant ergo illi, quibus diuinandi erat peritia, has pœnas ob multa scelera ab ipso crudeliter gesta, diuinitùs in eo deposci.

Refert etiam Iosephus, quòd vbi salutis eius apparuit desperatio, ex singulis vicis & castellis Iudæorum, nobiles & primariòs viros ad sese vocatos, in vincula posuit. Accersita ad se sorore sua Salome, atque viro eius Alexandro: Noui (inquit) Iudęos de meo interitu gauisuros. Sed potero habere lugentes, & exequias honorabiles, & plangentium multitudinem, si volueritis vos meis obedire præceptis. Statim ergo quum exhalauero spiritū, omnes illos quos in vinculis teneo interficite, vt omnes Iudęi, & omnis domus defleat obitum meum.

Item Herodes, cùm vitæ suæ exitum adesse sentiret, ad incidendum pomum, cultellum poposcit. Quo accepto, in seipsum ictum vibrauit. Asserit etiam Iosephus, quòd antequā moreretur, post duos quos antè necauerat, tertium quoq; filium inter-

interfecit. Mortuo Herode, Archelaus filius eius successit in regnum.

Item de Magis Hierosolymam venientibus, versificè narratur.

Hierusalem venere Magi, stellam repetentes,
Quæ prius his exorta fuit, satis ex Oriente,
Nomine Baltasar, Melchior, & Gaspar.
Territus Herodes interrogat hic sapientes,
Quid sibi stella velit quæ splenduit ex Oriente,
Quo legitur nasci Christus in orbe soli?
Respondent Scribæ, si vis cognoscere fide,
In Bethlehem Iudæ nascentis signa require,
Si super his dubita, Chronica scripta Iudæ.
Cogitat Herodes, puerum se perdere posse,
Et iubet ire Magos, pueri loca signaq́ nosse,
Vt necis in puerum perficiatur opus.
Stella Magis quæsita redit, dux est & eorum,
Cernitur in Bethlehem natus Deus ille deorum,
Virgineo partu, virgineoq́ thoro.
Cernentes verum regem, tria dona dederunt;
In somnis moniti, per deuia pòst abierunt;
Aurum, thus, myrrham, dona fuisse ferunt.

Herodes iratus occidit multos pueros in Bethlehem.

Nunc iubet Herodes pueros sine lege necari,
Christus in Ægyptum voluit cum matre fugari,
Vbere lactari, pauper & exul ali.

Ioseph in Ægyptum fugit.

Ioseph in Ægyptum deserta per horrida transit,
Virgo labore viæ defessa, quiescere sanxit,
Vmbra sibi patula, palmaq́ grandis erat.
Pomaq́ dactylica dum cernit ab arbore prima,
Optat vt excelsa se palma reflectat ad ima,
Seq́ sui fructus carpere pauca sinat.
Dicit ad ista puer; Altissima flectere palma,
Flectitur hinc palma, genitrix qua vescitur alma,
Quæq́ sibi voluit, dulcia poma tulit.
Dicit ei Ioseph, ex vtribus vnda recedit,
Vrget amara sitis, iam torrida viscera lædit,
His puer arrisit, miraq́ verba dedit.
Exeat ex palma subitò radicibus vnda,
Prosilit hoc dicto fons, indeq́ potus abundat,
Hinc abeunt mane, palmaq́ recta manet.
Nocte petunt antrum, cuius clauduntur in ore,
Inde vident ad se binos exire dracones,
Ante pedes pueri stant, mala nulla mouent.
Iesus ait matri; Noli conspecta vereri,
Obsequiis nostris poterunt hæc nata videri,
Cuncta salutifera cras tibi, sicut heri.
Hinc vbi procedunt, occurrit turba leonum,
Obsequium ferre, tanquam domino regionum,
Et quasi cum puero longius ire volunt.
Obstupuit mater, socij simul obstupuêre,
Dicit eis Iesus; Famuli nolite timere,
Se mihi subiiciunt, huc veniendo feræ.

De assumptione beatæ Mariæ Virginis.

Semper in obsequiis seruata Maria Ioannis,
Iam quinquagenis transactis Virginis annis,
Spiritus & corpus transiit ante Deum.
Corporis ipsius, terræ, pars nulla remansit,
Vestimenta tamen plebs ecclesiastica sanxit,
Vt sacra seruari, semper honore pari.

In principio erat verbum & verbum erat apud Deum & Deus erat verbum; versificè.

In Patre principio, genitum Patris à Patre verbum,
Venit ab arce Patris, stans in Patris arce supernum,
Stans Deus hìc & ibi, regnat vtrinque sibi.
Absq́ Deo nihil est factum, sunt cuncta per ipsum,
Atq́ quod est factum, stat vita perennis in ipso,
Vitaq́ lux hominum, luxq́ beata Deus.
Lux nitet in tenebris, sed non comprehenditur illis,
Missus homo fuerat Baptista, diebus in illis,
Famaq́ tunc vera, magna Ioannis erat.
Hic venit testis fieri, de lumine Christo,
Crederet vt mundus, ipso perhibente, per ipsum,
Non erat hic homo lux, lux erat ipse Iesus.
Induit humanam, seruato minimè formam,
Stans quod erat, fit nō quod erat, mundūq́ reformās
Iura premit mortis, vita salusq́ bonis.
Sub specie serui, voluit paruus reputari,
Insignis ac prodigiis mundum renouari,
Se, cum pauperibus viuere lege pari.
Venerat ad propria, carnali veste recepta,
Nec fuit accepta, quia causa putatur inepta,
Credere Iudæum carne latere Deum.
Qui tamen hunc, hìc suscipiunt, hi sanctificantur,
Filioli, sanctiq́ Dei, sub lege vocantur,
Hæc qui crediderit scripta, beatus erit.
Qui neq́ sanguinibus, neq́ carne viri generati,
Sed fidei virtute, Dei sunt flamine nati,
Viuere cum Christo sub deitate dati.
Credere nos docuit, quia verbum fit caro factum,
In nobis habitauit homo Deus, vnde subactum,
Mundum dæmonibus, liberat ipse Deus.
Vidimus in Christo qualis sit gloria Patris,
Filius est vnigenitus, Iesus deitatis,
Stat sibi vera satis gratia plena Patris.

Verba authoris; quod impossibile sit scribere omnia miracula Christi.

Gesta Dei Christi metricè per singula dici,
Pagina non patitur, neq́ vos iubeatis amici,
Nec valet ingenium cuncta referre meum.
Quæ tamen ex cunctis his vtiliora videmus,
Aut magis ignota, præstante Deo referemus,
Atq́ Prophetarum dicta mouebo parum.
Quomodo virgineo voluit Deus ordine nasci,
Quo lauacro statuit mundo pereunte renasci,
Quomodo mors mortis vitaq́ nostra fuit.
Qua cruce, quo ligno patitur, pereunte maligno,
Quod morsus mortis, mortem premit ordine digno,
Quod redimit sanctos, victor ab hoste suos.
Acta resurgentis scribemus, & alta petentis,
Pneumatis ardentis in discipulos venientis,
Dona salutifera, tempora signa canam.

Quòd Christus in terris tres mortuos in terra suscitauit, vnum in domo, alterum in porta, tertium in sepulchro.

Tres Deus in terris homines, à morte vocauit,
Primò domi, pòst in porta viuos releuauit,
Tertius à tumulo quatriduanus abit.
Surdis auditum, cæcis dedit ordine visum,
Contractis gressum, sanauit dæmone nisos,
Sanans leprosos Christus in orbe suo.
Reddidit & mutis sola pietate loquelam,
Abstulit & morbos populis, tribuitq; medelam,
Quicquid in hoc mundo præcipiebat, erat.
Panibus ex quinque satiauit millia quinque,
Sportas bis senas, de fracto pane relinquens,
Qui superest populis, se saturante suis.
Millia dæmonia, verbi virtute fugauit,
Æquoreos fluctus, pedibus calcando meauit,
In vinum puras numine vertit aquas.

De apparitione Domini in monte Tabor.

Eliæ, Mosi, fit ei præsentia testis,
Vox Patris intonuit; Charus mihi filius est hic,
Quo mihi complacui, reddite vota sibi.
Offerri, tradi voluit, manibusq; ligari,
In cruce configi, latronibus associari,
Clausaq; sub tumulo mortua membra dari,
Tunc Deus infernum virtute sua penetrauit,
Tartara confregit, Belial magnum religauit,
Cum reliquis patribus, traxit abinde Dauid;
Rupit & infernum, fortissimus ille gigantum,
Vnde dedit saltum Deus est releuatus in altum,
Misit & à superis pneumata sancta suis.
Morsus & inferni, mortis fuit actor Auerni,
Victor ab æterni regni, redit alta superni,
In Patris arce sui, qua Deus antè fuit.
Hinc iterum veniet Iudex, vt crimina purget,
Omnis homo cum carne sua, formaq; resurget,
Index pro meritis omnibus vnus erit.
Pœna malos, sed vita bonos æterna capesset,
Pœna malis, sed vita bonis per secula crescet,
His mors, his vita, perpetuatur ita.

Innumerabilia esse miracula Christi & sanctorum.

Sicut arena maris numero caret atque carebit,
Vtq; carent numeris fulgentia sydera cœli,
Sic nec habent numeros inclyta signa Dei.
Vt taceam Christum, quis dicere signa suorum,
Tempore vel numero posset tibi discipulorum?
Illud ego nequeo, nec numerare volo.
Nanq; leguntur ægri variis iacuisse plateis,
Vt viuente Petro languentibus orbe choreis,
Vmbra sui capitis corpora sanet eis.
Omnia de sanctis, quorum doctrina remansit,
Non ego, cùm nequeam, miracula scribere sanxi,
Non ea narrare philosophia valet.

Maria Magdalena & Maria Iacobi & Salome veniunt ad monumentum.

Vt videat Dominum deuota Maria sepultum,
Mane resurgendo festinat adire sepulchrum,
Dicit & ad socias pectore mœsta suas:
Quomodo iam poterit nobis lapis iste reuolui?
Deniq; magnus erat, sed vix ea verba resoluit,
Sublatum lapidem cùm lachrymata videt.
Aspicit introrsus mulier, non est ibi corpus,
Angelus exortus sedet albus, & intulit orsus;
Quem quæris mulier? hæc tacet: ille refert:
Quæris (ait) Iesum? non est hic, cerne trophæa,
Surrexit Dominus, vos præuenit in Galilæa,
10 *Sicut dixit, vbi mira videbis ea.*
Ne timeatis (ait) vos, sed properando redite,
Dicite discipulis: Dominus surrexit, abite,
Voce subaudita, fœmina pergit ita.
Dum remeat, subitò iuuenem conspexit in horto,
Ad quem conuersa, modicè sub calle retorto,
Dicit ei; Dominum quis tulit inde meum?
Dic mihi tu, si tollis eum? Tunc alma sophia,
Nomine sub proprio, vocat hanc, dicitq;, Maria;
Audit & agnoscit fœmina, verba pia.
Illa refert, Rabbi: vir ait; me tangere noli,
20 *Nec mea membra coli tangi ve decet velut olim,*
Ad Patrem nondum scando per astra poli.
Dicito discipulis; Dominus de morte reuixit.
Sicut eis dixi, caro viua manet crucifixi,
Ite videre Deum, viuere constat eum.
His Petrus auditis, surgente Ioanne resurget,
Ambo simul currunt, iuuenis tamen ante cucurrit,
Et loca prospiciens, omnia vera videt.
Linteolos ibi compositos, sursum rursumq;,
Vidit, & exultans, pariter collegit vtrunq;,
Et redit ad socios, læta referre suos.
Inclyta gesta Dei, mirandaq; signa trophæi,
30 *Aspiciendo viri, citò consurgunt Galilæi,*
Vt modò viuenti confamulentur ei.

Apparuit Iesus ianuis clausis in medio discipulorum.

Stabant discipuli, thalamo, foribusq; reclusi,
Laude resurgentis nondum sed fletibus vsi:
Stante metu populi ianua clausa fuit.
Ingrediens Iesus, dum ianua clausa maneret,
Dicit: Pax vobis, ego sum, nolite timere;
Iam latus atque manus cernite, siue pedes:
40 *Hic sum qui fueram, non me phantasma putetis,*
Ossibus & carne corpus constare videtis,
Hæc duo non propriè spiritus vllus habet.
Tangite me totum, verumq; resumite Iesum,
Et corpus palpate meum per vulnera læsum,
Tangere discipuli membra beata petunt.
Gaudent gaudentes, quoniam tetigêre loquentem,
Appositusq; cibis comedunt, ipso comedente.
In fracto pane, spes magis ampla manet.

Non erat Thomas cum eis quando venit Christus.

50
Hac vice non aderat Thomas, Domino veniente,
Cui referunt omnes; quia vidimus omnipotentem;
Crede quòd hic fuerit: qui dubitanter ait:
Ni latus atque manus & crura pedesq; videbo,
Ni digitum plagis fixum pro velle tenebo,
Prorsus ab hoc dubio non remouebor ego.

Tunc

Tunc post octo dies, cum ianua clausa fuisset,
Ingressus Iesus, Thomæ prior intulit ipse;
Huc infer digitum; respice; tange latus.
Dicit ei Thomas: Dominus meus & Deus es tu,
Respondet Iesus: Quia tangis, credulus es tu,
Qui pòst crediderit (dico) beatus erit.

Quæstio & solutio quomodo intrare potuit ianuis clausis.

Qui potuit nasci de clausa virgine matre,
Qui valet à terra cœlum transcendere latè,
Hunc foribus clausis ire redire patet.

De ascensione Domini in monte Olіueti.

Quadraginta Deus fuit hîc docuitq; diebus,
In quibus humanis tribuit sua dogmata rebus,
Quæ nos discipuli pòst docuêre sui.
Montis Olіueti præcessio discipulorum,
Et quingentorum plus septuaginta virorum,
Conspiciunt Christi corpus inire polum.
In cœlum saliens, dixit; Pergatis in orbem,
Atque creaturis cunctis, per rura, per vrbes,
Dicite regna Dei; gesta referte mei.
Saluus erit qui crediderit, baptismate tactus:
Qui non crediderit, homo condemnatur, & actus;
Credentesq; Deô, signa sequentur eos:
Tunc linguis vbicunq; nouis mea iussa loquentur,
Quorum dæmonia sermonibus eiicientur,
Serpentes tollent, abiicientq; febres.
Mortiferum si quid biberint, non vsque nocebit,
Sermo meus, signis magis & virtute patebit,
Gratia de cœlis plena fauebit eis.

De pentecoste.

Dum pentecostes completur meta dierum,
Quinquagies Phœbus dum lustrat climata rerum,
Spiritus intonuit fusus in orbe Deus.
Stabat apostolicus sub eodem tegmine cœtus,
Dumq; Hierosolymis expectat munera lætus,
Spiritus emicuit flammigerumq; decus.
Verba loquente Petro, fulgentibus ordine signis,
Spiritus intonuit; datus est diuinitus ignis.
Fitq; repentè sonus, plena fit igne domus.

De aduentu Spiritus sancti in apostolos Christi.

Sub specie flammæ descendit pneumatis ignis,
Cœtus apostolicus variis fert dogmata linguis,
Sacra super cunctos flamma resedit eos.
Septuaginta duas referebant ordine linguas,
Dixit Hebræorum circunstans turba maligna;
Ebrietas facit hæc, vina Falerna patent.
Petrus adorsus eis, placidè respondit Hebræis;
Ebria turba Dei non est, sed & hora diei
Tertia non tribuit vina bibenda meis.
Hæc Deus æternus promisit ab ore Iohelis,
Spiritus in populi fundetur corda fidelis,
Si tamen infelix credere vera velis.
More prophetarum miranda futura loquuntur,
Signa super populum subita virtute feruntur,
Ex variis terris aduena turba fuit.

Parthi vel Medi, Phrygij sunt aut Elamitæ,
Pontus & Asia, Mesopotamia, Pamphiliáq;,
Et reliquæ gentes orbis in orbe sitæ.
Quisque sua lingua videt hos miranda loquentes,
Sunt ibi nonnulli tam grandia signa timentes,
Spernunt Iudæi singula signa Dei.

Author ponit comparationem inter vetus & nouum Testamentum, vtrum eorum sit dignius & charius apud Deum.

10

Quot legimus quandoque tribus sub lege fuisse,
Quot Iosue lapides datur ex Iordane tulisse,
Discipulos totidem respice Christus habet.
Germen apostolicum venit de germine patrum,
Semine stans fidei, non sanguinitate creatum,
Vnde fides Abrahæ semen in orbe tenet.
Hoc genus electum, baptismate sanctificatum,
Sub vero Iosue sumpsitq; deditq; lauacrum,
Christus peccatum fonte remouit atrum.
Petra Deus petras has à Iordane leuauit,
20 *Discipulos duodenarios vbi consolidauit,*
Nam Petrus à petra nomen & acta trahit.
Tu Petrus, es petra, super hanc (ait) ædificabo,
Te mihi clauigerum cœli terræq; vocabo,
Soluere te mundum siue ligare dabo.
Tunc nostri sub nube patres plerunque fuerunt,
Et merso Pharaone maris baptisma tulerunt,
Sic etenim Pauli dogmata sacra ferunt.
Iudæi tunc manna Dei pro pane tulerunt,
Tunc & aquas fundente petra de fonte biberunt,
Christus aquas dederat. nã petra Christus erat.
30 *Regna Gomorrhæi, Iebusæi, vel Chananæi,*
Sorte iubente Dei, tunc lucrabantur Hebræi,
Terrea qui fuerant, terrea dantur eis.
Hæc eadem nos Christicolæ, meruisse videmur,
Et maiora satis cœli pietate tenemus,
Sicut & his titulis carmina nostra ferunt.
Christus ab Ægypti nos eripuit regione,
Per mare nos rubrum duxit, merso Pharaone,
Mannaq; quotidie nos alit atque fouet.
Tunc mare transimus, tunc à Pharaone redimus,
Tunc dolet Ægyptus, lauacrũ dum fontis adimus,
Tunc sine clade sumus, manna ministrat humus.
40 *Vnda maris rubri, rubeo perhibente colore,*
Significat Christum roseo vicisse cruore,
Quo Pharao periit, tartara fracta dolent.
Ille fuit sanguis hœdi morientis & agni,
Quo voluit tangi postes habitantis & angi,
Ne noceat famulos edita plaga suos.
Spiritus è cœlis Deus, in nobis fuit ignis,
Ipse dedit nobis legis sacra dogmata dignis,
In tabulis cordis non tabulis lapidis.
Pro patria Chanaan tulimus cœlestia regna,
Et pro terrenis, speramus habere superna,
Deniq; discipuli sic docuêre sui.
50 *Plura dedit Petro, quam tunc Moses habuisset,*
Maior erat Paulus, quam quisq; propheta fuisset,
Plura dedit reliquis, quam quis in orbe tulit.
Hos fratres, illos seruos, Deus ipse vocauit,
Hos signis & prodigiis magis ipse beauit,
Crede, quod est Moses his minor atq; Dauid.
Ob terrena Deum populus dilexit Hebræus,

Munera perpetua, non quærit homo Pharisæus,
Nec promisit ei regna superna Deus.
Discipulis Christi, spes non est rebus in istis,
Nec docet insisti terrenis, regula Christi,
In cœlum repit, cœlica dona petit.
Innumeros pars nostra viros à morte resoluit,
Quotquot sunt morbi, febresq́, venenaq́ tollit,
Quicquid demoniis iussit, vbiq́ fuit.
Idola totius mundi pars nostra fugauit,
Idolatras ad notitiam veri reuocauit,
Omnis in orbe locus, fert deitatis opus.
De cœlis insedit eis tunc flaminis ignis,
Dans variis linguis, variisq́ nitescere signis,
Et sonus illorum venit in omne solum.
Transtulit & montes pars hæc dans surgere fontes,
Et calcat maria, mundant à crimine sontes,
Quando volunt, lapidis lympha patescit eis.
Vnda fit his vinum, vinumq́ fit vnda sub illis.
Gemmas de minimis fecit pars nostra lapillis,
De virgis aurum, pars dedit ista bonum.
Pars ea, serpentes domuit, vinxitq́ dracones,
Syluarumq́ feras, tigridesq́, ferosq́ leones,
*Quicquid pestiferum terra, * populusq́ mouet.*
Ignis & aër eis obsistere non potuerunt,
Nam mare placatum, ventosq́ polosq́ dederunt,
Quorum virtutes, non elementa ferunt.
Vt taceam viuos, cineres aut ossa bonorum,
Nil minus exercent miracula præteritorum,
Auxiliis quorum statq́ vigetq́ solum.

De sancto Euchario & Materno.

Signa beatorum nequeunt numero numerari,
Attamen hîc vnum de millibus opto notari,
Vnde sit in reliquis gloria nota magis.
Eucharius fuit, atq́ suus collega Maternus,
Discipuli Petri, verbum coluêre supernum,
Quos sibi trans alpes Petrus abire iubet.
Quumq́ Iouis montem niueo iam calle subirent,
Ille Maternus obiit, sed iter timet alter inire,
Qui Romam rediens indicat acta viæ.
Præbet ei baculum quo fungitur ordine Petrus,
Tactus eo socius surrexit pergere secum,
Perueniunt Treuerim, prædicat ille Deum.
Dogma Dei seritur, baptismate terra beatur,
Qui fuit in tumulo, tulit illic pontificatum,
Sedis & efficitur Belgica Roma caput.
Quadraginta dies fuit ille prius tumulatus,
Qui totidem Treueri tulit annis pontificatum,
Est & ibi baculus, quo sibi vita datur.
Hæc vt perpetuis pateant miracula rebus,
Nullus habet baculum Romæ per secula præsul,
Hoc erit in Treueri perpetuale decus.

Hîc ponit sub compendio de singulis apostolis originem & obitum & virtutem. & primùm de Petro.

Roma prius mundum totum vicisse videtur,
Solus eam verbo potuit deuincere Petrus,
Petrinamq́ throno subiacet omnis homo.

De Paulo.

Raptus & in cœlum Paulus fit & in paradisum,
Nocte dieq́ maris iacuit sub gurgite viuus,
Indeq́ pòst rediens, omnia regna tenet.

De Ioanne.

Regna Ioannis erant ipso viuente superna,
Apocalypsis eum docuit cœlestia regna,
Et patefecit ei singula facta Dei.
Ille suo tumulo postquam voluit sepeliri,
Eius ibi corpus corrumpere tumba nequiuit,
Viua suæ carnis culpa remansit ibi.
10 *Dixerat ante Deus quòd eum sic opto manere,*
Propterea verè legitur caro viua iacere,
Spiritus in cœlo permanet ante Deum.

De Iacobo.

Multa Hierosolymis Iacobus miracula fecit,
Corpus ad Hispanos diuina potentia iecit.
Qua modo terra Dei munera portat ei.

De Andrea.

Bethsaida patria, sed apostolus à Galilæa,
20 *Extitit Andreas, cuius tibi narro trophæa,*
Tu quoq́ Musa mea surge, canamus ea.
Innumeros populos, in lege Dei solidauit,
Quinquaginta viros, à morte simul reuocauit,
De cruce post Christum martyrizatus abit.

De Philippo.

Bethsaidæ ciuis quondam fuit ipse Philippus,
Occiduos Gallos docuit cognoscere Christum,
Phrygia Hieropolis, de cruce membra tulit.

De Thoma.

30 *Quid tibi vis promat Gotfridus, Apostole Thoma?*
India tota bona, tibi seruit & ipsa corona
Trans mare, trans Romam iam tua gesta sonant.

De Matthæo.

Æthiopes nigros benè candidat ille Mathæus,
Dans Euangelium Christi, verus Pharisæus,
Quorum corda, pius lucidat ipse Deus.

De Barnaba.

Barnabas Cypricus, Ioseph fuit antè vocatus,
40 *Moribus & meritis Paulum satis est imitatus.*
Præmia martyrij pòst moriendo tulit.

De Marco.

Marcus, discipulus fuerat pro tempore Petri,
Hic Euangelium sub Tito Cæsare fecit,
In populo Domini plurima signa dedit.
Crede quod ille liber quem Marcus scripserat idem,
Pausat Aquilegiæ saluus, quem tempore pridem,
Perlegi, vidi, quando morabar ibi.

50 De Bartholomæo.

Vicit & Armenos vir Bartholomæus & Indos,
Indomitos populos posuit sub lege benignos,
Idola comminuit, Astaroth, atque Behir.
Filia Polymiti sub dæmone perdita regis,
Salua fuit, verboq́ sui rex dogmata legis,
Suscipit ipse Dei, terraq́ credit ei.

Excoriatus ad hæc, sanctus fuit atq; peremptus,
Cuius & inuentum corpus, retinet Beneuentum,
Insula sed Tiberi, deputat ossa sibi.

De Iuda.

Frater erat Iacobi Iudas, cognomine Iustus,
In Mesopotamia mansit, sermone venustus,
Et tulit in Ponto plura, labore suo.
Indomitas gentes docuit baptismate fultus,
Est apud Armenos Erichthone sub vrbe sepultus,
Illa sepultura mense Nouembris erat.

De Matthia.

Matthias fuerat vnus de septuaginta,
Qui numerum duodenarium, post sorte subintrat,
Iudæ Iscariotis fit locus vnus ei.

De Simon.

Simon Zelotes, interprete vir Chananæus,
Discipulus Christi, virtutibus est Pharisæus,
Et quasi par Petri seruat, amatq; Deum.
Simon in Ægypto præsul, summusq; virorum
Post Iacobum, fuit antistes Hierosolymorum,
Martyrium subiit, mense Nouembri crucis.

Verba authoris.

His titulis quæ de sanctis, lector tenuisti,
Isidorus docuit, veluti per me didicisti,
Sic tibi contribui, sicut & ipse mihi.

De Luca.

Lucas proselytus, medicus, regioneq; Syrus,
Præditus eloquio, diuino dogmate mirus,
Discipulus Pauli, consociusq; pius.
Christicolis spes magna fuit, vir dogmate fultus,
Castro Bethaniæ cum iam foret ipse sepultus,
Constantinopolim rex pius ossa tulit.

De Timotheo.

Discipulum Pauli describo virum Timotheum,
Enutriuit eum Paulus, puerum Pharisæum,
Et docuit Christum semper amare Deum.
Virgo fuit sanctus, vitaq; fideq; pudicus,
Natus in vrbe Lyson, Pauliq; probatus amicus,
Est apud Ephesios corpus honore situm.

De Tito.

Pauli discipulus fuit omni tempore Titus,
Græcus erat patria, sermone suo redimitus,
Prædicat in Creta, fundat & ecclesias.
Solus apud gentes circuncisus fuit ille:
Iusserat hoc Paulus, deuitans scandala mille,
Creta suum post hæc insula corpus habet.

¶ Verba authoris.

EXpliciunt nomina & ortus & acta patrum principalium super nouum Testamentũ. Incipiemus nunc scribere qualiter lignum sanctæ crucis natum in paradiso fuit, & inde translatum, & in Hierusalem vsque ad tempora Christi seruatum. Dicemus etiam de triginta denariis quibus Christus venditus fuit: quomodo primi in mundo nummi fuerunt, & qualiter de manu in manum ad Christi tempora peruenerunt.

Quòd lignum sanctæ crucis natum fuit in paradiso, & inde in monte Libani trāsplantatum, & Hierosolymis conseruatum.

Narrat Athanasius quoniam Noë patriarcha,
Filiolos genuit binos, egressus ab arca,
Ex quibus Hiontus tunc erat astrologus.
Hic patre narrante didicit quæ sit paradisi
10 *Gloria, quam fuerat protoplasti perdere visi,*
Quam petit à Domino, monstret vt ipse sibi.
Raptus in ecstasi decus Hiontus paradisi,
Vidit, & arrisit, loca singula sancta reuisit,
In dubiumq; venit, quid sibi causa velit.
Nescit ad hæc, si corpus habet, si stat sine vita,
Aut si cum vita, loca sancta videt redimita,
Cernit inaudita, stans variatus ita.
Nunquid (ait) viuo? si viuo, domúmne redibo?
Sed si non viuo (dixit) remeare nequibo,
Somnia quæ video, forte probare volo.
In patriam si ferre queam tres ordine fructus,
20 *Viuus ero, si non potero, sine corpore ductus,*
Exanimatus eo, nec remeare queo.
Quæ tria ligna lego, si transplantando eligo, *
Extra corpus ego non sum, sed corpore dego,
Corpus obiisse nego quod ratione rego.

Trias quædam in sacro ligno crucis.

Sic dubius stans Hionitus pater in paradiso,
Qua varios fructus discernens vndiq; visu,
Plantas arboreas tres tulit inde bonas.
Nomina sunt, abies, & palma, fuitq; cypressus,
30 *Quas pater Hionitus feliciter inde regressus,*
Plantat diuersis disparibusq; locis.
Sed trahit has natura simul, pariter coalescunt,
Diuersis foliis, vno sub cortice crescunt,
Absq; labore viri, sola fit arbor ibi.
Vnus erat truncus, sed forma triplex foliorum,
Trina fit vnius ligni, natura colorum
Trina, Deum trinum significare volunt.

Quónam tempore fuit hæc arbor hominibus nota.

40 *Tempore quo Dauid, templum iubet ædificari,*
Arboris illius cœpit natura notari,
Et noua terrigenis cognita facta parit.
Dum montis Libani succidi sylua iubetur,
Arboris illius species miranda videtur,
Vt videt hanc Dauid, lętus ouanter ait;
Arbor is ex trina specie fit trina figura,
Hac ego passuram perpendo Dei genituram,
Vnde salus mundo fit bonitate sua.
Hanc ego præcipio cum religione secari,
Quam volo seruari, thalamoq; meo venerari,
50 *Gaudia nanq; mihi trina figura parit.*

Præparatio pro templo Domini construendo per Dauid.

Gestat & assignat lapides rex, multaq; ligna,
Astruit & tigna, cœlesti numine digna,

Vnde domus Domini sacra, paranda fuit.
Dicit ei Dominus; Quoniam vir sanguinis es tu,
Nullo prætextu domus hoc fiat mihi quæstu,
Qui post te veniet filius extruet hac.

Dominus vult templum suum ab Salomone ædificatum, & præscribit illi modum.

Morte diem functo David, Salomoneq; sumpto,
Vox ait à Domino: Salomon, constanter agunto,
Ædifices templum, tu mihi pacificus.
Malleus in templo non tinniat atq; securis,
Consona iuncturis facies sit lympida muris,
Petris quadratis, omnibus arte datis.
Paruit his Salomon qui dum sacra tecta pararet,
Proposuit lignum, templi statione locare,
Quod pater in thalamo tam reuerenter habet.
Colligitur mensura loci, mensuraq; ligni,
Sed nimis apparet longum, sub nomine tigni:
Post tamen appositum, stat breuitate minus.
Rursus in angusta templi dum parte vocatur,
Dum mensuratum longum nimis esse putatur,
Deficit à medio sub breuitate caput.
Nullius artificis potuit tunc arte parari,
Vt queat ex aliqua templi statione locari,
Miratus Salomon rex, sapienter ait;
Arbitror hoc lignum, meliori numine dignum,
De cœlis Deus ecce dedit mirabile signum,
Hæc ego corde meo, signa relinquo Deo.
Ante fores templi iubet hoc rex ipse reponi,
Vt videant illud, reuerenter ab vrbe coloni,
Sperantes aliquid significare boni.

Regina Austri venit considerare domum Domini.

Diuersis ornamentis dum rex parat illa,
Australis regina venit in aula Sibylla,*
Munera dans regi, quæ numerosa vehit.
Suscepta reuerenter ea tunc à Salomone,
Illa domum Domini considerat & regionem,
Aspicit & lignum verba beata mouens.
O radix ligni (dixit) tu sis benedicta,
Cuius & hæc pars est pro mundi pace relicta,
Mystica magna geris, porta salutis eris.
Miror (ait) regem studio lignum reuereri,
Per quod Hebræorum video regnum remoueri,
Inde salus mundi, mors sibi (dixit) erit.
Missus ab arce poli, de virgine debet oriri,
Quem video cœli, regno, terraq; potiri,
Subiicietur enim terra, poluq; sibi.

De cruce lignea & passione Christi.

Innotuit tandem populis verbum mulieris,
Cœpit & in ligno plebs ista futura vereri,
Odit & hoc hodie, quod peramabat heri.
Sic modò festinans populus vitare ruinam,
Hoc in piscina Siloë demergit ad ima,
Mergitur arbor, atris vt putrefiat aquis.
Temporibus longis, Siloë sub rupe resedit,
Extunc de cœlis piscinæ gratia venit,
Angelus in Siloë corpora sana dedit,
Hæc etiam fuerat piscina Probatica dicta.
Qua post exhausta fuit arbor, nigra relicta,
Temporibus Christi nigra iacebat ibi.
Hanc sub Pilato fuerat Simon angariatus,
Monteq; Caluario fit in hac Iesus cruciatus,
Furcatum legitur crux habuisse caput.
Furca manus tenuit, pedibusq; pependit in ima,
Non habuit Christus tunc, quo caput ipse reclinet,
Nam legimus titulum non tetigisse caput.
Tres habuit species crux vnica, tresq; colores,
Quinq; Deus plagas, tres clauos, quinq; dolores,
Carne quidem moritur, non deitate Deus. 10

Quòd triginta denarij, quibus venditus est Christus, fabricati sunt tempore Nini regis Assyriorum, & de manu in manum vsq; ad Christi tẽpora peruenerunt.

Denariis triginta Deum vendit Galilæus,
Quos & Apostolus hic describit Bartholomæus,
Vnde prius veniant? quis fabricauit eos?
Fecerat hos nummos Ninus, rex Assyriorum,
20 *Et fuit ex auro Thares fabricator eorum,*
Cum quibus instituit rex Niniuitaforum.
Regia denariis erat his impressa figura,
Rebus vt æternis exempla daret valitura,
Formaq; sic fieret perpetuata sua.
Filius illius Thares, qui dicitur Abram,
Sustulit hos nummos post hæc, cum coniuge Sara,
Quando iubente Deo transiit in Chanaan.
His nummis tunc emit agros, ab Hierichonitis,
His etiam Ioseph est emptus ab Ismahelitis,
Hos tenuit Pharao diues in ære suo.
Hosq; Sibylla potens habuit regina Necaula,
30 *Austri regina, quæ post Salomonis ab aula,*
In templum nummos dat reuerenter eos.
Quos Nabuchodonosor templo prius expoliato,
Detulit in Babylon, vbi militis insolidatum,
Regibus in Sabba dicimus esse datos.
Hos reges Sabba, quos post noua stella vocauit,
Cùm tria, tres socij, dona tulēre magi.

De veste Christi, è cœlis (vt putatur) missa.

Angelicis monitis his regibus inde regressis,
Mittitur è cœlis puero dignissima vestis,
40 *Hæc inconsutilis, mira colore fuit.*
Hanc pater, è cœlis misit, non fœmina neuit,
Longa fit atq; breuis, puero crescente recreuit,
Temporis æquæui, stamine texta leui.

Munera Christo oblata in fuga non detulit.

Dum iubet Herodes puerum pro morte requiri,
Mater eum timuit, fugiens ad climata Nili,
Ducta metu mortis virgo latebat ibi.
Tunc in ea crypta, tria sunt hæc dona relicta,
50 *Aurum, thus, myrrha, vestisq; Dei benedicta,*
Pastores veniunt, ipsaq; dona vehunt.
Vir fuit astrologus, qui dona relicta remouit,
Omneq; portentum Christi, Persidam nouit,*
Armenus patria, iustus, honestus erat.

Restituuntur munera & vestis.

Tem-

Tempore quo Christus docuit, tunc Angelus isti
Dixit, dona Dei redde quæcunq; tulisti,
Munera sacra Dei restituantur ei.
Redditur hæc tunica breuis, in forma puerili,
Iesus vt induitur, modulo fit longa virili,
Vidit & obstupuit mens tremefacta viri.

De nummis proditoriis Iudæ, & agro inde empto.

Denarios triginta Deo quos inde tulerunt,
In Gazam templi, Iesu mandante dederunt,
Quos Iudam pretio, pòst habuisse ferunt.
Detulit hos Iudas Scarioth, facta nece Christi,
Quos reiicit, quia pœnituit pro morte magistri,
Seq; necans laqueo, ventre crepat medio.
Tunc in agrum figuli, nummos ter quinq; dederunt,
Militibusq; suis totidem pro parte tulerunt,
Quos vigiles tumuli, nocte fuisse ferunt.

Authoris cautio sub nummis Iudæ Iscariothis.

Fortè putas lector, contraria me posuisse,
Dum nummos illos ex auro scribo fuisse,
Nam liber argenti nomine, gesta dedit.
Marcus ob argentũ, Dominum descripserat emptũ,
Non auri dixit numismata, siue talentum,
Sed licet hoc taceat, non minus illud erat.
Mos fuit antiquis, auri nomen variare,
Atq; per argentum diuersa metalla vocare,
Hoc vsu, nunquam regula prisca caret.
Nosce quòd hæc sanctus, sic scripsit Bartholomæus,
Cuius ad Armenos sermo narratur Hebræus,
Qualiter est auro venditus ipse Deus.
Ergo patente nota solus neget hoc idiota,
Cuius habent vota, non discere facta remota,
Lectores dociles pagina nostra vocat.

¶ De prælio inter Cæsarem & Pompeium facto in Thessalia per Emathios campos.

ANno ab Vrbe condita 710, temporibus Zachariæ & Elisabeth, ante Ioannis Baptistæ natiuitatem, Iulius Cæsar cum Gallorum & Germanorum inæstimabili exercitu, hyemali tempore, Romam tendit. Pompeius vrbem defensare cupiens, vniuersas gentes Orientales, quas ipse suæ ditioni subiecerat, in auxilium per filium suum vocat. Principes Romanorum & senatus, & Lentulus consul, Pompeium Magnum in Græcia morantem, circa tempus quo consules renouandi erant, remoto à consulatu ipso Lentulo, Pompeium Magnum ducem Romanorum, fauore omnium creant. Pompeius ex vna parte, Cæsar ex altera, vniuersas ferè mundi copias, Romano sanguine conquisitas, ad effundendum sanguinem Romanum congregauerunt. Iam enim Roma cùm ab aliis vinci non posset, ipsa se vincere conabatur. Iuxta Poëtam dicentem: *In se magna ruunt.*

Igitur octuagintaocto cohortes ex vtroq; latere, in totidem acies disponunt. In campis Thessaliæ vtriq; conueniunt. Res miranda & auditu stupenda. Romani domini, quasi vnius matris & vrbis filij, seipsos cum matre interficiunt, & mater & 10 filij intestinis furoribus euiscerantur. Ambigua itaq; diu sorte pugnantes, dum pars Iulij atrocissimis congressionibus in acie præualeret, Pompeius terga cõuertit, Cæsar verò mirabiliter triũphauit. Cæsa sunt ibi quindecim millia Pompeianorum, cũ triginta tribus centurionibus.

Pompeius nauigio per Cyprum fugit in Ægyptum. Vbi statim cum ad littus descendit, iussus est à Ptolemæo rege, quem 20 ipse creauerat, ob gratiam Cæsaris decollari.

Vxor Pompeij Cornelia, cum filiis fugit nauigio, & periit. Cæsar Pompeium persequitur, & cùm Alexandriam peruenisset, caput Pompeij cum armilla oblatum est ei. Quo viso, fleuit: & minas intulit his, qui tãtum principem occidere non timuerunt. Cognitis autem contra se Ægyptiorum insidiis, in Ægyptios arma con 30 uertit. Quibus citò deuictis, Cleopatræ regnum dedit Ægyptiorum. Ptolemæus autem cum nauali prælio victus, in scapham fugiens, submersus est, & ab vndis proiectus in littore, per loricam auream cognitus est.

Post hæc Cæsar Romam veniens, consul atq; dictator ab omni populo vocatus est. Deinde contra Pompeianos in Aphricã transtulit bellum, & apud Tapsum cum 40 Iuba & Scipione bellũ conseruit. Vbi Romanorum & barbarorum plurimam stragem fecit. Iuba autem victus, militi suo collum gladio ferienti exhibuit. Scipio verò semetipsum interfecit. Cato rigidus apud Vticam veneno hausto, se interfecit. Cæsar insuper nepotes Pompeij, & filiam eius Pompeiam, iussit occidi. Et sic vrbem cum quatuor triumphis ingreditur. Iterum Cæsar in Hispaniam contra Pompe- 50 ianos milites proficiscens, cum plurimo sudore illos deuicit. Indeque regressus quarto annò post bellum Thessalicum, in quo Pompeium primò fugauerat, Vrbem totam potentissimè tenebat, atque omnibus dignitatibus in vrbe vacanti-

bus, ipse tenens omnia, solus omnia Cæsar erat.

In summo igitur Cæsar culmine constitutus, cùm altius non posset, nec in eodem summo bonæ habitudinis diu consistere, cogitat eum inde fortuna præcipitare. Sanè quum rempublicam contra maiorum patrum institutionem permutat, dum numerum senatorum plus iusto multiplicat, dum senatui potestatem & honorem debitum non conseruat, Brutus & Cassius, consentiente senatu, eum in curia interficiunt. Hanc Cæsaris historiam nos quidem breuiter tetigimus, sed Lucanus eam versificè & plenius est prosequutus.

Procemium authoris, continuantis historiarum diuersitates.

Post opera Domini nostri Iesu Christi, & post ascensionem eius in cœlum, siue etiam post aduentum Spiritus sancti, necnon post apostolorum prædicationem, de quibus iuxta paruitatis nostræ modulum loquuti sumus; sequitur vt de Romanis pontificibus, qui sunt caput omnium Christianorum, dicamus. Quòd si apostolicos simul cum imperatoribus positos cerneret, magis appetit * in tractatu omnium Imperatorũ capiat lectionem. Vbi à Iulio Cæsare, vsque ad Carolum, & à Carolo vsque ad dominum imperatorem Fridericum, & successorem filium eius Henricum Regem planissimè inueniet nomina & tempora, & annos & menses, & dies eorum, & Apostolicorum. Et quot pontifices fuerunt sub vnoquoq; imperatore.

Gesta autem eorum, non omnia, quum sit impossibile, sed magis necessaria, atque auditu delectabiliora inueniet. In quibus, cuiuslibet hominis animis poterit iocundari, & erudiri. Quia igitur nascente Christo, imperatores esse cœperũt, congruum esse conspicimus, iuxta Christi tractatum, nomina & gesta ponere imperatorum: Christi enim & imperatorum origo, & gesta, & tempora, simul omni tempore currunt.

Et de gestis Christi vel Apostolorum vel pontificum Romanorum, aut aliquorum sanctorum, nihil dicere possumus, nisi etiam tempora Imperatorũ tangamus, & plerunque gesta Pontificum Romanorum cum Imperatorum gestis & temporibus misceamus.

Itaque ab hoc loco in antea, à primo Cęsare Iulio, & à primo imperatore Octauiano Augusto, incipiemus: de quibus scribendo, nouum Testamentum, & acta sanctorum, cum eis contemporaliter, authore Domino, proferemus. Prius tamen hîc de Iob pauca versibus exponemus, & de Sem, filio Noë, qui & Melchisedech est dictus, qui Deo ante legem, & ante tempora Hebræorum, sacrificauerunt in pane & vino, cùm ipsi ambo non Hebræi, sed gentiles fuissent.

Quòd Iob rectus fidelisq; fuit, etiam si neque Hebræus, neq; Moseus.

Scriptus Elia vel Enoch, Noë, Moses, Abraham,
Isaac atq; Iacob, sed scribitur vltimus hic Iob,
Surge Deus Sabaoth, doctor & actor ad hoc.
Dogmate de cœlis Iob rectus & ore fidelis,
Non fuit Hebræi generis, neq; vir Mosei,
Et tamen alma Dei gratia fauit ei.
Progenies Esau, de gentibus est oriundus,
Natus & in Sehir, Syriæ regionis alumnus,
Deditus obsequiis, nocte dieq;, Dei.
*Non ouis aut vituli sacri dat, vel ouibus * hœdi,*
Imò Deo cœli quasi Melchisedech adoleuit,
Panibus & vino sacrificanda dedit.
Inde vides lector, quia non prius à Moseo,
Vita sacerdotum, nec ab ordine venit Hebræo,
Nam sacra gentiles prima tulêre Deo.
Melchisedech etenim Gentilis erat Chananæus,
Filius est Noë, Sem nomine, nullus Hebræus
Tunc erat in mundo cum tulit illa Deus.
Melchisedech Abrahæ dedit hæc libamina vitæ,
Dum sub eo reges victi fuerant Elamitæ,
Obtulit & decimas tunc prior ille suas.
Vnde patet, gentes ad sacra fuisse priores,
Constat & Hebræos libamine posteriores,
Indeq; Christicolæ sacra priora fouent.
Si decimas Abraham pagano soluit Hebræus,
Non petat à nobis, sed soluat eas Pharisæus,
Quod prius instituit cœlitus ipse Deus.

PARTIS DECIMÆ QVARTÆ FINIS.

GOT-

GOTFRIDI VITERBIENSIS CHRONICORVM PARS XV.

De discordia inter Cæsarem & Pompeium.

Cæsar apud Gallos summũ cõtraxerat omen,
Suppeditans gentes, deuicerat & regiones,
Sed sine decreto tollere lustra solet.
Concipit inuidiam citò Pompeiana potestas,
Quod sibi lustra socer Cæsar sine canone præstat,
Indeq́; lege reum concio damnat eum.
Ira mouet Iulium, quia non damnandus haberi,
Debuit ob meritum, sed charus in Vrbe teneri,
Nunc socer in generum durior hostis erit.
Cæsar vt occiduis regnis potuit dominari,
Æstimat imperij solio se posse leuari,
Vrbis & orbis opes tollere sorte pari.
Cæsar ad imperium potuit conscendere primùm,
Ipse socer generum gladio depellit in imum,
Vulnere depereunt ambo, sed ille prius.
Cessit in Ægyptum Pompeius, vbi Ptolemæi
Spado tollit ei iugulum; lætantur Hebræi,
Deniq; templa Dei rupit amarus eis.

De sepulchro Iulij.

Cætera Cæsarea nequeo narrare trophæa,
Litera Chaldæa nequit, aut Romana chorea.
Sed neq; Musa mea carmine tangit ea.
Nulla manus regum tot prælia mira patrauit,
Nemo suis potuit conatibus assimilari,
Militia fuerit summus & absq; pari.
Mira sepultura stat Cæsaris alta columna,
Dicta fuit Iulia, sed vulgus dicit Agullam,
Aurea concha patet, qua cinis ipse iacet.
Quattuor hic annis, sex mensibus, imperat orbi,
Transfixus gladiis mortalia fata resoluit,
Vulnera dum cecidit bis duodena tulit.
Cassius & Brutus sunt fons & origo malorum,
Ordo senatorum sceleri consensit eorum,
Sanguinis illorum fit modò grande forum.
Lucius Antonius consors fuit Octauiani,
Hi duo, dum Iulij perhibent se morte grauari,
Insimul vltores sunt, feritate pari.
Lucius Octauij sponsam Iulijq́; sororem,
Consocij regis matrem refouebat amore,
Cuius & intuitu Cæsaris acta dolet.
Lucius Antonius socio Romæ remanente,
Migrat in Ægyptum, superans ea regna potenter,
Et Pompeianos punit vbiq; malos.
Tunc dedit Antipatri regni moderamen Hebræi,
Abstulit Hircano regimen regni Pharisæi;
Cur? quia Pompeij gratia fauit ei.
Istis temporibus tres fulgent ordine soles.
Tres quoq; stant lunæ nunc cœlitus in regione,
Tunc & aratores verba dedêre boues.
Cur (aiunt) stimulo nos stulte bubulce perurges?
Deficient homines magis, & seges alta resurget,
Nulla fames veniet, lædere parce boues.

Antipater & filij eius Herodes & Phaselus, fiunt procuratores totius Iudææ, Hircano sacerdote in Hierusalem existente.

Cùm foret Antipater gentis moderator Hebrææ,
Filius Herodes recipit curas Galilææ,
Cætera Phaselus frater vbiq; tenet.
Hircanus qui rex fuerat, fit in vrbe sacerdos,
More sacerdotum, reprimitq́; regitq́; proteruos,
10 *Quattuor hi proceres omnia iura tenent.*
Impiger Herodes natu minor acta paterna,
Et loca fraterna, valida virtute gubernat,
Rebus & officiis primus vbiq; fuit.
Vt potuit probitas Herodis multa videri,
Iudicat hunc Roma meritis maiora mereri,
Amodo Tetrarcha vir Galilæus erit.
Dicitur Antipater potu cecidisse veneni,
Vnde suis natis prædicta Tetrarchia venit,
Lucius Antonius his sua signa dedit.
Cùm foret Herodes Tetrarcha super Galilæa,
20 *Natus Aristoboli patria depulsus Hebræa,*
Regulus Antigonus regna reposcit ea.
Iure sui patris patriam deposcit Hebræam,
Postulat & Syriam, totamq́; petit Galilæam,
Lucius Antonius verba repellit ea.
Nec tamen Antigonus cœpta ratione quiescit,
Transiit ad Persas, vbi Parthica signa capessit,
Et rediit, patriam vincere Marte suam.
Agmina Persarum, vexillaq́; Parthica multa,
Detulit Antigonus, nec damna reliquit inulta,
Vrbem Hierusalem præripit atq; tenet.
Abstulit Hircano cum labro complice nasum,
30 *Ne fieret princeps, nec haberet pontificatum,*
Hoc etenim Mosi lex inhibebat ibi.
Phaselus captus, manibus pedibusq; ligatur,
Et quia turpis ei cum carcere pœna paratur,
Concutit ad lapides nocte dieq́; caput.
Indeq́; dum moritur, datur hæc moriendo fateri,
Grata mihi mors est, neq; viuere quæro mereri,
Nam mihi post mortem frater & vltor erit.
Tunc erat Herodes longa statione remotus,
Rex Arabum nam colloquio cognomine Bochus,
Iunctus ei fuerat, militiaq́; iocus.
Fama refert fratrem, misera iam morte perisse,
40 *Antigonum Hierosolymum regnum tenuisse,*
Hircanum nasum deseruisse caput.
Territus Herodes, tristis, plenusq; furore,
Quærit opes Bochi regis, belliq; fauore,
Ille timens Parthos prælia nulla mouet.
Anxius Herodes implorat opes Cleopatræ,
Cuius in Ægypto vires sunt vndiq; latè,
Spondet opes mulier, subsidiumq; patet.
Prouidus Herodes timet insidias mulieris,
Cuius auaritia vitio subnectitur æris,
Hoc etenim vitio ius ratioq; perit.
Pergit ad optatum terraq; mariq; senatum,

Conqueritur casum proprium, patriæq; reatum,
Indicat & socios morte perisse suos.
Postulat vltores dominos, vrbisq; fauores,
A quibus Antipater eius habebat honores,
Filius Herodes stat miser ante fores.
Annuit his precibus Cæsar prior Octauianus,
Ordo senatorum fauet, ac populus Medianus,
Annuit Antonius dux, procerumq; manus.
Roma per Antoniū iubet agmen & arma moueri,
Iam neq; se poterunt Persarum signa tueri,
Præparat & Parthis Parthica bella geri.
Imperat Antigonum prima statione grauari,
Romanumq; ducem Sosium super arma parari,
Qui prior Antigono prima flagella parit.
Nauigat Herodes, Sosio duce, se comitante,
Hierusalem capitur, populus perit, igne cremante,
Persica pompa ruit, Parthica turba luit.
Victus & Antigonus reliquis prius exsuperatis,
Ante pedes socij prece poscit opus pietatis,
Sed magis obtinuit probra, maligna satis.
Antonio dedit Antigonum, regem Pharisæum,
Ille videns captum, regem damnauit Hebræum,
Interimitq; reum longa securis eum.
Rumpere dum templum Romana cupido paratur,
Supplicat Herodes, ne vim Sosius patiatur,
Vixq; sacris Domini pax valitura fuit.
Plus timet Herodes, si dentur sancta videri,
Quàm proprij capitis casus mandetur haberi,
Motus ad hæc Sosius, quod petis (inquit) erit.
Nulla reuelata sacra sunt, neq; commaculata,
Nulla prophanata, neq; sunt loca visa beata,
Salua domus Domini, mundaq; tota fuit.
Dona dat Herodes sua regibus atq; magistris,
Plurima signiferis tribuit, rerumq; ministris,
Nec fuit immunis miles, in orbe sui.
Re bene patrata, regina venit Cleopatra,
Cuius & Antonij mens fertur amore ligata,
Eius enim studiis nocte dieq; vacat.
Fœmina plena dolis, dum lora teneret amoris,
Consilij Cleopatra malis, sine fronte pudoris,
Corde nephanda colit, quæ vomit ore foris.
Pulchra quidem nimis, absq; fide, regina petulca,
Saccus opum, scelerumq; locus, res crimine fulta,
Ad mala subtilis, nec satiata viris.
Poscit, vt Herodes & Bocus rex Arabita,
Regna simul perdant pariter, statione petita,
Ipsaq; regnorum iure fruatur ita.
Dux, licet ex more nimio præuentus amore,
Renuit Antonius mulieri ferre fauorem,
Vnde nimis grauiter fœmina nisa dolet.
Cui tamen ex parte tribuit, partemq; reliquit,
Vnde nec in totum, sed partim fœmina vicit,
Quæ mortem regum poscit, & ore sitit.
Insuper imperium Cleopatra laborat habere,
Suggerit Antonio summum diadema tenere,
Vrbis & orbis opes tollere posse gerens.
Vrget vt vxorem propriam deponat honore,
Cæsaris Augusti matrem Iuliiq; sororem,
Cæsar ob ista dolens iam noua bella mouet.
Reiicit vxorem, mœchamq; tenet Cleopatram,
Sic super Antonium noua sunt certamina nata,
Antonius periit, sic Cleopatra luit.
Imperat Augustus post prælia multa patrata,
Interit Antonius, regina perit Cleopatra,
Eius & vberibus aspidis ora vocant.
Filius & nata quos tunc habuit Cleopatra,
Nomine vulgari sunt Sol & Luna vocata,
Sunt, quasi mancipia, capta, moriq; data.
Ante triumphantis currum de more feruntur,
Ludibriis & conuitiis miseranter aguntur,
Cæsar, vt ille ruit, summus in orbe fuit.

Interfectio Iulij Cæsaris vindicatur per Octauianum & per Antonium.

10

ANno ab Vrbe condita 715, Iulio Cæsare interfecto, Octauianus simul cum Lucio Antonio, qui sororem Iulij, nomine Octauiā, habebat vxorem, ciuile bellum innouat contra Pompeianos: &, post multa prælia bene gesta, Pompeium filium magni Pompeij occidit: & Brutum & Cassium, interfectores Caij Iulij, eousque coëgit, vt ipsi seipsos necarent. 20 Romæ viginti millia militum cingulo militiæ priuauit, triginta millia seruorum dominis eorum restituit: & septem millia seruorum, quorum domini non extabant, patibulo affixit.

Interea Antonius, repudiata sorore Iulij Octauia, transtulit se in Ægyptum: ibiq; coniunxit sibi adulteram Cleopatram, & Cęsari rebellare tentauit. Octauianus iam 30 domitis omnibus atque subiectis, aduersus Antonium nauale prælium parat: à Brundusio proficiscitur in Cyprum. Congressique ambo principes, ab hora quinta diei vsque ad septimam, cum vtriusque exercitus detrimento, acerrimè ancipiti victoria pugnauerunt. Sequens pars diei, cum sequenti nocte, Cæsari in victoriam cessit. Prior ex bello cum suis fugit Cleopatra, quam fugientem Antonius sequitur. 40 Cæsa ibi duodecim millia de exercitu Antonij feruntur: vulnerata verò sex millia.

Antonius nauali prælio tertiò victus, quartum parans denuò victus est. Dumq; iterum ad struendam classem laborat, omnibus ad Cæsarem confluentibus, in vrbem Alexandriam se recepit, suis omnibus iam destitutus. Vbi dum imminere sibi Cæsarem cerneret, ipse se interfecit. Cleo- 50 patra autem appositis ad mamillas serpentibus, mortua fuisse perhibetur: Cæsar autem vrbe Alexandria potitus.

Eo tempore imperium Græcorum finiuit. In hac enim vrbe, ab Alexandro Magno condita, Græcorum reges vsque ad

ad illud tempus regnasse leguntur. Vnde quidam, monarchiam Græcorum vsque ad Octauianum perdurasse, asseruerunt. Nam post mortem Alexãdri Magni, dum principes eius Asiam ab eo conquisitam, inter se partirentur, in quatuor mundi partibus, quatuor regna emersérũt. Inter quæ, duo fuerunt principalia, ad austrum Ægypti; cuius metropolis Alexandria fuit; Ad Orientem verò Syriæ, seu Aquilonem & Mesopotamiæ: cui⁹ caput erat Antiochia, quam Seleucus Magnus rex Antiochus, à nomine patris sui Antiochi, dicitur instaurasse, & in ea sedem regni Babyloniæ collocasse. Nam Antiochia ante illud tempus vocabatur Reblata. Eratq; tunc caput Syriæ Damascus.

Interea legati Indorum & Scytharum ad Augustum Cæsarem veniunt, pacem petentes. Et sicut olim Alexandro Magno in Babylone posito, omnium regum & nationum Occidẽtalium ab eo pacem legati postulabant, & subiectionem vltrò offerebant; ita nũc vice conuersa, tam ab Oriente quàm ab Occidente legati deditionem ei offerentes occurrunt.

Sic itaque iam sedatis omnium seditionum motibus, toto orbe terrarum pace inaudita seculo iam reddita, totoq; mundo ad Romanorum censum descripto, anno imperij Augusti Cęsaris quadragesimo secundo,

Christus nascitur.

ANno ab Vrbe condita 752. Olympiade 193; [reuolutis ab Adam 5500 annis; regnante in Iudęa Herode, filio Antipatris, alienigena; hebdomada (secũdum Danielẽ) sexagesimasexta, natus est Iesus Christus filius Dei, ex Maria virgine secũdum carnem filius Dauid, in Bethlehem Iudæ. Qui vt vera lux mundi, & vera pax esse monstraretur, eadem nocte, qua natus est, Angelus cum luce magna pastoribus apparens, prædicat gloriam in excelsis Deo & in terra hominibus pacẽ. Cui multitudo cœlestis exercitus consona cantica simul cum eo cantauit.

His dictis de Octauiano Augusto prosaicè, alia de eodem subsequentia, versibus decantemus, vt vtroque ferculo lectores reficiantur.

De exaltatione Octauiani Imperatoris, quem Romani volebant pro Deo habere.

Erigitur nascente Deo rex Octauianus,
Germine Romanus, formosus, ad omnia planus,
Militia validus, munere larga manus.
Fit gladius vomer, fiunt de cuspide falces,
Mars siluit, pax emicuit, miles fuit auceps,
Nascentis Christi tempore pax rediit.
Octauianus tunc potuit deus ipse vocari,
Nam bonitate sui meruit reuerendus amari,
Mundus eum coluit totus honore pari.
Vrget eum cœtus, solus Deus vt vocitetur,
Ipse timet, si maior eo posthac orietur, 10
Ne pereat nomen, perdat & ipse decus.

Idolum Romæ.

Maxima tunc Romæ Capitolica stabat imago,
Cuius in hoc titulo lectoribus acta notabo,
Atque Sibyllino dogmate dicta dabo.
Grandis imago nimis, potuit vix recta leuari,
Sæpe leuata satis, nulla valet arte iuuari,
Quin cadat vlterius, nam recidiua cadit.
Vnius vitulæ tandem datur arte leuari,
Cuius & ingenio potuit sic ipsa locari,
Ne cadat vlterius, stetq; vigore pari. 20
Sed nec adhuc populus stabat sub imagine tutus,
Spiritus à statua sic est in plebe locutus,
Cùm virgo pariet, tunc & imago cadet.
Turba negans partum cum virginitate creari,
Credidit hoc dicto statuæ rem perpetuari,
Dicens, quòd nunquam germina virgo parit.
Octauianus ad hæc rex consulit ore Sibyllam,
Vt Christi causas referat: cui rettulit illa,
Maior te veniet, signa futura vide.
Arte Sibyllina patuit sibi cœlitus ara,
Qua videt angelica manifestius agmina clara,
Quæ puero regi cœlica regna parant. 30
In gremio matris stabat sapientia Patris,
Dextra coronati pueri dat dona beatis,
Cœlitus emicuit gloria multa satis.
Cæsar ait; Video miracula millia mille,
Territus obstupuit nimium, dixitq; Sibyllæ;
Heu, minor hoc puero sum reputandus ego.
Scribe Sibylla mihi, quis nam puer ille vocatur?
Quisve pater suus est, aut quæ regina putatur?
Quod sibi fit regnum? quod diadema datur?
Rettulit illa: Dei Deus est de flamine natus,
Virginis ex vtero sine seminis arte creatus,
Perdita colligere rex sine fine datus. 40
Desine, Cæsar ait; Deus amodo nolo vocari,
Ille puer Deus est, quem mundus habet venerari,
Cui fauet angelicus cœtus, & vnda maris.
His dictis, Cæsar puerum deuotus adorat,
Nunc aras & thura parans offerre laborat,
Prima Deo cœli tunc ibi thura dedit.
Post annos quinquagenos, mensesq; decenos,
Spiritus Augusti reddit sua tempora cœlo;
Surgit Tiberius nomine functus eo.

De fonte olei qui fluxit in Tiberi.

Magna taberna fuit tunc emeritoria dicta, 50
Emeritis ascripta viris, vitaq; relicta,
De qua fons olei fluxerat in Tiberim.
Vnde Sibylla canit; Tellus sudore madescet;
Et reliquos versus, quibus hæc tibi causa patescet,
Si super his dubitas, scripta Sibyllæ legas.

De Augusto Cæsare, Tiberio priuigno, & Germanico Imperaoribus.

ANno ab Vrbe condita 756, anno verò ab incarnatione Domini 15, Augustus Cæsar, anno imperij sui 58 diem suum functus est; cui Tiberius priuignus eius in regnum successit. Ille moderatissimè gubernans rempublicam, nec ciues intus iniuriauit, nec foris bellorum mouit tempestates. Quarto autem imperij eius anno, id est ab incarnatione Domini 19, Germanicus, filius Drusi, pater Calligulæ, de Germanis triumphauit. In tantum autem tunc temporis humanus fertur fuisse Tiberius, vt, dum augenda tributa præsides suaderent, responderit, Boni pastoris esse, pecus tondere, non deglutire.

De templo Isidis Romæ destructo à Tiberio Cæsare.

HIs diebus miles quidam scelerosus, in templo Isidis, Paulinam matronam, neptem Tiberij, dolo circunuentam stuprauit: sicut hoc eodem capitulo inferius versificè continetur.

De Ioanne Baptista, per idem tempus.

ANno ab incarnatione Domini 30, anno verò Tiberij Cæsaris 15, cùm iã in Iudæa quatuor principes, quos Græci tetrarchas vocant, Archelao mortuo, præsiderent; Iohannes in deserto baptismum pœnitentiæ incipit prædicare. Ad cuius baptismum Dominus Iesus aquas sanctificaturus aduenit. Atque extunc prædicare, & facere miracula cœpit. Elegit enim principes duodecim, quos Apostolos appellauit. Inter quos, pro bono vnitatis, vnum constituit principem Petrum. Post quos, viros 72 posuit discipulos.

Breui post hæc, tempore interiecto, Ioannes de incestuoso connubio arguebat Herodem: propter quod in carcerem ponitur: & in die natalis Herodis (iuxta Euãgelium) inter epulas necatur. Idipsum Iosephus refert, bellumq; maximum pro eo exortum inter Aretham regem Arabum, & Herodem: vbi triumphauit Aretha. Dixit autem Iosephus, hæc propter peccatũ quod in Ioannem Herodes perpetrauerat, accidisse. hæc dixit Iosephus de Ioanne.

De Christo autem idem Iosephus sic scribit: Fuit his temporibus Iesus, sapiens vir, si tamen virum nominari fas est: erat enim mirabilium operum effector, doctorque hominum eorum qui libenter ea quæ vera sunt, audiunt: & multos quidem Iudæorum, multos etiam de gentibus sibi adiunxit. Et credebatur esse Christus. hũc, qui ab initio eum dilexerant, accusatione primorum nostrę gentis virorum, cùm Pilatus in crucem agendum eum esse decreuisset, non deseruerunt. Apparuit enim eis tertia die iterum viuus, secũdum quod diuinitus inspirati prophetę, hęc & alia de eo innumerabilia miracula futura esse prædixerant. Sed & in odium Christianorum, qui ab ipso sunt nuncupati, & nomen perseuerat & genus.

Hoc propterea ego Gotfridus de religione nostra doctissimi viri Iosephi Iudæi in hoc loco testimonium posui, vt ostenderẽ Iudæos de aduentu Christi non ignorare; sed ad damnationis suæ augmentum, inuidia eos excæcatos vera de Christo credere noluisse. Cætera de Tiberio Cæsare & de Christo, & de actibus eius, versibus elucidanda ponemus.

Item de Tiberio Imperatore, secundo ab Augusto, & de Christo, versificè narratur.

Tiberio Romæ nunc subiiciuntur honores,
Cuius ad imperium sæuus damnatur Herodes,
Pilatus capitur, gens homicida dolet.
Iudice Tiberio Titus cum Vespasiano
Vindicat in populo Christum, gladio mediano,
Postulat hoc ratio, vult crucifixa caro.
Exit edictum sub Cæsare, scribitur orbis,
Cœtus apostolicus iam mundat climata morbis,
Et videt in cœlum iam remeare Deum.
Spiritus intonuit, descendit summa potestas,
Dans varias linguas sanctis, miracula præstans,
Idola deficiunt, templa prophana ruunt.
Tiberij lepram diuina Veronica sanat,
Rosa nimis facies sanatur Vespesiana,
Iudaicos populos perdere Titus amat.
Pilatus Christi Romanis dogmata scripsit,
Prædicat esse Deum, quem perfida plebs crucifixit,
Et monet vt viuant amodo lege pia.
Lege noua Christi monet hos, normaq; teneri,
Cuius & imperio totus valet orbis haberi,
Tiberio placuit, quod petis (inquit) erit.
Tunc indignatus, respondit ad ista senatus,
Lex aut archatus, nisi per me canonicatus,
Me quoq; dante datus, non erit orbe ratus.
Sint licet ista bona, non incipit hic mea Roma,
Dedecus æternum portaret nostra corona,
Si qua per imperium lex aliena sonat.
Annis Tiberius vixit tribus & duodenis,
Morte remisit onus, reddens sua tempora cœlis,
Sed prius in terris commoda multa dedit.

De templo deæ Isidis destructo à Tiberio.

Grandis in orbe soli dea scribitur Isidis olim,
Nam quasi voce poli responsa dabat regioni,

Roma

Roma suum templum iussit in vrbe coli.
Vnica Tiberij neptis, matrona decora,
Isidis in templo Paulina frequenter adorat,
Vt dea dicta sibi conferat ampla bona.
Hæc vbi sæpe meat media conspecta platea,
Stans quasi pulchra dea, celebri suffulta chorea,
Hanc vt habere queat miles, amabat eam.
Mundus eam quærit, sed displicuit mulieri,
Cras quoq; sicut heri potuit nihil inde mereri,
Sic satis ægrotans, mundus amore perit.
Inde viri facies, pallore coacta liquescit,
Carnis adest macies, & amoris causa patescit,
Vnde sacerdotem poscit vt addat opem.
Poscit vt hanc nocte faciat templo residere,
Atq; Dei promittat ei responsa mouere,
Isidis in specie dicta dolosa ferens.
Intus erit Mundus, dum venerit ipsa latenter,
Vt quasi iuncta Deo coëat de nocte libenter,
Deniq; iuncta Deo, sponte fruetur eo.
Hoc præuenta dolo, Paulina venire monetur,
Isidis in forma dum mundus ab intus habetur,
Nescia iuncta viro perdidit illa decus.
Post vbi Paulinæ miles se monstrat eunti,
Dura mihi fueras, inquit, pro te pereunti,
Te tamen obtinui functus amore tui.
Quando Deum tenuisse putas, te solus adiui,
Isidis in templo tecum de nocte coiui,
Te satis asciui, teq; fruebar ibi.
Milite pro scelere satis insultante superbo,
Audit & obstupuit mulier tristissima verbo,
Mallet & ipsa mori, quàm malè gesta coli.
Horruit auditam mulier decepta loquelam,
Iudice Tiberio ponens lachrymosa querelam,
Curia tum doluit totaq; tristis erat.
Idola Tiberius iubet in Tiberim iaculari,
Atq; sacerdotes templumq; sub igne cremari,
Pulsus ab vrbe foras miles honore cadit.
Illaq; tunc sceleri se non fuisse probauit,
Deniq; se gladio Paulina pudica necauit,
Spiritus & sanguis sit mihi testis, ait.

Historia gentis Saxoniæ sub illo tempore, qualiter venit de Macedonia.

Nunc bene procedo, dum tempora Saxonis edo;
Saxo, velut credo, patria fuit antè Macedo,
Regis Alexandri miles vbiq; fuit.
Rege diem functo, tulit à Babylone meatum,
Circuit Italiam ratibus, veniens Arelatum,
Siciliaq; Pharon, transit in Oceanum.
Inde per Oceanum Britannica littora transit,
Flandria pertimuit, sed nec sine clade remansit,
Guisara Saxonica terminus eius erat.
Respice, tu lector, cui regna notamus auorum,
Non tunc Saxonicum fuerat cognomen eorum,
Imò Turingorum crede fuisse solum.
Arua Turingorum dum fortè Macedo capessit,
Prælia compescit simulans, quasi prælia nescit,
Imò suo pretio quærit abinde cibos.
Fraudibus ostenta mercator habens alimenta,
Falsaq; frumenta vendit, mercede retenta,
Vendit ei carè, nec sine fraude parat.
Plenus erat terra falso velamine saccus,
Desuper ostensus, pretio dum creditur aptus,
Inferius latè vendita terra patet.
Fraude reuelata, grauis est derisio nata,
Et nimis irata doluit gens ludificata,
Vnde ferunt patriam venditione datam.
Consilium capiunt, vt vendita terra seratur,
Quicquid enim seritur, ratio iubet vt repetatur.
Semine sic illis vendita terra datur.
Dum iacet in saccis carissima terra tenetur,
Nam per eam patria sibi tradita tota videtur,
Saxo rapit penitus littora, rura, decus.
Fraus mala saccorum fuit incentiua malorum,
Fraude Turingorum mors & labor instat eorum, 10
Iure Macedonibus tollitur omne solum.
Hinc oritur guerra, seritur pro semine terra,
Terra super terram, patriam facit insita seruam,
Pars enisa dolo fit viduata solo.
Mentis in ardore dat bella Macedo furore,
Victa Turinga dolens fugit hinc aspersa rubore,
Pacis opus petiit, fœdus inire volens.
Fœderis actores, pacis posuêre tenores,
Vt patriam pariter teneant, lucrentur honores,
Armaq; per populum nulla ferenda fore.
Pax vbi congeritur, sub fraude Macedo veretur,
Ne male frustretur, si totus inermis habetur, 20
Vnde breues gladios, clam tulit arte secus.
Ipse breuis gladius apud illos saxo vocatur,
Vnde sibi Saxo nomen peperisse notatur,
His quoq; cultellis vita redempta fuit.
Ordine pacifico dum terra quieta locatur,
Vndiq; Saxonibus sua mors occulta paratur,
Viq; dolo pereant torua Turinga parat.
Fraude mori dignus sua congerit arma Turingus,
Pacis habens pignus, mouet ardua bella malignus,
Irruit in proceres, arma dolosus habens.
Saxo suo more cultro defendit honorem,
Hostibus ingeritur audacior ipse leone, 30
Ictibus eripitur, victa Turinga dolet.
Gentis honorata viguit victoria latè,
Nam quoscunq; placet, superant, solita probitate,
Quod loquor ecce patet, subdita terra iacet.

De morte Tiberij, & exaltatione Caij Caligulæ, tertij ab Augusto.

Anno ab Vrbe condita 785; anno verò ab incarnatione Domini 39, Tiberius, vigesimotertio imperij sui anno, veneno periit. Cui succedit Caius Caligula, 40 tertius ab Augusto, vir omniũ ante se sceleratissimus. Sorores enim suas, quas ipse primò stupro polluit, postmodum exilio damnauit, & aliis innumeris se criminibus horribilibus inquinauit. Quarto autem anno imperij sui, à senatu interficitur. Inuenti sunt post mortẽ eius duo libelli, quorum vnus Pugio, alter Gladius dicebatur: in quibus electissimorum Romanorũ nomina scripta erant, quos ipse occidere pro- 50 posuerat. Arca etiam, cum vasis multis venenis plenis, apud eum inuenta est: quæ scilicet vasa, in mare fusa, plurimos pisciũ interfecerunt. Hæc de Caio Caligula, ad memoriam suarum iniquitatum, prosaicè

dicta sufficiant. Cætera gesta, sibi contemporanea, de aliis, versibus supponam.

Item de eodem Caio Caligula Imperatore, versificè dictum.

Caius Caligula fit Cæsar, ad omnia sæuus,
Nunc Euangelium describit in orbe Mathæus,
Vt prius in terris iusserat ipse Deus.
Caius Caligula bello superauit Hebræos,
Interimit gladio, seruosq; facit Pharisæos,
In templo Domini collocat ipse deos.
Nomine quippe suo, Iouis est ibi grandis imago,
Hanc & adorare mandatur Hebræa propago,
Chronica sic referunt vt recitator ago.
Quattuor his annis, sex mensibus enumeratis,
Caius exsoluit Cæsar sua tempora fatis,
Gaudia Iudæis mors dedit ampla satis.
Tunc apud Antiochos Petrus pro præsule sedit.
Cuius & in Christo monitis prouincia credit,
Tunc quoq; Cornelio dogmata sacra dedit.
Tunc etiam legitur fieri conuersio Pauli,
Cuius & ecclesia monitis reuerenter obaudit,
Qui Stephanus fuerat, iam protomartyr erat.

De exaltatione Claudij Imperatoris, quarti ab Augusto.

ANno ab Vrbe condita 805; anno verò ab incarnatione Domini 44. occiso Caio Caligula, Tiberius Claudius imperat, quartus ab Augusto. Sub hoc Claudio Herodes (Iosepho testante) Iacobum fecit occidi, & Petrum tenuit in vinculis, quem Angelus eduxit, & liberauit. Hoc scelus ab Herode perpetratum, vltio diuina puniuit. Quod Lucas scribens, sic ait: *Cùm* (inquit) *Cæsaream descendisset Herodes, & in die solenni regia veste præclarè indutus, pro tribunali sedisset, ac de sublimi concionaretur ad populum: Cumq; populus acclamaret ei, tanquam Deo, non sicut homini, statim percussit eum Angelus Domini, eo quòd nō dedit gloriam Deo: & scatens vermibus expirauit.* A Iosepho hoc idem, sed prolixius dictum inuenies.

Hoc tempore Apostoli in omnes fines orbis diuisi sunt: Petrus Romam sortitur: Paulus, qui alios sapiētia præcellebat, Græcos sapientes inuadit: Iohannes inuadit Asiam; Andreas Achaiam; Matthæus Æthiopiam; Thomas & Bartholomæus vtranque Indiam; Simon Thaddæus Ægyptum & Mesopotamiā, deinde Persidem & Scythiam: Philippus, Hierapolim: Iacobus in Iudæa remanens Hierosolymorum rexit ecclesiā: nam alter Iacobus ab Herode fuerat decollatus: qui tamen, vt dicitur, prius Hispanis prædicauerat, vbi adhuc sepulchrum eius habetur clarissimum.

Isti apostoli non armis, sed verbis & miraculis orbem aggressi, non alieno, sed suo proprio sanguine triumphantes, meliùs quàm Romani vicerunt.

Anno itaque imperij Claudij septimo, tanta seditio in solennitate paschæ Hierosolymis orta est, vt de his qui cōstipatione populi in foribus templi opprimerentur, triginta millia Iudæorum inuenirentur extincta.

Anno imperij Caij nono, omnes Iudæi ab Vrbe sunt expulsi, quod tam Iosephus, quā Suetonius dicunt. *Claudius* (inquiunt) *Iudæos, assiduè tumultuantes, ab Vrbe expulit.* Claudius viginti senatores, & trecentos equites, paruis de causis perdidit. Ipse verò Claudius quartodecimo imperij sui anno, veneno periit; Nero autē ei in imperium successit.

De exaltatione Neronis Imperatoris quinti ab Augusto.

ANno ab Vrbe condita 857; anno autē ab incarnatione Domini 59, Nero quintus ab Augusto imperium suscepit, vir omnium flagitiosissimus: qui Caium Caligulam auunculum suum, nequitia superauit. Tantæ nanque petulantiæ fuit, vt assumpto varij vestitus decore, tam Græciæ quàm Italiæ vrbes, & theatra perlustraret, ipsosq; histriones suis ioculationibus vinceret. Luxuriæ tam effrænis fuit, vt aurea sibi retia ad piscādum, & domum auream ad habitandum pararet. Vrbē fecit in duodecim partibus succendi: quæ quum per septem dies arsisset, ipse in altissima turri stans, cantilenas de incendio Troiæ quondam compositas lætissimus decantabat.

Nero matrem & sororem stuprare non abhorruit: Senecam magistrum suum interfecit: Nero primus in christianos mouit seditionem: Matrem suam euiscerauit. Nero audiens Galbam in Hispania ab exercitu imperatorem esse creatum, animo fractus, à senatu hostis pronunciatur. Ipse fugiens apud quartum lapidem ab Vrbe seipsum occidit, & (vt dicitur) à lupis est deuoratus. Cætera de Caio & de Nerone, versibus explicamus.

De Nerone, versificè.

Scandit Nero thronum, blasphemus in orbe colonus,
Nulla sorte bonus, neq; dignus honore patronus,
Saccus opum, scelerum signifer, orbis onus.
Nero suæ matris iubet intima viscera findi,
Quo loculo stringi potuit, quo spermate gigni,
Quo iacet alueolo matre creatus homo.

Nero

Nero suam Romam voluit comburere magnam,
Cernere tunc cupiens quantam daret vndiq; flam-
Vt viduata latè gaudia Roma daret. (mam,
Nero puer quondam fertur metuisse magistrum,
Dum tenet imperium, metuisse fatetur idipsum,
Vnde virum Senecam, dum timet, ipse necat.
Nero magum Simonem scelerum nutritor amauit,
Cuius & intuitu, Petrum, Paulumq; necauit,
Ipse lupis rabidis perfidus esca fuit.
Gesta Magi Simonis vel regis culpa Neronis,
Regibus exemplum pariunt, frænumq; furoris,
Suntq; timor reprobis, spesq; beata bonis.

Chronica contemporanea de Clodouæo rege Francorum.

Nunc baptizatur Clodouæus in vrbe Remensi,
Angelus è cœlis oleum dedit omnipotentis,
Gratia baptismi quo celebrata fuit.
Fertur adhuc oleum cœleste Remis retineri,
Quo reges vncti, soliti sunt regna mereri,
Vnctio Francigenis hæc ita semper erit.
Tempore Tiberij, Caijq; simulq; Neronis,
Petrus erat papa Romæ, qui religionis
Dogma fidemq; Dei primus in vrbe colit.
Petrus in Antiochis octonis sederat annis,
Bisq; decem Romæ seruit diuina tyrannis,
Insuper & quinque sedit & octo dies.
Euangelistam Marcum fertur docuisse,
Qua crucifixus erat Petrus, tumulum tulit ipse,
Rasuram capitis primus & ipse tulit.
Linus erat viuente Petro, viuente Nerone,
Nanq; vices eius gessit, Tuscus regione,
Annis quindenis vltima fata colens.
Et Cletus viuente Petro, Lino sociatur,
Qui simul exterius curabant pontificatum,
[illegible]d dabat interius dogmata sacra Petrus.
Tradita non erat his papalis plena potestas,
Nec ligat aut soluit Linus Cletúsve, sed extant,
Sub vice pontificis pondera ferre Petri.
Qui socius Lini fuerat pro tempore Cletus,
Annis ter senis Romæ sedisse videtur,
Quorum temporibus vixit in Vrbe Petrus.

De Galba, & de Othone, & de Vitellio, electis Imperatoribus, & de Vespasiano.

GAlba sextus ab Augusto Imperator, Neronis morte comperta, Romam venit: vbi dum nobilem quendam, nomine Pisonem, sibi in filium adoptasset, ab Othone, tam Galba quàm Piso, septimo imperij sui mense necantur. Itaque dum Romæ Otho vsurpat imperium, Vitellius in Germania idem arripere conatur.

Item Vespasianus in Syria, contra Iudæos à Nerone transmissus, multis malis eos attriuerat: & Iosephum, eorum prudentissimum ac sapientissimum sacerdotem, in vinculis tenebat. Citò Vespasianus ab exercitu Neronis Imperator creatur. Iosephus iste, de quo tam sæpe loquimur, filius Matthiæ, nō solùm inter Iudæos, sed etiam apud Romanos postmodum tantæ authoritatis fuit, vt statua ei in Vrbe donata, libri quoque eius bibliothecæ traderentur. Eius autem opera sunt in historia 20 librorum Antiquitatum. Liber etiam Machabæorum secundus, ab eo dicitur compositus. Otho contra Vitellium bellum parat: vbi dum primò circa Alpes: secundò iuxta Placentiam; tertiò in loco qui 10 dicitur Castoris, victor fuisset: quartò, quū suos iam vinci vidisset, seipsum occidit, mense tertio, quo cœperat imperare. Vitellius Romam veniens regnum vsurpat. Multisq; ibi crudeliter actis, cùm audisset de Vespasiano, primò quidem regnum dimittere cogitat, sed postea confortatus à sociis, Sabinum fratrem Vespasiani, cum suis in Capitolium fugauit; ibique eum & suos omnes incendio & ruina, vno tumu- 20 lo, & mori & sepeliri coëgit.

Vespasianus autem hortatu principum, & Iosephi suprà memorati, suscepit imperium; relictoq; Tito filio suo in obsidione Hierosolymorum, ipse per Alexandriam, Romam venit. Interea Vitellius à suis capitur, & tam per viam sacrã, quàm per forum, turpiter ductus, vnco trahitur, & mersus in Tiberim communi caruit sepultura.

Igitur à passione Domini quadraginta 30 annorum spatio iam transacto, quem terminum Iudæis Deus tunc ad spatium pœnitentiæ indulsisse videtur, quum pœnitentiam despicerent, imò interficiendo duos Iacobos & Stephanum, peccata multiplicarent: vltio diuina, sicut eis à Domino prædictum fuerat, populo impiissimo superuenit. Sancti viri, qui tunc erant Hierosolymis, reuelatione diuina præmoniti, ab Vrbe secedunt, & in castello quod dici- 40 tur Pella, se claudunt.

Ciuitas Hierusalem Titi obsidione cingitur, in die magno paschalis solennitatis, cùm populi extranei tertius Iudæę illuc cōfluxissent. Vrbs tandem, cum multo sanguine Romanorum capitur; templum autem, vbi principes se & sacerdotes receperant, maximo postmodum legitur labore deuictum.

Titus itaque vrbem & templum, iuxta 50 prophetiam Domini Iesu Christi, deleuit; nam lapidem super lapidem non reliquit. año 1100 à restitutione ipsius tēpli, quãdo restaurauit illud Darius fili9 Hystaspis rex Persarum. Ibi 6000 Iudæorū interfecta legũtur, secũdũ scripta Cornelij & Suetonij.

Qui autem Iudęorum miserabilem occisionem pleniùs cognoscere volunt, legant Iosephum historiographum eorum; qui in ipsa die paschali, tanquam vno carcere diuina dispositione conclusos, tricesies centena millia commemorat in Vrbe fuisse. Ex quibus vndecies centena millia, igne, fame, ferro perierunt, præter illos qui in villis & castellis aliis sunt extincti.

Adiecit insuper Iosephus in hæc verba: Æstimo, quia si eundem impiissimum populum Romani punire distulissent, aut hiatu terræ, aut aquæ diluuio, aut ignibus Sodomitanis & fulminibus de cœlo missis, eadẽ ciuitas supplicia pertulisset: quia nequiorem protulit ætatẽ hominum, quàm illi fuerint, qui eadem supplicia primitùs protulerunt.

Iudæi qui tunc occisi non sunt, 80000 fuisse legimus, qui vsq; in præsentem diem per totum orbem dispersi cernuntur.

Titus post triumphum tam magnificũ, à toto exercitu imperator est appellatus. Vespasianus simul cum Tito, Vrbẽ ingreditur, vbi triumpho maximo & inaudito, vno curru sedens cum filio, ductis ante se captiuis, & bibliotheca Iudæorum, suscipitur. His diebus valde aucta est Respublica: denique Achaia, Lycia, Rhodus, Byzãtium, Samothracia, Cilicia & Comogena, in prouinciam Romanorum redacti, Romanis legibus & iudiciis paruerunt.

Vespasianus anno decimo imperij sui, fluxu ventris in propria villa sua moritur, inxta terram Sabinorum. Titus autem filius eius, Octauus ab Augusto succedit, exclusis à catalogo Imperatorum Vitellio & Othone. fuit autem vir moderatissimus, qui frequenter dixit; Dies perditur, in qua bonum non operamur. Anno imperij sui secũdo, in villa qua & pater eius obiit, cum planctu omnium Romanorum defunctus est. Cætera de eodem versificè canamus.

Item de exaltatione Vespasiani & Titi Imperatoris, octauo ab Augusto, versificè dictum.

Tempore Tiberij rex Vespasianus habetur,
Qui post Neronem Romæ diadema meretur,
Hic & Hebræorum destruit omne decus.
Imperiosa manus consurgit Vespasianus,
Filius est Titus, quem post hunc laude canamus,
Vrbibus amborum creuit in orbe salus.
Filius atq; pater populos destruxit Hebræos,
Pro solo nummo triginta dedit Pharisæos,
Sicut ab his emptus scribitur ipse Deus.
Annis viginti fuit hic Titusq; duobus,
Claruit ipsorum super omnia climata robur,
Inuisosq; Deo perdit vterq; reos.

De exaltatione Titi Imperatoris.

Titus honoratus populo plaudente leuatus,
Prorsus Hebræorum legitur punisse reatus,
Clarus in eloquio, lux erat in populo.
Hic dedit Hebræis æterno tempore luctum,
Perditur illa dies (dixit) quæ stat sine fructu,
Nil valet (inquit) honor Cæsaris absque bono.
Papa fuit Clemens, Tito diadema tenente,
Anni ter terni menses duo, quo moriente,
Transierant, & ad hac octo duoq; dies.

De exaltatione Domiciani Imperatoris, noni ab Augusto.

ANno ab Vrbe condita 825; anno autẽ ab incarnatione Domini 83, Domicianus nonus ab Augusto, Tito fratri suo succedit. Iste suos, tã occisione quàm exiliis iniquè tractauit. Romanum exercitum apud Germanos & Dacos incautè perdidit. Iste in tantam vesaniam deuenit, quòd Deum & Dominum se iusserit appellari. Ad similitudinem Neronis in Christianos mouit persequutionem. Ipse Ioannem Euangelistam, vltimum tunc Apostolorum, in Patmo insula exilio relegauit, vbi etiam scripsit Apocalypsim. Domicianus in palatio suo occisus, anno decimoquinto imperij sui, dedecorosè legitur fuisse sepultus: cui Nerua succedit, decimus ab Augusto.

Item de eodem Domiciano, versificè dictum.

Titi Germanus nunc regnat Domicianus,
Perfidus, insanus, sanctis crudelis, amarus,
Perdat vt Ecclesias mittit vbiq; manus.
Dauidica de stirpe viros postquam superauit,
Amodo ne reges fierent, omnino necauit,
Sic genus illorum prorsus honore cadit.
Sæuus in imperio tu Domiciane tyranne,
Mittis in exilium populo plangente Ioannem,
Tu male discedis, clarior ille redit.
Rex annos sex atq; decem vixisse notatur,
Tunc & Anacletus Romæ sedisse putatur,
Græcus ab Athenis, clarus in Vrbe fuit.
Vixit Anacletus annis Romæ duodenis,
Atq; dies septem, cum mensibus ordine denis,
Post & Alexander nomine papa venit.

De Nerua Imperatore, decimo ab Augusto.

Domicianus obit, sed Nerua fit actor honoris,
Qui citò lege fori damnauit gesta prioris,
Nec patitur regis gesta maligna coli.
Fama Ioannis adest, vir ab exilio reuocatur,
Omne quod instituit rex impius, euacuatur,
Omne malum reiicit Nerua, quod ille tulit.
Imperium Neruæ spatio præciditur anni,

Tempo-

Tempore cuius erat celebris doctrina Ioannis,
Nunc & Alexander papa beatus adest.
Annis ter senis viuentis tempore plenis,
Mensibus & septem, sua tempora præsul ademit,
His tamen ad requiem tres superadde dies.

De Traiano Imperatore, vndecimo ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini 95, Nerua, vnius anni imperator, qui omnes exilio detentos iusserat reuocari, mortuus est. Cui succedit Traianus, vndecimus ab Augusto; quem Nerua, adhuc viuens, in filium adoptauerat. Iste in vrbe Agrippina, quæ hodie vocatur Colonia, in Francia, Imperij culmen accepit, & multas gentes trans Rhenum & trans Danubium, prudenter subegit. In Oriente etiam vltra Euphratē, & vltra Babyloniam, multas regiones subiugauit.

Iste Christianos persequi incepit: sed citò cessauit. Eius tēporibus domus aurea Neronis, ictu fulminis incensa est, & cremata. Eo tempore Ioannes solus, sine sanguinis effusione, apud Ephesum in pace migrauit. Traianus decimonono anno imperij sui obiit, per fluxum ventris.

Item de eodem Traiano, versificè dictum.

Traianus Romæ, Syriam tenet & Babylonem,
Finibus Indorum multas subiicit regiones,
Alter Alexander plurima bella mouens.
Cæsare Traiano mediis regnante sub annis,
Intonat Ecclesiis obitum venisse Ioannis,
Transiit in tumulum corpus, & ante Deum.
Annis quindenis lux Cæsaris vltima venit,
Præsul Alexander Romæ tunc Papa resedit,
Cuius apud Neruam tempora scripta dedi.
Traiano iam defuncto post tempora multa,
Gregorio papa, Romana potentia functa,
Traiani Regis gesta vetusta legit.
Prælia gesturus pergebat ab Vrbe monarchus,
Pontis apud Tiberim properans dum transiit arcus,
Obuia stat vidua, mota querela sonat.
Stes (ait illa) meum rediens vlciscere natum,
Nam morior, dum sic video ceruice necatum,
Hoc scelus imperium vindicet, ecce caput.
Cæsar ait; pugnabo prius, curabo redire:
Illa refert; si non redeas, quo vindice fiet?
Quam laudem Deus hic te meruisse sciet?
Rex satis iratus, iubet vt vindicta feratur;
Post abiit, sed non rediit, quia Marte necatur;
Vnde virum laudem plus meruisse patet.
Hoc pietatis opus dum Gregorio memoratur,
Ingemuit, pro morte viri multum lachrymatus,
Orat vt alma Dei dextera parcat ei.
Dum iacet in precibus, stans angelus increpat illum,
Scis quia non habuit baptismatis ille sigillum?
Quomodo tu lachrymis dona neganda petis?
Ast homo tu pacis, opus expetis hoc pietatis,
Quo semel indulto, non amplius ista petatis,
Traianus requiem, te rogitante, capit.
Excessit præsul, sed non permansit inultum,
Angelico pulsu femur eius tempore multo
Claudicat, & pœnæ corpore signa tenet.

¶ Chronica.

TEmpore Traiani, Clementi papæ successit Euaristus Romæ. Apud Antiochiam post Euodiū succedit Ignatius. Hierosolymis verò erat tunc Episcopus Polycarpus. Anno autem Traiani duodecimo, post papam Euaristum succedit Alexander Romæ. Apud Alexandriam post Cerdonem succedit Primus. Antiochiæ autem post Ignatium succedit Heros.

De Adriano Imperatore, duodecimo ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini 118, Adrianus duodecimus ab Augusto, suscepit imperium. Adrianus cognominatus est Ælius, ab Ælia vrbe, quæ prius vocabatur Hierusalem. Iste etiam Pater patriæ vocatus est, pro eo quod iustus & misericors esset, & tributa debita omnibus remisisset; Iudæos in Palæstinā, id est in Hierusalem, quæ tunc ab ipso Adriano Ælia est appellata, redire volētes prohibuit: sed Christianos ibi habitare permisit; præcipiens, ne vltra Iudæis in eā reuertendi licentia præstaretur. Eo tempore Egesippus doctor fidei Christianæ clarissimus habebatur, qui ex Apostolica prædicatione quinque libros composuit, & historiam Iudęorum à Machabæis vsq; ad excidium Hierusalem, luculenter descripsit. Adrianus anno imperij sui decimooctauo obiit.

Item de eodem Adriano dictum versificè.

Cæsar Adrianus, functus diademate Romæ,
Vrbis Hierusalem cupiens extinguere nomen,
Nominat hanc Æliam, rem variare volens.
Imperat Hebræis per climata, per regiones,
Ne vocitent hanc Hierusalem, sententia Romæ
Iussit vt hoc Æliæ nomen in orbe sonet.

¶ Chronica.

ANno tertio Adriani, obiit papa Alexander, cui Xistus succedit. In Alexādria mortuo Primo succedit Iustus. Eo tēpore vrbs Hierusalē ab Adriano Ælia vocabatur, & à gentibus inhabitabatur: propter quod etiā carebat Episcopo. Sed postea Christianis in ea esse incipiētibus, prior eorū fuit episc. Marcus, Xisto iam mortuo papa, & Telesphoro sedēte. In Alexandria verò, post Iustū Eumenides erat episcop⁹.

De Antonino Pio Imperatore, decimotertio ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini 139, Antoninus Pius suscipit imperium, decimustertius ab Augusto. Iste etiam Pater patriæ dictus est: qui iuxta duodecimũ ab Vrbe lapidem, anno vigesimo imperij sui obiit. Cætera de Antonino Pio, versus insinuabunt.

Sed hoc nota, quòd anno Antonini primo Telesphorus, vndecim annis papatu retento, obiit; cui Iginus est substitutus. Igino succedit Pius papa. In Alexãdriam post Eumenidem succedit Marcus. Pius papa moriens, Aniceto papatum reliquit. Marcus in Alexandria substituit Celadionem. Egesippus historiographus dicit, se tempore Aniceti Romam venisse.

Item de eodem Antonino Pio, versificè dictum.

Antoninus Pius est patriæ pater inde vocatus,
Parcere subiectis quia fertur vbiq; paratus,
Non cogit populos ferre tributa suos.

Galenus medicus.

Huius temporibus fulget medicus Galenus,
Qui dedit antidotum, cuius nos dogma tenemus,
Tempus Hippocratis diximus esse prius.
Imperat Antoninus viginti circiter annos,
Papa Telesphorus est Græcus, Romæ venerandus,
Annis vndenis, qui sua fata dedit.
Insuper & septem menses consistere rebus,
Fertur, & vndenis vitam finisse diebus,
Vtilis in populo, dignior ante Deum.

De Antonino iuniore, & Aurelio Commodo, fratre suo, decimoquarto ab Augusto; & de papa sui temporis.

ANno ab incarnatione Domini 145, Antoninus iunior cognominatus Verus, cum Commodo Aurelio fratre imperium suscepit. Hi Vologesum regem Parthorum, Armeniam, Cappadociam Syriamque vastantem, graui bello presserunt. Antoninus anno imperij sui 19, moritur in Pannonia. Cui filius eius Commodus, decimusquintus ab Augusto succedit. Iste Commodus multos ex senatoribus interfecit, & Reipubl. per omnia incommodus fuit: nisi quòd contra Germanos bellum feliciter gessit.

Per idem tempus innumeræ hæreses emerserunt. Inter quas Taciani cuiusdam hæresis magis pestifera fuit. Nã ab omnib⁹ animalibus abstinendum prædicabat, ingratus existens Deo, qui hæc humanis vsibus procreauit. Item nuptias refutabat, accusans Deum, qui eas ad restaurationem humani generis fecit: aduersus quem Clemens scribens, inter cætera sic dicit: *An & Apostolos improbas? Petrus enim & Philippus vxores habuerunt, & filias etiam virgines nuptui dederunt.*

Eo tempore, Capitolium Romæ fulmine percutitur, & bibliotheca Romanorũ magna magnorum studiis composita, ibidem concrematur. Aliud etiam incẽdium Romæ tunc exortum, templum deæ Vestæ, & palatium, & plurimas vrbis partes consumpsit.

Commodus post multa flagitia perpetrata, in domo Vestilia dicitur fuisse strangulatus, 13 imperij sui anno. Cui successit Ælius senex. Cętera de Antonino iuniore, & de Commodo, versificè leguntur. Sed hîc nota, quòd his diebus mortuo papa Aniceto, succedit Romæ Soter. In Alexandria verò Agrippinus erat substitutus: Antiochiæ autem post Heronem, Cornelius est substitutus. Eodemq; Cornelio defuncto Theophilus sextus ab Apostolis sedebat.

Item de eodem Pio Antonino, versificè narratur; & de papa sui temporis.

Iunior Antoninus, rex æmulus ecclesiarum,
Errorem sequitur sub schismate Cataphrygarum,
Fertur & ecclesiis non nocuisse parum.
Tunc erat Iginus Romanus papa beatus,
Quattuor atq; decem regit annis pontificatum,
Plus quoq; tres menses, insuper octo dies.
Imperat Antoninus minor, annis non duodenis,
Commodus imperio post eius tempora venit,
Tractatus cuius iam recolendus erit.

De Commodo Imperatore, quintodecimo ab Augusto, post Antoninum iuniorem.

Commodus imperio felici tempore viuit,
Theodosium nunc Philosophus sua carmina scribit,
Summus & interpres tunc erat ille sibi.
Discipulus Pauli nunc Trophymus est Arelati,
Præsulis Irenij sunt dogmate clarificati
Quosquos Lugdunum siue Vienna capit.
Commodus imperio quindenis vixerat annis,
Insuper & septem Romæ dignè memorandis,
Regibus & populis charus in orbe fuit.
Nunc & Anicetus Romæ stat papa, secundus,
Natus apud Calabres, vir nobilis atq; facundus,
Annis ter ternis qui sua fata dedit.
Bisq; decem superadde dies, mensesq; quaternos,
Eius doctrina legimus gaudere modernos,
Cuius & in Roma gesta beata sonant.

De

De Ælio Imperatore, decimosexto ab Augusto, qui cognominatur Pertinax, & chronica sui temporis, & de Papa sui temporis.

AElius senex, decimussextus ab Augusto, ex hoc quod ad regnum electus, pertinaciter restitit, Pertinax dictus est: quem quinto mẽse quo regnare cœperat, vel secundo, alios imperio anno imperij sui* Iulianus Iurisperitus, in placido occidit: qui dum regnum inuadere molitur, à Seuero iuxta pontem Miluiũ vita priuatur.

Item de eodem Ælio Imperatore, & de Papa sui temporis.

Ælius vnius anni statione resedit,
Attamen in populo qui sufficienter obedit,
Viribus & meritis commoda multa dedit.
Papa Pius, Romæ fuit annis tunc duodenis,
Bisq; decem superadde dies, quibus ordine sedit,
Plurima Romanis dogmata sancta dedit.

De Claudio Imperatore, decimoseptimo ab Augusto; & de papa sui temporis.

Claudius imperium recipit cum pace paratum,
Cui fundit sua Roma preces, rogitante senatu,
Romanis natum præstet vt esse caput.
Ipse refert; vitiis satis est regnasse paternis,
Nolo meum natum maculis vexare modernis,
Sit sibi diuitiis viuere pace suis.
Claudius iste decem, minus vno, vixerat annis,
Cum quo papa Pius tempore commemorandus,*
Cuius & ætatem me recitasse patet.

De Seuero Imperatore, decimooctauo ab Augusto, & de papa sui temporis.

ANno ab incarnatione Domini 195, Seuerus natione Apher, qui ex eo, quod vltus erat Imperatorem, Pertinax dictus est, decimooctauo ab Augusto, imperiũ accepit. Iste ferocissimus natura, quintam persecutionem mouit in Christianos; Iudæos & Samaritas, Parthos, Arabes, & Gebanos bello suppressit.

Eo tempore pater Origenis Leonides, in Alexandria martyrium accepit, Origene adhuc puero martyrium plurimùm affectante. Qui cùm ad iuuenilẽ peruenisset ætatem, & tam in Alexandria quàm aliis regionibus magnificè, tam viris, quàm mulieribus prædicaret, timens, ne lubrica iuuenilis ætas circa mulieres in vitium laberetur, ipse sibi manus iniecit, & sua genitalia ferro succidit; existimans etiam ad litteram illud esse seruãdum, cùm dicitur: *Beati qui se castrauerũt propter regnum cœlorum.* Iste Origenes multa in Ecclesia Dei volumina egregia composuit. Seuerus magnã partem Britanniæ muris communiuit. Vbi 15 imperij sui anno, apud Eboracum, diem vltimum clausit.

De eodem Imperatore Seuero, & de papa sui temporis.

Sumptus ad imperium Seuerus Cæsar habetur,
Symmachus interpres sub eo vixisse docetur,
Pace bona tenuit Cæsar in Vrbe decus.
Nunc in Alexandria studium datur vrbe vigere,
Quo didicit quæ pòst docuit pollens Origenes,
Cuius & Ecclesia dogmata magna tenet.
Seuerus plenos duodenos perficit annos,
Papa Soter nunc sede sedet Romæ venerandus,
Annis vndenis cuius & hora venit.

De Antonio Aurelino Caracalla Imperatore, decimonono ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini 214, filius Seueri Aurelius Antoninus Caracalla, imperium suscipit. Caracalla iste asperior patre, & libidinis intemperãtissimus, nouercam suam non timuit habere vxorem. Iste dum contra Parthos bellum molitur, ab hostibus inter Edissam & Carrham occisus est. Cui Macrinus succedit, qui eodem anno occisus est.

De eodem Antonino Aurelio Caracalla versificè.

Tertius Antoninus Seueri filius extat,
Imperij qui Romulei fit dira potestas,
Ipsius Antonini longa columna fuit.
Nunc gens Gotthorum mouet incentiua malorum,
Opprimit Ausoniam, Persas, terramq; Medorum,
Primus & ipsorum feruet in orbe dolus.
Præsul Eleutherius quindenos perficit annos,
Sex menses & quinq; dies, Græcus venerandus,
Vixit & Antoninus sex simul, atq; duos.

De Macrino Imperatore vigesimo.

Cæsar Macrinus spatio perpenditur imus,
Nil habet historiæ, si promere gesta velimus,
Vix anni spatio vixit in orbe suo.
Cæsare Macrino post tempora pauca relicto,
Annis papa decem consedit nomine Victor,
Atq; duos menses addo, decemq; dies.

De Marco Aurelio Imperatore, vigesimo primo ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini, 221, Marcus Aurelius sacerdos tẽpli Heliogabali, 21 ab Augusto, sortitur imperiũ. Iste fertur vitam duxisse flagitiosam. Ipse etiam anno imperij sui 4, à tumultu militũ, cum matre sua necatur.

Cui succedit Aurelius Alexãder, omniũ voluntate creatus. Iste ex matre, nomine Mammea, christiana natus, rempublicam laudabiliter gubernauit; Xerxem quoque,

regem Persarum, maximo bello deuicit: consilio Vlpiani, reipubl. se modestum & & suauem exhibuit. Ipse Alexander à tumultu militari, anno 12, apud Moguntiam occiditur.

Tempore Aurelij, mortuo papa Zepherino, succedit Calixtus, mortuo citò Calixto, succedit Vrbanus: Vrbano similiter citò mortuo, succedit Pontianus in papatum Romæ.

De eodem Aurelio Imperatore vigesimo primo ab Augusto.

Imperat Aurelius, laudatus in orbe monarchus,
Arius erroris nouiter prætenderat arcus,
Cogitur Ecclesia pace carere sua.
Romanus præsul Zepherinus, vir venerandus,
Bis denos pariterq́ duos peruixerat annos,
Fertq́ duos menses vita, decemq́ dies.

¶ Chronica.

ANno ab incarnatione Domini, 238, Maximianus & Diocletianus habent imperium. Quorum temporibus Origenes librum de Martyriis composuit.

De Maximiano & Diocletiano Imperatoribus, 22 ab Augusto.

Maximianus erat vir miles in Vrbe cohortis,
Scandit ad imperium, Christi crudelior hostis,
Opprimit Ecclesias, miraq́ damna parat.
Hic sine decreto, cunctoq́ dolente senatu,
Seditione datus, conscendit ad imperiatum,
Criminibus natus, perdere sancta ratus.
Tresq́ decemq́ malus cum rex male vixerit annis,
Vrbanus papa tunc Vrbe fuit venerandus,
Annis ter ternis vita beata fuit;
Mensibus vndenis potuit plus viuere rebus,
Plus quoq́ bissenis legitur vixisse diebus,
Sanctaq́ Cæcilia tunc sua martyr erat.
Tunc Diocletianus princeps cum Maximiano
Imperium tenuêre simul, nullo mediano,
Vnus eis fuerat quæstus, & vna manus.
Ambo simul Christo reparant per climata bellum,
Et simul in sanctos agunt mortale duellum,
Perdunt ecclesias, scripta beata cremant.
Hi reges primùm gemmas in veste tulerunt,
Nec prius in pannis gemmæ, corióve fuerunt,
Purpureos reges antè fuisse ferunt.
Rex Diocletianus sedet annis bis duodenis,
Et Marcellinus tribus annis papa resedit,
Atq́ duos menses, quindeciesq́ dies.

De Gordiano Imperatore, vigesimotertio ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini 241, Gordianus vigesimustertius ab Augusto fit Imperator. Tunc Anterius papa defuncto Pōtiano, successit. Quo mortuo, Fabianus per columbam è cœlo lapsam, & super caput eius manētem, dignus episcopatu ab omnibus iudicatur.

Gordianus admodum puer Parthis bellum indicit. Quos dū diuersis præliis prosperè gestis, oppressisset: ipse fraude suorū, anno sexto imperij sui, super Euphratē interficitur. Tunc etiam in Antiochia defuncto episcopo Zebenno, succedit Babilas. In Alexandria verò, Demetrio defuncto episcopo, succedit Heraclas.

10 Item de eodem Gordiano Imperatore narratur.

Gordianus habet sex annis ritè coronam,
Cœlitus emissa recipit miracula Roma,
De Fabiano præsule, mira sonant.
Dum foret in precibus sanctorum turma recūbens,
Spiritus in specie legitur venisse columbæ,
Indicat in cleris quis modò præsul erit.
Sic Fabianus fieri tunc Papa meretur,
Et tribus atq́ decem pius annis præsul habetur,
Vltrò mensis adest, bis quoq́ quinq́ dies.
Pontianus erat post ipsum papa vocatus,
20 *Quinq́ tenens annos, bis mensem pontificatus,*
Charus & in populis præsul vterq́ fuit.

De Philippo Imperatore, vigesimoquarto ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini 248, Marcus Iulius Philippus 24 ab Augusto, cum filio suo Philippo, imperiū sortitur. Iste primus Christianus Imperator fuit. Anno imperij eius quarto cōpletus est ab Vrbe cōdita millesimus annus; qui cum 30 gaudio omnium ab Imperatore magnificis ludis & solennitate celebratur. Anno autem Imperij sui sexto, per fraudem Decij, & per tumultum militarem, ipse Imperator cum filio suo necatur. Cui successit Decius, ab Augusto vigesimusquintus.

De eodem Imperatore Philippo versificè.

Suscipit imperium populo plaudente Philippus,
Iste prior Cæsar voluit cognoscere Christum,
Et dedit ecclesiis prædia multa suis.
40 *Dum tenet imperium Christo memorabilis ille,*
Principium Romæ fuit annis ordine mille,
Illeq́ solennis annis in Vrbe fuit.
Cornelius Papa sedit regnante Philippo,
Annis tota tribus stat vita, decemq́ diebus,
Annis septenis Cæsaris hora venit.

De Decio Imperatore, vigesimoquinto ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini 253, Decius, ob odium Philippi Christiani, immanissimam persequutionem, septimam à Nerone, in Christianos commo- 50 uit: qua Fabiano Papa coronato, Cornelius cathedram Romæ suscepit.

Decius, quarto imperij sui anno, cū filio suo, inter barbaros interficitur, cui Gallus cum Volusiano filio suo succedit, 26 ab Augu-

Augusto. Huius diebus moritur Origenes, anno 70 ętatis suę. His diebus beatus Laurētius assus, in craticula martyrio coronatur. Et notandum, quòd Gallus & Volusianus, secundum quosdam, similiter Decij sunt vocati. Qui dum contra Æmilianum bellum pararēt, anno imperij secundo interfecti sunt. Æmilianus autem tertio anno ex quo inuaserat imperium, 5 mense vita priuatur.

Tunc Stephano papa iam mortuo, Xistus Romæ tenuit pontificatum. Cætera versus insinuabunt. Tunc etiam Hierosolymis Alexander Episcopus martyrio est coronatus: Heracle etiam episcopus Alexandriæ similiter, cui episcopus Dionysius succedit. Cornelio Papa martyrio coronato, succedit Lucius: quo citò mortuo, succedit Stephanus Papa. Cætera versus dicunt.

De eodem Decio Imperatore versificè.

Decius vnius anni diadema recepit,
Æmulus Ecclesiæ diuina repellere cœpit,
Sæpeq́ Christicolis verbera sæua dedit.
Antonius monachus recolendo numina clarus,
Viuit in Ægypto nunc summus Anachoritarum,
Cuius ab exemplis non tenet ordo parum.
Decius in populum dum iure suo dominatur,
Papa simul Lucius tenet vrbis pontificatum,
Orbe coæquæuo pollet vtrunque caput.

De Valeriano Imperatore vigesimosexto ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini 259, post Augustum loco 26. Valerianus in Græcia, Galienus autē à senatu Romæ, Cæsares creantur. Isti octauam post Neronē in Christianos persecutionē mouerūt.

His diebus Papa Xistus Romæ, & Cyprianus in Carthagine martyrio coronantur. Xisto successit Dionysius.

Imperator autem Valerianus captus à rege Persarum, nomine Sapore, cæcatur: & quamdiu vixit, regi Persarum equum ascendere volenti, dorsum suum curuauit: & ille per dorsum eius, tanquam per strepam, semper equum ascendit. Galienus aūt tam miserabili socij sui motus exēplo, erga Christianos postea mitior est inuentus; & datis decretis, instituit, vt quocunq; more quisq; velit, teneat quod diuinū est.

His diebus Alemani Italiam depopulantur. Gothi Græciā, Macedoniam, Pontum & Asiam peruagantur. Guadi & Sarmatę Pannonias armati ingrediuntur. Hispania quoq; Germanorum inundatione deletur. Parthi autē Syria & Mesopotamia potiuntur: his malis respubl. intus & exterius minoratur. Galienus deserta republ. apud Mediolanum interfectus est.

Tunc mortuo papa Dionysio, Felix papa successit. Ea tēpestate apparuerunt Manichæi. Quidā enim homo, nomine Manes, Perses, moribus & factis barbarus, execrabilē hæresim docuit. Nūc enim Christum se esse dicebat; nunc etiam se esse Paracletum prædicabat; atq; ad similitudinē Christi duodecim discipulos suos ad prædicandum mittebat, habens dogmata à prioribus hęreticis mutuata: cuius sectatores vsque hodie Manichæi vocantur.

Item de eodem Valeriano Imperatore, versificè.

Imperij Valerianus dum captat honorem,
Gothica gens validos reuocat per regna dolores,
Bella Macedonibus perniciemq́ mouet.
Christicolas Valerianus dum persequeretur,
A Persis capitur, cæcatur ibiq́ tenetur,
Ludibrium Persis, perniciesq́ suis.
Nam quoties Persarum rex equitare volebat,
In dorso Valeriani cæci residebat,
Quo conculcato pòst residebat equo.
Iam Valerianus quindenum vixerat annum,
Cùm Stephanus primus iam papa foret venerandus,
Quattuor hic annos vixit honore suo.
Addo duos menses, quibus est subsistere rebus,
Plus etiam vixit numero ter quinq́ diebus,
Sic Stephanus requiem papa beatus habet.
Temporis illius fit Xistus papa secundus,
Græcus erat genere, doctissimus, ore facundus,
Postq́ duos annos facta resoluit humo.
Mensibus vndenis peruixit, sexq́ diebus,
Cuius temporibus Laurentius assus habetur,
Iam reddunt cæsis lumina signa crucis.

De Valerio Imperatore vigesimoseptimo ab Augusto.

Valerij Dionysius stat tempore præsul,
Mensibus vndenis, annisq́ duobus habetur,
Insuper ad requiem sex superadde dies.
Cæsar Valerius sex mensibus, octo diebus,
Fertur ab historiis Romanis sistere rebus,
Pace bona tenuit quicquid in Vrbe fuit.

De Claudio Imperatore vigesimooctauo post Augustum.

ANno ab incarnatione Domini, 274, Claudius 28 post Augustum, cōsentiēte senatu fit Imperator. Iste Gothos qui iam per 20 annos Illyricū & Macedoniam fuerāt peruagati, bello repressit, atq; incredibili strage deleuit. Vnde clypeus ei aureus, & statua equestris decernitur à senatu. Anno autem imperij sui secundo, morbo correptus, diem obiit. Cui Quintilius frater suus ab exercitu substitutus, decimo septimo imperij sui die, vitam finiuit.

De eodem Claudio versificè narratur.

Claudius imperij solio residere meretur,
Aduersus Gothos armis sua regna tuetur,
Vnde per Illyricum contulit arma secus.
Bella per Illyricum dum Claudius ampla moueret,
Gothus in arma ruens, quasi despicit arma, temerè
Dimicat, & teritur, mira pericla ferens.
Claudius imperio datur annis stare duobus,
Nunc etiam Felix sedet annis Papa duobus,
Terq; duos menses, adde duosq; dies.

De Aurelio Imperatore vigesimo-nono ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini 276. Aurelianus vigesimusnonus ab Augusto, suscepit imperium. Iste, quum esset vir bellicosus, circa Danubium Gothos diuersis ac magnis præliis vehementer depressit. Ipse etiam terminos Romani imperij restaurauit in Occidente. Deinde in Oriente digressus, reginam Genobiam, quæ occiso marito suo Odenato, Syriam vsurpauerat, in potestatem redegit. Itaque tam Orientis quàm Aquilonis victor existens, Romam reuersus, Vrbem muris firmioribus honorauit. Item in Gallia super fluuium Ligerim, ciuitatem Aurelianam, nomine suo construxit.

Ecclesiæ Dei benignus prius apparuit, quam in fine vehementer afflixit. Ante oculos eius fulmen de cœlo cecidit, omnibus hominibus terrefactis. Ipse autē paulò pòst anno imperij sui sexto, submergitur in Tiberi.

De eodem Aurelio Imperatore versificè.

Suscipit imperium vir pessimus Aurelianus,
Ecclesiæ tormenta parans erat hæresianus,
Mergitur in Tiberi, cessat iniqua manus.
Annis quinque malus tunc vixerat Aurelianus,
Papaq; Romanus nunc præsidet Eutychianus,
Annis ter ternis cui pia vita manet.
Adde decem menses, quatuor adde dies.

De Tacito Imperatore trigesimo ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini 281. Tacitus trigesimus ab Augusto suscepit imperium. Qui in Ponto, sexto mense occisus est. Post quem, dum Florianus partem imperij inuaderet, tertio mēse, ex quo id vsurpauerat, occisus est apud Tharsum.

Item de Tacito Imperatore versificè.

Tacitus vnius tulit anni iura coronæ,
Eutychianus erat sub eodem tempore Romæ,
Vita breuis Taciti sub breuitate sonet.
Annis ter ternis præfatus Papa resedit,
Atque decem menses, quibus illi clerus obedit,
Bis binosq; dies plus, sua vita dedit.

De Probo Imperatore trigesimo-primo ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini 282. Probus trigesimus primus ab Augusto adeptus imperium, Barbaros qui Gallias occupauerāt, fortissimo bello deuicit. Ipse autem anno Imperij sui septimo, à militibus apud Firmium, in turri Serata interficitur.

Cui succedit Carus, anno ab incarnatione Domini 288, natione Narbonensis, ab Augusto trigesimussecundus.

De Caro Imperatore trigesimosecundo ab Augusto.

Carus bella gerens Persarum parte remota,
Vincit, & est regio Persarum subdita tota,
Fulmine percutitur, dum premit ipsa loca.
Suntq; sui nati gladio post pauca necati,
Carinus, Numerianus, sunt ambo vocati,
Post annos quinque, Carus ab orbe cadit.
Caius papa sedet vndenos circiter annos,
Menses bis binos ipsi iungamus ad annos,
Insuper & vitæ iungimus octo dies.

De Maxentio Imperatore, trigesimo-tertio ab Augusto.

Cæsar septenis Maxentius imperat annis,
Cuius & abscissum Tiberis caput abstulit annis,
Dum Constantinus rex iugulasset eum.
Qui iugulauit eum suscepit in Vrbe coronam,
Pro nece regis ei tribuit diademata Roma,
Taliter Imperium tunc habuisse sonat.
Miltiades nunc papa sedet Romæ tribus annis,
Octo dies, mensesq; duos iungamus ad annos,
Magnus in Ecclesiis maior in orbe fuit.

De Maximiano & Diocletiano Imperatoribus suprà memoratis.

ANno ab incarnatione Domini 290, Diocletianus, ab Augusto trigesimus tertius, ab exercitu imperator creatur. Qui paulò pòst Maximianū ex Cæsare socium sibi & parem fecit Imperatorem; Constātium verò & Galerium Cæsares creauit. Iste est ille Constantius, qui ex vxore Theodora, priuigni ipsius Maximiani prædicti, genuit sex filios, & ex Helena, sua cōcubina, genuit Constantinum. Hanc Helenam quidam ex patria Treuerorum oriundam asserunt. Alius de regno Persarum, vbi Constantius ad tributa colligenda transmissus, eam legitur contigisse.

Imperatores autem Diocletianus & Maximianus in Ecclesia Dei persequutionē decimam à Nerone, per Christianos immanissimā, sęuius & crudelius aliis omnib. pro-

protraxerunt: vbi quot millia Christianorum interierint, non possit literis explicari.

His temporibus Imperatores beatum Mauricium in Gallias, ad expugnandos hostes Imperij cum legione sua, destinauerunt, qui à beato Marcello Papa cum legione sua Christiana, benedictione percepta, simul cum Imperatore Alpes per montem Iouis trânscendit. Quumque apud Ottodorum ad idololatriam (sicut ibi mos fuerat) vocaretur, ipse suique omnes Christum confitentes, dum sacrificia idolorum agere renuunt, martyrio coronantur. Paucos tunc ex ipsa legione fugientes, Romani insequuntur: ex quibus iuxta fluuium Rhenum nouem occidunt, in oppido quod Bunna vocatur: Gerionem verò cum sociis trecentis triginta in suburbio Coloniæ Agrippinæ vrbis occiderunt. Similiter etiam Victorem cum trecẽtis quadraginta sociis, in vrbe sub Colonia, olim Troia, nunc verò Santis vocata, interfecerunt.

Constantius ab Alemanis prius victus, secundo prelio tam acriter vicit, vt septuaginta millia hostium ibi cæsa numerentur. Cùm igitur Imperatores Ecclesiam mirabiliter afflixissent, ambo iudicio Dei in dementiam versi, Imperij dignitatem refutant, habitumque Imperialem deponunt; Diocletianus in Nicomedia, Maximianus verò Mediolani, anno vigesimo imperij Diocletiani.

His diebus Papæ Marcellino succedit Marcellus; Cui citò successit Eusebius Papa: post quem paulò pòst Miltiades Romæ papatum suscepit.

Relicto imperio ab Augustis, Constantius & Galerius, qui eorum Cæsares erant, Imperium inter se in duo diuiserunt. Galerius quidem Illyricum, Asiam & Orientem retinuit; Constantio autem Italia, Gallia & Aphrica in sortem deuenit. Iste Cõstantius erga omnes homines erat clemens, & erga Deum religione vtebatur. Cultores Dei libenter venerabatur. Qui in Britannia moriens, filium Helenæ Constantium in Gallia Imperatorem constituit.

PARTIS DECIMÆ QVINTÆ FINIS.

GOTFRIDI VITERBIENSIS CHRONICORVM PARS XVI.

IMPERIVM TRANSFERTVR AD GRÆCOS.

De Maxentio Imperatore, filio Maximiani.

Milites prætorij, Maxentium, de quo suprà diximus, Maximiani Imperatoris filium, Romæ Imperatorem augustum creauerunt. Cuius pater Maximianus, qui iam Imperij dignitatem reliquerat, quum audisset Constantinum Gallis imperare, transit in Gallias, intendens Constantinum dolo circunuenire, qui à filia sua, vxore Constantini proditus, & à Constantino fugatus, in Massilia est occisus.

Galerius autẽ Imperator, dum in Christianos per decem annos persequutionem crudeliter exerceret, tandem à Domino castigatus, dissolutis introrsus visceribus, vermes superius eructabat. Desperatus itaque à medicis, pœnas illiusmodi, iudicio Dei, in vltionem sibi datas esse cognouit. Vnde & à persecutione Christianorum iussit cessari. Ipse autem paulò pòst, cum eodem dolore vitam finiuit.

Interea Maxentius Imperator Romæ nimiam seueritatem in ciuibus exercebat. Atque inter alia facinora, vxores senatorum aliorumque nobilium Romanorum, violenter ad suam libidinem rapiebat, eisque publicè abutebatur. Ipsos senatores, obiecto eis falso crimine, proscribebat. Magicis artibus vtebatur in tãtum, vt prægnantes fœminas euiscerari præciperet, & locum infantis in ventre prospiceret. Ibique factis præcantationibus magicis, futura sibi faciebat prædici. Igitur aduersus eundem sceleratissimum tyrannum Con-

stantinus iam amicus factus Christianorum, cùm à Romano populo clàm vocaretur, & ipse ad hoc præparasset exercitum, erat anxius atque sollicitus, quo modo sine graui hominum strage Maxentium vinceret. Nocte autem soporatus, signum crucis igneo fulgore nitentis, ad Orientem per visionem in cœlo conspexit; atque admiratus quid hoc esset, dum causam perquireret, angelos ad se audit loquentes: *O Constantine, in hoc vinces*. Mane autem facto, vocat ad se milites Christianos, & cognito, illud signaculum Christianæ fidei fuisse, gauisus est valde super visione: frontem suam signo crucis Christi muniuit, seque futurum Christianum promisit, si victoriã obtineret. Orabat autem, vt sine strage Romanorum ciuium, à Deo victoria præstaretur. In quo etiam Deus eum mirabiliter exaudiuit.

Cùm enim Maxentius naues iuxta pontem Miluium in modum muscipulæ, ad decipiendum ignarũ militem callidè collocasset; Constantino autem iam in prælio apparente, Maxẽtius de victoria omnino desperasset; citò, quasi spiritu dæmoniaco incitatus, vrgentibus hostibus ad pontem Miluium fugit, & in ipsa machinamenta nauium quæ hostibus præparauerat, repentè prosiliit; ibique in Tiberim submersus, vitã finiuit. Nullus præter eum ex vtroq; exercitu legitur in eodem prælio periisse. Quumq; Constantino Romæ, cum ingenti gaudio pararetur triumphus, iussit non sibi, sed Domino Iesu Christo victoriam recognosci. Crucem autem in curru triumphali præcepit constitui & adorari. Postea Constantinus à Syluestro est baptizatus. Quod autem de lepra eius legitur, videtur apocryphum, quia in nullis libris authenticis, neque in Chronicis reperitur.

Nota, quòd anni à tempore Petri Apostoli, principis Apostolorum, vsque ad Syluestrum Papam, sunt ducenti nonagintanouem, & duodecim dies. Melchiade autem Papa mortuo, successit Syluester, à quo in basilica Lateranensi baptizatus est Constantinus. Rursus etiam sicut in multis ac diuersis Chronicis legimus, sicut etiam Historia tripartita innuere videtur, ab Eusebio Nicomediensi episcopo, in villa quæ dicitur Aquilona, rebaptizatus fuisse narratur. Tres quoq; filios eius postea eodem errore legimus deuiasse.

Cætera de Maxentio versibus proponuntur. Alia plura de Constantino scribimus, quæ præsenti pagina supponuntur.

Constantinus factus Christianus, pacem omnibus ecclesiis reddidit. In quo facto Licinius Augustus, collega eius, cõsensit. Ambo itaque Imperatores communiter legem faciunt, vt Christus qui Vrbem à tyrannide Maxentij liberauit, ab omnibus colatur. Item ipsi ambo, Galerio Maximino Imperatori, qui tunc Orientem tenebat, super eadem causa scripserunt. Galerius autem in tabulis æneis prius edictum perpetuum dederat, vt Christiani vbique punirentur. Recepto verò amborum edicto Imperatorum, consensit; & ne amplius pro fide Christiana aliquis puniretur, per omnia loca scripto Imperiali præcepit. Reddidit etiã causam, quia Christiani quantò magis puniuntur, tantò plus crescunt. Mandat etiam, vt ad cultum deorum nullus, nisi propria voluntate, cogatur. Post pauca, Galerius Maximinus Lycinio Augusto, rupto fœdere bellum indicit. Ex qua causa, multis tam vrbibus quàm prouinciis profligatis, tandem venitur ad prælium; vbi cùm Galerius exercitum suum fundi conspiceret, turpiter aufugit. Inde reuersus ad propria, omnes sacerdotes suos tanquam deceptores, interfecit. Postea cùm grauissimis morbis à Domino se affligi perciperet, & mortem cerneret imminere, sera pœnitentia motus, Deum Christianorum confitetur, & pro eo scribit hoc modo:

Imperator Cæsar Galerius Maximus, Germanicus, Sarmaticus, pius, felix, inuictus, augustus: Indesinẽter curam prouincialium nostrorum gerentes, vtilitatibus eorum consulentes, quæ ad commune & publicum bonum spectant, nunquam desinimus prouidere. Vnde cognitum esse omnibus non dubito, quod ex decreto Augustorum Imperatorum Diocletiani & Maximiani parentum nostrorum, ab officialibus Imperij prædæ & direptiones multæ sunt factæ. Igitur, vt in posterum omnis metus Christianis, & ambiguitas auferatur, huius nostri edicti lege sancimus, vt omnibus hominibus innotescat, licere omnibus his qui Christianam sectam religione venerantur, per nostræ indulgentiæ largitatem, vt vnusquisque quemadmodum vult, & prout animo libet,

bet, religioni christianæ solennitatique deseruiat. Sed & domos orationum, id est dominicas ædes, pro voluntate eorum permittimus. Illud etiam hac lege sancimus, vt si quæ domus, vel agri, vel quælibet prædia, ex bonis Christianorum antè Imperatorum iussionibus ad ius fisci fuerint sociata: si qua comparata etiam ab aliquo sunt, vel distracta, vel dono donata, hæc omnia in antiquum ius Christianorum præcipimus reuocari, & propriis dominis vniuersa restitui.

Respice lector, hæc fuit mutatio dexteræ excelsi. Post hæc Galerius, propter diuersos morbos ac diuturnos, luce oculorum priuatus, finem vitę recepit. Licinius autem Imperator, collega Constantini, qui prius Christianis sese benignum exhibuit, omnes Christianos à palatio exclusit, & persequutionem omnibus intentauit. Contra quem Constantinus exsurgens, vicit eum præliis diuersis, primò in Pannonia, deinde sæpiùs terra marique deuictum ad deditionem coëgit, tandémque occidit.

Hîc transfertur imperium à Roma in Byzantium.

IGitur Constantino absque socio monarchiam obtinente, Ecclesia diutissimè tribulata respirat, plena in omnibus pace recepta. Tunc Constantinus generalissimum fecit edictum, vt per totum mundum Christiana religio teneatur.

Tunc Imperator Syluestro Romano pontifici regalia insignia concessit; & ipse, vt maiorem ecclesiis daret quietem, curiæ tumultum amouit, séque cum omni pompa sua Byzantium in regionem Græcorum transuexit. Ex qua donatione videtur Romanæ ecclesiæ Roma cum Italia & Gallia fuisse à Constantino collata.

Imperij verò fautores asserunt, Cõstantinum non ita regnum dedisse, sed Romanos pontifices tanquam summi Dei sacerdotes, ob diuinam reuerentiam in patres elegisse, vt ab eis debeant benedici, eorumque apud Deum orationibus adiuuari. Adiiciunt etiam approbationem; quia Constantinus cùm inter filios suos orbem diuisisset, vni dederit Orientem, alteri Occidentem, & tertio Ptolemaidem cum Babylonia. Quam rem, honestus Princeps non fecisset, si regna Occidentalia cum quibus & Italia comprehenditur, ecclesiæ contulisset. Theodosio etiam, aliisq; multis religiosis imperatoribus, Romam cum regnis Occidentalibus in sortem venisse, at tenuisse affirmant. Ad hæc, imperiales disputatores Euangelia inducunt, vt illud; *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo.* Item; *Dominus ipse tributum pro se & pro Petro persoluit.* Paulus etiam dicit: *Cui honorem, honorem: quia omnis potestas à* 10 *Deo est.* Hic dicens ipse Paulus tunc non Petrum intellexit in verbo, sed impiissimum Neronem, qui totius orbis tenebat imperium. Introducunt etiam Augustinum dicentem: Quo iure possides villam? diuino aut humano? Diuino* quia Domini est terra & plenitudo eius. Si humano? Ergo à regibus. Si dicis; Quid mihi & regi? Respondet, Quid tibi & possessioni?

Ecclesiæ autem defensores, ita respon- 20 dent: Christus Ecclesiam suam mundanis possessionibus, quæ regalia dicuntur, voluit honorari. Non est credendum, quòd Deus Ecclesiam suam, quam sanguine suo redemit, cui misit Spiritum sanctum, paracletum de cœlis, aliquo spiritu erroris decipi permisisset, vt ea quæ non debuit, possideret. Multi enim viri probatæ vitæ, regalia hactenus tenuerunt, qui cum his regnum Dei acquisisse creduntur.

30 Aliis etiam modis quàm plurimis posset probari, quòd & Constantinus ecclesiæ regalia iustè contulit, & ecclesia licitè suscepit. Si enim quæritur; vnde reges hæc habeant? respondent; Dei ordinatione & electione populi. Quòd si Deus hæc tribuendo regibus, iniustè non fecit: quantò magis iustè fecit Deus ordinando, vt à regibus, quibus ipse dedit, ad personam ecclesiasticam transferrentur? Sic- 40 ut Deus voluntatem populi ad ordinandum regem sub vno consensu disponit; ita etiam principis voluntatem ad largiendum Ecclesiæ regalia prouocauit. Cor regis in manu Dei. Omnisque potestas à Deo est. Ergo & Ecclesiæ potestas in terris à Deo est. Igitur & Deus regem habere regalia, iustè disposuit: & princeps iustè dedit ecclesiæ, & ecclesia licitè dignéque suscepit.

50 Ego autem, vt de sensu meo loquar; Vtrum Deo magis placeat gloria & exaltatio Ecclesiæ, quæ hoc tempore est; aut humiliatio quæ primitus fuerat? confiteor me ignorare. Videtur multis quidem primus ille status sanctior; iste felicior. As-

sentio autem matri nostræ Romanæ Ecclesiæ, quæ fundata est supra petram, id est Christū: Credo quod credit; sentio quod sentit; æstimo possidenda quæ possidet. Quod enim ecclesia nullo errore decipi possit, inde credendum est, quia portæ inferi nō præualebunt aduersus eam. Quòd autem fides eius manet in æternum, inde credendum est, quia dixit Christus: *Ego pro te rogaui Petre, vt non deficiat fides tua.* Cætera super his quæstionibus, maioribus nostris soluenda relinquimus. Pauca tamen versificè adhuc de Constantino dicemus.

Item de eodem Constantino Imperatore, trigesimoquarto ab Augusto.

Rex Constantinus, si scribere vera velimus,
Verus Christicola fuerat sub tempore primo,
Nouit & hoc Oriens, occiduusq́; sinus.
Annis bis denis, Rex cum diademate sedit,
Eusebius binis annis tunc papa resedit,
Insuper & mensem, ter quoq; quinque dies.
Sub Constantino Syluester Papa notatur,
Fertq́; quater senis, minus anno, pontificatum,
Atque decem menses fert, totidemq́; dies.
Baptizauit eum Syluester, idemq́; fatemur,
Arius hunc post hæc corrupit, & inde dolemus,
Schismate nanque suo commaculauit eum.
Hoc fuit in villa, quam ritè vocant Aquilonam,
Quando rebaptizans fœdauerat ipse coronam,
Scripta tripartita testificantur ita.
Præsulis Eusebij manibus Nicomediensis,
Turpe tulit lauacrum Rex, turpia dogmata sensit,
Tres quoq; filioli sic sapuêre sui.
Rex Constantinus proceres in fraude Latinos,
Duxit ab Italia, fieriq́; coëgit Achiuos,
Constituens Romam rebus & arce nouam.
Transtulit imperium Græcis, tribuitq́; fauorem,
Dans alienigenis, quem Roma tenebat honorem,
Itala destituens, Græcula regna colens.
Cardinis imperij tunc partibus enumeratis,
Terna tribus tribuit regalia climata natis,
Tresq́; tribus iubet his participare datis,
Occiduos primo, Græcos dedit ille secundo,
Ternus habet Babylon, Ptolemaidaq́; iure rotundo,
Taliter instituit quicquid in orbe fuit.
Ipsis temporibus crux sancta reperta leuatur,
Helena sancta fuit, cuius studiis veneratur,
*Vt sit nomen latus * crux benedicta caput,*
Cum Constantino Marcus quoq; Papa resedit,
Cui binis annis populus Romanus obedit,
Octo sibi menses adde, decemq́; dies.
Inter Syluestrum Petrumq́;, dies numerando,
Colligo tercentos, minus vno circiter annos,
Si numerando, decem iungo, duosq́; dies.

De tribus filiis Constantini, scilicet Constantio, Constantino & Constante, trigesimiquinti ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini 341, Constantinus, filius Constantini suscipit imperium, cum duobus fratribus suis, Constantio & Constante; 35 ab Augusto. Iste à quodam presbytero, Arij discipulo deceptus, in Arianam hæresim incidit. Arius eodem tempore ab Alexandro episcopo, ab vrbe Alexandria, propter suum errorem, erat eiectus. Eusebius autem episcopus Nicomediæ, qui Ariano veneno erat infectus, Imperatori Constantino iuniori suadet, vt concilium celebretur, & Ario ibi audientia concedatur. Itaque tam Arius quàm Alexander ad concilium in palatium Constantinopolitanum vocantur. Vbi Alexander tota nocte in oratione persistēs, causam ecclesiæ Domino commendabat. Mane facto, Eusebius Arium ad Ecclesiam vocat. Qui dum eundo illuc, humanæ necessitatis causa, ad secessum declinat: iusto Dei iudicio, viscera quibus fœtidum errorem portabat, in locum fœtidissimum euisceratus, per inferiorem corporis meatum emisit, & mortuus est.

Fautores Arij cum pudore & confusione fugerunt. Attamen rem gestam Imperatori celantes, per eunuchos Cæsaris contra catholicæ fidei doctores insurgunt.

Post paucos dies Alexander moritur. Cui Athanasius est substitutus: qui feruentis ingenij & in negotiis ecclesiasticis vigilantissimus, non solùm contra hæreticos subtilis, sed etiam contra Imperatorem stetit pro Ecclesia fortissimus agonista. Cuius virtutes & labores & fructus, qui scire desiderat, legat Historiam tripartitam.

Constantinus dum contra Constantem fratrem suum bellum informat, iuxta Alsam fluuium, non longè ab Aquilegia, à ducibus eius occiditur. Constantius, occiso Constantino, solus Orientem tenuit. Constans autem tenuit Occidentem. Itaque hæretici Ariani, metuentes, ne fortè si Athanasius adeundi principem acquireret facultatem, ipsum Imperatorem catholica fide ac religione imbueret; ipsi ad Imperatorem prius accedentes, circumueniunt eum, mentientes Atha-

Athanasium esse virum sceleratum & flagitiosum, ostendentes ei manum cum brachio cuiusdam Arsennij, quam dicebant Athanasium ad exercēdam artem necromanticam, instinctu dæmonum, à corpore ipsius Arsennij abscidisse. Ad hæc iussu Cæsaris, synodus apud Tyrum congregatur: vbi Athanasio ducto in causa, astitit prædictus Arsennius, habens vtranq; manum: quo comperto, hæreticorum mendacia cognoscūtur, & ipsi mirabiliter erubescunt. Nec tamen Constantius Imperator, & ipsi hæretici à persequutione Athanasij quiescunt; imò eū ad fratris sui Constantis imperium trāsire compellunt. Ipse autem ab Imperatore Constante satis humanè susceptus, & honorificè habitus, & in cathedram suam postea potēter remissus est. Mansit autem tunc ibi in ecclesia Treuerorum, cum Maximo eiusdem ecclesiæ episcopo. In quo loco, fidem catholicam, scilicet *Quicunque vult*, scripsisse asseritur.

Eo tempore Liberius ab Imperatore Constantio, in exilium truditur, & Felix suus diaconus, ei ab hæreticis subrogatur. Inter hunc Liberium & Syluestrum medius sedit papa Iulius. Isdem temporibus Victorinus rhetor & Donatus grammaticus, Romæ clari habentur. Floruerunt tunc in ecclesia Dei gloriosi pontifices, Paulinus Treuerēsis, qui Maximo successit, Dionysius Mediolanensis, Eusebius Vercellensis, & Hilarius Pictauiensis: qui omnes propter testimonium fidei Catholicæ in exilium tunc missi fuerunt. Ex quibus Hilarius, scripturarum suarum variis munimentis Gallicanam ecclesiam adornauit.

Constans Imperator aduersus Saporem regem Persarum, vario euentu nouē prælia gessit. Nouissimè autem indiscretè congressus, fugit; & postea in oppido Elenau, iuxta Hispaniam, dolo principis, nomine Magnentij, occisus est. Idem Magnentius apud Augustodunum inuasit Imperium. In Illyrico verò milites quendam veteranionem senem creant Imperatorem. Constantius interea fratrem intendit vlcisci. Vnde veteranionem senem primò purpuram deponere compulit. Postmodum etiam cum eo acriter dimicauit. Magnentius autē victus apud Lugdunum, seipsum occidit: & frater eius Decennius, quem ipse in Gallia Cæsarem creauerat, laqueo seipsum suspendit. Cætera de tribus filiis Constantini Magni, & de Ario, pauca versificè ponimus.

Item de filiis Constantini, versificè narratur.

Cum Constantino Constans tenet omnia frater,
Catholicos qui persequitur tota feritate,
Regibus Eusebius Arianista placet.
Contra catholicos dum disputat Arius arte,
Naturæ secreta petens, diuertit ab arce,
Qua male dum crepitat, viscera pressa crepant.
Præsul Athanasius & Hilarius, absque ruina,
Ordine catholico reparant modo dogmata prima,
Ordo quibus cleri catholicandus erit.
Constans cum fratre sedet annis bis duodenis,
Magna salus cleri tunc Marcus Papa resedit,
Cuius & ecclesiis regula dogma dedit.
Hic octo menses & binos perficit annos,
Bisq; decem vixisse dies præsul venerandus
Fertur, & in populo mira dedisse suo.
Papa sedet Iulius Constante sedente beatus,
Vndenis Romæ tenet annis pontificatum,
Ter ternos menses Papa decemq; dies.
Constans cum fratre semper fuit Arianista,
Exilio Iulium Papam transmisit obista,
Constans morte perit, Papa solutus erit.
Nūc quoq; grammaticæ summus Donatus in arte,
Hieronymo cum discipulo docet edere Partes,
Nos quoq; discipulos condecet esse suos.

De Iuliano apostata, imperatore trigesimo sexto, ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini trecentesimo sexagesimo quarto, Iulianus post Constantium suscepit imperium, ab Augusto trigesimus sextus. Constātius eum, dum adhuc viueret, creauerat Cæsarem; qui prius ab imperatorib. fuerat clericus & lector ordinatus: sed postea à militibus seductus, cingulū militare suscepit.

Iulianus à Constantio Cæsar creatus, cum de Germanis & Alemanis magnificè triumphasset, elatusq; de prosperis successibus in quoddam templum intrasset, corona quæ ibi pendebat, cecidit fortè super caput ipsius: quo viso, milites per hoc signum prædicant sibi imperium à diis auguriatum. Hoc itaque augurio, & priori prosperitate leuatus Iulianus, imperij nomen vsurpat, ac fidē Christi omnino contemnit.

Constantius interea contra Persas parat exercitum, sed fraude Iuliani comperta, Romam ad ciuile bellū reuertitur: sed non peruenit, quoniam in ipsa via diem suum clausit, anno sui imperij vigesimoquarto. Iulianus igitur Augustus creatus,

prima fronte quasi facta prædecessorum suorum arguens, præcepit ab exiliis episcopos reuocari; deinde arte potiùs quàm violentia ecclesias debilitare intētat. Nam quasi religionis intuitu, dicebat clericos à ludis & à malitia, postremò ab omni terrena possessione arcendos, tanquam eos, quibus lex Euangelica dicit: *Nisi quis renunciauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus:* Templa paganorum præcipit aperiri; fastigia imperialia* vt coqui, eunuchi, tonsores & cursus publicos equorum & mularum, tanquam philosophus imperat amputari. Lectionibus nocte vigilando atque scribendo, in die verò in senatu scripta sua recitando operam dabat: vnde & philosophos prorsus amplexus, solus post Iulium Imperator philosophus dicebatur. Scriptis autem suis imperatores suos prædecessores, & etiā Christianos, admodum lacerabat.

His diebus erant in Ecclesia Dei episcopi religiosi & clarissimi, Miletus Antiochenus, Maris Chalcedonensis, Basilius Cæsariensis, Gregorius Nazianzenus.[f] Ex quibus præfatus Maris episcopus Chalcedonensis, dum Iulianus Fortunæ sacrificaret, restitit ei in faciem: qui philosophica moderantia vsus suauiter arguit episcopum, his verbis: *Neque Galilæus tuus te potuit à cæcitate curare.* Cui sic respondit Maris episcopus: *Ego pro cæcitate mea gratias ago Deo meo, quia hoc in me propterea factum est, vt te impium apostatam non viderem.*

¶ *Item de Iuliano.*

IVlianus secundum Pythagoram dicebat, in se spiritum Alexandri Magni requieuisse. Ipse quoq;, ad instar Alexandri, totum orbem sibi subiugare parârat. Qua intentione dum cum exercitu ad expugnandam Persidem pergeret, & in eundo, Basilio Cęsariensi episcopo, suæque ecclesiæ minaretur post peractum bellum Persarum in reuersione sua mortem inferre: ipse dum in prælio vertitur, telo de cœlo misso penetratur: qui dum telum ab alto contra se venire videret, non corde pœnituit, sed obstinatus Christo improperauit, dicens: *Vicisti Galilæe, vicisti.* Solebat enim Christum semper Galilæū vel Nazaręum vocare.

Legitur autem in vita sancti Basilij, quòd Deus sanctum Mercurium, cuius arma tunc in ecclesia Cæsariensi pro memoria eius pendebant, in prælium ad occidendum Iulianum misisse. Nam & ipsa arma, in illa die in ecclesia requisita, ibi non erant: die verò sequenti, in ecclesia more solito sunt inuenta, sanguine humano conspersa, & tanquam de prelio nuper reuersa. Quæ omnia inferiùs versificè posuimus, vt in eis lector magis delectaretur. Verūtamen quia Porphyrius & Calixtus, alijque ipsius Iuliani fautores, sapientiam, pietatem atque philosophiam eius prædicant & commendant, & iniquitates eius silentio prætereunt; nos, qui veritatem sine adulatione vel odio prosequimur, de Iuliani flagitiis, subscripta eius opera nephanda narramus.

Post mortem Iuliani, simulachra, magica arte instituta & inuenta, Socrates in Tripartita historia narrat, hîc dicens: Quumq; mortuus fuisset Iulianus, & impio pius Imperator successisset, ingredientes principes in templum, viderunt mulierem per capillos suspensam, extensas manus habentem. Cuius vterum aperuerat Iulianus, vt in hepate ipsius mulieris inspiceret, si de Persis posset victoriam adipisci. Hoc nefas inuentum est in loco qui dicitur Carris. In Antiochia verò, plurimas arcas aiunt in palatio fuisse repertas, humanis capitibus plenas, & in puteis multorum submersa corpora virorum: vnde & in Antiochia tam Christianos quàm paganos in theatris & plateis de morte Iuliani sceleratissimi, mirabili tripudio præfatus scriptor asserit exultasse. Iouianus tamen corpus Iuliani in Tharso Ciliciæ honorificè sepeliuit. Quod corpus, sicut in vita sancti Fabiani legitur, rex Persarū Sapor nomine, iusserat excoriari, & de ipso corio, colore coccineo colorato, cathedrā sibi ad opprobrium Romanorum parari. Cætera de Iuliano, versus insinuabunt.

Item de eodem Iuliano Imperatore versificè demonstratur.

Clericus Imperium suscepit apostata Romæ,
Cui Iulianus erat baptismatis ordine nomen,
Ille scelus patriæ, prauus vbique, fouet.
Ipse Hierosolymis iam templa iubet reparari,
Iussit Hebræorum populos hinc inde vocari,
Lege facit Mosis sanguine thura dari.
Sic odio Christi, templum iubet ordine sisti,
Cumq; parant templum prisca statione magistri,
Illicò Iudæis obuiat ira Dei.
Templa tremunt, pauimenta ruunt, & tigna sub illis

Igni-

Ignibus è cœlis pereunt exusta fauillis,
Exiliunt lapides, area sola manet.
Igneus extemplo globus est emissus in illos,
Incendens homines, uestes, caput, atque capillos,
Astantesq́ viri iure cremantur ibi.
Hæc ne fortuitu mala prouenisse putentur,
Signa crucis confixa sibi gestare videntur,
Gestant Iudæi corpore signa dei.

Iulianus apostata diuino telo necatur.

Rex abit ad Persas, vbi dum pugnare paratur,
Sancti Mercurij mucrone cadens penetratur,
Sicut & his titulis gesta reporto tibi.

Is morte ita præuentus, non potuit efficere ea quæ iam contra patriam diui Basilij, & etiam contra ipsum Basilium decreuerat.

Nouerat ipse sibi bellum campestre parari,
Ad quod dum properat fertur plerunq́ minari,
Exitium patriæ Basilioq́ dari.
Ibo reuersurus dixit, satagamq́ redire,
Basilium tunc pontificem mandabo perire,
Et populum pariter me remeante die.
Territus antistes populum vocat, atque precatur,
Sancta Dei genitrix patriam sibi quo tueatur,
Audit & in cœlis verba sonare Dei.
Dixit enim Christus, Iulianum perdite regem,
Prorsus enim sanctam satagens disperdere legem,
Imperat vt populi dogmata sancta negent.
Mittite Mercurium, secum pugnare duello,
Quippe minatus erat si posset vincere bello,
Perdere tunc populum, Basiliumq́ meum.
Ensis in ecclesia clypeusq́ manere solebat,
Quo bene Mercurius viuens sua bella gerebat,
Nunc tibi nec clypeus nec suus ensis erat.
Hæc quia sic desunt, potuit cognoscere præsul,
Vindice Mercurio, regem fore corpore læsum,
Sicut & audierat voce tonante Iesu.
Interea quidam vir de certamine venit,
Hic ait, aduenit miles de culmine cœli,
Mercurius, regi vulnera letha dedit.
Arma per ecclesiam populus dum bellica quærit,
Sanguine regali poterant conspersa videri,
Quæ medio cleri nemo videbat heri.
Sic per Mercurium deus interimit Iulianum,
In sanctos Domini furientem, more ferarum,
Sicut & in scriptis gesta priora canunt.

Iulianus Imperator cruorem suum spargit contra cœlum, Christo palmam prębens victoriæ.

Fluxit & à latere validus de vulnere torrens,
Quem manibus Cæsar spargebat in aëra longè,
Attonitusq́ magis, dum moreretur, ait:
O Nazarene, vicisti, magne minorem,
Ecce triumphanti, proprium tibi reddo cruorem,
Sic miser interiit, tartara regna fouens.

Item de Iuliano, quomodo rex Persarum fecit eum excoriari, sicut legitur in vita sancti Fabiani.

Regis Romani cæsum corpus Iuliani,
Persarum rex more boum iubet excoriari,
Cumq́ sibi corpus protraheretur, ait;
Hoc corium nunc semper erit nobis ad honorem,
Fiat vt æterno sic Roma subacta pudore,
10 *Legeq́ mancipij seruiat ipsa mihi.*
Sit species corij, rubeo vicina colori,
Indeq́ sit cathedra conformis, & apta decori,
Vnde dolens poterit Roma dolore mori.
Post annos binos Iuliani vita recedit,
Damasus Hispanus tunc Romæ papa resedit,
Annos bis septem qui sibi fine dedit.
Hisq́ duos menses superadde, diesq́ decenos,
In quibus hæreticos detestatur Manichæos,
Post quoque Siricius papa repressit eos.
Annis quindenis idem quoque Papa resedit,
Mensibus vndenis Manichæa volumina cædit,
20 *Quos & ab ecclesiis depulit ipse suis.*

De Iouiano Imperatore, trigesimo septimo ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini trecentesimo sexagesimo sexto, Iuliano mortuo, & milite posito in summo discrimine, Iouianus natione Pannonius, vir christianissimus, votis omnium petitur ad imperium. Qui dum se christianũ esse, 30 & ob hoc gentilibus diceret se imperare non posse; ipsi se pro eius amore christianos esse firmabant.

Iouianus itaque trigesimus septimus ab Augusto Imperator creatur. Iste propter pericula Romani exercitus fœdus cum Sapore rege Persarum, Romanis quidem inglorium, sed tempori instãti perutile composuit. Vbi tradito quodam oppido, cum superiori parte Mesopotamię, milites cautè redeũt: deinde princeps catholicus, 40 episcopos à Constantio in exilium missos, reuocauit; templa idolorum claudi præcepit, eorumq́; sacerdotes fugauit.

Post hæc Athanasium episcopum, vt eum catholica fide imbueret, scripto rogauit. Qui sub sigillo & consensu omnium episcoporum Ægypti, scripsit, & misit ei fidem Niceni concilij: id est, *Credo in vnum Deum, patrem omnipotentem, creatorem,* 50 &c. Has literas Imperator gratanter suscepit, & fidem catholicam edictis imperialibus roborauit: & vt omnes, qui sacras virgines raperent, aut violarent, aut qui eas impudicè aspicerent, capite punirentur, mãdauit. Postea eum in Antiochia, Atha-

nasius vidit, & de fide catholica plenius informauit.

Imperator autem in domo nuper calce delinita, quum essent prunæ appositæ, nocte suffocatus est, ætatis suæ anno trigesimo tertio, imperij sui mense octauo. *Cætera versificè gesta referre placet.*

De eodem Iouiano Imperatore, versificè subinfertur.

Gloria Romulei solij fit nunc Iouiani,
Mente Deum coluit, nec culmine regnat inani,
Sicut & his titulis fistula nostra canit.
Dum rogat hunc populus Romanũ sumere sceptrũ,
Cultor, ait, Christi sum, vobis prorsus ineptus,
Christum credo Deum, vos reprobatis eum.
Cœtus ait; Cupimus propter te credere Christo,
Quem dudum reprobasse pudet pro rege sinistro;
Idola despicimus, te duce præstò sumus.
Te decet Imperium, vbi nos diadema paramus,
Nos etiam iam Christicolas te rege notamur,
Suscipe dum petimus, te tibi nosq; damus.
Vita fit ipsius duodenis vtilis annis,
Congrua Christicolis, multumq; nociua tyrannis,
Tunc quoque Siricij præsulis hora fuit.
Annis Siricius ter quinque sedere notatur,
Mensibus vndenis plus temporis annumeratur,
Insuper & vitæ ter dedit octo dies.

De Phoca Cæsare, trigesimo octauo ab Augusto.

Phocas ter denis feliciter imperat annis,
Cum quo tres Papæ Romæ fuerant venerandi,
Primus Anastasius præfuit ille pius.
Annis bis binis sub Phoca Cæsare viuit;
Ad cathedram Petri pòst Innocentius iuit,
Annis ter quinque præsul & iste fuit.
Atque duos menses, vigintiquinque diebus:
Tertius est Sosimus sub Phoca Cæsare præsul,
Viginti menses fert, totidemq; dies.

De Valentiniano Imperatore, trigesimonono ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini trecentesimo sexagesimo septimo, Valentinianus cum fratre Valente, natione Pannonus, stirpe mediocri oriundus, animi verò & corporis magnitudine commendabilis, & moribus vrbanus, ab Augusto trigesimus nonus, consensu militum in Nicea sumpsit imperium. Iste, dum Iulianus Augustus templum ingrediens Fortunæ sacrificaret, ministrum sacrificij pugno percussit. propterea Iulianus, cui talia displicebant, eum à militiæ dignitate remouit. Deus autem iustus iudex, qui dixit, *Centuplum accipies*: pro militia ei reddidit Imperium.

Valentinianus Valentem fratrem suum elegit ad imperiũ. Anno imperij sui quarto, Gratianum filium suum fecit Imperatorem.

Eodem tempore apud Atrebatas, vera lana cum pluuiis mixta, visa est è nubibus descendisse. Valentinianus Auxenti Mediolanensi episcopo defuncto, conuocata episcoporum synodo, suadet alium ordinari: vbi Ambrosius præsens, adhuc catechumenus, ab omnibus postulatur. Vnde Imperator, eum baptismi gratiã primitùs consequutum, pręcipit presbyterum ordinari. Interea Imperator Valẽs, cùm primitùs catholicus esset, suasu Eudoxij episcopi Constantinopolitani, & ab vxore propria seductus, incidit in hæresim Arianam, & ad hoc iureiurando se alligauit, atq; à præfato episcopo Ariano est iterũ baptizatus.

Eo tempore Valentinianus fortissimam gentem Saxonum, Francorum terminos inuadentem, bello repressit. Ipse autem imperij sui anno vndecimo apud Brictionem oppidum, diem obiit. Cætera de Valentiniano, versus habent.

Item de Valentiniano, versibus enarratur.

Imperat ecce Valens cum fratre Valentiniano,
Gothorum socij fiunt sub dogmate vano,
Arianista suis Cæsar vterque fuit.
Hos mala Gothorum lex, legibus auxit eorum,
Istria rura colunt, maculant diadema decorum,
Expoliant patriam, diripiuntq; forum.
Annis vndenis vixisse Valentinianum,
Scribimus, & fratris annos quasi quinque notamus
Hæreticos ambos dicimus atque malos.
Nunc Cælestinus ter ternis præsidet annis,
Adiicitur mensis, bis quinque dies numerandi,
De quibus in serie demitur vna dies.
His quoq; temporibus stat Xistus papa secundus,
Annis ter denis viget eius dogmate mundus,
Plusq; decem residet præsul & octo dies.

De Valente imperatore, quadragesimo ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini 373, Valens, quadragesimus ab Augusto, Orientis rexit Imperium. Gratianus autem, & frater eius iunior Valentinianus, in Occidente regnabant. Valens itaque (vt diximus) Arianus, legem dedit, vt monachi ad militiam cogerentur. Vnde multi monachi per Ægyptum, terreni regis contemnẽtes imperiũ, martyrio coronantur.

Valens per artem necromanticam perscrutatur, quis post eum sit regnaturus. Arte dæmoniaca sunt ei literæ istæ quatuor demonstratæ, th. e. d. a. Ipse autem ab illo die,

die, omnes quos istas literas in capite nominis potuit reperire, præcepit occidi. Vnde factum est, vt Theodosius comes, pater Theodosij, qui postea imperium tenuit, ab eo præciperetur occidi. Qui prius baptismi gratiam apud Carthaginem consequutus, percussori sponte iugulum præbuit. Interea Gratian⁹ Imperator catholicus apud Argentarium Galliæ oppidum, cum pauco Romanorum detrimento, triginta millia Alemanorum bello prostrauit.

Eo tempore controuersia oritur in regno Gothorum, inter Phridigernum & Athalaricum. Phridigernus cùm esset debilior, ab Imperatore Valente auxilio impetrato, Athalaricum in fugam conuertit. Vnde Phridigernus, amore Valentis Imperatoris cum gente sua fidem Arianam suscepit.

Gothicæ literæ hoc tempore fuerunt inuentæ.

EO tempore Gulfias Gothorum episcopus, literas Gothicas adinuenit, & per eas in suum idioma literas diuinas conuertit. Non multò pòst, tempore Gothorum elapso, gens terribilis Hunnorum aduenit, quæ gens (secundum scripta Iordanis, ipsorum interpretis & actoris) ex incubis & meretricib. est procreata, infra Mæotidas paludes, quę sunt in confiniis Asiæ & Europæ. Hæc gens conductu vnius ceruæ transmeantis, transiuit inaccessibiles prius illas paludes. Vbi vsque adeò gentem Gothorum perterruit, vt rex Gothorum Hermanaricus, qui multas iam gentes deuicerat, timore Hunnorum seipsum interfecisset, anno ætatis suę 110. Gothi post mortem regis sui Hermarici, animo fracti, à Valente Imperatore petunt habitationes: quas Imperator eis largitur in Thracia, vbi Gothi à quodam duce ad conuiuium dolo inuitati, cùm ipsi priusquàm venirent dolum præsensissent, eos omnes qui eos inuitauerant, morte consternunt, & tota ipsa regione, igne, ferroque destructa, diffunduntur vbique. Contra quos Valens procinctum parans, ab Antiochia mouens, pœnitentia ductus, episcopos catholicos præcipit ab exilio reuocari. Pugna in Thracia inter Gothos & Romanos conseritur. Vbi dum Romanus fugit exercitus, Imperator Valēs, sagitta sauciatus, in cuiusdā paruissimę villulæ casam fugit, vt latens vitam reseruet. Quē insequentes Gothi, simul cùm casa, igne consumunt, anno Imperij sui decimoquinto; post mortem verò fratris sui anno quarto. Mortuo Valente, Gratianus q. cum eo regnabat, cum fratre suo Valentiniano iuniore tenet imperium.

De Gratiano Imperatore, quadragesimo primo ab Augusto.

Cæsar Romanus diadema tenet Gratianus,
Tunc erat Ambrosius sub Christi dogmate clarus,
Martini Turonis extitit ampla salus.
Qui cupit Ambrosij per dogmata sanctificari,
Qui sibi Martini miracula vult numerari.
Non ego sufficio, viderit ille magis.
Annis bis ternis vixit Cæsar Gratianus,
Tunc Pontianum Papam vixisse notamus,
Hunc annis quinque menséq; stare patet.

De Theodosio Imperatore, quadragesimo secundo ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini 383, Gratianus (est autem Gratianus ab Augusto quadragesimus secundus) volens reipub. suo tempore subuenire, Theodosium, natione Hispanum, virum fortem & religiosum, purpura induit, & imperatorem Orientis creauit. Theodosius tam virtute quàm prudentia, gentem Gothorum deuicit: & Athalaricū regem Gothorum Constantinopolim ad se vocauit. Ibi tunc Athalaricus obiit. Gens autem Gothorum visa mansuetudine Principis, voluntariè se ipsam imperio Romano supposuit. Theodosius Arcadium filium suum, socium imperij elegit.

Gratianus à Maximo in Britannia imperium vsurpante, occiditur; & frater eius Valentinianus, ab Italia fugatur, qui ad Theodosium veniens, benignè receptus est.

Anno ab incarnatione Domini trecentesimo octuagesimo octauo, Gratiano interfecto, Theodosius quadragesimus primus ab Augusto imperium Romanum solus obtinuit.

Erant tunc in Ecclesia Dei viri sanctissimi, Martinus Turonēsis episcopus, Ambrosius Mediolanensis, Seuerinus Coloniensis episcopus, Hieronymus presbyter, Augustinus catechumenus, à beato Ambrosio tunc baptizatus.

Theodosius contra prædictum Maximum tyrannū mouens exercitum, in partibus Aquilegiensium occidit eum. Deinde cùm filio suo Honorio paruulo, Romā venit, ibiq; rempublicam ordinauit.

Valentiniano regnum Occidētis reliquit. Ipſe autem Conſtantinopolim remeauit.

Porrò Valentinianus dum in Galliam reuertitur, fraude cuiuſdam Arbogaſti, & Eugenij (vt quidam aſſerūt) laqueo eſt ſuſpenſus. Eugenius ab Arbogaſto Imperator ibi creatur. Quidam dicūt Valentinianum præ nimio dolore, hoc genus mortis ſibimet intuliſſe. Morte Valētiniani comperta, Theodoſius in Eugenium tyrannum parat exercitum. Tunc etiam ſcripſit in Ægyptum ad Ioānem monachum, Eutropium eunuchum, & euentum rei à viro ipſo ſanctiſſimo requiſiuit. Cui vir beatiſſimus, plenam victoriam promiſit. Theodoſius confiſus in Deo, pergit, & Gothos contra tyrannos ante ſe præmittit. Quorum decem millia ab Arbogaſto interimuntur: procedit Imperator, & quum in Alpibus hoſtibus occurriſſet, ibique Arbogaſtus in eminentiori loco poſitus, vt meliorem pugnandi opportunitatem videretur habere, Theodoſius tota nocte proſtratus in precibus, mane in Domino confiſus, congreditur, & glorioſè triumphat. Ibi Eugenius captus, occiditur. Abrogaſtus interfecit ſeipſum. Theodoſius autem rebus omnibus bene diſpoſitis, anno vndecimo poſt mortem Valentiniani, apud Mediolanum vitam finiens, in Domino requieuit. Cętera de Theodoſio verſibus explicamus.

Item de eodem Theodoſio Imperatore, verſificè narratur.

Fulget Theodoſius diademate poſt Gratianum,
Concilium reficit Conſtantinopolitanum,
Arius inſanus ſpernitur ore, manu.
Phanaq; templa ruunt nūc prorſus, & idola ceſſant,
Aria ſcriptura perit, igne manuq; repreſſa,
Dogmata catholica Cæſaris aula parat.
Vixit Theodoſius annis quaſi bis duodenis,
Atque duos vltra Lucius tunc Papa reſedit,
Tres annos viuit, menſibus octo ſibi;
** Inſuper adde decem pro ratione dies.*
Conſtantinopoli fertur caput eſſe Ioannis,
Scriptaq; Hieronymi, quæ multis contulit annis,
Bethlehemita domus miſit in omne ſolum.

Item de Theodoſio & Arcadio Imperatoribus.

Arcadius cum Theodoſio diademate fulget,
Eccleſiæ nunc catholicæ cenſura reſurget,
Ordo bonus cleri nunc caput orbis erit.
Scribitur Arcadius annis quater octo ſedere,
Cornelius Papa tres annos fertur habere,
Inſuper adde decem de ratione dies.
Fama Ioannis tunc claruit Anachoreta,
Vt foret audita defunctis reddere vitam,
Conſtantinopoli ſunt ſua membra ſita.

De Arcadio & Honorio fratribus, Imperatoribus, ſimul regnantibus, quaſi quadrageſimustertius ab Auguſto.

ANno ab incarnatione Domini 390, Honorius Occidentis, & frater eius Arcadius Orientis, poſt mortem patris ſui Theodoſij ſortiuntur imperium, ab Auguſto quadrageſimo tertio loco; adhuc Damaſo papa Romæ, Theophilo in Alexandria, Ioanne Hieroſolymis, Flauiano Antiochiæ, & Nectario Cōſtantinopoli præſidentibus.

His diebus quidam monachus, nomine Dirimachus, ab Oriēte Romam veniens, dum ludum gladiatorum tanquam inſaniam ſedare voluiſſet, à circunſtantibus eſt lapidibus obrutus & necatus. Quo comperto, Honorius Imperator eū inter beatos martyres cenſuit computari; & pro eadem cauſa, ludum gladiorum, ne amplius ſic fieret, interdixit.

De Ioanne Chryſoſtomo.

EO tempore Ioannes Chryſoſtomus, qui interpretatur os aureū, apud Conſtantinopolim epiſcopus eſt ordinatus. Temporibus Honorij & Arcadij, viri ſanctiſſimi Martinus & Ambroſius de hoc ſeculo migrauerunt.

Gothi, cùm ab Imperatoribus munera quæ tempore Theodoſij accipere conſueuerant, habere non poſſent, conſilio Ruffini patricij, diſcedunt à curia, & regem ſibi creant. Ruffinus poſtmodum detectus, propter commiſſum dolum, ante portas vrbis Conſtantinopolis decollatur: caput eius cum manu & brachio eius dextro, ad improperium & ludibrium per omnes vicos vrbis circumfertur. Arcadius vir mitis & quietus, anno decimoquarto poſt obitum patris ſui Theodoſij, vitam finiuit, & imperium Oriētis filio ſuo octenni Theodoſio reliquit: Anthemio præfecto tunc ipſum puerum regente. Ipſe etiam Anthemius muro fortiſſimo regalem cinxerat vrbem. Cætera de Honorio & Arcadio, verſus habent.

Item de Arcadio & Honorio Imperatoribus, verſificè narratur.

Cæſar

Cæsar Honorius imperat omnibus Arcadiusq;
Magnus in Epiro legitur tunc signa dedisse
Præsul Donatus, forma beata patrum.
Nanq; sputo datur ille suo superâsse draconem,
Exspuit in faciem serpentis, ea statione,
Vt sibi nec virus nec modò vita foret,
Ponderis in carne serpens datur hic habuisse,
Quod satis octo boum iuga ducere non potuissent,
Tunc Augustini dogmatis hora fuit.
Nunc veniunt Hunni, Gothi, veniunt & Alani,
Væ fuit Hispanis, Gallia pressa cadit.
Tempore quindenis tunc vixit Honorius annis,
Simplicius Papa totidem, tunc vixerat annis,
Addeq; plus septem de ratione dies.

Honorius defuncto Arcadio imperat solus, quadragesimus quartus ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini 412, defuncto Arcadio, Honorius ab Augusto quadragesimus quartus tenet imperium Occidentis. Gothi cum rege suo Alarico, dum Honorius esset Rauennæ, per Dalmatiam & Venetiam digressi, in confinio Æmiliæ castrametantur; terram ad inhabitandum superbè ab Imperatore poscentes. Addunt etiam, quia si gratis habere non possent, ipsi vltrò tollerent. Imperator accepto consilio, terram circa fines Hispaniæ, quæ tunc imperio erat rebellis, tradidit eis. Ad quam possidendam dum Gothi proficiscuntur, Stilicus patricius, socius Honorij, eos fraudulenter insequitur, prælioq; cum eis commisso, militem perdit; ipseq; aufugit.

Hac de causa Gothi ad iram permoti, ad Æmiliam vnde venerant, subitò reuertuntur; totaq; ipsa prouincia igne ferroq; vastata, ad vrbem Romam procedunt; quam etiam trepidantem irrumpunt, datisque præceptis, ne Ecclesiæ violentur, aliquãtis vrbis partibus concrematis, prędam mirabilem tollunt. Interea Papa Innocentius, ne pœnas ipsius vrbis aspiceret, tanquam Loth iustus remotus à Sodomis, Rauennæ morabatur.

His diebus pagani improbrabant Christianis, dicentes; Romam temporibus Paganorum creuisse, Christianorum autem tempore decreuisse, eique propter Christianitatem insolita pericula imminere. Ob quam causam, beatus Augustinus tunc composuit librum de ciuitate Dei. Orosius tunc historias suas texuit. Hieronymus ecclesiasticam historiam ab Eusebio episcopo Cęsariensi compositam transtulit.

Hæc autem tam terribilis irruptio Vrbis facta est per Alaricum regem Gothorum, anno ab Vrbe cõdita, millesimo centesimo sexagesimo quarto; anno autem ab incarnatione Domini quadringentesimo decimo quinto. In eadem præda Wandalorum, soror Honorij, Placidia, capta est, quam Ataulphus postea est in matrimonium sortitus.

Interea quidam princeps Constantinus, imperium Galliarum inuadens, Constantem filium suum, monachum, Cæsarem fecit. Sed paulò pòst, pater apud Arelatum, filius verò apud Viennam, regno vitaq; priuantur.

Gothi autem Romanorũ victoria glorificati, per Campaniam, Apuliam & Siciliam, in Aphricam ire proponunt. Qúmque in confinio Brictiorum incautè sese mari cõmittunt, multos ex sociis perdiderunt. Rex Alaricus eorum, tunc vltimũ diem clausit; quem Gothi in tantũ luxerunt, vt amnem nomine Barentũ, iuxta ciuitatẽ Cozentiam, de alueo deriuarent; ipsoq; rege Alarico cum multis militum copiis ibi sepulto, omnes captiuos q. huius facti conscij erant, occiderent: & postea amnem ad suum alueum reuocarent. Gothi propter mortem Athalarici redire proponunt, atq; Ataulphum regem sibi creantes, Romam redeunt, ibiq; ea quę reliquerant, depopulantur. Ataulphus verò rex Gothorum, amore vxoris suæ Placidiæ, quæ erat soror Honorij Imperatoris, à finibus Romanorum discedit, & in Gallia prope ciuitatem Narbonensem, vbi hodie villa sancti Ægidij dicitur, in loco qui vsque hodie palatium Gothorum vocatur, consedit; supra Rhodanum fluuium; à quo loco per Constantium comitem postea pulsus, in finibus Hispaniæ cum Gothis resedit.

His diebus sub Innocentio Papa, corpora sanctorum Stephani protomartyris, & aliorum sanctorũ reuelata sunt Luciano presbytero, sub Ioanne episcopo Hierosolymitano. Non multo pòst tempore, sub Bonifacio, qui Sozimo successori Innocentij fuerat substitutus, Hieronymus presbyter obiit, anno ętatis suę 91, in Bethlehem. Defuncto Papa Bonifacio, Cęlestinus sedit in Vrbe. Hucusq; Orosius Chronica sua perduxit.

Honorius Imperator trigesimo primo Imperij sui anno (quorum annorum, duos cum patre, tredecim cum fratre, reliquos

cum filio fratris sui regnauerat) Romæ obiit.

De Honorio & Theodosio Imperatoribus, versificè.

Rursus Honorius & Theodosius imperat aula,
Gothica pessima gens rapit omnia flumine Sauna,
Wandalus Hispanos opprimit ense malo.
Occupat, & captam violat gens Gothica Romam;
Destruit ecclesias, torpescit in Urbe corona,
Omnia diripiunt quæ valuêre bona.
Rex triginta tribus Theodosius imperat annis,
Tunc non peruixit præsul Sisinnius annum,
Præstat parua decem vita duosq; dies.

Item de Theodosio iuniore Imperatore, quadragesimo quinto ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini 426, Theodosius iunior, quadragesimus quintus ab Augusto, patruo mortuo solus habet imperium. Huius virtutes in Tripartita historia, omnibus suis prædecessoribus præferuntur. Inter quas & hæc commemoratur; quod, ad instar Alexãdri Magni, dũ in exercitu feruore solis, & pulueris, atq; itineris nimietate fatigatus, nimia siti laboraret, poculũ aquę iucundissimum sibi oblatum, ne ipse præ aliis solus haberet potandi refectionem, bibere recusauit.

Tempore istius floruerunt Ioannes Cassianus eremita, qui Collationes, id est vitas patrum conscripsit. Et sanctus Germanus, Altisiodorensis episcopus.

Hucusque Theodericus episcopus, & Socrates, & Sosomenus viri disertissimi, historias produxerunt; quæ post modum in vnum volumen redactæ, & à Cassiodoro senatore, per Epiphaniũ scholasticum, à Græco in Latinum translatæ, à tribus memoratis authoribus Tripartitæ historię sunt nominatæ.

Tempore istius Imperatoris Theodosij iunioris, Wisogothi, id est Australes Gothi, habitabant in Galliis. Ostrogothi verò, id est Occidentales Gothi, ex quibus Auares, id est Vngari, Pannonij & Longobardi descenderunt, transeunt Danubium. Ostrogothi prius in Pannonia fuerunt commorati, postea in Thracia per 48 annos habitauerunt; deinde ad Occidentem venerunt.

Wandali autem sociatis sibi Germanis, cum duce Modigisilo, Hispanias occupauerunt.

Eo tẽpore Bonifacius comitatũ Aphricæ ab Imperatore accepit; qui in Hispaniã transiens, Wandalis totam Aphricam subiecit: qui vniuersam terram vastantes, vrbẽ Hipponensem, cui tunc præerat beatus Augustinus, obsidione pręcingunt. Beatus autem Augustinus, ne vrbis suę videret excidium, migrauit ad Dominum, ætatis suæ anno septuagesimo sexto. Romani autem tradẽtes Wandalis tertiam partem Aphricæ, pacem cum eis fecerunt. Rex autem Wandalorum Gensericus Arianus, christianos affligens, episcopos in exilium misit; & inuadens Carthaginem, multis diuitiis & ornamentis ecclesiasticis spoliauit.

Anno imperij Theodosij iunioris trigesimo, terræmotus horribilis Constantinopoli fuit; propter quem ibi diuinę commutationis cantatum est primitùs, Ἅγιος ὁ Θεὸς ἰσχυρὸς ἐλέησον ἡμᾶς: hoc est sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, miserere nobis. Hoc canticum dum à toto populo, cum Proculo suo episcopo caneretur, illicò terræmotus cessauit: vnde ab Imperatore, & sorore eius Pulcheria, tunc præceptum est promulgatum, vt hoc canticum per totum orbem de cætero caneretur.

De Atila & eius origine.

HIs diebus Atila Hunnorum rex, occiso fratre suo Bleda, Thraciam & Illyricum cœpit vastare. Cui Theodosius, datis septem millibus libris, promissis etiam singulis annis mille libris, à suis finibus exire persuasit. Ipse verò Theodosius, paulò pòst apud Constantinopolim diem suum finiuit, 41 imperij sui anno; anno autem post mortem patrui sui vigesimo sexto. Cætera de Theodosio isto versus narrabit, & alia sibi contemporanea.

De eodem Theodosio Imperatore, versificè narratur.

Theodosio solo regnum retinente minore,
Transit ab Hispanis gens Vandala plena furore,
Aphrica conteritur, totaq; capta dolet.
Catholicus fuerat populus qui dicitur Apher,
Aphrorumq; fidem subuertit Vandalus acer,
Unde fides Christi pauca remansit ibi.

Quomodo Diabolus apparuit Iudæis in specie Mosi.

Sub specie Mosi loquitur nunc dæmon Hebræis,
Deuotè qui suscipitur satis à Pharisæis,
Qui dare dona Dei pristina spondet eis.
Insula Creta fuit, cui prædicat ille futura,
Omnia quæ narrat, promittit eis valitura,
Spondet eis patriam conciliare suam.
Per mare transite, sicco pede (dixit) abite.

Atque Hierosolymam me præueniente, redite,
Omnia quæ scribi vultis, habetis ibi.
Quumq́, per æquoreos fluctus conducit Hebræos,
Turba simul sequitur, spes magna fouet Pharisæos,
Impetus æquoreus quam citò claudit eos.
Parsq́, reseruata, quam non maris obruit vnda,
Fit citò catholica Christi baptismate munda,
Cætera quæ periit piscibus esca fuit.

De Martiano & Valentiniano Imperatoribus, quadragesimis sextis ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini 453, Martianus, consilio Pulcheriæ sororis Theodosij iam defuncti, 46 ab Augusto, Imperium Orientis suscepit: adhuc regnante Valentiniano in Occidente, qui erat 45 ab Augusto. Martiano igitur & Valentiniano Imperatoribus, Atila rex Hunnorum, subiugatis sibi fortissimis gentibus Ostrogothorũ, & Gepidarum aliisq; diuersis populis, totam Macedoniam, Mysiam, Achaiam, & Thraciam peruagatur. Odiebat autem Atila Romanos, propter antiquam eorum dignitatem. Odiebat etiam Wisogothos, propter eorum fortitudinem: vtrosque etiam opprimere intendebat. Sed ambas gentes, simul inuadere, Romanos scilicet & Wisogothos, non volebat: timebat enim, ne aduersus eum vtrique sociarentur, vnde & eos per suam versutiam ab inuicem seiungere, & in alterutrum concitare conabatur. Proinde Valentiniano Romanorum Imperatori in dolo scribebat, se contra Romanos agere nolle, sed contra Wisogothos. Scribebat etiam Wisogothis, nihil contra eos agere, sed contra Romanos.

Eutius autem tunc patricius Romanorum, fraudẽ Atilæ præcognoscens, Theoderico regi Gothorum ex persona Valentiniani Imperatoris scribit; monens diligenter, vt contra Atilam immanissimum tyrãnum, totius orbis inuasorem, ipse cum Romanis conueniret. Igitur Atila indicit Wisogothis bellum. Wisogothi autem per legatos rogantes Romanos, Eutium patricium accipiunt in auxilium. Hic Eutius autem ascitis sibi Francis, & Sarmatis, & Burgundionibus, Saxonibus, Ripariolis, Brionibus, multisq; Celticæ ac Germanicæ nationibus, Wisogothis succurrit.

Atila verò cum Aldarico rege Gepidarum, & Vialamire Rege Ostrogothorum, innumerisque Regum nationibus mouet procinctum. Itaque in campis Catalauniæ vterque exercitus sedet. Atila in interioribus visceribus pecorum, per Pythones euentum rei perquirit; seque vincendum intelligit. Sed ex altera parte principem, omnium potentiorem, esse casurum, in fœdissimis præsagiis auguriisque præsensit. Atila pugnam aggreditur, Romani tũc eminentiorem locum habebant. Itaque ab hora nona vsque in noctem, acerrimum bellum protenditur. Theodericus autem rex Wisogothorum, sicut Atila in auguriis præuiderat, in bello occubuit. Atila verò in fugam versus, victum se prodidit, sed noctis beneficio potuit occultari. Mane facto, Wisogothi regem suum requirunt; sed mortuo inuento, iterum in hostes irruêre, cum Thurismundo filio regis occisi disponunt.

Eutius autem patricius, timens, ne fortè, si Hunni penitùs delerentur, Gothi extunc in nimiam gloriam eleuati, Romam opprimerent, dicit ad Thurismundi filium Theoderici: Si fratres tui mortem regis cognouerint, regnum inuadent. Tu ergo velociter domum reuertere, ne in solio regni debeas à fratribus præueniri. Taliter à patricio seductus iuuenis, relictis hostibus, domum festinãter abiuit. Deprehensum est postea, quòd Atila viribus suorum destitutus, de subselliis suorum ignem sibi magnum præparauerit. In quem, si in eum hostes irruerent, volebat immergi. Refert eorum scriptor Iordanis, quòd in eodem famosissimo prælio ceciderint 165000, ex vtraque parte; exceptis 15 millibus, qui in congressu Francorũ & Gepidarum priori nocte corruerunt.

Thurismundus occiso Theoderici regis filio, à suis rex creatus, consilio Eutij patricij Tholosam ciuitatem suam ingreditur.

Atila recedentibus Wisogothis, securus iam factus, versus Romam iter cõuertit, & in via obsidione cingit vrbem Aquilegiam, metropolim Venetiarum. Quam lõgo tempore obsessam, cùm vincere eam se posse non crederet, atque de recessione iam cogitaret, quadam die circa muros vrbis deambulans, videt ciconias pullos suos paruulos ex nidis extra ciuitatem portantes. Vbi aduocans milites ait: Istæ aues, futuram ciuitatis cladem perpendût, propter quòd etiam filiolos exportauerunt. Hæc aiens, milites ad euersionem loci fortiùs animauit. Vnde instructis machinis,

variisq; tormentis, vrbem repentè deuicit, & vsq; adeò desolauit, vt prioris formæ ædificij vestigia non valeant inueniri. Asserunt multi, quòd vrbem vacuam inuenerit: quia ciues per mare, quod est eis contiguum, reliquias sanctorum in Venetias, cum omni supellectile, nauigio detulerũt. Ibiq; deinceps perpetuò, habitantes, Veneti, quasi aduenę sunt nominati. Vnde inter Gradenses, qui priores ipsius loci habitatores, & Aquileienses, de patriarchatu vsq; hodie controuersia versatur.

Exercitus Atilę ibi tantus fuit, quòd suis clypeis aggerem ad similitudinem rotundi montis, ob futuram memoriam Atilæ, cõportauit. Alij verò dicunt, eum per Cæsarem Iulium fuisse congestum. Ego Gotfridus montem illum vidi meis temporicus bene munitum & inhabitatum.

Atila postmodum talibus elatus euentibus, omnes Venetias circueũdo vastauit. Atque in Liguriam procedens, Mediolanum & Papiam crudeli animi aduersione depopulatus est. Atila de Liguria tendit Romam; cui Leo Papa longè occurrit: &, ne vrbi noceat, precibus impetrauit. Illud etiam Atilã ab Vrbis accessu maximè refręnauit, quòd Alaricus, prior rex Gothorum, postquàm Romam expoliauit, subitanea morte decessit. His itaque de causis Atila frænum retrò conuertit, & ad propria remeauit.

Interea Valentinianus, virtutem Eutij præfecti æmulatus, eum cum Boëtio senatore, præcepit occidi. Eapropter & ipse paulò pòst, ab inimicis est interfectus, anno imperij sui trigesimo. Quo mortuo, Maximus vxorem eius Eudoxiam sibi copulauit, & Imperium vsurpauit. Deinde Gisericum Regem Vandalorum ad Vrbem vocat. Romani, Vandalorum aduentu perterriti, vlciscuntur in Maximum, eumq; necantes in minutissima frusta decidunt. Ipsi autem metu Vandalorum fugientes, Vrbem relinquunt.

Gisericus rex, vrbem quasi vacuam ingreditur. Papa Leo ingredienti occurrit in porta, eumq; ab incendio vrbis, & occisione ciuium, abstinere precatur. Rex barbarus Vrbem ingressus, omnem prædam rapuit, Eudoxiam cum duabus filiabus abduxit: atque per dies 15 in vrbe moratus, ab incẽdio & occisione ciuium abstinuit, sicut Papa rogauit. Facta est hæc secunda ab Alarico Romanæ vrbis captiuitas; per violentiam Vandalorum; anno ab Vrbe condita, 1204. Postea Gisericus filio suo Transmundo filiam Valentiniani principis in matrimonium copulauit.

Atila verò ab Italia in patriam reuersus, nuptias celebrat, & eadem nocte per fluxum sanguinis de naribus inebriatus expirat. Iste est Atila, metus orbis, flagellum Dei, superbus incessu, oculos furiosos circunferẽs, amator belli, manu propria temperatus, consilio validus, supplicantibus exorabilis, propitius cunctis in fide receptis: forma breuis, pectore lato, minutis oculis, capite grandiore, rara barba, canitie conspersus, simus naso, colore tetro.

Vndecim millium Virginum tempus, & martyrium.

AVthor Iordanis scribit, in exercitu eius fuisse quinquies centum millia. Atila, vndecim millia Virginũm apud Coloniam simul martyrio coronauit. Nicasium episcopum Rhemis occidit. Martianus Imperator paulò pòst à suis fraude necatur, anno imperij sui septimo.

Item de eodem Martiano Imperatore, versificè narratur.

Nunc Cæsar Martianus stetit ordine primus,
Nunc rex Gothorum dat prælia Theodericus,
Quem timet Italicus pro feritate situs.
Obtinet Hispanos, belloq; premit Catalanos,
Siciliæq; Pharo posuit tentoria prauo,
Omnia diripuit vulnere, Marte, manu.

De Papa Leone.

Sex annis Martianus vixit numerandis,
Primus papa Leo viginti præfuit annis,
His menses denos iungite, bisq; duos.

De Simplicio Papa, & Felice.

Simplicius Romæ post primum papa Leonem
Suscipit Ecclesiæ dignè recolendus honorem,
Annos quindenos vita beata fouet.
Adde dies septem, quibus hic non vixit ineptè,
Felicis Papæ post annos exprime septem,
Vndenos menses, octo decemq; dies.
Tempore felicis fuerat rex Theodericus,
Impius, impatiens, Gothorum ductor iniquus,
Nomine Christicola, re scelerosus erat.

De Gelasio Papa.

Gelasius Papa stat tempore Theoderici,
Et sub Zenone Gothorum dogmata vicit,
Annis bis binis, mensibus octo fuit.
Ter ternosq; dies detulit ad requiem.

De Leone Bissa Græcorum Imperatore, quadragesimo septimo ab Augusto.

Anno

ANno ab incarnatione Domini 440, Leo Bissa apud Constantinopolim Orientis suscepit imperium, 47 ab Augusto. Qui filium suum Leonem, socium imperij elegit: Occidentis verò imperium Mauronianus apud Rauennam accepit, qui iuxta Tastonam ciuitatem, quarto regni sui anno occisus est. Post hũc Seuerus sine iussu Augusti apud Rauennam tunc regnũ inuasit. Qui etiam quarto anno Romę diem obiit. Leo Imperator Zenonem, generum suum, Orienti præfecit. Leo Imperator cum Ostrogothis pacem componens, Theodericum filium Theodemari (scilicet Veronensis) de quo Teutonici sæpissimè miram narrãt audaciam, obsidem recepit cùm octo esset annorũ. Leo Leonem filium Zenonis generi sui, qui Orientẽ tenebat, Imperatorem fecit. Ipse autẽ obiit vndecimo imperij sui anno. Zeno Imperator Orientis Romam veniẽs, à populo & à Senatu gratanter receptus est.

De Zenone Imperatore, quadragesimo octauo, ab Octauiano Augusto.

ANno igitur ab incarnatione Domini 476, Zenon, natione Isaurus, quadragesimus octauus ab Augusto, Imperium sortitur. Porrò Occidẽtale imperium, id est Romanum, nepos eius tenuit. Quo à regno pulso Orestes patricius filium suum, Augustum dicendum, Imperatorem Occidentis creauit.

Interea Odoacer, natione Rutenus, ex vltimis finibus Pannoniæ, cum Turcilinguis, & Cyris, & Herulis gentibus, ad inuasionem Romanorum mouit exercitũ. Cui dum Orestes patricius in terminis Ligurię occurrit, visa manu eius, perterritus fugit, & in Ticinum se contulit. Quem Odoacer insecutus, capta Vrbe occidit, atque inde per totam Italiam milite fuso regium nomẽ vsurpat. Iste Odoacer, à terra sua egressus, dum per inferiores Noricas partes, vel Pannoniæ superiores, transiret, virum Dei Seuerinnm, Rauennatem episcopum, qui verbum Dei prædicans ad radicem montis cellam construxerat, adiit; eumque de euentu rerũ consuluit. Qui spiritu prophetiæ, omnia quę pòst euenerunt, ei prędixit.

Augustus (proprium nomen est) prædictus, filius Orestis patricij, patre suo, eodem scilicet patricio, iam occiso, & patria capta ac deuastata, imperialem purpuram sponte deposuit, vndecimo mense regni sui. Odoacer, iam nullo sibi resistente, vrbem Romam ingreditur vt hostis, sibique subiectam tanquam rex vbique disponit. Postremò, tota Italia seruitio suo per quatuordecim annos mancipata fuit, &, tanquam Dominus, eam graui seruitute depressit. Cætera de Zenone versus habent.

Item de Zenone Imperatore, versificè narratur.

Zeno pater patriæ dum regna paterna teneret,
Inclytus eius erat Leo filius, vnicus hæres,
Militia validus, prælia sæpe gerens.
Ille necem quæsisse patris, falsò reputatur,
Zeno pater cui dicta patent, iubet vt moriatur,
Mater ab oppositis obuiat arte satis.
Carcere detento mater tristissima nato.
Curat ei similem iuuenem supponere fato,
*Filius euadit clàm, sed * ille cadit.*
Æstimat ergo pater morti succumbere natum,
Seruat eum mater, ficta specie monachatum,
Annis ter quinis clausus habetur ibi.
Filius ipse Leo vulgi ratione vocatur,
Præcipitur, quicunque Leo dicat, moriatur.
Permanet edictum cum feritate ratum.
Annis quindenis dum sic Leo clausus habetur,
Astrologus cum Grammaticis satis arte docetur,
Philosophus iuuenis totus in arte fuit.
Nutrit auem mater, humano more loquentem,
Plangere quæ didicit iuuenem, cum matre dolente,
Heu Leo, mi nate, gloria nostra iacet.
Victima paschalis Zenone sedente paratur,
Psittacus in medio plangit, luctus renouatur,
Heu Leo dixit auis, cur Leo nate peris?
Claro sermone dum nominat ipse Leonem,
Corda ducum pietate mouet, renouatq́, dolorem,
Et regina sedens, plorat vt antè solet.
Zeno miratur, cur turba ducum lachrymatur?
Quærit, & iratus, quæ causa, quis ille reatus,
Qui modò primatum turbat vtrunque latus.
Mater ait; cognosce magis, te Zeno timeri,
Cur plorat, cur turba dolet, timet ipsa fateri,
Noscere si mauis, iam tibi narrat auis.
Zeno refert, tu (quæso) mihi monstra rationem,
Quem iuuenem deplorat, auis tua, quémve Leonẽ,
Viscera nanque mea psittacus iste mouet.
Edictum quod protuleras (ait illa) recedit,
Te solùm, si fortè velis, sententia lædit,
Esse mihi licitum dicere, Zeno dedit.
Nosce tuum natum falso damnâsse relatu,
Viuere monstratur qui creditur esse necatus,
Tu pater, hic natus, me genitrice datus.
Pulchrior est Venere, sapiens, validissimus armis,
Summis principibus charus, spes vnica paruis,
Quem decet imperium iam retinere tuum.
Si cupis ergo, duces paschalia festa tenere,
Me mihi, vel tibi te, lætum si quæris habere,
Ablue peccatum, rem pietate gere.
Esto pater, feritate carens, serua rationem,
Mitte pater, natum dignare vocare Leonem,
Ipse Deus iubet hoc, curia tota monet.

Cessat vt illa loqui, primatum curia surgens,
Dat pedibus prostrata preces, regemq́ perurgent,
Tum prece, tum lachrymis, gaudia ferre suis.
Motus ad ista pater, dum curia tota rogaret,
Esse mihi natum, dixit, non ipse putarem,
Sileo nunc, viuit, opto petita dare.
Annis bis denis, Zenonis gloria sedit,
Alter Anastasius tunc Romæ Papa resedit,
Annus ei spatium solus in orbe dedit,
Vndenos menses, vicesiesq́ diem.
Symmachus est Papa cum principe Theoderico,
Sedit & Hormisda sub eodem præsul iniquo,
Nunc & Anastasij Cæsaris hora venit.

De Anastasio Imperatore, quadragesimo nono ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini 491, post primum regem Frãcorum Pharamundum, regnabat super Francos Clodouæus, cuius tempore Zeno Imperator moritur, anno imperij sui 17. cui succedit Anastasius 49, ab Augusto. Coniugem autem accepit Ariadnem.

Regnante igitur Anastasio in Oriente, Theoderico verò Ariano Romam premente, Symmachus & Laurentius pro papatu in Vrbe contendunt; cui controuersiæ cum effusione sanguinis multorum, tam clericorum quàm laicorum, tribus annis protelatæ, Theodericus, synodo vocata, finem imposuit. Nam Symmachum, saniori consilio electum, in papatu firmauit; Laurentium depositum, in ciuitate Lucerna fecit episcopum. His temporibus rex Vandalorum Transmundus, Giserici filius, propter fidem catholicam 220 episcopos in insulam Sardiniam exilio tradidit.

Ipsis diebus in Aphrica quidam Olympius Arianus, sedens in balneo, dum superbè blasphemaret in Christum, igneo gladio est de cœlo percussus. Alius quidam cum ab Ariano quodam episcopo baptizaretur, dicente ipso episcopo, Baptizo te in nomine Patris, per filium, in Spiritu sancto: ilicò aqua tota de fonte disparuit. Hoc viso, is qui baptizãdus erat, ad catholicam ecclesiam cõfugit, & baptismum suscepit.

Interea Imperator Anastasius Clodouæo regi Francorum per epistolas obtulit consulatus ordinis dignitatem. Ipse verò Imperator ab hæresi Eutychiana propter admonitionem Papę Hormisdæ non recedens, imperij sui anno vigesimo octauo fulmine ictus, interiit. Clodouæus autem rex Francorum, anno trigesimo regni sui, vita decessit, & Lothariũ filium suum, cum tribus aliis filiis reliquit, qui regnum inter se diuiserunt.

Item de Anastasio Imperatore, versificè narratur.

Cæsar Anastasius per Gothos bella perurget,
Hæreticus Theodericus nunc opprimit Vrbem,
Nec potuit Gothos tollere Marte suo.
Nunc duo Pontifices ipsis patuêre tyrannis,
Laurentius Symmachusq́ sedent plenis tribus annis
In quibus errorem Gothica turba fouet. 10
Catholicas nunc ecclesias gens Vandala claudit,
Cuius & errori regio deuicta subaudit,
Fana per ecclesias Arianista parat.
Transmundus rex ipsorum feritatis amicus,
Pontifices dedit exilio trangressor iniquus,
Centum pontifices carcere Sardus habet.

Miraculum in blasphemum Arianum.

Blasphemare Deum dum cernitur Arianista,
Fulgure de cœlis mox lingua peruritur ipsa,
Hæc vbi lingua luit, cætera turba fugit. 20

Miraculum in baptismo Ariani cuiusdam.

Dum baptizare quendam cupit Arianista,
Vnda parata sibi subitò disparuit ipsa,
Obstupuit iuuenis, consuluitq́ sibi.

De Iustino Imperatore, quinquagesimo ab Octauiano Augusto.

ANno ab incarnatione Domini 519, in Francia regnante Lothario, filio Clodouæi, cum tribus fratribus suis, Iustinus senex, natione Isauricus, vel Illyricus, quinquagesimus ab Augusto, suscepit imperium, consentiente senatu.

His diebus Rex Hildericus, filius Transmundi, quẽ mater eius Eudoxia docuit esse catholicũ, vniuersos episcopos in exiliũ à patre suo relegatos, benignè reuocauit.

Iustinus Imperator, etiam zelo catholicæ fidei, hæreticos persequebatur: ad quẽ Theodericus Arianus Ioannem Papam transmisit, denuntians, quia nisi Iustinus à persequutione Arianorum cessaret, ipse Christianos vellet affligere. Iustinus, precibus Papæ Ioannis inclinatus, assensit, ipsumque Papam cum honore dimisit; quem Theodericus & Boëtium priùs necari pręceperat; propter quæ scelera, Theodericus ab hac luce subitò raptus, imperij sui 30 disparuit: & iuxta dialogum beati Gregorij, à quodam sanctissimo eremita visus est, à Ioanne Papa & Symmacho, quos ipse occiderat, in Ætna monte corporaliter in ignem præcipitari. Quod autem quidam dicunt, ipsum Theodericum fuisse

fuisse Hermenrico Veronensi, & Atilæ contemporaneum, non est verum. Constat enim, Atilam longè post Hermēricum fuisse, Theodericū etiam longè post mortem Atilæ, quum esset puer octennis, Leoni Imperatori in obsidem datum fuisse. Theodericus dum ei mors immineret, filium filiæ suæ Amalsiundę, nomine Athalaricum, puerum decem annorū, Gothis principibus commendauit, cui & Imperium tunc Romæ reliquit; exorans Gothos, vt senatum & populum Romanum diligerent, & principem sororis suæ Iustiniano relinquens imperium, octauo imperij sui anno migrauit à seculo.

Item de eodem Iustino Imperatore, versificè narratur.

Iustinus senior meruit nunc sede leuari,
Iussit pontifices & ab exilio reuocari,
Ecclesias aperit, flumine, rure, mari.
Iustinus septem feliciter imperat annis,
Tempora nunc veniunt Papæ numeranda Ioannis,
Hic annos binos vixit in orbe suo.
Addere ter ternos menses curemus ad annos
Octo, decemq́ dies, etiam ratione notandos,
Nunc quoque Gothorum feruet in orbe dolus,

De Felice papa.

Tertius est Felix Iustini tempore papa,
Quattuor annorum cui tempora sunt reputata,
Insuper & menses tres ratione vacant.

De papa Bonifacio.

Et Bonifacius est Iustini tempore præsul,
Annorum cui binorum vix tempus habetur,
Vigintiq́ dies dant sibi digna quies.

De Iustiniano Imperatore, quinquagesimo primo ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini 527, Iustinianus, ab Augusto quinquagesimus primus, sumpsit imperium, regnantibus in Francia adhuc filiis Clodouęi. Iste christianissimus, imperiū quasi iam mortuum prudentissimè suscitauit, rempub. reparauit, de Persis per Belisarium patricium magnificè triumphauit; Leges antè editas, nimietate diffusas, in compendium cōformauit: atque, inter alia infinita ecclesiarum beneficia, ecclesiā sanctæ Sophiæ, id est sapientiæ diuinæ, quę est Christus filius Dei, in Cōstantinopoli, miro opere & ornamento cōstruxit: regem Herulorum, nomine Craten, conuertit & baptizauit.

Tunc etiam rex Hunnorum Garda, & cum eo mulier quædam vidua ex principibus Hunnorum, & alij gentis illius, centum millia baptismi gratiam receperunt. Rex itaq; Athalaricus cum matre sua Eudoxia, in tuitionem Iustiniani Imperatoris suscipitur. at Athalarico post pauca à suis occiso, mater eius Theodatum suscepit in regnū: qui postea ingratus & perfidus, eam in balneo strangulauit. Iustinianus Vandalis ab Aphrica prorsus eliminatis, Aphricā in Romanā prouinciā reformauit. Theodatus traditor & strangulator vxoris, pœnas Iustiniani metuens, Agapetum Papam ad Imperatorem pro petenda indulgentia & pace trāsmittit; qua impetrata, fecit se ab ipso pontifice ad fidem catholicam reuocari: vbi & ipse pontifex diem suum functus, dum per portam regiæ vrbis, eius feretrum portaretur, cęcus quidam tacto feretro, fuit illuminatus.

Post hæc, Belisarius patricius, Theodatum ob cōmissum in vxore scelus, & Witegesium post Theodatum, regnum inuadentem, captum ab Imperatore trāsmisit: atq; totum regnum Gothorum, quod Iordanis actor eorū per duo millia annorum & amplius stetisse commemorat, tunc finiuit. Sic per eum sub Iustiniano, tam Vandalis ab Aphrica, quàm Gothis ab Italia extirpatis, vtrasq; prouincias in pristinam Romanorum subiectionem reduxit.

Hucusque Iordanis episcopus (natione Gothos, vt ipse testatur in sua Chronica) Gothorum historias protelauit.

Belisarius patricius cum Theodeberto filio Clodouęi, fratre Lotharij, qui cum ducētis millibus Italiam inuaserat, bellum commisit: & rogantibus Francis, pacem concessit: atque sine damno Romani militis Italia exire persuasit.

Interea Parthi, totam Syriam & vrbem Antiochiam inuadunt, & depopulantur: quibus occurrēs Belisarius patricius, Vandalorum & Gothorū triumphator, vicit, & à terminis Romanorum repressit. His diebus Gothi cum Rege suo Totila tumultuantes, in Italiam iter deflectunt.

De Lombardis, & Prisciano grammatico, item de regula sancti Benedicti.

HIs temporibus gens Lombardorum, quæ ab insula Scantia, quam alij vocant Scathinauiam, à qua etiam Gothi egressi fuerunt, cum Alboino rege suo, in Pannonia habitando, * qui nō multò pòst Italiam occupauerunt (sicut postea dice-

mus) Belisarius patricius in Italia manens, præcepto Theodoræ Augustæ, Syluerium papam inuitus in exiliũ misit. Vigilio quoque successori suo similiter fecit. Priscianus tunc libros grammaticæ artis ad Iulianum cõsulem & patricium à Cæsarea scripsit. His etiam diebus beatus Benedictus abbas regulam monasticam scripsit.

Iustinianus princeps egregius, Republica suo tempore satis sublimata, anno 39 imperij sui diem obiit.

Hucusque Victor episcopus Turonorum chronica sua perduxit. Cætera de Iustiniano & de pontificibus sui temporis, versificè proferamus.

Item de eodem Iustiniano Imperatore, versificè narratur.

Suscipit imperium pro tempore Iustinianus,
Cuius & officio legalia iura petamus,
Iure suo regimur, nam sua iura damus.
Eius ab imperio gens Vandala victa fugatur,
Omne decus Domini virtute sua reparatur,
Gaudet & ecclesia pace manente sua.
Per triginta duos vitam deduxerat annos,
Hic quoque cum Gothis conflixit sæpe tyrannis,
Gothorum princeps Athalaricus adest.

De Papa Ioanne & Agapeto.

His modo temporibus fuit alter Papa Ioannes,
Vixit & Agapetus residens tunc, præsul amandus,
Hi duo dum fuerant Athalaricus erat.
Præsul vterque fuit, annis quasi bis duodenis,
Gothorum regis Theobaldi copia venit,
Ille per Italiam pessima gesta dedit.

De Syluerio papa, & Theobaldo rege Gothorum, secta Arianorum.

Viuit adhuc magnus quem scripsi Iustinianus,
Syluerium papam sub eo nunc commemoramus,
Octo sibi menses viuere ritè damus.
Syluerius sine decreto fit Iustiniani,
Theobaldus simul & Gothi nunc hæresiani
Ipsum constituunt, Cæsaris ira salit.
Dum Theobaldus obit, commotus Iustinianus
Imperat vt Gothi quos nouerat hæresianos,
Cedat ab Italia perniciosa manus.

De Vigilio papa, & altero Gothorum rege.

Vigilius papa vixit cum Iustiniano,
Viuere sex annis quem tempore commemoramus,
Vigintiq; dies, plus quoque quinque damus.
Nunc rex Gothorum capitur dictus Vigilogus,
Iustinianus eum missum sibi morte malorum
Iudicat, & gladio pertulit ille forum.

De Pelagio papa.

Pelagius papa fuerat cum Iustiniano,
Annis bis binis quem viuere commemoramus,
Plusq; decem menses de ratione damus.
Pelagius papa cùm vellet in Vrbe sacrari,
Pontifices ad sacra duos peragenda vocauit,
Hi duo sufficiunt ad sacra, canon ait.
Sicq; Ferentinus, sic præsul adest Perusinus,
Presbyter Andreas, hi tres tenuêre triclinum,
Non fuerant plures, nec tibi narro minus.

De Ioanne pontifice, & portento quodam.

Tertius est cum Iustiniano papa Ioannes,
Hic modò bissenos cum Cæsare vixerat annos,
Vndenos menses vicesiesq; diem.
Nunc acies quasi pugnantes super æthera visæ
Sunt, velut ignita, multaq; videntur vbique,
Quid sit & vnde venit, nec recitare licet.

De Iustino iuniore, Imperatore Græcorum, 52 ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini 567, regnante in Francia Hilperico, filio Clotharij regis cum trib. fratribus; Iustinus iunior, Iustiniani nepos, natione Thrax, quinquagesimus secundus ab Augusto, imperium, ab Eutychio patriarcha coronatus, suscepit. Iste Ecclesias ab antecessore suo institutas, multa largitione ditauit. Huius dieb. pax inter Romanos & Persas rumpitur. Imperator autem ad Aretam regem Indorum Iulianũ transmisit: qui eum (sicut hîc describimus) ornatum inuenit.

Stabat itaq; rex penè nudus, habens circa lumbos tantùm cincturã, & linea vestimenta auro contexta, & circa ventrem indumenta scissa, margaritis preciosis conferta: in brachiis habebat quinos circulos, & aureas armillas: in capite, pannum gemmis ornatum: in collo, torquem aureum. Super quatuor elephantes, rotis quatuor, curru excelso innitebatur stans. Scutum paruissimum deauratum, cum duab. lanceolis, in manu tenebat. Quem cùm Iulianus contra Persarum regem nomine Eunucho armasset, reuersus est.

Item Iustinus, misso Narse, cum auxilio Longobardorũ, Totilam regẽ Gothorum interfecit, & Gothos de Italia radicitùs exstirpauit: & Bucelinũ principem regis Francorum, ad deuastãdam Italiã missum, occidit: atq; Sindoaldũ regem Brẽdonũ, qui de comitibus Odoacri adhuc in Italia supererat, suspẽdio peremit. Itaq; cùm Narses, deletis omnib. barbaris, Italiã in statum pristinũ reduxisset, Romani (vt assolet) eius prosperis successibus inuidẽtes, apud Augustum atq; apud vxorem eius accusabãt. quamobrem Imperator misit Longinum ad occupandum locum eius, in Italiam.

Sophia

Sophia quoque Augusta, furore muliebri succensa, Narsen sicut eunuchum inter mulierculas suas ponendum, & more mulierum sibi seruiturum minabatur. Quæ omnia Narses grauissimè ferēs, Neapolim se contulit, missaq; legatione Longobardos in Italiam vocauit: quorum aduentum igneæ acies in cœlo (teste Gregorio) præcesserūt, & visæ sunt à multis, quæ & futuram effusionem sanguinis indicabant. Ex tunc Roma non solùm prouincias Transalpinas, sed & ipsam Italiam, quæ ab illo tempore à barbaris, quos Longobardos vocamus, inhabitatur, amisit. Porrò Iustinus Imperator Tiberium comitem in filium adoptauit, & Cæsarem legit, cùm verò se moriturum cognosceret, vocato ad se Eutychio pontifice & senatu, Tiberiū ex Cæsare fecit Augustum. Ipse autem vndecimo imperij sui anno, diem obiit.

De eodem Iustino versificè, & de Papa sui temporis.

Iustinus minor, imperij dum sede sederet,
Vngaricos proceres secum decreuit habere,
Aduersus Ligures prælia multa gerens.
Vigilogus rex Gothorum tunc prælia gessit,
Hispanos feritate sua gladioq; repressit,
Qua multas vrbes dissipat atq; tenet.

De Papa Pelagio.

Surgit Pelagius nunc Romæ Papa secundus.
Germine Romanus, discretus & ore facundus,
Sed sine Iustini lege resedit ibi.

Lombardi Romam & Italiam premunt; inundatio magna; & Fabianus Papa est.

Nam Lombardorum violenta manus populorum,
Igne, fame, gladio, partes premit Italicorum,
Vrbs erat obsessa, Romuleumq; solum.
Tantaq; nunc orbi pluuiarum copia cedit,
Quòd populus iam diluuium consurgere credit;
Destruxit pontes, plurima damna dedit.
Nunc minor vndenis Iustinus præsidet annis,
Tunc primus Benedictus erat præsul venerandus,
Vno plus mense sexq; decemq; dies.
Mira fames Ligures, & belli copia pressit,
Primaq; Lombardis super illos gloria cessit,
A longis barbis nomina fama trahit.

De Tiberio Constantino Imperatore Græcorum, quinquagesimotertio ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini 576, Tiberius Cōstātinus, natione Thrax, ab Eutychio patriarcha coronatur: qui ab Augusto quinquagesimustertius imperauit. Iste dum in palatio suo deambularet, & crucem in pauimento sculptam videret, dixit: Eleuetur signum crucis hoc à pauimento: crucem enim Domini debemus adorare, nō pedibus conculcare. Qua sublata, iterū aliam crucem ibidem sculptam inuenit: qua rursus inde sublata, tertiam iterum crucem ibi sculptam aspexit. Quapropter ibidem profundam foueam fieri iussit, vbi fodiendo, multum aurum inuenit.

Similiter postea mortuo Narse patricio, in puteo quodam aurum plurimum est inuentum: quæ omnia Imperator more suo pauperibus erogauit. Idem Imperator Italia tunc à Lombardis vastata, sub Papa Benedicto, multas naues ab Ægypto frumento onustas, Romanis fame laborantibus misit, Persas per ducem Mauricium gloriosè deuicit, quem postea sibi generum & Cæsarem fecit. Item Hilperico, regi Francorum, mirifica dona transmisit.

His diebus Gregorius Romanæ ecclesiæ archidiaconus, a Papa Pelagio Constantinopolim missus, Moralia Iob, Leandro descripsit; atque Eutychium ipsius vrbis episcopum, de fide resurrectionis errantem, coram Imperatore correxit. Tiberius autem substituto sibi in imperio genero suo, Mauricio, āno imperij sui sexto, in pace quieuit. Cætera de Tiberio, versus habent.

De eodem Tiberio Imperatore, & de Papa sui temporis, versificè narratur.

Tiberius cum Pelagio nunc præsule sedit,
Gothica gens tandem proprio se vulnere cædit,
Sic sibi tunc finem turba maligna dedit.
Cæsar sex annis, vndenis Papa quiescit,
Vndenos menses Papæ subiunge diesq;,
Insuper ad requiem iungere quaro diem.

De Mauricio Imperatore, quinquagesimoquarto ab Augusto, & de Papa sui temporis.

ANno ab incarnatione Domini 583, Mauricius ex Cappadocia oriundus, primus de genere Grǽcorum, ab Augusto quinquagesimus quartus imperat.

Huius diebus beatus Gregorius, Imperatoris cōsensu, suscepit pontificatum Romanum. Tunc sanctus Columbanus Scotus, Luxouiēsis abbas, persequutione compulsus, in ciuitatem Italiæ Bobium ve-

nit, ibique obiit. Tunc Romericus in monte suo Romerico, nobile cœnobium sanctimonialium fecit, scilicet in regno Lothoringiæ.

Tunc etiam in Sueuia sub diœcesi Constantiensi, Ecclesia sancti Galli, valde honorabilis constructa est, eo viuente. quum esset abbas (vt dicitur) quadringentorum monachorum; qui omnes, sancti esse creduntur, vno solo excepto Hebruino; qui dimisso tunc ordine monastico factus est maior domus, id est primus post regem in regno Francorum, per Brunihildam reginam, sed nequissimam fœminam; cuius instinctu ille Hebruinus ecclesiam Dei est persequutus, & quosdam martyres fecit. Brunihilda tamē pro his peccatis dignam pœnam portauit: ipsa nanque à rege Clothario ad caudas equorum indomitorum ligata & tracta, finem miserabilem, sed dignum accepit.

Mauricius Imperator, dum beatum Papam persequi non cessaret, anno decimonono imperij sui videt in visione monachum ante se stantem cum gladio vibrato, dicentem sibi: Ecce, tu morieris. Quo viso perterritus, culpamq; suam cognoscēs, papæ Gregorio & episcopis atque abbatibus religiosis, humiliter scripsit, vt apud Deum suis precibus impetrarēt, quo Deus eum pro suis culpis, non in futura, sed in presenti vita puniret. Ipse quoque idipsum apud Deum multis lachrymis exorabat. Quum ergo Deus ad Ecclesię petitionem Imperatorem vellet audire, videt Imperator in somnis se coram crucifixo apud æneam portam palatij stare, vocemq; terribilem audire: Date Mauricium, date Mauricium. Et iterum; Vbi vis, ô tu Maurici, reddam tibi mala quæ fecisti? hîc, an in futuro? Cumq; ille respondisset, dicens: Non in futuro. Iussit eum cum vxore & liberis & cum omni sua cognatione ad Phocam duci & tradi. Hanc facto, Philippo genero suo ad se vocato, somnioq; narrato, ait: Nunquid Phocam illum cognoscis? Ille respondens; Iuuenis est, inquit, & temerarius. Nuncij interea quos ad viros Dei Mauricius miserat, tunc reuersi, similia responsa ab eis in somnis visa renuntiabant. Itaque exercitus à Mauricio missus, dum per eius auaritiam fame laborarent, in seditionem versi Phocam sibi creant Imperatorem. Quod audiens Mauricius, præfatæ visionis præsagium esse percepit. Phocas insecutus Mauricium iuxta Chalcedoniam, eum culpam suam recognoscētem, cum vxore & filiis, secundum visionem prædictam, decollauit. Cætera de Mauricio versus habent.

Item de eodem Mauricio & de Papa sui temporis.

Tempore Mauricij Romæ diademate functi
Catholicæ sunt Ecclesiæ baptismate iuncti, 10
Gothorum populi, munere dante Dei.
Mauricij tempus viginti perficit annos,
Insuper annus erit, recto numero numerandus,
Sub quo Gregorij vita beata venit;
Tresq; decemq; simul regit annis pontificatum,
Vrbis & orbis honor per eum dignè releuatur,
Annis, sex menses iungo, decemq; dies.

De Mauricio Imperatore, & Papa Gregorio, qui scripsit in Iob & Ezechielem.

20 *Gregorius cum Mauricio dum sede leuatur.*
Contemnit sedem, deuitat pontificatum,
Iussu Mauricij, cogitur atque venit.
Iste Iob exposuit, lustrauit & Ezechielem,
Dogmate pastorum præfulget, & in Daniele,
Huius & Ecclesiæ gloria magna sedet.

De Phoca Imperatore, quinquagesimoquinto ab Augusto.

Anno ab incarnatione Domini 603, Phocas quinquagesimusquintus ab Augusto, imperium sortitur, habens vxorem Leentiam nomine. Iste primò patricij cuiusdam strator fuit, postea miles, ad vltimum Imperator. Anno Imperij eius secundo beatissimus Papa Gregorius migrauit ad Dominum. Tunc tertius Bonifacius Papa impetrauit à Phoca, vt, ipsius authoritate, Romana ecclesia caput omnium diceretur Ecclesiarum. Nam Constantinopolitana ecclesia se primam (puto propter regni sedem illuc translatam) inscribebat. Post hūc alius Bonifacius quartus à beato Gregorio, precibus ab eodem Phoca Augusto obtinuit, vt templum à Domiciano Imperatore constructū, quod Pantheon vocabatur, Ecclesiæ Dei datum in honore omnium Sanctorum dedicaretur.

His diebus Cosdroas Persarum rex, Orientem peruagatus multas Romanis prouincias abstulit, ac viuificę crucis vexillum ab Hierosolymis asportans, in solio suo, vbi se vt Deum adorari fecerat, posuit. Phocas autem cùm multa scelera & homicidia perpetraret, ab Heraclio, Heraclij pa-

patricij prætoris Aphricæ filio, vocatu Prisci patricij generi sui, octauo imperij sui anno interficitur. Cætera versibus explicentur.

Item de eodem Phoca, versificè ponitur.

Phoca sedet Cæsar, restaurat & vndiq; læsa,
Agmina Lombarda sub eo sunt plurima cæsa,
Et dedit Ecclesiis pace sedere suis.
Imperio Phocæ Lombardus ab Vrbe fugatur,
Tuscia Spoletum virtute sua reuocatur,
Pax erat Italicis, sed recidiua satis.
Octo sedens annis Phocas tenet imperiatum,
Nunc Fabianus præclarus Papa vocatur,
Anni solius cui modò vita fuit.

De Papa Bonifacio, qui à Phoca Imperatore primatum omnium Ecclesiarum obtinuit.

Tertius est Papa Bonifacius ille benignus.
Qui petit à Phoca munus per secula dignum,
Vt sedes Petri prima sit, ille dedit.
Prima prius fuerat Constantinopolitana,
Est modò Romana, meliori dogmate clara,
Petrus enim princeps dogmata prima parat.
Octo capit menses vitæ Bonifacius iste,
Bisq; decem numerando dies pro tempore siste,
Sic tempus Papæ sub breuitate cape.
Quartus cum Phoca Bonifacius ille notatur,
Annos tres, octo menses, cui vita paratur,
Vigintiquinq; pòst superadde dies.

De templo Pantheon, Bonifacio dato.

Phoca Bonifacio dat Pantheon ante sacrari,
Quæ cuncti statuêre Dei sua fana parari,
Idola constitui, pinguia thura dari.
Hæc domus immunda sacra benedicitur vnda,
Dæmonis existens fit sancta Maria Rotunda,
Primaq; dæmonij, nunc manet aula Dei.

De Papa Deusdedit.

Papa Deusdedit cum Phoca Cæsare sedit,
Cui ternis annis populus Romanus obedit,
Vigintiq; dies plus sibi vita dedit.

De inclinatione Romæ sub Phoca Imperatore.

Iste fuit Phocas cum seditione leuatus,
Milite fautore regnat, nolente senatu,
Tunc pars nobilium perdidit ense caput.
Nunc gens Persarum Romanis subdita pridem,
Iam transgressa fidem, populus non permanet idem,
Prælia permiscet, Roma caduca silet,
Cùm fuerit domina, perdit gens Romula Persas,
Sic & Hebræorum sunt prælia prisca reuersa,
Romanus populus perdit vtrunq; solum.

De Heraclio iuniore, Imperatore Græcorum, quinquagesimo-sexto ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini 612, Heraclius, occiso Phoca, à Sergio patriarcha coronatus, quinquagesimus sextus ab Augusto, sortitur imperiū, regnante in Frācia Lothario, filio Hilperici. Iste anno Imperij sui secundo, genuit filium Heraclium Constantinum, ex Eudoxia. Mortua verò Eudoxia, filiam sororis suæ Martinam, incestuosè sibi copulauit, & ex ea filiam Heraclonam suscepit.

Hucusq; Isidorus episcopus historiam suam perduxit. Anno imperij sui octauo dum Heraclius à rege Persarum Cosdroë pacem peteret, nec impetraret: ipse quarto postea anno, qui erat imperij sui duodecimus, exercitum mouet in Persidem. Eundo autem in ponte Danubij cum filio Cosdroæ habuit singularem conflictum. Quo ibidem occiso & parte exercitus ipsius, tunc ad Christianitatem conuersus processit, atque omnem Persidem deuastauit. Cosdroëm in solio aureo tunc, vnà cum cruce Domini sedentem occidit, & lignum sanctum inde accepit. Inde reuersus Constantinopolim cum triumpho, postea crucem Hierosolymam reportauit. Vbi in introitu ipsius portæ, miraculum magnum apparuit: quod miraculum ego versificè in fine capituli huius annotaui. Ab illo tempore, Exaltatio sanctæ Crucis cœpit ab Ecclesia celebrari.

His diebus, Anastasius quidam in Perside, magus prius, postea Christianus & monachus, cum aliis septuaginta, martyrium sub iudice Marzabona, pro fide Christi suscepit à Persis. Cuius tunica postea quidam dæmoniacus indutus, curatus est. Huius corpus Heraclius de Perside asportauit.

Eo tempore MACHOMET, quem Saraceni hodie colunt, natus de stirpe Ismahelis, patre gentilis, matre Iudæus, legem suam prædicabat.

Eisdem diebus, mortuo Lothario rege Francorum, Dagobertus filius eius satis puer erat; quem Arnolphus (qui tunc Maiordomus erat) educauit. Idem Arnolphus postea Metensis episcopus fuit. Iste Dagobertus in Francia solus regnabat; sed fratri suo Heriberto circa Ligerim fluuium paucas vrbes & pagos dimiserat. A Clodouæo enim vsque ad istum Dagobertum regnum Francorum inter diuersos fratres variè diuisum, & inter filios filiorum, confusè & inæquabiliter regnatum erat. Terminus autem regni Francorum erat iam ab Hispania vsque Panno-

niam, habens in vno fine Aquitaniam, ex alio autem capite ducatum Bauariæ, qui protenditur vsq; Vngariam. Aquitaniam quidem in Occidente, Bauariam in Oriente habebat rex Francorum. Dagobertus itaque vnicus rex Francorum, leges Bauaris dedit. Qui dum patre suo Lothario adhuc viuente, cum Saxonibus bellum iisset, ab eis grauiter est vulneratus. Vnde postulato & accepto à patre auxilio, iterum cum Saxonibus pugna congreditur. Quibus gloriosè victis atque fugatis, vniuersam Saxoniam suæ ditioni subiecit: omnesq; illius gentis masculos, qui gladio Dagoberti statura fuerant longiores, eius imperio legimus tunc fuisse peremptos. Eo tempore beatus Cunibertus, Coloniensis erat episcopus.

Heraclius interea à Sergio patriarcha seductus, hæresi Eutychiana inficitur: insuper fit mathematicus & astrologus: tunc per constellationes cognouit, quòd homines circumcisi essent eius imperium vastaturi. Existimans autem homines illiusmodi esse Iudæos, missis ad Dagobertum legatis, omnes Iudæos postulat iussu regio baptizari. Quod etiam impetrauit. Ipse quoque Heraclius de Iudæis sui imperij similiter fecit. Non multò pòst Agareni, qui omnes sunt circuncisi, imperium eius inuadunt. Quos dum Heraclius, misso exercitu cogitat cohibere, quinquaginta millia de suo exercitu perdidit. Nam Heraclius apertis portis Caspios educit, homines sæuissimos, quos Alexander Magnus, propter eorum immanitatem, super mare Caspium olim conclusit, & cum istis aduersus Agarenos Imperator bellum instaurare proponit. Angelus autem Domini, eadem nocte, dum mane fuerant pugnaturi, de Imperatoris exercitu quinquaginta millia interfecit. Vnde fractus animo Imperator, ex dolore fit tumidus; & in hydropisin versus, anno Imperij quadragesimoseptimo emisit spiritum.

O iudicia Dei iustissima! quia Heraclius per virtutem & signaculum victoriosissimæ crucis gloriosissimè triumphauerat; postea Dei & ipsius crucis oblitus, magis in auguriis, quàm in diuino auxilio confidebat; ab Agarenis, qui nec inter viros fuerant computandi, meruit infeliciter superari. Cætera de Heraclio, & de cruce, atq; de Cosdroë, versibus exponamus.

Item de Heraclio & de exaltatione sanctæ crucis, & de Papa sui temporis.

Heraclius stat magnificus, diademate summus,
Gothorum rex mirificus regnat Sisimundus,
Multos Iudæos subdidit ille Deo.
Expedit Heraclij iam Cæsaris acta fateri,
Qui crucis & cleri studuit loca, iura tueri,
Pro cruce quanta gerit, sermo canendus erit.
Vrbs bona Dauidica, modica sub pace quieta,
Fertur ab antiqua Persarum gente petita, 10
Marte requisita, crux latitabat ita.

De Cosdroë.

Cosdroës iratus, disponit vt vrbs capiatur,
Vrbs vbi pugnatur, capitur, populusq; ligatur,
Quumq; crucem rapuit Persica gens abiit.

De aula Cosdroë, & filio eius.

Cosdrois aula fuit, valida testudine plexa,
Intus habens latera gemmis auroq; retexta,
Qua velut ætherea sydera fixa micant. 20
Sub specie cœli potuit domus illa videri,
Desuper instituit currus quandoq; moueri,
Vnde ferens strepitum fulmina ficta dedit.
Cœlibe mentita sedet impius arce petita,
Cum cruce quæsita, putat illic viuere vita,
Nec metuit mortem, dum resideret ita.
Filius ex ipsa patris feritate patrissat,
Acriter amissa fert prælia, sanguine mixta,
Militibusq; suis in loca sancta ruit.

Heraclius Persarum victor.

Obuiat Heraclius, reprimens virtute superbum, 30
Ponteq; Danubij celebrat cum rege duellum,
Et virtute crucis diripit arma ducis.
Impius occisus cadit hic, sed credere visus,
Deuictus populus redit, baptismate nisus,
Miles & ipsius credidit in Dominum.

Cosdroës decollatur.

Signa iubet Cæsar per climata Persa moueri,
Cosdroës absconsus memoratis tegmine cœli,
Deditus interiit cœlica pompa perit. 40
Amputat Heraclius regis caput ense malignum,
Obsequium dignum recipit venerabile signum,
Ad loca Dauidica cum cruce signa micant.
Montis Olíueti, victorum munere freti,
Dum portas penetrare putant cum Cæsare læti,
Porta fit vt paries, turba repulsa redit.
Adfuit angelicus pro Cæsare sermo venustus,
Nolo quod Augustus gemmis procedat onustus,
Intrantis Christi sit memor ipse sibi.
Auferat ornatus, humilis pede progrediatur,
Heraclij manibus iam crux benedicta feratur.
Porta reformatur, spes via larga datur. 50
Sufficit Heraclij breuiter narrasse decores,
Me vocat ad reliquos regum mea Musa labores,
Carolus & reliqui grandia gesta mouent.
Imperat Heraclius annis quasi ter duodenis,
Quo crucis & cleri celeberrima gloria venit,
Illa recordatio perpetualis erit.

De

De Seuerino Papa.

Temporis Heraclij succedit Papa Seuerinus,
A tribus edoctus pater est ad dogmata primus,
Fertq; duos annos ipse, duosq; dies.

De Honorio Papa, & Ioanne.

Præsul Honorius est ipso cum Cæsare magnus,
Ipse duodenos in vita perficit annos,
Mensibus vndenis, lux quoq; dena venit.
Temporis Heraclij Theodorus, ordine sedit,
Qui post sex annos, & menses quinque recedit,
Octo decemq; dies plus sibi vita dedit.

De Pyrrho patriarcha Constantinopolitano.

Constantinopoli tunc Pyrrhus erat patriarcha,
Quem probitate sua Theodorus ille coarctat,
Romanæ sedi quod famulator erit.
Gesta suæ partis anathemate Pyrrhus ademit,
Romano se pontifici supponere venit,
Annis perpetuis sponsio talis erit.
Temporis Heraclij Mauricius ordine sedit,
Constantinopoli, cui Paulus præsul obedit,
Tunc sibi Romana dogmata Papa dedit.
Sex annis viuit Mauricius ordine rerum,
Et mensem, spatio vigintiquinque dierum,
Tempora pontificum sic numeranda ferunt.

De pontifice Eugenio.

Eugenius Papa, sub eodem tempore sedit,
Vita duos annos peragens à sede recedit,
Adde duos menses, ter dabis octo dies.

De Heraclio Constantino Imperatore, filio Magni Heraclij; & chronica sui temporis.

ANno ab incarnatione Domini 639, regnante in Aphrica Dagoberto, Constantinus Heraclius, Heraclij filius, quinquagesimusseptimus ab Augusto, regnum adeptus, quarto imperij sui mense, fraude nouercæ suæ Martinæ, Pyrrhique patriarchæ veneno necatur; ipsaque cum filio suo Heraclona regnum vsurpans per duos annos tenuit. Mutilatis ergo naribus filij sui, matrisque ipsius lingua abscissa, Constans Constantiniani, Heraclij filij, filius, à senatu Imperator creatur. Pyrrhus quoque patriarcha sceleris illius author in exilium truditur, & in locum eius Paulus subrogatur. Hic est Pyrrhus, qui cũ Cyro Alexandrino episcopo, hæresim quę duas in Christo voluntates negabat, condidit. Cætera versus habent.

Item de eodem Constantino tertio, & Papa sui temporis, versificè narratur.

Tertius accedit Cæsar Constantinianus,
Papaq; Romanus residet nunc Vitalianus,
Grandis in ecclesiis fit per vtrunq; salus.
Octo tulit Cæsar pro vita temporis annos,
Papa quater senos annos, ratione notandos,
Et menses septem vixit, & octo dies.

De Papa Deodato.

Papa Deodatus sub eodem tempore venit,
Annis bis binis, & bino mense recedit,
Quinque dies vltra, tunc sua vita dedit.

De pontifice Dionysio.

Papa Dionysius sub eodem rege notatur,
Annis quinque sedens, & menses quinque notatur,
Octo diebus ei, plus quoq; vita datur.

De Agapeto Papa.

Agapetus Papa sub eodem tempore sedit,
Post annos binos, & menses octo recedit,
Bisq; dies septem, plus sibi vita dedit.

De Constante Imperatore, filio Constantiniani, quinquagesimooctauo ab Augusto; & chronica sui temporis.

ANno ab incarnatione Domini 642, pulso cum matre Heraclona, Constans Constantiniani filius, quinquagesimusoctauus ab Augusto regnauit. Hic cùm in eandem, quã auus suus Heraclius, hæresim fuisset lapsus, Martinum Papam, eò quod Paulum patriarcham, Pyrrhum, & Cyrum, habita synodo excommunicasset, apud Cersonam in exilium misit; vbi multis miraculorum signis refulgens, migrauit ad Dominum.

Porrò Constans congregata sub Vitelliano Papa synodo, hæresim abdicauit, ac beato Petro miræ magnitudinis Euangelia, auro cooperta, gemmis ornata, misit. Ipse verò non multis pòst diebus Italiam à Longobardorum potestate eripere volẽs, per æquora nauigando, Tarentum applicuit. Pòst Beneuentum veniens, omnes penè ciuitates quas Longobardi inhabitabant, cepit. At ciuitatem Luceriam ad solum vsq; prostrauit: deinde accepta obside sorore, Rumaldi scilicet, Grimaldi regis filia, Neapolim iter flectit. Inde ad Vrbẽ iter tendens, Vitellianum Papã in septimo milliario obuium, cũ clero & populo habuit. Ac ita honorificè Romam ingressus, beato Petro pallium auro textum obtulit.

Cogitabat autem imperium ad Vrbem retransferre, eo quòd Constantinopolitanos, qui ei de sacrilegio in Martinũ Papam commisso, consilium dederant, tanquam hæreticorum fautores, exosos haberet.

Huius diebus beata Gertrudis virgo, Pipini Grossi filia, beato fine quieuit. Dagoberto quoque mortuo, Clodouæus filius eius successit. Nam alius filius, Sigibertus scilicet, dum adhuc viueret, Austrasiam reliquerat, eumque Cuniberto Coloniensium præsuli, & Pipino Grosso commendauerat.

Constans Imperator Heraclius ab Vrbe digressus, Siciliam ingreditur: vbi per sex annos moratus, fraude suorum in balneo occiditur; anno imperij sui octauo. Quo mortuo, milites quendam Mitium nomine, Imperatorem creauerunt. Hoc comperto, Constantius Constantiniani filius, intrauit Siciliam, & Mitium cum interfectoribus patris sui occidit; rebusq; in Hesperia compositis, Constantinopolim redit. Cætera de Heraclio Constante, versus habent.

Item de eodem Constante, Imperatore Heraclio, & de Papa sui temporis.

Heraclio regnante datur Leo Papa sedere,
Annos vita decem mensemq; refertur habere,
Pollet in eloquio scripta beata ferens.

De Benedicto pontifice.

Temporibus Heraclij nunc Papa venit Benedictus,
Ter ternos menses viuit, tumuloq; relictus,
Octo dies tenuit, quos sibi vita dedit.

De Theodosio Imperatore, filio Constantis Heraclij, & chronica sui temporis.

ANno ab incarnatione Domini 670, Theodosius Cōstantinus, filius Constantis Heraclij, cum duobus suis filiis, Heraclio & Tiberio, quinquagesimusnonus ab Augusto, sortitur Imperium. His diebus, Ansgisus, filius beati Arnulphi, Metensis episcopi, qui Maiordomus, prius fuerat in regno Francorum, dignitatem Maioris domus adipiscitur. Constantinus Theodosius, anno imperij sui decimoseptimo, vitam finiuit.

De Iustiniano Imperatore, filio Theodosij, sexagesimo ab Augusto, & chronica sui temporis.

ANno ab incarnatione Domini 686, Iustinianus Theodosij Constantini filius, sexagesimus ab Augusto imperat. Iste composuit pacem cum Saracenis: & Aphricam ab eis liberatam Imperio Romano supposuit.

Progenies omnium Carolorum, ab Ansgisio filio Arnoldi episcopi Metensis, qui prius fuerat dux Francorum & Maior domus.

EO tempore Pipinus, filius Ansgisij, factus Maior domus, totum regnum administrabat Francorū. Cuius Pipini Grossi, ab hoc loco in antea, anni & gesta ponuntur in catalogo regum Frācorum. Reges enim Francorum à temporibus istius Pipini Grossi, qui erat Maior domus, omnibus regni negociis & honoribus denudati, nomine solo regnabant; econtra Maiores domus, curam & fortitudinem regni tenebant.

Iustinianus à Leontio patricio, quem ipse per tres annos in vinculis tenuerat, naso & labro mutilatur; qui Leōtius per tres annos occupat imperium, ipso Imperatore mutilato interim in exilio detento. Post illos tres autē annos, Tiberius, qui cognominatur Absimarus, eidem Leontio similiter nasum abscidit, eundemq; in monasterium trusit, atque ipse regnum vsurpatum septem annis detinuit.

His diebus sub Sergio Papa synodus Aquilegiæ congregatur. Iustinianus quem Leontius patricius prius mutilauerat, per adiutorium regis Bulgariæ, vrbem Constantinopolim captam recepit, & postmodum per sex annos tenuit. Iste tunc cepit Tiberium & Leontium. Quos etiam in catenis positos, per plateas trahi præcepit, vniuerso populo post eos clamante sic: *Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem.* Ipse etiam colla eorum calcans, ad vltimum decollauit eos. Alios quoq; qui perpetratæ factionis erga eum rei extiterant, diuersis pœnis fecit cruciari. Item quotiescunq; de naribus mutilatis guttam rheumatis stillantis tergebat, toties aliquem illorum necari præcipiebat. Ipse etiam Gallicinum patriarcham, erutis oculis, Romam in exilium misit, & Cyrum abbatem, qui ei necessaria ministrauerat, fecit patriarcham, atque Tiberium filium Cyri, consortem regni sibi constituit. Deinde Philippum quem ipse in Ponto relegauerat, comprehendere voluit. Philippicus verò ab exercitu Imperator creatus, sexto milliario ab vrbe Constantinopoli pugna commissa, Iustinianum occidit, filium quoque Iustiniani fideles Philippici necauerunt.

De

De Philippico Constantinopolitano Imperatore, & chronica regum Francorum per idem tempus.

ANno ab incarnatione Domini 713, Philippicus, 61 ab Augusto, imperiũ accepit. Tunc in Francia solo nomine iunior Dagobertus regnabat. Pipinus verò Grossus, Maior domus, omnẽ regni honorem & potestatẽ habebat. Eo tempore populus Romanus statuit, ne chartæ ipsius Philippici in ecclesia, vel etiam iussa eius Romæ reciperentur, cùm esset hæreticus; neq; nomen eius inter missarum solennia recitaretur. Iste cùm in die sancto Pentecostes, egressus à balneo, post meridiẽ lecto cubaret, à Ruffino & Theodoro per Auream portam ingressis, comprehensus excæcatur; post annum & vndecim menses, ex quo cœperat regnare.

De Anastasio Imperatore, sexagesimosecundo ab Augusto; & chronica sui temporis.

ANno ab incarnatione Domini 714, Artemius, qui mutato nomine dictus est Anastasius, 62 ab Augusto, accepit imperium, & tribus annis regnauit.

Tunc mortuo rege Francorum Dagoberto iuniore, & Pipino Grosso, Carolus Martellus filius Pipini Grossi ex Alpheida, qui fuit auus Caroli Magni, factus est Maior domus, qui regnum Frãcorum per 27 annos administrauit, regibus adhuc, sed sine honore & vtilitate, ibi manentibus. Iste Carolus Martellus, Regunifridum quendam regnum inuadere volentem, multis bellis pressit, Buguariam & Sueuiam subiugauit; Guasconiam, Saxoniam & Phrysiam deuicit, Saracenorum 385 millia occidit. Igitur dum regnum Frãcorum multis modis sub bellicosissimo principe Carolo Martello augmentaretur, Imperium verò Græcorũ minueretur, milites aduersus Anastasium Imperatorẽ creant Theodosium, licet inuitum: qui conserto prælio Anastasiũ vicit, & presbyterum fecit eum ordinari.

De Theodosio secundo Imperatore, sexagesimotertio ab Augusto.

THeodosius iste sortitus imperium 63 ab Augusto, vno anno imperauit. Cui succedit Leo 64 ab Augusto, manente adhuc in Francia Carolo Martello.

De Leone Imperatore Græcorum, sexagesimoquarto ab Augusto.

ISte 64 ab Augusto Imperator, vocatus Leo, imagines Domini iussit incendi, & sanctos suæ iniquitati resistentes decollari. Inter quos passa est sancta Theodoxia, cuius corpus adhuc integrũ, Constantinopoli cum ingẽti veneratione seruatur.

Gregorius Papa cùm vidisset Imperatorem Leonem iniquũ & incorrigibilem, totã Italiam à suo imperio discedere persuasit. Eo tempore reliquiæ sancti Augustini de Sardinia in Papiam à Luprãdo rege Lumbardorum deportantur. Tunc etiã Beda venerabilis presbyter, in pace quieuit. His diebus Saraceni Constantinopolim per triennium obsidione cinxerunt; tandemq; sine victoria recesserunt. Romę quoq; 300000, per pestilentiam tunc perierunt. Leo imperator, imperij sui anno quarto, moritur; cui succedit filius eius Constantius.

De vltimo Constantio, Imperatore Græcorum, sexagesimoquinto ab Augusto.

COnstãtius igitur imperat anno ab incarnat. Domini 742, sexages. quintus ab Augusto. Iste maleficus sacrificabat dæmonibus, patre suo deterior factus: luxuriæ & omni immunditie deditus, ecclesiam Dei affligebat; vnde etiã suis iniquitatib. ipse & pater eius meruisse videntur, vt eorum regnum diuideretur. Anno imperij illius Leonis primo, Carolus Martellus filius Pipini Grossi moritur, relictis tribus filiis Carlomãno, Pipino Nino, & Griphone: quorum Gripho minor, inquietus, à fratribus apud Aluerniam captus, & detentus in prelio, cũ vxore sua Suanichilda, in quodam castello permansit. *Cætera versificè pagina nostra refert.*

Item de Theodosio Imperatore, versificè, & de Papa sui temporis.

Theodosij vita fuit annis bis duodenis,
Cuius & Ecclesiis ornatus tempore venit,
Hic & imaginibus ordine stare dedit.
Gregorius cum Theodosio stat Papa secundus,
Arnis ipse decem fuit vrbis & orbis alumnus,
Ter ternos menses, ter tulit octo dies.
Tempore Gregorij præsul Bonifacius extat,
Séde Moguntina miracula plurima præstat,
Gratia baptismi Teutona regna tulit.

PARTIS DECIMÆ SEXTÆ FINIS.

t

GOTFRIDI VITERBIENSIS CHRONICORVM PARS XVII.

IMPERIVM TRANSFERTVR AD FRANCOS.

¶ *Proœmium Authoris.*

SVperius promisisse me memini narraturum, qualiter Frāci, quorum facimus hîc mentionem, in Galliam venerunt, & qualiter à Romanorum principatu seiuncti, in propria sua authoritate & potestate, manere cœperunt.

Tempore igitur quo Æneas post Troię destructionē in Italiam venit, Priamus iunior, nepos magni Priami ex sorore, & cum eo Antenor, Troianorum princeps, cum 13000 per mare Illyricum in Venetias venerunt. Ibique Paduam ciuitatem ædificantes, in qua hodie ipse Antenor honorificè sepultus, more regio inuenitur, per Mæotidas paludes in Scythiam regionem sedes suas posuerunt, ciuitatem Sicambriam ædificantes, vnde etiam Sicambri sunt nominati.

Cùm autem toto orbe in prouinciam Romanorū subacto, ipsi etiam inter alios subacti fuissent, elapso tempore Germaniam occupauerunt, vbi etiam Germani de cætero sunt vocati.

Deinde cùm Imperator Valentinianus impugnatos Alanos, & inter Mæotidas paludes receptos, delere non potuisset, edictum protulit, vt gens, quæcunque Alanos vinceret ac deleret, per decem annos proximos libera esset ab omni tributo. Quare Germani, ipsius gloriæ cupidi, aduersus Alanos mouent exercitum, eosq́; vincunt, & omnino extinguunt, vnde per decem annos liberi à tributo fuerunt; & propter eandem victoriam à Valentiniano Imperatore Franci, id est feroces, sunt perpetuò appellati.

Expletis autem decem annis dum Romani à Francis solita tributa repeterent, Franci ob ipsam libertatem effrænes iam facti, ipsum tributum soluere renuerunt. Habuerunt autem inter se principes antiquos (vt dixi) Priamum & Antenorem. Quapropter dum à Romanis contra eos pugnatur, occiso in prælio Priamo rege eorum, in partes regni Thuringiæ se contulerunt cum principibus suis, filiis scilicet Priami & Antenoris; nomine Marcomede & Sunone. Porrò defuncto Sunone, communicato consilio, filium Marcomedis, nomine Pharamundum, regem sibi creauerunt.

Leges quoq; per authores suos Guisogastaldum & Salagastum compositas, extunc habere cœperūt. A Salagasto illo lex Salica nomen accepit; qua lege vsq; hodie Franci vtuntur, qui etiam Salici nuncupantur. Mortuo autem Pharamundo, filius eius Crinitus successit, à quo Francorum reges Criniti sunt appellati.

His temporibus, Francia crescere, Roma autē minui cœpit, vt suprà dixi. Gentes enim quæ subactæ Romanis fuerant, iam per se ipsas regnare didicerunt. Romani econuerso, qui semper imperauerāt, seruire gentibus cogebantur. Gothi enim cùm ipsam Vrbem essent depopulati, vltra Ligerim fluuium in Gallia consederunt. Burgundiones quoque iuxta Rhodanum habitauerunt; qui & ipsi paulò pòst reges habere cœperunt. Sic etiam Franci, Rheno transmisso, Romanos qui illic habitabant, fugauerunt. Postea captis vrbibus Tornaco & Cameraco, atq; inde paulatim progressi Remis, Suessonam & Aurelianum, & Coloniam quæ tunc dicebatur Agrippina, Treuerim, ac penè totam Galliam atque Germaniam, ab Aquitania vsque in Bauariam sibi vendicant atque subiiciunt. Clodouæo, rege Francorum defuncto, Merouæus filius eius à quo Franci Merouæi sunt appellati, successit in regnum. Quo moriente, Hildericus successit: qui dum luxuriose viueret, à suis expellitur à regno, & ad regem Thuringorum, Bisinum nomine, secessit: à quo humaniter receptus, vxorem suam Bisinam, reginam pulcherrimam, latenter tetigit. Postea idem Hildericus, iterum in regnum Francorum, per interuentum amicorum suorum receptus est. Post cuius vestigia sequuta est Bisina regina; quæ, interrogante Hilderico rege ad quid venisset?

ſet? reſpondit; Ad te venio, tecum perman ſura. Tenuit itaque rex eam pro vxore, genuitq; ex ea filium Clodouęum. Sed dum Hildericus expulſus à regno, in Thuringia (vt diximus) moraretur, Ægidius quidam Romanus, loco eius ſubſtitutus eſt in regno Francorum. Poſt octo annos Hildericus reuocatus in regnum, vrbem Agrippinã inuadit, & eiectis inde omnibus Romanis qui Ægidio fauere videbantur, ſuos fautores impoſuit, Francos: vnde & eandẽ vrbem quæ vſque in illud tempus dicebatur Agrippina, præcepit propter incolatum Francorum perpetuò Coloniam appellari. Mortuo autem Ægidio filius eius, Siagrius, in ciuitate Sueſſona regnauit.

Hildericus Rex, vita decedens, Clodouęo filio ſuo regnum dimiſit. Iſte Clodouæus primus Chriſtianus fuit inter reges Francorum, à beato Remigio baptizatus. Siagrius filius Ægidij, dum contra Clodouæum regnare aut certare non poſſet, ſeceſſit ad Alaricum regem Wiſogothorum, qui Alaricus, nonus erat ab Alarico Magno rege Gothorum, à quo ſuprà diximus Romam captã & depopulatam. Siagrius à Clodouęo repoſcitur. Alaricus ei eum remittit. Qui remiſſus, necatur; omneſque Romani qui tunc in Galliis habitabant, ita ſunt exterminati, vt nec vnus poſſet in omnibus Galliis reperiri.

Videntur mihi Franci in illis temporibus linguam Romanam, qua vſque hodie vtuntur, ab illis Romanis qui ibi habitauerant, didiciſſe. Quæ autem lingua eis prius fuerit naturaliter, nos ignoramus. Itaque Clodouæus ſubiugatis Alemanis, iam Chriſtianus factus, Gothis & Aquitanis bellum indicit. Quò dum pergeret, votum vouit beato Martino apud Turonũ; qui iam 112 annos poſt obitum ſuum habebat. Cumque triumphaſſet in Gothos, & Alaricum eorum regem occidiſſet, reuerſus Turonum, gratias egit Deo & beato Martino. ditata etiam tunc eccleſia ſancti Martini, equum ſuum quem prius iturus ad prælium dederat ſancto Martino, per ſuam pecuniam redimere volens, centũ ſolidos cuſtodi eccleſiæ, pro equi ipſius redemptione tranſmiſit. Equus verò ſtetit immobilis. Hoc audiens rex, conſiderat beatum Martinum, illud equi pretium paruipendiſſe. Quare & alios centum ſolidos inſuper pro equi redemptione porrexit: quibus enim datis, velociter ſequutus eſt equus, & regi præſentatus. Vnde fertur dixiſſe Clodouæus: *Sanctus Martinus eſt bonus auxiliator: ſed carus negotiator.*

Hęc omnia de origine Francorum ponimus in hoc loco, ſub titulo Leonis Imperatoris, cuius temporibus Græci dominiũ Romæ omnino perdiderunt, & Franci imperium Romanum in Occidente habere cœperunt. Primò quidem per Carolum Martellum ducem Frãcorum, quem Pipinus Groſſus, Maior domus, genuit ex Alpheida duciſſa, occulto coitu. Deinde per Pipinum Nanium, filium ipſius Caroli Martelli. Poſtea per Carolum Magnum, filium Pipini Nani, primum Imperatorem Francorum. Deinde per Ludouicum filium Caroli; & deinceps vſque in præſentem diem; ſicut in poſterum per diſtincta capitula ſuis locis & temporibus, authore Deo, referemus.

De vltimo Leone Imperatore Græcorum, 66 ab Auguſto; cuius temporibus imperium Græcorum ad Francos eſt deuolutum; & de Romanis Pontificibus illius temporis, & chronica diuerſorum.

Cæſaris imperium nunc fertur adeſſe Leonis,
Sedecies ductis annis fert lora decoris,
Vltimus eſt ipſe quem ſua Roma colit.
Gregorius ſedit cum Cæſare Papa Leone,
Annis ritè decem Romanum geſſit honorem,
Menſes ter ternos addita vita fouet.
Inſuper ad requiem pertulit octo dies.
Carolus Martellus dux Francica regna regebat,
Pipinus Nanus dux tunc cum patre ſedebat,
Plurima Gothorum bella frequenter erant.
Græcorum reges hucuſque licet memorari,
Quos loquor Italiæ tunc imperio dominari,
Nunc & in Italia Græca corona cadit.
Vertimur ad Francos, quorum virtute tueri
Itala gens poterit, ſecuraq; Roma teneri,
Carolus Martellus tutor & author erit.
Pipinus Nanus fieri rex inde meretur,
Qui poſt Martellum papalia iura tuetur,
Fit quoque patricius, fert & in Vrbe decus.
Carolus imperium poterit poſt iſta mereri,
Cuius & Eccleſia poterit virtute tueri,
Eius ab imperio Græca corona perit.

De genealogia Caroli Magni, à temporibus ataui ſui Pipini Groſſi, & qualiter ipſa progenies obtinuit regnum Francorum: quæ poſtea ſortita eſt Romanum Imperium, & totum orbem.

ANno ab incarnatione Domini 710, mortuo Dagoberto, minore rege Francorum, filius eius paruulus in tutela Pipini Grossi, qui erat Maior domus, remansit. Qui etiam post pauca per insidias quorundam periit. Tunc Grimoaldus filius legitimus Pipini Grossi, regnum vsurpãs, à consanguineis Dagoberti Regis defuncti captus est: & tandiu in arcta custodia detentus, donec ibi mortuus est.

Eodem tempore pars illa Galliæ, in qua est Sequana fluuius & Ligeris, vocabatur Gaudina: vbi duo reguli fratres, ex consilio matris, inuadunt regnum Francorum, id est Teutonicorum, super Rhenum fluuium, cùm ibi tunc rex non esset. Et primo impetu vrbem Wormatiam inuadũt, vbi à Francis bello repressi, iterum reparatis viribus ciuitatem Moguntiam obsidione cingunt. Ad hęc Franci regem non habentes, Carolum Martellum, filium Pipini Grossi, natum ex Alpheida, regem facere decreuerunt: qui coronam quidem recipere renuit, sed vexillum eorum contra Gaudinos suscepit, & cum regibus præfatis pręlio conserto, vtrunque regem manu sua in pręlio occidit: atque cum ipsa victoria præcedens Rhemis & Parisiis, omnem Gaudinam prouinciam subiugauit.

Tunc idem Carolus Martellus perpetuo decreto constituit, illam prouinciam Gaudinam eo nomine nôn nominari, sed Francigenã appellari: in lingua verò Teutonica, iussit eandem prouinciam vocari nomine suo Carlingam, & eos homines nomine suo vocari Carlingos, sicut à Cæsare Cæsarea dicitur: quod vocabulum omnes Teutonici vsque hodie seruauerunt. Dicunt enim, Vado in Carlingam, venio de Carlinga, homo ille Carlingus est, & linguam habet Carlingam. In lingua autem Latina, vocant eos Francigenas, quasi genitos à Francis. Teutonicos verò Occidentales, id est ciscitraque regnum, Francos vocant. Terram quoque ipsam Franciam, à Francis dicunt. Franconiam quoque, à quodam duce eorum Francone, vocare eam consueuerunt. Itaque de ipso Carolo Martello, qualis fuerit, & quot filios reliquerit, dicamus.

De Carolo Martello.

ANno igitur ab incarnatione Domini 714, Maior domus erat iste præfatus Carolus, cognomine Martellus, qui pater Pipini Nani fuit, & auus Caroli Magni, qui dux & Maiordomus Francorum existens, natus ex Alpheida ducissa, per cõcubinatum, ex patre duce Pipino Grosso; sua prudentia; omnes Gallias & Hispanias vicit & subiugauit; & ecclesiam Romanam atque Italiam à Gothis liberauit. & ipse primus decimas ecclesiarum consensu Papæ Zachariæ, militibus dedit in feudum, pro ecclesiæ Dei necessitate. Eo tempore Beda presbyter obiit, nono calendas Iunij; qui multa scripta ecclesiis contulit.

Carolus Martellus reliquit duos filios, Pipinum & Carlomannum, qui simul duces, & Maiores domus Francorum dicebantur. Sed post annos 4, Carlomãnus fecit se monachum in monte Cassino. Pipinus verò per Papã Zachariam ex electione Francorum, factus est rex Francorum, Hildrico ignauo rege per Francos tũc monacho in monasterium misso. De Pipino verò, natus est Carolus Magnus. Cætera versus habent, de Leone Imperatore, & Carolo Martello.

De primo aduentu Gothorum in Italiam, tempore Leonis, Imperatoris Græcorum, quando Carolus Martellus Italiam à Gothis liberauit.

Cæsare Græcorum diadema tenente Leone,
Plaga venit Romæ, pax deperit à regione,
Gothica nam rabies prælia dira mouet.
Ad scelus edoctos peperit Guasconia Gothos,
Copia Gothorum genus est speciesq; malorum,
Viribus ipsorum præda fit omne solum.
Marte premunt Ligures, pariunt hincinde dolores,
Tuscia conteritur, sentit quoq; Roma furores,
Itala terra dolet, mors erat ante fores.
Roma requirit opem; Leo non dedit; inde Quirites,
Amodo per Francos satagunt has tollere lites;
Teutonici veniunt, Francica signa nitent.
Gregorio Papa totoq; petente senatu,
Carolus Martellus committere bella vocatur,
Liberet vt patriam, munus ab Vrbe datur.
Militis ad pretium decimas respublica donat,
Papa vocat proceres, veniant defendere Romam,
His dedit ecclesia tunc decimata bona.
Copia Gothorum Martelli Marte fugatur,
Roma reformatur, pax ecclesiæ reparatur,
Gloria Francorum fulget in Vrbe caput.

De morte & sepultura Caroli Martelli; & de filio eius Pipino Nano, cum duobus fratribus suis.

ANno ab incarnat. Domini 743, defũcto Carolo Martello, & sepulto eo in

in Liguriæ ciuitate, quæ vocatur Aquis, Pipinus filius eius dictus Nanus, & frater eius Carlomannus, cùm tertium fratrem eorum Griphonem, tanquam hostem suum, à regno fugassent, regnum inter se diuidunt. Carlomannus accepit Austriam, id est *Osterrich*, & Alemanniam, id est Sueuiam & Turingiam: Pipinus autem Burgundiam & Neustriam atque prouinciam cis Rhodanum sortitur. Deinde multis præliis ab eis contra hostes commissis, anno ab incarnatione Domini 746, quando Fuldense monasterium fundabatur, Carlomannus fratri suo Pipino omnem terram relinquit: & ipse monasticum habitum, in monte Sirati, vbi olim latuit beatus Syluester, per papam Zachariam assumit: & inde propter nimiam hominum frequentiam, ad montem Cassinensem se transfert, & clericus factus, ibidem vitæ finem expectauit. Ibi etiam (sicut dicitur) aliquando porcos custodiuit: ibique in introitu Ecclesiæ beatam sepulturam accepit.

His temporibus Pipinus dux Francorum, factus est Patricius Romanorum.

Anno ab incarnatione Domini 751, cùm in regno Francorum Regibus solo nomine regnantibus, Maiordomus omnem regni administrationem ac potestatem haberet, & ecclesia à Gothis atque à Longobardis afflicta instanter à Francis auxilia postulasset; Pipinus dictus Nanus, cùm esset Maiordomus, ad Zachariam Papam legatos suos, Burchardum scilicet Guerzeburgensem episcopum, & Pholradum capellanum suum, gratia sciscitandi transmisit: & quid de regno Francorum ei videretur agendum, quæsiuit. Papa itaque melius esse illum regem, qui regni totius curam & potestatem habet, quàm illum qui solo nomine rex est, remandauit. Stabat enim in rege sola nominis vmbra: in Pipino verò potestas & dignitas efficaciter apparebat. Erat tunc Hildericus rex ignauus & inutilis, ex antiquorum regum Francorum genealogia: qui reges à Mirouæo, filio Clodij, omnes Mirouæi fuerant appellati: qui etiam inane regis nomen habebant. Reuersi sunt igitur Pipini ab Vrbe legati, & omnis Gallia consilio Papæ Zachariæ libenter consensit.

Pipinus fit rex Francorum.

Ann. igitur ab incarnat. Domini 752, authoritate Papæ Zachariæ, Pipinus à Bonifacio Moguntino archiepiscopo, aliisque regni Principibus, in ciuitate Suessiona, in regnum eligitur. Sequenti anno, Papa Zacharia defuncto, Stephanus Papa successit: qui cùm ab Agistulpho rege Lombardorum multa mala pateretur, Pipino à prælio Saxonum reuertenti, vbi etiam de morte fratris sui Griphonis nuncium recepit, occurrit in villa quæ dicitur Carisius: rogans eum, vt ecclesiæ Romanæ succurrat. Cætera versus habent.

De Gothis & de Lombardis, à quibus Pipinus ecclesiam Romanam & totam Italiam liberauit.

Marte prius Gothis procul à regione remotis,
Gens venit Hunnorum, Ligurum contraria votis,
Omnibus Italicis perniciosa locis.
Hæc gens bella gerens dum dimicat hoste minante,
Fœmina pugnando crines sibi porrigit antè,
Barbaq; mentita, pendula pendet ita.
Mirantur Ligures longas sub pectore barbas,
Quumq; videt barbas, metuũt, quasi bestia laruas,
Gens Ligurum timuit, cessit, & arma dedit.
Sic Longobarda meruit gens illa vocari,
Nisa super Ligures hoc ingenio dominari,
Vicit & Apuliam, littore, rure, mari.
Rex Lombardus erat Luprandus in vrbe Papia,
Qui grauat ecclesiam, Romã premit vsq; Sutriam,
Nec patitur patriam pacis habere viam.
Papa coarctatur, Leo Cæsar ad ista vocatur,
Spes ibi nulla datur, rex Francorum rogitatur,
Sed neq; rex venit, cùm foret vmbra caput.
Hildericus tunc ignauus regnasse videtur,
Qui neq; Francorum regnum virtute tuetur,
Nec bene regales nouit habere lares.
Pipinus dux Francorum sua regna tueri
Curat, & ipse domus maior censetur haberi,
Rex & patricius qui citò magnus erit.
Pipinus dux Francorum tunc regna regebat,
Regis & officium plenè sub rege tenebat,
Rex ibi tunc vacuo nomine vilis erat.
Coram principibus dum rex in sede sederet,
Nil sibi præciperet, nisi dux prius ille iuberet,
Iura, potestatem, dux erat ipse gerens.
Rex erat Hildericus, qui tunc regnasse putatur,
Vmbra fuit regis, non rex, si iure notatur,
Francia si poterit non erit vmbra caput.
Tunc rex Luprandus regnabat in vrbe Papia,
Opprimit & Romam, simul & Papam Zachariam
Et nimis Ecclesiam perdere semper hiat.
Dum regimen regni Francorum Nanus haberet,
Rex tamen Hildricus vacuus vilisq; sederet,
Nanus Apostolico scripserat ista ferens:
Si cupis Ecclesias regni virtute iuuari,
Præcipias regem validum fortemq; leuari,
Robur ad hac patria nos retinemus, ait.

Nam rex Hildricus, cui nomen Francia præstat.
Res quasi funesta, cui non datur vlla potestas,
Nudum nomen habet, sed mihi terra fauet.
Scribe pater Francis, pete, suggere præcipe semper,
Vt faciant regem patria gladioq; potentem,
Nam nihil auxilij principis vmbra facit.
Litera papalis Francis celeberrima venit,
Erigitur solium, Pipino gloria cedit,
Quippe sibi regnum Francia tota dedit.
Hildericus factus monachus; caput ipse totondit,
Seq; monasterio sub religione recondit,
Sic Fortuna fuit, sic rota versa ruit.
Sede Moguntina regem Bonifacius vngit,
Regis ad obsequium se Francia subdita iungit,
Ad regem Nanum cedit vbiq; salus.
Sic probitate sua regnum Pipinus adegit,
Corpore qui minimus res ad meliora redegit,
Et melius reliquis subdita regna regit.
Eius sponsa fuit grandis pede nomine Berta,
Venit ab Vngaria, sed Græca matre reperta,
Cæsaris Heraclij filia nanq; fuit.
Ex hac mixtura fit summa corona futura,
Carolus est Magnus quem Berta fuit paritura,
Scripsit visa prius iungitur arte sua.

¶ Chronicum.

TRroianam propaginem in duo genera regum quondam fuisse diuisam; id est in Æneam & Priamum iuniorem. Æneas venit in Italiam, à quo omnes Romani reges & Imperatores exierunt. Priamus verò iunior iuit in Germaniam, à quo omnes Germani siue Teutonici reges nati sunt. Istæ itaque duæ progenies à Troia venientes, in vnum Carolum Magnum concurrunt, cùm sit Teutonicus patre, & Romanus siue Græcus à matre Berta.

Pipini origo.

In duo diuisa Troiana propago parentes,
Iungitur in Bertæ Pipini semine ventre,
Semine Pipini Troia fit vna sibi.
Si modò Teutonica, Romanaq; germina quæres,
Gemma parentelæ stat Carolus vnicus hæres,
Romuleus matre, Teutonicusq; patre.
Pipini regis digressio scripta quiescat,
Contra Lombardos Pipini gesta patescant,
Qualiter ecclesiam iuuerit ecce canam.

Item de Pipino qualiter fit rex Francorum per Papam Zachariam.

ANno ab incarnatione Domini 754, Pipinus per Stephanum Papam à fidelitate Hilderici prædicti Francorum regis, cum omnibus Franciæ principibus est absolutus. Tunc etiam, Hilderico tõsurato & monachato, atque in monasterium detruso, Pipinus regalem recipit vnctionem. Eo tempore finem accepit regnum Merouæorum; incipit autem regnum Carolorum, qui Græcorum imperium Romæ postea obtinuerunt. Ex hoc etiam facto Romani pontifices mutandi regnum trahunt authoritatem. Pipinus igitur extunc regnum Francorum nomine & re laudabiliter gubernauit.

¶ Chronicum.

ANno autem ab incarnatione Domini 755, Pipinus rogatus à Papa Stephano, contra Astulphum regem Longobardorum mouet exercitum, & Italiam intrare disponit. Cùm autem Longobardi per angusta montiũ positis ante se ad tuitionem validis muris, defensionem sibi parassent; Pipinus, occisis ex eis plurimis, murorũ claustra confregit, & pertransiens, in plano Lombardiæ resedit. Astulphus rex in Papiam se colligit, vbi à Pipino obsessus 40 obsides dare, atque insuper iurare compellitur, ne Romanam ecclesiam amplius infestaret; vbi Stephano Papa honorificè cum militia Francorum Romam remisso, ipse in Franciam remeauit. Hoc anno Bonifacius Moguntinus archiepiscopus, qui ecclesiam Fuldensem, aliasq; multas fundauerat, à Phrysonibus quibus prędicauerat, martyrio coronatur. *Cætera, si qua placent, versibus acta patent.*

De obitu Luprandi regis Lombardorum, & de Astulphi regis exaltatione, & de primo introitu Pipini in Italiam.

Luprandus moritur, Astulphus sede leuatur,
Cuius & Ecclesia grauiore furore grauatur,
Eius primatu Roma perire datur.
Aurea Romanus sibi ferre tributa iubetur,
Romanus præsul nusquam sua iura tuetur,
Græci dissimulant, nec sua regna iuuant.
Nunc prece Pipinum repetunt ad prælia primum
Vincere Ticinum, regemq; repellat adimum,
Liberet Italiam Romuleumq; sinum.
Venit, & obsedit regem, pariterq; coëgit
Reddere Romanis quæ tunc Astulphus abegit,
Gratia sit regi, qui loca sancta regit.
Visitat almificam Pipinus in agmine Romam,
Nec tamen in Roma voluit gestare coronam,
Fit modò patricius, nomen honorq; tonat.
Inde Moguntinas patriæ remeauit ad ædes,
Regia Francorum quæ tunc erat inclyta sedes,
Qua Germanorum gloria summa sedet.
Dum rex Luprandus regnaret in vrbe Papia,
Papa prius dictus sua fata tulit Zacharias,
Annis vita decem, bis quoq; mense sedet.
Ter senos numerando dies superaddis ad annos,
Erigitur Stephanus Romæ præsul venerandus,
Cuius & astudiis pax rediuiua fuit.

De

De secunda rebellione Astulphi regis, & de secunda victoria Pipini super eum.

REx Lombardorum Astulphus, post Pipini discessionem, ruptis promissionibus aduersus ecclesiam, sæuior solitò apparebat. Vnde Pipinus iterum cum fortitudine Italiam ingreditur; rursusq; Astulphus in Papia obsessus, omnia corrigere, fortioribus promissionibus & pluribus obsidibus coarctatur. Insuper ecclesiæ Rauennam cum quibusdam aliis vrbibus coactus est resignare. Ipse autem Pipinus in Galliam est reuersus.

Sequenti anno, Græcorum regno (sicut suprà taxauimus) decrescente, Francorum autem regno plurimùm iam sublimato, legati Constantini Augusti de Græcia cum magnis muneribus ad Pipinum venerunt, apud Compendiũ. Thassilo quoque dux Bauarorum cum suis principibus tunc, regi Pipino fidelitatem & subiectionem exhibuit. Post hæc etiam Saxones grauissimo bello Pipinus deuicit, & tributarios fecit. Non multò pòst Gunifarium magnum Aquitaniæ ducem prælio pressit, & obsides dare coëgit. Iterũ dux Guaifarius ab Aquitania, Thassilo etiam dux ab Aguaria, incipiunt rebellare. Pipinus post diuersa prælia, Guaifarium interfecit. Thassilonem quoque sufficienter oppressum subiugauit. deinde Turonis infirmatur Pipinus, & Parisios deportatus, anno 14 à die qua in regem vnctus est, anno verò ex quo post patrẽ suum acceperat principatum 23, diem obiit, relinquens duos filios, Carolum & Carlomannum. *Cætera versificè pagina nostra refert.*

Item de eodem Pipino, versificè narramus.

Dum putat Astulphi scelus euasisse senatus,
Rex Lombardorum mox ad grauiora paratur,
Nullaq; iam requies eius ab arte datur.
Præsul ab Astulpho queritur tormenta moueri,
Vita petit cleri Pipini more tueri,
Si modò tardus erit Roma repressa perit.
Alpibus euectus celeri Pipinus hiatu,
Milite congreditur, Astulphus Marte fugatur,
Vrbe sua clausus quærere pacta datur.
Iurat, & obsidibus sua quæstio tota ligatur,
Amodo si Papa Lombarda peste grauatur,
Auferat obsidibus regia pœna caput.
Pace reformata, Petro datur hostia grata,
Francia Brachata, loca visitat illa beata,
Et redit in patriam, pace manente rata.

De exaltatione Desiderij, regis Lombardorum, & de Rachisio aduersario eius.

Astulphi regis dum vita die breuiatur,
Rachisius frater monachus regnare paratur,
Cui Desiderij pars inimica fuit.
Diuisis populis, & regibus his tribulatis,
Arma premunt armis, & pluribus inde necatis
Oppositis cuneis pugnat vterque satis.
Nunc Desiderio Stephanus dat Papa fauorem,
Iurat & ille sibi, non lædere prorsus honorem, 10
Quem super Italicos Papa tenere solet.
Rachisius cedit monachus, pars altera sedit,
Gens Ligurum Desiderio reuerenter obedit,
Nam sibi subsidij tempora Papa dedit.
Rara fides Liguris; violat rex fœdera pacis,
Fœderis ante dati iam nexibus euacuatis,
Concutitur gratis Papa dolore satis.
Hæc vbi Roma sapit, doluit rebus variatis,
Stat quasi fracta ratis, vel præda parata piratis,
Vndique quassatis rebus & igne datis.

Carolus Magnus, filius Pipini, erigitur in regnum Francorum, mortuo Pipino. 20

ANno ab incarnatione Domini 768, imperante adhuc in Græcia Constantino quinto, Carolus Magnus, filius Pipini Nani, regnum diuidit cum fratre suo Carlomanno, & incipit regnare. Iste primo loco Hunaldum, qui occiso duce Guaiphario, bellum in Aquitania renouabat, ad Lupum ducem Guasconiæ fugauit: & postmodum, tam ipsum quàm Lupum in deditionem accepit. Inde sequenti anno in Wormatia generali curia celebrata, limina apostolorum, causa orationis visitare disponit. Anno tertio regni eius, Carlomannus frater eius moritur, & vxor eius cum filiis ad Desiderium regem Lombardorum confugit. 30

Carolus itaq; iam solus regnũ adeptus, Saxoniã cum exercitu ingreditur, omnibusq; ferro & igne vastatis, acceptis inde obsidibus, reuertitur; dehinc rogatu Adriani Papæ Italiam ingreditur, & Desiderium Longobardorum regem Ticini obsidione inclusit. Ibiq; dimisso exercitu, Romam orationis gratia pergit. Inde reuersus, Vrbem fatigatam ad deditionem compulit, regemq; captiuum abduxit. 40

Inter hæc Saxones, absentia regis elati, fide postposita, cõtigua terrę suæ loca populãtur. Porrò Rex subacta Italia, reuersus in Franciã, tripartito ordine militũ Saxoniã ingreditur, incendiisq; vastata terra, prædam immẽsam diripuit, & non multò pòst regressus, denuò ab eis obsides accepit. 50

His diebus Constantinus persequutor, trigesimo quinto imperij sui anno mortuus est, eiq; filius suus Leo successit, & Græcorum monarchiam per sex annos satis debiliter tenuit in Græcia.

De Leone Imperatore Græcorum sexagesimo primo suprà memorato, & chronica ipsius temporis.

ANno igitur ab incarnatione Domini 776, Leo sexagesimussextus ab Augusto, imperium Græcorum accepit. Hic primò visus est mitior: vnde & principes, filium eius Imperatorem postulant.

Per idem tempus Saxones more suo, non semel, sed sæpe pactum mentientes Carolus diuersis præliis pressit, ac plurimis ex eis fidem christianam accipere persuasit. Porrò Leo Imperator, sexto imperij sui anno moritur. *Cætera versificè gesta referre placet.*

Item de Pipino & de generatione ipsius, versificè narramus: & quomodo Carolus vocatus est in auxilium Romanæ ecclesiæ, in Italiam.

Pipinus moritur, consurgit Carolus acer,
Natus in Ingelehein, cui Berta fit Vngara mater,
Pipinusq; pater, chronica vera patent.
Dupla fuit iuueni mensura pusilla parentis,
Maior erat probitas, species, audacia mentis,
Fama fuit celebris, gloria multa nimis.
Nunc moritur Stephanus memoratus Papa secūdus
Annis quinque suo viguit sub dogmate mundus,
Insuper in finem pertulit octo dies.
Tertius accedit Stephanus Romæ venerandus,
Quem Desiderius perturbat vbique tyrannus,
Temporis exigui vir modò Papa fuit.
Nam tribus hic annis & mensis quinque resedit,
Ter senos superaddo dies, quibus ipse resedit,
Cui Desiderius tempora torua dedit.
Erigitur post hunc Adrianus Papa beatus,
Cui Desiderius perturbat pontificatum,
Hic & opem Caroli pressus vbique petit.
Vixit Adrianus vigintiquattuor annis,
Addo decem menses, denosq; dies numerandos,
Insuper & septem sic superaddo dies.
Carolus egregius papalia scripta relegit,
Scribit ei Papa mala quæ Lombardus adegit,
Et petit vt Christi conferat arma gregi.
Francorum proceres pariter cum rege rogantur,
Vt simul ecclesiam virtute sua tueantur,
Actaq; Pipini commemorantur ibi.
Fertur ad hæc, procerum sententia talis haberi;
Si velit ecclesia Francorum Marte tueri,
Carolus Imperio præficiendus erit.
Nam labor est vacuus sic Italiam superari,
Ni maneat princeps, qui possit ei dominari,
Gestet & Imperij iura colore pari;
Qui tenet archiua, quæ sæpe cadunt recidiua,
Tempora passiua sibi sunt, sed pauca datiua,
Nam mala castigat, nec tamen ipsa ligat:
Sit rex Francorum Romæ dominus dominorum,
Imperium teneat, terram premat Italicorum,
Atque super Danaos auferat omne solum.
Regis opem precibus dum Roma per omnia quærit,
Dum petit vt patriam dignetur ab hoste tueri,
Dicit vt Imperium tollat vt alter heri.
Rex ait; Italicos ego renuo ferre labores,
Ni simul Italicos habeam constanter honores, 10
Qui mihi si fierent, pax valitura foret.
Prælia Pipini perpendo mei genitoris,
Quanta super Ligures probus intulit arma doloris,
Nec tamen abstinuit turba renisa dolis.
Non valet Italica sine principe terra teneri,
Si requiem cleri cupitis sine rege tueri,
Qui fuit error heri, cras quoque maior erit.
Nil valet archatus dum nullus eo dominatur,
Nec valet imperium nisi Cæsaris ense regatur,
Subiectam patriam regia norma parat.
Roma potens viguit dum Cæsar in Vrbe resedit,
Publica res creuit, gens Itala pace quieuit, 20
Terra suis dominis digna tributa dedit.
Tempora quæ memini, si Roma cupit reparari,
Aut Desiderij regis scelus euacuari,
Expedit Imperij quæ peto iura dari.
Rex vbi verba dedit, populus petit arma moueri,
Iura sui cleri petit, optat & ipse tueri,
Nam Desiderij Roma furore perit.
Curia Francorum precibus consentit eorum,
Tollat vt Imperium victoria Teutonicorum,
Stringat & Italicum fiscus vbique solum.
Signa mouent proceres, rex præcipit arma parari,
Trāsit & ad Ligures, quibus amodo vult dominari, 30
Sed Desiderius prælia dira parit.
Campus apud Ligures Mortaria ritè vocatur,
Rex vbi congreditur, Ligurum pars victa fugatur,
Sic Desiderij copia terga dedit.
Pro nece multorum, quæ facta fuit populorum,
Dicitur illorum Mortaria nomen agrorum,
Qua peregrinorum stat modo grande forum.
Tunc duo consocij meritis vitaq; beati,
Amis & Amilius parili sunt Marte necati,
Carolus his tribuit digna sepulchra satis.
Obsidet egregiam modò rex cum rege Papiam, 40
Et iubet vt gladiis Francorum subdita fiat,
Reddat & ecclesiæ quæ malè rapta tenet.
Vrbs nimis obsessa dolet, igne fameq; repressa,
Vulnere defessa, Lombarda superbia cessat,
Et licet inuita, clausa remansit ita.
Dux ibi mirandus tenuit vexilla Rolandus,
Sic & Oliuerius socia probitate notandus,
Hos pro rege duces tunc habuêre truces.
Visitat interea regina potentia Romam,
Nec modò Cæsaream voluit captare coronam,
Orat, & ad Ligures signa reuersa volant.
Carolus Italiam, postquam remeauit ab Vrbe 50
Visitat & superat, fiscoq; subesse perurget,
Reddit & ecclesiis prædia digna suis.
Rex Desiderius, quem Marte recluserat intus,
Traditur exilio pariter cum coniuge vinctus,
Cuius Aquisgrani carcere vita cadit.
Dum Desiderium regem rex Carolus angit,

Ante

Ante ducentenis & quinque fluentibus annis,
Itala Lombardis subdita terra fuit.

Historia Lombardorum, qui prius Vinuli vocabantur.

DVo duces Lombardorum ab insula Scatinauia fuerunt, Hibor scilicet & Hangio: quorum mater fuit Gambara, sapientissima. Isti tunc egressi, in finibus Oceani maris, sub rupe quæ vocatur Altissima, septem viros à longissimis temporibus ibi positos, inueniunt dormientes, Romano more pretiosè vestitos, & tam vestibus quàm corpore incorruptos: de quibus quũ vnum quidam vestibus expoliare tentâsset, tãgentis eos manus protinus aruerunt: propter quod alij omnes amplius eos attingere non tentauerunt. Locus autem ille, & ipsa prouincia, & populi illi, Vinuli vocantur, & crudis carnibus vescuntur, & sanguinem bibunt, sicut historia Lombardorum testatur. Crudis etiam & hispidis coriis bestiarum, quasi ceruis consimilibus induuntur; & nunquam sine arcu tenso & sine sagittis incedunt. Omni tempore niues habent, & in quibusdã locis eorum tẽpore æstiuo dies clara in medio noctis nostræ habetur, & quasi tũc sine noctibus esse vidẽtur. Dum apud nos est solstitium, Sol tamen ibi non videtur. Dies ibi minores sunt quã alibi: sed noctes longiores: quia scilicet quanto ibi à Sole longius disceditur, tanto Sol ipse terrę vicinior apparet, & vmbræ longiores excrescunt.

Lombardi, à Scatinauia exeuntes cum ducibus suprà dictis, in regione Scoringa aliquandiu cõsederunt. Illo tempore Ambrietasius dux Vandalorum, vicinas quasque prouincias bellis premebat. Vnde multis elatus victoriis, nuncios ad Vinulos mittunt, vt vel Vandalis tributa persoluant, aut se præparent ad bellorum certamen. Sic Hibor & Angio duces Vinulorum, simul cum Gambara matre sua, deliberant, melius esse armis tueri libertatem, quàm tributorum solutione libertatem fœdare. Mandantque Vandalis per legatos, pugnaturos se potius, quàm seruituros.

Refert Toclacus historiographus antiquitatis, fabulam ridiculosam: quòd Vandali accedentes ad idolum suum Godam, victoriam de Vinulis postulauerint. Illeque responderit, se illis victoriam daturum, quando primum Orientem solem conspexisset. Refert econtra; Gambaram ad deam nomine Feriam vxorem scilicet Godam, tunc accessisse, & pro Vinulis victoriam ab ea postulasse: eandemque deam Feriam consilium dedisse, vt mulieres Vinulorum crines suos dissolutos ante faciem suam ponerent, & primo mane cùm viris adessent, seseq; pariter videndas versus fenestram, per quam Godam eas aspiceret, collocaret. Quod & factum ita fuisse refertur: quos cùm Godam sole Oriente inspiciẽs, vidisset, dixit, Qui sunt hi Longibarbi? Cui Dea Feria respondit, dicens; Vt, quibus ipse nomẽ tribueret, victoriam etiam condonaret. Itaque Vinulis (sicut aiunt) sic victoriam concessit. Hęc quidem fabulosa dicta videntur.

Verùm autem nomen Lombardorum est, à longa barba, ferro intacta, Longobardos eosdem Vinulos appellari. In lingua enim Vinulorum *lang*, id est lõga: *bárt*, id est barba, interpretatur. Votam autem, quidam Gotham adiecta litera dixerunt. Ipse est qui apud Romanos dicitur Mercurius, & tũc ab vniuersis Germanis vt Deus adorabatur. vnde vsq; hodie, Goth in Teutonico, Latinè dicitur Deus. Vinuli igitur etiam hodie Longobardi dicuntur.

Commisso igitur decies cum Vandalis prælio, & pro libertate contendentes, Vinuli victores fiunt. Qui magna postmodũ fame coacti, in eadem prouincia Scoria, animo sunt consternati. De qua egredientes, dum in Moringam prouinciam transire disponerent, Assipidi eorum iter impediunt, denegantes eis transitum per terminos suos. Porrò cum Langobardi magnas hostium copias cernerent, & pro suorum paucitate cum illis congredi non auderẽt, tandem necessitas consilium adinuenit. Simulauerunt enim Langobardi, se in castris suis habere Cynocephalos, id est homines canina capita habẽtes. Quos etiam diuulgant apud hostes pertinaciter prælia gerere, humanum sanguinem bibere: atque si hostem non possint attingere, proprium sanguinem potare. His hostes auditis, crudelique * effecti, bellum quod indixerant, committere formidabant. habebant tamen apud se virum fortissimum, de cuius viribus omnimodis confidebant: quem solùm pro omnibus obiiciunt pugnaturum; mandantes Langobardis vt vnum eorum illi opponerent, qui cum eo pro omnibus singulare iniret certamen: ea

ſcilicet conditione, vt ſi Langobardorum pugil eum vinceret, ipſi trãſitum liberum obtinerent: ſin alter illum vinceret, ipſi ſicut venerant, repedarent.

Adhæc homo quidam, de genere ſeruorum Langobardorum, ſe obtulit pro omnibus pugnaturus: ea quidem conditione, vt ſi vicerit, libertati donetur. Langobardi gratanter quod poſtulat pollicentur. Ita cùm ſeruus hoſtem viciſſet, Langobardi in Mauringuam peruenientes, trãſeunt in Rugulandam: vbi modicum commorati, procedunt in prouinciam Anthap, & inde in terram Bathaib: deinde in Burgandam, quam per annos aliquot poſſederũt. Interea mortuis duobus ducibus Langobardorum, Hibor ſcilicet & Angione, ipſi ſibi regem creauerunt.

Regnat igitur Agelmund filius Agionis, de progenie Vinulorum, qui apud eos nobilior habebatur. Iſte ſuper Langobardos annis triginta tribus regnauit.

Huius temporibus quædam meretrix vno partu enixa ſeptem infantes, crudeliter omnes in piſcinam proiecit necandos. Rex autem Agelmund equo reſidẽs, dum in piſcinã fortè veniſſet, haſta quam ferebat, miſeros tangebat infantes. Quorum vnus extenta manu, haſtam apprehendit. Rex miſericordia motus, & rem altiùs admiratus, mox illũ ab aqua leuari præcepit, atq; per nutricem ſummo ſtudio mandat alendum: eumq; à piſcina, quæ dicitur Lama, Lamis appellauit: qui cùm creuiſſet, factus eſt iuuenis bellicoſus, multaq; virtute notatus, ita vt defuncto rege Agelmundo, ipſe regnum laudabiliter gubernaret.

Interea dum Langobardi ab omni hoſte ſecuros ſe eſſe putarent, Bulgari eos medio noctis inuadunt, regem Agelmundum & magnam partem ſuorum occidunt, regiſq; vnicam filiam captiuam deducunt.

Langobardi poſtea reſumptis viribus, Lamiſionem ſuprà memoratũ regem ſibi conſtituunt. Qui mox in Bulgaros arma conuertit. Primo igitur bello cùm Langobardi terga vertiſſent, rex Lamiſio eos confortat, ſeruis benè pugnantibus, libertatem omnibuſq; præmia larga promittit. Vnde oẽs armati in hoſtes Bulgaros manus conuertũt, omnes penè proſternũt, ſpolia & arma infinita diripiũt, &glorioſiſſimũ habẽt triũphũ. Extunc & Lãgobardi ad exercẽda prælia ſemper audaciores eſſe cœperunt.

Rege Lamiſione defuncto, qui ſecundus regnauit; Letha pro eo regnauit. qui tertius eorum rex, cùm annis quadraginta regnaſſet, ſuccedit ei filius eius Gildehoc, quartus à primo rege eorum. Quo defuncto, quintus rex Gildehoc regnum ſuſcepit. Paulò pòſt Langobardi à finibus illius egreſſi, tranſeunt in Rugulanda, id eſt in patriam Rugorum: vbi propter terræ fertilitatem aliquandiu remanſerunt. Interea moritur rex Gildehocus: cui ſuccedit Claſſo filius eius. Defuncto quoque rege Claſſone, filius eius Guado ſuccedit, ſeptimus rex Langobardorum. Tunc egreſſi de Rugulanda, habitauerunt in campis patentibus, quos lingua eorum Felda vocabant: ibiq; tribus annis manſerunt.

Defuncto Guadone, ſuccedit Gualtaris filius eius, in regno octauus. Omnes autem reges illi fuerunt Adelingi, id eſt de nobiliori proſapia, quæ apud illos dicitur Adelinga. Gualtaris rex cùm ſeptem annis regnaſſet, obiit. Cui ſuccedit Alduinus, nonus, in regnum; qui Langobardos in Pannoniam perduxit. Iſte Alduinus habuit filium Alboinum, militem audaciſſimum; qui dum Gepidorum rex contra Lombardos pugnaret, filium regis Gepidorum vno gladij ictu extinxit, & de eiſdem Gepidis glorioſè triumphauit.

Eo tempore Iuſtinianus Imperator legum multiplicitatẽ abbreuiauit, & Imperium in diuerſis partibus orbis mirificè dilatauit: ſicut in tractatu eius, dũ de aliis imperatoribus ſcriberemus, ſatis eſt enarratũ.

His diebus beatus Benedictus abbas erat apud locum qui dicitur Sublatus; & paulò pòſt tranſiit ad montem Caſſinum.

Mortuo Alduino rege Langobardorum, filius eius prędictus Alboinus, quẽ genuit Rudilinda regina, vir bellicoſiſſimus, & per omnia ſtrenuus, ſuccedit patri in regnum, decimus regum Langobardorum. Iſte accepit in vxorem filiam Clotharij, regis Francorum, nomine Glotſuindam: de qua genuit vnam tantùm filiam, nomine Abbiſindam.

Obiit interea Turiſindus rex Gepidorum: cui ſuccedit Cunimũdus in regnum, qui rupto cum Lombardis fœdere, bellum cum eis potius, quàm pacem elegit, vt antiquas patris ſui iniurias, & fratris ſui necẽ vindicaret. Itaq; rex Alboinus cum Auaribus, qui prius Hunni, ſed poſtea Auares a regibus ſunt appellati, perpetuum fœdus com-

composuit: deinde ad indictum sibi Gepidorum prælium properauit: dum Gepidi ad bellum procedunt, Auares, sicut cum Albuino cōdixerant, Gepidorum regnum inuadunt. Quo audito, Gepidi in angustiis positi, & animo consternati, ex cōsilio suo eligunt cum Lombardis prius pugnare: deinde Hunnos, id est Auares, à patria remouere. Igitur Gepidi & Lombardi bellum committunt. Hoc prælio Gepidi vsque adeo sunt extincti, vt nec vnus ex eis nuncius remaneret. Albuinus in eo prælio regem Gepidorum Cunimundum occidit, & de testa capitis eius scyphum ad bibendum parauit. Hoc genus scyphi, apud illos dicitur scapha, Latinè autem dicitur patera.

Albuinus filiam Cunimundi occisi, nomine Rosimundam, deduxit captiuam. Quam quia Glotoinda filia regis Clotarij, prior scilicet vxor sua, iam obierat, ipsam captiuam in suam perniciem (sicut postea patuit) duxit vxorem. Ex illo tempore Lombardi supra modum ditati & exaltati. Gepidi verò quasi extincti, perpetuò seruituti Hūnorum, id est Auarorum, sunt mancipati.

Igitur cùm circunquaq; frequens Longobardorum victoriæ personarent, Narses chartularius Imperialis, qui tunc præerat Italiæ, bellū aduersus Totilam regem Gothorum præparans, cùm iampridem Longobardos confœderatos haberet; legatos ad regem Albuinum direxit, quatenus ei pugnaturo cum Gothis auxilium ministraret. Tunc Albuinus ei exercitum direxit, qui Romanos aduersus Gothos iuuaret: quibus susceptis, Romani cum Gothis bellum committunt. Quibus vsque ad internecionem pariter cum Totila suo rege deletis, honorati multis muneribus, victores ad propria remearunt.

Extunc Romani Longobardorum amici in Pannonia semper fuerūt. Igitur Narses deleta gente Gothorum, & hostibus Romanorum in diuersis mundi partibus superatis, inuidiam sibi apud Romanos contraxit. Romani eum apud Iustinianum Imperatorem & apud Sophiam Imperatricem, falsis delationibus grauissimè accusabant. Iustinianus imperat vt Narses ab Italia discedat, & Constantinopolim redeat, Longino præfecto loco eius in Italia constituto. Sophia quoque regina contra eum grauissimè commota, minas ei grauissimas inferebat, dicens; eundem Narsem eunuchum ita se velle deprimere, vt in lanificio & in tela texenda eum cum aliis mulieribus viuere oporteret. Ad quæ verba Narses eunuchus dicitur respondisse, quòd talem telam ei ordiretur. quam ipsa omnibus vitæ suæ temporibus complere non posset. Itaque odio metúque exagitatus, in Neapolim Campaniæ ciuitatem secedens, legatos mox ad Longobardorum gentem dirigit, mandans, vt pauperrima Pannoniæ rura desererent, & ad Italiam cunctis refertam diuitiis possidendam venirent: simulque misit multimoda pomorum genera aliarumq; species rerum, quarum Italia fertilitate lætatur. His & aliis dictis Lōgobardorum animos Narses ad intrandam Italiam vehementer allexit.

Longobardi legationem læti suscipiunt; de futuris commodis extolluntur, & ad intrandam Italiam præparātur. Eodem tempore igneæ acies in aëre apparuerunt, Italię sanguinem qui postea effusus est coruscantes.

Albuinus rex Lombardorum, intraturus Italiam ab omnibus amicis suis Saxonibus petit auxilium, vt spatiosam Italiam cum plurib. possessurus intraret. Ad quem de Saxonibus viginti millia virorum cum vxoribus & filiis, cum Longobardis perpetuò mansuri venerunt. Hoc audientes reges Francorum, Clotharius & Sigibertus, Sueuos, & alias gentes in locis vnde Saxones exierant, collocauerunt.

Albuinus sedes suas, id est totam Pannoniam, amicis suis Hunnis, id est Auaribus, ea conditione reliquit, vt si Longobardos aliquo tempore regredi oporteret, liceat eis ad suas possessiones in Pannoniam remeare.

Habitauerant Longobardi Pannoniam annis quadraginta duobus; à qua egressi sunt mēse Aprili, indictione secunda, cum vxoribus & liberis Italiam possessuri.

Anno ab incarnatione Domini 588, Albuinus ingressus Italiam apud Forumiulij circa Venetias nepotem suum Gilphulsum primo loco Ducem constituit, eiq; illas Italiæ partes commisit.

Eodem tempore moritur Clotharius rex Francorum, & regnum Galliæ inter filios eius quadrifariè diuiditur. Quorū primus, Aribertus, sedet Parisiis; secūdus Guthrānus, sedet Aureliani; tertius Hilpericus

apud Senones, tenet sedem Clotharij patris sui; quartus Sigibertus sedet in vrbe Metensi. Romæ tunc erat papa Benedictus; in Aquilegia verò Paulus erat patriarcha, qui metu Lombardorum ad Gradum (id est Venetiam) cum omni thesauro ecclesiæ suæ, & cum supellectili confugit. Eodem tempore Auares qui & Hunni, siue Vngari, audita morte regis Francorum Clotharij, super filium eius Sigibertum arma conuertunt; quibus ille in Thuringia occurrens, iuxta Albim fluuium de eis optimè triumphauit, illisq; postulantibus pacem dedit.

Albuinus cùm Teruisium peruenisset, episcopus eius ecclesiæ Felix ei occurrit; cui rex petenti super omnibus bonis ecclesiæ priuilegij sui firmamenta concessit. Albuinus Veronam omnesq; alias Venetiæ ciuitates, præter Paduam & Mantuam & montem Silicis, vicit. Venetia enim non in paucis insulis, sicut quidam æstimant, constat, sed etiam terminos à finibus Pannoniæ vsq; ad Aldam fluuium tenet) Laudensium & Mediolanensiũ) Probatur hoc per libros Annales, in quibus ciuitas Bergamum inter alias ciuitates Venetiæ numeratur. Dicitur autem Liguria circa Mediolanum & circa Papiam, quasi à legendis leguminibus, quibus omni tẽpore plus quàm aliæ prouinciæ abundare videtur. Ligurij vsque ad fines Sueuorum & Burgundionum terminos suos extendunt.

Albuinus rex Lombardorum vxorem suam Rosimundam cogit bibere ex testa capitis patris sui Cunimundi, regis Gepidorum: quam ipse in similitudinem scyphi fecerat præparari.

ALbuinus rex in quadam sua magna solennitate in conuiuio solenniter residens, cum scypho illo, quem de capite Cunimundi, regis Gepidorum, soceri sui sibi fecerat præparari, imperat, vt in præsentia omnium, reginæ propinetur: quæ dum facti sceleris ignara, poculum bibitura tulisset, dicit ei rex Albuinus; Bibe cũ patre tuo. quo dicto, Rosimunda regina, magis quàm credi valeat, contristata, ingenium & animum ad huius sceleris vltionem conuertit.

Rogat igitur ad hoc perpetrandum, ipsius regis pincernam, nomine Helmegis, & alium militem, nomine Paradeum. Erat autem Helmegis nutritius & collactaneus regis, miles fortissimus: qui dum prima fronte non consensisset, regina subtiliori vsa ingenio, imperat ancillæ suæ admodum speciosæ, vt sese pincernæ ad coitum sequenti nocte supponat. Quod cùm puella semel aut bis peregisset, regina in ipsa nocte, clàm remota puella, seipsam militi ignoranti subiecit; expletaque cum eo libidine, dixit: Quam fœminam me esse existimas? Ille respondens, nominauit puellam. Ait illa: Reginam me esse cognoscas: vnde nisi meis dictis parueris, ipso Albuino te feriente, peribis. Elige igitur magis illum occidere, mecumque regnare feliciter, quàm illo viuente, meque te accusante, perire. Ad hoc Helmegis pincerna in angustiis positus, quasi inuitus sequitur mulieris præceptum; tandemque iniquum consilium pessimum sortitur euentum.

Qualiter autem Regina & Helmegis pincerna regis cũ milite Paradeo hæc scelera inchoauerint & terminauerint; qualiter etiã ipsi post modum perierint, subiecta pagina versibus heroicis explicabit: quibus perlectis, ad historias Imperatorum iterum cõuertemur, & de Carolo, suisque successoribus historias proponemus.

Item de Albuino & de Rosimunda versificè, qualiter illa se vindicat. & ipsa tandem veneno moritur.

Anni sexcenti fuerant post tempora Christi,
Quando per Italiam Lombardus prælia sistit,
Lombardus Vinuli nomina prisca tulit.
Regibus antè nouem iam præteritis Vinulorum,
Venit in Italiam rex Albuinus eorum,
Sic Lombardorum scripta priora volunt.
Ducta per Vngariam quõdam Lombarda corona,
Occupat Italiam, sedem tenet vrbe Verona,
Taliter historiæ scripta priora sonant.
Primus in Italiam rex Albuinus eorum
Vicit ab Vngaria bello gentem Gepidorum,
Interimens regem, diripiensq; forum.
Tunc Gepidi caput inde tulit regis Cunimundi,
Sub specieq; scyphi capitis parat ossa rotundi,
Victor & inde bibit pocula chara sibi.
Interea sua sponsa prior moritur Glodosunda,
Filia regis et Gepidi fit sponsa secunda,
Hæc Rosimunda fuit, cuius & arce luit.
Ipse caput soceri, quem fecerat ense necari,
Arte scyphum fieri statuens, auroq; ligari,
Vina suæ sponsæ præcipit inde dari.
Fœmina nescisset quod testa paterna fuisset,
Vina nec hausisset, nisi diceret impius ipse,
Testa tui patris est, cum patre nata bibe.
Dum bibit immunda data vina gemẽs Rosimunda,
Pectora pessundat, lachrymæ vehementer inundant,

Occi-

Occisiq; patris res fit amara satis.
Crimen inauditum, regemq; perhorret iniquum,
Præparat inuisum regina necare maritum,
Dum caput abscissum comperit esse scyphum.
Instruit ancillam, forma specieq; decoram,
Vt sibi pincernam coitus coniungat in hora,
Illa quod implorat perficit absq; mora.
Nocte sequente venit regina, loquens mulieri.
Militis huius ego volo te lecto remoueri,
Opto mihi fieri quod tibi fecit heri.
Abiit, se prostituit regina latenter,
Ignarum tenet ipsa virum, perpessa libenter,
Expletisq; iocis, incipit ipsa loqui;
Quomodo reginam tu non tetigisse vereris?
Ecce tui regis gladio dignè morieris,
Ni mihi credideris, hostia mortis eris.
Vir putat ancillam, sed vox sonuit Rosimundæ,
Vnde vir expauit, mulier confortat eundem,
Cœpit & ordiri facta futura viri.
Elige quod cupias, duo sunt quæ conspicis in te,
Aut regem perimes (inquit) vel rex perimet te,
Elige sorte fori, viuere siue mori.
Te licet inuitum (dixit) mihi quæro maritum,
Rex eris, & regem gladio iugulabis iniquum,
Si mihi credideris, quàm citò summus eris.
Dum regina dolet nimium pro morte paterna,
Vindice pincerna citò vindicat acta moderna,
Rege soporato sustulit ille caput.
In precium mortis tribuit se fœmina forti,
Thesaurosq; suos in eum post pauca retorsit,
Indeq; post plura præripuêre fugam.
Nanq; Rauennatum ratibus rapuêre meatum;
Dux vrbis suscepit eos tribuitq; theatrum,
Patria tunc illis magna Rauenna fuit.
Cum Duce regina clandestina fœdera quærit,
Si pincerna perit, si morte potest remoueri,
Sponsus reginæ dux ibi solus erit.
Dum pincerna venit, potum parat illa veneni,
Potans præbet ei, simul & potare coëgit,
Fœmina mœcha bibit, nota venena sibi.
Illa prius moritur, defungitur ille sequenter,
Fraus ibi fraude perit, moritur mors morsa decēter,
Sic grauis ira Dei digna rependit ei.

De Constantino Imperatore Græcorum, sexagesimoseptimo ab Augusto, regnante in Francia Caro Magno.

ANno ab incarnatione Domini 781, regnante in Francia Carolo Magno, Constantinus filius Leonis, sexagesimusseptimus ab Augusto, in Imperium successit Græcorum: cuius filia Carolo Magno à matre desponsata, alij copulatur: cuius Imperij anno tertio idem Carolus Rex Romā veniēs, ab Adriano Papa honorificè suscipitur: ibiq; sancto Pascha celebrato, Pipinus filius eius in regem Italiæ, & Ludouicus alius eius filius, in regē Aquitaniæ vnguntur. Ipse autem Carolus, vniuerso Romano populo acclamante, patricius Romanus appellatur.

Circa idem tempus Carolo pascha Domini in loco qui dicitur Ingelheim, quarto milliario ab vrbe Moguntia, celebrante, Tassilo cum maioribus Bauariæ Principibus venit: vbi dū accusatus à Bauaris, quòd fidem Carolo non seruasset, immo Auares ad regnum deuastādum duxisset, de his & de aliis maiestatis reus & capitali pœna plectendus iudicatur. Rex tamen misericordia motus, in monasterio Lauracēsi quod ipse construxerat, eum monasticum habitum assumere, & de peccatis ibi pœnitere permisit.

Constantinus interea Imperator, consilio matris suæ Irenes (vt aiunt) non multò pòst cæcatus, imperij sui anno primo diem obiit; regnauitq; post eum mater sua quinque annis: vnde postquàm in manum fœminæ deuenerat imperium, dignum erat vt ad Francos, viros potentissimos, transferretur.

Leo papa Romæ fuisse cæcatus & lingua mutilatus, & iterum à Deo redintegratus.

EOdem tempore Leo papa, anno ab incarnatione Domini septingentesimo nonagesimonono, post mortem papæ Adriani succedens, à Romanis flagitiosissimè tractatur, ita vt oculis vna die bis cæcatus, & lingua bis truncatus fuisset, & in capella quadam reclusus est. Sequenti nocte à quibusdam fidelibus ad basilicam beati Petri perductus, vbi virtute Dei oculos & lumen oculorum, & linguam cum loquela recepit. Deinde ad regem Carolum transiens, euentum rerum deplorat. Igitur Carolus, subiugatis sibi iam Bauaris, & Danis, & Saxonibus, atque Aquitanis, Normannis & Britannis, & Pannoniis, multisque aliis prouinciis ad vrbem Romam vlturus Papam, tendebat. Leo papa prius per legatos in sedem suam restitutus, tunc ei venienti ad decimum lapidem occurrit, & honorificè eum suscepit. Transactis post hæc decem diebus, rex in populo facta concione causam aduentus sui exponit, vbi Leo papa spontanea volūtate, nullo eum cogente, à crimine sibi obiecto tactis sacro sanctis Euāgeliis se purgauit. Cætera versus habent.

Item de eodem Leone papa tertio, versificè, quomodo cæcatus est, & lingua truncatus.

Prorsus ab ecclesia Ligurum iam peste remota,
Plebeq; Romulea gaudente per omnia tota,

Voluitur ambigua sorte ferente rota.
Papa Leo capitur, processio dum celebratur,
Corpore conteritur, radicitus exoculatur,
Cæcus & horribili carcere papa iacet.
Sustulit & linguam penitus gens illa maligna,
Cùm foret indigna papalia tangere signa,
Linguam cùm rapuit rursus ab inde tulit.
Mane sub aurora res vertitur ad meliora,
Dum populus plorat, dum carcere papa laborat,
Carceris è medio tollitur arte foras.
Tristior Ecclesia dominum cùm cernere quærat,
Vulnera mortifera reficit clementia vera,
Lumine participat qui modò cæcus erat.
Præsul habens oculos videt omnia lumine prisco,
Gloria sit Christo, qui mira patrauit in ipso,
Quo meruit cæcus frontis habere decus.
Obtinet & propriam linguam, redeunte loquela,
Audit & ecclesia papa recitante querelam,
Pollet in eloquio qui modò mutus erat.
Authorum sceleris Lector, si nomina quæris,
Campulus Ecclesiæ primicerius ordine cleri,
Author erat sceleris, quem data pœna ferit.
Nomine Paschalis, cantor, papæq; sacrista,
Sacrilegas dedit insidias, nam perpetrat ista,
Ambo pares scelere sunt, pariterq; luent.

Leonis querela apud Carolum, & de Campulo & Paschali reis.

Quæ Leo passus erat, populus tormenta reuelat,
Carolus interea suscepit ab Vrbe querelam,
Et iubet vt veniat præsul, & ille meat.
Hæc vbi papa gerit, solatia regia quærit,
Multaq; Romulei secum tulit agmina cleri,
Vltio martyrij, quod Leo portat, erit.
Curia Francorum precibus miseretur eorum,
Quærit & ipsorum quæ sit modò causa laborum,
Stans Leo conqueritur, narrat & ipse dolum.
Tempus vt exegit, Leo rettulit omnia regi,
Quæ mala collegit, quæ Campulus ille peregit,
Compatitur miseris qui diadema regit.
Corde dolent mites, plorant pietate Quirites,
Præsulis horribiles properant extinguere lites,
Castra mouent proceres, regia signa nitent.
Copia primatum suscepit ab Vrbe senatum,
Suscipit archatum sibi papa reconciliatum,
Pax velut optatur rege iubente datur.
Campulus & reliqui, quos noxia culpa notauit,
Traditur exiliis, quia crimina tetra patrauit,
Præsul & Ecclesia gaudia longa trahit.

Qualiter & quando Carolus Magnus factus est Romanorum Imperator, sexagesimus-octauus.

ANno ab incarnatione Domini 801, ab Vrbe condita 1552, Carolus Magnus 33 regni sui año, à Leone tertio, summo pōtifice, coronatur, omni populo Romano tunc acclamante, & laudes imperiales canente. Est igitur Imperator Carolus 68 ab Augusto vocatus.

Carolus igitur Augustus, illos qui in papam sacrilegium commiserūt, Campulum scilicet primiceriū, & Paschalem sacristā, capitali sententia condemnatos, interuentu papę viuere permisit, & ad pœnitentiam agendam, exilio relegauit.

Porrò Irene, Græcorū Imperatrix, missis legatis pacem inter Græcos & Francos ordinari rogauit. Cū quibus Carolus missis suis nunciis, Irenen in vxorem sibi postulauit. Cui dum Irene annuisset, Eutius patricius presentibus legatis Caroli, fratrem suū Nicephorum fecit Imperatorem, & Irenē in monasterium trusit. Nicephorus idem factus Imperator, legatos suos cum legatis Caroli transmisit, & fœdus tunc inter se literis ac nunciis firmauêre. Rex quoq; Persarum Carolum Imperatorem muneribus suis tunc honorauit. Cætera de coronatione Caroli versus habent.

Item de coronatione Caroli Magni, versificè narratur.

Vndique papali gaudens Leo pace beari,
Dum super altari satagit diuina parari,
Ordine regali regia metra canit.
Laudat & Ecclesia populo plaudente coronam,
Imperij zonam satis obtulit inclyta Roma,
Laudibus Imperij fortiter aula tonat.
Rex vbi laudatur, dum Cæsar in Vrbe vocatur,
Cantica miratur, quibus a populo reboatur,
Istaq; principibus dicta referre datur;
Imperij nomen qui vult mihi promere Romæ,
In vacuum promet, nisi nomine conferat omen,
Nil agitur pro me, ni valitura sonent.
Laudibus Imperij tantùm nequit orbis haberi,
Effectum cum laude geri respublica quærit,
Si laus vana perit, gloria risus erit.
Ast quia complacuit populo me laude leuari,
Papaq; Cæsarea voluit me sorte sacrari,
Ne videar pauidus, suscipiamus (ait.)
Quod non Roma tenet, gladio mea dextra requiret,
Opto super Danaos procerum prætendere vires.
Vrbis & orbis opes conferat ista dies.
Imperij nomen non rennuo tollere Romæ,
Nanq; super Danaos capiemus iura coronæ,
Tollere sic nomen curia tota monet.
Carolus Imperij suscepit in Vrbe coronam,
Cuius & auxiliis reparat sua tempora Roma.
Sicut & in titulis pagina nostra sonat.

Carolus Romæ coronatus, cogitat inuadere Imperium Græcorum.

Carolus vt fungi statuit diademate mundi,
Pontificis summi manibus decreuit inungi,
Cæsareis aquilis nomen onusq; tulit.
Clerus ei cecinit, populus sua iura subegit,
Nec tamen Imperij tunc plenum culmen adegit,
Nam Leo Græcorum rex diadema regit.
Cumq; foret magni terroris fama per orbem,
Quod caput Italiæ iam Carolus obtinet Vrbem,
Gliscit vt & Romam possit habere nouam.
Non satis est regem Romæ captasse fauorem,
Nec putat Imperium pleno retinere decore,

Vnde

Vnde super Danaos protinus arma mouet.
Migrat in Ausoniam, pleno petit ista rigore,
Græcus vt imperium sibi deferat absq; tenore,
Ille necem metuens congrua pacta mouet.

Nicephorus Græcorum Imperator, à Bulgaris occiditur: Michaël gener eius erigitur, Carolo iam Romæ imperante.

ANno ab incarnatione Domini 812, Nicephorus Græcorum Imperator, à Bulgaris publico congressu necatur. Cui gener suus Michaël, in regnum substituitur. Iste nuncios Caroli, ad antecessorem suum missos honorificè dimisit, suosq; legatos cum eis ad Carolum destinauit, & pacem cum eo renouatam firmauit. Is etiam dum contra Bulgaros exercitum ducit, non prosperis vsus successibus, reuertitur, depositoq; regno monachus efficitur.

De Leone Græcorum Imperatore, iam Carolo Romæ imperante.

LEo filius Bardi patricij, Imperator in Græcia, cum quo rursus Carolus pacẽ perpetuam hoc modo componit, vt alter alterius semper frater nominetur, & alter ab altero semper iuuetur: Græcus autem Imperator Orientem: Carolus verò suiq; successores habeãt Romam cum toto Occidente. Quibus omnibus in pacem compositis, Carolus orationis causa, Hierosolymam per Cõstantinopolim transit. Factáque ibi oratione, per Siciliam (sicut dicitur) remeauit: atque inde per Calabriam & Apuliam Romam rediit: vbi recepta benedictione, in Gallias rediens, apud Aquisgranum ecclesiam beatæ Mariæ opere mirifico ædificauit.

Item Carolus per admonitionem angeli, in Hispanias parat exercitũ, vbi (vt aiunt) per annos quatuordecim laborauit, plurimas gentes conuertit, plurimos amisit. Inde Aquisgranum reuersus, post infinitas victorias, in palatio Aquisgrani, vbi ipse principalem sedem regni Francorum constituit, finem vitæ suscepit, anno quadragesimosexto regni sui: subactæ verò Italiæ anno quadragesimotertio: Imperij autem sui, anno decimoquarto: ætatis suæ, anno septuagesimosecundo. Sepulturam honorabilem in eadem sanctæ Mariæ ecclesia, imperiali more sortitus est.

Erat autem Carolus (vt quidam scripserunt) corpore amplo ac robusto, statura eminente, apice capitis rotundo, oculos habuit prægrandes & vegetes, nasum paululum excedẽtem mediocritatem, caniciem pulchram, faciem lætam, & hilarem. Eloquentia erat copiosus & exuberans: in cibo temperatus: in potu temperatior. Regni eius tunc erat terminus à Bulgaria siue ab Illyrico, vsque ad Hispanos: atque à Danis, vsque ad Pharum Siciliæ. Exceptis adiacentibus regionibus, vtpote Boëmia, Polonia, Dalmatia, Histria, Venetia, Britannia, aliisq; prouinciis. *Cætera versificè gesta referre placet.*

Item de pactione facta inter Carolum & Græcorum Imperatorem, versibus explicamus.

Pacta parant reges, vt frater vterq; vocetur,
Diuidit Imperium, sed honor communis habetur,
Græca tenet Græcus, fit sibi Roma vetus.
Vnde duæ summæ gestantur in orbe coronæ,
Si fuit vna prius, binæ sunt ordine Romæ,
Vnus erat Cæsar, nunc duo iura colent.
Vnus erat dominus mundi, præcelsus honore,
Nunc duo sunt, fratrum dupla ratione decores,
Fratris adhuc nomen fingere sæpe solent.
Græcia transegit, placuit transactio regi,
Consensu Græci Carolus sibi culmen adegit,
Legibus obtinuit, quod quasi præda fuit.
More suo fratres tali sunt fœdere facti,
Vt simul Imperium teneant, ac pace coacti,
Roma vetus nostris, sed noua cessit eis.
Consilio, gladio, spondetur vtrunq; iuuari,
Nomine fraterno censetur vterq; vocari,
Vult sibi iure pari culmen vterq; dari.

De quatuor principalibus sedibus imperij Romani, in Occidente.

Scribere vera volens, quot sint loca prima coronæ,
Quattuor imperij sedes video ratione,
Nomina proponam, sicut & acta sonant.
Primus Aquisgrani locus est. post hæc Arelati,
Inde Modœtiæ regali sede locari,
Post solet Italiæ summa corona dari.
Cæsar Romano cum vult diademate fungi,
Debet Apostolicis manibus reuerenter inungi,
Percipietq; patrem cui loca sancta patent.
Absq; manu papæ quem prætulit aurea Roma,
Non decet vt capiat monocrator in Vrbe coronam
Cœlica tunc dona gratia summa tonat.
Illud ab Imperio fieri de more fatemur,
Nam placare Deum sacra suscipiendo solemus,
Placat pontificem rex, & honore fouet.
Talia iure fori, nulli tribuuntur honori,
Iure poli soli Petri donantur amori,
Nam ratione poli, condecet illa coli.
Vngit eum præsul, sed Christus inunctor habetur,
De cœlis diuina manus quæ corde videtur,
Cui bene rex offert illud & omne decus.
Dum sacra pontificis manus hunc benedicere sistit,
Longa manus Christi sua munera dirigit isti,
Donaq; missa Dei porrigit vnctor ei.

Ungitur in Christum Domini, sed eum Deus vngit,
Unctio pontificis dat ei diademate fungi,
Est vice papa Dei quæ benedicit ei.
Testis enim mihi Psalmus erit, qui cantica iunxit,
Inueni Dauid seruum mihi, quem Deus vnxi.
Unxi, non vnxit, litera narrat ibi.
Ipse quidem Samuel tunc personaliter vnxit,
Nec legitur, Samuel vnxit: sed ego Deus vnxi;
Ex oleo sancto cœlitus ipse meo.
Sic oleo non corporeo diadema sacratur,
Materiale tamen oleum sacrare putatur,
Pontificisq́; manus conficit alma sacrum.
Si quæris: quid papa gerit, quid honoris habebit?
Clauigerum loquor æthereum, cui mundus obedit,
Terrea cum superis cui Deus ipse dedit.

Carolus pergit peregrinus Hierosolymã, per Constantinopolim, sed reuertitur per Siciliam, Calabriam & Apuliam.

Carolus Ausoniæ tandem lucratus honores,
Inde Hierosolymam subiit cum pace labores,
Iam crucis almificæ soluere vota volens.
Visitat illorum vestigia sancta locorum,
Qua natus, qua passus erat, Deus ipse deorum,
Qua tulit æthereum virgo Maria thorum.
Rex vt adorauit, Iordane lauandus hiauit,
Rebus honorauit regalia mœnia Dauid,
Tunc regnum Siculi naue reuersus adit.

Carolus reuertitur à Hierosolymis.

Dum rate festina regem vehit vnda marina,
Urbe Panormita portum capit absq; ruina,
Omne solum Siculi munera soluit ei.
Carolus hic Siculum recreat baptismate regem,
Quem iubet ecclesiæ Romanæ sumere legem,
Catholici populi dogma tulêre Dei.
Mons ibi stat magnus, qui dicitur esse Rolandus,
Alter Oliuerius simili ratione vocandus,
Hæc memoranda truces constituêre duces.
Mons ibi flammarũ quas euomit Ætna vocatur,
Quo lapis ignitus cum sulphure præcipitatur,
Hoc ibi tartareum dicitur esse caput.
Latrat ibi Scylla, dat plurima damna Charybdis,
Inde rates pereunt, homines merguntur in ipsis,
Gurgitis vnda Phari damna pericla parit.
Carolus videns loculis, quæ damna ferũtur ab illis,*
Miratur patrias Ætnæ rutilare fauillis,
Urbi Messanæ dixit, amica vale.

Item de eodem.

Trãsit ab inde Pharũ quem gurgite sensit amarum,
Rerum multarum cernens ibi damna suarum;
Unde ferunt regem non doluisse parum.
Suscipit hunc Calaber, properant vexilla potentum,
Omne solum capiunt subita probitate retentum,
Undiq; cum pace subdita terra iacet.
Inde per Apuliam miranda potentia Romam
Venit, & Imperij gestauit in vrbe coronam,
Organa cum cithara, fistula, trumba sonant.
Tunc Aaron, rex Persarum, Carolo remeante,
Muneribus placauit eum, mittens elephantem,
Vasaq; tunc auri plurima misit ei.

Angelus Domini præcepit Carolo pergere contra Hispanos.

Pace data Romæ papa residente Leone,
Carolus ex more diadematis auctus honore,
In patriam rediit regna paterna colens.
Carolus Imperij dum gaudia vult renouari,
Tempore paschali solio sedet Imperiali,
Regibus ac ducibus regia dona parit.
Nocte quiescenti loquitur vox cœlica regi,
Quem iubet Hispanos Christi supponere legi,
10 *Audit & obstupuit qui diadema regit.*
Mane reuelata fit regia visio grata,
Curia laudata, satus est ad iussa parata,
Cœlica mandata stant ratione rata.
Dum super Hispanos vult Carolus arma parari,
Gaino prior comitum dat consilium variari,
Et requiem petiit tunc super arma dari.
Hinc ait (ô Cæsar) nunc himber & algor abundant,
Flumina sunt valida, pluuiæ torrentis inundant,
Asperitas hyemis est metuenda nimis.
Parcite principibus, equites hyemando quiescant,
20 *Flumina deficiant, glaciesq; niuesq; liquescant,*
Solis in ardore tunc tua signa moue.
Si placet interea legatum mitte potentem,
Qui videat si fortè queat conuertere gentem,
Ne pereat gladio maxima turba tuo.
Mittere magnificum poteris pro pace Rolandum,
Eius ego sermone reor populum reuocandum,
Si cum pace redit, laus tibi maior erit.
Cessat vt iste loqui, fauet inclyta curia votis,
Carolus tamen metuit ventura pericla nepotis,*
Ne sua mortiferis traderet arma locis.
Surgit, & infremuit plenus feritate Rolandus,
30 *Dixit; ob inuidiam satagit me tradere Gainus,*
Mens inimica latet, iam maledicta patent.
Ibo, nec horribiles spernit mea dextra labores,
Spero quòd imperio multos referemus honores,
Sit Deus in medio: dux sua signa mouet.
Rex timet euentum, sunt nanque pericula centum,
Turba ducum comitatur eum, cœtusq; potentum,
Millia ter dena tunc ducis agmen erat.
Dux vbi sumit iter, pergunt sine pace Quirites,
Undiq; multiplices peperit via pessima lites,
Bella parant gentes in regione sitæ.
Nocte sub obscura venit Angelus, alma figura,
40 *Bella ducis dura prædicit vbique futura,*
Spondet & auxilium ne ducis arma ruant.
Coge tuas acies (ait Angelus) ecce potentes,
Sex video reges hostilia signa ferentes,
Quos vbi Marte feris, me duce victor eris.
Dixit, & auratis clypeis montana refulgent,
Agminã Francorum circunda Marte perurgent,*
Vulnera dant strepitum, corpora cæsa cadunt.
Agmina mirandi secuit manus apta Rolandi,
Ense ducis magni reges periêre tyranni,
Ense triumphali deperiêre mali.
Quinq; ferunt reges aciei fronte fuisse,
50 *Quos aiunt quinq; ducis ictibus hic cecidisse,*
Angelus hic lucis protegit arma ducis.
Clarior è cœlis ferit Angelus agmina telis,
Cuius in auxiliis stetit inclyta turma fidelis,
Cessit & hostis ei sorte ferente Dei.
Talia multorum sunt prælia facta locorum,
Hoc facit armorum victoria Teutonicorum,

Viribus

Viribus ipsorum vincitur omne solum.
In Pampilona fuerat tunc summa corona,
Cui Barsellona, regioq́; subest Aragona,
Atque Tarascona siue Girunda bona.
Sūmus ab hac vrbe rex Dauid ad arma recurrens,
Agmina Francorum belli statione perurgens,
Prælia dira gerit, victus ab inde redit.
Pellitur interius rex Dauid in agmine victus,
Acriter afflictus, quia cum duce pertulit ictus,
Ante domum regis dux sua signa regit.
Dux petit alloquium modica sub pace teneri,
Rex fauet, & causas cur venerit, ordine quærit,
Seria res agitur, sermo tenendus erit.
Romulei dux Imperij proponit honorem,
Et iubet vt tribuat fiscalia iura coronæ,
Hæc vbi iussa mouet, rex tumet, atq; dolet.
Ira mouet regem, quia iussa recepit amara,
Ista suis paribus fuerant fiscalia rara,
Rursus in arma ruens bella furore parat.
Soluitur armatis censura breuissima pacis,
Hostis vt antè ducis reiicit rex iussa minacis,
Vtitur insidiis hostis vterq; satis.
Lis patet absq; mora, redeunt ad bella priora,
Rex nequit ire foras, præclusus ad interiora,
Cæsaris in patriam Francica signa volant.
Prælia mirandus tulit infinita Rolandus,
Militis officio præcelsus in orbe notandus,
Sydus honestatis, dignus honore satis.
**Carolus reuertentis recipit vexilla nepotis,*
Gens mala catholicis nimis est contraria votis,
Rex parat hæreticis bella referre locis.
Rex iubet Imperij victricia signa moueri,
Nec modò se poterint Hispanica regna tueri,
Iudicio cœli turba maligna perit.
Qualiter Hispanos superauit Carolus olim,
Huius ego libri titulus subscribere nolim,
Alterius moduli sors dabit illa coli.
Prorsus ab hac cæde mecum mea Musa recede,
Mecum læta sede, prolem mihi Cæsaris ede,
Cæsaris ad genitos dactyle verte pedem,

Ludouicus filius Caroli exaltatur in Imperium, sexagesimusnonus ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini 815, Ludouicus, filius Caroli Magni (quē ipse Carolus adhuc iuuenis successorem sibi & Imperatorem constituit) comperta morte patris, ad palatium Aquisgrani redire festinat ab Aquitania; vbi, consensu omnium principum imperator creatur, sexagesimusnonus ab Octauiano Augusto. Qui primo regni eius anno per delationes quorundam comperit quosdam regni primates aduersus Leonem papam conspirātes interfectos fuisse. Ad quod perscrutandum, vocat ad se nepotem Bernardum, regem Italiæ; qui Romam pergens, ibiq; ægritudine tactus, statum rei per comitem Heroldum Augusto mandauit. Leo quoque papa, missis ad Ludouicum nunciis de his quæ sibi imposita tunc fuerant, se purgauit. Pauco post tempore transacto, Leo moritur, & Stephanus substituitur. Qui statim præmissis nunciis, qui eum ad Imperatorem dicerent esse venturum, ilicò itinere abrepto, subsequitur. Imperator eum Rhemis cum honore suscepit, vbi papa celebratis missarū solennibus, Ludoui- 10 cum Romanorum Imperatorem laudibus imperialibus pronunciauit.

Imperator postea Aquisgrani, Lotharium filium suum socium imperij legit. Alios filios duos, reges vocatos, vnum Aquitaniæ, alterum Bauariæ præfecit. Sed paulo pòst Bernardum nepotem suum regem Italiæ, cum aliis Italiæ ciuitatibus, cōtra se reperit coniurasse: aduersus quem dum Ludouicus parat exercitum, ille ani- 20 mo fractus occurrit, & tradit se Imperatori. Imperator tunc Aquisgrani, data sententia in Bernardum, & alios suæ factionis coniuratores, cùm essent capite puniendi, iussit eos omnes cæcari.

Deinde filium suum Lotharium in Italiam mittit, vbi Lotharius rebus ordinatis, in sancto pascha à Romano pontifice inuitatur, & ab eo in Imperium coronatur.

30 Postea Ludouicus, propter mala vxoris suæ opera (vt dicitur) à regno pellitur, & iterum restituitur. Deinde post pauca, anno imperij sui sexto, diem soluit extremum. Anno ab incarnatione Domini octingentesimo quadragesimoprimo, dum Lotharius, filius Ludouici, reuersus ab Italia monarchiam habere proponit, fratres eius Carolus & iunior Ludouicus, Imperij dignitate & nomine carere nolentes, Lothario 40 bellum indicunt. Cunctisq; viribus regni simul hinc inde contractis, mirabilem habent congressum apud Fontaniacum, vbi vires totius regni Francorum vsque adeò sunt imminutæ, vt iam nō regnum eorum dilatare, sed sua cogitet vix vnusquisq; contra gentes circumpositas posse tenere. Ibi Carolo & Ludouico vix victoria cruenta & miseranda concessit. Deinde concordia inter se facta, his tribus fratribus sic diuiditur imperium: Carolus à mari Britannico 50 vsque ad fluuium Mosam, partem obtinuit: Lothario, à Mosa vsque ad Rhenum fluuium, Belgica Gallia cessit: quæ vsque hodie Lotharingia, suo nomine solita est appellari: Ludouicus autem à Rheno versus

Orientem omnem Germaniam, Alemaniam, & Bauariam in sorte suscepit.

Item de eodem Ludouico Imperatore versificè narramus.

Carolus egregium genuit regem Ludouicum,
Quem Deus almificum sibi conformauit amicum,
Lege suâ clerus iure vocatur herus.
Hic pater ecclesiam vario præuenit honore,
Veste, domo, Cerere, cuius fuit aucta fauore,
Iure suo legitur grandis vbiq; fore.
Hic proprias habitare domos, equitesq; tenere
Nos facit, & veste varia griseaq; nitere,
Nisus & accipiter, hac quoq; lege sedet.
Talis honor clero nisi Cæsare dante veniret,
Grande genus comitum cleri iuga nulla subiret,
Rustica ne fieret, nobilitate viget.
Rex homo catholicus, fouet, auget, amatq; beatos,
Suscipit & ternos diuino munere natos,
Quos facit & regno participare suo.
Diuidit hic proles, subdiuidit & regiones,
Attamen Imperij summos habet vnus honores,
Seq; duo reliqui sede carere dolent.
Climate seiuncti sunt, non diademate functi,
Sed neq; pontificis manibus scribuntur inuncti,
Ira grauis pueris, guerraq; magna fuit.
Vnus apud Francos Lotharius orbe resedit,
Carolus est alter, cui Sequana Gallia cedit,
Climata Bauariæ sic Ludouicus habet.

De Lothario Imperatore, filio Ludouici, septuagesimo ab Augusto.

DIuiso Francorum regno, Lotharius cui (vt dixi) cum Lotharingia Romanum imperium deuenerat, septuagesimus ab Augusto imperauit. Theophilo mortuo, filioq; eius Michaële apud Græcos in vrbe regia imperante, Normanni per Ligerim fluuium intrãtes, ciuitates quasdam irrumpunt, & in sabbatho sancto paschæ episcopum ex more generale baptismum celebrantem, cum clericis interficiunt; ac circunquaque diffusi, cunctam ferro flammaq; vastantes prouinciam, Andegauensem quoque ac Turonensem occupantes vrbes, beati Martini ecclesiam cremare non verentur.

Eo tempore Carolus, cui (vt suprà dixi) Occidentalia regna in diuisione cesserant, capit Carolum regem Aquitaniæ, ac episcoporum consilio, tonsum monachum Suessione in monasterio sancti Medardi fecit.

Porrò Lotharius Imperator tribus filiis suis regnum quod eum contigerat, partitur: Ludouico Italiam cùm nomine Imperatoris, Lothario Lotharingiam, Carolo Prouinciam tradens: ipse verò ordinatis omnibus in Promiãsi monasterio, decimosexto imperij sui, post mortem patris anno, monachus efficitur.

Vide ad quantum defectum Romanũ Imperium deuenerit, scilicet, vt in tres partes diuiso regno Francorum, tertiæ partis tertia pars esset eius Imperium.

Quum igitur Lotharius, deposito cingulo militiæ, monachus fieret, anno ab incarnatione Domini 855, Ludouicus filius ipsius Lotharij serenissimus sexagesimustertius ab Augusto Octauiano, suscepit imperium, tunc in Constantinopoli regnante Basilio, qui occiderat Michaëlem.

Tunc Lotharius frater eius qui Lotharingiam pro parte regni susceperat, accepit vxorem Theobirgam, sororẽ abbatis Huguberti. Non multis post diebus, Carolus frater ipsius Lotharij, qui prouinciam pro parte regni susceperat, moritur. Vnde Lotharius frater eius, qui regnum tenebat Lotharingiæ, cõtra patruum suum Carolum qui tenebat Aquitaniam, cõtendit. Interea idem Lotharius abbati Huguberto, fratri scilicet reginæ vxoris suæ, ducatum inter montem Iurum & montem Iouis commisit.

Porrò rex Ludouicus, alter patruus ipsius Lotharij, qui Germaniam & Bauariam tenebat, multa prælia cõtra Slauos magnificè gessit; captumque principem eorum, Rastil, luminibus priuauit. Deinde idem Ludouicus rex, scilicet Germanorum & Bauarorum, ad regnum Galliæ, quod Carolus frater eius in diuisione regni acceperat, à quibusdam principibus ipsius Galliæ vocatus, in partes illas cum exercitu trãsiit, & regnum Caroli fratris sui inuasit, & vsque Senonas processit. Quumque, relicto ibi exercitu, in Germaniam Bauariamque redisset, principes qui eum illuc inuitauerant, in gratiam regis sui redierunt. Vnde exercitus Ludouici, qui ibi remanserat, à Gallia exire compellitur.

His diebus, Saraceni ex Aphrica progressi, Beneuentanorum regionem, quæ olim vocabatur Samnitum, deuastabant. Contra quos Imperator Ludouicus, viribus repentè vndecunque contractis, Lotharium fratrem suum in adiutorium inuitat. Qui cum exercitu ingressus Italiam, cùm iniquè & enormiter iret, tam ex calore quam morsibus aranearum, in pœnam culparum suarũ, de gẽte sua multos amisit. Ipse

Ipse quoque Lotharius in via morbo correptus, apud Placentiam obiit.

Carolus autem rex Galliæ, audita morte Lotharij, regnum eius, scilicet Lotharingiam, inuadit. Ad hæc Imperator Ludouicus, ipsum regnum Lotharingiæ, cum Carolo patruo suo, habita inter se pactione diuisit. Ita tamē quòd Ludouicus Imperator, Aquisgrani palatium cum sua portione haberet. Non multo pòst tempore transacto, Adalgisius dux Beneuentanus, sub fiducia Græcorum, adiunctis sibi Campanis, Lucanis atque Samnitibus, Ludouico Imperatori rebellare proponit. Imperator itaq; collatis copiis Beneuentum bello inuadit. Cui Adalgisius, in dolo datis muneribus, à finibus suis discedere persuadet. Imperator rediēs, omnes ciuitates Campaniæ & Lucaniæ, prẹter Capuam, sine grauibus laboribus cepit. Capua etiam deinde capta, & episcopo cum clero portante reliquias ante pedes eius, cum lachrymis veniā postulante, in gratiam eos recepit, totamq; Campaniam & Apuliam à Græcis mundauit.

Paulo pòst Imperator ex consilio Adalgisij ducis, dimisso exercitu, Beneuētū ingreditur; Dux & ciues circa meridiem in Imperatorem dormientem faciunt insultum; ipsumq; cum palatio comburere minantur, nisi iureiurando promittat, se fines eorum amplius non ingressurum. Imperator post hanc ignominiosam pactionem Romam venit; ibiq; coram Ioanne pontifice, qui Adriano successerat, præsente senatu, causam suam exponit: propter quod Adalgisius dux à senatu hostis iudicatur. Imperator à iuramento, quod non sponte, sed pro vita seruāda fecerat, absoluitur per Apostolicum. Quamuis tamen esset absolutus, ad euitandum scandalum non iuit Beneuentum: veruntamen reginam illuc cū exercitu destinauit; Adalgisius perterritus in Sardiniam fugit, & ab ira Cæsaris declinauit. His diebus Franci creant sibi regem Othonem filium Roberti.

Item de eodem Lothario Imperatore, versificè narramus.

Solus in Imperij Lotharius arce resedit,
Jureq; Teutonicis Romana monarchia cedit,
Juraq; Teutonicus Cæsar in Vrbe dedit.
Tunc rex Danorum baptisma recepit Heroldus,
Filius ipsius cum matre puer Manigoldus,
Et reliqui populi chrisma tulêre sui.
Imperium cum patre suo Ludouicus adeptus,
Italiæ sub patre tenet moderamina receptus,*
Vsque Pharum Siculi regia signa tulit.

De Carolo secundo, Imperatore Romanorum, septuagesimoprimo ab Augusto.

Anno ab incarnatione Domini 874, Ludouicus, suauissimus Imperator, vltimum diem clausit, anno imperij sui decimonono. Eodem anno Carolus, patruus eius senior, Occidentalis Francię rex, cum suis Francigenis Romam veniens, Imperium à Romanis (vt dicitur) pecunia impetrauit. Regnauit itaque ab Augusto septuagesimusprimus.

Non multo pòst frater eius Ludouicus rex Germanorum & Bauarorum in castro Francofurt diem obiit, qui tres filios reliquit, scilicet Carlomannum, Ludouicum, & Carolum.

Porrò Carolus Imperator, morte fratris sui Ludouici audita, regnum Lotharingiæ molitur inuadere. Primo itaque loco Aquisgrani palatium occupauit, & vsq; Coloniam progreditur. Interea Carlomannus primogenitus Ludouici, Bauarorum & Germanorū regis defuncti, Italiam ingreditur, & tentat tollere Imperium. Veruntamē frater eius Ludouicus apud Germanos & Bauaros cœperat iam regnare; qui quū audisset patruum suum Carolum in fines regni eius, scilicet Aquisgrani & Coloniæ introisse, missa legatione, à regno eum cedere monet. Quo non cessante ad pugnam progreditur, & ambo iuxta Rhenum, apud Andernacum præliantur. Carolus in fugam conuertitur, multis ex vtraque parte prostratis.

Post hoc, Ludouici filij tres, conuentione inter se facta, regnum Teutonicum à patre sibi relictum, diuidunt hoc modo: Carlomānus accipit in portionem Bauariam, Pānoniam, Carinthiam, Bohemiā, & Morauiam: Ludouicus accipit Orientalem Franciam, scilicet circa Rhenum, & Thuringiam, Saxoniam & Phrisiam & Lotharingiam: Carolus accepit in portione Alemāniam, id est Sueuiam, & quasdam ciuitates Lotharingiæ, propter vini copiam.

Carolus interea secundus, Imperator prædictus, à Gallis Romam petiit; indeq; rediens, contulit se Papiam. Ibi nunciatur ei, Carlomannus, filius fratris sui Ludouici, qui tenebat Bauariam, cum magno exercitu Italiam intrasse. Tunc Imperator in Franciam redire volens, veneno interijt.

Anno ſecundo, Ludouicus, filius Caroli iunioris, qui dicebatur Balbus, obiit; relictis duobus filiis, ſcilicet Ludouico, & Carlomanno: quoniam tertium eorum fratrē, qui poſtea dictus eſt Carolus, mater eius tunc in vtero geſtabat. Cuius regnum Prouinciam, quam pater eius Carolus, filius Imperatoris Lotharij, in diuiſione regni pro parte acceperat, Boſo, cui Carolus Imperator Gallis illam nuper tradiderat, inuadit, & primo loco Lugdunum venit: ibique à Lugdunenſi archiepiſcopo in Regē Burgundiæ & Prouinciæ vngitur: qui à dictis adoleſcentibus Ludouico & Carlomanno arcetur.

De natiuitate regis Francorum Arnulphi, ſeptuageſimi ſecundi ab Auguſto.

ANno ab incarnatione Domini octingenteſimo octuageſimo, Carlomannus Ludouici filius, cui Bauaria in ſortem deuenerat, poſt multos triumphos quos peregerat, moritur, & in loco Odino in Bauaria ſepelitur, relinquēs filium ex nobili fœmina, ſed nō legitima: quem tanquam de origine Carolorum progreſſum, Arnulphum vocauerunt. Iſti Arnulpho poſtea monarchia ceſſit.

Sed Ludouicus Orientalis Franciǽ rex, audita morte fratris, Bauariam adiit, eamq; ſibi ſubiecit; Arnulpho prædicto ducatum Carinthiæ cum caſtro quod dicitur Moſeburg, donauit.

De illo rege Carolo, qui à fratribus ſuis acceperat Alemaniam in portionem, ſeptuageſimus tertius ab Auguſto.

ANno ab incarnatione Domini octingenteſimo octuageſimoprimo, Carolus qui Alemaniam pro portione acceperat, in Italiam mouet exercitum, totaq; Lombardia in deditionem accepta, Romam venit: vbi à Iohanne papa in Imperiū conſecratur, ſeptuageſimustertius ab Auguſto Imperatore.

Ea tempeſtate Normanni regnum Ludouici per fluuium Guala nauigio ingreſſi, palatium Nouiomagi incendunt: deinde Coloniam & Aquiſgranum cum tota illa prouincia deuaſtant. Inter hæc Ludouicus ipſe obiit apud Francofurt, & in monaſterio Lauraceſi ſepultus eſt.

Normanni autem regis Ludouici morte comperta, ſecuriores effecti, vrbem nobiliſſimam Galliarum Treuerim inuadūt, & in ipſa cœna Domini cum adiacente prouincia, igne conſumunt, & epiſcopum ipſius vrbis occidunt. deinde præda Francorum onuſti ad naues reuertuntur.

Hæc dum in Galliis agerentur, Carolus tertius Imperator in Italia morabatur. Principes autem tam Galliæ quàm Germaniæ, omnes eum precibus pulſant, quatenus fratre ſuo Ludouico rege Germanorum iam mortuo, redeat accipere regnum paternū, & patriam liberet à Normānorum incurſione; qui feſtinans reuertitur, aſſumptíſque Lombardis & Bauaris, Saxonibus & Phryſonibus, Alemanis atque Thuringis, aliiſque pluribus contra Normannos, qui adhuc in regno morabantur, mouet exercitum.

Itaque Gotfredus rex Nomannorum, Chriſtianus efficitur, & ab Imperatore de ſacro fonte, ſuſcipitur. Filiam quoque Lotharij vxorē accipit Giſlam, & totam terram Phryſonum in dotem; & ſic à finibus regni, cum ſuis diſceſſit.

Anno ſequenti, Ludouicus filius Caroli regis Francigenarum, obiit, & in monaſterio ſancti Dionyſij ſepultus eſt; & fratrē ſuum Carlomannum hæredem regni reliquit. Non multò poſt Carlomannus in venatione ab apro percuſſus, diem obiit.

Occidentalis ergo Galliæ principibus iam amiſſis, Carolum Imperatorem, qui tunc ſolus de ſtirpe Carolorum ſupereſſe videbatur, vltrò inuitant, eique venienti omnes ſubiiciūtur. Paulò pòſt autem idem Carolus Imperator, corpore & animo intantum ægrotat, vt ab hominibus inutilis habeatur. Propter quod Arnulphus ſuprà memoratus, ad Imperium ab omnibus eſt electus, āno ab incarnatione Domini 886.

Infirmus autem Imperator Carolus ad tantam penuriam deuenit, vt etiam pane carens ab Arnulpho paucos reditus ad vitæ ſolatium gratanter accepiſſet. Ab hoc tempore vſque ad primum Othonem Imperatorem, inuenimus, in Imperio confuſè fuiſſe regnatum. Carolo enim iſto mortuo, qui ſeptem annis regnauit, & ſeptimo anno priuatam vitam, relicto Imperio, vixerat, Imperium diuerſis modis ſcindebatur: cùm ſingulæ prouinciæ, ſingulos reges nitebantur creare. Arnulpho tamen pars maxima ceſſit.

Tunc Italia & Lombardia ſibi regem Beren-

Berengarium Foroiuliensem constituit,& alium regem fecit, Guidonem Spoletanũ. Rex Berengarius tũc à rege Guidone pulsus, ad Arnulphum confugit.

His diebus gens Vngarorum ex Scythia egressa,& à Pincenatis propulsa,in Panno- niam primitus venit, & eiectis inde Auaribus, perpetualiter ibi permansit. Ista gens Vngarorum illo tempore tam beluina,tam inculta fuisse narratur, vt carnibus crudis ad cibum, humano verò sanguine vterentur ad potum,quemadmodum & Phalagi. Pincenates vsq; hodie sanguinem bestiarum appetũt, & carnibus equorum & vulpium, luporum etiam & cattorum crudis vtuntur.

Porrò Arnulphus totam Orientalem Franciam, quæ hodie Teutonicum regnũ vocatur, id est Bauariam, Sueuiam, Saxoniam, Thuringiam, Phrysiam & Lotharingiam rexit, & totum Rhenum. Occidentalem Franciam verò Odo tenuit, Arnulphi authoritate.

Post hæc Normanni Arnulphi regnum inuadunt, & duces sibi occurrentes extinguunt. Arnulphus autem eos postea tanta virtute prostrauit, vt viuentes pauci remãsissent. Deinde anno ab incarnatione Domini 894, compositis omnibus rebus in Germania, Arnulphus cum exercitu Lombardiam ingreditur; captaq; ciuitate Bergamo, comitem Ambrosium in furca suspendit, vnde tota Italia perterrita, suæ se ditioni subiecit. Arnulphus, in Galliam per montem Iouis rediit.

Ea tempestate Guido, qui regnum Italiæ vsurpauerat, moritur. Cuius filius Lambertus, Romam veniens, fecit se Imperatorem vocari. Arnulphus filio suo, Cendebuldo spurio, tunc donauit Lotharingiam. Deinde Arnulphus à papa Formoso vocatus, iterum Italiam ingressus, Romam venit, quam & armis tunc cepit, & ab ipso Pontifice coronatus est, & Augusti nomẽ sortitus. Postea eos qui aduersus pontificem seditionem mouerunt, decollari præcepit. Reuerso ab Vrbe Arnulpho, Lambertus, filius Guidonis Spoletani, qui Imperium inuaserat, moritur, & Ludouicus filius Bosonis, à Longobardis, ad Imperium inuitatur.

Reperi ego Gotfridus, in quibusdam gestis Romanorum; post Carolum tertiũ, tanquam Imperio à Francis ad Lombardos translato, Arnulphum in catalogo Imperatorum non nominari; & Ludouicum, cæterosque post ipsum, in numero Augustorum poni. Alij autem Arnolphum in catalogo ponunt; eos autem qui post eum confusè vsque ad Othonem regnauerunt, non Imperatores & Augustos, sed inuasores & Angustos appellare consueuerunt. Non multo pòst, mortuo Othone rege Frãcorum Occidentalium, & in ecclesia sancti Dionysij sepulto, Carolus ibi rex creatur. Arnulphus duodecimo regni sui anno, Imperator (secundum quæ suprà taxatum est) diem suum obiit, & iuxta patrem suum Ludouicum, apud Odinum in Bauaria sepelitur. Monstratur tamen sepulchrum eius in monasterio sancti Heimerani Ratisbonæ.

De rege Cendebuldo filio Arnulphi Imperatoris.

Cendebuldus erat rex, de non coniuge natus,
Filius Arnulphi regis, regni dominator,
Nec tamen Imperij tunc diadema tulit.
Vir fuit impatiens, super omnia deditus iræ,
Fertur Agrippinum dominum sic fuste ferire,
Præsul vt exanimis nocte sit atque die.
Cendebuldus obit, prauæ feritatis amicus,
Legitimus puer erigitur, dictus Ludouicus,
Eius erat frater, legitimusq; puer.

De Ludouico puero rege Francorum, filio Arnulphi regis, septuagesimoquinto ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini nongentesimo primo, Ludouicus filius Arnulphi, in loco qui dicitur Phoreim, rex creatur: atque à principibus Lotharingiæ, qui offensi erant, Cendebuldus inuitatur ad regnum totius Belgij. Regio enim illa, Belgica Gallia appellatur. Quo comperto, Cendebuldus, dum multa mala committeret, regnumque multa præda & incendio & cæde cruentaret, tandem à Comitibus Stephano, Gerardo, & Mafrido, in bello occiditur. Itaque Ludouicus Arnulphi filius, regno liberè potitur.

His diebus Vngari Lombardiam peruagantes, incolas terræ sibi occurrentes, sagittis suis occidunt: atque prouincia crudeliter depopulata, in patriam suam reuertuntur. Anno ab incarnatione Domini noningentesimo quinto, Ludouicus filius Bosonis, imperium adeptus, Berengarium expulit. Quumque totius regni pro suo arbitrio potiretur, dimisso milite, Veronam cum paucis se contulit; vbi à ciuibus

captus per traditionem, reuocato Berengario, cæcatus est. Berengarius extunc regnum Italiæ cum imperio Romano obtinuit.

Circa idem tempus Albertus nobilissimus comes Francorum, nepos scilicet Othonis ducis Saxonum, ex filia, Conradum occidit, qui à quibusdam dicitur Ludouici regis fuisse filius; propter quod rex prædictum Albertum, in castro Babenberg, vbi nunc episcopatus nobilis est, bello inuadit. Ille vero impotens, quum regi resistere se non posse videret, consilium ab Othone Mogũtino Archiepiscopo postulauit. Archiepiscopus in castrum tunc munitissimũ Babenberg adiit Albertum ipsum, eumq; ad regis præsentiam venire persuadet, data ei dextra, quòd eum securũ & indemnem in ipsum castrum suum reduceret. Albertus comes, recepta fide & promissione Othonis archiepiscopi, cum eo pergens, à castro suo aliquantulum egressus, ait ad archiepiscopum: Domine, debuimus in castro prius prandium sumere, quàm pergeremus ad curiam regis. Oportebit enim nos tota die hac ieiunare. Cui archiepiscopus: Rectè, inquit, loquutus es; reuertamur in castrum, & modicum comedamus. Albertus comes verba sacerdotis quæ dicebantur in dolo, simplicibus auribus more antiquorum accepit, & in castrum cum episcopo velociter rediens, accepto datoq; prãdio, nulla alia securitate ab episcopo requisita, in cõductu eius ad regem perrexit: vbi positus in causa, capitali sententia condemnatur. Condemnatus autem, monet archiepiscopũ de facta securitatis suæ promissione. Archiepiscopus respondit; Se fidei promissionẽ seruasse, ipsumq; è castro egressum, sanum & indemnem in castrum suum reduxisse. Tali fraude circumuentus ipse Albertus, in eadem curia decollatur. De cuius bonis ecclesia Babenbergensis (vt dicitur) postea constructa, diuitiis ampliatur.

Si autem Otho Archiepiscopus, qui pro salute regni hoc fecisse asseritur, in hac causa peccauerit, non meo, sed auditorum iudicio reseruetur. Ego tamen si fecissem, æstimarem me, etiam Saracenum conducendo peccasse. Ex istius Alberti sanguine alius Albertus originem traxisse narratur, qui postea marchiam Orientalem, id est vulgariter dictam *Osterich*, quam alij dicunt Pannoniam superiorem, ab Vngaris ereptam, Romano imperio adiecit.

Ludouicus rex Franciæ Orientalis, anno regni sui 12 sine hærede decessit. Secundum scripta quorundam, in isto rege Ludouico, & in fratre suo Cendebuldo suprà memorato, Carolorum genealogia finem accepit, ad tempus. Vnde quidam sic scripsit: Vltimus Augustorum Romæ fuit Augustulus: vltimus verò Carolorum in Frãcia, fuit Cẽdebuldus. Igitur, Ludouico iam defuncto, Otho dux Saxonum, ab omnibus petitur. Princeps autem clarissimus Otho, tanquam senio grauatus, rex fieri recusabat.

Item de eodem rege Ludouico puero, versificè narratur.

Iste puer pietate valens, tribus imperat annis,
Vltimus est iste Carolorum germine sanguis,
Attamen à latere germina Carlus habet.

De primo Conrado rege post Ludouicum puerum, septuagesimoseptimo ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini noningentesimo decimotertio, Conradus primus, filius Conradi illius quem occiderat prædictus comes Albertus, cõsilio prædicti Ducis Othonis, qui regnum accipere renuit, cõsensu omnium Francorum, Rex creatur, quem quidam asserũt fuisse filium fratris Regis Ludouici, tunc defuncti, & ꝓpterea, eum ponunt nouissimum omniũ Carolorum. Anno regni sui primo, Vngari ad depopulandam terram rursus effusi, à Sueuis & Bauaris iuxta Henum fluuium sternũtur. Postea dux Bauarorum Arnolphus, Conrado regi rebellans, cum vxore & filiis ad Vngaros fuga lapsus est.

Conradus rex, anno regni sui septimo, diem obiit, eiusq; consilio Henricus, filius Ducis Othonis, in regnum subrogatur, anno ab incarnatione Domini noningentesimo & vigesimo. Ab illo tempore dicunt quidam, post Francorum Imperium fuisse Teutonicorum Imperium. Vnde etiam à Leone papa dicunt istum Othonem primum Teutonicorum regem dictum esse. Nam iste de quo agimus, Henricus Dux, oblatam sibi à summo pontifice Imperij dignitatem renuisse perhibetur; propter quod etiam non numeratur in Catalogo Imperatorum Teutonicorum. Mihi autem ex multis scripturarum authoritati-

ritatibus patuit, regnum Teutonicorum, quod Imperator Fridericus nostro tẽpore possidet, partem esse regni Francorum. Ibi enim primi Franci fuerũt, cis citraq; Rhenum, quæ hodie Francia Orientalis, vsque ad terminos Bauariæ appellatur. Francia verò Occidentalis, est regnum illud quod est cis citraq; Sequanam & Ligerim fluuios; quæ prouincia, prius dicebatur Gaudina: sed à Carolo Martello, auo Caroli Magni, primùm Francia, vel Frãcigena, id est à Francis genita, est appellata. In lingua verò Teutonica, vnde ipse Carolus Martellus fuerat oriundus, vocauit eam nomine suo Carlingam, sicut à Cæsare Cæsarea, & ab Alexandro Alexandria nũcupatur. Hoc autem ideo fecit, quia ipse eos suo gladio subiugauit, & regno Francorum adiunxit. Alia quædam ratio ad hæc satis manifesta monstratur. Denique sicut in superioribus patet, tempore Caroli Magni, regis Francorum, tota Gallia, id est Celtica & Belgica Lugdunensis, omnisq; Germania, quæ est à Rheno vsque ad Illyricum, vna Francia fuit. Postea verò, regno inter filios filiorum diuiso, aliud Orientale, aliud Occidẽtale regnum Franciæ dicebatur. Vtrunque tamen vocabatur Regnum Francorum.

In Orientali ergo regno Francorum, quod vsualiter dicitur Teutonicum, deficiente stirpe Carolorum. Henricus primus de gente Saxonum, successit in regnum, manente adhuc in Occidentali Francia, id est Parisiis & Rhemis, rege Carolo quodã, de progenie similiter Carolorum. Istius Henrici filius, Otho, postea Imperium Romanum reduxit ad Francos, quod iam à Longobardis fuerat vsurpatum. Et propterea idem Otho forsitan primus Rex vel Imperator Teutonicorum dictus est, quia ipse primus, extra progeniem Carolorum, rex, de sanguine Saxonum, factus, nõ quidem primus apud Teutonicos regnauit, sed primus Imperium Romanum à Lombardis ad Teutonicos reuocauit, quod à Lombardis fuerat vsurpatum.

Notanda est autem hîc varietas in nominibus regum Frãcorum, quomodo primitùs à Merouęo rege, successores eius dicti sunt Merouæi: postea à Carolo Magno, successores eius vocati sunt Caroli vel Carlini; ab Othone verò Imperatore dicti sunt Othones: deinde ab Henrico Henrici.

Item de eodem Conrado rege primo, vltimo autem Carolorum, versificè.

Semine Carlorum iam deficiente virorum,
Surgit Conradus lateris cognatus eorum,
Obtinet imperium Teutonicumq; solum.
Conradus rex eximius sedet ordine primus,
Hostibus ingeritur, contraria pellit ad imum,
Subiugat Vngaricos, Illyricosq; sinus.
Conrado primo natus non extitit hæres,
Mirantur proceres, quis sceptra meretur habere,
Vita datur fatis, plebs dolet inde satis.

De Henrico primo rege Francorum, qui cognominatur Auceps.

ANno ab incarnatione Domini 920 Hẽricus Othonis dictus filius, in Frãcia Orientali regnauit. Occidentalem Frãciam tũc Carolo quodam rege Parisiis regente. Quidam Celtici scriptores asserunt, eum primò ducem Saxonum tantùm fuisse, & tunc Carolo subiecisse. Et postea consilio Giseberti ducis generis sui, qui Belgicam tenebat, à regno ipsius Caroli, cum omnibus Orientalibus discessit, & regium nomen assumpsit. Alij dicunt, eũ post mortem Conradi primi, in regnum ab omnibus Orientalibus fuisse electum, nec vnquam aliquid eum de manu illius Caroli suscepisse.

Post hæc ipse Henricus rex Vngaros in Saxoniam violenter ingressos incredibili cæde prostrauit. Iste Henricus rex, sacram lanceam Imperij, quæ coram Imperatoribus fertur, à Rodulpho, rege Burgundiæ, multis extorsit. Alij dicunt, à Bosone, rege Prouinciæ, fuisse eam ad Imperium translatam. Ipse autem Henricus rex, post multa virtutis suæ opera, dum ad obtinẽdum Imperium, Romam pergeret, antequam Romam peruenisset, diem vltimum clausit, relicto filio Othone primo, qui factus est Imperator, añо regni eius decimoseptimo.

Item de eodem Henrico primo, versificè subnotatur.

Henricus dux Saxonicus regnare vocatur,
Legati mittuntur ei, qui sæpe rogatus
Noluit imperium sumere, ritè datum.
Inuenêre Ducem veterano more sedentem,
Aucupis officio sua retia perficientem,
Vt modicas caperet insidianter aues.
Et quia simpliciter fuit his præsentibus auceps,
Amodo perpetuo cognomine dicitur Auceps,
Cùm tamen egregium mundus haberet eum.
Dux igitur cum plus petitur sibi sumere Romam,
Iurat in æternum capiti non ferre coronam,
Cum sibi sufficiant quæ tenet ampla bona.

Cogitur Henricus regnantis numine fungi,
Cogitur in regem tandem reuerenter inungi,
Nulla tamen capiti missa corona fuit.
Coram rege secus ferri diadema iubetur,
Ut bene seruetur quicquid iurasse videtur,
Signa tamen plenè regis vbiq; tenet.
Ex hoc Henrico rex primus nascitur Otho,
Cuius & egregia nunc gestà referre peropto,
Iam tres Othones promere Musa monet.

De primo Othone, Imperatore Romanorum, septuagesimooctauo ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini 936, Otho primus, nobilis hæres Henrici primi, in regnum succedens, in palatio Aquisgrani, à Moguntino Hildberto Archiepiscopo, coronatur. Iste Sclauos Boëmos sibi resistentes compescuit: Belgicos, dum ei transitum Rheni prohiberent, vertit in fugam, totaq; terra Belgica, igne, ferroque vastata, castrum situm in monte Capri, obsedit: vnde Ludouicus, filius Caroli regis Occidētalis Galliæ, terram Belgicam, quā pater suus perdiderat, sub hac occasione recuperare intendens, Alsatiam prouinciā ingreditur. Quo audito, Otho rex soluit Capri montis obsidionem, & expulso ab Alsatia rege Ludouico, Bresecam obsedit.

Interea dux Gisibertus qui sororem Othonis regis habebat vxorē, aduersus Francos, tanquam hostis regis Othonis, vsque ad Andernacum procedit: vbi à Francis victus, fugiens in Rhenum submergitur, suis omnibus cæsis, aut fuga delapsis. Rex autem Otho iterum Belgicam ingressus, totam in deditionem redegit: & ex tunc omnes Teutonici Reges sine contradictione Belgicam semper tenuerunt.

Post hæc rex Ludouicus, vxorem ducis Gisiberti, quæ erat soror regis Othonis, & vidua, in matrimonium accepit. Ipse verò non pòst multò à suis à regno suo expulsus, ad Othonem veniens, petit auxilium. Quo habito, deuictis suis hostibus, in regnum per Othonem est restitutus.

Post hæc apud Ingelheim, in præsentia amborum regum, Marino sedis Apostolicæ legato adiuncto, synodus celebratur.

Eo tempore Berengarius Italiam nimia feritate premebat, & Adilinda vidua Lotharij Imperatoris defuncti, ab eo captiua tenebatur. Otho autem Italiam potenter ingressus, reginam liberat, eamq; sibi in vxorem consociat: atq; Berengario depulso, natale Domini Papiæ celebrauit; ibiq; Conradum ducem contra Berengarium relinquens, ipse in Galliam Teutonicam remeauit. Berengarius, consilio ducis Cōradi, ad Othonē pergit; & per ipsum Conradum, & per filium regis Othonis Letulphum, veniam impetraturus. Vbi cùm per triduum ei rex audientiam denegasset, vix tandem per ducem & per regiam prolem obtinuit, quòd ei Otho apud Regium in Lombardia, diem illuc veniendi præfixit: vbi postea præsentatus, regnum Italiæ de manu Othonis suscepit; excepta marchia Veronensium & Aquileiensium. Reuersus in Italiam Berengarius, per suam tyrannidē totius in se odium Italiæ concitauit. Tunc Letulphus filius regis, aduersus patrē moliri tentauit; sed citò cōuersus, gratiam Regis recepit.

Eo tempore Vngarorum gens erupit, totamq; terram quasi locusta cooperuit; atque super fluuium Lichum, iuxta ciuitatē Sueuiæ Augustam, cōsedit. Quibus Otho, precibus & hortatione Vldarici, sanctissimi illius vrbis Episcopi, in Domino confisus, occurrit; tantaque illos virtute prostrauit, vt non solùm ab infestatione aliorum quiescerent, sed pro se timentes terram suā vallo & palude munirent. Cecidit in eo prælio gener regis Conradus, & dux Vormatiensis. Barbari autem, exceptis sex viris residuis, omnes gladio narrantur extincti. Huius mali author dicitur quidam comes de Stira in Bauaria extitisse; quem Vngari tanquam eum qui eos in mortem eduxerat, occiderunt: terra autem eius redacta est in regium fiscum.

Eo tempore ab Apostolica sede veniunt legati, de tyrannide Berengarij conquerētes, & defensionem Othonis in Italia postulantes. Guabertus etiam episcopus Mediolanensis, Gualdo Cumanus episcopus, cū aliis Italiæ principibus, pro eadem causa ad Regem venerunt.

Otho autē Aquisgrani in palatio filium suum Othonem tunc in regnum sublimauit: deinde collecto exercitu in Italiam, per vallem Tridentinam, intrauit, totaque sibi Italia subiugata, ad Vrbem progressus, à Iohanne papa, & toto populo, dignissimè receptus, & imperatoris nomen ac dignitatem sortitus. Iste Otho Imperator, secundum illos historiographos, qui Arnolphum in catalogo Imperatorum posuerūt, & alios qui interim in Italia imperium tene-

tenebant, à catalogo excluserunt. 77 est ab Augusto Octauiano; secundum Romanos verò historiographos, qui Arnolphum à catalogo imperatorum excludunt, & Ludouicum atque duos Berengarios, & Hugonem, & Berengariũ, Lotharium, itemq; Berengarium, & Albertum, in numero & catalogo priorum ponũt, iste Otho est 84 ab Augusto.

Ab eo tempore regnum Romanorum, post Francos & Longobardos Imperatores prędictos, ad Teutonicos reuersum est, & ad Francos Orientales, vnde iam quodammodo videbatur elapsum. Ego autem tunc imperiũ à Francis non dico aliquando fuisse sublatum, sed eclipsim passum, quam diu tot & tam diuersi inuasores imperium confusè tenuerunt.

Otho Imperator ab Vrbe rediens, Papię pascha celebrauit: sed Berengarius Imperatorem fugiens, latitauit. Anno sequẽti Otho in monte sancti Leonis obsidet Berengarium, cuius filius Albertus, in Corsicam insulam fugit: qui postea ad Ioannem Pontificem Romanum accedens, in partem suam multis promissionib. inclinauit. Quo audito, Otho Imperator, dimissa obsidione, Romam ducit exercitum; vbi quidam Romani timẽtes, vnà cum Pontifice Ioanne fugiunt: alij datis obsidibus, Othoni subduntur. Imperator postea missa legatione scribit Ioanni Papę vt redeat; quo redire nolente, Otho cõgregata synodo substituit Leonem: quod vidẽs Albertus, filius Berengarij, iterum in Corsicam fugit. Hęc omnia vtrum licitè an illicitè facta tunc fuerint, ad hoc opus nõ pertinet explicare; proposui enim res gestas describere, non rerum gestarum reddere rationem. Imperator Berẽgarium in deditionem accepit, quem in Bauariam exilio relegauit.

Othone tunc Romæ manente, Romani communicato consilio cum vicinis castellis statuũt occidere eum. Sed dum proditio consilia præuenisset, Imperator insidias satagit pręcauere, & de Romanis multos nece prostrauit: deinde cẽtum obsides ab eis, interpositis sacramẽtis, accepit. Postea tamen ad Spoletum Papa rogatus, obsides relaxauit, Othone recedente.

Romani papam Ioannem recipiunt in Vrbem, expulso Leone. Leo apud Camerinum Imperatorem velociter adiit, ibiq; cum eo pascha celebrauit. Interea Ioannes moritur; cui à Romanis Benedict⁹ est subrogatus. Otho, tam pro Leonis expulsione, quàm pro Stephani substitutione, iratus, ad vrbẽ festinat: quam obsidione constrictam, & fame incredibili fatigatam, ad deditionem coëgit; tali duntaxat cõditione inserta, vt apertis portis, eum susciperet, & Benedictũ suæ iussioni repræsentarent. Tunc Imperator Leonem in cathedram restituit, & inde Benedictum depositum, secum deducens, in suã Franciam remeauit. Non multò pòst deficientibus à se Italicis, Imperator Alpes transcendit, & natale Domini Romæ celebrato, tredecim ex maiorib. præter præfectum, Romanis, qui erga papam Leonem mouerant factionẽ, patibulis vna die suspendit. Deinde filium suum Othonem fecit à Leone pontifice coronari, & Augustum vocari, eiq; filiam Constantinopolitani Imperatoris, Theophaniam, in matrimonium iunxit. Deinde trigesimo septimo regni sui anno, Imperij verò decimo tertio, diem vltimum clausit. Iste est ille Otho, qui Græcos in Apulia & Calabria superauit, & Romanorum imperium ad Francos Orientales reduxit.

Ipse primus in Goslaria Saxonica argenti fodinas inuenit. Metropolim etiam Magdeburg, vbi sepultus est, ornamentis & thesauris plurimis decorauit. Berengarius exul, & vxor eius, apud Babẽberg mortui sunt. Denarij qui vocati sunt Otholini, ab hoc Othone sunt in Italia constituti.

Item de eodem Othone primo versibus subrogatur.

Otho coronatus Paschalia festa peregit,
Adfuit & celebris primatum curia regi,
Fercula quæ docuit, regia mensa vehit.
Mensa cibos coctos tenuit prius illa paratos,
Quàm veniant domini, vel more ducum sedeatur,
Ille cibus miseris pauperibusq; datur.
Dux puer accedens, magni ducis vnicus hæres,
Cùm foret esuriens, dum fercula prompta videret,
Accipit vt comedat, cor puerile gerens.
More suo dapifer vitio variabilis iræ,
Non timuit puerum grauiori fuste ferire,
Inde puer cecidit, vulnere stratus humi.
Miles adest, puero custos datus, atque magister,
Vindicat egregiè dominum, quem percutit iste,
Vulnere nam dapifer mortuus ipse iacet.
Turba gemit, rex Otto venit, causamq; requirit,
Ille iacet, dum turba tacet, mandat aperiri,
Quæ fuerit pueri, quæ modò causa viri.
Quærit & authorem mortis, quisnam foret ille,
Ille stetit medius, animo quasi maior Achille,
Nec negat hunc ipsum fuste necâsse virum.
Rex ait; ergo mori dignus ratione videris,
Criminis actorem dum te satis ore fateris,
Digna tuis meritis hostia mortis eris.

Miles ait; Discerne magis quid iuris habetur,
Iudicio ne præcipiti res acta putetur,
Est quia pascha Dei, rex miserere mei.
Ira mouet regem, timet ille mori sine lege,
Cùm rex iusta neget, miles rapit illicò regem;
Rex prostratus humi, iusta negasse luit.
Dum tenet Ottonem, barbã trahit, atq; granonem,
Guttur & ora premens, grauior feritate leone,
Ni foret auxilium mortuus Otto foret.
Sub loculo scamni regem crudeliter angit,
Vnguibus infixum guttur conamine frangit,
Nunc pede, nunc manibus, turba retraxit eum.
Otto sedet stupidus, turpi statione leuatus,
Barba pilis caruit, guttur dolet excoriatum,
Laude coronatum stat sine laude caput.
Turba dolens, stans ante fores cupit hunc cruciari,
Otto reum defendit eum, iussitq; vocari,
Vir stetit & siluit, incipit Otto loqui:
Iudicio sisti legum ratione petisti,
Dum tibi non licuit, tetigit me dextera Christi,
Non tua, sed Domini verbera digna lui.
Digna lui, quia pascha fuit, cùm parcere possem,
Me libuit, quod non licuit, dedit vltio nosse,
Porto furore mei digna flagella Dei.
Parcius ista tamen punire tibi potuisses,
Quàm sine rasore barbam manibus rapuisses,
Amodo quæ cupias ordine dicta feras.
Miles vt exponit quæ sit modò causa furoris,
Mittigat Ottonis symptomata vi rationis,
Sic datur incolumis miles abire foris.
Nec datur hinc ire quod debeat ipse redire,
Læsor enim si quando redit, reminiscimur iræ,
Si mala deliteant liuor & ira silent,
Post rediit tempus, quo rex foret ipse peremptus,
Aut male detentus, sed militis ense redemptus,
Corpore stat sano, cuius & acta cano.
Quando sub arce poli, canis est adiuncta leoni,
Vt placet Ottoni castrum datur obsidioni,
Clausos lege fori iudicat Otto mori.
Dum media dormire die rex ipse soleret,
Et proceres somni requies hinc inde teneret,
Vir sedet in lauacro balnea ritè gerens.
Rege soporato, citò prosilit hostis ab vrbe,
Vt perimant regem, cursum latitando perurgent,
Solus eos miles qui lauat, ille videt.
Ex lauacro saliens, clypeum rapit atq; mucronem,
Præuenit hostiles Ottone iacente furores,
Clamat, & ex more prælia dira mouet.
Regia pars crescit, timet hostis, & inde recessit,
Miles vt insequitur nudus, fera pugna calescit,
Aspicitur latè nudus, & acta patent.
Miratur Cæsar, nudum præcedere fortes,
Nam solum nudum cernit superare cohortes,
Laus equitis nudi grandis vbique fuit.
Mane sequente iubet equitem rex Otto venire,
Miles adire timet, ne, si reminiscitur iræ,
Pristina culpa viri sit memoranda sibi.
Dumq; venit compulsus eques, rex hæc ait illi;
Nónne tuis manibus nostri periêre capilli?
Nónne furore tui barba pilata fuit?
Miles ait; Fateor, sed erat mihi culpa remissa;
Non decet vt culpas iterum rex suscitet ipsas;
Securus venio rege vocatus ego.
Surgit in amplexus equitis mirabilis Otto,
Dicit ei; Gaudere meis te rebus adopto;
Regia facta geris, semper amicus eris.

De secundo Othone, Imperatore Romanorum, septuagesimonono ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini 975, Otho secundus, magni Othonis filius, qui à Leone Romano pontifice fuerat coronatus, patri in Imperium successit, octogesimus quintus ab Augusto imperauit. Iste dũ Græcos incautè per Calabriam persequitur, amisso milite, de naui exiliẽs, natando euasit. Qui postea nono Imperij sui anno Romæ obiit, & ante ecclesiam sancti Petri in concha marmorea honorificam habuit sepulturam.

Tradunt de eo Romani, quòd ipse Otho, capta Beneuento, ossa sancti Bartholomęi inde asportauerit, & ea Romæ in insula Tiberis, quæ dicitur Lycaonia, in ecclesia quæ nunc vocatur sancti Bartholomæi, in concha porphyretica collocauerit, & postmodum easdem reliquias cum eodem sarcophago, per Tiberim in mare, & per mare in suam Franciam deducere cogitasset: eo autem morte præuento, reliquiæ Romæ sic remanserunt.

Item de eodem Othone secundo, Imperatore, versificè subnotamus.

Otto secundus adest, Romæ diademate functus,
Lætus Apostolicis manibus discedit inunctus,
Ius dedit Italicis vndique pace frui.
Rex vbi discessit, gens Itala bella capessit,
Iussio vilescit, procerum discordia crescit,
Regia delituit, pax quia nulla fuit.
Terra perit, gens pressa gemit, belloq; grauatur,
Rex venit iratus concurrit ab Vrbe senatus,
Suscipit Imperij regia Roma caput.
Imperij vocat Otto duces comitesq; potentes,
Pontifices simul ecclesiæ recipit venientes,
Et queritur populos pace carere suos.
Iudicis officio numerat, quos culpa notauit,
Pœnaq; præcipitur ducibus condigna parari,
Vltio terribilis dira flagella parit.
Ante gradus Romæ mensas iubet Otto parari,
Multaq; circuitu iubet ordine scamna locari,
Et loca principibus vndique more dari.
Dum cibus astruitur, dùm potus & esca paratur,
Dum proceres comedunt, dum lætior hora putatur,
Otto per armatos cingit vtrunque latus.
Præco iubet taceant, & ne quis ab hinc moueatur,
Qui loquitur, qui se moueat, gladio feriatur;
Turba timet procerum, terror vbique datur.
Crimina scripta ducum, quæ iusserat antè notari,
Ante suas mensas iubet Otto sibi recitari
Damnat & obtentos crimine lege pari.

Qui

Qui meruit, damnatur ibi pœna capitali,
Sanguine nobilium iam mensa potest maculari,
Otto sibi capita vult quasi fercla dari.
Humani capitis dum mensa cruore madescit,
Non minus antè datis rex imperat vndique vesci,
Mittit & ingratis fercula cocta satis.
Taliter alludit sceleri, sic corpora fudit.
Sic scelus excludit, sic pacis commoda cudit,
Sic sua pax viguit, sic reus acta luit.

De Othone tertio, Imperatore octuagesimo ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini 984, Otho tertius, admodum puer, patri in regnum succedens, octuagesimus sextus ab Augusto, suscepit Imperium. Huius diebus Albertus episcopus Boëmorũ prędicans Prussis, martyrio coronatur.

Otho Imperator tertius, anno imperij sui 17, diem vltimum clausit, & Aquisgrani in ecclesia sanctæ Mariæ sepultus est. Duo isti posteriores Othones, quamuis breuitatis causa, de eis pauca dixerimus, tam feroces, tã mirabiles fuerunt, vt vnus, pallida mors Saracenorum, vel sanguinarius; alter autem Otho, Mirabilia mundi, solitus sit nuncupari. De isto tamen tertio Othone, quædam alia versificè descripsimus, quę in pręsenti capitulo subnotamus.

Item de tertio Othone Imperatore, versibus subrogatur.

Est iuxta Mutinam, comitis domus, Amula dicta,
Imperij tunc obsequiis iussisq; relicta,
Qua vacat hospitiis crebrius Otto suis.
Corpore glorificum comitem, vultuq; decorum,
Dum regina videt, stimulis vrgetur amorum,
Et cupit hunc regis clàm violare thorum.
In vitium regina virum dum flectere credit,
Veste trahit comitem, tractus sine veste recedit,
Spreta dolens mulier, vota nephanda dedit.
Protinus ascito queritur regina marito,
Suggerit vt comitis caput amputet ense petito;
Crimine mentito credidit Otto citò.
Dum comes in culpa domina testante putatur,
Iam dolus astruitur, citò mors indigna paratur,
Nec locus insonti pandere vera datur.
Indicat vxori propriæ comes acta pudoris,
Dicens, opto mori, quam regis abesse decori,
Se mihi prostituit fœmina digna mori.
Et quia delitui, fugiens luxum mulieris,
Indicor ad mortem, mihi non licet acta fateri,
Tu mihi post mortem conscia testis eris.
Si dubium videatur eis, quod teste probabis,
Iudicio candentis eos ferri superabis,
Sic mihi post mortem gaudia fama dabit.
Vxor ait; Fuge quum poteris, ne sic moriaris;
Ille refert; Magis opto necem, quàm sons reputari:
Qui fugit, ille magis suspiciosa trahit.
Dixit, & in fatum præcone trahente vocatur,
Insequitur comitissa virum, quia fraude necatur,
Morte data comitis detulit ipsa caput.
Iudicij causas dum præcipit Otto parari,
Imperat & viduas celebri præcone vocari,
Hisq; piis studiis iura cupita dari.
Astitit occisum plorans comitissa maritum,
Et queritur, quia iudicium dat Cæsar iniquum,
Cui pro more loci nititur arte loqui.
Dicit ei; Dic, pœna reis quo iure paratur,
Si rupta quandoque fide vir fraude necatur?
Rettulit Otto; Caput perdere iure datur.
Intulit hæc; Tua te Cæsar sententia damnat,
Fraude meum iugulasse virum te crimine pandam,
Si vis iura coli, te decet inde mori.
Hæc tacuit; rex obstupuit, dicens mulieri;
Nescio quid quæris, neque vera tulisse videris,
Huius enim sceleris quis tibi testis erit?
Ecce caput comitis (dixit comitissa) paratum,
Fraude tua periit, proprium cognosce reatum,
Suscipe iudicium, te perhibente datum.
Rex ait; Iste comes, meruit pro crimine mortem;
Illa negat, cupiens ignitam sumere sortem;
Rex parat ignita, fœmina vincit ita.
Dum laqueo iuris se conspicit Otto ligari,
Mira viri bonitas ratione potest superari,
Fœmineis manibus se sinit ipse dari.
Dum regem comitissa tenet, dat regis honestas
Vt capitis sit plena sibi collata potestas,
Sic, vt & arbitrio stet, cadat ipse suo.
Cogitat illa modum, quo regem perdere possit,
Inducias tunc rex modicas pro tempore poscit,
Addunt & proceres cum pietate preces.
Innumeris precibus procerum simul & mulierum,
Regia vita decem spatio datur esse dierum,
Sic ratione verum fœmina vicit herum.
Iam decima veniente die, casumq; minante,
Otto redit, comitissa venit, qua venerat antè,
Rex vbi dixit, Aue: rettulit illa, Caue.
Tollit eum comitissa reum, miranda leæna;
Dum trahitur, dum præcipitur succumbere pœna,
Fœmina victa prece distulit ipsa necem,
Distulit, & dixit: Ita nunc tristissima parco,
Vt post octo dies gladio sit pœna monarcho,
Sic data tunc vita pendula pendet ita.
Pace dies octo rediens dum perficit Otto,
Tunc precibus cum Principibus rursus petit octo,
Septima dat requiem post numeranda dies.
Septima præteriit, rursus cupit octo mereri,
Vt sex ipse dies habeat cum pace tueri,
Consilio cleri fœmina dixit, Erit.
Nec tamen illa dedit, nisi rex promitteret illi,
Quòd prius ignitis pereat regina fauillis,
Hoc vbi conuenit vita redempta redit.
Pro tribus induciis tribuit tria castra monarchus,
Nec fuit in reliquis concedere plurima parcus,
Nomina castrorum nouimus atque solum.
Si cupis illorum confinia nosse locorum,
Climate Tuscorum, populus monstratur eorum,
Me quoque non latuit sæpe videre solum.

De secundo Henrico, scilicet Claudo, Imperatore Romanorum octuagesimo septimo ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini millesimo primo, Othone tertio, sine hærede defuncto, Henricus Claudus, filius Hezilonis, natione Noricus, & dux Noricorum, id est Bauarorum, ab omnibus regni principibus electus, octuagesimus septimus ab Augusto, rex creatur.

Iste multis bellis prosperè gestis, in Germania, Bohemia, Italia & Apulia: postremò à Domino data sibi requie, quum esset christianissimus, episcopatum nobilissimum Babenbergẽsem gloriosè fundauit, & locupletauit. Regi quoque Vngarorum Stephano sorore sua copulata, tam ipsum Regem, quàm totum ipsius regnum vocauit ad fidem. Hunc Stephanũ omnes Vngari, vt sanctum venerantur, pro eo quòd per eum, initium fidei acceperunt.

Henricus Imperator piissimus anno regni sui vigesimo quarto; Imperij autẽ anno vndecimo, diem functus, in ecclesia Babenbergensi humatur: vbi sepulchrum eius crebris miraculis sæpe & manifestè ornatum tota illa prouincia magnificè veneratur. Cætera de ipso Henrico Imperatore, & de ciuitate & ecclesia Babenbergensi, ego qui ibi prima documẽta Grammaticæ artis didici, tanquam eorum alumnus, versibus explicaui.

Item de eodem secundo Henrico Imperatore Romanorum, Claudo: & de ciuitate & gloriosa eius Ecclesia, quæ vocatur Babenberg, id est mons Pauonis, versificè dicamus.

Bauaricus fluuius vulgò Radiantia dictus,
Norica rura fouens, varieq́ vagando relictus,
Montis Pauonis vrbis amœna colit.
Nomine vulgato mons Babenberga vocatur,
Flumine crassatur, vicinaq́ terra rigatur,
Ponsq́ superstratus, cingit vtrunque latus.
Vrbs laudanda nimis, montis succrescit ab imis,
Indeq́ sublimis fit turribus insita primis,
Montis in vrbe tamen culmina clerus habet,
Agmine murorum series præcincta domorum,
Exclusis laicis munitio fit dominorum,
Clericus illorum spernit adire forum.
Dogmate grammatico clerus solet ille beari,
Nullaq́ vulgaris vox audet in vrbe sonari,
Sola solet cunctis lingua Latina dari.

De ecclesia Babenbergensi.

Ecclesiæ forma montis caput auget & ornat,
Grandis ibi norma cleri recidiua reformat,
Diuitiæ latè rebus & arte patent.
Otto pater patrum tenet ordine pontificatum,
Nobilium fratrum dilatat honore theatrum,
Ipse sacer, sacrum præstat, adæquat vtrum.
Fulget in ecclesia mirandi ponderis aurum,
Quo minus est Danais solitus persoluere Mauris,
Pallia purpurea quis numerare queat?

De monte Pauonis, & eius forma situq́;.

Mons Pauonis habet colles sibi collaterales,
Tres quasi consimiles, vrbis quoque participales,
Ipse nitens medius, præminet absque pare,
Pulchrior illorum loca maxima dat monachorum,
Templaq́ multorum reliqui dant canonicorum.
Quartaq́ pars fluuio præbet vtrinque forum.
In crucis ergo modum posuit sibi Pauo colonum,
Qui veneretur eum, foueat celebretq́ patronum,
Ipse suis famulis præbet ab vrbe bonum.
Stat medius Petrus, Stephanus sibi dexter habetur,
Vertice stat Iacobus, læua Michaël retinetur,
Fertq́ secus fluuium virgo Maria decus.

De sepultura Cæsaris Henrici.

Cæsaris Henrici sancti, cognomine Claudi,
Lector opes audi, quo possunt munere claudi?
Hæc & maiora sunt sua multa bona.
Cuius & ossa bona sunt ad miracula prona,
Hoc opus, hæc dona sua contulit alma corona,
Vnde per ecclesias cantica digna sonant.

Babenbergæ author prius studuit.

Laude vacans ista, recolo mihi tempora prisca,
Prisca fuit puero mihi Babenberga magistra,
Mens mea quæ didicit, reddit amica sibi.
Reddere non potui quantum, sed reddere quale,
Ecce meæ volitant alias properantius alæ,
Me vocat historia, Pauo beate vale.

Item de eodem Henrico Claudo laudes scribuntur.

Henrici Claudi meritum solenniter audi,
Cui decet applaudi, cuius metra porrigo laudi,
Sumptus ab arce soli regnat in arce poli.
Coniuge virginea virgo permansit & ille,
Catholicas dedit ecclesias numero quasi mille,
Pauperibus, viduis, spes, via, vita fuit.
Nunc & in altari sua cernimus ossa sacrari,
More salutari solennia digna parari,
Corpora debilium plurima sana dari.

De secundo Conrado Imperatore Romanorum, octuagesimo secundo ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini 1020, defuncto Henrico Imperatore Claudo sine filiis, Conradus dux, natione Francus, consilio ipsius Henrici Imperatoris (cuius tamen gratiam non habebat) ab omnibus electus est in Imperiũ, octuagesimus secundus ab Augusto Octauiano. Iste ex matre, de primis Francorum regibus qui à Troio venerãt, & à sancto Remigio fuerant baptizati, originẽ traxerat: & prædecessoris sui Henrici Imperatoris Claudi neptem

neptem, quam nolente Imperatore acceperat, vxorem habebat, nomine Gisilam, de genere Carolorum. Sicut illo tempore quidam per istos versiculos insinuauit;

Quando post decimā numeratur in linea quarta,
De Carolo Magno processit Gisila prudens.

Ista Gisila primùm Arnulpho duci Sueuorum nupta fuit, & ex eo geminos peperit, Hernestum scilicet, & Hermannum; quo mortuo, accepit istum Conradum, de quo inpræsentiarum narramus.

Erat itaque Conradus iste, armis strenuus, consilio prouidus, sapientia florens, peritus & iure ciuili & in religione Christiana deuotus. In principio regni sui dux Polonorum Boleslaus, quem prædecessor suus Henricus nouiter regno subiecerat, per seipsum rex vocari intendit, & ab Imperio diuidi omnino proponit; qui cum morte propositum præuenisset, Misiconem filium suum, successorem relinquit. Ille dùm patrem imitari cogitat, & insuper fratrem suum Othonem à patria expulisset: Rex tam expulsum eius fratrem in patriam reducturus, quàm de contumacia Misiconis se & regnum vindicaturus, in Poloniam transit.

Misico quum non posset resistere, ad Vlricum Boëmorum Ducem, qui etiam tunc hostis Imperij erat, confugit. Quem cùm Vlricus regi reddere, & per hoc in gratiam cogitasset redire, Rex eum sub perfidia illiusmodi recipere contempsit. Misico autem accepto à rege ducatu Poloniæ, coronam quam pater eius sibi imponere contra imperiū cogitauerat, Conrado resignauit, seq; ditioni suæ supposuit. Ipse verò Misico post hæc à suo armigero occisus est.

Ab illo tempore prouincia Polonorum imperio nostro soluit tributum. Conradus filium suum post se ordinat regnaturum, nomine Henricum, adhuc puerum: quo facto, Italiam ingreditur, ad quem Ernestus priuignus eius, dux, consilio matris suæ Gisilæ reginæ venit, & gratiam regis obtinuit, promittens se cum eo in Italiam transiturum.

Conradus Romam venit, & in die Paschali procedens inter duos reges, Cutonem scilicet Anglorum, & Rodulphum regem Burgundionum, auunculum Gisilæ reginæ suæ, à Ioanne summo pontifice est coronatus, & Imperij dignitatem, toto populo plaudente sortitus. Eadem hebdomada bellum inter rixantes Romanos & Teutonicos oritur. fugatis autem cæsisque ibi multis Romanis, Imperator triumphauit.

Conradus Imperator per montem Pireneum in Franciam suam rediit, vbi cùm Ernestum priuignum suum ducem prædictum, regno rebellare iam velle audisset, viribus Imperij terra mariq; propulsum, in syluis cōuersari coëgit, vbi postmodum à fidelibus Imperij occisus fuit: cuius Ducatum frater suus Hermannus suscepit.

Eo tempore Radulphus Burgundię rex moriens, Henrico, filio imperatoris Conradi, nepoti suo, regnū cum corona, aliisque insignibus, sub testamento reliquit. Vnde comes Celticus Otho asserens ad se regnum Burgundiæ, seu Lugdunēsis Galliæ, pertinere, inuadit illud. Imperator ad hæc indignatus, cum exercitu in regnum illud intrauit, & Othonem ad deditionem coëgit, & omnes principes illos in suam fidelitatem suscepit.

Deinde populo Italiæ contra Imperium machinante, venit Mediolanum, captumque ipsius ciuitatis episcopum, qui factionis illius reus dicebatur, apud Aquilegiam in exilium misit, qui tamen postea clàm aufugit. Imperator Cremonam pergens, Romanum ibi obuium habet pontificem. Quo cum multo honore dimisso, ipse propter calorem ad montana secedit. Interea Otho comes, ruptis iuramentis, in Burgundia iterum rebellat, vbi à fidelibus Imperij occiditur, & vexillum eius, Imperatori, in signum victoriæ transmittitur. Conradus causa orationis Romam vadit; & inde in Apulia, multis ciuitatibus visis, per mare Adriaticum redire disposuit: vbi à distemperantia aëris principes multos amisit. Deinde reuersus in Franciam, ad ciuitatem Traiectum inferiorem peruenit; ibique infirmatus obiit, anno regni sui decimoseptimo, Imperij verò decimoquarto. Cætera de Imperatore Conrado secundo versibus exponamus.

Item de eodem Conrado Imperatore versificè narratur.

Dux erat ex villa quam ritè vocant Guebelingam,
Inclyta nobilitas regum generatur ab illa.
Militis officio summus in orbe suo.
Hostibus infesta fuit eius vbique potestas,
Magna ducis gesta fuerant, sed maior honestas,
Clarus in eloquio, dignus honore suo.

Henrici cognata fuit, quem iam memoraui,
Ipsaq; pulchra ducem clandestina tunc adamauit.
Cuius & à gremio germina clara trahit.
Hanc rapuit, sponsam tenuit dux, pluribus annis,
Cæsareis tunc subiacuit pro tempore bannis,
Proscriptus latuit, damnaq; longa luit.
Cæsar vt agnoscit sua proxima tempora morti,
Edocuit proceres, regem præferre cohorti,
Et simul inducit tradere regna duci.
Sic licet in bannis, inquit, proscriptus ab annis,
Hic valet à validis defendere regna tyrannis,
Et bene Romuleum continuare solum.
Rex claudus moritur, dux à dominis reuocatur,
Conueniunt proceres, vt rex alius statuatur,
Cum quibus hic iuuenis plebe petente fuit.

De Cuano duce & lusoria voce eius pro rata accepta.

CVano dux erat summus inter Principes, sperans sine dubio Imperium obtinere; qui à cæteris principibus interrogatus; Quisnam ad imperium aptior videretur? Respondit quasi derisoriè dicens: Nepos meus dux Conradus, videtur ad Imperium aptissimus. Credebat enim hoc esse impossibile, & propterea eum nominauit. Quo audito, vniuersi laudant eundem Cõradum, & eligunt eum: dux verò Cuano contrà dixit: sed tamen præualuit electio vniuersorum. Tali autem modò tunc Conradus imperauit.

Item de eodem Cuano duce, & nepote eius Conrado.

Dux erat in patria præcelsus, nomine Cuno,
Ille proculdubio confidit habere coronam,
Sed de Conrado spes modò nulla sonat.
Consedere duces, electio vult agitari,
Conrado dux ille petit diadema parari;
Fraude quidem petiit, nec cupit illud agi.
Dum petit, hi laudant; laudantibus ipse resistit;
Sed prohibente duce regnum contraditur isti,
Vox ita fraudata stat ratione rata.

De edicto Conradi Imperatoris, & Lupoldi casu.

COnradus secundus Imperator nulli violatori pacis parcebat. Vnde comes Lupoldus violator pacis, timens occidi ab Imperatore fugit in syluam remotissimam, ibique cum vxore sua solus in tugurio latitabat. Contigit Imperatori è venatione sua fortuito casu illuc diuertisse, & ea nocte ibi mansisse. Vxor comitis eâdem nocte peperit masculum, quo vagiente, vox de cœlo ait: O Imperator, infans iste erit tibi gener & hæres. Hac voce tertia vice audita, surgit Imperator diluculo, & inuentis duobus suis famulis, dixit: Ite & occidite illum infantem. Qui euntes, accipiunt infantem, sed miserti ipsius, non occidunt, sed super arborem ponunt, atque relinquunt. Regi autem repræsentant cor leporis, pro corde infantis. Rex autem eos remunerauit. Transiens postea inde dux quidam, inuenit & deportat infantem, & adoptat eum in filium. Imperator longè pòst in domo Ducis videt puerum, & habet suspectum, ne sit ille quem præcepit occidi; & assumit eum quasi pro cliente, & præcipit vt ad Reginam literas suas portet, in quibus præcipiebat Reginæ, vt visis literis statim faciat eũ occidi. Puer autem rem ignorans, pergit, & in domo sacerdotis cuiusdam hospitatur, qui ei dormienti literas subripuit, & aperuit; & visa ibi morte pueri, alias literas scripsit in hunc modum: Quum videris hunc puerum, ô Regina, statim da ei filiam nostram in vxorem, sicut diligis vitam tuam. Et istas literas reposuit in marsupium pueri. Puer nescius abiit; & ita filia Regis statim tradita est ei.

Item de eodem Conrado Imperatore, & de pace sui temporis, versibus explicamus.

Conradus pro pace duces deponit honore,
Et pacis sancita facit constare fauore,
Quisque ducum metuit, ne sibi pœna foret.
Vnus erat Comitum pacem violasse notatus,
Cui domus in latebris nemorũ clàm parua paratur,
Nam Regem metuit, dum latitabat ibi.
Vxor & ipse Comes, dum sic latuêre dolentes,
Regem Conradum videt ipse Comes venientem
Dispersis sociis solus & ipse fuit.
Hospitium petiit, quia vespera tetra coëgit,
Quæ possunt miseri referunt solatia Regi,
Quicquid equus voluit hospita larga dedit.
Filius est Comiti sub eadem nocte creatus,
Suscipiunt puerum forma specieq; beatum,
In somno Regi visio magna fuit.
Vox ait: Ecce tuus puer hic erit vnicus hæres,
Omnia percipiet quæcunque videris habere,
Hunc tibi tu generum posteritate feres.
Mane sub aurora rex pergit ad vlteriora,
Et dolet & plorat generum sic tollere lora,
Vt puer hic pereat cogitat absque mora.
Protinus ex nemore vestigia nocte sequentes,
Ecce canes famuliq; manent, regem repetentes,
Mirantes dominum nocte periisse suum.
Rex vocat inde duos iuuenes, aliisq; relictis,
Vtitur astrictis sceleroso pectore dictis;
Ite simul, pueri cor citò ferte mihi.
Dum puerum quærunt, curat Deus ipse tueri,
Nam puero pueri pietate volunt misereri,
Iudicio cœli saluificandus erit.
In manibus dum plasma suum tenuêre parentes,
Armigeri venêre viri puerum rapientes,
Vt medio nemorum vita relinquat eum.

In

In puerum dum respiciunt animus variatur,
Nam ridet quocunq; videt, risuq; precatur,
Ne cadat in fatum tam puerile caput.
Armigeri cùm iam puero cupiunt misereri,
Incipiunt quæ concipiunt ex ore fateri,
Respice natus heri, quomodo pulcher erit?
Vnus ait; Concedo magis te viuere vita,
Quàm gladio tua parua meo sint membra petita,
Morteq; mentita tu remanebis ita.
Alter ait; Totum cupio dissoluere votum,
Ponamus puerum nemorum statione remotum,
Ne lupus hunc comedat nidificabo locum.
Signa tamen mortis qua calliditate feremus?
Ille refert, Canibus leporem campo capiemus,
Cor quoq; tollemus quo simulabo scelus.
Dixit; & ecce lepus iuuenum per crura resurgens,
Armiger insequitur clamando, canesq; perurget,
Sic pietate Dei victima fertur ei.
Arboris in ramo puerum lachrymando relinquũt,
Cor leporis demonstrantes mendacia fingunt,
Iuxta mandatum iam scelus esse datum.
Cæsar habet grates, & gaudia magna duobus
Præstat & ambobus sceleris pro munere robur,
Nam bene complacuit perditionis opus.
Contigit hinc transire Ducẽ quà nunc iacet infans,
Audit & obstupuit, pueri vox altius instat,
Quumq; videt puerum Dux citò tollit eum.
Suscipit infantem nimium gauisa Ducissa,
Noctis in obscuro dum cum Duce luderet ipsa,
Se queritur sterilem magna Ducissa fore.
Dux ait; Hunc puerum poteris ibi fingere natum,
Finge precor partum, de te fateare creatum.
Quippe manu Domini suspicor esse datum.
Annuit audito mulier formosa marito,
Hinc, ait, Exito, thalamo properanter abito,
Omnibus insinua me peperisse citò.
Sic ego de more partus simulabo laborem,
Tu dictis moderare meis, præstaq; fauorem,
Vt reputent puerum me generante fore,
Fama volat genuisse Ducem, peperisse Ducissam,
Aspectu facieq; puer formaq; patrissat,
Crescit, & inducit gaudia magna Duci.
Cùm puer Henricus quindenum scanderet annum,
Militis officio censetur honore leuandus,
Prorsus enim species corpus & acta placent.
Interea Rex ipse venit, puer astitit illi,
Forma recens, faciesq; nitet, flauiq; capilli,
Dum quasi flos lucet, Rex vocat ipse Ducem.
Dic mihi, quis puer est? Meus est, dux intulit illi;
Cæsar ait; Totus forma simulatur Achilli,
Hunc (ait) obsequiis continuabo meis.
Dux ait; Oro pater, tenero nunc parcite nato,
Cùm fortis, cùm miles erit, iuuenem reuocato,
Vt vacet obsequio tunc meliore dato.
Dum pater implorat, dum sic retinere laborat,
Rex ferus euacuat penitus quæcunq; perorat,
Atq; sibi puerum detulit absque mora.
Anxia mens Regis iuuenem solerter adegit,
Quis pater aut mater sibi sit, narrare coëgit,
Sum Ducis, ille refert, me ducis aula regit.
Rex quia iam sterilem cognouerat esse Ducissam,
Æstimat enixa puerum quia non foret ipsa,
Et quia sic dubitat, noxia corde parat.
Nam putat hũc puerum quem iusserat antè necari,

Hunc & ad Imperij metuit diadema vocari,
Vnde citò puero morte pericla parit.
Ipse manu propria properat cùm scribere cartham,
Qua puerum portare necem sub fraude coarctat,
Fit puer Vrias arripit ergo vias.
Fertur Aquisgrani septem properasse diebus,
Ipse caret sociis, nec abundat ad omnia rebus,
Presbyter hunc recipit vt iubet ipse Deus.
Fessus & esuriens scamno capit iste soporem,
Presbyter aspiciens iuuenem fulgere decore,
Prandia disposuit deliciosa fore.
10 *Charta boni pueri bursa retinente pependit,*
Presbyter hanc aperit, & eam cognoscere tendit,
Fortè necem pueri quàm citò cernit ibi.
Presbyter vt potuit pueri perpendere mortem,
Protinus in melius satagit conuertere sortem,
Noxia rasit abhinc, hæc bona scripsit ibi.
Hæc regis dum scripta legis Regina, videbis
Hunc puerum, facies generum, charumq; tenebis,
Si dare distuleris, hostia mortis eris.
Mane puer surgens ait; Hospes chare valeto,
Ille refert; Domine famulum me semper habeto,
20 *Rex mihi cùm fueris tunc memorare peto.*
Risit ad hæc iuuenis, risumq; fuisse putauit,
Versus Aquisgranum festinus iter peragrauit,
Nescius in scriptis quid sibi charta parit.
Aspiciens Regina, videt iuuenem venientem,
Miratur formam, faciem, vultumq; nitentem,
Mox puer vt venit, regia scripta dedit.
Ipsa legit, sed lecta tegit, secreta reponens,
Nata videns, vagabunda silet, perhibente rubore,
Mater eam citius cernere scripta monet.
Regia mandata nimio perplexa rigore
Lecta, docent dominam regis metuisse furorem,
30 *Et species iuuenis hæc peragenda monet.*
Non erat vt possent Regis præcepta negari,
Curia dat iuueni thalamum de more parari,
Filia præcipitur quàm citò sponsa dari,
Altera post pauca regis data litera, quærit,
Si iussis Regina suis reuerenter obedit:
Illa refert; Cuncta perficienda dedi.
Aspera scripta quidem, te præcipiente, relegi,
Sed quia pertimui citò contradicere Regi,
Omnia contribui quæ tua charta vehit.
Nata maritata, sponsalia sunt celebrata,
Curia lætata, solennia magna parata,
40 *Filia nostra parem gaudet habere marem.*
Legit & obstupuit reputans hæc omnia Cæsar,
Vrget equos, festinat iter, cursumq; coæquat,
Commotusq; satis sede resedit aquis.
Filia cum matre procerum turba comitante,
Astitit, & generum præfert, quem prætulit antè,
Sponsa manu sponsum ducit amanda suum.
Turgidus ille sedens, quid agat, quid dicat in illam,
Nescit, & intumuit, ardensq; furore fauillat,
Stant furor & ratio pectore tusa suo.
Ira, furor cordis, contraria stant rationi,
Obuiat & ratio socia pietate furori;
50 *Stans gener in medio credit abinde mori.*
Filia cum matre feruente patris feritate,
Plena timore tacet, vultu variante minacem,
Mors & vita simul Regis in ore latent.
Ira recens inferre necem pœnamq; laborat,
Parce pater, differre placet, natura perorat,

Naturæ precibus vincitur absque mora.
Dum grauis in Rege fieret luctatio mentis,
Obtinet in causa ratio, fugit ira potentis,
Respicit vxorem lætus vt ante solet.
Dicit ei; sancita Dei nequeunt vacuari,
Quod volui, iam non potui, Deus ipse negauit,
Quæ Deus instituit, nos patiemur, ait.
Vxor ad hæc instat; Deus (inquit) contulit ista,
Prorsus ab humana cœli sapientia distat,
Hæc sunt acta Dei, mens tua cedat ei.
Si generum tamen ingenuum natura notaret,
Nec fortuna mihi, neque filia damna pararet,
Si secus est genere, gaudia nulla daret.
Cogitur hinc Regi Dux insinuare quod egit,
Inde duos iuuenes verum recitare coëgit,
Compulit & Comitem quem Nigra sylua tegit.
Dum Comes adductus credit sibi crescere luctus,
Cognitus esse pater, recipit pro tempore fructus,
Nam gener Imperij filius eius erit.
Cæsar vbi potuit de nobilitate doceri,
Pace frui regis valet & gener ipse mereri,
Iste mihi socius & gener (inquit) erit.
Cumq; videt quòd & ipse fidem puero violauit,
Plaudit ei quem dextra Dei seruauit, amauit,
Tu gener imperij, tu mihi natus, ait.
Rex cadit in fatum, regis gener ille vocatur,
Ordine laudatur, socero gener associatur,
Sic rota fortunæ rem variasse datur.
Ille locus nemorum quo vir fuit ille creatus,
Nobilis ecclesia monachis Hirsaugia vocatur,
Magna Creatori nunc ibi pompa datur.

De tertio Henrico Imperatore, filio Conradi secundi Imperatoris, octuagesimo tertio ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini millesimo quadragesimo, Henricus tertius suprà memoratæ Imperatricis Gisilæ filius, qui cœperat patre viuente regnare, patre mortuo, ab Augusto octuagesimus-tertius cœpit imperare. In ipso dignitas imperialis, quæ per longum tempus extra Carolorum genealogiam deducta iã exulauerat, ad nobilissimum germen Carolorum, per matrem eius Gisilam, est reuocata.

Iste Henricus, patri suo æqualis in virtutibus, & præcellsior fuisse perhibetur. Primò quidem Bohemorum Ducem, Imperio tunc offensum, in deditionem accepit. Petrum autem regem Vngarorum à regno expulsum & exulem suscepit; atque inserto prælio cum Vngaris, innumerabilem eorum multitudinem fudit: Pannoniamque ingressus, Petrum ipsum regno suo restituit. Accepit postea nobilissimi principis Galliarum, Pictauiæ & Aquitaniæ ducis Wilhelmi, sororem, Agnetem, in vxorem. Cumque more regio apud Ingelheim nuptias celebraret, vniuersos ioculatores abire permisit inanes; atque ea omnia quę eis fuerant largienda, pauperibus dedit.

Circa idem tempus in ecclesia Romana est confusio grauis exorta, tribus inuasoribus sedem illam occupantibus. Quorum vnus, Benedictus vocabatur. Atque ad maioris miseriæ cumulum, diuisis inter se patriarchiis, earumque reditibus, vnus apud sanctum Petrum; alter apud sanctam Mariam Maiorem; tertius, id est Benedictus, in palatio Lateranensi sedebat. Omnes vitam turpem (vt accepimus) & flagitiosam habebant. Tunc quidam presbyter, nomine Gratianus, Ecclesiæ Dei in tanta confusione compassus, præfatos viros adiit, eisque à sancta sede cedere, pecunia persuasit. Benedicto, qui inter illos maioris videbatur authoritatis, reditibus Angliæ, pro pacis compositione, relictis. Propter quod, Romani eundem Gratianum presbyterum, tanquam ecclesiæ liberatorem, ad summum pontificium communiter elegerunt, eumque Gregorium septimum vocauerunt.

Imperator his auditis, Romam pergere festinauit. Cui Gratianus apud Sutrium occurrit, eique coronam preciosam, ad captandam eius beneuolentiam, donauit. Imperator eum tunc benignè suscepit, sed postmodum collecta synodo, propter notam simoniæ, cedere persuasit; eique Suidegerum Babenbergensem episcopum, consensu ecclesiæ substituit; quem etiam Benedictum placuit nominari.

Extunc canonica electio Romanorum pontificum vsq; adeò suffocata fuisse narratur, vt iste Benedictus & Aldibrandus & alij quatuor sequentes, ab Imperatore constituti in catalogo Romanorum pontificum scripti reperiantur. Qualiter autem Ecclesia Dei partim sub Leone iuniore, ad plenum verò sub Alexandro, liberam electionem rehabuerit, sicut probatorum virorum assertione didicimus, postea autore Domino referemus. Cætera de Henrico tertio versibus explicamus.

De eodem Henrico tertio.

Henricum dixêre Nigrum, barba nigricante,
Romuleum tulit Imperium Papa mediante,
Prospexit populis cum probitate suis.
Teutonicus dictus tunc Papa fuit Benedictus,
Romanus qui principibus cum pace relictis,

Ad

Ad patriam rediit, nobilis vnde fuit.
Curia Romana pariter cum Cæsare pergit,
Copia Teutonica digno moderamine seruit,
Vrbeq; Wormatiæ fit sibi prima quies.
Pluribus alloquiis cum Cæsare Papa vagatur,
Papa loco moritur qui Babenberga vocatur,
Tunc Leo Teutonicus Papa recepit onus.

De quarto Henrico Imperatore Romanorum, 84 ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini 1047, Henricus quartus, rex victoriosus, Romæ in die natalis Domini, à Clemente Papa coronatus, 84 ab Augusto, Imperij nomen dignitatemq; suscepit. Inde per Apuliam ducto exercitu, ad patriam cũ honore reuertitur.

Eodem anno, mortuo Sguidegero, id est Clemente Papa, Popio Aquileiensis patriarcha, in locum eius Romæ subrogatur. Non multò pòst, rex Vngarorum Petrus, à quodam suo cliente, nomine Andrea, oculis regnoque priuatur. Tunc mortuus est Popio, id est Damasus Papa. Cui Bruno Tullensis episcopus, id est Leo Papa, Romæ succedit. Ille nobili Francorum prosapia oriundus, authoritate Imperiali ad sedem beati Petri fuerat destinatus: qui cùm assumpta purpura per Gallias iter ageret, contigit eum Cluniacum venire, vbi Aldibrandus Papa suprà memoratus, Prioratus officium ministrabat. Ipse eum adiens, æmulatione Dei plenus, constanter de incepto redarguit: illicitum asserens, summum põtificem per manum laicam ad gubernationem vniuersalis ecclesiæ introire. Veruntamen (inquit) si meis consiliis te credere volueris, efficere poteris, quòd neque Regis animum exacerbabis, neque sanctæ ecclesiæ auferes in electione pontificis, libertatem. Inclinatur ille ad admonitionem Aldibrandi Prioris, & purpuram deponit, & habitum peregrini assumit, & iter arripiens, eundem Aldibrandum secum deducit. Igitur cùm ambo Romam simul venissent, consilio Aldibrandi Bruno in summum pontificem eligitur. Qua causa, Romana ecclesia qualitercunque tunc cœpit ad electionem sui pontificis nouiter informari.

Interea Imperator ingressus Belgicam, Gotfridum & Balduinum Duces ad ditionem coëgit. Post hæc, synodus Moguntiæ celebratur, in præsentia ipsius Papæ Leonis, & Henrici quarti, Imperatoris.

Ad hæc, Imperator aduersus Andream, qui (vt suprà narrauimus) dominum suum Petrum, Regem Vngarorum, oculis regnoque priuauerat, exercitum mouet, & Pannoniam ingreditur. Sed incolis terræ vndique latitantibus, cunctisque Vngariæ victualibus vel absconditis, vel contaminatis, aut veneno infectis, exercitum illic sustentare non valens, Pannonia deuastata, reuersus est. Item sequenti anno Pannoniam hostiliter aggrediens, Leonẽ Papam secum deducit, & Andream fugauit, atque omnia feliciter ordinauit.

Terra Roberti Guiscardi in Apulia.

EO tempore gens Normanniæ consurgens, sub Roberto Guiscardo, viro strenuissimo, & magnæ recordationis Duce, Apuliam ingreditur, vbi incolas terræ, variis modis, nunc potentia, nunc dolo & fraude afflixit. Quos dum Leo Papa, Romam cum militia à Gallia rediens, incipit coërcere, & ab Apulia intendit expellere; cõserto cum eis prælio, multisque prostratis, victus cogitur fugere Beneuentũ. Tanta autem ibi ex vtraque parte cecidit multitudo, vt aceruus ibi postea factus ex ossibus mortuorum, vsque hodie ab indigenis soleat viatoribus ostentari.

Anno extunc proximo Papa Leo moritur, & in ecclesia sancti Petri sepultus, miraculis coruscare monstratur. Cui succedit Gebehardus Æstetensis episcopus, qui Victor Papa est nominatus. Illi quoque successit Stephanus, Teutonicus natione.

Imperator rursus Italiã ingressus, comitissam Beatricem, matrem scilicet comitissæ Mathildæ, consanguineam suam, viduam Bonifacij marchionis, secum deduxit.

De recuperatione sancti sepulchri, anno Domini millesimo sexagesimoseptimo.

DEfuncto Gregorio 7, Papa apud Salernum, Gilberto autem Romæ per Imperatorem cathedram & Vrbem possidente, pauci Romani propter metum Imperatoris abbatem Desideriũ de monte Cassino, inuitum ad papatum traxerunt: qui etiam dato precio custodibus occultè, qui ciuitatem Leoninam custodiebant, sub silentio noctis eum apud sanctum Petrum in cathedram posuerunt, &

Victorem eum nominauerunt. Ipse verò fluxu ventris statim detētus, vitam finiuit. Cuius loco episcopum Hostiēsem Othonem, id est Vrbanum Papā constituerunt.

Eodem tempore ciuitas Hierusalem à Paganis conculcata erat, atque detēta. Sepulchrum autem Domini ab eis quæstus causa venerabiliter habebatur, viuēte adhuc Imperatore Hērico quarto, & Alexio rege Græcorum. Tunc præfatus Vrbanus Papa, propter miseriam Hierosolymorum transiens in Galbas, ad defensionem sancti sepulchri Christianorum arma commouit, atq; ex diuersis nationibus centum millia hominum ad arma collegit: eisque Duces susсriptos præfecit, Ducem Lotharingiæ Gotfridum de Boillon, Comitem sancti Ægidij, Reinmundum comitem Flandriæ, Robertum & Hugonē fratrem Philippi Regis Franciç. Curā autem omnium eorum in Christo episcopo Podiensi commisit. Rumores istos alij Christiani audientes, ex omnibus regionibus & linguis & insulis Christianorum homines cum inæstimabili multitudine affluxerunt. Asserentes se Apostolos, & prædicatores Christi esse, atq; aduersus inimicos crucis Christi pugnatores.

Gotfrido igitur duce, per Bulgariā cum magna difficultate Cōstantinopolim peruenerunt, vbi multum dolum & impedimentum à Rege Alexio perpessi, cōmissa cum Græcis pugna Pontē vrbis regiæ expugnant, & transeuntes suburbiū succendunt. Ibi recensitis trecentis millibus bellatorum, in Nicenā turrim quondā Christianorum venientes, eam à paganis expugnauerunt, & Imperatori eam dederunt. Deinde per maritimam Rutenorum progressi, tantam rerū abundantiam inuenerunt, vt bos pro siclo, & aries pro nummo, teste Roberto Comite, venderetur. Principes etiam Saracenorum sibi occurrētes bello presserunt. His elati successibus, obsidione Antiochiam cingunt, vbi per nouem menses morantes, deficientibus copiis, & exercitu debilitato, valde humiliati sunt. Deus autem eorum misertus, vrbem cum omni copia Turcorū tradidit in manus eorum.

Cùm igitur rumor eorum vniuersum Orientē terreret, rex Babyloniorum dirigit ad eos legatos, poscens confœderationem eorum in dolo: cum quibus legatis, pergunt in Babyloniā legati Francorum, & honorificè suscepti, dum proceritas & pulchritudo eorū aspicitur, dum virtus & magnanimitas ipsorum cōsideratur, dum magis esse quàm homines ab illius terræ indigenis asseruntur. Rex Babyloniæ, accepto à suis consilio, mouet illicò exercitū, & Hierusalem cingit obsidione, dicēs eis; se cum Francis fœdus & amicitiam cōtraxisse; cum quibus etiā eos vellet destruere, nisi se & vrbē Regi Babyloniç subditos exhiberent. Turci itaq; vrbē tenētes, propter metū Christianorum, se & vrbē in manus Regis dederūt. Qui eiectis omnib. Turcis, vrbē cū Saracenis muniuit. & sic Christianorum propositū suo ingenio præpediuit.

Inter hæc Christiani, capta (vt diximus) Antiochia, quia Deū nō dignè glorificasse videntur, tanta cinguntur multitudine Saracenorum, vt priorem vbertatem fames tam intolerabilis sequeretur, vt etiam vix ab humanis carnibus abstinerent. Respiciens autem Dominus populi sui cōtritionem, lanceam qua Christi sanctissimum latus legitur perforatum, in locis illis per reuelationem eis monstrauit; cuius virtute Christiani confisi, quamuis debiles & famelici, cùm Saracenis bellum cōmittunt, fusisq; viriliter omnibus non sua, sed Christi fortitudine, hostes vicerunt. Inde procedentes in Syriam, Barram & Martam vrbes ceperunt: vbi moram facientes, tanta iterum inopia narrantur attriti, vt etiam humana corpora fœtida, famelici aliqui deuorarent. Post hæc, ad ciuitatem sanctam iam à Saracenis inhabitatam atque munitam, acies direxerunt. Quam obsessam, cùm capere non possent, habito religioso consilio, Christum humilitatis magistrum imitantes, nudis eam pedibus circuire disponunt. Igitur in die, quæ dicitur diuisio Apostolorum, ciuitas capitur; & hostes ibidem comprehensi, tanta sunt occisione prostrati, vt in porticu Salomonis sanguis occisorum vsque ad nostrorum equorum genua perueniret. Ex tunc ciuitas Hierusalem vsque nunc, authore Deo, à nostris possidetur.

Porrò admiratus* Babyloniorum, qui & rex Mempheorum & Alexandrinorum vocatur, apud Ascalonam manens, innumerabilem collegit exercitum, tanquam Hierusalem & Antiochiam, per suam potentiam recepturus. Legatos autem Francorum adhuc in Ascalona apud se retinebat. Ad hæc Christiani, sarcinis suis & infir-

firmis in Vrbe relictis, exercitui Babyloniorum in campo occurrunt. Cumq; infinitam hostium multitudinem conspexissent, fusis ad Dominũ precibus, cum paucis contra hostes procedunt. Et mirum in modum per diuinũ auxilium, cum quinq; millibus equitum, & quindecim millibus peditum, Saracenorum centum millia equitum, & trecenta millia peditum, vertere terga compellunt, & spolia immẽsa diripiunt. Ceciderũt ex Saracenis in eo prælio plus quàm centum millia gladio extincti, sed circa portã Ascalonæ ducenta millia in introitu ciuitatis sunt suffocata. Innumeri quoque submersi & spinis irretiti, periisse referuntur.

Peracta victoria, principibus ad propria remeantibus, dux Gotfridus exercitum qui remansit, strenuè sapienterque conduxit. Ipse etiam Romanos & Teutonicos inuicem sæpe ob inuidiam rixantes, tanquam vtriusq; linguę peritus ad pacem & concordiam, vt simul cõmanerent, suis studiis salubriter informauit. Interea Vrbanus Papa, qui vltra mare exercitum direxerat, celebrato cõcilio apud Clarmontem, Romam reuertitur, & Gilbertum qui per Imperatorem cathedram Romę tenebat, ab Vrbe expellit: sola illi domo Crescentij, id est castello sancti Angeli remanente. Inde cathedra sua recepta, egressus ab Vrbe, Apuliam, Calabriã atq; Siciliam peragrauit: vnde quàmplurima collecta pecunia, Romam reuersus, custodes castri Crescentij pecunia corrupit: atq; in hunc modum expulso Gilberto, ad vltimũ tam Vrbe quàm cathedra liberè potitur. Ipse paulò pòst in fata concessit, & cathedram Paschali Papæ reliquit.

Interea Christianis ad sanctum Domini sepulchrum confluentibus, dux Gotfridus in Hierusalem moritur; eique Balduinus frater eius ibidem subrogatur, & autoritate summi Pontificis Rex appellatur. anno Domini 1100.

Eo tempore quo primus Balduinus factus est Rex Hierusalẽ, Gilbertus moriens, horribilissimo schismati, tãquam Ægypti densissimis tenebris, finem imponit.

Anno sequenti Conradus, filius quarti Henrici Imperatoris, cui pater Italiã commiserat, obiit, anno scilicet 9, ex quo à patre discesserat, & in ciuitate Florentia honorificè sepultus est. Post hæc Imperator, pater eius, apud Moguntiam natiuitate Domini celebrata, Henricum filium eius, qui fuit quintus Henricorum, regnaturum post se, principibus assignauit: seque Hierosolymam iturum deuouit, & publicè pronunciauit. Anno secundo iterum apud Moguntiam Imperatore existente, Henricus filius eius contra eum rebellionem molitur apud Ratisbonam, consilio Bauarorum, habens occasionem, quòd pater excommunicatus à Rom. pontifice haberetur. Assumptisque principibus, Saxoniam contra Imperium facilè commouendam intrauit, vbi apud Quintlineburg vniuersos Saxones suæ voluntati coniunxit.

Tunc Ruthardus, Moguntinus archiepiscopus, à sede sua diu per patrem Imperatorem expulsus, filio eius Henrico quinto adhæsit, & apud villam Northusen concilio celebrato, Imperatorem tanquam simoniacũ condemnauit. Item Henricum Magdeburgensem electum; sed ab Imperatore reprobatum, consecrauit. Inde in Moguntiam per auxilium filij redire proposuit. Sed pater in Moguntia cum militia manens propositum præpediuit. Post hęc filius castrum Noricum, id est Nurenberg, expugnauit.

Item de eodem Henrico quarto, Imperatore.

HEnricus quartus cùm esset puer, mortuo patre, sub custodia matris suæ Agnetis Imperatricis fuit; quę aliquãto tempore prudenter Imperium rexit. Postea filius consilio lasciuantium à matre alienatus, per se cœpit regnare. Hæc discessio maximæ discordiæ seminarium fuit. Imperatrix aspiciens iniquas rerum mutationes, cum fluctibus turbationis nollet inuolui, religiosam vitam elegit, & ad monasterium Fructuariense se transtulit. Inde postmodum Romam pergens, ibiq; aliquantam moram faciens, vita decessit, & in ecclesia beatę Petronillæ, in tumba marmorea honestè sepulta est.

His diebus Alexander, primò Lucensis episcopus, postea communi voto & electione promotus in summum Pontificem, ecclesiam Romanam, diu iam ancillatam, in pristinam libertatem reduxit. Nam Cadulum Parmensem episcopum, Romanam sedem armata manu occupare volentem, constanter repressit. De isto Cadulo & de isto Alexandro scriptus est

versus in camera Lateranensi:

Regnat Alexander, Cadolus cadit, & superatur.

Itaque Imperium Henrici in seipsum diuiditur, & conspirantibus Saxonibus rebelliones fiunt. Detractiones & inhonesta plurima de Imperatore ad aures summi pontificis referuntur. Hanno Coloniensis archiepiscopus, & Germanus Babenbergensis episcopus, Romam mittuntur. Qui peracta legatione reuertentes, literas apostolicas Regi assignant, per quas ad satisfactionem de simonia aliisq; enormitatibus commonetur. Eodem tempore Saxones manifestè rebellant, & vrbes & castella quæ Rex in Saxonia construxerat, auferunt, & omnino subuertunt.

Anno secundo Alexander Papa decedit, & Aldibrando archidiacono suo, qui Gregorius septimus fuit, apostolatum reliquit. Quod quia sine Imperatoris concessione actum est, schisma grauissimum narratur exortum. Ipse itaque Gregorius Papa ad simoniam extirpandam, & clericorum incontinentiam reprimendam intendens, Imperatorem ipsum ad synodalia pro huiusmodi frequenter vocauit. Connubia clericorum, à subdiaconatu, & suprà, per totum orbem Romanum, edicto decretali, in æternum prohibuit, ac seipsum athletam Dei pro domo Domini murum constituit.

Imperator Saxones bello petit, & iuxta fluuium Hunstrot bello incerto, cęsis hinc inde quàm pluribus, cruentam victoriam vix obtinuit. Cecidit ibi Gebehardus pater Ducis Lotharij, qui postea imperauit, & Ernestus pater Alberti marchionis.

Eodem anno Wilhelmus comes Normanniæ, maiorem Britanniam, quæ nunc Anglia nuncupatur, expugnauit, regemq; ipsius Eraldum occidit. Deinde Normannis ibi positis, totaq; prouincia in seruitutem redacta, ipse ibi regnauit.

Anno sequenti, Imperator accepit vxorem, filiam Othonis marchionis Italici, nomine Bertam. Papa tantùm Imperatorem excommunicauit; eiusque consilio Saxones sibi Rodulphum regem creauerunt; quo postea in bello occiso, & Herimanno principe Lotharingiæ sibi substituto, ipse quoque citò interficitur. Ante hunc Imperatorem non legimus aliquem à Romano pontifice excommunicatum, aut Imperio priuatum: nisi fortè illud pro excommunicatione reputetur, quòd Philippus primus Christianus Imperator, ad breue tempus à Romano pontifice inter pœnitentes legitur collocatus. Aut illud quod Theodosius, ob cruentam hominum cædem à liminibus ecclesiæ legitur sequestratus.

Interea Gregorius Papa septimus, potentia Imperiali ab Vrbe pellitur. Cuius loco Gilbertus Rauennas intruditur.

Item de eodem Henrico quarto, versibus subnotatur.

Henricus quartus Guebelingo semine surgens,
Regna per Italiam multa feritate perurget,
Vt tribuant Domino digna tributa suo.
Omnia dum recipit quæ rapta vel aucta putauit.
Romani bona pontificis plerunq; grauauit,
Papa dolens factis, non patiemur, ait.
Cur petat illicitum Cæsar, citò Papa requirit,
Ecclesiæq; bonis qua vult ratione potiri?
Pax mea iam periit pro feritate viri.
Despicit Henricus Papæ quamcunq; querelam,
Nec cupit ecclesiam aliqua placare medela:
Nanq; potens armis corde q; magnus erat.
Inuidia fertur nimia potuisse notari,
Et nimia feritate sua nequam reputari,
De quibus exempla pagina pauca dabit.
Si probitate virum, vel equum pollere putaret,
Eius ad interitum quæ posset iniqua pararet,
Insidias mortis fraude doloq; daret.
Miles erat regi speciosus, & altus honore,
Ille datur nudo pugno mactasse leonem,
Militis officio summus in orbe suo.
Hunc videt inuitus rex, insidiator iniquus,
Inuidus Henricus probitatis atrox inimicus,
Cuius ab insidiis deperit ille citò.
Fertur eques regi talis quandoq; fuisse,
Cui virtute parem nullum natura dedisset,
Hic in aquis Rheni rege iubente perit.
Praua per Imperium dum regia fama notatur,
Ira mouet proceres, gens Teutona tota grauatur,
Et dolet Imperium turpe fouere caput.
Curia Francorum collecta simul dominorum,
Crimina gestorum regis condemnat eorum,
Expertumq; volunt iam reprobare dolum.
Nunc ab Apostolico procerum sententia quærit,
Si princeps scelerum rex iure potest remoueri,
Papa refert; meritò destituendus erit.
Gregorius Papa nunc septimus extat in Vrbe.
Post venit Vrbanus, qui regia facta perurget,
Fert quoq; Paschalis tempora plena malis.
Henricus male sortitus fit ab hinc anathema,
Rodulphus cum Saxonibus tulit hoc diadema,
Cum quibus ecclesia regia iura premat.
Iunctaq; Saxonibus consentit & inclyta Roma,
Aurea Rodulpho transmittitur inde corona,
Bella per Imperium multiplicata tonant.
Scriptus & insertus fuit in diademate versus,
Petra dedit Petro, Petrus diadema Rodulpho;
Hæc ita Saxonibus missa corona datur.
Sede Moguntinus tunc præsul in ordine primus,
Extitit Albertus, sanus, feritate ferinus,
Nec tamen ingenio vel probitate minor.

Hic

Hic super Henricum magis omnibus est inimicus,
Sic & Agrippinus præsul, celebris Fridericus,
*Alberto * de Treueri, fit grauis hostis ei.*
Vndiq; conspirant, veniunt certamina mira,
Signa, pares Aquilæ, veniunt ad prælia dira,
Saxo tribus vicibus Marte repressit eum.
Pugna redit quarta, regem male saxo coarctat,
Nam quasi iam parta fuerat victoria quarta,
Ast vbi bella gerit rex nouus ense perit.
Dum fugit Henricus, comitum fugiente caterua,
Miles ei signum media statione reseruat,
Dicens; Quò graderis, respice, victor eris.
Hoc ego Rodulphum gladio tibi dico peremptum,
Rex negat euentum, sed eum trahit ille retentum,
Rex vbi fata gemit, publica fama venit.
Miles ait: Surge, tua gloria magna resurget,
Saxo fugit, quia rex cecidit, tu curre, perurge,
Dum tractus rediit victor & ipse fuit.
Nec tamen vt viuit, victorem pœna reliquit,
Mortibus addici regem faciunt inimici,
Filius eius ei tollere regna sitit.

Henricus iunior tollit Imperium aduersus patrem suum.

Efficit ingratus præsul procerumq; senatus,
Patris ad interitum quod habet diademata natus,
Ex ope Pontificis omnia posse ratus.
Fit pater vt fuerat sub præsule rex anathema,
Filius erigitur Henricus habens diadema,
Et studet vt penitus iura paterna premat.
Pellitur ergo pater, nimia procerum feritate,
Nec penitus natus patris caruit pietate.
Leodij genitor pauper inopsq; latet.
Henricus Magnus, numero quartus reputandus,
Quinquagintaduos vitæ perfecerat annos,
Bella quibus nati fertur amara pati.
Tunc obiit, tunc Leodij voluit tumulari,
Canonici studuêre sui corpus venerari,
Moreq; regali condere membra lari.
At quia rex voluit viuens anathema mereri,
Papa caput cleri iubet hinc corpus remoueri,
Cunctaq; Leodij mox anathema ferit.
Pellit & à sacris corpus, rebus variatis,
Filius ossa patris doluit fore cum sceleratis,
His citò sublatis longius ire facit.
In patriam Spiram quæ Rhenica littora gyrat,
Ossa patris minat, nimium commotus in iram,
Aphra capella fuit quæ patris ossa tulit.
Rex ita translatus, feretroq; nouo reseratus,
Quinque reseruatus annis fuit intumulatus,
Omnibus ingratus, ludibrioq; datus.
Hoc genus horroris nato fit causa doloris,
Tempora mœroris renouat feretrum genitoris,
Pulsus ab ecclesiis dum iacet ipse foris.
Sacra sepultura Papa prohibente negatur,
Annulus & baculus nisi Papæ restituatur,
Cum quibus ecclesias vendidit ille suas.
Vendidit ille, quia raro caruit simonia,
Quæ nota ne siat, vetuit diuina sophia,
Papaq; morte tali tollere prorsus hiat.
Henricus verè defuncti Cæsaris hæres,
Amodo Pontificum baculos prohibetur habere,
Hoc etenim fieri regula nulla feret.
Vendere Pontifices non possunt amodo reges,
Illud enim sacræ prohibent per secula leges,
Expedit vt Simonis crimina quisq; neget.
Henricus quintus tunc incidit in labyrinthum,
Hoc laqueo cinctus, foris est arctatus & intus,
Ecclesiæ cedit, dona coacta dedit.
Hæc duo duntaxat Cæsar repetita relaxat,
Ecclesias passas rabiem, non amodo quassat,
Guerra dedit requiem, pax rediuiua placet.
Annulus & baculus papalia iura sequuntur,
10 *Sic & ab Imperio meritò mundana reguntur,*
Iura coæquata stant ratione rata.
Sacra sepultura nunc Cæsaris est valitura,
Aurea structura patris est, dans gaudia plura,
Sanctaq; Spirea membra recondit ea.

Normanni inuadunt Apuliam tempore quarti Henrici Imperatoris.

Henrici quarti dum gloria vergit ad imum,
Sentit & Apulia Normannica prælia primum,
Vincitur & Calaber nunc, Siculusq; simul.
20 *Dux ibi Normannus Willelmus primo notandus,*
*Postq; * Robertus magnus Viscardus adest memorandus,*
Cuius & in modico maxima gesta dabo.
Paganos Siculos hic in sua iura redegit,
Apulus & Calaber victi, sibi colla subegit,
Quos modò Willelmus rex probitate regit.

Robertus Viscardus combussit Lateranum, dum Imperator Papam Paschalem captum Romæ teneret.

30 *Non erat Henrico licitum defendere terram,*
Nanq; per Imperium fuerat validissima guerra,
Papaq; Paschalis vincula captus adit.
Henricus quintus dum gestat in Vrbe coronam,
Audet Viscardus partim comburere Romam,
Hinc Lateranensis porta perusta sonat.
Transit vt ad Danaos, referunt sibi prælia Græci,
Regis ibi Danai pars extitit hostia lethi,
Copia fit spolij, miraq; massa necis.
Dux erat in rebus pauper, diues probitate,
Addidit ex corio nummos expendere late,
Cum quibus & Danai copia victa iacet.
40 *Deuictis Danais, post tempora fertilitatis,*
Reddidit argentum pro denariis coriatis,
Militibus gratis dat sua dona satis.
Robertus Viscardus obit tandem sine prole,
Rogerius Germanus ei succedit honore,
Climata Siciliæ possidet atq; fouet.
Rogerius Paganus erat de more vocatus,
Rogerius de Rogerio comes est generatus,
Gemma sui generis, & probitate caput.
Gemma fuit, regnare sui meruit probitate,
Apulus & Calaber fit ei subiectus & Apher,
Quod loquor ecce patet, terra subacta tacet.
50 *Rogerij regis hic tempus & acta relinquam,*
Cæsaris Henrici quinti rem primitùs inquam,
Post quoq; Rogerio tempus & acta dabo.

Item de quinto Henrico iuniore filio quarti Henrici, octuagesimoquinto ab Augusto.

HEnricus iunior contra patrem mouet exercitum, & pater contra eum. Vtriusque autē exercitus, supra Rhenum fluuium castrametatur, Rheno in medio existente, & alterum ab altero separante. Erat autē patris maxima potentia in exercitu Bohemorum, & in marchione Austriæ Lupoldo. Quam rem, cùm filius considerasset tam Ducem Bohemorum nomine Boroez, quàm marchionem Lupoldum, largissimis promissionibus ab auxilio patris sui auertit: quibus abeuntibus, pater debilitatus, à campo cedere compulsus, confusus discessit. Ab illo itaque die pater minuitur, filius autem augetur. Postea filius & pater apud Pinguiam castellum colloquuntur: vbi filius monet, vt pater per Apostolicum exeat ab excommunicatione, qui petit principes apud Moguntiam congregari, ibique coram eis de eadem causa tractari. Itaque petente patre, generalis curia Moguntiæ indicitur: ibique pater & filius omnibus principibus præsentantur.

De Hierosolymis.

CIrca idem tempus, Balduinus rex Hierosolymorum Ascalonam obsessam, sibi tributariam fecit. Commissoq; prælio cum Saracenis (cùm ipse tantùm quatuor millia bellatorum haberet) hostium quinquaginta millia Dei magis, quàm hominum virtute prostrauit; vno Saracenorum principe capto, & altero occiso.

Tunc Alexius rex Constantinopolitanus, Christianæ prosperitatis aduersarius, Turcos in desperationem iam positos, in amicitiam suam confœderauit, eisq; turrim Niceam, Christianorū sanguine conquisitam, concessit.

Interea generali curia Moguntiæ congregata, præsentibus Apostolicæ sedis legatis; Imperator coram omnibus excommunicatus pronunciatur. Vnde etiam ipse in castro quodam custodiæ mancipatur: vbi dum audientiam petunt principes, eum dolo circunueniūt, & quodammodo cogunt, vt filio suo regalia insignia non differat resignare: anno scilicet regni sui quinquagesimotertio, Imperij sui verò quadragesimo. Reuersi igitur principes à patre ad filium, Imperialia insignia detulerunt: eumque tunc à patre electum denunciantes, per manus legatorum Romani pontificis creant Imperatorem, nonagesimumsecundum ab Augusto Octauiano.

¶ *Author.*

HVcusque tam ex libris Orosij quàm Eusebij, & aliorum qui post eos scripserunt, authoritatibus fulti, scripta nostra posuimus. Cætera autem quæ sequuntur, quia recentis memoriæ, & quasi nostrorum temporum sunt, nos ea nobis à viris probabilibus tradita, & partim à nobis oculata fide conspecta, & auribus nostris audita, quantò veracius possumus (fauente Domino) lectoribus proponemus.

Nota; me Gotfridū, huius libri authorem, capellanum & notarium fuisse regis Conradi tertij, & Friderici Imperatoris, & filij eius Henrici sexti: quorum temporibus hæc omnia cis citraque mare per annos quadraginta sum perscrutatus, ex omnibus armariis & Latinis, & barbaris, & Græcis, & Iudaicis, & Chaldæis.

¶ *De Henrico quarto.*

IMperator Henricus quartus, omnibus regalibus filio resignatis, & omniū Principum suffragio destitutus, & factus egenus; dum per Rhenū fluuium Coloniam peruenisset, ibi non sicut exul, sed vt Imperator, à ciuibus suscipitur. Indeq; procedēs Leodium, insinuauit omnibus tam verbo quàm literis, à Principibus se fuisse deceptum, & ad resignanda regalia filio coarctatum. Transacto pauco tempore, pater apud Leodium moritur, & more regio ibi sepelitur. Sed postea mandato Romani pōtificis, à cœmeterio eiicitur, eiq; omnis Christiana sepultura denegatur. Corpus autem eius à Leodio in vrbem Spiram scilicet supra Rhenum (vbi ipse in honorem sanctæ Mariæ mirabilis structuræ ecclesiam fundauerat, sed non perfecerat) est in feretro deportatum, & in capella sanctæ Aphræ, sine sepultura, per spatium quinq; annorum in feretro conseruatum. Quid autē de eo postea fuerit factum, in fine huius capituli inferiùs versificè referemus. Quid igitur filius faciat, videamus.

Henricus quintus Imperator capit Papam Paschalem.

HEnricus quintus, mortuo patre, mirabili collecto exercitu, tertio anno post obitū patris, per montem Iouis transit Pyreneum, Romam proficiscens. Quumque supra Padum castrametatus, præciperet

ret exercitum recenſeri, inuenti ſunt triginta millia militũ, exceptis omnibus qui ad eum de Italia confluxerunt. Inde per montem Apenninum tranſiens, Bargum Pontis Tremuli turribus & muris valde munitum, qui tranſitum exercitui prohibere tentauit, expugnauit atque deſtruxit. Deinde Peruſiam procedẽs vſq; Aretium, ciuitatem ipſam deſtruxit, pro eo quòd ciues illi Eccleſiam ſancti Donati, id eſt Epiſcopium, quod eſt extra ciuitatem, deſtruxerant, ſedem epiſcopalem infra mœnia ciuitatis ponere intendentes. His ita peractis, Romam peruenit, & in gradibus beati Petri à Papa Paſchali, cunctiſque cardinalibus, & à populo Romano, cum crucibus in proceſſione, cum tripudio & gaudio magno ſuſceptus eſt. Ipſe autẽ Papam Paſchalem, conſilio quorundam ſceleratorum, captum detinuit, & Vlrico patriarchæ Aquileienſi, cum reuerentia cuſtodiendum commiſit. Tunc orto ex improuiſo tumultu, & ornatu Eccleſiæ cunctiſque rebus clericorum inuaſis atque diſtractis, qui expectabant gaudium, luctum incurrunt.

Occaſio autem & cauſa illius captiuitatis, talis fuiſſe narratur: Quia Imperatore Romam tendente, Papa cum eo tali pactione conuenerat, vt Imperator Epiſcoporũ inueſtituras dimitteret; Papa autem ecõuerſo Imperatori omnia epiſcoporum regalia relaxaret. hæc pactio ſacramentis & obſidibus inter Papam & Imperatorem aſſeritur firmata fuiſſe. Quam dum renitentibus Epiſcopis Papa adimplere non poſſet, quũ per omnia innocens eſſet, tanquam reus cuſtodiæ eſt mancipatus. Huius factionis conſiliator præcipuus dicitur fuiſſe Albertus, tunc Imperatoris cancellarius: qui poſtea fuit archiepiſcopus Moguntinus. Quem tantùm Imperator poſtea per diuinũ iudicium, fortiſſimum ſenſit inimicum.

Papa aliquandiu capto & detento, Imperator à ciuibus reuocatur, & Epiſcoporum inueſtituras, id eſt annulum & baculum, à Papa recipiens, ipſum Papam & ciues Romanos muneribus reconciliare curauit: & à Papa coronatus, fauorem & nomen Imperiale ſortitur, anno ab incarnatione Domini milleſimo centeſimo vndecimo; anno verò regni eius, ex quo pater regalia ſibi reſignauerat, ſexto.

His ita tranſactis, ſynodo Epiſcoporum poſtea celebrata, priuilegium ab Imperatore minis & terroribus exortum tãquam prauilegium reprobauit. Imperator ab Vrbe in Franciam reuerſus, filiam Henrici regis Anglorum, Mathildam, in vxorem ſibi coniunxit, nuptiaſq; magnificas Moguntiæ celebrauit. In ipſa curia Lotharius Dux Saxoniæ, qui poſtea fuit Imperator, tunica lanea pro pœnitentia indutus, & pedibus diſcalceatus, procidit ante pedes Imperatoris. Tantus enim terror omnes inuaſerat, vt aliquis voluntati ſuæ reſiſtere non auderet. Cæterum in ipſa nuptiarum celebratione, vbi omnes conuenerant, factæ ſunt contra terribilitatem eius multæ Principum conſpirationes; & extunc tam manifeſtè, quàm occultè multi incipiunt rebellare. Ex conſilio autem & ſuggeſtione Archiepiſcoporum, Friderici ſcilicet Colonienſis, & Alberti Moguntinenſis, & aliorum quorundam, Calliſtus Papa, qui poſt Paſchalem & Gelaſium, Romæ pontificatum acceperat, Imperatorem excommunicationis vinculo innodauit. Schiſmate itaq; renouato, Imperator Romam pergens, Burdinum, natione Hiſpanum, in cathedram, per ſuam violentiam collocauit: quem Romani apud Sutrium poſtea captum, & camelo (vt dicitur) ſuperpoſitum, cum ignominia deportauerunt, & in cauea prope Salernum, perpetuæ cuſtodiæ tradiderunt. Imperator videns à ſe regnum paulatim deficere, & exemplum patris ſui mente reuoluens, atque metu anathematis quo vrgebatur; collecta generali curia apud Wormatiam, inueſtituram Epiſcoporum, ſcilicet ãnulum & baculum, in manus legati apoſtolici, nomine Lamberti, qui poſtea fuit Papa Honorius, publicè reſignauit: per quem etiam ab anathemate eſt abſolutus. Papa quoque Imperatori tale priuilegium ſcripſit, vt epiſcopi omnes tã Ciſalpini quàm citra, non prius Epiſcopi ordinẽtur, quàm per manus Imperatoris de regalibus ſint inueſtiti.

Imperator de Romanis vlciſci deſiderãs, feſtinato curſu in Italiam, Vrbem obſedit: quibus contra eum incautè progreſſis, plurimos cepit; quos ferè omnes aut cæcauit, aut denaſauit. Deinde reuerſus in patriam, morboque correptus, obiit, & in ciuitate Spira, vbi eccleſiam ſuprà memoratam compleuit atque ditauit, ſepultus eſt iuxta patrem & auum & atauum

suum, anno regni eius decimonono, Imperij verò decimoquarto. *Cætera versificè gesta referre placet.*

Item de captiuitate Papæ Paschalis, & de guerra inter Imperium & ecclesiam, versibus subornatur.

Cùm foret Henrico subiecta per omnia Roma,
Unctus Apostolicis manibus, sumptaq; corona,
Cepit Apostolicum, rumor in Urbe sonat.
Bella parat populus, succurrit ab Vrbe senatus,
Praualet Henricus, pars præsulis expoliatur,
Papa caret Manto, captus ab hoste suo.
Quæstio nunc oritur, cur carcere Papa tenetur?
Respondetur eis; Quia sustulit omnia præsul,
Abstulit Imperio pontificale decus.
Nam bona Pontificum quæ nititur ipse tenere,
Contulit Imperium, quæ debeo Cæsar habere;
Amodo qui teneat, Cæsare dante feret.
Annulus & baculus de nostro munere venit,
Vndiq; Pontifices regum sunt munere pleni,
Cæsaris officium quomodo Papa gerit?
Rettulit ecclesia, si quærimus æqua fateri,
Annulus & baculus nunquam de Cæsare venit,
Nam Deus ecclesiis cœlitus ista dedit.
Omnia quæ Reges per tempora prisca dederunt,
Non modò sunt regum, sed cui data iure fuerunt,
Nec Deus hoc patitur, nec tua iura ferunt.
Cùm tua sit regni, tua sit custodia iuris,
Carceribus nostris mala das exempla futuris,
In sanctum Domini dum feritate furis.
Conditor es iuris, qui spernere iura videris,
Iam neq; iura Dei, neq; regia iura vereris,
Ecclesiam crucias, qui cruciandus eris.
Dedecus est, fontem iuris, confundere legem,
Et magis est timidum, cœlorum spernere regem,
Cum sacra iura neges, tristia regna reges.
Cur laicus quærit tradi sibi munera cœli?
Ut Deus instituit electio consona cleri,
Iudicio cœli libera semper erit.
Tu tua si repetis, repetes quæ tu tribuisti,
Hæc cùm non dederis, cur tollere proposuisti?
Tradere te decuit, tollere nulla mihi.
Si quodcunq; datur, ratio monet vt repetatur,
Dos tua tollatur, nobis quoq; nostra feratur,
Hoc ita si cupias quærimus esse ratum.
Imperium dedimus, tu pauca dedisse videris,
Ex ope pontificis Cæsar Romanus haberis,
Vincula pontifici qua ratione geris?
Quicquid agat præsul, quicquid sacra turba fatetur,
Reddere cogetur quod Cæsaris esse videtur,
Illud & in scriptis firmat vterq; secus.
Annulus & baculus, vel cætera quæ memorantur,
Cæsaris ad iussum penitus reddenda parantur,
Papaq; Paschalis sic spoliatus abit.

De excommunicatione Imperatoris Henrici quinti, propter papæ Paschalis captiuitatem.

Papa dolens lamenta mouet, totumq; per orbem
Ecclesiam sua charta vocat properanter ad Vrbem,
Hæc vbi consedit, Cæsaris acta dedit.
Tunc ait; O Patres, à Cæsare scripta notate,
Et quodcunq; placet super his decreta parate,
Me quoq; Pontificem non fore, iussa date.
Peccatis mala vestra meis venisse notaui,
Officiis me destitui dignum reputaui,
Me quoq; deposui, ne pereatis, ait.
Hæc ait, & mitram reiicit, Mantumq; relinquit,
Ordinet ecclesia sine me, quicquid placet, inquit,
Moreq; Pontificis iudicet ipsa sibi.
Scripta legunt cleri, rex pontificalia quærit,
Annulus & baculus sub Cæsare fertur haberi,
Copia pontificum non ita (dixit) erit.
Extortum Papæ scriptum contra rationem
Vritur; & priscum tibi conciliamus honorem,
Tolle pater Mantum, curia tota monet.
Rursus in Henricum quintum noua bella gerẽtur,
Pristina mota patri sibi iam tormenta mouentur,
Vt pater antè fuit, sic anathema luit.
Littera Papalis simul & papale sigillum,
Missa per Imperium grauis excommunicat illum,
Et cunctos proceres, qui sua iussa tenent.
Nunc Paschalis obit, succedit honore Calixtus,
Sede Viennensis Regumq; propagine mixtus,
Germine Francigenæ Cæsaris hostis erat.

Disputatio inter Imperialem curiam & Papalem; quis eorum esset maior in illo tempore.

Curia Papalis contendit & Imperialis,
An sit inæqualis, vel debeat æquiparari,
Partibus oppositis curia Regis, ait;
Spiritus est Papa, carnis velamine clausus,
Hunc quasi terrenum describere quis foret ausus?
Terrea cum superis qua paritate gerit?
Est quoq; par superis, cœlum datur ore tenere,
Qua ligat & soluit, quæ regna videtur habere,
Carnis in exilio spiritus astra tenet.

Allegatio in contrarium de Imperatore.

Cæsar lex viua stat regibus imperatiua,
Legeq; sub viua sunt omnia iura datiua,
Lex ea castigat, soluit, & ipsa ligat.
Conditor est legis, neque debet lege teneri,
Sed sibi complacuit sub lege libenter haberi,
Quicquid ei placuit iuris ad instar erit.
Qui ligat ac soluit Deus, ipsum protulit orbi,
Diuisit regnum diuina potentia secum,
Astra dedit superis cætera cuncta sibi.

Responsio curiæ Romanæ contra Imperatorem.

Pars quoq; Papalis sic obuiat Imperiali,
Sic regnare damus, quòd Petro subiiciaris,
Ius etiam nobis Christus vtrunq; parit.
Spiritus & corpus mihi sunt subiecta potenter,
Corpore terrena teneo, cœlestia mente,
Vnde tenendo polum, soluo ligoq; solum.
Æthera pandere, cœlica tangere Papa videtur,
Nam dare, tollere, nectere, soluere, cuncta meretur,
Cui dedit omne decus lex noua, lexq; vetus.
Annulus & baculus quamuis terrena putentur,
Sunt de iure poli, quæ significare videntur,

Respi-

Respice iura Dei, mens tua cedat ei.
Reddit apostolico Cæsar, quæcunq; rogauit,
Pax bona conficitur, sublata Deo reparauit,
Iura suæ partis lætus vterq; trahit.

De Lothario Imperatore, octuagesimosexto ab Augusto, post Henricum quintum.

ANno ab incarnatione Domini millesimo centesimo vigesimo quinto, defuncto absque hęrede Henrico quinto, 10 principes Moguntiæ conueniunt; ibique habito de successore consilio, quatuor regni optimates, Lotharius Dux Saxonum, Fridericus Dux Sueuorum, Leopoldus Marchio orientalis, Carolus Comes Flandriæ, ad regnum designantur.

Tandem Lotharius natione Saxo, patre Gebehardo; voto omnium, renitens, valde acrè clamans, ad regnum tractus, præsente legato sedis apostolicæ, nonage- 20 simosecundo ab Augusto regnauit.

Iste per omnia humiliauit progeniem Henrici Imperatoris: contra quem Dux Fridericus & frater eius Conradus, nepotes Henrici Imperatoris ex sorore, diu rebellauerunt. Propter quod Papa Honorius successor Calixti, eos excommunicauit.

Verumtamen prædictus Conradus, à fratre suo Friderico, & à quibusdam aliis, 30 factus est rex contra Lotharium. Qui cum pauco exercitu intrauit Italiam, & Mediolani apud Modœtiam coronam portauit. Deinde ad partes Romanorum processit, & tandem rebus exhaustus in patriam remeauit, pacemque cum Lothario componens, dimisso regno, quieuit. Eodem tempore Romæ Honorio mortuo, oritur schisma inter Innocentium & Anacletum. Innocentius autem transiens 40 in Galliam, venit Leodium: vbi Lotharius ei occurrit, auxiliumque promittit. Vnde Innocentius Papa apud Clarum montem, concilio celebrato, Romam rediit, & Regem Lotharium, in Lateranensi palatio apud sanctum Saluatorem coronauit. Non enim poterat apud sanctum Petrum morari, propter potentiam Anacleti filij Petri Leonis.

Lotharius in patriam rediit; rursusque 50 renouato exercitu, Romā post biennium remeauit. Vbi assumpto secum Innocentio, in Apuliam transiit, & Rogerium Siculum, qui tunc dux Apuliæ vocabatur, inde fugauit, & Rainonem comitem ibi ducem constituit. Ciuitatem Barum cepit, & totam Apuliam occupauit. Inde reuersus, Veronę morbo correptus, vitam finiuit, anno regni sui duodecimo; cui Conradus suprà memoratus, per electionem Principum in regnum successit.

Item de Lothario versificè, & de Duce Conrado contra eum erecto, sed tandem pacificato.

Non erat Henrico quinto tunc masculus hæres,
Sed soror hunc genuit qui regna meretur habere,
Tertius Conradus rex diadema geret.
Conradus Dux imperium captare paratur,
Lotharius Dux Saxonicus contrà releuatur,
Sed magis inuidia quàm ratione datur.
Liuor & inuidia recolebant gesta priorum,
Quos Henricorum fortuna repressit auorum,
Sic modò Lotharius tollit habetq; thronum.
Transit in Italiam Conradus, ibiq; receptus,
Est Mediolani diadema potenter adeptus,
Bellaq; rex regi fortis vtrinque vehit.
Schisma fuit regno, sunt & noua schismata Romæ,
Nam duo sunt Papæ, binæq; fuêre coronæ,
Schismatis errores mundus adesse dolet.
Vnus Anacletus fuerat sub schismate præsul,
Innocentius est, qui contrà Papa tenetur,
Hæc duo fert secum schismata Roma vetus.
Cedit Anacletus, alterq; sedere meretur,
Regnat Lotharius, Conradus amicus habetur,
Summus & Imperij signifer ipse fuit.
Lotharius senuit, Conradi longa iuuentus,
Obtulit obsequium, sed pòst, sene prorsus adempto,
Succedens iuuenis regia iura tulit.
Interea iuuenis regni vexilla tenebat,
Fit prior in Ducibus semper, primusq; sedebat,
Hoc sibi nobilitas, dignaq; forma dabat.
Imperat hinc annis sic Lotharius duodenis,
Bis videt Italiam, Romam quoq; denuò venit,
Et semel Apuliam cum feritate premit.
Rogerius nunc dux Siculus regnare putatur,
Pulsus ab Apulia, qui Cæsaris ense fugatur,
Cæsar habet Barum, vincit & vsq; Pharum.
Rainonem creat ipse ducem, cui cuncta relinquit,
Quem dux Rogerius post hoc certamine vincit,
Et facit Apuliæ, se sine fine ducem.
Indeq; se regem iussit dominumq; vocari,
Moreq; regali regalia signa parari,
Atq; per Apuliam magna tributa dari.
Hostis ei Papa satis Innocentius extat,
Intrat in Apuliam, regi contraria præstat,
Captus ibi cedit, regia iura dedit.

De exaltatione Conradi tertij post Lotharium Imperatorem, octuagesimiseptimi ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini millesimo centesimo trigesimonono, Conradus suprà memoratus, 93 ab Augusto, apud Cōfluentiam, inter Moguntiam & Coloniam, in regnum eligitur, præsen-

te Deodeuino Portuensi Episcopo, apostolicæ sedis legato. Statimq; Aquisgrani in sede Caroli à Principibus constitutus, ab eodem legato est coronatus.

Saxones tamen & Dux Bauariæ Henricus tunc in eum non consenserunt. Asserebant etiã eum, non regem legitimum, sed per subrectionem creatum. Rex præfigit eis omnibus curiam generalem apud Babenberg: ad quam veniẽtes, simul cum Imperatrice vidua Lotharij, in gratiam & pacem regis fuere omnes recepti, excepto solo Duce Bauarorum Henrico, qui cognominabatur Superbus, apud quem etiam insignia regalia contumaciter adhuc detinebantur. Erat enim gener defuncti Imperatoris Lotharij; & ex hoc tenens regalia, ad regnum quantum poterat, aspirabat. Coactus verò tandem regalia, id est crucem & lanceam & coronam reddidit: gratiam autem regis nõ impetrauit. Postea verò iudicio Principum à rege proscriptus, ab omnibus suis derelictus, vix quatuor militibus comitatus, in partes Saxoniæ miserabiliter cessit. Atque post pauca vitam finiuit.

His temporibus, Rogerius Siculus Apuliam rursus ingressus, cum duce Rainone, quem Lotharius ibi præfecerat, habet conflictum, victusq; fugatur. Interea Anacletus, filius Petri Leonis Romæ moritur; & eo mortuo, schisma terminatur. Post pauca, dux Apuliæ, Raino vel Rainaldus, moritur. Rogerius in Apuliam reuertitur, & terram duce orbatam, nec rebellãtem, occupat, principem Robertum Capuanum, cum omnibus nobilibus, eiicit & residuos, variisq; tormentis affligit. Ad vltimum se regem Siciliæ & Apuliæ, præcipit appellari. Princeps Robertus Capuanus cum omnibus comitibus expulsis, ad regem Conradum secessit. Rex benignè omnes recepit, & longo tempore in Alemania secum tenuit: sed in Apuliam transire non potuit, quia eum grauis imperij necessitas præpediuit.

Ad hæc Papa Innocentius, vir magnanimus, cum populo Romano contra Rogerium collecto exercitu Apuliam ingreditur: vbi incautè conductus, in loco qui vocatur Gallazu, à Rogerio capitur. Eoq; cum reuerentia coacto, Rogerius nomen & authoritatem regiam, cum benedictione apostolica, tam in Sicilia, quàm in Apulia, sicut voluit, plenariè impetrauit.

Rogerius extunc authoritate apostolica rex exaltatus, quum iam nullum præter Conradum Regem haberet obstaculum: Velsonem ducem, fratrem scilicet Henrici Superbi suprà memorati, pecunia sua conductum, contra Conradum in Alemania concitauit. Quem rex in vno prælio, iuxta castrum Winisberg eleganter vicit, suosq; grandi occisione prostrauit. Altera vice Henricus filius Conradi, qui si vixisset, post eum fuerat regnaturus, eundem Velfonem bello deuicit. Velfo tamẽ dum Conradus vixit, pro Rogerio stetit, & regnum pro viribus impediuit.

His temporibus Romani cœperunt innouare senatum, qui longis ante temporum curriculis ita cessauerat, vt nec mentio eius Romæ haberetur: quem Papa Innocentius ingenio, precio, & minis soluere conatus, non potuit; morboque præuentus sub ea discordia diem vltimũ clausit; cui sacerdos laudabilis Cælestinus successit; quo infra annum defuncto, in cathedra Lucius Papa consedit. Lucius secundus itaque intendens senatum extinguere, cum ingenti militia Capitolium Romæ conscendit, vt sedentes ibi tunc senatores cum dedecore remoueret. Senatus autem populusque Romanus ad arma conuersus, Papam cum suis omnibus à Capitolio in momento repellunt. Vbi Papa (sicut tunc audiuimus) lapidibus magnis percussus, vsque ad obitus sui diem, qui proximè sequutus est, non sedit in sede. Cui tunc successit Engenius Abbas sancti Anastasij Romæ, de ordine Claraeuallensium.

Cuius tempore obiit rex Conradus apud Babenbergam: cui successit Fridericus nepos eius, Dux Sueuorum. Tunc Constantinopoli Manuel imperabat, habens vxorem Teutonicam, sororem scilicet vxoris regis Conradi, natam de Sulzbach, filiam nobilissimi Comitis, in terra Bauarorum. Cætera de rege Conrado, qualiter iuit vltra mare, & de rege Rogerio, & de filio suo rege Wilhelmo, & item de Wilhelmo rege filio Wilhelmi, versibus adnotamus.

Item de Conrado tertio, qualiter Rex Rogerius contra eum tollit Apuliam, & per Velfonẽ ducem infestat regnum Teutonicum.

Lothario moriente, venit Conradus honestus,

Ho-

Hostibus infestus, sapiens, ad cuncta modestus,
Quem satis imperium laudat, & omne solum.
Dum timet hunc Siculus, dũ perdere regna veretur
Velfoni dat dona Duci, quo sæpe tuetur,
Hoc duce sustinuit bella ferente decus.
Vndique Conradus Siculos arctare minatur,
Præmia Velfoni magis ille referre paratur,
Diraq; cum rege prælia Velfo mouet.
Contra Velfonem mens regia plena furore,
Imperij virtute sui defendit honorem,
Vultibus oppositis insimul arma mouent.
Dextera Conradi gladio conformis Achilli,
Signifero veniente Ducis caput amputat illi,
Hic vbi Marte cadit, Velfo repulsus abit.
Multimoda tunc cæde data sumptoq; trophæo,
Conradus virtute datur maior Machabæo,
Omne decus Velfo tempore perdit eo.
Rogerij regis Siculi venit vltima vita,
Filius ipsius Wilhelmus regna cupita
Suscipit, & vitæ tempore regnat ita.
Tempus abit, Conradus obit miranda potestas,
Succedit Fridericus ei, releuatur honestas,
Interea Siculus rex sine clade fuit.
Nulla dedit Siculo Fridericus prælia Regi,
Nam Mediolani tunc prælia longa peregit.
Sic rex Wilhelmus regna quieta regit.

De duobus Wilhelmis.

Wilhelmus post Wilhelmum succedit honore,
Formosus, gladioq; probus, summusq; decore,
Qui magis Ausoniæ dignus honore foret.
Dum iam Wilhelmus ter denos perficit annos,
Cæsar apud Danaos Manuel moritur memorãdus,
Tunc quoque Francigenis rex Ludouicus obit.
Imperium nunc Græcorum rapit ille tyrannus,
Andronicus, princeps scelerũ, vir nec memorãdus,
Græcorum proceres eius ab ense cadunt.

De pace inter Imperatorem Fridericum & Lombardos.

Expedit hic dici, quòd & Imperio Friderici,
Omnes Lombardi sic efficiuntur amici,
Sicut ei placuit, rex patet acta sibi.
Filius ipsius Henricus, ad alta leuatur,
Ritè coronatur, vxoris honore beatur,
Fit regis Siculi filia sponsa sibi.
Sponsa fuit speciosa nimis, Constantia dicta,
Posthuma, post patrem materno ventre relicta,
Iamq; tricennalis tempore virgo fuit.

Item de Conrado tertio, qualiter vltra mare perrexit cum exercitu christianorum.

Consilio Seneca, specie Paris, Hector in armis,
Regnum bis senis Conradus rexerat annis,
Cùm tulit in scapulis insita signa crucis.
Vnde Cisalpina gens omnis erat peregrina.
Quam neque per maria vexit ratis vlla marina,
Imò per Vngariam præripuêre viam.
Tunc rex Francigena Ludouicus mente serena,
Signa crucis tulerat, numerum si noscere quæras,
Millia millena militis agmen erant.
Reges & populos latuit fortuna futuri,
Nam fuerant nostri pro lege Dei morituri,
Constantinopolim miles vterque venit.
Inde per Iconium via regum recta paratur,
Fraudeq; Græcorum male per deserta vagatur,
Vnde fame pereunt spes bona nulla datur.
Millia Turcorum veniunt ad bella virorum,
Copia Maurorum ferit agmina Teutonicorum,
Perforat ipsorum pectora, castra thorum.
Nunc rex Francorum comes astat Teutonicorum
Perditur armorum series, ornatus equorum,
Plena iacent feretris, prata, platea, forum.
Cùm labor infestet, calor irrogat vndique, pestes,
10 *Qui fuerant equites, pergunt moriendo pedestres,*
Æger vbique iacet, prælia nostra tacent.
Tunc rex Conradus multis tulit arma diebus,
Ense regens equites, cessantibus vndique rebus,
Sic loca pacifica Teutona signa petunt.
Adfuit egregius Fridericus dux Sueuorum,
Æqua suo patruo regit agmina Teutonicorum,
Hostibus ingeritur, protegit ipse forum.
Dummodo festinant nimiam vitare ruinam,
Inueniunt binas per littora fortè carinas,
Vnde Hierosolymam præripuêre viam.
Tunc magis irasci studuit super vrbe Damasci,
20 *Prælia contraxit, cœpit victoria nasci,*
Vrbs obsessa luit, nam quasi capta fuit.
Ni foret ob precium rés vendita proditione,
Vrbs peritura foret, nostrisq; dedisset honorem,
Rex pro fraude dolens, signa reuersa mouet.
Ipse suis manibus rex tantus erat gladiator,
Vt gladio feriente suo nullus tueatur.
Indeq; per medium corpora cæsa cadunt.
Ad sua regna redit, modico pòst tempore viuit,
Palmigeriq; viri pauci redeunt rediuiui,
Paceq; rex obiit, nam requiescit ibi.
Anno milleno, centeno, terq; deceno,
30 *Atque quater deno, reddit sua tempora cœlo.*
Cui famulabar ego qui mea metra lego.

De exaltatione Imperatoris Friderici primi, nepotis Conradi tertij, octuagesimioctaui ab Augusto.

ANno ab incarnatione Domini 1146, anno etiam ab Vrbe condita 1918, annis verò ab Adam, sex millibus trecentis triginta quinque transactis, Fridericus 40 Primus, filius Friderici Ducis Sueuorum, fratris scilicet Conradi Regis, natus ex clarissima progenie Carolorum; post Conradum tertium apud Francofordiam communi voto, & consensu omnium Principum, electus est ad Imperium, nonagesimus quartus ab Octauiano Augusto. Cuius in hoc loco breuem tractatum ad obseruãdum catalogum Imperatorum facimus, ne ordo nominum ipsorũ interrum- 50 patur, si fortè nomen eius in hoc catalogo nõ assignatur. Alibi autem de actibus eius, omnia ferè principalia quæ gessit in Italia, versifice dictata posuimus, vbi de Mediolani destructione, & de aliis satis compendiosè narramus.

Gratias igitur agimus creatori, à quo bona cuncta procedunt: quia, sicut in exordio libri huius spopondimus, vniuersum vetus & nouũ Testamentum in summa complectente versificè assignauimus: & ab initio mundi vsque ad præsentem diem, sub tempore Domini Imperatoris Friderici, & domini Papæ Vrbani tertij, omnia regna mundi, omnes reges, & acta regum, sub compẽdio, & nomina & tempora & annos eorum, atque omnes Romanos Pontifices, & annos & menses & dies eorum per ordinem descripsimus: qui etiam Imperatores cum quibus apostolicis vixerunt. Distinximus chronica omnia quæ catholicæ Ecclesiæ inseruimus. In omnibus autem istis nihil fabulosum scienter addidimus, sed authores catholicos & authenticos secuti sumus, vt Eusebium, Clementem papam, Dionysium Areopagitam, Origenem, Hieronymum, Augustinum, Iosephum, Orosium, Egesippum, Strabum, & Hionium, & Solinum de mirabilibus, & Suetonium de vita Imperatorum.

Item de eodem Friderico Imperatore, versificè notamus.

Regibus antiquis descripsimus omnia latè,
Tu minor ætate Friderice, prior probitate,
Iam tua gesta patent, quæ recitare placet.
Nam Friderici tempora, prælia, gestaq; noui,
Indeq; maxima, vel magis optima promere voui,
Qui tulit, aut mouit, quæve recepit ob id.
Dum canimus magni regis, mea Musa cacumen,
Sub breuitate suum studeamus tangere numen,
Altius incipias, organa nostra tument.
Nunc tibi lingua mea panget Friderice trophæa,
Acta gigantæa canat omnis in orbe chorea,
Tu quoque Musa mea, surge, canamus ea.
Flos fuit ex flore regum Fridericus honore,
Sumpsit eum regem Germania plena fauore,
Imperij dominum semper habere volens.
Rex vt Aquisgrani Carolorum sede resedit,
Ordine legitimo Germania prorsus obedit,
Finibus Italiæ rex sua signa dedit.

De ciuitate Mediolani & de guerra eius cum Friderico Imperatore.

Vrbs Melana potens, meritis dicenda leæna,
Viribus eximia, populis & milite plena,
Sæua, superba, fera, tota rebellis erat.
Vrbibus annexa fuit hæc, quibus omnia vexat,
Quæ fuerint vrbes, exponere nomina restat,
Brixia, Terdona, Crema, Placentia bona.
Rex vbi Teutonicam meruit captasse coronam,
Quærit & Italicam, quia sic docet inclyta Roma,
Per medios Ligures regia signa volant.
Signa sui regis spernit Melana vereri,
Sed propria virtute sua vult rura tueri,
Nescia quòd sibi mors rex Fridericus erit.
Hanc vbi rex angit, regalibus vndique bannis,
Dissipat & frangit, sex Marte fluentibus annis,
Vrbs quæ summa fuit Marte repressa luit.
(Rex modò dissimulat mala quæ Melana meretur,
Ad reliquas vrbes exercitus ire iubetur,
Et super Astenses arma tulêre duces.
Rex abiit, Melana sibi non præbet honorem,
Tempus erit quo facta luet, contrita furore, 10
Roma vocat regem, rex sua signa mouet.)

De Astensi ciuitate.

Magna timens regem mox deserit Asta colonum,
Ad castrum nouum cuncti sua cuncta reponunt,
Vnde suum vacuum deserit Asta solum.
Nec penitus vacua, deserta relinquitur Asta,
Turribus euersis, inuenta cibaria vastant,
Alterius muri nulla ruina fuit.
Dum rex egreditur melior fortuna paratur,
Iurat ei populus, sic Asta reconciliatur,
Culpa fuit modica, gratia plena datur. 20

Item de eadem Asta ciuitate.

In Ligurum patria manet vrbs, quæ dicitur Asta,
Inclyta diuitiis, modico munimine vasta,
Quæ citò succubuit, nec tamen ipsa ruit.

De ciuitate Terdona per Fridericum ter desolata.

Amodo Terdonæ superest recitare dolorem,
Quæ Mediolani veteri subnixa furore,
Consueto more vult inimica fore.
30 *Rex vbi castra mouet, metuit fera turba leonem,*
Cingitur horribili procerum Terdona labore,
Miles vt aggreditur plebs fugitiua dolet.
Vndique rex arcet, populus secedit ad arcem.
*Nec sibi sic patet * stringens eques vndique partes,*
Vrbs capitur planè, turba cacumen habet.
Hinc cibus arctatur, fons tollitur, inde paratur,
Talpa cauans, aries, mangonibus iniaculatur,
Perforat interius, rumpit vtrunque latus.
Proxima iam morti cedit gens subdita sorti,
Introitum regi patulis dedit vndique portis,
Plebis membra tamen vitaq; salua manent.
40 *Insita telluri rex mœnia præcipit vri,*
Inde cadunt muri populi digne perituri,
Sic Terdona ruit, quæ satis alta fuit.
Inclyta Terdona nimis irascente corona,
Victa ruit prona, capiens tria tristia dona,
Quippe tribus vicibus diruta tota domat.

Qualiter à Terdona Romam consecrandus processit.

Hæc vbi compleuit, celebris legatio venit,
Pergat vt hinc properè papalia iura tueri,
Ex ope pontificis iam monocrator erit.
50 *Vtq; moras purget, vehementer Papa perurget,*
Rex bonus exurgens aquilas direxit ad Vrbem,
Dantq; Placentina rura cremata viam.
Seruit ei Parma, Bononica transiit arua,
Alpe satis parua Florentia pertulit arma,
Nuncius Achaiæ Palæologus adest.
Arnaldus capitur, quem Brixia sensit alumnum,

Dogma-

Dogmata cuius erant quasi peruertentia mundum,
Strangulat hunc laqueus, ignis & vnda vehunt.
Tuscia deuota sese dedit vndique tota,
Nota vel ignota subduntur regna remota,
Ad Pendentis Aquæ prædia castra iacent.
Ad vitæ meritum veniunt vexilla Viterbum,
Vnde patens erebus fontem facit igne proteruum,
Fortis ibi populus, miles ad arma probus.
Optimus indigenis fons balnea multa parauit,
Fertilis est patria quam copia multa beauit.
Nam genus & species fertilitate trahit.
Illic Roma suos voluit requiescere fessos,
Emeritos equites, senio seu vulnere pressos,
Sic vitæ meritum, res facit ipsa locum.

Verba authoris.

Longa per obsequia cum vita labore grauetur,
Si senio premitur, si vulnere debilitetur,
Hic habeat requiem sæpe senile decus.
Si præclara velit Cæsar sua gesta foueri,
Hoc decus Imperij decet omni lege teneri,
Debeat vt senibus vita quieta geri.
Non hæc seruorum fit gloria, sed dominorum,
Si defectorum stet saluus honor seniorum,
Si nitet ipsorum veste platea, forum.
Si miserum præstat famulum, si diua potestas,
Dedecus infestat dominum, cui seruit egestas.
Non sibi, sed Domino stat miser ille suo.
Regia preueniunt tentoria plurima Romam,
Gestat vt Imperium Romana sede coronam.
Cui fauet ecclesia publica signa tonant.
Romanus populus antiquos expetit vsus,
Rex despexit eum primatum milite tutus,
Nil petit, imò iubet, Roma furore tumet.
Spe malè frustratus discedit abinde senatus,
Acriter iratus Romanus, ad arma paratur,
Vincere primates regis & arma ratus.
Rex animo fortis, mouet agmina multa cohortis,
Papa dedit patulis aditum per deuia portis,
Tecta beata Petri nocte sub ense petit.
Mane sub aurora sedem tenet atque coronam,
Munere basilicam Petri reuerenter honorat,
Roma dolens plorat, rumor in vrbe sonat.

Qualiter Imperator ab apostolico Adriano coronatus est apud sanctum Petrum, sine Romanorum consensu; vnde pugnatum est cum Romanis, sed Imperator obtinuit.

Decipitur Roma dum sic capit ille coronam,
Regia persona recipit Papalia dona,
Vngitur, erigitur, rumor in Vrbe sonat.
Præsul Adrianus Romanaq; curia tota,
Tunc sine Romanis compleuit regia vota,
*
Acriter iratus consurgit ad arma senatus,
Prosilit armatus Cæsar, feritate citatus,
Marte secus Tiberim feruet vtrunq; latus.
Plebs abiit, rex obtinuit, multisq; necatis,
Vnda fuit Tiberis defensio sola fugatis,
Sanguine tincta satis turba natabat aquis.

De Spoleti destructione.

His ita completis Papali munere freti,
Dum remeant læti, resident super arua Spoleti,
A quibus & Cæsar danda tributa petit.
Falsa moneta venit, falsum citò Cæsar ademit,
Prælia nanque gerit, multos de plebe peremit,
Intus & exterius plebs superata gemit.
Imperat Augustus pereat locus igne perustus,
Qui fuerat vacuus miles, remeauit onustus,
Debita qui spreuit reddere, cuncta dedit.

De Veronensium traditione inter Alpes, vbi Imperatorem & totum exercitum inter angusta montium conclusum, extinguere cogitauerunt.

10

Regales Aquilæ veniunt ad plana Veronæ,
Flumina dum transit rex, durius inuenit omen,
Monte coarctatis bella Verona mouet.
Montibus angustis, & fluminis ordine cincti,
Rex, proceresq; sui fuerant quasi carcere vincti,
Conclusiq; suas non habuêre vias.
Arma ruunt, quia saxa pluunt de monte relaxa,
Interimunt, quassant proceres à vertice saxa,
20 *Armaq; militibus nulla valere queunt.*
Quattuor has pœnas spatio sensêre dierum,
Quo sine spe vitæ tolerant discrimina rerum,
Vulnera suscipiunt nec tamen vlla gerunt.
Passibus occultis super alta cacumina tendunt,
Vnde Veronensi populo malè facta rependunt,
Plebsq; supercilij montis ad ima redit.
Nunc pede truncari, nunc funditus exoculari
Rex iubet ingenuus, laqueo super alta leuari;
Talis honor reprobis debet ob ista dari.

De nuncio schismatis inter Alexandrum & Octauianum, tempore prædicti Imperatoris.

30

Præsul Romanus tunc mortuus est Adrianus,
Venit Alexander, cui restitit Octauianus,
Schisma fit ecclesiæ, pugnat vtrinque manus.
Schismate feruente Friderica potentia venit,
Quæ Mediolanum post multa potenter ademit,
Quo satis absorpto, lis recidiua redit.
Conspirant Ligures, profugus rex inde recessit,
Omneq; ius regis Lombarda superbia pressit,
Ipsa sibi dominans tunc quasi Cæsar erat.
40 *Rex rediit, Morianna luit, Cilenta clusa*
Præbuit introitum regi, pereunte Segusa,
Et reliqui Ligures regia signa timent.

De ciuitate Alexandria, quæ nunc dicitur Cæsarea, in Lombardia.

Burmia cum Tanaro palearum fecerat vrbem,
Quam subitò veniens rex obsidione perurget,
Succurrunt Ligures, bellica signa patent.
Cæsar ab opposito mox obsidione relicta,
Obuiat his, plebs obstupuit, quæ stans quasi victa,
50 *Pacta petit pacis, plena timore satis.*
Nudatos gladios nuda ceruice gerentes,
Cæsaris ante pedes veniunt, veniam repetentes,
Cæsar amore Dei parcere sanxit eis.
Regia mandata iurat gens pacificata;
Ante dies octo pax decidit euacuata,
Guerra velut fuerat stat recidiua rata.

Vrbs Mediolanum meliùs reparata resurgit,
Fortior effecta Lombarda potentia turget,
Vtraque pars tumida fortis ad arma volat.
Rex prius obtinuit: sed pòst fugiendo recessit.
Nec tamen à patria cessit, sed verbere fessi
Tam rex quàm Ligures iam super arma silent.
Annis ter senis tribulatis schisma recedit,
Vincit Alexander tandem, cui Cæsar obedit,
Paceq́ consedit, consiliumq́ dedit.

De rege Henrico sexto, filio domini Friderici Imperatoris, octuagesimo nono ab Augusto.

De domino rege Henrico, filio domini Friderici Augusti, adhuc adolescente, gesta non tenemus. Videmus autem eius elegantissimam formam, laudabilem militiam, audaciam & largitatem, beneuolentiam, pietatem, iustitiam, & veritatem; atque omnes regias virtutes, quas ex ætate adolescentum possemus optare. Qui licet natura & literatura super omnes coętaneos, sapientia & sensuum subtilitate videatur pollere; nos quidem si plura nescimus, plura tamen temporum ratione conspeximus, plura etiam experti sumus. salua eius maiestate, cogitauimus, vt ei aliquas admonitiones in medium proponamus; per quas admonitiones ad laudabiles mores, & ad iustitiam & iudicium informetur, & ad regias virtutes, quibus sibi concessum gloriosè & honestè regat imperiũ, versibus heroicis animetur.

Item de rege Henrico sexto, adhuc adolescente, proponitur quædam forma regnandi, qualiter Imperium debeat laudabiliter gubernare.

Henrico sexto sacra sunt diademata præsto,
Tu pater, hoc festo, Friderice, monarchus adesto,
O pater, ô nate, regia metra patent.
Regibus antiquis Henrice monarche cohæres,
Tu diadema feres, Romani culminis hæres,
Romula signa geres, secula nostra tenes.
Imperij sydus, plaudunt tibi mensis & idus,
Metra tibi fidus regalia dat Gotfridus,
Quæ tibi sæpe legas, vt bene regna regas.
O iuuenis iuuenum, flos mundi, gloria regum,
Vrbis & orbis honor, cui plaudunt tempora rerum,
Suscipe consilium quod mea metra ferunt.
Sordibus implicitos prauosq́ cauebis amicos.
Omnibus æquus eris: sed castigabis iniquos.
Prospice, quicquid agis, te tibi nosce magis.
Lautius est tibi te solum constringere legem,
Quàm varios populos, aut magnos vincere reges.
Hæc si mente leges, rex, bene regna reges.
Si tua nolueris, neque publica vota vereri,
Qua fore te regem poteris ratione fateri?
Si tibi non fueris, nec mihi rector eris.
Doctor Alexandri Magni prauos sibi mores
Finxit, & incessus inhonestos absque decore;
Rex puer hæc didicit: sed didicisse dolet.
Vicit Alexander Darium, simul & Babylonem:
Sed nequit impressum sibimet deuincere morem,
Quo semel imbuitur testa, tenere solet.
Tu puer explora, si te nota praua colorat,
Prorsus & absque mora vitium remouere labora,
Nanque vetus vitium nescit abire foras.
Dum tibi cuncta licent, non quæras cuncta licere,
Nam quæ sæpe licent, poterunt tentata nocere,
Res etenim licita noxia sæpe ferent.
10 *Legum fræna tenens fræno te fortiter arce,*
Plus aliis, minus ipse tibi pro tempore parce,
Dum nullum metuis, sis metus ipse tibi.
Vita Pharaonis, scelerosaq́ gesta Neronis,
Et transgressoris monstrant culpæ Salomonis,
Quæ mala sint reprobis, quæ bona nata bonis.
Has tibi tam duras veterum propono figuras,
Vt sacra scriptura tibi sit doctrina futura,
Hac poteris patrias arte fouere tuas.
Iudicis officio loca sacra decenter honora,
Pace frui, punire malos, Henrice labora.
Si scelus exploras, pax erit absque mora.
20 *Ecclesias iubeas multa pietate foueri,*
Semper in aduersis te subueniente tueri,
Ecclesiæ precibus vult diadema geri.
Si cupias veri regis promissa mereri,
Auxilio cleri studeas Henrice doceri,
Vt placeas Domino cras quoque sicut heri.
Pauperis aut viduæ dum cernis adesse querelas,
Promptius exhibeas plena pietate medelas,
Iudicium miseri cum pietate geras.
Prima poli, postrema fori sic iura coæqua,
Vt ius præualeat, quantum tua suppetit ætas,
30 *Omne malum reseca, noxia cuncta veta.*
Expedit interdum sancita remittere legum,
Ne pereat feritate mala clementia regum;
Nam puto sæpe Deum viuere velle reum.
Indulgere tuis tua sic dignetur honestas,
Vt magis absoluat quam puniat alma potestas,
Si miserando feris, rector amandus eris.
Iudicio residens animum sic comprime iudex,
Ne scelerum vindex vultus sit pectoris index,
Et quæ sunt pœnæ proxima, clausa tene.
Et qua sorte bonus causæ sit vtrinque patronus,
40 *Par quoque portet onus extraneus atque colonus,*
Et nihil arcanum polluat arte manum.
Currant Marte suo parili discrimine lites,
Nec reprimant miseros sub maiestate Quirites,
Lite cadant lites Iudicis arte sitæ.
Si varios testes cupiant producere partes,
Ne dolus intersit, examine cuncta coarctes,
Atque memor pueri tunc Danielis eris.
Si superest charta, causam per scripta coarcta,
Nec sceleri parcas, si falsa prodiit arca,
Falso, fraude, dolo, non tibi plaudat homo.
Si scelus vlcisci ratio certissima poscit,
50 *Rex age quod subitò tua debeat vltio nosci,*
Vltio tarda fouet crimina, damna mouet.
Si mea vincla prius subitò punita fuissent,
Nulla Moguntini tibi captio damna dedisset,
Crimina non fieri regia pœna facit.

Item ad regem Henricum admonitio.

Laudi-

Laudibus inspectis quas audis commemorari,
Nolo superborum cupias veritate leuari,
Tædia nam populis vita superba parit.
Proximus esse deis hac forsan laude putaris,
Rex moritura caro, caueas ne decipiaris,
Es quia mortalis, mors tibi fata parit.
Corpore mortalis, mortalia sic moderaris,
Vt rex iure pari cum pauperibus moriaris,
Diuitis & miseri vita coæua cadit.

De nuptiis Henrici Sexti.

ANno ab incarnatione Domini millesimo centesimo octuagesimo sexto, indictione sexta, sexto calendas Februarij, rex Henricus sextus cum regina Constantia, filia Rogerij regis Siciliæ, nuptias gloriosas celebrauit Mediolani apud sanctum Ambrosium, anno ætatis suæ vigesimo primo, anno autem regni sui decimo septimo.

PARTIS DECIMÆSEPTIMÆ FINIS.

GOTFRIDI VITERBIENSIS CHRONICORVM PARS XVIII.

DE ANGLIS ET SAXONIBVS.

De nonnullis Ecclesiæ persequutoribus.

CHronica quæ perhibẽt regnasse Diocletianum,
Cùm regnasse sibi referunt tunc Maximianũ,
Climata Britanniæ quem tenuisse canunt.
Fecerat hunc apud hos regionis Roma patronum,
Quem perhibent sat pacificè tenuisse colonum,
Hunc patriæ dominum semper habere volunt.
Attamen in sanctos exarserat ille furore,
Vndique Christicolas deleuerat à regione,
Omnia catholica scripta cremare volens.

De Maximiani prole.

Maximianus obit, scelerum scelerosus amator,
Deserit & geminos propria de coniuge natos,
Vter & Aurelius nomen habere datos.
Mater habens pueros, procul à regione recedit,
Pars vbi Britanniæ sibi clam reuerenter obedit,
Conscia quòd pueris terra paterna redit.
Hostibus amotis tali moderamine totis,
Securi viuunt pueri, procul inde remoti,
Sed noua sors oritur perniciosa locis.
Defuncti regis fratrem facit insula regem,
Nomine Constantem monachum qui canone degens
Tempore pòst modico Britona regna regit.

De Voltigerno Anglorum duce.

Voltigernus dux Anglorum summus habetur,
Carus apud proceres tota regione tenetur,
Cuius ob auxilium regna tenet monachus.
Ille docet quòd multa vocet rex arma virorum,
Vt valeat punire malos quoscunque suorum,
Et sibi subiiciens stringat vbique solum.
Charta vocat quos merce locat per regna Quirites
Vtq; solet commota mouet Britannia lites,
Bella fouent gentes in regione sitæ.

Quamobrem Saxones Oceanum transfretarunt.

Saxo vocatus ad hæc ad regia bella monetur,
Cuius & innumera populorum turba mouetur,
Arma per Oceanum militiamq; ferunt.
Miratur iam rex, cur copia tanta veniret,
Saxo refert; quia tota domi remanere nequiret,
Terra foret modica milite plena loca.
Plena viris terra, iam penè carebat & herba,
Hæc tua nos terra cùm sit ditissima seruat,
Tu tibi belligeros nos retineto viros.
Turba sumus quam pellit humus sortita parentum,
Sorte pari remanere lari vult turba potentum,
10 *Nos quoque sors misit regna tenere tibi.*

Saxones à Voltigerno duce humaniter recepti.

Voltigernus ait; noua sint tibi gaudia regi,
Cui Fortuna truces fortis bonitate subegit,
Sic modò tu tua rex regna quieta regis.
Da tua Saxonibus fortissima castra foueri,
Iura, potestates, sub Saxonis arce teneri,
Saxonis officio da tua bella geri.
Cordis amicitia quam Voltigernus habebat,
Insita Saxonibus sic Saxonis acta fouebat,
20 *Sic quoque Saxo duci corde fidelis erat.*
Saxo tenens patriam regis bonitate leuatus,
Occulta feritate ducis subitò variatur,
Rex ducis ingenio perdidit ense caput.
Cum duce tunc equites ficto gemuêre dolore,
Vlcisciq; necem falso statuere colore,
Cordeq; lætifico tristia gesta mouent.
Arce truces statuêre ducem consistere regem,
Saxonica virtute sedens tenet omnia lege,
Enseq; Saxonico regnat in orbe suo.
Huius erat regis miles de semine natus,
Dux Volgimerius, vulgi ratione vocatus.
30 *Militiæ princeps clarus, ad arma potens.*
Ille dolet quòd regna solet sua Saxo tenere,
Nam fieri, si Saxo perit, vult regius hæres,
His & ob inuidiam tunc grauis hostis erat.

De Orsone & Engisto.

Tunc erat Anglorum regalis copula fratrum,
Orsus & Engistus Angra ratione vocati,

Hi duo Saxonibus ritè fuere caput.
Dum mouet introrsus dux Volgimer arma seorsum
Restitit his prorsus saliens Engistus & Orsus,
Insula Britonum præstat vtrunque dolum.
Volgimer & Saxo, sua dum certamina taxant,
Vtraque pars passa, Britannica prædia quassat,
Vulneribusq; datis mors fit vtrinque satis.
Volgimer vt regnum satagit vexare paternum,
Saxonibusq; locum cupit annihilare modernum,
Saxo mouet pacis dicta, fauore patrum.
Rex vocat iratum patria dulcedine natum,
Et quasi pacatus sibi sponte reconciliatur,
Talibus alloquiis rem moderatur ei,

Saxonum commendatio.

Saxonicæ gentis cur opprimis agmina, fili?
Cum regni sit amica mei custosq; cubili?
Sintq; bonæ fidei, belligeriq; viri?
Hæc regni diadema mei, me teste, parauit,
Hostiles probitate dies satis alleuiauit,
Quam malè persequeris rem bene gessit, ait.
Pacificos largire dies, depone furorem,
Saxonibus tu redde tuum constanter amorem,
Hæc tibi proficuo me moriente foret.
Cùm regni sis nate mei spectabilis hæres,
Saxonica probitate potes tua iura tenere,
Hi tua iura ferent, & tua bella gerent.
Volgimer acta patris non suscipit ordine pacis,
Saxo quasi gratis iuuenis fert bella minacis,
Attamen iratis restitit ense satis.
Orsus & Engistus Saxo non sustinet istud,
Vndiq; per patriam contraria prælia sistunt,
Et ducis ardore bella mouente mouent.
Dum furit introrsus tellus Britannica prorsus,
Transiit Oceanum mare dux Engistus & Orsus,
Et redit in patriam frater vterque suam.
Angria Saxonicos dominos rediisse reuelat,
More Macedonico proponitur alta querela,
Quam mala Volgimeri prælia Saxo ferat.
Vndique per patriam sonitu feruente querelæ,
Fœmina cum maribus sua nititur arma mouere,
Insula Britonum iam noua bella feret.
Orsus & Engistus propriam duxêre sororem,
Quæ specie formaq; datur meruisse decorem,
Regis ad accubitum digna Corinna foret.

De Angria regina & regione, & cæteris actis.

Angria regina nomen tulit à regione.
Fœmina Teutonica roseo suffulta colore,
Cuius in obsequium signa Macedo mouet.
Plena per æquoreos fertur ratis inclyta fluctus,
Insula Britonica parcos videt vndique luctus,
Dum ratis arma gerit, subdita terra perit.
Saxonicæ gentis rex Voltigernus amator,
Pacis vtrinque dator, cupit esse reconciliator,
Et petit alloquio bella silere dato.
Bella silent, dum pacta vident, vexilla quiescunt,
Colloquiis hincinde datis fera corda tepescunt,
Rex parat iratis fœdera stricta satis.
Pacis ab hac hora dum rex dare pacta laborat,
Rixa scelus renouat, rixantur in vlteriora,
Miles ad arma volat, pax perit absque mora.

Saxonici populi valido stant cuspide fulti,
Vnde suis cultris hostes perimuntur inulti,
Omne decus patriæ Saxonis ense iacet.
Viribus Anglorum vires superantur eorum,
Ense Macedo bonum superat perimitq; colonum,
Saxo tulit patriam, diripuitq; solum.
Volgimer elatus hostiliter inde fugatus,
Visa morte patrum timet hic incurrere fatum,
Per medium nemoris labitur atque fugit.
Tempore pòst modico fertur periisse veneno,
Vndique per patriam Saxo viget ordine pleno,
10 *Amodo Saxonibus plena trophæa fero.*
Regis amicitia qua sæpe Macedo reuixit,
Regis in obsequium victorum pectora fixit,
Subditus vnde sibi Saxo remansit ibi.
Consona Saxonibus fit regis vbique voluntas,
Saxo patrem regem reputat quocunq; triumphat,
Quippe suo regi climata victa regit.
Orsus & Engistus quasi conregnare videntur,
Nam cum rege simul communia regna tuentur
Rex pater, hi nati, posteritate sui.
Victima principibus mandatur amœna parari:
20 *Rege sedente lari datur Angria virgo vocari,*
Sydere splendidior, gaudia forma parit.
Angria regina maris huc euecta carina,
Fratribus inclinat, regiq; decora propinat,
Et citò regale pectus amore ligat.
Virginis aspectus penetrat sine vulnere pectus,
Mox amor iniectus latuit sub pectore tectus,
Mentis in ardore tela puella mouet.
Vestibus auratis nituit coma flaua capillis,
Pocula dum recipit oculos rex intulit illi,
Dumq; videre libet, dicit; Amica bibe.
Gustat vt illa, refert; Mecum bibe diua potestas;
30 *Rex ait; Ergo sede, tua me constringit honestas;*
Sub lare regali te decet (inquit) ali.
Pocula præbentis dulcantur in ore potentis,
Inde calor mentis impellit ad acta volentis,
Plus vbi vina bibit plus adamare libet.
Mensa breuis, fortuna leuis, pro virgine venit,
Cor regis quod virgo vehit, sub pectore sæuit;
Tracta manu leni, dicit; Amanda veni.
His ita præuisis, virgo celeberrima risit,
Fratribus ascitis, regi sua dicta remisit,
Si cupit Angrorum lege parare thorum:
Et mihi lege bona vult participare corona,
40 *Regis ad obsequia sint agmina Saxona prona;*
Verba placent fratri, sponsa fit absque mora.
Orsus & Engistus socia regnante sorore,
Amodo maiore funguntur vbique fauore,
Insula tota fauet, regna quieta manent.
Brito timet factum, quia Saxo tenet dominatum,
Ne sibi primatum reputet vincendo paratum,
Vendicat imperium Saxo labore datum.
Viribus Angrorum cœpit malè terra grauari,
Nomine vulgari datur Angriterra vocari,
Illud & Angrorum nomen ab vrbe trahit.
Moribus & linguis victoribus assimilatur,
50 *Angria perpetuò victore vocante vocatur,*
Angria dicta per R tunc ibi non erat L.
Gregorius Papa, cuius baptismate pollent,
Nomina dans, dedit L, prius R de nomine tollens,
Sic velut Angelicos Papa vocauit eos.
Tunc erat in patria mons, culmen habens speciosum,
Qua rex Angrorum castrum parat [illegible]griosum,

Nec

Nec potuit lapidum pondera ferre locus.
Quotquot enim muri coalent hodie valituri,
Mane cadunt vacui, pòst cras iterum ruituri,
Quicquid ponit ibi, subdita terra bibit.
Mirantur populi, mirantur ab arte magistri,
Quicquid ibi lapidum poterint iactare magistri,
Deperit absque mora: nam lupa terra vorat.
Rex iubet ariolos longa statione vocari,
Et magica mox arte sibi iubet insinuari,
Mœnia cur recidant, quæ sibi terra trahit.
Cur cadat, ignorant; sed quomodo stare valerent,
Fingere consilium mendaciter illicò quærunt,
Quod simul inueniunt, rege iubente ferunt;
Hunc, aiunt, montem, superi sibi constituerunt,
Sæpe sibi reges libamina magna tulerunt,
Quæ nisi tu dederis mœnia nulla ferunt.
Munera sacra deis, quæ te modò ferre iubemus,
Nec tu ferre potes, neq; nos in rebus habemus.
Nec dabit hæc penitus, insula, terra, nemus.
Sanguinis humani petit hic torrente sacrari,
Corpore fundari, pòst desuper ædificari,
Murus ab hinc stabit, si memorata dabis.
Nec tamen humanum petit hæc tua victima corpus,
Cuius ab humano sit semine conditus ortus,
Natus erit matre filius absque patre.
Consilio vatum rex amodo certioratus,
Vndique legatos direxit ad ista paratos,
Quæritur optatus, sorte ferente datur.
Inueniunt puerum fantasmatis arte creatum,
Nomine Merlinum, vatem sine dogmate vatum,
Partu fœmineo, sed sine patre datum.
Suscipit inuentum puerum pars magna potentum,
Eius in aduentu, castrum putat esse redemptum,
Corpus Merlini si tumuletur ibi.
Quæritur à matre, quo spermate, qua nouitate,
Filius à matre potuit nasci, sine patre.
Rettulit illa patet incubus esse pater.
Ad regem Merlinus ait; nihil hic operaris,
Vatibus ignaris, caueas ne decipiaris,
Nil tibi proficui turba maligna parit.
Ecce meum corpus si mittitur arte seorsum,
Mox erit absorptū, cadet vrbs tua, rupta retrorsum,
Multiplicando dolum perdis vtrunque bonum.
Duc (ait) Ariolos, turbamq; iubeto magorum
Dicere, murorum quæ sit modò causa tuorum,
Quid sibi fata volunt, quis sit in arte dolus.
Dicere si norunt, tu dogma tenebis eorum,
Si male decipiunt, gladius sit pœna malorum,
Pòst, ego murorum consolidabo solum.
Verba placent pueri, rex illicò dicta requirit,
Nec valet arioli quod poscitur arte potiri,
Pœna datur sceleri, quam puer inquit, ibi.
Carcere multorum reserat rex colla magorum.
Vt si fortè dolum puer exsuperaret eorum,
Fiat in ariolos mortis vbique forum.
Amodo Merlini verbis datur insinuari,
Cur lapis inde cadit, quo rex iubet alta parari,
Cur opus artificis concaua terra trahit?
Si cupis inuisa (puer inquit) ænigmata dicam,
Montis in arce sita stat desuper vnda petita.
Terra superposita pendula pendet ita:
Portat onus terræ, crustaq; natante, supernæ,
Amplius inferre finis, nequit vndula ferre,
Pondera pre[illegible]bit quæ superaddis ibi.

Vt pateat dubium, montis latus infodiatur,
Inde tibi fluuius quem nescis vt egrediatur,
Siccus abinde lacus siccaq; terra datur.
Nomine Merlini rex imperat hunc aperiri,
Magnus apertus ibi fluuius monstratur adiri,
Castra suis populis rex fabricabit ibi.
Restat vt illorum rex puniat acta magorum,
Quorum sæpe dolus fuerat sibi causa dolorum,
Concremet ipsorum corpora tectatorum.
Dum cadit ariolus, dum montis ad acta venimus,
10 *Vndique Merlinus vates fit summus & imus,*
Vt docet Oceanus, Iscotiaq; sinus.
Egrediente lacu terret grauis vnda colonum,
Gurgitis è medio surgit tetra forma draconum,
Vndiq; dant strepitum, concutiuntq; solum.
Climata Cornubiæ bini petiêre dracones,
Rufus & albus erant, errore premunt regiones,
Territus hinc populus rura timendo colet.
Vter & Aurelius quos cartha supra memorauit
Principis Italici de semine Maximiani.
Militis officio tunc valuêre magis.
Vter in arma furens inuadit & ipse draconem,
20 *Cuius ad interitum datur ingessisse mucronem,*
Indeq; plebs patriæ gaudia magna mouet,
Qui prius Vter erat, iuuenis, milesq; decorus,
Vter Pendragon sub lege vocatur eorum,
Nomine serpentis nomen habere volunt.
Fama recens vagabunda necem gerit ipsa draconis,
Vter eum iugulasse reum datur ore mucronis,
Terror inest regi, famaq; læta bonis.
Ad regem Voltigernum dum fama veniret,
Dicit; Merline tu quæso futura require,
Nam regina timet, dum noua tanta videt.
Dic (precor) augurium nobis Merline draconum,
30 *Quid rumor, quid fama sonat, partis regionum?*
Vter & Aurelius, quæ sibi iura volunt.
Merlus ait: Ventura magis, si noscere glisces,
Iam regni metuenda tui symptomata disces,
Fortuitosq; dies applicuisse scies.
Hos ego serpentes binos loquor esse potentes,
Vter & Aurelium, iam regna paterna petentes,
Iudicioq; Dei terra redibit eis.
Quæ bona Saxonibus sunt, aut tibi subdita tollent,
Militis officio, patriæq; iuuamine pollent,
Cæsar enim Romæ posset vterque fore.
40 *Sanguinis insani pueri sunt Maximiani,*
Semine Romani, feruent feritate ferali,
Tu tibi (si poteris) prospice, Merlus ait.
Insula diuiditur, populi duo sceptra sequuntur,
Regibus ambiguis regalia iura reguntur,
Bellaq; Saxonicis sunt noua nata locis.
Obtinet Aurelius, regnum sibi conciliatur,
Voltigerna manus gladio cadit atque fugatur,
Perdit & archatum, perdit & ipse caput.
Angria regina regis viduata ruina,
Bella refert prima, neque viribus extitit ima,
Prælia fert varia, damna, pericla, minas.
50 *Orsus & Engistus, seu cætera Saxona virtus,*
Acriter obsistunt, regnum rapientibus istud,
Pro nece prostrati regis amara pati.
Vter & Aurelius dum regna paterna capessunt,
Viribus excrescunt, sed & Angrica bella tumescunt,
Regibus iratis arma tulêre satis.
Post varias cædes, hincinde cremantur & ædes,

Conueniunt plebes, quas ferre pericula tædet,
Pacis apud proceres fœdus inire sedet.
Sic modus est pacis; quòd ritè reconciliatis
Saxonibus gratis tribuat rex fœdera pacis,
Vrbibus & feudis, rebus, honore datis.
Angria regina, pacis sumpta medicina,
Regibus inclinat, secedit ad arua marina,
Qua sibi pacifica castra tenere sinant,
Aurelius primogenitus, regniq; monarchus,
Sic pacis sancita facit, sic prospicit actus,
Vt reparet patriæ gaudia, læta quies.
Confouet optima, dissipat horrida, regia norma,
Prælia deprimit, abdita reiicit, apta reformat,
Rex erat, imò pater, gesta paterna patent.
Attamen admissa patris feritate patrizat,
Nam prius inflixa renouat tormenta, remissa,
Et tenet erroris dogmata plena dolis.
Æmulus ipse Dei, populi fit tutor Hebræi,
Atria scripta vehit, sectamq; fouet Manichæi,
Catholiciq; rei prorsus habentur ei.
Post annos paucos, post multa pericula rerum,
Suscipit Aurelius fatum finemq; dierum,
Iustus apud proceres, sed reus ante Deum.

Defuncto Aurelio rege Anglorum erigitur Vter, qui & Pendragon dicitur.

Post regis fatum dominus terræ variatur,
Rex obit Aurelius, germanus ad alta vocatur,
Erigitur solium, versa corona datur.
Vter Pendragon rex est cognomine dictus,
Viribus inuictus, cuius draco decidit ictu,
Moribus & specie regia forma placet.
Visus erat, regem proceres ad pascha vocare,
Nuncia lætitiæ conuiuia magna parare,
Regis & à solio regia dona dare.
Ferre nec est licitum sine coniuge dona maritum,
Imò simul veniunt, dominum laudare petitum,
Præbet eis solitum principis aula situm.
Diuidit alterutrum dominus conuiuia rerum,
Dextera fit procerum, fit & altera pars mulierum;
Rex sedet in medio, fercula digna ferunt.
Dux ibi Cornubiæ tunc primus in ordine sedit,
Vxor in opposito, cui nomen Hierna, comedit,
Cui citò rex oculos luxuriando dedit.
Dum sedet alta rosa, magis omnibus est speciosa,
Fercula multiplicat rex omnibus inuidiosa,
Per varios oculos cætera turba notat.
Hæc vbi subrisit, oculos compota remisit,
Nutibus innisi, nexi sunt pectore visi,
Fœmineas latebras tactus amore sitit.
Curia magnarum commota sedet dominarum,
Nam velut ignarus rex non videt agmen earum,
Respicit hanc nimium, cætera cuncta parum;
Hunc amor inuoluit; citò rex conuiuia soluit;
Dum cupit hanc tolli causam, rota versa reuoluit,
Territus exurgit dux, & Hierna fugit.
Mane sub aurora fugiunt stationis ab hora,
Laxa ducis lora, loca præripiunt potiora,
Ad loca Cornubiæ fertur Hierna volans.
Dum fuga facta sonat, rex vstus amore laborat,
Imperat vt redeant, dux pergit in vlteriora,
Dum fugit illa foras, rex furit absque mora,
Lex erat vt nunquam proceres à rege recedant,
Ni prius his reditum concessa licentia quærat,
Vtq; domum rediens regia scripta ferat.
Regula præfata quum iam foret euacuata,
Ad Ducis interitum sunt regia bella parata,
Terraq; damnata perditione rata.
Arte satis forti parat ille resistere sorti,
Sæpe tulit patulis regalia prælia portis,
Sæpe dedit gratis prælia dira satis.
Rex tenet obsessum, procerum virtute repressum,
Abstulit ingressum, restrinxit ab vrbe regressum,
Iussit & induci prælia multa Duci.
Sic amor occultus regali pectore fultus,
Efficit insultus, equitum mouet ipse tumultus,
Dat quoque languere, regia membra terens.
Nunc amor iniectus penetrat sine vulnere pectus,
Visceribus tectus amor est pallore repertus,
Tela nec euadit, pressus amore cadit.
Dum sic est, Gothorum petit auxilium medicorū,
Nec valet antidotum causis remouere dolorum,
Nescit enim medicus quod sit amoris onus.
Quum timet ipse mori, datur optima cura labori,
Merlinus fert consilium studio meliori,
Mirus in auxiliis, miraq; facta colit.
Quærit & à medicis, quæ sit modò causa doloris,
Dicere dum nequeunt, grauis est sibi pœna pudoris,
Quæ latet interius, promitur ira foris.
Merlius ait regi; te causa perurget amoris,
Ite foras medici, labor estis vbique labori,
Regia deserite, quærite iura fori.
*Quæso torum regis nostre imitate * legi,*
Depulsis medicis solatia Merlius adegit,
Inde domus regis gaudia digna vehit.

De Merlino propheta Anglorum.

Rex modò Merlini quæ sit medicina requirit,
Ille refert; volo te nemorum statione potiri,
Tuq; meis studiis mira videbis ibi.
In Ducis ecce tuam faciam transire figuram,
Nunc ita mansuram, rursusq; tibi redituram,
Forma Ducis pura sit modò forma tua.
Hac ego sorte suos in nostros verto ministros,
Vt putat ecce Ducis seruos qui viderit istos,
Me quoque seruili pelle videbis ibi.
Vultibus arte datis, pro velle tuo variatis,
Nominibus variis forma variante vocatis,
Velle tuo poteris luxuriare satis.
Amodo Cornubiam curemus adire Ducissam,
Sanet vt infixa tibi vulnera pectoris ipsa,
Qua satis ascita, tunc remeabis ita.
Sis licet in guerra, castri conscende superna,
Quam cupis interea, te pulchra videbit Hierna,
Dum mentita viri forma sedebit ibi.

De eodem.

Vatis ad indicium gaudet rex, illicò surgens,
Edita perficere socios mandata perurgens,
Pergit vt ista gerat, qui prius æger erat.
Non erat in castro tūc cum duce pulchra Corinna,
Altera pars montis ducis altera castra resignat,
Qua residens plenè semper Hierna manet.
Imperat armatos rex hic remanere ministros,
Ducere promittens equites plures super istos,
Hæc via mentita regis habetur ita.
Rex vbi carpit iter, paucis com[illegible] alumnis,

Monti-

Montibus ingeritur per summa cacumina summis,
Suscipit vt proprium magna Ducissa virum.
Regis in aduentu dat gaudia turba potentum,
Organa cùm centum reboant, sub laude retentum,
Laude canunt Dominum, villa, platea, forum.
Regis in amplexu dat pro duce fœmina nexum,
Artibus impressum vultum ducis, oscula, fletum,
Arte superducit oribus ora ducis.
Tunc noua de rege faciunt exponere regem,
Ille refert; regem prauam præcedere legem,
Dum qui regna regit destruit ipse gregem.
Rex, ait, armatis infert mihi prælia gratis,
Destruit atque capit bellis mea castra patratis,
Attamen arma sapit nostra nociua satis.
Me premit iniustus, locus est mihi circiter vstus,
Imminet incursus, bello sum totus onustus,
Hic mihi nunc requiem conferat vna dies.
Fortiter ingemuit cùm vidit Hierna maritum,
Hostibus attritum, nimioq́ labore petitum,
Condolet ignitum Marte perire situm.
Nocte sedent plena, regem vocat inclyta cœna,
Rex satis accelerat, consedit Hierna serena,
Sed magis in Venerem cor comedentis erat.
Fit modò mensa breuis, mens saucia, pauca comedit,
Clauditur interius, dominaq́ fauente resedit,
Cætera quæ petiit larga Corinna dedit.
Nocte iacent tota, veniunt solatia mane,
Illa refert germen vtero consistere planè,
Qui pater efficitur, lætior inde manet.
Noxq́ diesq́ simul subitò signatur & hora,
Lætitia plenus pater est, & abire laborat,
Mox quæ signa gerit rex memoranda dedit.
Quæ fert signa pater, retinet sibi conscia mater,
Et quæ mater habet, secum rex deferet acer,
Nec patuit matri subdola forma patris.
Cedit ab vxore dux fictus, aditq́ laborem,
Dum redit in nemore prisco renouatur honore.
Scribere nunc placuit quid sua turba facit.

Vter Pendragon rediens à collusione ducissę, inuenit ducem occisum, & castrum eius captum.

Rex vbi de castris Merlo comitante recessit,
Miles ab incepto modicum sua castra repressit,
Et datis insidiis sic latitabat ita.
Miles ab arce ducis dum castra relicta videret,
Irruit in paucos, spolium confisus habere,
Dux quoque cum reliquis prosilit arma ferens.
Regis ab insidiis exercitus obuiat illis,
Iura sui domini manibus defendit Achillis,
Dux miser hic capitur, perdit & ense caput.
Altera pars equitum quæ cum duce venit ab arce,
Fusa iacet penitus, regis manus obtinet arcem,
Regia regale signa cacumen habent.
Dum redit ex nemore rex hostis adire laborem,
Signa videns castri, proprium cognoscit honorem,
Tunc iter accelerans, gaudia digna mouet.
Prælia victorum laudat sine fine suorum,
Quoslibet ad libitum socios ditauit eorum,
Inde cupit reliquum tollere Marte solum.

Item de Hierna ducissa, obsessa in arce sua.

Vter Pendragon iubet Anglica signa moueri,
Viribus armorum se quærit Hierna tueri,
Nescia quòd socia regis & vxor erit.
Sub specie pacis recipit mandata minacis,
Vt veniat mediis componere fœdera pratis,
Ne pereat gratis rebus & arce datis.
Illa refert; habeo fortem super arce maritum,
Hic tibi colloquium teneat pro pace petitum,
Non decet vt mulier quærat ad arua situm.
Rex ait; ingratum cognosce ducem iugulatum,
Desere morte datum, melius iam percipe fatum,
Ne tibi sit dubium, respice, tolle caput.
Saucia mortiferis causis, infixaq́ telis,
Concidit exanimis mulier turbata fidelis,
Verbaq́ cùm rediit vix rediuiua dedit.
Mors iniusta ducis tibi rex non proficit, inquit,
Ipse mihi prolem quam gesto, ventre relinquit,
Si pater ense perit, filius hostis erit.
Vrbs mea tam fortis, tua non timet arma cohortis,
Nec patulis portis metuit discrimina sortis,
Dum puer hic viuit, ipse manebit ibi.
Rex ait; ô domina, secretius (oro) loquamur,
Gesta tibi referam, quæ chara ferenda putamus,
Ex quibus indicia digna fauore damus.
Pone supercilium, cœptumq́ relinque furorem,
Si mihi credideris, summum retinebis honorem,
Gaudia percipies quæ lachrymata doles.
Vix deuicta prece mulier fortissima regi
Cessit, & alloquiis animum reuerenter adegit.
Amodo Merlini mira loquentur ibi.

Loquitur cum ducissa.

Rex placator ait; pro te mea bella paraui,
Te nimis optaui, nimiumq́ coactus amaui,
Fune tuo potui vinctus amore trahi.
Sub ducis effigie tecum quandoque resedi,
Deditus ingeniis lecto rutilante quieui,
Basia cum reliquis actibus ore dedi.
Ore tuo didici, quia germina venter haberet,
Vnde tibi placuit propriè mea signa tenere,
En tua quæ teneo, respice, nosce, gere.
Hic quem ventre tenes meus est, hunc opto tenere.
Iste meæ patriæ rex est, regniq́ cohæres,
Tu regina sedes, & diadema feres.

Hierna ducissa recognoscit dicta Regis, & tradit se illi.

Credidit absque mora, cognouit & acta priora,
Illicò maiora recipit, spernitq́ minora,
Abstergit lachrymas, pellit amara foras.
Splendida fit facie, capit illico læta colorem,
Pallida quæ fuerat recipit regina ruborem,
Clarior est flore, cùm prius ægra foret.
Miles vt inquirit, quid nam sibi causa requirit,
Illa iubet regi castrum properans aperiri,
Vndique suscipiens iussa colenda viri.
Nuptia regalis datur illicò mira parari,
Illa subarrari, reginaq́ summa vocari,
Pace vacant populi flumine, rure, mari.
Indice Merlino rex & regina requirit,
Plasma iacens vtero, quo debet honore potiri.
Fœmina si fuerit, dignáve forma viri?
Lætus ait vates; en gaudia magna parate,
Currite primates, cœloq́ resoluite grates,

Nam quæ ventre latent mira futura patent.
Hic erit Arturus rex summus in orbe futurus,
Prælia gesturus, loca Gallica rex habiturus,
Nomine Magnus erit, vulneribusq́; perit.
Nec perit omnino, maris obseruabitur imo,
Viuere perpetuò poterit ex ordine primo,
Ista tibi refero, cætera claudo sinu.
Arturi qui tantus erat, si bella requiris,
Omne solum variis potuit deuincere miris,
Viribus & gladiis præfuit ipse viris.

PARTIS DECIMÆOCTAVÆ FINIS.

GOTFRIDI VITERBIENSIS CHRONICORVM PARS XIX.

De regalib. insignibus, videlicet de sancta cruce, de gladio, de lancea sacra, de sceptro, de pomo aureo, de corona, de diademate: quid significent gemmæ in corona: quid significet aurum in corona: quid significet crista in corona:

Cæsar iussit heri quæ sint insignia quæri,
Quæ caput Imperij dignè perhibentur haberi,
Et cur signa gerit, quid rationis erit?
Vt scriptura tonat, crux, ensis, sceptra, corona,
Lancea, palla, bona nobis insignia donant,
Restat vt exponam, quid sua signa sonent.

Quid significat illa crux.

Crux caput Imperij, datur hæc medicinaq́; morbis,
Climata quadrati per brachia continet orbis,
Crux est scala Dei, spes, via, vita reis.
Hac datur ascensus iustorum merce repensus,
Hac latro suspensus, recipit pro crimine census,
Hanc solet Imperium ferre per omne solum.
Brachia distenta mundum complexa retentant,
Cunctaq́; portenta Christi virtute retenta,
Crux velut athleta noxia cuncta vetat.
Vnde per hoc signum, quo tollitur omne malignum,
Imperij dignum caput est venerabile signum,
Prælia virtutis dant sibi signa crucis.
Crux datur Imperio speciali iure ferenda,
Quippe vicem Christi tenet hîc ad regna tuenda,
Et gerit in terris signa colenda crucis.

Quid significat gladius Regalis vel Imperialis.

Iudicij signum gladius monstrare videtur,
Quo malefactorum feritas cessare iubetur,
Vt latro frustretur, rex tenet arma secus.
Præcipitur gladius vibratus semper haberi.
Puniat vt subitò, potuit quod culpa mereri:
Nam si tardus erit, pax vacuata perit.
Iura sibi soli Deus edere, condere patrat,
Vt gladio laqueoq́; suo mala pressa quiescant,
Si mala non premeret principis vmbra foret.
Sic sibi regna Deus subiicit, sic iurgia legum,
Quod valet humano lucrari sanguine cœlum,
Munera grata Deo dat pereunte reo.
Ense quiescente compescere non valet orbem,
Sanguinis humani torrente potest moderari,
Qui regnare volet sanguine iura colet

Quid significat sceptrum regale.

In manibus regum dum regia sceptra tenentur,
Tunc quasi per virgam cōpescere cuncta videntur,
Pœnaq́; præstatur quæ ratione datur.
Vsibus innumeris & legibus vndique fultus,
Instruit hîc homines dignos prætendere cultus,
Regia virga tamen, quo moderentur habet.
Plura solent homines per climata fingere iura,
Cæsar sceptra tenens, nouit distinguere plura, 10
Imperat & virga iura valere sua.
Vita, genus, linguæ variæ, variant regiones,
Vna nequit cunctos distinguere regula mores,
*Vnde per Imperium plurima iura moueat *.*
Lex superest legi, rex regi pluribus vnus,
Par superest paribus, mos moribus, vsibus vsus,
Imperat his vnus, cuius in orbe sumus.
Lex Romana locum super omnia iura meretur,
Nec tamen euacuat quod in his rationis habetur,
Vult magis atque minus Cæsar habere simul.

Quid significat lancea Imperialis, & vnde venit. 20

Lancea Mauricij reliquis præmaxima signis,
Plurima Christicolis peperit miracula dignis,
Clauus nanque Dei iunctus habetur ei.
Subiicit Imperio bello gestata potentes,
Motibus ipsius nequeunt obsistere gentes,
Hæc vbi bella mouet, vincere cuncta solet.
Lancea sancta solet regnorum vincere lites,
Ipsa facit proceres Romanos esse Quirites,
Ex hac Cæsar habet quod sibi regna fauent.
Rex Arelatensis illam dum Boso teneret, 30
Et sibi pugnanti semper fortuna faueret,
Extitit indigetis terror amara ferens.
Nunc liber expone, quo casu, qua ratione,
Traditur Imperio post hæc sacra lancea Romæ,
Et cur Bosonem littera nostra sonet.
Boso formosus, rex magnus, rex animosus,
Insomnis totus quandoque fuit furiosus,
Inde soporatus alligat ense latus.
Hunc requiescentem somno quicunque vocaret,
Regia dextra virum mox plena furore necaret,
Solus & absque pare dormiit ipse lare.
Tempore natalis Domini rex est Arelati, 40
Pontifices sacri surgunt ad festa parati,
Noctis ad [illegible] laude canore dati.
Dumq́; gerit sacrum, præsul quo missa canatur,

Rex

Rex venit iratus, quia non fuit ante vocatus,
Fusteq; mitratum percutit ipse caput.
Res plangenda satis, præsul cum sanctificatis,
Percutitur gratis, solennibus euacuatis,
Amodo noscatis quid Deus inde facit.
Tam male tractati tunc pontifices Arelati,
Milite collecto veniunt ad bella parati,
Cœlestis fati digna patrare pati.
Vnde coarctatus rex surgit ad arma vocatus,
Vincitur, eiicitur, stat præsul honorificatus,
Rex dolet iratus, ludibrioq; datus.
Mens deuicta dolet, nimio confusa pudore,
Nec regnare volet, quia bello perdit honorem,
Optat vt & monachi iam sibi vita foret.
Imperij solium cum maximus Otto teneret,
Et valitura satis mundi fortuna faueret,
Huic rex Boso loquens verba gemendo refert;
Trado tibi regnum, cunctos depono decores,
Amodo nostra tibi sacra lancea præstet honores,
Sola mihi monachi vita colenda foret.
Do tibi Viuarium, Lugduni sede sedebis,
Hæc duo cis Rhodanum, me traduce, castra tenebis,
Rex ibi Francigenis prædia nulla petit,
Lancea Mauricij, mea quam tibi dextera tradit,
Est caput illorum quæ nunc mea regna notaui,
Nunc caput Imperij lancea sancta dabit.
Qua dubius Sauna, Rhodanus fluit, estq; Vienna,
Cis mare Tyrrhenum fuerant Bosonica regna,
Huic simul Allobroges & Morienna fauent.

Quid significat globus aureus, qui Regum manibus gestatur.

Aureus ille globus, pomum vel palla vocatur,
Vnde figuratum mundum gestare putatur,
Quando coronatur, palla ferenda datur.
Significat mundum, forma perhibere rotundum,
Intus habet plenum, terrestri pondere fundum,
Quem tenet arcanum palla ferenda manu.
Hæc fuit ex terris mundi collecta quaternis,
Vt foret Imperij manibus gestanda supernis,
Hac tulit Imperium Iulius arte suum.
Taliter hunc mundum gestat manus vna rotundũ,
Regius includit sic omnia climata pugnus,
Taliter omne quod est regia pompa tenet.

Quid significat crux posita super aureum pomum.

Crux superest pomo cœli super insita dono,
Suscipe corde bono rex, quæ tibi mystica promo,
Teq; sedente throno prospice quid sit homo.
Crux & palla simul pariter connexa tenentur,
Hæc magis, illa minus, parte reuerenda videntur,
Hac ferit, hac sanat, hæc perit, illa manet.
Si mundana cupis, pugno concludere regna,
Significata crucis tibi sint reuerenter habenda,
Seruulus esto Dei, qui tua sceptra regit.

Quid significat diadema Imperiale.

Hoc diadema sonat duplam conferre coronam,
Quod veterem Romam mundanaq; climata donat,
Hoc quicunque tenet summus in orbe sedet.
Dupla corona manet, quia dum cõplectitur vrbem
Continet & reliquum fastu diadematis orbem,
Sic facit esse suas vna corona duas.
Non loquor esse duas numeri ratione, sed actu,
Vrbis & orbis habet solium diadema subactum,
Hæc duo continuans omnia Cæsar erat.

Quid significant gemmæ precio-sæ in corona, & quis eas instituit.

Iulius instituit gemmas superesse coronæ,
Vt preciosa foret lapidum grauidata decore,
Nunc liber exponet, quid sibi gemma volet.
Quattuor in cunctis sunt insita mystica gemmis,
Durities, virtus, splendorq; colorq; perennis,
Hæc, qui Cæsar erit, mystica nosse velit.
Duritie constans, virtute refertur honestus,
Est bona fama color, splendor sine crimine quæstus,
Quattuor ista geret qui diadema feret.

Quid significat aurum in coronis.

Aurea materies regalibus apta coronis,
Indicat imperium mundi superesse patronis,
Circulus est orbis forma rotunda soli.
Aurum cuncta suo superat fulgore metalla,
Imperium superat quos orbis continet aula,
Et bene Romuleo iure gubernat eos.
Suscipit innumeras aurum tractabile formas,
Suscipit & varias Romana monarchia normas,
Flexibilis, facilis, aurea forma suis.

Quid significat crista in corona Imperiali.

Dicitur augusta circlo super addita crista,
Publica res aucta planè monstratur in ista,
Qui diadema gerit, victor & author erit.

PARTIS DECIMÆNONÆ FINIS.

GOTFRIDI VITERBIENSIS CHRONICORVM
PARS XX.

Catalogus omnium Pontificum Romanorum, & omnium Imperatorum Romanorum; & etiam omnium Regum qui fuerunt ab initio mundi vsque ad Papam Vrbanum tertium, & vsque ad Imperatorem Fridericum primum, & ad filium eius regem Henricum sextum.

PAPAE.

Saluator noster

DOMINVS NOSTER IESVS CHRISTVS ſedit in hoc mundo annis triginta duobus, menſibus tribus.

Pontifices Romani.

Petrus apoſtolus, ſedit annis viginti quinque, menſibus quinque, diebus quatuor.

Linus Papa, ſedit annis vndecim, menſibus tribus, diebus duodecim.

Cletus Papa, ſedit annis duodecim, menſe vno, diebus decem.

Clemẽs Papa, ſedit annis nouem, menſe vno, diebus decem.

Anacletus Papa, ſedit annis nouem, menſibus quinque, diebus vndecim.

Euariſtus Papa, ſedit annis nouẽ, menſibus quinque, diebus decem.

Alexander Papa, ſedit annis decem, menſibus ſeptem, diebus quinque.

Xyſtus Papa, ſedit annis decem, menſibus quinque.

Teleſphorus Papa, ſedit annis vndecim, menſibus quinque, diebus viginti & vno.

Hyginus Papa, ſedit annis quatuor, mẽſibus duobus, diebus tribus.

Anicetus Papa, ſedit annis decem, menſibus quatuor, diebus tribus.

Pius Papa, ſedit annis decem, menſibus quatuor, diebus quatuor.

Soter Papa, ſedit annis nouem, menſibus ſeptem.

Eleutherus Papa, ſedit annis vndecim, menſibus nouem, diebus tribus.

Victor Papa, ſedit annis vndecim, menſibus ſeptem, diebus duodecim.

Seuerinus Papa, ſedit annis nouem, men-

IMPERATORES.

IVlius Cæſar, regnauit annis quatuor, menſibus ſex.

Octauianus Imperator, regnauit annis quinquaginta ſex.

Tiberius Imperator, regnauit annis tredecim.

Gaius Caligula Imperator, regnauit annis tribus, menſibus decem.

10

Claudius Imperator, regnauit annis quatuordecim, menſibus quinque.

Nero Imperator, regnauit annis tredecim, menſibus nouem.

Hîc fuit prima perſequutio.

Galba, Vitellius & Otho Imperatores, regnauerunt anno vno.

Veſpaſianus Imperator, regnauit annis nouem, menſibus vndecim.

20

Titus Imperator, regnauit annis duobus, menſibus duobus.

Domicianus Imperator, regnauit annis quindecim, menſibus quinque, diebus duobus.

Hîc fuit ſecunda perſequutio.

Nerua Imperator, regnauit anno vno, menſibus quatuor.

Traianus Imperator, regnauit annis nouemdecim, menſibus quinque, diebus quindecim.

30

Hîc fuit tertia perſequutio.

Adrianus Imperator, regnauit annis viginti, menſibus vndecim.

Hîc fuit quarta perſequutio.

Antoninus Pius Imperator cum filiis ſuis, regnauit annis viginti duobus, menſibus tribus.

Marcus Verus Antoninus Imperator, cum fratre ſuo Aurelio Cõmodo, regnauit annis viginti nouem, menſibus quatuor.

40

Hîc fuit quinta perſequutio.

Commodus Imperator, regnauit annis tredecim.

Ælius Pertinax Imperator, regnauit menſibus ſex.

Seue-

PAPÆ.

mensibus nouem, diebus decem.

Callistus Papa, sedit annis quinq;, mensibus duobus, diebus decem.

Vrbanus Papa, sedit annis nouem, mẽsibus decem, diebus duodecim.

Pontianus Papa, sedit annis quinque, mensibus sex, diebus duobus.

Anteros Papa, sedit annis tribus, mense vno, diebus nouemdecim.

Fabianus Papa, sedit annis duodecim, mensibus duobus, diebus vndecim.

Cornelius Papa, sedit annis tribus, mensibus duobus, diebus quatuor.

Lucius Papa, sedit annis tribus, mensibus quatuor, diebus quinque.

Stephanus Papa, sedit annis quatuor, mensibus sex, diebus duobus.

Xystus Papa, sedit annis duobus, mensibus sex, diebus octo.

Dionysius Papa, sedit annis quinque, mense vno, diebus quatuor.

Felix Papa, sedit annis quatuor, mensibus quatuor, diebus quinque.

Eutychianus Papa, sedit mensibus decem, die vno.

Gaius Papa, sedit annis vndecim, mensibus quatuor, diebus duodecim.

Marcellinus Papa, sedit annis nouem, mensibus quinque, diebus sex.

Marcellus Papa, sedit annis quinque, mensibus octo, diebus viginti & vno.

Eusebius Papa, sedit annis duobus, mensibus duobus. Isti omnes martyres fuerunt.

Miltiades Papa, sedit annis tribus, mensibus septem.

Syluester Papa, sedit annis vigintitribus, mensibus decem.

Marcus Papa, sedit annis duobus, mensibus octo, diebus viginti.

Iulius Papa, sedit annis vndecim, mensibus duobus, diebus sex.

Liberius Papa, sedit annis sex, mensibus tribus, diebus quatuor.

Felix Papa, sedit anno vno, mensibus quatuor, dieb. duobus. Liberius ab exilio

IMPERATORES.

Seuerus Imperator, regnauit annis nouemdecim.

Antoninus Caracalla Imperator, regnauit annis septem.

Alexander Imperator, regnauit annis duodecim.

Macrinus Imperator, regnauit anno vno.

Marcus Aurelius Imperator, regnauit annis quatuor.

Hîc fuit sexta persequutio.

Maximinus Imperator, regnauit annis tribus.

Gordianus Imperator, regnauit annis septem.

Philippus cum filio suo Philippo, primus Christianus Imperator, regnauit annis septem.

Decius Imperator, regnauit anno vno.

Hîc fuit septima persequutio.

Gallus Imperator, cum filio suo Volusiano, regnauit annis duobus.

Valerianus Imperator, cum filio suo, regnauit annis quindecim.

Hîc fuit octaua persequutio.

Claudius Imperator, regnauit anno vno.

Aurelianus Imperator, regnauit annis quinque, mensibus sex.

Hîc fuit nona persequutio.

Tacitus Imperator, regnauit mensibus sex.

Probus Imperator, regnauit annis sex, mensibus quatuor.

Carus Imperator, cum Carino & Numeriano filiis, regnauerunt annis tribus.

Diocletianus & Maximianus Imperatores, regnauerunt annis viginti.

Hîc fuit persequutio Christianorum decima.

Constantius, & Galerius, & Licinius Imperatores, regnauerunt annis duobus, mensibus sex.

Constantinus Imperator, regnauit annis triginta, mensibus decem.

Constantinus cum Cõstantino & Constante fratribus, Imperatores, regnauerũt annis trigintaquatuor, mẽsibus quinque, diebus vigintitribus.

Iulianus Imperator, regnauit ãnis duobus, mensibus sex.

PAPÆ.

reuersus. Nota, Felicem, qui in catalogo Pontificum positus est, ab hæreticis fuisse Liberio subrogatum, viuente Liberio: sed quare in catalogo stet, interroga Romanos.

Damasus Papa, sedit annis quindecim, mensibus quatuor, diebus duobus.

Syricius Papa, sedit annis vndecim, mensibus vndecim.

Anastasius Papa, sedit annis tribus, mẽsibus decem, diebus duodecim.

Innocentius Papa, sedit annis vndecim, mensibus duobus, diebus viginti & vno.

Sosimus Papa, sedit anno vno, diebus vndecim.

Bonifacius Papa, sedit annis tribus, mẽsibus octo, diebus septem.

Cælestinus Papa, sedit annis septem, mensibus decem, diebus septemdecim.

Xystus Papa, sedit annis octo, mense vno.

Leo Papa, sedit annis vigintiuno, mense vno, diebus tredecim.

Hilarius Papa, sedit annis septem, mensibus tribus, diebus decem.

Simplicius Papa, sedit annis sex, mense vno, diebus septem.

Felix Papa, sedit annis octo, mensibus sex, diebus septem.

Gelasius Papa, sedit annis quatuor, mẽsibus octo, diebus octodecim.

Symmachus Papa, sedit annis nouem, diebus septemdecim.

Hormisda Papa, sedit annis duobus, mensibus nouem, diebus septemdecim.

Ioannes Papa, sedit annis duobus, mensibus nouem, diebus sedecim.

Felix Papa, sedit annis quatuor, mensibus duobus, diebus tredecim.

Bonifacius Papa, sedit annis duobus, diebus vigintisex.

Ioannes Papa, sedit annis duobus, mensibus quatuor, diebus sex.

Agapetus Papa, sedit annis vndecim, mensibus decem, diebus vndecim.

Siluerius Papa, sedit anno vno, mensibus quinque, diebus vndecim.

Vigilius Papa, sedit annis tredecim, mẽsibus sex, diebus viginti & vno.

Fabianus Papa, sedit anno vno, mensibus quinque, diebus tredecim.

Pelagius Papa, sedit annis vndecim, mensibus decem, diebus vigintiseptem.

Ioan-

IMPERATORES.

Iouinianus Imperator, regnauit annis octo.

Valentinianus Imperator, regnauit annis vndecim.

Valens Imperator, regnauit annis quatuor.

Gratianus cum fratre suo Imperatores, regnauerunt annis sex.

Valentinianus Imperator, regnauit annis duodecim.

Theodosius Imperator, regnauit annis vigintiseptem: cum vtrisque, & post vtrosque filios.

Arcadius, & Honorius, Theodosius cum Valentiniano, Imperatores, regnauerunt annis trigintaduobus.

Honorius & Arcadius Imperatores, regnauerunt annis vigintiquinque.

Valentinianus cum Martiano Imperatores, regnauerunt annis nouem.

Martianus Imperator, regnauit annis sex, post Valentinianum.

Leo Imperator, regnauit annis septem.

Zeno Imperator, regnauit annis septẽdecim.

Anastasius Imperator, regnauit annis septemdecim.

Iustinus senior, Imperator, regnauit annis septem.

Iustinianus Imperator regnauit annis trigintaquatuor.

Iustinus minor, Imperator, regnauit annis septem.

Tibe-

Papæ.

Ioannes Papa, ſedit annis duodecim, menſibus vndecim, diebus vigintiſex.

Benedictus Papa, ſedit annis quatuor, menſibus duobus.

Pelagius Papa, ſedit annis decem, menſibus duobus, diebus decem.

Gregorius Papa, ſedit annis tredecim, menſibus ſex, diebus decem.

Sabinianus Papa, ſedit anno vno, menſibus quinque, diebus vigintiocto.

Bonifacius Papa, ſedit annis nouem, diebus vigintiduobus.

Deuſdedit Papa, ſedit annis tribus, mēſe vno.

Bonifacius Papa, ſedit annis quinque, menſibus decem.

Honorius Papa, ſedit annis quinque, menſibus decem.

Seuerinus Papa, ſedit annis duobus, diebus quatuor.

Iohannes Papa, ſedit anno vno, menſibus octo, diebus nouemdecim.

Theodorus Papa, ſedit annis ſex, menſibus quinque, diebus quatuordecim.

Martinus Papa, ſedit annis ſex, menſibus duobus, diebus vigintiſeptem.

Eugenius Papa, ſedit annis duobus, mēſibus nouem, diebus vigintiquatuor.

Vitalianus Papa, ſedit annis quatuordecim, menſibus ſex.

Adeodatus Papa, ſedit annis tribus, mēſibus duobus, diebus quinque.

Donnus Papa, ſedit anno vno, menſibus quinque, diebus decem.

Agatho Papa, ſedit annis duobus, diebus quatuor.

Leo ſecundus Papa, ſedit annis decem, diebus tredecim.

Benedictus Papa, ſedit mēſibus decem, diebus duodecim.

Iohannes Papa, ſedit anno vno, diebus nouem.

Conon Papa, ſedit menſibus vndecim, diebus vigintiduobus.

Sergius Papa, ſedit annis tredecim, mēſibus nouem.

Ioannes Papa ſextus, ſedit annis tribus, menſibus duobus, diebus ſexdecim.

Ioannes ſeptimus Papa, ſedit annis duobus, menſibus ſeptem.

Siſinnius Papa, ſedit diebus triginta.

Conſtantinus Papa, ſedit annis ſeptem, diebus viginti.

Gregorius Papa, ſedit annis quinde-

Imperatores.

Tiberius Imperator, regnauit annis ſex.

Mauricius Imperator, regnauit annis triginta & vno.

Phocas Imperator, regnauit annis octo.

Heraclius Imperator, regnauit annis trigintaſex, cum Conſtantino filio ſuo.

Conſtantinus filius Heraclij.

Conſtantinus iunior.

Iuſtinianus iunior.

Leo.

Tiberius.

Iuſtinianus Imperator.

Philippus Imperator.

PAPÆ.

cim, mensibus vigintiduobus.
Gregorius Papa, sedit ânis decem, mensibus nouem, diebus vigintiquatuor.
Zacharias Papa, sedit annis decem, mensibus octo.
Stephanus Papa, sedit annis quinque, mensibus tribus.
Paulus Papa, sedit annis decem, mense vno.
Constantinus Papa, sedit anno vno, & diebus tribus.
Stephanus Papa, sedit annis tribus, & mensibus sex.
Adrianus Papa, sedit annis vigintiquatuor, mensibus decem, diebus tredecim.
Leo tertius Papa, sedit annis viginti, mensibus sex.
Stephanus Papa, sedit mensib. septem.
Paschalis Papa, sedit annis octo.
Eugenius Papa, sedit annis sex.
Valentinus Papa, sedit mense vno, & diebus vndecim.
Gregorius quartus Papa, sedit annis tredecim.
Sergius secundus Papa, sedit annis tribus. Iste Papa fuit primus qui nomen suum mutauit; & sequentes omnes idem fecerunt.
Leo quartus Papa, sedit annis octo, mẽsibus quinque.
Papissa Iohanna non numeratur.
Benedictus Papa, sedit annis duobus.
Paulus Papa, sedit annis decem.
Nicolaus Papa, sedit annis decem, mense vno.
Adrianus Papa, sedit annis quatuor, mensibus vndecim.
Iohannes Papa, sedit annis decem, mẽse vno.
Martinus Papa, sedit anno vno.
Adrianus Papa, sedit anno vno, mensibus tribus.
Stephanus Papa, sedit annis sex.
Formosus Papa, sedit annis quatuor, mensibus septem.
Bonifacius Papa, sedit annis duodecim.
Stephanus Papa, sedit anno vno, mense vno, diebus quindecim.
Romanus Papa, sedit annis quatuor.
Theodorus Papa, sedit anno vno.
Iohannes Papa, sedit anno vno.
Benedictus Papa, sedit annis quatuor, mensibus sex.

Leo

IMPERATORES.

Anastasius Imperator.
Theodosius Imperator.
Leo, Constantini filius.
Constantinus, cum filio Leone.
Pipinus iam Francorum rex, & patricius Romanorum.
Leo post mortem patris sui, Imperator.
Carolus Magnus iam rex Francorum, & patricius Romanorum.
Constantinus cum matre Irene, Imperatrice post filium suum.

Nunc Imperium transfertur ad Francos.

Carolus ille Imperator Francorum.
Ludouicus, cum Lothario filio.
Lotharius Imperator, post patrẽ suum.
Item Lotharius Imperator, cum filio suo Ludouico.
Ludouicus secundus Imperator, post patrem suum.
Carolus secundus, Imperator.
Carolus tertius, Imperator.
Arnolphus, secundum quosdam.

Secundum Romanos, isti in Italia Imperatores sunt.

Ludo-

PAPÆ.

Leo quintus Papa, ſedit menſibus duobus.

Chriſtophorus Papa, ſedit menſibus ſex.

Sergius Papa, ſedit annis ſex, menſibus quatuor.

Anaſtaſius Papa, ſedit annis duobus, menſe vno.

Lando Papa, ſedit menſibus quinque.

Ioannes Papa, ſedit annis quatuor, mẽſibus duobus.

Leo ſextus, Papa, ſedit annis ſeptem, diebus quindecim.

Stephanus Papa, ſedit annis duobus, menſe vno.

Iohannes Papa, ſedit annis tribus, menſibus decem.

Leo ſeptimus, Papa, ſedit annis tribus, menſibus ſex.

Stephanus Papa, ſedit annis tribus, mẽſibus quatuor.

Marinus Papa, ſedit annis tribus, menſibus ſex.

Agapetus Papa, ſedit annis nouem & menſibus octo.

Iohannes Papa, ſedit annis quatuor, & menſibus tribus.

Benedictus Papa, ſedit anno vno, menſibus quinque.

Leo octauus Papa, ſedit annis duobus, menſibus tribus.

Iohannes Papa, ſedit annis quinque, menſibus vndecim.

Benedictus Papa, ſedit anno vno, menſibus quinque.

Donnus Papa, ſedit anno vno, menſibus ſex.

Bonifacius Papa, ſedit menſe vno.

Benedictus Papa, ſedit annis nouem.

Iohannes Papa, ſedit menſibus octo.

Iohannes Papa, ſedit menſibus quatuor.

Iohannes Papa, ſedit annis decem, mẽſibus ſex.

Gregorius Papa, ſedit anno vno, menſibus ſex.

Iohannes Papa, ſedit menſibus decem.

Silueſter Papa, ſedit annis quatuor & menſibus quinque.

Iohannes Papa, ſedit menſibus quinq;.

Iohannes Papa, ſedit annis tribus.

Sergius Papa, ſedit annis tribus.

Benedictus Papa, ſedit annis vndecim, menſibus [illegible]

IMPERATORES.

Ludouicus Imperator in Italia.

Berengarius in Italia Imperator.

Hugo Imperator in Italia.

Guido Imperator in Italia, & filius eius Lambertus.

Berengarius in Italia imperat.

Lotharius in Italia.

Berengarius in Italia cum filio ſuo Alberto.

Nunc imperant Teutonici.

Otho primus, Imperator Teutonicus.

Otho ſecũdus, Imperator Teutonicus.

Otho tertius, Imperator Teutonicus.

Henricus primus, Imperator.

PAPÆ.

Iohannes Papa, sedit annis nouem, mẽsibus sex.

Benedictus Papa, sedit annis quatuordecim.

Syluester Papa, sedit mensibus duobus.

Gregorius Papa, sedit annis duobus, mensibus duobus.

Clemens Papa, sedit mensibus nouem. 10

Damasus Papa Teutonicus, sedit mense vno.

Leo Papa Teutonicus, sedit annis quinque, mensibus quinque.

Victor Papa Teutonicus, sedit annis duobus, mensibus quatuor.

Stephanus Papa Teutonicus, sedit mensibus octo.

Benedictus Papa, sedit annis decem.

Nicolaus Papa, sedit annis tribus, mensibus sex, diebus vigintiquinque. 20

Alexander Papa, sedit annis nouem, mensibus sex.

Gregorius Papa septimus, sedit annis quindecim, mense vno, & diebus octo.

Victor Papa, sedit mensibus quatuor, diebus septem.

Vrbanus Papa, sedit annis vndecim, mensibus sex, diebus octodecim.

Paschalis Papa, sedit annis nouemdecim. 30

Gelasius Papa, sedit anno vno, diebus sex.

Callistus Papa, sedit annis quinq;, mensibus decem, diebus tredecim.

Honorius Papa, sedit annis quinque, mensibus sex, diebus vigintinouem.

Innocẽtius Papa, sedit annis tredecim, mensibus sex, diebus quatuordecim.

Cælestinus Papa, sedit mensibus quinque, diebus vndecim. 40

Lucius Papa, sedit mensibus vndecim.

Eugenius Papa, sedit annis octo, mensibus quinque, diebus decem.

Anastasius Papa, sedit anno vno, diebus quinque.

Adrianus Papa, sedit annis quatuor, mensibus nouem.

Alexander Papa, sedit annis vigintiduobus. 50

Lucius Papa tertius, sedit annis tribus.

Vrbanus Papa tertius, sedit nunc.

IMPERATORES.

Conradus primus, Imperator.

Nota, quòd ante istum Henricum Imperatorem fuit alter Henricus Rex, Saxo; qui dicitur primus Henricus rex, sed non Imperator.

Similiter fuit alter Rex Conradus primus; sed non Imperator.

Isti verò sunt, primus Henricus, & primus Conradus Imperator Teutonicus. Henricus tertius in regno; sed in Imperio est Henricus secundus, ratione Henricorum.

Henricus Imperator tertius: sed in regno quartus Henricus est, ratione Henricorum.

Henricus Imperator quartus: sed ratione Henricorum est quintus. Iste Henricus cepit Papam Paschalem: & iste refutauit Ecclesiæ annulum, & baculum episcoporum.

Lotharius secundus.

Conradus tertius.

Fridericus primus.

Henricus sextus, cum patre suo Friderico, regnat.

FINIS CATALOGI PONTIFICVM ET IMPERATORVM ROMANORVM.

CA-

CATALOGVS REGVM Italicorum.

ITalus, primus rex Italiæ, regnauit annis quadraginta & vno.

Ianus rex Italiæ regnauit annis viginti ſeptem.

Saturnus rex Italiæ regnauit annis triginta quatuor.

Picus rex Italiæ regnauit annis triginta & vno.

Faunus rex in Laurento, id eſt in Sabinia prouincia, regnauit annis vigintinouem.

Latinus rex in Latio, regnauit annis trigintaduobus.

Æneas rex Italiæ regnauit annis trigintaſex.

Aſcanius rex Italiæ regnauit annis trigintaſex.

Poſthumus Siluius, filius Lauiniæ, regnauit annis trigintanouem.

Æneas Siluius regnauit annis vigintiduobus.

Latinus Siluius regnauit annis quinquaginta.

Alba Siluius regnauit annis trigintaquatuor.

Capetus Siluius regnauit annis trigintaquatuor.

Capys Siluius regnauit annis vigintiſeptem.

Calpetus Siluius regnauit annis tredecim.

Tiberinus Siluius regnauit annis octo.

Agrippa Siluius regnauit annis quadraginta & vno.

Alladius Siluius regnauit annis vigintiquatuor.

Auentinus Siluius regnauit annis trigintaſex.

Procas Siluius regnauit annis vigintitribus.

Amulius Siluius rex in Latio vltimus, expulſo fratre ſuo Numitore in Alba regnauit annis quatuor & quadraginta.

Deinde vrbe Roma tempore Numitoris condita, Remus & Romulus Romæ regnauerunt: quorum mater fuit Rhea Siluia, virgo Veſtalis, quam alij dicunt Æliam.

ROMANORVM tempora.

ROma condita eſt anno ab Adam ter milleſimo quadringenteſimo octuageſimo quarto: anno autem ab Imperio Nini milleſimo trecenteſimo: anno verò poſt euerſionem Troiæ quadringēteſimo decimoquarto; olympiade tertia; regnante etiam tunc Oſee in Iſraël.

Poſt Romulum autem regnauit Romæ Numa Pompilius, annis quadraginta.

Tullus Hoſtilius regnauit annis trigintaduobus.

Ancus Martius regnauit annis vigintiquatuor.

Tarquinius Priſcus regnauit annis trigintaſeptem.

Seruius Tullius regnauit annis quadragintaquatuor.

Tarquinius Superbus regnauit annis vigintiquinque.

Eiecto Tarquinio Superbo regnauerunt:

Conſules,
Senatores,
Dictatores,
Tribuni,
Magiſtri militum,

Per annos quadringentos ſexagintaquatuor.

Poſteà à Iulio Cæſare, qui his ſucceſſit, fuerunt Imperatores, & Romani pontifices: quemadmodum antea deſcripſimus.

¶ *Iam de regno Aſſyriorum dicturi ſumus, quod cœpit anno decimoquinto Saruch, proaui Abrahæ. Durauit autem vſq; ad annum quintum Oziæ regis Iudæorum. Illud regnum habuit triginta & octo Reges, quorum nomina ordine ſequuntur. Durauit autem illorum regnum in ſuo ſtatu, annis mille trecentis & duobus.*

CATALOGVS REGVM Aſſyriorum.

HI ſunt reges Aſſyriorum:

Rex Babyloniæ Nembrot, gigas decem cubitorum.

Rex Belus Aſſyriorum.

Rex Ninus Aſſyriorum.

Regina Aſſyriorum Semiramis, vxor Nini, poſt eum.

Rex Aſſyriorum Zameis, qui & Ninias, filius Nini & Semiramidis.

Rex Arius Aſſyriorum.

Rex Aralius Aſſyriorum.

Rex Baleus Xerxes Aſſyriorum.

Rex Armamitres Aſſyriorum.
Rex Belochus Aſſyriorum.
Rex Baleus iunior Aſſyriorum.
Rex Altadas Aſſyriorum.
Rex Mamitus Aſſyriorum.
Rex Mancaleus Aſſyriorum.
Rex Spherus Aſſyriorum.
Rex Mancaleus alter, Aſſyriorum.
Rex Sparetus Aſſyriorum.
Rex Aſcatades Aſſyriorum.
Rex Amyntas Aſſyriorum.
Rex Belochus iunior, Aſſyriorum.
Rex Belopares Aſſyriorum.
Rex Lamprides Aſſyriorum.
Rex Soſares Aſſyriorum.
Rex Lampares Aſſyriorum.
Rex Pannias Aſſyriorum.
Rex Soſarmus Aſſyriorum.
Rex Mitreus Aſſyriorum.
Rex Tautanius Aſſyriorum.
Rex Teuteus Aſſyriorum.
Rex Tyneus Aſſyriorum.
Rex Dercillus Aſſyriorum.
Rex Eupales Aſſyriorum.
Rex Laoſthenes Aſſyriorum.
Rex Pyriciades Aſſyriorum.
Rex Ophrateus Aſſyriorum.
Rex Ophraganeus Aſſyriorum.
Rex Aſtraſapes Aſſyriorum.
Rex Tonos Concoleros, qui & Sardanapalus vulgariter nuncupatur.

Sub iſto Sardanapalo periit regnum Aſſyriorum: & Medi ſubiugauerunt illud; anno ab Imperio Nini milleſimo ducenteſimo vigeſimoſexto: à regno verò patris ſui Beli, milleſimo trecenteſimo quinto: ab initio autem Babyloniæ, vel inſtauratione ſub regina Semiramide, milleſimo centeſimo ſexageſimoquarto. Tunc prædictus Sardanapalus nouiſſimus & viliſſimus rex Aſſyriorum, primam culcitram ſeu prima puluinaria adinuenit, & ſuis manibus fecit. ob quam cauſam principes eius verecundia moti, voluerunt interficere eum; ille autem dixit eis: Non habebitis de me triumphum: & hoc dicto, proiecit in ignem ſemetipſum, in quo extinctus eſt.

CATALOGVS REGVM Medorum.

Iſta ſunt nomina regũ Medorum, poſtquàm ſubiugauerunt ſibi regnum Aſſyriorum.

Primus rex Medorum Arſaces, regnauit annis vigintiocto. Cui poſtea ſucceſſit

Rex Medorum Soſarmus: cuius regni anno decimoquinto, Olympias primum apud Ælidem vrbem Græciæ cœpit nominari. Soſarmo regi ſucceſſit

Rex Medidus. Poſt quem fuit

Rex Medorum Cardiceas. cui deinde ſucceſſit

Rex Medorum Deioces. Et poſt eum regnauit

10 Rex Medorum Phraortes, qui regnauit annis duobus & viginti. Cui ſucceſſit

Rex Medorum Cyaxares. Et poſt eum venit

Rex Aſtyages.

Iſtius Aſtyagis nepos ex filia, Cyrus, rex Perſarum, bello eundem auum ſuum Aſtyagem deuicit, & regnum Medorum ſubiugauit; auum ſuum regem Aſtyagem Hyrcanis præfecit: & ipſe regnum Medo-20 rum ſub regno Perſarum conſtituit. Durauerat autem Imperium Medorum ducentis quinquagintaſeptem annis.

CATALOGVS REGVM Perſarum.

Iſti ſunt reges Perſarum:

Rex Perſarum Cyrus. Cui ſucceſſit

Rex Perſarum Cambyſes, quadrino-30 minis; qui & Xerxes ſecundum Eſdram; qui & Nabuchodonoſor ſecundum hiſtoriam Iudith; qui & Aſſuerus ſecundum hiſtoriam libri Heſter. Poſt iſtum Cambyſem ſucceſſit

Rex Perſarum Darius, filius Hyſtaſpis, qui templum Domini reſtaurauit. Dario ſucceſſit filius eius

Rex Perſarum Xerxes. Cui ſucceſſit alius

40 Rex Perſarum Artaxerxes; poſt quem venit

Rex Perſarum Darius nothus. Deinde.

Rex Perſarũ Magnus Artaxerxes. Cui ſucceſſit

Rex Perſarum Darius Ochus. Dario iſti ſucceſſit

Rex Perſarum Arſames, qui & Arſes. Cui ſucceſſit

Rex vltimus Perſarum Darius Codo-50 manus.

Hunc Darium, deuicit Alexander Macedo: & ſubiugauit Perſas & totum Orientem.

Mortuo Alexandro Magno, principes eius ſic inter ſe diuiſerunt Imperium: ... Pto-

Ptolemæus accepit Ægyptum: Antipater Græciam: Seleucus, à quo dicitur Seleucia, accepit Syriam & Babyloniam: Cassander accepit Lyciam & Pamphiliam: Antigonus maiorem Phrygiam: quorum vnusquisque diadema sibi imposuit.

CATALOGVS REGVM *Hebræorum.*

Saul.
Dauid.
Salomon rex totius Israël.
Roboam in Iuda.
Hieroboam in Israël.
Baasa in Israël.
Abiam in Hierusalem.
Rex Asa in Hierusalem.
Rex Iosaphat in Hierusalem.
Rex Samariæ, Hela.
Rex Zambri in Samaria.
Rex Amri etiam in Samaria.
Rex Achab in Samaria.
Rex Ochozias in Samaria.
Rex Iosaphat in Iuda.
Rex Ioram in Iuda.
Rex Azachias in Iuda.
Rex Ioachim in Iuda.
Rex Achas in Iuda.
Rex Ezechias in Iuda.
Iehu rex Samariæ.
Rex Ioas in Samaria.
Rex Hieroboam in Samaria.
Rex Zacharias in Samaria.
Rex Sellum in Samaria.
Rex Manacho in Samaria.
Rex Phaceia in Samaria.
Rex Osee in Samaria.

Regnante eodem Osee, Salmanassar rex Assyriorum cepit eundem Oseam, & captiuum deduxit cum omni populo Samariæ, & posuit eos super fluuium suum Mosim, in terra Medorum.

Rex Ezechias tunc erat in Hierusalem.
Rex Manasses in Hierusalem.
Rex Amon in Hierusalem.
Rex Iosias in Hierusalem.
Rex Ioas in Hierusalem.
Rex Ioachim in Hierusalem.

Istum captiuum duxit Nabuchodonosor, cum omni populo Iudęorum in transmigratione Babylonis.

Ab hoc loco in antea deficiunt omnes reges Hebræorum, tam in Hierusalem quàm in Samaria: quia in captiuitate sunt.

Post quadringentos autem annos iterum reges habuerunt in Hierusalem, post tempora Machabæorum.

Regem scilicet Ioannem Hyrcanum.
Regem Aristobulum.
Regem Alexandrum.
Regem iterum Aristobulum.
Regem Hyrcanum iterum.
Regem Herodem alienigenam, filium
10 Antipatris viri pagani, & matre Iudæa.
Cuius tempore natus est Christus Rex regum.

CATALOGVS REGVM *Troianorum.*

Iupiter rex, & filij eius,
Dardanus rex primus in Troia.
Troius, rex secundus in Troia.
Laomedon rex Troiæ.
20 Priamus rex Troiæ.
Anchises rex Troiæ.
Hector rex Troiæ.
Paris rex Troiæ.
Priamus iunior rex Troiæ.
Antenor rex Troiæ.
Æneas rex, è Troia.

CATALOGVS REGVM *Græcorum.*

30 Rex Iupiter Athenis.
Rex Danaus filius eius.
Rex Pelops in Græcia.
Rex Atreus in Græcia.
Rex Menelaus in Græcia.
Rex Agamemnon in Græcia.
Rex Philippus, pater Alexandri Magni.
Rex Alexander Magnus.

Tunc subdiuisum est ipsum regnum inter duodecim principes Alexandri, vs-40 que ad tempora Romanorum, qui omnia regna obtinuerunt.

CATALOGVS REGVM *Sicyoniorum.*

Sicyonia, est regio, quæ prius vocata est Api: postea verò mutato nomine, vocata est Peloponnesa.

Regnum Sicyoniorum cœpit anno vigesimoquarto Nachor aui Abraham, per-50 durauit vsque ad annum Heli sacerdotis Domini in Silo. Durauit autem hoc regnum per annos noningentos sexagintaduos. Et habuit hos Reges vigintisex.

1	Ægialeus, regnauit annis	52
2	Europs.	45

3	Selchin,	regnauit annis 20
4	Apis.	25
5	Thelasion.	52
6	Ægidius.	34
7	Thurimachus.	45
8	Leucippus.	53
9	Messapius.	47
10	Heratus.	46
11	Plemnæus.	48
12	Orthopolis.	63
13	Marathius.	30
14	Marathus.	20
15	Erichthreus.	55
16	Choar.	30
17	Epopeus.	35
18	Laomedon.	40
19	Sicyon.	45
20	Polybus.	40
21	Inachus.	42
22	Phæstus.	8
23	Adrastus.	4
24	Polyphides.	31
25	Pelasgus.	20
26	Zeusippus.	32

CATALOGVS REGVM Ægyptiorum.

Regnum Ægyptiorum, sub Belopatre Nini cœptum, sub Nino etiam fuit, & sub vxore sua Semiramide: quibus mortuis, remansit inter principes Ægypti: qui per electionem statuêre sibi regem, sub nomine isto dynastiæ. Cuius etiam successores, singuli vocati sunt similiter, dynastiones. Regnum Ægypti ante tempora Abrahæ habuit quindecim dynastiones, id est reges Ægyptiorum.

In natiuitate autem Abrahæ, iam erant dynastiæ septemdecim. Ex tunc reges Ægypti cœperunt vocari Thebæi. Rursus postea mutato nomine, reges illi vocabantur Pastores.

In vigesima autem dynastia, cœperunt vocari Pharaones. Alio quoque nomine vocati sunt Diapolitæ.

Pharaones autem per diuersa tempora eorum, fuerunt septemdecim vsque ad Cambysem filium Cyri, regis Persarum, qui primus subiugauit Ægyptum. Notandum autem, quòd ab illo tempore, quo Ioseph descendit in Ægyptum, vsque ad natiuitatem Mosis, reges (id est Pharaones) quinque in Ægypto fuerunt, quorum nomina sunt hæc,

Rex Amois, regnauit annis quindecim.

Rex Nembrot, qui regnauit annis tredecim.

Rex Amenophis, regnauit annis viginti & vno.

Rex Memphres, regnauit annis vigintiduobus.

Rex Mesphat, regnauit annis vigintisex.

Sub quo rege, Aram filius Leui, anno ætatis suæ sexagesimoquinto, genuit Mosen. Quem filia Pharaonis nomine Termut, collectum de flumine educauit. Qui etiam Israël de Ægypto eduxit.

CATALOGVS REGVM AEGYPTI & Antiochiæ post mortem Alexandri Magni.

Post mortem igitur Alexandri, successit in Ægypto primus Ptolemæus, cognominatus Soter. Qui regnauit in Ægypto annis nouemdecim. Secundus rex Ptolemæus Ægypti, vocatus est Philadelphus. Tertius Ptolemæus, vocatus est Euergetes. Quartus Ptolemæus, vocatus est Philopator. Aduersus istũ Philopatorem surrexit Antiochus Magnus, qui & occidit eum, subiugauitque Ægyptum & Iudæam & Persidem: & regnauit annis trigintasex. Iste habuit duos filios, Seleucum & Soter. Seleuco illo qui erat maior natu, Romæ existente in obsidatu, frater eius Seleucus minor natu, successit patri in Imperio Antiochię, & est cognominatus Epiphanes. Iste Epiphanes filiũ fratris sui Demetrium eiecit è regno. Iste Epiphanes vsque adeò oppressit Iudæos, vt in templo Domini idola ponerent, & ea adorarent. Tũc surrexit Matathias pater Machabæorum cõtra Antiochum, & post eum Iudas Machabęus. Antiochus Epiphanes regnauit annis duodecim: cui successit filius eius Eupator, & regnauit ãnis duodecim. Huic successit in Antiochia Demetrius rex, filius Soter. Sub istius Demetrij Imperio occisus est Iudas Machabæus. Hunc Demetrium occidit Alexãder. Cuius patrem præfatum Eupatorem ipse occiderat, & ipse regnat pro eo. Istum Alexandrum postea occidit Demetrius Creticus, filius prædicti Demetrij, & regnat pro eo. Postea filius istius Alexãdri vocatus Antiochus Magnus, receptus est in regnum Antiochiæ, & fugauit inde Demetrium. Tryphon autem princeps Antiochi pueri, occidit ipsum puerũ dominũ suum, vnde & ipse

ipse regnauit pro eo, quum adhuc Demetrius quem ille puer eiecerat, captus apud Artaxem regem Arabum teneretur. Tryphone autem in prælio armis attrito, surgit Demetrius, filius Demetrij captiui, & receptus in regnum Antiochiæ, imperat. Tryphon verò * isto Demetrio, Iohannes Hyrcanus de progenie Machabæorum, erat summus sacerdos. Cuius filius Aristobulus, primus rex Iudæorum post captiuitatem Babyloniæ est constitutus. Cui successit Alexander filius eius rex Iudæorum. Alexandro autem successit filius Aristobulus. *

Et ipse regnauit pro eo, quum adhuc rex Demetrius expulsus, apud Arabes captus detineretur. Tryphone autem à Machabæis in prælio nimis confecto, Demetrius filius Demetrij captiui recipitur in regnum. Tryphon verò fuga lapsus, abiit in Persidem.

Eo tempore Aristobulus ex genere Machabæorum, factus est rex Iudæorum primus, scilicet post transmigrationem Babyloniæ quadringētis quadragintaseptem annis.

Aristobulo succedit alter Aristobulus, quem occidit consul Pompeius, & fecit Antipatrem procuratorem Iudeæ.

Cui succedit Herodes filius eius, in regnum.

Eo tempore natus est Christus Dominus: & subactum est regnum Iudæorum, Antiochia iamdudum à Romanis subiugata.

CATALOGVS REGVM *Argiuorum.*

Regnum Argiuorum inceptum est eo anno, quo natus est Iacob & Esau filij Isaac, sub primo rege eorum Inacho. Durauit autem vsque ad annum decimumquintum illius mulieris prophetæ, quę vocabatur Debora, in Israël. Permansit etiam regnum Argiuorum in suo statu, per annos ducentos sexagintaquatuor. Dissipatum verò est atq; destructum sub Græcorum rege Danao, à quo omnes Græci, vsque hodie, Danai sunt vocati.

Eodem tempore rex Phoronæus, filius Inachi, primi regis Atheniensium & vxor eius Niobe, primas leges Græcis dederunt apud Athenas, & primi statuerunt causas sub iudice agitari; & locum iudicij appellauerunt forum.

CATALOGVS REGVM *Babyloniorum.*

Regnum Babyloniæ computatum est sub regno Ægyptiorum, vel Assyriorum. Veruntamen sub temporibus Nabuchodonosor, qui nō fuit de genere regum Babyloniorū vel Assyriorum, sed fuit quasi extraordinarius, vtputa spurius, ex incerto coitu procreatus; cœpit Babyloniæ Imperium præminere vsque ad tempora Cyri regis Persarum & Medorum; qui Babyloniam subiugauit, & imperio Persarum adiunxit. Ponemus ergo catalogū regum Babyloniorum ab ipso Nabuchodonosor, vsque ad Cyrum.

Rex Nabuchodonosor, qui Hierusalem destruxit, & Iudæos omnes captiuauit.

Rex Nabuchodonosor filius primi.

Rex Euilmerodach etiam filius illius.

Rex Regusar, filius Euilmerodach.

Rex Labosar, etiam filius Euilmerodach.

Rex Baltasar, etiam filius Euilmerodach.

Iste Baltasar vidit manum scribentem in pariete. Quam visionem Daniel interpretatus est, dicens, quia diuideretur regnum eius, & ipse rex gladio periret. Quo dicto, sequenti nocte venit Darius Rex Medorum, & Cyrus nepos eius ex filia, rex scilicet Persarum, & occiderunt regem Baltasar, & totum regnum Babyloniæ obtinuerunt.

CATALOGVS REGVM *Francorum.*

Regum Francorum genealogiam nobilissimam, multis tamen authoribus ignotam, per catalogum disponemus, incipientes ab Adam vsq; ad Noë; & à Noë vsq; ad primum regem Babyloniæ Nembrot; & ab illo de rege ad regem, vsque ad reges Troianos; & inde vsque ad Carolum Magnum: & ab illo vsque ad Fridericum Imperatorem, & filium eius regem Henricum. Igitur ab Adam ordiamur.

Adam, Seth, Enos, Cainan, Malalehel, Iareth, Enoch, Matusalem, Lamech, Noë, Sem filius Noë, Arphaxad filius Sem. Arphaxad genuit Salem, Salem genuit Heber, Heber genuit Phalec, & Irari patrem primi regis Nembrot, in diuisione linguarum. Nembrot, primus rex huius mundi in Babylonia, genuit octo filios; quorum

primus fuit Cres, à quo Creta insula nomen accepit. Cres primus rex Cretẽsium, genuit Cælium.

Cęlius genuit Saturnum.

Rex Saturnus genuit Iouem.

Rex Iupiter genuit Dardanum & Troium.

Rex Troius ædificauit Troiam nomine suo, & genuit Laomedonta.

Rex Laomedon genuit Priamum & Anchisen.

Rex Anchises genuit Æneam, à quo omnis nobilitas regum Albanorum & Romanorum descendit.

Rex Priamus maior, habuit ex sorore sua nepotem Priamũ iuniorem; qui Priamus, & Antenor cum eo, post Troiæ destructionem, transierunt nauigio per mare Illyricum, cum tredecim millibus armatorum per Venetias, ibique ciuitatem Paduam ædificauerunt: in qua etiam Antenor habet honorabilem sepulturam. Inde transierunt in Mæotidas paludes: ibi ædificauerunt vrbem Sicambriam, à qua ipsi vocati sunt Sicambri. Deinde processu temporum, obtinuerunt Germaniam, à qua vocati sunt Germani. Postmodũ quoque ab Imperatore Valentiniano vocati sunt Franci, id est feroces. In Germania igitur regnantes, primum regem suum habuerunt filiũ Priami suprà memorati, nomine Priamum, quem Imperio Romano rebellem, Romani in prælio occiderunt. Tunc remansit filius Priami, quem vocabant Marcomirum, cuius filium Pharamundum Germani sibi regem creauerũt. Leges etiam tunc, per suos authores Guisogastaldum, & Salagastum compositas, habere cœperũt. Ab illo autem Salagasto, lex Salica nomen accepit. Qua lege Salica vsque hodie vsi sunt Franci. Vnde & ipsi Franci Salici nuncupantur.

Mortuo autem rege Pharamundo, succedit rex Crinitus filius eius: à quo reliqui Francorum reges omnes, Criniti sunt appellati.

His temporibus Franci accrescere; Romani verò minui cœperunt. Gentes enim quæ fuerant Romanis subiectę, per seipsas regnare cœperunt. Romani econtra, gentibus seruire cogebantur.

Gothi enim, cùm ipsam Vrbem iam essent depopulati, vltra Ligerim fluuium in Gallia consederunt. Burgundiones tunc regem habere cœperunt. Franci etiam, Romanos, qui tunc circa fluuium Rhenum habitabant, fugauerunt. Defuncto rege Crinito, successit rex Gildibertus, qui ex regina nomine Bissina genuit Clodouæum.

Rex autem Clodouæus genuit Mirouæum.

Rex Mirouæus genuit aliũ Mirouęum, à quo reges reliqui omnes, Mirouæi sunt appellati in Francia.

Rex Ildricus filius Mirouæi, genuit aliũ Clodouæum.

Rex iste Clodouæus, fuit primus Christianus rex Francorum; quem sanctus Remigius baptisauit.

Iste Clodouæus, Alemãnos subiugauit: Gothos, id est Vascones, deuicit.

Anno ab incarnatione Domini septingentesimo quinquagesimoprimo, reges Francorum solo nomine regnabant. Erat autem apud eos Princeps de cognatione eorũ, qui vocabatur ex officio suo Maiordomus: totum enim illud regnũ regebat. Quorum primus dicitur fuisse Arnuldus, qui postea fuit episcopus Metensis.

Cuius filius Ansgisus, post eum fuit Maior domus. Post quem fuit filius eius Pipinus, Maior domus, qui cognominabatur Grossus, cuius filius fuit auus Caroli Magni, Carolus Martellus. De quo natus est Pipinus Nanus, dux etiam Francorum & rex, & Maior domus. De quo natus est Carolus Magnus, primus Francorum Imperator.

Ex tunc fuerunt in Francia Imperatores, vsque hodie. Quorum

Carolus Magnus, primus Imperator fuit.

Ludouicus secundus, Francorum Imperator.

Lotharius primus.

Lotharius secundus.

Carolus secundus.

Carolus tertius.

Arnulphus.

Cendebuldus.

Ludouicus puer.

Conradus primus.

Henricus primus.

Otho primus.

Otho secundus.

Otho tertius.

Henricus secundus.

Conradus secundus.

Henricus tertius.

Hen-

Henricus quartus.
Henricus quintus.
Lotharius Saxo.
Conradus tertius.
Fridericus primus.
Henricus sextus, filius Friderici.

Ecce habes Lector, ab Adam vsq; ad Fridericum & filium eius Henricum, plenam genealogiam & plenum catalogum Regum, siue Imperatorum Francorum.

Deo gratias.

CATALOGVS REGVM Gothorum.

Gothorũ gens est diuersa. Sunt enim Wisogothi, quos nos vocamus Wascones, circa prouinciam Cataluniam & Aragonam. Sunt etiam Austrogothi, in plaga Australi. Quorum omnium vna est origo: sed propter diuersa climata, eorum nomina seu cognomina sunt diuersa. Quorum reges fuerunt isti:

Rex Theodericus primus.
Rex Theodericus secundus.
Rex Theobaldus.
Rex Alaricus.
Rex Dalaricus.
Rex Witigous.
Rex Vigiuus.
Rex Sigismundus.
Et alij quidam.

CATALOGVS REGVM Lombardorum.

Lombardi olim in patria sua, à qua priùs venerunt, vocati sunt Vinuli, in plaga Australi in prouincia Scatinauia. Vnde venientes, in principio duos duces habuerunt, Iuor, & Agion, & matrem eorum Gamaram. Quibus mortuis, creant sibi Lombardi regem Agilmundum, filium Agionis, qui regnat annis trigintatribus. Quo defuncto, creant sibi regem Lamisonem. Quo defuncto, Lecha rex regnat pro eo. Qui cùm quadraginta annorum regnasset, successit ei filius Gildeoc. Quo defuncto succedit rex Classo, filius eius. Quo defuncto, succedit filius eius Guado. Quo defuncto, succedit filius eius Gualtaris, octauus in regno Lombardorum.

Rex Gualtaris cùm septem annis regnasset, obiit. Cui successit Aldoinus, nonus rex Lombardorum. Iste Aldoinus, primus perduxit Lombardos in Pannoniam. Eo tempore Iustinianus Imperator, legum multiplicitatem abbreuiauit. His diebus sanctus Benedictus abbas erat in Sublacu. Mortuo igitur rege Alduino, filius eius Alboinus succedit, decimus regum Lombardorum. Iste interfecit Cunimundum regem Gepidorum, & filiam eius Rosimundam accepit vxorem: & de capite ipsius regis Cunimundi, fecit sibi scyphum ad bibendum parari. In quo etiam fecit vt filia propinaret, dicens ei: Bibe cum patre tuo. Illa autem vlta iniuriam suam & patris, fecit eum occidi: sicut in libri huius corpore continetur.

Igitur cùm vbique Lombardorum victoriæ personarent, rege Alboino adhuc in Pannonia manente, Narsis præfectus Italiæ, & carthularius imperialis, vocat ipsum Alboinum cum omnibus Lombardis in Italiam. Vbi mortuo Alboino, succedit Luprandus. Quo mortuo succedit Agistulphus. Quo mortuo succedit Desiderius.

Desiderium illum cepit, & in exilium deportauit Carolus Magnus Imperator. Extunc Imperatores & reges Francorum tenuerunt Lombardiam sibi subiugatam, vsque ad tempora Friderici Imperatoris, & filij eius regis Henrici sexti.

Quorum temporibus, ego Gotfridus, istiusmodi librum composui & conscripsi, ad honorem Dei, & Ecclesiæ atque Imperij & ad omnium lectorum perpetuam vtilitatem. Precor igitur omnes huius libri lectores, vt amore Dei & summæ charitatis intuitu, benedicant animæ meæ & parentum meorum;

Amen.

FINIS CATALOGORVM OMNIVM REGVM.

CATALOGVS PAPARVM ET IMPERATORVM SYNCHRONVS.

Dominus Iesus Christus, primus & summus Pontifex, sedit in hoc mundo, annis trigintaduobus, & mensibus tribus, ante ascensionem suam.

Petrus apostolus in partibus Orientis prædicando, sedit annis quatuor. In episcopatu verò Antiochiæ, sedit annis octo. Romæ autem in papatu, sedit annis vigintiquinque, mensibus duobus, diebus quatuor.

Distinctio temporum.

Octauianus Imperator Augustus fuit tempore Petri apostoli, & imperat annis quinquaginta sex.

Tiberius priuignus Octauiani fuit tempore Petri, & imperat annis tredecim.

Gaius Caligula fuit tempore Petri, & imperat annis tribus, mensibus decem, diebus octo.

Claudius imperat tempore Petri, annis quatuordecim, mensibus octo. Tempore Claudij venit Petrus apostolus Romam, vbi sedit annis vigintiquinque. Et cum eo Linus fuit coadiutor Petri in papatu, annis nouem, mensibus tribus, diebus duodecim.

Cletus cum Lino coadiutor Petri, sedit annis duodecim, mense vno, diebus decem. Isti duo, Linus scilicet & Cletus, fuerunt eò episcopi, & coadiutores Petri. Vnde Ioannes apostolus tertio scribit omnibus episcopis Galliæ & Germaniæ, sic: Petrus princeps apostolorum, adiutores sibi asciuit Linum & Cletum, non tamen pontificium aut potestatem ligandi atque soluendi tradidit eis, sed in exterioribus eum iuuabant.

Nero Imperator, tempore Petri fuit, & imperauit annis tredecim, mensibus nouem.

Galba & Vitellius, & Otho, post Neronem inuadunt Imperium, & se inuicem bellis & contentionibus citò extinguunt. Quibus succedit Vespasianus.

Distinctio temporum.

Clemens primus Papa, post Petrum, sedit annis nouem, mense vno. Tunc cessauit papatus diebus viginti vno, post obitum suum.

Vespasianus tempore Clementis, imperat annis nouem, mensibus vndecim, diebus vigintiduobus. Cuius tempore colossus erectus est, qui fuit altus centum & octo pedum. Tunc vrbs Aduentia condita est apud Allobrogos, super Ararim fluuiũ. Vespasianus obiit fluxu ventris.

Titus tempore Clementis, imperat annis duobus, mensibus duobus. & facundissimus fuit.

Domicianus frater Titi, tempore Clementis imperat annis quindecim, mensibus quinque, diebus duobus. Iste superbus præcepit, Deum & dominum se vocari. Christianos persecutus est, & Iohannem Euangelistam in Patmum insulam relegauit. Omne genus Dauid regis interfecit. Eo tempore Capitolium Romæ, & forũ & porticus, & stadium, & thermæ Troianæ, & Pantheon, ædificata sunt. Domicianus à suis in palatio occiditur. Cadauer eius in plateas turpiter tractum est à populo Romano.

Nerua tempore Clementis, imperat anno vno, mensibus quatuor. Iste omnia quæ Domicianus fecerat, dãnauit: & quæ ille damnauerat, absoluit. Vnde Iohannes tunc ab exilio rediit, vbi scripserat Apocalypsim.

Distinctio temporum.

Anacletus Papa, sedit annis nouem, mensibus duobus, diebus vndecim. Cessat diebus tredecim.

Traianus tempore Anacleti, imperat annis nouemdecim, mensibus sex, diebus quindecim.

Distinctio temporum.

Euaristus Papa, sedit annis nouem, mẽsibus decem, diebus duobus. Cessat diebus nouemdecim.

Adrianus Imperator tempore Euaristi, regnat annis viginti, mensibus vndecim. Tunc tertia persequutio fuit Christianorum, satis grauis.

Distinctio temporum.

Alexander Papa, sedit annis decẽ, mensibus septem. Cessat diebus vigintiquinq; papatus Romæ post eum.

Ælius Imperator tẽpore Alexandri Papę, regnat annis viginti, mensib. vndecim. Iste Hierosolymã a se reparatam, vocauit nomine suo Æliam: & Iudæos omnes, in remotissimis partibus, exilio relegauit, ne in ea amplius habitarent, & ne ciuitas Hierusalem vocaretur in æternum sed Ælia.

Distin-

Distinctio temporum.

Xystus Papa, sub Decio Imperatore, sedit annis decem, mensibus quinque. Cessat diebus duobus.

Decius Imperator, tempore Xysti, regnauit anno vno. Orosius dicit, annis tribus.

Distinctio temporum.

Telesphorus Papa, sedit annis vndecim, mensibus qninque, diebus viginti & vno, sub Antonino. Cessat diebus septem.

Antoninus Pius Imperator, sub Telesphoro Papa, imperat annis viginti duobus, mensibus tribus. Eo tempore Galenus medicus claruit, Pergami natus.

Hyginus Papa, sub Antonino Imperatore, sedit annis quatuor, mense vno, diebus quatuor.

Distinctio temporum.

Marcus Antoninus tempore Aniceti, annis nouemdecim, mensibus quatuor, die vno, cum fratre suo Lucio Aurelio. Lucius iste apoplexia moritur. Antoninus verò filium suum Commodum vocat ad Imperium. Isti leges asperas temperauerunt, & scripta fiscalia omnia in foro publico incenderunt.

Anicetus Papa, sub Marco Imperatore, sedit annis vndecim, mensibus sex, diebus tribus. Cessat Papatus diebus decem.

Item sub Marco Pius Papa, sedit annis decem, mẽsibus quatuor, diebus quatuor. Cessat cathedra post obitum eius, diebus tredecim.

Item sub eodem Marco Imperatore, Soter Papa, sedit annis nouem, & mensibus septem. Cessat diebus viginti & vno.

Eleutherus Papa, sedit annis quindecim, mensibus nouem, diebus tribus. Cessat diebus decem post eum cathedra Papalis, sub Commodo.

Commodus Imperator, tempore Eleutheri regnat annis tredecim.

Ælius Imperator Pertinax, sub Eleuthero, infra sex menses occiditur. Post hunc, Iulianus mensibus septem imperat: eumq; Seuerus occidit, & ipse fit Imperator.

Distinctio temporum.

Victor Papa, sedit annis vndecim. Cessat diebus duodecim sub Seuero, cathedra Petri.

Seuerus Imperator, sub Papa Victore, regnat annis nouemdecim. Iste in Britannia partem insulæ, à mari vsque ad mare, vallo muniuit, quod erat in longitudine centum triginta milliarium, & multis turribus communitum. Seuerus ille Imperator, apud Eboracum sepultus est.

Distinctio temporum.

Seuerinus Papa, sedit annis octo, mensibus septem, diebus decem, sub Aurelio. Cessat diebus sex.

Antoninus Aurelius Caracalla, tempore Seuerini, imperat annis septem. Iste asperior Seuero patre suo fuit, & à Persis occisus est.

Distinctio temporum.

Callistus primus, Papa, sedit annis sex, mensibus duobus, diebus decem. Cessat diebus sex.

Alexander Imperator, tempore Papæ Callisti primi, regnat annis duodecim. Iste vicit Xerxem, magnum regem Persarum, in prælio.

Distinctio temporum.

Vrbanus Papa, primus, sedit annis quatuor, mensibus decem, diebus duodecim. Cessat cathedra, diebus triginta post obitum eius.

Macrinus tempore Vrbani, imperat anno vno. Cuius historia non habetur.

Distinctio temporum.

Pontianus Papa, sedit annis nouem, mensibus sex, diebus duobus. Cessat diebus decem.

Marcus Aurelius Antoninus tempore Pontiani, imperat annis tribus. Iste in stupro & in omni turpitudine mortuus est, & turpem famam reliquit.

Anteros Papa, sedit annis duodecim, mense vno, diebus duodecim. Cessat diebus octo.

Maximus Imperator, tempore Anteri regnat annis tribus, & persequitur Christianos.

Distinctio temporum.

Fabianus Papa, sedit annis quatuordecim, mensibus vndecim, diebus vndecim.

Gordianus tempore Fabiani imperat annis septem. Iste puer à suis deceptus, in Parthico bello occisus est. Eo tempore claruit Origenes.

Distinctio temporum.

Cornelius Papa, sedit annis duobus, mẽsibus duobus, diebus tribus. Cessat post illum cathedra, diebus triginta & vno.

Philippus Imperator cum filio suo Philippo, est primus Christianus Imperator, tempore Cornelij Papæ, imperat annis

ſeptem. Anno autem eius quarto completus eſt annus milleſimus ab Vrbe condita, propter quod facti ſunt Romæ ludi theatrales in campo Martio tribus diebus & tribus noctibus. Iſtum Philippum, & filium eius Philippum occidit Decius in dolo, & ipſe factus eſt Imperator, & perſequutor Chriſtianorũ, in odium eius Philippi.

Diſtinctio temporum.

Lucius Papa, primus, ſedit annis tribus, menſibus quatuor, diebus tribus. Ceſſat diebus triginta & vno.

Decius Imperator, tempore Lucij regnat annis tribus, & perſequitur Chriſtianos. Fuit autem ſeptima perſequutio.

Diſtinctio temporum.

Stephanus Papa, ſedit annis octo, menſibus ſex, diebus duobus. Ceſſat diebus duodecim.

Gallus cum Voluſiano, tempore Stephani primi, Papæ, imperat annis duobus, menſibus quatuor. Iſti duo Imperatores, in dolo ſunt occiſi ab Æmiliano. Ipſe quoque Æmilianus poſtea occiſus eſt, quarto menſe. Eo tempore Cornelius Papa corpora Sanctorum de Catatumba leuauit & dedicauit.

Diſtinctio temporum.

Xyſtus Papa, ſecundus, ſedit annis duobus, mẽſibus ſex, diebus quindecim. Ceſſat diebus trigintaquinque.

Valerius cum filio ſuo Galieno, nunc regnat annis quindecim. Et eſt perſequutio octaua in Chriſtianos facta per illos. Eo tempore Germani, id eſt Teutonici, Galliam peruagati Italiam deuaſtant. Nunc etiam gens Gothorum Macedoniã, Græciam, Pontum & Aſiam depopulantur. Imperator Valerius, à Sapore Perſarum rege capitur & cæcatur. Qui dum vixit, talem pœnam portauit, vt regem Perſarum equum aſcenſurum ipſe proprio ſuo dorſo ſemper leuaret ſuper equum.

Dionyſius Papa ſub eodem Valerio ſedit annis quinque, & menſibus duobus. Ceſſat poſt eum pontificatus, diebus quinque.

Felix Papa, ſub eodem Valerio Imperatore, ſedit annis quatuor, menſibus quatuor, diebus quinque. Ceſſat poſt eum cathedra Papalis, diebus quinque.

Diſtinctio temporum.

Eutychianus Papa, ſedit menſibus decem, & die vno, tempore Imperatoris Claudij.

Claudius tempore Eutychiani imperat anno vno, menſibus nouem. Iſte Gothos, Macedoniam & Illyricum vaſtantes, incredibili ſtrage deleuit. Et propter hoc, ei clypeum aureum, & haſtam auream Senatus in Capitolio dare decreuit.

Diſtinctio temporum.

10 Gaius Papa, ſedit annis vndecim, menſibus quatuor, diebus duodecim. Ceſſat Papalis cathedra poſt eum, diebus ſex.

Aurelianus, tempore Gaij Papa, imperat annis quinque, & menſibus ſex. Iſte Gothos ſumma virtute depreſſit, & Romam muris firmioribus cinxit, & Solis templum conſtruxit. In Chriſtianos ille nonam perſequutionem cõcitauit. Et ipſe tandem occiſus eſt.

20 Tacitus Imperator, ſimiliter Gaij Papæ tempore, regnat menſibus ſex.

Item Florianus, ſub eodẽ Gaio, regnat menſibus tribus.

Probus ſub eodem Gaio Papa, imperat annis ſex, & menſibus quatuor.

Diſtinctio temporum.

Marcellinus Papa, ſedit annis nouem, mẽſibus quinque, diebus duodecim. Ceſſat diebus ſex.

30 Carus Imperator, cum filiis ſuis Carino & Numeriano, tempore Marcellini Papæ, imperat annis tribus. Iſte deuictis Perſis quum eſſet ſupra fluuiũ Tigridem, cum duobus filiis ſuis, ictu fulminis occiſus eſt.

Marcellus Papa, ſedit annis nouem, menſibus quinque, & diebus viginti vno. Ceſſat ſedes Papalis, diebus viginti.

40 Diocletianus & Maximianus tempore Marcelli, imperat annis viginti. Diocletianus ſocium ſuum Maximianum ſuſcepit in Imperium, eumque in Aphricam direxit, vt eam defenderet à Quingentianis. Præterea plures Cæſares ſibi elegit, videlicet Conſtantium, Licinium, & Galerium. Ipſe etiam Diocletianus tanquam Deum ſe adorari præcepit. & ipſe prior gemmas in veſtibus & in calceamentis portauit. Prius enim reges alij, ſola purpu-

50 ra vtebantur. Diocletianus iſte in Oriente, & Maximianus in Occidente, omnes eccleſias Chriſtianorum præcipiunt deuaſtari, & libros comburi, & Chriſtianos omnes occidi. Iſta perſequutio decima, omnibus aliis immanior & diuturnior fuit.

fuit. Diocletianus ille apud Nicomediam, & Maximianus Mediolani, purpuram deposuerunt.

Distinctio temporum.

Eusebius Papa, sedit annis duobus, mēsibus duobus. Ipse autem & suprà scripti Papæ, omnes martyres fuerunt.

Constantius, & Galerius, & Licinius Cęsares, Diocletiani, tempore Eusebij Papæ fuerunt, & imperium Romanum rexerunt.

Distinctio temporum.

Miltiades Papa, sedit annis septē, mensibus septem, in Papatu.

Valerius, & Constantius, & Licinius Cæsares suprà memorati, regnant tempore Miltiadis Papæ, annis duobus: quorum Constantius Hispaniam subegit, & de Alemannis triumphauit, & filiam regis Britanniæ, nomine Helenam (defuncto prius patre eius, nomine Iohel) accepit vxorem, de qua genuit Cōstantinum. Quamuis alij asserant, ipsum Constantinum fuisse spurium filium Helenæ, puellæ tabernariæ, in finibus Persarum genitum; dum pater eius Constantius, pro colligendis tributis publicis, legatione in Perside fungeretur. Ipse Constantius pater, in Anglia apud Eboracum dicitur esse sepultus.

Eodem tempore Maxentius, filius Maximiani, Romæ creatus est Imperator: quem Constantius postea à Romanis vocatus, iuxta pontem Miluij interfecit: & ipse regnauit annis triginta, mensibus decem. Regnum verò Britanniæ Tacherio auunculo suo reliquit. Et priùs quidem Christianos persequutus est, postea verò per Syluestrum Papam accepit sacrum baptismum.

Syluester Papa, sedit annis viginti tribus, mensibus decem. Cessat diebus quindecim.

Iste Syluester, anno quarto Imperij Constantini, factus est Papa, & eum baptizauit. Sed sicut Tripartita narrat historia, & Eusebius Cæsariensis in Chronicis testatur, ipse postea rebaptizatus est à quodam Eusebio Ariano, episcopo Nicomediæ, in villa quæ vocatur Aquilona.

Cōstantinus tempore Syluestri & Martini Papæ, imperat annis triginta, mensibus decem. De quo satis diffusè in corpore huius libri, sub tractatu Imperatorum loquuti sumus.

Marcus Papa, sedit annis duobus, mensibus octo, diebus viginti. Cessat diebus quindecim. Iste Marcus Papa, fuit temporibus Constantini Imperatoris.

Distinctio temporum.

Iulius Papa, sedit annis vndecim, mensibus duobus, diebus sex. Cessat diebus quindecim.

Constantius cum Constantino & Constante, imperant tempore Iulij Papæ, annis vigintiquatuor, mēsibus quinque, diebus viginti tribus: quorum Constans edomitis Gallis, & in pace receptis, in Hispania occisus est. Constantinus autem, dum fratri suo Constantio bellum inferre pararet, iuxta Aquileiā est occisus. Sic ad Constantium monarchia peruenit: qui in hæresim Arianorum lapsus, & ab eis rebaptizatus, grauissimam catholicis intulit persequutionē. Cuius auxiliis, Ariani omnes catholicos episcopos, carceribus, & aliis variis tormentis sunt demoliti. In qua persequutione, Athanasius Alexandrinus episcopus, Hilarius Pictauiensis, & Eusebius Versellensis, constantissimi & inuincibiles apparuerunt. Eo tempore claruit Basilius Cæsariensis, Victorinus rhetor; & Priscianus & Donatus grammatici.

Distinctio temporum.

Felix Papa, viuente Liberio Papa, & in exilio posito, ab hæreticis constitutus, sedit anno vno, mensibus quatuor, diebus duobus. Cessat cathedra diebus triginta octo.

Liberio autem ab exilio Constantij Imperatoris, post biennium reuerso, & in Papatum restituto, Felix qui ei viuenti fuerat subrogatus, aliæ ciuitati prælatus est. Quare autem idem Felix in Catalogo catholicorum apostolicorum scriptus sit, ego ignoro. Vos autem, Romanos interrogate, si placet.

Distinctio temporum.

Iulianus apostata, temporibus Liberij & Felicis Pap. imperauit annis duobus, mensibus sex. Iste à puero fuit Christianus, & ecclesiæ Romanæ subdiaconus. Sed postmodū ad idolorum cultum conuersus, & apostata paganismus factus, persequutus est Christianos, & in odium Christi templum Hierosolymis reparari præcepit. De Iuliani autem vita & morte, in corpore huius libri largiùs continetur.

Tempore Iuliani claruit Didymus,& Basilius Cæsariensis episcopus.

Distinctio temporum.

Damasus Papa, sedit annis octodecim, mensibus quatuor, die vno. Cessauit sedes Papalis post eum, diebus viginti.

Iouianus tempore Damasi Papæ, imperat annis octo. Iste omnem exercitum Constantij ad fidem catholicam reuocauit.

Distinctio temporum.

Syricius Papa, sedit annis quindecim, mensibus vndecim. Cathedra non cessat.

Valentinianus tempore Syricij, imperat annis vndecim.

Valens filius Valentiniani, sub eodem Papa Syricio, imperat annis quatuor.

Gratianus Imperator cum fratre suo Valente, imperat sub eodem Papa, annis sex.

Distinctio temporum.

Anastasius Papa, sedit annis tribus, mẽsibus decem, diebus duodecim. Cessauit post eum pontificatus, diebus viginti & vno

Valentinianus secundus, imperat tempore Anastasij Papæ, annis duodecim.

Distinctio temporum.

Innocentius Papa, sedit annis vndecim, mensibus duobus, diebus viginti vno. Tunc Roma ab Alarico rege Gothorum capta est, ipso Papa tunc Rauennæ commorante.

Theodosius imperauit annis viginti septem, tempore Innocentij Papæ primi.

Distinctio temporum.

Sosimus Papa, sedit anno vno, diebus vndecim. Cessat diebus vndecim.

Arcadius cum Honorio & Theodosio & Valẽtiniano imperat annis triginta duobus sub eodem Papa.

Distinctio temporum.

Bonifacius Papa, sedit annis tribus, mensibus octo, diebus septem. Cessat diebus nouem.

Honorius & Arcadius tempore Bonifacij Papæ, imperat annis viginti vno.

Cælestinus Papa, sedit annis septem, mensibus decem, diebus septemdecim, Cessat diebus viginti. Iste verò Scotis in Christo credentibus primum mittit episcopum, nomine Palladium.

Distinctio temporum.

Valentinianus cum Martiano imperat annis nouem.

Xystus Papa, sub eodem Valentiniano, sedit annis octo, mense vno. Cessat diebus viginti duobus.

Distinctio temporum.

Leo Papa, sedit annis vndecim, mense vno, diebus tredecim. Cessat diebus septẽ. Tunc facta est quarta synodus sexcento-10 rum triginta Patrũ sub Martiano Imperatore contra Eutychen: vbi concessum est, Theotocon, id est Dei matrem esse Mariam: & prohibitum est dicere, duas in Christo esse personas. Eo tempore Atila intrat Italiam: ad quem egressus Leo Papa, vt Vrbem non ingrederetur, obtinuit: vnde Atila frænum retrò conuertit.

Distinctio temporum.

Martianus post Valentinianũ sub Leo-20 ne Papa imperat annis sex.

Distinctio temporum.

Hilarius Papa, sedit annis septem, mensibus tribus, diebus decem. Cessat diebus decem.

Leo Imperator, regnat annis septem in Constantinopoli.

Distinctio temporum.

Simplicius Papa, sedit annis quindecim, mense vno, diebus septem.

30 Zeno Imperator tempore Simplicij Papæ, regnat annis septemdecim.

Felix Papa, sedit annis octo, mensibus sex, diebus septem. Cessat diebus quinque. Iste fuit sub Zenone.

Distinctio temporum.

Gelasius Papa, sedit annis quatuor, mensibus octo, diebus octodecim. Cessat diebus septem. Hoc tempore Gensericus rex Gothorum capit vrbem Romam; & per 40 dies quatuordecim omnibus bonis expoliat; sed hominibus ad ecclesias cõfugientibus parcit; & ita locupletatus recedit.

Anastasius Imperator tempore Gelasij, regnat annis septemdecim.

Symmachus Papa sub Anastasio sedit annis nouem, diebus septemdecim.

Distinctio temporum.

Hormisda Papa, sedit annis nouem, diebus septemdecim. Cessat diebus sex.

50 Iustinus senior sub Hormisda regnat annis septem.

Ioannes Papa sub Iustino, sedit annis duobus, mensibus nouem, diebus sedecim. Cessat diebus quinquaginta octo. Iste à Theoderico Gothorum re[illegible] carcerali ine-

inedia maceratus, post diuturnam pœnam peremptus est.

Mercurius Papa, sedit sub Iustiniano.

Bonifacius Papa, sedit annis duob. diebus vigintisex. Cessat diebus septuaginta sex.

Distinctio temporum.

Ioannes Papa secundus, sub Iustiniano, sedit annis duobus, mensibus quatuor, diebus sex. Cessat diebus sex.

Agapetus Papa, sub illo sedit annis vndecim, mensibus decem, diebus vndecim. Cessat diebus viginti septem.

Siluerius Papa, sedit anno vno, mensibus quinque, diebus vndecim. Cessat diebus sex.

Vigilius Papa, sedit annis septemdecim, mensibus sex, diebus viginti & vno. Cessat diebus viginti quinque. Nunc fit quinta synodus sub Iustiniano, contra Theodorum.

Fabianus Papa, sedit anno vno, mensibus quinq;, diebus tredecim.

Distinctio temporum.

Pelagius Papa, sub Iustino Imperatore, sedit annis vndecim, mēsibus decem, diebus vigintiseptem.

Benedictus Papa, sub eodem Iustino, sedit annis quatuor, mensibus duobus. Cessat mensibus tribus.

Iustinus imperat annis septem.

Ioannes Papa, sub Iustino, sedit annis duodecim, mensibus vndecim, & diebus vigintisex.

Distinctio temporum.

Tiberius imperat annis sex.

Benedictus Papa, sub Tiberio, sedit annis quatuor, mensibus duobus.

Distinctio temporum.

Mauricius imper. annis vigintivno.

Pelagius Papa, secundus, sub Mauricio, sedit annis decem, mensib. duobus, diebus decem. Cessat mensibus septem.

Gregorius Papa, sub Mauricio, sedit annis tredecim, mensibus sex, diebus decem. Cessat mensibus quinq;. Iste conuertit Anglos.

Distinctio temporum.

Phocas Imper. regnat annis octo.

Bonifacius P. tertius, sedit annis nouem, dieb. vigintiduob. Cessat diebus trigintasex. Tunc consecratum est Pantheon.

Distinctio temporum.

Heraclius Imperator, cum filio suo Constantino, imperat annis trigintasex. Per eundem Heraclium facta est exaltatio sanctæ crucis.

Bonifacius quartus, Papa, sub Heraclio, sedit annis quinq;, mensibus decem. Cessat diebus quatuordecim.

Deusdedit Papa, sub Heraclio, sedit annis tribus, mense vno. Cessat diebus sexagintaseptem.

Honorius Papa, sedit annis duodecim, 10 mensibus vndecim, diebus sedecim. Cessat anno vno, mensibus septem, diebus octodecim.

Seuerinus Papa, sedit annis duobus, diebus quatuor. Cessat mensibus quatuor, diebus vigintisex.

Ioannes Papa, sedit anno vno, mensibus octo, diebus nouemdecim. Cessat diebus quadragintatribus.

Distinctio temporum.

Constantinus Imper. filius Heraclij.

Theodorus Papa, sedit annis sex, mensibus quinq;, diebus octodecim. Cessat anno vno, diebus duobus.

Martinus Papa, sedit annis sex, mensibus duobus, diebus vigintiseptem. Cessat anno vno, diebus viginti.

Eugenius Papa, sedit annis duobus, mensibus nouem, diebus vigintiquatuor. Cessat mensibus duob. die vno.

Vitallianus Papa, sedit annis quatuordecim, mēsibus sex. Cessat anno vno, diebus tredecim.

Distinctio temporum.

Constantinus iunior, Imperator.

Deodatus, sedit annis tribus, mēs. duob. dieb. quinq;. Cessat dieb. octo.

Donnus Papa, sedit anno vno, mensibus quinq;, diebus decē. Cessat dieb. duobus. Iste construxit locum qui dicitur Paradisus, ante ecclesiam S. Petri.

Agatho, sedit annis duobus, diebus quatuor. Cessat anno vno, mens. quinque, & diebus quinque. Nunc sexta synodus celebratur Constantinopoli centum quinquaginta episcoporum, sub Constantino pronepote Imperatoris, contra Georgium patriarcham.

Leo Papa, sedit mensibus decem, dieb. sedecim. Cessat diebus duodecim.

Benedictus Papa, sedit mensibus duobus, diebus viginti.

Ioannes Papa, sedit anno vno, diebus nouem. Cessat mensibus duobus, diebus octodecim.

Conon

Conon Papa, sedit mensibus vndecim. Cessat mensibus quatuor, diebus viginti duobus.

Distinctio temporum.

Iustinianus iunior, Imperator.

Sergius Papa, sedit annis tredecim, mẽsibus nouem.

Leo Papa, sedit sub Iustiniano iuniore annis duobus, mensibus nouem.

Distinctio temporum.

Ioannes Papa, sedit annis tribus, mensibus duobus, diebus sedecim. Cessat mense vno, diebus tredecim.

Ioannes alius, Papa, sedit annis duobus, mensibus septem. Cessat mensibus octo.

Sisinnius Papa, sedit diebus viginti. Cessat mense vno, & diebus nouemdecim.

Distinctio temporum.

Iustinianus Imperator.

Constantinus Papa, sedit annis septem, diebus viginti. Cessat anno vno & diebus quadraginta.

Philippus Imperator, regnat tempore ipsius Constantini Papæ.

Distinctio temporum.

Anastasius Imperator, regnat tempore Gregorij Papæ.

Gregorius Papa, sub ipso Anastasio sedit annis quindecim, diebus viginti duobus. Cessat diebus triginta quinque.

Distinctio temporum.

Theodosius Imperator. Sub eo sedit Gregorius Papa tertius, annis decem, mensibus nouem, diebus vigintiquatuor. Cessat diebus octo.

Leo Imperator, cum Constantino filio suo, regnat tempore ipsius Gregorij Papæ.

Distinctio temporum.

Constantino cum filio suo Leone imperante.

Zacharias Papa, sedit annis decẽ, mensibus octo.

Distinctio temporum.

Stephanus Papa, sedit annis quinque, mensib. tribus. Cessat diebus trigintaquinque. Tempore ipsius Stephani Papæ, Pipinus dux Francorum factus est rex Galliarum & patricius Romanorum. Hildericus verò qui prius fuerat rex Francorũ, ignauus & inutilis, tonsus & monachatus est.

Paulus Papa, tempore Pipini regis & patricij, sedit annis quinque, mense vno. Cessat anno vno. Tempore ipsius Pauli & Pipini, Leo imperat.

Distinctio temporum.

Stephanus Papa, tempore Caroli regis Francorum & patricij Romanorum, sedit annis tribus, mensibus sex.

Adrianus Papa, tempore Caroli regis & patricij, sedit annis quatuordecim, mensibus decem, diebus viginti septem.

Leo Papa, tertius, imperante Constantino in Gręcia, cum matre sua Irene, & regnante Carolo Magno in Francia, sedit annis viginti, mensibus sex. Iste primùm Carolum Magnum pro Imperatore suscepit, & laudes Imperiales solenniter ei Romæ cantauit. Nunc septima synodus Nicena sub Constantino, & Irene Imperatrice, matre eius, celebrata est de imaginibus sanctorum. Carolus Magnus Imperator, tempore Papæ Leonis, & deinceps tertij, imperat annis quadraginta sex.

Distinctio temporum.

Ludouicus Imperator, filius Caroli Magni, imperat post patrem cum filio suo Lothario.

Stephanus Papa, tertius, sub Ludouico & Lothario, sedit annis septem.

Paschalis Papa, sedit annis sex.

Eugenius Papa, sedit annis sex.

Valentinus Papa, sedit annis vndecim, sub eodem Imperatore.

Distinctio temporum.

Lothario imperante, post patrem suum Ludouicum.

Gregorius quartus, Papa, sedit annis quatuordecim.

Sergius Papa, sedit annis tribus.

Leo Papa, sedit annis octo, mensibus quinque, sub eodem Lothario & filio eius Ludouico.

Benedictus Papa, sub eodem, sedit annis duobus.

Distinctio temporum.

Ludouicus Imperator, regnat post patrem suum.

Paulus Papa, sub eodem Ludouico, sedit annis decem, mensibus duobus. Cessat anno vno.

Stephanus Papa, sedit annis quatuor.

Nicolaus Papa, sedit annis decem, mense vno.

Adrianus Papa, sedit annis quatuor, mensibus vndecim.

Distinctio temporum.

Carolus secundus, Imperator, post Ludouicum secundum, regnat.

Ioan-

Ioannes Papa, ſedit annis decem, menſe vno, ſub Carolo ſecundo.

Distinctio temporum.

Carlomannus imperat poſt Carolum ſecundum.

Marinus Papa, ſub Carlomanno, ſedit anno vno, menſibus tribus.

Adrianus tertius, Papa, ſedit anno vno, menſibus tribus.

Stephanus Papa, ſedit annis quatuor.

Distinctio temporum.

Arnulpho Imperatore, ſecũdum quoſdam,

Formoſus Papa, ſedit annis quatuor, menſibus ſeptem.

Bonifacius Papa, ſedit annis duodecim.

Stephanus Papa, ſedit anno vno, menſe vno, diebus octodecim.

Romanus Papa, ſedit annis quatuor.

Theodorus Papa, ſedit anno vno.

Ioannes Papa, ſedit annis duobus.

Distinctio temporum.

Ab hoc loco inantea ponimus, ſecundum ſententiam Romanorum, illos Imperatores, qui in ſola Italia legũtur regnaſſe. Ludouicus imperat in Italia.

Chriſtophorus Papa, ſub Ludouico, ſedit menſibus ſex.

Sergius Papa, ſub eodem Ludouico, ſedit annis ſex, menſibus quatuor.

Distinctio temporum.

Berengario imperante in Italia, Anaſtaſius Papa, ſedit anno vno, menſe vno.

Lando Papa, ſedit menſibus quinque, ſub iſto Berengario.

Ioãnes Papa, ſedit annis quatuor, menſibus duobus, ſub Berengario primo.

Distinctio temporum.

Hugone imperante in Italia,

Leo Papa, ſedit annis ſeptem, diebus quindecim.

Distinctio temporum.

Guidone imperante in Italia, & filio eius Lamberto,

Stephanus Papa, ſedit annis duobus, menſe vno.

Ioannes Papa, ſub eiſdem, ſedit annis quatuor, menſibus decem.

Distinctio temporum.

Berengario ſecundo, imperante in Italia, Leo Papa, ſedit annis tribus, menſibus ſex.

Distinctio temporum.

Lothario Imperante in Italia,

Stephanus Papa, ſedit annis tribus & menſibus quatuor.

Distinctio temporum.

Berengario tertio, imperante in Italia, cum filio ſuo Alberto,

Marinus Papa, ſedit annis tribus, menſibus ſex.

Distinctio temporum.

Ab hoc tempore inantea incipiunt ſoli Teutonici imperare.

Othone primo Teutonico Imperatore,

Benedictus ſedit anno vno, menſibus quinque.

Leo Papa, ſub eodem Othone primo, ſedit anno vno, menſibus tribus.

Ioannes Papa, ſub eodem Othone, ſedit annis quinque, menſibus vndecim.

Distinctio temporum.

Othone ſecundo Imperatore, Benedictus Papa, ſedit anno vno, menſibus quinque,

Donnus Papa, ſedit anno vno, menſibus ſex.

Bonifacius Papa, ſedit menſe vno.

Benedictus Papa, ſedit annis nouem.

Ioannes Papa, ſedit menſibus octo.

Ioannes Papa, ſedit menſibus quatuor.

Distinctio temporum.

Othone tertio, Teutonico Imperatore,

Ioannes Papa, ſedit annis decem, menſibus ſex.

Gregorius Papa, ſedit anno vno, menſibus ſex.

Ioannes Papa, ſedit menſibus decem.

Silueſter Papa, ſedit annis quatuor, mẽſibus quinque. Iſte vocabatur Gilbertus.

Ioannes Papa, ſedit menſibus decem.

Ioannes Papa, ſedit annis tribus.

Sergius Papa, ſedit annis tribus.

Distinctio temporum.

Nota, quia plures ſunt Henrici reges, quàm Henrici Imperatores. Vnde cùm legitur Henricus Imperator primus, ratione imperij, primus quidem eſt; ſed ratione Henricorum, ſecundus eſt: fuit enim vnus rex Henricus ante iſtum. Idem intellige de Conradis.

Henricus, primus Imperator, cognomine Claudus, qui inter Henricos notatur ſecundus. Cuius tempore

Benedictus Papa, ſedit annis vndecim, menſibus vndecim.

Ioannes Papa, ſedit annis nouem, menſibus ſex.

Distinctio temporum.

Conrado primo imperante, qui inter Conrados notatur ſecundus, Benedictus Papa ſedit annis quatuordecim.

Siluester Papa, ſub eodem Conrado, ſedit menſibus duobus.

Gregorius Papa, ſub eodem, ſedit anno vno, menſibus ſex.

Clemens Papa, ſub eodem Conrado, ſedit menſibus nouem.

Damaſus Papa, Teutonicus, ſedit menſe vno.

Leo Papa, Teutonicus, ſedit annis quinque, menſibus quinque.

Victor Papa, Teutonicus, ſedit annis duobus, menſibus quatuor.

Stephanus Papa, Teutonicus, ſedit mẽſibus octo. Omnes ſub eodem Conrado ſecundo.

Distinctio temporum.

Henricus, ſecundus Imperator: ſed ratione Henricorum regum, tertius numerandus eſt. Fuerat enim ante omnes Henricos & ante omnes Othones, quidam Henricus rex, vt diximus: ſed non Imperator, de gente Saxonica, cognominatus Auceps. Similiter fuit ante omnes Conrados primus Conradus, rex Teutonicorũ: ſed non erat Imperator. Tempore autem iſtius Henrici ſecundi Imperatoris, Benedictus Papa, ſedit annis decem.

Nicolaus Papa, ſedit annis tribus, menſibus ſex, diebus vigintiquinque.

Distinctio temporum.

Henricus Imperator tertius: ſed ratione Henricorum, quartus eſt numerandus. Tempore iſtius Henrici, Alexander Papa, ſedit annis nouem, menſibus ſex.

Gregorius ſeptimus, Papa, ſedit annis quindecim, menſe vno, diebus octo.

Victor Papa, ſedit menſibus quatuor, diebus ſeptem.

Vrbanus Papa, ſedit annis vndecim, menſibus ſex, diebus octodecim.

Distinctio temporum.

Henricus Imperator quartus, qui ratione Henricorum numeratus eſt quintus. Iſte eſt Henricus qui cepit Papam Paſchalem Romæ. & iſte refutauit eccleſiæ Romanæ annulum & baculum epiſcoporum.

Paſchalis Papa, ſub eo, ſedit annis nouemdecim.

Gelaſius Papa, ſedit anno vno, diebus ſex.

Calliſtus Papa, ſedit annis quinque, menſibus ſex, diebus tredecim.

Honorius Papa, ſedit annis quinque, menſibus ſex, diebus vigintiocto.

Distinctio temporum.

Lotharius ſecundus, Imperator, regnauit annis duodecim. fuit Saxo.

Innocẽtius Papa, ſedit annis tredecim, menſibus ſex, diebus quatuordecim.

Cæleſtinus Papa, ſedit menſibus quinque, diebus vndecim.

Lucius Papa, ſedit menſibus vndecim.

Distinctio temporum.

Conradus rex Teutonicorum & Romanorum, regnat annis quatuordecim.

Eugenius Papa, tempore Conradi tertij, ſedit annis octo, menſibus quinque, diebus decem.

Distinctio temporum.

Fridericus primus, Imperator, imperat nunc annis triginta ſeptem.

Anaſtaſius Papa, tempore Friderici, ſedit anno vno, diebus quinque: viuente etiam Eugenio ſuprà dicto.

Fridericus ſecundus, regnat.

Adrianus Papa, ſedit annis quatuor, menſibus nouem. Iſte vnxit Fridericum in Imperatorem.

Alexander Papa, ſedit annis vigintiduobus, imperante Friderico, & regnãte cum patre filio eius Henrico ſexto.

Lucius Papa, imperante Friderico, & filio eius Henrico regnante, ſedit annis tribus.

Vrbanus tertius, Papa, ſedit ſimiliter imperante Friderico, & regnante filio eius Henrico: ſedet nunc feliciter, Amen.

FINIS CHRONICORVM GOTFRIDI VITERBIENSIS.

FASCICVLVS TEMPORVM OMNES ANTIQVORVM CHRONICAS COMPLECTENS,

Auctore Wernero Rolewink, Weſtphalo.

PROLOGVS.

GENERATIO & generatio laudabit opera tua, & potentiam tuam pronunciabunt, *ſcribitur Pſalmo cxliiij. Cum nõ ſine multa diligentia, ſanctorum patrum ſtudia temporum decurſus ſupputarunt, non dubium, quin magna vtilitas eccleſiaſticis viris, & præcipue illis qui eccleſiaſticam politiam gubernare habent, inde proueniat: nec vlli ſtatui hominum hoc parum prodeſſe credendum eſt, ſi temporata mente ad rerum geſtarum hiſtorias, quas ob diurnam memoriam ſtudioſi viri conſcripſerunt, oculos leuent: quamuis plerique id minus perſpectent. Decet namque viros virtuoſos præcedentium facta ſæpe ad memoriam reuocare, vt bonis exemplis diſcant dignis operibus inſiſtere; vt in malis valeãt perditionis ſcopulum declinare. Verum niſi precioſum a vili ſeparetur, ſtulta concupiſcentia ſe temperare non valens, in tenebrarum voraginem præcipiti curſu mergeretur. Ob hoc ſancti doctores videntes quod ad intellectum ſacrarum ſcripturarum, & eccleſiæ regimen, hiſtoriarum decurſus ex parte neceſſarius eſſet, ſimulque omnium geſtorum congeries inutilis, tum pro ſui magnitudine, tum pro ſuperfluorum & vilium factorum repetitione ſuperuacua, quaſdam nobis hiſtorias canoniſarunt, amputatis fabulis ſuperſtitioſis, ac genealogijs interminatis, quæ ad rem non pertinent. Sicque factum eſt per maximos eorum labores, vt pene ſimul tota temporũ hiſtoria breuiſſimo ſtudio a quolibet intelligente iam nedum ſine labore, imo cum cordis oblectatione poſſit incorporari. Decuit quoque ad ornatum ſcripturæ, vt hac pulcritudine non careat, quæ omnibus gentibus tanquam lucerna præfulgida in obſcuro loco proponenda fuit. Ingenium inſuper humanum, quod magnifice plura comprehendere faciliter poteſt, hoc delicioſo prato diuerſorum florum priuari non debuit: in quo varia virtutum exempla reperiens, factaque reproba æque conſiderans, illa carpere, hæc præterire moneretur. Videre enim ſupramodum eſt delectabile, qualiter primi noſtri parentes, ex quibus originem duximus, inſtituti fuerunt a ſummo omnium gubernatore Deo: deinde quis decurſus eorum, quomodo defecit & profecit rationabilis creatura in ſapientia, virtute, potentia, ſanctitate, longæuitate: & ſic de alijs: & in omnibus his diuinum regimen admirari, quam ſit Deus mirabilis in creaturis ſuis, qui nunquam adminiſtrare ceſſauit illis quos condidit: quanta creatoris longanimitas & miſericordia, & quã inſcrutabilis diuinorũ iudiciorum abyſſus. Hæc & infinita alia peruolans humana induſtria pennis quibuſdam internæ contemplationis, non ſolum præterita & præſentia, ſed etiam futura metitur, dum ex ſimilibus ad ſimilia progreditur: cui ſi bona voluntas adiuncta fuerit, tædio quodam incolatus huius in Deum ſurgit ad laudandum & regratiandum, & contemplandum; cupiens diſſolui, & eſſe cum Chriſto in æternum. Incipit ergo hæc contemplatio in iocunda contemplatione creaturarum, & finit in feliciori tædio earundem, & appetitu creatoris, iuxta illud Pſal.* Quid enim mihi eſt in cœlo? & a te quid volui ſuper terram? Mihi autem adhærere Deo bonum eſt. *Hoc forte in præaſſumpto verbo idem Pſalmiſta nobis perſuadere nititur: dicens,* Generatio & generatio laudabit opera tua, & potentiam tuam pronunciabunt. *quaſi dicat, Per omnia quæ in mundo caſura cernimus, ad te qui nunquã deficis, tendere debemus. Quæ vtique ſententia valde accommoda eſt ad propoſitum noſtrum. Cum enim, teſte Auguſtino, plura in ſacra ſcriptura commemorantur quæ nihil ſignificant, & tamen neceſſaria ſunt, propter ea quæ aliquid ſignificant, neceſſe eſt talibus ita vti, quamuis ſterilia ſunt, ſicut illa quæ fœcunda deuotione immediate in Deum mentem noſtram ſubtollunt: alioquin non recte ſcripturam legimus, in qua ſemper Spiritus ſanctus loqui credendus eſt. Sunt ergo arida, quo ad ſuperficiem litteræ; ſed grauida, quo ad ſpiritualem intelligentiam. Quæ autem ita aliena ſunt, vt nequaquam ſpiritualiter intelligi poſſunt, aut non expedit: omni tamen veneratione digna ſunt propter finem in quem ordinantur, qui eſt ſcire & diligere Deum. Et de hoc genere videtur eſſe ſupputatio annorum, quæ in ſacra hiſtoria diligentiſſime annotata continetur. De qua, vt idem Auguſtinus teſtatur, hoc certiſſime*

tenendum est, quod tanta est diuina auctoritate roborata, vt omnino falsissimum sit quicquid ab ea ita discrepat, vt cum ea omnino concordari non posit. Quæ cum ita sint, mirũ valde videtur, cur sanctæ scripturæ tractatores de hac materia in tantum sunt diuersi in pluribus locis vsque hodie, vt aut omnino aut vix nequeant concordari. Et redit illa antiqua & famosa quæstio de translatione lxx interpretum, an potius ei standum sit in supputatione annorum, an textui Hebræorum, quem Moyses ille maximus & primus legis prouulgator edidit. Hic contriuerunt sancti doctores ingenia sua, & quilibet pro captu suo dixit quod sensit. Et quia periculosum est de magistrorum ecclesiæ iudicare sententijs, (vt dicit Hieronymus super Danielẽ,) & nimis laboriosum est omnia retexere: ideo Beda post alios qui studiosius in hac materia sudarunt, elegit modum Orosij, qui satis concorditer cum Hieronymo & Eusebio & alijs magis authenticis de his loquitur, & dicit ecclesiam hunc modum tenere, licet alios non reprehendat. Quare actum videtur, vt hæc supputatio magis vulgata sit in libris plurimorum postea scribentium. Augustinus etiam in xv libro de ciuit. Dei multa de his tractat: sed satis dissentit a positione Bedæ, quia sequebatur exemplaria quæ tunc magis vulgata fuerunt, vt etiã patet in homilijs suis, & maxime super psalmos. Positio autem Orosij & Bedæ habet, quod a creatione mundi vsque ad natiuitatem Abrahæ fluxerunt anni iij^m^ clxxxiij, secundum septuaginta. Hebræi minus habent, mccxxxvi, quia secundum Biblia correcta iuxta Hebraicam veritatem, ab Adam vsque ad natiuitatem Abrahæ sunt anni tantum mdcccclviij. Deinde satis concordant cum Hebræis septuaginta interpretes vsque ad destructionem templi, quæ vocatur communiter transmigratio Babylonis. Sequentia tempora non habentur ex canonica scriptura, sed ex alijs historijs tam Iudæorum, quam gentilium. Et iterũ ibi est diuersitas, sed non nimis magna. Simul igitur colligendo, secundum Bedam, a mundi creatione vsque ad Christi natiuitatem, veniunt anni v^m^ cxcix. & hic est modus ecclesiæ. Vnde versus, Vnum tolle datum ad milia quinque ducentis, Nascenti Domino Beda dat a protoplasto. *De vlteriori discußione huius quæstionis vide, si placet, Augustinum vbi supra, & Hieronymũ, & alios locis suis. Hic autem, quia breuitati studemus, prolixitas ipsa nobis vitãda est. Colligere namque disposuimus, iuuante Domino, ex pluribus libris fasciculum quendam temporum a mundi creatione vsque ad præsens; in quo tam sacrarum scripturarum, quam diuersarum aliarum historiarum facta, tanquam in memoriali quodam compendiose religabimus. Faciam proinde, iuxta sententiam Flori, quod solent qui terrarum situs in breui quasi tabella depingunt; ita totã humani generis imaginem, temporumq; decursus in pauculis folijs complectar. Nec mihi conscius sum aliquid me posuisse quod non in fide dignis historijs habeatur. aut alijs libris ecclesiasticorum doctorum; siue quod nunc ex eorum dictis aperte sequatur. Vbi autem dubium fuerit, an sic vel aliter, hoc ipsum etiam ita vt reperi, pari modo annotaui. Et ne ipsa superficies historiæ deuotis tædiosa esset, persæpe sententias quasdam floridißimas applicaui ex sanctorum dictis, quæ deuotionem redolent pariter ac doctrinam. Autoritatem ergo dantes his qui ante nos laborauerunt, nos pro modulo nostro in labores eorũ intrauimus, sparsim hinc inde carpentes quod potuimus. Et vt sciatur quo ordine eos secuti sumus, primo totum tempus veteris Testamenti v^m^ clxix annorum in quinque ætates distinctum reperimus in quodam libello, qui Isidoro ascriptus videbatur, vbi multum artificialiter procedit, deducendo annos mundi vsq; ad tẽpora sua, scilicet Heraclij, qui cœpit regnare circa annos Domini dcxij: sed supputationem suam non ordinauit secundum AEram Christi, sicut nec Orosius. Et hunc sequimur in duabus primis ætatibus, similiter & in duabus sequentibus, exceptis paucis. quia textus, secundum Hebraicam veritatem, a natiuitate Abrahæ vsque ad captiuitatem Babylonicam apud nos magis est correctus, & diligentius explanatus. & ideo sequimur eum: parum tamẽ refert. In quinta ætate maiorem laborem habuimus, propter nimiam diuersitatem historiarum. & veniam precor, quia iam vnum, iam alium, prout melius putaui, secutus sum. An autem debite singulos annos supputaui, lectori iudicium committo. Lineam autem Assyriorum & Romanorum & aliorum ex diuersis historiis laboriose satis coaptaui: rogans, vt si cui transcribere placuerit, diligenter obseruet spacia & numerum correspondentem, ne longius aut strictius ponat, quam exemplar habet. alioquin & labor peribit, & fructum non reportabit. eritque opus eo mendosius, quo compendiosius, nisi hoc studeat diligenter obseruare. Si autem debite, quod facile arbitramur, hæc incorporauerit, non modicam ei præbebit illuminationem ad intelligendam sacram scripturam & libros Augustini & Hieronymi, & Orosij, & aliorum, &c. si vera sunt quæ in pluribus libellis scripta reperimus. Porro in sexta ætate sequimur Chronicam Martini, & Vincentij, qui compendiose procedunt vsque ad tempora sua. Post eos per annos fere cc, sequor notabilem librum quendam, cuius auctorem nescio, qui pene vsq; ad tem-*

pora sua extenditur. Quæ autem depost acta sunt memoriæ digna, sicut audiuimus & vidimus, fideliter prioribus supposuimus. Quæ omnia in sequentibus summa breuitate patebunt. Modus autē procedendi planissimus est, & grossitudini rusticanæ adeo amicus, vt in pariete quidem depingi possit, eo quod ilico sine omni difficultate intuentibus se offerat. Depinxi igitur in medio folij circulos cum nominibus personarum debitis pro quolibet tempore, & infra & supra lineas duas: quarū superior cum numero suo descendit ab Adam vsque ad Christum, iuxta seriem prædictorum, significans, vt quicquid ex aduerso illius numeri scriptum siue superius siue inferius, etiam circa illa tempora factum verisimiliter credatur. Secunda linea, id est inferior, retrorsum ascendit a Christi natiuitate vsque ad mundi creationem; vt eadem facilitate vnico numero inspecto, sciatur quot annis hoc aut illud factum sit ante Christi natiuitatem. Quod ideo sic ordinauimus, quia hæc AEra magis solennis est apud nos, & citius solet requiri. Post Christū simul ambæ descendunt ad tempora nostra paulatim crescendo: ita vt superior semper ostendat ætatem mundi, & inferior ætatem Christi. quod planissime patebit locis suis. Et quia ex multis libris mendose scriptis modum hunc non leui labore ad lineam veritatis correximus, obsecramus pro Christo lectorem ne inciuiliter manum ad corrigendum hanc annorum supputationem apponat, nisi prius toto opere perspecto. Quod non ideo dicimus, quasi nullibi errauerimus, sed ad auisandum de nimia diuersitate doctorum in hac materia. & frequenter positio vnius est inuolutio alterius. Vbi autem errorem inuenit, clementer ignoscat, & corrigat ex prædictis quos sequimur. Facile enim in numeris erratur, & sæpe negligenter describuntur, & negligentius emendantur, vt dicit Augustinus xv libro de ciuitate Dei.

FINIT PROLOGVS.

De numero qui in sequentibus per	i.	x.	c.	m.
litteras exprimitur, hæc considera:	ij.	xx.	cc.	ij^{m}
	iij.	xxx.	ccc.	iij^{m}
I monos; v quinque; x denos; duo xx vigenos.	iiij.	xl.	cccc.	iiij^{m}
XL duplat idem; triplicat lx; l quoque sola	v.	l.	d.	v^{m}
Quinquaginta facit: sed nonaginta dat xc.	vi.	lx.	dc.	vi^{m}
C dat centenos: sed quingentos tibi dat d.	vij.	lxx.	dcc.	vij^{m}
DC sexcentos; M mille; C si præit, aufert	viij.	lxxx.	dccc.	viij^{m}
Centum. sic numerum debes conscribere totum.	ix.	xc.	dcccc.	ix^{m}
	&c.		vel,cm.	&c.

FASCICVLVS TEMPORVM
OMNES ANTIQVORVM
CHRONICAS COMPLECTENS,
INCIPIT FELICITER.

Dies prim⁹ — In quo Deus fecit lucem, & diuisit lucem a tenebris.

Dies secūd. — In quo fecit Deus firmamentum, & diuisit aquas ab aquis.

Dies terti⁹ — In quo cōgregauit Deus aquas in vnū locum, & apparuit arida.

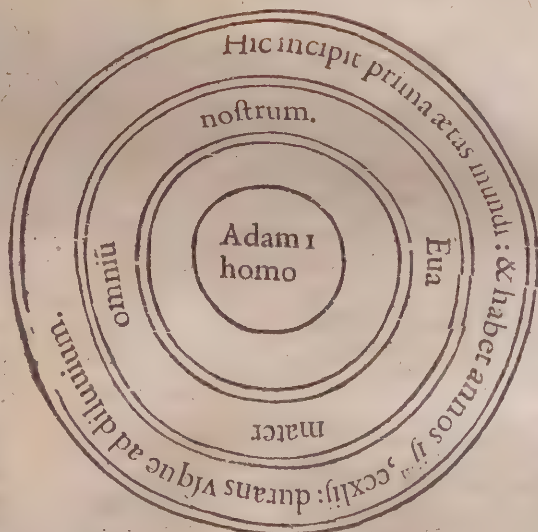
Dies quart. — In quo fecit De⁹ solē & lunā & stellas, & posuit eas in firmamento, &c.

Dies quint. — In quo fecit Deus pisces & volucres, & cete grādia ex aqua.

Dies sextus — In quo fecit Deus bestias & hominem.

Dies sept. — In quo requieuit De⁹ ab vniuerso opereq; patrarat.

IN principio creauit Deus cœlū & terrā. Dicit beatus Augustinus super Gen. quod maior est huius scripturæ auctoritas, quā omnis humani ingenij perspicacitas. Et quia de tēpore hic principaliter intendimus, principiū tēporis breuiter tangere placuit. Vnde est aduertendū secūdū doctores, q; quatuor coæquæua in principio creata sunt a Deo ex nihilo, in quo relucet creatoris summa potentia. Hęc autē sunt, cœlū empyreū, angelica natura, materia quatuor elementorū, & tēpus. Et hoc vocant opus creationis, quod factū fuit ante omnē diem. Post sequitur opus distinctionis, in quo relucet summa creatoris sapientia: quod factū fuit in trib. dieb. primis. Deinde sequitur opus ornatus, in quo relucet summa creatoris bonitas: quod factū fuit in tribus dieb. sequentibus, vt patet clare Gen. i. Septima autē die requieuit ab omni opere quod patrarat, nō qua-*

Anno mundi I.

vixit an. dccccxxx: & genuit xxxij filios, & totidē filias.

Vm CXCIX.

Adam vir sanctus cunctis diebus vitę suæ, prophetię spiritu claruit: pœnitentiā magnā ac diuturnā fecit: filijs suis præcepta iustitiæ dedit, præcipiens vt a consortio Cain ac filiorū eius omnino abstinerent, nec cum eis matrimonia iungerent. Hic primus noster parens vno peccato a paradiso nos expulit: sed sancta conuersatione sua ac pœnitentia exemplum nobis dedit ad regni cœlestis gaudia remeandi. qui autem hoc non sequitur, de primo iuste conqueri non poterit.

Delbora — Soror

Abel — Dei *

Cain †

Calmana — Soror & vxor mundi.

ANNO primo mundi, die sexta formauit Deus Adam in agro Damasceno, & Euam de costa eius; collocans eos in paradiso, vt operarentur, & custodirent illum: præcepitq; eis ne de fructu ligni gustarent, sub pœna mortis. Eodem die cū peccassent, statim eiecit eos de paradiso in terrā maledictionis, vt in sudore & ærumna viuerent, donec morerentur, &c. vt patet Gen. I.

Humanū genus ideo Deus ex vno homine instituit, vt commendaret quam ei grata sit in plurib. vnitas. quæ consideratio multū electis prodest, sanctis angelis in æterna pace sociandis. Verū tanta immanitate peccandi defecerunt homines, vt tutius atq; pacatius inter se bestiæ viuerent. Neque enim vnquam inter se leones, aut inter se dracones, qualia homines bella gesserunt. Vinculum concordiæ diligit Deus. Hæc August. lib. xij de ciuitate Dei.

Ciuitas terrena ab homicida Cain incepit vsque ad homicidam Lamech.

* ſi operando laſſus; ſed nouam creaturam facere ceſſauit, cuius materia vel ſimilitudo non præceſſerit. Quod autem dicitur Ioan. v, *Pater meus vſq; modo operatur; & ego operor*, intelligitur de continua vniuerſæ creaturæ adminiſtratione: quia quod condidit, continere & gubernare non ceſſat. & in hoc relucet creatoris ſumma perfectio, quia ſibi ſoli ſufficit, nec eget creaturis: ſed potius econtra, quia virtus creatoris eſt cauſa ſubſiſtendi omni creaturæ. & hoc eſt quod ſeptima dies veſperam non habet. De his plenius vide Magiſtrum ſecundo ſententiarum, & doctores deſuper copioſe ſcribentes. Porro ſequens tempus licet Deum nobis oſtendat, quo ad hæc quatuor prædicta, ſcilicet ſummam potentiam, ſapientiam, bonitatem, & per conſequens ſummam perfectionē: tamen ſpecialius oſtendunt diuinam miſericordiam & iuſtitiam, iuxta illud Pſalmi, *Miſericordiam & iudicium cantabo tibi Domine*. Et iterum, *Vniuerſæ viæ Domini miſericordia & veritas*. Miſericordia tamen ſceptrum tenet quandiu viatores ſumus: quæ nulli petenti veniam negat.

Æras plurimas diuerſorum regum, gentium, aut operum magnificorum, aut perſonarum ſublimium, hinc inde annotaui. quibus vtuntur aſtronomi in ſuis calculationibus ab Adam vſq; Alphontium. Et nota, quod *Æra* eſt tempus famoſum alicuius gentis vel ſectæ, incipiens ab aliquo effectu qui eſt nobilis bonitatis vel malitiæ. & vulgariter poteſt dici *Datum*, iuxta quod publicæ conſcriptiones fiunt. Vnde & ſanctus Leo huius nominis primus, frequenter hoc termino, *Æra*, vtitur in epiſtolis ſuis.

Hiſtoria (vt Cicero dicit) eſt teſtis temporum, lux veritatis, magiſtra vitæ, nuntia vetuſtatis. Vtiliſſimum ergo eſt, hiſtorias plures noſſe, atque in his verſari, vt aliorum exemplo vtilia ſequi, noxiaque vitare poſſimus.

CXXX. CCCCXXXV. DCXXV.

Seth vixit annis dcccxij. — Enos vixit annis dccccv. — Cainā vixit annis dccccx.

Anno ante Christi natiuitatē IIII m DLXXIIII. IIII m DCLXXIIII. V m LXIX.

Iſte Seth natus eſt cxxx anno Adę: quorum Moyſes prætermiſit c, quib. luxit Abel in valle plorationis prope Ebrō. Ipſe etiā ꝓ oleo miſericordiæ impetrādo paradiſum adijt.

* Iſte Abel primus martyr eccleſiam inchoauit, quia in gratia mortuꝰ fuit. Si enim ab Adā inchoata fuiſſet, nō foret cōtinuata. Hic (ſecundum Auguſt.) ciuitatem Dei condidit, cuius primus ciuis fuit. Et quia iuſtus fuerat, Deus eius oblationē acceptauit.

Enoch — Irath — Mananeel — Matuſalem.

In hoc Enoch Cain ſuā dedicauit ciuitatē; licet vix iiij viros ſcriptura dicat tunc fuiſſe: quia non omnes numerauit qui tunc eſſe poterant, ſed illos tantum nominare neceſſe putauit, quos ſuſcepti operis ratio poſtulauit.

† Iſte Cain ſceleratus primo ciuitatē condidit terrenā, in quā ſuos poſuit propter timorem, eo q, rapinas & violentiā exercebat. vnde ſuſpicabatur ſibi talia reddenda qualia faciebat. ideo in tuto ſe recepit. Hic fratrē ſuum Abel propter inuidiā occidit: & punitus a Domino vagus, &c. a Lamech occiditur.

Iſte Enos cœpit inuocare nomen Domini. forte aliqua verba deprecatoria inuenit, aut imagines fecit pro colendo Deo, ſicut modo fit in eccleſia.

Auguſtinꝰ xiiij lib. de ciuitate Dei, Fecerūt itaq; ciuitates duas amores duo: terrenam ſcilicet amor ſui, vſq; ad contemptum Dei: cœleſtē vero, amor Dei vſque ad contemptū ſui. Deniq; illa in ſeipſa; hæc in Domino gloriatur. Illa quærit ab hominib. gloriā: huic autē Deus cōſcientiæ teſtis maxima eſt gloria. Ad illā pertinet Cain, qui primo natus eſt, & ciuitatē condidit: ad iſtam pertinet Abel, qui ſecundo natus eſt, & tanquam peregrinus hic conuerſatus: quia gratia prædeſtinatus, c[...]is ſurſum erat.

Prima ætas:

Mundi ætates ſimilitudinarie accipiuntur ſecundũ ætates hominis, & a diuerſis diuerſimode aſſignantur: rationib. multis aſtruuntur, quare ſic vel ſic conuenientius inchoent vel terminent: de quib. nihil ad pręſens. ſed quantũ nunc ſufficit, eſt aduertendũ, quod ſex ſunt ætates mũdi. quarũ prima incipit a mundi creatione, & durat vſq; ad diluuiũ: & habet, ſecũdum Hebraicã veritatẽ, annos mdclvi. Secundũ lxx interpretes (ſicut Iſidorus ponit, & alij quãplures, quos hic ſequimur) habet annos ij^m ccxlij. & ſic differunt in annis dlxxxvi: quos Hebræi minus habent in hac ætate. & iuxta hunc computũ Matuſalẽ mortuus eſt ante diluuiũ: eodẽ tamen anno quo diluuiũ fuit. Secunda ætas incipit a diluuio, & durat vſq; ad natiuitatẽ Abrahæ, & habuit ſecundũ Hebræos annos ccxcij: ſecundũ lxx, dccccxlij. & ſic differunt in annis dcl: quos iterũ Hebræi minus habẽt. Quæ autẽ ſit ratio tantæ diuerſitatis, inuenire nõ potui. Tertia ætas incipit a natiuitate Abrahæ, & durat vſq; ad initium regni Dauid, habens ſecundũ Hebræos annos dcccccxli: ſecundũ lxx, dcccccxl. Quarta ætas incipit a principio regni Dauid, & durat vſq; ad transmigrationem Babylonis: & habet annos cccclxxxiiij, ſecundũ Hebræos: ſed ſecundũ lxx, cccclxxxv. Quinta ætas incipit a transmigratione Babylonis, ſcilicet quãdo Hieruſalẽ deſtructa fuit, & templũ in ea incenſum: & durauit vſq; ad benedictã natiuitatẽ Chriſti, habens annos ſecundũ hunc modũ prętactum quẽ hic ſequimur, dxc. & ſicut prędictũ eſt, grandis eſt altercatio de ſupputatione annorum huius ætatis. diuerſi diuerſimode computant: ſed nõ minus multũ differunt inter ſe. Eligat quiuis quod ſibi placuerit: quod nobis viſum fuit, poſuimus. Sexta ætas incipit a Chriſti natiuitate, & durat vſq; ad finem mundi, cuius terminum ſolus Deus nouit. & hæc dicitur ſenectus ſiue hora vltima. Adam moritur, ſepeliturque in Ebron.

Anno mundi DCCXCV. DCCCCLXX. MCXXII.

Malaleel vixit an. dcccxcv.

Iareth vixit annis dcccclxij.

Enoch annis ccclxv.

IIII^m CCCIII. IIII^m CCXXIX. IIII^m LXXVII.

Curioſitas.

Nota, q̃ omnes artes vel ſcientię ſeculares, liberales ſiue mechanicæ, vel phyſicæ, humanæ curioſitati deſeruientes, a filijs Lamech leguntur inuẽtæ. & ſic filij adulterini primũ ſubtiliores alijs fuerunt. Et quia timebant futurũ periculũ diluuij & ignis, ideo Tubal eaſdem artes in duabus columnis ſculpſit, vna, lateria; & alia, marmorea.

Iahel

Ada

Tubal

Satis Lamech ab iſtis vxoribus afflictus fuit: quia per quæ quis peccat, per hæc & punitur.

Bigamia. Lamech

Tubalcain

Iſte Lamech primus contra naturam & mores bigamiam inſtituit, adulterium committendo. Ipſe etiam Cain occidit, non tamen voluntarie.

Sella

Noema.

Iſte Enoch iuſtus placuit Deo, & propter nimiã ſanctitatẽ ſuã trãſtulit eũ Dominus in paradiſum, vbi cum Helia viuit in magna corporis & ſpiritus trãquillitate, vſq; ad Antichriſti aduẽtũ. Tunc enim exibũt ꝓpter cõfortationẽ electorũ, & martyrio coronabuntur. Enoch ſcripta reliquit.

Iſte Iahel portatoria paſtorũ primus inſtituit, & tentoria fecit.

Concupiſcentia aurium.

Iſte Tubal pater canentium in citharis & organis, & muſicæ artis inuentor. proportiones quoq; ſonorũ ex malleorũ ſonitu perpendit. *Concupiſcentia oculorũ.*

Iſte Tubalcain fuit primus malleator & faber in cuncta opera æris & ferri, & inuentor artis ſculpturæ.

Concupiſcentia carnis.

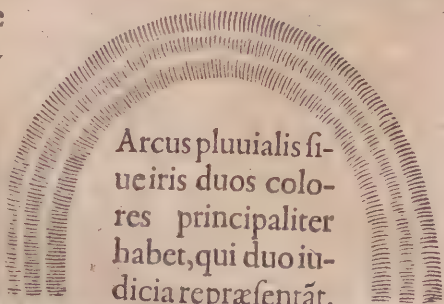
Iſta Noema inuenit artem variæ diuerſæque texturæ: lanam & linum in fila traxit, & pannum texuit, propter leuitatem. nam antea pellibus beſtiarum pro veſtibus vtebantur.

Nota (secundum doctores) debitã pœnã hoc tempore mũdo inflictã. Quia enim luxuria abũdauit, quæ corpora polluit, ideo per aquã terra lota & mũdata fuit: in fine autem mundi, quia cupiditas abundabit, per ignẽ exuretur. Aurum enim & argentum igne purgari solent.

Hoc signũ fœderis quod do inter me & vos, & ad omnẽ animã. Genes. ix.

Arca Noe habuit in longitudine ccc cubitos: in latitudine, L cubitos: & in altitudine, xxx: & in summitate, I cubitum. Genesis vi.

Arcus pluuialis siue iris duos colores principaliter habet, qui duo iudicia repræsentãt. Aqueus diluuium preteritum figurat, ne amplius timeatur. Igne⁹, futurum iudiciũ significat per ignem, vt certitudinaliter expectetur.

Ionich⁹ filius Noe.

MCCLXXXVII. MCCCCLIIII. II^M CCXLII.

Matusalẽ vixit annis dcccclxix.

Lamech vixit annis dcclxxvij.

Tempus diluuij.

Hic incipit secunda ætas mundi durans vsque ad Abraham: & habet annos dcccxlij.

Anno vitæ Noæ DC factum est diluuij.

Noe vixit annis dcccccl.

II^M DCCCCLVII. III^M DCXLV. III^M DCCCCXII.

Hic Matusalem senissimus (quo ad multitudinẽ annorum) omniũ quos scriptura cõmemorat. Cũ enim D annos haberet, dixit ei Dominus, *Ædifica domũ si vis: quoniã adhuc D annis viues.* Respõdit, *Propter tantillũ tẽporis non ædificabo domum:* & sub arboribus & circa vepres dormiuit, vt prius cõsueuerat.

Iste Lamech cũ iam senuisset, & caligassent oculi eius, a puero ducebatur: qui putans quod ferã vidisset, indicauit ei vt sagittaret: & sic ipsum Cain trãsfixit. Vnde ob hoc puerũ verberibus adeo afflixit, vt etiam moreretur.

Noe vir iustus gratiam inuenit corã Domino. Cum enim iam esset annorum D, genuit Sem, Cham & Iapheth. Arcã de mandato Domini ædificare cœpit, eamq; in c annis perfecit. Centesimo ergo anno iam arca completa, iterũ Dominus apparuit ei, mandans vt cũ vxore sua & filijs, eorumq; vxorib. arcam intraret, & cũ animalibus: & statim diluuium inundauit, stetitq; aqua uper altissimos montes cubitis xv. Gen. vij. Et nota, quod eodem die dominico in Maio, in quo ingressus fuit, anno reuoluto, cum vniuersis quę ibi erant egressus est. Post diluuiũ accidit ipsi Noę illa famosa ebrietas: cuius occasione ipse filijs, scilicet Sem & Iapheth, pro honore paterno & honesta verecundia benedixit: filio vero suo Cham pro irrisione & irreuerentia maledixit. Et hic (secundũ August.) fit prima mentio de seruitute, & per oppositũ de nobilitate. Nec putandum est, quod omnes de Cham descendentes fuerint ignobiles & impotentes, cum ipsi cœperunt primo esse potentes super terrã, vt patet de Nemroth, & regibus Chanaan, & Afrorum, &c. Nec omnes de Sem & Iapheth fuerũt virtuosi siue nobiles aut potentes qũ pene omnes in idololatrię crimen ceciderunt, & ab alijs oppressi sæpe fue-*

Iste Nemroth gigas x cubitorum, cœpit esse potens in terra. & erat robustus venator corá Dño. Hic miserabile vitiū libidinis dominā di per tyrannidem inchoauit: quo deinceps vsq; hodie mūdus adeo est contritus, vt dici nō possit. Fuit autē principiū regni eius Babylon & Arath, & Archat, & Calāne in terra Sennaar.

Ab isto Chus Æthiopes perhibētur progeniti.

Saba — ab hoc Sabæi, id est Arabes.

Nemroth

Chus

Eiula — ab hoc Getuli in remotioribus Africę partib. eremo cohærentes.

Regma — Isti nomina perdiderunt.

Saba

Dadan

Ab hoc Sabæi.

Ab isto Mesraim Ægyptij sunt exorti.

Mesraim

Sabathaca

Sabatha — i. Æthiopes occidētal. i. Sabatheni.

Cham Africā obtinet — xxx generōes.

Chanaam — Ab isto progeniti sunt Afri, & Phœnices, & Chananæorū gentes.

Sidon	Arathæus
Hetæus	Cinæus
Amorrę9	Samarites
Gergesæ9	Amathæ9
Iebusæus	Aradius
Heuæus: oēs populi noti.	

Iste Cham videns verenda patris, nūciauit fratrib. deridens eū: ob quod maledictus fuit ab ipso, horrendum exemplum præbens omnibus derisoribus.

Futh — ab isto Libyes dicūtur exorti. vnde & Mauritanus fluuius vsq; in præsens Futh dicitur, omnesque circa eum regiones Futhenses.

Anno mundi

Sem vixit annis dc.

Iste Sem biennio post diluuium genuit Arphaxat, & fertur fuisse Melchisedech, qui primus post diluuium condidit vrbem Salem; ipsa est Hierusalem. & ab eo descenderunt generationes xxvij.

Ascham possidet.

Pro intellectu horum est aduertendū, quod verissime de istis tribus filijs Noe lxxij gentes procreatæ sunt, vt patet Gen. x. Vnde ad designandū mysteriū hoc, Dominus Iesus lxxij discipulos misit ante faciē suā, vt dicitur Lucę x. De hac materia diligenter tractat August. xvi de ciuit. Dei, & inter cætera dicit, quod plures alij nati sunt, qui propterea non sunt commemorati, quia gentib. alijs nascendo antecesserunt: ipsi autē gentes facere nequiuerunt. Harū autē gentiū vocabula partim manserūt, ita, vt hodie quoq; appareat vnde fuerint deriuata; sicut ex Assur Assyrij, & ex Heber Hebræi: partim temporis vetustate mutata sunt, ita, vt vix homines doctissimi antiquas perscrutantes historias, nec omniū, sed aliquarū ex istis origines gentiū reperire potuerunt: & si omnia cōsiderentur, plura mutata, quam manentia nomina apparent.

Iste Iaphet a patre benedictus est, propter ingenuam nobilitatem, dilatationemq; ei imprecabatur. & ab eo descenderunt generationes xv.

Iaphet Europā habet.

Hos vij filios habuit Iaphet; & vij generationes fecerunt.

Gomar — Ab isto descenderunt Galatæ, & post Gallici. ediditque generationes iij.

Magog — Ab isto Scythæ & Gothi traxerunt originē, secundū Hieronymum.

Ab isto Sarmatę venerūt, quos Græci Regios vocant.

Assenes

Ab hoc Pestagones.

Riphat

Ab isto Phryges.

Togorma.

*runt: sed hæc maledictio & benedictio vitia & virtutes respicit, propter quæ vel quas homo veraciter dicitur nobilis vel ignobilis. Habuerunt tamen quædam specia[illegible] riuilegia a Deo, propter merita patris ac benedictionem.

Ex iſtis tribus filijs Noe, ſcilicet Sem, Cham, Iaphet, ipſo adhuc viuente, iuxta Philonis hiſtoriam, xxiiij^m & c virorum nati ſunt, extra mulieres & paruulos, habentes ſuper ſe tres principes, videlicet Nemroth, Iectan, & Suphene.

Ab hoc Aram progeniti ſunt Syri, quorum metropolis Damaſcus. Vnde & in Hebræo Syria dicitur Aram.

Hus — Iſte Trachonitidis & Damaſci principatum tenuit. Vnde & Iob fuit de terra Hus.

Ludim, Anamin, Laabim — genuit hos ſex filios — Neptuim, Phetruſim, Celluim.

De his egreſſi ſūt Philiſtijm, & Capturim. alij ignoti ſunt nobis.

Aram — hos iiij genuit — Hul, Mes, Ludi, Gether.

Lud — Ab hoc ſunt Lydi.

Iſti iiij fuerunt filij Sem, fratres Arphaxat.

Aſſur — Iſte Aſſur quia nolebat rebellare cōtra Deū in ædificatione turris Babel cū Nēroth, ideo fugit de terra Sennaar ad aliā regionē lōginquam prius non habitatā, quę ex eius nomine vocatur Aſſyria: & ædificauit ciuitatem, quæ poſtea vocata eſt Niniue; quæ fuit metropolis totius regni. Iſte populus ſemper crudelitatis infamiam habuit.

Elam — Ab hoc Elamitæ principes Perſidis.

II^M CCXLIIII.	II^M CCCLXXIX.

Arphaxat vixit an. cccxxxviij

Sale vixit annis cccxxxiij

Anno ante Chriſti natiuitatem	II^M DCCCXX.	II^M DCCCLV.

Ionich^o obtinuit terrā Etham.

Iſte Ionichus fuit filius Noe, de quo Moyſes tacet: ſapiens. primo poſt diluuium Aſtronomiam inuenit, & quædam futura præuidit, & maxime de ortu quatuor regnorum, & çorum occaſu. Cumque pater dediſſet ei munera, iuit in terram Etham, & habitauit ibi gentem conſtituens. Hic fertur conſilium dediſſe Nemroth, quomodo regnare poſſet.

Auguſt. lib. xvi de ciuit. Dei dicit, Poſt benedictionē filiorū Noe vſq; ad Abrahā nulla fit mentio aliquorū iuſtorū. nec eos tamē defuiſſe crediderim: ſed ſi omnes commemorarentur, nimis longū fieret, & eſſet hæc magis hiſtorica diligentia, quā prophetica prouidentia.

Madai — Ab iſto Medi veniſſe putātur, ſemper potentiſſimi.

Iauan — Ab hoc Iones (qui & Grçci) pgeniti ſunt. vnde & mare Ionium dictum eſt. — iij generationes fac.

Thubal — Ab hoc Iberi (qui & Hiſpani) licet quidam ex eo & Italos ſuſpicātur.

Moſoch — Ab hoc Cappadoces. vnde & vrbs apud eos Mazecab dicitur.

Thiras — Ab illo Thraces vel Thiraces.

Eliſa — Ab hoc Elyſij, & poſt Æoles.

Tarſis — Ab hoc Cilices, vbi eſt ciuitas Tarſus.

Cethim — Ab hoc Cethæi, id eſt Cyprij.

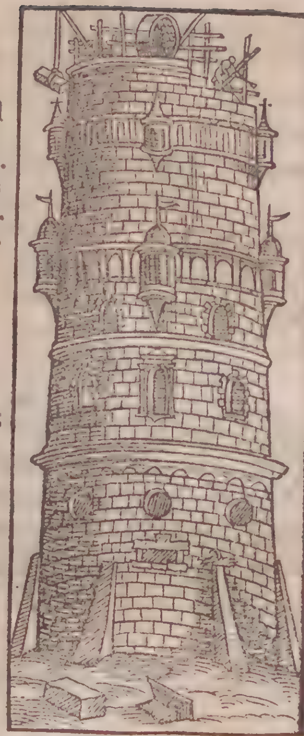
Dodanim — Ab hoc Rhodij.

De malitia huius Nemroth pleni sunt libri. Forte diuino iudicio actum est, vt Nero in eius vocabulo plane se offerat, qui similem infamiã habuit. Nam post confusionem linguarũ ad Persas abijt, & eos ignem docuit colere, Babylone relicta filio suo Belo qui ei successit. & sic deinceps posteritas eius, regnũ illud obtinuit vsq; ad quartam chiliadẽ, secundũ Methodiũ. Sed August. dicit eũ fugatũ inde: & quod filij Assur illud regnũ obtinuerunt, & tenuerunt vsq; ad annos mcccv.

Nemroth princeps de Cham.

Iectan frater Phaleg de Sem.

Suphene princeps de Iapheth.

Isti tres principes cum populis suis conuenerunt in campum Sennaar, formidantes diluuium iterum posse inundare; dixeruntque, Ædificemus turrim, cuius altitudo pertingat vsque ad cœlum. Gen.xi. Videns autem Deus stultitiam illorum, miraculose in pœnam peccati confudit linguas eorum: & sic dispersi sunt per totum mundum.

Ab isto Heber Hebræi nominati sunt. Nam in domo illius in diuisione linguarum sola Hebræa lingua remansisse describitur, quæ ante humana dicebatur: qua omnes communiter vtebantur.

Anno mundi IIᴹ DIX. IIᴹ DCXLIII.

Linea Christi — Heber vixit an. ccccxliiij

Hic (secundum Hebręos) dicitur spiritum prophetiæ habuisse. Et habuit duos filios, scilicet Iectan, & Phaleg.

Phaleg vixit an. ccxxxix.

IIᴹ DCXC. IIᴹ DLVI.

Iste Iectan exemplo Nemroth accepit principatum super filios Sẽ. Et habuit filios xiij, qui omnes fecerũt generationes principales. Sed populi isti (secũdũ Hieronymũ) non sunt nobis noti, vel propter terrarum longinquitatem, vel propter mutationes populorum & nominũ, vel contriti guerris & subuersionib. vel alijs de causis.

Iectã.

Elmodad	Deda
Saleph	Hebal
Asarmoth	Abimael
Iare	Saba
Adhuram	Iophir
Iazal	Eiula
Iohab populi ignoti.	

Iste Phaleg filius Heber, sic dictus est, quia in diebus eius facta fuit confusio linguarũ, quasi ipse diuisus sit ab alijs: quia in domo sua permãsit lingua pristina. Vnde (secundum Augustinũ) in hoc non paruum iustitiæ vestigiũ apparuit, quod ista domus libera fuit ab hac pœna: quasi non fuerit particeps in culpa. Et nota (secundum eundem) quod numerus linguarum fuit secundum numerum generationum lxx. Auctus autem est numerus gentium multo amplius quam linguarum. Nam in vna lingua plurimas gentes nouimus. Nobilitas circa hæc tempora fertur introducta. Et nota, quod pluribus de causis instituta fuit. Prima fuit necessitatis. Crescente enim humano genere, cum homines ad malum proni essent, oportuit prohibere insultus prauorum aduersus bonos: & ideo eligebatur aliquis vir bonus, iustior cæteris atque prudentior, qui communitati præsideret, virtuosos promoueret, mediocres defenderet, & malos coerceret. Hinc dictus est nobilis, quasi virtute præ alijs notabilis. Vnde Hieronymus, Nil aliud video in nobilitate appetendum; nisi quod nobiles quadam necessitate constringantur, ne ab anti-*

Hoc regnum Scytharũ licet sit vetustissimum: tamen quia barbarorũ est, inter principalia regna minime computatur.

Scytharũ

Vnde propter illius populi ineptitudinẽ siue grossitiẽ, regio illa semper dicta est barbarica. & est magna valde: qa a Mæotidis paludib. incipiens inter Danubiũ & Oceanũ septentrionalẽ, vsq; ad Germaniã porrigitur. Et est prima pars Europæ; in qua primum regnauit Tanaus de stirpe Iaphet. Gothi (i. Vngari) sunt de his, & Dani, &c.

regnum oritur prope Danubiũ.

Amazonũ

siue Massagetarũ regnum oritur, i. fœminarũ inter Scythas & Albanos versus septentrionẽ. De Scythis trahũt originẽ.

Hic oritur Ægyptiorũ regnũ,

Sores

Hic oritur regnũ Assyriorum.

quod diuersis altercationibus crebro mutatũ fertur. & sæpe fit mentio de his in sacra scriptura. Et durauit vsq; ad Augustum.

Æra principalis Eusebij & gentilium. qui antiquiora tẽpora cõmemorant, hic inchoant communiter.

Hoc regnũ pene nunquam pacatum fuit.

Belus I rex Assyriorũ annis lxv.

Iste Belus fuit primus rex Assyriorũ: & dicitur a quibusdã Saturnus, qui in obscuro regnasse perhibetur: quia paruum habuit dominium. Et iste fuit primus quem error populi deum fuisse putauit. Vnde diuersæ gentes diuersimode eum nominant, scilicet Bel, Baal, Baalim, Beelphegor, Beelzebub, &c. Et stetit hic enormis error in genere humano vltra ij^{m} annorum.

II^{M} DCCLXXIII. II^{M} DCCCCV.

Reu vel Ragau annis cccij.

Saruch vixit an. ccxxx.

Anno ante Christi natiuitatem II^{M} CCXCIIII. II^{M} CCCCXVI.

*quorum probitate degenerent. Secunda causa fuit dyscolia plebium, quæ rectum iudicium ignorabãt: licet tamen inter se pacate viuerent. Nam adeo hebetes fuerunt, quod nihil magis impendere potuerunt, nisi quod vulgari opinione celebrabant. Vnde expediebat pro earum pace conseruanda, vt ex natalibus nobilium principes haberent. Tertia causa processit ex aliqua fortitudine singulari. Nonnunquam enim cõmunitates grauatæ ob incursus hostiles tale edictũ sanciuerũt, vt quicunq; patriã a talib. liberaret, ius nobilitatis pro se & hæredibus suis perpetuo obtineret. Hoc modo quam plures nobilitati leguntur. Quarta causa ex abundantia diuitiarum sumitur. Aliquando enim populares nimia penuria victualiũ attenuati, tradiderunt se & sua alicui diuiti, vt hoc pacto malum inopiæ temperarent, & eum deinceps velut nobilem & dominũ recognoscerent. Inueniuntur etiã quædam nobilitates per diuinũ oraculum institutæ, licet paucæ: quarũ aliquę permanserunt, vt in Dauid: aliquæ cito defecerunt, vt in Saul & Ieroboã, & quibusdam alijs. Plurimæ quoq; leguntur nobilitates per violentiam & tyrannidem introductæ: quarũ similiter aliquæ cito destructæ & penitus deletæ fuerunt; aliquę stabiles permanserũt. Et nota, quod secundum veteres historias raro aut nunquam in paganismo nobilium stirpes perpetuatę fuerũt, propter tyrannidem & superbiam. Multæ etiam apud Christianos propter eandem causam deletæ sunt, secundum illud Eccles. x, *Sedes ducum superborum destruxit Dominus, & sedere fecit mites pro eis.* Item nota, quod nemo vnquam nobilitatem odio habuit: quia est bonũ per se appetibile, sicut virtus aut religio. Sed multi sancti eam fugerũt ob grande periculũ quod in ea latet, propter difficultatem maximam ipsi annexã. Hoc satis in sancto propheta Dauid apparuit, quem ipsemet Deus tam peculialiter elegit. Relinquitur ergo, quod vix paucissimi ad tantam sublimitatem idonei fuerunt.

Sicyoniorum regnũ hic oritur.

Ægialeus.

Iste Ægialeus fuit primus rex Sicyoniorum. Nota, sicut dicit August. xviij de ciuit. Dei: Regnum Sicyoniorum admodum paruum erat, de quo doctissimus Varro velut antiquo tẽpore exorsus est. peruenit tandem ad Athenienses; deinde ad Latinos; deinde ad Romanos.

Huic successit Europs secundus rex Sicyoniorum, & durauit vsq; ad tempora Heli sacerdotis & iudicis Israel.

Bactrianorũ regnũ hic oritur.

Zoroastes.

Iste Zoroastes dicitur fuisse Cham filius Noæ. Hic (secundũ August.) dicitur risisse quando natus est. nec aliquid boni mõstruosus ille risus portendebat, cum omnibus commune sit flendo hunc mundum intrare. Artem namque magicam inuenit. & a Nino in bello superatus est, qui eius libros combussit.

Reges Assyriorum.

Ninus II rex, monarcha primus, regnauit annis liiij.

Augustinus, Inter plurima regna terrarum, in quibus terrenæ vtilitatis vel cupiditatis est diuisa societas, quam huius mundi ciuitatem vniuersali vocabulo nuncupamus, duo regna cernimus longe prouenisse clariora: Assyriorum primum: deinde Romanorum; vt temporibus, ita & locis inter se ordinata atque distincta. Illud prius in Oriente; hoc postea in Occidente surrexit. In fine illius, initium fuit huius. Regna cætera cæterosque reges velut appendices dixerim.

Anno mundi III^{M} XXXV. III^{M} CXIIII.

Nachor vixit an. cxlviij.

Linea Christi.

Thare vixit annis ccv.

II^{M} CLXIIII. II^{M} LXXXV.

Iste Thare post mortem filij sui Aram exiuit de Vr Chaldæorum, & peregrinatus est in Charram cum filijs & nepotibus suis. Fertur, quod propter iniurias illatas sibi a contribulibus suis, eo quod nollet adorare ignem, recesserit. Et dicitur ab Hebræis communiter, quod Nemroth ibi regnauit, qui dictus est alio nomine Amraphel, rex Sennaar: quem diu post hæc Abraham superauit & percussit, vt dicitur Gen. xiiij.

Idololatria oritur. Nota, si bene reuoluas historias, reperies, quod tria principaliter homines ad idololatriã induxerunt: scilicet, affectio circa moriẽtes, timor & adulatio apud reges, & diligentia artificum circa sculpturam. Dæmones autem in idolis latentes, & responsa dantes, hunc errorem confirmauerunt nimis; ita, vt capitali pœna plecteretur absque dilatione, qui ei se obfirmaret. Accessit insuper fraudulenta poetarum laudatio, qui miseros damnatosque homines in cœlum compositis carminibus extulerunt. Et pulchre eodem tempore, cum dæmones loqui hominibus cœpissent, misit clemens Dominus angelos suos, vt quibusdam electis suis etiam visibiliter loquerentur, ne simul tota humanitatis massa errore pessimo deperiret.

Tempora grossa & rudia, in quibus humanum genus nimis defecit a perspicuitate naturalis luminis. Et ideo necesse fuit institui leges positiuas, vt earum adminiculo homo rediret ad pristinam & naturalem intelligentiam. Vide super hoc doctorem sanctum in prima secundæ. Nota, quod multæ iniquæ leges ab hominibus institutæ fuerunt contra dictamen rectæ rationis: & multi homines, qui cæteris siue in potentia, siue prudentia, &c. præstantiores erant, dij putabantur. Omne enim quod erat insolitum, reputabatur quasi diuinum.

Hanc ciuitatem magnã Ninus ampliauit, & ex suo nomine Niniuen appellauit: quæ est metropolis Assyriorum.

Melchisedech rex Salem.

Iste Melchisedech vulgariter dicebatur rex iustus, ꝓpter eximiam sanctitatẽ. panem & vinum obtulit Abrahæ in magnum mysterium. fuit enim sacerdos Dei altissimi. Gen.xiiij.

Iste Ninus libidine dominandi permotus, vt latius regnare posset, finitimis, id est vicinis suis, bella intulit. Et quia populus adhuc rudis fuit, nec bellandi, nec armorum peritiam habuit, cito pene totã Asiam sibi subiugauit, factusq; est primus monarcha Orientaliũ. Cumq; nimis doleret de morte patris sui Beli, fecit sibi in solatiũ suũ imaginem eius: cui tantã reuerentiam exhibebat, vt quibuscumq; reis ad ipsam confugientib. parceret & pœnã indulgeret. Huius exemplo plures suis caris mortuis imagines dedicare cœperunt. Videntes autẽ maligni spiritus curiositatẽ populi, intus latuerunt, & responsa dederunt, deos esse dixerunt, ac diuinos honores sibi fieri decreuerũt. Sicq; hoc infelicissimũ idololatriæ crimẽ introductum est, diuinæ maiestati permaxime offensiuum. & in tantum hæc vesania creuit, vt capitali sententia plecteretur, qui eos homines fuisse affirmaret.

III^M CLXXXIIII.

Magnus iste amicus Dei Abraham nascitur anno xliij Nini regis.

Hic incipit tertia ætas mundi, durans vsque ad Dauid, & habet annos dccccxl

Abrahã filius Thare vixit annis clxxv.

AX II

Iste Aram mortuus est ante Thare patrẽ suũ in Vr Chaldæorũ, id est in loco qui Vr dicebatur. Quod autẽ dicitur, quod in ignẽ ꝓiectus fuerit cũ Abrahã, &c. fabulæ sunt Iudeorũ, secundũ Magistrũ in historijs, & alios.

Moab p̃r Moabitarũ.

Aram filius Thare frater Abraham — genuit — Loth

Iste Loth cũ exisset de Sodomis, genuit hos duos filios de duabus filiabus suis ebrius fuit factus. Hic vir sanctus fuit, qui etiam angelicam meruit visitationem, sicut & Abraham.

Ista Melcha fuit filia Aram, vxor vero Nachor: & genuit Hus, Bus, Batuel, cum alijs v, vt patet Genes.xxij. Sed de vno scilicet Batuel fit persecutio ꝓpter Rebeccã, vxorem Isaac.

Melcha

Amõ — Iste est pater Ammonitarum.

Hus — de hoc descendit Iob, secundum quosdam.

Nachor filius Thare, frater Abraham — genuit

Batuel

Iste Batuel fuit filius Nachor, quem peperit ei Melcha. Hic mansit post mortem patris in Charram, & posteritas eius.

Laban genuit Lea, Rachel — vxores Iacob.

Rebecca

Iste Nachor exiuit cum patre suo Thare de Chaldæa, & venit in Charram Mesopotamiæ, & permansit ibi.

Bus — de hoc descendit Balam & Heliu.

Treueris extruitur in Almania super Mosellam fluuium, ciuitas antiqua, &c.

Reges Assyriorũ.

Semiramis, III.

Ante Romã Treueris fuit annis mille trecẽtis.

Abrahã iiij reges ꝑcussit, ꝓpter Loth, quia ceperãt eũ: vt patet Gen. xiiij. Quorũ vnus dicitur fuisse Nẽroth: & dicitur hic Amraphel.

Hoc tẽpore primũ sancti angeli in forma humana apparuerũt hominib.

Ninus, quartus.

Iste Ninus, filius Magni Nini & Semiramidis, fertur matrẽ ꝓpriã occidisse.

Ista Semiramis relicta vxor Nini fuit: quæ prima post mortẽ regis aggressa est Indos, & obtinuit eos. & sic per totam Asiam regnum Assyriorũ dilatatum est. Ciuitatem maximam Babyloniȩ instaurauit & muris circumdedit. Hȩc a filio suo Nino dicitur interfecta, eo quod ipsum ad illicitum concubitũ ausa fuerit prouocare, sicut recitat Augustinus xviij de ciuitate Dei. Magister in historia dicit, quod proprio filio nupsit, & ex eo filium genuit, qui Babyloniam caput regni instaurauit.

Thelxion.

Iste Thelxion Sicyoniorum quintus rex fuit: quo regnante adeo ibi mitia & læta tempora fuerunt, vt eum defunctum velut Deum primitus colerent, sacrificando & ludos celebrãdo. Huic successit Thauriacus, cui idem fecerunt.

Anno mundi IIIᴹ CCXXXIIII. IIIᴹ CCLXXXIIII.

Hic incipit illa dulcis & deuota historia patriarcharum nostrorũ, qui verum Deum coluerunt, & colendo prædicauerunt. Vide Gen. xij vsque ad finem.

Isaac vixit annis clxxx.

MDCCCCLXVI. MDCCCCXCI.

Nota diligenter, ꝙ anno Abrahæ lxxv, de magnifica gloria summi Dei elapsum est verbũ misericordiæ super humanũ genus: quia tunc cœperunt oracula promissionũ Dei apparere. O quam suaue verbũ! Vide Augustinum xvi de ciuit. Dei. Item Gen. xv.

Sodoma & Gomorra propter peccata horribiliter subuertuntur hoc tempore.

Sarai vxor Abrahã.

Cetura cõcubina Abrahæ.

Hanc Abraham post mortẽ Saræ duxit in vxorẽ: de qua orti sunt plures filij, & gentes, vt patet Gen. xxv.

Madian

Madan

Ista Sarai diu sterilis, tãdẽ gratia diuina fœcũdata parit Isaac nonagenaria, mulier sancta. Alio nomine dicitur Iescha.

Agar Ægyptiaca fam. Sare

De hac Agareni. Et fuit concubina Abrahæ.

Cedar

Ismahel homo fer⁹

Iste Ismahel fuit fili⁹ Abrahæ, & gen. hos ij cũ x alijs.

Nabaioth

Vxor Loth retrospiciens in statuam salis repente conuersa, magno commonuit sacramento neminem in via liberationis præterita desiderare debere.

Hic oritur regnum Argiuorum, siue Græcorum, vbi primo Inachus regnauit: & durauit vsque ad tempora Delboræ.

Inachus.

Ista primo dicta fuit Io, filia Inachi. Sed in Ægyptum nauigans, ibi literas docuit: & Isis vocata est. & pro magna dea colitur a stultis plebibus.

Isis.

Iupiter fabulatur cum Iside concubuisse: ex qua diuina quædam proles orta putatur a grossissimis plebibus. Hoc studium fuit quorundam maleficorum taliter sua aut potentum stupra excusare.

Arius quintus. — Xerxes septim⁹. — Armamitres octau⁹.

Iste est quintus rex Assyriorũ, sub quo natus est Isaac, secundum August.

Hic dicitur Xerxes antiquus, qui Baleus vocatur, sub quo natus est Iacob, regnãte tunc apud Sicyonios Thuriaco, quem quidam Thurimachum scribunt.

Hic est, secundũ August. viij rex Assyriorũ, sub quo Deus apparuit Isaac, promittens ei quæ promiserat patri eius, regnante apud Sicyonios Leucippo etiam viij rege.

Abraham moritur, & sepelitur in Ebron.

Istis temporibus Prometheus, frater Atlantis, primo dictus est fecisse homines, tum quia de rudibus doctos fecit, tum quia legitur fecisse hominũ imagines, quas arte quadam deambulare fecit. Etiam primus annulum inuenit, in quo gemmam inclusit, & quarto digito portari iussit, propter venam cordis, quæ illuc tendit.

III^M CCCXLIIII. — III^M CCCCXXXIIII.

Iacob vixit annis cxlvij.

Iudas filius Iacob, quartus. ab hoc tribus regia descendit, & tandem Christus Dominus.

Anno ante Christi natiuitatem MDCCLXXVI. MDCCLVI.

Iste Esau vendidit primogenita fratri suo Iacob. Ipse est pater Idumæorũ: & montẽ Seir possedit. & primo equas asinis iunxit: vnde orti sunt muli.

Esau

Ruben — tribum facit. & pdidit primogenita.

Simeõ — tribum facit.

Leui — Sacerdotalẽ tribum legimus ab hoc descendisse.

Isachar — tribum facit.

Zabulõ — tribum facit.

Dina — filia non facit tribũ in Israel.

Haec cum exiret videre mulieres regionis, corrupta est a Sichem.

Rebecca vxor Isaac gen. E. & I.

Lea vxor Iacob, filia Laban.

Ista Lea, lippa oculis, genuit sex filios, & vnam filiam:

Nota quod a natiuitate Isaac vsque ad exitum de Ægypto, fluxerunt anni cccc. Vide Liram Genesis xv.

Bala fam. Rachelis, conj. Iacob gen. hos:

Dan — tribum facit, de qua Samson natus est.

Nephtalim — tribũ facit.

Zelfa famula Leæ, conj. Iacob gen. hos:

Gad — tribũ facit.

Aser — tribũ facit.

Rachel vxor Iac. gen. hos:

Ioseph — duplicem tribũ facit. primogenita sunt eius:

Manasses. — Ephraim.

Béiamin — tribũ facit. de qua Paulus natus est.

Iſte primus in Græcia inſtituit iudicia, legeſque conſcripſit. Hic habuit fratrē, qui menſes & annos docebat obſeruare; & ſacella cōſtituit ad colēdos Deos: propter q̃ a rudi populo inter Deos cōnumeratus eſt, & ei boues immolabāt. Dictus eſt Phegeus.

Phoroneus.

Reges Aſſyriorum.

Beloch⁹ nonus.

Diluuiū in Achaia tēpore Ogygi, regis Eleuſinæ.

Iſte Serapis tertius rex Argiuorum fuit, dictus Apis. cum in Ægyptū nauigio veniſſet, & ibi mortuus fuiſſet, factus eſt a cæca gente omniū maximus Ægyptiorum Deus. Tunc etiam mirabilis ſuperſtitio incepit de boue diſcolore, quē Apim vocabant, eo q̃ viuus coleretur: & illo mortuo, dæmones vitulū ſimilē ibidē pcurabāt ad decipiendū rudē populū. Inde venit, q̃ filij Iſrael ſimiliter delirabant. Quid hac ſtultitia miſerabilius in homine rationali?

Serapis.

Telchines Rhodū cōdiderunt.

Sub iſto Belocho locutus eſt Dominus ad Iacob, repromittens ei quæ promiſerat patrib. ſuis: quæ ſunt hæc duo, ſcilicet poſſeſſio terrę promiſſionis, id eſt Chanaan, & benedictio omniū gentiū in ſemine ipſius, quod eſt Chriſtus Dominus.

Baleus decim⁹

Sub iſto mortuus eſt Iſaac, regnante tunc apud Sicyonios Meſſapo ix rege.

Minerua.

Hæc apud lacū Tritonidem poſt iſtud diluuium primo apparuit, & plures artes inuenit ibi, & præcipue lanificiū. & dea facta eſt, ſecundum errorem gentilium.

Pharao.

Iſte Pharao rex Ægypti (alias Nephres) ſuſcepit Ioſeph, & exaltauit eū propter ſomniorum interpretationem.

Anno mundi IIII^M CCCCXLV.

Linea Chriſti.

Phares.

MDCCLV.

Her.

Filius Iudę, nequam, percuſſus eſt a Domino.

Thamar.

Hæc ab Her & Onan, filijs Iudæ viduata, genuit ab ipſo Iuda geminos filios, ſcilicet Pharez & Zara.

Iſaac moritur.

Sua vxor Iudæ, hos iij genuit:

Onan.

Sela.

Iſte Sela filius Iudæ cū adhuc paruus eſſet, non dedit eum Iudas Thamar, ſed eā viduā remiſit in domū patris ſui. Cū autē creuiſſet, timuit dare, ne occideretur ſicut fratres eius. Vnde & Thamar ſimulās ſe meretricē, cōcepit in biuio de Iuda, & genuit Pharez & Zara, vt patet Gen. xxxviij.

Linea pontificum.

Leui filius Iacob, pater omniū Leuitarū vixit a. cxxxvij.

Zara.

Merari.

Caath annis cxxxiij.

Leuitæ ab hoc Leui grandem honorē ſacerdotalis dignitatis adepti ſunt, propter Moyſen & Aaron. ex his etiam Chriſtus deſcendit, propter affinitatem tribuū, huius & Iudæ, & propter myſterium, quia Chriſtus ſummus ſacerdos, & rex æternus ſic debuit naſci, & nobis innoteſci.

Geſrom.

Ioſeph.

Iſte Ioſeph vir ſanctus, & gloria domus Iſrael, filius Iacob, natus eſt anno eius cx. Et cum eſſet annorum xvi, venditus eſt. Anno autem xxx, ſtetit corā Pharaone, interpretans ſomnia eius: qui ſublimauit eum. Et quia caſtus fuit, & timoratus, ideo a Domino vbique dirigebatur.

Atlas magnus astrologus hoc tempore fuit: qui & cœlum humeris portasse dicitur, propter peritiam astrorum. Mercurius multarum artium peritus, claruit: quas hominib. tradens, deus putabatur. Omogerus primus ad aratrum boues iunxit.

Corinthus conditur.

Argus. Iste Argus quartus rex Argiuorum fuit: ex cuius nomine illud regnum nomen accepit. Hic post obitum Deus haberi cœpit, templis & sacrificijs honoratus.

Amithus. Hoc tẽpore Græcia segetes habere cœpit, delatis aliunde seminibus.

Iste fuit duodecimus rex Assyriorũ, sub quo mortuus est Ioseph, regnante Sicyoniorum Plemnæo rege XI.

Apollo Delphicus clarus habetur: & post mortẽ Deus habitus est. Hic etiã dicitur Python: & artem illam magicã inuenit, quæ dicitur Pythonica: de qua fit mentio in sacra scriptura.

Iacob patriarcha sanctus, videns diẽ mortis suæ imminere, vocauit omnes filios suos, annuncians eis quæ futura erant: aperteq; de Christo prophetat, dicens, *Non auferetur sceptrum*, &c. mortuusq; sepelitur in Hebron gloriose a Ioseph. Genes. xlix.

Pharao. Amenophis ignorabat Ioseph, & iussit pueros submergi, vt habetur Exod. i.

Memphis conditur, ciuitas Ægypti.

III^{M} DXLIIII. III^{M} DXCIIII.

Esrom.

Anno ante Christi natiuitatem M D C V. M D C L V.

Athenas Cecrops condidit: & ex Minerua nomen accepit. ibique Cecrops primo regnauit. Hæc ciuitas nutrix liberalium artiũ & multorum philosophorum fuit: tamen ludificantibus dæmonibus superstitiosa est effecta. Vide August. xviij de ciuit. Dei mirabilẽ historiam.

Athenæ.

Ioseph moritur annorum cxx, & cõditus aromatibus, repositus est in loculo in Ægypto.

Isuar.

Circa ista tempora incipit historia libri Exodi.

Amram. vixit annis cxxxvij.

Iste Amram fuit filius Caath filij Leui. Hic accipiens vxorẽ stirpis suæ, genuit ex ea in Ægypto Aaron, Moysen, & Mariam.

Hebron.

Ozihel.

Seruitus Israelitici populi incipit, durãs annis cxliiij.

Hic oritur regnum Atheniensiũ.

Cecrops I rex Atheniensium.

Iste Cecrops fuit primus rex Atheniensium. Hic multas superstitiones ibidem instituit nunquã antea in Græcia visas. Ab hoc primum Iupiter deus prædicatur: eique bouem offert.

Bos in Ægypto exit de flumine in festo Serapis, & eleuatur in aere, & rursum intrat, & nõ comparet. & pro deo colitur a stulta plebe.

Reges Assyriorum. Saphrus

Iste Saphrus fuit xiiij rex Assyriorum, sub quo natus est Moyses in Ægypto, regnante Sicyoniorum xij Orthopoli, & Argiuorum quinto Criaso.

Diluuium Deucalionis factum in Thessalia: & Phaethontis fabularum incendium. Et vocatur ideo Deucalionis, quia in eius regno maxime fuit.

Pharao Bochoris

Iste Pharao nonus a Nephre, non audiuit vocem Domini, nolens dimittere filios Israel. Quare decem plagis attritus, postea cum suis in rubro mari submersus fuit.

Anno mundi. III^m DCXLIIII.

Linea Christi. Aram.

MDLV.

Filij Israel sunt in magna seruitute & tribulatione.

Moyses. primus iudex an. xl, nascitur, & ponitur in aqua. Vixit autem an. cxx.

Aarõ nascitur ante Moysen annis iij.

Maria. Ista Maria prophetis fuit, & carmen cecinit: leprosa fuit septem diebus propter murmur. moritur in Cades deserti Sin: & ibidem sepelitur.

Iob vir sanctus.

Iste Iob patientiæ speculũ, circa hæc tempora nascitur, de linea Nachor filij Thare fratris Abrahæ. Vixit annis multis: quia post flagella vixit annis cxl. Et est positio Augustini, Gregorij, Lyræ, &c. scilicet iij generatione post Iacob. Et sic fuit contemporaneus Moysi, licet diu post eum vixerit. Vide August. lib. xviij de ciuit. Dei. Rabbi Salomon expositor in libro qui dicitur Canchedrin, in capitulo Helech dicit, quod de dc^m qui egressi sunt de Ægypto cum Moyse per mare rubrum, non intrauerunt terram promissionis, nisi duo tantum, scilicet Caleph & Iosue: cæteri omnes mortui sunt in deserto, propter peccatum murmurationis. filij vero eorum obtinuerunt eam. Sed & ipse Moyses ipsam quidem vidit, sed intrare non meruit.

Lacedæmon cõditur. Nota, quod (secundum Augustinum) circa hæc tempora multa mendacia & fabulosa annotantur a Græcis historiographis, quæ cõmuniter multo minora sunt, quã fama iactantur. De modico negotio magna prædicant.

Liber Pater vinum inuenit primo in Græcia: & Argos condidit. Ipse est Dionysus Bacchus, filius Semeles, nepos Cadmi regis Thebæorum. & pro deo cultus est.

Hercules Antæum vicit. Nam (secundum Augustinum) plures fuerunt Hercules, & Liberi Patres: quos indoctũ vulgus aut putauit aut voluit deos fuisse.

Ascatades.

Sub isto Moyses eduxit populum de Ægypto. Rexit autem tunc apud Sicyonios Marathus; apud Argiuos Triopas, nouissimo tempore Cecropis Atheniensium regis primi.

Apteras rex Cretæ primo mellis colligendi vsum inuenit. Huius filia ex incestu concépit: de quo mirabilia narrantur. Et post ibi idem filius regnauit: & dictus fuit Auidis. Leges fecit: & boues aratro primus iunxit.

Iste Aminadab primus post Moysen fide plena ingressus est mare rubrum, alijs trepidantibus. propter quod regalem stirpem meruit procreare.

III^M DCLXXXVIII.

Aminadab. — Nahasson. Princeps tribus Iudæ in deserto.

Anno ante Christi natiuitatem M C X I.

Iste Aaron a Deo vocatus, digne summum sacerdotium sibi assumpsit. Et Testamentum æternum sibi & filijs suis statuitur. Moritur annorũ cxxiij: & sepelitur in monte Hor. filiusque eius Eleazarus in pontificatu succedit.

Aaron I pontifex vixit annis cxxiij. — Ithamar. — Eleazar.

Balaam prophetat, & occiditur.

Nadab — Abiu. Isti duo offerentes ignẽ alienũ percussi sunt a Domino.

Moyses I iudex in Israel.

Iste Moyses, de cuius laude resonant cœlum & terra, omniũ prophetarũ & historiographorum excellentissimus fuit: Deum vidit facie ad faciem clare. quod de nullo alio pręterquã de Paulo Apostolo scriptura testatur, in hac fragili carne. Ratio est vtrobiq; eadẽ: quia sunt duo patresfamilias: ille circumcisionis, iste in pręputio, dantes testimoniũ de diuina essentia, & docentes vnũ Deum verũ colendum esse. Ergo isti duo tanquam primicerij debebant prius videre, vt postea legitime testificari possent: alij autem in figuris. Iudicauit Israel xl annis.

Lex datur in monte Sina.
Liber Leuiticus scribitur.
Liber Numerorum promulgatur.
Tabernaculũ pręparatur.

Core cum ccc viris perit.
Datã & Abirõ viui absorbentur.
Multa milia prosternuntur propter murmur.
Deuteronomium scribitur.

Circa iſtud tempus inceperunt reges in Italia regnare, & multotiens nomina variarunt. Ex quibus Romanorum propago clarius deducitur.

Reges Italiæ.

Ianus primus rex in Italia.

Iſte Ianus primus omnium regum Italiæ dicitur fuiſſe filius Noe: qui palatiũ extruxit, quod dicitur Ianiculũ: & poſt pro magno deo habitus fuit. duas facies ei figurantes, & in principio anni eius feſtum celebrantes, quaſi eſſet finis præteriti, & principium futuri anni. Inde Ianuarius menſis dictus.

Reges Aſſyriorum.

Amictus.

Iſte Amictus fuit octauus rex Aſſyriorum: ſub quo mortuus eſt Ioſue, regnante apud Sicyonios Corace rege xvi, apud Argiuos decimo Danao, apud Athenienſes quarto Erichthonio.

Erichthonius quartus Athenienſium princeps primus in Græcia quadrigam iunxit.

Anno mundi III^M DCCCXXV.

Linea Chriſti.

Salmon. Rahab eius vxor.

MCCCCLXXIIII

Hiſtoria libri Ioſuæ hic incipit: in quo mirabilia bella Iſraelitici populi deſcribuntur, & diſtributio terræ promiſſionis.

Hic (ſecundum quoſdam) texitur hiſtoria deſtructionis Beniamin, & ciuitatis Gabaon, propter ſtupri crimen, &c.

Pontifices.

Eleazarus.

Iſte Eleazarus ſecundus pontifex, cum Ioſue diuiſit Iſraeli terram promiſſionis: & ab eo deſcendunt pontifices vſq; ad Chriſtum paucis exceptis.

A Ioſue vſque ad Aioth anni xl.

Iudices.

Ioſue ſecũd⁹.

Iſte Ioſue vir bellicoſus fuit: primo in deſerto Amalech vicit, poſt mortem Moyſi ipſe a Deo iudex cõſtitutus fuit ſuper Iſrael, vt terram populo diuideret. Cuius bella, & opera, & religioſa mens, in libro ſuo deſcripta ſunt.

Moyſes moritur.
Iordanis ſiccatur.
Iericho capitur.
Sol in cœlo immobilis ſtat, vt filij Iſrael hoſtes perſequerentur.

Italus rex iuxta Albulam fluuiũ, id est Tiberim, ciuitatẽ cõdidit, vbi post Roma condita fuit: a quo tota Italia nuncupata fuit. Tros in Dardania regnat, & Troiam condidit. Fabulæ multæ a Græcis annotantur. Sibylla Erythræa in Babylone orta, multa prophetat de regno Iudæorum, & Troia subuertenda, & de Christi incarnatione, & beata virgine Maria.

Saturnus.

Picus.

Iste Saturnus de Creta insula dicitur venisse in Italiam, & ibi regnasse: quẽ deliri idololatræ mira cæcitate, hominem fuisse negant: cũ tamẽ eum regnasse dicant. Et primus stercus super agros proijcere docuit. quare etiã Stercutius dicitur: & Romani Stercoriani post dicti sunt, & etiã Saturniani. Affirmant ipsum fuisse patrem Iouis.

Iste Picus, Saturni filius, primus rex Laurentũ fuit, bellator egregius, & augur: & inter Deos numeratus est.

Lampares.

Iste est xxiij rex Assyriorũ, sub quo historia Delboræ annotatur (secundum August.) & regnũ Argiuorum defecit.

Cadmus condit Thebas, regnãs ibi. & Græcas literas inuenit.

Phœnix venit in Tyrum & Sidonem, & regnauit ibi, & vsum literarum tradidit eis & coloris Phœnicei, quo capitalia facerent.

Sibylla Samia Phemonoe dicta, aperte prophetat de Christo & de paupercula eius matre.

Rechab, de quo descendit stirps valde religiosa, hoc tempore fuisse creditur. Ipse autem de Iethro socero Moysis descendit: & conuersus fuit ad Iudaismum.

III^M DCCLXXV. III^M DCCCXXV.

Booz filius Gaal de Rahab.

Booz.

MCCCCXXIIII. MCCCLXXIIII. Anno ante Christi natiuitatem

Rahab

Ista Rahab cũ esset meretrix, recepit nuncios filiorũ Israel, qui ad explorandũ Iericho missi fuerunt: & abscondit. Quapropter ipsa cum domo sua saluata, & vxor Salmon effecta, genuit ex eo Booz.

Hic fit saltus per euãgelistas vsque ad Booz & Obed: quia ad minus inter eos fluxerunt anni cclxxij. quod tempus ad vnum hominem referri non potest. Et ideo hic ponũtur v, magis ad denotandũ tempus quam rem gestam. Dicit tamen Nicolaus de Lyra, quod iuxta historiæ veri-*

Historia libri Iudicum hic incipit.

Phinees.

Iste Phinees cũ adhuc iunior esset, zelauit pro Domino, transfigens luxuriantes. & ita placatus est Dominus.

De Iuda. *De Beniamin.* iiij.

Othoniel iij.

Aod a.lxxx.

Sangar.

Iste Othoniel, frater Caleb iunioris, liberauit Israel de oppressione regis Mesopotamiæ, quem percussit. Ipse accepit Axam in coniugem: quę petiuit irriguum superius & inferius, a patre suo Caleb. Iudicum i.

Iste Sangar fuit quintus iudex: & non interponitur, quia annos non habet.

Iste Aod percussit Eglon regẽ Moab, & liberauit Israel. Fuit enim vir fortissimus, & vtraq; manu pro dextera vtebatur. Post hunc fuit Sangar, qui percussit de Philistijm dc viros vomere. Iud. iij.

Historia de idolo Michæ secundũ expositores communiter dicitur accidisse post Iosue in illis vij annis: sed Hebræi dicunt, quod tempore Othoniel.

Occaſio Troianorum bellorum oritur: quę tanquam ſcintilla minima fuit: eo quod Laomedon non recepit Herculem & Iaſonem cum honore debito: & ex tantillo tot creuerunt mala. *Caueat ſibi quiſq;*, ait comicus. Sibylla Delphica ante Troiana bella vaticinata eſt de Verbi incarnatione abſq; maris coitu. Et ſi hæc vera ſunt, tunc gentib. apertius, quam Iudæis reuelatum eſt myſteriū incarnationis. quod valde mirum videtur. Similiter dicendum videtur de Iob.

Faunus.

Iſte 11 rex Laurentum fuit, qui etiā deus fuit illorum qui ſic voluerunt vel putauerunt.

Laomedon rex Troię occiditur, & filia eius Heſione capitur, & in Gręciam ducitur: propter quæ ſecuta ſunt bella grauiſſima, & mala horrendiſſima. Vide hiſtoriam Troianam.

Reges Aſſyriorum.

Tauranus.

Iſte Tauranus dicitur fuiſſe xxiiij rex Aſſyriorum. excidiumque Troiæ ſub ipſo factū fuiſſe, aliqui affirmant: ſed forte primæ & non ſecundæ. Hoc etiam tempore Thola iudicauit Iſrael.

Hercules Ilium vaſtat, id eſt Troiam, cum Iaſone: quæ ſtatim a Priamo reædificata fuit. Idem Hercules xij facta peregit: agonem Olympiacum conſtituit, multa bella confecit. & plurima mendacia enormia de ipſo conficta ſunt. tandem poſtquam multos ſuperauit, ipſe morbum ferre non valens, quo laborabat: ſed ab eo ſuperatus, flammis ſe iniecit. & mortuus, inter deos tranſlatus eſt.

Anno mundi III^M DCCCLXXV.

Linea Chriſti. Booz.

MCCCXXIIII.

* tatem fuerunt ibi tres viri, Booz appellati, ſibi viciſſim ſuccedētes. quod quia ex canonica ſcriptura non patet, pro ſolido aſtruere non audemus. Hoc tamen certiſſimum eſt, quod inter principium iudicatus Ioſue, quando Salmon accepit Rahab, quæ genuit Booz, vſque ad natiuitatem Dauid, fluxerunt anni circiter ccclxvij: vbi tamen niſi tres ab euangeliſtis generationes ponuntur.

Pontifices. Abiſue

Iudices.

De Ephraim. vi. Debora an.xl.

De tribu Manaſſe. vij. Gedeō an.xl.

De Manaſſe. viij. Abimelech an.xxxiij.

Iſta Debora fuit mulier: & propter gratiā prophetiæ delatus eſt ei honor vt iudicaret Iſrael. Vnde de mandato Dei vocauit Barac, vt percuteret hoſtes Iſrael. & inualuerunt filij Iſrael contra Iabin regem Chanaan & Siſaram principē militiæ eius: & deleuerunt eos.

Iſte percuſſit iiij reges, ſcilicet Oreb, Zebee, Zeb & Salmana. & humiliatus eſt Madian coram Iſrael. Iudicum vi. &c.

Iſte Abimelech filius naturalis Gedeon, nō vocatus a Domino, ſed malitioſe ingeſſit ſe ad principatum, occiſis lxx fratribus ſuis. quare etiam mala morte vitam finiuit. Iudicum xi. Nomen enim regium ſibi inique imponi iuſſit.

Sibylla Phrygia fertur vaticinata fuisse Anchisæ, & de flagellatione potentum terræ, & de descensu Dei de Olympo. Anchises ex dea Venere generat Æneã, qui regnauit in Italia. Hæc fictitia deceptores rudiũ populorũ confinxerũt: quib. sua stupra & adulteria palliarũt.

Carmentis, filia Euandri, literas Latinas inuenit.

Latinus.

Ex hoc Latinorum regnum dici cœpit: & Laurentum defecit.

Helena rapitur a Paride filio Priami. ipsa autem regina fuit, vxor Menelai regis.

Priamus rex Troiæ, filius Laomedontis: postquam ciuitatem mirabiliter exstruxerat, bellum inchoauit contra Græcos in malum suum.

Anthanis.

Hector primogenitus Priami, totus legalis, prudens, fidelis, & incomparabilis fortitudinis & strenuitatis.

Troianum bellum decennale famosissimum. Sub isto bella Troiana facta describuntur, regnante apud Athenienses Mnestheo, apud Sicyonios Polypede.

Amazones sunt mulieres ferocissimæ, quæ arma sumpserunt, & horrendissima mala per c annos perpetrarũt tam in Asia, quam in Europa, vrbes delendo.

Agamemnon rex, frater Menelai regis, totius exercitus Græcorum dux, bellat contra Troiam: & tandem cepit traditorie & scandalosissime.

Carthago primo conditur a Carchedone Tyrio. Ipsam sæpe destructam ferunt, & iterum reædificatam.

III^M DCCCCXXV.

Booz.

Anno ante Christi natiuitatem MCCLXXIIII

Troia destruitur.

Bocci.

De Issachar ix — Thola a. xxxiij

De Galaad. x — Iair an. xxij.

sine iudice an. xviij.

De Galaad. xi — Iephte an. vi.

Iste Thola redijt ad pristinũ modũ, scilicet quo iudices præerãt per modum directionis consilij magis quam dominij.

Iste Iair habuit xxx filios, quos principes xxx ciuitatũ constituit. quia ipsa bona in silentio & pace transeunt. patet quod in dieb. istorũ duorũ Israel Domino adhæsit: & ideo cũcta ꝓspere aduenerũt.

Post mortem Iair filij Israel peccatis veteribus addiderunt noua: & traditi sunt in manus Philistijm, & filiorum Ammon xviij annis: & oppressi valde, proiecerũt idola, & clamauerunt ad Dominum. tunc Iephte, facto super se spiritu Domini, percussit regem Ammõ, & seditiosos de monte Ephraim. filiamque vnicam stulte immolauit. Iudic. xi.

Græci pereũt miſerabiliter poſt captã Troiã, tã in mari quã in terra, repatriando: & ꝓditores affligũt. infeliciſſimũ porro fuit hoc bellũ, vbi nemo laudẽ, omnes damnũ reportarunt.

Reges Italiæ. Æneas an. iij.

Vlyſſes vir facundiſſimus poſt multa maris pericula ad vxorẽ ſuam Penelopen caſtiſſimam peruenit.

Aſcani⁹ xxviij.

Iſte Æneas poſt deletam Troiam a Græcis relegatus, venit ad Italiam cum xx nauibus, & plurima bella conſtituit. Hic fertur in coniugem habuiſſe filiã Priami Creuſam. & deus factus errore vulgi. De hoc etiã Ænea dicũtur deſcendiſſe Iulius Cæſar, & Octauianus Auguſtus.

Iſte Aſcanius, fili⁹ Æneę de Creuſa, Albam ciuitatem condidit: & regnauit illic. Vnde ipſe dictus eſt rex Albanorum: & conſequenter poſteri ſui dicti ſunt Albani. Hic Albanorum primus, & Latinorum tertius rex fuit.

Reges Aſſyriorum.

Fabulæ ſtultiſſimæ de Vlyſſe & Circe. Vide Auguſt. xviij de ciuitate Dei. O qualiter deceptus fuit homo!

Troia vaſtatur atrociter, tradita per Antenorem & Æneam, vitioſiſſime fracta fide.

Æra Græcorũ principalis. Propter hanc victoriã Græci hiſtorias & alia facta cõſcripſerunt, anno primo vel ſecundo poſt captam Troiam. Ipſe eſt tertius annus Abdon iudicis Iſrael.

Lacedæmoniorũ regnum primum oritur: vbi primum Euryſtheus regnauit.

Corinthiorum regnum oritur: vbi primum Aletes regnauit.

Anno mundi IIII^{m} XXV.

Linea Chriſti. Booz. Obed.

MCLXXIII.

Hiſtoria libri Ruth. Ruth. Iſta Ruth Moabitis, vxor Booz, genuit Obed patrem Ieſſe.

Pontifices. Ozi. Iſte Ozi de ſemine Aaron per lineam Eleazari, pontifex fuit: quo mortuo, nutu Dei tranſijt põtificatus ad lineam de Ithamar, annis cxx: in qua Heli primus ſummus ſacerdos fuit, ab Ithamar vltimus.

Iudices. xij. Abeſan an. vij. — xiij. Ahialõ annis x. — xiiij. Abdon an. viij. — xv. Samſon an. xx.

Iſte dicitur fuiſſe Booz qui Ruth in coniugem duxit.

Sub iſtis tribus tempora quieta fuerũt: & ideo nihil notabile actum eſt tunc in Iſrael. Et nota, quod iſtum Ahialon lxx interpretes nõ habent, nec etiã tempus ſine iudice ſupra poſitum: ſed iſta tempora aſſignat Ioſue, qui non habet tempus ſpecialiter diſtinctũ, ſecundum Hebraicam veritatem. Et ita concorda ſupputationem annorum ſecundum quemlibet, alioquin errabis.

Iſte Samſon fortiſſimus fuit, & liberauit Iſrael de manibus Philiſtijm. & propter mirabilem eius fortitudinẽ putabatur fuiſſe Hercules. Eius mirabilia opera vide Iudicum xiij.

Anglia, quæ olim Albion, nunc circa istud tempus Britannia nuncupari cœpit, a Bruto Romano, vel potius Italico, obtinetur. Ipse enim fugatus a suis ad Troiã iuit, collecto exercitu de reliquijs Troianorum. Post grandia bella filiam regis Græcorũ accepit vxorem. Deinde per maria vagando, locum aptũ querentes, casu venerũt in Angliam insulam optimam, vbi deletis paucis gigantib. tempore Heli sacerdotis, deinceps tenuerunt vsq; ad tempora Sergij papæ circa annos Domini dcxc.

Siluius a. xxix.

Ab hoc Siluio Ænee de Lauina filia Latini, Reges sequẽtes dicti sunt Siluij. Fuit enim silua nutritus & venatione. Hic natus est post mortẽ patris sui. Vnde posthumus Æneæ dicitur, quia post humationẽ ipsius natus est, iuxta illud Virgil. *Tu posthuma proles*, &c.

Oneus.

Iste Oneus est xx rex Assyriorũ, sub quo cessauit regnum Sicyoniorum, quod stetit annis dcccclviij, regnante Athenis Melantho xvi, tempore Heli.

Codrus rex Atheniensiũ seipsum voluntarie morti tradens, liberauit populum suum. Dignum exemplũ paucis aut nullis imitandũ principibus reliquit. Vnde ob hanc mirã fidelitatem a sanctis doctoribus allegari solet, quasi quædam figura Christi in eo præcessisset.

Hectoris filij tanquã veri hæredes Iliũ receperunt, id est Troiã, expulsis posteris Nestoris.

Francio & Turcus Troiani fugientes duo regna constituerũt. Longe tamen post Amalech deletur per Saul, & desinit esse populus, sicut prædixit Moyses, Exodi xvij.

Iulius filius Ascanij, a quo Iuliorum familia originem & nomen traxit.

Liber Regum primus hic incipit.

IIII^m LXXV.

Iesse vel Isai, pater Dauid.

Anno ante Christi natiuitatem MCXXIIII

Saul primus rex Israel.

Iste Saul primus rex Israel, regnauit an. i vel xl cũ Samuele, & fuit de tribu Bẽiamin: qui ante susceptum regnum electus & bonus erat: sed post miserabiliter defecit. Eius opera vide i Regum ix.

Iste Iesse fuit binominis: quia etiã dictus fuit Isai, pater Dauid: de quo multotiens fit mentio in sacra scriptura. quia Christus ab eo descendit.

Zaraia

Meraioth.

Ophni.

Heli xvi, an. xl.

Samuel.

Phinees.

Iste & etiã iij sequentes nõ fuerunt summi sacerdotes, ꝓpter causam dictã: sed Sadoch de eis descẽdit, quẽ Salomon cõstituit summũ pontificẽ, secundum verbũ Domini in manu Samuelis, reiecto prius Abiathar de sacerdotio, qui fuit vltimus de linea Ithamar, vt patet iij Reg. ij.

xvij, cum Saul annis xl.

Iste Heli fuit iudex & põtifex, & habuit hos ij filios. Et quia nõ sufficiẽter eos corripuit, pariter cũ illis punitus est a Dño.

Iste sanctissimus vir Samuel, de sterili matre natus, ministrauit coram Domino a pueritia vsq; ad seniũ optime conuersatus. Non tamẽ fuit pontifex: quia non erat de semine Aaron, sed Choræ: vel (secundum August. in libro Retractationum) fuit de Aaron: sed nõ filius sacerdotis. Iudicauit Israel cunctis diebus vitæ suæ: quia vere fidelis propheta Domini fuit, omnibus amabilis. Reges vnxit duos, scilicet Saul primo: deinde Dauid: non tamen vt statim regnaret, sed quando Dominus disponeret. Hic solus & Moyses leguntur orasse pro inimicis in toto ve-

Quarta ætas:

Athenienses post mortẽ Codri magistratus habere cœperunt administrandæ reipublicæ. Carthago iterum condita dicitur a Didone regina: quia iam forte destructa fuerat.

Reges Italiæ. — Æneas Siluius an.xxi. — Latin⁹ Siluius an.l. — Alba Siluius an.xl. —

Iste Æneas filius prædicti Siluij Posthumi, regnauit an.xxxi, tempore Saul.

Iste Latinus Siluius regnauit an.l, tẽpore Dauid.

Iste Alba filius fuit Æneę Siluij. Hic ædificatã Albam ciuitatẽ (a qua Albani dicti sunt) forte instaurauit.

Venetiæ & Padua extruuntur a relictis Troianorum.

Homerus hoc tẽpore fuisse putatur: qui multa mendacia conscripsit, sicut Sibylla Erythræa prophetauit. Alij dicunt, ꝙ tẽpore Achas.

Regina Saba, audita fama Salomonis, venit videre eũ. Et, quia fuit prophetissa, Sibylla dicebatur: quia prophetauit de ligno sanctæ crucis, & de excidio Iudæorum. Fuit enim cultrix vnius veri Dei.

Iste Dauid rex ij Israel, vir secundũ cor Dei electus, in regẽ vnctus est in adolescentia per Samuelem: post mortem Saul regnauit an.xl: cuius opera plurima in primo & ij lib. Regum scripta sunt. Ipse deniq; quasi quidam stupor in humano relucet genere. In quo vnquã hæc conuenerunt? Tanta humilitas, & sublimitas tanta? tanta strenuitas, tanta mititas? tam grandis secularium cura, tam pura & deuota spiritualium contemplatio? tot homines perimere, tot lacrymas fundere?

Hic incipit iiij ætas mũdi, durãs vsq; ad transmigrationẽ Babylonis, & habet annos ccccl xxxv.

iiij^m cxxv. — Linea Christi. — mlxxiiij.

Dauid secundus rex Israel regnauit annis xl.

Anno mundi IIII^M CLXV.

Gad. Isti iij prophetabant tẽpore Dauid.

Nathan filius fratris Dauid, & adoptiuus Isai.

Asaph.

Salomõ regnauit annis xl.

MXXXIIII

Salomon iste rex pacis, ex dono Dei singularem habuit excellentiã vltra omnes homines qui vnquã in mũdo fuerũt: in sapientia, diuitijs, delicijs, & gloria, ac familiaritate cum Deo. Nam etsi Moyses & Dauid, Petrus, Paulus, Hieronymus & August. & cæteri cõsimiles eum in sapientia & sanctitate excesserunt: nõ tamen in gloria & diuitijs. Item, Quamuis August. & cæteri quidã anteibant illũ in gloria, potestate, & diuitijs: non tamẽ in sapientia, &c. Et sic omnia ista coniunctim taliter nemo, sicut ipse, habuit. Et hic tantus miserabiliter defecit.

Pontifices. — Amarias. — Achitob — Sadoc.

Iste Sadoc quia nõ declinauit ad partẽ Adonię, sed fuit cum Nathã pro Salomone: ideo in pontificatum sublimatus fuit, reiecto Abiathar de sacerdotio. & sic pontificatus redijt ad filios Eleazari.

Iudices. — Achitob. — Achimelech — Abiathar.

Iste Abiathar fugit ad Dauid: & fuit gloriosus cunctis dieb. Dauid, & põtifex, &c. Secũdus liber Regũ incipit a tẽpore Dauid quãdo cœpit regnare.

Iste Achitob fili⁹ Phinees filij Heli, fuit pater Achimelech, quẽ percussit Saul cũ omni domo sua, propter Dauid, vt patet 1 Reg.ix.

* teri Testamento. Vnde euangelicã perfectionẽ probãtur impleuisse, etiã ante tempus promulgationis eiusdem. Vitam ipsius vide in principio & consequenter primi lib. Reg.

Æra principalis huius historiæ sacræ est hæc, scilicet fundationis templi. Ipse est annus quartus regni Salomonis, post egressionem de Ægypto ccccLxxx, vt patet iij Reg. vi.

Atys Siluius annis xxiiij.

Templum Salomonis.

Iste alio nomine dictus fuit Ægyptus: & regnauit tempore Roboam.

De templi dedicatione ac cæteris festis Iudæorũ est notandum, quod primo habuerunt septem festa, scilicet Sabbathũ, in qualibet septimana: Neomeniam, in principio cuiuslibet mensis: Pascha, xiiij Luna Aprilis: Pentecosten, quinquagesima die post Pascha, in memoriam datæ legis: festum tubarum, prima die Septembris, in memoriam liberationis Israel: festum propitiationis vel afflictionis, decima die Septembris: festum Scenopegiæ, quod fixionem tabernaculorum sonat, xv die Septembris. postea circa hæc tempora superuenit festum Encæniorum, hoc est dedicationis templi: deinde tempore Hester, festum Furim, id est sortium. Et hæc notula valet ad intelligentiam scripturarum diuersarum.

Reges Iudæ incipiunt.

IIII^M DCCV.

Israel in flore: & nec ante nec post fuerunt huiuscemodi dies in Israel.

Roboam regnauit an. xvij.

Anno ante Christi natiuitatem DCCCCXCIIII

Historia tertij libri Regũ incipit a tempore, quando Dauid mortuus fuit, & Salomon regnare cœpit. Vide ibi opera magna & multa ipsius, vsq; ad cap. xij, & a principio secundi libri Paralip. vsq; ad capitulum x. Ahias Silonites prædicit Ieroboam, quod sit regnaturus super Israel.

Reges Israel incipiunt.

Semeias clarus habetur: qui postea compescuit Roboam, ne pugnaret cõtra Ieroboã, & scripsit gesta eorum. Abdo propheta, clarus habetur: qui post contra vitulos prophetauit.

Ieroboã Ephratæus regnauit super Israel annis xxij.

Nota, quod (sicut dicit August. xvij de ciuit. Dei) Salomon bonis initijs malos exitus habuit. Quippe secundę res, quę plerunq; sapientum animos fatigant, magis huic obfuerũt, quã profuit ipsa sapientia, etiã nunc & deinceps memorabilis, & tunc longe lateque laudata. Et in reuelationibus beatæ Brigittæ legitur, quod Salomon & Aristoteles non sibi, sed alijs didicerunt.

Iste Roboã successit Salomoni patri suo in regno: sed in sapientia nõ ita. deceptus namq; consilio iuuenum amisit x tribus: eo quod imprudenter respõdit populo, vt patet iij Reg. xij, & ij Paralip. x.

Achimaas.

Iste fuit filius Sadoch, vt patet i Paralip. vi.

Iste Ieroboam fuit primo de familia Salomonis, & bonus: sed factus rex pessimus idololatra, & peccare fecit Israel, in ducendo populum ad idololatriam. & multa mala secuta sunt, imo totius populi destructio. ipse fuit figura Machometi, vt patebit loco suo, sicut Antiochus Antichristi. Opera etiam Ieroboam & duritia mentis eius patent iij Reg. xij, & sequentib. capit. Et nota, quod istud exemplum perniciosissimũ fuit posteris, & vsque hodie est, & in futurum erit. Quia plu-*

De ſanctorum exemplis, qui iuxta decurſum temporis fuerunt viciſſim, & nõ ſimul, dicit Greg. in Moralibus, quod mira diſpenſatione diuinitus actum ſit: & quandoque ad illuminandũ noctẽ præſentis vitæ velut aſtra in hoc mundo radiarunt, donec verus lucifer, id eſt redemptor humani generis ſurgeret. Nam ad oſtẽdendam innocentiam actionis venit Abel, ad docendam munditiam venit Enoch, ad inſinuandam longanimitatis, ſpei, & operis remunerationem venit Noe, ad manifeſtandum obedientiam venit Abraham, ad demonſtrandum coniugalis vitæ caſtimoniam venit Iſaac, ad inſinuandum laboris tolerantiam venit Iacob, ad reddendum pro malo bonã retributionis gratiam venit Ioſeph, ad oſtendendum manſuetudinem venit Moyſes, ad informandum contra aduerſa fiduciam venit Ioſue, ad oſtendendam inter flagella patientiam venit Iob. Et ſic patet, quomodo in temporibus priſtinis ad modum paruus fuit numerus perfectorum. Sed circa hæc tempora prophetarum, valde creuerunt ſanctitatis exempla: quando etiam plures martyriſati ſunt pro fide vnius veri Dei. Ecce quam fulgentes ſtellas in cœlo cernimus, vt inoffenſo operis pede, iter noſtræ noctis ambulemus. Seſac rex Ægypti proſperatur in multis, & gentes bello ſuperat, & contra Roboam aſcendit, & poſt in Ieruſalem.

Reges Albani in Italia.

Capys Siluius a.xxviij.

Iſte fecit Capuam in Campania: regnauit ibi.

Azarias filius Obed, propheta, clarus habetur: & de captiuitate prædixit, ij Paralip.xv.

Anani propheta hic increpauit Aſa: & ideo incarceratur.

Anno mundi IIII^M CCXXII. IIII^M CCXXV.

Linea Chriſti.

Abia regnauit annis iij.

Aſa regnauit annis xli.

DCCCLXXVII DCCCLXXIIII

Iſte Abia mixtus erat: quia aliquãdo bene ſe habuit, vt patet in bello & ſermone longo contra exercitũ Iſrael, in victoria diuinitus data: aliquando peſſime: quia idololatrauit. & ob tam magnam ingratitudinẽ percuſſus a Domino, parum regnauit, vt patet iij Regum ix. & ij Paralipom. xiij.

Iſte Aſa in principio regni, & deinceps pene vſq; ad xxxvi annũ valde bene ambulauit, ſicut Dauid: & percuſſit Æthiopes cõtra ſe venientes: & abſtulit idola. Sed poſt hæc inijt fœdus cum rege Syriæ Benadab, propter Baaſa regẽ Iſrael, qui incepit aſcendere contra ſe: quod diſplicuit Domino. vnde miſit ad eũ prophetã Anani, quẽ ſtatim incarcerauit. & ideo doluit pedes, quia podagricus factus eſt: & plagatus eadem pœna qua prophetam vexauit, obijt, vt patet Regũ xv, & ij Paralip. iiij & xv & xvi capitulo.

Pontifices.

Reges Iſrael.

*res quærẽtes occaſionẽ dominãdi, retrahunt ſubditos a iugo fidei, diuerſum & alienũ cultum inſtituendo, vt patet per prædictũ Machometũ, & ſequẽtes ſuos. Similiter Græci volẽtes recedere ab obedientia eccleſiæ, ſcienter prolapſi ſunt in varios errores, nouum modum in diuino aſſumentes officio: & ob hoc miſerabiliter ſæpius exterminati ſunt.

Nadab an. ij.

Iſte Nadab filius Ieroboam incepit regnare anno ſecundo Aſa regis Iudæ: & fecit malum ſicut pater eius: & percuſſit eum Baaſa, & regnauit pro eo, vt patet iij Regum xv.

Baaſa a.xxiiij

Iſte Baaſa incepit regnare anno iij Aſa, & ambulauit in peccatis Ieroboã, cui⁹ oẽm domũ percuſſerat de mãdato Domini: nec audiuit Iehu prophetam, vt rediret. iij Reg.xv.

Circa hæc tempora sanctorum doctorum scripta quæ vidi, gentilium historias non commemorant. & puto illam forte causam, quod ad intellectum sacræ scripturæ nihil conferant. Vnde vsque ad Sardanapalum vltimum monarcham Assyriorũ nullam mentionẽ faciunt de alijs intermedijs. Et nota, quod quibusdã imperitis mirũ valde videtur, quare sancti viri sic diligenter scrutati sunt historias gentiũ: cũ tamen in scriptis suis moneant nos sursum cor habere, & terrena fastidire, iuxta illud, *Non loquitur os meum opera hominum.* Et illud, *Laudem Domini loquitur os meum.* Pro quo est aduertendum, quod multiplex necessitas eos ad hoc cogebat. Fuerunt enim quidam hæretici & gentiles, qui sacram scripturam calumniabantur, quasi falsa esset: eo, quod indebite assignarent decursum temporum: & multa dixerunt facta esse alijs temporib. quam ipsa narraret. Sed postquã Hieronymus & alij intelligentes applicassent simul historias, patuit ignauia eorũ: eo, quod optima concordia fuit. sicq; factũ est, vt sacræ scripturæ nouũ testimonium accederet de inimicis, quod firmissimum est: quo tamen non indiguit: quamuis vtile fuerit propter imperfectos. Alia necessitas idem expetijt pro-*

Carpet.[o] Siluius a. xxxiij.

Iste regnauit in Italia tempore Iosaphat.

Tiberius Siluius annis ix.

Iste Tiberius submersus fuit in Tiberi: quę antea dicta fuit Albula. ideo ab eo nomen accepit.

Iehu filius Anani, propheta, mittitur cõtra Baasa regẽ Israel: & martyrio coronatur ab eo, ꝓpter verbum Domini, vt patet iij Reg. xvi capitulo.

Numerus bellatorũ in Ierusalem cclx[m], exceptis illis quos posuit Rex in vrbibus Iuda. Omnes hi ad manum Regis.

IIII[M] CCXL. IIII[M] CCLXVI.

Iosaphat regnauit an. xxv.

Anno ante Christi natiuitatem DCCCCXXXIII. DCCCCLX.

Iste Iosaphat satis bonus fuit & gloriosus, diues & deuotus in via Domini. nec aliquid mali de ipso legitur, nisi quod impijs regibus Israel quandoque præbuit auxilium, & quædam parua alia. & ideo Dominus fuit cum illo, & pacẽ dedit, & pugnauit pro eo, vt patet ij Paralip. xvij cum tribus alijs capit. sequentibus.

Azarias.

Iste fuit filius Achimaas. Porro primo Paralip. vi, vbi ponitur catalogus pontificũ, iste Azarias genuit Ioanan. & Reg. iiij dicitur, ꝙ Ioiada isti successit. Forte binominis fuit, vel est vitium scriptoris. Samaria conditur. Iericho extruitur.

Iste Ela anno xvi Asa regis Iudæ cœpit regnare. percussit eum Zamri cum omni domo patris sui. iij Reg. xvi.

Ela annis ij. — filius Baasa.

Zamri die. vij.

Iste deleuit domũ Baasa. & statim percussit eum Amri, & regnauit pro eo.

Amri an. xij.

Iste cœpit regnare anno xxxi regis Asa: & fecit malũ sicut antecessores sui.

Achab an. xxij.

Iste Achab fuit filius Amri, paup homo, & totus deuius, valde instabilis, pueriliter mitis, & furiose strenuus. incepit regnare xxxviij anno Asa: & super omnes qui ante eũ fuerant, inique egit. Si habuisset semper bonam directionẽ, multa mala non fecisset: sed impia Iesabel plus regnabat quam ipse: & impulit ipsum vt sequeretur se, &c. Iesa-*

Benadab.

Iste Benadab filius Tabremon filij Ahezion regis Syriæ, inijt fœdus cum Baasa, & rupto fœdere illo, percussit fœdus cum Asa rege Iuda: & ex tũc turbauerunt reges Syriæ regnum Israel. iij Reg. xv.

*pter idololatriam destruendam: quia enim tota simul gentilitas falsos deos coluit, necesse fuit indagare originẽ illius erroris, vt manifeste possit improbari cultus ille vanissimus impiorum dæmonũ, sicut late patet per August. in libris de ciuit. Dei: vbi lucide probat, quod doctores gentilium in proprijs libris suis sibijpsis contradicunt, & pueriliter nimis & grosse procedunt: ita, vt etiam philosophi ac cæteri virtuosiores vtriusque sexus homines eos verbis & scriptis redarguerent. Tertia causa æque necessaria, fuit vacillorũ adhuc in fide, tempore primitiuæ ecclesiæ: qui seducti sæpius fuerũt a paganis, dicentibus, quod melius esset colere idola, quam Christum. quia tempore christianitatis semper fuerũt diffortunia, & tempore cultus deorum magna prosperitas. quod omnino falsum fuit, vt patet ex proprijs eorum historijs, sicut Orosius luculenter probat, & etiam August. similiter & Ambrosius: qui omnes clare ostendunt, quod tempora christianitatis fuerunt multo gratiosiora, quam idolorum siue crudelium dæmonũ, vt infra patebit in locis suis. Similiter & aliæ plures causæ, quæ ex parte supra tactæ sunt, & quædã infra dicentur. Verum in omnibus est bonam reperire contemplationem: & pia mens vbique proficit: eo, quod diligentibus Deum omnia in bonum cooperentur. De hac materia vide plenius in libris præallegatis.

Reges Italiæ. (Agrippa Siluius an. xl.)

Elias Thesbites, propheta magnus, claret sanctitate vitę & miraculorum gloria. Hic regum malleus fuit. qui etiam in paradisum curru igneo subuectus est, vt patet iij Reg. xvij. Ipse dicitur duplicem spiritum habuisse, scilicet prophetiæ, & miraculorum: qui etiam requieuit super Elisæum.

Anno mundi	IIII^M CCXCI.	IIII^M CCXCIX.

Linea Christi. Micheas propheta prædicit moriturum Achab. iij Regum xxij. (Ioram regnauit an. viij.) (Ochozias vel Aazias anno i.)

DCCCVIII (printed inverted) — DCCCC (printed inverted)

Iste Ioram pessimus filius de bono patrẽ, occidit fratres suos, & ambulauit in vijs regum israel. & ideo miserabiliter plagatus in omnibus, infeliciter obijt. ij Paralip. xxi. Athalia vxor eius fuit filia Achab naturalis & Amri, modo loquẽdi communi: quia auus eius fuit.

Iste Ochozias fecit malum corã Domino, sicut pater eius: & statim occisus est a Iehu cum omni domo Achab. Athalia vero mater eius audiẽs mortuũ suũ filiũ, surripuit regnũ, & occidit omne semẽ regiũ, & regnauit vi annis: & septimo anno, Ioiada põtif. fecit eam interfici. iiij Reg. xi, & ij Paralip. xxij & xxiij.

Pontifices. (Ioiada vixit an. cxxx.)

Iste Ioiada inclytus fuit, & amouit Athaliã, ne regnaret super Iudam; constituitq; Ioas filium Ioram ꝑ ea. iiij Reg. xi, & ij Paralip. xxij. Hic solus post Moysen legitur vixisse cxxx annis. Iosabeth soror Ioram vxor eius fuit.

Reges Israel. (Ochozias an. ij.) (Ioram an. xij.)

Fames magna in Israel, iuxta verbum Eliæ.

Iste fuit filius Achab: qui misit ad Beelzebub deũ Accaron consulendum, si posset sanari. propter quod obijt, iuxta verbum Eliæ. iiij Reg. i.

Iste incepit regnare xviij anno regis Iosaphat, loco fratris sui Ochozię. Hunc obsidebat Benadab in Samaria: & diuinitus meritis Elisæi fuit liberatus. iiij Reg. vi, vij, &c. Quia secutus fuit peccatum Ieroboã, interfectus est a Iehu cum omni domo patris sui. ix & x capit. vbi supra.

Reges Syriæ.

*bel filia regis Sidoniorum, vxor Achab, quoddam totius malitiæ prodigiũ, prophetas Domini occidit, & sanctum Naboth: & alia multa fecit mala, &c.

Lycurgus philosophus his temporib. floruit: qui licet gentilis fuerit, tamen leges iustissimas naturali iuri & diuino cõsonas Lacedæmonijs dedit: nec quicquam censuit, cuius non ipse exemplũ prius daret. Auri argentiq; vsum, & omniũ scelerum materiã nõ sustulit. Fundos omniũ æqualiter inter omnes diuisit, vt æquata patrimonia neminẽ potentiorẽ altero redderent. Conuiuari oẽs publice iussit, ne cuius diuitię in occulto essent. Iuuenibus non amplius, quã vna veste vti toto anno permisit: nec aliquẽ cultius quam aliũ progredi voluit, nec opulentius epulari. Emi singula nõ pecunia, sed cõparatione merciũ iussit. Pueros puberes non in forum, sed in agrum deduci iussit, vt primos annos nõ in luxuria, sed in omni opere ac labore agerent. nihil eos somni causa substernere, & vitam sine pulmento degere: nec prius in vrbem redire, quam viri facti essent. Constituit virgines sine dote nubere, vt vxores nõ pecuniæ causa eligerentur, seueriusq; matrimonia sua coercerent, cum nullis dotis frænis tenerentur. Maximum honorẽ nõ diuitum & potentũ, sed senum esse constituit. Et, quia hæ leges duræ videbantur, iureiurando eos astrinxit, ne quid de tã diuinis legibus mutarẽt donec rediret. & sic extra patriã profectus, voluntariũ perpetuo duxit exiliũ, vt suis legibus æternitatẽ daret. Moriens etiã præcepit ossa sua in mare proijci, ne si ad patriam deferri contingeret, Lacedæmones se a iuramento solutos esse putarent. O hominem gentilem, qui pene solus amputas ab omnibus christianis etiam sanctis omnem superbiendi materiam! nõ glorientur martyres nostri, quasi aliquid magni pro vita æterna fecerint, quando talia videmus paganos fecisse. Vide Augustin. ij, iij & v. de ciuit. Dei.

Aremulus Siluius an. xix.

Hic præsidiũ Albanorũ inter montes vbi Roma nũc est posuit. Regnauit autem tempore Ioas regis Iudæ.

IIII^M CCC.	IIII^M CCCVI.
Athalia regnauit annis vi.	Ioas regnauit an. xl.
Anno ante Christi natiuitatem DCCCXCIX.	DCCCXCIII.

Ista per tyrannidem inuasit regnum: & occisa est.

Iste Ioas dum adhuc infans esset, subtractus fuit ab interfectione, quæ exercebatur ab Athalia. cũ autẽ esset annorũ vij, cõstituit eũ Ioiada regẽ. & optime se habuit cunctis diebus, quib. rexit eũ idẽ venerandus sacerdos Domini: sed post mortẽ eius delinitus blanditijs magnatorũ, qui odio habebant sacras ceremonias humilis obedientiæ Mosaicæ legis, deprauatũ est cor Regis in interitũ suũ & illorũ, cunctis retro nationib. horrendum relinquens exemplũ, quã sit graue piaculũ humilib. nolle cõsentire. ij Paralip. xxiij & xxiiij.

Ionadab filius Rechab, clarus habetur. De his stirps valde religiosa descẽdit: qui tanquã peregrini conuersati sunt sine agris, &c. & descenderunt de Iethro sacerdote, socero Moysi.

Elisæus propheta surrexit loco Elię, duplici spiritu vtriusq; testamenti, timoris scilicet & amoris præditus. qui tam reprobis quã electis per omnia gratus extitit, clarus virtutibus, & miraculis gloriosus. iiij Reg. ij, &c. Moritur autẽ anno mcliij post natiuitatẽ Abrahæ.

Iehu an. xxviij.

Iste Iehu rex vnctus a puero Elisæi, percussit Ioram cũ omni domo Achab, & etiam Ochoziã regẽ Iuda: & destruxit domũ Baal, & pphetas eius occidit. vnde meruit posteris suis regni sedẽ vsq; ad quartam generationem. iiij Reg. ix & x.

Azahel

Iste Azahel exigentibus demeritis suis, occulta Dei iustitia promotus fuit in regem Syriæ, vt affligeret filios Israel, & suam prolongaret iniquitatem. Afflixit autem Israel vltra modum, vt patet iiij Regum x.

Iſte Auentinus Siluius xxxiij annis regnauit. Ab hoc mons Auentinus nomen accepit: in quo ſepultus fuit. Hunc dicit Auguſt. lib. xviij de ciuit. Dei, etiam inter falſos deos annumeratum a ſtultis gentibus.

Reges Italiæ. — Auentinus — Siluius annis xxxiij.

Notabile quoddam factum ac relatu dignum hoc tempore in Britannia fertur accidiſſe. Fuit ibi rex quidam, Leir nomine, filijs carens: ſed tres pulcras filias habens, quibus regnum diuidere cogitabat. Vt tamen ſciret cui potiorem partē daret, a ſingulis interrogauit, quantum ipſum diligerent. Prima & ſecunda reſponderunt ſub iuramento, quod plus quā proprias animas. tertia autem videns ſenem blanditijs credere, ſerioſius reſpondit, quod ipſum vt patrem diligeret: neque vt amplius interrogaret, protinus ſubiunxit, *Quantum habes, tantum vales, tantum te diligo.* Iratus pater duabus regnum diuiſit: tertiam autem exheredauit. quam tamen rex Franciæ propter nimiam pulchritudinem ſine omni dote in coniugem accepit. Seneſcente autem Leir, a duabus filiabus ac earū maritis regno priuatur, & in tantum deſpicitur, quod vix cum vno famulo ab ipſis teneretur. Recordatus igitur priſtinę gloriæ & iniuriæ quam iuniori filiæ fecit, quæ ſibi veritatem dixit: cum fletu in hanc vocē erupit, O filia quam vera ſunt dicta quæ mihi reſpondiſti, *Quantum habes, tantum vales, tantumque te diligo.* Dum igitur habui quod dare potui, viſus ſum eis valere, quæ non mihi, ſed donis meis amicæ fuerunt. interim dilexerunt me: ſed magis munera mea. Nam abeunti-*

Anno mundi IIII^M CCCXLVI.

Linea Chriſti. — Amazias regnauit an. xxix.

DCCCXXIIII.

Iſte Amazias bonis initijs malum habuit finem. quod commune ſatis vſq; hodie in poteſtatibus apparet. Multos namq; officium deſtruxit etiā notabiliter probos. cuius exempla hîc ſunt plurima. Hic etiam deos Seir adorauit, &c. Paralip. xxv.

Zacharias filius Ioiadæ lapidatur, & glorioſo martyrio coronatur. ij Paralip. xxiiij. Increpauit enim Ioas, quod dereliquiſſet Dominum.

Pontifices. — Azarias.

Eliſæus moritur, & oſſa eius prophetant: quia mortuus ſuſcitatur eorū contactu. Et tres victorias habuit Iſrael contra Syrios meritis eius.

Iſte Azarias boni patris bonus filius, titulū laude dignum promeruit: quia pro zelo legis cōſtanter reſtitit Oziæ regi Iudæ volenti ſacrificare. ij Paralip. xxvi.

Reges Iſrael. — Iohaas an. xvij. — Ioas an. xvi.

Iſte Iohaas valde attritus eſt cum tota gente ſua ab Aſahele rege Syriæ: & ideo deprecabatur Dominum. & pauxillum releuatus eſt. iiij Reg. xiij. & cœpit regnare xxiij anno Ioas regis Iudæ.

Iſte Ioas percuſſit Syros tribus vicibus, iuxta verbum Eliſæi: & tulit vrbes de manu Benadab, filij Azahelis, & reſtituit regno ſuo. Ipſe etiā aſſlixit Amaziam non volens, ſed compulſus ſuperbiam eius humiliauit. iiij Reg. xiij. Et cœpit regnare xxxvij anno Ioas regis Iudæ.

Reges Syriæ. — Benadab.

Iſte Benadab fuit filius Aſahelis. Et debet ſcribi per D, ſecundum Hieronymum.

Proca illo regnãte, Phidon Argiuus & mensuras & pondera reperit, cum apud Hebreos Amasias in Iudæa, & Ieroboam in Israel regnarent.

Procas Siluius a. xxxiij.

Hic Procas, filius Auentini, regnauit annis xxxiij, tẽpore Oziæ regis Iudæ. Vnde Virgilius laudes eius extollit in hoc versu, *Proximus ille Procas Romanæ gloria gentis.*

Reges Assyriorum.

Iste Sardanapalus totus vitiosus fuit, puluinariaque primus reperit. habitu muliebri indutus, inter mulieres delicijs vacauit. Ob hoc indignati vasalli eius, noluerũt amplius ipsi obedientiã seruare: aggressi etiam ipsum debellarunt. Quod cernens, seipsum concremauit. Fuerunt tamẽ reges Assyriorum potentes sine monarchia, vsque ad destructionem Niniuæ.

Monarchia Assyriorum illa magna cessat, quæ stetit vltra mccxl annos. & surgunt tempora horrenda pene vsq; ad Christi natiuitatẽ: in quib. humanus sanguis vltra quã credi potest, in omnibus mũdi partibus tanquam aqua effusus est. Vide Chronica Orosij libro secundo, & aliorum.

Sardanapalus.

*bus muneribus, & ipsi abierunt. Tandem cum non haberet quod comederet aut indueret, ab ipsa iuniore filia clementer suscipitur, regnoque gloriose restituitur. Similia plura reperies. Nota, plerunque dulciloquos fidelitate, fideles dulciloquio carere.

IIII^M CCCLXXV.

Sine rege annis xiij.

Anno ante Christi natiuitatem DCCCXXIIII.

Nota, quod regnum Iudæ post mortem Amasiæ fuit xiij annis sine rege. quod subtiliter oportet accipere, ex collatione annorum regum Israel & Iuda: quia Amasias cœpit anno secundo Ioas, regis Israel; & Ozias, filius Amasiæ, cœpit anno xxvij Ieroboam, regis Israel. Quod tempus extendit se ad xli annos, a quo subtrahe annos Amasiæ: & sic manent xiij, quibus Ozias paruulus erat, nec adhuc ad regnũ aptus. Hoc autem lxx, & multæ aliæ historiæ non habent, sed alibi hoc supplent. Et secundum hoc oportet concordare eas: alioquin errabis quoad supputationem annorum.

Ionas propheta, filius Amathi, clarus habetur: & multa prædixit quæ nõ sunt scripta. Hic post hæc mittitur ad Niniuen, vt patet in eius libro. Dicitur autem quod ipsum Elias suscitauerit a morte adhuc puerum.

Ieroboã an. xli.

Iste Ieroboam cœpit regnare anno xv Amasiæ regis Iudæ. Hic satis bellicosus & victoriosus fuit, & contriuit regem Syriæ, & restituit regnum Israel, sicut prius: insuper & Damascum, iuxta verbũ Ionæ prophetæ. Attende, quam sit instabilis status regnorum. Israel contritus vsq; ad nouissimum, humiliatus est valde. Syri eleuati iam ab infimis, miserabiliter deprimuntur. Sic qui fuit supra, fit infra; & ecõtra, qui fuit infra, ascendit supra, vt post descendat infra. Hæc est rota volubilis huius temporis. & ideo non est mirum, quod pauci electi ad hoc assumuntur a Domino: & quod viri sensati huiusmodi instabilitatis negotium totis viribus fugere contendunt. Vide Augustin. de ciuit. Dei in pluribus locis. Si boni regnant, multis prosunt; si mali, econtra.

Reges Italiæ.

Arbacus 1 rexMedorum.

Iste Arbacus vicit Sardanapalum dominum suum; & monarchiam eius primus destruxit, & ad Medos transtulit, spe magis quam re. quia Darius hoc fecit.

Reges Assyriorum.

Phul.

Iste Phul & sequentes recuperare volentes monarchiam, non modice turbarunt terram: & ascendit etiam ad Israel, & cepit Thersan. & factus est Manahen rex Israel ei tributarius. iiij Regum xv.

Ozias, qui & Azarias, duplici nomine. & vno quidem atque eodem tempore Esaiam, Osee, Ioel, & Amos prophetasse, ex rebus quæ ponuntur in titulo cognoscimus, quod principium verbi Domini fuit in Osee filio Beri. Amos autem, pater Esaiæ, non (vt plerique autumant) tertius xij prophetarum est: sed alijs diuersisque apud Hebræos scribunt literis. Iste quidem primam & extremam literam habet, Aleph & Sade; ille vero Hain & Samech. Tradunt etiam Hebræi, Osee, & Amos, & Esaiam, & Ioel, ac Ionam ijsdem prophetasse temporibus, videlicet in diebus Oziç, Ioachan, Achaz & Ezechiç Regum Iuda; & in diebus Ieroboam, filij Ioas, regis Israel.

Anno mundi IIII^M CCCLXXXVIII.

Linea Christi.

Ozias vel Azarias annis lij.

DCCCXI

Iste Ozias fecit quod bonum erat coram Domino. nec aliquid mali de eo scriptum est, nisi quod adolere voluit incensum super altare thymiamatis, prohibente eum sacerdote Azaria. propter quam inobedientiam percussit eum Dominus lepra, vt patet ij Paralip. xxvi cap. Etiam tunc terræmotus factus fuit, & cineres altaris effusi sunt.

Pontifices.

Osee propheta primus de xij, mittitur contra decem tribus.
Ioel secundus de xij, prophetat de Iuda, & futura eius tribulatione.
Amos tertius, contra gentes multa prophetat, & specialiter contra x tribus.
Abdias quartus de duodecim, prophetat contra Edom.

Reges Israel.

Hic regnum Israel fuit sine rege annis xxxiij. quod patet ex collatione Regum Iuda, &c.

Sine rege an. xxxiij.

Zacharias mes. vi.

Iste Zacharias fuit filius Ieroboam. & cœpit regnare anno xxxviij Oziæ regis Iudæ: & fecit malum sicut prædecessores eius. Et hic est quartus post Iehu. & percussit eum Sellum, & regnauit pro eo: qui statim percussus a Manahen, regno & vita caruit, vt patet iiij Regum xv.

Reges Syriæ.

Macedonum regnum hic oritur.

Caranus i Macedonũ rex

Iste Caranus primus rex Macedonum, fuit filius Arbati, regnauit annis xxviij. De hoc regno descendit Alexander Magnus. Destruitur autem tempore Oniæ pontificis pij.

Lacedæmoniorum reges deficiunt:

Amulius Siluius an. xliij.

Lydorum incipiunt.

Iste Amulius Siluius regnauit an. xliij, & fratrem suũ Numitorẽ de regno eiecit: & post ipse a Romulo & Remo fratrib. geminis occisus est, & Numitor restitutus fuit in regnum suum: quia fuit auus eorum.

Teglatphalasar.

Spartani (ipsi sunt Lacedæmones) per annos l cum Atheniẽsibus cruentissima bella cõmittunt: vbi semper incerta victoria fuit. terra mariq; pugnatũ est.

Iste Teglatphalasar cepit terram Nephthalim, & Galilææ: & eos qui trans Iordanem erant, transtulit in Assyrios. Post etiam ob rogatum Achaz, obsedit Damascum, & Rasim interfecit; & Syros transtulit in Cyrenen, vt patet iiij Reg. xv, & xvi cap. Thonos Concoleros, qui vocatur Græce Sardanapalus, xxxvi Assyriorum rex, Tarsum atque Anchialon cõdidit. & in prælio victus ab Arbaco Medo, semet incendio concremauit. Vsque ad id tempus fuisse reges Assyriorum historia refert. & fiunt anni simul mcxcvij. Omnes autem anni regni Assyriorum a primo anno Nini supputantur mccxl.

IIII^M CCCCXIIII.

Anno ante Christi natiuitatem DCCLXXXV.

Esaias nobilis propheta primus de quatuor principalibus, claret. qui euangelista magis, quam propheta dicitur a sancto Hieronymo, propter euidentiã prophetiæ suæ. Hic missus est a Domino cum Iasub filio suo in occursum Achaz, vt diceret ei, ne timeret a duabus istis caudis titionum fumigantium, quos vocat Rasim & Phacee: eo, quod in ipsis esset finiendum regnum Syriæ, id est Damasci; & regnum Samariæ, id est decem tribuum; quæ alio nomine dicebatur Ephraim.

Amarias.

Ionas mittitur ad Niniuitas, qui audierunt eum. sed Israel nec multis credidit.

Sellum mens. i. — Manahẽ annis x. — Phaceia an. ij.

Iste Manahen cœpit regnare anno xxxix Oziæ regis Iudæ, fecitq; malum coram Domino, & tradidit eũ Dominus in manus regis Assyriorum, qui indixit ei talenta argenti mille. iiij Reg. xv.

Iste Phaceia fuit filius Manahen. fecit etiã malũ. & percussit eum Phacee, regnauitq; pro eo. Cœpit autem regnare li anno Oziæ regis Iudæ.

Rasin.

Iste Rasin, rex Syriæ, vastauit Iudam, tempore Achaz. propter quod obsedit eum Teglatphalasar in Damasco, & cepit ciuitatem, & ipsum interfecit, & transtulit populum.

Rhea filia Numitoris in templo deæ Vestæ seruiuit: quæ post admisit amasium, & concepit, peperitq; gemellos, Romulum & Remum. Ob hoc ipsa viua sepulta fuit propter incestū: infantes proiecti sunt foras, & mirabiliter a lupa nutriti referuntur. Porro ob reuerentiam Romanorum dixerunt poetæ, quod Mars deus belli concubuerit cum ea: stuprum totaliter aut palliantes, aut excusantes, vel honorantes.

Reges Italiæ. Numitor. Iste Numitor restitutus in regnum, statim post a Romulo occisus fuit, vt Orosius testatur.

Reges Assyriorum.

Sibylla Erythræa omnium aliarum Sibyllarum clarior, hoc tempore quidam dicunt quod vixerit. alij, quod eius carmina circa hæc tempora sunt inuenta: ipsa autem ante bella Troiana vaticinata sit apertissime de Christo, & pulcre. Vide August. xvij de ciuit. Dei.

Olympias prima a Græcis instituitur. Et hæc est Æra famosissima tam Latinorum, quam Græcorum. Et (secundum Hieronymum) Olympias vna quatuor annos completos continet. Et secundum istum computum, anno xl Oziæ vel circa ista Æra incipit, scilicet anno mundi iiij^m cccc xxviij; secundū septuaginta interpretes, circa l annum Oziæ. Et nota, quod Christus nascitur Olympiade cxciij, quæ faciunt annos dcclxxij.

Anno mundi IIII^m CCCCXL. IIII^m CCCCLVI.

Linea Christi. Ioatham regnauit annis xvi. Achaz regnauit an. xvi.

DCLIX. DCCXLIII.

De hoc Ioatham nihil mali scribitur, nisi quod excelsa (more aliorum) non abstulit, vt patet ij Paralip. xxvij.

De hoc Achaz nihil boni habetur. dereliquit Dominum, & derelictus est etiā ipse ab eo. & percussus cum populo suo valde est a regibus Israel & Syriæ. ij Paralip. xxviij.

Pontifices. Achitob.

Micheas propheta vi de xij, prophetat contra Hierusalem & Samariam.

Reges Israel. Phacee an. xx. sine rege an. viij, vt supra. Osee an. ix.

Naum propheta vij, prophetare cœpit contra Niniuen.

Iste Phacee cœpit regnare anno lij Oziæ. sicut fecit, sic factum est ei: quia Osee coniurauit contra eū, & interfecit ipsum, regnauitq; pro eo. Fecit etiā pactum cum Rasin: & vastarunt Iudam. & ideo Teglatphalasar oppressit eum, & trāstulit quasi tres tribus in Assyrios. iiij Reg. xv.

Iste Osee vltimus rex Israel, cœpit anno xij Achaz, regis Iudæ; & fecit malum, &c. Anno ix regni eius captus est a Salmanassar, & Israel translatus est in Assyrios, vt habetur iiij Reg. xvij.

Nota, quod Oros. de hoc Romulo multa mala scribit, scilicet fratris sui & aui & aliorum probatissimorum virorũ iniquam mortẽ, & violentias, tyrannidesq; plures. Congregauit enim pastores & latrones, &c. cum quib. ciuitatulam extruxit, & per illã vi alios oppressit circumcirca potentes. Postquam creuit, elegit c senes pro consilio, quos appellauit senatores; & mille pugnatores, quos milites vocauit: profecitq; in sublime. tandem ob demerita sua inter deos cõnumeratus est, eo quod percussus a tonitruo nusquã comparuisset. Hoc enim ad cumulũ suæ damnationis accessit, vt eo magis tormentaretur apud inferos, quo in terris eius memoria celebrior haberetur; quã virtutibus non meruit, sed falsa vulgi adulatione, aut vera deceptione adeptus est. Prædicti senes post mortẽ Romuli regnauerũt, anno cũ dimidio expectantes, si forte redisset.

Romulus primus rex Romanorũ a. xxxvij

Salmanassar. — Sennacherib. — Assaradõ filius Sennacherib.

Iste Salmanassar obsedit Samariam, anno ix Oseæ regis Israel, cepit eã, & regẽ misit in carcerem, & Israel trãstulit in Assyrios. Et cessauit regnũ Israel, quod stetit annis cclxxxij.

Iste Sennacherib ascendit in Iudæam contra Ezechiã virũ sanctũ: & percussit Dominus exercitũ eius, scilicet clxxxv^m viros bellatores. Ipse autẽ turpiter fugiẽs, peruenit in Niniuen, & afflixit Iudæos & Tobiam, tandem a suis filijs occisus est. iiij Reg. xix, & ij Paralip. xxxiij.

IIII^m CCCCLXXII.

Ezechias regnauit an. xxix.

Sol x lineis reuertitur. & sic illa dies erat longior alijs, x horis. O magnũ portentũ, strages hostium, additio annorum!

Anno ante Christi natiuitatem DCCXXVII.

Iste Ezechias optimus filius de pessimo patre Achaz, ambulat coram Domino corde perfecto, excelsa abstulit, & domum Dei instaurauit. Nec similis eius fuit ante eum in regibus Iuda. & ergo Dominus glorificauit eum. iiij Reg. xviij, xix, xx, & ij Paralip. xxix, xxx, xxxi.

Anno ante Christi natiuitatẽ dccxv, Roma in monte Palantino a gemellis condita est, velut secunda Babylonia. Verũ tempore paupertatis nusquã alter locus ea sanctior, nec bonis exemplis ditior fuit. & quãto rerum minus habuit, tanto minus cupiditatis habebat. Post diuitiæ auaritiã & luxuriam induxerunt.

Conditionem Vrbis Titus Liuius per xiiij Decades, id est cxl libros prosequitur: sed hodie non omnes reperiuntur. De ipso facit beatus Hieronymus mentionem in epistola ad Paulinum: & Seneca in vltimi Declamationum libri prologo.

Æra principalis Romanorũ Orosij, Martini, & aliorũ. Ipse est annus xij Ezechiæ, secundũ Hebræos; secundũ lxx, vltimus Achaz.

Vrbs ROMANA conditur anno mundi iiij^m, ccccl xxxiiij.

Tu regere imperio populos Romane memento,
Hæ tibi sint artes, pacisq; imponere mores,
Parcere subiectis, & debellare superbos.

Nota (ſecundũ Auguſtin. xviij de ciuit. Dei) quod Cicero magnis laudib. Romuli aſcribit, quod non rudib. & indoctis temporibus, quando facile homines fallebantur, meruerit honores diuinos, ſed iam eruditis & expolitis. Vnde patet vanus idololatrarũ error, quia etſi his temporib. doctis illuminati ſunt, quam ſit ineptum, quod antiqui leuibus motiuis decepti, homines mortuos, deos factos putent, & ob hoc ipſi amplius neminem inter Deos aſcribendum decreuerunt: non tamen ceſſarunt a cultura talium falſorum deorum, ſed morem antiquum ſeruantes, & augentes, quod dictis vetāt fieri, factis approbant. Vnde conſtat eos nō eſſe excuſatos, imo, Apoſtolo teſte, plus illis peccare.

Reges Romani.

Remus a fratre occiditur, anno iij. ff. de heredi. l. vlt.

Reges Babyloniæ incipiunt.

Merodach primus rex Babyloniæ.

Iſte Merodach primus rex Babylonis famoſus, receſſit a monarchia: nec obediuit Aſſarādo regi Aſſyriorum. & reges Babyloniæ cœperunt eſſe potentes vſque ad Baltaſar. vide Magiſtrum in hiſtoria.

vij ſapientes: Thales Mileſius, Solon, Chilon, Periander, Cleobulus, Bias, Pittacus.

Thales Mileſius clarus habetur. qui poſt theologos, id eſt poetas, σοφοὶ dicti ſũt, id eſt ſapiētes. Iſte etiam Thales primus potuit prædicere defectum Solis & Lunæ, vt dicit Auguſtin. viij de ciuit. Dei.

Tobiæ hiſtoria deuotiſſima, & tota exemplaris, hic texitur.

Anno mundi IIII^M DI.

Linea Chriſti.

Manaſſes regnauit an. lv.

DCXCVIII

Iſte Manaſſes peſſimus filius optimi patris, fecit malum ſuper omnes qui ante ipſum fuerunt: & ſanguinem innocentem fudit plurimum. propter quod rex Aſſyriorum vaſtauit Iudam, & ipſum Manaſſem cepit, & in carcerē miſit. Poſtea ad cor rediens, & Dominũ deprecans, & exauditus fuit, & in regnũ ſuum reſtitutus. omnia quæ ante fecerat, deſtruxit, & in via Domini recte ambulās, nō ſine grandi admiratione omnium qui eum ante nouerant, vitam beatam duxit, vt patet iiij Reg. xij, & ij Paralip. xxxiij capitulo.

Pontifices. Sadoch.

Catana.

Iſte Numa maximus idololatra fuit, & vrbem adeo ſimulacris repleuit, vt ipſe ſibi locũ reperire non poſſet. Hoc modo Auguſtinus ſtultitiã eius deridet, quaſi magna iniuria ſibi facta ſit, quod ipſe nõ ſit inter deos aſcriptus, qui deorum cultum ſic promouit. Hic Ianuarium & Februariũ anno addidit. Mirum ſupra modum eſt, quod hi viri præcellentiſſimi ingenij in cunctis pene quæ ſub ſole geruntur, tam acute diſſerebant, & in agnitione veri Dei ſic delirabant. Gratias agamus Domino Deo noſtro.

Numa Pompilius an. xlij.

Nota (ſecundum Auguſt. lib. iij de ciuit. Dei) quod ab vrbe condita vſq; ad Auguſtũ, tã continuæ pugnæ extiterũt, vt pro miraculo habitũ ſit, vt vnus annus poſt bellũ Punicũ ſine bello trãſierit, exceptis xlij annis Numę, quibus pax continuata fuit.

Romani populi ſtatum & decurſum luculenter & breuiſſime deſcribit Florus Lucius per annos ſeptingentos, quatuor ei dans ętates. vnde ait, Si quis magnitudinẽ imperij cum annis conferat, ætatem vltra putet. Ita enim late vbiq; in orbe terrarũ arma circumtulit, vt qui res eius legunt, nõ vnius populi, ſed totius generis humani facta diſcant. nam tot laborib. periculiſq; iactatus eſt, vt ad conſtituendũ eius imperiũ cõtendiſſe virtus & fortuna viderẽtur. Itẽ ait, Tanta in virtute fiducia eſt, vt ille rudis, ille paſtorius populus, vereq; terreſter, oſtenderit, nihil intereſſe virtutis, equis, an nauibus; terra, an mari dimicaretur. Item, O populũ dignũ orbis imperio, dignum omni fauore & admiratione hominũ ac deorum! compulſus ad vltimos metus, ab incepto non deſtitit, ſed abſens ſimul præſenſque pugnabat.

IIII^M DXXVIII.

Anno ante Chriſti natiuitatem DCLII.

Eſaias martyrio coronatur cum multis alijs: eo, quod Regis opera peſſima reprehendit.

Sibylla Samia (ſecundũ quoſdam) his dicitur fuiſſe temporibus. Et nota, quod ſancti doctores non vtuntur dictis Sibyllarũ ac aliorum gentilium ad confirmationem fidei ſanctæ chriſtianæ: ſed & eas nec prophetico ſpiritu claruiſſe, ſed arreptitias fuiſſe dicunt. Vnde Auguſt. contra Manichæum diſputans, dicit, Si quid veri de Deo Sibylla vel Orpheus alijue gentium vates aut philoſophi dixiſſe perhibentur, valet quidem aliquid ad paganorum vanitatem reuincendam: non tamen ad iſtorum auctoritatem complectendam. Quantũ enim diſtat de Chriſti aduentu inter prædicationem angelorum, & confeſſionem dæmonum, tantum diſtat inter auctoritatẽ prophetarum, & curioſitatem ſacrilegorum.

Sellum. Elchias.

Zaleucus vir iuſtiſſimus leges condidit: & inter cætera decreuit, vt qui adulterij crimen committeret, vtroq; oculo priuaretur. Quod cum filius eius commiſiſſet, iuſſit ipſum exoculari. verum tota ciuitas aliquandiu ei reluctabatur. tandem victus inſtantia populi, ne lex a ſe condita violaretur, ſuo prius, deinde filij oculo eruto, vtriſque vſum videndi reliquit. ſicque mirabilis æquitatis temperamento ſe inter miſericordem patrem, & iuſtum legiſlatorem partitus eſt. Diſce o chriſtiane, quanta diligentia debeas ſancta Dei tui præcepta cuſtodire, ſi ſic maluit paganus puniri pro iuſta lege ſua, quam eam inultam relinquere. Hæc & multa ſimilia oportuit in populo carnali obſeruare cũ ſumma ſeueritate, quatenus timore pœnæ a prauis cohiberentur.

Byzantium conditur: quæ postea Constantinopolis dicta est.

Reges Romani.

Reges Babyloniæ.

Tullus tertius a. xxxiij

Iste Tullus, alio nomine Hostilius, non ferens tempus pacifice transire, ob turbationem quam suscitauit vicinis suis, post longa quietis tẽpora merito hostilitatis nomen sibi acquisiuit. Et quia dissipat Deus gentes, quæ bella volunt, ipse cum omni domo sua a fulmine percussus, interijt. De isto etiam Tullo sic dicit Valerius libro iij cap. iiij, Hunc in cunabulis primo accepit agreste tugurium, eiusque adolescentia in pecore pascendo fuit occupata, validior ætas imperium rexit: sed senectus eius in altissimo maiestatis fastigio fulsit.

Niniue destruitur per regem Medorum. Et regnum Assyriorum penitus cessauit, sicut prædixerant Naum propheta, & Tobias.

Anno mundi	IIII^M DLVI.	IIII^M DLVIII.
Linea Christi.	Amon regnauit annis ij.	Iosias regnauit annis xxxi.
	DCXLI.	DCXLIII.

Iste Amon, secundum textum Hebræorũ, duobus tantũ annis regnasse perhibetur: sed (secundum lxx) annis xij. & ita supplentur hic x anni a lxx de illis xiij supra sine rege. Et secundũ hoc aptandæ sunt historiæ aliæ, quę communiter sequũtur lxx. Hic idẽ rex fecit malum corã Domino, & percussus a seruis suis, sine pœnitentia obijt.

Pontifices.

Iste Iosias optimus filius de peruerso patre, gratia singulari prę̃uẽtus, adhuc in pueritia requisiuit Dominum, & vsque in finem perseuerauit laudabiliter. In quibusdã excessit Ezechiam, proauũ suum. & ideo dicitur non habuisse similẽ in regionibus Iuda. Eius religiosam vitã, & opera sancta plurima vide iiij Reg. xxij, xxiij, & ij Paralip. xxxiiij.

Azarias filius Helchię fuit

Tobias moritur annorum cxx, vir sanctus, plenus operibus bonis, & prophetiæ spiritu clarus: prophetauit namque de destructione Ierusalem & templi, quasi iam factum esset: cum tamen adhuc futurum esset, propter certitudinem prophetię. statim post eius mortem vxor eius mortua est. & egresso Tobia iuniore cum filijs suis, Niniue destructa fuit.

Sophonias prophetauit destructionem Ierusalem & reædificationem.

Olda prophetissa, vxor Sellum, prophetat Iosiæ regi.

Ieremias secundus de maioribus, prophetare incepit adhuc puer, xiij anno Iosiæ regis, contra Hierusalem & templũ: & prophetauit annis xlij, præter illud quod prophetauit in Ægypto. Grandis duritia populi, & grandis plaga, quæ punit eum.

Iſte Ancus fuit quartus Romanorum rex. Hic primum pontem trans Tiberim inter montem Auentinum & Ianiculum fecit, & Oſtiam ciuitatem condidit ſupra mare, decimoſexto miliario ab vrbe Roma.

Ancus quartus a. xxiij.

Oſtienſis ciuitas conditur ; cuius epiſcopus benedicit papam.

Nabuchodonoſor monarcha Babyloniorum.

Iſte Nabuchodonoſor bellicoſiſſimus fuit, & victorioſiſſimus per omnia, eo quod eſſet virga furoris Domini, vt puniret peccata populorũ multorũ. Hic primo erat rex Babyloniæ : & poſtea obtinuit regnũ Aſſyriorum, quod deſtructum eſt a Medis: & factus eſt monarcha. Et ſecundum hoc, diuerſimode computantur anni eius: quia diu regnauit. Multipliciter de ipſo ſcriptura loquitur, iam bona, iam mala: quæ diligenter ſancti expoſuerũt. Placet tamen quibuſdam, quod propter pœnitentiam illam magnã, quæ ſcribitur in Daniele, ſit ſaluatus, & quia ſcriptura vitam eius concludit in laude & confeſſione vnius veri Dei. Idem ſentit Nicolaus de Lyra Daniel. iiij. Dicũt doctores quidam, quod Deus inſpirauit ſibi, vt vindicaret ſe de inimicis ſuis : ſed ipſe inſtinctu iſto abuſus fuit per ſuperbiam & inuidiam : & ſic non meruit per hoc quod inſtrumentum fuit diuinæ iuſtitiæ. Forte de omnibus poſt pœnituit meritis Danielis.

Vrias propheta occiditur a Iechonia rege Iuda. & Ieremias incarceratur.

Abacuc ꝓphetat cõtra Nabuchodonoſor, & Babylonẽ. Sunt tamẽ opiniones quo tẽpore fuerit, &c.

IIII^M DLXXXIX. IIII^M DC.

Ioachas regnauit menſ. iij.

Iechonias vel Eliachim vel Ioachim an. xi.

Ioachim vel Iechonias mẽſ. iij.

Sedechias regnauit annis xi.

D C X I. D C. Anno ante Christi natiuitatem

Hic Ioachas ſtatim poſt mortẽ patris cõſtitutus fuit rex in Ieruſalẽ : ſed quia non fuit ſecutus exemplũ pij patris ſui Ioſiæ, ideo Pharao Nechao cepit eũ, & duxit eũ in Ægyptum. iiij Regum xxiij.

Hic etiã fuit filius Ioſiæ, frater Ioachas : & cõſtitutus a Pharaone rex in Ieruſalẽ: & vt daret mulctã, &c. & quia fecit malũ, nec audiuit ꝓphetas, adſcendit cõtra eum Nabuchodonoſor & factus eſt ei ſeruus trib. annis. Cumq; rebellaret, venit iterũ rex Babylonis cõtra eũ, & vinctũ duxit in Babylonẽ. nõ quod illuc ductus ſit, ſed immutatũ fuit conſiliũ Nabuchodonoſor, & interfecit eũ in Ieruſalem, & proiecit corpus eius extra murũ, iuxta prophetiã Ieremiæ xxij. & tulit ſecum vaſa Domini, & poſuit ea in templo ſuo. Paralip. vltimo.

Saraias

Iſte Ioachim fuit filius Iechonię, & fecit malũ: & ideo ſtatim amotus eſt, ne regnaret, & vinctus tranſlatus eſt in Babylonem, & multi cũ eo tranſlati ſunt. iiij Regum xxiiij.

Iſtum Saraiã interfecit Nabuchodonoſor rex in Rabata, cũ alijs cõſiliatoribus Sedechiæ. Regũ vltimo. Hic fuit filius Azariæ.

Iſte Sedechias tertius Ioſię filius, & malus, non audiuit Ieremiã prophetã: & ideo perijt miſerabiliter, & omnis Iuda cũ eo. & eruti ſunt oculi eius. Regũ vltimo, & Ieremiæ lij.

Daniel adhuc iuuenis Suſannã liberat, & in conſpectu regis cũ ſocijs ſtat, &c. & poſtea interpretatur ſomniũ regis, & in ſublime tollitur. Daniel. I.

Ananias. Azarias. Miſael.

Ezechiel prophetat in Chaldæa trãſmigratis deſtructionẽ Ieruſalẽ. & tandem martyriſatur.

Mardochæus.

Omnes hi cũ Ioachim ducti ſunt in Babylonem adhuc pueri.

Baruch propheta.

Iste Priscus ludos instituit,& circum Romæ ædificauit: Capitolium fabricare cœpit: & dictum est Capitolium, quasi caput solum : quia in fundamento inuentum fuit caput sine corpore,quasi prophetia futuri:quia ibi postea senatus resedit quasi vnum caput totius orbis.

Reges Romani. — Priscus Tarquinius annis xxxviij.

Iste Nabuchodonosor filius Nabuchodonosor magni fuit. Hic hortũ qui suspensilis dicitur, maximis expensis vxori suæ fabricauit. multa magnalia peregit, ita vt Herculem transcendisse actuũ magnitudine memoretur. & de manubijs hostium templum Belis magnifice decorauit.

Reges Babyloniæ. — Nabuchodonosor.

Astyages rex Medorum vnicam habuit filiam, quã cuidã militi plebeio tradidit, ne ex ea nobilis filius nasceretur, ꝓpter causam quã Magister recitat, ne scilicet repelleretur a regno a nepote suo,sicut prædixerãt sibi coniectores. Et quod verebatur, ei accidit. Nam ex ea natus est Cyrus,qui ipsum superauit. Templum Salomonis incenditur a Chaldæis, & Ierusalẽ destruitur. Et hæc est vna de principalibus Æris huius sacræ historiæ. Stetit namq; hoc templum ccccxlij annis, scilicet a fundatione ipsius inchoando,quæ fuit facta quarto anno Salomonis.Et ab hac destructione vsq; ad destructionẽ quæ facta fuit per Titũ, s. xlij anno post Christi passionem,fluxerunt anni dclxij.

Hic incipit quinta ætas mundi, durans vsq; ad natiuitatem Christi, & habet annos dxc.

iiij^m dcxi.

Transmigratio Babylonis facta est an. xi Sedechiæ.

dxc.

Tres pueri proijciũtur in fornacẽ succensam, & miraculose liberantur a Deo. vide Dan.iij.

Ieremias in Ægypto prophetauit, & regibus Ægypti prædixit quod eorũ idola subuerterentur cum virgo pareret:& ex hoc sacerdotes in secreto templi loco imaginẽ virginis cum puero adorauerunt.Oratione serpẽtes de terra fugauit,&c.Tandem zelans pro populo,increpauit idololatriã populi sui, & lapidatus est ab eis.Sed Ægyptij gloriose sepelierunt martyrem sanctum in sepulchris regum,propter beneficia sua.

Pontifices. — Iosedec.

Iste Iosedec filius Saraiæ, egressus est quando transtulit Dominus Iudam & Ierusalem per manus Nabuchodonosor regis,vt patet 1 Paralip.vi. & est ductus cum alijs captiuis in Babylonem.Dicunt aliqui istum fuisse Esdram scribam & sacerdotem: aut forte frater ipsius fuit.

Ezechiel post multa quæ gloriose gessit, etiam precibus suis aquas Chobar condensauit, vt filij Israel ambularent super eas: Chaldæi autem submersi sunt.Tandem percussis impijs quibusdam a serpentibus,quos redarguit,cæteri exacerbati ipsum equis distraxerunt,& per crepidines saxorum excerebrauerunt eum,martyrem Domini gloriosum facientes.

Abacuc propheta Danieli prandium attulit, dum in lacu leonum esset apud Babylonem, secundum Hieronymum. Vide in libro ipsius.

Ludus Scacorum reperitur a Xerxe philosopho, pro correctione Euilmerodach tyranni, qui suos magistros & sapientes occidere consueuit. & hoc solatio indirecte attractus fuit ad emendationem.

Serauius a. xliiij.

Iste Seruius Tullius seruilis conditionis fuit ex parte matris, quæ ancilla captiua fuit, sed nobilis. Hic laudes habet ab historiographis magnas, quod in omni statu fuit, & vbique notabiliter se gerebat. tres montes vrbi addidit, & fossas iuxta muros duxit.

Euilmerodach

Iste Euilmerodach fuit frater Nabuchodonosor iam immediate præcedentis. Hic Ioachim leuauit de carcere, & magnificauit eum, & corpus patris effossum iuxta consilium eius diuisit ccc vulturibus, ne resurgeret a mortuis, qui de bestia redierat in hominem.

Regusar — Sabusar — Baltasar

Isti tres fuerunt fratres, & filij Euilmerodach, qui successiue regnauerūt, & Baltasar fuit vltimus rex Babyloniæ, qui interfectus fuit a Dario & Cyro. non enim habebat filium: & soror Darij fuit mater eius. Ideo præoccupauit regnum Darius cum adiutorio Cyri. nec adiuuit Dominus ipsum: quia vasa sancta indigne tractauit. Danielis v.

IIII^{M} DCXXXIIII. — IIII^{M} DCLIX.

Salathiel — Zorobabel

Anno ante Christi natiuitatem DXL. — DLXV.

Iste Salathiel fuit filius Iechoniæ regis Iudæ, quem genuit post transmigrationem Babylonis, vt euangelista Matthæus dicit.

Daniel vir desideriorum sanctus & electus, clarus habetur: cuius etiam opera Deus miraculis gloriosis approbauit.

Iste Zorobabel secundū imperiū Domini fundauit templū, & manus eius perfecerunt: sed longe post, vt patet Esdræ vi.

Esdras sacerdos de stirpe Aaron claret sanctitate vitæ & sapientia: cuius grandi industria & labore totus Iudaicus status in melius reformatus fuit.

Babylon destruitur.

Babylon illa magna capitur, & aufertur potestas eius, sicut prædixerunt prophetæ sancti. Hęc fuit prima & maxima ciuitas totius orbis, de qua incredibilia scripta sunt. & hæc tanta vna nocte defecit, vt ostendatur, quod ad iram Dei omnis potentia puluis sit & fauilla. dicitur verissime, quod eam humano opere extrui, vel humanis viribus destrui potuisse pene incredibile videbatur. vnde grande spectaculum euidensque exemplum mundus haberet, si informari posset, seu etiam vellet.

Sibylla Cumana de Christo prophetauit: & Tarquinio IX codices attulit, in quib. erãt scripta decreta Romanorũ. Sibylla Hellespontia de agro Troiano nata, his dicitur fuisse temporibus: & prophetauit sic de Christo, *Iesus Christus nascetur de casta*, &c.

Reges Romani. — Tarquinius vij. — Superb.

Iste Tarquinius Superbus Seruio interfecto meliore se, arripuit regnũ. Hic primus omniũ tormentorum genera excogitauit: & post de regno expulsus est propter stuprum Lucretiæ a filio suo commissum. Et noluerũt amodo Romani habere reges, propter tyrannidem eorum.

Darius primus monarcha Persarũ. — Cyrus regnauit annis xxx.

Iste Cyrus rex Persarũ fuit primo, & de post transtulit monarchiam ad Persas. Hic ex parte patris plebeius fuit: sed mater eius erat filia regis Astyagis. De isto prophetauit Esaias. & Babylonem vicit: Baltasar interfecit: Danielem magnificauit, & Israel remisit in Iudæam, vt templum reædificarent, vt patet Esdræ primo.

Iste Darius fuit consobrinus Astyagis, quem in filiũ adoptauit, quia non habuit nisi vnicam filiam: & dedit ei regnum, quia Cyrus contra eum pugnauit: & tamen ambo victi sunt a Cyro: sed tanquam nepos eos tractauit benigne, quia auo scilicet Astyagi regnum Hyrcanorum concessit, & Dario Medorum. *Historia libri Esdræ incipit.*

Anno mundi IIII^m DCLXXXIIII.

Linea Christi.

DXV.

Templum fundatur.

Aggæus & Zacharias prophetant, confortantes populum, & prouocantes ad ædificandum templum.

Pontifices. — Iesus.

Iste Iesus filius Iosedech sacerdos magnus tanquam regẽs: & Zorobabel tanquam dux, post reditum populi Israel de Babylone præfuerunt. Et iste modus vsq; ad Herodem seruatus est, vt sacerdotes summi essent principales & duces substituti. semper tamen duces erant de tribu Iuda iuxta prophetiam Iacob. Et sub hoc regimine sacerdotali optimo non legitur populus declinasse a veritate fidei, sicut ante: quia tempore Iudicum & Regum sepius ad idololatriã corruit. Et nota, quod Iudæi isti, qui hic redierunt, & postea dispersi sunt in omnem terram, iuxta prophetiam Dauid, *Disperge illos*, psalmo lviij: fuerunt omnes de tribu Iuda, Beniamin & Leui: & pauci de decẽ tribubus, qui aufugientes iunxerunt se istis. Illi autem qui in montibus Caspijs relegati sunt, nunquam redierunt, secundum Hebræos.

Cyrus post multa bella tandem cum ad Scythas declinasset, a regina Tomyri capitur, & cum toto exercitu suo ad cc^m occiditur. caput eius præcisum in vtrem humano sanguine plenum proiecit, dicens: *Satia te sanguine, quem sitisti.*

Arphaxad post mortem Cyri per vim obtinuit regnum Medorum, & ædificauit ciuitatem grandem Ecbatanis: & disposuit rebellare contra Nabuchodonosor, id est Cambysem: & tamen ab eo victus fuit, vt patet Iudith primo.

Phalaris Siculus tyrannus multos innocentes depopulatur. Hic quondam illũ artificem, qui taurum æreũ fecit ad puniendum homines, in eundem ipſum proiecit primũ, vt experiretur quod fecerat: & clamor eius per os tauri ſonuit terribiliter, quaſi boatus beſtiæ. & ſic tyrannus iniuſtus inuenit aliquando quem iuſte puniret. Iſtud factum dicit Oroſius anno ante Vrbem conditam lxiij vel circa, &c. Et, vt dicitur, Sicilia ſemper nutrix tyrannorũ fuit.

Lucretia fœmina nobilis & honeſta a filio regis violenter oppreſſa, ſeipſam ſtulte gladio interemit. Hæc in exemplum caſtitatis allegari ſolet: ſed non excuſatur ab homicidio, vt dicit Auguſt. 1. de ciuitat. Dei.

Babylonia noua in Ægypto conditur a Cambyſe, qui totum illud obtinuit regnum.

Cãbyſes II. fili⁹ Cyri an. vij.

Ereneides III. an. medio.

Iſte Cambyſes filius Cyri, & ſecundus magus, varie nominatur a diuerſis. apud Eſdram Artaxerxes dicitur, vel Aſſuerus. in hiſtoria Iudith, quæ ſub eo facta fuit, vocatur Nabuchodonoſor. Hic potenter interdixit, ne Hieruſalem aut templũ reædificarentur: & pater eius tantũmodo præcepit, ne ciuitas extrueretur. & etiã tunc principes Cyro ignorante impediuerunt opus domus Domini. Hic quendam iniquum iudicem viuum excoriari fecit, & filium ſuper paternam cutem ſedere iuſſit, vt hoc modo ſcelus vitaret, & recte iudicaret.

Iſte Ereneides tertius magus, duxit filiam regis in vxorem: & non diu poſt moritur. Pantaptes filia Cambyſis fuit his duob. ſucceſſiue in coniugem ſociata, ſecundũ Hieronymum ſuper Danielem libro iij.

IIII^M DCCIX.

CCCCLX. Anno ante Chriſti natiuitatem.

Hiſtoria Iudith hic texitur. Ipſa autem exemplar totius pudicitiæ ponitur.

Holofernes princeps militiæ Nabuchodonoſor Cambyſis, multas terras domino ſuo ſubiugauit: & tandẽ venit ad Bethuliã, & ibi a Iudith muliere interficitur, vt patet Iudith ij & xiij.

Pythagoras primus Philoſophus.

Nota, quod gentilium ſapientia, quæ totaliter de creaturis fuit, primo incepit a dijs, quando adhuc tempora groſſa fuerunt. quia tunc qui paulo plus alijs ſciebant, a populo rudi dij putabãtur. Poſt hæc creuit prudentia: & tunc theologi venerunt. ipſi ſunt poetæ antiquiores, qui de falſis dijs multa mendacia finxerunt vrbano ſermone. Si iſti ante veniſſent, profecto dij putarẽtur: ſed tempus obfuit eis. Poſt hos venerunt ſapientes, id eſt σοφοί, qui mira iactantia gloriam ſuam celebrauerunt: nec tamen diuinum aut theologicum honorem meruerunt, propter tempus: quia iam melius ſciebant, malam tamen conſuetudinem cum cæteris continuauere: licet nouos deos fieri prohiberent. Demum philoſophi claruerunt, quorum iſte primus fuit: eo quod humiliter reſponderet, ſe non ſapientem fore, ſed amatorem ſapientiæ. Hi communiter cõtradixerunt idololatris: & plures trucidati ſunt, plures timore fecerunt ſicut alij. peiores fuerunt qui muneribus acceptis, etiam contra propriam conſcientiam cultum ſacrilegum extulerunt. Vide Auguſtinum de ciuitate Dei.

Damo, & Lyſis diſcipuli Pythagorę hanc ſectam continuauere. vbi per quinquennium ſilentium ſeruabatur: & poſt eruditi, loquebantur.

Anno ccxliiij ab Vrbe condita, Romani loco regum ordinauerunt duos consules, qui per vnum annum regerent, ne ex mora temporis in superbiam erigerentur: & vt vnus alterũ corrigeret, si erraret aut excederet. Leonida rex Spartanorum cum iiij^m hominum lxx^m Persarũ pene trucidauit. mirabile dictu. ait suis, *Prandete hic tanquam apud inferos cœnaturi.* & ita factum est, quia ex fatigatione ceciderunt super mortuos, & mortui sunt cum illis pariter.

Consules incipiunt.

Brutus primus consul.

Lucius

Mutauit Roma principatũ: sed nõ euasit tyrannidẽ.

Reges Persarum. Darius Hystaspis quartus magus.

Iste Darius fuit vnus de vij magis: & subtiliter regnum acquisiuit. Hic recuperauit regno Persarum Assyrios, & Babyloniam, Asiam, Macedoniam perdomuit. Cumq; regis Scytharum filiam in vxorem desideraret, & ei dare nollet, ob hoc cum dcc^m contra Scythas venit, non veritus pro vnius hominis libidine tot milia virorum mortis periculo exponere. quod vtiq; incautum & crudele & iniustissimum fuit. vnde turpiter fugatus, lxxx^m amisit. tandem cum residuis a paucis Atheniensibus, puta xi^m superatus, cc^m Persarum amisit. volens autem se post fugam vindicare, in ipso apparatu concidit. Et (secundum quosdam) bona spes est de ipso, quia habuit fidem vnius veri Dei, cui templum & sacrificia fieri præcepit, &c. Vide Lyram super vi c. Esdræ.

Democritus philosophus seipsum excæcauit, & de diuite se pauperem fecit ob amorem sapientiæ.

Anno mundi IIII^m DCCXXXIIII.

Linea Christi. Abiud.

Iste fuit filius Zorobabel: sed de ipso & alijs persequentib. vsq; ad Ioseph nihil habetur in scripturis, nisi quod a Matthæo numerantur: & ideo nec tempus eorum debite sciri potest.

CCCCXCV.

Nota, quod (secundum Magistrum) Darius, instinctu Zorobabel, iussit resumi opus domus Dei, præcipiens principibus suis, ne aliquo modo impedirent, sed iuuarent. Vide etiam Esdræ v & vi cap. De hac Æra ambiguum est propter diuersitatem doctorum.

Aggæus & Zacharias anno secundo Darij increpauerunt populũ propter negligentiam eorũ ad ędificandũ domũ Domini: & solicitabãt Zorobabel, vt loqueretur sup hoc Regi: & annuit Rex: & accensum est cor populi, vt ædificarent templũ, vt patet Esdræ vi.

Pontifices. Ioachim.

Templum perficitur anno vij Darij. Aggæus de hoc templo prophetauit, quod gloria eius maior erit quam primi. Quod est intelligendum spiritualiter, quia Christus Dominus desideratus cunctis gentib. hoc corporali præsentia sæpius ingrediendo, magnifice glorificauit, & oblatus fuit in eo, in die purificationis Mariæ. alioquin non potest stare veritas prophetiæ, quia istud secundum quasi nihil fuit respectu primi. Augustinus hic fortissimum sumit argumentum contra Iudæos, quia hæc autoritas necessarijssime intelligatur de ecclesia, quę est domus Dei ex viuis lapidibus: quia hoc templum nec vnquam habuit parem gloriam, taceo maiorem. Vide Augustin. xix de ciuit. Dei.

Iste (secundum Iosephum) cognominatus est Iosedech, sub quo ciuitas Hierusalẽ extructa est, vt dicit etiam Eusebius, sicut etiam patet Neemiæ xij.

His quoque temporibus Pythagoras philosophus claruit: qui Samo oriundus Crotone degit. nouissime Metapontum adijt: ibique sepultus est.

Iste dictator creatus fuit, vt consules præiret potentia contra inimicos.

Dictator | nomen est officij dignioris.

Titus | Quintius repertus in rure, ab aratro sumptus est, & in dictatorem creatus. Hic Romam iam pene desperatam propter aduersos casus, magnifice consolatus est triumphis suis.

Hoc tempore facta est Romæ dissensio plebis a senatu.

Publius | Tempore horum consulum fames & pestilẽtia grauis Romam corripuere: & bellum Veientanum atrocissimum fuit.

Xerxes filius Darij quintus magus. | Iste Xerxes multitudine populorũ quos collegerat, terras mouit & vndas: & tamen pene nihil ei prospere successit. amisit quippe in breui tẽpore deciesnouies centena milia virorũ. item tandẽ post modicum per Artabanũ præfectum suũ occiditur. Græcorum autẽ numerus, qui victores extiterunt, longe maior erat occisorum. O tempora dolenda, &c. Vide Orosium. Narrat enim beatus Hieronymus in epistolis suis, quod Xerxes cum de sublimi loco innumerabilem exercitum vidisset, fleuisse dicitur: eo quod post c annos nullus eorum superfuturus esset.

Artabanus vij mensib. | Iste Artabanus nõ ponitur in catalogo regũ Persarũ, quia parũ profecit. tamen Hieronymus videtur eũ numerare super Danielem lib. iij.

Fabiorum gloriosissima familia Vrbis, bello Veientano prosternitur.

IIII.^{m} DCCLIX.

Eliachim. | De hoc nihil habetur in scripturis, nisi Matthæi primo.

Anno ante Christi natiuitatem CCCCXL.

Esdras vir sanctus atq; doctissimus velut alter Moyses, in populo venerandus habitus est. Hic primum de Babylone cum cæteris venit: sed iterum paterna solicitudine motus, redijt, vt plures lucrifaceret, & secum adduceret. Tempore autem isto legem cæterosque libros sanctos reparauit, quos combusserant Chaldæi: felix testimonium orbi relinquens, nouos & faciliores apices inuenit. quo feliciter in Spiritu sancto peracto, venit iterum Hierusalem cum multitudine magna, regalibusque priuilegijs, vt doceret populum. Esdræ vij. Obijt in senectute veneranda. sepultus ibidem.

Malachias propheta claret: sic dictus, id est angelus, propter optimã vitã & Deorũ aspectum. Aiunt, quod ore eodẽ quo prophetauerat, angelus Domini apparens, eadẽ iterabat.

Anaxagoras philosoph⁹ claruit. Hic habuit successorẽ, qui dicebatur Archelaus, magister Socratis.

Heraclitus tenebrosus.

Æschylus tragœdiarum scriptor.

Sentẽtias horũ floridas vide in speculo Vincẽtij.

Pindarus poeta. Sophocles.

Euripides. Socrates nascitur.

Herodotus historiarum scriptor.

Empedocles, & plures alij claruerunt tempore Xerxis.

Parmenides & alij philosophi notabiles maxime in moralibus claruerunt.

Socrates philosophus. Hic habet magnas laudis prerogatiuas: quẽ etiam beatus Hieron. sibi in exemplũ proponit & alijs. Fuit enim mirę patientię, & semper ęquanimis: & subtilius de primo ente, id est Deo fertur sensisse. pro quo tandem venenũ in carcere bibit. Plato discipulus eius. Hippocrates & plures alij fuerunt tunc nominati viri, quorum labores permanserunt.

Verginius filiã propriã gladio trãsfigit, ne seruituti traderetur. & ob hoc tribuni insignia deponere cogitur. Vide Titum Liuium de conditione Vrbis lib. iij.

Romani. Marcus. Gneus.

Lex xij tabularũ Romæ instituta est. Decẽ enim tabulæ a Græcis delatę sunt, quib. duę additę sunt a Romanis, an ccc ab Vrbe condita. Ipse est annus mundi iiij^m dcclxxxiiij.

Tribuni.

Decemviri instituti fuerunt loco consulum, quia nimis conquerebatur de peruerso regimine cõsulum, &c.

Reges Persarum. Artaxerxes Longimanus annis xxi.

Iste Artaxerxes est sub quo Esdras venit Hierusalem: & Neemias fuit pincerna eius: quem post misit ad ædificandum muros ciuitatis.

Xerxes mens. ij. Sogdianus mensibus vij.

Isti duo parum profuerunt nec profecerunt.

Roma in conculcatione incensa, & muri eius destructi. Nã Senones Galli cum Romanis pugnant, & capta est vrbs præter Capitoliũ: quod etiam perdidissent, si vigil anser ex lassitudine pugnæ dormientes Romanos non excitasset. Quapropter Ambrosius exprobrando eis ingratitudinem christianæ prosperitatis, dicit, eos magis debere sacrificare anseribus, quam dijs. Idem Augustinus. Os inferni in medio Vrbis horribiliter apparuit. de cuius exhalatione plures interfecti fuerunt. vbi, cum se Marcus Curtius armatus proiecisset, cessauit plaga impiorum dæmonum.

Anno mundi IIII^M DCCLXXXIIII.

Linea Christi.

CCCCXV.

Hebdomadę Danielis hic incipiunt. De his est grandis altercatio inter doctores, & labyrinthus maximus. Vide Hieronymum super Danielem, & Lyram, & Vlricum lib. v. cap. iiij.

Porro Beda computat per annos lunares, & incipit a vigesimo anno Artaxerxis.

Neemias vir benignissimus ac deuotione præcipuus, fuit pincerna Artaxerxis, regis Persarum. Hic vigesimo anno eius iuxta Dei voluntatem missus est ab eo, vt instauraret murum Hierusalem, & ædificauit eam in angustia temporum. Expleto autem opere miraculose ignem sanctum repererunt: & murum dedicauerunt. Deinde redijt ad Regem, & iterum reuersus est Hierusalem, & mortuus est, ibique sepultus iuxta murum quem ædificauit. Vide in libro eius. Et hic finitur historia librorum qui sunt de Canone.

Hierusalem reædificatur a Neemia & alijs filijs Israel. & habet tres habitationes. Prima habitatio est communis populi, scilicet artificum laborantium in mechanicis. Secunda habitatio est nobilium & prophetarum. Tertia habitatio est regis & sacerdotum. Item habet v i portas: quarum prima dicitur vallis Iosaphat. secunda sterquilinij. tertia vetus vel iudiciaria. quarta piscium, vel Dauid. quinta fontis Silos, vel aquarum. sexta gregis, vel probaticæ piscinæ.

Cratinus primus comicus, qui sub specie iocalitatis aperte vitia redarguit.
Archyta Tarẽtinus magister Platonis.
Alcibiades Socraticus.
Eudoxus astrologus.
Epicurus vorax.
Diogenes Alexandro potentior & ditior fuit: eo, quod quicquid dare potuit, contempsit: quicquid auferre vel inferre, non expauit.

Ludi scenici instituuntur, vt pestilentia cessaret Romæ. De his Augustinus multa tractat diligenter, improbando Deorum falsitatem, qui talibus ludis placari poscebant. Ita turpiter isti exercebantur, vt nedum honesti viri & fœminæ his interesse non vellent, sed nec vel de longe intueri. O sacrilegia Deorum, quibus nouella Romanorum indoles ad tanta crimina prauo trahebatur exemplo! ita pro depellenda temporali peste corporum, accersitus est perpetuus morbus animarum.

Tribuni loco consulum instituuntur. Verum hæc mutatio magnam perniciem reipublicæ inuexit: eo quod singuli cum imperatorijs insignibus processerunt, donec per vim coacti, huiusmodi fastum deponerent & tyrannidem. Nulla autem restat iam spes tranquillitatis adipiscendæ Romanis, nisi per solam patientiam, quam vera Dei sapientia Christus edocuit.

Darius nothus annis xix.

Iste Darius grauem manum misit contra Athenienses. vnde tandem contriti sunt qui supremi fuerunt, iuxta morem mutabilitatis humanæ. Sub eo Ægyptus recessit a Persis. Hic habuit fratrem nomine Cyrum bellicosissimum. Vide Orosium libro ij.

Mediolana ciuitas conditur, sic dicta, quia ibi tunc apparuit sus, quæ pro media parte portabat lanam pro pilis. Hoc modo omnia gloriosa mundi a paruis & pene vilibus ortum habent, & in idipsum tandem reuertuntur.

His temporib. Athenienses xxiiij literis vti cœperunt, cũ antea xvi tantũ literas haberent.

IIII^M DCCCIX.

Anno ante Christi natiuitatem CCCXC.

Bella Atheniensium famosissima quasi secunda Troiana, circa hæc tempora fuerunt: & consumpti sunt miserabiliter, & in seruitutẽ redacti. quo modo perierũt qui dominabantur populis. Plato philosophus diuinus nominatissimus claret: quem Augustinus extollit, quasi vltra de diuina scriptura aliquid senserit. Aristoteles discipulus eius fuit.

Eliasib

Iste Eliasib vel Elisaphat successit Ioachim in pontificatu, vt dicit Eusebius. Et vlterius communiter doctores sequuntur Iosephum, vt Magister dicit: quem se etiam Eusebius sequi testatur.

Dionysius Siculus tyrannus pessimus de Sicilia expellitur. Hic erat discipulus Platonis: sed nõ imitator. Quodam tempore vidua quædã paupercula pro ipso dijs immolabat, obsecrans, quatenus diutius viueret: ipso retro stante secretius, & admirante. Completo autẽ sacrificio, accersitam interrogans, ait, Cur sic pro me oras, qui semper tibi molestus fui? Illa respondit, Domine, auus vester tyrannus fuit, & vaccam vnam mihi abstulit: & non retinui nisi tres: rogauiq; deos vt moreretur, si forte ipso defuncto, filius eius, pater vester, mihi eam restitueret: sed ille peior, nedum illam retinuit, imo vnam similiter abstulit: & remanserunt mihi nisi duæ. iterum imprecata sum contra eum vt moreretur, sperans a vobis mihi restitui vaccas meas. vos autem pessimus omniũ nihil mihi reddidistis: insuper etiam afflictam afflixistis, vnam auferẽdo. Timui ergo ne post mortẽ vestram adhuc crudelior veniret, qui hanc similiter auferat: & fame moriar. Ideo deos exoraui pro vita vestra: infeliciter experta, quod pene continue res in deterius dilabuntur. Hęc sunt verba vetera, & noua practica, cuius experientiam non omnes æqualiter aduertunt. qui autem hæc patiuntur, a risu se continere nouerunt.

Iſte Camillus Furius dictus, extitit, qui afflictæ reipublicę magnifice ſubuenit, expugnando ſcilicet Veientes, qui per x continuos annos valde Romanos attriuerant. Hunc tantum virum poſtea ingrata ciuitas damnauit. Oroſius dicit hãc victoriam magis vtilem quam nobilem fuiſſe, quia ſine vllo digno Romanę virtutis teſtimonio, clandeſtina obreptione facta fuit. Nec ob hanc iniuriã deſtitit, quin rediret iterum de exilio, denuo patriam defendẽs. Et hoc magnum eſt exemplum patientiæ chriſtianis, ſecundum Auguſtinum.

dictator Camillus

Romani.

Reges Perſarum. Aſſuerus vel Artaxerxes annis xl.

Iſte Aſſuerus cognominatus eſt Mnemon, Darij & Paryſatidis filius a lxx: ab Hebręis autem Aſſuerus dictus: & habuit fratrem nomine Cyrum, quẽ poſt mortem patris in bello ſuperatũ occidit: quia niſi per lethale bellum libido dominandi nequibat mitigari: cum tamen tot terras poſſideret, quod merito plus quam c regib. ſuffeciſſent dominia earum. Hic primo Vaſti reginam pulcerrimã duxit in vxorẽ: quam tamen poſt abiecit, & Heſter virginem de ſtirpe Beniamin loco Vaſti ſumpſit, & Mardochæũ patruũ eius ſublimauit, Aman prius ſuſpenſo. Hic videtur homo pacificus fuiſſe, ſed nimis luxurioſus, vt patet in libro Heſter i & ij. Fertur etiã filios ccc habuiſſe, e quibus Darius, quem in regem ſublimauit, & xl alij nobiliores coniurarunt, vt eum interficerent iam ſenem, vt ſic licentius regnarent. quo comperto omnes fecit occidi. quia *per quæ quis peccat, per hæc & punitur.*

Anno mundi

Linea Chriſti. Azor

CCCLXVI.

Heſter hiſtoria hic texitur, ſecundũ doctores Latinos. Vide Lyrã hic, & etiã Daniel. cap. ix.

Mardochæus Iudæus vir ſanctus, clarus habetur: & primus poſt Aſſuerum in toto regno Perſarum: ſemper tamen humilis, & deuotus cultor Dei, & fratrum amator. Et, ſecundum hanc computationem Latinorũ, tempore exaltationis ſuæ fuit annorũ cclix. Vide Lyram.

Samnites medij ſunt inter Picenum, Campaniam, & Apuliam.

Pontifices.

Ariſtoteles audiuit Platonẽ xviij annum gerens. Hic poſt fuit magiſter Alexandri.

Demoſthenes orator fuit.

Speuſippus poſt Platonem Academiam tenuit.

Xenocrates ſucceſſit mortuo Speuſippo.

Hermes Triſmegiſtus, qui & Mercurius dictus eſt, fuit circa hæc tempora.

Lacedæmones (ipſi ſunt Spartani) expugnantur, & in ſeruitutem rediguntur: quorum improba dominandi cupido infinita mala ſuſcitauit.

Apuleius & Hermes diſcipuli Platonis, in templorum locis & porticib. verſantes, nihil aliud quam de virtutibus cogitabant: qui oculos effodiſſe leguntur, ne per eorum viſum a contemplatione ſapientiæ auocarentur.

Cobares philoſophus, qui ait, *In ſuo negotio quiſq; hebetior eſt, quam in alieno.*

Xenocrates grauiſſimus philoſophorum, & caſtiſſimus fuit.

Manlius Torquatus pugnam inchoauit atrocissimam cum Gallis, percussoq; Gallo qui eum ad singulare certamẽ prouocauit, torquẽ auream de collo eius tulit,& suo imposuit. Vnde ipse & posteri eius dicti sunt Torquati.

Titus Quinti⁹

Iste Quintius dictator cruentissima cõgressione bellũ a Manlio inchoatum perfecit:& victor fidelis factus, in eadẽ paupertate permãsit, sicut ante, iiij iugera suis manib. colẽs. Hunc in exemplum adducit Augustinus de ciuitate Dei, contra auaros & superbos christianos quosdam.

Gaius

Sub hoc Gaio facta est pugna Tuscorũ, quorũ octo milia capti fuerũt.

Marcius.

Ochus an.xxiiij.

Iste Ochus (qui & Artaxerxes) Ægyptũ reuocauit ad Imperiũ Persarum, Nectanabo rege in Æthiopiã pulso. & plurimos Iudæorũ in transmigrationem egit,& iuxta mare Caspiũ collocauit: qui nimis creuerunt ibi. Hic etiã misit Vagosum principẽ trans flumẽ, qui tributa per Esdrã dimissa repetijt, scilicet septimi anni, ꝑpter sabbatha terrę. Mirũ est, quomodo hic (vt putatur) filius Hester, ita fuit Iudæis infestus.

Arsamus anno i.

Iste Arsamus (qui & Argus) successit Ocho,& parum regnauit.

Marco Valerio (teste Eutropio) euenit victoria contra Gallũ siue Gallos, propter coruũ qui insidens eius brachio, eruit oculos Galli cum rostro: ex quo postea cognomen sumpsit, Marcus Valerius Coruinus. Aristoteles famosissimus,& omniũ philosophorũ subtilissimus claret, sectamq; peripateticorum constituit.

IIII^M DCCCXXXIIII.

Anno ante Christi natiuitatem CCCLXV.

Vagosus præfectus Ochi templũ superbe intrat,& spoliat, & tributa ministris Dei imponit, propter dissensionẽ pontificis cũ fratre suo Iesu quem occidit. Sidon deletur ab Ocho, rege Persarum. Erubesce Sidon, ait mare.

Philippus rex Macedonũ, pater Alexandri putatiuus, per xxv annos tyrannidẽ exercet fractis sacramentis, ita elatus, vt licere sibi oĩa quæ cogitauisset, putaret. tandem dolose occiditur.

Iudas.

Iste Iudas vel Ioiada filius Elisaphat, fuit summ⁹ sacerdos tempore Mardochæi: cui ibidẽ epistolas misit de obseruatione dierum Furim, vt patet Hester ix.

Ioannes.

Iste Iohannes filius Iudæ habuit fratrẽ qui dicebatur Iesus, & aspirabat ad pontificatũ. Quapropter familiaritatem Vagosi præfecti trans flumẽ sibi comparauit. Confisus autẽ sup hoc, altercari cũ Iohanne cœpit in templo: & adeo incitauit fratrẽ, vt eũ occideret.

Fabricius vir dignæ memorię, nulla potuit industria Pyrrhi regis a Romana ciuitate diuelli, promissa etiam quarta parte regni. tandem Pyrrhus ait, Hic ille Fabricius, qui difficilius a virtute, quam sol a cursu suo auerti potest.

Quintus Curtius philosophus. Hic contra Alexandrũ multis rationibus seriose disseruit, eum increpando, *Si Deus es*, inquit, *beneficia largire, non auferas: Si homo, semper id cogita, alijs postpositis.* Callisthenes philosophus condiscipulus Alexandri sub Aristotele, ab eo occiditur: quia eum pro Deo non adorauit. & multas tyrãnides similes idem Alexander perfecit, magis ductu propriæ complacentiæ, quam rectæ rationis: quod valde commune est apud potentes: indignanter accipiunt, si quis proferat vel faciat quæ eis non placent. quod periculosissimum est & sibi & alijs.

Minucia virgo vestalis, propter incestum viua sepulta est. Hæc & similia allegari solent in exemplum christianis, quã legaliter & districte vitia etiam apud gentiles puniebantur.

Mar-cus | Valerius.

Iste Marcus cum v^{m} Romanis pugnauit cõtra Gallos, quos in fugam vertit, & grauiter trucidauit.

Romani.

Manlius. | Decius.

Isti duo consules contra Latinos pugnantes, Decius occisus fuit, & Manlius triũphauit. Sed quia proprium filium occidit, solitas laudes nõ habuit. Ille namq; filius cõtra imperiũ consulũ pugnauit cõtra hostes, & quãuis victor extitit, tamẽ propter inobedientiã virgis cæsus, & capite punitus fuit. Hoc in laudem patris Augustinus allegat.

Reges Persarum.

Darius an. xxiiij.

Iste Darius potẽtissimus ausus est a Gręcis tributa expetere. Quę fuit occasio destructionis totius monarchiæ Persarũ, quæ hîc translata fuit ad Græcos, iuxta prophetiã Daniel. Fertur q̃ amiserit quinquies decies cẽtena milia bellatorũ, quos oẽs Alexander de Persis occidit. Circa hæc tẽpora dicit Orosius q̃ nox vsq; ad plurimam diei partẽ tendi visa est: & saxea grãdo, i. veri lapides de nubib. descendentes, terrã feriunt.

Dedicatio prima apud Romanos. Nota, quod Romani vsq; ad ista tẽpora nunquam se capi permittebant, vel in seruitutẽ redigi; sed aut vinci aut occidi maluerunt. Sed circa hæc tẽpora, hæc eorũ animositas sedata fuit a Samnitis. Verũ Papirius hoc scandalũ amouit quando post vicit Samnitas, licet maius dedecus, scilicet periurij, tũc Roma cõtraxit.

Anno mundi IIII^{M} DXXXLIX.

Linea Christi.

CCCXL.

Alexander nascitur ex Olympiade, vxore Philippi regis Macedonum, adultera per Nectanabum necromanticum, regem Ægypti; qui per incantationes illudebat ei, quasi Deus Amon concubuisset cum ea. Hoc colludio potentum adulteria & stupra solebant excusari, aut etiam honorari: sed pauperum capitali pœna feriebantur.

Pontifices.

Exercitus Darij primus dc^{m}: secundus xxx^{m} peditum, & centum milia equitum: tertius ccc^{m} peditũ, & centũ milia equitum. Et in hoc tertio congressu Darius lethaliter vulneratus cũ fugeret, miserabiliter solus in via derelictus obijt, Alexandro pręsente. quẽ licet inani misericordia, tamen regali cum honore sepeliri iussit.

Iadus.

Iste Iadus irato Alexandro occurrit pontificalibus indutus: & placatus subito rex de equo descẽdit, venerabatur antistitem, & cũ pace & gaudio intrauit ciuitatẽ, fecitq; sibi afferri codicem Danielis, & exponi prophetiam quæ de ipso loquitur. Quibus peractis, gauisus est valde: quia omnia quæ per somniũ ante viderat, debito ordine complebantur. Et visum est sibi, quod ipse esset ille de quo hæc prophetata fuerunt. & maiorem ex hoc sumpsit audaciã pugnandi contra Dariũ: oblatoq; sacrificio iussit petere Iudæos quæ vellent, & concessit vt suis legibus vterentur, & quod septimus annus esset absque tributo, propter sabbatha terrę. Vide Augustinum.

Menander comicus.
Speusippus philosophus.
Antiochia, Edessa,
Seleucia, ciuitates condũtur.

Philemon philosophus.
Menedemus philosophus.

Iste Papirius, cum adhuc puer esset, prudentissimus fuit, & pulchrũ mendacium finxit, vt matri celaret secretum consulatus. Cum autem vir factus esset, adeo bellicosus fuit, vt Alexandro, cuius aduentum Romani formidabãt, merito obijceretur, nec quicquam de dijs curabat, sed augures infaustam prædicentes deridebat: & hoc in magnam eius laudem referunt doctores sancti: quia in hoc se virum prudentem & magnanimum ostendit.

Papirius

Philippus

Iste Philippus fuit rex Macedonum, frater Alexandri, secundum Hieronymum.

Alexãder Magnus monarcha Græcorum an. xij.

Reges AEgyptiorum.

Ptolomęus rex Ægypti annis xl.

Iste Alexander Magnus dictus propter mirabilem victoriam, quam habuit de toto mundo, quasi in breui tempore: quod euidens fuit iudiciũ iræ dei contra peccatores illius temporis. Nam aliqua miracula ostendit sibi deus adiuuando manus eius: quia mare Pamphylicũ sibi diuisum fuit, sicut olim mare rubrum Iudęis, quando persequebantur Darium. Etiam oratione fusa montes Caspij clausi sunt, & Iudæi quidam peruersi inclusi. Tandem in Babylone hausto veneno moritur, anno ætatis suæ xxx, anno monarchiæ v, Macedonum xij. Hoc modo multæ historiæ concordant.

Antigonus

Non fit híc prosecutio de hoc in prophetia Daniel. Ergo nec sancti doctores intromittunt se de vlteriori annotatione.

IIII^M. DCCCLXXXIIII.

Sadoch.

De hoc nihil habetur, nisi quod cum aliis numeratur. Matth. i.

Anno ante Christi natiuitatem CCCV.

Nota, quod defuncto Alexandro cum xij illi quibus regnum diuisit inter se non possent concordare, infinita bella surgunt, & multiplicata sunt mala super terram vltra modum. Tandem contritis aliis, isti iiij, scilicet Antigonus rex Assyriorum, Ptolomęus Lagi filius rex Ægypti, Philippus rex Macedonum, & Seleucus rex Syriæ, obtinuerunt potestatem, iuxta prophetiam Danielis. Vide Orosium. De regno vero Ægypti principaliter hic fit prosecutio: quia Iudæis quandoq; infesti, quandoq; fauorabiles fuerũt reges ipsius. Quod ideo euenit, quia reges Syriæ pene semper cum Ægyptijs pugnabant: Israel autẽ in medio eorũ iugiter affligebatur quocunq; se verteret, iam ab hoc iam ab illo. Et primo iste Ptolomæus eos grauiter afflixit, eosq; capiens dolose vendidit. Et hac occasione dispersi sunt in nationibus, vt patet Actuum ij: ipse autem impunitus non euasit. Vide Orosium.

Reges Syriæ.

Tempora horrendissima. Vndiq; vox sanguinis, & clamor pugnæ. Mira dei patientia.

Seleucus

Iste Seleucus vel Nicanor, filius Antiochi, post multa bella cum Babyloniam deuicisset, totius Asiæ diadema sibi imposuit anno xij post mortem Alexandri. Et ab hac ætate scriptura Machabæorum regnum Græcorum enumerat, vt dicit Eusebius.

Exercitus Alexandri (vt dicit Orosius) fuit peditũ xxxij^m, & equitum iiij^m. Naues clxxx. Ac tam parua manu vniuersum terrarũ orbem, vtrum admirabilius sit, quia vicerit, an quia aggredi ausus fuerit, incertum est. Summa occisorum de Persis, ab exercitu Alexandri admodum paruo, fuere quinquies decies centena milia. Hæc idem. Alexandriæ xij, ab Alexandro conditæ sunt, scilicet, quolibet anno regni eius vna.

Horum Cõsulum tempore territi sunt Romani, quia iiij populi Italiæ contra eos in vnum fœdus coierunt, quos tamen subtiliter paulatimq; vicerunt. Vide Orosium.

Romani. Fabius — Dolabella — Decius — Domitius — Æmilius — Curius — Marcus

Horum tẽpore cviij^m Romanorum a Gallis occisa sunt: nec apparet, quando Romani iustum bellum habuerunt.

Iste cum Romanis cõtra Tarẽtinos iustissimũ bellũ egit, auxiliũ ferente Tarentinis Pyrrho rege Græcorũ. Bellatum est vltra iiij an.

Iste tertiũ bellũ cõtra Epirotas gessit, & cęsis xxiij^m Pyrrhum fugauit.

Reges Ægypti. Ptolomæus Philadelphus an. xxxviij.

Iste Philadelphus rex deuotus, & vnius veri Dei cultor, valde gratiosus erat Iudęis. quorum clxxx^m soluit a captiuitate, & libertate præstita plures exaltauit. Hoc autem totum fecit, vt placaret sibi deum Israel, cuius mirabilia audiuit, & legem habere desiderauit. nec potuit transferri in aliam linguã nisi a deuotis & dignis cum debita reuerentia & solennitate. Quidam namque attentauerunt eam inferre in historias suas, quos diuina plaga tetigit donec pœniterent. Hic vero misit ad Eleazarum, vt doctos & idoneos viros sibi destinaret: quod libenter fecit.

tandem victo Pyrrho & in patriam redeunte, miserabiliterq; moriente, Tarentini cum Catthaginensib. fœdus inierunt. Ex hoc Punica bella inchoata fuerunt. Pestilentia grauis Romæ fuit: quæ semper breues inducias ibi habere consueuit. Verum hæc nimis magna fuit, pręsertim in mulieribus & pecoribus, ita vt etiã in vtero cõmuniter necarentur, animaliumq; genus defecturũ putaretur.

Anno mundi IIII^M. DCCCCIX.

Linea Christi. Achim.

CCX.

Hoc tempore Romani Samnitas post multa damna oppresserunt. Proprium enim eis fuit nihil prospere secũ agi, nisi post longiturnos labores & pericula. vnde dicit August. quod multo vixissent felicius Romani, si deposito fastu dominandi morẽ simpliciũ sectati essent.

Iste Onias fuit filius Iadi.

Pontifices. Onias — Simon

Hic propter sanctitatẽ vitæ singularem, fuit Iustus populo cognominatus. quod frequenter contigit plurib. aliis. Hic Oniam adhuc puerum reliquit.

Olympias mater Alexandri Magni, mulier tyrannide plena, occiditur, & mortẽ imperterrita suscepit sine omni signo muliebris pauoris, sicut filius eius fortissime mortuus fuit. Mira constantia in fœmineo sexu propter humanæ laudis extollentiam.

Reges Syriæ. Antiochus

Ab hoc Antiocho, qui erat secundus rex Syriæ post Alexandrũ Magnũ, omnes sequentes reges Syriæ dicti sunt Antiochi.

Sostratus Pharum in Alexãdria construxit in mari. Est autem Pharus turris maxima passus xx habens, fundata in mari super vij cancros vitreos. vnum de septem mirabilibus mundi.

Chrysippus Philosophus. Hic dixit, quod stultus nulla re scit vti, vt contra ei nulla re opus est.

Fulgor rationalis circa hæc tempora cessauit, secundum Iosephum: quia appropinquante sole defecit aurora, id est, Christo, qui infallibilem veritatẽ docturus proxime venturo figuralis consultio terminata est. Vide magistrum super eo.

Genutius.

Iste Rheginorũ vrbem cepit, & legionẽ militum Romanorũ Romæ misit, qui omnes virgis cæsi & securi percussi sunt a ciuibus in medio fori. quia nõ legitime se habuerunt. Ita stricte tunc Romæ iudicabatur, vt nec victoribus parceretur, si in modico excederent.

Semproni⁹

Iste aduersum Picentes bellauit, & terra tremuit, quasi sanguinem fundendum horreret accipere: & pene omnes ab vtraque parte corruerunt, & paucis Romanis quasi victoribus exceptis.

Appius

Iste Appi⁹ Syracusanos & Pœnos superauit, & mul-

Claudius.

ctam imposuit. Viam Appiã strauit, aquas Claudias induxit.

Gneus.

Iste fraude circũmuetus Hãnibalis interfect⁹ est ab eo.

Gaius.

Hic totum exercitum Hãnibalis conterens eum in fugam conuertit.

Ptolomęus Euergetes an.xxvij.

Prodigia magna Romæ fuerunt. Fulgura ædes, muros, mœnia &c. combusserunt. Flamma scissa hiatu terrę eructata v iugera exussit. Item nõ longe post, fontes versi sunt in sanguinem, & lac de cœlo visum est manare.

Iste Euergetes fuit filius Philadelphi, & totus victoriosus. Hic post vastatam Syriam & Siciliam, & partem Asiæ, inter innumera spolia quæ cepit, etiam deos eorum quos Cambyses in Persas transuexerat reuexit: ideo Euergetes dicitur, quod reuectionem sonat.

Hannibal senior primum bellum Punicum inchoauit, qui semel & iterum superatus a Romanis, tandem ab exercitu suo lapidibus obrutus moritur. Infortunatus fuit.

IIII^M. DCCCCXXXXIIII. IIII^M. DCCCCLIX.

Anno ante Christi natiuitatem CCXL. CCXCV.

Septuaginta interpretes legem transferunt de Hebræo in Græcum, cum grandi miraculo. tot viri in lxxij diebus totam sacram scripturam interpretati sunt, cum summa concordia, spiritu sancto omnia præsidẽte &c. Vide Augustinum xviij de ciuitate Dei pulchre. Verum Hieronymus non per omnia concordat, vt patet in eius prologo super Biblia.

Eleazarus.

Iste fuit frater Simonis, & misit Ptolomæo lxxij viros prudentes ad interpretandum legem, de qualibet tribu vj. Quod autem dicuntur lxx tantum, vsus sacræ scripturæ obtinuit, quæ quandoq; subticet paruũ numerum excrescentem super aliquam summam.

Onias.

Iste Onias filius Simonis Iusti, zelo legis, vel potius ex auaritia tributa negauit Euergeti, propter quod tota Iudęa pene fuisset periclitata, vt dicit Iosephus, qui eum inhonorũ fuisse testatur, &c.

Antiochus.

Iste Antiochus pugnam grauissimam habuit contra Philadelphum regem Ægypti. Et quia non potuerunt in concordiã bellando peruenire, per alium modum pacificati sunt. Accepit enim Beronicen filiam regis Ægypti in vxorem, iuxta prophetiam Danielis. Vide Hieronymum ibidem.

Crates Thebanus auri pondus proiecit in mare, malens submergere diuitias, quam ipse submergi ab eis.

Erasistratus medicus, & consul clarus habetur.

Iste Regulus primum totus victoriosus iij reges vicit, & lxxiij ciuitates subegit: serpentem maximum cxv pedum extinxit. tandẽ cum nimis rigidus esset contra hostes, nolens pacem dare, nisi sub magno tributo, ipsi desperati cõgressi sunt cum eo, & contrito exercitu ceperunt eum, & adhuc libenter pacem habuissent: sed vir fidelissimus maluit mori in magnis pœnis, quam perniciosam pacẽ dare. eius laudes Augustinus valde extollit. Narrat Valerius libro iiij, quod ab aratro accersebantur, vt consules fierent. vnde refert Attilium, quem semen aspergentem viderant qui missi erant a senatu ad eum accersendum, & ad imperium populi suscipiendum: sed illo rustico opere attritæ manus salutem publicam stabilierunt, & ingentes hostium copias possederunt. quiq; more arantiũ boum iugum rexerunt, triumphalis currus habenas retinuerunt. Nec defuit his robur, eburneo sceptro deposito, agrum ferre, stipem ab aratro repetere. Patriæ enim bona, nõ sua, vnusquisq; agere properabat, pauperq; in diuite, quam diues in paupere versari malebat. Et his virtutibus olim Romana indoles pollebat. Quare non immerito totius mundi monarchiam meruerunt.

Regulus

Romani.

Attilius

Æmilius

Fabius

Isti duo dolentes de Reguli captione, cũ liberare venerunt, sed nihil profecere.

Reges Ægypti.

Ptolomæus Philopator an. xvij.

Iste fuit filius Euergetis, & pugnauit cõtra duos fratres, scilicet Seleucũ & Antiochũ Magnũ, & superauit, deijciẽs multa milia, & tamen non præualuit. Vide Hieronymum super Danielem.

Anno mundi

Linea Christi.

Eliud

Iosephus legatus populi Iudaici, etiam inuito Onia iram regis mitigauit, & ab eo constitutus est dux Iudææ & finitimarum nationum. Hic habuit filium paruulum Hyrcanum nomine, cuius stupendũ ingenium pater pulchre explorauit, dando ipsi ccc iuga boum sine loris, vt araret & seminaret in deserto. At puer non puerile consilium excogitauit. nam x iuga occidit, carnes operariis dedit, & de pellibus retinacula fecit.

Pontifices.

Nemo glorietur, etiamsi a Deo aperte ad officia promoueatur: cum nesciat quid in occulto Dei tremendo iudicio de se diffinitum sit.

Simon

Iste Simon Oniæ filius magnas laudis prærogatiuas habet. Ecclesiastici L. qui templũ in melius reformauit, & ciuitatẽ præualuit amplificare, & religiosus totaliter fuit.

Reges Syriæ.

Antiochus

Iste Antiochus dictus Callinicus erat filius Antiochi Θεὸς de prima vxore Laodice, quæ virum suum veneno extinxit, & Beronicen cum filiis suis occidit, istumq; Callinicum filiũ suũ pro patre regnare fecit, & propter hoc Euergetes horribiliter vastauit Syriam.

Porro iste Callinicus duos filios reliquit, scilicet Seleucum & Antiochum Magnum, qui ambo regnauerunt.

Ptolomæus Philopator Iudæos vicit, occisis lx milibus armatorum. Et nota, quod Iudæi diuina permissione quasi sine intermissione affligebãtur, ne in idololatriam caderent, sicut olim solebant.

Luctatius — Iste per multa bella & crebras victorias adeo contriuit Carthagineses, vt pacem peterent: quã etiã magnis pactis cõsecuti, non diu seruauerunt.

Sepronius — Annus pacis hoc tempore fuit post primũ bellum Punicum, & quasi pro miraculo reputatũ est, quia in ccccxl annis nunquam pacem habuere Romani.

Valerius — Horũ tempore contra Faliscos & Gallos varia sorte bellatum est: post quæ per vnum tantum annum viscera Romana sanguinem non fuderunt.

Fuluius — Iste Fuluius Illyricos vicit, cuius tẽpore Amilcar dux Carthaginensium, pater Hannibalis, ab Hispanis occisus est.

Epiphanes — Portenta quædã Romanos terruerunt, quasi prophetando eis mala proxime vẽtura ab Hannibale.

Cleopatra filia Antiochi Magni erat vxor eius, quam accepit dum esset annorum xiij.

Iste Epiphanes fuit filius Philopatoris, & mortuo patre suo, fuit iiij annorũ. quare Antiochus pugnauit contra duces eius, & tulit omnia de manu eius præter Ægyptũ. Cum autem esset annorum viij, despondit ei filiam in dolo, consentiente Epiphane filio suo. i. Antiocho nobili. Mortuo autem Antiocho Magno, filius eius antiquum dolum persequitur, & istum Ptolomæum Epiphanem occidit dolose in conuiuio: sed non obtinuit Ægyptum, quia Ægyptij fortiter resistentes turpiter fugarunt eum.

Plaga grandis ex aqua & igne vrbem consumpsit quasi.

Colossus corruit propter terræmotum. fuit enim imago ærea fusilis cxxvi pedum.

IIII M. DCCCCLXXXIIII.

Anno ante Christi natiuitatem CCXV.

Iesus Sirach librum Ecclesiasticum edidit, quem Panareton vocant: a Pan, quod totum, & arete, quod est virtus, quasi totus virtuosus.

Iste Onias propter tyrannidem Antiochi aufugit cum multis Iudæis in Ægyptum, simulans se velle implere prophetiam Esaiæ xix. videlicet ædificando templum: sed in hoc peccauit superstitiose agendo. Rex autem Epiphanes gratiose suscepit eum, tradens ei terram Heliopoleos, & templum extruxit. — Onias

Reges Syriæ. — Seleucus — Iste Seleucus Ceraunus dictus, filius Callinici, occiditur anno tertio. — Antiochus — Nota quod isti duo fratres, scilicet Seleucus & Antiochus volentes vindicare sanguinem patris sui & auiæ quos interfecit Euergetes rex Ægypti, exercitum magnum ducunt contra Philopatorem filium Euergetis: sed ante congressum Seleucus moritur, & tunc Antiochus prosequitur bellum, & totum exercitum perdidit, vix aufugiens ne caperetur. rursumq; congregans populum, venit contra Epiphanem filium Philopatoris adhuc puerum iiij annorum, & habuit secum Philippum regem Macedonum & multos alios, & obtinuit contra duces Ptolomæi, id est pueri prædicti, fugauitque Scopam ducem eius, & Iudæam cum multis aliis acquisiuit ciuitatibus, & Oniam grauauit adeo, vt fugeret. & quia armis Ægyptum capere non poterat, dolose despondit Epiphani filiam suam Cleopatram, cogitans vt sic quasi amicus regnum intr. *.

Hi cõsules robur totius Italiæ congregãtes habuere in exercitib. suis dccc milia armatorum, propter timorem Gallorũ, quos valde timebãt: tandem Galli contriti sunt.

Lucius

Romani.

Gaius

Bellum Punicũ quod durauit an. xvij.

Scipio prius occurrit, & cæsus est pene ibi Roman⁹ exercit⁹, post Sempronius similiter superatur: deinde Flaminius occiditur cum exercitu xxv^m.

Scipio

Flamini⁹. an. xvij.

Roma in mærore. Tot enim fuerũt occisi, quod vrbem pene reliquissent.

Paulus

Terentius

Isti cõgressi sunt contra Hannibalẽ, & ibi tota spes Romanorũ periit occisis xliiij^m, & post continue superatur vsq; ad desperationẽ.

Reges Ægypti.

Philometor annis xxxvij.

Iste Philometor filius Epiphanis ex Cleopatra fuit. Hunc dũ adhuc puer esset valde oppressit Antiochus Nobilis multis dolis & insidiis: sed Romani miserũt legatos, qui mandantes Antiocho, ne vltra infestus esset amicis eorum, causam belli terminarunt. Marcus namq; Popilius circulum fecit in circuitu Antiochi, dicens: Senatus populusque Romanus præcipiunt tibi, ne egrediaris de hoc circulo, donec respondeas. Videns ergo impius, quod tyrannidem continuare non posset, ait: Si sic visum est Senatui & populo Romano, recedendum est. Dimissa ergo obsidione Alexandriæ furibundus ad pauperculas Iudæorum reliquias diuertit, vindicans in eos quod non potuit in potentiores se, vt patet in libro Machabæorum primo.

Anno mundi V^M. XXXIIII.

Linea Christi.

Eleazar

CXCV.

Templũ Domini in Ægypto extruitur ad instar Hierosolymorũ, quod permansit vsq; ad Vespasianum, & tunc funditus dirutũ fuit.

Plautus eloquens fuit.

Titus Liuius tragœdiarũ scriptor floridissimus: forte plures fuerunt sic vocati.

Pontifices.

Simon

Iste Simon filius Oniæ pontificatum tenuit post fugam patris sui.

Iason

Menelaus

Alcimus

Onias

Isti iij quamuis de genere sacerdotali fuerint, non sunt ponendi in linea pontificũ propter idololatriã & opera pessima nec debite intrarunt, vt patet in multis locis libri Machab.

Iste Onias dictus pius, vir sanctus, fuit gratus Deo & hominibus: nedum bonis sed etiam dyscolis. tandem iniuste occiditur ab Andronico, ij Machabæorum iiij.

Reges Syriæ.

*intraret ad spoliandum. sed non præualuit, quia res innotuit eis. Tandem cum præsidium Hannibali ferret contra Romanos, superatus est, & tributarius factus Romanis. nihil post infortunij visus est habuisse. Nam cũ superiores prouincias peruagaretur, & in Persidẽ venisset, deceptus a sacerdotibus templum Naneæ intrauit cum paucis, & ibidem miserabiliter occisus est, & membratim diuisus, vt patet ij Machabæorum i. Et reliquit duos filios, scilicet Seleucum, qui primo regnauit, & Epiphanem. Hi ambo sic pessimi fuerunt, quod in eorum comparatione aliquid honestatis ipse putabatur habuisse.

Prouerbiũ notabile Scipionis Africani fuit, Romanos non extolli in proſperis, nec deijci in aduerſis. Item, nunquã minus ſolus ſum, quã cum ſolus ſum: nec minus ocioſus ſum, quam cum ocioſus ſum.

Scipio

Iſte glorioſiſſimus adoleſcens, annos natus xxiiij, quaſi ſecundus Machabæus miſerante Deo, ſtatum Romanæ reipublicæ iam prolapſum, contra ſpem in ſpem erexit, Hannibalem fugauit, ſuperauit Hiſpaniã, Africam deuicit, Antiochum Magnum in ſeruum redegit, Aſiam tributariam conſtituit. hic tantus ab ingrata patria exul moritur.

Quintus Flaminius

Hic bellũ Macedonicũ confecit, ſuperatoq; Philippo rege, pacem dedit. Et hic ceſſat regnũ Macedonum: vicit etiam Lacedæmones, & venditos Romanos collegit.

Terentius comicus clarus habetur.

Hannibal atrociſſimus Pœnorum, (id eſt, Africorum) rex, cum eſſet annorum ix, iurauit patri ſuo ad aras, quod in odium Romanorum ſibi ſuccederet: quod fideliſſime impleuit infideliſſimus ipſe. Nam Romanos pene in exterminium deleuit, vrbem etiam vſque ad ſolitudinẽ deduxiſſet, ſi nõ diuinitus impeditus fuiſſet. nobilium Romanorũ tot vna vice peremit, vt tres modios annulorum e digitis eorum extraheret. Item, in flumine quodam de corporibus Romanorum quaſi pontem fecit, vt exercitum ſuum tranſduceret. Tandem a Scipione victus, ſæpeque fugatus, miſerabiliter ſe veneno peremit.

Acies igneæ videbantur in aere ſuper Hieruſalem diebus xl, & ſequitur plaga: ij Machabæorum v.

Heliodorus intrauit templum ad ſpoliandum ærarium, ſed diuinitus percuſſus, vix ad vitam rediit, orante pro eo Onia, vt patet ij Machab. iij.

Anno ante Chriſti natiuitatem.

Triumphi Romæ tres celeberrimi circa hæc tempora fuere ſimul, ſcilicet, Africani ex Africa: Aſdrubal ante currum. Metelli ex Macedonia: Andriſcus, qui & Pſeudophilippus, ante currum. Mummij ex Corintho: ante currum ſigna ænea & tabulæ pictæ, & alia vrbis inſignia ſunt prælata.

Seleucus

Iſte Seleucus iners filius Antiochi Magni, fuit paup homo, groſſus & deſpectus, indign⁹ honore regio. Peſſimus fuit ſicut pater eius, & parũ regnauit: quia frater eius regnum fraudulenter arripuit. Hic etiam Heliodorũ miſit ad ſpoliandum templũ. qui bene correptus vacuus rediit, vt patet ij Machab. iij. Nota quod occaſione hui⁹ ſchiſmatis multa mala oriuntur, quouſq; regnum Græcorum. i. Syriæ per Romanos in prouinciam redactum fuit.

Matathias

Iſte vir ſanctus, & omni laude digniſſimus, percuſſit zelo ſuo peccatores, cõfiſus in domino Deo Iſrael, vt patet 1 Machab. ij. & habuit filios quinq; eiuſdem zeli. Verum ipſe non erat pontifex, ſed tres filij eius.

Antiochus

Iſte Antiochus dictus Epiphanes. i. nobilis, filius Antiochi Magni, a capite vſque ad pedes, intus, foris, totus nequam fuit, & ob hoc figura antechriſti dicitur. Hic martyres plures fecit crudeliſſime. doloſe Ægyptum intrare diſpoſuit, ſicut pater eius: ſed non perfecit. quia Romani poſuerunt frænum in naribus ſuis. tandem ſine manibus cum inutili pœnitentia cõtritus eſt. Eius opera peſſima, & quomodo obſes fuerit Romæ, & qualiter prophetia Daniel. completa ſit in eo, vide in libris Machab. & doctoribus ſuper Danielem.

Hierusalem destruitur & penitus desolatur ab Antiocho Epiphane, templū incenditur, sed paulatim per Iudam & fratres eius reformatur.

Romani. Marcus. Cato. Tiberius. Gracchus.

Horum tempore lex illa quæ sub Appio Tribuno lata fuerat, ne qua mulier aliam quam semiunciam auri haberet, & ne diuersi coloris vestimento, nec vehiculo per vrbem vteretur, abolita est.

Isti Hispaniā expugnauerūt bellis horridis.

Statius Cęcilius comœdiarum scriptor.

Reges Ægypti. Euergetes an. xxviij.

Hic fuit filius Philometoris, & frater Cleopatræ vxoris Alexandri regis Syriæ, de quo habetur 1 Machab. x.

Aristobulus Iudæus peripateticus philosophus, qui ad Philometorem explanationum in Moysem scripsit commentarios.

Bella continua & plurima fuerunt adeo, quod tædet doctores tam gentiliū quam Christianorum ea ad memoriam reuocare. In quibus miranda est cōstantia Romanorum vel duritia, quod nulla tribulatio, nullus metus eos terrere potuit, quod aliquando se subdidissent quantumlibet potentissimo regi: sed omnibus se sine intermissione opponentes, varias fortunæ mutationes experti sunt. Amor namq; libertatis, & appetitus laudis cum obseruatione nihilominus honestatis secularis districtissima, ita medullitus transfixit eos, vt pro his res & substantiam, & tandem ipsam vitam dare paratissimi fuerint. & ob hoc Machabæi desiderabant eorum societatem.

Anno mundi

Linea Christi.

Templum purgatur a Iuda & fratribus eius, postquam tribus annis prophanatum erat, vt patet 1 Machab. iiij. & ij Machab. x.

Septem Machabæi cum matre fidelissima martyrizantur, ij Machab. vij.

Eleazarus cum multis aliis glorioso martyrio coronatur, ij Machab. vi.

Pontifices. Iudas an. iij. Ionathas an. xix.

Hic est ille nominatissimus triumphator in Israel, qui nec similem habuit ante se nec post. eius opera gloriosa & magnifica vide in libris Machabæorum. Postea in bello strenue stans, cecidit pro legibus sanctis, martyrem se Domino offerens. & successit ei frater ipsius Ionathas, qui creuit in gloria, & fideliter stetit in testamento. tandem dolose occiditur a Tryphone cum duobus filiis suis.

Reges Syriæ. Antiochus

Iste Antiochus Eupator, filius Epiphanis adhuc adolescens, habuit tutorem Lysiam, & cum gloriosum exercitum contra eos duxisset, non longe post ambo a suis occisi sunt, propter timorem Demetrij filij Seleuci, vt patet 1 Machabæorum vij.

Demetrius

Iste Demetrius filius Seleuci tanquam verus hæres intrauit regnum Syriæ, & occiso Eupatore semper Iudæis infestus fuit. tandem pugna inita contra Alexandrum filium Eupatoris, occubuit.

Tempore horum Consulum magnũ bellum Macedonicum fuit, in quo primo Romani succubuerunt, deinde iterum conflictũ est, & pari clade vtriusq; partis in hyberno, id est hyeme, discessum est. tertio Lucius regem vicit, qui postea apud Albam in custodia defecit, & filius eius iunior didicit opus manuale Romæ ad tolerandam inopiam.

P.Licinius | Lucius Æmil. | Longinus | Paulus

Scipio Nasica prudentissimus Romanorum inter cætera duo valde notabilia dedit consilia, memoriæ digna: primo, ne Carthago deleretur, quatenus occasione extrinseci belli interna concordia & fortitudo perpetua propter continuũ exercitiũ apud Romanos perseuerarent. secundo, ne in vrbe aliquo modo theatrũ constituerent, quia inimicissimum hoc esse dixit bellatori populo ad nutriendam desidiam, lasciuiæq; commentũ. Quam sapienter hæc cõsuluerit sequẽtia tempora declararunt. Vide August de ciu. dei, & Orosium lib. ij. mirabile remediũ vitiorum. Nota quod nulla alia caussa fuit, quod sic creuit potestas Romanorũ sup alios, nisi quod virtutes quæ exuberabãt, in eis micabant, & præcipue iustitia, quam summe colebant. & quandiu seruauerunt modestiã, & dilexerunt iustitiam, inuicti semper vbiq; manserunt: corrupti vero, vbiq; faciliter deuicti leguntur. In quadã etiam reuelatione diuinitus facta beatę Brigittę habetur, quod Dominus testimoniũ perhibet ipsis antiquiorib. Romanis, quod nusquã homines in mundo ex puris naturalib. iustius vixerũt. qualia autem luminaria ex eis tẽpore christianitatis resplenduerunt, in sequentibus patebit.

Reges Ægypti qui per hanc lineã cõtinuãtur, semp habuerũt societatẽ cũ Romanis, & tãdiu regnabãt, quandiu ipsis fidelitatem seruabãt.

Vᴹ. LIX.

Nathan

Anno ante Christi natiuitatem CXL.

Cicero Arpinas nascitur, matre Helena, patre equestris ordinis, ex regio Volscorum genere.

Iste Simon vir prudentissimus, ab adolescentia sua vsq; in seniũ optime cõuersatus, semper victoriosus, tandẽ nequiter occiditur a genero suo, vt patet 1 Machabæorum vltimo. Fuit autem filius Mathathiæ, & rexit annis viij.

Simon an. viij.

Iste Alexãder filius Epiphanis semp gratiosus fuit Iudęis, & apparet eum meliorem fuisse inter omnes reges Syriæ, de quib. pauca virtuosa, aut nulla referuntur. Hic Cleopatram filiam regis Ægypti accepit in vxorem: verũ rex Ægypti inique egit contra eum, propter quod rex Arabum timẽs ipsum Alexandrum decollauit, vt patet 1 Machabæorum x & xi.

Alexãder

Iste Antiochus filius Alexandri adhuc puer, suadente Tryphone, aliquid molitus est pro recuperatione regni, sed parum profecit, iuxta illud: *Semen impiorum peribit*. quia statim ab eo occiditur. Tryphon autem cum pessime se in omnibus gereret, omnis exercitus eũ dereliquit: factusque profugus, nullibi tutum reperit locum.

Antiochus | Tryphon

Demetrius

Iste Demetrius satis creuit in breui tempore propter regem Ægypti, qui alienauit se ab Alexandro & refauebat ipsi. & quia ambo sunt statim mortui post dissensionem, ideo quieuit terra paulisper in conspectu Demetrij. tandem capitur a rege perfide, & incarceratur.

Anno ab vrbe condita dcij, inchoatum est tertium bellum Punicum tempore horum Consulum, & finitum anno iiij.

Romani. Lucius Licinius. Lucius Cęsorinus. Aulus. Marcus. Seruius Fuluius Flaccus.

Horum tempore puer ex ancilla nascitur quadrupes, quadrimanus, oculis iiij.

Ætna mōs igneus flammas euomit horribiliter, & loca vicina vastauit.

quinta. Scipio Numantiā deleuit.

Reges Ægypti. Ptolomeus Soter an. xvij.

Horum tempore Celtiberi Romanos triuerunt, & Scipio Publius in Africā iuit, ibiq; multas gentiū strages dedit. Sergius autem Galba a Lusitanis victus, amisso exercitu vix aufugit.

Huius tempore Cicero Varroq; nascuntur.

Carthago illa nobilissima metropolis Africæ deletur a Scipione & consulib. arsit per xvij dies continuos. Miserum spectaculum. Multi venditi sunt, multi se flammis tradiderunt. Corinthus similiter vastatur eodem anno a Romanis, quæ opulentissima fuit, toti orbi nota.

Seruile bellum in Sicilia, vbi conspirarunt lxx^{m} seruorum. Huiusmodi bella periculosiora sunt cæteris. quia crudeliora, nec curant de patriæ salute.

Anno mundi V^{M}. CIX.

Linea Christi.

ↃX

Nota signum infallibile, quando videlicet militaris celsitudo bellum delectabiliter appetit, & occasionem quærit, tunc sequitur finis communiter miserabilis, iuxta illud Prophetæ: *Dißipa gentes quæ bella volunt.* Nam dum plerumq; fortes fortiter contra fortes agere voluerunt, pariter cum fortibus in quos impegerunt, ceciderunt. Est siquidem miserabilis victoria, quando victor paucos, aut nullos milites retinet. Vnde audacia plurimū nocet, quando prouidentia non gubernatur.

Pontifices. Ioānes a. xxvi.

Hic præfuit annis xxvi, vel xxxiij, propheta religiosus, & strenuus dux. Ptolomæum socerū suum fugauit, Samariā captam solo æquauit. Tandem rebus optime administratis mortem vicinam sentiens, cum quinque filios haberet, quorū nullus ad regimen populi valeret, vxorem suā disertissimam Iudęis pręfecit, & filijs. verum nihil pietatis in filijs fuit.

Iste Antiochus Emisenus cum exercitū cc^{m} haberet, & histriones cum scortis plures se immiscerent, facile a rege Spartanorum oppressus interiit.

Reges Syriæ. Antiochus.

Antiochus. Iste fuit filius Demetrij, qui cōfortatus Tryphonem persecutus est, & fugauit eum, & primo Iudæis benignus fuit: sed postquam præualuit, fecit sicut patres sui, sed non impune. 1 Machabæorum.

Pestilentia maxima fuit in Africa, & perierunt vltra mille milia.

Bella socialia oriuntur, quorum hæc prima caussa siue origo fuit. Gracchus nominatus a nobilibus cepit caussam quærere contra eos: communem populum nitebatur ad se trahere, dicens quod agri deberent diuidi æqualiter, & etiam pecuniæ, &c. & ab hoc tumultus suscitatur in quo ipse occisus est, & multa secuta sunt. Vide Orosium.

L. Cecil. Metell⁹

Titus Quinti⁹

Quint. Fabius

Iste Fabius cũ paruo populo regem Armeniæ superauit, & mersi sunt clxxx^{m} armatorum in Rhodano.

Maximus

Quintius deleuit Gallos qui sub radice Alpium siti fuerunt, qui nũc Sabaudi dicuntur.

Ptolomæus Alexandri.

His præsidentibus iussa est Carthago restitui, & Romanorum famulis repleta est, & in vrbe intestinum bellũ vertitur atrocissime.

Iste regnauit annis x.

Eius tempore Poeta Lucretius nascitur, qui postea sese amatorio furore interfecit.

Mithridates rex Ponti & Armeniæ per annos xl gessit atrocissima bella contra Romanos, nõ modico sanguine fuso. Sepe victor, sępe victus, tandem proprios filios peremit: Haustoque veneno vxores pellices ac filias secum extinxit, sicque miserabiliter perijt qui infinitos peremit. Hic (vt Orosius testatur) maximum nobis argumentum suæ sententiæ reliquit. Cum enim omnium superstitiosissimus fuerit, in fine expertus est, quod falsos deos coluerit. Sic nõ agit nobiscum Deus noster, cui si fideliter seruimus, nequaquam mala morte perire nos sinit. Vide pulcre libro vi.

Anno ante Christi natiuitatem

Regnum Iudææ restituitur, quod interruptum fuit annis cccclxxv a tempore Ezechiæ vsque ad Aristobulum. Iste Aristobulus primus rex & sacerdos vno tantum anno præfuit, & diadema sibi imposuit; nec fuit contentus de testamento patris: ideo matrem cum filiis incarcerauit, propter quod miserabiliter perijt cũ fratre suo Antigono, qui eũ iuuit, &c. Vide magistrum in historijs.

Aristo • bulus.

Alexãder.

Iste Alexander vel Iannæus præfuit annis xxvij, vel xxxviij, & totus tyrannus fuit: quamuis primum modestus appareret. Officium enim fecit notum qualis intus fuerat. Fratrem occidit, & in xij annis circiter quinquaginta milia interfecit, qui facinora eius detestabantur. Tandem moriturus duos filios reliquit, scilicet Hircanum & Aristobulum. Verum vxorem regnare constituit, quia gratiam populi habuit.

Philippus.

Iste Philippus vltimus rex Syriæ a Romanis superatus est, & cessauit regnum Græcorum, id est Syriæ, quod stetit annis clxxxiij.

Antigonus frater regis inuidia reginæ occiditur. vbi dicit Iosephus, quod certum documentum præbuit, omnem beneuolentiam, iusque naturæ criminationibus cedere, nullamq; optimarum rerum affluxionem tantum valere, vt inuidię perpetuo possit obsistere.

Horum tempore rex Numidarũ valde Romanos attriuit: sed ipse tandem superatus est. Ita tunc Romana ingenuitas defecit, vt diceretur: O vrbem venalem, & mature perituram si emptorẽ inuenerit. quasi dicat, fides in te periit.

Scipio Nasica (Publius)

Romani.

Calfurnius (Lucius)

Temporum horũ Teutonici & Germani & Cimbri adunati sunt, contra quos Romani præliarunt, sępeq; victi tandem eos superauere subtiliter, & deleti fuerunt clxm. & innumerabiles seipsos occiderũt: & statim post iterum intestinum bellũ Romæ fuit, quod Manlius cõsul sedauit.

(Gaius) (Manlius)

Reges AEgypti.

(Ptolomeus Cleopatræ filius.) Iste regnauit annis viij: sub quo Salustius historiographus nascitur.

(Ptolomæus Dionysus.) Iste regnauit annis xxx. Sub eodem tempore Virgilius & Horatius Poëtæ nascuntur.

Bella intestina externaq; circa hæc tempora in tantum præualuerunt, vt pro magno miro habitum sit, quod status Romanæ reipublicæ penitus non perierit. Vnde patet, quod nihil potuerit bellicus labor ad pacem procreandam, nisi a summo deo illud donum largiatur: non a falsis dijs quibus tota Roma vltra mille annis seruiuit. Vide Orosium ad longum de his bellis.

Virgilius Maro in pago, qui Andes dicitur, haud procul a Mantua nascitur. Dehinc Cremonę studiis eruditur.

Anno mundi. Vm. CXXXIIII.

Linea Christi. (Iacob.)

XCV.

Iste Iacob fuit pater Ioseph naturalis, sed Heli pater eius legalis fuit. Hũc Matthæus, illũ Lucas cõmemorat.

Hoc tempore multa prodigia insolita terruerunt Romanos, & statim post in diuersis prouinciis deletus est Romanorum exercitus.

Pontifices. (Alexãdra.)

Hæc Alexandra fuit vxor Alexandri prædicti, & præfuit annis ix, & fecit tyrãnides plures, licet prius simulata sanctitate religiosa famaretur, & Hircanum in sacerdotem promouit, & vt post se regnaret, instituit. Hæc in linea pontificum ponitur propter supputationem annorum, non quod officium pontificale exerceret, quod non licuit.

Varro Marcus doctissimus claret: qui tam multa legit, vt aliquid ei scribere vacauisse miremur. Tam multa scripsit quanta vix aliquis legere possit, vt dicit Terentius.

Hæresis Pharisæorũ circa hæc tempora oritur. Et nota quod tres erant sectæ in Iudæa, scilicet Pharisæorum, Sadducæorum & Essæorum. Hi omnes a communi vita reliquorum Iudæorum distincti, multis erroribus implicati, propter asperitatem vitæ sanctiores se aliis dixerunt. Vide magistrum in historiis circa baptismum Iohannis. Item adhuc duæ sectæ a quibusdam asseruntur, scilicet, Arbonæi & Genustæ.

Fimbria Ilium vastat.i. Troaim antiquam Romanorũ, sed illa statim eam restaurauit.

Cicero Marcus Iulius maximus Rhetor claret.

Iulius Cæſar | L. Sylla | poſt ſanct^9 | Gaius Marius

Iſti duo conſules contra ſe inuicem bellantes, primum ciuile bellũ inchoarunt: cuius occaſionẽ & progreſſum miſerabilẽ Oroſius ꝓſequitur: totque occiſi ſunt, vt Syllæ diceretur, Cum quibus tandem victuri ſumus? In bello armatos, in pace inermes occidimus. & ex tunc proſcriptio inſtituta eſt.

Pompeius | Marcus

Iſti duo conſentientes, ſimiliter reſtiterunt Iulio: & ob hoc II bellũ ciuile oritur, annis quatuor durãs: in quo totum mundum concurriſſe contra ſe breuiter dixerunt. tandem Pompeius ſuperatur, capiteq; plexus paulatim miteſcit.

Cleopatra annis xx.

Huic Iulius Ægypti regnum dedit, monens vt magis amicitiam Romanam quam arma experiri ſtuderet. tertio autem anno huius Cleopatræ Iulius ſumpſit imperium. & ſic finitur hic calculus Latinorum, per hanc lineam deſcendentium ad Chriſtum, & ſequitur ſupputatio annorum per lineam Romanorum.

Bella ciuilia incipiunt, quæ continuata fuerunt per annos xl, & adeo attrita fuit vrbs, vt neceſſario regimen ipſius mutaretur, licet ad multos annos optime rexiſſent conſules. Infelix prorſus conditio mundani ſtatus, qui nunquam in deliciis durare potuit & gloria: quamuis hæc ſummo ſtudio quærat. Quantæ dementię eſt hoc ſemper ſudore & ſanguine quærere, quod cum adeptum fuerit, nullo pacto retineri poteſt? Prudentiſſima illa Roma hoc non potuit, & tu valebis? Chriſtum ſequere ne pereat labor tuus.

Pompeius ſemper victorioſus, xxij reges ſubegit: tandem poſtquã templum prophanaſſet, nunquam poſtea dicitur pugnaſſe, quin vinceretur. Similiter non longe poſt, Craſſus præſes Syriæ, templum etiam auſus eſt ſpoliare, quod Pompeius non fecit: & ob hoc, auro in os eius fuſo, interiit. *Sic pereant inimici tui domine.* Multa exempla de his inueniuntur, qui non timent diuina & clerum dehoneſtare, quod (iuxta vulgare dictum) mala morte perire ſolent. hoc aperte etiam prophetauit Moyſes Deuteron. xxxiij, *Percute dorſa inimicorum eius,* id eſt, Leui: *& qui oderunt eum, nõ conſurgant.*

Catilina famoſus tyrannus, coniurat contra patriam in vrbe: in Etruria vero extinguitur, occiſo ibi Catilina. Romę cõſcij coniurationis occiſi ſunt.

Virgilius excellentiſſimus poetarum clarus habetur, & mira fecit.

Hyrcanus

Iſte Hyrcanus fuit filius Alexandri, qui mortua matre in regno ſucceſſit, in quo modicum proſperitatis habuit propter partialitates populi. nam ſtatim a matre ſuperatus eſt, & poſt iterum reſtitutus auxilio Arabum. tandem factus tributarius Romanis, in pace aliquo tempore regnauit, ſed non nomine regis. nouiſſime miſerabiliter obiit, deceptus fraude Parthorum, quos Antigonus contra eum duxit. Vide plene magiſtrum de his.

Romæ numerati ſunt cccc^m & lxiiij^m hominum, omnes incolæ ciuitatis.

Libraria cccc^m librorum comburitur in Ægypto. vnde patet quanta fuerit antiquitus diligentia in libris colligendis. Erubeſcãt qui nunc librorum copiam non comparant, cum quaſi exiguo pretio colligi poſſit.

Tres ſoles apparuerunt in cœlo verſus Orientem, qui paulatim in vnum corpus ſolare redacti ſunt. grande ſpectaculum grandia pręfigurauit, quaſi Aſia, Africa & Europa ſub vna monarchia ſtatim coniungi deberent. item quod dominium L. Antonij & M. Antonij in vnum redirent. ſed potius notitia vnius & trini Dei toti orbi futura imminebat.

Horatius Flaccus Satyricus claret hoc tempore.
Salluſtius Criſpus hiſtoricus.
Poſidonius Stoicus.

Scipio ſeipſum iugulauit.
Iuba rex iugulari ſe fecit.

Cæſares.

G. Iulius Cæſar annis v.

Ab hoc cæteri vocantur Cæſares.

Iſte Iulius tantæ fuit acuitatis, vt mens illius & manus ad impoſſibilia ferme ſuffecerint. lij vicibus pugnauit ſolus, Marcum Marcellum ſupergreſſus, qui tercenties nouies fertur pugnaſſe. hic Pompeio ac cęteris nobiliſſimis Romanis occiſis, imperium arripuit. tandem anno v imperij ſui conſpiratione Bruti ac Caſſij dolo occiditur, ipſe dominator orbis.

Petreius gladio ſe perfodit, & multi alij de nobiliſſimis Romanorũ: quia noluerunt Iulio ſubdi, aut timuerunt ab eo occidi, ſicut plures iam occiderat.

Plotius primus Romæ Latinam Rhetoricam docuit.
Hecaton Stoicus, qui dixit, *Omne honeſtum in arduo eſt. Si vis amari, ama. Quæris quid perfecerim? amicus mihi eſſe cœpi.*
Titus Liuius hiſtoricus.
Marcus Callidius orator.

Anno mundi

Linea Chriſti.

Iudæa tributaria fit Romanis propter partialitatem duorum fratrum, ſcilicet Ariſtobuli & Hyrcani. Vterque enim inuidentiæ cauſſa ſubiecit ſe Romanis vt regnare poſſet &c.

Cato nominatiſſimus, videns Cæſarem triumphare, cui ipſe non fauebat, apud Vticam ſeipſum occidit, iuxta illud, *Maluit Cato mori, quam deroget vrbis honori.* ſed propter hoc (ſecundum Auguſtinum) non excuſatur a peccato.

Pontifices.

Antigonus

Iſte Antigonus filius Ariſtobuli, vbiq; infideliter egit, nec Romanis obediuit, magnam plagam terris intulit, vt Hyrcano expulſo, regnare poſſet. regi enim Parthorũ ꝓmiſit talenta mille, & virgines quingentas, vt ſe iuuaret, Lyſania nepote ſuo id procurante, & ſic Hyrcanus eiectus eſt, Phaſelus occiſus eſt, & Herodes fugatus. ſed cum Herodes Romam veniſſet, & ſenatui cuncta narraſſet, Auguſtus eum regem Iudææ creauit, mittens cum eo exercitum, qui Hieruſalem ceperunt, & Antigonum captum duxerunt ad Antonium: qui eum ſecuri percuſſit, & Herodes confirmatus eſt in regno, ceſſauitque ſceptrum de Iuda, ſicut prædixit Iacob.

Diodorus ſcriptor hiſtoriæ Græcæ.
Ouidius Naſo.
Gaius Falcidius.
Cornelius hiſtoricus.
Marcus Varus. hic ait, *Nihil magnificum docebit, qui a ſe nihil didicit.*
Cornelius Gallus.
Meſſala Poeta, & multi alij his fuere temporibus.

Iste Octauianus nepos Iulij, cum esset adhuc adolescens, imperium sumpsit, iuuentutem suam viribus actibusq; decorauit, v^m bella gessit. & breuiter, totũ mundum post multa bella in vnam tandem monarchiam redegit. Hic est ille vnicus, qui secundum non habuit; sub quo conticuit orbis terrarũ, ac prompte obediuit, agente hoc diuina prouidentia, vt Christi natiuitatem temporalis pax illustraret. Hic gloriabatur se Vrbem marmoream reliquisse, quam lateritiam ipse inuenit. Fuit pulcerrimus corpore, ingenio subtilissimus, fortunatissimus in omnibus: sed vitio carnis non caruit. Ipse est qui fecit describi totum mundum, vt dicitur Lucæ xx: cuius lij anno natus est Christus Dominus, saluator mundi, qui pacem æternam suis largitur.

Octauian⁹ Augustus monarcha Romanorum annis lvij, mens.vi. dieb.x.

Imperatores Romani per hanc lineam cõtinuantur, qui omnes Augusti dicuntur, propter singularem huius Augusti excellentiam. Iustum equidem est, vt ille omnibus nomen tribuat, qui cunctis viuendi normam, & regendi modum constituit. Tanta siquidẽ in eo probitas ac strenuitas emicuit, vt vix credibile sit, quod vnquam destituta natura humani discursus talem edere potuerit. Quid vltra? Christũ cum benedicta matre sua videre meruit, quasi ipse primicerius extiterit vocationis gentium; nec vnquam post hæc Dominus vocari voluit. Aram ei primus extruxit: Humilitatis, clemẽtiæ, ciuilitatis, patientiæ, disciplinæ, quæ rarissime in tanta sublimitate cõueniunt, exemplar ipse fuit. Bellum non nisi coactus accepit. ait enim, *Magnum est dispendiũ aureo hamo pisces capere: quia hami deperditi damnum nulla potest captura piscium comparari.* Detrahentib. sibi ait, *In libera ciuitate liberas decet esse linguas.* Milites ociari nequaquã aut deliciari permittebat, quo-*

V^M CLIX.

Ioseph circa hæc tempora nascitur; post spõsus Mariæ.

LX

Bos loquitur aranti, *In breui desinent magis homines quã iumenta*: vel, vt quidã libri habent, *frumenta.*

Sceptrum de Iuda aufertur, & dux de femore eius: quia in proximo sanctus sanctorum venturus est, iuxta prophetiam Iacob Genes.xlix.

Lugdunum in Gallia conditur a Munatio Planco oratore, qui fuit discipulus Ciceronis.

Herodes a. xxxvij

Reges Iudææ.

Iste Herodes dictus Ascalonita, Idumæus, primus rex alienigena apud Iudæos fuit. Eius historiã Magister diligenter prosequitur. Et refert eum fuisse virum strenuum, & fide dignum, & in omnib. notabiliter se habuit. Gratus valde Romanis & populis qui pacem amabant. Multa etiam opera memorabilia fecit. Verũ in senectute sua cum nimis vellet placere Romanis, & audisset de ortu Christi, timẽs pelli e regno, tanquam alienigena, miserabiliter defecit sensu; & antiqua probitate amissa, innocentes occidit, & plures de filijs suis. Tandem omnibus odiosus, morbo inualescente, flebili morte destituitur.

Monarchia Romanorum omnium maxima circa hæc tempora incepit. Cum enim (vt testatur Hieronymus, & alij sancti doctores) per totum orbē in diuersis prouincijs bella pullularent, subito cunctis mirantibus, pacata sunt, & Romano principi colla submiserunt, vt aperte Dominus Deus hominibus ostenderet, quia illam vniuersalem pacem non bellicus labor, sed ipse donasset. Semper vno finito bello, aliud sequebatur, aut plura, peiorque scissura sequebatur: sed Christi natiuitate propinquante, vrbs quieuit, & orbis.

Sibylla Tiburtina clara habetur: quæ de Christo prophetauit, & Augusto respondit, ne se Deum, iuxta stultitiam paganorum, putaret. & ostendit illi virginem pulcerrimam in cœlo tenentem puerum in brachijs, & ait, *Hic puer maior te est: ipsum adora.*

Imperatores.

*rum professio instituta est ad laborem. Filias suas in lanificio fecit instrui, propter mutabilitatem temporalium. Nendi texendique non solum artem, sed vsum habebant. nec ad se, nisi vultu maturo sine omni vestium curiositate accedere permittebat. Regna, quę iure belli quæsierat, præter pauca, reddidit, aut alienis benigne tribuit. Testem se in iudicijs interrogari, & repelli æquanissimo animo patiebatur. Plures habuit sibi maxime familiares; qui cum melius poterant eum extinguere etiam publicis bellis nitebantur. Alij ter quaterque periuri, cum gratiam poscerent, vitam & bona ab ipso impetrarunt. O quam multi fuerunt, qui se de tam nobili sanguine progenitos gloriabantur, sed mores non imitabantur!

Maria nascitur anno ante Christi natiuitatem xvi, vel circa.

Anno mundi V^m CLXXIX. V^m CXCIX.

Linea Christi

Ioachim & Anna clarent sanctitate vitæ: qui post singulari gratia meruerunt procreare florem totius felicitatis Mariam, omnium creaturarū excellentissimam, quæ Deum nobis genuit.

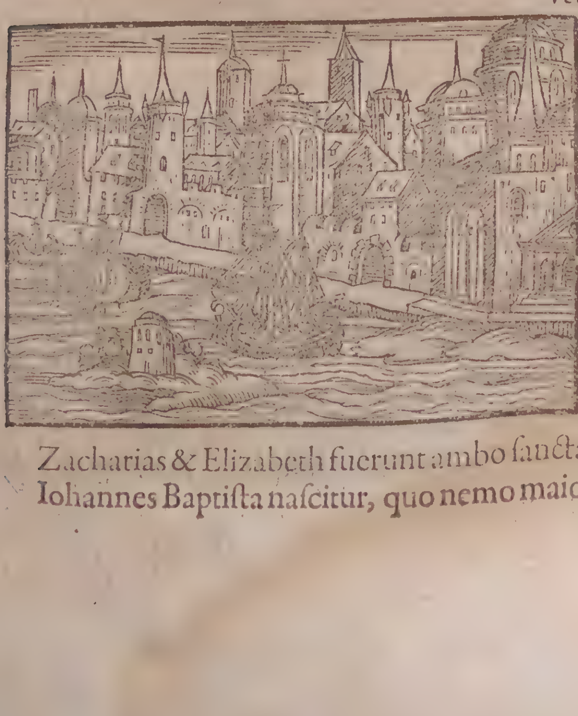
Ioseph. Maria.

Antequā conuenirēt, inuenta est Maria habens in vtero de Spiritu sancto, vt dicit Matthæus.

Anno primo ante Christi natiuitatem XX.

Burgundiones orti sunt, gens semper valida; sic dicti, quia super Rhenum fluuium burgos plures habent.

Marcus Agrippa, gener Octauiani, supra Rhenum ciuitatem Agrippinā condidit, quæ post dicta est Colonia.

Historia euangelica omnium scripturarum sanctissima hic texitur.

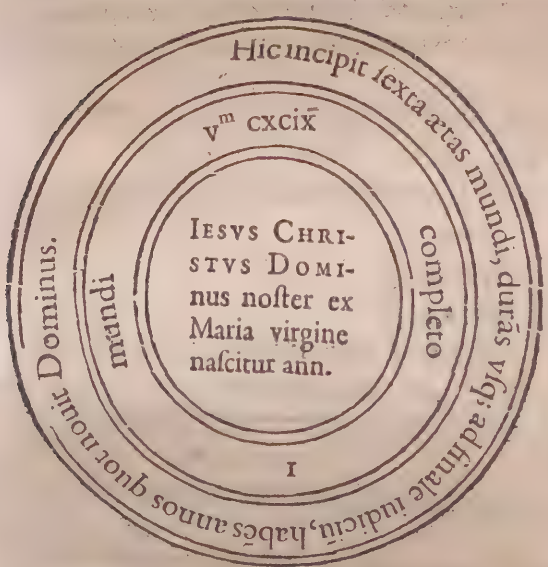
Anno mundi v^m cxcix (ipse est primus ante natiuitatem Christi) cum iam esset desponsata Maria Ioseph, missus est angelus Gabriel a Patre luminū, Deo totius consolationis, ad ipsam, vt annuntiaret ei, quod venerit plenitudo temporis pro reconciliatione humani generis: & quod per ipsam Dei filius hūc mundum intrare vellet. Hoc igitur omnium secretorum secretissimum, mirabilium mirabilissimum, salubrium saluberrimum, desiderabilium desiderabilissimū, mysteriorum profundissimum, circa hæc tempora diu expectata adimpletum est, vt Deus homo fieret. Quis audiuit vnquā simile? O si sapiat istud in palato mentis nostræ! Vide deuotissimam histor. Lucæ I.

Zacharias & Elizabeth fuerunt ambo sanctæ vitæ: & parentes sancti Iohannis Baptistæ. Iohannes Baptista nascitur, quo nemo maior inter natos mulierum surrexit.

Roma in flore. Et numerati sunt ciues eius, & descripti, nonagesies trecenta milia & octuaginta milia.

Valerius Maximus fuit hoc tempore, vir maximæ famæ.
Nonnulli reges in honorem huius Cæsaris Augusti ciuitates condebant, quas Cæsareas appellarunt, sicut Mauritana & Palæstina, & Augusta in Almania: quæ vsque nunc vrbes clarissimæ sunt. Et multi reges ex regnis suis venerunt vt ei obsequerentur.

Æra christianorum principalissima, omnium Ærarum notissima celeberrimaque. Ipse est annus Octauiani lij, Olympiadis centesimæ nonagesimætertiæ. Et (secundum Bedam) annus mundi v^m cxcix completus. versus, *Vnum tolle datum ad milia quinq; ducentis, Nascenti Domino Beda dat protoplasto. Item, ante Christum ducentum minus vno milia quinque.* Et hic tanquam probabilior modus ab ecclesia seruatur, & est magis vulgatus. Sunt & alij diuersi modi supputationum, quidam breuiores, vt Hebræorum; quidam longiores, vt Methodij, & aliorum: de quibus immensus est labor de singulis tractare, vtilitas vero modica. Vide singula in locis suis.

Natus est circa hæc tempora Dominus noster de virgine pura, nouo ordine, secundum prophetica promissa. Et hæc est plenitudo temporis, de quo Apostolus dicit, *Quando misit Deus filium suum in mundum.* Ob hoc incipit hic sexta ætas mundi, cuius finem solus Deus nouit. Et dicit Augustinus, quod hæc ætas dicitur senectus, quæ sæpe extẽditur vltra omnes præcedentes ætates. Quia plerique hominum viuunt vsque ad centesimumuigesimum annum, aut vltra. Et notum est, quod sexagenarios senes vocamus. Vnde fatuum est velle determinare quotiditatem eius. Plures enim hoc attentarunt, qui omnes fuere decepti, sicut probat doctor sanctus.

Procuratores Iudææ. — Archelaus an. ix. — Coponius. — Marcus.

Iste Archelaus fuit filius Herodis: & procurauit annis nouem; sub quo Dominus redijt ex Ægypto. Hic propter eius ferocitatem a Iudæis accusatus, relegatus est in Viennam, Galliæ vrbem.

Hic loco Archelai substitutus est.

Sub isto moritur Salome, soror Herodis.

De principatu Romano sic dicit Cicero in libro de Officijs, Certũ est fuisse aliquod tempus quo sine regibus viuebatur. At postquam iure gentium possessiones cœperunt diuidi, non alia de causa reges sunt instituti, nisi iustitiæ fruendę. Nam cum initio premeretur multitudo ab his qui maiores opes habebant, ad vnum aliquẽ virum confugiebant virtute præstantem, qui prohiberet iniuriari tenuiores, æquitatem constituendo, summos cum infimis pari iure pertingeret. Cumq; adhuc regnantibus regibus debiliores nonnunquã opprimerentur, leges constitui placuit, quæ ad iudicandũ nõ odio aut gratia ducerẽtur, sed tales inopi quales potenti præstarent aures. Quo fit, vt leges nõ solũ populũ, sed regem quoq; obligare sciamus. At si regem contemnere leges, capere bona subditorum, violare virgines, stuprare matronas, & cætera illicita facere videamus, nonne illo submisso, alius sublimatur, qui & bene gubernare, & legibus nouit obtemperare?

Imperatores.

Tiberius priuignus an. xxiij.

Hic fuit Octauiani adoptione filius, vir magnarum virtutum, & pius pater in subiectos sibi. Aiebat namq; quibusdam principibus qui cupiebant grauare plebem, *Boni pastoris est tondere pecus, non decoriare.* Item cum suaderent sibi, vt baliuos mutaret, dixit, *Vidi quendam muscas ægri vulneribus insidentes fugare; quem æger increpauit, dicens, Quoniam venturæ sunt sitibundæ, vt sugant. Istæ tantum, quia plenæ sunt, locum occupant.* Quasi diceret, Consultius est, vt locupletes teneamus, quam illis amotis, de-*

Anno mundi V^M CCXI.

Iesvs Christvs annorum xij in templo doctores audit.

Anno Christi XII.

Anni Christi per hanc lineam continuantur.

Nota, quod nihil reperitur de infantia Saluatoris, & operibus eius vsq; ad baptismum Iohannis, apud euangelistas, nisi quod duodennis remansit in Hierusalem audiens doctores, &c. Hoc autem quod dicitur, *Et erat subditus eis:* tanquam granum salutare multipliciter teritur a doctoribus & deuotis personis vsq; hodie conantibus persuadere quæ fuerit cõuersatio Christi in illis xviij annis. Ille autem liber qui de infantia Saluatoris intitulatur, quia iam diu inter apocrypha deputatus est, nil autoritatis affert. nec verisimile est, quod talia diuina opera, & gloriosa miracula pueriliter inter pueros fecerit, qui vix tempore debito ad huiusmodi facienda potuit etiam a matre sua benedicta inclinari, & similiter apostolis, &c. Dixit enim, *Nondum venit hora mea,* &c. &, *Non sum missus, nisi ad oues quæ perierant, domus Israel.* Igitur omnibus credere, & nulli credere, æque vitiosum est.

Procuratores Iudææ.

Annius Rufus primus.

Sub hoc moritur Augustus.

Valerius Gracchus annis xi.

Iste palam vendidit sacerdotium. Qui plus dedit, ille obtinuit. Et sic plures in breui fuerunt.

nuo tenues ditare cogamur. O magnũ prudentissimi viri cõsilium! Taliter enim quidam fraudulenti solent insidiari principibus, vt scilicet communem populum cõtra eos prouocent. Quo facto, sciunt quoniam necessarij sunt eis, cogentes deinceps eosdem, scilicet tam principes quam populum, sicut volunt, ac suis astutijs magis magisq; inuoluentes. Maxima prudentia principum est, vt se taliter agant, ne plebibus exosi fiant; omnesque contrarium suadentes abijcere statim debent, vt famam suam dilatent, quod communitatem diligant. Hoc tam paganorum quam sanctissimorum virorum consilium semper fuit. Exempla sunt quotidiana, &c. Hic etiam Tiberius bene de Christo sentire cœpit, & eũ pro Deo coluit, &c. Dicunt quidam, quod tandem crudelis factus sit contra potentes. Si hoc verum est, quis scit quo iudicio actum fuerit? Magnum vtique pietatis argumentũ fuit, quod subiectis & pauperibus semper gratiosus extitit; pacem etiam habuit cunctis diebus suis. Omnes Christi ac Christianorum contradictores sine omni miseratione deleuit, & Pilatum exilio damnauit. Moritur tandem cum ingenti gaudio multorum: sed peior eo successit. Vixit annis lxxviij, & imperauit annis xxiij.

Iohannes Baptista, sanctissimus, ab Herode decollatur: qui arguit eum de adulterio. Ille fuit Herodes Antipas, tetrarcha Galilææ, qui propter hoc crimen & temporaliter & æternaliter est punitus cum Herodiade, &c.

Super omnia bone Iesu amabilem te mihi reddit calix quem bibisti, ait Bernardus.

VM CCXXIX.	VM CCXXXII.
IESVS CHRISTVS — Dominus noster in Iordane baptisatus est.	IESVS CHRISTVS — Dominus omniũ pro seruis moritur, annorum xxxiij & iij mensium.
XXX.	XXXIII.

Circa hæc tempora grande spectaculũ mundo innotuit a seculis non auditum. Reuelatio aperta beatissimæ trinitatis: Pater in voce, Filius in carne, Spiritus sanctus in specie columbæ. Et hic vngitur nobis Christus, verus saluator in lege promissus, qui est via, veritas & vita; & præter quem non est salus. Iam hic texitur historia trium annorum doctrinæ ipsius fructiferæ cum miraculis plurimis & gloriosis, qualia nunquam visa sunt.

Pontius Pilatus.

Sub hoc Iohannes Baptista cœpit prædicare: & Dominus passus est, quem ipse ob timorem Cæsaris iniuste damnauit ad mortem crucis: & ideo post miserabiliter perijt, seipsum occidendo. De funere autem huius mirabilia narrantur.

In anno xxxiiij Christi multa mirabilia facta fuerunt. Nam ipso die passionis eius, terra tremuit; petræ scissæ sunt; sol obscuratus est; monumenta aperta sunt, &c. Die paschæ Dominus resurrexit cũ multis. Deinde post dies quadraginta gloriose in cœlum ascẽdit cum præda magna, &c. In die Pentecostes venit Spiritus sanctus super apostolos, &c. Et hęc omnia nostræ salutis æternæ sunt sacramenta, in quibus deuotæ mentes quotidianam inueniunt refectionem. Beatus qui versatur in his, quoniam fructum percipiet sempiternum.

Sexta ætas:

Sancta mater Ecclesia comparatur ciuitati: de qua gloriosa dicta sunt, vt dicitur in Psal. lxxxvi. Quid gloriosius ea esse poterit, quam glorificauit tota simul beata trinitas, quam defendit diuina maiestas, quam illustrat diuina claritas, quam regit diuina bonitas, cuius caput Christus Iesus, verus Deus & homo: cuius ciues omnes electi sunt, cuius ministri angeli illi beatissimi spiritus, excubantes super muros eius die ac nocte? Hæc est quam ædificauit vnigenitus Dei supra firmã petram: nec portæ inferni præualebũt aduersus eam. Hęc est Sion illa dilecta, cuius portas diligit Dominus super omnia tabernacula Iacob. Hæc est sponsa illa immaculata non habens maculam neq; rugam, quam non vili clinodio, sed precioso sanguine subarrauit Dominus. Hæc est mater pulcræ dilectionis & agnitionis, & sanctæ spei: quę filios generat in æternum regnaturos. Hanc prænunciauerunt patriarchæ, hanc prædixerunt prophetæ, hanc simul omnis illa veteris Testamenti laboriosa seruilisq; obseruantia dominam recognoscit. Et quid vltra? Cœlum, terra, mareq; cum omnibus quæ in eis sunt, nonne huic famulantur mysterio? Igitur gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei: *Beata tu Hierusalem, quis similis tui, quæ saluaris in Domino? Negabunt te inimici tui, & tu eorum colla calcabis. Pro patribus tuis nascentur tibi filij: nec deficies in sempiterna secula. Benedic Domine fortitudini eius, & opera manuum eius suscipe. Percute dorsa inimicorum eius; & qui oderint eam, non consurgant. Audi Domine vocem eius, & ad populum suum introduc eam. Deus virtutum conuertere, respice de cœlo; vide & visita vineam istam, & perfice eam, quã plantauit dextera tua. Fiat manus tua super virum dexteræ eius, & super filium hominis, quem confirmasti tibi Iesum Christũ, Dominum nostrum, qui tecum viuit & regnat in vnitate Spiritus sancti, Deus in omnia secula seculorum benedictus.* Amen.

Iesus Christus, verus Deus & verus homo; vnica proles intemeratæ ac perpetuæ virginis Mariæ secundum humanitatem, descendens de semine Abrahæ per lineam regalem & sacerdotalem; sponsus vnicus, & caput immediatum sanctæ vniuersalis ecclesiæ, Rex regum, & Dominus dominantium, æternus pontifex, & iudex viuorum & mortuorũ, xxxiij annis & mensibus tribus peregrinari dignatus est in hac lacrymarum valle, docens primum opera viam vitæ, post etiam verbo, vt Euangelista testatur. Cum autem esset annorum xxx, a summo patre omniũ, Deo, baptisatus iam in Iordanis fluuio, vnctus fuit nobis in primum ac summum pontificem, ac episcopũ animarum nostrarum per Spiritum sanctum, qui corporali specie tanquam columba in spiritum descendens, testimonium sibi perhibuit, quoniam ipse est vere Saluator mundi, iuxta vaticinium Isaiæ prophetæ sancti. Hic elegit discipulos lxxij, quos misit ante faciem suam in omnem ciuitatem & locum quo erat ipse venturus, dans eis potestatem sanandi infirmos, & omnes languores, &c. & xij apostolos, quos misit in orbem vniuersum ad prædicandum euangelium. Nec amplius quam hos duos ordines inter discipulos Domini esse cognouimus, quorum formam nunc in ecclesia tenent presbyteri & episcopi. Nam apostolis succedunt episcopi, & lxxij discipulis presbyteri. quibus duobus ordinib. tota ecclesia est commissa tanquam hierarchis, vt patet in decreto Damasi papæ, & habetur lxviij dist. c. Cor episc. Tandem pius Dominus pro grege suo moritur, acerbissima passione consummatus, omnium martyrum caput, & ipse martyr. Postquam autem a mortuis resurrexit, in cœlum ascendit, & Spiritum sanctum misit. Et tunc primum cultus christiani nominis incepit, qui ad finem vsque durabit.

Christus Iesus promissus in prophetis, secundum veritatem fidei nostræ, est verus Deus & verus homo. Quam veritatem ex testimonijs sacræ scripturæ cogimur concedere. Similiter, secundum eandem veritatem conceditur, quod Christus fuit natus de muliere, passus, mortuus & sepultus. Quæ quidem omnia de Deo concedimus fuisse vera: non tamen in quantum Deus, seu secundum naturam diuinã, sed secundum naturam assumptam, scilicet humanam. Sic tamen prædicta de Deo dicuntur secundum veram fidem, vt in nullo derogetur diuinæ perfectioni apud eum qui sacra testimonia recte scrutatur, & sanam habet rationem.

Iohannes ſcripſit in Aſia Græco ſermone: *In principio erat verbum, & verbum erat apud, &c.*

Lucas ſcripſit in Græcia ſermone Greco: *Fuit in diebus Herodis regis Iudææ, &c.*

Iohannes.

Ego ſum lux mundi. qui ſequitur me: nō ambulat in tenebris, &c. Ego ſum qui teſtimoniū perhibeo de meipſo; & teſtimonium perhibet de me Pater. Ego ſum paſtor bonus, & cognoſco meas: & cognoſcunt me meæ. Ego ſum via, veritas, & vita. Nemo venit ad patrem niſi per me. Ego ſum vitis vera, &c.

Lucas.

Ego rogaui pro te Petre, vt non deficiat fides tua. & tu aliquando conuerſus confirma fratres tuos. Qui maior eſt in vobis, fiat ſicut minor. Ego autem in medio veſtrum ſum ſicut qui miniſtrat. Videte ne ſeducamini. Multi enim venient in nomine meo dicentes quia ego ſum. Nolite ergo ire poſt illos. In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras, &c.

Amen, amen dico vobis; Cœlū & terra tranſibunt; verba autē mea non tranſibunt. Qui crediderit, & baptiſatus fuerit, ſaluus erit: Qui vero nō crediderit, condēnabitur. Quod vobis dico, omnib. dico. Vigilate. neſcitis enim quando Dominus veniet, &c. Sol contenebrabitur, & luna nō dabit ſplendorē ſuū. Et tūc videbunt filiū hominis venientē in nubib. cœli, &c.

I E S V S

CHRISTVS SALVATOR

M V N D I

Marcus.

Ecce ego mitto vos ſicut oues in medio luporum. Eſtote ergo prudentes ſicut ſerpentes, &c. Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere: ſed potius eum timete, qui poteſt animam & corpus perdere in gehennam. Omnis qui confitetur me coram hominibus, confiteb. &c.

Mat-thæus.

Marcus ſcripſit in Italia, ſermone tamen Græco: *Initium Euangelij Ieſu Chriſti.*

Mattheus ſcripſit in Iudæa Hebraice: *Liber generationis Ieſu Chriſti filij Dauid.*

Iacobus maior Apostolus, martyrio coronatur ab Herode Agrippa, & Petrus incarceratur, vt patet Actuum xij. corpus autem beati Iacobi miraculose transfertur in Galliciam Hispaniæ: & ibi est sedes patriarchalis post facta quasi a sinistris respectu Romæ.

Helena regina Adiabenorum conuersa ad fidem, sustentauit pauperes Christi fideles in Hierusalem tempore famis sub Claudio.

Petronella filia sancti Petri virgo sacra fuit.

Prudentiana virgo, & Praxedis virgo, sorores Titi & Nouati.

Imperatores. Claudius an. xiiij. mẽs. vij.

Seneca stoicus clarus habetur, magister Neronis: a quo post coactus est seipsum occidere.

Iste Claudius inconstans animo fuit, & totus obliuiosus & gulosus: bellandi occasionem libenter habuisset, sed parum pugnauit, & facile quosdam paucos hostes superauit. tandem cum xxxv senatores occidisset cum ccc equitibus pro minimis caussis, veneno mortuus est.

Assumptio Mariæ virginis gloriosæ matris Dei, facta est xij annis post ascensionem Domini nostri Iesu Christi, secundum Hieronymum doctorem.

Persius Satyricus.
Iuuenalis Satyricus.
Lucanus Poeta, patruus Senecæ.
Ouidius Poeta.

Anno mundi V^M. CCXLIII.

Papæ.

Anno Christi XLIIII.

De persecutionibus ecclesię est diligenter aduertendum, quod sicut in antiquo Testamẽto inimicus humani generis semper electos multiplicibus machinationibus persecutus est: ita, imo multo amplius in nouo, hoc est, tempore gratiæ, quãdo iam cognitio & cultus veri Dei in toto orbe radiare cœperat: & primo per gladium, sicut patet in persecutione Stephani & Iacobi, ac aliorũ innumerabiliũ: in quo exercebatur ecclesiæ patientia. secundo per falsam doctrinã, & hoc multipliciter. primo per falsos Iudæos qui sunt in synagoga sathanæ, vt patet in disputatione Petri, Stephani & Pauli: qui omnes clare informauerunt simplices, quod Iesus est Christus in lege promissus, contra friuolas assertiones peruersorũ Iudæorũ: & hæc vsq; in finẽ durabit, & tẽpore Antichristi grauissima erit. tertio per magos & incantatores. Videns namq; antiquus hostis, quod per Christi nominis diuulgationẽ cultus suus abolendus esset, impleuit vasa iniquitatis suę: qui per magicam artem rudes deciperent, ne in Christum crederent, cum & ipsi se pro aliquibus magnis iactarent, quasi filij Dei essent, in signis & prodigiis mendacibus, vt patet in Simone Mago, Menandro, Aroes & Arphaxat. quarto per falsos christianos superbię spiritu tumentes: qui, instigante inimico, plures hęreses seminarũt, vt patet in Hebione Cerintho. Et quid plura? dicit beatus Bernardus, quod totus iste mundus coniurauit contra Christum. & Augu∫t. *Qui non habuit persecutionẽ, non est Christianus.* Omnia ergo fidem impugnant, sed firmum fundamentũ eius stabile perseuerat, habẽs signaculum hoc, *Nouit Dominus qui sunt eius.* nec esset aliquo modo possibile, quod fidei sacramentum inter tot insidiatores sic floruisset, nisi cultores eius diuina maiestas protexisset, diuina sapientia illuminasset, diuina bonitas fouisset, iuxta Christi promissionem firmissimam, qui cum eisdem semper fuit, & in finem perseuerat. hinc Hilarius ait, Proprium esse solet ecclesiæ, vt tunc vincat, cum læditur: tunc intelligat, cum arguitur: tunc secura sit, cum deseritur: tunc obtineat, cum superata videtur.

Prima persecutio ecclesiæ fit Romæ iussu Neronis, in qua beatissimi principes christiani populi, scilicet Petrus & Paulus, martyrio coronati sunt cum alijs plurimis.

Refert Seneca de Nerone quod erat naturaliter ab infantia semper clemētissimus, & ita gratiosus, vt nemo vnquam populo Romano gratior esset, ita vt in obliuionem venirent cæteri principes propter fauoris magnitudinem. Verum potestas multos probissimos fecit atrocissimos.

Prodigia plura terruerunt Iudæos ante excidium Hierusalem. vide mirabilia in ecclesiastica historia.

Nero annis xiij. mens. vij.

Beatissimus Christi euangelista Marcus martyrio coronatur, anno Neronis primo, vt dicit Philo contemporaneus eius, apud Alexandriam Ægypti, vbi episcopus erat constitutus a beato Petro: sepultus ibidem miraculis claruit, & successit ei Anianus vir sanctus.

Iste Nero omnium hominum sceleratissimus fuit, adeo vt nomen eius vsq; hodie pro aliquo pessimo poni soleat: & quia contra optimam Christi legem primam suscitauit persecutionem, merito Antichristi figuram tenuisse describitur. tandem a senatu hostis pronunciatus, cum turpissime fugeret, seipsum occidit, & lætata est Roma quasi victoriā obtinuisset contra aliquem pessimum inimicum, cultioribusq; vestibus se induentes, epulati sunt.

Simon magus multas superstitiones Romæ exercuit, & quia simile applaudit suo simili, ideo pessimus Nero, spreto consilio Senecę viri doctissimi, hunc pestiferū sibi sociauit. tandē vterq; post infinita scelera in barathrū damnationis æternæ turpissima morte descendit.

Vᴹ. CCLIII. Vᴹ. CCLXIII.

Petrus, superato Simone mago, & infeliciter mortuo, iussu Neronis crucifixus est, & in Vaticano sepultus, vltimo Neronis anno.

LIIII. LXIIII.

Pax illa vniuersalis totius orbis quam Romani habuerunt per annos ferme lxx, perpaucis bellis exceptis ac paruis, circa hęc tempora propter sæuitiam Neronis turbata est, & prouinciæ quædam recesserunt ab obedientia Romanorum, quia fidem Christi persequi ceperant. Iudæa & Hierusalem grauissimis persecutionibus & intestinis bellis attrita est propter peccatum illud maximum quod in filium Dei commiserunt: & circa hęc tēpora etiam in foribus templi ipso festo paschali xxxᵐ necati sunt, & continue durauit dissensio, donec penitus deleti sunt. Barrabam enim petierunt, & non Iesum mitem & humilem.

Hi omnes discipuli sancti Petri martyrisati sub Nerone tyranno & multi alij, quorum nomina sunt in libro vitæ.

Martialis episc. Lemoniacens. Flauius consul, qui & Clemens. Ēps Metēsis, patruus Clemētis. Thecla discipula Pauli. Domitianus subdiaconus a beato Mennio a morte suscitatus. Epaphras episc. Colossensis.

Sauinianus episc. Senonens. Serotinus. Eucharius episc. Treuirēsis. Trophimus episc. Arelaten. Crescens episc. Galatensis. Nazarius. Celsus. Torpes martyr.

Potentianus. Altinus. Eobaldus. Mennius epis. Catalanens. Simisi⁹ ep. Suessens. Titus ep. (Creten. Onesim⁹ ep. Ephes. Vitalis martyr. Felix martyr. Processus. Protasius. Martinianus. Geruasius. Felix martyr. Cōstantia mart.

Iacobus minor, apostolus, ac Hierosolymorū episc. a Iudæis occiditur, anno vi Neronis.

Paulus gloriosus apostolus cum beato Petro eodem tempore, sed non eodem loco, capite plexus est ad aquas Salinas, in via Hostiensi.

Iste Vespasianus mediocris parentelæ, obscureq; natus, semper gloriose triumphauit. nam sub Claudio & Nerone, quocunq; mittebatur, laude digna patrabat. tricesies & bis cum hostibus conflixit. Periclitante autem republica propter discordiam præcedentium, imperator, licet inuitus, est creatus, & rediit tranquillitas pristina. pax insuper in toto orbe pronũciata, iuxta tempora Octauiani, propter quod immensum respublica creuit. moritur tandem profluuio ventris stando. aiebat enim, *Stantem decet imperatorem a terris recedere.* Eius virtutes multæ diligenter sunt conscriptæ.

Imperatores. Galba. Otho. Vitellius — Isti iij diuersis prouinciis imperare cupientes, in vno anno sese interfecerunt. — Vespasianus. an. ix m̃. x. d xij

Hierusalem destruitur anno secundo Vespasiani a Tito filio eius, interfectis xi centum milibus, venditisq; lxxx^m^ Iudæorum. & extunc defecit regnum Iudæorũ, nec consurget ante tempus Antichristi. de hac horrenda strage mira leguntur. vide Iosephum. Nota, quod propter hanc vltionẽ legitime factam dicunt doctores quod in toto mundo Christus pacem tribuit, sicut in natiuitate fecit.

Iosephus historiographorum nominatissimus, clarus habetur, natione Iudæus. Verum libri eius in multis locis vitio scriptorum ac longitudine temporum corrupti sunt.

Apollinaris sanctus martyr occisus est Rauennæ, vbi episcopus a beato Petro missus fuit. & nota, quod nec Vespasianus nec Titus quicquã contra ecclesiam fieri iusserunt, sed aliqui iudices inferiores persequebantur fideles prætextu priorum mandatorum.

Anno mundi V^M^. CCLXXIII.

Papæ. *Italicus.* Linus mart. an. x mẽs. iij. dieb. xiij.

Anno Christi LXXIIII.

Sanctissimus papa Linus tantæ perfectionis fuit, vt ecclesiasticarum rerum dispensatione, etiam adhuc beato Petro viuente, meruerit dispensator ab eodem constitui. Hic statuit, vt mulier velato capite ecclesiam intraret. tandem martyrio coronatus, sepultus est in Vaticano iuxta magistrum suum ac patrem beatũ Petrum.

Thomas qui Parthos in sortem accepit, martyrisatur in India, omnium Orientalium apostolus.

Andreas qui & Scythiam accepit in sortem, in Achaia martyrisatur.

Matthæus qui Æthiopes sortitus fuerat, in Æthiopia.

Simon & Iudas martyrisati sunt in regionibus Persidis.

Bartholomæus qui Indiam accipit in sortem, postquam prædicauit Lycaoniæ antiquioribus, in Albano vrbe maioris Armeniæ martyrisatus est.

Titus diaconus, Pauli discipulus, apud Paphum quieuit.

Euodius episcopus Antiochiæ, ibidem est martyrisatus.

Sileas apud Macedoniam martyrisatus est.

Scotica gens oritur ex Pictis & Iberis in Albione, quæ est pars Angliæ.

Lucas discipulus Pauli, in Bithynia migrauit ad Dominum.

Philippus per Phrygiã xx an. prędicãs, Hierapoli quieuit in Domino. sed in passionali dicitur quod fuerit crucifixus. Solus ipse & Ioannes euangelista nõ sunt martyrisati: cæteri vero omnes occisi fuerunt.

Matthias in Iudæa, vel Ægypto coronatur. De tempore, & loco, & modo martyrij eius diuersæ sunt sententiæ.

Barnabas coapostolus Pauli, Cypris occisus est.

Persecutio secũda ecclesiæ fit Romæ iussu Domitiani,& pax vniuersalis totius orbis iterum per ipsius sæuitiam turbata est,& multę nationes se Romanis opposuerunt,innumerabilesque fideles martyrio coronati sunt. Vide historiam Cornelij Taciti.

Iste Domitianus filius Vespasiani,& frater Titi,primo quidẽ clemens fuit, & multa Romæ construxit, scilicet Pantheon: sed mox defecit,& crudelissimus factus est ac superbissimus,ita vt tanquam Deus coli vellet.senatores quosdam interfecit, in christianos secũdam persecutionem suscitauit. tandem omnibus odiosus,in Palatio a suis occisus est, & cum dedecore sepultus.

Titus filiꝰ Vespasiani an.iij. — Domitianus annis xiiij. — Nerua anno.i mẽs.iiij.

Iste Titus fuit miræ benignitatis, & triumphator maximus,supra modũ largus: toto corde suis se inimicis crebro reconciliauit,patrem suum virtutibus superans, Deliciæ humani generis dici meruit.Mira dispensatio superni rectoris, nunc optimus, nunc pessimus, nunc parcus, nũc prodigus:nunc sic, nũc aliter institutus ad regni gubernacula prouehitur. Quis abyssum tantorum iudiciorum scrutari præualet? Moritur Titus anno iij,& tantus luctus in vrbe fuit, vt morituros eos pariter putares. Menãder Samarites superbissimus necromanticus, Simonis magi discipulus,Christum negauit,& seipsum saluatorem mundo destinatum asseruit: incredibilia figmenta composuit,& multos non prædestinatos decepit, cum quibus & ipse periit. vide histor. ecclesiast.iij.

Vᴹ. CCLXXXIII.

Romanus. Cletus martyr an. xi. mens.i.dieb.xi.ex patre Æmiliano.

LXXXIIII.

Iste Cletus primus inuenitur scripsisse in suis literis, *Salutem & apostolicam benedictionem*. Ordinauit presbyteros xxi in Romana vrbe mense Decembri:peregrinationes ad sanctos approbauit, dicens, *quod validior est ad salutem sancti Petri visitatio, quam duorum annorum ieiunium.* Excommunicauit insuper qui huiusmodi visitationes impediunt aut dissuadent. tandẽ martyrio coronatur sub Domitiano vi Kalendas Maij, sepultus in Vaticano.

Hæresis Nicolaitarum,qui indifferenter vxoribus vtuntur,dicentes *omnia debere esse communia inter christianos.*

Cerinthus hæresiarcha surrexit turpulosus ac libidinosus totus:a quo dicta est hæresis Cerinthiana. Hic dixit, legalia esse seruanda.

Hebion hæresiarcha,a quo Hebiones hæretici dicti sunt, qui dicunt Christum purum hominem fuisse,& Paulum apostatam legis,&c.

Maria Magdalena,& soror eius Martha.
Marcella eius pedissequa.
Lazarus earum frater episcopus Marsiliensis.
Maximus episc. Aquensis. Hic viaticũ dedit Magdalenæ.
Hi migrauerunt ad Dominum in partibus Marsiliæ.

Iulianus qui & Simon leprosus, episc. Cenomanensis.
Iulianus alius, qui vtrumque parentem nesciens occidit.
Aristarchus & Priscus mart.
Paulus episc. Narbonensis.
Saturninus episc. Tolosañ.
Martialis episc. Santoñ.
Georgius episc. Belliaceñ.
Austregisilus epis. Luturieñ.
Cantianus episc. Turon.
Irenæus episc. Lugduneñ.
Ferruntius episcopus Besuntionensis.
Eutropiꝰ episc. Aurisitaneñ.
Fronto episc. Petragoniceñ.
Dionysius episc. Parisiensis.
Eutopius episc. Aquitanensis. Hi venerandissimi patres sortiti sunt regiones Franciæ a Domino, omnes sancti.

Marcus Agrippa præfectus vrbis Persas deuicit: & ob hoc Pantheon extructũ est, id est tẽplum omniũ Deorũ, iussu Sibyllæ: ipse etiã Agrippinã supra Rhenum cõpleuit, quæ antea fuit ab Agrippa cõdita. Hęc est Colonia secũdum quosdam.

Traian⁹ an.xix. dieb. xv.

Imperatores.

Iste Nerua senex adoptauit Traianum in filium, primoq; edicto omnia fore facta Domitiani retractauit.

Iste Traianus optimus dicitur fuisse inter omnes Augustos. Hoc solum in eo culpatur, quod zelo falsorũ deorum Christi fidem extinguere nisus est, arbitrans, se in hoc obsequium præstare Deo. Dicitur quidem, quod non per se, sed per suos fideles persequebatur. forte hoc ad tempus verum fuit: quia constat, quod aliquando ipsemet iussit quosdam tormentari, & occidi. In fine mitigauit edictũ, vt non occiderentur, nisi casu inuenirentur, aut se offerrent: sed parum hoc profuit, quia inuida plebs per huiusmodi nihil artata fuit. eius laudes pro nihilo ducerẽ, nisi beatus Greg. eius pietate commotus, lacrymas fudisset, & eum ab inferno liberasset. An autem saluatus sit, vsque hodie dubiũ est, & grandis altercatio doctorum. De hoc etiã diuersæ reuelationes deuotarum personarum reperiuntur, quæ omnes quas ego vidi, hoc intendunt, quod non velit Dominus aliud, nisi vt cum timore salutem nostram operemur, & de huiusmodi curiosis quęstionib. quieti simus, eo quod non sine causa hæc & similia ecclesiam suam vult latere.

Iste idem Traianus apud Agrippinam Galliæ insignia imperij inuitus sumpsit, Germaniam restituit, Orientales prouincias, Babyloniam, Seleuciã, extremaq; Indiæ secũdus post Alexandrum perdomuit &c. In omnibus his adeo pius permansit, vt omnibus gratus, nulli existeret grauis: quod de paucis legitur &c. Hæc insignia sunt verę & nõ fictæ nobilitatis. ita semp vixit, vt imperio dignissim⁹ haberetur: ita principatũ fugit, quasi nullus foret ineptior.

Anno mundi V^M CCXCIII.

Papæ, Clemens primus, martyr. *Romanus,*
De regione Cælio monte, ex patre Faustino.
annis ix. mens. ij. dieb. x.

Anno Christi XCIIII.

Sanctus Clemens primum a beato Petro, vt dicitur, ordinatus fuit sibi successor: sed propter periculum voluit ante se beatum Linum & Cletum pontificari, ne videlicet hoc exemplo prælati substituerent sibi quos vellent. Hic fecit gesta martyrum per regiones conscribi. Similiter & ipse multos libros edidit. Statuit etiam, vt cathedra episcopalis in eminentiori loco poneretur, & quod baptizatus, prout citius poterit, cõfirmetur. tandem martyrisatur sub Traiano submersus in mari: & de eius funere mira scripta sunt. Corpus eius tempore Nicolai primi repertum fuit, & Romæ translatum. Taurinus episcopus Eboracensis, & Gangericus eius frater episcopus Cameracensis, discipulus beati Dionysij. Ioannes euangelista adductus iussu Domitiani ab Epheso Romã, cum sacrificare nollet idolis, ponitur in dolium feruentis olei: sed cum nil læsionis sensisset, relegatus est in Patmon insulam, ibiq; Apocalypsim scripsit. rediens autẽ Ephesum tempore Traiani, in pace quieuit. Dionysius annorum xc, Ariopagita venerabilis pater, lumen orbis, martyrio coronatur in Gallia cũ Eleutherio & Rustico, vbi missi fuerunt a beato Clemente.

Eutropius episc. Sanctensis, martyr.

Sanctinus episc. Meldens. cũ Antonio a morte suscitato, discip. Dionysij.

Iouius Atheniens. presbyter & martyr, discipulus Dionysij.

Carannus martyr Carnutensium prędicator discipulus Petri.

Simon Cleophæ filius, frater Iudæ, episcop. Hierosolymorum cxx annorum crucifixus est, martyr Domini gloriosus.

Regulus episc. Arelat.
Eugenius Toletan.
Eutyches martyr.

Persecutio tertia ecclesiæ a Traiano exercetur, in qua perempti fuerunt infiniti. tandem cohibita fuit interuentu Plinij secundi, sed non totaliter.

Iudæi deuastant prouincias multas, & quasi amentes incredibili motu sub vno tempore per diuersas mundi partes exarserunt, nulli parcētes, ciuitates plures desolauere: nec tamen præualuerunt vt regnum adipiscerentur: quia primo per Traianum, secundo per Adrianum deleti sunt. sic Christus vtrobique vindicatur. nunquam enim Romani impune persecuti sunt ecclesiam: sed nec vnquam honore aut emolumento caruerunt quotiescunque fideles honorauere. de hoc plenius vide Orosium. Timotheus episcopus Ephesiorum, discipulus Pauli, martyrisatur. Plutarchus nobilissimus philosophorum claret, magister Traiani, cui epistolam optimam scripsit.

Ignatius doctor gloriosus, episcopus Antiochiæ, discipulus Iohannis, martyrio coronatur nobilissimo. Huius cor scissum in se aureis literis hoc dulce nomen *Iesus* inuentum est habuisse descriptum. ait enim in epistolis suis, *Amor meus crucifixus.* Beatam virginem in carne vidit, eique epistolas scripsit, in quibus sic habetur, *Christiferæ Mariæ*, &c. & illa dulciter respondit, scribens, *Ignatio dilecto condiscipulo humilis ancilla Christi: veniam ad te*, &c.

Phocas martyr passus est vltimo tempore Traiani, cui spiritu prophetico dixit, Traiane, perge ad vlterioris abyssi loca, & ad præparata tibi tormenta festina: vbi nocte perpetua, & sæuo exurendus es incendio: triduo hac in luce versaberis, quo emerso, caligo te mortis excipiet. nec enim inultus innocentium sanguis diutius esse potest. & Traianus die tertia expirauit ventris profluuio.

V^m CCCIII.

Anacletus mart. an.ix.	Græcus. De regione Atheniens. ex patre Antiocho. mens.ij. dieb.x.	Euaristus martyr, an.x.	Græcus. mens.vij. dieb.ij.

CIIII.

Iste Anacletus beatissimus fideles monuit per epistolam, vt presbyteri præ omnibus honorarentur, dicens, quod Deo sacrificantes nō debeant vexari, sed supportari, atque ab omnibus venerari: & presbyteri quando sacrificant, testes secū habeant, & maxime episcopi, vt Domino perfecte sacrificare probentur. Item statuit, vt clericus nec barbam nec comam nutriat. Ipse memoriam beati Petri construxit. Ordinauit etiā vij diaconos cardinales in vrbe. Item, quod episcopus a tribus debeat episcopis consecrari. Item, quod ordinatio clericorum palam celebretur. tandem xij anno Traiani martyrio coronatur, sepultus in Vaticano apud corpus beati Petri.

Plinius secundus, orator & philosophus multa scripsit. mitigauit etiam Traianum, vt retractaret sententiam latam contra christianos, scribens ei, quod nihil mali facerent, sed virtutib. insistentes, Christum tanquam Deum ante lucem surgentes laudarent.

Iste Euaristus sanctus martyr statuit, vt episcopus a plebeiis nō accusetur, & septem diaconos ordinauit, vt assisterent episcopo prædicanti propter honorē verbi Dei, ne ab æmulis detraheretur episcopo, quod falsa prędicauerit. Item, quod coniuges publice sponsentur a parentibus, & a sacerdote solemniter benedicantur. tandem martyrisatur anno iij Adriani, sepultus apud corpus sancti Petri.

Domicilla martyr.
Eufrosyna martyr.
Theodora martyr.
Sulpicius martyr.
Seruilianus martyr.

Iste Adrianus in multis commendatur. christianis satis gratiosus extitit: quosdam tamen nolentes sacrificare puniri iussit, & occidi. vniuersalis quasi fuit in omni scientia: pacem omni tempore habuit: Pater patriæ dictus est: leges multas condidit: prohibuit etiam ne christiani sine processu iudiciali damnarētur: Hierusalem funditus destruxit, & post reinstaurauit, omnino prohibens, ne Iudęi intromitterentur, sed christiani. inuitus ad imperiū venit, sed optime rexit. cumque senatus obsecraret, vt filium Cæsarem appellaret, Sufficere, inquit, debet, vt ego inuitus regnauerim, cum non merear. principatus enim non debetur sanguini, sed meritis: & inutiliter regnat qui rex nascitur, & non meretur. exercendi prius sunt virtutibus, qui regnare debent: & cum in eis profecerint, adeo vt probentur illos virtutibus antecedere quos debent honoribus anteire, inuitati ascendant, & se ciuium suorum votis non subtrahant.

Imperatores. Adrianus Ælius, an.xxi.

Hierusalē restauratur per Adrianum & nomine eius Ælia vocata fuit. Et amplificata fuit. ita vt locus passionis esset intra muros qui prius extra fuit. Et hæc est tertia restauratio. quia ter destructa fuit scilicet a Chaldęis tempore Sedeciæ ab Antiocho tempore Machabæorum: & a Tito tempore Vespasiani.

Secundus philosophus in silentio deget, & ad interrogata Adriani scripto respondit.

Eustachius alio nomine Placidus, & Theospita eius vxor, & duo filij eius Agapetus, & Thesbites, quorum miri actus leguntur, circa hæc tempora fuerūt: qui omnes iussu Adriani glorioso martyrio coronati sunt.

Aristides philosophus apologeticum pro christianis fecit: quem videns Traianus, placatus est.

Anno mundi V^M CCCXIII. V^M CCCXXIII.

Papæ. Alexāder primus, martyr. Romanus. Ex patre Alexandro, de regione Capritauri. an.viij. mens. v. dieb.ij.

Xystus I. martyr an.x. Romanus. De regione Violata, ex Pastore patre. mens.iij. dieb.xxi.

Anno Christi CXIIII. CXXIIII.

Iste Alexander maiorem partē senatorum Vrbis conuertit ad Dominum. Hic statuit aquam benedictā cum sale aspergi in domibus fidelium, vt de conse. di. iij. aquam. In canone addidit memoriam passionis, scilicet, *Qui pridie quam pateretur* &c. Item, vt vinū sit mixtum cum aqua in calice propter reprę̄sentandam vnionem Christi & ecclesiæ, de conse. di. ij. c. i. & vt oblatio fieret ex azymo modica quantitate. tandē martyrisatur sub Adriano cum multis quos ad fidem conuerterat. sepultus in via Numentana. postea translatus fuit ad ecclesiam sanctæ Sabinæ.

Quirinus martyr tribunus.

Theodotus martyr diaconus.

Euentius martyr, & presbyter.

Quadratus episcopus Athenienſ. discipulus apost.

Hermes præfectus vrbis, martyr.

Aquila genere Ponticus, orator, floret, qui secundus interpres Mosaicæ legis fuit. primo enim fuerūt lxx de Hebraico in Græcū transferentes: secundo iste de Græco in Latinū primus interpres fuit.

Iste Xystus statuit, vt diceretur, *Sanctus, Sanctus, Sanctus.* & quod mysteria sacrata non tangerentur nisi a ministris, de con. di. i. in sancta. Itē, vt corporale nō fiat ex serico, sed ex purissimo lino contexto, & non tincto. &, vt mulier sacra vasa altaris & pallas nō tangeret. Item, vt quicunq; episc. vocatus ad sedē apostolicā, rediens ad ecclesiā suā, non susciperetur nisi cum literis apostolicis. Itē, vt missa nō nisi super altare celebretur. Itē etiā misit Peregrinū episc. genere Romanū cum aliis fidelibus in Galliam. tandē martyrio coronatus extra portā *Domine quo vadis?* sepultus in Vaticano.

Galen⁹ medic⁹, Pergami oriundus, interpres Hippocratis Romæ claret.
Ibita martyr.
Callocerus martyr.
Maria martyr, & virgo.

Ptolomęus rex mirabilis in mathematicis, omniū astronomorum præcipuus, plus addidit, quam ante se inuentū reperit, & plura scripsit. Cerdo hæreticus. hic fuit magister Mardonis.
Iste Antoninus gener fuit Adriani, & filius adoptiuus, vir vtique peritissimus, & natura benignus: quod non facile in vno homine reperitur. prudentia præcellentes cōmuniter nō sunt excellenter benigni & tranquilli, ex natura pręcipue: & ecōtra excellenter benigni sunt communiter minus industrij: vir autē iste in vtrisq; excellenter dotatus fuit. ob hoc multæ prouinciæ, quæ ab aliis imperatorib. recesserunt, sub isto voluntarie redibāt: quia vere pater patriæ fuit: omnib. carus, nullis acerbus, fidelib. clementissimus e-

Antoninus Pius an.xxij.

rat. vnde & Pius dictus est, & ab eo sequentes imperatores appellati sunt Pij. ait enim, Malo Scipionis exemplo vnum ciuē seruare, quā mille hostes occidere. Quod autem aliqui martyres sub eo coronati sunt, non ex suo, sed priorum mandato processit. tanta siquidem crudelitate aereæ potestates inuidam plebem commouerunt, vt nec summi imperatores possent eam sedare ad plenum. ita exosum fuit christianum nomen apud idololatras, & maxime apud pontifices & sacerdotes templorū, qui principes & populum prouocabant aduersus Christi fideles: quia viderunt, quod status & quæstus diminuebatur, & ad contemptum esset venturus tantus fastus eorum: quia christiani dicebāt, quod indifferenter omnes dij dęmones essent, a quib. tota simul cōmunitas sperabat temporalem simul & æternam felicitatem. ideo non mirum, quod etiam pacato principe adhuc inferiores persequerentur christianos tanquam blasphemos.

Vᴹ CCCXXXIII. Vᴹ CCCXLIII.

Telesphorus martyr, Romanus ex Anachorita. an.ix. mens.iij. dieb.xxij.

Hyginus martyr, an.iiij. Græcus de Athenis, ex patre philosopho. mens.iij. dieb.viij.

CXXXIIII. CXLIIII.

Iste Telesphorus statuit cantari hymnum angelicum, scilicet *Gloria in excelsis*. & euangeliū ante sacrificiū, & in natali Domini cantari tres missas propter multas caussas &c. Itē, q clerici ieiunare debeant per vij hebdomadas plenas: quia sicut debet esse discreta vita clericorū, sic & ieiuniū. etiam statuit vt nullus missam ante tertiā præsumat canere. tandē martyrio coronatur. sepultus apud sanctū Petrū in Vaticano.

Decē milia mart. crucifixi sunt in Armenia in monte maximo Arath. Quorū festū celebre colitur x Kal. Iulij cum magna deuotione, quia multa obtinuerunt cultoribus suis a Domino.

Peregrinus episcopus Antisfodornens. mart.
Serapia martyr, & virgo.
Sabina martyr, & nobilis vidua.
Fides, Spes, & Caritas cum Sophia nobili matrona matre earum martyrisatæ.

Iustinus philosoph. discipulus Pompeij libros eius abbreuiauit. Hic etiam librum de christiana religione edidit, quem Antonino tradidit, & benignum christianis fecit.

Iste Hyginus clerū cōposuit, gradusq; distinxit: & vt patrinus & patrina infantē susciperēt in baptismo, confirmatione, & catechismo. Scripsit etiam vnā epistolam generalē omnib. fidelibus de vno & trino Deo. Item, quod nullus episc. Metropolitanus, excepto Romano pōtifice, audeat suffraganeum suū condemnare, nisi caussa in concilio prouinciali suorū episcoporum fuerit ventilata. tandē martyrio coronatur, sepultus in ecclesia sancti Petri.

Marcion hæreticus, quem Polycarpus dixit esse primogenitum diaboli.

Valentinianus hæreticus dixit Christū cœleste corpus attulisse. Pompeius Trogus natione Hispanus, historias totius orbis a Nino vsq; ad Octauianum deduxit.

Taurus nobilissimus Philos. Athenis claruit. Hic ait, *In publico mos populi, in priuato naturæ ius gentiumq; seruetur.*

Perſecutio quarta fit iuſſu Antonini Veri, in qua innumerabiles vtriuſque ſexus coronati ſunt, ſed non impune. lues enim magna, id eſt peſtilentia, ſecuta eſt per totam Italiam & reliquas prouincias, bella, terremotus, inundationes fluminum, agmen locuſtarum &c. Item, exercitus Romanus vbique conſumptus eſt.

Bellum Marcomanicum (vt dicit Oroſius) grauiſſimum fuit: quia barbaræ nationes exercitum rudem Romanorum in gyro circumdederunt: ſed militib. quibuſdam chriſtianis clamantibus, *Chriſte adiuua nos*, ilico fulgura terruerunt barbaros, ita vt fugerent. ob hoc Chriſti nomen celebre factum fuit: & Imperator non ſibi, ſed ipſi victoriam tribuit, & ſententiam mitigauit.

Imperatores. — Marcus / Lucius / an.xix. — Antoninus Verus. / Aurelius Commodus.

Iſti duo imperiũ ſumpſerunt poſt Antoninũ Pium, & extunc bini imperare ceperunt: ſed Lucio mortuo, Antoninus ſolus imperium tenuit, qui bonus & victorioſus fuiſſe deſcribitur, niſi hoc, quod chriſtianis quartam perſecutionem iuſſit inferri. Dicitur, quod tantæ ſeueritatis & conſtantiæ fuit, quod ad nullum euentum vnquam vultum mutauerit, ſiue ex lætitia, ſiue ex mœrore, etiam dum adhuc puer eſſet. tantæ fuit humanitatis, vt quadam vice cum iam exhauſto ærario nil haberet quod militibus daret, nulli volens eſſe moleſtus, magis elegit vaſa aurea & ornamenta vxoris, & aliam ſupellectilem vendere, quam ſenatum vel prouincias prægrauare. ſed victoria habita, & illa recuperauit, & prouinciis tributa relaxauit. Papias Ioannis auditor, Hieropolitanus epiſc. claruit, fecit librũ explanationum ſermonum Domini.

Anno mundi V^M CCCLIII.

Papæ. — Pius primus, martyr. — Italicus de ciuitate Aquileia, ex patre Rufino. an.ix.menſ.iiij.dieb.xxi.

Anno Chriſti CLIIII.

Hic ſtatuit pœnam contra negligentias, quę accidere poſſunt circa ſanguinem Chriſti, vt patet de con.di.ij.ſi per neg. Item, quod feſtum Paſchæ ſemper in dominico die celebretur. Item, quod hæreticus veniens de Iudæorũ hæreſi recipi debeat, & baptizari. Hic fecit ordinationes quinq;, & tandem martyrio coronatur, ſepultus apud ſanctum Petrum in Vaticano.

Polycarpus epiſcopus Epheſinus, Iohannis apoſtoli diſcipulus Romam venit, & plures ab hęretica labe reuocauit. Magnus labor ſanctorum, & ingens triſtitia tunc erat: quãdo foris materialis gladius, intus ſerpentinum virus erroris eccleſiam corrupit. Et hæc duplex perſecutio diu durauit. Si quandoq; ceſſauit gladius, hæreticorum tamẽ perfidia magis ac magis inualeſcebat, & multiplicabatur. tandem idem vir ſanctus martyrio coronatus fuit ſub Antonino Vero cum aliis xij ex Philadelphia.

Iuſtinus philoſophus ad fidem conuerſus, multa ſcripſit cõtra hęreticos, & martyrio coronatur.

Iuſtus epiſc. Viennenſis martyriſatus eſt.

Photinus epiſ. Lugdunẽſis cum multis aliis coronatur.

Alexander medicus, & Ponticus puer, martyres.

Felicitas cum ſeptem filiis paſſa eſt. mirabile ſpectaculũ. ſic olim vij Machabæi cum matre.

Pontianus glorioſus martyr.

Flocellius puer martyr.

Siminicus puer martyr.

Nouatus cũ aliis viginti duobus.

Praxedis oratione fuſa quieuit in Dño poſt longiſſimos labores.

Hermes doctor fidei plura ſcripſit: cui angelus Domini apparuit, dicens, quod Paſcha dominica die celebretur. poſtea martyriſatur.

Victor miles, & Serena vxor eius, martyres.
Cōcordius subdiaconus mart.
Marcellus martyr.
Valerianus martyr.
Hegesippus & libros fecit de historiis apostolorū & martyrū, vsq; ad tempus suum.
Attalus de Pergamo fundamētum ecclesiæ, martyr.

Cataphrygę hæretici exorti sunt de Phrygia, qui dicunt se solummodo habere spiritum sanctum, nec apostolis, nec alijs datum. Mōtanus, Prisca & Maximilla autores eorum fuerunt.
Theophilus episcopus Antiochiæ.
Apollinaris Hieropolitanus episc.
Narcissus patriarcha Hierosol.
Dionysius episc. Corinthiorum.
Gaius martyr.
Philippus episc. Cretēs.

Prothus & Hyacinthus, de quibus mirabilis habetur historia.

Blandina sanctissima mulier passa est.
Tertullianus Africanus in ecclesia insignis habetur.

Cōmodus Aurelius cum Lucio Antonino. annis xiij.

Iste Commodus filius Antonini Veri, totus infamis & lubricus fuit: & adeo incōmodus, vt inimicus humani generis diceretur. Interfecit quāplurimos senatores, & maxime quos animaduertit nobilitate industriaque excellere. Tantę fuit superbiæ atque iactātiæ, vt sæpe leonis pellem induens, ostenderet se esse regem hominū, sicut leo bestiarum. Verum vbi splendet constantia martyrum, tædet amplius de carnalitatę hominum mundanorum sermonem texere.

Prima pax ecclesiæ data est, sed non diu stetit.

V^M CCCLXIII.

Anicetus martyr an.ix. Syrus, ex patre Iohanne de vico Mirea. mens.iij.dieb.iiij.

CLXIIII.

Iste Anicetus plures canones edidit, qui in decretis in diuersis locis habentur, sicut & aliorum sanctorum primū sanguinem suū pro testamēto dederūt. nā ob hoc sancti canones dicti sunt, quia primum ab apostolis, deinde a martyrib. & doctoribus sanctis, quales pene omnes prælati in primitiua ecclesia fuerunt, & a sacris cōciliis cōstituti sunt: nec humana adinuentione, sed sancti spiritus vnctione ac iussu dictati sunt. Et qui temerarie eos reprehendit, in spiritum sanctum blasphemare perhibetur, vt in ca. violatores xxv.q.i. Multa statuit iste Anicetus de statu episcoporum, ac consecratione. tandem martyrio coronatus sub Antonino, sepultus in via Appia in cœmeterio sancti Callisti.

V^M CCCLXXIII.

Soter I. martyr an.ix. Campanus, ex patre Concordio, de ciuitate Fundana. mens.iij.dieb.xxi.

CLXXIIII.

Iste statuit, vt monacha velum portaret, sed pallas sacras non tangeret, nec incensum poneret in ecclesia. Et quia multa pericula solebant circa matrimoniū contingere, ideo cōstituit, quod legitima non habeatur vxor, nisi per sacerdotem fuerit benedicta, & a parentibus solemniter tradita, & a paranymphis custodita. tandem post sanctam vitam sanctiore morte migrauit ad Dominū, coronatus martyrio, & sepelierunt eum fideles in Vaticano in ecclesia sancti Petri, & cessauit episcopatus diebus xxij.

Theodotion tertius diuinæ legis interpres.

Nota hic diligenter, quod (secundum sacros doctores) imperium sępius contra ecclesiam fortiter egit, sed nunquam prudenter. Vnde cum simul tota cohors sapientium dicat, nobile vincęndi genus esse patientiam, patet quod ecclesia per patientiam nobiliter sibi imperium subegit. hoc siquidem tempore imperatores dixerunt, Nolumus vt præcipiatur nobis, cū nos vniuersis pręcipere habeamus, doctiores omnib. hominib. soli Romani prædi-*

Quinta persecutio ecclesiæ fit iussu Seueri: quam ilico diuina vltio subsecuta est, propter ciuilia bella, in quibus Romani nimis attriti fuerunt.

*camur. Postea sine gladio aut fuste cũ longanimiter sustineret ecclesia, ad hoc deuentum est, vt maiestas Romani imperij solemniter ac humiliter profiteretur, quod imperiales leges non dedignarentur sacris canonibus obedire. Hæc est mutatio dextræ excelsi. Igitur *vincere si vis, disce pati.* Signum perfectæ prudentiæ est, imprudentem ac insufficientem se æstimare. Ipsa enim temporalium rerum continua mutabilitas omnem humanam prouidentiam deridere solet.

Clemens Alexandrinus philosophus.

Alexãder Narcissi successor magistri Origenis.

Imperatores.

Ælius Pertinax. Seuerus

Pantænus stoicus Africanus historicus.

annis xviij. mens. vi.

Iste Ælius vir grandæuus inuitus accepit principatum: nunquam accepit munera, nunquam ad vlciscendum seductus est. Sexto mense interemptus est a Iuliano ambiente imperiũ. sed non profecit: & sicut fecit, sic factum est ei a Seuero. Iste Seuerus genere Afer, destitutum imperium adeptus tria ciuilia bella confecit. Primum namque Iulianum inuasorem imperij expugnando occidit Romæ, secundo contra Pescennium, tertio in Gallia contra Albinum socium Iuliani cum multo vtriusque partis sanguine bellauit & vicit. Hic natura sæuus, multis semper bellis lacessitus, fortissime quidem rempublicam, sed laboriose rexit. Parthos, & Arabes, Adiabe-*

Symmachus quartus diuinæ legis interpres.

Anno mundi	Vᴹ. CCCLXXXIII.	Vᴹ. CCCXCIII.

Papæ.

Eleutherius mar. an. xv. — De oppido Nicopoli, Græcus ex patre Habundo. mens. vi. dieb. vi.

Victor martyr annis x. — Afer ex patre Felice. mens. ij. dieb. xij.

Anno Christi	CLXXXIIII.	CXCIIII.

Iste Eleutherius iuxta ordinationem apostolorum constituit, vt nulla esca vsualis repudiaretur a christianis, quę rationabilis esset & humana. Item quod nullus a suo gradu deijceretur nisi prius accusatus conuinceretur, exemplo Domini, qui Iudam accusatum non sustinuit, & quicquid interim inter apostolos egit, pro dignitate ministerij ratũ permansit. Itẽ, vt absente eo cuius causa ventilatur, sententia nullatenus proferatur. Misit etiam legatos Lucio regi Britonũ, qui eum cum populo suo baptizauerũt. tandem martyrio coronatus sepelitur in Vaticano apud sanctum Petrum.

Leonides pater Origenis pro Christo decollatur, & martyr efficitur. Et Origenes tũc xvij annorum se cum patre martyrio obtulit: sed pia matris fraude impeditus totum patrimonium perdidit, eo q; christianus esset, &c. Ipse autẽ docendo scholares grãmaticã, matrem & vij fratres secum de precio pascebat.

Iste Victor propter dissensionem de termino paschali celebrauit conciliũ in Alexandria Palæstinæ, cui ipse interfuit, & Narcissus, & Theophilus, & Irenæus &c. viri sancti: vbi statutũ est, quod semper dominico die pascha celebrari debet, obseruata luna xiiij Aprilis vsque ad xxi. quia tantus vel circa est saltus Lunæ & postea reditus. Hoc autem factum est, ne iudaizare videatur ecclesia. Plures tunc episcopi Asiæ & Orientis cum Iudæis pascha celebrabãt. Item statuit, quod exigente necessitate vbiq; & in omni aqua naturali possit conferri baptisma. tandem martyrio coronatur, sepultus apud sanctum Petrum in Vaticano.

Anglia, quæ quondã Britannia dicta est, ad fidem conuertitur solenniter, rege Lucio primũ baptizato: deinde subiectus populus eius exẽplo fidei colla submisit pacifice. Fuganus & Damianus, quos Eleutherius papa misit, primo illic prædicauerunt.

Heu,heu,vbi mansit antiquorum Romanorum tanta probitas,strenuitas, legalitas, ac incomparabilis prudẽtia & honestas. Siquidẽ hoc tempore imperium ad manus stultorum deuenit.

Nota, quod stultus,si se stultũ putat,adhuc aliquid de lumine naturalis intelligentiæ habet: sed si se sapientẽ æstimat,tũc cõpleta est stultitia eius,nec erudiri potest, sed sapiẽtes persequitur,similesq; sibi sociat.

Antonin⁹ Caracalla an. vij.

Iste Antoninus patre asperior vixit:libidinis impatientissimus fuit, ita vt nouercam suam duceret in vxorem. Papinianum iurisconsultum, & doctrinæ legalis thesaurum occidit:& sicut fecit factum est ei,quia ab hostibus circumuentus, occisus est pessimus ipse cum gaudio multorum. Nota,quod hic mos stultorum semper fuit, si potentes sunt, sapientes persequuntur: quibus sublatis necesse est, vt ipsi quoq; pereant. solus enim intelligens gubernacula possidebit, vt dicitur Prouerbiorum i.

Bassianus filius Seueri.

*nos, Iudæos, & Samaritas superauit, & multa toto orbe Romano imperio recuperauit. In studijs ciuilibus & philosophia clarus fuit. Quintam persecutionem in christianos suscitans,multa infortunia passus est. In Britannia post grauia prælia firmissimam vallem muniuit cxxxij passuum cum turribus crebris, & a mari vsque ad mare perduxit: ibique apud Eboracum oppidum morbo obiit.

Irenæus Lugdunensis episcopus, cum magna multitudine cleri & populi martyrio coronatur.

Audetius subdiaconus,discipulus sancti Polycarpi, martyrisatur.

Vᴹ.CCCCIII. Vᴹ.CCCCXIII.

Romanus. Seuerin⁹ martyr annis ix. ex patre Habundo. mens.vi.dieb.x.

Romanus. Callistus I. martyr annis v. ex patre Demetrio. mens.ij.dieb.x.

CCIIII. CCXIIII.

Iste Seuerinus statuit vt omnes christiani xij annorum in die paschæ sacramentum eucharistiæ accipere debeant in publico, & omnia vasa altaris vel vitrea vel stannea essent, non lignea,sicut antiquitus fiebat consecratio pretiosi sanguinis in ligneis vasis. vnde crescente tempore subcreuit & decus ecclesię: quia vitrea post prohibita sunt,vt patet de conse. dist.i.ca.Vasa. & multa alia statuit salubria. tandem martyrio coronatur, sepultus in pace Christi.

Artemonis hæreticus, dicit Christum esse purũ hominem, & absque Deo, plures habuit qui hanc hæresim tenuerunt.

Iste Callistus inter cætera quæ fecit bona,cœmeterium in via Appia extruxit,vbi martyrum milia sepulta sunt. hoc iã dicitur cœmeteriũ beati Callisti. Iste statuit ieiunia quatuor temporũ obseruari. ipse fecit ecclesiam beatæ Mariæ trans Tiberim. ipse cœlibatum vniuersis sacerdotibus induxit. tandem martyrio coronatur, sepultus in cœmeterio suo.

Vlpianus iurislegalis consultus maximus, vt patet in corpore iuris ciuilis per totum.

Origenes, doctor egregius, ac sanctitate vitæ incomparabilis,clarissimus habetur in ecclesia Dei. De hoc tẽpore semper extrema reperimus scripta. quidam dicũt eum optimum,quidam pessimũ fuisse. Supra modum mirum est,quod viri grauissimę autoritatis ac sanctissimæ vitæ, ita contradictorie de ipso scripserunt. vide in historia ecclesiastica lib. vi,& alibi &c. Concordiam super his reperire non potui.an autem sit saluatus,an non, Domino cognitum relinquimus &c. Grandis labyrinthus a diuersis texitur de Samsone, Salomone, Traiano, & isto Origene,an videlicet saluati sint,an non:quę quia sine periculo nesciuntur,nec etiam ecclesia certificata est de his,Domino totaliter committenda sunt.

Iste Alexander habuit matrem christianam nomine Mammæam, cũ qua Origenẽ presbyterũ audire curauit. Hic fuit virtuosissimus, & rempublicã salubriter gubernauit, consilio Vlpiani vsus, qui fuit legalis scientiæ princeps. Xerxẽ regẽ Persarũ maximo bello oppressit, & corpus sancti Thomæ apostoli iussit transferri de India ad Syriam: & sic venit ad Edissam ciuitatem Abagari, in qua litera scripta habebatur de manu Saluatoris. tandem etiã iste Alexãder tumultu militari occiditur apud Moguntiam.

Sexta persecutio ecclesię facta est iussu Maximini, sed non euasit impunitus: quia statim interfectus fuit, postquã ꝑsequi christianos ceperat. hic pręcipue cõtra pręlatos & clerum fuit.

Imperatores. Macrinus Antonin⁹ Aurelius — an.i. / an.iij. — Alexãder Mãmææ an.xiij. — Maximinus an. iij.

Barbara. Palmatius cũ vxore & omni familia.

Iste Macrinus cum filio suo Diadumeno inuasit imperiũ, & militari tumultu occiditur. Iste Antoninus obscœnissime vixit, & ideo cum matre occisus fuit tumultu militum, sicut & Macrinus.

Quinta editio reperta est hoc tempore in Iericho, cuius autor ignoratur, & ideo dicitur communiter vulgata.

Cæcilia m̃r. Tiburti⁹ m̃r. Valerian⁹ m̃r. Felix martyr.

Lucian⁹ m̃r. Cyriac⁹ m̃r. Iulita mart. Mertina m̃r. Priuat⁹ m̃r.

Iste Maximin⁹ nulla senatus volũtate imperator factus, tandẽ deuictis Parthis & Germanis, ab exercitu tertio anno occiditur.

Anno mundi V^M. CCCCXXIII. V^M. CCCCXXXIII.

Romanus. *Papæ.* Vrban⁹ I. martyr an. viij. — *Romanus.* m̃ xi. dieb. xxi. — Põtianus martyr an. v. — *Græcus.* m̃ ij. diei. — Anteros martyr an. iij. — mens. i. dieb. xi.

Anno Christi CCXXIIII. CCXXXIIII.

Iste Vrbanus genere nobilis, ab infantia christianus, multos ad fidem cõuertit. omnia sacrata mysteria fecit argentea vel aurea vel stannea. Tandem martyrio coronatur, sepultus cum sancta Cæcilia &c. Prædia cepit ecclesia possidere tempore huius, de quibus clericis & notariis sumptus deputabat, qui gesta martyrũ conscripserunt. antea viuebant more apostolico, qui in Actibus Apostolorum scribitur.

Iste Pontianus (vt dicitur) statuit, vt Psalmi die noctuque per omnes ecclesias cantarentur, & vt ante celebrationem missæ sacerdos *Confiteor*, &c. præmitteret. Hic in exiliũ missus in insulam Sardiniæ, ibidem martyrio coronatur. Sanctus Fabianus corpus eius reduxit Romam, & sepeliuit in cœmeterio sancti Callisti.

Iste Anteros constituit, ꝗ episcopi de sede in sedem possent transferri, & vt gesta martyrũ conscriberentur. tandem martyrio coronatur, & sepelitur in cœmeterio sancti Callisti.

Anelinus martyr. Astorius martyr. Maximus martyr. Calopedius martyr.

Nota, quod in quibusdam historiis habetur quod Cyriacus successit Pontiano immediate, & papatum dimisit vt cum virginibus martyrio coronaretur: sed ratio temporis hoc non permittit, vt patet in legenda vndecim milium virginum.

Iste Gordianus adhuc puer, deuictis Parthis, a suis fraude occisus est.

Iste Philippus xxxiiij ab Augusto imperator creatus est, & filiũ suum Philippum consortẽ regni fecit: ambo christiani fuerunt, & primus omnium imperatorũ christianorum hic caput est: & post tertium annum imperij sui ad gloriam Christi celebrauit cum ingentibus ludis millesimum annum vrbis conditæ. tandem fraude Decij occiditur.

Septima ꝑsecutio ecclesiæ facta iussu Decij acerba nimis, sed non diuturna. quia sicut contigit priorib. sic illi: quia statim occisus fuit.

Gordianus an. vi. — Philippus an. vij. — Christianus. — Decius an. iij.

Mirum spectaculum circa hæc tempora fuit videre de duplici genere martyrũ, scilicet Christi, & dæmonum. martyres Christi fuerunt sancti papæ, & alij prælati cum fidelibus suis subditis: qui pro christiana republica in fide sancta trucidabantur: martyres diaboli, fuerunt imperatores, & cæteri principes cum militib. suis, qui pro republica, & dæmonum cultura se & suos interficiebant, vt regnare possent. Par pœna, sed dispar causa. Non mirum esse debet, quod Christus habet martyres: sed valde mirum est, quod diabolus habet martyres. verũ martyres diaboli & mundi quotidie inueniuntur, & in ma-*

Iste Decius totus tyrãnus inuasit imperiũ, interfectis duob. Philippis dominis suis: & sicut fecit, factum est ei, quia cũ filio suo occisus est.

V^M CCCCXLIII.

Romanus. — Fabianus martyr an. xiij. — ex patre Fabiano. mens. xi. dieb. xi.

Schisma primum in ecclesia Dei fuit circa hæc tempora: quia Nouatus contra Cornelium tenuit se pro papa, licet non esset.

CCXLIIII.

Hic sanctissimus Fabianus cum, defuncto papa, cũ cæteris fidelib. expectaret futuri papæ electionẽ, subito columba candida super caput eius descendit, dicens, *Romæ episc. ordinaberis.* ob hoc statim electꝰ fuit. Hic statuit, vt chrisma singulis annis in cœna Domini consecretur, vt patet de cõ. di. iij c. literis. ipse etiã diuisit regiones diaconis, qui gesta martyrum integre colligerẽt. tandẽ post multa quæ sanctissime gessit, martyrio coronatur sub Decio, sepultus in cœmeterio Callisti: cuius festum agitur xx Febr.

Agatha virgo, & mart.
Septem dormientes.
Abdõ & Sene martyres.
Antolia virgo, & mart.
Victoria virgo, & mart.
Moyses presb. & mart.
Maximus presbyt. mart.
Nicostratus diac. mart.
Serapion martyr.
Apollonia virgo, & mr̃.

Alexãder episc. Hierosolymorũ mart.
Africanus Iuliꝰ floruit in scripturis ecclesiast. nominatissimus.
Dionysius Alexandrinorum episc. discip. Origenis multa scripsit.

Tryphon puer qui dæmones expellebat, in Nicæa passus est. Porphyrius philosophus qui scripsit prædicabilia maximus hostis fidei, stolide contra veritatem catholicam latrauit: cuius vesaniam sancti doctores compescuerunt, nec vltra profecit, nec intellexit de quibus affirmauit.

Cyprianus gloriosus doctor, episcopus Carthaginensis, clarus habetur, & post martyrio coronatur.

Nouatus presbyter ecclesiæ Romanæ, ambiens episcopatum, factus est hæreticus, lapsis spem veniæ denegando. Concilium autem sexaginta episcoporum contra eum tempore Decij fuit congregatum, in quo damnatus est.

Iste Gallus cum Volusiano ciuile bellum molientes contra Æmilianum, interfecti sunt. & Æmilianus tertio mense occiditur.

Iste Valerianus primum satis bellicosus fuit, & victoriosus: sed postquam christianos persequi ceperat, statim fuit captus a rege Persarum, & in vilissima seruitute apud eum consenuit. ob hoc territus Gallienus pacem ecclesiis restituit. Sed quia non plene vindicauit christianorum sanguinem, pluribus bellis attritus fuit Romanorum exercitus. tandem pius Dominus nõ dimisit rempublicam omnino periclitari, quia multi tyranni illico fuerunt interfecti, & prosperitas rediit insperata. Vide Orosium.

Imperatores. Gallus cũ Volusiano an. ij. — Valerian⁹ Gallienus an. xv.

*gno numero: Christi autem non sic. Quot hodie pro mundi pompa, carnis deliciis, terrenis diuitiis libenter agonizant, & tandẽ, nemine cogente, voluntarie succumbunt? sed Christus nemini præcepit, vt fideles occideret, licet ad breue tempus hoc fieri permiserit. Vide quomodo non est gloriandum martyribus nostris, quasi aliquid dignum gesserint pro æterna gloria: quando sic omni tempore videmus decertasse vanos pro infamia falsa, vt patet per Augustinum de ciuitate Dei lib. v. Vide pulcra ibi, &c.

Priscus mart. Malchus mart. Marinus mart. Fructuosus martyr.
Patricius mart. Protus mart. Hyacinthus mart. Eugenia mart. Claudia mart.

Anno mundi V^M CCCCLIII.

Papæ, Cornelius martyr an. iij. mens. ij. dieb. x. Roman. — Lucius martyr an. iij. mens. iij. dieb. iij. Roman. — Stephan⁹ I. martyr an. iij. mẽs. iij. dieb. xv. Roman. — Xystus II. martyr an. ij. mens. xi. dieb. vi. Romanus.

Anno Christi CCLIIII.

Iste Cornelius celebre nomẽ sanctitatis habet, & super morbũ caducũ singulariter accepit potestatẽ a Domino. Hic corpora sanctorum Petri & Pauli leuauit, & honorificentius reposuit in locis decentibus, cũ beata Lucina. tandẽ cũ multis aliis martyrio coronatur. Ipse sanciuit, vt sacerdotes pro certa caussa iurare possent, si vellent.
xl martyres Romæ. ccc in Africa. & alij infiniti passi sunt.
Eusebius martyr.
Habundus martyr.

Iste Lucius statuit, vt duo presbyt. & iij diaconi semper cũ episc. sint, & sequantur eum in omni loco propter testimoniũ probitatis: licet conscientię securitas sufficeret sibi pro sua salute: tamen propter maleuolos omnẽ episcop. habere bonũ nomen apud eos qui foris sunt, vt patet de conse. dist. i. iubemus. tandẽ martyrio coronatur sub Valeriano.
Cæsarius diac. martyr.
Iulianus martyr.
Concordia martyr.
Cyrilla filia Decij.

Iste Stephanus statuit, ne aliquis vestibus sacris præterquam ad cultũ Dei vtatur, vt patet de cõse. di. i. vestimenta &c. tandẽ martyrio coronatur in celebratione missæ: quia templũ Martis oratione subuertit.
Quirinus martyr.
cclxij martyres Romæ.
Abacuc martyr.
Leontius cõsularis.
Felix martyr.
Irenæus martyr.
Trophia vxor Decij.

Iste Xystus fuit pater spiritualis sancti Laurẽtij: & statuit, quod missa sup altare fieret, q̃ antea nõ fiebat. tandem mart. coronatur cũ aliis plurib. sub Gallieno, q alieno nomine dicitur Deci⁹ secundũ Vincentiũ & alios. & hæc verior positio est, vt patet in legẽda sancti Laurentij.
Laurentius mart.
Felicissimus mart.
Agapetus martyr.
Romanus martyr.
Hippolytus mart.

Octaua persecutio facta est iussu Valeriani, propter quã grauissime plagati sunt Romani. Iam enim sub Decio communis pestilentia fuit in omnibus mundi partibus quocumq; edicta nepharia dispersa fuerunt: sed hæc vltio grauior totum humanum imperium corrupit, quousq; ne dum factores, sed etiã cõsentientes tanto facinori delerentur. nam vndiq; bella surrexerũt, &c. & Dacia trans Danubiũ in perpetuũ aufertur. & videtur esse prima diminutio Romani imperij, quæ non fuit recuperata. Nona persecutio ecclesiæ fit iussu Aureliani, in qua multi passi fuerunt. Fulmen quoq; de cœlo cadens iræ diuinæ signũ, principem terruit, & ad reuocandam sententiam monuit: sed quia noluit, ideo statim perijt.

Claudius. Quintilius annis ij. dieb. xvij. — Aurelianus an. v. mens. vi. — Tacitus mens. vi. Florianus mens. iij.

Iste Claudius Gothis nobilissime triumphauit, qui iam per xv annos Illyricum Macedoniamq; vastarunt: & ideo statuam auream meruit, & morbo interijt.

Sabellius hæreticus, negat Christum filium Dei esse.

Iste Aurelianus primo christianis benignus fuit: quare vbiq; gloriose triumphauit pręcipue contra Gothos: sed prauorum cõsilio deceptus cum christianos sæuissime persequeretur, nunquam post bonum diem habuit, & statim occisus est.

Iste Tacitus bonus fuit: sed parũ regnauit, occisus in Ponto.

Iste Florianus non fuit imperator, sed forte Cæsar, etiã occisus in Tarso.

V^M CCCCLXIII. V^M CCCCLXXIII.

Dionysius I. martyr annis ij. mens. xij. Græcus. — Felix primus, mart. annis ij. mens. x. Romanus. — Eutychianus mart. annis viij. mens. x. dieb. iiij. Tuscus.

CCLXIIII. CCLXXIIII.

Iste Dionysius distinxit parochias, mãdãs quod pastores cõtenti esse debent terminis suis. Cœmeteria construxit in vrbe ꝑpter pœnitentias, & baptismata, vt patet xiij q. i. ecclesias. tandẽ martyrio coronatur, sepultus in pace Christi.

Iste Felix statuit supra memorias martyrũ missas celebrari. item, festũ dedicationis ecclesiæ singulis annis statuit agi. tandem martyr. coronatur, sepultus in ecclesia sua, &c.

Iste Eutychianus sanctissimus, ac deuotissimus per diuersa loca cccxliiij martyres sepeliuit manu sua. Hic statuit, vt fruges super altare & fabæ benedicerẽtur. tandẽ martyrio coronatur sepultus in cœmeterio Callisti. Marcus confessor (secundum quasdã historias) ponitur in linea parũ, & quod post Felicem tenuit sedẽ annis viij. Hic solus euasit martyriũ inter tot continuas persecutiones, sepultus in ecclesia sua in media Roma: sed Damasus, & Vincentius, & Martinus non faciunt mentionem eius.

Manichæorũ hæresis impiissima & grossissima exoritur a quodam Mane Parsa, barbaro moribus, &c. Hic posuit duo principia.

Victor. Victorinus.

Columba virgo, & mart. Theodora. Leonilla. Cornelius. Cyprianus.

Quirinus mart. Symphorianus. Agapetus. Priscus.

Patroclus. xlvij mart. cccxlij mart. Maurus.

Paulus I eremita claret virtutibus.

Maria Ægyptiaca, quæ peccatrix fuit, mirabilem pœnitentiam egit in deserto per annos xlvij. hoc tempore fuit, vel (secundum alios) anno Domini cclxxx. Vitam eius scripsit abbas Zosimas. & hoc magis videtur.

Decima perſecutio eccleſiæ fit iuſſu Diocletiani & Maximiani, quæ omnibus præcedentibus grauior fuit, & x annos durauit. in tantum feruebat, vt in xxx dieb. xx^m coronarentur, eccleſiis & ſacris libris combuſtis.

Iſte Probus victorioſus fuit, multa bella confecit, Bonoſum & Proculum apud Agrippinam interfecit: ipſe autem a militibus apud Firmum occiſus eſt.

Iſte Diocletianus obſcure natus, ſuperbiſſimus fuit, plurima bella confecit, Maximianum primo Cæſarem, deinde Auguſtũ fecit propter neceſſitatem bellorum: & Galerium, & Conſtantium Cæſares. tandem per multam ſanguinis effuſionẽ, reſtituto regno, iuxta terminos priores ambo purpuram depoſuerunt, vt iuniores ſubſtituerent, & ipſi in priuato otio conſeneſcerent. tandem Diocletianus veneno obijt.

Imperatores. Probus annis v. menſ. iiij. — Carus cũ fil. Carino & Numeriano. ã. ij. — Diocletianus. Maximianus.

Iſte Carus bellũ cũ Parthis geſſit: & poſt fulmine percuſſus obijt.

Concilium Antiochenum contra Paulũ Samoſatenũ hęreticum, in quo damnatus idem fuit, & epiſcopatu priuatus.

Claudianus. Papias. Alexander. Felicianus, iiij coronati.

Dioſcorus. Babilus. Longinus. Sempronianus. Marcellianus.

Serapion. Carpophor⁹. Gereon. Victor. Vrſus.

Mauricius dux exercitus Thebeię legionis, cũ eadẽ legione coronatus apud Sedunum.

Anno mundi V^M CCCCLXXXIII.

Papæ, Gaius mar. annis xi. menſ. iiij. dieb. ix. — Marcellin⁹ mart. a. viij. menſ. ij. dieb. xxij. Romanus. ex patre Proiecto.

Anno Chriſti CCLXXXIIII.

Iſte Gaius conſtituit, vt nemo epiſcopos, vel alios clericos apud iudicẽ ſecularẽ audeat accuſare: & quod paganus vel hæreticus chriſtianũ accuſare nõ poſſit, vel notã infamationis ei inferre. itẽ ꝙ gradatim qui dignus eſt, ad ordines aſcẽdat, vt ſcilicet primo ſit oſtiarius: deinde lector: exorciſta: acolytus: ſubdiacon⁹: diaconus: demũ presb. Hic fugiẽs perſecutionem, in cryptis habitãdo, tandẽ martyrio coronatur ſub Diocletiano. eius feſtum agitur x Kalendas Maij.

Iſte Marcellinus ob ſæuitiã perſecutionis cõprehẽſus, tria grana thuris in ſacrificium idolis impoſuit: ſed poſtea publice pœnituit, & capitalem ſententiam pro fide ſuſcepit. corpus autem eius inſepultũ xxx diebus iacuit, propter timorem anathematis: ſed poſtea iuſſu ſancti Petri a Marcello humatum eſt iuxta pedes eius. eius feſtum agitur xvi Ianuar.

Sebaſtianus. Cyriacus. Euphemia. Chryſanthus. Nicoſtratus. Claudius. Maurus. Orontius. Marcus. Tranquillinus. Tiburtius. Victorianus. Caſtulus. Menas. Dorotheus. Bonifacius. Iuſtina. Dorothea.

Chryſogonus. Felix. Hilaria. Daria. Zoe vxor Nicoſtrati. Iaſon. Diodorus. Martianus. Polycarpus. Chromatius. Vincentius. Symphorianus. Cæſarius. Nobilis. Gorgonius. Pelagia meretrix conuertitur per abbatẽ Veronem.

Caſtorius cum vxore. xxx^m martyrum. Baſilius cum ſeptem.

Petrus. Iuliana. Leontius. Eraſmus. Chriſtina. Theophilus.

Georgius. Pancratius. Blasius. Primus. Felicianus. Albanus. Vitus. Modestus. Crescentia. Anastasia.

Pax ecclesiæ reddita est per Constantinũ, & in tantum firmata, vt, quicunq; læderet christianum, puniretur. hæc reuera est mirabilis mutatio dextræ excelsi, iuxta illud Psalmi, *Filia Babylonis misera: Beatus qui retrib. tib. retrib.* &c. tẽpla etiam idolorũ ipso iubente clausa sunt, & prohibita sacrificia, iuxta illud Isaiæ Prophetæ, *Dij, qui non fecerunt cœlum & terram, pereant de terra.* Incredibile enim fuit hoc suspicari, quod vnquã humanũ genus ab hoc errore posset absolui: in quo a dieb. Nini regis Assyriorum vsq; ad hæc tẽpora, per annos ij^m ccc, erat miserabiliter implicatum. verum digitus Dei est hoc, & magna misericordia eius, non hominis meritum.

Galerius. Constantius an. ij.

Cõstãtinus Magn⁹ a. xiij

Iste Constantinus imperator gloriosissimus celebre nomen reliquit, in bellis victoriosus, in gubernanda republica prudens, in negotijs fidei incomparabiliter deuotus. eius pietas & sanctitas ex multis sanctorũ libris adeo emicat, quod indubie inter sanctos annumerandus est. Græci dicunt, eũ in fine vitæ suæ monachum effectũ. & Eusebius & Orosius & alij diligenter eius facta descripserunt.

Donatianus. Rogatianus. Cosmas. Damianus. Quintinus. Vitalis. Agricola.

Isti duo pacifice diuiserunt sibi imperiũ: sed nõ diu vixerunt. & grãdis altercatio, & ciuilia bella postea oriũtur: quæ omnia sub Constantino quieuerunt. aliqui etiã Cæsares tunc creati fuerunt, qui christianos maxime persequebantur: quorum Maxentius vnus fuit.

Pantaleon. Katharina. Margarita. Lucia virgo. Agnes. Christophorus. Simplicius.

V^M CCCCXCIII. V^M DIII.

Romanus. — Marcellus I. martyr, annis v. dieb. xxij.

Græcus. — Eusebius mart. a. ij. mens. vi. dieb. xxv.

Afer. — Miltiades mart. a. iij. mens. vi. dieb. viii.

Romanus. — Syluester annis xxiij. mens. x. dieb. xxi.

CCXCIIII. CCCIIII.

Iste Marcellus magnã habuit cũ Maxentio altercationẽ, dicẽs, *Boni principis est ecclesias cõtritas reparare, & Dei sacerdotes honorare,* vt patet xcvi di. item statuit, quod conciliũ generale nõ possit celebrari sine auctoritate papæ, vt patet xvij di. c. synodũ. Itẽ elegit xv cardinales in vrbe propter sepulturas, & baptismũ, &c. tandẽ post longam custodiam iumentorũ, in custodiã publicã reclusus, moritur tyrannide Maximiani, sepultus in cœmeterio Priscillæ, via salaria. In Anglia pene tota fides extincta est hoc tempore a Maximiano. Similiter & Treueris a Rictionaro.

Iste Eusebius ex laico in papã assumptus est; fuit enim medicus. q̃ sępe factum cõstat temporib. anteriorib. Hic statuit, vt laicus suũ episc. accusare non possit, nisi a fide exorbitaret, vt ij q. vij c. laicus, &c. tandem martyrio coronatur sub Maxẽtio, &c.

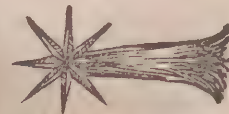
Iste Miltiades statuit, q̃ die dominico, & feria quinta nullo modo deberet ieiuniũ obseruari propter reuerẽtiã Dñi, vel q̃a illos dies pagani quasi sacrũ ieiuniũ celebrabãt, de cõ. d. iij. c. ieiuniũ. tandẽ mart. coronatur, sicut oẽs prædecessores sui. Et nota, q̃ hic est vltimus martyrũ a sancto Petro xxxiij in ordine pontificum Romanorum: qui oẽs sanguinẽ fuderũt pro testamento sancto. & tunc laudabile fuit ij Greg. episcopatum appetere.

Iste Syluester gloriosus cõfess. Christi, multipliciter ecclesiã decorauit: tã in scripturis, quã in miraculis admirabil. fuit: decreta multa cõstituit: hęreses dãnauit: patrimoniũ beati Petri, s. regnũ Italię cũ tota vrbe a Cõstãt. suscepit, & ad cultũ eccles. cõuertit: Helenã cum Iudæis baptisauit, & alia infinita sancto fine cõsummauit.

Antonius abbas sanctissimus, potens in opere & sermone, clarissimus vniuerso orbi habetur. Pafnutius discipulus eiusdem Antonij, & alij sancti eremitæ & monachi, in desertis locis hoc tempore claruerunt. Eusebius Cæsareæ Palestinæ episc. diuinis scripturis studiosissimus fuit. Zosimus abbas, qui Mariam Ægyptiacam reperit: tamen quidam libri dicunt, quod fuerunt ambo tempore Valentiniani.

Helena regina mater Constantini, mulier sancta, & admirandæ deuotionis & actiuitatis, crucem Christi reperit, lxxij collegia fundauit, totumque statum ecclesiæ incomparabi-

Cometa apparuit ante mortem Constantini. vnde dicit Macrobius, quod mors Constantini denunciata est per stellã crinitã inusitatæ magnitudinis, quã Greci vocãt cometã. Sequũtur mala infinita, quæ diu durabant.

Imperatores.

li feruore glorificauit. Constantia filia Constantini Magni, virgo sancta, cum multis alijs in sancto proposito Domino seruiuit. Hæc leprosa fuit, sicut pater eius: sed meritis beatæ Agnetis mundata fuit. Nicolaus episc. Mireæ ciuitatis, sanctus per omnia & venerabilis habetur. Athanasius episc. Alexandrinus, doctor gloriosus, & constantissimus confessor edidit symbolum, *Quicunque vult.* Patricius episc. Ægyptiorum, qui oculum in persecutione amisit: Arius hæreticus pessimus totus hypocrita, asserit trinitatẽ personarum: sed vnitatem essentiæ negat. supra modũ ista hæresis afflixit ecclesiam. Syluester papa antequam alia cõcilia celebrarentur, cõuocauit cclxxij episcopos, & Castim, & alios hęreticos damnauit, & plura constituit decreta. De possessionibus ecclesiæ, quas prælati circa hæc tempora habere inceperunt, grandis altercatio sæpe inter doctores fuit: quibusdã dicentibus, quod iu-

Anno mundi	V^M DXIII.	V^M DXXIII.

stum & vtile esset, vt ecclesia in temporalibus abundaret, & honorem terrenum haberet: alij econtra, quod nõ. nec mirum. quicquid enim ecclesia facit, vel dicit aut habet, signum est, cui contradicitur. Elegit diu in paupertate & penuria viuere, signũ est cui contradicitur. Suscepit demum gratis oblata temporalia, signum est cui cõtradicitur. Sed si diligenter aduertimus, tunc aperte inuenimus, quod Dominus hoc prædixit & promisit electis suis, scili-

Anno Christi	CCCXIIII.	CCCXXIIII.

cet quod essent recepturi agros cum persecutionib. vt patet Matth. x. & dicente beato Petro, *Ecce duo gladij.* huic Dominus respondit, *Sufficit.* Vbi beatus Bernard. scribẽs ad Eugeniũ papã dicit, quod vtrumque gladiũ Christi ordinatione papa suscepit, alioquin nõ dixisset, *Sufficit*, sed, *Nimis est.* Gladium spiritualẽ per seipsum, secularẽ siue materialẽ per alios regit siue personas laicas. Sanctus autem Thom. talẽ format rationem ex dictamine iuris naturalis & diuini: ex quo tota christiana vita ordinatur principaliter ad finẽ spiritualẽ, & nõ tẽporalẽ. Ideo summus põtifex, qui est vicarius Christi in terris, cui cõmissa est huiusmodi ordinatio, debet habere plenã potestatẽ præcipiẽdi Christi fidelib. pro inconsecutione huius finis tanquam architector: quia ei, ad quẽ pertinet vltimi cura finis, subdi debẽt illi ad quos pertinet cura antecedentiũ finiũ, & eius imperio dirigi. qui debet enim vti armis, imperat fabro qualia debeat facere arma. & quia finis iste est dignissimus, scilicet consecutio cœlestis gloriæ, ideo sacerdotiũ ecclesię est sublimius cuicunque potestati terrenę. quare ecclesia dicitur sanctum regale sacerdotium: cui oẽs reges christiani populi oportet esse subiectos, sicut ipsi Domino Iesu Christo, a quo hoc regale sacerdotiũ deriuatur. tanto siquidẽ est regimen sublimius, quanto ad finẽ altiorẽ ordinatur. vnde patet, quod in lege Christi reges debent sacerdotib. esse subiecti. Quare mirabiliter diuina prouidentia factũ est, vt in Romana vrbe, quã Deus prouiderat christiani sacerdotij principalẽ sedẽ futurã, hic mos paulatim inolesceret, vt ciuitatis rectores sacerdotib. subderentur. Sed si christiana religio principaliter esset instituta propter temporalia conquirenda, tunc reges essent præponendi sacerdotib. sicut olim fiebat in veteri lege, & in paganismo: vbi totus cultus diuinorũ tendebat ad illũ finẽ, vt temporalibus bonis ditarentur. hæc Thomas. Sancta Brigitta lib. iiij c. lxxvi scribit quod beata virgo Maria hæc verba sibi dixerit in quadã reuelatione, Ecclesia Dei primis tẽporib. pau-*

Persecutio xi ecclesiæ fit iussu Cōstantij Ariani, in qua grādi turbine fides subuersa fuit, multi martyrio coronati, multi exilio damnati, & christiani super altaria mactabantur, sicut prædixit sanctus Antonius. Isti tres fuerunt filij Constantini Magni: sed nihil paternæ virtutis in eis fuit. qua propter tam status reipublicæ, quam ecclesiæ valde turbatus fuit. regnum enim diuiserunt, & ciuilia bella gesserunt, in quib. Constantinus & Constans perierunt, & sic totum regnum Constantio peruenit: qui Ariana hæresi deprauatus, catholicos persequitur, & multa bella surgunt, ita vt nullam deinceps quietem haberet. tandem inopinata morte præuentus, infeliciter obijt.

Cōstātin⁹ Cōstātius Constans an. xxiiij.

Hibernia conuertitur ad fidē per quandā ancillā captiuā.

Simon archiepisc. Seleucię martyrisatur in Perside. xvi^m martyrum, & alij infiniti passi sunt.

Synodus I. Nicena vniuersalis ccc xviij episcoporum.

Ista sacrosancta synodus prima de quatuor, quarum autoritas est sicut iiij euangeliorū, iussu Syluestri & Constantini congregata fuit in Nicæa ciuitate Bithyniæ: in qua fuerunt cccxviij episc. catholici viri sanctissimi, miraculis gloriosi: qui omnes vnanimi consensu Arianum etiā ibidem potentem & contumacem damnauerunt: symbolum ediderunt, & fidem exponentes, plurima statuerunt, vt patet xvi dist. c. Sexta synodus. Donatistæ heretici oriuntur in Africa: sic dicti a quodam Donato. dicunt, ecclesiam tantummodo in Africa mansisse apud se: & rebaptizabant catholicos: diu durauit.

V^M DXXXIII.	V^M DXLIII.
Romanus. Marcus annis ij. mens. viij. dieb. xx.	Romanus. Iulius annis xi. mens. ii. dieb. viij.
CCCXXXIIII.	CCCXLIIII.

Iste Marcus constituit, vt symbolū publice in ecclesia cātaretur &c. Item, quod episc. Hostiēs. papā cōsecraret, & pallio vteretur. Alexander episc. Alexādrinus notabilissimus in concilio Niceno.

Iste Iulius multas persecutiones sustinuit a Cōstantio Ariano, & per x annos sustinuit exiliū. tandem mortuo Constantio ad sedē suā redijt, & duas basilicas extruxit. tandē beata morte potitus sepelitur in cœmeterio Calopodij. Amos pater iiij^m monachorū. Item alius Amon. ccl clerici cū alijs monachis, & sacratis virginib. ab Arianis interfecti sunt. Pachonius vir clarissimus pater innumerabilium monachorū & monialium: qui indifferenter omnes recepit iuxta regulam ab angelo sibi datam: in Ægypto fuit. Maximus episc. Treuerensis magnus confessor.

per erat in temporalib. voluntarie. processu vero temporis, vt amici Dei feruentiores & expeditiores essent ad prædicandū verbū Dei: & vt sciretur, quod non diuitię malæ sunt, sed abusus earum: ideo sub Syluestro & alijs bona temporalia ecclesiæ data sunt, quæ viri sancti longo tēpore ad necessitatē suā solā, & amicorū Dei, & pauperū sustentationē dispensabant. ergo tales scito amicos Dei, qui contentantur de dispositione Dei, & ipse videt eos. Hæc illa. Dicunt quidam, quod nedum temporalem sustentationē necessariū fuit ecclesiasticos habere, sed etiā temporalē iurisdictionē ad compescendā iniquā audaciā volentium bona ecclesiastica suis vsib. appropriare. nec decuit vt prælatus potestate spirituali præditus, potestatem, cui imperet, ab alio mendicet, sed propriam eam possideat. Hęc omnia firmissime probantur ex legendis & dictis sanctorū patrum, qui temporalia dominia & possessiones terrenas latissimas iuste habuerunt. Quis enim audeat dicere, quod tot sancti pontifices viri vtique summæ perfectionis & literaturæ, miraculis gloriosi, qui omnia temporalia arbitrabantur vt stercora: quorum doctrina fulget ecclesia sicut sol & luna: quorum scripta suos lectores sancti spiritus igne accendunt: quorum plures propriam vitam pro defen-

Perſecutio xij eccleſiæ fit iuſſu Iuliani peſſimi apoſtatæ, qui ſanguinẽ chriſtianorũ idolis vouit: ſed nõ impune: quia diuinitus occiſus fuit per Mercuriũ ſanctũ martyrẽ, iubente beata virgine. Eunomius hæreticus corpore & anima leproſus: a quo Eunomiana hæreſis, dicit, Chriſtũ non natura, ſed gratia ſimilẽ Patri. Macedonius hæreticus negauit, ſpiritũ ſanctum æqualẽ patri & filio. hęreſis magna. Flauianus & Deodatus. Hi choros pſallentiũ in duas partes diuiſerunt, & vigilias ad ſepulchra martyrum inſtituerunt.

Lana de cœlo pluit. Grando maxima interfecit homines & iumẽta apud Cõſtantinopolim.

Paulinus epiſc. Treuerenſ.
Hilarion & Donatus mart.

Imperatores.

Iulianus anno i. mẽſ. viij.

Iouinianus mẽſ. viij.

Valentinianus annis xi.

Paulus Simplex diſcip. Antonii, qui merito obedientię cito ad perfectionem venit. Iſte Iulianus primo chriſtianus, demũ monachus, tunc magus: deinde apoſtata: tandem Cæſar, & dolo Auguſtus fuit: totaliter fidem nitebatur deſtruere.

Iſte Iouinianus catholicus & bonus fuit: ſed parum regnauit.

Iſte Valẽtinianus deuotus totaliter fuit, & in fide ſtabilis, diuina ordinatione ad imperiũ peruenit. quia enim ſub Iuliano maluit tribunatum amittere, & exilium perpeti, quã fidem abnegare: ideo, retribuente Chriſto, meruit ad imperium ſublimari: ſemper victorioſus fuit: Saxones & Burgundiones vicit.

Victorinus. Macarij duo.
Donatus grammaticus magiſter Hieronymi. Iuliana martyr. Iohannes & Paulus martyres.

Anno mundi V^M DLIII.

Papæ. Liberius annis xvi. menſ. vij. dieb. iij. Romanus.

Schiſma ſecundũ eccleſiæ inter Liberium & Felicem, euenit propter Arianos, quibus fauebat Liberius: & ideo tanquam hæreticus a catholicis deiectus fuit, & Felix in papam aſſumptus.

Anno Chriſti CCCLIIII.

Iſte Liberius primo catholicus, feruide contra Arianos proceſſit. ob hoc Conſtantius Arianus eũ in exiliũ miſit, & clerus de conſenſu eiuſdem Liberij Felicem presbyterũ in papã ordinauit: qui amplius Arianos expugnauit in tantum, vt Ariani ipſi Conſtantium rogarent, vt Liberius reſtitueretur tanquã eis magis fauorabilis: & ſic Liberius reuocatus fuit, & Felix deiectus. ſed quia Liberius Arianis fauebat, idem Felix cum catholicis eum admonitum, & contumacem tanquam hæreticum de eccleſia eiecerunt. & tunc ſchiſma factũ fuit & perſecutio magna fidelium. Et nota, quod primum Romana eccleſia circa hæc tempora infamẽ papã habuit: quia oẽs anteceſſores Liberij fuerunt ſancti & exemplares, vt ſupra patet, per an. cccl, &c.

Iuſtina imperatrix Ariana ſecrete, tẽpore viri ſui: ſed impia vxor pijſſimi Valentiniani impatoris, multum poſt perſequitur catholicos, & præcipue Ambroſium.

Didymus cæcus ab infantia, diuinitus factus eſt doctor magnus, & epiſcopus Alexandrinus.

Greg. Nazanzenus doctor egregius in oppido Nazanzeno epiſc. vel Cõſtãtinop. Gordianus, & Epimachus, & alij multi mart. Rufinus presb. multa ſcripſit, & hiſt. eccleſ. trãſtulit. Baſilius Magnus cõfeſ. & epiſc. Cæſariẽſ. claruit. Quiriacus epiſc. & mart. Gallican⁹ mart.

ſione libertatis eccleſiaſticæ tradiderunt, martyrio coronati? quis, inquam, audeat dicere, tales ac tantos tam multos, ſic deliraſſe, vt huiuſmodi temporalia cõtra iuſtitiam ac Dei voluntatem detinuiſſent. an non potius vſque hodie contradictores eorum formidabili vidimus morte conſumptos? iuxta quod imprecatus fuit eis Conſtantius, quando paginam imperialis teſtamenti proprijs manibus ſuper venerandum corpus beati Petri poſuit, diſt. xcvi. Conſtantius. Quis vnquam temerator, niſi pœnituiſſet, hanc maledictionem eua-

Hieronymus presb. & cardinalis incepit clarescere in ecclesia Dei, de Dalmatia oriundus, semper sanctissimæ vitæ fuit: hæreticorũ malleus, ac totius christianæ veritatis solidissimum fundamentum: doctor principalis non solum Latinis atq; Græcis, verum etiam Hebraicis literis eruditus fuit. Priamus quidam nobilis de semine Troianorum, qui in Lombardiæ partibus venerat, rebellauit contra imperium: sed mox interfectus ab exercitu Romanorum fuit. sed filij eius fugientes, regnum Franciȩ inchoarũt, inuitis Romanis: & Coloniam extruxerunt, & ibidẽ vt coloni habitare ceperunt. Marcomirus filius prædicti Priami fuit dux eorum: sed Pharamundus filius eius fuit primus rex Franciæ. Colonia autẽ ante hæc tempora dicebatur Agrippina.

Valẽs cum Gratiano & Valẽtiniano an. iiii.

Burgundi fiunt christiani.

Iste Valens frater fuit Valentiniani, & cum eo diu regnauit: sed timore eius cõceptam trufam exercere nequaquã ausus fuit. sed eo mortuo cum solus regnaret, catholicos persequitur, & monachos ad militandum reuocauit. tandem post multa infortunia impia morte perijt, tamen cum aliqua pœnitentia.

Gratianus cum Valentiniano annis vi.

Synodus iij Constantinopolitana vniuersalis cl episcop. cõtra Macedoniũ hæreticum.

Iste Gratianus vidẽs rempublicam pene iam desolatã, Theodosiũ Cæsarem fecit, qui vbique victor existens multa restituit. tandẽ per Maximũ tyrannũ dolo occiditur: & ille nõ longe post iuste a Theodosio morte punitus.

V^M DLXIII. V^M DLXXIII.

Felix secũdus, mart. an. i. mẽs. i. dieb. ij. Romanus.

Damasus annis xviij. mens. ij. dieb. x. Hispanus.

CCCLXIIII. CCCLXXIIII.

Iste Felix vir sanctus Constantiũ Augustũ hȩreticũ declarans, de papatu deijcitur: & tãdem capitis abscissione martyr Christi consecratur.

Iste Damasus gloriosus cõfessor, multa laude digna patrauit, adiutus florentissimorũ studiis, quorum grandis numerus tẽpore suo claruit: choros cantantiũ ordinauit in ecclesia: *Gloria patri* &c. post singulos psalmos dicere iussit, rogatu beati Hieronymi. In versibus dictandis excellentissimus fuit, plurimaque scripta reliquit, & prȩcipue historiam paparũ & martyrum. Concilium etiam ij vniuersale. i. Constantinopolitanũ contra Macedonium celebrare fecit. eius festum agitur xi Decemb.

Tempore istius Damasi papȩ vastas illas Ægyptias solitudines, hactenusque diffusas, quas ꝑpter sitim & sterilitatẽ, periculosissimamq; serpentum abundantiã cõuersatio humana non nouerat, habitatio monachorũ cõpleuit, scilicet Arsisius, Perichi⁹, Pemenes, Pastor, Zosimas, Marina, Euphrosyna, Ioseph, Syrus, Agathon, Achilis, Gelasius, Arsenius, Lucius, & alij innumerabiles, quorum est digna memoria. Ambrosius Romanus doctor principalis mittitur a Valentiniano ad Mediolanum, & statim in episcopum diuinitus eligitur, vt ipse testatur in libro de officiis, Rapimur de tribunalibus ad infulas, cogimur simul discere & docere.

Galerius vir sanctus & miræ patientiæ Romæ claruit. Martinus episc. Turonens. claruit in Gallia, vir admirandæ sanctitatis, de Pannonia oriundus, extitit.

Iohannes eremita sanctissimus, qui Theodosio triumphum prædixit.

* sit. reuera possumus adducere illud Gamalielis Actuum v, *Si a Deo est, non poteritis dissoluere*, &c. Tanta siquidẽ per huius mundi potentes pariter & sapientes facta legimus con-*

Augustinus Carthaginens. de Africa rhetor maximus,& in omni philosophia ac poetria incomparabilis. insuper omne scibile, quod vnquam philosophi reperire potuerunt, in iuuentute sine magna difficultate adeptus. circa hæc tempora ad Mediolanum mittitur, vbi statim a beato Ambrosio conuertitur, & in Christi nomine, postposita Manichæorum hæresi, baptisatur. Hic creuit in doctorem ecclesiæ præcipuum,& hæreticorum malleũ valentissimum: non longe post in episcopum Hipponensem sublimatus totam ecclesiam suarum fonte doctrinarum per annos liij abundantissime irrigauit.

Imperatores. (Cathol. Theodosius a. xi.) Iste Theodosius immensæ religiositatis extitit: episc. & ecclesiæ fidelissimus. ideo in omnibus adiutus est a Domino miraculis etiam apertis: hostes superans, sibi & omnib. principib. ostendit, quantum valeat ad victoriam obtinẽdam oratio deuota cum lacrymis: ab innumeris barbaris circumdatus Christum suppliciter inuocans, gloriosus victor non suis manib. sed diuinis triumphauit auxiliis. nam tela, quæ hostes contra eũ miserant, retrorsum acta, in ipsos atrociter reuertebantur. quod videntes barbari pauore nimio prostrati, continuo sese christianissimo principi subdidere. vnde & poeta Claudianus, licet paganus hoc idem testatur, dicẽs: *O nimium dilecte Deo tibi militat æther: & coniurati veniunt ad classica venti.* Quã humiliter se habuit in correctione Ambrosij, patet in legenda eiusdem. Vide August. lib. vlt. de ci. Dei. & quomodo idola subuerti cum templis iussit, & quomodo Iohannem eremitam consuluit &c. & quomodo flagrabat magis benefaciendi caritate, quam dominãdi cupiditate. Moritur tandem bene disposita republica, quam desolatam inuenit. primo stabularius fuit: sed propter virtutes promotus est.

Anno mundi V^M DLXXXIII.

Papæ, (Sericius annis xv. mens. xi. dieb. xv.) Romanus.

Anno Christi CCCLXXXIIII.

Iste Sericius statuit, vt de ipsa secta Manichæorum nullus reciperetur, nisi cum tali pacto, quod in monasteriũ retruderetur, ibiq; pœnitentiã ageret cunctis diebus, & in fine vitæ tantummodo viaticũ sumeret. omnes etiam illius sectæ quos reperit, exilio damnauit.

Priscillianus episc. Hispaniæ cadit in heresim pessimã. inde hæresis Priscilliana.

Haitanarius rex Gothorum psequitur christianos in terra sua, vbi multi mart. coronati. Firminius episc. Ambianens. Honoratus & Sabinus ibidem, omnes sancti confessores. Placilla vxor Theodosij de pauperib. maximam curam habuit, quib. suis manibus officiosissime seruiuit.

Marcellus episcopus Appaniæ, martyr.

Paula vidua sanctissima, & filia eius Eustochiũ virgo claruerunt: quarum beatus Hieronymus sepius meminit: vitamq; Paulæ dignis laudibus conscripsit.

Theophilus episc. Alexãdriæ.

Seruatius Tungrorum episcopus, qui dicitur fuisse cognatus Christi, floret.

Seuerinus episc. Coloniens. magnæ auctoritatis, & sanctitatis fuit.

tra patrimonium ecclesiæ pene in omnib. finib. totius christianitatis, vt nequaquam credibile sit, q humano modo potuisset insultus huiusmodi tolerasse: siue aliquid recuperasse post tam crebras desperatasq; spoliationes. sed quia de cœlo dimicatũ est contra eos, ideo vt fumus perierunt vniuersi hostes ecclesiæ vsq; in præsens. vbi Constantię Arrianus, Iulianus apostata, Valẽs, Haitanarius, Alaricus, Gensericus, Honoricus, Attila, Seuo, Totila, Theodericus, Constantius iij & v, Leo iij & iiij, Henricus iij & iiij, Fredericus primus & secundus, Ottho iiij, & Lodouicus iiij, & cæteri præsumptores cum suis complicibus, qui quasi ho-

Roma capitur a Gothis,& inceditur, & fit illa famosa altercatio inter paganos & fideles: quia pagani cum magna blasphemia nitebantur fidē extinguere, & culturam Deorum reassumere, sed non prçualuerunt: quia Alaricus rex Gothorum met Christianus fuit, & pepercit omnibus confugientibus ad sacra: & sic confusa fuit impietas paganorum, eoq; non potuerunt probare disfortuniū euenisse,ex eo quod Roma abiecisset idololatriā, & fidē recepisset. De hoc Augustinus in libro de ciuitate Dei, & Orosius abundanter tractant.

Claudius poeta Romæ. Patricius magnus pater Hybernorū apostolus, circa hæc tempora in Hybernia veneratur: cum suis sororibus angeli sæpe colloquio fruitur.

Arcadius cū Honorio an.xiij

Iste Arcadius puer adhuc, quādo pater eius defunctus fuerat: & quidem satis bonus: sed plures aduersitates cum fratre suo Honorio perpessus est,quia multa pericula & tyranni de gentib. barbaricis, Scythis, Gothis, Wandalis & Hunnis surrexerunt, qui multas prouincias depopulati sunt. & nisi Christi gratia singulariter Christi fidelibus principibus succurrisset, totaliter perijssent.

Macezel comes Arcadij meritis sanctorū,quos secū duxit, exemplo Theodosij cum v^m perterruit hostium lxx milia, sancto etiam Ambrosio sibi in visione apparente &c. sed post elatus,sanctos viros cepit persequi,& ecclesiam temerare ausus est: & statim occiditur,probauitque in se vno,ad vtrumq; semper diuinum vigilare iudiciū, quando & cum superauit, adiutus:& cum contempsit,occisus est. De hoc sunt infinita exempla etiam hodie.

Sanctus Heraclides, qui scripsit vitas patrum ad Lausum episcopum.

Prudentius poeta christianus.

V^M DXCIII.

Romanus — Anastasi⁹ I. an. iij. dieb.xxvi.

CCCXCIIII.

Iste Anastasius statuit,quod cum sanctum euangelium legeretur,omnes stare deberent: & qui caret aliquo membro, non deberet fieri clericus. Hic fecit fieri vnā basilicam prope scholam Mamertini. Pelagius hæreticus,& Scelestinus,& Iulianus episcopus,a quib. pessima hæresis Pelagiana,dicit,hominem sine gratia posse mereri:& baptismum,& orationes ecclesiæ irritas esse &c. Augustinus multum contra eum laborauit.

* ra vna ecclesiam priuare nitebantur,aut suffocare,nunquid præualuerunt? Ecce hodie floret cultus Dei cum gloria,& illi, si pœnitentiā nō egerunt,apud inferos contremiscunt. Sed nunquid humana virtute id actum credimus? Minime. Igitur *si Deus pro nobis, quis cōtra nos?* Ecce regnat fides sancta videntibus, & inuidentibus inimicis: dentib. suis frementibus, & tabescentibus, nil contra manū Omnipotentis valentibus, iuxta prophetiam Psalmistę, dicentis, *Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tu. scab. ped. tuorū.* & iterum, *Sæpe expugnauerunt me a iuuentute mea. etenim,* &c. Et quia grandia mala contigerunt aliquādo propter huiusmodi disputationes,suggerentib. quibusdā impiis in aures principum,quod Ecclesiastici terrena dominia licite non possiderēt: ideo apostolica sedes inhibuit, ne amodo fiant, neque vlli liceat deinceps in dubium reuocare, quod tantis sanctissimorum virorū doctrinis & exemplis constat roboratum. Aduertāt sensati principes, quod eis vtile sit & salubre, post tot annorū curricula, ac varios rerum euentus, vbi nullus vnquam prosperatus est: neq; sibi promittāt inconsulte posse immutare quod spiritu sancto durante statutum est, ac tot patronos & cœlorum inspectores præsidentes iam habet.

Chronica sancti Hieronymi finit hic circa annos Domini ccclxxx.

Constantinus comes Honorij, mirabili felicitate in breui multos tyrannos,& barbaros prostrauit, Christi adiutorio suffultus. Et nota, quod sicut(dicit beatus Hieronymus)Romani in principio erant fortissimi, sic in fine debilissimi. nam ad propulsandum hostes necesse est quotidie barbaros conuocare.

Iste Honorius clementissimus fuit. cumq; dicerent ei, cur rebelles non occideret, ait, *Vtinam esset mihi possibile ad vitam mortuos reuocare.* & ob piam fidem, quam in Christo habuit, multos tyrannos obtinuit sine sanguinis effusione,& periculosa illa tempora paulatim sub eo quieuerunt. Et hic finitur historia Pauli Orosij presbyteri, qui hoc tempore claruit.

Reliquiæ sancti Stephani protomartyris hoc tempore inueniuntur in Hierusalem.

Imperatores. Honorius filius Theodosij cum Theodosio minore annis xv.

Maximus episcopus Nolanus, prophetiæ spiritu claruit.

Ossa Samuelis prophetæ translata sunt Constantinop. ab Arcadio.

Ticonius Afer multa scripta reliquit.

				Donatus episcopus.
			Epiphanius episc.	Tholomacius mar.
Sulpicius Seuerus.	Orosius.	Sisinius.	Martyrius.	Alexander.
Dorotheus.	Melania.	Diocles.	Ancilla.	Nathanael.
Isidorus primus.	Sulta.	Ammon.	Pachonius.	Alexandria.

Iohannes Chrysostomus exilio damnatus, ab Eudocia regina vxore Arcadij, ibiq; moritur ardore solis. & Arcadius excommunicatur ab Innocentio, eo quod consensit.

Anno mundi V^M DCIII. V^M DCXIII.

Papæ, Innocentius primus Albanensis. an.xv.mens.ij.dieb.xx. — Sosimus annis iij. mens.viij. Græcus. dieb.ix.

Anno Christi CCCCIIII. CCCCXIIII.

Iste Innocentius statuit, quod non solum presbyteri, sed omnes christiani deberent vngi oleo infirmorũ, & sabbatho ieiunium celebrari,& ad missam osculũ pacis dari, pluresq; regulas Dei ecclesiæ & monasteriis & Iudæis & paganis tradidit, vt patet xxviij q.i. nunquid &c. Hic damnauit ad instantiam concilij Africani hæresim Pelagianam cum suis hæresiarchis. vide xxiiij q.i. de hac materia. In quanta reuerẽtia olim sancti doctores, patres, & principes, & concilia habuerunt apostolicam sedem, vt nihil auderent sine consensu domini papæ diffinire, de hac materia sunt plures epistolæ sancti Augustini,& aliorum scripta.

Iste Sosimus statuit, ne clerici tabernas teneant, aut vina vendãt: & vt cereus benedicatur in sabbatho sancto: & quod seruus non fiat clericus, nisi prius liberatus sit a domino suo. Ipse misit legatos ad concilium Carthaginense pro roboratione eiusdem.

Talmud Iudæorum quod sonat apud eos doctrina, cõponitur circa hæc tempora, anno Domini cccc a duob. summis Rabbi, scilicet Rabbina & Rabbasse: liber vtiq; grãdis,& maior x Bibliis. in eo sunt inexecrabilia mendacia, turpia, fatua, abominabilia cõtra legem Dei, legem naturæ,& legem scriptam. videntes namq; Iudęi legem suã quotidie deficere, fidem christianam proficere in toto orbe, etiã cum gloria temporaliũ, hos duos deceptores instigarunt, quatenus hunc librum componerent, & tanquam Moisis scriptis firmã adhiberent fidem, prohiberentq; sub pœna mortis, ne quis aliquid negaret de his quę in eo cõtinentur. factum est ita ad suam infelicem excæcationem, & suorum perpetuam damnationem. ne autem simplices haberent occasionẽ recedendi a tanta falsitate, iniunxerunt eis, vt interrogati de difficilibus, respondeãt, Nos hæc nõ intelligimus, sed Rabbi nostri poterũt respon-*

Gensericus rex Wandalorum infinita mala fecit per longum tempus in diuersis mundi partibus, tyrannus pessimus, & Arrianus: præcipue religioni christianæ, & nobilitati infestus fuit. Romam cepit, Africam destruxit: sub quo Augustinus moritur, anno Domini ccccxl.

Attila rex Hunnorum Flagellum Dei, tyrannus atrocissimus, longo tempore persequitur humanum genus: tandem cōfossus moritur pessime more tyrannorum. alibi dicitur, quod proprio sanguine suffocatus fuit. Iohannes Cassianus eremita, eiectus a Chrysostomo de Constantinopoli venit Marsiliam, collationes patrum scripsit & alia. & fuerunt infiniti sancti eremitæ & monachi. Amanus episc. Aureliacens. ciuitatem suam liberauit suis meritis ab Hunnis.

Timotheus hæreticus, dicit, Christum verum Deum & hominem quidem esse: sed addit falsum dicendo, diuinam naturam conuersam esse in humanam.

Palladius episcopus mittitur ad Scotos.

Theodosi⁹ secūdus fil. Arcadij, an. xxvij. cū Valentiniano.

Hic Theodosius totus catholicus fuit, & deuotus princeps: nec tamen valuit prohibere barbaros, quin multas prouincias vastarent, permittente Deo. grandis namq; exercitus Gothorū totum Romanum imperium in partibus Occidentis vastauit: sed in Oriente tranquilla pax fuit & sanctitas.

Concilium Carthaginens. fuit ccxviij patrum contra Pelagium hæreticū: in quo sanctus Augustinus solennis triumphator cōtra hæreticos apparuit, cunctos vincendo.

Saxones hoc tempore Angliam intrare ceperunt, & paulatim crescentes, tandē totum regnum, & diadema obtinuerunt.

V^M DCXXIII.

Bonifacius primus an. viij. dieb. viij. Romanus.

Cęlestinus primus annis viij. dieb. ix. Romanus.

CCCCXXIIII.

Iste Bonifacius statuit, ne mulier tāgeret pallam altaris, aut lauaret. ipse habuit schisma cum Eulalio presbytero, qui secū electus fuit: & præualuit: quia maior & sanior pars secū erat, & imperator etiā cū vxore sua ei magis fauebat.

Iste Cęlestinus instituit dici psalmos ante missam. & ex hoc exordium sumpsit vsus, quem post & ecclesia seruauit de introitu, & graduali, & tractu. tempore eius celebrata est sancta synodus Ephesina contra hæresim Nestorij episcopi Constantinopolitani, qui negabat beatam Mariam veram esse matrem filij Dei.

Schisma quartum, quod fuit inter Bonifacium & Eulalium. causa fuit discordia eligentium. & obtinuit Bonifacius, quia maior & sanior pars erat secum.

Prædestinatorū serpit hæresis, quæ dicit, nil prodesse ad vitā, quod sancti virtuose agunt.

Hieronymus obijt, miraculis inauditis clarus. Eusebius discipulus Hieronymi claret post eum. Nestorius episcopus Constantinopolitanus dicit, Christum purum hominem, non Deum. hæresis magna.

Lupus Trecassinus episcopus floruit, qui Attilam mirabiliter a præda compescuit.

Cyrillus Alexandrinus episcopus fuit in concilio Ephesino.

* dere vobis. sic traditi sunt in reprobum sensum, vt plus his nugis credant, quam Moysi aut Christo. verumtamen plures in diuersis mundi partibus cōuersi crebro, leguntur: aliqui pro fide magna fecerunt, & vtilissima scripta reliquerunt.

Tota Gallia, etiam Africa, Hispania &c. interijt permissione diuina ab incursu barbarorum quingentorum milium: & omnes pene ciuitates in terram prostratæ fuerunt, exceptis paucis, quæ sanctos episcopos habuerunt: ob quod diuinitus protectæ sunt. & fuerunt tempora horrenda. Ciuitas Metensis muros habuit insuperabiles: sed corruerũt propter peccata ciuium: & sic exusta fuit. Ecclesia Dei isto tempore valde tribulatur, & præcipue in Africa. nam Augustino mortuo totus clerus aut martyrisatur, aut expellitur a sedibus suis in exilium: nec fuit similis persecutio ibi vsque tunc propter Gensericum regem Wandalorum, & Honoricum filium eius, qui fuerunt Arriani, & ecclesias clauserunt. tandem etiam ipsi male perierunt more solito. Hilarius episcopus Arelatens. claret in Gallia.

Merlinus de Incubo genitus claret in Britannia spiritu prophetiæ: cuius instinctu Vor-

Imperatores.

tigonus rex Britonum valde dilatauit fidem Christi. huic successit Vter Pandagorum frater eius, qui fuit pater Arcturi, de quo prophetauit idem Vter. I. caput Draconis. quia per draconem in stella prænunciatus est.

Synodus III. Ephesina vniuersalis CC Patrum contra Nestoriũ hæreticum.

Patricius filius sororis sancti Martini mittitur in Hiberniam a Cęlestino papa vir mirabilium operum. vixit annis cxx.

Iudæi plures submerguntur in mari, decepti per diabolum, qui eis apparuit in specie Moysis, quasi vellet eos introducere in terrã promissionis: quidam vero euadentes fidem Christi receperunt.

Paulinus episc. Nolanus vir sanctus, de quo Gregorius loquitur in Dialogo suo.

Anno mundi V^{M} DCXXXIII.

Papæ. Xyst⁹ III. an. viij. dieb. ix. Romanus.

Anno Christi CCCCXXXIIII.

Iste Xystus vir sanctus erat, totus humilis & misericors, ecclesiam sanctæ Mariæ maiorẽ ædificauit. habuit quendam æmulum nomine Bassum, qui eum diffamauit: de quo cum se concilio purgasset, statim post Bassus moritur: quem tamen propriis manibus sepeliuit.

Germanus episcopus Antisiodorensis tres mortuos suscitauit, & etiam asinum suum defunctum. omniũ pedes lauit sine exceptione.

Eucherius Lugdunens. episcopus & doctor.

Seuerus Treuerens. episcop. sanctus.

Mamertinus abbas in monasterio sancti Germani, & Allodius fuit ante eum.

Septem dormientes euigilãt, quos Decius ante cc annos in spelunca reclusit.

Petronius episcopus Bononiens. fecit vitas Patrum, vir sanctæ vitæ ab infantia.

Marianus monachus, & plures alij sancti & docti viri floruerunt.

Eutropius presbyter scripsit plura.

Victorinus Massiliens.

Maruchas episc. filium regis Persarũ a dæmone liberauit, & multum ibi fides creuit.

Terræmotus maximus apud Constantinopolim per quatuor mẽses. & infans dixit vt cãtarent *Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus & immortalis miserere nobis:* & sic cessauit. hoc postea in Chalcedonensi synodo confirmatum est.

Festum sancti Petri ad vincula instituitur, & stupenda miracula per eius catenam fiunt.

Cœlum ab Aquilone efficitur quaſi igneum: & fulgurantes haſtæ apparent.

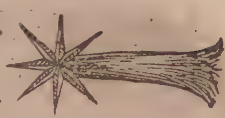
Terræmotus continui, & ſigna plura fuerunt.

Codex editur, qui & liber Theodoſian⁹ appellatur: qui omnium principum legitimorum habet fines.

Beatiſſimus Iohannes Baptiſta caput ſuum reuelat duobus monachis, qui Hieruſalem venerant. Gothi autem, quia eundem patronum ſibi elegerant, inuicti permanſerunt diu. Vndecim milium virginum cohors apud Coloniam Agrippinam martyriſatur ab Hunnis: & Colonia ſtatim poſt etiam deſtruitur.

Luna obfuſcatur.

Cometa apparet.

& poſt pauca, apud Toloſam Galliæ riuus ſanguinis longiſſimus fluxit tota die.

Martianus cũ Valentiniano, annis vij.

Iſte Martianus catholicus fuit, & cum Valentiniano imperauit: ſed poſt apud Conſtantinopolim interemptus fuit conſpiratione ſuorum. Hic in ſomnis vidit arcum Attilæ confractum, ex hoc ipſum intelligens mortuum: & ſic factum eſt.

Ælius patricius contra Attilam pugnat, fugans eum: & cæſa ſunt ibi, ſcilicet in territorio Aurelianeſ. clxxx^m pugnatorum.

Synodus IIII Chalcedonenſ. vniuerſalis dcxxx patrum cõtra Eutychem hæreticum, qui fuit abbas Conſtantinopolitanus. Hic dixit, vnam naturã eſſe verbi Dei, & carnis. & Dioſcorus olim epiſcopus Alexandrinus defenſor illius fuit.

V^m DCXLIII. V^m DCLIII.

Leo primus annis xxi. menſ.j. dieb. xxviij

Tuſcus.

CCCCXLIIII. CCCCLIIII.

Iſte Leo ſanctiſſimus longo tempore cum multiplici fructu præfuit eccleſiæ tunc infinitis periculis laboranti propter tyrãnides principum, & hæreſes varias falſorũ doctorũ. Plures ſermones & epiſtolas ſcripſit ita egregie, vt inter omnes doctores florẽ dictaminis reportaſſe dicatur: & quæcunq; dixerit, ſic ſunt approbata, vt nulli fas ſit in minimo ab illis diſſentire. ipſe ſuis meritis Attilã a Roma & Italia auertit. manũ ſibi amputauit propter quandam tentationem: ſed beata virgo ipſam reſtituit. In canone addidit, *Sanctum ſacrificium, immaculatam hoſtiam.* Synodum Chalcedonenſ. iuſſit celebrari, mediante Martiano imperatore. tandẽ plures agones beata morte patitur, ſepultus apud ſanctum Petrum. Feſtum eius agitur in vigilia apoſtolorum Petri & Pauli: quidam dicunt xi Aprilis.

Genoueua virgo claret Pariſijs: quę fuit velata a ſancto Germano.

Walleranus epiſc. ſanctus.

Marinus epiſcopus Epheſiorum.

Iuuenalis epiſc. Hieroſolymitanus.

Anatolius Conſtãtinopolitanus epiſcopus.

Hi duo fuerunt in concilio Chalcedonenſi principales.

Tempore huius pontificis myſterium beatiſſimæ trinitatis euidenti miraculo in partib. Galliæ declaratur. cũ enim quidã epiſc. celebraret, vidit ſuper altare tres guttas clariſſimas æqualis magnitudinis cadere: quæ ſimul defluentes, & in vnum cõiunctę, gemmã pulcherrimam effecerunt: quam cum epiſc. in medio crucis aureæ poſuiſſet, omnes aliæ ceciderũt.

Nicaſius Remenſ. epiſc. martyrio coronatur cum Eutropia ſorore ſua: ab Hunnis truncatus ait, *Domine viuifica me ſecundum verbum tuum.*

Arcturus rex Britanniæ nominatissimus in victorijs, ccccclx viros gladio suo interfecit. ecclesiæ Dei subuenit, & fidẽ valde ampliauit, omnesq; terras Franciæ, Daciæ, Noruegiæ, &c. sibi seruire coegit. perditur tandem, nec vsq; hodie scitur vbi manserit. Ethicius senator in Burgundia tempore famis iiij[m] pauperum sustentauit, & cœlestis promissionis vocem audire promeruit. Anglia in flore tẽpore Arcturi: cui terdena regna seruierunt, sed tempore paruo. Meretrix quædam peperit infantes vij vno partu, & in piscinam proiecit: & vnus factus est rex Longobardorum. Elisæi prophetæ ossa transferuntur de Samaria in Alexandriam. Perpetuus episc. Turonum.

Imperatores. Leo primus, annis xvij. — Zeno annis xij.

Iste Leo (secũdũ quosdã) fuit verus catholicus: secundũ alios autem, dicitur, quod nimis imprudenter imagines sanctorũ iussit comburi: propter quod a papa excõmunicatus fuit. videtur tamẽ, quod hoc nõ Leo primus, sed Leo iij fecerit, tẽpore Gregorij iij, quia tunc fuerũt tempora turbulenta & inquieta.

Iste Zeno fuit Arianus, & totaliter crudelis cõtra catholicos: fœdus inijt cũ Gothis: & filiũ Leonis interficere volens, alter similis ei offertur. Ipse Theodericũ puerũ, postea regẽ Gothorum a patre suo in obsidẽ accepit. Venetiarũ ciuitas inclyta cõditur, aut potius ampliatur circa hęc tẽpora, anno Domini ccccl: nõ a pastorib. sicut Roma, sed a potentiorib. & ditiorib. prouinciarũ aduenis illic propter persecutionem Attilæ confugientibus. mirum est, & summo laudis extollendũ præconio, potuisse a tot tamque diuersis vrbium & oppidorum populis conditam ciuitatem per annos mille cum tali incremento ac gloriæ splendore, vnanimique sagacitate conseruari.

Anno mundi V[M] DCLXIII.

Papæ. Hilarius I. annis vi. mens. iij. dieb. vi. Sardus. — Simplicius annis xv. mens. ij. dieb. vij. Tiburtinus.

Anno Christi CCCCLXIIII.

Iste Hilarius dedicauit ecclesiam beati Stephani iuxta basilicam beati Laurentij. Hic cõstituit, vt nullus pontifex sibi successorẽ constituat, vt habetur viij q. i. plerique. Sepelitur in monasterio sancti Laurentij, quod ipse construxit. sub ipso Dionysius abbas Romanus cyclum paschalem perpetuũ adinuenit: qui vocatur tabula Dionysij, continens annos dxxxij.

Marci euangelistæ corpus transfertur ad Venetias de Alexandria.

Litanię maiores instituuntur a Mamerto episc. Viennensi.

Remigius Remensis episcopus, qui post Clodouæum regem Franciæ conuertit.

Prosper episc. vir clarus scientia & sanctitate vitę, de Aquitaniæ terra.

Theodorus episc. Syriæ scripsit Chronica, & plura alia.

Cyprianus Amsiliensis episcopus, vir supra modũ misericors, totum, quod habuit, fratribus in necessitate dedit.

Hæresis Acephalorum fuit, quæ impugnauit concilium Chalcedonense.

Iste Simplicius diuisit vrbem in quinq; regiones, & plures ecclesias dedicauit. Hic cõstituit, vt clericus inuestituram nõ recipiat a laico: quod fuit post per alios magis roboratum, vt patet xvi q. vi. per totum. Sepelitur in Vaticano.

Fulgentius episc. Ruspensis claret, luculẽtissimus doctor, scientia & fide plenus, natione Afer.

Achatius episc. Constantinopolitanus in hæresim cecidit, & damnatus, & famosus hæreticus fuit.

Bonifacius martyr, & alij multi martyres.

Disputatio illa famosa facta est apud Carthaginem cõtra Arrianos iussu Honorici regis: cuius scripta habentur: sed præualentib. catholicis rex impius Arriana hæresi plenus, eos vsquequaque persequitur: sed non impune. nam octauo anno regni sui percussus a Domino, scatens vermibus, miserabiliter expirauit. Eugenius episc. Carthaginens. & Felix episcop. Abritanens. cũ aliis episc. & clericis, & ecclesiæ membris numero iiij^m, dccccclxxvi, miserabiliter tractantur, & in exiliũ mittuntur ab Honorico rege Wandalorũ: & totus clerus Africanus fortiter pro Christo agonizat vsque huc.

Multi martyres, manibus & linguis abscissis, recte loquebantur.

Guntaramundus rex Wandalorum, qui post Honoricum rexit, Eugeniũ ab exilio reuocauit: sed Castrimundus, qui post ix annos ei successit, iterũ ecclesias claudit, ccxv episc. exiliando: erga quos Symmachus papa clementissimus fuit.

Dionysia cum filio suo Maiorico, & Germana Datiua Leontia, filia sancti Germani episcopi. Æmilianus medicus.

Fames incredibilis facta est, quæ totam Africam vastauit & alias regiones, occasione cuius plures sancti & sanctæ facti creduntur propter eleemosynas suas.

Theodericus, qui Arrianus fuit, rex Gothorum, totã Italiam possedit longo tempore, & quasdam tyrannides cõtra fideles fecit: ob quod fuit proiectus post mortẽ in os Vulcani per Iohannem papam, & Symmachũ patricium, quos iniuste necauit, secundum Gregorium in Dialogo suo.

Victorianus proconsul martyr mirabiliter cruciatus est, & Victoriana honorabilis matrona, & alij plures.

Inuentio sancti Michaelis in monte Gargano facta fuit hic.

V^M DCLXXIII. | V^M DCLXXXIII.

Romanus. (Felix III. annis ix. mens. xi. dieb. xix.) ex patre Felice, ex regione Fasciole. (Gelasius annis ix. mens. viij. dieb. xix.) Afer. (Anastasius II. an. iij. mens. xi. dieb. xxiij.) Romanus.

CCCCLXXIIII. | CCCCLXXXIIII.

Iste Felix sanctus est, vt patet ex sermone beati Greg. vbi narrat de trib. sororibus matris suę. fuit enim atauus eius. Hic cõstituit ecclesias ab episcopis dedicari. hic damnauit Achatiũ, eo quod ad communionem receperat Petrũ Alexãdrinũ episc. hic statuit, quod accusato dãdæ sunt induciæ, vt ad respõdendũ se parare possit: & quod accusatores & iudices tales esse debeant, quod omni careãt suspicione & macula. de ipso fit mentio lvi distinct. Orosius.

Iste Gelasius canonẽ missæ ordinauit, præfationem, hymnos, tractus, orationes, sicut Ambros. fecit: & inter libros authenticos & apocryphos distinxit xv dist. sacrosancta. Hic tẽpora ordinãdi & examinandi presbyt. ordinauit. ipse etiã imperatorem excõmunicauit, & excõmunicari posse ostendit. xcvi dis. duo. sub eo Deus corpus Barnabæ & euang. Matthæi reuelauit.

Iste Anastasius primo bonus fuit: sed postea seductus ab Achatio, & cõmunicauit ei. & ob hoc clerus separauit se ab eo. & quia voluit restituere Achatiũ occulte, licet non potuit, diuino iudicio percussus est, intestina eijciẽdo, xix dis. Anastasius &c. & hic videtur II infamis papa, de toto catalogo pontificum vsq; huc: quia primus scilicet Liberi⁹ fauebat Arrianis: iste Nestorianis, vtrobiq; cõcurrente vesania imperatorum.

Iohannes Damascenus, secundũ quosdam, fertur his temporib. fuisse. Alij dicunt, quod post Gregorium, manum iniuste sibi amputatam beata virgo ei restituit. multa scripta subtilia reliquit. Solennis episcopus Carnutens. vir sanctus, insignis habetur.

Paschasius vir sanctus, de quo facit mẽtionem Gregorius in Dialogo, quod graue sustinuit purgatorium: quia in schismate pertinaciter adhæsit Laurentio vsque ad finem vitæ: sed ante mortem pœnituit. Sancta Brigida in Scotia claret.

Clodouæus primus christianus rex Fráciæ circa hæc tēpora baptisatus est a sancto Remigio. habuit enim vxorē christianissimā nomine Clotildis: quę fuit filia regis Burgundiæ, quę sæpius monuit eū, vt relicta idololatria, in verū filiū Dei crederet: sed nō acquieuit. postea cū bellaret aduersus regē Almaniæ, corruere cœpit exercitus eius, & infusis lacrymis ait, Iesu Christe, quē regina mea prædicat esse filiū Dei, qui subuenis in tribulatione, & das auxiliū in te sperantib. tuū deuotus postulo auxiliū &c. & sic habita victoria, venit cum iiij[m] ad baptisinū: & columba cœlitus ampullā cū chrismate attulit: vnde reges Franciæ vsq; hodie inungi solēt: exemploq; eius totū regnū fidē suscepit, & deinceps semp victoriosus fuit, & Gothos superauit &c. cœpitq; extunc deuotus esse erga Deū, & sanctos eius, & præcipue erga sanctum Martinum, cui preciosum e-

Imperatores. Anastasius, annis xxvi.

Iste Anastasius malū habet testimoniū: quia factus fuit hæreticus per Achatiū Constantinopolitanū episc. & cū a papa moneretur per solennes legatos, vt ab Arriana perfidia discederet, respōdit, Nos cum simus imperator, iubere volumus: nō autē nobis iuberi. quod arrogantiæ verbū æternæ humiliationis, licet inutilis, subsecuta est vltio, quia parum post iusto Dei iudicio fulmine pcussus interijt, sensatis principib. suæ vesaniæ horridū relinquēs exēplū. ipse etiā miserabilis fuit, nec vnquā meruit victoriā, Deo pariter odibilis & hominib.

quū cū alijs munerib. obtulit. cumq; vellet eū redimere, iussit dari c. solidos argēti: sed nequaquā equus se mouit. at rex, Date (inquit) adhuc c. & tūc equus solutus abijt ad nutum regis. tunc cum lætitia rex dicit, Vere beatus Martinus bonus est in auxilio: sed carus in negotio. & hic videtur quasi secundus Constantinus, & secunda Helena rememorari.

Anno mundi V[M].DCXCIII.

Papæ, Symmachus an. xv. mens. vij. dieb. xxviij. Sardus.

Anno Christi CCCCXCIIII.

Iste Symmachus vir bonus, cleri & pauperum amator, fuit electus cum Laurentio, & bis habuit cōtentiosum schisma cum eodem: sed præualuit iudicio ecclesiæ, & Theoderici regis, xvij dis. concilia. Hic compleuit hymnū angelicum, *Gloria in excelsis Deo*, & c. et cantari instituit, & multa vtilia statuit. Verum cum Laurentium ex misericordia fecisset episcopum Micerinum, non reddidit sibi vicem iuxta beneficia præstita, sed iterato erexit se contra eum: nec sic profecit, quia cum Symmachus se plene purgasset coram synodo de obiectis criminibus, cum gloria restituitur, & Laurentius cum suis damnatus fuit.

Schisma quintum, quod fuit inter Symmachum & Laurentium. caussa fuit discordia eligentium: sed Symmachus obtinuit iudicio concilij, in quo Theodericus rex personaliter fuit, quia maior pars erat secū . sed post annos quatuor surgit iterum altercatio in clero propter crimina obiecta Symmacho: & factum est schisma sextū ecclesię. sed cum Symmachus se purgasset coram concilio & rege, restituitur cum gloria, & Laurentius damnatus fuit.

Symmachus patricius martyr clarus habetur, vir sanctus & strenuus: qui rege Theoderico iniusto sæpe obsistit, ob quod tandem ab eo martyrisatus est cum Iohanne papa.

Boetius vir consularis incomparabilis scientiæ, & in omni virtute perspicuus, fuit gener prædicti Symmachi, & post multa, quæ gloriose gessit, tandem exul iugulatur pro iustitia a Theoderico. sepultus Papiæ. Dicunt quidam eum canonisatum sub nomine Seueri. quanta autem scripsit, tota christianitas testis est. habuit vxorem prudentissimā nomine Elphe, quæ fecit hymnum, *Oliuæ binæ*, &c. & *Felix per omnes*, &c. de Petro & Paulo.

Gerhardus primus episcopus Laudunens. vir sanctus, habuit primo vxorẽ, quam dimittens, & iterato admittens, genuit ex ea virum sanctum Latronem, qui ei in episcopatu successit. mirabilem egit pœnitentiam. Arnulphus episc. Turonens.
Siberanus Scotus cũ suis fratrib. & sororib. claret sanctitate. Vedastus Atrebatens.
Leonardus Louiocen. & Liphardus discipuli Remigij. Euodius Titubens. episc.
Seuerinus abbas Agaunens. qui Clodouæum regem Franciæ sanauit.
Dignissimus, & Gordianus, & alij multi martyrisati sunt a Laurentio schismatico.
Cantianus Rothonensis.
Maxentius abbas Pictauiensis.

Iustinus primus, annis ix.

Conciliũ Aurelianense celebratur iussu Clodouæi, quod sanctus Melanius congregasse dicitur. & nota, quod multa fuerunt concilia Aurelianens.

Iste Iustinus totus catholicus fuit, & omnia quæ Anastasius contra ecclesiam fecit, retractauit, summum pontificem deuote requisiuit, scilicet venerabilem papã Hormisdam: & se libenter obedire velle intimauit. quod factum est: quia cum sanctus Germanus episcopus Capuanus ad eum venisset ex parte papę, vt episcopos de exilio reuocaret, statim fecit, cum magna lætitia eum suscipiendo. ipse magis etiam fecisset pro fide, nisi eum tyrannis Theoderici regis impediuisset. Carilephus vir valde sanctus, qui nunquam voluit videri a mulieribus, nec a regina deuota Franciæ.

V^M DCCIII.

Campanus. Hormisda, an. ix. dieb. xvij.

Iohannes I. annis iij. mens. ix. dieb. xviij. Tuscus.

DIIII.

Iste Hormisda vir misericordiarum fuit: ecclesijs multa ornamenta contulit: pauperũ eleemosynis intentus. ipse clerũ composuit, & Græcos reconciliauit, qui fuerũt excommunicati propter hæresim Nestorianam. sepultus est apud sanctum Petrum: vbi dedit trabem argenteam pensantem libras mille xl. Hic cõstituit, si quis missam se simulauerit celebrasse, perpetuo sit irregularis.

Auitus abbas Aurelianens. qui orauit pro filijs Clodouæi.

Elphes vxor Boetij, mulier deuota moritur, quæ epitaphium suum met composuit, dicens,

Elphes dicta fui Siculæ regionis alumna,
Quam procul a patria coniugis egit amor.
Porticibus sacris iam nunc peregrina quiesco,
Iudicis æterni testificata thronum.

Solinus Sidonius doctor.

Melanius consularis regis floret.

Albinus vir sanctus cum alijs.

Victor, Marsus Lantonus cum alijs pluribus illustribus viris, qui tunc floruerunt in Gallia.

Iste Iohannes sanctus est, & martyrisatus a Theoderico rege Gothorum, Arriano, qui tunc iussu imperatoris in Italia regnauit. nã in custodia afflictus moritur cũ Symmacho & alijs æque catholicis viris, cuius festũ agitur xxvij mensis Maij. Hic cæcum illuminauit Constantinopoli.

Theodericus Gothorum rex subito defunctus, a quodã sancto eremita visus a Iohanne papa & Symmacho, quos ipse occiderat, nudus & discalceatus in ollã Vulcani demergi. vide in lib. Dialogorũ sancti Gregorij. videãt igitur & intelligãt hoc principes.

Germanus Capuanus episc. claret.

Vigor Boiacens. episc. qui mortuũ suscitauit. Cassiodorus gloriosus vir, & doctor luculẽtus fuit, primo senator, cancellarius regis Theoderici: deinde monachus, plura scripsit,

Duo legiſlatores excellentiſſimi hoc tempore claruerũt, Benedictus videlicet pater maximus, & Iuſtinianus imperator. horum primus totius eccleſiæ fulcimentum, & norma religionis inclytiſſimos habuit diſcipulos, & plures numero: & obtinuit orbem terrarum &c. ad cuius honorificentiam hoc etiam accreſcit, quod non alius quilibet ex magiſtris eccleſię vitam illius digeſſit, quam inſignis ille diſertiſſimus papa Gregorius: quia totũ, quod fecit, quaſi aurum fulget. diuinitus enim diſpoſitum eſt, vt cum idem legiſlator excellentiſſimus in cæteris modis ſit a Deo decoratus, etiam hinc maiori autoritate tam ipſe, quam legiſlator eius roboretur: quod eandem vitam ſummus apoſtolicæ ſedis pontifex ordinauit.

Claudius epiſcopus Viẽnenſ. nobiliſſimus inter doctores claret.

Imperatores. — Iuſtinianus I. an. xxxviij.

Iſte Iuſtinianus excellentiſſimus fuit per omnia. nam in ipſo concurrerunt tria, quæ principem glorioſum faciunt, ſcilicet potentia, ſapientia, & religioſa mens ad diuinum cultum. per primum hoſtes ſuperauit: per ſecundum iuſtis legibus mundum ordinauit: per tertium Deum glorificauit, eiuſq; miniſtris eccleſias ædificando opes plures donauit. Nota, quod leges ciuiles, quæ Romanæ dicuntur, ante iſtũ inſignem virũ prolixæ fuerunt, quas ipſe admirabili breuitate correxit, & ad xij libros coarctauit, & omnib. vnũ codicẽ ordinauit, quẽ codicem Iuſtinianum appellari voluit. fecit etiam librum Inſtitutionũ, quẽ in iiij diſtinxit libros. nouas quoq; leges, quas ipſe fecerat, in vnũ volumẽ redactas, Nouellas vocari ſtatuit, quę communiter Authenticæ appellãtur: & ſunt per collationes diſtinctæ. omniũ etiã magiſtratuũ, & iudicũ ſeu iuriſconſultorũ leges, quarum ij^m^ librorũ eſſe dicebantur, grãdi labore abbre-*

Anno mundi V^M DCCXIII.

Papæ, — Felix IIII. annis iiij. menſ. ij. dieb. xiij. — Samius.

Anno Chriſti DXIIII.

Iſte Felix iuſſit infirmos inungi ante obitũ. vnde patet, ꝙ vnũ ſępe inſtituitur, cuius nõ ſemper ſit executio. aut ergo neceſſe eſt ſæpius replicari: aut forte aboleuit, quod prius ſtatutũ fuit. verum principaliter per Chriſtũ inſtitutũ eſt, quia omnia ſacramenta per Chriſtũ tradita ſunt eccleſiæ. Hic inſtituit etiam, vt anniuerſarius dies dedicationis eccleſiarum & altarium celebretur.

Ordo ſancti Benedicti.

Vt prior ordinib. cunctis præſtantior iſte:
Sic erit in fine cunctis conſtantior ipſe.

Sacer ordo Benedicti vtitur amictu miti pro ſuo velamine

Albo, nigro, camelino, lana texta ſine lino, prout eſt religio.

Hic monarcha monachorum, patriarcha eſt cunctorum, qui ad ſe confugiunt.
Cœnobitis præbet normam, & anachoritis formam vias rectas ingredi.
Cuius regularis vſus nunc vbique eſt diffuſus inter orbis climata.
Nam ſpecus cultus diuini, locuſque montis Caſſini redolent virtutibus.
Hinc Fuldenſes cum feruore, clauſtra multa cum decore regunt in Almania.
Aſſunt & Cluniacenſes, ſimulque Camedulenſes cum Ciſtercienſibus,
Valumberni, Syluestrini, ſuperſunt & Cæleſtini ſub diuerſo habitu.
Montis Oliueti patres, humiliatique fratres ſub eadem regula.
Vigent quoque Iuſtinenſes, cum candore Burſfeldenſes his diebus vltimis.

Perſecutio iterum in Africa fit catholicis a Wandalis Arrianis. epiſcopis quibuſdam linguæ abſcindebantur: & tamen recte loquebantur.

Antonij abbatis corpus inuenitur, & in Alexandriam transfertur.

Totila rex Gothorum multas exercet tyrannides: & pene tota Italia destruitur.

Bellisarius patricius comes Iustiniani, mirabiliter de Persis triumphauit. deinde missus ad Africam Wandalorum gentem deleuit. dehinc Romam liberauit a Gothis, quę per totum annum fuit obsessa: regem etiam Gothorum cepit, & ad imperatorem duxit. & Roma sæpius capitur a Gothis, & quasi in nihilum redigitur.

Arator poeta floret.
Priscianus grammaticus.
Nicetius Treueren. episc.
Cassius Marniens. episcopus.
Maurus discipulus sanctissimi patris Benedicti claret.
Romanus monach⁹, qui sanctū Benedictū pauit in spelūca.

* uiari fecit, & ad numerum librorum l redegit, & ipsum librum Digestorum seu Pandectarum appellari mandauit: & debet scribi per dg. sed hodie mirabili errore apud omnes per duplex ff scribitur, quasi per mysterium dicatur: quia communis error faciat legē. Causa autem est, quia dg antiquitus quandam similitudinem in scribendo habebant cum ff duplicato. his legib. totus mundus extunc & deinceps vsq; nunc ordinatur & regitur, paucis exceptis, quę per sacros canones sunt prohibitæ tanquam mortiferæ. quia cum lege diuina non poterant concordare: aut non conueniunt christianorum moribus. Et hoc idem imperator tanquam verus catholicus desiderauit ab ecclesia fieri, dicens, Non dedignantur leges humanæ sacris canonibus obedire. Plurimæ etiam leges sunt canonizatæ: per quod ecclesia summam ostendit exemplaritatem, humiliter se submittens legibus humanis, in quantum non impediunt consecutionē sui finis, qui est vita æterna: quam promisit Deus custodientibus legem siue mandata sua.

V^M DCCXXIII. V^M DCCXXXIII.

Bonifacius secūdus annis ij. dieb. xxvi. Romanus.

Ioānes II. annis ij. mens. iiij. dieb. vi. Romanus.

Agapetus I. annis ij. mens. xi. dieb. xviij. Romanus.

DXXIIII. DXXXIIII.

Iste Bonifacius statuit, vt clerici sint diuisi a laicis in celebratione missæ. Hunc quidā libri dicunt electum in discordia cum Dioscoro: & fuit schisma xxxviij diebus: sed mortuo tunc Dioscoro idem Bonifacius obtinuit. Alij dicunt, quod hoc sit factū tempore Sisinnij, vt infra patet.

Victor Capuanus episc. qui cyclos paschales subtili modo descripsit. Gregorius epis. Lingonensis, de senatoribus, qui prius habuit vxorem.

Theophilus qui homagium diabolo fecit: sed per beatā virginem Mariam recōciliatus est.

Benedictus iunior, qui a Totila multa passus est.

Iste Iohannes cum Iustiniano imperatore magnā habuit cōcertationē, an videlicet in Christo vna, vel duæ essent naturæ: probāte autē papa, quod duæ, imperator ait, Aut consenti nobis, aut in exilium ibis. Tunc papa gaudenter dixit, Ego ad Iustinianum imperatorē christianissimū venire desideraui: sed, vt video, Diocletianū persecutorē inueni: tamen minas tuas in nullo timeo. tunc imperator humiliauit se, prostratus ante pedes papæ.

Domicianus Tungrens.

Medardus Nouionens. episcopus.

Iste Agapetus plene reuocauit Iustinianū ab errore Eutychetis. Hic constituit processiones fieri dieb. dominicis. Hic patriarcham Constātinopolitanū deposuit, scilicet qui duas naturas in Christo negauit. Moritur Constātinopoli, & relatus est Romā, & sanctus est. cuius festum agitur xxij Aprilis.

Gildardus episc. Rothomagens. frater sancti Medardi.

Clodoaldus filius regis Franciæ presbyt. monasterium condidit.

Germanus Parisiens. episc.

Eleutherius Tornacēs. episc.

Signa horribilia apparuerunt. Quædam stella contra lunam veniens, intrauit.

Vuæ de sambuco nascuntur. Hyems grauis fuit, ita vt aues frigore labefactæ manu caperentur.

Fames tam validissima tūc fuit, vt in quibusdā locis matres proprios pueros manducarēt. Cœlum etiam ardere visum est in Gallijs. Et sanguis stillauit a nubibus.

Theodebertus rex Franciæ fuit: qui beato Mauro tunc abbati Andegauensi plurima bona dedit pro sustentatione monachorum sub regula sancti Benedicti Deo seruientium. similiter & Clotharius eius filius. magnis enim miraculis idem beatus Maurus claruit per omnia, sicut Benedictus magister eius venerabilis.

Imperatores.

Radegūdis Francorū regina vxor Clotharij claret sanctitate: quę post monasteriū intrauit.

Synodus IIII Cōstātinopolitana contra Theodorū & oēs hæreticos alios.

Ista Synodus damnauit hæresim Theodori, qui dixit, alium esse Deum verum, & aliū Christum: & quod beata virgo non sit Dei genitrix, sed hominis tantum, &c. satis cum Nestorio cōcordabat. Et nota, quod sæpius hæreses variant nomen iuxta hæresiarchas suos: quia hæc dicta fuit in primitiua ecclesia Hebionitarum: & sæpius fuit destructa, & iterum machinatione diaboli resuscitata. & sic de alijs similiter est intelligendum. sæpe tamen aliquid variāt aut apponunt, vt non sit omnino simile. de hac vide xxiiij q. iij c. quidam.

Hæc Synodus est similis auctoritate, sicut quatuor euangelia.

Anno mundi V^M DCCXLIII.

Papa, Syluerius mart. a. iij. mens. v. dieb. xi. Campanus. Vigilius annis xvij. mens. vi. dieb. xxvi. Romanus.

Anno Christi DXLIIII.

Iste Syluerius martyr est, quia pro fide in exilio interfectus fuisse dicitur, procuratione Theodorę imperatricis: quia Anthemium episc. destitutū & condemnatum propter hæresim restituere noluerit. Hic factus est papa per vim. Rex enim Gothorum Theodatus corruptus pecunia, minas clero & populo intulit, nisi in electionē conuenirent. Eius festum agitur xx Iunij.

Festum purificationis gloriosæ virginis Mariæ instituitur apud Constantinopolim ad sedandā pestē grauem. Et nota, quod sæpius leguntur eadem festa instituta a diuersis nō sine causa. quia autem nō sunt recepta, vel inoleuerunt, aut aliquid superadditur &c. dicitur, quod etiā Sergius prædictum festum instituit, vel forte superaddidit luminaria ferenda.

Iste Vigilius male intrauit papatum: sed tamen bene se rexit, & persecutionē sustinuit, sicut Syluerius. Gothos superauit gloriose. tandē in exilio moritur post graues persecutiones in Constantinopoli perpessas a Theodora: & martyr creditur. Festum eius agitur xxvi Iunij. Ipse iussit concilium Constantinopoli celebrari. & fuit primo archidiaconus Syluerij, & cupidus ad papatū. Dedit modū Imperatrici qualiter Syluerium amoueret: quæ eum postea peius tractauit: & fune in collo eius misso, per totam ciuitatē trahitur a mane vsq; ad vesperam &c. hoc prædixit Bellisarius patricius Romanus, qui Syluerium inuitus exiliauit, sic inquiens, Huius machinator sceleris non effugiet iram iudicis cuncta cernentis. Sed de omnibus postea pœnitens, & fortiter pro fide agonisans, feliciter vitam finiuit. Herculianus episc. Perusinus a Totila secto capite martyrisatur. Pastores verba carronis super pane proferentes interierunt. Hic constituit canonē submissa voce, & nō nisi sup sacrificia legi,

Templum sanctæ Sophiæ maximum in Constantinopoli construitur per Iustinianum. Putatur, quod a conditione mundi non sit tale opus ita complete factum: in quo idem Iustinianus gloriosus imperator honorifice sepultus est in pace Christi.

Tempora satis turbulenta, & mortalitas magna in Italia. quamdiu fuit imperiū bipartitū, fuerunt conturbationes continuæ. & beatus Gregorius sæpius facit mentionem de his.

Puer quidam Iudæus circa hæc tempora cum aliis pueris christianorū communionem accepit: quapropter pater indignatus ipsum in fornacem proiecit: sed illæsus exiuit, dicens, Mulier illa, quæ in ecclesia est depicta, puerum in brachijs tenens, pallio suo ignem excussit.

Iustinus secundus, annis xi.

Iste Iustinus bonus fuit in principio, & bene catholicus: sed suasu vxoris degenerauit in crudelitatem & auaritiam: & factus omnibus odiosus, amens efficitur. & Narses quidam eunuchus vir strenuus, & totus deuotus, & misericors, erat patricius eius: qui merito sanctitatis suæ vbiq; triumphauit: Totilam interfecit, & omnes barbaros deuicit, totamque Italiam quietam reddidit: sed diabolus inuidens ei, quod cuncta bene disponeret, suscitauit cor imperatricis Sophiæ contra eum, ita, vt etiam Imperator inconsulte alienaret se ab eo: & ob illam ingratitudinem & iniuriam vltus se fuit, & introduxit Longobardos, & auertit Italiam, ne esset sub imperio vsque ad tempora Caroli. notabile exemplum est hoc, ne principes audiant inuidas mulieres, per quas diabolus sæpe solet facere, quod per se non potest.

V^M DCCLIII.

Pelagius I. annis iiij. mens. x. dieb. xviij. Romanus

DLIIII.

Iste Pelagius statuit, quod hæretici & schismatici debeant per secularem potestatem arceri, xxiiij q. v. relegentes: & plura alia. Hic diffamatus & culpatus fuit de morte Vigilij: sed coram omni populo tangendo crucem & euangelium, sacramento se purgauit. Hic constituit nouem præfationes in missa decantari, quas Gelasius compilauit.

Iudæus quidam isto tempore imaginem crucifixi telo transfixit occulte: & sanguis exiuit, Iudæum extinxit: sed christiani hoc comperto, ipsum lapidibus continue obruerunt.

Stephani sancti protomartyris ossa delata sunt Romam, & in vna tumba cū sancto Laurentio locata.

Mons magnus in Gallijs mugitum dedit: discissus ab alio monte, & cum hominibus & ecclesijs in Rhodanum præcipitatur.

Gasimunda regina Franciæ, vxor Hilperici regis, qui eam iugulauit nocte, sancta mulier, miraculis claret.

Machutes discipulus sancti Brandani mirabilia fecit.

Fortunatus poeta Italicus, & episcopus Pictauiensis, multa scripsit.

Columbanus pater venerabilis clarus in Hibernia, & post venit in Burgundiam: deinde in Almaniam, constituens monasterium Luxoniense, & factus est in gentem magnam.

Leonardus eremita sanctus Cenomanensis fuit.

Agericus Virdunensis episcopus hoc tempore clarus habetur

Acies igneæ visæ sunt in cœlo: de quibus Greg. in Homil. & de vestibus quorundam verus sanguis effluxit. domus etiam cuiusdam aspersa sanguine apparuit, & signa in vasis, quæ non potuerunt ablui. Brandanus in Scotia claret, vir sanctus, pater iij^{m} monachorum: de quo mirabilia leguntur. Pugna sancta oritur inter Germanum episcop. Parisiens. & Childebertum regem Franciæ: quorum quilibet certabat ad subueniendum debilibus & pauperibus. & quia vnus alium præuenit, non modica concertatio erat inter eos. O vbi manserunt hæc! Iohannes Eleemosynarius, episc. Alexandrinus, clarus habetur. sic dictus, propter eleemosynas quas faciebat. Quid vltra? quod habuit, hoc totum dedit.

Samson episc. Dolens.
Ethbinus Britannicus.

Imperatores. — Tiberius secundus annis vij.

Similianus abbas.
Sindulphus presbyter.

Iste Tiberius vir sanctus fuit misericordissimus, multas ecclesias restaurauit. eratque tam profusus in muneribus largiendis, vt vxor eius ipsi diceret, quod dilapidator esset bonorum imperij. Cui ille, Confido in Domino, quod fisco nostro non deerit pecunia, si de his quæ Dominus nobis contulerit eleemosynas faciendo, thesauros conquiramus in cœlo. & statim post cum vidisset crucem sculptam in pauimēto, ait, Leuate tabulam, quia indignum est, vt crux pedibus conculcetur, quæ debet cum reuerentia in pectoribus & frontibus fidelium poni: ibique maximum reperit thesaurum. ipse Persas vicit.

Hospitius, & quidam Winnatus Brito clarent in Gallia sanctitate.

Leander Gothos conuertit, post episcopus Hispalens. cui Gregorius misit libros Iob.

Anno mundi	V^{M} DCCLXIII.		V^{M} DCCLXXIII.	
Papæ,	Ioannes iij. annis xij. mens. xi. dieb. xxvij.	Romanus.	Benedict⁹ I. an. iiij. mens. i. dieb. xviij.	Romanus.
Anno Christi	DLXIIII.		DLXXIIII.	

Iste Iohannes restaurauit cœmeteria martyrum, & ecclesiā beatorum apostolorum Philippi & Iacobi. In diebus suis multa signa & prodigia insolita, significantia cladem futurā, qualis nunquam fuisse putatur. tandem post multa bona opera moritur, sepultus apud sanctum Petrum.

Iste Benedictus multas sustinuit persecutiones: & vidit mala gentis suæ propter famem, pestilentiam, & hostes: quia Longobardi totā Italiam inuaserunt. In quibus laboribus moritur, sepultus apud sanctum Petrum.

Paulus Leonens. episcopus.

Amandus vir sanctus, post episc. Traiectens.

Vngalotus presbyt. & alij sancti floruerunt.

Italia tempore huius pontificis absoluitur a iugo Constantinopolitano, & ceperunt Romani dominari per patricios. & fit regnum Italiæ habitatio Longobardorum.

Retharedus rex Gothorum, quē historiæ tradunt virum fuisse virtuosum, cum esset Arrianus, in concilio Toletano anno Domini dlxxiiij primum cōuersus est ad verā fidem, & cum eo tota gens Gothorum, monitu & industria Leandri episc. Hispalens. Magna gratia in populo barbaro, qui hucusq; malam habuere famam, & nunc sanctos habere incipiunt.

Gregorius filius Gordiani senatoris Romæ clarus habetur: qui sex monasteria in Sicilia fundauit, & vnum in vrbe, in quo fit monachus ex prætore: & post diuinitus papa eligitur.

Gregorius Turonens. episc. expositiones sacræ scripturæ fecit.

Maglorius episcopus Dolens. sancti Samsonis successor.

Maurus discipulus sancti Benedicti eo tempore obijt, sepultus Parisiis.

Iste Mauricius habuit filiam Tiberij nomine Constantiam, quam ei pater eius tradidit cum imperio, dicens, Sit tibi imperium meum cum hac puella, vtere ea feliciter, & habe in mente, æquitatem & iustitiam præcipua esse insignia optimi imperatoris. quib. dictis, pijssimus Tiberius expirauit. Mauricius autẽ sumpto imperio multum vtilis fuit reipublicæ. tandem cum beato Gregorio nimis detraheret, & mortem comminaretur, contra se diuinam prouocauit iram. meritis tamen beati pontificis hîc punitus fuit, eo quod pro se quotidie orasset. fuit enim expulsus de regno, fugatus ad insulã quandam, & ibi cum vxore & duobus filijs per Phocam interemptus est. Si bene seruasset doctrinam soceri sui, illum ante pedes suos habuisset prostratum, quem nunc super se sensit leuatum. tamen de eius saluatione bona spes est, propter causam prædictam.

Mauricius Græcus an. xxij.

Antiochia subuertitur per angelum Dei, qui in veste alba apparuit: & tantum vnus vir eleemosynis vacans, liberatus fuit. Quidam dicunt, quod medietas ciuitatis subruta fuit, & aliam eius medietatem vir ille precibus suis saluauit.

Tunica Domini inconsutilis reperta est in Saphat, & in Hierusalem posita.

Inundatio pluuiarum maxima fuit, ita vt secundum diluuium crederetur iterum venturum. Et per Tiberim multitudo serpentum cum dracone magno in mare descendit: sed a fluctibus præfocati, & ad littus proiecti, totum aerem sua putredine corruperunt. & secuta est mortalitas maxima in Italia: quæ dicitur inguinaria, ita vt etiã corporali visu sagittæ cœlitus venire, & singulos quosque percutere viderentur.

V^M DCCLXXXIII.

Pelagius v. annis xij. mens. i. dieb. x. Romanus.

Hic constituit, vt memoria defunctorum fiat in omni missa, post eleuationem hostiæ salutaris.

DLXXXIIII.

Iste Pelagius ordinatus fuit absq; iussione Principis. & Longobardi obsederũt Romam. & vastatio magna fuit: & quod male inchoatum fuit sub eo, in peius proficiebat propter tyrannidem barbarorum, & pestem. Ipse misit Gregorium sanctum virum ad diuersa loca in negotijs ecclesiæ expertissimum. tandem in peste inguinaria moritur. sepultus apud sanctum Petrum.

Mirabilia quædam circa hæc tempora contigisse narrantur. cometa apparuit. puer quadrupes, alter duos vertices habens, nati sunt Byzantij. sanguineæ hastæ, & lux clarissima per totam noctem videbantur. puer sine oculis & manibus: qui a lumbis infra erat sicut piscis. in Nilo etiam apud Ægyptum duo animalia apparuerunt humanæ formæ, vir & mulier, horribilia aspectu. quasi per vnum diem sol a mane vsque ad meridiem minoratus est de tertia parte. quæ omnia aliquid noui solẽt significare Quidam putant, quod præfigurauerunt bestialem & monstruosam sectam Saracenorum, quæ quasi tertiam partem christianitatis in breui corrupit: & non longe post hæc tempora surrexit.

Hermigildis filius regis Wisigothorum & Hispanorum couertitur de infidelitate Ariana ad catholicam fidem: a patre suo martyrisatus est.

Litania maior instituitur a sancto Gregorio. & angelus Domini apparuit supra castrum Adriani. *Regina cœli* cantauerunt angeli primum &c. & grandis illa plaga cessauit.

Augustinus venerabilis monachus, vir sanctus, cum Iohanne & Mellito, & alijs mittitur ad Anglicos cõuertendos. Et nota, quod sæpe fit mentio de diuersis regnis & prouincijs, quod crebro conuersę sint ad fidem: quia non semper in eis permansit fides, propter diuersas causas: sic de Anglia, Francia, Persia, & Iudæa. In hoc singulariter Roma priuilegiata fuit, quia ibi nunquam defecit fides Petri.

Phara virgo sancta & nobilis, & frater eius.

Pharo comes, & post Meldens. episcopus, & frater eius.

Carnealdus episc. Lugdu. claruerat.

Desiderius episc. Viennens. mart.

Imperatores. Phocas annis viij.

Goar vir sanctus, super Rhenum claret: & multi alij vtriusq; sexus homines fuerunt dignæ memoriæ. Vide in registro Gregorij.

Iste Phocas tumultu militũ factus Imperator, dominũ suũ Mauriciũ occidit, & alios plures. & quia male incepit, in peius profecit, & pessime cõpleuit: quia Romani grauissime cõtra Persas præliãtes fugati sunt, & multas prouincias perdiderũt. & tandem ipse superatus ab Heraclio occisus fuit. Cosdras rex Persarũ Hierusalem cepit, & alias multas ciuitates: & valde attriuit christianos, occisis xc^{m}. & crux cũ Zacharia patriarcha capitur, &c. post cum se Deum putaret, interficitur ab Heraclio. Dicitur, quod tantæ fortitudinis Heraclius fuit, quod leones sępe prostrauerit in arena. Furseus vir sanctus, filius regis Hiberniæ, claret.

Gangericus Cameracẽs. episc. Marculpus abbas Horcasens. cõstituit, quod lumẽ semper ardeat in ecclesia, dum missa celebratur. item, quod papa sit indutus alba præcincta longa & ampla.

Anno mundi	V^{M} DCCXCIII.	V^{M} DCCCIII.

Papæ. Gregorius I. an. xiij. mens. vi. dieb. x. Romanus.

Anno Christi	DXCIIII.	DCIIII.

Iste Gregorius nobilis genere, sed nobilior virtute: sed & sanctitate nobilissimus, ordinis sanctissimi patris Benedicti monachus dignissimus: qui merito magnus dicitur, propter plura, quę excellenter habuit, scilicet potentiã, diuitias, virtutes, nobilitatẽ, sapientiã, sanctitatẽ, famã, experientiã. nihil eum in omni statu latebat, puta, qui pene in omni statu exercitatus fuit. Sub eo paulatim mala præteritorũ temporũ quieuerunt. De eius incomparabili vtilitate, qua ecclesiæ Dei vigilantissime pręfuit, plures cõscripti sunt libri. Sed & ipse doctor principalis vnus de quatuor quanta scripserit, tota simul testis est ecclesia. Ipse deniq; solus cum beato Fabiano post sanctũ Petrũ diuinitus in toto catalogo pontificũ Romanorũ ad pontificatũ est assumptus. ipse plura instituit, vt patet in eius registro. in canone addidit, *Diesque nostros in tua pace disponas*, &c. *Deus in adiutorium*, ante initia horarũ iussit dici. totũ officium ecclesiasticum stylo pulcriori, & ordinatiori, & compendiosiori modo renouando composuit: quod permanet vsq; hodie. & dicitur Gregorianũ de omnib. officijs tã episcoporũ quã aliorũ inferiorũ, prælatorũ siue subditorũ. Quid vltra? Quanta gratia emicuerit, quanto scientiæ lumine præditus fuerit, quantũ præsentib. & futuris exemplo operis & scripturis prodesse studuerit, mortalis lingua aut vix aut omnino non posset explicare. Hic constituit, quod cõfessor nec nutu, nec verbo, nec signo confessionẽ prodat. *Seruus seruorum Dei*, titulus totius humilitatis summis põtificib. hîc a beato Greg. instituitur, & permanet vsq; hodie.

Walbertus vir sanctus, frater Pharonis, discipulus sancti Columbani: & sancta Blidethildis, vxor Pharonis: & plures discipuli eiusdem sancti Columbani floruerunt: scilicet Gallus, Eustachius, Attila, Valaricus, &c. Andoenus, Hildemacus.

Isidorus Hispalens. episc. inter doctores notabilissimus, multa scripta reliquit grauida sententijs & auctoritate. Hic vir studiosissimus, vltra lxx sectas hæreticorũ enumerat: qui contra ecclesiam Dei successu temporis surrexerunt, & damnati sunt a sanctis patrib. vicissim vsque ad tempora hæc. vide xxiiij q. ij c. Quidam. Ipse etiam Mahometũ, qui in Hispaniam venit, capi iussit: sed admonitus a diabolo fugit. Adalaoth rex Longobardorum baptisatus est, & fidem Christi suscepit. Theudelina Lõgobardorum regina christianissima virum suum nomine Agisulphum ad fidem conuertit, & cum Romano imperio pacem habere fecit: ad quam Gregorius lib. dialog. transmisit.

Heracli⁹, an. xxxi.

Iste Heraclius ex parte bonam, & ex parte malam famam habuit in chronicis. quia in quibusdam valde sancte se habuit, vt patet in legẽda sanctæ crucis: quomodo miraculose vicit Persas, & Cosdram occidit: sed post victoriã conuersatus cum patriarcha Iacobitarum, cum ipso de fide disceptauit, volens eum ad rectam viam reuocare: sed, proh dolor, ab eo deceptus, incidit in hæresim Monethelitarum, in qua moritur. vnde patet, quam stultum sit cuilibet christiano excedere constitutam sibi a Deo regulam. Quando enim laici intromittere se volunt de illis & similib. periculosis quæstionibus fidei: & quando clerici bellis se vltro ingerunt, raro aut nunquam sortitur bonũ effectum. maneat quilibet in vocatione sua, & exerceat se in his quæ sunt sui officij. Alioquin si inordinate procedit, Spiritus sanctus aufert se: sine quo nemo quicquam boni potest perficere. Simile de Osia rege Iuda, vt ij Paralip. xxvi. & sunt exempla plurima quotidie. Verum ista maledictio venit super Heracliũ propter superbiã suam. quia post illam victoriã pau-*

Vᴹ DCCCXIII.

Sabinianus an. i. mens. v.	Tuscus.	Bonifacius tertius, mens. viij. die. xxviij.	Romanus.	Bonifacius IIII. an. vi. mens. viij. dieb. xij.	Marsus.

DCXIIII.

Iste Sabinianus statuit pulsum campanarũ ad horas diei. & quia tenax fuit, & sancto Greg. detrahere nõ timebat, ab eo ꝑcussus, interijt. & hic est tertius de toto catalogo pontificũ, qui formidabili morte & culpabili vita notatus est.

Iste Bonifacius statuit, vt nitidus pannus super altare poneretur.

Iste Bonifacius consecrauit Pantheõ, id est templum omnium Deorũ: vbi christiani periclitabantur a dæmonib. Et est pulcra similitudo, quomodo Spiritus sanctus ex malis institutis paganorũ scit eligere sanctum exercitiũ deuotionis, quasi medicina fiat ex veneno. vbi enim impij colebant dæmones, ibi christiani colunt omnes sanctos: *sic ars deluditur arte*. In hoc templo quidam scholaris cæcus coram Iudæis incepit responsoriũ, *Gaude Maria*: & continuo lumen oculorum accepit. Mahometus deceptor orbis, propheta falsus, nuncius sathanæ, præcursor Antichristi, complementum hæresis, ac totius falsitatis prodigium, circa hæc tempora vesaniam suam ostentare incepit. fuit enim magus, & mercator vilissimus: & factus princeps latronũ, subtiliter Arabes sibi attraxit: qui tũc valde ab Heraclio grauabãtur. Persas vicit & gentes alias multas, quibus dedit legem suam, dicens, se esse prophetam sanctum, & a Deo missum. hoc eum docuit quidam Sergius apostata tam a fide, quam a conuersatione monastica: qui ipsam legem composuit. Hic velut alter Ieroboam decem partes abstulit domui Dauid, id est ecclesiæ Christi: quia pene totum mundum decepit: & nisi Carolus & alij quidã principes, iuuante Deo, cultores eius coercuissent, totaliter fidem exterminasset. Sæpius creuit, & decreuit vsque hodie. finem nouit Deus.

Festum omnium sanctorum instituitur a Bonifacio quarto.

Æra Machometi ipsa est Alhigera, qua vtũtur præcipue Arabes & alij Saraceni: est (secundum Campanum) anno Christi dcxxi cum xij dieb. post conceptionem eiusdem Christi Domini nostri: ita quod inter Christi conceptionẽ, & hanc Æram cucurrerũt dies ccxxvi^{m}. dccccxxxij incepit feria quinta: quia Christi cõceptio erat feria vi. & nota, quod Saraceni vtuntur annis lunaribus, quorum quilibet cõtinet xij lunationes æquales, hoc est ccc liiij dies, saluo bisextili. nam in xxx annis habent xi bisextiles, quorũ quilibet habet ccclv dies. & tunc redit, sicut a principio. Nota, lunatio pręcisa xxx annos habẽs lunares, reducit medias lunationes ad consimile temporis initium.

Cunibertus episc. Colonienſ. Austregisilus Bituriensſ. Iohannes Tungrenſ. Sulpicius Bituriensſ. Salaberga mulier sancta. Magnobodus Andegauenſ.

Imperatores.

Lupus episc. Senonenſ. Graulio episc. Cæsaraugustan. Oswaldus rex Normannorũ, Anglorum, Scotorũ, Britonũ, fuit vir valde sanctus, & operib. misericordiæ deditus, & vndiq; triumphauit gloriose. eius brachiũ cum dextera manu, quib. eleemosynam fecit, integrum perseuerat apud vrbem Bembamburch. fuit enim interfectus a Penda Mertiorum rege: sed postmodum Osomi frater Oswaldi eundem Penda interemit, & gentem Mertiorum ad fidem Christi conuerti fecit, & Pictos regno suo, id est Angliæ, subdidit. *peres tibi subiectos nimis inhumaniter oppressit: quod Deo semper displicet. & fuit etiam post hęc nimis infelix, & plura perdidit. Moritur tandem infeliciter, hydropisi & hęresi maculose infectus. Dagobertus vir omnibus bonis moribus compositus, rex Franciæ fuit: cuius tempore ecclesia scilicet Dionysij Parisijs diuinitus dedicatur.

Anno mundi

Papæ. Deusdedit an. iij. dieb. xx. Romanus. Bonifaci⁹ v. annis v. dieb. xiij. Campanus.

Anno Christi

Iste Deusdedit fuit vir sanctissimus. dũ quendam leprosum oscularetur, statim mundatus est: multa bona statuit. item quod contra simoniacũ testes esse possint meretrices & criminosi.

Iste Bonifacius cõstituit, vt nullus de ecclesia extrahatur, & vt acolytus nõ audeat reliquias leuare. vnde patet, quãta fuit olim deuotio in christianitate. Hoc tunc clericis prohibebatur, q̃ nunc mulieres etiã indifferenter faciũt & cæteri quicunq;.

Sigibertus filius regis Dagoberti cum baptisaretur a sancto Amando Traiectenſ. episc. respondit, *Amen*, clara voce, infans adhuc xl dierum. Alcharanus liber componitur a Machometo, & trib. magistris suis, quib. diabolus & autoritatẽ, & industriã ministrabat. Primus magister erat quidam Iudæus astronomus maximus: secundus, Iohannes de Antiochia hæreticus: tertius, Sergius Arianus. Hi legẽ abominabilem confinxerant, resecantes quicquid arduũ erat in credendo, & difficile in operãdo: concedentesq; omnia, ad quæ mundani homines proni erant: scilicet gulam, luxuriã, rapinã &c. Vnde factũ est, vt per potentiã & dolum deciperent in breui maximã multitudinẽ hominũ bestialiũ. Et quia lex ista nimis inhonesta & confusa erat, quidam humana verecundia permoti, plura retractarunt, ac velut expositores rationabiliter interpretabantur aliqua nimis mendosa. vnde quidã christiani etiã literati hoc colludio decepti fuerunt: qui historias transmarinas non viderũt. Quare autem tam infamis homo legifer factus sit, & talem tradiderit legem, duplex ratio redditur. prima, quia Deus non permisit, vt aliquis bonæ famæ homo a diabolo assumeretur, & legẽ saltem humano modo rationabilẽ traderet, sicut nec olim nisi serpenti permissus fuit, quãdo Euam tentauit. secunda, quia Machometus summe arrogans fuit: ideo quicquid desiderabant carnales, concessit, iam sic, iam aliter dispensando. Et ex hac collisione doctrinarum varia-*

Imperium Romanorum circa hæc tempora vbiq; in orbe terrarũ cœpit deficere irrecuperabiliter. nam in Oriente Saraceni,& in Occidēte Gothi dominia assumpserũt, & deinceps tenuerunt. Item Saraceni de exercitu imperatoris interfecerunt cl^m pugnatorum. Et hoc iterum maximũ habemus exemplum, quod nihil stabile est sub sole, quando etiã tanta defecit potestas & prudentia. causa huius diuersimode assignatur. Quidam dicunt, quod hoc fecit insatiabilis Romanorum auaritia: qui sibi subditas nationes iugo seruitutis intolerabili opprimebant. quod omnib. principibus & prælatis timendum est: quia, quandiu Romani oderunt auaritiam, & dilexerũt æquitatem, dominiũ orbis habuerũt. alij dicũt, quod hæresis Orientalium hoc fecit, vbi communiter imperatores habitabant: & sæpe cũ peruersis peruersi facti sunt. nec est quicquã, quod ita nequeãt Occasui subiacere, quam vera religio. Sed neq; in principe aliquid lucidius, quam recta fides. aliqui dicũt, quod causa huius defectus fuit superbia dominorũ, qui subiectos despiciebãt, canes aut asinos nuncupando, vel similiter. propter quod pudore & dolore incitati, erexerũt se, & fecerũt quod cernimus. Forte omnes hæ simul sunt vna causa. quia per quod aliquid nascitur, per eius oppositũ destruitur. Et sic iam omnes iiij monarchiæ defecerunt: & non restat alia nisi Antichristi, cuius aduentũ Deus nouit. Interim dominia hinc inde diuersimode variãtur in particulari.

Dagobertus rex Franciæ interfecit Anglicos, qui tunc Saxones vocabantur, omnes excedentes mensuram gladij sui. Putant quidam, quod hæc crudelitas Francorum fuit causa æternæ inuidentiæ & dissensionis Anglorum contra Francigenas, non sine damno vtriusque vsque hodie. Mittat pius Dominus spiritum pacis inter eos & alios.

Aidanus episcopus claret in Anglia sanctitate, discipulus sancti Columbani.

V^M DCCCXXIII. V^M DCCCXXXIII.

Honorius II. an. xij. mens. xi. dieb. xvij.	Campanus.	Seuerinus anno i. mens. viij. die. xxviij.	Romanus.	Iohannes IIII. an. i. mens. ix. dieb. xvij.	De Dalmatia.

DCXXIIII. DCXXXIIII.

Iste Honorius fuit vir largissimus, pauperib. quotidianas eleemosynas dedit, multas ecclesias argento & auro dotauit. statuit apud sanctũ Petrũ fieri litanias, & clerũ erudiuit & honestissime ordinauit. fecit ecclesiam sancti Adriani: in qua xi^m sanctorũ quiescũt.

Iste Seuerinus fuit vir benignus & sanctus, amator cleri, erga pauperes largus, erga regimẽ ecclesiæ diligens, quã in prædijs & ornamentis mirabiliter ampliauit. Quo tẽpore quidam Mauricius cum suis satellitibus ecclesiæ thesauros diripuit, infelix sacrilega non veritus miraculum grande. nam cum totam vrbẽ incitasset, contra ærariũ Lateranꝫ. nullus potuit ipsum, nõ dico, infringere, sed ne intrare quidem. Quod videns, pace simulata tandem perfecit quod intendebat, accipiẽdo quod pro sustentatione pupillorũ ac viduarũ & pauperũ christianissimi imperatores illic posuerãt: sed oĩa infeliciter perierũt. Heraclius fuit particeps sacrilegij hui^9 factus: cui misit partẽ de pecunijs elatis. sed o quã multipliciter pro huiusmodi dãnificati fuerũt! Eligius artifex, sanctus vir, pater fuit spiritualis istorũ, qui multa monasteria fundarunt in Francia. Tepuit fides in Oriẽte, & feruet hic in Occidẽte. Aurea sancta abbatissa Parisijs claret: præfuit iij^m puellis, iussu Eligij viri sancti. Erubertus rex Angliæ primus ibi idola destruxit.

Iste Iohannes multa milia hominũ de seruitute redemit ecclesiæ thesauris, pia motus intentione, per Histriam & Dalmatiam. Hic fecit adduci reliquias sanctorũ Vincentij & Anastasij, & aliorũ martyrũ, & Romæ reuerenter collocauit.

*rũ & cõtrariarũ tot^9 lib. cõfusus est, nec aliquo modo cõcordabilis. demũ idẽ quasi coactus respõdit, ꝙ xij^m verba essẽt in Alchorano, quæ mẽdaciũ cõtinerẽt, cetera in veritate ꝑsisterẽt.

Iste Constantinus fuit filius Constantini, filij Heraclij, qui quarto mense imperij sui a nouerca sua veneno exstinctus fuit. & ideo, quia breue tempus rexit, nō fit mentio de ipso. Ipse autem Constantinus successit ei, & nouerca illa cū suis est exiliata, & fuit pessimus tyrannus & hæreticus, dolosus, totus inuidus, & catholicis infestus: nec Martino papæ pepercit. cōtra Longobardos exercitum ducens, superatus est. & Romam veniens, cum reuerenter esset a Vitaliano & ciuibus susceptus, non retribuit iuxta beneficia sibi impensa debitam vicissitudinem, sicut decet principem. insuper & tyrannidē magnā & sacrilegia perpetrauit, omnia pulcriora deijciendo & transportando: quare tandē in balneo a suis militibus, qui eius malitiam noluerunt diutius tolerare, interfectus fuit: & sic miserabiliter viuens, infelicissime mortuus est, solito more sacrilegorum & tyrannorum, Deo iuste iudicante suos.

Imperatores. Constantinus III. an. xxvij.

Londoalus episc. Treuerens. Hierusalem capta fuit a Machometistis, quibus Hunarus prefuit: qui in loco antiqui templi nouum erexit superstitiosum & prophanum, ablata prius cruce.

Nota diligenter, quod multa mala sequuntur, quando dominiū perturbatur. Hoc superius de Assyrijs & Medis & Parthis clare patuit, & Græcis & alijs similiter, & crebro de Romanis: sed hic præcipue. nam Saraceni Africam & Siciliam inuadentes, cum non esset qui tyrannidi eorum resisteret, etiam Hispaniam sibi subiugarunt, vndiq; christianum nomen delendo: in qua turbine multi martyres effecti sunt qui constantes permanserunt. & fuit tribulatio magna. Turbato enim dominio, mali homines assumunt audaciam malefacien-*

Anno mundi V^M DCCCXLIII.

Papæ. Theodor⁹ I. annis vi. mens. v. dieb. viij. Græcus. Martinus I. annis vi. mens. i. dieb. xxvi. Tuscus. Eugenius I. annis ij. mens. viij. dieb. xxij. Romanus.

Anno Christi DCXLIIII.

Iste Theodorus super oēs misericors fuit, & largiter benignus, pauperū amator. Iste statuit cereū benedici in sabbatho sancto: & Paulū Cōstantinopolitanēs. episc. qui aperte catholicos cruciauit, anathemate perculit.

Iste Martinus sanctus est, & fortiter ꝓ fide agonisauit. dū quidā eū extracto gladio, interficere vellet adhuc ante altare constitutū, statim cecus efficitur. Ipse cōuocata synodo in vrbe, dānauit Syrū, Alexādrū, Sergiū, Pyrrhū, & Paulū hereticos. quare Cōstātin⁹ eūin exiliū misit. ei⁹ festū agitur x Nou.

Iste Eugenius sanctissimæ vitæ, omnib. amabilis & benignus, constituit, quod perpetuam castitatem omnes presbyteri, diaconi, & subdiaconi seruarent. sepultus apud sanctum Petrum.

Iodocus filius regis Britāniæ eremita sanctus, claret.

Londoalus vir sanctus claret: qui beatū Lābertū docuit. Arnolphus beate vite, pater Pipini, dux Lotharingie: demum eremita, post episc. Metens. eius vxor sancta Doda Treueris inclusa, Christo vacabat. & sanctus Clodulphus eius filius episc. Metensis. Dicunt quidam, quod fuit auus Caroli Magni: sed hoc mens non admittit, nec ratio temporis consonat: sed Carolus Martellus fuit pater Pipini illius, qui erat Caroli Magni pater.

Ragiulpha virgo sancta claruit in Gallia.

Seuera abbatissa ibidē, soror eius.

Gertrudis cognata eorum.

Forseus cū Foliano, & Vlcano fratribus suis, omnes filij regis Hiberniæ, venerūt in Gallijs: & sunt omnes sancti.

Sigibertus rex Francorū xij monasteria fundauit. & fit magnus fructus in Francia & Anglia per viros sanctos. Nauta quidam negando pauperi panem, hac pœna percutitur, vt omnes eius panes in lapides conuertantur, sicut idem pauper ei imprecabatur.

Ignis cecidit de cœlo, & iris magna apparuit, vt putarent homines consummationem seculi aduenisse: & signa ingentia fuerunt, ita vt arescerẽt viuentes præ timore propter tonitrua & fulgura, & ictus eorũ maximos, & aquarũ inũdationes incõparabiliter excessiuas. & perijt innumera hominũ & animaliũ multitudo, & sequitur pestilentia grauissima cũ signo iræ Dei. Cunctis visibiliter apparuit, quod vnus angelus bonus & vnus malus Romã nocte circumierũt: & quot vicib. domus aliqua percutiebatur, tot ex ea sequenti die interibant. tot tunc moriebantur, vt etiã parentes cũ filijs, fratres cũ sororib. vnanimiter in feretro positi, ad tumulum portarentur. Sæpe huiusmodi signa ostendit Dominus pijssimus ad terrorem peccatorum. sed vtinam exemplis aliorũ terreremur, vt a peccatis desisteremus. dicunt tamen quidam, quod hæc pestilentia facta sit tempore Benedicti secundi.

* di, & se & alios deprauandi in vita & doctrina: & ad populos & ad principes corrumpendos. & est reuera horrendũ spectaculum, qualiter miserabilis iste mundus agitatur sine intermissione. an nõ satis durum esset post labores & ærumnas tandem mortis dominio subiacere, nisi etiam tot cladibus & terribilibus plagis cõtinue laniari? non sufficit humano generi semel a Deo damnationis diram accepisse sententiã, nisi & plurimas sibi peccando superaddat? solum igitur peccatum est causa miseriarum harum, diuina seueritate iuste se vindicante. Verũ nemo sic cogitet, quasi hęc digna sit retributio pro tantis piaculis, sed respectu futurorum, quæ peccatorib. debentur. ista sunt quasi quædam suauia præludia. O quis finis illorum, qui non credunt, si etiam tanta hic patiuntur electi! Sanctus Claudius archiepisc. Bisuntinens. & post abbas monasterij sancti Eugenij, claret in Burgundia.

V^M DCCCLIII.						V^M DCCCLXIII.	
Vitalianus annis xiiij. mens. vi. dieb. ij.	Campanus.	Adeodatus annis iiij. mens. ij. dieb. v.	Romanus.	Demus annis iij. mens. ij. dieb. v.	Romanus.	Bonifaci⁹ vi. an. iiij. mẽs. ij	Romanus.
DCLIIII.						DCLXIIII.	

Iste Vitalianus cantum Romanorũ cõposuit, & in organis cõcordauit. ipse etiã habuit gratiã imperatoris, qui suis prędecessoribus offensiuus fuit: tamen postea non sic permansit: nec vsq; huc non potui inuenire, quod vnquam ecclesia Romana habuit plene post mortem Constantini Magni dominium vrbis, & aliorum, quæ ipse contulerat: nisi forte temporibus quorundam pijssimorum principum paucorum. imo iste Vitalianus pro magna gratia accepit, quod imperator iste pessimus priuilegia ecclesiæ confirmaret: & tamen de post infregit. Hic pręfecit ecclesiæ Cantuariensi Theodorum monachum valde literatum.

Iste Adeodatus fuit tantæ benignitatis, vt omnẽ hominẽ a magno vsq; ad minorem a se consolatũ dimitteret. sepultus apud sanctum Petrum.

Corpus sanctissimi patris Benedicti, & corpus sororis eius sanctæ Scholasticę transferuntur de monte Cassino ad monsteriũ Floriacense. Hoc Gallici dicunt: sed Italici omnino contradicunt, quod adhuc sit in Cassino monte. Maneat pietas, & reuelabitur veritas.

Iste Demus decorauit illũ locũ ante basilicã sancti Petri: qui dicitur paradisus. sepultus ibidem.

Iste Bonifacius non habetur in quibusdã libris. & sequẽs dicitur Bonifacius VI. Hic dicitur, secundũ quosdã perfecisse paradisum apud sanctum Petrum. Rationem huius diuersitatis non reperi.

Forseus Latiniacum, & Folianus Fossense cœnobium erexit, dono sanctæ Gertrudis: vbi ibidem martyrisatus quiescit.

Clodoueus rex Francorũ irreuerenter corpus sancti Dionysij disco operiens, & os brachij eius fregit, & furtiue deportauit: ob quod in amentiam versus fuit.

Iste Constantinus fuit catholicus, & bonus zelosus per omnia contra hæreticos. ecclesias reparauit, & Græciam Romanæ ecclesiæ reconciliauit. synodum sextam congregauit: in qua permissum est Græcis presbyteris vxoribus legitimis vti, ac cæteris Orientalibus: sed Occidentalibus nequaquam, quia cœlibatum voluntarie tempore Gregorij, & ante susceperunt. & est hic mature aduertendum, quantum bonitas principis valeat ad bonum & quietum ecclesiæ statum & fidei promotionem: & econtra, quantum malitia principis noceat. Hęc isti duo Constantini, scilicet pater & filius, clarissime ostendunt. Verum, permittente Deo, Saracenis & Bulgaris resistere non valuit, sed cum eis pacem fecit, annua tributa soluendo. ita inualuit illa maledicta secta. tandē bona potitus morte transiuit ad Christum, sepultus in Constantinopoli.

Cōstantinus IIII. an. xvij,

Imperatores.

filius Constantini.

Nota, quod sex sunt synodi principales, quarum autoritas est par euangelijs: quia euangelica veritas per eas declarata est contra sex principales hęreses, quę nimis inualuerunt contra ecclesiam propter hęreticorum subtilitatem ad decipiendum simplices, & tyrānidem ad affligendum constantes, & terrendum pusillanimes. Ista synodus VI damnauit hæresim Monothelitarum, qui vnam voluntatē & operationem in Christo dixerunt.

Synodus VI. Constantinopolit. cclxxxix. patrum.

Ista Synodus par in authoritatibus quatuor principalibus præhabitis, condemnauit hæresim Monothelitarum.

Anno mundi V^M DCCCLXXIII. V^M DCCCLXXXIII.

Papæ, Agatho annis ij. mens. vi. Siculus. Leo II. an. iij. mēs. x. dieb. xvij. Siculus. Benedictus II. a. ij. mens. x. Romanus. Iohannes V. an. vi. die. xviij. Syrus.

Anno Christi DCLXXIIII. DCLXXXIIII.

Iste Agatho vir sanctus fuit: qui dū leprosum quendam oscularetur, statim mundatus est. Ipse recōciliauit ecclesiam Rauennatē, quæ diu fuit rebellis: & nūc ad obedientiā Romanæ ecclesię redijt, edocta, quod non est bonū cōtra stimulū calcitrare. Ipse etiam de consensu principis iussit celebrari sextam synodum, vbi Græci redierunt ad obedientiam apostolicæ sedis post plagas varias. quia tale vnusquisq; reperit suum inferius, qualem se suo exhibet superiori. Qui bene obedit Deo & prælatis suis, ille similiter bonam in subiectis suis inuenit obedientiam, & econuerso. Hæc est lex diuinæ iustitiæ.

Iste Leo vir sanctus fuit, Græca & Latina lingua sufficiēter eruditus, eloquētiæ quoq; singularis, erga pauperes nō solū mentis pietate, sed etiā studij labore sollicitus. hic cōstituit pacē dare post *agnus Dei*: & vt pro vsu pallii archiepisc. nihil persoluere teneatur. Eius festum agitur iij Iulij. sepultus in ecclesia sancti Petri.

Iste Benedictus fuit p omnia virtuosus, & vita eius cōcordabat cū nomine. eius tēpore fuit maxima pestilentia. Hic ab imperatore pijssimo factus est papa. Sæpe enim iste honor factus est imperatoribus ab ecclesia propter causas varias pro tempore concurrentes.

Iste Iohannes fuit vir strenuus, moderatissim9 & sciētia redimitus, de Antiochia.

Cæsaria regina Persarum clam ad Constantinopolim venit, & se baptisari fecit. quod rex audiens mandauit vt rediret: sed illa noluit, donec pacifice veniens cum xl milibus baptisma susciperet. Nouit Dominus qui sunt eius. maluit mulier sancta gloriam tantam abijcere, quam Christi paupertate non insigniri. Quis eam hoc docuit in medio nationis?

Hiſpani circa hæc tempora magnifice contra Saracenos bellare incipiunt, diuinitus adiuti, terram paruam reſpectiue contra totam Africam defenſarunt, glorioſo apoſtolo Iacobo eos adiuuãte vſq; in præſens. Vide generalem hiſtoriam Hiſpaniæ, & reperies ſolennem catalogum militum chriſtianorum. Stella magna apparuit in Oriẽte, & magna peſtilentia ſequitur. Et mons quidam in Campania eructauit ignem. Callinicus marinum ignem inuenit: & Romani Saracenorum naues combuſſerunt. Bulgarorum regnũ oritur, quod valde attriuit imperium: & a Scythia egredientes Thraciam inuaſerunt.

Iuſtinianus ſecundus, an. x.

Iſte Iuſtinianus fuit filius Conſtantini, vir bonus, prudens, & largus, & Romanum imperium non modice ampliauit, eccleſiaſtica officia quampluri-mum honorauit, multas leges condidit: ſed poſtea deprauatus, cum ſextã ſynodum infirmare voluiſſet, & eccleſiã turbare, x anno ſui imperij a Leone patricio, & Tiberio & Callinico patriarcha captus fuit, priuatuſq; naſo & lingua, regno expellitur, & apud Criſonã exilio religatur. & fit magna turbatio in eccleſia propter ſchiſmaticos & hæreticos. Nota, quod quando in ſummis dominijs fiunt violentiæ, tunc errores multiplicantur: quia non eſt, qui corrigat errantes, & a malo cohibeat. Hoc valde ſepe experta eſt eccleſia. vnde facta eſt altercatio inter Leonẽ & Tiberiũ: & præualuit Tiberius, & Leonem abſciſſo naſo exiliauit, anno tertio imperij ſui: & regnauit pro eo. Iuſtinianus fugit ad Saracenos & Bulgaros, qui eum reſtituerunt, occiſis Leone & Tiberio, qui hæreticis fauebant, & tunc reconciliauit ſe gremio ſanctæ matris eccleſiæ, & valde pœnituit. Sed, quia nimis crudeliter vindicauit ſe cõtra aduerſarios, ita vt etiam innocentes pueros vellet occidere, ideo interfectus fuit cum filio a Philippo, quem exulauerat.

V^M DCCCXCIII.

Romanus. Zeno an. ij. mẽſ. xi. dieb. ix.

Syrus. Sergius I. annis ix. menſ. viij. dieb. xxiij.

DCXCIIII.

Kilianus vir ſanctus natione Scotus, in Franconia fidẽ Chriſti prædicauit. Goſbertũ eiuſdẽ regionis ducẽ cõuertẽs, vt Scellã fratris ſui vxorẽ, quã illicite tenebat, dimitteret pſuaſit: qua ꝓpter ipſa iubẽte, ſecrete cũ ſocijs ſuis occiſus fuit, &c. Pipinus I dux Francorũ multas victorias habuit, & Friſones ſuperando, ad fidẽ pduxit. fuit enim fide catholicus, & eccleſiæ Dei ſpiritualis defenſor. verũ in vno exceſſit, ꝙ adulteriũ cõmiſit ad tẽpus, &c. Rex Adiulfridus fit monachus, poſt epiſc. Ludifrid. Leodegari⁹ Auguſt. epiſ. Ediltrudis regina Angliæ trib. viris nupta, virgo pmãſit. & alij plures ſancti. Vide in Speculo.

Iſte Zeno fuit vir valde ſanctus, qui nec vnquã ſe cauſis actibuſq; ſecularib. immiſcuerat. erat enim aſpectu angelicus, canicie venerãdus, morib. quietus, religioſæ vitæ, ſermone veridicus, animo ſimplex. Hic electus fuit cõcorditer etiã laicis cõſentientib. magna enim diſſenſio erat: quia clerus intendebat in Petrũ archipresbyt. & exercit⁹ in Theodorũ presb. ſed Spirit⁹ ſanctus oĩa tãdẽ vota cõcordauit in iſtum digniſſimum.

Iſte Sergius magnæ ſanctitatis, & cõmendabilis vitæ fuit: & in electione eius magna diſſenſio fuit, nã vna pars cleri elegit Theodorũ archipresbyt. altera Paſchalẽ: ſed, volente Domino, tandẽ in hunc venerabilẽ virũ conuenerũt. Hic corpus ſancti Leonis I tranſtulit Wirzeburg reuelãte ſibi Deo. ipſe etiã inuenit magnã partẽ ſanctæ crucis in loco obſcuro. Regẽ Angliæ, qui & Saxonũ, baptiſans, ſtatim ad cœlũ trãſmiſit. *Agn⁹ Dei* ter cãtari iuſſit ad miſſam. & idẽ reduxit ad vnitatẽ ſynodũ Aquileienſ. quæ noluit recipere ſextã ſynodũ Cõſtantin. & fuit grãde ſchiſma in eccleſia Dei, q a duo vniuerſalia cõcilia cõtra ſe diſſẽtiebãt. tãdẽ mortuus ſepelitur apud ſanctũ Petrũ.

Westualia conuertitur ad fidem circa hæc tempora. vbi primũ duo Edualdi, ſcilicet Albus & Niger presbyteri ſancti de Anglia venientes, prædicauerunt: qui ibidẽ in villa quadam Laer dicta, ſuis precib. fontem de rupe duxerunt, & Campum ſanctũ ſic dictum vſq; hodie conſecrarunt in vſus pauperum: vbi ſæpe mira contigerunt cõtra teſtamentũ ſanctorũ volentib. facere: & horribiliter plagati ſunt. tandẽ martyriſati ſunt in comitatu de Hoia prope Bremenſ. ciuitatem: corpora autem eorũ tranſlata fuerunt ad Coloniam. Beda venerabilis presbyter, & monachus ac pater grauiſſimę autoritatis, claret in Anglia: multa ſcripta & hiſtoriam valde famoſam reliquit, fidelis laborator in eccleſia vſq; in ſenectam.

Sancta Oda duciſſa Aquitaniæ claret.

Sanctus Lãbertus filius Apri comitis poſt multa opera ſanctitatis martyrio conſummatus eſt a Dodone duce Araniæ: quia dixit, quod ſoror eius Alpaida non eſſet legitima vxor Pipini: quia eam duxit contra fas, viuente adhuc Plectrude. Hic eſt zelus Heliæ & Iohannis.

Sanctus Hubertus tranſtulit ſedẽ epiſcopalem cum corpore ſancti Lamberti ad Leodium.

Imperatores.

Leo tertius annis iij.	Tiberius tertius annis vij.	Iuſtinianus annis vi.

Iſti duo inuaſerunt imperiũ. Idẽ, qui ſupra iterato, videlicet filius Cõſtantini. Romani multos Saracenos interfecerunt hoc tẽpore. Duo etiã reges Angliæ veniunt Romam, & fiunt monachi immortali Domino deinceps militantes. Friſia conuertitur ad fidem Chriſti: vbi primũ prædicauit ſanctus Willibrodus epiſc. Traiectenſ. & poſtmodũ ſanctus Bonifacius.

Anno mundi V^M DCCCCIII.

Papæ,

Leo tertius an. ij. menſ. ix.	Romanus.	Iohãnes vi. annis iij. menſ. ij. dieb. xxiij.	Græcus.	Ioãnes vii. annis iij. menſ. vij. dieb. xviij.	Græcus.	Siſinni⁹, dieb. xx.	Syrus.	Cõſtantinus primus annis vij. dieb. xv.

Anno Chriſti DCCIIII.

Iſte Leo ſanctus fuit papa per patrociniũ Romanorũ: & nõ ponitur in catalogo pontificum, forte ꝓpter malum introitũ. & ſequens dicitur Leo iij. nihil tamẽ male egiſſe ſcribitur, nec papa fuit.

Iſte Iohannes vir ſanctus fuit, & martyrio coronatus eſt: ſed a quo, aut propter quam cauſam, nõ inuenitur in hiſtorijs: putatur tamen a ducib. Lombardorum, ſcilicet Beneuẽtano aut Spoletano ꝓ defenſione iuriũ eccleſiæ. Vterque enim iſtorũ vexabat eccleſiam & terras eius: quia vicini fuerunt, & multos ceperunt. tandem ſepelitur apud ſanctum Sebaſtianum ad Catacumbas.

Iſte Iohãnes eloquentiſſimus fuit facũdia, & eruditus ſciẽtia: oratoriũ beatę Mariæ conſtruxit, ĩ quo ſepultus eſt.

Iſte Siſinni⁹ parũ ſuperuixit, & habuit ſchiſma cõtra Diſcotium: & cõtinuatur nihilominus poſt inter Bonifaciũ & Diſcotiũ. tandẽ mortuo Diſcotio, qui per vim tenebat papatũ, Bonifacius reſtituitur. nec fit his memoria, quia forte ꝓpter ſchiſma in dubiũ venit, an eſſent veri ſucceſſores beati Petri. & fuit tribulatio in eccleſia vndique: intus pugnæ, foris timores, & econtra. & ſic ſeptimum ſchiſma continuatur.

Iſte Cõſtantinus fuit vir mitiſſim⁹, & ita benignus, ꝙ ab omnib. amabatur. Ipſe iuit vltra mare Cõſtantinop. ad Iuſtinianũ imperatorẽ, & cũ magno honore recept⁹ fuit, & Philippũ tanꝗ̃ hæreticũ excõmunicauit: quia imagines ſanctorũ deleuerat. ſepultus apud ſanctũ Petrũ.

Michaelis ſancti archangeli templũ in mari conſtituitur, ſicut in Gargano. Aripertus Longobardorũ rex, vir pius, miſericors, & iuſtus. Hic ſecrete per regnũ ſuum ſolitus erat ire, & de ſingulis inquirere, qualem iuſtitiam ſui vaſalli populo faciebant. bonum exemplum.

Carolus Martellus, filius Pipini, immensas victorias habuit cõtra infideles, diuinitus adiutus, fuit victor gloriosus per omnia. Sed quia bona ecclesiastica sibi vsurpauit propter necessitatem bellorum, ideo in pœnis infernalib. anima eius visa est ab Eucherio viro sancto, cruciari. O quæ pœna erit illis, qui his nouissimis dieb. tot auisati exemplis, pertinaci animo, non pro fidei saltem defensione, imo pomparum iactantia vana ecclesijs, eiusque ministris, contra diuinarum humanarumq; comminationes legum, taxationes, exactionesq; grauissimas imponere non formidant? Credant hi a Deo immutabilem sententiã suam dicto Carolo ostensam, imperio similiter experiendam.

Philippus anno i. mens. vi.

Anastasius annis iij.

Iste Anastasius fuit vir bene fidelis, & catholicus. & quia Philippũ excæcauit, ideo Theodosius cõtra eum pugnans, deuicit, & ordinatus presbyter, quiete viuendo.

Theodosius anno vno.

Iste Philippus fuit hæreticus: & præfuit modicis diebus. & quia interfecit dominum suum, ipse etiam male perijt: & sicut fecit, factum est ei.

Iste Theodosius totus catholicus & humilis fuit. & præcise, sicut fecit, factum est ei: quia Leo eum deposuit: & in presbyterum est ordinatus.

Hæresis imaginũ serpit: quę sic dicitur, quia imagines sanctorum, quę sunt libri laicorum, auferre voluerunt quasi idololatriæ cultũ. videtur quod moti fuerunt ex instinctu Saracenorum. & sic patet, quomodo ecclesia exercetur continue.

Magnus archiep. Maguntiæ.
Eucherius episc. Aurelianẽs.

Wolframus episc. Senonẽs.
Agilopus episc. Colonienſ.

Ægidius abbas sanctissimus clarus habetur: qui ex Græcia in Galliam venit.

Vm DCCCCXIII.

Gregorius II. an. xvi. mens. viij. dieb. xx.

Syrus.

Hic constituit Feriam quintam per Quadragesimam ieiunare, quod Miltiades papa prohibuerat: & quia non habebant propria officia.

DCCXIIII.

Iste Gregorius vir castus, diuinis scripturis eruditus, loquela facundus, cõstans animo, rerum ecclesiasticarũ defensor solicitus, & hostiũ ecclesię impugnator fortissimus. Et nota, quod circa hæc tẽpora inceperunt se opponere imperatorib. domini papę plus solito etiã in temporalib. propter perfidiã eorũ: & etiã trãsferre imperiũ de gente in gentẽ, prout tẽpus postulat. Hic leonẽ anathematisauit, eo quod imagines sanctorũ exureret. idem namq; Leo iussit isti Gregorio vt etiã cõbureret: sed nõ curauit: imo contra eũ audacter iussit oppositũ. Et sic patet, quod destructionis imperij principalis causa fuit hæresis. nã ob hoc fideles populi vnanimiter cũ prælatis suis adhæserũt domino papæ, & coegerunt imperatores cessare a tyrannide hæretica. In Orientalib. regionib. circa hæc tempora valde defecit vera fides, propter impiam perfidi Machometi legẽ: & per cõsequẽs omnis virtus, sapientia, & honestas. de qua lege execrabili tot turpia & carnalia prodierũt ficticia, vt nulli vnquã sapientes in rebus diuinis & humanis exercitati, a principio ei crederent, sed homines bestiales in desertis morantes, omnis doctrinæ prorsus ignari: per quorũ multitudinẽ aliquos armorũ violentia in suã legẽ pestifer ipse coegit, vt dicit doctor sanctus in summa cõtra gẽtiles lib. i. cap. vi. Nulla etiã diuina oracula præcedentiũ prophetarũ ei testimoniũ perhibẽt: neq; documenta veritatis attulit, nisi quæ de facili naturali ingenio cognosci possunt: nec signa supernaturaliter facta adhibuit: quin potius vera quæ docuit, fabulis & falsissimis doctrinis immiscuit, carnales voluptates permittendo, & eisdẽ conformia præcepta tradẽdo. &, quia voluptati carnali habenas relaxauit, iccirco mobile rusticale vulgus facile post se traxit summo Deo ipsis irato, qui talẽ legislatorẽ occulto suo, sed semper iusto iudicio super eos cõstituit. Verũ versutus ille pessimus astuto consilio libros veteris & noui Testamẽti suis sequacibus nõ reli-*

Bonifacius archiepisc. Maguntinens. Bochoniam, Franconiam, Bauariã, Thuringiam, Hassiam, Sclauoniam, Frisiam cum reliquis Almaniæ prouincijs catholicę fidei subiugauit. vrbē etiam Herbipolensem episcopatum de voluntate papæ fecit: cui sanctũ Burchardum præfecit. anno vero xxxvi sui episcop. cũ multis christianis martyrisatus est in Frisia. Cumq; ad Fuldẽs. monasteriũ quod ipse in Bochonia cõstruxerat, corpus eius reduceretur sepeliẽdũ, omnes cãpanæ vbiq; diuina virtute sine motu alicuius hominis sonuerũt. Theodulus episc. Sedunens. Constantinopolis a Saracenis obsessa fuit: sed per beatã virginẽ liberatur. & cuidam eremitæ visio mirabilis ostensa est de Ioseph, qui Dominũ sepeliuit. & post paucos annos xxx^m hominum in pestilentia obierunt ibidem &c.

Egbrech sanctus de Hibernia venit in Galliam.

Imperatores. Leo III. cũ Constantino filio suo annis xxv.

Iste Leo cum esset potẽs, Theodosiũ deposuit, & pro ipso regnauit. & fuit seductus per quendã apostatã, vt omnes imagines sanctorũ auferret, & exureret: quare etiã tã bellis quã pestilentijs, ac alijs diffortunijs punitus fuit. & quia correptus a Greg. tertio pertinax mansit, ideo totũ regnum Occidentis ab eo abstulit, mãdans, ne ipsi obediret aliquis: vectigalia interdicẽdo. & quia hæretice vixit, sancti viri ei cõtradixerũt: & martyrisati sunt ab eo plures. Tandẽ in perfidia miserabiliter defunctus est.

Pelagius rex Hispaniæ grãdi miraculo regnũ illud cœpit recuperare. Germanus exulatur. Hermus episc. Lobiens. Petrus episcop. Damascenus.

Rachbodus dux Frisonum maluit esse cum plurib. in inferno, quam cum paucis in cœlo, nõ enim nouit pressuras eius. Malus iocus. Sed filius eius morte subita territus, cõuersus fuit.

Anno mundi V^M DCCCCXXIII. V^M DCCCCXXXIII.

Papæ, Gregorius III. an. x. mens. viij. dieb. xxiij. Romanus.

Eo tempore in Wormatia fuit archiepiscopatus, qui nũc in Maguntiam est translatus.

Anno Christi DCCXXIIII. DCCXXXIIII.

Iste Gregorius digne successit prædicto & nomine & opere, eiusdem zeli & constantiæ: & animose contra Imperatorẽ processit, & obtinuit intentum. concilium generale celebrauit in vrbe, anno pontificatus sui primo, cõtra hæreticos: in quo imaginũ sanctarũ veneratio approbatur, & cõtradictores excõmunicantur. Carolũ etiã vocauit in subsidiũ ecclesię contra Longobardos. In canone addidit, *Quorum hodie solennitas*, &c. Viennę archiep. instituit.

Monasteriũ sancti Benedicti reformatur in mõte Cassino a quodã ciue Brixiano. In Almaniã quędã monasteria ditissima fundãtur, & magnifice dotãtur, s. Fuldẽs. & Hirsfeldẽse.

Saraceni proficiunt in peius, & totam Hispaniam sibi subijciunt: & nisi Carolus Martellus occurrisset, Galliam similiter inuasissent. Et nota, quod pluries eos defecit, & semel ccc^m & vltra de ipsis occidit, de suis MD tantummodo prostratis. Lebuinus presbyter sanctus Anglicus, prædicat in Velua, & post in Saxonia antiqua, id est Westualia. Eius corpus in Dauentria colitur.

*quit legendos: nec etiam disputationem permisit iniquam faciendam, ne hac occasione sua falsitas detegeretur. quin potius se dixit in armorũ potentiã missum, nõ in signis aut miraculis, aut doctrina supernaturali. quod vtiq; leonũ, ferarũ, latronũ ac tyrannorũ rabiei magis est propriũ, quã spiritualis legislatoris. Sic (heu) terra olim fructifera atq; illustriũ virorũ fœcunda, nũc tribulos profert & spinas æternis incẽdijs exurendas. quãuis enim vsq; hodie Saraceni infinitis diuitijs abundẽt, & põpis inęstimabilib. atq; delicijs vacẽt: tamẽ ita pueriliter desipiũt, & pertinaciter adhęrẽt his quæ sunt cõtra rationẽ, vt oĩs vir doctus ac timoratus eorũ cõsortiũ fugiat, & eos velut caninos ac bestiales cũ summo tędio abominetur atq; deuitet.

Pipinus filius Caroli Martelli fit rex Franciæ per papam Zachariam. & fuit vir valde catholicus,& per omnia victorioſus,& eccleſiæ Romanæ ſpecialis defenſor: & in nullo degener a paterna ſtrenuitate.

Carolomannus frater dicti Pipini,diuino tactus timore, dimiſſo regno, fit monachus.

Rachis rex Longobardorum per Zachariã admonitus, vt a perſecutione Romanorum ceſſaret, acquieuit: inſuper & monachus efficitur.

Iſte Cõſtantinus totus pueríus,& hæreticus peſſimus fuit,ita vt etiã dæmonijs immolaret.

Cõſtantinus v. an. xxxv.

Hæreticus.

Eccleſiam perſequebatur,& nihil dignũ memoria egit. & ſic,permittente Deo,eccleſia longo tẽpore afflicta eſt more ſolito: quia in hoc mundo preſſuram habebat,& agros cum perſecutionib. colebat. Mirabilia contigerunt circa hæc tempora. nam terræmotus mirabilis:& ciuitates quædã montanæ,diuiſis montibus,vna cum illis tranſmigrauerũt ad loca campeſtria, vltra ſex miliaria: & non ſunt fractæ. In Meſopotamia terra dirupta eſt ad duo miliaria. & animal mulinũ loquitur humana voce. Cinis de cœlo cecidit. In mari Pontico glacies fuit, in ſpiſſitudine xxx cubitos habens, per c miliaria: & nix xx cubitorum ſicut mons. tam grande frigus erat. Stellæ ceciderunt de cœlo,id eſt a ſub:& territi ſunt homines,æſtimantes finem mundi adeſſe. vide in Speculo. Quam mirabilem immutationẽ hæc ſigna præoſtentarunt, ſequentia declarant. Sanctus Scurinus primus abbas Fuldenſ. monaſterij,clarus habetur in Bochonia. Tranſlatio Marię Magdalenæ de ciuitate Aquinenſi. ad Verſiliacum facta a Gerhardo duce Burgundiæ.

V^M DCCCCXLIII.

Zacharias annis x. menſ. ij. dieb. xv.	Romanus.	Stephanus ſecundus, annis v. die. xxviij.	Romanus.

DCCXLIIII.

Iſte Zacharias fuit benignus, & omni virtute ornatus, omnib. amabilis propter mititatem ſuam. ipſe regem Franciæ, ſcilicet Hildericũ depoſuit,& in locũ eius Pipinũ inſtituit, quia vtilior fuit. Et hic patet, poteſtas eccleſiæ quãta fuerit hoc tempore: quæ regnum illud famoſiſſimum tranſtulit de veris hæredibus ad genus Pipini, propter legitimam cauſam, vt habetur xv q. v. Alius.

Hildericus rex monachus efficitur, forte motus propter illã horrendã damnationem Caroli Martelli. quia periculoſum eſt eſſe in poteſtate:& pauci euadunt ſecuri. Quanta fecit pro fide idẽ Carolus, & tamẽ propter vanã illam cauſam damnatus eſt? Remigius Rothomagenſ. archiepiſcopus claret ſanctitate.

Lullus vir ſanctiſſimus, & ſucceſſor beati Bonifacij in archiepiſcop. Maguntinenſi. miraculis claret. Corpus ſancti Syluestri tranſfertur Monaculum, fundatum ab Ancelmo.

Iſte Stephanus per omnia vtilis fuit eccleſiæ Dei tam in verbo, quã in doctrina, ſpiritualia & temporalia ſtrenue gubernãdo: pauperũ amator & defenſor erat. Hic Pipinum vnxit in regem Francorum,& contra Longobardos miſit, vt eos compelleret ad reſtituendum eccleſijs quod multo tempore minus iuſte detinuerãt. quod & factũ eſt. Ipſe etiam tranſtulit imperiũ de Gręcis ad Francos, vt patet extra de elect. Venerabilem: quam Leo tertius poſt executionem damnauit.

Cœnobium in Caturcenſi territorio dedicatur a Domino, præſente Stephano papa & Pipino rege.

Caput ſancti Iohannis Baptiſtæ in Aquitaniam venit. Et plures amici Pipini interfecti in bello, rediuiui ſubito reſederunt.

Turci qui de montib. Caspijs exijsse dicuntur, Armeniam maiorem infestāt & vastant. & cum pestilentia eos attereret, suasi sunt a christianis, vt in modū crucis se tonderent: & sic cessauit. & extunc illum ritum seruauerunt. Tempora sanguinolenta & multum turbulenta fuerunt vndique: quia Saraceni & pagani & etiā christiani inter se plurima bella gesserunt: quorū Carolus Magnus, diuina virtute adiutus, principalis actor fuit, & triumphator gloriosus, licet non sine magna strage suorum per longa tempora. Vide in gestis eius.

Horribile factum contigit Turonis, quia cum monachi ecclesiæ sancti Martini delicijs & pompis vacarēt, omnes, vno excepto, ab angelis suffocati sunt. & Alcuinus illud reformauit plene. Imperium bipertitum circa tempora ista: quia Stephanus papa transtulit Ita-

Imperatores.

liam, &c. in Carolum adhuc iuuenem: quę Leo tertius postea infeudauit. Constantinus autem Græciam cum alijs regionibus transmarinis laboriose retinuit.

Carolus adhuc iuuenis, sed egregię indolis, incipit regnare super Francos: & fuit filius Pipini, mater eius Berta vocabatur.

Martyres infiniti facti sunt a Constantino illo pessimo hæretico. Putatur, quod vix fuerit aliquis Imperatorum & etiam paganorum, qui tot trucidauerit. & afflicta est ecclesia valde: & satis preciose emit venerationem imaginum sanctorum, propter sanguinem effusum largiter. Verum Imperator impijssimus non mansit impunitus: nam completo mysterio iniquitatis præfinitæ, horribiliter clamans, *Igni sum inextinguibili traditus*, spiritum exhalauit.

Anno mundi	V^M DCCCCLIII.	V^M DCCCCLXIII.	V^M DCCCCLXXIII.
Papæ.	Paulus I. annis x. mense. i. — Romanus.	Cōstantinus II. an. ij. mēse. i. — Romanus.	Stephanus III. an. iij. mens. v. dieb. xxviij — Siculus.
Anno Christi	DCCLIIII.	DCCLXIIII.	DCCLXXIIII.

Iste Paulus vir sanctus fuit & mitissimus. fecit constitutionē de diuino officio seruando in xl. Ipse nulli malū pro malo reddebat, sed cū paucis familiaribus de nocte per omnes cellas infirmorū & pauperū incarceratorū circuiuit, eis necessaria ministrando. viduis & pupillis & alijs egenis papale debitum exhibuit, opem ferendo, tanquam verus imitator sancti Pauli apostoli.

Iste Constantinus fuit laicus, & subito factus presbyter, tyrannice papatū inuasit, & magno scandalo præfuit, quāuis parum: sed zelo fideliū eijcitur, & oculis priuatur. Et iste videtur fuisse quintus infamis papa inter tot vsq; adhuc: ita Spiritus sanctus illam sedē sanctam apostolicam in omni honore & sanctitate custodiuit.

Iste Stephanus omnia errata Constantini emendauit, degradatis his quos ille ordinauit in synodo generali. sepultus in Vaticano.

Gengulphus martyr claret miraculis: in Gallia fontem emit, quē in Burgundia oriri fecit. fuit itaq; separatus ab vxore sua adultera, cuius anus cantauit: eoq; derideret miracula eius.

Sanguis de imagine Christi emanauit, & omnes sanauit: & Iudæi qui ipsam pupugerunt, conuersi sunt. Pulchre pius Dominus ostendit miraculum grande tempore isto, pro confutatione hæresis, & confortatione fidei.

Ludgerus vir sanctus velut alter Moyses, ab vtero matris suæ Domino consecratus, innumeras gentes ad fidem conuertit: Frisonum & Saxonum apostolus: primus episcopus Monasteriensis fuit, pluribus miraculis claruit, & cœnobia fundauit. Obijt tandem in Belderbecke, & sepultus in Werdena, anno Domini dcccix. Sergius episcopus a Deo plagatus est, eo quod indignum papatu consecrauit: quia os & manus eius aruerunt.

Sol obscuratus non apparuit xvij diebus. Signum crucis apparuit in vestibus hominum. & sanguis de cœlo in terram profluxit.

Lamina aurea inuenta est in Constantinopoli super corpus cuiusdam defuncti in sepulcro: in qua sic erat scriptum, *Christus nascetur de virgine Maria. & ego credo in eum. O sol, iterum videbis me sub Constantino & Irene.*

Iste Leo etiam peruersus fuit: minus tamen quam pater eius. Hic cupiditate victus coronam quandam cuiusdam ecclesiæ abstulit, & capiti suo imposuit: statimque febre corripitur, & spiritũ exhalauit. Habuit vxorem pijssimam, nomine Irenen, quæ regnauit statim post eum cum filio.

Leo IIII. annis v.

Constantinus VI. annis x. cum Irene.

Iste Constantinus bonus & pius fuit, & matrem suam amouit a regno, vt suis negotijs fœmineis intẽderet: sed illa simulato rancore, postea ipsum exoculauit, & etiam filios ipsius: & iterum regnauit iij annis. Demum cum Græci perciperent, quod Carolo Magno nubere voluisset, ipsam ceperunt, & in quodam monasterio recluserunt, Nicephoro assentientes.

Synodus Constantinopolit. cõtra hæresin imaginum.

Ista synodus vij celebrata fuit contra hæresin imaginum, in qua iterum Græci reconciliati sunt post plagas solitas, confitentes, Spiritum sanctum ex patre procedere.

V^M DCCCCLXXXIII.

Adrian⁹ I. an. xxiiij. mens. x. dieb. xviij. Romanus.

DCCLXXXIIII.

Iste Adrianus fuit vir præclarissimus, & nobilissimus genere & potentissimus, & multa magnifice patrauit. Et (vt videtur) ante eum non fuit similis sibi in gloria temporali & diuitijs. diruta reædificauit, turres & muros extruxit: regnum Longobardorum cessare fecit per Carolum Magnum: synodos duas solenniter celebrauit: ecclesias & monasteria multa instituit, & ius Carolo super ordinatione sedis apostolicæ & institutione episcoporum, abbatum, &c. in generali concilio dedit, propter violentias tyrannorum coercendas, vt patet lxiij dist. per totum. tandem hic beatus pontifex post laudabilem vitam sepelitur apud sanctum Petrum. Hic inhibuit officium Ambrosianum, præterquam in ecclesia Ambrosiana in Mediolano: & officium Gregorianum vbique obseruari instituit.

Saxones conuertuntur ad Christum, populus olim durissimus, & Gallorũ perpetuus inimicus: sed a Carolo superati, colla submiserũt. & est mirabilis dispositio iudiciorum Dei, & inperscrutabilis, quomodo proficit fides, & deficit pro diuersitate locorum & temporum. iam Ægyptus & Africa a Saracenis vastatæ fuerunt. & ecce, quasi fides volasset, ad populum paganum peruenit: & huius simile sæpe reperitur.

Francia in flore, & tota Gallia simul vbique triumphatrix, etiam vltra montes & mare, sicut olim Roma.

Et Gothorum regnum & Longobardorum cessare facit: quod incepit anno Domini ccl: vel circa.

Studium vniuersale, quod olim fuit translatũ de Athenis ad Romam, circa hæc tempora per Carolum transfertur Parisios.

Hæresis Feliciana a Felice autore, condemnatur. Hæc dicit, Christum esse filiũ Dei adoptiuum.

Ogerus dux de Danamarchia, princeps christianissimus, floruit. Hic tẽpore Caroli Magni christianitati obtinuit fere omnes partes transmarinas ab Hierusalem vsque ad arbores solis, Deo sibi propitio, & apertis & magnis miraculis exercitum confortante. & in superiori India ordinauit imperium, cui pręfecit Iohannem filium regis Frisonum, dictum *Priester Iohann*, propter deuotam & sanctam vitam quam duxit: & subiecit ei xiiij Barones cognationis suæ: qui alia dominia circumquaque tenebant, vt ibi christiana religio permaneret.

Hierusalem circa hæc tempora recuperatur per Carolum cum tota terra sancta. & Saracenorum secta vbique vastatur atrociter, quia tempus miserationum venit.

Imperatores. Nicephorus an. ix. | Michael annis ij.

Iste Nicephorus auarus fuit, pluresq; læsit: fuitq; ad imperiũ per Græcos sublimatus: sed nõ profuit, quia eius tempore imperium Orientale quasi ad nihilum redactum: & Romani ad Carolum Magnũ se vnanimiter contulerunt. Aquisgrani instituitur peregrinatio septennalis solennissima, propter reliquias preciosas, quas Carolus ibi apportauit.

Spinea corona Domini floruit in manu Caroli, & transfertur de Constantinopoli Parisios. & in translatione reliquiarum mortuus est, resuscitatus Aquisgrani.

Iste Michael vir catholicus amabilis omnibus, & vniuersos sanæ doctrinæ aduersantes nitebatur extinguere: ac omnes, quos lęserat auaritia Nicephori, consolatus est, ipsos ditando.

Anno mundi V^M DCCCCXCIII. VI^M III.

Papæ. Leo III. annis xx. mens. v. dieb. xv. Romanus.

Anno Christi DCCXCIIII. DCCCIIII.

Iste Leo fuit vir valde sanctus, totus mitis, & scientia plenus. Cuius sublimationi inuidentes amici prædicti Adriani, cum in die sancti Marci litanias cũ clero perageret, a quibusdam peruersis capitur, lingua priuatus, & oculis effossis, in carcerẽ mittitur. sed pius Dominus seruum suũ nõ dereliquit: quinimo eum per omnia sanauit, membra ipsa restituendo. Deinde ad Carolum perrexit in Franciam, singula narrans quę sibi illata essent: a quo etiam honorifice susceptus fuit, & statim rex cum eo Romã reuertitur, & vltionẽ de inimicis eius fecit, tanquã iustus iustitiarius trecentos viros in campo Lateranensi decollari fecit, & plures alios, qui papã non defenderunt, exilio perpetuo relegauit: diademaq; imperij a Leone suscepit, Romanis acclamantibus, *Carolo Augusto a Deo coronato vita & victoria a Deo subministretur*. tandem post laudabilem vitam idem pontifex sepelitur apud sanctum Petrum. Hic fuit genere & natione Alemannus, frater comitis de Calwe.

Tullin⁹ rex Vngarorũ, alias princeps Auarorũ, se & patriã suã Carolo dedit, & baptis. est.

Aaron rex Persarum misit Carolo corpus sancti Cypriani & Sperati, & caput sancti Pantaleonis.

Amelius comes Aluernensis, gener Caroli, martyr.

Corpus sancti Bartholomæi transfertur Beneuentum de Lipertania.

Amicus & Bericanus martyres occisi sunt in Campania.

Isuardus monachus iussu Caroli collegit omnes legẽdas, & actus sanctorũ de toto orbe in vnũ volumen post Hieronymũ, Bedam & Florũ. Et omni die cõcurrebant vltra ccc festa. & ideo institutũ est, vt dicatur in martyrologio, & aliorũ plurimorũ martyrũ cõfessorum, &c.

Paulus diaconus iussu Caroli collegit lectiones cuilibet festiuitati conuenientes, ex optimis dictis sanctorum patrum.

Translatio imperij facta est per sanctum Leonem papam tertium de Græcis ad Francos, cum vnanimi cõsensu Romanorum, iustis & necessarijs causis, post longam patientiam ecclesiæ Dei, quæ diu Græcorum emendationem expectabat: sed quia nimis defecerunt a primorum pietate, dimissi sunt.

Signum rubeum dominicæ crucis, & multæ hastæ apparuerunt. & sequitur strages magna christianorũ. In Ronciuallo occisi sunt multi reges, duces & comites de exercitu christianorum vltra xv^m pugnatorum, Deo permittente.

Milo de Anglere dux exercitus Caroli, pater Rolandi, cum multis christianis occisus est in bello ab Argolando.

Carolus 1. Magn⁹ an. xiiij.

Sol stetit spatio trium dierum, vt Carolus vinceret.

Gerhardus dux Bauariæ in Pannoniam congressus martyrisatur.

Iste Carolus dictus Magnus cum iam regnasset in Francia xxxiiij annis, assumptus est in imperatorem Romanorum: & imperauit annis xiiij. Quantæ prærogatiuæ fuerit hic in omnibus, quæ principem laudabilem faciunt, quis digne laudare sufficiet? Hoc vnum pro nunc sufficiet, quod a principio vsq; ad finem, in tanta rerum tempestate, sic laudabiliter se habuit, vt non sit inuentus, qui eum in aliquo reprehẽdere potuisset. Reuera quid possit fragilis homo in illo causari, quem diuina virtus continue direxit & protexit? Sic ergo recte laudamus eum, si in Domino opera eius magnificemus. tandem morte sancta potitus, sepelitur Aquisgrani, anno vitæ suæ lxxij. eius legendam scripsit Emardus. Refert Turpinus ar-*

VI^M XIII.

Stephanus quartus, annis iij. mens. vij. Romanus.

DCCCXIIII.

* chiepis. quod Carolus erat corpore decorus: sed visu ferus. statura eius pedum octo, & facies eius palmum & dimidium in longitudinẽ possidebat: barba vero eius palmum vnũ. frons erat vnius pedis. militem armatum super equũ sedentem a vertice simul cũ equo ictu cum spatha scindebat: quatuor ferraturas equorum simul facile manibus extendebat: militem armatũ recte stantem super manũ suam sola manu velociter eleuabat. leporem integrum, aut duas gallinas, vel anserem edebat, modicum vinum & lymphatum bibebat. tam parcus in bibendo erat, quod semper in cœna raro plus quam ter bibere solebat.

Iste Stephanus multos captiuos redemit, & Ludouicum filium Caroli imperatorem coronauit. moritur Romæ, sepultus in ecclesia sancti Petri.

Compostellę ecclesia & patriarchalis sedes ordinatur, & extruitur in honore sancti Iacobi. Et impletur petitio Mariæ Zebedæi: quia Iohannes a dextris apud Ephesum, & Iacobus a sinistris: Roma in medio. nota mysterium.

Episcopatus quinque dotantur per Carolum in Almania magnifice: scilicet Maguntinens. Coloniens. Treuerens. Saltzburgens. & Sedunens.

Signa multa præcesserunt mortem gloriosi & sancti imperatoris Caroli. nam eclipsis solis & lunæ vltra solitum fuit. apparuit per vij dies macula nigri coloris in sole. porticus preciosus Aquisgrani cecidit funditus. pons maximus Maguntiæ tribus horis combustus est. Cernens autem pijssimus Imperator mortem sibi imminere, omnes thesauros suos prælatis commisit ecclesijs distribuendos: & Ludouicum primogenitum constituit imperatorem: alium Teutonicis siue Almanis: tertium vero Hispanis præfecit.

Cometa apparuit valde singularis & terribilis. vnde Imperator attonitus, cum Egmardo philosopho contulit, dicens, quod mutationē regni mortemq; principis portenderet. verū philosophus nolebat eū cōtristare, sed verbū prophetiæ allegans, ait, *A signis cœli nolite timere.* at Imperator deuotus, Nō aliud (inquit) timere debemus, nisi illū, qui nostri & huius creator est sideris. sed eius clementiā laudare tenemur, qui nostrā inertiā (cū peccatores simus) talibus admonere dignatur indicijs. quia ergo talia portenta, cū apparent, omnes communiter tangūt, omnes pro posse ad meliora festinare debemus, vt misericordiam in illo dominante consequi valeamus. Et pie creditur, quod hac humilitate Dominū placauit, quia non super eum plaga peruenit, sed super Italiam, incursu Saracenorum.

Imperatores. Ludouicꝰ primus an. xxv.

Iste Ludouicus fuit filius Caroli, & magnę clemētiæ: propter quod dictus est Pius. habuit duos fratres, quos superauit: & ambo habuere malū finē. In aduersis patiens erat, & in fine semper vincebat, quia erga Deū & ecclesiam deuotus permansit. etiā filij eius persequebātur ipsum, quos benigne ad pœnitentiā reduxit. tandē bene singulis dispositis, bona morte diē clausit extremum. Et quia humana infirmitas delicias diu ferre nō potest, filij eius ad miseriā declinarūt. Et est bene infelix cōditio, quam totiēs sine cessatione experimur, & in his qui ante nos fuerūt id totiēs factū legimus, vt scilicet cōmuniter paucis exceptis, felicitas generationis vnius raro pariat felicitatē subsequētis. Idē magnū cōciliū Aquisgrani cōgregauit: in quo regula & honestus modus viuēdi canonicorū & canonicarū cōpilatꝰ est. Hic balsamatus & incōsumptus in ecclesia Metēsi ostēditur.

Anno mundi VIM XXIII. VIM XXXIII.

Papæ. Paschalis I. an. vij. dieb. xvij. Romanus. Eugenius II. an. iij. mens. ij. Romanus. Valentinus diebus xl. Romanus. Gregoriꝰ quartus an. xvi. Romanus.

Anno Christi DCCCXXIIII. DCCCXXXIIII.

Iste Paschalis magnam adhibuit diligentiā reliquijs sanctorū, & innumera corpora sacra leuauit, & honorifice recondidit, sicut in visione sanctę Cæciliæ mandatum sibi fuit.

Iste Eugenius vir præclarus, & magnæ sanctitatis & simplicitatis fuit, mūdi contemptor, & sola quę Christi sunt, sapuit. hic mart. coronatus est per laicos Romanos, sepultus ad sanctū Petrum.

Iste Gregorius, mortuo Valentino, qui breuiter post electionem e medio sublatus fuit, eligitur, & multa bona fecit, viditq; tristia tempora propter varias plagas grassantes in populo. Hic multorū sanctorū corpora leuans de terra, honorifice reposuit in altaria. Eius petitione Ludouicus & Guigo marchio Lombardiæ Saracenos de Italia fugarūt. Moritur tandē post innumerabilia bona opera eodē tēpore quo & Imperator. sepultus apud sanctū Petrū.

Rabanus poeta & monachus, post abbas Fuldens. deinde archiep. Maguntię doctor magnus, claruit, & plura scripsit. & Strabus discipulus eius etiam notabilis in sciētia & virtutib. eodem tempore fuit. Honoldus rex Danorum circa hæc tempora baptisatur Maguntiæ cum vxore & filijs: cui imperator Frisiā dedit. Translatio plurimorum facta est hoc tempore. Sebastianus, & Gregorius papa Suessionensis.

Sanctus Marcellinus & Petrus de Roma in Galliam translati sunt: & sanctus Vitus in Saxoniam, & sanctus Genesius in Angliam transfertur. Carolus monasteria solennia tot fundauit, quot in alphabeto literæ habentur: & cuilibet vna præponebatur.

Schisma octauum erat inter Eugenium & Sisinnium propter discordiam eligentium: sed Eugenius obtinuit, quia pars maior erat cum eo.

Tempora cruenta iterum surgunt. causa est debilitas imperij: quia mortuo Ludouico filij eius mutuo se contriuerunt. quod audientes Saraceni, & Saxones, & alij Occidentales, erexerunt se contra eos. & facta est plaga grauis. Annona de cœlo pluit in Vasconia frumento similis, habens tamen grana breuiora. Tempestas maxima oritur in Gallia, & terræmotus: & multę villæ & domus cœlesti igne cremantur: homines & iumenta ictu fulminum exanimantur: & cum grandine lapides immensi ponderis cadunt, & fragmen glaciei descendit: cuius latitudo vi pedum, longitudo xvi, altitudo duorum fuit. & pestilentia magna sequebatur.

Puella quædam xij annorum post sacrã communionẽ v i mensibus in pane & aqua ieiunauit: deinde per triennium omnino abstinuit ab omni cibo & potu.

Lotharius primus annis xv.

Iste Lotharius mortuo patre imperiũ sumpsit: habuitq; duos fratres, scilicet Ludouicũ & Carolũ, quos nitebatur excludere ab hæreditate paterna: sed illi contra eũ hoc bellũ mouerunt: in quo tot ab vtraq; parte ceciderunt, q simile non est factũ in gente illa: & Lotharius fugit. Quidã autẽ magnates eos cõposuerũt, regna diuidendo. nec valuerunt resistere aduersarijs suis propter hanc ruinam militũ: & ideo vndiq; fines eorum inuaserunt hostes. Sic sic quando vult nimiũ, fit minimũ. Qui hucusq; alios defenderũt, iam seipsos defendere nequeunt. Quid faciet humilis herba deserti, si stare nõ valet alta cedrus Libani? Omnia fac cũ cõsilio: alioquin pœnitebis post, sed tarde. Nota exemplum. Tãdem Lotharius renuncians seculo, monachus effectus est: in cuius obitu fuit magna concertatio inter angelos & dæmones: sed orantibus monachis dæmones fugati sunt.

VI^M XLIII.

Sergi⁹ II. annis iij. mens. ij. Romanus.

DCCCXLIIII.

Iste Sergius vocabatur antea Os porci. & quia nomen erat inhonestum, & tantæ dignitati inconueniens, ideo mutato nomine Sergius vocari elegit. & ab isto in antea omnes proprium nomen mutauerunt. sed hoc quibusdam non placet, sed dicunt, quod hoc faciunt exemplo Christi, qui apostolis nomina imposuit, &c. similiter & de patriarchis. & hæc videtur melior ratio huius variationis.

Dionysij sancti doctoris libri sunt translati de Græco in Latinum: quos Michael imperator misit Ludouico. & xix ægroti sanati sunt.

Festiuitas omnium sanctorum est translata ad Kal. Nouemb. per Gregorium quartum: & Galli & Germani inceperunt & ipsum celebrare hoc tempore. & habetur sermo Rabani de eodem satis pulcer. Plaga horribilis super Romam & totam Italiam facta est. nam quidam perfidi christiani miserunt clam ad Soldanum Saracenorum, vt cito veniret: & Roma capitur, & ecclesia apostolorum stabulum equorum efficitur. sed Ludouicus cum Gallis & Lombardis totam illam infinitam multitudinem fugauit, non sine multa sanguinis effusione christianorum. Et Siciliam & Apuliam etiam hoc tempore Saraceni vastarũt: & Tuscia in solitudinem redacta est.

Gallia pene tota vastatur a Normannis & Frisonibus & alijs, circumquaque concrematis ciuitatibus, &c. Hic iterum nota mutabilitatem temporum: quia per longa tempora Galli triumphatores in orbe fuerunt, hic prosternuntur: nec vnquam postea ad pristinam redeunt potestatem & gloriam. Dominabantur enim quondam in Italia, Hispania, Germania, in Saxonia: imo vltra mare.

Saraceni de Africa venientes, iterum Romam inuadunt, & ecclesias apostolorum dehonestant, spoliantes vndiq; &c. redeuntes autem cum spolijs, submersi sunt in mari.

Duodecim duces Bohemorum sunt baptisati, procuratione Ludouici fratris Lotharij.

Fames magna in Germania fuit, ita vt pater filium deuorare vellet.

Maguntia circa hæc tēpora in magna afflictione fuit per triennium. Dæmon publice apparuit, & domos incendebat, & sacerdotes lapidauit, qui aquam benedictam aspergebant, & dæmones fugabant.

Octauæ assumptionis beatæ Mariæ instituuntur a Leone papa.

Aimūdus rex Angliæ, vir sanctus, mart. est: & Angliā deuastauit.

Imperatores. Ludouic⁹ secundus annis xxi.

Magniradus eremita martyrisatur.

Iste Ludouicus filius Lotharij, fuit a Sergio papa in regem coronatus: & ad tempus cum patre regnauit, & post solus annis xxi. Hic habuit filium nomine Carolum, quem diabolus inuasit, & vexauit coram patre: quia contra eum conspirationem tractauerat. eius tempore multa mirabilia contigerunt.

Sancta Helena imperatrix transfertur a Roma in Franciam.

Gloria, laus & honor tibi sit rex, &c. componitur a quodam episcopo captiuo, in festo palmarum: propter quod ab Imperatore dimissus fuit, & restitutus.

Coloniæ horribilis tempestas oritur: & fulmen ecclesiam sancti Petri scidit, & iij interfecit homines, & sex semiuiuos reliquit: habuit formam draconis.

Radulphus episcopus Bituriensis claret sanctitate.

Anno mundi	VI^{M} LIII.		VI^{M} LXIII.
Papæ,	Leo IIII. annis viij. mens. iij. dieb. vi. Romanus.	Benedictus tertius annis ij. mens. vi. Romanus.	Nicolaus I. annis ix. mens. ij. dieb. xx. Romanus.
Anno Christi	DCCCLIIII.		DCCCLXIIII.

Iste Leo sanctus fuit, in quo & serpētina prudētia, & colūbina simplicitas habitauerūt. in monasterio educatus, primo in scientia & sancta cōuersatione tanquā verus monachus ꝓfecit. Hic factus papa, statim reparare studuit ecclesias, quas Saraceni pauloante destruxerāt. Collectā, *Deus qui beatū Petrū*, &c. *Deus cuius dextera beatū Petrū am.* &c. fecit contra Saracenos. fuit scripturarū feruentissimus prædicator & perscrutator, orationib. & vigilijs iugiter intentus. sepelitur tandē post sanctam mortē in ecclesia sancti Petri: cuius festū xvij Kal. August. agitur.

Leonina ciuitas iussu Leonis ædificatur ad defensionem sancti Petri prope Romam.

Iste Benedictus nomine & re ab omnib. est beatissimus dictus. hic statuit vt clerici ordinate incederēt, & honeste.

Iste Nicolaus tantæ sanctitatis extitit, vt post magnū Gregoriū papā vix vllus in sede Romana apparuerit illi cōparandus. in eius ordinatione Ludouicus præsens fuit. tandem post multa bona, morte sanctissima potitus, sepelitur in ecclesia sancti Petri apostoli.

Germanus. Iohannes

Iste Iohānes Anglicus cognomine, sed natione Maguntinus, circa hæc tempora dicitur fuisse. & erat fœmina habitu vestita virili. sic in diuina scriptura profecerat, vt par ei non inueniretur: & in papam eligitur. sed post impraegnata cum publice in processione pergeret, peperit; & moritur. Et hic sextus videtur fuisse papa, qui nomen sanctitatis sine re habuit vsque huc: & similiter, sicut alij, a Deo plagatus fuit. nec ponitur in catalogo pōtificum. Nugantur aliqui hac de caussa nullum Almanum in papam eligi. quod falsum esse constat.

Sanguis pluit de cœlo in Italia trib. diebus. & locustæ innumerabiles Galliam deuastant, senas habentes alas, sex pedes, duos dentes lapidibus duriores, vt castrorũ acies turmatim volantes, spacium diurni itineris quatuor aut v miliaribus extendentes. tandem vsque ad mare Britannicum peruenientes, ventorum flatu submersæ sunt: sed æstu Oceani ad littus reiectę, ex putredine sua aerem corruperũt. vnde mortalitas magna & fames pręualida subsecuta est, ita vt pene tertia pars hominum ibi consumpta sit. & sic additur dolor super dolorem Gallicis: quia bellis lacessiti, iam fame etiam perierunt.

In Saxonia villa quædã cũ omnib. penitus absorbetur in momento.

Carolus II. an. iij. mens. ix.

Caput sancti Greg. & brachiũ sancti Leonis ad Senon. ecclesiã sunt trãslata p Ioan. papã.

Bulgarorum rex cum gẽte sua ad Christi fidem conuertitur, qui etiam in tantũ profecit, vt dimisso regno, monachus efficeretur. filius autẽ eius apostatauit. quare resumpto regno ipsum cepit, & oculis effossis, ipsum incarcerauit, & aliũ substituit, ac sacrum habitum reassumpsit.

Mimenus rex Britonum a sancto Maurilone interficitur dum Franciam vastaret.

Iste Carolus dictus est Caluus: & habuit fratrẽ, qui dicebatur Ludouicus, & erat rex Germaniæ: qui bellum instituit cõtra ipsum. sed Carolus intoxicatus, obijt ante congressum. Hic multa monasteria fundauit.

Synodus Constant. celebratur, quæ viij est in ordine Græcorũ a quinta Constantinop.

Iohannes diaconus scripsit vitã beati Gregorij in iiij libris, & misit Iohanni papæ opus laudabile.

VI^M LXXIII.

Adrianus secundus, annis v. Romanus.

Iohannes VIII. an. x. dieb. ij.

DCCCLXXIIII.

Iste Adrianus excõmunicauit Lothariũ fratrem imperatoris, regem Lotharingiæ, propter adulterium: sed cum ille Romã veniens, vt excusaret se, & communicasset indigne cum optimatibus suis, omnes infra annum mortui sunt: & rex in via mortuus est cum venisset Placentiam.

Iste Iohannes vnxit Carolum imperatorem, & iniuriam passus fuit a Romanis, quia dicto imperatori nõ fauebat: & in custodia positus fuit. Ipse Formosum Portuensem episcopum eiecit, & degradauit: quod fuit occasio mali.

Cyrillus vir sanctus, pene omnium Sclauorum doctor & apostolus, corpus sancti Clementis papæ reperit in Crisona, mari exsiccato, & Romam transtulit. & in sua ecclesia reconditur.

Iohannes Scotus doctissimus in scripturis, in Franciam venit, & rogatu Ludouici Hierarchiam Dionysij de Græco transtulit in Latinum. & post a discipulis cõfossus stylis, moritur. Et nota, quod sæpius libri sancti Dionysij translati sunt.

Charitas refriguit valde circa hęc tẽpora in omni statu, & iniquitas plus solito cœpit abundare. Iam enim gladius & hæreses ex magna parte cessarunt: sed ambitio, & auaritia, & cætera vitia, fræna laxantes, amplius quam illæ hæresum persecutiones christianam fidem persequebantur.

Normannia conuertitur tertia generatione: post hæc Robertus nascitur, qui Apuliam, Calabriam, Siciliam acquisiuit, Venetosque & Alexium Imperatorem Græcorum superauit.

Vngari geñs inculta oritur: exit a Sicilia,& a Pincernatis propulſa, in Pannoniam venit, ibique manens expellit incolas. carnes crudas comederunt,& humanum ſanguinem biberunt, ſicut Phalangi. Hi poſtea Romam, & alia bona eccleſiæ per longum tempus inuaſerunt,ſicut olim Gothi. & ſic continuatur tribulatio.

Flandria efficitur comitatus:& Balduinus primus comes ibidem fuit. Gallia autem nimis fuit vaſtata ante fœdus Rollonis: quia Germani videntes Coloniam Treuerim exuſtas,&c. iunxerunt ſe Francis.& ſic Rollo dux Normannorum baptiſatur,accipiẽs Gillam filiam regis in vxorem, confirmata ſibi regione Normanniæ.

Imperatores. Carolus tertius annis xij.

Sonderoldus epiſc. Maguntiæ a Normannis martyriſatus eſt.

Iſte Carolus dictus eſt Groſſus ſiue iunior: qui Galliam & Germaniã pacifice poſſidens, a Iohanne papa in imperatorem coronatur. tandem poſt glorioſam victoriam Normannos ad fidem perduxit: quia iam Francis reſiſtere non valuerunt. & quatuor annis ſuper Francos regnauit: & factus inutilis, abijcitur.

Sanctus Martinus tranſlatus fuit de Turone Antiſidorum: & curauit leproſum. deinde reportatus, curauit paralyticum, & cæcum contra voluntatem eorum. & frutecta regionis veſtita ſunt folijs ſupernaturaliter,&c. Vide pulchram hiſtoriam in legenda ipſius.

Anno mundi VI^M LXXXIII. VI^M XCIII.

Papæ, Martin⁹ II. an.i. menſ.v. — Adrianus III. an.i. menſ. iij. — Stephan⁹ v. an.vi. dieb. ix. — Romanus. — Formoſus an.v. menſ.vi.

Anno Chriſti DCCCLXXXIIII. DCCCXCIIII.

Iſte Martinus parũ præfuit: ſimiliter & Adrianus. & iſte Adrianus ſtatuit, vt imperator nullo modo ſe intromittat de ſummi põtificis electione. ſed apparet,quod hęc conſtitutio parũ obtinuit. imo Leo octauus directe cõtrarium ſtatuit poſtea. & forte pro varietate temporũ ſic oportuit ſtatuta huiuſmodi variari, vt patet extra de ſpon. Non debet.

Corpus ſancti Calliſti trãſfertur in Franciam.

Huius Stephani tẽpore corpus ſancti Martini trãſlatum fuit propter timorẽ Normannorũ. Et nota, ꝙ libri ſatis diſcordant de tẽpore horũ pontificũ,cũ linea imperatorũ. Et forte hoc factum fuit propter ſcãdaloſas cõtentiones & intruſiones, quæ in vtroq; ſtatu fiebant, &c. ſed non eſt vis. ſufficit enim nobis debita tẽpora diſtinguere, & ea quæ digna ſunt, memoriæ commendare.

Iſte Formoſus fuit primo epiſc. Portuenſ. & a Iohanne propter inobedientiam priuatus erat & degradatus vſque ad laicalem ſtatum: ſed per Martinũ reſtitutus eſt,& cõtra iuramentũ nõ ſolum Romã venit, ſed etiã papatum ſuſcepit: propter quod facta eſt altercatio magna. Schiſma ix eccleſiæ & ſcandaloſiſſimũ fuit (ſecundum quoſdã) inter Formoſum & Sergiũ. nam Sergius a Formoſo reprobatus a papatu, fugit in Franciam: & tandem papa factus, reuertitur Romam ſecrete, & Chriſtophorum cepit, & Formoſi corpus effoſſum dehoneſtauit. Fuit etiam in ſchiſmate iſto aliud minus & breuiſſimum, inter Leonem & Chriſtophorum prædictum. nam Chriſtophorus per vim rapuit papatum, Leone incarcerato: ſed ſtatim etiam ipſe per Sergium captus eſt, tanquam inuaſor. quidam enim dicũt, quod monachus effectus ſit: & multiplicata ſunt mala ſuper clerum & eccleſiam totam.

Cluniacensium ordo patrum quasi stella matutina in medio nebulosæ tempestatis huius & scandalosæ, in magna humilitate & feruore rutilare cœpit atque proficere per Adonem monachum virum sanctum ac cæteros quamplures æque perfectos. Hi primi ordinis sanctissimi patris Benedicti, qui iam in plerisque locis cecidit, reformatores extiterunt. Et nota, quod diuitiæ fuerunt sæpius causa casus huius ordinis sacri, & paupertas reformationis. deuotio nanque peperit diuitias. sed (heu) filia suffocauit matrem! O abyssus imperscrutabilis iudiciorum Dei! ecce tam in imperio quã in papatu altercatione scandalosa tenebrescente, exortum est hic in tenebris lumen rectis corde.

Arnulphus annis xij.

Iste Arnulphus plene compescuit Normannos, qui iam vltra xi annos Galliam vastarunt. tandem a medicis desperatus, mirabili infirmitate, ita vt a pediculis consumeretur, defecit, & mortuus est.

Heu heu Domine Deus, quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus! Qualia contigisse circa hæc tempora etiam in sancta sede apostolica, quam vsque huc tanto zelo custodisti, legimus scandala! Quales contentiones & æmulationes, sectæ, inuidiæ, ambitiones, intrusiones, persecutiones! O tempus pessimum, in quo defecit sanctus, & diminutæ sunt veritates a filijs hominum! Verumtamen post hæc tempora fuerunt multi sancti papæ: sed non sic continue, & in tanto numero, sicut in præcedentibus. Eia quis conuentus? quæ congregatio? quis homo iam securus erit, si sic defecit sanctitas primitiua?

VI^m CIII.

Bonifacius VI. dieb. xv. | Stephan⁹ VI. an. i. mens. iij. | Roman⁹ I. mẽs. iij. dieb. xi. | Theodorus II. dieb. xx. | Iohannes IX. an. ij. dieb. xv. | Benedict⁹ IIII. an. iij. mens. ij.

DCCCCIIII.

Isti octo pontifices successiue sequentes, breui tempore sederunt. Nescio aliquid notabile de ipsis dicere: quia non nisi scandalosa de his reperi, propter inauditam in sancta sede apostolica contentionem, vnus contra alium, & simul contra se mutuo. nam Stephanus confirmans facta Iohannis octaui, Formosum damnauit, & eius facta irrita decreuit, & corpus eius mortuum dehonestauit: digitis duobus abscissis, manum in Tiberim proijci mandauit, omnino ingratus contumeliam pro gratia reddens, quia Formosus ipsum antea episcopum Anagniæ fecit. Sed breue tempus finem imposuit negotio. Rursus post hæc Theodorus omnes actus Stephani reprobans, facta Formosi approbauit. Similiter & Iohannes ix sequens in concilio Rauennæ coram lxxiiij episcopis damnauit facta Stephani, & Formosum confirmauit. Sergius autem directe contrarium sensit, & Formosum damnauit.

Cluniacum monasterium famosissimum ac sanctissimum construitur a Bernone duce Aquitanię, dono etiã Auę comitissę, ac Guilhelmo pio principe Burgundiæ. quod postea beatus Hugo abbas eiusdem cœnobij mirabili ampliauit opere. Vide circa annum MXCIIII.

Imperium iterum transfertur,& diuiditur. Nam Franci non iuuabant ecclesias quas patres eorum exstruxerant: sed dissipabant: nec Romanis præbebant auxiliũ contra Longobardos, qui multum infestabant eos. Ideo de communi consensu exclusi sunt ab imperio:& Italici in Italia,& Almani in Almania cœperunt vsq; ad Othonem, qui vtrobique regnauit. Franci autem coguntur nunc manere in terminis suis, experientes omnium rerum esse periodum, sicut alij rotam fortunæ ascenderunt & descenderunt.

Comitatus Blesensis oritur ex nobili stirpe Normannorum. Gelo primus.

Imperatores. Ludouicus III. annis vi. — Berengarius I. annis iiij. — Cõradus. vel Hugo annis vij. — Almanus.

Iste Ludouicus nõ habuit papalem benedictionẽ, propter insolẽtias eorũ qui in Italia dominabantur, & Berengariũ conabãtur expellere: sed cum pro ipso regnare cœpisset, Veronæ capitur, & excæcatur: & Berengarius restituitur. Et hic vltimus est de stirpe Carolina, qui imperiũ tenebãt.

Iste Berengarius prudẽs in armis fuit,& bellum habuit cũ Romanis,& etiam cũ Ludouico prædicto: nec fit aliqua mentio de isto & sequentib. vsq; ad Othonem, apud Vincentium in Speculo historiali.

Iste Conradus filius Ludouici inter imperatores nõ cõputatur, quia nõ regnauit in Italia, sed in Almania tantum. & Hugo, quia in Italia tantũ.

Anno mundi VI[m] CXIII.

* Leoquintus dieb. xl. — Christophorus I. mens. vij. — Romanus. — Sergius III. annis vij. mens. iij. dieb. xvi. — Romanus. — Anastasi° II. an. ij. mens. ij. — Laudo mens. v. dieb. xxi. — Romanus.

Anno Christi DCCCCXIIII.

Monstrum habens caput caninũ,& cætera mẽbra sicut homo, præsentatur Ludouico.& bene potuit mõstruosum statũ significare huius tẽporis, vbi homines sine capite quasi canes latrãdo hinc inde vacillabãt.

Iste Sergius cum Romã redijsset, auxilio Francorum Christophorum cepit, & sedit pro eo: & in vltionẽ suæ repulsæ corpus Formosi extraxit de sepulchro,& indutũ sacerdotaliter in pontificali sede decollari fecit,& in Tiberim proijci. piscatores autem in ecclesiam ipsum importarunt, sacris imaginibus se inclinantibus, & eum salutantibus venerabiliter, cunctis videntibus qui aderant. omnia insuper quæ ipse Formosus fecerat, irrita decreuit.

Anastasius & Laudo parum prefuerunt.

Odo vir sanctus, primus abbas Cluniacens. feruorem monasticum in monasterijs resuscitauit:& plura scripsit. Dialogum beati Gregorij, ipso annuente, coarctauit sub vno volumine. Hic pater multorum monachorum fuit.

Elphredus rex Angliæ vir totus virtuosus, viij horis in orando, legendo & scribendo expendit, viij in negotijs regni, viij in cura corporis: reditus etiam optime dispensauit.

Stephanus episcopus Leodiens. claret sanctitate & scientia. Fecit historiam sancti Lamberti cum notis:& alias plures, scilicet de Trinitate, & inuentione sancti Stephani.

Vngari incipiunt Romam & cætera bona ecclesiæ vastare. & totã Rusciam destruunt, interfectis maribus & fœminis, omnia spolia secũ portantes. Taxis eorũ rex fuit, qui decem modios nummorum recepit a Berengario: & post singulis annis redeũtes, fines Romanorũ inuadere solebant per multa tempora. Causa huius mali fuit ingratitudo Romanorum, quia prædictum Marchionem expulerunt: & ideo vltus se fuit hoc modo, vocando barbaros, sicut Narses olim fecit tempore Iustini secundi. postea interfectus est.

Saraceni qui dominabantur circa hæc tempora in Italia, deuicti sunt a Iohanne papa, & Marchione Alberico.

Berengarius II an. viij.

Fons sanguinis fluxit Ianuæ, significãs cladem statim sequentẽ per Saracenos, qui eã ceperunt, & occisis cunctis, spoliarunt.

Henricus an. xviij.

Sanctus Wibertus, qui cœnobium Gemelatens. fundauit, claret in Lothoringia.

De isto Berengario non est consonantia in libris, quando regnauerit. Quidã dicunt post Berengariũ primum. alij, post Hugonem: sed nõ est curandum. tempora ista satis cõfusa fuerunt: quia qui plus potuit, plus fecit.

Iste Henricus dux Saxonũ fuit, & totus inclytus. nec ipse inter imperatores computatur: quia tantum in Almania regnauit. Ipse habuit vxorem sanctissimã, nomine Mathildã, ex qua genuit duos filios, Othonem & Henricum. & Otho successit ei in imperio; & Henricus in Almania habuit plures terras: tertium filium Brunonem, qui etiam sanctus fuit, & xiij annis archiepiscopus Coloniensis, & vir magnę perfectionis: qui etiam monasterium sancti Pantaleonis fundauit.

VI^M CXXIII. — VI^M CXXXIII.

Iohannes X annis xiij. mens. ij. dieb. iij. — Romanus.
Leo VI mens. vi. dieb. xv. — Romanus.
Stephanus VII an. ij. mens. i. dieb. ij. — Romanus.
Iohãnes XI annis iiij. mens. x. dieb. xv. — Romanus.
Leo VII annis iij. mens. v. dieb. x. — Romanus.

DCCCCXXIIII. — DCCCCXXXIIII.

Iste Iohannes fuit filius Sergij papæ, tam carne quam moribus. Etiam rapuit præsulatũ. & tandẽ miserabiliter occiditur a militibus Guidonis, posito puluinari super os eius, dum in carcere teneretur. Post eũ quidam alius Iohannes intrusus fuit: sed statim eiectus est. & ideo non ponitur in catalogo summorum pontificum.

Adamarus vir sanctus, successor sancti Othonis, abbatis Cluniacens.

Theodardus abbas sancti Eliæ, claret sanctitate.

Dunstanus episcop. Cantuariens. sanctus, plura monasteria fundauit. & didicit in die mortis ab angelo, *O Rex gentiũ, dominator omnium*: & vidit beatam virginem Mariam.

Bohemia conuertitur ad fidẽ Christi. Et in Praga ecclesia cathedralis erigitur.

Regino abbas Pruniẽs. Chronica scripsit elegãter.

Siptineus dux Bohemiæ ad fidem conuersus est, vir vtiq; fidelissimus. Boleslaus filius eius: sed peruersus. qui postea fratrem eius sanctum Wenceslaum occidit, scilicet anno primo Othonis I. & ob hoc ab Othone cum tota Bohemia superatus fuit, & vastatus per annos xiiij.

Almania circa hæc tempora plus solito cœpit insignes habere personas in vtroque statu & sexu. domosq; eius principales, scilicet Saxoniæ, Bauariæ, Austriæ, Hassiæ, ac cæteras fidei lumẽ valde illustrauit. Sed & in sapientia & probitate plures claruerũt gloriose, & nominati sunt in orbe. Sic sic dum vna gens cecidit, altera succreuit: vt non glorietur omnis caro, nisi in Patre luminũ; a quo est omne bonũ optimũ, & omne donũ perfectũ. Ipse est qui olim ad Samuelem loquebatur, *Ego glorifico glorificantes me: & qui me contemnunt, erunt ignobiles.*

Dani idololatriam postponunt. Vsq; ad hæc enim tempora Christũ colendo, etiã idolis sacrificabant, dicentes quod dij essent antiquiores & potentiores eo. Sed clericus quidam, scilicet Ansgarius, contradicens, ignitũ ferrũ portauit illæsus: & sic fuerunt plene informati.

Elthescanus rex Angliæ, vir miræ deuotionis, floruit, ex matre humilis nationis, scilicet filia pastoris, quæ vidit ex se prodire lunam quæ totam Angliam illustrabat. quod factum est: quia iste rex tantã habuit deuotionẽ ad diuinum cultũ, vt nullum monasterium dimitteret indotatum. Hæresis Anthropomorphitarum in Italia repullulat: sed Raherius episcopus, & cæteri extirpant eam.

Imperatores. Berengarius III annis vij. — Lotharius secundus an. ij.

Iste Berengarius imperauit in Italia; cuius tempore fuit magnum schisma: & Henricus moritur, & Otho in Almania cœpit regnare.

Carolus rex Francorũ a comite Hiberto exulatur & martyrisatur Paronam.

Sancta Mathildis regina, vxor Henrici, claret sanctitate, & supra modum humilis & misericors: quæ totam stirpem Saxonum sua nobilitauit virtute. Hæc post obitum viri diu in viduitate permãsit, & monasteria & hospitalia plura fundauit: in aduersis patientissima, in orationibus ita peruigil, vt totum psalterium ante matutinas exoluere solita fuerit. tandem spiritu prophetiæ mortem prædicens, migrauit ad Christũ, sanctam sobolem relinquẽs in consolationẽ totius ecclesiæ.

Iste Lotharius moriens quãdo Otho regnauit in Almania, reliquit vxorẽ, nomine Daluidã, quæ postea eidem Othoni nupsit.

Anno mundi	VI^M CXLIII.	VI^M CLIII.

Papæ. Stephanus VIII an. iij. mens. iiij. dieb. xv. Germanus. — Martinus III an. iij. mens. vi. dieb. xiiij. Romanus. — Agapetus II an. viij. mens. vi. dieb. x. — Iohãnes XII a. vij. dieb. x. Romanus. — Benedictus quintus mens. ij. dieb. v. Tuscus.

Anno Christi	DCCCCXLIIII.	DCCCCLIIII.

Iste Stephanus a quibusdam Romanis mutilatus fuit.

Istius Agapeti tẽpore sanctus Odo, primus abbas Cluniacens. in Domino obdormiuit.

Iste Iohannes venator fuit, & totus lubricus: fœminas publice tenebat. quapropter depositus fuit per Othonem: sed nõ curauit. Tandẽ cum vxore cuiusdã se oblectans, a diabolo in tempore percutitur, & sine pœnitentia subito moritur. Eia Deus æterne, quã dispares sunt illi prioribus! O abyssus iudiciorum Dei! quis inuestigabit ea? Nec fuit iste digne electus, sed per patrem suum intrusus, quoniam potens erat. Schisma x ecclesiæ fuit inter Iohannem xij & Leonem viij, quia Iohannes cum male intrasset, & peius vixisset, depositus fuit; & Leo subrogatus. sed tamen Leo obtinuit auxilio Imperatoris, licet bis fugatus fuisset.

Maiolus vir sanctus, qui fuit tertius abbas Cluniacens. eximij feruoris & abstinentiæ, & reparator monasticæ disciplinæ, claret.

Iste Benedictus a Romanis eligitur contra Leonẽ; sed ab Othone deponitur, & in exilium apud Saxones missus est. Malũ principium raro habet bonũ finẽ. Time, eruditus periculo alterius. Sanctitas papas dimisit, & ad imperatores accessit hoc tẽpore, sicut clare apparet.

Wenzeslaus princeps Bohemiæ, de bono patre melior filius, martyrisatur ab iniquo fratre suo. Iste vir sanctus fuit, humillimus & misericordissimus.

Bruno archiepiscopus Coloniens. vir sanctus, frater Othonis; qui claret in Almania, vtrumq; gladium strenue gubernando: & sancti Pantaleonis monasterium fundauit in Colonia, & episcopio ducatum contulit, reliquiisque pluribus ornauit.

Imperium transfertur ad Almanos. Hi enim, secundum nominis ipsorum interpretationem, dicũtur quasi omnes viri, in armis vtiq; strenuissimi, catholicæ fidei feruentissimi defensores. *Al* enim lingua eorũ omnes, & *man* vir sonat: inde Almani, id est omnes viri. Nec potest infelix homo informari, vt illum scopulum declinet, in quo tot iam vidit etiã potentes periclitatos. Monstrum in Italia: mulier habens duo capita, & cætera membra vsque ad vmbilicum, vna comedente vel dormiente: alia quandoq; neutrũ faciebat. diu vixerunt, & pariter tandem obierunt. Eduinus rex Angliæ, qui omnes monachos expulit a regno, & sanctum Dunstanũ in Flandriam trusit, & tamẽ eiusdẽ sancti meritis ab inferis liberatur.

Berengarius IIII annis xi.

Iste Berengarius magna tyrannide premebat Italiam. quare Dominus papa & alij Romani vocauerũt Othonẽ, vt liberaret eos. quod & factũ est. Et capto per vim Berengario, bis exulauit eum, & relictam Lotharij sibi vxorem accepit, quam tyrannus incarcerauerat.

Etgarus rex Angliæ pene omni anno monasterium fundauit.

Otho primus annis xij.

Iste Otho primus erat imperator Almanus, totus victoriosus, velut alter Carolus; ecclesiæ Dei defensor solicitus, & promotor singularis. ob quod meruit dignitatem imperialem, multos infideles conuertit. Benedictũ papam inuasorem ecclesiæ duxit secum ad Saxoniã; ibiq; moritur in exilio. Omnibus tandẽ pacatis, obijt, plenus bonis operibus, diuitijs & gloria ditissimus, & prole digna. sepultus Magdeburg in Ecclesia sancti Mauricij, quam preciose fundauit.

VI^M CLXIII. VI^M CLXXIII.

Leo VIII anno i. mens. iiij.

Iohannes XIII an. vij. mens. xi. dieb. v.

Benedictus VI anno i. mens. vi.

Bonus vel Donus anno i. mens. vi.

Bonifacius septimus mens. vi. dieb. x.

DCCCCLXIIII. DCCCCLXXIIII.

Iste Leo cõmuni voto eligitur, deposito Ioãne. Hic statuit, vt nullus papa fieret sine cõsensu imperatoris, propter malitiã Romanorũ, qui suos intrudebãt. Hic omnes donationes factas ecclesiæ a Iustiniano & Carolo & alijs, Othoni cõcessit, & suis successoribus, vt Italiã ab inuasoribus defenderet.

Iste Iohannes grauẽ iniuriã passus fuit, a Romanis captus, & exul factus. sed Otho durissime hãc perculit, nobilib. occisis, & quibusdã in exiliũ missis. Nota, quod hic occiduntur, sicut in primitiua ecclesia: sed non fiunt martyres, vt isti. *Par pœna, sed dispar causa.*

Iste Benedictus captus fuit, & in castro sancti angeli strangulatus. Et iste bonus qui alio nomine Don9, parũ sedit.

Iste Bonifacius per Romanos, strangulato Benedicto, in papã eligitur, & deprędata ecclesia, fugit in Constantinopolim: post reuersus, Iohãni diacono cardinali oculos eruit: & ipse deinde subito extinctus est.

Sanctus Otho episc. Cantuariens. & sanctus Bruno Coloniens. transferunt corpora sanctorum Elysij, Patrocli, Priuati, Gregorij, cum baculo sancti Petri, de Roma ad Coloniam.

Oswaldus reuerẽdus Vingorniæ episc. post Eboraci archiepisc. Ramesiæ monasteriũ fundauit.

Acheluoldus reuerendus episc. Vintoniens. multa fecit. Ecclesia Magdeburgẽs. gloriose extruitur, & dotatur per Othonẽ primũ. & archiepisc. eius fit Primas Almanię. Et nota, quod tẽpore Othonis tertij, fuit in ea quidã archiepisc. nomine Vdo, qui per beatam virginem promotus fuit: sed post propter malam vitã horribiliter damnatus est. Vnde, *Cessa de ludo, quia lusisti satis Vdo.* Schisma xi fuit inter Benedictum v & Leonẽ viij: sed Leo obtinuit.

Vngaria incipit hoc tempore ad fidē conuerti; vbi primo prædicauit vir Dei Adelbertus episc. Pragensis. Adelbertus vir sanctus, claruit, natione Bohemus, & primus episc. Pragens. reuelante Deo Pannoniā veniens, sanctū Stephanū primū Regē Vngarorū cū multis baptisauit. deinde Polonos in fide confirmauit. tandem Pruthenis in inferiori Almaniæ regione prope mare commorantibus prædicans, ibi martyrio coronatus est.

Stephanus primus rex Vngariæ, christianus, sanctus vir fuit. & fit gratia magna in populo barbaro, & idololatriæ cultui hucusq; dedito. Annona pluit de cœlo, & pisciculi parui in Albonia. Carolina stirps eijcitur de regno Fraciæ, & comes Parisiēsis arripuit regnū circa hæc tēpora.

Imperatores.

Otho secundus annis ix.

Iste Otho fuit filius Othonis primi, per omnia fidelis & strenuus defensor ecclesiæ: plura bella contra infideles habuit: sed in vltimo pene totū exercitum amisit in Calabria. Ipse tamen dum tota mente sanctum Petrum inuocasset, mirabiliter liberatus fuit. Ipse habuit filiam Imperatoris Constantinopolitani de sanguine Romanorum in vxorem. & fuit coronatus a Benedicto septimo. Moritur Romæ. sepultus in ecclesia sancti Petri honorifice.

Otho tertius annis xviij.

Iste Otho per omnia imperij & nomine dign⁹ iuxta paternā probitatē, fidelissimus ecclesiæ fuit: multa bella ꝓspere gessit: Deo & sanctis deuotus extitit: reliquijs sanctorum maximā reuerentiā exhibuit, &c. tandem post multos labores Romæ vitam finiuit.

Anno mundi	VI^{M} CLXXXIII.	VI^{M} CXCIII.

Papæ. Benedict⁹ vii a. x mens. vi. — Iohannes xiiii mens. viij — Iohannes xv mens. iiij. — Iohannes xvi an. x. mens. x. dieb. vij. — Saxo. — Gregori⁹ v annis ij. mens. vi. — Iohannes xvii mens. vi.

Anno Christi	DCCCCLXXXIIII.	DCCCCXCIIII.

Iste Benedictus coronauit Othonē ij: & fecit capi plures Romanorum. cōgregauit etiā conciliū Remense cōtra regē Franciæ: vbi Gilbertus necromāticus deponitur, & Rudolfus restituitur in gradū pristinum.

Horū primus in castro sancti angeli fame afflictus, per iiij mēses defecit, & moritur. & alter parū superuixit.

Iste Iohannes fuit in armis eruditus: & plures libros composuit. Hunc Crescētius patricius in tantum afflixit, quod vrbē exiuerit, & ꝓ Imperatore nuncios mitteret. Quod audientes Romani, ipsum reuocant, & vsq; ad terrā prostrati, veniā petunt. Iam enim aliquot annis experti fuerunt ludum Almanorū. Vilis conditio hominum, nolle obedire nisi cum nō potest resistere. Tandē pace facta, Romæ mortuus est.

Iste Gregorius factus fuit papa ad instantiā Imperatoris Othonis tertij, vir venerabilis & ipsius Othonis cōsanguineus. Dictus fuerat antea Bruno, & cū parū sedisset, & iā imperator ab Vrbe recessisset, Placentinus intruditur a Crescentio consule, propter pecuniam: & Iohannes xvij vocatur. & factum est schisma diebus paucis. Nam Imperator reuersus, Crescentiū cepit, & capite truncauit: Iohannē autē antipapā exoculari, & cæteris membris mutilari fecit, nihil eū iuuantib. ducatis suis. Quia enim fecit quod nō debuit, passus est quod meruit. Et nota, quod iste Greg. cū Othone prædicto ordinauit electores imperij in Almania, qui deinceps permanserunt vsq; nunc, nec potuerūt Franci aut alij infringere. Comitatus Sabaudiæ inclytissimus oritur ex nobilissimo ducum Saxoniæ sanguine, qui etiam hoc tempore imperium tenebant: vbi primum Beroldus vir in armis strenuus multis tyrannis expulsis, dominari cœpit.

Electores imperij post Othonem tertium instituti fuerunt, non propter aliquam culpam Saxonum, sed ad præcauendũ pericula futura. Hi sunt septem principes in Almania potentissimi. Primi tres spirituales, scilicet archiepiscopi Maguntinẽs. Treuerens. Colonienſ. Et tres seculares, scilicet Palatinus, qui est comes Rheni; Marchio Brandeburgens. Dux Saxonum. Rex Bohemorũ est mediator. Vnde habentur versus in speculo Vincentij:

Maguntinensis, Treuerensis, Coloniensis.
Quilibet imperij sit cancellarius horum.
Et Palatinus dapifer: Dux portitor ensis:
Marchio præpositus Cameræ: pincerna Bohemus.
Hi statuunt Dominum cunctis per secula summum.

Verum quidam dicunt, Hac occasionẽ aquila multas pennas amisit, & in fine totaliter nudabitur.

Henricus primus annis xx.

Gilla virgo prudentissima, soror Henrici Imperatoris, post nupsit sancto Stephano Regi Vngariæ: & multum iuuit ad plenam conuersionem Vngariæ.

Heribertus archiepiscop. Colonienſ. vir sanctus, clarus habetur. Iste Henricus vir sanctus fuit, dux Bauariȩ, & concorditer electus, propter legalem & sanctã famã quã habuit. Habuit sororẽ æque virtuosam, quã sancto Stephano Regi Vngarorũ dedit, & totam Vngariã ad plenã fidẽ perduxit. Vxor eius fuit sancta Kunegundis, cum qua in virginitate permanẽs, cœlibẽ vitã duxit. Plura bella tã in Almania, quã in Italia contra rebelles iuste & prospere cõfecit: ecclesias quãplurimas & monasteria fundauit, & magnifice dotauit. Tandẽ beato fine quieuit. sepultus in ecclesia Bambergensi, quã fundauit, & cathedralem fecit fieri; miraculis coruscans. In vita sancti Laurentij exemplum ponitur de ipso & vxore.

VI^M CCIII.

Syluester II annis iiij. mens. i. dieb. viij. — Gallicus.

Iohannes XVIII mens. v. dieb. xxvi. — Iohannes XIX annis v. — Romanus.

MIIII.

+ Iste Syluester factus est papa auxilio diaboli, cui homagium fecit, vt cuncta ei ad votum succederẽt. Dictus fuit Gilbertus: & gratiam regis Franciȩ inimicus sibi procurauit: vnde factus est archiepiscop. Remensis: tamen eiectus statim fuit per concilium, iubente Benedicto septimo. Deinde gratiam Imperatoris acquisiuit: & fit episc. Rauennæ; post papa. Sed finem solitum cito habuit, vt puta, qui spem suam fallacibus dæmonibus commisit. Speratur tamen de eius saluatione propter certa indicia sepulcri ipsius, & pœnitentiam quam in fine fecit grauissimam, membris abscissis, & auibus datis.

Isti duo Iohannes post se mutuo sederunt: & primus parum præfuit: alter annis quinque, sepultus apud sanctum Petrum.

+ fabulosum [illegible] de Syl[illegible] [illegible]

Adelboldus episcopus Traiectensis, hoc tempore clarus habetur.

Fulbertus episcopus Carnotensis similiter.

Elphegus episcopus Cantuariensis, qui post martyrisatur a Danis.

Odilo vir sanctus, abbas Cluniacensis, successor sancti Maioli. Hic diem animarum instituit post festum omnium sanctorum, tempore Iohannis xviij. quod postea per totam ecclesiam approbatum est.

Medericus abbas Eduensis, vir clarus habetur.

Gerhardus episc. Cameracẽs. martyrisatur ab Vngaris: ligatus super bigã de mõte currit.

Herigerus abbas Lobiensis. & Albo abbas Floriacensis, & plures alij.

Translatio gloriosa sanctorum martyrum Candoaldi, Adriani, Amancij facta fuit Gandaui hoc tempore.

Hierusalem iterum capitur a Saracenis permittente Deo: & gloriosum sepulcrum Domini ab infidelibus possidetur. Et Iudæi multis in locis metuentes, baptisantur.

Luna in sanguinem versa apparuit. & terræmotus magnus. Facula ardens & fulgur instar turris cecidit cum maximo splendore. Sequitur fames valida. In Lothoringia fonticulus aquæ in sanguinem versus est. & multa signa circa hæc tempora contigerunt. Mortalitas fuit maxima pene per totum orbem, vt sepelientium tædio adhuc viui spiritū trahentes, obruerentur cum mortuis. Siccitas magna & ardor sequitur.

Simeon vir sanctus, Siracensis monachus, claret Treueris.

Gnoto episcopus Leodiensis, spiritu sapientiæ & scientiæ claruit.

Imperatores.

Chorisantes quidam fuerunt circa hæc tempora, qui per totum annum saltabant, propter peccatū insolentiæ: quia in vigilia natiuitatis Christi in cœmeterio quodam chorisando impediebant quendā sacerdotē in prima missa, quā deuote faciebat: sed quia nolebant cessare, maledixit eis cū imprecatione, dicēs, *Vtinam sic per annū saltaretis*. Et factū est ita. Fuerūt tandē a beato Heriberto absoluti. & quidā eorū valde pœnituerunt, ita vt sancti effecti fuerunt, & miraculis claruerunt. Secundū quosdā, contigit in villa Saxoniæ in ecclesia sancti Magni. & filia sacerdotis cuiusdam auulsis brachijs saltauit. Fuerunt autem numero xix, quarū tres fœminæ erant. omnes breuiter obierunt. Sancta Kunigundis vxor Henrici Imperatoris, & virgo perpetua, claret operibus bonis. postea monasteriū ingressa obijt, miraculis coruscans. Henricus rex Vngariæ virgo cum sponsa sua obijt, miraculis coruscando. fuitque filius sancti Stephani regis.

Anno mundi	VI^M CCXIII.	VI^M CCXXIII.
Papæ.	Sergius IIII an. ij. mens. vij. — Tusculanus.	Benedictus VIII an. xi. mens. xi. dieb. xxi. — Romanus. — Iohannes XX annis xi.
Anno Christi	MXIIII.	MXXIIII.

Iste Sergius fuit sanctæ vitæ, & exemplaris conuersationis. sepultus in ecclesia sancti Petri.

Iste Benedictus habuit schisma maximum: quia eiectus fuit, & quidam alter subrogatus. Hunc post mortē vidit quidā episcopus in miserabili specie, dicentē, se grauiter affligi: & quod nihilominus speraret de misericordia Dei. & nihil sibi prodesse quod pro se factum esset: quia de rapinis fuit. misitq; eum ad Iohannē papam, vt de tali theca summā pecuniæ acciperet, & pauperibus daret. quod ipse fideliter implens episcopatui cessit, & timore perculsus sibi prouidens in futurum, monasterium intrauit.

Iste Iohannes bellum habuit cū Romanis.

Schisma xiij ecclesiæ fuit inter Benedictum octauum, & quendam alium intrusum: sed post Benedictus obtinuit, eiecto iterum intruso.

Robertus rex Fráciæ, cōposuit sequentiā, *Sancti Spiritus assit nobis*, &c. Et respōsoria, *O Iuda & Hierusalē*, &c. *Cornelius Centurio*, &c. cū notis, & alleluia, *Eripe me*, &c. Ipse fuit vir misericordiarum.

Rogerus episc. Beluacens. totus inclytus claret.

Durandus episc. Leodiens. obscuro genere natus.

Adelbertus sanctus, episcopus Metensis.

Elbertus abbas Gemelatensis.

Campanus doctor insignis, & deuotus maximusq; astronomus claret. Hic inuenit errorē paruum in calculatione Ptolemæi, quo ad mediū motū lunæ: videlicet, q, in ij^m clx annis lunaribus deficit vna dies, & in quibusdam alijs similiter. Excusat autem tantū virum, quod hoc nō prouenerit ei ob defectū ingenij, sed ob penuriā tēporis, maxime quo ad motum octauæ sphæræ; ad quem longum tempus requiritur. Eius theorica & computus sunt optima.

Tempus effœminatũ incepit circa annos Domini M; in quo fides christiana valde cœpit deficere & declinare a pristina virilitate, vt patet in prophetia sanctę Hildegardis. & in multis regionib. christianitatis nec sacramẽta, nec ecclesiastici ritus seruabãtur, auguriis & maleficiis intendentes. & erat sacerdos sicut populus. sed misericors Dominus cõtra hæc mala iterũ plures apostolicos viros suscitauit, qui hanc ariditatẽ bonis exemplis & prædicationib. irrigarent, Domino cooperante, & sermonẽ cõfirmante sequentib. signis. Et multi ordines maximo feruore succreuerũt, vt periculosum tempus illustrarẽt: de quib. post cõsequenter fit mentio. Et quia iam sæpe huiusmodi reformationes factę fuerũt præter spem, & sequentibus futurę sunt, ideo fatuũ est determinare, quod Antichristus tunc vel tunc veniet, propter malitiam temporis: quod pleriq; attentauerunt: quos omnes fefellit sua opinio, & euãgelica derisit sanctio, & ipsa temporis reprobauit experientia. Horum errorum immensus est numerus.

Conrad⁹ primus annis xx.

Iste Conradus fuit dux de Frãconia, quę est pars Almanię. Hic multas leges edidit, & pacẽ districtissime seruare, sub pœna capitis iussit. sed comes Lupoldus accusatus, de terra sua fugit, cupiens magis rusticane viuere, quam solenniter mori. cuius tamẽ filius mirabiliter ad Imperiũ peruenit nutu diuino, cõtra voluntatẽ Cõradi, accepta filia eius in vxorẽ.

Egelmotus archiepisc. Cantuariens. misit brachiũ sancti Augustini in Angliam. Eius epistolare habetur.

Guilhelmus Diuionensis.
Ricardus Virdunensis.
Popo Stabulensis.
Elias Coloniensis.
Ostertus Leodicensis.
Stephanus Leodunensis.
Hi omnes abbates venerabiles circa hæc tẽpora floruerũt.

VI^a CCXXXIII.

Benedictus IX annis xiij. — Tusculanus. — Siluester tertius dieb. lvi. — Gregori⁹ VI an. ij. mens. vi. — Almanus. — Clemẽs II mens. ix. dieb. vij.

MXXXIIII.

Iste Benedictus fuit nepos Benedicti octaui, totus lubricus: & ideo dãnatus apparuit cuidã in specie mõstruosa & horribili. Caput & cauda erãt asinina, reliquũ corpus sicut vrsus: & ait, Noli expauescere: scito me hominẽ fuisse sicut tu es: sed sic me repræsento, sicut olim existẽs infelix papa bestialiter vixi. Tempore eius schisma scandalosum nimis fuit, qa ipse eiectus erat, & iterũ restitutus: & iterũ eiectus.

Iste Siluester electus fuit, expulso Benedicto. sed ecõtra eijcitur: & Benedictus restituitur. quo iterũ eiecto Greg. substituitur. Qui cũ esset rudis literarũ, alterũ papã ad Ecclesiastica officia exequenda secum consecrari fecit. Quod cũ multis nõ placeret, tertius superinducitur, qui solus vices duorũ adimpleret. dimicantibus inter se Henricus superueniens, oẽs deposuit, & Clementẽ II substituit: a quo statim se coronari fecit, promittentib. Romanis, sine ipsius cõsensu se nunquã papã electuros. & sic quinq; sedentibus, sextus instituitur. Verũ de isto Gregorio Guilbertus dicit, quod fuit vir sanctus, & contra Henricũ bellũ habuit, & raptores sancti Petri extinxit. & cum magno miraculo fit sepultus, &c.

Iste Clemens dictus fuit ante Sindegerus Bambergens. episc. qui fact⁹ fuit papa per Imperatorem propter vnionẽ recuperandã, vt iã dictũ est supra, &c.

Schisma xiiij ecclesiæ scandalosum & confusione plenũ, fuit inter Benedictum IX & alios, vt patet infra. Causa fuit, mala vita Benedicti aut iniquus introitus. Hic notat Ptolemæus, quod fastus summorũ pontificũ habuit semper malũ exitũ: & fuit occasio, & est causa multorũ schismatũ. notabile est. Fulbertus Carnotensis episcopus in infirmitate visitatur a beata virgine: & de eius lacte sanctissimo recreatus est.

Hela auguriatrix in Anglia fuit; quam dæmon de ecclesia extraxit horribiliter.

Corpus gigantis Romæ inuenitur immensæ magnitudinis, incorruptum, cum lucerna, quæ non poterat flatu extingui. Statua marmorea erat in Apulia; cuius caput ostendit thesaurum subtiliter. Monstrum. Duæ mulieres in Gallia, omnia membra singula vsq; ad vmbilicum, & diuisim operabantur. vna mortua alia superuixit, triennio mortuã portans.

Palumbus presbyter Romæ fuit necromanticus, contra quem diabolus orauit: & obijt. Sanctus Theobaldus vir notabilis, de Francia, reclusus eremita, hoc tempore claruit.

Carolfus Mertiorum regis filius, martyrisatus fuit a matertera.
Edmundus rex, vir sanctus, a Danis martyrisatus est.

Imperatores. Henricus II an. xvij.

Iste Henricus fuit gener Conradi, in sylua natus, & bis ad occidendum traditus: sed tamen Deo protegente illæsus euasit adhuc puer. Cum autẽ imperator esset effectus, in loco natiuitatis suæ nobile monasteriũ ædificauit, quod vsq; hodie Vrsania nominatũ est. Vide pulcrã hist. in Chron. Martini & Vincentij. Hic omnes ioculatores a curia sua remouit; & quæ his dari consueuerant, pauperib. erogauit. Hic victoriosus fuit, & Italiam intrans, Pandulphum Campaniæ principem cepit: Abbatem Fuldens. sedauit, qui tũc potentissimus fuit: Bochoniensib. atq; exercitu eiusdem Imperatoris se mutuo interficientibus in ecclesia Maguntin. in die sancto Pentecostes, diabolo in aere vociferante, & cantante, *Hunc diem bellicosum fecisti*: quem etiam increpauit.

Bardo vir sanctus, archiepiscopus Maguntinensis, claret.

Anno mundi	VI^M CCXLIII.	VI^M CCLIII.

Papæ. Damasus secundus dieb. xxiij. — Leo ix annis v. mens. ij. dieb. vi. Almanus. — Victor II annis ij. mens. iij. Almanus.

Anno Christi	MXLIIII.	MLIIII.

Iste Damasus inuasor fuit ecclesiæ: & subito defunctus est: & statim Romani petierunt sibi dari pontificem, sed non Teutonicũ siue Almanũ. ad hoc enim nõ poterant inclinari, ex mala cõsuetudine indurati. Tunc istũ Leonem virũ sanctũ ad hoc inclinauit, vt papatũ acciperet: sed postea de hoc fecit conscientiã, & resignauit: & denuo est electus. Hic Christum in specie leprosi nocte in lecto suo collocans, mane ipsum non inuenit. Tandem post laudabilẽ vitã sancta morte potitus, miraculis claret. Ipse multa scripsit & fecit. Erat antea episcopus Tulens. & audiuit angelos dicentes, *Ego cogito cogitationes pacis, & non afflictionis, dicit Dominus.*

Iste Victor vir bonus & venerabilis, timore imperiali factus est papa. Sic enim disposita fuit apostolica sedes hoc tempore, quod sancti viri duplici timore se subtraxerunt, scilicet diuino, & humano: quia tanto officio se indignos arbitrabãtur, & tyrannidẽ Romanorũ quotidie sustinere tæduit. Sed compellente Imperatore, quidam nihilominus accesserãt similiter duplici timore. Timebãt enim Deum offendere sic vocati: etiã offensam principis. Iste idem Victor multos simoniacos deposuit in concilio Florentino, & etiam fornicarios. De pluralitate beneficiorum, quæ circa hæc tempora nimis inualuisse videtur, & deinceps continuata, multumque dolenda ambitione prælatorum & simoniaca labe, quamplurima scripta sanctorum patrum habentur detestantia abusiones istas. Et nota, quod facile inuenti sunt pauperes clerici & doctores, qui pluralitatem beneficiorum, & pompam ecclesiasticorum reprehenderunt, donec offerret se occasio participandi. qua accepta communiter auaritia excæcauit eos. Fertur de quodam magistro magnæ literaturæ, qui valde sublimiter disputauit contra diui- *

Cyclus magnus annorũ finitur hoc tẽpore, ſcilicet anno Domini mlxiij, continens annos dxxxij: qui ad rationẽ omnẽ paſchalis cõputi vtilis eſt, & ab æuo in æuũ in ſemetipſum ſine errore reuoluitur. & ſequenti anno cyclus magnus annorũ dxxxij, a natiuitate Domini exactus incepit; in cuius fine erit labor & dolor: & (vt quidam dicunt) terminabitur anno Domini mdxcv. Eduardus vir ſanctus, rex Angliæ, claret ſpiritu prophetię. nec reperi plures aliquos reges in aliquo regno ita iuſtos & ſanctos, quam in Anglia.

Mathildis comitiſſa, triumphatrix inclyta, Normannos expugnat, & Imperatorẽ debellauit, pro eccleſia glorioſe laborauit. & tandem totũ ſuũ patrimoniũ ſuper altare ſancti Petri obtulit. Berengarius epiſc. Turonẽſis, erronee dogmatizauit de ſacramẽto altaris: & poſt informatus, retractauit, & ſanctę vitę fuit: ſed diſcipulos cõuertere nequiuit. Et ſequitur hæreſis magna, quæ ſatis afflixit eccleſiam longo tẽpore. Ipſe negat verũ corpus & ſanguinem Chriſti eſſe in ſacramento, ſed figuram tantum. Vide de con. di. ij, Ego Berengarius, &c.

Elburga virgo ſancta, filia Eduardi Regis.

Etgitha Edgari regis filia, virgo ſancta, claret.

Walburga virgo ſancta & abbatiſſa fuit.

Lanfrancus epiſcopus Cantuarienſis, magiſter Anſelmi, ſcripſit librum per modum dialogi de ſacramento, & alia.

Petrus Damianus doctor grauiſſimæ autoritatis, & religioſus valde, claret.

Anſelmus vir ſanctus, epiſcop. Cantuarienſ. doctor excellẽs, & beatæ virgini deuotus.

Adrianus chronographus, & monachus Fuldenſis, vir clariſſimus, floret.

VI^M CCLXIII.

Stephanus ix, menſ. ix. dieb. xxviij. — Almanus ex Lothoringia.

Benedictus x menſ. ix.

Nicolaus II annis ij. menſ. vi. dieb. xxvi. — Burgundus.

MLXIIII.

Iſte Stephanus parum ſuperuixit. & ſequens Benedictus cũ per vim papatum rapuiſſet, & ix mẽſibus ſediſſet, ceſſit.

Iſte Nicolaus concilium celebrauit contra Berengarium, qui errore deceptus, contra fidem dogmatizauit: ſed plene correptus, reuocauit, vt patet de con. di. ij. Ego Berengarius. In eodem concilio factum eſt decretum de electione papæ, *In nomine Domini*, di. xxiij.

tias prælatorum & faſtum eorũ, quaſi omnino ſic viuere non liceret, &c. Hæc cũ nuntiata domino papæ fuiſſent, plauſibiliter reſpondit, Demus ei bonã præpoſituram, & hæc & illa beneficia: & bene pacatus erit. Factum eſt ita. & ecce, protinus ſententiam mutauit, dicens, Nunquã intellexi materiã hanc præter modo. quippe qui de inope diues, de contemptibili repente glorioſus apparuerat. Hos beatus Hieronymus velut peſtes quaſdam cõtagioſas vitandos pronunciat. Dixit quidẽ notabile verbũ, Qui habet vnũ beneficiũ competens, & eo legitime vtitur, recto calle ad patriã tendit. qui vnũ ſuperaddit, vno oculo cõſcientiæ priuatur. qui aliquid adhuc plus acceptat, etiã altero lumine priuatus, totaliter excæcatur, & deinceps quæcunq; poterit, coaceruat. Hanc maledictionẽ inſatiabilis auaritię olim pręſignabat Ieroboã, Rex Iſrael, qui licet diuinitus ad regnũ peruenerat, ſtatim tamen a cultu Dei receſſit: fecitq; duos vitulos aureos, ne populus Iſrael ad templũ Domini aſcenderet. Factum autẽ eſt hoc verbũ in peccatũ, ita vt oẽs ſequentes reges hũc cultũ ſacrilegũ obſeruarẽt in deſtructionẽ regni. Ita de Eccleſiaſtico ſtatu timendũ eſſe, ſancti viri cõmuniter aſſeuerant, & iam in plurib. mundi partib. completũ cernimus. Clerici qui nihil poſſidere deberent, præter rationabilẽ cõpetentiã; neq; ſe de tẽporalib. intromittere, oĩa poſſidere, oĩa volũt guber-

Gotfridus de Bulion, dux Lothoringiæ, victor gloriosus, pro ecclesia, velut alter Carolus, vndiq; dimicat. qui tandem Hierusalem cepit, factus ibi rex. Habuit fratrem æque victoriosum, Balduinum nomine; qui ei in regno successit, & erat totus inclytus, miraculosa bella gessit. Finitur successio regum Angliæ. Et Wilhelmus dux Normannorum, interfecto Araldo, regnat pro eo. de quo fit mentio in historia conceptionis beatæ Mariæ.

Parisijs horribile factũ contigit de quodam magistro magni nominis, qui ter exclamando, dixit se damnatum. Quapropter multi solennes viri seculo abrenunciauerunt, & diuersas religiones instituentes, celebre nomen posteris reliquerunt, & exemplum.

Mures infinitæ conueniunt, quendam potentem circumuallantes in quodam conuiuio:

Imperatores.

& non poterant abigi donec deuorassent eum. Idem cuidam principi Poloniæ contigit. Mirum valde.

Syracusana ciuitas magnum terræmotum sustinuit: & maior ecclesia cecidit dominica die, omnibus oppressis, quatuor exceptis miraculose.

Vrsmarius præsul sanctus, ecclesiam sancti Petri fundauit, ipso sibi reuelante in Flandria. Maurillius episcopus Rothomagensis.

Schisma xv ecclesiæ fuit inter Alexandrum & Codulum episcopum Parmensem: sed Alexander obtinuit, licet Imperator contradiceret iudicio concilij. & maior pars fuit secum. Diu stetit.

Anno mundi VI^m CCLXXIII.

Papæ. Alexander II annis xi. mens. vi. dieb. xxv. Mediolanensis.

Anno Christi MLXXIIII.

Iste Alexander fuit vir sanctus, & statuit vt nullus missam audiat presbyteri, quem scit habere concubinã, sub pœna excommunicationis, vt patet xxxij dist. Præter hoc. Et habuit schisma cum quodam Codulo: sed postea purgauit se in Mantua coram concilio de simonia; & Codulus tanquam simoniacus & inuasor repudiatur.

Ordo Grandimontensis inchoatur hoc tempore per sanctũ virum Stephanum nobilem, Auernorum stipite progenitum. Ordo canonicus cœpit florere in Beluacensi ecclesia: qui primo ab apostolis, postea a beato Augustino regulariter institutus, sub magistro Iuone præposito, post Cornotensi episcopo.

*nare. Idcirco (vt beatus Bernardus dicit) quia ordinem nullum seruat, illuc properant, vbi sempiternus horror inhabitat. Olim pharisæi contra auaritiam disputantem Dominũ deridebant, & insanum iudicabant: sed nunc Dominus subsannat eos. Caueas lector, qui multa occupas beneficia, ne idem facias, neq; eadem patiaris. Deus nõ irridetur: sed quæ seminauerit homo, hæc & metet. Noli sequi consuetudinẽ periculosam. Noli te per papę dispensationem excusare. Ad oculum vides, quod vituli aurei adorantur: sed cæteri mactantur. Sed quæ necessitas, quæ reuerentia est in hoc Deo exhibita, quod de numero ministrorum eius propemodũ medietas est resecata? Si enim cuilibet beneficio permitteretur dari suus possessor, numerus seruorum Dei esset duplex; qui modo est simplex. Sequere consilium eorum, qui Deo iam in cœlestibus coniuncti sunt, ne cum vitulis aureis æterno igni conferis. Quid prodest vltra prohibitos beneficiorum titulos coadunare, quando etiam simplices communiter videmus in frugali honestate amplius abundare?

Solita pericula contigerunt circa hæc tempora, ſcilicet inundatio aquarũ nimia cum damno immẽſo. Aues domeſticę ſyluaticæ fiũt. Peſtilentiæ maximæ. Et plures ſacro igni conſumpti ſunt, exeſis carnibus & membris inſtar carbonũ. Terræmotus in Anglia, vt ædificia eminus reſilirent: & furor ventorum, qui de domos Laudoniæ cõfregit. Fames & ictus fulgurum vltra modum, &c. Et fons ſanguinis xv diebus emanauit, & diabolus palam locutus eſt hominibus in pago quodam viſibiliter apparendo.

Tranſlatio ſancti Nicolai de Mirrea ad Barrenſes. Et corpus ſancti Clementis primi epiſcopi Metenſis inuentum eſt Metis; quem epiſcopi ibi ordinauerunt. Et x^m peregrini occiſi ſunt Hieruſalem per Arabes.

Arnulphus abbas ſanctus, poſt archiepiſc. Lugdunenſ. ordinem regularis vitæ inſtituit.

Cono epiſc. Treuerorũ, cuius tempore multa corpora martyrũ inueniuntur, quos olim Rictionarus occidit.

Hugo vir ſanctiſſimæ & caſtiſſimæ vitæ claruit, epiſc. Gratianopolitanus, qui in liij annis nullius fœminæ faciem vidit, vna paupercula excepta, quamuis quotidie plurib. conſilium & auxilium dederit, confeſſiones etiã recipiendo. Hic ſancti Carthuſiani propoſiti præcipuus cooperator fuit; & poſtea etiam habitum a ſancto Brunone ſumpſit, inſigneque exemplum præbuit.

Schiſma xvi eccleſiæ fuit inter Gregorium vij & archiepiſc. Rauennenſ. Cauſa fuit tyrannis Imperatoris, & diſſenſio quorundam epiſcoporum. Maius fuit omnibus ante habitis, & durauit vſque ad Vrbanum ſecundum.

VI^M CCLXXXIII.

Gregorius VII an. xij. menſ. i. dieb. iiij. — Cluniacenſis.

MLXXXIIII.

Iſte Gregorius fuit vir ſanctus, & multas perſecutiones pro iuſtitia perpeſſus eſt. Hic antea dicebatur Hildebrandus, Prior Cluniacenſ. & fuit legatus in Gallia, & dure proceſſit contra ſimoniacos. Quendam etiã epiſcopũ miraculoſe vicit de ſimonia: quia non potuit contradicere Spiritui ſancto. Factus autẽ papa, ſynodum celebrauit, in qua contra eos ſimili zelo proceſſit, & contra presbyteros vxoratos, amouendo eos a diuino officio. Fuerunt enim tempora ſatis arida. Et quia iuſtitiæ rigorem niſus eſt tenere ſolito more, contra eum multi inſurrexerunt. & primo Cinthius, præfecti filius, eũ cepit, cũ primã miſſam in nocte natiuitatis celebraret; & in turri ſua poſuit: ſed Romani turrim deſtruunt, & papam liberant, & Cinthium extra vrbem eijciunt. Deinde Imperatorem excommunicauit propter diſſidium: qui poſt veniens ad ipſum, & pluribus diebus nudis pedibus ſuper glaciem ſtans, vix abſolutionem impetrauit. Sed Imperator non perſeuerauit in humili obedientia quã cœpit; quinimo in Wormatia cõtra eũ protenſum cõciliũ celebrãdo, aliũ loco ſui eli-*

Ordo Carthuſienſiũ ſanctiſſimus incepit hoc tempore per Brunonem, virum ſanctũ, natione Almanũ, de Colonia Agrippina, magiſtrũ in theologia, cum ſex alijs venerabilibus viris in diœceſi Gratianopolitanenſi. Hic ordo (teſte beato Bernardo) inter omnes eccleſiaſticos ordines primatum tenet, nõ ratione temporis, ſed rigoroſitatis. vnde ipſe vocat eum ſpecioſiſſimam columnam eccleſiæ. Verum quia propter nimiam abſtinentiã paucis portabilis erat, & ne diu paruus maneret, poſtea ab eccleſia moderatus fuit; nec vnquã a ſancto propoſito cecidit, ſingulariter a Spiritu ſancto præſeruatus vſque hodie.

Terra ſancta hoc tempore ex magna parte recuperata eſt, & Hieruſalē, & ſepulcrū Domini glorioſum cū Antiochia & alijs ciuitatib. multis de manib. Saracenorum. Creduntur transfretaſſe vltra cc^m chriſtianorū. Quantus autē zelus fuerit in omni populo ad hoc opus perficiendū, & quomodo ex omni ſtatu ſenes & iuuenes, diuites & pauperes confluerēt, nemine pellente, vix aliquis ſine lacrymis aut dicere vel audire poſſet. Paſſagium enim iſtud fuit beatæ virginis Marię, quę mirabiliter duxit & protexit propugnatores ſuos, ſicut oſtenſum fuit in viſione. Principes fuerunt plures, ſcilicet Godefredus de Bulion, qui etiam Leonem interfecit; & fratres eius Euſtachius & Balduinus: Boemundus dux Apuliæ: Hugo frater regis Francię, & plures alij; qui pro fide ſe diſcrimini dantes, & glorioſe vicerunt, & nomē æternū ſibi acquiſierūt, in omnib. magnifice a Domino delectati. Vide hiſtoriam in ſpeculo Vincentij.

Imperatores. Henricus tertius an. xlviij.

Iſte Henricus videtur fuiſſe homo multū inquietus, & ſatis afflixit virum ſanctū Gregoriū VII, papam. & primo quidē veniā petens, abſolutionē meruit: ſed non perſeuerauit, quinimo de nouo quendam antipapā contra eū tanquam idolum erexit. & iterū Gregorius eū excommunicauit: & electores imperij ducē Saxoniæ pro ipſo elegerunt: quē Henricus cruento bello ſuperauit. & tunc Romā veniens cum antipapa ſuo, Gregorium & cardinales perſequitur: ſed ſtatim Robertus rex Apuliæ eum fugauit, & papam cum cardinalibus liberauit. Fuit nihilominus vir eleemoſynis deditus. & ſexageſies & bis acie collata, dimicauit. tandem miſerabili morte vitam finiuit in carcere, a proprio filio detentus. Sicut fecit, factum eſt ei.

Anno mundi VI^M CCXCIII.

Papæ. Victor III annis i. menſ. iiij. dieb. iiij. Abbas Caſſinenſis. — Vrbanus ſecundus annis xiij. menſ. iiij. Cluniacenſis.

Anno Chriſti MXCIIII.

Iſte Victor per ſomniū vidit Deum, ſuæ dignationi in ſolitudine Carthuſię habitaculum conſtruentem. Et dicitur, q́ ſpiritu prophetię pollebat. fuit extinctus per venenū in calice miſſum.

Iſte Vrbanus antea dictus eſt Otho, & fuit monachus Cluniacenſis. multū laborauit in eccleſia Dei; regē Fráciæ excommunicauit propter adulteriū. Conciliū primo celebrauit apud Clarum montē, in quo ſtatuit horas beatæ Mariæ dici quotidie, & in ſabbatho ſolenniter officium fieri. Dicitur, quod hoc beata virgo fratribus in Carthuſia reuelauit. Aliud conciliū Turonis celebrauit, pro recuperanda terra ſancta: & prouocauit populum occidentalem ad transfretandū, qui tunc in Lancea Domini triumpharunt. Hic habuit magiſtrum Brunonem pędagogum; qui fuit Prior Carthuſiæ: quem etiam lateri ſuo ſociauit in papatu. & multum profectum in eccleſia fecerunt.

Ordo Ciſtercienſ. incepit per Robertum abbatem, & Albericum ſucceſſorem eius. & videntur quaſi ſecundarij reformatores ordinis ſancti Benedicti, cuius regulam habent: & multas curioſitates & abuſiones abdicarunt, & ſimpliciter ſecundum ſanctā ſimplicem regulam viuere cœperunt, & mirabiliter in breui tempore creuerunt in omnibus. Habuit viros ſanctiſſimos, & plures numero.

* gi fecit ab epiſcopis. & fit ſchiſma longo tempore. Inſuper & adhuc in caſtro Sancti Angeli ab Imperatore, videlicet Henrico tertio, cum cardinalibus incarceratur: ſed per regē tem Apuliæ liberatur. tandem in Apulia moritur, miraculis coruſcans.

Soles duo apparuerũt. Terræmotus magnus fuit. Stella per diem fulgurauit. In Italia pluit sanguis. In Antiochia terra absorbuit plura ędificia. Et porcellus nascitur cum capite humano. Pullus nascitur quadrupes. Et mulier quædam enixa fuit monstrum; ante sicut homo, retro facies canis, & cætera membra. Lancea Domini reperta est in Antiochia a quodam rustico, cui beatus Andreas apparuit, & locum ostendit. & quidam percurrendo ignem xiij pedum, cum ea totum exercitum lætificauit, & certificauit: eo quod minime lęderetur, sicut Dominus sibi apparens mandauerat.

Helimandus Laudunensis episcopus, clarus habetur.

Henricus quartus annis xv.

Toletum ciuitas Hispaniæ nobilissima tollitur hoc tempore de manibus Saracenorum per Adelfonsum regem, octauo anno obsessionis.

Iste Henricus satis excessiuus fuit in quibusdam, & primo erga patrem suum, quem cepit, & in carcere eum mori fecit: etiam contra Pontifices Romanos, eo quod deberet resignare inuestituram episcoporum & abbatum; & nollet, sicut nec pater eius. Tandem ad cor rediens obediuit, & multa damna ecclesijs illata fideliter restituit. Moritur tandẽ sine prole iusto Dei iudicio: quia patrem suũ dehonestauit. quod valde sæpe contigit alijs similibus. Sepultus est in ecclesia Spirensi prope Rhenum cum alijs regibus: in cuius epitaphio versus iste fuit inscriptus, *Filius hîc, pater hîc, auus hîc, proauus iacet istic.*

VI^{M} CCCIII.

Paschalis II annis xviij. mens. v. dieb. vij.

Tuscus.

MCIIII.

Iste Paschalis diligenter laborauit pro ecclesia contra imperatores & reges, super resignatione inuestituræ episcoporũ & abbatum: & satis profecit. Multa etiam perpessus est a falsis fratribus: etiam Imperator eum cepit cum cardinalibus, & per duos menses in vinculis tenuit. & schisma habuit. In omnib. tamen triumphauit, & gloriosum & pacificum finẽ habuit. sepultus Romæ in ecclesia sancti Saluatoris. Et ecclesia rectissime comparatur lunę, quę crescit & decrescit, & quasi deficere videtur: sed tamẽ ad plenum reuertitur, propter illuminationẽ solis æterni, qui est Christus Dominus sponsus eius.

Schisma xvij ecclesiæ fuit inter Paschalem secundum & tres prælatos, scilicet Albertum, Arnolphum, & Theodericum, qui fauore Imperatoris erexerunt se: sed mala morte perierunt: & Paschalis obtinuit, quia iuste electus fuit: & Deus fuit pro eo.

Iuo Carnotensis episcopus abbreuiando compilauit decretum apostolicum post Isidorum: & post eum Hugo Catalaunensis: post quem Gratianus.

Ordo Cistellensis incepit sub Herdingo abbate. Et nota, quod non æque ordines inceperunt. Hugo Cluniacẽsis abbas, vir sanctus, & pietatis visceribus totus affluens, reuelatione diuina templum monasterij Cluniacensis virtute Dei, non arte virili venustissime ampliauit, sicut hactenus cernitur. Hic multorum monasteriorum pater extitit, quæ tunc in diuersis mundi partibus construebantur, & ecclesiæ Cluniacensi subijciebantur, propter famam sanctitatis sanctorum monachorum, qui tunc ibidem conuersabantur. Hic etiam inclytissimos habuit discipulos, inter quos Vdalricus monachus ad Almaniam pro reformatione regularis vitæ directus, miraculis claruit. Monasterium Rubeimontis fundatur ab incolis loci illius, & per Wilerium comitem Gruriæ dotatur.

Tyrus capitur a christianis: & Leodium multis plagis atteritur. Terræmotus,&c. Et Balduinus Rex Hierusalem capitur. Acies in cœlo apparuerunt. Mosa suspenditur. & alia multa monstra fuerunt, quæ forte Tartarorum tyrannidem proxime futuram signarunt. Ventus maximus fuit, & turres & ædificia subruit.

Wilhelmus rex Angliæ, pessimus, obijt, a Deo percussus: quia nullum conuentum fieri permisit. Petrus Alfonsus doctor notabilis, fuit Iudæus natus: sed conuersus postea, scripsit aliqua eleganter. Extra Romam in monasterio sancti Laurentij monachus quidam admirans quomodo,&c. cingulo soluto, audiuit, *Sic potuit Christus clauso prodire sepulchro.*

Malachias vir sanctus, archiepisc. Hiberniæ, claret: qui totam illam gentem reformauit.

Imperatores.

Eius vitam beatus Bernardus scripsit. Flandria ex parte submergitur.

Hugo de sancto Victore claret Parisijs, natione Almanus de Saxonia, doctor magnus: qui alter Augustinus dicebatur tempore suo.

Sanctus Gerhardus Bituriensis episcopus, & sanctus Anselmus Laudonicæ ciuitatis episcopus, qui glossas interliniares in psalmis ordinauit.

Bernardus incipit clarescere adhuc iuuenis; qui post intrauit ordinem Cisterciens. deinde factus abbas, Claramuallem fundauit. Hic creuit in doctorem magnum & apostolicum virum. tot miracula fecit, & tantum honorem habuit, vt similis ei in his nunquam creditur fuisse. Vide vitã eius,&c. Pater clx monasteriorũ fuit: & velut alter Moyses habitus est vbiq;.

Anno mundi	VI^{M} CCCXIII.		VI^{M} CCCXXIII.	
Papæ.	Gelasius II an. ij. dieb. v.	Campanus.	Callistus II annis v. mens. x. dieb. xi.	Burgundus.
Anno Christi	MCXIIII.		MCXXIIII.	

Iste Gelasius timore Henrici Imperatoris, cum cardinalibus Caietam accessit: & deinde per mare veniens in Burgundiam, apud Cluniacũ mortuus est, & sepultus. Idẽ Imperator schisma contra eum fecit, erigendo quendam Hispanum Benedictum: quod etiam postea cum Callisto continuatum est. Schisma xviij ecclesiæ fuit hoc tempore: quia Benedictus quidam fauore Imperatoris erexit se contra Gelasium, & etiã contra Callistũ cõsequenter: sed miserabiliter perijt; & qui iuste electi fuerũt, obtinuerũt more solito.

Ordo Templariorũ incepit hoc tempore: qui prius albis vsi sunt mantellis: post rubeã crucem superpositam portauerunt. & Hugo & Ganfredus fuerũt primi fundatores eius. Et beatus Bernardus regulam composuit.

Ordo Præmonstratens. incepit per virũ Dei Notbertum. Ricardus de sancto Victore, pietate plenus, & doctor floridissimus, claret.

Iste Callistus fuit filius comitis Burgundię: & electus fuit in locum Gelasij. & dũ rediret Romam, Prætensum Benedictum cepit, & equitare ante se fecit supra mulam ignominiose, ita, vt versa fącie, cauda pro fręno vteretur, & vsq; ad Vrbem ageret, vbi trusus fuit in carcerem. Et papa cum Imperatore pacem fecit. Hic dolose synodũ celebrauit, in qua damnauit fictos quosdam religiosos, qui plures hæreses secrete & publice seminabant cõtra sacramenta, & bona ecclesiarum. Fecit libellum de miraculis sancti Iacobi. Statuit etiã historiam Caroli descriptam a beato Turpino, Remensi archiepiscopo. Fũdauit monasterium Boniuallis, Cistercij ordinis.

Stephanus vir venerabilis, abbas Cistercij tertius: qui beatum Bernardum cum fratribus suis ad ordinem suscepit.

Tartari permissione diuina circa hæc tempora montē exijsse putantur, in quo clausi fuerunt in magna miseria & fame: quia nimis multiplicati erant. gens vilis, & sterilis. & plagarunt post mundum, omnia subijcientes, iuxta illud Moysis, *In gente stulta irritabo illos*. Mirum valde, quomodo illi qui in maxima seruitute fuerūt, iam non armis, sed pellicijs & baculis omnia prosternunt, & dominantur vniuersis. Hæc iudicia tua Domine. Sic olim Assyrij, Medi, Persæ, Græci & Romani, Gothi, Hunni & Wandali, Saraceni & Arabes, Bulgari, Africani, Franci, Almani, Turci, Hispani, &c. flagella iracundiæ tuę fuerunt, quilibet in tēpore suo: eo, quod homo noluerit obedire tibi. Siccitas magna fuit, vt flumina, lacus, fontes, putei siccarentur. Ignis in terra subintrās biennio nō potuit

Lothari[9] secundus an. xij.

extingui aqua. & fuit plaga horribilis. Et quædā mulier iiij masculos peperit.

Iste Lotharius fuit dux Saxoniæ: & erat vir bonus, & fidelis ecclesiæ: & coronatus ab Innocentio secundo, quem etiam fideliter iuuit contra Petrū Leonis. Hic beatum Bernardū in maxima reuerentia habuit, & alios viros religiosos, quorum etiam meritis magnas victorias se gloriabatur obtinuisse, & præcipue contra Rogerium inuasorem regni Siciliæ: quem fugauit, & alium substituit, de commissione domini papæ.

Petrus Abelardus insignis fuit doctor: sed in hæresim cadens, ab Innocentio damnatur. Hic precium redemptionis euacuauit.

Setzelo vir sanctus in diœcesi Treuerensi fuit: qui etiam brumali tempore in medijs niuibus totaliter nudus incessit.

Richardus de sancto Victore, pietate plenus, & doctor floridissimus, claret.

VI[M] CCCXXXIII.

Honorius II annis v. mens. ij. dieb. viij. Bononiensis.

Innocēti[9] II an. xiiij. mens. vij. dieb. viij. Romanus.

MCXXXIIII.

Iste Honorius in gratiam recepit Rogerium, & inuestiuit eum in ducatu Apuliæ, facto homagio: qui fuit rex Siciliæ, & magna post pro fide fecit. Hic duos patriarchas deposuit, Aquileiēsem & Venetū: quia reperit eos fauisse schismaticis. Moritur tandē Romæ. sepultus in ecclesia Lateranensi. & idem Rogerius post ab Innocentio remouetur; quia sibi contrarius fuit.

Ordo sancti Iohannis Baptistæ Hierosolymitani inchoatur hoc tēpore a venerabili Raimundo, viro operib. misericordiæ dedito: & valde creuit. Hi vouent se pauperibus seruituros.

Iste Innocentius fuit vir valde deuotus; & tales suo lateri sociauit. Hic habuit schisma per vij annos contra Petrum Leonis; qui se Anacletū nominauit, & per vim papatum rapuit, adiutus a suis amicis. Quod videns Innocentius cum duabus galleis fugit in Galliam, vbi fuit gloriose susceptus a beato Bernardo, qui tunc omnes reges & principes in manibus suis habuit: & prouocauit eos, vt reducerent dominum papam ad sedem suam. Et plura de eo narrantur in vita sancti Bernardi. Tandem pacatis omnibus, & horribiliter diuino iudicio aduersarijs consumptis, pacifice & vtiliter ecclesiæ præsedit. Sepelitur in Laterano gloriose, plenus operibus sanctitatis, &c.

Vdalricus pater sanctus, natione Almanus de Ratispona vas vtile in domo Domini positus, cōsummatæq; religionis, monachus Cluniacens. multis clarus miraculis a sancto Hugone ad Suicerorū fines directus, primo monasterium Montisrotgerij, quod a Bernens. oppido quasi duob. miliarib. distat, dono Lutoldi de Rūlingen, nobilis viri fundauit, & secūdū in nigra sylua, vbi nūc quiescit. Hic primū Almaniæ monasterijs cōsuetudines Cluniacens. ecclesiæ inuexit.

Iohannes de Temporibus moritur, qui vixerat ccclxiannis. Fuit enim armiger Caroli, & vsq; ad hæc tempora durauit. Passagiũ magnũ contra Saracenos factũ est. Ludouicus & Lotharius crucẽ susceperunt. & beatus Bernardus diuino doctus spiritu, crucẽ prædicando plures prouocauit; sed non contigit, sicut sperabant: quia Græci dolum magnum fecerunt, cum calce farinæ mixta intoxicantes exercitum.

Visiones Tondali factæ sunt in Hibernia horribiles, &c. Visiones sanctæ Elisabeth hoc tempore factæ fuerunt. Rogerius rex Siciliæ Græcos vastauit vsq; Constantinopolim: & Ludouicum regem Franciæ a vinculis liberauit.

Imperatores. Cõradus secundus annis xv.

Visiones sanctæ Hildegardis virginis, & ꝓphetię plurimæ apud Treuerim fuerunt. Iohannes de Pino scripsit librum lingua Gallicana, per modum visionis, Mandauie dictum.

Iste Conradus fidelis & inclytus princeps fuit. & quia hoc tempore bonum regimen fuit in ecclesiastico statu, ideo principes prompte obediebant propter exemplaritatẽ prælatorum. Vnde iste rex cruce signatus erat a beato Bernardo, & transfretauit cũ multis, & miraculosa bella gessit pro dilatatione dominij christiani in terra sancta: passus est etiã magna dispendia propter dolum Græcorũ. Ludouicus Pius, rex Franciæ, claruit, qui magna pro fide fecit, & a beato Bernardo cruce signatur, & vltra mare trãsiẽs, captus fuit & multa mala passus, multaq; prælia gloriose gessit. Et Henricus frater eius monachus efficitur, post episc. Edissa quę olim dicebatur Rages Medorũ, semper inuicta & sancta, hoc tẽpore destruitur.

Anno mundi VI^m CCCXLIII.

Papæ. Cælestin⁹ II mẽs. v. dieb. x. Lucius II mens. xi. dieb. iiij. Eugenius III an. v. mens. iiij. dieb. xx.

Anno Christi MCXLIIII.

Schisma xix ecclesiæ fuit inter Innocentium ij & Petrum Leonis, propter discordiam eligentium. & Innocentius obtinuit, quia maior pars erat secum, & beatus Bernardus per septem annos laborauit pro vnione fortiter.

Isti duo parũ præfuerunt: quia ambo in pestilentia obierunt. & sunt sepulti in ecclesia Lateranensi.

Iste Eugenius ante fuit monachus beati Bernardi in Claraualle, & missus ab eo Romam cum alijs pro instauratione monasterij sancti Anastasij, & ibi abbas efficitur: & nõ longe post ex insperato in papã electus est. Hic cũ esset simplex, Deus eũ mirabili gratia & eloquentia perfudit. Beatus etiã Bernardus illũ solennẽ librũ de cõsideratione ad eũ scripsit. Romani autẽ solito more feruescentes seditionẽ faciunt. Quapropter vir sanctus dedit locũ iræ, & in Gallijs veniẽs pristinũ locũ dilectæ Claręuallis humiliter benigneq; visitauit. Alloquitur fratres nõ sine lacrymis memor pristinæ & tã pulcræ quietis iam perditæ: miscẽs sermonib. auulsa a corde suspiria: hortatur & cõsolatur, & se inter eos fratrẽ & sociũ, non dominũ vel magistrũ, &c. rem difficilẽ agens diuersarũ, in vno homine proprietatẽ exhibens personarũ. Sagmenta ei circumferebantur & puluinaria, lectus eius pallijs opertus cortina ambiebatur purpurea: sed si reuolueres operimenta, inuenires laneis complosa stramina & paleas conglobatas. Homo in facie, Deus videt in corde. Ipse vero bona corã Deo & hominib. prouidebat, æternũ omnib. monachis & pontificib. exemplũ relinquens. Demũ vale dicens fratrib. cum multis lacrymis, solitis inquietudinib. redditur. Romamq; reuersus gloriose suscipitur, clamantib. vniuersis: *Benedictus qui venit in nomine Domini.* Obijt tandẽ in magna sanctitate suis meritis illustrando Romã miraculis pluribus, sepultus in basilica sancti Petri. Moritur statim etiam beatus Bernardus eodem anno.

Peſtiléntia ſacri ignis. Et puer quidam liberatus ab igne, omnem hiſtoriã mundi, textum euangelij, Actus apoſtolorũ, &c. tanquã in libro legeret, alijs pronũciauit. Hugo de ſancto Victore, doctor inſignis, hoc tempore moritur: cui, cum iam in extremis laboranti fratres hoſtiam ſimplicẽ pro corpore dominico darent: eo quod cibũ retinere non poſſet; ille per Spiritũ cognoſcẽs, dixit, *Miſereatur veſtri Deus fratres. Quare me deludere voluiſtis?* Quib. ſtupentibus, & verum corpus Chriſti afferentibus, ille videns, quod recipere nõ valeret, eleuatis in cœlum manibus, ſic orauit, *Aſcendat filius ad patrem, & ſpiritus ad Dominum qui fecit illum.* Et inter hæc verba ſpiritum exhalauit: & corpus dominicum ibidem diſparuit.

Petrus Tarentaſienſis epiſc. vir integerrimæ religionis.

Friderícus I a. xxxiij.

Guilhelmus puer in Anglia crucifigitur a Iudæis in die ſancto paraſceues. Et erat tunc puer ibidem qui vidit infernum.

Iſte Fridericus fuit vir magnorũ operum, ita vt quidam dicunt, quod poſt Carolum Magnũ in geſtorũ magnificentia, orbis ſimilem nõ habuit. Et nota, quod huiuſmodi comparationes ſunt cũ moderamine accipiendæ, nõ ſimpliciter, ſicut ſolet dici de Salomone. Poteſt enim eſſe, quod aliquis ſimplex miles in aliquo negotio ita magnifice ſe habeat, quod vere dici poteſt de eo, quod nunquam ſimilẽ habuerit in illo; ſed nõ in omnibus. Verum iſte idem Fridericus in vno crimine gloriæ ſuæ intulit, quod cum Alexandro papa altercauit, & contra fas ſchiſmaticos fouebat longo tempore. Veruntamẽ poſt pœnituit, & veniam petens, & crucẽ pro ſatisfactione ſuſcipiens, vltra mare iuit: & poſt magnos triumphos in quodam fluuio ſubmerſus fuit improuiſe.

VI^M CCCLIII.

Anaſtaſius IIII an. ij. menſ. iiij. dieb. xxiiij.

Romanus.

MCLIIII.

Iſte Anaſtaſius fuit abbas ſancti Rufi Valentinenſis diœceſis. primo quidem in cardinalem, & poſt in papã aſſumitur. Hic conſtruxit palatium nouum apud ſanctam Mariam rotundam. Moritur, ſepeliturque in Laterano.

Gratianus monachus hoc tempore decretum cõpilauit: & ab Eugenio papa iij approbatur vt ipſe ſit epiſc. in Tuſcia incluſiua, vnde oriundus fuit.

Petrus Lõbardus epiſc. Pariſienſis, frater Gratiani, librum ſententiarum edidit, & gloſſas pſalterij, & epiſtolarum Pauli, & plura alia.

Petrus Comeſtor, frater Gratiani & Petri Lombardi, hiſtoriam ſcholaſticam compoſuit, & alia.

Comes Murienſis factus eſt humillimus, conuerſus in Carthuſia.

Theobaldus comes Campaniæ, vir totus miſericors.

Hugo Folieti ſcripſit librũ de caſtro animæ.

Wilhelmus eremita ſanctiſſimus, circa hæc tempora claruit: qui olim dux Aquitaniæ fuit, & comes Pictauienſis. Hic primũ totus dyſcolus fuit. Ad quẽ cum beatus Bernardus vt eum reconciliaret, directus fuiſſet, & ille modis omnibus reconciliari renueret, vir Dei ad altare celebraturus acceſſit, ipſo duce tanquã excommunicato præ foribus expectante. Cum autem *Pax Domini*, &c. dixit, corpus dominicũ ſuper patenam ponit, & ſecum tollit, atq; ignea facie & flammeis oculis foris egreditur, dicẽs ad ducem, *Rogauimus te*, inquit, *& ſpreuiſti nos. Ecce ad te proceſſit virginis filius, qui eſt Dominus eccleſiæ quam tu perſequeris*, &c. Statimque velut alter Paulus, tremens cecidit, &c. qui poſt loricã ſuper nudo veſtitur.

Sol obſcuratus fuit hoc tempore. Fames magna facta eſt. Terræmotus inſuper maximus fuit. Antiochia cum Tripoli & Damaſco ceciderunt. I[m] hominum ſubmerguntur. & mare retrogradum verſum eſt. Tres lunæ apparuerunt in cœlo, & in medio ſignum ſanctæ crucis. Et tres ſoles viſi ſunt: & ſtatim poſt ſol iterum obſcuratus fuit ab hora ſexta vſque ad horam nonam.

Viſio horrenda facta eſt epiſcopo Lingonenſi, a quodam eremita iam defuncto, dicens, quod xxx[m] hominum deceſſerant ſecũ: inter quos beatus Bernardus ſtatim euolaſſet, tres in purgatorium deſcenderant: omnes alij in inferno perpetuo cruciandi ſubmerſi fuerunt.

Boemia fit regnum: antea ducatus fuit.

Imperatores.

Norwegia quæ eſt inferior regio Almaniæ, conuertitur ad fidem: vbi primum prædicauit Adrianus legatus & cardinalis Albanenſis, poſtea papa.

Sanctus Thomas Cantuarienſis archiepiſcopus, martyriſatur hoc tempore in Anglia pro eccleſia, in eccleſia, in loco ſancto, & in tempore ſacro inter manus ſacerdotum & religioſorum, &c. Ad cuius exequias dum clerus pro introitu miſſæ, *Requiem*, &c. inciperet, ſtatim angelorum chori aſtantes, voces cantantium interrumpũt, martyris miſſam intonant, *Lætabitur iuſtus*, &c. Hic multis claret miraculis. Et Henricus, rex Angliȩ, miſit ſolennes ambaſiatores, & excuſauit ſe de nece eius; & crucẽ ſuſcepit poſt triennium. Sanctus vero Thomas non longe poſt canoniſatur ab Alexandro.

Anno mundi

Papæ. Adrianus quartus annis v. Anglicus.

Anno Chriſti

Iſte Adrianus natione Anglicus, fuit epiſcopus Albanenſis, vir magnanimus, & verbi Dei cum zelo prædicator egregius. Regem Siciliæ & Romanos compeſcuit cũ cenſuris. Ipſe ante legatus fuit in Norwergia, & gentem illam barbaricam conuertit, & inſtituit. Poſt electus in papam, officium ſuum honorificauit. Et dicitur, quod primus papa fuit, qui cum curia in vrbe veteri moram contraxit. Hic fecit gyronem in Radicafano, & turribus muniuit: & multa comparauit a comitib. circa locum ſanctæ Chriſtinæ. Sepultus eſt in Vaticano.

Hæreſis Waldenſium ſeu pauperum de Lugduno incepit; cuius inuentor fuit Waldenſis ciuis Lugdunenſis. Qui cum diues eſſet, relictis omnibus, paupertatem euangelicam ſeruare voluit. & ſcribi fecit aliquos libros Bibliorum in vulgari cum nonnullis ſanctorum auctoritatibus. qui minus ſane intelligens ſuo inflatus ſenſu, apoſtolorum officium vſurpauit: prædicando vbique, & ſuos ad prædicandum mittendo, errores plures ſeminauit. Moniti autem reſponderunt, Deo magis obediendum quam hominibus, prælatos & cleros aſpernando. Tandem contumaces excommunicati ſunt, & expulſi a patria: & poſt in concilio hȩretici denunciati ſunt. Et factum eſt in grande malum & laqueum magnum ſimplicibus, & deuotis perſonis ſcandalum immenſum. Et vtinam hodie eſſet finis.

Olim ſancta fides catholica per potentes principes, per argutos philoſophos, per ſubtiles hæreticos, ac cæteros viros ſpectabiles impugnata fuerat. Diebus autem iſtis per viliſſi-*

Almani qui apud Tuſculanum pro Imperatore morabantur, Romanos apud montem portum inuadunt,& tot a nona vſque ad veſperas occiderunt, vt nunquam ex Romanis tot milia occiſi legantur, licet tempore Hannibalis tot occiſi ſint, vt tres cophinos annulorum quos de digitis procerum occiſorum idem Hannibal extrahi fecit, Carthaginem deſtinauerit,&c. Horum multi apud ſanctum Stephanum & ſanctum Laurentium ſepulti ſunt.& habent hoc epitaphium,

Mille decem decies † ſex decies quoque ſeni.

Sanctus Richardus fuit hoc tempore, qui a Iudæis martyriſatus fuit Pariſiis. & Iudæi expelluntur a regno.

Corpora ſanctorum trium regum hoc tempore transferuntur de Mediolano ad Coloniam Agrippinam, per venerabilem Rainoldum archiepiſcopum Colonienſem. Fuerunt namque hæc corpora ſacratiſſima primo per Helenam Conſtantini matrē rapta, & de India ad Conſtantinopolim perducta: quæ poſtea Euſtorgius epiſcopus Mediolanum tranſtulit: vbi vſque ad hæc tempora permanſerunt. Sed cum Fridericus Imperator quaſi cum innumerabili Almanorum exercitu Mediolanum obſediſſet,& tandem cepiſſet, prædictus archiepiſcopus qui tunc in comitatu Imperatoris erat, eadem corpora vix magnis precibus impetrauit, & Coloniam ſecum perduxit,&c. & extunc Colonia floruit.

Sanctus Bernardus canoniſatur per Alexandrum: & propter concurſum populi prohibuit eum abbas, ne plura miracula faceret: & obediuit mortuus.

VIᴹ CCCLXIII.	VIᴹ CCCLXXIII.

Alexander III an. xxi. menſ. xi. dieb. xix.

MCLXIIII.	MCLXXIIII.

Iſte Alexander vir ſtrenuus fuit,& habuit longum ſchiſma xvij annorum, & quatuor ſchiſmaticos vicit ſucceſſiue,& excommunicauit eos: qui omnes mala morte perierūt. Preualuit etiam contra Imperatorem,& ad vnionē reuocauit. Duo concilia celebrauit, vnum Turonis, aliud in Vrbe. Tandem omnib. non ſine graui labore compoſitis, puta qui aduerſus talem regem dimicauit, glorioſe Romam reuertitur, & eos qui propter perſeuerantiam eiecti fuerūt, reſtituit. Moritur poſt. ſepultus cū patribus ſuis in pace Chriſti. Item, idē papa ordinem Carthuſienſium confirmauit, cum ſubſcriptione omnium cardinalium, ſuſcipiens eum ſub protectione ſancti Petri, & ſua dando priuilegia aliqua, quibus Lucius & alij numero xi plurima ſuperaddiderunt, & monaſteria extruxerunt.

Schiſma xx eccleſiæ grande fuit inter Alexandrum & quatuor ſchiſmaticos: ſed Alexander obtinuit. Durauit annis xvij.

Ordo Wilhelmitarum a ſancto Wilhelmo eremita, olim duce Aquileienſi, nomen & originem traxit. Eius diſcipulus fuit ſanctus Albertus eremita, qui ordinem iſtum educauit.

* mos idiotas ac laicos pauperrimos extitit non modice tribulata. Quaſi dicat eccleſia, Iam vtique debeo affligi, ſi nec iſti a tribulatione ceſſant, qui vita ipſa videbantur indigni, quorum conuerſatio Deo & hominib. odibilis eſt, qui ad nihil quod eſt, valent, niſi quod mentiuntur me zelare, vt ſic efficacius noceant. Fuerūt nihilominus poſtea quidam ſubtiliſſimi hæretici, qui iſtam hæreſim Waldenſium defendere conabantur,& plura regna & populos deceperunt: cum quibus tandem miſerabiliter exterminati, perierunt.

Berchtoldus dux de Zeringen filius Conradi Imperatoris olim secundi: qui dominabatur ab Argentinensi ciuitate vsq; ad Vallesiens. multas munitiones & oppida fundauit contra insolentias tyrannorum, qui hoc tempore vulgum opprimebant. Ædificatoq; Friburgo in Brisgauia, secundum Friburg in Nochtlandia cōtra Sabaudos oppidum inexpugnabile extruxit, anno Domini mclxxix, & post duodecim annos Bernam.

Leodium capitur, deprædatur, vastatur, & mulieres ac virgines opprimuntur: religiosæ tamen ac timoratæ mirabiliter liberatæ fuerunt, nec alicuius pollutionis contagium passæ sunt, sicut Dominus ostendit sanctæ Mariæ de OEgnies. Vide in vita ipsius.

Hierusalem iterū permittente Deo capitur a Saracenis, & gloriosum sepulcrum cū sancta cruce, propter peccata christianorum, & præcipue luxuriæ & crapulæ. Nam rarus erat

Imperatores.

in monasterijs, rariorq; in seculo, quem nō morbus luxuriæ infecisset. Et quia tota terra forde scebat facinoribus, ideo proiecit Dominus populum suum, inducens multas tribulationes super ipsum, vt vel sic ad eum contritus rediret. Passagium grande ordinatur hoc tempore: quod factum fuit tempore Clementis iij. & Fridericus Imperator crucem accepit, & multi principes cum eo. & factus est concursus maximus: sed parum profecerunt, nec aliquid recuperauerunt præter solum Achos.

Sancta Alpiadis, virgo sanctissima, claret: quæ humiliter nata, subulca erat in terra Senonensi. cibo spirituali vtebatur, sed nullo corporali: tamen venusta facie. Multas habuit reuelationes.

Anno mundi VI^M CCCLXXXIII.

Papæ. Lucius III annis iiij. mens. ij. dieb. xviij. — Tuscus. — Vrbanus III anno i. mens. x. dieb. xxvi. — Lombardus. — Gregorius VIII mens. ij.

Anno Christi MCLXXXIIII.

Iste Lucius fuit episc. Ostiens. qui post Veronæ moritur, habens tale epitaphium,

Luca dedit lucē tibi, Luci; pontificatum
Ostia, papatum Roma, Verona mori.
Imo Verona dedit verū tibi viuere, Roma
Exilium, curas Ostia, Luca mori.

Pulcri versus quasi quoddam apologeticum, &c.

Iste Vrbanus fuit oriundus de ciuitate Mediolanensi. ad eum venit Ioachim de Calabria. Hic cū audisset captam Hierusalem a Saracenis, nimio dolore tactus obijt. sepultus in Ferraria.

Iste Gregorius natione Beneuentanus, magnum zelum habuit pro terra sancta, & cœpit practicare de modo recuperandi eā: sed statim obijt Pisis.

Sanctus Bertoldus Carmelici montis Hermicolis ab Aimerico Antiocheno patriarcha in Priorem assignatus, fama celebriori multis innotescit. Hic inter cætera præclaræ suæ sanctitatis indicia, animas quamplurimûm fratrum, quas Saracenorū absumpsit gladius, cum corona martyrij ab angelis in cœlum deferri vidit.

Abbas Ioachim fuit, qui plurima prædixit, & scripsit. & in quibusdam errauit, vt patet in principio decretalium. Sciscitantibus etiam principibus, an ire deberēt ad terram sanctam, respondit, Non: quia tempus nondum aduenisset.

Sanctus Hugo episcopus Lingoniensis, ordinis Carthusiensium in Anglia innumeris claret miraculis hoc tempore.

Sanctus Anshelmus episc. Blesinensis, ordinis Carthusiensium, claret bona vita.

Prodigia magna apparuerunt inter Clarummontem & Compendium: quia lapides quadrangulares ad quantitatem ouorum cadebant: & fulgura cremantia villas. & corui in rostris carbones ignitos portantes, incendentes domos ac villas, & multi ictibus fulminis perierunt. Vide in speculo Vincentij.

Regnum Tartarorũ incepit, & creuit valde: & vsq; hodie est maius in orbe, & fecerunt plagam in mundo maximam.

Liuonia regio Septentrionalis magna conuertitur ad Christum pro parte.

Henricus quintus annis viij.

Iste Henricus fuit filius Friderici, & accepit Constantiam filiam regis Sicilię in vxorem, occasione cuius subiugauit sibi totum regnum Apuliæ, fugatis illis qui illud tenebant.

Philippus annis xij.

Schisma oritur post mortem Henrici. Nam quidam elegerunt Philippum, ducem Sueuiæ, fratrem eiusdem Henrici. Alij Othonem, filiũ ducis Saxoniæ. Et facta est altercatio magna, & bella in Almania. Tandem Otho pręualuit, quia papa Innocentius tenuit cum eo. Philippus enim statim post pacem, quã cum Othone fecit, interfectus est dolose a Lantgrauio; & sic Otho obtinuit, & Romam veniens ab Innocentio coronatur contra consilium multorum & voluntatem. Et versa est benedictio in maledictionem: quia eodem die fracto iuramento contra ecclesiam cœpit tyrannisare stolidissime. Quare statim excommunicatur, & deponitur: & tandem in contumacia moritur.

VI^M CCCXCIII.

Clemens III an. iij. dieb. xvi. Romanus.

Cælestinus III an. vi. mens. viij. dieb. xi. Romanus.

MCXCIIII.

Iste Clemens ordinauit monasterium extra murum, quod dicitur sancti Laurentij; & quædã alia ædificia. Eius tempore factũ est passagiũ magnũ, contradicente abbate Ioachim: quia nondum venisset tempus.

Iste Cælestin⁹ in die sancto Paschæ coronatur; & die sequenti coronauit Henricũ Imperatorẽ. Ipse etiam fecit fieri palatiũ apud sanctũ Petrũ.

Ordo Teutonicorum dominorũ incepit circa hæc tempora in Prussia sub Cælestino papa tertio. ortum habuit ex ordine sancti Iohannis Hierosolymitani.

Ordo sanctæ trinitatis circa idem tempus incepit.

Berna conditur.

Berna ciuitas Imperialis cõditur anno Domini mcxci. Berchtoldus nãq; dux de Zeringen inclytissimus, iã plurib. monasterijs ac munitionib. ædificatis, denuo hunc locũ nemorũ vastitate cõdensum humanis habitationibus aptũ perlustrãs, vrsum quendam venustissimum arte venatoria ibidẽ cepit: a quo prædicto loco nomẽ imposuit. Nam vrsus, lingua Teutonica *beer* sonat, &c. Vnde hæc ciuitas robustissimos viros tanquam vrsos, enutrire consueuit: quę prę cæteris confœderatis iustitiæ zelatores, multorum tyrannorum colla Dei virtute calcarunt.

Constantinopolis recuperatur a christianis: & Balduinus comes Flandriæ imperator ibi efficitur. Crux prædicatur quinq; vicibus.& hoc in aere ostēsum fuit: quia cruces diuersorum colorum quinque numero in aere patenter resplenduerunt. Crucesignati plures gloriosissime euolarunt ad cœlum: & quidam diuinitus punitus fuit, eo quod crucem prædicare noluit. Rex Aphricæ christianis bellum intulit; & fugatus est. perieruntq; amplius quam c^m Saracenorum.

Imperatores. Otho IIII annis ij.

Nota, quod circa hæc tēpora leguntur miracula gloriosa. & plurimæ reuelationes factę sunt de iniquis mercantijs & vsuris. Et in vita sanctæ Mariæ de OEgnis fit mētio de quadā vidua optimæ vitæ; cui beata virgo cū sancto Petro & multitudine angelorum astitit in agonia: & vix dæmones abegerūt. & tandem Dominus met aduenit, & funeris officium adimpleuit. Nec tamē propter hæc pœnas purgatorij euasit: maritus enim eius mercator fuit, & quædam per fraudem acquisierat. quosdam etiam de familia ducis Louaniæ hospitio exceperat; qui de iniuste acquisitis in eius domo multa expendebant, de quib. perfecte nondum restitutionem fecerant. Ideo anima huius tam sanctæ viduæ purgatorij ignibus exurebatur. Nota lector gratiosam prouidentiam Dei. Quando hæc mulier erat in statu mutabilitatis, ne ex vehementia doloris vel timoris in peccatum decideret, consolata est a beata virgine, a sancto Petro. quando autē per mortem euasit periculum amplius peccandi, iustitiæ rigorem experta est. Pœna enim eius fuit dilata, non soluta.

Anno mundi VI^M CCCCIII.

Papæ. Innocētius III a. xviij. mens. iiij. dieb. xxiiij. Campanus.

Wilhelmus Parisiensis incepit ordinem Augustinensium, qui dicuntur mendicantes.

Albertus patriarcha Hierosolymitanus, ordinē Carmelitarū instituit in mōte Carmelo.

Anno Christi MCCIIII.

Iste Innocentius magnis laudib. extollitur: quia vtilis fuit valde ecclesiæ Dei. quod opera eius testantur. Nam fecit fieri hospitale sancti Spiritus. & renouauit ecclesiā sancti Xysti. Composuit decretales sermones, ac librū de miseria humanæ conditionis, & multa gloriosa alia. Ipse coronauit Othonem, & etiam deposuit: quia nō seruauit fidelitatem. hæreses plures damnauit, scilicet Albiens. contra quos crucē prædicari fecit: item Almerici: & librum abbatis Ioachim contra Petrum Lombardum. Confirmauit sanctum Hugonē Linconiensem Carthusiensis ordinis. Tandem post plura bona pacem faciendo inter Pisanos & Ianuens. moritur apud Perusiam, & ibidem sepelitur. Hic constituit, quod vltra quartum gradum consanguinitatis licite matrimonium contrahatur. Item quod christiani non seruiant Iudæis in domibus vel in agris. Item quod Iudæi portent vestes, quib. omni tempore cognoscantur: & non permittantur in diebus lamentationum prodire in publicum: imo fenestras & ianuas claudere compellantur. nec nouas synagogas erigant, sed antiquas reficere possunt, & non ampliare.

Dominicus Hispanus vir sanctus, apostolicæ perfectionis æmulator, mirabili zelo persequitur hæreticos, miraculis claret, & ordinem Iacobitarum siue Prædicatorum instituit.

Franciscus Italicus, vir incomparabilis feruoris, ac summæ perfectionis, paupertatis euangelicæ exemplar perlucidum, multis claret miraculis. & ordinem Minorum instituit.

Maria de OEgnes claret miraculis in diœcesi Leodiensi. Et multæ aliæ virgines, viduæ, & sanctæ maritatæ fuerunt ibidem.

Sancta Clara fulget virtutibus.

Pueri de Almañia xx^m & amplius, diabolica machinatione decepti, cruce signantur, quasi Deus per eos vellet recuperare terram sanctam, secundum illud, *Ex ore infantium*, &c. Sed cum ad mare venissent, a piratis dolose in nauibus rapiuntur, quasi eos ad Ierusalem ducere promittentibus. verum multos submerserunt, & alios vendiderunt Saracenis. Et sic patet, quid de similibus in futurum faciendum sit, si similis casus occurreret. Pastores pecorum similiter de Hispania couenientes, cum turba graui Parisios venerunt, & omnia bona cleri vastarunt, inuidis plebib. gratulantibus. sed cũ etiam laicorũ bona cœpissent deuorare, statim expugnati fuerũt, & perempti. Et sic patet, quod diabolus etiam suas cruces prædicauit.

Fridericus II an. xxx.

Iste Fridericus fuit filius Henrici prædicti: & electus fuit contra Othonẽ, vt eũ expugnaret: quod & fecit. Et extunc incepit ecclesiã laniare. quare excommunicatur & deponitur per Honorium qui eũ coronauit. & multa mala fecit, & cõtumax diu permansit. & morte præuentus sine sacramẽtis a proprio filio suffocatur. Sic iterũ multa exempla hic sunt de persecutorib. ecclesię, quam miserabiliter perierunt. Ipse etiam filium suum Henricũ suffocauit. quapropter ab alio filio suo cũ ægrotaret, suffocatus fuit, tempore Innocentij papæ quarti.

Simon comes Montisfortis, velut alter Carolus, mirabiliter triumphauit contra hæreticos, habẽs secũ episcopos & abbates sanctos, præcipue sanctũ Dominicum. Fugauit aliquando c^m hæreticorũ cũ paucis, puta viij milibus catholicis.

Cõciliũ Lateranẽse in Vrbe mcccxv prælatorum.

VI^M CCCCXIII.

Honorius III an. x. mens. viij. die. xxviij.

Romanus.

MCCXIIII.

Iste Honorius multos honorauit, & canonizauit plures sanctos. Fridericum coronauit, & etiã deposuit, propter rebellionẽ. Ecclesiam sancti Laurentij extra muros, & basilicã quæ dicitur Sancta sanctorũ, renouauit. Decretales cõposuit. ordinẽ Pędicatorũ & Minorũ confirmauit. Tandem moritur, & sepelitur Romæ in ecclesia beatæ Mariæ maioris.

Ordines iiij mendicantiũ, videlicet Pędicatorum, Minorũ, Augustinensiũ, & Carmelitarum, confirmantur ab Honorio, &c. Præponuntur tamen Prædicatores Minoribus, in literis papalibus: quia vi mensibus ante ipsos confirmati fuerunt.

Ludouicus filius regis Ceciliæ, frater Minor, vir sanctus, hoc tempore clarus habetur.

Ordo Cruciferorum circa hęc tempora renouatus est per Innocentiũ tertiũ, anno pontificatus sui xviij, iam deuicta hæresi Albiensiũ per cruce signatos. Fertur beatũ Quiriacum Hierosolymitanũ episc. olim huius ordinis primicerium extitisse statim postea quam sancta Helena crucem inuenit: sed Iulianus apostata eundem Quiriacum cum fratribus occidit. & sic longo tempore idem ordo abolitus fuit. tempore autem Innocentij iiij apud Lugdunum creuit, & priuilegijs dotatus est ab eodem.

Guilhelmus episc. Niuernens. vir sanctus & doctissimus, claret: qui duo milia pauperũ tempore famis quotidie pascebat.

Hierusalem destruitur vsq; ad solum, excepto templo & ciuitate Dauid, a Corradino filio Staphadim.

Stephanus sanctus Pater & Prior domus portarũ ordinis Carthusiensium: & post episcopus Digensis.

Lapis grandis cecidit in monasterio sancti Gabrielis, habēs signū sanctę crucis, & imaginē Christi expressam, & desuper aureis literis scriptū, *Iesus Nazarenus rex Iudæorum*. & cæcum illuminauit. Frisia pene tota submergitur fluctibus marinis; in qua perierunt plusquā c^m hominum, propter irreuerentiam factam sacramento a quodam pugile, sicut postea reuelauit beata virgo Maria. Et constructa est ecclesia in eodem loco vbi hostiæ ceciderunt; & cessauit quassatio. Tartari deuastant horribiliter Vngariam & Poloniam. & fit ingēs terror in christianitate. sed precibus sanctorum impediti sunt ne procederent.

Vacat Imperium multo tempore post depositionem Friderici, & etiā post eius mortem. Et ideo plures anni asscribuntur Friderico, licet paucis iuste in ecclesiæ obedientia regnauerit: quia non statim alius in locū eius electus fuit. Mons quidam maximus in Burgundia inferiori diuiditur, & currit per multa miliaria, & quinque milia hominum suffocauit: & tandem ad alios montes accessit mirabiliter.

Decretales compilantur per Raimundum ordinis Prædicatorū, de mandato Gregorij ix; & ad studia mittuntur.

Sancta Elizabeth filia regis Vngariæ, vidua, omni virtute & sancta vita plenissima.

Thomas de Aquino, doctor sanctus, claret.
Albertus Magnus episcopus Ratisponensis, de quo mira dicuntur.
Eustathius (qui & Bonauentura) doctor deuotus.
Alexander de Halis, doctor irrefragabilis.
Vincentius speculator omnem materiam scibilem collegit.

Anno mundi	VI^M CCCCXXIII.	VI^M CCCCXXXIII.
Papæ.	Campanus. Gregorius IX an. xiiij.	Mediolanus. Cælestinus IIII dieb. xvij.
Anno Christi	MCCXXIIII.	MCCXXXIIII.

Iste Gregorius plures canonisauit: & contra Fridericum constanter ecclesiam defendit. & Romanos corruptos pecunia, facta processione solenni a Laterano vsq; ad sanctū Petrum, cum capitibus apostolorum, mirabiliter reuocauit, ita vt contra Fridericum pene omnes cruce signarentur. Quapropter idem Fridericus ab Vrbe recessit longius. Ipse librum decretalium per Raimundum compilari fecit. Tandem plenus tribulationibus propter tyrannidem Friderici, & aliorum, moriens, migrauit ad Christum.

Iste Cælestinus vita & scientia laudabilis, senex & debilis moritur. sepultus in ecclesia sancti Petri. Fuit episcopus Sabinensis.

Sanctus Angelus Hierosolymitanus Carmelita, vir sanctioribus adnumerandus, nominis sui vere speculum, velut nubes imbrifera prædicando circumquaque discurrens, innumeras Christo lucrifecit animas; cui etiam tandē post plura miracula effusione proprij sanguinis, mortis vicem reddidit.

Sanctus Cyrillus, Græcus, melliflui Carmeli Prior, doctorque tum vitæ sanctitate, tum prophetiæ spiritu conspicuus, multa conscribit posteris profutura seculis: & copiosis miraculis Dei procurat gloriam, mundoque stuporem.

Petrus de Tarentasia, postea papa; & plures alij sancti & literati floruerunt in diuersis mundi partibus: quos diuina bonitas misit pro fidei defensione: alioquin tota pene fides perijsset, propter hæreticorum multiplicitatem, & subtilitatem simul, & potentiam.

Hugo Cardinalis, qui tota Biblia postillauit.
Magister Iordanus sanctus, doctor mirabilis.
Magister Vdalricus, discipulus Alberti.

Iudæus quidam in Hispania apud Toletum fodiendo inuenit lapidem, in quo erat liber vetustissimus, in quo scriptũ erat, *In tertio mundo filius Dei nascetur de virgine Maria, & pro salute hominum patietur*. & quod liber deberet inueniri isto tempore, scilicet Ferandi virginis Castellæ. Et statim Iudæus baptisatur cum omni familia sua. Ludouicus rex Franciæ, vir sanctus, crucẽ accepit, & transfretauit mare, & capitur. & multa de ipso laude digna scripta inuenies. Vaticiniũ quoddã sacrilegũ de cessatione euangelij Christi, & euacuatione sacramentorũ ecclesię ante annos Domini mcclx. quod experientia temporis exufflauit. Plura talia taliter mendosa reperies facta & dicta.

Henricus VI an. iiij.

Lantgrauius Thuringiæ: bonus christianus moritur in Turcia, miraculis clarus.

Peregrinus quidã beatæ Marię occiditur clam in diœcesi Andegauensi. Et statim cultellus homicidæ non cessauit stillare sanguinẽ, donec suspenderetur interfector iste.

Wilhelmus annis ix.

Comes Holandiæ.

Isti duo fuerunt electi ex mandato domini papæ contra Fridericum, successiue: sed non præualuerunt tyrannidẽ eius superare, quia potens nimis erat: nec fuerunt coronati morte præueniente. Vltimus horum interfectus fuit à Frisonibus, qui fuit ante comes Holandiæ.

Edmundus archiepiscopus Cantuariensis canonisatur ab Innocentio.

Petrus nouus martyr ab hæreticis occiditur, multis clarus miraculis.

Stanislaus episcopus Cracouiensis, ab iniquo principe interfectus est.

VI^M CCCCXLIII.	VI^M CCCCLIII.
Ianuensis. Innocentius quartus annis xi. mens. vi.	Alexander IIII an. vij. mens. iij. dieb. iiij. Campanus.
MCCXLIIII.	MCCLIIII.

Iste Innocentius plures canonisauit. Fridericum per sententiam diffinitiuam deposuit, & anathematisauit tanquam hostem ecclesiæ, anno sui pontificatus, adiutus à Ianuensibus. Tandem mortuo Friderico, idem papa cum magno exercitu Apuliam ingreditur. & post paululum Neapoli moritur. Sedes cardinaliũ diu vacuæ restaurantur de personis ex diuersis mundi partib. electis per Innoc. O frequens Saracenorũ insultus! Fratres ordinis Deiferę Marię de Carmelo, à transmarinis partibus, vbi in pluribus locis multiplicati fuerant, in cismarinis venerunt paulatiue: diuersas regiones orbis incoluerunt, teste Vincent. in Spec. histor.

Iste Alexander quendã Manfredum pseudoregẽ Siciliæ, excommunicauit. Duos falsos libros cõdemnauit, loquentes cõtra mendicitatem & euangelium Christi. Moritur tandem Viterbij, & ibidem sepelitur.

Martinus qui chronica abbreuiauit.

Alexander de Villa Dei, ordinis Minorum, qui doctrinale compilauit, vir sanctus, ac theologiæ sacræ professor, claret.

Sancta Clara canonisatur ab Alexandro quarto, circa annũ Domini mccliiij.

Contra pluralitatem beneficiorum facta est illa solennis disputatio Parisijs anno Domini mccxxxviij: in qua determinatum est per sanctos doctores, quod nemo sine periculo peccati mortalis tenere potest duo beneficia, quorum alterum sufficeret ad sustentationem suam, &c. Et quidam quos auaritia excæcauit, aliter opinati, fecerũt contrarium: quos flagellum diuinæ iustitiæ horribiliter damnauit, & puniuit. De hoc sunt plura scripta & exempla in diuersis locis, &c. Dicit quidam sanctus doctor, quod medietas ministro-*

Superiores Almani qui Swiceri vocantur, pauci quidē numero, plures nobiliū tyrannos qui eos iniustis exactionib. opprimebāt, diuino suffulti suffragio de finib. eorū potenter expugnāt, & se deinceps fraterno fœdere cōglobantes, multa bella admiratione digna, ecclesias, orphanos ac viduas defendendo, gesserunt: & nominati sunt in orbe.

Alphonsus.

Æra Alphonsi famosissima apud astronomos. & est anno Christi mccli. Quod nota diligenter: quia ad multum deseruit in astronomia.

Passagiū grāde factū est, in quo sanctus Ludouic⁹ rex Frācię fuit, parū ꝓfecit.

Post longam imperij vacationē electores in duo se diuidentes, hos duos, videlicet Alphonsum regem Castellæ & Legionis, & Richardum comitē Cornubiæ, fratrem regis Angliæ, elegerunt. Et fuit schisma annis multis. Tandem mortuo Richardo, Alphonsus coram Gregorio x, intuitu pacis, volūtarie cessit omni iuri si quod haberet. erat enim vir prudens, & maximus astronomus. Eius tabulæ famosę sunt, quas fecit: quia compendiosæ.

Imperatores annis xv simul. schisma.

Richardus.

Festū venerabilis sacramenti instituitur per Vrbanum iiij, cum indulgentijs.

Concilium Lugdunēse D episcoporum, & XL abbatū, & aliorū prælatorū circa M, celebratur per Gregorium x: vbi Greci & quidam Tartari solennes baptisati fuerunt.

Anno mundi VI^M CCCCLXIII.

Papæ. Vrbanus IIII an. iij. mens. i. dieb. iiij. Gallicus. Clemens IIII an. iij. mens. ix. dieb. xxv. Prouincialis. Gregorius decimus annis iiij. dieb. x. Lombardus.

Anno Christi MCCLXIIII.

Iste Vrbanus fugauit exercitū Saracenorū per cruce signatos, quē Manfredus contra ecclesiā miserat: & contulit regnū Sicilię comiti Prouinciæ, qui fuit frater regis Frāciæ, vt fugaret Manfredum. Tandem moritur Perusię, & ibidē sepelitur. & Manfredus postea vita & regno priuatur per Carolum.

Iste Clemens sanctus fuit, & prophetico spiritu prædixit, hostes ecclesiæ tanquam fumū perituros. vnde creditur, quod Deus eius meritis tribulationes plurimas extinxit. Hic habuit antea vxorem & liberos.

Iste Gregorius satis accidentaliter venit ad papatum: quia cum esset archidiaconus Leodiensis, & iuisset vltra mare caussa deuotionis, ibidem existēs in papam eligitur. Versus,

Papatus munus tulit archidiaconus vnus. Hunc patrem patrū fecit concordia fratrū.

Verū hoc a Spiritu sancto factum nō dubiū est, quia valde bene se habuit, non intendens pecuniarum lucris, sed eleemosynis pauperum. Fecit etiā ordinationem vnam quinq; episcoporū cardinaliū quamplurimum laudabilē, quia honestas & valentes personas assumpsit. Moritur tandē Aretij. sepultus ibidem honorifice.

Benedictum sit dulce nomen Domini nostri Iesu Christi, & gloriosissimæ virginis Marię matris eius, in æternū, & vltra. Amē. *Nos cum prole pia benedicat virgo Maria.* Amen. Quicunq; hæc legerit totiens quotiens, habet tres annos indulgentiarū, quos Clemens concessit, ob rogatum Ludouici sancti regis Franciæ, solenniter.

Speculum historiæ Vincentij hic finitur.

*rum Dei est quasi resecata per hoc genus auaritię, quod vnus plura beneficia permittitur habere. Sed quia vel vnum potest digne administrare, aut proprijs pro peccatis satisfacere.

Piſcis marinus in ſimilitudinem leonis captus fuit anno primo Martini papæ, & dabat planctus horribiles: & adductus in vrbem veterem, cunctis oſtenſus eſt, quoniã monſtrum hoc, vulgo interpretante, eſſet ſignum futuri diſſidij. quod & factum eſt: quia ſtatim poſt Sicilia interfectis alienigenis, & fœtibus in materno vtero occiſis, crudeliter ab obedientia Caroli ſui regis, & per conſequens eccleſiæ receſſit, & Petrum Arragonũ regẽ aſſumpſit. & multa mala ſecuta ſunt. Et in Vrbe partialitas ſurrexit: quia Vrſini contra Hanibaldos cum multa ſanguinis effuſione pugnarunt. Item & inter Saracenos multa milia occiſa fuerunt. Et ideo non mirũ quod patrimoniũ eccleſiæ patitur ſolito more, quia tempus eſt vt iudiciũ incipiat ab eccleſia Dei. Verum Carolus non longe ante Martinum obijt bene diſpoſitis ſingulis, & deuote ſacramentatus: Petrus vero inobedientiæ filius infeliciter mortuus eſt ex vulnere quod in bello ſuſcepit, ſicut ſolent mori perſecutores eccleſiæ: quia durum eſt fragili homini contra ſtimulum calcitrare.

Rudolphus annis xviij.

Iſte Rudolphus fuit comes de Habsburg, probus, & in armis ſtrenuus, & prudens, electus apud Baſileam. Hic oppidum Paterniacenſe obſidens, auxilio Bernenſium cepit. Poſt aliquos vero annos, per certos nobiles, inimicos pacis, contra Bernenſes prouocatus, Bernam diu inaniter obſedit. Gnanus autem quidam quem ſecum ducebat, cum iam ab obſidione recederet, Bernam inſpiciens, ipſam dominandam toti patriæ, ſpiritu prophetico prędixit. Tandem idem Imperator crucem ſuſcepit pro terra ſancta.

VI^M CCCCLXIII. VI^M CCCCLXXIII.

Innocentius quintus menſ. v. dieb. ij. — Lombardus.
Adrianus quintus menſei. dieb. ix. — Ianuenſis.
Iohannes XXI mẽſ. viij. — Hiſpanus.
Nicolaus tertius annis i. menſ. ix. — Romanus.
Martinus quartus annis iiij. menſ. i. — Gallicus.

MCCLXIIII. MCCLXXIIII.

Iſte Innocẽtius fuit de ordine Prædicatorũ, famoſus doctor, antea vocatus Petrus de Tarentaſia. Moritur ſtatim Romæ, & ſepultus eſt in Laterano.

Iſte Adrianus fuit nepos Innocentij quarti. & etiam ſtatim moritur Viterbij, ibique ſepelitur.

Iſte Iohannes fuit ſcientijs diuerſis famoſus, ſed moribus ſtolidus, omnib. tamen cõmunis. Hic cũ diceret diu victurũ ſe, ſtatim cum camera noua corruit, & mortuus eſt Viterbij.

Iſte Nicolaus magnific⁹ fuit in ædificijs extruendis, & bene rexit Vrbẽ diebus ſuis: & ordinationem cardinaliũ fecit anno primo pontificatus ſui: & ſecundo moritur. vnde ſequitur turbatio Romanorum, propter patriam Vrſinorum & Hanibaldenſium, & homicidia.

Iſte Martinus fuit religioſorum amator, & pijs operibus valde intentus. Hic excõmunicauit Imperatorẽ Conſtantinopolitanum, eo quod non redierat ad fidem, ſicut promiſit in cõcilio Lugdunenſi. propter quod multa paſſus fuit, & tota eccleſia ſimul. ſimiliter & Petrum regem Arragoniæ, inuaſorem regni Siciliæ, excommunicauit. Tandem poſt multa bella quæ inſtruxit contra perfidos Iudæos, & tribulationes, moritur Peruſiæ, miraculis clarens.

Iordanus Teutonicus, doctor ſolennis, & magiſter ſecundus in ordine Prædicatorum, clarus & ſanctus habetur.

Sexta ætas:

Cometa visus est, signum mali: quia plura secuta sunt afflictiua christianitatis. Tartari inuadunt regnum Constantinopolitanum, multasq; terras Imperij occupant, stragem indicibilem de hominibus facientes.

Tripolis capitur a Saracenis, & christianitatis nomen ibidem deletur.

Achon illa fortissima & inexpugnabilis ciuitas capitur a Soldano & Saracenis, propter discordiam vitiaq; nationum in ea commorantiũ, & deleta fuit: & consequenter tota simul terra sancta occupatur a Saracenis, propter nimia peccata christianorum qui ibidem morabantur. Hoc etiam tempore christiani perdiderunt cũ Achone xv ciuitates nobiles, & xij castra, occisis ccc^m christianorum. Quod maxime euenit propter diuersum dominium, & regentes ciuitatem non concordabant: & etiam propter stultitiam cruce signatorum.

Imperatores.

Bellum maximum & graue inter Ianuenses & Pisanos, occasione insulæ Corsicæ. Tandem in mari Pisani victi sunt & capti, plusquam xij^m hominum qui interfecti sunt, & perdiderunt xlviij galeas, exceptis alijs nauigijs, & præter illas quæ submersæ sunt in mari. Terræmotus etiam magni fuerunt in Tuscia, signantes mala multa quæ secuta sunt ibidem.

Franciscus Petrarcha, poeta, & eremita, hoc tempore claret: qui scripsit plura eleganti stylo.

Anno mundi VI^M CCCCLXXXIII.

Papæ. Honorius quartus annis ij. die i. — Romanus. — Nicolaus quartus annis iiij. mense i. — Lombardus. — Cælestinus quintus mens. v. dieb. v.

Anno Christi MCCLXXXIIII.

Iste Honorius fuit homo temperatus, & magnę discretionis, libenter habẽs pacem, nulli læsiuus. Hic prędicari fecit crucẽ contra Petrum, inuasorem regni Siciliæ.

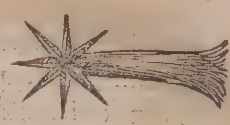
Carmelitæ huius tẽpore dimissis mantellis varijs, cappas albas sumpserunt.

Iste Nicolaus fuit dictus frater Hieronymus, minister generalis in ordine Minorũ. qui, licet bonus homo in se fuerit: tamen multa infelicia ecclesiæ suo tẽpore acciderunt. Nam multa bella orta fuerunt in Vrbe ipsius occasione: quia nimis adhæsit vni parti. Post hunc vacauit sedes annis ij, mensibus sex.

Iste Cælestinus totus sanctus fuit, & ob hoc cũ per annos duos cum medio cardinales cõcordari nõ possent, ipsum tandẽ de eremo vocantes, elegerunt. Et statim propter onus, papatui resignauit. Et ab eo dictus est ordo Cælestinorum. Canonisatus est per primum Clementem sub nomine sancti Petri confessoris. Cuius festum est xiiij Kalend. Iunij.

Ordo Cælestinorum inchoatur per virum sanctum Cælestinum, qui in papam electus est: nec vnquam a proposito sancto cecidit vsque hodie.

Nicolaus de Lyra, doctor Theologiæ, clarus habetur Parisijs. Hic fuit Iudæus natione: conuersus autem valde profecit in ordine Minorum: scripsit super tota Biblia, & alia. Et fuit anno Domini mccccxxx. Vide in libris suis. Alij dicunt, quod fuit de Brabantia, de parentibus christianis, sed ob paupertatem visitauit scholas Iudæorum, & sic didicit linguam illam. Vel, iste Nicolaus a Iudæis informatus est in pueritia.

Cometa apparuit. & sequitur statim bellũ Flandrense, vbi cecidit flos militiæ Gallicanæ. anno Domini mcccij.

Terræmotus etiam magni fuerunt, nec ausi fuerunt homines manere in ciuitatibus, & papa Bonifacius quiescebat in prato.

Wernherus puer sanctus, rusticanus, martyrisatur a Iudæis. requiescit in Beraco.

Eodem tempore, scilicet anno Domini mcclxxviij, quidam alius puer, nomine Rudolphus, similiter a perfidis Iudæis martyrisatus est in Berna: qui multis miraculis claruit. Iudæi vero sceleris huius perpetratores a Bernensibus mortis sententia plectuntur. Hac occasione Rudolphus Imperator Bernam cum xxx^m pugnatorum obsedit: sed tamen parum profecit.

Adulphus annis vi.

Iste Adulphus fuit comes de Anaxone. & non fuit coronatus per papam: quia obijt in bello quod cum Alberto duce Austriæ habuit.

Nobilissima Aconensium ciuitate a Saracenis destructa, demum Deiferæ Mariç in Carmelo monasterium ad iiij miliaria ciuitati vicinum ab eisdem igne crematur, fratribus inuentis in eo perfidorũ gladijs trucidatis. & tunc (proh dolor) ordo Carmelicus mellifluum locũ ex toto perdidit, in quo a tẽpore Heliæ & Helisæi ꝓphetarũ ij^m ccxxi annis perstiterat.

Sanctus Ludouicus olim rex Franciæ canonisatur hoc tempore per Bonifacium papam octauum.

Alanus doctor vniuersalis claret in Burgundia. Hic ad tẽpus pœnã taciturnitatis incurrit corã pluribus, eo quod in principio sermonis diuinũ auxiliũ more solito non inuocasset.

VI^M CCCCXCIII.

Bonifacius octauus annis viij. mens. ix.

Campanus.

Benedictus vndecimus mens. viij. dieb. xvij.

MCCXCIIII.

Iste Bonifacius fuit vir in his quæ ad curiam pertinẽt, experientissimus. Et quia parem non habuit prudentiæ suæ, vltra modum in tantam arrogantiã erexit seipsum, vt dominũ totius mundi se diceret tam in temporalibus, quam in spiritualibus. Et multa magnifice fecit, quæ in fine miserabiliter defecerunt. Deditq; exemplum cunctis prælatis, ne alta saperent, sed forma facti gregis, magis studerent amari a subditis, quam timeri. Hic est, de quo dicitur, quod intrauit vt vulpes, vixit vt leo; & moritur vt canis, &c. Sepultus est Romæ.

Iubilæus instituitur a Bonifacio de centesimo in centesimũ semper duraturus. Et fuit primus Iubilæus anno mxxx.

Liber sextus decretaliũ publicatur, & fuit missus ad studia vniuersalia per Bonifacium octauum.

Festum quatuor euangelistarum, & quatuor doctorum instituitur, scilicet Hieronymi, Augustini, Ambrosij, Gregorij.

Sanctus Albertus de Tarpano, Carmelita Siculus, vir meritis, signis, doctrinaque clarus, ac totius perfectionis exemplar, vij Idus Augusti migrauit ad Dominum.

Iste Benedictus vir sanctus fuit, de ordine Prædicatorum, & parũ superuixit: & obijt Perusiæ. ibidẽ sepultus in ecclesia Prędicatorum, miraculis coruscans. Hic subortum dissidium inter regem Francorum & Bonifaciũ sedauit, & priuilegia restituit & libertates quibus rex priuatus erat. Et vacauit sedes per annum sequentem & plus, propter discordiam cardinalium qui tunc fuerunt.

Iohannes Scotus, doctor subtilis, claret.

Iohannes Andreæ iurista maximus, claret Bononiæ: qui plura scripsit solenniter.

Rhodus insula capitur de manib. Turcorũ per dominos ordinis sancti Iohannis Hierosolymitani, cũ quinq; adiacentibus. & fuit bellatũ annis iiij: & finaliter christiani obtinuerũt.

Templarij destruuntur subito, mirantibus vniuersis quomodo tanti domini sic insperate perimuntur. magister ordinis cõburitur Parisijs. Causa autẽ publicata fuit postea, quæ fuit vana professio cum abnegatione Christi, & expuitione supra crucẽ in opprobrium crucifixi, prout plures eorũ confessi fuerunt. Et stetit ordo iste annis clxxxiiij.

Iudæi expelluntur de regno Franciæ, omnib. eorũ bonis cõfiscatis, illuc minime reuersuri.

Imperatores.

Albertus primus annis x.

Iste Albertus fuit dux Austriæ, fili⁹ Rudolphi prædicti. Hic primũ a Bonifacio reprobatus, deinde ab eodẽ cõfirmatus, propter regẽ Frãciæ tunc inimicũ ecclesiæ. cui etiã Alberto idẽ papa regnũ Franciæ subiecit, sicut & alia regna: sed nihil profuit. Tandẽ occiditur a nepote suo.

Henricus septimus annis v.

Iste Henricus fuit comes Lutzenburgensis, in militaribus actibus strenuissimus: pacẽ per terrã & aquam tenere cupiuit. victor gloriosus, & bellator inuictus extitit. & fuit coronatus a Clemẽte quinto. Tandẽ intoxicatus fuit, sumendo eu-*

Concilium Viennense, in quo præsedit Clemens.

In isto concilio multa statuta fuerunt pro salubri regimine ecclesiæ, & hæresium extirpatione. Et Minores intra se tumultuantes, concordati fuerunt: pars vna dicta fuit spiritualium: alia vtique non habuit vocabulum hoc.

Anno mundi VI^M DIII.

Papæ.

Clemens v an. viij. mens. x.

Iohannes XXII an. xviij.

Anno Christi MCCCIIII.

Iste Clemens fuit tantæ prærogatiuæ in expediẽdis negotijs ecclesiæ, quæ tunc plurima fuerunt, vt etiã absens eligeretur. Conciliũ celebrauit Viẽnense, & librum vij decretalium, qui vulgariter Clementinarum dicitur, compilari fecit. Inquisitores cõtra Templarios misit, Venetos superauit, regulam Minorũ declarauit, Templarios condemnauit, & ordinẽ sancti Iohannis Hierosolymitani exaltauit. Tandem post multa, quæ laudabiliter egit, moritur. Sedes vacat annis ij. mens. iij.

Iste Iohannes totus gloriosus fuit, quo ad ea quæ in actiua vita exercenda sunt. constitutiones Clementinas publicauit, & ad vniuersalia studia misit. multos sanctos canonisauit. Episcopatus pingues diuisit. contra pluralitatem beneficiorum multa bona instituit. hæreticos plures præcipuo zelo damnauit, &c. An autem saluatus sit, an non, Dominus etiam suis deuotissimis reuelare noluit. Ipse etiam fundauit domum boni passus ordinis Carthusiensis, super Durentiã prope Auinionem.

Schisma xxi inter Iohannẽ xxij & quendam Petrum de Carbario, de ordine Minorũ. Causa fuit tyrãnis Ludouici, qui scindere nitebatur vnionem ecclesiæ, eo quod Iohannes papa eum excommunicauit, & ideo istum Petrum in idolum erexit, & veneratus est eum: sed nihil profecit, quia statim succisum est, & Petrus venit ad pedes Iohannis, veniã petens, & obtinuit: tamen fuit conseruatus vt hostis omnibus diebus.

Dulcius hæresiarcha Nouariensis cum Margarita vxore sua hæretica, & complicibus suis combusti fuerunt: sed prius membratim concisi fuerunt. Crux etiam tunc prædicata fuit.

Gerhardus de Bononia ordinis Magnæ Mariæ de Carmelo, doctor Perusię, sapientię & doctrinę opinione celebris, post plurium librorum editionem in Auinione vitam exiuit.

Pauperes de Lugduno qui se dixerunt de tertia regula Francisci, tanquam hæretici damnati sunt, & combusti pluribus locis & vicibus, cum suis articulis erroneis. Vnus articulus fuit, quod Christus & apostoli nihil habuerūt in proprio vel communi: & quod nullum ius habuerunt in his quæ scriptura dicit eos habuisse, &c.

Beguardi multi combusti sunt Parisijs, propter hęresim pauperum de Lugduno, quia sub specie boni mala suscitare conabantur. Et Michael generalis Minorum, fuit cum sibi adhærentibus probatus hæreticus. Numerus combustorū tam de ordine eodē, quā aliorū, cxiiij.

Ludouicus IIII: an. xiij.

Thomas de Aquino, doctor sanctus, canonisatur l anno post obitum suum.
Ludouicus Tolosanus episc. filius regis Siciliȩ, ordinis Minorū canonisatur.

Iste Ludouicus fuit dux Bauariæ, & contempsit coronationem domini papæ. quapropter ab eo depositus est, & multus sibi labor & pericula successerūt. Nisus est etiam scindere vnitatem ecclesiæ, & Fridericum ducē Austriæ contra se electum vicit. In tribulatione & contumacia vsque ad finē durus permansit, grande periculum animæ suæ reportando. Tandem Carolus contra eum eligitur, qui præualuit, & Ludouicus de equo cadens subito moritur.

*charistiam. Hęc leguntur in libris, & fama feruntur per quendam de ordine Prędicatorum facta: scilicet fratrem Bernardinum de monte Politiano, &c. Sed tamen ordo excusatur de his per quasdam literas testimoniales, quas apud se habet. Cui placet, requirat huiusmodi apud professores eiusdem ordinis: & plene informabitur de his ad omnem copiam.

VI^M DXIII. VI^M DXXIII.

Clementinarum liber publicatur, & ad studia vniuersalia dirigitur per Iohannem papam xxij.

Benedict⁹ XII an. vij. mens. ij. dieb. xviij.

MCCCXIIII. MCCCXXIIII.

Declaratum est per Iohannem xxij edicto perpetuo hæreticū esse censendū asserere Christum & apostolos nihil habuisse in proprio, nec in cōmuni. Itē: affirmare, quod Christo eiusque apostolis in his quȩ eos habuisse sacra scriptura testatur, nequaquam ius vtendi competierit, nec illa donandi, aut ex ipsis alia acquirēdi, erroneum & hæreticum idem papa Iohannes declarauit.

Idē Iohannes papa collegit de libris prædecessorum suorum ex ordine beatissimi patris Benedicti sanctos canonisatos, & prælatos plures numero, qui comprehenduntur in sequentibus:

Mitis & inuicte Christi verna Benedicte: In cœlo sisti tot fratres promeruisti.
Quingētos quinq, quinquaginta milia quinq, Ad te translatos prius oēs canonisatos.
Papæ sunt bis duodeni, cardinales bis milleni, in mundi hierarchia.
Archiepiscopi dati, septem milia creati, in fide catholica.
Quindecim milia digni, pietateque benigni, scribuntur episcopi
Ac milleni quinque deni abbates septuageni, cum quaterno numero.
O quam plures sine mitra refulsere inde citra prælati ecclesiæ!
Quotquot sanctæ moniales, consorores & sodales, degunt socialiter!
Non est nostræ facultatis compensare dicta factis, ac stylo differere.
Sed quis alter confessorum secum ducit talem chorum per cœli palatia?

Iste Benedictus fuit monachus monasterij Bollensis, ordinis Cistercij, & vocabatur **Iacobus** de Furno, ab infantia bonæ **vitæ**, & magister in theologia. Factus aūt papa reformauit ordinē sancti Benedicti & Cistercij, quod necesse fuit. In largiendis beneficijs durus fuit, & ne indignis conferrentur decretalem edidit, quæ sic incipit, *Benedictus Deus in donis*, &c. Et multos priuauit. erat feruidus fidei cū seueritate zelator, & ob hoc multis min⁹ carus. Tantę rigorositatis fuit, quod vix cognoscere voluit consanguineos suos, dicens, papam consanguineos nō habere.

Iohannes Mandeuil, doctor in medicinis, & miles in armis, natione Anglicus, fuit circa hæc tempora. & mirabilē peregrinationē quasi totius mundi perfecit: & scripsit eā tribus linguis.

Astronomi maximi fuerunt Parisijs hoc tēpore, videlicet Iohannes de Lignerijs, Iohannes de Saxonia, Iohannes de Muris, & Buridanus maximus philosophus, qui inuenit viam modernorum.

Ventus magnus fuit, qui terras mouit, & vndas, & ædificia plurima subruit.

Spiritus Guidonis multa reuelauit in ciuitate Alexij circa Romā. De hoc pulcer liber est scriptus. Aquarum inundatio fuit maxima, nō ex pluuijs, sed scaturientium terræ venarum. damna fecit infinita in toto orbe.

Imperatores.

Carolus quartus an. xxxi.

Iste Carolus fuit rex Bohemiæ, vir prudens & astutus. Hic iussu Clementis fuit electus, adhuc viuēte Ludouico Contumace. Et quia humiliter sancti Petri benedictionem, ac papæ coronationem expetijt more aliorum bonorum, ideo in omnibus bene directus fuit, & præualuit contra omnes aduersarios suos. Ipse multa statuit, & pręcipue legem fauorabilem pro personis & rebus spiritualibus, quę adhuc Carolina dicitur. Tandem moritur, diuitijs plenus & gloria. sepultus Bragæ. Bellum maximum inter Philippum regem Franciæ, & Eduardum regem Angliæ fuit, & tanta strages, vt mare Flandrense aliquot dieb. tinctum sanguine videretur.

Pestilentia grauissima fuit, ita quod vix viui sufficiebant ad sepeliendum mortuos. Item multæ villæ desertæ diu manserunt.

Anno mundi	VI^M DXXXIII.	VI^M DXLIII.

Papæ. Clemēs VI annis x. mens. vi. dieb. xvi. Lemonicensis.

Anno Christi	MCCCXXXIIII.	MCCCXLIIII.

Iste Clemens fuit nomine & re totus virtuosus, multaque per Benedictum rigorose facta mitigauit, & quosdam priuatos restituit. Laudabilis fuit rigor seueritatis Benedicti, sed multo amabilior fuit benignitas Clementis. Hic erat sermocinator egregius, & sermones multos collegit. Nullum inconsultum a se abire permisit. electus fuit anno Christi mcccxliij, vt in bulla quadam reperi.

Declaratum est per Benedictum, quod animæ sanctæ quæ nihil habēt purgabile, primo statim vt decedunt, faciē Dei vidēt. aliter sentire aut dogmatisare est hæreticū.

Ordo nouorū militum Iesu Christi instituitur in Portigalia per Iohannem xxij, contra Saracenos.

Iudæi per totam Almaniam fuerunt combusti, quia fontes & puteos intoxicarūt, sicut plures eorum confessi fuerunt id esse verum.

Anno mcccxxxv fundata est domus sanctæ Barbaræ ordinis Carthusiensis in Colonia Agrippina, illo in loco (vt pie creditur) vbi olim beatus Seuerinus sancti Martini animam in cœlū deferri cōspexit, angelico cū concentu.

Odericus vir sanctus, de ordine Minorum, in Asia & India euangelisando discurrit, miraculis clarus. Et quatuor sanctorum martyrum corpora sui ordinis de ciuitate Hormas transtulit per mare ad superiorem Indiam in ciuitatem Carram, nō sine miraculis. Et descripsit peregrinationem suam.

Ludolfus Carthusiēsis, Prior Argentinensis, qui vitā Christi compilauit egregie & alte.

Multitudo procerum qui Louppen, castrum cum xxx^m peditum, & mcc equitum obsederunt, per ij^m Swiceros fugantur, interfectis iiij^m pugnatorum, & tribus comitibus. anno Christi mcccxxxix.

Portentum ignis in cœlo visum est, quod a philosophis vocatur candela rotunda. Et eodem anno surrexerunt mccclι cruciflagellatores. Hæc secta pestifera surrexit in superiori Almania, & ad inferiorem descendit, demum ad partes Gallicanas. Confluebāt huiusmodi ex diuersis doctis & indoctis, nobilibus & ignobilibus. Flagellabant autem se cum flagellis nodosis, acubus insutis, &c. & nisi papa prohibuisset, multa mala attentassent.

Sanctus Iuo Brito, doctor iuris, canonisatur: quia fuit aduocatus pauperum, & sanctæ vitæ. Hic solus inter omnes iuristas modernos sanctus computatur.

Taliarandus cardinalis sancti Petri ad vincula, prælatus deuotus, & amicus religiosorum, & promotor bonorū fuit. Visio flebilis facta cuidam eremitæ in præsentia domini Innocentij papæ v i, dum adhuc cardinalis esset: vnde aiebat, Vidi animas in infernū descendere sicut niues densissimas, in purgatorium sicut niuē rarissimā: sed ad paradisum tantum tres vidi introire, scilicet illius episcopi, ac illius viduæ Romanæ, & illius Prioris Carthusiensis. quæ omnia sic post reperit vera, & extunc maximam deuotionem erga viros religiosos habuit, & præcipue Cluniacenses & Carthusienses. Hos enim duos ordines specialiter præ cæteris priuilegiauit, & ab omni patriarcharum, archiepiscoporum, episcoporum, & quorumcunque principum, &c. iurisdictione, visitatione, taxatione, & qualicunque vexatione exceptos esse decreuit sub anathematis vinculo: eosque sub sancti Petri ac Romanæ ecclesiæ protectione suscepit.

Sibertus de Belre, Almanus, & Iohannes Wolfigram, Anglicus, Carmelici ordinis, illustribus connumerandi, ad salutis scientiam verbis scriptisque quamplures erudiunt.

VI^m DLIII.

(Innocentius VI annis x.) Leomonicensis.

MCCCLIIII.

Iubilæus mutatur per Clementē de quinquagesimo in quinquagesimū, propter breuitatem humanæ vitæ. Idem etiam Clemens monasteriū & ordinē Cluniacensem multis & maximis priuilegijs dotauit, ab omnibus inquietudinibus exemplū sub beatorum Petri & Pauli apostolorum tuitione imperpetuum suscepit.

Iohannes de Bachone Carmelico, theologicæ sapientiæ, canonicæq; scientiæ princeps, Parisijs, & demum per Angliam clarus cognoscitur. Guido de Pirpiniatio ex Priori generali Carmelicæ religionis, primum Maioricensis, ac demum Cluniacensis pontifex, doctor inter præcipuos commēdatus, & vt alter Helias, pro domo Domini seriosius post correctoriū iuris, & alia quampluri ma volumina percommendata, librū cōtra omnes hæreses scripsit, quē domino Gancellino, cardinali Albenensi, prætitulauit.

Iste Innocentius fuit amator religiosorū, & fecit fabricari in regno Franciæ propter sanctum Andream ex opposito Auinionis monasteriū ordinis Carthusiensis, & multa priuilegia eidem sancto ordini cōcessit. ibidemq; sepelitur. Fuit etiam canonista maximus.

Iohanna regina Franciæ virtuosa & humilima, &, vt pie creditur, sancta, obijt anno Domini mcccxlix. Studium Bragæ instituitur, & priuilegijs dotatur ab Innocentio v i, intuitu Caroli Imperatoris.

Lector quidam, Paulus nomine, negando beatam virginem conceptam fuisse sine peccato originali, coram toto clero & populo in Cracouia cecidit, & expirauit, sermone nondū finito, vt testatur magister Henricus de Hassia. Quod factū plures terruit in hac materia scribentes. Fatuum est enim de secretis Dei nimis curiosius inuestigare.

Terræmotus maximi fuere per diuersa loca. Et Basilea tota cecidit mccclvi cum multis castris in circuitu. Tunc homines velut bestiæ in siluis commorantur, nec ciuitates intrare audent. Bella etiam plura & pestilentiæ & fames fuerunt. Terra in multis locis aquam albam & fœtentem euomuit, quæ castra & loca fortia casui dedit. Tempora insuper periculosa, propter hæreses & sectas plures. & superbia & iniquitas nimis inualuit: & populus curiosus & leuis nimis. Vnde in libro beatæ Brigittæ 1 cap. xlv dicitur, quod secundum rigorem iustitiæ mundus merito deberet perire: quia peior est quam tempore diluuij: sed precibus sanctorum misericorditer parcit ei.

Eclipsis solis fuit in principio Martij, & durauit quasi duabus horis.

Imperatores.

Circa hæc tempora promisit Carolus quatuor electoribus telonia & vectigalia imperialia, quæ sita fuerunt in terris ipsorum. Et surgit disputatio grandis pro & cõtra. Nam vna positio probare contendit, quod hoc non liceat, nec expediat sic exossare imperium, vt nullas vires contra aduersantes retineat. Alia econtra putat rationabiliter hoc factũ, ne ipsorũ electorũ regiones grauarentur, stante pro tũc tot principũ violenta incursione, nihilq; curantium de imperialiũ fulminatione præceptorum. Quare ergo ipsi electores, præ cæteris exactionari deberent, cũ non esset qui defenderet, aut manum afflictis adiutricem porrigeret? Quæ autẽ istarum firmior sit, videant quorum interest. Quid vero de his Æneas poeta laureatus senserit, in histor. Bohemorum plenius continetur. Hoc pro certo scimus, quod siue sic, siue aliter disputatio concludatur, mundus iste cursum suũ a solita vanitate & instabilitate non retrahet. Nihil stabile sub sole, sed cuncta subiacent vanitati, vt Sapiens ait.

Anno mundi VI^M DLXIII.

Papæ. Vrbanus quintus an. viij.

Anno Christi MCCCLXIIII.

Iste Vrbanus fuit abbas Massiliensis, ordinis sancti Benedicti, decretorum doctor: & sanctus reputatur. Fecit crucem prædicari cõtra Turcos: & passagiũ ordinauit. Ad ipsum beata Brigitta fuit missa a Christo pro cõfirmatione regulæ. Tandem intoxicatus obijt.

Brigitta vidua sanctissima, de regno Suetiæ, clara habetur, multas reuelationes habuit informatiuas ad omnem statum ecclesiæ. & ordinem instituit, cuius ipsa patrona est. Eius festũ agitur xxiij Kal. Iunij. Ordo Saluatoris (qui vulgariter ordo sanctæ Brigittæ) circa hæc tempora inchoatur, cuius regulam ipse Saluator met dictauit.

Constitutio ne in vinea publicatur cõtra simoniacam prauitatem, primo anno Vrbani papæ quinti, in Vrbe apud sanctum Petrum.

Iohannes de Rupescissa, de ordine Minorũ, multa prædixit mox futura de duob. Antichristis, & desolatione terrarũ, & generali conculcatione cleri, & reductione totius orbis ad fidẽ Christi: pluraq; alia ante annũ Domini mccclxx: quæ dixit sibi reuelata a Domino Iesu. sed non euenerunt. & diu in vinculis tentus, grandia scripsit de futuris. Et nota, quod pene ab initio fidei huiusmodi prẹnosticatores fuerunt, & quotquot tempus determinatum prẹdixerunt de huiusmodi arcanis quæ Pater posuit in sua potestate, decepti sunt. ideo non est huiusmodi reuelationibus amplius fidendum.

Catharina de Senis, virgo incõparabilis sanctitatis fuit. cuius vitã scripsit magister Iordanus, ordinis Prædicatorũ, confessor eius. Obijt autẽ anno mccclxxx. multũ iustificauit partem Vrbani vi, dicendo ipsum esse verũ papam. Et de schismate prophetisauit. Habuit etiam virginẽ secũ sanctã Catharinã, filiã beatæ Brigittæ, & alias plures vtriusq; sexus personas venerabiles.

Anglici cum Britonibus & multis alijs populis barbaris plus quam xl^m Alsatiæ Sungauiæque fines inuadunt: castra quamplurima cum vrbibus vsque ad solium euertunt: virgines & mulieres violenter opprimunt: ecclesias cum monasterijs igni succendunt. Tandem post multas tyrannides cum Bernensium terminos similiter deprædare attentassent, maxima multitudo cum duce eorum a Bernensibus interfecti sunt in Frowenbrun: reliqui vero per Swiceros aggressi, miserabiliter ceciderunt. anno Christi mccclxxv, in die sancti Stephani protomartyris.

Wenzelaus annis xxiiij.

Secta chorisantium transiuit anno Domini mccclxxiij.
Et fuit Rhenus magnus incomparabiliter.

Bartholdus & Baldus fuerunt hoc tempore maximi legistæ.

Iste Wenzelaus filius prædicti Caroli, regis Bohemiæ, & adhuc patre viuente electus est in regem cum adhuc puer esset: sed non curauit de imperio: & ideo post multas admonitiones depositus fuit. Nobilem eius indolem libidinosa vita polluit: & fuit finis eius sine honore. nimis enim degener erat a moribus & virtutibus sui genitoris: nec vnquam imperiali diademate coronatus est. Paterna autē probitas in Sigismundum fratrem eius transisse fertur, vt infra patet.

Petrus de Casa ex Priori generali Carmelitarum episcopus Vasionensis, ac Hierosolymitanus patriarcha, virtutis forma, doctrinæque speculum, clarus habetur. quē quamplura miracula Deo conregnare prædicant.

VI^M DLXXIII.

Gregorius xi. an. viij.

Schisma pessimum oritur, quod durauit annis xl.

Vrbanus sextus annis xi.

Clemens septimus annis xv.

MCCCLXXIIII.

Iste Gregorius fuit dictus Petrus de Bellaforte, Lemnoniens. diœces. diaconus cardinalis. obijt Romæ in pace Christi. Post eum sequitur tribulatio, quam Dominus beatæ Brigittæ præostendit, propter peccata cleri.

Stigma Christi mulier quædam in manibus & pedibus habuit, & morabatur in oppido Delfft in partibus Holandiæ.

Iste Vrbanus electus fuit in Vrbe, propter vim Romanorum: sed cardinales hoc metu fecerunt, & non ex animo. Quapropter fugientes ad ciuitatem Fundorum, dixerunt eum non esse papam: & elegerunt loco eius dominum Robertum de Gebennis, eodem anno: qui dictus Clemens vij. & hic oritur schisma pessimum.

Schisma xxij omnium schismatum quę ante fuerunt, pessimum & subtilissimum. Adeo enim perplexum fuit, vt etiā doctissimi & conscientiosi viri non valerent discutere cui esset magis adhærendum. & fuit continuatum per annos xl cum grandi scandalo totius cleri, & grandi iactura animarum propter hæreses: & alia deuia, quæ tunc pullularunt, eo quod non esset disciplina in ecclesia contra huiusmodi. Et ideo ab isto Vrbano vi, vsque ad Martinum quintum nescio quis fuit papa.

Alexandria Ægypti ciuitas opulentissima a christianis capitur.

Causa humanæ malitiæ a doctis viris multiplex assignatur, inter quas non minima est, quod parentes filios non educant disciplinate, sed permittunt eos ad placitū delicijs affluere. Petulantia igitur cum ex consuetudine in naturam transierit, nec erubescere nec timere potest. fitque ceruix dura, donec paupertate, bellis, laboribus & alijs tribulationibus mollescat, attrita. Flagellum ergo sibi præparat, qui filios non castigat.

Lupoldus dux Auſtriæ cum maximo comitatu militaris exercitus, nobiliũ deluſus conſilio, confœderatos (qui Swiceri vocantur) apud Sempachum potenti prælio inuaſit. Verum illi, licet pauci, id eſt m d c, Deum qui protector eorum eſt, inuocantes, maximã hanc multitudinem effugarunt, ipſo duce interfecto cum vij comitibus, cxx militibus, iiij^{m} pugnatorum, & pluribus nobilibus qui de Auſtria, Alſatia, Sungauia, & Briſgauuia, &c. illuc ad pugnã conuocati erãt. de Swiceris vero tantũ cxxij interfecti ſunt, anno Domini mccclxxxvi, die ix menſis Iunij. Et poſt duos annos nobiles qui remanſerunt, iterũ cũ vi^{m} pugnatorum reuertentes, per cc viros de Glarona, in fugam verſi ſunt, occiſi duo milia cccc.

Henricus Oyta ſacræ Theologiæ profeſſor famoſus,

Imperatores.

Robertus annis ix.

Henricus de Haſſia etiam doctor theologiæ, fuerunt in Wienna duo luminaria eccleſiæ.

Gerhardus Groet claret ſanctitate vitę & ſcientia: & incepit congregationẽ fratrũ in Dauẽtria. & plura ſcripſit. Iohãnes de Rusburch clarus habetur, vir admodũ deuotus & illuminatus: etiam multa ſcripta in Teutonico reliquit. Vincentius de Valentia, (alias de Ferra) vir ſanctus, claret miraculis multis. canoniſatus eſt poſt a Calliſto iij. quod & ſibi prædixit ſpiritu prophetico Bernardus diſcipulus eius.

Iſte Ropertus (alias Robertus dictus) fuit dux Bauariæ, & comes Palatinus Rheni, vir iuſtus & catholicus, coronatus a Bonifacio ix. Hic cũ grandi exercitu Almanorũ intrauit Italiam contra Iohannẽ ducẽ Galiaſe: ſed cũ iactura graui redijt, dignus habitus, vt ꝑ iuſtitia pateretur.

Anno mundi	VI^{M} DLXXXIII.	VI^{M} DXCIII.

Papæ.

Bonifacius nonus annis xv.

Benedictus xiij annis xxi.

Anno Chriſti	MCCCLXXXIIII.	MCCCXCIIII.

Iſte Bonifacius eligitur Romæ loco Vrbani. dictus fuit Petrus de Thomacellis. & continuatur ſchiſma.

Feſtum viſitationis beatæ Mariæ inſtituitur ab Vrbano vi ſecundum formã ſacramenti Euchariſtiæ, propter impetrandam vnionem meritis beatæ Mariæ perpetuæ virginis.

Iſte Benedictus fuit electus in Auinione, in locum Clementis, & dicebatur Petrus de Luna. & perdurauit vſq; ad concilium Conſtantienſe: ſed nec tunc quidem obedire voluit, ſed ſemper permãſit pertinax. Moriens tandem in regno Arragoniæ, iuſſit cardinalibus ſuis, quod ſtatim alium loco ſui eligerent. quod & fecerunt, & idolum eleuantes Clementem octauum vocauerũt: ſed tamen nihil profecerunt.

Hæreſis peruerſa Iohannis Wiklef in Anglia, & Iohannis Hus in Bohemia, Hieronymi de Braga pullulauit, & multos infecit, & ſub habitu ouino lupinam feritatẽ abſcondentes, totum eccleſiaſticum ſtatum ſubuertere nitebantur. adiuuit eos tempus peſſimũ propter ſcandaloſum ſchiſma. Hæreſis Adamitarum pullulare cœpit in Bohemia, ſed ſtatim extincta ab hæreticis fuit, ſcilicet Huſſitis. Erat enim nimis groſſa & inuerecunda. Nam nudi incedebant, & indifferenter cum fœminis luxuriabantur.

Sanctus Petrus Thomæ ex Carmelita Pactenſ. epiſcopus, & patriarcha Conſtantinopolitanus, doctorque præcelebris, ſummiq; regis ſignifer bellicoſus, poſt innumeras quas habuit nedum cum ſpiritualibus, ſed & corporalibus crucis inimicis victorias, poſt quamplures conſcriptos libros ac patrata miracula, in Famaguſta, regni Cypri ciuitate corpus exiuit, in feſto Epiphaniæ.

Cometa apparuit, qui Veru appellatur, satis singularis, cũ coma & radijs sursum erectis, capite deorsum pendente, in occidente transiens versus septentrionem. Hunc inter cęteros cometas qui apparere solent, astronomi pessimum esse dixerunt. Sed quia non mane, sed tempore vespertino apparuit, ideo significabat tarde euenire illa quæ cõmuniter minatur.

Raro vidi prænosticationes de influentijs cœli factas, veritate fulciri. Nam de futuris contingentib. non est determinata veritas. Ac sapientia huius mundi stultitia est apud Deum, vt Salomon, & Apostolus testantur. Insuper qui ex nihilo omnia creauit, ille per electos suos amicos potest ea faciliter immutare, dicente Propheta Psal. ci, *Opera manuum tuarum sunt cœli, & sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur.* Et licet stellæ & planetæ causent generationes & corruptiones in istis inferioribus, vt patet ij Physicorum. nam hoc se non extendit ad actus & opera hominum, sicut sunt prælia, dissensiones, pressuræ gentium, &c. Ad talia etenim licet per influentiam cœli homines aliquando inclinentur, nõ tamen necessitantur: alias arbitriũ hominis nõ esset liberũ. Ideo Ptolemæus dicit, *Vir sapiẽs dominabitur astris,* sci-*

Francia ante hæc tempora diu in flore, hic in mœrore & conculcatione fuit, iuxta morem variabilitatis temporaliũ. Et nota, quod Franci etiam extra patriam suam, scilicet in Turcia, hoc tempore miserabilissime ceciderunt in bello, quia noluerunt audire concilium Sigismundi regis deuotissimi, propter arrogantiam ipsorum: & captus fuit dux Burgundię, interfectis plusquam c^m christianorum. anno Domini mcccxcvi.

Ludouicus dux Aurelianensis, frater regis Franciæ, occisus est Parisijs insidiose, anno Christi mccccvij. & fuit occasio infinitorum malorum.

VI^M DCIII.

Gregorius xij, annis xij. — Iohannes xxiij, an. iiij.

Innocẽtius vij, annis ij. — Alexander v, anno i.

MCCCCIIII.

Iste Innocentius fuit electus Romæ in locum Bonifacij: & dicebatur antea Cosmarus de Perusia.

Iohannes Balestarij carmelita, & doctor egregius, multa scripsit.

Petrus de Eliaco, theologus;

Iohannes Gerson discipulus eius, etiã doctor theologiæ, clarent Parisijs.

Iste Gregorius fuit electus Romę loco Innocentij: & vocabatur antea Angelus Coranus. cessit Constantiæ.

Iste Alexãder fuit electus in cõcilio Pisano; dicebatur Petrus de Cãdia: & sic additum est schisma schismati, quia tres gerebant se ꝑ summis pontificibus.

Iste Iohãnes successit Alexãdro, & primũ quidẽ bene inchoauit pro vnione, & fuit in cõcilio Cõstantiensi, & obtulit cessionẽ papatus: sed post deprauatus, latenter fugit, & tamẽ nil profecit ei. Capitur tandem, & sic cessauit coactus, factus iterum cardinalis. sepultus Florentiæ.

Trifarius cursus temporũ reperitur, qui se miro ordine alternat, & secundũ hunc omnis status, & omnis conditio se gubernat. Primus est abundantiæ: secundus indigentiæ: tertius temperantiæ. Cũ enim temporaliũ abundantia arridet homines, sic fiunt animosi, & grãdia attentant, prolesq; velut futuri sublimes, delicate & pompose educant. Sequitur ex his faciliter discordia, quãdo nullus alteri cedere didicit, donec apte bella cuncta ad paupertatẽ deducant. Indigentes igitur effecti, prudentiã addiscimus, moleste experti, quod non vt volumus, sed vt permittimur, operamur: temperate deinceps viuere ac meticulose solemus. Generat deniq; temperantia diuitias, quæ iterũ vt prius animũ tumidum reddunt, & eũ in circuitu sempiternæ instabilitatis ambulare cogunt. Iuxta cõmune igitur prouerbium, *Diuitiæ pariũt animositates, animositas bella, bella paupertatẽ, paupertas mediocritatẽ, mediocritas diuitias, diuitiæ iterum animositates,* &c. Hoc est quod Psal. notat, dicens, *In circuitu impij ambulant.*

Cometa apparuit anno mccccviij. & ſtatim poſt Leodium cecidit, xl^m^ interfectis. Domini Brutheni cõtra regem Poloniæ bellantes ſuperati ſunt, occiſis xx^m^.

*licet reſiſtendo influentiæ cœleſti. Concilium Piſanum in quo inchoata fuit materia de modo faciendæ vnionis. duos enim depoſuit, & tertium ſubſtituit, & ſic peius ſchiſma factum eſt: quia non præualuit exequi bonum quod creuit.

Imperatores. Sigiſmũdus annis xxvij.

Iſte Sigiſmundus rex Vngariæ, & filius Caroli, vir chriſtianiſſimus, & humilimus, adeo deuotus, vt merito canonizari debuiſſet, iuxta quorundam piorũ vota. Hic afflictæ eccleſiæ & pene deſolatæ ſua mirablii ſapiẽtia & induſtria ſuccurrit: nec in aliquo ſibi ac ſuis pepercit, donec plena vnio fieret. Contra Turcos ix bella habuit, vbique triumphando. quid vltra? Quæ de Conſtantino, Theodoſio, Carolo, Othone, cæteriſq; imperatoribus laude digna ſcribuntur, huic ſecure poſſunt applicari. Eligitur anno mccccix, cum iam xxiij annis regnaſſet in Vngaria: coronatur ab Eugenio.

Concilium Conſtantienſe magnũ anno mccccxvi.

In hoc ſacroſancto concilio fides chriſtiana, quæ iam multis annis quaſi titubare videbatur, fortiter exurrexit. ibi ſchiſma peſſimum xl annorũ terminatum eſt: ibi hæreſes damnatæ, & duo hæreſiarchæ, ſcilicet Iohannes Hus, & Hiero-*

Anno mundi VI^M^ DCXIII.

Papa. Martin⁹ quintus an. xiiij. Romanus.

MCCCCXIIII.

Iſte Martinus electus fuit per concilium Conſtantienſe, depoſitis alijs contendentibus, qui diu ſchiſma habuerunt: & ſic redijt vnio diu deſiderata & neceſſaria pro fidei defenſione. Hic fuit papa potentiſſimus, ſuper omnes diues, & iuſtitiarius magnus. plateas & ſtratas publicas ſecuras reddidit, hæreticos deleuit, multa bona patrauit, adiuuante ſibi inclyto principe Sigiſmundo; pro terra ſancta recuperanda multos theſauros congregauit: ſed morte præuentus res impedita fuit, & concilium breuiter ante mortem congregari iuſſit in Baſilea.

Maxima multitudo auium ſatis ignotarum, in magnitudine quaſi paſſeres, de Gallia venientes, prope Bernam ſpacium itineris ferme vnius miliaris Teutonici in longum, & quartam partem vnius miliaris in latum volando, occupabant. Et ſtatim poſt Sigiſmundus cum glorioſo comitatu illuc aduenit.

Michael de Anguauis Carmelita, totius chriſtianitatis luminare, poſt editionem multorum voluminum terras liquit.

Conſcientia pura ſecundum timorem Dei olim in prælatis vigens, eccleſiam Chriſti laudabiliter vita & exemplo rexit & prouexit. Dehinc, ſucceſſu temporis, cum iam eccleſia in temporalibus abundare cœpiſſet; oblita quodammodo *con* de conſcientia, ſcientia quæ inflare ſolet, multos in eccleſia præſidere fecit, qui ſacram ſcripturam diuerſis verſutijs palliantes, iuſtitias Domini rectas, quæ cor lætificare conſueuerunt, propter delicias carnis falſificare non timebant, multas hæreſes & ſectas ſeminabant, & plura beneficia pinguia per papam diſpenſando cumulabant. Verum tamen aliqui, licet pauci, *con* cum ſcientia reti-*

Boemia vastatur atrociter per Sigismundum & principes Almaniæ, propter hæresim Hussitarum. & fuit crux data & prædicata contra eos. Regnum Franciæ florentissimum miserabiliter supra modum vastatur per Henricū regem Angliæ, qui etiam nō valens quietos dies in delicijs sufferre, postquam alios afflixit, non sine grandi iactura suorum infelicissime morbo pessimo vitam finiuit. Item Iohannes dux Burgundiæ idem regnum æque lacerauit: & ipse etiam post occiditur. quod fuit infinitorum malorum occasio. Tandē dominus cardinalis sanctæ crucis, ordinis Carthusiensis, pacis modū inter eos reperit: sed Anglici noluerunt recipere, sed Burgundi tantum. Iohannes dux Burgundiæ atrociter occiditur in conspectu regis Franciæ, statim post treugas initas, cum sacramentum diuisim ambo sumpsissent. & sequuntur multa mala longo tempore.

---

*nymus, combusti fuerunt, & plura bona instituta. Determinauit etiam eadem sancta synodus, quod concilium legitime congregatum repræsentat ecclesiam vniuersalem, & potestatem habet a Christo immediate, cui omnis status, etiam papalis, obedire tenetur in his quæ sunt ad generalem reformationem ecclesiæ, scilicet in fide & moribus, tam in capite quam in membris. Item, quod deinceps concilium de decennio deberet celebrari, & plura alia bona.

Duo amantes in præsentia Sigismundi fatuo amore conglobati, cum se ad libitum frui non possent, horribili infirmitate percussi sunt, ita vt mulier expiraret, vir etiam vix curari poterat. Vnde apparet, quantum sit hoc malum vitandum, quod nullo consilio acquiesce re potest.

VI^M DCXXIII.

(Eugenius IIII an. xvi.) Venetus.

MCCCCXXIIII.

Iste Eugenius fuit electus pacifice in vrbe, mortuo Martino, & indubitatus papa habitus: sed postea breuiter expulsus de Roma fuit, vt nudus fugeret. item a concilio Basiliensi citatus, & etiam depositus: sed non curauit. & ob hoc iterum schisma oritur, quod stetit vsque ad obitum eius. Qui fauebant sibi, multa laude digna de eo dixerunt. e contra, qui ei aduersabantur, plura enormia sibi imposuerunt, vt moris est. tamen quicquid est, ante susceptam dignitatem fuit vir abstractæ vitæ, puta fratricella, & bonæ famæ. Quod postea fertur fecisse, diuino iudicio relinquo. Ipse etiam Romam recuperauit, adiutus a Venetis, & maiorem obedientiam habuit.

*nentes, conscientia pura, & scientia sancta illuminati, multos ad iustitiam erudierunt; qui iam quasi splendor firmamenti in æterna felicitate rutilare creduntur. Sed (heu) nephandis his tēporib. iam *con* cum *sci* de *conscientia* abrasis, solum *entia* sponsam Christi gubernare videmus, personas videlicet conscientia scientiaq; carentes, & velut entia insensibilia, Deum nec sanctos eius verentes, beneficia super beneficia sibi vsurpare. Et quod plus est, videmus vilissimos quosque laicos parœcias, & monasteria, & (quod nephas est dicere) oblationes altariū amodiare. Hinc patrimonium Christi solis ministris eius deputatum, & pauperibus distribuendum, in vsus deuenit tyrannorum & meretricum: ecclesiæ & monasteria sacra in loca deserta rediguntur. hinc guerræ mortiferæ, destructiones ciuitatum & regnorum, mortes innocentium lamentabiles, & mala infinita nunc facta cernimus: quæ omnia ex pompa episcoporum, & insatiabili auaritia prælatorū detestanda processisse cognouimus.

Tres soles visi sunt in cœlo. & sequitur statim triplex regimen in ecclesia, scilicet Eugenij, cõcilij, & neutralitatis. Multa dicũtur, &c. Itẽ, Vẽtus maximus fuit an. Christi mccccxxxiiij.

Liduit virgo sancta in Holandia fuit. & ibidem sepulta oppido Schidam dicto. quæ mirabili infirmitate diu detenta, vbique patitur, id est in toto corpore, iuxta nomen suum.

Bernardinus, frater Minor, qui nouam reformationem inchoauerat, & multa bona in ecclesia fecit, moritur, miraculis fulgens innumeris.

Iohãnes de Capestrano, frater Minor, discipulus Bernardini, statim post obitũ eius pręfuit reformationi nouæ: claret miraculis. Moritur anno mccccclvi, habita victoria contra Turcos.

Imperatores.

Albertus anno vno.

Iste Albertus fuit dux Austriæ, & gener Sigismundi. ideo assumptus fuit in regẽ Bohemiæ & Vngariæ, propter filiũ sci-*

Concilium Basiliense in Spiritu sancto legitime congregatum.

In hoc concilio multa bona instituta fuerunt pro reformatione ecclesiæ in capite & in membris. Habuit principiũ gloriosum, sed finem humilem ac tribulatione plenũ, propter schisma. Mirabilis rerũ euentus, præualuit conciliũ Constantiense contra tres papas, eos deijciendo, & quartum instituendo, cum tot haberet aduersitates, & a nullo confirmatum fuisset: illud autem tanta autoritate collectum & firmatum, nec vnum potuit vel in modico reducere ad normam sui propositi: imo ècontra processus eius impeditus fuit ab vno. Ibi debile principium, & finis gloriosus; hic econtra præcise.

Anno mundi VI^M DCXXXIII.

Papæ. Felix v an. ix. De Sabaudia.

Eugenius depositus fuit anno Christi mccccxxxix, die x, mensis Iulij. & Felix eodem anno, vij Nouembris. & oritur schisma vsq; ad annum mccccxlviij.

Anno Christi MCCCCXXXIIII.

Iste Felix fuit dux Sabaudiæ, princeps deuotus, & senex; vidit filios filiorum suorum. Hic cum iam cœlibem vitã duceret, electus est in papã a concilio Basiliensi, deposito Eugenio, & fuit schisma longo tempore, & nõ habuit magnã obedientiã, quia neutralitas subintrauit. Tandem defuncto Eugenio, cessit Nicolao, propter fauorem vnionis, factus legatus Franciæ, & cardinalis Sabinianus. Hic monasteriũ Ripalense prope lacũ Lausannensem, magnifice instaurauit. ibiq; sepultus est in pace Christi. Schisma xxiij inter Eugenium & Felicem, & durauit annis xvi. Causa fuit satis noua, nec ante hęc tempora visa, quia conciliũ Basiliense deposuit Eugeniũ vnicũ & indubitatum papam, ideo, quod non seruaret decreta cõcilij Constantiensis, vt dicebatur: nec obedire curauit concilio Basiliensi, asserens, magis econtra debere fieri. Vnde oritur grandis altercatio scribentiũ de hac materia pro & contra: nec poterant concordare vsq; hodie. Nam vna pars dicit, conciliũ est supra papam; alia pars econtra dicit, Non: sed papa est supra concilium. Deus super omnia benedictus det pacem suam in ecclesia, sancta sponsa Christi, semper. Ludouicus Alamandi, episc. Arelatens. cardinalis, vir sanctæ vitæ ac miræ patientię, singularisq; columna cõcilij Basiliensis, cui diu præsedit, multis coruscat miraculis. Prohibitum fuit in sacro sancto concilio Basiliensi, ne principes seculares, cõsules, siue cõmunitates, &c. ecclesias & viros ecclesiasticos tallijs siue collectis, &c. aggrauare præsumerent sub anathematis vinculo. Anno Domini mccccxliiij, xxi mensis Augusti, Ludouicus primogenitus regis Franciæ, & Dalphinus Viennens. intrauit patriam Alsatiæ, cum multitudine copiosa armatorum. & eandem patriam a Basilea vsq; Argentinã miserabiliter deuastauit. Et hac die, scilicet xxv Augusti, ante Basileam idem Dalphinus præualuit aduersus Schuitenses: & ceciderunt mortem de i-*

Conſtantinopolis, ciuitas imperialis, capitur ab infidelibus Turcis, tradita per quendam Ianuenſem, qui per triduũ conſtituitur a Turco rex, iuxta promiſſum, & die quarto decollatur. Et fit planctus in tota chriſtianitate & timor grandis. Multi chriſtiani trucidati ſunt, & innumerabiles venditi. Imperatoris corpus iam mortuum, decapitatum fuit ex liuore Turci. & perijt pene totaliter fides in Græcia.

Bella plurima in diuerſis locis diu continuata, præcipue in Saxonia, Weſtphalia, Flandria, Pruſcia, Sueuia, Bochonia, & ſpecialiter in Anglia ſtrages grandis.

Friderícus III an. xlij.

Iſte Fridericus, dux Auſtriæ, electus fuit in regem Almaniæ, & diu diſtulit coronari a papa, propter ſchiſma. Tandem facta vnione, a Nicolao cũ magna gloria imperiali diademate extitit in vrbe coronatus; vir vtiq; pacificus & quietus, & patientiæ ſingularis, nec odiens clerum. Filiam quoq; regis Portigaliæ ſumpſit in vxorem. Anno autem mcccclxxi, magnam fecit conuocationem principum in Ratiſpona, propter incurſionem Turcorum, proponens eis, quod iam infra xx annos chriſtianitas diminuta eſſet ad c leucas, vel quaſi: & monuit vt ad reſiſtendum ſe pararent.

*licet eius, quia alium hæredem non reliquit. Hic electus fuit Franckfordiæ in regem Almanię, anno Domini mccccxxxviij, die xvij Martij: ſed ſtatim intoxicatus, obijt. Alij dicũt, quod profluuio ventris. vir vtiq; totaliter virtuoſus, & adeo pius, vt tota plebs diceret, quod mundus eius præſidentia non eſſet dignus. Reliquit vnum filium paruulum, cui ſimile contigit, & duas filias.

VI^m DCXLIII. VI^m DCLIII.

Nicolaus quintus an. viij. Ianuenſis.

Calliſtus III an. iij. menſ. v. Catalanus.

MCCCCXLIIII. MCCCCLIIII.

Iſte Nicolaus de oppido Sarraſana inter Ianuã & Lucanam ciuitatẽ, electus in Vrbe, anno mccccxlvij, loco Eugenij, adhuc pendente ſchiſmate: paulatim vbiq; obtinuit obedientiã, mirantib. omnibus, quod vir humillimæ nationis ſic præualeret contra ducẽ Sabaudiæ, qui fuit quaſi affinis cunctis principib. chriſtianitatis, & tamen dimiſſus ab omnibus. Sed ſtatim ſequenti anno vnio redijt, cedente Felice: quia placuit Domino per abiecta mundi glorificare nomen ſuũ. Hic fuit magiſter in theologia totus actiuus, & in conceptibus locuples; multa diruta reædificauit, & grandem murũ Romæ in circuitu Palatij conſtruxit, & totũ murũ Romanũ reintegrauit, propter timorem Turcorũ. Item, verſus in Vrbe publicatus, *Lux fulſit mundo, ceſſit Felix Nicolao.* videlicet anno mccccxlix.

Iſte Calliſtus, vir valde ſenex, electus fuit anno Domini mcccclv: & cõtinue infirmus, nec potuit zelũ ſuũ perficere, quẽ contra Turcos concepit, impediente ſenio, morteque præueniente. Moritur anno mcccclviij, ipſo die ſancti Xyſti, in quo feſtum tranſfigurationis Domini inſtituit, anno vno elapſo.

Iohannes de Capeſtrano, frater Minor, diſcipulus Bernardini, ſtatim poſt obitum eius præfuit reformationi nouæ: claret miraculis. Moritur anno mcccclvi, habita victoria contra Turcos. Iubileus cum magna deuotione per totam chriſtianitatem celebratur, & ingens multitudo ad limina ſanctorũ confluit. Dominus etiã papa roſam in dominica Lætare conſecrato, inclyto principi Lantgrauio Haſſiæ tranſmiſit, multis virtutib. redimito: qui ab Eliſabeth ſancta matre ſua fuit proles ſexta. Feſtũ transfigurationis Domini inſtituitur a Calliſto, pro gratiarũ actione illius victoriæ miraculoſe factæ contra Turcum in Vngaria.

* pſis duo milia, vel circa, in domo leproſorum apud ſanctum Iacobum, ipſamque domum leproſorum combuſſerunt & deſtruxerunt. anno quo ſupra.

Victoria miraculosa cœlitus datur christianis in Vngaria trans Danubium contra Turcum magnũ: & perdidit multos,& fugit timore hostiũ perculsus, cũ nemo eũ persequeretur. sola manus Dei terruit eũ,in die sancti Xysti. anno mcccclvi. Sanctus Iohannes de Capistrano præsens fuit ibi,& prouocauit populũ trepidantẽ ad persequendũ infideles fugientes. & facta est vltio magna. Dixerũt enim Turci, ꝙ tam immensus numerus armigerorum insequebatur eos, ꝙ vix ausi fuerunt respicere, & ideo fugissent relictis omnib. Ipsi fuerunt sancti angeli. Pueri sancti Michaelis peregrinantur cũ magno feruore per turmas viam longam ad mare. & fit timor cunctis,ne spiritus nequã agitaret eos: sed statim cessauit propter tædiũ itineris,& famem, quã patiebantur. anno mcccclvij. Et anno precedenti fuit ma-

Imperatores.

ximus terræmotus in Neapoli,& perierunt xl^{m} hominũ. Librorum impressionis scientia subtilissima, omnib. seculis inaudita, circa hæc tẽpora reperitur in vrbe Maguntina. Hæc est ars artiũ, scientia scientiarũ, per cuius celeritatis exercitationem thesaurus desiderabilis sapientiæ & scientiæ, quẽ omnes homines per instinctũ naturæ desiderãt, quasi de profundis latibularũ tenebris prosiliens, mundũ hunc in maligno positũ ditat pariter & illuminat. Virtus etenim infinita librorũ, quæ quondã Athenis, vel Parisijs, cæterisq; studijs, siue bibliothecis sacris, paucissimis quibusdã studiosis manifesta fuit, per hanc in omni tribu, populo, natione, & lingua, vbiq; diuulgatur, ita vt verissime impletũ cernamus illud, quod dicitur Prouerb. 1, *Sapientia foris prædicat, in plateis dat vocem suam; in capite turbarum clamitat, in foribus portarum vrbis profert verba sua, dicens, Vsquequo paruuli diligitis infantiam, &c.* Quamuis vero porcos spernere margaritas sciamus, nihil in hoc prudentis læditur opinio, quo minus oblatas comparat margaritas.

Anno mundi VI^{M} DCLXIII.

Papæ. Pius secundus annis vi. Tuscus de Senis. Paulus secundus annis vij. Venetus.

Anno Christi MCCCCLXIIII.

Iste Pius electus est anno Domini mcccclviij,& vocabatur Æneas, vir eloquens, & orator magnus, poetaque laureatus. Imperatoris ambasiator ante fuit, & in concilio Basiliensi notabilẽ tractatũ scripsit pro autoritate eiusdẽ. Ipse etiã canonisauit sanctam Catharinã de Senis. mcccclxi. Hic passagium ordinare cupiens, cũ plures ex Almania venissent Romã, ipsos cũ benedictione remisit ad propria, eo quod non suffecissent. & statim ipse post moritur. anno Domini mcccclxiiij, die xiiij Augusti.

Turci dolo quidem & fraude obtinuerunt Bossenorum regnum, & ducatum despotis Seruiæ, & plura loca & regna in partibus Orientis; Achaiam prouinciam,& insulã Mitylenen. anno mcccclviij.

Iste Paulus electus est anno Domini mcccclxiiij,& statim approbauit celebrationẽ festi præsentationis beatæ virginis gloriosę, sicut Pius. Hic in signãdis petitionib. maturus fuit,& iustitiæ tenax. quasi melius foret pauca condonare, & ea firmiter seruare, quã plura signare,& statim reuocare. Grande palatiũ construxit apud sanctum Marcũ: ante completionẽ moritur. anno mcccclxxi, die xx Iulij.

Iubileus mutatur in fauorem animarũ per Paulum de xxv in xxv annum, vt quia abundabat iniquitas, superabundet & gratia. Reformatio magna plurimorũ monasteriorum in diuersis mundi partibus fit. Et nota, quod huiusmodi reformationes crebro leguntur factæ: sed pene nulla remansit, quin solito more per successum temporis ad pristinum relaberetur languorem post venerabilium patrum mortem. Maguntia capitur. anno mcccclxi.

Iohannes Soreth, Prior generalis, ac reformator Carmelici ordinis, vir sanctæ vitæ, & singulariter Christo fructificus, posteaquam Carmelum totum xx rexerat annis, Andegauis obijt, vbi quamplurimis nunc miraculis coruscat.

Eubœa ciuitas, vulgo dicta Nigroponte, capitur ab infidelibus Turcis. anno mcccclxx.
Cometa apparuit in principio anni mcccclxxij. Circa festū Agnetis transiuit super Coloniā in opposito libræ, & caudā longā quasi graduū xxx misit ad Occidentem. In festo sancti Blasij stetit in ariete, & misit caudā quasi ad pleiades versus Orientem: vaga nimis erat, alba, quandoq; & flāmea, crinitaq; valde. Sequūtur bella & epidemiæ in diuersis partib. Et anno sequēti fuit æstas feruētissima, & siccitas inaudita, & in quibusdā terris ignis sub terra succēsus vsq; ad arenā fuit. Eremita quidā deuotus in partib. Schuicerorū prope Vnderwalden in magna humilitate solo corpore dominico singulis mensibus refectus, a xv annis & vltra absq; corporali cibo vixit. Carolus dux Burgundiæ primū memorabile bellum cum rege Francorum habuit in loco dicto Amondleri, de quo fugatis hostib. nobilissime triūphauit. anno mcccclxv. Post duos insuper annos Dinant, & paulo post Leodium ciuitates potentissimas totaliter destruxit: anno etiā lxxiij intrauit terrā Geldriæ, & obtinuit eā, totumq; ducatū Lotharingiæ. Sicq; per multa bella victoriosus semper permanēs, cū Nusciam super Rhenū quasi per anni spaciū inaniter obsedisset, tandē potēti cū exercitu ad Schuicerorum fines castra mouit; vbi statim a ij^m aggressus prope Grandisonū cū graui damno terga vertit. Eodē tamē anno rediens de oppido Moreti, quod obsidebat, iterū relictis omnibus, potenter fugatus est cum suis, occisis xx^m. anno mcccclxxvi, die x mi. martyrū. Nouissime in obsidione ciuitatis Nanceiæ a confœderatis atroci prælio trucidatus est victoriosissime, anno mcccclxxvij, v mēsis Ianuarij. Epitaphiū cuius editū tale extat, *Te piguit pacis, tæduitq; quietis in vita. Hic iaces Carole, iamq; quiesce tibi.* Reliquit filiā hæredē vnicam, Maximiliani vxorem: quæ cum duos genuisset filios, paulo post de equo elapsa, fractis ceruicib. expirauit.

VI^M DCLXXIII.

Xystus quartus an. xiij. Ianuensis.

MCCCCLXXIIII.

Iste Xystus ante cardinalatum fuit generalis in ordine Minorum electus. anno Domini mcccclxxi. Vocabatur antea Franciscus de Sauona prope Ianuam, bonæ famæ & morum. Fuit etiā vocatus ad cardinalatū absq; scitu suo. Eodem anno orator Bernardus Iustinianus Venetorū recitauit coram eo, quod Turcus abstulisset christianitati ij imperia, iiij regna, xx prouincias, & cc vrbes, populumq; absque numero vtriusque sexus: hortabatur quoque, vt ad resistendum se disponeret. Beatus Simon martyrisatur in ciuitate Tridentina. anno mcccclxxv. die tertia ante festum Paschæ (vt fertur) Iudæi azymū eorū cum sanguine christiano faciunt. tunc Iudæi ante domū parentū suorū infantē Simonem in mense suæ ætatis xiij ceperunt, eumq; crucifigaliter tenebant, vt sanguinē vndiq; ex corpore suo traherent.

Puella quædā, nomine Stina in partib. Westphaliæ, in oppido quod Hamo dicitur, aperte ac verissime stigmata dominicæ passionis habuit in manib. & pedib. ac latere, virgo nouiter conuersa. anno mcccclxiiij. Post spaciū autē xv hebdomadarū circa festū venerabilis Sacramenti corā xij testib. ostendit ea, & prędixit, quod post duas horas redirent; quia tunc non inuenirent ea. Et sic factum fuit, quia loca illa sanata erant.

Turci etiam terra mariq; cum potenti suo exercitu Rhodum ciuitatē obsidentes ag-*

Puellæ monstrū tempestate istac in Veronensi agro nascitur, quæ vnū caput tantū habet, sed duos pedes, duasq; vuluas habens, ex ipsis ambab. vuluis superfluitates emittebat: insuper quatuor brachia, sed duo grossiora, quę pro voluntate mouebat; alia tenuiora, & immobilia erant: ventres etiam duos circa stomachū coniunctos habebat. Hanc parentes per Italiam circumferentes, precia ab inspicientib. mendicabant. Fuerunt aquarum inundationes maximæ, ventiq; horribiles multa ædificia subuertentes, anno mcccclxxxi.

Iste Maximilianus archidux Austriæ,& dux Burgundiæ, filius Friderici tertij Imperatoris prædicti, vir vtiq; magnæ virtutis & prudentiæ insignitus, ac rei militaris scientia non sine bellosis laboribus a iuuentute peritus, fortunatus ac virtuosus. Quem ob virtutum suarum laudem, archiprincipes, sacri imperij electores, in regem Romanum vnanimi corde, præsenti patre suo, in Franckfordia anno Domini mccccLxxxvi elegerunt, & paulo post in Aquisgrana imperiali ciuitate coronauerunt, & more sancto verum regem futurum imperatorem vnxerunt. Duxitque in vxorem Mariam filiam Caroli ducis Burgundiæ; ex qua produxit Philippum Burgundiæ ducē. habuit quidem bella plurima memoriæ digna. secundo enim anno ducatus sui Burgundiæ, prope Flandriam cum Gallicis maximum habuit bellum, quo magna cum victoria Francorum potentiam superauit.

Imperatores. Maximilianus primus.

In hac laudabili electione obijt in Franckfordia illustris princeps elector Albertus Marchio Brandeburgensis; senex ipse electionem & sceptri imperialis administrationem deuote exegit. obijt etiam ibidem venerabilis ac deuotus princeps Iohannes comes de Werdenberg, episcopus Augustensis, qui propter electionem ad Franckfordiam venit.

Item Maximilianus Romanorum rex deficientibus a se nequiter Gandensibus, a Brugensibus, tum etiam maiestatis suæ iuramento deuinctis, in vincula coniectus est, captis simul ac partim trucidatis omnibus quibus apud maiestatem suam, poscente illorum fide, aliquid gratiæ aut nominis fuit.

Anno mundi VI^m DCLXXXIII.

Papæ. Innocentius octauus an. Genuensis.

Anno Christi MCCCCLXXXIIII.

Innocentius papa eius nominis octauus, patria Genuensis, patre Aron ciborum familia mediocri, sed honorata natus; Iohannes Baptista antea vocatus, post Xystum pontificem, ex cardinali presbytero sanctę Cęcilię, hoc anno idibus Augusti pontifex creatus, sedit annis Hic cum inter cæteros patres pauperior humaniorq; haberetur, propter ipsius humilitatem, humanitatemq; ac comitatem, pontificum munus obire promeruit. ferebatur etiam in rebus gerendis prudentissimus atq; magnanimus, eo quod Senis & in Vrbe legationis officio cum optime functus fuisset, magnam sui regiminis & prudentiæ spem patribus dedit: & apertum Ecclesiæ thesaurum vniuersis Christi fidelibus in peccatorum suorum remissionem dispensauit liberalissime.

Matthias rex Hungarorum e manibus diui Friderici Romanorum Cæsaris subacta ditioni suæ Austria, apud Wiennam rebus humanis feliciter exemptus est. anno mccccxc.

*grediuntur, offendentes ipsam plagis innumeris bombardarū, muros destruentes, & vndique alias muri partes conscendentes, & multos varijs modis accidentes: tamen ex vtraq; parte multi mortui sunt. Demum ab obsidione destiterunt, illatis vtriq; parti damnis innumerabilibus. Deniq; partes regis Siciliæ inuadentes, multa loca deuastant, homines rapiunt trucidantq;, ac eorum bona deprædantur: & immanissimæ clades fiunt. Tandem acceperunt Otranti ciuitatem, archiepiscopum ipsius ciuitatis per medium secant; & quasi omnes in vrbe occiduntur pro fide; tamen constanter, donec potuerunt, agentes viriliter, & non sine Turcorum etiam aliquali strage multorum.

EXPLICIT FASCICVLVS TEMPORVM.

APPEN-

APPENDIX AD FASCICVLVM TEMPORVM WERNERI ROLLEWINCK, AVTORE IOANNE LINTVRIO.

ANno Domini 1475, viguit maxima peregrinatio ad D. virginis in *Niclashausen*, in partibus Rheni, diœceseos Mogũtinæ, vbi quidam iuuenis, laicus, simplicianus, per quendam necromãticum, vt fertur, deceptus, qui in alba veste sub specie beatæ virginis eidẽ apparuit, docendo ipsum seminare zizania contra clerum. Ad nouum igitur dogma simplices vndique agitati concurrerunt. Laici deuoti, per insignia mirabilia veneno perfusa moti, & ea conspicientes, etiam vsque ad disturbium contra Herbipolitanũ episcopum per turmas sese erigunt, qui armigerorum impetu depulsi: & tandem captus iuuenis, tanquam hæreticus probatus (licet seductus) igne incineratur; & cessat peregrinatio prædicta.

Anno 1484, Innocẽtius octauus, Rom. Pontifex Italus, circa Bartholomęi festum eligitur, 28 Augusti. veneno inficitur: sed reconualuit tunc Dei auxilio.

Anno 1485, Matthias rex Vngariæ, post diuturnas lites, Viennam Metropolin Austriæ per biennium obsedit, econtra Friderico tertio Imperatore laborante, nec valente. Matthias igitur rex circa Pentecostes festum, anno 1485, prædictam ciuitatem, fame incolas vrgente, pacifice ingreditur. Imperator de prouincia discedens, ad imperiales ciuitates pergit.

Anno 1486, lites contra Papam oriuntur, & rex Neapolitanus cum ducibus Romam obsedit exercitu multo: sed Papa vicit omnes bono medico.

Anno 1486, dum prædictus Fridericus Imperator imperiales ciuitates peragrasset, descendit ad Rheni partes, filium vnicum, Maximilianum nomine, Francofordiam aduocans, qui nuper Burgundiæ dux effectus erat: & principes electores etiam illuc conuocauit, vbi dictus Maximilianus, filius Imperatoris, circa Dominicam *Reminiscere*, in Rom. regem concorditer eligitur, & in Aquisgrano, corona Caroli Imperatoris ex Noriberga allata, regaliter coronatur. Erant ibi Frãcofurti in electione Berchtoldus Moguntinensis, Hermannus Coloniensis, Ioannes Treuirensis, Archiepiscopi: Bambergensis, Augustensis, Eystettensis, Spirensis, Wormatiensis, Misnensis, Tristensis, Verdunensis, Cameracensis, episcopi: Philippus Palatinus, Ernestus Saxoniæ dux, Albertus Marchio Brandenburgensis, electores: & Ioannes, & Rupertus, & Casparus, Palatini comites a Veldentz; & Albertus dux Saxoniæ, & Fridericus, & Ioannes, filij Ernesti electoris Saxoniæ; & Henricus dux Brunschwicensis, & N. dux Geldiæ, & Christophorus, & Albertus, & Fridericus, Marchiones Badenses, & Wilhelmus Henrici, & Wilhelmus Ludouici filius, Landtgrauij Hassiæ, & Georgius Teutonici ordinis, & Otho, & Fridericus Hennebergenses comites, & alij comites innumerabiles, & nobiles, & Abbates. Facta itaque electione regis Romanorum, postquam coronaretur rex, illustris Princeps, electorum senior, Marchio & Camerarius regni Romanorũ, in monasterio S. Petri, Francofurti, sabbatho* debitum persoluit carnis, migrãte paulo post temporis Antistite Augustensi, ibidẽ Francofordiæ ad Dominum. Insuper referentibus peregrinis hebdomada tertia post Paschæ festum, Aquisgrani cum corona rex Romanorum coronatus est, & regaliter ibidem cæremoniis peractis diuinis, & auro & argento in viæ medio proiectis, prætorium adiens, cibo refectus est, vbi primum morsum de boue integerrime asso, in quo sus, & in sue agnus, & in agno gallina, & in gallina ouum erat, sumpsisse visus est: & iussit vinum abundantissime, tanquam de fonte vndam tota die fluere.

Eodem anno 1486, die Veneris sancti Georgij, tunc festum præcedente Paschæ, post festum quartæ hebdomadæ, aere influxu cœlesti frigescente, nix in montanis altioribus partibus cecidit valida, & vinum & annonam valde perdidit.

Anno 1487, die Iouis, Conuersionis sancti Pauli, decessit Philippus episcopus Bambergensis, natione comes de *Henneberck*, magnus venator: & octauo die electus est Henricus natione *Gros* in præsulem Bambergensem.

Eodem anno, circa Philippi & Iacobi festum, diæta Imperialis Noribergæ celebrata est; vbi inter Principes Electores, Marchiones Ioannes, Fridericus, & Sigismundus, fratres, in ornatu equitatus famam præ cæteris tenuerunt principibus. Sed parum ibidem effectum est, quamuis diu congregati fuissent.

Anno 1488, nobilissimus Rex Romanorum, qui etiam Dux Burgundiæ fuit, a Ciuitatensibus in *Bruck* partibus Flandriæ suis subditis, circa principium Quadragesimæ captus fuit, quibus Gandauum & Ipra ciuitates confœderatæ sunt. Venerunt ipsi tunc in auxilium Principes electores, & regni Romani cæteri principes, circa festum sancti Georgij eiusdem anni, & ipsum a captiuitate liberauerunt.

Anno eodem, Dominica v post Trinitatis, fœto peperit vxor cuiusdam laici seu coloni duos canes, & mane feria secunda peperit tres adhuc canes paruos, ad modum murium, tres viuos & duos mortuos, quos mulieres præsentes absconderunt sepeliendos. Accidit hoc in villa *Nempscha*, sub capella *Posseck*, sub limitibus Lasa. Nomen coloni erat N. Duner.

Anno eodem, circa festum sancti Michaelis Rex Hungariæ cum suo exercitu ducem Ioannē de Saga de prouincia expulit per vim, & obtētis ciuitatibus, quas possederat prefatus Dux in Silesia, circa Carnispriuium postea Duces Misnenses, in eorum districtu prope Stolpam & Torgam, impugnare cœpit; sed non præualuit. Et pace facta, Ruthenos illius exercitus inuasit, & ciuitates & oppida eorū deuastauit plurima, eam ob causam. nam albus Dux, dominus eorum, ita vocatus, adiuuit Turcum contra Regem Poloniæ: quod Rex Hungariæ vindicauit & in eo, & in suis, anno 1489.

Anno 1489, celebratur dies regia per ipsum regē Hungariæ, in *Lintz* oppido Austriæ, circa festum sancti Galli, vna cum Maximiliano rege Romano, & quampluribus regibus & ducibus, pro concordia de prouincia Austriæ.

Anno eodem, quidam Legatus a latere missus cum Iubilæo, & maximis indulgentiis a Papa Innocentio, dum Norinbergæ moram duceret, Doctor Theodoricus *Morung*, Canonicus Bambergensis Herbipolensis & Eystatensis Collegiatarum Ecclesiarū, &c. bullis contradixit papalibus in eo quod Papa non haberet animis in purgatorio annum Iubilæum impartiri, nisi per modum suffragij. Et idem Norinbergam veniens, in egressu ad Herbipolin, circa Norinbergam capitur per clientes Marchionis Friderici, & vulneratus ducitur in *Kadlspergk*. Absoluit Legatus clientes, & ad manus sanctissimi eundem Doctorem captiuum tenuit, commitēdo ipsum dicto Principi. tandem etiā ipsum inhabilitauit propter libellum famosum (quem passionem sacerdotum sub Principe Marchione Alberto, patre dicti Friderici, intitulauerat) editum tempore persecutionis sacerdotum, sub Principe illustri Marchione Alberto, ex parte cuiusdā *Steuræ*, quam ab eis aliquatenus exegit idem Princeps in suo districtu. Qui libellus per eundem Doctorem confectus fuisse dicebatur. Etiam propterea, quod Papalibus bullis contradixit, & quod sacrilegus incantator, & quod sub laici vestitu nocturno tempore armatus, vt cliēs equestris, incessit. Et hic Doctor captus tenebatur adhuc anno 1494, circa festum Michaelis, incarceratus a Marchione Friderico in quodam castro *Rauhenculm*. Iste Legatus, nomine Raymundus Pegerandi, Doctor S. Theologiæ, Francigena, missus ad Franciam & Alemanniam, Iubilæum posuit ad diœceses & ciuitates & oppida per Alemaniam. At dum Bambergæ anno 89 Iubilęum posuisset, Licentiatum Ioannem *Groman de Munchpergk*, qui secum Parisiis steterat, Commissarium per diœcesin Bambergensem ad prædicandum Iubilæum misit. Hic Licentiatus S. Theologię & Parisiensis magister, Ioannes *Groman*, posuit Iubilæum in *Hof*, oppido, vbi ego eram pastor, die Omnium Sanctorum: & durauit per mēsis spacium. Ordinauit quindecim Confessores in capella sancti Michaelis, erexit crucem, & posuit capsam, & in singulis diebus prædicauit per se vel per alium. Confessionalia distribuit, vnum pro 70 numis Franconicis, in quibus nullus casus fuit exceptus, nisi aliquis reseruādus Papæ. Septem ecclesias ordinauit, ad instar septem capitalium ecclesiarum in curia, & penes trecentos florenos collegit in capsam: & penes 600 confessionalia distribuit per alium in domo dominorum. Sed tota pecunia collecta fuit surrepta in *Cronach* & *Freyburg*. In *Cronach* a filio rustici, & in *Freyburg* a pastore, quos ambos diabolus visibiliter in forma hominis & canis adiuuit: qui capti & factum confessi dirissime interfecti sunt.

Anno

Anno 1490, Matthias rex Hungariæ decessit, rugitum, vt bos in extremis emittendo, in castro Viennæ, feria secunda Palmarum. Et postea fit disceptatio pro regno Hungariæ. nam nobilissimus Maximilianus rex Romanorũ, Vladislaus rex Bohemiæ, & dux Albertus, filius regis Poloniæ, frater Vladislai, quorum quilibet pro rege Hungariæ primum se gessit. Sed nobilis dux Albertus cessit regi Bohemiæ fratri suo, qui per dominos generosos & nobiles pro rege electus habebatur; rex autem Romanorum per vulgares prouinciæ pro rege tenebatur. Hi duo litigarunt pro regno, & imprimis circa festum Bartholomæi anno, &c. 90, vbi simul pugnando ex vtraque parte conuenerunt, & præliando plures ex ipsis succubuerunt: sed regis Bohemiæ clientes tunc campum seu victoriam obtinuerunt, & mansit ille rex Hungarorum.

Anno 1491, die sancti Georgij, illustrissimus & nobilissimus Maximilianus rex Romanorum conuentum Principum electorum, & aliorum multorum in *Nurnberg* celebrauit. Et fecit illi dux Alborum Ruthenorum obedientiam per legationem suam, & tunc ei multa dona dedit, offerendo pelles hirsutas & similia, suoque dominio se suosque subiugando. Hic Principum conuentus siue conuocatio ad longum, nimirum vsque ad tempus autumnale, durauit sine concordia.

Eodem anno, Carolus rex Franciæ repudiauit filiam Maximiliani, & rapuit desponsatam Maximiliano regi Romanorum ducissam Brittanniæ.

Eodem anno, inaudita nostris seculis viguit caritas annonæ, in Atesi, Sueuia, Bauaria, & partibus Italiæ vicinis, quæ crescendo ad triennium perdurat, ita vt fames eos multiformiter a territoriis peregrinari faceret, vt in aliis terris, maxime in Thuringia, Misnia, & superiori prouincia Marchionum, & hic circa oppidum *Hof* victualia peterent, ac frumenta & siliginem emerent ibidem. Vidi ego viros de oppido *Suuatz*, apud Tridentum sito, cum XVIII equis solitarie & pedibus incedentes (prout in montanis consueuerunt facere in eis mercimonia) ad emendum siliginem in *Hof* venisse, & V feria post Petri & Pauli, quorum dies IIII feria post Dominicam quartam Trinitatis erat, sex octalia siliginis floreno vno emisse, cum siligo ante tres hebdomadas duobus florenis in *Hof*, in foro venderetur, & ita in primo eorum aduentu descendit. Emerant pro 20 florenis siliginem, sex octalia (vt dixi) pro vno floreno: quam siliginem vno floreno emptam in Tridento & sua patria quinque florenos valere dixerant libentissime, aut sex florenos.

Anno 1492, Imperator Fridericus circa diem sancti Georgij illustrem Principem Marchionem Fridericum, Romani Imperij capitaneum ordinatum, ad bellum præparare, & Augustam ad campum *Lechfeldt* cum cæteris principibus recipere se demandauit. Qui Marchio obediens V feria feria post Georgij, quæ secunda feria Paschæ fuerat, plus quam quadringentis armigeris equestribus, & centum curribus, & totidem cum equestribus de *Onoltzbach* postea illuc comparendo exiuit. Breui post temporis spacio, dum congregati essent in *Lechfeldt* vltra 20000 armatorum, concordia facta est inter Imperium & duces Bauariæ, qui eidem fuerant rebelles.

Eodem anno moritur Innocentius Papa, die sanctæ Annæ, & eligitur Alexander sextus.

Eodem anno, post festum sancti Martini, cecidit lapis quidam trium centenariorum, & vltra, in Elsatia, ex clara ignita nube, cœlo alibi sereno, maximo cum sonitu, qui fuit discolor, & durus. Eodem tempore, visa est crux rubea circa lunam magna, cœlo sereno.

Eodem anno, in festo sancti Ioannis Euangelistæ, 27 Decemb. frigus intensum fuit, & cœlum serenum: & visi sunt tres soles in Iride pulcherrima, & in circulo integre circa meridiem vsq; ad vesperam, & duo extremi soles in circulo integre Iridis apparebant, quasi tecti alba nube. Sol tamen orientem versus lucidior apparuit Sole occidentali; item circulus Iridis integer circuibat verum corpus Solis. Mane autem prodigia alia in sole visa erãt. Sol sanguineus in ortu sanguinem in altum ad trabis modum sparserat, & hoc sæpius.

Anno 1493, circa festum S. Bartholomæi, fama diuulgauit, Imperatorẽ Fridericum III decessisse: & sic factum erat, die Lunæ 19 Augusti. Fuit vir pacificus & deuotus, qui sacro igne in pede accensus, pede abscisso, deniq; eodem igne interiit.

Eodem anno æstas fuit satis temperata. Sed certi dies calidissimi interiecti erant. Tempus autumnale satis calidum fuit,& siccum,ita vt quinta feria in Angaria,ante festum sancti Michaelis Archangeli,audirentur tonitrua nociua & horribilia,& fulgetra lucidissima nocturno tempore tunc visa sunt.

Eodem anno,Turci ceciderunt strage graui de manibus Alemannorum in Vngaria, procurante Vladislao rege Bohemorum & Vngarorum. Nam anno 92,Turci occiderant magnum, vocatum nigrum, exercitum regis Vladislai. Sequebatur tum per Alemannos Dei nutu vindicta, anno 93. Vngari autem indignati de aliorum Alemannorum contra Turcas victoria, de cætero sibi volentes hunc vendicare honorem,Turcis autumnali tempore, circa Simonis & Iudæ festum, eodem anno 93, intrantibus cum 18 millibus pugnatorum ipsi occurrerunt. Cum humilibus DEVS det gratiam,per Turcas circumdati omnes ibi occisi sunt,paucis demptis qui captiui ducti sunt. Nam sex millia Alemannorum, quos Rex ad prælium hoc ordinauerat, inter sequendum Hungaros interfectos repererunt.

Dictum est,quomodo Carolus rex Franciæ desponsauit sibi primo filiam Maximiliani regis, tunc Romanorum. Et dum præfatus Maximilianus rex Romanorum desponsasset sibi Ducissam Brittanniæ; Carolus rex Franciæ vi eam rapuit,& sibi desponsauit, repudiata filia regis Romanorum. Vnde grauis altercatio iuxta vaticinia de hoc dicta oritur. Tandem fit pax. Sed mira sunt & metrice & prosaice vtrinque conscripta de matrimonio,quod rex Romanorum per legatos,de præsenti contraxerat,& per regem Franciæ violatum erat,quorum quædam hic interponere volumus.

Ad Carolum Franciæ regem pro Maximiliano rege oratio.

LVstra iam octo fruendæ huius vitæ propitia mihi fata dederunt, quibus ne scriptis quidem absens mortalium quempiam lacessere, impetere, carpere molitus sum. Sciebam enim id esse non mediocre pusillanimitatis flagitium ac vindictæ.Et modo quam mihi ipsi contumeliã temerarius afferret; aure surda transire potuissem. Verum cum non mihi, sed supremo maximoq; Romanorũ regi, Maximiliano nefariam iniuriam ac indignissimum facinus rex alius designauerit; quo id pacto non moderate quidem,sed molestissime ac acerbissime mihi ferendũ,a viris æquitate iustitiaq; præditis non posset existimari: quippe qui germanus sum,& germanorum regi obnoxius, & merito turpe iudicarer membrum, si non capiti contumeliam passo misererer, &c. quantũ vires suppetunt, vel ingenij lucubratiuncula,non satagerem lamentari. Nam & nõ modo Germanus, sed etiam ex insigni Romani imperij oppido natus sum,quod ex quatuor eius vicis aut castellis, non est abiectius aut obscurius, & non absque singulari regũ atq; Imperatorũ liberalitate & honore collato,illustris aquilę præclaro signo, refulget. Quid quod ego ex præteritis coniecturã faciens, maximam constanter spem habui, si vnquam nostro seculo res Christiana, tot fluctibus & procellis,in hunc vsque diem agitata; si regnum Romanorum, florem antiquum, potentiam & maiestatem resarcire possit; ea omnia duce Maximiliano feliciter propediem futura; eumq́; tanquam ancoram & salutis portum, fidei & imperij incrementum,fortunam, decus, & gloriam restituere,dirigere & componere posse? tantum principem, tam inuictum, tam victoriosum belli ducem,tam magnificum,& maiora facturum regno, cuius Romanum regnum humeris fulcitur & quiescit; quis nam (quem se imperio Romano subiectum non pudet fateri) æquo animo ferat rara & inaudita contumelia nunc affici, grauissimam iniuriam pati, vxorem arripi, & eam quæ indiuisa secum caro futura erat,attrectari, castissimum thalamũ violari, & vna iucundissimam spem gratæ posteritatis auferri? Nemo mihi succenseat humanissimi patres:ponderate rẽ ipsam:cogitate facinus: scelus exquirite:& quantũ in se contineat horrendæ impietatis,animo voluentes discutite. An hæc insignis cõtumelia patienter est ferenda?an hoc flagitiũ christianum hominẽ non sufficiat permouere. Ego quidẽ ita iudico, quisquis tali peccato blãditus fuerit,eũ honesti,nũquã aut catholici viri solo nomine dignũ esse & fore:neq;

ego

ego te ex regio Francorum sanguine natum crederem, Carole, nisi te Luduici Franciæ regis filium esse certo scirem: qui fidē Christi amplificarunt, ecclesię suisq; pontificibus opitulati sunt, & rebus præclare gestis Christianissimorum insignem titulum meruerunt: quorum nonnulli ob vitæ sanctitatem inter diuos & beatos cœlicolas relati sunt. Eos tibi maiores, auos, & proauos extitisse, persuaderi mihi non posset? sic quidem ipsa sanguinis successio, & legitima prolis ex parentibus traductæ propagatio bonas & malas conditiones secum transfert. Egóve te Carole regia maiestate dignum crederem, cuius est impios quoslibet & iniustos vlcisci; bonis autē & meritis optata præmia referre? Hoc regis officium, hoc principis munus, vt ab iniuriis & calumnia cæteros
10 quosque defendat, contra legem & inique agentes cohibeat, castiget, exterminet. Sed quæ maior impietas? quæ spurcior iniquitas? quæ nam calumnia execrabilior? quæ iniuriarum atrocior, quam optimi regis, optimæ filiæ illudere, & eam abiicere, explodere, abdicare, quam tu, nolente socero, interueniente tamen populi consensu, optasti, voluisti, duxisti vxorem? quæ maior omnium peruersitas? quæ truculentior sæuitia? quæ tyrannorum crudelitas inexplicabilior, quam filiam nobilem, quæ iam pridem vltro in Maximilianum expressis verbis de præsenti consensum præbuit, (qui solus ratum & verum indissolubileque matrimonium facit) ab alienis nuptiis violenter abstrahere; coniugem viro suo viuenti rapere; & a viua adhuc vxore dilectum maritum excludere ac separare; indiuisam carnem scindere; & in loco electi sponsi
20 odiosum adulterum quiescere, suoque sinu iniuste foueri? an non satis visum est tibi, Carole, soceri turpiter eiecisse filiam; nisi etiam turpissime rapuisses vxorem? Et vt te impudentissimum ostendas, ausus es, vt tibi id liceat, a clementissimo iustissimoque omnium pontifice licentiam potestatemq; duplicis adulterij postulare. Credis tu beatissimum patrem in flagitium, in adulterium, in raptum, in sacrilegium, in summam iniquitatem tuam consentire, blandiri, confirmare: deceptus es consilio tuorum. non est temptandum apud primam sedem, vt propter te tuamque potentiam Deum execrabiliter offendere; quos Deus coniunxit, separare; diuinas sanctiones conculcare; sacratissimas leges infringere; ius, fas, pium, æquum, iustum, sanctum, honestum, fidem & religionem confundere, violare, inficere, labefactare præsumat. Honestum pe-
30 tito, & dabitur tibi a Romano Pontifice. Vxorem alienam reddas: tuam retineas: errati veniam petas, & impetrabis. Dic Carole, nunquid ne tibi mentis aut animi tui latens quędam sententia, cum cordis etiam tremore ac metu remurmurans, definit, iniquum ac impium esse quod fecisti? Satis tibi paganorum eruditione persuasum esse debuit: si omnes deos hominesque celare possimus; nihil tamen iniuste, nihil libidinose, nihil incōtinenter esse faciendum. honesta enim bonis viris, nō occulta quæruntur. Numquid Carole Rex, si dispensatum etiam fuerit (quod nunquam crediderim) animi tui pacem & tranquillitatem perditurus es, quo ad viues? Latebit in conscientia teste semper frigidus anguis, qui te mordeat, pungat, excruciet. In hac rememineris Carole, Deum te adhibere testem, id est (vt Tullius arbitratur) mentem tuam, qua nihil homi-
40 ni dedit ipse Deus diuinius. Et si forsitan obfirmata ceruice & indurato corde futurus es, adeo vt internum tuum iudicem ac reprehensorem negligas, & nequaquam animaduertas; nonne iustissimum Deum tandem timebis? nonne vel hominum pudorem habiturus es? vbi erit regia virtus? vbi erit regalis honestas? vbi timor Dei? vbi pietas in fratrem? vbi fides in æqualem? vbi obseruantia in seniores? in principes natu maiores? in regni patres? in consiliarios? vbi obedientia in confessorem tuum? quos non credo omnes hoc in vitio tibi prorsus assentiri: tametsi inter tot aulicos opiner adulatores quoque multos inueniri, qui solent ex stultis insanos facere: præsertim cum nihil sit, quod credere de se non possit, cum laudatur diis æqua potestas: *Satyrus ait.* Perpulchre id Plato sentiebat, & paucis admodū verbis significauit. *Difficile est*, inqui-
50 ens, *& plurima laude dignum, in magna peccādi licentia iuste vixisse.* Verū cum doctissimis optimisq; viris Francię regnum abundet (quippe in quo & illustres viri, episcopatus, & nobiles Academiæ florent) apud te quoq; graues & præstantes viros esse in precio non dubito, qui & ausint ne blando quidē tactu molliter animi tui vulnera palpare, sed instar sanctissimi Baptistæ constanter arguere, qui Idumęum principē sui amatorē viriliter increpabat, inquiēs: *Non licet tibi habere Philippi fratris tui vxorē*: nō solū incestū, sed

etiam adulterium ipsum acerrime detestatus; & quidem, quod frater infidelis infideli fratri coniugem vi rapuisset. Quid quod frater Christianus Christiano fratri dimidium corporis aufers? An credis christianæ fraternitatis cõiunctionem infidelium germanitate viliorem? Erras: sic quidem naturã gratia perficit & excellit: & fidem caritatemq; cum in omnes homines, tum maxime in domesticos religionis & fidei obseruare iubemur. Si Deus per os Baptistæ voluit infidelẽ corripi: quid de te fieri dignum est; qui non solum Christianus, verumetiam christianissimus dici gloriaris? Si tanta rerum calamitas, & Troiani regni fundamentalis euersio, raptum & adulterium Paridis secuta est, quo Rex regi, gentilis gentili, par pari, contumeliam intulerat: Quid tandem fiet, dum tu rex primo atque supremo regi, Christianus Christiano, gener socero, tantam iniuriam, contumeliam, impietatem, ignominiam & proditionẽ attulisti? Non hæc certe iustissimus Deus impune poterit præterire. Ac veluti raptu & adulterio suo Paris Troianę subuersionis; ita tu (vereor) nobilissimi Francorum regni lamentabilis excidij, ruinæq; infandum seminarium & dirum fomentũ causamq; præstabis. Non hæc supremus omnium rector sustinere poterit, qui matrimonium instituit; qui fracto sacramento, velut institutor & auctor, offensam accipit; qui adulterium prohibuit; qui adulteris passim in lege maledixit; qui mœchos saxis obrui iussit; qui Abimelech regem Palæstinorum, auferẽtem summo patriarchæ vxorem Saram, corripuit, dicens: *Redde viro suo vxorem: Si autem nolueris reddere, scito quod morte morieris tu, & omnia quæ tua sunt*: ille, inquam, Deus, qui per Moysen, mansuetissimum belli ducem ac legislatorem, sanxit, puellam viro desponsatam, si alius forte pro libidine sua contrectasset, eum vltimo supplicio plectẽdum; qui adultero Dauidi, *Non recedet*, ait, *gladius de domo tua vsque in sempiternum: eo quod despexeris me, & tuleris vxorem Vriæ Ethæi*; qui & in euangelio, cũ iudicialia præcepta moderaretur & euacuaret, Legis tamẽ naturalis obseruantiã mandauit, inquiens, *Pro vt vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis similiter.* Lex illa natura est, & a lege Dei æterna deriuatur, cui semper obtemperandum est: nisi forsitan nihil existimas contra naturam fieri in hominibus violandis. Quid ergo tecum disseram, qui omnimodo hominem ex homine tollis? At si ad honestatem nati sumus; ea sola expetenda est, (vt Zenoni visum) aut certe omni pondere grauior est habẽda, quam reliqua omnia, quod Aristoteli placet. Necesse est, si Rex iustus esse voles, hanc te turpitudinem, naturali honestati contrariam, deserere, qua nihil tetrius, nihil fœdius excogitari potest. Si enim natura non patitur, vt aliorum spoliis nostras facultates, copias, opes, augeamus; & huic quoque vitio natura repugnat, vt alterius coniuge rapta, peruersæ nostræ libidini satisfaciamus. Neque, si Deus simulare etiam velit, stabile esse potest, aut mansurum diu regnum tuum, quod & legibus & iustitia non fulcitur, & bonis artibus præclarisq; moribus non administratur. Non possunt diu subsistere latrocinia. Et qualia sunt regna, dicit Aurelius, adempta iustitia, nisi latrocinia magna? Nec reprehensibile Philippi Macedonis regnum potuisset tam diu subsistere, si non in suos commilitones iustitia quadam vsus fuisset. Verissimum enim est, absque summa iustitia rempublicam administrari non posse. nihilque tam inimicum ciuitati aut regno, quam iniustitia. Enimuero cum rex aut princeps lex animata sit, ad quam subditi tanquam ad exemplar respiciunt; operæ precium est, illum omni virtute, & præsertim iustitia, pollere, qui cæteris imperãdi sumpsit autoritatem. At cum in rege aut principe passiones & vitia dominantur; vniuersum regnum submittit ruinæ: quoniam, dum misere voluptatibus intendit, a regni cura sensim remittitur, & suo quidem exemplo subditi ad vitia licentius inclinantur. Memoriæ proditum est, Romanum quondam imperium diuidi & exhauriri cœpisse, Nerone imperante: cuius aula omnia deuorauit; maculauit libido; superbia exinaniuit. Romanis ad ea flagitia (vt conditio est omnium hominum) procliue declinantibus, eorum respublica indies labefactata est. Quod Cato cum Scipione in senatu deplorat: *Nolite*, inquiens, *O vos Romani existimare, maiores vestros rempublicam armis ex parua magnam fecisse, sed alia fuere quæ illos magnos fecere: domi industria; foris iustum imperium; animus in consulendo liber, nec delicto nec libidini obnoxius. Pro his nos habemus luxuriam, auaritiam, publicæ rei egestatem.* Itaque Carole, si regnum tuum florere cupis, non imitabere lasciuiam abiecti animi, & arbitrio carentis suo: non imitare libidinẽ Paridis & Herodis: ne imi-

imitare temeritatem Caij Cæsaris,qui omnia iura diuina & humana peruertit,propter eum quem sibi ipse opinionis errore finxerat,principatum:imitare Carole auos & progenitores tuos,Clodouęum,Clodoaldum,Dagobertum,Pipinum,Carolū Magnum, Ludouicos,qui omnes hoc vnum vitium,tāquam lethiferum virus,gelidumq́; serpentem,horruissent: & quorum plerique,insigni virtute præditi, Imperio Romano detulerunt, erexerunt, nobilitarunt. Caue rex Carole, ne sequaris vestigia Caroli Martelli primogenitoris tui; qui ob tyrannidem ab Eucherio Aureliensi præsule in tormentis apud inferos visus est. Caue rex Carole, ne sequaris alterius cuiusdam progenitoris tui vestigia, qui ab Angliæ rege apud summum pontificem Innocentium tertium fractæ pacis & rupti fœderis initi,iure iurandoq́; firmati, quondam accusatus est. Caue ne superstes adhuc tibi tuoq́; nobili regno ex hac labe & turpi nota, non mediocrem quoq; iacturam tādem videaris attulisse:ne tibi eueniat,quod merito omnibus accidere consueuit; qui male viuendo, consulendo prouidendoq́; expectant prosperum rei successum. Et vos ô prudentissimi consules, ô viri præstantes, qui Carolo regi proximi semper estis,prouidete,ne simul cum tanto raptu & adulterio intereant omnes bene & sancte viuendi mores & artes; ne subito per magnam seu periculosam potentiam legum metu,omnes qui lateri suo cohęrent,animi virtutes ducant esse suspectos. Vereamini, ne apud regem vestrū pudici adulteris; ignaui fortibus; bonis perditi; grauibus & sanctis ganeones ac adulatores, in amore & amicitia,in magistratibus honoribusque,pręferātur. Et quoniam in nobilissimo Franciæ regno regali politiæ Aristocratia feliciter cōiuncta est;ô vos inclyti patres,& illustres parlamenti iudices,quorū eximia laus toto resonat in orbe; (datis enim inprimis operam,vt iuris & iudiciorū æquitate suum quisque teneat; vt neque tenuiores propter imbecillitatem circumueniantur; neq; locupletibus ad sua vel tenenda vel recuperanda obsit inuidia. Solet enim constantissima prudentia vestra ius cuique dicere; iusta decernere; iustitiam colere; iustitiam fouere, prosequi,defensare;quamuis inter regem & abiectum repeciatorem coram vobis causam verti contingat) adestote.Causa enim nunc agitur vniuersi regni vestri, famæ, decoris,honestatis,gloriæ,celsitudinisq́; regiæ. Fama nunc agitur regni, populi, militiæ, cleri,gymnasiorum,principum,antistitum, religiosorum,consulum,præceptorum,& patrum,eorum denique omnium, quorum salus ex virtute ac gloria regis pendet. Nolite, quæso, patres admittere, vt vestri regni tot seculis celebratæ laudes, hac vna labe tandem intereant,caliginem contrahant,aut ad nihilum redigantur.

Tu quoque ô sacratissime clementissimeq́; Cæsar,aperi thesauros,& succurre filio, necessitatem habenti.Et vos ô Romani Quirites;ô Hispaniarum, Angliæ,Portugalieq́; reges; ô vos principes,vrbes,milites, & proceres Romano imperio fideles & obnoxij; mementote ex claritate ac triumpho Maximiliani vestram dignitatem, commodum & gloriam pendere: tædeat,obsecro,Germaniam perpetua macula deserti regis obfuscari. Demum Maximiliane Rex regum (cum pace & venia tua loquar) elige tibi viros,consilio,prudentia,ingenio,auctoritate,eloquentia, maturitate, iustitia, cōstantia, præstantiores,quorum vel in Germania magna copia est (vt in Catalogo virorum illustrium meminimus) vt illorum ductu imperij monarchiam feliciter administres. Non enim viribus,aut velocitate, aut celeritate corporis, res magnæ geruntur, sed consilio, autoritate, sententia: quæ quidem non in iuuentute, non in calamistratis, sed in senectute, & optimarum disciplinarum cultoribus, inueniri possunt; in Philosophis, qui moralem philosophiam; qui politicam præcipue norunt; qui historicos veteres legerunt; qui diuinas & humanas leges non ignorant. Scito Maximiliane, Grecorū ducem nunquam optauisse, vt Aiacis similes haberet decem; sed Nestoris quinque: quod si accideret, non dubitabat, quin breui sit Troia peritura. Tales ergo consiliarios assume qui Deo & sibi ipsis sint fideles; caritatem, & zelum habentes; benigni; patientia præditi; non ambitiosi; qui non inflentur; boni publici amatores; qui non quærant quæ sua sunt, sed quæ cōmunia; qui sint veraces in verbo; constantes in iudicio; in cōmisso fideles; in arcanis taciti & secreti; qui docti sint & experti; in quibus sapiencia maior & prudentia viget; qui ad ea quæ iusta, quæ honesta, quæ reipublicæ & regno tuo necessaria videntur,eloquentia sua vel ore vel scriptis cæteros valent potenter inducere,cohortari, persuadere. Hos viros accerse; istos dilige; illis vtere familiariter,

Deuita & repelle procul abs te virginum corruptores monialium, sacrilegos, raptores aut violatores, adulteros, blasphemos, maledicos, calumniatores, bilingues, fallaces, oblocutores, assentatores, impios, feroces, & inmisericordes, in arma & necem sine consilio promptos & præcipites, bonarum artium hostes, ęmulos cleri, & pauperũ oppressores, & (vno verbo) Dei timorem non habentes: sed his omnibus abiectis & exclusis, optimos viros vita, moribus, prudentia, præclaros elige, quales in Germania (crede mihi) facile consecuturus es. Habes enim principes electores: habes eorum cancellarios prudentissimos & eloquentissimos: habes in cathedralibus & collegiatis ecclesiis prælatos: habes in gymnasiis, in cœnobiis doctissimos & sapientissimos viros, qui quandoque tibi tuoq; regno prudentia, consilio, facundia, multarum historiarum cognitione, salubriter prodesse possunt: hos elige: hos ad te voca: hos ama, foue, & tua beneuolentia complectere. Profecto quantum ad ingenui & præclari animi regijque corporis tui vires attinet, ea quidẽ habes quæ victoriosum principem, quæ maximum regem decent. Diceris enim magnanimus, laborum patiens, tempestatum contemptor sub dio & papilionibus, prędicaris intrepidus ad ardua, terribilia, lethifera, vbi vix tenui filo mors a vita disiungitur: sed neque tibi hæc, Maximiliane, sufficere credas; neque id quoque vnquam tibi persuadeas, satis esse & fore ad patriam tutandam, quod bonos & perfectos consules nactus sis: porro alterum quoque necessarium est, vt & tu ipse consilio, prudentia, & dandis ore tuo responsis intendas. Neque enim vernacula lingua tuis solum satellitibus, sed his omnibus loqui posse, vel Romano sermone, qui te vrgẽtibus negociis adituri sunt, regiam tuam maiestatem decebit. Nihil est quod principi fauorem & affectum populi magis conciliet, quam gratia sermonis: immo indignus aliquantulum regno videtur, qui ad sese venientes vel non intelligit, vel eis respondere non potest. Mithridatem Ponti Regem quis non commendabit, qui viginti duabus gentibus quibus imperauit, absq; interprete loquebatur? Aulus Gallius testis est. Sigismundus Romanorum Rex, Ladislai patris tui patruelis, auus maternus, quod plurima nosset idiomata, perpetua laude meruit extolli. Audiui ego ipse ex grandæuo quodam & veraci viro, nonnullos oratores Alemanos ad Martinum quintum, Romanum pontificem, missos fuisse, inter quos comes erat eleganti & procero corpore eminẽs supra cæteros omnes. Cum Pontifex de more illos salutare & alloqui cœpisset: non potuit linguæ commercio ad comitem vti, quippe qui sermone quem a matris vberibus didicerat contentus, neque Romanam, neque Italicam linguam norat. Subridens Pontifex, ait circumstantibus: *Ecce bella bestia*, significans eum bellum esse corpore, sed bestiam taciturnitate. Comes vbi verba & mentem Pontificis ex collegis suis cognouit, bono pudore permotus; tres filios ad Academiam Italiæ Bononiensem misit: vt literis operam darent: nolens vnquam caræ posteritati quod sibi contigerat, forsitan euenire. Nec patrem spes fefellit. Nam filij omnes summo studio cæteris multis præstãtiores euasere, vsq; adeo vt vnus eorum in Agrippinæ Archiepiscopatũ, duo reliqui, alter post alterum, in monasteriensis ecclesiæ antistites, doctrinæ merito digne fuerint exaltati. Itaque paterna confusio filiis laudem peperit & gloriam immortalem. Quisquis ergo Regum vel laudibus extolli, vel a suis amari desiderat, linguæ cõmercio vtatur ad omnes, necesse est. Tibi ergo, Maximiliane, nitendum est, vt audire per te ipsum subditos & aduenas, intelligere, affari & respondere possis. Stoliditatis & imprudentiæ clam arguitur princeps, dum coram oratoribus exteris aut quibusuis alienigenis, interprete solo loquente, ipse tacet & obmutescit. Occurrunt plerunque negocia, quæ tibi ipsi duntaxat referre & tuto committere subditi velint, nec interpreti confidunt. Cæterum Rex qui per alios loquitur & respondet, nihil certe magis, quam nudum regis nomen, meretur. Mulieri (vt Homerus ait) taciturnitas decus affert: at non itidem viro. Itaque, serenissime Rex, vt regnum, vt milites, clerum, & ciues, feliciter regas; prudentes, & ipsam prudentiam, eloquentiam, & affabilitatem amicitiæ parentem ama, sectare, amplectere: quæ vt facilius compares, literas cole; libros dilige; lectioni intende: quæ te omnem disciplinam, omnem virtutem, omnem prudentiam, omnem iustitiam docebunt, qua sola temporale hoc regnum tibi creditum prudenter & egregie tandem gubernabis. Exemplar accipe a Iulio terrarum domitore, qui cum in Gallia bellum gereret, diem armis, noctem literis dedit. Quid autem tersius: quid eloquentius

tius

tius scribi potest quam ea commentaria quæ ipse de se cõdidit? Exemplar accipe in Sigismundo, qui orationes elegantes & deuotas ad deputatos in synodo Constantiensi habuit; plurimos reges dissentientes eloquẽtia sua pacificauit,& multa præclare gessit: quæ sine iugi literarum studio & assidua lectione nequaquam fieri potuissent. Cum tibi nonnunquam Maximiliane, per otium licet(non enim semper bella geruntur)cura, vt saltem legantur,te ipso auscultante,historiæ veteris Testamẽti; & doctrinę morales; Aristotelis politica, vel in vernaculam linguã traducta; Valerius Maximus, Salustius, Vegetius De re militari,Titus Liuius,Suetonius De duodecim Cæsaribus,Seneca De clementia ad Neronẽ,Ægidius De regimine principũ, Decades Blondi, Henricus Ariminẽsis De quatuor virtutibus cardinalibus, historiæ Regum & Imperatorum,Platina De moribus põtificum,Ioannes Gerson in cõsiderationibus,quas rex aut princeps habere debet. Vtinã tibi ex eodẽ opusculo enchiridion facias: quo saltẽ, dũ rem mane diuinã audire soles, partim vti possis. Deniq; Maximiliane, vt te rege beata sit respub. caueto in primis,ne Germanicę nationis thesaurus,& pecunia(quę neruus est belli)absorbeatur, aut prorsus euanescat. Tum,si obscœnos & peruersos oderis; prudẽtes consiliarios(quales descripsimus)aduocaueris;literarũ studio delectatus fueris; rerũ publicarũ & priuatarũ vtilitati & opulentię intenderis:poteris Romano imperio consulere; Germaniæ priscũ decus augere;nobilis Austriacæ domus insignẽ claritudinem perpetuare; hostes vincere, pacificare discordes, rebelles subigere,læsę maiestatis reos castigare;sacrosanctã ecclesi.tueri;& eos qui christianã religionẽ inficiũt,persequi,omnẽq; regni statũ in melius reformare? Et tandẽ pacificatis principibus,ac bellis omnibus exterminatis,subactisq; rebellibus,opportunitas maior pręstabitur,faciliusq; poteris Turcas & Saracenos cõterere; Machometistas voluptati deditos extinguere;& mari commode transito,non solũ christianorũ sanguinem,quẽ sæpe gens impia fudit,vlcisci;sed etiã sanctissimam vrbẽ ab infideliũ spurcitie sacrilegisq; manibus liberare, vt liceat deuotis Christicolis vrbis illius mœnia tuto & viriliter accedere;varios summo in gaudio motus gestire; iubilis & canticis optimum maximũ Iesum venerari;& in faciẽ prostratos,lacrymis vbertim genas irrigantibus, sanctã vrbem,sanctũ venerandumq; Domini sepulchrũ salutare;atq; vt id non rara,sed frequens faciat Christianorũ multitudo,& pulchrũ sit cernere sũma in lætitia, in omni exultatione deosculari loca, vbi Dominus operatus est salutem;in medio terræ singulorũ genas lacrymis irrigari,laudes,hymnos, psalmos certatim cũ presbyteris & clero, populũ quoq; decantare; & eos, licet paucissimos, qui iã vrbem sanctã & montẽ Synai habitant Christianos, nobis passim aduentantibus ostendere, vbi Dominus Iesus natus; vbi in horto captus; vbi verberatus; vbi passus; vbi deinde conuersatus; ac demũ ascenderit in cœlos. Neq; enim tu Maximiliane, imbecillior futurus es Gothefrido Lotharingiæ duce, cui insignis hæc victoria, Deo quondã propitio, fuerat concessa. neq; inclyta semper loca,in quibus nostra salus & noster legislator Christus pro nobis passus est,impiorũ malitia contaminari poterũt, & ab eis indigne possideri; spem tibi & non mediocrẽ recuperandæ terræ sanctæ fiduciam faciat,Maximiliane rex,Christi Iesu(quo nihil verius,nihil certius)testimonium: qui cum ruinam & excidium vrbis Hierosolymæ vaticinaretur, inter cætera subdidit: *Et Hierusalem calcabitur a gentibus,donec impleantur tempora nationum.*

Roberto Gaguino,ordinis sanctæ Trinitatis ministro generali, Francorum regis Oratori,Iacobus Wimpfelingus Sletstadensi. salutem.

VIr non uise, at ex literis cuiusdam amicissimi qui in inter Allobroges habitat,mihi & laudate & dilecte, gauisus sum, quoniam te coram videre nequeo, saltem literis visitare:diceris de cõceptu virgineo nuper Elegiaco carmine cecinisse. Et quoniam ego mihi videor in eadem re quoque neruis vsus; cupio,si vnquam fieri posset,carminis tui copiam nãcisci. Iam autem propter commune literarum humanitatis studium, ad te mitto carmen Sapphicum, quod hesterno vespere confinxi. Si vero est de tuo rege fama; æquo animo feres scripta nostra: sin falsa,& ficta est; propter magnitudinem tamen publici rumoris qui ad Italos vsque & cæteras gentes penetrauit, ignoscito mihi precor: Adonium ipsum, præterquam in principio, deinceps ita legas,tanquam sit introsertum,vt sententiæ cæterorum versuum sibi inuicem cohęreant. Nam ob legem

& condictionem huius generis versiculorum, non necessitate sententiarum aut argumēti totiens me idem dimetrum intermiscuisse tu ipse nosti. Vale, ex Spira pridie Idus Februarij, anno Domini &c. 1492.

Carmen Sapphicum Iacobi Wimpfelingi Sletstadensis ad Robertum Gaguinum Francorum regis Oratorem.

Regis ex raptu tetrico procacis,
Qui dolo fœdat thalamos pudicos,
Quæ prius gratos dederant odores,
Lilia marcent.

Filiam nuper Aquilæ potentis
Gallus elegit, rapuit, amauit;
Compotem regni cupiens futuram:
Lilia marcent.

Corde nutanti posuit pudorem
Inmemor iusti, fugiens honestum:
Negligit famæ titulos vetustæ.
Lilia marcent.

Integro lustro placuit puella:
Et simul vita fruitur suaui:
Sperat & tædas sibi præferendas.
Lilia marcent.

Vt decet, sponsam fouet, osculatur,
Assidet, stringit niueis lacertis,
Dat manus, ridet, recreatq; mæstam.
Lilia marcent.

Coniugis totum studet exhibere
Munus, at frustra. Silicem quis optet,
Vt niuem aut ceram fluidam, resolui?
Lilia marcent.

Mox amor Galli bonus & pudicus 10
Carneo victus; vitioq; virtus
Victa: languescunt, cecidere, lugent,
Lilia marcent.

Sponsa quæ cordi fuit & placebat,
Displicet: coniunx soceri placet nunc.
Magne cur Princeps adeo vacillas?
Lilia marcent.

Dic mihi causam subitæ repulsæ
Cur tuam spernis, alienam amastis?
Sic volo, dices: satis est posse. 20
Lilia marcent.

Dic vbi regis decor aut honestas?
Dic vbi verus pudor & cor altum?
Dic vbi virtus animusq; constans?
Lilia marcent.

Roberto Gaguino, Franciæ Regis Oratori, Iacobus Wimpfel. Sletstad. S.P.D.

PRopter magnitudinē famæ, multitudinemq; rumoris (qui cum adeo inter diuersas gētes inualuerit, non potest nō habere momētum) interpretabere pro tua sapiētia, me nihil temere, indigne aut inconsulto fecisse: præsertim cum non possis existimare, 30 Sapphico nostro violari vel famā vel dignitatē tuam. Quod si ego arbitrarer, nūquam ad te misissem. Sed mihi ita persuadeo (potest fieri vt fallar) eam rē laudi tibi potius, quā vituperationi fore: vt dū tibi nostræ sententiæ iacula perspecta esse cœperint, facilius ea tibi forsitan elisum iri contingat. Si vero putas nihil interesse mea, velim mihi ignoscas, quod animi mei dolori (qui magnus est) obtemperās, minus videor rationem habuisse grauitatis & prudentiæ tuæ. Nam & indigna quam rex noster accepit, contumelia, visa est mihi, non suæ solū maiestati, sed vniuersæ quoq; Germaniæ, & Alemanis deniq; omnibus, infandum probrum, labem, iniuriam & sempiternam ignominiam attulisse. Cogita: veluti tu Francus iure & natura Francorum regem colis & amas; ita ego Germanus regi Germanorū obnoxius, merito turpissimū iudicarer membrum, si non tāto 40 capiti contumeliā passo saltem ingenij mei vena condolere & misereri studuissem. Ne autem me ex omnibus duntaxat animo perculsum credas, ecce, reuerende pater, mitto Italorum carmina, qui ne hoc quidem facinus æquo animo putant esse sustinendum: sed eis indigna est visa rei facies, & non tollerabile stuprum. Videbis, si verba mentem iudicant, etsi ex habundantia cordis os loquitur; illos exteros longe acerbius ferre hoc peccatum, & eos maiori indignatione commoueri, acriorique censura & minis durioribus tantam inhumanitatem detestatos. Et quis non obstupescat, audiens horrendum regis tui facinus? Cuius maiores non solum ecclesiæ tribulationibus succurrere, non solum Romanis pontificibus in sua sede reponendis, verum etiam omnibus frequenter iniusta passis opem ferre consueuerunt: tanquam nobilis Franciæ do- 50 mus templum esset misericordiæ, quale apud Athenas fuisse memoratur, vbi cunctis afflictis erat præsto subsidium. A summa laude ad summam labem clarissimam domum subito cecidisse, & miseremur vobis, & nobis ipsis dolemus. Quid quod ego, qui mirifice ingeniis excellentibus (quale tuum est) delector; non poteram aptius opportunitatem, qua te ad scribendas mihi literas inuitarem, nisi hac vnica via nancisci? Scio enim

enim mihi voluptati, & gloriæ fuisse confido, si literas ornatissimas a doctissimo præstantissimoq; omnium viro ego, licet obscurus & imperitus, accepissem. Vale, ex Spiris 16 Kalend. Marcij, anno 92.

De raptu Caroli Gallorum Regis Chronica ex vrbe missa.

Reginæ volucrum thalamos inuaserat ales
Cristata, & turpi infecit adulterio.
Reginæ volucrum natam prius abstulit illam,
10 *Et zonam soluit pessima virgineam.*
Nunc rursum inductæ concedit nata nouercæ
Stragula fallacis prodigiosa viri.
Hæc papa: hoc ipsi totum qui vertitis orbem
Cardinei: fertis crimina tanta viri?
Ferte licet: liceat gallo miscere hymenæos:
Mox iter hoc passer discet inire salax.

Aliud.

Iure tuo violas alienum Carole lectum,
Iure tuo prædas & aliena rapis.
Quis negat licuisse tibi, lex Iulia quamuis
Bina negat, cum sit iam potuisse satis?
Iura ligãt miseros: summis, si credere dignum est,
Principibus nulla viuere lege licet.
Esse tamen superos cœlo qui talia curent,
Si verum est; properat vindicis ira Dei.

Robertus Gaguinus, ordinis sanctæ Trinitatis minister generalis Iuris Pontificij tibi deditus interpres; Venerabili viro Iacobo Wimpfelingo Sletstadensi, literarum humanitatis Professori S. P. D.

20 Literæ tuæ Heidelbergę in legatione mihi agenti nocte fere concubia redditæ sunt, vixque otium fuit, eas perlegendi; quod scribendis literis ad legationem nostram pernecessariis occupatissimus eram. Percurri tamen celeriter: nec quicquam fuit quo offenderer, præter lyricum illud tuum sapphicum, quod neque excogitasse te, neq; me legisse vellem. Est enim aduersus innocentissimi Franci Regis conscientiam, non scite (quod tua venia dixerim) scriptum. Nam cum de regum maiestate nihil contaminate loqui deceat: tum eius maxime lædi celsitudinem puritatemque minime oportuit, quam neque tu vnquam, neq; quisquam gestorum eius conscius, insimulare possit. Igitur edere in eum eulogia, parum temperantis est ingenij; & eius maxime, qui e-
30 loquentiæ excellentia iactatur: cuiusmodi ipse re esse arbitrarer, nisi illud præter me carmen nemini commune esse factum asseuerares. Consules ergo modestiæ & honori tuo; nec æthereo illud lumini, sed igni & fauillæ committes. Atque vt te commonefaciam, rerum quas accusas animaduerto duo tantum esse capita, quorum in primis regem in iudicium adducis: repudiatæ primum (vt ipse iudicas) filiæ regis Romanorum; deinde receptæ in coniugem, quæ regis Maximiliani vxor esse vulgo ferebatur. quæ duo sic profecto in controuersia versantur, vt vtrunq; diluere mihi facile sit, si epistolæ lex admitteret. Sed iustam epistolæ magnitudinem excessero, si totius causæ attinentias percurram: perstringam tamen paucis quæstionem. Margaretha Austriæ annum nondũ agens quartum, ad Carolũ Delphinum Viennensem impuberem, sperati
40 ad pacem matrimonij gratia, deducta est. Eadẽ (defuncto Caroli patre rege) post aliquot annos, ad Romanũ regem non dũ adulta remittitur. Omitto in hac re, quod impuberem ante pubertatẽ inanis est ad nuptias assensus: & dum pubescunt, liberum esse illis sponsaliorũ pœnitere: quæ lex, vt canonicũ institutum, præsenti negocio maxime conuenit. Et ne forte nescias, rex Romanus, Margarethę pater, pactũ de nuptiis semper improbauit; tum quod a Flãmingis, se inconsulto & reclamante, conflatæ coniuratæq; essent; tũ quod plus grandis erat dos filię designata, & quæ accessione hęreditatis, si filię frater archidux præ sorore moreretur, augeri posset. Nec defuerunt qui ad refellendas mox nuptias constantissime diffamarent, Francum regẽ puellam, renuente patre, occupare atq; distinere. Et quo hæc facilius admittas, dũ virguncula in Francia educatur;
50 nullum in filiã amoris indicium durus pater ostendit; neq; beneuolentiam in regẽ vllã opere exhibuit; nec saltem simulauit: quin potius, speratũ si volet, generũ bellis lacessunt. Regi quoq; Anglorum (quem Francis hostem esse pueri non nesciunt) fœdere se astrinxit: recepto cingulo, quod tibiæ ornamento est Anglis. Filia ergo quæ pacis causa futura vxor sperari potuit, cum præter bellum nihil videretur allatura, volẽti patri non iniuria remittitur. Quiescant alia plurima, quæ causæ regis Francorum suffragantur,

breuitati epistolæ consulens, perscribere. De Brittonibus deinceps breuiter agam. Bello Brittannico, rex Romanus auxiliaribus Anglis maxime patrocinabatur, viresq; impendebat suas: nec spes alia pacis compendiosior occurrebat, quam eã a Franco rege duci vxorem, cuius gratia pleriq; principes, & inter alios Romanus, Anglusq;, Brittanniam tueri adnitebatur: quibus quidẽ nuptiis caste religioseq; celebratis, illud feliciter accidit, vt Brittonum omnium assensione pax patriæ reddita sit. Nec est quod cum liuore æstimes, regem ditandi se gratia, in nuptias properasse: quippe qui ante connubij diem Brittannia potiebatur; legitimoq; proprietatis iure eam terram sibi pertinere certo constabat: sed pacis consideratio pacificum regem adduxit, pacem Brittonibus dare fœdere coniugij: quo Romanus rex minime (vt plerique autumant) offensus est, quasi rex Francus obnoxiam sibi antea connubio virginem occupauerit. Itaque ne modestum regem arbitreris incõsulte & temeritate aliqua in coniugium prorupisse; omnia quæ ad honestatem & religionem pertinent, priusquam tori leges admitteret, antetulit: siquidem eam puellam quæ nunc regina est, & eos quos sui & rerum suarum curatores custodesque virgo habebat, iurisiurandi religione addictos, percontatus est, quid nam de hoc quod de regis Romani matrimonio ferebatur, veritas obtineret. qui sancta & innocẽti fide Deum testati, nullo coniugali fœdere cuiquam mortalium virginem obnoxiam teneri asseuerauerunt: sed simulatum tantum ad cautionem quandam, & stratagema belli matrimonium fuisse, ne gens terræ Brittanniæ Franco regi se dederet. Nec tibi fecerint fidem destinati ad connubium procuratores: qui tametsi quatuor essent, nulli illorum tamen erat in solidum coniugij gerendi decreta facultas: quod vnum iuris maxime prouidentia cautioneq; statutum est. Huic potissimum vero duo libri sexti capita astipulantur: vnum titulo de electione *Si quis*. Alterum de procurat. *Si duo*: scriptum deprehendes. Quorum hæc sententia est, Rem spiritualem nomine alieno gerere posse neminem: nisi qui sit per se & seorsum vnicus negocij gestor cõstitutus. Quod si quoque legitimo aliquo procuratore matrimonium gestum esset, illud nihilominus a domino rati habitione confirmari lex statuit: Quod institutum in eo de quo disceptatio est negocio, omissum fuit. Egi regis causam quam potui breuissime: quamuis aliis auxiliis plurimis causa iuuetur. Tu nunc sine inuidia cogitato pensiculate scrupuloseq;: nec stateram quo maxime ipse fortasse cupis, nequiter inclinare permittito. Sed hæc hactenus. De libello, quem de conceptu virginis carmine a me editum scripsisti, nullam tibi cõmunionẽ hoc tempore exhibere possum, quippe quem apud me non habeam: sed cum opere impressorio multis disseminatus locis sit, facile illum assequeris. Tuum autem opus, quod eodem argumento & styli genere scripsisse te dicis, si commune mihi feceris, in deliciis habebo. Vale, & me ama: Heydelbergæ 14 die Februarij, anno Christi 1492.

Roberti Gaguini, Franciæ Regis oratoris, Elegiacum ad Iacobum Wimpfelingum Sletstadensem.

Lilia frondescunt, semperq; virore recenti
Aethera per summum candidiora volant.
Illa nec insurgens Aquilo: nec chorus adurent:
Fomes erit zephyrus. aura benigna, Deus:
Quin etiam custos opulenti liliger orti
Carolus humorem gnauiter indit agris,
Curat & amplexu magno prætendere sepem,
Hostibus vt pugnax sit cohibenda manus.
Vnde igitur fieri marcentia lilia clamas,
Est quibus adiuta plurima fibra sua?
Numquid odoratum sentis Nasute poeta
Quod suaue inspirat Pampinus hic redolens?
Disce prius mentem quem fers peccasse, coloni,
Et lance appendas quod pia causa gerit.
Non erit hic raptor; nec certe fœdus adulter;
Nec temere quemquam dispudiasse feres.

Se-

Sequitur responsio Iacobi Vimpfelingi Sletaten. primum ad epistolam, deinde ad carmen Roberti Gaguini.

Roberto Gaguino, Franciæ Regis oratori, Iacobus V. Sletatensis S.P.D.

EPistolam tuam legi, quę me non mediocriter pungit: etsi paulo modestius scripsisse videris, quam ore præsens loquebare. Putabas enim me regis tui lęsæ maiestatis reū, quod in oratione mea soluta, & carmine lyrico falso & repudii & raptus crimina obiecissem. Fateor de Regum maiestate nihil contaminate loqui decere. Sed & hoc regum
10 interest, ut regia & præclara vita polleant, de qua nihil impium vere & incontaminate mussitare, ne dicam loqui, possimus. An vero credis impune quęlibet facere, hoc ipsum scilicet regem esse? Si in ea es sententia, falso certe iudicas, inter regem & tyrannum nihil prorsus interesse. Quod si de tyrannis quoq; nihil scribendum esse putas: quonam modo ad posteritatis notitiam Lucij Syllæ, Caij Marij, Damasippi, Hannibalis, Mithridatis, Ptolemæi, Dionysij, Phalaridis, Neronis, Iuliani apostatæ, Caroli Martelli, pręclara facinora peruenire potuerunt. Si vera est fama de tuo rege, etsi ego tacebo, lapides tamē & iumenta loquentur: si falsa est, facilius ego scripta mea comprimam, quam Rex tuus occasionem, tanto rumori & famæ datam, occulere possit. Vellem profecto me, publica fama deceptum, falsa scripsisse. Vellem (ut etiam in aspectu tuo dixi) cōdignam
20 libens pœnam sustinere falsitatis. Scripsi, regē tuum Maximiliani filiam repulisse. Vellem non repulisset. Scripsi, regem tuum sponsam Maximiliani, quæ data fide publica tuto sperabat per Galliam ad sponsum proficisci, intercepta via, præter omnem metum abduxisse, & sibi elegisse vxorem. Vellem, nō duxisset. Vellem, ut integræ & infectæ res essent: tum calamum cohiberem, & quæ prius effinxi, supprimerem, ueluti serio rogabas. Fateris regē tuum sponsaliorum (ut tuis utar verbis) pœnituisse ita, ut iure potuit; & filiam patri non iniuria remisisse volenti. Est ne id officium cōstantis & magnanimi senatus, nobilissimam filiā, quam dudum elegit, voluit, abduxit, educauit, tot annis apud se detinuit, & morigeram sensit, pręter culpam abijcere, excludere, repellere? Quid si tibi commemorem vnas literas, in quibus se Carolus Regem, & Margaretha Reginam
30 Francorum hoc anno simul subscripserunt? Quid sibi uult, quod Carolus adhuc natu iunior, impio suorum suasu iam alienandus & diuidendus a Margaretha, mœrebat? Ingemuit, lacrymas fudit. Et quid ni doleret? quippe qui nimirū in animo suo sibi eā decreuerat, & gauisus est esse futuram vxorem, qui pium in eam cōiugis affectum habuit, caste cohabitauit, vniceq; dilexit; qui nihil in præclara virgine sensit, quod sibi displiceret. Quid enim in ea sibi displicere potuisset? Genus an educatio? Si patris genus quæras, nata est ex nobilis Austriæ ducatus illustri domo; quæ quidem multos Romanæ reipublicæ reges & imperatores; quæ sæpe Bohemiæ, sæpe Hungariæ, & aliquando Poloniæ, electos reges dedit. Si maternum genus quæras; nata est ex inclyta Burgundionum familia. Maternus auus, & Maximiliani socer Carolus dux fuit, illustris, potens, ma-
40 gnanimus, bello plurimū ualens. Auia paterna Leonora Portugalię regis filia fuit. Auia vero materna ex regali Anglorum sanguine descēdit. Quid ad tāta maiorum stemmata claritatis accedere potuisset? Si displicet educatio, apud Carolum Francię regē & per suos multis annis comiter, sancte, laudabiliterq; (ut tu ipse asseuerabas) educata est; haud dubie, quin naturali uirtuti & optimæ indoli ex egregia institutione morum & disciplinæ manifestum accesserit incrementum. Talem ego puellam Carolum exclusisse crederem, nisi coactus fuisset sequi consilium Achitophelis, aut cōsilium Roboam natu iuniorum? De ducissa Britannica multis mecum verbis egisti, & ea partim scribis, quemadmodum procuratorium irritum fuerit & inane. Quid interest de procuratorio altercari: cū de vtraq; persona, quæ inuicem contrahere cupiebant, liquido constabat? Nul-
50 lus error personæ cōmissus est. Ducissa voluit & consensit in nostrum regem: rex noster consensum præbuit in eandem filiam Britannicam, ea per negotiorū gestores acta sunt. quid refert, si nullus eorum insolidum plenam habuerit auctoritatem? Animorum consensus, per uerba de præsenti expressus, matrimoniū facit: etiam inter absentes, vtcumq; de consensu constet: præsertim si nullus personarum error interuenerit. Quid tu in anfractibus iuris ob ambulas? quid nodum in scirpo quæris? quid de superuacuo procura-

Sed iam redeo ad historiam.

Anno 1494, in die S. Fabiani & Sebastiani, in nocte ventus fuit summe fortis, ita vt plura rumperet tecta, & ædificia lignea funditus plurima euerteret. Audiebatur quoq; mugitus in aere cœlo sereno.

Eodem anno, Maximilianus Rex Romanorum duxit filiam Ducis Mediolanensis, circa festum Natiuitatis Christi, in vxorem; & propter incursum Turcorum non celebrauit nuptias ante Carnispriuium: iã circa mediũ Quadragesimæ celebrauit primũ.

Eodem anno, circa festum S. Bartholomæi incepit regere pestis in partibus Rheni, Franconiæ, Sueuiæ, & Bauariæ. Erat autumnus calidus, ita vt 4 feria ante festum Michaelis audirentur tonitrua, & fulmina nociua magno cum vento. 10

Eodem anno, quidam iuuenis 14 annorum abstulit venerabile sacramentum Eucharistiæ in *Weißenstadt* de Monstrantia, in magna hostia, quod Corpus Christi defertur. Et quarta feria, qua proxime supra, quando fulmina & tonitrua audiebantur maxima, inuentum est circa Capellam S. Wolffgangi trans piscinam, & iuuenis post octauam comburitur in *Culmbach*.

Eodem anno, circa festum Natiuitatis Christi, Carolus Rex Franciæ intrauit Romam magno cum exercitu. Tandem Papa coactus, Alexander VI, ipsum ad S. Angeli castrum intromisit, vbi capitaneum suum posuit. Et ipse Carolus bellandi gratia contra Regem Neapolitanum proficiscitur: postea illo deuicto, reuertẽdo domum pergit: sed a Venetis in campo circumuallatus, prope Bononiam, ipse decem millia soldatorum Venetorum, suis quingentis tantum occisis, in via S. Kiliani prostrauit. 20

Anno 1495, Dominica Palmarum, Maximilianus Rex Rom. illustrissimus, Alemanniæ Principes conuocat ad Ecclesiæ negotia tractanda, & propter bellũ Turcicum, cum quibus in Worms ciuitate ad festum vsq; Iacobi consilia habuit. Fuerunt ibi in persona: Rex Romanorum Maximilianus, qui venit 18 Martij; item Episcopus Moguntinus Berchtoldus Hennebergensis; item Hermannus Coloniensis, & Ioannes Treuirensis; item Palatinus Philippus; & Saxonię Dux Fridericus, Electores; item Dux Lotharingiæ; item Archiepiscopus Salisburgensis; itẽ Episcopi, Spirensis Wormatiensis, Curiensis, Freysingensis, Eystadiensis, Tollensis, Kenchensis, & Magister Teutonicus, & Abbas Fuldensis, &c. item Principes seculares, Ludouicus, & Philippus, & Ruprechtus, & Fridericus, & Georgius, & Ioannes, & Henricus; omnes fratres & filij Electoris Philippi Palatini; & Ottho dux Bauarię; & Ioannes Palatinus; & Albertus & Fridericus, duces Saxoniæ; & Fridericus Marchio Brandenburgensis; & Wilhelmus Dux Iuliacensis; & duo Wilhelmi Hassiæ Landtgrauij; & Henricus & Ericus duces Brunswicenses; & Magnus & Henricus, duces in *Meckelburg*; & Ioannes Landtgrauius in *Leuchtenburgk*; & Rudolfus & Philippus Principes de *Anhald*; Item Henricus, & Ottho, & Wilhelmus, & Georgius, Ordinis Teutonici, omnes Comites Hennebergenses; & Eberhardus Wirtembergensis, qui tunc factus est primus dux, sicut postea dicetur. Summa: Principes in propria persona 45; Comites vero, sine illis qui cum Principibus erant, circiter 67, qui per se venerant. Deinde multi legati absentium Electorum, & Principum, & Regum exterorum, & vrbium. Ibi cum magna pompa regalia sua acceperunt Electores & Principes, clerici & laici. Et propterea fuit dicta *Magna Diæta Wormatiensis*. Ibi etiã tractatum fuit, vt in Christianitate tam pax, quam iustitia in administratione seruaretur, & hostibus Christi ipsis Turcis resistẽtia fieri posset. Huius intuitu decreti, Imperator *communem denarium dictum* per Christi Ecclesiam dari ab omnibus & singulis, imposuit: quem denarium militares per Orientalẽ Franciam, tertia feria post Luciæ, anno 1495, in *Sweinfort* oppido congregati, & per reuerendissimos & illustres Principes, Henricum Bambergensem, Laurẽtium Herbipolensem, episcopos, & Marchionem Fridericum Brandenburgensem, conuocati, expresse hunc dare contradixerunt, dicentes se liberos Francones esse, & imperio non pecunijs, sed corporibus & sumptibus contra Ecclesiæ hostes inseruire velle. Congregantur deniq; postea in Montanis, in Sueuia, Franconia, *an der Ron*, *Notenbaldt*, & alibi iterato, seorsim per districtus nobilitares, agitantes negotium impositæ *steuræ* a Maximiliano Rege Romanorum, & illi se opponentes; prout in *Culmbach* nobiles congregati quarta feria ante *Oculi* concorditer concluserunt, seq; cum alijs supra dictis confœderarunt, se non daturos.

Ibidem,

Ibidem, eodem in anno, in Diæta Wormatiensi, Comes Wirttebergensis Eberhardus in ducem promotus est: quod sic actum fuit: Venit Comes Eberhardus Wormatiam cum multis clientibus, & specialiter cũ nouem comitibus, & 37 nobilibus, & doctoribus, & multis equis. Ideo in die Martis post Diuisionis Apostolorũ, venit ille Eberhardus, & ducitur a duobus Landtgrauijs Hassiæ, duobus Wilhelmis a dextra; & a Rudolpho principe de *Anhald*, ex sinistra parte, qui ante nobilissimum Regem Romanorũ in pedes ceciderunt. Sic Rex ille comitem ex ordine comitum posuit, & fecit illum ducem; & primo pallium ducale, deinde pileum ducalem, tertio gladium ducalem, & arma & titulum Ducis dedit. Ibi primo Itelfritz Zolrensis, & Hans a *Werdenbergk*, & Craft ab *Hohenloh*, petierunt regalia a Rege Romanorum. Tum deinde sellam Cæsaris cum nigro & fuluo vexillo circum equitari iussit; & ipse cum quinq; vexillis, cum ducẽtis equis, deinde post venit. Fuerunt autem quinq; vexilla: unum Wirttenbergensis Ducatus, quod portauit Simon Wecker Comes in *Zuueybruckh* & *Bitsch*; secundum fuit Ducatus *Teck*, quod portauit comes Wolfus a *Furstenbergk*; tertium fuit comitatus Mompelgardici, quod portauit Simon Dominus in *Falckenstein*; quartum fuit fuluum vexillum, cum nigra aquila, quod fuit Imperij *Sturm* vexillum, quod portauit Bernhardus comes in *Oberstein*; Quintum fuit totũ ruffum, quod est sanguineum vexillũ, & significat regalia, quod portauit Stephanus Baro de *Gundelfingen*. Sic fuit ille inthronisatus & dotatus a rege Romanorum.

Anno 1496, sexta feria hebdomadæ Pentecostes, visi sunt tres circuli solem hora nona vsq: ad meridiem circumire, qui ad modum Iridis tri colores extiterunt. Circa illos quartus circulus apparuit in quantitate lapidis molaris. quintus semicirculus tres maiores a Sole septentrionem versus se curuando pertrãsiuit. Hæc visio apparuit in *Onoltbach*, vbi illustris Princeps Marchio Fridericus residet.

Anno eodem, quidam capitaneus in oppido *Hof* simplex nobilis, nomine Ioannes de *Reitzenstein* domicilium habens in *Schwartzenstein*, prope *hindern Schwartzenpach*, more Tyrannorum, sedile quoddam de Ecclesia S. Michaelis in *Hof* in quo duæ ciues solebant stare, ad domum communem per aduocatum Petrum *Ochsen*, & duos famulos fecit deportari, sabbatho circa vesperas, altera die post Ioannis Baptistæ. Quo facto, ipse cũ actoribus minori excommunicatione per prælatos Bambergæ fuit excõmunicatus. Qui vi voluit per magistrum Erhardum *Kunigs dorffer*, prædicatorem & priuatum executorẽ absolui. Quo dicente, sua de potestate non esse; misit prædictum aduocatum cũ quatuor famulis, ad præfatum prædicatorem, & pro tunc etiam animarum curam gerentem, spoliandum: qui vi intrantes domum eius, quatuor deportauerunt libros spolij nomine. Vitati igitur sunt in diuinis. Factum est spolium secũda feria post visitationem, die S. Vlrici. postea in festo S. Chiliani ad vesperas, silentium siue cessatio diuinorum officiorum posita est, & durauit ad octauam. Cogebantur deniq; factores ad restitutionem tam sedis quàm spolij: alias non fuissent absoluti. Inde secuta pœna.

Eodem anno, iterato Carolus Rex Franciæ intrauit regnum Neapolitanum depellendo Regem cum Regina, circa festum Corporis Christi. Proposuit etiam regere Ecclesiam DEI. Scripsit se Regem Christianitatis, & Papa cepit fugam ad ciuitatem quandam maris *Proes* dictam. Obtinuit vero regnum Neapolitanum, & reuertitur cum magno spolio. Veneti autẽ percusserunt exercitum eius; multũ ipse tamen euasit incolumis.

Eodem anno, secunda feria post Margaretæ, quæ dies Margaretæ erat 4 feria ante Annæ, tempestas prope oppidum *Munchpergk* circa nemus orta est sæuissima, ita vt fruges vltra & citra nemus per oppida & villas, vsq; ad nemus Bohemicum valde cõtererentur, cecideruntq; lapides ad quantitatem ouorum gallinarum, rotundi & triangulares; habẽtes facies humanas regales, cum diadematibus super capita: quod miraculum presbyteri, nobiles, & seculares viderunt.

Eodem anno, die S. Petri ad vincula, congregantur iterum nobilitates de partibus superioris Alemanniæ, per suos Capitaneos, ad hoc deputatos, de quolibet territorio, cõtradicentes regi Romanorum Maximiliano, nec volentes impositam dare *Steuram*. Et quanquam dicebant, se velle pugnare contra infideles; tamen diabolicum latebat venenum sub melle. Erant namq; in vna confœderatione decem millia nobilitarium & vltra, qui singuli cum duobus equis conscribebantur, præter principes qui ipsis adhærebant.

Congregatio hæc erat in oppido *Sweinfortt*. Medio tempore iam notato, Rex Romanorum Maximilianus & Carolus Rex Franciæ, qui ante inimici ad inuicem erant, in Tridento cõueniunt, cunctis cum Curialibus qui a Venetis tuentur, tunc ita prope, vt a quolibet die amborum regum consules poterant conuenire, commissaq; negotia simul tractare. Temporibus illis oriuntur plagæ in Alemannia, ita vt certi tam clerici quam laici percuterentur vlceribus, a vertice capitis vsque ad plantas pedum inclusiue, ad modum scabiei puerorum, vel morbillorum, quibus excoriatis & decidentibus, creuerunt alia eodem in loco, ad medium aut integrum annum durãtia vlcera. Et vocatur dicta plaga malum Francigenum, & non immerito. Nam quos tunc in varietate vestium & superbia sequebantur Alemanni, merito etiam cruciabantur ipsi Francigenum plaga. Iudicataq; est altera lepra, & pessima. Nam & viri & mulieres, in pudendis maxime, inde passi sunt, & e ciuitatibus & plebe, vt leprosi, eiecti, soli morantes & gementes. 10

Eodem anno, 5 feria post omnium sanctorum festum, surripitur de Ecclesia S. Michaelis in oppido *Hof* venerabile sacramentum, in 50 particulis & amplius, cum argentea Monstrantia nouem marcarum.

Anno 1497, post festum Natiuitatis Christi, per 12 noctes magna mutatio & varietas aeris visa & audita est: ita vt iam niues caderent; iam plueret vsque ad inundationes magnas aquarum; itemq; venti fortissimi flarent, ita vt multa ædificia caderent. Interea de mense Februario tonitrua magna audita sunt, fulminaq; durantia, oblongas magnæ quantitatis scintillas, ad quantitatem scassorum communium in media regione aeris vsq; ad terram, ad modum fabricæ emittentia, cõtinue visa sunt, ita vt incendia inde timerentur. Nam ad festum S. Thomæ, anno 96, proximo ante; Principes, Henricus progenie *Gros* ex montanis Bambergensibus, Episcopus Bambergensis, & Marchio Fridericus Brandenburgensis mandata super collectione & extorsione ab omnibus communis denarij emiserant. 20

Eodem anno, circa Purificationis festum, Rex Romanorum Maximilianus Romam versus, vt imperiali corona ab Alexandro VI coronaretur, proficiscitur: sequentibus ipsum illustribus Principibus & Ducibus; Friderico & Ioanne fratribus, Ducibus Saxoniæ; Ioanne Duce de *Saga*; Duce de *Meckelburg*; Duce Pomeranorum; Duce Stetinensi; Duce de *Braunsweig*; & Duce Georgio de Bauaria Landtshutensi. Sed per Carolum Regem Franciæ pro tunc impeditur. Itaq; reuertitur a Florentia & Venetijs ad Alemanniam, aliorum Ducum tamen nullus vltra montana venit in Italiam, & plures cum Romanorum Rege in *Ispruck* per Quadragesimam anno 97 degunt. 30

Eodem anno, secunda feria post Lætare, intrauit nobilissimus Rex Vladislaus Bohemiæ & Vngariæ ex Vngaria ad Pragam, competenti cum familia; duos Episcopos & vnum suffraganeum secum adducens, ad corrigendos & cohercendos tali medio excessus dominorum in Bohemia, & omnium inhabitantium: sed pro tũc nihil effecit memorabiliter. Nam propter Turcorum incursus cogitur iterato ingredi Hungariam.

Præterea post festa paschalia *communis denarius* siue *steura* cõtra Turcum per Marchionem Fridericum & Henricum Episcopum Bambergensem in suis territorijs & diœcesibus dari cogitur, per omnem populum & clerum. Si quis pauper nõ habuit, statim pignoratus fuit. 40

Eodem anno, infra octauas Pentecostes, contigit, quod filij duo præfecti in *Munchpergk* quendam piscatorem publica in platea, ipso de aquis transeunte, expectantes lethaliter vulnerarent. Vnde fit seditio in oppido, & campana sonante cõcurrit communis populus. Sicq; dum filij euasissent, capitur præfectus, cuius ad querelas capiuntur postea viginti oppidani, vt super facto in *Culmbach* respondeant. Et postea eodem anno, nobilissimo rege Vngariæ & Bohemiæ Vladislao in Praga existente, quidam Dux potens in Silesia ex quodam disturbio, cum Episcopum gubernatorem cum duobus alijs læsisset, ipse Dux iuridice ob crimen læsæ Maiestatis decollatur. anno 97 in æstate. 50

Eodem anno, secunda feria ante festum natiuitatis Beatæ Virginis, Marchio Fridericus obsedit castrum *Gutenbergk*, & 5 feria proxima obtinuit, sabbatho proximo omnibus domum remeantibus. Nobiles castri euaserunt nocturno tempore: quorum vnus Mauricius de *Gutenbergk* inimicus factus, castrum *Schellenbergk* circa *Weiden* pro munitione inhabitauit: quod castrum præfatus Marchio Fridericus illustris princeps cum suis

de mon-

de montanis obtinuit & fregit. Actum v feria hebdomadæ 5 post Trin. in vigilia S. Margaretæ virginis.

Anno 1498, post festum natiuitatis Christi, incepit hyems intenso cũ frigore grandiq; casu niuis vigere. Postea post octauam Epiphaniæ visæ sunt Irides pulchræ, integri & sæpe medij circuli, circumgyrãtes solem in ortu & occasu. In extremitatibus Iridis duo alij soles apparent, sed tamen opaciores. Statim post, principes electores Alemanniæ per Regem Romanorum Maximilianum monentur ad parandum se ad bellum. sic & ciuitates Imperiales, quatenus quisq; cum certa summa soldatorum se ad bellum præparet. Et tunc principum & presbyterorum rustici in districtu *Hof* bellare in armis cupiunt, & 10 mittunt legatos duos sacerdotes ad illustriss. principem Fridericum Marchionem pro exoneratione: & exonerati sunt hac vice. Durauit hyems feruida sine interruptione in montanis, vsque ad medium Quadragesimæ, ad festum Annunciationis, quod cecidit in Lætare.

Eodem anno, circa Dominicam *Oculi*, egregius vir D. Theodoricus *Morung* emittitur, qui ad nonum vsque annum captus fuit, vt habes in 89 anno. de ipso reperitur historia. Is vero D.D. restitutus honoribus pristinis plebanus in *Hof* efficitur: sed postea anno 1501 in Herbipoli a nobilibus tribulatus, clam Romam proficiscitur, & fit Alexandri VI familiaris.

Eodem anno, principium æstatis feruebat calore, sed medium & finis humore, ita 20 vt per inundationes aquarum tam fœnum, quam fruges multis in locis perirent. & sequitur caritas, ita vt vnũ octale siliginis nouæ in *Hof* valeret in autumno quatuor grossos Turnos, qui erant 48 denarij Francici: quod eo tempore insolitum fuit.

Eodem anno, illustrissimus Princeps Marchio Fridericus, & Reuerendissimus Dominus Bambergensis Heinricus, ex Grosorum familia, altercabantur per totam æstatem & autumnum, propter castrum *Streipergk*, & nobiles eosdem de *Streipergk*. Sed sine bellorum tumultu pacificantur tandem.

Eodem anno, secunda feria ante festum S. Martini, vesperi circa horam quartam, cum toto die pluisset, audita sunt tonitrua horribilia, & visa sunt fulmina cum granulis.

Eodem anno, erat magna diæta in Augusta ciuitate.

30 Anno 1499, Hic annus fuit satis inquietus. Comes de Hassia Cassellanus altercabatur cum duce Brunswicensi. Marchio vero Fridericus plus quam mille pedestres præfato comiti transmisit in auxilium, quorum aliquot de Curia *Regnitz* emisso die Circumcisionis, anno 99, cogebantur exire. Præterea hac lite sedata, grande dissidium oritur inter nobilissimum Romanorum regem, & ipsos Switenses in alta Alemannia; ita vt quod vulgo extitit longe prædictum, nimirum rempublicam non fieri meliorem, nisi incipiat *Bundtschuch* vel *Calceus fœderis*, iam iam ipso facto probaretur. Nam Rex prædictus cum Sueuis confœderatis pluribus tam principibus quam populis, tam spiritualibus quam secularibus, sibi iunctis, vnam tenẽt partem, & nominant fœdus: & Switenses cum Venetis & Italis aliquibus & Rege Gallorum confœderati, tenent alteram partem. Exiuit primo 40 illustrissimus Dux Bauariæ Monacensis, capitaneus confœderationis Sueuorum, Quadragesimali tempore, cum Illustrissimo principe Casimiro Marchione, filio Friderici, & alijs contra Switenses: sed reuertitur vacuus, pluribus ex vtraq; parte occisis. Nullus enim nisi vi tentus capitur in hoc bello, sed occiduntur tantum. Tandem Pentecostes tertia feria, vocatur Illustriss. Princeps & Dominus D. Fridericus Marchio Brandenburgensis in Capitaneum cõfœderationis Sueuorum, & exit eo die de Onoltzbach cum suis. Nihilominus vt amator iustæ pacis, insidiantibus pro eadem alijs, laborauit: nihil tamen pro pace effecit. Circa festum S. Chiliani exeunt Switenses cum duabus turmis bellatorum, & vi Regnum Romanum impugnant, Rege cum suis non repugnare volente pro tunc, nec post, vsq; ad Natiuitatis Beatæ Virginis, eiusdem anni: sed statim postea cõcordant. Inter-50 fecti comites à Switensibus vnus de *Potzschir*, vnus de *Thirstein*, Comes Henricus de *Furstenbergk*, & Comes Georgius de *Castell*.

Eodem anno, feria VI, in vigilia S. Viti, circa occasum Lunæ, luna fuit primo mutata in nigredinem, postea per medium in duas partes diuisa, quasi essent duæ lunæ; quarum vna saltauit contra aliam retrograde, & ex aduerso contra aliam,

& fuerunt rubricatæ. Tandē vniuntur econuerſo, & dant occaſum, vt vna luna. Illis temporibus multæ fiunt confœderationes, tam in Sueuia quā alibi. Et nobiles, qui anno 1496 confœderati erant, opponunt ſe magnifico Romanorum regi, ex parte *denarij communis*, quem Regi non voluerunt dare.

Eodem anno, Sabbatho poſt Iacobi, quæ erat v feria, audiebātur tonitrua cum coruſcationibus circa villam *Sweigenpach an der Sal*, intra quos certi lapilli vltra vnā libram librabant, cum acuminibus ad modum digiti.

Anno 1501, circa principium Quadrageſimę, apparuit crux rubra magna cum corona regali mane circa ſolem. Nam valde Turcus in propria perſona debellauerat inſulas Venetorum: & ciuitatem *Madon* dictam ſpoliauit, & incinerauit.

Eodem anno, Ludouicus dux Mediolanenſis a Rege Franciæ captus eſt, apud quē etiam mortuus eſt.

Eodem anno, cecidit de cœlo, circa inuentionis S. Crucis feſtum, figura armorum paſſionis Chriſti ſanguinea, ſuper peplum cuiuſdam virginis in *Maſtrik Grilete*: quæ lauans peplum poſt octauam, ſuper cecidit iterum huiuſmodi ſanguinea figura, nec deleri potuit de peplo crux Chriſti, corona ſpinea, lancea, flagella, &c. Alij dicebāt, quod etiam in *Lubeck* factum eſſet. & alibi in pluribus locis cruces ceciderunt rubri aut fuſci coloris: ſequuntur plagæ, ſubitanei motus, & magnæ peſtilentiæ, & malum Franciæ, quaſi acuta lepra, quæ ante & modo ad 10 annos durat, & nondum finis.

Eodem anno, etiā cecidit de cœlo crux ſanguinolenta in Aquiſgrano, quæ ad imaginem Beatæ Virginis ibidem collocatur.

Eodem anno, crux ſanguine aſperſa cecidit ad caſtrum quoddam circa *Nurnbergk*: & ſequitur circa B. Bartholomæi feſtum maxima inundatio aquarum, in Bauaria, Bohemia, & alibi, quæ antea viſa non eſt in memoria ſaltem hominum.

Eodem anno, diſſenſio oritur inter illuſtrem Principem Marchionem Fridericum & oppidanos Noribergenſes: & celebrata diæta Erphordiæ inter eos.

Anno eodem, nobilis Ioannes de *Reitzenſtain* impugnauit diœceſin Bambergenſem, & combuſſit 24 villas. Ex aduerſo omnes villæ ſuæ incendio perierunt. Tandem fit pax, eodem anno.

Anno 1502, proxima Dominica poſt Viti, quæ erat quarta feria, filius Marchionis Caſimirus proſtrauit de Nurnbergenſibus prope oppidum quaſi quingentos viros: quorū ſoldati & ſubditi in caſtris audientes, peruenerunt in *Swabach* ex aduerſo contra Marchionitas, & proſtrauerunt plures ex eis. Inde fit pax.

Eodem anno, oritur noua ſecta & plurimorum cōfœderatio in partibus Rheni, qui propria autoritate & vi multos ſpoliauerunt ſacerdotes ditiſſimos; diuidentes hæc bona inter pauperes ſacerdotes, quia dicebant omnia bona debere diuidi æqualiter; volentes corrigere & occidere ſacerdotes & nobilitates. Sed excommunicātur, ſubiugantur, cremantur vt hæretici, & occiduntur alias multi: quorum capitaneus ſupremus dictus Ioannes *vom drath*, nobilitaris, habens plurima millia ſuæ ſectæ more Bohemorum.

Eodem anno, Egrenſe oppidum per quendam cōciuem Ioannem *Knitzel* dictum inimicabiliter inuaditur, altera die poſt feſtum S. Ægidij, uidelicet ſexta feria, de nocte: & comburuntur prope oppidum tres villæ, & pereunt 8 perſonæ ignis occiſione, & pariunt duæ puerperæ abortiuos. Exinde, vigilia Natiuitatis B. Mariæ Virginis, occaſione nocturnæ vigiliæ, ciuis Paulus *Friſler* ante portam inferiorem ob rebellionem cuiuſdam qui vigilare debuit, coactus ſe ab eo defendere, eundem vigilem occidit. Inſuper die B. Virginis regreſſi conciues de peregrinatione B. Virginis in *Culem* prope *Egram*, iterum vnus ex improuiſo telo confixus moritur. Et orta fuerat hæc lis ex leui cauſa.

Anno 1503, Sabbatho *Iudica*, circulus magnus albus ad modū Iridis integræ ad latus circuibat lunam, & luna videbatur, quaſi alba nube eſſet tecta; nec lucide lucebat, quamuis ſerenum eſſet cœlum.

Eodem vero anno, ceciderunt cruces in ſuperiori Alemannia, in Noriberga, Ratiſbona, Landshuta, & alibi, ad veſtes virorū & mulierum; plus tamen mulierum, vt opinor, propter horribilē ſuperbiam, luxuriā, auaritiam, homicidia, intrinſeca bella, inobedientiam Eccleſiæ Catholicæ & erga eius præcepta, & tribulationem cleri in eorum libertate,

propter vim laicorum tunc regentium, & ordinem versum quasi in omni statu. Fuerunt autem coloris fusci ad rubedinem declinantes,& secundum superbię diuersos colores in togis & camisijs:quæ etiam in pauperibus tunc excellenter viguit: & omne malum regimē, prout supra anno 1500 & 1501,in inferiori Alemannia & Rheno factum est,vt isto loco diximus. Qui etiam cruces extinguere conati sunt, serpentes ad collum vsq; ad introitum habuerunt,aut qui maledixerunt ipsis saltem. Sic Bambergæ,Egræ,in *Hof*,*Culmbach*,Misnia,Bohemia,totoq; pene Romano imperio eædem cruces visæ sunt in vestibus hominum varijs formis,secundum omnia arma passionum Christi. Speratur inde tempus miserendi.

10 Eodem anno,in octaua S.Vrbani, in die Iouis, pluit ignis in *Coburgk* oppido. Item eodem anno,in vigilia S.Apostolorum Petri & Pauli,in aere nubes fortuitæ omnimodæ, vt ciuitates,castra,&c. Bohemiam versus visæ sunt:& proxima vigilia visitationis B.Mariæ,apparuit Iridis arcus integer solitorum colorum, circumgyrans solem hora duodecima meridiei. Itē Ioannis & Pauli vesperi,circa octauam,sereno cœlo, visus est draco magnus in cœlo,circumgyrans cum cauda sua signum Thau:& eodem tempore Rex Vngariæ & Bohemiæ Vladislaus suscepit pacem cū Turco, qui antea Capitaneus Ecclesiæ factus, contra Turcum nihil nobiliter egit. Sed Dux Ioannes Coruinus sub Rege Vngariæ noluit tenere pacem cum Turcis,sed ad principes Alemannię ex Prouincia proficiscitur. Verum per Regem reuocatur a *Saltzberga*,& ventilata pax confirmatur.

20 Eodem anno, vulgatur grandis peregrinatio ad Beatæ Virginis in *Grimmenthal* sub generoso comite de *Hennebergk*, & diœcesi Herbipolensi, vbi talis cōcursus fit, principaliter propter malum *Frantzosiæ*, alias acutam lepram & ardentem dictam, quæ vltra decennium durat,ita vt quasi 300 Mauri equites siue Æthyopes, circa festum Pentecostes per Silesiam transirent illuc peregrinando.

Eodem anno, decessit Papa Alexander VI, veneno intoxicatus, in vigilia Natiuitatis B.Virginis. Eodem die decessit Episcopus Bambergensis Vitus de *Schoninbergk*,& eligitur Georgius *Marschalck* in Episcopum. Romæ vero electus est in Papam Pius III, qui duntaxat octodecim diebus post coronationem rexit,etiam veneno intoxicatus: & eligitur Iulius secundus,& fuerunt isto tempore schismata pessima.

30 Anno 1504,erat hyems feruentissima,intenso cum frigore diu durante.

Anno eodem, 4 feria ante Purificationem B. Virginis Mariæ, (& erat sexta feria in anno bisextili, in signo Leonis, in Oppositione) generosus Sebastianus *Schlickh* cōtra oppidanos in *Cubito*, cum ad tres hebdomadas dissensionem habuissent; disturbium a castro mouit; & quasi 200 interfectis a 14 nobilibus, & oppidanis qui confœderati erant ipsis, victum manu oppidum cum vxoribus & pueris exeuntibus; præfatus *Schlickh* domus spoliauit: & vltra 40, in vrbis domo *vom Pluen* quatuor, interfecti sunt. Et quidam D.*Schenckh*, ipsi *Schlickh* in auxilium veniens, cū præda siue spolio reuerteretur e Monasterio in *Waltsain* a generoso de *Burgaw* captus recipitur, & vna cum spolio ad *Tachaw* ducitur. Obtinēt nobilitates cum oppidanis Cubitensibus ius suum in Praga coram ma-

40 gnatibus Bohemiæ. Et tres generosi *Schlickh* Nicolaus, Wenceslaus, & Sebastianus in facto hoc contra regia mandata agentes, infames & rei iudicati sunt & declarati. Interea ipsi *Schlickh* combusserunt nobilium præfatorum omnia allodia & villas. Ex aduerso & alij etiam ex vtraq; parte seinuicem prosternentes & occidentes per totam æstatem sequentem.

Eodem anno,decessit illustris Princeps Georgius, Dux inferioris Bauariæ sine virili hærede:cuius vnicam filiam desponsauit illustris Dux Rupertus,filius Philippi Palatini, Comitis Rheni, qui Rupertus & filios & filiam vnam ex ea genuerat. Et quia Dux Georgius cum Duce Alberto Bauariæ de Monaco ante obitum prouinciæ contractum inijt, vt qui citius sine hærede discederet, alterius prouinciā obtinere deberet. Et interea dice-

50 batur Dux Albertus Monacensis in mortem Ducis Georgij per medium nobilitatis machinatus fuisse; ita quod prouincia Georgij ei de iure cedere non deberet, sed filiæ quam Rupertus duxerat,& eius hæredibus. Habebantur diætæ inter Ducem Albertum & Rupertum per Regem Romanorum Maximilianum, sororium Alberti, per eius legatos & alios principes:sed nihil efficiunt.Interea Rupertus excommunicatur maiori excommunicatione per legatos,& bannitur per Regem Romanorum cum suis.Tandē post festum

Paschæ confœderantur Marchio Fridericus Brandenburgensis, &c. cum oppidanis Noribergensibus, cum duce Alberto, & Romanorum rege. Surgit bellum durum, ita vt, pluribus interfectis hinc inde, oppidulis & villis vndecunq; cōbustis, monasterijs & Ecclesijs incensis, spoliatis religiosis & clericis, & prælatis, & pauperibus villanis depauperatis, qui vt plurimum orbati in rubetis præ timore versabantur; plures fame perirēt; qui inuenti gramen præ fame comedentes adhuc in ore habuerunt: ita sæuiente Tyrannide, vt Bohemi per Rupertum salario conducti, & circa Ratis bonam per Regem Rom. cum suis aggressi, ex vtraq; parte gladio ceciderint: sed pars Marchionis Friderici tandem vicit. Et dicebatur, quod die 5 post festum Natiuitatis Beatę Virginis, circa quatuor millia virorum ex vtraque parte corruerint gladio; ita vt vulgo diceretur, quod præcursio Antichristi hęc esset mota per Regem Rom. & crucium supra signatarum mysterium iam practicaretur. Tantę enim tyrannides exoriebantur, vt nec sacerdotes cū sacra communione, nec mulieres puerperæ quamplures, nec aliæ in strata secure incederent; quin apud pudenda, proh dolor, pecuniæ quærebantur. Diæta circa natiuitatem Christi celebratur in *Inspruck* de pace, sed nihil efficitur.

Anno 1504, in die S. Sixti, tertia feria, Marchionitæ stragem passi, circa *habmut*, *Wensidel* & *Kemnat*, & intereunt plures. Alij fugam dederūt, cum in triplo Palatinenses excessissent. Caussa est, quia sabbathina nocte præcedēti ipsi Marchionitę solēne Monasterium Beatæ Virginis in *Waldtsachsen* ordinis Cistercensium spoliarunt, deuastarunt, & incendio vsq; ad solū consumpserunt. Ita in plagam eius factū est secundo die statim.

Anno 1505, in die S. Erhardi, in noctis crepusculo, circa oppidum *Pilsn* Bohemiæ, muliere prætereunte signum magnū crucifixi cum latronibus a latere, ante oppida consuete positum, se inclinauit versus dextrum latronem, ita vt trabes crucis fragorem magnum facerent. Mulier audiens & vidēs oppidanis narrauit: qui exeuntes viderunt signū Christi ad latronem, & latronem ad Christum versos esse, inferiori stipite non verso: & ita se imagines aspiciunt adhuc.

Eadem nocte, Pragæ piscatores in *Elba* viderūt cadere super aquam in magno spacio e cœlo quatuor nigras fuligines, & desuper signa rubea sanctæ Crucis.

Eodem anno, circa festum Pentecostes, iterum diæta celebratur pro pace, per Regem Rom. Maximilianum & principes. Ibi bellum in Alemannia intercipitur: sed rex Franciæ per ducem quendam adeo filium Regis Romanorū in Flandria tribulauit bello forti, quod Rex Rom. cogebatur de Colonia filio venire in subsidium. Ibidem per æstatem bellant, tandem pacificantur. Et postea princeps Burgundiæ & Flandriæ, filius Maximiliani Regis Romanorum, veneno interijt.

Eodem anno, Sabbatho post Tiburtij, fuit dies aliquantulum turbida. Nihilominus sol adeo pallide & glauce resplenduit, ac multum triste, ac si in eclipsi magna esset. Erat tamen altera dies post oppositionem Maij. Et Dominica proxima post oriebatur sanguinolentus multum. Sequitur aliqualiter siccitas.

Eodem anno, potentissimus rex Hungariæ, Vladislaus, vnicam habens filiam, illam nepoti Regis Rom. supradicti Maximiliani desponsat: qui ad compactata, per prius super regno Hungariæ per literas & sigilla habita, Vngariæ regnum regi Romanorum resignare satagebat, eo quod ab illo tempore, quo cū Turco paciscitur, apoplexia tactus regno inutilis fuit. Verum Vngariæ magnates restiterunt, & filium Comitis Magni Stephani in coadiutorem & futurum in regem contra regem Romanorum & prius compactata elegerunt & erexerunt: qui aggregato exercitu regi nolenti insurrexit. Rex ipse regem Romanorum vocat in subsidium sui & vt iactata exciperet, vsque post festum S. Martini expectatur adhuc. Qui contra veniens, strage modica Hungaros domuit, qui econtra in Austria regi Romanorum Maximiliano subiecta stragem fecerunt. Sic pacificatur lis.

Eodem anno, circa festū S. Michaelis, & circa nouilunium Nouembris, apparuit magna stella noua, hora quarta, vel circa, ante ortum diei, perdurans vsque ad octauam horam diei, secundum medium horologium; lucēs per terras & oppida pulchre & lucide quasi luna, non tamen omnino tam luminose, sicut luna. Ostendit deniq; iter mane ambulantibus satis lucide, transiens a meridie quasi occasum versus, aliam minorē præcedentem se stellam habens, quæ adhuc duas minores præcedentes se habuit.

Anno

Anno 1506, celebrauit Marchio Fridericus solenne conuiuium Carnispriuij cum Ioanne duce Saxoniæ, duce de Mechelnburgk, Episcopo Georgio *Schenckhen.* * & alijs baronibus, comitibus, & multis nobilibus. Tunc post disparuit superior stella.

Eodem anno, feria VI, Vigilia S. Pauli eremitæ, mane visi sunt tres soles. Et eadem nocte in Oppositione visæ sunt duæ integræ lunæ. Vna tamen minor alia.

Eodem anno, circa Natiuitatis Christi festum, initio anni, ignis in quantitate dolij cecidit e cœlo ad montem patibuli. Desuper cecidit vir magnus, niger, extensis brachijs ad ignem, & combustus fuit: post cecidit stella ignita quasi super prætorium, & versa cecidit ad montem *Plassenbergkh* & circa montem castri in Culmbach.

10 Post Dominicam Cantate, apparuit albus circulus circa meridiem, circa solē, per certas horas. Et in festo Pentecostes celebrat Papa Iulius cōcilium cum Minoribus Romæ: qui duplices erant pro tunc, & in duas sectas duntaxat diuisi, sc. *de obseruantia* & *de reformatione* qui vicem tenent Martinianam.

Eodem anno, altera post Ioannis Baptistæ in & circa thermas Schlickensium, vulgariter *im Warmenbad*, cecidit nix in spissitudine pedis, & per diem & noctem iacuit per certam distantiam. Altera die resoluitur.

Anno 1507, Maximilianus Rex Romanorum, diæta tunc in Constantia cū principibus Alemanniæ celebrata, exercitum congregat proficiscendo Romam pro corona Imperiali. Et quanquam Papa Iulius secundus uno exercitu cum & in suis pro eo, & ipse 20 rex Rom. Maximilianus ex altera parte pro se exercitu suo, laborarunt; tamē Veneti suis exercitibus & potestate Papam detinuerunt, & regem Romanorum vicerunt, cumq; ad propria remeare compulerunt. Sed Papa transmisit Cardinales ad Tridentum cum corona & Imperiali titulo, ipsum coronando & titulo insigniendo, sed prudenti vsus consilio, titulum recepit Cæsaris; Coronam vero Romæ (vt decet) afferre recipiendo voluit: vbi dicitur treugam contra Venetos ad triennium tunc instituisse cum rege Franciæ & Arragoniæ.

Anno 1508, multi fiunt terræ motus. Et obijt Albertus dux Bauariæ, & Philippus Elector Palatinus.

Anno 1509, die quinta feria post Quasimodo geniti, in *Eger* sentitus est terræmo- 30 tus infra tertiam & quartam horas post meridiem. Postea circa festum S. Trinitatis, quidam nobilis auratus Georgius de *Gedbitz* in *Libenstein*, cum diffidasset quendā Ioannem *Mollersick* in *Hasla*, cui secunda feria post congregato exercitu vaccas cepit, & tres interemit ex laicis. Vnde commoti Egrenses castrum *Libenstein* obsederūt in vigilia Corporis Christi, & obtinuerunt 17 nobiles, decē equestres, & 40 pedestres ex arce, sub pacto militaris captiuitatis: quos Egram ducunt, & in duo hospitia publica locant. Mane Corporis Christi processione non tanta, quidam ex nobilibus fugam petierunt. Vnde communis populus seditionem maximam fecit; & vnum nomine *Hawenstein* interfecit. quo sepulto, alij ad prætorium recipiuntur; pedestres autem clausuris mancipātur, quos rex sibi mitti petijt. Sed Egrenses negant. Emittit rex iuramentum, nisi ipsi præsententur, 40 quod nolit esse Rex. Sed bono medio fractum intercipitur, ita ut omnes captiui in quatuor curribus veherentur, & vltra mille armati cū bombardis ob cautelam, quos Egrenses conduxerant, vsq; ad limites medij miliaris una proficiscerentur; vbi de regis commisso generosus Sebastianus *Schlick* Cubitēsis obuius, regis in nomine captiuos loco regis ab Egrensibus recepit, quos ilico Egrensibus restituit. Reducuntur ad Egram; nobiles ad prætorium, cæteri ad turres. Vnus deniq; nomine *Geseller* dictus, seorsum concluditur fame perimendus: quia Pragensium inimicus tam uiris quam mulierculis nefanda attulit ludibria.

Eodem anno, Veneti grauiter debellātur. Et Maximilianus Wormatiæ apud electores & principes in diæta auxilium quærit: sed non obtinet pro tunc. & Cæsar scriptis 50 inuehitur contra status Imperij tunc & postea.

Eodem anno, sunt etiam combusti quatuor ordinis Prædicatorū apud Bernenses.

Anno 1510, Augustæ fuit magna diæta: & Erphordiæ fuit magna discordia inter senatum & ciues, adeo quod unus magnus ciuis fuit suspensus a plebe.

Eodem anno, *Paul From*, ex Pomerania, malus Christianus, duas hostias venerabilis Sacramenti ex cibario furatur cum Monstrantia, & vendit hostias Iudæis in *Spandaw*

vrbe pro nouem Marchicis grossis. Iudæi vero hostias cum multis iniurijs confoderunt; & postea in tres partes una scissa, sanguinolenta esse visa fuit: idq; sæpe factum est. Tandẽ omnes capiuntur, & feria sexta post diuisionis Apostolorũ triginta & octo comburuntur, & duo baptizati decapitantur, & *Paul From* laceratus cũ forficibus deinde cõburitur.

Eodẽ anno, multi fiunt terræ motus in Italia, Florẽtiæ, Rauennæ, Venetiæ, & alibi.

Anno 1511, generale concilium ad instantiam regis Romanorum & regis Franciæ inchoatum est in Pisa a Papa, & terminatum in Mediolano.

Anno 1512, multa clades infertur Venetis a Gallo: & Italia passim miserabiliter vastatur.

Anno 1513, *Frantz von Sickingen* Wormatienses impugnat: & fuit magnum disturbium in *Wurms* inter senatum & ciues: & rex Romanorum quosdam ciues decapitari fecit. 10

Eodem anno, mortuus est Papa Iulius: & sequitur eum Leo x.

Eodem anno, 11 Augusti, concurrerunt in Artesia Maximilianus Cæsar & Henricus rex Angliæ in persona. Et super fluuium *Litz* apud Terbonam fugant Gallos, & capiunt decem signa: & capitur dux de *Longeuille*, & alij quamplures: & occiduntur plures quam centum nobiles, & Terbona comburitur. postea obsidetur *Tornax*.

Anno 1514, Vlricus Dux de *Wirttembergk*, volẽs grauamina terræ in debitis tollere, cõuocauit suos, vt darent *steuram*, de floreno vnum numum. Ibi Schorndorffenses pagi rebelles, videlicet *Bittelspach, Heppach*, & *Grumbach* veniunt in *Schorndorf*, & volunt senatum cogere in suam partem: sed senatus nõ vult. Erant vero villani circiter duo millia, & de illis villis supra dictis, & hi alios ad se trahunt, & libras quibus carnes ponderantur, in aquam valde iniuriose proijciunt. sed admoniti a duce, orant suppliciter pro venia, & promittunt se velle esse obedientes: non tamen diu durat. Nam ad Pentecostes iterum rebellant Leobergenses & Schorndorffenses, & circum ducem Vlricum veniunt, & voluerunt illum occidere. Nam vnus clamauit, *Occidite illum nebulonem*. Sed DEVS prohibuit. Ibi oppidum Schorndorff capiunt & claudunt, & parant se quasi vellent bellare, & ferme mille & octingenti in monte, *Cappelsbergk* dicto, supra *Bittelspach* morantur contra prælatos, & nobilitates, & alios honestos viros, quos voluerunt omnes occidere. Accurrunt quotidie quamplures etiam ex fidelibus subditis, & fit quasi magnũ bellum. Leobergenses tamẽ statim redeunt & iurant. Sed Schorndorffenses in *Ramsthal* insaniunt & iurant in pauperem Cunradum. Ibi *Ernst vom Furst* nobilitaris ducit quingentos Tubingenses, & Dux adhuc centum alios, & multi accurrũt de fidelibus, & fugatur exercitus pauperis Cunradi. Venit etiã dux cum 1800 equis, & multis fidelibus subditis suis. Ibi omnes Schorndorffenses in oppidũ cõuocati, capiuntur principales, & primũ feria secunda post Sixti *Hans Volmar*, & *Bastian Schwartzhansen* filius, & *Iorglin Kremer*, tanquam capitanei, decapitantur. Deinde iterũ feria tertia post Sixti, alij septẽ decapitantur; & iterum feria quarta post Sixti alij sex; deniq; Tubingæ adhuc duo. reliqui fugam petierunt. populus cõmunis fuit in gratiã receptus. Miserat nobiliss. Cæsar Max. comitẽ a *Montfort*, Georgiũ & Christophorũ *Schenck* a *Limpurgk*, & Doctorẽ *Schad*. Miserat etiam Pal. Comes Valentinum *Schenck* ab *Erpach* cum tribus nobilibus; & Christophorus Marchio de *Bada* miserat Vlricum *Landschad*; & Herbipolens. Episcopus Ludouicum ab *Hutten*. Venerunt vero in persona: Episcopus de *Strasburgk*, & de *Costentz*. Ibi etiam erãt, *Hans* & *Christoff* comites de Werdenbergk, Georgius Comes de *Hohenloh*. *Wolf* & *Ioachim* comites de *Zolren*, fratres, Vlricus ab *Helfenstein*; Ludouicus a *Levuenstein*, Rudolfus a *Sultz*, Wilhelmus & Georgius *Truchsess*, & legati Suuitensiũ. Hi omnes uenerunt Tubingam, & uolebant consultare quomodo rustici cogi possint, & tandem pacificarunt subditos cum Duce. Hoc bellũ vulgariter dicebatur *der arm Chunrad*, id est pauper Cunradus. Eodem anno Ioannes *Pfefferkorn* baptizatus Iudęus, feria quarta post Ægidii in Halla propter nefanda scelera & malefacta cum ignitis forficibus laceratur, & assatur ante castrum Mauritij in Iudæorum cœmeterio. 20 30 40 50

FINIS APPENDICIS IOANNIS LINTVRII
ad Fasciculum temporum.

DE GER-

DE GERMANORVM PRIMA ORIGINE, MORIBVS, INSTITVTIS, LEGIBVS ET MEMORABILIBVS PACE ET BELLO GESTIS OMNIBVS

omnium seculorum vsque ad mensem Augustum anni trigesimi noni supra millesimum quingentesimum, libri Chronici XXXI, ex probatioribus Germanicis scriptoribus in Latinam linguam tralati, authore H. MVTIO. Heldrico mutio

damnato quidem hactenus prohibiti, nunc vero cum expurgatione permissi.

D. D. EVSTATHIO QVERCETANO SVMMO PHILOSOPHO ET MEDICO, H. MVTIVS S.

CVM multas nationes, ob animi ingeniiq; cultum, & philosophiæ studium, potißimum medicinæ, peragrans, doctißime Eustathi, visitares etiam in Germania claros eruditione viros, & in nostro florentiß. gymnasio magna cum tua laude, auditorumque fructu legeres publice, studebas cum exactißima Latinæ Græcæq; linguæ cognitione Germanicam quoque linguam coniungere: & cum lingua notitiam rerum consequendi gratia, diligenter meliores autores qui Germanorum res gestas germanicè scripserũt, conquirebas, in quibus vbi olfecisti, pro tuo exquisito iudicio, multa præclara esse & digna quæ ad Græcos & Latinos transmittantur, rogabas me vt memorabilium ea quæ aut omnino non, aut certe non tam bona fide neque tam clare essent apud Latinos, trãsferrem in linguam Romanam. Quod quantopere recusarim, scis: neque enim ignorabam me oneri tanto non esse ferendo, nec erat ocium. Nunc vero tandem sum aggressus, quanquam nihilo magis ociosus quam tum: tamen animi gratitudinem declarare cupio valde erga te, à quo cum in aliis medicinæ partibus, tum præcipue in anatomicis & re herbaria, multa, candide & amice tradita, si non didici, saltem audiui: Quam ob rem omnes libros historicos germanice scriptos, quos habere potui aut extare sciui, studiose excußi, & quæ visa sunt insigniora, scituq; digna, verti tibi in linguam Latinam, atque adeo tibi vni, non iudicium, sed candorem & amorem in me tuum respiciens. Nec hic mihi studio fuit, vllam vel ingenij vel artis laudem consequi, satis abũde existimans me præstitisse, si morem gererem tibi, cui pro nostra amicitia nihil meorum potest displicere. Qua autem festinatione occupatißimus scripserim, vides facile, ex tumultuariæ dispo-

sitionis modo & ex elocutionis genere. Fidem certe, quæ sola historias commendat, non desiderabis. Porro ne quid dißimulem, primo sequebar quosdam scriptores non certißimæ per omnia fidei: sed vbi primum animaduerti, meliores consului, neque temere cuiuslibet vestigia secutus sum. Cum hæc leges, compater carißime, fac memor sis quantopere petieris hoc, adeoque imperaris mihi. Ego rerum Germanicarum scriptorem quempiam optarim exoriri magni spiritus, consilij, & artis, qui ingentia dictuque vix credibilia facta huius populi altiore quopiam tono celebret, quique tot insignes victorias hexametro sono efferat. Sed nemo mortalium vlla orationis vi vnquam consequetur. Si Germani facultate dicendi, quemadmodum bellica armorum virtute, Romanos Græcosque superassent, dij immortales, quantæ essent res quæ iam ignotæ & obscuræ pleræque iacent. Dolendum profecto tali materiæ nullum hactenus dignum fabrum contigisse. Idcirco ego nulla magis causa, tuo impulsu, tantæ molis onus subiui, quam quod spei nonnihil est, aliquem maioris spiritus & oris, meam debilitatem, onere viribus longe potentiore suppressam, leuaturum, qui poßit digne res omnibus nominibus maximas e tenebris eruere. Spero enim vbi apparuerit qualisnam materies sit, aliquem peritum fabrum manus admoturum. Quam ob causam, nullum aurium lenocinium adhibuimus, sed fidem sancte, quod est palmarium historiæ, obseruauimus, nisi a quopiam scriptore falsi simus, quod tamen in paucißimis fieri potuit. Mirari satis non possum, quod hanc nationem multi scriptores ita prætereunt, ceu nulla esset mundi pars, etiam autores qui quoque describere conati sunt quid apud Antipodas & in terris non habitabilibus agatur, nec vno verbo vel nominant Germaniam. Porro (quod hic locus alioqui requirere videbatur) de vtilitate historiæ, hoc est speculi & magistræ mortalium vitæ, superuacuum est ad te scribere, qui in illis iucundißimis quæ inter nos frequentißima fuerunt, colloquijs, mecum sæpe sapienter disseruisti, quam nulla re promptius animi prudentia pariatur, melius iudicium formetur, & rectius vita instituatur, quam ex accurata historiarum obseruatione & frequenti lectione. Est enim historia hominum vitæ imago. Hanc vtilitatem veteres haud dubie viderunt, qui pro illiteratis multa monumentorum genera, tropæa, imagines, statuas, &c. posuerunt in locis in quibus homines maxime conueniunt. Et his rebus magis vsi sunt, cum adhuc nullus vsus erat literarum. Quæso si ex sacris literis detrahas historiam, quid reliqui erit? Si auferas ex studiis literarum historiam, quid obsecro, manebit, quod magnopere vsui esse poßit? Quid canitur a doctis, & a vulgo? quid loquuntur homines in rebus serijs & ludicris, in omnibus conuentibus? nonne si demas historiam, omnia muta erunt? Sed nihil opus his ad te, vt dixi. Accipe igitur vt petijsti, breuibus quicquid Germani scriptores memorabile habent, de Germanorum rebus: bonique consules si quid est rudius alienioreque loco dictum.

Vale in Domino tuam aliorumque valetudinem curans & conseruans quamdiutißime. Basileæ anno M. D. XXXIX, *Mense Augusto.*

DE

DE GERMANORVM RITIBVS, MORIBVS, LEGIBVS, ET OMNIBVS GESTIS OMNIS PRÆTERITÆ ÆTATIS CHRONICORVM LIBER I.

GENVS ET ORIGO GERMANORVM a Tuiscone filio Noë.

SVNT autores, inter quos est & Nauclerus & Berosus, qui tradunt post diluuium Noë inter reliquos filios genuisse & Tuisconem gigantem, qui Germanorum progenitor genuit Mannum. Manno assignant progeniem hanc; Mannus genuit Ingæuonem, qui produxit Istæuonem, ex quo Hermionem natum dicunt, cuius filius Marsus; rursus huius Gambriuius, ex quo genitus fertur Sueuus, qui pater Vandali est; cui prolem adscribunt Hunnum patrem Herculis: Hercules autem factus parens Teutone filio. Hæc ferè etiam Tacitus habet. Hinc vocitatos Ingæuones proximos Oceano, medios Hermiones, cæteros Istæuones, Marsos, Gambriuios, Sueuos, Vandalos. Iohannes Viterbiensis tradit, Noë numerosam prosapiam habuisse; Tuisconem autem Germanorum & Polonorum Danorumq; autorem & patrē esse. Idcirco genus Tuisconis ad Noë, sicut Enos ad Adamum rectè refertur. Vxor Noë, quę peperit illi Tuisconem tribus nominibus, Vesta scilicet, Terra, & Titea appellatur. Atque ita pulchrè Berosus Cornelio Tacito consentit, Tuisconi matrem fuisse Tellurem. Longeque fallitur hoc loco Diodorus Siculus existimans propter hæc nomina Noë multas fuisse mulieres. Nam tres appellationes vnū vnius mulieris nomē est. suntq; absque dubio synonyma. Quemadmodum etiam Noë appellatus est Ianus, bifronsque pingitur, quod bina secula vidit. Eodem Beroso non dubiæ fidei autore, Sarmatia & Germania Tuisconi sorte obtigit. Cui Berosi opinioni astipulatur & C. Tacitus. scribit enim Germanos sedem & nouam regionem quærentes, post longos variosq; errores in Oceani littoribus terram primū attigisse. Propter has causas diu Germani ab Italis & Gallis Tuisci vocati sunt, quod nomen adhuc non solum in Germanorū, sed ferè omnium gentium ore est.

Berosus (quem quidam, inter quos est etiā Metasthenes Persicarum rerum scriptor, fide dignum authorem ducunt, quemq; Iosephus libris antiquitatum sæpe citat, libro historiæ suæ quarto) scriptum reliquit, quod à diluuio post centum triginta vnum annum prima & potentissima vrbs Babylonia ædificari cœpta sit. Tunc etiam temporis Noë, qui & Ianus est vocitatus, Tuisconem filium suum in Europam misisse, & illi tradidisse regnum à flumine Tanaë ad Rhenum vsque. Sicut & Tacitus scribit, Tuisconem deum terra editum, & eius filium Mannum autorem & conditorem gentis. Item scribit Berosus, quod anno 4 Nini regis Assyriorum, Tuisco Germanos circa Rhenum legibus & institutis correxit, & in ordinem redegit, quemadmodum Iubal apud Celtiberos, & Samotes leges tulit Celtis. Secundus Germanorum rex fuit Mannus Tuisconis filius. Scribit enim Berosus, Sexto anno Semiramidis reginæ Assyriorum, iuxta Rhenum Mannus Tuisconis filius Germanorum regnum obtinuit. Tertius Germanorum rex fuit Ingæuo filius Manni, tempore Nini filij Nini. Hermionem, quartum ferunt Germanorum regem fuisse, tempore Arali septimi Assyriorum regis. Quintus eorum rex fuit Marsus, tempore Balei octaui regis Assyriorū: à quo dicti sunt Marsi, hincque est regnum Marsorum, testibus Plinio & Cornelio Tacito. Gambriuium sextum regem in Germania faciunt historiæ, tempore Belachi Assyriorum re-

gis. Hic Gambriuius strenuus & fortis bello fuit. Ioannes Annius quibusdam coniecturis colligit, hunc primum coronatum regem Germaniæ fuisse. Sueuum septimum regem scribunt, Balco vndecimo rege Assyriorum seu Babyloniæ imperium obtinente. ab hoc putantur Sueui nominati. Hic Tigurinæ non ignobilis vrbis conditor fertur. Vandalus Germaniæ octauus dicitur rex, Altada duodecimo in Assyria regnante. Nonum tradunt Teutonem fuisse huius nationis regem. ab hoc sunt Germani dicti Teutones. Fuit aut tempore Manniti tredecimi Babyloniæ regis, qui primum dijs sacrificare instituit. Decimus rex Hercules fuit, tempore Macalei deciminquarti Babyloniæ regis. Hunc omnium virorum fortium primum in prælia ituri Germani, carminibus cantuq; celebrabant, autore Cornelio Tacito. Hæc de regibus Germanorum, autoribus citatis. 10

Verisimile est, sicut iudicat etiam Ioannes Viterbiensis, quod quemadmodum Germani à Tuiscone nomen acceperint, ita Alemannos à Manno Tuisconis filio, secundo rege suo vocatos. et a septimo rege suo Sueuo nominatos Sueuos, sicut à nono rege Teutone appellati sunt Teutones. Germani vero longo post tempore ab exteris nationibus, Gallis scilicet, & Italis dicti sunt. Cuius nominis causam arbitror fuisse, quod belli tempore tam fraterno animo semper partiti sint pericula & successus: et quod ij qui domi remanserant, pascentes, rusticantesq;, vxores & liberos pro communi patriæ salute militantium alebant: post annum qui in bello fuerant, reuertentes domum, vicissim rura colebant, nutriebantq; familias qui in eorum locum exire lege institutoq;, in bellum cogebantur. Hæc vicissitudo & mutua mutatio cum magna germanaq; fide fiebant. Nec autem vsquam germani fraterniq; animi magis apparent, quàm in prælijs, vbi vitæ capitisq; agitur periculum. Hanc causam huius nominis esse idonei sunt autores. Porrò ex nominibus omnibus illis nouissimum est Germanus; nec multum, quod sciam, ante Christum natum in vsu fuit: quanquam hoc nomen etiam sit apud Titum Liuium primæ decadis libro 6. Iulius quoq; Cæsar in Commentarijs cum lib. 3, tum alijs quibusdam locis huius nominis meminit. Facit & Cornelius Tacitus mentionem huius nominis. Item Strabo Geographiæ lib. 7, Trans Rhenum, inquit, versus orientem Germani habitant, gens forma & moribus non prorsus dissimilis Gallis. A Romanis vero frequentius Teutonici vocati sunt. Ita sine dubio vocabulum Germani minus est vetustum. Quando autem aut per quem, primum sic appellati sint, scribit Nauclerus se nescire. quanquam vero minus vetus sit reliquis nominibus; tamen quam vetustum sit, videmus ex Liuio. post enim vrbem Romam conditam, anno centesimo sexagesimo, fuerunt Germani in Italia, quo tempore Brennus Romam incendit. 20 30

Omnes qui digni sunt quibus fides habeatur, cosmographi, nempe Ptolemæus, Hegesippus, Cornelius Tacitus, Berosus, Strabo, & si qui sunt alij huius loci consentientes, scribunt, Rhenum Germaniam a Gallijs separare, esseq; vtriusq; nationis terminum. Nec est dubium obscurúmue Gallos olim vsq; ad Rhenum occupasse omnia. atque sic Rheno diuisas Germaniam & Gallias. Hinc palam est Argentinam & Moguntiam & maiorem Basileam, reliquasq; in ea Rheni ripa vrbes in Gallia sitas. Germani enim virtute roboris, armisq; præstantiores suis non contenti, Gallos expulerunt. Ferunt etiam quidam scriptores, Gallos aliquando Germanica lingua locutos, sed bellis omnia confusa. Solinus in collectaneis ad Augustum, dicit, Germaniam esse populosam, pertinereq; a Polonûm siue Sarmatiæ montibus per Hercyniam syluam vsq; ad fines Rheni, & ortum Danubij. Plinius lib. 4 cap. 13, suis quoq; finibus Germaniam describit. sed nobis parum cognitum quid sibi velit. adeo per temporis bellorumq; iniuriam, nomina ciuitatum & regionum partim interciderunt, partim mutata sunt. vixque est inuenire aliquid quod suum pristinum nomen tueatur. Ptolemæus & Corn. Tacitus libro de Germaniæ situ & moribus similiter scribunt, Germaniã esse imprimis nobilitate & magnitudine insignem: Rheno & Danubio à Gallis, Rhetis, & Pannonijs; montibus vero a Sarmatis Dacisque separari. Hi veterum Germanorum fines sunt. Sed nunc singulari armorum animiq; robore ad sua adiecerunt multa, versus meridiem, orientem & septentrionem, transgressi, possessoribus fugatis, flumina & montes, omnes superarunt difficultates. Cuius rei testimonio sunt Germani 40 50

Germani transrhenani in Gallia, vt supra dictum est. Tantumque accessit Germaniæ, vt duplo hodie maior sit, quam Strabonis, Ptolemæi, Plinijq; tempore habita est. Nam Germani omnes regiones & populos qui lingua Teutonica cuiuscunque idiomatis vtuntur, sibi asserunt: quantumuis varia sit huius linguæ dialectus.

Germaniæ omnes naturæ dotes tantum variant cum ijs quæ olim illi, si credimus Romanis & Græcis scriptoribus, fuerunt, adeoque fere omnia aliter habent, vt hæc abunde possint esse argumento (si scriptores non mera mendacia & somnia mandarunt literis) cœlum & regionum naturam mutari: etsi philosophi physici non concedant. Sed Domini verbo obediunt omnia elementa, faciunt omnia hæc iuxta iussum & imperium Domini exercituum. Hoc benedicente, & aperiente manum, terra fert fructum suum, fertilitateq; omnia implentur: maledicente, & manum claudente, sterilis redditur terra, & omnia pereunt, vt Psal. 103, *Dante te illis, colligent; aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Auertente autem te faciem, turbabuntur. Auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum reuertentur. Emitte spiritum tuum, & creabuntur: & renouabis faciem terræ.* Et Psal. 32, *Misericordia Domini plena est terra. Verbo Domini cœli firmati sunt: & spiritu oris eius, omnis virtus eorum.* Hoc genus sententijs tota est plena scriptura. In hunc modum solet esse vicissitudo in donis Dei: mutanturque sic artes, animi, ingenia, & regna, fierique solent mortales post varia dona & victorias successusque, arrogantes & molles, vitijsque infinitis inquinantur. quare post longam patientiam non perpetuo ferens Dominus Deus, puniensque ingratos dat fructum ferentibus. Sic est mutata fertilitas, propter populi peccata; terræ promissionis quæ prius fluebat melle, vino & lacte, iam vix spinis & tribulis ferendis est habilis. Notum est, quales fructus in testimonium & signum Israeli Iosue & Caleb ex illa attulerint terra, quę iam est desolata, deserta, & colono prorsus non respondens; sicut etiã Sodoma & Gomorrha ante maledictionem omnibus rebus abundauerunt, vt iure habitæ sint paradisus & pinguedinis domus. Propterea Ezechiel cap. 16, perditionis eorum nullam aliam reddit causam, quam omnium rerum affluentiam sine magnis operis, & luxum qui solet comitari ocium & fructuum absque labore copiam. Sic verum existimo Germaniam aliquando fuisse barbaram, horridam, & infœcundam; semper tamen bellicosam, aliisq; populis fortiorem, quemadmodum consueuit esse gens laboribus indurata & exercitata, parumque ciuilibus mollioribusque moribus imbuta. Sed Dominus iam tandem quoq; hanc terrarum orbis partem respexit, ita vt ex verbo & gratia Domini vix vnquam fuerit regio vel fertilior, magisue habilis ad omne genus fructus producendos, vel felicior ingeniorum animorumque bonitate, magnitudine & prestantia. Quibus enim gentibus, quæso, in vlla cedit arte? imo quos populos qui & sunt & fuerunt non longo interuallo post se relinquit? Iam incipiunt Physici disputare de temperie media & summa, cui ascribunt illam benedictionem Domini in Germania, quam olim tribuerunt Assyrijs, Persis, Terræ promissæ Israeli, Medis, Gręcis, Italiæ. Iam illud ver illáue Domini benedictionem in Germania omnes mirantur cum stupore populi. nihil in hoc mundo vanitati obnoxio solidum, immutabile, & incorruptibile. Fuerunt alia olim etiam secula apud Ægyptios, Græcos & Romanos, eruditione & artibus omnibus excellenter dotata & exculta, sed temporis iniuria, quæ omnia consumit, artes & homines interciderunt. Id quod sine dubio nobis potest euenire, si ingrati fuerimus Domino Deo omnium bonorum largitori. Etiam nunc causæ paulo oculatioribus non sunt obscuræ. Et nisi Domino, qui omnia propter sese facit, ascripserimus in vera humilitate & timore Dei, in despectum barbariemque maiorem priore relabemur. Nam Dominus propter peccata cum alia tum potissimum superbiæ, mollicici & luxus transfert animos & regna, ita vt repente leones immutentur in lepores. quare ambulandum in lumine antequam prætereat. Ne quis sibi in illis donis sibi placeat, arroganterque alios despiciat; Dominus deijcit superbos de sede, exaltat humiles. Qualis aliquando Germania fuerit, est apud L. Anneum Senecam in lib. de gubernatione mundi. dicit enim, errare eos incertis sedibus, perpetuas hyemes illic esse, solum infœcundũ, nullas ædes, venationibus viuere, vbicunque nox fessos laboribus deprehẽdit, cubare sub frondibus aut in speluncis foueisve; pellibus vestitam aut etiam nudam gentem esse; miram illis esse frigoris patiẽtiam.

Non dissimilia scribit & Tacitus, Quis porro præter periculum horridi & ignoti maris Asia, aut Africa, aut Italia relicta, Germaniam peteret? Informem terram, asperam cœlo, tristem cultu conspectuq;, nisi si sit patria. Addit post pauca, Terra etsi aliquãto specie differt, in vniuersum tamen aut syluis horrida, aut paludibus fœda, humidior qua Gallias, ventosior qua Noricum ac Pannoniam aspicit, frugiferarum arborum impatiens, pecorum fœcunda: sed plerunq; improcera; ne armentis quidem suus honos aut gloria frontis; numero gaudent, eáq; solæ & gratissimæ opes sunt; argentum & aurum propitij an irati Dei negauerint, dubito. Nec tamen affirmauerim, nullam Germaniæ venam argentum aurumue gignere, quis enim scrutatus est? possessione & vsu haud perinde afficiuntur, &c. Hæc Tacitus. Talia de Germania refert etiã Strabo, & alij plures ex Græcis & Latinis. Næ ista videtur mera mẽdacia, & figmenta omnibus qui hodie hæc legunt aut audiunt. Nam quo loco & statu sint hoc tempore Teutonicæ res ad astra sublatæ, nouit totus mundus. Sed ijce autores grauitate & doctrina insignes excusari possunt, iudicio Domini, de quo paulo ante. Si iam cernerent isti rerum scriptores germanas res, non possent non suffundi rubore. T. Liuius putat Germaniam totam nihil nisi horridam siluam esse, ad quam nullus vnquam mercator veniat; nec quisquã ad eos accedere propter feritatem auderet, nisi cum valida militũ armorumq; manu. Idem quoque demonstrat in ijs Italiæ locis, in quibus nũc sunt pulcherrimæ vrbes Bononia & Mutina & aliæ, desertum & syluam fuisse. Iulius Cæsar tradit, neq; agriculturam neque vsum belli intermitti apud Germanos: sed priuati ac separati agri apud eos nihil esse; neque longius anni tempore vno in loco incolendi causa remanere concessum esse; neq; multum frumento, sed maximam partem lacte atq; pecore vitam degere, multum in venationibus esse. Et hoc vitæ genus & quotidianam exercitationem, libertatemq; vitæ, ab omniq; officio ac disciplina vacationẽ, vires alere, & immani corporum magnitudine homines efficere. Additq; in eam consuetudinem adductos, vt locis frigidissimis nullis vestibus, exceptis pellibus, vtantur. Quæ Cæsar in Commentariis de Sueuis scribat, cuilibet in prõtu est legere, vt nihil opus sit pluribus. Facile est videre eo loco quomodo indurati fuerint ad laborum & bellorũ incredibilem patientiam, quam frugali vita fuerint contenti, modo salua esset auro preciosior libertas. Ex quibus causa barbariei patet. Nec mirum terram a Domino statim post Adami lapsum maledictam sine diligẽtibus cultoribus nihil produxisse quã tribulos & spinas; omnia erant obsita sentibus, quę iam sunt vestita pulcherrimis & fœcundissimis vinetis & pomariis. Nihil est tam felicis ingenij quod non cultum, fructum producat suum. Quãquam sint autores physici qui opinẽtur ex reuolutione cœlestium virtutum & per hoc temperiei mutatione regionum fœcunditatem mutari in sterilitatem, & sterilitatem rursum in fœcunditatem: idq; adeo vt vbi nunc est mare, aliquãdo terras; & vbi terra, illic maria fuisse. Sterilem autem fieri fœcundam terram, indicãt etiam Romani scriptores qui queruntur, non eandem esse suarum terrarum fœcũditatem; disputantq; in eo, num etiam terra senescat, effœtaque reddatur senectute, vt animalia. Quæ mutatio facta sit in Canaan scimus. Natura rerum infirmis elementis subiectarum est fragilis, corruptionibus & mutationibus exposita; nihil est tam splẽdidum & magnificũ quod non redigatur ad nihilum, & in contemptum veniat; omnia veterascunt, vt vestimentum. Dominus solus immutabilis manet & qui in eo sunt, vnum cum illo facti. In Asia & Africa, aliisque memorabilibus locis iam multa iacent neglecta, infrugifera, & deserta, quæ vix serpentibus iam alimentum sufficiunt vbi fuerunt ingentes ciuitates populosissimæ. Vbi fuit Babylonia? Vbi fuit Niniue? Vbi Troia? Vbi Thebæ? vbi reliquæ de quibus tam magnifice loquuntur historiæ? Ecce rerum humanarum miseram conditionem! Quid miseri extollimur? quid cæci inflamur in tam caducis rebus? Babyloniæ vrbis amplitudo & altitudo nota est: sed vbi fuerit, ignoratur locus; est iam habitatio Sirenum, draconum, crocodilorum & veneficarum aliarum ferarum. Dic mihi campum vbi Troia fuit, & eris mihi magnus Apollo? Ægyptus quæ ex Nili exundatione paradisus erat, iam suas laudes non tuetur, nec respondet colonis suis. Quid igitur mirum si ex Germaniæ eremo factus est hortus omnibus & ad voluptatem & necessitatem sufficientibus plantis consitus, omniaque pene dixerim, ferens sine culturæ disciplina? Quem in modum omnia sphærica reuolutione mutentur a Domino in sa-

cris literis cum aliis locis pluribus, tum clarissime Solomon in Ecclesiaste tradit. Multa faciunt vt ego persuadear, Germaniam felicitate non vlli orbis partium cedere. Quanquam enim sunt qui prædicent Asiæ, Africæ, Indiæ, Italiæ, aliarumque dotes; tamen cum Plinio iudico felicissimam regionem, quæ suis contenta, alienis nihil opus habet; cuique est temperatus aer. Concedo aliis hyemes minus rigentes: sed caloribus æstatis magis feruentibus affliguntur. Fructibus alij aliis abundant, sed habet & Germania suos peculiares; taceo de animalium aliarum regionum nocentiore veneno. Non facile est conferre in hunc modum terrarum felicitatem: nam nullam partem est inuenire, quæ ferre omnia possit; semper negatum est alij quod in aliam collatum videas; non dico in præsentiarum quam diues auri & argenti, aliorumue metallorum sit Germania: quanque omnibus rebus ad vitam laute degendam copiose sibi sufficiat, nihil prorsus externi egens, si vellet: quid enim opus est de his pluribus dicere, quæ in oculis omnium in claro die constituta sunt? Italiæ, Hispaniis, & Galliis fere prorsus omnia metalla negantur, nisi quæ a mercatoribus Germanis mercantur.

De Germania scriptum Cornelius Tacitus reliquit, Germanos indigenas, minimeque aliarum gentium aduentibus & hospitiis mixtos, qui olim non terra, sed classibus aduectos: & aliquot populos Tacitus, Plinius, Orosius, Strabo, Ptolemæus commemorant, sed nominibus nobis adeo incognitis, vt mirari satis non possim qua temporis iniuria adeo perierint regionibus sua nomina. Nec minus est mirabile, quod nullus ex autoribus cum alio consentit in nomenclatura, sed quilibet alia tribuit regionibus & vrbibus nomina; cum tamen in vno fere seculo tres insigniores vixerint. Strabo enim sub Tiberio, Cornelius Tacitus sub Traiano, Ptolemæus imperante Antonino Pio, floruerunt. Ista sunt nomina populorum Germaniæ apud Strabonem, Bructeri, Sueui, Caldui, Marcomanni, Liuij, Zumi, Butones, Mugilones, Sabini, Senones, Sicambri, Catti, Gambruuij, Cattuarij, Chaubi, Cimbri, Caulci, Campsiani, Bisurges, Cherusci, Catisci, Ampsani, Cheinsci, Landi, Sabatij, Heumunduri, Boij. Cum Strabone Cornelius in pluribus variat. Orosius his vocabulis appellat, Vsipetes, Tencteros, Frisos, Agoriuarios, Dulgibinos, Tasuarios, Chauchos, Longobardos, Reudingos, Auiarios, Varmos, Eudosos, Suarmos, Nuithomos, Hermunduros, Nariscos, Quados, Marsignos, Gothos, Osos, Buros, Ligios, Arios, Heluetianos, Mannumos, Helisios, Naharualos, Rhingios, Lemones, Suiones, Venetos, Fennos, Vandalos. Ptolemæus multa alia habet, quæ recensere superuacuum existimo. Tam diuersæ impositionis nominum non fuit alia causa, quam quod doctissimi hi autores sibi putarint licere pro animi arbitrio imponere nomina barbaræ nationi, sicut & adhuc hodie Germani peregrina libenter imponimus nomina, vel Græca vel Latina. Huc facit quod olim in Germania, autore Tacito, nec viri nec mulieres nouerunt literas. Etiam ipsi Galli antequam Romano imperio fuerint subiecti, nullas omnino literas attigerunt, nec etiam viderunt. Græci aliquando illis Græcas literas ostenderunt, quas pro miraculo habuerunt. Ex his dubium non est illa Germanis nomina imposita a Græcis vel a Latinis. Romanis enim singulari studio fuit linguam Latinam cum imperio propagare, & pleraque aliis appellationibus nominare. Nostro tempore Germaniæ regiones appellantur hoc genus nominibus. Ea pars quæ non multum abest a fontibus Danubij & Rheni, Sueuia vocatur, quam solam Alemaniam quidam volunt. Huic vicina est Heluetia, Alsatia, Brabantia, Selandia, Holandia, Frisia, Dania, Saxonia, Thuringia, Hassia, Francia Orientalis, Boemia, Schlesia, Polonia, Bauaria, Pannonia.

Iulius Cæsar memoriæ mandauit, quod Germanis vita omnis in venationibus studijsq; rei militaris fuerit: quodq; a paruulis duritiei & laboribus studeant. Quique diutissime impuberes permaneant, maximam inter suos laudem ferre. Hoc enim ali staturam, ali hoc vires, neruosq; confirmari putãt, & cætera quæ eo loco scribit, in prõptu sunt. De his Tacitus scribit, quod aliquando supra modũ inculti barbari fuerint, in sordibus & magnis sudoribus a prima iuuẽtute educati, in omni domo, inquit, nudi & sordidi; in hos artus, in hęc corpora, quæ miramur, excrescunt; sua quenq; mater vberibus

alit,nec ancillis ac nutricibus delegantur; dominum ac ſeruum nullis educationis deliciјs dignoſcas.inter eadem pecora in eadem humo degunt, donec ætas ſeparet ingenuos,virtus agnoſcat.Sera iuuenum Venus,eoq; inexhauſta pubertas;nec virgines feſtinantur:eadem iuuenta,ſimilis proceritas,pares validiq; miſcentur,ac robora parentum liberi referunt.Seuera illic matrimonia.Dotem non vxor marito, ſed vxori maritus offert: interſunt parentes & propinqui, ac munera probant:munera nõ ad delicias muliebres quæſita,nec quibus noua nupta comatur,ſed boues & frænatum equum,& ſcutum cum framea gladioq;.In hæc munera vxor accipitur.Atq; inuicem ipſa armorum aliquid viro affert.hoc maximum vinculum,hæc arcana ſacra, hos cõiugales dies arbitrantur. Ne ſe mulier extra virtutum cogitationes extraq; bellorũ caſus putet, ipſis incipientis matrimonij auſpicijs admonetur, venire ſe laborũ periculorumq; ſociam: idem in pace,idem in prælio paſſurã auſuramq;.Hoc iuncti boues,hoc paratus equus, hoc data arma denunciant:ſic viuendũ,ſic pereundum.Accipere ſe,quæ liberis inuiolata ac digna reddat,quæ nurus accipiant,rurſus quę ad nepotes referantur.Ergo ſepta pudicitia agunt,nullis ſpectaculorum illecebris, nullis cõuiuiorum irritationibus corrupta.Hæc fere ad verbũ Tacitus de moribus Germanorum. Sunt & alia apud alios autores,ex quibus cõijcere licet,de morum ſeueritate & inſtitutis ita tetricis, vt tamen non per omnia honeſta diſciplina caruerint.Scribunt quidam,olim Germanas mulieres fortiter pro patria pugnaſſe,& iam laborantib.in dubij martis periculo viris in multis non vulgaribus prælijs prompte viriliterq; fortes auxiliares manus attuliſſe, res aliquãdo pene fractas aliquando reſtituiſſe, & ab incunabulis liberos ad arma educare & exercere ſolitos. Quæ cõſuetudo adhuc noſtro tempore durat,ita vt hæc natio toti orbi abundè ſatis militum mittat.propterea ſuos liberos Marti dedicabant, quem præter alios deos colebant. Nam aſtrorum periti affirmant peculiariter Martem virtute ſua, &,vt loquuntur, influxu ſuo reſpicere Germaniam,vt non ſolum vſu & exercitatione in militari diſciplina & robore animi & corporis cæteris præſtent, ſed etiam natura. Quare Dionyſius vocat eos natura bellicoſos. Quando matrimonijs iungebantur, vtrique ſponſo & ſponſæ prædicebatur; adeptos ſuorum laborum & moleſtiarum ſocium, &, vt pacis & belli tempore mutuam ſanctè inuiolatã ſeruarent fidem, omniaq; communia ducerent pericula, & pacis tranquillitatiſque commoda, ocia & labores, bona & mala.hoc iunctis ſub vnum iugum bobus,equo inſtructo,& armis vtrinq; datis, ſignificabatur. Item, vt facultates a maioribus acceptas auctiores ſuis liberis & poſteris relinquerent. Mulieres vero arcentur a comeſſationibus publiciſq; ſpectaculis, quo ſumma dos, mulierum pudicitia illibata permaneret. Qua diſciplina factum eſt, vt adulteria rariſſima apud eos fuerint. Deprehenſæ in adulterio maritus iure omnem cæſariem euellere pro arbitrio potuit. et eiectam cum ſumma ignominia ex domo per omnes vrbis plateas, vel etiam per omnes regionis vicos duriſſimis verberibus agebat.quoq; ſeuerior erat in peccata vxoris, hoc vir laudatior habebatur. Nec hic vlli perſonarum reſpectui locus erat. Propter has cauſas apud eos boni mores plus valebant,quàm apud alios bonæ leges. Diuerſitas ſuppliciorum eſt ex delictorum varietate. Proditores & transfugas arboribus ſuſpenderunt. ignauos & degeneres animo, imbelles & corpore infames paludibus & cœno merſerunt. Ita diuerſitate ſupplicij puniendo ſcelerum naturam oſtendebant. Leuioribus peccatis pro cuiuſque delicti magnitudine equorum pecorumq; numero conuicti multabantur. Multæ pars reipub.vel regi,pars ipſi qui vindicabatur, vel propinquis eius exoluebatur. Non iunctas ſedes incolebant,ſed ſeorſum diſcreti rura ſua colebant, ſicut fontis, aut campi vel nemoris occaſio admonuit. Quiſq; ſuam domum certo ſpacio circumdedit,vel propter incendij periculum,vel propter barbariẽ ædificandiq; imperitiam. Subterranei ſpecus multo fimo onerati erãt illis hyeme receptacula & domus, & frumẽto fructibuſq; alijs horrea & cellæ.Et hoc modo & brumæ rigores, & hoſtium depopulationes fallebant. Veſtitus erat ſagum aut fibula,vel etiam ſpinis contextum. Totos fere dies ac noctes ad focum ſedebant. Locupletiſſimi eorum a vulgo diſtinguebantur veſtibus non laxis & fluitãtibus, ſicut Sarmatæ ac Parthi, ſed ſtrictis & ſingulos corporis artus exprimẽtibus. geſſerunt & plerique ex ipſis ferarũ pelles maculis quandoq; variegatas.nec alio veſtimentorum genere mulieres quam viri vtebãtur:niſi quod fœminæ

ſæpius

ſæpius linea veſte purpuris variata induebantur: ſed ſine manicis, brachia & lacertos, totamq; anteriorem pectoris partem nudæ: etſi fuerit, vt dictum eſt, ſumma in matrimonijs caſtitas. Pro dijs creaturas viſibiles coluerunt, ſicut Lunam & Solem. Mercurio præcipue diuinos honores exhibuerunt; cuius imagines adhuc hodie quibuſdã locis extant: cui ſanguine humano, viuoq; homine ſacrificabant aliquãdo. ſed Martem & Herculem pecude quapiam placabant. Iſidi quidam Sueui ſacrificabant. non ferebant deos ſuos humana effigie pingi aut ſculpi. nemora & lucos dijs dedicabant, & illa ex deorum nominibus appellabant: propterea quod illi abſcondita vident. Quidam terram deam vocabant, honoribusq; diuinis colebãt: quod alma tellus omnia producat. Sunt præterea multa apud autores de veterum Germanorum ſuperſtitione & diuinatione & augurijs, quæ non duco operępretium eſſe enarrare omnia: quanquam adhuc hodie cæca & chriſtianæ lucis ignara mortalitas infinitis ſuperſtitionibus inuoluta ſit. Magna æquitate agrorum limites diuidebant, & ne quid iniuſtè inæqualiterque fieret, quotannis poſſeſſionibus mutatis, veteres migrabant coloni inuicem in aliorum agros. Qui ex magnatibus, ſicut hodie fit, quando à bellis vacabant, ocio, ludendo, ſomno & conuiuijs vitam ducebant. Rei familiaris curam, & culturam agrorum mulieribus, ſenioq; defectis aut alioqui imbellibus cõmittebant. Summus magiſtratus apud quẽ belli tempore vitæ neciſq; ius erat, temporibus pacis abrogabatur, conſtitutis in ſingulis pagis iudicibus. Publicè conuentus comitiaue agebant: ſilentio a ſacerdote indicto, & re propoſita, reges, magnates aut alioqui lingua & autoritate præpollentes ſententiam ordine dicebant: magiſque exorant, quàm imperant, quod volunt. Si vulgo ſententia diſplicebat, magnis clamoribus explodebant; probantes autem, armorum concuſſione & ſonitu animi propenſionem ſignificabant. Bellis confectis, centum duces, viros ex omni populo prudentia & probitate inſigniores, ſeligebant, qui lites dirimerent, cuſtodes eſſent legum. Sed omnia publica & priuata armati agebant. nec erat illis conceſſum ius vel belli ſuſcipiendi, vel alias aliquid maioris momenti agendi, niſi prius populo vel ciuitate conſulta. Iuuentus bello fortis magnis honoribus & præmijs afficitur, ſupráque alios nobilitatur. Nobilitas apud eos non ex maiorum ſtemmate, ſed ex fortiter geſtis iudicatur. nec tamen deſunt autores ex maiorum egregiè factis, & prolem laudem nobilitatemque conſecutam. Et iuxta factorum magnitudinem & claritatem per gradus ad regum latus ſedes tribuebatur. Nobilitas alijs armis & animo fortior, hoſtibus viciniſque omnibus terrori erat; ſæpeque vel ſolo nomine vicerunt, & in officio vicinos continuerunt. Ad hos legationes cum muneribus frequenter mittebantur ab exteris. Nulla gens propenſiore animo peregrino hoſpitia offert, & omnem humanitatem oſtendit in omnes, aduenas præſertim. ducuntq; in pleriſq; locis pro bono omine eſſe, ſi cui Deus hoſpitẽ peregrinum egenum mittit. nam ſine deo fieri non poſſe rectiſſimè perſuaſi ſunt. Atq; vtinam hanc humanitatem non exuerent his peſſimis nouiſſimis temporibus, quibus prædictum eſt homines fore ſine omni caritatis affectu. Germanorum humanitatis & præcipuè in peregrinos, facilitatis veſtigia adhuc manent; ſed refrixit etiam hæc caritas in multis. Hoc de Germanis veteres autores Romani teſtantur. Magnum flagitiũ iudicatum apud Germanos, peregrinum quapiam vel leui iniuria afficere. Quamobrẽ confugientes ad ſe, & auxilium aduerſus potentiorũ iniurias petentes ſumma vi & integritate defendunt, & ius perſequuntur iniuriã patientium vltro ſine ſpe præmiorum; ſed ſolum propter ſolam humanitatẽ & miſericordiam erga infirmiores. Hilari fronte & affabilitate non vulgari cibũ & reliqua neceſſaria indigentibus communicant. A ſomno ſtatim calida lauare conſueuerant. Dormiunt autem libenter vſq; in diem à curis ſoluti. Cibi generibus minimè exquiſitis vtuntur. nullis cõdimentis & illecebris voluptatum & effœminata mollitie vincebantur. Cibus erat venatio aut arborei fructus, aut lac, ex lacteq; confecta. Sed in potando immodicos ſemper fuiſſe negari nõ poteſt. Exiccandis poculis ſemper certarunt, & adhuc certant. quiq; capaciora vno hauſtu ſæpius exhaurit, robuſtior habetur. & hæc non vltima laus eſt. Nec in hoc pugnæ genere minus pertinaces ſunt, quàm in prælijs. Potu vtuntur ex hordeo & alijs frumẽti ſpeciebus cocto, vino ſapore nõ abſimili, & vt merũ, inebriat. Sũt quoq; autores qui reliquerunt ſcriptũ de Sueuis, quod paſſi non ſunt ad ſe inuehi vinum, quod molles animo &

effœminatos reddat. Nec ad conuiuia, nec ad opus eunt nisi armati. Paratiores semper ad verbera quàm verba etiam post calices. De magnis rebus consultant inter potandũ. Aperti sunt, minimè nigri & fallaces, nihil dissimulare, nihil celare, nihil adulari, nihil fingere, non repostum odium in pectore, & ore risum gerere, scientes. Ludo nimium dediti, præsertim aleæ; & non dubitant audaces omnes facultates semel deponere: imo suorum ipsorum corporũ libertatem non raro deponunt. Et victus sic, nihil repugnans victori se vinctum præbebat seruum. tanta semper fuit apud eos fidei obseruatio. Spectacula eorum omnia erãt exercitatio & tractatio armorum; summum decus scire rem militarem. Malebant sic se exercere, quam venas argenti & auri in terra abstrusas magnis sudoribus effodere. nec enim precium hoc hæc metalla habebant, sicut partim supra diximus, partim in sequentibus vbi offeretur occasio, narrabitur. Vasis aureis & argenteis quæ dono acceperant ab exteris, vt fictilibus vsi sunt: quanquam Romano imperio viciniores, propter vsum & commercium monetam præcipue Romanam & acceperint & exposuerint. sed nullus amor aut honor lamæ, vsui vero solum. Remotiores autem aliis rebus commutabant, rarius pecunia vtentes. Munera semper amarũt, quod quid commodi incõmodíue adferat patriæ rerum nostra memoria declararunt euentus. Nunc in quo luxu, quibusq; inutilibus peregrinis rebus intricata sit Germania, sine dolore recordari quis possit, qui hos veterum mores audit? Per hos certe iustitia extrema vestigia fecit, excedens terris. In proximos frequenter hostiles excursiones exercebant & propter rapinas & propter exercendam iuuẽtutem, ne ocio emolliti belli temporibus inutiles redderentur; simul vt vicinis terrorem incuterent. & ex ducibus ad huiusmodi incursiones paratior, à popularibus præ cæteris laudibus vehebatur. adeoq; non dedecori erat alienas gentes diripere, vt etiam laudis plurimum datum sit, qui plurimum domum retulit rapinarum. Ita factum est, vt nunquam cum hoste confligere, etiam iustis bellis confectis, desierint. Ex nobilioribus reges creabantur: duces verò propter factorum magnitudinem eligebantur, sed communibus omnium suffragiis. Tantumq; abest vt regibus liceat tyrannidem exercere, vt etiam nihil audeant constituere in rebus quoque exigui momenti, sed omnia populo sciente & consentiente agere coguntur. & vel ob minimam tyrannidis suspicionem è regno repelluntur. Atque ita rex & duces magis exemplo quàm imperio plebeios præcedunt. primi domi constitutiones legum factis exprimunt. in præliis primi hostem adoriuntur, in prima acie constituti. primi, si quid operis in castris locandis exigitur, manus admouent. noctu & die per omnes locorum difficultates primi proficiscũtur: reliquus exercitus hos sequitur, ab his exemplum in omnibus functionibus capit. Supplicia criminum capitalium leuiorumque flagitiorum in manu sacerdotum erant, non ex authoritate regum aut principum, sed deorum. Religionem enim deorum supra omnem humanum magistratum, collocabant. Persuasioq; hæc de diis superstitiosa seditiones cauebat, & plebem in officio retinebat, quod per alios principatus impossibile erat. Quanquam inscius non sim Iulium Cæsarem scribere, summum in bello imperatorem apud Germanos habuisse necis & vitæ ius & potestatẽ. In præliis cognatos & amicissimos quosque locabant quam coniunctissime poterat fieri; quo minus alterum alter desereret, pugnaretq; fortius quisque pro familiarissimo quoque. Et ob has causas etiam vxores & prolem inter impedimenta habere, & præliaturis ostentare & commendare: eorum captiuitatem & crudelem trucidationem, si vincerentur; præmia, & spolia, & laudem, & gloriam, & pacis commoda, si vincerent, ob oculos ponere. hoc per duces eloquentiores fieri solebat. etiam per mulieres infantes in vlnis mammisque adhibitos ostendere. ipsæq; arma non raro in manus capere, in acie locum viriliter defendere, hostem repellere: quibus incitamentis & facibus vix quicquam excogitari potest, quod etiam ignauissimum excitet, vt si non aliam causam respiciat, vel pudore compellatur aduersus hostem. Obsidum loco nubiles virgines dabant, & vicissim accipiebant. Hoc videtur illis peculiare fuisse in deliberationibus magnarum rerum, nullius quantumuis abiectæ in speciem personæ, consilium spernere, etiam mulieres audire. Vespasiani tempore fuit Velleda mulier, propter bona consilia pro dea Germanis habita. Hostem aggressuri, carminibus Herculem celebrabant & inuocabant, & clamoribus quibusdam ad terrendum hostem confictis, vti vnà omnium voce soliti sunt. sic suos in spem

vocari,

vocari, hostes confundi animo sperantes. De hoc cantus & clamoris genere Tacitus, & alij quidam. Arma eorum haud nostris nunc similia fuerunt; expedita & leuiora ferũtur fuisse. omnia agrestia, nihil picti & effœminati quod effœminatum animum argueret. equites equis non prorsus dissimilibus ijs quibus hodie Turcus vtitur. Relinquere equos si loci prælijque ratio flagitare videbatur, aut fessis & vulneratis concedere peditibus; ipsi pedites vicissim pugnare cõsueuerunt. in quem vsum equos in omnẽ euentum assuefactos habebant. Pugnando in præliis omnes ad principem exercitus respicere, omnibus curæ esse vt illum imitentur, vt placeant illi; illi vicissim studium vt ad animositatem exercitum prouocet. Nullum maius dedecus quam principe relicto fugere: imò principe viuo, & re non prorsus desperata, respicere, fugere relictis armis, aut principe, flagitium haberi consueuerat maximum. Nec postea vnquam conceditur tali adesse publicis conuentibus, vel sacris eorum. Itaque contemptim tractabantur, vt multi laqueo vitam finierint, vel alio quopiam genere sibi mortem consciuerint. Pace diutius durante, iuuentus præcipue nobilior patria relicta, quærere hostẽ, & aliis sine prorsus titulo bellum inferre solebat. Sic vitæ discrimina & labores subire, quam domi ignobiles in otio torpere, maluerunt. honestioremque quæstum ex sanguine humano, quam ex terræ cultura barbari iudicabant. Funera non tanta religione & apparatu, quanto alij populi curabant. Nobiliorum cadauera cum armis & equis comburunt: deinde tumulo in viridi quopiam horto aut prato sepelierunt. nec lamentationibus funera prosequuntur. viris enim vitio datur; mulieribus propter sexus infirmitatem nonnunquã conceditur. Mercatores, non vt aliquid importarent, sed vt spolia ab hostibus accepta emerent ab illis, Germaniam adire consueuerant: nunc mercatorum facultatibus & multitudine antecedit ferme omnibus nationibus. Veterum nulla fuit negotiatio & quæstus, quam bellum, venatio, agricultura, pastiones pecoris, quæ multis locis solæ in vsu fuerunt. Pagi & oppida non muro, sed fossa circundata longe distabant. nam maior pars agri siluestris & inculta manebat. Verisimile est ex pagis qui tum fuerunt nobiliores, quæ nunc sunt ciuitates originẽ suam habere. Rhenani a Rauraca Basilæa ad oceanum vsque fuerunt aliis magis politici, propter Galliæ viciniam: qui mores, exuta barbarie, ciuiliores ante Germanos, acceperũt: quod vicini fuerunt Romanis, quibus ciuilitate Græci præcesserunt. Græci autem ab Ægyptiis ciuilem vitam mutuati sunt. Coloniam Agrippinam & Treuerim primum omnium politioribus moribus a Gallis acceptis, ad ciuilem vitam peruenisse ferunt. Dicuntúrque vetustissimæ imperij ciuitates, ædificatæ a Trebeta ante natum Christum anno 1548, temporibus Abrahami. Apud Germanos olim nemo possidebat propria rura, sed singulis annis mutanda fuerunt, cedendumq; aliis, ne quis arrogaret sibi terram quæ communis omnium alma mater existit: néue libido possidẽdi animos hominum stultos occuparet, præriperentq; alij aliis quod fruendum omnibus dat Dominus. perniciosum nimirum putantes hominem sibi agrum asserere, de quo tot ante cesserint, omniaq; metat orcus. Certe illam stultam humanæ mentis arrogantiam etiam annus Iubilæus ille in sacris literis videtur cauere. Erat ciuitatibus singulare studium quam longissime nullum habere vicinum, quanque latissime omnia circum se habere siluestria, & nullis habitata hominibus. & hoc laudi præcipue erat. Sed primi libri hic finis esto. In sequentibus ordine persequi egregie dicta & facta Germanorum conabor. Sequi autem visum est Cæsarum tempora, a Brenno incipiens ad Carolum hunc V pergens, si annuerit Dominus. Ne cui autem videatur absurdum & præter rationem, quod ordine Cæsarum meam dispositionem instituo. Nemini opinor non cognitum quantum Romanis ducibus cum Germanis, rursum Germanis cum Romanis fuerit negotij; alterique alteros claros reddiderunt.

Sed hic primi libri finis esto.

DE GERMANIS LIBER SECVNDVS.

DE VETERVM GERMANORVM ante natiuitatem Christi gestis.

364

ANNIS 364 post Romam conditam, Senones, Sueui, & ij qui nunc Heluetij vocantur, Italiam ingressi sunt hostiliter, duce Brenno, vt Iustinus refert, gratia nouarum sedium quærẽdarum, patriam propter intestinas seditiones & rapinas relinquentes, atque in Latio incolas expulerunt, Tuscos primum; ædificasseq; feruntur nobiliorũ vrbium quasdam, nimirum Mediolanum, Comum, Vincẽtiam, & alias quę nunc partim Venetis, partim ducatui Mediolanẽsi, partim Romano pontifici sunt subiectæ. Mantuam quoque volunt quidam ab his cœptam ædificari. Tusci, duce Rheto nomine, se in vicinas alpes, & montium loca inaccessa receperunt, fugientes militem Germanũ & Gallum: vocaruntq; regionem à duce Rhetiã, & se Rhetos. Porro ij non contẽti, agro Tuscorũ occupato, hostili animo Romam versus profecti sunt, omniaq; depopulantes, incolasq; trucidantes & eiicientes, in potestatem redegerũt. quibus mature obuiã missi sunt a senatu populoq; Romano duces cum validissima militum manu: sed resistere nõ valentes, freqũetibus præliis victi sunt, accepitq; Roma maiorem quam vnquam antea cladem. Aliquoties ita trucidati sunt, vt vix euaserint præliorum testes. Tandem etiam ad iam tot cladibus acceptis, terrore confusam Romam, ipsam vrbem venerũt, successibus elati & barbarie feroces hostes: quam expugnarunt facilè, propugnãtibus metu exanimatis, captam crudelissime diripuerunt, nulli ætati sexuiq; parcentes. Quidam ab altera parte fuga sibi cõsuluerunt: cũ quibus pontifices, Vesteq; moniales virgines egressi sunt cũ suis sacris reliquiis & simulachris deorum. nam irruentibus hostibus non occurrerunt, sed e regione in fugam se coniicientes, focos & penates, & senio defectos parẽtes hosti trucidandos deseruerũt, multis vrbis locis incẽdio exustis, & magnis viris Romanis multis trucidatis, obsessoq; Capitolio (quod Romanis solum ex omnibus supererat) sex totis mẽsibus frustra, nam fortiter confisi loci munitione defenderunt Romani. diciturq; seruatũ à vigili ansere. Nec Galli & Germani sine magna suorum iactura Capitolium conati sunt capere. M. Torquatus in ea propugnatione prudenter multa gessit. inter alia hosti sperãti deditionem Capitolij propter cibi penuriam, proiecit vltro liberaliter panẽ ex Capitolio, quo de pertinaci futuræ deditionis spe barbaros iam etiã cõmeatu indigentes deiiceret. nec eum rei expectatio fefellit. barbari enim homines capiendi Capitolij animum despondentes, pacto certo auri pondere, Romanis in Capitolio reliquis Romam reddiderũt. Parãtibus verò discessum Germanis & Gallis, F. Camillus in his turbis ex exilio vocatus, & dictator factus, milite comparato, mira celeritate, non expectãte hoste barbaro, abituros, omnia tuta putantes, nihil iã timentes, negligenterq; omnia administrantes, quasi re bene gesta & cõfecta, adoritur, vertit in fugam, maiorem partẽ trucidat, spolia recipit. Itaq; incẽsum Romæ ignem sanguine hostium extinctum recte quidam dixerunt. Atq; hoc modo Camillus ex inuidia a suis ciuibus in exiliũ missus, rem Romanã restituit; in quo viro cẽsent autores, ꝙ abũdè satis prædicabile fuisset, ꝙ hosti se ꝓpter iniurias nõ adiũxit. quo ore igitur sonãda animi magnitudo, ꝙ etiam auxiliares manus fractis ꝑrsus rebus attulit? Hoc tẽpore cõsultabant Romani de bello in Germanos & Gallos suscipiendo, ne aliquando denuo armati Romam cõtenderent, & tempus belli plerisq; opportunũ videbatur post recentẽ fugã & hostiũ cladẽ: sed aliter visum est Camillo, cui summa erat rerũ potestas: qui maluit se prius recolligeret, & præsenti contra hostẽ successu contẽta esset Roma, quæ similior erat aceruo lapidum, quàm ædificatæ vrbi. Sed qui volet, hęc plenissime in historiis cognoscet. Ego ꝓpterea paucis verbis indicare volui, vt admonerẽ quo seculo primũ lõgius ꝑfecti sint in militiã Germani. Nã ante hoc tẽpus neq; Italiã, neq; vllã remotiorem regionẽ hostiliter ingressi sunt. Post multas a Brenno ciuitates in Italia ædificatas, profectus est cum armata Gallorum & Sueuo-

Sueuorum (quorum maior pars absque dubio ex iis montibus fuit, quos hodie Heluetij possident) manu in Asiam, præmisso prius legato Belgio Germano cum Germanis; qui totam Asiam ita terruit suo aduentu, vt magna vi pecuniæ plurimi reges pacem ab eo emerint, legationibus vndiq; ad eum missis, pacem petentibus. Ptolemæus rex Macedoniæ, cõparato exercitu, resistere conatus, victusq;, captus, truncatus, capiteq; eius a Germano milite per totam Macedoniam circumlato, incusserunt ingentem formidinem Macedonibus & vicinis regionibus omnibus. Depopulata igitur Macedonia & Asia totaq; Græcia, secutus est & Brennus maioribus copiis, & quæ relicta fuerant, deuastat omnia, nõ parcens templis & eorum aris. Sed, vt historiæ vno loquuntur ore, 10 vbi Apollinis templum diripuerunt in Delphis, multi terræmotu perierunt, multi fulminibus perierunt, multi gladio perierunt, multi peste perierunt: vehementerq; copiis afflictis, & Brennus ipse imperator vulneratus grauissime, doloris impatiens, sibi mortem consciuit. Quidam scribunt pugione transfossum periisse. Alij alio mortis genere periisse tradiderunt. Post ducis mortem Germani & Galli occuparunt opportunas in Asia sedes: dictiq; a Græcis Galatæ, quod nomen seruant. Hinc Gallogræcia dicta est.

Quod Cimbri & Sueui, & populi in iis montibus, quos Heluetij inhabitant hodie, in Illyrico, tota Græcia, Hispania, Italia gesserint, quanque difficilia bella confecerint, potest ex variis historiis colligi: quãtumuis dissimulanter pauca ex plurimis vix vno digito attingant. Solet enim humanũ ingenium sua exaggerare quę putat esse laudi, aliena 20 vero extenuare, vel etiam deprauare. neq; enim verisimile est ex rerum ignorantia factum. Quantis copiis Aurelius Scaurus conatus sit Germanis resistere, quo pacto fusus sit, quot milia amiserit, quomodo captus & interfectus, si enarrare vellem, iusto volumine vix possem. Quid dicam de M. Æmilio, qui cum ingenti apparatu multisq; legionibus aduersus Germanos missus, extinctus est cum vniuerso exercitu, in quo habuit 100 milia peditum, præter equitatum & impedimenta? Ex omni illo numero vix euaserunt octo animę. In quo luctu, quoque metu tum fuerit Italia & ipsa vrbs Roma, cogitatione melius quam verbis consequi possum. Nam iam ante ediderant barbari multa suę crudelitatis exempla, quare vehementer timuerunt, ne imminens ferox hostis Italiæ, superatis alpibus, direptaq; Italia, excinderet totam Vrbem. nam tales iacta- 30 bantur minæ ex hostium ore auditæ. & iam Romanum imperium subiectum in Germaniam & Gallias per nuncios iactabant. Sed Domino aliter visum est. Nam Marius contra illos missus, prudenter cunctanterq; exultantes & ferocientes barbaros, multis præliis victores repulit, expectata locorum opportunitate, & hostium commeatus penuria (quæ res plurimum in bello habet momenti) adortus est, pugnaruntq; totum fere diem dubio marte; sed Germani frigoris patientiores, quam æstus, calorem in valle soli exposita, tempore anni calidissimo nõ ferentes, sub vesperam dissipati tergum verterunt. In quo pręlio vtrinque infinita hominum multitudo desiderata est: sed Germani potiores suos duces amiserunt, & regem ipsum † Teutobochum. Sed sub idem tempus Q. Catulum in alpes cum non contemnendis copiis missum ad prohibendos 40 hostes, non sine magna Romanorum cęde ex præsidiis deiecerunt Germani. Nisi Catulo subuenisset mature Marius (qui vt ante cunctatione. ita hic festinatione prudentissime vsus est) actum erat de legionibus Catuli. Marius contra barbaros vsus temporis & locorum commoditate. nam vt alios cunctanter magno consilio, ita illos festinanter mane nebuloso tempore obseruatis solis exortu & vento, vt essent hostibus infesti, aggressus est, & sole hostibus aduerso, & nebula & puluere excitato, per ventum fretus, vicit, & occidit fere ducenta millia, supra quadraginta millia captis. Ibi inauditum apud alias gentes, mulieres Germanorum, & mulieres secutæ castra memorandum exemplum pudicitiæ & magnorum animorum ediderunt. nam cum in vallo & munitionibus castrorum primo impetu non potuerunt Romani eas redigere in po- 50 testatem, & cernentes ita viriliter munitiones defendere, vt morituras potius animaduerterent, idq; non inultas, quam se hosti traderẽt, conditiones deditionis obtulerunt illis: sed illæ omnes recusarunt, nisi promitterent illæsam omnium pudicitiam fore. quod cum negatum illis est, sibi & suis liberis consciuerunt mortem, ne veniret earum pudicitia in manus eorum qui suos caros coniuges occiderant: aliæ ferro, aliæ laqueo, aliæ se præcipitando in aquam (quæ ab vno latere castrorum erat alta, quod etiam sin-

† Teutobũ.

gulare munimentum castrorum fuit) paucæque ex magno numero in hostis manus peruenerunt. Sunt quoque inuentæ, quæ quanquam captæ, cum congressuris viris tam pertinaciter certarunt, vt animas in pugna reliquerint. interea ita castra defenderunt, vt hæc omnia peregerint, & omnia quæ vsui putarunt fore hostibus, in ignem iecerint. nec paucæ seipsas in ignem coniecerunt. quædam irruerunt in hostium arma densissima, in certissimam mortem: sed secum hostium aliquot ad inferos rapientes. In hoc prælio multi duces, & rex ipse Cimbrorum Beleus, occubuerunt. Et in hac pugna fractæ Romanæ res sunt per Marium restitutæ, non tam militum virtute, quam ducis prudenti astutia. quæ nisi successum habuissent, Romanum imperium totum suppressum erat Germanorum armis. 10

Quicquid se vllo modo effert, & suis viribus confidit, Dominus deiicit. nemo est ita creaturis munitus, quem Deus non exuat suo tempore. Omnem fastum deprimit: & stultitia est sibi placere in creaturis quas omnes Dominus propter se fecit: & nulla est maior vanitas, quam hominem sibi arrogare vel culicem. Regna Assyriorum, Persarum, Medorum, Alexandri Magni ab alio ad alium translata sunt: tandem peruenerunt ad Romanos, qui etiam iam fuerunt Troës. eorum imperium frustatim scissum, fere tot tyrannos habet quot oppida vel vicos. Sic hæc pereunt & transeunt. perit omnis arrogantia. nec enim Deus ferre potest. Omnis virga amplius non necessaria, & inutilis facta, in ignem mittitur. Exitus tyrannorum operæprecium est considerare, quam miseri inexpectatique fuerint. Videmusque diuæ virginis cantio- 20 nem per omnia secula impleri, *Deponit potentes de sede, exaltat humiles. Deus perpetuo superbis resistit, humilibus dat gratiam. Quod vult aliquid videri, in nihilum redigitur. vocatq́ Deus quæ non sunt, tanquam vt sint.* 1 Corinth. 1. Roman. quarto. Huius diuini iudicij omnes historiæ testes sunt: suntque plenæ exemplis omnes. Quanti reges, quanta regna & imperia, quantæ vrbes, quantæ respublicæ deletæ sunt, vt ne vestigium quidem remaneat? omnium exitij causa nulla prorsus est quam superbia cordis, cæcæque mentis humanæ Dei gloria destitutæ & vacantis. Quid Troiam, Græciam, Pharaones, Romanos, & Constantinopolitanos principes, Romanum senatum, populum Israëliticum; quid alios reges & Imperatores commemorem? Quid aliud habent omnes historiæ? Quin nunc Turca tam breui in tantum fastigium potentia 30 est euectus, vt vel solus satis abunde indicio sit, quam inconstantes mutabilesq́; sint humanæ res. Sic non fortuna, ne gentiliter loquar, sed Deus omnia versat, omnia mutat.

Vt redeamus ad Germanorum gesta. Vicinos olim sæpe composuisse, & coëgisse suum iudicium sequi; aliisq́; nationibus, vt adhuc hodie res se habet, semper metuendos fuisse non est obscurum (quantumuis dissimulent historiarum scriptores) Heduis & Sequanis diu de imperio litigantibus. Petierunt Sequani a Germanis contra Heduos alioqui potentiores, & peiorem habentes causam, auxilium: qui percognita vtriusque factionis causa, Rhenum transgressi, a quibus Hedui victi, dareq́; obsides coacti, & perpetuis pacis cõditionibus compositi, ad votum Sequanorum, & arbitrium Germanorum sunt. Nec hoc bellum leue fuit, sed Heduorum omnis nobilitas in preliis est 40 interfecta. Vnus tamen ex Heduis Romanos solicitauit aduersus Ariouistum Germanorum regem & Sequanos: qui commemorando quid Germani tandem ausuri essent, quæq́; eorum fama iam esset per omnem Galliam, & in Hispanias vsque peruenire inciperet; quæ contra opinio de Romanis, si socios desererent, esset futura: & hoc genus persuasionibus aliis facile induxit Romanum Imperatorem ad auxilium ferendum, & cogitandum de bello aduersus Germanos suscipiendo. Nam iam maiorem partem possessionum & in agro Heduorum & Sequanorum occupauerant Germani; & quotidie numerus aduenientium ex Germania augebatur, vt breui haud dubie veteres Gallos colonos omnes eiecturi viderentur. Huc accedebat, quod non habuit minimum momenti ad Romanos excitandos, quod Ariouistus rex vir erat natura fe- 50 rox, & ad bellum quoduis oblatum perficiendum promptissimus. vi armorum omnia agere, nihil illi maiori studio esse quam imperij sui fines propagare, Romanos vbicunque occasio offerebatur, omnibus modis conatibusque aperte & clam impedire. sedulo cogitare de sibi subiicienda Gallia. Romanorum præsidia ex ea eiicere. Nam Iulius Cæsar multa præsidiis tenebat loca in Galliis. Quare Cæsar facile coniectura,

ctura, quam magnæ Ariouisti regis spes essent (quid enim non speraret etiam de Italia, capta tota Gallia?) assequi: & quid moliretur, oculis conspicere potuit: viditq; totã Galliam suam futuram si hunc hostem vinceret. Propter vero supra commemoratas causas quæ in hoc rege erant, prudenter diligenterq; contra talem minime contemnendum hostem censuit agendum. Quamobrem visum est illi ad Ariouistum legationem mittere cum talibus mandatis: Vt ad quempiam medij itineris locum certum & commodum conueniret Cęsarem, de communibus rerum publicarum commodis, & vtriusque suo & Ariouisti iure, & componendis rebus turbulentis, colloquendi gratia. Respondit barbaro & elato animo Ariouistus, Se mirari quid iuris & negotij esset Romanis in Gallia, quæ armorum vi & iure belli sua esset facta. nihil sibi apud Cæsarem esse negotiorum, si quid ille velit, ad se venire posse. Hæc nimium superbe renunciauit Cęsari. Quibus auditis, Cæsar censuit hominem barbarum ferocientem aliter tractandum: remisitq; legatos, qui seuero vultu & animo illi nunciarent, vt in memoriam reuocaret, ex gratia & beneuolentia senatus populiq; Romani se salutatum appellatumque regem. Quæ nam sit ingratitudo, non velle vel ad colloquium venire propter pacem, euitandaque multa incommoda & pericula. Quum autem non velit venire, hæc esse quæ velit: Primum, ne in posterum in Galliam transrhenum Germanos ducat. Deinde, vt Heduis obsides restituat. Postremo, ne vlla causa amplius arma sumat contra Romanos eorúmve socios: si hoc faciat, fore amicum populi Rom. si non, se Romanos sociosq; eorum summa vi defensurum, nec vllo modo Heduos inultos relicturum. nec enim Romanos talem contemptum in se recipere solitos. Ad hæc respondit Ariouistus rex, Ius belli esse, vt victor cum victis pro suo arbitrio agat. & hoc etiam Romanos cum suis agere. quum igitur ipse Romanis non pręscribat quid cum victis agãt, se quoque non velle impediri. Heduos victos suis armis; obsides se non redditurum: nec arma aduersus eos moturum, quamdiu pacis conditionibus & promissis satisfecerint. Quod autem Cęsar minetur, se vlturum eos, posse eum venire, si cupiat. neminem impune hactenus contra se & Germanos arma sumpsisse. se effecturum, vt sentiat quę vires, quodq; robur sit Germanis qui iam quatuordecim annis sub dio obduruerint perpetuis in militia, nunquamq; interea temporis domũ venerint: inuictosq; hactenus fuisse. His auditis, Cęsar festinandũ esse iudicauit. diligenter igitur copiis collectis, quãprimum ad Ariouistum contendit. nec segniter, minoriq; conatu Ariouistus aduersus Cæsarem in Sequanos profectus est. sed celerior Cæsar opportuniora loca & vrbes Sequanorum Romanis præsidiis muniuit. Sed facile Cæsar vidit, quantopere miles Romanus Germanum timeret: quanq; in magna existimatione fortitudinis inuictæ esset Germanus. quare hunc metum longa oratione exemit: Primum, vt orationi viam ad exterritos & metu stupidos animos faceret, Ariouistum non temere contra Romanos bellum moturum, qui se consule, tot beneficia accepisset a Romanis, præsertim cognitis suis postulatis, & æquitate conditionum. Deinde incipit commemorare Marij factorum successus, suam diligentiam. Hos Germanos cum Ariouisto esse quibus cum sæpenumero Heluetij congressi, non solum in suis sedibus, sed etiam in illorum finibus plerunque superassent: qui tamen pares esse Romanis non potuerint (quod tamen fictum erat, neque enim Heluetij Romanis vnquam cesserunt, ita vt habeant quod glorientur) Gallósque magis astutia quam virtute ab Ariouisto victos. Post hæc, prætextus varios timoris diluit. quidam enim metuere se rei frumentariæ penuriam: quidam itineris difficultates volebant videri. De quibus pro tempore & proposito prudenter vbi dixit, conuersi sunt mirabiliter omnium animi, alacriateque mentium cupere prælium præ se ferebant. Cæsar igitur arripuit per commodissima iter, sine omni cessatione aduersus Ariouistum cum suis contendit. Audito aduentu Cæsaris, Ariouistus mittit ad eum qui nuncient, quod antea de colloquio postulasset, id licere fieri: additque causas quare iam cupiat vltro quod ante recusarit. Et conueniendi conditionibus statutis; & vterque suis comitibus in equis stipatus, Cæsar primum Romanorum beneficia erga Ariouistum recensuit, quod rex a senatu salutatus esset; quodque dona missa amplissima essent nihil etiam promerenti. commemorabat quoque quam cari essent Romanis Hedui multis ex causis. talesq; confœderatos suos solere non solum defendere, sed etiam augere Romanum senatum. addidit etiam suam priuatim

animi propensionem & beneuolentiam erga Heduos. Deinde vt obsides Heduis restitueret postulauit; nec vnquam sociis Romanorum inferret bellum. & si traductos Germanos reducere non posset, saltem efficeret, vt in posterum nulli Rhenum transirent. Ad hanc Cæsaris orationem Ariouistus respondendo, sua in bellis gesta recensuit, causasq;, quare sit iure & merito rex appellatus: redditiq; sui in Galliam aduentus causam, victoriamq; suam in prælio cum vniuersis Galliæ copiis, commemorauit, vno prælio totius Galliæ vires a se superatas. Si malint denuo fortunam martis experiri, se esse accinctũ: si verò velint potius in rerum tranquillitate quiescere, sibi iure promissum stipendium deberi. se amicum populi Romani factum vt iuuetur, non vt iniurias ferat. se traduxisse Germanorum copias: neque enim inermem potuisse venire ad 10 defendendos iniuriam ferentes. nam non venisse ad oppugnandam Galliam, sed a factionum altera rogatum. se priorem in Gallia esse quam Romanos, adeoque suam esse hanc prouinciam; Cęsaremq; propter nullam Heduorum cum Romanis necessitudinem, sed ad opprimendos Germanos venisse. Quare nisi quamprimum decedat cum suis omnibus copiis, hostis loco eum habiturum. Neq; enim se ignarum, inquit, etiam magnam gratiam initurum apud multos Romanę reipub. principes, si Cæsarem interficiat. id ad se clara multorũ voce perferri. igitur non esse, vt timeat se contra Romanos principes facturũ, si resistat Iul. Cæsari. Postremo pollicetur gratum se fore, si discedat ex Gallia sua. His Ariouisti postulatis Cæsar multis cõtradixit, Se non posse vllo modo facere, neq; Romanę fidei socios deserere. Item si temporis diuturnitatem spectan- 20 dam iudicet, populi Romani iuste imperium Galliæ deberi: ante enim bonam partem Galliæ bello victam a Q. Fabio Maximo. Ecce, dum vtrinq; hæc contrauertuntur, equites Germani moræ impatientes, ad Romanos propius adequitant, in eosq; tela & lapides mittunt. Quare nunciata Cęsari, statim ad suos aduolauit, & cum comitatu suo ad exercitum se ex periculo recepit: & in vulgus militum sparsit quã potuit odiosissime Ariouisti in colloquio libertatem, vel si quis mauult, arrogantiam; quo pacto Romanis ex omni Gallia interdixisset. quomodoq; impetum fecissent contra fidem in Romanos Germani. quibus modis maiestas Romani nominis contemneretur a barbaro rege. atq; ita incensos omnium animos reddidit. Iterum igitur cupiebant colloquendi gratia conuenire: sed Cæsar impetum Germanorum metuens, mittit ad regem lega- 30 tos, qui quumprimum venerunt, vt proditores aut speculatores coniecit in vincula, statimq; exercitum ad Cæsarem promouit propius. Cæsar exercitum aliquot diebus in conspectum Germanorum in acie produxit; sed loco iniquiore continuit. Equites primis diebus fortiter pugnarunt vtrinq;. Germani tali pugnæ genere vsi sunt: Erant tot peditum quot equites, horum alteri ad alteros se in prælio, vt res ipsa requirebat, recipiebant, aliquando coniuncti, aliquando separati pugnabant. pedites miræ erant celeritatis, æquarunt equorum, iubis nonnunquam subleuati, cursum, quandocunq; erat opus festinatione. Interea Cęsar opportunioribus locis castra munit. Ariouistus fortitudine & alacritate suorum fidens, misit exercitus partem ad munitiones Cæsaris oppugnandas. Hic toto die acerrime pugnatum est, vsque dum nox diremit pugnam. 40 Et quanquam Romani in munitionib. suis superioreq; loco constituti fuerint: tamen » tanta constantia & robore Germani pugnarunt; vt Cæsar ipse hostis scribat, Solis oc- » casu suas copias Ariouistus multis & illatis & acceptis vulneribus, in castra reduxit. Ex his verbis quiuis facile intelligere potest, quomodo eo die Romani vix in castris se defenderint, tantum abfuit, vt in æquum campum descendere ausi fuerint. Sed nimium confisi, postridie eius diei iterum locis iniquissimis adorti hostem, & magna parte exercitus Cæsaris trucidata, tandem propter nimiam locorum iniquitatem & munitiones diligentia Cæsaris factas, coacti sunt cedere, vtrinque occisis infinita pene hominum multitudine. Sed postea & in illas & in alias Galliæ partes irruerunt hostiliter, viceruntq; longe sępius quã victi sint. Cum igitur sæpius Galliam diriperent, & omnibus 50 modis Romanorũ conatus impedirẽt, Cæsar necessario belli molem omnem in Germanos vertendam iudicauit. Commeatu igitur comparato, delectuq; habito militum & equitum, aduersus Germanos (qui in Gallia sedes occupauerãt, expulsis incolis Gallis Romanorum sociis) proficiscitur: qui veniẽti obuiam miserunt legatos cum his » mandatis, Populi Romani amicitiam se seruaturos, neq; vnquam bellum priores Romanis

manis illaturos. si autem quis illis prior inferat bellum, se minime recusaturos. neque ,,
enim Germanæ virtutis esse bellum deprecari, sed hostem repellere & persequi: nec ,,
hactenus quenquam impune lacessisse Germanos. Exposueruntque longa oratione ,,
aduentus sui causas, & voluntatem erga Romanos: quanti vsus esse possint Romanis ,,
in militia, si sedes occupatas cum pacis tranquillitate illis concesserint volentes. Nec ,,
hoc se propterea dicere, quod animum despondeant se non posse defendere armis ca- ,,
pta (neque enim parem Germanis nationem inueniri vsquam.) sed malle possidere ,,
cum gratia Romanorum, quàm inuitis illis. Ad hæc Cæsar, Nullo modo se laturum, vt ,,
ipsi Romanorum socios eiiciant, & occupent agros eorum: maleque eos de Romanis ,,
10 sentire qui hæc sperent aut petant ab ipsis. nullos in Gallia habitatoribus vacuos agros ,,
esse, qui sufficiant multitudini tantæ. Præterea pollicetur illis auxilium contra hostes ,,
suos, vt possint redire ad patrias suas sedes. Hoc responso reddito à Cæsare, mouit pro- ,,
pius ad Germanos castra, festinandum censens antequam eorum copię congregaren-
tur. nam dispersas intellexerat. Iterum igitur legati Germanorum ad Cæsarem rede-
unt, petuntq; æquissimas pacis conditiones, quas Cæsar omnes recusauit, nimirum vi-
dens Germanorum paucitatem; fidens verò sua multitudine. Quod vbi Germani
non obscurè intellexerunt, tamen potius fortiter voluerunt quicunq; esset dubij mar-
tis futurus euentus, pugnare, quam turpi fuga se ex periculo eripere. Vbique primum
equites Cæsarianos conspexerunt (qui erant numero quinq; mille: Germanorum au-
20 tem equites erant vix octingenti: multi enim quibusdã de causis ab exercitu aberant)
Germani impetum in eos faciunt, statimq; (etiam Cæsare ipso teste) Romanos pertur-
bauerunt, fugaueruntq;, interfectis multis. Rursus Cæsarianis resistentib. relictis equis
Germani in pedes desilierunt, suffossisq; equis, compluribusq; Germanorum deiectis,
denuo reliquos in fugam coniecerunt, persecutiq; sunt illos vsque ad Cæsaris exercitũ.
In ea pugna equestri plures Romanorũ equitum interfecti sunt, quam Germanorum
fuerint. Et in his fuerunt quidam imprimis nobiles. Post hoc prælium sperabant iam
Cæsarem posse ad æquiores conditiones adduci, conueniunt igitur (vt conuenerat in-
ter Cæsarem & legatos) cum principibus suis & senioribus ad Cæsarem in castra, cre-
dentes Cæsaris fidei, vt de induciis agerent. Sed Cæsar quos ad se venire iusserat, ca-
30 ptos seruari præcipit, continuoq; copias suas omnes educit castris, & acie triplici in-
structa, ad Germanorum castra properat, & ducibus principibusq; per insidiam desti-
tutos inexpectatus aggreditur, expectantes pacis conditiones. Et quanquam discessu
principum suorum turbati, nullum spatium habuerint consulendi, nec arma arripi-
endi: dumque incipiunt deliberare, velintne in castris suos continere, an aperto mar-
te, eductis copiis, pugnare. intelligentes, se perfidia circumuentos, & animi doloribus
(propter suos caros natu maiores & principes, qui fidei hostis credentes vltro in ma-
nus Cæsaris ierant) tristitiaque confusos (his omnibus accedebat quod ab exercitu ma-
gna equitum & peditum pars, frumentandi & pabulãdi gratia aberat) ecce hostis con-
citatus irruit in sic paratos. Sed pudor & Germana virtus prohibuit fuga salutem pete-
40 re, id quod facile erat: nam equitatus ita erat metu consternatus ex priore prælio, vt vix
in vltimo agmine a longe sit secutus. Sine igitur ordine arma celeriter arripiunt, & in
obuium hostem, perfidia eius incitati, feroces ruunt, acriterq; pugnarunt diu, donec
puerorum & mulierum multitudo ex hostium manibus effugeret. Porrò Cæsar mu-
lierum & puerorum fugam videns, equitatum trepidantem ad alios vsus inutilem mi-
sit ad hos consectandos: qui crudeles & irati propter pristini diei suam turpem fugam,
infantes & mulieres inermem multitudinem trucidarunt. Vbi viri in castris pugnan-
tes clamorem audiuerunt, & suos trucidari viderunt, nefandam sobolis & matrum cę-
dem non diutius ferre valentes, ex castris proruperunt, impetumq; in equites faciunt,
& magnum numerum ex equis deiiciunt, imponuntq; in hostiles equos mulieres cum
50 pueris. atque ita armati, repellentesq; hostem, se trans Mosam in tuta receperunt. In-
gens eo die mulierum & puerorum Germanorum numerus perit, magnus quoque
vtrinque virorum numerus. Cæsar post illa intelligens a Germanis, Romano Im-
perio semper fore in Galliis periculum, & in Germania intestina bella esse: vocaretur-
que a factionum, vt fit, partibus. Vbij nanque diu cum Sueuis, quibus pares esse non po-
terant, bellum gesserant: pressiq; diu, ad Cæsarem, quem audiebant cum magnis copiis

in Gallia esse, legatos mittunt, fœdus ineunt cum eo, vt auxiliares manus cõtra Sueuos adferat: esse enim superioris Germaniæ populos inuictos, nisi coniunctis viribus eos adoriantur: neque contentos fore, nisi etiam Gallias tandem in potestatem redigant, & postea etiam Italiam vexent. Atq; hæc Cæsar etiam non admonitus timuit antea, quare omnino transportandum in Germaniam per Rhenum copias censuit. Quibus ex causis non nauibus transierit Rhenum, sed potius ponte; quoq; pontis genere traduxerit, scribit ipse: idcirco his immorandum non censeo. Porro omnibus copiis transportatis per pontem, volens terrorem incutere Germanis, ædificia frumentaq; passim succendit. & cum in Vbiorum regionem peruenit; quibus auxilia laturus venerat, cognouit Sueuos esse in armis omnes, in vnumq; locum conuenisse, hostem lætos animoq; plane Germano expectare, & si veniat, ipsos obuios excepturos, imo etiam abiturum persecuturos, quare celeriter se in Galliam recepit: & ne Sueui insequi possint, pontem destruit, qui magno sumptu & laboribus factus erat. Nam Sueuorum nomen erat exercitui Cæsariano terrori tanto, vt non difficile videret Cæsar, quid facto opus esset. Iterum Britannico & quibusdam leuioribus aliis cõfectis bellis, transire Rhenum constituit Iulius Cæsar, nam non cessabant in Gallia eum multis modis vexare. Confecit igitur alium pontem per Rhenum; sed quum primum per exploratores intellexit Sueuorum & aliorum Germanorum belli apparatum & vires animosq;, iterum se in Galliam recepit, pontemque rescidit. Neque enim censuit tutum esse cum Sueuis bellum in suo agro gerere, qui in alienis plerunque inuicti fuerint. Quibus causis ductus Cæsar, magnam multitudinem Germanorum magnis stipendiis conductam in exercitu suo habuit. Nam victum Pompeium & tot bella feliciter in Italia & Hispania aliisq; nationibus gesta, debet haud dubie Germanis.

DE GERMANORVM MORIBVS ET FACTIS LIBER III.

De bellis Germanorum gestis cum Augusto, Tiberio, & aliis Romanis principibus.

TEmporibus Augusti Octauiani Imper. Romani, est in Germaniam missus cum exercitu Rom. Drusus, qui imparatos ex improuiso oppressit, qui circa Rhenũ habitabant, & Vsipetes, Hassos quiq; in illis habitabãt regionibus. Sed Sueui omnesq; vicini repẽte armis sumptis, hostem aggressi in fugam cõiecerunt, & magna Romanorum multitudine interfecta, in quibus ferunt viginti cẽturiones occisos. Et actũ erat plane de Drusi copiis, nisi barbari insolentes iam victoria, negligentissime omnia administrassent, nam iam ceu victores traduntur spolia distribuisse, omniaq; egisse ac si plane vicissent. Sed id accidit illis, quod omnib. superbientibus & hostium suorũ contemptoribus; negligenter enim omnia administrantes ceu in vado nauigantes Drusus, collectis suis omnibus, loco & tẽpore sibi commodissimo, opprimit nihil timentes; nec tamen inulti mortui sunt, Romanorũ enim magna perit multitudo in ea pugna. Et vel a mulierib. incredibilem Romani acceperunt cladẽ. intra munitiones enim castra defendentes, in oppugnantes emissis omnibus telis & lapidibus, multisq; militibus sic cadentibus, tandẽ omni reliqua materia, qua hostem repellerent, deficiente, suos liberos in terram collisos in faciem oppugnantium proiecerunt. In hoc prælio, si vsquam alibi, apparuit quam crudele animal homo sit. Sed Drusus tandem (sic visum fatis vel potius Domino) eam regionem in Romanorum prouinciam redegit. A Mosa flumine vsque ad Rauracam Augustam, vbi nunc inclyta ciuitas Basilea est, ædificauit arces numero circiter sexaginta: effecitque magnis operis, vt Hercynia sylua esset peruia, multisque locis habitabilem. nam ante aduentum illius Drusi, scribunt quidam Hercyniam syluam desertum hominibus inhabitabile & inaccessum fuisse, ferarum domum. His temporibus primum Germani exuta paulatim barbarie ad humaniores & ciuiliores peruenerunt mores, Romanis moribus & legibus assuefacti. Alia prorsus facies non solum hominum, sed etiam cœli & terræ videbatur tunc in Germania. Mortuo in Germania Druso, nomẽ impositum est

a pro-

a prouincia Romano imperio adiecta, Germanicus, sicut consueuerant Romani fortibus viris nomina a regionibus adiicere, quas deuicerant, vt Scipio Aphricanus, &c. Porro immatura morte Drusus admodum adolescens abreptus est, ex vulnere quod a Germanis acceperat. Data est hæc Drusi prouincia Q. Varo. Sed Germani iugi impatiẽtes, ad libertatem aspirabant. nec enim eam humanitatem & æquitatem, qua imperia retinentur, Romani ostendebant. nec enim facilius est aut minoris ingenij artisve parta tueri quam acquirere. Germani igitur natura ingenioq; ad libertatem nati, Vari hominis odiose tumidi & superbi non ferentes dominationem, eligunt ducem, quo Romana cum præside Varo præsidia eiiciant. Varus confidens Romanis legionibus, 10 nihil a Germanis (quos iam iugum accepisse, & assuetos ferre, seruosq; animos effectos putabat) timens, non veretur magnam multitudinem conuocare, vt leges pro arbitrio præscribat, iubeatque quod libuit. Illi conueniunt cum duce Arminio viro forti, & ad asserendã libertatem omnibus nominibus idoneo, Romanos nimio tranquillitati successibusq; cõfisos opprimunt, arces & ceptas vrbes solo æquant, tres Romanorum legiones trucidant. captorum, quorum magnus fuit numerus, aliis manus, aliis oculos, aliis aliud membrum exciderunt. Principis Vari corpus, quod milites terra obruerant cum signis militaribus duabus aquilis, effossum frustatim dissecuerunt, & in paludem proiecerũt. Romani igitur qui maria ad meridiem & occidentem & orientem fere omnia occupata tenebant, Rhenũ seruare non potuerunt. Post Romanos eiectos vtrãq; 20 Rheni ripam occuparunt Germani. Sunt adhuc in vtraq; ripa vestigia vrbium & munitionum Romanarum tũc temporis disiectarum. Atq; illo tempore abolitum est Romanum nomen & imperium apud Germanos; quod magnum erat vsque ad Parthos & Indos. Quo in loco hoc factum sit, dubitant scriptores, sunt qui volunt in agro Vindelicorum factum. Strabo alio vult loco factum. Est qui putat factum, vbi iam *Franckfordia* est. Tacitus putat factum in sylua *Teutoburgensi*. Ego existimo non vno loco, sed passim per dispositas munitiones institutæ a Druso prouinciæ: quanquã aliis locis collectiores fuisse vires Romanorum, maximumq; præsidium Varum secũ habuisse verisimile est. Hæc clades vehementer Augustum afflixit, capiteq; in parietem grauiter illiso, sæpe clamauit, *Quintili Vare redde Romanis Romanas legiones.* Post hæc gesta mis-30 sus a Senatu est in Germaniam frater Drusi Tiberius cum quindecim legionibus quæ erant maximus eo tempore exercitus Romanus. Hic Germanos bello grauissimo impetiuit, magna damna illis inferens, magna vicissim accipiens. Toto perpetuo triennio durauit bellum hoc, vix posset multis libris explicari dignè pro rei magnitudine. Nec vllum grauius magisq; sanguinolentum Romani, post Punica, gesserunt bellum. Sed tandem maiore parte exercitus amissa a Sueuis vicinisq; Germanis, multis præliis victus Tiberius discessit, vel, vt verius dicam, fugit ex Germania. Quanquam non inscius sim Romanos de se hæc ita scribere, vt alienam gloriam in se verbis transferant. Sed finis & fuga ex Germania Tiberij satis abunde qui victores fuerint, arguũt. Post hunc Vespasianus contra Germanos missus est cum valida manu, magnisq; conatibus 40 eos aggressus, frequentibus præliis fere totum exercitum perdidit. ferme enim quadraginta præliis conflixit. Tandem desperato proposito, redit domum. Sunt & alij, qui rebus parum prospere gestis, multisque amissis, redierunt domum. Antonini Aurelij & Alexandri Cæsarum conatus, & expeditionum contra Germanos apparatus, noti sunt: qui etiam ad arbitrium & votum atque adeo nutum Germanorum conditiones fœderis composuerunt. Galenus medicus ille summus, Romanis principibus carus, rogatus, vt comes esset Imperatori, respondit homines non esse pares vrsis non carentibus ratione; quare non iturum comitem, quos esset periculum tristiores redditurum. Traianus non imperando, aut armis aliquid apud Germanos potuit efficere, sed longe aliis artibus, nempe mãsuetudine, humanitate, & iustitia sibi eos deuicit. Quid dicam, quid 50 Norici, Sueuique cum iis qui Heluetiæ montes inhabitant, in Italia sæpe gesserint, totam vastauerint, ædificia igne exusserint, sedes occuparint, aut præda onusti domum redierint victores?

Alexander cognomento Magnus postquam totum Orientem, Asiam, Africam & magnam Europę partem subegit, vocatusq; propterea & habitus dominator orbis terrarum, tamen ad fines Germanorum nunquam peruenit. neq; enim consultum puta-

uit Germanos attingere. Etiam Darius & Cyrus, illi potentissimi reges cum ad Danubium peruenerunt, Germanos veriti retrocesserunt. Quemadmodum infinitæ, penè dixerim, potentiæ Turcus cum omnibus suis collectis viribus, vbi primum aspexit terribili toruoque vultu Germaniam, virtute Germanorum repulsus, turpissima fuga, innumerabili multitudine amissa, salutem inuenit. Quæ res cum propriam historiam requirat, à nobis non tractabitur: quanquam hic Germana virtus a nemine satis possit prædicari. Dominus det gratiam & lucem, vt ei soli gloriam ascribamus, alioqui durabilis gloriatio non erit. Lysimachus rex potentissimus, cum vsq; ad Danubium peruenit cum exercitu infinitæ multitudinis, à Germanis multitudine imparibus victus est: cuius exercitu deleto, ipse rex Lysimachus captus est à rege Germanorum Romechete. Hac fortitudine in bello Germani consecuti sunt apud exteras nationes, vt de illis hoc genus diuerbia ferantur, Qui pugnare velit infeliciter, cum Germanis pugnet. Germanos amicos habe; vicinos vero minime. Germanos vrsos esse ratione præditos. Hinc est quod Romani Imperatores titulos & cognomina omnia posthabuerint Germanici cognomine; vt Domicianus Germanicus, Nerua Germanicus. & Tiberius suum filium cognominauit Germanicum, nulla prorsus alia causa, quam propter insignem fortitudinem, animi magnitudinem, fidemq; huius populi. Tam tenaces semper fuerunt fidei, vt Imperatores quidam Romani (inter quos Iul. Cæsar & Augustus fuerunt) eos fidos sui corporis custodes habuerint, vt nostro tempore rex Gallorum, & Romani Pont. Scribūt etiam Romani, inter quos Tacitus est, neminem vnquam cum Germanis bellum gessisse, quem non pœnituerit; quique non plus incommodorum quam commodi acceperit. Atque certum est Germanis defuisse eruditos viros, qui facta ingentia eorum describerēt: & falso ab alienis scriptoribus multa detorta & deprauata, vt est ingenium omnium hominum. Item non est dubium Romanos maxima quęque sua bella Germano milite confecisse. Et quis adhuc hodie rex aut princeps aliquid audet sine Germanis? Et qui aliquid contra German. egerunt, militibus Germ. factum est. Quod magna ex parte milite Germano Carthaginem ceperint exciderintq; Romani, autores digni quibus credatur, sunt. Cuius belli scriptores plures sunt, vt nullus mentioni nostræ relinquatur locus. Redeundum igitur nobis ad propositum, titulusque, qui est de Germania, respiciendus. Ferunt historiæ Augustum principem Rom. imperij tempore toto regni sui non habere quod queri iure potuerit, nisi in conatibus contra Germanos. nam hic vir libidine nimia regnandi ductus, ausus est Germanos primus, si credimus autoribus, armis lacessere: sed Germani, duce Harminio, prælio superarunt Romanos, trucidaruntque fere triginta millia. reliqui fuga sibi consulentes, in Italiamque trepidi peruenientes, tantum terrorem incusserunt Italię & Romanæ vrbi, vt consultauerint multi de fuga in Asiam, Africamque; & nauibus omnibus, ne esset sequendi facultas, quibus non esset opus, exustis. Sed nescio quid Harminio accidit, quod hostem non vsque in Italiam persecutus sit. Dominus qui ponit terminum mari, ponit etiam terminum hostis furori. Alioqui sæpe, si respicias tantum hominum consilia, mirabere, quare hic non progressus longius sit; quare retrocesserit. Sic enim homini intuenti creaturas, non regem Imperatoremque, cuius est omnis potestas, apparet.

Traianus non vulgaria cōtra Vngaros & Germanos bella gessit. Germaniam quæ tota desciuerat, iterum redegit in prouinciam, atque beneuolentem habuit; Quæ ante nullis armorum viribus domari potuit, huius beneuolentia & comitate victa, iugum tulit: sed non oneribus grauioribus degrauata. Talem enim pacem prætulisset bellis, etiam si dubius Mars eis certo fauisset perpetuo. Quam bene audierit hic apud Germanos, quamque carus illis fuerit, sunt adhuc reliqua quædam monimentorum vestigia. Item Marcus Antonius Berus multum negotij habuit in Germania cum iis, qui sunt in extremis qui habitari possunt, locis. Qui cùm bonus, vt est hominis animalis captus, vir esset, facile Germaniam circa Rhenum & Sueuos in officio detinuit; quorum opera facile fuit repugnantes barbaros repellere. Quod autem persecutus non sit vsque ad vltimas glacies, mirum non est: neque enim operæpretium fuit magno capere homines in locis incultis degentes, nihil habentes, neque ædificia, neque supellectilem vllam, nisi cortices arborum, aut pelles ferarum. Huic Imperatori singulare studium

dium fuit, vt Germania latius mitesceret: nam liberalia ingenia habere eos, deprehendit hoc melius quam alij Imperat. quo fuit doctior in philosophia. nam philosophatum sedulo fuisse scribunt historiæ. Marcus Antoninus Verus (quē dicunt ita formatum philosophiæ præceptis habuisse animum, vt semper in eodem vultus aspectu visus fuerit) longo & magno bello quod illi cum Germanis fuit, exhausit non solum ærarium, sed omnem etiam domesticam pretiosiorem supellectilem. Tantę molis erat Germanos bello tentare. Hic sæpe fretus potentia & cōmeatus copia, cunctando & occupando altiora loca, aliisq; circumstantiis sibi fauētia occupauit, coëgitq; Germanos, quantumuis frugales & patientes, paruoque contentos, propter cibi penuriam pugnare in
10 locis & temporibus iniquissimis: & sæpe tamen, desperatis rebus in Germania, de reducendo exercitu cogitauit. Itaq; moriens, Germaniam relinquere coactus est, vt nulla parte magis Romano timeret imperio. Propatereaq; etiam orationem ad suos summos amicos habuit; in qua commendauit filium, periculum enarrans, quod illi a fortuna, a successu rerum & infortunio potissimum a Germanis esset. Maximinus qui militauerat sub Alexandro Seuero, omnia quæ acceperat, milites & reliqua in Germania consumpsit. Nam crassus & stupidus venter, neque suis neque alienis parcens, post mortem Alexandri Germanis non dubitauit inferre bellum, aliquid pręclare agere meditās: idcirco rem difficillimam conatur, parum expendens maiorne vtilitas an incommoditas etiam ad victorem rediret. Possetne confici res tanta, quantumue esset
20 discriminis & certi periculi. Et quid aliter faceret talis venter? Aggreditur igitur Germaniam, dans & accipiens ingentia mala. Nam ferus tyrannus nemini parcit, exurit omnia, nihil mouetur quantum numerum suorum perdat. spe enim præmiorū & propter omnigenam licentiam militibus impiis ab impio Imperat. concessam semper ex Gallia & aliis nationibus, etiam ex ipsa Germania colluuies pessimorum nebulonum confluebat, semperq; reficiebantur legiones quātumuis multitudinem flagitiosorum hominum quotidie Germani occiderent. Sicq; perdens multas legiones, ipse sibi semper cauit, & magnam pecuniæ vim ex præda corradens, vnde animus quotidie efferebatur, ita vt odiosus omnibus hominib. tandem redditus sit. Et Romani videntes quot suorum in German. perderet, nihil omiserunt quo eum minuerent, & imperio priua-
30 rent. Et ipse in oratione ad suos quadam querens de Romani senatus populiq; iniuriis sibi illatis, nihil habet maius quod exprobret, quam quod Romanā maiestatem a Germanorum manu defenderit. Nam, vt dixi, sciebat Romanis a nulla orbis plaga maius imminere periculum. voluitq; maximum videri quod fecisset negocium Germanis. Decius, tyrannus verius quam Imperat. cum Germanis Thraciā depopulantibus grauia gessit bella. & multis præliis victus, tādem tam numeroso exercitu & valido, vt ipse & filius exultantes ceu victoriam certam adepti, manus cum German. conseruerint. Ipsumq; ferunt Decium ita suos collocasse, vt nullus fugæ pateret locus. fortiter igitur pugnante Decio & filio, vterq; occisi sunt. Atq; hoc bellum memorabile, solum æternam fortitudinis laudem parere posset Germanis. Impares numero totum diem & no-
40 ctem fere totam pugnarunt, & exercitum pene extinxerunt Romanum. Quanta materia Romanis & hæc fuisset scribēdi, si ipsis cessisset quemadmodū Germanis. Decius artibus & virib. corporis & ingenij vir incomparabilis, in imperio tanto constitutus, victus satis loquitur, vt verbis opus non sit meis. Et in hoc bello tanta varietas euentuum dicitur fuisse, vt sæpe ita locis iniquioribus Germani circūuenti fuerint, vt Decius nihil de victoria dubitarit. Sed cum Dominus qui tyrannos a facie sua, ceu ventus vehemēs puluerem proiicit, non amplius voluit per illud vas iræ sanctificare sanctos suos (nam magnam Christianorum multitudinem supplicio affecit) cum ignominia ad inferos deiecit. Nec enim vnquam diu in hac luce tulit qui effuderunt sanguinem sanctorum suorum. Et hoc loco non intempestiue admonemur, quod Dominus vltus est suorum
50 sanguinem per Germanos. Quam misere perierit multis vulneribus acceptis, in palude suffocatus sit Decius, cum satis memoriæ iam olim mandatū sit, nihil opus est pluribus. Licinij Valeriani temporibus trecenta Germanorū millia Italiam inuaserunt, & maximā prædam domum miserunt: veneruntq; in spem etiam capiendi Romā ipsam. Fugitque quicquid audiuit aduentare Germanos. tantus huius nominis extitit terror. Sub idem tempus cædibus & incendiis impleuerunt Germani Gallias: nec erat vel

ex Romanis, nec ex Gallis, qui resisteret auderet. Nec tunc temporis Pontus aut Asia tutæ fuerunt à Germanis, nam vehementer ab illis afflictæ sunt. His etiam temporibus Vngaria à Germanis est deuastata; victoresque domum rediere præda graues. Nec vulgarem laudem meruerunt Germani tempore quo Æmilianus non procul à Moguntia est occisus. Erat in Germania his ferè temporibus dux nomine Posthumus, qui adeo excellebat arte militari & aliis dotibus, vt milites cũ euexerint ad imperium totius exercitus: qui militibus Germanę nationis magis fidens, quocunque Germanos habere potuit, magno studio conscripsit. Romani Galliq; hoc videntes, & omnia merito timentes, cogitarunt de occidendo Posthumo, aut quoquo modo tollendo. Per proditionem igitur interfectus est hic maximæ in bellicis rebus spei vir. Sed quãquam dux illis sublatus fuit: tamen Germani collectum exercitũ in officio seruarunt, aliumq; in occisi locum substituerunt, & transferentes bellum ex Germania in Gallias. In hac expeditione Gallos non vno tantum prælio vicerunt, & præsidia Romana penitus in Galliis sustulerunt. Hac tempestate magnam iacturam & detrimentum Romanum imperium passum est: & multum Germanorum successus aduersus Romanos promouerunt bella quę illis eisdem temporibus fuerunt in orientalibus regionibus cum Persis & Ægyptiis. Tantumque negotij exhibuerunt Germani Rom. imperio, vt Persæ & Ægyptij nullo negocio Romanum iugum abiecerint. Flauius Claudius non semel conflixit cum Germanis magnis præliis victus, victorque vicissim. Germanos verò in Italia prædando occupatos ex improuiso improuidos, suisq; viribus & fortunæ mendaci nimium confidentes, oppressit, magnaque multitudine occisa, expulit omnes ex Italia. Quamobrem illi sunt statuti Romæ summi honores, erecta statua illi est aurea. neq: enim leuem hostem vicerat, aut saltem cohibuit, ne progrederetur longius. Aureliani temporibus ex longa cœli temperie bona nulla pestis consumpserat populum in Germania, & omnibus iis regionibus quæ sunt ad Septentrionem: quare cogitauerunt de occupandis cultioribus terris. Inuitabat verò etiam in Italiam rerum omnium copia: & quod Romanis in Oriente difficilia erant bella, quare Italiam inuaserunt infinita multitudine; quibus necessario occurrere coactus Aurelianus, omnibus optime ordinatis, & locis & tempore electis, congressus est. Pugnatumque est eo prælio toto die, tandem terga dedere Romani, vixque Imperator cum paucis qui circum eum fuerunt, euasit. Quæ clades & fuga Romanis tantum incussit terrorem, vt ex Vrbe multi fugerint. Germanis iam exultantibus, gestientibus, nihil timentibus, & omnia negligentissime administrantibus, retroque domum scribentibus, se dominos Italię & vrbis ipsius Romæ; ecce alio interim conscripto exercitu, reuertitur Aurelianus, omniaque diligentissime administrans, nihil timentes, in diuidenda præda & locorum occupandorum electione occupatos Germanos adoritur. pugnant vtrinque acriter: sed Aurelianus vincit. tribusq; præliis ab eo ita victi, extenuati sunt Germani, vt domum reuerti coacti sint. Post hæc bella Aurelianus conscripto Germano milite, contendit aduersus rebelles in Oriente; & prospera vsus fortuna sæpe vicit eos mari & terra. Probus post mortem Aureliani contra Germanos qui Gallias tenebant, multis locis proficiscitur magno apparatu. Cum igitur aliquot diebus iter fecisset, inueniebat ex iis quos explorãdi causa præmiserat, flumen itinere vnius diei abesse, trans quod flumen omnes Germani consedisse, & in necessitatem belli multa fecisse, expectareque cupide Germanos quod ex captiuis intellexit. expectarique quotidie auxilia ex Germania; iamq; copias Rhenum transisse. impedimenta omnia, pueros, senio defectos, mulieres, reliquamq; turbam ad arma inhabilem in locum natura & arte munitissimum coniecisse. Habereque magnam commoditatem vecturæ ad commeatum, & posse longo tempore intra munitiones sese tueri. His rebus auditis, Probus alio loco quam expectabãt Germani, exercitum traduxit, delegitque locum castris talem: Mons erat non admodum altus, qui leuiter descendebat ad flumen; ab altera parte asper, & propter rupes inaccessus; ad radicem montis erant fontes & patens campus; hunc occupat castris Probus. Non procul ab hoc loco alius erat collis nõ dissimilis situ & ad flumen descensu, sed paulum humilior; hunc tenebant Germani. Inter igitur vtrorumque castra erat planicies, sed maiore parte syluestris. Probus igitur post castra locata, se Germanis cum paucis equitibus ostendit, collocauitque in insidiis milites, qui laborantibus possent

sent auxilium ferre. nec Germanis visum est suos prorsus continere in castris. prælium igitur leuius equestre cum hostium equitatu commiserunt. Post commissum prælium statim ex occulto exiliunt pedites Romani, Germani se receperunt intra munitiones. Sequenti die iteratur prælium equestre: sed Germani pro more suo ferebant secum pedites qui ita insedebant equis, vt videri non potuerint ab hostibus. congressi igitur, territis re non expectata Romanis, & occisis quibusdã, multis captis, fuga reliqui sibi consuluerunt. In posterum diem vtrique Romani & Germani e castris educunt copias instructas. Probus longissima oratione suos cohortatus est, Vti cogitarent nullum fugæ « locum esse propter flumen, per hostes ipsos viam faciendam, aut pereundum. Germa- « 10 norum iniurias & contumelias in Romanos exaggerauit quantum potuit plurimis. Si « sustineant primum impetum barbarorum, victoriam certam consecuturam. Numero « se superiorem, certa præmia proposita victoribus, victis certa mors, aut certe durissima « morteque grauior seruitus. Huiusmodi in hanc sententiam multa dixit ad excitandos « & inflammandos militum animos. Germanorũ duces non minus suos adhortati sunt, vt pristinæ fortitudinis memoriam tenerent; nullam in fuga salutem esse. vincendum aut pereundum. Cum igitur non longe abessent hostes, & vtrinq; animi incitati & parati ad dimicandum essent, prælium cõmissum est. diuq; pugnatum est, dubio in neutramq; partem inclinante se marte. In prima coitione magna Romanorum militum multitudo in flumen compulsa est. postremo cum cedere coacti sunt Romani, recepe- 20 runt se intra munitiones, interim nox incidit; Germaniq; progressi in locum iniquissimum insequendo hostem per noctem dissipati alij dormierunt, alij exuebant occisorum corpora, iam securi ceu victores. Sed matutino tẽpore redintegrato prælio dispersos adoriuntur ex superiore loco, & sine negotio in fugam conijciunt. Sed cum fugiendo vsque ad flumen peruenerunt, ex desperatione pugnarunt rursus, & iterum retro agunt hostes: & equites Rom. interuenientes rursum ad flumen egerunt Germanos. Nec tamẽ a pugna cessarunt, donec fides illis data sit, quod Probus eos velit aut dimittere in Germaniam suam, aut in numerum militum ascribere. His Germanis conscriptis, Probus profectus est in Italiam quam miserè affligebant Gothi, quos vicit & expulit ex omni Italia. Hisq; Germanis militibus vsus est fidelissimis in omnibus orientis 30 partibus: et omnes motus bellorum feliciter compescuit. Primum enim domum aliquot diuites dimisit in Germaniam, & cum ijs simul qui alios conscriberent; qui selectissimos quotquot volebant, facilè inueniebant. sperabant enim diuitias; & magna erat bonitatis & liberalitatis fama Probi. Pacato igitur Romano imperio per vniuersum ferè orbem, Proculus & Bonosus seipsos imperatores vocabant, & occupabant aliquot prouincias: inuocabantq; Germanos, illis pollicẽtes montes aureos. Nec enim eos latebat se impares fore Probo, nisi essent illis auxiliares manus Germanorum. Sed Germani ob fidem & probitatem Probi denegabant illis auxilium. Quamobrem breui nec magno negotio deleuit eos Probus. Nec enim iam tum, vt nunc, vlla spes poterat esse victoriæ contra Germanos milites, sine Germanis. Constantinus in 40 Germania non imperauit, sed per omnia Germanis inseruiuit, hocque maximæ laudi & autoritati fuit illi Romæ, & in toto Romano imperio, quod dictus sit Germanis imperare. Dictumque est de eo vulgo, quod in alijs nationibus imperator sit, in Germania adulator atque etiam seruus. Iulianus quoque non mediocre bellum gessit cum Germanis. Postquam enim Gallias deuicit, Germani qui transrhenum Galliæ loca occupauerant, non satis valentes erant ad resistendum Romanis: quanquam primum Romanorum impetum ita sustinuerint, vt plures hostium interfecerint, quam Germanorum perierint eo bello. Pugnatum autem est apud Argentinam vrbem. Nodomarius Germanorum rex perijt eo prælio. Sed nemo insequi eos audebat: statim enim rursus collecti in altera ripa Rheni, hostem prohibituri ne transiret, 50 armati consistebant. Itaque posuit rursum, eiectis ex Gallia Germanis, Rhenum finem Romani imperij. Hoc prælium tantum nominis & fauoris peperit Iuliano, vt mox a pugna salutatus sit Romanorum Imperator. Nam, vt sæpe dictum est, tam præclarum propter difficultatem, habitum est cum Germanis non infeliciter pugnasse. Neq; enim laudem meruisset vllam, si cum alio hominum genere dimicasset tanta suorum iactura, & non longius a finibus imperij Romani submouisset. Valentinianus im-

perij sui anno tertio,aut (vt alij volunt) quarto, volens aliquod præclarũ facinus in memoriam sui relinquere, cum legionibus expeditis sex,aut septem, & equitatu valido in fines Sueuorum proficiscitur, quod hi neque Romano imperio parebant, imo quod sine intermissione Romanorum socios incursionibus vexabant, & quod moliri expeditionem transalpes dicebantur: & quod potissimum videtur mouisse eum,quod nulla maior laudis materia inueniri poterat.Hęc enim pars Germaniæ,vt satis dictum est, longe plurimum totius Germaniæ viribus & militaribus virtutibus, omnibus hominibus excellens fuit. habetq; militum copias imprimis magnas. tangit Romanum imperium,vnde illi infesta est. Sueuis igitur,simul atque deRomanorum exercitu cognitum est,equitatum peditatumque cogere,omnibus qui vel per ętatem,vel per infirmitatem bello adesse vtiliter non poterant,in syluas inaccessaque loca abditis (qualia loca apud illos fuerunt multa) bella parare instituerunt, & hosti obuiam ire antequam exspectaret. Progressiq; longius,in conspectum venerunt Romani.cœperunt ergo Germani eos ex locis superioribus prohibere,& prælium committere: sed non nisi ex locis natura & hominum industria munitis; quæ erant iam olim ad propulsandum hostem præparata. frequentibus enim fossis & arboribus succisis, aditus præcluserant omnes. pauci ex fossis & syluis cum multis Romanis pugnabant, facileque ab ingressu prohibebant. Sed Romani simulantes fugam aliquanto longius fugiebant: quos primum quidem fugientes persequi vetabant seniores rerumq; peritiores; quod insidias suspicabantur. Et sic aliquot dies consumpti sunt. Quotidie vero incautiores redditi Germani,posterioribus diebus effusim eruperunt ex munitionibus syluarum,secutiq; sunt in planitiem æquam,fugam simulantes Romanos. Quo vbi peruenerunt,dispersos & nihil tale expectantes Romanę legiones & equitatus adoritur,acriter vtrinque pugnatur,cadunt plurimi: sed sine ordine numeroq; inferiores,Germani cedere coacti sunt: & in syluas collésque compulsi, eodem die redintegrarunt pugnam, multos denuo vtrinque amiserunt: noxque pugnam diremit. Die sequenti imprudentibus Romanis, inque muniendis castris occupatis, ex improuiso ex syluis euolauerunt Germani,magnoque impetu in hostes facto,qui erant in operis occupati omnes occisi sunt: sed munitiones erant firmiores, quam vt expugnari potuerint. Defatigatis igitur Sueuis noctescit,ipsi passim iacentes expectarunt crastinam lucem. qua orta, rursum castra oppugnare cœperunt, & tam pertinaciter in proposito perseuerauerunt, vt quanquam plurimi omni genere telorũ emisso ex vallo, perirent, nec esset possibile aggeres transscendere tanta propugnante multitudine; tamen non destiterunt donec ad eam raritatem redacti sunt, vt vel cæco apparere potuerit nihil effici contra castra posse. Accedebat quod etiam ex paucis illis reliquis vix vnus atque alter inuentus sit, qui non grauiter vulneratus fuerit. Nec alia est laus quam hæc qua se de Germanis iactare possit Valentinianus. Nec enim inscius sum scriptores quosdam tradere victos ab eo Germanos,præcipue Sueuos & Saxones. Porro Germanis militibus Sequanos & Heduos subditos sibi reddidit. Nam Germanis carus redditus fertur ob animi dotes eximias,& odium eius in vitia: præsertim autem odiuit auaritiam. Quam magnas res Constantinopoli gesserint Germani, Valente post Valentinianum imperante, satis cum non sit memoriæ mandatum, hic paucis attingendum videtur. Germani tempore Valentis Vngaria depopulata,& deuictis resistentibus omnibus, peruenerunt Constantinopolim, eamque terruerunt non mediocriter vrbem. Contra quos Constantinopolitana respub. copias coëgit quantas potuit maximas, & constituebant conserere cum barbaris manus: quanquam exterriti animi militum suorum essent, & barbarorum animos ad pugnam paratissimos, rerumque successibus efferatissimos cernerent. Multa sui timoris præbebant signa: Primum,quod passi tamdiu fuerunt diripi tot ciuium egregie ædificatas villas & cultissima rura: quodque non subuenerant etiam ciuibus iis qui ad mœnia vrbis & occisi & capti sunt. Deinde, quod aliquoties egressi mox intra muros se recipiebant, quodque etiam egressi, se in altioribus locis continebant, nec de locis editioribus descendebant. Postremo, non obscurum de suo timore indicium dederũt, quod muri noctésque diésque pleni hominibus cum omni ad propugnandum excogitato genere instrumentorum, quódque iter facientes eorum copiæ confusæ, neque signa, neque militares ordines seruare videbantur. Tamen omnino rem prælio commit-

mittendam cum viderent, & prælio quod non possit non esse cruentissimum, quærebant commoditatem loci & temporis, nihilque omittebant, quo hostem ad locorum quanpiam iniquitatem perducerent. Eaque iam rerum erat conditio huc scilicet de industra deducta, vt qui priores promontorium ad mare quoddam attingerent, spem habituri essent rem confici posse, alterosque vinci sine suorum sanguine aut certe non multo. Eo igitur dum contendunt Græci cum suis, Germani quod primum non animaduerterant, locorum ignari, tandem & festinatione hostium consilium intelligunt. & cum essent propiores loco quem petebant Constantinopolitani, priores Germani eo peruenerunt, atque ex hoc loco contra hostem copias in acie collocant. Græci expectatione falsi, quendam natura munitum locum idoneum castris, in eo constiterunt. Germani quotidie libere vagari passim per agros, & hostem prouocare in æquum campum, aliquando etiam non satis cauti periculo sese exposuerunt nimium indiligentes & temerarij, hostemque nimium contempserunt; & nisi ingens pauor occupasset animos Constantinopolitanorum, sine negocio & absque vulneribus vniuersas copias barbarorum extinxissent; sed aliquandiu tenuerunt se in castris, Germani suspicantes eos auxilia expectare, quamobrem magis irritare & omnibus modis ad pugnandum occasionem dare, nihilque omittere, quo dimicare cogerentur. tandem in eum locum rem deduxerunt, vt necessario illis decertandum esset. Igitur die quodam cum barbari in locum omnibus modis iniquum descendissent, cum viderent omnino conferendas cum hoste manus, proruperunt præter Germanorum expectationem ex castris, acriterque pugnarunt, quia videbant aut moriendum aut vincendum. Fuit prælium cruentissimum, neutris cedentibus, iis ex desperatione & necessitate, illis ex animorum ferocitate & confidentia pugnantibus. Sub vesperum tandem ad raritatem redacti, Constantinopolitani fuga salutem quærere cœperunt. Valens Imperator vulneratus telo, perlatus est in villam vicinam: quem Germani persecuti, villam incenderunt: quo incendio perit hic Imperator Valens, derelictus a suis omnibus, & grauiter vulnere laborans. Quanto metu post hoc prælium concussa sit ciuitas ante ita pauore conturbata, qualisque facies fuerit illi, facile quis videt, ne longior sim, lectori cogitandum relinquo. Post hanc pugnam late longeque omnia incendiis, rapinis, compleuerunt. Cumque esset vrbs ipsa Constantinopolis in magna formidine, & certo præsentique periculo, ipsa Cæsaris vxor pacem ab hostibus magna summa pecuniæ emit: iuuitque eos nauibus & frumento, aliisque ad profectionem necessariis, vt discederent. Sic Dominus per hos Germanos hunc Arianæ heresis defensorem Valentem supplicio affecit. Fuit enim inprimis studiosus Arij doctrinæ hic Imperator, & orthodoxæ fidei hostis. Odio prosecutus est non vulgari omnes qui non iurarunt in sectam quæ ipsi arrisit, Arij. De reditu Germanorum in patriam nihil habeo certi, quod scribam. Eodem tempore mare multis locis exiccatum in alia loca est translatum. Causæ sunt Physicis in promptu.

DE GERMANIS
LIBER QVARTVS.

HOc seculo, sicut reliquis omnibus quæ fuerunt hactenus, omnes nationes Germanorum auxilia in omnibus bellis petebant: nec fere vllum bellum paulo grauius sine Germano milite est gestum vsquam gentium. Arcadij & Honorij ætate, Ruffinus nomine, dux exercitus summus, cum cogitaret de Arcadio e medio tollendo, nullam spem negocij conficiendi inuenire potuit, nisi per Germanos. quapropter magnam vim pecuniæ mittit Alarico regi Germanorum, magnisq; promissis solicitat, vt veniat quamprimum. Sed cũ essent omnium oculi in Germanos coniecti, & nihil in Germania agi potuisset, quod non diligentissi-

me obſeruaretur a principibus regibusve, Arcadius reſciuit omnem rem: idcirco detruncatum caput Ruffini per totam vrbem & exercitum oſtētauit ceu proditoris. Hoc factum eſt per legatum Honorij, fratris Arcadij, Stilconem veteratorem, qui diu quæſita occaſione, qua Imperatorem faceret filium ſuum Eleutherion, quam ob cauſam multis dolis, multas inſidias, magna aſtutia excogitauit. Quos potuit alienauit ab imperio Romano, quoſque potuit in arma contra Romanos exciuit. bellorum fomites excitauit omni conatu. Germanorum cum bene noſceret ingenium, negauit illis ſtipendium promiſſum, pro quo militabant. Quod Imperatoribus ſuadebat non ignarus quod de ſuo iure nihil concederent Germani, & quod militia meriti eſſent, pro quoque vitæ ſubiiſſent periculum, armis, ſummaque vi poſtulaturos. Nec hæc expectatio hominem fefellit. Nam irritati iniuria & debiti ſtipendij negatione, ſtatim cum quibuſdam vicinis Gallis conſpirarunt Germani aduerſus imperium. Conuenerunt autem paucis diebus ſupra 400 militum, & ſocios Romanorum proximos quoſque depopulantur. Tantus furor fuit Germanorum, ſicut ſolent iraſci ſupra modum ingenia natura ferocia, cum iniuria fit eis, vt ne reſiſtere quidem quiſquam tentarit. Rapiendo igitur & contrucidando defatigati, præda onuſti, reuertuntur domum. Alaricus non longo poſt tempore, fœdere icto cum Radagaſo rege Gothorum, conſcripſerunt quam poſſunt maximas copias, quas diuiſas ita vt ſi neceſſitas vſusve poſtularet, biduo aut triduo cogi in vnum poſſent. Primum Vngariam inuaſerunt, in qua quicquid prædæ adepti ſunt (ſunt autem maxima adepti & ex multis rebus & ex vocalibus) retro domum miſerunt. Depopulata Vngaria, expulſis, captis, & trucidatis Romanorum præſidiis, omnes munitiones demoliti ſunt. Hic iterum exanimatum eſt Romanum imperium metu. Nec mirum, multitudo enim hoſtium numerari non potuit. Hinc in Thraciam profecti, ex qua legatos cum copiis Romanis eiecerunt primum. deinde pro animi libidine omnia tractarunt. Ex his autem qui effugerant periculum primum ex præſidiis Romanis coniunxerunt ſibi paſtores & aratores quoſdam, occuparuntque locum natura munitiſſimum, aqua & foſſis, vbi aliquid magnifacere cogitarunt. Quam ob cauſam ſimularunt metum ſummum, & effecerunt vt hoſtes perſuaſi fuerint, illuc mulieres & pueros, infirmam turbam confluxiſſe. Quam ob rem poſtquam ventum eſt ad eum locum hoſtibus, egreſſæ ſunt fœminæ quædam cum infantibus, quæ ferocem hoſtem ad miſericordiam commouerent, ſupplicesque ſalutem petierunt ſibi & reliquis quæ confugiſſent in eum locum, obtuleruntque illis ſeſe & quæcunque haberent: mox emiſſæ ſunt aliæ mulieres forma inſigni, quæ animos principum exercitus in ſe facile conuertere potuerunt; quæ quoque prioribus conſentanea dixerunt. Ducum barbarorum quidam miſericordia deuicti, quidam amore capti, nihil ſuſpicantes mali, abutebantur illis. cumque aliæ prodirent forma inſignes mulieres, plane perſuaſum eſt illis nullos viros illic eſſe. nec enim naturam humanam hæc poſſe vllo modo pati. Ergo iam incipiebant clam ſe ſubducere illis qui erant in aliquo eminentiore loco exercitus, & ingrediebantur per eas viarum anguſtias per quas hæ mulieres venerant, qui omnes clam ingreſſi, clam ſunt trucidati. nam quum primum ingreſſos comprehenderunt ij qui propter ſingularem peritiam & vſum in rebus bellicis ſe conſeruarant, ſibique loco cauerant, & ex captis omnem hoſtium multitudinem, propoſitum, ſpem, fortunas, opinionem de illis qui confugerant in eum locum hoſtibus inacceſſum, cognouerunt, & qui diſſentientia loquebantur, duriſſime torti dicuntur. Tandem cum multi ſic amiſſi ex exercitu eſſent, inceptum eſt dubitari in exercitu quo nam iuiſſent, quæve eſſent ceſſandi cauſæ. quod vbi cognouerunt Romani & Thraces qui cum iis erant, emiſerunt alias paucas quaſdam ſtatim mulieres cum infantibus, quæ queſtæ miſerabiliter apud ſummos exercitus rectores, de quorundam virorum inexhauſta libidinē qui ingreſſi eſſent, propterea ne viderent egreſſas, ſed potius hoſti ſe tradere quam hæc negandа videre quæ illi perpetrarent. Quod vbi auditum eſt, conuocant concilium deliberaturi de longiore profectione, cumque aliis de rebus agendis, tum de illa turba mulierum & puerorum, quę illuc confugiſſet. Interea dum hæc narrantur & aguntur, plures mulieres illas quærunt. interficiuntur autem omnes quotquot introierunt. Erat an-

angusta semita per rupes, & multis flexibus nunc ascendebat, iterumque descendebat per cliuos: in interiore loco erat amplus campus lacubus & fluminibus circundatus, lateque patebat hic locus, capereque potuit magnam multitudinem populi & pecoris alimenta & pabula. Igitur cum aliquot dies essent illic morati certas ob causas, & paulatim multos ex primoribus perdidissent (nam huius rei fuit adhuc ignarum vulgus in exercitu) nec tamen quisquam sentiebat amissum vllum: iam enim nullo per totam regionem hoste existente, quisque sine omni periculo vagabatur, quocunque libuit. Discedebant igitur ab exercitu variis ex causis, hi regionis situm videndi, illi defossas opes, vt solet in his casibus fieri, inuestigandi causa, alij aliam ob causam erraram per
10 totum illum agrum. Porro hostes absconditi, qui facile videre poterant, tandem futurum vt mitterent visum in locum illum, quæ illuc congessissent, qui & quantus hominum numerus se illic seruasset, & quæ esset loci natura, quærebant rationem, qua hoc periculum declinarent. Ergo mulieres quasdam facundia præstantes cum infantibus suis emiserunt. Quarum orationis hæc fere fuit summa: Maximas calamitates, durissimos casus nihil necesse esse multis verbis exponere. ob oculos enim ita posita, vt vel durissima saxa mouere possent. Ex vultu principum exercitus sese colligere eorum animos misericordia tactos. nec se ignorare belli iure hæc se pati propter Romanos, quos magis sciant incusandos, quam hostes fortes viros, qui sine dubio non venerint absque aliqua iusta aut saltem probabili causa contra Romanos, nimium super-
20 be multis imperantes, quibus coacti, ipsi hactenus paruissent. Atque vtinam, inquiebant, vos qui huic exercitui præestis habuissemus reges. Nam sicut mulier bene est tuto secura, quæ habet virum fortem & industrium; ita gens cui est rex fortis & industrius. Hæc namque, vt vestra insignis fortitudo satis ostendit, passi non essemus. Nunc qui respeximus Romanos, ab illisque expectauimus auxilia, nostros carissimos progenitores, dulcissimos natos, iucundissimos coniuges amisimus. Foci sunt exusti, omnia solo æquata sunt. Et vtinam contigisset mori. felices enim sunt qui hæc non viderunt, felicissimi qui primi periere. Quot consciuerunt sibi mortem? quædam laqueo finierunt sibi vitam: magna pars præcipitata est sua sponte in aquam, suffocataque est. Doloribus periere non paucæ mulieres. Prægnantium multæ abortierunt.
30 Multæ se in incendia iniecerunt. Adhuc hodie inueniuntur, quæ mori cupiunt. Nos rogatum venimus, obtestamur & obsecramus vos per humanitatem communemque hominum societatem, qua nos coniunxit natura pares, vt liceat nobis viuere in castitate quam nostris vouimus maritis qui pro nobis mortem oppetiere. Nam vno omnes consensu decreuimus aut mori, aut castitatem seruare coniugij superstites. His ita longa oratione expositis, demonstrare conatæ sunt nihil facultatum secum habere, nisi quandam vulgarem quotidiano vsui necessariam supellectilem. nec enim temporis spacium fuisse conuasandi aliquid maioris momenti. Vix eripuisse se cum puellis, quas matres argento & auro preciosioribusque rebus omnibus potiores habeant. Imo præsentius inexpectatum fuisse periculum, quam vt vitæ consulerent, paucis ex-
40 ceptis. totum enim exercitum testimonium perhibere quot in ipsa fuga correptæ sint nudæ. In hanc sententiam cum multa mulieres viriliter dixissent, cum lachrymis miserabiliter omnia. Responsum est illis se missuros cum illis comites, qui animos earum erigant & consolentur. nullum amplius periculum illis quæ primo impetu non occubuerint. & huius generis cætera. Illæ sine hæsitatione (siue quod hoc prouiderant, siue quod mulieres natura promptiores sunt fingere causas & excogitare mendacia) responderunt, esse in eo loco inclusas quasdam quæ adhuc non redierint ad montem, doloreque adhuc recenti insanire: quam ob causam non licere legatis tuto ad eas accedere. Si enim pauci veniant ab insanis facile superari: si validiori manu conentur ingredi, non passuras. Certum enim esse omnibus potius mori, quam in alienorum viro-
50 rum manus peruenire. Apud ipsas summum piaculum haberi cum iis hostibus rem habere, a quibus sui necati sint viri. Cúmque vtrinq; diu sic orationem & sententiam commutarunt; cúmque nihil se efficere viderent mulieres, omninoque statuerent hostes videre quidnam ageretur in angustiis illis clausis, petierunt vt concederent illis primum reuerti ad eas a quibus missæ essent mulieribus, vt illis nunciarent hoc. Quod facile concedebant, nihil videntes mali quod hinc oriri posset (nam totus hic lo-

cus per omnem regionem ab exercitu circundabatur, vt effugere non magis possent, quam si in arce essent inclusæ, obsessæ ab omnibus partibus) Ergo permittebatur illis hæc postulatio: sed ea lege, intra biduum responderent non aliud quam quod ipsi vellent principes exercitus. Igitur quam possunt ocyssime, reuersæ, concilio conuocato hæc referunt. Diu consultantes, aliis aliud faciendum videbatur. Crassior turba voluit quam plurimos admittere vsque ad locum quendam, in quo sine negocio aliquot millia perdi potuissent. alij volebant tantum reges admittere cum suis familiarissimis, vt illis miserrimis modis tractatis & necatis, exercitus rectoribus destitutus, in periculum sine ratione rueret. Esse enim belluam sine capite, multitudinem carentem rege, sciebant. Non defuerunt qui censebant perseuerandum in prima petitione, & cum 10 prioribus mandatis remittendas easdem: tantum additis quibusdam argumentis ad persuasionem, & exorandum aptioribus quam priora fuissent. His varie iactatis in omnes partes, tandem vicit eorum sententia, qui censebant reges solum, & regibus proximos inuitandos, vt supplicium dignum de illis sumerent: & exercitus postea irritatus, temeritate barbarica se in periculum præcipitaret, aut diuisus in partes factionésue imperandi causa. Quid enim dominandi cæca libido non facit? Postridie igitur reuersæ ad principes exercitus, multa conquestæ de sua fortuna, & alia quæ videbantur ad propositum facere, postrema orationis parte orant, vt reges accedant, vt suis oculis præsentes cernant miserrimum statum ancillarum suarum. In spem enim indubiam vocari, reges miseris viduis & orphanis, infirmæ puerorum & mulierum 20 turbæ opem laturos: omnésque regiam vultus regij maiestatem reuerituras. Iram enim ita refrixisse, vt nullum amplius periculum sit, modo nihil amplius petant faciántue. Hoc genus cum multa multis dixissent, responsum est, Ex exercitus conspectu reges abesse nullo pacto posse, ne qua seditio oriatur inter milites (hoc veréne dixerint, an viderint periculum esse posse in claustra illa cæca ingredientibus, incertum est) sed missuros quorum fidei non dubitent suam ipsorum vitam concredere. Cum hæc mulieres audirent, supplici voce obtestatæ sunt, vt & hæc prius referre ex gratia regum liceret. Reges respondent, propter sexum fœmineum & hoc ea conditione illis permittere: sed nullam moram interponi velle: idcirco quamprimum posset fieri redeant. Hæc igitur perferunt ad suos responsa. In qua re cum diu deliberarent quid facto o- 30 ptimum esset: postquam multa commutata variis sententiis, placuit illos futuros legatos saluos remittere. Nam nullius momenti omnino vtilitatem ad se ex eorum morte peruenire videbant. Sed omnibus viris & armis in interiora antra absconditis, & vestibus tectis, antéque illos mulieribus insaniam simulantibus constitutis, quas dentibus frementes aliæ fingebant a se magna vi retineri, ne ruerent in legatos. Cum igitur diutius morarentur, missi sunt aliquot viri ad illas cum interprete. obuiæ igitur illæ quæ ibant ad exercitus principes, ducunt intro, vbi cum paruulis suis liberis mulieres nudæ pedes & pectora, minimaque sui corporis parte tectæ raris lineis pannis. quæ ita ornatæ erant, vt facile quantumuis inhumanum cor ad misericordiam flectere, & Veneris cupidine incendere possent. Illi igitur consolati illas primum, speque facta 40 libertatis, non audentes ad frendentes dentibus insanas propius accedere, iam satis omnia perscrutata & cognita arbitrantes, incipiebant incensi amore ludere cum nudis mulieribus. quæ tamen pertinaciter & constantissime repugnabant, nec vllis promissis vinci poterant. siue quod viros habuerint omnes suos latentes proxime, siue quod iudicarent præstare incensos, non extinctos abire, ad paratas insidias ad finem optatum perducendas. nam insanique amore nihil aliud cogitare poterant, quam Venerem. Cæco ergo amore nihil penitus scrutante, & diligentiam omnem excludente, ex recenti victoria nihil recte prospiciens animi elatio, abierunt, cupidi quamprimum redire cũ fortiori manu: sed cum nobilioribus tantum. inuidebant enim plebeiis militibus ad illas veneres. Vbi igitur ventũ est ad reges, eminentiorisq; loci duces læti omnia 50 nunciant, & suam diligẽtiam in perscrutandis omnibus angulis prædicant, omnia suis oculis exposita fuisse asserunt. formas & habitus nudorum muliebrium corporum depingunt, adfingunt multa quæ grata cõmilitonibus suis, aptaq; ab eodem igne quo ipsi correpti erant, ad socios incendẽdos videbãtur. Quibus creditis (nã prudentiores & fideliores miserant) certiores reddunt de iis rebus omnibus quotquot putabant sufficere

ad

ad cogēdas mulieres, armati quidem, sed sine vllius periculi suspicione sine ordine per angustias viarum irruunt. Inclusi vero ocyus armis correptis, per exploratores numero aduolantium cognito, abscōdunt se in locis opportunis: & vbi iudicabant satis multos intromissos, ostenderunt se, prohibebant reliquos, qui omnes re noua perterriti se in pedes coniecerunt, multique in illa fuga perierunt. Intromissi capti gratiā petebant, ex quibus vbi omnia resciuerunt, quæ putabant operæpretium scire, contrucidant omnes. Reges autem in extremo agmine non peruenerunt intro, quod vehementer doluerunt Thraces, & cum ipsis alij inclusi. Quibus insidiis commoti Germani reges, (nam suos charissimos perdiderunt) magnis conatibus multis diebus expugnare ten-
10 tarunt; sed frustra. nam inexpugnabilis erat locus, & ipsa oppugnatio cum incredibili iactura coniuncta fuit: magnam enim multitudinem amiserunt impossibilē rem molientes. Porro cum omnes res necessarias abunde intra munitiones haberentur, Germani autem commeatu essent destituti, profecti sunt versus Italiam, omnia in itinere deuastantes. Radagasus rex suis simulachris Romano sacrificauit sanguine. Peruenerunt ea profectione Romam cum centum milibus armatorum, omnia diripientes. Romanum vulgus in fide Christiana parum recte institutum, se ob deorum cultum omissum, & deiecta deorum simul atque dearum simulachra hæc pati clamitabat, vt solet fieri cum in rerum tranquillitate ore omnes cōfitentur Christum, deinde aliquid incidit aduersitatis quālibet enim causam sui infortunij vult caro potius videri, quam
20 verum, nempe peccatum. Atque ita Romæ dum factio factioni imputat causam, & arma in se vertebant, hostis peruenit intra muros, partesque quæ ita mutuo flagrabant odio, omnes sine delectu occisæ sunt, estque vrbs ipsa Roma capta, direpta, habitationibus partim captis, partim occisis. Hic vidisses in tribulationibus quid cor pium, veréque pendens a Deo, sabbathismum agens Domino, quidque gaudium illud verum in Spiritu sancto in perpetuum permanens, præstet impio cordi & superbo in se cōfidenti, in se respicienti, & gaudio huius mundi finem mox habenti, multisq; miseriis mixto. Nam Christiani læti vocati ad nuptias ibant, nihil expectantes quam regnum Dei, laudantes Dominum, qui per hæc media ad sua tabernacula reciperet suos. nam aliam ianuam non esse quam talem iam ante frequenti meditatione crucis Domini Iesu didi-
30 cerant. Illi qui antea ita calcabant terram superbe, vt etiam astra & cœlos despicerent, se omnia a seipsis habere putantes, se robur ipsum, ipsam prudētiam & sapientiam existimantes, ita viuentes atq; si sempiterni essent futuri superstites, accedente iudicio Domini ita confunduntur, consternantur animo, vt nullo modo tantum habeant reliqui animi, quantum porcus. Fuga, desperatione, timore, mala conscientia, dolore, desiderio rerum, quas sibi arrogauerant, amissione sui thesauri, cruciantur. est eorum opsonion mors: illorū qui militauerunt Domino, vita æterna. Sed Dominus vasis iræ non solet diu parcere. Stilco igitur copiis collectis in opportuna itinera, quibus redituri videbantur, suis locis disposuit. nec expectatio fefellit eum; nam onusti præda barbari sine ordine omnique metu domum properantes, in angustiis iuxta Apenninum mon-
40 tem oppressi sunt. estque occisa ingens multitudo. Nihil certi habeo an rex Radagasus occubuerit illic, an euaserit. Certe id contigit illis quod adhuc nostra ætate [illegible] ex Italia redeuntibus sæpe accidit: opprimuntur enim per itinera, nisi coniunctim proficiscantur. Nec mirum gentem bello afflictam vltionis cupidam esse, & omnem occasionem paria referendi quærentem. Post hæc mox Alaricus rex cum aliis Germanorum copiis Italiam ingreditur; qua terrefacta, mittit ad Imperatorem Honorium legatos, qui nuncient illi, aut pugnandum Cæsari cum Germanis, exponēdumque totum imperium certo periculo: aut si malit quietem & pacem, experirique quales amici sint Germani, concedat illis satis amplam regionem, quæ excipere liberaliter possit Alaricum cum suo exercitu, vxoribus & liberis. Honorius sibi imperioque non me-
50 diocriter metuens, non diu consuluit, vtrum vellet pugnare ne, an agrum concedere sufficientem Alarici copiis. Quamobrem statim respōdet, Se semper populi Germani amicitiam cupiuisse, & gaudere sibi occasionem oblatam gratificandi illis, & cupere perpetuam amicitiam. Obtulit igitur illi Galliam, quam acceptam sperabat: semper enim illi inhiabant Germani. Nec alioqui in officio manserant Galli, Romanum semper aspernantes imperium. accedebat, quod illis temporibus ab aliis Germanis erat oc-

cupata magna ex parte. Sic etiam ſperabat Honorius Imperator barbaros contra barbaros diuturno bello laboraturos, ſeque inuicem ſic conſumpturos hoſtes Romanorum. His rebus ſic conſtitutis, verſus Galliam profecti ſunt, Placentiæ cum copiis aliquandiu moratus Alaricus, putans nihil amplius vſquã ſibi infeſtum in Romano imper. nihil igitur feſtinat. Stilco vero ex ſuperiori ſucceſſu adhuc elatus & confidens, ſimul omnem iam diu mouens lapidem, vt aut ipſe aut filius eius ad imperium perueniret. Et iam incipiebat bene Romæ & in exercitu audire: nec enim parua res habebatur quod paulo ante geſſerat, de quo iam eſt dictum. Quare palam iam timiditatis arguebat Honorium, qui tantum barbaris contra Romanorum gloriam conceſſiſſet, ignominioſiſſimum Romano nomini aiebat, has cum barbaris conditiones, potius quiduis audendum fuiſſe. Quam ob cauſam Saulem, ſuum legatum clanculum bene copiis bonis inſtructum mittit Placentiam ad opprimendos illos Germanos, iam paſchatos feſtum celebrantes, bene iam potos, depoſitis armis, nihil de pugna cogitantes. Et prima coitione plane ex ſententia ſucceſſit: ſed poſtquam Germani arripuerunt arma, & datum eſt tempus & ſpacium pugnæ, totũ Stilconis exercitum, qui Sauli duce contra Germanos venerat, contrucidauerunt ad vnum vſque omnes deletos ſcribunt hiſtoriographi. Tum demum Stilco confuſus, ignarúſq; quid ageret, incipit adulari Honorio, in cuius nominis honorem ſe omnia conatum voluit videri. Quare petit auxiliares manus ab Honorio, prælium inceptum, certam eſſe victoriam, modo ipſe admoueat ſuas vires. Sed Honorius propoſiti cogitationumque Stilconis non ignarus, ſciebat ſine dubio Stilconem ſic petiuiſſe iter ad imperium, & calumnias eius certis nunciis tenebat: ideo mittit ex ſuis qui Stilconem & filium eius, iam ex fuga recenti, maléque geſta re, omnibus præſidiis deſtitutos interficiant. Et hoc feciſſe fertur Honor. non ſolum ex priuato odio, quod imperium affectabat Stilco & filius eius, ſed vt Germanis ſedem faceret contra ſuam voluntatem, hoc tentaſſe Stilconem. Sed nullo ſtatuto exemplo, nec vllis quantumuis cohærentibus argumentis fides Alarico & reliquis Germanis fieri potuit: nec induci vllis rationibus potuerunt, vt irati crederent inuito Honorio hæc conatum Stilconem. Facinus enim maius videbatur. Quare relicto inſtituto itinere, reuerſi aduerſus Romam contenderunt, & deuaſtauerunt totam Italiam, Romam expugnarunt, Honorium expulerunt, filiũ eius Gallam & ſororem eius Placidiam ceperunt. Et cuiuis apparet, cum hæc in manus eorum peruenerint, nihil non in poteſtatem eorum redactum. Omnia igitur conuaſauerunt, & captiuos omnes duxerunt, quos non trucidarunt, nec a templis abſtinuerunt manus. Placidiam, quia erat inſignis forma, ſororem Honorij duxit vxorem Alaricus. Hæc mulier tantum excelluit formæ & animi gratia, vt pacem conciliarit inter fratrem Honorium & Alaricum maritum. Hic rex Alaricus, aut quia timuit Dominum, aut quia ſic Dominus voluit, edixit militibus ſuis, ne vllo pacto Chriſtianos aut eorum bona quis attingeret, aut etiam eos qui ad eorum eccleſias confugiſſent. Conuerſatio enim ſanctorum erat tam inculpata & ſincera. Et vt magis caueret ne qui læderentur Chriſtiani, ſtatim Romam reliquit, eduxitque omnem exercitum, ſeueriter animaduertens in eos qui Chriſtianos læſerant. Hoc quidam ferunt ex precibus vxoris ſuæ feciſſe. alioqui decreuerat radicitus tollere Romam, aliamque ad ſui nominis memoriam ædificare. Sed Placidiæ gratia tantum apud hominem valuit, vt a propoſito deſiſteret. In his rerum felicibus ſucceſſibus libere duxit exercitum in quolibet Romani imperij loco. Porro poſt tres annos exercitus ignauiæ incepit eum accuſare: totum Romanum imperium potuiſſe tribus quibus regnarat, annis ſubiugare ſine difficultate, clamantes. Sic animi eius placiditatem interpretantes. Propterea decollauerunt ipſum. Sigerichum elegerunt in locum eius, virum fortem: ſed etiam tranquillitas & pax cordi fuit homini magis, quam exercitui placuerit. Cum igitur Romani nihil omitterent, quo pacem componerent, adiecit & hic Sigerichus animum ad pacem: ſed non ferens exercitus rerum tranquillitatem quam videbant futuram, obtruncarunt & hunc Sigerichum. Eligunt autem in locum eius Valliam, qui vulgi voluntatem animaduertit longius proficiſcendi, nihil non fecit & dixit ad populi nutum. Volens igitur morem gerere plebi, præparabat magnam nauium multitudinem, quibus exercitus partem in Africam tranſmittat, vt Romanum imperium ſubigeret in illis

illis regionibus. sed naufragio perierunt omnes ad vnum, qui nauibus sese commiserant. maris etenim & nauium illarum imperiti erant. Hac clade accepta non leui, init quoque fœdus cum Honorio Cæsare. mittit igitur Vallia Honorio sororem viduam Alarici regis vxorem, quam collocat Constantino cuidam Romano, cuius opera fideli in bello vsus fuerat Honorius: & hunc ad cõmune imperium assumit. Ex hoc Constantino & Placidia Valentinianus est natus. Hic Constantinus auxilio Valliæ & Germano milite profectus est contra Sequanos & Germanos Francos. Deuicerunt etiam coniunctis viribus Hispanias, in qua optimas post hoc bellum elegerunt sibi sedes Germani. Constantinus sibi asseruit Tolosam. Sed breui post obiit. His occasioni-
10 bus Germani excesserunt ex Italia, & manserunt in Hispaniis. Quidam illorum ex Hispania migrare coacti sunt in Africam. Carion tradit quod Carolus quintus, & eius progenies, ex his Germanis originem ducat: ego nihil ausim hic definire. Hi omnes non bene Germanorum lingua vsi dicuntur. Copiosissime hæc poteris, si libet, legere apud Orosium lib. 7. capitibus 26, 27, 28, &c. Dum hæc in Italia, Gallia, Hispania & Africa sunt gesta, infeliciter habuerunt se res in Germania, omnia fuerunt plena armis, rapinis, & latrociniis; populis circa vtranq; Rheni ripam habitantibus, & Sueuis, & Francis, & Saxonibus, & reliquis inter se cruenta intestina bella exercentibus, alij alios diripuerunt, nulla ædificia ab incendiis tuta fuerunt. Hinc factum est, vt consumptis inuicem viribus incolarum, vt Vngari & Vangiones totum flumen Rhenum a
20 fonte vsque in mare ab vtraque ripa deuastarint. Pulcherrima Rheni oppida partim diripuerunt, partim tota sustulerunt. Wurmatia hoc anno fere tota est diruta, & Moguntia fere tota exusta est. In ipsis ecclesiis multa millia hominum occisa sunt. Et Argentina pene eo anno solo est æquata. Circa hæc tempora Franci Orientales, aucta prole, cum ager natalis habitatorum multitudinem non caperet, inceperunt cogitare de aliis quærendis sedibus. Quas ob causas emiserunt ex suis viginti tria millia in Galliam, quam hostiliter ingressi sunt; expulsisq; Gallis, occuparunt agrum eorum, & coluerunt: hæc gesserunt ductore Ibro Germano, homine corpore & animo præcellenti. Huius expeditionis tempore adhuc regium nomen inter Francos erat inusitatum. Quidam, Marcomirus nomine, tyrannidem affectauit in illis Francis qui in Galliis
30 habitabant: & hic muris & fossis circummuniuit vrbem eorum in Galliis, ad incursiones hostium excludendas. Huius Marcomiri filium, Pharamundum, propter singularem in rebus militaribus industriam, regem super se constituerunt Franci. Qui primus leges quibus inter se vterentur, tulit; quibus communem vitæ societatem tueri possent. Post hunc Pharamundum in regnum successit filius eius nomine Clodius; & sic deinceps regnauerunt successione: de qua alibi satis. Porro postquam Constantius, cui Honorius sororem matrimonio iunxerat, quemque socium imperij asciuerat, mortuus est, mense imperij sui septimo, Honorius summam rerum bellicarum, & copias ipsas Ætio viro militari commisit: qui potestate assumpta, duxit exercitum validissimum in Gallos, Francos rursum ex Galliis compulit in patriam Germaniam, &
40 multos occidit. Sed Franci excitatis Sueuis, coëgerunt ingentem manum, & obuiam profecti sunt magnis conatib. Ætij, Ætius barbarorum sæuitiam & iram veritus, fugit ex Galliis in Hispanias. Quæ fuga Ætij supra modum Honorium male habuit. quare Ætio exautorato, substituit Castinum primæ nobilitatis virum, sperans idoneum qui cum Germanis bellum gerat: sed opinio fefellit Honorium; nam etiam hic Germanorum nomen timuit adeo, vt resistere nusquam auderet. quod adeo dolori fuit Honorio, vt propterea mortuus feratur. vires enim vniuersas Romanas collectas vertere volebat in Germanos. His temporibus Arcadij & Honorij fuerunt multa seditionum seminaria in Ecclesia, multæ hæresis causæ. Ioannes Chrysostomus episcopus Constantinopolitanus est in exilium missus, propterea quod Eudo-
50 xiam reginam in publica concione Iesabel nominarat. Est quoque concilium celebratum Constantinopoli; in quo Ioannes Chrysostomus condemnatus est. Lucius tyrannidem aduersus Christianos exercuit. Vixerunt hoc tempore multi hæretici homines sibi placentes, omnes odio prosequentes qui non iurarant in eorum verba, quique non adulabantur illis. volebantque hæretici omnium rerum primi esse, omnes suspectos habebant, inter sese clanculariis diffidentes odiis, etiam ij qui prorsus

idem ſentire volebant videri. Hac ætate vixerunt etiam Cæleſtinus & Pelagius. Cum res fidei & religionis maxime iactarentur vbique, diſputarentque qui confitebantur Chriſtum cum Iudæis acriter, finxerunt Iudæi ſuum Talmuth, in quo commenti ſunt infinita, ridiculaq; mendacia. Tantum fecerunt Chriſtiani Iudæis negotij, vt præceperint publico mandato Iudæi, ne quis periculo capitis diſcederet aut dubitaret de veritate eorum omnium quæ eſſent in Talmuth commentata, non magis quam quæ eſſent in Moſe & reliquis prophetis. Nec multum poſt, anno nimirum 423 celebratur illud magnum conſilium Epheſi contra Neſtorium, &c. Interea Germanorum qui in Hiſpaniis remanſerant, non ſatis concordes quidam, ceſſerunt ex Hiſpaniis in Africam, vbi deuictis incolis, occuparunt quæq; cultiſſima: & Romani imperij robur vbicunque potuerunt, labefactarunt. nam quo potentia Romana minor erat, hoc erat tutior fortuna eorum.

423

10

Habebant Franci regem militarem virum nomine Claudium, qui diu expectata occaſione ſuſcipiendi belli in Romanos, audita de imperio diſſenſione, & de quibuſdam Romanorum cladibus; & quod neceſſariis bellis tenerentur aliis in terris Romani, delectum inter ſuos habuit, & mira celeritate inuaſit totam Galliam, & fugauit, occidit, & cepit omnes Galliam inhabitantes: ſubegitq; paucis menſibus totam Galliam, expulſisq; omnibus incolis, Francis habitandam dedit; qui primum locuti Germanorum, hoc eſt ſua lingua, bellorum iniuriis factum eſt, vt maternam linguam amiſerint, loquantur expultæ gentis ſermone. Romani hoc fieri paſſi ſunt inuiti. Circa hæc tempora validam inprimis manum mittit Theodoſius aduerſus quędam Bonifacium quem conſtituerat imperij vicarium. Bonifacius ſolicitat vbique in Africa & Hiſpania habitantes Germanos & Gothos, promittit illis magnam pecuniæ vim, aut ſi malint, partarum regionum partes certas. Ii intelligentes ex vſu ſuo eſſe, Romanum imperium quam minime quieſcere, quam maxime minui & infirmari, ſtatim arripiunt arma, occupant Mauritaniam, diripiunt Numidiam, & capiunt Carthaginem & multas vrbes: quæ omnia in ſuis manibus ſeruant, neque quicquam Bonifacio reddunt; imo & ea quæ antea poſſederat, eripiunt. Sueui ſoli regnum obtinebant in Gallitia ſub rege ſuo Emerico, qui regnauit 33. poſt Emericum regnum ſuſcepit inter Sueuos Rixilla, qui vero nobili prælio Romanas legiones multas deleuit, & capit vrbes Emeritam, Hiſpalim, Carthaginem, & Bethicam, reliquaſque, quarum me nomina fugiunt: Theodoſio & Valentiniano incredibiliter dolēte, quod ita imperium fractum vident Romanum, & indies magis debilitari. Quare Valentinianus quoquo modo putauit pacem faciendam cum iis Germanis qui in Africa ſedem fixerant. igitur concedit illis plus quam petere aut ſperare auſi fuiſſent; & ampliora promittit: viciſſim petit vt iuuent illum quo recuperare poſſit Hiſpaniam & Gallias. nam nihil non poſſe opera Germanorum ſperabat. Fœdus eſt his conditionibus ictum. Genſericus præerat illis in Africa Germanis. qui ſtatim crudeliſſime totam Africam deuaſtarunt, omnia rapinis, cædibus, & ſanguine complentes. Hic Genſericus erat vir crudelis, hoſtis omnium hominum, & quo quiſque humanior hoc magis odiuit eum. Singulari odio ſacerdotes & nobiles proſecutus eſt; hoc genus hominum occidit miſerabiliter. Arianæ hæreſeos quoſdam paſſus eſt præeſſe plebi, templorum bona diripuit, in prophanos vſus eccleſiaſticas facultates dilapidauit. Sicque ſubegit Genſericus ſibi totam Africam ad Æthiopiam vſque. Hæc qui certius & plenius cognoſcere cupit, legat Blondum. In his rerum turbationibus amiſſa eſt & Anglia de imperio. Nam Scoti, Picti, & Albinenſes, coniunctis vno tempore viribus oppreſſerunt Britanniam. Angli in angulo quodam regionis ſuæ munitione ſe defenderunt, ne tota gens extingueretur: ſed cum viderent ſe non diu ſic durare poſſe, quin venirent in manus hoſtium, miſerunt in Germaniam ad Saxones, implorabant eos, vt laborantibus ſubuenirent: qui ſtatim magnis copiis aduolauerunt, & vicerunt Scotos & Pictos; eiecerúntque ex Anglia omnes eorum hoſtes: ſed ipſi Saxones occuparunt ſedes eorum, nec reſtituerunt Anglis ſua, quibus tulerant auxilia. Vario genere mortis affecerunt nobilitatem maxime Romanam. Itaque dominari in Anglia cœperunt Saxones. De his qui cognoſcere cupit, plura ex authoribus in promptu eſt petere. Genſericus Africam obtinens totam, non contentus illa, cupiebat regnum propagare, & Romanum imperium debilitando

20

30

40

50

tando

tando sua confirmare; quare quam maxima potuit classe in Siciliam nauigauit. Siciliam autem cum cuperet liberare bello Valentinianus, mittit cum copiis Sebastianum cognomento Magnum in Africam, vt sic reduceret Gensericum ad sua, transferretq; bellum ex Sicilia. Nec iudicium fefellit Valentinianum: nam mox relicta Sicilia, redit in Africam. Sebastianus ille degener animo nihil nititur praeclare agere ex iussu & voluntate Valentiniani, sed quibusdam artibus effecit apud Germanos, vt illum dominum fecerint in Lusitania. non diu autem perfidum nebulonem ferentes occiderunt. Valentinianus proficiscitur Constantinopolim ad suum cognatum Theodosium, & ducit filiam eius in vxorem. Anno 45, ex Vngaria Atila virga, vt se ipsum nominabat, Dei, inuasit inaudita crudelitate Germaniam, deuastauit ex Pannonia vsque in Heduos omnia, totam peruagauit Germaniam, miserisque modis eam vbique afflixit. Postea ingressus Galliã, nec minus crudeliter tractauit eam. Supererat adhuc angulus quidam in Gallia adhuc subiectus Romano imperio; quem locum tenebat Aetius, qui Atilae crudelitatem videns, cum Francis qui Gallias tenebant serio egit, communicauitque consilia, quibus rationibus Atilae possit resisti. Germani in Galliis & ipsi timebant Atilam; quare libenter iunxerunt se Aetio. Atila vehementer timuit Francos; nam partim expertus fuit eos suo damno, partim fama peruenerat ad eum quales essent in armis. ergo & ipse legationibus & epistolis egit cum ipsis, cupiens eos a Romanorum societate auellere. multis igitur modis tentauit corrumpere Dietrichum Germanorum tum in Galliis regem. Sed Germani videntes nephandos Atilae conatus, omnes eius conditiones, & amicitiam eius recusabant. Coniunxerunt se arctissime contra hunc communem hostem, Romanis. Itaque post multa acta & consultationes, ventum est vtrisque partibus in aequum campum, acieque vtrinque instructa, non procul a Tolosa. Erat ab altera parte Dietrich Germanorum rex cum suis, & Aetius Romanus cum suis; ab altera Atila cum suis copiis. Igitur magnis clamoribus & animis congressi sunt, pugnatumque est vtrinque per totum diem dubio marte, donec tandem sub vesperam in fugam actus Atila: neque enim diutius propter raritatem suorum qui remanserant, consistere poterat. Supra quinquaginta millia amisit eo praelio Atila. Occubuit quoque eo praelio Dietrich rex Germanorum. Tanto dolore ex ea clade Atila affectus est, vt pene sibi mortem consciuerit: itaque infirmatus est, vt se conferre coactus sit in Vngariam, vnde venerat. Vbi collectis viribus innumerabilium copiarum, Italiam inuasit, multasque vrbes Italiae radicitus sustulit, omnia incendio sanguineque implens. Sunt qui tradunt Pontificem Leonem ei obuium venisse in suis pontificalibus ornamentis, rogasseq; eum vt a proposito desisteret; exposuisseq; ei potentiam Domini qui gubernat omnia: Atilamq; commotum põtificis verbis, iterum in Vngariam reuersum, ibiq; nuptias celebrasse, subitaneaq; morte prima nocte qua nouam nuptam compressit, interiisse. Nec desunt idonei quibus fides adhibeatur, authores, qui tradiderunt, hunc Atilam ante has expeditiones Mesiam, Achaiam, Macedoniam, Armeniam, Thraciam, & Sicambriam sibi subegisse: multos reges, multosque populos sibi tributarios fecisse. Magna quoque Germaniae pars amicitiam cum hoc Atila inierat. Theodosius dicitur comparasse omnia necessaria ad bellum gerendum cum hoc Atila: sed in apparando dum occupatur, Theodosius peste correptus, moritur. Hic Theodosius est autor Codicis operis in iure inprimis praeclari. Erat vir sapiens, literatus, pacis amans. Interrogatus, cur non vltionem de hostibus sumeret, respondit, Vtinam viuerent omnes qui meo mandato mortui sunt, cum expendo vitae dotes, & vsum mirabilem partium humani corporis.

DE GERMANIS
LIBER QVINTVS.

NON longe post haec iussit Valentinianus obtruncari Aetium fortem ducem bello, quia suspectum habebat ambire imperium. Nec habebat vlla signa nisi quod facta & dotes dignae Imperatore erant in Aetio. Et certe quouis loco dignus iudicabatur Aetius post illam magnam aduersus Atilam victoriam. Postremo fecit pacem Valentinianus cum

Genſerico, rege Germanorum in Africa habitantium, & regionem partitur cum eo contra maieſtatem Romani nominis. Genſericus multos ex militibus & equitibus qui conſpirauerant aduerſus eum obtruncauit. Cum forti viro Aetio ruit magna ex parte Romanum imperium. Et poſt interfectum Valentinianum videbatur actum eſſe de Romano imperio: quanquam multi voluerint appellari Imperatores. Et Maximus Romæ arrogauit ſibi regnum: propterea quoque Eudoxiam viduam a Valentiniano relictam, vxorem duxit. Eudoxia virago cupiebat ſuos hæredes imperium conſequi; ad quod perficiendum a nemine putauit ſe melius iuuari, quam confidentiſſimo homine Genſerico. quare vocauit eum ad ſe Romam ex Africa, vt auxilium ferret aduerſus Maximum. Genſericus occaſionem occupandi plura non omiſit, 10 quam primum parat proficiſci Romam, non ſine magna manu venit: ſed Romani non voluerunt talem hoſpitem amicúmve expectare, fugerunt ex vrbe in montes & ſolitudines. Maximus imperij affectator quoque arripuit fugam: ſed milites gratificari volentes Genſerico, occidunt eum. Genſericus ingreſſus vrbem, diripiendo eam, conſumpſit quatuordecim dies; & Eudoxiam viduam maiora molientem, quam ſexus capit muliebris, captam cum duabus filiabus ducit ſecum in Africam. Hanc mulierem ſuperbia turgidam ſic afflixit infortunium, vt mœrore oſſa pene exaruerint. Sed iudicium domini iuſtum eſt. Tunc a Germanis ſecundo Roma direpta & 466 deuaſtata eſt, anno 466. Poſt direptam Romam, etiam Italiæ vrbes omnes diripuerunt, multas præclaras ſolo æquarunt. Neapolim ſolam capere non potuerunt: reuer- 20 ſique ſunt in Africam. Sicque Romanum imperium finem in occidente habuit; durauitque nomen imperij tantum Conſtantinopoli. Quanquam enim Iuſtinianus rurſus in occidente poſtea imperium aſſerere conatus ſit, & per Beliſarium & Narſetem multa receperit; tamen poſt Valentinianum nullus Imperator qui meruerit hoc nomen, extitit in Italia. Multi quidem ſeſe appellabant Cæſares, ſed alius alium ſtatim interfecit. Germani incurſiones in omnes fere nationes faciebant, iam nullo reſiſtente. Franci tenebant Gallias, vexabant Hiſpanias, & Italiam. Africam tenebant etiam Germani. Saxones in Britannia regnabant. Ita erant res imperij fractæ. Hinc magnæ & quotidianæ cauſæ bellorum. Antea enim cum omnia eſſent ſub vno Cæſare, quieſcebant neceſſario, nunc quilibet ager cum habeat ſuum regem, quæ cauſæ 30 bellorum ſint, in multis locis quotidie videmus. Franci in Gallia cæteris qui vbiuis gentium degebant, terrori erant. Genſericus rex in Africa videns omnia in Romano imperio debilitata, nihil iunctum, omnia diſſolutas ſcopas, exiſtimauit tempus eſſe propagandi ſuum imperium (nam in tota vita ſua declarauit ſatis quantam ambitionem dominandi habuerit) igitur quantiſcunq; potuit copiis collectis, & omnibus neceſſariis præparatis ad expeditionem, magna claſſe in Italiam nauigat, populatur omnia obuia quo acceſſum habuit. Sed Anthemius auxilio Cæſaris Leonis contra inſtructus ſufficientibus copiis, reſiſtit illi, capit omnem occaſionem & loci & temporis opportuni dimicandi cum homine: poſt aliquot dies venerunt alteri alteris in conſpectum. Quanquam Genſericus videret ſibi omnia eſſe iniquiora: tamen pu- 40 dore noluit in præſentiarum pugnam detrectare, veritus, ne hoſti accederent animi, ſuis alacritas minueretur. Et ſi igitur multa diſplicuiſſent, quæ ad futurum deſiderabat prælium: inſtructa tamen acie, maluit videri petere hoſtem primus. Quare congreſſum eſt, pugnatum eſt, in fugam actus Genſericus cum ſuis eſt, ex Italia eiectus eſt, amiſſis nauibus & militibus, Genſericus cum paucis fugit in Africam. Poſt hoc tempus ſtatim quidam tyrannus, Richimerus nomine, obſidet Romam: qui paucos præter Germanos habuiſſe in exercitu ſuo dicitur, in oppugnando primum laborat, tandem tamen expugnatam diripit, Anthemium fruſtatim dilaniat. Sed Richimer ille paucis poſt menſibus moritur. Auguſtulus, lapſi imperij omen, Cæſar coronatus, pacis conditiones cum Genſerico componit. ſperabat enim opera & au- 50 xilio Genſerici imperaturum Romanis: ſed Odoacer, rex Gothorum, cum valida manu Germanorum irruit in Italiam; cui ſe Oreſtes pater Auguſtuli cum milite Romano opponit. Cum vero iam eſſet prælio confligendum, eſſentque hoſtes proximi, Oreſtes territus eſt cum vidit quantam vim militum Odoacer habuit, arripuitque fugam antequam inceperit pugnare; locisque tutis & vrbibus munitioribus quæſiuit ſalutem.

ſalutem. Poſtremo confugit Oreſtes cum ſuis omnibus Ticinum, vrbem munitiſſimam, quem Odoacer perſecutus obſedit, breuiq; expugnat, quanquam non ſine negocio & ſuorum iactura, omnia conuaſat, incendit vrbem, ſolo adæquat; ex omnique Oreſtis exercitu qui numeroſus fuit, pauciſſimi euaſerũt: interfecti enim pene omnes ſunt: & Odoacer ſua ipſius manu Oreſtem interfecit. Itaque ſtatuit exemplum in ea vrbe, vt omnes vltro venerint, quæque enim eandem formidabat fortunam, pacem petierint, ſeſe dederint, ſua omnia hoſti crudeli obtulerint. Auguſtulus fuga vitæ ſuæ conſulturus, abiecit imperatoria ornamenta omnia, valedicens imperio, quod reuera nullum erat reliquum. Hunc habuit finem incomparabile illud Romanorum re-
10 gnum. Ab Auguſto ſub quo fuit in ſummo vigoris ſtatu vſque ad Auguſtulum diminutum & finitum, anno 477. Facile inueniunt fata viam cum eſt aliquid finien- 477 dum. Omnia ſic ſubiecta ſunt vanitati, omnia prætereunt: quem Dominus terminum ſtatuit nihil præterire poteſt. Videmus quumprimum ordo qui rebus robur & vim vt durent, addit, confunditur, actum eſſe. Dum omnes volebant Cæſares eſſe, nullus vlli locus eſt relictus. Poſt has res confectas, Oreſtem occiſum, fugatum Auguſtulum, in fidem receptas multas ciuitates, territam Italiam, Odoacer Romam profectus eſt, nemine reſiſtente, factus eſt dominus totius Italiæ. Romani animo abiecti (vt enim res ſeſe offerunt, ita magni aut humiles ſumus,) omnia exhibuerunt homini barbaro, quæ ſeruos æquum eſt exhibere dominis ſuis. Omnem ergo humilitatem animi oſtende-
20 bant illi, regem ſuum appellabant, deducebãt magno comitatu in Capitolium, offerebant illi omnia ſua. honorem deorum quoq; in hunc barbarũ conferebant. O ſuperba Roma, vbi eſt illa ſeueritas, grauitas quæ contempſit totum orbem terrarum! Vbi eſt decorum illud, quod vt ſeruares, euertiſti tot inſignes populos! tot populos diruiſti! Sed omnis faſtus hominis bulla eſt. Hic Odoacer tyrannidem pro animi libidine exercuit Romæ, & in Italia tota annos quindecim, nominauitque Romam Odoacriam. Odoacer in imperando primum non fuit infelix. Italos mancipiorum loco habuit, Germanis militibus quorum armis ad illum locum peruenerat, donauit magna. Hic Odoacer tam immanem tyrannidem exercuit vltimo anno, vt Romani coacti ſint circumſpicere vnde nam petere poſſent auxilia. Ad Zenonem igitur miſerunt qui
30 implorarent auxilium aduerſus difficillimum latu tyrannum. Zeno igitur miſit auxilio Romanis oppreſſis Dietrich quem vocant de Berna; qui prudenter & aſtute cenſuit tractandum tyrannum, & anſam in manus dedit Dietricho Odoacer. nam videns non contemnendum hoſtem Dietrichum Germanũ, obtulit illi commune Italiæ imperium, amicitiamq; petit ſempiternam cum illo. Dietrich intelligens dolo malo hæc omnia fieri; tamen cum vulpe cenſens vulpem eſſe oportere, inuitauit igitur illũ, poſtquam vtrinque magna beneuolentiæ ſigna alter alteri oſtenderat. Odoacer inuitatus non dubitat venire, ſed ſtipatus ſui corporis fideliſſimis cuſtodibus, quos omnes interficit Dietrich. Odoacer igitur hunc habuit finem: qui dum tolerabiliter in Italia tyrannidem exercuit, tulerunt illum; ſed vbi nimium extendere voluit, vt in prouerbio eſt,
40 arcum, peſſumiuit. neq; enim quicquam violentum in humanis durare poteſt: nec eſt vllum regnum ſtabile inter homines, quod non beneuolentia & comitate adminiſtratur. Dietrich ergo ſolus ſuſcepto regno, regnauit in Italia in magna tranquillitate annis 32. Nec eſt memoriæ mandatum in Italiam ab vllo vnquam domino tantum beneficiorum collatum: Collapſas vrbes reſtituit magnis impenſis, Romam vrbem ædificiis nouis ornauit plurimis. culta rura mirum in modum amauit. Quod autem fuerit hic Dietrich natus Germ. ſunt autores boni, & ipſum nomen Dietrich indicat: ſonat enim in Germanica lingua, factis diues. Porro ſupra mentio eſt facta etiam Dietrichi Germanorum ducis, qui etiam iuuit in Atila vincendo, & fortiter dimicans in prælio contra Atilam, occubuit. Sunt qui ſcribunt huius conſanguineum fuiſſe. In hunc modum
50 regnauit hic Dietrich in Italia magna laude, mortaliumque commodo magno.

Huic in regno ſucceſſit filiæ eius filius Adelrich, qui octo annis bene regnum Italiæ adminiſtrauit. Nam Dietricho fuerunt tantum tres filiæ, nulli filij: quarum vnam collocauit Alarico regi Gothorum, aliam filiam iunxit matrimonio regi Heduorum; tertiam cuidam nobili viro Germano militari nuptui dedit. Poſt Adelrichum regnauit cognatus Dietrichi, qui latrocinio ſuſtulit filiam cognati ſui Dietrichi:

qui tamen pauculis mensibus post dignas factis suis pœnas dedit. Dietrichum hunc hominem barbarum literas literatosq; viros singulari odio habuisse quidam tradunt; quod idoneos putauit qui regnum affectarent. propterea capitis supplicio affecisse virum doctissimum in omni philosophiæ genere Boëtium, & quosdam alios innocentes occidit. Sed iusto iudicio fit, vt tyranni qui tales doctos viros interficiant, perpetuo infames reddantur omnibus seculis. Nec enim Apollo inultos relinquit suos mystos. Pontificem quoque Ioan. I in carcere coniectum fame perire coëgit. Diermar rex Gothorum fuit illius pater, qui misit eum ad Imperatorem Constantinopolim, cumq; Odoacer nimium affligeret Italiam, missus est, vt diximus, qui laborantibus ferret auxilium. Finem autem vitæ habuit morbum apoplexiæ. Post hæc mox tempora iterum 10 Saxones delectu habito, nauigarunt in Angliam insulam, qui primo prohibiti ab insularibus, ne littus attingerent; sed post longam pertinaciam peruenerunt ad petita littora, incolisq; superiores victores euaserunt, regem Britanniæ nomine Ambrosium Aurelium occiderunt. Itaque multis diebus sæuierunt, vt omnes Angli relicta Insula, ad exteras nationes fugerint, vitæq; fuga consuluerint. Quæ gens ante quoque occupatam, iam totam capit; & totum illud regnum obtinet adhuc hodierno die. Breui ita aucta est in insula, vt regibus Galliæ sæpe intulerint bella. Sed, vt fateamur verum, cum opus fuit illis auxiliaribus copiis, ad manus habuerunt semper Germanos, Saxones suos. De his rerum statibus qui plura cupit, legat Æneam Siluium: item Blondum Decadis I libro secundo. Sunt & alij authores, sed in quibusdam variant. nec enim conue- 20 nit quoties Angliam Saxones armata manu inuaserint. Verisimile est sæpius submissos alios, postquam semel sedem illic fixerant.

Hoc Zenonis tempore incepit Clodouæus rex Galliæ confiteri Christum, in insignia sua accepit lilia. Clodouæus a Germanis multum passus est, sæpe ab illis victus; multa quoque mala intulit illis, sæpeque vicit eos: quæ bella digna essent multis libris, & ocioso scriptore. Hoc etiam tempore Honoricus maior natu filius Genserici, loco patris in Africa regnauit: erat autem Honoricus hic totus hæresi Arianæ deuotus. expulit ergo omnes qui ab Ariana factione dissentiebant, spoliatosque omnibus bonis in exilium misit omnes, & eorum ædificia igne consumebat. In hac persecutione Carthagine pulsus est Eugenius orthodoxus episcopus cum quingentis per- 30 sonis, quæ Arianæ sectæ non consenserant. Tandem finem habuit miserabilem qualem Herodes, vermibus enim consumptus est, periitque exeso a vermibus corde. Sic Dominus suos vlciscitur, ipse retribuit. Secutaque est hanc persecutionem in Africa tanta fames, vt omnes viæ essent plenæ cadaueribus, nec viui sufficerent sepelire mortuos. Comedebant folia & radices, & alia non apta humanis corporibus alimenta. hinc sequebantur morborum infinita cæca genera, hinc pestis, & mortes.

Arcturus Magnus Anglicani populi rex circa hæc tempora conatur recuperare insulam Angliam, eiectis Saxonibus, quos paulo ante Diglas non modico prælio fuderat. Dux Saxonum Cognius non audebat rem committere prælio; quare continebat se in munitionibus locorum & vrbibus. Arcturus quotidie magis cupiebat confligere, 40 & properabat: nam aduentare Germani dicebantur, Cognius cedebat vbicunque commode potuit. Post longos & varios errores contulit se cum suis Eboracum, expectaturus illic auxilia ex Germania. Arcturus igitur obsidione premit Eboracum: postquam vero percepit aduentare sexcentas naues plenas Germano milite, soluit obsidionem, & occupat loca munitiora in insula, & mittit ad minoris Britanniæ regem Henelum, petitque ab eo auxiliares manus, alioqui actum esse de vtriusque facultatibus in Anglia. Hic Henelus videns præsens periculum, omnes quas potuit copias cogit, & festinans coniungit se Arcturo; qui coniunctis viribus quærunt tempus & locum pugnæ aptum: quibus Saxones copiam libenter faciunt pugnandi, conserunt manus vtrinque infinitus hominum numerus, primis aliquot diebus ita soluit nox 50 prælia, vt neutri sibi victoriam asserere iure potuerint. Vtrisque acerrime pugnantibus, ceu pro focis & aris fieri consueuit, tandem nonnihil cedere coacti sunt Saxones, multitudine nimirum obruti. Arcturus magnam Angliæ partem recepit, Insulas etiam Orcades, Hiberniam, & Noruegiam in potestatem redegit, etsi hoc nihil videri possit; nec enim in Noruegia habitabant homines, exceptis feris quibusdam, pauculis

culis venatoribus sub terra in speluncis degentibus. Breui post venerunt ex Germania noua auxilia Saxonibus, qui Arcturum vicerunt, & in prælio interfecerunt, receperuntque fere rursus totam insulam. Post huius Arcturi mortem, rex Vertegernus Saxones bello aggreditur, implicanturque difficili & longo bello. Post longas rerum vicissitudines, quales in grauioribus bellis esse solent, vincit Saxones, regnoque eiicit. Sicque restitutum est Angliæ regnum vsque ad regem Melgon, qui luxuria & lasciuia perditus fuit, quique subitanea morte abreptus est, cui successit rex Creticus. Interea temporis parauerant se ad vltionem Saxones; quare coactis magnis copiis, rursus ex Germania profecti sunt in Britanniam. Et post multas fortunæ mutationes, vin-
10 cunt Anglos cum rege suo Cretico, deploratisque rebus, de relinquenda insula cogitant. Quam ob rem fugerunt ex insula quibus effugere gladium datum est. Episcopi & sacrificuli in Gallias cum suis ecclesiasticis ornamentis & reliquiis concesserunt: alij alio fugerunt: ceperuntque totum regnum Saxones, & iam nullo mouente bellum, possidebant omnia, & fruebantur prouentibus insulæ. Pontifex Gregorius misit postea ad illos Augustinum quendam monachum, qui doceret illos religionem Christi in Britannia (nam antea non confitebantur Christum Saxones:) Hic igitur monachus conuertit illos si non ad veram Christianam pietatem, at saltem ad humaniores mores. Beda libro primo de gestis Anglorum scribit, Saxones a Vertigerno rege stipendio conductos, anno 449, tempore Martiani & Valentiniani: sed stipendio non 449
20 contentos fuisse, insulam inuasisse, & tempore Ambrosij Aureliani eiecisse Anglos; & varios fortunæ casus fuisse, iam Saxones victores, mox rursus victos fuisse, donec tandem Saxones domini euaserint. & anno 582, Christus illis per Augustinum 582 monachum a Roma missum per Pontificem prædicatus est, qua efficacia spiritus, nemo facile dixerit. Atalarico filio filiæ Dietrichi de Berna Italiæ res non pessime administrante octo annis, Italia non infelicissime vixit: sed mortuo Atalarico rege, mater eius, filia Dietrichi, artibus quibusdam traduxit regiam potestatem in Theodatum cognatum suum, quem amauisse dicitur etiam obscœne. Sed hic Theodatus e medio sustulit hanc mulierem, suam consanguineam, cui regnum debebat. Hoc latrocinium male habuit Romanum populum & senatum; male vero & habuit omnes
30 Germanos qui in Italia primas tenebant; pessime autem omnium habuit Iustinianum Imperatorem, cui erat a maioribus commissa. Iudicauit igitur Iustinianus satis occasionis causæque sibi oblatæ vlcisci latrocinium, Romanam libertatem asserere a seruitute & tyrannide barbarorum. Ad quod perficiendum nemo videbatur magis idoneus Belisario, qui paulo ante Africam iterum ad imperium reduxerat, eiectis barbaris: cuique libertas Romana curæ esse videbatur, minimeque auarus erat vir. Hic igitur contra Theodatum missus cum omnibus Iustiniani copiis, & ad bellum necessariis. Sed Theodatus sibi mali conscius, formidolosus erat vir, agit clam cum Belisario, proditurus suos. Quod olfacientes Germani, alium creant regem, Wittig nomine, qui interfecit Theodatum. Contra hunc bellum gerit Belisarius, legatus Iu-
40 stiniani, rara prudentia: nam Wittig habebat exercitatum veteranum militem, & hunc numerosissimum. Belisarius continebat se intra vrbium muros, aut alias in editioribus locis; Wittig obsidebat eum, patienter multa fert obsessus, donec tandem, id quod expectauerat, fame coactus Wittig, discedere coactus sit. Germani igitur & Gothi, quia ipsi capere voluerunt Belisarium, & semper continuerat se intra muros vel munitiones, nihil minus suspicantes, quam hostem ausurum egredi, abeunt sine ordine famelici; ecce erumpit Belisarius, extremum agmen aggreditur, cædit magnum eorum numerum, ipsum regem Wittig capit. Sed tamen collegerunt se, & vtrunque ordinati, repugnant tandem; & sic nondum desponderunt animum. Belisarius timens suis, ne scilicet multos amittat, reducit intra muros Romæ. Iustinia-
50 nus componit pacem cum illis, datque illis certos limites habitandos inter montana & Padum. Postque receptam & liberatam Romam, Neapolim, & Siciliam, reuocauit ad se Iustinianus Belisarium. Quidam putant timuisse Iustinianum, ne post illos tantos successus, Imperatorem sese appellaret Belisarius. Et certe fauor Italiæ & Romæ & militum, inuitare eum potuerunt ad vsurpandum nomen hoc. Sed in Belisario nihil talis perfidiæ fuit: cuius rei argumento satis est, quod vocatus cum omni

obedientia & reuerentia ad dominum suum Constantinopolim, aduolauit. Magno igitur triumpho Constantinopolim ingressus est, ducens secum Wittig regem, & multos captos nobiles ex Gothis Germanísve. Interim ex Italia in Germaniam frequentes commeabant nuncij, qui solicitarent & euocarent bellicosissimos quosque: nam nihil agere aliud, quam de vltione cogitare, amissa recuperare. hæc agunt ij, dum illi Constantinopoli triumphant, & gaudio perfunduntur, sortis futuræ nescij. Interea Totila rex creatur a Germanis in Italia. Erant autem non mediocriter debilitati a Belisario. Propterea Cæsariani in Italia omnia licenter & crudeliter agunt, & contra Italos & Germanos: idcirco iniuriis suis quotidianis magis atq; magis quotidie excitabant Germanos, vt cogitarent de vltione. Illi tuta omnia putantes, nihil artium militarium exercentes, satis erat illis nomen Cæsaris. Totila omnia diligenter administrare, negligentiam summam simulare, omnia dissimulare, bona verba dare; interim nihil omittere quod videbatur ad futuram pugnam facere, suos adhortari si vsus veniat, vt fortiter pro libertate pugnent. Cæsariani gloriari, & superba loqui, multitudinem numerare, ostentare sese. Totila suas copias quæ erant 8000, iuxta Placentiam in planiciem deducit, in acie collocat, hostem prouocat, qui descendit in eandem planiciem cum 20000, sed in quibus Totila habebat duo aut tria millia, quos sibi fauere sciebat, & qui victoriam Totilæ vel vita emissent. Quæ res peperit Totilæ victoriam. Congressi igitur pugnarunt aliquot horis: sed ij qui fauebant Totilæ in Cæsarianis partibus, verterunt tergum; conturbataque est tota acies Cæsariana, occisique sunt ab illis Germanis 8000, cum non plures Germanorum fuerint. Nec est hic quod quisquam hoc factum tam memorabile ascribat virtuti cuiusquam, sed tantum habet momenti apud hostes esse qui nobis fere ex animo faueant. Sunt clara & multa exempla quæ referre possem. Sed laudem illam vehementer auxit clementia in victos, & modestia post victoriam tantam. Quo genere virtutis tantam sibi conciliauit animorum beneuolentiam & gratiam, vt multæ vrbes quas nunquam oppugnasset, vltro ad eum venerint, eius fidei sese commiserint. Iuuenes captos infinitos seruatos ad sua liberos dimisit. Virginum castitatis curam gessit. Matronas ab iniuriis defendit. Omnes maiores Italiæ ciuitates recepit sine impensis. Neapolim receptam, laborantem omnium rerum penuria, commeatu iuuit. Dimissis militibus Cæsarianis incolumibus, rura coli mandauit: & effecit vt in tota Italia omnia etiam ruri sub dio essent tuta. His rebus ita compositis, Romam contendit, quæ se dare negauit; multis agit cum ipsis: sed frustra videt se verbis tentare rem. quare manus admouet, postque longam obsessionem, per proditionem capit eam, anno 545. Et ne vanus haberetur, multos primo impetu (nam hoc illis & grauiora minatus fuerat, ad deditionem adhortans eos) interfecit, & facultates ciuium diripi permittit: sed statim rogatu summi pontificis Pelagij, præcepit militibus ne quem amplius necarent, ne vllam mulierem vi comprimerent. item, vt ne quis attingeret bona ecclesiarum. Habuitque Totila in his postulatis omnibus militem satis obsequentem. Pontifex Pelagius mittit ad Iustinianum, docetque eum, omnibus modis pace esse opus cum Totila, alioquin ipsum incensurum Vrbem, & non relicturum lapidem super lapidem. Sed Iustinianus nullis rationibus induci potuit ad vllas pacis conditiones, tantum confidit Belisarij militaribus virtutibus, & felicitate. Totila cogitationes Iustiniani non obscure intelligens, magna commouetur ira, præcipit omni populo Totila excedant ab Vrbe, vbi habitare debeant, indicat. iussit deinde muros deiicere. & demoliri turres, & in omnibus partibus incendere Vrbem. Quibus omnibus factis ad animi libidinem, profectus est in Calabriam, cepit omnes vndique vrbes. Rauennam vero iam petebat, quæ adhuc Cæsariana erat. Interim adpulit ad Italiam cum copiis Cæsarianis Belisarius, peruenitque in vrbem Romam apertam, & multis partibus deiectam & exustam, sine habitatore omnino, eam habuit loco castrorum. Incipit eam resarcire, fossas impletas euacuat, muros reficit, turres ligneas erigit ad muros, munit compendio quocunque potest: hęc omnia administrantur militariter cum festinatione, mensisque spacio perficiuntur. Romani ciues ad patrios lares confluxerunt. Nec Totila interea quiescebat, sed comparatis aduersus Belisarium necessariis omnibus, festinat cum exercitu Romã, quam primo accursu capere conatus, repulsus est a Belisario.

545

rio. Sed Totila ad muros per omnia loca obsidioni apta disponit præsidia, quantumque potuit, prohibuit ne inuehi possent alimenta. Cum autem spes capiendi in præsentiarum Romam non esset, discessit a muris aliquanto longius, ita tamen, vt commeatus inuehi non posset. Interea Belisarius reuocatur Constantinopolim: vt autem vocaretur, effecit vxor eius. Belisarius desperans de rebus Cæsaris in Italia, facilis acquieuit, reditque relinquens Italiam, Constantinopolim. Post Belisarij abitum recepit Totila omnia in Italia, Romamque nonnihil restitutam. reuocauit igitur omnes ciues Totila Romam, & restituit illis bona illorum omnia, multaq; beneficia in vrbanos contulit. itaque nihil omisit quod ad ornandam & augendam Romam facere videbatur, vt ap-
10 pellatus sit *pater patriæ*. Neque enim mitis & benignus pater ad filium iuuandum procliuior esse potest, quam hic fuit in iuuandis & augendis ciuibus. Idcirco meruit incredibile omnium studium & amorem. Iustinianus vero grauiter ferens sibi totam Italiam ereptam, aliumq; in ea pro rege haberi, misit igitur in Italiam Narsetē virum rei militaris scientissimum & animo forti. Totila aduentu eius cognito, periculum præsentiens, munit vrbes, augetque copias. Narses magnis præmiis solicitat Germanos, sine quorum manu contra Totilam nihil tentandum præuidens. Collecta igitur robusta Germanorum manu, & recenti, Narses properat in Italiam, effecitque vt in æquum campum cum suis descendat Totila, qui suorum militum virtuti confidebat plurimum. Pugnarunt igitur aliquot diebus, fuitq; aliquādiu mars anceps: sed tandem
20 vicerunt ij qui nuper in Germania conscripti erant a Narsete; occisusq; est Totilas vir animis & corpore vere magnus. Gothi vero & Germani qui iam aliam naturam induerant, tamdiu scilicet in cœlo Italico morati, nondū prorsus fracti post Totilæ mortem, alium elegerunt regem Teiam, qui militaribus dotibus præclaris nobilis erat. Sed & hunc cum magna clade recens noua've ex Germania manus adducta, occidit. Post hanc stragem in qua Teiam occisum diximus, adeo debilitati sunt, vt pacem a Narsete rogarint. Huncque habuit finem regnum illud quod a Dietricho de Berna auspicatum durauit vsque ad Teiam. Fuerunt (ni fallor) anni sedecim. Pacis conditiones cum iis qui supererant fuerunt eiusmodi, vt relinquerent Italiam, conferrentq; se domum, ibique colerent terram, nec vnquam aduersus Romanum imperium acciperent ar-
30 ma. Quod iuramento se facturos promiserunt. Narses tota Italia & Roma recepta, ædificiis quæ potuit omnia decorauit. Magna quoque dona cōtulit in Germanos, quorum opera & virtute tantas res confecerat. Iustinianus quoque Cæsar absens fertur magnas gratias habuisse Germanorum fortitudini. Sanciuitq; etiam Iustinianus fœdus cum iis Germanis qui in Gallia habitabant, qui Franci erant: concessitque illis partes certas Galliæ, ea nimirum lege, vt sicubi opus esset, armis suis Romanum imperium defenderent. Hæc superiora quæ tradidimus, cum omnia per Germanos sint gesta, aut certe quorum maxima pars Germani fuerunt, non intempestiue a nobis videntur breuiter tractata. Operæprecium vero est animaduertere quoties a Germanis capta & direpta sit Roma. Ab Alarico primum, deinde a Genserico, mox a Totila, po-
40 stremo iterum a Totila. Atque hoc pacto imperium Iustiniani tempore, industria Belisarij & Narsetis adiutum est; maximaque bella sunt feliciter gesta. Porro Germani quorum auxilio vicerat Narses, nullis stipendiis, nullis muneribus satiari poterant. Videbant enim sibi deberi victoriam, se victores cepisse Italiam; quare occuparunt quæ illis arridebant loca, Cæsaris mandata & preces contemnentes. ab illisque videbat Iustinianus nouum periculum imminere. Iamque regnum tenebant. & muneribus quotidianis & pollicitationibus continendi fuerunt, ne latius occuparent, animumque ad maiora adiicerent, pluresve ex Germania inuitarent. Ii regnauerunt in Lombardia fere annis 300. Hic cogitandum prudenti lectori relinquo quid periculi sit alienam gentem inuitare in patriam. Narses interea Italiæ res administrabat,
50 mortuo iam Iustiniano, circumque se habuit Germanos quibus omnia debebat: Romanis autem non omnibus placebat. Quare aduersus eum Iustino scribunt, grauiterq; accusant eum, adduntque, nisi liberentur ab illius tyrannide, reddituros se vrbem hostibus. Post hanc accusationem statim aduersus Narsetem non auditum missus est a Cæsare Longinus ex Græcia in Italiam. Narses Neapolis cum suis Germanis Longini aduentum expectabat. Sed cum primū intellexit contra se bellum a Cæsare decretum

parati, misit legatos in Germaniam, qui adducant milites. simul scribit Albuino regi qui multos Pannones & Germanos sub se habebat, vt veniat ad se in Italiam, promittit illi aureos montes, promittit illi Italię regnum, sub sole (sic enim vocabat) pulcherrimũ. Sine omni difficultate Cęsarianos se eiecturum. Conatus Cęsaris interpretatur illi. His partium consiliis & conatibus cognitis, Pontifex Ioannes olfaciens periculorum magnitudinem, molitur rebus periclitantibus subuenire. Primum igitur incusat duriter Romanos, quod hunc virum odio & inuidia, suo magno damno præsentiq; & certa pernicie prosequantur, qui tam benemeritus sit de Republica Romana, vt meruerit nomen *patris patriæ*. Item qui omnibus vitam donarit: nam aliquando omnium vitæ necisq; ius in manibus eius fuerat. Quiq; tot ornamentis vrbem & Italiam decorarit. Tandem Pontifex hoc genus argumentis effecit, vt Romani cum lachrymis obtestati sint Pontificem, vt conueniret Neapolis Narsetem, & eum illis placaret, deprecaretur culpam, se obsecuturos Narseti consiliis & authoritati. Pontifex proficiscitur Neapolim, agit longa oratione Romanorum causam, apud Narsetem impetrat quæ cupit. adducit eum secum Romam. Romani suppliciter orant eum vt ignoscat, condonétque culpam, persuadentque illi vt Albuino nunciet, vt cum Germanis suis in Pannonia maneat, in Italia iam non esse quod agat. Sed Alboinus iam comparatis copiis accinctus erat ad iter in Italiam, nec potuit retineri. Compositis igitur in Pannonia rebus, & qui præessent illis regionibus constitutis, Italiam petit cum magna multitudine. Habuit vero præcipue Sueuos multos & Saxones, quos etiam iussit liberos & vxores consequi, vt expulsis Italis, nouum populum nouus rex in nouo regno haberet. Venit igitur cum innumerabili multitudine armatorum, mulierum, liberorum & pecudum primum in Venetorum agrum, quorum omnia, præter Venetias vrbem, capit. Posthæc Insubriam & Mediolanum capit, & sic deinceps omnia diripit, agros suis diuidit, quotidie sine intermissione ex Germania plures sequebantur, quibus omnibus possessiones dabantur. Multæ vrbes claues offerebant per sacerdotes & mulieres gratiam petentes. Longinus Cæsaris legatus missus contra Narsetem Rauennæ se continuit, & vrbes quasdam præsidiis munit. Nec quiescebant ij Germani, qui a Narsete vocati in Italiam, sibi optimas sedes delegerant: proximos enim incursionibus vexabant. Atque ita Germani diuersarum partium tenebant Italiam.

Alboinus iam contentus iis regionibus quas ceperat, quiescere in ocio cupiens, ludis & spectaculis intentus est Veronæ, quam regni sui primam sedem voluit esse. Volens igitur laborum suorum aliquando fructum percipere, indulget genio, comessationibus vacans. In quopiam igitur conuiuio Alboinus liberalius potus, coëgit suam vxorem Rosimundam bibere ex sui patris cranio, quod ornatum erat auro. (Nam Alboinus socerum suum occiderat quibusdam ex causis) Rosimunda vxor antea parum æqua marito propter patris mortem, fit longe inimiciore animo in eum postquam coacta est bibere ex nefando poculo. Quare exasperata mulier cogitat quo modo interfici possit Alboinus, inuenit viam, premit propositum, occiditur Alboinus per iuuenem cum quo Rosimunda adulterium commiserat. Germani funus procurant, adulterum quem voluit adultera regem, recusant. Ipsa cum magna vi pecuniarum confugit ad hostem Longinum, cui cum propter formam & pecuniam placuisset, complexus est eam, reginamque futuram, sed si sustulisset veneno iuuenem quo cum consueuerat rem habere, cuiusque opera interfecerat maritum suum Alboinum. Mulier ad quoduis facinus audax, consentit Longino; & cum egrederetur iuuenis ex balneo, & ex consuetudine peteret poculum, exhibuit venenum in potu, bibit, rapitur statim per calefactum corpus balneo veneni vis, sentitque mox mortem bibisse. Accipit extemplo quod reliquũ erat in calice (nam non ebiberat totum) & per vim infundit scorto Rosimundæ. Sicque iusto iudicio diuino ambo periere. Perueniuntque ad Longinum hostis sui regij thesauri, sine eius studio & cura. Germani Italiæ optimas partes occupant, faciuntq; inter se leges & statuta, quibus pace & bello viuant. Temporibus quibus supra dicta sunt gesta, occuparunt Sueui vtramque Rheni ripam, paulatimque semper latius in Gallias extenderunt manus, vt non obscure videre potuerint quid tandem ausuri essent. Quare mature venienti malo occurrẽdum Franci censuerunt. Copiis igitur coactis, bellum Sueuis inferunt. Sueui non assueti cedere hosti, opponunt

ponunt se Francis, aliquoties congressi victi sunt Sueui; cessere igitur tandem, ripásque Rheni Francis possidendas concesserunt. Quantum negotij fecerint Germani Exarchis in Italia, refertæ sunt omnes historiæ. Igitur diutius mihi hic immorandum non censeo. Erat etiam illis temporibus acris quædam contentio inter Francos in Gallia & Hispanos, in negotio religionis, dierum obseruationibus, præcipue de paschatis die, quem diem celebrabant Franci decimoquarto Calend. Maij; Hispani vero festum paschatos agebant duodecimo Calend. Aprilis. Quam litem iudicarunt Romani Pontifices. Tiberius Imperator post confectum bellum Persicum, ducit copias in Lombardiam contra Germanos illic degentes: sed quicquid gloriæ & no-
10 minis sibi in bello Persico pepererat, hoc omne hic amittit. Fugatus est a Lombardis non semel tantum turpissime. Clephis rex ab illis Germanoitalis electus post Alboinum, occupauit omnes fere in Italia vrbes, agros pro arbitrio diuisit. Gallos & Italos seruos fecit, Germanos agrorum dominos. Omnibus igitur in potestatem redactis, obsidione Romam cingit. cumque esset deditioni proxima, peteretque Roma iam conditiones deditionis, ecce a quodam quo familiariter vsus fuerat, Clephis interficiter. Conturbato igitur morte regis exercitu, respirare Romæ datum est. Mortuo hoc rege, magna inter populum hunc fuit contentio de magistratu eligendo, aliis volentibus regem, aliis aliud genus cupientibus magistratus. Nam hic rex vltimus Clephis in subiectos iuxta ac rebelles, in socios & hostes fuit durus & crudelis. Quare tri-
20 ginta elegerunt viros, quibus rerum gubernationem commiserunt: qui prospere egerunt, & propter vnanimitatem terrori fuerunt omnibus gentibus. Clotharius rex Francorum ex Germanis originem ducens, intelligens Germanos in Italia fortiores, quam vt quisquam contra Italiam cogitare debeat quicquam, ipse vero videns alioqui Italiam diuturnis bellis debilitatam, vt sibi eam subiicere facile posset, si Germani eam relinquerent. quare frequentibus legationibus, missis donis quibus corrumperet præfectos, conatur efficere vt Italiam deserant, diuitesque & onusti auro domum redeant: quod ipsis laudi & maximæ rei futurum sit. Sed illi nullis apte cohærentibus verbis mouentur, potius quæ in Italia pacata non sunt componunt, quæ non in manibus habent, capiunt. Campaniam horreum Italiæ excolunt. Quod videns rex
30 Clotharius, magis muneribus aureísve telis pugnare conatur; tandem flectit animos eorum. *Auri sacra fames, quid non mortalia cogis pectora?* Sed non omnes ibant. erant enim qui consilium regis Galliæ intelligebant, quare magis irascebantur regi qui pecunia regnum Rempublicámve Germanorum in Italia ita disturbasset. Ergo ij cum Lombardis & Italis inuadunt reges Galliꝗ vicinia, capiunt munitissima quædam loca breui tempore; præter alias vrbes, expugnant Taurinum validum naturaque loci munitum oppidum, diripiunt multa eius loci loca, & multitudinem hominum infinitam trucidant, cum magna & preciosa præda reuersi sunt in Italiam. Itemque Saxones & alij Germani profecti sunt in Italiam, & sedes quæsiuerunt feliciores quam in Germania habuerunt. Cum quibus Clotharius Galliæ rex pacem facit, pro-
40 mittitque illis rex, si vellent in patriam, se effecturum, vt Saxones per Sueuos qui Saxoniam tenebant, libere domi habitare possent. Saxones igitur magno numero mulierum & liberorum & pecorum domum eunt: sed Sueui nullis neque precibus, neque minis moueri poterant, vt cederent Saxonibus, aut illis locum in patrio suo solo darent. Vt semel dicam, res deuenit ad arma, partes nullis æquis conditionibus conuenire poterant. Concurrunt vtrinq;, acies instruitur, manus conferunt, Sueui post longam pugnam victores euadunt, obtinent agrum Saxonicum, Saxones expellunt. Hinc adhuc hodie Sueuorum linguæ & morum vestigia
50 sunt non obscura in Saxonia.

DE GERMANIS
LIBER SEXTVS.

583

TIBERII gener Mauricius imperium Romanum vel potius Constantinopolitanũ assecutus, anno 583: quo tempore Longobardos & illos Saxones qui erant in Italia Sueuorum victoria contra Saxones pessime habuit. Quod vidẽs Dotrula vnus ex triginta illis summis loco regis magistratibus, natione Sueuus (neque enim obscura odij in se signa dederunt) timens igitur peiora, desciuit a suis, iunxit se Exarcho qui agebat Rauennæ. Cuius defectio totum eorũ regimentum perturbauit; nam ille Sueuus optime nouit qua parte hæc regnãdi ratio infirmior conuelli posset. Quamobrẽ aliam administrandi regnum suum rationem ineundam iudicarunt. elegerunt igitur Antharim filiũ Clephis regis, cum decem iam annis sine rege per triginta illos nõ male administrassent Rempublicã, pacis & belli tempore. Antharis ergo armis adoritur Dotrulam, qui per paucitatem suorũ resistere non diu potuit, breueq; fuit illud bellũ. Dotrula vincitur; sed effugit manus hostis. Aliquandiu inducias Lõgobardi fecerunt cum Exarcho: sed finitis induciis, bella magna & cruenta exorta sunt inter Germanos & Cæsarianos, qui & ipsi vsi sunt perpetuo Germanis militibus. In his tumultib. bellorũ veneno extinguitur Antharis: a cuius morte vehementer controuersum est inter Italogermanos de rege. cõuenit tandem, vt esset rex cui demortui regis Antharis vxor Teudelina esset nuptura. Nupsit autem Agilulpho, fecitq; eum regem nuptiis suis: qui seuerus vir fuit, inobedientibusq; durus; magnaque animo proponens. Quod Mauricius Imperator videns, occurrere conatur. Nouo igitur Exarcho, Romano nomine, facto, cui magnam vim pecuniæ, & exercitũ infinitæ multitudinis dedit, quo eiiceret Germanos & Lombardos ex Italia. Quam prouinciam Romanus hic nouiter suscepit, capiens primo impetu multas vrbes quas tenebãt Germani. Tandem tamẽ corruptus, a quo vel qua re incertum mihi est, Cæsaris exercitũ prodidit; receperuntq; Germani omnes amissas vrbes. Infelix prorsus fuit his temporibus status rerũ in Italia. Nam Cæsariani maiori oneri erant suis, quã hostes. quare quotidie desciuerant occasione qualibet oblata, ad hostes. Huius Mauricij Constantinopolitani Imperatoris ætate graues fuerunt dissensiones inter Gregorium 1 Rom. Pont. & patriarcham Constantinopolitanæ ecclesiæ. cumq; mecum expendo vtriusq; animũ & sententiam, video animi humilitate longe propius ad Christũ accedere Gregorium, q̃ hunc patriarchã, qui nescio quid superbe spirabat inflatus inanibus titulis. Ætate Mauricij ingentibus malis obruta fuit Italia. Id quod queritur sępe Gregorius, qui inciderat in illa infelicia tempora. Hic Lombardi inter sese intestina exercebãt odia; neq; enim omnes ij triginta principes agnoscebant regem Agilulphum; præter enim expectationem quorundam illi Regina nupserat. Illic rapinis & latrocinio implebant omnia Exarchi, qui quoq; vno tempore plures fuerunt. Atque ita *quicquid delirant reges plectuntur Achiui.* His causis repleta erat Italia cædibus, incendiis, rapinis; quas pestes indiuiduus comes, sequitur fames, quæ Italiam vehementer afflixit istis temporibus. Gregorius Pont. plus sperans æquitatis & pietatis in Agilulpho, quam Mauricio homine auaritia perditissimo, temporum statum apud Agilulphum deplorat, adhortaturq;, vt humanarum diuinarumq; rerum rationem habeat, vt decet magistratum qui a Deo est. Mauricius humilioris animi homo pecuniæ inhiat, nihil curans regni fortunas, nullam publicarum rationem habens, priuata tantum curauit. quare & stipẽdium militibus debitum non soluit, facultates innocẽtibus eripuit per vim & calumnias. Cum vero intelligeret Agilulphus alienatam a Cæsare Italiam, Romam, & Pont. ansam sibi oblatam existimauit totam Italiã sibi subiiciendi. Quare delectu habito, hostẽ lacessere incipit, expugnauitq; aliquot oppida, venitq; ad mœnia Romanę vrbis, obsidetq; Romam totum integrum annum. Mauricius auarior quam vt velit exponere tantum pecunię in milites, vt Romam vrbẽ liberet obsessam, & laborantem omniũ rerũ penuria. Gregorius Põtifex nec Cæsari nec Agilulpho in vlla re obsequitur, vt sanguinis humani reus fiat. Nam vterq; non sæpe eius autoritate abuti conatus est: professus libere se

operam

operam daturum ne reus fiat mortis vllius hominis. ſe enim alium profiteri ſpiritum; ſeque ſperare vas miſericordiæ Domini. Mauricius ſtudio pecuniæ inſaniens, milites in hyberna mittit ad amiciſſimos cumque omni ſubiectione obediētes, quos hoc modo exhaurit. Porro vbi hic Imperator videt de ſe actum eſſe in Italia, ſomnióque de futura ſua nece eſſet admonitus, vt inuidiæ & odio ſuo ſatisfaceret, commouet Lombardos & Germanos aduerſus Romam, quam angue peius odit. Et quacunque via potuit, nocuit Romanis ciuibus. Ex hoc odio fecit quoque Ioannem epiſcopum Conſtantinopolitanum caput omnium epiſcoporum, etiam Romani. Hac ætate Sigisbertus Francorū rex in Galliis videns motus varios Italorum, Imperatoriſque ignauiam, in ſpem vocatur rei bene gerendæ in Latio, cum magna manu venit: ſed cum magno dedecore repellitur a Germanis. Poſt quam Sigisberti Regis fugam, vniuerſam habuerunt ſibi ſubiectam & audientem Italiam Germani. Circa hæc tempora inceptum eſt Mahometicum illud regnum nunc longe potentiſſimum, a paruis exordiis auſpicatum, de quo vt pauca dicam, liceat a Germania digredi parumper.

630.

Anno 630, Mahometh vir obſcuris parentibus natus, ſed, vt re ipſa apparet, doloſus ingenio, & inſignis impoſtor ſe pro propheta & rege in Arabia apud Saracenos alióſque populos oſtentauit. Et creditum eſt illi incredibiliter. Et quis ſatis mirari poteſt, hominem tam humilis loci & abiectum dementare maiorem partem orbis terrarum? Et quanquam in multis ſuperſtitionum generibus euidens ſit humanæ mentis cæcitas: tamen hic vel euidentiſſima eſt hominum cæcitas, quæ hominem animalem & impurum ita colit, veneratur & adorat, vt nulla religio iam latius pateat, plura hominum corda occupet. Sic illudit Satan in cordibus eorum qui pereunt. Tanta eſt errorum efficacia. Euectus eſt autem, quod Teſtamentum vtrunque nouum & vetus interpretatus eſt carni vt placuit, impiiſque militibus adulatus eſt: qui libenter dulci errore impliciti crediderunt, & probauerunt quod palato ſapuit ſuo, mendaciiſque ſeducti, conſolationem in peccatis habuerunt ad tempus: ſed male tecta peccata ſuper corda ſcripta diuino digito inuenerunt ſine dubio in fine ſeductos miſeros mortales. Porro creſcendi in maius talis incidit occaſio huic factioni: Agareni in Arabia erant ad bella & rapinas latrociniáque promptiſſimi, qui ſtipendiis Romanis meruerant in bellis quæ diu durauerant, Perſicis. Poſtquam autem ſtipendia huic perdito hominum generi negata ſunt a Romanis ducibus, coniurarunt per ſeditiones in Romanorum duces; eſtq; auctus ſupra modum numerus illorum. In hac ſeditione euectus eſt Mahometh. nam elegerunt ſibi hunc in regem, qui ingenioſus fuit ad fallendum & circumueniendum quoſcunque libuit. Mahometh videns multitudinem ſecum ſentientium, cogitauit aſtute non poſſe in officio ſeruari ſine religionis ſancta quapiam ſuperſtitione. Quare primum omnium ſtudet eos imbuere religionis opinione & zelo, efficitq; vt in illum eſſent ceu magnum e cœlo demiſſum prophetam. Igitur videns apud quoſdam Chriſtum magnum, apud quoſdam maiorem Moſen, vtriſque ſatisfacit, ſcripturam pro animi libidine ceu mollem ceram fingens, promittens illis benedictionem bonáque terræ, libertatem, beatam in hoc ſeculo vitam, aduerſus hoſtes victoriam certam, etiam felicitatem & quietem pacis poſt hanc vitam: damnans & refellens omnes ſectas in religione: omnia carnalia promiſſa proferens: Spiritus ſanctificationem & carnis mortificationem diſſimulans. Hæc erant carni grata. Omnes prophetæ qui hominibus ſtudent placere, talia docent, vt ſtudia carnis non damnent. Hoc propoſitum & hos conatus Mahomethis iuuit Sergius monachus, qui veram fidem abnegarat, vel potius nunquam guſtarat: qui multas in elementis conſtitutas ceremonias excogitauit: Vxores maritis plures conceſſit: Militibus qui occumberent religionem illam defendentes, promiſit futuras delicias in cibo & potu, & venere, flumina olei, vini & mellis, lactis, vt rura paradiſi ſua ſponte ferentia omne genus fructuum. Quo autem maior illi haberetur fides, faciebat comitialis morbus, quo ſæpe cadebat, ſpumam ex ore mittens. Prædicabat autem ſic ſe a ſpiritu prophetico corripi, qui eum doceret. Nec enim ſplendorem angeli & vocem Dei incommotum ſe poſſe audire. Quoties igitur redibat ad ſe, recolligens ſe ex morbo, conuocauit populum, exponens illis voluntatem & mandata Domini. Prædicabat autem quicquid ad populum in obedientia conſeruandum facere putauit. Hoc ſane prudenter fecit: ſic enim ſæpe factitatum eſt

a magnis viris. Sic simulauit Romulus colloquium & commertium deorũ. Nec enim possibile est regere homines nulla religione imbutos. His artibus creuit in admirãdam magnitudinem. Primum Arabiam ceperunt, mox magnam partem Syriæ. In Damasco posuit sedem suam Mahometh. non longo post tempore totam subegerunt Ægytum. Post expugnatam Ægyptum, deuicerunt Persas. Imperatores Romanos sæpe eo tempore superarunt: sunt & ipsi sæpe itidem superati. Antiochiam expugnatam miserabiliter diripuit. Sunt qui tradũt etiam illo tempore Hierusalem ab illis obsessam post annum expugnatam: nihil ausim hic affirmare. Hoc negari non potest, multas ab eo prouincias breui Romanis ereptas. Simulachra gentium, & idolorum cultum vbique deiecit, imperans vnum deum adorari & coli. Quo edicto multorum conciliauit sibi animos. Sed non vero cultu passus est coli Deum cœli & terræ, qui quia magnus cum sit, prudenter est colendus. Mosem & Ioannem magnos prophetas iudicauit; ijs maiorem Christum, vt quem Deus ex virgine sine semine virili nasci voluerit ad seruiendum gloriæ diuinæ: sed se secundum post Christum fecit prophetam. hocque persuasit ferè toti orbi, vt nulla religio, nullumque regnum iam amplius potentiusque sit. Sed Dominus cum illius sapientiæ visum fuerit, finiet hanc bestiam: cum enim tempus aderit, euanescet, sicut stipula rapitur a vento vehementi. 870. Anno 870, iterarunt Saraceni bella cum Persis; neque enim res Persicæ vnquam omnino fractæ fuerunt. Persæ Turcas vocarunt in auxilia, qui habitabant iuxta montem Caucasum, vocabanturque Tartari. Persę igitur horum auxilijs vicerunt hostem. Posteris autem temporibus nunquam Turcæ reliquerunt Asiam, sicut consueuit fieri cum aliena gens inuitatur. Turcæ illi erant militares & equestres viri, nescientes alium quæstum, quàm bella & rapinas Itaq; sunt facti domini in Asia, Saracenos sub iugum domuerunt; sed rursum Saraceni religione sua Mahomethis Turcas deuicerunt. sicq; factum est, vt nemo facile pronunciarit, vtrum Turcæ Saracenis, an Saraceni Turcis magis imperarint. Coaluerunt igitur hi in vnum populum (tanta est vis superstitionis) creuitq; imperium illorum paulatim vsq; ad Othomannum, qui vixit anno millesimo trigentesimo. Hic Imperator Turcarum magna gessit, dilatauitq; fines regni sui supra fidem. Numerant adhuc hodie ab hoc Turcæ suam originem. Hæc Turcarum potestas Romanum imperium labefecit etiam totum in oriente: Nam, vt dictum est, in occidente iam olim perierat: Turcæ occupant omnia in oriente Ægyptum, Syriam, Asiam, Africam, Thraciam, Græciam, &c. Sed nimium longe fortasse digressi, redeamus in Germaniam. sed nobis in itinere obuiam veniunt in Italia Germani, quorum conatus & facta sunt paucis ostendenda. Luitprandus igitur rex Germanorum qui inhabitabant Italiam, multa sub iugum in Italia mittit, præcipuas vrbes expugnat. Iamq; ab eo obsessa Roma magnopere laborabat. Pontifex opem quærit non apud Leonem Imperat. Romanum, a quo peti primum decebat; sed apud Carolum Martellum, Francum, Francorum in Gallia regem. Id fecit pontifex odio Cæsaris, nec non quod parum posse Cæsarem intelligebat. Carolus igitur rex Franciæ cum Germanis veniens, multum valuit apud Luitprandum autoritate; & etiam pecunia autoritatem suam auxit. Effecit igitur vt rex Luitprandus soluta obsidione, discederet; pontificiq; Romano reddidit multa oppida, inter quæ fuerunt Narnia & Ancona in agro Piceno, & quæcunque Lombardi in Hetruria triginta iam annos possederant. simul omnes captos reddidit sine precio: fecitque pacem cum Romanis decem annos. Hoc quoque tempore inuaserunt Turcæ Thraciam, & Armirathus summus eorum belli dux cum maxima classe adpulit Constantinopolim, quam mari & terra circumdat, & ab omnibus partibus oppugnat perpetuo triẽnio. Sed temeraria pertinacia Turcarũ infinitos perdit: periere enim innumeri peste, fame, & frigore, & gladio. Classem penè totã oppidani igne absumpserant. Nam discedere coactis Turcis, vix quinque triremes supererant ex tribus milibus quas secum adduxerant. Post diuturnam illam obsidionem quam ciuitas hæc passa fuit, venit pestis quæ vix tertiam hominum partem superstites in Vrbe reliquit. Leoni 3 studium & cura vnica erat, qua via possit pontificis Romani odium in se vlcisci, qui regem Galliæ vocarat Romam, seque eius fidei cõmiserat. Quare quum primum per Turcas & pestilentiã fieri potuit, misit cum copijs & necessario apparatu Romam Marinum, cuius fidem & industriam in militaribus negocijs spectatam habebat, vt

captum

captum Papam ad se adduceret, si posset; si non, vt occideret: si nec id posset, vt e Roma eiiceret. Sed aliter visum est Domino: in itinere enim tetigit manus Domini hunc legatum. Post hunc cum eisdem mandatis est missus Romam Paulus Exarchus. Sed Papa admonitus, hospites hos excepit, sicut meruerant. qui enim captum veniebant, eos capit; multiq; ex his occisi sunt. Exarchus tamen euasit Rauennam. Quanquam Turcę non cessarent iniuriis non ferendis afficere Christianos, & barbari Italiam graui iugo premerent: tamen Leo Imperator nihil aliud cogitauit dies & noctes, quam de supplicio sumendo de Papa. nullis impensis parcit. mittit milites & pecuniam Exarcho Rauennam, vt Pōtificem in carcerem ducat, aut occidat, aut quoquo modo de gradu de-
10 iiciat, alium in locum substituat. Papa Germanos in auxilium vocat, qui præsentes auxilium ferentes, Exarcho in itinere obuij eripiunt pecuniam magnam, & capiunt multos ex eius familiaribus. Epistolæ Gregorij ad Bonifacium monachum euangelium in Germania prædicantem, abunde testantur hoc primū tempore Germaniam ad religionem Christi conuersam. Quanquam enim quidā in Germania Christum professi sint antea: tamen cultus dæmoniorū adhuc vulgo in vsu fuit, præcipue vero ad Rheni ripas Treueris, Coloniæ, Moguntiæ, &c. In hanc enim sentētiam scribit Pontifex ad Germanos; Propterea ad vos nostrum sanctum fratrē Bonifacium misimus, vt vos baptizet, & in Christiana fide erudiat. Adhortatur etiam idem Pontifex Saxones, vt Bonifacium audiant, & doctrinæ eius obediant. Idcirco scribit quoq; Gregorius 3 Bonifa-
20 cio illi Germanorum apostolo, vt omnem idololatriam abroget. Et in eadem epistola adhortatur eum, vt doceat Germanos, ne ita fugiant pestilentiam atq; si manus Dei ab homine effugi possit. Scribit etiam Gregorius 3 ad episcopos Sueuiæ & Bauariæ, vt excipiant digne hunc Bonifacium, & doctrinæ eius obsequantur, & omnes ritus gentiles abiiciant: Laudatq; Pontifex hūc apostolum, quod verbum eius tam efficax in Domino fuerit, vt conuersi sint eius prædicatione supra centum millia hominum (hanc conuersionem quidam ascribunt Carolo regi in Gallia Francorum) peruenitque vsque in Pannoniam sua prædicatione, & constituit vbiq; diaconos & episcopos: celebrauitq; aliquot concilia, quorum vnum Augustæ fuit: in quibus multas ordinationes quibus vteretur ecclesia, instituit. pręcipue vero ad orationes frequentes & ieiunia & eleemo-
30 synas adhortatus populum scribitur. Et inprimis laudauit hospitalitatem. Feruntúrque multi inuenti sancti viri, qui relictis quæ mundi sunt, vacarint contemplationibus & orationibus, mortui mundo, consolationem in spiritu & contemplationibus habētes. Certe quales fuerint maiores nostri, declarant ecclesiarum & monasteriorum ędificia & facultates. Quales fratres olim in monasteriis fuerint, demonstrant bibliothecæ: declarant quoque eorum institutiones: quas si posteri aliqui eorum non ita præuaricati fuissent, nunquam Dominus eos passus fuisset peruenire in tantum contemptum. Dominus dirigat nos in vias rectas.

Carolus Martellus, Caroli Magni auus, princeps Francorū in Galliis, sæpius triumphauit vicitq; hostes quam credi possit. Præter alias vero expeditiones quas obiuit ma-
40 ximas, ex Galliis Rhenum transgressus est copiis non minus instructis, quā numerosis. subiecitq; suę ditioni Sueuos, Saxones, Bauaros, breuiter totam Germaniam: obliterauitq; quicquid reliqui erat de Romano imperio in Germania. imperauitque ita, vt populus Germanus, alioqui ad libertatem aspirans, obedireque nesciens, volens imperio eius obsecutus sit. Eius temporibus Turcæ qui iam olim quædam Hispaniæ loca occuparunt, latius propagare regnum semper tentabant. Cuius morbi principiis obstandum prudentissimus rex existimauit. Comparatis igitur omnibus ad graue bellum & diuturnum necessariis, proficiscitur in Hispanias. Quo vbi venit, reperit hostes in vallo, & munitionibus manu factis & natura munitis, cum omni commeatus copia. Carolus etsi dimicare in votis habebat: tamen vetitus munitiones aggredi, præsertim tanta multitudine propugnatorum repletas. Ex aduerso igitur munire iubet ex tempore ca-
50 stra vallo pedum 15, fossamq; iubet fieri duplicem; turres erigi imperat altiores turribus hostium, quo tela longius in hostem mitterentur. Hoc opus cum absolutum fuit, frumentatum longius mittit suos; sed multos simul. nā castra eiusmodi erant, vt a paucis defendi potuerint facile. Interim multos per dies procurrentibus vtrinq; Turcis & Francis siue Germanis contendebatur, aliquanto longius alteri alteros insequebantur

vsque ad castra. Item papulatores alij alijs non mediocre detrimētum afferebant. Cum per multos sic inutiliter tererentur dies, & animaduerteret Carolus hostem commeatu longé abundantiore vti, posseque diu obsidionem ferre, & sic propterea muniuisse castra. nec locum eum claudi posse nisi maiore exercitu, mittit domum in Gallias & Germaniam, vt nouæ conscriptæ copiæ maximis itineribus ad se venirent. Ipse interea lacessit hostem, quibus potest modis prouocat, hostes quotidie maiore numero erumpunt ex castris, Francos submouent longius, stationes semper equitum dispositas habentes, qui suis laborantibus subueniant. Cognitis stationibus Turcarum equitum solitis, Carolus in arbustis insidias disponit, eodemque sequenti die equites mittit, qui inducant Turcas in insidias: circumuentosq; per dispositas insidias omnes aut occidunt, 10 aut captos in castra perducunt. Irritati hostes sunt hac clade suorum: nam nec pauci & ex prima nobilitate perierant, & capti sunt multi. Ex his captis omnia hostium consilia extorquet Carolus; quibus percognitis, sua consilia aliter atque primum inceperat, instituit. animaduertit hostes quidem diligentius stationes equitum disponere, sed auidiores etiam nostros & immoderatius insequi. Quamobrem quotidie prelia committuntur leuiora in conspectu Turcarum & christianorum. Cum vero Turcę cognouissent alias nouas copias venire, præuiderant obsessionem, quam in animo Carolus habebat: ergo nocte dimittunt ætate prouectos & alias infirmiores & impedimenta; mane luce orta armati, instructa acie sequuntur impedimenta & commeatum: quos vltimo agmine insequitur Carolus, nec paucos ita trucidat. Sed hostes iterum se recipiunt 20 ante noctem in collem, vbi castra muniunt. Carolus e regione non paulo humiliore loco castris eligit locum, fossaque circundat ex tempore facta. Hinc rursum leuioribus præliis congrediuntur. Erat autem ita auctus auxiliaribus copiis nouis ex Germania exercitus Caroli, vt quantumuis ampla castra concludere obsidione potuerit. Quare statuit Carolus suis castris includere Turcarum castra; sed ipsi incōmoda præuidentes quæ certa hinc erant futura, potius copiam pugnandi facere statuunt, quam expectare certam captiuitatem. Educunt igitur in latissimum campum qui subiectus collibus erat, & alacritatem animorum cupientium pugnam præbuerunt. Carolus suos cohortatus longa oratione, quid hostis animi habeat, quid futurum sit si vinceret, quanquam hoc non timendum: certam enim victoriam se habere, hostem simulare illam 30 animorum lætitiam, quam potissimum equites ostentabant. Iamdiu de fuga cogitare, inuitum e castris exiuisse: sed peiora certumq; exitium timuisse. quare Deum illos in manus suas dedisse. In virtute illorum totius orbis qui Christum confiteantur fortunas positas. Explicans quantum sit in hoc prælio situm. Videns autem ex vultu, exercitus animos erectos, & ad pugnam paratos, aduersus hostem exercitum ducit, habens solis & ventorum rationem. Primum igitur equestre prælium commissum est; qui nullo modo nostros sustinere valentes, fugiunt, paucique incolumes euaserunt. Hęcq; fuga facta in vtriusque exercitus conspectu, terruit vehemēter Turcarum peditatum, e contra alios animauit. Concurritur igitur, pugnatur: sed Turcæ in fugam primo impetu post vnam atque alteram horam vertuntur, sed vsque ad sequentis diei vesperam 40 cæduntur. Scribitur in historiis eo prælio supra trecenta millia Turcarum occisos. Ex copiis Caroli desiderati sunt circiter duo millia tantum. Hoc bello liberauit Hispanias a Turcis. Potuissetque si libuisset, sibi asserere Hispaniam vniuersam, tanta erat iam nominis eius vis, tantus omnium erga eum amor & fauor. Confecto ex animi voto bello hoc, redit in Gallias, ibi Hedui & Sequani nescio quid noui moliti erant; sed eos leui opera compescuit. Omnibus in Galliis pacatis rebus, in Phrisios ducit copias, quos adhuc idololatras ad Christianam professionem cogit, sed cruentis præliis. deiecit tem-725 pla gentilia, in quibus erant simulachra dæmonum. Hoc est factum anno 725.

Post hoc tempus, iterum viribus collectis, Saraceni siue Turcæ petunt magna, vt semper consueuerunt, multitudine Hispanias, hostiliterque omnia, crudeliter omnia 50 obuia trucidantes. Coniunxerunt autem etiam se illis Gothi, qui multis annis habitarant in Hispaniis. Has ob causas Carolus quam maxima manu in Galliis & Germania coacta, quam potest celerrime occurrit. Nam cogitabant de tota Europa Turcæ capienda ea expeditione. Et nisi Dominus per illum Carolum prohibuisset, actum erat: adeo reliqua omnia erant propter dissensiones & in minutas partes, quæ iungi non pote-

te-

terant, diuisiones infirmata. In Romanis Imperatoribus qui non tam re, quam nomine Imperatores nominabantur ex veteri consuetudine, nulla erat spes, nullum robur. Vt vno verbo expediam illam expeditionem Caroli, hosti quam primum occurrit, ne longius grassans, omniaque vastans, vires acquirat procedendo, & tot mortales occidantur, & capti abducantur. inuenit hostem paratum dimicare, fidentẽ infinita multitudine, adoritur, vincit, maiore exercitus Turcici parte occisa, reliquos fugat ita, vt nullus consistere ausus fuerit, donec venerit ad naues, cum quibus se crediderunt mari. In his necessario susceptis bellis, omnium fructuum decimas in stipendia militum & equitum contulit, consentientibus sacerdotibus. Hic vir natione Germanus, nulli neque Græcorum, neque Romanorum, siue felicitatem & dexteritatem in rebus agendis, siue gestorum magnitudinem respicias, cedit. Moritur autem anno 35 regni sui. Reliquit tres filios Carolomannum, Pipinum, & Griphonem. Carolomanno & Pipino testamento dedit quæ armorum bellive iure assecutus fuerat. Mater grauiter tulit, quod pater testamento præterierat Griphonem. illum igitur incitat & impellit ad petendam æquam hæreditatis paternæ partem. Petit instinctu matris æquam partem, illi negant. Ius suum armis persequi conatur: sed duo fratres coniuncti, fortiores vincunt, in custodiam Griphonem coniiciunt. deinde partiuntur ditiones inter se. Carolomanno obuenit Germania, nempe Saxonia, Sueuia, & reliquæ in Germania partes, & Galliæ pars quædam. Pipinus pro sua parte accipit Gallias & Phrisiam. Pipinus fratrem suum Griphonem ex custodia liberum dimittit, habetque eum non vulgari inter suos loco. Erat autem solum ex patre frater; genitusq; fuit Carolo ex concubina: Pipinus vero & Carolomannus nati sunt ex legitima. Liberatus ergo Gripho, quoque surgere cupiens, non contentus vita libera & nulla re egente, iungit sibi temerariam militum turbam, & inuadit primum hostiliter Bauariam, & Tassilonem, Bauariæ principem, ad deditionem compulit, atque ducatum occupat. Pipinus iniquo ferens animo fratris sui iniurias, quas intulerat Tassiloni confœderato suo: æterna enim inter Pipinum & Tassilonem pax erat confirmata. Quamobrem victo fratre, & iterum capto, restituit principem Tassilonem. Iterumque libertate donauit fratrem suum Pipinus, deditque illi honestas & principe dignas possessiones: sed mala hominis mens nata ad seditiones, confugit ad Aquitaniæ principem, aliam ibi quærens copiam. Illic est hic Gripho interfectus. Henricus Cornelius Agrippa scriptum reliquit, esse ex consilio & iussu Pipini interfectum. Atque hoc modo regnum Galliæ ad Pipinum peruenit: cuius pater Carolus Martellus, de quo ante diximus, sed de quo nemo satis dicere potest, effecit quicquid vnquã conatus est: vel hoc solo excelluit omnes qui ante eum fuerunt, quod Germaniam subegit sibi; quod nec Iulius, nec ante eum Augustus, nec alius quisquam vnquam potuit. Massiliam semper inuictam vrbem cepit; toties Turcas superauit, quoties cum illis pugnauit. effectumque est his rebus, vt re Galliæ rex fuerit: omnes enim omnium oculi in eum solum coniecti fuerunt. Childerichus nomine rex fuit, mulierosus, mollis, & ventri deditus, nullius frugi homo, administrauit omnia regni negocia per consiliarios, omnisque res agebatur ex consilio aliorum principum virorum; in quorum numero primus fuit primo Carolus Martellus, postque mortem eius Pipinus. Cum igitur Childerichus contemneretur ab omnibus, essetque summo loco inter suos Pipinus, Pipinum multi stimulauerũt, vt ipse regnum assumeret, super ea scribunt Romam ad Pontificem Zachariam, accusantes Childerichum mollitiei. Pontifex intelligens animum Pipini, esseq; e re sua talem habere sibi obstrictum; contraq; hostes ecclesiæ videns egregium se nactum defensorem. igitur approbat consilia Pipini aduersus Childerichum inutilẽ ecclesiæ regem. Suffragio Pontificis Romani accedente, eligitur Pipinus in regem Galliæ. Childerichus reliquũ vitæ priuatus in monasterio transegit. Hoc Romanus Pontifex non absque magno iudicio fecit; nam illos postea habuit deditissimos ecclesiæ, & si antea dediti fuerint Romanis Pontificibus. Pontifex autoritate ecclesiastica sua iusiurãdum remisit illis qui Childericho obnoxij erant, & inclinarunt se ad partes Pipini. Bonifacius qui religionem Christianam apud Germanos prędicauit, missus à Pontifice Romano, vnxit Pipinum, & coronauit in regem: vestiuit ergo Childerichum habitu monachi; apud quẽ religiosa quædam opinio tantum valuit, vt cum quiete cum monachis vixerit, non reputans iniurias

& contemptum. Hoc tempore Papa Zacharias effecit etiam vt Rachis Longobardorum rex relicto bello, cum vxore sua & filiis visitaret Romanas reliquias sanctorum; desertaque vxore cum filiis vitam monasticam ingressus sit. Huic frater Aistulphus in regno successit: qui rex factus, statim inuadit Italiam. Reducitur cum copiis domum, pecunia data a Pontifice Stephano, fœdus ineunt quadraginta annos: sed quatuor tantum menses seruauit fœdus. Post quatuor enim menses contra fœdus Rauennam obsidens expugnauit, & sub suam potestatem redegit. Pontifex scribit Constantino v eius nominis, qui habitabat Constantinopoli; significatque illi per literas & legatos, nisi subueniat Italiæ, statim actum esse, nisique veniat quam primum cum valida manu, alia auxilia inuocanda illi fore. Aistulphus nunciat Papæ, nisi dedant se Romani cum Vrbe, omnes perituros gladio, & hoc iureiurando confirmat. Papa concione habita præcipit ieiunia omni populo in saccis & cineribus. Videns spei & auxilij nihil in Cæsare Papa, mittit ad Pipinum Germanum Galliarum regem, petit & obsecrat ecclesiæ in summo discrimine constitutæ subueniat, nihil non pollicetur illi & cœlestium & terrestrium bonorum. seipsum velle ad Pipinum venire promittit Papa. Carolus filius Pipini obuiam Pontifici proficiscitur vsque ad fines Galliæ, quod iter erat centum miliarium. Pipino vero obuius fit Pontifex tria miliaria ab vrbe Carisiaco, descendit de equo, osculatur pedes Pontificis, & ducens equum Pontificis capistro per pedes vsque in vrbem Carisiacum. Promittit obsecranti Pontifici nomine sanctæ ecclesiæ, auxiliares manus, & iuramento interposito, pollicetur omnibus suis publicis & priuatis facultatibus ecclesiam defensurum. Quas ob causas vnxit Pontifex Pipinum (quanquam ante per monachum Bonifacium quoque in regem vnctus fuerat) & filios vxoremque eius Gertrudam, benedixit illis & posteris eorum, & excommunicauit omnes quicunque bella aut gererent, aut in posterum essent gesturi. Pipinus titulis & benedictionibus multiplicibus a Pontifice datis, lætus, & spe bona plenus, cum numeroso exercitu hostem petiturus procedit. Aistulphus angustias alpium præsidiis munit, prohibiturus Pipinum ne possit transire montes: sed Pipinus secum ducebat Germanos duros bello, assuetosque ascendere rupes, &c. Cedere igitur coactus Aistulphus, recepit se Papiam. Ibi obsessum, & ad desperationem redactum coëgit dare quadraginta obsides, ne vnquam negocium faceret Romano Pontifici seu ecclesiæ, & vt omnia ablata ecclesiæ restitueret, & damnum quod ab illo acceperat Romana ecclesia, compensaret. His rebus ex animi sententia confectis, dedit Pipinus Pontifici equitatum & peditum aliquot millia, qui Pontificem Romam tuto & honorifice deducerent. Porro vbi Pipinus cum suis copiis, relicta Italia, domum venit, dimisitque exercitum, Aistulphus nihil eorum quæ promiserat seruat, sed inexpectatus ex improuiso aduolat ad mœnia Romæ iam omnia pacata & tuta putantis, suburbana ædificia omnia exurit. Maiorem cladem eo bello accipit Roma quam antea vix vnquam. Pontifex iterum ad Pipinum mittit, rei indignitatem & perfidiam indicans & exaggerans. Pipinus festinanter venit maiore belli apparatu quam prius. Cæsar moleste tulit contemptum illum, quod Pontifex alieno auxilio vteretur, mittitque statim exercitum in Italiam, præuenitque Pipinum Cæsaris exercitus. Cum venit Pipinus, petunt ab eo legati nomine Cæsaris, vt restituat Cæsari quæ bello acquisita Pontifici dederat, quorum ius ad Cæsarem pertineat. Respondit Pipinus, non suo nomine esse hæc capta, neque sibi voluisse seruare, quod tamen facile potuisset; se nomine ecclesiæ bella illa gessisse, donasse ecclesiæ, nec se vnquam mutaturum quod non temere fecerit. Hoc responso accepto, discedit Cæsaris Constantinopolitana legatio. Pipinus secundo cogit Aistulphum, vt satisfaciat Pontifici, & restituat quæ ad Pontificem & ecclesiam spectabant, hæcque omnia facere coëgit dum præsens in Italia fuit adhuc Pipinus; dareque coëgit obsides quos voluit Pontifex. Et discedens Pipinus aliquandiu moratus est in montibus, expectans an perfidus rex rursum res nouas moliri vellet. Sed Aistulphus mortuus est in venatione morte subitanea. Quæ morbi mortisve causa fuerit, incertum est. In cuius locum eligunt Desiderium, qui rex factus, a Pontificis partibus semper stetit. Post hæc tempora cum exercitu proficiscitur Pipinus in Saxones, quos prælio victos, sed cruento prælio, etiam Pipini exercitu vehementer afflicto, melioreque eius parte cæsa, victos tamen, inquam, fecit sibi tributarios, coëgitq;

gitque vt iurarent se facturos quicquid oneris imponeret. Præter alia exegit quotannis trecētos equos, quorum quilibet armatum equitem ferre posset. In Aquitania octo annis perpetuis bellum gessit Pipinus, antequam subiici potuerint, iugumque ferre voluerint. Scribūt historiarum autores, septies graui bello petitos a Pipino, vltimo regem eorum occisum, & subiectos Pipino. Post hos sub manum suam redactos, breui moritur Pipinus Lutetiæ. Post huius mortem multa multi fabulantur euenisse & apparuisse in aëre, & terra, & aquis. Ego quia nugas iudico, nihil horum scribo. Anno 850, Edenulphus originem ex Saxonia ducens, rex Angliæ, quam maiore parte Saxones tenebant, collegit decimas omnium fructuum terræ & pecoris, tulitque eas Romam, obtulitque Pontifici Romano Leoni IIII: vouitque in toto regno suo ex singulis dominibus duos argenteos quotannis Romam se missurum. Quod hactenus ad nostram vsque ætatem factitatum est in Anglia. Anno 851, erat inaudita omnibus retro seculis in Germania fames; hominesque in ædibus, & rure & viis mortui fame reperiebantur.

DE GERMANIS
LIBER SEPTIMVS.

PAulo pluribus arbitror dicendum, quod omnium rerum longe maximum est, qua ratione quandoque Christi religio in Germania cœperit, quibusve initiis creuerit. Anno igitur 720, vix decimus quisque Germanorum hominum Christi ferebat nomen. Quidam de Christo quædam audierant; quare simul cum idolis colebant Christum, nihil de eo recte sentientes. Nec ego vsquam inuenio de vllo apostolo qui Germanis prædicarit, ante hunc Bonifacium, qui a Pontifice Romano, vt antea quoque dictum est, missus fuit in Germaniam. Ante eum fama & rumore incerto auditum de Christo dubium non est. Porro quo pacto religio & mores in Germania habuerint ante annum septuagesimumquintum, satis arguunt epistolæ Bonifacij apostoli per Pontifices Romanos in Germaniam missi: quas epistolas e Germania ad quatuor dedit Pontifices, nempe Gregorium II, & III, ac ad Zachariam, & Stephanum eius nominis II. Rursum satis epistolæ Pontificum ad Bonifacium prædicatorem indicant, qualis, quod attinet ad religionem, status tunc temporis in Germania fuerit. Qui hæc plenius cognoscere studet, euoluat bonæ, meo iudicio, fidei scriptorem Nauclerum. In Bauaria fuit vnus tantū pastor, cui fuit nomen Vnulo, qui tamen ante Bonifacium non fuit: nam Bonifacius cuius discipulus erat, eum in eum locum constituit. Ita hic primus & solus ecclesiæ præfuit in Germania. Post hunc aliis locis quibusdam alios ordinauit episcopos, Erfurdię vnum. deinde constituit Herbipolitanum antistitem. Quid officij functionisve illis commiserit, facile quiuis coniicit. Et plane serio quæ docebantur Germani, exequebantur, testantur tot pinguia monasteria & collegia spiritualium tum mulierum, tum virorum, qui sine dubio non pessime primum vixerunt. Bonifacius queritur in literis suis ad Romanos Pontifices, quod abusus infiniti in Germania magnopere suæ doctrinæ impedimento sint. Animales, inquit, homines tempora quædam anni habent, quibus insaniunt, crapula se degrauantes & inebriantes, comessationibus totos dies & noctes vacantes, clamantes ferino more, saltantes, & canentes cantiones obscœnas, quæ facile mores corrumpunt bonos. Mulieres se exponunt meretricio quæstu venales. Hoc genus multa queritur valde obstare suæ prædicationi & bonis institutis Christi.

Item scribit idem Bonifacius ad Zachariam Pontificem, quod Carolomannus Francorum rex petat ab eo, vt res ecclesiæ in Galliis componat, synodo habita. nam iam tum vulpes subingressæ fuerunt in ecclesiam in Galliis. Ad quæ Bonifacij respondet Pontifex, Omnibus modis occasionem corrigendis ecclesiasticis rebus & personis non negligendam. Et præcipue admonet eum, vt sicubi inueniat sacerdotes presbyterosve ecclesiæ, adulteros, quique plures habeant vxores, [illegible], vel

qui milites & latrones sint, quique non animum ad orandũ sedulo & pascendum gregem habeant, qui non precationibus & ieiuniis vacent, hos omnes officio priuet, alios probatos in eorum locum substituat. 742 Anno 742, concilium in Gallia habuit Carolomannus: vir religiosus enim erat hic princeps, & magnæ curæ fuerunt illi res religionis. Huic in Gallia concilio præfuit Bonifacius ille Germanorum apostolus: ad quod munus a Carolomanno rogatus fuerat. Hic Carolomannus post illam synodum relinquens regni gubernationem & curam aliis, ingreditur monasterium, veste monastica indutus a Pontifice. Vt paucis indicem quid decretum sit in eo concilio: Statuerunt vt in Galliis quotannis congregata synodo, res & personæ in ecclesia emendentur. Singulæ ciuitates suum habeant episcopum; super omnes vero archiepiscopus sit Bonifacius, cui omnes obsequi debeant. Sacerdotes adulteri aut scortatores non debeant de ecclesia viuere, neque ministrare ecclesiæ. Cogendos vero & adhortandos ad pœnitẽtiam. Item spiritualem vitam professi, & ecclesiarum presbyteri non armati incedant, sed præ se ferant toto habitu pacem. Neq; militent in bello, nisi qui a principibus & magistratibus eliguntur, vt ministrent in sacris. Statuerunt etiam vt rex Galliæ semper in familiaribus suis habeat vnum aut alterum episcopum cum diaconis. Item spiritualem vitam professos non debere se immiscere negociis secularibus, Ludis & venationibus vacare nõ debere, sed iugiter semper orare pro populo. Nullus presbyter ad officium ecclesiasticum debeat assumi, nisi prius ab episcopo & synodo cõmuni sit probatus, sitq; doctrinæ & vitæ spectatæ. Cauendum quoq; etiam atq; etiam, ne ritus gentiles, a quibus auelli imperita & rudis plebs non poterat breui tempore, in ecclesiam irrepant. quod plane caueri omnino non potuit. Item quod deprehensus spiritualem vitam professus, in scortatione, debeat in carcerem duci. Si fuerit presbyter, in carcere conseruetur integrum biennium, deinde flagellatus corã ecclesia dimittatur, viuatq; priuatus in labore manuum. Si autẽ clericus fuerit ter in anno debet duriter virgis cædi, postq; annũ dimitti, nec recipi in ministerium ecclesiæ debet nisi pœnitentiæ veræ clara signa specimenq; certum resipiscẽtiæ præbeat. His etiam modis monachos & moniales plectendos. Vestitusq; ab idiotis laicisve diuersus est in hoc concilio constitutus. Quid in hac synodo [illegible] sit constitutum, inuenies in iis scriptoribus, qui hanc synodum diligentius literis mandarunt. Constitutum est quoque in hoc concilio, vt monachi suas professiones rigide obseruent, nec a regulis quas semel vouerunt, discedant, & belli tempore ieiuniis & orationibus consuetis addant orationes & frequentiora ieiunia. Item statuitur quod debeant pecunia certa statuta multari qui aliquid sacrorum gentilium faciant. Hoc genus multis constitutionibus, quæ videbantur ad bonos mores puramque religionem facere, ordinatis, Carolomannus dat Bonifacio literas suo sigillo consignatas ad omnes Galliæ & totius Germaniæ principes & magistratus, ad quoscunque venturus sit, vt eum excipiant, tutoque possit suum ministerium in ecclesiastico negocio exequi, defendant sicubi opus sit eum. Illum omnibus rebus quibus opus habeat, iuuent. Post multos exhaustos labores, multasque peregrinationes facit eum Archiepiscopum Moguntinum Zacharias Papa, & Coloniensis ecclesiæ præfecturam adiungit. Nam meritus in omni sua peregrinatione bene est de Romana ecclesia. effecitque vt multi Romam peterent cum oblationibus. Contra hunc apostolum missum a Pontificibus Romanis duo docti viri insurgunt, nomina eorum erant Adelbertus Gallus, & Clemens Scotus, ij hæretici declarantur, quod nominabant hunc Bonifacium adulatorem & mollem martyrem, simul cum vita doctrinam eius incusabant. conferebantque cursum eius & vitæ genus ad apostolorum exempla. quod odiosissimum erat. Bonifacius de his hæreticis Pontifici scribit, accusatque eos grauiter. Pontifex excommunicat eos & omnes qui eis crederent aut audientes essent. Simul prohibet ne publice doceant, aut in ecclesiis vllum locum habeant. Postquam Stephanus II electus ad Pontificatum Romanum est, scribit ad eum Bonifacius Moguntinus episcopus, quid Romanæ ecclesiæ sua prædicatione adiecerit, quid porro in animo habeat quod ad augendam ecclesiam pertineat. precaturque quoque suppliciter, vt eum discipulum sanctitatis suæ agnoscat, & offert se suaque omnia ad sanctitatis eius pedes. subiicitque doctrinam suam & quam traditurus [illegible]nus docuerit, iudicio Pontificis. In eadem epistola petit, vt boni

ni consulat quod tardius quam voluerit ad eum scripserit: se enim pugnasse cum gentibus quæ fere triginta ecclesias labefecerint. Post aliquot episcopatus sui Moguntini annos, eligit vicarium quendam Lullum in ecclesiam Moguntinam, ipse per Rhenum naui descendit in Phrisiam ad prædicandam religionem Christianam, ibi moritur. sunt autores, inter quos Nauclerus est, qui dicunt ab incredulis occisum: postea vectum in monasterium Fulda, quod ipse suis impensis ædificarat, & rebus necessariis instruxerat. Scribũt vbi funus monasterio appropinquauit, omnes campanas solito melius sonasse, sponteq; sua absq; humana aut alterius animalis aut rei ope pulsasse. quod relinquo iudicandũ aliis an credendũ sit. Multa huiusmodi figmenta & somnia extant quæ etiam faciunt vt vera non credantur. Et in hoc confingit ingeniosus mille artifex Satan. Constantinus V his temporibus peruenit ad imperium Romanum, cui fuit vxor Irene Germana, principis Bauariæ filia. Hęc mulier & Constantinus maritus eius propter imagines lethaliter inuicem oderunt: Constantinus enim imaginum osor omnia simulachra deiecit & fregit; illa aduersatrix viro magnis impensis restituit fractas imagines: quas rursum confractas combussit Imperator. Mulier loco vnius ablatæ reparauit binas imagines. Quod maritus ferre coactus ab vxore superba & fastu turgida, quia habuit secum sentientes omnes Romanæ ecclesiæ principes, & patrocinantes ei. Porro non dissimulandum arbitror alios scriptores aliter hæc habere, qui scribunt Irenen illam fuisse vxorem Leonis IIII; & hunc Constantinum V fuisse eius socerum; Constantinum autem VI eius filium extitisse. Et quod hæc Irene soceri sui Constantini V cadauer e sepulchro eruerit, & exusti cinerem in mare misisse, propterea quod imagines deiecerit & combusserit. & propter eandem causam [illegible] eruit oculos filio suo quem ipsa genuerat, & æterno carceri tradidit cæcum; nullam aliam ob causam, quam quod patris aduersus imagines animum gerebat. Postquam hæc patrauit [illegible] concilium conuocauit Nicenum, in quo fuerunt trecenti triginta episcopi: in quo est definitum, imagines posse tolerari; & literas nescientium libros esse. Postquam accessit huius synodi autoritas mulieris opinioni & voluntati, impleuit omnia Constantinopoli & in tota oriente templa [illegible]. Post illa in Romanam ecclesiam officia sua Irene mittit ad Pontif. Rom. legatum suum, qui ageret cum Pontifice, vt Pontifex suam autoritatem interponendo efficeret apud Carolum Magnum Francum, vt eam vxorem duceret. Dotem fore Romanũ Imperium, sicque Carolum fore dominum occidentis & orientis: Pontifex intelligens e re sua Carolum [illegible] quam potentissimum esse, agit diligentissimum internuncium, nihil omittens quod ad rem perficiendam putauit idoneum. Hoc Irenes consilium & practicam illam resciuit Nicephorus, Constantinopolitanosque commouit, quid hinc futurum sit explicat, oratione negocio & proposito suo conuenienti persuadet, captam Irenen, condemnatam ad æternos carceres in custodiam duci. Sunt qui scribunt in exilium missam: sed captam. [illegible]. Alias sperauit nuptias, aliam cæca futurique ignara mens aulam somniauit & expectauit.

His temporibus Huni peregrinus populus veniens ex Asia, magno numero obruit Vngariam & Pannoniam. Sunt qui ab his volunt dictam Vngariam, ante Pannoniam nuncupatam. Hi imminentes Germaniæ, a Germanis sunt repulsi; sed non incolumes: perit enim in vna pugna fere totus exercitus. Quare experti Germanorum virtutem, vertebant vim bellorum suorum in Constantinopolitanum regnum; quotidieq; aliquid in oriente Saraceni sibi subiecerũt quod erat imperij Romani. iam fataliter enim ruebat, deuoluebaturque ad alios. Romani erant in solos Galliarum reges Francos intenti, qui indies crescebant. Tentarunt quidẽ aliquando Constantinopolitani principes suam fortunam aduersus Turcas, sed frigide: animus illis erat in patinis domi. Delicias & præsentem luxum corpori arridentem præferebant gloriæ veræ & virtuti quæ durat. quare factum est vt tributarij cum magna ignominia facti sint Turcis, solamq; Thraciam reliquam habuerint, imo non habuerint, sed in ea Turco seruierint: nam plus fere tributi annui cogebantur Turco dare, quam ipsi acceperint. Et talis erat rerum status vt omnes paulo cordatiores præuiderint & prædixerint, nisi reges Galliæ cum Germanis rebus in extremo periculo consistentibus subueniant, omnia cum ve-

lit, in potestatem Turcæ fore. Sed principibus plerisque & ecclesiasticis & secularibus, quos vocant, fuit gratius ocium in deliciis & pompa aulica, quam vt seruare voluerint tot homines, regna tam eximia. 760 Anno 760, moritur Aistulphus Longobardarũ rex, de quo supra. Regnum igitur inuadit Desiderius princeps Hetruriæ. Tam grauiter tulit Rachisius, Aistulphi frater, regnũ ad alienos peruenire, vt relicta vita monastica (nam in monasterio fuit monachus) coëgitq; exercitum, quem ducit aduersum Desiderium. Porro omnes Longobardæ fauebant & studebant fratri regis sui. Desiderius inuocat Romanum Pontificem, promittit se & sua deuota futura Pontifici Romano, se omnibus suis facultatibus defensurum ecclesiam, non se regem Longobardarum futurum, sed Pontificem Romanum. Hæc omnia iuramento quam potest religiosissimo confirmat. Accusat multis nominibus apostatam monachum (sic enim vocabat) nisi odiret & contemneret religionem non reliquisset, inquit, vitæ genus quod semel instituerat. Præterea fratrem exemplo esse quid debeat ecclesia ab illo expectare. Omniaque quæ vnquã Aistulphus in Romanos Pontifices fecerat, cõmemorãdo exaggerat. Pontifex persuadetur, scribit imperiose Rachisio a proposito desistat, in monasterium se conferat, pœnitentiam agat. si hoc facturus sit, se eum absoluturum; si non, excommunicaturum & persecuturum donec redigat, vt nesciat quo se vertat, & cætera hoc genus plura minatur. moxque appellat Desiderium regem, & vngit eum. Eratq; tanta iam Romani Pontificis autoritas, vt Longobardæ coacti, ne hiscere quidem ausi fuerint contra regem Desiderium. Cum autem Pipinus Caroli Magni pater vita esset defunctus; atque etiam Papa Paulus laboraret morbo, a quo non posse liberari vno ore præsagi[illegible] Romæ medici, quod vbi cognouit Desiderius rex (nam eiusmodi res latere reges non possunt, quibus sunt longissimæ aures & multi oculi) noua ex rei euentu consilia capit, nouas magnasque sumit spes, impiger natura ad res huiusmodi sic gerendas homo, mittit festinanter principem, [illegible]um, Romam cum muneribus & militibus, vt donis primum Constantinum suum fratrem Papam conaretur efficere; si dona hoc efficere non valerent, vi & armis extorqueret electio[illegible]ui. Sperabat autem per fratrem suum ad pontificatum euectum se fore Imperatorem Romanum, & fratris autoritate & potentia magna gesturum. Consilio & conatui illi euentus respondet, suffragiis quorundam eligitur hic Constantinus, frater Desiderij, & vi armisque in pontificatu per fratris operam detinetur, contra Philippicum, qui etiam electus fuerat, multoque pluribus suffragiis; sed arma eum de sede deiecerunt. Romani vero moleste ferentes vim ill[illegible] coniunxerunt ergo se cardinalibus & episcopis, & elegerunt Stephanum eius nominis tertium, & fratrem Desiderij Constantinum cogunt vt pontificatum resignet. Desiderius venit post has turbas Romam, simulat se harum rerum omnium ignarum, electum Pontificem aduersus fratrem suũ familiarissime & blandissime alloquitur, admissus ad oscula pedum gra[illegible], quod tantã rem conatus sit contra patres quos regi Spiritu sancto se credere affirmat. iubet de instinctorib. & iis qui illi autores Põtificatũ petendi fuerũt, sumere dignas pœnas. indignissime se ferre simulat, quod rẽ tantã celarit se: sed nõ mirari, neq; enim fratrẽ nesciũ fuisse, quo animo tulisset Desiderius, si de hoc proposito & ista nephãda vi certior factus fuisset. Iurat quoq; Põtifici se patrocinaturũ omnib. suis opibus & virib. sedi apostolicæ: pacemq; æternã cũ ecclesia pollicetur se seruaturũ, aucturumq; ecclesiã quibuscunq; reb. posset: & eã religionẽ sibi cordi esse persuadere conatur, quicunq; Põtificẽ offendat, offendere & ipsum Deum. Hęc omnia ex falso corde procedere sciebãt pontificij, neq; quicquã credebãt illi, qui antea satis rebus ipsis testatus fuerat animũ suum malũ in Pontifices. Desiderius vero intelligens se suspectũ esse perfidiei, nihilq; illi credi in Romana curia, cõtraq; se aliquid parturire põtificios, aperte fit hostis Papæ, declaratq; animũ palam in Põtifices Romanos. quicquid putauit Romano Pontifici nocere, efficit, nulla impensarum ratione habita, tantum odiũ potuit in viro alioqui pecunię studio insaniente. Præter reliqua detrimenta quibus incommodauit Romanæ curiæ, restituit Cæsaris Romæ præfectũ Affiartam in pristinum locum & potestatẽ suam, iussitq; seruos ecclesiæ orationib. vacare. Quos a partibus Pontificis stare cognouit Romanos, necauit, multosque suspectos tantum Pontificis fouere partes, in exilium misit. Episcopis quibusdam exautoratis, qui scilicet Pon-

Pontificem iuuabant, alios hostes Pontificis elegit; quasdam pontificiæ sedis vrbes expugnatas pro suis possidet. Pontifex clam hæc omnia queritur apud Carolum Galliæ regem, in quo omnes suas habebat spes positas. Sed dum hæc per legatos agit in Galliis, mittit ad Desiderium Abbatem cui in mandatis dedit, vt obtestetur Desiderium humiliter, vt a proposito desistat, vrbes ecclesiæ armis ereptas restituat, nempe (ni fallor) Fauentiam, Ferrariam, Comachum, Rauennam, Vrbinum, Eugubium, Senogalliam, Bleram, Oriculum. Hæc petit Papa non quod speraret aliquid a Desiderio, sed vt negligentiorem eum reddat, persuadeatque sibi nullum aliud quæri medium a Pontifice. Desiderius inflatus successibus, superbe & contumeliose respondet legato Abbati. Iubet Pontifici renunciare vt ipse veniat, secumque præsens agat, alioqui se Romam venturum hospitem non commodum. Papa, hoc nuncio audito, munit præsidiis vrbem, claudit portas, procurat commeatũ & omnia quæ ad bellum obsidionemq́; ferendam necessaria videbantur. Precibus per frequentes legatos inuocat regem Galliarum. Desiderius vbi certior fit vnde Pontifex speret auxilium, & Carolum conscribere exercitum quem ducat in Italiam, iterum conatur per assentationem se insinuare Põtifici, sed frustra. Et Desiderij stupiditas magna sine dubio fuit, qui sperauit se fidem aut gratiam apud Pontificios reperturum, qui toties perfidus contra fidem & fœdus & iusiurandum egerat. Carolus igitur conscripto magno exercitu Germanorum & Gallorum, pedetentim versus Italiam ducit copias: sed mittit prius legatos qui verbis agant cum Desiderio, vt ecclesiæ reddat possessiones quas occuparat. Pollicetur amicitiam, alioqui omnibus viribus pontificiam sedem defensurum minatur. Vim præterea magnam se dare velle pecuniæ, vt res componatur, ne bello tam graui agendum sit. Desiderius quo ad æquiores conditiones submittit se, Francus hoc elatior, durior, & pertinacior fit. Velociter igitur claudit præsidiis omnes vias in montibus, per quos iter erat ex Gallia Carolo. Carolus fretus milite Germano, hostem in montis angustiis adoritur, quantumuis in locis iniquis. Difficultas fuit magna; sed maior militum virtus. Per loca iter faciunt quæ non videbantur accessa homini. Quidam cum præsidiis in angustiis pugnantes præsidia deiiciunt. Ita multitudine & robore militum per angustias irrumpit, hostem in fugam agit, qui multis amissis fugit in munitissimas Italiæ vrbes, quas Carolus obsidens capit: quanquam fere omnes vltro obuiam venerint, & se ante aduentum hostis in potestatem obtulerint. Quidam amicorũ Desiderij Constantinopolim fugiunt. Carolus sine prælio totam fere Italiam sibi subiicit; reginam Desiderij vxorem quoque ad deditionem cogit. His rebus feliciter ex animi voto peractis, Carolus Romam venit ad Pontificem Adrianum, qui erat tum Papa, excipitur ceu obediens filius a patre. Carolus genibus flexis, osculatur pedes Adriani. Benedixit igitur Carolum Pontifex liberalissima benedictione. Post benedictionem feriunt inter se fœdus æternum, interposito iuramento religiosissimo: & tale fœdus amicitiamque qua arctior nulla excogitari potest. Quicquid Pipinus donorum & priuilegiorum contulerat in sedem pontificiam Romanam, id omne filius eius Carolus non modo ratum habet, sed multipliciter liberalissime auget, ingentibus muneribus condonat Romana templa. Hæc omnia iureiurando literis & sigillo corroborat. Nondum autem Desiderius erat captus, aut e medio sublatus, sed obsessus Papiæ per partem regij exercitus, dum hæc Romæ aguntur. Igitur coniungit Carolus exercitum quem secum habebat Romæ, illi quem ante Papiam reliquerat ad obsidendum Desiderium. Igitur Papia vehementi fame & crudeli pestilentia laborante, aucta ad mœnia obsidione, dediderunt se vrbani, in vincula coniicitur Desiderius cum vxore & liberis, & in cathenis ducitur in triumpho in Gallias. Collocat præsidia Francorum ex Germania Mediolanum, Papiam, Veronam: sed quid nomina locorum commemorem? Omnia fere oppida, omnia rura Francis complet, datque illis habitationes per totam Italiam. Præuidebat enim fratrem Desiderij Aldegisum, qui confugerat ad Cæsarem Constantinopolitanum, collecta quapiam manu conaturum recuperare fraternum & paternum regnum. Id quod accidit non multo post discessum Caroli ex Italia. Venit enim Aldegisus cum maioribus quam quisquam expectarit, copiis, adiutus ab Imperatore Constantinopolitano. Qui quum primum attigit Italiam, exceptus est ab iis Germanis, qui propterea erãt in Italia relicti a Carolo, amissisq́; copiis fere omnibus,

ipse Aldegisus capitur, trucidaturq;. Itaque Italia multis diuturnis bellis sine intermissione fatigata, beneficio Caroli Galliarum regis pace & tranquillitate fruitur. Adrianus post hæc cogit concilium, adiutus a Carolo: in quo concilio datur plena potestas Carolo eligendi Pontificem Romanum, nec licere statuitur vlli religiosorum aut secularium, quos vocant, principem contra vel dicere vel sentire. Item in eo concilio decernitur, vt omnes episcopi & archiepiscopi pallium a Carolo Germano Francorum rege comparent. Quicunque contra aut dixerint aut fecerint, vt excommunicentur, habet eadem constitutio. Hæ constitutiones multas cōtentiones pepererunt, antequā posteri Pontifices a posteris Imperatoribus Romanis hæc priuilegia rursus extorserint. Ante hoc bellum, Carolus statim a patris sui morte armis Aquitaniam imperio suo adiicit, 10 victo & expulso Aquitaniæ principe, qui confugit ad regem Vasconiæ, quo cum amicitiam & necessitudinem veterem habebat. Carolus minatur regi nisi reddat Hunuldum (nam hoc nomine vocabatur Aquitaniæ princeps) se omnem vim belli in ipsum translaturum. Qui cum cogitaret & deliberaret quid honestum, vtile & necessarium esset: & non statim humiliter faceret quæ petebat Carolus, inuadit armis regē, Hunuldi hospitem, vincit, ambo dediderunt se, iureq; illo belli fit Caroli Aquitania & Vasconia. Interea moritur Carolomannus, tota nobilitas elegit Carolū, vt solus regnet: quoniam rarissimam felicitatem & dexteritatem in rebus potissimum bellicis videbant in viro. Post hæc tertium suscepit bellum, quod pater Pipinus post se imperfectum reliquerat. Nec difficilius periculosiúsve aut etiam magis diuturnum vllum bellum gessit. Erant nanque aduersus Saxones, qui sunt Germani & duri, laboribus assueti, nec 20 dum erant Christiani, cum iis bellum triginta annis gessit, & cruentum bellum. Sæpe victus discedere coactus est, sæpe victor composita conditionibus pace discessit; sed a discessu nihil obsidibus datis, nihil promissis, nihil iuramento, nihil literis consignatis mouebantur, desciuerunt sæpe. Carolus diu inops consilij quid ageret cum hominibus barbaris qui nulla ratione & via in officio retineri poterāt, tandem huic malo mederi volens, incolas educit ex ædibus suis, aliis in eorum agrum missis, dispersitque Saxones per Germaniam, & Gallias; quosdam in Latium ad colenda rura misit. Hacque ratione domuit, qui nullis armis, minis & cædibus domari poterant. Factus autem eorum dominus, idolorum cultum & ritus gentiles detestandos sustulit, coëgitq; eos ad 30 Romanæ ecclesiæ ceremonias, quibus diu repugnantes vix assuefacti sunt, multis occisis propter ritus suos gentiles, a quibus auelli tam difficile poterant. Erant constituti Scabini quos nominant, quibus erat potestas laqueo suspendendi, aut gladio interficiendi omnes qui gentiliter sacra faciebant, aut ecclesiasticas ceremonias contemnebant, contra facientes vel etiam loquentes. De iis scribit Æneas Siluius. Saxonibus omnino sub iugum missis, Turcæ iterum in Hispaniis multa vastarant, abductis incolis, ipsi sedes & possessiones occuparant, semperque latius sua propagarant. Carolus igitur a Pontifice & Hispanis inuocatur, maiorum suorum quoque exemplo inuitatur. parat igitur profectionem in Hispanias aduersus Turcas, qui maioribus animis & copiis, quam prioribus temporibus illud bellum susceperant. Venit Carolus, Turcæ 40 intelligentes regem cupidum pugnandi, videntes simul suorum alacritatem & animos spe victoriæ futurę plenos, descendunt in planitiem, ad prælium paratos se ostentant; Carolus suos pro tempore adhortatus est, & in memoriam reuocat, quam sine Christianorum sanguine Pipinus pater suus illos vicerit. iamque multo potentiores se, pluribusque instructos copiis, dissimulans maiorem Turcarum multitudinem. Hæc cum multis & eloquenter (fuit enim facundus) dicit, equitatus vtriusq; exercitus concurrunt, Turcæ leuioribus suis equis cedunt, incertum an de industria, an impetum nostrorum non potuerint ferre, nostri incautius sequuntur, fugientes vsq; post peditatum Turcarum, quo circumuenti ad vnum omnes sunt partim occisi, partim capti. Sicque perit equitatus fere totus, in quo multum spei habebat Carolus. Pauci qui circa regem 50 manserant, apud exercitum supererant: sed ij pauciores quam vt magno vsui esse possint. Hic vero erant tam propinqui exercitui, vt referre pedem non liceret. alioqui consilium fuisset intra munitiones reducere exercitum, & reparare equitatum. Confusus igitur Carolus, cogitur inuitus pugnare, etsi videret suorum animum iamdudum in pedes delapsum. Post scilicet equites amissos, in quibus magna erat pars victoriæ.

Turcæ

Turcæ gestientes animis cursu citato in nostros irruunt, qui diutius acriusque pugnarunt, quam prudens harum rerum iudex sperasset: sed tamen post tres quatuorve horas in fuga salutem quærunt; quæ paucis saluti esse potuit, pauci incolumes euaserunt, cum equitibus qui reliqui erant, Carolus euasit. Quantus terror Italiæ & Galliæ illam Caroli fugam secutus sit, verbis consequi non est possibile: Saraceni enim persequebantur fugientes vsque ad fines Hispaniæ. Carolus animo non fractus suos consolatur, Deum sic passum suos tentari; sed non prorsus abiecisse. Pollicetur breui rerum mirabilem vicissitudinem. nec hoc factum virtute Turcarum, sed temeritate equitum qui præcipitarint se, cum essent victores, in certam mortem. iam enim victo-
10 riam in manibus sibi fouisse, si illi caute insecuti fuissent hostes fugientes. Iam hostes elatos victoria suæ hanc virtuti ascribere, omnia negligenter administraturos. Mittit extemplo nuncios in Germaniam & Italiam, qui cogunt exercitum quam possint maximum. omnes vbique parati sunt commune periculum depellere. Conuenit exercitus ex Germania, Galliis & Italia quantus vix hominum memoria fuit eodem tempore congregatus, mira velocitate, non credibilibus itineribus obuiam veniunt hosti, iam omnia victa putanti. Carolus quam arctissime cogit copias, quo speciem paucorum præberet exercitus, donec hostes se demiserunt in æquam planitiem. Vbique ventum est, vt neuter exercitus sine pernicie in castra redire posset, imperat vt equites lacessant Turcarum equitatum; lacessiti accurrunt, impetum vero
20 nostrorum non ferentes, vel, vt quidam iudicarunt, ex composito fugientes vertunt terga; sed nostris præceptum fuerat, ne cupidius persequentes eos, circumuenirentur. in medio igitur cursu sistunt equos. Cum igitur eo deducti essent, vt neutris liceret in castra redire, pugna deuitata, diducit Carolus suum exercitum qui spississime steterat, & aciem instruit. Quam multitudinem hostis videns, intelligensque propterea coactos fuisse in angustias, quo ipse in harenas descenderet, timorem dissimulare ita non potuit, quin daret clara suæ formidinis signa. Carolus suos alloquitur, certum se habere oraculum a Deo, hos sibi in manus datos. Iam animo victos, circumspicere fugam, &c. Scribunt historiæ de comite Palatino Colando Germano, quod ante prælium commissum singulari prælio equestri, quod paribus conditioni-
30 bus comparatum erat, Turcam nobilem in re militari insolitæ staturæ virum vicerit, & interfecerit: sed ita fessus in ea pugna fuit, & siti confectus, vt & ipse correptus febre, mortuus sit. De illo viro & alia insignia facta referuntur. Singulari alio certamine vicit principem Marsurium. Cohortatus milites, vt iam dixi, Carolus signum pugnæ dat, concurritur, acerrime pugnatur, equitatus nostri pars in fugam actum hostilem equitatum submouet lõgius, & dissipatos quos consequi possunt, interficiunt nostri. Reliqua pars (nam in duas partes diuiserat equitatum) hostilem ordinem perrumpit. Perturbato ordine coniiciunt se in pedes, vertuntque terga, quibus obuij nostri equites victores, qui dissiparant, imo deleuerant Saracenorum equitatum, interficiunt sine numero multitudinem hostium, detentosque hostes per equites nostros pe-
40 ditatus assequitur: occiduntur igitur & capiuntur incredibili numero. Recuperatis ergo omnibus in Hispania, hostibus submotis vsque in Africam & Asiam, Carolus dimittit exercitum, redit triumphans ad suos. Non diu post hoc bellum feliciter ad finem perductum, Princeps Bauarorum ab vxore sua (quæ erat filia Desiderij regis de quo supra, & odio propter patrem Desiderium habuit Carolum) irata persuasus, Carolo indicit bellum. Quod consilium vxoris illi cessit, qualem plerunque mulierum maxime ira commotarum consilia euentum habere solent. Boemos igitur & Vngaros contra Carolum euocatos stipendio & promissis amplissimis conductos, quos cum conscriptos vno atque altero mense aluisset, inciperentque deficere necessaria, incipiebant Vngari & Boemi reuolare in patriam. Hocque plu-
50 res fecerunt, quod Caroli nomen aduenientis terruit eos. Bauarus discessu militum, quibus se & fortunas suas crediderat, confusus, a Carolo petit pacem & gratiam; detestans se qui tam stultus fuerit, vt stulta vxoris consilia exequi conatus sit. Carolus vocat Bauarum Tasilum (nam hoc principi nomen erat) ad se Wormatiam, vbi forte erat cum, ibi pax fit, dantur a principe regi obsides 12, addito religiose iuramento. Carolus firmam existimans pacem, proficiscitur in Gallias, dimittens copias.

Vxor principis, filia Deſiderij patris calamitatum quas a Carolo acceperat, non oblita, ira obcæcata non ceſſat maritum a quo amabatur, incitare aduerſus Carolum. rurſum igitur inſanis iratæ vxoris conſiliis & precibus inductus, contra fœdus & iuramentum Regi præſtitum agit. Quare a Pontifice Romano excommunicatur, & tribus locis contra eum mittit Carolus tres exercitus, quorum minimus erat validior multo Bauaro principe. Erat autem ipſe Rex in exercitu eo qui ab ea parte venerat vbi eſt Auguſta Vindelicorum. Venit ergo Princeps deſperatis rebus ſuis, ad Carolum, ante eum in terram procidens, ſuppliciter gratiam & miſericordiam petens, & vtcunque excuſans refellensque quædam obiecta. Carolus magnam ſemper laudem putans victis & ſupplicibus ignoſcere, & multa condonare, iræque non obedire, ignoſcit, renouare iuramentum & obſidibus prioribus addere filium ex Principe legitimo toro natum, imperat. Hæc fiunt, Carolus conſolatum & admonitum quod boni viri officium ſit, dimittit ad ſuos, ipſe in Galliæ regnum reuertitur. Porro cæcus erga vxorem amor, & cæca vxoris ira manebant. Vxor non deſinit ſecum reuoluere patris ſui miſerias, & in quo loco poſſet eſſe, niſi hic Carolus fuiſſet, quotidie repetit veterem ſuam cantilenam apud maritum, a quo amari impenſius ſe ſciebat. multa quibus Carolus poſſet minui excogitat. Saxones expectare occaſionem iamdiu, qua iugum Caroli abiiciant. In Italia res nouas pleroſque principes viros & eccleſiaſticorum & ſecularium optare. Neminem vſquam gentium eſſe qui Caroli potentiam non imminutam velit. Iamiam enim futurum, vt omnibus principibus ſeu mancipiis, ad nutum illi ſeruiendum ſit. Exprobrat etiam ſubinde quod facile videat ſe non amari, qui ita patris ſui iniurias negligat. Hoc genus figmentis iterum vincit mariti amore languentis animum cæcum. Sed accidit illi quod omnibus contingit qui mulierum (nam omnes ſtultæ ſunt, linguacitate faciunt quædam quidem vt non cordatis videantur prudentes, cum ſint cæteris vt nequiores, ita ſtultiores; quare naturæ diuinaque lege viros ſequi debent, ceu vir deum quocunque vocat) conſilia ſequuntur. Iterum enim accuſatur apud Carolum de perfidia, quodque res nouas molitus ſit contra Carolum. Carolus mittit ad eum, expoſtulat, minatur illi. Ille petit ſe præſentem præſenti excuſare. Carolus iubet venire, venit, conatur ſe excuſare; ſed non potuit accuſatoribus ex aduerſo reſpondere quod eſſet ad excuſationem ſatis. Extabant exemplaria literarum quibus in Italia commouere voluerat quoſdam Principes. Extabant eius facta & dicta quæ negari non poterant. Damnatur ergo læſæ maieſtatis crimine. Orabatque ſolum pro tempore quo poſſit peccatorum ſuorum pœnitentiam agere ante mortem. Carolus donauit illi vitam; clauſit vero illum & filium eius in monaſterium, vt illic pœnitentiam agerent. Reliqui omnes eius proſapiæ in exilium mittuntur.

DE GERMANIS
LIBER OCTAVVS.

CVM igitur Bauariam ſuam feciſſet iure de quo dictum, cauſas bellorum dederunt vicina Pannonia & Vngaria, aduerſus quos octo bella geſſit annos. in his bellis ſæpe pugnatum eſt; Marſque dubius modo in illam, modo in aliam partem inclinauit ſe: ſed maior potentia, maiores opes & copiæ Caroli tandem ſuperiores euaſerunt. Sed tantum ſanguinis prius effuſum eſt, vt in multis oppidis ne vnus quidem vir inueniri potuerit. nam pertinacia eorum tanta fuit, vt ſe dare noluerint, donec ad eam raritatem redacti ſint, vt nulla reliqua ſpes eſſe poſſet. Omnis nobilitas in Vngaria & Pannonia perit in iis octo annis. Bellum in quo plus ſit effuſum ſanguinis, vix fuit vnquam. Inexhauſtos theſauros reperiſſe dicitur Carolus apud Vngaros. His ſpoliis & his theſauris multas eccleſias & monaſteria ædificauit rex Carolus, ampliſſimeque donauit ſacerdotum collegiis quæ ex hoſte conſecutus erat. Multas diuitias eccleſiarum & monaſteriorum collegia acceperunt ab hoc rege. Sed diſſimulandum non eſt, quod ſumma cura ſtuduerit cauere, ne perſonę irreligioſæ illa bona conſumerent: voluit enim ocium contemplandi & orandi illis facul-

tatibus fouere, voluit educari bonos & doctos viros ad pietatem, qui alios erudire ad iustitiam valerent. Ita non minus religione quam bellicis rebus magnus fuit. Cuius quidem virtutes & triumphos, pace & bello res gestas consequi non possumus verbis: nam fortitudine & singulari industria Galliarum regnum a patre susceptum ita dilatauit, vt quantumuis amplum, duplum tamen reddiderit. Acceperat enim hæreditate a patre eam partem Galliæ quæ inter Rhenum & Ligurim fluuium, Oceanumque & mare Balearicum sita est. acceperatque eam partem Germaniæ, quæ inter Saxoniam & Danubium & Salam fluuium, qui Sorabos a Thuringis separat; & regionem quam incolebant Alemani & Boioarij. His a patre acceptis adiecit armis Aquitaniam, & Vasconiam, totumque Pyrenæi montis iugum vsque ad Iberum amnem, qui apud Nauarros scaturiens fertur, per fœcundissima Hispaniæ rura, iuxta mœnia Dertosæ vrbis Balearico mari influit. adiecit quoque Italiam totam vsque in Calabriam minorem, vbi sunt Græcorum & Beneuentanorum confinia. adiecit etiam Saxoniam citra & trans Albim, magnam Germaniæ partem. adiecit & Pannoniam & Vngariam, & regiones sitas in altera Danubij ripa, Daciam scilicet, Istriam & Liburniam Dalmatiamque. adiecit etiam barbaras illas gentes quæ intra Rhenum ac Vistulam fluuios, Oceanum mare & Danubium degunt: quæ Germanis annumerantur, quanquam moribus & habitu dissimiles sint, lingua autem non multum variant. Accedit etiam ad gloriam huius Caroli, quod omnes non modo finitimi reges, sed etiam in extremis terris habitantes eum ceu dominum suum honorarint, munera miserint, multis modis animum suum erga eum declararint beneuolum. Aaron rex Persarum potentissimus misit ad Carolum hunc legatos, anno Domini 807: qui ferebant illi amplissima munera, planeque digna quæ a tali rege ad tantum regem mitterentur. Erant autem tria tentoria vario colore distincta faberrime, inusitatæ magnitudinis, omnia byssina tam tentoria quam funes eorum. Misit etiam per eosdem legatos dono pallia serica multa, in quibus ars materiam quantumuis preciosam vincebat. & preciosissima vnguenta ac balsamum, & horologium ex auro miro artificio compositum, in quo 12 horarum cursus ad Clepsydram vertebatur, cum totidem æreis sphærulis quæ ad completionem singularum horarum decidebant, & casu subiectum cymbalum tinnire faciebant. habebat quoque horologium duodecim equites, qui per duodecim fenestras completis horis exibant, singuli singulis horis exeuntes, fenestras singulas claudebant, quæ apertæ erant: sicque cum die claudebantur omnes fenestræ. inerant præterea mirabilia alia in horologio illo, quæ enumerandi locus hic non est. Imperatores quoque Constantinopolitani frequentes ad eum miserunt legatos, amicitiam eius expetentes, vel, vt verisimilius est, timorem suum declarantes. Quibus & si sciuit non posse carum, tamen propter communem pacem & vitanda scandala cum illis societatem & pacem seruauit. Quanquam non ignoraret Græcos Francorum potentiæ inimicos esse, & Constantinopolitanis Imperatoribus in ore & corde esse illud frequens, τὸν Φράγκον φίλον ἔχε, γείτονα δὲ μή.

807

Carolus multa loca regnorum suorum ædificiis exornare, maxime ecclesiarum fabricas curæ habuit. In his operibus eius eximium est, templum Aquisgrani extructum mirabili magnificoque opere, ad cuius ædificationem e Roma & Rauenna marmora & columnas aduexit. Imperauitq; vbiq; in regno suo abbatibus & episcopis, prælatisq; aliis ecclesiarum, vt honeste ædificent, ne pecunia in luxum victus consumeretur. Monasteria quoq; scribunt fundasse, vt ita loquar, secundum numerum alphabeti literarum, in singulis monasteriis singulas aureas literas posuisse. Suis quoque impensis pontem Moguntiæ fecit transrhenum quingentorum passuum: qui tamen incendio consumptus est anno ante mortem ipsius. Quod præsagij de morte eius loco est habitum. Et palatia operum eximiorum ædificauit, vnum non longe a Moguntia, iuxta villam Ingelheim, in qua villa natum ex Pipino patre & Bertha vxore eius. Aliud palatium Nouimagij super Vahulam fluuium construxit. Vt redeamus ad bella ab eo gesta, non multum post deuictos Vngaros & Pannones, de quibus paulo ante diximus, cum copiis Carolus misit filium suum Carolum in Daniam septentrionalē contra eius populi regem Gotfredum, qui quotidianis excursionib. Saxones & Phrisios vicinosq; alios deuastabant. Cumq; hic rex Gotfredus in animo haberet maius aliquid gerere,

essetque in exercitu maiore quam vnquam antea habuerat, interficitur a suoipsius filio, propter repudiatam matrem suam, & aliam a patre ductam. Dani alium mox elegerunt regem, qui cum Carolo componit pacem. atque vtrinque dimittitur exercitus. Sunt autores quoque qui scriptum reliquerunt, post hactenus omnia dicta, ab eo petiisse auxiliares copias & consilium Constantinum Constantinopolitanum Imperatorem, aduersus Turcam. Ipsumque Carolum collecta vndique ex Germania, Galliis, Hispaniis, & Italia manu, in Asiam profectum, Turcos frequentibus præliis victos profligasse, & in ea expeditione vsque Hierosolymam peruenisse incolumem, incolumique exercitu multas illinc secum adportasse reliquias, quæ adhuc hodie in quibusdam Germaniæ & Galliarum ecclesiis maioribus ostentantur. Vbi rediit ex Hierosolyma in regna sua, exceptus est cum omni quæ ab homine excogitari potuit, reuerentia. Vxores habuit primam Hirmigardam, filiam Desiderij Longobardorum regis: quam post primum statim annum repudiauit. Causam iustam scribunt fuisse: sed nullam audio. Post hanc repudiatam duxit nobilitate & forma incomparabilem e gente Sueuorum puellam, nomine Hildegardem, de stirpe Gotfredi ducis Sueuorum. Hæc fecit Carolum tribus filiis parentem; quibus imposita sunt nomina hæc: Carolus, Pipinus, & Ludouicus. Mortua autem est Hildegardis, anno Domini 783, Calēd. Maij. [783] Post hanc duxit filiam Rudolphi comitis de Francia orientali, nomine Fastradam, ex qua genuit filias duas Theoderatam & Hiltrudem. Habuit autem ex Hildegarde etiam tres filias, nominibus Rutrudem, Bertham & Giselam. Anno Dominini 794, moritur Fastrada: [794] hac defuncta, Lutgardam duxit vxorem, quæ sterilis apud eum mansit. Post mortem Lutgardæ vsus dicitur concubinis, primum Gersuinda ex Saxonia, quæ illi peperit filiam, quæ nominata est Adeltrad. Deinde aliam habuit concubinam Reginam (sic enim vocabatur) quæ genuit ex illo Drugonem & Hugonem, elegantes puellos. Postremo concubinam habuit appellatam Alindam, ex qua natus est Theodericus. Variant in his non parum authores: hæc mihi omnia diligenter expendenti vero propiora visa sunt. Tres vero solum ex legitimo toro suscepisse filios, abunde testari mihi videtur testamentum quod post mortem seruandum ordinauit. Sic enim ad verbum sonat, In nomine Patris, & filij, & Spiritus sancti. Imperator Cæsar Carolus, Rex Francorum inuictissimus, & Romani rector Imperij pius, felix victor ac triumphator semper Augustus, omnibus fidelibus sanctæ Dei ecclesiæ, qui sub nostro imperio constituti sunt. Sicut omnibus votis notum esse credimus, quomodo diuina clementia, cuius nutu ad occasum tendentia secula per successiones, generationum reparationes generantur, tres nobis dando filios magno nos miserationis ac benedictionis suæ ditauit munere; quia per eos secundum vota nostra, spem nostram de regno confirmauit, & curam obliuioni obnoxiæ posteritatis leuiorem fecit. Ita & hoc vobis notum fieri volumus, quod eosdem per Dei gratiam filios nostros regni a Deo conseruati, & conseruandi regni vel Imperij nostri hæredes relinquere, si sic diuina maiestas annuerit, optamus, non vt confuse atque inordinate, aut sub totius regni iurgium, vel litis controuersiam eis relinquamus, sed trina partitione totum regnum diuidentes, quam quisque illorum tueri vel regere debeat, describere & designare volumus, eo videlicet modo, vt sua quisque portione contentus, iuxta ordinationem nostram, & fines regni sui, qui ad alienigenas extendantur, cum Dei adiutorio nitatur defendere, & pacem atque caritatem cum fratre custodire. Diuisiones vero adeo conseruati & conseruandi Imperij vel regni nostri tales facere placuit: Vt Aquitaniam totam atque Vasconiam, excepto pago Turonico, & quicquid inde ad occidentem atque Hispaniam respicit, & de ciuitate Niuernis, quæ est sita super fluuium Ligerim, cum ipso pago Niuernensi, pagum Analensem atque Alsensem, Cabillonensem, Matisconensem, Lugdunensem, Saubaudiam, Tarantasiam, montem Cinisium, vallem Segusianam vsque ad Clusas; & inde per terminos Italicorum montium vsque ad mare, vel vsque ad Hispanias continetur, hoc est illam portionem Burgundiæ & Prouinciam & Septimaniam vel Gothiam, Ludouico dilecto filio nostro consignauimus. Italiam vero quæ & Longobardia dicitur, & Boioariam, sicut Tassilo tenuit, exceptis duabus villis, quarum nomina sunt *Ingoldestat* & *Latrahahof*, quas quondam Tassilo beneficio nostro tenuit, & pertinent ad pagum *Nortgouue*. De Alamania partem

tem quæ in Australi ripa Danubij fluminis est, & de ipso fonte Danubij currenti limite vsque ad Rhenum fluuium in confinio pagorum *Cletgoue* & *Hegoue* in locum qui dicitur Auge: & inde per Rhenum fluuium sursum versus vsque ad alpes quicquid intra hos terminos fuerit, & ad meridiem vel orientem respicit, vna cum ducatu Cunensi, & pago *Durgoue*, Pipino dilecto filio nostro ordinamus. Quicquid autem de regno nostro extra hos terminos fuerit, id est Franciam & Burgundiam, excepta illa parte quam Ludouico dedimus, atque Alemaniam, excepta portione quam Pipino dedimus, Austriam & Neustriam, Thuringiam, Saxoniam, Frisiam, & partem Boioariæ quæ dicitur Nortgoue, dilecto filio nostro Carolo concessimus, ita vt Carolus &
10 Ludouicus viam habere possint in Italiam ad auxilium ferendum fratri suo, si ita necessitas extiterit. Carolus per vallem Augustanam quę ad regnum eius pertinet, & Ludouicus per vallem Segusianam, Pipinus vero & exitum & ingressum per alpes Noricas atque Curiam. Hæc autem tali ordine disposuimus, vt si Carolus qui maior natu est, prius quam cæteri fratres sui obierit, pars regni quam habebat, diuidatur inter Pipinum & Ludouicum, sicut quondam diuisum est regnum inter nos & fratrem nostrum Carolomannum, eo modo, vt Pipinus illam portionem habeat, quam frater noster Carolomannus habuit; Ludouicus vero illam partem, quam nos suscepimus. Si vero Carolo & Ludouico viuentibus, Pipinus debitum sortis humanæ compleuerit, Carolus & Ludouicus diuidant inter se regnum quod ille habuit, vt ab ingressu Ita-
20 liæ per Augustam ciuitatem accipiat Carolus Vercellas & Papiam; & inde per Padum fluuium termino currente vsque ad fines Rhegiensium; & ipsum Rhegium, & ciuitatem nouam atque Mutinam vsque ad terminos sancti Petri. Has ciuitates cum suburbanis territoriis, & quicquid inde Romam per Genuam est ad læuam vna cum ducatu Spoletino accipiat Carelus. quicquid autem a prædictis ciuitatibus Romam eunti ad dextram iacet de prædicto regno, id est portionem quæ remansit de regno Transpadano vna cum ducatu Tusco vsque ad mare Australe, & vsque ad illius prouinciam, Ludouico cedat. Quod si cęteris superstitibus Ludouicus fuerit defunctus, eam partem Burgundiæ, quam regno eius adiunximus cum Prouincia & Septimania siue Gothia vsq; in Hispaniam, Pipininus accipiat; Carolus vero Aquitaniam atq; Va-
30 sconiam. Quod si filius cuilibet horum trium fratrum natus fuerit, quem populus eligere velit vt patri suo succedat in regni hæreditate, volumus vt consentiant patrui ipsius, & regnare permittant filium fratris sui in portione regni paterni. Placuit etiam inter prædictos statuere atque præcipere propter pacem quam inter eos perpetuo manere desideramus, vt nullus eorum fratris sui terminos vel regni limites inuadere præsumat, neq; fraudulenter ingredi ad cōturbandum regnum eius, vel marcas muniendas, sed adiuuet vnusquisq; illorum fratrem suum, & auxilium ei ferat contra inimicos eius, iuxta rationem & possibilitatem, siue in patria, siue contra cæteras nationes. Neque aliquis illorum homines fratris sui pro quibuslibet causis seu culpis ad se confugientes suscipiat ad intercessionem pro eis faciendam; quia volumus vt quilibet homo
40 peccatis & intercessione indigens intra regnum domini sui, vel ad loca sancta, vel ad honoratos homines confugiat, & inde iustam intercessionem mereatur. Similiter volumus, vt quem liberum hominem qui dominum suum contra voluntatem eius dimiserit, & de vno regno ad aliud profectus fuerit, neque ipse rex suscipiat, neque hominibus suis consentiat vt talem recipiant. hoc non solum de liberis, sed etiam de seruis fugitiuis statuimus obseruandum. Quapropter præcipimus, vt post nostrum discessum vnusquisque accipiat beneficia in regno domini sui, & non alterius, ne forte per hoc si aliter fiat, scandalum possit aliquod accidere; hæreditatem autem suam habeat vnusquisq; illorum hominum absq; contradictione in quocunq; regno hoc eum legitime habere contigerit. Vt vnusquisq; liber homo licentiam habeat post mortem do-
50 mini sui se cōmendandi inter hęc tria regna ad quodcunq; voluerit, similiter & ille qui nondum alicui commendatus est. De traditionibus autem & venditionibus quæ inter partes fieri solent, præcipimus vt nullus ex his tribus fratribus suscipiat de regno alterius aliquam traditionem vel venditionem a quolibet homine rerū immobiliū, hoc est terrarū, vinearū, syluarum, suorumq; qui iam cassati sunt, siue cęterorū quæ hæreditatis nomine censentur ex auro & argēto, & gēmis, & armis ac vestibus, necnō & man-

cipiis non cassatis, & his speciebus quæ proprie ad negotiatores pertinere noscuntur; cæteris vero liberis hominib. hoc minime interdicendum iudicauimus, Si causa controuersiæ inter partes propter terminos aut confinia regnorum orta fuerit, quæ hominum testimonio diffiniri non potest, volumus quod ad declarationem rei dubię, iudicio crucis Dei voluntas & rerum veritas inquiratur, nec vnquam pro tali causa cuiuslibet generis pugna vel campus ad examinationem indicatur: si vero homo de vno regno hominem de altero de infidelitate contra fratrem domini sui apud dominũ suum accusauerit, mittat eum dominus eius ad fratrem suum, vt ibi comprobet quod dixit. Super omnia autem iubemus, vt ipsi tres fratres curam & defensionem ecclesiæ S. Petri simul suscipiant, sicut quondam ab auo nostro Carolo & beatæ memoriæ Pipino rege a nobis postea suscepta est, vt eam cum Dei adiutorio ab hostibus defendere nitantur, & iustitiam suam quantum ad ipsos pertinet, & ratio postulauerit, habere faciant. Similiter & de cæteris ecclesiis, quæ sub illorum fuerint potestate, præcipimus, vt iustitiam suam & honorem habeant; & pastores atque rectores venerabilium locorum habeant potestatem rerum quæ ad ipsa pia loca pertinent, in quocunque de his tribus regnis illarum ecclesiarum possessiones fuerint. De filiabus autem nostris iubemus, vt post nostrum discessum licentiam habeat vnaquaque eligendi sub cuius fratris tutelam se conferre velit; & quæcunque ex illis monasticam vitam elegerit, liceat ei honorifice viuere: quæ autem iuste & rationabiliter a condigno viro ad coniugium quæsita fuerit, eique coniugalis vita placuerit, non ei denegetur a fratribus suis, si & viri postulantis & fœminę consentientis honesta & rationabilis fuerit voluntas. Postremo statuimus vt quicquid adhuc de rebus ac constitutionibus his nostris decretis addere voluerimus, sic a prædictis dilectis filiis nostris obseruetur, sicut ea quæ in his iam statuta sunt ac scripta. Hęc autem omnia ita disposuimus, atque in ordinem firmare decreuimus, vt quandiu diuinæ maiestati placuerit hanc corporalem agere vitam, potestas nostra sit super a Deo conseruatum regnum atq; imperium istud, sicut hactenus fuit: &, vt obedientes habeamus prædictos filios nostros, atq; Deo amabilem populum nostrũ cum omni subiectione, quæ patri a filiis & imperatori ac regi a suis populis exhibetur, Amen. Hoc Caroli testamentum ascribere visum est propter eos qui nõ satis diligentes, in historiis quiduis in qualibet charta inuentum credunt, literis ceu certum, mandant. Quod genus ingeniorum in causa est, quod ita variant, vt in infinitis aliis rebus, de huius Imperatoris filiis: est enim magna controuersia qui ex vxoribus, quique ex concubinis Carolo nati sint. Dissensioni causam dedit vxorum concubinarumque, quas multas habuit, & ex illis prolis diuersitas. Quoniam autem duo filij Pipinus & Carolus immatura morte abrepti sunt: quorum alter nempe Pipinus quinque filias, & vnum filium, Bernardum, ex se genitos reliquit, Carolus senex mutat necessario testamentum, solum igitur Ludouicum instituit hæredem consortemq; Imperij; Bernhardum autem nepotem ex filio, Italiæ regem facit. De thesauris suis regiaque pecunia omnia diligenter ordinauit, & quæ ad eleemosynas, & quæ ad filios filiasque hæredes suos peruenire voluit. Hac ergo ratione facultates omnes suas partitus est: Partibus tot factis quot opus erat ad institutum, ex omni genere supellectilis, cuius precium supra fidem fuisse ferunt. Largitiones erant ab illo constitutæ illis ecclesiis, Rauennæ, Mediolanensi, ecclesiæ quæ est Forumiulij, illi quæ erat Gradi, item ecclesiæ quæ Coloniæ erat, item Moguntinæ, item quę Iuuaniæ erat, quæ vernacula lingua nominatur Saltzburg, item ecclesiæ quæ Treueris est, item illi quæ apud Senones est, quæ est Vesontij: illique quæ Lugduni est, item quæ est Rothomagi, quæ Remi est, illique quæ est Arelatæ, ecclesiæ Viennensi, ecclesiæ quæ erat Tarẽtasiæ, illi etiam quæ Ebroduni est, item quæ de Burdegalæ, item ecclesiis apud Turones & Bituriges. Constituit etiam liquido quid hæredum quisque accipere deberet, ne qua controuersia post mortem exoriretur. Quid pauperibus elargiendum esset, quid seruis in aula, quid viduis, quid pupillis, quid nubilibus virginibus pauperibus donandum esset, omnia religiosissime ordinauit. Quæ & quanta & qualia quibusq; dederit, cum longius sit enumerare, & in aliis obuium sit scriptoribus, breuitati studẽs in præsentiarum prætereo. 810 Anno domini 810, Princeps Hunnorum Cacannus conuenit Carolum, petens sibi concedi habitare iuxta Carnotum, quoniam propter incursiones Sclauorum, in

in pristinis sedibus suis durare nequeat. Cui Imperator Carolus omnem humanitatem exhibendo ostendit, quicquid petiit concedens illi, donatumque liberaliter muneribus regiis iussit habitare vbicunq; circa Carnotum vellet. Hunc Cacannum quia Christianus erat, sedulo cohortatus est ad ecclesiarum curam, in eumque vsum insumendam dedit ei pecuniam non modicam. Propter quam largitionem hoc hic recensuimus. Quoniam autem in Caroli rebus impliciti sumus, quicquid inciderit, & quocunque forte iter duxerit, illac eamus, vt expediamus hinc nos. In liberis & nepotibus erudiendis liberaliter diligentissimus fuit. nec enim desidia & ignauo ocio perire passus est quenquam suorum. Hominem enim ociosum male cogitare, & Satanæ huius
10 aeris ante rerum renouationem domino obnoxium esse, & eius tentationibus expositum, non ignorabat. Quamobrem magnum illi studium fuit, vt studio disciplinarum mares essent occupati, & fœminæ lanificio & aliis muliebribus artificiis semper essent occupatæ. Vtriq; vero imprimis pietate & sanctimonia insignibus personis viris & mulieribus (qui tum in monasterio plurimi inueniebantur) erudiendos & instituendos in religionis negotiis tradebat. Neque enim satis esse genuisse prolem, nisi excultam, vtilem educando & erudiendo redderet. Hinc factum est, vt tot honesta virtutum virilium & muliebrium exempla prodierint ex huius familia. Hospitalitatem diligenter, sicut ex sacris literis doctus fuerat, coluit. In excipiendis & alendis peregrinis tam largus fuit, vt non modo aulæ, sed toti regno oneri esse calumniati sint quidam
20 ex familiaribus & œconomis eius; qui videlicet animales ratione ducti, spiritu diuino destituti, non cogitantes, quam mirabiliter Dominus impleat omnia cum velit, benedictione; cumque claudit manum, omnia egeant. non cogitantes quantum numerum Christus aluerit quinque ordeaceis panibus. Sed non ij tantum sic putarunt: totus enim mundus lumine vultus Dei carens sic putat. Nónne quotidie audimus, nisi peste aut gladio multitudo hominum e medio tollatur, annonæ vilitatem non expectandam, cum contrarium clarissime Dominus quotidie declaret? Videmus enim in familiis quæ non numerosæ sunt, festinantes ex nocte in noctem in re quærenda, tamen semper egere, & mutuo accipere, & non reddere. Cernimus rursus alias quæ numerosissimę cum silentio & quiete nihil festinant; sed opus suum facientes, curam in Do-
30 mino reiicientes, abundare omnibus rebus, aliis dare mutuo, & multa largiri pauperibus. Item cum irascitur, vt sic dicam, Dominus, post infinitam peste cõsumptam multitudinem sequitur quandoque maxima fames, & plenis horreis. Et contrarium apparet etiam cum benedicit Dominus, quantauis enim multitudo hominum sit, & horrea vacua; tamen annona ad extremam vilitatem peruenit. Sed ad Carolum redire tempestiuum est. Fuit corpore eusarco & quadrato, laborum patiente, statura iusta, oculis splendentibus & prægrandibus, naribus paulo oblongioribus, vultu læto & puro, sanguine suffuso, incessu virili magis quam superbo. Brachiis, manibus, & pedibus proportione reliqui corporis mediocribus. Voce clara, & facundia non vulgari: erat enim copiosus & memoria rara. Nec vnam tantum calluit linguam; latinam linguam
40 ita didicerat, vt ea prompte viua voce vsus sit, eleganter autem scribendo. Græcam intellexit; sed in colloquio vti parum quiuit. Gallorum linguam & Italorum fere æque nouit atque maternam Germanicam. Artibus liberalibus earumque doctis professoribus magnum honorem magnaque præmia præbuit. Doctos quos fama commendabat, ad se vocauit, aut vt in celebribus locis docerent, honestis conductos stipendiis curauit. Ipse vsus est præceptoribus Petro Pisano in literis Græcis, in dialecticis & rhetoricis, & astrorum scientia mathematicisque omnibus vsus est præceptore Britanno Alcuino Diacono. Scribunt autores, quod hic Alcuinus a rege Angliæ legatus missus sit ad Carolum de magnis regnorum negotiis: & sic alterum alteri cordi fuisse, vt manserit Alcuinus apud Carolum. Est etiam mandatum literarum monumentis, illis tem-
50 poribus duos Scotos ex Bedæ discipulis, Claudium, & Ioannem nomine, venisse ex Hibernia in Galliam, viros in literis sacris & disciplinarum omni genere supra modum doctos; qui in ciuitatibus per plateas clamabant, Si quis sapientiæ cupidus est veniat. loquebantur autem non de humana sapientia, sed ea quæ a Deo est. Fama de his permanat ad Carolum, qui vocauit eos, dicitque se veræ sapientiæ cupidum esse, venalémne habeant? Respondent, venalem habere: sed iis quibus non est pecunia, gratis

dare se. Rex auditis eis per aliquot dies probauit spiritus eorum, iudicauitque bonos; quare gratias egit Deo, quod miserit illos ad se. Rogauit igitur eos quid nam pro sapientia postularent. Responderunt, Ingenia & animos capaces philosophiæ, & locum aptum ad philosophandum, & in quo se ex rustico quæstu iumentorum & seruorum operis, & suis etiam operibus, quantum satis esset sapientiæ, exercitij corporalis. Nam habere debere modum corporis exercitium. Illorum ergo alterum præfecit pueris nobilissimis quos putauit ad rerum gubernationem aliquãdo peruenturos. Magni enim referri iudicauit sapiens rex, recte & sapienter institutos eos qui alios regere deberent. Alterum vero nempe Ioannem in frequens monasterium ordinis sancti Augustini iussit ire, & in eo monachos ad pietatem erudire. Ab iis viris & Alcuino Anglo habuit initium Parisiensis schola. Carolus nullum vnquam intermisit diem, quo non aliquid in historiis, vel in sacris literis, vel aliis disciplinis legerit: tamen corporis exercitationem nunquam omittens, quo in negotiis pacis & belli laboribus corpus sufficeret. Neque enim ocio torpida corpora vere viuere dici possunt: sunt enim ita dissoluta, vt mors nõ multum mutet in illis. Et infeliciter viuunt: nec enim delicatus cibus & potus quantumuis bene præparatus sapit illis. Et quid potest non esse infelix quod contra naturam viuit? Carolus igitur sapienter victus rationem ordinatam obseruans, exercuit se equitando & venando, mittendis telis, cursu nonnunquam. Oblectatus est etiam lauacro calidarum aquarum, propterea Aquisgrani ædificauit regias ædes: ibique libẽter vitam egit. Fuisse scribitur modici potus, cibi paulo liberalioris. Inter comedendum lectione historiarum, aut quæstionibus philosophiæ oblectatus est. In iuuandis pauperibus se ipsum vincit: neque enim vlla virtus in eo præstantior fuit. Misit eleemosynas trans mare in Syriam, Ægyptum, Africam, Hierosolymam, Alexandriam, breuiter in omnia loca vbi cognouit pauperes Christianos degere. Regibus transmarinis pauperes sæpe commendauit, quod quo diligentius facerent, amicos & socios habuit, opemque eis in necessitatibus pollicetur. Minatus contra non semel regibus gentilibus, si pergerent Christianos persequi, se vltorem venturum. Idque aliquoties fecit, nec enim semel tantum propter eam solam causam bella suscepit. Pauperum vero in regno suo præcipuam rationem habuit. Admonitusque aliquando a quopiam familiari, ne quibusuis petentibus etiam indignis daret, respondisse fertur, Et qua caritate nos tulit hactenus Pater cœlestis, ad cuius legem nos collati sumus ipsa impuritas & iniustitia, latrones & fures? Religionem Christianam religiosissime excoluit, multas horas diei, multas noctis in orationes collocans. Ieiuniis etiam cum periculo valetudinis exercuit corpus. In ecclesia voluit omnia serio maximaque honestate & grauitate agi, idq; a personis spectatæ vitæ in morum puritate. Psallendi, orandi, & cantandi ritus in ecclesia instituit, vt animis Deo deuotis omnia fierent, voluit. Scribitur & a Nauclero ecclesiæ Tubingensis præposito, bonæ fidei autore, quod Carolus cuidam nobili adolescenti episcopatum contulit, qui mox actis regi gratiis, lætus discedens, & ante palatium in sellam equi sibi adducti e terra insiliit gestiens. Carolus diligens personarum probator ecclesiasticarum hoc cernens per fenestras, iussit adolescentem reuocari, dixitque illi, video ex moribus & gestibus tuis te bello aptiorem quam episcopatui vbi oportet esse viros pietatis, & bonorum morum exemplaria. Tu igitur mecum ibis contra hostes militatum, alij magis idoneo imponemus munus episcopi: moxque contulit alij episcopatum. imperatque illi, vt præsens in exercitu sit, die constituto. Legitur etiam de eo, quod quoque alias non dubitauit, non modo verbis reprehendere & confutare episcopos, sed ex ecclesiis eiicere, propter mores pastore indignos. Quæ iam olim scripta suis locis præstat, opinor, legi, quam hoc tempore repeti. Cum autem sentiret se senio grauari & impediri a necessariis regnorum functionibus, habitis omnium principum comitiis, Ludouicum filium imperij regnorumque omnium hæredem & vicarium dum superstes esset, instituit. Bernhardum autem nepotem ex Pipino filio vita defuncto, Italiæ Principem constituit, appellarique regem & vnctionem regibus debitam a Pontifice petere iussit. Hæc rata vbique habuerunt omnes amici. Et hæc ordinatio consensusq; omnium hostibus terrori fuit magno. Ita rebus ordinatis & pacatis, in liberale ocium se cõtulit, quod orando, legendo, audiendo doctos viros, venando non raro, & suos ad iustitiam, animi robur & modestiam,

destiam, fortitudinem adhortando, praua in regno corrigendo consumpsit. Hic cum adhuc aliquot annos in senectute non tristi, bonaque bene actæ vitæ conscientia egisset, correptus est febre, qua per medicorum consilia & abstinentiam mitigata, nonnihil conualuit; sed recidiuo febris redit comitante eam pleuritide, septimo die psallens & orans, in Domino obdormiuit septuagenarius, & cum omni reuerentia regaliter sepultus est Aquisgrani, non sine magno in plurimis locis planctu. Numerantur prodigia quæ eius mortem præcesserunt, solis defectio, lunæ eodem anno tres defectiones, Sphæra quæ in apice templi apud Aquisgranum erat, fulmine deiecta, in eodem loco porticus qua ex ædibus Palatinis ad templum via erat corruit. Et pontem, quem ipse
10 Moguntiæ insignem construxerat, conflagrasse antea diximus. Diutius fortasse immoramur in hoc Carolo describendo, & recensemus quæ videri possunt cuipiam alieniora ab instituto: verum cum per hunc tantopere Germania sit ornata & exculta, de qua ex professo scribimus, nihil de illo nimium videri debet. Quare nihil morati morosorum calumnias, etiam alia eius gesta narrabimus, quæ hactenus non satis diximus. Gessit etiam bellum non vulgare cum Saxonibus & Anglis; gessit autem per militaris disciplinæ peritissimum virum Adolphum. Erat belli suscipiendi causa, quod seditiosorum Britannorum & Saxonum turba magna communem pacem turbarant in Anglia, eratque regnum ita turbatum, vt honestis moribus nullus locus esset. Quibus igitur pax & rerum tranquillitas erat cordi, petebant contra seditiosos
20 illos auxilium a Carolo, qui ante sæpe alias apud alias nationes iustitiam petentibus, & iniuriam patientibus contra iniustos communem societatem turbantes auxilium tulit. Hoc enim vere regium, hoc Principis Christiani iudicauit, quam plurimos bonos iuuare, minimeque multos lædere. Cum igitur suppressas leges, religionem, omnes bonos, audiret, mittit suum ducem bello maximum Adolphum cum exercitu satis ad hostes magno. Nauigat igitur secundis ventis cum copiis in Angliam; cumque non procul ab Angliæ littore abesset, ecce Angli & Saxones qui de belli apparatu diu ante certiores erant facti, Adolphum cum suis egredi nauibus prohibebant, nouoque tormentorum genere quibus magnos mittebant lapides in naues, multosque sic perdiderunt. Adolphus inductus erat in magnas difficultates, naues
30 propter pondus reduci a littore non potuerunt. Desiliendum e nauibus erat omnino militibus, quibus erant loca ignota, & in aqua fluctibusque cum hostibus dimicandum, loco prorsus iniquo; nam Saxones & Angli ex arido aut parum admodum in aqua consistentes expeditissimi, locis notis pugnabant, & telorum noua genera coniiciebant mira densitate. Quibus difficultatibus quidam in exercitu milites non mediocriter perterriti sunt, & studium alacritatemque dimicando consuetam, sicut in cæteris pugnis, non ostenderunt. Sed Adolphus magnæ vocis oratione fortiter suos allocutus, primam coitionem esse acriorem, magno animo ad littus contenderent, hostes in fugam spem habere, nobis (inquit) aut vincendum cum gloria æterna, aut ignominiose in aqua pereundum: videtis enim ipsi nullum locum fugæ. Pollicetúr-
40 que victoribus magna præmia, & primis militibus qui in aridum perueniant, singulis mille aureos clara voce promittit, & addit, Qui mauult turpissime suffocari, quam fortiter vincere, cesset: ego faciam quod mei est officij; & cum hoc verbo iniecit se in medios hostes. tum etiam cunctantes, partim exemplo, partim oratione, partim præmiorum spe commoti anteuerterunt ducem, & quisque prorumpit media hostium tela, vt littus attingat, consequatur hos mille aureos. statimque hostes referre pedem coacti sunt parum; tantum tamen, vt Adolphus in sicco iam cum maiore parte exercitus consistens, pugnaret. Diuque sic acerrime est ab vtrisque pugnatum. Angli & Saxones nõ parum desponderunt animum cum vidissent impares se fuisse hosti cum adhuc esset impeditus in fluctibus, multo minus iam resistere posse colligebant,
50 cum æquum locum essent assecuti hostes; quare vehementer perturbati sunt. Animis victis, nulla est reliqua in corporibus exanimatis spes. Quam ob causam cum Adolphus cum suis omnibus in terra sicca constitit, animi omnium sunt erecti; hostium vero deiecti. quare tergum vertentes, fugæ se commiserunt. Adolphus parum tutum ratus per ignotam regionem lõgius insequi hostem, veritus necubi essent positæ in hunc euentum insidiæ: neque enim sperare potuit ita hostem victum iri antequam ingrede-

rentur Angliam, quam liberandã venerit. Iubet igitur eos bono esse animo, maximum & difficilimum belli confectum, hostes territos. Castra muniunt in editiore colle, naues reparant, & in altum reducunt, vulneratis medentur, exploratores mittuntur, vbinam hostes constiterint, scire petunt. Nomina militum conquiruntur, qui primi littus attigerant in superioris diei pugna. Ibi vero ingens fit contentio: nam quinque millia petunt præmium, quorum quisque primum se fuisse conatur probare: ipse dux Adolphus omnino existimauit fidem seruandam sibi propter autoritatem & nomen suum; hactenus enim nomine suo bono fretus, feliciter exercitui imperauerat, quod opus est vnicuique qui imperare hominibus quocunque modo cogitat, siue pueris, siue maioribus natu: vbi enim in contemptum venit quispiam, & futilis leuisve habetur, nemo audit eum, contemtoque capite membrorum reliquorum, nullum suam functionem obit. Adolphus igitur qui suis oculis præsens viderat simul vno tempore plures audacissime perrupisse hostes, & in aridum littus peruenisse, vt ergo cernerent fortiter factis præmium apud eum esse, & quoque liberaret fidem suam, & ad reliquum belli haberet paratiores: nam quantum superesset difficultatis, scire nondum poterat (neque enim adhuc ad eum delatum erat, quid hostibus animi vel spei superesset, quid molirentur, vbique constitissent) addit illis decem millibus quos promiserat aureis, alia aureorum quadraginta millia, diuisitque eam pecuniam in eos qui præmium petebant, iuste autem plerosque petere sciebat. Quam pecuniam optime collocatam demonstrarunt difficiles casus, & necessitates ancipitesque pugnæ sequentis temporis. Interea redeunt exploratores, referunt, hostes castris munitis in colle, viduo arboribus, inter duas syluas sito, castra muniuisse, & muniendo ad huc occupari. Adolphus ex exploratorum verbis hostium timorem coniicit, quamobrem ocyssime, præsidiis ad naues tuendas relictis, properat vt ex recenti fuga territos adoriatur. Vbi venit, locum diligenter perspicit, aggreditur expugnare castra ea parte, qua minus firma videbantur, & suis minimum noceri possit telis & tormentis, quo genere armorum plurimum fidebant hostes, relinquens simul liberum hosti ad fugam exitum; nam propterea iuxta syluas castra locasse videbat, vt haberent quo se expugnatis castris reciperent. Hic erat videre quantum virium & animorum, illa aureorum 50 millia addidissent militibus, quisque enim ex illis quinque millibus voluit probare non collocatum præmium in indignum. Potissimum vero illi qui quibusdam putabantur non meritos accepisse, factis audacibus vsque ad extremam temeritatem hanc a se suspicionem amouere nituntur. Reliquus vero exercitus nititur declarare non animum & fortitudinem defuisse, aut virtute illis inferiores esse, sed locum illis ereptum (neque enim tantum loci fuit, vt omnibus simul possibile fuerit capere littus.) Ita illa honestissima contentione, ascendunt vallum, irrumpunt in castra per media hostium; sed ex fuga priore confusorum tela, Angli & Saxones eiiciunt se ex castris qua fugæ patebat locus, diffugiunt in syluas, sed magno numero occisorum ad castra relicto. Ex captiuis cognoscit Adolphus quanto terrore hostes confusi sunt: aperte enim inter eos dici vna omnium voce, non homines esse Gallos aut Germanos, sed deos aut dæmones in specie hominum. Verumque erat quod dicebant, quanquam non qui fieret sciebant: Deus enim per homines de illis supplicia sumebat, & Dei manus vere pugnabat contra eos. Conuocatis suis post expugnata hostium castra, Adolphus prædicat virtutes militum, & gratias agit, laborum præmium pollicetur. diuidit spolia quæ in castris nacti erant: erant autem spolia varia & magna. Disceditque hinc paululum propter cadauerum fœtorem. Mittitque leuioris armaturæ milites circa & in syluas qui hostium vestigia secuti, explorent quidnam agant. Læti per nemora quærunt hostem, cum peruenerunt eo vbi hostes lassi quieuerunt, vix cum essent quingenti, hostium esset iustus exercitus, attoniti spectabant ex arboribus quid hostes agerent. Iamiamque subducere se clanculum parabant, ecce hostium exercitus, qui totus illic conuenerat ex fuga, conspectis illis coniicit se in pedes, fugitque non aliter atque ouium grex conspecto lupo. Qui igitur ad explorandum missi erant, sequuntur; sed tardioribus pedibus. Vbi venerunt ad eum locum in quo hostes quieuerant, inuenerunt relicta posita in arborib. plurima arma, inuenerunt & multa alia ex impedimentis relicta. hic igitur vnam atq; alteram horam morati, admirati sunt formidinem hominum,

minum, deinde reuersi onerati hostium armis & aliis spoliis, ad suos quæ acciderunt & quæ viderunt, referunt. Postera luce veniunt ex tota Anglia legati ciuitatum, se suaque offerunt Carolo regi Francorum & Galliarum, inquiunt se iam tranquillitatem Angliæ sperare, gratias agunt, &c. Quos consolatus Adolphus bene sperare iussit, se propterea a rege suo missum, vt florentissimum regnum liberetur, bonisq; locus & ocium honestum sit, leges & inprimis religio floreant ad honorem & gloriam omnipotentis Dei. Hostes igitur superati, omnique spe erepta, miserunt legatos eodem tempore & ad Adolphum, & ad Carolum in Galliam, humiliterque petunt gratiam & pacem, & sedes in Anglia, se legibus & religioni obedituros, obsides quotquot & quoscunque 10 vellet, daturos, & quæcunque Carolus imperasset, cum omni obedientia prompte facturos. Adolphus vbi cognouit etiam legatos hostium apud regem esse, nihil respondet, expectatque regis sententiam & voluntatem. Carolus victis ignoscit, peccata condonat (quod illi peculiare fuit.) Iubet vt Adolphus quam longissime dissitas sedes præbeat iis qui in castris & in coniuratione fuerunt, quo disiuncti minus seditionem denuo excitare possent. Adolphus mandata exequitur, pacem, leges & religionem in Anglia tota iuxta Caroli præscriptum statuit & firmat, obsidesque ab illis acceptos ad se recipit. Reditum igitur ex Britannia apparans, naues reficit, imponit copias, soluit eas. Ecce subito improuisa tempestas cooritur, & classis in diuersas partes maris disiicitur, nauesque per totam eam obscuram noctem anchoris iactis, dispersæ in mari 20 stant, fluctibusque æstu maris excitatis obruuntur, misereque affliguntur. fitque ingens exercitus perturbatio. Redire igitur coacti sunt ad portus Angliæ: naues enim plurimæ ad nauigandum inutiles factæ sunt. Magno studio & cura adiuuarunt eos in reparandis nauibus certatim omnes Britanniæ ciuitates: paucisque diebus in reficiendis nauibus consumptis, nacti serenitatem & maris tranquillitatem, iterum se crediderunt æquori, prosperaque in Gallias vsque nauigatione vsi sunt. Atque ita est hoc bellum finitum, quod in Anglia status felix pacatusque consecutus est. animique gratitudinem omnes singulatim ciuitates variis muneribus missis, declararunt erga Carolum regem Galliarum, qui illis hæc ocia fecerat.

30

DE GERMANIS
LIBER NONVS.

QVOD de conspiratione Pipini filij in Carolum patrem suum propter nouercam Fastradam, quę fuit legitima vxor Caroli, scribitur, mihi non cohærere videtur, malamque subesse fidem suspicor. Anno 793 (si historiæ non fallunt) visitauit omnes terras sibi subiectas, præsertim Franciam Orientalem in Germania, conciliumq; Francofurti celebrauit, multis episcopis, monachis, & sacerdotum 40 præpositis illic congregatis. In eo concilio damnata est Felicianorum hæresis, & opinio eorum, qui imagines in templis non ferendas putant & docent. Anno 796, Leo Pontifex Romanus 3 Carolo Magno claues S. Petri misit, & vexillum Romanæ ciuitatis. Quæ dona accepta & grata fuerunt incredibiliter Carolo. Pontifici igitur pro his reddidit magnam vim auri & argenti, quam in Vngaria nactus armis, deposuerat apud principem Henricum Foroiuliensem. Præterea edixit Romanis qui nondum omnes per omnia Papæ obediebant, vt iureiurando promitterent, se facturos quicquid Papæ constituissent mandassentq;, aut mandarent, aut etiam in posterum mandaturi essent. Iusiurandum hoc sine tergiuersatione coacti sunt Pontifici iurare: quanquam inuiti plerique fecerint: sed tantum Caroli autoritas valuit. Quam au- 50 tem inuiti iurarint, Pontificibusq; ita se manciparint, declarant ea quæ postea Romæ acciderunt. Anno nanque secundo post iuramentum, nempe anno 798, conati sunt in libertatem se asserere, & Reipublicæ Senatuique ascribere quicquid Cæsaris erat. Quibus exordiis omnia essent orta, & postea peruersa allegantes, & se ita defendentes. Hoc intolerabile visum est Leoni 3 Pontifici, qui iura Romæ Cæsaris ipse sperabat. Aperte igitur contra Romanorum conatus fecit & dixit. quibus rebus in se con-

793 796 798

citauit iram omnium Romanorum. Leo cōtemnens iram illorum, in processione igitur quadam & pompa nihil expectans mali, omnia tuta putans, seditione a Romanis ciuibus facta, de equo abiicitur, Pontificio ornatu exuitur, pugnis colaphisq; cæditur, semimortuus in carcerem trahitur. Tantaq; hæc acta sunt crudelitate, vt omnes cardinales exanimati fugerint, & tota curia exterrita diffugerit. Verum vt nihil recte curari potest in populo qui in partes diuisus dissentit, habuit & suos amicos inter Romanos, qui studebant Cæsarianis & Pontificiis rebus contra Rempublicam; a quibus paucos post dies e carcere liberatus est, & confugit ad Principem Spoleti. Romani ergo vbi audiuerunt Papam e carcere liberatum, sæuierūt in omnes suspectos crudeliter, etiam in Palatium Pontificium & domos eorum quorum opera putabatur liberatus. Leo ad Carolum Magnum in Gallias festinauit, opem & auxilium quærens; Romani ad eundem mittunt suos legatos, se excusantes, refellentesque pontificiam accusationem, grauiterque rursum accusarunt Leonem. Carolus vero claudit aures ad Romanorum accusationem contra Papam, patrocinatur Pontifici. Romani hoc cernentes, tristes redeunt, ad Senatum omnia referunt, senatus nescire quid agat, quo se vertere debeat, sciens potentiam & in rebus gerendis Caroli successus, omnes se purgare, dicere nunquam placuisse audax impassibileq; facinus, adulari Pontificiis, aduersam factionem damnare. Quidam qui primi autores fuerant, fugere; quibus scilicet excusationi nullus locus erat. Carolus Leonem Pontificem Romā remittit cum equitatu forti, comitantibus eum quibusdam episcopis, sequitur eum Carolus cum copiis. Romam vbi venit Pontifex, obuiam procedentes omnes ecclesiasticæ personę, eum excipiunt honorificentissime cum pompa maxima, processerunt autem illi obuiam vsque ad pontem Miluium. Carolus post pauculos dies sequitur, quoque venit Romam: qui excipitur omnis generis instrumentis musicis, pulsatisque omnibus campanis. Octauo die post aduentum eius, sedit auditurus seditionis & tumultus causas. ex Romanis etsi viderent iudicis animum inclinari in diuersam partem, & aufugissent autores; tamen inuenti sunt qui cum periculo magno veritatem non dubitarint proferre. Præfati igitur quæ ad propositum & regis animum videbantur apta, nefanda & capitalia scelera Leoni obiiciebant, & omnia probabant argumentis quæ conuelli nō poterant; cumq; essent excalefacti in media accusationis oratione, iussi sunt tacere, cardinales, episcopi & abbates, qui vna sedebant cum Carolo causas audituri, clamabant, Sedem Romanā ecclesiarum omniū caput, iudicādi ius habere omnes, a nemine vero debere iudicari. Propter hanc ecclesię autoritatem noluit Carolus iudicare in hac causa, relinquitq; iudicium sanctitati pontificiæ. Nauclerus hæc scripta habet, vbi si quis cupit legere, inueniet. Post hæc cogitauit Leo 3 quibus rationibus efficere posset, vt sedes Romana haberet defensorem, si quid tale aliquid accideret, quādoquidem Cęsares Constantinopolitani non satis viribus & opibus pollerent ad defendendam Romanę sedis dignitatem, & hactenus in seditionum & tumultuum, ciuiliumq; bellorum motibus Romam deseruissent. Quas ob causas in Occidente opus esse Imperatore qui hæc curet. Multa autem ob merita nemo inueniebatur dignior Carolo rege Galliarum: Primum ob tot officia ab eo collata in ecclesiam Romanam, & tot priuilegia concessa Pontificibus Romanis. Deinde quod esset fortiter factis clarus per totum terrarum orbem, tantęq; autoritatis, vt solus nomine solo plus posset, quā multi alij cruentissimis bellis, qui Italiam & Hispanias ab hostibus sæpe liberasset, Turcasque superasset multis maximis præliis. Postremo ob eadem merita & beneficia in Romanam ecclesiam maiorum suorum, quorum egregie facta ad astra essent sublata apud omnes gentes. His ex causis Pontifex cum consensu suorum Cardinalium & episcoporum appellat Carolum Magnum Galliarum regem, Imperatorem Romanum in Occidente. In die natiuitatis Christi cum missam celebrauit Pontifex, vertit se ad populum, & pronunciauit Carolum Romanum Imperatorem in toto Occidente. Omnis populus apertis tibiis clamarunt, Deus Carolo inuicto Augusto Imperatori largiatur pacem, victoriam contra hostes, incolumitatem, & annos vitæ longissimos. Alij clamabant, Dominus omnipotens fortunet omnes gressus omniaq; cōsilia eius. Et statim auream gemmis distinctam, preciosissimam coronam imposuit illi Pontifex. Atq; ita peruenit ad Germanos a Græcis ius Romani imperij. Scribunt autores totum regnum Caroli nuncupatum

regnum

regnum Franciæ, Germaniam vſque ad Vngaros vocatam regnum Franciæ Orientalis; Gallias & Phriſiam, regnum Franciæ Occidentalis nominatum. A Carolo autem rege regnum Franciæ vocatum eſt. nam Carolus Germanus Francus fuit. Multa ſunt apud varios autores, quod [illegible] imperium a Græcis tranſlatum ſit ad Germanos. Huc [illegible] in qua aperte dicitur, quod Romanum imperium a Græc[illegible] Item [illegible] locis ſcribitur, quod Romanum imperium in perſona Caroli ad Germanos ſit tranſlatum. Legimus etiam in ſpeculo Hiſtoriali, quod Carolus natus ſit Germanus, maternamque illum habuiſſe linguam Germanicam: & Germanica nomina menſibus & ventis Carolum hunc primum impo-
10 ſuiſſe. Fuit enim ingenio felici, & literis variis culto, quę dotes illi etiam ab iniquis conceduntur. Et profecto non vulgaris ingenij fuit illa nomina imponere mēſibus & ventis Germanico ſermone quæ habent. Lingua Germanica etiam locutos in Gallia tempore Caroli, teſtantur munimenta multa veterum. Hoc beatus Rhenanus notauit, vir in omni genere literarum excellenter doctus & vere philoſophus. proptereaque vere beatus ſuis contentus ſine ambitione viuit rex, &, quod ad noſtrum propoſitum facit, hiſtoriarum omnium ſeculorum ſcientiſſimus & iudex acutiſſimus. Quem virum ſi pluribus deſcriberem, non poſſem dici non reſpexiſſe libri titulum. videntur enim tales magna pars Germaniæ. Lotharius Ludouici Pij filius teſtatur, omnes liberos Caroli Magni etiam Germanice locutos, nempe natos Francos. Fuitque magna linguæ Sa-
20 xonum & Francorum ſimilitudo, propter commertia & bella inter eos aſſidua. Porro nihil tam certum quod non inter mortales ad mentiendum & fingendum ingenioſos & inclinatos, in controuerſiam vocetur: quare etiam inuenti ſunt, qui negare auſi ſunt Carolum hunc Magnum Germanum fuiſſe, Germaniæ maximum virum inuidentes. Quod autem Germanus fuerit abunde ſatis magno teſtimonio ſunt eius veſtes, vxores, & liberi. Irenicus probat hoc ex maiorum eius genealogia, quam recenſet a Clodouæo vſque ad Carolum Magnum lib. 3 cap. 17. Eſt & in Decretis comprobatum. Baldus teſtatur, Flauius Forliuienſis, Otho Friſigenſis, Vrbanus II, Platina in vita Adriani, & Gotfridus Viterbienſis, & reliqui autores, quos enumerare longum eſt, omnes conſentiente vno ore dicunt, hunc Carolum Magnum in Francia Orientali na-
30 tum. Nauclerus, Lupoldus Bambergenſis, Eginhardus Cancellarius ipſius Caroli: cui tuto credi poteſt; addunt etiam locum in Francia Germaniæ, in quo eſt natus, nempe Ingelheim. Marlianus dicit, Carolum natum in pago Lupilia nomine; & ſcribit omnes eius maiores, cognatos, & liberos fuiſſe Germanos. Cui ſubſcribit Ganguinus. Eginhardus Cancellarius eius ſcriptum reliquit, Carolum Germanica ſemper pro ſua peculiari lingua vſum, plerunq; apud Germanos verſatum, niſi vrgentibus regnorum negociis, & bellorum tumultibus, nunquam Germania egreſſum, tantopere ſcilicet delectatum patrio ſolo, patriæ moribus, cœli, ſub quo natus erat, dulcedine. Et per totam ſuam ætatem non aliter veſtitum, quā conſuetudine & more Germanorum, præter bis Romæ, rogatu Pontificis Adriani, & Leonis tertij, veſtitu Romanorum more v-
40 ſum, propter conciliandos ſibi morum veſtiumq; ſimilitudine Romanorum animos: ſed egreſſum Vrbe mutaſſe, & Romanum habitum ceu onus depoſuiſſe. Quanquam quid opus eſt probare rem clariſſimam? nos tamen hæc pauca ex pluribus addidimus, ne quis dubitet, illorum qui incidunt in eos qui audent hoc in dubiū vocare, aut etiam impudenter negare, quos miſſos faciamus; neque enim digni ſunt qui aut legātur, aut nominis eorum vlla mentio fiat. Iis vero autoribus, quos citaui, nemo dubitet credere: fidei enim maiorem rationem habuiſſe animaduerto, quam dictionis elegantiæ, idque laudo. neque enim in hiſtoria aliud eque requirimus aut expectamus, atque certam fidem. Suos etiam filios & filias & vxores a Germanorum cultu nihil differre voluit, filiosque in armis & exercitationibus in ocio & venationibus ad conſuetudinem Ger-
50 manorum aſſuefecit. Exercuit autem eos a prima adoleſcentia non ſegniter, quo indurati ſufficerent ſeriis rebus bello & pace. Porro qui dicunt imperij Romani ius primum per Carolum ad Francos tranſlatum, & poſtea a Francis ad Germanos deductum per Othonē I, ij toto errant cœlo. Ignorant enim Francos Germanos, putant Gallos Francos eſſe, cui errori occaſionem dedit id quod ſupra dictum eſt, regnum Galliæ etiā vocitatum regnū Franciæ (quod nomen ad noſtra tempora obtinet) propter reges eius ex

Francia Germaniæ. In his qui dubitat, idē clara luce cæcutit. Loquunturq; contra paulo ante citatum decretum, & contra Canonem in cap. Venerabilem. quibus locis satis est comprobatum, imperium Romanum in persona Caroli primū ad Germanos venisse: [illegible] Et plane, quantum ego ex omnibus rerū circumstantiis coniicere possum, nullę fuerunt aliæ causæ, quod quidam ita ad Berengarij & Hugonis Arelatensis, & aliorum quorundam ocij & pacis communis turbatorum tyrannidem conniuerunt, imo & clam iuuerunt ad imperium & communem mortalibus salutarem almam pacem turbandam. Quorum malorum quę adhuc hodie orbem affligunt, causæ sunt apertiores, quam vt inuehendum sit mihi in autores bellorum. Nec est nostri propositi aut consilij perstringere quenquam. Reuertar igitur ad Carolum, cuius æquitatem cum vbiq; tum potissimum in Italiæ rebus ordinādis videmus. Longobardis enim victis sedes tribuit circa Mediolanum & Papiam, & in his locis quos hodie adhuc vocant Lombardiam. Exarchatum Rauennæ nominauit Romaniolā, vt quæ Romani esset Pontificis. Græcos omnes eiecit ex Italia, Siciliam & Neapolim concessit propter pacē Constantinopolitanis Imperatoribus: quas facile sibi subiicere potuisset, nisi maluisset rerum tranquillitatem. Reliquam totam Italiam imperio Occidentali adiudicauit. Paxq; facta est inter Irenen & Carolum, & cū Nicephoro, ea conditionum lege, vt Veneti suis legibus vterentur, essetq; ciuitas libera, neutri neq; Occidētis, neq; Orientis imperio obnoxia. hoc factum esse traditur anno 803. Non longo post tempore in Germaniam venerūt ad Carolum Imperatorem princeps & episcopus Venetiarum cum magnificentissimis muneribus, petentes ab eo priuilegiorum & libertatis donatæ confirmationem. Ad quam eorum petitionem Carolus Augustus facilis plura quā petierunt concessit: sed voluit vt etiam his a se concessis priuilegiis accederet Pontificis consensus & autoritas. Ea fuit Carolus modestia, & erga Romanam sedem obseruantia. Veneti autem breui post tempore beneficiorū Caroli non satis memores, egerunt nescio quid aduersus Carolum, egerunt autem tantum contra eum, vt illis indicto bello, in eos miserit Pipinum cum exercitu. Pipinus vbi cum Germano milite appropinquat Venetiarum ditioni, ex agro passim Veneto & ex vrbibus etiam munitioribus fugerunt in vrbē Venetiarum. idcirco Heracliam nouam vrbem, & Equilium vacuas reperit Pipinus: totamq; eorum in ea parte in Italia, scilicet ditionem cepit Pipinus, nullo resistente. Nicephorus in hoc bello suas simultates cum Carolo dissimulare non potuit: cōtra enim fœderis leges & fidem misit Venetis auxilia, & illos concitauit aduersus Carolum, conatus & alios eodem tempore excitare. Quæ res Carolum nō mediocriter commouit. Quare auget copias, maioriq; vrget bellum animo & apparatu. Profuit autē non parum, quod Venetorum quidam Principes Carolo fauebant. In vrbe igitur nihil solide discordes proponere poterant; & erant debiliores Nicephori manus, quam expectarant; Caroli autē copiæ indies crescebant, ex quibus causis factū est, vt Veneti desponderint animum, petierintq; pacē, adeoq; vt se facturos quicquid iustū & æquum esse, iudicaret ipse Imperator Carolus. Igitur nouū fœdus inter Carolū & Venetos est factum: cuius hæ præcipuæ conditiones erant, primo, ne vnquā mitterent Constantinopolitanis principibus auxilia, néve ab illis peterent auxilia, & nihil prorsus cōmune commertiumq; cum illis haberent. Secundo, vt sicubi necessitas exigeret, vt Carolo opus esset nauibus, vt certum numerum nauium bonarum darent, & certam summam pecunię contra Turcas conferrent. Tertio, vt quandocunq; vsus postularet, vt illi loca eorum & portus omnes paterent, etiam Venetiæ ipsa vrbs. Hæc sunt literis & sigillis, iuramentisque corroborata.

803.

Porro Veneti cum sint fere omnes mercatores, aut si qui sunt quibus nullo amplius quæstu est opus, ex mercatura has facultates sunt consecuti. non diu igitur illam iacturam facultatum ferunt; vident enim aut mercatura rē quærendam, aut deserendā patriam, mutandumq; locum. Neq; enim vineta in mari conserere, aut ęquor arare poterant. Ob has causas cum Principibus Constantinopolitanis iterum contra leges pacis redeunt in gratiam. Neq; enim mercaturam exercere possunt, nisi amici sint Constantinopolitanis. Quapropter cū Turcis tam diuturnam pacem nostra memoria seruauerunt.

runt. Nec diu possunt durare in ea populi frequentia, nisi amico vtantur Turca, qui transmarina fere omnia loca sub suo premit imperio, ex quibus ad nos per Venetos apportantur merces. Quamobrem si quando incidunt cum Turca belli causæ, breue solet esset bellum. Pacem enim emunt magno, quam pecuniã ex Europa, quæ eius fruitur mercibus, large recipiunt. Hanc defectionem Venetorum non laturus Imperator Carolus, multo quam prius apparatu belli ampliore inuadit eos, duce Pipino. Venetorum subditi vt antea ex oppidis & agris passim se intra mœnia Venetiarum recipiunt. Pipinus omnia habitatoribus & omnib. rebus vacua facile in potestatem redigit. Erat autem consilium & spes Venetorum, non diu cum tanto exercitu permanere posse in
10 castris. Ipsi vero habebant omnia necessaria in vrbe vberrime, & libere nauibus per mare quo volebant, inuehere poterant; neque enim nauali facultate Pipinus pollebat. ipsi vero classem habebant magnam & bene instructam, & qui eam regebãt, peritissimos, ad pugnamq; naualem expeditissimos. Cũ igitur Pipinus aliquandiu sic in castris tempus frustra tereret, Venetiq; nullum deditionis aut timoris signum præberẽt, sed se intra mœnia continerent, intellexit eorum spem esse breui discessuram. Erat primũ consilium Pipini, captum agrum & vrbes aduenis habitatoribus tradere, fortibusq; viris ex Germania, & Italiam reliquam illis iungere, vt quando Veneti post exercitus discessum recipere conarentur, vna coniuncti resisterent. Sed Carolus iubet eum nullis impensis parcere, classem quoq; parare, qua etiam ab vsu maris prohibeantur. Pontifex
20 in classe paranda & tota Italia iuuat eum. Postquam circumdedit vrbem mari & terra, pontem ab arido vsq; ad vrbem, magnũ opus facere instituit: cum autem pene erat ad vrbem perductus, igne a Venetis miro artificio & materia facto, correptus media nocte totus conflagrauit; periitq; ea nocte magnus militum, qui in ponte erant, numerus. Classem quoq; eius incendere conati, sed Itali qui in ea erant, cauerunt: sed nauali pręlio congressi, cedere coacti sunt Pipini naues, vna atque altera amissa. Quibus rebus non parum commotus est ira Pipinus, sed quo magis cupit vlcisci, hoc minus spei est fieri posse. Videt enim inexpugnabilẽ vrbem, videt obstinatos ciuium animos. Pudet sic discedere, rebus infectis. Imperator Carolus subornat Pontificem, vt se interponat, & qualemcunque possit, pacem faciat. Pontifex ad Venetos mittit legationem, episco-
30 pum virũ facundia & prudentia insigniter dotatum: qui vbi venit ad Venetos, & Pontificis voluntatẽ & postulata de pace exposuisset, responderũt, Se nullis rationibus posse mercaturam qua ciuitas cœperit, & in eam magnitudinem creuerit, & hactenus cõseruata sit, relinquere, nisi velint & cœlum mutare. Sed ad impossibilia promittẽda adactos a Carolo, quæ seruare vllis legibus nemo cogatur. Quare aut libertatem suam velle retinere, aut extrema omnia tentare. Si Carolus velit eis integrũ relinquere cum Constantinopolitanis & etiam cum Turcis mercaturam exercere, habiturũ amicam ciuitatem, & quæ officia iusta nunquã sit negatura. Interea Pipinus reparare naues, simulare se alios milites ex Germania expectare, moliri maxima quæq;. Veneti respondent Pontificis legato si possit efficere, vt in quiete possint statum ciuitatis conseruare,
40 salua libertate, maximi beneficij loco habituros. Donant pręterea munuscula nõ vulgaria, legato; qui horũ responso audito, ad Carolum proficiscitur in Germaniã, agitq; apud Carolum Venetorum causam, & exponit Pontificis voluntatem de facienda pace, quasi ignarus, quod hoc Carolus a Pontifice petierit. Et incertum est, an dissimularit se scire, an vere nescierit. Carolo magnopere placuit taciturnitas & fides Põtificis. Venetorum causam serio agit, quod tueri statum vrbis sine Græcorum & aliorũ exterorum commertio non possint: Si ex agricultura aut pactione viuere velint, vrbem relinquendam necessitate coactos, inuitos contra Cæsaream Caroli maiestatẽ egisse. Caroli virtutes a plurimis Venetiarum principibus viris prædicari candidissime. nihil æque cupere quã a Carolo occasionem præberi quo animum ciuitatis erga eũ declarare pos-
50 sint. Petere pacem, sed cum libertate coniunctam, sed in qua vrbis status posset durare, sed possibilem seruatu; contraque quam non cogantur velint nolint, agere. Carolus a Pontificis legato episcopo placatus, & Venetis beneuolus redditus totus, respondet se maiora Pontifici non negare aut posse aut debere. Venetis ignoscere, & quęcunque ad augendam ciuitatẽ faciant, cõcedere. Episcopũ multis officiis collatis, dimittit, cupitq; arbitros Pontificem & hunc legatũ de cõponenda pace cum Venetis, fit pax, sua omnia

recuperant, libere cum omnibus commertia agunt, dimittitur exercitus. Hoc pacto hoc est finitum bellum. Graue quoque cum Boëmis gessit bellum, contra quos cum copiis Carolus Magnus misit suum filium Carolum. Qui cum Boëmiæ appropinquasset, obuiam illi Boëmi venerunt, vtile putantes hostem in fines suos non admittere. Collocarunt igitur præsidia per omnia loca montium & syluarum, per quæ hostē venturum putabant. Vno vero loco congregatus est exercitus, qui in animo habebat excipere hostem prælio. Quibus Boëmorum rationibus cognitis, Carolus suas ex illorum rationibus moderatur. Ergo iter tenuit, per quod venturum expectabant, quamdiu potuit, & paruis itineribus iuit per aliquot dies. Hostes colligunt maximas vires suas in vnum locum, & bene muniunt castra, & obstruunt magnis laboribus vias. Simulat ergo se parare ad perrumpēdam omnem eam munitionem per hostes; sed acceptis viarum peritis ductoribus, sub crepusculum noctis iubet omnes se cibo reficere, promittit laboris præmium, iubet vt cogitent, quam paruis itineribus hactenus sint ducti, totos dies sæpe iam quieuisse, vt vna hac nocte sint animis parati, rogat, sine omni discrimine ducturum in medium hostilem agrum: sed hac nocte festinandum. Incenditq; ignes adiecta materia, qua ignes per totam noctem durent, præbeantque speciem manentis exercitus; taciteque propere abducit exercitum per loca qua minime a Boëmis expectabatur. inuenit tamen ea quoque præsidiis munita, sed infirmis: iis igitur partim captis, partim occisis, partim fugatis, peruenit sine negocio in hostilem regionem. Erat autem ea nox stellis & luna clara. Luce orta Boëmi mirantur insolitum silentium, exploratores nunciant hostes nusquā apparere, subito timent ne illud sit quod erat, nempe aliam viam ingressos, tamen discedere non audent, metuunt enim insidias. A meridie nunciatur illis in castris vt aduolent, hostes vastare omnia. Boëmi properant ad suos parentes senes, vxores, caros liberos, & focos defendendos. Eo die hostem consequi non possunt, sed veniunt ad vastata & incendiis consumpta ædificia, nouam & deplorandam patriæ faciem. Festinant igitur per totam noctem eam & sequentem lucem confusi dolore & ira, eo vesperi veniunt in hostium conspectum, qui castris munitis, quiescunt laboribus & longis itineribus fatigati. Boëmi ceu irrationales irritati animantes, fessi & fame debilitati ad castrorum vallum inexpugnabile currunt magno clamore. repulsi igitur aliquoties, multis amissis, alio loco non minus firmo tentant, & sic per totam noctem frustra oppugnant castra, amittuntque magnam copiarum multitudinem. Luce orta videns Carolus non compotes mentis, consilium ex tempore capit, nempe videns aut omnes sine suorum iactura oppugnādo casuros, si velint pergere, vt ea nocte sine ratione fecerāt; aut discessuros, vt quiete & cibo se reparent. Quare equitatum paratum iubet ad portam expectare, vt cum primum signum datum illis sit, erumpant, & extremum agmen abeuntium carpant, alio loco in eundem vsum etiam expeditos leuis armaturæ pedites constituit, qui signum expectent erumpendi. Boëmi vbi vident multos lassitudine & fame deficere, & expugnari castra non posse, collem qui aberat circiter quingentos passus occupaturi, se in pedes coniiciunt: sed fatigati tardius festinare coguntur. Emissi equites, & peditatus magna pars a Carolo non extremum agmen carpunt, sed vniuersas pene copias obrutas contrucidant, pauci effugiunt. Atque ex captiuis cognitum est totius Boëmiæ vires hic fuisse collectas. Carolus mouet triduo post prælium castra, expugnaturus vrbes. Boëmi mittunt qui pacem petant, qui obsides daturos, qui quicquid iubeat facturos, polliceantur. Prorsus enim erant fracti & victi: nam etiam perierat in oppugnandis castris Princeps eorum Lechon. Carolus imperat obsides, cōditiones fœderis præscribit. Quid singulis annis Carolo Magno tribuere debeant statuit, & reducit exercitum incolumem, tot hostibus occisis quod mirabile rarumq; auditu est. Porro cum tam multa hactenus dicta sint de Francis Germaniæ, nō est quod quisquam miretur: est enim magna pars superioris Germaniæ, & ante Carolum eiusq; maiores clari, præter alios Germanos, fuerunt bellicis laudibus, Valerianum a suis finibus repulerunt. Drusus Germanicus expertus est illorum fortitudinem. Post eum Gaius armis eorum cedere coactus est. Vitellius quoque eorum roboris testis est. Domicianum si quis roget, respondebit quales fuerint in bello. Traianus, qui inferiorem Germaniam subiecit sibi ad fines Francorum vsque, a Francis abstinuit. Aurelianus apud Moguntiam vicit eos prælio: sed minime inultos.

Pro-

Probus sæpe vicit in superiore & inferiore Germania: sed à Francis accepit detrimenti plurimum. Valentinianus & Theodosius etiam Francos cedere Romanis coëgerūt; sed non ex agro Franciæ cesserunt, fortiter a suis focis hostem quantumuis potentem, repulerunt. Quæ autem prima sit Francorum origo, multi fabulantur multa inutiliter. Francos esse superiores Germanos clarissime ex Strabone autore optimo probari potest, qui temporibus Augusti vixit, & cum Romanis in militia sæpe versatus est. Hic autor diserte Francos vicinos facit Vindelicis, quos attingunt una parte adhuc nostra ætate. Hac occasione autem euecti sunt in tantam potentiam: Gallienus Romanorum Imper. appellatus, Romæ in omni genere luxus vixit, parum curās imperij res: venit igitur in contemptum ignauus venter. Erat autem in Germania dux, dotibus multis boni Imper. ornatus, nomine Posthumus, qui ab exercitu cui præerat, appellatus est Imper. Quod vbi ad Gallienum peruenit, homo irasci, amicos conuocare, auxilia eorum inuocare, exercitum quam potest per facultates maximum conscribere, contra Posthumum mittere, graue pondus auri polliceri qui caput ad se ferret Posthumi, quasi esset in vado, si modò haberet caput Posthumi, mentis inops venter putauit, non cogitans se despici, & pro fœmina scorto haberi. Audiens verò hāc iram Gallieni, & contra se mitti exercitum (quāquam nihil inexpectatum illi erat) ex Roma Posthumus, copias suas auget Germano milite & præcipue Francis, qui tum propter belli præter alios, laudem bene audiebant. Maximā igitur Francorum multitudinem in exercitum assumit, expectat duces mollis hominis Gallieni sine solicitudine; putat enim delicati principis seruos quoq; delicatos, nimirū ita contemnēs hostem, conferens virtutē sui exercitus ad aduenientis Romani robur. Confisus igitur militū virtute nihil periculi timet, quare per proditionem facile occiditur, præcipue tanto occisori præmio statuto. Posthumo igitur interfecto, Francorum copiæ non propterea statim dissoluuntur, sed cum essent satis cōtra potentissimū hostē magnæ, vnanimes statuunt persequi bellū, & non propter vnicum hominem Posthumum domum vacuos redire. Deliberant igitur qua potissimum parte Rom. imperium sit aggrediendū illis. Alij primo, alij alio loco aggrediendum censebant. tandem vincit sententia eorum qui sequi Rhenum consulebant vsq; ad Treuerim, & apud Treueros transire Rhenum, Galliasq; inuadere, & sedes illic quærere sub feliciore & temperatiore cœlo. Postquam hæc diligenter deliberarunt, sine cessatione viam propositam arripiunt, omnia vsq; ad Treueros quæ in itinere erant Romani imperij, populantur. Treuerim expugnatam in potestatem suam redigunt, & Galliam fere totam capiunt, sedes in ea eligunt, de qua re est in superioribus quoque dictum. Ex his Francis nobilioribus fuit prosapia Caroli Magni. Non desunt qui volunt eam regionem subiectam illis fuisse, quam iam comes Palatinus habet. De magnitudine animi & fortibus felicibusque factis Caroli maiorumque eius nimium fortasse cuipiam dixisse videmur. Quare multa apud alios obuia omittimus. Maximum quod in hoc viro præcipue laudibus vehendum iudico, est, quod non satis habuit genuisse prolem, nisi etiam educaret recte, & vt mortalibus vsui esse posset. Quod non satis putauit regna acquirere, nisi bonis legibus, moribus, & recta religione instituta, in pace liberali ocio locus esset. Quapropter vbique locorum tot concilia celebrauit, tantam adhibuit diligentiam in personis, qui & religioni & Reipub. præessent. Eas ob causas tot scholas, vt loquuntur, fundauit, ad discendas bonas artes, bonos mores, Christianam doctrinam imprimis. Autor est eius Vniuersitatis quæ est Bononiæ, & eius quæ est Papiæ, eiusque quæ Lutetiæ est. Nec alio proposito tot fundauit monasteria, nisi vt iuuentus bene in illis instituta, vtilis esset exemplo & doctrina hominibus, & qui in illis consenescere, mundi stultitia & pompa contempta contemplationi & orationi se tradentes, statuerent, docerent morum probitatem, veramque religionem populum. Multa de hoc eius nunquam satis laudato studio sunt apud autores, nos vno teste adducto satis habebimus. Sic igitur fere ad verbum est scriptum apud Nauclerum, Carolus pro suo religionis studio Vlmam regiam villam abbati & conuentui Augiæ maioris dedit, qui ecclesiæ iura, decimas, tributa, pensiones, per præfectos suos inde accipiebat: sed Vlmenses iam ad libertatem suam non sine maximo, vt legimus, incommodo redierunt, donationem suā Carolus literis confirmauit, quarū hic exemplū habes, In nomine sanctæ & indiuiduæ trinitatis Carolus diuina fauēte gratia Imp.

Augustus: Si sanctorum monasteriorum loca, ne labantur, frequenter sustentamus, sustentando ditamus, non solum Deum per hoc nobis placamus, sed etiam nostri totius regni statum corroboramus. Quapropter omnium præsentium ac futurorũ comperiet industria, qualiter Vlmam nostram regalem villam pro animæ nostræ ac parentum nostrorum remedio ad monasterium quod constructum est in insula quæ in Alamaniæ partibus sita *Sintleohesana* nuncupatur, vbi venerabilis præsul Hetto spirituali turmę preest, cum omnibus appendiciis suis, & locis adiacentibus, tradimus atq; transfundimus, vt fratres ibidem regulariter subsistentes, & diuino operi die nocteque iugiter insudantes, dum a nostris sumptibus alacriter procurãtur, assiduis eorum precibus Deum nobis propitium facere dignentur, vt cum prædictis Hetto cum fratribus suis monachis videlicet, atque clericis in præfata insula exterioribus viris remotis Deo seruire liberius atque securius insistere valeat, cum ipsius abbatis desiderio, suorumque monachorum rogatu Adelbertum cognatum nostrum in supra dicta Vlma aduocatum ac defensorem constituimus, & eundem quia quales futuri homines sint, ignoramus, ne statuta nostra vel quisquam suorum successorum transgrediatur, in præsenti cum iuramento tenaciter eligamus. Hac de causa nostræ placuit prouidentiæ eodem Adelberto defuncto in præsentia abbatis suorumque successorum ac fratrum videlicet monachorum hoc perpetua ponere potestate, vt sapientium vsi cõsiliis ex his quos inter potentes nouerint, & inuenerint, meliores seculi & æquitatis amatores eligant huic loco, sicut & in cæteris locis suis, competenter aduocatos & defensores: eo tamen tenore, vt quandocunq; sui commissi præuaricator, aut in rebus vel hominibus (quod vulgo *Balmundt* dicitur) existat, statim sine mora, sine iudicio aduocatiam perdat. Qui aduocatur & omnes sui successores quale seruitium in præfata villa Vlma ab Augensi abbate eiusdemque ministris deinceps percepturi, vel qualem iustitiam ipsi abbatibus sint facturi, breuiter hic determinauimus. Statuimus ergo & præcipimus si præsens Adelbertus aduocatus vel quisquam suorum successorum in prædicta villa placitare voluerit, quando vel qualiter aut quotiens hoc fiat, in abbatis arbitrio pendeat, & ab eo disponatur, vt non compluribus quam 30 equis ad placitandum veniat: & tale seruitium quale tunc reperitur, & quod prædictæ militum & equorum multitudini congruat & sufficiat, eidem aduocato prælibato abbas decenter & honeste exhibeat. Et vt hoc nunc & in futuro cunctis pateat, regali nostro imperio sancimus & confirmamus, vt nullus aduocatus in præfata villa maius seruitium ab Augensi abbate, vel a suis ministris quasi ex debito exigat, aut ad libitum sibi statuat, ipse siue quasi ex iure vltra statutum quicquam vsurpare sibi vel vendicare audeat. Insuper statuimus atque iubemus quicquid placitando ibidem acquirat, tertia parte sibi retenta duas abbati reddat, & nullum aduocatum vel exactorem præter se sine abbatis permissione constituat. Addimus quod nihil priuati muneris vel seruitij in eadem villa, vel a quolibet locorum illuc pertinentium, siue a cellariis quasi ex debito & statuto sibi iure exigat, ac mansiones vel pernoctationes vspiã frequentare audeat. Quod si præsens aduocatus vel quisquam suorum successorum hæc nostra statuta transgrediatur, sine iudicio & absque spe recuperationis iubemus, vt aduocatia statim priuetur, & alter fidelior ac iustitiæ amantior sano consilio in eius locum subrogetur. Et vt hoc scriptum nostrum atque decretum ab omnibus firmius obseruetur & obnixius, annali nostro signo sigilliq; impressione firmari iussimus. Datum anno salutis 813. Sed satis sint hæc de hoc incomparabili viro, cuius memoria delectati prolixiores fuimus. quis enim non cupiat perpetuo esse cum huiusmodi viris?

813

DE

DE GERMANIS
LIBER DECIMVS.

A Natiuitate Christi anno 815, Caroli Magni Imperatoris Romanorum, Gallorum, Francorumque regis filius Ludouicus regnorum imperijque assumpsit habenas, propter summam in religionem obseruantiam, & singularem pietatem clementiamq; Pius dictus, quumprimum audit patrem Aquisgrani vita defunctum, illuc properat, iusta patri persoluit, studium & curam omnem ad administrationem imperij & regnorum conuertit, nullis laboribus abstinuit, quo omnia in tranquillo feliciq; statu perseuerarent. Nam maxima in rebus administrandis prudentia & cura est opus post magnorum principum mortem, solent enim tum multa moueri, multi res moliri nouas. Ad quam pestem excludendam impiger fuit hic nouus Imperator Ludouicus. Primum ergo legationes quæ ad patrem venerant, quæ multę erant, & de rebus maximi momenti, patienter audiuit, & respondit. Comitiis mox habitis magnatum, ad leges custodiẽdas & pacem cõmunẽ conseruandam legatos in regnorũ omnia loca mittit.. Paucis post mẽsibus venit ad Imperatorem in Gallias, qui tum agebat in Aurelianis, Pontifex Romanus Stephanus, qui Leoni successerat, de publicis ecclesiæ commodis stabiliendis, & seditionibus tollendis acturus. Pontifex cum omni qua potuit fieri, reuerentia est exceptus ab Imperatore. Et non minore cura & sedulitate res ecclesiæ curat Ludouicus Pius, quam Pontifex ipse. Nõluit enim suorum maiorum vestigia deserere. Hoc autem præcipue dicitur Imperatori Pio placuisse in Pontifice, quod orauerat pro suis persecutoribus & illis Romanis, qui in causa Leonis Pontificis in exilio erant. Solennibus postea sacris ex more celebratis, Pontifex Stephanus corona imperiali Ludouicum coronauit, Romanorumq; Imperatorem salutat. Rebus igitur ecclesiasticis ex animi voluntate ordinatis, dimittitur Pontifex Romam. Eo anno ecclesia Reatina vacante, vt sic loquar, Pontifex noluit electum episcopum consecrare nisi ab Imperatore Pio obtinuisset prius licentiam. Habetur in Decretis 63 distinct. ca. Lectis. Ex quo satis clarum est, tunc inuestituras episcopis præstitisse. De quo Imperatorum iure prius est dictum. Leo Imperator Constantinopolitanus, hoc anno legationem misit ad Ludouicum Pium, qui petant confirmari & renouari fœdus, quod inter Carolum Magnum & Constantinopolitanum Principem fuit. Quod facile impetrarunt ab eo Principe cui nihil antiquius pace & rerum tranquillitate. Eo quoque anno moritur Stephanus Pontifex; in eius locum eligitur Paschalis, Romanus natione. Hic, quoniam electus erat non accedente Imperatoris Ludouici calculo seu autoritate, sine mora legatos ad Imperatorem mittit, qui præueniant accusatores, & antequam animus eius irritatus propter læsam maiestatem aliquid apud se contra electionem statuat. Veniunt ergo legati antequam vlla fama de ea re ad Pium permanasset. Exordiis muniunt sibi viam, tractant oratoriis artibus Principis animum, tandem huc euadunt, paratum se deponere, si displiceat Imperatori, põtificatum, imo non assumptum, nisi autoritate eius confirmetur. Culpamque reiiciunt in clerum & populum; sed propter probitatem vitæ & pietatem tantopere fauisse omnes illi, neminem digniorem inuentum, non ambiuisse, ministerium ducere & onus, quod inuito imposuerint, paratum si iubeat Imperator, alij cedere. Qua oratione Cæsar persuasus, ratam habuit eius electionem: sed ne posthac fieret se inscio edixit, inquiens populo & clero maiorum instituta, leges, & pacta esse seruanda, in posterum impune non læsuros maiestatem, quare cauerent, nec hæc sua facilitas & clementia eos audaciores redderet ad leges præuaricandas. Itaque dimisit, vt simul facilem & seuerum virum, sineq; leuitate clementem Romæ prædicarent. Posthæc apud Aquisgranum generalem habuit synodum ecclesiasticorum & secularium procerum: in qua de vitiis ex ecclesia tollendis, de reformandis quæ in deterius labebantur, multis ecclesiasticis rebus & personis, de scholis instituendis, de probandis personis in ministerium ecclesiæ assumendis, de personis in monasteriis alendis, de rationibus tuendæ pacis, de ritibus ecclesiasticis, de psallendo & cantando non ore tantum, sed & cor-

815

de: deq; aliis ad ſocietatem & vitam felicem mortalium facientibus, eſt tractatum. In eo quoque concilio tres habuit filios, quos illi Hirmegarde peperit legitima vxor: quorum Lotharius in imperij conſortium admittitur, futuruſq; pronunciatur Cæſar: Ludouicus Boioariæ rex creatur: Pipinus Aquitaniæ rex declaratur. nam illa fuerunt filiis nomina. Porro Lotharium imperij conſortem, in Italiam legauit, vt eius res quod ad imperium attinet, gubernaret, ſed prius iuſſum proficiſci Romam, vt a Pontifice Paſchali diademate coronatus, plus authoritatis & iuris accederet. In ſuperioribus eſt dictum Ludouico Caroli Magni filio fuiſſe duos fratres Germanos, nempe Pipinum & Carolum, qui ambo vita ſunt defuncti ante mortem patris. Sed reliquit Pipinus filium, nomine Bernhardum, qui ius regni Italici ad ſe pertinere voluit. pater enim eius Pipinus ab Imperatore patre ſuo fuit rex conſtitutus ſuper Italiam, & mortuo Pipino, Italiæ regnum ab eodem Carolo Magno auo ſuo eſt traditũ Bernhardo, Pipini filio. His cauſis contra patruum ſuum Ludouicum, & filium eius Lotharium arma parat, copias cogit, omnes in alpibus, quibus venturus putabatur Ludouicus Imperator, vias præſidiis firmis occupat, exercitum quotidie auget, vrbes munit, ſe Pontifici inſinuare nititur, ſolicitat ad defectionem quoſdam. Hæc omnia nunciantur Carolo cum adhuc eſſet congregata ſynodus Aquiſgrani, Ludouicus cauſam ſuam in comitiis agit, nullis præſentibus qui nomine Bernhardi ex aduerſo illi reſponderent, quanquam fuiſſe dicuntur qui cauſam Bernhardi iuſtam iudicarint, & percognitam habuerint; tamen nemo contra mutire, nemo non præſenti Imperatori adulari, omnes nepotem eius Bernhardum crimine læſæ maieſtatis condemnare, hoſtem communem imperij iudicare, omnes polliceri auxiliares manus aduerſus ſeditioſum, læſæq; maieſtatis rerum. Imperator milites per totam Germaniam & Gallias conſcribit, & cogit copias longe quam opus fuiſſet, maiores, properat Italiam verſus. Vbi venit ad alpes, Bernhardus veritus ne magis commoueret animum patruum Ludouici, ſi reſiſteret, præſidia deducit, quibus obſtruxerat in alpibus vias. Intellexit enim contra ſe totum imperium vno omnium conſenſu conſpiraſſe, ſuaſq; copias ad Imperatoris collatas omnino impares, Imperatoremq; bellum poſſe producere, ſi opus ſit, in multos annos, ſe vix pauculos menſes. confiditq; veniam & gratiam ſe inuenturum apud Imperatorem qui ſtudeat clemens & pius haberi, illiſq; nominibus iam per totum orbem bene audiat, & apud patruum ſuum propter ſanguinis coniunctionem. Quare ad Imperatorem patruum ſuum confugit, genibus flexis ante eum procumbens in hanc ſententiam in eum affatur, Se auſum accedere ad eum apud quem ſciat maximis delictis veniam, quemque ſciat propter caritatem Chriſti etiam hoſtibus non ſolum ignoſcere, ſed & benefacere. Pietate illa confiſum deprecari culpam, agnoſcere ſtultam ſuam puerilem temeritatem, ætatis errori ignoſcat, poſthac reueriturum ſe maieſtatem cum omni debita obſeruatione. Non ſua malitia factum, ſed impulſu quorundam factum, ſeſe fortunaſq; ſuas in illius manum & voluntatem ponere, cum pace ratum habiturum quicquid eius bonitas ſtatuat. Admonuit ſimul eũ vnitatis ſanguineæ, voluntatis Caroli Magni, mentionemq; non tempeſtiuam impruděter fecit iuris ſui in fine orationis, putauit, opinor, animum ad cognoſcendam cauſam paratum. Ludouicus Imperator patruus, offenſus, vt creditur, orationis fine, qui de iure Bernhardi regnum Latinum fuit. nepotem adhuc admodum adoleſcentem & tres epiſcopos (quorum inſtinctu potiſſimum tantam rem conatus fuerat) ſcilicet Theodolphum Aurelianenſem, Valfredum Cremonenſem, & Anshelmum Mediolanenſem ſecum Aquiſgranum captos duxit, multis tamen prius qui ſtuduerant Bernhardi partibus in Italia antequam diſcederet, iugulatis viris. Concilio Aquiſgrani habito, in quo omnes, vt fieri conſueuit, aſſeſſores prius quam cõſulerent aut ſententiam ferrent, diligenter explorauerunt quæ eſſet animi Imperatorij ſententia & voluntas, qua cognita, rogati eã ferebant ſententiam, quæ maxima placitura viſa eſt principi. Horũ igitur iudicio damnatus Bernhardus rex nepos Imperatoris capite luit pœnas. Epiſcopi, propter religionem qua non licebat eos occidere, ſunt in exilium miſſi. In hac ſynodo putant quidam eorum locorum Italiæ ius ab Imperatore Ludouico pontificiæ ſedi donatum, de quo Volaterranus lib. Geograph. Nam in eo concilio definitum eſſe quid iuris Pontifex, quid Cæſar habere debeat in adminiſtrãdis rebus imperij. Item declaratum eſſe per quas regiones & facultates, cenſus & vectigalia

Ro-

Romana ſedes ſuſtentari honeſte debeat. His rebus ex voto Principum diſpoſitis, incidit grauiſſimum bellum cum Saxonibus, qui, vt ſæpe alias, ab imperio defecerant, Viromacho duce & defectionis autore, qui affectauit regnum, proptereaq; hanc ſeditionem excitauit. Ludouicus igitur Cæſar opibus & copiis præpollens multis regibus, nedum Saxoniæ vni parti Germaniæ, adoritur Saxones, Viromachus ſuæ factionis turbam contra ducit; ſed Saxoniæ vrbes & magiſtratus etiam illi qui Viromacho promiſerant eandem cum illo fortunam laturos, veniũt ad Imperatorem, ſe excuſant, petunt vt per eum in pace viuere poſſint, hunc turbatorem pacis Viromachum e medio tollat, ſecum inutilem ocioſorum colluuiem hominum habere, quoſdam coactos metu eius
10 caſtra ſequi. Et negant commeatum paſſim ij quoq;, quos maxime ſuos putauit. Quod cum vident paulo cordatiores in caſtris Viromachi, ſuum conſilium repudiant, & deſperatis rebus, caſtra deſerunt, domum ſe recipiunt, purgant ſe alius aliter, quidam dicunt ſe coactos ab eo, alij dicunt nefandum & temerarium eius propoſitum cõtra imperium neſciuiſſe, aliudq;, neſcio quid, ſe voluiſſe agere. contra hoſtes fidei ſuſceptam expeditionem putaſſe. Sic igitur ſociis, amicis, cõmeatu, cõmilitonibus præcipuis deſtitutus Viromachus, facile eſt victus, & interfectus: eiuſque morte eſt bellum finitum, rediitque Saxonia in viam. Ecce alio loco alia tempeſtas. Erat Angliæ princeps Nortmannus nomine (ſunt qui & illum ex maioribus Saxonem fuiſſe) qui bis aut ter fœdifragus victus a Francorum regibus, toties gratiam & veniam conſecutus eſt, iam ite-
20 rum contra datam fidem res contra imperium nouas molitur, & coacta nebulonum magna multitudine, occupat magnam Britãniæ partem, & turbat totam eam inſulam, vt neque legibus, neque religioni eſſet vllus locus. Contra quem vbi miſit copias ſuas Imperator, idem fere accidit illi Nortmanno, quod iam diximus Viromacho contigiſſe: & ſolet pleriſque accidere qui turba multorum nebulonum nituntur contra leges. Vt vno verbo hoc bellum expediam, Nortmannus vincitur, obtruncatur, alma pax Angliæ redditur. Mox ab alia plaga e regione alia exoritur atra tempeſtas in inferiore Pannonia. in ea enim regione quidam nobilitatis primæ Linteuintus nomine, contra Romanum imperium magnam multitudinem excitauit, quaſdam etiam vrbes ea factio habuit: quam cum indies creſcere intelligeret Imperator, mature occurrit cre-
30 ſcenti ſeditioni. Mittit enim ex ſuperiore Germania militum ſelectiſſimorum ſufficientem multitudinem contra quantaſuis copias. Linteuintus ſuas conſtituit in vrbibus aut alioqui munitis locis expectare, vt aut cogerentur locis iniquioribus ſecum dimicare, aut producto bello tandem diſcedere infectis rebus. Sed conſilium fefellit eum: copiæ enim Imperatoris occuparunt omnia per totam Pannoniam & Vngariam loca, beneque præſidiis muniuerunt. Linteuintus ſuos diuiſos tribus habuit partibus: qui cum viderunt omnia vbique hoſtem in manu habere, ſeque obſeſſos adeoque captos, longe numero inferiores eſſe, etiamſi collecti eſſent omnes, non poſſe autem conuenire videbant, hoſtem vero per facultates poſſe bellum, ſi ſit neceſſe, ducere in multos annos, quare deſperarunt. accedebat maximum incommodum, nempe ita erant ob-
40 ſeſſi, vt alij non potuerint ſcire quid alij agerent, aut cum illis ageretur. Duces exercitus etſi viderunt hoſtem in manibus ſuis eſſe, tamen cupientes quam primum negocium expedire. Eam partem oppugnare occipiunt, quæ victu facilior videbatur: ſed nihil proficiunt, niſi voluiſſent perdere multos fortes milites; maluerunt autem tempus terere longius, quam expugnare caſtra cum iactura tot militum. Ergo aliud tentant. Induunt ergo milites prorſus quali habitu veſtitos viderunt illos quorum caſtra oppugnare conati erant; præmittuntque equites ouantes ad illos qui alias partes duas obſidebant, & iubent vt præparent ſe ad expugnationem illorum, alios eſſe trucidatos omnes, præter paucos captos: primum quidem non crediderunt, ſed mox cum viderunt venientes vinctos qui erant induti veſtibus ſimilibus ſociorum ſuorum, ſtupefacti
50 nihil amplius dubitauerunt, pacem hoſtes & miſericordiam petũt, facturos ſe quæ imperet Imperator, promittunt. Facta deditione, æquas conditiones pacis conſecuti ſunt. leges ſunt reſtitutæ, & quietus ſtatus in Pannonia & Vngaria. Contra Vaſcones miſit filium ſuum adoleſcentem Pipinum: ſed datis illis ſenioribus cõſiliariis, qui eius iuuentutis feruorem temperarent, ſuperantur bello hoc Vaſcones, & iugum imperij illis imponitur, rediit victor triumphans Pipinus. Eodem tempore vxor Ludouici Pij Hirmo-

gardis regina moritur. Anno post eius mortem proximo duxit Guelphi comitis filiam Iuditham, quam ex multis forma & nobilitate præstantibus virginibus elegit. Hæc peperit illi filiũ qui vocatus est Carolus Caluus. His temporibus Michael Constantinopolitanus qui Leoni in imperio orientis successerat, misit Ludouico Imperatori maximi precij munera, inter quę fuerunt libri diui Dionysij de diuinis nominibus, & de cœlesti hierarchia latinitate donatos. Anno a natiuitate Domini 822, Lotharium filium misit in Italiam ad suscipiendam regni Latij gubernationem. Lotharius ergo Romam profectus gratia consequendi quæ putabat ad regem futurum necessaria. Igitur in Basilica sancti Petri vngitur & coronatur a Paschali Pontifice, appellatur & salutatur rex a toto pontificio, qui tum aderat populo. Sed Romanæ vrbis magna pars & per Italiam multæ ciuitates & principes regem recusarunt, multa aduersus eum intolerabilia facientes. quare Lotharius cogitur adire patrem, vt auxilio & consilio eius adiutus Italiam obedientem reddat. Ecce in itinere nondum Italia egressus e Roma, sequuntur nuntij qui significant, Theodorum Romanæ ecclesiæ primicerium, & Leonem eius generum in patriarchatu Lateranensi primum oculis crudeliter effossis, postea decollatos, idque perpessos nulla alia causa, quam quod Imperatori & regi Lothario ex animo fauebant, neque dubium vllum erat Lothario hanc causam fuisse, quod tam atrocibus suppliciis affecti erant illi duo summi amici Imperatoris. Est etiam vulgo creditum, Paschalem Pontificem huius facinoris conscium fuisse, atq; etiam iussisse fama erat. Multæ concurrebant, quibus verisimile fiebat, causæ: tamen Imperatores Ludouicus & Lotharius adduci non potuerunt, vt hoc de Pontifice crederent. Neque enim probabile illis videbatur ex sede apostolica tantum profectum facinus. Curiensem igitur Comitem nomine Hunfredum, & quosdam alios quorum prudentiæ & fidei fidebant, Romam mittunt inquirendi gratia veritatem, committuntq; illis vt nihil omittãt quo illam causam percognoscant. Pontifex Paschalis, audito oratorum Ludouici patris & Lotharij filij aduentu, triginta conuocatis episcopis, quos sciebat contra se nihil facturos aut dicturos, admissis etiam oratoribus Imperatorum, innocẽtiam suam iuramento testatur: nam aliis argumentis difficilis purgatu erat. etiam occisos pronunciauit iure cęsos tanquam maiestatis reos. ipsosque interfectores qui latere non poterant, quiq; erant familiares Põtificis, de familia videlicet S. Petri, absoluit, beneq; de Repub. meritos iudicauit. Quibus plane iudiciis tam suspectum se multis Paschalis reddidit, vt nihil prorsus dubitarint eius iussu scelus perpetratum. Legati igitur abeunt, re satis explorata. Paschalis cum animaduerteret viris se suspectum, eosq; dolere casum interfectorum, veritus ne apud Imperatores liberius dicerent de hoc facto, mittit simul cum eis suos oratores qui causam suam apud Imperatores agerent. Qui vna perueniunt ad Imper. Hunfredus vir liber animo & lingua, & veritatis amicus enarrauit omnia ordine. Amicos illos interfectos Ludouici & Lotharij Imperatorum fuisse dubium non erat: quare putauit grauius laturos Imperatores, subridendo iram indicans dixit, Pontifex iureiurando suam innocentiam purgauit, sunt ex familia eius qui latrocinium perpetrarunt, Pontifex non tantum absoluit eos, sed & magnifice meritos de Repub. iudicauit. Quæ iudicia cui non sunt certa indicia, quo non solum dissimulante, vt prius suspicabamur, sed iubente hoc sit factum? Postero die audiuntur Pontificij oratores, hi excusant Paschalem, multa in trucidatos dicunt, sed mortui non responderunt: quanquam non obscura erat tota res, vt nullo contradicente, res ipsa satis negocium manifestarit. Ludouicus Pius hic multis nimium Pius visus est in Pontificem Paschalem: nam duos Cæsaris amicos, quibus Romæ nullos habuit sinceriores, credebant tam miseris modis, quibus dictum est iam, necatos Paschalis consilio & iussu, nulla alia ex causa, quam quod nimium confidenter restiterint Pontificiis conatibus contra imperatorium ius. Sed Ludouicus intentus in sanctitatem Pontificiæ sedis, memorque quomodo erga eam affecti fuerint maiores sui, cauendum putauit, ne aliquid non paternum daret. Semel namque proposuerat omnibus viribus Romanæ sedis dignitatem defendere & augere, id quod per omnia imperij sui tempora diligenter executus est: neque enim vllus Pontificum, quorum dum ipse regnauit, fuerunt quatuor, non vsus est eius opera, auxilio, & sudoribus: sæpe autem eius adiumento opus fuit illis in seditionibus Romanorum, & aliorum hostium ecclesiæ.

ſiæ. Hoc tempore, autore non indiligente rerum ſcriptore bibliothecario, clarius definiuit Ludouicus quę in Italia ciuitates imperio, quæ eccleſiæ iuri ſubiectæ eſſe debeãt. Imperio autẽ aſcripſit in Hetruria, Aretium, Cluſium, Piſtorium, Volaterras, Florentiam a Carolo Magno reſtauratam, Lucam vrbem, Piſas, Peruſiam. Reliqua omnia in Hetruria Romanæ eccleſiæ attribuit. præterea in Vmbria adiunxit Tudertum, vltraq; Apenninum Romaniolam, & totum Rauennæ vrbis Exarchatum. Et quo in Imperatoris liberalitate Pontifices nihil deſiderarent, Ludouicus totum ius eligendi (ſi credimus iis quæ literis ſunt commiſſa) Papam conceſſit Romanæ curiæ, epiſcopis, abbatibusque, & reliquis ſacerdotum principibus, cum antea, vt eſt ſupra dictum, ſine calculis Imperatorum ius non haberent epiſcopum Romanum eligendi. Hoc enim ius Adrianus Papa fecit Carolo & ſucceſſoribus eius. De hoc tex. eſt 63 diſt. Ego Ludouicus. In quo loco tamen hoc iuris ſibi & ſe ſequentibus Imperator. conſeruatum voluit, vt creatus & conſecratus quilibet Papa ſtatim legatos ſuos ad Imper. mittat, qui fœdus & pacem inter Pontificem & Imper. renouent & ſtabiliant. Quod ius Francorum, hoc eſt, reges Galliæ ad noſtram vſque ætatem putant ad ſe pertinere. Alij volunt Imperatoribus hoc ius datum. A natiuitate Chriſti tempore Ludouici Pij, anno 823, in comitiis Francofordię celebratis venerunt ad Ludouicum duo fratres, quorum vterque ad ſe pertinere iure contendebat regnum Wilzorum: quare litis iudicẽ & arbitrum communi conſenſu elegerunt Imperatorem, vt quicquid ille iudicaret, vterque haberet ratum. Venerunt autem & alij legati de regno Wilzorum, ex quibus cum Ludouicus intellexiſſet, iuniorem natu gentem optare, meliorisq; indolis ipſe vidiſſet eum eſſe, ſtatuit vt iunior regnum gubernaret; ſed fratrem eo loco haberet, quo deceret. Cumque videret periculum, ne diſcordia fratrum euaderet in tragicum quempiam finem, non dimiſit eos donec vidit placatũ maiorem, quem ſuſpendit magnis promiſſis, liberaliſſimeq; ambos donauit muneribus Imperatore dignis, & iureiurando ſacramentoque concordia inter eos facta, cum pace dimiſit. Venerunt & alij magni principes qui ſententiam & cõſilium petierunt huius Imperatoris. Miſſa ſunt & illi magna a magnis regibus munera, & a ciuitatibus magnis. Hactenus fuit Ludouici imperium felix, tempeſtates ortæ ſine magnis tumultibus ſedatę fuerunt: ſed ſequentibus annis eo regnante, inteſtinis odiis & bellis omnia miſcentur magno hominum malo, & externi hoſtes in Chriſtianos ſæuierunt. Prodigia quoq; acceſſerunt tot, vt fatalia hæc infelicia tempora ſint credita. In Germaniæ quibuſdam locis terræmotus euertit multa ædificia. Grandines magnitudinis tantæ quales prioribus ſeculis nunquã viſæ ſunt, ceciderunt, homines & pecora interemerunt. Narrantur præterea multa, quæ prudens omitto, quia plerique nullam his rebus fidem habent, & certe plerunq; ſunt vana. Mortuo Paſchali Romano Papa, creatur Eugenius in locum eius, Pont. 101: qui regnauit Romæ annis tribus. Vbi accepit Lotharius imperij conſors patris ſui Ludouici, Eugenium factum Pontificem, Romam petit, vt cõmuni voluntate, conſilio & ſententia cum Pontifice ſtatum Romæ vrbis & totius Latij reformaret: erant enim varij motus, fomites bellorum, & mutua principum virorum odia in vrbe ipſa & per reliquam Italiam. Et Lotharius Eugeniusque ſcribuntur magnam tum rebus in Italia vacillantibus opem & ſalutem attuliſſe. Tunc temporis, teſtimonio Blondi, primum Lotharius Imper. & rex Italiæ, magiſtratus in vrbe Roma conſtituit, qui populo ius dicerent, & cauſas cognoſcerent, interque partes litigantes ſententiam ferrent. Ex quo patet ante libertate vſos, ſed per diſſenſiones & ſeditiones libertatem amiſerunt: neque enim regnum in ſe diuiſum durare poteſt vnquam. Hoc tempore Saraceni iterum inuadunt Hiſpanias, magnam hominum & pecoris multitudinem abducunt, & multa loca populantur, vrbes direptas incendio conſumunt. Quam ob cauſam Lotharius ad patrem Ludouicum properat coniunctis viribus, ſtatuunt quam primum ducere copias aduerſus hoſtem Turcam, conſcribitur exercitus per Germaniam, Gallias, & Italiam, conſcriptæ copiæ ducuntur recta in hoſtem qui numero infinito erat, & omnibus rebus bello neceſſariis inſtructus: & quod noſtris plurimum attulit difficultatis, loca in iis regionibus bello ducendo omnia apta pręoccupauit. fuitque omnino neceſſe noſtris aut redire vnde venerant, hoſtemque graſſari pati; aut cum hoſte conſerere manus iniquioribus locis. Redire domum intacto hoſte, non conueniebat: erat enim res plena

823.

turpitudinis,ignominiæ,& periculi & damni. Reliquum erat tentare fortunã in quantauis loci difficultate. Primum igitur castella quædam oppugnare visum est: sed quæ non aperta erant & vacua, erant præsidiis validis, & multiplicibus communita. quare nequicquam oppugnare conati sunt. Iacturaque maxima fortium virorum erat coniuncta cum oppugnationibus illis. Igitur vbi vident non esse consilium tempus consumere, & perdere bonos milites, & nihil tamen efficere in oppugnandis castellis & vrbibus, nihil intentatum relinquunt quo hostis prouocetur ad pugnam: sed frustra omnia tentant. Hostium quidem exercitus non continebat se in vrbibus, sed sub dio ostentabat se nostris, in loco tamen in accesso,ita scilicet natura simulque opera hominum munitus erat. Habebant a latere flumen latum & profundum, nauigabile a tergo mare; ab altero latere erat mons altus fossis in eo factis, sic vbi opus putabant esse, a fronte altum & latum vallum inter duas fossas. Nostri montem nituntur ascendere, sed hostes verticem tenent, deuoluunt ingentia saxa,obruuntur multi. Aliquot dies vehementer laborarunt, sed frustra. Hîc premi Romanum Imperatorem Francorumve regem audientes Bulgari, Pannonias hostiliter inuadunt,ad quos debellandos & ab instituto prohibendos Ludouicus se conuertit, in Hispania tamen relinquens sufficientes copias, qui obstent Turcis ne progrediantur grassando latius. Post discessum Ludouici cum copiarum parte,leuiora assidua prælia fuerunt inter Christianos & Turcas, habueruntque varios euentus: nunquam tamen iustum vtriusque exercitus prælium est commissum. Nostri Hispaniæ vrbes reliquas muniuerunt, & hosti vbique præsidia opposuerunt, hacque ratione bellum ita est ductum per aliquot annos. Habuitque res inter eos non aliter atque cum inter duas vicinas regiones est perpetua inimicitia. Sicque sunt detenti Turcæ non sine magnis impensis, donec tandem fatigati recesserint.

830 Anno Domini 830, synodus magna est celebrata Aquisgrani, præsente & præsidente ipso Gregorio quarto Pontifice, qui patria Romanus fuit. Quæ synodus coacta est ob nullam potiorem causam, quam vt vita sacerdotum & monachorum ita esset instituta, vt etiam tacentes Christum docerent exemplo, & bona opera prædicarent faciendo. Est in ea synodo ex patrum sententiis multis viuendi modus præscriptus profitentibus spiritualem vitam. Statutum est communi sententia huius concilij, vt episcopi & clerici nec preciosis, nec sericis vestibus, neque baltheis aureis aut gemmatis vtantur, sed quæ mundi fastus sunt, despicientes, solum cogitent cœlestia. qui non sit sic animatus, inutilem esse ad spiritualem vitam; ordinemque dehonestare, vt male audiat, multosque a bonis operibus impedire, & efficere vt religio contempta iaceat. ergo scandala illa non ferenda in ecclesiasticis personis, decretum est per hanc synodum. Per id tempus Mauri in Sicilia grassantur hostilibus factis, Papa implorat Ludouici & Lotharij Imperatorum brachium, vt ferant Siculis auxilium. Imperatores tergiuersantur ad alios hoc bellum potius pertinere, nempe ad Imperatorem Constantinopolitanum: se tamen non negare & suas manus, si videant serio rem agi ab iis a quibus potissimum debeat. Dum hæc aguntur prolixius, quam res Siculorum & vicinorum ferebat, vicini quorum paries incendio proximus erat, quorumque focis, vxoribus & proli ferox hostis imminebat, coniuncti tribus pugnis inter Carthaginem & Vticam, Mauros superant: & liberata est Sicilia ab hoste sine aliorum adminiculo. Per ea tempora Ludouicus Imper. filio suo Carolo Caluo, quem illi genitum ex vxore eius Iudith supra scripsimus, dedit Sueuiam, Rhetiam & Burgundiam. Hoc alij filij Imperatoris grauiter tulerunt: multi igitur prælati ecclesiastici se interposuerunt, patrem cum filiis concordem reddere conantes: præter alia media quibus eos reconciliare nitebantur, suaserũt Carolo, vt matrem Caroli vxorem suam Iudith, tanquam malorum omnium autorem a se abdicaret. Consilio spiritualium patrum obsecutus, repudiauit vxorem: sed spe frustratus est; neque enim hæc media animos filiorum placare potuerunt. Ergo magnatum multi (qui gerebant in cordibus suis repositum odium erga Ludouicum alius alia ex causa, plurimi vero ob interfectum adolescentem nobilem Bernhardum) filios iuuenes per se satis furentes incitare non desinunt, cum illis conspirant. Ludouicus, nihil tale a liberis suis ex se genitis expectans, capitur, captum amici plerique deserunt, ad filios desciscunt, filiis nemo resistere audet, multi assentantur illis, factum

ctum laudant. Quare in frequentissimo principum conuentu, cogitur omnem imperij potestatem deponere, filiis omnem dignitatem imperialem conferre. Deinde in monasterium includitur, custodibus adhibitis, quibus confidebant filij. ex qua custodia post vnum annum liberatus est, opera (ita Deo disponente) multorum principum, quorum consilio & prudentia parata quoque erant illi ad manum copiæ & loca quo se reciperet, quibus fretus imperium & vxorem recepit. Filium Lotharium qui magnis copiis venerat, in Italiam compulit redire. Vbi receptum imperium vident qui antea parum prospecte filiis adulati fuerant, ceu iam actum esset de Ludouico, fugiunt. Remensis archiepiscopus qui contra Ludouicum cum filiis conspirauerat, deponitur ab archiepiscopatu, damnatus læsæ maiestatis, vita propter vnctionem donatur illi, in exilium mittitur. Propter hos in imperio graues motus, & quod viderent inter Principes Christianos tanta dissidia, Saraceni innumerabili multitudine per portum Centumcellensem in Italiam irruerunt, omnia expugnantes & vastantes, ceu torrens ex improuiso inundans omnia secum rapit, segetes, ædificia, arbusta & arbores cum suis radicibus; Romam vrbem obsidione cingunt, capiunt, omnia conuasant, occidunt mulieres, pueros, puellas & infantes; Ecclesia sancti Petri equorum stabulum fit, excindunt multas egregias ædes, magnam partem Vrbis incendunt, templa diruunt multa celebria: omnem Tusciam populantur eodem modo. Gregorius Pontifex mittit ad Cæsares, mittit ad omnes Principes vbique, aduolat cum Germanis maxime iis qui Heluetiorum montes incolunt Guido Marchio, quoscunque alios potest ex alpibus secum ducens, cum hoste congreditur, fit inauditum prælium, pugnatur a nostris fortissime, vincitur hostis; sed cum nostrorũ sanguine supra mensuram multo. Hostis ita fugatur, vt tamen omnem prædam secum tulerit, in itinere Siciliam & Tarentum, Apuliamq; vastarit. Lotharius a patre in Italiam repulsus, irascitur, quoscunque putauit patri studere, occidere, patris præfectos interficere, ecclesias expoliare (quod patri molestissimum iudicauit) legatos a patre missos contemnere, illis minari, Geruicam sororem ducis Bernhardi viuam in vase claudi, & in flumen Ararim proiici iussit. Imperatorem hæc filij insania & impietas vehementer male habuit; quare Ludouico & Pipino filiis in gratiam receptis, contra Lotharium copias ducit, vbi vtriusq; patris & filij exercitus essent in castris non longo interuallo distantibus, Lotharius facile perspicit sibi omnia esse in toto imperio infesta, amici adulatores incipiebant eum deserere, multi deficere, quod diffidebant causæ & viribus Lotharij. Inops igitur consilij Lotharius, incipit cauere ne amplius irritet parentem, mittit ad eum qui tentent animum eius, an vlla gratia sit speranda. Qui erant missi, nescio quid retulerint, filius ipse supplex patrem accedit, culpam grauemq; pœnam meritum fatetur; sed per viscera Christi, per viscera paterna misericordiam rogat, &c. Pius pietatis memor verbis corripit & cõfutat verbis filium, in gratiam recipit, Sacramento sibi deuinctum in Italiæ regnum remittit. Non diu post hanc cum filiis concordiam Imperatoris, Pipinus Aquitaniæ rex obit diem suum: quo mortuo, Aquitania de rege subrogando ad Imperatorem legatos mittit; sed Imperator maioribus auocatur, vt in ea de rege re nihil agere possit. Ludouicus enim filius rex Bauariæ magnis coactis copiis Germaniam inuadebat, huic occurrens pater, morbo corripitur grauissimo apud Moguntiam: in quo morbo per quadraginta dies scribunt nihil comedisse neque bibisse, nisi quotidie sacramentum panis & vini, corpus & sanguinem Domini Iesu. Lotharius filius ex Italia vocatus adfuit ægroto, quem benedixit pater, imperium totum commisit ei, data illi in manus corona imperiali aurea & ense quo vsus fuerat in præliis. Commendat illi Iuditham, &, vt permittat eam relicta hæreditate in pace frui. cum Carolo fratre pacem seruare imperat. Ludouico filio Bauarorum regi ignoscit. Rogat Lotharium, vt inter fratres concordiam conciliet & alat; religionem, & honorem gloriamque Dei in primo loco semper habeat, cogitet semper hanc horam quæ illi iam assit, & illi aduentitare. Extremis horis nihil curabat terrena, passionem Christi meditabatur, orabat perpetuo, obdormiuit sui imperij anno 26, regio ritu magnificentissime in ecclesia Metensi sepultus est. Anno Domini 841, post Ludouici Pij mortem suscepit imperij fasces Lotharius, filius eius primogenitus. Statim a morte patris ingens dissensio orta est inter filios de regno Francorum. Fratribus enim eadem sententia manebat

841

contra Carolum Caluum fratrem, quæ erat cum patrem in custodiam captum coniecerunt. Lotharius patris iussu, voluntate extrema, & precibus nihil erat immutatus, discordias aluit fratrum, non cogitabat nouissimam patris horam, quam vt memoria perpetuo haberet, pater moriturus admonuit. Tantum potest ambitio, tantum dominandi cæca libido, tantum in filiis huius mundi potest ille qui tentat & obcæcat mentes hominum. & in hac cæcitate stultitiaq; detinet plerosque, donec carne infirmati oculi illis aperiantur, vt videant vanitatem huius mundi, elemẽtorum corruptionem. vident autem omnes cum resoluitur hoc tabernaculum corporis nostri.

DE GERMANIS
LIBER VNDECIMVS.

Pipinus rex, de quo paulo ante, Aquitaniæ rex, filius Ludouici Pij, mortuus, reliquit filium nomine Pipinum, qui venit de Aquitania, Lotharius ex Italia reuertitur, vterque cum copiis non mediocribus, voluerunt omnino contra Carolum Caluum regnum Francorum diuidere in tres partes, ex autoritate testamenti aui sui Caroli Magni, non arbitros admittere, qui inter eos iudicent, sed cogere volunt. Ex aduersa parte Carolus & Ludouicus coniuncti, sua mordicus retinere, nihil prorsus propter pacem fratribus cedere volunt. Vtrisque pro iudice est voluntas. Dum ita alteri alteris vltro citroq; legatis missis arrogãter imperãt, & vicissim respondent, vtrinque exercitus crescunt, odia augentur, quare pugna inopinata cõmittitur in agro Altissiodorensi. Magis pertinaciter & acriter vix est vnquam pugnatum, stragesq; facta est maior inter fratres, quam inter maiores eorum & hostes. quæ tamen cædes quam multæ & magnæ fuerint, audiuimus. Carolus & Ludouicus victores, sed sine mensura sanguinis suorum. Lotharius cum iis qui illi ex cruentissimo prelio reliqui erant, Aquisgranum ex fuga se recipit: hic intromissus, munit vrbem, sed frustra: sine mora enim fratres hostes sequuti, ex Aquisgrano deturbatus Viennam confugit, sperans ad ferendam obsidionem eam firmiorem, quam Aquisgranum. Fratres dum terror illius recens, dum nullum spacium cogitandi de reparandis viribus, dum victo nullus amicus qui audeat propter victorem illum iuuare, statuunt persequi; dum autem eum properantes sequuntur in itinere, veniunt multi ad eos ex multis regionibus, qui se interponunt, placare iram fratrum nituntur, veniunt & Pontificis Sergij legati, quorum erat vnus Archiepiscopus Rauen. cui nomen erat Georgius, cuius casum operæprecium erit vna aut altera litera indicasse. Hic Archiepiscopus antea quoq; componendi pacem gratia à Pontifice legatus cum esset apud Lotharium, forte fortuna die quo prælium committendum erat, Lothariusq; in fugam esset actus a fratribus, episcopus iuxta impedimenta Lotharij euentum prælij expectans, fugiente Lothario, amisit fere trecentos equites (tot enim comitatus venerat) vix elapsus est ex hostium manu. Legati igitur multa excogitant quæ ad sedandos & conciliandos animos fratrum videbantur facere. Lotharium ante semper intractabiliorem nunc fortuna humiliorem reddiderat, quæ res ad pacem faciendam momenti attulit plurimum. Nec parum fecit ad consensum fratrum, quod omnium vires attritæ erant per illam discordiam; omnes enim vbiq; facultates in milites & apparatum belli cõsumpserant. Post multas igitur conditiones & media proposita, illa placuerunt, Vt Carolus esset rex Galliæ, haberetque sibi subiectas omnes regiones quæ ab Oceano vsque ad Mosam sunt; Ludouicus rex Germaniæ vocaretur, haberetq; sub se Germaniam, Pannoniam, Boemiam, Morauiam, Sclauorum regna, Bauariam, Franciam Germaniæ, Thuringiam, Frisiam, Saxoniam, Sueuiam, quæ dicebatur, ni fallor, Alemania; Lotharius Imperatoris nomen solus fratrum haberet, vt pater Ludouicus ordinauerat, gentesque subiectas teneret, Romanos, Italos, eosque Gallos qui habitant in Narbonensi prouincia, & qui Belgæ nominantur, a Rheno vsque ad Mosam, quę Galliæ pars a Lothario Lotharingia est a posteris vocata. Sed Pipinus nepos eorum ex fratre Pipino, sortitus est regnum patris sui, Aquitaniam. His ita confirmatis iuramentis & sacramentis, modis-

modisque omnibus qui requiruntur ad huiusmodi, quisq; recipit se in suum regnum, sed prius fœdere facto, vt cuiuslibet hostis esset communis omnium, &c. Anno post natiuitatem Domini 843, Lotharius filium suum (in quem instituendum literis, præceptis salutaribus philosophiæ & religione, non tantum operæ collocauit, quantum progenitores eius in suos.) qui illi primogenitus fuerat, consortem imperij in frequenti principum conuentu facit, & mittit Romam comitatum maximis copiis. Adolescens indulgenter, molliter & male educatus, superbiens inflatus titulis, non cogitans se hominem, in itinere inter amicos & subiectos omnia cædibus implet, pulcherrima ædificia incendit, euertit vrbes. Cum autem Romæ appropinquasset, illique vniuer-
10 sus sacerdotum chorus obuius venisset, canendo, *Benedictus qui venit in nomine Domini, osanna in excelsis*: obuiam etiam ciues Romani in ordine primi pueri, mox adolescentes, quos iuuenilis ætas sequebatur, deinceps reliquæ ætates vsque ad decrepitos senes. Sicque comitantur eum vsque ad Basilicam sancti Petri, ibi expectat Pontifex eum, mutuoque osculo dato, vna eunt ad argenteas portas quæ clausæ erant. Conuertit se Pontifex ad adolescentem, inquiens, Iam ex te scire cupio quo ad nos animo veneris defendendi ne Rempubl. an perturbandi, sæuiendi an benefaciendi. si animus est tibi tueri leges bonas & maiorum sapientissima instituta, patebunt fores, & ingredieris; sin est tibi alia mens pronior ad malefaciendum, limen hoc ne tangas, ensem ostendens positum supra ianuam, dicit, Viden' gladium omnium scelerum vltorem?
20 Pontifex prudenter sic cum adolescente egit, qui nullos ante præceptores habuit, a quibus liberaliter aliquid discere posset; sed in sinu adulatorum educatus erat, id quod non ignorabat Pontifex. Simul omnia quæ perpetrarat scelera in itinere, audierant Romæ: quare male ominati sunt de eius imperio. Adolescens Pontifici respondet, Officium se facturum boni principis, vestigia sequuturum maiorum suorum. ne quid vereatur, sed bono sit animo, iubet. Aperiuntur igitur fores, ingressi genibus flexis orãt ante altare. Paucis post diebus in frequenti ecclesia Pontifex Ludouicum oleo sancto inungit, coronat, regem Italorum appellat. Coronatus rex petit, vt Romanus senatus sibi ceu suo regi iusiurandum præstent, quod illi negatum est; sed Lothario se dixerunt ceu Imperatori iuraturos. Rursum hoc tempore Saraceni Siciliam & Taren-
30 tum opprimunt, Crotoniatem sinum in Italia capiunt, Saba rege Maurorum duce. Hostibus occurrit Theophilus, Imperator in Oriente, cum Venetorum classe nauium 60: sed classis partim perit, partim in hostium potestatem peruenit. Theophilus suis fere omnibus amissis vincitur, fuga ipse vitam suam vix seruauit. Saraceni victoria elati, Illyricum & Ragusium & Anconam diripiunt, & magna parte incendio cõsumunt: toto mari libere grassantur: ecce coortis tempestatibus ita afflictantur naues fluctibus, vt ad vnum omnes perierint. Nortmanni eodem tempore (intelligentes nimirum frustatim diuisum imperium per discordes fratres) Aquitaniam vastãt, post hanc Hieram insulam, moxque longius progressi in Gallias, Burdegalam, Santonas, Lutetiam, Turonium, Nouiomagum, Aurelianos, Pictauos miseris modis afflixerunt. ex Aqui-
40 tania incolis expulsis, sibi hanc sedem elegerunt. Eodem tempore Carolus Caluus in Anglia gessit bellum, propter quod Nortmannis occurrere non vacauit illi, quod alioqui percupiebat: sed bellum illud Angliæ ex animi sententia confecit, nisi quod Anglis ad seditionem præter alias gentes tum procliuis, fidere non ausus fuit. Quare in componendis rebus longiore mora opus erat. Anno Domini 853, defertur ad Lotharium fama, Leonem Pontificem conari transferre imperium a Germanis regibúsve Francorum ad Imperatores Constantinop. quare cum potenti militum manu Romam contendit. Leo excipit Imperatorẽ cum omni reuerentia, ac se purgat ita vt nullum scrupulum Lothario relinqueret. Delatores diligenter conquiruntur, suppliciumq; de illis sumitur. Itaq; discedit a Pontifice Lotharius sine vlla simultate aut suspi-
50 cione. Mox post illam purgationem cõiunctis viribus Pontifex, & Augusti Lotharius & filius eius Ludouicus contra Saracenos ducunt exercitum, & vincunt. Anno a natiuitate Domini 855, Lotharius filiis suis, quorum tres fuere, regna diuidit, Ludouico primogenito Imperatoris nomen soli relinquit, & Latiũ, vrbisq; Romanæ ius; Carolo filio natu minimo Prouinciã Narbonensem possidendã dat; Lothario suo filio secũdo Lotharingiã regendã attribuit. In hunc modũ omnib. ex animi sententia ordinatis, re-

853

855

cordatus eorum quæ illi pater moriens prædicauerat, vanitati mundi bona cœlestia anteponens, vitam cœlibem elegit, monasticam amplectitur in Premensi monasterio. Ludouicus solus imperij habenas annis 21 regit. Hoc Ludouico imperante, totam Galliam locustæ implebant, sex pedibus & sex alis, duobus durissimis dentibus, gregatim volantes, omnes fructus terræ depascentes, & deuastantes vsque ad Oceanum, in quo submersæ & æstu maris ad littus reiectæ, computruerunt. Maxima mox est fames secuta, & crudeliter sæuiens pestis, vt vix tertia pars hominum in Galliis superstes manserit. Hac tempestate Lotharij filiorum duo tantum in viuis erant, Carolo vita defuncto, qui in Burgundia regnauit, & Prouincia. Duo igitur fratres eius superstites partiti eius regnum, Lotharius Burgundiam, Ludouicus Prouinciam accipit. Lotharius vxore Theoberga repudiata, sine iusta causa aliam duxit consensu quorundam episcoporum (qui pompam mundi stultam maioris faciebant, quam ecclesiasticas ad bonos mores & populum in religione continendum, institutas) vel potius adulatorum. Quibus tamen alij boni patres episcopi prælatique se opposuerunt, & patrocinantes veritati & institutioni Dei, vehementer restiterunt adulatoribus legumq; diuinarum contemptoribus. Lotharius intelligens a bonis omnibus sibi contradici, leues quosdam sibi assentiri, pudore & timore inductus, Galdradam quam duxerat secundis nuptiis repudiauit, priorem nempe Theobergam, sed cum non conueniret illi cum illa, non diu fert eam: iterumque reiecta, pellicem, contemnens religionem & bonos sanctitate insignes viros qui illum libere admonebant. Sed deprauatus animus correctione nulla emendari potuit, carnis illecebris & illusionibus Satanæ irretitus. Ne autem silentio prætereain quid Ludouicus, de quo supra, rex Germaniæ egerit interea temporis, vir virtute militari cum quibusuis maioribus suis cōferendus, idq; testantur eius egregie gesta contra varios hostes. Duxit copias Germanorum magnas aduersus irrequietam & rapinis intentam gentem Sclauos, qui magno exercitu contra erant parati. Cum igitur vtriq; Germani & Sclaui in æquo planoque campo castra muniuissent (nam eo animo vterque exercitus descenderat in planitiem, vt consererent manus; sed neutris visum erat tempestiuum pugnare, nec erat integrum receptui canere) neutriq; haberent vel aquã vel quod ederent, necessario factũ est, vt aquatum, frumentatum, & pabulatũ irent in eadem loca. erat autem in vicinia nihil horũ: quare quotidie equites & pedites ex vtroq; exercitu peribant. Germani quanq̃ fere semper superiores redibãt cum spoliis: tamen non sine iactura multorũ vincebant, sæpe etiã vincebantur: neque enim potuit fieri in tam frequentibus præliis, vt non aliquando victi discederent. Ob quotidianas igitur cædes cõmotus Ludouicus, educit suos e castris, hostem ad præliũ iustum prouocans; sed hostes attenuati quotidianis illis pugnis in frumentationibus & aquationib. in castris perseueranter se cõtinent. Ludouicus causam detrectandi præliũ intelligit. deliberat ergo velit ne ita producere bellum, & paulatim hostẽ consumere, an castra quę altis latisq; fossis erant circumdata, oppugnare, vtrunq; non sine suorum sanguine copioso fieri videt: ecce nunciatur hosti auxilia venire, quæ res salutaris consilij occasionem dedit. Videns enim paucitatem quæ reliqua erat ex tot pugnis in castris hostium, diuidit suum exercitum in quatuor partes, quatuorq; locis circum castra hostium singulas iubet singula munire castra. quibus factis fossis, coniungit quatuor illa castra, vt hostis sine difficultate e castris egredi non posset, nec se aduenientibus suis coniungere: itaq; munit vallis & fossis Ludouicus, vt a paucis defendi possent. Ita inclusus hostis nullam habet spem reliquam, quam aduentura auxilia, qui aperiant eis viam. carent aqua, carent cibo & pabulo & ligno hostes; Germani nullo impediente omnia necessaria (quanquam e longinquo petenda erant) conuehunt, vt in mensem sufficiant, si forte hostis veniat numerosior propter quem non liceat egredi, vt habeant satis, donec illi vel ad deditionem compellantur qui erant inclusi (nam satis sciebant vltra octo dies inediam perferre non posse.) vel in certam cogantur erumpere mortem sine discrimine, propter Germanorum munitiones. Hostes ergo cum expectata auxilia tardius venirent (neque enim nunciarant suis tantopere præsenti salutare opus esse) postera luce mane supplices extendunt brachia abiectis armis, petunt vitam sibi donari, quidlibet facturos quod imperetur, pollicentur. Ludouicus conditionibus omnibus quæ sibi placuerunt, præscriptis, Sclauisque iurare coactis, inermes dimisit:

misit: Principem tamen eorum luminibus priuasse legitur, vt inutilis ad seditiones & tumultus excitādos redderetur, homo ferox & impius animo. Non possum mihi temperare quin narrem somnium, a magnis autoribus etiam pro historia scriptum, iocos enim seriis miscere semel, nemo tam morosus est, vt puto, qui offendatur. Scribunt igitur quidam autores, alioqui non nullius fidei, Ludouico Germanorum regi patrem suum Ludouicum Pium apparuisse in somniis, rogasse & adiurasse, vt eriperet eum a pœnis illis & tormentis infernalibus, quibus agitatus sit hactenus sine vlla requie. Propterea Ludouicum hunc regem nomine patris sui multa bona fecisse opera, & eleemosynas in multa passim monasteria distribuisse. Hoc genus somnia quantum fi-
10 dei mereantur, quamque ex scriptura probari possint, in hoc opere non est discutiendi locus. Vt ad Carolum Caluum redeam. Hic postquam deuicit Britannos, itaque eos in suam potestatem redegit, vt rex Angliæ factus sit: postquam ergo omnia ita disposuit in Anglia, vt cauerit, quantum per humanam prouidentiam fieri potest, omnes seditionis causas & ansas, instituit contraire Nortmannis. Illis igitur Andegauiam vrbem obsidentibus, & longe lateque circa eam omnia vastantibus, ocyssime expeditionem in eos parat. Ecce, iam ad profectionem omnibus comparatis, incidunt quæ eum retinent. Carolomannus enim filius eius ex vxore priore, sacris initiatus, sed male feriatus iuuenis, collecta flagitiosorum nebulonum turba, perturbat & affligit quacunque rapit eum insania, omnia. Pater igitur solicitus vt corrigat filium, primoq; captum in car-
20 cerem duci iubet, cumque certa de se præbet indicia nullam spem resipiscentiæ eius esse, sacra, more quo solet fieri, adimuntur illi, luminibus priuatur, ne liberatus forte aliquid mali facinoris perpetret, in monasterio Corbiensi, in custodia seruandum tradit: ex quo tamen cæcus auxilio, ductu monachorum quorundam euasit, confugitq; ad Ludouicum. Alius filius Calui, Carolus nomine, mutato habitu, vt nō agnosci posset, militem temerarius adolescens prouocat, experiri cupiens eius animi robur, & suum ostendere; miles prouocatus adolescentem interficit. Præter illos fuit illi alius filius, nomine Ludouicus Balbus. Interea dum propter filios impeditur a proposita expeditione, Nortmanni vrbe Andegauia potiti sunt. Quare posthabitis omnibus rebus, maturat profectionem Caluus contra Nortmannos, hostes inuenit intra Andegauiæ
30 muros quibus confidebant. Obsidione igitur ab omnibus partibus includit hostem in vrbe, adiuuantibus Anglis. hostes videntes vrbem & ante eam hostem ita circumuallatum, vt eruptionibus infestari non posset, se autem egredi nullo modo posse, desperantes igitur, ad Carolum mittunt, qui pacem petant conditionibus non quas ipsi meruerint, sed quibus æquum sit hominem cum homine, optimum principem iræ dominum cum supplicibus victis agere. Carolus obsides imperat, pacem pro suo arbitrio præscribit. Est optio data Nortmannis a Caluo, vt qui velint Christianam religionem profiteri, illi in regno suo viuerent liberi, iureq; vterentur communi ciuium; qui vero non vellent, quam primum se in suam patriam, sterilem & incultam terram reciperent. Maxima pars Christianam religionem professa, mansit in Galliis: reliqui pe-
40 tierunt patrium cœlum. Huius belli cum Nortmannis Calui tempore Saraceni magna multitudine Samnium, quæ hodie regio Beneuentanorum vocitatur, omnino attriuerunt. Quos contra Ludouicus arma comparat, nec segnius Lotharius copias suas cogit, coniunctique aduersus hostem eunt, quem mari & terra victum illis regionibus expellunt, præda spoliatum, maioreque parte cæsum. Ea igitur omnia illic restituta per religionem & ius, ducibus & præsidiis aduersus repentinas hostium incursiones muniuerunt, & in sua verba iurare magistratus constitutos iusserunt. Non multo post Beneuentanus dux, non contentus sua sorte, altioraque quærens quæ plerunque cum periculo sunt coniuncta, nouas molitur res, vicinos populos sibi libertatis promissione adiungit. Imperator seditionem audiens, & conatus contra imperium,
50 armatas aduersus eum mittit copias. Confœderati hoc audientes eum deserunt, despondet ipse animum, ad Imperatorem legatos mittit, mitigat exasperatum animum Imperatoris oratione & preciosis muneribus, recepto in fidem Duce Beneuentano Andalisio (nam illi hoc erat nomen) ducit exercitum contra Andalisij socios, Campaniam ingressus vbique satisfactione accepta, minimum, quantum per tantas copias licuit, damni dedit. Capuæ appropinquāti Imperatori processit obuiam epi-

ſcopus cum clero vniuerſo eius eccleſiæ, procidenteſque omnes ad pedes eius gratiam poſtularunt, quam conſecuti ſunt. Græcos leues, qui ſeditionis illius autores fuerant, omnes ex Campania & Apulia expulit, ſtatuit ne aut illi aut alij Græci vnquam in poſterum reciperentur in eas regiones, quod propter leuitatem dicebantur ſemper nouis rebus ſtudere: quod hominum genus tranquillitati & paci hominum altrici eſt inimiciſſimum. Andaliſius immemor beneficij ab Imperatore accepti (ſub melle oblita lingua cor doloſum texerat) inſidiis Imperatorem aggreſſus eum interficere nefando latrocinio voluit: ſed, apud Dominum nondum fuit decretum vt moreretur: quare ſeruatus comprehendere perfidum latronem magno ſtudio nititur. Andaliſius omnibus facultatibus ſuis, quæ venerunt in manus Imperatoris, relictis, fuga vitam inuenit. Poſt aliquot menſes ferebatur hic Andaliſius in Sardinia eſſe. Ludouicus hic Imperator natus ex Germania & ex Germanis (ne quis nos a propoſito longe aberrare putet cum ſcribimus tot in aliis nationibus geſta) & Pontifex Rom. Nicolaus vna ſtatuerunt, ne vllus ſecularium (ſic enim loquuntur) principum, etiam Imperatorum, conuentibus vel conciliis clericorum interſit, quacunque de re agatur, Clerici vero ſecularium perſonarum conuentibus intereſſe poſſint & debeant: ſi vero controuerſia aut negotium de fide religioneque ſit, ſeculares poſſe intereſſe decretum eſt: religionem enim communem omnibus Chriſtianis eſſe, referreque vt omnibus notiſſima ſit. De hoc textu 96. diſt. c. Vbinam. In eadem diſtinct. plura ſunt ſcripta de Ludouico hoc. Mortuo Nicolao Pontifice, eligitur Adrianus 2. Propter Pontificem eligendum miſit ſuos Romam legatos cum ſeriis mandatis (nam ſtudebat ſingulariter cuipiam, quem cupiebat ad pontificatum euehere. Sed hoc curia Romana intelligens, cauendum putauit ne ſit Pontifex nimium Cæſaris amicus: quare conueniunt propter electionem ſępe, non vocatis Imperatoriis nunciis; & ſi quando vocant, parum ad rem pertinentia tractant: creatur ita Pontifex legatis Imperatoris nō admiſſis. Quod vbi factum audiuerunt a Cæſare miſſi, vehementer cōmoti aſtutia & temeritate hominum: quamobrem conqueruntur læſam maieſtatem, contemptum illum non ferendum. Romani nihil habuerunt quod prætexerent: ne tamen nihil dicerent, dicunt illum virum tantum vitæ probitate excellere omnes, tamque carum eſſe vniuerſo populo, vt a multitudine quæ regi non potuerit, ſit omnium votis petitus & electus antequam vocari potuerint legati Cæſariani. Quam frigidiſſimam excuſationem ad Ludouicum ferunt, primo enarrantes ordine quo dolo quibuſque artibus res ſit acta. Etſi ergo Imperatorem male habuit, diſſimulare tamen certas propter cauſas viſum eſt ei. Vt ergo ſe purgaret, ne putaretur infenſus Adriano electo Pontifici, propterea quod ille alium voluit (nam hoc erat per totam Romam cognitum) ſcribit Romam prolixe, laudatque eos quod ſincere, nullo reſpectu vano, elegiſſent virum probatiſſimum & pontificia ſede digniſſimum. Recte Dominum ita diſpoſuiſſe, a quo hæc fiant, cuius ordinationi nemo reſiſtere poſſit. Suos non potuiſſe ſcire quis magis idoneus eſſet ad pontificatum, fortaſſe quod ſui legati ſua ſuffragia indigniori (quod non ita familiariter conuixiſſent, & omnes cognitos habuiſſent) dediſſent. Præſtare vt per ciues eligantur ad huiuſmodi ſumma munera, quibus perſonæ, quibus per conſuetudinem ſint cognitæ. Salutatque ſimul Adrianum Pontificem, & gratulatur illi. Primo anno pontificatus Adriani ſecundi, Lotharius rex, quem ante propter ſine cauſa repudiatam vxorem excommunicauerat Nicolaus Papa, venit Romam, purgat ſe, & poſt ſatisfactionem in teſtimonium innocentiæ ſuæ communicat menſæ Domini; communicabant vero etiam cum eo eius aulici primores; qui participarant cum eo omnes ante annum periere. Lotharius poſt illam participationem menſæ Domini ſemper triſtior eſt conſpectus, & ad ſuos rediturus in itinere moritur. De eius morte variant hiſtoriæ; ſed ſi quis diligentius animaduertat, nulla eſt controuerſia. Qui enim dicunt in itinere redeuntem ex bello quod geſtum eſt eo tempore cum Saracenis, nihil aliud dicunt, quam illi qui dicunt iter e Roma facientem periiſſe. nam ex Saracenico bello veniens Romam petiuit, cum eſſet non longe a recta deflectendum. Vt ſubinde ingrediamur Germaniam, Rege Ludouico in Germania, fuerunt quidam Sueuiæ principes, ex Caroli Magni proſapia, qui morum & vitæ ſanctimonia veteribus ſanctis patribus comparari poſſe viſi ſunt: quorum vnus Wighardus nomine, ædificauit

cauit monasterium sancti Benedicti Lucernæ, vbi nunc præpositura illa diues est; primusq; abbas in eo monasterio inculpate cum fratribus suis vixit: quorum vitæ exemplum longe plus valuit in corrigendis hominum animis, quam aliorum bene sonantia verba, prolixę conciones. Dietlandus dux Sueuorum, monasterium eremitarum ingressus, abbasq; in eo sanctissime cum suis vixit, multum doctrina & exemplo profuit. Sanctus Huldrichus, Sueuiæ princeps, monasterium ad lacum Thuricensem fundauit. Mansem Sueuorum rex monasterium Mansmunster fundasse scribitur. Fuerunt multi alij in Germania primo loco nati, qui fastu huius stulti mundi contempto, se ad vitam monasticā, vbi vigiliis, orationib. meditanda cruce Domini exercerent ad pieta-
10 tem, & alios docerent & commouerent ad caritatem veramq; lucem & gaudiū quod est in Christo Iesu Domino nostro. Anno a natiuitate Christi 850, fames vix vnquam audita afflixit Germaniam. Fertur in historiis & bonæ fidei historiis, quod quidam a Rheno, in quæ loca præ cæteris fames maior premebat, cum vxore & puero filio petiturus Thuringiam, vbi paulo remissior erat caritas, cum esset in silua, & puer præ fame deficeret, & ipsi parentes, incepit cum vxore de mactando & comedendo puero tractare. vxore ad tantum facinus non conniuente, nihilominus rapiens & tenens puerum stricto gladio, iamiam percussurus, ecce vidit duos lupos ceruam captam dilaniare, accurrens igitur & lupis abactis carnes ceruæ accipit, quibus cum filio saluo & vxore vescitur. Quod si factum est (id quod ego nec negare nec affirmare ausim) nón-
20 ne memorabile est exemplum quam mirabiliter Deus cum hominibus agat. Post hanc caritatem anno 8, vel (vt aliqui volunt) septimo, terręmotus maximi per Germaniam in diuersis locis fuerunt, ita vt multę montibus altis impositæ arces corruerint, & in illis superbi stulteq; inflati viri & mulieres perierint. Moguntię collapsum est, concussis fundamentis, eo anno templū S. Albani. A Christi natiuitate anno 876, Ludouicus Imperator vita hac defunctus est: cuius morte audita, Carolus Caluus comparat copias, Romam longissimis itineribus contendit, exceptus a Pont. Ioanne pro more, hoc est magna pompa, creatur omnibus ceremoniis quibus consueuerat fieri, Imperator, Italiæ imperat magno supercilio gloriosus: sed frater eius Germanorum rex non laturus eum sine vllo iure imperium sibi soli asserere, copias conscribit, profectionem
30 parat in Italiam. At Carolus dum in Germania quæ ad bellum necessaria sunt, parantur, Italiæ rebus vtcunque ex tempore ordinatis, in Gallias reuertitur, vt illic compararet milites quibus fratri se opponeret. Reuersus in Galliam totus fuit immutatus habitu corporis & animi moribus, inaniter insolito vestiū genere se ostentans, & a suo nomine imperat nomina noua imponere ciuitatibus. Carolopolin vrbem Compēdium vocat. Ad Germaniæ regem mittit legatos cum superbissimis minis, prædicari eos iubet suam potentiam & omnium orbis terrę regum amicitiam, & parata non solum auxilia, sed & paratam obedientiam. Venturum in Germaniam cum tanta multitudine, vt exhaustis fluminibus omnia sicco transire possit pede. Iamq; nunc se misereri patrię suæ Germaniæ, cum animo prospiciat superatas calamitates. Ludouicus nihil ina-
40 nibus fratris sui, non amplius Germani hominis, sed vanissimi Græci (nam sic vestitus erat) minis mouetur, quę desunt reliqua ad expeditionem diligenter comparat: sed inopinato morbo correptus Francofordiæ moritur. A morte patris, filij quos tres habuit, diuidunt regnum paternum in tres partes: Ludouico Franciam quam vocant Orientalem, Thuringiam, Saxoniam, Frisiam, & partem de regno Lotharij dederunt, & appellatus est rex Ostrofranciæ. Bauaria, Pānonia, Carinthia, Sclauorum regio, Boemia, Morauia, sunt attributæ Carolomanno; & vocarunt illum regem Bauariæ. Alemaniam quæ nunc Sueuia nominatur, & partem regni Lotharij sortitus est Carolus. Diuiso in hunc modum Ludouici regis Germanorum, regno, Carolus Caluus ratus diuisa debiliora quam cum vnita cōiunctáve fuerunt, bellum parat in nepotes, nullam plane
50 causam belli habens: sed frater eius rex Germanorum exercitum sufficientem contra Carolum habuit. Ergo superbus homo nihil curans consanguineam necessitudinem, nihil expendens quid iustum, quid non, cum exercitu Germaniam inuasurus Coloniam peruenit. Duo fratres (quod sciebat Caluus) erant aliis distenti occupationibus, tamen iusserunt conscribi copias quas si opus esset, fratri mitterent. Ludouicus igitur fortis animi & bonæ indolis iuuenis, rex Ostrofranciæ, mittit ad Caluum patruum

850

876

suum legatos, qui de pace agerent, eumq; admonerent modeste quo pacto res earúmque causæ haberent. Pacem se malle cum iactura suarum facultatum, quam bellum cum iactura hominum vitæ & facultatum. fore bellum tale vt ad victorem quoq; plus mali peruenturum sit quam boni. præstare vt coniunctis viribus contra Turcas militent. Caluus inflatus spiritu superbo nihil audit de pace, contemptim respondet. Ludouicus interea aucto exercitu, simulat nihil minus se velle quam pugnare, nec esse ita paratum, vt cum tanto Thrasone audeat congredi. Caluus nihil timens aliquid iuuenem tentaturum, absentibus maxime natu maioribus fratribus. nam satis exploratum habet eos adhuc imparatos esse, omnia igitur negligẽter administrat, exercitum ducit ceu nullum haberet hostem. Hęc intelligens Ludouicus, bene rem gerendi sibi datam ansam videt: apud Andrenacum igitur aggreditur hostem nihil tale expectantẽ, Germani pugnant fortiter, vincunt, cum magna ignominia Caluus gloriosus rex fugit a facie quem tantopere despexerat, Ludouici nepotis. Multi ex proceribus Calui in hac pugna desiderati sunt. Huius regis tempore, Flãdria inculta neglectaq; iacuit, ferarum domus; in ea igitur ædificauit vicos quosdã, & cultores pastoresq; induxit, præfectum dedit illis Balduinum nomine, virum audacem, qui regis sui filiam Iudith, absente rege, rapuit, & pro vxore ea vsus est. Rex irascitur grauiter: sed in aula habuit amicos (an facinoris conscij fuerint, nescitur) apud regem primæ autoritatis, qui primum consiliis retinent regem; ne in primo furore hominem conficiat, postea cum visus est regis animus capax rationum, agunt etiam causam Balduini apud regem, virum strenuum, & ad magna natum, magni vsus in bello esse posse. Horum oratione placatus animus Caroli Balduino ignoscit, vxorem filiam cõcedit, Flandriam loco dotis dat, Comitem Flandriæ appellat. Hic Balduinus per totam vitam suam fuit in excolenda & ornanda Flandria; nec ignauius eam excoluit Arnulphus filius Balduini, qui successit patri. Hic ingeniosus fuit in ordinandis rebus publicis, & ad augendam hominum frequentiam multa excogitauit: quę etsi vtilia essent gubernatoribus vrbium & regionum (quorum multi imprudentia sua minuunt frequentiam hominum, quæ regionis vrbiumq; decus est, & fere maximus prouentus) tamen hæc edocere propositi nostri nunc non est. Imperante hoc Carolo Caluo, Campaniam totam misere deuastant Saraceni, freti intestinis Christianorum principum dissidiis. Tota Italia rege destituta & Imperatore, vocat Caluum: sed ille non vt res exigebat, properat, prius creat regem, Bosonem, fratrem vxoris suæ, & dat illi regnum Prouinciam. deindè Romam proficiscitur, cum Saraceni iam nauibus oneratis præda ex Italia receperant se ad suos. Duo filij Ludouici regis Germanorum in Italiam patruum suum Caluum sequuntur cum copiis Germanorum: nam conatus eius impij illos pessime habebant. Eo vero animo erant, non cessaturos nisi aut ipsi essent victi & in nihilum redacti, aut patruo vita & imperium esset ademptum. Tantopere erant cõmoti iniuria, & scelerate hostili animo erga sui fratris filios. Carolus audiens Romæ aduentum nepotum cum Germanorum electissima manu, Romam relinquit, angustias clausurus qua veniebant, morbo correptus nõ periculoso, neq; graui, in quo vsus est medico Iudæo Sedechia, qui perhibetur illi dedisse venenatam potionem, ignorantiáne (vt sępe per imperitos medicinæ professores fit) an ex composito, ignoratur. Caluus mortuus est, cadauer conditur aromatibus, vt eo ferant quo ipse voluerat: putredinem vectores ferre nõ valentes, mandant humi Vercellis. inde post aliquot annos alio est tralatum. Causam hic autores habent quidam quæ mihi non probabilis videtur. Imperatore Caluo mortuo, de imperio fuit cõtentio magna. Fuerunt enim multi principum Romę & aliis locis, qui cupiebant Carolum, Sueuorum regem, qui cum copiis suis aduersus Caluum in Italiam venerat, socio expeditionis fratre Carolomanno: Pontifex vero restitit illi, cupiens Ludouicũ Balbum Calui filium, nec non alij proceres cum Pontifice vna sentiebant. Pars tamen quæ studebat Carolo Sueuorum regi, erat fortior. Pontifex ergo captus, in custodiam ducitur: sed non diu post quorundam opera liberatus, ad Ludouicum Balbum confugit, cum quo aliquãdiu habitauit, deinde diademate coronauit eum, & Imperatorẽ appellat. & apud eum pontificia vtitur functione, & multa ecclesiastica dissidia tollit, & discordias componit. Postea apud Trecas vrbem, synodum cogit, in qua ad fidem Christianam pertinentia sunt multa instituta, & in Flandria, vt nunc dictum est, quæ culta iam erat,

&ha-

& habitatoribus referta, episcopus est ordinatus, qui rudem erudiret ad religionem & pietatem populum. Qui a simplici & nondum ad malitiam exercitato populo cum timore & reuerentia acceptus est, & cum deuotione animi secuti sunt doctrinam eius. operaque secuta sunt auditionem. Porro in his turbis, Saraceni tempus semper obseruantes, Italiam inuadunt, diripiunt magnam eius partem. prȩter cætera autem montis Cassini monasterium miserrimis modis tractauerunt: quare reuocant Pontificem, vocant Cæsarem, quærunt territi Romæ & in tota Italia auxilium. Pontifex cum Caroli copiis & aliorum principum manu in Italiam veniēs, recreauit totum Latium: breuiq; expelluntur hostes omnes ex Italia. Post hæc omnia Ioannes Pontifex animaduertens
10 plus præsidij in Sueuorum rege Carolo, quam in Balbo, & Carolum hunc amicis Romæ abundare: quamobrem creat eum Cæsarem, appellatque Carolum tertium: Balbi imperatorium nomen vertitur in risum, nec scribitur in albo Imperatorum. His temporibus fuerunt comitia Furonæ, vbi certis conditionibus pacem fecerunt inter se Ludouicus Balbus, & Ludouicus filius Ludouici regis Germanorum. Paucis post mensibus Balbus, quemadmodum fit, iam se quieturum, iam se in portu nauigare, ocio iam felici & dulci fruiturum post tot pericula, tot mala & labores, dicens, in morbum lethalem incidit, & in vrbe Compendio obit. Dominandi insana libido principum incredibiliter afflixit regnum quod Balbo subiectum fuerat. Vxoris Balbi defuncti vita frater, Boso, vir nihil humile in animo versans, paruisque non contentus, practica,
20 vt ita dicam, multiplici regno insidiatus est. Principes vbi eius cōatus olfecerunt, restiterunt, & Germaniæ regibus oportere dari regnum, vnanimiter dixerunt. Vota omnium principum concordantium videns Boso, consequendi regni spem deponit omnem. Sed Germanici reges mortui eodem tempore sunt. Ne Boso reginæ frater tyrannidem rursum affectaret, principes sedulo cauendum putabant. Balbus mortuus filios duos reliquerat, Ludouicum, & Carolomannum, natos ex concubina. Hos quanquam illegitimos, faciunt vna reges. Hi reges creati, cum Nortmannis Galliam infestantibus pugnant, & eos vincunt nobili prælio. quæ res illis magnum nomen, & fauorem totius Galliæ peperit. Victoria illa quoque prædicata & grata fuit apud Germanos. nam & hos infestari Nortmanni incipiebant. Sed iterū collectis viribus Nort-
30 manni in Galliam grassati sunt eodem anno quo a fratribus regibus sunt profligati: cum quibus iterum congressuri fratres, parant se. Cum essent iam parata omnia, hostemque alacres peterent, Ludouicus moritur. Boso autem videns nothum Carolomannum bello implicitum & pene fatigatum, denuo solicitat in regno omnes qui videbantur aliqua pollere autoritate, sed frustra; non mediocriter tamen turbat Carolomannum cum Nortmannis difficile bellum gerentem. Carolus Sueuorum rex & Augustus, audiens Nortmannorum iniurias & iniustos conatus, & Carolomannum in magnis difficultatibus constitutum esse, ex Germania mittit in Nortmannos copias, quarum virtute Nortmanni victi sunt. Sed ne aliquid de industria dissimulare videar, non desunt autores qui dicunt, Nortmannos hac tempestate nullo modo potuisse re-
40 pelli, & victores frequentibus minoribus præliis discessisse, & Principes Galliȩ pacem petiisse, Frisiamque Nortmannorum duci dedisse. alios duces adductos, vt discederent, auri magno pondere, & ita victos auro, non ferro ex Gallia Nortmannos profectos. Adhæc Nortmannis Carolomannus annuum tribuit tributum: sed non diu post illud inhonestum fœdus Carolomannus vixit. Cuius mortem vbi audiuerunt Nortmanni, arma recipiunt, hostili animo Galliam petunt, Parisios obsidentes, circa eam passim omnia perdunt. Tota igitur Gallia non habet quo respiciat, vnde ve expectet salutē, quam ab Imperatore Crasso. Cōcordibus ergo votis eum optant, rogāt vt veniat, opemque in extremo periculo constitutis ferat, se illi commendant deuouentque totos. Imperator miseratus statum Galliæ, videns eos a se solo pendere, & quid incom-
50 modi simul & turpitudinis sit eos deserere; rursum quāta vtilitas & gloria sit, eos seruare, magnis in Germania copiis conscriptis, imperato etiam certo militum numero ciuitatibus in Italia, ita temporibus profectionem ordinauit, vt simul eodem tempore ex Germania & Italia copiæ conueniant in ea loca in quibus hostis erat. Idque diligenter obseruatum est. Conueniunt copiæ non longe a Lutetia quæ ab hoste obsessa & ita pressa erat, vt a deditione parum abfuerit. Iamiamque actum de ea erat, nisi Impe-

ratoris aduentu recreata spiritum recepisset. Hostes potentem & numerosum aduersariorum exercitum videntes, suos vt obsidendi ratio exigebat, dispositos separatim per partes, collectius continent in alio castrorum genere. soluitur igitur arcta illa obsidio. Imperator (præscripta certa ad hoc hora) iubet omnes, qui ferre arma possint, in hostem erumpere, eadem hora se cum suis adfuturum, significat ex summo magistratu paucis, qui multitudinem iubent paratam ad constitutam horam adesse oportere, cumque iam acie instructa essent ituri in hostem, multitudini consilium & iussu Imperatoris exponunt, victoriam esse certam, affuturum Imperatorem cum Germanorum electissimis. Adhortantur eos, vt in conspectu Imperatoris suam ostendant virtutem. Venit hora, vtrinque ruunt in hostem, sanguinolenta fit pugna, Imperator superat, vt cedere cogantur hostes, sed non franguntur prorsus: recipiunt enim se non procul ab eo loco in munitiora loca. Inceptum est agi de pace, Cæsar & omnes principes pacem cupientes, potius acceperunt paulo iniquiores conditiones, quam fortuna postulare visa sit. Concessa est igitur habitanda Nortmannis ea regio quæ vltra Sequanam est. nostra ætate adhuc ea vocatur Nortmannia. ad septentriones habitant illi, idque nominis impositio non inepta complectitur: *Nort* enim septentrionem eorum lingua vernacula significat, *Man* virum. Et Germani vocant ventum aquilonem a septentrione flantem *Nortwind*, hoc est septentrionalis ventus.

DE GERMANIS
LIBER DVODECIMVS.

888

POST Domini natiuitatem 888, Imperatore Crasso mente capto ex intemperie cerebri, alium Principes Imperatorem appellauerunt, nempe Arnulphum. Crassus postquam incepit insanire, aut saltem non omnino esse mentis compos, tantum vnum annum vixit. Est humi mandatus cum omni regali & imperiali reuerentia & honore. Minori tamen planctu, propterea quod animo nihil valebat, inutilisq; imperio erat factus. Hic Arnulphus vir quidē industrius & animo magnus, satisq; prudēs, propter quas dotes meruit eam apud principes existimationem, vt electus sit Imperator, neque vero opibus & facultatibus valuit satis. Erat enim is imperij status, vt nisi aliæ essent facultates, imperium non sufficeret ad tuendam dignitatem Imperatoris & hostibus resistendum, omnino nomen imperij magis erat gloriæ quam rei. Quas ob res Arnulphus hic nec Gallias nec alia loca, vt volebat, & rerum status exigebat, tutari poterat. Galliæ ergo optimates deliberant qua ratione sibi consulant, & de rege creando tractant. Ludouicus Balbus præter filios ex concubina duos de quibus paulo ante, reliquit vxorem reginam grauidam; peperitq; post mariti mortem filium, qui nominatus est Carolus Simplex, qui iam natu decem annorum erat regni paterni hæres. Igitur optimates puerum regem creant, tutoremq; præficiunt puero Odonem, comitem Parisiensem. Hic puerum studuit regno vtilem reddere, bene instituendo. Vbi nouem annos nomine pueri regnum iuste & cum laude gubernauit, moritur; ante mortem vero adolescentem regem commendat regni optimatibus. Adolescens suscepto regno Britannorum regis filiam, nomine Edinam, vxorem duxit. Quidam tradunt tutorem Odonem cum Carolo Simplice magnas postremis annis habuisse simultates: nam Carolo iam ætate maturo Odonem noluisse cedere. Odonem autem adolescenti quātumuis bonæ spei iuueni facile restitisse, quoniam Odoni totum regnum fauisset, ob singulares eius dotes in bello & pacis tempore eximias. Nortmannos qui eo regnante sæpe Galliam vexauerunt, feliciter & fortiter sæpe victos, suæ ipsius vitæ periculo repulit; sed semper contra eos vsus cum Francis Orientalibus, tum Germanis aliis. Carolus Simplex etiam eorum furori sæpe restitit. Et vt firmior esset pax, magisque Gallia quiesceret liberata ab eorum incursionibus, Rolloni Nortmannorum principi filiam vxorem dedit; sed prius suscepit Christianam religionem Nortmannus. Porro Robertus Odonis frater, Princeps Aquitaniæ arma parat aduersus regem Simplicem, volēs sibi regni partem nomine fratris deberi,

beri, vrbes quasdam expugnatas sibi iurare cogit. Vbi audiuit regem in armis esse, nolens suos bello affligi contra regem, cum copiis instructis proficiscitur: sed rex longe numero & virtute militum superior, excipit eum prælio, occiditur dux Robertus. Rex iam omnia tranquilla putans, quibuslibet confidit: quare iter forte facientem illac hospitio blande excipit eum Herebertus apud Peronem, cepitque impius hospes Simplicem regem hospitem. Edina Regina ad Eduardum patrem in Angliam fugit cum filio paruulo Ludouico. In Gallia capto rege miscetur cœlum terræ, plena sunt omnia tumultibus. Procerum multi regnum affectant, quilibet se iudicat digniorem qui alios gubernet. Qua discordia freti Saraceni iam non fines vltimos Galliæ bello tentant,
10 sed interiora fere omnia vastant. Rex igitur malis auspiciis & sero creatus est Richardus Burgundiæ ducis filius, non satis enim exercitatus & peritus fuit in militari disciplina. Qua facultate tamen in primis opus erat, propter Saracenorum crudelitatem qui tum quoque Burgundiam depopulabantur. Porro Richardus & Carolus Simplex capti eodem tempore moriuntur. Regnum iterum destitutum est gubernatore in magnis fluctibus & tempestatibus. Post longas contentiones, proceres in Anglia Edinam vxorem Simplicis defuncti vita, & filium eius Ludouicum reuocãt, regnum, paternam hæreditatem, offerunt, venienti obuiam procedentes gratulantur, regem salutant, se suasque fortunas illi committunt. Magnis & variis hic iuuenis rex petitus est insidiis, ex quibus omnibus seruatus est & ereptus Germanorum, vt narrant histo-
20 riæ, opera & fide. Sed ne quis existimet nos oblitos propositi, professos scilicet de Germanis scripturos: immorari vero in aliarum nationum rebus præter decorum. Horum omnium quæ hactenus tradidimus, Germani fuerunt longe maxima pars, & Principes quos narrauimus, plerique omnes originem duxerunt ex Germanis. Propius tamen nunc redimus ad Germanorum res gestas. Arnulphus, de quo paulo ante, Imperator appellatus in infelici imperij tempore. Maharenses, ex Morauia gens, initio imperij huius Germaniam afflixere miserabiliter. Causa eius belli eis fuit, quod Ludouicus Germanię rex Germanorum copiis superatos maxima clade affecerat. quare Principum dissensiones audientes, venerant se vlturos. Illis igitur Arnulphus se opposuit; sed quantũ profecerit, satis arguunt fœdera cum illis facta. Data est enim illis Boe-
30 mia in qua liberi habitarent. Nec erat vlli cordatiori obscurum quantum mali & discriminis esset Germanis talem habere vicinum, sed danda fuit, ita ferebat res. Ex Boemia igitur breui post tempore egressi, Germaniã vastarunt. Arnulphus contra eos ducit suos: sed aliquoties ita præliatũ est, vt Arnulphus auxiliares copias aduocarit ex Vngaria: Vngari magna multitudine in Germaniam venientes non multo minus dederunt quam hostes, damni. Vicerunt quidam hostẽ pugna cum maximis quæ vnquam fuerunt, conferenda. Ex Germania igitur profligatis Maharẽsibus, Vngari promissam pecuniam improbe exegerunt ab Imperatore. quam cum non haberet, promissis effecit vt repeterent patriam. Cum autem dies soluendi adest, non habet Imperator vt satisfaciat. Qua causa Vngari Germaniam vsque ad Frisiam depopulati sunt. Germani
40 vero recordati suæ pristinæ virtutis, & ob trucidatos liberos, senio defectos parentes, & vxores, commoti, cum furore arripiunt vno animo omnes arma, hostium exercitum pene deleuerunt totum. His temporibus tota Europa tumultuata est intestinis seditionibus bellisque. Arnulphus Cæsar in Galliis bello magno implicitus, & in eo miram fortunæ instabilitatem expertus est. Ædificia igne consumuntur, subuertuntur arces & vrbes, magna omnium rerum penuria sequitur, fame vulgus perit. Germania quoque fame laborat, bellis, quæ iam diximus, exhausta. In Latio factiones multæ omnia confundunt. Guido dux Spoletanus solicitat quasdam vrbes in suas partes, quasdam terret, quas scilicet corrumpere nequit vanis promissis. Berengarius Princeps Foroiulij Guidoni se opponit, cum ciuitatibus artibus eisdem agit qui-
50 bus Guido. Præter illas fuerunt factiones perniciosæ, quas enarrare longum esset. Sic tota Italia perturbata maximis affecta est malis. Berengarius superior Guidonem vincit, fœdus victor cum Imperatore facit. Arnulphus paulo post Italiam cum exercitu petit, a Pontifice rogatus, quem factiones fere oppresserant. In Italia de omnibus supplicium sumit Imperator, qui aduersi fuerunt Pontifici. Bergamum, vbi hostium quidam Pontificis erant, obsessum, vique expugnatum est ab eo: cuius ciuitatis comitem

laqueo suspendit. Per totã Italiam aut fugatis, aut e medio sublatis inimicis Papę & seditionum autoribus, statu pacatiore reddito Italicarum rerum, Romam accedit, fores apertas sibi fore existimans. Sed quanquam vocatus a Pontifice sit, tamen quoniam factionum multæ erant partes, illa quæ aduersa erat Papæ, tanta potentia in Repub. pollebat, vt vrbis portas clauserint, & aditus omnes muniuerint, illis qui a Pontificia sede non discesserant, & Pontifice repugnantibus. Intra mœnia igitur vrbis tumultus, cædes, dolus, nemo ab alio tutus. Partium alia sperare, alia desperare, alia meditari fugam, alia tractare quomodo velit vti victoria: omnes parturire dolos & labores, consultare, vigilare, insidiari. In his turbis & discriminibus Pontificij præualent, vrbs aperitur, Imperator ingreditur, excipitur a Pontifice Formoso honorifice. Qui sibi conscij sunt aliquid aut fecisse aut dixisse, fugiunt ex vrbe. Multi tamen ob etiam suspiciones leues crudelibus pœnis afficiuntur. Volebant enim Pontifex & Cæsar exempla statuere, ne in posterum aliquis auderet contra Pontificem aliquid moliri. Guidonis facultates quas in Italia habuit maximas, afflixit, & fere totas contriuit. Referam & quod de vxore Guidonis scribitur. Hæc mulier obsessa in quadam vrbe, nacta proditorem ex Arnulphi Imperatoris familiaribus, per quem somniferum lethaleque venenum potu dedit Imperatori qui ante vrbem in tabernaculis erat. quo veneno hausto tam alto somno est oppressus, vt toto triduo non potuerit excitari. decoxit tamen, naturæ in Imperatore vis, vt mortuus non sit, vel potius, Deus diutius volens illum in hac vita habere, seruauit: alioqui mortis genere hinc illi decedendum fuit. Arnulphus hac potione corpore & animo ignauior factus, Italiæ propter veneficia infensus, suam Germaniam repetit. Nec multo post tempore Arnulphus pediculorum multitudine ex corpore eius nascente consumptus est, nec potuerunt vlla arte pediculi tolli. sublatis enim genitis, ex subiecta corrupta corporis materia alij nascebantur; his ablatis, ex seminario in putredine relicto alij iterum proueniebant, semperque ita numerus auctior est redditus. Itaque toto fere corpore consumpto magni doloris morte excedit ex hoc seculo. In monasterio Diui Emerani Ratisponæ sepultus est. Mortis tempore pollebat potentia & opibus: sed tempore quo imperij administrationem accepit, non satis ad imperij dignitatem tuendam diues fuit. Filium legitimum Arnulphi a morte patris statim Principes fecerunt Imperatorem; erat autem nomen illi Ludouicus. Primo eius imperij anno, Vngari Germaniam (propter patrem mortuum: nam viuente Arnulpho nihil aliquot annis tentarant contra Germanos) inuadentes, vastantq; vsque in Bauariam. Quidam volunt quod ingentibus copiis totum Noricum agrum vastarint; & in Sueuia aliquoties incolarũ virtute præliis sanguinolentissimis victi & repulsi, tamen ad extremum superasse Sueuos, eorumque regionem crudeliter incendio & ferro depopulatos vsque ad ipsum Danubij fontem peruenisse, qui est caput siluę Hercyniæ. Quod tamen verum non esse arbitror. neque enim in eo loco istis temporibus erant Germanorum res, & Vngarorum virtus tanta, vt eo vsque credendum sit Vngaros peruenisse. Ludouicus Imperator iuuenis, magnis vndiq; copiis coactis obuiam properat; neq; enim in initio imperij sui voluit ferre suos, & præter alias nationes sui imperij caros deuastari. Vbi venit ad Lycum fluuium cupidius, vt sunt iuueniles animi concitatiores, cum hoste dimicandum quam primum quęrit. Vngari sæpius acie instructa animum eius ad pugnandum cupidum intelligentes, in quendam depressiorem locum arbustisq; siluestrem insidias ponunt, cum reliqua exercitus parte expedita committunt prælium cum Imperatore. pugnant fortiter Cæsariani, hostis paulatim cedit, se quantum potest fieri, defendens recedendo, nostri nihil suspicantes periculi sequuntur cedentem & in insidias ducentem hostem. vbi ad locum insidiarum ventum est, prorumpunt ab omni parte insidiæ. Germani & si non potuerunt non commoueri re inopinata, tamen pugnarunt ita, vt diu anceps fuerit prælij euentus; sed qui in insidiis fuerunt nimium suo impetu perruperãt aciem Cæsaris; quare tandem fugere coacti sunt. Post hanc fugam ita sunt hostium animi sublati, vt totam Germaniam in sua manu esse putarint. Imperator vt pacem consequi posset, dedit priuatim occulte hostiũ ducibus magnam pecuniam, publice magnã etiam dedit, maiorem se daturum promisit. annuum quoque tributum hostibus pollicitus est. Ægreq; inducti sunt vt redierint domum. Ludouicus duxit vxorem Lutgardam filiam Otho-

Othonis ducis Saxonum. Dum regnauit hic Ludouicus, octo Pontifices mortui sunt, regnauit vero solum duodecim annos. Non multo post prælium iam dictum, Vngari contra pacta non contenti tributo annuo quod bona fide numerabatur quotannis a Ludouico, repetunt, maioribus viribus quam ante aggrediuntur Germaniam. Cum quibus in Bauaria Germani bis congressi, bis superatos in Vngariam repulerunt. In postrema eorum fuga quidam volebant illos persequi vsque in Vngariam, & illic cum illis ducere bellum: sed consilium non placuit omnibus: plerique enim maluerunt domi quiescere, quam hostem tam atrocis animis sequi. Sed id euenit quod ij prędixerãt, qui eos persequendos censebant: Redibant enim tertio, & superatis multis Germaniæ
10 partibus omnia impleuerunt sanguine. Primum versus septentrionem Thuringiam, Saxoniam miserrimis modis tractauerunt. deinde conuersi rursus in Sueuiam eandem crudelitatem in ea exercuerunt, sed multis per omnes eas regiones amissis. Erat vero illis liberum per Bauariam captam iter: quare occisis succedebant semper alij, confluxerunt enim semper sine intermissione alij. Ex Sueuia vertuntur in Rauracorum agrum, vbi Basileam (quæ vrbs felicissime crescebat) vastatam & direptam incendunt; sed discedentibus hostibus, ignis extinctus est, neque multum dedit damni. Alsatiam quoque totam diripiunt. Inde progressi in Lotharingiam peruenerunt, in cuius agris nullum ædificium erectum passi sunt, omnia solo æquant. Eodem furore penitius in Gallias intrauerunt, & non remissiore crudelitate debacchati sunt per omnia
20 fere loca Galliæ. redeuntes ibant per ea Germaniæ loca, quæ præterierant antea, & ceu furiis agitati nulli neque ætati neque sexui parcunt: cum maxima præda, sed infinito suorum numero amisso, in Vngariam redierunt. Nec Italia ab Vngarorum iniuriis tuta fuit: vastarunt enim & illam totam, nullum angulum prætermiserunt, quem non afflixerunt. In Italia tamen non est illis datum grassari sine memorabilibus præliis. Itali aduenientibus Vngaris territi vehementer sunt, quoniam audierant quid in Germania, quid in Gallia fecissent: & dicebãtur humanis carnibus vesci. Quare in tanta tempestate quærebant iam quem imperatorem facerent gubernandi peritissimum, non ex fauore, sed ex iudicio. Berengarius Foroiuliensis dux eligitur, quoniam præter cæteros fortis & felix in bellis visus est. Hic igitur belli Dux & Imperator electus,
30 quam maximas copias cogit, hosti Vngaro obuiam it: & quia hostes videbantur fatigati, & hostem nondum expectare, imparatos opprimere volens, aggreditur eos: sed numero & virtute militum inferior, postquam vna atque altera hora pugnatum est, fugatus exercitum pene totum amisit. Post hoc prælium Italia multo quam antea magis conterrita est. Vngari victoria insolentiores, & cæde suorum ira iracundiores redditi sunt. Taruisium obsidione circumdederunt, & expugnauerunt, & direptum desolatum reliquerunt. deinde ciuitatem Venetorum nouam incenderunt, Equilium, Clodiamque diripuerunt, & sic furibundi pergentes vbique grassantur. Tandem dato magno pondere auri & argenti a Berengario (quod vbique ex omnibus ciuitatibus & episcopis & a Pontifice collegerat) Italia excedentes, reuertuntur vnde venerant. Por-
40 ro Ludouicus eius nominis tertius Imperator (quamuis eo tempore plures in Italia regnarunt: sed non sunt agniti pro Imperatoribus in plerisque imperialibus regionibus, quare nec nos istos in numero Imperatorum recensebimus) non laturus Berengarium in Italia imperare, & Imperatoris nomine appellari, coactis copiis in Italiam properat, omnibus rebus posthabitis: habuisset enim multo magis necessaria ad statum regni sui conseruandi, si non magis respexisset titulorum gloriam, quam suorum subditorum tranquillam vitam. Germanorum aduentu audito Berengarius, quantum licet fieri per infaustam pugnam nuper habitam cum Vngaris, exercitum comparat. Magnæ fuerunt Berengarij difficultates, exhaustus pecunia (omnem enim dederat hostibus Vngaris) territus miles quo consueuerat vti, Italus, & propter rem im-
50 prospere gestam cum Vngaris a multis male audiebat, apud multos fauorem & æstimationem perdiderat: homo in his angustiis omnibus nondum animo victus est. Confidit etiam cum nihil habeat in quo speret: neque enim milite suo confidere potuit. Ludouico igitur aduenienti obuiam procedit, vt Italiæ non videatur fractus. Quam primum enim timoris & desperationis signum si præbuisset, hostique cedere, & non congredi audere visus esset, ciuitatum pleræque desciuissent ad for-

tiores partes. Itali enim ſemper eo ſe inclinarunt vbi maiorem fortunam maioremq́; potentiam vident: etſi omnes homines cum inſtabili fortuna mutantur. Niſi hoc ſic habuiſſet, Berengario longe conſultius erat, munire vrbes, omnia ex agris præripere hoſti venturo, in munitiores vrbes conuehere, præſidia in vrbes diſponere, ſe intra mœnia continere, ita ducendo bellum Ludouicum fatigare. ſed hanc timoris ſignificationem vitandam cenſuit propter quas dixi, cauſas. Quamobrem alacritatem ſimulare, ſpargere in vulgus, eſſe Ludouicũ imbellem virum, quibuſlibet hoſtibus tributarium factum, nihil ad hoc eſſe periculi, ſimulare ſe non modo pugnam non detrectare, ſed etiam nihil æque cupere. Nihilo minus quantum potuit, locis cauit ne eſſet dimicandum: videbat enim ſuos inutiles pugnæ. Poſtquam vero in conſpectum hoſtium venerunt Itali, ita metu confuſi ſunt & exanimati, ſicut ſolent eſſe qui in iudicio damnati ducuntur ad ſupplicium. Etſi igitur facile præuidet, qua fuit in militaribus rebus prudentia & experientia, ſi congrediatur, quis ſit futurus euentus rei: tamen pertinax in homine animus tentare voluit rem in qua certam ſciebat perniciem. Congreſſis igitur in prælium copiis, primam coitionem non ferens Berengarius fugatus eſt. Poſt prælium ſtatim ciuitates inceperunt deficere ad Ludouicum, excluditur Berengarius, Ludouicus intromittitur. Berengarius etiam poſt illam fugam, & Italiæ defectionem, animam non deſpondet, alia via aggredi hoſtem meditatur, parturit dolos, virtute ſuorum fracta. Ludouicus victor videns Italiam totam ſuam eſſe, ab omnibus enim ciuitatibus iam mittebantur legati, claues quacunque ibat, veniebant obuiam, nullus erat aduerſarius timendus: quare non admodum ſolicitus remiſit curas. Ergo cum Veronę eſſet, a quibuſdam familiarium ſuorum, qui acceperant a Berengario pecuniam, proditus eſt. Nam proditores illi intromiſerunt Berengarium in vrbem nocturno tempore: ab illo captus eſt ea nocte, luminibusq́; priuatus Ludouicus, & dimiſſus. Sed ſunt autores qui putant ita priuatum oculis, vt mori eum neceſſe fuerit: nam Berengarium ita videri voluiſſe contemnere poteſtatem eius: & probabile eſt quod dicunt illi. Neque enim veriſimile eſt liberum luminibus ademptis voluiſſe dimittere talem regem. Statim igitur poſt ereptos oculos mortuus eſt. Regnum hoſt huius mortem obtinuit Berengarius in Italia. Anno poſt obitum Ludouici Imperatoris (qui fuit annus a natiuitate Chriſti 913) contentio de imperio magnorum bellorum in Europa fuit cauſa. Alium in Galliis, alium in Italia, alium apud Germanos volebant Imperatorem. Franci occidentales, id eſt Galli, prædicabant id quod verum erat, genus Caroli Magni non inueniri in Germania, eius generis apud Gallos eſſe reliquias. Supererat enim Ludouicus nomine, filius Boſonis, qui genitus erat ex filia Imperatoris Ludouici ſecũdi, quem Imperatorem multæ magnæ ciuitates & Principes præcipue in Gallia, volebant. Germani contra noluerunt qui eſſet alienis moribus & animo a Germania, qui non eſſet educatus in Germania. Quare elegerunt vnanimiter fere omnes Ludouicum nepotem Ludouici tertij, ducem Francorum in Germania, & Princeps quoque legitur fuiſſe Lotharingiæ. Hunc electum appellant regem & Imperatorem: ſed Itali Berengarium ſuum Imperatorem appellabant, negabant Germano coronam imperialem. Ex his diſſenſionibus grauia bella orta, afflixerunt miſere populum, qui ſub Imperatorum tutela felicem & tranquillam vitã debebat agere. Ergo Ludouico ea via qua dixi, mortuo, Franci & Saxones Othonem Saxoniæ Principem cupiebant Imperatorem: ſed Otho ſenio confectus oblatum imperium recuſans, ſuaſit vt potius Conradum eligerent, quem iam dixi electum. Otho tamen ſemper ſe adfuturum communi paci, & imperij dignitati iurique ad imperium Germanorum, promiſit. Huius Conradi imperij anno ſecundo quidam principum in regno eius meditari cœperunt res nouas contra Imperatorem, quos ille ſingulari ſapientia compreſſit, & ſine armorum tumultu in leges ſuas perduxit. Vnus tantum illorum nempe Princeps Bauariæ non fidens illi, conſcius ſui animi & propoſiti contra illum, fugit cum tota familia ſua ad Vngaros, quos non ceſſauit excitare in Conradum Imperatorem, nec nihil effecit, ſed plus ſuis conſiliis nocuit Vngaris, quam Germanis. magno enim prælio eodem anno a Germanis ſuperati ſunt, & innumerabili multitudine occiſa, cum ignominia fugiunt in patriam. Sequenti deinde anno iterum redeunt, iterumq́; repulſi; & multis occiſis, ad ſuos reuerſi, ſequente vere rurſum maioribus copiis quam prius Germaniam inuadunt, & primo qui-

913.

quidem impetu non potuerunt retineri, ſed longius progreſſi collectis omnibus Germaniæ viribus, victi fugati ſunt. Poſt hoc prælium ſequentibus annis proximis quibuſdam non reuerſi ſunt. Erat hoc tempore dux Saxonum, nomine Henricus, Othonis filius iuuenis maximi animi, & in militaribus virtutibus peritiſſimus, qui aliquoties ſpecimen ſuæ præſtantiæ dederat in præliis cum Vngaris: nam eo tempore vicinas regiones cladibus afficiebant. Hũc Conradus ob has dotes, ob quas diligẽdus erat omnibus, odit inhumaniter. Cuius iuuenis pater Otho de Conrado optime meritus fuerat, cuique debebat nomen Imperatoris, vt eſt iam auditum. Et cum Conradus intelligeret quid eſſent omnes homines iudicaturi de ingratitudine ſua, ſi palam cum illo armis
10 rem ageret, de dolo & inſidiis cogitauit. Ad hanc rem neminem iudicauit aptiorem Hattone epiſcopo Moguntino, quem in inſidiis fabricandis mille artificem ſciebat, & audentem & paratum ad quoduis facinus. Cum illo ergo cõmunicat Conradus conſilia ſua. Hatto pollicetur nefandam operam, facile ſe poſſe addit (nam in ea arte erat iam exercitatus) Occaſione igitur quæſita, Hatto inuitat Henricum, magnum, neſcio quid, inquiens ſe habere quod cum illo communicet. Aduenientem Henricum ficto vultu læto excipit Hatto latro, in conuiuio donat illi auream torquem, quæ venenato auro erat facta, ita vt qui ſemel in collum iniiceret, veneni vis penetraret per veſtes etiam ad cordis penetralia, & breui necaret, nec nihil manibus tractando nocuit. Hatto igitur allata per famulum, manibus medicamine præparatis, in collum iniecturus erat
20 lethale donum Henrico, qui per quendam admonitus clanculum, recuſauit. Poſtea ille qui admonuerat Henricum ſoli exponit omnia, & Comitem Albertum tali torquẽ eſſe ſublatum per hunc epiſcopum. Hattoni ergo roganti cur tantopere ſuum munuſculum renueret, reſpondiſſe ſcribitur Henricus, ſibi non eſſe durius collum, quam Comiti Alberto. Latrocinio illo ergo Henricus ſupra modum iratus, cognouerat autem poſt Conradi odio ſubornatum hunc proditorem. Quamobrem proxima quæque Saxoniæ ſuæ, quæ ad Conradum pertinebant, inuadit, & ſuæ ditioni adiicit, nec finem graſſandi facit vllum. Hatto ſe (propter proditionem ſuam manifeſtatam, & propter quæ ſequebantur mala) mœrore & triſtitia conficit, animiq; ægritudine moritur. Quidam multa ſcribunt quomodo Satan non modo animam eius, ſed & corpus
30 a morte tractarit, quæ ego neſciens an omnia vera ſint, taceo. Rex in tota fere Germania (nam omnibus erat nota beneficentia Othonis patris Henrici erga Conradum) peſſime audiebat propter ingratitudinem & proditionem; omnia vero bene dicere de Henrico omnes, iuſtam cauſam habere, merito latrocinium illud vlciſci, mala quæ accipiebant ab Henrici exercitu magis aſcribere Conrado, quam Henrico. Nullum autem occupandi aliena finem faciente Henrico, Conradus copiis conquiſitis fratrem ſuum Eberardum primum, non ad recipienda quæ occupauerat Saxonum dux, ſed ad Saxoniam depopulandam, vt reuocaret cum exercitu Henricum ad ſuos defendendos. Eberardus inflatus regiis & imperialibus fratris ſui titulis, non aliter agit rem atque cum hypodidaſcalus iuſſus eſt a ludimagiſtro punire puerum. Cum perue-
40 nit ad oppidum Heresberg minis ſuperbeq; dictis oppugnat. Saxones eum excipiunt magna multitudine, pugnatur vtrinq; primo impetu fortiter, ſed a parte Eberardi non ſatis pertinaciter; verterunt enim mox poſt primam coitionem tergum, & maxime parte exercitus amiſſa, reliqui fuga ſibi conſuluerunt. Nec poſt illam cladem non mediocrem demiſit Conradus ſuperbiam, adhucque contemptor hoſtis, copiis reparatis & auctis, mittit legatos ad Henricum cum minis, qui Henricum terreant, vt ſponte petat gratiam, & ſe dedat, fortaſſe inuenturum miſericordiam apud Imperatorem. Legati ad Henricum vbi venerunt, quid facturus ſit, niſi ſe vltro dedat, Imperator ſe eius miſereri, ſuadent vt gratiam petat, ſpem miſericordiæ conſequendæ faciunt. Henricus cum non haberet numero parem exercitum, non diffidit tamen ſuis copiis. Aderat
50 cum Henricus cum legatis ageret, vir magno animo Dietmarus Saxo, qui legatis præſentibus magna voce aſſeueranter dixit, Triginta legiones quas voluiſti copias, paratæ ſunt quocunque voles dic, ergo minis ne mouearе Conradi. Hoc dixit, vt audirent legati & omnes comites famuli legatorum. Legati cum vident Henricum Saxonem ceu immobile ſaxum nihil mutari mandatis & minis ſui Imperatoris, redeunt ad Conradum, referunt quæ egerint, quæque a quodam viro graui de legionibus au-

dierant. quæ etiam per famulos in vulgus totius exercitus, & per legatos inter primates diuulgata sunt: quo nuncio mirabiliter territus est totus exercitus regius, & ideo in ipsa nocte Franci, relicto Conrado, conferunt se domum: neque vlla ratione copiæ contineri potuerunt: itaq; & Conradus castris relictis coactus est redire vnde venerat. Tantas copias Dietmarus vno ficto verbo vicit. Nunc accedemus ad de Henrico primo historias, in quibus si quid erit cuipiam nō satis credibile, meam liberatam volo fidem, nam autores sequar, quibus maxime credendum iudico: velimque neminem tam iniquum esse, vt etiam plurima vera reiiciat, propter quidpiam adfictum. Post hanc e castris mirandam fugam Conradus in grauem morbum incidit, desperataq; valetudine, & ex morbo humiliatus, resipuit, antea, valente carne, obcæcatus per superbiam animus erat. Quare omnes regni proceres cōuocauit, præter ducem Saxoniæ Henricum, hancq; orationem habuit ad illos, Videtis amici conditionis nostræ miseriam, iam ego nudus ex hac vita migrabo, quemadmodum & ingressus sum nudus. Propterea obtestor vos omnes vt cogitetis iam, quæ ego iam cogito, quæq; omnes olim cogitabimus: neque enim effugiet vestrum hanc horam quisquam, acceleratisq; omnes huc. Quare ita geratis vos, vt possitis respondere rationem expostulaturo, vt possitis inimico resistere, ne detis illi quod contra vos habeat calumniator ille. Quærite pacem, quærite subditorum vtilitatem, communem cōcordiam sectemini. Videtis superbiam vanam esse, vanitatem esse quæ nos prima putamus. Ne igitur stultissima ambitione seducamini: & his tam malis temporibus eligite non ex fauore, sed iudicio, prudentissimum, rerum omnium peritissimum, & quæ pacis & quæ belli sunt, iustissimumque; talem ego expertus sum Henricum ducem Saxoniæ, quo cum bella, vt scitis, gessi. Principes qui aderant, mirati, quod hostem suum, quem angue peius oderat, iam ita prædicet, & Imperatorem velit. Cęterum pedibus omnes ibant in eius sententiam deligendo Henricum: quoniam tempora talem requirebant virum. Eberhardus frater regis solus omnium iniquiore ferebat animo. nec mirum: nam ipse præ cæteris sperauerat imperium fratris sui. Illam tristitiam animaduertens Conradus in hanc sententiam affatur eum, Quid tu tristior es? Num quod minus laboris & oneris cupio tibi imponere? Beatior eris si nihil supra vires tuas assumpseris. Num tibi exempli satis sum? Si mihi hæc vita esset iterum viuenda tot annis quot vixi, turbas & illas curarum molestias si possem effugere, magni boni loco ducerem, latentem vitam in ocio, non ignauiter ocioso omnibus regnorum potentatibus præferrem. Non quod te ociosum sine vlla rerum administratione velim esse, tantum tibi concedemus, quantum satis esse putamus viribus tuis. Vides animos, fortunam, felicitatem, successus Henrici quem fata poscunt Imperatorem. quare acceptis diademate, sceptro, & gladio regali, ad Henricumq; perlatis, æternam pacem & amicitiam inito cum eo viro, qui ferendis oneribus tantis sufficiet. Eberardus nouissimæ voluntati fratris consentit, videt enim omnes concordibus animis Henricum velle regem & Imperatorem. Paucis post obdormit, Conradus & regalibus exequiis sepelitur. Eberardus quod frater iussit de Henrico, effectum dat, fert ad eum quæ iussit, pacem & amicitiam init. Habitis statim principum comitiis apud Frideslare oppidum, cōsentientibus omnium suffragiis Henricus est rex Germaniæ creatus. regnauit annos 18. Hunc Henricum testantur historiæ originem generis habuisse a Carolo Magno, fuisse enim matrem eius sororem vltimi regis ex prosapia Caroli. Vehementer rure delectatus est hic vir, sicut cōsueuerunt semper omnibus seculis nobiliora ingenia omnia. Aucupio quoque animum sæpe relaxauit, hinc cognominatus est Henricus Auceps. Hunc propter animi dotes, militares virtutes, & Germanorum virtutem, quæ illis necessaria sæpe fuit, Romani Pontifices Imperatorem agnouerunt. Et constitutiones ecclesiastici iuris abunde testātur, qualem erga religionem & sedem Romanā habuerit animum. Quoniam de Germania scripturos in titulo promisimus & hic Cæsar Germanorum non vulgare decus e Saxonum prima nobilitate ortus est, Saxoniam delineabimus, & pauca de institutis vetustis eorū dicemus. Ab Oriente Saxones habent Schlesios & Pruthenos: a meridie Francos Germaniæ, & Bauaros: a septentrione Danos: ab Occidente Viseram fluuium. Intra hos fines siti sunt Thuringi, Pomeranii, Misnenses & Brandenburgenses, quæ appellationes, apud vetustiores non sunt: cadunt enim ceu folia magis quam aliud genus vocabulorum, nomina locorum,

&

& mutantur. Caroli Magni tempore ad religionem Christianam conuersos, traditum est. Vsi sunt autem legibus ex quibus facile est videre a quopiam institutos qui philosophos in Græcia audierunt. multa enim Platonis legibus cōueniebant. Distributi fuerunt in nobiles, liberos & seruos. Nobiles defendebant ab hostium incursionibus reliquam multitudinem, & iudicabant controuersias, custodiebant leges, impotentiorem ab iniuriis potentioris defendebant. Multitudo ciuium liberorū vectigalia, & annuum tributum dabāt. Æqualitas erat in matrimonio instituta. Et ex qua familia, quo tempore ętatis contrahendum esset, constitutum fuit, pulchreq; Platonis respondebāt hæc omnia placitis. Hæc arbitror ab iis instituta qui militatum abierant in Græciam, & ex illis quenpiam præstantis ingenij illic didicisse, reuersumq; in patriam docuisse. In religione cultuq; deorum barbariores fuerunt. Quibusdam enim diebus humanis hostiis sacrificabant Mercurio, & illos qui mactandi erant, homines venerabantur ceu deos, omnesq; certatim aliquid muneris in diuinam hostiam conferebant. Deos suos humanis formis non fingebāt, piaculum inexpiabile habebatur imagini mortalis animalis assimilare deos immortales. Neq; in templa, vt aliæ gentes, collocabāt, nam maiores esse iudicabant, eorum scilicet deos, quam vt sub tectis ab homine factis habitēt. At nemora & syluæ fuerunt illis domus deorum, & nominibus deorum appellabant syluas, ceu nos templa. Equorum hinnitum, auium volatum & vocem religiosissime obseruabant, & omnia consilia, omnes actiones functionesq; vitæ ad auspiciorum illorum rationem instituebant. Solem præterea, Lunam & alia quæ notata erant illis sidera abeuntia religiose valedicebant: venientia cum lętis gratulationibus excipiebant, ceremoniis ad hæc solennibus ordinatis. Ingentis magnitudinis arboris truncum in aperto campo erectum venerabantur, vocabant lingua vernacula *Yedermans sul*, quod latine est omnium communis columna. Quāto negotio a Carolis sint victi, & mutare instituta religionis coacti, & quoties desciuerint contra initum fœdus cum Imperatoribus, & quare a natali solo sint translati per Gallias & Germaniam, antea satis dictum est. Nunc tempestiuum est redire ad Henricum Saxonem, Othonis filium, quem genuit illi soror Ludouici tertij, si hęc scribentibus credimus. Henricus ante adeptum regnum habuit vxorem Mechtildam, ex qua filiam habuit nomine Gerburgam, quæ vxor facta est ducis Lotharingiæ, quo mortuo, nupsit regi Galliarum Ludouico. Hæc Mechtilda genuit filium Henrico vel potius orbi terrarū toti, Othonem Magnum de quo in sequentibus dicetur. Post hunc Othonem genuit alium filium nomine Henricum. Post hunc tertium peperit, qui nominatus est Bruno: Hic factus est episcopus Coloniensis ecclesiæ. Henricus regni administratione suscepta de pace fouēda & facienda cogitauit: sed eam sine armis non posse parari, propter Vngarorum iniurias. Quare comparatis copiis, aduersus Vngaros profectus est, & ex tota Pannonia eos eiecit, & fines regni muniuit, ne essent hostium incursionibus obnoxij. Primum omnium in regni sui initio studuit Germaniam vnanimem reddere, sciens concordantem Germaniam omnibus hostibus fortiorem. Nec magni illi laboris fuit concordiam illa facere. Vnus enim Burcardus Sueuorum dux nonnullas ob causas nonnihil rebellauit, quem beneuolentia & animi comitate placauit. Verum pacata Germania, & iam vnanimiter regem agnoscente Henricum, iterum exoritur ex Vngaria tempestas: Arnoldus enim ille dux Bauariæ qui Vngariam a Conrado Imperatore fugatus erat, redit cum validissima Vngarorum manu in Bauariam. Imperator igitur coacto exercitu occurrit illi, & adiuuantibus etiam Imperatoris partes Bauaris, ad deditionem compulit. Hoc bello ex animi sententia confecto (vsus in omnibus consilio Huldrichi Augustensis episcopi, viri vitæ sanctimonia veraque sapientia quæ a Deo est, insignis) ob causas iustas cum copiis Germanicis petit Lotharingiam. Vbi transgressum Rhenum audiuerunt Galli cum exercitu, territi, de pace impetranda & facienda quoquo modo cogitant: mittunt legatos, mittunt munera, offerunt vrbium claues. Rex Galliarum Carolus petit cum eo facere æternum fœdus. Quamobrem obuiam venit illi apud Bunnam, Lotharingiæ vrbem, & appellans eum Imperatorem, dona offert. Lotharingiam, præterque eam quicquid inter Rhenum & Mosam est, Burgundiam reddit Carolus Henrico. Nam nomine imperij ad se pertinebant hæc, & propterea vt recuperaret, venerat. Reuertitur igitur in Germaniam non prius quam illi populi

omnes in eius leges & nomen iurarint. Dum hæc agit in Galliis Henricus, Vngari Italiam miserrime vastant: & satis grassati per Italiam, Germaniam quoque inuadunt, & depopulantur multa loca Germaniæ: sed tot ex illis occiduntur quotidie, vt ad paucitatem redacti, conuersique ad patriam sint, nolentes redire. In ipso reditu captus est a Germanis Vngarorum Princeps, Imperatoriq; Henrico adductus est. Vngari postularunt vt Henricus captum dimitteret, magnam auri vim offerentes pro illo, adeo carus fuit illis. Apud Henricum vilius fuit pace aurum. Pacem igitur postulauit, quæ inter eos facta est. Fine horum tumultuū facto, Henricus operam dat, vt & sint qui rura colant, & qui vrbes inhabitent, & qui se ad futura bella in disciplinis militaribus exerceāt. Duxit quoq; copias in Sclauos vel Hunellos, vt quidam vocant, cum quibus sæpe congressus, variam belli fortunam expertus est: neque enim ex sedibus suis facile cedit vlla gens. fatigauit tamen eos frequentibus præliis, & producendo bellum, vt in oppido Brennenburgum continere se sint coacti. Quam cum vidit Imperator inexpugnabilem, propter aquas, parauit lignorum maximam copiam, & reliqua quæ ad frigus arcendum necessaria sunt, & expectata hyeme, castra posuit super glaciem ab ea parte vrbis a qua minime propter aquæ altitudinem sibi timebat, vbique erat hosti expositissima, castris in glacie positis. Quare breui cepit eam a qua pendebat tota circa eam regio. idcirco cum vrbe venerunt ea omnia in potestatem Henrici. Dispositis secundum suas leges, pro arbitrio rebus Brennēburgi, in Dalmatiam exercitum ducit, occupataq; regione tota vsque ad oppidum Grana, hanc exercitu circundat, postulans primo adueniens vt vltro se dedant, iustissimis conditionibus omnia se acturum, nulli se nociturum quod ad vitam & quod ad facultates attinet, spondet. Oppidani pertinaciores quam illis bonum erat, confidebant propugnaculis & propugnatoribus quos habebant in vrbe, superbius respondent, & tela in Germanos mittunt, & noctu semel atque iterum in castra erumpunt, & non paucos vulnerant, quosdam etiam occidunt. Quibus rebus irritatior redditus est animus Imperatoris. quare edicit militi expugnaturo vrbem, vt omnes puberes vtriusque sexus interficiant, pueris & puellis parcant, prædamq; vrbis facultates concedit militibus. Hic quoque habitatoribus comparatis, & rebus ordinatis, vertit signa contra Boëmos, quos victos (eorum vrbibus expugnatis, captoq; rege) tributarios fecit. Post hæc gesta Henricus cum magna laude ad suos venit, dimittitq; exercitum. Paucis post mensibus, Vngari veniunt, petunt, quæ promiserat illis cum pacem fecerunt, munera. Henricus Imperator tot successibus, & tanta ad regnum suum accessione confidentior factus, non respondet illis, nec ad se admittit vt audiat. Legati incensi ira, incendunt omnes Vngaros, & comparatis maximis copiis, sine mora properant in Saxoniam, quos cum viderent ad sua tuenda paratos, & sicubi necessitas aut vsus requireret, etiam ad pugnam accinctos, prætereuntes igitur Saxoniam, in Thuringiam magnis itineribus per syluas veniunt, & vno impetu peruastant eam, & abducunt viros & mulieres corpore valentes, illis vsuri in vecturis & aratris. Porro cum primum nunciatum est Henrico Vngaros esse in armis, magna multitudine aduenire, aduersa forte valetudine graui laborauit: pręsenti tamen animo, iubet cogere copias, & morbi maturationem iubet medicos accelerare. Medicis timentibus ne ægritudo animi grauiorem efficeret morbum, inquit vir robustus animo, quin iam remitto curas, quo tota vis naturæ cum morbo pugnet: est enim mihi quam primum opus valetudine. Et vehementer dissuadentibus medicis, adhuc morbo laborans ad exercitum fertur, cum quo hosti obuiam properat quam potest celerrime, nam sæuiebant crudeliter. Vbi appropinquauit Henricus exercitui hostili, suos ad prælium animans, in hanc sententiam locutus est, Videtis, fortissimi milites, vestram patriam, vestros quibus alemini agros, vestros focos, parentes, vxores, prolem vestram, leges & religionem ab impio & immisericordi hosti vastari, & crudeliter in conspectu nostro perdi. Videtis hostem in conspectu vestro (qui longe viribus corporis & animi maioribus nostris, & nobis quoque semper cessit) territum, circumspicere fugam, qui de absentibus vobis, vt ex captiuis cognouimus, contemptissime locutus est. Quare memores nostrorum maiorum fortitudinis, quam experti sunt omnes exteræ nationes in suis regionibus, ne patiamur hostem in media Germania grassari. Sunt res nostræ iam eiusmodi, vt aut vincendum, aut prodenda hosti patria & omnia nostra. Nec erit in fuga vlla

vlla salus, & si qui fuga possent elabi, grauiora morte, exilium, & in exilio fames, & seruitus essent perpetienda. Victoriam, quæ facilis erit (modo fortiter sustinuerimus primam coitionem) consequentur pax, summa omnium qui hic sunt, gloria, & præda ex hoste magna, duplexque victoribus numerabimus, inquit, stipendium. Quare virtutem patrum nostrorũ æmulati, & implorantes Deum qui pugnabit pro nobis iustissimam causam habentibus, contra diuini & humani iuris contemptores. Inuocantes igitur post hanc Henrici orationem Dominum Deum, alacres prælium committunt. Pugnatur pertinaciter primo impetu ab vtraque parte, sed hostes vertunt tergum, fugæque sese committunt. Trucidatur infinitus eorum numerus, impedimenta eorum & omnia quæ abiecerant arma, venerunt in Germanorum potestatem: plurimi quoque capti sunt Vngarorum. Exercitus eorum est dissipatus, vt conuenire non potuerint vsque in Vngariam. Hoc memorabile prælium in triclinio arcis Mersburg Henricus iussit depingi, vt sæpius memoria eius occurrens animi voluptatem ex eo sæpe acciperet. Porro munera & tributum quod Vngaris dabat ante prælium, pauperibus postea dari instituit. Nec minor prælio gloria est secuta, pro meritisque digna est illi habita gratia ab omnibus: Imperatorem, seruatorem, patremque patriç omnes vno vocabant ore. Fama facti peruenit ad omnes extremas nationes terræ. legati cum muneribus a longinquis regionibus veniunt, & amicitiam petunt, obsequiumque suum offerunt. Non multo post hæc tempora, Nortmanni Daniq; mari & terra deprędantur Frisiam, quorum conatus repressit, eosque domuit, vt domi postea diu manserint, potius victum quærentes piscando, pascendo, agrosque colendo, quam cum vitæ discrimine rapiendo. Abroditos quoque pugna superauit: nec cum supplicantibus pacem prius facere voluit, quam Christianam religionem agnoscerent. Religionis enim ante omnia rationem habuit, ad quam puer a præceptoribus suis saluberrime institutus fuerat, a quibus doctus erat, nulli Principum Dei religionisq; irrisorum aut contemptorum nõ imminere certum interitum malum, si nõ corporis (quod tamen sæpe videmus accidere) at certæ animæ: cuius perditio quanto horribilior sit, quam corporis, didicerant illi Principes recte instituti. Anno Domini 923, est in ecclesiam Augustensem vocatus ad munus episcopi, Huldrichus, vir vitæ morumque puritate præclarus: fuit autem ex primi loci nobilitate a Kiburgo arce & Dillingen. In episcopatus autem munere ecclesię fideliter ministrauit circiter quinquaginta annos. Hoc tempore ocio & alma pace fruitur Germania, nullo iam hoste eum lacessere audente, omnia quæ hominibus & voluptati & necessaria sunt vilissima, aureumque plane tempus. In Italia omnia tumultuantur, omnia intestinis laborant odiis, & seditionibus & incursionibus vexantur. In Asia perturbantur magis etiam. Saraceni classibus obsident Constantinopolim multis partibus. In Germania rident omnia. Numerantur a scriptoribus prodigia quæ præsagia fuisse volunt mortis Henrici, quæ consulto prætereo. Vocabatur a factionum partibus in Italiam Henricus, frequentibus literis & legationibus: volens autem bonus Princeps ei imperij parti consulere, parat expeditionem, quanquam videret in ea maximas difficultates. In parando in lethalem ægritudinem incidit, & moritur: Othonem Magnum cognomento regni hæredem constituit.

923

DE GERMANIS
LIBER DECIMVS-TERTIVS.

ANno eodem frequens Principum conuentus Aquisgrani, in quo est cõmunibus vna omnium voce electus rex & Imperator Otho Magnus, Henrici primogenitus filius, & statim post electionem vnctus ab episcopo Moguntino Hildeberto, cui magnam bibliothecę partem Fuldẽsis monasterij deberi putant: fuit enim in eo monasterio ante episcopatum monachus, vitę integritate & literis eximius. Post vnctionem appellatus est rex & Romanorum Imperator. Veniunt ad eum legati a Constantinopolitanis, a Romanis, ex Hispania, breuiter ab omnibus

orbis partibus, gratia fœderis & amicitiæ cum eo faciendæ. In Imperij eius anno primo Boiſlaus, vir ſanguineus, referens omnibus coloribus Cain, occidit fratrem ſuum Wenceſlaum Principem Boëmiæ, virum ſpectatæ ſanctitatis. Cuius rei improbitate commotus Imperator, qui in animum induxerat officio ſuo, quantum poſſet fieri, ſatisfacere, & iuſtos & ſubiectos tueri, iniuſtos & ſuperbos debellare, mittit igitur aduerſus impium fratricidam copias, in vltionem ſanguinis innoxij: ſed latronis peccata nondum erant omnia completa, nondum finis eius aderat: quare Othonis exercitus ſæpe pugnando varium martem expertus eſt. Interea nunquam ceſſauit Boiſlaus tyrãnus bonos ſupprimere & occidere, malos primo loco habere & euehere. Otho pio zelo motus, non fatigatur: poſt annum enim quartum decimũ demum victum Boiſlaum mancipium ſuum facit. 10 Per eadem tempora etiam ducibus Bauariæ, fratribus diſcordantibus, iuſtam & æquam cauſam habentibus patrocinatus eſt, iniuſtis & contemptoribus legum punitis. Hanc eius iuſtitiam improbi iniquiſſimo ferebant animo, qui quiduis in quoſlibet licere maluiſſent, vt eſt ingenium impiorum & corruptorum animorum: ex quorum numero fuit comes Palatinus Eberardus, qui ob iniurias quaſdam aliis innocentibus illatas, ab Imperatore fuit ignominia notatus; quam ſuperbus homo non ferens, nominis ſuis maculam bello diluere conatur. Ergo ſolicitat variis modis & rationibus, quoſcunque vel morum ingenijq; ſimilitudo, quæ ad amicitiam coniungendam eſt efficaciſſima, vel ſanguinis cognatio illi iunxerat. Habebat autem cõſanguineos & aliqua affinitatis neceſſitudine deuinctos plurimos: multo vero plures 20 illi amici fuerunt propter morum ſimilitudinem: maiorem enim nemo negare poteſt eſſe peruerſorum multitudinem hominum, quam rectorum. Mali igitur plurimi fauebant cauſæ eius. Et commouit Giſilbertum Lotharingiæ ducem, cui erat vxor ſoror Imperatoris Othonis. Ij ergo cum aliis quibuſdam coniunctis copiis, primum adoriuntur fratrem Othonis, Henricum, ducem Bauariæ, & in loco deprehenſum non munito obſidentes capiunt, & abducunt in arces ſuas munitiſſimas in cuſtodiam. Hæc celeritate freti fecerunt. Sed cum primum rei fama ad Imperatorem deuenit, reſiſtendum venienti malo, ne creſceret in peius, occurrendum quam primum iudicauit. Capit igitur vi arcem, in qua frater erat captus, quem in ſuum locum reſtituit. Venerunt autem plerique factionis autores in manus Imperatoris, quos iugulauit, Eberardum 30 mittit in exilium: quem paulo poſt in gratiam receptum reuocauit, & reſtituit non ſolum iuſtus, ſed & benignus Imperator. Eberardus Palatinus non mutatus damnatione & exilio, neque Imperatoris gratia & reſtitutione, incipit ſtatim rurſus parere laborem & dolorem, inſidias meditari, excitare ſeditionem aduerſus Imperatorem, affectibus obcæcatus; nec veretur potentiam Imperatoris, nec diligit eius bonitatem. Quid huiuſmodi hominibus accidat, ſatis eſt ſeculorum omnium exemplis declaratum. Nihil igitur intentatum relinquit, Lotharingiæ ducem iterum in ſuam ſententiam inductum, ſeditionis ſocium accepit: cuius opera vſus eſt apud Henricum Saxoniæ ducem, fratrem Othonis Magni. Semper enim erant occultæ ſimultates inter fratres. nam Henricus perſuaſus erat, ſibi omne ius deberi imperij, qui natus erat 40 patre iam Imperatore appellato, cum Otho Magnus natus ſit illi antequam regnum adeptus fuerit. quamobrem captabat occaſionem omnem ſui iuris perſequendi: ſed hactenus fortior & felicior frater fuerat, quam vt aliquid auſus fuerit tentare. Quapropter qui circumſpiciebat vltro omnia, vbi poſſet anſam perueniendi ad paternam hæreditatem arripere, facile inducitur ab illis duobus. Credebat vero potiſſimum duci Lotharingiæ, qui habebat ſororem horum fratrum, Othonis & Henrici. Ij ergo tres coniuncti videntur ſibi totus orbis eſſe, tantum ſuas vires & potentiam conſiliaque, non etiam aduerſarij quid contra habeant, expendunt. putant iam totius mundi oculos in ſe conuerſos. ſperant plures acceſſuros: propterea in Galliam, Italiam, vrbemque Romam mittunt literas, plurima adfingunt; veris maiora ſcribunt omnia, ſuas 50 copias, ſuas opes facultateſve & ſocios plures habere ſe, mentiri non verentur: & cauſas rebellionis falſas fingunt. & per illa mendacia expectatione Gallias, Italiam, & Romanum Pontif. ſuſpendunt. in Germania quoq; iam inueniebantur qui euentum incipiebant timere: & alius aliud ominabatur. Factioſi enim ſua quam turgidiſſime oſtentabant, quo intentos in potentiam & vires Imperatoris in ſe conuerterent, aut ſaltem auer-

auerterent ab Imperat. Hanc quoq; ob causam festinant occupari aliquid, & ante exspectatum in castris esse, quo spem suis facerent. ad ripam igitur Rheni alteram, quædam capiunt, & exultant ceu victores. ferebaturque fama velox Romam, iam pene e Germania pulsum Imper. Otho crescenti malo obuiam properat. Cum venit ad alteram hosti oppositam Rheni ripam, pars alacrior vel potius nimium temeraria dicto non audientium militum Rhenum transeunt, hostium multitudini oblati occiduntur omnes. Imper. nauium copiam non habet, quibus exercitum statim transmittat, non sine maximo animi dolore trucidari suos conspicit. Eberardus & factionis alij scribunt in longinquas regiones passim, prælio a se victum Othonem, eius exercitum de-
10 letum, ipsum non ausum fuisse transgredi Rhenum, alioqui etiam iam aut occisum aut captum, fractum esse viribus & animo. Hæc sparguntur per Gallias & Italiam, ferturq; fama Constantinopolim vsque: sed Imperator mirabili celeritate comparat quæ necessaria erant ad exercitum transmittendum. Transmisso exercitu hostem aggressus fugat, vix elabitur, multis vulneribus acceptis Henricus. Fama præuenit Henricum in Saxoniam (Henricus enim in itinere medendis vulneribus occupatus, longiorem traxerat moram) alij occisum in prælio, alij ex vulneribus mortuum post pugnam, dicebant. quare omnes Henrici ciuitates & arces desciuerunt ad Imperatorem, præter duo oppidula Mersburgum & Schidigen. Henricus de suorum defectione in itinere certior factus, properat domum, quanquam nondum conualuerat, venitque in arcem
20 suam Mersburgi cum paucis comitibus. Imperator eo properat, obsidet fratrem, ad deditionem facile compulit: gratiam a fratre petit. Imperator abhorrens a fraterno sanguine donans illi vitam, & verbis confutatum in exilium mittit: nam non confidit illi qui fraternum fœdus semel violauerat. Henricus etsi nihil habet, & eum amici omnes fere deserunt, de vltione cogitat. quare adit Gisilbertum ducem Lotharingiæ, cuius auxilio arma contra fratrem iterum sumit, & illis denuo Eberardus se iungit. Erat etiam Fridericus Moguntinus episcopus Henrico belli socius, sed clam: Imperator enim eo viro in consiliis vtebatur, & fidebat illi plurimum: nihilque mali de viro spiritualem vitam professo venit Imperatori in mentem. Hic igitur Episcopus se ad Imperatorem confert, illos læsæ maiestatis reos puniendos, bello persequendos esse docet.
30 Inter alia suadet Imperatori, vt castellum Brisacum, ad Rheni ripam in Germania situm, expugnet, quod erat tum comitum Palatinorum, eratque sub potestate Eberardi. Imperator archiepiscopi consilio obsequitur, castellum expugnaturus venit: Episcopus qui auxilia promiserat, cum suis quoque adest. Positis circum castellum castris, episcopus conatur variis viis prodere Imperatorem: sed aliter visum est Domino, omnes eius cogitationes irritæ fiunt. Non semel a prudentibus bonis amicis admonetur Imperator, recedat ab hac obsidione, multa sibi displicere suspectaque esse. Nam Imperator omnia agebat ex consiliis proditoris. quæ multis bonis ac prudentibus displicuerunt: & mirabantur consiliorum Imperatoris rationem. Parturiente archiepiscopo suam proditionem, Eberardus cum Gisilberto transeunt Rhenum, & vastant omnia
40 quæ ad Othonis ditionem pertinebant. Proditoris autoritate detinetur rex in obsidione, ne succurrat suis: neque audiebat quenquam alium. Tandem Vto & Conradus, cognomento Sapiens, proceres ex Sueuia, non ferentes diutius Germaniam ita ab hostibus affligi, suas copias accipiunt, Eberardum & Gisilbertum assecuti, vincunt, copiis eorum fere deletis. Cadit Eberhardus pugnans, Gisilbertus fugiens in Rheno est submersus. In eo prælio fuisse Argentinenses cum Eberardo, cladeque maxima affecti dicuntur. fuere & alij multi ex principibus viris & claris ciuitatibus socij factionis & cladis Eberardi. Venit Lotharingia post Gisilberti mortem in potestatem Imperatoris, & quæ fuerunt Eberardi, titulo iuris belli Imperator occupat. Archiepiscopus ille proditurus regem, vbi videt sua consilia non succedere, sed omnia præter animi sui sen-
50 tentiam fieri: &, qui illi maximus scrupulus fuit, ex captiuis veritus cogniturum Imperatorem, quod esset socius Eberardi, & quid moliretur, ab Imperatore cum omnibus suis recedit, & ad Henricum qui prælio non interfuerat, concedit: nam Henricus in militibus conscribendis & apparatu belli instruendo erat occupatus. Sperat igitur Episcopus apud Henricum se inuenturum copias satis magnas, quibus se tueri possint: sed Henricus post casum Gisilberti & Eberardi, animo consternatus, & spe omni

sublata, deliberat velitne fugere, & in exilio non modo contemptus & ignobilis, sed in extrema inopia viuere, an potius precatores sibi parare. Maluit vero experiri fratris animum prius quam abiret in exilium. Sciens autem apud fratrem Imperatorem abbates & episcopos plurimum valere, quare rogatus aliquot abbates & episcopos mittit ad fratrem, qui impetrarunt illi gratiam. Imperator fertur illum durius obiurgasse, & perfidiam eius illi exposuisse, vt suffusus rubore agnoscere Henricus dixerit, se non mereri veniam. Ignouit ei Imperator, sed præ manibus illi dedit non tantum vt aliquid nouarum rerum moliri potuerit, neq; enim primum confidit illi. Postquam vero vidit eum humiliatum vere esse, addit illi plura. tandem cum perspectam habet satis fidem eius, præficit illum ducatui Boioariorum. Pontifex Moguntinus, ille bonus vir, confusus in se, nescit quo se vertat, agitat eum iudicium Domini. Venit Moguntiam, sed ciues noluerunt eum recipere, quoniam Imperatoris hostem esse cognouerunt. Errat igitur, vbique excluditur, sparso vbique rumore de eius nefando proposito. Quare proditor proditur Imperatori, & captus in Saxoniam ductus, custoditur. Imperator tam humanum & beneuolum animum habuit, vt illum qui tam nequiter illius imperio & vitæ insidiatus erat, non solum superstitem esse passus sit, sed breui in pristinum locum restituerit. Post hæc apud Germanos gesta, Ludouicus rex Galliæ, variis agitatur seditionibus & rebellione suorum. mittit ad Imperatorem, petitque ab eo auxilia. Imperator magnis ex Italia, maioribus ex Germania copiis coactis, in Galliam ducit, tumultus sedat, rebelles compescit, hostium plurimos occidit, multos capit, omnes vincit, Galliarum res pro animi sui voluntate sapienter disponit, magna laude in Germaniam suam reuertitur, in qua emendanda corrigit, & pro meritis, animive dotibus quemque ciuitatibus & regionibus præficit. Diligens in primis fuit, vt religioni suus maneat honos. Id fieri aliter non posse, quam vt personæ ecclesiis ministrantes quam probatissimis sint moribus, & præstent aliis hominibus præstantia ingeniorum & animorum probitate, vt eos suspicientes, æmulari omnes cupiant. Ob hanc causam statuit ne quis in monasteria accipiatur aut improbæ mentis, aut abiectæ indolis, sed qui apti sint ad bene instituendam iuuentutem morum sanctimonia ingenijque cultu. Non diu post negocia quæ fuerunt Othoni in Galliis, quibusdam potentioribus in Italia omnia diuina & humana, cœlum & terram confundentibus, Agapetus secundus Pontifex Romanæ ecclesiæ, legationem mittit ad Othonem, cuius laus pacis & belli tempore iam per totum fere orbem clara erat, petit vt labentibus in Italia rebus succurrat, Berengarij superbiam intolerandam esse. Hoc petunt & alij Italiæ Principes. Otho motus autoritate Romanæ sedis, cupiens leges & religionem in Italia esse saluas, conscripto exercitu, contendit recta in Italiam (quanquam denuo Vngari inciperent in Germanos mouere signa) Longobardos primum subiugauit. Berengarius de ciuitate in ciuitatem fugiens, tandem toto relicto regno, consulit vitæ suæ. Id multo magis faciunt alij proceres Italiæ Berengario inferiores. Otho in fidem suam toto Italiæ regno suscepto, iniustis suppressis, iustis erectis, custodes legum, causarum iudices constituit, religionem quibus potest viribus, tuetur. Adelheidam reginam, vxorem Lotharij, Italiæ regis, Papiæ in carcerem duxerat Berengarius, quam Otho liberatam vxorem duxit; & pro maiestate imperatoria Ticini celebrat nuptias, post quas in Italia pro virili omnibus ordinatis, & præsidiis constitutis per ciuitates, reuertitur cum vxore in Germaniam, non sine magna gloria: nam magnas res breui tempore confecerat. Ludolphus filius Imperatoris, tristior ob patris nuptias, non dissimulare potuit, quod moleste matrimonium eius ferret, nam dicteriis in patrem senem nouum nuptum lusit, & iracundus a facie patris in Saxoniam se contulit. Incipit meditari bellum, & quos putat habere causam aduersus patrem stimulat, inter reliquos Conradum Francum, generum Othonis, virum bellicis laudibus clarissimum, sibi adiungit. Imperator pater celerius resistendum temerariis conatibus censens, collecto peditatu & equitatu, primum conatur vrbes eorum expugnare, id quod facile fit: omnes enim vrbes, quas filius & gener Othonis habuit, non tam Ludolphum & Conradum, quam Othonem patrem, Dominum agnoscebant. quare sine negocio omnia eorum venerunt in potestatẽ Imperatoris: gener & filius cũ suo exercitu decreuerunt expectare patrẽ Moguntiæ, sperantes patrem confisum copiis, in oppugnando

vrbem

vrbem temere ſuos ad mœnia adducturum, & facile a ſe repelli poſſe ſine ſuorum diſcrimine: paternarum vero copiarum magna ſtrage, ſic (inquam) congredi præſtare ducebant, quam aperto marte loco æquo pugnam committere. Nec eorum rationes fefellerunt eos: Imperator enim qui ſine vlla difficultate occupauerat omnia eorum præter hanc vrbem, accedit non ceu ad oppugnandam vrbem, in qua totus exercitus propugnatorum ſit, ſed ceu pater ad filium reprehendendum, ſæpe muris deiectis per arietes & alia machinarum genera, intrare vrbem conatus, ſępe reiectus, militibus qui cadebant foſſas implentibus: quoque plures cadunt, hoc irritatior Otho (ſolent enim hæc vehementer commouere bonos duces a quocunque hoſte fiant, multo vero magis patrem, ſi filius hæc audeat contra ſuũ genitorem) incautius reducit milites, & prædam vrbis & ampliora ſtipendia promittit, ſi capiatur. Duos menſes perpetuos ita laborat obſidendo & oppugnando. Porro cum Lutolphus videret patrem tam conſtanter vrgere propoſitum, de pace agendum ſtatuit: non tamen ſerio, ſed tantum vt patris animum experiretur qualis eſſet. Inter autem agendum de pace, expertus eſt animum patris erga ſe ita commotum, vt placari poſſe nullam videret ſpem. Poſt illas inducias quæ factæ erant gratia de pace agendi, quidam deſciuerunt ab Imperatore ad hoſtes, ſuaſu ducum Bauariæ, quorum regnum Otho dederat ſuo fratri Henrico, quod grauiter ferebant Bauarorum duces, & relicta Moguntia, properarunt ad Ratiſponam vrbem Henrici, in qua erant theſauri & vxor liberiq; eius, & expugnarunt ex improuiſo aduenientes, potiti præda magna, vxorem Henrici cum liberis nudos dimiſerũt. Otho Imperator Moguntiæ diſpoſitis rebus, Ratiſponam cum copiis petit, hoſtes in eam inuecta annona ex vicinis agris muniunt vrbem. Imperator non aliter diu fruſtra laborat in obſidione quam antea Moguntiæ: tamen conſtituit non diſcedere, niſi vrbe recepta. circumſepſit autem eam milite, vt neque egrediendi, neque ingrediendi vllum eſſet ſpacium. Vrbani poſt diuturnam obſidionem cœperunt omnium rerum penuria laborare, & contra Principes ſuos ſeditioſa propter famem loqui. Quare belli duces coacti ſunt de pace agere, induciæ paucorum dierum conſtitutæ ſunt, agitur de conditionibus pacis: ſed Imperator nullas pro meritis ſatis dignas pœnas in filium ſuum ſtatui poſſe dixit, & duriores conditiones præſcripſit, quã vt accipere potuerint. Redeunt ergo in vrbem legati pace non impetrata. Poſt hanc de pace tractationem, vrbem parte infirmiore oppugnare nititur (quoniam ex exploratoribus cognouerat diſſenſiones eſſe inter vrbanos: vulgus enim famem diutius non velle ferre) in ea oppugnatione occubuere multi fortes viri. Arnoldus Boioariorum dux, qui Ratiſponam capiendi autor fuerat, telis confoſſus cecidit. In illa oppugnatione nihil effecit. Vrbani iterum mittunt de pace ad Imperatorem: ſed Imperator ceu immobilis lapis nullis ſupplicationibus moueri poteſt, donec epiſcopi quidam & Principes alij placarunt animum, iniuriis infinitis a filio illatis merito iratum. Facta eſt igitur pax, vel potius tantum induciæ vſque ad conſtitutum diem. Poſt hæc Imperator reuertitur ad ſuos; Henricus Ratiſponam recipit: ſed prima nocte incenſa eſt a neſcio quibus nebulonibus, & pluſquam media pars incendio conſumpta eſt. Paucis poſt diebus, conſilio quorundam virorum prudentum, Lutolphus ſupplex accedit ad patrem, & ad ſolum ante pedes eius proſternitur cum lacrymis, obteſtatur patrem vt ignoſcat, Se agnoſcere, inquit, magnitudinem peccatorum ſuorum: tamen auſum accedere ad eum qui ſciat ſe etiam patrem habere in cœlis, a quo etiam miſericordiam ſperet: & cætera locutus eſt ita, vt patri & omnibus qui aderant, moueret lachrymas. Apud paternum animum inuenit gratiam, & vſque ad finem vitæ in fide permanſiſſe tradunt. Porro Conradus Imperatoris gener (de quo ante) cum hæc non ſucceſſiſſent, alia via peiore tentauit Imperatori nocere. Ad Hungaros enim profectus eſt, & illis ſpem prædæ conſequendæ fecit: qui propter inuidiam facile perſuaſi, alioqui omnem occaſionem captantes, imo ſine omni occaſione ſæpe Germaniam inuadere ſoliti, conſcribunt copias, quas cum Conrado in Bauariam ducunt. Eodem tempore ab alia parte Sclaui Germaniam infeſtabant. Otho igitur Imperator primum miſſis aduerſus Sclauos copiis, ipſe obuiam Hungaris it, peruenit Auguſtam vſque: ibi de hoſtium conſiliis & exercitus magnitudine per exploratores cognouit quantum potuit. Conradus gener opera cognatorum ſuorum ex Boëmia & Bauaria & Francia Orientali coëgit non contemnendas copias, quas in ca-

ſtris non procul ab Auguſta habuit ſecum. Erat autem hic Conradus vir non ſolum audacis, ſed etiam perſpicacis animi, & in bellicis præcipue laudibus præſtans, propter quas naturæ dotes elegerat Otho eum generum. Cum igitur certior eſt factus Imperatoris copias appropinquare, receſſit, & iubet Hungaros propius ad ſe mouere caſtra, neque enim conſultum putabat numero longe inferiorem pugnare, cum ſocias copias Hungarorum adiungi poſſe videret. Imperator contendit aduerſus hoſtem omnia diripientem: cumque eſſet alter exercitus alteri in conſpectu, acies vtrique inſtruere, & loca apta ſibi occupare, certatim adhortari ad fortiter pugnandum, in odium & inuidiam aduerſarium adducere, victoribus magna promittere, fugientibus turpitudinem & periculum, & alia incommoda ob oculos ponere. Otho ab vna parte habebat Lycum fluuium, quem tranſiſſe putabat omnes hoſtium copias, ad huius fluminis ripam impedimenta omnia ponit, & aciei extremum agmen, nihil periculi ab hac parte veritus, quanquam eo loco flumen in latitudinem diffuſum minus altum erat, quam aliis locis: itaque vertit a fluuio aciem ſuam aduerſus hoſtes, admonuitque ſuos, cogitarent fugæ locum non eſſe, omninoque aut oportere vincere, aut ſuffocari in aqua, de induſtria autem eos in eum adduxiſſe locum diſſimulauit. Hungari & Conradus ſuas inſtructas copias continent intra foſſam quam ex tempore fecerant; Othoni ſua propius ſigna admouenti, copiam non faciunt pugnandi, niſi voluiſſet foſſam tranſgredi, quod non ſine magno diſcrimine fieri potuiſſet. Cunctandi autem hæc erat cauſa: poſtquam Conradus animaduertit ſoceri ſui Imperatoris rationes, ſtatim mittit expeditos equites circiter quingentos cum totidem peditibus clam per arbuſta quæ ad ripam fluminis erant, per longiores viarum ambages, vt tranſgreſſi fluuium, obſeruarent tempus prælij, iterumque per flumen impetum facerent in extremum agmen Othonis. Aduentus autem eorum ſignum expectabant, quod erat ex alta arbore fumus non magnus, ne aduerſarij a tergo aliquid ſuſpicarentur periculi. Cum ergo ſignum viderunt, ſine mora reddiderunt ſignum viciſſim, & eduxerunt extra foſſam exercitum, committitur pugna. Primum impetum Germanorum Hungari non ferunt, Germaniſque iam ceu victoribus exultantibus, ecce illi ex inſidiis in extremum agmen ruunt, & ordines perturbant. Re noua perterriti Germani, tota acies confunditur, vtrinque occubuere multi, acerrime a meridie vſque in noctem pugnatur, noxque diremit pugnam. Per totam noctem Imperator ſuos recolligit, reficere cibo corpora iubet, conſolatur, parum ſupereſſe laboris perſuadere conatur. Luce poſtera exorta, inſtructis copiis, adoritur hoſtem diſperſum, ſtatimque fugatum aut occidit aut capit, minor pars elabitur. Porro mane Conradus videns victos Hungaros, vertit arma ſua in ſocios ſuos fugientes, & ita pugnando ſtatuit præſtare mori, quam aut peruenire in Imperatoris manus, aut Hungaros fugiētes ſequi, quibus fuerat illius memorabilis cladis autor: qui ſine dubio quopiam crudeli ſuppliciorum genere illum affeciſſent. Quare non prius ceſſauit currendo & occidendo, donec cadens laſſitudine, æſtu, & vulneribus expirarit. Ita in hoc prælio ſunt Vngari tractati a Germanis, vt poſtea nunquam induci potuerint, vt Germaniam hoſtiliter ingrederentur. omnis enim eorum nobilitas hic eſt deleta. Tres principes, quos vocabāt regulos, viui capti ſunt: quos Otho quidem ſeruare voluit, ſed aliis exercitus Principibus viſum eſt aliter cum illis agendum. Nam operæprecium putabant eos quam crudeliſſime necare, vt exemplo territi, non facile redirent; idque factum eſt. Alij ſcriptores aliud mortis genus habent. iis qui ſcribunt laqueo ſuſpenſos, credo. Imperator conſecutus victoriam, ſine ſuperbia gratias agit Deo cui adſcribendum omnia nouit, decreuitque per omnes eccleſias gratiarum actiones omnipotenti Deo. Partem exercitus mittit aduerſus Sclauos, partem dimittit. Hoc tempore cruces ſanguineæ in veſtibus hominum denſe cohæſerunt, & corruperunt veſtes. Vngaris ad modum quem dixi, victis, nec minus Sclauis, & Principibus Galliarum & Germaniæ omnia ex voluntate & ſententia Imperatoris, Othonis primi, gerentibus, Italia tyrannide Berengarij preſſa, ad Othonem in Germaniam mittit legatos qui opē orent aduerſus tyrannum qui in eccleſiaſticos vbiq;, etiam Romanam ſedem, aliasq; quas vocant, ſeculares Reſpub. intolerandam tyrannidem exercuit. mittunt autem non vulgares legatos, ſed maximos Principes ſuos, epiſcopóſque aliquot præſtantiores. mittunt omnes inſigniores Italiæ ciuitates ſuos legatos, mittit

tit Pōtifex ipſe ſuos. nihil omittunt quo videbatur Otho moueri poſſe. Otho præſentibus legatis epiſcopis, in celebrique aliorum procerum conuentu, Othonem filium ſuum, nondum octauum annum ingreſſum, regem ſolenniter creat Aquiſgrani: vngiturq; puer in regem ab archiepiſcopo legato Pontificis, appellaturq; mox Imperator Otho 2. Poſt hæc acta Imperator collectis copiis in Italiam mouit caſtra, perduxitque copias ad Papiam vſque: quæ ciuitas gauiſa eſt quod venit liberaturus a tyrannide Italiam, ſimulat quidem ſe inuitam capi, ſed nullum ex exercitu Othonis tangit, ſtatimq; altero die intromittit Othonem cum nobilioribus aliis, & iurat in verba eius. Ab hac diſcedens, reliquas ſimiliter ſine negotio ciuitates capit. Videns Berengarius Othonis potentiam, & ſuorum alienationem defectionemq;, in munitiſſimam arcem ſe cum filio ſuo, conſorte regni Alberto, recepit, & indies munitionibus adiecit alias: nam ſibi mali conſcius, ſupra modum pauore confuſus erat. Otho in itinere ſine ſanguine humano totam Italiam ſibi ſubdidit, & tandem Romam venit, vbi exceptus eſt honorificentiſſime ab vtriſque ſpiritualibus ſcilicet (vt vulgariter loquar) & ſecularibus; & a Ioanne duodecimo Papa vngitur, & coronatur, appellatur Romanorum Imperator: tamen ante vnctionem & coronationem, vel, vt quidam autores tradunt, etiam ante ingreſſum Romæ, iurauit Pontifici, ſe imprimis Romanam apoſtolicam ſedem, & totam eccleſiam, poſthabitis omnibus, defenſurum, & aucturum, & in magno dignoq; honore habiturum totum clerum, nihil ex Pontificum placitis mutaturum, nihil illis oneris impoſiturum, quicquid in Italia aut alibi eſſet eccleſiæ Romanæ, non modo non ſibi vſurum, ſed etiam ab aliorum iniuriis vendicaturum: idque iuramentum eadem forma & ſententia daturum cuicunque committeret Italiæ adminiſtrationem. Id eſt ſcriptum in cap. Tibi Domino, 63 diſtinct. Dum hæc Imperator Romæ agit, Berengarius mittit filium ſuum Albertum in inſulam Corſicam cum magno theſauro. Ipſe conſtituit latere in monte ſancti Leonis, in quo loco fiduciam habuit etiam propter munitiones. Imperator diutius paulo ceſſauit Romæ, cupiens Ioannem Pontificem corrigere, vt digne officio viueret, relicta peſſima in omni genere ſcelerum vita: ſed nihil profecit, quinimo Pontifex alienatus eſt ab Imperatore, & iunxit ſe partibus Berengarij, cum quo ei morum ſimilitudine magis cōueniebat. Quare poſtquam Imperator deſperauit de emendatione vitæ Pontificis, quærit Berengarium, quem vbi cognouit filium miſiſſe ad Pontificem, & amicum ſociumq; belli illi factum Pontificem, Romam redit, Pontifex ſe pleriſq; ſciens odioſum, ob corruptiſſimā vitam; ſimul certior factus ab amicis quibuſdam, quam irato animo eſſet in eum Imperator: quem enim odio habuiſſet ſemper ob vitam omnis generis vitiis inquinatam, nunc multo magis odiſſe, quod ſe peſſimis tyrannis adiunxerit, aduerſus quos Pontifex vocauerat Othonem. Quamobrem vbi Pōtifex de reditu Imperatoris cum exercitu audiuit, territus, parat fugam, dimittit filium Berengarij Albertum in Corſicam inſulam vbi antea fuerat. & antequam Romam reliquit, omnes proceres quos ſuſpicabatur Othonis rebus ſtudere, palam trucidauit, aut per dolum ſuſtulit e medio. Inter quos fuiſſe memorātur duo cardinales. His perpetratis, ſubduxit ſe, latitare volēs. Imperator vbi Romam venit, exceptus eſt, & ſenatus vna cum populo Romano rogarunt eum, vt reſpiceret eccleſiæ miſerum ſtatum, vt poſſit alius creari Pontifex, vir vitæ innocentia ſede illa dignus. Imperator quam minimis motibus ſemper omnia agere cupiens, reuocare ſtatuit Ioannem illum, ſperans poſt illam fugam & exilium, & gratiam veniámve mutaturum vitam. Scribitur igitur illi, mittuntur nuncij: ſed Papa Ioannes ad inſaniam redactus, nemini fidit, in quadam arce in inacceſſis ſaxis ſita habitat inter ſcorta cum quodam ſimilis farinæ homine, ad quem e Roma grauis ære venerat. Hanc ocioſam ludendo, ſcortando, bibendo vitam maluit, quam ſummum eccleſiæ epiſcopatum.

Otho vbi audiuit hominis voluntatem & voluptatem, iubet vt ipſi Romani eligant ad pontificatum virum quempiam eruditione & morum probitate præſtantem. Nam ea modeſtia erat Otho, vt nulli vnquam aliquid de ſuo iure aut autoritate detraxerit, & ſibi arrogarit. Romani igitur cum clero, elegerūt Leonem octauum. Hunc Imperator confirmauit, exiſtimans virum bonum eſſe. Leo multa de ſe pollicetur, blandiſſime affatur & tractat Cæſarē. Ita Romanæ vrbis & eccleſię rebus compoſitis, pergit perſequi Berēgarium, quem cum filio & vxore capit, nā ex Corſica inſula forte venerat filius ad

patrem Berengarium,& eius vxorem misit in Franciam Orientalem, vt ibi priuati degerent in exilio (neque enim vllum erat periculum, ne homo ignotus in ignota regione, cuius linguam non callebat, aliquid noui moliretur, quantumuis animosus & ingeniosus ad seditiones) Filium Berengarij misit Constantinopolim. Interea temporis Ioannis Papæ consanguinei & amici effecerunt, vt Romani iterum ad Ioannem mitterent, & illi pontificatum offerrent. Ioannes iam plenus priuatæ vitæ, sed non luxus, libenter oblatum papatum recipit: igitur Leonem deponunt, hic recipitur. Leo proficiscitur ad Imperatorem, queritur de iniuria sibi illata a Romanis, accusat eos grauissime, quod bene monentem ferre non potuerint, & qui nimium fauerit Cæsari; Cæsaris hostem receptum propter odium in Cæsarem, & aliquid iamdudum contra Imperatorem parturire. tantum odium cepisse eos Germanorum, vt quiduis velint potius experiri, quam diutius imperium in Latio ferre. Otho Leonis querimonias iustas credens (omnia enim quæ ab eo dicebantur, apte cohærebant, & probabilia erant) ira commotus, sine longiore deliberatione ad vrbem properat. Dum hæc ad Cæsarem a Leone Pontifice perferuntur, & dum Romam ducit exercitum Cæsar, Ioannes Pontifex Maximus nuperrime restitutus, in adulterio deprehensus, occiditur. Romani obuiam Cæsari mittunt, excusant se, vicissimque accusant Leonem: petebant quendam Benedictum confirmari ab eo. Otho se negat facturum, arguit eos inconstantiæ, docet quantum mali in tota Romana ecclesia hæc adferant, quantum religioni officiant: imperat vt recipiant Leonem quem ipsi elegerant paulo ante. Multas obiiciebant causas ex quibus non esset Leo hic recipiendus: sed postquam hoc fixum in animo Imperatoris videbant, promiserunt se facturos, sperantes discessurum sic cum exercitu: Otho vero nimium negotium vrgebat, se præsente restitui voluit. Romani obstinati recusant se facturos quod superiore die promiserant, & Benedictum creant Pontificem vno ferme consensu, paucis Cæsaris amicis exceptis, qui tamen nec mutire audebant; qui clam quotidie Othoni scribentes, exasperabat aduersus Romanos animum eius magis. Cæsar quæ sunt circa vrbem & suburbana omnia hostiliter vastat, obsidione tam diuturna premit vrbem, vt ingens multitudo fame perierit. Scribunt autores incredibilia de caritate & penuria in Vrbe, modium furfuris triginta venisse ducatis. In extrema tandem necessitate aperiunt portas, captumque dederunt Cæsari Papam Benedictum, & omnia imperata eius facturos promittunt, veniam suppliciter orant, Leonem recipiunt. Otho nihil fidendum illis sciebat; quare statuit omnino Romæ manendum, donec omnia constitutionibus, & personis sibi & Leoni amicis muniret, eius rei gratia Romæ moratus est aliquandiu. Romani dum Romæ est, quærunt viam interficiendi Imperatorem. Cumque peruenissent eorum insidiæ ad Imperatorem, multos capite plexit, quosdam in exilium misit, nonnullos captos reliquit Pontifici. Imperauit obsidum magnum numerum. Leo adhuc præsente Othone fecit in gratiam eius quicquid gratum illi esse posse putabat. Etiam post discessum eius in frequenti synodo Romæ coacta statuit, vt Imperatori esset eligendi Pontificem potestas, translata ea autoritate a populo Romano. Cuius rei testimonium est text. distinct. 63 cap. In synodo. Hoc autem mortuo Papa, Romani immemores constitutionis illius, creant Pontificem Ioannem 13: pauloque post rursum deponunt seditione cruentissima. Pontificij currunt ad Othonem, a quo solo auxilium sperabant. Otho audita re, sine mora petit cum exercitu Romam. Eo vbi peruenit, exceptus est reuerentia ficta, & gratulatione fucata supra fidem magna. Otho ingressus Vrbem statim altero die partium causas audiuit, autorum magistratuum alios alio supplicij genere affecit, quosdam iugulauit, quosdam in carcerem coniecit, consules secum in Germaniam abduxit. Non longo post tempore Othonis Imperatoris filio Othoni despondetur Theophania, Nicephori Constantinopolitani Imperatoris filia. Circa idem tempus Saraceni Italiam diripiunt, aduersus quos mittitur Othonis Magni filius Otho cum Germanorum copiis. Saraceni victi ita sunt ab Othone iuniore, vt tamen maiorem partem prædæ secum nauibus abduxerint. Græci socij in eo bello Saracenorum fuerunt, quare Otho superatis Saracenis vertit arma in Græcos, quibus aliquot pręliis victis, eripuit illis Calabriam, & Apuliam. His gestis, Ioannes Papa huius nominis 13 Othonem 2 appellat Imperatorem, illi imposita prius corona

corona imperiali. Anno a natiuitate Christi 974, Otho Magnus moritur in Saxonia, & sepelitur in ecclesia quam ipse suis impensis ædificauerat Magdeburgi, regni eius anno 36. Qualis fuerit hic Imper. ex superioribus facile colligitur. Pacis amátissimum, (quam duco maximam laudem in Principe fuisse) testes sunt omnes de eo historiæ; nec vnq̃ vsque vllum bellum suscepit alia quam pacis causa. Iurisperitos vbicunq; potuit eos habere, in cognoscendis causis adhibuit; quod, cum probi sunt, quantum emolumenti adferat ad hanc vitam feliciter degendam, nemo sanæ mentis ignorat. Ingeniorum meliorum amator vehemens fuit. argenti auríque venas apud Saxones primus inuenit, & ex illis apertis magnum cepit fructum. Qualis religione fuerit, testantur multa monasteria ædificata ab eo, & ecclesiæ episcopales ab eo constructæ, & magnis reditibus dotatæ: ex quibus sunt Magdeburgensis ecclesia, Brandenburgensis, Mersburgensis, Cicensis, & Misnensis. In Dania quoque ordinatis ecclesiis episcopalibus, subiecit eas episcopo Hambergensi. Vt semel dicam, religionem honoremque Dei anteposuisse omnibus aliis rebus, testantur facta eius omnia. Eo regnante, peruenerunt multi ad fidem Christianam, neque aliud æque illi curæ fuit, atque vt Christianam propagaret religionem. S. Huldrichus episcopus scribitur anno post Othonem obdormiuisse in Domino.

974

DE GERMANIS LIBER DECIMVS-QVARTVS.

A Patris morte, Otho 2 eligitur vno omniũ fere Principum cõsensu, a patre & Pontifice iam ante Augustus appellatus, & coronatus. His annis Pragensis episcopus Adelbertus, reliquit episcopalem sedem & delicias (in quibus consueuerunt hoc genus homines quidã consumere vitam) & prædicando functus est episcopi munere, per Vngariam prædicauit, & vbiq; episcopos exemplis & doctrina admonuit sui officij: & in Prusiã profectus, sequẽs vestigia Christi & apostolorum, odio habitus est a mundo qui odit crucem Christi veramq; humilitatẽ, precipue in prædicantibus verbũ Dei in nomine Domini. Tandem idem illi accidit, q̃ iis quorũ imitabatur exemplũ, nempe pro nouatore & seductore occisus est. qui post bonũ certamen lætus testimoniũ veritati perhibuit aduersus hunc superbũ mundũ. Primo anno imperij Othonis 2, dux Bauarorum Henricus, filius Henrici fratris Othonis Magni, aduersus Othonem conatur excitare seditionem, omnia tentat, copias incipit cogere. Quod vbi peruenit ad Imperatorem, conatui eius stulto occurrit, & domuit eum. Eodem anno Lotharius rex Galliæ cum magnis copiis venit in Lotharingiam, quam Carolus Magnus armis ereptam Gallię regibus, adiunxerat suo imperio. Lotharingia autẽ recuperata, & adiecta Franciæ imperio, pergit Lotharius in spem vocatus Aquisgrani capiendi: cum autẽ intelligeret eam spem vanam fuisse, agros in illis regionibus inhumanissime vastat, magnam prædam adeptus; audiens Othonem cum Germanorũ exercitu aduolare, redit Lutetiam Parisiorũ. Otho videns suæ fidei concreditos tam miseris modis afflictos, tot ædificia exusta, depopulatos late agros, hostẽ cum tãta prędа abiisse, omnino persequendũ hostem, & retalionẽ reddere decreuit. Quam obrem hostem sequendo Parisios vsque, in itinere omnia quę erant regum Gallorum, depopulatus est. Parisios vbi peruenit, hostem in harenas prouocauit, sed frustra; suburbia incendit & omnia in adiacentib. agris contriuit. Postquam autem vidit hostem intra mœnia se cõtinere, nullaq; esset spes capiẽdæ vrbis, & simul audiuit de Constantinopolitanorum aduersus imperium suum propositum, reducit exercitum, cui extremum agmen carpentes hostes, nõ mediocriter nocuerunt. nec pauci submersi sunt in Axona fluuio. Hæc illi in reditu incommoda acciderunt. Vbi venit Aquisgranũ, conuenerunt omnes regni eius proceres, exercitum auctiorem accessione nouorum militum reddiderũt, in Italiamq; festinãter ducunt, prius tamẽ cum Lothario, Galliæ rege, pace facta, receptaq; Lotharingia. Iam Basilius & Constantinus Constantinopolitani Imper. cum sociis Saracenis, quibus cum paulo ante fecerat fœdus, Barum vrbem vi

expugnatam diripuerunt, ciuiũ quosdam captos in Græciam miserũt, quosdã occiderunt; pauci hostilibus manibus elapsi sunt. Quo exemplo crudelitatis territi vicinæ ciuitates, vltro se dediderunt. Itaq; totam Apuliam & Calabriã occuparunt. Otho quantum potuit, festinauit, venitq; Romã, imperauitq; singulis Italiæ ciuitatibus certũ numerum armatorũ, tumultuarieq; delectu habito, per Italiam profectus est cum ingentibus copiis aduersus hostiles copias. Vbi peruenit in Apuliã, Greci & Saraceni primos venire videntes Rom. & reliquos Italos (nam hos præmiserat) statim venientes adorti sunt, sperantes hos socios victos, reliquos etiam Germ. pugnæ minus aptos fore: non tantum autem propterea sine cunctatione aggressi sunt illos, ne totus exercitus colligeretur, sed quod molliores Italos sciebant, & minus bellicosos. Nec iudiciũ illud illos fefellit, nam statim post cõmissum prælium Romani & reliqua Italorũ turba, abiectis signis, fugerunt. Qua multitudinis tantæ fuga, reliquus exercitus nõ potuit non turbari. Quo factum est vt & reliquæ copiæ Othonis verterint tergum. Præstitisset sine dubio, absq; milite Italo cum Ger. Otho. bellum hoc gessisse: sed sic fata volebant. Otho fuso exercitu, fugiens, a nautis aut natans, aut in parua scapha nauigans (nam variant autores) capitur, ignotus tamẽ. Profuit vero illi quod nautarum linguam adprime callebat. tandem tamen a quodam mercatore Sclauo agnitus est: sed illi negociatori promisit magna Imperator, ne proderet, sed pro virili adiuuaret eum. nam in naui erat solis sæpe colloquẽdi copia. Cum igitur venirent in vrbem Rosam vbi erat forte Episcopus Metensis Theodericus, expectans belli euentum, hunc episcopum accedit mercator, iubet vt eum redimat, nam non magno ęstimari, & nautas lucro inhiari. Episcopus exiguam quandam æris summam pro Imperatore numerat nautis. Hac ratione liberatus Otho, quumprimum ad suos venit, cogit exercitum ex sola Germania, vt animaduertat in Italos præcipue Romanos & Beneuentanos qui degeneres animo fugæ fecerant initium. Ducit ergo exercitum in Beneuentanos, quorum vrbem expugnatam incendit. ab aliis deinde Italis abstinuit: euomuerat enim magnam partem iræ in Beneuentanos. quod reliquum erat, effudit in Romanos. Nam Beneuentanis subuersis, petit Romam, & inuitauit Romæ omnes Principes vtriusque ordinis sacri, & (sic enim loquuntur) secularis, in ipsoq; conuiuio necare in conspectu conuiuarum iussit omnes qui fuerant turpissimæ fugæ autores. Sic enim turpitudinem fugæ aliis adscribendam declarare voluit. Propter hanc in illos qui fugerant tam turpiter, animaduersionem, cognominatus est Sanguinarius. Illud fugæ dedecus tam male habuit virũ, vt post hanc cladem nunq̃ læta fronte conspectus sit. Et mœrore tristitiaq; animi confectus, nõ longo post tẽpore moritur. Sæpe suam infelicitatẽ cum gemitu questus fertur, quod non respondere datũ illi sit maiorũ suorum factis. Mortuus est autem imperij sui anno 10. Suspicio etiam est veneno a Romanis sublatum. Quidam autorum scriptum reliquerunt, in illa pugna Othonis cum Græcis & Saracenis, occubuisse multos Principes, episcopos & alios proceres, ex Germania quosdam nominãt, Henricum episcopum Augustensem, Wernherum abbatem Fuldensis monasterij, & alios multos numerant. Anno post natiuitatem Christi 948, Othone 2 Imper. vita defuncto, Principes quorum erat eligere Imperatorẽ, discordabant, aliis eligentibus Henricum Boioariorum ducẽ, nepotem Othonis primi, aliis volentibus Othonis 2 filium, Othonẽ nomine, natum annos 12. Dum ita lis pẽdet, nulli volunt aliis cedere. Henricus capit puerum Othonẽ, & appellat se, principibus quibusdam adiuuantibus Augustum: sed multos hoc facto iniusto & tyrannico a se alienauit, qui antea illi studuerũt, iam quoq; accedunt ad illos qui Othonis 2 filium voluerunt. Quare illi principes coniunctis copiis vi repetierunt puerũ, bonam de se spem prębentẽ; & adductũ Aquisgranũ in frequenti Principũ conuentu vnxerunt in regẽ: & mox appellatus est Otho 3. Suscepto imperio, maiora conatur & efficit q̃ ætas illa consueuit. Habuit enim statim multos qui rebellabant, contra quos tanta fortuna vsus est & victoriis tam frequentibus, vt miraculum mundi vocatus sit. Itali non agnoscere voluerunt hunc Imper. elegerunt alium, nomine Crescentium Nomentanũ, qui Romæ tantam exercuit in omnes tyrãnidem, præcipue in ecclesiasticos, vt Papa fugere coactus sit in Hetruriam. Pontifex & omnes prælati Romani scribebant ad Othonem, petebant auxilium, admonentes eum quid maiores fecerint ecclesiæ boni, & quod propterea Deus secundarit vias eorũ. Appellant

lant eum Imperatorē, vt ſemel dicā, nihil omittunt quod facere putāt ad cōmouēdum Othonem. Creſcentius vero Germanū aduentum veritus (præcipue quod eum nō latebat, quo animo eſſet Italia, quod ſcilicet tota Othonem peteret, mittit ad Pontificem quos putat maxime apud eum autoritate & fide valere, per eos rogat eū vt redeat Romam, promittit illi amicitiam, obedientiam, & contra quoslibet aduerſarios patrocinium. hæc iuramento & ſacramēto confirmaturum. Præterea enumerat incommoda quæ ex Germanorum aduentu ſint futura, in memoriā multa exempla quæ peregrini exercitus fecerunt in Italia, reuocat. Pontificij omnes rogant vt redeat. Papa impietatem militum, & bellorum mala timet, redit, effundit ſe Creſcentius & vniuerſa ciuitas Romana illi obuiam, excipiturq; magna gratulatione & reuerentia omniū. Otho Galliarum & Germaniæ rebus aliquandiu occupatus, quibus vtcunque diſpoſitis, Italiam petit, vbiq; excipitur reuerenter. Romam vbi venit, Creſcentius & Pontifex prodeunt obuiam, exhibentes omnem honorem, & rogant, vt in Italia pacem faciat, ſed ad arbitrium partium quæ Romæ erant. Effeceruntq; apud Othonem, vt ſimul Italiam totam pacatam atque adeo obtemperantem Romanis redderet, & quam primum cum exercitu excederet Roma, quod illis gratiſſimum & vtiliſſimum erat. Nam volens Romanis gratificari, ſtatim vertit ſigna in Capuanos & Beneuentanos, quibus non conuenerat cum Romanis, illos adegit ad conditiones quas Romani volebant. Hoc tempore creatur Pontifex Romanæ eccleſiæ Germanus, filius Othonis, ducis Sueuiæ, cognatus Othonis 3, nomine Bruno: qui Papa factus, eſt nominatus Gregorius quintus. Othonem 3 hic Pontifex coronauit, & Auguſtum appellauit. Quibus rebus Romæ magna pompa factis, Otho Germaniam repetit. Poſt Imperatoris diſceſſum Romani iniquo animo ferunt, Germanum barbarum (vt ipſi vocant) hominem in Pontificem electū, moliuntur in illū multa clam, & palam quoq; minantur. Quibus rebus factum eſt, vt ſe clam ſubduxerit ex Vrbe: profectusque in Hetruriam, mittit ad Othonem Cęſarem, conſanguineum ſuum, & ſperat Romanos vltro ſe reuocaturos, vt Ioannem Pontificem ante eum reuocabant: ſed nemo venit ad eum e Roma, qui vocet, quinimo ne in Hetruria quidem tutum ſe intelligit. Quare ſuæ ſaluti conſulturus, repetit patrium cœlum Germaniam, Othonique omnia exponit, Romanorum iniurias, & Italorum cum in Germanos omnes, tum potiſſimum in Imperatores odium quantum poteſt, exaggerat. Romani Creſcentium rurſum aduerſus Cæſaris voluntatem conſulem faciunt, & Pontificem alium creant Græcum, hominem non indoctum, nomine Ioannem. Mirum eſt non exemplis tot ſuperioribus ſapere mortales, vt abſtineant a ſeditionibus & defectionibus huiuſmodi, quas conſequi fere ſemper ſolent maximæ calamitates. Otho nomine Pontificis & conſanguinei vehementer excandeſcens, cogit exercitum, quo cum vbi vrbi appropinquauit, clauduntur portæ, muniuntur & firmantur loca quæ hoſti potiſſimum expoſita videbantur. Otho obſidens Vrbem paucis diebus capit, populi Romani magna parte eum adiuuante. Conſul Creſcentius & Ioannes Pontifex fugiunt in arcē Adriani. Illam conatur expugnare Otho: propugnatores vero arcis fortiter ſe defendunt primo, tandem cum nullam ſpem viderent illorum qui erant in arce, maior pars veniam ſperabat apud Othonem: quare aperuerunt arcem, ſupplices ad Imperatorem veniunt, vt ignoſcat petunt, Creſcentius fuga ſalutem quærens, captus eſt, & prius circumductus aſello, membris truncatus, deinde ſuſpenſus eſt ante Vrbem. Ioannes etiam captus, luminibus priuatus eſt. Reſtituitur in locum ſuum Gregorius 5, qui expulſus ante annum reſtitutus eſt. Huius Othonis tempore electores Principes ſunt inſtituti. Otho enim 3 non habens hæredem filium, decreuit in frequentibus comitiis Principum, vt in poſterum perpetuo Francofurti eligatur Imperator. Conſtitutis tribus electoribus archiepiſcopis, Moguntinenſi, Colonienſi, Treuerenſi, his addidit quatuor alios Principes ſeculares, quos vocant, nempe regem Boemiæ, qui & archipincerna imperij debeat eſſe; Marchionem Brandenburgenſem, quem voluit eſſe camerarium; Ducem Saxoniæ, qui eſſet mariſcalcus; & Palatinum comitem Rheni, qui dapifer eſſet. Hos electores ſeptem conſtituit, penes quos eſſet omne ius & poteſtas eligendi Cæſarem. Huic Othonis conſtitutioni, Gregorius Pontifex addidit aliam, volens patriæ dignitati conſulere. Sanciuit enim, vt ſoli Germani eligant, & non alium eligant, quam Germanis paren-

tibus natum. Statuit quoque idem Pontifex, vt post electionem primum appelletur tantum Romanorum rex: coronatus vero & vnctus, benedictioneque accepta a Romano Pont. tum demum appelletur Imper. Augustus. Post Gregorij Pontificis mortem, Othonis aliquando pueri pręceptor, Siluester ad pontificatus ascendit fastigium, ita per gradus opera suorum discipulorum ascendit. fuit enim & Roberti regis Franciæ præceptor. Huius pontificatus anno primo, venit Otho Romam, illic ordinabat imperij ecclesiæque statum, ferebat pro conditione temporis leges, causas grauioris momenti cognouit. Romani iniquo animo (vt semper antea quoq; factitare consueuerant) ferunt hominem Germanum in vrbe Roma, omnium gẽtium aliquando domina, iura pro animi arbitrio dare & mutare, conspirantque propterea contra Othonem. Primum per insidias magnum militum eius numerum occidunt, deinde properant ad obsidendum Imperatorem in palatio. Et cum iam esset in extremo periculo constitutus, venit summus eius & fidelis amicus, Hugo, Italiæ Marchio, & Henricus dux Boioariæ, & (quanquam scirent satis Romanos a proposito non posse auocari: tamen vt sic mora interposita, & spacio accedendi Imperatorem dato, gratia colloquendi & tractandi de conditionibus pacis, aliqua occasio elabendi forte offerretur) petunt a Romanis, vt de conditionibus pacis agi concedatur, se media habere quibus sperent pacem fieri posse. Romani etsi quoque sciebant nullas cõditiones se accepturos (nam iam actum esse de Othone, captumque esse iudicabant) tamen ne dici possent furere, audiendos censebant. Dum igitur res tractatur, adeunt præfati Principes seorsum ad vtrosque. Sub hoc prætextu colloquendi de fœderis conditionibus subduxit se Otho cum Siluestro Pontifice, Hugone & Henrico adiuuantibus. Fertur Hugo Romanum senatum rogasse, vt debeat Othoni consulere quod optimum putet illi esse, velle & Romanis consulere quod putet optimum, nam vtrisque consultum se optare) Romanos respondisse, hoc ipsi adeo per illos licere, vt non bonum virum iudicent, nisi hoc faciat, cuius maxime causa Romam venerit. deinde abiisse, commutasse vestes cum Othone, & idem famulos Hugonis cum famulis Othonis fecisse, & sic euasisse Imperatorem. Hugonem Romanis iratis respondisse, nullum melius consilium se habuisse, cum senserit propositum Romanorum. Otho elapsus e manibus Romanorum opera & industria Principum quos dixi, reparato exercitu vlturus Romanos, in itinere hausto veneno, moritur. Quis exhibuerit, certant autores. est qui scribat, Crescentij vxorem misisse, amatoriumque fuisse. quod mihi non fit verisimile: Romanorum scelere clam per quempiam illi datum credo. Corpus delatum in Germaniam, sepultum est partim Augustæ, partim Aquisgrani; Augustæ intestina, Aquisgrani reliquum. Ante & post huius Othonis mortem prodigia per Germaniam visa enumerantur multa, terrę motus, cometes, ardentes in aere faculæ interdiu. Post vita defunctum Othonem, Principes electores per Gregorium Pontificem Romanæ ecclesiæ instituti, quemadmodum est supra dictum, iuxta pontificiam cõstitutionem Francofurti conueniunt, & eligunt Imperatorem ducem Bauarię, comitem Bambergensem. Hic primus ex legibus constitutis a Gregorio quinto electus est, nullo successionis respectu. Porro de huius maiorum genealogia, & ducũ Bauarorum apud plures autores scribitur, quam vt hic repetenda sint. Hic Henricus appellatus est ab electoribus imperij, Henricus secundus: sed Itali quem Germani crearant Henricum Aucupem, parentem Othonis Magni, non connumerabant inter Imperatores; hunc ergo primum vocant. Sed opponi aduersus eos potest textus ille, Constitutio & est palea. 63 distinct. Hæc constitutio enim dicitur primi Henrici cum Romanis Pontificibus. Henricus coronatus & vnctus in regem est ab archiepiscopo Moguntino, nomine Willegiso. Galliæ reges & Principes primis annis eius imperij plurimum illi fecerunt negotij; sed Imperator ita cum illis sæpe pugnauit feliciter, vt illa bella magnam existimationem & gloriam pepererint illi. quare factũ est, vt aliæ postea nationes exemplo Gallorum doctæ, minus rebellarint. Vix enim est aliud quod magis stabiliat & quietum statum faciat, ac tueatur regnum, quam bona de Principe existimatio. Gallia sedata singulari felicitate & virtute, exercitũ victorem ducit in rebelles Boemos & Sclauos, cum quibus sæpius congressus, semper victor discedit, admodum exiguam suorum iacturam passus. Prælio vero præter alia maiore postremo victi, pacem petunt, iugumq; admittunt.

tunt. Subiugatis Boemis & eorum Principe Bodislao, apud illos iura & leges in rebus prophanis ac sacris ordinauit. Ex illa expeditione expeditus in Germania disponit quę prius per bellorũ occupationes non potuit. Eodem tempore Babenbergensem episcopatum instituit, & ditauit: eodemq́; loco bina ędificauit monasteria, in quibus orando, ieiunando & vigilando sancti educarentur viri. Fuit Hẽrico Imperatori frater, episcopus Augustensis ecclesiæ, vir non satis officio respondens: hic Henricum fratrem odio & inuidia prosecutus est vehementissime, nullo alio nomine, quam propter raram eius pietatem & egregia feliciaque gesta. Imperator iuxta Christi doctrinam non reddidit illi malum pro malo, sed pro iniuriis illatis non cessauit illi benefacere, coacer-
10 uans prunas super caput dicentis in corde suo, nõ est Deus. Henricus improbis, vt scribitur, precibus principum impulsus, ducit vxorem Kunigundẽ, filiam Sigisfridi comitis Palatini. Kunigundis genus alij aliud faciunt, magnaque dissensio est inter autores. Non desunt qui originem eius a Carolo Magno ducunt, qui facile refelli posse mihi videntur. Qui multa de hac re cupit, legat Chronica Norinbergensia. Henricus secundus, decimo imperij sui anno Italiam cum Germanorum copiis ingressus, eam pacauit, discordiarum, & seditionum causis sublatis, quantum potuit fieri. Romæ honorifice & reuerenter exceptus est, corona imperiali a Pontifice Benedicto accepta, & iuramento Pontifici præstito, ducit exercitum contra Saracenos qui Italiam misere vexabant, Capuam autem tum occupabant, ad illos illuc contendit, & virtute Germano-
20 rum militum victos illinc expulit. Illis profligatis, Sabagonum, ducem Constantinopolitanum, qui Saracenos iuuabat, & incitabat aduersus Romanum imperium, persequi statuit per omnes difficultates. Nouam vrbem hic Sabagonus ædificauit ad fines Apulię in loco munito, & vnde commodissime Italiam hostes infestare possent. Eo loco propter eandem causam Hannibal castra muniuit. Hanc vrbem oppugnat Henricus mensibus quatuor perpetuis, cumque iam peterent oppidani pacem, desperatis rebus, deditionem vltro offerrent satis seruilem, sed nollet Henrícus, nisi duce Sabagono tradito in manus suas, ecce tantus æstus & feruor solis incidit, vt Henricus & alij Germani non assueti caloribus illis, soluere obsidionem coacti sint, quare oblatas ab oppidanis deditionis conditiones cum obsidibus accepit, Romamque reuertitur, ma-
30 gnam militum multitudinem non tolerare tales calores valentes, perdidit ea æstate. Vinum enim nimium vinosum non extinguebat, sed magis incendebat inflammata & exiccata corpora. Aqua bona deerat, palustrem turbidamq́; quamlibet obuiam ingurgitabant. Multa quæ tunc temporis in insomniis viderit, narrant scriptores, quorum cum fides sit plerisque suspecta, & qui cupiet legere talia, apud multos nimium plura inueniat, prætereunda mihi duxi. Hoc verum esse nemo dubitet, Imperatorem hunc timuisse Deum, in orationibus, vigiliis, ieiuniis; & sacris, quæ vocãtur officiis frequentem fuisse; sed an hæc quæ traduntur miracula, egerit cum ipso Deus, non ausim affirmare. Vnum miraculum referam, quod accipimus accidisse tempore Henrici: In ecclesia quadam Saxoniæ, celebrante sacerdote missam in vigilia natiuitatis Domini,
40 18 viri, 15 vero mulieres in cœmeterio saltarunt, impeditus eorum strepitu in sacris occupatus sacerdos imprecatus est illis, vt ita choreas ducant per totum annum, id factum esse scribunt Vincentius, & Ioannes de Columna. Tunc primum illam saltationem quæ nostra ætate multos vtriusque sexus homines afflixit, ortam affirmare quidam non dubitant. Mihi non videtur verisimile. Henrico secundo ab ecclesiasticis merito debentur magnæ laudes; quare non miror, si gratitudine animi ducti, quędam veris adfinguntur: quanquam si pium & paternum erga suos animum, & benefaciendi propensam voluntatem, operaque ipsa respicias, verorum satis habent, quibus eum prædicent, & ad astra ferant. Cum forte Argentinæ esset aliquando, ceremoniæq́; & preces sacerdotum illi arriderent, consors eorum regulæ, vt sic loquamur, factus est:
50 sed instituta pro sacerdote viro probæ vitæ præbenda, qui regis in sacris esset vicarius, ipse discessit, auocatus publicis imperij negotiis. Ea præbenda Argentinæ ad nostram vsque ætatẽ vocata est regalis. Ecclesia maior Basiliensis insigni opere est ab eo restaurata, non sine maximis impensis. Cum enim magna terræ (quæ soluta est sabulo tota) moles minaretur templi ruinam, imo ædificium labefactatum iam rueret in Rhenum (est enim edito loco ad ripam Rheni situm) Cęsar Henricus tam amœni loci, & templi

ad diuinos honores ædificati ruinam animaduertens, suis impēsis aggeri ruenti opposuit murum materia & opere insignem & fortem, cuius fundamenta in Rheno iacta sunt: remouitq; totā templi molem a ripa passus 14. Quod hoc opus Basileæ ciuitati fecit, maximam causam fuisse, non est dubium, quod ea ciuitas bene merita fuerat de eo in bellis quæ in Galliis, Boemia, & Italia cum Saracenis gesserat. Euecta in altum erat hoc tempore in Sueuia familia quędam Guelfonū, quę referebat genus suum ad Troianos, huius munimenta conspiciuntur, in aliquot ecclesiis & monasteriis, nempe *Alttorff* & ad Vineta, vocant *Weingarten*: in his enim quidam illorum sepulti sunt. Horum quidam Tubingam obsedit anno post natiuitatem Christi 1165, coniunctis sociis episcopis August. Spiren. & Wormat. Bertoldo duce de Zeringen, Marchione de Veltenburgo, Hermanno de Baden Marchione, & cæteris aliis, qui fugati sunt omnes ab oppidanis & Hugone Palatino, multi capti, plurimi occisi sunt. Fuit memorabile & sanguinolentum prælium. Henricus vxorem suam non attigerat; ipsa vicissim castitatem seruare cupiens, consenserat sponso; ita ambo degebant vitam cœlibem. Satan, qui nunquam quieuit, neque quiescit, neque quiescet ante consummationem, suspectam Imperatori reddidit reginam Kunigundem nomine adulterij (cum quodam enim equite aurato rem habere conabatur malas cogitationes suggerēs diabolus, persuadere Henrico) Henricus incusat eam, quur simulet & profiteatur castitatem coram hominibus, grauius iudicium eam manere, Dominum qui corda & oculos fecit, omnia videre, etiāsi fallat homines. Castissima virgo pudico & modesto vultu constanter negat, & se gaudere, inquit, quod Dominū testem habeat, cuius testimonio ipsa sit contenta: nam repositam in corde suo certam fiduciam, manifestam fore suam innocentiam cum Domino tempestiuum fuerit visum. Vt autē Henrico hic scrupulus quem Satan illi iniecerat, eximeretur, cōuenit inter eos, vt regina ambularet super ferrum candens (vomerem candentem scribunt fuisse) quæ postquam inuocauit nomen Domini, vt propter gloriā suam probaret innocentiā ancillæ suæ, læta, sed modestissima fronte, nudis pedibus ferrum igne iamiam extractum & adhuc rubēs calcat toties, quoties voluerunt ij qui aderant testes miraculi quod Deus cū virgine sua ancilla operatus est. Qui scribunt ex impulsu Sathanæ hoc excogitatum ab Henrico, vt cogeret vxorem suam quam nunq̄ cognouerat, nec cum illa cōsuetudinē se habiturum decreuit, non sequitur quod illi inferunt (pene dixerim calumniatores) esse satis iudicij Henricum tyrannū potius fuisse, quam sanctum virum. Quur nō cogitant, quibus quantísque tentationibus sancti Dei a Satana sint tentati, & non raro inducti nonnihil? Concedo enim iam argumēti gratia (nam ego nihil ausim asserere) tentatorem suggessisse Henrico siue per hominem quempiam siue sine medio, vt in hunc modum probaret suæ sponsæ castitatem. In his, vt in omnibus hoc genus rebus, nemo nisi spiritualis cui scriptura diuina est cognita, recte iudicat: quare meum iudicium non interponam. Illis temporibus grādines in Germania tam latę cecidere, vt caritatis magnæ causa fuerint, contra verbū vulgo iactatum, *Grando nulla caritatem facit*. Henricus Cæsar multo ante præuidens sui corporis resolutionē instare, conuocat ergo Principes, & pędicit se contra ius & sanctionem pontificiam de eligendo Imperatore non facturū, plenamq; potestatem quātum in se sit, relinquere electoribus principibus, qui quem putent gubernandi peritissimum & vtilissimum præsentibus temporibus, eligere possint: sperare se tamen neminē grauius laturum, aut in malam interpretaturū partem, si dicat, quis ipsi videatur imperio vtilior. In hanc sententiam præfatus modestissime, nominat Conradum Sueuum natione, & ex matre regię stirpis, additq; causas, quare illum imperio iudicet idoneum, bello enim & pace se eius integritatem, pietatem, & animi inuictū robur perspexisse. obdormiuit paulo post hanc orationē Henricus, & sepultus est Babenbergæ. Principes pedibus eunt in sententiam Cæsaris, eligitur Conradus; sed non vnanimiter; erat enim quidam Boioariorum dux opibus & autoritate præpollens, vocabatur Cuno, qui Conradum despiciendo, & largiendo munera, & aliis malis artibus ambiebat imperiū. Et putatur a quibusdā nō multum abfuisse, nullaq; alia res eum impediuit magis quam quod fastu turgidior, contemptim nimium vbiq; loquebatur de Conrado, qui ab omnibus vir magnus & bonus habebatur. Conradus vxorem habuit de vetustissima Carolorum stirpe: quæ genuit illi Henricum, qui patri successit, appellatusq;

latusq; est Henricus 3. Libenter hic Conradus habitauit Limpurgi, quæ fuit arx inter Nemetes & Vangiones. Postea arcem illam mutauit in monasterium; inter Nemetes & Vāgiones situm est, nomē adhuc antiquū obtinet: etsi a Comite de Lyningen, Emichione, exustum sit monasterium. Non diu post susceptum a Conrado imperium Bodislaus dux Poloniæ, spreta Conradi autoritate, seipsum regem appellauit, & tributum quod debebat Conrado ex fœdere, negauit. Quem maiestatis imperialis cōtemptum iniquissime ferens Conradus, cogere copias incipit: interea moritur Bodislaus, duos filios relinquens, nominibus Misiconem & Othonem, ambos strenuos ex strenuo patre: quorum alter, Otho scilicet nolens Conrado rebellare, periculosum nimirum existimans, a fratre regno eiicitur: quare fugit ad Imperatorem, apud quem multa pro se contra Misiconem germanum fratrem dicit, currentemq; Conradum cōcitat magis. Coactis igitur copiis in Poloniam profectus, assumpto Othone Misiconis germano, quærit hostem rebellem, militibus prohibens, ne quem ex plebe nō armata tangerent, & manus abstinerent ab omnium facultatibus, esse enim hoc regnum magis Othonis qui esset in exercitu secum, quam Misiconis. Misico suorum animos magis inclinari ad fratris partes (siue quod Imperatorem timebāt, siue quod meliorē de se prębebat Otho spem) videns, desperat, cedit, in Boemiam fugit (nam illius rex Waldrichus erat hostis Imperatoris) sed hospes exceptus, a rege hospite tutus non fuit; Waldrichus enim Misiconem quem supplicem susceperat, coniectū in vincula mittere ad Conradum, exulemq; ducem qui se fidei eius cōmiserat, perfidus proditor tradere hosti decreuit. Hoc clam Boemus per literas significat Conrado, sperans hoc nefando munere gratiam Imperatoris redempturum. Conradus detestatus regis impietatem, clam admonet, vt aliorum fidei se credat si velit esse saluus, simul regis illi mittit literas. Misico proditoris animo cognito, bonitatemq; & magnanimitatem Imperatoris videns, subducit se ex Boemia, & vltro supplex venit ad Conradum, illiq; offert tributi ius quod debitum pater negarat dare, imperio se obsequuturum pollicetur, veniam temeritatis iuuenilis rogat. Impetrat veniam, componuntur æquis partibus fratres, Polonia imperio tributaria mansit. Conradus filio suo Henrico rege appellato, & rebus Germaniæ pacatis, Romam petit magnis comitatus copiis, gratia imperialem coronam accipiendi, in itinere Mediolani suburbia incendit prouocatus; & iamiam erat expugnata vrbs, nisi propter beatum Ambrosium abstinuisset. Vbi vrbi appropinquauit, obuiam procedunt omnes omnium ordinum, habuitq; in suo comitatu aliquot potentes reges. Est autem mox coronatus, & appellatus Cæsar Augustus a Pontifice Ioanne 20. Cum autem Romæ paruo tempore moratus esset, Romani militum licentiam grauius ferentes, clam conspirant, incautos opprimere conantur, electa ad hoc temporis & loci opportunitate. Cum igitur omnia essent constituta, insidiæ suis locis dispositæ, horaque aggrediendi adesset, magno impetu Germanos nihil periculi timentes adoriuntur: sed Germanus miles præsenti animo & virtute arma arripit, vrbanum hostem repressit. multi sunt vtrinque cæsi. Non in contemnendo discrimine fuit totus exercitus Imperatoris, & per hoc Imperator ipse. In animo enim Romani habuerunt totum exercitum delere; & consiliorum rationes non erant vanæ, tot insidiarum dolis erant instructæ, & tam apte omnia erant diuisa locis, & temporibus. Porro qui de hoc Conrado cognoscere volet qua pietate, quaque seueritate fuerit, legat eius constitutiones seu decreta. Scribuntur multa de eo a Vincentio, a Gallo, Gotfrido Viterbiensi, Martino, Hermanno, quæ ex narrationis serie non conueniente, temporibusque & personis non congruentibus facile iudicari possunt, veráne, an ficta sint. Mirum inueniri ingenia, quæ huiusmodi nihil ad instituendos mores facientibus fabulis gaudeant. Sub idem tempus quo Conradus in Italia coronatur, Dux Sueuiæ Ernestus priuignus Imperatoris, molitur in Germania res aduersus Conradum nouas, confisus fortitudine militum quos Sueuia producere consueuit, & quorundam nobilium amicitia, coactis ergo copiis diripere finitimos sibi, Imperatori subiectos cepit, & quædam non satis munita occupauit. Conradus comparato exercitu opponere se illi cogitur antequam vires acquireret; hostis autem fuit victu facilis, quoniam maior pars Sueuiæ Imperatori studebat, nec habere per facultatum tenuitatem poterat satis robustum exercitum; quare dissipatus est exercitus, dux aliquandiu errans per siluarum late-

bras, tandem etiam occisus est. Hermanno fratri Ernesti amico imperij Sueuiæ ducatum Conradus dedit. Conrado imperante, fuerunt in ecclesia hæreses quædam: præter reliquas fuit in Gallia episcopus, qui allatas e cœlo epistolas prædicauit, quæ pacem & aurea secula essent facturæ in terra, argumentum earum esse, Vt arma omnes commutarent in instrumenta ad operas necessaria, ablata bona nullus repeteret, iniurias quaslibet quilibet ferret, ieiunarent omnes pueri quoque & senio defecti quibusdam diebus certis quos nominauit, sabbatho a pinguedine abstinerent omnes. hæc seruanda omnibus hominibus præcipiendum. Huic homini credebant multi. episcopis omnibus, etiam Romano hæc per literas significauit. Contra illum autem multi pugnabant, potissimum vero Gerardus Cameracensis illi restitit, affirmans, Natura ita se res humanas habere (nec aliter consistere vllam Rempublicam posse) vt sint iudices magistratúsve, milites & agricolæ, horum nullos sine alterius adiumento perdurare posse. Scripsítque hic Gerardus plura aduersus dictam hęresim. Tandem Pontifice Romano curante, sublata est hæc opinio. Postquam Roma rediit in Germaniam Conradus, Itali seditionem concitarunt contra eos qui res Imperatoris procurabant. Imperator igitur collectis in Germania viribus, Italiam repetit. Itali Vngaros & Sclauos socios sibi iungunt, impares enim satis experti sunt se esse Germanis. Conradus igitur in Italiam festinantius venit, Sclauis & Vngaris cessantibus, Brixiam & Mediolanum capit, traduntúrque illic Cæsari conspirationis autores, qua satisfactione contentus, non grauius tractat illas ciuitates. Vbi Cremonam peruenit, obuiam fit illi Pontifex Maximus, vt placet animum exasperatum Germani Cæsaris, & ne Romam veniat omnino, aut saltem non tam hostili animo. Compositis ex animi sententia rebus in Italia, vertit signa in Vngaros & Sclauos qui erant in itinere, vt Italiam contra Imperatorem iuuarent. Imperator locis opportunis præsidia & insidias ponit, cauet ne quis ex suo exercitu præcurrat, & nunciet illis aduentum suum. Vngari & Sclaui sine omni metu ibant, hostem in Italia expectaturi; Conradus erumpit ex insidiis quatuor partibus, hostes oneribus pressos, sine ordine iter facientes sine suorum sanguine in fugam agit, magnamq́ue multitudinem occidit & capit. Hoc Conradi factum omni hominum memoria dignum miror tam ieiune literis commissum. Hoc quoque tempore per suos duces legatos, Othonem Celticum, Burgundiæ ducem, victum, prælio occidit, Burgundiam imperio subiicit. Magna post hæc Conradi fuit apud omnes gentes existimatio, soláque nominis autoritate plurimum in mortalium rebus potuit. Quare imperij rebus compositis, Romam profectus est, quia audierat Pontificem vexari quorundam iniquitate & malitia: & Græcos Nortmannosq́ue de regno Apuliæ contendere: quos pacauit paucis verbis. iussit enim, vt ab armis discederent, & viris bonis arbitris rem pacifice cōponerent, Romanum quoque Pontificem sola autoritate & minis ab iniuriis inimicorum liberauit. Omnibus igitur succedentibus ex voto sine omni labore, ociose vrbes Italiæ & regiones visitat animi gratia, & per longas ambages maris Adriatici redit in Germaniam. Iamq; totus quietus, nihil videns periculi, laboris & magni negotij, dixit, Iam quietam degam vitam, iam ocioso licebit in amœnis oblectari hortis, venationibus, &c. Ecce (quod solet plerunq; illis hominibus euenire, qui iam sibi exhaustos labores omnes putant, ocióque frui incipiunt) corripitur a lethali morbo, quem paucis diebus mors consequitur. Mortuus est Traiecti, sepultus vero Spiræ, vbi ædificauit templum insigne opus. Post Conradi obitum quosdam electorum male habuit, quod Henricum contra legum constitutionem declarat Imperatorem ante mortem: quanquam alias fatebantur eum Imperio dignum videri. Tamen cum intelligerent patrem tantæ autoritatis fuisse, & filium optari ab omnibus, non poterant alium præter illum eligere. Succedit igitur patri, anno post natiuitatem Christi 1040. statimque primo imperij anno cum Boemis gessit bellum toto semestri tempore, & in angustiis & siluis multos Germanos amisit, infelix bello visus est in principio. hyeme enim aspera reducere cogitur exercitum non modo re infecta, sed magno militum numero amisso. Hoc non sine maxima animi ægritudine tulit: quamobrem primo vere reparatis & auctis copiis, alia via alioque conatu hostes aggreditur, priore enim æstate didicerat quid opus esset ad hoc bellum conficiendū. Hostes similē belli rationem existimabant, quæ præcedente

anno

1040

anno fuerat, ad hancque omnia sua parauerant, id quod futurum præuidit Henricus, & accedens ad hostes, simulat idem sibi esse propositum: aliter autem eos aggrediens, perturbat omnes eorum rationes, vincit prælio, capit ducem eorum, eo eos adegit, vt supplices pacem petierint. per conditiones igitur dux est liberatus, & Boemia tributaria imperio facta. Fuit celebris Treueris synodus, in qua multa de pace communi Christianorum egit Henricus Imperator. omnibus omnia in se delicta condonauit, vt paci consuleret. facta est pax per totum fere imperium. Duxit vxorem tertio imperij anno, Agnetem nomine, virginem moribus & forma mirabiliter præstantem, & nobilem; erat enim filia ducis Pictauiensis, qui ex prima nobilitate fuit. Celebrauit nu-
10 ptias frugaliter, iudicauit enim magis Dominum Deum actus suos matrimoniumque fortunaturũ, si impensas quas exigunt magnificæ illæ stultæ mundi pompæ, iuberet in pauperes elargiri. Paulo post nuptias Godefridus, Lotharingiæ dux, aduersus imperium molitur seditionem. omnibus rationibus solicitans omnes quibus vllo modo causas opinatur fingi posse contra Imperatorem aut imperium. sua enim referre magnopere existimauit minus potentem esse Imperatorem. Iamq; non contemnendã societatem adeptus erat, cum Henricus cognouit eius cogitationes, multi adferebant eius dicta & conatus, maioraq; veris fingebant. Imperator dissimulat se male habere, simulat se omnia contemnere, aliud agere, meliora de hoc duce sperare. Quamprimum vero omnibus Principibus scribit, conuocatque Spiram omnes ceu comitia
20 celebraturus, nec de suo proposito quicquã cuiquam dixit. Quæ ex Lotharingia perferuntur, rapit interpretando in meliorem partem. Venit autem ad conuentum magis armatus, numerosioreq; comitatu; iubet etiam alios imperij principes adducere plures, & armis instructiores. Et ne quis aliquid suspicari posset, etiam iis qui summi erant amici & socij periculorum ipsius Godefridi nunciat, vt comitatiores armatis veniant, nullã addens causam, nisi vt viderent exteri legati, qui venturi essent ex Græcia, quantis armorũ viribus pollerent, cum pacis tempore sic armatos conspicerent. Et quo magis excluderet omnem suspicionem, abbatum, monachorum & episcoporum imbellem (tunc temporis) turbam venire imperat, ceu de religionis negocio multa tractaturus. Conuenit magna equitum, & peditum non parua multitudo. Dux Lotharingiæ
30 comitiarum finem statuit expectare, motus excitatos sedat, exuit se armis, sociis venturis (quos expectabat multos: neq; enim parua res erat, Nortmanni & Galliarum multi proceres conspirarant) renunciat euentũ huius conuentus expectãdum, nihil timens, quam fortassis excommunicationem. Primo igitur consessu expectari Græcos oratores dixit, nihil interea agi posse: sed seorsum vnoquoque principe vocato, propositum suum exponit, & voluntatem singulorum explorat. Sequenti die conuocatis omnibus qui parati cum eo erant quo vellet proficisci, diligẽtiæ suæ rationem reddit (nam multi putabant superuacuum fuisse tanto apparatu ad opprimendum inermem Lotharingiæ ducem) enarrat magnitudinem conatuum eius, & multitudinem sociorum confœderatorum eius: nunc vero intelligere eum exutum armis, nihil opus fuisse tanta
40 cura. Ingrediuntur autem omnes collectim in Lotharingiam, ducem Godefridum captum sempiterno carceri tradit Imperator. Circa hæc tempora erant Romæ tres Pontifices eodem tempore, eorumque nullus eo nomine dignus erat (erant enim omnibus vitiis inquinatissimi) Moleste tulit Henricus tales haberi capita ecclesię Christi: quam ob causam Romam cum copiis proficiscitur, eo vbi venit, certatim Pontifices muneribus & promissis deuincere Imperatorem conantur. Henricus sciens esse malos viros, nihil adulationibus, nihil donis promissisque mouetur, omnes deponit, pontificatum tribuit Suigero episcopo Babenbergensi, nominatque eum Clementem secundum; qui assumpto pontificatu, coronauit Henricum. Deinde ordinauit Imperator Romæ omnia. Et monet vt caueant, ne postea sic electione sua turbent ec-
50 clesiam. Porro eodem tempore Saraceni magnam Italiæ partem vastauerant, aduersus quos ducit Imperator exercitum, in Campaniaque cum eis pugnauit feliciter: modico enim suorum sanguine superauit & fugauit, ita vt vniuersa præda, quam maximam in Italia corraserant, venerit in potestatem Germanorum. Ita rebus magna gloria & felicissimis successibus in Italia gestis & dispositis, repetit cum valente exercitu in Germaniam. Vbi venit in Germaniam, recta ducit copiarum partem in rebellem Fri-

1048 siam, quam breui obsequentē reddidit. Anno Domini 1048, moritur papa Germanus Clemens: euehiturq; statim a morte huius Boppo Bauarus, qui nominatus est Damasus 2. Hunc Romæ habuisse milites Germanos, armisq; eorum introductū vi, cum electus esset alius ab iis qui id ius habent. Huius pontificatus non mense vno durauit, defunctus est enim vita ex morbo qui veneni suspicionem medicinę peritis præbebat. Romani cum ante mēsem suam electionem irritam fuisse considerarent, Germanósque milites creasse Pontificem, miserunt legatos ad Imperatorem, oratum, vt virum bonum, & sanctimonia vitæ summo pontificatu dignum ecclesiæ quæreret (Sperabant vero Romani Henricum responsurum quod sæpe alias alij Imperatores responderunt, nempe vt eligerent probatissimum ipsi, quibus esset penitior personarum cognitio, & iudicium melius spiritualium rerum exactius) Imperator oblatam plenā eligendi potestatem (contra Romanorum expectationem) arripit libenter, sineq; mora nominat Brunonem inculpatæ vitæ, aperti simplicisq; ingenij hominem, episcopum Tulensem. Qui missus Romam papali habitu, in itinere abbas Cluniacensis, & Hildebrandus quidam facundia insignis monachus, persuaserunt illi, vt deposuerit vestem pontificiam. Dixerunt enim, Henricum non habere ex iure neque diuino neq; humano potestatem eligendi Pontificem; iusseruntq; eum cogitare quid proximo Pontifici Germano accidisset, qui quoq; per milites Germanos contra sancta sanctorū pontificum decreta sit Pontifex factus. vix enim vixisse dies viginti sex in pōtificatu. Breuiter homo simplex & non impius, est inductus, vt abiecto pōtificali habitu, ingressus sit Romam vestitu priuati hominis, & ex ore eius auditū est quod dixit, Se non quærere ocium, & vt vitam in deliciis agat, neq; titillari se vana gloria mundi, quam inanem & nullam cognoscat, sed seruire Domino Deo suo & Christo Seruatori suo, non alia causa Imperatoris autoritatē tam prompte secutum. Quare se paratum esse (addidit, *Gloria & gratia sit Deo meo*) cedere diuinæ voluntati, cuius seruus cupiat esse, etiam quolibet periculo, qualibetq; sui nominis ignominia, modo benedicatur & glorificetur ille qui solus est laudādus, cuiq; soli debetur omnis honor & laus in sempiterna secula. Quę verba magnopere oblectarunt Hildebrandū monachum: quare apud abbatem suum primo, deinde apud episcopos aliquot, adiuuāte abbate, de huius viri sanctimonia multa prædicat, efficitq; per illos quos induxerat in suam sententiā, vt a clero populoq; Rom. vnanimiter electus sit ad pontificatus munus: vocatusq; est Leo nonus. Hildebrādum ob morū & animi similitudinem adeo amauit, vt Romæ retētum cardinalē crearit, nihilq; sine eius consilio fecerit, planeq; vnus animus vnaq; sententia in duobus corporibus extitit. Hic Pontifex post quintū papatus annum est mortuus. Non diu post hęc, rex Vngarorum Aba, Austriam & Bauariam depopulatus est, occisis multis, magnam prædam, innumerabilemq; multitudinem captiuorum abduxit. In Vngariam vbi reuersus est, munit loca quibus fidebat, socios quærit, delectum habet militum: nam facile scire poterat, non sic laturum Imperatorē. Eapropter Imperator consensu & auxilio omnium imperij Principū contractis copiis, Vngariam petit. Inter Vngaros magnę erant seditiones: multi enim regem clanculum odiebant & mordebant; veniente autem exercitu Germanorum, palam illi maledicere incipiebant: quamobrem erat magna ansa oblata Cæsari Vngariam occupandi totam, nisi alia grauioris momenti eum auocassent. Idcirco cum venissent illi fines Vngarorum iam ingresso obuiam legati, & pacem peterent, facturos quicquid iuberet, modo salua sua libertate & legibus in quibus viuerent, fœdus qualecunque fecit, & magnis Germaniæ ciuitatum & principum impensis frustra consumptis, reducit copias in Gallias, quæ erant in armis. Porro Vngarorum tyrannus Aba post Imperatoris discessum incepit crudelissime sæuire in eos qui aliquid vel dixerant vel fecerant contra se. Quod quidam conspirantes aduersus Abam tyrannum literis significarunt Henrico, petebantque vt veniret, Abam odio haberi ab omnibus Vngariæ, regem vt det, rogant, multa tyrannica facta Abæ enumerant. Inter reliqua scelera quæ perpetrauerat, hoc erat vnum. Inuitauerat ex toto Vngariæ regno viros circiter quinquaginta primæ nobilitatis, & qui ab omnibus optime audiebant nomine prudentiæ & iustitiæ (quales tyranni minime ferunt) simulauitque consilio eorum vsurum: vbi autem conuenerunt, iussit omnes obtruncari. Quibus rebus commotus Cæsar, cum magnis copiis proficiscitur in Vngariam

riam: cui non minorem multitudinem Aba opponit. dumq; aliquod dies vterque captaret tempus locumque pugnæ sibi commodiorem, tãdem descenderunt in æquum campum, vbi primum diu æquo marte per equites quos plurimos habuere in vtraque parte, pugnatum est: vbi vero manus conserere inceperunt peditatus, ecce repentina tempestas exoritur, turboque vehementis venti puluerem plurimum iniicit in Vngarorum oculos, quæ res fecit vt Henricus victor vicerit. In eo prælio periere viginti sex milia, ex quibus vix tria milia fuerunt ex exercitu Henrici. Aba rex ex prælio euasit hostium manus: sed in villa latitans, a suis quos iniuriis maximis affecerat, occiditur. Vngaria vniuersa confluit ad pedes Imperatoris, supplex implorat veniam, petitq; pacem.
10 Quibus Henricus modeste & perbenigne respondet, & summam æquitatem beneuolentiamque ostendit. Regem Petrum quem Aba regno vi eiecerat, restituit, & simultates quæ erant inter Petrum regem & quosdam Vngariæ proceres, tollit; regiq; præscribit viuendi & gubernandi leges, ita vt non magis rex quam præfectus Imperatoris in Vngaria hic Petrus dici possit. Hic Petrus inhumanius violentiusq; in Vngaros quosdam, leues tantum ob suspiciones, animaduertit: quare accidit illi quod plerisque solet euenire qui imperant violentia nimia. Vngari enim conspiratione facta contra regem sumunt arma, ducibus Andrea & Leuenta fratribus, ex nobili genere fortibus viris: quibus ducibus omnes episcopos totumque clerum occiderunt in Vngaria, & professione Christiani nominis abiecta, in variis abominandis superstitionibus vixerunt. re-
20 gem Petrum in pugna fortiter dimicantem capiunt, & luminibus priuatum ducunt in Albam, ibi mortuus est ex dolore vulneris & animi angustia. Rege superato, dux Andreas coronatur ab Vngaris, appellaturque rex. Henricus magna comparata classe, nauigat in Vngariam, nauibus vehens omnem belli apparatum & commeatum. Obsidens munitissimum castrum Pescha (quod ad Danubij ripam situm est, habetque subterraneum meatum ad fluuium) silente nocte sub aqua natans quidam omnes Cæsaris naues perforauit, submersæque sunt, & perit commeatus & belli apparatus, multitudoque militum non parua. Hæc iactura tantum debilitauit Cęsarem, vt soluere obsidionem, & in Germaniam redire coactus sit. In patriam reuerso Cæsare, decernitur synodus, dies & locus constituitur: sed eam quidam sibi mali conscij impedire cona-
30 ti sunt. Præualent tandem boni qui rebus ecclesiæ consultum optabant. Habita igitur est Moguntiæ. in ea fuit Papa Leo de quo supra, & Imperator ipse. Quædam de personis ecclesiasticis alendis, quales esse debeant, & de ecclesiæ ritibus sunt in ea synodo instituta. Hac synodo finita, Henricus denuo conscribit exercitum, & in Vngaros ducit, vsusque per omnia secunda fortuna, victor disponit res Vngariæ ex sua voluntate, & consilio Leonis Pontificis, quem vna cum Imperatore in eam expeditionem profectum post Moguntinum concilium, accipimus. Post in Germania Pontifex cum Imperatore multa passim ordinauit in ecclesiis, priuilegiaque vterque dedit ciuitatibus & ecclesiis multis. Eo anno natus est Henricus quartus. Pontifex ex Germania discessurus, Wormatiæ rem sacram fecit in Cæsaris præsentia & magno Princi-
40 pum conuentu; & benedictione apostolica valedixit Germaniæ. Henricus cum Pontifice validam manum Germanorum selectissimorum militum misit Romam, quibus illic factiosorum inordinatos motus comprimeret. Vbi attigit Italiam, nunciatur Leoni Pontifici in itinere, Gisulphum Nortmannorum comitem, Beneuentum vrbem vi expugnasse, suoque regno adiecisse: quam vrbem Henricus secundus donauerat Pontifici Romano. Cum enim cuperet ecclesiam Babenbergensem in cathedralem prouehi, recusauit Pontifex Romanus, qui tum erat Benedictus octauus, nisi ecclesia Babenbergensis Pontifici Romano daret quotannis centum argenti marcas, & equum feretratum album, quo tributum Romanus Pontifex remisit pro accepta Beneuento vrbe. Hanc ergo vrbem Romanæ sedi, postquam audiuit captam, Leo celeriter
50 nunciat Cæsari: sed fidens Germanorum militum manu, quos secum habebat, non expectat Cæsaris auxilium aut responsum, sed ducit suos (quos tam bene armatos & alacres videns, putabat inuictos) quantumuis hosti numero impares, aduersus Gisulphum, confisusque magis autoritate apostolica, pontificiisque benedictionibus, quam arte militari, ipse Leo Pontifex regit suas copias: igitur cum hoste imprudentius congreditur, & capitur a Gisulpho Nortmannorũ comite, qui breui post honorifice reue-

renterque tractatum dimisit Pontificem, comitesque Romam vsque dedit, timens nimirum Henricum. Magna illis temporibus fames Germaniam afflixit, & alias finitimas nationes; quam sequente anno omnium rerum affluentia consecuta est; eiusque anni autumno crudelis sæuiit pestis.

DE GERMANIS LIBER DECIMVS-QVINTVS.

EO anno mortuus est Henricus, & regio more Spiræ præsentibus proceribus sepultus est. Ante obitum vero filium suum Henricum regem appellauit, Romano Pontifice & omnibus Principibus consentientibus. Ergo puer quinque annorum regnare cœpit; nominatusq; est Henricus quartus. Pater illi moriens commendauit matrem, mulierem prudentem, & timentem Deum, admonuitq; vt consiliis eius vteretur etiam in magnis imperij rebus. Primo pie obsecutus patris voluntati, vsus est matris consiliis; & bene successerunt omnia: sed breui per adulatores & malos nebulones seductus mollis puerilis animus, matrē contemnens secutus est eos qui suadebant quicquid illi arridere videbant. Quidam igitur mali adulatores puerum in se conuerterunt, ita vt ratum habuerit quicquid statuerunt. Itaque sua facta & conatus sub pueri prætextu defenderunt; multisq; bonis deiectis, malos euexerunt: multa de imperij iure rapuerunt, multa confirmarunt iniusta. Puer puerilia magis curans, omnia maiora concedebat. facilior erat ad donandum magnas ciuitates, & remittenda tributa, quam ad amittendam quampiam coloribus variegatam sonoram auiculam. omnia literis, & sigillo, nomineque imperatorio corroborabantur. effrænata licentia vbique erat in omni scelerum genere. Postquam vero Imperator adoleuit, creuitque cum ætate iudicium, incepit odisse adulatores per quos erat seductus: nam superstites quidam adhuc erant. Multa reuocauit quæ rerum imperitus confirmauerat. nec impune abiissent qui ætate eius abusi erant, nisi mors plerosque abripuisset, & reliqui propter extremam senectutem termino suo proximi fuissent. Diffluentem licentiam pessimorum morum compressit, leges bonas & iustitiam exultantem reuocauit quantum licuit. Porro aulici licentia peccandi diuturna corrupti, & malis moribus nobiles assueti, odisse Imperatorem incipiunt, cogitant de alio eligendo, conspirant, calumniis falsis traducunt Imperatorem. Saxones primi contra eum arma sumunt, ex improuiso eum opprimere conati: sed Deo omnium gubernatori optimo aliter visum est. Henricus enim eorum manus euadit, mira celeritate exercitum contrahit, congressus cum illis æquo campo facile sibi mali conscios fugat, diripit regionem eorum autorum, arces ex rupibus altis deiicit, incēdit castra & vrbes. Pertinaces diu sic passi sunt grassari, neque petierunt gratiam, quanquam se cernerent victos: quare omnes ex patria sua eiecti sunt, in exilio iussu Imperatoris capti sunt: tamen plerique breui liberati rursum coniurant contra Henricum, statuuntque inter se prius mori, quam aut cedere ex sua patria, aut se dare Imperatori. Adiunguntur vero illis quidam ex Longobardis, & ex Sueuis, non pauci etiam ex Francis Orientalibus, & Bauari nonnulli, qui omnes non potuerunt accommodare vitam suam bonis legibus. Coniurant ergo, in Cæsarem ducunt suas copias. Cum autem vident eum instructum potenti animo, ad excipiendum hostem paratum, suis copiis non fidunt: quare mittunt Romam legatos ad Pontificem Gregorium septimum cum mandatis mendacibus, accusant eum grauissime, quicquid detestandorum nefandorumque scelerum fingi potest, illi obiiciunt. Obtestantur igitur eum per omnia sacra, vt sua autoritate iuuet quo alius Imperator eligatur, qui sapientia & grauitate dignus sit tanto imperio. Hunc esse dedecus & maculam non Imperatorum modo, sed hominum omnium, propter abominanda scelera, quæ ipsi nominare non verebātur, nos nominibus suis appellare prohibet pudor. Pontifex excommunicat Imperatorem, imperat Principibus vt nihil cum illo commertij habeant, absoluit omnes Principes & imperio subiectos populos a iureiurando, nunciatq; principibus imperij vt sint bono animo, se breui in Germania affu-

fu-

futurum, interim quiescant. Henricus Imperator vbi hæc cognouit, obseruauit in itinere Pontificem, obuiusq; illi exponit vnde sint illæ lachrymæ, nempe quod homines nimia licentia perditi, recte monentem & salutares leges ferre non possint; suam innocentiam probat. Papa absoluit eum. Interea temporis electores imperij elegerant Sueuorum ducem Rudolphum in Imperatorem. qui cum vsurpasset nomen Imperatoris, mox armis ab Henrico petitus est. Rudolphus fugit in Saxoniam, vt illic vires colligeret omnium secum sentientium. Nec dubium est, electum hunc Rudolphum consentiente Pontifice Romano, quia in itinere Papa eum metu absoluisse dicitur: veniebat enim valida militum manu obuiam Pontifici, vt si non verbis posset, armis extor- 10 queret absolutionem. Henricus, fugiente Rudolpho, occupat omnia quæ erãt in Sueuia & Bauaria hostiũ suorum. Rudolphus collectis suæ factionis vniuersis viribus, obsidet Herbipolin; Cæsar cum suis copiis eodem contendit. Erant exercitus multitudine fere pares. Principes qui erant ex factione Rudolphi, per insidias multos subornarant, qui ad Henricum se contulerunt, & militarunt cum eo. vbi igitur ventum est ad pugnam illi subintroducti quidam verterunt tergum, quidã verterunt arma in proximum quemque, horum proditorum periurorum multi erant in equitatu: idcirco equitatus prius quam peditatus in fugam actus est. nec diu confusi & perturbati pedites, consistere potuere. Henricus Imperator vulneratus euasit cum equitibus. Rudolphus potitur victoria & vrbe. Henricus animi constantis & infracti vir reparatis copiis, re- 20 petit Herbipolin, eiectisque præsidiis, recipit eam. Recepta vrbe sine mora proficiscitur in Saxoniã, cui opponit se Rudolphus non abiecti animi homo. Multis prçliis multoque Germanorum sanguine productum est per totam æstatem bellum in Saxonia, postremo maiore reliquis prælio superauit Henricus. Amputata est Rudolpho pertinacius pugnanti in eo prælio manus dextera; quam ostendisse ferunt vbi fuga elapsus est, episcopo suo, cuius impulsu rebellarat Cæsari; & obiurgasse episcopũ propter impium & malũ consilium, & dixisse, Hæc est manus qua ego periuraui Henrico domino meo; ex animoque pœnituisse eum. Ex eo vulnere & animi dolore mortuus est Rudolphus. Porro nec post mortem Rudolphi petiere Saxones pacem aut gratiam, sed peruicaces alium eligunt, & nominant regem Romanorum, Hermãnum nomine, ar- 30 morum peritia & robore animi simul & corporis præstantissimum virum, sed paulo post electionem e Saxonia expulerunt, causæ non sunt, quod sciam, proditæ ab historiographis. Hic fugit ad Treuerensem episcopum, a quo exceptus est propter militares virtutes. Exploraturus quam animose quidam in arce vellent hostem repellere propugnando, cum opus esset, assumptis aliquot sociis, ceu expugnaturus accurrit ad castri portas, ibi ictu lapidis qui ex arce missus est a muliere, perit. Saxones in proposito persistunt donec ad extrem raritatem sunt redacti. Autores rebellionis qui non fuga consuluerunt sibi, omnes occisi sunt. Pontifex Romanus multis viis palã & clam Henrici res impedire conatus est per aliquot hos annos, sæpe eum excommunicauit, sæpe absoluit. Fama enim exierat de hoc Henrico eum esse parum æquum sacerdotum ge- 40 neri, & factis multis contra ecclesiasticos testatus est. Qualis in eum Papa fuerit, hæc verba Bullæ in Germaniam contra eum missæ testantur abunde, quæ sic habent, Henricus qui cornua & calcem contra ecclesiam Dei nimium superbe erexit facta coniuratione cum multis Romanæ sedis inimicis in Italia, Gallia & Germania; qui fractus potius quam ad sanitatem reductus, ad me in cisalpinam perueniens, absolutionem anathematis suppliciter quæsiuit, hunc ego quem ad pœnitentiam venisse credideram in gratiam recepi. huic tantummodo communionem reddidi, non tamen in regnum ex quo eum in Romana synodo merito depuleram restitui, nec vectigalibus regni, vt ad fidem redirent concessi. Hoc ideo feci, vt si redire in gratiã cum finitimus suis quos semper vexauerat, differret, redderéque res cum ecclesiasticas, tum personas ex fœde- 50 re abnueret, cogi ad officium execrationibus & armis posset. Hac opportunitate adiuti quidam Germaniæ episcopi & Principes ab hac fera diu vexati, in locũ Henrici suis flagitiis e regno cadentis, ducem Rudolphum deligunt, qui regia modestia & integritate vsus statim nuncios ad me misit, a quibus intelligerem se coactum regni gubernacula suscipere, non esse tamen adeo regnandi cupidum vt non malit nobis, quam regnum pollicentibus obtemperare. Futurum se in Dei potestate semper ac nostra.

Idq; vt arbitraremur nos facturum, filios obsides pollicitus est. Stomachari tum Hencus cœpit, & nos primo quidem precari vt Rudolphum ab occupatione regni execrationibus propelleremus. Dixi me velle videre cui ius competeret, & eo missurum nuncios, qui rem omnem rescíscerent. Vetuit Henricus quo minus res a legatis nostris decerneretur, multosq; tum seculares, tum ecclesiasticos interfecit, ecclesias diripuit, & prophanauit, hanc ob rem fidens in Dei iudicio & misericordia, fultus etiam autoritate nostra, ipsum Henricum eiusq; fautores vinculo anathematis colligo, atque iterum regiam ei potestatem adimo, interdicoq; Christianis omnibus illo iuramento absolutis, quo fides regibus dari solet, ne Henrico vlla in re obtemperent, Rudolphum quem Germaniæ proceres delegerant, suscipiant, &c. Paulo post in eadem bulla subiungit, Agite igitur Principes, & quod dixi, vestra autoritate interposita confirmate, &c. Post pauca sequitur in Bulla, Hoc autem iudicium cito in Henricum exercete, vt intelligant omnes iniquitatis filij, non fortuitu, sed vestra opera eum regno cedere. Velim insuper vt a Domino gratiam consequatur, vestris monitis ad pœnitentiam inductus. Actum Romæ Nonis Martiis. Fuerunt præterea aliæ discordiarum causæ inter hunc Henricum & Pontificem Romanum. Nam Imperator beneficia & prælaturas ecclesiarum contulit, quibus placuit, non expectata apostolica e Roma autoritate. quod permoleste tulit Pontifex, aduersus iura ecclesiastica hæc fieri dictitans. Sæpe admonuit Henricum vt ab illa intoleranda ecclesiæ præsumptione desisteret, ecclesiæ suum ius relinqueret, non poneret manus in cœlum. Cum vero pertinaciter Henricus in proposito pergeret, omnes apostolicas e Roma siue per literas, siue per legatos venientes admonitiones contemneret, cogit Papa Romæ frequentissimam synodum episcoporum & reliquorum prælatorum ecclesiasticorum. In quo concilio multa de potestate Papæ sunt statuta & confirmata, vt seruentur perpetuo apud omnes Christianū nomen profitentes. Henricus denuo ceu hostis persecutorq; ecclesiæ excommunicatus est. Hæc synodus anathematizauit eas quoque ecclesiasticas personas quæ de manu alicuius secularis (sic enim loquuntur) personæ acciperēt, aut vnquam accepturæ essent inuesturam, vt est scriptum quæst. 16 cap. 7, quod incipit, Si quis deinceps. Quo loco paulo inferius scribitur, Si quis Imperatorum, regum, ducum, marchionum, comitum vel quælibet secularium personarum inuesturam episcopatuum, vel alicuius ecclesiasticæ dignitatis dare præsumpserit, eiusdem sententiæ vinculo se esse obstrictum sciat, &c. quæ in bulla scribuntur. In hac quoque synodo excommunicati sunt simoniaci & fornicatores sacerdotes omnes, & prohibitum plebi ne ad scortatorum sacra accedat, & vxores sacerdotibus ademptæ. Hoc ita habere testatur breue apostolicum ad Constantiensem ecclesiam scriptum, quod ita ad verbum sonat, GREGORIVS episcopus seruus seruorum Dei, clericis & laicis maioribus atque minoribus in Constant. diœcesi constitutis salutem & benedictionem. Misimus fratri nostro episcopo vestro Othoni literas exhortatorias per quas pro nostri necessitate officij apostolica autoritate iniunximus illi, vt simoniacam hæresim de ecclesia sua penitus excluderet, & castitatem clericorum studiose prædicādam susciperet: sed episcopus vester neque beati Petri reuerentia præcepti, neque officij sui sollicitudine attractus, vt nobis relatum est, quæ paterne suaseramus perficere curauit, & vt non solum inobedientiæ, verumetiam rebellionis offensam contraheret, quemadmodum accepimus, palam clericis suis iussioni nostre, imo verius beati Petri omnino contraria permisit, ita vt qui mulierculas habuerant, retinerent; & qui non habebant, illicita temeritate subintroducerent. Quod vt audiuimus, moleste ferentes, alteram ei scripsimus epistolam indignationis nostræ motus ostendentes; quinetiam ipsum ad synodum Romanam aduocauimus, vt rationes reddat, & inobedientiæ causas, si rationabiles fuerint, in audientia totius conuentus exponat. Hæc ideo filij carissimi vobis nota facimus, vt saluti vestræ consulamus: si enim fronte aperta episcopus vester repugnans & contumax esse studuerit, indignum est vt præsit, &c. Quapropter omnibus sicut prædiximus, Deo & beato Petro obedientibus apostolica autoritate præcipimus, si in obduratione sua persistere voluerit, nullam ei obedientiæ reuerentiam exhibeatis, neq; id animæ vestræ perniciem esse putetis. nam si præceptis apostolicis voluerit esse contrarius, ab omni illius subiectionis iugo beati Petri autoritate vos absoluimus, ita vt si etiam sacramenti obligatione quilibet ei fuerit ob-

obstrictus, quam diu Deo ac Sed. Ap. rebellis extiterit, nulla illi fidelitatis exhibitione fiat obnoxius. Sunt autores qui dicunt episcopum illum Constantiensem omnino infensos habuisse scortatores, patrocinatumque coniugio sacerdotum. Romam inuitatum non venisse ad synodum, timuisse enim ne sententia sua locum non habuisset. Sunt præterea alia multa pontificum decreta contra fornicationem pro castitate seruanda sacerdotibus. Et propter hanc causam congregata est synodus Erdfurdiæ ab episcopo Moguntino, cuius sacerdotes abhorrebant ab hac pontificia cōstitutione (plerique enim habebant vxores, aut senes iam aliquando habuerant) & contra asserebant ex euangelio & Paulo, naturalique Dei institutione. Et plane erat episcopus eiusdem sententiæ: sed magis dissimulare metu pontificiæ autoritatis coactus est; nam idem quod Constantiam scripserat etiam Moguntinæ ecclesiæ Papa. In primo synodi consessu proponebatur breue apostolicum, quod imperabat [illegible], vt omnes sacerdotes aut coniugium, aut sacerdotium relinquerent, hocque sine omni tergiuersatione facerent, sine mora: alioqui non solum excommunicationis sententiam latam obstinate inobedientes expectarent, sed etiam animabus Satanæ traditis, corpora suppliciis afficienda seculari potestati traditurum dominū Papam. Sacerdotes omnes vno consensu respondebant, se sua omnia subiicere iudicio ecclesię, nec ab ea vnquam dissensuros, modo non aperte contra Domini institutionem faciat. coniugium cui essent diuina institutione fideque data obstricti, deserere aut abiurare non posse. nec minus post fidem datam sacerdotio se ministerio altaris abdicare posse. Et multa pro coniugio aduersus [illegible] cœlibatum adducebant, [illegible] Episcopus dicit se cogi apostolica Romanæ sedis authoritate ad hanc exactionem. nec quenquam sperare debere, quod argumenta supplicationesque aliquid hic mutare possint. Romæ esse hoc decretum in sacrosancta Pontificis, cardinalium, & episcoporum synodo frequentissima. Post episcopi responsionem & excusationem, sacerdotes inter se consultauerunt. Inter varias sententias præualebat illorum qui censebant, vt spacium consultandi peterent, quod si illud negaretur, nihilominus domum quisque rediret, nec responderent vxorésne, an altaris ministerium deserere vellent. Episcopum sententiam execrabilem non promulgare ausurum, cum ipsi vnanimes concordésve sint, prius Romam argumenta sua missurum, saltem rem ita differri posse sine periculo: Episcopus cum videret omnes vnius animi vniusque vocis esse, non audet contra mutire, timet enim propius periculum magis quam remotum, quod a Pontifice expectandum erat; nam sacerdotes potuissent eum cathedra episcopali deturbare. Quare iubet vt quieti sint, nihil in vulgus spargant, aliquidve in Pontificem Romanū seditiose dicant: se cum aliis episcopis conaturum D. Papam ab huius sententiæ austeritate abducere. Sic soluta est hæc synodus. Anno Domini 1074. Negocium ita dilatū est in annum sequentem. Frequentes Bullæ, frequentes nuncij e Roma veniebant eo anno, quibus ira Pontificis in non obtemperantes sacerdotes significabatur, & minabantur episcopo & clero Moguntino anathema [illegible] synodus ecclesiæ Moguntinensis diœcesis [illegible] ueniebant etiam alij ecclesiastici prælati, inter [illegible] episcopus [illegible] guæ facundia vir potens erat; [illegible] ecclesiæ, quod præuidebant futurum ex sacerdotum Moguntinæ ecclesiæ contentione cum Romano Pontifice: aderat etiam apostolicus ex Roma legatus cum bullis pontificiis, quæ continebant horrendas minas, nisi statim absque vlla disputatione & tergiuer[illegible]es repudiarent, aut se ministerio altaris abdicarent. Hoc cum episcopus vrgeret Moguntin[illegible] quod non semel tantum fassus est) vrgeret episcopus Curiensis & alij qui aderant, vt inducerent ad obedientiam clerum ecclesiæ Moguntinensis, quidam audacioris spiritus (quanquam prohibitum erat mandato domini Papæ, & viua voce legati apostolici Romani) contra sententiam Romanæ sedis, multis magna voce disserebant: nonnulli, pauci tamen, vel timentes famem, si essent sacerdotia relinquenda, vel alioqui non amantes vxores, libenter vxores concubinis commutantes, responderunt se ecclesiasticis constitutionibus sacrosanctæ synodi obtemperaturos. Ho-

1074

rum quidam poſtea clam vſi ſunt vxoribus ſuis, retinuereque ſic vxores & ſacerdotia:

[illegible] Itaque mandatum eſt illis, vt relictis ſuis, quibus præerant eccleſiis, alio ſe conferrent, ne turbarent eos, qui in eorum locum eſſent mittendi: ſi quis aliter faceret, excommunicationem animæ ſimul & corporis interitum præſentiſſimum expectaret. Sed ſacerdotum illius eccleſiæ maior pars (neſcio qua fiducia) obdurata, domum [illegible] plebem, ſuam cauſam ex ſuggeſtu contra Pontificem Romanum egerunt, & quod diu alius ab alio audierat de matrimonio ex bibliis, ſinguli plebem ſuam docebant, refellentes opinionem domini Papæ, quam odioſiſſimis nominibus appellabant. Hæcque prædicarant quum primum veniebant domum, per aliquot dies, continuis quatuor aut quinque horis. nam ſciebant illis non diu locum fore concionandi, niſi populum pararent, vt nouam e Roma venientem opinionem non admitterent. Nec pontificij non intelligebant periculum; quare excommunicationibus fulminabant, publicantes latam ſententiam ab apoſtolica ſede profectam. Parochi autem vbique occuparant ſua doctrina animos vulgi, nihilque mouebantur bullis [illegible] us. quod vbi animaduer[illegible] pontificij, aliquot præſtantiores diuerſæ partis ca[illegible] alios deterrere volentes: ſed longe aliter accidit, quam ipſi opinabantur, ſupplicio enim affectis, quos ipſi bonos & Deum timentes viros, veritatemque defendentes iudicabant, inceperunt omnem poteſtatem & autoritatem Romanæ ſedis contemnere, male de ea loqui, & quicquid Pontifici Romano intelligebant placere, illis ſuſpectum erat; conſpirabantque multi cum eis etiam ſub aliis epiſcopatibus, donec tanta multitudo non ſolum in Germania, ſed etiam in Gallia in eam contra Romanum Pontificem ſententiam adducta ſit, vt impune vbique & facerent & dicerent contra ſedem apoſtolicam Romæ: nam erant etiam Principes in ea factione. Henricus conniuebat ad hæc, imo grata illi erant, quam minimam enim optabat autoritatem Pontificis, a quo excommunicatus erat: quæ diſſenſio Imperatorum & Pontificis in cauſa fuit, vt diutius & latius ſparſum ſit dogma illorum, qui diſſentire auſi ſunt a Pontifice. & ſynodo Romæ rite congregata, ritus eccleſiarum mutabant, ſacerdotes non vxoratos obſeruabant, deprehenſos in ſcortatione ſententiis ex bibliis & Pontificum conſtitutionibus confutabant, & accuſabant palam coram populo, conferre iubebant ſcortatorem meretricis ſatanæque membrum, & maritum caſte viuentem & liberos iuxta Dei inſtitutionem educantem. Breuiter erat magna illo tempore in eccleſia occidentali turbatio, cœlum miſcebatur terræ. Atque hæc diſcordia fecit, vt multi orientali eccleſiæ acceſſerint. [illegible] His temporibus multa in Germania prodigia acciderunt: Conſtantiæ peperit mulier puerum, bina capita, quatuor manus, totidemq; pedes habentem. Terræmotus in multis extitere locis, &c.

Henricus igitur partibus Pontifici Romano aduerſis fauebat, & arte & conſilio aderat: Conradus vero exequebatur [illegible] Pontificis placita. Henricus [illegible] quæ eſt vrbs Norica, conuocat autem omnes epiſcopos & abbates ſecum ſentientes aduerſus Gregorium Pontificem. In eo concilio abſentem Gregorium a ſede apoſtolica depellebant ſuis decretis vt eccleſiæ turbatorem & veſanum monachum (nam monachus ante pontificatum fuerat) in eius locum eligebant archiepiſcopum Rauennatem Guibertum nomine. Recenſebo autem eius decreti verba quæ ſic habent, Quia Gregorium illum conſtat non a Deo electum, ſed a ſe ipſo in fraude & pecunia impudentiſſime erectum, qui eccleſiaſticum ſubuertit ordinem, qui Chriſtiani imperij perturbat regnum, qui

regi

regi catholico ac pacifico corporis & animæ intentat mortem, qui periurum defendit regem, qui inter concordes seminat discordiam, inter pacificos lites, inter fratres scandala, inter coniuges diuortia (loquitur hic de sacerdotum coniugio) & quicquid quiete inter pie viuentes stare videbatur, concussit, Nos authore Deo congregati in vnum, legatis ac literis freti episcoporum decem & nouem, die sancto Pentecostes, Brixiæ congregatorum, contra eundem Gregorium procacissimum, sacrilegia ac incendia prædicantem, periuria & homicidia defendentem, catholicam & apostolicam fidem de corpore & sanguine Domini in quæstionem ponentem, hæretici Berengarij antiquum discipulum, diuinationum ac somniorum cultorem manifestum, 10 necromanticum, pythonico spiritu laborantem, & idcirco a vera fide exorbitantem, iudicauimus canonice deponendum & expellendum, nisi ab ipsa sede, his auditis, descenderit, in perpetuum condemnandum. Acta autem sunt hæc septimo Calend. Iulij, indictione tertia. Porro in eadem synodo mutarunt nouo Pontifici nomen, vt mos est, & eum appellarunt Clementem (erat enim inter Imperator. & Pontificem Gregorium magna inimicitia) Hoc decretum per nuncium Romam missum est, & sane incredibiliter terruit Gregorium totamque Romanam curiam: erat spes tamen magna in Rudolpho. Statim post hoc concilium bellum illud contra Rudolphum per Henricum est gestum, in quo vulneratus perit Rudolphus, vt iam ante dictum est. Hoc nuncium ergo breui secutum est Romam illud de decreto. Maior ergo pauor mentes 20 Pontificis & Romanorum concussit. Et accessit aliud quod non leuius animos pontificiorum afflixit. Henricus enim filius Imperatoris Henrici quarti, quem pater cum Germanorum copiis in Italiam miserat, vt amicos sociósve retineret in officio, & hostibus sicubi opus esset, resisteret, & si videretur, etiam inuaderet, non paruo prælio vicit hostes, qui ære Pontificis merebant. Facile verbis consequi non est, quam post illa incommoda Pontifex & omnes qui senserant cum eo, aduersus Imperatorem animo deiecti fuerint: prospiciebant enim iamiam Henricum cum suo Papa adfuturum, & vlturum se. Paucis post diebus nunciabatur Romæ aduenire Henricum cum infinitæ multitudinis copiis. Romani igitur munire portas, muros, conuehere commeatum, delectum habere militum, solicitare & excitare quoscunque potuerunt, in Cæsarem. 30 Vngaris multa promittere vt inuadant Germaniam, apud Gallos nihil intentatum relinquere, &c. Henricus venit ad mœnia Romana eo die post annum, quo decretum fuit illud Brixiæ contra Gregorium, nempe die Pentecostes; obsidione igitur vrbem conatur premere; sed videns omnia tam diligenter prouisa, vt a timidis fieri consueuit, vt nulla omnino spes capiendi eam esset in præsentiarum, cum suo clemente Pontifice Rauennam profectus est. Anno proximo post rursum venit ad Vrbem inuadendam, paratior ad producendam obsidionem, qua diuturna ad vltimam famem eos adegit. Inceperant in Vrbe qui Imperatori Henrico fauebant, palam illius partes defendere, desciuerunt multi ad eum ex Vrbe & reliqua Italia quæ Papæ erat. Discordantibus igitur intra mœnia animis, paucisque fideliter suum locum defendentibus, 40 vi expugnauit. Populus Imperatori acclamauit, sese illi commendauit, in illius laudem & gloriam cecinit. Pontifex videns se a populo desertum, rimam fugæ nullam esse, cum cardinalibus in castrum sancti Angeli confugit. Castrum militibus ab omni parte circundatur, nullumque spacium egrediendi aut ingrediendi relinquitur. Cum vero Pontifex diutius sustinuisset obsidionem, Romanis committit Henricus vt diligenter custodiant, & omnibus viribus ad deditionem nitantur eum adigere, ipse ad reliquas ciuitates pontificias in Italia expugnandum cum exercitu Roma discedit. Plerisque igitur ex sententia sua subiugatis (quoniam facile se dabant, postquam audierant quo loco essent res sedis Romanæ) Romam redit, cum quibusdam suis Pontifex fuga elapsus est, conniuentibus Romanis. Romani ergo dediderunt se Henrico qui 50 cum suo Pontifice, episcopo Rauennate, magna pompa & fucata Romanorum lætitia intrauit Romam. Clamabat omnis populus ecclesiasticus & secularis, *Benedictus qui venit in nomine Domini, &c.* Statimque post gloriosissimum introitum, consecratus est ex more Pontifex, per cardinales & episcopos, mox a Pontifice inthronizato (vti enim liceat stylo Romanæ curiæ) coronatus, & Imperator Augustissimus appellatus est Henricus quartus. Hoc loco dissenserunt authores, sed superstitiosius excute-

re nobis, opinor, non est necesse, cum ad Romanam sedem magis quam Germaniam, pertineant. Hæc dum Romæ acta sunt, in Germania & Galliis discordia maxima fuit in ecclesia. quare Cæsare in Germaniam reuerso, concilium Moguntiæ habitum est, in quo Henricus multitudinem sequens accessit eis qui sacerdotum coniugium sublatum volebant. Quare resistentes ei opinioni condemnati sunt. In hac Moguntina synodo pax in Germania est constituta. Saxones quoque volentes imperio obtemperaturos se, promiserunt, Cæsaremque agnouerunt Henricum. Multi viri bene animati & expectantes salutem animarum suarum in his turbationibus & contentionibus se e mundi vanitate eo tempore in monasteria contulerunt, in quibus fuerunt Principes quidam viri. Quamobrem monasteria quędam tunc sunt fundata. monasterium quoque S. Georgij in Hercynia silua tunc est cœptum ædificari. Item monasterium ad duplicem aquam Germanice *Zwifalten*, & alia. Loquimur autem de ætate annorum a natiuitate Domini 1083, & 1084, &c. Circa idem tempus Henricus 4 Sueuiam inhumaniter afflixit, quod sibi elegerant regem dum ipse abesset in Italia; Augustam vrbem vero præcipua clade affecit: cuius exemplo reliquæ territæ vrbes obtemperabant Imperatori; nec quisquā res moliri nouas audebat. Hoc tempore Friderico duci Sueuiæ Imperator dedit vxorem filiam suam Hagnem, ex qua Henrico genuit duos nepotes, nominibus Fridericum, & Conradum, qui postea Imperator factus est. Hæc Hagnes mortuo primo marito Friderico, nupsit Marchioni Austrio Luipoldo, eúmque parentem fecit quatuor filijs, & filiabus tribus. Peperit enim illi filios Luipoldum ducem Bauariæ, Conradum archiepiscopum Salsoburgensem, & Henricum ducem Austriæ. Henricum ferunt rursum cum Germanorum copiis Italiam ingressum, & seditionum quæ plurimæ Rempublic. imperij turbabant, autores puniuisse, & Saracenorum grassantium in maritimis locis Italiæ ferociam compescuisse. Post reditum vrbem Augustam obsessam & afflictam ante, nunc proditione capit. Anno eodem qui fuit 1089, Rutenorum regis filiam duxit vxorem. Hoc tempore Pontifex Romanus in synodo frequenti contra Henricum decernit multa (nam Clemens quem Henricus Pontificem fecerat, mortuus erat) quæ non laturus Imperator, conscribit exercitum; & in Galliis magni motus & mortalibus multis exitiales. Qua discordia principum fretus Turca, suum propagat imperium, Christianorum magnam multitudinem trucidat, & abducit in seruitutem quolibet mortis genere duriorem. Eodem tempore quoque misere ab hostibus fidei afflicti sunt qui Hierosolymis erant Christiani. Pontifex igitur (qui tum erat Vrbanus secundus) studet in gratiam redire cum Imperatore, conciliatque alios Principes, docet periculorum a Turca magnitudinem & præsentiam. Decernitur igitur expeditio in Turcam qualis antea nunquam fuerat. Aliæ nationes aliis itineribus ibant, Germani, de quibus loquimur in præsenti opere, ducuntur per Gualterum Sueuiæ ducem, descendentes per Vngariam, in Bulgariam primo, deinde Constantinopolim veniunt. Constantinopoli statuit Gualterus expectare socios ex reliquis nationibus, qui erant ingens exercitus. Constantinopolitani omnem humanitatem ostendebant nostris militibus, ducibus munera dabant. Post paucos dies, veniunt copiæ ex Galliis, Hispaniis, & Italia. Coniunctis igitur omnibus vna viribus nauigant per Hellespontum in Bithyniam, quæ in Asia est. Commeatus abunde sequebatur a Constantinopoli, vsique sunt ventis secundis. In Asia castrametati sunt, intellexerunt enim hostem non longe abesse, & primis quidem diebus cauti pabulatum & frumentatum a castris recesserunt non longe, paulatim longius abierunt & plures, minorique cura: cum sic per mensem totum (nam commorati sunt eo in loco duos menses) nullum viderent hostem, semperque impune præda onusti venirent, ausi sunt tandem per decem miliaria sine metu pererrare regiones illas, armenta & greges ad exercitum agebant. Postremo circiter tria millia Germanorum peditum, & duo milia equitum longius progressi, a duce Turcarum Solimano (qui ita ex dolo hactenus grassari passus fuerat, eos vt negligentes redderet) circumuenti & omnes ad vnum trucidati sunt. Qua clade audita, vulgus in castris fuerere, arripere arma, magistratus monentes caute & prudenter, non temere agendu, furore nihil effici, ratione opus esse, non audire. Quare fræna remittere duces coacti, instructa acie peditum viginti quinque millium, equitum quatuor millium, aduersus

1083 1084 1089

ſus hoſtem contendunt. Solimanus infinita multitudine venientes excipit, pugnatur diu a noſtris acerrime, ſed nimia multitudine circumfuſi, fere omnes occiſi ſunt. Occubuerunt multi nobiles in eo prælio, inter quos Gualterus, Sueuus dux, occiſus eſt. Hæc negligentiam & inobedientiam mala conſecuta ſunt. Circa hæc tempora Godeſcalus presbyter teutonicus cum 15 millium copiis Iudæos per Germaniam paſſim cogebat profiteri Chriſtum, aut occidebat. Incepit autem in Francia Orientali. Poſtea in Vngaria cœperunt Iudæos quoque perſequi, rexque Vngarorum perſuaſus pium opus hos facere, non reſtitit. Cum igitur illi Godeſcali milites onuſti eſſent præda, & ſuperbirent in diuitiis quas Iudæis rapuerant, quotidie ebrij, & petulantes, nullumque modum tenentes, etiam iniuria afficientes alios non tantum Iudæos, rapiebant enim maritis vxores per vim, ſtuprabant virgines ciuium. Quod cum rex videt, iraſcitur, cogit copias, illos comeſſando, potando, ludendoque occupatos trucidat fere omnes, & Iudæorum facultatibus potitus ipſe. Hic finis fecit vt Godeſcalus malus hypocrita iudicatus ſit a pleriſque. Quod huic ſub prætextu religionis ſucceſſerant rapinæ, paulo poſt alij inſurrexerunt eodem rapiendi propoſito, autor eius factionis erat Emicho comes de Lyningen, homo factioſus, & rapinis aſſuetus. Primum quoque tantum Iudæorum hoſtes volebant videri, ſed quid in animo habuerint, poſtea eſt cognitum. Reliquias ergo Iudæorum per Germaniam miſere afflixerunt: vbi vero ad fines peruenerunt Vngarorum, ad locum *Zaborth*, inuenerunt iter quo tranſeundum fuit, clauſum, idque imperante rege fuit factum. Emicho multitudine confiſus, ponte facto pertranſire flumen conatur vi, præſidia regia adoritur, munitiones oppugnat. In tantam fiduciam erant adducti, vt inceperint tractare, quomodo vellent regnum inter ſe diuidere, quis in regem eligendus ſit. Et dum ita inter ſe conſultant, diſputant, & contendunt, ecce Vngari ex improuiſo erumpunt, & plurimos ex eis occidunt, quoſdam capiunt, pauci fugæ debebant vitam. Vt autem redeā ad expeditionem contra Turcas ſuſceptam. Vbi audiuit Conſtantinopolitanus Princeps noſtrorum cladem, Solimani vero proſperitatem, multa agere cœpit contra noſtros, illis qui præceſſerant, quos diximus in Aſia caſtrametatos, & fere 20 milia amiſiſſe, præripuit commeatum, ſequentes impediebat, Hugonem fortem heroa, fratrem regis Franciæ, per inſidias & dolum captum in vincula coniecerat, Solimanum hoc modo ſibi conciliare voluit. Sed fortiſſimi viri ex Galliis & Germania cum copiis ſecuti, vbi cognouerunt Hugonem ducem exercitus Gallorum captum, celerrime miſerunt nuncios ad Imperatorem, qui peterent, vt quos ſine omni iure in vinculis teneret, dimitteret. Id Imperatore negante, ſine cunctatione omnem circa Conſtantinopolim regionem diripuerunt, ita plebi, vt ſolet fieri, delicium Imperatoris ſui deuorandum fuit. Tandem etiam ſibi timere incipiens in vrbe, dimiſit Hugonem & quos cum eo in cuſtodia habebat. Nec dum hic Alexius (hoc Imperatori nomen erat) ceſſauit moliri quicquid aduerſus noſtros facere putauit. Id non ferentes noſtri multas ciuitates ditioni eius ſubiectas occuparunt, iura, leges, & incolas mutabant. Vbi Alexius noſtrorum potentiam & alacritatem videt, & præſens ſuum diſcrimen, petit pacem, opem ſuam contra hoſtes pollicetur, magna munera noſtrorum ducibus mittit. Noſtri vtendum in præſentiarum homine hoc iudicabant, quanquam non ignorabant fraudulentum & verſutum hominem eſſe, omnia ex falſo animo facere, &c. Conuenerunt ergo in Bithynia omnes copiæ, quæ numeratæ, inuenta ſunt peditum millia ſexcenta, equitum centum millia. Ij vniuerſi primum vrbem Niceam populi frequentia, opibus, munitionibusque incomparabilem, obſidione circumdederunt. Solimanus Turcarum Princeps coacto vix credibilis multitudinis exercitu, celeritate mira longis itineribus confectis, aduenit auxilium laturus vrbi laboranti. Prælium eſt commiſſum, a matutino tempore vſque in noctem eſt pugnatum, Turcæ verterũt tergum, in fuga occiſi ſunt plures quam in prælio, riui ſanguine fluebant, ducenta milia deſiderata eo prælio fuerunt, ſed multo maior numerus Turcarum occiſorum fuit. Poſt pugnam vrbs expugnata & direpta a noſtris eſt. Solimani vxor & liberi in ea fuerunt, & periere. Solimanus vir fortis ira ſuccenſus ob pulcherrimam vrbem, vxorem, liberoſque amiſſos, videns ſe collectis illis ob virtutem eorum non eſſe parem, obſeruat occaſionem tempúsve quo diuiſos aggrediatur. Nec eius conſilium & expectatio vana fuerunt. Noſtri enim poſt

tantam stragem Solimanum non timentes, disiuncti per aliquot miliaria copias ducebant. Quosdam igitur qui longius processerant a sociis, Solimanus aggressus inopinato fugat interficitq; multos. Quod vbi ad nostros peruenit, statim coniuncti in hostem feruntur, & vincunt. Solimanus fuga vix tutatus est vitam suam in eo prælio. Ex nostris maxime Germanis periere multi acutis febribus. Progressi hinc in Pisidiam peruenerunt, omnia in itinere subiicientes. postq; longas itinerum maris & terræ ambages Antiochiam peruenerunt, quam vrbem obsederunt mensibus octo; quo tempore multa incommoda passi sunt, oppidani enim dolis & artibus multis instructissimi plurima damna nostris intulerunt, sæpe intempesta nocte, facta eruptione, nō sine multa nostrorum cæde repulsi in vrbem sunt. Ex vicinia omnia ante nostrorum aduentum erant in vrbem vecta: eoque homines se contulerant cum suis facultatibus omnibus. Hinc factum est vt noster exercitus magna laborarit fame. Cumq; iam de obsidione soluenda cogitassent, nulla spe capiendæ vrbis apparente, disceptatio inter exercitus Principes est orta, aliis volentibus obsidionē producere, aliis cum nullam spem viderent, nolentibus manere. Fuit in exercitu Boëmundus Tarentinorum Princeps, qui spem per proditionem expugnandæ vrbis fecit, idcirco manserunt, & vt Boëmundus dixerat, tradita est a quodam proditore, qui in turrim nostros admisit silente nocte, vigilibusque occisis ex illa in alias proditore duce sunt ducti. tandemque aperuerūt portam totum intromiserunt exercitum, qui grassatus est sane nimium inhumaniter in omnes, non vt oportuit habito respectu sexus & ætatis. omnes domus & plateæ implebantur cadaueribus. magna vis auri, argenti, preciosarumq; aliarum rerum est inuenta, militum plerique sunt diuites facti ex præda opulentissimæ vrbis. Porro non ignoro de hac re longe aliter Blondum & Platinam scribere. Nam illi scribūt, cum res essent in ancipiti discrimine, quendam in vrbe primas tenentem, Pyrrhum nomine, plurimū apud omnes ciues gratia & autoritate pollentem, petiisse videre & alloqui Boëmundum heroa, cuius gestorū fama ad illum Antiochenum ciuem peruenerat. Id, inquit Blondus, per inducias contigisse illi; conuenisse, per interpretes collocutos; tantopereq; illum Pyrrhū raptum in amorem Boëmundi ob animi dotes quas in verbis & moribus eius perspexerat, vt promiserit, se effecturum vt Antiocheni ciues tradāt vrbem Boëmundo, modo ille solus gubernare velit eam, & id velint reliqui exercitus principes concedere. Id relatum ad Principes, concessum esse, vrbem ita ab illo Pyrrho traditam, scribunt. edictoque cautum esse apud milites, ne ciues læderent, in Turcas & Saracenos (qui armati erant in vrbe, vt propugnando defenderent eam) sæuitum est. Turcarū magna multitudo confugit in arcem, vbi viderunt hostem in vrbem intromissum. Quare statuerunt arcem expugnandam omnibus modis esse, antequā discederēt Antiochia, quamuis videretur ea arx humanis viribus inexpugnabilis: erat enim sita in altissimo monte rupibus, naturali saxo durissimo inaccessa. Hanc arcem temerario impetu expugnare nituntur, putant enim metu perculsos nihil animi habere, qui consuluerant. Dum igitur rem non possibilem conantur, multi cadunt lapidum telorumq; iactu, & Boëmundus ipse fortius nimiumque temere pugnans, vulneratur grauiter sagitta, & ex eo vulnere decubuit per aliquot dies. Dum ita in arce oppugnanda laboratur per aliquot dies, nunciatur nouus venire Turcarum exercitus, quibus præerat Corbana, Princeps militiæ regis Persarum. Nostri nuncio hoc accepto, illis obuiam procedere communi concilio decernunt: sed antequam potuerit acies ordinari, ad mœnia adsunt, cinguntque vrbem, in arcem admittuntur a sociis. Ex arce sperabant se expugnare vrbem posse, quare ex arce eruptionem in vrbem faciunt, pugnatur ante arcem in vrbe acriter, compelluntur Turcæ fugere in arcem, multi vtrinque occubuere in ea pugna. Post hanc subitam eruptionem nostri munitionibus arcem clauserunt. Intercipiebatur vbique mari & terra commeatus, nihilq; inferri in vrbem poterat (erat enim circumfusa hostibus) Propterea tāta fames exorta est in vrbe, vt asinos, equos, canes & mures comedere coacti sint, peritque magna multitudo inedia. Quibus difficultatibus moti, omnes vnanimiter in vrbe censebant egrediendum ex vrbe, prælioque commisso experiri fortunam, satius esse fortiter pugnantes cum laude mori, quam fame tabescere & consumi. Erumpunt, hostes acie instructa non instrenue excipiunt nostros, pugnatur dubio marte aliquandiu, tandem Turcæ vertuntur in fugam. Centum milia Tur-

Turcarum eo prælio occubuiſſe, concordantes ſcribunt autores. Hac potiti victoria, in caſtris inuenerunt omnium rerum abundantiam, miraque annonæ vilitas eſt eam victoriam conſecuta: nam vel ea ſufficere poterant, quæ inuenta ſunt in caſtris hoſtium: ſunt autem præterea quoque omnes viæ quæ ab hoſtibus occluſæ erant, apertæ, &, quemadmodum ſecundam fortunam ſolent ſequi amici, multi miſerunt legatos fœdus ſocietatemque cum eis facere petentes. Poſt hoc prælium in arce quoque territi de deditione inceperunt cogitare. Arcis præfectus ſciens ſe nullum locum poſt deditionem habiturum apud Turcam, & fortaſſis alioqui non magnopere abhorruit a Chriſtiano nomine, quare arcem noſtris tradidit, ea lege, vt qui recuſarent nomen 10 Chriſtianum, cum ſuis facultatibus incolumes ſinerent abire liberos quo vellent; qui vero Chriſtianam vellent profiteri religionem, concederetur ius libere inter Chriſtianos viuere, & eorum legibus vti non aliter atque ſi eſſent ex Chriſtianis parentibus orti. Hoc modo venit & arx in poteſtatem Chriſtianorum. Boëmundus Princeps Antiochiæ conſtituitur, ſed ita vt exercitum cum ſuis copiis ſequatur vſque ad finem expeditionis ſuſceptæ. Venerunt Antiochiam legati a rege Ægyptiorum, fœdus & pacem cum noſtris vt facerent, contra Turcam auxilium pollicentur. Nam a Turcis Ægyptij multa erant paſſi. Fœdere iuncti, mittuntur ad regem Ægyptiorum cum legatis Germani proceritate ſtaturæ præſtantiſſimi ex toto exercitu; qui cum Babyloniam venerunt ad regem, Ægyptij & rex mirari non ſatis poterant hominum noſtrorum ſta-20 turam, corporis habitum, armaturam, inceſſum, vultus, quæ omnia animos prȩſtantiſſimos præ ſe ferebant. Rex Ægyptiorum comparat copias, & illos Germanos ſecum accipiens, ad Hieruſalem, quam Turca tenebat, ducit, obſidet vrbem, minatur totum exercitum qui Antiochiam ceperit, fœdere ſibi iunctum, hos ſe adducturum, oſtentat Germanorum præſtantia corpora, tales eſſe omnes in exercitu trecentorum millium, inquit. Hieroſolymitani perterrefacti his minis (nam fama ad eos peruenerat quo modo Antiochiam occupaſſent illi ex Europa) tradunt vrbem regi. qua recepta eam circumuallauit, omnique genere munitionum firmauit, vt eam noſtri non expugnare poſſent. Ita noſtros decepit rex ille & eos qui habitabant Hieroſolymis: nam illi ſtupefacti noſtri exercitus famæ magnitudine, non metu regis vrbem dediderunt. 30 Antiochiæ poſt illa in vrbe & extra vrbē prælia, crudeliſſime ſæuit peſtis, quare quam primum eduxerunt exercitum, prius tamen rebus in vrbe ad religionem Chriſtianam coordinatis. Iter propoſitum proſequentes, verſus Hieruſalem copias ducunt, in via fere omnes ciuitates tributarias faciunt. Interim rex Ægyptiorum arte qua dixi, potitus vrbe, parat ſe ad ferendam obſidionem & oppugnationem. Eiicit ex vrbe omnes Chriſtianos & ipſum patriarcham ſpoliatos omnibus facultatibus. Quare Iunio menſe quinto anni 1099, copiæ noſtræ ante vrbem Hieroſolymam peruenerunt. Quæ, ſicut etiam ex ſacris ſcripturis licet videre, in monte eſt ædificata inter valles & montes ſita, quare fit vt hoſti difficilimus ſit acceſſus. Accedit alia incommoditas obſidentium eam, quod ſcilicet intra mœnia aquæ ſatis habent, extra paucas modicæ aquæ profun-40 das, quæ ruricolis vix ſufficiunt ad arcendam ſitim. Amnis Siloë perexiguus ex monte Sion deſcendit in conuallem Ioſaphat; ſed per vrbem tranſit antequam ad exercitum perueniat, quo fit vt cum lauet vrbem tam populoſam, peſtifer reddatur, ſtercorandisq; agris vrbi ſubiectis aptior, quam animalium corporibus potu reficiendis, & præter ſordium colluuiem quæ ſemper purgatur illo flumine, etiam oppidani cum vident hoſtes ea aqua opus habere, veneno inficiunt. Sunt quoque qui dicunt torrentem eſſe, qui æſtate ſæpe exiccetur. Noſtri igitur in ea obſidione aquæ penuria laborarunt maxima. Quare intelligentes ſe in obſidione durare diu non poſſe, conſtituunt maturare oppugnationem, idcirco cum primum totus exercitus conuenit ad vrbem, iuſſerunt vnum atque alterum diem exercitum, refocillare cibo & quiete corpora, interea 50 Principes muros, ſitum & reliqua perpendunt, quibusque partibus viſa eſt expoſita expugnationi, magis in iis locis aggrediuntur vniuerſi eodem tempore. Hieroſolymitani acerrime defendunt muros, noſtrosq; repellunt, ita triginta dies quotidie oppugnando certant non ſine vulneribus & cæde, die trigeſimo primo variis tormentis quibus turbabāt e muris propugnatores, variis machinarum generibus quibus muros deiiciebant, & variis pontibus quibus tranſibant foſſas, & tranſcendebant mœnia, freti, occu-

1099

parunt vrbem per vim, in quam admissi omnia militari furore omnia prosternebant, non muliebri sexui, non puerili ætati, non infantibus parcentes, trucidabant omnes. Feruntur supra decem millia qui confugerant ad templi altare obtruncati. Post hanc horrendam cædem, sancta loca quæsiuerunt & visitarunt. Hoc loco miracula multa recensent magni etiam autores, quæ quanquam plerisque fabulæ videantur; tamen paucis attingere visum est. In ciuitate sancta (scribunt) multis apparuerunt multi qui in itinere de Christianorum exercitu perierant. Et eo die quo capta est vrbs, episcopus quidam qui Antiochiæ mortuus erat, fulgentibus aureo colore vestibus cum aureo baculo super murum vrbis stans apparuit, & læta fronte nostros adhortatus fertur. Ita loca sancta etiam sepulti per vias quibus iuerunt, visitasse dicuntur. Hoc anno ter est Hierosolyma capta & vastata, prius enim Saraceni ceperant ex manu Ægyptiorum regis, qui qua fraude rursum ceperit, dictum est. Nostri Gotfredum Lotharingiæ ducem regem Hierosolymæ faciunt: hic enim præstantibus factis meritus videbatur in ea expeditione, præter alios, regnum. Instituitur præterea patriarcha, instituuntur sacerdotum collegia ad ritum Romanæ ecclesiæ primo.

DE GERMANIS
LIBER DECIMVS-
SEXTVS.

SEd redeundum in Germaniam ne prorsus obliti videamur prouinciæ susceptæ. Henricus quartus his temporibus Ratisponæ degit: vbi Iudæis qui erant ab illis de quibus supra est dictum, ad baptismum coacti, iterum iudaizare permisit; & facultates quas Iudæis rapuerāt sub specie religionis quidam, ab illis exegit, multiq; etiam suas facultates dare cogebantur. nam inuidi, vt solet fieri, plura rapuisse dicebant. Accusabantur etiam per calumniam quidam ditiores, facileq; calumniæ credebantur, & condemnabantur a pecuniæ inhiantibus. Sequenti anno Aquisgranum concessit, & sententiam voluntatémve suam, qua Conradum maiorem natu filium sibi voluit succedere in imperio, mutauit, & Henricū filium minorem natu regem pronūciauit. Conradus enim rebellarat, sed iustas ob causas, patri suo. Hanc erga se patris voluntatē intelligens Conradus, excusauit se apud imperij Principes, causis redditis cur a patre iuste dissenserit. Hæc tamen omnia modestissime de patre dixit. Nomen regis nihilominus fere per decem annos, si recte tempora rebus gestis conferens, colligo, obtinuit, & magnis Rerumpub. commodis in Italia imperauit. Nam vir est habitus timens Deum, omnia posthabuit publicæ vtilitati, clemens & comis erga omnes. Historiarum diligens lector, vehemens antiquitatis amator. Patrem iuxta præceptum Dei honorauit, nec de patre male loquentes audiuit, quicquid statuerit in eum pater iratus, nominauit patrem Imperatorem, & se seruū eius. Propter hanc animi modestiam & pietatem regno Italiæ vtilis & carus fuit. Immatura morte vero multorū magno dolore abreptus est. Veneno sublatum credunt quidam. Tempestiuū est vt reuertamur Hierosolymam, vt cognoscamus quid illic Christiani, quorum potissima pars Germani fuerunt, egerint, quisq; finis expeditionis fuerit. Gotfredus igitur Hierosolymæ rex consensu totius exercitus constitutus, regnare feliciter cœpit, opera virtuteq; exercitus omnia finitima sibi subiecit. Porro Babyloniæ Ægyptiorumq; rex coactis & instructis magnis copiis, aduersus nostros venit, Hierosolymam recepturus; cui nostrorum copiæ collectæ in vnum, obuiam in loca opportuna processerunt, in vrbe relicto sufficienti præsidio. Rex Ægyptius, nomine Calipha, homo erat superbus & arrogans, & propterea non valde prudens, vsque ad mœnia vrbis non putauit expectandum hostem, imo in hoc erat quomodo possit elicere hostem extra mœnia. Quamobrem sine ordinibus diuisim, sineque excubiis ducebat exercitum. Nostri adhibita diligenti locorum & temporum ratione, & oratione ad Omnipotētem, optime sapientissimeq; cuncta gubernantem, habita, hostem oneribus pressum, ex itinere fatigatum, arma ad pugnā necessaria imposita iumētis habentē, & nihil tale

tale expectātem adoriuntur, & fere ſine omni ſuorum ſanguine hoſtium occidunt circiter quinquaginta millia. Reliquos diſſipatos in fugā agunt. Noſtri igitur triumphantes, lætiq; potiti victoria Deo dant gloriam, orantque, vt & in poſterum a malo liberet populum ſuum, & nomen ſuum glorificet. Cumq; poſt hoc prælium iterum maxima pugna, in qua hoſtium millia centū deſiderata ſunt, ſuperaſſent, eſſentq; late longeq; in circuitu Hieruſalem omnia ſubiecta Gotfredo regi, maiori parti exercitus ex Galliis & Germania placuit domum redire. Poſt quorum diſceſſum Gotfredus vir prudentiſſimus, non ocio ignauo dedit ſe, ſed indefeſſo ſtudio quicquid ad imperij robur & conſtantiam facere viſum eſt, procurauit peruigil, aliis dormientibus, ipſe conſultauit de 10 regno ſtabiliendo, meditatusq; eſt legem Domini ſedulo. Primam vero inſtituendæ rite religionis rationem habuit, ſine qua nullum vnquam imperium durabile fuit, aut erit. Conſtituit per ciuitates paſſim epiſcopos qui populum docerent, & in ſacris regerent. Quibus omnibus ſapienter inſtitutis, Gotfredus obdormit in Domino. Poſt quem regni Hieroſolymitani eligitur in regem vna omnium voce Balduinus, frater Gotfredi, qui in ea expeditione fortiter factis, & animi modeſtia, & prudētia fratri per omnia comparari potuit. Qui rex a Pontifice Romano per legatum apoſtolicum, vnctus & coronatus eſt. Hic Balduinus ſtuduit acceptum regnum dilatare: quare Aſſur & Cæſaream expugnauit non ſine magna virtutis laude. Factus eſt breui omnibus hoſtibus terribilis, & multi ad eum reges & ciuitates mittebant munera, amicitiam eius 20 expetentes. Auo & matre Germani fuerunt ij duo reges. Cum domum redierunt illi quos dixi, ex Hieruſalem, & retulerunt mirabilia quæ cum illis Dominus fecerat, creſcebatq; per multorum ora fama rei, ſicut ſolent adfingi multa, innumerabilem multitudinem inuaſit cupiditas viſitandi loca ſancta, & contra infideles pugnandi: quare altera eſt decreta in Saracenos expeditio, in qua militum Germanorum viginti millia fuerunt. Huius expeditionis fortunas deſcribere lōgius eſſet. Illis igitur relictis, ad propiora propoſita redeamus. Henricus filius quarti, qui a patre Aquiſgrani rex, & viuente patre, conſors imperij eſt factus, quorundam conſiliis ſeductus aduerſus patrem molitur res nouas, & patrem impie infamat, hæreticum nominans, & inimicum eccleſiæ veræ. Multi in imperio Principes eccleſiaſtici & ſeculares ſe illi coniunxerunt, 30 breuique tempore potens eſt effectus. alij aliis ex cauſis ſe illi iunxerunt, plurimi quod iuuenem diutius durare poſſe iudicabant, quam ſenem alterum iam pedem in ſepulchro, vt dicitur vulgo, habentem. Henricus iunior cogit ſynodum generalem in Northuſen villa regia, vbi magna ex parte intellexit qui illi eſſent audientes. In hac ſynodo multa in eccleſiaſticis ceremoniis inſtituta & confirmata ſunt; Simoniacam hæreſim condemnarunt. Eſt quoq; in hoc patrum cōuentu hæreſis Nicolaitarum condemnata. Henricus quintus (ſic enim eſt appellatus hic) ſe, ſuum iudiciū, & conſilia ſua omnia ſubiecit ſedis pontificiæ dignitati. Nihilq; æque in patre deſiderare, quam reuerentiam debitam Romanæ ſedi, teſtatus in concilio. Qua re ſane plurimum cauſam ſuam iuuit aduerſus patrem. Hac ſynodo finita, Henricus quintus epiſcopum Moguntinenſem a 40 patre expulſum conatur reſtituere; copiis igitur hoſtiliter Moguntiam, vbi erat pater filium hoſtē expectans, petit. Ad muros vrbis vbi venit, multi Principes interpoſuerunt ſe, omnia tentantes, ſed nulla quibus componerent pacem, media potuerunt inuenire, filio nihil aliud petente (per ſimulationem, putant, quo ſcilicet pontificum & omnium aliorum eccleſiaſticorum fauorem ſibi conciliaret) quam vt pater obediret eccleſiæ, & gloriam debitam Romanæ ſedi præberet. Patre nihil minus facere volente; verum alia maiora pollicente, non hæreditarium ius imperij confirmaturum, imperium cum filio diuiſurum, potiores partes filio relicturum. Hæc igitur cum filius recuſaſſet, nihil eſt effectum. Cum autem videt ſe in præſentia patris nihil auſurum, reſiſtentibus omnibus Principibus, & impium iudicantibus; nihil etiam potuiſſe credo, patre præ- 50 ſidiis vrbem tenente firmis. Quam ob cauſam recta illinc diſcedens, Herbipolenſem epiſcopum patris ſummum amicum e ſede epiſcopali deturbat, ex ſuis familiaribus alium ſubſtituit. Poſt hoc factum alio properat, ſuos præficit in eccleſiaſticis perſonis & ſecularibus, vt patrem debilitet, ſe ipſum potentiorem reddat. Venit ad Noricos qui a parte patris ſtabant, Noribergā obſedit, & vi expugnauit. Quidam, quod credo, putant proditione captam. Apud Noricos rebus ordinatis, Ratiſponam venit, ob-

ſidionem parat,minatur illis exitium niſi ſe ſua ſponte dedant. Patrem accuſat odio-
ſis nominibus, diuina iura perturbantem, eccleſiæ reuerentiam conculcantem,&c.
Econtra ſe excuſat patrem illum relinquendum, odioque proſequendum propter
Chriſtum,iuxta euangeliſtas.Ratiſponam ſcribit pater ſe adfuturum ſatis tempeſtiue,
refellit obiecta inobedientis filij. Simul iubet vt in vrbe armati expectent,vt cum ve-
niat & cum hoſte congrediatur,ipſi erumpant,præſentes forti animo adſint,nihil eſſe
periculi,non debere eos reſpicere ſucceſſus eius, hactenus ſe illi non reſtitiſſe.Pollice-
tur præterea Ratiſponenſibus magna,ſi in fide perſeuerauerint, vt vno verbo expedi-
am hanc Ratiſponæ obſidionem. Venit pater cum copiis,erumpunt contra expecta-
tionem Ratiſponenſes,fugatur cum ſuis filius,in vrbem admittitur pater. Henricus fi-
lius poſt illam fugam veritus nominis iacturam,iuſto prælio cum patre decernere ſta
tuit, quare laceſſit eum quantum potuit; erat frequens inter eos duellum. Patris & filij
caſtra oppoſita paucis paſſibus diſtabant,multi ex gregariis militibus & nobilibus in
duellis cadebant quotidie. Principes denuo de pace agebant,ſed fruſtra. Multo maio-
res erant filij copiæ quam patris.Item plures ſocios & obtemperantes habuit,deſciue-
runt quoque a patre multi ex nobilitate prima, ſcientes filium fore Imperatorem poſt
mortem patris vtcunque res caderet, reconciliare ergo filio cupiebant. Pater ergo
cum dies pugnæ aduenisset, videns ſuorum animum a pugna alienum(palam enim
clamabant ſe nolle dimicare) ſimulans ſe aciem inſtruere (nam filius nihil æque ex-
optauit,quam patrem captum habere, propterea obſeruauit eum multis modis)& ita
clanculum cum pauciſſimis ſe ſubduxit ex exercitu. Poſtquam pater ſic copiis exutus
fuit,filius Spiram properauit,nam illic erant theſauri magni patris qui ſemper ſtudio-
ſior pecuniæ fuit. Filius potitus pecunia paterna, omnia vbique ſibi ſine labore ſubii-
cit,veniunt quotidie qui ſe excuſant, quod patris autoritatem ſecuti ſint,fide enim illi
fuiſſe obſtrictos,nunquam durum patris animum probaſſe, ſæpe admonuiſſe vt volu-
ptatem ex prudentiſſimo & fortiſſimo filio capiat potius quam dolorem,&c. Porro
paulo poſt conuenit, quod quidam boni Principes procurarant, inter Henricos pa-
trem & filium,vt conuenirent Bingæ, propter pacem componendam. quo vbi perue-
nerunt,videt pater epiſcoporum quorum autoritatem ſequebatur filius,in ſe animum
irritatum. Quare quo differret rem,nihilque contra propoſitum cogeretur facere(in-
conſtantiæ notam enim bonus ſex timuit) petit vt Moguntiæ iterum alio die conue-
niant,interim ſe deliberaturum. Quod facile eſt conceſſum(neque enim ſuſpicabatur
quiſquam aliquid doli.) Antequam autem veniret cõſtitutus dies, in quandam arcem
ſe recepit, ibiq; latuit(neque enim ſuam libertatem aut vitam fidei epiſcoporum com-
mittere) Sic enim ſcribunt quidam ſcriptores, quæ vera ſint nec ne declarabit patris
epiſtola, quam mox ſubiiciemus,in qua intelligemus patrem a filio captum Mogun-
tiæ. Itaque filij perfidiam reticere quibuſdam viſum eſt. Veniunt Moguntiam multi
ſeculares quos vocant Principes, plures eccleſiaſtici veniunt ad diem quem petierat
Henricus quartus,expectant patrem regis: tandem intellexerunt conſilium eius,pro-
pterea ſcilicet petiiſſe alium diem, vt interim abſcondere ſe poſſet,ne cogeretur reuo-
care ſuam ſententiam de Romanæ ſedis poteſtate & iure. Quare in eo conuentu antea
excommunicatus,iterum anathemati,quo efficacior reddatur excommunicatio,ſub-
iicitur,& quicunque illi conſentiunt,aut illum ſub tectum admittunt. Erant autem qui
conſulebant ſeni,vt traderet imperium filio, quod volens iam ante feciſſet. Quare Im-
perator prodit,omnia imperij inſignia filio tradit,commẽdat eum principibus. Quod
ad hæreſim attinet,ſic excuſauit, ſe quieturum,vacaturum orationi, iuſſis valere mun-
di curis, ſuis opinionibus nemini nociturum. Sed paulo poſt pœnituit patrem,quod
totum imperium in manus dederat filij,erant enim quidem ſententiæ eiuſdem de re-
ligione,& fortaſſis nimiam filij potentiam imminutam cupiebant: ij ergo Henricum
quartum excitabant,qui quieti ſe dederat. Nec erat contemnenda potentia quam pa-
ter iterum conſecutus erat, Epiſcopus Leodienſis, Henricus dux Lotharingiæ,& ciui-
tates quædam Colonia, Iuliacum, Bunna, &c. Dux igitur Lotharingiæ copiis con-
tractis, regia præſidia ad Moſam diſpoſita trucidat & capit dum Henricus quintus
Aquiſgrani celebrat cœnam Domini. Quare mox Henricus quintus ducem Lotha-
ringiæ in frequenti Principum conuentu condemnat,maieſtatis reum, hoſtẽ reipub.
pronun-

pronuncians. decernitur communi omnium consensu contra eum bellum. Interea temporis Coloniæ rebus ordinatis, & vrbe munita, recepit se Leodiũ Henricus quartus, illinc literas ad verbũ tales mittit filio & Principibus, HENRICVS Dei gratia Roman. Imperator Augustus, episcopis, ducibus, marchionibus, comitibus, cæterisq; regni principibus, gratiam & dilectionem dignantibus eam recipere. Conqueror Deo Omnipotenti, & dominæ sanctæ Mariæ, & beato Petro principi apostolorum, patrono nostro, & vobis Principibus, omnibus quę habemus, contra diuinum & humanum ius ad infamiam & vituperium regni expoliati sumus, ita vt nihil penitus præter solam vitam nobis relictum sit, vbi cum ferme omnes essetis magna ex parte cõtristati, proh
10 dolor, nihil nobis vestra contulit tristitia, qui de vobis sibi satisfaceret, voluntas inimicorum nostrorum odiosa. Et quia cum consilio & rogatu filij nostri fide & securitate vitæ & honoris ab eo primum accepta, fiducialiter & desideranter Moguntiam in præsentia legati Romani & Principum tenderemus, vt eorum dispositione ageremus tam de statu ecclesiæ & honore regni, quam de salute animæ nostræ, ipse non est veritus in hac voluntate & obedientia nos contra datam fidem capere, & vsque ad periculum mortis fere perducere. Non ausi sumus ita nos illi credere, vt iniuriis & contumeliis nos pro voluntate sua sicut prius, valeat tractare; quapropter multum rogamus vos, & obnixe precamur, vt pro amore Dei & honore regni, ac honestate vestra dignemini studere quomodo de iniuria in manibus vestris nobis illata per vos possimus re-
20 cuperare iustitiam. Nos quoque pro consilio vestro & aliorum qui nos odio non habent religiosorum virorum, parati sumus tam filio nostro, si in aliquo eum offenderimus, quam alicui in regno libenter emendare. Præterea, sicut domino Papæ in præsentia legati sui & vestra obedire parati fuimus, ita & nunc parati sumus, ei omnem debitam reuerentiam & obedientiam sincero corde & deuotione exhibere, & tam consilio vestro, quam spiritualis patris nostri Hugonis Cluniacensis abbatis, aliorumque religiosorum virorum de statu ecclesiæ & statu regni quantum in nobis est, disponere. Cum igitur ad hæc omnia parati sumus, rogamus vos, & obnixe precamur, vt pro Deo & honore regni & vestro instanter moneatis filium nostrum, cum secundum præfatam sententiam nulla ei aduersum nos residua sit occasio, ammodo
30 desistat nos & fideles nostros persequi, & quiete ac pacifice viuere permittat, vt supra dicta cum tranquillitate perficiantur. Quod si noluerit, rogamus vos per autoritatem Romanæ ecclesiæ, cui nos committimus & honorem regni, ne super nos & super fideles nostros veniatis, quia manifestum est eum non diuinæ legis zelo, vel Roman. ecclesiæ dilectione, sed cupidine regni hoc incepisse. Apud quem si interpellatio vestra aliáve interuentio ad præsens non prodesse poterit, appellamus Romanum Pontificem & sanctam vniuersalem Romanam sedem & ecclesiam. Ex hac epistola liquet ipsum non post Moguntinum conuentum secessisse metu, vt diximus quosdam scribere, qui Henrici quinti impietatem erga patrem dissimularunt, sed contra fidem a filio captum patrem. Ad has patris querelas sic respondit filius, quæ tamen prius pas-
40 sim publicari fecit. Verba adscribam. Post inueteratam per annos circiter quadraginta dissensionem imperij Romani, quæ tam diuinas quam humanas pene leges oboleuit, & exceptis motibus omnimodis, sacrilegiis, periuriis, rapinis & incendiis, ipsum regnum nostrum non tantum in solitudinem, sed etiam ad apostasiam catholicæ fidei siue in ipsum paganismum prope redegit; respiciente tandem suam ecclesiam diuina clementia, nos eiusdem Christi sponsæ filij per Spiritum sanctum in vnitate fidei æquanimes eam pestem respuimus, ipsum incorrigibile schismatum caput Henricum dictum Imperatorem zelo Dei & apostolicæ fidei obedientia abdicauimus, catholicum nobis, licet ipsius de semine natũ, regem elegimus; cuius regni principium sui finem esse conspiciens, etiam ipse tanquam voluntarius, sed vt iam eius fa-
50 tentur literæ, nimis inuitus collaudauit, regalia reddidit, filij curam cum regno nostræ fidei lachrymando commisit, de reliquo nullam se regni pompam, sed animæ suæ potius medelam vlterius affectaturum spopondit: at nunc ecce pristinis se reddens tergiuersationibus, præiudicium se passum per orbem terrarum conqueritur, Gallorum, Anglorum, Danorum, cæterarumque finitimarum gentium gladios cordibus nostris infigere meditatur, super illatis etiam iniuriis recuperare sibi iustitiã precatur,

consiliis quoque nostris ammodo promptum obedire se pollicetur; re autem vera solitis argumentis castra hæc Domini dispergere, Christi exercitum exarmare conatur, &,vt in propatulo est, vineam Domini, quæ iam sero florescere cœpit, tam per se singularem vtique feram, denuo depascere, quam per lupos, illos nimirum qui sibi adhærent pestilentes homines demoliri, ac per sacrilegia sacerdotum Belial anathemati recidiuo reddere, quasi (quod dictu nephas est) Christum iam iterum in ecclesia sua resurgentem in omnium cordibus crucifigere meditatur. Quapropter placet tam regi, quam vniuersis regni Principibus, vt senior idem, ne vlla sibi pateat aduersum nos iusta querela, quacunque velit securitate, quacunque maluerit statione, coram præsente senatu simul & populo causam suam agat, iustitiam suscipiat, & reddat, vt ab ortu schismatis omnibus seditionum causis, ac si nil inde fuerit diffinitum, vndique discussis, tam filio quam patri sua iustitia respondeat: ecclesiæ vero regnique status non vt ipse more suo proponit post longas inducias, sed in præsentiarum his controuersiis sublatis, vacillare desinat. Cum his literis misit legatos episcopos, qui coram arguerēt. Legati vix ab ira senis liberati sunt, adeo grauiter hæc tulit. Rescribit igitur ad hæc Principibus de filio suo odiosissime, nempe esse hypocritam, nihil studio religionis facere, sed iuuenili stulta ambitione, & rerum imperitia iam adhuc nihil videre quid iustum, quidque iniquum sit. Futurum vt idem velit & sentiat filius, quæ iam pater (quod postea euenit, quod iam audiemus) ipsum filium persequuturum malos suos consultores, adulatores illos qui iam per deuia seducant eum. Rogat simul, si qui sint cordatiores, ex bona conscientia libere iudicent, neminem timeant, quam eum qui occultas iudicaturus sit cogitationes: se satis sibi conscium, nulla causa tantopere resistere quorundam fastui & dominandi libidini, quam propter imperij dignitatem & commoda publica; & cætera in hanc sententiam rescripsit. Quibus respondet filius & alij Principes, Senem esse delirum menteque captum, obcæcatum scilicet hæresi. Cur non de salute animæ suæ cogitet, cui iam moriendum sit; cur non pœnitentiam agat, & redeat ad matrem sanctam ecclesiam. Quam, docent, graue iudicium sit habiturus qui toties Satanæ sit traditus, qui imperium ita conturbarit, religionem, bonas leges, sanctorumque conciliorum decreta subuerterit, iura ecclesiæ violarit. Huiusmodi multa literis & legationibus ad eum mittuntur. Hæc vero cum ad senem perlata sunt, commouerunt eum vehementissime. Nam cum sint senes morosi non aliter atque ægroti (est enim senectus morbus) etiam in iis quæ bono animo illis fiunt, multa sinistre interpretantur, & animi dolore torquentur. Senex ergo furere incepit in legatos qui hæc ad eum pertulerunt, & tanto dolore animi affectus est, vt aliquot diebus non comederit. Henricus quintus ducit exercitum in Lotharingiam, illamque belli iure sibi subiicit. Senis mors ob animi mœrorem maturata est: obiit enim in his turbis Leodij, & sepultus est illic in monasterio. Post mortem senis filius Coloniam recipit auxilio episcopi eius vrbis. recipit & reliqua quoque omnia in gratiam. Leodienses noluit recipere, nisi effossum genitoris sui cadauer abiicerent in locum quempiam, vbi solent mortua pecora locari. Tanta erat non religio hominis, sed vel in patrem odium, vel simulatio qua ecclesiasticis inseruire voluit videri. Leodienses vt absoluerentur ab excommunicatione, excommunicatum cadauer effossum extra vrbem ruri sepelierunt. Sed postea est rursus effossum cadauer, Spiram est translatum. ~~Quidam scriptorum~~

Anno Domini 1108, mortuo Henrico quarto, Henricus quintus Aquisgrani in frequenti Principum conuentu appellatur Imperator, quanquam ante a patre bis declaratus fuerit rex, &, vt dictum est, imperauerat. Post comitia illa Aquisgrani, iterum sequenti anno iterum Francofurdiæ conueniunt Principes & Imperator, deliberantque de bello suscipiendo contra Polonos, qui tributum Imperatori debitum dare recusabant, regemque sibi elegerant, ipsique coronam imposuerant. qui tum Imperatoris erat summus contemptus. Quare conscripto exercitu, in eos proficiscitur. Rex ante Imperatoris aduen-

aduentum in castris est, pugnatur aliquoties multo vtrorumque sanguine, ad extremum vero vicit Imperator, milite Germano fretus, & potentia sua. Polonis igitur in fidem receptis, tributoq; veteri aucto, propter belli expẽsas, reuertitur in patriam, comitia statim a reditu celebrat Ratisponæ, vbi cum Principibus confert suum consilium de profectione suscipienda in Italiam. Approbantibus institutũ eius Principibus, comparat exercitum magnum, de peditatus multitudine nihil certi accipio, magnum fuisse scribitur; equitatus vero fuit millium 3000 ex Germania quib. vbi venit in Italiam, adiuncti sunt plures alij. In Italia omnes ciuitates & proceres obuiam veniunt, reuerenter excipientes munera offerunt, Aretio excepto, nam illi primum insidiis & dolo circumuenire Imperatorem conati sunt: sed non successit. deinde palam restitere, multis Italis clanculum adiuuantibus. Quamobrem propugnacula eorum expugnauit primum, deinde vrbem cepit, & diripiendam dedit militibus, exemplum statuens, ne quę alia ciuitas talem rebellionem tentaret. Deinde profectus est Sutrum, vbi legati pontificij obuij veniunt Cæsari, excipiunt Cæsarem nomine Paschalis Pontificis, & apostolicam benedictionem illi paratam esse, modo ecclesiæ priuilegia vetera confirmaret, & exemplo præcessorum suorum augeret. & multa alia de iure Cæsaris & Pontificum sunt tractata. Henricus omnia iusta se facturum, nec latum vnguem a patrum decretis discessurum, promittit: sed hoc etiam velle a pontificiis exigere, vt nihil amplius aliúdve conentur, quam acceperint a maioribus. Se fore legum custodem, id esse officium suum, non habiturum personarum respectum, nullum qui a legibus institutionibúsve maiorum discesserit, se passurum. Quæ responsio Henrici quinti terruit pontificios, nam patre viuente in omnibus se fore subditum Romanæ sedi prædicarat sæpe, propterea que cum patre bella gerere voluit videri, quod pater nimia libertate in exigendis officiis ecclesiasticorum vteretur. mirabantur igitur nouas voces, & oris libertatem insolitam. Multis autem vtrinque commutatis, tandem conuenerunt conditionibus & legibus certis. His constitutis, & literis iuramentisque confirmatis, proficiscitur Imperator Romam, cui omnes hominum Romæ degentium ordines procedunt ordine obuiam cum reliquiis, cantu & gratulatione excipiunt Henricum, deducuntque eum vsque in beati Petri Basilicam, vbi Papa missam celebrat; postquam sumpsit Papa sacramentum, vertit se ad Cæsarem, ei quoque ministrat [illegible] corpus Domini, in testimonium fœderis, factæque pacis perpetuo seruandæ. Dum Cæsar sumit sacramentum de manu Papæ, ecce ecclesiasticorum quidam Principes, quos male habebant Cæsaris minæ de conseruandis patrum constitutionibus, in templo per armatos seditionem tumultumque excitant, corporis Henrici custodes suis locis deturbantes, eum capere nituntur. Cæsar suis ipsius manibus vim repellens, vix euasit. Cęsar ad exercitum vbi venit, colligit suos, succensus ira supra modum, ad vrbis portas properat, non clauduntur portę (neq; enim sperabant resisti tanto exercitui Germanorum posse) Omnes excusabant se, inuitis magistratibus factũ asserebant, omnes qui rei illius seditionis essent, pollicentur se dignis suppliciis affecturos, vel Imperatori tradituros. Sed Henricus persuaderi non potuit, furit in vrbe in omnes, magnam ciuium & clericorum multitudinẽ trucidat, Papam captum tenet custoditum, extorquet ex eo confirmationem omnium quæ optauit, & extorquet coronam benedictionemque quæ conferri consueuerant Imperatori a Pontifice Rom. extorquet iuramenta, sigilla, bullas, & constitutiones. Postea liber factus Papa, coronam Romæ imponit Henrico quinto. Sed ne iterum vulpes incideret in laqueum, custodes corporis plures, instructiores, diligentius obseruantes dominum, & propiores habuit. Præterea ante templum equitatum iussit expectare. Vbi autem res finita est feliciter, omnes cecinere, *Gloria in excelsis Deo*. Accepta corona & apostolica benedictione, Romæ omnia composuit ratione qua potissimum fides & pax perdurare iudicauit, omnia iuramentis interpositis roborauit. Vbi Romæ imperium satis pro virili confirmauit, ad reliquas Latij ciuitates cum copiis profectus, similibus rationibus, quibus Romæ, omnia disposuit. Cogebaturque Italia tota iurare se neque conaturos aliquid contra Imperatorem, neque aliquid molientibus re aut consiliis adfuturos, sed contra, imperij dignitatem defensuros facultatum iactura & vitæ, si opus sit, periculo. Omnes quod petiit fecerunt. His hoc modo stabilitis, incolumis cum incolumi exercitu (præter pau-

cos amissos in seditione Romæ, de qua iam diximus, & quosdam ex morbis mortuos) in Germaniam venit. Porro vix Italia egressus, & in Germaniam reuersus Cæsar, excommunicatur a Pontifice & collegio episcoporum & cardinalium: neq; enim arbitrabantur se teneri iure per vim extorti iuramenti, neque inimicis ecclesiæ fidem seruandam iudicabant. De qua re in vita Paschalis plura scribuntur. Hæc contra Cæsarem excommunicationis lata sententia, ecclesiasticos fere omnes, multosque seculares Principes alienauit ab Imperatore. Turbantur non mediocriter imperij res; plurimumque negotij est exhibitum Henrico. Multi conspirant aduersus eum. Quibus ex causis Moguntiam conuocat imperij Principes, vt se excuset, respondeatque accusatoribus, & sicubi erret, mutet sententiam. Sed Principum nulli veniebant, præter vnum atque alterum episcopum, quibus quoque non conueniebat cum Romano Pontifice. Henricus vehementer doluit, simul ira succensus iterum ad omnes nuncios mittit, vt veniant, suam innocentiam cognoscant. Paratum si quis ostendat se non recte sentire, mutare sententiam. nihil aliud se quærere, quam imperij constantem & felicem statum, &c. sed nihil efficit, nulli veniunt. Quod vbi intellexerunt Moguntini, quos adhuc viuente patre, vehementer afflixerat, eorumque agrum, propterea quod patris partes fouebant, vastarat, putabãt sibi occasionem datam vlciscendi se, quoniam videbant eum destitutum præsidiis, & omnes imperij Principes inimicos habere: quare arma arripiunt, & eum obsident inclusum in aula sua; cum penitus esset in manu Moguntinensium, minati sunt ei nisi omnia quæ petant, largiatur, concedat, & confirmet, moriendum illi cum omnibus suis esse. Itaque cogebatur facere quicquid illi volebant. Inter reliqua postulabant episcopum suum Adelbertum, quem iam in tertium annum captiuum tenebat, restitui in locum suum. Idque mox facere coactus est. Postquam vero votis eorum satisfactum est, & iureiurando confirmata a Cæsare sunt illis omnia, soluerunt obsidionem. Cæsar igitur hinc abiens, quocunque venerat amicos nullos inueniebat. Conspirarant episcopi & Principes cum Paschali Pontifice. Anno Domini 1116, omnes ecclesiastici & seculares maiores in imperio magistratus conuenerunt Coloniæ, vt de Henrico quinto capiendo, aut saltem deponendo deliberarent. Aderat quoque Romanæ sedis legatus cum excommunicationum fulminibus in Henricum. Imperator suo nomine mittit ad comitia Episcopum Herbipolensem cum mandatis huiusmodi; Imperatorem paratum accusatoribus respondere, iudicibus Principibus, non decere causa non audita vllum condemnare, & Satanæ tradere. Libenter cessurum si erret, & satisfacturum ex sententia imperij Principum. Imperatorem hactenus omnia fecisse, & a quibusdam dissensisse propter imperij Remp. Hoc genus cum episcopus, vir facundus, multa dixisset, & humiliter petiisset vt audiretur, etiamsi putent certum esse quod iniustam causam habeat, propterea quod imperitis & ignaris rerum suspectum esse possit, si audierint inauditum (præsertim cum cupiat pro se dicere, & rationem factorum reddere) condemnatum, nihil effecit, imo ipse quoque in discrimen non solum famæ, sed etiam vitæ venit. Serio enim cum mandata exposuisset, serio cum Imperatore sentire contra Romanam sedem est iudicatus. nihilque aliud responderunt episcopo legati Cæsaris quam, ipsum eodem loco habituros, & excommunicaturos nisi desinat hæretico impio, filio diaboli, Henrico, patrocinari. Episcopus metu se excusat, bona fide ex Henrici, non sua dixisse sententia. hoc officium legati fuisse. promisitque eum vitaturum ceu hæreticum, nec cum eo posthac quicquam commertij habiturum. Rediit igitur Herbipolin episcopus, Cæsari nihil responsi afferens, & vitaturus Henricum nec accessit ad eum, vt satisfaceret pontificiis. Cæsar irasci, mala fide legatione functum dicere, cogere vt omnia dicat. Episcopus rem narrat ordine, quo pacto pene venerit in discrimen vitæ. Quibus auditis, cogit episcopum, vt non solum secum comedat, sed etiam coram illo missam celebret, quod erat magnum piaculum. Episcopus quum primum potuit, se subduxit, & iterum ad concilium Coloniæ reuersus, quid illi acciderit, exponit, absolutionemque est consecutus. Quam ob causam Cæsar vehementi ira commotus est, idcirco ducatum Franciæ Orientalis, qui erat episcopi Herbipolensis, dat Conrado Sueuorum duci, filio sororis suæ. Henricus igitur Imperator vbique ab omnibus excluditur, ab omnibus contemnitur, omnes eum vitant, ceu membrum putri-

putridum. Quare iterum Romã proficiſcitur, ſuppliciter admitti ad oſcula pedum Pontificis, gratiamque & miſericordiam petit, ceu ſeruus qui grauiter deliquit, a domino ſuo. pollicetur Imperator ſe facturum quicquid imperauerit Pontifex. Mirum eſt quam iniqua petierint pontificij a Cæſare ſic humiliato: nihil enim illi reliquerunt, quam ſolum nomen. Magni erant in Germania tumultus, dum Cæſar fuit in Italia. Factioſorum collecta multitudo vaſtabat multa monaſteria, & alia ſacerdotum collegia. Legibus nullus erat locus, qui potuit plus, plura ſibi arrogabat. eratque plane miſer Germaniæ hoc tempore ſtatus, populo in varias & diſcordantes partes diuiſo. Cum autem tam iniqua a Cæſare exigeret Papa, nihilq; ſupplicando proficeret Cæſar, confugit ad vim armorum, iratusque omnia diripienda militi concedit. Potitus vrbe, eiicit Papam, aliumque in eius locum ſubſtituit. Interea epiſcopi & Principes in Germania moliuntur aduerſus Henricum quicquid poſſunt, multos qui erant a parte Cæſaris alienabant ab eo variis modis. Saxones excitant, vt contra Imperatorem armis ſumptis, cogerent quoque qui nolebant rebellare. Henricus igitur vtcunque compoſitis in Latio rebus, quam celerrime redit in Germaniam, ducitque copias in Saxones, quibus cum congreſſus vicit eos pugna cruenta, componitque res, vt potuit difficultate & infelicitate ſtatus rerum Germanicarum, rurſumque in Italiam proficiſcitur. Pontifex hoſtis Cæſaris interea dum Imperator abfuit, coniunxerat ſibi ſocios, inter quos præcipui erant dux Apuliæ, & dux Campaniæ. Sed Henricus fugato Papa ex Roma, abſolutionem accipit a Pontifice quem ipſe elegerat, & nominauerat Gregorium octauum. Hoc Pontifice confirmato, & Romanorum fidei commendato, per Italiam pœnas ſumpſit de omnibus ciuitatibus quæ aduerſæ parti adhærebant, totoque Latio pacato & ſubiecto ſibi & Pontifici ſuo, reuertitur in Germaniam. Non diu poſt, Henricus quintus Moguntiam obſidione circumſeptam premit, vt neque inferri neque efferri quicquam potuerit, tum per Rhenum, tum per terram. Moguntino epiſcopo & vrbi auxilium laturi Saxones cogebant copias. Vbi hoc ſignificatum eſt Henrico, conſcribit plures milites in Alſatio & apud Rauracorum Baſileam. principes Germaniæ vtroſque ad pacem hortati ſunt, & Henrico perſuaſerunt, vt rem totam componendam crederet imperij Principibus, arbitris. Conuentus Principum generalis Herbipoli habendus eſt decretus; in eo conuentu communis pax eſt conſtituta, vt quicquid in his Germaniæ ſeditionibus & partium motibus eſſet ademptum vel eccleſiaſticis, vel ſecularibus, id cuique redderetur: ſi qua contentio de iure incideret, vt illa ſine mora iudicaretur apud iudices quos conſtituebant Principes, legeque grauem pœnam ſtatuebãt temere litiganti: raptores & factionum autores vbicunque in imperio deprehenderentur, a magiſtratibus quam primum e medio tollendos decernebant: quod vero attinet ad excommunicationem, Romanæ ſedi relinquebant Principes: in hoc conuentu redierunt Germaniæ Principes cum Imperatore in gratiam; Cæſar enim ſatis expertus ſe ſolum aduerſus tot non poſſe perſequi ſuam ſententiam, cedit, maluitque de iure ſuo concedere, quam omnia miſcere, & multum ſanguinem effundere, quod videbat neceſſario futurũ, ſi vellet perſeuerare in ſuo propoſito, quod vtile & ſalutare alioqui iudicabat imperio. Wormatiæ ſtatim poſt hunc conuentum fuit alius, de ſtabilienda pace inter Principes, concordia enim poſt tot factionum calamitates omnibus cordi fuit; ibi a pontificiis legatis quorum autoritati & poteſtati ſubiecit ſe propter pacem, eſt abſolutus, & in ſinũ Romanæ eccleſiæ receptus Henricus quintus cum omnibus qui cum ipſo excommunicati erant: quid autem conceſſerit Romanæ ſedi, per hæc verba Imperatoris intelligimus, quæ ad literam ſic habent, Ego Henricus Dei gratia Romanorum Imperator Auguſtus, pro amore Dei & ſanctæ Romanæ eccleſiæ, & domini Papæ Calliſti (nam hic receptus a Rom. erat, & Gregorius octauus eiectus, quem Imperator fecerat Papam) & pro remedio animæ meæ dimitto Deo & ſanctis eius apoſtolis Petro & Paulo, ſanctaque catholicæ eccleſiæ, omnem inueſturam per annulum & baculum, & concedo in omnibus eccleſiis fieri electionem & liberam conſecrationem, poſſeſſiones, & regalia beati Petri, quæ a principio huius diſcordiæ vſque ad diem hodiernum, ſiue tempore patris mei, ſiue etiam meo ablata ſunt, quæ habeo, eidem ſanctæ Romanæ eccleſię reſtituo; quæ autem non habeo, vt reſtituantur fideliter, iuuabo, poſſeſſiones etiam omnium aliarum ec-

clesiarum & principum, & aliorum tam clericorum quam laicorum consilio Principum, quas habeo, reddam; quas nō habeo, vt reddantur, fideliter iuuabo. & do veram pacem Callisto sanctęq; Rom. ecclesiæ, & omnib. qui in parte ipsius sunt, vel fuerunt, & in quibus sancta Rom. ecclesia auxiliū postulauerit, fideliter iuuabo. Illam resignationis formam Callistus accepit, sed manu Imperatoris subscriptam & sigillo confirmatam. Contra vero Pont. se quoque obligauit Cæsari in hac forma; Ego Callistus seruus seruorum Dei dilecto filio Hērico, Dei gratia Romanorum Imperatori Augusto concedo electionem episcoporū & abbatum Teutonici regni, qui ad regnum pertinent, in præsentia tua fieri absq; simonia & aliqua violentia: vt si qua inter partes discordia emerserit, Metropolitani & comprouincialium consilio vel iudicio, saniori 10 parti assensum & auxilium præbeas, electus autē regalia per sceptrum a te recipiat, exceptis omnibus quę ad Rom. ecclesiam pertinere noscuntur, & quæ ex iis iure tibi debet, faciat, ex aliis vero partibus imperij cōsecratus, infra sex menses regalia per sceptrū a te recipiat; de quibus vero nisi querimoniam feceris, secundum officij mei debitum auxilium præstabo, doq; tibi veram pacem & omnib. qui in parte tua sunt, vel fuerunt 1122 tempore huius discordiæ. Data anno 1122, nono Calend. Octob. Hæ obligationes Imperatoris & Pontificis in maxima populi corona ante vrbem Wormatiæ, in campo iuxta Rhenum lectæ sunt, & paribus datæ. hoc autem factum est, vt quam plurimi essent testes. Post hunc alterum cōuentum habuit Babenbergæ, vbi de muneribus Pontifici Rom. mittendis est actum. Nam Imperator declarare voluit animum suum erga 20 Roman. Pont. quare legatos Romanos regalibus muneribus donatos dimisit. Post hæc Otho episcopus Babenbergensis ecclesię, vir non vulgariter religioni deditus, misit Pomeranorum genti vicarium suum, virum pietate & facundia præstātem, vt apud illos apostolatu fungeretur, nam adhuc nihil de Christo audierant. hoc prædicante Christianam religionem assumpserunt, & operibus fidem testati sunt. Othone Frisingensi teste, Vangiones hoc tempore defecerunt ab Imperatore, & eius suburbanam villam, in qua sæpe se oblectare solebat, destruxerunt, & expulerunt quos sciebant Cæsari studere. quæq; circa vrbem & in vrbe habebat, sibi vendicauerunt. Quam ob causam Cæsar contractis copiis, vrbem eorum obsedit, & cum per proditorem quempiam sciret horam, qua ciues erupturi essent, suos clam ita disponit, vt obstructis 30 portis milite, reditus fugientibus non pateret, quare magna ciuium cædes fit, plurimi capiuntur, paucissimi elabuntur fuga, capti alij, alij membris mutilati, plurimi oculis orbati dimittuntur in vrbem, quo spectaculo ciues in magistratus defectionis autores, sæuire inceperunt, itaque discordia in vrbe orta, & clade magna accepta, petunt pacem, quam consecuti sunt, magna pecunia data, nec sine libertatis mediocri iactura. Post hanc vrbem subiugatam, Imperator vrbes in Rheni ripis sitas inferioris Germaniæ, in ordinem redegit. qua re confecta omnino ex animi sententia apud vrbem Traiectum Pentecosten celebraturus in morbum lethalem incidit, vbi sensit nullam spem vitæ relictam, conuocat suos proceres & Mechtildem vxorem suam, quid velit de facultatibus suis post mortem fieri indicat, testamenta constituit, de imperij rebus 40 consulit: insignia regia & coronam imperialem dedit conseruanda diligenter in arce munitissima Hamerstein. quę postquam omnia compos rationis ijs quibus plurimum 1125 fidei habuit, commisit, functus fato est, anno Domini 1125, Imperij anno 15. Spiræ delatum cadauer regali pompa sepultum est.

DE GERMANIS
LIBER DECIMVS-
SEPTIMVS.

50

HEnricus quintus nullam reliquit prolem; fuerunt illi ex sorore Hagna nepotes, Fridericus dux Sueuiæ, & Conradus dux Franciæ Orientalis. Post huius igitur Imperatoris mortem, sine cunctatione Principes imperij conueniunt Moguntiæ, ibi cum multi malis artibus ambirent imperium, incorrupta Principum electorum integritas quatuor regni optimates designat

designat (teste Gotfredo Viterbiensi) Fridericum scilicet ducem Sueuorum, Lotharium ducem Saxoniæ, Luitpoldum Marchionem Austriæ, & Carolum Flandriæ comitem. Ex his quatuor designatis quem potissimum eligerent, aliquot dies deliberarunt; tandem tamen Lotharius concordi sententia electus est, vir humanitatis amator, fortisque animo. Multos male habuit, quod non de progenie Henrici quinti quispiam electus erat, præcipue vero, qui erant de illius genere, contemptum grauiter ferebant. Quare Lotharius ab illis sibi periculum fore facile intelligens, nihil omisit, quicquid ad minuendos eos facere putauit. Fridericus & Conradus Henrici quinti nepotes multa contra Lotharium machinati sunt: & aliis quoque causas fiduciamque
10 rebellandi dederunt. Quapropter Lotharius timens illos, primum non armis debellandos, sed excommunicationibus deterrendos censuit, idcirco excommunicati sunt ab Honorio Papa: illi nihil mutati excommunicatione, quin potius magis irritati, contrahunt copias; Conradus creatur a Friderico fratre & aliis quibusdam rex. factus rex statim cum copiis magnis versus Romam vertit signa, in itinere omnia suo nomini subiicit. Mediolani ab episcopo coronatus est corona ferrea. Multa liberalitate vsus est in itinere, omnia recepturum sperauit, vbi subiiceret sibi Italiam. Cum in Italia impensis (eduxit enim secum magnum exercitum) & largitionibus quam facultates ferebant maioribus exhaustus totus esset, & simul audiret Lotharium Imperatorem Sueuiam & Franconiam hostiliter vastare, in Germaniam redit, cõiuncturus se cum fra-
20 tre Friderico: verum vbi attigit patriam, desperatis rebus suis, cum Lothario fœdus facit, depositaque regia appellatione, suis contentus vixit. Vlmam vix expugnare potuit Lotharius, tanta constantia & fide ciues vrbem defenderunt, obsedisse eam diu accipimus, suburbia incẽdisse, tandem arietibus aliisque machinarum generibus muros diruisse, & multitudine militum obruisse oppidanorum paucitatem. Verum post mortem Lotharij Conradus Imperator eam vrbem, propter singularem virtutem & constantiam, amans, magnificentius ædificari iussit, quam antea fuerat, priuilegiis & agri latitudine, villis, monasteriis eam egregie donauit & ornauit. Quæ omnia hodie possident Vlmenses feliciter aucta, & in maius prouecta. Nec mirum tam prospere crescere, & tam diu durare quæ tam laudabilem originem habuerunt. Anno
30 Domini 1141, Henricus Austriæ dux magnum exercitum per Germaniam conscripsit, & aduersum Vngarorum regem Geisam duxit. Rex Geisa aduentu Germanorum cognito, omnes in Vngaria qui bello per ætatem corporísve vires idonei videbantur, ex iis elegit circiter octo millia quos iudicauit robore corporis & animi virtute præstantissimos, reliquis quoque in certas partes diuisis, misitque per longas viarum ambages qui a tergo hostem proficiscentem impedirent, vltimum agmen carpendo; misit & ad latus partem qui quoque constituta hora aggrederentur hostem, quam per signum indicaturum se prædixit, ipse rex cum reliquo exercitu in planitie expectat hostem, factis in campo cæcis fossis, & acutissimis ferramentis impleuit eas fossas. Tot insidiis in hostem instructis, iussit domi manere ecclesiarum ministros
40 omnes, & orando Deum propitium reddere patriæ, ne concederet hosti diripiendas miserorum facultates, adessetque sua cupientibus tueri, non aliena rapere. Idque clerus sedulo die noctuque fecit. Illi igitur qui erant missi ad deuorandum hostem appropinquantem, cum venerunt in eum locum ad quem missi erant, hostem sequuntur, carpuntque ex impedimentis quædam, & eos qui aliqua causa impediti ab exercitu procul aberant. neque potuerunt consequi Germanos, qui expeditis itineribus plurimum antecesserant, multo nimirum profecti longioribus itineribus, quam rex ituros iudicabat. Sed cum ventum esset ad flumen quoddam quod erat transitu difficile propter impeditas ripas magis quam aquæ altitudinem, consecuti sunt Vngari Germanos, sed equitatu tantum: neque enim pedites aderant. Cum Henrici co-
50 piarum pars transiisset, pars adhuc hæreret in citeriore ripa, equitatus vero Henrici longius processisset, Vngari equites magnam multitudinem interfecerunt. Neque enim opponere se hostibus potuerunt oneribus graues oppressi ex improuiso. Itaque qui non fuga elapsi sunt, occisi aut capti sunt omnes, & magna pars commeatus venit in potestatem Vngarorum. Misit ad illos qui erant post hostem missi, rex nuncios, iussitque ad flumen castra munire, vt si, qui ex Germania sequerentur, im-

1141

pedirent. nam fama erat, multo maiorem multitudinem primis auxilio missam venire: sed nemo veniebat, nec tamen inutile erat consilium de castris a tergo hostium muniendis: nam cõmeatum qui ex Germania sequebatur, intercipiebāt. Rex igitur Henricum in castris sub dio positis expectat, habens insidias a latere abscondítas. Vbi appropinquauit cum Germanis Henricus, opponit castra Vngaris. Rex statuit se continere in castris, cunctandoque tardius hostem potius sine suorum sanguine, quam cito non sine suorum cæde vincere. sciebat enim, hostes neque habere neque posse sequi commeatum. Cum igitur Henricus videret, se in magnis difficultatibus constitutum, diligenter circumspicit, an regis castra expugnari possint: cumque videt nullam spem, educit suos, acieque instructa conatur procedere ad diripiendos agros hostiles; sed rex id quoque præuiderat futurum, fossis cæcis factis in ea agri regione per quam suspicabatur profecturum hostem. quare vbi ventum est ad cęcas fossas, mittit equitatum rex suum, qui hostem abeuntem adoriantur, quo magis properet, & in fossas incidat, idq; accidit. Nam Vngaris equitibus appropinquantibus, arctius coniungunt se, aliusque alium trudit, & semper ad progrediendum propellit: quisque enim dum cauere vult in tanta multitudine, ne ipse primus equitibus expositus sit, incredibile est quantum promouerit exercitus: neque enim consistere cum vult, potest, ita frustra clamant qui in primo agmine in fossas detruduntur. Equitum vero quoque primum impetum non sufferentes magis in fossas incidunt, ex quibus se expedire non potentes, a suis prosternuntur. Hoc cum rex in castris animaduerteret, educit omnes quos secum habuit, & Henricum in fugam agit, multis Germanorum millibus occisis. Henricus cum paucis reuertitur in Austriam suam. Galliæ ecclesia illis temporibus multa habebat cum Germanorum dissentientia, Innocentius Pontifex Roma expulsus, ritus & ceremonias earum composuit, fretus Principum fauore. Quod Innocentij ecclesiæ pacificandæ studium, & religionis amor omnes Principes ei beneuolos reddidit, estque illi Lotharius restitutionem pollicitus. Quare Lotharius, Principibus ecclesiasticis & secularibus adiuuantibus, magnas contrahens copias iter in Italiam parat, vt restituat Innocentium in pontificatum. In itinere nusquam propter vllam causam moratus, cito cum Pontifice venit Lotharius Romam, exceptique (quia habuerunt magnum Germanorum exercitum) honorifice sunt a Romanis, latuit enim nescio vbi antipapa. Romæ igitur omnibus ordinatis, Lotharioq; gloriosissime a Pontifice Innocentio corona imperiali exornato, paratur reditus in Germaniam. in itinere igitur omnia in Latio pro sua voluntate ordinat Cæsar, & redit in Germaniam: Babenbergęque sua familia viuit, illicq; causas grauiores omnes imperij iudicat, & componit discordantia. Babenbergam ad Lotharium venisse tradunt beatum Bernhardum Claræuallensem, vt reconciliaret illi Fridericum & Conradum, Hērici quinti nepotes, quos Imperator in gratiam recepit, motus precibus sancti viri Bernhardi. Itaque per Germaniam pace florente, nullis palam discordantibus, parat expeditionem in Polonos qui rebellabant, & tributum debitum dare recusabant. Poloni vero bellum timentes, Imperatori obuiam mittunt ducem suum cum magnis muneribus, quem occurrentem in Saxonia ad se admittere noluit, nisi tributum prius persolueret, quod duodecim annis non soluebant, debebant autem singulis annis quingentas libras. præterea iurarent se obtemperaturos imperio in perpetuum. Hæc omnia dux fecit, & præterea dona dedit magna. atque in hunc modum pacem fecit cum Polonis. Et in eadem expeditione regem Daciæ imperio subiecit sola nominis autoritate. Et ab Vngarorum rege munera maxima eodem tempore Imperator accepit. Hæc dum ad septentrionem a Cæsare geruntur, Romæ antipapa rursum erigit se aduersus Innocentium, fiuntq; vehementes Romæ motus, populo in factiones diuiso. Innocentius mittit legatos in Germaniam ad Lotharium, exponit rem ordine quid Romæ a discessu eius actū sit, rogat per communem pacem ecclesiæ, vt quam primum rebus consulat, in Italiam quam ocyssime volet: indies enim aduersariorum vires crescere, cosq; in vulgus spargere de Cæsare mendacia, esse occupatum in Germania, Principes bellum aduersus eum parare, nihil præsidij reliquum in eo esse: destitutum enim vbiq; amicis & sociis. Hæc vbi Lotharius audiuit, selectissimorū militum copias parat, maiores illis quas antea in Italiam duxerat, ducit eas per vallē Tridentinam in Italiā. in itinere Cremonenses &

ses & Mediolanenses occurrunt Cæsari obuiam, petunt vtrique a Cæsare contra alteros auxilium. Nam diu inter se bellum gesserunt, Imperator auditis vtrisque, & causa percognita, Cremonenses condemnauit, & imperauit, vt impensas, & omnia damna Mediolanensibus restituant. Legati vbi hanc Imperatoris Germani contra se sententiam domum retulerunt, Cremonenses vrbem munire, præsidia vbi opus videbatur, disponere, itaque se Lothario opponere conantur. Imperator eorum agros & castella depopulatus, vrbem præterit, venitque Papiam, cuius vrbis ciues magna pecunia gratiam Imperatoris emerunt, iuraruntque in leges eius. Æmilienses & Bononienses quoque occurrunt, oblatis muneribus gratiam & pacem petunt; peragrauit totam
10 Italiam omnes ciuitates in deditionem accipiens. In Campania & Apulia non mediocriter laborauit, cum Rogerio præliis aliquot dimicans, & eum superans, & fugientem vsque in Calabriam parte exercitus persequens. Omnia autem vbique subdit sibi Lotharius, & ecclesiæ restituit quæ Rogerius rapuerat. Apuliam viro forti summo amico suo Rainaldo tradit Cæsar, vltra mare fugato Rogerio. Antipapa interea temporis moritur, Romanique vno ore, corde autem minime, Innocentium agnoscebant Pontificem. Quare Imperator, Italia imperio subiecta, & Pontifice in locum restituto, in Germaniam reuertitur. Ecce in itinere non procul a Tridento lethaliter ægrotare cœpit, & in rustico tugurio in monte hęrente moritur, anno regni sui duodecimo. Cuius morte audita Itali factionibus & seditionibus, magno Italiæ malo, omnia confun-
20 dunt. Rogerius rursum contractis in Sicilia copiis, Apuliam recipere conatur, sed victus a Rainaldo (cui Lotharius Germanos milites discedens reliquerat) fugit in Siciliam. Sed non diu post Rainaldo vita defuncto, Rogerius reuersus Apuliam recepit omnibus nobilibus Apuliæ vel occisis vel in exilium eiectis, hinc seipsum Siciliæ regem nominauit. & a Pontifice Innocentio exigit belli impensas, præterea multa mala illi facit. Anno Domini 1138, excessit e viuis Lotharius, a cuius morte statim Conradus dux Sueuorum, in conuentu principum eligitur ad imperium, apud Confluentiam; omnes principes in hoc eligendo vnanimes fuerunt, præter Saxones & Henricum Bauariæ ducem, cui cognomen fuit Superbus; Henricus enim dux Bauariæ cum haberet imperialia insignia, quæ moriens Lotharius illi potissimum commiserat, quo-
30 niam gener erat Lotharij, sibi imperium iustius deberi arbitrabatur: resistebat igitur & contradicebat illi electioni. Conradus igitur Babenbergæ comitia celebrauit prima imperij sui, ad quæ Saxones venerunt, & mortui Lotharij vxor cum eis, petieruntque quędam ab Imperatore, nomine viduæ. quæ Saxonibus & viduæ Conradus, quia æqua videbantur, concessit. hoc modo gratiam & pacem Saxones consecuti sunt. Boioariorum dux Henricus illa comitia despiciens non venit quanquam vocatus, & expectabantur ab eo imperiales fasces. Post hunc conuentum, alium indixit Ratisponæ celebrandum, præcipue propter Henricum Bauarum rebellem. Vocatus igitur est Ratisponam additis minis nisi veniat. Henricus Principum consensum, & simul Saxonum cum Conrado concordiam & reconciliationem intelligens, imperialia insi-
40 gnia Ratisponam mittit, nimirum coronam, lanceam, & crucem. Simul mittit suos oratores, sed tam apte dicere non potuere, vt potuerint Henrico placare Imperatorem: quem Conradi in se animum animaduertens Henricus, cognomento Superbus, in Germania nihil videns quod contra Imperatorem pro se faciat, vertit se in Vngariam & Italiam: quare ad Rogerium mittit legatos, & adhortatur clam, vt strenue pergat; Rogerius nihil egens stimulo (satis enim sponte currebat) multos iam amicos imperij, inter quos erat Robertus dux Capuæ, ex Italia expulerat, qui omnes ad Conradum venientes auxilium petebant. Sed Conradus veritus ne Superbus aliquid in Germania noui moliretur, non ausus est excedere Germania, quæ quomodo in eum esset affecta, nondum plene scire poterat. Conrado enim persuasum erat, nouo Prin-
50 cipi nihil esse contemnendum quantumuis leue. Innocentius cum diu Imperatorem frustra expectasset, Romæ & per reliquam Italiam collectis copiis, proficiscitur in Apuliam aduersus Rogerij furores: sed cum non satis peritos militarium rerum duces, & exercitum ex quibuslibet obuiis leuibus ociosis nebulonibus haberet, prælio victus est, & Papa cum cardinalibus & episcopis qui expeditionem eam sequebantur, captus est a Rogerio. Porro rex Rogerius vbi cognouit Papę & cardinalium ingenium non-

1138

nihil, liberos dimisit, & reuerenter comitatos Romã deduxit. Qua in eos beneficentia & liberalitate consecutus est id quod sperarat, nempe Pontifex communi cardinalium consensu eum in regem vnxit, & coronauit, appellauitque eum regem Siciliæ. Rogerius igitur vt stabile esset regnum suum, Conrado negotium vbicunque fieri posset, faciendum iudicauit. Quare Guelfonem & Henricum, duces Bauariæ, adiutos pecunia contra Cõradum concitauit. Rex quoque Vngarorum Conradum Imp. minus potentem optans, omnemque occasionem eum minuendi captans, postquam audiuit Bauarorum duces eius hostes esse, adhortatus est eos, clamque pecuniam & rei militaris fortissimos viros misit illis, simul consilia eum aggrediendi dat. (Rex enim ille Vngarorum erat vir incomparabili prudentia in bellicis rebus) & simul pollicetur maiora auxilia, si bellum serio & forti constantique animo gerant. Rogerius interea non cessat in Italia suum regnum propagare latius, & stabilire omnibus modis. Et ciuitates optimatesque Italiæ de imperio partim blandimentis, partim donis, partim minis abducere & absterrere. Etiam apud Innocentium Pontificem effecit Rogerius, vt Imperatorem Conradum multis rationibus impediret. Conradus hæc intelligens, hostium consilia non contemnenda iudicauit, sed quam primum contra eundum. Comparatis igitur copiis maximis, ducit contra Guelfonem, qui cum suis copiis erat in minori Rhetia, non longe a castro Flochberg. Conradus magnam militum multitudinem habuit ex Sueuia, & ex illis agris qui nunc sunt Heluetiorum, & ex Hercynia silua. Dux Bauariæ Italos & Bauaros in suo habuit exercitu. Vterque ergo confisus virtute suorum militum, congrediuntur. Sed Guelfonis acies impetu Conradi perturbata est statim post coitionem primam. Quare in pedes se coniicientes, dissipati fugiunt in montes. Ipse quoque Guelfo montium siluestrium latebris vitã debuit. Magna multitudo capta est in eo prælio ex Italis & Bauaris. Guelfo iterum breue post tempus suas recollegit copias, aduersus quem Conradus mittit filium suum Henricum iuuenem bellicis laudibus cum quouis veterum conferendum. Hic Henricus cum hoste conflixit non procul ab oppido Winsperg, eumque vicit & fugauit. Hoc oppidum post prælium obsidione ad deditionem redactum, concessit Henricus Conradi filius (alij Conradum ipsum in obsidendo oppido adfuisse scribunt) matronis & virginibus, propter gratiam, fauorem & amorem erga muliebrem sexum, vt quæcunque humeris portare possent, liceret efferre; quæ neglecto muliebri mundo & preciosiore suppellectili, maritos suos humeris impositos extulerunt secum. Et hæc industria coniugalisque amor Principi totique exercitui admirationi & voluptati fuit. His bellis confectis, & ducibus Bauarorum fractis, Conradus cogit Herbipoli comitia Principum, vbi Henrici ducatum aliis tradit, proscripto Henrico. Henricus ad amicos suos in Saxoniam se contulit, & exposuit eis fortunas suas. Quorum auxilio vehementer afflixit eos quibus Cæsar dederat ducatum Bauariæ; & cum iam esset recuperandæ ditionis spes, morbo corripitur Henricus, paucisque diebus ægrotus obit. Post mortem patris filius cui quoque nomen erat Henricus, bellum, Saxonibus adiuuantibus, a patre inceptum prosequitur. Adfuitque quoque Guelpho patruus illi: sed post multam cædem, ob paupertatem a proposito coacti sunt desistere. Multa his temporibus scribuntur apparuisse in Germania passim, acies armatorum instructæ, gladij in aere, armati per aera non aliter atque per terram gradientes, missas celebrantes sacerdotes, & ministrantes angeli, & cætera. Quæ cum a vero abhorreant, muliercularumque deliramenta seu fabulæ, quibus pueri terreri solent, sint, non dicam. Vt ad Imperatorem Conradum redeamus. Hic Conradus Germaniam patriam suam impensissime dilexit, multis egregiis ædificiis exornauit. Norinbergam vrbem non Germaniæ modo, sed etiam totius Europæ, imo orbis terrarum ornamentum, hic Conradus auxit ædificiis, institutis & priuilegiis) debetque illa ciuitas magnam sui partem huic Imperatori. Monasteriumque illic ad sanctum Ægidium fundauit, viasque circa eam vrbem vndique latrociniis obsessam, tutas reddidit.

1126 Anno a natiuitate Domini 1126, die Mercurij in hebdomada festi Pentecostes per totam fere Germaniam pruinæ frigore perierunt arborei fructus, & fruges, vites, cum fertilissimum omnia pollicerentur annum. Frumentariæ fruges erant in flore, tenerrimus in vitibus abundabat humor: quibus causis est factum, vt expositissima frigori fuerint.

fuerint. Post gelu hoc mox 16 Calend. Iulij imbres secuti sunt tanti, vt aluei torrentum & fluminum capere aquam non potuerint, & exundatione frumentum & pabulum plurimum perierit. totaq; ea æstas pluuiosa fuit. quæ causa fuit vt apes pene omnes per Germaniam perierint. Autumno proximo varia morborum genera secuta sunt. Circa vel ante hæc tempora Bernam & Friburgum in minori Burgundia ædificauit dux Sueuiæ Bertoldus de Zeringen, qui ædificauit etiam arcem Brisaci, ex qua Burgundiam bello diuturno afflixit. Leguntur igitur in porta hi versus insculpti,

Hanc dux Bertoldus portam struxisse notatur,
Ex qua propria fraude Burgundia depopulatur.

10 Quanquam quo tempore hic Bertoldus vixerit non concordes scribunt, nec ego ausim quicquam asserere. Hic Bertoldus cum parua equitum manu sæpe incursionem in Burgundiam fecit, retulitq; magnam prædam. Belli causa erat, quod duci Burgundiæ commiserat filium instituendum in militari disciplina, quem dux Burgundiæ tractauit contumeliosius. Bertoldus igitur reuocat filium domum, & copiis in Bernẽsium Friburgensiumq; agro conscriptis, ducit eas in Burgundiam, cui dux Burgundiæ se opponit. Cumq; vtrinque aliquandiu leuioribus præliis pugnassent, tandem Bertoldus, cum in ea regionis parte illi omnia essent infesta, Brisacum se recepit, illius munitionibus fretus, bellum diu gerit cum Burgundionibus. Hanc familiam de Zeringen peruetustam, amplam & diuitem fuisse testantur vetera eius monumenta quæ adhuc hodie 20 visuntur per Germaniam. Ruthardus de Zeringen, Alsatiæ Princeps, fundauit monasterium Gengenbach, & alia magna quædam monasteria, & donarũt ecclesias multas per Alsatiam non vulgaribus muneribus. Bezelinus & Gebiso fratres ex familia illa, inceperunt & perfecerunt monasterium monialiũ in Sultzberg, vbi sepulti sunt. Gebhardus ex ea familia episcopus Constantiens. fundauit monasterium sancti Petri Constantiæ. Sunt alia multa virorum & mulierum huius familiæ nomina, quæ multis locis passim per ecclesias leguntur lapidibus monumentorum inscripta. Testanturque inscriptiones illæ plusquam octingentos hanc familiam durauisse. quod ratũ est, propterea mihi visum est notabile. Oportet enim bonæ constitutionis corporis fuisse illam familiam, quæ tam diu durare potuit: bonamque constitutionem boni quoque 30 mores secuti sunt necessario; sicut necesse est malã corporis temperiem malos etiam animi mores sequi. Etsi non ignorem esse benedictionem Domini: sed Dominus solet per huiusmodi media benedicere. His temporibus fuit conuentus Principum ecclesiasticorum & secularium Moguntiæ, in quo est tractatum de doctrina & morum probitate viris probatis in monasteria constituendis, qui iuuentutem nobilium potissimum (quos bene institutos & humanitate imbutos, vtile est multis) moribus & disciplinis instituerent. Nec fere ex nobilibus quisquam erat qui non in monasteriis educaretur. Hinc virgines castæ & modestissimæ nuptui dabantur in timore Domini educatæ. Turcæ & Saraceni in Asia Christianos afflixerunt miserrime. Quos miseratus Ludouicus rex Galliarum, conscribit copias, comparatque omnia bello necessaria, & 40 in Asiam nauigat. anno Domini 1146. Conradus quoque Romanorum rex a Pontifice & Principibus reliquis rogatus & adhortatus est ad eam expeditionem suas vires præcipue ex Germania conferat. Quare comparatis exercitu & apparatu omni ad tam longinquam expeditionem necessariis, verno tempore per Bauariam & Austriam, & Vngarorum fines profectus est, in magnis æstatis caloribus peruenit Constantinopolim cum toto exercitu incolumi, præter paucos æstus impatientiores in itinere aut mortuos, aut ægrotantes relictos. Hic est cum omnibus suis omni honore exceptus ab Imperatore Constantinopolitano Emanuele, quo cum multa de imperio, multáque de Turcis contulit, & adiutus ab eo commeatu, nauibus & nautis in Syriam per mare venit secundis ventis. Postea Iconeum, quæ est Lycaoniæ Metropolis, appli- 50 cuit. hactenus quocunque venerunt, vsi sunt felicibus successibus, & omni humanitate excepti sunt a regionum incolis. Imperator Constantinopolitanus viarum duces dederat nostris, qui nostros per deuia duxerunt, ab Iconio semper pollicentes breui venturos in regionem omni genere frugum & pabulorum plenam, nostri sequebantur longis itineribus, cumque pene omnem consumpsissent commeatum, nocte clam ex castris subduxerunt se duces. Qua causa ignoratur, suáne malitia,

1146

an mãdato Emanuelis sui domini, an pecunia corrupti a Saracenis, añ propterea quod ex ignorantia seduxerint se & nostros: & cum nostros viderent nullum habere commeatum, idcircoq; irasci timuerint sibi, dubium est, quanquam tam bonos viros fuisse narrant, vt totus exercitus fere nihil peius suspicatus sit, quam quod ignorantia errarint, & nullum finem sciuisse viæ. Luce igitur orta, duces nusquam apparent, Imperator conuocat Principes, consultant quid in tanta difficultate faciendum sit, pars censebat progrediendum, alij consulunt redeundum. Quod fieri non potuit, aut enim breuius inueniendum iter ad homines, vbi inueniant alimenta sibi & iumentis, aut moriendum: tam longo itineri enim ad redeundum quæ habebant alimenta reliqua non sufficiebant. Vicit igitur sententia eorum qui iudicabant quam primum iter arripiendum, & procedendum, forte enim breuius iter esse. Cum igitur aliquantulum processissent, illis qui in primo agmine fuerũt, obuiam Turcarum equites veniebant, qui nostros lacessebant freti celeritate suorum equorum. Nostri gaudebant se videre homines, quanquam hostes essent, sic enim aliqua spes aliquo modo apparebat fame consumptis. Igitur hostes secuti fugientes ceu fideles itineris duces, conspexerunt magnarum copiarum hostilium aciem aduersus se venire. quare nostri fame debilitati, quam primum mori aut victores hostium castris potiri cupiebant. Instruunt igitur vtcunque aciem in locorum magna iniquitate, & quanquam viderent propter famem se non diu posse prælij labores ferre. Ventum est igitur ad pugnam, diuq; pugnarunt vtrique fortiter. iamque hostes aliquot passus cesserunt; nostri vero fame deficientes non satis instanter insecuti sunt: quamobrem rursum constiterunt hostes, & debilitatis nostrorum viribus, opprimuntur multitudine Turcarum. nec tamen fugæ se commiserunt, sed omnino defecti omni corporis robore, animi tamen vigore pugnantes, cadunt. Vbi Conradus Imper. videt omnes trucidari, nullamq; spem victoriæ prorsus relictam, hortatur vt paulatim pedem referant, sed nihilominus hostem repellant cedentes, vt non totus exercitus deleatur. Supererat autem vix media exercitus pars. Hostes insecuti sunt eos fere miliare, in editum locum sic paulatim peruenerũt nostri, vnde facile hostem repulerunt, loci freti opportunitate. Circa crepusculum igitur muniunt leuiter locum, nam bene non poterant, deerant enim vires, & deerant instrumenta ad fodiendum. Ea nocte equos aliquot mactarunt & comederunt, quibus vehemẽter opus habuissent ad vehendos vulneratos & alioqui debiles. Per totam eam noctem clamarunt ad Dominum Deum, vt non in finem relinqueret populum suum. Peruenerunt autem sequentibus diebus non procul a Nicea vbi quidam cibos inuenerunt. Subsequentem igitur constituunt expectare Ludouicum regem Gallorum, nam breui adfuturum sperabant. Rex igitur Galliarum Constantinopoli non minori honore quam Cõradus est exceptus, & deductus ab Emanuele Imperatore Grecorum. Vbi in Bithyniam peruenit, rumor ad illum perfertur Imperatorem Conradum exercitum suum pene totum amisisse. Hic Ludouicus rex exanimatus est dolore pariter & metu (nam non minus confidebat Conradi copiis quam suis) conatur cauere ne hæc fama in exercitum suum perueniat; sed nullis vinculis potuit continere fama malum ocyssime crescens. Vbi exercitus Gallorum de clade Conradi audiuerunt, statim animi deiecti sunt. Multis vero de reditu in patriam consultantibus, rex properare, & se cum Conradi reliquiis coniungere statuit. Igitur Ludouicus paucis post diebus peruenit ad castra Imperatoris. Germani, visis Gallis, respirant; Galli vero exercitus Germanorum calamitate ob oculos posita, spiritus amittunt. Imperator & rex Ludouicus diligenter consiliis communibus deliberant quid faciendum sit, postq; longas disputationes tandem constituunt Ephesum vna proficisci; quo vbi peruenerunt, Imperator siue fastum Gallorum non ferre volens, siue propter paucitatem suorum, siue quod parum censuit regiis copiis territis confidendum, cum suis recta reuertitur Constantinopolim. Vbi oppressus hyeme manere aliquot menses cogitur, neq; enim per hybernum cœlum ventis turbatum nauigare poterant. Rex vero Galliarum Ephesum relinquens, peruenit ad Venandrum flumen, quod transire nostros prohibebant Turcæ, quare ad fluminis illius vada hæsit per aliquot dies exercitus regius: verum quotidie alacriores reddebãtur Christiani, & cupiebant vltroq; postulabant milites hostem aggredi. Nam ripæ fluminis non erant eiusmodi, vt magnopere aut nostros impedirent, aut hostes iuuarent.

Ludo-

Ludouicus igitur clam per deuia mittit, qui alio loco conentur transire, qui repulsi ab hostibus redeunt ad exercitum, & affirmant propter paucitatem non potuisse se pertransire; quod si plures fuissent paulo, nullam difficultatem fuisse in transitu. Quare cum rex videret in longitudinem aliquot miliarium præsidiis hostium ripas munitas, diuidit exercitum in aliquot partes, quas simulat se in diuersis locis transmittere velle, quo hostes minus perseuerarent coniuncti in vno loco. Discedunt igitur nostri, tanquam quidam ascendentes in superioribus locis, quidam descendentes in inferioribus locis velint pertransire flumen: hostes igitur nihil aliud consilij subesse putantes, cum & antea idem facere conati fuerunt nostri, dimittunt in omnes partes suos; nostri autem vt præceptum illis a rege erat, velocissime reuertuntur, & regem transeuntem sequuntur. & plane sic omnia ordinata erant, vt non discessisse, sed præcedentibus tantum primum locum dedisse videri possent, nam vna acies facta est, antequam primi ad hostes venerint. Hostes vero quo iussi a ducibus fuerant ire, profecti, expectant hostem. Tandem sero sine ordine concurrunt, cum primi iam essent cæsi, vel fugerent. Estq; hoc Ludouici consilio factum vt sine suorum magna iactura infinitam hostium multitudinem occiderit, & magnam prædam adeptus, lætus cum hilari exercitu longius pergit. Magnus terror ab hoc prælio inuasit omnes earum regionum inhabitatores. Omnia igitur sine negocio capiunt, magnam omnium rerum copiam vbique inueniunt. Sed dum illi gestientes victores indulgent genio, hostes colligunt magno studio vires, & occasionem opportunitatémue captant, qua vlciscantur se, & focos & aras tueantur. Nostris igitur iter facientibus per montem sine ordine, hostes a latere in vertice montis irruentes in nostros diuidunt illos, qui præcesserant ab illis qui sequebantur. itaque hostes, nostris paucis in summitate montis facile victis, facile ex superioribus locis, in nostros sub oneribus pressos tela & lapides mittunt. Pugna fit magna, Christianis diuisis vtrinque in hostes impetum facientibus, Turcis magnos lapides deuoluentibus. Magnus nostrorum numerus cadit. nox dirimit pugnam. Silente nocte nostri qui in extremo agmine fuerant, reuertuntur rursum ad montis radices, & circuitu itineris longo iungunt se illis qui superarant montem. Magnam cladem in prælio acceperunt Galli, & cõmeatus qui sequebatur, sequi non poterat. quare fames non parua afflixit exercitum. Tandem post longa itinera & magnas difficultates Satiliam peruenerunt, quæ vrbs est subiecta Imperatori Constantinopolitano. A ciuibus eius vrbis nostri adiuti nauigãt ad portum S. Symeonis, vbi aliquot dies moratus est, vt fessos recrearet, & vulneratis adhiberet curam. In eo portu occurrit regi Francorum Raimundus, Antiochiæ rex, cum donis, & reuerẽter exceptum ducit secum Antiochiam. Petitque Raimundus a rege Ludouico, vt aliquot vrbes adiicere suo principatui posset virtute Gallorum; sed negat Ludouicus vllam causam tam magnam esse quæ eum reuocare a proposito posset, Hierosolymam enim omnino se profecturum. Quare Antiochia discedens, Hierusalem petit Ludouicus cum exercitu. De his omnibus quæ acciderunt regi Gallorum post discessum suum, audiuit Conradus Imperator, qui hybernarat, vt diximus, Constantinopoli: quare hyeme transacta, constituit petere potius Hierosolymam ciuitatem Dei, quam domum cum ignominia redire. Quamobrem nauigat recto cursu ad portum Aconensem & postea, vt in longissimo itinere breui situ, Hierosolymam peruenit. effundit autem Imperatori Conrado se obuiam vniuersa ciuitas Hierusalem. Rex, clerus, populusq; deinceps ibant; & introductus est in sanctã ciuitatem. Pauculis post diebus nunciatur aduenire Ludouicus rex; cui obuiam miserunt patriarcham cum clero. Rex in ciuitate mansit: hocq; factum est vt declararetur Conradus Ludouico maior. Introduxerunt ergo magnifice regẽ Gallorum. Vbi igitur loca sancta visitarunt rex & Imperator, duce rege Hierosolymitano & patriarcha, conuenerunt de rebus regni Hierosolymitani consulturi, quo stabilirent quæ infirmiora videbãtur, & adiicerent alia. Communi autem consilio statuunt, Damascum vrbem obsidere, quæ vrbs potentia sua multũ Hierosolymitanis nocuit. Ea vrbs est sita in planitie, habetq; exilẽ agrum; sed cultura industriaq; fit fertilissimus. Neq; enim tam infelicis ingenij terra reperitur vlla, quæ non fructũ suum proferat si colatur, & seratur seminibus quæ non recusat natura soli. Copiis igitur iunctis, tres reges Hierosolymitanus, Imperator, & Galliarũ rex, ad Damascũ iter faciunt per montẽ Libanũ. vbiq;

ad vrbis Damaſcenæ mœnia veniunt, muniunt caſtra multis locis, quo includant oppidanos. Cum primum noſtri acceſſerunt, Turcæ ante vrbẽ in hortis maceriis & denſis arboribus munitis ſe continebant, noſtros hinc repellere conantes, ne propius ad ciuitatem caſtra admouerent. & ſane non nullius negocij fuit illinc deturbare, & intra mœnia cogere: ſagittis enim in noſtros iaculantes damnum dederunt non paruum; ſed noſtrorum virtus hortos, oppidanis in vrbem compulſis, occupauit. Iis igitur muniendis dũ noſtri occupantur, eruptione facta Turcæ in noſtros magno impetu ruunt; ſed multis occiſis in vrbem repellunt. Sed breui poſt tempore iterum erumpentes repulſi ſunt. Poſtquam vero in ea parte vrbem videbant inexpugnabilem, altera vrbis pars credita eſt minus firma: quare per flumen noſtri traduxerunt exercitum. Quod vbi factum eſt, ex loci natura potuerunt oppidani noſtros prohibere (occupatis prioribus noſtrorum ſtatiuis) ab aquatione & commeatu. Quam ob rem fruſtra aliquoties conati expugnare vrbem, tandem ſitim & famem diutius ferre non potentes, neceſſario obſidionem ſoluunt, & Hieruſalem repetunt. Conradus igitur quam primum vtile eſſe iudicans redire ad imperium, veritus ne longior abſentia aliquid domi mali pareret. quare comparatis nouis quibuſdam & veteribus reparatis nauigiis, credit ſe itineri nomine Domini. Non multo poſt ſequitur eum Ludouicus rex; ſed in itinere incidit in claſſem Saracenorum, & ab illis capitur. Eodem forte tempore Rogerius de quo ſupra, Saracenos mari & terra ſuperauit: regem Tuneſij eo anno vicit, & illi pacem conceſſit, propter promiſſum ingens tributum. cumq́ue Rogerius per maria vbique claſſe victor liber vagaretur, incidit diſponente maris, terræ, & cœli Domino, in claſſem Turcarum, quæ habebat captum Ludouicum regem Gallorum. naualis igitur pugna commiſſa eſt, vincit Rogerius, claſſis tota hoſtium venit in manus Rogerij, regem Ludouicum viuum liberat magno cum gaudio. Atque hoc modo redit tandem poſt multa diſcrimina & multos labores domum Ludouicus rex. Conrado vero in eo reditu, quod ſciam, nihil grauius accidit. In Germaniam vbi venit, curauit diligenter ea quæ ad religionem & communem pacem ſpectant, diſcordias hominum ambitioſorum ſtultas compoſuit, eccleſias ornauit, & fundauit nouas. Sed hæc fruſtra fieri*, niſi ſint in eccleſiis perſonæ vitæ ſanctitate inſignes, quibus nihil cordi quam oratio & gloria Dei ſit, quiq; faſtum huius mundi vanitatem eſſe intelligant. Non diu vero poſt reditum in Germaniam, cœpit laborare morbo Conradus, quo quotidie ingraueſcente tandem obiit diem, & regalibus adhibitis ritibus ſepultus eſt in monaſterio Lorch in Sueuia. Inſcriptio ſepulchri adhuc illic legitur. Mortuus eſt anno imperij decimoquinto.

DE GERMANIS
LIBER DECIMVS-OCTAVVS.

STatim poſt Conradi mortem, multis imperium ambientibus, & innouare multa cupiẽtibus, electores Principes Francofordię conueniunt, & eligunt poſt multam deliberationem Sueuiæ ducem, Conradi tertij nepotem ex fratre Friderico, Fridericum primum, qui cognominatus eſt Barbaroſſa. Et quanquam multi anhelarent ad imperium, donisq; Romæ & in Germania clanculum agerent; tamen hic concordibus omnium Principum ſuffragiis eſt electus. Poſt electionem Aquiſgrani coronam imperialem accepit, in conuentu vtriuſque ſtatus, ſecularis & eccleſiaſtici, Principum plurimorum ex Italia, Gallia & Germania. Et vndique ex longioribus nationibus ſtatim legationes cum muneribus venerunt multæ. Erant tempore electionis huius Principis in Germania omnia vilia: vino ad extinguendam calcem vtebantur bono: frumenti non minor erat copia. In hacq́ue rerum copia pax erat, nec vſquam graſſabatur peſtis. Eo tempore in collegiis monachorum & monialium iuuentus educabatur ad bonam frugem. Quanquam aliorum Principum formã non deſcribere ſoleam, breuis cupiens eſſe; tamen non poſſum mihi temperare,

perare, vt non huius viri corporis formam attingam, paucissimis tamen. Corpore mediocris habitus & staturæ fuit, fronte hilari, sereno vultu, oculis splendẽtibus; seueritatem coniunctam cum comitate in facie tota præ se tulit. Libet hic ascribere, quoniam nõ inelegantes mihi vidẽtur, versus Guntheri Ligurini, de hoc Imperatore sic canẽtis,

Nobilitate viget, claroq́; hinc sanguine reges,
Inde duces contingit auos, facundia dulcis,
Forma nitens, animusq́; sagax, manus impigra, sollers
Consiliis, belloq́; ferox, & pace modestus.
Mente senex, ætate puer, prudentia rerum,
10 *Certus amor, robusta fides, constantia mentis,*
Nec frangenda malis, nec sustollenda secundis,
Laudis amans, largitor opum, crudelibus atrox,
Tranquillus placidis, ferus indomitusq́; superbis,
Supplicibus facilis, iustis pius, asper iniquis,
Fortis ad instantes casus, prudensq́; futuri,
Præteritiq́; memor, sociis bonus, impius hosti.

Huic Imperatori quantum debeat Germania, prædicari satis non potest. Vtinam quibus rerum habenæ regendæ commissæ sunt, exempla illa ob oculos haberent die nocteq́;. Statim post acceptam coronam, Mersburgi Danorum rex regiam coronam de 20 manu Cæsaris accepit, & imperio iurauit se futurũ fidelem. Multos conuentus in multis locis celebrauit, in quibus omnibus nulli rei studere est inuentus vnquam, quã publicis commodis studere. Quare initio imperij statim meruit nomẽ patris patriæ. Gallia dissidebat vehementer, sed Fridericus Imperator eam composuit. Erat magna dissensio inter Henricum ducem Saxoniæ, & Henricum Luipoldi Marchionis Austriæ fratrem. Vterque enim Noricum ducatum sibi arrogabat: vterque allegauit ius & causas, in speciem saltem probabiles. Hanc litem Cæsar dirimere cupiens, magnopere laborauit. In superioribus est dictum, qua causa Conradus Imperator Henricum Superbum repulerit a ducatu Bauariæ. Eum autem ducatum Luipoldo Marchionis Austriæ filio contulit. Hic Luipoldus admodum adolescens mortuus, reliquit ducatum Henri-30 co fratri suo. Hæc fuit causa magnorum motuum in regionibus Norici ducatus, Sueuiæ & Bauariæ: cęsiq́; sunt multi eam ob causam. Fridericus Imperator multa tentauit, quibus componeret rem, sed diu nihil proficere potuit: ita odio occalluerant pertinaces animi. Tandem adhibitis Germaniæ Principibus omnibus, hac ratione pacem inter eos statuit: Ducatũ Boioariorum Henrico de Saxonia reddidit. nam hęreditario iure ad eum pertinebat, quem parentes & auus eius possederant. Henrici vero Austriaci animum alio modo placare conatur. Cum enim ante Marchionis titulum tantummodo haberet, appellat eum Austriæ ducem. quare hic Henricus, nomine Marchionis in ducis titulos mutato, alter Henricus vero ducatu Bauariæ cõtentus, deponit iram. Hac discordia prudenter per Imperatoris industriam sedata, Guelfo frater Henrici ducis 40 Saxoniæ palam coram Principibus conqueritur, se iniuste negligi, & suis facultatibus priuatum. Cui patrocinatur dux Bauariæ Henricus, germanus frater eius. Fridericus rex Rom. cupiens & hunc placare, contulit illi Marchiam Tusciæ, ducatum Spoleti, & principatum Sardiniæ. Hi fratres Guelfo, & Henricus dux Bauariæ, fuerunt auunculi Imperatoris Friderici; quæ consanguinitas causa fuit potissima propensi ad eos iuuandos animi. Hoc enim peculiare hic Princeps habuit, quod omnibus viribus & studio suos euexit, & beneficiis affecit; sed (quod laudabile est) non quoquo modo. nam nusquam iniuste deprehenditur, quenquam ex suis iuuasse per oppressionem aliorum. Erat illi frater Conradus, quem Palatinum comitem Rheni fecit, vita defuncto Hermanno comite Palatino, hærede nullo relicto, ad quem iure perueniret Palatina-50 tus. Hic Conradus Imperatoris frater Heidelbergam oppidum & arcem ædificando ampliauit & decorauit, ante eum enim nihil illic erat nomine memorabili dignum. Libenter enim eo loco habitauit. Collegium sacerdotum in Neuuenburg iuxta Heidelbergam mutauit in monasterium monialium, & annuos reditus auxit. Causa mutationis hæc fuit: In oppido voluit doceri & institui pueros, aliaq́; habebat virorũ monasteria, in quibus instituebãtur pueri ingenui. Hoc autem voluit esse scholam puella-

rum ingenuarum, vbi in pudicitia ad timorem Domini, & sanctam maritorum post nuptias obedientiam, puellæ instituebantur. Credidit enim seculum quod tum erat, & aliquot quæ post antéque erant, nullam magis salutarem rem vnquam institutam, quam tales ad vtrumque sexum ludi instituti, hoc est monasteria, ex quibus prodibunt tot castæ ad maritos virgines, quæ factæ matronæ suam prolem educabant, ad modum quo ipsæ erant educatæ, aut domi, aut in monasteria traditam. Ex illis scholis prodibant iuuenes, modestia & timore Domini, humanitateque præditi. Neque erat vllus nobilium, qui suos non tradiderit instituendos in has scholas, vbi erant præceptores, vacantes lectioni & orationi & ieiuniis. Quam aliam causam putas esse tam bonorum Principum & modestissimæ nobilitatis, qui fuerunt per aliquot secula? Nemo fere a Carolo Magno Principum fuit, qui nō in monasteriis educatus sit a puero. Confer priores Nerones ad illos Principes, de quibus partim iam dictū est, partim dicemus in sequentibus. Et si vllum seculum esset futurum (quod omen Deus auertat) quod institutionem illam sanctam iuuentutis & religionem contemneret; suo magno malo & infelicitate esset visurum inhumanitatem & impietatē omnium hominum, a maximo vsq; ad minimum; & nulla esset vicissitudinaria affectio humanitatis futura: quale seculum videntur minari futurum sacræ literæ, cum prædicunt charitatem nullam aliquando in hominum cordibus futuram. Quare qui timent Dominum, & non exuerunt omnem humanitatem, huiusmodi scholas augeant, suis facultatibus in eas collatis. Vt sint vero boni in eis viri qui seruiant Domino, quibus religionis verum studium, amor proximi, bona literarum studia cordi sint; curandum esse non nego, & Dominum orandum, vt tales mittat. Et in superioribus dictū est, Principes optimos hoc summo semper studio curasse. Erat Friderico Imperatori vxor filia Marchionis de Vogsperg, quam ille consanguinitatis nomine, teste Abbate Vrspergensi, habere nō potuit: quare repudiauit eam. An fuerint aliæ (quod quidam putant) causæ, nescio. Duxit post diuortium aliam, filiam Rainaldi Burgundiæ comitis, quæ peperit illi Henricum, Fridericum, Conradum, Philippum, & Othonem. Fridericus, in Germania omnibus dispositis feliciter, paceq; inter omnes firmata, cōscribit exercitum; comparatisq; omnibus ad profectionem necessariis, versus Italiam mouet castra. Vbi cum copiis Italiam attigit, veniunt illi obuiam Mediolanenses; petunt priuilegia quædam; petuntq; Cumæ & Laudæ dominium; magnam pecuniam promittunt; & causas quur petant addunt. Sed cum apud Imperatorem æquum & iustum esset pecunia preciosius; non potuit induci, vt adimeret istis, illis adderet. Mediolanenses igitur non ferebant equo animo, quod negauit illis id quod petebant. Volentes autem ab vrbe sua quam longissime Imperatorem cum exercitu iter facere, per difficilia deuia circūduxerunt eum per tres continuos dies. Tandē intellecto eorū consilio, & fortassis aliquid peius metuens, recta petit, contra Mediolanensium consilium & voluntatem, Mediolanum: Cumque vrbi appropinquasset, pro iusto precio exercitui necessaria petit: quod cum negarent, iratus Cæsar Rosatum, castrum eorum egregium, quod habebat supra quingentos in præsidio armatos, capit, & incendio consumit totum, & omnem agri eorum regionem peruastat, vsque ad vrbis portas. Nec mediocris timor in vrbe fuit, ne expugnaret vrbem: multas præter dictum castrū eorum arces deiecit: nominatim vero Gailardam, Trecam, & Minimam destruunt ferro & igne. Perque Padum flumen exercitu traducto, Curam vastant vrbem, Astam incendunt, Dertonem obsident & capiunt, vrbem præsidiis & loci natura munitissimam. Papienses aliorum iactura damnoque docti, Imperatori obuiam veniunt, & se suaque omnia commendant, cum magna reuerentia coronatum in vrbem ducunt. aliquot dies illic commoratus, officiis eorum oblectatus est. Discedens illinc per Longobardiam, Romaniam, Tusciam, & Sutrium, Romæ appropinquauit. Ibi Pontifex Romanus cum suis cardinalibus, episcopis totoque clero occurrit Imperatori, offerens illi primum coronationem, imperialemque consecrationem. Deinde agit causam suam aduersus Romanos, qui intulerant illi iniurias. deq; rebus ecclesiasticis & Repub. Romana multa collocuti, perueniunt Romā. In Basilica diui Petri imponit imperialem coronam Friderico Pontifex, in magna hominum frequentia. Romani vero conati sunt exercitum Germanicum Imperatoris ex improuiso opprimere. quare per totam Adriani erumpunt magna violentia & impetu in Germanos:

nos: quibus parati Germani opponunt se,& occisa magna eorum multitudine, magna etiam capta, fugant. Qui conatus Romanorum postquam male cessit, pacem petiere & gratiam ab Imperatore & Pontifice, quam assecuti sunt: & redditi sunt illis capti. Omnibus igitur Romæ dispositis, & Pontifici subiectis, Fridericus Germaniam petere constituit, sed per aliam Italiæ viam domum profectus est, in quibus scilicet Italiæ regionibus erant adhuc rebelles. Spoletum igitur, vrbem rebellantem & multa seditiose contra maiestatem Cæsaream conantem, cepit vi, & solo æquauit. quo exemplo reliquarum multæ territæ, sponte veniunt, obtemperaturas se imperio promittunt, quæ omnes gratiam Imperatoris consecutæ sunt. Tam enim facilis & benignus in subiectos & officium facientes, quam seuerus in superbos & seditiosos fuit. Vbi venit vsque ad montis Falerni angustias, difficilia transitu itinera, exercitus pars trāsierat montem. Albericus Veronæ Princeps occupat clausuras montis, & præcludit viam Imperatori; petitq; pecuniam ab Imperatore; alioqui minatur, non passurum transire eum per montem. Etsi maior exercitus pars mōtem superarat, & Imperatori coniungi non potuit; tamen Imperator, vir magni animi, non modo pecuniam dare recusauit, sed nec dignitatis suæ putauit, latronem per legatos alloqui. Quare Othonem Palatinum de Witilispach cum lectissimis expeditis militibus mittit per alias vias difficilimas, ductoribus locorum gnaris, qui per prærupta montis reptando supra hostes conscenderunt: & in inferiore mōtis parte expectabat Fridericus Cęsar. Illi igitur Germani in vertice montis cum magno clamore & animo inuadunt latrones, & magnam earum partem præcipitant; partim trucidatos, partim viuos quosdam capiunt. Fugientes currunt in manus Imperatoris. Itaque expedito itinere, pergit Imperator in Germaniam per Tridētinam vallem. In Germania excipitur magno omnium gaudio, ignibus vbique in campis, collibus & montibus incensis. Veniunt ex longinquis nationibus legati cum muneribus amicitiam & pacem ementes. Imperator nihil aliud agit, quam vt fiat inter Christianos concordia, & sibi quam plurimos beneficiis deuinciat. Boëmorum ducem ob singulares boni Principis dotes coronat in regem. Polonorum dux, fœdus & fidem Imperatori non seruans, vincitur, & sub iugum mittitur, cogiturq; tributum dare maius, quam antea vnquam. Hæc dum in Germania a Cæsare fiunt; Italia tumultuatur, & seditionibus laborat supra modum. Roma vrbs & Pontifices hostiliter intestinis odiis inter se vitam misere agunt. Adrianus Pontifex Fridericum exitialiter odire incipit, quod non ad nutum eius in Italiam cum copiis Germanorum venit; quas querelas iniquiore tulit Fridericus animo, incepitque non leuiter potestatem pontificiam contemnere. Nullum legatum apostolicum ferebat in Germania, nisi a se vocatum. Sacerdotia ipse incipiebat conferre, quæ iuris pontificum Romanorum erant. Neque vllum ex Germania Romam ire patiebatur sub forma appellationis. Hoc testantur literæ Papæ & Imperatoris, quæ sic habent,

Adrianus episcopus, seruus seruorum Dei, Friderico Romanorum Imperatori salutem & apostolicam benedictionem. Lex diuina sicut parentes honorantibus longæuitatem promittit, ita maledicentibus patri & matri sententiam mortis intendit. Veritatis autem voce docemur, quia omnis qui se exaltat, humiliabitur. Quapropter dilecte in Domino fili, super prudentia tua nō mediocriter admiramur, qui beato Petro & sanctæ Romanæ ecclesiæ non quantam deberes reuerentiam, exhibere videris. In literis enim ad nos missis nomen tuum nostro præponis, in quo insolentiæ, ne dicam arrogantiæ, notam incurris. Quid dicam de fidelitate beato Petro & nobis a te promissa & iurata? quomodo eam obserues, cum ab his qui Dei sunt & filij excelsi omnes, episcopis videlicet homagium requiris, fidelitatem exigis, & manus eorum sacratas manibus tuis innectis, & manifeste nobis factus contrarius, cardinalib. a latere nostro directis non solum ecclesias, sed & ciuitates regni tui, claudis. Resipisce ergo, resipisce, tibi consulimus: quia dum a nobis coronam & consecrationem merueris, dum inconcessa captas, ne concessa perdas, nobilitati tuæ timemus, &c. Ad hanc Pontificis Romani epistolā ita respondit Imperator, Fridericus Dei gratia Rom. Imperator semper Augustus Adriano ecclesiæ catholicæ Pontifici, omnibus illis adhærere quæ cœpit Iesus facere & docere. Lex iustitiæ vnicuique quod suum est, restituit. non enim parentibus nostris derogamus, quibus in hoc regno nostro debitum exhibemus honorem, a qui-

bus, videlicet progenitoribus nostris, & regni dignitatē suscepimus & coronam. Nunquid tempore Constantini Siluester regalis aliquid habuisse dignoscitur? Sed eius pietatis concessione libertas concessa est ecclesiæ, pax restituta: & quicquid regalis papatus vester habere dignoscitur, largitione Principum obtinet. Vnde cum Romano Pontifici scribimus, iure & ex antiquo nomen præponimus, & ad iustitiæ normam eidem nobis scribenti concedimus. Reuoluite annales, & si lectum neglexistis, quod asserimus, illic inuenitur. Ab his autem, quæ Dei sunt, per adoptionem & regalia nostra tenent, cur homagium & regalia sacramenta non exigamus? cum ille noster & vester institutor ab homine rege nihil accipiens, sed omnia bona omnibus conferens, qui pro se & Petro censum Cæsari persoluit, & exemplum nobis dedit, vt ita faciatis. Docet vos, dicens, *Discite a me, quia mitis sum & humilis corde.* Aut igitur regalia nobis dimittant, aut, si hæc vtilia iudicauerint, quæ Dei Deo, quæ Cæsaris Cæsari persoluant. Cardinalibus vtique vestris clausæ sunt ecclesiæ, & non patent ciuitates; quia non videmus eos prædicatores, sed prædatores; non pacis corroboratores, sed pecunię raptores; non orbis reparatores, sed auri insatiabiles corrasores. Cum autem viderimus eos, quales requirit ecclesia, portantes pacem, illuminantes patriam, assistentes causæ humilium in æquitate; necessariis eos stipendiis & commeatu sustentare nō differemus. Humilitatis autem quæ est custos virtutum, & mansuetudinis vestræ non minimam notam incurritis, cum huiusmodi quæstiones, religioni non multum cōferentes, secularibus personis proponitis. Prouideat itaq; paternitas vestra, ne, dum talia mouet quæ indigna ducimus, offendiculum ponat illis, qui velut ad imbrem serotinum ori vestro aures suas arrigere festinant. non enim non possumus respōdere auditis, cum superbiæ detestabilem bestiam vsque ad sedem Petri reptasse videmus, paci ecclesiæ bene semper prouidentes. Bene semper valete. Hæ sunt scriptæ literæ a Pontifice & Imperatore, quæ extant cum alibi, tum in cœnobio Hirsaugiensi diœcesis Spirensis. Dum in hunc modum Imperator & Pontifex odiose commutant verba, episcopus Laudensis in quadam causa appellauit Romam, aduersus Imperatoris edictum. Cum vero ipse episcopus esset in itinere Romam versus, ab Imperatoris equitibus viarum custodibus verberatur, capitur, in custodiam ducitur & seruatur. Quod vbi Romæ nunciatum est, Pontifex rei indignitate incredibiliter motus, mittit ad Imperatorem quam primum legatos, cardinalem & cancellarium suum, viros morum seueritate & facundia præstantes. Qui, vbi peruenerunt ad Imperatorem, qui tamen forte Vesontij erat, literas Papæ obtulerunt Cæsari, quæ erant vehementer libere & mordaciter scriptæ & obiurgatoriæ, ita vt mirum in modum offenderint Imperatorem. Inter reliqua multa scriptum in illis fuit hoc, Quia quamuis nobis non ex æquo responderis, non tamen nos pœniteret, si maiora, quā acceperis de manibus nostris, beneficia suscepisses, &c. Nec minus mendacia & dura in mandatis habebant legati, quæ bona fide ex Pontificis iussu Imperatori in os dixerunt omnia. Nec vero aliud minus patienter tulit, quam quod in literis & oratione legatorum viua sæpe repetebatur, Pontifici Fridericum imperialem coronam & imperium ipsum debere. Quare cum vnus legatorum contentiose ad Imperatorem dixisset, Si ergo Imperator ab apostolico non habet imperium, a quo habet? Quibus verbis omnes aulæ Cæsareæ proceres ita succēsi sunt supra modum, præcipue Otho Palatinus de Witlispach, qui gladium Imperialem manibus tenebat. euaginato enim gladio legatum qui hæc dixerat, petiturus: & a Friderico vix cohibitus est. Respondit legatis Cæsar fere in hanc sententiam, quam videmus in superius scripta epistola. Admonuit eos officij apostolici, exempli Christi. Quid intersit inter regem, administratorem Reipublicæ rerum terrenarum & huius vitæ; & ministrum ecclesiæ mysteriorumque religionis, multis exponit. Apostolici legati iniuriis affectos se queruntur; de sua potestate ex iure diuino & humano multa disserunt, quo loco, quoque honore Deus suos excipi & haberi præceperit, quam autoritatem inter homines illis dederit. De clauibus multa, multa item de inferno & purgatorio; admonent præterea exemplorum Imperatorum veterum, quomodo reuerenter ecclesiasticos tractarint, quibus eos ornarint & donarint, qua felicitate & successu propterea vsi sint. Imperator iussis tacere, abeuntibus præcipit imperiose, vt via regia Romam reuertantur, ne quæstum in itinere faciant: si aliter compertum fuerit, non impune habituros.

rus. Legati Romam recta petunt: vbi illuc peruenerunt; Romano Pontifici enarrant iram & blaſphemias(ſic enim vocabant)Imperatoris; iniurias ſibi illatas & vim factam queruntur, vix ſe mortem euaſiſſe,nullum ſubulcum inhumanius ab vllo agreſtiſſimo villico tractatum vnquam. Pontifex zelo accendi, meditari vltionem, cogitare de excommunicatione & anathemate cœpit: quamobrem frequentem epiſcoporum & cardinalium ſynodum cogit. Multa in ea ſynodo tractantur contra Cæſarem, ſed diſcordant ſententiæ.quidam exempla proferebant,quod Pontifices Romani Imperatores coegerint iuxta ſuas leges & voluntatem viuere: quidam cōtra proferebant exempla, quod Imperatores vrbes & Italiam diripuerint, & omnia miſcuerint pro arbitrio, Pontificesq́ue in exilium miſerint.Itaque variantibus ſententiis,in ea ſynodo ſtatutum eſt nihil. Imperator quoque,conuocatis Germaniæ Principibus, queritur, quod Papa Romanus nimium ſibi arroget, cupiatq́; Imperatorem obedire,ceu mancipium,pontificiis conſtitutionibus quibuſlibet; apud Principes multa diſputat de functionibus miniſtrorum eccleſiæ, de pace eccleſiæ, & quid pariat bonos hominum mores. Principes Germaniæ videntes, quem tandem finem hæc tragœdia ſit habitura, niſi quam primum principum Friderici & Adriani animos irritatos placent; quamobrem epiſcopum Babenbergenſem cum aliis magnis viris ad Pontificem mittunt cum literis & mandatis mitioribus, & ad ſedandas iras accommodatis. Quibus nihil Pontifex motus eſt, pertinaciterque in ſua perſeuerauit ſententia. Quod vbi Imperatori renunciatum eſt; extemplo cum ſelectiſſimis copiis,non magnis autem,mittit in Italiam Othonem Palatinum, qui res in Italia diſponat: ſeipſum cum iuſto exercitu ſubſequuturum minatur Italiæ, niſi omnes ciuitates obtemperent Othoni. Quod vbi Pontifex intellexit, & totus cardinalium ordo; timor inuaſit eos, maxime cum viderent, Italiæ ciuitates audientes eſſe Cæſari. Quare habito conſilio, mittunt ad Cæſarem legatos epiſcopos & cardinales,qui de concordia agant,quique nihil aliud loquantur aut faciant, quam quod ad pacem faciat. Seorſum vero quoſdam Principes Germaniæ rogat per legatos & literas Pontifex, vt ſe interponant, Imperatoris iram extinguant. Poſt illa Auguſtæ eſt conſtitutus conuentus Principum, vbi conuenerunt eccleſiaſtici & ſeculares Principes, quorum opera reconciliati ſunt duo orbis capita, Adrianus & Fridericus. Hæc pax omnibus bonæ mentis Principibus gratiſſima fuit. nam quantum mali hinc timendum fuit, nemo paulo cordatior non intelligere poterat. Poſtquam vero in gratiam redierunt Imperator & Papa;Italia cœpit tumultuari inteſtinis odiis,diſcordiis & bellis. Et Mediolanenſes adhuc memores malorum, quæ illis Imperator in prima in Italiam expeditione fecerat, rebellare cœperunt, & alios ſibi iunxerunt rebellionis ſocios, qui erant Lombardiæ ciuitates quædam,opibus & viribus pollentes.Cumam & Laudam, quæ erant fidei Imperatoris commiſſæ, deſtruxerunt; & alia quædam, quæ Cæſar in eorum agro incendiis & ferro ante deuaſtauerat, omnia repararant; & Cremonenſes qui obtemperabant Imperatori, nec abduci ab imperio poterant,multis modis affligunt Longobardi & Mediolanenſes. Quæ cum tolerabilia nullo modo Imperator iudicaret; contrahit ingentes copias, quas in Italiam duxit: ad aduentum eius tota eſt territa Italia. Primum Brixienſes ad deditionem compulſi ſunt. Pergens poſtea caſtrametatus eſt iuxta flumen Adduam, vbi ab altera ripa Longobardæ & Mediolanenſes hoſtes conuitiis Imperatorem laceſſerunt, verbis ad terrendos animos ingenioſe confictis,vt irritarint neminem ex toto exercitu magis quam Imperatorem, Ceruum ducem inter Leones; Leones hoc duce nihil egregie facturos; Ceruum ſibi cauere loco,proditurum propediem exercitum. Imperator ipſe flumen cum ſelectioribus paucis tranſiuit,lignea crate ex arboribus quibuſlibet obuiis facta, & cum hoſtibus conſerens manus,ſtatim fugauit,qui ſe recipiunt in caſtrum proximum:quos Fridericus cum paucis ſecutus eſt vſque ad arcem in quam confugerant; ſignumq́ue dedit exercitui,vt totus ſequeretur, id quod factum eſt. Illi in caſtro obſeſſi, deſperatis rebus ſuis, mittunt ſupplices ad Cæſarem nuncium qui oret, vt vitam donet omnibus qui in caſtro eſſent, & capiat caſtrum. Cæſar nihil illis promittere voluit. Quare coacti ſunt ſe dare ad gratiam, vt loquuntur vulgo. Cæſar captis ducibus in caſtro, & militibus exutis omni militari habitu, cum pueris & mulieribus paſſus eſt nudos abire. Caſtrum militibus diripiendum conceſſit, & exurendum. Cæſar hinc diſcedens venit

Melegantium. Illic moratus duos dies, expectauit frustra Mediolanensium nuncios, qui pacem peterent. Quare sine cunctatione longiore, collecto & aucto militibus Italis exercitu, properat Mediolanum. Veniunt magna multitudine armatorum obuiam Cæsari hostiliter. Cumque inter fossas, quæ erant inter Cæsarem & Mediolanenses, constitissent, expectarentque Cæsaris transitum, qui erat difficilis, & non sine certo discrimine copiarum Imperatoris, propter altitudinem & latitudinem; Cæsar per aliam viam mittit partem exercitus. neque enim longa valde erat fossa. Interea iubet in proximis agris fasciculos facere ex arbustis, quibus milites complerent fossam. Adsunt igitur qui missi fuerunt alia via, simul parati iniiciuntur fasciculi: & sic duabus partibus adoriuntur hostem, qui primum impetum non ferens, fugit ad vrbis mœnia: quos 10 Cremonenses insecuti sunt longius quam Germani. Quos cum Mediolanenses conspexerunt solos, iterum ineunt cum illis equestre prælium, quod anceps permansit, donec Imperator adcurrit, & Germanorum virtute intra mœnia cogit. Suburbia omnia incenderunt. Imperator vrbem obsidione circundat. Erat extra mœnia turris alta ad præsidium ciuitatis. quæ vbi in potestatem Cæsaris venit; vrbani desperarunt de rebus suis; quare misericordiam petunt a Cæsare. Nuncij qui venerunt supplices ad Imperatorem ex vrbe, inter reliqua quæ modestissime & humilime locuti sunt, dixerunt, se agnoscere læsæ maiestatis crimen, non ignorare, se videri impudentes qui sperent gratiam; tamen ausos se fuisse tentare, quod de animi lenitate Cæsaris omnes tam magnifica prædicent; fore maiorem laudem qui tam male meritis ignoscere po- 20 tuerit; nihil esse quod magnopere laudibus ferri ad astra possit, si quis leuiter delinquentibus culpam condonet. Seorsum vero locuti sunt cum Principibus, qui erant cum Cæsare Friderico autoritate pollentes in ea expeditione, scilicet cum rege Boëmorum, Lupoldo Austriæ duce, Othone Palatino, Rainaldo Bambergensi episcopo, & cum reliquis viris quos putarunt apud Cæsarem valere gratia & autoritate. Illorum quibusdam munera clam dederunt. ij ergo apud Cæsarem inuenerunt Mediolanensibus gratiam. Iussa est igitur vniuersa vrbis multitudo inermis ad Cæsarem exire, & se ad pedes Cæsaris prosternere. Itaque fecerunt, & est illis vita donata. Nam Cæsar in animo habebat, omnes ad arma habiles occidere. Facta est igitur pax. Mediolanum subiugatum est. obsides dederunt. Longobardæ omnes veniunt post Mediolanen- 30 sium deditionem; misericordiam petunt, Imperatori obedientiam promittentes. Imperator totam Italiam subditam in se solum respicere videns, legibus cauendum putauit, ne post hac tam leuibus causis rebellarent. Quare Principibus conuocatis suppliciorum genera statuit in violatores pacis, & cõtemptores summorum magistratuum. Constituit quoque pecuniariam mulctam in eos qui violarent fœdus: nempe vrbes mediocres singulæ centum marcas auri persoluerent; maiores ducentas; Marchio quinquaginta; Comes quadraginta; & sic vsque ad tres marcas pro cuiusque dignitate & facultatibus; qui tres marcas auri non haberent, pro magnitudine rebellionis aut mori, aut verberibus cædi & mitti in exilium deberent. Iudices quoque per singulas vrbes constituit. Scribitur a Frisingensi (qui eo tempore vixit, & præsentem in Italia 40 apud Fridericum fuisse est probabile) Imperatorem magna diligẽtia a iurisperitis quæsiuisse quid iuris in ciuitates Italiæ Imperator haberet. Nam contra ius & æquum nihil voluit prudens sciénsve facere, persuasus nihil iniusti durabile esse posse. Omnes iureperiti & Principes ecclesiastici seculares que qui aderant, vna concordi sententia adiudicarunt Imperatori omnia regalia, quæ sunt monetæ, telonia, vectigalia, nauigia, officiorum dignitatúmve confirmationes, iudicum, consulum, omniumque magistratuum creationem, exactiones prærerea, quocunque tempore & quotiescunque necessariæ sunt ad imperium defendendum, aut tuendum, aut augendum. Has leges & constitutiones per Italiam promulgandas commisit Imperator cancellario Rainaldo, & Othoni Palatino, & quibusdam aliis: qui comitati forti militum manu hæc 50 per ciuitates singulas ordine denunciant, & seruanda imperant. Vbi Mediolanum venerunt; conuocatis ciuibus, vt fecerunt in aliis ciuitatibus, constitutiones imperiales promulgant. Ciues, his inauditis apud eos auditis, reclamãt, & præconem interpellantes, non patiuntur dicere; eiiciunt ex vrbe legatos; mox contra Imperatorem multa faciunt: quod fuit plurimarum calamitatum causa. Nam Pontifex eam Mediolanensium

sium rebellionem fouit, & illud de iure suo. Postquam Imperator decretum promulgauit per Italiam. & multæ præter Mediolanum vrbes rebellare, nouaque optare visæ sunt, omnesque alienatæ prorsus sunt. Pontifex rursum quoque discedit ab Imperatoris amicitia; vocat eum iniustissimum tyrannum, sæuum, & inflatum; legatos Cæsaris Romam ingredi prohibet, nisi cum velit ipse cum suis cardinalibus, vicem rependere volens. nam & Imperator in priore simultate in Germaniam non admittebat apostolicos legatos, nisi quum placuit. Minatur Pontifex, nisi desistat ab illis in Italia exactionibus, & imperiosa tyrannide, se toti orbi declaraturum, non Imperatorem esse Fridericum, sed deprædatorem. Imperator veritus periculum, ne Papa cum Constantino-
10 politano principe fœdus iniret, præsertim hoc tempore, cum nouo imperiose decreto Italia exasperata esset; excusat se apud Pontificem verbis quam leuissimis, pacem non esse rumpendam; quid hinc mali prouenturum sit enarrat; se paratum mutare, si erret, sententiam; sapientum iudicio se commissurum causam suam. Hæc omnia Papa recusat, nec potest placari. quod cum intellexit Imperator, non est arbitratus ex sua dignitate esse, plura offerre. Quamobrem seditionem Mediolanẽsium comprimendam esse iudicauit, ne illi diutius impuniti aliis darent exemplum & fiduciã rebellandi. Cumas cum exercitu proficiscitur, eiusq; ciues in pristinum statum a quo a Mediolanensibus erant deturbati, restituit. Supra vrbem Cumarum arcem munitissimam ædificauit, in illam præsidium militum Germanorum imposuit. Quam primum vero Impe-
20 rator discedit ad alia quædam conficienda, prius quam aggrederetur vrbem Mediolanum, Mediolanenses ingeniose fabricatis machinis tormentorumque variis generibus, arcem confregerunt ædificatam apud Cumas, præsidium militũ Teutonicorum captum in custodia seruant. Quod factum Mediolanensium animos multis addidit, vt ausi sint aperte rebellare: quare festinanter Imperator in Mediolanenses ducit copias, rura eorum cultissima peruastat, vineta, segetes, arbusta, arbores omnia succidit. Obsidet vrbem Fridericus cum maiore parte exercitus, reliquam partem contra alias rebelles vrbes mittit. Contra Cremenses quibus se adiunxerant multi Longobardæ & alij ex vicinia, misit Rupertum ducem primi loci in toto exercitu, Basiliensem cum militibus Basiliensibus, quos hic Fridericus multos in exercitu habuit, quosq; propter ratam
30 virtutem singulariter dilexit. Hic Rupertus Basiliensis vbi venit cum signis Cremas, quæ sunt validissimum oppidum, occurrunt illi obuiam cum maiore multitudine armatorum, quam expectarant Germani, in loco æquo concurritur, primo vtrinque acerrime pugnatur, multi cadunt, oppidani tandẽ vertuntur in fugam; qui fugientium non peruenerunt recto cursu intra mœnia, capti sunt omnes, aut occisi. Aliquot diebus obsident oppidum, & expugnare nituntur frustra, tam paucis nullum ad oppugnationem apparatum habentibus impossibile erat expugnare tam firmam vrbem cum munitissima arce. Quare reuocati ab Imperatore, ad exercitum redierunt. Ad munitiones igitur Mediolanensium Imperator tempus terens, nec capiendæ vrbis spem magnam habens, simulat discessum, receditq; in proximam siluam; mittit vero Papienses
40 contra Mediolanenses solos, qui vbi congressi sunt cum exercitu, ex insidiis erumpit Cæsar, Mediolanensium magnam multitudinem occidit, magnam quoq; capit. Nec tamen post hoc prælium humiliati sunt Mediolanenses. Non ignoro quosdam scribere, quod & verisimilius est, Cæsarem cum maiore parte exercitus alio profectum, partem quandam exercitus posuisse in insidias. Imperator obsidionem tandem vrbis Mediolani soluere est coactus. Quare Cremas cum toto exercitu repetit. Primum colloquio res acta est. Imperator iura imperialia quę promulgata erant, & propter quæ Cremenses in armis erant, exigit; Cremenses munitionibus suis & castro firmissimo confidentes, negant quicquam talium daturos se, nec debere argumentis disputant. Addit etiam illis animum, quod Mediolanum cogi nondum potuerat, & quod iam olim Lo-
50 tharius Imper. cum Germanis frustra diu in obsidione laborauerat. Imperator Fridericus eorum cõfidentiam animaduertens, magnis conatibus oppidum expugnare nititur. Altissimam ligneam turrim erexit, arietes, machinarum alias species muris iniecit, fossas succisis arboribus ac terra impleuit. Obsides quos ab illis antea ad confirmationem pacis acceperat, qui erant ciuitatis Principum filij, ad crates ligneas quæ turri erant appensæ, alligauit, in cõspectum propugnatorum, & hoc modo turrim ad arcem

propellit; nec potuit vllum telum in turrim Germanorum mitti, vt non tangeret vades qui omnes erant eorum liberi. Sic enim sperauit Imperator se admoturũ turrim quocunq; vellet: nec enim vllũ putauit tam inhumanũ impiúmve esse, qui possit ferre suos liberos in conspectu suo trucidari. Sed oppidani indurati telis de castro missis, & aliis instrumentorũ generibus in ligneã turrim missis, ferro & igne crudeliter, contemnentes naturæ leges, suos interfecerunt. Cremenses volentes par pari referre, quosdam captiuos Germanos in edito loco supra muros erectis patibulis suspenderunt. Germani postquã hoc viderunt, suspenderunt multos captiuos quoq; in conspectu oppidanorũ. Tandem tantis operibus ad oppugnationẽ factis, & muris deiectis in magna vrbis parte, & conquassatis turribus mœniorum, Cremenses despondent animum, supplices rogant ea quę pacis sunt, omnia facturos pollicentur, vitã modo donet Imperator omnibus qui in vrbe sint. Imperator quantumuis exasperarant illum, tamen timens Dominum misericordes & mites beatos prędicantem, donat omnibus vitam, ea tamen conditione, vt tantum vna simplici veste induti, cum paruulis exirent, relictis rebus omnibus in arce & vrbe. Miserabile erat spectaculum, nudos viros, nudas matronas cũ paruulis sic de suis penatibus, & facultatibus abire. Imperator vrbẽ militibus diripiendam dedit, & castrum direptum incendi iussit, & funditus tolli. Hæc dum gerit per Italiam Cæsar, Romæ fit maxima contra Imperatorem conspiratio, in qua se astrinxerunt iuramentis & sacramentis Papa Adrianus, cardinales & Siciliæ rex Guilielmus & multæ ciuitates Italiæ. Excommunicatur igitur Imperator Fridericus cum omnibus sentientibus cum eo sociis. Accidit autem cum Adrianus Pontifex excommunicationẽ promulgarat apud Anagniam vrbem, & multa in Imperatorem diceret, consiliumq; cum ecclesiasticorum Principibus caperet de alio Imperatore eligendo, procederetq; refrigerandi gratia cum familiaribus suis, venit ad fontem, ex quo auidius bibit, hausitque muscam, quæ gutturi eius inhæsit ita, vt nullis medicorũ artibus extrahi potuerit; mortuusq; est non sine magno dolore. Abbas Vrspergensis hæc scripsit ante nos, ne quis de fide nostra dubitet. Nam alij aliter scribunt, quæ mihi non probabilia sunt. Vita defuncto Adriano mortis genere quo dixi, coniurata illa factio cardinalium, regis Siciliæ & ciuitatum Latij ad pontificatum euexit Rolandum Cancellarium Imperatoris inimicissimum hostem. Romanus vero populus suis magnis malis quæ propter rebelliones sępe passus est a Germanis Imperatoribus, eligit cardinalem Octauianum consentientibus quibusdam episcopis & cardinalibus: sed factio quæ elegit Rolandum, fortior erat. quare electionem promulgant, appellaruntq; eum Alexandrum tertium; qui tamen propter multitudinem populi Romani ab vrbe secedere cogitur: neque enim Romani volebant vt propter eum iram in Vrbem euomeret. Alexandro ab vrbe expulso, Victor (nam sic vocabant Octauianum) occupat sedem pontificiam pauculos dies. Alexander contulerat se ad regem Siciliæ, apud quem magna cardinalium & episcoporum ciuitatumque conuentus est celebratus, in quo conuentu Alexander inthronizatus, ita enim loquuntur, est. Alexander videns sibi opus esse ad possidendum pontificatum Imperatoris autoritate & fauore, quare legatos ad eum mittit, qui Cæsarem orationum vi sibi concilient, deque communi pace tractent, polliceanturq; Imperatori Pontificem imperij dignitatem cõmendatam habiturum. Fridericus vtrunq; Pontificem iubet ad se Papiam venire, amborumque causa per prudentes & sapientes cognita, iuste iure sancta iudicetur. Alexander non fidens Friderico, cuius tam aperte hostis semper fuerat, Anagniam se confert. Fridericus grauiter tulit quod aut abhorrebat a iudicio sapientum & piorum virorum, aut fidei eius non credebat Alexander, misit ad eum legatos Imperator, & imperat illi vt veniat ad Papiensem synodum. In illa legatione nominat Imperator eum non Papam, sed cardinalem. Quæ res commouit non mediocriter Alexandrum: quare superbius respondet Imperatori, dicens, Romanum Pontificem a nemine iudicari debere. Victor vero vocatus ab Imperatore, Papiam venit, quem synodus Papiensis vno omnium consensu Papam declarat, & Cæsar Papam salutat, & equum eius, ex maiorum more, per vrbem deduxit. Hunc Victorem Fridericus mittit in Germaniam, vbi ab omnibus Pontifex Maximus salutatus & habitus est. Quas ob causas Alexander Fridericum cum suo Pontifice excommunicat; Fridericus vero a suo Pontifice absolutus non curat anathema Alexandri.

Ale-

Alexander ſibi etiam iunxerat Philippum regem Francorum. Romanis vero diſſidentibus ab Alexandro,quod metuebant Imperatorem, Roma diſcedit in Galliam ſe conferens,conciliõque in Claromonte habito,anathemata mittit in Imperatorem & Octauianum ſeu Victorem:quæ fulmina Fridericus nihil veritus, domat in Italia paſſim rebelles vrbes,ſuo Pontifici Victori iurare cogit vrbes eccleſię Romanę ſubiectas. Bellum non facile his temporibus gerit Imperator in Italia, magnæ cum aduerſariis pugnæ committuntur, in quibus tamen pleriſque Germani victores diſcedunt,non tamen ſine ſuorum ſanguine multo:Capit multas vrbes per Latium, ex quibus quaſdam diripiendas militibus tradit. Mediolanenſes ſuperbiunt,ſuam vrbem inuictam 10 putantes,nihil omittunt quod iudicari poteſt Imperatorem irritare: quamobrem circumuallauit Mediolanum, & ſemel in animo fixum habet non ſoluere obſidionem ſe velle, niſi vrbs veniat in poteſtatem ſuam, eam obſidionem aliquod annis duraſſe ſcribunt, multos conflictus ante vrbem cum vrbanis habuere Germani, multa in ea obſidione Mediolanēſes pertulerunt:nullum animal tam immundum habetur,quod non comederint. Ad extremum venit Mediolanum in manus Imperatoris.ſed quomodo certant autores, alij inedia ad deditionem compulſos, alij per vim captam,alij per Iudæos proditam, volunt, alij ſcribunt in vrbe ciues inteſtina ſeditione ſeipſos ita inuicêm confeciſſe, vt ad raritatem redacti ſint,cui nulla reliqua ſpes reſiſtendi potuerit eſſe. Quacunque via & ratione capta ſit,conſtat in manus Imperatoris perueniſſe, 20 direptamque a milite Germano, innumerabileſque homines, mares & fœminas, omnis generis ætatis in Germaniam tranſmiſſos. Imperator,poſtquam milites omnia in vrbe conuaſarunt,funditus euertit mœnia,& omnia ædificia: vbi vrbs ſolo eſt æquata,circumducere aratrum,& ſal ſeminari iuſſit,quod ſignum erat perpetuæ condemnationis. Placentinis & Brixienſibus quoque imperauit muros ſuos demoliri,& foſſas implere, nullamque in poſterum munitionem facere,ne deſciſcerent,vt ſæpe factitarant ante, & aliis idem imperauit ciuitatibus, quæcunque nomine perfidiæ ſuſpectæ erant. His ita in Italia multis laboribus, diſcriminibus,& longo tempore geſtis, Fridericus Imperator audit in Germania exortos motus bellorum, magnas cædes fieri,obſideri vrbes & caſtra; quare reuertitur,præſidiis in Italia relictis. Vbi venit in Ger- 30 maniam, conuentus celebrat, partium cauſas cognoſcit,iudicat,componit,nec potuit primo anno ſedare; tanta odia erant.Eo tempore Boemi magnam Germaniæ partem diripuere freti partibus factionum, quidam enim ad illos confugerant & eduxerant: Cæſar tamen magno animo ſuam interponit vbiq; autoritatem;& ſi adhuc vnum annum ceſſaſſet in Italia, miſerrime fuiſſet afflictatus Germaniæ ſtatus,quem felicem & pacificum diſcedens reliquerat.Quumprimum autem Imperator compeſcit quorundam in Germania furores,conuertit animum ad componendam pacem inter eccleſiaſticos.nam videbat magnam pietatis & religionis iacturam diſſidium illud duorum Paparum parere:quamobrem vt ſchiſma illud tolleretur,mittit legatos ad Franciæ regem Philippum,apud quem Alexander Papa erat,habebant legati Cæſaris in manda- 40 tis,vt admonerent regem Galliarum, quanta mala euenirent ex diſcordia illa Pontificum: paratum Imperatorem, ſuum Victorem mittere ad ſynodum eccleſiæ generalem,quod etiam petat a Philippo,vt idem faciat;quo conſiderata vtriuſque electione, & vita, alter cedat, alter ad ſedem pontificiam confirmetur vna omnium ſententia. Promittit ſe venturum Rex Philippus, conſtituunt tempus & locum,nempe Diuionem.Imperator ad conſtitutum diem venit,& iuxta flumen Sauum,qui Gallos a Germanis diuidit, caſtrametatus eſt, qui locus non procul a Diuione diſtat. Conuenerant aliquot potentes reges, Principes & ciuitates. Habebat ſecum Imperator ſuum Victorem Papam. Alexander non eſſe poſſe legitimum concilium quod non ipſe hoc verus Papa indixiſſet, affirmat; quare ſe venturum recuſat ad talem ſynodum. 50 Rex Philippus, vt fidem non ſeruaſſe dici non poſſet Diuionem venit, & ea hora qua ingreſſus eſt, rurſum egreditur. Quam fraudem vbi audiuit Fridericus & alij Principes, non ſine ſtomacho recedunt. Fridericus ſuum Papam cum copiis Germanorum in Italiam præmittit, comparatis ad expeditionem neceſſariis, ſtatim conſecuturum promittens. In eo itinere paulo poſt moritur Victor in vrbe Luca. Imperator ſine mora alium creat Pontificem Guidonem Cremenſem. Appellant

eum Paſchalem, illi obediunt fere omnes Germaniæ Principes eccleſiaſtici & alij, Italiæ quoque ciuitatum & epiſcoporum maior pars: qui vero in Italia contra Imperatorem coniurarant, conſcribunt copias, ex Galliis etiam in Italiam conducunt militum magnum numerum. Nam Germanos conducere milites conati ſunt, ſed fruſtra: omnes enim viæ præcluſæ illis erant. Coniuratioq; noua multarum ciuitatum in Italia facta eſt, in qua fuerunt etiam Veneti; tantaque potentia hoſtium Cæſaris facta eſt, vt & Romani metuere Cæſarem deſierint, & paſſi ſint reuocare Alexandrum Papam. ex Lutetia igitur Pariſiorum Romam venit comitatus rege Guilielmo Siculo, & multis aliis Principibus. Putatur Romanis addidiſſe animum Philippus rex Gallorum, cuius potentiam reſpexerunt potius quam Pontificis cauſam. Eo quoque tempore factio Italorum hoſtium Imperatoris omnes in Latio qui in fide erga Cæſarem Fridericum manſerunt, afflixerunt, & perfidia Imperatoris ex caſtris & vrbibus eiecerunt, & trucidarunt quoſdam, quoſdam captos in carcerem coniecerunt. Quæ cum viderent Ciſalpinæ Galliæ populi ſpem concipiunt libertatis, arma ſumunt ſeditioſe aduerſus dominum ſuum Fridericum Imperatorem. His malis motus Fridericus, maiore quam vnquam antea manu contracta, in Italiam per alpes redit. Vbi venit in Italiam, alia ratione ducendi bellum opus eſſe iudicauit, quam qua vſus fuerat in prima expeditione in Latium. Quam ſeueriſſime igitur prohibet militibus, ne quis aliquid raperet, néve quis cuipiam moleſtus eſſet, ſed omnia bona fide & iuſto precio ſoluerent. Etiam in eorum agris nulli moleſtus fuit qui coniurationis primi autores fuerunt. In Brixiana regione diligentiſſime cauit, ne quem læderet. Ipſos quoque Veronenſes & Cremenſes (qui nihil omiſerant quod vllo modo aduerſum Cæſarem facere exiſtimari potuit) ſe adeuntes benigniſſime & blandiſſime allocutus eſt, nec cum quoquam expoſtulauit quicquam. Bononiæ etiam pluſquam Mitionem egit. Alexander Romæ in ſummo honore habebatur, conuitia iaciebant in Paſchalem non Romæ ſolum, ſed in tota Hetruria. Cæſar igitur vi ſuam facit Hetruriam; Romæ habebat magnam ciuium partem adhuc fauentem ſibi. Quidam etiamſi non fauebant, tamen, quia ſuperiorum temporum pericula timentes, nihil contra Cæſarem audebant vel facere vel dicere. Alexander largitionibus multos ſibi iunxerat, & pene vniuerſam eccleſiæ pecuniam in vrbis defenſionem expoſuit, quotidieque conciones ad populum habuit, in quibus animare aduerſus Imperatorem conatus eſt Romanos, Cæſaris impietatem exaggerans: barbariem Germanorum multis modis accuſans. Fridericus Anconam rebellem ad deditionem cogit, moxque ad mœnia vrbis Romæ admouet exercitum, Baſilicam beati Petri capit. Pontifex fugit in ędes Fregepanum; in vrbe magna diſcordia eſt aliis Imperatorem admittere, aliis excludere volentibus. Imperator mittit ſuos in vrbem oratores qui populum oratione in ſuas partes adducant, qui exponant quam nihil Cæſar iniqui cupiat, nihil illum quærere quam communem pacem, commodáque Reipub. petereque Imperatorem, vt populus Romanus audita cauſa & diſcuſſa vtriuſque Papæ, ipſe iudicet & iuuet æquiorem cauſam, quique ex illis melior ſit vir, & ſummi pontificatus loco dignior, confirmetur, vt vnum ſit ſanum caput eccleſiæ: neque diutius calumniator cauſam habeat calumniandi & male loquendi de ſancta Petri ſede, & religione Romanæ eccleſiæ. Si æquos iudices in hac cauſa ſe oſtenderent Romani, pollicetur per legatos, ſe patrem Romanorum futurum, vrbis Romanæ dignitatem aucturum pro virili, eccleſiæ omnia redditurum; quinimo ad ea quæ haberet, additurum. Populus nihil iniqui petere Imperatorem videns, & ſibi pacem offerre iudiciumque in pontificum cauſa, gauiſus eſt non mediocriter, & gratias egit Cæſari: viciſſimque modeſtiſſime multa iudicio & autoritati Imperatoris tribuit, obedientiam iuſtam promittens. Quod vbi vidit Alexander, in ſilente nocte cum paucis Roma decedit, naui Caietam delatus, hinc petit Beneuentum. Scribit regi Gallorum & regi Siciliæ, Conſtantinopolitano quoque Principi, omnibuſque Principibus & ciuitatibus quas contra Imperatorem eſſe cognoſcit. Imperator paucis diebus Romæ commoratus, peſte crudeliter graſſante, diſcedere cogitur: nam quotidie magnum numerum militum abripiebat peſtis. quantam multitudinem gregariorum militum ſuſtulerit peſtis, poſſumus colligere ex epiſcopis & aliis principibus viris quos peſtilentiæ præſens venenum interemit. Perierunt epiſcopi, Colonienſis, Spirenſis (qui maxi-

mę apud Imperatorem erat autoritatis: eius enim consilia in agendis rebus sequebatur Fridericus non aliter atq; oracula ex tripode Apollinis) Ratisponensis, Pragensis, Verdensis, Leodiensis. Præter alios viros exercitus Principes periere dux Sueuiæ, nomine Fridericus, filius Conradi regis; Guelfo dux Berengarius, comes de Sultzbach, Henrices comes de Tubingen. Propter hanc pestis crudelem sæuitiam Imperator quam primum cum copiis mutat cœlum; sed militum vulgus in itinere sine numero cadunt, biberant enim Romæ veneno infectum aera, & infecti per contagionem alios infecerunt. Quibus ex causis diu est laboratum antequam exercitus liberatus omnino sit a peste. In Tuscia Romanorumq; agro castra muniuit omnia Germanorum præsidiis, 10 & nouas ædificauit arces. In monte Radicophano altissimum ædificauit castrum, ex quo vrbi Romæ plurimum nocere potuit. vias muniuit, vrbes muris & vallis circumdedit. milites Germanos præfecit ciuitatib. passim per Italiam. Quod Itali grauiter tulerunt; neque enim putabant ferendum hominem aratorem aut pastorem cultissimæ Italorum genti dominari. Hoc tempore egit Imperator Constantinopolitanus cum Pontifice Alexandro, vt ecclesiæ Orientalis ritus concordes redderentur ecclesiæ Occidentali, subiectionemq; ecclesiæ Græcorum Romano Pont. promittit, ea conditione, vt Alexander coronam imperialem, qua iure esset per anathema priuatus Fridericus, Romani Imperatoris Constantinopolitano redderet. Vnum enim imperium fuisse, & magnorum motuum & bellorum causam fuisse diuisionẽ illam imperij, quæ 20 per dissensionem nullo consilio sit facta. Aliaque multa apud Alexandrum addunt legati Græci, quibus inducant Papam, vt Emanuelem Græcorum Principem appellet Imperatorem Romanorum. Alexander cupiebat quidem depositum Germanum Fridericum, sed satis habebat exploratum quam impossibile esset. Quare etsi nullã spem haberet hoc posse fieri: tamen spem facit Græcis, nam magnam vim pecuniæ attulerant, & plus expectabat, qua opus erat Alexandro in ducendo bellum contra Imperatorem Fridericum. Respondet vero Alexander legatis, se celebraturum breui synodum, in qua res tam magna agenda sit, interim se deliberaturum, & acturum causam Constantinopolitani contra Germanum. Paschalis interea temporis moritur Romæ in sede pontificia, & sepelitur in basilica diui Petri. Post huius mortem statim ex con- 30 silio & autoritate Friderici Cæsaris eligitur Ioannes Sarmiensis Cardinalis, ex Pannonia natus; creatumque Pontificem vocant Callistum. Hic excommunicat Alexandrum cum omnibus ei adhærentibus. Alexander vicissim excommunicat Callistum cum Imperatore Friderico & omnibus obedientibus illi. Imperator semper omnem mouit lapidem quo pacem in ecclesia faceret; ita tamen ne cum nota existimationis suæ fieret, si improbis nimium cederet. Quare episcopum Babenbergensem virum religiosum, in verbis, vultu, & moribus præ se pietatem ferentem, amicum Alexandri, mittit ad Alexandrum Imperator, vt illi offerat conditiones pacis Alexandro satis honestas: quasque non recusasset, nisi suspicatus fuisset subesse tam liberalibus conditionibus dolum. Natio enim plerunque alia, nescio quomodo, alij non satis fidere solet, 40 & quisque magis credit suæ nationis hominibus quam alienę. Hoc autem potissimum erat quod suspectum habebat Alexander in oblata illa pace a Cæsare, quod excludebat a pace Longobardos, quorum amicitia maxime fidebat Alexander. Putabat enim Papa propterea Longobardos excludi, vt disiunctos facilius vincere posset. Idcirco episcopum virum bonum remittit ad Imperatorem, nihil aliud respõdens, quam perliberaliter Imperatorem quidem offerre sibi pacem, sed non esse suæ fidei deserere fideles suos socios, Longobardos æquum esse habere communem pacem quibus cum habuerit communia pericula & belli incommoda. Post hæc Alexander Romanos, Imperatorem Constantinop. omnes Latij ciuitates, Regem Galliæ, regemque Siciliæ sollicitat ad arma vno tempore capienda aduersus Imperatorem Fridericum; & 50 mittit quoque clam literas in Germaniam, si quo modo bellum etiam illic posset suscitari, & non omnino nihil effecit. multum enim tranquillitati imperij obstitit. Imperator audiens ex morte Principum quorundam in Germania orituras discordias, proptereaque sua præsentia opus vehementer esse, præfert patriæ Germaniæ res Italicis, domumque reuertitur, ibique causas cognouit & iudicauit, pacem composuit, ducatus distribuens ex æquo iure, qua iustitia placauit inimicissimos inter

ſe animos, & magna illi donata ſunt. Rudolphus comes de Pfullendorff omnia prædia ſua Imperatori hæreditario iure reliquit. Imperator ne videretur ingratus, Alberto comiti de Habſpurg (qui Rudolphi comitis de Pfullendorff filiam vxorem habebat) dedit Turicenſem comitatum, & adiacentia Seckingenſis eccleſiæ cum prædiis conquiſitis. Præterea multa alia dono vel hæreditario iure accepit Imperator. His ordinatis, Burgundiam cum copiis ingreditur, & in poteſtatem ſuam redegit, nam iure illi debebatur. Præter hæc alia multa ad eum iure redierunt bona. Rex Boemorum Vladislaus cum in Italia fortiter in exercitu Cęſaris geſſiſſet multa in præliis & vrbium caſtrorumque expugnationibus, donatur ab Imperatore Leone rubeo bifurcatæ caudæ in clypeo albi coloris. quod inſigne regium conceſſum magni æſtimatum eſt beneficij, magnæque gloriæ loco; Candelabrum etiam Solomonis, quod ex Mediolano attulerat ex ſpoliis, Pragæ collocat in eccleſiam ſancti Viti. Sunt ſcriptores hiſtorici qui ſcribunt hoc tempore a Friderico Imperatore monaſterium ſancti Fidis in Schletſtat fundatum: atque etiam monaſterium ſanctæ Walpurgis iuxta Hagenau: quanquam in his monaſteriis inueniatur non Imperatoris nomen, ſed ducis Sueuiæ Friderici; ita veriſimile eſt antequam ad imperium peruenerit, hæc fundaſſe, nam legitur in prima ſtatim adoleſcentia hic Fridericus religioni deditus fuiſſe, magnopereque excoluiſſe ſcholas huiuſmodi inſtitutas ad bene inſtituendam vtriuſque ſexus iuuentutem, qualia monaſteria fuerunt. Anno Domini 1170, Gualfagus Angleriæ comes (qui in manu ſua fere ſolus habebat Mediolanum antequam caperetur a Cæſare, quique captus expugnato Mediolano, vt dictum eſt, cum aliis multis in Germaniam miſſus eſt) ex carcere euaſit, compedibus fractis, delituit aliquandiu in ſilueſtribus locis, deinde in ruſtico habitu per alpes Mediolanum venit. Ibique conuocatis ciuibus (pollebat enim hic vir rara facundia nec vulgari prudentia) Mediolanenſibus, qui in auguriis ruri humilibusque caſis diſperſi habitabant a vaſtatione de qua dictum eſt, adiuuante eum Pontifice Alexandro, ſociisque ciuitatibus, &, vt quidam ſcribunt, Imperatore Conſtantinopolitano, vrbem reſtaurauit, & mœnibus muniuit. Hoc Gualfago duce Mediolanenſes reſtituti, aduerſus Cæſarem denuo conſpirant cum omnibus in Italia rebellibus hoſtibus imperij, qui coniunctis in vnum viribus, omnes iudices & præfectos a Cæſare per diuerſa oppida in Latio conſtitutos eiiciunt cum omnibus qui iudicati ſunt amici fautoréſve Cæſaris; quoſdam eorum ſuſpendentes, quoſdam mutilatos aliquo membro, viuos nudoſque dimiſerunt, alios alio ſupplicij genere affecerunt. Irritati ſic Germanorum militum inſolentia, qua multis annis in Italia vſi erant. Nemo enim ignorat militum impietatem, qua fuiſſe exaſperatos mirum non eſt. Huius factionis caput fuit Alexander Pontifex, quem cum vidiſſent ciuitates, quæ prudenter ſemper cauebant a ſeditionibus huiuſmodi, eſſe autorem huius conſpirationis ſeu fœderis, deſciuerunt, conſpiraruntque cum Alexandri factione; nec verebantur contra iuramenta præſtita Imperatori quiduis facere. Pontifex enim abſoluebat, & hoſtibus eccleſiæ Romanę fidem non ſeruandam, iam antea a Romanis Pontificibus erat conſtitutum. Confœderati illi (ſic enim modeſto nomine vocare liceat) ædificarunt vrbem quandam, quam funditus exciderat in prioribus bellis Cæſar Fridericus, & a nomine Alexandri Pontificis vocabant Alexādriam. Eam vrbem ædificauerunt in loco vnde eas vrbes quæ perdurarant in fide, Cæſaris amicas poſſent infeſtare. Nam multis modis Alexandria incommodabat Papienſibus, Certonēſibus ac Montisferratenſibus, quos fere ſolos amicos reliquos habebat in toto Latio. Cæſariani illi in Latio eam vrbem vocabant per riſum Paleam. Hæc in Germania Cæſar vbi audiuit, contrahit copias, cum omni apparatu bellico ducit in Italiam, per mōtem Ciniſium, concedente hoc iter Marchione Montisferrati, qui erat amicitia & fœdere iunctus Cæſari. Et primo venit ad oppidum Secuſam, quod cum Longobardis conſpirauerat contra fidem Cæſari debitam. Hoc oppidum per vim expugnatum & direptum, totum æquat ſolo, omnibus armatis qui non fuga elapſi ſunt, aut trucidatis aut captis. Hoc exemplum edere placuit in hoc oppido ad terrendam Italiam. Aſtenſes appropinquanti obuiam veniunt, veniam precantes, & ſe quantum cauſa ſinebat, excuſantes: qui vbi magiſtratum ad Imperatoris iuſſum mutarunt, & obſides dederunt, pacem conſecuti ſunt. Mox Alexandriæ nouæ vrbi in Pontificis hoſtis Imperatoris honorem,

Cæſa-

Cæsaris ignominiam ædificatæ, admouet exercitum, in animo fixum immotumque habens eam radicitus e solo eruere. Hanc vrbem fossis & muris bene munitam cum obsedisset quatuor perpetuos menses, Octobri mense frigida pluuia ita continuata est, vt flumina alueos exeuntia nullum locum circa vrbem siccum reliquerint, vbi exercitus esse possit, & alioqui pluuiarum frigus maxime per noctes militum vulgus ferre non potuerunt. Quare soluta obsessione, ad hybernandum per vicina loca collocat exercitum. Per hyemem reparant muros Alexandrini, quos Cæsar multis locis deiecerat, sociæ ciuitates & Pontifex Alexander omnia in eam vehunt per Padum & Tanarum fluuios, quæ ad obsidionem perferendam necessaria sunt, annonam, tormen-
10 ta bellica, machinas quibus vtantur contra muris iniectos arietes, militum præsidia, & cætera. Primo vere ad vrbem obsidendam redit Imperator, ex hybernis exercitu reducto. nihil intentatum relinquit, extruit ligneas turres, fossata ligno, lapidibus, & terra complet, sub muris cuniculos agit. Oppidani aliquoties nocte, aliquoties interdiu erumpunt, & a Germanis repelluntur, non tam absque vtrinque cæde. In hunc modum in obsidione laborante Friderico, dux Henricus de Saxonia, Imperatoris nepos, cum suis qui erant magna exercitus pars, discedit, dicens Deum excommunicatis resistere, Deum propugnare & defendere vrbem in sanctissimi pontificis honorem ædificatam. Pecunia autem credebatur hic Henricus corruptus: nam auarior vir erat. Cuius discessio vehementer perturbauit animum Friderici, nam totus reliquus
20 exercitus intentus erat non parum in illum Henricum, & eos quos secum habebat. Quare iterum obsidionem soluit, & recessit Papiam. Secutusque Imperator Henricum discedentem vsque ad lacum Cumanum cum magna animi demissione, & præter decorum consuetudinemq; suam supplex rogauit vt maneret, & in tanta necessitate non desereret patruum, imo, inquit, patrem suum. Scribiturque quod voluerit se ad pedes Henrici demittere. quod recusante duce, familiarium eius vnus, nomine Iordanus, dicit, Permitte domine, vt corona imperialis veniat ad pedes tuos, veniet & ad caput tuum. Henricus dux Saxonię præuidens Imperatorem ipsi rependere conaturum vbi in Germaniam illi sit ventum, quare in Sueuia conspiratione̅ contra Imperatorem facit cum multis aliis tum potissimum cum Zolorensibus & Weringensib. comitibus.
30 In Saxonia quoq; quosdam a Cęsare alienos facit. Accusat Imperatore̅ per totam Germaniam grauissime co̅temptore̅ religionis esse, idcirco infelicem in omnib. factis suis videri. Irato animo facere omnia, rationem in eo nullam esse, affectibus turbari, & regi ceu iumentu̅ a furioso domino. Hoc genus calumniis multorum animos ab Imper. alienos fecit. Imperator vero in Italia audiens hostes copias maximas contrahere (qui erant multi & potentes, nempe tota fere Italia, rex Siciliæ, Pontifex Alexa̅der, rex Galliarum, pecunia Emanuelis Imperatoris Constantinopolitani, qui nondum spem imperij Occidentis consequendi deposuerat) exercitu̅ reducit in Germaniam, per montem Iouis per difficillima itinera: nam reliquæ viæ erant ab hostibus obsessæ. In eo reditu fideliter adiutus dicitur a Taurinensibus & Nouariensibus, alioqui infinitæ insi-
40 diæ erant illi vbique instructæ, vt per totum iter reditus, indutus fuerit habitu serui, & curarit equos. Vbi in Germaniam venit, conuentu Principum conuocato, causam suam contra desertorem Henricum agit. Accusat eum proditionis, & læsæ maiestatis crimine reum facit. Dux sæpe citatus non venit ad comitia, defendens se quadam lege quam ipse co̅finxerat: dicebat enim quod Imperator ducem condemnare non posset, vel eum priuare ditione sua, nisi intra ducis ditionem hoc decerneret, adhibitis etiam iudicibus ex condemnandi Principis ditione. Contra respondebat Imperator, Posse ad tribunal Cæsaris vocari Principem, conuentu iusto Principum coacto rite, in quemcunque locum in finibus imperij. Qua ex lege, cum non venire vellet Henricus responsurus Imperatoris obiectis, condemnatus est vnanimi sententia omnium
50 Principum qui synodo præsentes aderant. Quare eius ditiones & facultates omnes aliis dedit Imper. ducatum Noricum tribuit Othoni Palatino de Witlispach, viro in armis incomparabili, hic auxilio suorum fratrum ducem Saxoniæ Henricum, ex Norico ducatu eiecit, & in suam potestatem redegit; Ducatum vero Saxoniæ dedit Bernhardo de Anhalt, viro in militaribus rebus præstantissimo. Hic Imperatoris auxilio & episcopi Coloniensis Moguntinique atque Lantgrauij de Turingia contractis copiis

signa vertit in Saxoniam. Dux Henricus se continebat in castris præsidiis firmissimis munitis, sic bellum ducere statuit: in vna enim arce expugnanda laborandum esse aliquot mensibus putauit Bernhardo. Sed breui expugnauit fere viginti arces, & oppida quædam cepit, & submouerunt ex ducatu suo Henricum vsq; ad Brunschuig. Quam vrbem ad finem vitę ipse eiusq; progenies in multa secula tenuere. Adhuc in vetus hoc genus referunt suum. Aliis alias eius possessiones distribuit Imperator. Anno Domini 1174, miserabiliter dissensionibus & factionum partibus laborauit ecclesia, magnaque dabatur occasio calumniandi hostibus religionis, quod multis religiosis viris & bonis Principibus graue latu fuit. quare propter communem ecclesiæ pacem, conati sunt Alexandrum Romanum Pont. & Fridericum Imper. componere. Et primo his intercessoribus induciæ sunt factæ inter partes, Longobardæ, Veneti, & Pontifex Rom. & reliqui confœderatorum visi sunt ex animo petere pacem. Fridericum cum suis pacem petere nemo dubitabat. Sępissime enim, omnib. posthabitis rebus, conatus erat pacem facere. Quare ad pacem faciendā dictus est dies Papiæ. Illuc conuenerunt plurimi vtriusq; factionis legati. Tres e Roma cardinales; legati regis Sicilię; regis Franciæ oratores; Longobardæ & aliarum ciuitatum oratores; ex Germania Imperatoris legati, principes quidam viri. Petierunt ab Imper. pontificij conditiones fœderis, quibus ecclesia Rom. sua iura & priuilegia in omnibus nationibus recuperaret, etiam in Germania. Longobardi similiter & alij confœderati præscribebant longe alium subiectionis modum, quam Fridericus exigebat, consuetudinem allegantes & priuilegia, quę a Carolo Magno, Ludouico, & Lothario durassent; neq; volebāt quicquam innouatum seruare, aut aliud vllum iugū imponi sibi. Fridericus contra volebat, ea iura esse Imperatori, de quibus dictum est supra. Neque enim se ignauum pecus, cui seruiliter insistendum sit vestigiis præscriptis, inquit, quod est abiectissimorum mancipiorum. Quin magis licuit Imperatorib. superiorum temporum statuere, & leges ferre, quam Friderico, addebant, aliaque in hanc sententiam multa legati Cæsariani. Quibus causis factum est, vt inimicioribus animis discesserint, quam conuenerint. Post enim solutum conuentum statim vtrinque comparant copias. Alexander vrbem a suo nomine appellatam Alexandriam, munit turribus nouis & fossatis: quoque populatiorem & ornatiorem reddat, episcopum illuc constituit; Papiam vicinam Pallij dignitate priuat; nihil ad eam ornandam faciens omittit. Mediolanenses & Longobardi omnes Papiensium, Comensium, & reliquorum qui pauci fuerunt, in Italia Imperatoris amicorum, agros vastant. Comparantur Romæ a Pontifice, & in Sicilia, per totumque Latium, quæ ad excipiendum hostiliter Imperatorem necessaria putantur, militum copiæ, vrbium munitiones, commeatus, pecunia, &c. Imperator ad expeditionem in Italiam interea temporis se pararat, cōtractis nouis copiis: quibus in Italiam ductis, vbi Comum venit, confœderati occurrunt (nam Mediolani coniuncti fuerunt omnes) inter Comum & Mediolanum. Primum equestre prælium paucorum commissum est, in quo vtrinq; equites qui interfuerunt, pene omnes interempti sunt, adeo pertinaciter pugnarunt. Mox eodem die, atque adeo eadem hora, commissa est pugna amborum exercituum, qui magni fuerunt. Primo impetu Germani e loco submouerunt hostem. In oculis enim Imperatoris pugnantes, quisque alij laudem præripere volebat. In illo vero concitato aciei cursu & ardore animorum, signifer Imperatoris ruit, & intulit in medios hostes aquilam, quæ in hostium potestatem venit, confosso signifero. Atrocissime pugnantibus vtrinque dubio Marte diu, Fridericus Imperator nimium temere in hostes se coniicit, & magnam dum cædem hostium facit, equus suffossus cadit cum Imperatore. Quod vbi Germani viderunt, crediderunt occubuisse Imperatorem, cœperuntque pedem referre, pugnantes primo, deinde mox verterunt tergum, cum aquila signum esset amissum, & Imperator putaretur occisus. In ea fuga Germanorum magna multitudo in flumine Ticino est suffocata: nec pauci, ignari viarum, in hostium manus cucurrerunt, qui aut cæsi aut capti sunt. Etiam quatuor post prælium dies fama erat, Fridericum occubuisse. Quare vxor eius, & familiares ecclesiasticæ personæ, quos Cæsar Comi reliquerat, iturus in prælium, mutatis vestibus tristi luctu iusta funere regio meditabantur. Sed quinto post prælium die Fridericus habitu & comitatu imperatorio Papiæ est visus, priusquam nemo eum supersti-

perstitem esse audiret. Neque vlla erat vxori aliisque spes eum viuere, cum tot oculati testes affirmarēt, se vidisse illum cadere; & addebatur (vt solet fieri) occisum esse a multis visum. Ergo qui satagebant prosequi funus, hoc audientes ad eum Papiam volant. Imperator post infaustam illam pugnam magnam passus est sociorum & amicorum iacturam: multique accesserunt ad hostes eius: & præcipue ecclesiastici episcopi atque archiepiscopi desciuerunt ab eo, dixeruntque illi in faciem, hæc eum pati propter hæresim, cum excommunicato Deum esse non posse, luere Germanos Friderici contra ecclesiam impietatem & persecutionem: addideruntque, nisi Romano Papæ Alexandro obtemperet pacemque det, alium Imperatorem ab electoribus se postulaturos, qui ecclesiam colat; neque enim bene agi posse cum eo Imperatore qui in cœlum spuat. His malis afflictus, & minis huiusmodi plurimis deterritus, Fridericus, quærit viam & rationem, quo honeste minimaque cum existimationis iactura pacem cum Pontifice faciat. Ad omnes igitur religioni deditos viros, qui nec Pontificis nec Cæsaris partibus se addixerant, sed simplici oculo in Dominum intenti pacem curant, quæ est in Deo vera, mundi vanitates pedibus conculcantes, mittit nuncios; postulat vt Pontificem ad ea quæ pacis æqua sunt, adducant. Ex quibus religiosis viris erant quidam Abbates & Episcopi, qui propter vitæ sanctimoniam magnæ erant fidei & autoritatis apud omnes Principes cordatiores. Horum igitur opera & studio conueniunt partes Venetiis. Erant in hac re legati nomine Cæsaris, archiepiscopi Magdeburgensis & Moguntinus. de loco conueniendi diu est disceptatum; aliis alia loca suspecta erant: tandem omnes Venetias veniunt. Sed Imperatorem excludunt, donec iureiurando promittit, patrum maiorum decreta se seruaturum, & ex illis pacem facturum, quod Imperator recepit se facturum: quamobrem pacem pontificij consecuti sunt qualem optabant. Hæc acta esse volunt anno Domini 1177. In huius temporis gestis valde variant scriptores, nec me extricare possum ex variis eorum opinionibus. Hoc quibusdam videtur verum, post conuentum Venetiis celebratum (siue non sit illic pax confirmata, siue confirmata non sit seruata) Fridericum animum recepisse, magnis Germanorum copiis coactis Romam vsque per vim venisse, totam per Italiam in itinere hostes perterruisse; Romanos, inuito & prohibente Pontifice, portas Cæsari aperuisse; pontificem vix in serui sordido habitu elapsum Venetias profugisse, & Venetiis in monasterium diuæ virginis de charitate profectum, hortulanum in eo monasterio egisse; post aliquot menses a quodam agnitum, qui statim ad Principem Venetiarum accessit, illique dixit, adesse Pontificem Romanum seruireque in dicto monasterio. Dux igitur ille confestim congregatis senioribus accedit magno apparatu in monasterium: ibi Pontificem runcare olera inuenit augustissimus senatus, ducuntque eum cum magna solennitate ad diui Marci ecclesiam. In eo templo Alexander in pontificali veste, abiectis seruilibus pannis, Principem, senatum & omnem populum benedicit, liberalissimeque concedit indulgentias. Imperator Fridericus vbi audiuit Alexandrum Venetiis esse, & loco summi Pontificis coli, mittit Othonem filium suum cum armata classe Venetias, vt reposcat Pontificem. Otho primum patris mandata per nuncios in vrbem mittit: sed Veneti recusant, daturos se Pontificem, ecclesiæ legitimæ creatum caput, in manus hostis. Otho bellum indicit vt pater præceperat. Veneti classes suas aduersus illum mittunt, superatum & captum vinctumque Othonem in vrbem ducunt ad Pontificem. Pontifex & Veneti agunt cum Othone de pace. Otho patri charissimus filius, nihil non potuit apud Fridericum patrem. Vocat igitur patrem Venetias Otho ad se liberandum, & faciendam pacem. Imperator approbat pacis conditiones quæ Pontifici placuerunt, adhortante & ita volente filio Othone. Reddit igitur illi quicquid Romanæ ecclesiæ fuit; iureiurando promittit nusquam in imperio Pontificem aut eius legatos impediturum; breuiter promittit Fridericus, patienter sine rebellione laturum quicquid iniungeret pontificia sanctitas. Istis igitur fœderis conditionibus vbi conuenerunt Papa & Cæsar, mox ad ianuam diui Marci vna accessere; & ibi coram vniuerso populo imperat Imperatori Pontifex, vt se humi prosternat, & veniam clara voce roget. Imperator procidit ad pedes Papæ, Papa Cæsaris collum pede in terram premit, inquiens: Scriptum est, *Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem.*

Respondit Fridericus: Non tibi Alexander, sed beato Petro cui te dicis succedere, pareo. Ad hæc Pontifex ait: Et mihi & Petro. Hæc tanta vocis contentione sunt dicta, vt nemo qui viderit aut audierit, non facile perspexerit, odia in cordibus reposita adhuc fuisse. Pax igitur hoc modo secundum quosdam scriptores est facta. Sed quidam scriptorum ita sunt partium pars, vt inclinent animum suum totum in factionem, in cuius verba ipsi iurarunt, quo fit, vt hic certo asserere nihil ausim. Blondus hic scribit, Postquam Imperator prostratus Pontifici pedes exosculatus est, accesserunt ambo Papa & Cæsar ad maius eius templi altare, ibique se mutuo amplexu exosculati sunt. Imperator in hunc modum humiliatus a Pontifice, tristior Venetiis discedit. Alexander vero volens Venetis animi gratitudinem ostendere duci & senatui priuilegia concedit non vulgaria. Concedit illis portare funale candidum, quod antea licebat soli Romano Pontifici portare; item plumbo literas obsignare concessit illis; Duci eorum gallerum concessit; item in theatro Romani Pontificis tertiam sedem dedit Principi Venetorum; in festo Ascensionis Domini donauit Venetos plenaria omnium peccatorum remissione in templo sancti Marci, quæ indulgentiæ perpetuo in eo loco durare debent; item vexilla aliquot serica coloribus eleganter variegata duci eorum dono dedit; dedit quoque Principi illorum cereum album insignis magnitudinis. Hæc Sebastiano duci Venetorum qui tum erat, supra fidem grata fuerunt. Erat enim vir, apud quem Romana sedes erat religiosa & sancta. Veneti abeuntem Pontificem magno comitatu & sumptibus maximis comitantur, propter hæc quæ dixi, cœlestia dona. Comitatur etiam eum rex Siciliæ Romam vsque. Hic rex non sequitur eum propter indulgentias & bullas, sed terrena magis curans, propter potentiam & largitiones, &, vt autoritate Pontificia stabiliat regnum suum. Romam vbi venit Pontifex, imperiosiorem longe ostendit erga Romanos animum. nam subiugarat Venetiis, vt audiuimus, Imperatorem ipsum. Primum igitur cupiens Romæ habere omnem potestatem, agere cœpit de abrogandis consulibus; quod in totum semel fieri non erat possibile sine magno populi motu. Quare ita inter eos conuenit, vt consules Pontifici iurarent se sedi pontificiæ fore fideles, & audientes per omnia, nihilque contra sententiam Pontificis facturos; nec eligerentur ad consulatum, nisi placerent Pontifici. Sic quidem re fuerunt consules abrogati (quid enim aliud erant quam serui Pontificis?) nomine autem manserunt. Vno post mense Callistus, quem Pontificem Cæsariani creauerant, ad pedes Pontificis Alexandri prostratus petit veniam; pœnitentiam acturum se pollicetur; ab Alexandro absoluitur. Sed a Germania rerum gestarum ordo me nimium seducit; venio igitur ad Fridericum & alia Germanorum propria.

1181 Anno post natiuitatem Domini 1181, maiora solitis comitia Moguntiæ celebrauit Fridericus. Aderant Principes Principumque legati ex multis nationibus; aderant quoque legati ex Hierusalem & Constantinopoli. Est in hoc conuentu consultatum inter Principes de pace ecclesiæ, bello in Turcos. Fridericus iam laboribus & senio defatigatus incipiebat de otio cogitare, iactatus per infinita pericula iam annos triginta. Quare filiis regna diuisit: Henricum Imperatorem designauit, Othonem Burgundiæ ducem facit, Friderico Sueuiæ ducatum tribuit. Sed minor natu Conradus, mortuo Ftiderico, dux factus est postea Sueuorum: minimus natu Philippus, mortuo Henrico, appellatus est postea Cæsar Augustus. Hos enim habuit Fridericus Imperator filios. Fuerunt hoc tempore in Germania anni aliquot fertilitate felices, sed secuta est copiam fructuum pestis quæ sustulit supra mediam partem homines per Germaniam. Post conuentum Moguntinum Constantiam profectus est Fridericus cum imperij proceribus; vocauit illuc Longobardos, vt cum illis ageret de iure Imperatoris in eos, quid singulæ ciuitates illi deberent. Et priuilegia ciuitatibus concessa confirmataque sunt, constitutaque est inter eos pax, quæ debebat durare perpetuo. Hanc Constantiæ pacem vocant, de qua in iurisperitorum libris est scriptum. Si quis plura cupit, videat Baldum de hac pace Constantiensi. Sic incipit: *Imperialis Clementiæ mansueta serenitas*, & cætera. Illic etiam conscripta sunt nomina ciuitatum, quæ fœdus hoc iurauerunt, quod iuramentum ita ad verbum habet, In nomine Domini iuro ego N. quod ammodo ero fidelis domino Imperato-

peratori Friderico, & eius filio Henrico; non ero in consilio vel facto, quod ipsi perdant vitam vel membrum, aut mente seu coronam Imperij vel regni sui, seu capiantur; vel si sciuero aliquem fecisse, vel facere volentem, per me vel per alium domino Imperatori vel regi vel nuncio eius sine fraude manifestabo, & eum adiuuabo. Insuper pacem domini Imperatoris Friderici, & filij eius regis Henrici, & suę partis, factam cum societate Lombardiæ, sicut scriptum est, & inde sine fraude infra 15 dies post, & iurata bono intellectu, & sigillo domini Imperatoris sigillata, obseruabo, bona fide & sine fraude. Et hoc iurare faciam omnes masculos mecum habitantes, a 16 annis & supra, vsque ad 60, infra 15 dies postquam iuratum habuero, exceptis seruis; & qui per me iurare noluerint, infra tertium diem Imperatori vel regi vel suis nunciis per breue manifestabo. Hæc iurarunt ciuitatum legati nomine suorum ciuium in conuentu Constantiensi.

DE GERMANIS LIBER DECIMVS-NONVS.

ANno Domini 1186, fuit cœlum hyemis clementissimum in Germania: floruerunt in Ianuario præcoces arbores omnes, & vitium oculi promoti conspiciebantur longitudine spitamæ. in Februario poma quantitate nucis iuglandis conspiciebantur. Frumenta florebant. Aues excludebāt oua. nec vllum frigus in eo anno secutum est, quod nocuerit fructibus. In Maio metebatur frumentum in regionibus, in quibus solet alias in fine Iulij demeti. Coctæque erant vuæ in principio Augusti: optimum & multum vinum & frumentum eo anno proueniebat. Anno vero qui sequebatur, principium brumæ non erat inclemens, sed Martio incepit frigus intolerabile animantibus & plantis, quod durauit per Aprilem & per medium Maium. Vini caritas rarissima est secuta, periere enim frigore vites. Et frumenti quædam genera pruinis perierunt. Hoc tempore in noua vrbe Mediolano nuptiæ sunt factæ splendidissimæ, multis Principibus Germaniæ præsentibus: aderat quoque Fridericus senex Imperator, nam filius eius Henricus duxerat filiam Rogerij Siculi. Post nuptias Henricus, iuuenis natus annos viginti, præficitur Lombardiæ, & reliquis in Italia ciuitatibus multis: qui pro ætatis ratione satis grauiter omnia administrauit. Pater cum suis proceribus in patriam Germaniam reuertitur. Non longo post nuptias tempore, frater Constantiæ vxoris Henrici, Guilielmus nomine, rex Siciliæ, obit diem suum sine hærede legitimo, deditque dotis loco ducatum Apuliæ, & regnum Siciliæ Henrico sororio suo. Quæ ditio quomodo superioribus temporibus ablata imperio erat, supra est dictum. Anno sequenti, vbi rediit in Germaniam Fridericus Imperator, magnum Principum conuentum apud Norinbergam celebrauit, propter propagandam almam pacem. Hæc igitur decreta sunt in eo conuentu: Quicunque in ditione alicuius intenderit aliquid; proscriptus denuncietur, & eum episcopus excommunicet, & nisi satisfecerit pœnitentiamque agat, vniuerso iure honoréque priuatus habeatur, omníque præbendali iure carebit perpetuo. Item si in raisa alicuius domini quispiam incendium fecerit, dominus cuius est raisa (liceat enim mihi verbis vti quæ tum in vsu erant) iurabit super reliquias, quod non faciat cum scientia, mandato vel voluntate sua; reum autem abiiciet a se, & nunquam resumet, alioqui damnum resarciet. Si talis incendiarius in castrum domini, dum agitatur, fugerit, non tenetur eum tradere persequentibus, sed iuuabit, vt vel in siluam aut alium locum abeat, dummodo tamen dominus eius consanguineus, vel vasallus fuerit, alias eum persequentibus repręsentet, vel in eadem culpa sit. Est præterea ab Imperatore & Principibus constitutum in illis comitiis, vt quicunque alij damnum facere, aut eum lædere intendit, tribus ad minus ante diebus per certum nuncium denunciet. Sancimus, inquit Imperator, vt quicunque treugas alicui dederit, nisi aliud actum sit, contradicere ante terminum statutum nequaquam possit; quod si fecerit, violator

fidei cenſendus erit. Item qui nuncium aliquem, eo quod contradicturus mittitur, læſerit; fidem ſuam violauit, & de cætero omni honore carebit. De filiis quoque, inquit, ſacerdotum ruſticorum ſtatuimus, ne cingulum militare aliquatenus aſſumant. Statuit etiam, ſi quis vineta aut pomaria vel vnam fructiferam arborem exciderit, vt eidem pœnæ cum incendiariis ſubiiciatur. Statutum eſt in eiſdem comitiis, qui ruſticum aliquod inſtrumentum ad arandum aut alias ad colendam terram neceſſarium furatus fuerit, grauius puniatur, quam alia furta. In agris enim relinqui ſæpe neceſſe eſt, nec patiuntur rationes ruſticorum ſemper domum intra parietes includere. Hoc genus multa conſtituta ſunt tum per Fridericum Norinbergæ; quorum quædam in ſpeciem videntur non admodum digna quæ legibus imperatoriis aſcribantur. Sed nihil tam humile quod non magnopere vitæ mortalium ſit vtile atque etiam neceſſarium. Hoc tempore nuncium triſtiſſimum de cladibus Chriſtianorum qui Hieroſolymis habitabant, in Occidentem peruenit. Quare Fridericus & Principes alij, pia animi affectione commoti, diſcernunt bellum; communi concordique animo accingunt ſe ad expeditionem Hieroſolymitanam, vlturi fratres qui ab infidelibus nefanda & crudeliſſima, quæ nemo fando conſequi poſſet, patiebantur. Cumque iam iter arriperent Galli, Itali, Hiſpani, & Angli, exorta eſt inter eos diſſenſio tanta, vt geſſerint inter ſe ſanguinolenta bella; quorum cauſa & euentus mihi dicenda non ſunt, cum nihil horum in Germania geſtum ſit, neque vlli Germani interfuerint. Imperator autem cum filio ſuo Friderico, Bertoldo Morauiæ duce, epiſcopo Herbipolenſi, archiepiſcopo Tarentaſiano, epiſcopo Monaſterienſi, epiſcopo Patauienſi, epiſcopo Oliſburgenſi, epiſcopo Miſnenſi, Hermanno Marchione Badenſi, & aliis multis fortibus & piis viris, per Vngariam, Bulgariam, & Thraciam Conſtantinopolin peruenit: vbi cum Imperatore Græcorum fœdus fecit; deinde recta per Helleſpontum in Aſiam eſt profectus, hactenus proſpero vſus itinere. Sed poſtquam venit in Aſiam, aliam induit fortuna faciem. Sultanus enim qui Iconij multos ſub ſe habebat Turcas, venientibus noſtris omnia humanitatis officia pollicebatur, omnia ad victum neceſſaria exercitui ſe daturum recipiebat. Imperator credebat, & minus diligenter procurabat commeatum, omnia parata apud Sultanum eſſe putans. Sultanus interim rationibus & viribus omnibus colligebat cereales fruges, abſcondebatque intra munitiones ſuas: ſimul auxit copias ſuas, vndique congregatis Turcis, in eamque neceſſitatem induxit Fridericum, vt coactus ſit propter commeatum cum hoſte confligere locis iniquiſſimis. Anguſtias enim viarum occupauit omnium, qua tranſeundum erat Hieroſolymam verſus, & vnde cibus erat petendus. Nec leuiter nocuit hæc res noſtris. Vicerunt quidem tandem & illas difficultates, non tamen ſine ſanguine. Expugnauit enim Fridericus, manu commiſſa cum Turcis, has munitiones, & expediuit, deiectis præſidiis Turcicis, viarum obſtructiones, cladémque fide maiorem acceperunt Turcæ. Non ſolum autem aperuit vias, ſed omnia in illis regionibus depopulatus eſt: commeatus omnis in Germanorum peruenit manus. Vi captam Philomelium vrbem diripuit. His tam fortiter geſtis, terruit regiones eas fere omnes, per quas tranſeundum erat: quam ob cauſam poſtea per Armeniam minorem non ſolum impedientibus nullis hoſtibus, fecit iter, ſed in Cilicia a Principe Armeniorum eſt ſuſceptus reuerenter, & cum omnibus honoribus Imperatore dignis. Illic igitur aliquot dies conſedit, vt refocillaret fatigatas ex itineribus copias. Ipſe vero Imperator Fridericus, delectatus ſemper venationibus, cupiens ſcire beſtiarum illius terræ ingenium; dum auidius feras ſequitur, nimium incaluit. Quare dum lauandi & refrigerandi cauſa æſtuans, præcipitauit ſe nimis temere in rapide fluentem amnem qua erat altiſſimus, vorticis violentia tractus ſub aquam & abſorptus ſuffocatuſque eſt, cuſtodibus corporis plurimis conſpicientibus, & nequicquam iuuare conantibus. Hoc accidit anno a natiuitate Chriſti 1190, imperij vero 28. Quantus in armis, in pace, quam diligens legum cuſtos, veræ probitatis amator, oſor vero hypocritarum fuerit hic Fridericus, abunde facta eius teſtantur, quæ a multis conſcripta reperiuntur. Scriptorum quidam tamen eius quædam facta & dicta rapiunt in peiorem partem, propter inuidiam & peruerſum in rebus iudicium: quorum error facile deprehenditur ab omnibus, qui non carent omnino mente.

1190

10 20 30 40 50

te. Postquam periit modo quo dixi, in vndis Fridericus Imperator, Fridericus filius, boni iuuenis officio functus, acciuit viros sapientes ad se, quorum consilio, prudentia exercitum regeret: duxitque copias Antiochiam, vbi abundanter inuenerunt omnia ad victum necessaria. Quam rerum omnium copiam tanta consecuta est pestis, vt pene totus consumptus sit exercitus. Huius pestis causam physici alij aliam iudicant fuisse. Quidam plenitudinem saturitatémve immodicam post famem (nam tantæ multitudinis exercitus non potuit per tot itinera non aliquando egere) quidam aeris intemperiem, & anni tempus, cœlumq; natura calidius (nam quam naturę animantium omnium, & etiam plantarum difficulter ferant mutationes, præsertim magnas & repentinas, norunt non solum philosophi, sed rustici pastoresq;) quidam vero venenum immixtum vino & farinæ arbitrantur causam fuisse tam repentini interitus tanti exercitus. Exercitu per pestem ita perdito, cogitur Fridericus dux mutare omnium suorum consiliorum rationes omnes. Proposuerat expugnare in itinere hostium castra & vrbes; casus vero & fata eum retrahunt ad amicas & socias vrbes. Quare Tyrum nauigat cum reliquiis copiarum, secum vehens corpus chari genitoris aromatibus conditum. Tyri corpore patris regalibus ceremoniis magnificentissime sepulto, procedit. Nunciatur autem nostris, Sultanum obuiam venire cum armatorum manu non exigua. Quanquam autem ad paucitatem essent redactę Germanorum copiæ; tamen ne addant hosti animos, fortiter aduersus hostem tendunt, & se ad pugnam parant. Sed Sultanus iam antea expertus, quales Germani in prælio essent, se intra vrbes munitas recipit, illic expectaturus hostem. Nostri Acam, firmam & opibus pollentem vrbem, obsident diu, & multa ferunt ante vrbem. oppidani enim, contempta nostrorum paucitate, sæpe eruptionibus factis nostris non mediocriter nocuerunt. Tandemq; eo deuenerat res, vt nostri magis obsiderentur ab oppidanis, quam ipsi eos obsiderent, donec venit rex Galliarum Philippus, & rex Angliæ cum copiis nostris ad nostros. Tum enim conati sunt variis tormentorum & machinarum generibus, infinitaq; multitudine militum, expugnare vrbem; nec vllam requiem concedebant propugnatoribus murorum; ita sine intermissione vrgebant oppugnationem. In qua contentione, oppidanis pertinaciter nostros repellentibus, cecidere multi Principum exercitus nostri; inter quos erat & Fridericus, filius Imperatoris, dux Sueuię; Comes Theobaldus Franciæ Senescallus; comes Clarimontis, & multi alij clari viri. Qua cæde ita sunt nostri exasperati, vt omnino proposuerint ante deditionem vrbis aut consumptis viribus exercitus non soluere obsidionem. Idcirco secundo demum anno, fame Acam vrbem premente, & muris magna ex parte deiectis, inceperunt pacem petere. Primo tamen nullas conditiones grauiores, quæ solent victis imponi, recipere volebant; ad extremum nostrorum perseuerantia victi acceperunt quas nostri pręscribebant deditionis conditiones. Reges post Acam captam, & Sueuiæ ducem occisum, dominandi libidine & de principatu contentione se debilitarunt, hostes præualentes reddiderunt. Inuidebat enim alij alius, & impediebat alter alterius conatus: eoq; deuenerat res, vt magis cuperēt hostium successus, quam sociorum. Quare Philippus redit domum in Galliam; Ricardus vero Anglorum rex solus, etsi videbat hostem discessu regis Galliarum insolentiorem, sperans omnem laudem, gloriam & principatum ad se solum pertinere, magno conatu maxima aggreditur: in itinere sæpe pugnauit cū hoste, & quanquam grauiter telo vulneratus erat, tamen semper præliis omnibus interfuit. Compulitq; vsque ad Hierusalem Sultanum, quem rex secutus venit in Bethlehem, in quo loco castra muniuit, cognouitque per exploratores, magnam camelorum & mulorum multitudinem commeatum ex Ægypto portare Hierosolymam. Ricardus rex misit expeditum iuuentutis robur noctu clam ad intercipiendum commeatum: quod sane feliciter successit. Omnes enim camelos & mulos oneratos commeatu omnis generis cum agonibus in castra perduxerunt qui missi erant iuuenes. Ricardo non videbatur tempestiuum esse, ad mœnia admouere exercitum propter hyemem instantem: differre igitur constituit in proximum ver obsidionem. Hybernatum igitur dimittere exercitum decreuit. Ecce nuncij ex Europa noui & tristes, qui certiorem Ricardum reddunt regem Galliarum Nortmanniam affligere; fratremq; eius Ioannem regnum Angliæ affectare, quare Ricardus conditiones non honestas nec vtiles cum Sultano fa-

cit, reliquit enim illi omnia præter Tyrum & Ptolemaidem & quædam parua castella. Fœdere facto properat domum per Thraciam & Vngariam, vbi venit in Germaniam, in ditione Lupoldi ducis Austriæ, cum quo habebat simultates, comitantibus se seruiuit, & inter vltimos seruos versatus est, ne agnosceretur. In quodam ergo diuersorio iuxta Viēnam assabat suis manibus carnes, digito gestans regalem annulum, quem quidam ex familiaribus ducis Austriæ agnouit, nam erat miles qui in obsessione Acæ fuerat, quare mox domino suo Viennæ tum degenti nunciat. Dux Austriæ, vt ille indicarat, inuenit regem in diuersorio, captum custodiæ diligenter mancipat, datam occasionem vlciscendi se vehementer gaudet; nam male illi fecerat. Capta enim vrbe Aca, in cuius obsessione nulla non pericula, nullosque non labores Lupoldus dux Austriæ subierat, rex Angliæ contempto Lupoldo signa sua per vrbem erexit, & cum erecta videret vexilla ducis Austriæ, præcepit conculcari, præterea prædam inter suos distribuit, nihil relinquens Germanis qui erant copiæ Austrię ducis, cum tamen communia pericula multa maioraque multo perpessi sint, vt qui primi in obsidione fuerint, primamque coitionem sustinuerint, cum adhuc ciuium Acę vires integræ essent, quas fregerant Germani magna ex parte ante aduentum Anglorum. Hæ fuerunt inimicitiarum causæ. Porro Pontifex Romanus vbi audiuit regem Angliæ reuertentem ex expeditione laboriosissima captum, tenerique in vinculis, ducem Austriæ execrauit, iniquissimoque animo omnes tulerunt qui causam ignorarunt. Plausibilis enim erat expeditio apud omnes Christianos, maximeque admirabantur & diligebant eos, quod sumptis armis aduersus Turcam in longinquas regiones ibant. Dux vero reddidit causas, quibus motus illum ceperit. Henricus Imperator tum egit Wormatiæ, illuc iubet ad se duci captum regem, ibi Henricus audiuit causam Lupoldi & Ricardi; liberatus est rex, dato magno auri pondere Imperatori & Lupoldo. Nam præda quæ Acæ Lupoldo prærepta vi erat a rege, magni æstimabatur. Rex cum non haberet aurum sufficiens ad se liberandum, ecclesiasticum ornatum accepit. Quo sermonis ordine cum Friderico ex Germania ad in Asia & Hierosolymis res gestas venerimus, quoque ductu rursus redierimus in Germaniam, vides. non igitur erit nostri instituti longius immorari in rebus Hierosolymitanis, quanquam postea mirabilia auditu inter Christianos & Sultanum facta sint. Post nuptias magnas gessit in Italia Henricus, Romano Pontifici obtemperantes fecit qui non obediebant, ciuitates rebellantes sub iugum egit; Campaniam quæ nimium superbe despexerat Imperatorem, in vltimam seruitutem redegit; Neapolim maximis præsidiis munitam tres menses obsedit, circaque eam omnia diripuit: sed pestis crudelissime inuasit exercitum. coactus igitur cœlum mutare, soluit obsidionem. Dum autem in obsidione occupatur Henricus, vxor eius quam nuper duxerat, a quibusdam Apuliæ Principibus capitur. Pontifex eos qui captam tenebant, excommunicat, & ditionem eorum cuilibet occupanti concedit. Raptores anathematis fulmine territi, remittunt Henrico vxorem. Imperator minatus illis vltionem (nam inpræsentiarum non vacabat) propter necessaria regni negocia in Germaniam reuertitur. nam cum multa alia in Germania corrigenda erant, tum præcipue in Sueuia quidā mouere non mouēda tentarant. nam quomodo Acam oppugnans fortiter Fridericus occubuerit, dictum est. idcirco quum primum in Germaniam venit, conuocatis proceribus fratri suo Conrado ducatum Sueuiæ dedit, & admonuit eum, vt persuaderet sibi crudelitate non stabile esse posse regnum, sed humanitate & iustitia, præcipue apud homines altiore ingenio præditos, quales essent omnes Germani, potissimum vero Sueuos. Adhortatus quoque eum est, vt operam daret quam charissimus subditis esse, quoque sublimiore loco positus sit, hoc modestiorem oportere esse. & vt studeat quam paucissimos lædere, quantum scilicet iustitia salua fieri potest, plurimis autem prodesse, iuuareque mortales diuinum esse quiddam, nocere Satanæ proprium. Hæc & huiusmodi multa inculcauit Conrado homini agresti & ferocissimo. Archiepiscopus Coloniensis multa, absente Cæsare & occupato in Italia, conatus est contra Cæsarem facere, & quosdam alios in suam adduxerat rebellionem. Quos contra Henricus vbi primum incepit parare bellum, mittunt ad eum rebelles legatos, excusant se quantum licuit, & rogant pacem, facturosq; recipiunt se quæcunque tolerabilia imperet. Ab Imperatore recipiuntur in gratiam.

Germa-

Germania pacata tota, legibus & religione in ea florentibus, custodibusque religionis & legum cõstitutis, contrahit copias, & ducibus Bertoldo a Kunsperg misit in Italiam, per quam totam excepti sunt a ciuitatibus honorifice, donec venerunt in Apuliam, ad quam peruastandam miserat Imperator ipsum exercitum, irascebatur enim Apuliæ propter temeritatem & præsumptionem suique contemptum, vt qui ausi fuerant præcedente anno vxorem eius capere. Quare Apuliæ vrbes vi captas quasdam diripuere, quasdam vrbes & castella in deditionem acceperunt. Totam Apuliam occupatã muniuerunt præsidiis Germanorum militum, qui insolentius imperiosiusque tractarunt eas vrbes in quibus erant; qua causa vix dum Italiæ finibus egressus erat exercitus, con-
10 spirarunt incolæ contra Teutonicos milites qui in præsidiis erant, quorũ partem manciparunt durissimæ seruituti, partem eiecerunt, partem etiam occiderunt. Quæ res vbi ad Imper. perlata est, denuo cõscriptum exercitum in Italiam ducit, & omnes qui præsidia eiecerant, puniuit acriter, quosdam in exilium misit, quosdam patibulo suspendit, alios aliis mortis generibus affecit. ciuitatum quæ præsidia Teutonica eiecerant, quasdam funditus diruit, trucidatis inhabitatoribus omnibus, deterrere volens ne id in posterum vnquam Germanis fieret. Hoc bello Apuliam & Campaniam totam redegit in prouinciam, cui præfecit fortissimos ex exercitu viros, reliquit eis præsidia armata Germanorum non inualida. Cum exercitu in Calabriam & Siciliam est profectus, quas regiones vi cepit. Vbi vero ad vrbem Catanensem appropinquauit, omnes qui in
20 ciuitatibus & castellis passim regnarãt, collecti in vnum cum magno exercitu ciuium, artificum, pastorum, & aratorum turba vndique collecta, occurrunt Imperatori, & castra muniuerunt proxime ad Germanorum castra. Imperator eius gentis morem bellandi sciens, quod scilicet nocte concubia solerent impetum facere in hostes, castra ante noctem muniendi tempus sibi relictum non esse simulat, reliquitque magnam partem fossarum imperfectam, excubitores raros in illa castrorum regione collocat. Hostes id animaduertentes rati sibi datam occasionẽ bene gerendę rei, iuuentutis selectissimum robur statim post mediam noctem vt in castra Imperatoris ea parte irruant qua non erant perfecta. Aduenientibus igitur hostibus expectatis vigiles Germani cedunt, vt iussi fuerant, & hostes intromiserunt, quos expectans Imperator locis commodis
30 circundatosq; trucidat omnes, paucis, qui capti tamen sunt, exceptis. Fuisse autem creditur tria milia, sed totius exercitus præstantissimi ad pugnandumque promptissimi. Cum primum illuxit, Henricus vrbi admouet exercitum, præteriens hostium castra; celeritateque mirabili machinarum & tormentorum variis generibus incipit murum deiicere, & fossata lapide, cespite lignoque complet. Quod vbi viderunt hostes in castris, educunt exercitum in apertam planitiem & Germanos ad pugnam prouocãt instructa acie. Imperator primum dubitat præstétne vrbem obsidione circumuallare & excludere ab vrbe hostes, an congredi melius sit. Vbi videt autem ob vrbis circuitus amplitudinem excludi non posse, statuit congredi. Quare suos ad virtutem cohortatus est, & inter reliqua demonstrauit claris argumentis aut moriendum aut vincendum,
40 nullam spem salutis in fuga esse posse, ostenditque victu faciles esse colluuiem hominum qui nunquam prælio interfuerint, non assuetos armorum conspectu exanimari. Vbi videt animos suorum erectos, & pugnam optare, certa victoriæ spe concepta, aduersus hostes contendit magno animo, statim sine Germanorum cæde perturbatis ordinibus, primo concursu ad vrbem fugiunt (nam animi in vrbe ante congressum erãt sine dubio) exercitus Germanorum fugientes persecutus cum eis irruunt in vrbem, & primo furore occisi sunt in vrbe omnes vtriusque sexus, nulla etiam habita ætatis ratione, captis vrbis primatibus & episcopo qui multa perpetrarat contra Cæsarem, incendit vrbem, nec passus est extingui ignem, donec omnia exusta in cinerem redacta sunt. Huic bello quidam volunt ipsum Henricum non interfuisse, sed per legatos ges-
50 sisse, quorum primum faciunt Henricum de *Kalend* Marscalcum Imperatoris. Hoc constat inter omnes bellum illud gestum nomine Henrici, & Henricum tum in Italia fuisse, præliis autem interfuisse negant quidam. Quidam Italorum virtutem maiorem esse Imperatoris videntes, quam vt superari posset, dolo eum interficere statuunt, multi in eius necem coniurant. quod vbi cognouit Imperator, sedulo dissimulauit, nec vultu, nec verbis vllam illis significationem iræ suspicionisque dedit. Principum fre-

quentibus conuocationibus habitis, semper vnum aut duos coniuratorum adhibuit, & dimisit vt reliquos; sicque in consuetudinem ducti sunt conuentus illi, vt postremo omnibus coniuratis conuocatis nihil sinistri in mentem venerit. Quos correptos, in vinculaque coniectos, exquisitis memorabilibusq; suppliciis affecit. Quosdam enim cute viuos exuit, alios oculis priuauit, alios aliis membris mutilatos viuos in exilium ablegauit, alios lento incendio enecauit, quosdam vectibus humo affixos longis & ingentibus doloribus mori coegit. Vnum vero in primis miserabili spectaculo extinxit, qui aliis potentior regnum affectabat; clauis enim ferreis per tempora transfixit, cauere iubens carnificem, ne neruoso quopiam læso vita finiretur breui. Itaque omnibus fere illius regionis subiugatis ciuitatibus, Henricus promouet signa ad vrbem Siciliæ Falernum, quæ opum & magnificentia aliis Siciliæ vrbibus palmam præripiebat. Fuerunt in ea thesauri regis, & primi loci nobilitas. Adueniens primum impetum fecit in regia viuaria, omnis generis animantium quæ ad mensam veniunt, refertissima. Mactarunt milites, & læti consumunt regias voluptates. Oppidani territi pacem petunt, ciuitatem Imperatori totam tradunt: quare templa, ædificia publica, portas & turres, & hoc genus alia insigniuit imperiali aquila, adiunctis suorum maiorum insigniis; imperatque vt omnes ciuitatis plateas, & fenestras parietesq; domuum frondibus odoriferis, sericis pannis artificiose contextis, impleri, vias gramine viridi sterni, odores incendi, per ordinem ciues vtriusque sexus cum musicis instrumentis procedere. Primo loco puellæ, mox matronæ, deinde pueri, deinceps aliæ ætates ordine ibant. Sic voluit imperiali pompa excipi. Post hanc pompam secundum cuiusque virtutem, largitus est munera militibus, ingentem enim argenti auriq; vim repererat in ea vrbe. redegitque Siciliam totam in prouinciam, ex qua magnos annuos prouentus accepit. Vt autem totũ seminarium rebellionis e medio tolleret, nobiles omnes captiuos in Germaniam misit. Filium regis propter hanc causam, ne ad regnum animum adiiceret, oculis priuari, & duci ad Rhetos, ibique in castro Amiso custodiæ perpetuę mancipari iussit. Regis Siciliæ vxorem matrimonio iunxit Philippo fratri suo, cuius strenua & fideli opera in bellis illis vsus erat. Hæc mulier, nomine Irene, filia Constantinopolitani Imperatoris, pudicitiam seruare in votis habuit; sed ob formam & genus animumque Philippus ad eam adiecerat animum: quare coacta est vi ad nuptias secundas cũ hoste. Multa questa est de rerum humanarum fragilitate & inconstantia; sed quo magis philosophiæ præceptis animum muliebrem imbutum vidit Philippus, hoc magis rapitur in amorem eius, & secum in Germaniam ductam, Augustæ præsentibus multis Principibus magnificentissimis apparatibus nuptias celebrauit. Cum autem negociis publicis ab ea abesse cogebatur, in munito & amœnitatis præcipuæ castro eã habuit inter multas matronas & puellas nobiles. Apuliæ reginam, Sibyllam, cum filia eius misit in monasterium mulierum Hohenburg, quod est in Alsatia. Et hoc modo quicquid putauit facere vllo modo ad rebellionem, sustulit. Vades quoque secum duxit ex Apulia duos primos comites, & episcopum Salernitanum. Ingenium enim cognitum habuit illius gentis ad res nouas promptum & rebellionem procliue. Quanquam vero diligenter omnia prouidisset, ne vllam causam aut materiam rebellandi relinqueret in illis regionibus; tamen in Apulia sunt inuenti, qui nullo respectu habito captorum & obsidum, rebellarunt, Cæsaris statutis contradicentes & contrafacientes. Quamobrem ira succensus Imperator obsides quos apud se in custodia habebat in Germania, luminibus priuat, & sine mora celeriter mittit legatum cum copiis in Apuliam, rebellesq; captos, variis & crudelibus suppliciis affecit, vt exemplo alij deterrerentur. Vixit aliquot annis cum vxore sua Irene suauẽ vitam Henricus in ocio. Et Germania crescebat nouis pagis & vrbibus hominumque fœcunditate. Hoc tempore Conradus Sueuiæ dux Bertoldo de Zeringen indixit bellum, & cum contractas copias duceret aduersus eum, in vrbe Durlach mortuus est. Imperator post mortem Conradi, ducem Sueuiæ facit Philippum fratrem suum. Per id tempus apud Principes electores effecit Henricus, vt Fridericum filium suum natu trium annorum eligerent in regem, & iurarunt puello ceu regi, electioque fere omnium Principum literis obsignatis est confirmata. Imperator Siciliam, Apuliam, totamque Italiam magnis exactionibus pressit, & prohibiturus rebelliones, multos vario genere mortis occidit. Ab ecclesiasticis idem exegit quod ab aliis

aliis postulabat: nec abstinuit manus ab initiatis sacris ordinibus, sed quoslibet ob quãuis leuem suspicionem supplicio affecit. Semel enim decreuerat prohibere seditiones. Qui igitur nihil palam audebant, clam apud Romanum Pontificem accusabant eum, querebanturque de suorum morte, quos innocentes fuisse probare conabantur. Quare Pontifex eum anathemate percussit, prius admonitum. Henrico autem bona verba dãte, & se mutaturum pollicente, si quid factorum eius parum Principem bonum deceret. Pontifex eum absoluit, & in gratiam receptũ cohortatur ad expeditionem Hierosolymitanam & contra Turcas qui & ante multa Christianorum tenebant, & quotidie occupabant. Regni Hierosolymitani recipiendi spem facit, Deum fortunaturum vias, se benedicturum, & pro sua potestate ab apostolo B. Petro sibi relicta, indulgentias liberali plenaq; manu daturum omnibus iis qui vna ituri essent. Præterea promittit se operam daturum vt simul eãt reliqui Christiani nominis Principes. Probat etiam Papa facilem futuram profectionem Hierosolymam vsque, cum aliis argumentis, tum & quod Constantinopolitanus Princeps non solum amicus, sed etiam socius belli futurus sit. Et quod Sultanus nuper excesserat e vita, & Sultano etiam viuente in proxima expeditione Hierosolyma fuisset recepta, post Acam captam, & Sultanũ toties victum, si ille malus Satan non frigidam suffudisset inter regem Galliæ & regẽ Angliæ, interq; hunc & ducem Austriæ. Quæ Pontificis verba sic habere nõ ignorauit Henricus. Nam ex multorum qui in ea fuerant expeditione, ore omnia cognorat, quomodo Sultanus desponderit animum, cogitaritque de reddenda Hierusalem, quomodoque discordia inter Principes acciderit, quæque causa discedendi regibus & reliquis exercitus ducibus fuerit. Henricus igitur omnino statuit illud bellum suscipiendum, maxime cum in Germania ociosorum militum abundaret copia: sed cum multæ essent causæ quæ eum domi detinebant, nomine suo misit archiepiscopum Moguntinum, & ducem Saxonię, & alios multos viros natalium splendore & bellicis laudibus magnos, inter quos primi fuerunt Conradus Cancellarius Imperatoris, Lupoldus dux Austriæ, Hermannus Lantgrauius de Thuringia, dux Brabantiæ, episcopi Ratisponensis, Patauiensis, Halberstadiensis, Conradus Marchio, & alij comites & nobiles viri, quos enumerare nihil opus est. Hi ergo omnes religionis amore, suas maximas & pulcherrimas possessiones, suas vxores charamque prolem reliquerunt. Magni profecto & suspiciendi animi fuerunt. Hæc animorum sublimitas debetur rectæ puerorum institutioni: fuerunt enim omnes non in stabulis equorum, & in voluptatibus carnis, sed in monasteriis, scholis Christianæ Reipublicæ saluberrimis, a sanctis patribus in orationibus, ieiuniis & salutaribus euangelicæ doctrinæ præceptis instituti & educati. Duces igitur, quos dixi, ducunt magnas Germanorum copias per recta itinera, & secundauit Dominus iter eorum vsq; ad Hierusalem, quam petebant. Quæ in itinere eis acciderint, quid vnanimes bellicosissimi viri gesserint, antequam per tot itinerum pericula & difficultates Hierosolymam venerint, enarrari pro rei magnitudine multis voluminibus vix posset. Platina & Blondo autoribus vrbem Iopen & Berytum recuperauerunt vi expugnatas, & ad Hierusalem castra moturis nunciatur Imperatorem Henricum mortuum, cuius auspiciis in ea militia erant. quare omnes vnanimiter repetunt patriam recta & breuissima via. Post illum vero repentinum abitum exercitus, receperunt hostes Berytum & Iopen, & crudelibus modis sæuierunt in Christianos illic relictos, vrbesque incenderunt. Henricus Imperator Messanæ in ægritudinem inciderat, dum ille Germanorum exercitus fuit in expeditione Hierosolymitana, & obiit diem suum præsentibus multis viris Principibus, vxoreque sua, & filio paruo Friderico, qui rex & Imperator ab electoribus erat paulo ante, vt dictum est, appellatus, hunc ægrotus per legatos Romano Pontifici, qui tum erat Innocentius tertius, commendat. Commendat vero eum præcipue fratri suo Philippo cui Sueuię ducatum dederat: nam eius fidem & probitatem exploratam se habere putabat. decumbens igitur in lecto, adhortatur præsentem fratrem, vt pueri bene instituendi præcipuam curam gerat, & regnorum administrationem eidem Philippo committit, donec puer maturus fiat ætate. Iubet autem instituendum tradi bonis & probitatis spectatæ præceptoribus, & exerceri quotidie ad robur animi simul & corporis, quod necessarium omnino est Imperatori, officio suo fungenti. Erat enim Henricus vir perspicaci animo & generoso, corporis

habitu ita gracili, vt non recte possis dicere tenuem fuisse, facies illi qui tenuior fuit reliquis partibus corporis, exercere venationibus equos & pedes se solebat frequenter, libentius ruri in arcibus habitauit, quam in vrbibus, sæpe in hortis eleganter arboribus per ordinem consitis ambulare visus est vno aut altero comite. Post mortem Imperatoris curam imperij dux Sueuiæ Philippus, Henrici Germanus frater, suscipit, nomine puelli Friderici; & administrante omnia Philippo, appellatus est a multis rex & Imperator: nec recusauit nomen. postea cum viderent Principes multi distrahi quæ erant imperij propria in Latio & Sicilia, nec satis autoritatis esse tutori, quidam Principum elegerunt Philippum in regem, & quo maiore autoritate polleret, Moguntię a Tarentasiensi episcopo est in regem vnctus & coronatus. Quæ vnctio & coronæ impositio male habuit Pontificem Roman. & alios multos episcopos. Propterea archiepiscopus Coloniens. & alij quidam ecclesiasticorum & secularium Principum conueniunt Aquisgrani, & Othonem ducis Saxonum filium in regem Romanorum eligunt & coronant, accedente etiam calculo Papæ. Habebat vterque Imperatorum Otho & Philippus a sua parte potentes & multos Principes. Ricardus rex Britanniæ studebat Othoni, item comes Flandriæ, Papa ipse, Archiepiscopus qui illi coronam solenniter imposuerat, item ab illius partibus stabant dux Limpurgæ, & Liuoniæ, item comes Palatinus Rheni & Lantgrauius Thuringiæ. Philippo autē fauebat rex Galliarum, & omnes qui non sunt enumerati inter Othonis amicos. Innocentius igitur in synodo Romæ cum cardinalibus suis habita, reprobam electionem Philippi statuit, quod decretum per apostolicos legatos misit in Germaniam, significās, quid concilio patrum in Spiritu congregatorum visum sit, mandauitque autoritate apostolica, vt omnes obediant Othoni, promulgata excommunicatione in Philippum & omnes ei adhærentes. Sed Germanorum pauci, nisi qui alioqui adhærebant Othoni, bullis pontificiis deterriti, a proposito desistebant. Conatus enim papales & Othonis vbi videt Philippus, se excusat vbique sua ipsius præsentia aut per legatos, quid Pontifex Romanus timeat exponit, simul copias conscribit. Nec Otho segnius se ex aduerso parat ad bellum. Philippus Sueuorum copias aduersus hostem ducit, opponit se Otho, multa cæde res est acta, vterq; Germanos habuit, sed virtute militum præualuit Philippus, eos enim in suo exercitu habuit qui in montibus Heluetiæ nati erant, & Sueuos, omnesq; a Rheni origine vsque ad Argentinam, qui etiam nostra ætate fortissimi milites habētur. Superatus igitur est multis præliis Otho, & cum per totam Germaniam solus haberetur rex, fractis Othone & sociis eius, constituit diligenter fideles vbique præfectos apud Germanos, ipse cum robusta manu arripit in Italiam iter, ne Pontifici vacaret excommunicationibus victoriam suam perturbare, voluit Italiæ & Pontifici negocium facere, Latijq; res componere, ita vt responderent legibus & iuri veterum Imperatorum (Non ignoro hæc apud abbatem Vrspringensem aliter scripta, mihi expendenti eius temporis statum, hæc visa sunt probabilia; si quis vero aliter sentit nihil impedio) cum igitur iam copiæ essent partim accinctæ, partim in itinere, certior redditur de quorundam Principum conuentibus, vt alium Imperatorem eligerent. Et Bertoldus dux Zeringensis magnis largitionibus effecit, vt ipse sit electus & appellatus rex. Philippus grauiter hoc tulit, quare cum omnibus qui fauebant illi principibus comitia in Mülhusen celebrauit, vbi queritur de leuitate & inconstantia quorundam, qui tam leuibus causis adducerētur ad alium Imper. eligendum. Aderant Sueui, Saxones, Boëmi, Boioarij, & multi Rheni Principes & ciuitates qui coniurarunt cum Philippo contra quoscunque vellet. Collectisq; copiis, aduersarios vexabant non mediocriter, implebatur Germania rapinis & cædibus, partes vbique contendebant bello, nullus locus apud German. paci relictus erant: vbique bella erat. Dux vero de Zeringen ad postremum pecunia exhaustus, cum Philippo redit in gratiam, & agnoscit Philippum regem. Coloniensis & Moguntinens. archiepiscopi & comes de Lyningen, & alij qui contra Philippum elegerant Bertoldum ducem, cupientes alium habere Imper. (sperabant autem aliquid se efficere posse, quod idem volebant Papa, & rex Angliæ Ricardus) mittunt ad Othonem, qui tum apud regem Ricardum erat, vocant eum, spem imperij consequendi faciunt. Coloniam igitur Otho vocatus venit, conueniunt multi factionis eiusdem, eligitur Otho in regem, approbauit Pontifex electionē, execrauit vero & maledixit Philip-

lippum. Vterque præparat se aduersus alterum coactis copiis, festinat vterque Aquisgranum alteri præripere cupiens. Philippus præuenit Othonem, capit vrbem, iurant illi ciues, præsidiis munit eam. Ad alia sub manum suam redigenda properat Philippus. Otho cum suis suorumque sociorum copiis venit quoq; postquam discessit cum exercitu Philippus, obsidet oppidum, cumq; præsidia non essent satis numerosa ad defendendam vrbem, ad deditionem adacti sunt, sed saluis omnibus etiam militibus qui in vrbe erant. Capta vrbe, episcopus Coloniens. autoritate apostol. coronam imperialem imponit Othoni. Cæterum vniuersa curia Imperialis & omnes officiales scribeq; imperij sequebantur Philippum. nec non complurimi Principes vtriusque ordinis secularis, ecclesiastici. Quam ob causam magnæ simultates, magnæ concertationes in Repub. imperiali, & ecclesiastica sunt exortæ. In Galliis & Germania, cuius temporis gesta confusa video, ita vt multa ignorentur, vbi aut per quem sint facta: multa enim regi Galliæ Philippo ascribuntur, quæ rex Romanorum Philippus fecit. decepti autores nimirum nominis Philippi communione: nam vbi audiebant scriptúmve inueniebant, rex Philippus, errarunt facile. Hoc autem non est dubium inter episcopos quosdam & Pontificem Rom. magnas simultates, inimicitias, odia, & lites fuisse, non sine magno ecclesiæ scandalo. Nam adhærentes Philippo anathemate pontificio perculsi nihilominus sacras functiones omnes obibant: Philippus vero omnes crudeliter persecutus est & afflixit qui Othonis socij erant, depopulatus est agrum bono & multo vino nobilem Alsatiæ, deuastauit incendio, & cædibus omnia complens, arces humo æquans, regionis magistratum & nobiles captos in vincula coniiciens, præter reliqua castra non procul ab Argentorato castrum, Haldenburg nomine, euertit. Item arcem in Rubiaco vetustissimo Germaniæ oppido radicitus sustulit: Castrum etiam in Aphich funditus euertit, magnam prædã secum abstulit. Proximo post anno statim post hyemem reparatis copiis Argentinã vrbem obsidet, agrum primum depopulatus est, deinde suburbana ædificia quæ egregia & multa ante mœnia erant, exussit. Vrbani scientes se non posse diu obsidionẽ ferre, dediderunt se, æquis conditionib. iurant illi ciues; episcopus quoq; eius vrbis redit in gratiã cum Imperatore, magis suis præsentibus facultatibus timens, quam excõmunicationum minas. Porro cũ varia fortuna vsi sint in multis præliis Otho & Philippus, mutarintq; quoq; eorum se amici pro successuum ratione & fortunæ mutatione, non habito iuramenti pręstiti & fidei respectu, sicq; varij euentus arguebant multorum leuitatem: sępius tamen victor discessit Philippus, sed vtrinq; multi occumbebant fortes milites. & erat omnibus modis miserandus Germaniæ status, multæ viduæ, multi reddebantur tot præliis pupilli, caritas annonæ magna sequebatur, tot passim agris per Germaniam vastatis, & frumento & reliquis victui nẽcessariis in vrbes & arces abreptis & conseruatis ad obsidiones, si vsus veniret, perferendas. nam sæpe propter suspicionẽ belli futuri annonæ caritas consueuit fieri. Post Alsatiam & Argentinam sub iugum suum redactas Philippo accessit amicorũ multitudo, & multæ vltro ciuitates dediderunt se. magnũ enim pepererat sibi nomen deuictis tot arcibus & oppidis, præcipue vero Argentorato vrbe. Othonem non mediocriter commouerunt hæc, quare ne plures desciscerent, omnibus viribus insequitur Philippum, vt suspenderet expectatione socios qui quotidie deficiebant ab eo. Philippus vbi primũ audiuit subsequi Othonem, vertit signa in eum, & occurrit illi alacriter, nihil æque cupiens quam prælio decernere. Otho vero non secutus est eum quod pugnam cuperet, sed vt suos amicos in officio retineret; quare vbi Philippum cum suis obuiam contendere audiuit, retulit pedem, & reuersus in Saxoniam alia ratione opus esse bellandi aduersus Philippum videt. mittit ergo legatos Romam, exponit Pontifici quomodo in Germania a se & a Romano Pontifice desciscant multi, etiam ecclesiastici, causas alias confingit. nam ex vsu eius nõ erat vera, nempe quod fere omnibus præliis superiorem videt Germania Philippum. Pontifex Rom. conuocato concilio suorũ cardinaliũ Romę, repetit anathemate Philippum, Othonẽ confirmat imperatoremq; appellat. quam ob causam cardinalium vnum mittit Coloniam, vt publicaret excõmunicationem in Philippum & omnes ei adhærentes: Item publicatis bullis mandauit sub excõmunicationis pœna, vt Othonẽ omnes pro Imper. haberent, & vitarent Philippum ceu membrũ mortuũ a corpore ecclesiæ recisum. Hic legatus multos, præsertim ecclesiasticos,

proceres a iuramentis quibus Philippo obstricti erant, absoluit. Philippus magnopere excandescens in Pontificem Rom. sacerdotia ecclesiæ pro suo arbitrio quibus volebat contribuit nihil Pontificis autoritatem moratus, munit omnia sua quam potest firmissime, & milites conscribit quoscunque vsquã bonos inuenit, suarum partium Principes omnes Bambergæ conuocat, in frequenti ecclesiasticorũ & secularium conuentu multa pro se aduersus Othonem dicit, extenuat verbis autoritatem pontificiam, & quam inique pro affectuum libidine iudicet & statuat in causa sua declarat. Eodem tempore suis partibus adhærentes Otho vocat ad Traiectum vrbem, accusat apud illos Philippum, suam causam agit, gloriatur de legitima electione, quã approbarit sanctissimus dominus Papa, reiectum ex libro viuentium Philippum & omnes illi adhærentes exaggerat. Fuerũt hæc causa magnæ in ecclesia perturbationis. Hoc tempore, quod fuit anno post natiuitatẽ Christi 1203, Philippus suas copias ducit in Turingiam contra Hermannum Lantgrauium, quod Papæ anathema veritus partes pontificis defendendas susceperat, & quod iuuaret Sifridum Moguntinum archiepiscopum contra Philippum. nam hic Sifridus coniunctissimus erat Othoni, ecclesiasticis eum iuuabat bonis quam poterat maxime. Lantgrauius Turingiæ Othocarum Boëmiæ regem & Palatinum, qui cum Othone contra Philippum sentiebant, inuocat vt ferant illi auxiliares manus. Boëmorum rex magna suorum manu occurrit obuiam Philippo ab alia parte. cum suis copiis quoque comes Palatinus venit ab Othone adiutus. Maiores copias contra se venire quam putabat vbi videt Philippus, seque nimium numero inferiorem, statuit suos intra munitiones continere. quare exercitum in vrbem Erdefurt ducit, illic expectans hostem. Lantgrauius cum sociorum auxiliaribus copiis ad vrbem properat, obsidione totam vrbem circundat, sperans se eum illic inclusum tenere & capere. quamobrem ad Othonem mittit, scribit se tenere captum in vrbe, petitque vt militum adhuc aliquot millia mittat; nam manus suas Philippum effugere non posse, aut captum aut occisum se missurum Othoni promittit. Iamque incipiebant gloriari victum & cum toto exercitu captum: has pœnas dare dicebant impietatis, inobedientiæ, contemptæque ecclesiæ. Hæc fama per totam volitabat Germaniam, incipiebantque rursum aduerso vento impelli in partem diuersam arundines de quibus dixi, hoc est inconstantes homines, qui quolibet vento in quamlibet partem mutantur animis. Philippus hoc periculum animaduertens, quam primũ fugiendum quoquo modo videt antequam augerentur copiæ. propterea media nocte cum paucis suorum elapsus, venit ad Marchionem Misnensem, eique aureos pollicetur montes, qui illum pro tenuitate facultatum suarum iuuit. cum paucis igitur properat liberaturus suos, sed facile ab hostibus repulsus est: illi vero in vrbe aliquoties eruptionibus factis magnam hostium cædem fecerunt, & fortiter propugnabant mœnia. Vbi Otho certior factus est Philippum fuga sibi consuluisse, suos reuocat, & Lantgrauius impensas longioris obsidionis timens, soluit obsidionem. Venit eo tempore Otho rex cum multis militum legionibus Mersburgum, eoque conuocauit omnes suos confœderatos & subditos magistratus. Veniebant quoque qui deficientes a Philippo petebant amicitiam Othonis, causam defectionis suæ reddebant, scilicet quod Pontifex Rom. excommunicarit Philippum & omnes qui eum sequerentur, & quod mandarit Papa, vt omnes relinquerent eum. sed nulla erat plerisque alia causa deficiendi quam quod videbatur Otho superior. In illis comitiis apostolicus legatus, episcopus, denuo Othonem coronauit, & benedixit illi in frequentissima populi concione & magno strepitu & pompa.

Philippus interea comparat copias, suos vbique bono esse animo & bene sperare iubet, iterumque in Turingiam mouet signa, primumque adoritur oppidulum Wizense, paucisque diebus capit, & totam illam regionem, præter vnam atque alteram arcem, in fidem accepit: Nunciatur illi Boëmiæ regem rursum aduenire. Philippus obuiam illi ducit suas copias. Boëmi ad iter paratiores quam ad prælium, celeriter ibant, quibus cum nunciatur hostem aduenire, adest quoque Philippus cum iis eadem hora fere qui nunciabant regi Boëmorum aduolare hostes. itaque dum aciem instruit Boëmus, irruit Philippus in eos. statim perturbatis ordinibus tergum verterunt, in qua fuga Boëmorum multitudo non exigua est occisa: qui fuga euaserunt, domum dissipati venerunt magna cum ignominia. Philippus ex eo prælio incredibilia habuit commoda;

da; qui enim induxerant in animum audire Pontificem Rom. præcipientem vitare anathemate percussum Philippum, mutarunt sententiam, Philippo mittunt auxilia: quædam ciuitatum clam mittebant subsidium. verebantur enim excõmunicationem. Philippus omnes pagos, villas, arces, oppida cepit, & igne & ferro sustulit omnia ædificia: quique paulo ante dicebatur victus, in hostis manu, iam victor hostem affligit pro sua libidine. Thuringiæ comes Hermannus vbi certior est factus tristissimo nuncio, quod rex Boemorum, in quem omnem collocauerat spem, tanto prælio superatus sit, despondet animum, videt se illius iræ resistere non posse, mittit ad Philippum de pace & deditione, se paratum per omnia æqua illi parere significat. Fit pax inter eos, 10 in gratiam recipitur, aliosque qui desciuerant aut primum nunc accedebant sine superbia & exprobratione suscepit. Coloniæ quoque episcopus qui defecerat, reconciliatus est illi. Philippus nocte dieque properabat (dum recens fama de victoria sua vigeret in ore auribusque hominum) ad occupanda quæ aduersarium suum Othonem sequebantur, & in fidem sine iniuria accipiebat omnes qui se dabant. Adolphus archiepiscopus Coloniensis promisit Philippo se effecturum, vt suis partibus accederent dux Lotharingiæ, & dux Brabantiæ, quod magnopere cupiebat Philippus: videbatur enim Otho totus fractus si hoc fieret. Quare episcopo dedit non vulgarem pecuniæ vim partim vt ipse seruaret sibi, partim vt largitionibus animos illorum Principum eorúmque procerum tentaret, & ab Othone auocaret. Episcopus, bonus vir, parui æstima-20 uit iusiurandum Othoni factum, aut excommunicationis latam sententiam, primum auro aulicorum familiarium illorum Principũ corda deuincit Philippo, deinde mentes quoque capit Principum auri vi, quæ magna & potens est in rebus mortalium. Hi duo Principes vbi accesserunt, Othone relicto, ad Philippum, plurimis aliis idem faciendi causa fuerunt, quibus nulla munera data sunt, imo ipsi Philippo dederunt: sicut comparatum est inique, vt ditioribus semper aliquid addatur. Philippi igitur rebus sic se habentibus, fit Aquisgrani magnus principum & ciuitatum conuentus, aderant etiam duces Lotharingiæ & Brabantiæ. In eo renouantur fœdera, iuramentis & literis confirmantur, de alio subrogando Pontifice Rom. si ille nolit mutare sententiam, deliberatur. Coronaturque in illis comitiis iterum Philippus, appellaturque rex Ro-30 manorum & Imperator semper Augustus. Multi ecclesiastici abbates & in aliis dignitatibus constituti cogebantur obtemperare non sine conscientia carnificina. Rege Philippo excommunicato, quidam ex eis, qui nimirum religioni magis dediti erãt, potius proponebant quiduis ferre, quam animæ detrimentum pati. Nam persuasum erat, certo recta ad inferos descendere animas eorum qui in excommunicatione mortui essent. Propterea Colonienses ciues suum episcopum vocabant apostatam, & iniquissimo ferebant animo quod contra iuramentum Othoni præstitum, & contra sacrosanctam Romanam sedem beati Petri coniunxerat se Philippo. Volebant enim potius quodlibet discrimen subire, quam contra Romanæ ecclesiæ obedientiam facere. Quare petebant a Pontifice Rom. vt Adolphum archiepiscopum suum a cathedra epi-40 scopali deturbaret. Accusabantq; eum leuitatis & perfidiæ nomine grauiter. Hoc vero grauissimum iudicabant, quod ipse coronauerat suis manibus Philippum. Quam ob causam legatus apostolicus qui tum nomine Pontificis Rom. legatione in Germaniam fungebatur, episcopum Adolphum deposuit, & consecrauit in archiepiscopum Coloniensem, auro ditissimum, Bunnæ præpositum, Brunonem nomine. Idem legatus eadem legatione etiam deposuerat Moguntinum episcopum, quem Philippus Imperator volebat, & alium substituit. Sed consecrati hi fuerunt episcopi, præterea nihil, dum Philippus superstes fuit. Nec enim vsus redituum, aut administratio muneris episcopalis illis concessa fuerunt. Sed præualuerunt viribus & auxiliorum copia episcopi regij, pontificij latere coacti sunt. In his dissensionum turbis multa mona-50 steria (maiorum honestissima instituta & vtilissima) sunt direpta & diruta, multæ ecclesiæ spoliatæ, multi pauperes oppressi. Dum ita succedunt omnia ex sententia Philippo, Otho aduersarius eius laborat apud Saxones grauissimo morbo, & omnium pene amicorum auxilio destitutus, animi ægritudine non leuiore quam corporis detinetur. Nihil habet reliquum in quo possit confidere quam Pontificem Rom. ad quem mittit nuncios, & in Germania legatum supplicat, quotidieque nuncios appellat suam

prædicans in Romanam ſedem obſeruantiam. Spiram Philippus conuocat Principes Germaniæ, ibique decernitur bellum contra Colonienſes omnium Principum qui illic erant concordi ſententia. Quare coniunctas copias Imperator Philippus ducit aduerſus Colonienſes qui toti erant Rom. Papę deuoti. Aduenientem placare verbis Imperatorem conantur. Imperator poſtulat vt Adolpho epiſcopo ſatisfaciant, pro magnitudine iniuriarum quas illi intulerant, omnia ſua reſtituant, omni honore excipiant & venerentur vt archiepiſcopum ſuum, illiq́ue iurent. Quod cum ciues recuſarent, multaq́ue de ſua debita eccleſiæ obedientia diſſererent, Philippus omnia quæ ante mœnia ciues habebant militibus diripienda & vaſtanda obiicit. Nihil ante vrbem manſit integrum, omnia in cinerem redigebantur. Deinde exercitum propius muris admouendo arctius vrbem premere conatur, totam fere vrbem circumuallando magni laboris operibus. Sed paucis diebus capiendi nullam ſpem videns, ſoluens obſidionem, ad parua oppida Adolpho rebellantia capienda ducit copias, quæ capta iurarunt Adolpho fidelitatem, vt ſic loquar, formula ſermonis vſitata. Multa munita loca circa Coloniam hoc bello deſtruxit Imperator. Arces omnes epiſcopo Adolpho reddidit. Otho interea reſtitutus ſanitati, autoritate apoſtolica multas recipit vrbes, nam mandato autoritatis apoſtolicæ plerique credebant illi ſoli imperium deberi & Imperatoris appellationem. Quare cohortatur ſuos, Dominum eccleſiam ſuam non ſic peſſundari paſſurum, rationem breui futuram rerum. Impios, ceu puluerem a facie venti, coram Domino breui diſiiciendos & perdendos ſeruari. Quod vbi Colonienſes audiuerunt, reſuſcitatum ex morbo ſcilicet Othonem, & parare arma, poſt abitum Philippi pleraque omnia recuperant, eiectis & captis præſidiis Philippi & epiſcopi. Ipſe epiſcopus vix euaſit, venitq́; ad Imperatorem Philippum, illi omnia enarrat ordine. Quare Philippus ſine mora repetit Coloniam cum copiis, & recipit quæ ad eccleſiam Colonienſem pertinentia omnia, quæ extra vrbem fuerunt, & quantum fieri per magnitudinem vrbis exercitusq́ue ſui, vrbem circumuallat, mittitq́ue paſſim ad ſuos confœderatos, vt auxiliares manus mittant, nam totam vrbem cupiebat circundare; erat enim ipſe Otho rex cum ſuo epiſcopo Brunone in vrbe, conſecrarantq́ue epiſcopum Brunonem Sifridus Moguntinus epiſcopus, & duo ex Anglia miſſi epiſcopi. Ex Germanis enim epiſcoporum nullus audebat tentare, omnes enim metuebant Philippum. Augebatur igitur quotidie exercitus Philippi, iamq́ue Otho videbat ſe quotidie includi magis, augeriq́ue periculum, nec habere vllos ſociorum a quibus eſſet exercitus ſperandus, cuius opera ſolueretur obſidio. Quare cum videret diligentius, etiam nocte omnia itinera cuſtodita, vt nulla poſſit eſſe ſpes elabendi, niſi certo periculo, conſtituit cum ſuis erumpere per medios hoſtes diuiſos, per ambitum ciuitatis, eruptione facta prorumpit quidem fortiter per hoſtes, & occidit multos; ſed Philippi copiæ numero ſuperiores multo (quanquam vix ſexta copiarum pars eo loco eſſet) fugientem Othonem perſequuntur, & vix dimidia pars, qui comitabantur dominum, euaſit, alij enim capti ſunt, alij occiſi. Brunonem etiam in eo prælio cepit, & in vinculis duriter detinuit perpetuum annum. Colonienſes magis etiam muniunt vrbem, & diligentius diſponunt in muris propugnatores. Philippus vbi vidit elapſum Othonem, & capiendæ vrbis facultates ſibi non eſſe in præſentiarum, diſcedit, & obſeruat quid Otho parturiat. Colonienſes vero vbi extra mœnia nuſquam eſſent tuti, omnibus fere redactis in poteſtatem Philippi, & Otho vrbe non ſatis confiſus eſſet (quod imprimis ciues male habuit: neque enim tutorem ſatis commodũ putabant, qui hoc modo obſeſſam vrbem relinqueret) Romani autem Pontificis ſpiritualia excommunicationum fulmina efficacia eſſe apud hoſtes videntes, mittunt ad ducem Brabantiæ, vt eius conſilio & opera reconcilientur Philippo Imperatori. Dux Brabantiæ ſuam operam pollicetur, veniunt igitur legati Colonienſium ad Imperat. Philippum Botpardiam, vbi cum multis Principibus & parte exercitus agebat. Primum petunt vt condonet tot eorum delicta, quę veniam mereantur vel ob hoc ſolum, quod ſic docti fuerint a ſuis religioſis, & propter cultum diuinum fecerint: ſed cum videant eccleſiæ maiorem partem per Germaniam & religioſos quoque viros a partibus Philippi ſtare, gratiam humiliter ſe petere inquiunt, & delictorum veniam, offerunt epiſcopo Adolpho omnia quæ habuit vnquam epiſcopus in vrbe iura. Cæſari item Philippo facturos plura quam ipſe

vel

vel suo vel imperij nomine vnquam postulaturus sit, pollicentur. Philippus recipit eos in gratiam, nihil pœnæ grauioris propter rebellionem illis imponens. Quare cum legatis Coloniensium mittit quoque suos Philippus, qui Coloniensibus ciuibus pacis conditiones exposuerunt, quas vbi vident non modo æquissimas, sed etiam mire faciles, gratias agunt Philippo, & quæcunque postulat, iurant prompto animo. Philippus ergo in dignitatem archiepiscopi, reclamante Pontifice Rom. restituit Adolphum, & quæcunque ad ecclesiam pertinuerant, reddidit, quædam alia armis capta ecclesiæ illi donauit. Otho autem desperatis suis in Germania rebus, omnia Philippo obtinente, ad regem Angliæ se contulit, vt illic lateret, tragœdiæque finem expectaret, nihil minus tamen cum Pontifice consilia confert, quid facto opus sit, quærit. Philippus autem firmum & stabile conatur regnum reddere: propterea ad omnes ciuitates proficiscitur, renouantur vbique iuramenta, per omnes ciuitates suæ liberalitatis & lenitatis specimen exhibet. Amicos quam plurimos parat: nam in his bellis præcedentibus omnibus satis didicit, multo preciosiorem possessionem amicorum multorum, quam multæ pecuniæ. Quare filiam suam matrimonio iunxit regi Boemorum, aliam filiam minorem natu dedit vxorem filio ducis Brabantiæ. Opus enim fore aliquando amicis putauit: neque enim sic quieturum Pontificem Rom. & Othonem sperauit. Quæ hoc tempore in sole visa scribuntur, si quis cupit scire, legat in aliis. Philippus postquam in Germania res stabiliuit suas quantum potuit fieri firmissime, conuocatis Principibus exponit suam voluntatem faciendæ pacis ecclesiæ, propter vitanda scandala: multorum enim simplicium & bonorum mentes offendi sciebat, & in conscientia cruciari, quod excommunicati erant omnes adhærentes Imperatori Philippo. Idcirco decernunt in eo conuentu Principes, vt legati ad Romanum Pontificem mittantur de pace facienda, & vt explicent quantum malorum ortum sit, & exoriri adhuc possit ex illa discordia. Missa autem est honestissima legatio ex doctis & ex Principibus viris. Hi vbi venerunt Romam, exposuerunt multis mandata, docentque quantus religionis contemptus vulgo fieri soleat, vbi vident, Principes contemnere ea quæ religionis sunt. Philippum autem esse iam eo loco, vt nullam aduersariis reliquerit spem amari ab omnibus, boni Principis dotes cumulatim in eo esse. Et non esse Principem qui religionem maioris faciat, iam partium contentionibus coactum dissentire inuitum a Romano Pontifice, quanquam non dissentiat, sed eum torquere quod ex Rom. Pontifice cum hoste suo sentiat. Hæc & alia multa vbi legati Germani exposuerunt, nomine communis pacis, Papa priuatum suum negocium adfert, petunt si velit Philippus absolui, & electionem suam probari per apostolicam autoritatem, vt filiam suam nepoti Pontificis matrimonio copulet. sperarunt enim pontificij ex hoc coniugio magnam partem Italiæ ad se redituram. Hoc cum serio Romanus peteret Pontifex, pollicereturque operam suam & studium erga Philippum Imperatorem, si hoc faceret. Item addebat Pontifex facile effecturum, vt Otho nihil posthac amplius tentaret. Sed legati non parum offensi, quod Pontifex tam aperte priuata publicis, carnalia spiritualibus anteponeret, responderunt, sibi non licere in hac re quicquam agere, nec in mandatis suis habere; suadere autem vt Pontifex propter matrimonium hoc legatos ad Imperatorem mittat, se autem pro virili curaturos vt nuptiæ illæ fiant. Nunc autem propter ecclesiæ & imperij publicam pacem, & propter euitanda scandala Romam missos, de his rebus agendum esse. Pontifex eandem canit cantilenam, si filiam dederit, nihil non facturum eorum quæ petebant, imo longe plura promittebat, quam optare ausus fuisset Philippus. Quare Pontifex cum legatis Cæsaris suos etiam mittit legatos, illisque plenam potestatem dat omnia quæ petit Philippus concedendi, modo filia excommunicati Principis nubat nepoti Pontificis. Mittit autem legationem qua dignior nulla mitti potuisset. Erant legati Leo titul. sanctæ Crucis in Hierusalem Cardinalis, episcopus Hostiensis, & episcopus Velturensis. Qui vbi venerunt in Germaniam Augustæ Vindelicorum legati honorifice suscepti sunt a Philippo: sed Philippus ex suis legatis quos Romam miserat, cognouit, quam ob causam potissimum adessent, quid sperarent: quare statuit paululum rem producere, & ita pontificios alloqui comiter, vt in spem certam vocaret illos filiam nepoti Pontific. desponsurum; etsi nihil de illa re adhuc tractatum erat: legati tamen facile cõiicere poterant, omnia per legatos suos

Imperatori expoſita. neque enim legati quid actum eſſet Romæ, dicere potuerunt, niſi illud de petitione Papæ dicerent. Ex Auguſta igitur Philippus Spiram ſecum ducit Pontificis legatos, Spiræ edito edicto publico, conuocat omnes Principes ad comitia in Northuſen; vbi natalem Domini celebrat, præſentibus legatis Pontificis. Admirabantur omnes Romanos cardinalem & epiſcopum intereſſe ſacris excommunicati Philippi. Sed Philippus propterea ita ſpe lactarat, & ſuſpenderat legatos, vt ſic viderent infirmiores (qui non ſine conſcientia commertium habebant cum Imperatore excommunicato, maxime in ſacris) nec autores excommunicationum ſemper curare illa fulgura magnopere. In comitiis igitur illis vbi legati expoſuerunt Papæ voluntatem de coniugio filiæ Imperatoris & nepotis ſui, ſimulque intelligerent Principes ex ore legatorum, quare id peteret Pontifex; nam dicebant nomine dotis ea fore ſatis, quæ in Italia poſſet Imperatoris nomine concedere, quæ alioqui non eſſent in manibus Philippi, Principes plerique cum Imperatore ridebant, & admirabantur, qua fronte auderent tam aperte ſua quærere. Quare nihil reſponderunt quod attinebat ad matrimonium illud, ſed dicebant, primum oportere mortalium rebus communibus conſulere, poſtquam illæ bene haberent & pacatæ eſſent, tum ad parua illa priuata deſcendendum. Legati pontificij vbi negare non audebant, hæc ſic habere, rubore ſuffuſi, de pace inter Othonem & Philippum cœperunt tractare, & ſi propoſuerant prius ſuam rem agere copulando illos quos dixi, nempe nepotem Papæ, & Philippi filiam. Principes igitur de componenda pace inter Othonem & Philippum multa excogitarunt. Tandem placuit omnibus hoc medium: Vt Philippus Othoni ſuam filiam in vxorem det, Otho non affectaret amplius ſuperſtite Philippo regnum; poſt mortem vero Philippi Otho regnaret. In his comitiis Bruno Colonienſis epiſcopus liberatur ex carcere, & cum pontificiis legatis Romam profectus eſt, ibique pallium & conſecrationem epiſcopi adeptus eſt; Adolphus vero, conſentiente Imperatore depoſitus eſt. Papa vbi contemptum ſe a Philippo videt, multa contra eum clam & palam machinatus eſt, de quibus nunc breuitati ſtudens nihil dicam, cum plura ſint quam vt paucis dici poſſint. Philippus aliqua ex parte ex turbis negociorum & bellorum extricatus ſtatuit genio indulgere per aliquot ſaltem dies, & curare corpus. Cum ergo eſſet Babenbergæ liberalius pranſus, & a prandio in cubiculum receſſiſſet cum cancellario & dapifero ſuo, corpuſque quieti dediſſet, Otho de Witliſpach comes Palatinus, qui ob multas cauſas odium gerebat in regem, feſtinanter ceu rem magnam nunciaturus accedit ianuam cubilis in quo rex dormiebat, grauiuſque pulſat, agnitus ab iis qui intus erant, cum rege intromittitur, gladium celerrime educit, & in collum vibrat, abſcindens iugulares aliquot venas. nam quod non totum abſcidit caput, in cauſa fuit illorum duorum qui vna in cubiculo cum rege erant, clamor, illo enim & magnitudine facinoris perterritus latro titubauit manu, paruúmque idcirco vulnus inflixit; ſed lethale. Rigore & terrore obſtupuere cancellarius & dapifer. Tamen vir maximi ſpiritus dapifer, nomine Henricus de Walpurg, properat repagulis firmare fores cubilis, ſimulque clamat maxima voce, milites vocans. Sed latro confidentiſſimus & truculentiſſimus, vulnere in caput dapiferi obſtantis inflicto tam graui vt caderet, peſſulis & repagulis remotis, ſe e cubiculo eiecit, præcipitauitque ad equos qui parati expectabant latronem, itaque equos conſcendit, & aufugit antequam quiſquam ſcire ex illis duobus qui erant cum rege poterat, quid eſſet. Latrone ex palatio ſic ſe præcipitante, clamoreque cancellarij & dapiferi audito, concurritur ad cubile regis, qui volutatus in ſanguine ſuo exanimis iacet. O fata ineuitabilia! Philippus rex ita periit cum iam primum inciperet curare corpus. Periit gladio in cubiculo palatij ſui, quo tempore minus hoſtium habuit, quam vnquam antea, qui in præliis toties ſeruatus eſt. Regalibus ceremoniis eſt Babenbergæ ſepultus magno multorum luctu & lachrymis. Latrocinio autem tali occiſus eſt Philippus anno Domini 1208, quo etiam anno pax eſt facta, de qua iam diximus. Multi amici Philippi clam conſpirarunt de vlciſcenda morte eius. Otho de Witliſpach poſt latrocinium illud continuit ſe apud Egbertum Babenbergenſem epiſcopum, & eius fratrem Henricum Marchionem. Quare qui conſtituerant vlciſci necem Henrici, etiam illis inſidiabantur. Henricus ergo Marchio de Aderſehe paucis poſt men-

1208

mensibus occisus est in quadam rustica villa a Marescallo Philippi Imperatoris. Quid Philippus in vita egerit satis dictum est, quali corpore fuerit vno verbo expediam. Fuit corpore debiliore quam animo, nam sæpe ea conatus quæ per corporis infirmitatem non potuit efficere, a proposito destitit. Fuit enim animo ad maximas quasque res administrandas, bella suscipienda, & prælia ineunda promptissimo. Paulo graciliore corporis habitu fuit, facie dignitatem & animi sublimitatem præ se tulit. Exercitationibus supra modum delectatus est, ratus intra parietes, ruri assiduus. Statim post mortem Philippi conueniunt Francofordiæ Principes electores, & iuxta pacis conditiones in Northusen electus est ad Imperium Otho, dux Saxoniæ, qui ante tantopere laborauerat tot casibus & præliis aliquot annis, vt regnaret. Pontifex Rom. audita morte Philippi, & Othonis electione non mediocri gaudio affectus est: quare duos cardinales mittit ad eum in Germaniam ad gratulandum Othoni & Principibus gratias agendum, simul vt Romam inuitarent Othonem ad imperij coronam accipiendam. Legati igitur illi vbi venerunt in Germaniam, & Othoni pontificia mandata exposuerunt, per multas ciuitates ecclesiasque iter fecerunt, indulgentias & priuilegia, & peccatorum grauiorum absolutiones dispensarunt. Rex Otho post illa comitia constituit omnia itinera per Germaniam quæ eo tempore latronibus infesta erant a prædonibus & latronibus libera reddere. Quare imperauit vbique edicto publicato, in prædones & pacis turbatores animaduerti siue essent nobiles, siue non; neminique omnino parcere voluit. Hunc Othonem nimium familiaribus suis contra æquitatem studuisse scribunt autores. Secularia enim & ecclesiastica beneficia familiaribus suis contulit, neminemque fere circa se habuit, quam quos secum ex Saxonia & Anglia duxerat. Quidam hoc in bonam partem interpretantur, fuisse enim illos qui perseuerarũt cum illo in aduersis. Alienauit a se multos proceres nobiles & plebeios in iis Germaniæ partibus quibus maxime in bello vicere omnes Imperatores. Quod enim propter Philippum odium conceperat contra Sueuos, iam in eos euomere conatus est: nam hactenus fortuna aduersa illi negarat. Otho non diu post mortem Philippi Augustæ Principum conuentum celebrat, vbi comitem Palatinum Othonem de Witlispach & eius socios perpetrati latrocinij proscripsit, eorumque possessiones & facultates omnes partim imperio adiudicauit, partim ad alios transtulit. Voluitque videri grauiter ferre mortem soceri sui Philippi, & si scirent omnes, viuúmne an mortuum mallet, sed licebat impune optare viuum. Nec defuerunt qui crediderunt Othonem de Witlispach aliquid ab Othone rege beneficij sperasse, ob occisum Philippum. Esto hic suum iudicium cuique liberum, Dominus solus corda nouit, nosque nimium sumus procliues ad iudicandum, vel potius calumniandum in huiusmodi rebus, neque enim est iudicare, sed calumniari si quis rem ignotam rapit in peiorem partem. Ad proximum post electionem comitia in Hagenau habuit, in quibus expeditio cum magno exercitu in Italiam decernitur. Iubenturque copiarum duces electi se quam primum parare. Ex Hagenau in Saxoniam proficiscitur gratia delectus militum habendi, & etiam causa illic Philippi nouam nuptam custodiendi, quam in vrbem Brunschuig cum honestis virginibus & matronis ducit, iubetque eam illic læta suum ex Italia reditum expectare. Conscribitur per Germaniam passim exercitus, Augustæ conueniunt cum copiis omnes vt imperatum erat. Per vallem Tridentinam iter facientes Veronam veniunt, vbi excipiuntur pacifice, & offeruntur illis omnia quæ potest dominus a subiectis sperare. Postea Bononiam vsque venit, illic statuit experiri totius Latij Principum animos, & omnia prius tentare verbis, quam armis. Quare Bononiam conuocat omnes Italiæ Principes & ciuitatum magistratus, cum eis pacem fœderaque facit, imperat quoque singulis pro facultatum mensura numerum certum equitum & peditum, contractisque Italicis copiis, magnificentissime peruenit Romam. Tota vrbs effusa venit cum omnium ordinum, ætatum & sexus hominibus Imperatori obuiam, aduentui gratulantur, musicis instrumentis variorum generum & vocibus canunt. Adest ipse Pontifex Innocentius, qui amplexus Imperatorem ducit ad Basilicam diui Petri, & magnificentia, qua maior excogitari non potuit, coronam Imperialem imponit illi, & benedictionis apostolicæ illum participem facit. Corona imperiali Othone donato, Innocentius postulat ab Othone iuramentum de patrimonio Petri defenden-

do,& sanctæ ecclesiæ obedientiam præstando. Othone hæsitante, neque tam prompto ad iusiurandum vt Romani sperabant, improbius autem Romanis exigentibus, oritur tumultus, ad arma concurritur, inter muros angustiæ impediebant Germanos, ex tectis & altioribus ædificiorũ tabulatis euoluuntur in Cæsarianos lapides, multi primæ nobilitatis, & familiarissimi quiq; occumbunt. Multi grauiter vulnerantur. Otho cum Romanis expostulauit, & petiit ab eis resarciri damna; sed videt nihil in præsentiarum contra eos fieri posse; omnes enim munitiones occupatas tenebant. quare discedit Roma,& Mediolanum vsque profectus e Germania auxilia vocat,& Longobardorum multitudinem magnam conscribit,& in ditionem sedis Romanę ducit, nihilq; prætermittit non vastatum. Tusciam & Romaniolam miseris modis perdidit. Et Romæ parabant se ad obsidionem perferendam, nam quotidie nunciabatur cum exercitu aduenire. Post depopulatas ecclesię Rom. terras, Neapolitani regni prouincias, quæ tenebat Fridericus secundus, ingreditur,& sibi omnia iurare cogit. Hęc quo animo tulerit Pontifex Rom. nihil opus est dicere. Cum vero Pontifici copiæ deessent, quibus resisteret Othoni, & minis nihil efficere posset, admonuerat enim eum per legatos vt ecclesiæ sua redderet, mittit ad regem Galliæ, qui alioqui male volebat Othoni: semper enim senserat cũ Philippo Imperatore contra Othonem, precibus & pollicitationibus eum inuitat ad subueniendum ecclesię, maiorum eis exempla commemorat regi,&c. Verum Otho nihil motus Pontificiis minis & conatibus, pergit occupare, vastare, diripienda militibus dare vrbes & castra pontificia. Quare Pontifex Othonem excommunicat, in Germaniam cum bullis mittens legatos, qui rebellionem contra eum excitẽt. Et postquam videt Papa Othonem anathematis fulmine non terreri, concilio Romæ habito episcoporum & cardinalium, eum ab imperio autoritate apostolica deponit, & pronunciauit excõmunicationis sententiæ subiacere omnes qui illi faueant, studeant, benéq; loquãtur. Absoluit vero omnes a iuramẽtis pręstitis, anathemaq; iubet esse quicunque vel nominaret eum Imperatorem aut regem. Otho animum Põtificis exasperatum intelligens, magis omnia implet tumultibus per Italiam, ducitq; copias in Apuliam & Calabriam, hostiliter omnia vastat, castella militibus donat. Exigit magnam pecuniam a victis,& frumentum in munitissimas arces conuehit in vsum obsidendæ Romæ. Factaq; est breui incredibilis caritas omnium rerum per totum Latium. Nec paruus timor inuasit Romam: vidit enim successus eius & conatus. Pontifex in Germania defectionem ab illo excitare variis artibus tentat. Mittit cum mandatis & excommunicationum sententiis legatos suos ad archiepiscopum Moguntinum Sifridum, huicq; mandat vt latam in sancta synodo sententiam in Othonem diuulget per totam Germaniam, quod scilicet Otho deturbatus ab imperio sit. Sifridus obedit autoritati pontificiæ,& promulgat vbicunque potest sententiam Pontificis. Quod episcopi temerarium factum commouit ad iram Germaniæ Principes omnes fere; nam quod episcopus de excommunicatione dicebat, flocci non faciebant ipsorum multi. nam dum adhuc viueret Philippus, occalluerant ad illos terrores Romani Pontificis. Quare comitum ducumque quidam cum magna nobilium multitudine copiis armatis ditionem omnem ecclesiæ Moguntinę peruastant, ædificia exurunt, monasteriis & templis non parcentes. Sifridus episcopus sibi bene conscius se ob nullam aliam causam promulgasse sacrosanctæ synodi Romanæ sententiam in Othonem, quam zelo & obedientia erga sedem beati Petri, fugit in Thuringiam ad comitem Hermannum, apud quem latuit: nam is comes quoque bene cum Rom. ecclesia sentiebat. Germaniæ Principes quidam vbi audiuerunt Imperatoris per Italiam facta, placuerunt, qui scilicet didicerant regnante Philippo contemnere arma quibus aduersarij resistebant; quidam vero factis Othonis resistere parabant, alij aliam ob causam, ob excommunicationem multi quoque, qui timebant ecclesiæ perniciosissimam discordiam & scandala pessima. Othoni vbi hæc sic habere in Germania significatum est, quam primum in Germaniam festinandum censuit: quare rebus vtcunque in Italia dispositis, ducit exercitum domum, nec contemnendam pecuniam ex Italia secum attulit. Inuenit vero Germaniam tumultuantem seditionibus, erat enim diuisa in partes, aliis pontificiam potestatem despicientibus, aliis eam suspicientibus & formidantibus. Anno igitur post natiuitatem Christi 1212, Otho reuersus in Germaniam, mense Maio, Norinbergam

1212

omnes

omnes Germaniæ Principes conuocat, illic Principibus commemorat Romanorum perfidiam, & multorum nobilium, fortium virorum, cædes ob oculos ponit, iniquas petitiones Pontificis & dolos exponit multis verbis. Adhortatur Principes, ne submittant & deiiciant generosos animos, vt mancipia Romanorum fiant. Addit præter reliqua, se paratum imperio cedere, si Principibus electoribus videatur inutilis, & meritus vt deponatur: nam Pontificem Romanum propterea sibi irasci, quod contra imperij dignitatem & vtilitatem non velit eum audire per omnia. Principum igitur iudicio suam causam subiicit, & imperij Rempubl. committit. Insidiari enim Innocentium imperio & facultatibus Germanorum, imprimis Romanis molestum esse quod 10 ius Imperatorem eligendi apud Germanos sit. Quod sublatum, inquit, esset, si Pontifex posset deponere Imperatorem pro sua libidine, vt præsumpsit. Principes igitur cordatiores erant quam vt non viderent quid sequeretur, quantáve esset eorum potestas Imperatorem eligendi, si ratam haberent sententiam Papæ, deponendo ab imperio Othonem. Cumque in hanc sententiam Imperator quosdam confirmasset Principes, quosdam alienatos reconciliasset, quosdam ad maiorem iram in Pontificem concitasset, decretum est bellum contra Hermannum Turingiæ comitem, qui audiebat Pontificem Romanum, & propterea Sifridum Moguntinum episcopum fouebat. Quare celeriter copiis contractis, inuadit Hermanni ditionem, & primum arces Rodenburgum & Saltzingen munitissimas loci natura & operibus hominum. 20 Agros quoque in illa regione vastauit totos. Oppidum Wizense incendit, sed prius diripiendum obiectum militum furori. Scribunt autores tum primum machinam illam bellicam inuentam, quam Trybock Germani eius inuentores nominarunt. Inuentam autem certis argumentis colligitur, in iis Germaniæ locis vbi post inuentæ sunt Bombardæ, nempe Norinbergæ. Turingiam igitur nimis crudeliter totam eo bello vastauit. Post hanc hostilem depopulationem Turingiæ in vrbe Northusen Saxoniæ cum filia Philippi nuptias imperiali magnificentia celebrauit. Post nuptias quarto die noua nupta moritur. Suspicabantur alij aliam mortis causam fuisse, quidam dicebant virginem non inuentam, quidam concubinas magis Imperatori placuisse, fuerunt qui putabant per pellices veneno sublatam non conscio Imperato- 30 re. Inimici & Pontificij palam dicebant per Imperatorem venenum illi datum. Dum hæc agit Otho cum suis, aduersa pars quæ adhærebat Pontifici, cuique alias non placebant facta Othonis, erant autem præcipui aduersariorum eius Sifridus Moguntinus archiepiscopus, Boemiæ rex, episcopus Treuirensis, item Hermannus comes Turingiæ, dux Austriæ, & alij quidam, qui conuenerunt, communique sententia decreuerunt reuocare Fridericum Henrici Imperatoris filium, eumque appellant Imperatorem loco abrogati Othonis. Passim ad Principes & vrbes scribebant, & agebant adolescentis Friderici causam, admonentes eos iuramenti quod olim per totum imperium puero factum erat. Item quam liberali & generosa indole puer sit, quamque bene & modeste educatus sit, declarant. Quare ad eum legationem honestam mit- 40 tunt, & ad suscipiendum imperium vocant, spem faciunt Deum fortunaturum conatus eius contra hostem ecclesiæ, Othonem. Mittunt autem Anshelmum de Iustingen, & Henricum de Nyfen summos eloquentia, nobilitate & fortitudine viros. Qui vbi ad Fridericum adolescentem veniunt; exponunt illi omnia, quomodo abrogatus sit Otho, expectari eum a maiore & meliore parte Germaniæ, odire bellicosissimos Germanos Othonem. Pontificis potestatem & autoritatem illi probant, si forte dubitaret. Regem Franciæ quoque contra Othonem adfuturum, si opus sit, omnibus neruis, pollicentur. Fridericus agit gratias pro voluntate in se Principibus, sed rem periculosam & magnam esse, deliberatione propterea opus esse. Dux etiam Brabantiæ multis ex causis infensus fuit Othoni; quare copiis ar- 50 matis Leodium obsidet, & per vim capit vrbem & multos ciues, episcopus fuga sibi consulit. Hac expugnatione Leodium est miserrime a militibus direptum, nulla vllius loci est habita ratio, non monasteriorum, non ecclesiarum. Ecclesiasticæ personæ non aliter tractatæ sunt, quam seculares. Alia quoque Othoni subiecta diripuit hic dux Brabantiæ, & animos addidit multis audendi rebellare Othoni.

Anno Domini 1212, fuit hæresis in Alsatia, qua seducti erant nobiles & vulgus. 1212

Affirmabant quolibet die licere carnes comedere, in piscium esu immodico tam inesse luxum, quam in reliquis carnis generibus. Item male facere qui contrahere matrimonia prohiberent, cum Deus omnia crearit, & sancta omnia sint cum gratiarum actione accepta a fidelibus. Hi pertinaciter opinionem illam suam defendebant, & credebant multi illis, nec dubitabant blasphemias dicere in sanctissimum dominum Papam qui prohiberet ecclesiasticis contrahere, & quibusdam diebus a cibis corporum humanorum constitutioni idoneis. Quapropter Pontifex Romanus præcepit eiusmodi homines e medio tollere. Suntque vno die circiter centum ab episcopo Argentinensi combusti. Multi carceribus mancipati, donec reuocauerunt palam professi se errare. Fuerunt præterea multæ discordiæ in ecclesia, nec abstinebant a sacris faciendis quos excommunicauerat Papa. Iterum mittuntur legati ad Fridericum Siciliæ regem, iuuenem, vt ad suscipienda imperij insignia veniat: Fridericus vix tandem persuadetur ad tantæ difficultatis rem. Quare copiis collectis pro facultate, comitantibus eum Germanicis legatis, Romam primum petit. ad Innocentium in hanc sententiam orationem habuit, Se suas tenues facultates non ignorare, nec tam stupidum esse, vt non expenderit quid ferre humeri sui possint, tamen, præsentibus legatis Germanorum testibus, vix inductum, vt conetur tantam rem. Potissimam autem causam quod conetur esse ecclesiæ infelicem statum, qui bonus esse non possit, regnante hoste ecclesiæ, homine Satanæ tradito. Fuisse autem quoque, addit, quod imperium illi iure debeatur. Quæ omnia etiam nullo dicente bene sciebat Pontifex. Postremo huc venit omnis eius oratio, vt corona imperiali donet Pontifex eum, quo maiore autoritate in Germaniam veniat. Pontifex nondum coronandum iudicat, sed mittit cum eo legatum cardinalem, vt mandet autoritate apostolica Principibus & ciuitatibus per Germaniam, vt ab Othone anathemate percusso, & ab imperio deposito, recedant, & Friderico secundo obtemperent, qui olim puer ab eis electus sit, & cui præstiterint iuramentum, a quo nondum absoluti sint. Fridericus igitur Pontificis legato, & Germanicis legatis, copiisque Pontificis opera per Italiam auctis, per alpium difficiles (nam recta propter insidias Othonis ire prohibebatur) vias venit in Rhetiam, illic a Curiensi episcopo & nobilibus cum magna reuerentia susceptus, ductusque ad Constantiam vrbem est. Ibi consedit per aliquot dies, & ex Sueuia copias cogit, procerumque Sueuorum auxilio selectissimi Germanorum milites ad eum magna copia veniunt Constantiam. Otho ne vires eius crescerent, festinans cum exercitu Constantiam versus tendit, vbi in Sueuiam venit, omnia fere sibi infesta reperit, pergit autem vsque in Vberlingen oppidum: sed Fridericus copiis & amicis sociisque ciuitatibus & Principibus multo præpollebat illi. Quotidieque deficiebant nobiles & gregarij milites ab Othone ad Fridericum. Germania enim bene sperauit semper de hoc Friderico cum adhuc esset puer, & sciebat ad eum imperium iure pertinere. Otho igitur videns se in Sueuia destitutum sociis, omniaque inclinari ad Fridericum, descendit ad Brisacum vsque oppidum, ad ripam Rheni situm, illic omnia tentauit, vt augeret vires, sed alienos reperit quos putauit nunquam a se separari vlla fortuna posse. Quoslibet autem obuios milites conscribit, qui Principi non obedientes, excursus quotidianos ex oppido faciebant, atque viciniam Brisaci diripiebant. In oppido etiam ipso manus non abstinebant a facultatibus, vxoribus, virginibusque ciuium: oppidani igitur ad se intromissis vicinis, eiiciunt Othonem cum rapace colluuie militum extra vrbem. Otho in Saxoniam reuersus est. Fridericus per vrbes in vtraque Rheni ripa sitas descendit, vbique suscipitur, ceu decet excipere Imperatorem vsque ad Hagenau, quod oppidum erat totum addictum Othoni, constitueruntque extrema omnia experiri potius quam deficere. Quare portis clausis, negarunt Friderico aditum. Fridericus mox obsidione oppidulum circundat, & fossis completis muros diruit, paucisque diebus ad deditionem compulit. Veniunt ergo ad eum ciues gratiam & pacem petunt, rogant ne eis fraudi sit fides & constantia erga suum dominum, cui iurarint fidelitatem, idem posthac facturos Friderico, promittunt. his in fidem igitur susceptis, pergit, perque omnes ciuitates ceu rex & Imperator magnifice pro cuiusque facultatibus excipitur. Vbi Moguntiam peruenit, comitia celebrauit, illuc confluunt multi quos non expectauit, deficiebant enim fere omnes paucis diebus. Argentinensem

episco-

epiſcopum auelli ab Othone poſſe ſine armis nemo ſperabat, venit vltro ad illa comitia, & Fridericum appellat Imperatorem. Veniunt epiſcopi Baſilienſis, Conſtantienſis, Spirenſis, Herbipolenſis qui plerique credebantur fauere Othoni. Nam archiepiſcopum Moguntinum, & Treuirenſem adfuiſſe, nihil opus eſt dicere, quos ex profeſſo hoſtes fuiſſe Othonis iam ante ſatis dictũ eſt. Adfuit comes Palatinus Rheni, Lantgrauius Turingiæ, rex Boemiæ, & alij multi, qui omnes Fridericum appellarunt Imperatorem ſemper Auguſtum. Finitis comitiis Moguntinenſibus recta Coloniam deſcendit, hinc feliciter peruenit Aquiſgranum; ibiq; eſt vnctus, & coronatus ab archiepiſcopo Moguntino. Porro Fridericus animaduertẽs amicitiam regis Galliarum ma-
10 ximo vſui ſibi eſſe poſſe, quare mittit ad eum legatos, dies & locus conſtituitur, vbi fœdus inter reges fiat. Apud Vallicolorem autem conueniunt, rex mittit ſuum filium Ludouicum: nam ipſe propter valetudinem venire non poterat. Fœdus igitur eſt inter eos factum quamdiu ſuperſtites eſſent. Fridericus per Germaniam viſitat ciuitates potiſſimum eas quæ ſuſpectæ erant Othonis partibus fauere. Verum omnes ſubiugãtur ſine negotio: neminem enim latere potuit actum eſſe de Othone. Quare Otho omni ſpe in Germania deſtitutus, coniunxit ſe Ioanni Anglorum regi, & Rainaldo Boloniæ comiti. Quibus oppoſuit ſe Philippus rex Galliæ, & ſuperauit multis prœliis. Rex Angliæ enim facto fœdere cum comite Flandrenſi, nomine Ferdinando, magnam claſſem ad Granantingos Flandriæ vrbem duxit. Contra Ferdinandum ducit copias rex
20 Galliæ, Brugas vrbem capit, mox Grandanum obſidet: ſed ante deditionem ſoluere obſidionem coactus eſt: rex enim Angliæ illi aliquot naues ceperat. Porro rege Galliæ occupato in Flandria, Otho copiis ſuis, quas collegerat vndecunque, illiſque magis prædam quam obſonium pollicitus erat, comitatum Geldrenſem a Friderici partibus ſtantem vaſtauit, & diripiendum militi præbuit. Poſtea coniunxit ſe regi Angliæ, & Ferdinando comiti Flandrenſi, qui vna aduerſus Philippum Gallorum regem duxerunt copias. Philippus illis apud Tornacum occurrit, congreſſiq; in loco æquo, diu pugnarunt fortiter vtrinque: ſed longe multitudine ſuperior Galliarum rex vincit, fugatoſque multos cædit & capit. Captus eſt etiam comes Ferdinandus, Otho euaſit fugitq; in Saxoniam. Vbi deſperatis omnibus rebus, mœrore animi confectus, incidit in
30 morbum corporis, obiitque paucis diebus magnis doloribus corporis & animi affectus. Cladem illam vltimam Otho accepit: & mortuus eſt anno 1214. Quæ poſtea bella Gallus cum Anglis geſſerit, & ſi hic requirere locus videatur, vt dicantur, tamen, quoniam apud alios omnia ſunt commiſſa literis, & non propria Germaniæ, prætereo. Hic ergo huic libro ſit modus. 1214

DE GERMANIS
LIBER VIGESIMVS.

40

POſt deuictum & fato functum Othonem, Fridericus denuo Moguntiam conuocat imperij proceres eccleſiaſticos & ſeculares, ibi de communi pace facienda multa ſtatuuntur, & de reliquiis partium Othonis tollendis primum, deinde de expeditione ſuſcipienda in Turcas conſultatur. Item iterum Moguntinus epiſcopus magnificentiſſimis ceremoniis Fridericum coronat. Poſtea in Sueuiam aſcendit, & omnia diſponit diligenter, & iubet, vt parent ſe ad expeditionem contra Turcas: nam Imperator voto ſe ad eam expeditionem obligauerat, ſi vincere concederetur a Deo Domino exercituum. Ex
50 Sueuia rurſum cum valida armatorum manu deſcendit ad Moſellanos, & Treuirenſes in fidem accepit, & omnia oppida & arces in illis regionibus ad deditionem autoritate nominis tantum coactas, in ſua iurare verba compulit. Vertit deinde ſigna in Lotharingiam, & Metenſes, Leodienſeſque, omneſque iurare ſibi coegit. Poſtea copias per Moſam traiectas, ducit contra Henricum Brabantiæ ducem, qui ſemper ſtuduerat Othoni. Vbi aduentare audiuit dux Fridericum, feſtinat illi obuiam, ſup-

plexque pacem petit, animi gratitudinem, operam & obedientiam suam promptam in quibusuis periculis promittens. Impetrauit autem quæcunque petiit ab Imperatore, dedit autem obsides aliquot nobiles, & filium suum. Hoc tempore Treuirorum archiepiscopus Coloniam profectus est, vt illic ciues ad obtemperandum Imperatori induceret, & absolueret ab excommunicatione, in qua cum Othone diu fuerant: nec enim vllis bullis mandatisve vnquam potuerunt moueri, quo discederent ab Othone. Quare vbi archiepiscopus mentes ciuium mutatas cum fortuna vidit, celebrauit missam in templo diui Petri coram omni populo, & absoluit totam ciuitatem ab excommunicatione. Eodem die venit illuc Fridericus Imperator, estque cum magna reuerentia exceptus ab omni populo. Vbi autem ciues illi iurarunt, ascendit in Sueuiam, ibique de expeditione in Turcas cum Principibus agit, milites deliguntur, omnia comparantur ad expeditionem necessaria. Offerunt autem se illi Principes ad militiam, Fridericus secundus Imperator, dux Morauiæ, dux Brabantiæ, dux de Lemburg, dux de Ancei, comes Iuliacensis, comes de Tubingen, comes Lohensis, Marchio de Baden, comes Montensis, comes Sphanhemensis, comes de Nassau, comes Feldensis, comes Hirsutus, comes Siluestris, comes Synensis, Episcopi Moguntinensis, Leodiensis, Babenbergensis, Herbipolensis, Patauiensis, Argentinensis, Eichstatensis, Constantiensis, Augustensis, hi omnes relicturi omnia, pollicentur se Hierosolymam vsque contra hostes ituros. In Galliis rex se quoque parat, & rex Angliæ. Sed in apparando anni prætereunt aliquot. Ad alia nos conferamus instituto nostro propiora. Fridericus in Italiam profectionem parans, contrahit ingentem exercitum; rebellare enim per Latium audit multos. Vbi venit in Italiæ fines, obuiam veniunt, & omnia quæ pacis sunt, optant omnes. nam vix alius Imperatorum ante eum exercitum numerosiorem ex Germanis & paratiorem in Italiam duxit. Itaque primo aduentu coronatus est a Pontifice Romano, Honorio. Sed diutius in Italia commoratus, militum petulantiam & licentiam non satis compescens, odio tandem habitus est ab Italis. Conspirant igitur quædam ciuitates in eum. Quare in Tuscia exigens iura imperij, & leges ferens, multis insidiis & dolis petitus est. Imprimis vero ignominiose Bononienses eum tractarunt. Multiplicibusque insidiis & assiduis dolis ita diminutus est exercitus, vt insignia imperialia in Sueuiam miserit custodienda, & filium octo annos natum commiserit bene educandum & instituendum, vt decet Principem futurum; ipse aut mori aut vlcisci ignominiam, qua per Italiam notabatur passim, iniurias sibi illatas, insidiasque quibus magnam partem exercitus perdiderat. Idcirco per Italiam vsque ad vrbem Romam omnia cum reliquo exercitu hostili vastatione prosternit. Compererat enim & Pontificem sentire cum hostibus suis. Patrimonium sancti Petri impie tractauit, vrbes diripuit, agros vastauit. Pro suo arbitrio episcopatus & omnia ecclesiastica beneficia contulit suis amicis, eiectis qui a Pontifice instituti erant. Quæcunque ex ecclesiis vndique ad Pontificem Romanum redibant, ipse præripuit. Pontifex mittit ad eum legatos qui admoneant quomodo a Pontificibus Romanis sit adiutus, quibus autoribus peruenerit ad imperium, nempe ab ecclesiæ obtemperantibus, resistentibus imperij hostibus maxime. Hæc ille quo sæpius in memoriam a pontificiis reuocantur, hoc Imperator magis sæuit. Pontifex iterum iterumque adhortatur eum, minatur nisi resipiscat, & ecclesiæ ablata reddat, se anathemate percussurum, & ab imperio depositurum. Othonis recens exemplum ob oculos illi ponit. Hæc Fridericus omnia spernit, pergit in proposito, affligit quantum & quos potest ex subditis Papæ. Quam ob rem Pontifex excommunicat eum, priuatque imperio in synodo patrum Romæ congregata, & omnium omnia iuramenta illi vt Imperatoria & regi præstita, irrita pronunciat, contra facientes absoluit, imperatque mandato apostolico, vt aut omnes ab eo discedant, aut cum ipso anathema sint. Hæc in eum euulgantur, & in Germaniam per legatos pontificios perferuntur, commouent multos: nam Honorius habebatur vir sede pontificia dignus, hoc est nihil æque curans atque Rempublicam vniuersalis ecclesiæ & pacem eius. Fridericus contra, minatur se propediem in vrbem Romam venturum, & purgaturum ecclesiam beati Petri, vt nemo illic sit, nisi qui sequatur vestigia apostolorum. Porro vbi audiuit in Germania agi, vt alienentur animi ab eo, quantum potest per angu-

angustiam temporis, res Italicas disponit, & in Germaniam properat, ne absentia sua defectioni locum vllum det. Vbi in Germaniam venit, conuentum Principum habuit Herbipoli, ibi se excusauit, & refutauit omnia quibus per Germaniam accusatus erat. Enarrauit enim ordine, quibus insidiis & dolis contra Germanos vsi sint Itali, in quæ discrimina venerit, & quæ damna ab illis passus sit. Apologia itaque placatis Principum animis, in eisdem comitiis a Principibus electoribus impetrauit, vt in Germanorum regem elegerint Henricum filium suum, admodum adhuc adolescentem. Paucis post diebus, conueniunt Principum multi Aquisgrani, ibique adolescens Henricus ab archiepiscopo Coloniensi vngitur & coronatur in regem. Imperator constabilitis rebus in Germania, & adolescente rege viris sapientibus commisso, reuertitur cum copiis in Italiam. In eam vbi venit, statuit primum leni amicoque animo omnia tentare. Prædixitque publice omnibus se patrio animo administraturum omnia, nisi qui nolint obtemperare æquis legibus. rogauitque Italos, vt potius experiri velint bonitatem & lenitatem, quam iram & sæuitiam suam. Eodem tempore Hierosolymitanus rex nomine Ioannes (amisso toto fere regno, iis quæ illi in Syria reliqua erant munitis per præsidia) venit Romam, gratia petendi auxiliares copias. Rex igitur ille Hierosolymitanus & Pontifex intelligentes vehementer opus esse sibi auxilio Imperatoris Friderici, cumque alioqui fouisse iam olim, se militatum iturum contra hostes fidei Hierusalem vsque. Quare mittunt ad eum legatum qui significent illi, quod rex Hierosolymorum petat, vt in gratiam cum Pontifice redeat, hoc enim statum ecclesiæ & hæc tempora quibus hostes fidei ita prosperentur, requirere. Fridericus pacis quoque amans & cupidus consentit; fit pax inter Imperatorem & Pontificem. Fridericus reddit ablata Ecclesiæ, & promittit se cum primum liceat ducturum copias aduersus hostes fidei, ad recuperandam Hierusalem. Item, Ioannes rex filiam suam in vxorem locat Friderico, eique dotis nomine dat ius suum in regnum Hierosolymitanum. Propterea Siciliæ reges vsque ad nostram memoriam titulum Hierosolymorum regni sibi vendicant, appellanturque Hierusalem reges. Romam igitur adducitur filia regis, Romæque celebrantur nuptiæ. Post nuptias, cum sponsa proficiscitur Imperator in Apuliam, ibi cum noua nupta nonnihil temporis triuit. Hæc dum a patre in Italia aguntur, filius Henricus rex in Germania Francofordiæ comitia Principum celebrauit, ad illum Principum conuentum veniunt quoque literæ Friderici, nunciantes venturum Fridericum in Germaniam, vt deliberet de regni Hierosolymitani recuperatione, in literis quoque scriptum erat, Fridericum Imperatorem esse regem Hierosolymorum, quo nimirum plures Germanorum incitarentur ad militiam illam. Eodem tempore misit etiam Honorius Pontifex cardinalem legatum in Germaniam, qui adhortaretur Germanos ad prompto animo suscipiendam expeditionem illam in terram sanctam. Hic cardinalis vbi venit in Germaniam, Coloniam conuocauit Principes Germaniæ, illicque eos cohortatus est ad honestissimam, vtilissimam & necessariam expeditionem suscipiendam. Collegit etiam hic cardinalis non paruam pecuniam in Germania ad vsum expeditionis in Turcas. Hoc tempore filius Friderici Henricus, rex Germanorum, duxit in vxorem filiam ducis Austriæ, nomine Margaretam, nuptiæque magnificentia plane regia sunt factæ in vrbe Norinberga. Eo anno inauditi rigoris hyems fuit, & longa non minus quam dura. Et hyemem magna fames est consecuta non solum per Germaniam, sed & Gallias. Hoc tempore multæ fuerunt in Germania seditiones, contemnebant enim quidam iuuentutem Henrici. Conuentusque multos habuit, sed parum profecit. Eo anno quo Fridericus & Principes alij multi erant accincti in expeditionem contra Turcas, vt in Germania, sic etiam in Italia excitauit Satan qui institutum honestissimum impedirent. In Italia enim contra Imperatorem conspirarunt Longobardi, quæ conspiratio multis annis durauit, animos conspirandi illis addiderat occupatio Cæsaris in expeditione paranda ad Hierosolymorum regnum capiendum. Conspiratio autem illa (quam illi vocarunt confœderationem) impediuit valde profectionem Hierosolymitanam. Rursumque expeditio ad Hierusalem recuperandam impediuit Imperatorem, quo minus conspirantes punire potuerit; erat enim Fridericus totus in hac expeditione paranda occupatus, id quod Longobardi non ignorabant. Imperator igitur

ad Honorium legatos mittit, eumq; rogat vt ſua autoritate Longobardos reuocet in viam, ſi cupiat profectionem contra Saracenos maturari. Pontifex vero tam frigide negotium agit, vt magna ſuſpicio facta multis ſit, Pontifice ſocio aut etiam autore hanc conſpirationem inceptam. Tamen tantopere geſtiebat animus Imperatoris videre loca ſancta Hieroſolymitana, vt poſthabuerit omnia expeditioni ſemel inſtitutæ. Mittit ad Longobardos legatos qui eos a propoſito promiſſis, & minis auocent, adhortentur autem contra Chriſtianorum omnium hoſtes, vnde gloriam apud homines maximam, apud Deum vitam æternam conſequi poſſint. Promittit quoque illorum militibus maius ſtipendium. Iubetq; magiſtratuum ſummorum animos tentare: ſed fruſtra. accipiunt enim munera. tamen ſuorum rem agunt. Fridericus quoque mittit legatos ad Henricum filium regem, vt Aquiſgranum Principes conuocet, quid in eo conuentu fieri velit, ſignificat, nempe vt adhortetur Principes ad Hieroſolymitanum bellum, illisq; demonſtret quam gratum ſit Imperatori facturus qui ſe prompte paratum offerat, diemque indicat, quem ſtatui profectione cupiat. Filius exequitur patris iuſſum, conuocantur Principes, de bello contra infideles (ita enim loquebantur) ſicut adhuc hodie, agitur. Fuerunt in illis Principum comitiis fere omnes Germaniæ Principes. Epiſcopus Colonienſis vxorem Henrici regis, filiam ducis Auſtriæ, in eo conuentu vnxit & coronauit, & in regalem ſedem iuxta maritum collocauit, reginamq; appellauit. Hoc factum eſt anno 1227. Porro cum diutius ceſſaret Imperator, videreturq; de induſtria ceſſare, & cauſſas differendi quærere, ne iter maturandum eſſet Hieroſolymam, quod eſſet tot periculis & caſibus plenum, Pontifex Romanus Gregorius nonus (nam obierat Honorius Papa) præcepit Friderico Imperatori, vt quemadmodum promiſerat Pontifici Honorio & ſocero ſuo regi Hieroſolymitano, Deoque vouerat, quam primum cum copiis in Aſiam proficiſceretur. minatusque eſt illi Pontifex anathematis pœnam, niſi profectionem maturet. Fridericus conſcius promiſſi votive pollicetur ſe libenter primo quoque tempore iturum, adhortaturq; viciſſim Pontificem vt admoneat reliquos per Chriſtianum orbem paſſim huic expeditioni deſtinatos; id Pontifex prompte facit, vt omnes armati cruceque ſignati ad diem conueniant Brunduſij præcipit, miſſis quaqua verſum tabellariis. Dictus autem dies eſt primum veris tempus. Preterita bruma cum primo vere conueniunt ingentes copię ad Brunduſium præcipue ex Germania, & Gallia; expectatur diu Fridericus Imperator: detinebatur enim morbo graui corporis, multi alias cauſas ſuſpicabantur eſſe, alius aliam fingebat. Dum autem illic moram facerent tantæ copiæ, aeris nouitate tentantur, fortaſſis corruptus fuit aer ex fœtore qui conſequi ſolet magnos exercitus. magna igitur multitudo moritur, etiam clariſſimi duces, ex quibus fuit & Turingiæ Lantgrauius. Potiſſimum enim Germani aſſueti frigidiori cœlo, peribant: calidiorem enim aerem ferre nequibāt. Item fontium potu frigidiſſimorum vinisq; auſteris domi vſi, illic nullam ſimilem fontanam aquam, vinoſiſſima & calidiſſima vina tantum, reperiebant. Tandem, magna parte exercitus per peſtem abrepta, menſe Auguſto venit Fridericus, nec moratus ob peſtilentem aerem cum omni claſſe Brunduſio diſcedit, & Aſiam recta petit: ſed in medio curſu vertit claſſem, & reuertitur non ſine ignominia: palam enim iam omnes clamabant formidoloſum hominem, mollem, periurum, nunquam enim in animo habuiſſe proficiſci contra hoſtes fidei, imperio dedecus eſſe. Pontifex Romanus vbi certior factus eſt, Fridericum copias ex medio curſu reduxiſſe, ſtatim cōuocato patrū concilio, communi concordiq; omnium ſententia, iudicat eum excommunicatum autoritate latæ ſententiæ excommunicationis prædeceſſoris ſui Honorij. nam illi promiſerat, ſe profecturum Hieroſolymam cum exercitu. Quo autem omnibus certum eſſet eum excommunicatum, denuo ei anathema denunciat, quandiu non expediat expeditionem Hieroſolymitanam. Et hanc ſententiam in eum per legatos promulgat in Germania, Gallia, & Italia. Fridericus vbi intelligit, illam Romani Pontificis ſententiam vbique locum inuenire, ſeque futilem haberi, & multis odioſum eſſe, periculumq; certum ex illo contemptu futurum tandē, vt deturbetur de imperio, anno proximo poſt, verno tempore nauigat cum Germanorum & Italorum multis legionibus in Syriam, Acam peruenit, ibi multis egit cum Sultano de pace. tandem inter eos ita conuenit, vt Sultanus Hieroſolymam Imperatori reddat, templo Domini excepto, totumq;

tumq; regnum Hierosolymitanum restituat, exceptis arcibus quibusdam, nimirum illis quæ robur regni erant. Induciæ decem annis sunt etiam factæ inter Christianos & Saracenos. Quare Fridericus capit possessionem vrbis Hierusalem & regni illius. Constituto deinde patriarcha, coronatus est appellatusque Hierosolymitanus rex. Mittit autem in Europam legatos qui significarent Pontifici & Principibus quomodo coegerit Sultanum ad reddendam Hierosolymam. Pontifici vero pax illa cum Sultano non placuit; nec quicquam in ea stabile esse posse præuidit; robora enim regni retinebant hostes, vt cum primum dilapsus esset exercitus, facilia omnia essent receptu. Nec erat tam rerum imperitus Fridericus, vt hoc non videret, sed animus erat in Germania & Italia, satisque illi erat votis satisfecisse. Sic fit cum venatur aliquis inuitis canibus. Pontifex igitur grauius vbique accusat Fridericum quam vnquam antea, prędicitque, breui rediturum & Sultanum omnia recepturum. Effecitque, vt per imperium multi rebellarint Imperatori, & debita non reddiderint, pręfectos eius eiecerint. Totum regnum Apuliæ armis coegit se subtrahere ab obedientia Imperatoris. Quod vbi nunciatum est Imperatori, celeriter magnis itineribus contendit in Apuliam, cum copiarum parte. Reliquit autem Hierosolymis Senescallum suum cum maiore exercitus parte, ne statim post discessum suum reciperet hostis fœdifragus omnia, male ipse audiret in Europa, & autoritatem nomenque perderet. Vbi autem peruenit in Apuliam, misit sine mora in Sueuiam ad cogendos milites & sibi adducendos: qui quum primum venerunt, Apuliæ regnum recepit, ignoscens omnibus qui armis coacti sunt ad defectionem: qui vero vltro defecerant, grauibus suppliciis affecit. Cum autem animum & facta Pontificis in se explorata haberet, ditionem ecclesiæ (quod patrimonium beati Petri vocant) scilicet ducatum Spoletanum, Marchiam, Anconitanam, Beneuentanam vrbem, & alia ecclesiastica bona inuadit, & capta diripit. Fridericus vero finem tragœdiæ periculosum videns, mittit ad Pontificem, pacem & veniam rogat. Pontifex exigit si velit absolui, & quiete imperio præesse, vt ecclesiæ omnia reddat, præterea ob illata damna soluat magnum auri pondus. quod a Friderico factum est. Quare absoluitur, & iterum Imperator, & rex Siciliæ appellatur. Tantum potuit vis auri. Nam Pontifex Romanus ob inhonestam pacem (vt ille dicebat) quam Fridericus cum Sultano fecerat, testatus est multis præsentibus nunquam absoluturum se Fridericum, nisi redeat in Syriam, & serio votis satisfaciat: Deum enim sic non falli, qui velit sibi ex toto corde seruiri. Non modo promissis non satis fecisse, inquiebant, ante aurum acceptum, pontificij, sed etiam illa expeditione grauissimas pœnas meritum, quod tot bonos viros frustra fatigarit, multos perdiderit. Quas ob causas multo præstitisset ipsum domi manere, & cætera. Eisdem temporibus dux Moscouiæ & Polonorum venit Romam, petiitque a Pontifice, vt mitteret probum quempiam virum Prutenis, qui prædicaret Christianam fidem. Missus est episcopus, vir ad eam functionem idoneus. Sed Pruteni noluerunt apostolum audire, dicebant eum non propter euangelium religionemque Christianam venisse, sed vt tyrannidem in se exercerent Christiani. Hanc ob causam Pruteni irati arripuerunt arma, & totam fere Poloniam depopulati sunt, & ex ea solitudinem vastissimam fecerunt. Nec his contenti crebris incursionibus, misere vexarunt postea diu Christianorum vicinas regiones, occisis non solum viris sed & mulieribus & infantibus. Abducuntque magnam multitudinem vtriusque sexus in seruitutem durissimam, labores scilicet & operas iumentorum. Sacerdotum & monachorum magnum numerum capiunt ad loco equorum & boum trahenda aratra. Templa, monasteriaque redigunt in cinerem. Polonorum dux, nomine Conradus, inuocat auxilium Pontificis Romani & aliorum Christianorum Principum. Belli tota moles a Pontifice Romano imponitur Teutonicorum ordini. Qui strenue negotium quantumuis difficile, suscipiunt. Primum ergo in Poloniam mittitur cum armata militum Germanorum manu Conradus de Lansperg; qui cum in Poloniam peruenerunt in hostium conspectum, adiunctis Polonis reliquo Germanorum exercitui, sine cunctatione & præcedente natura deliberatione cum hostibus temere congrediuntur, dumque maximis animis pugnatur, cadit vtrinque innumerabilis multitudo. Dux ipse Conradus de Lansperg vulneratus cadit, cadunt & alij duces. Quod vbi Poloni viderunt,

terga dederunt; Germani vero qui cum Conrado de Lansperg venerant, confusi quidem non mediocriter, nonnihil cum Polonis primum cesserunt: sed tandem a fortibus qui inter eos erant plurimi, adhortati, de integro fecerunt in hostes impetum tantum, vt hostes cedere coacti sint ex campo vbi prælium fuit, ita tamen Pruteni cesserunt, vt fugisse dici non possint. Postquam recesserunt Pruteni, Germanis maior cura fuit vulneratos curare, quam insequi hostes: iacebant enim duces eorum in solo lethaliter vulnerati: qui sublati cum omnibus vulneratis curati sunt. dux Conradus de Lansperg valetudini bonæ restitutus est. Dux Polonorum, quo fideliores & paratiores haberet copias ordinis Teutonicorum, concessit quicquid possent a Prutenis recuperare ex iis quę tum bello capta obtinebant. Quare breui receperunt Colmensium & Luboniæ regiones quas sibi reseruauit Magister ordinis Teutonicorum. Sub idem tempus quidam fratrum Teutonicorum venerunt ex Hierosolymis viri militaribus dotibus cumulatissimi, quibus Prussiæ imperium est concessum si vincerent eos, nam erant vicinis suis Germanis magno oneri propter crebras excursiones & rapinas. Itaque ij assumptis belli sociis militibus Germanicis, profecti sunt ad illos qui in Polonia erant fratres Teutonici ordinis, coniuncti Prussiam inuaserunt, ceperunt, ad Christianæ religionis professionem compulerunt, multis postea iidem fratres Prussiam ædificiis exornarunt, & hactenus possederunt. Circa hæc tempora mare terminos suos egressum exundatione sua perdidit pene totam Frisiam. Miracula multa & prodigia per hæc tempora scribuntur facta per Germaniam, & alias nationes, quorum quædam vera, quædam ficta puto, quæ apud multos alios est inuenire multis scripta, quidam enim immodice oblectantur hoc genus figmentis. Quanquam, vt dixi, non nego quædam vera esse. Post hæc omnia Fridericus secundus ob singulares virtutes ducum Austriæ, ducatum illum in regnum euexit, appellauitque eos duces reges. Cuius rei testimonium præbet epistola Friderici quæ ad verbum sic sonat, Fridericus Dei gratia Romanorum Imperator, &c. Fridericus duci Austriæ & Stiriæ, suo dilecto principi, & comiti Carniolæ, gratiam suam & omne bonum. De fulgore throni Cæsarei, velut de sole radij, certæ prodeunt dignitates, vt primæ lucis integritas, minoris luminis non sentiat detrimenta, tantoque magis imperiale sceptrum extollitur, tanto cura regiminis a solicitudinibus releuatur, quãto tribunal ipsius digniores in circuitu circumspicit regiones. Hac igitur consideratione admoniti tuis, deuotissime Princeps noster, supplicationibus inclinati, nec minus ad honoris sacri imperij exaltationem respectum habentes, de infra scriptorum Principum nostrorum consilio, videlicet S. Ratisponensis episcopi, L. Wormatiensis episcopi, H. Bambergensis episcopi, C. Brixiensis episcopi, S. abbatis Campedonensis, C. abbatis Cluniacensis. C. ducis Morauiæ, B. ducis Bauariæ, ducatus Austriæ & Stiriæ cum pertinentiis suis & terris quas hactenus habuerunt ad nomen & omen regium transferentes. Te hactenus prædictorum ducatuum ducem de potestatis nostræ plenitudine & magnificentia principali promouemus in regem, eundem libertatibus, emunitatibus, & iuribus prædictumque regnum tuum præsentis epigrammatis autoritate dotantes etiam ad regiam dignitatem, vt ex honore, quem tibi libenter adiicimus, nihil honoris & iuris nostro diademati aut imperio subtrahatur; quinimo, sicut hactenus tanquam dux, princeps & fidelis noster extiteris, sic in posterum persistas, nihilque propterea iuri & honori imperij in prædictis regno & terris suis omnino depereat, hoc specialiter expresso quod successores tui non per electionem eligantur, sed semper maiores natu ex generatione tua ex te & ex successoribus tuis legitime descendentes, & ipsi regno succedant, nullus ex eis coronam vel consecrationem in prædicto regno de manu cuiusquam suscipiat, nisi a nobis & successoribus nostris tantum in Curia, aut alibi ex commissione a nobis facta. Alij vero hæredes minores natu non habeant aliud, nisi quod ex regis gratia poterunt obtinere. Illud etiam iuri regio coniungimus, vt si aliquis comes aut inferior de regno tuo contra te aut successores tuos forsitan excesserint, ipsum per sententiam Curiæ iudicare poteris, & cætera. etiam banno, vt moris est imperij Romani. Istis temporibus erat in Pomerania tyrannus, Christianam quidem religionem professus verbis, sed corde inimicissimus Christianis, hic Teutonicorum ordinis fratribus, qui Prussiam obtinebant bello captum, plurimum fecit nego-

negotij, sæpeque eos præliis superauit hic Suandepoldus: nam hoc illi nomen erat tyranno, sæpeque ita præualuit, vt penitus desperarint de Prussia seruanda. Propterea ad Cæsarem, ad Pontificem Romanum, ad Principes alios mittunt frequentes nuncios, vt subueniant sibi, alioqui cedendum hosti omnium Christianorum atrocissimo. Mittuntur tandem eis auxiliares militum copiæ, mitturq; legatus nomine Papæ episcopus Mutinensis, qui Prussiam in quatuor diœceses seu episcopatus distribuit, & populum in religione prædicando instruxit, resque ecclesiæ ordinauit ad similitudinem aliarum Romanæ ecclesiæ subiectarum. Suandepoldus post hoc maioribus copiis venit, & hostiliore vastatione quam antea vnquam omnes has ordinationes conturbat,
10 captos abducit multos homines, plurimos occidit. Teutonicorum autem ordo auctis ex Germania copiis fortiter resistunt, & hostem in suis terris inuadunt nonnunquam, capiuntque quasdam arces. Sic per aliquot annos se inuicem bellis perpetuis confecerunt huius ordinis fratres, & Suandepoldus tyrannus. tandem fratribus auxilio venerunt episcopus Mersburgensis, Marchio Brandenburgensis, comes de Suartzenburg, cum selectorum militum Germanorum exercitu, qui coniunctis viribus cum fratribus Teutonici ordinis, Suandepoldum ad deditionem compellunt, pacem igitur petit, obsides promittit. Mittitur ergo a Pontifice Romano illuc legatus, qui autoritate apostolica pacem firmaret, & constabiliret rem ordinis Teutonici. est igitur fœdus perpetuum confirmatum inter Suandepoldum, & fratres Teutonicos. Hæc dum in
20 Prussia aguntur, in Sueuia agit Fridericus Cæsar, nec paruum ortum est dissidium in Henricum filium, & Fridericum patrem; super ea re habiti sunt multi Principum conuentus. Tandem propter pacem, filius rex in Siciliam est missus, imo ductus; nam inuito animo patri cessit. Nec fecisset, nisi decretum publice a Principibus prius fuisset. Filio autem gubernationem regiam in Sicilia cõmisit. Eo anno post abitum filij, duxit Fridericus vxorem tertiam, regis Anglorum sororem. & nuptiæ magnificentissimæ sunt factæ in vrbe Wormatia. Post nuptias proximo anno cum copiis petit Italiam; Longobardorum enim conspiratio indies vires acquirebat, incipiebatque copiis, viribus & opibus reliquam Italiam excellere, erant enim eo fœdere (vt honestiore vocabulo nominem) Brixia, Mantua, Mediolanum, maior Romaniolæ pars. Verona
30 item, Padua, Vincentia, Taruisium, & aliæ. Venetiæ quoque, quanquam clam contra Cæsarem illos iuuabant vbicunque poterant. Paucę ciuitates erant fideles Imperatori; plurimæ vero falso animo pro fortunæ mutatione mutabant & ipsæ fauorem & mentem. Fridericus igitur vbi in Italiam peruenit, quorundam opera & consilio Verona est recuperata. Verona recepta, Mantuam hostiliter inuadit: sed intelligens ad eam obsidendam multum temporis, multumque impensarum esse opus, quæ melius collocari possint in aliis capiendis. Quare agro Mantuano vastato, ædificiis omnibus incensis, Mercariam Clarumque oppida expugnata, per vim diripit, & in cinerem redigit, inde sine mora petit vicinam Cremonam, diuque obsessam capere non potuit, sed maxima damna intulit illi. Quare relicta Cremona, castra mouet ad Vicentiam. Vi-
40 centini ciues petunt pacem. dum autem agitur de pace, proditur vrbs, intromissus exercitus diripit vrbem & incendit, nec hoc factum est sine magna ciuium cæde. Mox in agrum vicinum Paduanum immittit copias, totumque eum agrum fœcunditate eximium depopulatur. Inde ad obsidendam festinat Taruisium: sed ita præsidio valido munita fuit vrbs, vt capere non potuerit. Agros omnium vastauit, nulli rei parcens. Hæc in hunc modum Friderico aduersus rebelles vrbes gerente in Latio, Henricus rex Germanorum, filius Friderici, hostibus iungit se, fœdusque contra patrem cum Longobardis ferit, impulsu, vt creditur, quorundam Germanorum Principum: nam pollicitus erat Longobardis sibi venturas ex Germania copias. Id Imperator timens, quam primum mittit Romam legatos, qui agant cum Pontifice, vt in Germaniam
50 literas mittat, ne filium aduersus patrem iuuent. Pontifex igitur accepta pecunia ab Imperatore, dat in Germaniam literas apostolicas, quibus mandat sub excommunicationis lata sententia, ne quis filio aduersus patrem pareat. Ergo Henricus frustratus spe venturi sibi exercitus ex Germania, destitutus præsidiis a patre capitur, regno abdicatur, durissimis verbis patris correptus in Apulia custodiæ arctissimæ mancipatur, in qua custodia moritur breui. Quidam crediderunt patris iussu necatum. Lon-

gobardi post captum Henricum vehementer humiliati sunt, nam crudelibus modis afflixit eos imperator. Quas igitur ciuitates ex rebellibus recepit in gratiam, præsidiis & magistratibus quorum fides illi spectata fuit, muniuit, quasdam penitus deleuit, quasdam capere non potuit. Quantum ergo per rerum statum, & conditionem temporum licuit, rebus per Italiam ordinatis, reuertitur in Germaniam, & arces multas in Austria deiecit ex montibus; nam prædones in illis habitabant, qui rapinis victitabant; nullumque iter erat tutum, propterea Reipub. præsens pestis erant hæc castra, incremento enim ciuitatum impedimentum maximum sunt. Proximo anno ante aduentum Cæsaris in Germaniam, Boemię rex & dux Bauarię, inuaserant hostiliter Austriam, consensu & iussu etiam Imperatoris; nam dux Austriacus, fouebat illos prædones. Quare post dirutas arces sæpe ad conuentus Principum citatus non venit, nuncios & literas Imperatoris contempsit, vel quod magis credendum est, iudicium timuit; neq; enim habuit quod accusatoribus responderet. Monasteria enim & ecclesiarum bona diripuerat & dilapidauerat in omni genere luxus, exactionibusq; non ferendis exhauserat subditos. Quam ob rem subditi eius per totum ducatum exceperunt Fridericum ceu liberatorem a sæuissima tyrannide. In Vienna capienda laborandum putabant quidam Friderico: sed sponte gratulantes aduentui, aperiunt illi omnes portas, commendauitque se vrbs Imperatoris fidei. Imperator, vt tyrannus minus eam conaretur recipere, veritus imperij vires, facit eam imperialem ciuitatem. quod testantur hæc verba Imperatoris; Volumus vt nunquam per concessionem alicuius beneficij vrbs Vienna de nostra & imperij transeat potestate, & vt habentur in Chronicis Australibus. Eo etiam tempore Conradus, filius Friderici secundi, electus est in regem Germanorum a Principibus, hoc petente patre Imperatore. Iterum postea Ratisponæ præsente patre electum in frequentissima Principum congregatione. Tertio mox post Nemeti electum esse, traditum est memoriæ. Interea dum hæc gesta sunt ab Imperatore in Italia & Germania, multum Imperatori iuris de regno Hierosolymitano est detractum præter æquitatem. quare Imperator & filius eius iam designatus rex mittunt Romam legatum archiepiscopum Rauennatem cum literis & mandatis, quod ius Imperatori debitum in regno Hierosolymitano sit magna ex parte illi ereptum, id petant rex & Imperator, vt illis reddatur, rogareque eos Romanum Pontificem, vt autoritate apostolica & potestate ecclesiastica illis restitui mandet. Id Gregorius diligenter se curaturum promittit. Erat enim eo tempore in tota Italia & per Germaniam tantæ potentiæ hic Imperator, vt Pontifex non putarit illi hoc negandum; voluit ergo facere quod optauit, modo omnem causam illi reuertendi in Italiam amputaret. Nam timebat ne tota Italia prorsus subiugata, adiiceret animum ad vrbem, Germaniæ rebus pacificatis & ordinatis ex sententia, ducit Fridericus copias in Italiam, reliquas vrbes Longobardicæ conspirationis domandi gratia. Hoc vbi primum resciuit Papa, conatus Imperatoris impedienda iudicauit quocunque modo fieri posset. Quare mittit illi obuiam legatum virum viribus linguæ potentem, qui longa & varia oratione suasit Cæsari, ne cum Longobardis bellum gerat; nec enim posse fieri sine magnis tumultibus totius Latij: debere autem Christiano Principi nihil antiquius esse, quam pax. Admonet etiam legatus Imperatorem, ne fœdus cum Longobardis a maioribus suis auo Friderico & Henrico patre constitutum & bona fide seruatum violet, alioqui male auditurum. Commemorat præterea legatus Pontificis quędam officia erga Imperatorem, rogatque, vt gratiam referat, & reuertatur in Germaniam. Pollicetur quoque legatus Pontificem curaturum vltro officium suum faciant rebelles vrbes. Hic legatus nihil effecit, rediitque ad dominum Papam, referens Imperatorem immobile saxum esse. Sine omni mora mittit Papa tres cardinales ad Imperatorem, qui in eandem sententiam, sed pluribus apud Imperatorem egerunt. Cumque nihil vllis rationibus commouere potuerunt Imperatorem, reuersi sunt ad Pontificem. Pontifex igitur nihil dubitauit Imperatorem copias non tam contra Longobardos, quam contra se adducere. Fridericus igitur propositum premens, castra mouet ad vrbem Clarummontem, quam expugnauit, diripuit, & incendio in puluerem redegit, sperauit petituros Brixianos territos pacem. Sed cum pertinaciam eorum videret, nec esset spes capiendi vrbem, Mediolanum cum exercitu petit. Ibi

Ibi totum Longobardicum fœdus omnibus viribus congregatum erat, simulque pontificiæ vires, sed clam: quanquam sunt qui dicant legatum Papæ palam illic fuisse cum copiis. Ergo Imperatori veniunt obuiam, & vltro ad pugnam prouocant, nec mirum, erant enim multitudine Imperatore superiores, aut saltem pares. Congressi igitur non procul a Mediolano dimicauerunt vtrinque pertinaciter: post aliquot tamen horas victi sunt Longobardi magna eorum multitudine cæsa & capta. Capti autem sunt primi duces eorum exercitus, totus fere Mediolanensis magistratus captus est. Venetorum ducis filius quoque inter captiuos est inuentus. Longobardorum præcipua nobilitas qua vtebantur in bello, capta est. Captiuos omnes affecit crudelibus suppliciis Imperator ad deterrendos animos a rebellione. Filius ducis Venetorum suspenditur ex quadam turri in portu, semper frequentia hominum referto, vt conspiceretur a quam plurimis. Post hoc prælium Longobardorum ciuitates pleræque, missis legatis, suppliciter petunt veniam, quas acceptis obsidibus, conditionibusque deditionis pro voluntate præscriptis, in gratiam recipit. Bononia & Parma Brixiaque solæ non veniunt. Ad Brixiæ mœnia castra igitur Imperator mouit, eamque obsidet, postremo cum ea quoque conuenit certis conditionibus pacis; sed magna ex parte libertate eius salua, Imperatori enim aut diu illic erat non satis vtiliter tempus terendum, aut condonandum aliquid. Pontifex Romanus sciens vires & copias Longobardorum, ex vrbe discesserat, coniuncturus se illis; nam videbat hostilem Cæsaris erga se animum. vbi vero nunciatur illi de pugna & fuga Longobardorum, magna tristitia & animi dolore affectus, desperauit de Longobardorum rebus, vertit cursum rediturus Romam; sed clauduntur portæ, aditus negatur illi, siue quod fama de Imperatoris victoria Longobardici fœderis clade præuolauerat, terrueratque vrbem, vt caueret diligenter, ne quid contra Cæsarem ageret, siue quidam Romanorum a Cæsare pecunia corrupti fuerunt (quemadmodum Platina, Blondus, & Vrspringensis tradunt) per quos Pontifex exclusus est ab vrbe. Scribunt enim nobiles & potentes Romanos ciues de familia, quæ dicitur Fragepanes, eo tempore apud Cæsarem in castris fuisse, magnamque pecuniæ vim ab Imperatore accepisse, præterea Cæsarem illis pollicitum maximas in imperio dignitates, vt Friderico Romanorum animos conciliarent, & efficerent, vt Pontifex excluderetur aut eiiceretur ex vrbe. Id illos sedulo fecisse, inquiunt scriptores, sed magnum Pontificis studiosorum numerum fuisse in vrbe. quo factum sit, vt per vim in vrbem perductus sit Pontifex, nec sine factionum partiumve cædibus. Pontificem autem tradunt postquam in vrbem venit, nihil omisisse quod ad reconciliandam sibi plebem facere visum sit. Ecclesiæ thesauros in largitiones erogasse, distribuisse annonam, maiora promisisse. Seditionis autem autores relegauit aut necauit. Interim tamen non desiit circumspicere Papa quomodo Friderico negotium facesseret; existimans ergo ducem Venetorum filij sui tam ignominiosam mortem vlturum, Genuenses & Venetos discordantes ingeniose copulauit, vt altera alteri ex fœderis conditionibus necessario mittere cogeretur auxiliares manus belli tempore. Genuenses autem ignorabant Pontificem facere quo Veneti socios haberent belli, quod sperabat Pontifex futurum inter Cæsarem & Venetos. Post hæc quo Veneti alij audentiores redderentur contra Imperatorem, Pontifex Imperatorem excommunicat, & omnium omnia iuramenta quibus Imperatori obligantur, irrita facit. Hanc excommunicationis latam sententiam per legatos in Germania quoque promulgat, spe illic rebellionis excitandæ, qua reuocetur Fridericus domum. Sed Conradus filius rex Germanorum ea quæ in Germania sunt, administrat. Pontifex ergo Romanus Imperatoris erga se animum exploratum habens, cum Venetis fœdus contra Cæsarem facit, paratur a Venetis & Pontifice communibus impensis magna classis, & instruitur omnis generis armis, mittiturque in Siciliam. Hoc Pontifex ordinauit, vt Cæsar imminens iam cum exercitu Romæ auocaretur in Siciliam. Cæsari vbi significatum est, excommunicationem suam publicari, fœdus cum Venetis Pontificem iniuisse, classem armatam in Siciliam mitti, Genuenses Venetis copulatos Pontificis artibus, Pontificem apud omnes Christianos Principes accusare Fridericum, ceu hostē ecclesię, pacis turbatorem, diuinarum rerum contemptorem, hæc, inquam, cum primum nunciata sunt Friderico, incommota facie &

animo multa apud ſuos dixit de ſua innocentia, aduerſariorũ iniquitate & dolis, precatusq; eſt clariore voce Deum omniũ diſpoſitorem, vt adſit iuſtiorẽ cauſam habẽtibus. Iuſſitq; Petrum Vineſem oratorem facundiſſimũ, qui erat Imperatori ab epiſtolis, habere orationẽ publice audiente toto exercitu. In ea oratione magna eloquẽtia de Cæſaris Friderici 2 bona erga eccleſiam voluntate, de meritis erga Romanam ſedem; de ingratitudine, & conatibus Pontificis. Commemorauit orator prolixe in eo ſermone exempla Pontificum, quomodo tractarint Imperatores prædeceſſores ſuos. Cæſarem hactenus nihil conatum quod non fuerit iuſtum, quodq; non imperij adminiſtratio, officium eius, exegerit, &c. Itaque paratis omnium animis, nihilq; propter anathematis fulmina perturbatis, duxit copias in Venetos, agrum eorum vaſtauit, & cum multa præda Paduam reuertitur, illicque rebus ordinatis, ne cauſa aut locus eſſet deficiendi, Veronam petit, in ea ciuitate quoque componit res vt Paduæ, hinc caſtra mouẽs Parmam, inde Lucam, deinde Piſas venit. Marchiam interim Eccelino duce occuparat. Pontificiæ & Venetianæ interea copiæ damna Friderico intulerunt non contemnenda mari & terra. Pontifex per totum Chriſtianum orbem nõ deſinit publicare excommunicationem in Cæſarem & omnes illi fauentes, & Satanæ tradit omnes quicunquẽ non quam primum diſcedant ab eo, libellis mordacibus per orbem miſſis, & in plurima exemplaria transfuſis Imperator & Pontifex ſe inuicem lacerant, cauſam agit quiſque ſuam, iniurias ſibi illatas amplificant, extenuant aut negant quas ipſi intulerunt. Fridericus queritur fœdus a Pontifice non ſeruatum. Item, quod ciuitatem Caſtellæ contra initum fœdus retinuerit. Quod cum eſſet in expeditione Hieroſolymitana, pacem in Italia turbarit, Siciliamq; inuaſerit. Quod Mutinam conatus ſit auertere contra ius imperij, & Placentiam alienarit, & quod conſpirauerit cum Longobardis contra imperij iura. Pluraq; alia per edita ſcripta queſtus eſt Fridericus de Pontifice Romano. Quæ omnia Gregorius Pontifex refellere conatus eſt in epiſtola ad regem Galliarum, quæ incipit, Aſcendit de mari beſtia, &c. Longum eſſet repetere vtriuſque cauſæ argumenta; quare apud alios legenda relinquo. Reiicit vero Papa alia in Cæſarem, quod vniuerſam turbet terram, regna ſubuertat, eccleſiaſticam poteſtatem cõtemptui habeat, eccleſias deprædetur, eccleſiaſticos ſpoliet. Quam paterne ab Honorio Pontifice excommunicatum iuſte, receperit in gregem fidelium, quoties eum admonuerit, Pontifex prædicat. Item addit Pontifex, Imperatorem fouere Saracenorum cauſam contra Chriſtianos, impedire enim expeditiones in eos, & prohibere in regno ne colligantur pecuniæ in vſum belli contra Turcas. Imperator autem hic reſpondebat, Se prohibere legatos pontificios colligere pecuniam nomine expeditionis in Turcas, nam eos collectam pecuniam in omni genere luxus dilapidare. Nominat ergo Pontifex Fridericum pręambulum Antichriſti. Piſis igitur Cæſar agebat per aliquot menſes, exercitum recognouit, & auxit. Tum apud Piſas nomina factionibus ſunt impoſita, pontificios Guelfos, Cæſarianos Gibelinos. Creuitque odium magnopere factionum, eratque in tota Italia nullum oppidum in quo non eſſet hoc diſſidij malum, familiæ diuidebantur peſtifera iſtius factionis labe. Fridericus igitur videns in omnibus ciuitatibus vtraſque factionum partes, properat ad quam plurimas potuit vrbes, quas facile cepit, aduentu enim ſuo aduerſa factio territa, diſſimulauit, aut fuga ſibi conſuluit; Gibelini autem erexerunt criſtas, etiam in iis locis vbi ante aduentum Cæſaris ne mutire quidam audebant, ob multitudinem Guelforum. Feſtinatio igitur ſupra modum vtilis fuit rebus ſic ſe habentibus. Quæ autem vrbs ſe vltro non dabat, vi expugnatam diripiendam & incendendam obiiciebat militibus; variis ſuppliciis afficiebat pontificios, effodiebat aliis oculos, alios ſuſpendebat, alios multis cruciatibus aliis lacerari iuſſit. Volens ad memoriam exemplum poſt ſe relinquere, ne qui in poſterum præſumerent rebellare Cæſari. Genuenſes, vt dictum eſt ſupra, Venetis fœdere per Pontificem coniuncti, ex eius fœderis lege cogebantur ſequi Venetos. Piſani igitur armata claſſe inuadunt Genuenſes. Qui freti ſociis Venetis prælio nauali ſuperarunt Piſanos, multis occiſis, ceperunt claſſis eorum magnam partem nauium, reliquæ diſſipatæ cum magno dedecore redeunt Piſas. Cæterum Friderico proſperrime ſucceſſerunt omnia, quod celeritati debebat: nam ſi priores veniſſent Guelfi, id eſt pontificij ad vrbes, Cæſariani, quos nominabant Gibelinos, ſe

mouere ausi non fuissent. Sic enim habet se ingenium humanum in factionibus, cum sunt in eadem ciuitate, dum enim altera factionum pars videt alteram fortiorem, tacet, dissimulat, odium repostum in corde abscondit: vbi vero accedit aliquid quo diuersæ parti sperat præualere posse, aperit se ira, mutationem fortunæ venisse gaudet, &c. Pontifex cum non haberet aliud quod opponeret furori Friderici, accepit capita apostolorum, & portionem sanctissimæ crucis, & in basilica beati Petri stans in edito loco præsenti populo Romano & clero ostendit lacrymans, & adhortatur populum oratione affectibus turbatissima aduersus Fridericum hostem principis apostolorum, filium Satanæ, sic enim vocabat, pollicetur præterea fortiter pugnaturis aduersus ca-
10 nem hunc (vt eius verbis vtar) præmia vitæ æternæ, & omnium peccatorum plenariam remissionem. Hanc concionem Romæ habuit Pontifex, cum audiret Cæsarem appropinquare vrbi. Quare hac oratione ad populum habita, &, vt videbatur, animis incensis, iubet armari multitudinem, quam venienti Friderico obuiam ducit Pontifex. Sed Cæsar Romanos in vrbem repulit, multis occisis & captis, captorum alios aliis membris mutilatos in vrbem remisit. Clericis coronam in crucis formam vulnerauit per primam cutem vsque ad craneum, quibusdam per os cranei. Vbi vidit autem totam vrbem ita a Pontificis partibus stare, pręter expectationem & opinionem suam, omnia circa vrbem vastat & incendio consumit. deinde vertit signa in Campaniam, inde petit Beneuentum, quam expugnatam direptamque incendit. mox oppidum ad
20 deditionem cōpellit. In Siciliæ regno crudelius multo per idem tempus egit Philippus per legatos. Nam ecclesiastici sentiebant cum Pontifice, & ex autoritate mandati apostolici discedebant ab Imperatore. Quapropter eorum bona confiscauit, trucidauit multos episcopos, & perpetuis carceribus addixit. Pontifex mittit legatos per deuia in Germaniam (nam omnia itinera custodiebat Imperator) qui excommunicationibus & aliis artibus impugnent Imperatorem, datq; plenarias indulgentias arma contra Fridericum sumentibus. Fridericus rursum cum exercitu Romam petit. Cassinense monasterium ditissimum diripit, preciosam suppellectilem ornatumque ecclesiasticum aureum & argenteum conflat in monetam, quam numerauit postea militibus. Soram incendio consumpsit. Bona templariorum rapuit passim. Rauennam expugna-
30 uit & diripuit. Habebat apud se milites Germanos qui quiduis audebant & effectum dabant. Pontifex Romanus mittit legatos ad regem Galliarum & Angliæ, vt ferant auxilium ecclesiæ in extremo periculo constitutæ, mittit & ad alios Principes. Reges suadent Pontifici vt concilium indicat, vt abrogetur Fridericus. Pontifex igitur legatis & literis missis conuocat omnes per totam ecclesiam Romanam magistratus & principes ecclesiasticos & alios, celebraturus concilium apud Lateranum. Fridericus concilium contra se indictum audiens, aduenientibus ab omni parte claudit vias, eadem opera Romam obsidet, neque enim Romani longius procedere, neque alij ad illos venire poterant. Idcirco Entium filium suum in armis exercitatum & fortem iuuenem Pisas mittit, qui portus & mare in illis regionibus custodiret. Quo vbi peruenit Entius,
40 per exploratores cognouit, nauibus Genuensium vehi per altum mare multos episcopos & cardinales. Quare Entius coniunctis sibi Pisanis cum armata classe Pisanorum aduersus illos progrediuntur. Patres rogarunt conductorem, vt cursum flecteret alio, neque dimicaret prælio. Sed dux classis in qua nauigabant cardinales vir elati animi, noluit videri Pisanos timere, adhortatur milites, iubet arma capere, præmia victoribus promittit, sed congressu primo statim Genuensium naues succumbunt, pauci fuga elabuntur, multi cadunt, multi capiuntur. Multi abbates, episcopi, & duo cardinales capti ad Imperatorem ducuntur, qui coniicere iussit eos in carceres, in quibus multi ex his mortui sunt. Prælatorum quidam submersi sunt in mari, inter quos fuit archiepiscopus Vesontinus. Archiepiscopus Rotomagens. cum abbatibus Cluniacensi, Cla-
50 reuallensi, & Cistertiensi, liberati sunt, rege Gallorum pro eis intercedente. Pontifex propter hæc mala mœrore confectus, moritur, atque alius nomine Cęlestinus quartus creatur, qui misit ad Fridericum Fauentiam obsidentem, legatos qui de pace agant, sed Pontifex moritur ante responsum Friderici: decimo enim octauo die pontificatus sui mortuus est. Fauentiam tamdiu obsedit Imperator, donec grauissima fame coacta se dederit. Inde Bononiam aggreditur, ad deditionem compulsam cogit dare ma-

gnam pecuniam, & illinc transfert vniuersitatẽ Paduam. Postea omne patrimonium, id est ditionem Pontificis Romani in suam potestatem redigit. Fuit in milites perliberalis, prorsusq; effuse prodigus. quare exhaustus omni moneta argentea & aurea, monetam nouam ex corio fecit insignitam sua imagine, quam præcepit vbique accipere ab omnibus. militibusq; promisit breui auream pro ea daturum se. Et præcipit postea ditior factus Thesaurario suo vt militibus eam ferentibus numeraret postea argẽteam aut auream. Innocentius quartus post Cælestinum Pontifex creatus, de pace sine mora magno studio cum Imperatore agere cœpit, sed cum quatuor totis mensibus nihil agi posset, conuenire placuit Castellanæ: sed Pontifex admonitus fuit ne iret, Fridericum enim in animo habere eum capere, eiusq; propositi Cæsaris cõscios esse multos Romanos ciues. Quare simulauit se iturum Castellanum ad Cæsaris colloquium, & præterea verbis spem fecit se assensurum ad cõditiones quas Cæsar petebat: sed cum paucis clam subduxit se, & naues conscendit quæ erant in portu apud Centumcellas, nauigatq; in Gallias ad regem Ludouicum, a quo maxima reuerentia exceptus est & tractatus, Lugdunumque deductus, anno Domini 1246, conuocauit generalem synodum. scribit igitur per totam Romanam ecclesiam omnibus principibus & prælatis cuiuscunque ordinis, vt Lugdunum veniant ad reseruandam ecclesiam & consulendam communi paci. Conueniunt plurimi, in ea synodo Ludouicus rex Galliæ offert se & regnum suum ad defensionem Romanæ sedis. Innocentius Pontifex autoritate apostolica citauit etiam Fridericum Imperatorem, vt personaliter veniret, & ad obiecta responderet apud incorruptissimos iudices. Sed Imperator Lugduni timens, quod timuerat Pontifex apud Castellanam vrbem, noluit venire: misit autem suo nomine episcopum Argentinensem, & Hugonem magistrum ordinis Teutonicorum, & Petrum de Vineis, eruditione, facundia illis temporibus incomparabilem virum: qui in synodo excusarunt Imperatorem, quod per aduersam valetudinem venire non potuerit. Cæterum paratum omnia ecclesiæ reddere quæ occuparat, & serio cum omnibus Christianis Principibus bella gesturum contra Turcas, pollicebantur, contraque iura ecclesiæ nihil facturum, &c. hæc vt synodus crederet, habebant legati literas per bullam auream consignatas, quas ostendebant: sed Pontifex & concilium his non credebant, cum propter alia indicia, tum maxime quod captos cardinales aliosq; prælatos ecclesiasticos non dimittebat. Quare Papa in ipso cõcilio solenniter pronunciauit sententiam contra eum condemnationis & priuationis imperij ac regnorum eius. Fridericus certior, mox per legatos nuncio misso, factus de sententia illa Pontificis seu concilij, ad regem Galliæ scribit epistolam, sicq; exorditur, Et si causæ nostræ, in qua contendit probare sententiam de iure esse nullam, primo ex eo quia etsi Romanus Pontifex plenariam habeat in spiritualibus potestatem, vt peccatores quoslibet possit absoluere & ligare, nusquam tamen legi dicit, vt Papa, diuina vel humana lege concedente, possit transferre pro libito imperium, aut de regibus & Principibus in regnorum priuatione temporaliter iudicare. Mox in eadem epistola sequitur, Papam processisse cõtra se non per accusationis ordinem, cum nec accusator apparuerit, nec inscriptio præcesserit, nec per denunciationem legitimo denunciatore cessante, nec per inquisitionis modum, quoniam clamosa insinuatio non præcessit. Negat etiam Imperator crimina notoria inserta fuisse. Item in ea ad regem epistola asserit, iniquos testes contra se productos. Capuensem enim episcopum reprobare se iure, cuius fratrem proditionis crimine conuictum condemnarit ad suspendium. Vsus autem fuerat Pontifex Hispanis quibusdam testibus, quos, vt rerum Italicarum ignaros, quoque reiicit Imperator. Additque in epistola, Dato quod testes fuissent legitimi, tamen se neque præsentem fuisse, neque contumaciter absentem. Paulo post in epistola sequitur, Dato quod fuerim contumax, tamen non est legitima contumaciæ pœna, quod delatus aut accusatus contumax iudicio nullo discusso per diffinitiuam sententiam debeat declarari depositus. Et in eisdem literis dicit Imperator, causas tales in sententia expressas, a quibus omnibus incorruptibilis veritas & publica monumenta eum defendant. Censum vero neglectum fuisse per suos officiales, quem etiam crediderit probe solutum: nec fuerit requisitus a Papa. Post discordiam vero censum eundem consignatum prælatorum & publicarum personarum sigillis & apud sacras ædes depositum. Est in eadem episto-

1246

10 20 30 40 50

la scriptum, magistrum ordinis Teuconicorum, & M. Petrum de Vineis vltimo pro omnimoda pacis consummatione tractare missos, quos saltem per triduum ad multorum nobilium ac prælatorum instantiam præstolari noluerit Pontifex summus. In fine autem epistolæ dicit, liquere quam iuste dixerit Papa eum de catholica fide suspectum, quam, teste summo iudice, in omnibus & singulis articulis secundum vniuersalis ecclesiæ disciplinam credat firmiter, ac simpliciter confiteatur. Quare regem in calce literarum hortatur, vt contra Papam innocenti assistat. In hanc quoque sententiam scripsit Imperator aliis Principibus, mittitq; passim legatos qui eadem viua voce agant. In Germania multi Principum discesserunt ab Imperatore statim post latam excommunicationis sententiam. quare hæc de abrogato imperio magis locum habuit. Scripsit Papa statim post latã sententiam in concilio Lugdunensi ad Principes electores, vt sine cunctatione cõuenirent ad alium Imperatorem eligendum. Propterea Principes reueriti sanctissimi Papę & sacrę synodi autoritatem, conuenerunt sine mora Francofurdiæ, & elegerunt Henricũ Lantgrauium Thuringiæ in regem. Conradus rex Germanorũ filius Friderici Imperatoris, patris repulsam indignissime ferens, collecto per Sueuiã exercitu, Francofurdiã ducit, Henricus occurrit illi iuxta Francofurdiam, conserunt manus, fit atrocissimũ prælium: tandẽ tamen Henricus superior (sic visum Deo) fugat Conradum magna cũ ignominia. Habebat adhuc Fridericus in Germania, maxime in Sueuia, qui permanebant in fide, aduersus quos ducit copias Henricus. Reutlingenses primum aggreditur, qui grati (nam eorum vrbem muro Fridericus circũdederat) in fide permanebant, & fortiter repulerunt hostem, qui aliquoties muros oppugnare conatus magnam multitudinem perdidit militum. Quare soluit obsidionem, & Vlmam petit quæ etiam in fide manebat, & propter iusiurãdum quod Friderico fecerat, voluit quoduis periculum subire, quam contra fidem facere. Obsidendo Vlmã sagitta ab oppidanis vulneratus grauiter est, quod vulnus statim rata & lethalia symptomata secuta sunt, & paucis diebus post vulnus acceptum, moritur. Quidam dicunt dysenteria laborantem mortuum. Vtrunq; verum esse arbitror, nam dysenteria symptoma potuit esse vulneris. Post huius mortem mox conueniunt Francofurdię Principes, eligunt Guilielmum comitem Hollandiæ. Qui post electionem, exercitum quem habuit Francofurdiæ, duxit contra Frisiones, a quibus superatus prælio occisus est. Imperator vero Fridericus post sententiam latam Lugduni, consanguineos Innocẽtij in Italia persecutus est, domos eorum funditus sustulit in vrbe Parma, & rura eorum vastauit, ædificia rustica incendit. Accepit postea maiores exercitus copias, easq; ducit versus Lugdunum, oppressurus Papam, Italiam commisit Entio filio, iubetq; ne exeat Parma: sed filius patri non obtemperans, copias quas illi pater reliquerat in Brixianos ducit, Placentini & exules Parmenses pontificij vbi intellexerunt Parmam præsidiis Cæsaris vacuam, inuadunt eam, & capiunt, multis ciuibus trucidatis qui a partibus Cæsaris stabant. Hæc significãtur Friderico cum esset Taurini. Imperator igitur veritus ne & aliæ vrbes in Italia rebellarent, reuertitur cum exercitu ad Parmam, reuocato quoque filio Entio, obsedit Parmam præsidiis pontificiis munitam. Castra Fridericus muniuit, & in illis ædificauit domos, omniaque ordinauit sicut in vrbe, forum, tribunal, macellum, ecclesiam, nominauitque Victoriam. In animo autem habebat Parmam delere. Frequenter autem erumpebant Parmenses in Victorinos (nam sic nouæ vrbis ciues nominabantur) Imperator captos hostes fœminas & viros balistis mittebat in vrbem. Cum autem Fridericus duos iam annos vrbẽ obsedisset, Germani & alij Friderici milites ad portarum vnam currunt conglobati, & eam confringere nituntur: id facturos oppidani præuiderant, & mirabantur quod non diu ante conati erant: quare diu hanc occasionem expectarunt instructa acie, erumpunt, & circumuentis illis magnam partem occiderunt, magnam captam in vrbem duxerunt, reliqui, qui pauci fuerunt, vulneribus pleni, fuga elapsi sunt. Eodem impetu inuadunt castra, vel, vt vocabant, Victoriam, nouam vrbem, capiuntque. Aberat Fridericus Imperator & magna pars exercitus deambulantes & lasciuientes per amœna nemora quæ non multum illinc distabant. Neque enim quicquam periculi Fridericus ab oppidanis esse tanto exercitui existimabat, quam ob causam omnia negligentissime administrauit. Cum Parmensibus nouam vrbem tenentibus concurrunt, fit atrox pugna: sed Parmenses iis qui erant

in noua vrbe, occisis, facile, freti fossis & vallis, repulerũt hostem, potissimum cum Parmenses haberent in manu sua omnia instrumenta machinasque quibus Fridericus in oppugnationibus vti consueuerat. Quare Parmenses victores Victoria nouo oppido potiti sunt, cum omnibus opibus, Imperatoris quoque coronam & signa militaria, omnemque regiam suppellectilem in vrbe Victoria inuenerunt. Fridericus amissa magna exercitus parte, Cremonam se confert, reparat exercitum. Parmenses Victoriam vrbem funditus tollunt. Recollectis viribus Imperator mouet castra ad mœnia Placentię, eam obsessam quidam domitam scribunt, quidam vrbem non subiugatam, sed suburbana ædificia exusta, & monasterium S. Columbæ demolitum. Inde Fridericus cum exercitu transiuit in Hetruriam, nullæ ciuitates in Hetruria sequebantur Pontificem præter Florentiam, quare admouet exercitum vrbi & castra munit, minatur Florentinis nisi dedant se, primum circa vrbem omnia vastaturum igneque consumpturum (habebant autem cultissima rura, villasq; magno ædificatas) deinde obsessurum vrbem vsque dum per vim capiat, aut ad deditionem compellatur. Florentini timentes suis possessionibus pulcherrimis & etiam vrbi, eiecerunt omnes pontificios, & fœdus cum Cæsare fecerunt. Interea Entius filius Imperatoris aduersus Bononienses & legatum Pontificis qui illic erat, ducit copias, occurrunt illi pontificij, congrediuntur, fit cruenta pugna, ad extremum Entius cum suis fugatur, capiuntur multi, etiam Entius, qui Bononiam ductus mittitur in ferream caueam, in qua sordidissimo victu nutritus miserrimam vitam post aliquot annos finiuit. Post captum filium Entium, eiusq; exercitum superatum, dilapsum, atque adeo deletum, in Apuliam confert se Fridericus nõ sine maximo animi dolore, vbi breui post obiit diem. Quo genere morbi lis est scriptoribus, alij animi ægritudine & mœrore confectum, febre, alij veneno, alij alia morte vita defunctum volunt. Mortuus est anno 1250: regnauit annis triginta. Hic quam variis casibus iactatus sit, satis est dictum. Vxores habuit tres, Mariam Aragonum regis filiam, Iolen Hierosolymitani regis filiam, & Mechtildem Anglicam: quarum Mechtilde fuit sine prole. Maria Henricum peperit illi. Conradum regem genuit Iole, vt quidam scribunt. sunt enim qui dicunt & Conradum ex Maria genitum. De gestis per hos aliquot annos vehementer scriptores diuersa scribunt, vt eorum vestigia sine lapsu sequi impossibile sit.

1250

DE GERMANIS
LIBER VIGESIMVS-PRIMVS.

POst Friderici tertij mortem Conradus rex filius Imperatoris, celeriter conscripto in Germania, præcipue vero in Sueuia, exercitu, properat in Italiam. Vbi in fines Italiæ peruenit, nihil mouendum in præsentiarum iudicat: recta igitur procedit in Siciliam & Apuliam per mare Venetorum adiutorio profectum ferunt, non multum refert qua venerit, nam in itinere nihil gessit memoriæ mandandum. Vbi in Siciliam & Apuliam venit, magno gaudio & honore ab omnibus ciuitatibus exceptus est, & salutatus rex, præter Neapolin & Capuam & paucas alias quæ ciuitates Pontificis partibus studentes rebellabant. Conradus igitur primum verbis cum Neapolitanis agit, iubet eos venire & causam dicere. quod cũ recusarent, crimine læsæ maiestatis reos condemnauit, cumq; post condemnationem non peterent gratiam, obsidione & oppugnationibus perpetuis octo mensibus fatigatam, & ad famem redactam, nullum auxilium sperantem, ad deditionem compulit, redactam in potestatem, muris, turribus & munitioribus domibus euersis, immunitam reddidit peruiamque cuilibet viatori etiam media nocte. Postea Capuam eodem modo, deiectis munitionibus, peruiam facit & aperit. Aquinum quoq; non ignobilis vrbs autoritatem potestatémve Pontificis verita a rege suo defecerat, nec primo aduentu Conradi gratiam petiit: quare obsessum & expugnatum incendio consumpsit. Quicunque suspecti erant fauere pontificiis partibus, illi ex regno a Conrado eiiciebantur,

ne

ne cum aduersitas veniret negocium suis facerent: sciebat enim quam non consistat regnum aut vrbs cum partibus diuisa est. Religiosos ergo plerosque putauit Papæ suo patri fauere, idcirco eos exterminauit, sacerdotia & episcopatus contulit iis quorum fidem erga se exploratam habebat. Constituit enim concordia & vnanimitate stabilire regnum suum. Eisdem temporibus Innocentius Papa, Hugonem tituli sanctæ Sabinæ cardinalem legatum nomine suo apostolico mittit ad Principes & omnes ciuitates Germaniæ, præcipiens vt abiurato & deserto Conrado, sequantur Guilielmum legitime electum. Minas addens excommunicationis nisi hoc faciant. Quum autem Conradus præcipue in Sueuia haberet adhuc in fide perseuerantes, compositis in Apuliæ & 10 Siciliæ regno rebus, vbique Germanicis præsidiis per vrbes & castella dispositis, cum reliquo exercitu in Germaniam festinat, primoque in Bauariam venit, illic ab Henrico duce honorifice excipitur, habebat enim Conradus sororem ducis Bauariæ. In Bauaria igitur eius ducis auxilio exercitum reparat: nam in Sicilia militum maiorem partem in præsidiis reliquerat. Conradus sine mora ditionem omnem episcopi Ratisponensis depopulatur, ciuitatemque ipsam capit, socio duce Bauarorum. In vrbe ciuibus pepercit, sed clerum & monachos miseris afflixit modis. Vsus est cathedrali ecclesia & monasterio sancti Emerani pro diuersoriis & stabulis equorum. Ecclesiarum bona rapuit omnia Conradus hic. Commorantem aliquot diebus Ratisponæ quidam ex ministris episcopi Ratisponensis statuit Cōradum clam interficere noctu dor- 20 mientem: sed rex admonitus, mutauit cubile, & alium in suo lecto dormire per eam noctem, eumque per aliquot suos familiares vigilantes custodire, & rei euentum expectare iussit, sed hic in lecto & sex reges familiares mane inuenti sunt occisi. Effugerit ne latro, nihil certi habeo. Rex irascitur, ciues se excusant, rogantque ne tantum scelus ipsis imputetur. Rex persuasus, a monachis hæc orta esse propter monasterium S. Emerani ante direptum, iam totum euertit; inuenitq; illic altare aureum pondo 67 marcarum puri puti auri, quod Henrici IIII temporibus conflatum erat. Guilielmus electus rex hoc audiens, contractis copiis celerrime occursurus Conrado, Ratisponam properat: sed Conradus apparatum & aduentum eius audiens, reducit copias suas in Apuliam, mox hostiliter aggreditur patrimonium B. Petri, agros & vrbes vastans, incidit in 30 lethalem morbum, & Conradinum filium hæredem instituit testamento, deditq; illi tutores Germanos, quibus commisit regnum & filium regem, mortuus est in Apulia, sepultusq; in Fungia ciuitate. Circa hæc tempora rex Guilielmus cōuentum Coloniæ celebrauit, in quo præter alia tractauit de profectione sua Romam, ad accipiēdam imperialem coronam. Porro dum Coloniæ Principes in comitiis occupantur, Frisones Holandiam depopulantur. Quibus Guilielmus occurrit, & dum per paludinosa loca cum paucis situm locorum (exercitu per aliam viam misso) & hostium castra speculari conatur, in palude impeditus, ab hostibus qui in proximis arbustis latebant, occiditur cum comitibus. anno Domini 1256, regni anno 7. Exercitus eius aliquot diebus expectauit regem, cumq; non veniret, suspicabantur alij id quod res erat, in hostes incidisse, 1256 40 alij dicebant desperatis rebus se subduxisse, aliis aliud in mentem venit. Itaq; exercitus dilapsus est, quidam salui domum redierunt, quidam viarum ignari in hostium manus inciderunt. Postea corpus eius exhumatum, Miltenburgum translatum est, & in monasterio illic sepultum est. Huius postea Guilielmi filius Holandiæ comes vltus est paternam mortem, multis annis in eorum agris omnia quotannis semel atq; iterum vastauit, multos Frisonum occidens & capiens. Cæso hoc Guilielmo, Pontifex mittit ad Germaniæ electores, vt alium eligant. Conueniunt ergo Francofurdiæ Principes, sed in eligendo Imperatore discordant, quidam enim Alphonsum regem Castellæ, quidam Ricardum Cornubiæ comitem volebāt Imperatorem. Nam electores Principes muneribus corrupti erant ab illis duobus. Archiepiscopus Coloniensis, Treuerensis, 50 Palatinus Rheni, suffragia sua vendiderant Ricardo, qui Basileæ erat dum Principes Francofurdiæ in eligendo occupabantur. Alij electores reliqui Alphonsum eligebant, muneribus ab eo acceptis, vt scribitur, neque enim aliæ causæ videbantur. Ex illa dissensione infinita emanarunt miseris mortalibus mala, durauit interregnum diu, si recte confero tempora, fere sedecim annos. Tandem crescentibus indies malis & discordia, ecclesiam & omnes Respublic. perdentem Pontifex Apostolico mandato præce-

pit electoribus sub pœna excommunicationis, vt eligerent Imperatorem, idque cito. Quare Principes cum neutri alteris vellent cedere, conuenerunt, in tertio, ambobus Alphonso & Ricardo repudiatis, elegerunt Rudolphum comitem de Habspurg. His temporibus arma vbique, leges fere nusquam dominabantur, quisque occupat quantum potuit per vim. Othocarus rex Boemiæ in Germaniam duxit copias, occupaturus Austriam, arrogabat enim sibi eius ducatus titulum nomine vxoris quæ erat Austriaca. Fridericus enim dux Austriæ sine hærede legitimo, regníue capace secesserat occisus a rege Vngarorum. Plures eo tempore contendebant iure sibi deberi Austriam, sed fortior non qui iustiorem habuit causam aliquandiu possedit. Totam igitur Austriam sibi subiecit Othocarus rex. Ducatum autem vxoris nomine possidens, repudiauit vxorem Austriacam, & aliam duxit, neptem regis Vngarorum. Hoc tempore ducis Bauariæ, qui nimium inebriatus quadam nocte vino extinxit animam, Othonis filius Ludouicus dux Bauariæ vxorem suam, nobilitate & forma eximiam mulierem adulterij crimine, sed falso, vt creditur, infamatam interfecit. Fuerunt his temporibus in ecclesia Romana schismata: quidam enim disputabant de ocio sacerdotum, multitudine sacerdotiorum, paupertate monachorum, & hoc genus multa in controuersiam vocabantur. Hoc tempore Conradinus filius Conradi copias in Germania conscribit imperium sibi vēdicaturus, cui Pontifex resistit. Sic enim in quadam scribit epistola Pontifex, Nos volentes Conradini ambitum refrænare omnibus & singulis Principibus Alamaniæ vocem in electione Romani Imperatoris habentibus prohibemus sub pœna excommunicationis latæ sententiæ ac interdicti, ne eum eligant in Romanum regem, attento etiam quod non licet eligere quenquam pendenti electione duorum coram Romano Pontifice, quæ fuerat facta de rege Castellæ & Richardo Cornubiæ comite. Vbi hæc significata sunt Conradino, mirum in modum est cōmotus rei indignitate & iniquitate: scribitq; epistolam plenam querelis de Pontificum Romanorum iniuriis sibi illatis. Conradus enim pater eius rex Siciliæ, testamento filium Conradinum hæredem instituerat. Papa igitur Innocentius asserens se pueri Conradini baiulum; totumq; regnum occupauit sub illo prætextu, tutoribus a patre relictis reclamantibus. Vbique Pontifex consecutus est possessionem Conradini, tribuit eam suis nepotibus, consanguineis & familiaribus. Mortuo Innocentio, Alexander eisdem dolis & artibus contra adolescentem egit. Neque iustius Vrbanum postea secum egisse conqueritur. Vrbano autem defuncto vita, inclementissime Clementem se supprimere totum conatum, alium regem enim fecerat Clemens. Huiusmodi plurima Principibus Germaniæ de Pontificibus scribit, grauius vero accusans eum, qui tum viuebat, Clementem, & non parum quosdam Germanorum Principes commouit. Nam quæ dicebat erant eiusmodi quæ negari non poterant. Quare Conradinus cōiunxit sibi quoscunque potuit socios, nimium quibuslibet fidens. Cum igitur maxime opus fuisset eorum auxilio, defecerunt ab eo, ceu mali fontes qui non habent aquam cum maxime opus est in æstatis siccitate. Fretus tamen Germanorum militum virtute satis tolerabili fortuna vsus est aliquandiu aduersus hostes suos per Italiam; multas enim vrbes in potestatem redegit per vim. Insigni memorabilique prælio apud Aretium hostes vicit. Post quod prælium si vsus fuisset victoria prudenter, subiugasset totam Italiam. Iam enim mittebantur ab omnibus partibus Italiæ ad eum nuncij. Sed relictis omnibus Romam festinabat, cum vrbi appropinquasset, venerunt illi obuij senatus populusq; Romanus, & eum exceptum maximis honoribus Imperatorem salutant, & longo comitatu in Capitolium ducūt. Quomodo deinde rursum e Roma discesserit, & per varios casus iactatus fuerit, finemq; vitæ qualem habuerit, petere licebit ex aliis. Nos in viam redeamus. Diximus quomodo diu durante interregno, discordantibus Principibus electoribus, vt scribitur propter largitiones quas dabant qui ambiebant imperium, tandem vero electus sit Rudolphus de Habspurg in regem Romanorum, illis qui affectabant imperium reclamantibus, & minantibus eam electionem non ratam futuram. Ex quibus erat rex Boemiæ, qui in certam spem ductus erat se fore Imperatorem. Sed Principes nihil morati minas eorum, vocarunt Francofurdiam electum Rudolphum comitem de Habspurg, virum armis & animi bonitate nobilem. Vbi venit Francofurdiam cum sua vxore Anna, Principes eum comitati sunt Aquisgranum, vbi præsentibus

bus Principibus plurimis corona imperialis imponitur ipsi Rudolpho & Annæ vxori eius, filiæ comitis de Heigerlach. Antequam Aquisgrano discederet, de pace Germaniæ & vniuersæ ecclesiæ multa sunt tractata: erant enim infinitæ dissidiorum causæ, quas omnes summopere cupiebant Principes sublatas. Eo tempore erat Lugduni synodus, in qua Pontifex Gregorius Papa electionem Rudolphi cõfirmauit, ea lege, vt veniret Romam sequenti anno ad coronam vnctionemq; accipiẽdam. Quanquam hic diuersa scribant autores, vt difficile sit iudicare quem ex eis potissimum sequamur. Primum omnium consulere patriæ cupiens Rudolphus, post electionem & acceptam Aquisgrani coronam, Norinbergam conuocauit omnes Germaniæ Principes & magi-
10 stratus. In frequenti igitur Principum consessu, Rudolphus testatus est animi sui propensam voluntatem ad euehendam Germaniam, imperium, & in primis ecclesiæ pacem. Quare laudem præmiaq; a se & ab omnipotente Deo accepturos omnes pollicetur quicunque diligenti studio conatibus eius affuturi sint. iubetque ecclesiasticos pręcipue, omnes magistratus cum suis subditis orare Deum omnium bonorum largitorem, vt fortunet & per rectas semitas dirigat vias suas. Othocarus rex Boemiæ, qui magno studio, vt diximus, affectabat imperium, & dux Bauariæ Henricus non venerunt Norinbergam ad comitia. Non diu post conuentum illum Norinbergensem, alium indixit Augustæ futurum. Augustam igitur Principes ad constitutum diem conueniunt, citant ducem Bauariæ, & regem Boemiæ ad causam dicendam, & rationem suæ
20 inobedientiæ reddendam. Quod attinet ad Henricum ducem Saxoniæ, satis dignum Principe responsum dedit, illaq; inobedientia illi cõdonata est. Rex Boemiæ suos quoque misit legatos & inter eos episcopum Secouiensem virum magnum animi fortitudine & facundia. Cumq; iuberet Imperator reddere legatos Boemos rationem rebellionis regis Othocari, principio episcopus, in densa Principum corona, petit veniam dicendi & proponendi mandata regis sui. Deinde exordiri incipit, suas inquiens dicendi facultates tenues esse, rem vero, quam susceperit tractandam, maximam. quare omnem spem sibi positam in sapientia Principum, qui melius omnia intelligant, quam ipse explicare possit. Se non ignorare quibusdam incredibilia primo videri quæ dicturus sit: sed si ad finem vsque patientes aures præbuerint, clarissime visuros rem vt ha-
30 beat. In hunc modum exorsus, proponit, electionem Rudolphi nihil valere. Hoc probat episcopus argumentis multis, sed inualidis: concluditque, Cum ergo electio non valeat, illi non esse obediendum. Sophistam tradunt hunc episcopum fuisse, nam per totam orationem multa artificiose collegit, vsusque passim dialecticis vocibus est. In fine vero orationis latine multa ad legatos apostolicos aliosque ecclesiasticos prælatos dixisse scribitur. Rudolphus vero Imperator inquit ad illum, Episcope, nolo de me dicatis sermone Latino, vt respondere ex aduerso non possim, si habetis causam aduersus clericos, vtamini Latino sermone coram episcopo; Contra me vero vel alium quempiam nostri ordinis proponatis more solito. nec Pontificem maximum fucata vestra oratione in me concitetis. Iussitque aut Germanice loqui, aut tacere. Principes
40 vero audiẽtes legatum Boemiæ regis Rudolphi electionem irritam dicere, in dubium vocare, ira exarserunt, iusseruntq; e conspectu ire hominem. Quare non sine periculo episcopus se subduxit, quanquam saluum conductum habuerit a Rudolpho Imperatore. Rediit ergo episcopus ad regem suum, exposuitq; illi indignationem Principum Germanorum, prædixitque illi cauendum esse, nam Principes impunem, si possint, non laturos illam rebellionem. Rex omnem admonitionem contemnens, maledictis absentem proscindit Rudolphum & reliquos imperij Principes. Rudolphus statim finitis Augustanis illis comitiis, ex decreto Principum mittit ad regem Boemiæ legatum Henricum, Burggrauium Norinbergensem, datque illi in mandatis, vt illi nunciet; Consensu omnium imperij Principum Imperatorem Rudolphum in conuentu
50 Augustæ celebrato statuisse, vt sine omni tergiuersatione & mora ducatum Austriæ & Stiriæ ducatum, item Carinthiam & Carniolam, & alia ad imperij ius pertinentia, Imperatori restituat. Burggrauius cum his mandatis profectus in Boemiã, regi Othocaro omnia exponit aperte, nihil dissimulans. Othocarus despicit hæc Principum decreta, & respondet legato, Se nihil morari quid hic Rudolphus statuat, Imperatorem enim non esse. additque eadem fere argumenta quæ eius legatus episcopus in consessu Prin-

cipum imperij Augustę dixerat. Concludit tandem Othocarus, vt referat domino suo, se nunquam obediturum ei, si cupiat, posse belli fortunam experiri, se quidem malle in pace manere. Vbi hæc Rudolpho significata sunt, grauiter tulit, nec moratus fuisset, quin statim illi mouisset bellum: sed fuerunt quædam alia prius propter Germaniam pacandam efficienda. Marchio enim de Baden & comes Palatinus Ludouicus rebellabant Rudolpho, ex vsu enim eis fuisset, nullum Imperatorem haberi: nam tenebant multa per Sueuiam, Alsatiam & vtrasque ripas Rheni, & Franciam Orientalem, quæ ad imperium pertinebant, quæ occupabant nimirum dum interregnum durauit & temporibus quibus Imperatores a Pontificibus ita, vt diximus, vexati & depositi sunt. Hos igitur primum subiugauit Imperator, & coegit omnia quæ malo titulo possidebant, reddere imperio, ad pristinam iurisdictionem omnia reuocauit. Itaque per Germaniam rebus bene ordinatis, adiecit animum ad debellandum Othocarum regem, qui præter multa alia quibus belli causas præbuit, ducatus Austriæ, Carinthiæ, Stiriæ, principatum Carniolæ, portus Naonis fere triginta annos contra ius & æquum possederat, quique erat rebellis iudicatus, qui etiam quosdam nuncios ad se propter Rempublicam missos suspenderat contra ius gentium. quique conuitiis in Rudolphum iactis prouocarat ad arma. Quare per Germaniam exercitu coacto, primum ducit in Bauariam aduersus Othocaro adhærentem Henricum, qui, etsi ante aduentum Rudolphi missa illi fuerint præsidia Boemica, tamen a Rudolpho facile superatus est, Boemis partim captis, partim occisis, partim in Boemiam repulsis. Subiugato Henrico, Austriam inuadit Rudolphus, sed Austriaci (quanquam iuramentum præstitissent Othocaro, & illi obsides dedissent, Othocarusque missis auxiliaribus copiis cohortatus eos fuisset, vt permanerent in fide) excipiunt Rudolphum ceu dominum suum cum magna gratulatione & veneratione. Viennæ autem erant numerosa Boemorum præsidia, quare etsi ciues cupiebant Rudolphum, tamen non poterant intromittere, præualebat enim Boemus miles in vrbe. Igitur Rudolphus Viennam obsidione conatur cogere ad deditionem. eratque illi spes breui capiendæ vrbis: sciebat enim oppidanorum mentes. Multi enim confugerant ex vrbe ad eum, quos maluisset in vrbe habere, intra mœnia enim maiori vsui illi fuissent. Othocarus interea cum infinitæ multitudinis exercitu ex Boemia appropinquat Austriæ. Rex vero Vngariæ, cui eodem tempore erat bellum cum Othocaro rege, coniungit se cum copiis suis Rudolpho. Erant magnæ ab vtraque parte copiæ, quotidieque expectabatur pugnæ hora. Quidam vero spirituales in quibusdam monasteriis sancti & Deo deuoti viri accesserunt primum Rudolphum, rogaruntq; vt potius aliquid de suo iure concederet, quam tantum sanguinis humani effunderet, caritatis, amoris, pacisque autorem Dominum Deum prædicabant illi, quid nobis donarit hostibus suis, quo modo nos patienter ferat, quid requirat a nobis: quam pretiosa sit vita hominis, demonstrarunt, ita vt Rudolphus testatus sit, non velle congredi etiamsi sciret certam & gloriosam victoriam apud homines sibi futuram. Ij postea monachi accesserunt Othocarum, eumque eadem oratione demulcent, & mentis oculos illi aperiunt. Horum igitur sancta opera factum est, vt mediatoribus arbitris quibusdam conuenerint, Rudolphus & Othocarus. Tales autem fuerunt pacis conditiones; vt Boemia & Morauia rex Othocarus contentus esset, principatus vero alios, nempe Austriam, Carinthiam, Stiriam, Carniolam, portumque Naonis redderet iis quibus essent iustiores tituli. Othocarus quoque regnum suum Boemiæ & Morauiæ ex manibus Cæsaris Rudolphi ceu feudum cum iuramento flexis genibus accipere est coactus. Sunt quoque eodem tempore eademque fere opera reconciliati reges Vngariæ & Boemiæ, conditionibus æquis: reddidit enim alter alteri captiuos, vrbes, castraque sua, fœdereq; coiere ad multos annos. Viennam igitur post fœdus factum, Rudolphus ingreditur, & quod Fridericus olim de ea vrbe constituerat, quod supra diximus, id confirmat vt ratum perpetuo maneat. Othocarus rex habebat superbia & loquacitate, hoc est pessimis moribus, perditissimam vxorem, assidue regem maritum corripit, & contemnit opprobrans illi odiose, quod tantas prouincias principatúsve hosti dederit, fortuna non omnino tentata, omni belli apparatu instructissimus, meticulosum eum vocans, non virum, iubet ipsum in gynæceo muliebres functiones obire, sibi dare arma, repetituram, quod ille præ igna-

ignauo timore hosti concesserat. Hęc & hoc genus alia quotidie in aures inque faciem præsentibus familiaribus nobilibus contumeliose prædicabat fastu turgida mulier. Maritus stultitia improbaque loquacitate vxoris tandem victus, non cogitat periculum, immemor iuramenti fœderisque, conuocatis qui illi erant a consiliis, proponit illis, se pœnitere quod tam inhonestas admiserit conditiones pacis, præstare mori, quam ita vitam in dedecore conseruare. Præterea in memoriam reuocat Germanos a Boemis aliquando victos, sibi omina auguria & omina polliceri successum: quare bellum renouandum sibi videri. Consiliarij vel potius adulatores omnes, voluntatem, non vtilitatem regis respicientes in consultationibus omnibus, probant recuperatos
10 spiritus regios, & sibi dolere pacem, inquiunt, tam iniquam, minus iuris esse Rudolpho in principatus illos Carinthiæ, Austriæ, &c. quam regi Boemorum, asserunt. Hoc omnes maiore studio dicebant, quia reginæ sententiam & animum non ignorabant, quam magis dominam non solum aulæ, sed totius regni experti erant. Quare qui locum habere volebat in ea aula, obseruabat necessario reginam dominam regis. Decernitur igitur bellum, omnia necessaria parantur. Idcirco rex Boemicis copiis coactis mira velocitate passim per prędictos ducatus munitiora loca occupauit multa. Rudolphus animaduertens hominis conatus insanos (qui ex stultis mulieris consiliis proueniebant) parat copias, cum sociis & principibus agit de bello, regem Vngariæ, quo satis testaretur animum suum erga eum, iuuenem in filium adoptat. Eo anno Iulia-
20 censis dux parans se ad expeditionem Boemicam, Aquisgrani exactionem a Rudolpho Imperatore impositam in vsum belli exigens a ciuibus ante ecclesiam cum filiis duobus & ducentis militibus comitantibus eum, trucidatur. Imperator ergo id facinus inultum in præsentiarum relinquens, occurrit cum copiis Othocaro obuiam, misere affligenti Austriacos, quod tam faciles fuerant ad excipiendum Rudolphum, & Othocarum deserendum. Conueniunt ergo in campo, qui vocatur Germanice *Niderspsrung*, instructis aciebus concurrunt, fit acerrima pugna; ad postremum victi Boemi fugantur, magna vtrinque multitudine militum desiderata. Rex quoque Othocarus occubuit, qui post prælium exutus omnibus vestimentis est repertus, vectusque Viennam, apud fratres Franciscanos sepultus est. Hic fuit finis consiliorum mulieris,
30 quæ videbatur sibi sapientior marito. Nam rex, vt diximus, improbis conuitiis vxoris loquacis & tumidę ad rebellandum contraque fidem faciendum impulsus fuit. Othocaro fuit filius nomine Wenzeslaus, qui patri in Boemiæ regno successit, desponsatáque est illi filia Rudolphi nomine Iutha. Post victum & occisum prælio Othocarum, traditus est filius eius gener Rudolphi Brandenburgensi Marchioni, apud quem bonis præceptis & moribus imbueretur. Nam regnum Boemicum cum filia illi tradidit Imperator. Post bellum cum Othocaro confectum, conuocauit Francofurdiam Principes imperij, ibi actum est de prædonum arcibus subuertendis, quas multas statim post comitia funditus sustulit Imperator. Eo anno Heduorum Princeps, quem vocant Admiraldum, rebellare conatus est Imperatori: quare coacta manu pro ho-
40 stis robore in Burgundiam proficiscitur, & Admiraldum pugna victum cogit suppliciter orare gratiam. Subiugatis Heduis & duce eorum, ducit copias in Alsatiam, nam & illic conspirarant quidam seditiosi. Qui vbi de aduentu Rudolphi certiores sunt facti, ipsi inter se intestino dissidio confecerunt. Imperator in ordinem & obedientiam illic omnia restituens, multos rebellionis conspirationisve autores capitali supplicio affecit. Eodem ferme tempore filius Rudolphi regis, Hartmannus, cum quibusdam suis familiaribus in Rheno flumine submersus periit, & delatus Basileam illic in cathedrali ecclesia sepultus est. Anno post proximo Rudolphus Imperator comitia celebrauit Francofurdiæ, in quibus multa de Germaniæ tranquillo statu constituendo sunt constituta. Eodem anno, annuente atque adeo iubente Imperatore, arces
50 *Richenstain* & *Schoneck* destructæ sunt, prædonesque qui ea latibula inhabitabant, deprehensi supplicio sunt affecti. His temporibus per Italiam Principes seculares, cum Pontifice Romano de multis contendebant. Pontifex vsus autoritate Rudolphi absentis effecit quicquid cupiebat. Erat enim singulare Rudolpho studium retinere Pontificis amicitiam. Pontifex præter reliqua consecutus est a Rudolpho, vt Romaniolam & exarchatum Rauennatem Pontifici restituerit. Pontifex multis benedictioni-

bus & indulgentiis animum Rudolphi sibi deuicit. Quæ alij dicunt Rudolpho preciosa existimata, alij dicunt simulasse sibi grata fuisse. Anno Domini 1281, Rudolphi vxor Anna in vrbe Vienna mortua est. Post huius mortem anno tertio duxit aliam vxorem, filiam ducis Burgundionum. Hoc tempore non vno loco per Germaniam terræmotus fuerunt, & venti maximi qui multa deiecerunt ædificia, partusque prodigiosos pepererũt mulieres & aliorum animalium fœminæ. Hoc etiam tempore Rudolphus misit in Italiam nomine suo vicarium qui Romæ & alibi per Italiam res ordinaret, & rebelles ad obedientiam cogeret: misit autem eum cum equitatu & peditatu Germanorum sufficientibus sustinere quantumuis magnas copias. Hi vbi in Latium peruenerunt, a plerisque ciuitatibus tanquam Imperator adesset, sunt excepti & honoribus affecti. Quasdam vero armorũ vi subiugarunt. Ex quibus Florentini erant, quos virtute militum breui domuit. Paceque per Italiam facta, vt rerum status permittebat, reuersus est vicarius cum copiis in Germaniam. Anno Domini 1282, comitia Augustæ celebrauit. Rudolphus cõuocatis omnibus Principibus imperij, præter alia quæ in illis comitiis constituit, Albertum filium suum ducem Austriæ fecit, omnibus principibus consentientibus. Paucis post mensibus eidem filio dedit ducatus Stiriæ, Carinthiæ, Naonis portus, & Carniolæ. Circa eadem tempora, cum per Germaniam in saxis laterent, multi prædones reliqui, quanquam ante multas eorum domos demolitus fuerat, Erdfurdiam conuocauit Principes, ibique communicato cum proceribus consilio, statuit omnes suspectas arces deiicere. Quare sine mora post conuentum solutum, octoginta fere arces diruit, prædonibus qui ad nobilem quampiam familiam referebant genus suum, decollatis, aliis eorum scilicet famulis laqueo suspensis. Sub idem tempus Honorius, quartus eius nominis, Papa fecit comitem Ianuensem, nomine Pinziuallam de Flisco, vicarium generalem imperij, misitque eum in Germaniam ad Rudolphum Imperatorem cum mandatis, vt Rudolphus hunc vicarium confirmaret. Quod fecit in gratiam Pontificis Imperator, quanquam inuitus, male enim habebat eum quod Pontifex hoc ius in imperio sibi arrogabat, alium enim vicarium Rudolphus maluisset. Hic igitur imperij vicarius Pinziualla vbi in Italiam rediit, ingressus Tusciam vocauit ad se Senenses, Florentinos, Lucanos, Pistorienses, & alios aliarum ciuitatum populos, postulatq; ab eis iuramentum nomine Imperatoris. Ciuitates vna congregatæ deliberant quid facere velint; respondent igitur vicario, se nullo iure posse ad id iuramentum cogi, quare non iuraturos. Conspiraruntq; ciuitates cõmunem fortunam laturas se quicquid accideret. Vicarius ira commotus, non habens vero copias, quibus vi posset exigere quod postulabat, condemnauit propter inobedientiam singulas ciuitates certo pondere argenti, ciuitatum quarundam ciues in exilium mittendos statuit, omnes eorum facultates sibi nomine Imperatoris adiudicauit: verum nemo mulctam impositam numerabat, nemo in exilium missus ibat. Vbi tandem vidit se omnino cõtemni, inglorius in Germaniam venit ad Rudolphum, petitq; brachium imperiale, hoc est copias militum Germanorum vltionis cupidissimus: neque enim dici potest quam moleste contemptum ferant huiusmodi ingenia, quæ putant se in primo loco omnium rerum, cum non sint. Nec enim dubito hunc vicarium elatiore animo confirmatum vicarium in Italiam reuersum, quam Cęsar vllus vnquã fuerit. Nam primo statim aduentu imperiose omnia agebat. Rudolphus nõ grauiter tulit qui hunc vicarium suũ quem Pontifex Romanus constituerat, non audiebãt Italiæ ciuitates. Sperauit autem se ansam nactum adipiscendæ pecuniæ. Misit ergo Cancellariũ suum prudentẽ iuxta ac eloquentem virũ in Italiam, qui primum Hetruriæ populo diceret, se a pacis amante Principe Rudolpho missum, vt ea quæ pacis essent, ageret cũ ipsis; quod si recusarent, vellentq; potius vastationes hostiles, quam tranquilla lætaque omnia, vt quam primũ in Germaniam rediret. Exposuit igitur ciuitatibus rebellibus quã Imperatori hic contemptus nullo modo ferendus sit. Admonet exemplo aliarum ciuitatum quæ rebellarunt, quam stulte fecerunt, quanta sibi accersiuerint mala. Quare hortatur eos ad obediendum & faciendum libenter quod coactæ facturæ sint aliquando. paulatimque deducit orationem eo, quo ibat, nempe vt libertatem peterent ciuitates, effecit oratione sua callidissimus orator. Ciuitates igitur petũt vltro, quod Rudolphus hac legatione volebat, nempe vt pro libertate numerarent pecuniam. Pro libertate igitur

sua

ſua dederunt Florentini ſex millia nummum auri. Lucenſes duplo plus ſoluerunt. A-
liæq; numerarunt pro facultatum ratione ſingulæ. Creauere ergo iſtæ ciuitates ab im-
perio liberæ magiſtratus ad conſuetudinem maiorum ſuorum. Verum non diu poſt,
vbi viderunt Pontifices maiora poſſe ferre onera, imperij oneribus exoneratis, impo-
ſuerunt cuilibet ciuitatum in Hetruria pro virium opúmve modulo. Quare Pontifici-
bus, non ſibi, ſeipſas redemerunt. Graues igitur ære mulos agit ſecum ex Italia legatus
Rudolphi. Quod Rudolpho fuit admodum gratum: nam pecuniæ ferunt ſtudioſio-
rem fuiſſe. Honorius Papa laborauit his temporibus magna diligentia apud omnes
Principes, vt pararent expeditionem in Turcas. Eius rei gratia miſit legatos ſuos in An-
gliam, in Gallias, & alias nationes. In Germaniam miſit Cardinalem Tuſculanum,
qui Herbipolin conuocauit ad ſynodum omnes magiſtratus eccleſiaſticos & ſecula-
res. Aderat quoque Imperator Rudolphus. Legatus apoſtolicus in eo concilio petiit
quartam partem omnium prouentuum eccleſiaſticorum per quatuor annos. Non ad-
modum iniquo ferebant animo ſeculares, quoniam ab eccleſiaſticis ſolum exigebat
pecuniam pontificius legatus. Facile vero dici non poteſt quam moleſte tulerint ec-
cleſiarum Pontifices exactiones illas, eoque magis quod melius ſciebant, quam ſecu-
lares, in quam nefandum vſum ſolerent collationes illæ conferri Romæ, tamen epi-
ſcopi, abbates, & alij prælati metuentes tacebant, excepto vno epiſcopo Tulenſi Fran-
ciſcani ordinis, qui in cathedrali eccleſia Herbipoli præſentibus omnibus ſecularibus
& eccleſiaſticis longam orationem habuit, de iure humano & diuino, de officiis ec-
cleſiaſticis, de bonis eccleſiarum, de vſu illorum bonorum. Effecitque ea oratione, vt
eccleſiaſtici prælati omnes vno conſenſu negarint daturos, patrocinatique illis ſunt
plerique ſecularium Principum, tantum didicerant ex vna concione Probi, nam hoc
nomen erat epiſcopo Tulenſi. Cardinalis minatus eſt epiſcopo Tulenſi, non impuni-
tam futuram eius temerariam linguam. Iubebant Germaniæ Principes Probum bo-
no eſſe animo, neque enim ſe paſſuros vt quiſquam propter hanc rem vel digito vno
attingat. Sed neſcio quibus Pontificis artibus factum ſit, vt hic Probus paulo poſt ab
epiſcopatu deturbatus retruſus ſit ad fratres ſuos mendicantes. Poſtea cum Pontificij
voluerunt pecuniam extorquere aliquo prætextu, quantumuis honeſti tituli, obſtrue-
bant muneribus, ſacerdotioque aliquo, ora huiuſmodi virorum, quod aliquid auto-
ritate aut linguæ viribus poterant. Hoc tempore Eberardus comes de Wirtenberg
Rudolpho Imperatori rebellauit, admonitusque ſemel atque iterum, nihil mutauit.
Quare Rudolphus ira commotus, coactis copiis hoſtiliter Eberardi comitatum ag-
greditur. Eberardus ſuis copiis decreuerat Imperatorem excipere, ſed vbi imparem ſe
omnino numero intellexit, recepit ſe Stuckgardiam, illic expectaturus hoſtem. Ru-
dolphus vrbem obſedit, variis machinis muros deiicit, oppugnat, ſed animoſiſſime
comes Eberardus repellit hoſtem, frequentibus eruptionibus factis magnum nume-
rum militum occidit. Verum Rudolphus opibus & copiis fretus, potuiſſet bellum
producere diutius quã ferre quiuiſſet Eberardus: quod animaduertens archiepiſcopus
Moguntinus, qui bene voluit Eberardo neſcio quibus nominibus, interponit ſe, pri-
mum accedit Imperatorem inquiens, Satis magnas pœnas dediſſe rebellionis Eberar-
dum. Satis videre Eberardum ſe victum. Maiorem gloriam futuram Rudolphi, ſi ſu-
peret iram, & victo ignoſcat. Ita autem pollicetur futurum obſequentem Eberar-
dum Imperatori, vt nemo non clare viſurus ſit, victum eſſe. Quod autem tam ma-
gno animo ſit Eberardus, vt flecti & humiliari non facile potuerit, nec ceſſerit mali
primis aſſultibus, non propterea odium mereri, ſed magis ob virtutem amore di-
gnum eſſe. Hoc genus argumentis victus eſt animus Imperatoris, & Eberardo plane
placatus. Mediatore igitur archiepiſcopo fœderis conditionibus vtrique tolerabili-
bus conuenerunt, Rudolphus omnia Eberardo reſtituit, Comes Imperatori iuramen-
tum fidelitatis præſtitit. Erat eodem tempore magna diſcordia inter comitem Wir-
tenbergenſem & ciues Eſlingenſes, quos Rudolphus reconciliauit. Anno proximo
poſt hanc pacem iterum ſcribunt rebellaſſe Imperatori comitem Wirtenbergenſem:
quantum vero ego intelligo priorem rebellionem fuiſſe opinor. Eberardus enim duos
comites, ſcilicet Albertum de *Acheln*, & comitem de *Teck* armis inuaſit, propterea
quod ciuitatibus Sueuiæ, quibus Eberardus per ea tempora hoſtis erat, auxilium fe-

rebant. Eberardus autem horum comitum agros, villas vaſtauit & incendit, ſubditos abduxit captiuos, quoſdam occidit. Quibus rebus motus Rudolphus, ducit copias aduerſus Eberardum, neque enim hoc ferre debuit. Erant enim ciuitates imperiales quibus indixerat bellum comes Wirtenbergenſis. Vaſtauitque Imperator magnam partem comitatus Wirtenbergenſis. Tandem tamen quorundam qui ſe interpoſuerunt opera, pax inter eos eſt facta, & ſua ſunt reſtituta partibus, ſcilicet Alberto comiti, & comiti de *Teck*, & Eberardo: nam illius quoque Imperator quædam occupauerat. Tertio rebellaſſe hunc Eberardum ſcribunt: Rudolphus enim munitum quendam locum in comitatu Wirtenbergenſi, in quo comes plurimum collocauerat ſpei, demoliri præceperat. Quod Eberardus iniquiſſimo ferebat animo: neque enim vllam cauſam Imperator afferre poterat, quare faceret, quæ non hoſtilem animum erga comitem declararet. Interceſſerunt quidam amici, qui compoſuerunt eos & impetrarunt vt permaneret integra munitio, erat autem cœmeterium. Nam tum in vicis & magnis pagis paſſim per Germaniam erant cœmeteria munita, in qua ſe inquilini recipiebant in hoſtilibus incurſionibus, quæ tum frequentes erant. Habebant etiam villici ſua fructuum repoſitoria ſingula ſinguli in illis cœmeteriis, vbi fruges erant tutæ ab hoſte & igne: nam lapide fieri conſueuerunt. Vt videmus veſtigia adhuc in quibuſdam Germaniæ pagis: quanquam vſus & conſuetudo mutarit fere omnia. Porro etſi gratia Dei, noſtro ſeculo propter hoſtium incurſiones hæc ædificia neceſſaria nō fuerint hactenus: tamen propter fructuum frugumque cuſtodiam operæpretium eſſet habere, vt magis negligentia credam abolita, quam iudicio. Videmus enim quotannis non vno loco per Germaniam in agris incendiis perire agricolarum labores, vel dona potius Dei, frumenti plena horrea. Singulari ſtudio fuiſſe Rudolphum electum Imperatorem erga ſuos conſanguineos; nam contulit in eos beneficia, comitatus, ducatus & omne genus dignitatum. Hoc tempore Burggrauius Norinburgenſis moritur, nullo hærede legitimo relicto. Quare ius ſubſtituendi alium ad Imperatorem rediit. Burggrauiatum igitur ſororis ſuę marito comiti de Zollem contulit. Ab illo comite legitimi hæredes manarunt vſq; ad Burggrauium Fridericum, qui in concilio Conſtantienſi Marchio Brandenburgenſis eſt factus, a Cæſare Sigiſmūdo. Nec alius Burggrauius poſtea ſubſtitutus eſt. Anno Domini milleſimo ducenteſimo octogeſimoquarto, inſignes doctrina & pietate viri in monaſteriis adhuc per Germaniam paſſim inueniebantur, educabaturque iuuentus ad pietatem & timorem Domini optime in ſcholis quæ erant monaſteria. Doctrinæ & pietati erat honos & præmium apud potentatus, cauebaturq; diligenter ne ad eccleſiaſtica miniſteria leues & improbi admitterentur homines. Hoc etiam tempore Alberto Magno, propter philoſophiæ cognitionem non vulgarem, epiſcopatus Ratiſponenſis eſt datus. Hic Albertus Magnus, epiſcopus Ratiſponenſis, Coloniæ in frequentiſſima ſchola ſacras literas & philoſophiam eſt profeſſus. Fuitque Thomas Aquinas Alberti Magni diſcipulus Coloniæ. Eiſdem temporibus vixit Nicolaus de Lyra, Lutetiæque docuit ſacras literas. Magna profecto ingenia, & exercitata, nec probo qui labores & induſtriam tantorum virorum ingrati omnino pedibus conculcanda iudicant, propterea quod verborum lenociniis fucata eorum ſcripta non ſunt. Habent certe multa bona. Procedat in medium cui non obrepat ſomnus, & nos laudabimus eum ſolum inter mortales. Circa hæc tempora magnæ diſcordiarum cauſæ fuerunt inter epiſcopum Argentinenſem, nomine Henricum de *Staheleck*, virum magis ſtrenuum quam oporteat epiſcopum eſſe, & inter Argentinę vrbis ciues, quidam eos componere conati ſunt diu fruſtra. Epiſcopus tandem cum omni clero vrbe exit, mandatque ſub pœna amiſſionis ſacerdotiorum & excommunicationis vt ſequantur omnes, & ne quis Argentinenſium pueros baptizet, aut alia ſacramenta miniſtret. Super ea re ſcribit quoque Romam epiſcopus Argentinenſis; & ciuitatis magiſtratus mittit etiam ſuos legatos, viros doctos quos ſemper ea ciuitas habuit & coluit, ſicut adhuc hodie multos habet. Argentinenſes inuenerunt ſacerdotes qui, accepta pecunia, contra edictum epiſcopi, omnes eccleſiaſticas functiones obierunt. Epiſcopus coactis copiis vrbem obſidet, omnia circa vrbem bona ciuium diripit. Ciues ſæpe eruptionibus factis cum hoſtibus pugnarunt, aliasque propitium Martem habuerunt, alias vero inimicū. Vbi vero nihil potuit amplius in vrbem

1284

inuehi, omniaque præripiebat episcopus, ciues ira inflammati vno animo decreuerunt semel omnes erumpere in hostem, vt aut vincerent, quod sperabant, aut victi cederent episcopo, facerentque quæ postulabat. Quare cohortationibus mutuis fortiter animati cum præsidiis militum, quos non admodum multos secum habebant, ruunt, eruptione facta ab episcopo non prouisa in hostem, acerrima fit pugna. Episcopus ipse audacissime in loco periculoso pugnat, suos aperta voce cohortatur, vincentibus promittit aureos montes: sed post magnam stragem amplius suos continere non valens, vertentibus tergum omnibus, fugit & ipse, vixque fuga vitam seruauit. Desiderati sunt de copiis episcopi nobiles circiter septuaginta, ex quibus intelligi potest quan-
10 tus numerus gregariorum militum occubuerit. Inter quos fuit vnus ex primæ nobilitatis de *Tierstain*, quæ arx miliari vno a Basilea vrbe distat. Item fuit quoque vnus de *Geroldseck*, frater episcopi. Quæ familia vetustissimæ & propter virtutem bellicam clarissimæ nobilitatis fuit, & adhuc durat, obtinetque antiquum ingenium & laudem. In hoc insigni prælio quod sempiternæ laudi Argentinensibus merito est (loquor enim ad animalis hominis sensum) septuaginta sex armati capti sunt, & in vrbem a ciuibus ducti. Post hanc cladem episcopus non submissior, sed iracundior appetentiorque vltionis factus est; quare longe hostiliore animo aggreditur Argentinenses, & longum esset enarrare damna quæ illis intulit. Vicissim ciues post victoriam audentiores, ab vrbe longius progrediuntur, & diripiunt quasdam ditiones episcopi. Magni no-
20 minis reges & duces conati sunt componere eos sæpe alias, sed præcipue post prælium, quod putabant episcopum descensurum ad tolerabiliores conditiones; sed intractabilior est post pugnam. Iratum igitur episcopum pertulerunt Argentinenses ciues, nec cesserunt illius furoribus, donec mortuo episcopo Henrico de *Geroldseck*, pax est composita inter clerum & vrbem. Nam ante episcopi mortem nullus fuit paci locus. Alius igitur constitutus episcopus cum clero in vrbem ingreditur, omnique studio operam dederunt & Argentinenses & episcopus, vt omnes odij reliquiæ, quæ solent durare diu post bella, tollerentur. Annis paucis post, totum Hierosolymitanum regnum amiserunt qui profitebantur religionem Christi. Sultanus enim rex Ægypti cum innumerabili multitudine venit tempore quo minime a nostris expe-
30 ctabatur, & quo minus instructi erant rebus ad bellum necessariis quam vnquam antea, sæpe enim Romam ad Imperatorem & Pontificem scripserant & petierant auxilium: sed non satis curæ erant longinqua nostris, alieniora nimirum existimantes quam re vera erant. Sultanus igitur victis Christianis in Syria, expugnauit vrbem Tyrum, direptamque incendit. Tripolim eximiæ magnitudinis vrbem funditus euertit, occisis omnis generis & ætatis inhabitatoribus Christiani nominis. Nobilesque vrbes Sidonem & Berytum, quæ Christianis in illis regionibus reliquæ erant, obsidione continua & diuturna fatigatas, tandem multitudine militum obrutas expugnauit, diripuit, & magnam earum partem exussit. Paruas præterea vrbes alias multas subegit, hominibusque quos non trucidauit, iumentorum loco vsus est. Pontifex Romanus
40 ante & post has calamitates misit per totam Romanam ecclesiam legatos, qui Principes hortarentur, colligerent pecuniam ad expeditionem Hierosolymitanam: sed dum quisque priuata quærit, differtur negotium, pereunt tot homines, in contemptum veniunt Christiani Principes. Non possum loco hoc dissimulare, quod in hac re pessimum fuit, maximeque promouit rem Turcarum, nempe quod qui collegerant pecuniam per Gallias, Angliam, Hispaniam, Germaniam, totam breuiter Romanam ecclesiam sub prætextu belli in Saracenos, in nefandos vsus dilapidauerant; & quando optime agebatur, vix decima pars exponebatur in vsum in quem collatæ erant pecuniæ. Etiam Pontifices Romani hoc non semel questi sunt, nam fuerunt Pontifices qui ecclesiæ cupiebant consultum, & propterea hanc collectionem collegerunt per
50 legatos, ex quibus inuenti sunt multi qui ventrem suum curauerunt, vermium escam, id bonis patribus multis omnibus retro seculis semper displicuit. Noua calamitas accidit in regno Hierosolymitano, nihil enim cum reliquum haberent Christiani, quam Ptolemaidem, de eius administratione orta est perniciosissima contentio: eius enim dominium vendicabant sibi, Templarij, Hospitalarij, Teutonici ordinis fratres, patriarcha Hierosolymitanus, rex item Cypri, & Siciliæ rex. Pisani

quoque titulum, nescio quo nomine, eius imperij sibi arrogabant. Iis igitur propter reliquias regni, quod turpiter perdiderant, contendentibus, Sultani filius cum maximis copiis venit ad Ptolemaidem, omnemque eius viciniam deuastat, multos captos abducit, tandem propius accedit ad obsidendam vrbem. In qua rerum difficultate inceperunt istæ, de quibus dixi, contentiones de imperio Ptolemaidos quiescere, iamque non de imperando cogitabant qui in vrbe erant, sed de propugnanda & defendenda vrbe. Nemo volebat solus propugnare, vt solus regnaret. Concordes igitur facti sunt, obsidente vrbem tam potente & numeroso hoste: erant enim ducenta millia armatorum, duce Sultani filio, in obsidione. Qui omnes acerrime impugnarunt dies noctesque mœnia vrbis. Vbi autem circiter tres menses sustinuerunt grauem obsidionem, eruptione in hostes facta, Christiani occiderunt magnum hostium numerum, &, vnde possumus colligere quot occiderint, tria millia captorum in vrbem duxerunt, repuleruntque hostem ab vrbe plus quam mille passus. Post hunc successum Satan rursum occupat corda quorundam, incipit denuo lis de vrbis principatu oriri, inter eos quos ante dixi, & multo vehementior quam antea. Alij alios nitebantur eiicere ex vrbe. Quod vbi cognouit Sultani filius, qui desperauerat de capienda vrbe, rursum vocatur in spem. quare reuertitur, munit castra iuxta vrbis muros, iam ante pene deiectos, statimque sentiens non eam oppidanorum alacritatem in defendenda vrbe esse quæ fuerat prius, sustinuerunt tamen per aliquot dies fortiter hostem (quisque enim pro sua salute pugnabat) sed omnia frigidius agebantur, animis discordantibus. Quod vbi perspicatiores rerumque æstimatores peritiores animaduerterunt, subduxerunt se ex vrbe, quotidieque aucto desertorum numero, ij qui remanserunt, ad raritatem sunt redacti, vt non amplius potuerint hostem repellere: quare secuti sunt desertores, & paulatim plures se subduxerunt, conscensis nauibus non bene instructis, & rectore perito carentibus, periere fere omnes naufragiis. Quare pauci manserunt in vrbe qui nimirum naues non habebant, quibus fuga se seruarent; ij vero pauci hostis atrocitatem scientes, statuerunt pugnando mori, ne viui in manus peruenirent crudelissimi & omnis humanitatis expertis hostis. Propterea irruunt in hostem, & maxima hostium cæde facta, cæduntur omnes ad vnum. Conuasatis omnib. quæ transferri potuerunt, vrbem totam exusserunt, effossis etiam fundamentis, ne iterum facile ædificari posset.

1290 Hoc accedisse memoriæ mandatum est anno 1290. Nihil amplius in illis regionibus tenebant Christiani, quam insulam Cyprum, & minorem Armeniam. His tot miserandis Christianorum cladibus auditis, Pontifex Romanus Nicolaus per ecclesiæ Romanæ omnes tertas misit legatos, qui adhortarentur ad subueniendum fratrum calamitati. Indulgentias liberaliter promisit aliquid in eam expeditionem conferentibus; vitam vero æternam certo promittebat omnibus qui cruce assumpta (nam cruce signari solebant milites) contra hostes illos fidei militatum irent. Nunquam plures fuisse inuentos præcedentibus annis in Germania, qui se armarint ad expeditionem illam, fertur; sed cum omnes cuperent accinctique essent ad iter, nemo dabat obsonium seu viaticum: quare manendum fuit, voluisseque erat conscientiis solatium.

1291 Anno post natiuitatem Domini 1291, Rudolphus Imperator ægrotus portatur Spiram, comitantibus eum multis Principibus, vxore item sua, & filia Boemiæ regina: sed vbi Spiram peruenit vectione irritato morbo, paucis post horis moritur. Sepultusque est Spiræ in Ecclesia cathedrali magno honore & luctu. Hic caritate patriæ ductus, toto imperij tempore curauit Germaniæ res, Italiam sæpe proposuit accedere: sed cum seditiones & factionum partes videret sedari & componi nō posse sine certo periculo, mutauit propositum, maxime cum cogitaret quid aliis Imperatoribus Germanis in Italia accidisset. Satis putauit si patriæ bene consuleret, & suæ familiæ quam non mediocriter auxit: contulit enim in eam Austriæ ducatum principatusque alios, de quibus supra satis est dictum. A prædonibus liberauit Germaniam, multis eorum arcibus demolitis. Viditque ante mortem Germaniæ statum quietum & felicem, crescentesque prosperrime vrbes. Illis temporibus caruit Romana ecclesia Papa duobus perpetuis annis, tanta erat quorundam in ordine cardinalium ambitio, & ita erant Romani in partes diuisi; fuitque Italia per hæc tempora confusissima bellis intestinis.

DE GERMANIS
LIBER VIGESIMVS-
SECVNDVS.

POst mortem Rudolphi Principis, quem iure quidam patrem patriæ vocant, conuenerunt Principes electores, Francofurdię, concordique sententia elegerunt Adolphum comitem de Nassau, qui sex annos regnauit magna laude: ita enim administrauit omnia, vt nusquam notari potuerit sua quærere, aut fauore suos euehere. Præfecit rebus administrandis quos dignos putauit, qui idoneis virtutis dotibus vtiles videbantur. Magnis laboribus & vitæ discrimine sæpe dilatare imperium studuit. Pecunia sua coemisse scribitur ad imperium quasdam vrbes. Columbariam Alsatiæ rebellantem obsessam, expugnauit, & imperio subiecit. Post electionem aliquot mensibus venit in Sueuiam ad vrbem imperialem Eslingen, illucque conuocauit omnes Sueuiæ ciuitates ac nobiles, cum illis certis conditionibus fœdus facit, ciuitatibus priuilegia concessit, quibus scilicet potentiores & ditiores redderentur. Omnes imperio eius subditi sunt, præter comitem de Wirtenberg, qui cum eiusdem ordinis esset, quo fuerat Imperator, contemnebat eum. fuerunt & aliæ odij causæ. Eo tempore rex Boemiæ Wenceslaus & nobiles primatésve regni Vngariæ, quod diu seditionum & bellorum tumultibus afflictatum erat, mittunt legatos regni proceres ad Othonem Bauariæ ducem, offeruntque illi regnum, conditionibus certis præscriptis. Otho statim sine cunctatione, ne aliquid inter os & offam incideret, comitatus equitatu bene instructo, proficiscitur in Vngariam, excipiturque magna quorundam gratulatione, ab episcopis Versprimiensi & Canadiensi vngitur & coronatur: Budæque regni negotia coronatus administrat, causas cognoscit & iudicat. Sed non diu post a reliquiis factionum obsidetur, expugnatur, capitur, in vincula coniicitur, ex captiuitate opera quorundam elabitur, veniens ad suos in ducem recipitur. Hic Otho vltionis cupidus, quam primum in Germaniam venit, nihil non tentat quo possit in Vngariam redire, & pœnas sumere de iis qui eum coniecerant in vincula. Pararatque iam multa ad expeditionem necessaria, socios belli habebat, eratque totus in cogendis copiis, ecce nunciatur illi, eiectos ex regno Vngariæ omnes qui eum ceperant (erat autem cum aliis quibusdam Ladislaus Waiuoda) esseque vno omnium Vngarorum consensu Carolum Siculum in regem electum, curante hoc per suos legatos Pontifice Romano. Quare Otho satis habens suos hostes esse vltos, quieuit. Anno Domini * Flandria, cum haberent ducem nomine Guidonem tota est vastata. Cui rex Angliæ Eduardus cupiens auxilium ferre, misit nuncios ad Adolphum electum Romanorum Imperatorem, fœdereque cum eo coit, misitque simul magnam vim pecuniæ in Germaniam rex Angliæ ad Adolphum, in stipendia Germanorum militum. Adolphus igitur mox coactis copiis mittit eas in Flandriam. Quæ temere ante aduentum regis Anglorum cum hoste comite Artensi qui magnum exercitum Gallorum simul etiam Germanorum militum secum habebat, congressi victi sunt, & occisi sunt circiter tria millia in ea pugna. Comes Artensis post prælium illud vrbes quasdam & munitiones maritimas occupauit. Mox ab Adolpho Imperatore submittuntur alij milites in locum eorum qui primo conflictu perierant. Venit quoque interea temporis Anglorum rex in Flandriam, coniunctisque viribus Germani, Flandrenses, & Angli, Brugas eiectis Gallis capiunt. Sed cum Anglus audiret regem Galliarum magno conatu & apparatu aduentare, Germanasque copias propter paucitatem non magnopere firmas, Flandrensium vero animos inutiles propter priores pugnas quibus aliquoties fugati fuerant, in Angliam cum copiis suis se recepit, desertusque relinquitur comes Flandriæ Pontifex Romanus his rebus cognitis, mittit Carolum regem Apuliæ in Gallias ad regem, vt pacem inter Gallum, & Anglum, ducemque Flandriæ componeret. Carolus rex, Pontificis legatus magna reuerentia a Gallorum rege est exceptus. Inceptúmque est agi de pace; cumque non statim propter rei magnitudinem conuenire po-

terant, sunt induciæ factæ ad biennium, ita tamen vt regis Galliarum essent Brugæ, & alia quædam occupata ex comitatu Flandriæ. Nam rex pro impensis multo plura postulabat. Eduardus rex Anglorum accepit in vxorem filiam regis Galliarum, nomine Isabelem, & his nuptiis est fœdus confirmatum. Albertus dux Austriæ Flandrensis belli tempore duxit copias aduersus Imperatorem. nam male habebat Albertũ quod non ipse erat electus ad imperium. Dicebatur autem Albertus dux Austriæ adiutus pecunia a Gallo, quo bello Austriaco domi detentus non posset subuenire comiti Flandrensi. Nam nisi fuisset occupatus hoc bello Adolphus, sua ipsius persona in Flandriam cum potenti manu descendisset. Sic enim in animo habuerat, & regi Anglorum promiserat. Vterque igitur Adolphus & Albertus Germanicis copiis instructi multo cum sanguine bellum hoc gesserunt. Conuocatus est autem, duce Austriæ procurante, Moguntiæ conuentus Principum Germanorum, ibique communi sententia omnium fere ab imperio depositus est Adolphus, & in locum electus hostis eius Albertus dux Austriæ. Abrogationis causa fuit, quod a rege Angliæ acceperat centum millia marcarum argenti, vt auxilium ferret illi contra Gallos. Huius summæ partem debuisset in conscribendum exercitum impendere, partem inter Principes Germaniæ diuidere. Sed sibi fere totam seruauerat, nihil Principibus dederat, milites paucos sine stipendio miserat in Flandriam, spem magnam prædæ fecit militibus quam essent inuenturi in Flandria. Atque hac via destituit & prodidit, si quis recte existimet rem, regem Angliæ, & defraudauit Principes Germanos: quanquam illa pecunia vsus sit in Misnensi ducatu emendo, quem, vt sic dicam, incorporauit imperio. Quod illi excusationi apud quosdam est. Electo duce Austriæ Alberto, Adolphus abrogatus indignissime ferens repulsam, parat arma, nullis impensis parcens, statuit aut vlcisci, aut mori. Rex Angliæ iamdudum captans occasionem referendi talionem, iuuat pecunia Albertum contra Adolphum. Multi etiam alij iuuabant aperte Albertum. Conradus enim episcopus Argentinensis, Gerardus Moguntinensis. Albertus dux Austriæ, comes de Lynigen, comes de Zaibrucken, & alij multi erãt hostes Adolphi, & in mortem eius coniurarant. Cum igitur in castris essent ambo, quotidie propius accedebat alter ad alterum. Cumque ventum esset ambobus in latam planitiem, non procul a Wormatia, instructis aciebus congressi sunt numero valde impares, nam longe inferior erat militum multitudine Alberto Adolphus. Pertinacissimis animis pugnarunt ad octo fere horas. Tandem Adolpho cum toto fere exercitu occiso, reliqui pauci fuga salutem quærunt. Et hic scriptores variant, sed non admodum multum. Electus igitur Imperator, vt diximus, Albertus Austriæ dux ante occisum Adolphum denuo Francofurdiæ eligitur post obitum Adolphi, moxque post electionem descendit Aquisgranum, comitantibus enim multis Principibus, & vxore quoque sua, comite filia comitis de Tyrolis. Aquisgrani iuxta consuetudinem coronatus est cum vxore sua. Non diu post coronam acceptam, misit legatos Romam, vt peterent confirmationem a Bonifacio Pontifice. Sed negata est illi aliquoties confirmatio. Scribunt enim Papam respondisse, non dignum imperio qui occiderit Adolphum suum dominum, habentem coronam in capite ac spatham ad latus, clamantem, Ego sum Cæsar. Hic habitus & hæc vox debebat, inquit Bonifacius, deterrere Albertum, si homo fuisset. Diúque ergo cum Papa non vellet confirmare, ratámve habere electionem Alberti, muneribus tandem impetrauit fauorem pontificium, vt confirmarit illum. Nam ante impetrare voluit sine pecunia. Fuit enim prorsus ad rem adtentus hic Albertus, liberis volens amplum patrimonium relinquere. habuit autem numerosam prolem. Fuerunt illi filij sex: Rudolphus qui fuit Boemorum rex, Fridericus, Lupoldus, Henricus, Albertus, & Otho. Tres filias illi fuisse ferunt, quarum ætate prouectiorem matrimonio iunxit regi Vngariæ, erat autem illi nomen Hagnes. Elizabet nupsit Lotharingiæ duci. Minima natu desponsata est Marchioni Brandenburgensi Goldemaro. Studium igitur illi fuit, insanum pene dixerim, quam plurimum relinquere liberis.

1300 Anno post natiuitatem Domini 1300, Germani turmatim magna multitudine Romam petiuerunt, gratia visitandi sanctorum apostolorum limina, & consequendi indulgentias & benedictiones Pontificis Romani. Eo anno enim Bonifacius exemplo veteris Testamenti publicauit Iubileum, concessitq; plenissimam peccatorum omni-

omnium remissionem his qui limina apostolorum visitarent. Eum annum centesimo quoquo anno renouare præcepit. Quam ob rem ex omnibus nationibus, Romanæ ecclesiæ tanta hominum turba confluxit, vt Roma vrbs vix caperet eos. innumerabilisque illuc allata est pecunia. Iam erant finitæ induciæ inter comitem Flandriæ & regem Galliarum, quare rex contrahit copias, duce fratre suo germano mittit in Flandriam, hostiliter omnia in Flandria a Gallis diripiuntur, vastanturque omnia miseris modis, & capiuntur pleræque ciuitates maritimæ. Comes Flandrensis omnibus omnium præsidiis destitutus, recepit se cum suis in munitissimum principatus sui oppidum Gandauum. Mittit ad fratrem regis ducem exercitus, petit pacem. negotium venit ad colloquium, conuenerunt his conditionibus, vt regi certum numerum peditum & equitum mitteret quandocunque & contra quemcunque rex cuperet: numeraretque certam loco tributi pecuniam. vicissim rex restitueret comitem Flandriæ, omniaque redderet, exceptis quibusdam munitionibus, quas Gallus e sua manu dimittere noluit. Fœdere pacis ita facto, Gandauum, aperit comes Flandrię, regis Galliarum fratrem Carolum Valesianum (nam hoc nomen erat illi) ad se intromittit, amicum cum ipso habiturus colloquium: sed fœdifragus Valesianus intromissus, oppidum militibus diripiendum concedit, cum duobus filiis capit comitem Guidonem (sic enim vocabatur comes Flandriæ) & in Gallias ad regem mittit, occupatque totum comitatum Flandrensem. Constituto autem Flandriæ præfecto, nomine regis Galliarum, dimisso exercitu, reuertitur. Hic regis pręfectus quotidianis exactionibus exhausit Flandriam; quare magna Flandriæ pars defecit a Gallis, ad Guilielmum quendam ex veteri familia comitum Flandrię, originem generis habentem, cui adolescens Guido comitis capti filius se adiungit, ij tumultuarie coactis copiis, Galliam Flandriæ vicinam vastant & diripiunt, multis prius per Flandriam occupatis, Gallis illinc eiectis. Quam ob rem sine mora rex Galliarum mittit in occursum comitem Artensem cum magnis copiis. Regius igitur exercitus castra muniuit apud oppidum Coltracum. Guilielmus & Guido intellexerunt se pugnam vitare omnino non posse, neque se quoquam in tuta loca cum exercitu suo recipere, viderunt simul suos milites, qui erant viginti millia, de fuga cogitare, cum hostium essent decem millia equitum, quinquaginta peditum, in his difficultatibus constitutis post longam consultationem visum est, suos in eum locum ducere, vt cogerentur ex desperatione pugnare, ducunt igitur quam primum suos in conspectum hostium in campum planissimum, inter Gallos & Flandrenses erant cæcæ fossæ, in quas rustici per elices aquam duxerant, vt per nimiam vliginem agrum serere possent, illas fossas sciebant Guido & Guilielmus transire non posse sine certo periculo tantum exercitum, præcipue tam grauem equitatum. Accedebat quod Gallis ignotæ istæ fossæ erant. Aciebus igitur vtrinque instructis, Guilielmus adhortatur suos ad virtutem, ostenditque quam nulla salus illis sit in fuga, cum a tergo hostis omnia teneat: nam de industria sic duxerant illos, & cum videant equitatum tam numerosum, qui facile fugientes consequetur. Quam ob rem aut moriendum omnibus aut vincendum, vincere autem facile dicit esse, nam Gallis esse quo fugiant paratum locum, neque illos pugnare pro focis & aris, item se compertum habere quosdam ex Gallorum militibus optare vincere Flandrenses, ne statim finiatur bellum, & alia quæ videbantur ad parandos animos valere, dixit. Iubetque simul pedetentim ire, videns hostilem equitatum fossis appropinquare, suos iubet præcedere paululum, vt Galli equites in eos impetum facere conentur, id ex animi sentẽtia Flandrensibus euenit: nam equitatus Gallicus totus quãtus quantus erat impetu vno Flandrenses oppressurus, laxis equorum habenis, aduolat, perfringuntur a primis statim crates quibus fossæ tectæ superiecta terra erant, cadunt igitur equites cateruatim in fossas, quæ erant profundæ & amplissimæ, qui vltimi erant, casum videre non poterant, clamorem audientes putabant prælium commissum: quare alij alios tradunt in fossas, & cum ij qui in vltimis equitum turmis erant, respicere videbant eos qui fossas vitare volebant, cum conuitiis vi retruserunt, donec perierit fere totus equitatus. Dum illi pugnant in hunc modum cum fossis, per aliam viam (nam erat eiusmodi, vt nullus transire posset) Guilielmus & Guido mittunt suum equitatum (erat autem circiter quatuor millia) qui reliquos qui non perierant in cæcis lacubus, exterritos fu-

gientes trucidauerunt, quosdam ceperunt, secutusque est peditatus Flandrensium equites, & cum equitibus suis adorti sunt peditatum Gallicum, qui destituti omni ope equitatus sui, putantesque virtute equitum Flandrensium sic oppressum & deletum, exanimati vertunt terga, & viginti millia persequuntur quinquaginta millia hostium. In eo prælio plures ex Gallis cæsi sunt, quam fuerint Flandrensium. Post prælium extractum ex fossis equitatum exuerunt, viuos homines inuentos, sed nullum viuum equum ferunt. Guilielmus & Guido post tam omni memoria dignam victoriam, receperunt omnia in Flandria. Terruit hoc prælium regem, terruit totam Galliam. Flandria enim recepta, Guido & Guilielmus ceperunt expugnare vicinas Galliæ vrbes, & quæ videbantur prodesse sibi, muniebant; quæ vero obesse, destruebant. Rex ergo Galliæ, reparat equitatum, & omnia ad bellum necessaria, maiore conatu quam antea. Carolum Valesianum suum fratrem summum constituit exercitus Principem. Omnia affectibus dolore animi, & ira, pudoreque confusus administrat, non satis expendit anni tempus, impensas belli, hostis consilia. Exercitum igitur ducit in Flandriam octoginta millium armatorum, & pro stipendio dat adulterinam monetam, quod milites ita alienauit ab eo, vt si cætera omnia illi fauissent, tamen nihil hoc milite effecisset laude dignum. Et quoniam Flandria tota est paludibus & vliginosis agris plena, vt nisi exercitus eo veniat in æstate, dum adhuc nubes pendent, nusquam ire potest, minimeque equites. venit autem rex mense Octobri gesturus bellum, cum diu in luto & paludibus hæsisset magnis sumptibus, tandem, cum nihil prorsus recepisset, induciæ sunt in annum factæ. His temporibus Bonifacius Papa multa contra Albertum excogitauit, quanquam eum confirmauerat. Nec enim vnquam fuit Pontifex hic æquus Alberto, propter occisum dominum suum, nam putauit quiduis ausurum qui hoc ausus fuit. Regis igitur Gallorum germanum fratrem Valesianum Romam vocat, eum Romanum Imperatorem facturus, reiecto Alberto. Qui vbi Romam venit, Pontifex concilio conuocato, exponit suum institutum. Cardinales & episcopi aliquot melius scientes Germanorum ingenium, & statum eius temporis in Alamania, quam Pontifex, dissuadent, nullo modo fieri posse affirmantes, vt alius possit fieri Imperator, quam natus Germanus, illud ius bellicosissimæ nationi extorqueri non posse. Quam ob rem Pontifex audiens Valesianum Imperatorem fieri non posse, præfectum illum constituit super patrimonium beati Petri. Habuit hic Carolus vxorem filiam Balduini Imperatoris Constantinopolitani, qui ab imperio depulsus erat. rogat igitur Pontificem, vt Constantinopolitanum regnum socero suo liceret repetere, & vt Pontifex adiuuaret ipsum. Quod Pontifex se facturum promisit. Miserunt igitur Germanum quendam qui Romæ erat, nobilem inter milites in Germaniam, qui adduceret aliquot Germanorum milia Balduino, simul exploraret animos Germanorum erga Albertum. Germanus legatus ex Germania celeriter negocio confecto, cum militibus Germanis venit Romam. Pontifex quoque miserat legatum in Gallias, vt auxiliares manus mitteret socero fratris sui, addidit esse opus bonum & sanctum; nam restituto Imperatore Constantinopolitano, statim se exercitum missurum in Turcas. Et erat id propositum Pontifici. Sed rex Galliæ audito Pontificis legato, qui erat episcopus Ariminensis, nihil respondit pro voluntate & proposito Pontificis: quare legatus, quemadmodum in mandatis habebat, minatus est regi anathema, & a regno depositionem, fratremque regem futurum, quem iam nolit iuuare, nam non Balduinum, sed fratrem & Christianam ecclesiam vt iuuet, se petere. Rex episcopum in vincula iubet coniicere. Ex qua re magna inimicitia inter regem Galliarum & Pontificem est orta. Rex vbi intellexit Pontificis animum a se alienatum, qua erat parrhesia, vel, vt quidam vocant, arrogantia, ius ecclesiasticum, quod Papæ erat, sibi vendicabat, sacerdotia & episcopatus conferebat quibus placuit, quos prælatos cognouerat Pontifici patrocinari, deposuit, eorum prælaturas aliis conferens, diripuit etiam opulentiores episcopatus. Quibus rebus motus Pontifex, maxime vero quod impediebat expeditionem Constantinopolitanam, &, quæ ex illa secutura erat, Hierosolymitanam, conuocat Romam concilium, etiam totius Galliæ prælatos ecclesiasticos vocat ad vrbem: sed Gallus ne quis Romam iret, prohibuit sub pœna amissionis vitæ, aut saltem, si cui contingeret misericordia, beneficij.

Qua

Qua regis temeritate Pontifex magis irritatus est, quare statim ad eum mittit legatum, per quem autoritate & iure apostolico præcipit illi, vt recognitionem regni sine mora faciat, alioqui in promptu esse fulmen anathematis in eum, & Galliam vniuersam interdicto se suppositurum. Nam in decretis pontificum habebatur regem Galliarum a Romano Pontifice oportere recognoscere regnum, in temporalibus quoque. Vbi hic legatus Lutetiam venit, rex iussit illi eripere bullas, literásve apostolicas, & legatum ex regno eiicere, & mãdare illi, vt pontificiis nunciet regem suspensurum omnes qui e Roma postea veniant. Hæc vbi Romæ legatus nunciauit, continuo congregatis patribus regem Gallorum excommunicat, & regnum eius cuilibet occupanti con-10 cedit, simul in Germaniam ad Principes scribit, quæ putauit regem odiosum facere & onerare inuidia. Excommunicat etiam omnes qui fauent illi, aut bene loquuntur. Rex Gallorum execrationes pontificias contemnit non esse pontificia sede dignum, esse hæreticum, simoniacum & omnibus vitiis contaminatum hominem; quare eius sententiam non morandam, sed iure a pontificatu deponendum. Hæc pessime habuerunt Bonifacium Papam, quare synodo congregata iterum accusat regem, in qua synodo Romę habita decernitur, Philippum regem Francię e regno deturbatum, & Albertum electum Imperatorem regem Gallorum patres eius synodi appellant, nam illam putabant aliquid contra Philippum posse, & etiam libenter occasionem arripere, nam alioqui erat magna simultas inter Albertum & Philippum. Absoluunturq́; in 20 ea synodo omnes iuramentis obstricti regi Gallorum, quinimo excommunicantur qui non relinquunt illum. Mittunt ex ea synodo in Germaniam legatos ad Albertum, qui eum exhortentur ad cogendas copias, & in Galliam ducendas, Romanum Pontificem quoque suas copias missurum per alpes in Galliam, vt vna coniuncti membrum ecclesiæ putrefactum abscindant. Magna erat ira Pontifici, nec minor ira Philippi regis. Albertus iram Pontificis intelligens non diu duraturam, negat se tantis impensis conscripturum exercitum, & in Galliam ducturum, nisi Pontifex regnum etiam hæredibus suis concedat & confirmet. Quod Pontifex noluit facere, ex quo Albertus facile colligit, Papam Germanis sic abuti decreuisse, donec iræ suæ satisfaciat. Rex Philippus Pontificios conatus videns, contra meditatur quid ipsi possit Pontifici 30 rependere. Cognouit autem Pontificem Anagniæ esse, eo mittit quendam Italum, nomine Sarram, qui etiam vitam debebat Gallorum regi, vt qui illum captum a piratis redemerat, mittitq́ue cum eo etiam alios familiares quibus rex fidebat, ij ergo acceptis ducentis militibus ex copiis Valesij ditionis pontificiæ præfecti, Anagniam silente nocte ingrediuntur, & Pontificem capiunt, Romamq́ue ducunt, ibi moritur statim post mensem vnum. Quid eos impedierit quod non duxerint ad Philippum regem, certum non est, non habuisse in mandatis, vt si caperent eum, ad regem ducerent, fertur, & est probabile. Alij putant sanctitate pontificia deterritos; alij vero dicunt Anagninos ciues se opposuisse illis, & coactos aut dimittere, aut Romam ducere. Sunt qui asserant, propter morbum non ausos fuisse longius ducere, nam periculoso 40 laborasse morbo. An vero Valesius regis frater conscius facinoris fuerit, ignoratur. Prudenter sane ob affectum temere in corde Pontificis exortum noluit se Albertus immisceri, nam facile præuidebat nihil hic esse solidi, leuissimum esse ventum. Hoc tempore grauissima odia fuerunt inter Wenceslaum regem Boemię, & Imperatorem Albertum, nam Wenceslaus contempsit illum Imperatorem, & palam iactitabat, se recusasse imperium oblatum. Albertum sibi debere imperium. Fuit autem hic Wenceslaus vir prudens, & in militaribus rebus exercitatissimus, nec infelix in rebus expediendis pacis & belli tempore. Fuit educatus apud Marchionem Brandenburgensem, vbi bona natura per educationem est expolita. Tantæ fuit autoritatis & nominis, vt Poloni se illi spontanei volentesq́ue subiecerint. Et Vngari vltro venerunt 50 ad eum petentes filium eius nomine Wenceslaum in regem, quem pater misit magnifice comitatum: igitur in Alba Græca vnctus & coronatus est ab Episcopis regni. Albertus autem videns hunc Wenceslaum inimicum suum tantopore amari, & suscipi, nihil contra eum tentare ausus fuit. Alberti Imperatoris ætate Heluetij sunt primo existimati inuicti, nam multi illos bellis lacessebant, sed omnes cum ignominia fugati sunt: quanquam longe vetustiorem non ignorem originem eorum,

ſed hoc tempore primum eorum virtus & fortitudo nobilitata eſt. Scribitur ab autoribus de Suitenſium aduentu in illos montes, quos iam inhabitant, quod ætate Sigiberti Suedorum regis, & Chriſtophori comitis Auſtrofriſonum, fuerit in eorum regionibus nimia hominum multitudo, & vt ager ille alere non potuerit: quare fame coactos mutare ſolum, aliasque ſedes quærere. Tum igitur ſimul ex Suedis exiuere ſex millia virorum, ex Friſonibus mille & ducenti, qui omnes viribus & ætate ad arma habiles fuerunt, præter mulieres & pueros, quorum numerus longe fuit maior. Vbi ad Rhenum venerunt, a Gallis ne tranſirent, prohibiti ſunt. Galli colluuiem hominum imbellium putarunt, ſine caſtris munitis dormiebant, excubiis negligenter procuratis. Adueni Suedi paupertate & egeſtate excitati diligentiſſime omnes temporis articulos obſeruarunt, quibus poſſent conſulere caris liberis, vxoribus, parentibus & ſibi. Igitur videntes negligentiam hoſtium, tempore, quo non expectabantur, hoſtem ſtertentem aggrediuntur, ſuperant, magnam multitudinem occidunt, & potiuntur præda non vulgari. Poſt hoc prælium terribiles facti ſunt hoſtibus ſuis. Mittuntur ad eos legati, quid velint, quid in animo habeant. Ipſi reſpondent, ſe nihil iniquum petere, neminem ex ſedibus ſuis velle expellere, eſſe in his regionibus deſerta loca, quæ cupiant ſibi dari, vt colant, hoc ius naturale eſſe, ſi quis hoc neget, hoſtem eſſe humani generis, qui quod ipſe frui non poſſit, aliis ne fruantur, eripiat. Se cupere quietam vitam in ruſticis operibus, non velle aliorum labores deuorare & rapere. Sunt igitur illis conceſſa deſerta loca illa, lacus, montes, valles, colles, fontes, quæ hodie poſſident reddita cultiſſima & fœcundiſſima. Antea videbantur, quod nulla erat cultura adhibita, inutilia prorſus, quæ hodie tot hominum millia alunt rura. Nullum eſt enim ſolum tam infelicis ingenij bene & prudenter cultum, quod non ſuperet naturali bonitate optimam terram cui nullus cultus eſt adhibitus. Non hoc dico, quod ager Helueticus non ſit habilis ad omnia fere neceſſaria ferendum, ſi aeris & ſoli qualitas ſpectari debet ex corporum magnitudine & pulchritudine & in plantis & in animalibus, nemo poteſt negare Heluetiam præire feliciſſimis terris. Vbi proueniunt proceriores arbores, quæ ex Heluetiorum montibus vehuntur per Rhenum vſque in Oceanum, ex quibus nautæ malos faciunt? Vbi boues præſtantiores corporis magnitudine, & carnis ſuauitate naſcuntur? Vbi pomaria arborum amplitudine & fructuum bonitate feliciora? Frumenti certe granum longe in Heluetia præſtantius eſt, & candore & ſoliditate, quam in vllo loco quem ego ſciam. Horum vero corporis robur, forma, animorum virtus in bello, comitas & mutua caritatis affectio, & hoſpitalitas tam euidens eſt, vt hoſtes eis hic palmam concedant. Habuiſſe duces tres feruntur cum primum venerunt in deſertum hoc, quod iam paradiſus eſt, nominibus Remum, Suicerum, & Wadiſlaum. Remus & Suicerus occuparunt locum fracti montis, & valles montesque iuxta alpes, Italiam aſpicientes. Wadiſlaus valles & montes circa Ararim fluuium habitanda & colenda accepit. Non diu poſt graue bellum regi Gothorum cum Italis Romaniſque fuit, qui ex illis Heluetiis ſecum aliquot millia in eam expeditionem duxit, qui præſtiterunt miram virtutem regi ſuo. Vbi enim Romam venerunt cum duce rege, obſederunt vrbem, & magnis ſudoribus expugnarunt eam, occiſis innumeris hoſtibus. Ita in multis expeditionibus ſic teſtati ſunt ſuam virtutem, vt diu poſt Pontifex Romanus eos ſuppliciter rogarit miſſis ad eos cardinalibus, vt ſubuenirent illi aduerſus Saracenos qui vrbi imminebant; & impetrauit ab eis, volebāt enim Deo ſeruire, & defendere eccleſiam. bonum certe propoſitum, & bona mens & animus. Capiunt arma, mittunt Romam expeditam & robore præſtantem iuuentutem, aduerſus Saracenos per duces cardinales ducuntur, vincunt omnem ducum expectationem & ſpem, hoſte enim ſuperato & ex Italia expulſo, rapinaque erepta quam Saraceni per Italiam conuaſerant, ſpolia omnia Romam pertulerunt, & contulerunt in ædificium Baſilicæ beati Petri. Cumque Pontifex iuſſit eos petere quod vellent, quod modo eſſet in ſuis facultatibus, ſe daturum promiſit. Boni viri religioni dediti nihil aliud petiere, quam benedictionem & indulgentias a Papa, quinimo & ſtipendia recuſarunt, pro eccleſia & Chriſtiana religione ſe bellum hoc cōfeciſſe, dicebant. Propterea donati magnis indulgentiis, venerunt cum magna laude domum. Annó proximo poſt, iterum ſcribunt Saracenos Italiam inuaſiſſe, & per-

& perueniſſe vſque in patrimonium beati Petri, quare denuo Pontificem Romanum miſiſſe legatos ad Heluetios, & eorum manus inuocaſſe; facileq́ue impetraſſe, magna enim erat eorum in religione deuotio. Venientibus, cum hoſte pugnantibus, & vincentibus, obtulit iterum beatiſſimus pater Pontifex eis optionem, Quicquid obtabitis, inquiens, acceptum feretis in ſpiritualibus; in carnalibus vero pro facultatum modo. Heluetij domi poſt prioris anni expeditionem didicerant quid eſſet optandum. Petierunt igitur immunitatem a tributis, & vt terra quam magnis ſudoribus colendo habitabilem feciſſent, nulli eſſet ſubiecta, ſed vt concederetur viuendi libertas, iuxta ſuas leges quas haberent. Quod illis conceſſum eſt, quo iure adhuc hodie gaudent.
10 Donauit quoque Pontifex abeuntes vexillo rubeo in quo faberrime picta erat imago crucifixi Chriſti: quod vexillum maioris precij æſtimabant, quam ingentes aureos montes. Itaque cum benedictionibus & indulgentiis, magnaq́ue cum gloria rediere domum. Propter ingentia Heluetiorum facta multa ſcribuntur de eorum origine, & variant ſcriptores: neque enim magnopere quæritur & laboratur, vnde ignaua gens prouenerit, ſed quo quidq́ue præſtantius eſt, hoc magis inueſtigari ſolet, quæ cauſę, qui euentus, quis finis eius ſit, in omnibus naturalib. rebus. Quod de Carolo Magno ſcribunt, quomodo propter ferocitatem Saxones in illos montes relegarit, & vt illi viam apertam in Italiam conſeruarent per valles & montes, vbi nunc eſt nobilis pagus Vrania; relinquo alij iudicandum quam a vero abhorreat. Nam ſi illi Saxo-
20 nes intractabiles, vt illi ſcribunt, feroces & rebelles fuerunt natura, vt relegandi fuerint, certe prudentiſſimus Imperator non eos cuſtodes itinerum fecit, neque dedit illis ſedes natura tam munitas, quibus freti potuiſſent excurſionibus vicinam Germaniam & Galliam multis modis affligere. Illa ſtultitia non cadit in Carolum Magnum. Alias aliorum opiniones de eorum origine omitto. Ego non aliunde credo originem duxiſſe, quam ex Germanis, qui Gallos ex his montibus expulerunt, & quod ipſi de ſingulari robore animorum & corporum ſcribunt, non hoc aſcribendum pro genitoribus arbitror, nec propterea neceſſum eſt ex alio mundo originem gentis petere, nam per tot ætates degeneraſſent iamdudum. Videmus enim omnia deorſum labi & degenerare ſemina, niſi aliud ſit quod conſeruet. Nonne videmus
30 ignauorum hominum filios non raro indolis mentiſq́ue præſtantiſſimæ: rurſum virorum animi & ingenij viribus maximorum, filios ad omnes functiones ſiue animo ſiue corpore obeundas, prorſus ineptos, ignauos & aſinos prorſus cernimus, idq́ue ſæpiſſime. Ita, vt non audiendi ſint illi, qui dicunt, Ex bonis bonos, ex malis malos progigni, hoc enim pro regula haberi non debet. Heluetiorum robur naturale aeris puritati & exercitationi corporum aſcribendum arbitror. Ea enim quæ Philoſophi Phyſici ſcribunt, animorum & corporum qualitatem variari pro ratione aeris, alimenti, exercitatione, educatione, nemo ſanus negabit. Nec ſunt hic ſuperſtitioſi quidam refellendi, qui quicquam nec diuinarum nec humanarum rerum intelligunt, dicunt enim hæc omnia a Deo eſſe, veriſſime enim dicunt, ſed nihil dicunt,
40 vt ipſi putant ſe dicere, contra eos qui rerum ſcrutantur cauſas, quæ omnes a Domino emanant. Sed reuertendum in viam, ne rapiar ab inſtituto. Vicini igitur nobiles paulatim ſimplicem & laborioſum populum fecerunt ſibi obnoxium, iugumq́ue impoſuerunt. Iugi igitur altior natura impatiens, ad libertatem rurſum aſpirauit. Accidit igitur circiter annum Domini 1300, quod comes de Habſpurg habuit nobilem quendam in valle arcta Vraniæ arcis præfectum, hominem ſuperbum & tyrannum, qui prorſus intolerabilis latuerat, cum aliis tyrannicis factis, tum potiſſimum quod libidine inexhauſta nullam relinquebat paulo formoſiorem virginem ac etiam matronam incorruptam, primo clam, tandem eo impudentiæ venit, vt etiam non diſſimularit, potando inter nobiles vicinorum caſtrorum iactarit etiam. Cum igitur
50 duorum Germanorum fratrum ſororem virginem compreſſiſſet, occiderunt nobilem. Quod facinus cum comes Habſpurgenſis impunitum non vellet relinquere, conſpirarunt etiam alij, tandem acceſſit tota vallis Vraniæ, & vno die nobilibus aliquot interfectis, duas, aut, vt quidam volunt, tres arces deſtruxerunt. Vnderualdenſes ſtatim quoque acceſſerunt, nec cunctati arces omnes illic deiecerunt. Rebelliones & ſeditionis cauſas reddiderunt nobilium intollerabilis tyrannis: nihil enim pro-

1300

prium erat cuiquam, quicquid placebat nobilibus castrorum præfectis, in villis colonorum & pastorum (nam plerique agebant pastoritiam vitam, sicut & adhuc hodie est videre) rapiebant ceu suum, nec impune quisquam interrogare audebat cur facerent. Si quis habebat bouem pinguiorem, & nitidiorem aut aliud pecus, abducebant. si quis butyrum aut caseos reposuerat, abripiebant, & mittebant in Rhenanas vrbes, commutabantque vino, quo se implebant quotidie. si quis habebat vxorem aut filiam forma aliqua, inuitabant in arces, nec marito aut parenti licebat quicquam mali vel suspicari, aut etiam rogare filiam coniugémve, quid in arce fecerint, cúrve tamdiu cessarint. Tantam tyrannidem gentem minime seruilem non tulisse, mirum non est. Fœdere igitur coire, primi Vre, Suitz, & Vnderualden (liceat enim perspicuitatis gratia nominibus Germanicis vti) nec quicquam vel fecerunt, vel dixerunt eorum quæ seditiosi solent factitare, vbi succedit primus insaniæ impetus, nam lasciuiunt, gloriantur in malitia, iniurias inferunt quibuslibet obuiis, quibus præualent, negligenter omnia administrant, periculosissima tentantes, omnia tuta putant, discordant animis, inter sese litigant, quisque imperare vult. Itaque fit, vt facile & cito ab aduersariis perdantur. Confœderati illi non sic, nam postquam successit primus conatus, magno cum timore & tremore Deo gratias agunt, cui dant gloriam, in ieiuniis & assiduis orationibus illum precantur humiliter, vt fortunet & dirigat vias suas. Cauent ne quenquam inique agendo offendant, iniuriam patientes iuuant, victis ignoscunt, omnia suspecta habent, fortunæ mutationem & instabilitatem partim perpendunt; Vigilantissime etiam minima curant; nullum hostem quantumuis infirmum, contemnunt; Concordibus mentibus & consiliis omnia faciunt; Nihil ducunt honesta pace antiquius; Bellum nullum incipiunt, nisi salua pax manere non possit, visique cogantur magnis causis honestissimóve titulo. Itaque tamdiu fœdus hoc mansit, & fœlicibus successibus auctum est & euectum, vt hoc tempore potentissimo cuique regno conferri queat. Principes & omnes nobiles vicini statim coactis copiis primordia illa Heluetiorum conabantur extinguere, antequam vim ignis conciperet maiorem. nam vehementer & non immerito timebant, ne exemplum alios quoque animaret ad similia tentanda. Quam ob causam ceu rem facilem aggrediebantur hos tres pagos: Confœderati vero angustias in montibus & vallibus occuparunt, diligentissime & prudentissime ordinatis ita præsidiis, vt sicubi maior vis incumberet, facile conuenire possent. Lapidum maximorum deuolutionem in hostes pueris & mulieribus committebant. Partitis inter se officiis tanta æquitate res periculosas & maximas gesserunt, vt post pugnas aut victos fugatosque hosti nulli querelæ locus esset. Sæpe Principes plus in impugnandis illis pagis impenderunt operæ & pecuniæ, quam in magnis regnis expugnandis soleat expendi. Et, quæ summa est optimorum ducum laus, vicerunt hostes quam minimo suorum sanguine, nec vnquam temere congressi leguntur, semper studio illis fuit, vt aliquid haberent quo iuuarentur aduersus hostem. Loca & tempora diligenter perpendebant, si quando festinandum censebant, in velocitateque aliquid commodi esse, nullo labore & vigiliis deterrebantur. Si quando magis cunctandum, non pigebat opportunitatem & occasionem, quæ cum omnibus rebus plurimum habeat momenti, in bello præcipue regnat. Ingeniosiores Græcis & Romanis fuerunt ad fallendum hostem, semper tamen fide seruata. Anno Domini 1305, cum sociis quibusdam Principibus Lupoldus Austriacus dux magnum in Suitenses confœderatos duxit exercitum. Vbi venit ad fines eorum, post deliberationem prolixam quam habuit cum sociis belli, tandem placuit, vt simularent ea parte se ingressuros, qua maxime putabant se expectari, & relictis illic tumultu strepituque & ignibus, quæ præberent castrorum speciem, deflecterent in aliam viam transitu difficilem, sed minus custoditam. Putabantque boni Principes se magni aliquid inuenisse, & pollicebantur sibi victoriam certam. Ducunt exercitum, ac si vellent recta ire per vallem Suitensium, & cum accessissent proprius, iubent fieri ignes, fumos, & tubis sonare, & quanta cum celeritate fieri potest, ducunt exercitum satis expeditum & transcendere montes paratum, ad aliam viam qua ire conabantur, sperantes illam præsidiis non munitam. Hæc hostium consilia omnia præuidentes Suitenses (nam sic nomi-

1305

nominabantur confœderati) relictis ſenio defectis & minoribus natu, paucosq; admodum expeditos qui tumultu & fragore cædendis arboribus facerent fidem hoſti omnes illic congregatos. Cęterum taciturniores ſtatua manebant in concauis locis abſconditi in illa via per quam veniebat Lupoldus; cum veniebant in eum locum vbi opportuniſſimum erat Suitenſibus, ferro & ſaxis ex improuiſo irrumpunt in hoſtes qui in anguſtiis conſtituti, multitudineque impediti omnino non poterant armis vti, cadebant magno numero, qui in extremo agmine erant fuga ſeruati ſunt, primi ſunt omnes capti & occiſi. Plures captos ferunt quam fuerint Suitenſium, plures etiam in ſtrage occubuiſſe. & in captis & occiſis fuerunt multi nobiles. Et illos qui præbebant 10 caſtrorum ſpeciem qui ſecum habebant impedimenta, ceperunt Suitenſes eodem die. Captiuos humaniſſime tractabant, nec tamen niſi redemptos dimittebant, quos cognouerunt habere facultates aut amicos quibus poſſent redimi. Cognouerunt autem ex captiuis omnia. Poſtquam ediderunt illam memorabilem ſtragem Suitenſes, habuerunt aliquandiu pacem, & multi vicini videntes felicem eorum ſtatum, & in libertate modeſtum & temperantem, coniunxerunt ſe illis. Quod rurſum Principibus incepit moleſtum eſſe, & non tollerabile videri; quare denuo aduerſus illos copias decreuerunt ducere, & tribus partibus ipſos vrgere, vt diſſipati vires amitterent. Hoc inſtitutum Principum audientes Suitenſes, conſtituerunt excipere qui primi venirent quam ocyſſime, nam facile videbant non eodem die in omnibus partibus adfu20 turos: quare primi aduenerunt principio Aprilis, quos Suitenſes coniunctis omnibus viribus aggrediuntur, cum primum ingreſſi ſunt fines eorum, & maiore parte occiſa & capta, reliquos fugatos ad duo milliaria perſequuntur. Secundi qui ab alia parte debebant eos vrgere, veniunt fere totum poſt menſem, qui adeo meticuloſi ſunt redditi poſtquam audiuerunt Auſtriacorum fugam (nam primi fuerant Auſtriaci) vt abiectis armis ſe multi ſubduxerint clam. Nec cuiquam dubium erat illos eſſe inutiles bello, tamen vt ſatis facerent decreto Principum, duces non reduxerunt domum, ſed ita copias continuere in caſtris quæ munitiſſima habebant, vt vulgo inter milites diceretur, hoc non eſſe volentium alios capere, ſed cauentium ne capiantur. Suitenſes ad colenda rura ſua rediere, & fœnificia, conſtitutis tamen vigilibus præſidiis locis 30 ſuis. Illi in caſtris magno ſumptu ocioſi deſidebant. Poſtremo menſe Iulio venerunt tertij, qui diuerſa parte alia quapiam inuadere debebant, qui nihil quam reliqui territi erant ex primorum ſtrage & fuga. quare viſum eſt omnes coniungere, quo multitudine confiſi erigerentur animi. Sed vbi conuenerunt in vna caſtra, nihilo viſi ſunt erectiores animi. Duces autem cum cuperent experiri, quidnam præſtituri eſſent in neceſſitate, ſi confligendum eſſet cum hoſte, iubent claſſicum canere, aciem inſtruunt, adhortantur eos ad virtutem, ne ſpem in fugam ponant, ſe per exploratores certo ſcire hoſtes adfuturos, cum eſſet acies inſtructa, inuenta ſunt multa arma quæ milites abiecerant & profugerant; præterea vel inſanus potuiſſet ex vultu, geſtu, inceſſuque videre timorem & animorum terrorem. Quamobrem dimiſerunt exercitum, & abierunt 40 domum vnde venerant, ſicque finitum eſt bellum quod magno apparatu & ſumptu ſuſceptum erat. Suitenſes miſſis legatis ad ducem Auſtriacum & alios Principes, petiere impenſas, iacturam quam paſſi erant negligendo rura, ſibi reſtitui, aut ſe proxima quæque direpturos. An aliquid extorſerint, non conſtat, probabile eſt autem illis pecuniam datam, nam pax eſt facta, & quieuerunt Suitenſes. Sed hoc loco ſatis ſit de Heluetiis. Anno poſt natiuitatem Chriſti 1303, Flandrenſes inuaſerunt Artenſem 1303 ditionem, & crudeliter omnia vaſtarunt, primo impetu nemo illis reſiſtebat; quare inſolentiores facti pergebant longius. Galli igitur animaduertentes eos in rapiendo & incendendis ædificiis occupatos, inſidiis eos circumuenerunt in locis Flandrenſibus iniquiſſimis, & commiſſo prælio ſuperatos fugauerunt, ſupra tria millia eorum 50 occiderunt, & omnem prædam eripuerunt illis, ſecutique Galli in Flandriam retulerunt plus malorum quam acceperant. Eo tempore filius comitis Flandrenſium erat in Apulia, cum primum audiuit hæc de patria, omnibus rebus quibus in Apulia occupabatur, relictis, volauit in Flandriam. Aduentus eius ſuis gratiſſimus erat: intelligebant enim integritatem & caritatem animi eius erga patriam cum veniſſet, vt ſuccurreret afflictæ. Quam ob rem, illi committebant belli ſummam. Igitur co-

piis reparatis, & admonitis, vt fortiter pro patria pugnent, vitam nos debere patriæ, non esse hominem qui deserat patriam. propterea se ex Apulia per infesta itinera venisse, vt suum officium erga patriam faciat. Flandrenses receperunt animos, & incredibiliter excitati sunt oratione illa & exemplo Philippi, hoc enim nomen erat filio comitis. Nemo erat qui non turpissimum duceret patriam deserere. ergo vno animo denuo hostiliter ingressi sunt principatum Artensem, & depopulati sunt vsque ad mare, & postremo venerunt ad vrbem Tornacum, quam obsederunt, & constanter quotidie oppugnabant muros. Rex Franciæ mittit legatos ad Flandrenses Tornacum obsidentes, petit inducias. Quæ factæ sunt in annum vnum his conditionibus, vt comitem Guidonem, de quo in præcedentibus, liberum dimitteret vsque ad finitas inducias, & reliquos quoque captos vtrinque liberos finerent viuere vsque ad induciarum finem. Guido venit in comitatum suum, cúmque omnes suaderent qualescunque conditiones pacis esse accipiendas, modo Guido liber maneret. Ad hæc Guido omnino consuluit, vt nullas iniquiores propter se acciperent conditiones pacis. Cariorem eis debere esse patriam, cui plus debeant quam ipsi. se iam alioqui morti proximum esse: esse enim ea ætate, vt nulla spes possit esse multo longioris vitæ. Cúmque serio de conditionibus pacis ageretur, putaretque rex Gallorum omnino quiduis facturos Flandrenses modo Guidonem Principem suum seruarent, Guido vbi audiuit iniquissimas proponi a Gallis conditiones, inuitis Flandrensibus iuit in captiuitatem, breui post obdormiuit, eius corpus petentibus Flandrensibus est datum, & in Flandria delatum, & cum magno honore sepultum. Hoc tempore Wenceslaus adolescens (filius Wenceslai regis Boemiæ, qui inter sanctos relatus est, propter vitæ probitatem & religionis amorem) Boemiæ post patrem rex, tam malus quam bonus pater fuerat: ventri enim & Veneri totus erat deditus, a Germano equite ex Turingia, vel (vt quidam volunt) ex Germaniæ Francia, nato interficitur. Post huius mortem Boemi post longam consultationem, eligunt Henricum comitem Tyrolis & ducem Carinthiæ, qui vxorem habebat sororem Alberti Imperatoris. Fuerant autem magnæ diu ante simultates inter Albertum & hunc Henricum, propter hæreditatem & alias quasdam causas. Sæpéque res venisset ad arma, nisi tot boni Principes intercessissent inter illos, nam erant ambo auariores. Albertus vbi intellexit Henricum sororis suæ Annæ (hoc enim nomine appellabatur) maritum in regem electum, statim mittit ad Boemos accusans & criminans eum, nescio quibus nominibus, & mittit etiam ad ipsum, minatur illi ne tam impudens arrogánsve sit, vt seipsum dignum iudicet regno Boemiæ. Vbi minis nihil efficere potest, cogit copias per Germaniam, ducítque in Boemiam aduersus nouum regem, nec magno labore vincit, & ex regno deturbat, qui nondum vllas radices egerat. Eiecto igitur Henrico, facit regem Boemię Rudolphum filium suum. Cum autem videret Boemorum animos alieniores, propter per iniustam vim eiectum Henricum, quem Boemi concordibus suffragiis elegerunt; animaduerteret vero etiam Elizabet sancti Wenceslai regis senis vxorem relictam Boemis carissimam esse, copulat illam Rudolpho in matrimonium, quo Boemi æquiores redderentur nouo regi. Nec consilium vanum fuit, nam postquam illam Elizabet duxit vxorem, omnes Boemi agnouerunt eum regem, & quamprimum operam dant, vt coronetur in regem, & magnā de eo concipiunt spem: verum primo statim anno immatura morte præripitur. Post Rudolphi mortem magna inter Boemos oborta est concertatio, alij enim alium volebant regem; quidam aliquem Boemum volebant, propositis proceribus aliquot, præstare enim habere illic natum. Amorem enim patrij soli & cœli apud omnes homines valere, & propterea omnes bene institutæ Respublicæ, rectissime studium habent, vt præficiantur administrandis rebus aut apud se nati, aut qui fuerunt a primis annis illic. Nouos enim homines sæpe perturbasse felices Respublicas accipimus: neque enim curæ illis solet esse magnæ quid accidat. Aliorum quidam Fridericum Rudolphi fratrem, sic magis fore pacificum & tranquillum regni statum dicentes, quidam Henricum Carinthiæ & Tyrolis dominum, petierunt. Henricum quidem omnes elegissent, nisi multi a tumultibus abhorruissent, quantum enim vel leues Principum discordiæ mali afferant, experti erant: tamen ea pars quæ Henricum, inuito Imperatore, volebat, vicit; erant enim belli-

bellicosiores, aut certe concitatioris animi; alij erant quietioris mentis & pacis amantes. his igitur iussis quiescere, & quiescere noluerunt, sed pergebant fouere Alberti partes occisi, mittunt ad Henricum, & petunt vt regnum suscipiat iterum. Promittunt simul se non cessuros, vt antea Alberto, e medio sublatos esse qui illi fauerint, cúmue timuerint, significant. Henricus vir strenuus & periculorum contemptor redit in Boemiã prioris casus exemplo nihil deterritus, vngitur & coronatur a regni episcopis Pragæ. Imperator Albertus cogit copias per Germaniã, proficiscitur in Boemiam, rex Henricus cum Boemis occurrit illi obuiam, in castris continent vtrinque exercitus, committuntur leuiores pugnæ sæpe equestres & pedestres, vincunt sæpius Boemi, quo factum est vt Imperator magis voluerit ex castris per incursiones eos fatigare vastando & exurendo omnia, quam fortunam totam semel prælio committere. Et quanquam misere afflixit magnam partem Boemiæ: tamen Boemos ad deditionem compellere non potuit, adeo tenaciter adhærebant regi suo. Cum diu Albertus sic in castris produxisset bellum magno Boemorum incommodo, suo autem maximo sumptu & impensis, tandem homo ad rem attentior, non amplius volens sumptus ferre, reducit exercitum ex Boemia. Anno a natiuitate Christi, millesimo trecentesimo vndecimo, in Germania, sicut & aliis nationibus, Templariorum ordo est sublatus, & eorum bona direpta sunt a quibusdam quibus non debebantur. Quod Romanus Pontifex non æquo, vt par erat, ferebat animo: quare eorum facultates reddere mandabat sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, & adiucauit, eas ordini sancti Ioannis, vt illis vterentur in excipiendis peregrinis & expeditiones contra Turcas. Porro facultates Templariorum erant per quosdam malæ fidei homines dilapidatæ, aut saltem mutatæ & aliter collocatæ quam prius dum Templarij habebant. Hinc magnæ lites exortæ sunt, multum negocij Cæsari quoque factum est, vt restituerentur in vsum in quem erant collatæ a piis hominibus. vix enim extortæ sunt a quibusdam istæ facultates. Clemens Papa hoc anno scripsit Archiepiscopo Moguntino, vt publicaret latam Pontificis & ecclesiæ sententiam datam aduersus Templarios: nam erant in diœcesi Moguntina adhuc regni quidam Templarij in possessionibus suis. Quare archiepiscopus conuocauit omnem suum clerum Moguntiam, cumque sederet in domo capitulari, quam vocant, exponeretq; Pontificis mandata, simul quo modo, quibusque causis (quæ grauissimæ erant & prorsus nefandæ) Templarij vbique per Romanam ecclesiam essent damnati, & ex possessionibus suis eiecti & relegati, ecce intrat Hugo Waltgraff (quod sonat, si Latine dicas, siluestris comes) cum viginti confratribus Templariis, indutis habitu sui ordinis, hoc est albis palliis cum cruce rubea assuta, erant omnes sub palliis probe armati. Introeuntibus assurgit episcopus & alij qui aderant, iubet vt sedeant, & quid boni afferant, rogat episcopus. Sed Hugo comes stans minaciter incipit loqui in hanc sententiam, Domine archiepiscope, rumor est vulgo, nec puto vanus, vos hic conuenisse aduersus nos fratres qui nomina dedimus militiæ templi, consilium inituros quo pacto publicetis excommunicationem in nos Romæ editam & vobis missam. Nos huc venimus non vt vim iniuste faciamus cuiquam, sed vt nos ab iniuria defendamus. Quam ob rem petimus vt hanc appellationem (habebat autem literas in manu & cum his verbis dedit episcopo) quam nos aduersus hunc Clementem interposuimus, ad futurum sub proximo Papa concilium, hic iam velitis præsenti clero publicare. Nam causa nostra eiusmodi est, vt iustum & æquum iudicem non formidemus. Et male, vltore Deo, aliquando perdentur quicunque nostras facultates attigerunt. Episcopus toruo comitis Hugonis vultu minacique voce, & præcipue tot armatis viris (nam erant præter Hugonem viginti nobiles Templarij commilitones confratrésue. facile est iudicare magnam multitudinem seruorum sicariorum fuisse) vehementer territus blande comiterq; respondit, Id se diligenter curaturum. Addit Hugo, At iam. Quare sine mora (Papa processu postposito) appellationem comitis & confratrum eius (quæ continebat prolixe causas argumentaq; defensionis Templariorum & aduersariorum iniquam sententiam esse multis probare nitebatur) legi & publicari iussit, vt Hugo volebat. Quid enim faceret episcopus cum inermi clero, contra tot armatos & iratos, paratosq; aut extorquere quod volebant, aut omnes occidere. Nam hoc enim fuisse illis propositum, postea cognitum est, quanquam episcopus & alij in congrega-

1311

tione facile hunc animum illis esse, videbant per fenestras, hoc est oculos. Præter alia ficta quæ in appellatione erant, scripserant, fratres militię templi, qui ex mandato Pontificis essent combusti, crimina illis per falsos testes obiecta negasse, nec probari potuisse aliter quam per falsos testes, qui oderint eos ob virtutem. Neque enim apud malos bonis esse locum. Miraculo autem probatum eos innocentes fuisse; nam vestes cum ipsis iniectas illæsas mansisse, nec omnino ignis vestigium concepisse. Hæc cum lecta essent præsentibus Hugone & fratribus eius, clerus admiratione miraculi suspensus erat, nam creduli quidam statim fidem adhibuerunt impudenti mendacio. Et episcopus credere visus est. Nam benignissime post appellationē lectam Templarios affatur, promisit eis suam operam, & rogauit vt sui mentionem facerent in precibus sancti ordinis militaris Templi. Dixit Archiepiscopus se aliquid boni pro eis scribere ad Pontificem & diligenter causam eorum acturum. Addunt hic quidam, quod ego referam, nihil refert etiamsi non credatur, episcopum non potuisse dormire, nec comedere, neque vllam aliam functionem obire antequam scripserit Pontifici, & legatum Romam miserit cancellarium suum in causa Templariorum. Et quendam diaconum familiarem episcopi, virum philosophiæ deditum, & vitæ probatæ, dixisse per iocum, præsente episcopo, Nullum testimonium esse innocentiæ hostes intactos mansisse in igne: sed hoc miraculo potius significatum sub puris vestibus, quæ fuerunt album pallium, latuisse impura corpora quæ exusta sint; sed vestibus crematis corpora ab igne illæsa testimoniū potuisse videri eorum innocentiæ. Hunc qui hæc dixerat, sacerdotem, doctum virum, ab episcopo irata facie iussum in malam crucem ire cū tam impia & peruersa cogitatione. Hæc veráne sint, nescio, certe episcopus diligenter Romam scripsit, & ita egit causam Templariorum, vt Pontifex nihil durius responderit, sed rescripsit vt diligenter adhibeat inquisitionem rerum quæ in appellatione continebantur. Archiepiscopus inquisitione facta ad mandatum Papæ, conuocauit omnes sibi subiectos sacerdotes & prælatos, præterea inuitauit illos quosdā vicinos episcopos, & in frequenti synodo omnem rem vt erat gesta, exponit ordine, absolutique sunt in ea synodo Moguntina Templarij illi qui erant sub episcopo Moguntino. Circa hæc tempora Ioannes dux fratruelis Alberti Imperatoris, qui in aula Alberti educatus erat, misit quosdam bonos amicos ad Imperatorem, qui illum docerent, qua ratione quoque iure arx & dominium de Kiburg ad Ioannem fratruelem suum pertineret, ipsius enim esse matris suæ nomine. Cum Imperator negaret, nec vllas causas adderet, quare sua hæc essent, petierunt amici illi, vt saltem pateretur aliqua parte Ioannem in hoc dominio hęrere, Imperator irasci nō solum Ioanni fratrueli, sed etiam iis quos miserat, amicis, quare verbis iratis confutatos dimisit. Hoc cum iterum atque tertio tentasset, nihilq; videret se effecturum vnquam apud hominem rei studiosiorem quam par est, malæ cogitationes immissæ sunt in iratum cor eius, nam coniunctis sibi sociis Baronibus Walthero de *Eschelbach*, Vlrico de Palma, & Rudolpho de *Wart*, incipit cum illis tractare de interficiendo Alberto. Consueuerat autem rex vbique cum vno atque altero colloqui equitans aut obambulans, nec habebat magnam sui corporis custodiam. Ita ergo cum vno seorsum milite quodam Albertum equitantem per sata, illi coniurati qui diu captauerant nefandi facinoris perpetrandi occasionem, accedunt, Imperator nihil tale suspicans salutat, rogat comiter, quomodo se res habeat. Vnus ex illis, ferunt Rudolphum fuisse, dixit loco resalutationis, Quamdiu cadauer istud equitare permittimus? statimq; cum dicto vno momento, Rudolphus gladio medium transfixit, Ioannes dux cultrum oblongiorem collo infixit. alter eodem momento caput medium dissecuit. Hoc illi accidit in eo loco sui agri vbi nusquam in toto mundo tutiorem se putarat. Sic agitur nobiscum, quando alia auxilia & refugia quærimus quam Dominum Deum. Hic suorum prædecessorum exemplo doctus, non voluit Italiam adire vitæ timēs suæ, multa vitauit ob vitæ discrimen. Timuit enim immodice mortem, quemadmodum solent, qui immodico amore pecuniæ detinentur. Nihil enim sublimius vident quam puluerem terrę, quem admirantur coactum in terrenam massam flauescentem, quam aurum vocant. Alberti igitur exemplo docemur Dominum nostrum refugium, & arcem fortitudinis esse oportere. Non diu ante huius Imperatoris mortem in Germanię firmissimo castro per latrocinium est a vigili suo nobilis Baro opibus pollens, trucida-

tus cum omni familia, liberis & vxore. Est autem hic Albertus Romanōrum electus Imperator interfectus loco quo est monasterium Kingsfeld fundatum, corpus eius Spiram est delatum, regali ritu sepultum est. Filij & alij Alberti consanguinei, præcipue tamen filij, audita miserrima genitoris sui morte, omnibus posthabitis, vnum hoc inceperunt agere, quo vlciscerentur patris mortem. Festinarunt igitur celeriter, primumque Rudolphum fugientem, & Romam ad pœnitentiam agendam euntem in itinere proditum comprehenderunt, & traxerunt in campum vbi pater erat occisus, ibi ad caudam equi ligatus Rudolphus, & miserabiliter distractus, rotæ impositus est. Baro de Palma obsessus in Altpuren, donec mortuus est tristitia & rerum penuria. Post 10 mortem Baronis Lupoldus filius occisi Imperatoris Alberti in ea arce captos quinquaginta viros iussit decollari, inferias illas missurus parenti. Ioannes dux post multiplicem metamorphosin, in qua aliquando transfigurabat se in mercatorem, sæpius in mendicum, nonnunquam totum semestre tempus pascebat greges, aut armenta, aliquando agebat aratorem, dura enim egestas eum omnia docuerat. Postrema in forma mendici, quod opificium callebat melius quam alia, proditus est, & captus ab Imperatore Henrico, qui illum viuere permisit multas ob causas, primo quod satis pœnarum dedisse iudicabat, quod aliquot annos errarat in multa egestate & magnis laboribus, deinde, quod erat dux ex nobilissima familia natus. Postremo, quod maxime mouit Imperatorem quod illi vitam concessit, quod videbatur habuisse iustas iræ cau-20 sas aduersus Albertum patruelem suum. Quare inclusit eum monasterio, illic pie fertur diu vixisse. Walteri vero castra occuparunt filij Alberti, Walterus fuga elapsus latens in pagis multis per Germaniam sordidissimis, vestitus opilio, pauit greges annis continuis triginta quinque, tandem senex pastor in comitatu Wirtenbergensi moriturus, dixit astantibus quis esset. quare honorifice sepultus est. Ista fuere fata eorum qui occiderant Imperatorem Albertum.

DE GERMANIS
LIBER VIGESIMVS-
30 TERTIVS.

POst occisum Imperatorem Albertum imperij electores Francofurdiæ conuenerunt, de eligendo Imperatore multa controuertuntur. Rex enim Galliæ Philippus turbabat eos; quosdam enim ex Principibus pecunia corruperat (nam ambiebat imperium) & in certam spem ductus erat ab iis quibus munera dederat. Totis igitur viribus hoc agebat rex. Quare Pontificem Romanum tum Auinione agentem conatus est, clam introductis copiis in vrbem, vi cogere, vt coacta synodo suam autoritatem & ecclesiæ interponeret apud Principes 40 electores, & ad illos legatum mitteret cum autoritate apostolica episcopum quem ipse rex iudicaturus erat. Sed hoc regis Philippi consilium est Pontifici proditum, quantumuis secrete id Philippus cum fidelissimis (putabat ipse) agebat. Hoc regis proposito cognito, Pontifex quam primum conuocatis cardinalibus suis qui erant illi a consiliis, rem, vt erat illi nunciata, enarrat. Patres qui Pontifici aderant in consilio, quam maxime dissuadēt ne Pontifex Gallum iuuet, nam illi omnes erant Gallorum regi iniqui ob iniquas petitiones. Quare vna omnes vna sententia primo decernunt Gallum omnibus modis impediendum ne fiat Imperator, ne ecclesia illi subiiciatur, néue ius vllum habeat in ecclesiæ rebus. Quod propterea magnopere timebant, quod in suo regno ecclesiarum facultates & ecclesiasticos irreuerentius sæpe tractauerat. deinde 50 consultant qua via commodissime & maxime impediatur, decernuntque sine omni mora celeriter legatum in Germaniam mittendum, & Principibus electoribus significandum, vt sine cunctatione eligant Imperatorem, nisi velint imperium peruenire ad Gallos; & illis demonstrandum, quam hoc illis cauendum sit, quantam libertatis Germania passura sit iacturam, si fiat. Legati celeriter mittuntur, iubenturque festinare, antequam rex Auinionem veniat, & incipiat turbam quam parturiebat.

Et simul statuerunt communi consilio quem potissimum eligendum Principibus proponerent. Censuerunt autem nominandum comitem de Lucenburg religionis ecclesiæq; amantem, & strenuum cum moderatione in rebus agendis bello & pace, Cardinali Ostiensi qui in concilio aderat consuetudine longa familiariter notum. Illa omnia legati missi effectum dant, ad Principes perlata vbi sunt, intra pauculos dies conueniunt, concorditer Imperator eligitur Henricus comes Lucenburgi, appellaturque Imperator Romanorum septimus. Atq; ita ad votum & voluntatem Papæ hunc Principes elegerunt, propterea statuerat rex Galliarum cogere Pontificem ad se nominandum, sciebat enim eo tempore sic affectos Principes vt essent ratum habituri quicquid Pontifex olebat. Electio statim promulgata est per Germaniam, Galliam, & Italiam. Quod cum peruenisset ad regem Galliæ, immoderatissime ira doloreque animi conturbatus est. Iam enim parauerat se, profecturus Auinionem, & suos nūcios clam cum muneribus in Germania habebat, nullum Principum sciebat sibi posse præferri: quare quo spes certior erat, hoc magis doluit vbi se ea frustratum videt. Etsi igitur ignorabat sua Papæ consilia prodita, & propterea ita festinatum: tamen est summus Papæ inimicus factus, colligere enim multis coniecturis potuit sedem Romanam sibi æquam esse non posse, nam ita de ea meritus erat. Quam ob rem cogitare, loqui, facere contra Pontificem, maiora semper contra eum moliri cœpit. Omnino enim vindicare iniuriam statuebat. De imperio vero consequendo nulla illi spes relicta fuit, idcirco nihil negocij Imperatori aut Principibus fecit. Post electionem Henricus venit Aquisgranum cum sua vxore, ibique ambobus illis est corona imposita ab archiepiscopo Coloniensi. A coronatione Pontifex Clemens quintus statim confirmauit apostolica autoritate quicquid Principes in electione & coronatione fecerant. Simul Papa misit passim per Italiam & Germaniam legatos suo nomine cum mandatis, vt omnes sine tergiuersatione illum Imperatorem reciperent, alioqui excommunicationem in promptu paratam expectarent. Clemens enim quintus Pontifex omnino duxit sibi deuincendum hunc Imperatorem, vt ope eius posset vti aduersus Gallum, qui palam minabatur pontificiis, & erat in parando bello totus occupatus. Postquam coronam ab episcopo Coloniensi & a Pontifice confirmationem accepit, incepit cogere exercitus magnos (multæ enim ciuitates paratæ erant ad conferendam pecuniam, & multi Principes quoque, eratque ipse bene peculiatus) Parabat enim expeditionem in Italiam, in Boemiam, & contra rebelles comites Wirtenbergenses. Habuit primum magnum Spiræ conuentum, vt animos omnium Principum & ciuitatum erga se & imperium exploraret, & simul tentaturus anne comitem Wirtenbergensem Eduardum posset adducere, vt officium suum faceret, sine bello. quare vocauit illum Spiram, venit comes, sed ita comitatus, vt totus conuentus ab eo timeret periculum. Henricus electus Imperator, qui nihil priuati aduersus eum habebat, mansuete eum excepit, salutauitq; comiter, & primum solus cum ipso egit, conatus eum in viam reducere. In hanc sententiam orationem cum ipso habuit, sibi non propositū esse laudem quærere in debellandis iis quorum auxilio communes hostes sint vincendi, nec grauius quicquam sibi esse quam quod timeat ne res ad arma veniat. Nec enim se ignorare quantum malorum bellum ciuile secum ferat, hostes communes roborari, & inimicis præberi gaudij materiam, & partibus odij seminaria relinqui in multos annos, nec nisi per lōgissimam ætatem eradicari posse inimicitiam hostilem ex animis partium, fieri idcirco vt deinde hostibus communibus resistere nō possint, sed alij gaudeant propter odia & inuidiam aliorum cladibus, etiam si de communibus fortunis agatur. Id probat per multarum ciuitatum & gentium exempla. Simul dicit quo loco comitatus Wirtenbergensis in imperio esse possit, si res suas in quiete agant, quanta item materia, occasio & facultas sit illis comitibus ad summam laudem & gloriam consequendam, habere enim sub se agricolas, exercitatosq; homines ex quibus præstantissimi milites fiant, quos si ducat in Saracenos aliquando secum, maximam laudem reportaturum (nam sciebant omnes Henricum proposuisse cum maximis copiis & conatibus proficisci in Turcas cum primum posset, omniaq; affirmabat se agere ad maturandam expeditionem illam in Turcas) pollicetur simul illi amplissima ex eo bello, & alias quoque suam operam & beneficentiam non desideraturum. Hęc vbi Henricus Imperator plurimis illi exposuit, tandem

dem dicit illi aperte, se non posse non defendere eas imperij ciuitates quas affligebat indies comes, nam nisi hoc faceret, se posse iudicari virum non bonum, qui suum officium negligeret. Nam suscipere prouinciam administrandam, & officio debito non fungi, proditoris esse, non Principis, dicebat. Admonet præterea vt potius iam secum in Italiam comitetur, se illum habiturum fratris loco. Fore sibi opus fortibus viris, remuneraturum beneficium. Fore materiam copiosam consequendi gloriam in Italia, & fortasse etiam benefaciendi amicis & eos augendi & ornandi. Postquam orationis finem fecit Henricus, respondet comes superbus, se contra ius nihil hactenus egisse, nemini iniuriam intulisse, se nemini obstrictum esse vt ceu mancipium ad alterius voluntatem viuat. Gratias agere se Henrico qui amet laudetque pacem tantopere, si velit, posse pacem seruare, neque enim se bellum incepturum cum Imperatore. Quam ob rem vtrum velit pacem aut bellum in manu Imperatoris esse, se malle quidem pacem, sed ita vt bellum nihil timeat, neque a bello tantopere abhorrere vt suum ius non persequi velit, aut seruire iis quibus non necessum sit, & alia hoc genus respondet Wirtenbergensis comes. Cæsar ex eius responso perfacile colligit, nihil verbis & lenitate animi, apud illum fieri posse. Proximo igitur die sedentibus Principibus omnibus Germaniæ, accusatio & defensio eius audita est. Aderant legati vicinarum ciuitatum, qui grauissime accusabant comitem. Ciues interfectos a suis ministris, abacta armenta, & greges sine omni causa, &c. omnia longum esset recensere. Comes, vir strenui animi, nihil negabat horum quæ obiiciebantur, sed iure fecisse, &, nisi vltro officium faciant, posthac magis suum ius armis persequuturum. Et hoc illis ingenue prædicere, vt caueant, ne cogatur facere, &c. Comes igitur domum rediit, eo quo venerat Spiram animo, nihil prorsus mutatus. Henricus apud Principes post abitum eius conqueritur de hominis corde immobili, nedum non pœnitente, & iniurias quas inferebat ciuitatibus enumerat, decernitur hostis imperij, & bellum aduersus eum statim parat Imperator, committitque negocium fortibus viris quos sciebat comiti infensos. Ipse vrget expeditionem in Italiam, copias magnas & selectas beneque armis instructas contrahit. Porro illi quibus erat Wirtenbergense bellum commissum, inuadunt ducatum, hostiliter oppugnant, expugnant, diripiunt, incendunt, captis & occisis multis. Comes Wirtenbergensis quoniam numero nimium erat impar, recepit se in munitiores arces & vrbes, illic constituit fatigare hostem. In impugnandis quibusdam multum est operis & laboris impensum, donec capta sint: Post multa parua prælia, & variam belli fortunam est fœdus factum. Eodem tempore antequam Henricus Germania excederet cũ copiis, filio suo dedit vxorem, & celebratis nuptiis misit cum exercitu in Boemiam, ad regnum occupandum, nondum finito bello Wirtenbergensi, & ipse arripuit cum exercitu iter in Italiam. Vbi Henrici filius fines Boemiæ attingit, occurrit illi obuiam cum Boemis Henricus comes Tyrolis & Carinthiæ, quem Boemi in regem elegerant. Vbi exercitus ambo Germanorum & Boemorum distabant passus mille quingentos, vterque castra munit, & per aliquot dies continent copias in castris. quotidie autẽ fiebant singulares pugnę, videbantur vtrinque pertinaces animi, fortuna varia erat, nunc hunc nunc illuc se inclinabat. Primis duobus aut tribus diebus sine dolo inibãt pugnas, & plane Germanica fortitudine & simplicitate, sæpiusq; altera pars capiebat, quã occidebat, alteram, & bene captiuos tractatos & potos cereuisiáue inebriatos commutabant, augeriq; videbatur potius amicitia illis pugnis, quam odium inter milites, statim post vnum atq; alterum ictum alter eorum qui congrediebãtur, alteri cedebat, dabatq; herbam, & ibat sub hoc prætextu ad compotandum, & videndis alienis castris oculos pascendos. Quod vbi Henricus, Boemorum rex animaduertit, faciles ad insidias struendas rationes sibi offerri videbat. Quare ex suis fortes & bonæ fidei viros misit vt se capi sinerent, & diligentius omnia in castris perspicerent, qua diligentia administrarentur singula, quando comederent, quando dormirent, quæ vigiliarũ excubiarumq; ratio esset. Hi ergo præbent se ligatis manibus captos ducendosque in castra hostium, vbi soluuntur, & poculis certant, simulant se leuissimos, expediunt pocula oblata omnia, interim tamen omnia obseruant, vt imperauerat rex, sequenti die mox mane dimittuntur. Regi obseruata nunciant. obseruauerant Francos, Saxones, Thuringos & Misnenses qui in primo erant agmine, noctu omnes inebriari, & dispersos solutis

membris ſtertere. Sueuos qui in extremo agmine non ita ſolui potando, ſed non multos eſſe & armis exui & colludere. Rex igitur mox iuſſit quendam ex captiuis Saxonibus interrogari, ſed quaſi aliud agendo, quamdiu illis eſſet manendum in primo agmine. Reſpondet Saxo, per ſortem eum locum contigiſſe ipſis ad medium menſem. Sortiri enim eos qui præcedant, quiq; ſequantur, ne qui ſe aut negligi aut contemni exiſtiment. Hæc vbi rex Henricus cognouit, iubet mitti bonos potatores in certamina illa quotidiana qui ſe captos præbeant, & potent, nec illi ſciebāt regis iuſſu ſe miſſos, & plures mittit. Vnum ex omnibus tantum rex ipſe mittit cui fidens rex omnia conſilia manifeſtat, iubetq; vt cum tempeſtiuum videatur ſubducat ſe, & celeriter nunciet, interea omnibus viis ab omni parte bene cuſtoditis, ne quis aliquid hoſtibus poſſit nunciare, Henricus iubet cibum omnes capere, bibere vſque ad alacritatem, citra vero ebrietatem, aciem inſtruit, adhortatur aduerſus hoſtes, qui venerunt, inquit, perdere veſtros labores, veſtram vitam & liberorum parentumq; veſtrorum, nihil eſſe periculi, modo feſtinent & ſtrenue cædant. Explorator adhuc Henrico verba faciente venit, & nunciat, armis exutos, & alios ebrios, dormire maiorem partem. Henricus rex feſtinat, reperit vt illi dixerat, non prius ſciunt venire hoſtem, quam cum vident ſuos cadere & iugulari, dormientes plurimi, plurimi ebrij, quorum neque manus, neque pedes, præ temulentia officium ſuum faciebāt, trucidantur, alij ſine ordine capiunt arma, ſed terrore non minus tremunt, quam temulenti. Erat magna ſtrages, vomitiones crudæ in ſanguine natabant. Quicunque enim temulentus grauiter vulneratur, vomit plerunque, cauſas referendas relinquamus medicis. Cedunt in globum collecti, vt non recte fugiſſe quiſquam dicere poſſit, quinimo conſtiterunt, donec hoſtes nocte incidente in ſua caſtra redierint, & ſic in ſua caſtra ea nocte Germani ſunt reuerſi. Poſt hoc prelium Germani cautiores fuere, multiſq; locis poſtea pugnatum eſt, ſæpiuſq; vicerunt Germani. Tandem admouet filius Henrici exercitum mœnibus Pragę, quam vix poſt diuturnam obſeſſionem & frequentem oppugnationem cepit proditione fretus. Capta Praga ex Boemia recipit ſe Carinthiam, cedens Ioanni (ſic enim vocabatur) filio Henrici Imperatoris. Boemi Imperatoris vbique ſucceſſus audientes in regem filium vngunt & coronant, miniſtrante archiepiſcopo Moguntino. Eodem anno Henricus Imperator vt ſatisfaceret promiſſis quæ Pontifici Romano pollicitus erat, copias ex Germania magnas ducit in Italiam. Nam ea conditione erat electio eius a Pontifice confirmata, vt intra duos annos poſt confirmationem Italiam cum exercitu peteret, & primum hoſtes eccleſiæ & imperij in ordinem redigeret, & factionum autores, & motuum cauſas tolleret. Totum enim Latium tumultuabatur, inteſtiniſq; bellis pernicioſiſſime laborabat, non erat vlla ciuitas quæ non haberet bellum cum quapiam vicina, ita inuicem ſe mordentes, conſumebantur. Præmittere autem Henrico viſum eſt legatos ad ciuitates Italicas, animos explorādi gratia. Qui legati vbi peruenerunt ad Florentinos, & poſtulant vt venienti Imperatori exercituiq; eius diuerſoria præparent, & commeatum conuehant, & cum Aretinis pacem habeāt, nam hoſtiliter Aretinos tum vexabant. Si hoc faciant, habituros Imperatorem, amicum & tutorem; ſi non, ſe tamen meliora ſperare, experturos quid eius Germana virtus poſſit. Suadentque oratores multis, vt potius experiri velint qualis amicus, quam qualis hoſtis ſit Cæſar. Florentini arrogantius reſpondent, ſuam ab imperio libertatem prædicant. Libenter quidem ſe habituros amicum Cæſarem & omnes orbis terrarum Principes, ſed libertate ſalua. Nimium potentem eſſe Cæſarem ſibi amicum, conſilium eſſe vt quiſque ſimilem ſui amicum ſibi adiungat, qui enim potentioris velit eſſe amicus, non commodis amicitiæ frui, ſed potius ſeruire. Quam ob rem iubent Cæſarem alios amicos quærere, & apud illos diuertere cum ſuo exercitu. Sibi non videri operæpretium amicum admittere cui ſit ſeruiendum. Legati poſtea ad Aretinos proficiſcentes, inuenerunt ad Aretium Florentinorum copias. Accedentes ergo ad exercitus Principes, ſuadent vt redeant domum, neque amplius vexent Aretinos, neque enim ſuos ſic deſerturum Imperatorem qui iam in itinere ſit. Quod ſi in eorum manu non ſit vt quando velint, domum reducant exercitum, petunt vt ſenatui populoq; Florentino periculum exponant, &c. Hi Florentini exercitus Principes multo ſuperbius & amarius reſpondebant quam qui in vrbe erant. Et ſpectantibus oratoribus imperatoriis Aretinorum villas incenderunt, & ciues

ciues captos occiderunt, quos alioqui liberos misissent. Tam confidentes Florentinos promissa ciuitatum & Principum quorundam reddebant. Imperator autem per Sabaudiam iter faciebat, iamque alpes trãsierat, adiuuantibus Marchione Montisferrati socero suo & comiti Sabaudiæ. Occurrunt illi obuiam ciuitatum legati & Principes, salutant, aduentui gratulantur, offerunt se & suas facultates in obsequiũ illi. Vbi Mediolanum venit Guido, Turrianus cum factione Guelphorum, Gibelinis ex vrbe eiectis, portas claudit, exclusurus Imperatorẽ, sed discordia in ea factione orta, pars factionis periculum intelligens, redit cum Imperatore in gratiam, & opponit se in vrbe alteri parti, sicq; fit vt intromittatur in vrbem Henricus Imperator. Ingressus Mediolanum
10 coronatur corona ferrea cum vxore sua, præsentibus omnibus Italiæ Principibus & plurimarum ciuitatum legatis, in ecclesia sancti Ambrosij. Post coronationem consultauit de statu rerum Italicarum, professus se nihil aliud quærere, quam vtilitatem mortalium communem. Venerunt multi exules qui aduersarij fuerant Imperatoris, humiliter veniam precantes, horum nulli negauit gratiam, omnes ad sua redire concessit. ignouit etiam factionum autoribus, & Guelphorum ducibus. Pecuniæ vim magnam conferebant per Italiam ciuitates, & obtulerunt Imperatori, nam quam diu collegerant Imperatori debitam pecuniam, repositam iam proferunt. Bene existimabant secum agi, quod non auare ad viuum exigebat rationes ad calculum, nam contentus ea quam dabant, erat. Nisi si qua prorsus fraudulenter agere deprehendebatur, repre-
20 hensam & æquitatis & debiti fideique admonitam iubebat reddere quæ debebat. Padua & Bononia aliaq; quædam non accedebant Imperatorem, nam erant in Florentina conspiratione, vt sic dicam, colligatæ. Nec officio suo fungebantur Cremenses & Cremonenses, nam eiecerant Gibelinos, nec veniebant veniam petentes. Quare Henricus aduersus eos mittit copias, Cremonenses agris, villis vrbique suæ timentes petunt pacem, & impetrant æquas conditiones pacis. Cremenses vero pertinaciter perseuerant in proposito, quare Cæsar agrum eorum vastat, & vrbem obsedit, mœnibus euersis capit vrbem. Quo exemplo Parmenses, qui quoq; rebellabant deterriti, mittunt ad Imperatorem, & veniam petunt, vicariumque Imperatoris obedienter recipiunt. Brixia suis munitionibus confisa, nihil officij confert in Imperatorem, nec quod iure de-
30 bet, facit, imo alios contra Imperatorem commouet, iactat quoque conuitia in Imperatorem & Germanos, vocat eos barbaros. Nihil iniquius cõparatum esse dicit, quam quod barbari dominantur Latinis, nec hoc esse ferendum hominibus liberis & ingenuis, &c. Quare Imperator depopulatur eorum cultissima ante vrbem rura, villas omnes incendio consumit, mox admouet ad vrbem propius exercitum, & oppugnat omni machinarum genere; nec oppidani ignauiter defendunt mœnia: sed deiectis per arietes mœnibus, & fossis virgultis & cespite completis, nocte vna omnes confugerunt in vicinos montes, in quos præmiserant ante mulieres & pueros, reliquere vrbem hosti. Germani diripiunt vrbem, quibusdam locis incendunt, sed statim extinctum est incendium, vt non multum nocuerit. Brixianorum calamitates vbi audiuerunt Vero-
40 nenses, Mantuani, Vincẽtini, Patauini, Taruisini, Veneti, statim ad Imperatorem legatos mittunt, imperata facturos promittunt. Placentini item belli calamitates timentes, Guelfos ex vrbe eiiciunt, & pacem ab Imperatore petunt, imperio facturos se promittunt, quicquid æquitas & iura iubeant. Præfectos itaque vbique constituit Imperator per vrbes. Mox deinde Genuam profectus, nam audiebat illic ciuium animos seduci a Ruperto Neapolitano rege, qui & Florentinis Lucensibusque miserat duo equitum millia in auxilium aduersus Imperatorem. Misitque legatos hic Robertus ad Henricum Genuam, qui fucatis verbis Henrico fidem facerent, Robertum fauere eius rebus, & paratum esse illi seruire quouis loco: sed Henricus vulpina illa ingenia bene notat, nihilque periculi erat illi ab huiusmodi falsis fictisque amicis. Cæterum Genuæ ho-
50 norifice est tractatus, & ciues ad voluntatem eius omnia fecerunt. Cum pararet abitum, vxor eius grauida incidit in lethalem ægritudinem, paucisque diebus magnis doloribus afflicta, diem obit. quæ non sine mariti magno luctu sepulta est illic magnifice & honorifice. Imperator mœstus ac tristris ob carissimam vxorem, qui solatium itineris & laborum omnium, ereptam, iter institutum prosequitur, videbaturque sibi solus iam, in tanto exercitu. Peruenitque Pisas ciuitatem Imperatoribus deditissimam, vbi

nihil omittitur quod poteſt ad magnificentiam excogitari in excipiendo Henrico. Omnes ex vrbe ordine procedunt, obuiam puellæ, pueri, virgines, adoleſcentuli, matronæ & viri diuerſis cantionibus, variis inſtrumentis muſicis vtūtur, vocant eum in cantionibus patrem patriæ, ſaluatorem, ſeruatorem. Inter hæc triſtior ſemper viſus eſt, nam amiſerat dulciſſimam coniugem, dimidiam ſui partem, quam pariter his frui decuit, aut etiam amplius, nam muliebris ſexus magis his capitur. Nec tamen ita vxoris morte doluit, vt eſſe ſe virum meminiſſe deſierit. Nam in rebus adminiſtrandis, in reſpondendo legatis, in cauſis diſcernendis, nullum doloris veſtigium omnino apparuit. Venerunt enim dum Piſis eſſet, ad eum vndique legati magnis ex cauſis, quibus omnibus non minus prudenter quam iuſte reſpondit. Veniunt etiam Roma legati, vt inuitent & comitentur Romam, quare comitantibus eum legatis pontificiis, Viterbium peruenit, vbi quoque ante eius aduentum erant Guelphi; poſt eius vero aduentum adulabantur Gibelinis, & qui autores factionis in ea vrbe fuerant, fugiunt, alij tacent, alij vt fidem facerent ſe fauere Imperatori, Guelphis maledicunt, eoſque perſequuntur, vt ſolent leues homines in mutatione rerum facere. Viterbio diſcedentibus, Romamque verſus iter facientibus, veniunt obuiam, qui nunciant in vrbe omnia ſeditionibus & armis turbulenta eſſe, certatim a partibus munitiones multa cæde occupari. Vrſinos, cum auxiliaribus Roberti regis Siciliæ copiis, Adriani molem, Capitolium, Ianiculum, omneſque tranſtiberinas munitiones, firmis præſidiis tenere, omninoque conſtituiſſe Roma excludere Henricum Imperatorem & Germanos: alteros vero Imperatoris fautores occupatos obtinere montes Cælium, Auentinum, & Quirinalem, aliaque breuiter omnia, præter quæ dicta ſunt, ab aduerſariis occupata. Inter has partes pugnabatur ſine intermiſſione de locis paſſim per vrbem. Hæc cum primum Imperator audiuit, celeriter præmittit ſuæ parti expeditas cohortes aliquot vt animarent & iuuarent ſuos in vrbe. Ipſe quoque feſtinat cum toto exercitu. Vbi venit, hoſtes animoſe opponunt ſe illi, vbicunque loci opportunitate putabant aliquid poſſe fieri a paucis aduerſus multos, tentabant fortunam, & non ſine plurimo ſanguine multæ committebantur pugnæ. Peruincunt tamen tandem Germani omnes difficultates, Romanis partis fauentis Imperatori adiuuantibus, Imperator per pontem Miluium & portam Flaminiam vrbem ingreſſus eſt, comitantibus eum multis proceribus Italiæ, & ciuitatum legatis. eſtque glorioſe acceptus a multitudine populi. Sed voluntatem animi Papæ expectatam non inuenit, nam Pontifex mutarat animum, vbi videbat regem Robertum & alios cum Vrſinis coniunctos, quorum multi erant ſummi Pontificis amici, neceſſitudinibuſque variis deuincti. Cum igitur in Baſilicam beati Petri veniſſet, coronationemque expectaret, rumor fuit Pontificem cardinalibus interdixiſſe, ne coronam imponerent Imperatori. Quod primo Imperator non credebat, donec tandem tot concurrerint argumenta quæ fidem faciebant, vt aperte videret ſic Pontificem erga ſe animatum. Imperator de ea re miſit ad Papam nuncios, & egit cum eo expoſtulauitque multis. Vbi Papa intellexit magnum a Germanis periculum eſſe, niſi promiſſis ſatisfiat, quare coronatur & vngitur a cardinalibus, annuente Pontifice. Poſt coronationem Tibur profectus, ibi Vrſinos in gratiam recepit, & cum aduerſariis compoſuit, pacem vbicunque potuit inter partes reformauit, iniuriarum immemor. Poſtea Piſas reuerſus illic diutius manſit, quod in amiciſſima ciuitate tutiorem ſe putabat, quam in ſuſpectis, & furioſis factionibus vrbibus confuſis. Piſis igitur leges tulit de rebellium Imperatori pœnis, & qui ſint rebelles cenſendi. Item de ſupplicio reorum læſæ maieſtatis. Conuocauit etiam illuc Italiæ Principes paſſim, & tributum imperio debitum, imperauit, ſi qui non erant ſoluendo præteritorum tributorum, facilis remiſit de ſumma; ſed prædixit ſe nullo modo in poſterum laturum vt defraudetur imperium: neque enim ſuam ſe rem agere, ſed Rempublicam imperij. Piſas quibuſdam ædificiis exornauit, & priuilegiis donauit antequam diſcederet, propter ſingularem eorum fidem erga omnes Germanos Imperatores. Blondus & Platina aliter de Henrici Imperatoris huius in vrbe Roma geſtis ſcribunt, quos qui volet, poteſt legere. Imperator Piſis excedens, ducit exercitum Florentiam, vrbemque obſedit, & ędificauit arcem in imperiali monte vbi caſtra quoque militaria muniuit, in eo tunc monte filio Friderici regis Siciliæ deſponſata eſt filia Henrici Imperatoris. Poſt

ſpon-

sponsalia ista & arcem ædificatam, premere vrbem magis instituit obsidione, erant au-
tem Guelphorum in vrbe, si credimus autoribus, centum millia, qui quotidie eruptio-
nibus factis impugnabant, castra Cæsaris, & nonnunquam dimicabant tam atrociter,
vt paucis diebus vrbanorum desiderata sint sex millia, Cæsarianorum 1400. Vtrinque
ferunt tandem desperasse, Florẽtinos cogitasse de deditione, imperatorẽ arce in mon-
te supra vrbem munita & præsidiis idoneis illic relictis, exercitum Pisas reduxisse. Pisas
deinde citauit regem Apuliæ Rupertum, quanquam non ignorabat eum non ventu-
rum, cumq; neque ipse veniret neque legatos suo nomine mitteret, iuridico ritu pro-
cessit aduersus eum, condemnauitq; eum crimine læsæ maiestatis, ac proditionis, ho-
10 stemque iudicauit imperij; & regnum eius dedit cuilibet occupanti. Romamque ad
Pontificem de ea re misit legatos, & petit a Pontifice vt anathemate percutiat eum,
quam primumque promulget latam excommunicationis sententiam. Sed Pontifex
moræ causas nectit, neque negat se facturum, neque assentitur, cumque vrgeret vehe-
mentius Imperator, detegit animum suum Pontifex erga Rupertum, Imperator videt
facile se nullum excommunicationis fulmen extorquere posse aduersus illum regem.
Quam ob rem Imperator cum exercitu iter arripit in Apuliam, vocant eum vltro ciui-
tates, pleræque quæ audierant de condemnatione regis sui, inprimis Neapolitanorum
ciuium multi ad eum scribunt vt veniat. Nam rex imperiosius dominando fere omni-
bus dederat dudum ante causas odij in se, nec mirum quod oderunt plurimi homi-
20 nem qui humanas & diuinas contemnebat leges. In itinere habuit obuium elegans &
amplum castrum, quod vocatur Bonconuentum, in eo castro propter festum diem
qui erat diuæ virgini sacratus, per duos dies quiescere, ibique sacramentum corporis
Christi sumere. aberat autem eo tempore episcopus Tridentinus quo confessore, vt
vocant, vtebatur: nam cum vicecancellario Romam miserat ad Pontificem. [illegible]

30

[illegible] In eo loco ergo defunctus est Hen-
ricus Lucenburgensis, Princeps optimus. Egressurus e Germania nullum armorum
genus æque in Italia timuit atque venenum. Male post huius Imperatoris mortem au-
diuit totus Prædicatorum ordo, vt sunt hominum iudicia peruersa, solent enim stulte
40 propter paucos malos totum ordinem plerunque condemnare. Nec enim non potue-
re boni patres in eo ordine esse, etiamsi aliquod scelesti nebulones inter eos tecti lo-
cum habent. Prædicatorum ordo propter hominum iudicia mala, a Pontifice Ro-
mano literas acceperunt, illum fratrem innocentem fuisse, sic fertur, nihil hic assero.
Corpus Imperatoris Pisas perlatum, illicque maximo luctu & magnificentia reueren-
tiaque plus quam regia sepultum est. Processerat in proposita expeditione contra Ru-
pertum Fridericus rex Siciliæ & occuparat, dum Bonconuenti Henricus moratur,
Rhegium vrbem, ibique constituit Henricum expectare, quo coniunctis copiis totam
caperent Apuliam. Nec difficultas vlla fuisset, ita inclinabant omnium animi ad im-
perium & præcipue hoc Imperatore, qui tam bene audiebat vbique, etiam apud im-
50 perij hostes, erant autem Friderico magnæ difficultates post mortem Imperatoris,
nam quanquam oderant omnes fere Rupertum, tamen Fridericum quoque ciuitates
quædã nolebant. Fridericus audita morte Imperatoris cum esset in vrbe Rhegio quam
ceperat, statim mittit ad primos duces post Imperatorem, petitq; sibi, si ipsi nolint per-
gere, dari quinque aut sex millia Germanorum, vt non turpiter & cum magno pericu-
lo cogatur ab incepto desistere; duces exercitus dicũt se paratos in Germaniam redire,

cæterum liberum faciunt si qui velint auspiciis Friderici regis militare, illi esse paratum stipendium iustum. Sunt ergo inuenti sex millia qui manserunt. Fridericus eas ciuitates ad se vocat, quæ Imperatori nunciarant vt veniret. Iam erat Rupertus ita paratus vt Imperatori ipsi se parem confideret, habebat etiam Guelphos socios. Cum intelligeret Fridericus vndique bellum contra se parari, esse in armis omnes eius regionis ciuitates, quas vocauerat ad se Italiæ ciuitates non venire, cum hoste communicare consilia, a Ruperto rege assiduis nunciis & literis solicitari, colligi & inuehi intra munitiones frumenta, putauit sibi non cessandum: quare coacto exercitu de improuiso in fines Ruperti penitius contendit, & antequam illi arma capere aut consulere, aut profugere valerent, magnam pecoris multitudinem, magnamq; hominum cepit, depopulatis agris, vrbibus militibus diripiendas obiectis, in deditionem venire compulit, & factis quęcunque videntur ad pacem firmandam facere, pergit & omnibus neruis & viribus in bellum insistit. Quare hostium consilia quæ sint animo perpendit & circumspicit, vt sua ex eorum ratione institueret. Nunquam enim quisquā res administrabit in bello recte, nisi hostis consilia & rationes cum suis conferat. Certo igitur perspectis hostium consiliis, sperat tam temerarios & imprudentes esse, vt ad pugnam in harenas descēdant. sciebat enim eos suis velle videri superiores; & hoc studio illis esse, certis argumentis collegerat. quam obrem sufficienti præsidio impedimentis relicto, aduersus hostem ducit copias, & non longo interuallo intermisso, castrametatur. Erat inter Fridericum & hostes fluuius profundus & latus, altisq; ripis. Sciebat Fridericus autem se in castris suis habere qui omnia deferebāt ad hostes, quicquid in exercitu palam dicebat, hoc enim satis expertus erat. quare vt hostibus timoris sui faceret suspicionem, non modo castris muniendis conatus est, sed palam ad omnes milites dixit, Quoniam hostium copiæ fortes & instructæ sint, se non suorum militum vitam & suas fortunas prælio commissurum, sed quam primum possit vel noctu hinc a conspectu hostis discessurum, donec augeantur suæ copiæ. Hæc omnia audientes qui fauebant hostibus, se clam subducunt, hostibusq; nunciant. Circa crepusculum noctis ad se vocat omnes ordinibus præfectos, explicat illis rationem consiliorum suorum, iubet vt parati sint, si eueniat quod speret, & quo magis credant hostes se timeri, iubet suos magno strepitu exire castris, vt videantur fugam parare, educitque auersos ab hostium castris. Hæc vbi hostes vident, putant Fridericum fugere, nihilque amplius de timore eius dubitant, erumpunt ex castris hostes, ne Friderici copiæ fuga elabantur illis ex manibus, & prædam sibi oblatam permittant abire. propterea per præruptas ripas se præcipitant ad flumen & transeunt, deinde per alteram fluminis ripam ascendunt. Vbi Fridericus videt maiorem copiarum partem flumen transisse, & per prærupta loca magno labore, manibus & pedibus quadrupede[illegible] milites inquiens, Habetis commilitones hostem in manibus vestris, nunc vestræ virtutis erit fortiter eos cædere, nam vestrum decem centum hostes sine discrimine & labore cædent. Impeditissimo loco enim eos videtis, modo ne sinatis eos effugere ex manibus vestris. Signa simul cum his dictis in hostem vertit, milites inhærentes in ripa hostes impetum faciunt. Illi contra expectationem quos persequi & capere volebant, videntes in se tanto impetu venire, statim terga dant, fugientium alij occiduntur, alij lapidibus obruuntur, magna pars in flumine suffocatur, nec exigua multitudo capitur. Victis hoc modo, postridie post stragem veniunt legati quorundam ciuitatum, se tradunt, rogant ne velit perdere eorum sobolem & rura quibus alantur, iugum quoduis impositum se laturos promittunt. In gratiam recipit eos, sed imperat obsides, imperat milites quibus opus erat ad reliqua quæ habebat in animo perficienda. Ruperto victo in hunc modum Papa componit eos fœderis conditionibus, quas prudens prætereo, nec enim est huius instituti aliena omnia perstringere. Clemens quintus celebrauit Viennæ in Burgundia cōcilium anno millesimo trecentesimo vndecimo, in quo fuerunt omnes Germaniæ & Galliæ episcopi & abbates. Rex Galliæ autem autor erat conuocandi eius concilij, vt Bonifacij Pontificis memoriam obliteraret: conabatur enim probare eum non legitimum Pontificem fuisse, sed hæreticum. Nam Bonifacius eum excommunicauerat. Sed episcopi & prelati alij ex Germania nolebāt cōsentire, sciebant enim vnde essent istæ lachrymę, ex Gallis enim quidam adulabantur regi. Et Pontifex in hoc

1311

erat

erat vt Bonifacius iudicaretur hæreticus. Sed concilium, hoc est concilij maior pars, declarauit Bonifacium catholicum Pontificem fuisse. Decretum tamen est in eo concilio, vt Bonifacij Pontificis execratio & iudicium de rege Gallorum, nec regi nec hæredibus eius nocerent. Gallus & si multo plura expectaret de eo concilio (nam Pontificem suarum partium esse sciebat, & aduersus mortuum Bonifacium quicquid optaret facturum, & sui regni prælatos ecclesiarum nihil ausuros sciebat) tamen tandem putabat secum bene actum, quod constitutum erat nihil illi debere nocere Pontificis Bonifacij sententiam. Nam vix obtinuere qui impensius regi fauebant, vt in hoc Germani prælati consentirent.

DE GERMANIS LIBER VIGESIMVS-QVARTVS.

POst mortem Henrici Lucenburgensis, Imperatoris Romanorum, conuenerunt imperij electores Principes Francofurdiæ. Eratque magna inter eos de Imperatore eligendo dissensio, alij aliis causis, ad alium eligendum mouebantur. Fridericus, Albertus, & Lupoldus Austriaci Principes ambiebant imperium, habebant autem sibi studentes Rudolphum & Ludouicum duces Bauariæ. Vehementer vero resistebant Austriacis rex Boemiæ, episcopi Treuerensis, & Moguntinensis. Cum ij viderent futurum vt eligeretur Fridericus Austriacus, multa aduersus eum conati sunt, tandem cum nihil promouerent quem volebant ipsi, nec impedire Fridericum possent, Ludouicum ducem Bauariæ eligebant, quem prius a Friderico alienarant, adiunxerunt autem sibi & legatum Marchionis Brandenburgensis, vt etiam suffragium suum tulerit Bauaro, quanquam aliud a Principe suo in mandatis habuerat. Quare a rege Boemiæ, archiepiscopo Moguntinensi & Treuerensi, Marchionisque legato electus est Ludouicus dux Bauariæ. Fridericum Austriacum vero elegerunt, Palatinus Rheni, archiepiscopus Coloniensis, Ludolphus dux Bauariæ Ludouici frater, & Rudolphus dux Saxoniæ. Erat magna discordia & simultas inter illos Principes, discedit vterque Francofurdia, Ludouicus Bauarus cum suis in Oppenheim, Fridericus Austriacus Heidelbergam se confert. Ibique hostilibus animis alter aduersus alterum parat bellum. Pollicitationibus & donis, amicos & socios comparant, potissimum vero Pontificem sibi conciliare student. Inuicem item struunt insidias. Heidelbergæ militem quendam subornarunt, vt iret in Oppenheim, abscondens paruam balistam sub chlamyde, & obseruata temporis opportunitate, sagitta veneno infecta interficerent Ludouicum. Sed aliter Deo visum est: monitus enim est a quodam ex Heidelberga. Venit igitur postridie post admonitionem miles Oppenheim, simulat se Ludouico fauere, cupere sub auspiciis eius militare, comprehensus sub pallio habuit balistam. Ludouicus iubet ex illo extorquere, quis iusserit, quid datum promissumúe sit illi, omnia homo confitetur. Ludouicus hunc latronem diu secum duxit ligatum biga, partim loco spectaculi, partim ne aduersarij possent dicere fictum fuisse a Ludouico, vt Friderico inuidiam faceret, & innocentem supplicio affecisse. Postquam vero satis cognitum arbitratus est (nam omnibus per Germaniam hanc fraudem & flagitium notum voluit) tandem ad caudam equi imperauit ligare, & per ciuitatem trahere, & deinde rota membra frangere, postremo in quatuor partes secare. Ludouicus eo tempore post electionem Aquisgranum profectus est, illicque ab archiepiscopis Moguntinensi & Treuerensi vnctus & coronatus in regem Romanorum. Antequam electus fuerit in Imperatorem, hic Ludouicus fuit homo rerum negligens, & prodigalitate luxuque suum pene totum perdiderat patrimonium. nam aluit magnum hominum inutilium numerum, in largiendo facultatum nullam rationẽ habuit. Quare quum videret illi defuturum, censuit quærendam vxorem quæ amplam dotem afferret. Ea est enim compendiosa ad diuitias & opes via. In ducenda igitur vxore non respexit genus formámue, sed pecuniam; igitur duxit comitis cuiuspiam non admo-

dum nobilis, ſed pecunioſiſſimi filiam, quæ attulit ad Ludouicum ampliſſimam dotem. Verum ea obiit ſine prole: quare maior dotis pars reddenda fuit iis qui dederant. Hac mortua, duxit filiam ducis Poloniæ, quæ quoque non paruam ad eum dotem attulit. Hæc prima fecit illum parentem, genuit enim ex illo duos filios, nomine Ludouicum & Stephanum. hæc quoque vita breui defuncta eſt. Duxit non diu poſt huius vxoris mortem, aliam, filiam comitis Flandriæ. Ex hac genuit quatuor filios Guilielmum, Ludouicum Romanum, Albertum, & Othonem. Non ignoro alios aliter de his tradere, inter quos eſt Abbas de Spanheim. Mihi quæ dixi probabiliora videntur, cuique ſuum relinquo iudicium. Certum hoc eſt habuiſſe plures vxores & filios. Fridericus poſt coronationem coronatus eſt Bunnæ. Nam Aquiſgranum iurarat Ludouico fidelitatem. Inferior Germania vſque ad Argentinam iurauit Ludouico, neque Fridericum Imperatorem agnoſcere volebant inferioris Germanię ciuitates. Sueuiæ quoque magna pars & Franconiæ receperunt Ludouicum in regem. Vlma Fridericum regem agnouit. Præter Soludurum & Bernam, omnes imperiales Heluetiæ ciuitates Fridericum receperunt. Argentina quoque Fridericum Imperatorem agnouit. Qualis facies Germaniæ fuerit in ſchiſmate illo duorum electorum Imperatorum diſſentientibus ita Principibus & ciuitatibus, facile eſt coniectura aſſequi. Partes illæ, vt eſt natura humani ingenij, non poſſunt non mutuo ſe odire, ex quo odio vicinorum Principum & ciuitatum plurima eueniunt mortalibus incommoda, ſi etiam res, vt tandem conſueuit quoque fieri, non veniret ad arma: alij enim aliis quæ poſſunt, præripiunt, & ob odium inuidiamq́ue impediunt alij aliorum commoda etiam abſque ſuo commodo, imo nonnunquam maximo ſuo incommodo. In hunc modum diuiſa Germania duobus Principibus, vbique bella exoriuntur, & bellorum rumores caritatem annonæ faciunt, nam Principes, & ciuitates timentes bellum, etiam aliquando nunquam futurum, conuehunt frumenta intra munitiones, dumq́ue ita timent & ſperant, affectibusq́ue animalibus ſeruiunt Principes, eſuriunt multi pauperes. Aliquanto igitur tempore neuter alteri mouet bellum, neuter enim voluit cauſa bellorum & malorum, quæ bellum neceſſario conſequuntur, videri. Tandem Fridericus videns aduerſarium ſuum potentiorem, & animos ad maiorem partem, vbi ſe tutiores iudicant, inclinari, fidens ſuorum virtute (qui erant ab Argentina vſque ad Solodurum, & a Lucerna Conſtantiam vſque, a Conſtantia vſque ad Vlmam. In quibus regionibus etiam noſtra ætate milites palmam ferunt. Nec fere vllus Princeps hodie aliquid feliciter in bello gerit, qui non habet ex illis aliquibus, quos dixi, locis copias) contrahit copias vt illas vrbes ſuis adiiceret quæ proximæ erant. Quam ob rem Eſlingen obſidet. Sed non ſatis ad expugnandas vrbes paratas, poſt vnum menſem obſidionem ſoluit, & quæ vidit illi defuiſſe in oppugnationibus, comparat, ſequentiq́ue anno rurſum ad obſidendam redit, & magnis conatibus & viribus impugnat: ſed oppidani etiam ſe interim parauerant, quoniam etiam in prima obſidione poterant diſcere quæ ſibi vſui eſſe poſſent in propugnationibus. Fridericus autem ſolum cogitarat quid ſibi defuiſſet ad capiendam vrbem, vt erat in priore obſidione, nec ſatis attulit virium quoniam ad munitiones & præſidia multa per id temporis, quo abfuit, interuallum adiecerant. Cum igitur pertinaciter & fortiter ſine intermiſſione nocteſq́ue diéſque impugnaret Eſlingenſes, emiſſo clanculum noctu nuncio, ſignificarunt Ludouico, niſi cito veniret cum exercitu, ſe obſidionem non poſſe ferre. Nec agi de ſola Eſlinga, ii enim aliæ viderint nullam ſpem eſſe in auxilio Ludouici, ſponte ſua acceſſuros ad Fridericum. Conſtituunt illi diem ante quem ſi non veniat, ſe pacem petituros, & fœdus inituros cum Friderico. Ludouicus intelligens defectionis multarum ciuitatum periculum, etiamſi non admonuiſſent eum Eſlingenſes per nuncium, quanquam alias occupatiſſimus, coacto exercitu, acceptis quoque copiis ex Boemia a rege, feſtinat ad Eſlingam liberandam. Certior factus de aduentu eius Fridericus infeſtis ſignis & acie inſtructa illi obuiam it, & in loco æquo iuxta Necharum pugnam ineunt, vix vnquam vſquam pugnatum eſt pertinacioribus animis. Imperatores ipſi periculoſe pugnabant, milites in conſpectu Imperatorum fortiſſime dimicabant. Pugnatum ferunt vſque in atram noctem, itaq; diſceſſum vt neuter iure victoriam ſibi arrogare potuerit: quanquā multo maior multitudo ex Ludouici copiis occubuerit, quā Friderici, nec

nec sic ex hoc prælio obsidione liberata Eslinga, sed post prælium visum est Ludouico hostem auocare ab vrbis obsidione ad sua defendenda, quod sane salubre Ludouico consilium fuit. Argentinenses quoque desciuerunt a Friderico ad Ludouicum, qui eis priuilegia noua dedit, & vetera confirmauit. Eo tempore videns fratrem suum laborare Lupoldus dux Austriæ, exercitu congregato proficiscitur Spiram obsessurus. cui cum pararet occurrere Ludouicus, adiungit se cum suis copiis Fridericus. Quod vbi animaduertit Ludouicus, mutat sententiam, neq; potuit adduci, vt cõgrederetur cum ambobus fratribus, dictitans, esse inuictum quiddam diuina naturæ lege quadam fratrum concordiam. Quare omnino constituit rem nullo modo committere prælio, 10 aliisque vtebatur bellandi rationibus; nec tamen innotuit vulgo Ludouicum cum Friderico congredi non audere, nam hoc tam astute potuit dissimulare etiam magno suo commodo, vt putarint Fridericum premi & prouocari. Semper enim transtulit bellum a suis ad Friderici subiectos. Duxit quoq; exercitum in Bauariã, aduersus Rudolphum fratrem suum, quoniam, vt diximus, fouebat Friderici partes. Destinabat interea alio loco Fridericum, ne posset Rudolpho succurrere. Cum igitur in Bauariam peruenisset inexpectatus hostis, Rudolphum inuenit imparatum, & aduentu eius territæ vrbes & arces, cum nullum viderent præsens auxilium, dederunt se, eiectusq; est cum tota sua familia Rudolphus. Confugit autem ad ducem Austriæ, spe suspensus est Fridericum breui eum reducturum in suum ducatum: sed vana fuit spes, Friderico enim 20 negotia grauiora & magis vrgentia inciderunt, ex quibus ante quam se extricauit Fridericus, defunctus est vita Rudolphus dux. Post mortem Rudolphi, reddidit Ludouicus ducatum vxori & liberis eius, sed nihilominus mansit dominus Bauarorum. tutorem enim seipsum liberorum fratris sui fecit. His temporibus multæ calamitates oppresserunt Germaniam, caritas, vt dixi, & per omnes vias latrocinia erant. Et passim exurebantur villæ rusticæ & toti pagi. Cuius enim Principum populus pluribus malis afficiebatur, ab eo plures quotidie defecerant, propterea clam & palam certabant in inferendis iniuriis. Eo deuenerat tandem res, vt cum nusquam vllum iter tutum esset, ciuitates vicinæ per Germaniam conuenerint, & egerint de custodiendis viis, & per milites pedites & equites suis stipendiis conductos, vias custodierint, latronibus 30 captis & suspensis, aut saltem abactis. Hanc ob causam tunc temporis, Argentina, Spira, Wormatia, Moguntia fœdere coierunt, & communibus impensis conduxerunt equites & pedites, qui vias tectas reddiderunt & seruarunt. Nam negotiationes, quibus crescunt ciuitates, iam totæ propter infesta itinera cessabant. Quum primum audiuit Ludouicus esse Pontificem electum (nam vacarat sedes Romana post mortem Clementis quinti, perpetuum biennium) mittit Romam legatos cum muneribus & promissis amplissimis, confirmationem petens a Ioanne 22 Pontifice maximo: Pontifex vero causis redditis, recusauit. Quod vbi audiuit Fridericus negatum aduersario, Pontificemque parum æquum Ludouico, ob delicta quædam, mittit statim Romam legatos, subiiciens se & suum imperium sanctę sedi apostolicæ, iuraturumque pollice- 40 tur se nunquam a sententia Pontificis discessurum. Pontifex non negat illi confirmationem, sed differt, nescio quam ob causam. Rediere legati, bonam spem afferunt de confirmatione, sed certi nihil. Tempore hoc, quod fuit annus millesimus ducentesimus nonagesimus quartus, fuit tanta siccitas per æstatem, vt alioqui perennes fontes & flumina exaruerint. Fœni secuta est tanta caritas, vt magnam pecoris partem mactare passim coacti sint. & in plerisque locis ob pascuorum inopiam stramina eis obiecerint. Nam exaruerant & folia in arboribus. Vinosissimum eo anno creuit vinũ, & bonitatis eximiæ frumentum, nec ita carum factum est frumentum. Causa fuit terra bene caloribus solis fermentata, quæ in proximum sequentem annum amplissimã pollicebatur spem. Neq; fefellit ea expectatio, nam proximum post annũ fœcundissimum 50 ferunt fuisse, in eo anno multum vini effusum est, quod vasa non poterant capere; frumẽtum item plurimum perierat, quod metu bellorum seruatum erat, abiectaq; est eo anno in sterquilinia magna frumenti copia, nouum enim reponebant. Adhuc autẽ per Germaniã erant seditiones, latrocinia, bella, misereq; vexabatur multis modis Germania, nec erat qui opẽ ferret. Cum hoc intelligerẽt quidã cordati Principes & ciuitates, inter se fœdera fecerunt, vt coniuncti tranquillã agere possent vitã. Ludouico Bauaro

1294

& Friderico Austriaco ita omnia tumultibus miscentibus, non solum Germania, sed & Italia, Gallia, aliæque nationes, seditionibus & factionibus turbantur, & grauibus bellis affliguntur; in primis vero Italia laborat variis seditionibus. Ioannes Papa etiam, cum videret Imperatores duos propter discordiã non modo non tantum posse, quantum vnus in imperio promouendo & defendendo valeret, sed etiam imperium discordia illorum dilabi, putauit occasionem se habere suos iuuandi & prouehendi ex imperij bonis. Quare quæcunque potuit sibi vendicare de imperio per Italiam, fecit. deditque exemplum aliis idem faciendi. Nam quemadmodum soleat vulgus de maioribus exemplum bene aut male faciendi sumere, neminem latet. Erant tamen in Latio Gibelini multi qui fœdere se coniunxerunt, fortiterque restiterunt aduersariis. 10
Cum vero viderent se non posse pares esse diutius Guelphorum potentiæ & multitudini, miserunt in Germaniam ad Ludouicum legatos, vt ipse veniret, aut saltem auxiliares copias ex Germania mitteret, alioqui actum esse, nunciant, de imperio in Italia. Ludouicus respondet legatis se propediem venturum, nondum hostem prorsus deletum in Germania, studuit enim videri se extra periculum esse, & vehementer gaudebat, quod Gibelini Itali ad se venissent, existimabat enim se iam solum Imperatorem receptum per Italiam. Sed Gibelini propterea potius ad Ludouicum miserant legatos, quod sciebant simultates esse inter eum & Pontificem. Ludouicus misit cum legatis partem copiarum in auxilium Gibelinis, simulans se illis carere posse, nihil enim periculi a Friderico propter quod opus sit maioribus copiis. Sed quum primum abierunt legati, reparat exercitum: nam tum maxime necessariæ fuerunt illi magnæ copiæ, principes enim multi per Germaniam maxime ecclesiastici, vbi audiuerunt quod Pontifex Romanus confirmationem negarat Ludouico, & quas ob causas negarat; Fridericum vero confirmare potius distulisse, quam recusasse Pontificem, inclinabant animos ad Fridericum, respicereque ad eum incipiebant quos Ludouicus putauit sibi fidelissimos esse. Nam ita tum habebat Germania, vt nulli dubium esset fore Imperatorem quem approbaturus esset Pontifex Romanus. In Italia Gibelini multas vrbes capiunt, opera Germanorum, & aliquot præliis victores discesserunt. Pontifex aduersus vrbes in fide erga imperium obdurantes, inter quas fuit Mediolanum, Placentia item, aliæque multæ, execrationibus fulminauit. Hoc bello quot vrbes obsessæ, quæ captę, quoties pugnatum, quoties Gibilini victi, quotiesque victores fuerint, longum esset enarrare, & non nostri instituti proprie, quanquam Germanus miles magna rerum tum in Italia gestarum pars fuerit. Cum Ioannes Pontifex animaduertit Gibelinos sæpius vincere, & expugnare munitas vrbes, fretos militibus Germanis a Ludouico missis, operæpretium & necessarium existimauit ad Fridericum mittere legatos, vt mittat sibi auxilium, promittitque per legatos se eum confirmaturum, si iam præsentem opem adferat aduersus hostes ecclesiæ, & vicissim se ipsi auxilio futurum aduersus hostes suos. addunt simul legati quam facilis via sit hæc ad superandum hostem suum Ludouicum, pontificia enim autoritate ex tota Germania facillime posse Papam, si velit, eiicere Ludouicum. Præmia insuper addit vitæ æternæ, plenariam nimirum indulgentiam omnium peccatorum. Et fratrem eius, qui erat sacris initiatus, pollicetur Pontifex se ad archiepiscopatum Moguntinum promoturum. Fridericus etsi non fideret pontificiis promissis, intelligeretque quicquid Papa faciebat, contra imperium esse, & iam se in necessitate vocari, alias Pontificem malle alium imperatorem cui pontificia sedes magis curæ esset quam imperium, aut omnino nullum; nam non obscurum erat quantopere fouerat illud dissidium duorum Imperatorum, vt nullus esset Imperator: tamen omnino censuit mittendos, ne dominus in Italia factus Ludouicus aut cogeret hunc Papam Ioannem ad se confirmandum, aut hoc a pontificatu deturbato, alium substitueret, a quo confirmationis electionem suæ acciperet. Tota enim Germania intenta in Romanam sedem erat, plurimi nanque expectabant confirmationem, interea neutri adhærere volebant. Tantæ Romanæ sedis autoritas & religio erat apud plerosque, vt non iudicarent, nec appellandum censerent Imperatorem, nisi prius vnctus & coronatus confirmatusq; esset per apostolicum aut per apostolicos legatos. Et si qui erant apud quos nõ tantam autoritatẽ habebat sedes Romana; tamen confirmationem expectabant, scientes fore Imperatorem quem

quem Romanus Papa esset approbaturus; mallebat autem quisq; prudentior dare nomen suum Imperatori quem superiorem futurum videbat. Quare misit auxilia Pontifici. Erant præter peditatum, equitum duo millia. Simulq; petiit, vt excommunicationis sententiam in Ludouicum hostem suum per Germaniam promulgaret, sic enim futurum, vt breui possit maiores mittere copias. Gibelini vbi audiuerunt Fridericũ auxilia Germanorum misisse Pontifici, statim mittunt ad Fridericum legatos, qui illi exposuerunt dilucidissime quo pacto contra seipsum & imperium mitteret auxilia, nam milite Germano fretum Pontificem occupaturũ omnia in Latio quæ imperij sint. Esse enim in Longobardia multas ciuitates quæ in fide perseuerent, quas Romanus Pontifex debellaturus sit. Et ex Hetruria Gibelinos, id est fideles imperij eiecturos, sicq; omnes ciuitates & Principes imperiales iudicaturos, quod Fridericus imperium cupiat perditum, propterea q; vt hostem imperij auersuros. Et futurum, vt Italia tota subiiciatur Põtificis ditioni, vt neque Fridericus, neque alius quisquam ex posteris Germanis possit ire Romam illicq; coronari. Promittunt autem illi obedientiam debitam, vt iubeat exercitum quem Pontifici miserat, reuerti in Germaniam. Quare dubius animi, ignorat quid factu optimum sit Fridericus, obsequi ne Pontifici, vt consequatur confirmationem a qua pendebat totum imperium, an Reipublicæ consulere & reducere exercitum. Propter hanc rem conuocatis omnibus qui illi a consiliis erant, deliberauit cum ipsis. Cum igitur omnia discuterent diligenter, tandem placuit reuocare quam primum exercitum, ne Fridericus alienaret a se omnes imperij amicos, censereturque hostis imperij qui non cuperet administrare res imperij, sed perdere, prodere imperium. Quare scribit Fridericus ad fratrem suum Henricum (nam illum cum copiis miserat in eam expeditionem) iubetque eum in Germaniam redire, accepta occasione, quamcunque tempus, locus, res, personæve darent. Henricus igitur ne videretur a fratre reuocatus, alienaretque pontificios ab eo, petit quasdam vrbes ab eis si velint, vt vna ferat commune periculum in seruandis & recipiendis illis, se enim velle sibi peculium parare, sua nihil referre quod frater Pontifici cupiat seruire, & promiserit auxilium, se duce suisque magna ex parte stipendiis illos secum ex Germania venisse, minatur ergo se reducturum copias, nisi concedant illi dominium vrbium insignium quas nominauit, quasque sciebat non daturos. Pontificij magna promittunt, vt maneat, stipendium duci & militibus pollicentur amplum. Dux ansa arrepta discedit, conantur illi obstruere viam reditus, sed perrumpit obstructiones, & facile fuit Gibelinis non obstantibus, illi enim sciebant abitus causas. Pontifex mittit ad Fridericum legatum, accusatque Henricum germanum eius, & queritur se deseri contra fidem. Fridericus, quia animaduertit se suspectum Papæ, mittit Romam oratores ocyssime, vt se excusaret, ne Pontifex iratus excommunicationibus in eum fulminaret. Et in gratiam Pontificis interposuit se, vt induciæ sint factæ inter Gibelinos & Guelphos, ne Pontifex per totam Ecclesiam quereretur se a Friderico proditum, nam fama erat, & probabilis omnino, Fridericum ita voluisse Pontificem perdere. Induciæ autem illæ non diu a partibus seruatæ sunt, Gibelini enim solum ex precibus Friderici consenserant, nam satis erat Friderico pacem semel esse factam post discessum suarum copiarum, vt amoueret a se proditionis & perfidiæ suspicionem, nihil mouebatur non esse seruatas, quemadmodum illi promiserant: imo Gibelinos non potuisse adduci, vt consentirent, nisi hac spe quod sciebant Guelphos, qui erant eorum animi impotentes, aliquid breui contra induciarum ius priores facere, vt in proposito liceret Gibelinis (qui secum multos Germanos habebant) pergere, dum fauerent omnia illis. Quid postea inter illos gestum sit, prudens prætereo, reuersus in Germaniam. Anno post natiuitatem Christi 1323, erant per Germaniam omnium animi suspensi, expectatione duorum Imperatorum. Præuidebantque multi non fore tranquillum statum, donec alter alterum magno quoque prælio superaret, & aut caperet, aut alioqui totum frangeret. Nam vt se res vtriusque habebant, sine multo sanguine non poterant cõponi, nisi Deus mirabiliter voluisset prohibere. Prædicto igitur anno, cum vterq; per totum ver & æstatẽ se præparasset aduersus alterũ, Fridericus & frater eius Hẽricus ad copias suas cõiunctis præsidiis ex Vngaria missis, inuadũt Bauariã hostiliter autumno, & primũ omnia quę in agris erãt, depopulãtur, & vrbiũ quasdã

1323

quæ in fide constanter obdurabant, aut expugnatas diripiunt, aut in deditionem acceptas grauissimis exactionibus totas exhauriunt: magnamque partem ducatus Bauarici breuissimo temporis spacio per hostilem vastationem perdunt. Vngari enim maxime cum omnes Germanos, tum præcipue vicinos suos Bauaros odio prosequebantur, vt fieri consueuit inter vicinas gentes, quæ bellum inter se aliquando gerere solent. Transmitti enim solet odium per longa annorum spacia ad posteros. Nisi ergo Ludouicus impiger strenue occurrisset illis, actum erat de tota Bauaria, celeritate igitur opus esse videns, & ne tota Bauaria perderetur, & ne Sueui coniungerent se Friderico ante congressum, festinat Ludouicus; habebat ergo suos quoque paratos, aderat illi rex Boemiæ magna cum multitudine Boemorum, aderat cum illo in castris reuerendissimus archiepiscopus Treuerensis, vir ad bellum natus. aderant item multi comites & Barones, cum his occurrit obuiam Friderico, cumque vterque exercitus distarent medium Germanicum miliare, seu circiter passuum duo millia, Fridericusque expectaret Ludolphum fratrem suum, ex Sueuia adducentem copias, in quibus, vt par erat, præcipuam ponebat spem. Ludouicus prouocare non desinit Austriacos, Fridericus nimium animi & irę habens aduersus quorundam suorum prudentum virorum consilia, congredi statuit cessante adhuc in Sueuia fratre Lupoldo. In conspectum ducit Ludouico exercitum pugnandi cupidissimum, vtrinque adhortatis suis concurrunt aciebus instructis, fit atrocissima pugna, scribunt pugnatum duodecim continuas horas, nec facile est relatu a qua parte plures ceciderint. vtrinque fere quinque millia equitum occubuerunt. peditum occisorum numerum alij alium scribunt, magnum fuisse licet colligere ex equitibus desideratis. Austriacus numero fuit multum inferior, propterea quod nondum frater cum Sueuis venerat. Post solis occasum pugnantes fortiter capiuntur Fridericus electus Imperator & frater eius, duces Austriæ, multique cum eis proceres. Quos cum captos viderunt ad raritatem redacti milites, fuga salutem quærunt, pauci non vulnerati ex fugientibus fuerunt. Dux Sueuiæ Lupoldus cum electissimis & fortissimis ex Sueuia copiis iam ingressus erat iter bona spe plenus cum clades illa nunciatur ei, fratres eius ambos captos, exercitum pene totum extinctum, paucos per noctis tenebras elapsos. Quo nuncio homo nihil nisi optima & prosperrima sperans, quantopere perculsus sit, facilius cogitari quam dici potest. Quare magno animi dolore rediit domum. Copiarum alacritas repente commutata est in demissam tristitiam. reuersi igitur sunt domum. Post prælium, qui affuerant pugnæ, omnes vno ore, etiam hostes Friderici, ferebant, si affuissent Sueui, longe vicisset Fridericus. Sed fatis, vt diximus, placuit. Henricus dux Austriæ captus a rege Boemiæ abducitur in Boemiam. Ibique diligenti custodiæ mancipatur. Fridericus Imperator electus in castro Trinsneck in carcere perpetuum triennium seruatur. Lupoldus frater Friderici, omnia sua posthabuit fraternæ caritati, currit Romam ad Pontificem, illiq; exponit Ludouici animum erga Pontificem & ecclesiasticos homines, qualis tyrannus futurus sit, prædicat, vt Pontifex in tempore conatibus eius resistat, admonet, & deliberando de fratre multa cum Papa agit. Currit etiam mox in Gallias ad regem. Rex Galliæ siue miseratus Austriacorum grauissimos casus & clades, siue alioqui odio habens Ludouicum Imperatorem, siue inuidia adductus, omni studio conatur Austriacos iuuare, de ea re cum Pontifice tractat multa in rem ducum Austriæ contra Ludouicum. Quam ob rem Auinione in congregata episcoporum & cardinalium synodo non exigua, Pontifex excommunicationis sententiam fert aduersus Ludouicum Imperatorem, causasque addidit in Bulla aduersus Ludouicum, quod schismaticos & hæreticos iuuisset, & quotidie auxilio esset ecclesiæ rebellibus. Excommunicatos etiam pronunciat omnes qui non discedant ab ipso, quique in sacris illi ministrant, eos priuat dignitatis officio & sacerdotiis. Mittit ad omnes Germaniæ episcopos Bullæ in Ludouicum edita exemplaria, mandatque sub priuationis officij & episcopatuum pœna, vt quam primum promulgeant excommunicationis latam sententiam in Ludouicum, & omnes qui eius partes fouere pergant. Ludouicus animaduertens Principes Germaniæ plerosque audituros autoritatem ecclesiæ, præcipue ecclesiasticos, conuocatis, ante Bullæ promulgationem passim factam, Principibus, excusat se, causas odij pontificiorum nullas esse docet, quam quod imperium nitatur contra Pa-

pæ

pæ conatus tueri, quodque missa a se sint Gibelinis auxilia aduersus Guelphos imperij hostes. Itaque suum officium faciendo Papam a se alienasse. rogatque & adhortatur Principes, vt imperij dignitatem & suam libertatem velint defendere. Italos inuitos semper tulisse iugum Imperatorum Germanorum, declarat, exempla multorũ Pontificum & Imperatorum profert. In illis igitur comitiis vbi intelligit sanctiorem autoritatem pontificiam esse, altiusq; radices egisse in cordibus Principum, quam vt conuelli queat, appellat ad concilium generale, & ad Pontificem male informatum melius informandum. misitque statim Romam legatos episcopos Germanos, quos potissimum arbitrabatur Pontifici caros, quibus in mandatis dedit, vt Pontifici promitterent non
10 modo non aduersarium Ludouicum ecclesiæ fore, sed patronum & defensorem. Legati vbi peruenerunt ad Papam, exponunt mandata quæ habebant a Cæsare, excusant eum quantum fieri potest. promittunt multa bona Pontifici de hoc Ludouico. Papa respondet, quomodocunque res se habeat, non licere Imperatorem agere, & nomine hoc appellari, nisi sit prius post electionem cõfirmatus, statuitque illi diem ante quem debeat nomen & administrationem imperij deponere, & Romam venire ad excusandum se, & satisfaciendum pro delictis. Ludouico vero non est visum consilium esse, Romam primatum ire irato in se Pontifice, præsertim sine copiis armatis. Vbi ergo Ludouicus neque imperium abdicat, neque Romam adit, Pontifex fulminibus anathematum excommunicationumque aduersus Ludouicum, & illi adhærentes,
20 procedit, vt eorum dictionibus vtar. Ludouicus appellauit. Isti processus Romanæ sedis erant tum efficacissimi: piaculum enim erat inexpiabile a Pontifice Romano dissentire. Fuerunt tamen inuenti qui sequebantur Ludouicum, nihil excommunicationem morati. Ludouicus habuit quosdam doctores vtriusque iuris, qui iudicabãt Pontificis sententiam inualidam, quod doctorum iudicium fecit, vt multi non defecerint. Est autem ex hac Pontificis & Ludouici electi Imperatoris discordia schisma per Romanam ecclesiam perniciosissimum ortum, quod durauit supra triginta annos. In Germania autem magis afflixit schisma hoc ecclesiam. Nec igitur tranquillitas secuta est post victum Fridericum, quam fere omnes sperabant: imo mentes & conscientiæ plurimorum magis sunt perturbatæ, maior quoque fuit rerum confusio. Lupoldus
30 dux Austriæ interea non cessat omnem mouere lapidem, vt frater liberetur, accedit Pontificem, qui mittit legatos ad Gallorum regem, conaturque eum excitare ad arma capienda aduersus Ludouicum, cum legatis Pontificis it quoque Lupoldus ad regem Galliarum. Voluntatem Pontificis ei exponunt; magnam addunt occasionem gerendi res maximas illi offerri, sine magnis difficultatibus, Germaniam fere omnem defecisse a Ludouico excommunicato, plurimos fauere Friderico afflicto, Vngariam paratam ad auxilium ferendum; Ludouicum furiis malæ conscientiæ agitari, non esse difficile insanum hominum vincere, destitutum illorum præsidiis, quorum auxilio hactenus hostibus restiterit. Hoc genus multis conabantur commouere Gallum ad suscipiendum bellum contra Imperatorem, & ad liberandum Fridericum. Sed Gal-
40 liarum rex non potuit induci, vt cum certo magnoque periculo in Germaniam duceret copias suas, audierat enim exempla superiorum temporum. Cum autem sæpe tractaretur de liberatione Friderici, Ludouicus post multorum intercessiones & preces, respondet se liberum dimissurum, si reddat sibi & resignet insignia imperialia, quæ Lupoldus habebat, consensit captus Fridericus: sed Lupoldus resignare diffecusauit. Exit igitur fama, Lupoldum impedire fratrem ne liberetur, iniquiorem Lupoldum in Fridericum esse quam Ludouicum, quam de se opinionem vt amoueret Lupoldus, lanceam imperialem & alia imperij insignia tradidit arbitris mediatoribúsve. Nec tamen Ludouicus liberum voluit dimittere Fridericum. Fictum enim erat hoc de insignibus imperialibus, vt onerarent Lupoldum inuidia. Lupol-
50 dus postquam multis viis tentauit fratrem liberare, nec nulla hactenus successit; quare cum armis magis quam antea infestaret Ludouicum & incenderet multa, multos caperet, nec vsque tutus ab eo esset Imperator, insidiis vbique structis industria & solertia Lupoldi ingeniosissimi ad excogitandos dolos in hostem, Ludouicus dimisit Fridericum tandem, sed cum eo fœdere facto, ne vnquam ambiret imperium, néve caperet arma aduersus Imperatorem, aut iuuaret eius hostes, sacramento & iura-

mento religioſiſſime interpoſito. Ludolphus nihilominus pergit infeſtare Ludouico
ſubiectos, fretus autoritate Papæ, nam omnes qui adhærebant illi agnoſcebant ve Im-
peratorem, erant anathemate percuſſi. Igitur etiam poſt liberatum fratrem omnia
circa Spiram vaſtat hoſtiliter. paulo poſt tamen Argentinæ correptus febre, ex eaque
inſaniens vita defunctus eſt. Multo minoris fiebat in Italia excommunicationis ſen-
tentia contra Ludouicum, quam in Germania, Gibellini enim nimium contemne-
bant Romanæ ſedis autoritatem. Nulli ergo in Italia ob anathema in Imperatorem,
ab imperio deficiebant, ſed ſæuiebant etiam in patrimonium beati Petri, tantum abeſt
vt timuerint execrationes pontificias. Quin vbi audiuerunt excommunicatum Lu-
douicum magis illum pro Imperatore habebant, magisque illi fidebant. Miſerunt igi-
tur Gibelini literas in Germaniam ad Ludouicum, vocantque eum, vt totam Italiam
imperio ſubiugatam pacatam reddat. Hoc facile fieri promittunt. Ludouicus Impe-
rator, eos adhortatur ad perſeuerandum, breui ſe venturum ſpondet, laudatque eos
nomine conſtantiæ & amoris ſtudiique erga imperium, præmia digna pollicetur.
Vix dum diſceſſerant illi nuncij Gibelinorum, veniunt ex vrbe ipſa Roma legati miſſi
a Senatu populoque Romano, rogantque Ludouicum Imperatorem, vt Romam pro-
ficiſcatur quam primum poſſit fieri. Aberat enim Ioannes Pontifex aliena a ſuo offi-
cio agens, & fruſtra ſæpe erat a Romanis vocatus. Incipiebat enim, vt ante ſæpe alias
Roma factionibus tumultuari. Ludouicus non mediocri gaudio affectus eſt, quod ita
Romam vocabatur, & quod per totam Italiam Gibelini occupata firmiſſima ferme
omnia tenebant. Romanos legatos laudatos & non vulgariter muneribus donatos
remiſit Romam. ſe venturum breui pollicetur, diemque indicat ad quem ſit expectan-
dus. Promittit præterea omnibus pacem diligentibus pacificum ſe venturum, & cum
copiis quibus poſſit ſuos defendere. Quare ſine mora conuocat Germaniæ Principes,
adhortatur eos ad concordiam, oſtendit illis literas ſenatus populique Romani & alia-
rum ciuitatum Italiæ inſignium, iubetque eos hinc diſcere quanti debeant facere Ro-
mani Pontificis execrationes, cum hoc Itali in omni genere ſcientiarum, & in diuinis
ſimul ac humanis legibus doctiſſimi, contra Pontificis decreta audeant, quibus magis
credendum de Pontifice, vt apud quos quotidie viuit. Nec paucis Germanis proceri-
bus addidit animos, vt auderent Ludouico excommunicato adhærere. Putabāt enim
Italos præcipue Romanos melius certiusq; poſſe iudicare de Romano Pontifice præ-
ſentes videntesq;, quam ſe abſentes & ex aliorū relatione audientes. Quapropter com-
muni Principum conſenſu & ſententia ſtatuit tempus profectionis in Italiam, ſtatimq;
compoſitis in Germania rebus, contrahit copias, comparatque alia ad expeditionem
neceſſaria. Imprimis operam dat, vt quam plurimos bonos & exploratæ fidei amicos
ſecum ducat, quibus in Italia opus videbat fore. Coactum exercitum per vallem Tri-
dentinam ducit, vbi ſuperatis alpibus Tridentum peruenit, occurruntq; multarum ci-
uitatum legati, gratulantur aduentui, & certatim inuitant eum, & pollicentur quæ im-
peret ſe prompte facturos, copias promittunt, quibus vti poſſit aduerſus hoſtes. Nam
quanquam magnas ſecum ducebat, tamen ob Guelphorum infinitam multitudinem,
maioribus videbatur illi opus. Hoſtes enim vbi certiores facti ſunt de eius aduentu, col
legerunt omnes ſuas vires, quæ contemnendæ non erant. Iubet igitur ſe arment pro
viribus & facultatibus ſuis, & præſto ſint; ipſe vero ex Tridento per Brixiam Mediola-
num duxit exercitum. Ibi manſit totum mēſem ob cauſas quaſdam, ſcilicet pecuniam
colligendi, qua opus in ſtipendia militum habebat, & coronam accipiendi. In Pente-
coſtes enim feſto ab archiepiſcopo Mediolanenſi corona ferrea coronatus eſt cum
vxore ſua Margarita. Coronatus ad pecuniam cogendam adiecit animum. In colli-
genda pecunia cum quibuſdam parum liberaliter egiſſe quidam ſcribunt; Galeati-
um enim ducem Mediolanēſem propterea priuatum principatu, & in carcerem con-
iectum, & vrbis Rempub. conſtituto præſide, adiunctis illi qui eſſent a conſiliis aliquot
ciuibus, adminiſtraſſe, ſic omnia vectigalia & tributum vniuerſum ad Ludouicum
perueniſſe. Hoc factum fecit, vt Imperator per totam Italiam magnam bonæ exiſti-
mationis iacturam paſſus ſit, & multo plus nocuit illi quam profuit, multi enim ob hāc
cauſam ab eo alienati ſunt, & qui acceſſuri erant, mutarunt propoſitum: nec mirū. Ga-
leatius enim miſerat illi obuiā legatos, & Mediolani exceperat eū honorifice, omniaq;
huma-

humanitatis officia in ipſum contulerat, & expectabat ab eo ſalutem auxiliumque aduerſus hoſtes. Mediolano diſcedens venit Piſas, hinc ſine mora Romam properabat, nam qui erant a parte Imperatoris indies vocabant eum, pontificia enim factio in vrbe valida erat, quotidie aliquid moliebatur inſidiarum aduerſus Gibelinos (ſic enim appellabantur, vt dictum eſt) imperatori fauentes. Vrbi Ludouico appropinquante, per omnes vrbis plateas pugna & cædes erant. Pontificij enim conabantur Cæſarem excludere, & occupata tenebant munita quædam loca quæ non parum vſui poterant eſſe ad eum excludendum. Verum per portam quandam clam ad ſuos præmiſerat Ludouicus cohortes aliquot Germanorum militum, quorum virtute freti Romani qui ſtudebant Imperatori, ſuperabant pontificios Guelphos. Quapropter omni in vrbe tumultu ſedato procedunt Romani ordine obuiam Imperatori. Multi ex clero repente mutarunt ſententiam, & a Pontifice ad Imperatorem ſenatumque Romanum defecerunt. [illegible] .Eſt enim hominum genus quod ſic ventis vela dare nouit. Ducitur Imperator in Baſilicam beati Petri magno comitatu, & coronatur cum vxore ſua. Poſt coronationem Romæ ordinat res turbatas factionum furoribus. Creat quoque Pontificem maximum, Petrum de Corbaria monachum Franciſcanum, humillima familia natum, ſed doctrina & vitæ ſanctimonia virum probatum, vt videbatur, & ad adminiſtrationem rerum, præcipue eccleſiaſticarum, idoneum, hunc appellant Nicolaum quintum. Creat hic Pontifex epiſcopos & cardinales ex Imperatoris ſententia, & Ioannem 22 hoſtem Imperatoris excommunicat, & hæreticum declarat, [illegible]. Statim mittuntur bullę in Germaniam, quibus excommunicatur omnes qui Ioannem 22 pro Pontifice habent, declarari per omnes eccleſias imperat Ludouicus hæreticum eſſe Pontificem illum Ioannem, conuictum hæreſeos in ſancta ſynodo Romæ legitime congregata, qui fuerunt noui epiſcopi & cardinales Nicolai quinti. Hoc multos qui ſemper abhorrebant ab eo metu excõmunicationis in Germania adiunxit Ludouico. Hæc autem ſchiſmata in eccleſia non ſine maximo conſcientiarum piarum ſcandalo fiebant. Et dici non poteſt quantus religionis cõtemptus hinc ſecutus ſit: religionis contemptum vero nõ poſſunt non plurima mala conſequi, nimirum agreſtes inhumaniq; hominum mores, perfidia, omnis caritatis & mutuæ humanæ affectionis abolitio, ſtupra, iuuentutis leuitas, odia plus quam ſerpentina, auaritia, humiles & malæ cordium cogitationes, magiſtratuum omniſq; principatus contemptus & odium, breuiter lerna malorum, confuſumq; chaos, quod nulla ratione imperióve gubernari poteſt. Ludouico Imperatore in vrbe morãte diutius, Margarita vxor eius parit puerum maſculum, quem nominauit Imperator Ludouicum Romanum. Apuliæ rex Robertus multa contra imperium & Gibelinos egerat diu, dux Guelphorum, & impulſor ad omnia facinora & rebelliones contra Imperatorem, nec ceſſabat patrocinari & conſulere Ioanni Pontifici qui Roma exulabat, ſuaq; autoritate multas ciuitates in rebellione perſeuerantes continebat. Quare omnino putauit in illum copias ducendas; omnia igitur in vrbe diſponit, & præſidiis munit, nihil enim tutum adhuc in vrbe erat, multi hoſtes ſub amicorum ſpecie latebant. Vbi præuolauit fama ad Robertum regem, Imperatorem, hoſtili animo venturum, decreuiſſeque eum (ſemper enim fama aliquid addit) exemplum in Roberto editurum, ne quis poſthac tam facile rebellet. Rex Robertus ſibi conſcius factorum & conſiliorum aduerſus Cæſarem, fugam ex ſuo Apuliæ regno parat, conuaſatis omnibus precioſioribus rebus quæ transferri poſſunt, paratis nauibus, obſeruat quando venturus Cæſar moueat ex Roma caſtra Apuliam verſus, ſignumq; ſic nauigandi & fugiendi expectat. Neque enim exulante Pontifice, & Guelphis non audentibus hiſcere per totam fere Italiam, vllam in ſuis armis fiduciam habere potuit. Sed ceſſando diutius ob otij amorem Imperator, dedit tempus & locum Roberto Guelphos per Italiam latentes, quieſcẽtes, ſemimortuos reſuſcitandi. Neque enim ignauus dormitabat Robertus, ſed ad ſpem & fiduciam magno ſtudio reuocabat Guelphos. itaque factum eſt breui, Ludouico Romæ ceſſante, & ignauius per Italiam res adminiſtrante, vt Guelphi ita reſuſcitati fuerint, vt copiæ

Italorum quæ Ludouicum Imperatorem Romam ſecutæ erant, coactæ ſint domum redire ad ſua aduerſus Guelphos defendenda, quin & auxilia Germanorum quoque nonnullæ ciuitates petebant. Et Romæ ne denuo conuenientes arma reciperent, periculum erat, nam Pontifex qui excederat Roma non parum adhuc habebat viriũ. quare ociosius ceſſando, amiſit magnam occaſionem optime gerẽdi maximas res: ſi enim acceleraſſet, totum regnum, expulſo rege, Apuliæ erat in manu ſua, & vbi audiuiſſent Guelphi diſſimulantes & latentes regem ſuum ducémve, in quem omnes reſpiciebãt, ſuperatum & fugatum, omni ſpe abiecta penitus, animum adieciſſent ad aliam vitam, ad Imperatori obſequendum. Imperator Ludouicus ſerius ergo multo quam oportebat aduerſus Robertum eduxit copias, omnia enim in itinere infeſta erant reddita, quæ ante pauculos dies prorſus amica erant. Vbi igitur rei difficultatem videt, & apud ſe expendit pericula (ſciebat enim ſi parum aliquid non ſuccederet, vel etiam ſi vel fal[illegible] Imperat[illegible] [illegible]atim aduer[illegible]
[illegible]
[illegible]
tere decreuit, Romanis multa pollicetur, ſi manſerint in officio. Iuramentumq́[illegible] natui populoq́ue Romano præſtitit, ſe Romam reuerſurum, rebus per Germaniam ordinatis, & ſtabilitis quæ ad imperium pertinerent. Romani duos nobiliſſimos & potentiſſimos ciues cum comitatu vrbe Roma digno miſerunt cum Imperatore, quo citius rediret Romam, quiq́ue eſſent in Germania teſtimonio, quãtopere Romani Ludouicum diligerent, & quanta apud eos valeret autoritate. Egreſſus ergo vrbe ſecum duxit ſuum Papam Nicolaum Piſas vſque, cum eo a Piſanis maxima reuerentia eſt ex[illegible]fice Nicolao Piſis relicto, ipſe cum copiis abit in Germaniam, Italiam nõ minus factionibus & bellorum tumultibus relinquens, quam inu[illegible]
Iam enim Caſtrutius qui Ludouicum ex Mediolano Romam fere cum duobus millibus equitibus ſecutus erat, amiſerat Piſtorium, ſic enim præualebant Guelphi, vt multa occuparint antequam Cæſar Italia exceſſerit. Nicolaus Pontifex ab Imperatore Piſis relictus (ſiue proditus, vt probabile eſt, ſiue religioſa perſuaſione, vt quidam volunt, inductus, vt agnouerit errorem ſuum, & abſolutionem a Pontifice petierit) ducitur ad Ioannem Pontificem, qui Auinione erat: vbi pontificatum abiurauit, & errorem hæreſimq́ue confeſſus eſt, carceri mancipatur perpetuo. quæ res Guelphis animos addidit maiores quam vnquam ante habuerant, & in Italia ſępe varia fortuna pugnatum eſt inter Guelphos & Gibelinos. & in Germania multi reſpicere inceperunt ad Pontificem Ioannem. Statim enim reuocationem eius & hæreſeos confeſſionem per totam Germaniam promulgauit per legatos, & excommunicauit omnes qui non mox reſipuerunt Pontificem Ioannem agnoſcendo, illiq́ue obediendo. Ioannes Pontifex, vt teſtaretur animi ſui ſtudium erga Chriſtianam eccleſiam, congregato concilio, decreuit bellum in Saracenos, conſentiente ſimul ad eam expeditionem Gallorum rege. Pontifex autem ad impenſas huius belli deputauit decimam partem fructuum eccleſiaſticorum bonorum per totam eccleſiam Romanam. Philippum vero regem Galliæ ducem expeditionis declarauit. Verum Ludouicus ex Germania decimam partem fructuum eccleſiaſticarum facultatum auferri noluit. Nec enim hoc licere Pontifici, aſſerebat, non conſulto Imperatore. Quare edixit ne quis aliquid daret. Porro quotidie vocabant Cæſariani in Italiam Ludouicum; ſed ob multas cauſas ex Germania ire non poterat. quare cum aliquid magni optaret deſignare Ioannes rex Boemiæ, petiit a Ludouico Imperatore, vt ſibi liceret in Italiam ducere copias, ſe bona fide curaturum res imperij pollicetur, nihilq́ue præter voluntatem & iuſſum Imperatoris facturum. Imperator conſentit, ſed vt ſuo nomine omnia ageret, deditq́ue illi Germanorum copias, quas cum Boemis coniunctas ducit per Alpes Tridentum, inde Brixiam, cuius ciuitatis ciues vehementer inter ſe diſſidebant: erant enim quidam Pontificij, quidam Cæſariani. Rex Boemiæ Cæſarianos pontificiis ſuperiores reddidit ſuo aduentu. Pacatis Brixianis caſtra mouit ad Parmam, quæ conditionibus æquis fecit fœdus cum rege nomine Imperatoris, & pecuniam ſimul & milites dedit. Inde profectus venit Rhegiũ, quæ vltro ſe promittit facturã imperata. & cum illa igitur facta pace, vertit ſigna in Mutinam, quam quoq; Gibelini præualẽtes in vrbe,

vrbe, tradiderunt regi Boemorum. Et ſic in aliis multis Guelphi territi aduentu co-
piarum Germanicarum & Boemicarum, ceſſerunt etiam in iis vrbibus in quibus ante
aduentum regis, Gibelini nec mutire audebant. Eo tempore Florentini obſidione
premebant Lucam vrbem Cæſaris partibus fauentem; Lucenſes igitur ad Boemiæ
regem mittunt legatos, quibus rex Boemiæ reſpondet ſe breui affuturum, & liberatu-
rum Lucam; Florentinisq́ue gratiam quam meriti ſint magno cum fœnore relatu-
rum. Statim igitur, verbis prius quam armis rem tentare prudenter volens, ſcribit Flo-
rentinis ſerio, vt Lucenſibus omnia reddant quæ abſtulerant, & pro datis malis repen-
dant iuſtam menſuram, obſidionemque ſine mora ſoluant, alioqui ſe cum omnibus
10 ſuis copiis venturum. Florentini reſponderunt nunciis, ſe nemini priores intuliſſe in-
iuriam. malefactis & iniuriis Lucenſium ſe coactos hoc facere. Se ſuum ius perſequi
velle; nec eſſe iuſtum, vt hoc prohibeat quiſquam. Cum primum hoc nunciatum eſt
Ioanni regi, ſine cunctatione ſigna vertit in Florentinos, eorum agrum incepit depo-
pulari: Florentini ſoluunt obſidionem, properant ad ſua defendenda. Ioannes vero
ſatis tum habuit ſolutam obſidionem Lucæ vrbis, in aliud tempus differre ſtatuit vl-
tionem in Florentinos. Studere enim incipit omnibus placere, neminem lædere, et-
iam ex Guelphis. Iamq́ue profitebatur ſe pacificatorem Italiæ, vbique operam dedit,
ne offenderet Pontificem Romanum. Quod vbi Cæſari Ludouico nunciatum eſt,
grauiter tulit, ſcribit illi, vt bona fide agat, ſi velit ſaluam eccleſiam, ſaluum imperium,
20 & ſaluum ſuum Boemicum regnum. Verebatur enim ne Pontifex coronaret regem
Boemiæ in Imperatorem, multæ concurrebant cauſæ, quæ faciebant, vt non iniu-
ria timuerit. Pontifex enim in nulla re amplius aduerſabatur Boemo, nec Pontifici
Boemus, vnius ſententia & animi eſſe omnes videbant. Quare Gibelinis incepit
Boemus ſuſpectus fieri, quantumuis prædicaret ſe vicarium Imperatoris, reuocarúnt-
que pleræque ciuitates ſuos milites domum, & fœdus inter ſe inierunt, ſufficientes
ſe confidebant ad tuendum ſtatum rerum ſuarum. Interea non ceſſabant Boemiæ re-
gem accuſare apud Ludouicum, miſſis frequentibus nunciis in Germaniam. Rex Io-
annes viciſſim ſe excuſabat, nec enim palam hactenus iuuerat pontificios, nec dum
enim tempus eſſe videbat etiam ſi in animo habere videbatur, quod timebat Impe-
30 rator. Sed poſt defectionem Gibelinorum, diſceſſerunt quoque ab eo multi Germani
qui ſincere colebant Ludouicum: quare eius exercitus pars maior dilapſa eſt, vt o-
mnino videretur reparandus. Per vrbes igitur Italicas quas in manu ſua habebat pau-
cas copiis partitis & præſidio relictis, ipſe profectus eſt in Germaniam, excuſaturus ſe
apud Imperatorem, & copias numeroſiores collecturus, qua cauſa miſerat legatum
in Boemiam, qui & Boemos conſcriberet. Venit igitur in Germaniam ad Ludoui-
cum, & qua erat facundia, appoſite & aſtute egit cauſam ſuam, dicebat ſuſpiciones il-
las omnes hinc exortas, quod multa ſimularit, multa diſſimularit, aliud in vulgus ſpar-
ſerit, aliud apud ſe ſtatuerit, nec enim boni & prudentis ducis eſſe ſua conſilia non
poſſe tegere, nihil diſſimulare; præſertim cum Italis nihil poſſe agi niſi quis dolis &
40 aſtutia vtatur. Exempla factorum ſuorum enumerat. In fine orationis adiecit, ſe præ-
ſidia nomine Imperatoris Mutinæ & Rhegij & in aliis vrbibus reliquiſſe, ſi non vi-
deatur Imperatori, vt redeat cum copiis in Italiam, quas petebat ſibi in Germania
conſcribere permitti, ſe paratum dicit domum in Boemiam redire, & in aliis teſtari
propenſam animi promptitudinem erga Imperatorem. Altius autem inſederant ex-
cuſationis aduerſus Ioannem regem argumenta in animo Imperatoris, quam vt exi-
mi potuerint. Quare iuſſit eum quieſcere, nec permittere voluit ei milites in Ger-
mania contrahere, prohibuitq́ue, ne in Italiam rediret; ſe enim dixit, iam in hoc eſſe
totum, vt breui paret expeditionem Italicam. Hoc anno Imperator celebrauit No-
rinbergæ conuentum Principum, in quo egit de pace communi Germaniæ & impri-
50 mis eccleſiæ. Accuſauit grauiter ſuo ipſius ore Ioannem Pontificem, quam nihil cu-
ret ſpiritualia, totum eſſe in carnalibus rebus ſuffocatum docet, dolo malo agere o-
mnia; ſuum vero contra prædicat, eſſe virum doctrina & ſanctimonia vitæ, apoſtolis
perſimilem: propterea dignum ſummo pontificatu, illum eſſe verum paſtorem oui-
um; Ioannem Pontificem odio dignum perpetuo apud Deum & homines, qui ta-
lem perſequi non dubitet. Adhortatur igitur Principes, vt etiam atque etiam cauſas

inſpiciant, ne ſpecie & fuco patiantur ſe fallere. Poſt illa Norinbergenſia comitia Spi-
ram rurſum conuocat Principes,& illic multa agit de Pontificis Romani ficta expedi-
tione in Turcos,& exactionibus iniquis,& adhortatur,ne velint tantam vim pecunia-
rum conferre in vſus nefandos,nam confidenter prædixit, non vſuros pontificios ea
pecunia ad debellandum Turcam. Sed adhortatur,vt omni ſtudio pro virili nitantur,
vt verus Pontifex ex carcere liberetur, qui eccleſiæ recte præſit,tum pacificata eccle-
ſia, ſe profecturum cum copiis Hieroſolymam, ſatis enim,inquit,vixiſſe ſe vbi viderit
eccleſiam habere Pontificem cui curæ ſit animarum ſalus, lætumque ſe aut Hieroſo-
lymam contra hoſtes fidei,aut ex hac vita migraturum ſi poſt ſe relinquat imperio &
eccleſiæ tranquillitatem & ſtatum felicem. His verbis commouit Principum multos
aduerſus Ioannem Pontificem. Spiræ cum eſſet Imperator,acceſſerunt ad eum Ro-
mani ciues (quos dixi propterea comitatos, vt citius Romam rediret) & petierunt ab-
eundi copiam ſibi dari, quandoquidem ipſe reuerti vel non vellet, vel per occupatio-
nes non poſſit. Reuocari enim ſe.a ſuis, Romæ enim omnia eſſe partium variis ſtudiis
turbata. Quos Imperator egregiis caballis donatos dimiſit Romam, illiſque comites
Germanos equites dedit quingentos,& pedites totidem, quibus Roma aduerſus Guel
phos vti poſſet: promiſitque ſe Romam reuerſurum quum primum ſe extricaret ex
negotiis regni, quibus inuolutum videbant Romani. Præterea ad fidem conſtantiám-
que adhortatus eſt eos,ſuam fidem & beneficentiam Romanos non deſideraturos in
ſe inquiens. Romam venerunt per multas difficultates & diſcrimina,inueneruntque
Guelphos dominari in vrbe,vixque Cæſarianos ſpirare,vt ſic dicam. Anno Domini
1331 1 3 3 1, peruenit ducatus Carinthiæ ad duces Auſtriæ. Quod Ioannes rex Boemiæ
pergrauiter tulit,nam apud ſe ſtatuerat filium ſuum Ioannem ducatui Carinthiæ præ-
ficere, idque iure hæreditario: nam filius eius Ioannes habuit vxorem Margaritam,
filiam Henrici ducis Carinthiæ. Ad hanc aſſerebant Boemi pertinere ducatum Ca-
rinthiæ. Henricus enim Carinthius ſine hærede maſculino obierat diem ſuum. Cau-
ſam hanc in conuentu Principum Germaniæ rex Boemiæ multis egit, legum teſti-
moniis, exemplis & rationibus aliis. Ex aduerſo Ludouicus Cæſar contendit, ſe, vt Im-
peratorem, poſſe ducatum qui careat legitimo hærede, aſcribere cui velit,& certas ob
cauſas hunc ducatum ſe adiudicare domui Auſtriæ, hoc enim ad tranquillitatem im-
perij facere, fore enim Carinthios imperio obſequentiores, ſi dominentur eis Auſtriæ
duces. Cum igitur alioqui magnæ multis ex cauſis eſſent ſimultates inter Imperato-
rem & Ioannem Boemię regem, cœpit rex iam non amplius clam, ſed palam dicere &
facere contra Ludouicum. ne autem res ad maius bellum perueniret, interpoſuerunt
ſe quidam proceres, quibus pax cordi erat, quique a bellua bello abhorrebant, rurſus
conuenerunt Principes,& comitatus Tyrolis Ioanni filio regis Boemię ceſſit, qui quo-
que Henrici ſoceri eius fuit. Itaque res vtcunque compoſita eſt. Promiſit enim Boe-
miæ rex ſe contentum quietumque fore comitatu Tyrolis conceſſo Ioanni filio ſuo.
Verum Margarita vxor filij regis Boemi fœmina inexhauſtæ libidinis, & audax (qua
monſtroſius & peius in vita mortalium nihil eſt, præſertim ſi accedat, vt ſemper ſolet,
loquacitas & faſtus) Ludouicum Marchionem Brandenburgenſem magis quam ma-
ritum ſuum amans, confictis mendaciis accuſauit maritum apud neſcio quos epiſco-
pos, quorum & pecuniæ opera conſecuta eſt apoſtolicas Romani Pontificis bullas
quibus conceſſum eſt mulieri, vt per diuortium poſſet cui vellet nubere, abnegata pri-
ma matrimonij fide, quare nupſit Brandenburgenſi Marchioni, & ad eum dotis no-
mine attulit comitatū Tyrolis. A quo viro beſtia poſtea dicitur tractata, vt merita erat:
neque enim nobilius ingenium adduci poteſt, vt tale mulieris monſtrum amet. Hic
ergo Marchio nullū genuit hæredem ex illa, tradiditq; duci Auſtriæ Alberto comita-
tum Tyrolis. Hoc tempore moritur Auinione Ioannes 22 Pontifex, inexhauſtos re-
linquens theſauros quos ſub variis prætextibus collegerat. Anno poſt huius mortem
poſt varia ſtudia & ſuffragia Imperatoris, regis Franciæ, aliorumq; Principum, electus
eſt Benedictus duodecimus, obſcuris parentibus natus, ſed morū doctrinæq; pręſtan-
tia nobilis vir. Hic aſſumpto pōtificatu, ſtatim miſit ad Imperatorem nuncios, rogatq;
eum, vt animū & vires conuertat ad reſeruandā eccleſiam, nam per ſchiſmata dicta ir-
repſerant multę perſonę indignę quę alerētur ex eccleſię bonis. Amabat autē hic Pon-
tifex

tifex eruditos viros,ipse enim erat in monasterio in libris educatus. Imperator respondet legatis,se gaudere, talis animi Pontificem ecclesiæ a Deo datum, se omnia posthabiturum ecclesię & diuinæ religioni adhortatur, vt in honestissimo & sanctissimo proposito perseueret, & precari se Deum, addit, vt quam longissimam vitam Dominus Deus concedat illi. Regem Galliarum male habuit, quod Pontifex Benedictus & Imperator ita communicabant consilia, nam assuetus erat per vitam Ioannis 22 Pontificem solum habere amicum, quod ei non parum emolumenti attulerat, declaratus enim dux expeditionis Hierosolymitanæ magnam pecuniam eo nomine acceperat; neque tamen vnquam regno excesserat. Præterea non parua spes erat illi facta a Pon-10 tifice Ioanne regni Italici consequendi. Nam excommunicatus Imperator,& Pontifex quem Ludouicus Romæ crearat, in carcere mortuus erat, & Guelphi post Ludouici discessum per Italiam præualebant Cæsarianis, magnam item habebat Ioannes Pontifex pecuniam, proponebantque vulgo per Romanam ecclesiam Hierosolymitanam expeditionem, cæterum in animo habebant Italicam. Omnino enim hic Papa decreuerat Ludouicum Imperatorem persequi collecta pecunia (quam scribunt millies quinquaginta quinque millia fuisse) nam bullis non magis quam saxum mouebatur. Misit autem rex regem Galliarum ad Benedictum Pontificem, multaque petiit iniquissima. Quam ob rem iterum Pontifex mittit ad Ludouicum in Germaniam, petitque, vt subueniat sibi quam primum, nam arma Gallum aduersus se parare. Pe-20 tierat autem inter reliqua, vt Pontifex eum præficeret Italiæ. Quare Ludouicus mittit legatos Romam, suum aduentum pollicetur, adhortatur ne cedat malis. Pontifex legatis multa dixit de infelici Italiæ statu, & de scandalis passim per ecclesiam, quæ omnia iubet diligenter inculcari Ludouico Principi. Rex Galliarum & Rupertus Apuliæ rex Ludouico infensissimi subornant abbates & alios spirituales patres, quibus Benedictus Pontifex maxime credebat, vt vir simplex perpetuo in literarum & religionis studio versatus. ij ergo Pontifici dicunt quæ commiserant illis reges, & alienant Pontificis animum paulatim ab Imperatore. Vbi illi boni patres parauerunt viam in animo Pontificis aduersus Ludouicum Imperatorem, mittunt præfati reges alios maioris nominis prælatos ecclesiasticos ad Papam Benedictum, qui eum admoneant, 30 vt ab Imperatore illo Satanæ tradito caueat, ne contemptor catholicæ ecclesiæ & hæreticorum defensor & fautor videatur. Ad quos Benedictus multa de remittendo peccantibus aduersus nos, disputauit; semper autem habebant quod opponerent qui a regibus missi erant. Quanquam autem Pontificis animum mutarent: non tamen potuerunt inducere, vt damnaret excommunicarétve Ludouicum, aut iustam declararet Ioannis 22 sententiam aduersus eum. Conatus autem est, missis legatis, ad partes, componere factiones, & Principes Christiani nominis. Primum autem regem Galliæ & Imperatorem, admonuit eos sui officij, adhortaturque, vt coniunctis viribus incrementis Turcarum resistant. Verum rex Galliæ iratus Pontifici quod non voluit statim execrari Ludouicum, interdixit reditus & bona cardinalium in toto regno suo. 40 Et consilio pecuniaque iuuit in Italia hostes Imperatoris. Eodem tempore Ioannes rex Boemiæ & rex Vngariæ, dux item Bauariæ Henricus ad Pontificem scripserunt alium Imperatorem esse eligendum, nam hunc hominem omnia in sacris & prophanis rebus perturbare, sacra diuinis, cœlum terræ miscendo. His omnibus rebus Pontifex non voluit quicquam temere agere contra Ludouicum, quod erat probitati ascribendum, non rerum peritiæ. Cum autem Ludouico significatum esset, quomodo rex Apuliæ & rex Franciæ Pontificem iniquiorem fecissent ei, & quid Boemus, Vngarúsque moliretur. Conuocatis Spiram Germaniæ Principibus exposuit eis omnia de Gallo, & Ruberto, & quo pacto conentur Romanum Pontificem contra se commouere. Finitis comitiis, rursum misit Romam Imperator legatos, viros prudentes iuxta 50 ac eloquentes, Gerlacum comitem de Nassau, & episcopum Curiensem, qui Romæ perbenigne sunt a Pontifice excepti, & aures facillimas præbuit Pōtifex illis per omnia quæ ab aduersariis obiecta erant Ludouicum excusantibus. Respondit Pontifex legatis, hæreseos accusatum Ludouicum, & hāc persuasionem alte insedisse in Principum & regum quorundam animis, quare eximendam post diligentem inquisitionem. Benedictus enim Papa simplex vir nesciebat, quo animo Gallorum rex tantopere accu-

saret Imperatorem, putabat omnia zelo pietatis fieri ex suo aliorum iudicans animum. Rex Galliæ minabatur etiam Pontificem se habiturum pro hoste catholicæ ecclesiæ, & tractaturum, sicut Bonifacium aliquando tractasset, si Ludouicum Imperatorem non haberet pro excõmunicato & hæretico, neque enim, inquit rex Galliæ, bono spiritu duci eum qui sanctam sanctæ synodi ecclesiæq; sententiam temnit, neq; talem in summo ecclesiæ pontificatu ferendum. Sunt quoque admoniti Romæ legati ex Germania, ne in manus regis Galliarum incidant, neque enim itinera tuta fore. Quam ob rem per viam qua nemo eos expectabat, sunt a põtificiis perducti vsque in tutum iter. Rex Galliæ enim viam reditus obseruabat, in ipsos legatos odium quod habebat in Cæsarem, euomere volens. Tam impotens ira est Principum non recte institutorum. Vbi rediere ad Imperatorem legati, bonam voluntatem erga imperium Romanum Pontificis indicarunt, sed grauius accusatum a rege Gallorum Imperatorem, quam vt Pontifex temere hic credere posset, iamque hærere Pontificem nescientem vtris credendum sit, Cæsarianísne an Gallis & Guelphis; esse enim Pontificem virum sanctimonia vitæ singulari, qui cupiat officio suo fungi, & ecclesiæ consulere. Minas quoq; Galliarum regis ei indicant. Hæc vbi audit Imperator, vehementissime ira succensus est, & celebratis mox comitiis primo iræ feruore voluit Galliam hostiliter ingredi, omnibus viribus collectis. Sed Principes longiore consultatione opus esse statuunt, in re tanta, non pessimum consultorem iram temere sequendum. Alienum erat tempus, nec erat res in Germania pacata, Boemiæ rex hostili animo erat in Ludouicum, inimicus erat Vngariæ rex; hostis erat dux Bauariæ, erant in Germania Principes quorum animus qualis esset, ignorabat Ludouicus, quidam rebellem animum aperte ostendebant, Sueuia tota vetus odium repostum gerebat. Nemo adhuc potuit scire quo animum suum inclinaturus esset Pontifex. Quare his sic se habentibus, non censuerunt bellum suscipiendum, donec alia occasio & commoditas se offerret. Rex Angliæ paucis post mensibus deliberat cum quibusdam sociis Principibus ciuitatibus de repetendo suo iure regni Galliæ, ad illum enim pertinere affirmabat regnum Galliæ nomine matris suæ Isabelæ, quæ Philippi regis Gallorum fuerat filia. Multi Principes, episcopi & ciuitates parati erant iuuare regem Angliæ, sed ex eis quidam erant regis Galliæ vasalli, quare absque honoris iactura non poterant contra Gallum Anglo ferre auxilium. Quam ob rem rex Angliæ misit ad Ludouicum Imperatorem legatos, suum consilium, propositum, socios, facultates, & ius Gallici regni ei declarantes, & petentes ab eo, vt faceret Eduardum regem Angliæ vicarium imperij, vt saluo honore & nomine, dux Geldriæ, & Marchio Iuliacensis aliiq; Principes eum in debellanda Gallia iuuare possint. Omnes enim fore subiectos imperij vicario, vt Ligios. Ludouicus sibi occasionem offerri vlciscendi se aduersus Gallum, adhortatur per legatos Anglum & alios eius socios, vt in honestissimo proposito pergant, promittit non solum facturum se Anglum imperij vicarium, sed etiam maximam partem belli futurum. Iubet igitur regem Angliæ ad se venire in castrum Rens ad ripam Rheni situm. In quo loco consultauerunt, de tempore, loco & rationibus belli gerendi. Promittit rex Angliæ magnam vim pecuniæ missurum Francofurdiam ad Imperatorem, in stipendia militaria: vicissim Imperator peditatum & equitatum magnum se missurum promittit, ad omnia tempus constituitur. Item rex Angliæ, Imperatori homagio facto, vicarius generalis imperij deputatur. Flandrenses cum essent inimicissimo animo in regem Galliæ, propter bella, de quibus nonnihil supra dictum est, & magno vsui possent in hoc bello esse aduersus regem Franciæ, negauerunt tamen operam suam. Nam ita in conditionibus pacis erant obstricti, vt si vnquam facerent contra regem Franciæ, excommunicationis latæ sententiæ pœnæ & multæ ducentorum millium florenorum subiacerent. Sed cum in literis quærerent elabendi viam, nihilque inueniretur scriptum, nisi si vnquam fecerint Flandrenses contra regem Franciæ, quidam ingenio promptior, dixit, neminem optare debere literas illas aliter scriptas, Eduardum enim esse regem Franciæ, non Philippum de Valois, hoc enim erat nomen Galliarum regi. Quare rex Anglorum assumpsit titulum regis Franciæ, & ceu rex Gallorum Flandrensibus imperauit milites. Nam & hoc erat in conditionib. pacis, vt si ubi opus esset, mitterent militũ certum numerũ. Hac via effugiebant Flandrenses excommunica-

municationem & pœnam pecuniariam. Omnibus itaque cõstitutis, visum est Imperatori & Anglo primũ verbis agere, deinde indicere bellum. Imperator igitur ad regem Gallorum literas dat, in quibus citat eum ad tribunal curiæ suæ, ibiq; respõdeat Eduardo generali imperij vicario, regi Anglorum; & nisi veniat ad præscriptum diem, iustitiamque faciat Anglo, se paratum regem Angliæ iuuando officium suum facere. Et simul ad se venire imperat Gallo vt feuda quæ ab imperio habeat, recognoscat, & homagium Imperatori debitum faciat. Hæc scribit Ludouicus ad Gallum sciens ipsum nihil horum facturum, sed causam belli indicare voluit, vt rite procedendo bellum illi indicerent, seu, velut loquuntur, diffidarent ipsum. Pontificem Romanum permisisse aliquot episcopis vt ferrent auxiliares manus Anglo ad hoc bellum. Rex Galliæ respondit tabellionibus, Nihil inopinati adferri, se paratum hostem excipere, mirari se stultas & iniquas Imperatoris & Angli flagitationes. Vtrinque igitur contrahunt copias, Gallus ad Guelphos mittit in Italiam legatos qui doceant Guelphos, actum esse de illis, si Ludouico & Eduardo ex animi sententia succedat in Gallia. quare consilium esse, vt coniuncti resistant. Persuasi Guelphi, mittunt magnas ex Italia ad Gallum copias, Pontifex sedet quietus spectator tragœdiæ: inclinabat tamen animus eius ad alteram partem magis, quia videbatur illi iustiorem causam habere Eduardus, & in recenti memoria habebat quid contra Imperatorem apud se conatus esset Gallus. Rex Angliæ cum suis & sociorum Principum ciuitatumque omnibus copiis paratus expectat Imperatorem, qui pollicitus erat se in sua ipsius persona cum magno equitatu & peditatu venturum. Cumque diutius cessasset, respondit Imperator, serius Anglum promissam pecuniam misisse, quam inter eos conuenerit, remisitque pecuniam regi cum ipse expectaret Imperatorem. Refrixerat autem ira Imperatoris in Gallum. Prætexuit Ludouicus etiam pœnitentiæ, quod pecunia non sufficiens esset ad exercitum qualem deceret habere Imperatorem, regem autem ampliorem promisisse. Scribunt quidam quod propterea non steterit promissis Imperator, quod post conuentum cum Anglo informatus sit ab aliquibus, quod neque deceat neque liceat Imperatorem ab vllo stipendium accipere. Quanquam autem Imperator non venit: tamen Anglus cum aliis [illegible] cum Italis Guelphis & suis aduersus Anglũ tendit. Cumque itinere vnius diei distarent exercitus, monialis soror regis Franciæ, vidua relicta comitis Hollandiæ, mulier insignis sanctitatis, impetrauit inter Anglum & Gallum, fratrem suum Germanum, inducias ad tres annos. Sed rex Angliæ in nullas conditiones consentire voluit, nisi prius Flandrensium pax esset facta cum Gallo. Flandrensibus reconciliatis, noluit exercitum reducere nisi prius sibi Aquitania esset restituta. reddidit igitur Eduardo Aquitaniam, & tamen bene secum actum putabat, quod erant factæ induciæ, tantas copias habebat Anglus. Deinde in Anglia & inferiori Germania passim, atque etiam per totam Germaniam, nec non in Italia apud multos pessime audiebat Ludouicus, quod fidem non seruasset Eduardo. Dicebant enim pecunia a Gallo corruptum, aureïsque cathenis vinctum domi mansisse. Et sunt qui mandarunt literis tale quiddam de eo, inter quos est Iacobus Moguntinensis, qui hæc scribit. Rex Galliæ Philippus vt auerteret Ludouicum, misit solennes nuncios imperatrici filiæ sororis suæ, quæcunque ea fuit, vocans eam dominam Alamaniæ, petiuitque vt sibi Imperatorem pacificaret multa promittens. Qua re interueniente, hinc inde Principes oratores suos mittebant, tandem contracta est inter eos liga perpetua literis & iuramentis firmata. Iurauitque rex Franciæ quod Ludouicum cum apostolico vellet concordare: & sic deinceps Ludouicus per regnum Franciæ Imperator scriptus est & nominatus. Quo facto Ludouicus regem Angliæ absoluit a vicariatu imperij: & ex tunc ipse Ludouicus prosperitatem nunquam habuit, & rex Franciæ qui corporale præstiterat iuramentum, quod eum Papæ reconciliaret, nihil fecit. Habes Iacobi Moguntinensis verba. Item scribunt eiusdem classis autores, postea Ludouicum ad Gallum misisse legatos, promissi admonuisse, vt eum scilicet conciliaret Pontifici. Gallum non tam impudentem fuisse vt simpliciter negarit quod paulo ante promiserat; habuisse tamen in animo ita fidem Ludouico seruare, vt ipse seruarat Eduardo. Misisse igitur suos Gallus cum Imperatoris legatis ad Benedictum Pontificem, vt promissis satisfaceret, non vt pacem faceret inter Ludouicum & Benedictum. Apud

Pontificem causam Imperatoris ita egisse feruntur Galli, vt eam longe deteriorem fecerint. post enim exordium quo sibi aures Papæ parabant, bona fide rem omnem narrasse, quomodo bonus vir accepisset pecuniam, & quā gratū regem Franciæ deseruerit in periculis, in quæ ille induxerat regem Angliæ, planeque prodiderit, quantum in eo fuit, Anglum eiusque belli socios Gallo. quare regem Galliæ cupere referre gratiam quam promiserit Imperatori. rogare igitur vt commendatum habeat, in gratiamque recipiat eum. Pontifex nulla accusatione magis offendi & concitari contra Ludouicum potuisset, nec antea omnibus suis criminationibus & calumniis tantum efficere potuit in animo Pontificis, quantum hac commendatione. Erat enim Benedictus hic infensissimus cum omnibus vitiis, tum potissimum proditores, periuros, fœdifragos, perfidosque odio prosequebatur. Antea namque quæ obiecerat Gallus Ludouico ex odio fieri credebat, quare paruam habuit illi fidem. Hæc vero vera esse res ipsa clamabat, & totus nouerat orbis. Nihil tamen amarius respondit Pontifex, quam Dominum perfidiam non impunitam abire permissurum. Hactenus propterea Domino disponente, non potuisse se induci vt absolueret Ludouicum hunc, quanquam semper propter summum in secularibus magistratum quem gereret, erga illum propensum habuisset animum. Legati igitur Galli in Galliam, Germani in Germaniam reuersi retulerunt dominis suis. Imperator animi dolore pœnitentia & ira cruciatur eo magis, quo minus vltionem sperat, quoque magis sibi conscius est iram Pontificis & omnium hominum se meritum, quod ita destituerat regem Angliæ, & quantum in ipso fuerat, perdiderat. neque audebat sibi mali conscius Gallo obiicere fidem non seruatam. Gallus vero in sinu ridebat, triumphabat quod ita hostem suum fefellerat. Virtutis esse asserēs hostem quocunq; dolo circūuenire. Cum autem excommunicatio Ludouici, quam aduersus eum Pontifex Ioannes 22 promulgarat, iam rata magis haberetur, quam vnquam antea, Imperator inops consilij vbique quærebat consilium, consulebat autem etiam monachos, qui apud Principes ob doctrinam & probitatem adhuc in precio erant. Consulentibus igitur quibusdā monachis ordinis diui Francisci, conuocat Francofurdiam Principes, & illinc ex comitiis decretum sub sigillo suo edidit, & promulgauit contra processus Ioannis 22 Pontificis, [illegible]

[illegible], imperij vero [illegible]. Hoc decretum, vt vocant, scriptum & editum ex concilio quorundam fratrum Minorum, est ingens turbatio in ecclesia secuta. Pontifex enim e contra bullis horrendis, & mu[illegible] fulminauit, [illegible]t. Quidam ecclesiasticorum ad[illegible]rere Pontifici conabātur quos omnes prælatos & vulgum sacerdotum [illegible] præbendis & dignitatibus deturbauit Cæsar. Monachi multi relinquebant mon[illegible] incurrerent excommunicationis sententiam. Quidam fortasse a[illegible]ebant [illegible]ccasionem vagandi. Statim post publicatum hunc, vt sic dicam, processum expulit ex Francofurdia prædicatores qui nolebant obseruare contra Papam Imperatoris mandata. Mox ex reliquis omnibus ecclesiis eiecit prædicatores, qui Papæ adhærere pergebant. Plurimi Pontificis studiosi ob reuerentiam quam habebāt erga Romanam sedem, nolentes Imperatoris mandatum obseruare Romam tum ex Germania profecti sunt, ibique questi sunt de persecutionibus quas ob religionis obseruantiam perferrent. Cum autem maior pars non esset pecuniata, expectabant enim frustra opem ab illo propter quem exulabant, fame suadente & compellente in Germaniam reuersi & gratiam roga[illegible] a Cæsare recepti sunt, quod clericorum genus tum acerrime Imperatoris [illegible]it aduersus Papam. Ex illis Cæsar prudenter concionatores fecit. nam aliquandiu nihil aliud ad populum prædicabant, quam de Imperatore & Pontifice, probabant omnes declamantes ad populum, imperium esse im-

immediate a Deo; nec habere Papam quicquam iuris in imperium, quantum attinet ad carnalia, & recte Cæsarem appellasse ad futurum generale concilium, ceu ad superiorem magistratum; concilium enim esse maius quam vel Papa vel Imperator sit. Exoriebantur multa bella ex hac lite Pontificis & Imperatoris. Quidam enim Principes, qui alioqui Imperatoris erant inimici, per suas ecclesias omnibus festis diebus pontificiam excommunicationem in Ludouicum euulgabant. aduersus quos Cæsar copias vel [illegible], vel mittebat. tumultibus implebatur Germania & cædibus. In Italia [illegible] expulsis Gibelinis (sic enim adhuc eos vocabant) constituit præfectos aut suo nomine, aut donauit ciuitates quibus fidebat amicis, nec hoc sine magno motu Latij factum est. stabiliuit ergo Pontifex ita res suas in Italia, vt nihil amplius periculi esset a Cæsare, vt putabatur. In vrbe Metensi erat magnus Principũ conuentus hoc tempore, aderat etiam Huldrichus dux Wirtenbergensis, vir bello & pace præstantissimus, qui cum domum vellet reuerti in itinere captus est non procul a Bonfeld a nobili quopiam de Vinstingen, & ductus in arcem coactus est dare pro sua liberatione centies mille marcas argenti. Hoc tempore Pontifex ad expeditionem Hierosolymitanam collegit pecuniam per Galliam & Angliam, in Germaniam quoque eius rei gratia misit legatos: sed Ludouicus Imperator eos expulit, & quam in quibusdam locis coegerant pecuniam, eripuit illis. Romana ecclesia sic turbata, Turcæ magno cum apparatu & copiis hostiliter Christianos inuadunt, infinitamq; eorum multitudinem abducunt, & illis abutuntur inhumanissime, in nauigationibus & agrorum cultu, quique ex eis non valebant diutius vehementes obire functiones vel per senectutem, vel per morbum, occidebant, aut abiecti viui fame peribant. Quidã boni Principes misericordia & zelo moti libenter laborantibus succurrissent, sed maior pars ambitione, dominandi libidine, & mutuo odio perditi nihil afficiebantur propter aliorum afflictiones, sed ceu perpetuo victuri curabant sua, nullo proximi respectu habito. Et duo ecclesiæ capita Imperator & Papa quęrebant tempus & locum vt alter alterum posset supprimere. Post natiuitatem Christi anno 1342, Benedicto post septimum pontificatus sui annum mortuo, eligitur Clemens sextus, qui Iubileum annum celebrandum statuit quinquagesimo anno, cum Bonifacius decreuerit & publicarit obseruandum per Rom. ecclesiam anno 100, vt antea dictum est. Clemens hic dum adhuc esset cardinalis, regis Franciæ summus amicus; Ludouici vero inimicus fuit: quare statim post arreptum pontificatum, Ioannis 22 Pontificis execrationis sententiam in Ludouicum Imperatorem confirmat, & denuo excommunicat omnes qui illi adhærent, & non statim ab eo discedunt. Et mox conuertit se ad eiiciendos ex Italia Gibelinos, & prouehendos Guelphos, quoscunque intelligit vel vno verbo fauere Imperatori, proscribit, aut capit, quosdam occidit. Et Ludouicus animi & bilis abunde satis habens, contemnit Papam cum bullis suis, quas assiduas e Roma mittebat, confert sacerdotia, episcopatus omnesque ecclesiasticas dignitates ex suo arbitrio, & quicquid antea autoritate pontificia in ecclesia & collegiis, vniuersitatibusque fiebat, iam potestate imperiali confirmatur, abrogatur, mutatur & innouatur. Sed hæc non absq; scandalo & conscientiarum carnificina fiunt in ecclesia, factusque est prorsus ecclesiæ status miserrimus. Papa fulminibus terret mentes eorum qui adhærent Ludouico; Ludouicus non esse verum Pontificem vbique prædicat. Sed cum tan[illegible]dit Ludouicus Pontificis amicitia & fauore esse sibi opus ad imperium admin[illegible] & retinendum, accidissentque res difficiliores, multo humilior redditus, mi[illegible]gatos ad Gallorum regem, petitq; ab eo vt iuxta promissum reconciliet sibi Põtificis gratiam, & absolutionem impetret. Rex Franciæ, quemadmodũ ante quoq;, sic & nunc agit causam Imperatoris apud Pontificem, & pro ludo habent sibi Imperatorem. Respondet igitur Gallus legatis, si Ludouicus petat gratiam & absolutionem vt subditum & pœnitentem decet, se aliquid impetraturum ab apostolico. Legati regis & Pontificis inimicum iniquumque animum ignorantes respondent, in Pontificis & regis manum & voluntatem ponere vt literas absolutionis & mãdatum [illegible] formam quã velint faciant. Legatis enim erat potestas data faciẽdi quicquid placeret, & in mandatis habebãt, vt quocunque modo fieret operã darent, quo absolution[illegible] & gra[illegible] consequerentur. quare procuratores curiæ Pontificiæ petiere sibi præscribi formã placentẽ Papæ. Pontifex &

1342

rex conceperunt formam, penitus seruilem, turpem & intollerabilem, in quam nemo paulo altioris animi consentiret, etiamsi esset carceri perpetuo mancipatus, aut ad supplicium ducendus. Mandatum (sic enim vocant hoc genus literarum) exigebat, vt presentes Cæsaris legati (qui erant propositi Augustensis, & Bambergensis ecclesiarum, & archicancellarius Imperatoris, nomine Henricus, auunculus Imperatoris Hunibertus) nomine domini sui confiterentur omnes hæreses & errores quibus crimin[illegible]batur, & resignarent imperium, non resumendum nisi gratia Papæ, Ludouic[illegible] in manu Papæ ponerent. [illegible]

[illegible] Quamobrem decretum eſt, vt legatio honeſta ad Pōtificem nomine Principum & Imperatoris mitteretur. Miſſi ſunt ergo ex ſecularibus & eccleſiaſticis viri animi fortitudine, facundia, nobilitate præſtantes: qui vbi peruenerunt ad Romanum Pontificem, expoſuerunt illi decretum Principum Germanorum in comitiis Francofurdienſibus, quod nullo modo facere vellet Imperator quæ peteret apoſtolicus: eſſe enim contra iuramentum imperio factum a Ludouico. Hæc Pontifex cum cardinalibus ſuis audiens, iam non amplius bullis cum Germanis agendum, ſed armis inclementer iudicauerunt. Quam ob rem quam primum regi Gallorum hæc omnia ſignificat Pontifex, & adhortatur vt eccleſiæ auxilium ferat, quo poſſit hanc belluam ex eccleſia eiicere iam antea ſæpe Satanæ traditam. Gallus communicat conſilia, pollicetur opem, apparat arma. Mittit & ad alios Principes paſſim per Romanam eccleſiam præcipue quos alioqui ſciebat Ludouico Imperatori infenſos, inter quos erat & Ioannes rex Boemiæ, quibus cum de bello tractat contra Imperatorem, & de alio ſubſtituēdo in locum Ludouici. Hoc tempore in Germania bella fuerunt, nec ſine multo ſanguine. Sueuia vehementer affligebatur, quæ res pontificias partes non parum iuuare videbatur. Comes Wirtenbergēſis diripuit & vaſtauit Mengen oppidulum. eidem comiti Wirtenbergenſi, cui erat nomen Eberardus, eodem tempore, cum propter alias cauſas, tum propter oppidum Ehingen, fuit bellum cum ducibus Auſtriæ. Qui vtrinque pertinaciſſimos gerebant animos, nec componi potuerunt niſi longo poſt tempore. Imperator enim interpoſuit ſe quidem, ſed non potuit libere ſuam ſententiam pronunciare, ne alteram partem a ſe alienaret, quod ſumme erat cauendum Imperatori, neceſſarij enim erant illi amici multi contra Papæ conatus. neque parum nocuiſſet Imperatoris rebus, ſi aut comes Wirtenbergenſis, aut duces Auſtriæ ab eo ad Papam defeciſſent. Pontifex aluit, quantum potuit, diſcordiam illam, & cum rege Anglorum multa egit Pontifex vt iuuaret exterminare illum Ludouicum: ſed rex Anglorum petit a Pontifice vt ſua autoritate apoſtolicæ ſedis, reſtituat ſibi debitum regnum Galliæ, tum pollicetur ſe omnibus viribus Galliarum & Anglici regni auxilium laturum eccleſiæ. Pontifice autem nihil contra regem Galliæ ſummum ſuum amicum agente, rex Angliæ noluit quicquam contra Ludouicum Imperatorem agere, ne aliquid Gallo hoſti ſuo hinc accederet. Pontifex habebat multos iam conſpirantes & paratos ad bellum ſecum contra Imperatorem Ludouicum, ecce incidunt repente quæ propoſitum & conſilium Pontificis perturbant totum. Rex Apuliæ, qui pars pontificij belli non exigua erat futurus, ſtrangulatus eſt in vno lecto dormiens cum coniuge Ioanna ſceleris conſcia: nam maritum odiebat. Adeo a mala muliere cauendum eſt ſiue nimium ardeat ſiue odiat. Regi Galliæ fecit Anglus & Flandria negocium, vt non vacarit illi aliquid moliri contra Ludouicum. Ita cogitationes & conatus Pontificis contra Imperat. impediti ſunt. Hoc tempore peſtis graſſata eſt crudeliſſime per Italiam, Germaniam & Galliam, tertiam partem hominum periiſſe putant. Erat totus annus auſtrinus, cœlumque humidius, nullę tamen pluuiæ grauiores quæ refrigerari potuerint aerem. Arborei fructus copia magna, proueniebant, ſed cereales nō reſpondebant prorſus. Apulia poſt regis mortem eſt a fratre regis miſere vaſtata, & regina linguax p[illegible] (deteſtandum malum) vix fuga elapſa meretricio queſtu egens, vix ſordidiſſimum victum quærere potuit. Pontifex Clemēs vbi bellum cauſis, quibus dixi, impeditum eſt, rurſum redit ad excommunicationis fulmina contra Ludouicum Imperatorem [illegible] & innouat omnes Ioannis Papæ proceſſus contra Ludouicum. Mittit quoque apoſtolicos legatos ad Principes electores imperij, rogat eos per matrem ſanctam Romanā eccleſiam, vt deſerant ſchiſmaticum hæreticum Bauarum, & propter ſalutem tot animarum quæ quotidie pereant, alium Imperatorem eligant. Certum conſtituit illis diem infra quem eligere deberent alium, additque, ſi ceſſent & non obtemperent, ſe cum ſancta patrū ſynodo prouiſurum imperio per alium electum Imperatorem. Nam hunc diutius ſe non laturum. Crimina autem quibus Papa accuſabat Ludouicum erant hæc, Hæreſin primo loco

[illegible]chat hære[illegible] Pontifex [illegible] [illegible]
ta[illegible] [illegible]postolorum aliter credidit, qua[illegible] [illegible]
opinio iam ante per Ioannem [illegible] erat damna[illegible] [illegible]
men esse Papa scripsit, quod asseruit Ludouicus Imperatorem habere ius Papam creandi & rursum deponendi. Item qui sæpius citatus fuit, vt veniret ad Pontificem Romanum, aut concilium, contumaciter contempsisset, propterea que excommunicatus, in execratione permansisset. & quod Ioannem de Landemo a Pontifice Romano condemnatum & iudicatum hæresiarcham, fouebat & in aula alebat. & quod pro arbitrio suo episcopos constituebat, & alia sacerdotia conferebat, & omnes clericos quos cognouit Pontificis sententiam sequi, a dignitate & officio deturbabat. matrimonia disiungebat, quod ius ad solum Papam pertinebat. Item inter consanguineos affinésque contrahere matrimonium permittebat, quod solius Papæ erat concedere. Recte autem hoc loco notatus fertur a Papa Imperator. nam, filio suo Ludouico dederat vxorem comitissam Tyrolis, adhuc priore marito superstite, Ioanne filio regis Boemiæ, quo libidinosa mulier contenta esse noluit. & mulier illa filio Imperatoris cui nupsit erat iuncta in consanguinitatis gradu prohibito. Præterea contra diuinam institutionem alia quædam in contrahendis & dirimendis matrimoniis fecerat. In bulla aduersus Ludouicum etiam pro causa execrationis recensetur, quod constituerat antipapam contra legitime creatum apostolicum. Multæ præterea causæ adduntur, periuria, fides violata, rapinæ, &c. Eadem legatio Clementis per literas pontificias deposuit ab episcopatu archiepiscopum Moguntinum, Henricum de Viernberg, & substituit Gerlacum filium comitis de Nassau. Ex qua re magna & cruenta discordia inter hos Henricum & Gerlacum est orta, & feliciter successit frequentius Gerlaco: quare quidam desciuerunt a Ludouico ad pontificios, inter quos fuerunt multi episcopi, dum se ad bellum parat Ludouicus, rex Franciæ multos in Germania pecunia corrupit. Multos redegit in gratiam cum Pontifice longa & odiosa discordia; terror conscientiarum quoque efficax fuit ad commouendos quosdam. quibus rebus comes Gerlacus de Nassau fretus conuocat autoritate apostolici Romaníve mandati Principes ad Rens causa eligendi alium Imperatorem. Conueniunt archiepiscopi Lucēburgensis, Treuerensis, Coloniensis, Moguntinensis & multi alij ecclesiastici prælati. Veniunt quoque Rudolphus dux Saxoniæ, Ioannes rex Boemiæ, & alij. Interim Ludouicus parturit bellum in Bauaria, sed fatis resistentibus. Illi vero quos iam dixi in Rens, ex impulsu & autoritate Papæ, elegerunt alium Imperatorem, filium regis Boemiæ Carolum, Morauiæ Marchionem. Electus Carolus mox instituit Aquisgranum proficisci vt coronam ex more acciperet, sed opposuit illi Ludouicus copias, quibus prohibitus Aquisgranum non venit Carolus, sed in Boemia pater cogit numerosiores copias, & in Saxonia quoque contrahuntur, contra Ludouicum. Ad regem Galliæ etiam frequentes mittuntur legati, vt auxilium ferat contra Ludouicum. hoc agit & Pontifex apud Gallum & alios. Sed eodem tempore rex Angliæ ducit copias magnas in Galliam, omnia diripit, incendit, funditus eruit, soloque æquat. Gallus regem Boemorum & filium eius Carolum electum Imperatorem, agentes tum forte Treueris, rogat vt veniant auxilium laturi, polliceturque statim post repulsum Angliæ regem, suas vires contra Ludouicum Bauarum. Boemorum rex, & Carolus filius eius Marchio Morauiæ cum omni sua manu ad regem Galliæ recta tendunt. Rex Angliæ quasdam Galliæ vrbes funditus sustulerat. Parisiam vrbem obsederat aliquandiu: cum vero nulla eam cogendi spes esset, & commeatus laboraret penuria, soluit obsidionem & mouit castra ad Ambigensium vrbem circa quam omnia vastauit, & obsidens eam, audit aduenire cum [illegible]
rum, & Imperatore electo Carolo, Anglus educit ex munitionibus, quibus vrbem circumuallauerat, copias, occurrit obuiam Gallis & nouo Imperatori parentiq; eius Boemo, Anglus instructa acie suos hortatur ad virtutē, præmia victoribus proposita ostendit. Idem hostes faciunt. Concurritur, acerrime pugnatur, magna fortium virorū multitudo cadit. Prælium a tertia diei hora durauit vsq; ad vesperā exortum, cum soli Gallicorumque socij fugiunt, ingenti multitudine cæsa. Occubuerunt Ioannes rex Boemiæ, itē rex Maioricarum, dux Lotharingiæ, Germanus frater regis Gallorū, vir nobilissi-

lissimus & clarissimus Boemus de Rosenberg, comes Flandriæ, comes Naumensis,
comes de Saline, comes de Arois, comes de Momtpelgart, desideratiq; sunt plures alij
viri Principes, comites & Barones. Rex ipse Gallorum & Carolus electus Imperator
fuga sunt saluati. Rex Angliæ Eduardus victor pergit ad obsidendas vrbes & vastando
agros passim per Galliam. Pontifex frequentibus legationibus inter Gallum & An-
glum conabatur pacem facere, quod cum frustra diu tentasset, magno pondere auri
& argenti dato, impetrauit Philippus inducias ab Eduardo. Induciis inter reges factis,
eodem statim anno Clemens Pontifex confirmauit Carolum, electionemq; eius pul-
cherrima bulla approbauit, postea Bunnæ coronatus est ab archiepiscopo Colonien-
si: nam Aquenses & Colonienses fidem seruabant Ludouico, illum excludebant. Spi-
ram Ludouicus cōuocauit Principes & ciuitates imperiales, vt exploraret voluntatem
eorum erga se, spe omnia adhuc meliora inuenit, plerique per superiorem Germa-
niam detestabantur electionem Caroli, nihil morabantur Papæ excommunicatio-
nes. nemo audebat in superioris Germaniæ regionibus publicare papales processus
aduersus Ludouicum. Cruenta bella sunt orta inter Imperatores, estque Ludouicus
prorsus a fortuna reductus in vltimo imperij tempore in eum statum conditionémve
in qua fuit in primis imperij sui annis. Erat schisma in ecclesia & imperio non sine cor-
porum & animarum plurima perditione, non solum in Germania, sed etiam in Italia:
Romæ vero quidam moliebantur noua, qui se libertatis assertores vocabant. Erat illic
vir animo & lingua præstantissimus, qui morum grauitate, probitate & facundia po-
pulum Romanum sibi totum deuinxerat, habebatque apud omnes tantum autorita-
tis, vt facile crederent illi, neque dubitarent illi committere se & fortunas suas: hic er-
go vir, cum Pontifex diu absuisset, Romæ instituit senatum Romanum ad ciuitatis o-
lim liberæ multarumque gentium dominæ morem pristinum. Omnia suadendo &
clementia, nihil per vim cogendo, faciebat. Et finxit sibi titulum autoritatis plenum,
minimeque inuidiæ obnoxium, talem: Nicolaus seuerus & clemens, libertatis, pacis,
iustitiæque tribunus, ac sacræ Romanæ Reipublicæ liberator illustris. Nec solum Ro-
ma obtemperabat eius consiliis, sed ex Italia passim ad eum quotidie veniebant legati
fœdus & amicitiam ab eo petentes, quibus ciuitatis Romanæ ius ad maiorum consue-
tudinem dabat. Scribit hic Nicolaus ad Pontificem Clementem, qui Auinione erat,
vt quam primum ad vrbem redeat, & sacerdotio fungatur, ministret ecclesiæ in iis quę
ad Deum pertinent, & nisi veniat & in quiete in sacris ecclesiæ seruiat, Romanum se-
natum & populum alium creaturum antistitem, nam episcopi sui præsentiam neces-
sariam esse senatui Romano. Mittit etiam legatos ad Ludouicum & Carolum Impe-
ratores cum literis quibus eos & alios Principes Romam citat, quæ his erant conscri-
ptæ verbis, Ad honorem & gloriam summi Dei Patris & Filij & Spiritus sancti, beato-
rum apostolorum Petri & Pauli, sancti Ioannis Baptistæ, in cuius sacratissimo templo
militarem accepimus gloriam, nec non ad reuerentiam & honorem sanctæ Romanæ
ecclesiæ, & domini nostri summi Pontificis statum prosperum ac augmentum sanctæ
Romanæ vrbis, sacræ Italiæ, & totius fidei Christianæ. Nos candidus Spiritus sancti
miles Nicolaus seuerus & clemens liberator vrbis, zelator Italiæ, tribunus Augustus,
volentes & desiderantes donum Spiritus sancti & liberatores antiquos Romanos
Principes, quantum, nobis permittitur imitari. Notum facimus vniuersis, quod qui-
dem a nobis post assumptum tribunatus officium, Romanus populus de consilio o-
mnium & singulorum iudicum, sapientum & aduocatorum vrbis recognouit se ad-
huc illam habere autoritatem potestatemque atque iurisdictionem in toto orbe terra-
rum, quam habuit in princi[illegible] augmento vrbis præfatæ. Et omnia priuile-
gia facta in præiudicium autoritatis & potestatis & iurisdictionem huiusmodi ad se re-
uocauit expresse. Nos itaque autoritatem, potestatem & iurisdictionem antiquam no-
bis concessam a populo Romano in publico parlamento, & nuper a domino nostro
summo Pontifice, vt patet per apostolicas bullas eius, ne videamur de dono & Spiritus
sancti gratia & sacri Romani populi fautoribus ingrati, iure & forma quibus melius
possumus & debemus, decernimus, declaramus & pronunciamus, Romanam vrbem
caput orbis & fundamentum totius fidei Christianæ, ac omnes & singulas ciuitates
Italiæ liberas esse censemus. Et ex nunc omnes præfatos populos ac ciues ciuitatum

Italiæ, facimus, declaramus, & pronunciamus, ciues esse Romanos, quos & Romana libertate volumus gaudere. Eadem autoritate & gratia Dei & Spiritus sancti [illegible] populi Romani dicimus, profitemur, ac etiam declaramus Romanum imperium, iurisdictionem, ac etiam monarchiam totius sacri imperij ad ipsam almam vrbem, ac eius populum, nec non ad vniuersam Italiam pertinere, & easdem fore legitime deuolutas, multis rationibus & causis, quas suo loco & tempore declarari faciemus, dantes & præfigentes in his scriptis omnibus & singulis prælatis, Imperatoribus, electis, electoribus, regibus, ducibus, principibus, comitibus, marchionibus, populis, vniuersitatibus & quibuscunque aliis in genere & in specie, cuiuscunque prouinciæ, status & conditionis existant, & contradicere volentibus, seu in electione præfata ac ipso imperio iurisdictionem, potestatem & autoritatem prætendentibus quoquo modo, terminum hinc ad festum Pentecostes proxime futurum, ita quod infra prædictum terminum in ipsa alma vrbe & sacrosancta Laterana ecclesia corã vobis & aliis officialibus domini nostri Papæ & Romani populi debeant cum eorum iuribus comparere: alioquin a dicto termino in antea procedetur, prout de iure fuerit procedendum, & nihilominus ad prædicta omnia in specie citari facimus illustres Principes Ludouicum ducem Bauariæ, & Carolum regem Boemiæ, qui se asserunt Imperatores ad imperium electos, ducem Saxoniæ, Marchionem Brandenburgensem, archiepiscopos Moguntinensem, Treuerensem, & Coloniensem, qui in dictis termino & loco comparere debent coram nobis & aliis Romani populi officialibus personaliter; alioquin in eorum contumaciam procedemus, eorum absentia non obstante. Dat. &c. Hæ literæ vbi peruenerunt in Germaniam ad Principes, contemptæ sunt ab omnibus. Nec Romæ diu manere potuit: Pontifex enim Clemens partim minis, partim promissis effecit apud plebem Romanam vt defecerint ab eo plurimi: breuique coactus est noctu ex vrbe fugere, habuitque finem tota ea Romæ factio, nam quos euexerat hic tribunus, omnes vltro cesserunt, quidam etiam vix fuga seruati sunt.

DE GERMANIS LIBER VIGESIMVS-QVINTVS.

ANno post Christum natum 1347, mense Octobri, erat Ludouicus in oppido Monachio, inculpata prorsus vtens valetudine, illuc ad Ludouicum salutandi gratia diuertit vidua Anna, ducissa Austriæ, iter faciens ex Sueuia in Austriam, illic exhibuit spectaculum mulieri, mox a spectaculo conuiuio lautissimo eam accepit, & liberalius Princeps bibit, etiam semel atque iterum ex eodem cum ducissa poculo, surgens autẽ ab illo cõuiuio sensit intemperiem in toto corpore. Causam autẽ cum ignoraret morbi, venatum it exercendi corpus gratia, grauitatem corporis exercendo discutere cupiens, sed morbi vi aucta de equo decidit in terram, & repente morte abreptus est. Suspicio fuit veneno necatum, quod tamẽ, quo sciam, nemo asseruit. Mortuus ex venatione relatus est in vrbẽ Monachium, & honorifice sepultus. Ludouici morte audita, Carolus statim properat in Germaniam, nam eo tempore in rebus Boemicis disponendis erat occupatus, post occisum, vt diximus, patrẽ. In Germania vt rex Romanorum, honorifice suscipitur. Ratisponã primũ venit, ibi [illegible] Carolo, ceu Imperatori, fidelitatem, vt loquuntur, iurant, & Ratispona discedens, proficiscitur Norinbergam, in itinere a minoribus oppidis omnibus honorifice suscipitur. Norinbergenses primũ aduenienti non occurrunt, sed claudunt portas, mittũt ad eum legatos, quo animo veniat, rogant. Carolus mansuete & perbenigne respondet, multa promittit, recipitur ergo & Norinbergæ. Et hinc ad alias insigniores imperij ciuitates pergit, ab omnibus fere appellatur & agnoscitur Imperator. Erant tamen quædã ciuitates & Principes qui eum non rite electum asserentes, noluerunt eum pro Imperatore habere. Conspiraruntq; aduersus eum Palatinus Rheni, Henricus archiepiscopus Mogun-

guntinensis, & Henricus dux Saxoniæ, aliique quidam. Quibus cum per legatos amicissime agere constituebat, sed illi perseuerabant in sententia, electionem eius irritam affirmantes, & seditionem legibus puniendam, non imperium esse. Anno proximo post Ludouici mortem rex Carolus Imperator venit ad Rauracorum Basileam, quæ constanter etiam post mortem Ludouici in fide perseuerabat. Viuente Ludouico nullis minis aduersariorum absterreri ab eo potuit, [illegible] semper seruarat fidem, & diu etiam interdictū Pontificis Romani propterea pertulerant. Petit igitur postquam aduenit Carolus a Basiliensibus recipi, copias ante vrbem in castris habens. Respondent Basilienses, se quidem iam esse liberos a fide quam Ludouico promiserant, & vsq; post 10 mortem cum laude obseruarant, sed ciues vnanimi sententia constituisse, neminem recipere aut appellare Imperatorem, nisi absoluantur prius ab excommunicatione, & sacrorum officiorum celebritas restituatur illis. Nam sic videbant se quam minimo labore & impensis posse absolui. Forte a Pontifice tum venit legatus ab Apostolico ferens de ea re bullas Romanus episcopo Babenbergensi de absoluendis excommunicatis propter Ludouicum mortuum. Erant autem in illis bullis hæc verba, Cum multi contra processus & sententias Ioannis Papæ agentes, adhærentes quondam Ludouico de Bauaria hæretico, redire cupiant ad vnitatem ecclesiæ, committimus tibi, vt qui confessi fuerint errores suos & pœnas, quas inciderunt explicite vel implicite, & iuuerint deinceps fidem catholicam tenere, & nulli deinceps hæretico vel schismatico fa- 20 uere & credere, & quod nō spectat ad Imperatorem, Papam deponere, & alium creare, sed hoc hæresim esse damnatam, & quod nullum Imperatorem habebunt, nisi per sedem apostolicam approbatum. Nec relictæ & liberis ipsius Ludouici fauebunt, nisi cum ecclesia reformentur, & Carolo Romanorum regi per ecclesiam approbato, parebunt, ab huiusmodi sententiis & pœnis absoluas, ita quod si in aliquo cōtrauenerint in sententias & pœnas pristinas relabantur. Cum igitur Basilienses non vellent recipere Carolum, nisi diuinus cultus restitutus esset prius illis, ipsiq; sine omni nota hæreseos absoluerentur, forma illa seu conditiones in bulla conscriptæ quibus possent absolui, sunt ciuibus Basiliensibus prælectæ: vbi audiuerunt ciues quid exigeret bulla ab iis qui vellent absolui, responderunt concordes ad vnum omnes, Se non deliquisse in fi- 30 de seruanda, nec vllos errores velle facere in hac re, in qua bonorum ciuium officium fecissent, nec vnquam iuturos secundum illam formam a Papa præscriptam. Clerus quoque vrbis vbi tantam animorum constantiam in ciuibus vident, adhortantur, vt constantes in honestissimo proposito obdurent. Ciuitatis & vniuersitatis proceres eunt ad Carolum præsentibus multis Principibus, & postquam salutarunt Carolum ciuiliter & vt decebat, Consul Conradus de *Berenfels* his verbis affatur episcopum Babenbergensem, Domine Babenbergensis sciatis quod nec fateri nec credere volumus, quod dominus noster Ludouicus Romanus Imperator vnquam fuerit hæreticus. quemcunque etiam dederint nobis Principes & domini electores, vel maior pars pro Romano Imperatore, illum pro tali habebimus, etiamsi nunquam Papam requi- 40 reret, nec quicquam faciemus quod sit contra ius imperij quoquo modo, sed si habetis potestatem a Papa & vultis nos absoluere, vt sacra restituantur, nos vt hactenus, bonos viros pro virili probabimus, si Dominus bonorum largitor dederit gratiam. Sine ciuium iuramentis & erroris confessione sacra sunt illis restituta, nam alioqui nolebant Carolum pro Imperatore habere. Carolus igitur in vrbe Basilea exceptus est magnifice, & iuramentum solitum illi Basilienses præstiterunt. Laudatis autem eius vrbis ciuibus ob animi fortitudinem & constantiam, descendit per Rhenum. Vrbes a Basiliensium omnium ore cantata magnanimitate exemplum sumpserant, nec iurare neq; agnoscere errores hæresimve volebant. Absoluebantur autem pleræque sine iuramento illo & confessione quam exigebat. Wormatiæ vbi ciues audiebant quæ exi- 50 gebat Papa ab absoluendis, magnus populi excitatus est tumultus, cogebantque episcopum Babenbergensem, vt sine omni delictorum confessione eos absoluerit. Erant etiam ciuitatum & Principum nonnulli qui omnino nolebant absolutionem: [illegible] [illegible]. In his seditionum turbis, & bellorum tumultibus pestis crudelissime afflixit Germaniam, adeoque totam Europam, ita vt multis locis propter pestem

ius non sit redditum, totas domos, tota monasteria, totos pagos totasq; ciuitates sustulit, nec talis ante hanc hominum memoria fuit vnquam. Sæpe conuenire Principes cupiebant propter electionem Imperatoris, sed pestis vbique grassans diu p[illegible]ebat.

1348 Post natiuitatem Christi anno 1348, conuenerunt quidam electuri alium Imperatorem Principes, erant autem dux Saxoniæ, Ludouicus Marchio Brandenburgensis, Rupertus Palatinus Rheni, H[illegible]ricus Moguntinus archiepiscopus, qui Caroli electionem nullam esse iudicabant. mittunt ad Anglorum regem Eduardum, offeruntque illi imperium, nam a Germanis genus ducebat suum. Eduardus pericula, labores & bella timens recusauit imperium, Principibus gratias agit quod tam honorifice de se sentiant, eis pollicetur suam opem, sicubi indigeant. Vehementer gratum fuit illorum de se iudicium. Postea Fridericum Marchionem Misnensem eligunt, sed ea lege, vt Beatricem viduam, vxorem quondam Ludouici Imperatoris, iuuet. Huic electio placet, & quomodo auspicandum imperium sit pro temporis ratione, incipit cogitare. Sed Carolus vbi intellexit electum Fridericum, mutauit illi animum, decem enim millia marcarum argenti ei dedit, promisitque maiora, exposuit præterea illi quam nihil sit a quoquam periculi sibi quem Pontifex confirmarit, & iam maior Germaniæ pars pro Imperatore habeat. Quam ob rem Fridericus existimauit sapienter sibi sine molestia & laboribus oblatum, quod alij magnis sudoribus & per infinita pericula quærunt, nempe otium & quietem in omni rerum copia seu saltem sufficientia, hic enim solet esse plerisque mortalibus finis studiorum, laborum, periculorumque, quos subeunt: quanquam generosioribus animis cœlestior & preciosior scopus sit functionum & laborum, nempe, gloria Christianis, gloria Dei; infidelibus gloria propria, quæ est vanitas. Igitur Fridericus Imperator maluit accipere pecuniam & ea in pace vti, quam tot subire labores, quorum finis sit incertus, fortassis etiam patrimonij perditio, ignominia & mors. Hoc tempore in Germania, Italia, & Gallia, aliisque Europæ regionibus magna Iudæorum multitudo variis suppliciis est affecta, præcipue igne exusti sunt, insimulabantur enim veneno infecisse fontes. In Bonfeld Alsatiæ oppidulo de ea re est tractatum, ibi accusati sunt, quod adulterauerint monetam, quod pueros Christianorum multos occiderint, quod puteos, flumina & fontes infecerint, vt pecora & homines plurimi perierint. Saccos enim ferunt in fontibus plenos veneno inuentos. quare tam crudelibus pœnis Christiani affecerunt Iudæos, vt multi Iudæorum sibi ipsis consciuerint mortem. plurimi quoque permiserunt se baptizari, ob pœnarum metum. Erant fere in omnibus imperialibus ciuitatibus Iudæorum synagogæ, & cœmeteria elegantibus lapidibus constructa. Ex monumentorum & synagogæ lapidibus ædificauerunt ciuitates, mœnia & turres. Sicut adhuc est videre multos prominẽtes lapides inscriptos literis Hebraicis in multis passim ciuitatibus per imperium Romanum, apud Gallos, Germanos, & Italos. Basileæ murus fossæ veteris vrbis interioris totus tectus hoc lapidum genere, etsi illic ædificia non omnia destructa fuerint Iudæorum, appellationemque antiquam ædes obtinens, ad synagogam Iudaicam. Libenter enim Basileæ habitabant, propter vrbis amœnissimum situm, & temperiem aeris. Omnia Iud[illegible]orum bona quæ magna erant, Principes & ciuitates sibi vendicabant. Pontifex Rom. defendit Iudæos, & multi alij. In Germania præter alios multos qui non consentiebant in eorum persecutionem, erat Rupertus comes Palatinus, qui dicebatur magnam pecuniam accepisse a Iudæis, sicut & alij nobiles & magistratus quidam. Ad quos cum multi Iudæi fugissent cum magnis thesauris, alij magistratus sub quibus fuerant, iniquo ferebant animo, non tam quod defendebant Iudæos, quam quod secum abstulerant Iudæi facultates suas, quas sibi deberi putabant ij qui suppliciis afficiebant Iudæos propter maleficia; qui vero patrocinabantur Iudæis, dicebant Iudæis iniuriam fieri, & hæc maleficia comminisci illos qui damnabant, vt redirent bona Iudæorum ad eos. Illaque contentio ad arma venit, & plerique plus in bella impendebant, quam ex Iudæorum facultatibus ad se redierit. Multa fi[illegible] in terris a Deo, quorum causa nos latet. Iudæi feruntur postea cum ipsi admodum [illegible] teque scribuntur fontes medicati fuisse vt lepra bibentes sint infec[illegible] si leprosi exquisitis suppliciis interfecti sunt a magistratibus. Anno post natiuitatem

tem Christi millesimo trecentesimo quadragesimo nono, Delphinatus venit ad regem Gallorum, sed ea lege consensit Carolus, eius nominis quartus, vt primogenitus regis Galliæ tanquam vasallus imperij possideat Delphinatum. Hac occasione venit ad Gallum Delphinatus: Delphinus Hunibertus nomine, frigidorum & infelicium mundi huius negotiorum finem videns, mori statuit mundo, quare vendidit Delphinatum Gallorum regi, pecuniæ partem magnam pauperibus dedit, ipse ingressus est ordinem sancti Dominici. Erat his annis non leue bellum fratribus ordinis Teutonici cum Litouiis, quos, duce magistro ordinis Sueuo, vicerunt magno prælio, ex quo consecuti sunt maximam laudem. Anno millesimo trecentesimo quinquagesimo, denuo conuenerunt Principes Caroli electionem reprobantes, & miserunt legatum ad comitem de Schwartzenburg ex Thuringia, qui erat vir incomparabilis militaribus virtutibus ea ætate, offeruntque illi imperium, grauatim consensit, nec aliter, nisi Francofurdiæ primum decernatur a Principibus imperium vacare, & prius Carolus per Principum sententiam deponatur. Congregati igitur sunt Francofurdię Principes electores quatuor, & multi præterea Principes alij, qui concordi sententia iudicauerunt electionem Caroli esse seditionem contra Rempublicam, legibus & armis puniendam. Decretumque est, quatuor Principes electores qui tum Francofurdiæ erant, habere ius & plenam potestatem eligendi Imperatorem Romanorum. Ludouicus igitur Brandenburgensis Marchio, Rudolphus comes Palatinus Rheni, Henricus dux Saxoniæ, Henricus archiepiscopus Moguntinensis, eligunt Guntherum comitem de Schwartzenburg in Imperatorem. Guntherus sex totas hebdomadas in castris ad Francofordiam expectauit hostem, ex consuetudine & statuta lege; nemine vero adueniente qui repelleret, in vrbem Francofurdiam ingressus Imperator appellatus est. Carolo enim non videbatur in vnum prælium ponere omnes fortunas suas, si enim vicisset Guntherus, actum erat de imperio Caroli. Quam ob rem conuocauit Carolus Principes sibi fauentes Spiram, quibus cum deliberat quo pacto resistendum sit hostibus rebellibus, illic est statutum, vt omnes colligantur vires, & omnia pro rei magnitudine administrentur. Ducit Carolus coactas copias Moguntiam, ibi expectaturus hostem, nam ciuibus cum Henrico episcopo suo erant simultates, quapropter non excludebant Carolum. Intera Guntherus quędam castra expugnauerat. Et dum consultat quid potissimum primo expediat, incidit in morbum, qui medicis plurimum exhibuit laboris. cumque morbus declinare non obscure inciperet, medicus præparauit illi potionem leuem ad maturandos honores, qui erant causa morbi, allatumque ad Principem medicus gustauit, deinde obtulit ægroto. Hac potione hausta, mox cœpit vehementius quam ante laborare, & inflatus expirauit. Eodemque symptomatum genere periit medicus. Quare non dubia veneni suspicio fuit a quopiam clam in potionem immissi. Ante mortem Guntheri vero composita est pax inter eum & Carolum Imperatorē, cum enim decumberet in Alta villa arce archiepiscopi Moguntini, diceretur q; leuiter ægrotare, quidam Principes interposuerunt, & his conditionibus composuerunt eos, vt Guntherus resignaret totum imperium, omneque suum ius concederet Carolo: Carolus autem Gunthero daret oppida duo cum agris eorum in Thuringia sita. Mox post factam pacem Guntherus obiit, genere quo dictum iam est, mortis. Corpus delatum est Francofurdiam, honoreque magno est sepultum, præsente Imperatore Carolo. Carolus conuocatis ciuitatibus & omnibus magistratibus, qui eum appellabant Imperatorem, egit multa de commodis Rerumpublicarum, priuilegia multa multis ciuitatibus concessit. Francofurdiensibus quoque priuilegia nundinarum, & alia confirmauit. Pererrauit postea multas ciuitates Germaniæ maxime Rhenanas. Venit quoque eodem anno cum sua coniuge Ioanna in vrbem Bunnam, ibiq; est ab archiepiscopo Coloniensi coronatus cum sua vxore. Quod non coronam Aquisgrani acceperit, causam dicunt quidam, quod tum propter pestem aeris temperies suspecta fuerit apud Aquenses. Quidam scribunt tantam illic fuisse turbam flagellatorum. quęcunq; causa fuerit, certe nō fuit quod ab Aquisgrano exclusus fuerit, nam Bunnæ eodem tempore cōfirmauit vetera, & dedit noua Aquensibus priuilegia. Præterea in alias multas ciuitates cōtulit magna beneficia. Studio enim singulari fuit huic Principi augere Germaniæ ciuitates. Putauit enim pulchrū regnare in pulchro regno,

Hoc tempore natus est ex Ioanna, Suedi ducis filia, Wenceslaus, Carolo genitore. Coronato Carolo, reconciliatus est Ludouicus Marchio Brandenburgensis filio Ludouici, Imperatoris vita defuncti, qui & Carolo dedit imperialia insignia, quæ moriturus pater filio commiserat. Sed ea conditione dedit, vt siue casu, siue mortis aliáve necessitate coactus deponere, Francofordiensibus vel Norinbergensibus custodienda, traderet. Carolus intentus omnibus neruis hoc tempore fuit in Germania pacanda. nam pace in Germania facta, in animo magno magna habebat, nempe Turcum repellere, & Latij ciuitates subiugare imperio. Ludouicum Brandenburgensem iuuit armis aduersus hostes, erant enim qui Marchiam sibi asserere conabantur. Ludouicus hic Marchio postea vendidit Marchiam Carolo Imperatori & regi Boemiæ, qui Sigismundo filio suo eam administrandam tradidit. Carolus autem hic post coronationem studium pacis & religionis declarauit non obscuris argumentis. Misit legatos ad Papam Innocentium sextum, qui mortuo Clementi successerat, petiitque ab eo, vt incumberet pacificandæ ecclesiæ & tollendis scandalis, & personis approbatis promouendis ad ministeria sacrorum. vtque suum officium faciat, rogat; pollicetur se quoque suum facturum. His studiis efficiebat Imperator Carolus, vt exteri reges ad eum miserint e longinquis nationibus legationes & munera, amicitiam petentes. Anno quinquagesimo secundo supra millesimum trecentesimum, Wormatiæ celebrauit comitia Principum de reformanda ecclesia, & rebellibus imperio & ecclesiasticæ potestati domandis plurima tractans. Aderat in eo Principum conuentu archiepiscopus, vir præstans corporis & animi dotibus, legatus Imperatoris Constantinopolitani: qui amicitiam pacemque petiit, attulitque regia dona Carolo, Romano Imperatori. Carolus cum eo legato Constantinopolitano multa egit de Turcæ viribus & consiliis, & rursum de rationibus, quibus resisti possit conatibus Turcicis. Legatus, vir prudens, Carolum totum incenderat cupiditate & studio arma capiendi aduersus Turcam. Super ea re scribit quoque Carolus Pontifici Romano, vt operam det quo in Italia & Gallia pax fiat. Nam graue bellum hoc tempore erat Gallo cum rege Anglorum. Et Anglus quoque Pontificem Romanorum despiciebat, in ecclesiis suis pro animi sui arbitrio dominabatur, nec quisquam audebat vel nominare Romani Pontificis autoritatem. Romanus Pontifex Innocentius rescribit Carolo, inuitatque eum ad expeditionem Italicam, promittit se illi paraturum iter, & simul certiorem facit iam factiones per Italiam tumultibus suis intestinorum bellorum fatigatas cupere qui iuste gubernet, paucosque admodum superesse quibus non cordi sit pax. Anno igitur post natiuitatem Domini millesimo trecentesimo quinquagesimo quinto, Carolus coactis selectissimis ex Germania & Boemia copiis, comitantibus eum Germaniæ Principibus & ciuitatibus, primo vere in Italiam proficiscitur, comite cara coniuge. Aduenientem lætissima fronte excepit Italia, nihil honoris omittens quod a subditis domino exhiberi potest. Mediolanum vbi peruenit, aliquot illic dies commoratus, & corona ferrea coronatus est. Illuc multi Principes & ciuitates ad eum veniunt, & officium obsequiumque suum pollicentur & fidelitatem iurant. Mediolano discedens Pisas petit; Pisani vero cum Mediolanensibus certabant gloria & honore eum excipiendo, vt fit in prouocationibus illis. Diutius quam Mediolani apud Pisanos mansit, quod frequentiores Principum & ciuitatum legationes ad eum illuc confluebant, pacem & gratiam rogantes, & offerentes munera. Veniebant Florentini, magis etiam obedientiæ quam imperio debebant, promittentes, murerique Imperatori dant supra centum millia florenorum. Veniunt & Pisas Senensium legati cum muneribus, & Volaterrani, breuiter veniunt omnium ciuitatum Hetruriæ legationes cum muneribus pacem petentes, plane obruebant officiis & donis Carolum. Pisas abiens prospero itinere Romam peruenit, ibi omnes ordines & ætates mulieres & viri obuiam egressi in vrbem ducunt, cum elegantibus cantionibus & musicis instrumentis infinitæ varietatis. Romæ in paschatos festo magna solennitate, præsentibus Principibus omnibus, coronatus est cum sua vxore, nec diu Romæ mansit post coronationem. Quoniam scribunt autores quidam, quod Pontifex ei noluerit imponere coronam, nisi iuraret quam primum velle excedere Roma, & ex tota Italia. Voluit enim Pontifex consortis impatiens, vt titulo Imperatoris semper Augusti contentus, rediret in suam

suam Germaniam, ibique Roman. Imperator, exerceret imperium in Germanos, Romæ imperium Papæ relinqueret, de qua re extat epistola Francisci Petrarchæ, quam Imperatoris notario Nerio Foroliuiensi scripsit. Nec æquo animo tum tulit Italia, quod Papa voluit tam cito Imperatorem abire; nam seditionum bellorumque causas omnes cupiebant sublatas, quod non poterat fieri nisi vno iuste imperante. Quare e Roma profectus est per vrbem Tiburtinam, & per Senas Pisas venit, inde in Germaniam rediit, illic fœderi Heluetiorum nimium crescenti resistere conatur, dum illo tempore enim Lucernenses cum Suitensibus fœdere iuncti sunt: item Zug, vallis Glarensis, & alij non diu post adiunxerunt se illis, breuique vehementer creuit fœdus il-
10 lud, causa fuerunt felicissimi eorum successus & ingentia facta, nec non fides, amor, & beneuolentia quibus inter se vtebantur. Tigurini post iam dictos omnes accesserunt ad illos. Quare Ioannes comes de Habspurg, cuius patrem vicerant ante, nactus proditores in vrbe Tiguro, qui polliciti sunt se vrbem illi tradituros, cum illis igitur constituit tempus quo venire debeat. Tigurini de proditione futura certiores facti, præparant ad excipiendum comitem insidias. Nocte igitur statuta aduenientem capiunt, militum eius maiore parte occisa. Proditores omnes dignas pœnas dederunt, toti enim membris fractis secti sunt in quatuor partes singuli. Quam ob causam mox capto Ioanne comite Habspurgensi, Albertus dux Austriæ cogit magnas copias, quibus obsedit Tigurinam vrbem. Aderant in obsidione Albertus dux ipse, comes
20 de Wirtenberg, comes de Hohenberg, copiæ episcopi Basiliensis, & Argentinensis, & alij multi comites, ciuitates & Barones. Frequentes ex vrbe fiebant eruptiones, nam confœderati Heluetij erant in vrbe: tandem pax est facta, & dimissus captus comes Ioannes, quibus conditionibus facta sit, nihil certi habeo: certum hoc est longa obsidione partes vtrasque fatigatas fuisse, Ducem Austriæ obsidendo, Tigurinos obsidionem ferendo. Carolus eo tempore ex Italia venerat, confirmatus & coronatus a Pontifice, quod magnæ erat illi autoritati, igitur dux Austriæ petit ab Imperatore, vt sua vel autoritate vel potentia reducat Tigurinos, Carolus magno studio & diligentia cum Tigurinis agit, vt deserant fœdus illud, quod vocabat rebellionem seu factionem. Tigurini respondent, Se paratos facere imperio Imperatorique quicquid
30 legibus iureque debeant, contra iuramentum præstitum confœderatis suis se non facturos, nec fide salua ab iis separari posse. Carolus hoc eorum responso vehementer est offensus, dixitque illis, quod non potuerint fœdere cum quoquam coire non consulto Imperatore: quare iuramentum quod fecerint Suitensibus, nihil esse, addiditq; multa alia minitando & promittendo quibus abstraheret a Suitensium confœderatione, hocque non semel tantum tentauit. cum autem intellexit se efficere nihil posse apud eos, statuit rem armis agere, toti enim imperio pares non futuros sperans. contractis igitur copiis per totum imperium, ducit eas aduersus confœderatos Suitenses, & multis Principibus Germaniæ præsentibus obsedit Imperator Tigurum, omniaq; circa vrbem vastauit. Sæpe vero ex vrbe, sæpe ex montibus confœderati impetum
40 fecerunt in Cæsarianos, multosque occiderunt, sed facile erat Imperatori reparare exercitum, propter hominum per totum imperium copiam. Confœderati autem suis hominibus vehementer timebant, erant enim pauci. Iactabant Cæsariani, confisi hominum multitudine, sibi plures esse carnifices in imperio, quam omnes confœderati essent, sic volentes deterrere Suitenses: sed diligentiores, non timidiores reddebantur, quod satis testabantur incursionibus & eruptionibus suis frequentibus, nunquam autem adoriri consueuerant hostem suum confœderati, nisi ex improuiso, aut loco iniquiore, aut noctu, aut aliquo stratagemate insigni, non animi formidine, sed diligentia suos conseruandi, maius enim erat illis vnum virum ex suis amittere, quam ducibus belli quibusdam aliquot millia. Obsidendo ergo diutius vrbem, magnus terror
50 occupauit animos Cæsarianorum, propter frequentes infelices pugnas. Idcirco die quodam cum dimicandum esset, neq; Austriaci, neq; Sueui, neq; Saxones, neq; Bauari, neq; Franci Orientales, neque alij vlli voluerunt in prima acie præcedere, omnesq; volebant in vltimo agmine sequi, & ita acies ordinari non poterat. Cumq; imperarent Principes exercitus Sueuos præcedere, discesserũt domũ, deinde Saxones abiere, & sic deinceps omnes recesserunt, solutaq; est obsidio. abitum vero Cæsarianorũ fugæ non

dissimilem fuisse ferunt. Ante hanc expeditionem voluit Imperator duci Austriæ dare magnam pecuniam pro quibusdam locis quæ confœderati tenebant; ante autem, vt ferebant duces Austriaci, pertinuerant ad domum Austriæ. Facillime enim potentia & viribus totius imperij se superaturum vnum atque alterum rebellem pagum aut villam, vel, vt vocabant, casulam pastoralem, confidebat. Post bellum vero hoc noluit emere Carolus quicquam eorum quæ possidebant confœderati. A discessu Imperatoris confœderati proxima quæque carpebant, & dux Austriæ confœderatorum depopulabatur omnia quæ accedi poterant, quare post sextum demum annum factæ sunt induciæ ad decennium. Harum induciarum tempore familiariter Austriaci & confœderati mutua vsi sunt consuetudine. In omnibus fere Principum comitiis consultabatur de hoc fœdere tollendo, nobiles enim omnes timebant, ne exemplo illorum alij quoque subditi rebellarent, vbi considerarent illorum libertatem, qua sine seditione in iustitia vterentur. Nec frustra timuerunt, nam tentarunt nonnulli, sed infeliciter (neque enim consilium est vlli hominum generi magistratui etiam durissimo latu rebellare, neque docebunt exempla, semper enim male cadit seditiosis, Dominus enim magistratui iussit & vult obediri. Alia ratio Suitensium fuit, nempe talis qualis olim fuit, cum præmia tyrannicidis dabantur. Nec ciuitates quæ pertinent ad imperium, ab imperio propterea discesserunt, quod fœdere coniuncti sunt Heluetiis, imperio enim quicquid liberæ imperiales ciuitates debẽt, præstant; quæcunque vero possident, bellorum, quæ necessario iusteque susceperunt, iure occuparunt & tenent. Datum ante annum 1400, ducibus Austriæ fauentibus amicis, vsi sunt confœderati Heluetij. Venitq; dux Austriacus, nomine Lupoldus, Tigurum, illicq; magna cum reuerentia exceptus est, & multa officia a Tigurinis in ducẽ, multa a duce in Tigurinos, collata sunt. Hæc pax tamen non diu durauit. nam causæ exortæ sunt nouæ bellorum, inuitis duce Austriæ & confœderatis (sæpe enim incidunt bella, cum omnes homines mallent pacem, Domino ita disponente, sed vasis iræ ministrantibus, hoc est Satana) diu autem alteri alteros rursum vexauerunt, frequentesque cædes sunt factæ. Eo tempore, scilicet anno 1382, in die quodam festo, Rotenbergam oppidum per vim ceperunt Lucernani, capti oppidi muros & arcem solo æquant (nam ex illis munitionibus poterant excurrere) postea strages & incendia ædificiorum secuta sunt a ducibus Austriæ & confœderatis. Multi sub idem tempus accesserunt fœderi Heluetiorum, tota vallis de Entlibuch ciuitati Lucernanæ accessit; item Sempach, nec sine plurimis cædibus, Meienberg quoque accessit. Hæc autem omnia occupata sunt bellis iusto titulo susceptis. Venit autem hoc tempore exercitus duci Austriæ bene instructus, quem repentino impetu confœderati oppresserunt, & occiderunt magnam multitudinem, & præcipue nobilitatis multos. Postea induciæ factæ sunt, sed tot cædibus exasperati animi vtrinque, non diu seruarunt: rursum igitur alteri alteros lædunt, & res ad arma iustumque bellum venit. Dux Austriacus, Lupoldus nomine, multis sibi per Germaniam iunctis sociis, cum copiis suis proficiscitur ad Sempach ad opprimendum in eo oppido præsidium confœderatorum. Quo ducis consilio perspecto, confœderati plures clam noctu in oppidum mittunt, qui expectent hostem, &, si videatur, aggrediantur. vix igitur in conspectum oppidi venit dux cum copiis suis, occurrunt illi obuiam confœderati in loco paulo sibi æquiore, & in quo equitatus vtilis esse non poterat. Dux & omnes nobiles ex equis descendentes, acie instructa, quantum per temporis angustiam licuit (non autem licuit satis instruere, adeo hostis properabat) opponunt se illis, concurritur, pugnant nobiles primo impetu fortissime & pari prorsus virtutis robore: sed ex solis æstu & laboris magnitudine fatigati nobiles, cedere coacti sunt, neque enim possibile fuit ocio assuetos tamdiu solem & labores pugnæ ferre, quandiu poterant rusticis laboribus exercitati homines. Necesse enim est breui solui omnibus membris qui non exercitatus obit, præter consuetudines, vehementiores labores. Dum igitur ex pugna fatigati nobiles ad equos suos properant, occiduntur fere omnes. Occubuere in eo prælio plurimi fortes viri, ex multitudine nobilium occisorum est colligere, quantus reliquorum numerus fuerit. Cecidere in illa pugna Austriæ dux Lupoldus vir fortis, Otho marchio de Hochberg, Ioannes de Ochsenstain, Ioãnes comes de Furstenberg, Ioannes & Vlricus de Hasenberg, duo comites de Tierstain,

1382

10 20 30 40 50

ſtain, Niger comes de Zollern, Waltherus de Gereltzech, Albertus de Rechberg, Fridericus de Monſtral, Othmarus Truchſes de Walpurg, & alij quorum nomina memoriæ, quod ſciam, mandata nõ ſunt. Inſecuti ſunt confœderati eos qui fuga ſibi conſulere nitebantur, multos in fuga ceperunt & trucidauerunt. Magnam gloriam & prędam in eo prælio adepti ſunt. Habuit occiſus Lupoldus dux Auſtriæ filium, nomine referentem patrem. Iuuenis erat animo fortis & exercitatus in omni armorum genere. Statuit igitur vindicare patrem, & alios apud Sempach occiſos. Quare hic Lupoldus dux Auſtriæ ad Carolum Imperatorem profectus, exponit illi ſua conſilia omnia, & queritur de clade accepta, & parente occiſo apud Sempach, Imperator adhortatur
10 eum ad virtutem & bello Heluetios confœderatos fatigandos, nihil tamen temere agat, in omnibus diligenter prius conſultet, opportunitatemque temporis obſeruet. monet, pollicetur auxiliares manus quanquam aliis occupatus eſſet. Aggreditur igitur dux Lupoldus Suitenſes magno animo, conatu, apparatu, & ira, multis ex imperio ſociis, multis locis tentat fortunam, ſed fere vbique aduerſa erat. Eo bello comes Werdenbergenſis, Ioannes nomine, & comes Donatus de Tockenburg, copiis ſuis optime armatis, vallem Glarenſem vaſtauerunt, & direptas domos incenderunt. quibus rebus exaſperati Glareani, coniunctis ſibi paucis ex vicinis pagis, adoriuntur hoſtem in anguſtiis montium ſeu vallium, committitur pugna, vtrinque pugnatur fortiter, ſed confœderati fortius de ſuis focis & pro libertate pugnantes: vertunt tergum Auſtriaci
20 (ſic enim appellabantur omnes in eo bello hoſtes confœderatorum) occiduntur a partē comitum mille quingenti, Glareanorum & ſociorum eorum vix quinquaginta. Fuerunt autem, ſi credimus qui de eo prælio ſcripſerunt, confœderatorum vix mille; hoſtium vero plures quam quinque millia. Fugientes Auſtriacos inſequuntur vſque ad oppidum Vrſee, vbi ex fuga ſe recolligere, & requieſcere conſtituerunt. Sed oppidum expugnant Heluetij, coguntur que noctu ex eo fugere Auſtriaci per montes in Tockenburg: Suitenſes armis eòrum & reliqua præda potiti. ſequuntur eos vſque in Tockenburg, illicque & per totam Durgiam multas deiiciunt arces, & occupant multa quæ adhuc belli iure poſſident. Cumque ſæpius ita in eo bello male ceſſiſſet, ſemperque augerentur vires montanorum hominum, & indies caperent aliquid, fatigatis
30 vtriſque, Heluetiis carentibus ſale & frumento (nam de vino nihil dico, non enim morabantur, ſimplici victu carnis, caſei, lactiſque erant contenti) duce vero Auſtriæ exhauſto pecunia, cœperunt audire eos qui de pace loquebantur, conuenerunt; conditionibus pacis, ſed non animis concordarunt. quare pax non diu durauit, odia enim manere neceſſum erat diu ex tanto & tam cruento bello. Cum igitur quotidie vicini conuenirent, neceſſario propter commercia & alteri alteros contemnerent, & in memoriam reuocarent, quæ in bellis facta erant ſuperioribus, frequentes cædes fiebant, & noua bella oriebantur: de quibus in ſequentibus fortaſſe; hoc loco ſatis ſit de Heluetiorum fœdere, nunc reuertemur retro aliquot annis. Anno poſt Chriſtum natum milleſimo trecenteſimo quinquageſimo ſexto, ſæuiit per Germaniam maxima peſtis,
40 quam præceſſerat defectio Solis & Lunæ, maximusq; terræmotus, quo multæ altæ in montibus arces, turres & domus in ciuitatibus & rure corruerunt, maxime in ripis Rheni, illo terræmotu maxime concuſſa eſt Baſilea, multa enim ædificia illic ruerunt, templiq; maioris fundamenta magnum acceperunt damnum. rimas enim per muros paſſim licet videre, quæ hoc terræmotu factæ ſunt. Item iuxta vrbem elegantium caſtrorum, quæ terræmotus deiecit, veſtigia viſuntur adhuc. Nos mirati murorum denſitatem, tantumque pondus potuiſſe commoueri ſpiritu in terra incluſo, vnde nam tam ampli meatus eſſe potuerint flatibus, terræ altius effoſſæ qualitatem diligentius inſpeximus in montibus & ad eorum radicem, in quibus deiectas vidimus arces, vidimus eſſe ſolutum ſabulonem, qui vias præbet flatibus. Hac cauſa flatus in terram
50 illam ſolutiorē multi admiſſi, multos efficiunt frigidiſſimos fontes in illis locis. Cõſtat enim inter naturæ peritos ex condenſatis in terra flatibus, qui æterna lege flant, perpetuos fieri fontes. In nimium igitur ſoluta pertranſit ſpiritus non condenſatus in aquam; in ſpiſſa vero nimium nõ ingredi poteſt, cernimus, ergo paulo ſolutiorē ad fontes generandos aptiſſimam eſſe. Peſtis, quæ ſecuta eſt hos ex alto ſolo egreſſos ſpiritus, primum per Germaniam graſſata eſt in minorum pecorum greges, mox etiam in ar-

1356

menta maiora, postremo absumpsit maximam hominum multitudinem, potissimum in iis locis, vbi vehementior terræ motus prius fuerat. Erat hoc tempore hæreticus, nomine Reghardus Bertholdus de Rorbach, qui aduersus ecclesiam hos habebat persuasos articulos: 1. Quod homo timens Deum, & gratias agens illi ex pia mente, tantam gratiam possit percipere ex cibo communi, ac si frueretur eucharistiæ sacramento. 2. Quod laicus illiteratus, & sacris ordinibus non initiatus, illustratus vero lumine diuini spiritus, cum maiore fructu possit alios docere, quam euangelium aut sacrarum literarum doctores. 3. Quod homo in hac vita tantum proficere possit, vt nec ieiuniis nec orationibus illi opus sit. Quarto, nescio quæ prorsus detestanda mendacia de passione Christi senserit, quæ apud historicos literis commissa leguntur. 10
Hic habuit qui credidere eius doctrinæ. Primum vero Herbipoli ab episcopo coactus est reuocare: sed paulo post in eandem hæresim recidit, Spiræ captus est, & igne concrematus. Anno Domini millesimo trecentesimo sexagesimo, discordantibus in imperio Principibus & ciuitatibus, corroborauerunt, firmioremque & auctiorem reddiderunt Heluetij libertatem suam, nec enim parum eius temporis discordia adiuuit Heluetica fœdera. Anno enim iam dicto, Eberardus comes de Wirtenberg ciuitates imperiales viginti quatuor, quarum præsidem eum Imperatores fecerant, afflixit exactionibus iniquis & non ferendis imperialibus liberis ciuitatibus, de hac iniuria igitur apud Carolum Imperatorem conqueruntur, petunt, vt eum a tyrannide dehortetur, imperetque illi, vt iustius agat. Imperator Eberardum verbis confutat, &, vt legibus iureque agat, omnia imperat. Eberhardus admonitionem & iussum Imperatoris nihili pendens, quærit socios quorum auxilio resistere possit Imperatori; fecitque fœdus cum ducibus Austriæ, nec in fœderis conditionibus excepit Imperatorem. Quod non immerito grauissime tulit Carolus, minatur illi sæpe: sed nihil minæ, nihil ius & æquum Eberardum mouent, pergit exactionibus vexare ciuitates liberas. Tandem omnes Sueuiæ imperiales ciuitates conueniunt Cæsarem, exponunt intolerabilem tyrannidem Eberardi, petunt consilium & auxilium, dicuntq; se paratos esse suis ipsorum impensis debellare comitem Wirtenbergensem, ducem belli tantum a Cæsare petunt, quo maioris autoritatis bellum sit. Imperator contemptus multis modis ab Eberardo comite, pollicetur non solum ducem belli, sed etiam auxiliares manus, statimq; mittit Basileam, Argentinam, Wormatiam, & alias quasdam ciuitates, legatos qui petant milites in auxilium ciuitatibus Sueuiæ, nomine suo. Wormatienses, Argentinenses, & Basilienses, aliique a quibus Imperator petiit, miserunt copias aduersus Eberardum Wirtenbergensem. Marchioni Badensi imperauit quoque certum numerum militum: sed recusauit Marchio, nam sanguine iunctus illi erat Eberardus comes. Eberardo autẽ e contra magnas copias cogente, multis Principibus clam, nonnullis palam eum adiuuantibus, Carolus intelligens quid futurum esset, si vinceret comes Wirtenbergensis, dedit ciuitatibus ducem Rupertum Bauariæ Principem, & ipse iusto exercitu coacto, oppidum Alen obsedit, & expugnatum in fidem recepit. Inde promouit exercitum ad vrbem Eslingen, in itinere arces & pagos quæcunque ad comitatum Wirtenbergensem pertinebant, igne ferroque vastauit. Venit ex Eslingen ad oppidum Schorendorff, quod obsedit: dux autem Rupertus obsidet oppidum Groningen, Constantienses & quæ a Constantia vsque ad Augustam vrbes sunt, obsident, Goppingen eodem tempore, hæc tria Wirtenbergensis comitatus oppida obsidentur. Eberardus comes incipit humiliari, suamque superbiam priorem detestari, non habens quo se vertat, sociis expectationi eius non respondentibus, desperatis ergo rebus suis propter multitudinem, clam misit ad episcopos Augustensem, Argentinensem, & Spirensem, petit vt se interponant, pacemque faciant, pollicetur se mutaturum animum & facta sua. Episcopi putantes suum maxime officium esse, pacem inter omnes homines, quantum fieri potest, facere, accesserunt ad Imperatorem, docent quæ ex intestinis illis bellis imperij incommoda eueniant, quam imperium infirmetur, hostes roborentur, vt semel dicam, flectunt animum Imperatoris, vt audiat de pacis conditionibus loquentes. Post autem multa commutata verba, tales pacis conditiones factæ scribuntur: Primum, vt Eberardus Imperatori resignaret omne ius quod se putabat habere in ciuitates imperiales in Sueuia. Deinde, vt omnibus qui aduersus eum causam

Margin: 1360 (line 13); 20 (line 20); 30 (line 30); 40 (line 40); 50 (line 50).

causam habebant, corã Imperatore responderet. Tertio, quod nõ deberet milites, nobiles, barones, & comites cõmouere aduersus imperium, & nullum omnino imperio bellum mouere. Quarto, vt fœdus cum ducibus Austriæ factũ renunciaret illis. Quinto, vt nulli eorum qui aduersus imperium se iunxerãt Wirtenbergensi duci in eo bello, esset fraudi apud Imperatorem, sed omnes recõciliati essent Imperatori, præter duces Austriȩ, quos Carolus non voluit recipere in gratiam. Sexto, vt omnes vtriusque partis captiui deberẽt dimitti. Septimo, vt omnia quæ erant ab Imperatore & ciuitatibus imperialibus capta duci restituerentur; prȩter Alen oppidum, quod nõ diu comites Wirtenbergenses tenuerant. adiunxit igitur illud oppidũ imperio. Sunt præterea aliæ conditiones pacis minoris momenti, consulto igitur prætereo. Quantum ex sequentibus temporibus colligo, nõ sunt prædictæ pacis conditiones seruatæ, nam post aliquot annos magnam pecuniam hic Eberardus comes Wirtenbergen. extorsit, nomine Imperatoris a ciuitatibus Sueuiȩ, quarũ se prædicabat præsidem Imperialẽ. Cum vero recusarẽt primum dare tantam pecuniã ciuitates, dux contraxit exercitum, multisq; modis vexauit ciuitates, eoq; redegit ciuitatum quasdam maxime vicinas, vt potius dederint pecuniam, Eslingen dedit 15 millia aureorum, Vlma vero dedit 52 millia, Rotuila 10 millia, Rutlingen 15 millia, Lindou 6 millia, Constantiã 40 millia dedisse lego, sed exemplaria possunt mendosa esse: quanquam verisimilius reddatur tantũ dedisse, quod priuilegia illis propter hanc summã sunt concessa. Dederunt & aliȩ ciuitates quædam, sed maior ciuitatũ pars nihil dare voluit, neq; compelli potuerat, sed incursiones equitum hostilium ciuibus suis & milite conducto, excipiebant toties, vt vltro tandẽ quieuerit. Inter has in imperio turbas, & intestina ciuiliaq; bella corroboratum est fœdus Heluetiorum inuictum. Duces Austriȩ quocunq; modo poterant, impediebant huius Caroli incremẽtum, & partibus Imperatori aduersis se adiungebant. Imperator igitur per totum imperium omnibus principibus & ciuitatibus imperauit milites, & magno coacto exercitu, incipit ducere aduersus ducem Austriæ, quem in conditionibus pacis cum Wirtenbergensi comite factis in gratiam recipere noluit. dux Austriæ per multa cum Heluetiis bella exhaustus, intelligẽs tantas aduersus se copias duci, mittit obuiam Cæsari episcopos duos, quos putauit autoritate aliqua valere apud eum, quibus mediatoribus pax est hoc modo facta: Primũ, quod dux deberet renunciare omnia fœdera, in quibus nõ esset exceptus Imperator, ipsumq; imperium. Secundo, vt dux exhiberet imperio eam obedientiam & reuerentiam, quam maiores eius exhibuerant. Tertio, vt omnes sibi deuinctos qui essent de imperio, liberos remitteret ad imperium, solutis iuramentis & obligationibus, nec in posterum vllos sibi adiungeret. Quarto, datis Imperatori Carolo literis, agnouit se in Palatinatu Rheni, in Sueuia, & Alsatia ducẽ non esse. Vltimo, vt, si eueniret Imperatori vel suis legatis copiisve iter in Italiam, vel quemcunque locum, vt esset liber tutus & apertus per Austriam transitus. Has conditiones accepit necessario dux Austriacus, nam paratus non erat ad bellum. Si autem illi montani homines, qui defecerant ab eo, obediuissent adhuc illi, audacter suos duxisset contra omnem Imperatoris potentiam; & hoc ipsum fecit eum tam audacem præteritis temporibus aduersus Imperatorẽ, quod sciebat suos prædecessores in ducatu Austriæ nihil non ausos contra quosuis reges & Imperatores, fretos nimirum robustis illis & animosis viris qui in illis montibus nascuntur. Circa idem tempus misit Innocentius legatos suos in Germaniam ad Carolum Imperatorem, pro subsidio Cameræ. Quod vt concederet Imperator, multa iura dedit Pontifex illi in ecclesiasticis rebus: verum Imperator solus in ea re neque permittere, neque negare volens, conuocauit Moguntiam Principes multos, episcopos Treuerensem, & Coloniensem, ducem Bauariæ, & ducem Saxoniæ, & alios; quibus congregatis, iussit Imperator apostolicos legatos coram Principibus mandata sua exponere. Episcopus igitur Caluacensis legatus pontificius multis orauit. Fine orationis facto, dixit Imperator, se mirari quo ore audeant tantam pecuniam petere, cum tam male viuant, & nefandis modis dilapident pecunias. Qur nõ, inquit ad legatum, prius reformatis clerum vestrum, & ostenditis vitã Christo sanctisq; eius dignam, vt corda fidelium piorumq; hominum vltro inclinentur ad dandum etiam si non petatis? Considerate prædecessorum vestrorum vias, quantum absitis ab illis? Iudiciũ Domini non feret diutius. Aderat forte canonicus ecclesiæ Mo-

guntinen. nomine Cuno de Falckenstein, cum capitio serico aureis ligaturis intextis. Hoc capitium petit Imperator sibi dari, & imponit capiti, suo viliore deposito, & conuersus ad præsentes Principes dixit, Vtrum militi an sacerdoti similior in hoc capitio videor? Subridebant præsentes omnes, canonicus rubore suffusus, tacuit. Imperator vero seuero vultu exorsus est dicere longa oratione de officio clericorum, quod debeant esse exemplaria gregis, quantum malorum in totam plebem emanet ex corruptis moribus sacerdotum: rursum docet, quantum bona exempla valeant. Prædicit illis quid futurum sit illis nisi mutent mores, seruiantque Domino, non ventri: nihil enim stare posse diu, quod non obit functiones suas a Deo & natura institutas, demonstratq; quomodo sancte & inculpate vixerint in monasteriis & collegiis primi patres, quibus beneuoli homines facti, tantas facultates in eos contulerunt. Vbique orationem finiuit, ad archiepiscopũ conuerso vultu, grauiore voce dixit, Domine Archiepiscope, mandamus qua possumus maxima autoritate, vt clerum vestrum omnem reducatis in viam, quo præsint & ministrent ecclesiæ, vt ædificentur homines, eorumque vita sit illiteratis liber viuus, in quo discant rectum & pietatem veram: præcipimus vero, inquit, vt quam primum abusus vestium & calceorum, ludorum & compotationum tollatur, & in ieiuniis & orationibus toti sint. Quod nisi fiat, minatur se mutaturum personas, operamque daturum, vt pij viri & digni fruantur beneficiis ecclesiasticis, nam in pios vsus esse contributa illa bona. Hunc animum & hoc iudicium in Imperatore audientes pontificij legati, excusare se conantur, inquientes, Pontificem in hoc esse, vt corrigat quæ emendanda sunt per ecclesiam, & quotidie emendare: sed nullum hominum statum posse irreprehensibilem esse, homines esse, non angelos, in hac vita; & multa in hanc sententiam locuti legati, conscenderunt nauem, in qua secundo flumine Coloniam vecti sunt, ibi ciuitate & episcopo permittente, magnam collegerunt pecuniam. Imperatori autem non placuit animus eorum cum hoc iudicio de ecclesiasticis personis. Hoc tempore, quantumuis resisteret Carolus Imperator, apostolici legati magnam ex Germania pecuniam Romam pertulerunt. Sub idem tempus misit Pontifex Innocentius Spiram literas, quibus præcepit ad apostolicam cameram mitti mediam partem omnium fructuum beneficiorum vacantium aut vacaturorum duobus annis in tota diœcesi Spirensi. & apud alios episcopos quoque tentauit: sed noluerunt consentire. Carolus hic Boemiam bonis legibus, ac religionis cultu exornauit, singulare enim illi studium fuit religionis, & morum bonorum, atque etiam literarum. Vniuersitas Pragæ ab hoc Carolo est fundata, & ad educandam docendamque iuuentutem monasteria instituit, imitando honestissima maiorum exempla. Pragæ quoq; constituit archiepiscopatum. ante Carolum enim, nulla erat Pragæ Metropolitana ecclesia, sed sub archiepiscopo Moguntino erat. Boemiã præcipue amauit, multas arces, multas ecclesias exædificauit per Boemiam passim. Imperator hic Norinbergæ multas institutiones melioribus legibus correxit, collegia enim artificum prona ad seditiones mutauit. Eo enim tempore excitarunt magnam seditionem aduersus magistratum suum & Imperatorem, nescio quem popularem vrbis statum cupientes, qui consistere non potuisset. Misit illo tempore Carolus cum esset Norinbergæ, ad Innocentium Papam legatos duos episcopos Argentinensem & Pragensem, per illos postulauit a Papa, vt multa per ecclesiam reformaret; Item, vt omnia quæ a pontificia sede aduersus Henricum septimum, qui erat auus Caroli, essent promulgata, reuocaret & irrita pronunciaret. Pontifex legatis respondet, se omnia facturum ad Caroli sententiam, quandoquidem videat eum nihil petere nisi ad Rempub. & religionẽ, felicémq; ecclesiæ statum facientia. Post natum Saluatorem annus 368 per totam Europam miræ fœcunditatis, vinum & frumẽtum vilissimum fecit. Hoc anno Vrbanus quintus qui Innocentio vita defuncto successerat, tumultuante Italia, misit legatos ad Carolum Imperatorem, vt ecclesiam ab hostibus defenderet, præcipue a Bernaboue, qui omnia depopulabatur, neq; Imperatorẽ, neq; Papam, neq; Deum respiciens, cum quo tamen Carolus pacem fecit, antequã ingrederetur Italiã. Inuitante autẽ serio & sæpius Imperatorẽ Pontifice Vrbano, copias ex Boemia & Germania cõgregatis ducit in Italiã, multis nobilibus, baronibus, comitibus, & Principibus comitantibus eum. In Italia ciuitatib. vbiq; honorifice adueniens exceptus est, in itinere litigantes composuit, sine, quan-

368

10 20 30 40 50

quantum fieri poterat, sanguine. Vbi venit Pisas, conuocauit magistratus vicinarum ciuitatum, & causis cognitis, iudicauit secundum leges iustissime, sciens quantum autoritatis amorisque iustitia Principi conciliet apud omnes homines. Res imperij ordinauit tum etiam Pisis. A rebellibus & seditiosis quam primum potuit, extorsit pecuniam, nam vtilissimum Reipublicæ iudicauit illas vrbes maxime egestate inopiaque laborare, quo non haberent facultates bonis negotium faciendi. Senis cum esset, rumor in populo exortus est, quod Imperator velit ciuitatem in vltimam seruitutem redigere; quare ciues arripuerunt arma, & pene Carolum oppresserunt, cum nihil tale expectaret; sed virtute militum Germanorum vicit, multosque Senenses occidit. Romæ veniens exceptus est honorifice, & multa cum Pontifice decreuit: sed postea parum est effectum datum. Nec longam moram fecit Romæ, quoniam omnia illi fuerunt suspecta, & pleraque displicuerunt, quæ propter temporum malitiam mutare non poterat. præterea multa eum in Germaniam reuocarunt. Quam ob rem recepit se cum copiis suis in Germaniam. In Germania multa inuenit turbata, ex quibus omnibus cum videret se extricare vix posse, & multas partes cerneret potentes, quæ post mortem suam filiis suis suppressis, peruenturæ essent ad imperium, incipit cogitare quo pacto posset filium suum Wenceslaum regem Romanorum facere. tentat igitur Principum electorum animos muneribus & officiis allicere ad suum filium eligendum. Sunt autores qui scribunt singulis electoribus Principibus centena millia florenorum promissa: post electionem vero cum patri Carolo soluendo non esset, Principibus electoribus obligasse pignoris loco vectigalia, oppida, & telonia imperialia. Nos hoc loco nihil asserimus, quæ commissa sunt ab aliis literarum monumentis, bona fide paucis indicamus. Est igitur, procurante patre, supra millesimum trecentesimum, septuagesimo anno, Wenceslaus electus Imperator Francofurdiæ, magnámque de se præbuit spem. Quatuor annos ante Wenceslai electionem Friburgenses & comes eorum, Aego nomine, inter se habuerunt magnas simultates, plus iuris in ciues sibi arrogabat, & exactionibus latu difficilioribus vexauit eos: quare cum ciues sæpius hoc essent conquesti apud Imperatorem, nihilque auxilij possent consequi, Imperatore occupato aliis, excluserunt comitem coacti eius tyrannicis exactionibus, & fœdus cum Basiliensibus quorum prudentia, autoritas, constantia, fortitudo & fides magna erat non solum per imperium Romanum, sed per totam Europam. Anno igitur millesimo trecentesimo sexagesimo sexto in vigilia annunciationis diuæ virginis Mariæ, comes conatus est per insidias Friburgum capere: sed Friburgenses præuenientes eum repulerunt. Dux repulsus, detectisque eius insidiis, cœpit copias augere, maioribusque viribus bellum gerere. Friburgenses coniunxerunt sibi etiam vicinas ciuitates Neoburgum & Brisacum. His sociis auxiliaribus captam arcem quæ super vrbem est, deiecerunt, & in monte præsidio sufficienti collocato, obsidione cingunt oppidum Endingen, quod obtemperabat comiti, ad quod liberandum cum copiis accelerat comes, aduenienti Friburgenses occurrunt, soluta obsidione, neque enim inter oppidum hostile & hostilem exercitum claudi tutum putabant. Comes habebat secum multos nobiles, milites exercitatos multis bellis, Friburgēsibus appropinquantibus adhortatus est suos ad virtutem præstandam, gratitudinem pollicetur, in loco editiore aciem instruit, numero equitum longe superior, peditatum si non maiorem, at certe non minorem habebat. Friburgenses odio tyrannidis concitatiores tumultuarie instructa acie, in loco sibi paulo iniquiore aggrediuntur hostem, equestre fit primum prælium, sed ob multitudinem hostium Friburgenses equites cedere sunt coacti, quæ res non parum terruit & peditatum, nihilominus adoriuntur fortiter hostem, fit atrox pugna, & equites Friburgenses denuo: pugnant dum autem neutri cedere volunt, multi cadunt, capiuntur multi, multi in Rheno suffocantur. Post hoc prælium, episcopus Basiliensis, & episcopus Argentinensis Constantiensisque & quidam alij proceres pacem inter eos fecerunt, vtrisque bello afflictis. Cum autem & Friburgenses & comes animaduerterant, per omnem hominum memoriam odium etiam in posteris duraturum conceptum ex tot mutuis cædibus, accepit comes oblatam a Friburgensibus pecuniæ summam, & eos manu misit liberos. Sed sunt qui putant pecuniam comiti numerasse Austriæ ducem, cuius postea subditi facti

1370

1366

ſunt, ſicut adhuc hodie domui Auſtriæ obediunt. Erant his temporibus frequentes diſcordiæ ducibus Auſtriæ,& aliis vicinis nobilibus,cum confœderatis Heluetiorum.
1371 Anno ſeptuageſimo primo ſupra milleſimum treccenteſimum, Vrbanus Papa per totam Europam miſit nuncios apoſtolicos,qui adhortati ſunt populos ad expeditionem contra Turcos ſuſcipiendam,eiuſque expeditionis nomine magnam pecuniam conflauit. Indulgentias conceſſit in plurima annorum millia iis qui aliquid contulerunt; iis vero qui militatum irent in eam expeditionem, cœleſte regnum clauibus apoſtolicis aperiebat. Verum cum vis non parua pecuniæ eſſet collecta,Pontifex in Galliam profectus, moritur, pecuniaque in neſcio quos vſus confertur. quanquam enim eodem anno alius creatus ſit Pontifex, nempe Gregorius vndecimus: tamen antequam 10 hic ad pontificatum perueniret, diſtracta eſt collata pecunia in expeditionem contra Turcam. Erat poſt Vrbani obitum Italia & vrbs Roma confuſa factionibus. Potentiores ciuitates inceperunt aduerſari pontificiæ ſedi, multis enim annis fuerat curia Pontificis Romani Auinione in Gallia, & minor erat autoritas Papæ,qui propter beatum Petrum, & locum,Romam,magnus,& Pontificum primus habebatur;Italiam, patrimonium beati Petri per vicarios gubernabat, hinc multæ ſeditiones, & ciuiles cruentæ diſcordiæ oriebantur. Florentini præcipue iugum Pontificum Romanorum abiecerunt, erat in Italia legatus Pontificis homo durus & faſtu turgidus,qui in annonæ caritate negabat ciuitatibus frumentum quod habebat in ſua poteſtate. Peruſinis ergo rebellantibus miſerunt Florentini auxiliares manus,quarum ope arcem in vrbe 20 ceperunt, & pontificiam familiam eiecerunt. Bononienſes exemplo illorum paulo poſt quoque rebellarunt, quibus Peruſini & Florentini ſe coniunxerunt. ij ergo ſolicitarunt ad defectionem alios, & facile multi mouebantur exemplo tam potentum ciuitatum:Romani quoque aduerſus pontificias conſtitutiones crearunt magiſtratus. Gregorius Papa vbi cognouit Peruſinorum, Florentinorum, & Bononienſium defectionem, copias armatas ex Galliis mittit in Italiam,& cum copiis mittit ſimul cenſurarum & anathematum fulgura & fulmina. Florentini vero & eorum ſocij opponunt ſuas copias pontificiis: ſimul mittunt legatum ad Pontificem in Galliam,ei exponunt quibus cauſis moti fuerint ad reſiſtendum legatorum pontificiorum tyrannidi. excuſant ſe,& ſimul docent,quid mali afferat abſentia Papę ab Italia,nec factum 30 odio Pontificis eſſe,ſed quod cupiant eum apud ſe Romæ habere.accuſant autem nominatim legatos quoſdam,indicantque eorum iniqua facta. Pontifex vero ciuitatum legatis reſpondet durius, docet, quam contra diuinas & humanas leges ſit magiſtratui non obedire; multo vero maius piaculum eſſe tanto magiſtratui non obedire,hoc eſt ſummo Pontifici. Quam ob rem imperat, ſi velint ſuam gratiam habere,vt obediant nunciis ſuis,tanquam ſibi ipſi. Poſtea ſatis claris argumentis & ſignis intellexit plurima & maxima mala non ſolum in Italia, verum etiam in tota Romana eccleſia euenire,propterea quod Romæ Pontifex non habitet.& exemplum dedit aliis eccleſiaſticis prælatis ſuas eccleſias relinquendi.Et cum iuſſit epiſcopos domi apud ſuos eſſe,audebant quidam reſpondere, quod epiſcopus Romanus non Romæ habitaret.Quare 40 decreuit curiam papalem transferre Romam, ſed ex Gallia diſceſſurus, diſſimulauit diligenter ſe profectionem cum tota curia parare ad vrbem (nam in Gallia iam manſerat curia pontificia ſeptuaginta annis)quare Galli eam iure ſuam eſſe putabant,& per vim retinuiſſent, niſi quaſi aliud agendo clam diſceſſiſſent. Venit ergo Pontifex Romam magna cum Romanorum & multarum Italicarum ciuitatum lætitia, ac ſuo aduentu finiuit bellum. Hoc tempore ciuitates imperiales in Sueuia geſſerunt non paruum nec incruentum bellum cum duce Wirtenbergenſi Eberardo. Comite enim de Helffenſtain in arce Nyberga trucidato,ciuitates conſcriptis copiis aduerſus eum tendunt, quibus non procul a dicta arce occurrit comes Eberardus,& commiſſo prælio ſuperauit,magna occiſa,magna capta,magnaq; vulnerata multitudine. Poſt hoc præ- 50 lium facta eſt Principibus quibuſdam mediatoribus pax. Hoc tempore Turcę aduentus timor magnus inuaſit Italiam,quã ob rem Pontifex ad Cæſares Carolum & Wenceſlaum legatos mittit,vt rebus eccleſiæ periclitantibus ſubueniant,pacem faciant inter Chriſtianos Principes,ne omnes inter ſe bellantes,nõ ſibi,ſed Turcæ laborẽt, mittit & ad alios Principes,nullam pacem non honeſtiſſimam eſſe,quæ fiat propter communia

munia ecclesiæ cõmoda, liberaliter promittit per Gallias, Hispanias, Britanniam, Germaniam, Vngariam, & alias Romanam ecclesiam audientes gentes, prædicando crucem, sic enim vocabant quando concionatores plebem excitabant contra hostes ecclesiæ. Sed discordia Principum fuit in causa, vt Pontifex frustra parturierit expeditionem in Turcas. Anno post Domini salutis nostrę 1377, denuo erat bellũ inter comitem Wirtenbergensem & ciuitates Sueuiæ: postquam ergo comes ciuitatibus, ciuitates vicissim comiti multa intulissent mala, quadam nocte paucis diebus ante festum Ioannes Reutlingenses cum sociorum auxiliari manu exiuerunt, & latuerunt in arbustis, donec pastores ex oppido Vrach & Tetingen mane summo pecora in pascua agerent, quæ omnia abegerunt, & pagum Tetingen incenderunt. cum vero cum præda reuerterentur domum, Vlricus iunior comes de Wirtenberg, magno cum equitatu per aliam viam præuenit eos, & obuiam illis venit, ac si venisset ex vrbe: sed ciues diligenter obseruantes suos, periculo suorum intellecto, erumpunt per aliam portam, circundatur ita comes præter suam expectationem, cõseruntur manus, fit atrocissimum prælium: sed comes par esse non potuit, & perturbato ordine fugere conatur: sed circumsepto hostibus armatis, nulla patet fugiendi via. Occubuerunt in ea pugna plurimi nobiles, Ioannes comes de Schwartzenburg, Fridericus comes de Zollern, Vlricus de Tübingen, Suigerus de Gundelfingen, Gotfridus de Winshen vexilifer, Reinhardus de Nyberga, Ioannes de Seldeneck, Bernhardus de Sachszenheim, Wolfo de Stamhen, Magister curiæ comitis de Wirtenberg, Benzo de Hohenstein, Ioannes de Rudenberg, Ioannes de Lustnou, Sifridus de Willenberg, Conradus Kyfer, Waltherus de Hohenfels, Conradus de Hœfingen, Suigerus de Gemingen, Scharbo de Bernhusen, Henricus Waler, Sifridus Waler, Cuno Truchses de Buchishusen, Eberhardus de Sternenfels, Henzo de Liechtneck, Ioannes de Sperberseck, Andreas de Gyssingen, Vlricus de Liechtneck, Diopoldus de Nydlingen, Cunzo de Stamhen, Wolfo de Phauhusen, Wolfo de Iungingen, Waltherus Sper de Estetten, Sifridus Franco de Erdtbach, Hermannus de Ratbocem, Ioannes de Grunbach, Cuntz de Hediken, Raue de Liechtenstein, Volcklinus de Kruthen, Ioannes de Grunbach, Guilielmus de Knishem, Conradus de Limppach, Hermannus de Boestain, Rupertus de Gebsydel, Ioannes de Lor, & multi alij nobiles, nam hi quos enumerauimus, omnes fuerunt nobiles; famulorum nomina non extant, & longius esset recensere. Ipse filius comitis de Wirtenberg Eberardi, aliquot vulneribus acceptis, cum quibusdam aliis fuga elapsus est, & peruenit ad arcem Acheln. Reutlingenses equis & reliqua præda potiti, captis aliquot, oppidum suum victores ingressi sunt, nec paucos ex suis amiserunt. Petierunt autem nobiles suorum cadauera, quæ illis Reutlingenses dederunt. Durauit hoc bellum diutius, quod Carolus Imperator sentiebat iam cum duce Wirtenbergensi. Sueuia ex hoc bello multa passa est mala, nam villæ rusticæ integrique pagi vtriusque partis exusti sunt, & fruges contritæ in agris, quę res multos pauperes rusticos ad mendicitatem perduxit. Postquam accepit comes Wirtenbergensis hanc insignem memorabilemque cladem, comparauit maiores copias quam antea in eo bello consueuerat, armauitque omnes suos subditos. contra quoque ciuitates conscripserunt auctiorem exercitum, sed iusto prælio non dimicauerunt, alteri autem alteros vehementius vexauerunt. Eodem tempore Lupoldus Austriacus dux oppidum Feldkirch, cum adiacentibus quibusdam emit a Rudolpho de Werdenberg, hic enim tueri se posse non sperauit, ille putauit sibi vsui magno fore in bellis gerendis cum confœderatis Heluetiis. Non diu post propter eandem causam ab Alberto de Werdenberg idem Lupoldus emit Bludentz & sanctum montem. Hoc etiam anno Imperator Carolus non exiguis copiis Vlmam vrbem obsidione totam cinxit, deuastatis eius agris. erat autem comes Wirtenbergensis socius Imperatoris in eo bello: diu vero vbi frustra tempus tereret ad vrbem munitam optime fossis, muris, ciuium fortitudine, constantia & concordia (quæ est præcipuum ciuitatum robur) nulla capiendi spe apparente, obsidione autem multum pecuniæ deuorante, soluit obsidionem. Postea Vlmenses, coniunctis sibi aliis vicinis confœderatis ciuitatibus, inuaserunt Wirtenbergensem principatum, & aliquot arces ceperunt, pecora abegerunt: eo anno vario martis fauore dimicatum est inter Wirtenbergenses & ciuitates. Hoc tem-

pore magnæ dissensiones inter episcopos, omnes prælatos ecclesiasticos & vulgares sacerdotes, Pontifice enim Gregorio partem fructuum beneficioru exigente & contra recusantes fulminante, alij omnes processus Papæ contemnebant, alij re[illegible]ntur, & ita fiebat, vt contraria de Pontifice in sacris concionibus docerent, illis se nihil debere; istis summo Pontifici omnia ecclesiastica subiecta esse, probantibus. Hoc tempore Imperator Carolus incidit in grauem morbum, vbi autem aduersus omnia medicorum præsidia morbum præualere videt, conuocatis suis, mandat quæ fieri velit post obitum suum, dispositis rebus, suaque voluntate indicata, obdormiuit.

DE GERMANIS
LIBER VIGESIMVS-
SEXTVS.

CArolus Cæsar reliquit filios duos Wenceslaum & Sigismundum, quorum natu maiorem Wenceslaum octo annis ante mortem Imperatorem appellauit, vt diximus. Hoc tempore, Gregorio Pontifice mortuo, Romani & Italiæ ciuitates miserunt nuncios ad Wenceslaum, vt operam daret, quo eligeretur aliquis qui Romæ habitaret, nam Galli omnibus viribus conabantur reducere Curiam pontificiam in Galliam, quare Gallum quempiam cupiebant. Hæc electio quo tumultu sit facta, satis est ab aliis traditum. Itali enim elegerunt Vrbanum sextum; Galli elegerunt Clementem septimum. Vrbanum Pontificem agnouit Italia, Germania, & Vngaria. Clementem Pontificem summum appellauit Gallia, Hispania, Cathalania & Anglia. hi Vrbanum, illi vero Clementem, antipapam & apostaticum non legitime seu canonice electum, vocabant. Wenceslaus fouit serio partes Vrbani, qui studuit, vt quam plurimos sibi faceret amicos, Italiæ ciuitatibus multa condonauit. Et idem studium amicos comparandi fuit Clementi. Vterque, Principes sibi non fauentes clam & palam odiendo, causam præbuit multorum bellorum. Quoniam regina Apuliæ fouebat partes Clementis, Pontifex inuitauit ad occupandum regnū Wenceslaum, cui cum non vacaret venire, Carolus Vngariæ regibus originem ducens, inuitatur, qui vbi ad Vrbanum venit, Romæ vnctus & coronatus est, rexque Siciliæ appellatus. Ante vero quam eum fecerit regem Siciliæ, Pontifex suis nepotibus meliores eius regni principatus, nempe Amalisatanum & Capuanum & alios dedit, Carolo futuro rege iureiurando pollicente se ratum habiturum quid Papa mutarit. Carolus Romę salutabatur in Curia pontificia rex Sicilię. Interea dum hæc Romæ aguntur, Anna regina, Siciliæ vidua, nubit alij viro Othoni duci Brunschwigensi, quo marito Germano, secum adducente in Siciliam copias ex Germania, putat se bene defensam. vbi autem intellexit hæc mulier, & a Pontifice Romano accersiri milites ex Germania, nam Wenceslaus totus deuotus erat huic Vrbano, in filium adoptauit (cum ipsa careret liberis) Galliarum regis fratrem, Andegauensem ducem, Ludouicum nomine. Cum ergo Carolus rex coronatus nihil omnino haberet quo occuparet regnum, & iam inciperet rideri rex, & Pontifex creator regis sine regno, Pontifex constituit effugere hanc nominis iacturam, quare cum & ipse esset tenuius pecuniatus, ecclesiarum & monasteriorum possessiones ciuibus Romanis vendidit, contraxitque ex illis fere centum aureorum millia. supellectilem auream & argenteam ecclesiasticam quoque mutauit in monetam, illa pecunia vsus in stipendia militum Carolus, copias ducit primo Neapolim, eam vrbem per fraudem quorundam ciuium cepit, in qua accepto a ciuibus iuramento fidelitatis, & ordinatis confirmatisque rebus, castrum nouum, in quo erat cum sua familia & amicis, regina Anna, obsidione castrum terra & mari quātum per exercitus magnitudinem fieri potuit, circūdedit, nec ita tamen circumsepire potuit, vt nō ingredi & egredi qui vellent, possent, saltem per mare, nam classe non admodum multum valebat rex. Otho dux Brunschuigensis obsessæ reginę maritus, cōiugē, vel potius fortasse regnū, dotē, non deserere volens, adducit copias militū Italorum & Germanorum nō contemnendas, quibus obsedit

obſedit Neapolim Carolo proditam. Carolus autem in vrbe obſeſſus, tali dolo aduerſus Othonem vſus ſcribitur, adulterato ſecreto ſigillo reginæ, & imitatis characteribus quibus conſueuerat vti Anna regina, nomine reginæ ſcripſit ad Othonem, vt aliquot fidiſſimis comitibus veniret noctu hora & loco indicatis, ibi conſtituta noctis hora venturos qui indicent eis viam & rationem occupandæ vrbis. Otho ad horam & locum deſignata venit cum Marchione Montisferrati, fratre ſuo Germano Baltaſare, & aliis tribus viris primæ nobilitatis & apud ducem Othonem fidei, cum ad locum perueniunt, occiditur Marchio cum aliis duobus, Baltaſar eſt elapſus per noctis tenebras; Otho vero captus ductus eſt in vrbem, non ſicut ſperauerat cum duxit vxorem
10 reginam. Otho autem prorſus vir Germanici ſpiritus, ductus ad regem Carolum, nec capite nec genibus flexis vllum demiſſi animi ſignum dedit, ſed corripientem regem verbis confutauit, libere ediſſerens ad quem pertineret ius regni Neapolitani, & Siciliæ. Carolus libertate viri offenſus, talemque animum in eo veritus, iuſſit Othonem duci in carcerem, diligenterque cuſtodiri. Exercitus ante vrbem duce deſtitutus ſoluit obſidionem, diſſipatique milites domum ſe conferunt. Anna in arce obſeſſa filij adoptati aduentum neſciens, in quo vno ſpes reliqua erat illi, poſtulauit liberum & tutum cum Carolo colloquium. Conuenerunt ergo in horto arci contiguo, & Anna in hunc modum eſt affata regem, Ego te hactenus vt filium amaui (nam matrem Caroli huius aluerat hæc Anna) nunc video te, diſponente Deo, mihi eſſe dominum fa-
20 ctum, peto igitur a te vt me iam viciſſim & maritum Othonem commendatos habeas, ſi vnquam tibi aut tuæ quæ te peperit matri, aliquid bene feci. Carolus placido vultu manſuetiſſime reſpondit, te non minus quam meam matrem dilexi, & id intelliges poſthac melius, teque & maritum tuum Othonem commendatiſſimos habebo, &c. Comitatem & beneuolentiam omnem ſimulante oratione Caroli victa Anna, ſperauit in homine gratitudinem animi magnam & dignam Principe. Quare fidei eius dedidit ſe & caſtrum & omnia quæ in eo erant. eſtque reuerenter educta de arce in elegantiſſimas vrbis ædes, comitata pediſſequis multis honorifice: ſed, ſi ſcriptoribus credimus, paulo poſt miſſis militibus, in precibus ad Deum deprehenſa, ſtrangulata eſt, Baronibus eius captis. Et hoc modo totum regnum occupauit, ſed præſtantiorem re-
30 gni partem, conſanguineis Papæ tradere ex pacto coactus eſt. Præterea in eccleſiaſticis prælaturis omnia immutauit Pontifex Romanus (nam ſenſerat cum Clemente Gallorum Papa) miſit enim illuc legatum cardinalem qui omnes eccleſiarum prælatos, epiſcopos, abbates, & totum clerum qui reginæ adhæſerant, multis crudelibuſque modis affectos & ignominiæ notatos beneficiis & dignitate priuatos in exilium miſit, & alios in locum eorum Vrbanus conſtituit. Dum hæc in Neapolitano regno geruntur, adoptatus filius Annæ de cuius mulieris fatis iam diximus, Ludouicus, dux Andegauenſis, a Clemente Pontifice in Gallia vngitur & coronatur in regem Neapolitanum, quare a fratre rege Gallorum adiutus, validum cogit exercitum, in quo habuiſſe fertur bene armatos equites 30 millia, peditatum vero centum millium. ſuperatis igi-
40 tur alpibus venit in Italiam. Vrbanus immodice terretur, & Carolus, eiſque adhærentes omnes muniunt vrbes, in Germaniam pro auxilio mittunt legatos ad Wenceſlaũ, per Italiam contrahunt tumultuarie exercitum. multo vero magis terruit, quod in Italia erant qui odium in Vrbanum & amorem erga Clementem occultabant. Dux igitur Ludouicus a Barnaboue vicecomite honorifice excipitur & tractatur; adhortaturque ad premendum propoſitum, & occupandam totam Italiam, non tantum regnum Neapolitanum, & non ſolum Carolum ex regno per dolum occupato eiiciat, ſed & Vrbanum antipapam ex pontificatu deturbet. Vbi in Hetruriam cum Gallorum copiis peruenit, occurrunt illi obuiam Aretini exules, auxilium aduerſus ſuos conciues petunt, qui illos eiecerant, quod ſenſerant contra Vrbanum cum Clemente Gallo-
50 rum Pontifice ſummo. Ludouicus dux caſtra mouet ad vrbes Aretinæ mœnia, Carolus ante Ludouici aduentum firmum præſidium in eam vrbem collocarat, quare eruptionibus nocte dieque factis ex vrbe, multi quotidie cadunt, tandem poſt multas oppugnationes expugnatam vrbem militibus prædam facit, eſtque miſeris hoſtilibus modis vaſtata & direpta. Caſtrum autem vrbis, propter loci munitionem & præſidia, quæ ex vrbe capta confugerant in illud, capi non potuit, quanquam

continuo sesquimense impugnata sit multis artibus & instrumentis bellicis. Quare soluere necessario coactus arcis Aretinæ obsidionem, recta tendit in medium regnum a Carolo occupatum modo quo dictum est, magna statim defectio facta est a Carolo: fuerunt enim multi qui vehementer offensi erant morte reginæ Annæ, nam fidem illi non seruatam, & indignissime supplicio affectam a Carolo quem cum paupere matre sua domi aluerat. Hoc ergo perfidum facinus multos alienauit ab eo, non tantum propter misericordiæ affectionem, sed propter perfidiam & ingratitudinem, quæ vitia in quocunque animante sunt, nihil boni sperandum ex eo: ideo natura docente, nullis fere magis offendimur. quis enim nostrum non statim odit etiam quem nunquam vidit hominem, cum audit benefactoribus ingratum fuisse, & credentem fidei datæ fefellisse, vt taceam, occidisse, & sic occidisse mulierem? Quapropter actũ erat de regno Caroli, nisi casus eum seruasset. Ludouicus enim iam duas insignes regni ciuitates ceperat, sed Ludouicus dux morte in medio cursu abreptus est cum multis aliis Principibus viris exercitus sui. Tradunt ab hostibus fontes veneno infectos fuisse, quibus vsi sunt. Nam & gregariorum militum, qui ea vsi sunt aqua, multitudo mortua est duce defuncto vita, exercitus redit dissipatus in Italiam. & expeditio tantorum conatuum, tantæque spei ita euanuit, habuitque illum finem. Circa annum Domini 1380, Ludouicus Vngariæ rex, duobus annis ante mortem, filiam suam desponsauit Sigismundo fratri Wenceslai, filio Caroli, Imperatorum, deditque illi in dotem regnum Vngariæ. alteram, quam habuit, filiam dedit duci Astriæ, deditque in dotem Poloniæ regnum. Eodem fere tempore Carolus Galliarum rex Isabelam, ducis Bauari filiam, vxorem ducit, puellam formæ & morum elegantia prestantissimam. Vrbanus his temporibus contra Turcam hortatur per legatos suos omnes Principes per ecclesiam Romanam. Et tribus archiepiscopis electoribus imperij, cardinalatus vltro obtulit, sed recusarunt. qua causa autem noluerint suscipere eam dignitatem, nescio. Vrbanus Papa, vt historici referunt, pro ingenij sagacitate intelligens quanto Germania sibi esse possit vsui, præcipue potentissimi Principes Wenceslaus & Sigismundus, aduersus Clementem Papam in Gallia aduersarium suum, mittit ad ambos Imperatores Wenceslaum & fratrem eius legationẽ cum multa benedictione apostolica, & inuitat eos Romam, animum & studium suum declarare cupiens erga eos, vt ipsi vicissim copias suas in auxilium contra Clementem mittant. Prorsusq; conciliauit illos sibi, totosque suos fecit Vrbanus. Quare ex Germania Wenceslaus mittit legatos ad Clementem Auinionem, & ceu Imperator dehortatur eum a schismate, vt pontificatum deponat, potiusque ecclesiæ commodis quam suis affectibus consulat, etiam atque etiam rogat. Clemens, non ignarus quam intimus Wenceslaus esset Vrbano, iudicansque omnia facere Vrbani, non ecclesiæ totius nomine, ignominia legatos Cæsarianos affecit, quosdam ex eis sacris ordinibus initiatos coniecit in carcerem, & ceu maleficij reos torsit. Quod male (& non immerito) habuit Wenceslaum & fratrem eius Sigismundum, inceperuntque ab eo tempore omnia pro Vrbano contra Clementem quæ potuerunt, facere. Hoc tempore Vrbanus Nucoriæ obsessus, & in presentaneo periculo constitutus, cum desperaret de salute, Lothar Germanus Sueuus cum paucis Germanis armatis liberauit eum, & Genuam duxit saluum. Genuæ tum quinque cardinales colligatos in saccum in mare demersit: duo cardinales Rauennas scilicet, & Galeotus clam se subduxerunt, & quod crudele exemplum in cardinales displicuit, & quod eandem fortunam timuerunt, peruenerunt autem ad Clementem in Gallia, a quo magno honore excepti sunt, multa enim mala de Vrbano dixerunt, & spem illi fecerũt, Vrbanum diu durare non posse, tantam tyrannidem exercentem in innoxios bonosque viros. Vrbanus omnem suam spem ponit in Wenceslaum electum Imperatorem, quem sperat inuitatum propediem cum Germanis in Italiam venturum. Otho de Brunschuig post tres demum annos de carcere euasit: sed in itinere iterum captus a militibus Clementis pontificis, ducitur ad Papam Auinionem. a pontifice liber dimissus, venit rursum in Apuliam, auxilioq; amicorum & ciuium Neapolitanorum fauore vrbem Neapolim occupauit. Carolus erat in Vngaria, regina vxor Caroli cum filio Ladislao, & Anna filia fuga elapsi sunt: Otho vero paulo post obiit diem suum, & recepit Neapolim Carolus, & misere afflixit totum regnum exactionibus intolerabilibus, & vicinas Italiæ partes

tes

Margin: 1380; line numbers 10, 20, 30, 40, 50

tes eodem modo cœpit premere,& collegit magnam pecuniæ vim, quam in ſtipendia militum omnem conſumpſit: nam cum ita adminiſtraret regnum, vt timeretur ab omnibus,omnes erant ei quoque neceſſario timendi. Præterea etiam magnis indigebat copiis,quod animum ad regnum Vngariæ adiecerat. defuncto enim hac vita Ludouico rege Vngariæ,ſibi deberi regnũ aſſerebat, maioriq; animo & conatu nitebatur poſſeſſionem eius regni conſequi,quod in Vngaria libentius vitã agebat. Quare commiſſo Neapolitano regno vxori Margaritæ,& amicis quibus fidebat plurimum, ipſe parat profectionem in Vngariam. Sed Vngariæ Principes plerique Sigiſmundo adoleſcenti nomine dotis deberi regnum ſciebant,& cum deſponſauit illi Ludouicus rex filię Mariam,deditq; in dotem regnum, conſenſerant primates regni: quare ſtatim poſt patris mortem coronant eam filiã in reginam Vngariæ,Sigiſmundus enim maritus eius nondum ex ephebis exceſſerat. Mater autem Mariæ deſponſatæ Sigiſmundo, nomine reginæ puellæ, filiæ ſuæ, regni negocia adminiſtrat, & alios Principes contemnens, alios conſulens in gerendis rebus, ſeipſam iudicans prudentiſſimam (magnum malum magnaq; peſtis eſt fœmina quæ videtur ſibi prudens)regnum breui tempore factionũ diſcordiis impleuit mulier ad obediendum & nendum nata, non ad imperandum. Quare Principes ab anu contempti, mittunt Neapolim, legatum epiſcopũ Zagabrienſem, ad Carolum in Vngariam,ad regnum occupandum vltro currentem incitant. Carolus igitur Vngarię rerum ſtatu cognito,feſtinat,celeriterq; cum epiſcopo ad vrbem Zagabrienſem venit. Illuc ſtatim Vngarię proceres ad regem confluunt,alij timore,alij muneribus,alij pollicitationibus,non pauci rerum nouarum ſtudio ducti. Anus ipſa quoque repentino eius aduentu territa, mittit ad Carolum nuncios qui excipiant eum familiariter,& adhortatur,vt adſit ſibi in gubernandis rerum habenis, vt eũ conſulat pro ſua prudentia & fide. Poſtremo prorſus cedit illi, traditq; regnum & ſe in manus eius. His rebus cognitis, Sigiſmundus Vngarorum perfidiam, & Caroli aſtus & inſidias veritus,recipit ſe ad fratrem Wenceſlaum. Carolus blandimẽtis fictis affatus anum,promittit ſe eam matris loco habiturum,& nihil contra eius ſententiam & animum facturum. Quare breui poſt in Alba regali ab epiſcopis coronatur & vngitur in regem Vngariæ Carolus. Sed principio ſtatim regni, totam fere Vngariam a ſe alienauit, & regni Principes anumq; reginam deſpiciens, per omnia ſuperbe odioſeque imperabat. Mulier(vt hoc genus ingenioſum eſt ad dolos) anus regina,adhibito in conſilium Principe Palatino Garenſi, verſat in animo quibus nam artibus poſſit Carolus clam e medio tolli (nam armis palam fieri impoſſibile videbatur) Habebat autem Garenſis apud ſe iuuenem audacem promptumque ad quoduis facinus, Blaſium Forbach nomine, hunc vt interficiat Carolum,conſtituunt. Anus igitur ſignificat Carolo regi, ſe habere literas de magnis & occultandis rebus e Germania ſcriptas,rogat ſimul vt ad ſe veniat, literarum argumenta cognoſcat, & ſecum conſilia conferat, nam eſſe de maximis rebus totius regni. Carolus ſub veſperam cum Italis cuſtodibus ſui corporis conuenit reginam, regina igitur ſola cum ſolo rege ſedente, aulici Italici Caroli comites ſecedunt, omniaque ocioſi in ædibus ſpectant,intenti in varias picturas neminem obſeruant neque egredientem neque ingredientem, quid enim tot armati timerent ſibi in domo viduæ? itaque Blaſius ad colloquentes Carolum & reginam irrepit,& dato lethali vulnere regi,ſe ex ædibus eiecit, rex ex vulnere ſtatim moritur. Totum ferme regnũ conuertit ſe rurſum ad reginam anum,iubẽt aduocari in regnum ſuum Sigiſmundum. Ad Sigiſmundum mittuntur a regina nuncij,regnum recuperatum,interfectũ tyrannum. Cumq; iam omnia extra periculum viderentur (tales enim copiæ regiæ, Carolo interfecto,& regni ſtatu mutato,in Italiam redierant, vel potius fugerãt) & regina iam cum ſuis regni Principibus ſine timore de arce in arcem, de vrbe in vrbem erraret, rerũ diſponendarum gratia,ecce amicus ſummus Caroli,qui hãc occaſionem vltioniſq; tempus diu captauerat,Ioannes de Hornnach adeſt cum equitum manu valida,iter regina cum ſuis familiaribus faciente,irruit in eos,& primo captum Blaſium Caroli regis interfectorem ſupplicio capitis, regina ſpectante afficit. Garenſis fortiter pugnans cadit, (voluit enim potius mori quã viuus in hoſtis manus peruenire) reliqui reginæ comites capiuntur,& alij occiduntur, alij dimittuntur. Anus regina igitur in aquam merſa,finit vitã. Aderat & adoleſcens regina Maria, vxor Sigiſmundi, quę viua ſeruata ob formã &

ætatem, capta custoditur. Sigismundus antequam audiret vxorem captam, socrumq; supplicio affectam, contraxerat copias, quibus recipere volebat cum vxore dotem regnum Vngariam: vbi vero fortunam illam vxoris & matris eius audiuit, auxit copias, & festinauit in Vngariam. De cuius aduentu certior factus Ioannes Hornnach, gratiam Sigismundi redimere cupiens, accessit ad Sigismundi vxorem quam captam tenebat, & dixit illi, si velit sibi placare maritum suum Sigismundum, & non vlcisci matris suæ mortem, idq; se facturam iuramento cõfirmet, se eam liberam dimissurum, vt obuiam eat marito suo, & demulceat animum eius. Regina promittit omnia, & iuramento superstitiose præscripto, confirmat se facturam, quicquid petebat Horrnach. Quin ne animi sententiam & propositũ mutaret, dicit se agnoscere quod debeat illi vitam, propterea veneraturam vt seruatorem & patrem. Idcirco quam honestissimo comitatu matronarum & virginum mittit eam marito obuiam, sperans eius opera se gratiã consecuturum: veniunt igitur eodem ferme die Budam rex Sigismundus, & regina vxor eius, magno gaudio & hilaritate aliquot dies illic consumpserunt, & copias ex longis itineribus fatigatas refecerunt. Sed nescio, quomodo regina marito suo Sigismundo commendarit Ioannem Hornnach, per totam Vngariam persequitur Sigismundus illum Hornnach, in castro quodam obsessus elapsus est Vuaiuodæ ope & consilio: sed fugiẽs captus & ad præferocis equi pedes posteriores alligatus tractatusq;, deinde ignito ferro laceratus, postremo in quatuor partes sectus est. multique alij eiusdem facinoris rei suppliciis affecti sunt. Episcopo Zagabriensi propter vnctionem & episcopalem dignitatem pepercit, ab episcopatu tamen deposuit. Ita occupauit Sigismundus Vngariam, & iuste administrauit. Vbi vero hæc cum Carolo in Vngaria acta peruenerunt in Apuliam, ciuitates & regni proceres incipiebant res moliri nouas, & a Margarita vidua regina filiisq; Caroli relictis, deficere. quædam ciuitates asseruerunt libertatem, quam olim dicebant se habuisse, quædam nouas leges & constitutiones sibi faciebant, paucæ in fide manebant. Quæ res perturbauit totum regni statum. Vidua regina mittit ad Vrbanum, præsidium & consilium petit. Vrbanus Pontifex videns etiam periclitatura ea quæ tenebant nepotes eius, erant autem, vt diximus, pinguissima regni: quare Pontifex rebelles omnibus modis reducere nititur. Anno post natiuitatem Christi octuagesimoseptimo supra millesimum trecentesimum, Clemens Papa Gallorum, cupiens vnitatem ecclesiæ, vel saltem simulans se cupere, vt plurium fauorem sibi pareret, mittit legatos per Romanam ecclesiam, petitque concilium generale conuocari, vt schisma tollatur, ex ecclesia se paratum cedere, si ita videatur ecclesiæ: nam electionem suam iam reiicere, salua conscientia non posse, vocationem enim sequendam esse. & promittit si in concilio decernatur suam electionem esse veram, se Vrbanum primæ notæ cardinalem facturum. Hic animus & hoc propositum Clementis multorum corda ei deuinxit. Hoc tempore conuocauit Sigismundus Budam omnes Vngariæ Principes, studuitq; eos sibi conciliare multis rationibus, pollicens eis omnibus veniã & obliuionem omnium delictorum (grauissime enim deliquerant in ipsum & vxorẽ suam) excipientes, de quo dictum est, Carolum. Verum proceres regni non fidentes illi, sibi conscij, multi perseuerabant in rebellione, in arcibus quibusdam latentes; qui capti industria & consilio Sigismundi, omnes Budam perducti sunt; cum nulla resipiscendi spes in illis appareret, apud tribunal iussi dicere causam, condemnatique triginta duo vno die iugulati sunt. adeo enim impœnitens & obduratum in odio & inobedientia cor in illis fuit, vt nec salutarint regem, nec vllum venerationis signum prębuerint, ducti in conspectum eius: nam ipse in medio sapientum virorum & iudicum sedens, ad se adduci, & ad obiecta respondere iussit. Post horum Principum mortem, & hæc comitia Budę celebrata, non stabiliorem & tutiorem regni statum reddidit Sigismundus, vt sperauit, sed magnam regni partem a se alienauit, multi enim qui ante fata illorum procerum iudicauerant eos supplicio dignos, pessimeque de rege Sigismundo & regina meritos, post sumptas de eis pœnas, aliter affecti, damnabant seueritatem regis: Sic enim post mortem odio & inuidia liberamur. Illorum igitur supplicium causa exstitit magnarum calamitatum. Rex enim non diu post ab Vngaris captus, & in carcerem coniectus, vix mortem euitauit: nec Vngari post hos necatos, vnquam illi vllum argumentum beneuolentię aut amoris ostenderunt: sed semper habuerunt eum odio.

Adeo

3387

10 20 30 40 50

Adeo falsum est vulgi iudicium quod iam odit, mox amabit; quod iam amplectitur, mox odio prosequetur. quare quisquis pendet a vulgi inconstantis iudicio, non potest nō esse miser. Eo tēpore fuerunt non parua bella inter ciuitates imperiales & comites Wirtenbergenses. Post præliū enim, de quo supra, in quo tot nobiles, barones, & comites diximus cecidisse apud Reutlingen, pax est facta, conditiones pacis non diu seruatæ sunt, ciuitates enim victoria clariores factæ, & victoribus plures cōiunxerūt se. Principes vero Wirtenbergenses diligentiores facti, quærebant occasionem se vlciscendi, & recuperandi laudem bellicam quam in illo memorabili prælio apud Reutlingen perdiderant, & plures adiungebant sibi Principes, ex quibus quidam episcopi fuisse memorantur. Graue autem est bellum ortum, quod consecuta sunt infinita mala, direptiones, prædæ, incendia, fames, cædes, latrocinia, &c. Ciuitatum copiis obsidentibus cœmeterium in pago Toffingen, (in superioribus autem dictum est, munitiones, in quas pagani in periculis se receperunt, fuisse cœmeteria illa, & simul horrea in quæ fruges, & sub horreis cellæ vinariæ, in quas vinum recondebant) qui pagus in comitatu Wirtenbergensi est, non longe ab oppido *Wila*; comes Eberardus cum copiis eo properat, ciuitatum copias adoritur, fit atrocior pugna, quam sæpe inter reges potentissimos in maximis bellis; prima coitione comitis Eberardi filius, Vlricus, iuuenis animo & corpore militari, & comes de Monte Leonis, vir bellica gloria clarissimus, & alij cum illis occiduntur: quare comitis Eberardi copiæ non parum perterritæ, cœperunt respicere. quod Eberardus animaduertens, exclamat ad suos ne quis respiciat, hostes enim fugere, simul cum dicto, ruit in hostes non aliter atque vrsus ad summam iram concitatus, & sic continuit suos, exemploque suo animos reddidit, & vicit. Interfecti sunt eo prælio a parte Eberardi, Vlricus filius comitis de Wirtenberg, comes de *Zollern*, comes de *Leuenstain*, comes de *Werdenberg*, præterea supra 40 nobiles. Maior multitudo quoque occisa est a parte ciuitatum. Post hoc prælium iterum pax est facta inter imperiales Sueuiæ ciuitates & comitem Wirtenbergensem Eberardum.

1395

Post non diu, anno 1395, in toto comitatu Wirtenbergensi, nobiles omnes cœperunt conspiratione facta, rebellare Principi suo Eberardo: habebant autem hi nobiles munitiones comiti vix expugnabiles, nec videbantur vinci a comite posse: ciuitates enim clam iuuare ferebantur eos. Comes autem vir minime ignauus natura, periculo & magnitudine rei etiam excitatus, omnem opportunitatem obseruabat, qua aut eos disiungeret, aut placaret, aut vinceret. Cum igitur vna omnes essent congregati in oppido *Heimshen*, comes per vicinas regiones noctu cogit copias, illisque circundat oppidulum, illudq; incendit. Nobiles propter ignem & copias quibus circūsepti erant, nullam elabendi rimam reperientes, maioribusq; circundati copiis quā vt congredi auderent, propter suorum paucitatem, quos secum in oppidulo habebant, pacem petunt: sed comes nullas deditionis conditiones admittere voluit, quas petierunt nobiles. ergo dederunt se in gratiam comitis necessitate coacti. Egit ergo cum ipsis pro animi sui voluntate: nec tamen inhumanius crudeliúsve audio in illos a comite animaduersum. Hoc tempore (cum sæpe a multis cordatioribus esset prædictum futurum, propter Principū auaritiam, & ambitionem discordiarū causas) Turca propius quam ante vnquā ad nostros fines accessit. Erat autem Imperator Turcarum Pazaita insignis virga Domini, nobilissimumq; vas irę Domini, qui post subiugatas Macedoniam, Thraciam, & Thessaliam, hostilibus maximisq; copiis inuadit etiam Bulgariam, totamq; diripit, & peruastat, ingentem hominum multitudinem captam, in durissimam inhumanissimamque seruitutē abducit. Bulgari erant subiecti Sigismundo regi Vngariæ: quare legatos mittit ad Turcam cum primum attingeret Bulgaros, significat illi, sibi pacē cordi esse, neq; Turcæ neq; vllis aliis contra ius velle inferre bellum, docetq; eum Bulgariam suā esse, monet & rogat simul vt ab ea abstineat. Turca differens aliquot dies respōsum, & pergens depopulari Bulgariam, tandem vastata Bulgaria, superbissime respōdet, iura quibus agere velit cum rege Vngarię, esse arma. Succensus ira hoc responso Sigismundus, statim mittit nuncium ad fratrem suum Wenceslaum, electum Imperatorem, eumq; sui officij admonet, (erat autem Wenceslaus vir otij amans, laboresq; & negociorum somēta vbicunq; poterat, fugiebat) misit quoq; ad alios Christiani nominis Principes, periculum demonstrans eorum proximo ardēte pariete. misit & ad Carolū Gallorum

regem legatos, qui in auxilium magnas misit copias, ducibus Ioanne Niuernensi, filio ducis Burgūdiæ, Philippo Artesiensi,& Gualthero de Rupibus. Vbi vero Galli peruenerunt ad Sigismundum, & cum hoste confligendum erat, consultant, vtri in primo agmine Galline an Vngari,vel Germani præcedere deberent,hostem aggrediendo: Galli enim cupiebant primi hostem adoriri,vt mererentur primam laudem,suam enim fortitudinem cupiebant testari: sed Sigismundo erat Gallorum ingenium cognitum, nimium concitatum, & temerarium, qui sæpe soleant præcipitare facta, & maiora viribus conari. Quare Sigismundus dehortatur eos, inquiens,illis non cognitam cōsuetudinem bellandi qua Turcæ vtuntur, sæpius Vngaros expertos. Consilium igitur esse vt illi primi cum hostibus congrediantur, qui sæpe pugnauerunt cum ipsis, 10 quibusque mos eorum melius cognitus sit. Vngaros quoque minus cessuros,& maioribus animis pugnaturos in conspectu sociorum, & si sciant,fatigatis integros Gallos successuros in prælio. Hoc Sigismundi consilium paruipendentes Galli, nec suis ducibus nec Sigismundo audientes sunt,& viuunt in dissolutissima licentia, in omni genere luxus, quam ob causam Sigismundus parum spei posuit in Gallos. Germani minus licentia & luxu diffluebant,audiebantque duces suos,propterea omnem spem in Germanos & Boemos collocabat. Erant vtrinque ingentes copiæ. Turca autem numero longe superabat,erant enim Turcarum vltra ducenta millia. Turca videns Christianorum exercitum non contemnendum,maiore diligentia se circundedit,& non satis habuit quod præualebat tantopere multitudine, etiā dolis & insidiis vsus est. Cessit enim 20 per aliquot milliaria simulans timorem. Nostri sequebantur persuasi Turcam fugere, perueneruntque vsque ad Nicopolim vrbem, quam obsidione circundare conati, viderunt instructam Turcæ aciem in equo campo offerentē se ad pugnam, vix aut quarta pars Turcici exercitus hic se ostendebat, reliquos enim absconderat in demissioris loci arbustis. Omne enim Turcæ consilium huc tendebat, vt nostri negligētius aggrederētur copias suas, propter eam causam etiam ita cesserat, & passus erat suas regiones deuastari. Nec Turcam spes sua fefellit, nam quanquam Sigismundus rex vehementer obtestaretur Gallos vt non nimium festinarent, sed post maturum consilium demum hostem concordi vna omnium sententia & animo aggrediendum, Vngaris omnino primum pugnandi locum dandum, qui pugnandi Turcarum consuetudinem sæpius 30 experti essent, eos sine dubio fortiter pugnaturos, scientes se stare in conspectu Germanorum & Gallorum,& nullum illis fugæ relinqui locum, prædictum enim illis iam esse,quoniam Galli & Germani e longinquis regionibus venissent, vt Vngaros defendant,ne veniant in manus tam atrocis hostis, nisi pugnent fortiter, Gallos & Germanos in terga vertentes, Vngaros non aliter ituros quam in obuium hostem. Sed omnes nationes meliora de eis sperare. Et verum erat, talibus dictis erant Vngari a ducibus & rege in prælium præparati. Galli siue timentes ne hostis cederet,& nō faceret pugnandi copiam, siue videri fortes & bellicosi cupientes,adhuc loquēte Sigismundo, tumultuarie irruunt in hostem audacissime, & primo impetu hostem reprimunt per aliquot passus, & ita pugnantes Turcarum magnam multitudinem trucidant, & vicissim ca- 40 dūt,& vulnera accipiunt plurimi. Dum ita pugnant fortiter Galli,ante tempus sine ordine hostem optime ordinatum aggressi, Boemi & Vngari Germaniq; instruunt acies ad pugnam cum Turcis aptas,& erat magna in omnium alacritate spes, sed ecce Turcarum nouum agmen adest,& fessos pugnando Gallos obruit, nostrisque iamiam hostem ab altera parte aggressuris, vertunt terga Galli multitudine hostium oppressi, & fugiunt in nostrorum ordines trepidi, sanguine pleni, multisque vulneribus confossi, prorsusq; totam Germanorū aciem & Vngarorum perturbant & confundunt, Turcæ conglobati simul cum fugientibus Gallis perrumpunt nostrorum ordinem, nihilominus Germani, Poloni, Angli, non ignauius pugnant quam Galli pugnarant, & retrudunt Turcarum cuneos, ita vt ij qui in vltimo agmine erāt,putarint eos fugere: sed no- 50 strorum ordo totus erat dissipatus, & valde pauci erant collati ad Turcam, deinde ex victis fugientibusq; Gallis animorū alacritas non parum remissior erat, quare tandem post longū pugnam, magnamq; Turcarum multitudinem cæsam, fugere coguntur & ipsi. In prælio multi, plures in fuga occubuerunt. Sigismundus fuga vix elapsus est, nam nō induci potuit vt fugeret, donec videret nullā penitus spem superesse. In fuga nostrorum

rum captus est magnus numerus, ex quibus quosdam occidi iussit Turcarum Imperator, quosdam misit ad iumentorum operas subeundas. Multi Principes exercitus capti sunt, ex quibus fuit & filius ducis Burgundiæ, qui cum viginti duobus viris Principibus redemptus est pondere auri ducentorum millium florenorum. Scribũtur occisa in illa pugna ex copiis Christianorum 20 millia, Turcarum vero 60 millia. Cecidit etiã in eo prælio vir in re militari præstãtissimus, Henricus comes de Montepelligardo, a quo hic Vlricus dux Wirtenbergensis genus ducit suum. Hęc memorabilis strages facta est anno 1396. Post hanc pugnam cognitum est, Stephani Vuaiuodæ consilio & impulsu Turcam in Bulgariam vsque perductum, sicut & nostra ætate Vuaiuoda Turcam in Pannoniam vsque ad Viennam, vt in sequentibus dicemus, adduxit. Post iam memoratum prælium Stephanus Vuaiuoda Sigismundo, nescio quam ob causam, infensus, Valachiam, & Mandauiam fere totam impulit, vt deficerent a rege Vngariæ Sigismundo. quare aduersus eum misit copias Sigismundus, & breui adegit eum ad deditionem, & ad petendam gratiam. Sigisinundus vocato homine ad comitia, & cum ad obiecta frigidius responderet, nihilq; refelleret probabiliter, iudicio condemnatũ capite multauit. Hoc etiam anno, quo tam infeliciter pugnatum est ad Nicopolim cum Turca, superstitiosa impostura Albatorum multos per Romanã ecclesiam seduxit. de cuius sectæ proposito qui cupit plura cognoscere, legat Platinam. autor factionis a Romano Pontifice igne consumptus est. Anno 1400 cum Turca indies Romanum imperium & ecclesiam carperet, Wenceslaus autem Imper. (cuius præcipuum officium debuisset esse, hostes ecclesiæ & imperij propulsare, ociosus torperet, imperij electores Principes necessario de alio eligendo Imperatore cogitare cœperunt, nam pręter Turcicos horrendos conatus, Principes Christiani inter se gerebant bella, nec multum curabat Imperator, tantum studebat iis rebus quibus ocium suum foueret. de quo vt alij legantur malo, quam vt ego referam. Electores ergo Principes, potissimum Rupertus comes Palatinus Rheni, decreuerunt hunc Principem imperio inutilem, quare consilium de alio Imperatore eligendo contulerũt cum Pontifice Rom. qui institutum magnopere approbauit, missis etiam legatis Pontifex vt propositum premerent & non mutarent sententiam adhortatus est. Quam ob rem cõueniunt iuxta maiorum decreta Principes electores Francofordiæ causa eligendi alium Imperatorem. Sed non concordarunt, alij enim Rupertum comitem Palatinum Rheni, episcopus Moguntinens. & Coloniens. Iodocum Morauiæ Marchionem, elegerunt. Wenceslaum non admodum grauiter tulisse repulsam scribunt. Marchio Morauię enim electus, ab illis quibus dixi, Imperator, accessit ad Wenceslaum patruum suum, quem ante semper vt patrem coluerat, exploraturus quo animo ferret abdicationem. Postquam ergo Iodocus nepos Wenceslai multa dixisset apud patruum suum regno abdicatum ad se excusandum, respondit sedato animi spiritu, Se volentem deponere imperium, vt abhorrẽtem natura a curis multis, ocij quietisq; amantem. Etsi non cuperem, inquit, deponere imperium, tamen non grauatim cederem tibi non nepoti, sed filio meo. leniretq; omnem animi ex repulsa dolorem, quod imperium manet in familia nostra. Demum ad suscipiendum imperium adhortatur etiam, iubetq; bono esse animo. Quod ad me, inquit, attinet, habebis adiutorem & in omnibus amicum, &c. Sic locutum ferunt cum nepote suo Marchione Morauię, simulationéne an ex animo, dubium est. Si ex animo dixit hæc, videtur postea animum mutasse, nam captus a Sigismũdo fratre suo, & Viennæ in custodia non satis diligenter seruatus, quorundam consilio & opera euasit, & regni administrationem recepisse dicitur. Ante hãc captiuitatem, propter dissolutiorem vitam fuit in custodia detentus fere totum semestre tempus, fuit autẽ a regni Principibus captus. Discordantibus porro Principibus electoribus, aliis Iodocum Morauiæ, aliis Rupertum comitem Palatinum eligentibus, mortuus est intra sex menses Morauiæ Marchio. Post huius obitum, abdicato Wenceslao, elegerunt Rupertum comitem Palatinum Rheni, qui quoque scribitur primum oblatum imperium recusasse. Post electionem comitatus multis Principibus, Coloniam descendit, ibique ab archiepiscopo Coloniensi vngitur & coronatur, appellaturque Imperator, eius electionem approbauit Pontifex. Post coronationem in Germania omnia magno studio composuit, & quantum potuit fieri, pacem fecit inter discordantes Principes. Postea cogit copias, & pa-

erat profectionem in Italiam, vt subiugaret rebelles imperio. statuit enim labentem per Italiam imperij statum restituere in pristinum locum: & vocabatur a quibusdã magnis ciuitatibus, quæ miserunt pecuniam in vsum expeditionis. Verum contra erant ciuitates & Principes qui quum primum audiuerunt in Germania cõscribi milites, se quoq; ad bellum parabant. Plus autem temporis in apparando consumpsit, quam incipiens in animo habebat, decreuerat enim ante Pẽtecosten Romæ esse, & vix in autumno ad primum Italiæ limen peruenit. Vbi venit in Brixiæ ciuitatis agrum, concessit militibus omnia diripienda, & prædam eis reliquit, nam ea vrbs erat subiecta Galeatio quo cum erant magna odia & simultates Ruperto. Quare Galeatius, qui se ad bellum parauerat dum Rupertus adhuc in Germania profectionem adornaret, occurrit Germanis obuiam, ad defendendos Brixianos. Erat autem Galeatio, præter peditum copias instructissimas, equitatus expeditus & robustus. Primum ergo vbi alteri alteris venerunt in conspectum, prælia leuiora sunt commissa equestria & pedestria: equestria autem frequentius. Fauit autem sæpius Mars equitibus Italis; peditibus vero Germanis. tandémque pedites Galeatij continuerunt omnes se in castris; equitibus vero alacritas quotidie crescebat magis propter fauentem fortunam. Germani enim inferiores erant Italis in equis regendis. Cumque indies magis atque magis venirent in cõtemptum equites apud hostes & apud suos (milites enim ita despiciebant eos, vt in faciem eis dixerint, Concedite nobis vsum equorum, nos pugnabimus, vocabantque eorum equos cancros) factum est vt quidam Principes Germanorum, qui multos ex equitatu perdiderant, domum reuersi sint: quorum vnus fuit Lupoldus dux Austriæ. discessit etiam inuito Imperatore archiepiscopus Coloniensis, qui magna pars Cæsariani equitatus fuit. Quare multis infelicibus pugnis equestribus, & discessione illorum Rupertus, ne aliquid grauius incideret, rediit Tridentum cum copiis, quod non parum animi addidit hostibus eius omnibusque rebellibus per Italiam ciuitatibus. Quare in magnis angustiis constitutus fuit Imperator, nam pergere sine magno discrimine, redire in Germaniam sine dedecore & existimationis iactura, non potuit. tandem tamen maluit periculose quam turpiter agere. Animaduertens igitur peditatus alacres animos, Taruisium adiit, postea Patauium: Patauij obuiam veniunt legati Florentinorum, qui magnam pecuniam illi dederant, antequam exiret ex Germania, & cum primum attigit Italiam. adhortantur eum aduersus Galeatium eorum ex professo hostem, diuturnum enim cũ hoc duce Mediolanensi gerebant bellum. Imperator rei difficultatẽ Florentinis indicauit, maioribus copiis Germanorum, maiori apparatu opus esse, curandumq; vt Pontifex Rom. & Veneti se iungant, socios eius belli aduersus ducẽ gerendi. Præterea ob dictas causas maioribus copiis in Germania conscribendis, maiorem pecuniam esse necessariam, quare magnam pecuniæ vim a Florẽtinis sociisq; eorum petit. Legationemq; remissam iubet quã primum respondere quid velint facere, pecuniámne numerare, an vt ipse in Germaniam reuertatur. Hæc vbi retulerunt domum legati, valde dubij redditi sunt Florentini, velintne plus pecuniæ mittere, an eam quam primo dederant, perdere: imo non solum perdere, sed se cum pecunia perdere: nam sciebat Galeatius maxime ob pecuniam quã miserant Florentini Ruperto, Germanos in Italiam venisse. Facile coniiciebant quid conaturus esset contra Florentiam & eius socias ciuitates post abitum Imperatoris. Quare censebant Imperatorẽ omnibus modis retinendum esse in Italia, etiamsi exhaurienda esset tota Respub. Et præterea omnibus viribus iuuandum, curandumque magna diligentia, vt Veneti & Romanus Pontifex quoque accederent suis partibus. Quare statim mittunt ad Rupertum legatos, qui eum admoneant quid tota Italia sensura sit si ita recedat, quid Germania dictura, nempe non rediisse, sed fugisse Galeatium: nec vllum tempus hoc dedecus & hanc turpitudinẽ ablaturum. in hanc sententiã multa dicunt quæ facere videntur ad deterrẽdum, ne in Germaniã redeat. per eosdem legatos pecuniã promittunt quam postulauerat, nec nõ auxiliares manus. viamq; & rationẽ simul indicant qua facile hostem vinci posse demonstrant. effecturos etiam apud Pontif. Rom. & Venetos vt auxilio sint pollicentur. Addunt legati quæ gloria consecutura sit Cæsarem, si deuicerit hunc hostem. omnes rebelles per Italiã ciuitates pendere ab hoc duce, quo victo, omnes certatim obuiam venturas & gratiam petituras. Et hoc genus mediis docent maiora commoda cõsecutura quam

quam ipsa difficultas rei sit. Hæc dum missis legationibus aguntur inter Rupertum & Florentinos, incidit brumale tempus quo bellum geri nõ potuit. Hybernare igitur Imperat. constituit in amicis ciuitatibus. Incidit vero per hyemem nõ parua contentio inter Rupertum Imperat. & Florentinos de data & promissa pecunia, asserente Ruperto, non datam suo tempore promissam pecunię summam: Florentinis autem respondentibus, Rupertum nondum meritum fuisse pecuniam (neque enim recepisse se daturos antequam ingrederetur cum exercitu hostilem Galeatij regionem) Imperatorem autem male habuit, quod Florentini eum obligabant tã seruilibus cõditionibus. Imperator autem per eam hyemem nonnihil temporis consumpsit Venetiis. post natiuitatem Christi, repetiit Patauium, ibi expectauit mitiorem verni temporis auram. Cumq; neque Florentini prompti satis essent ad promendas pecunias, neq; auxiliares paratæ essent manus apud Florentinos, neq; adhuc Pontifex Rom. & Veneti iunxissent se consortes belli, statuit alio tempore hoc cum duce Galeatio bellum gerẽdum, & Romam petendam, copiis auctioribus, reduxitq; copias in Germaniam. Et illi contigit & in Italia & per Germaniam quod legati Florẽtini prædixerant de existimationis nota; quanquam solum apud iniquos, quorum semper numerus maior est, rerum æstimatores. & dux Mediolanẽsis post reditum Ruperti in Germaniam, adiecit animum ad totius Italiæ regnum, primusq; conatus illi feliciter cessit, nam Bononiam in suas manus accepit, & vocabatur in certam spem capiendi Florentiam. Sed Dominus non annuit amplius eius cogitationibus vanis, vt sunt omnes stultæ & vanę cogitationes omnium hominum qui non habent Deum in conspectu suo, & non ponunt Deum mercedẽ præsidiumq; suum. Nam in medio cursu corripuit eum acuta quædam febris, quæ hominem interfecit. Difficulter autem auulsus est ab huius vitæ possessionibus, sicut solent omnes qui diuites in hac vita putant se esse, arrogantes sibi creaturas, quas Dominus creauit vt cum gratiarum actione vtamur eis. Post huius mortem Florentini tranquillitatem consecuti sunt, quanquam enim reliquerit filios duos eiusdem mentis, ingenij & propositi quo pater fuit: tamen non fuit illis tantum temporis & ocij, vt arma in Florentinos mouere potuerint, ducatus enim Mediolanensis magna pars rebellare cœpit, ob patris duritiem, & quod filios similiter animatos videbat. Reliquitq; & vxorem viduam quæ post Galeatij mariti mortem imperiose & superbe (quali muliere vix est intolerabilius malum) exercuit tyrannidem in omnes subiectos: quã tamen vltor pauperum Deus non diu passus est viuere post mortem Galeatij mariti sui. Anno 1401, post supplicio affectos a Sigismundo, de quibus diximus, Vngarici proceres (qui plerique sanguine iuncti erant, iis quos necare Sigismundus iusserat) conspirauerunt aduersus Sigismundum, & cum motus sedare niteretur Sigismundus, capitur, & nobili mulieri viduæ, cuius maritum occiderat, duobusq; filiis eius nobilibus iuuenibus traditur custodiendus. Sigismundus multis pollicitationibus conatus est matrem & filios corrumpere, præcipue adolescentes quibus promisit aureos montes, se illis matrimonio iuncturum regum potentissimorum speciosissimas filias, & illos comites ducesque facturum: pollicitus nihil effecit tamen apud adolescentes bene natos & liberaliter educatos, sed viduam coniugalis amoris oblitam, corrupit leuibus argumentis, laudat prudentiam mulieris, quæ propter singularem sapientiam maiore fortuna digna sit, quæq; debeat regere magnos Principatus. Filios per ætatem nõdum capere quæ prosint quæ non, quare ipsam oportere prospicere filiis præstantissimis indole & forma, quales vix vlla mulier pariat. Laudat illi igitur illos supra omnem modum. Nihil enim tam magnifice dici potest de filio quod mater nõ credat aut quod nimium putet esse. Promittit igitur matri maxima, visuram breui filios suos totius regni primatum tenentes, & in loco excelso quo natura digni sint, constitutos, si eius opera liberetur. Mulier victa promissis, præcipue vero filiorum prædicatione, liberum dimisit Sigismundum. Proceres autem regni Vngarici illi in arcem custodiendum tradiderunt potissimum, quod condemnauerat illius dominę maritum, & illorum adolescentum patrem, iudicantes non esse possibile, neque legem naturæ ferre, vt coniux coniugio talis, filij genitoris sui tanti viri obliuisci possint ita, vt non perpetuo odio autorem necis persequantur. Porro dum captus fuit Sigismundus, Ladislaus rex Apuliæ vocatus est in regnum Vngariæ a baronibus regni. Vbi vero Vngarorum legati peruenerunt ad Ladislaum in Apuliam,

1401

Ladiſlaus eius regni cupidus nihil moratus conſcripto exercitu volauit in Sclauoniam, ibi obuios habuit multos Vngaros Principes eccleſiaſtici & ſecularis ordinis, a quibus ſtatim vnctus & coronatus eſt in regem Vngarorum. Sed mox poſt coronam acceptam, audiuit Sigiſmundum liberatum & in armis eſſe, maioremque regni partem adhærere Sigiſmundo, eos etiam a quibus vocatus erat. Quam ob rem Ladiſlaus perſpiciens Vngarorum inconſtantiam, mutauit ſententiam, conſtituitque redire in Apuliam. ſed cum nemo eorum qui vocarant eum, impenſas daret, vendidit magnā Sclauoniæ partem Venetis, & coacta pecunia reduxit in Apuliam copias. Sigiſmundus recepit totam Vngariam, autores conſpirationis aduerſus eum aufugerunt. Anno poſt natiuitatem Chriſti milleſimo quadringenteſimonono, celebratum eſt Piſis in Italia concilium, propter ſchiſma ex eccleſia tollendum, & cum propter inuidiam & odium vitandum vterque Pontifex qui in Italia erat, & qui erat in Gallia paſſim diuulgaret ſe paratum propter eccleſiæ vnitatē, depoſito pontificatu, expectare nouam electionem; neuter tamen in Piſano concilio apparuit, quare boni patres ex ſummorum theologorum ſententia ſtatuerunt alium poſſe ſummum Pontificem eligi, quando ſatis clarum eſſet, illos duos non Chriſto, ſed ambitioni mundanæ ſeruire. Quam ob cauſam decretum eſt Conſtantiæ celebrandum concilium cum propter hanc Pontificum diſcordiam, tum propter alias cauſas quæ reformandam eccleſiam admonebant. Erant autem in multis malis pauci boni, vt ſemper omnibus ſeculis fuit, eſt, & erit vſque ad conſummationem mundi: quam ob rem impeditum eſt bonorum propoſitum & conatus in ea eccleſia. Paucis ante hoc tempus annis bellum ortū eſt inter monaſterium ſancti Galli & Abbacellenſes. cauſas eius belli notauerunt alij neoterici ſcriptores. Abbas eius monaſterij iunctus fuit fœdere ciuitatibus Sangallo, Conſtantiæ, Vberlingen, Lindauiis, Rauenſpurgo & Wangen; omnes ergo ij ſocij miſerunt auxiliares manus abbati ad domandos, ſi Deo placuiſſet, Abbacellenſes. Abbas igitur manu non parua aggreditur paucos illos paganos paſtores (ſic enim vocabāt eos) nā omnes paſtoritiam vitam agunt. Congregati autem omnes Abbacellenſes & qui vtiles pugnæ per ætatem videntur, occurrunt obuiā hoſtibus venientibus: reliquos vero qui propter ętatem minus habiles ad pugnandum videbantur in ſublimioribus locis ad viarum anguſtias diſponunt, lapidibus datis quos in hoſtem deuoluant per alta pręcipitia. erantq; ita natura loci adiuuāte, ordinati, vt decennis puer, aut nonagenarius ſenex, ſeu mulier, potuiſſet mille viros aditu prohibere. Armati autem expediti non contenti erant excludere a finibus hoſtem, quod facile erat propter locorum naturam, ſed cum primum abbatis copiæ attigerunt eorum fines, de monte per cliuum ruentes, ceu torrens, impetum in eas fecerunt, primo ſinguli aliquot lapides deiecerunt in hoſtem, quorum iactu multi cadebant. Poſtea manus cōſeruerunt, ſed loci anguſtiis, & paſtorum pro libertate & focis pugnantium fortitudine victæ Abbatis copiæ, vertūt terga. In ea pugna Abbacellenſium vix vnus aut alter occubuit, ex abbatis copiis circiter trecenti ſunt cæſi. Et ſi paulo longius in montes ingreſſæ fuiſſent, omnes, abſque dubio (niſi Dominus voluiſſet eos per miraculum ſeruare) aut occiſi aut ſaltem capti fuiſſent. Abbas inuictos videns, niſi fame coacti ſeſe dare cogerentur, ad vicinos Principes & ciuitates partim ipſe proficiſcitur, partim mittit legatos, vt monaſterio Dei domui (ſic enim nominare conſuetudo eſt) ſubueniant, rogat, & peſſimo exemplo paſtorum reſiſtant, ſuarum enim facultatum non eſſe, ſignificat, vt tam diu obſidione premat, donec redigat ad famem, quæ ſola via ſit ſuperandi illos. nec exiguis copiis opus eſſe, quanquam anguſte habitent paucique ſint, eſſe enim præferoces duris in cotibus nati. Hæc dum abbas agit cum nobilibus & imperialibus ciuitatibus, Abbacellenſes quærunt quoque adminicula, fœdus cum confœderatis Heluetiis ineunt. Vbi autem cognouerunt nobiles non laturos, obſidionemque meditari longiorem, vt fame coacti victi dedant ſe, vicina caſtella expugnant, & deiiciunt ex montibus, quæcunque abbati vſui iudicant eſſe poſſe ad bellum, & vicinos ſibi iunxerunt. quare nobiles magis exaſperauerunt, qui omnes fere erant obligati feudorum nomine duci Auſtriæ, quam ob cauſam non ceſſant precibus fatigare perpetuis ducem Auſtriacum. Vix enim potuit adduci, vt ſumeret aduerſus Abbacellenſes arma, nam equitatus nullus omnino vſus eſſe in montibus illis potuit, nec maioribus copiis

piis in angustiis locus erat pugnandi. Et expertus erat quales in armis essent illi pastores. Victus tamen tandem, decreuit omnino non permittendam illam rebellionem & derectionem impunem: quare acceptis auxiliaribus copiis a Principibus Germaniæ, (nam omnes cupiebant exemplum edere in illos rebelles) contra Abbacellenses ducit copias. Post autem primi de quo dictum est, belli prælium quo Abbas pugnauerat infeliciter cum Abbacellensibus, Sangallum ciuitas quoq; magis studere inceperat Abbacellensibus, quam Abbati: inclinabant enim se ad Heluetiorum fœdus, quod adeo sancte & concorditer obseruabatur a confœderatis omnibus, vt factioni seu seditioni nihil simile haberet. Idcirco primum hostiliter castra ad oppidum imperiale Sangallum mouet, obsidetque illud ab omni parte, & eius vrbis agrum quem tum habebat latum, diripit, sed Abbacellenses amicis suis hæc propter se fieri grauissime ferentes, de montibus præcipitant se in hostes in valle, in qua est oppidum Sangallum, errantes, ludentes & diripientes, incendentesque villas, committitur pugna, sed impetum Abbacellensium vehementiorem non diu ferre potentes Austriacæ & abbatis copiæ, fuga salutem quærere conantes multi interficiuntur. Periere, præter alios nobiles in eo prælio, vir in bello magni nominis de Landẽberg, item comes de Tierstein, vnus de Clingenber, nomine Hermannus, Ioannes de Haluyl. Nec paruus numerus gregariorum militum interfectorum fuit. Comes de Werdenberg exul e paterna possessione a Friderico duce Austriaco pulsus, erat in eo bello apud Abbacellenses, eosque sequebatur pedes per omnia ardua montium, induratus omnibus laboribus. Post pugnam illam non procul ab oppido Sangallo, per deuia misit dux Austriæ expeditissimos armatos iuuenes, qui pagum Abbacellam expugnatum diriperent & exurerent, sed omnes viæ erant obstructæ præsidiis, vt nusquam pateret aditus: de industria vero quodam loco cessere ij qui in præsidium constituti erant, & passi sunt eos ingredi. vbi vero venerunt in locum in quo Abbacellenses optabant eos esse, demittunt ergo in eos immania saxa. postquam vero vident eos prorsus dissipatos, & occisis multis, multisq; claudis, territos, descendunt de monte & impetu ruunt in hostes iamdudum respicientes, & occidunt duplo plures quam fuerint Abbacellensium in eo loco. Quadringentos enim aut plures occiderunt, fuerunt aut vix ducenti Abbacellensium. Post cladem tantus terror inuasit Austriacos, vt nec dux nec abbas, nec ciuitatum legati Imperatorésve potuerint eos cogere aut persuasionibus promissisque adducere, vt rursus montes & valles Abbacellensium ingredi vellent. & quotiescunque vel falso nunciabatur, eruptionem facturos Abbacellenses, exanimati relictis armis fugerunt: alioqui fortes viri bello erant illi de ducatu Austriæ, præcipue Sueuis vicini, & Sueui. Sed illi montani homines omnem eorum fortitudinem vicerunt, causam arbitror potissimam, quod tam difficulter a suis penatibus auelli possunt, possessionumque suarum tãtopere sunt amantes, adeoque abhorrent a mutatione soli, vt sæpe paternum paruum agellum scindant in minutissimas partes, ex quibus se alere non possint, nisi mercenariam operam exerceant eorum multi. Atque hæc est causa, quod Heluetia hodie populosior est, quam vlla alia regio, pene dixerim, sub cœlo. Non quod non quoque veras existimem philosophicas rationes, quibus docent ob liberos flatus & spirationes continuas corporum & animorum constitutionem meliorem & robustiorem fieri. nec nihil causæ est, exercitatio, qua cum omnes magna & valida vtebantur, in colendis decliuibus locis illis, in quibus plerisque in proscindenda terra vsus esse nullus potest iumentorum, neque enim consistere possunt. Duces igitur Austriæ reducere cogebantur copias ab eorum finibus, & paulo remotius castra mouentes, de mutando milite cogitabant. Sed Abbacellenses successibus animosiores facti, non amplius continuere se in angustiis montium suorum, sed sequebantur pauci magnum exercitum ducis, abbatis, & ciuitatum imperialium abbati confœderatarum. Quare longius ab eorum finibus reduxerunt exercitum duces, quod viderunt animo demissiorem quam vt hosti opponi posset. Noui ergo conscribuntur milites multi, multi remittuntur domum: sed qui noui conueniebant partim fama anteq̃ venissent in castra, partim in castris timore, quem nemo non videre potuit, militum, quoque inutiles ad pugnam & transcendendos Abbacellensium montes, reddebantur. Sub idem tempus Abbacellenses multas arces, quarum vestigia est videre adhuc passim per montes. Marcam etiam occupa-

runt, munitionibus demolitis. nec modum fecerunt vllum destruendorum castrorum in ea valle, quæ a Sangallo oppido ad Rhenum vsq; pertinet, omnes domus nobilium in editioribus & depressis locis incenderunt, quarum congeriem lapidum vident adhuc qui eo veniunt. Defecerunt autem nō solum rustici ad eos, sed & nobiles quidam, qui rogarunt ducem Austriæ vt susciperet bellum aduersus Abbacellenses, & iuuaret abbatem, postquam viderunt Abbacellensium successus, fœdere se Heluetiis iunxerunt. Et quidam nobilum concesserunt in montes, ibique priuati aluere se ex fructu pecoris, & in bellis ceu alij Heluetij pedites militarunt. Anno post natum Christum salutem credentium 1406, eduxerunt Abbacellēses copias suas aduersus Guilielmum comitem Brigantinum, & oppidum Brigantiam obsidentes, aduentu magni exercitus ex Sueuia soluere obsidionem, & domum redire coacti feruntur. Postea rediere ad Brigantiam obsidendam, sed comes auxilio nobilium & præcipue episcopi Constantiensis magnis copiis contractis, venerunt ad liberandum oppidum, quibus cum Abbacellenses quantumuis pauci, non dubitarunt congredi, nimium suo robore confidentes, pugnatum est vtrinque supra omnem fidem pertinaciter. postquam vero magnam multitudinem occiderunt Abbacellenses fatigati, & suorum cæde ad raritatem redacti cessere, armati pugnantesque, ita vt non recte fugisse dici possint. Post hanc Brigantiæ obsidionem, confœderati Heluetiorum collectis copiis, hostiliter Longobardiam ingressi sunt, & occupauerunt multa in iis regionibus, diripuerunt, & exusserunt arcem eximiæ munitionis in valle Eschental, & ceperunt Thun. Et si in ea expeditione processissent, ducem Mediolanensem ex toto ducatu eiecissent, tantopere terruerant omnes earum regionum habitatores. Dux vero promissis, & magna pecunia data, effecit, vt redierint domum, quæ occuparunt in fide permansura sperantes: sed quum primum rediere in patriam Heluetij, Thun rursum defecit ad ducem Mediolanensem. Dux autem in legibus pacis eius ius & dominium Heluetiis cōcesserat. quare confœderati ob violatam fidem succensi ira, delectu habito, denuo hostilibus animis ducunt copias aduersus ducem Mediolanensem, eiusq; ditionem late vastant. Dux in munitioribus nubibus se continet, scribit in Germaniam, excitare aduersus Heluetios bellum conatur, sed frustra: nam Principes nolebant frustra toties impensas & operam perdere. Occuparunt autem arces aliquot & oppidum Bellentz cum castro quod habet munitum. Domum autē reuersis Heluetiis, dux Mediolani recepit omnia. Quam ob causam Heluetij pauculis post annis iterum copias duxerunt ad vrbem Bellentz obsidendam: vbi venerunt illuc, castris locatis, nihil in vrbe bellici tumultus audiuerunt, qui enim erant in vrbe armati insidias parturientes silētium tenebant, quo illi ante vrbem vt negligentiores redderentur, aut irruerent temere, disposuerat autem suos in vrbe, quo eos excipere commode armis posset. Cum autem non irrumperent, animaduerterent autem qui in præsidiis erant vrbis, Heluetios sine cura, negligenter dispersos iacere passim absque ordine, eruptione in eos ex vrbe facta oppresserunt eos ex improuiso: sed tamen præter oppidanorum expectationem, quantumuis dispersi essent, pugnauerunt vniuersi, nec multi occisi sunt. nam cum essent circundati ab hostibus, & ad eos clamarent hostes vt se darent captiuos, potius mori quam viui peruenire in manus hostiles, voluerunt. Quare fortiter pugnantes, partim occubuerunt, partim ita repulerunt hostem, vt euaserint, vt tamen terga non verterint. Nescitur plurésne oppidanorum, an Heluetiorum interfecti sunt in ea pugna. Vbi domum venerunt, mox sine mora delegerunt alias copias potentiores, quas contra Mediolanensem mitterent: sed dux mittit ad Heluetios legatum, itaque facit pacem ac si ipse esset victus. Rupertus Imperator cum imperasset annis decem, vita defunctus est in Oppenheim, & sepultus Heidelbergæ, anno 1410. Genuit autem Rupertus filios sex, nominibus Rupertum, Fridericum, Stephanum, Ludouicum, Othonem, & Ioannem. Verum Fridericus & Rupertus mortui sunt ante patris mortem: reliqui quatuor cum laude vixerunt, & huius vitæ muneribus defuncti sunt.

DE

DE GERMANIS
LIBER VIGESIMVS-SEPTIMVS.

QVum primum Rupertus diem suum obiit, conueniunt Francofurdiæ imperij electores, & in Imperatorem eligunt Sigismundum Caroli quarti filium, Boemiæ & Vngariæ regem, ex Germanis originem & genus ducentem: alioqui non elegissent. Sunt autem ad hunc eligēdum adducti multis causis, nempe quod patrem Imperatorem habuit, & quod potens erat, vt posset labenti imperio succurrere, potissima vero causarum fuit, quod optimo & fortissimo animo fuit. postremo, quod Germanię amātissimus fuit, quod testatus erat antea multis argumētis. De eximia corporis statura, forma, & robore alij (qui in his quæ nihil ad erudiendos animos faciunt, libenter tēpus terunt) abunde scripserunt. Quum primum imperium suscepit, nihil æque studio habuit, quam vt in omnibus per Rom. ecclesiam & imperiū nationibus omnes dissidiorum causas tolleret, & tumultus bellorū sedaret. Nam nihil laboris non subire statuit, vt componeret ecclesiam, quæ tum factionibus miserrime erat turbata, confusissimoq; chao similior, quam congregationi fidelium sanctorúmve Dei. Eius rei gratia peragrauit multas terras, exposuitq; se magno periculo, & multorum odio & inuidiæ. misit legatos ad Pontifices, ad episcopos de ecclesiæ rebus componendis, & de pontificibus concordandis, nam pro singulari prudentia videbat felicem Rempub. imperij sui nō esse posse, nisi religio esset in summo loco, quæ tum propter Pontificum dissidia & aliarum ecclesiasticarum personarum improbitatem, corruptamq; vitam cōtempta iacebat, multarum piarū conscientiarum maximo scandalo. Cum autem multis nunciis & literis ad Pontifices & monarchas per Romanā ecclesiam egisset Sigismundus de concordia & reformanda ecclesia, tandem Pontifex Rom. duos cardinales ad eum mittit legatos, qui cū Sigismūdo electo Imperatore agerēt cōmuni cōsilio de ecclesiæ labefactæ in omnibus suis partibus, statu reformando. Cum autē multa in varias partes disputatū esset, quomodo & quo remediorū genere subueniri in extremo periculo constitutę possit, tandē vna concordi omniū sententia iudicarunt fieri non posse, quam generali concilio. Pontifex vterq; qui Romæ erat, nec minus ille qui agebat in Gallia, studebat videri pius, & cupere cōcilium, ecclesiæq; quam incorruptissimū statum. vtriq; item magnopere curę fuit, ne videretur hypocrita: nam ea ętate erant, qui audebant palam dicere, vtrumq; Pontificē hypocritam esse. Missis igitur legatis, petebant concilium. De tempore satis conueniebat, de loco erat controuersia maxima. Omnia enim videbant Pontifices in loco posita, neq; enim dubium erat in ea ciuitate repulsam passurum Romanum, in qua haberetur Gallus pro vero Pontifice; & contra in qua ciuitate agnosceret Romanum verum Papam, illic deposituri essent Gallum. quare diu de loco litigatum est. Pontifex autem Ioannes magna prudentia dissimulauit, consiliumq; suum vix vni atque alteri indicauit: omnino enim noluit esse in iis locis, vbi ma[illegible] Imperatoris potentia: sed legatis celandum hoc præcepit, & in mandatis dedi[illegible] habebant integritatis & honestatis pulcherrimam speciem. Cum autem multis Pontifex de eligendo loco legatis suis ad Sigismundum Imperatorem mittendis tractaret, nullumque inueniret locum qui non aut suspectum eum nomine hypocriseos redderet, & in quem non venturi essent aduersarij, aut quem satis tutum sibi putaret, tandem confusus in se ipso omnem rem legatis committit. sic Dominus agit, inuitis etiam instrumentis, omnia pro sua voluntate. Legali vbi venerunt ad Sigismundum, locus concilij electus est Constantia Imperialis ciuitas, quæ tum, vt nostra ætate quoque, habuit sapientia viros præstantes. Legati vbi rediere ad Pontificem suum, significaruntque illi de loco concilij futuri; insaniuit pene præ animi dolore, clamauitque actum esse de se. incepitque consulere de mutando loco: sed nullum satis honestum prætextū excogitare potuerunt omnes eius sapientes. Prædixerunt legati illi, ne recusaret locū, non enim mutaturū Cæsarem, adeo illi placere locū, esse enim Constantiā Vngariæ, Boemiæ, septentrionalibus populis,

inferiori Germaniæ, Galliis & Hispaniæ, & Italiæ in medio fere itinere positam. Addiderunt legati quod nihil recusando mutare posset, nisi quod se suspectum redderet. Propterea Pontifex a legatis suis persuasus, dissimulare & conuenire Imperatorem, eumque sibi conciliare constituit. Idcirco Laudam ad Imperatorem properat, vbi seipsum multis commendauit Imperatori, opinionemq; sanctitatis apud Imperatorem sibi parare nititur, asserit se deiici paratum ad infimam priuatam plebeiam, modo ecclesiæ cõsulatur, vocationem autem suam certam esse, inquit, & inexpiabile delictum, si relicta vocatione, cedat iis quos sciat ambitioni & ventri seruire. Maiores item Sigismundo suos prædicat, effusissimo ore se eos, propter virtutis amorẽ, propter singulare minimeque fucatum studium religionis & ecclesiastici status, mortuos in Domino 10 exosculari & venerari, propterea in causa iusta se Sigismundo, vt prudentissimo & exercitatissimo, sapientissimoque iudici plurimum fidere. Propterea hunc concilij locum sibi perplacere, & si esset alius in quo Imperator potentiam maiorem habuisset, se malle quam hunc scilicet Constantiam. Et hoc genus aliis sibi deuincire studuit animum Imperatoris. Vbi autem sperat se satis illapsum in animum Imperatoris, incipit agere de defendendo patrimonio beati Petri, quod Ladislaus rex Apuliæ vastauerat, occuparatque Latij magnam partem, Vmbriam totam, & Hetruriam, ipsam etiam Romam. Florentiam & reliquas opibus pollentes ciuitates non quidem expugnauerat obsidendo, arietibus oppugnando, sed nominis sui magnitudine & terrore ita sub se habebat, vt plus quotidie numerarent pro pace, quam aliæ deuictæ & subiugatæ lo- 20 co tributi. Huic autem Ladislao eo tempore quo Cæsar post cum Pontifice colloquium, domum redit ad maturandum concilium, accidit quod omnibus superbis mortalibus solet euenire. Cum enim eas Italiæ ciuitates subiugasset, quas volebat, reuersusque in regnum suum Neapolin, decreuit in ocio laborum suorum & victoriarum fructu frui, ecce adest angelus Domini qui illum arguit stultitiæ, quæ est summa mundi sapientia. Dixerat enim, Anime mi, parta sunt tibi omnia ad otium fouendum, gloria & facultates, quiesce, & fruere partis. At quid angelus Domini? Stulte, vbi quæris requiem & pacem? nulla est illic. Difficiles vias vitę ambulasti, & quęsiuisti nesciens cui. arrogasti tibi quæ Domini solius sunt. quod superest, pauculos post dies, quibus grauibus morbi doloribus adficieris, migrabis hinc. iamque incipies cogitare quod puluis 30 sis, accipiesque vitæ tuæ actæ opsonium, &c. Moritur igitur Ladislaus, qui Italiam viuus bellis diu turbarat, & post eius mortem, magni motus per Italiam extitere. Mittuntur super ea re legati ad Sigismundum. Sigismundo propter maiora, concilium scilicet, & alia negotia non aliud licebat quam legatos mittere, perque eos minis partim, partim rationibus, partim promissis nonnihil in Italia composuit. maluisset vero cum copiis ingredi Italiam ad debellandos rebelles. Quæ tum Hispaniarum regi cum regibus Apuliæ fuerint bella; quid item per Hispanias, Italiam, & Gallias gestum sit, quanquam memoratu dignissima sint, nec satis ordine ab vllo conscripta, tamen, vt a nostra prouincia suscepta, alieniora, consulto præterimus, festinantes ad concilium

1414 generale Constantiense. Decimo igitur quarto supra millesimum quadringentesi- 40 mum annum, conuenerunt seculares & ecclesiastici Principes Constantiæ ad concilium. Venerunt cardinales, venit & Pontifex ipse Ioannes vigesimustertius: sed vrbem Constantiã non est ingressus primo adueniens, sed in monasterio extra mœnia mansit, donec certiores facti in vrbe clerus, & senatus, populusque præpararent se ad excipiendum Pontificem maximum. Obuiam igitur venerunt Pontifici ordine ecclesiastici & seculares, deduxeruntque eum ad ædes episcopi Constantiensis: postero die dono Pontifici mittunt poculum argenteum, deauratum; item, tria vasa boni vini, in quorum vno Alsaticum, in alio Italicum, in tertio vernaculum erat; item octoginta saccos auenæ. Vbi Principes audiuerunt Pontificem esse Constantiæ, turmatim eo confluxerunt. In vigilia Simonis & Iudæ Constantiam Pontifex venit, post in die san- 50 cti Martini templum in pontificia maiestate circumiuit, populumque cruce manu facta benedixit. Quotidie autem plures e Roma & reliquis Italiæ ciuitatibus sequebantur cardinales, episcopi, & alij Principes. Postea cum Pontifex in die natiuitatis Christi, tres missas celebraturus esset, quibus Sigismundus interesse cupiebat, nec posset in vigilia natiuitatis Constantiam peruenire, nauigauit ex Vberlingen per lacum noctu

comi-

comitantibus eum, præter alios Principes, comite de Wirtenberg, Ludouico duce Saxoniæ, Barbara item regina vxore. Ex naui nocte cum ardentibus facibus recta in cathedralem ecclesiam iuerunt, magnificentia magna celebrauit Papa primam missam matutinam, & Imperator clara voce legit Euangelij locum illum, *Exiit edictum a Cæsare Augusto*, &c. eo die cantauit Papa reliquas duas missas, in quibus benedixit populum, & liberalissima plenissimaque manu effudit indulgentias super omnes missam eius audientes. Post missas mutuis officiis certarunt inter se Pontifex & Imperator. Nondum autem omnes aderant: post nouum annum venerunt dux Bauariæ cum ducentis equis, & comes Palatinus Rheni cum totidem equis, totidemque equis dux Schlesiæ, aliique quos enumerare longum est, Principes. Venerunt post purificationem diuæ virginis matris Christi legati cardinales sex ex nomine Gregorij Gallorum Papæ, qui concilium autoritate Pontificis sui confirmarunt. magnaque diligentia Gregorij Pontificis legati cum primum aduenerunt, apud singulos Principes causam domini sui egerunt. Post vero vnam atque alteram sessionem, miserunt nuncium in Boemiam ad regem Wenceslaum cum literis, quæ autoritate pontificia mandabant, vt ad Constantiam mitteretur Ioannes Hus, [illegible]. Hic Ioannes Pragæ multa docuit contra sacerdotum vitam corruptam, contra pontificiæ sedis ius & potestatem, quæ omnia extant vbique per infinita exemplaria diffusa, quare nos in his [illegible] Romanum episcopum nihilo [illegible]; Indulgentias & absolutiones Pontificum [illegible] Spiritus sancti vnctionis; [illegible] dotibus auaris, ventri seruientibus, animas enim [illegible] spectu Domini, hoc est in æterna gaudia recipi; Imagines sanctorum in ecclesia tol[illegible] autoritate scripturæ; Abunde satis imaginum virilium & muliebrium quo[illegible] ipse vocauit) ocium sacerdotum multa dixit; Verbum [illegible] mine, nisi vocatus sit a Deo; Liberamque debere esse prædicationem verbi Dei: cuicunque enim Dominus aperiat, illum audiendum; Spiritum Domini enim ita venire, vt nescias vnde veniat, aut quo vadat; Vnctionem extremam non recensendam inter ecclesiæ sacramenta: fuisse enim ab apostolis loco remediorum adhibita; De auriculari confessione etiam quædam ab vsu Romanæ ecclesiæ aliena docuit; Con[illegible] in villa Hus postea acrius inuectus est in clerum, episcopos & Pontifices, & dominus eius villæ defendit eum contra episcopum. Venerunt autem alij Pragam qui eadem quæ Ioannes, docebant. docuerunt etiam calicis Domini participationem male plebi ereptam. & contra Romanæ ecclesiæ institutionem & consuetudinem sub duplici specie panis & vini sacramentū populo exhibuerunt. Wenceslaus rex nō voluit, nescio qua causa, illos hæreticos persequi, episcoposq; suos iuuare: quare episcopus Pragensis multa conatus cōtra hanc hæresim, nihil autem proficiens, profectus est ad Sigismundum Imperatorem, accusauitque fratrem eius regem Boemiæ, quod impunitam sinat

crescere sectam Hussitarum. Sigismundus respondet episcopo audiendos & aduersarios, deinde se deliberaturum cum sapientibus viris quid opus sit facto. Porro episcopus Pragensis dum accusat Ioannem Hus & ei adhærentes apud Sigismundum, moritur. In Boemia tota ferebant, manũ Domini tetigisse veritatis persecutorem, Dominum pugnare pro suo verbo, &c. Wenceslaus ergo Ioannem Hus misit Constantiam, sed non prius quam data esset illi fides, quod tuto posset Constantiam ire, & in concilio libere loqui, & domum redire ad Boemos, neque enim Boemi & rex voluerunt eum sine saluo conductu Sigismundi regis mittere. Vbi autem venit ad concilium, ab amicis statim admonitus est, vt reuertatur domum: nam facile videre poterant eius doctrinam locum non habituram in eo concilio. Exiuitque rumor, nullo tamen certo autore, Ioannem Hus fugam parare, nec Cæsaris fidei fidem habere: quare ductus est ceu latro captus ad Ioannem Papam, vbi per aliquos dies miseris modis tractatus, mittitur in carcerem in monasterio Prædicatorum, in quo diu sine lumine iacuit. Venit & Hieronymus Constantiam ex Boemia, vt assisteret Ioanni, erat enim Hieronymus vir eloquentissimus & insignis cum in omni philosophiæ genere, tum præcipue in sacris literis. Conabantur autem quidam Hieronymum abducere a Ioanne Hus, magnas dignitates, pinguiaque sacerdotia promittendo. [illegible], vt insaniam illam deponeret cui tota catholica ecclesia, tot præstantissimi doctores, omnes Principes, contradicerent: sed immobilis petra erat, non dubitabat effundere verba per iugulum itura. Quoties auditi sint, quotiesque cum illis disputatum, petere licet ex aliorum monumentis. [illegible] &c. Vbi Papa, cardinales & episcopi nullam spem esse vident resipiscentiæ in Ioanne Hus (nam viuum dimisissent, si reuocasset suam doctrinam) condemnatus ad ignem ducitur mense Iulio anni 1415. [illegible] Cinis exusti corporis, iussu ecclesiasticorum Principum & Papæ, est proiectus in lacũ, siue vt omnis memoria eius deleretur, siue ne Boemi collectum pro reliquiis colerent. Post Ioannis supplicium, Hieronymum multis viis & rationibus, minis & pollicitationibus conati sunt a sua abstrahere sententia: sed nihil minæ, nihil promissa potuere apud eum. vbi ergo nihil præualere posse vident aduersus eum, pari ignis supplicio affectus est, eodem anno, sabbatho ante exultationem crucis. [illegible] Ad Boemos vbi hæc acta Constantiæ peruenerunt, omnes qui adhærebãt Ioanni & Hieronymo (adhęrebat autẽ maior pars totius regni) cõuenerunt, & clamãt omnes vno ore martyrio coronatos sanctos viros, testes veritatis. Nec parũ timuit sibi rex Wenceslaus a factione vulg ira succensi: misit ergo ad concionẽ populi qui excusarũt eum, docueruntq; plebẽ, Wenceslaum regem grauiter ferre fidẽ non seruatã, & argumẽta magna probabiliaq; erãt, quibus ita occisos Ioãnẽ & Hieron. facile colligi potuit, male habere regẽ. Dedit illis enim postea rex ecclesias in quibus dogma Hussiticũ libere docere possent, & participare mensa Domini

sub

ſub vtraq; ſpecie: nec vſquam aut clam aut palam reſtitit doctrinæ eorum. Sed Huſſitæ non contenti eccleſiis ſibi a rege conceſſis, monaſteria & eccleſias per totum regnum diripiunt & peruaſtant, funditusq; tollunt pulcherrima templorũ ædificia. Nam quidam reges Boemiæ, religionis amantes ædificarãt, & exornarant plurima monaſteria & eccleſias, ita vt vix in alia natione talia reperiri potuerint: ſed plebs ſupplicio Ioannis & Hieron. ita commota eſt, vt omnia fere ſolo æquarit. Hiſtoriã illius rei deſcriptam, vt ante dixi, leget qui cupit, plenius apud alios. Combuſtis Ioanne & Hieron. inceperunt diſſidia feruere & exagitari inter Pontifices: quanquam enim vterque ſimularit ſe ex animo cedere, & cupere eccleſię tranquillitatem & ſublata ſcandala; tamen clam
10 aliud agere eos intellexerũt viri cordati. Ne quis autẽ ſuſpicetur nos aliquid adfingere, extant Leonhardus Aretinus & Pogius qui interfuerunt Pontificum conſiliis, & quorũ monumentis ſatis abunde patet, qua integritate & fide hæc ſint in illo concilio acta. Operæ precium eſt, opinor, vt adſcribam decretum quod Ioannes Pontifex in concilio publicarit. eſt autem tale, Ioannes epiſcopus, ſeruus ſeruorum Dei, vniuerſis Chriſti fidelibus, pręſentes literas inſpecturis, ſalutem & apoſtolicam benedictionem. Vniuerſitati & veſtrum ſingulis innoteſcat, quod propter quietem totius populi Chriſtiani profiteor, promitto, ſpondeo, moneo, & iuro Deo & eccleſiæ & huic ſacro concilio, ſponte & libere dare poteſtatem ipſi eccleſiæ per viam meæ ſimplicis ceſſionis papatus, & etiam facere & implere cum effectu, iuxta deliberationem præſentis conci-
20 lij. Si & quãdo Petrus de Luna, Benedictus decimuſtertius; & Angelus Corarius, Gregorius duodecimus, in ſuis obedientiis nuncupati papatus, quem prætendunt, per ſe vel procuratores ſuos legitimos ſimiliter cedant, & etiam in quocunque caſu ceſſionis vel deceſſus, aut alio, in quo per meam ceſſionem poterit dari vnio eccleſiæ ad extirpationem præſentis ſchiſmatis. Acta ſunt hæc in Conſtantia, anno Domini 1415, prima die Martij, pontificatus noſtri anno quinto. Hæc publicauit Ioannes Pontifex, quæ habent ſpeciem bonam, ac ſi eſſent ex pio & ſancto animo profecta. Sed putauit bonus vir ſibi omnia tuta, habebat enim ipſum Imperatorem ſibi adhuc fauentem, habebat aliorum Principum præcipuorum fauorem, conuiuiis excipiebat Imperatorem, & alios vtriuſque ordinis Principes, munera dabat clam multa. Roſam in ſa-
30 cris benedictione apoſtolica conſecratam donauit Imperatori: in qua roſa conſecratio materiam ſuperare debet. Nec alij Pontificum legati negligenter ambiebant apud Principes variis viis, nomine dominorum ſuorum. Vbi igitur ventum eſt ad ſeſſiones, agiq; cœptum, vt vnum caput eccleſiæ præficeretur, ad quod omnia poſſint referri, viſi ſunt Principes diſcordes valde, aliis alij Pontifici fauentibus. Surrexiſſe autem fertur in frequentiſſimo Principum conſeſſu archiepiſcopus Moguntinus, & dixiſſe, ſe nulli obtemperaturum niſi eligeretur Ioannes. ſed vitio datum eſt Moguntino epiſcopo præiudicium illud temerarium, nondum enim audierat omnium cauſas. Sunt autem ab aduerſariis (qui non pauci erant) Ioanni Papæ obiecta crimina plurima & grauiora quam vt in vllo homine, ne dum in Pontifice ſummo ferenda ſint, quibus
40 frigidius reſpondit Ioannes, quam amici eius expectabunt, inceperuntque plerique alieniores ab illo fieri. & Sigiſmundus ob crimina illa incipit odire hominem. quod animaduertens Ioannes, aliumque euentum futurum concilij videns, quam ſperarat, magnopere doluit & pœnituit eum, quod in decreto, quod iam ſcripſimus, proteſtatus ſit ſe reſignare papatum, ſi aduerſarij eius quoque reſignent. Quam ob rem incepit cogitare de abitu, prætexens ſe ſuosque parum tutos, nec liberum eſſe concilium, nihil ædificationis & fructus ex hoc prouenturum ad eccleſiam. Hæc Pontificis querela vbi ad Sigiſmundum peruenit, timuit ne diſcederet, turbarenturq; magis omnia, quam ante in eccleſia; propterea promittit illi pleniſſimam ſecuritatem. Peruenit etiam ad aures Imperatoris, Fridericum ducem Auſtriæ omnia conſilia cum Papa con-
50 ferre, & eum abducere velle. Hanc ob cauſam vocat ad ſe Sigiſmundus Fridericum, monet eum ne tantum facinus audeat, docet eum quid mali hinc ſecuturum ſit in vniuerſam eccleſiam: omnes impenſas & operam perditam quæ in concilium collata ſit: imo omnia multa poſt peiora futura. & ſi abducat Papam, omnes omnia mala ipſi adſcripturos, omniaque exedenda fore illi. Dux Fridericus omnia conſtantiſſime negauit, & plane Sigiſmundo perſuaſit, ſe nihil tale præſumpſiſſe, effecitque, vt minus

1415

obseruaret timerétve discessum Pontificis. Verum Pōtifex habitu famuli equitis vulgaris Constantia exiuit, & equo delatus ad nauiculam, quæ ad ripam Rheni expectabat, illinc naui vectus est vsque ad oppidum Schaffhusen, adiuuantibus Archiepiscopo Moguntino, & duce Austriæ, inimicis Cęsaris. Cæsar vbi certior factus est aufugisse Papam, supra modum iratus est, familiā & cardinales eius retinere iussit. Verum cardinales Sigismundo persuadent, se non conscios fuisse propositi & abitus ipsius Papæ, & pollicentur se reducturos, reconciliaturosque eum, quam ob causam dimisit eos Sigismundus, vt reducerent Papam, qui secuti dominum suum, cum in eadem naui quæ perforabatur, essent, non qua ratione reducerent, sed quomodo cum ipso periculum commune effugerent, curabant; timebant enim ne priuarentur suis dignitatibus, si manerent Constantiæ. Sigismundus vero fugam Pontificis iussit proclamari, & simul ne quis sollicitus sit propter eius abitum, se enim scire quibus rationibus reducendus sit. Mox vero post, in frequenti Principum consessu accusauit Fridericum ducem Austriæ, quod eius auxilio aufugerit Pontifex: alioqui enim nullam euadendi spem illi esse potuisse. Commemorat in accusatione quæ pericula, quæ scandala, quæ calamitates secutura sint fugam Papæ, præter labores omnes omnium Principum frustratos, & maximas Principum & ciuitatum impensas, qui omnes sperauerant ecclesiæ pacem. Citatur ergo ad causam dicendam suam Fridericus dux, publice edito edicto ab Imperatore: sed non comparente duce, publico Principum iudicio condemnatus, priuatur omnibus feudis & possessionibus suis, & omnia eius occupanti conceduntur, subditique a debita ei obedientia absoluuntur. Nam nullus erat ex amicis eius qui ausus fuerit eum defendere in causa tam odiosa, nemo enim voluit videri vel tam malus, vt ecclesiam & Rempublicam imperij tot incommoditatibus & malis afficeret, vel tam rerum imperitus, vt non videret quæ lerna malorum ex tam intempestiuo discessu Pontificis euentura esset. Exposita igitur domo Austriæ omnibus occupantibus eam, confœderati Heluetij sine mora occuparunt. Ergo iam quam vocant (libenter enim vsitatis nominibus vtimur) Mellingen, Baden, Bremgarten, Wallestat, Diessenhofen, & alias munitiones. Quod Principes male habuit, sed in sententia damnationis erat, *omni seu cuilibet occupanti concessa domus Austriæ.* Cæsar ipse Stain, Frauenfeld. occupabatur etiam Feldkirch. Papa vbi audiuit sic agi cum suo patrono Friderico, ex Schaffhusen descendit Loffenbergam, inde sine mora se recepit Friburgum, profecturus, si tutum contingeret iter, ad ducem Burgundiæ, quo cum erat illi vetus necessitudo, quoque intimo summoque vtebatur amico. Pontifex excusaturus suum discessum ita ad concilium scripsit, Ioannes episcopus seruus seruorum Dei. Vniuersis innotescat, quod cum propter metum, qui cadere potuit in cōstantem virum, de ciuitate Constantiensi recesserimus, ne hac occasione Petrus de Luna, & Angelus Coratius in suis obedientiis nominati allegantes impressionem nobis factam, se quouis modo ab accessione retraherent, & sic protraheretur effectus pacis & vnionis ecclesiæ ad quorum effectum desideria nostra tendunt. Ex Friburgo, &c. Fridericus autem dux Austrię vbi videt seueritatem iramque Sigismundi & Principum per amicos mediatores rogat gratiam, & via facta illi ad Imperatorem, & in sua ipsius persona accessit & agnouit peccatum, & se suaque omnia in manus eius tradidit. & iureiurando promittit dux Fridericus se Papam reducturum Constantiam. Sine omni igitur mora festinat dux, & ex Friburgo ducit Papam vsque ad Cellam Rudolphi, illic incepit Pontifex repugnare, nec voluit longius Constantiam versus ire. Quam ob rem dux Fridericus missis ad Imperatorem nunciis, consulit eum, quid fieri velit cum Pontifice nolente sequi vltro, nam vim adhibere summo Pontifici religio erat. Sigismundus adhibitis in consilium Principibus multis, quibus fidebat plurimum, quorum decreto capitur Ioannes Papa, & ducitur in custodiam monasterij Richnau non procul a Constantia. Custodiæ mancipato Ioanne, incipit concilium causas fugæ peruestigare & expendere, criminaque illi obiecta discutere curiosius & diligentius. Sunt autem notabilia crimina fere quinquaginta in eo inuenta & probata, quorum vnumquodque per se solum abunde satis magnum erat, vt reiiceretur a pontificatu. Quam ob rem pontificatu abdicatus Ioannes, traditur Ludouico comiti Palatino custodiendus. ductus igitur in Manhem castrum, militibus Germanis seruādus com-

commissus est; neque Papa aliter loqui cum militibus, neq; milites cum ipso potuere quam nutu & signis, nemoq; ad eum admissus est qui cum loqui sciret. in eaq; captiuitate tribus perpetuis annis fuit. Gregorius Papa maiorẽ in spem vocatus est, vbi audiuit captum Ioannẽ, & crimina tot in eo inuenta. Legati autem eius quoq; coacti sunt conciliũ approbare & confirmare, & vnus eorum præcipuus, nomine Carolus Malatesta, collocatus in sede non aliter atque si affuisset Gregorius, abdicauit Papam suum põtificatu. Quod Malatestæ conciliiq; factum tanto dolore affecit Gregorium, vt præ angustia animi mortuus sit. Erat enim natura melancholici humoris abundãtior. [illegible] Supererat adhuc tertius Pontifex, Benedictus 13, qui prioribus duobus pertinacior & arrogantior erat, nec magis pontificatus gradu dignus quam cæteri. Sigismundus autem nulla non pericula nullosque non labores, vt pax redderetur ecclesiæ, subiuit. Assumptis secum ecclesiasticis & secularibus Principibus, anno secundo post congregatum concilium, Sigismundus profectus est in Gallias, & Angliam ad reges, eosque diligenter adhortatus est, vt propter communem ecclesiæ tranquillitatem & concordiam, sequantur autoritatem & sententiam concilij in abrogando Benedicto, duobus aliis depositis. Rex Galliæ & rex Britanniæ videntes animum Imperatoris ad ecclesiam pacandam, responderunt se facturos quicquid deceret Christiani nominis reges, nec vsquam ecclesiæ defuturos, & nihil negaturos polliciti sunt quicquid faciat ad schisma tollendum. Re curata apud hos duos reges, ex animi sententia Narbonam ad Ferdinandum Aragonum regem pergit, qui cum suis subditis obediebat Benedicto. Vbi rex audiuit Sigismundum suo & totius concilij nõmine de schismate & concordia ecclesiæ differentem, promisit, se moniturum & adhortaturum eum ab abrogationem pontificatus; si vero non velit pontificatu se abdicare, & concilio generali liberam facere electionem, tum se effecturum apud plebem suam, vt omnes sequantur autoritatem & sententiam generalis concilij. Papa vero Benedictus se recepit in munitissima loca, neq; minis neq; vllis ad suadendum compositis verbis moueri potuit, vt Pontificis nomen deponeret. Affirmauit autem se esse verum Christi vicarium, sibi esse commissas regni cœlorum claues, se habere potestatem in concilium, non autem Christi vicarium concilio subiectum. Rex vero Aragonum, & Hispaniæ Principes omnes offensi pertinacia Benedicti, præceperunt, editis mandatis, subiectis suis populis, vt relicto Benedicto, concilij generalis autoritatem sequerentur. In hunc modum ex animi sententia effectum dedit Sigismundus quicquid proposuerat sibi in ea peregrinatione suscepta pro ecclesiæ alma pace. Cum igitur totum pene annum consumpsisset Sigismundus in illa profectione, rediit Constantiam, Principes concilij eum reuerenter exceperunt, & similiter excepti sunt omnes qui comitati eum fuerant. Paucis post Sigismundi reditũ, communi concordiq; totius concilij sentẽtia depositus est Benedictus, & autoritate generalis concilij anathematizatus, accensis cereis candelis, & campanis pulsatis, vt est consuetudo, declaraturq; a cõcilio vitandus, vt hæreticus inimicusq; ecclesiæ catholicæ, & omnes eius adhærẽtes patrocinantesq; eisdem sententiis subiacere decernuntur. Hoc anno autoritate Cæsareæ maiestatis & concilij quidam Barones in comites, comites quidam in duces euecti sunt. Visum est etiam tempus esse eligendi Pontificem, vt commodius agere possent de corrigendis ecclesiasticorum moribus qui corruptissimi erant. Cum igitur per aliquot dies esset disputatum de ratione eligendi Pontificẽ, in eandẽ inter omnes Principes conuenit, vt cum cardinalibus qui tribus Pontificibus obtemperabant, quinque prælati ex singulis nationibus eligerent Papam. Ij ergo ingressi conclaue, elegerunt concordibus suffragiis cardinalem de Columna, nomine Othonem, appellaruntq; Martinum quintum. quæ electio in festo diui Martini facta erat. Erat autem vir rara in rebus administrandis dexteritate, propterea Sigismundus, cui maiori curæ erat ecclesiæ felix status, quam quibusdam ecclesiasticis prælatis, supra modum lætatus est talem virum electum. Cum autem sibi timerent multi qui dignitates & beneficia sub tribus abdicatis Papis consecuti erant, propter communem pacem cõseruandam, decretum est, ratum debere esse quicquid

Ioannes, & quicquid Gregorius, & quicquid Benedictus statuissent & ordinauissent inter eos qui illis obtemperauerunt ceu veris Pontificibus. & ita in collatis beneficiis, gratiis concessis, & constitutionibus factis nihil est immutatum. Cardinales & episcopi facti a Pontificibus abdicatis, manebant in dignitate sua, quo æquiore animo ferebant depositionem dominorũ suorum. post electum Pontificem constitutiones quædam non malæ sunt editæ, quæ si obseruatæ essent per hos centum annos, fortasse in meliore loco essent res ecclesiasticæ. Est autem vna constitutio talis contra simoniacos, quod electiones, postulationes, confirmationes, & prouisiones simoniacæ nullæ sint ipso iure. Item, qui ad ecclesiastica beneficia simoniace peruenerint, & postea [illegible] ad fructuum quos ceperunt restitutionem, cogantur. Item quod simoniace dantes & recipientes, sententiam excommunicationis incurrant. Voluit [illegible] iudicio in ecclesiarum ministros eligi probatos viros, non muneribus & fauore corrumpi electores & collatores. Quædam præterea alia quæ in eis actis habentur, statuta sunt in Constantiensi synodo. Constitutum etiam concordibus vocibus est, vt propter schismata tam perniciosa ecclesiæ, concilia generalia celebrarentur frequentia, nimirum hoc interuallo temporis: vt a fine Constantiensis concilij post quinque annos iterum conuenirent in generalem synodum Papiæ celebrandam, ab huius fine post septem annos iterum conuenirent in generali concilio, deinde semper post decennium conuocandam generalem synodum. Locumque in fine concilij cuiusque deputandum communi patrum sententia, statuerunt. Terminum celebrandæ synodi breuiorem posse ex causis statui a Cæsare, & Pontifice Principibusque aliis, sed nullas ob causas tempus cõueniendi vltra decennium producere licere cuiquam. Quis non videt quam salutaris hæc constitutio fuisset ecclesiæ, si ita seruata fuissent generalia concilia? Quanta & quot mala vitari potuissent? In synodo Constantiensi Imperator pro nescio quanta summa pecuniæ consistorium prouinciale in Durgea ciuitati Constantiensi pignori dedit. quod postea iure belli ad Heluetios peruenit. Sigismundus post pacatam ecclesiam vtcunque in concilio Constantiensi bellum aduersus Turcas parat, nam, vt resisti Turco coniunctis Christianorum viribus melius posset, tantopere Sigismundus festinabat in vnitate facienda. Post sublatum tamen trium Pontificum schisma non responderunt spei & expectationi Imperatoris in armis contra Turcam suscipiendis plerique Principes. Sigismundus vero vir maximi animi posthabitis suis rebus, omnibus neruis intentus fuit in expeditiones contra Turcam, quo cum non satis feliciter pugnarat. Dum autem communibus ecclesiæ commodis consulere studet, pene amisit Vngariam & Boemiam. Boemi enim post mortem regis Wenceslai legitimo hæredi Sigismundo rebellabant, erant enim illi infensi, propter occisos in concilio Ioannem & Hieronymum. quanquam Sigismundus fidem seruare illis volebat, & incolumes in Boemiam remittere: concilium autem esse super Imperatorem Pontifices & sacerdotum Principes dixerunt, nec hæreticis debere quenquam fidem seruare, tollendosque e medio quocunque modo fieri possit. Etsi ergo Sigismundus diceret se fidem illis velle seruare, sed postea operam se daturum, vt redirent ad ecclesiam, & inobedientes pœnas darent: nihil tamen aduersus ecclesiasticorum zelum efficere potuit. Postquam multa conatus esset contra Turcas, & in Vngaria disposuisset omnia, opposuissetque Turcæ præsidia in locis quibus opus videbatur, ad Boemicas res sese conuertit, sæpissime vocatus ab amicis, & iis quibus pax & tranquillitas cordi erat, in regnum factionibus multis turbatissimum. Non enim solum corrigere conabantur quæ docuerat Ioannes Hus emendanda, sed agrestia ingenia, neque Hussiticæ hæresis doctrina, neque vlla alia, imbuta, omnia turbabant, arboresque quas Ioannes Hus putatione agere docuerat, indoctum insanumque vulgus totas radicitus extirpabat. In itinere autem Pragam versus cum esset Sigismundus, ob causas magnas deflexit Vratislauiam, vrbem Schlesiæ eximiam, in qua plebs per seditionem senatum trucidauerat, quem Wenceslaus rex constituerat. Quo vbi peruenit Imperator, cognita causa, autores seditionis & cædis capitis supplicio affecit, fuerunt autem multi. Quo seueritatis exemplo Boemi commoti magis Sigismundum odire quam ante, arma capere, maledictis illum proscindere, multa mendacia in illum confingere, occupare omnes regni munitiones, affirmare Sigismundum Boemico nomini

mini infensum; Brandenburgenses a Boemico regno alienasse; Ioannem & Hieronymum contra fidem datam iussisse concremari, & eodem modo perdere constituisse omnes qui sequantur Hussiticum dogma. ita magnum odium & inuidiam Sigismundo per totum Boemiæ regnum conciliauerunt. Quare Sigismundus copiis coactis per totum imperium, ducit aduersus Boemos, vt regnum, quod ad se hæreditario iure pertinebat, reciperet. Boemi opposuerunt se Sigismundo, duce Zischa, qui sæpe victor, multa oppida & castra cepit, & sacerdotes, qui Romanum Pontificem agnoscebant, aut cremauit, aut exectis testibus viuos diuisit. nec vno solum prælio superauit copias Sigismundi. Vbi autem Sigismundus Imperator animaduertit Zischæ fortunam constanter prosperam, & totam Boemiam in ipsum respicere, conatur hominem promissis & muneribus a proposito & hæreticorum fide abductum suum facere, vt eius opera Boemiam rebellantem domet. Homo ingentibus promissis & pecunia corruptus, perfidusque accepit non modo deserendi, sed prodendi suos conditionem: sed dum iter ad Imperatorem facit, subito quodam ægritudinis genere periit. Hussitæ primum dolebant grauiter ob mortem Zischæ, neque enim sciebant in parienda enitendáve proditione mortuum; vbi vero postea cognouerunt eius conatus, vltionem Domini in eum fuisse & protectionem sui interpretabantur. Etsi autem magna dissidia inter Hussitarum exercitum a morte Zischæ fuerint, vt magnam spem fecerint Sigismundo aliquid contra eos posse effici: verum non aliter atque concertantes sues vbi aliud animans, canis, seu lupus accesserit, in vnum conuenientes defendunt se acriter vnanimiterque; sic Hussitæ inter se vehementer discordantes, tamen communi hosti, coniunctissime resistebant in vnum collecti animis. Quæ discors concordia fecit, vt non minus vsi sint propitio Marte perpetuo, quam ante Zischæ mortem. nec tantum sua defendebāt, sed etiam aliena diripuerunt & occupauerunt. Bella hæc omnia quomodo gesta sint, cum non apud vnum tantum autorem extent conscripta, repetenda mihi non duxi, præsertim cum non ad res Germanorum, sed ad Boemicas pertineant. Paucis igitur perstringam, Romanus Pontifex non cessauit a primo pontificatus sui anno instigare Principes omnes ad suscipienda arma aduersus Boemicam sectam, indulgentias liberalissime concedendo omnibus qui in eam expeditionem aliquid pro catholica Romana ecclesia conferrent. In hanc militiam misit cardinales, sed cum ignominia sæpe repulsi sunt, vt non sine scandalo mirati sint multi (qui iudicia Domini existimant animali sensu rationéve carnali) qui fiat quod Dominus hæreticis contra catholicos victoriam concedat. Maioribus igitur conatibus, animis, & copiis aggrediendos duxerunt Hussitas nostri. aderat in Germania vir qui ad bellum natus videbatur, cardinalis Vinctoniensis ex Anglorum regibus originem generis ducens, cuius industria coacti sunt maximi exercitus tres, quorum quilibet satis ad opprimendam Boemiam videbatur. Vnum ducebat exercitū Otho, archiepiscopus Treuerensis, quem secutus est totus Rhenus ab Oceano vsq; ad summum eius fontem; præterea & tota Sueuia & Bauaria secutæ sunt hunc ducem. Secundum exercitum duxerunt Saxoniæ duces, quos secutæ sunt Hassia, Thuringia, Saxonia, stagnales quas vocant ciuitates, &c. Tertium exercitum duxit Marchio Brādenburgensis, quem secuti sunt Francones & alij. Hæ copiæ omnes ingressæ sunt Boemiam confisæ multitudine, & fortitudine sua magis quam brachio Domini. Vbi autem primum in hostis conspectum venerunt, terror eos tantus inuasit, vt facile euentum rei videre potuerint paulo rerum bellicarum peritiores. Hussitæ ergo, omnibus in vnum collectissimis, acieque instructa, infesta in hostem signa ferunt. quod nostri vbi viderūt, imo vbi audiuerunt, non pauci conspexerant hostem, fugam turpissimam arripiunt, fugiuntque nemine persequente, vnoque impetu fugæ per syluam currunt. Impedimenta omnia, machinæque bellicæ sunt hostibus relicta prædæ. Cardinalis & Archiepiscopus Treuerensis adhortantur copias ne admittant in se turpitudinem tantam tantumque dedecus: sed nihil proficientes, simul fugere coguntur. Post hanc turpē fugam animi aucti sunt hæreticis, nostrisq; magis sunt deiecti. Sigismundus autem Imperator animo nondum fractus Norinbergam Principes & ciuitates imperij conuocat, docetq; eos quam necessario sit iteranda expeditio in Boemos hæreticos qui incipiebant vicinos indies magis magisq; carpere. Venit etiā Norinbergam Pōtificis legatus, Iulianus cardinalis

ſancti Angeli, qui Principes adhortatus eſt ad bellum ſuſcipiendum. Eſt igitur alia ſtatim expeditio decreta in Boemos, & contractæ ſunt copiæ maximæ, dux autem exercitus totius electus eſt Fridericus Marchio Brandenburgenſis. Erat in ea expeditione totum fere imperium, præcipue eccleſiaſtici, quibus maior cura erat, vt perderetur Huſſitica hęreſis, pugnabat enim imprimis contra eccleſiaſticos. Erat quoq; in exercitu cardinalis ſancti Angeli. Hæ ergo copiæ Boemiam ingreſſæ incendio & cædibus omnia obuia perdunt, nulla ratio neque ſexus neque ætatis habetur. Quæ noſtrorum crudelitas non modo non terruit hoſtem, quod noſtri futurum putabāt, ſed magis incēdit & irritauit. Collectis enim omnibus ſuis viribus, obuiam occurrunt noſtris: quorum aduentum vbi audiuere noſtri, nondum viſa hoſtili acie, abiecta præda, & armis, fugiunt pauidiſſime, vt eodem die adeoq; eadem hora noſtri crudeliſſimi, & timidiſſimi viſi ſint. Cardinalis per interpretes allocutus fugientes, & adhortatus eſt, vt maneant, bellum eſſe contra hæreticos, canes, Satanæ traditos, pro eccleſia catholica, pro Chriſtiana fide, magna victoribus præmia propoſita, &c. Fruſtra loquitur indulgentias, benedictiones apoſtolicas, ſanctam obedientiam, & alia hoc genus. Surdæ ſunt aures omnium, omnis vis omnium in corporibus partium delapſa eſt in fugaces pedes. Cardinalis miraculo rei ſtupidus & attonitus, non poteſt ſatis mirari Germanos, bello fortiſſimos, & ob militares virtutes ſemper omnibus populis prælatos, ita territos fugere. ſequi autem cogitur fugientes. multos in fuga occiderunt Boemi, & conſecuti ſunt magnam prædam, ceperunt etiam noſtrorum multos. & vicina quædam caſtra occuparunt, & villas diripuerunt & incenderunt. Sigiſmundus conuentus Principum celebrat, reparare arma cupit: ſed quidam Principum fatigati, differendam rem cenſent, donec mutatio aliqua animorum fiat. Aduenerat iam tempus conueniendi ad concilium Papiæ celebrandum, ſed cum peſtilenti conſtitutione inficeretur Papienſe cœlum, placuitque Pontifici concilium transferre Senas, quo vbi ex multis nationibus cōuenirent multi: quidam largitionibus & promiſſis contra Martinum moliebantur, vt de pontificatu deiiceretur. quod vbi animaduertit Pontifex, ſtatim concilij conuentum diſſoluit, & ne quis calumniari poſſet Pontificem, ſibi timere ſtatuit poſt ſeptem annos ſynodum generalem celebrandam, eiq; concilio locū deputauit Baſileam. Anno igitur poſt natiuitatē Domini 1430, in Germaniam miſit Martinus Papa cardinalem ſancti Angeli, cum mandatis de concilio Baſileæ celebrando, & de bello repetendo contra Huſſitas. Venit autem hic cardinalis Baſileam, vbi ſenatus auguſtiſſimus & clerus, vrbiſque cœlum ſalubre & amœnus ſitus mirum in modum placuerunt. Hoc tempore Sigiſmundus cogit in Germania copias, Italiam ingreditur, in pleriſque locis honorifice excipitur. Quidam quidē primo aduenienti reſiſtere conati ſunt, inter quos præcipue fuerunt Florentini, & Eugenius Pontifex, qui ſucceſſerat Martino in concilio Conſtantienſi electo. Sed tandem vbi cognouerunt animum & potentiam Sigiſmundi, vltro ad eum venerunt, & amicitiam pacemq́ue petierunt. Factaque pace cum Eugenio quarto, Romam ingreſſus eſt, magnoq́ue cum honore a populo Romano & a clero eſt exceptus. eſtque Romæ a Pontifice, vt volebat, coronatus. Studuit autem vnice quam plurimis benefacere, & hanc laudem voluit poſt ſe in Italia relinquere. multos Germanorum & Italorum, poſtquam accepit imperialem coronam, ad equeſtris ordinis decus euexit. & reuertendo domum in itinere ciuitatibus priuilegia confirmauit vetera, & noua donauit. vbi venit Mantuam, inſignia imperialia dono dedit Ioanni Franciſco Mantuæ domino, & eum Marchionem appellauit. Præterea in itinere eo multa beneficia contulit in multos. Interea dum in Italia eſt Imperator, congregatur Baſileæ concilium, adſunt Principes vtriuſque ordinis ſecularis & eccleſiaſtici, Principes ex Hiſpania, Gallia, Vngaria, & Germania. Itali ſoli & Pontifex ceſſabant odioſius. Eugenius Papa contra conſtitutionem Martini prędeceſſoris ſui conabatur a Baſilea transferre Bononiam concilij locum: ſed omnes Principes cōcilij iudicarunt, nullum concilio commodiorem Baſilea locum inuenire poſſe, cum propter ingenuos ſenatus ciuiumq́ue animos, tum propter cœli temperiem, vrbiſq; amœniſſimæ ſitum, deniq; propter cōmeatus affluentiam. Quare ſemel atq; iterum monent Eugeniū autoritate concilij ſancta cui ſubiectus ſit, vt Baſileam ſe cū ſuis cardinalibus cōferat, & addunt minando niſi veniat, ſe enim in eum animaduerſuros

tanquam

tanquam in sacrarum patrum constitutionum præuaricatorem. Quare Eugenius timens repulsam, Basiliensem synodum approbauit, confirmauitq́; per apostolicas Bullas. Sigismundus Imperator in Italia audiens Eugenium periclitari in concilio Basiliensi, celeritate mirabili volauit Basileam. neque enim deponi volebat a quo imperialem acceperat coronam. Illo tẽpore misit literas Imperator ad Boemos (qui ante perpetuo prædicauerant se rationem reddere paratos suæ fidei, & aliena refellere) vocátque eos ad liberum concilium, ad rationem reddendam doctrinæ & religionis eorum. promittit patres concilij benignis æquisque auribus audituros rationes eorum dogmatum. addit etiam in eisdem literis quo iure quibusque nominibus ad se pertineat regnum Boemicum. Dedit quoque literas totum concilium ad Boemos, in quibus inuitarunt eos ad sua dogmata propugnanda, & impugnationes eorum audiẽdas. promiserunt quoque sub generalis synodi fide plenam securitatem & libertatem quæ vellent loquendi, & iter aduentus & reditus securum. Boemi lectis literis concilij & Imperatoris, variarunt sententiis: alij enim omnino non censebant ad concilium mittendos vllos, quoniam nullam spem esse dicebant pontificios dogma Hussiticum audituros. item Constantiæ fidem a Cæsare datam non seruatam Hieronymo & Ioanni, causa nondum tam odiosa & exasperata tot bellis & præliis. Et maior pars in hac sententia erat. Alij autem iudicabant Basileam eundum, iam enim concilium & Imperatorem, inquiebant, vel arma Boemica reuerituros, si alias fidem non velint seruare. Esse enim omnino doctrinæ rationem reddendam sibi, existimabant, qui toties testati sint, se paratos cum quibuslibet disputare de dogmatis sui veritate, & cuilibet petenti rationem reddere doctrinæ suæ. In hac sententia fuerunt optimatum plurimi, & post vtrorumque sententias benè discussas, placuit eorum qui mittendos censebant quos haberent facundissimos, & Hussiticæ doctrinæ scientissimos. Decreuerunt ergo ad synodum Basiliensem mittendam honestissimam legationem. Missi sunt igitur legati cum trecentis equis. Vbi venerunt Basileam, magnus ciuium & peregrinorum numerus ante portas expectabat, vt viderent Boemos armis inuictos homines, tantam compararant opinionem fortitudinis toties victores. Fuerunt autem ex legatis illis insigniores, Petrus quidam ex Anglia, qui dialectices prẹsidia, & summam Hussiticæ doctrinæ cognitionem cum naturali facundia coniunxerat, Ioannes Rochezana presbyter, Nicolaus Galecus presbyter, Guilielmus quidam primæ ex equestri ordine nobilitatis, Procopius Rasus multis pugnis clarus. Ii cum paucis quibusdam aliis post aduentum tertio die vocati sunt ad publicum patrum consessum: quos primus Iulianus cardinalis allocutus est mansuetissime, & adhortatus est ad communem pacem & vnitatem ecclesiæ, matris fidelium, & sponsæ Christi, habentis claues cœlorum, & potestatem iudicandi omnes doctrinas, ecclesiæq́;, hoc est conciliorum statutis non minus credendum quam sacris biblicis libris, quibus autoritas omnis ab ecclesia, quæ eas approbauit, sit. horrendum esse a matre ecclesia separari. In fine orationis fictis lachrymis obtestatur, vt redeant. Boemi ex aduerso placide respondent, Se neque concilia neque sanctorum patrum constitutiones cõtemnere, sed eorum, qui non agantur spiritu Dei, decreta cum scriptura sacra repugnantia non velle sequi. Verum esse spirituales patres approbasse scripturam, illisque credendum esse: sed cardinales, qui iactent se successores eorum, nihil diuini cogitare & sapere. Sanctorum vero patrum autoritatem apud se permanere in eo quo debet loco, id est summo. neque se quicquam ausos hactenus loqui quod non confirmatum sit autoritate sanctorum patrum & Christi apostolorumque. Petebant autem a toto concilio, etiam idiotis audiri se defendentes suam doctrinam: quam quatuor articulis summatim comprehẽdebant, in quibus a Romana ecclesia dissentiebant. Primo, Eucharistiæ vsum esse legitimum, iuxta Christi institutionem, sub specie vtraque panis & vini. Secundo, In rebus secularibus dominari non licere ministris ecclesiæ clericis, nec omnino immiscerier negotiis, quę vocant, secularibus. Tertio, omnibus Christianis, hoc est Domini spiritum habentibus concessum a Deo, imo necessarium esse, vt prædicent verbum Dei, nec morandum carnem & sanguinem, sed obseruãdum quid Dominus in nobis loquatur. Quarto, publica peccata nullo modo ferenda, etiam maiorum malorum causa. Hæc contra Romanam ecclesiam defendenda dicebãt sibi commissa a Boemica ecclesia. Iulianus

autem inquit, multa alia de illis dici vulgo quæ pias aures offendant; quale est illud, Mendicantium ordines inuentum & institutum Satanæ esse. Verum esse, asserunt legati, neq; enim nouum Testamentum neque vetus instituisse vsquam mendicos, neque mendicasse prophetas, neque Christum, neque apostolos, propterea sequi, institutos a malo spiritu mendicantium ordines. His de mendicantibus ordinibus respondit cardinalis sancti Angeli, non solum his credendum quæ sint in noui aut veteris Testamenti libris comprehensa, sed ecclesiæ etiam institutiones, esse censendas de nouo Testamento, & quicquid statuit aut approbauit, non minus indubitatæ fidei esse oportere, quam alia quæ in noui Testamenti libris sunt scripta. De quatuor autem iam dictis articulis Romanæ ecclesiæ magistri & Boemorum magistri disputarunt duos totos menses. postremo ita discessum est, vt nostri Boemos, Boemi vero nostros, dicerent victos. Missi sunt etiam in Boemiam ex cōcilio legati, qui de concordia multa tractarunt, sed frustra. Boemi autem eo tempore inter se intestina gerebant bella, quidam enim tyrannidem inter eos exercebant; omniaque per Boemiam multis cædibus implebantur. Quod vbi audiuit Imperator, occasionem non negligendam putauit, quare mittit in Boemiam legatos, qui foueant simultates & inimicitias inter partes, & regni proceribus se adiungant. Nec vanum fuit hoc Sigismundi cōcilium, nam effecerunt apud Boemos, vt conuenerint apud Ratisponam, & Sigismundum regem suum appellant, iurantque illi fidelitatem. nec diu post Boemiam ingressus est, multis tamen prius datis muneribus regni proceribus. Iglariæ conuentum habuit in quo multa de pace & de religione egit cum Boemis. aliaque composita sunt multa de demolitis monasteriis & ecclesiis earumque bonis direptis. Postea venit Sigismundus Pragam, reuerenterque exceptus est: eo ad eum veniunt multæ ciuitates & Barones qui illum regem salutant, & solitum iuramentum præstant. Mittunturque Pragam ex Basiliensi synodo legati episcopus Constantiensis, & alij, qui sacerdotes Pragæ consecrent & ecclesias, ritusque in ecclesiis ordinent, atque alia quæ ad sacra necessaria sint, instituant: tamen quatuor, de quibus supra dictum est, articulos mordicus tenebant omnes. Erant quoque quidam qui omnino nolebāt quicquam commercij habere cum pontificiis, & quotidie lacerare non dubitabant ecclesiam Romanam, & illos qui consecrationes ab episcopis catholicis accipiebant, errare dicebant. Sigismundus igitur concessit Hussitis suas ecclesias; Hussitæ vicissim passi sunt Sigismundum suis vti ritibus in religionis negotiis: neque enim discessit a Romana ecclesia, & quod Hussitis permisit, necessitate coactus fecit. Nec tamen vlla quies fuit Sigismundo Pragæ Boemicas turbas componenti, indies enim nouæ doctrinæ autores surgebant, nec vllus fuit, qui non inuenerit adhærentes. Quum autem vni industria, consilio, & prudentia, quibus dotibus multum valuit rex, obstruit os, exoriebantur vnius loco multi, planeque euenit illi quod solet hydræ caput amputanti. Diu vero fatigatus multis huiusmodi monstris, & senio quoque debilitatus Sigismundus in ægritudinem incidit grauem: quæ cum indies ingrauesceret, medicique nullam salutis spem promitterent, vxor eius Barbara magis de regno retinendo, quam marito, solicita, vocat ad se quosdam, dicit illis, regem ex hoc morbo breui moriturum. Quid de regno futurum sit docet, nisi rebus in tempore consulatur, melius autem consuli non posse, quam vt ipsa vidua nubat regi Poloniæ. Proceres, vel potius adulatores, probant reginæ consilium, mulier anus fit noua nupta (saltem in animo) marito, & tali marito, nondum mortuo; oblita filiæ, vxoris ducis Austriæ Alberti. Imperator, hoc vbi cognouit, ad morbum accessit, neque parum ægrotantis animum commouit. neque tamen vir magni animi inops consilij fuit, vocat enim ad se Vngarici regni primi loci proceres, eis pericula enarrat multa post suam mortem futura, & odium Boemorum in se & Vngaros simul ostendit, iubet igitur, vt impositum se ægrotum feretro educant ex Boemia. Sed morbo ex vectione commotioneque irritato diuertitur in Morauiæ ciuitatem Zuomiam, ibi ad eum filia cum marito duce Alberto venit. Barbara vxor ægrotum secuta, Zuomiæ capta custodiæ mancipatur: quique illi a consiliis fuerant, fuga sibi consulunt. Ferunt ipsum Imperatorem iussisse vxorem captiuam teneri. Vbi autem finem adesse sensit, ad se Boemiæ & Vngariæ primores, quibus plurimum fidebat, vocat, commēdat illis Albertum Austriæ ducem, appellatq; eum successorem regnorum

suorum,

suorum, oratque eos vt extremam suam voluntatem exequantur. non magis, inquit, fauere genero suo, quam subiectis populis: futuros enim felices, quibuscunque Albertus imperaturus sit. vocat quoque Albertum, eiq; commendat regna, vt non mutet animum hortatur. simul docet quo pacto post mortem apud intractabiles Boemos testamentum promulgandum sit, & nominat per quos viros promulgari expedit. tanta cura rerum publicarum etiam morienti fuit. His ita magna ratione dispositis, obdormiuit āno suæ ætatis 70, regni Vngarici 51, Romani vigesimo septimo, Boemiæ decimo septimo. Est autem corpus in Vngariam perlatum sepultum magnifice in ecclesia Varadiensi, anno Domini millesimo quadringentesimo trigesimo septimo.

DE GERMANIS LIBER VIGESIMVS OCTAVVS.

ALbertus dux Austriæ post mortem soceri sui Sigismundi, mittit in Boemiam legatos, quos iusserat moriturus Imperator: ipse interim comparat copias quibus vtatur ad autoritatem magnificentiamq; regiam ostendendam, &, sicubi opus esset, ad rebelles coercendos. Sequentis autem anni mense Ianuario Albertus cum sua vxore Elizabet in Vngariæ Alba Regali, totius regni consensu & voluntate, coronatus est. In Boemia autem testamento, quo hæres regni Boemici Albertus constituitur, promulgato, quidā recusant Albertum, & Casimirum regis Poloniæ fratrem regem salutant Boemorum: sed illi fuerunt quædam impotens colluuies hominum. Potior autem & maior Boemorum pars Albertum præferūt, regemq; designant, in memoria habentes, regum Caroli, Wenceslai, & Sigismundi beneficia erga Boemos, & scientes vxorem Alberti, Elizabet, ex Boemis prognatam. nec nihil mouit eos, quod cognouerant Albertum Principem pacis & belli virtutibus incomparabilem, Boemiciq; nominis amantem. Accedebat vero vetus fœdus inter reges Boemiæ & duces Austriæ, primorum Boemici regni & ducatus Austriæ consensu & imperiali autoritate confirmatum, vt domo Austriæ carente legitimo masculo hærede, rex Boemorum ducatum accipiat Austriacum; rursum regno Boemico deficiente hærede masculino, regni hæres sit dux Austriacus. Aliquid etiam faciebat, quod audiebat quanto cum plausu & consensu Vngari appellassent eum regem suum & coronassent. Vxor Sigismundi vidua relicta liberatur postquam Albertus est rex vtriusq; regni designatus, neque enim quicquam amplius ab illa timendum erat periculi, sed antequam dimissa sit, dedit Alberto regi arces, quas possidebat munitissimas, eas enim præfecti, etiam domina capta, nolebant dare. Vitam postea turpissimam in omni genere luxus duxit mulier inex[illegible] Quod genus mulieres maritos tantisper suos amant dum valent, destitutos viribus odiunt peius angue, multæ veneno necauerunt suos viros præ amore, ad libidinem incendere conatæ. Hoc genus mulierum eadem hóra eundem iam odit, iam perdide amat, furiunt, perpetuo enim bilioso humore per totum corpus abundante & eas irritante. Quod genus furoris non nisi a physico philosopho deprehenditur. nam vulgus nihil minus putat quam eas furere, ita suæ iræ concitatioris animi alias fingunt, quas prætexunt, causas. talis fuit illa Barbara. Erant, Alberto incipiente regnare in Vngaria, Budæ magni tumultus & seditiones. Constabat enim ea ciuitas partim ex Vngaris, partim ex Germanis, erat vtrisque par ius creandi magistratus & iudices: conuenerat autem inter eos, vt alternis annis crearent summum iudicem. Germani contra hanc consuetudinem omnibus annis incipiebant creare iudicem Germanum, quod quidam Vngarus, nomine Ioannes Euthneus, qui hunc contemptum & iniuriam grauius quam cæteri, ferebat, & Vngaros contra Germanos excitare conabatur. Hunc ergo Germani clam captum & lapide alligatum in Danubium demerserunt, postea cadauer a piscatoribus in lucem extractum est. quod vbi Vngari viderunt, magna ira commoti impetum in Germanos fece-

runt, & omnia quæ erant Germanorum, diripuerunt. Germani, potissimum autores cædis suffocati Ioannis, fuga sibi consuluerunt. Vt autem ad Basiliense concilium redeam; 1436 Anno Domini 1436, Eugenius Basiliense concilium Ferrariam transtulit, prætexuitq; facto, quod omnes, qui credebant, non poterant non probare, nempe ad Ferrariensem synodum venturam & Græcorum ecclesiam, Basileam vsque non velle venire: esseque, addebat Eugenius Papa, spem magnam vnionis ecclesiarum Græcorum & Romanorum. Propterea, vbi Eugenius certior factus est totum Basiliense concilium in hoc esse, non vt hæc reformēt ecclesiam, sed vt deponant Papam contumacem & concilio non audiētem, mittit Basileam legatos, quorum vnus mirabili facunditate vir, episcopus Panormitanus: qui vbi Basileam peruenit, authoritati apostolicæ accommodata oratione monet vt ab incepto desistant, deesse enim illis autoritatem Pontificiam. esseq; concilio Basiliensi nullam autoritatem, quoniam a Pontifice maximo translatum sit Ferrariam. Verum qui concilio Basiliensi intererant Principes sacerdotum & alij principes, contemptis iis quæ adferebant legati Eugenij, citant per literas Eugenium denuo, vt veniat ad concilium. Eugenio autem Basileam non veniente, publica generalis concilij sententia a pontificatu eum deposuerunt, & substituerunt alium Pontificem, scilicet Felicem quintum, ducem Sabaudiæ, qui ducatus administratione relicta, vitam spiritualem contemplatiuam amplexus erat, vestitu & tota victus ratione religiosam ducebat vitam. Hic igitur ex eremitica vita ad culmen pontificatus, præter omnem expectationem, vocatus est. Sed multi Principes contradixerunt illi, de quibus Æneas Siluius. Eugenius autem Basilea abrogatus, Ferrariæ celebrat cum suis concilium. Causa ecclesiasticæ concordiæ & communis pacis Græci petituri concilium Venetias vsque perueniunt, vbi audientes Eugenij & Basiliensis concilij dissensionem, dum dubitant ad quos se conferant potissimum, tandem visum est ad propiorem synodum Eugenij ire: quanquam Basiliense concilium miserit illis Venetias vsque obuiam legatos, vt se Basileam conferrent. Ex Ferraria autem transtulit Eugenius concilium Florentiam, propter pestem Ferrarię grassantem. Florentiam igitur venit Imperator Constantinopolitanus cum Patriarcha Græcæ ecclesiæ, & multis eruditis viris, qui cum magistris Romanæ ecclesiæ per aliquot mēses disputarunt. Post longam disceptationem, concordarunt, concordiaq; est publice promulgata. Asserebant Græci Romanam ecclesiam iure diuino non habere primatum. Item negabant purgatorium esse post hanc vitam. Item celebrant, contra ritum Romanę ecclesiæ, pane fermentato. Vtuntur etiam alia baptizandi forma. habentq; sacerdotes vxores, barbamq; non tondent. Sacramentum eucharistiæ sub vtraque specie omnibus dant, etiam paruulis, nondum quid sit, capacibus. & hoc genus plura a Romana ecclesia discrepantia habent. Hanc vnionem iactauit Florentina synodus aduersus Basiliensem. Prædicauerunt item pontificij legatos ex Armenia & India apud se fuisse Florentiæ in concilio, & a se eruditos in catholica fide. ipsosq; agnouisse Eugenij Papæ potestatem, omniaq; in quibus dissentirent a Romana ecclesia, subiecisse correctioni sedis apostolicæ. [illegible] certe Basiliensi cōcilio nonnihil in quibusdam nationibus conciliauit contemptus inuidiæque. Cæterum quid in Basiliensi concilio constitutum sit, diligenter est in actis, quæ vbique extant, scriptum: quam ob rem hic immorandum nobis non ducimus. Post Sigismundi Imperatoris mortem statim sine mora Principes electores conuenerunt Francofurdiæ, consultaturi de eligendo Romanorum Imperatore. nullum autem ex omnibus Principibus inuenerunt magis idoneum quam regem Boemiæ, Vngariæque, ducem Austriæ, Albertum. Illi enim omnia erant quæ ad Imperatorem bonum pertinēt, animus erga Rempub. bonus, & multarum rerum peritia, facultasq; qua poterat, & fortitudo animi qua audebat exequi negocia Reipub. necessaria. quas ob causas hunc potissimum elegerunt Imperatorem. Sed oblatum imperium accipere non audebat. Nam Vngaris promiserat iuramento antequam coronarant illum, quod nollet, si forte offerretur imperium, sine ipsorum consensu suscipere. Moti sunt autem Vngari ad hoc iuramentum exigendum, quod dum Sigismundus occupatus in Germania, & Italia aliisq; nationibus fuit, multæ regno perniciosæ seditiones oriebantur, exponebaturq; Vngaria Turcarum furori. Conuocatis igitur regni primoribus Viennam, Albertus exposuit illis,

Prin-

Principum electorum erga se voluntatem, quibus, inquit, se non ausum simpliciter negare suam operam. Proceres primum consentire non volebant: tandem tamen Principum precibus victi consenserunt, suscepitque imperij fasces magna multorum spe & gratulatione Albertus. Interea Boemi qui regis Poloniæ fratrem in regem Boemiæ elegerant, comparant copias, patrocinante fratri rege Polonorum, qui misit in Boemiam Polonorum equitum circiter duo millia. Tascone igitur duce, hostiliter aggrediuntur eos qui Alberto obtemperabant, & depopulantur eorum agros. Albertus imperat conscribi copias per ducatum Austriæ, Vngariam, & Germaniam, interim opponit suæ partis Boemos hosti. Vbi conuenerunt copiæ Alberti, Poloni, Boemique, aduersarij impares se videntes, ad Thaboritas receperunt se. Quos secutus Albertus Thaboritas obsidet, sed videns inexpugnabiles, nisi longissimo temporis spacio, non iudicans rem tanta temporis iactura dignam, soluit obsidionem, & reducit copias Pragam. Thaboritæ autem frequentibus excursionibus factis, pugnabant cum Alberti militibus varia fortuna. Induciis autem ad tempus factis, domum remissæ sunt Vngarorum & Germanorum copiæ, neque enim vacabat Alberto finem ei bello imponere, propter Turcam qui crudeliter grassabatur in Rascia. obsidenteque Turca Sinderouiam, insignem principatus Rasciæ vrbem, vocatur Albertus: sed vrbs oppressa nimia Turcarum multitudine, capitur antequam possit exercitu coacto auxilium ferre. Occiduntur in ea vrbe omnes qui ad subeundas iumentorum operas non sufficiunt, alij capti in durissimam seruitutem abducuntur. Filius Principis Rasciæ oculis priuatur. Albertus vero vbi cum exercitu maximo maximis impensis collecto, venit, Turca locis non facilibus captu munitis, recedit, omnibus post se longe lateque vastatis, ne Christianorum exercitus sequi deficiente commeatu possit. Turca vero suo exercitu vtitur in aliis locis, nempe in Græcia, quam, celerius præter omnium expectationẽ veniens, crudelibus modis depopulatus est. Thessalonicam vrbem expugnauit vi, tractauitq́;, qua solet atrocitate, victos. Thessalonicensibus perditis, Ætoliam & Epirum hostilibus armis adortus, occupauit, nec mitior quam aliis deuictis, illis fuit. Albertus vero cum exercitu suo quantum potuit, secutus Turcas, magnam copiarum partem amisit, dysenteria enim ita peribant, vt milites castra relinquere sint coacti. & ipse Imperator Albertus eodem dysenteriæ morbo, quo milites, vbi Budam venit, correptus est. Cum autẽ medici suaderent vt cœlũ mutaret, & ipse alioqui cuperet esse in Germania, Viennã ægrotans petiturus, postquã peruenit ad Longam villam, quæ est in itinere, morbi violentia victus, obiit diẽ suum: honorifice in Alba regali sepultus est. Reliquit autem vxorẽ Elizabet grauidam. Postquã vero Turca audiuit dilapsum Christianorum exercitum in Vngaria, cũ exercitu suo reuersus, quæ reliquerat prius in Rascia, perdit. Principes electores post mortem Alberti conueniunt Francofurdiæ, eligiturq́; Fridericus tertius, dux Austriæ, Ernesti ducis Austriæ filius, iuuenis adhuc, maximi animi. fuerat autem, antequam Imperator electus sit, Hierosolymæ, magnaq́; cum gloria in Germaniam reuersus erat. Omnes boni Principis virtutes videntur in hunc a Deo collatæ fuisse. Erat enim statim a primis annis sobrius omnino, quod rarum consueuit esse in istius loci hominum genere. cupidusq́; erat multa cognoscendi: propterea peragrauit adolescens summo iudicio præditus longissimas terras, vt instituta moresq́; hominũ videret. Humanitate vero & beneuolentia erga suos & omnes mortales qua fuerit, satis testatus est in vita sua, neq; vlla vnquã ætas obliuisci poterit. Qua item pietate cum in religione tum erga suos fuerit, satis ab aliis dictum est. Has autẽ animi dotes corpus virile, robustum elegantissimumq́; exornauit, quemadmodũ & corporis præstantiam ornarunt vicissim animi virtutes. Electus Aquisgranũ descendit, ibiq́; Principibus præsentibus quam plurimis, coronatus est. Porro, vt etiam dicamus quid post mortem Alberti, vxori eius Elizabet, Sigismundi Imperatoris filiæ, acciderit. Cum igitur esset pregnans, vt diximus, conuocauit Vngarici regni primores, & seipsam illis commendauit, partumque, si Dominus Deus eũ vellet superstitem. addidisseq́; scribitur, omnibus notis & signis iudicari se fœmellã parituram. Quamobrem Vngarici regni proceres de rege cogitant, quoniam propter Turcam differre non erat consilium. Quoniam autẽ fama apud eos erat, Boemos in regnum suum vocaturos Vladislaum, Lituaniæ ducem, fratrem Polonorum regis. iudicabant autem vtile fore omnibus modis, vt in eo viro Boe-

mia, Polonia, & Vngaria coniungerentur, quo vna viribus collectis Turcicis conatibus possent resistere. Quam ob rem mittũt legationem honestissimam ad Vladislaum, offeruntque illi conditionibus certis regnum Vngariæ. Verum legatis adhuc in itinere existentibus, peperit Elizabet elegantem puellum. Quare Vngari statim alios nuncios mittunt, vt reuocent primos: verum postremo missi veniunt Cracouiæ ad primo missos, qui iam cum Vladislao conuenerant, vt illis commissum erat. nec vllus locus relictus erat mutandi ea quæ cum Vladislao egerant. Vladislaus regnandi cupidus, sine cunctatione copiis delectis, iter in Vngariam arripit, Budæ in regiam ingressus ceu rex honorifice excipitur a multis regni proceribus. Elizabet cum infante puero Ladislao (hoc enim nomen imposuerant) cum amicis Principibus ad Albam Regalem se recepit: neque enim existimauit puerum, regem natum, ab Vladislao tutum. Postea, consulentibus & curantibus amicis consanguineis, imprimis Vlrico comite Ciliæ Albæ Ladislaus puer trium mensium vngitur & coronatur in regem ab episcopo Strigonensi. Aderant & aliquot alij episcopi, & multi proceres Vngariæ. Nomine infantis comes Ciliæ iuramentum, quod Vngari exigunt a suis regibus, præstitit. Elizabet vero mater sciens Vladislaum insidiaturum puero & ibi, suasu quorundam amicorum, ad Imperatorem Fridericum tertium concessit, eique puerum & coronam committit. Fridericus custodiendum tuendumque puerum suscipit. Elizabet reuersa est in Vngariam, ne, quod vulgato prouerbio dicitur, vt ab oculis, ita ex corde Vngaris excideret. Post aduentum reginæ in Vngariam, conuentus magnus omnium Vngariæ Principum Budæ est habitus, in quo Vladislaus cepit aliquot amicorum Ladislai & reginæ præcipuos, coactique sunt iurare in verba Vladislai, eumque, qui nomine pueri arcem Vissegradensem tenebat, coegit sibi dare arcem, in ea arce sperarat se coronam inuenturum, quam Elizabet apud Fridericum Imperatorem deposuerat. Vladislaus postea AlbamRegiam profectus, coronatus est magnificentissime. Fuerunt per totam Vngariam intestina bella, aliis Ladislao & reginæ, aliis Vladislao adhærentibus, consecutæq; sunt dissensiones illas maximæ calamitates, cædes, vastationes, incendia. Vlricus enim Ciliæ comes omnibus neruis se opposuit Vladislao; item Boemi quidam, pro puero contra Vladislaum, multa & magna egerunt. Ita turbatam & in partes diuisam Vngariam aggreditur Turca, omnemq; regionem, quæ est inter flumina Sauũ & Drauum, hostiliter direptam, occupat: cui Ioannes Huniades arcis Namdoralbensis præfectus occurrit, & commisso prælio vincit, magna Turcarum multitudine occisa. Et non diu post hanc pugnam in Transsyluanis regionibus iterum congressus, rursum superauit Huniades Turcas, sed non sine multo Christianorum sanguine. ita autem est Turca victus, vt pene deletus sit exercitus eius; receptaq; sunt omnia ab Huniade, quæ Turca occuparat non solum in ea expeditione, sed quibusdam prioribus proximis. Item post eam victoriam Mondauia & Transsyluanæ regiones quædam quæ metu ad Turcam defecerant, redierunt ad regnum Vngariæ, obtemperaruntq; regi. Verum Turca post cladem acceptam, reparatis viribus, maximo cum exercitu reuertitur in Transsyluanas regiones, & crudelissime omnia solo æquat, & in cinerem vertit. Ioannes Huniades strenue obuiam procedit, fit prælium ad cuius atrocitate nihil accedere potuisset, magnus numerus sternitur: tandem Turcæ terga dant, vix credibilis multitudo cadit, potitur Huniades ingenti præda & gloria. Multo in maiore honore quam ipse rex post has victorias habebatur Ioannes Huniades, vocabant eum patrem patriæ & seruatorem. Post tertiam victoriam secutus est Turcam, semouitq; eum longius, & multas vrbes & castra cepit, quæ sibi seruauit, neq; reddidit his qui per ignauiam amiserant. Magnæ interim durabant dissensiones inter Vladislaum & Elizabet, neq; Turca hostis eos concordes facere poterat, nisiq; Dominus per Huniadem seruasset, eos ambos Turca regno eiecisset. Eugenius Pontifex misit in Vngariam legatum apostolicum, cardinalem, ad componendos Vngaros & aduersus Turcam adhortandos. verum dum esset iam pene pax inter eos facta, moritur Elizabet. Postea cardinalis se totum conuertit ad res Turcicas, nam Turca nũciabatur venire cum maioribus copiis quam antea vnquam. nec vanum nuncium erat, ingressus est Vngariam secum ducens supra centum millia armatorum. Sed Huniades, qua antea semper, vtebatur virtute & fortuna aduersus Turcam (insigni enim prælio vicit eos) quæ non parua erat. suntq; in ea pugna tri-

triginta millia Turcarum (si Vngaris credimus) occisa. Habebant autem in eo prælio Germanos milites plurimos auxiliares. Tot infelicibus preliis victus Turca, putauit bella differenda in his locis cum Christianis in aliud tempus (sperauit enim fortunam mutaturam faciem aliquando) quare caduceatores mittit ad Vladislaum de conditionibus pacis. Vladislaus totiusque regni proceres inconstantiam fortunæ non ignorantes, & quanta hostis polleret potentia, pacis conditiones amplectuntur. Fiunt ad decennium induciæ, repugnante cardinali nuncio apostolico. Eugenius permoleste tulit hanc cum Turca pacem Vladislai, scribitque ad legatum suum in Vngariam, & ad Vladislaum regem, induciarum fidem non seruandam hosti religionis, quæ essent 10 Pontifice maximo nesciente & non consentiente factæ. quare præcipit autoritate apostolicæ sedis Romanæ, vt nulla induciarum habita ratione, bellum contra Turcam reparent, iuramenta quibus pax erat confirmata, remittit. Vladislaus rex Vngariæ acquieuit autoritati pontificiæ, petit auxilia a Christianis Principibus, mittit nemo, excepto Philippo Burgundiæ duce, qui belli socium se præbuit mari & terra. Vladislaus ergo, collectis quam potuit fieri, maximis copiis, Turcã inuadit: Turca vehementer succensus ira ob induciarum fidem non seruatam, celeriter per Asiam conscriptis copiis occurrit nostris. Cumque non procul abesset Turca, censuit cardinalis omnino loca quæ illic erant commodissima occupanda, & rex cum cardinali sentiebat. Verum Huniades (cui in exercitu, propter superiores frequentes victorias, maxima erat au-20 toritas; in huncque vnum respiciebant omnes) non cedendum omnino hosti censuit, ne adderentur hostibus animi; nostris vero adimerentur, fore enim speciem quandam fuge, inquit, si deflectant a recta in montes, timorisque signum non obscurum. se Turcas sæpe vicisse minori apparatu bellico & copiis exiguis. nihil ergo timendum præsente legato apostolico, & rege ipso Vladislao, & tot viris Principibus. Huniadem omnes audiunt, hostibus venientibus obuiam eunt. Ecce conspicitur Turcicus exercitus longe maior quam fama prænunciarat. Intelligens Vladislaus territum Huniadem, exprobrat iactationem & arrogantiam qua noluerat opportuniora occupare loca, cumque acies instruenda erat & milites adhortandi ad virtutem in prælio præstandam, rex exprobrabat Huniadi temeritatem inconsultam. Et Huniades regem iubet 30 fugere, instruxere tamen aciem vtcunque. Turcarum Imperator ascendit cum corporis sui custodibus in collem qui prope erat, vt bene perspiceret copiarũ nostrarum ordines & numerum. vbi satis perspexit, dat pugnæ committendæ signum, primo impetu nostri superiores Turcas cedere cogunt retro: quod Imperator Turcarum animaduertit, territus est, fugere putans suos, fugamque arrepturum vix retinuerunt qui apud Turcas proximo Imperatori sunt Principes. Pugnarunt ergo vtrinq; magna pertinacia & contentione, cecidereq; plurimi & Turcarum & nostrorum: tandem tamen nostri fatigati a nimia multitudine Turcarum vincuntur, & in fuga plurimi trucidantur. Ferunt Huniadem cum decem millibus fugisse, cum primum conspexit nutare nostrorum aciem, & adhuc dubio Marte. Vladislaus vero pertinacius pugnando trucida-40 tus est. Turcæ acceptum caput Vladislai hastæ affixum secum retulerunt domum, & passim triumphantes ostentauerunt, & linguam hanc periurij pœnas dedisse clamabant. Multi proceres regni, & aliquot episcopi occisi sunt. Legatus apostolicus cardinalis, in prælio seruatus, sed fugiens, incidit in manus latronum qui eum nouerunt, putaruntq; pecuniam habere, & propterea occiderunt, abducto equo, & exutum vestimentis nudum cadauer in via reliquere. Huniades fugiens incidit in manus Despotæ Principis Seruiæ, cuius quædam oppida habebat, quare captũ coegit ea reddere. Hæc scriptorem Vngaricum paulo aliter habere non sum nescius: verum non libenter sequor hominem, vbi ab aliis diuersa audio. Multo plures Turcarum in hoc infaustissimo prælio occisos scribunt. Et Turca victor, propter multitudinem suorum amissam, 50 post victoriam tristior, causam tristitiæ rogatus respondit, Se talem victoriam hostibus optare, neque se cupere hoc modo sæpe vincere, vbi plus damni ad victorem quam ad victum redeat. fuitque ita extenuatus & debilitatus, vt reliquiæ copiarum domum reducendæ illi fuerint. Vt autem redeam ad Ladislaum filium Posthumum Alberti, electi Imperatoris, pauca sunt dicenda de Boemis. Post mortem Alberti in Boemia fuerunt magnę dissensiones, aliis alium regem volentibus. Postquam audiuerunt,

natum ex Elizabet puerum Ladiſlaum, mittunt Boemi legatos qui nuncient illi, Boemos ſtatuiſſe diem eligendi regem, ad eum vt veniat, aut ſaltem ſuos legatos mittat. Regina mittit ſuos legatos Pragam, conuenit totum Boemicum regnum, variant ſententiis in rege eligendo. Sunt qui volunt Ladiſlaum, ſed maior pars contradicit, in puero infante neminem poſſe ſcire ad quæ aptus ſit futurus. nec patris animum ſolere transfundi in fœtum, ſæpe bonos ex malis, ex bonisque malos genitos: quare ſatis eſſe cenſent, ſi eligatur poſt viginti quatuor aut ſex annos, quum maturos edat fructus ex quibus cognoſci poſſit. Hæc, quæ ſic ſentit pars, ducem Bauariæ Albertum eligit, & legatos in Bauariam mittit, qui offerunt illi regnum. Sed aduerſa pars quæ Ladiſlaum volebat, etiam mittit legatos ad Fridericum electum Imperatorem, admonentes & docentes eum quid Boemi de futuro rege decreuerint. Fridericus ſtatim mittit ad ducem Bauariæ, & monet eum ne regnum alienum, ſuſcipiat, nam pertinere ad Ladiſlaum filium Alberti. Hi Friderici legati præuenere legationem Boemorum, vt ſemper expedite magis & celerius fieri poteſt quod vnius autoritate agitur, quam quod multorum calculo fit, præcipue cum diſſentiunt illi multi. Vbi ergo primores Boemorum ad Albertum ducem perueniunt, & exponunt illi multis Boemorum voluntatem & beneuolentiam erga eum, & regnum liberalibus conditionibus offerunt. Albertus reſpondet, agens primo gratias, Albertum piæ memoriæ vita defunctum reliquiſſe filium ad quem iure pertineat regnum, ſe vix gubernare poſſe quæ iure poſſideat, nullam conſtantem fortunam in eiuſmodi regnis eſſe ſolere. quare diligenter eos ad fidem puero ſuo præſtandam adhortatur, ſi velint tranquillum regni ſtatum. Vbi ad ſuos retulerunt hoc ducis Bauariæ reſponſum legati, alius dies dicitur: in eo conuentu, poſt multam controuerſiam, placuit ſententia eorum, qui ad Fridericum mittendam cenſebant legationem, petentem, vt ipſe nomine pueri, tanquam tutor, regnum accipiat. Legati ad Fridericum veniunt, mandata primorum regni conſentientium exponunt, erant etiam ex legatis, qui ſuaſerunt Imperatori, vt ſuo nomine, non pueri, regnum acciperet: nam bono titulo poſſe, nempe ex fœdere Boemiæ & domus Auſtriæ, de quo ſupra. Sed Imperator Fridericus reſpondet, ſe non vſurpaturum ſibi cuiuſquam pupilli, cuius tutor ſit, hæreditatem: nec etiam ſibi vacare tutoris nomine regnum adminiſtrare. Iubet eos magiſtratus eligere, donec ætas pueri matura regno reddatur, ſibi interim ſtudio magno fore, vt puer educetur, ita vt vtilis regno eſſe poſſit aliquando, neque in hac tutela ſe aliud quærere quam publica ſubditorum commoda. Boemi conſilium Imperatoris ſequuntur, eligunt ſummos regni magiſtratus: ſed impatiens conſortis regnandi libido turbat totum regnum, de quibus rebus Boemorum iam nihil dico. Fridericus autem puerum Ladiſlaum, vt erat vir timens Deum, diligenter ſanctaque induſtria curauit. Poſt cladem autem illam, de qua iam dixi, Vngarorum & occiſum Vladiſlaum, conuenerunt Vngariæ proceres, vt conſulerent regno in tantis difficultatibus conſtituto, & primum opus eſſe alio rege iudicabant, aliis autem alium nominantibus, ſuperat tamen eorum ſententia, qui exiſtimabant Ladiſlaum eligendum, & in regnum vocandum, quam ob rem maioris partis ſuffragiis Ladiſlaus puer eſt electus Vngariæ rex. Poſt electionem ſtatim miſerunt legatos ad Fridericum Imperatorem, qui eum certiorem de electis placito redderent, & vt in Vngariam puerum adducerent ſecum. Fridericus non ignarus, Vngari quid timerent ſi alium eligerent regem, Ladiſlao hærede regni viuo, nihilque boni ſuſpicatus, reſpondet, neque oportuiſſe eligi, neque coronari Ladiſlaum, ad quem regnum Vngariæ hæreditario iure pertineat, & qui iam antea coronatus ſit. Quare ſi Vngari tandem ſuum regem, quem Deus & ius gentium eis dederit, agnoſcant, recte eos facere, & optare eis hunc animum perpetuo manere. Cæterum puerum regni gubernationi nondum per ætatem habilem, opusque eſſe illi tutore, neque ſe ſcire cuius tutela illi vtilior eſſe poſſit, quã eius cui genitrix eum tradiderit, ſe ſuſcepiſſe curam pueri, curaturum ita vt vellet ſuos liberos poſt mortem curari. in ſumma, iubet eos expectare, donec adoleſcat puer, & pollicetur ſe nihil omiſſurum in curatione ſiue animi, ſiue corporis, quod ad bonum Principem inſtituendum faciat. Vngari, vbi hoc acceperunt reſponſum, iraſci, iterum admonere per legatos vt Vngaris ſuum regem mittat, ne cogantur vi repetere. Imperator nihil aliud quam primum reſpondet Vngaris. Vngari

gari ducem belli eligere, copias cogere, Austriam hostiliter inuadere, agros vastare. Sed vbi primum audiuerunt, arma Imperatorem parare, redeunt vnde venerant. Postea duce Huniade Turcæ obuiam ducunt exercitum, sed infeliciter pugnarunt. Istis ferme temporibus, exortum est bellum Tigurinis cum Heluetiis confœderatis, caussam hanc accipio fuisse: Tigurini aliis Heluetiis confœderati, fœdus nouum fecerant cum duce Austriæ, saluo tamen fœdere, quod cum confœderatis Heluetiis habebant. Confœderati vero Heluetij iniquo ferebant animo, initum fœdus Tigurinorum cum duce Austriæ: quare monent eos vt renuncient nouæ confœderationi. Tigurini respondebant se contra primam primi fœderis fidem non fecisse. nec enim prohibitum 10 in conditionibus Heluetici fœderis, alia fœdera cum aliis facere, modo non sint contra confœderatos Heluetios. Paratos, inquiebant, se esse coram quouis iudice respondere. Suitenses nihil aliud exigebant quam vt renunciarent fœderi cum duce Austriæ inito. quod cum negarent Tigurini se salua fide facere posse, arripiunt arma & agrum Tigurinum omnes exceptis Bernensibus & Solodurensibus hostiliter inuadunt, & omnia vastant diripiuntque: cum venissent Suitenses vsque ad vrbem, Tigurini procedunt eis obuiam habentes coniunctas auxiliares Austriacas copias. Confœderati circiter quadringentos viros cum signo rubeo, quod erat Tigurinorum & Austriacorum signum, præmiserunt qui Tigurinis in ipsa turba instruendæ aciei commixti, fugam facerent. Congrediuntur igitur, commisso prælio iuxta habitationem leprosorum, pu- 20 gnam fortiter vtrique incipiunt, sed Austriaci & Tigurini turbantur ab iis qui in habitu amicorum venerant. fugiunt enim, quos secuti sunt alij, & in ipsa fuga, multos cædunt. Habebant enim illi alia præter crucem rubeam signa quibus se inuicem a Tigurinis & Austriacis discernebant, sed quæ nemo animaduertere potuit, nisi cui erant indicata. qui plura de hoc prælio & bella cognoscere cupit, inueniet multa apud Æneam Siluium, qui an omnia vera nec ne scripserit, iudicent alij. Hoc tempore magna cum Vngaris bella gessit Turca Amurates. Hoc tempore bombardæ a Germanis sunt inuentæ, breuique post etiam est ars illa libros stanneis typis imprimendi inuenta, diuinum plane inuentum. Moguntię autem autoribus Germanis cœpit ab admodum paruis exordiis, sed breui, vt videmus, creuit industria humani ingenij in eam perfectio- 30 nem: duobus a Germanis inuentis illis quantum debeat hominum genus, pauci vident, nec a quoquã, quod sciam, satis prædicatum, cum nihil sit tam fere paruum quod non inuenerit aliquem qui celebrarit. Relinquo aliis cogitandum, quod actum fuisset de omnibus bonis studiis his nouissimis temporibus, quibus omnes ventrem curãt, & inexhausta habendi cupiditate ducuntur, vix enim in viis optimos libros, quos olim magna pecunia vix comparari poterant, tollunt. Cumque inceperint abiici & negligi boni autores, antequam cœpta sit hæc ars, nisi fuisset in tempore inuenta, periissent omnes autores & disciplinæ cum autoribus. hoc aliis, vt dixi, cogitandũ & commemorandum relinquo. quemadmodum & quam necessarius bombardarum vsus sit hoc postremo tempore, qui videtur omnibus prima specie miseris mortalibus perni- 40 ciosissimus: sed non re vera ita habet, nam, propter auaritiam & malitiam, extinctámque caritatem, in fine mundi malorum turba legibus coerceri non potuisset, nemo posset tuto iter facere vel miliare. Inceperant enim paulo ante bombardarum inuentum, facinorosorum hominũ cœtus magnæ factiones per seditionem multis locis bonorum labores diripere & perdere. & quis potuisset illas prædonum & latronum arces ex montibus deiicere, quæ nostra memoria sunt ope bombardarum deiectæ? quare nostrum plurimi damnamus inuentorem & inuentũ bombardarum, qui forte non viueremus, nec patres nostri vixissent? certe hic status rerum non esset; tam potentes & opulentæ vrbes non essent, neque enim mercaturam exercere potuissent negociatores, qui præcipua pars sunt ciuitatum potentum & magnarum. quare Dei dona de- 50 sinat contemnere, nisi quis diductum os canis & dentes ad mordendũ factos damnandos putat, nisique quis cornua in boue non bonum creatoris opus existimat. At nemo sanus damnat vsum hoc genus partium animantibus a natura datum loco armorum. Malos quidem optaremus & nos carere consilio, bombardis, & aliis facultatibus, donis Dei, vt bouem canemque rabie correptum vellemus non habere cornua & dentes. & quæ est creatura qua non abutantur mali? aut omnia quæ Deus ad defensio-

nem hominis docuit, damnes oportet, aut bombardis in eorum numero locum concedes,&c. Sed præter propoſitum hæc. Cæterum ſi Dominus annuerit, ſeorſum proprio de bombardis dicato libello ſcribemus, nunc ad inſtitutum. Fridericus electus Imperator iſtis temporibus omni ſtudio & induſtria in componendis per Romanam eccleſiam Principibus,vt vna iunctis aliquando armis vnanimiter ſuſciperent expeditionē in Turcam. Circa hæc tempora Delphinus,magnis copiis per Gallias & Brittaniam contractis, ingreſſus eſt Germaniam,præcedebant de eius propoſito varij & diuerſi rumores. Ferebant quidam veniſſe contra confœderatos Heluetiorum, imperiumq; totum quoque arma ſumpturum quam primum Delphinus aggrederetur eos. Erat etiam fama,propterea primum coactos vt diſturbarent concilium Baſilienſe,Eugenium Papam magnam ſummam pecuniæ in eam rem expendiſſe. nec deerant qui dicebant ipſum venire vt reciperet omnia quæ ad Galliam pertinebant,vſque ad Rhenum,obſeſſurumque Argentinam, & alias ciuitates in ea Rheni ripa. & hoc probabile erat,& propterea muniebant ſe vrbes,militesque ad ſe accipiebant. Vbi venit Delphinus in Alſatiam, egit cum iis nō omnino hoſtiliter,ne ſtatim in ſe commoueret omnes Principes & ciuitates earum regionum. fecitque fœdus cum iis magiſtratibus & nobilibus,qui Alſatiam gubernant,vt in hyberna acciperet viginti quinque millia militum, nam conſtituerat illic hyemare, maiora enim in animo habebat,quam vt vna æſtate confici poſſe ſperaret. Vbi ad Baſileam vrbem venit,loca caſtris idonea circumſpicere, & parare omnia quæ ad obſidendam vrbem videbantur factura. Illic demum conueniſſe,aiunt,omnes Delphini copias. Baſilienſibus autem ære conductos Heluetij milites miſerunt. quos vbi appropinquare vrbi certior factus eſt Delphinus, oppoſuit ſe illis,ne poſſent vrbem ingredi, parua admodum manus Heluetiorum ab aduerſa Birſæ fluminis ripa,prope pagum Mutis,muniuerunt in colle caſtra, quorum hodie euidentes videntur foſſæ. dum autem ſenatus Baſiliēſis deliberat, qua via & ratione in vrbem inducere poſſent expectatum preſidium,& iam nuncium deſtinarent ad eos,qui ab altera ripa Rheni aſcenderet, tranaretque deinde vbi Birſa Rhenum paulo ſupra vrbem influit,& latens per ſaliceta,quæ dēſiora ſunt in ea Birſæ ripa, perueniret ad præſidium miſſos milites, Heluetiorum nimium audax iuuentus non expectato ex vrbe nuncio & conſilio,ſtatuit perrumpere denſiſſimas Armeniacorum (ſic enim nominabantur) copias. Impetu igitur facto ex caſtrorum edentiore loco in hoſtes,magnam Armeniacorum multitudinem trucidant, & hoſtibus cedentibus & cadentibus vno pugnæ impetu ex caſtris & per ripam alteram Birſæ decurrunt, per alteram aſcendunt: vbi vero venerunt in æquam illam planitiem campi, qui eſt inter vrbem & hoſpitale leproſorum,quod ad ſanctum Iacobum vocant, maiorem exercitus aciem oppoſitam habēt, adhuc integram,nec dubitant Heluetij, quanquam fatigati, & in illam aciem irruere, nec prius cædere deſinunt quam omnes ceciderint, & diſſiparint omnes hoſtiū acies. Itaque recte dicuntur ab Ænea Siluio, qui tum Baſileæ erat, non tam victi quam vincendo fatigati Heluetij (qui eodem tempore Raperſuil, Turegum, & Varſperg arcem obſederunt) præſidium mille quingentorum armatorum. vnum ex Heluetiis (qui in prima coitione manſerat inter ſalices,impeditus neſcio qua cauſa, ignauiæ ne & timoris, an corporis aliqua noxa) euaſiſſe audio; tamen etiam vbi domum venit, de eo,ceu deſertore, capitis ſupplicium ſumptum. Nullum autem Heluetiorum in ea pugna cæſum tradunt, qui non ſecum (ſi numerus occiſorum ad calculum reducatur) rapuerit hoſtium ſeptem aut octo. Circiter decem horas durauit prælium. Hoc factum Heluetiorum omni memoria dignum ita confirmauit Delphinum(neq; enim fere vllos reliquos integros vtileſq; ad pugnam habebat,præter eos quos portis vrbis oppoſuerat,ne eruptionē facerent ciues)vt nihil amplius de vrbe capienda cogitaret,ſed de reditu. ad infirmiora igitur inter Baſileā & Alſatiā conuerſus,depopulatus eſt omnes agros,mox deinde in Alſatiam reuerſus quæ antea in vſum hybernorum ſeruarat, omnia diripit & vaſtat,nulla priorum conuentionum ratione habita.Mittūt autem Baſilienſes ad Delphinum legatos,& ipſe rex Romanorum ſuos mittit, cauſas aduentus tam hoſtilis rogant,iubent quam primum abeat,alioqui Germaniam totā in armis futuram,nec fore contentā hoſtē repellere,at ſecuturam, ſeq; vlturam, nec enim hactenus vllū impune Germaniam laceſſiſſe. His nūciis & clade accepta ab Heluetiis inductus,reduxit vnde

vene-

venerat, copias, Montiſpeligardi arcem & oppidum bona fide reddidit, nā aduenienti certis quibuſdam conditionibus tradita illi erāt ad tempus certum, vſui enim maximo eſſe poterat illi gerenti bellum in Germania. Hoc tempore miſit legatos ſuos Eugenius in Germaniam ad Principes de concordia eccleſię agentes, multisq́; locis ob eam rem ſunt conuentus Principum habiti, Norinbergæ prima comitia habita ſunt, illic pauci ſunt inuenti qui non conſentirent concilio Baſilienſi contra Eugenium. nec in ſecundis comitiis Francofurdiæ celebratis multi ſunt inuenti qui cōtra Baſilienſe concilium Eugenio obedire voluerint. Tertio vero conuenerunt in Oſchofenburgo, vbi pauci quidam inuenti ſunt qui nomina ſua Eugenio dederunt aduerſus concilium Ba-
10 ſilienſe. Cæterum quædam maximi momenti & difficilia poſtularūt Germaniæ Principes ab Eugenio, quæ ſi faceret, promittebant ſe illi obtemperaturos. Quod vbi intellexit Fridericus Imperator, defendit Eugenij partes, iniquum, inquiens, tam graue a ſummo Pontifice exigere, quantumuis enim æquum videbatur Principibus aliis, tamen ob pontificatus dignitatem, & religionis obſeruantiam non exigendum iudicabat Fridericus ab apoſtolico. Et plane ſi Fridericus in his conuentibus acceſſiſſet Papæ in concilio Baſilienſi creato, Felici Sabaudienſi, actum in Germania de Eugenio fuiſſet. Hoc tempore Philippus Maria, Mediolanenſis dux, moritur ſine legitimo hærede: multis igitur principatum eum affectantibus, inter quos fuit & Imperator Fridericus, qui ad ſe pertinere ducatum, duce ſiue legitimo hærede vita defuncto, con-
20 tendebat. Senatus vero omnes excluſit, libertatemq́: aſſerere priſtinam ſtatuit, quam olim ea ciuitas habuit; nullique quicquam obnoxij volebant eſſe: Imperatori tamen quotannis promittebant poculum non vulgaris ponderis ex puro puto auro. volebant autem poculum dare, non pecuniam, quo donum, non tributum videretur. Sed principatus Mediolanenſis, interea dum hi contendebant, multorum prædæ exponebatur. Ludouicus enim dux Sabaudiæ præter multa alia Confluentiam & Valentiam occupauit; Veneti Placentiam, Laudam, Cremamque ceperunt; Franciſcus Sphortia vbi animaduertit, ita quoslibet quiduis de ducatu rapere, putauit ſibi magis licere, quam cæteris, nam gener erat mortui ducis Philippi, quam ob cauſam, Cremonam occupauit, mox Papiam, ciuibus eum vltro vocantibus, accepit in fidem. Qui poſtea
30 eſt etiam dux a Mediolanenſi ſenatu electus contra occupatores ducatus, præcipue contra Venetos: beneque illi ſucceſſere conatus, reſtituitque ducatum in priſtinum locum. Papa Baſileæ electus Felix, impulſu & hortatu Friderici Imperatoris miſit legatos procuratores ſuos ad Nicolaum quintum (hic eſt ille pontifex qui tot philoſophos fouit, ſuisq́; impenſis curauit Græcos autores in latinam linguam transferri, & bonos autores reſtitui) per eos ſe abdicauit pōtificatu, ſed ea lege: vt legatus in Sabaudia (cuius, vt dictum, dux fuerat) & in Germania cardinalisq́; maneret; atque etiam ratum eſſet quicquid hactenus ille fecerat; manerentq́; omnes prælati ei adhærentes in ſuis dignitatibus & locis. Nicolaus conditiones lubens accepit, & ſi grauiores fuiſſent, vt erat vir facilis, religioni & muſis deditus, conſenſiſſet propter eccleſiæ communem pacem.
40 Poſt hanc Pontificum concordiam, comitia Imperator Fridericus, præſentibus omnibus ſecularibus & eccleſiaſticis Principibus, celebrauit Oſchofenburgi: & illic omnes vnanimiter agnouerunt Nicolaum quintum pro vero ſummo Pontifice, edictumque publicauit Fridericus ſuper ea re per totum imperium, vt omnes haberent Nicolaum pro indubitato Papa. Nemo vero tam duræ ceruicis, tamque temerario rebellis eſt inuentus, qui contradixerit, præſertim cum Pontifices ambo concordarent. Facile boni bonis iunguntur. niſi enim vterque Pontifex bonus fuiſſet vir, non ita coniungi potuiſſent, videbatur enim difficillimum, nam habebat Felix totum concilium Baſilienſe a ſua parte, neque dici poteſt, quod deſperarit rebus ſuis, magnis enim potentibusque amicis inuitis, renunciauit pontificatum. Fuit enim vir pius mini-
50 meque ambitioſus, quod ſatis declarauit antea, relictis enim mundi curis, florentiſſimo ducatu, ſe ad vitam contemplatiuam totum tradiderat. Nicolaus etiam, propter maiorem vnitatem eccleſiæ, acta Baſilienſis concilij approbauit, ſicut in actis extant eius literæ, quæ promulgatæ ſunt anno Domini 1449 in menſe Iulio. Illa concordia Pontificum gratiſſima fuit omnibus bonis per Romanam eccleſiam, eratque ſpes magna, eccleſia vnanimi prælatos ſua religioniſve autoritate pacem inter omnes Princi-

1449

pes facturos, vt aliquando coniunctis viribus contra religionis ecclesiæque Christianæ hostes vna omnes expeditionem susciperent, non solum ad recuperãda proxima quæ Turca inuaserat & occuparat, sed etiam ad recipiendum Hierosolymitanum regnum. Conabanturque quidam ecclesiarum prælati, bono zelo ducti, pacem inter omnes principes facere, quidamque satis modeste pieque obedientes & paratos se ostendebant, pollicentes sua priuata posthabituros communibus commodis ecclesiæ Christi. Sed potentiorum multi aut cupiditati imperãdi, & priuatarum rerum studio, nimium dediti, aut deliciantes mollitiores, obturabant aures, quasi ea res nihil ad se attineret. Ob has causas passim bella exoriebantur. Carolus rex Galliarum cum Anglis gessit bellum graue, & totam per vim armorum Nortmaniam occupauit, & Aquitaniam subiugauit, anno proximo post Nortmaniam captam; consumpseruntque illi inter sese vires suas, quibus Turca erat debellandus. Alij quidam Principes nuptiis celebrandis & spectaculis erant intenti, vt non vacaret de Turca cogitare. Eodem tempore, nempe anno Domini millesimo quadringentisimo nonagesimo nono, fuit graue sanguinolentumque bellum inter Vlricum comitem Wirtenbergensem, socio Alberto Marchione Brandenburgensi, & ciuitates imperiales. Erant plurimæ ciuitates eo tempore sociæ belli, quædam enim, quæ non aperte se Principum hostes profitebantur, clam tamen iuuabant alias vel consilio, vel pecunia, vel milite, similiter & Principibus adhærebant alij Principes multi, quidam palam, quidam occulte. In multis locis bellum erat hoc per Germaniam, nec habebat bellum, vt alias consueuit fieri, vsquam propriam sedem. Vlricus Wirtenbergensium comes plurimum negocij fecit vicinis comitatui suo ciuitatibus, nec semel neque vno loco, nec simili fortuna pugnauit cum eis: sæpius tamen victorem, quam victum fuisse accipimus. Erat videre incendiis exustas villas & pagos, arces demolitas, vastatos agros, rusticos occisos, attritas segetes, lugentes viduas & orphanos. Albertus dux scribitur nouies pugnasse cum Norinbergensibus, & fere semper victor, præter quam in nono vltimo prælio, in quo recuperarunt omnem suam laudem prudentiæ & fortitudinis, quæ passa erat in prioribus bellis non paruam iacturam. Durauit hoc bellum Germaniæ exitiale duos perpetuos annos, nec potuit componi, donec partium facultates ita attritæ fuerunt, vt amplius ducere bellum non possent. Post nouissimum prælium non procul ab Eslingen, quo ciuitates non satis prospere pugnarunt, facta est pax inter ciuitates & prædictos Principes. Partesque cum aliis Germaniæ primoribus & ciuitatibus pararunt se ad expeditionem cum Friderico Imperatore in Italiam. Nam Imperator pacem eam propterea studiosius fecit, parauit enim selectissimas magnasq; copias per Germaniam Fridericus profecturus in Italiam, habuitque promptos & paratos omnes Germanos: nemo enim non amabat, ob singulares boni Principis dotes, eum.

1499 (margin)

DE GERMANIS
LIBER VIGESIMVS-NONVS.

REbus in Germania, vt temporum conditio ferebat, compositis, & contractis copiis, Fridericus Romam petiturus, primo profectus est ad oppidum sancti Viti, ibi disposuit quæ reliqua erant, mox prosecutus est iter in oppidum Villacum, illuc ad eum venerunt Boemorum & Vngarorum procerum quam plurimi, qui omnes se offerebant ad susceptam expeditionem, cupiebant enim gratificari potentissimo & optimo Principi, qui secum eorum regem ducebat Ladislaum. Collecti igitur Germani, Boemi, & Vngari sequebantur Cæsarem, Ianuarioque anni 1452 splendidissime intrauerunt Italiam. Vbi venit autem Cæsar in regiones Venetorum, obuios habuit honestissimam Venetorum legationem, quæ, nomine augustissimi Venetorũ senatus, reuerẽter excepit Fridericum, aduentuiq; amice gratulata, comitataq; ipsum per omnes Venetorũ vrbes, victũ sine omni precio splẽdi-

1452 (margin)

de ministrauit. obuiamque venerunt & aliæ innumeræ legationes, gratiam, pacem & amicitiam petentes, & munera obsequiumq; offerentes. Per aliam viam, nempe vallem Tridentinam multæ ad vtramque ripam Rheni ciuitates & Principes ecclesiastici & seculares, multæ item Sueuiæ ciuitates nobiles venerunt Ferrariam, ibiq; expectato Imperatori se coniunxerunt, vt gratum erga optimum Principem animum declararent. Ferrariæ igitur signa singulorum Principum & ciuitatum, qui ad augendam gloriam eius conuenerant, ordine maxima cum voluptate inspexit Imperator. illinc cum omni exercitu discedens venit Bononiã. quanquã enim dux Mediolanensis F. Sphortia amicissime inuitaret eum Mediolanum ad accipiendum ex cõsuetudine coronam
10 illam ferream: tamen recusauit, maluit enim eam Romæ accipere. Bononiæ vero obuius venit legatus pontificius, qui nomine Papæ excepit Imperatorem magna cum reuerentia & honore. Bononiam relinquens per iuga Apennini montis Florentiam venit, illic ex ordine tota ciuitas se illi obuiã effudit, magistratus vrbis, clerus & deinceps archiepiscopus; magnificẽtissime est illic tractatus. Venit deinde Senas, illuc ad Imperatorem venit virgo forma omnibus numeris absoluta, quæ illi desponsata erat, Leonora nomine, filia regis Aragonum, nata circiter annos sedecim. Fridericus cum præcipuis amicis extra vrbis portas occurrit in amplexus obuiam sponsæ. Senenses nihil omittunt quod ad reuerentiam, honorem, & magnificentiam facere mortales possunt. Illinc Romam eunti occurrunt ex vrbe alij episcopi & cardinales, qui eum duxerunt
20 in quendam excelsum collem, ex quo totam vrbem situmq; eius videre potuit, ex quo ad vrbem descendenti veniunt in occursum totus clerus, episcopi & cardinales, senatus populusq; Romanus ordine. Antequam autem in vrbem ingressus est, in æquam ante vrbem planitiem effusa est vniuersa ciuitas ad spectandum splendidissimas Germanorum, Vngarorum, Boemorum, & Italorum (nam multæ per Italiam ciuitates & Principes comitabantur eum) copias, conuenerant enim in eo æquore omnes. Illic secundum nationes, Principes, & ciuitates, omnia signa ordine ibant. ordines copiarum omnium regebat viasq; illis demonstrabat Albertus dux Austriæ, frater Germanus Imperatoris. gladius nudus præfertur Imperatori; feruntur illi obuiam sanctorũ reliquiæ in receptaculis argenteis, aureis & gemmatis, cum omni genere instrumentorum mu-
30 sicorum, & admirãda vocum varietate. ita Fridericus sub aureo panno ductus ad gradus vsque Basilicæ S. Petri ad Nicolaum Pontificem sedentem in sede ex ebore & auro facta, cardinalibus circumstantibus. Pontifex ceu pater filium blandissimis verbis excipit Imperatorem, aduentumque gratulatur. Cæsar exosculatur primum sanctiss. Pontificis pedes, deinde ponderosam puri puti auri massam non leuis ponderis offert. Exosculantur etiam deinceps Papæ pedes noua nupta Leonora, Ladislaus rex, Albertus frater Cæsaris. Postea ad lautissime & magnificentissime paratũ hospitium & conuiuium ductus est. Postridie Fridericus est vnctus & coronatus cum sua vxore Leonora in ecclesia beati Petri ab ipso Pontifice in regem Longobardorum. Accepta hac corona, rursus postridie ductus est, ad summum altare beati Petri, in alto illic loco seden-
40 te Pontifice, iussus est sedere cum sponsa sua Fridericus in sede alta & materiæ & artis præstantiss. Ibi primo Fridericus iuxta Pontificum decreta, se non modo patrimonio beati Petri nihil nociturum, sed etiam pro virili defensurum, & a Romana sede nõ discessurum iurat, &c. Post hoc iuramentum, alba vestitus in album canonicorum b. Petri est acceptus, hocq; modo canonicus factus, ductus est cum vxore ad missam celebrantem Pontificem, qui dedit illi primum sceptrum ad regiam potestatem significandam; deinde pomum rotundum in significationem dominum esse totius mundi, qui sphærica constat figura; tertio ensem, quo potestas malos puniendi & officiũ tuendi bonos significatur. His tribus datis in manus Imperatoris, Pontifex imponit illi quoque coronam auream preciosissimis gemmis distinctam. mox aliam coronam impo-
50 nit Leonoræ sponsæ. Vbi hæc omnia maiori magnificentia quam prioribus temporibus vnquam (vt solet his rebus semper accedere) sunt peracta, ad prandium in palatium Pontificis itum est, a prandio mox Imperator ad pontem Adriani duces, comites, barones & nobiles plurimos militiæ magnificis titulis donauit. Ad militiæ decus eo die sunt euecti circiter trecenti. Illis autem iucundissimo pulcherrimoq; spectaculo effectis post solis occasum iuit ad magnificum conuiuium quod ad Lateranum erat para-

tum. nec diutius ociosus Romæ commoratus, Neapolim cum vxore sua profectus est, illic celebrauit pascha: inde rursum Romam rediit, sed prius visis per Italiam multis vrbibus, Põtifice multa de ecclesiæ statu, & de expeditione aliquãdo suscipienda in Turcam locutus, benedictioneq; apostolica accepta, recessit ab vrbe, in Germaniam rediturus: sed in itinere omnia prius diligenter disposuit, in multosq; multa beneficia contulit; vicissim incredibile Italorum omnium studiũ erga se expertus. nec, quod rarum auditu est, vllas insidias illi structas ab vllo comperit. Certatim veniebant ciuitatum legati afferentes munera materia & arte præstantia, & prorsus digna quæ tanto Principi offerrentur. Inuitabantque eum omnes. Vbi Ferrariam venit, Mutinæ, & Regij, Lepidij vrbium ducem fecit Borsium Estrensem, ob singularia merita & officia quæ in ea expeditione contulerat in Cæsarem. Borsius gratitudinem animi declarare volens donauit Imperatori aureũ quoddam monile, quod valebat supra aureorum millia viginti. Illic etiam Sphortiæ filium, nomine Galeatium, auratum equitem appellauit: a quo Imperator quoq; magna accepit munera. Inde secundo Padi flumine Venetiam peruenit. vbi appropinquauit vrbi, multas Venetorum naues habuit obuias, in quibus nobilis ciuitatis eius iuuentus mirabiliter lusit. Cæsar a Senatu Veneto ita tractatus, vt ad honores & magnificentiam addi ab hominibus nihil potuisset. Et quemadmodum aduenienti, ita & reuertenti in Germaniam, Veneti per totam ditionem suam liberaliter abunde commeatum gratuito dederunt illi & omnibus familiaribus eius. Mãsit autem decem dies apud Venetos officiis & spectaculo eorum detentus, abeuntem comitatus est totus senatus vsq; ad littus vbi se vrbemq; suam illi commiserunt. Eos autem, qui per aliam viam, quam ipse in Italiam, venerant Principes & vrbes, rursum dimisit per vallem Tridentinam: nec autem dimisit vllos immuneratos, aliis noua dedit priuilegia, aliis vetera auxit, aliis confirmauit. in capitaneos beneficia liberalissime contulit. nulli vero ciuitatum plus tribuit, quam Basiliensibus, quoniam armorum splendore & militum præstantia multis aliis præstabant. Ea priuilegia quotannis Basileæ, præsentibus augustissimo senatu, & omnibus ciuibus, leguntur. Vbi vero in Austriam rediit Fridericus, omnia turbatiora inuenit, quam reliquerat. Nouas enim res quidam, dum in Italia fuerat Imperator cum aliis Principibus, parturierant. Ciliæ enim comes cum quibusdam sociis, dum Cæsar in Italia fuerat, concilium ceperunt de capiendo Imperatore. erat autem tale: Maiore parte exercitus dimissa a Cæsare, & cum putaret se in vado esse, reuersus in suam Germaniam, cœloque prorsus fideret sereno (quid enim in Germania apud suos timeret, qui tam raræ prosperitatis fortuna vsus erat in Italia) tum ipsi eum volebant in quopiam loco, qui videretur & ad audax facinus accommodatus, opprimere ex improuiso. Cum igitur esset apud Nouam ciuitatem, ecce illi adsunt cum non contemnenda manu militum, & vrbem obsidione cingunt. Verũ Imperator nondum tam nudus erat ab omni exercitu, quare eduxit exercitum ex vrbe, irruitq; in hostem fortiter, & prima coitione submouit retro, vtrinq; tres aut quatuor horas strenue pugnant: verum ad extremum Imperatoris copiæ ob raritatem, non ob suã ignauiam, aut hostium fortitudinem, coactę sunt redire in vrbem. nec multum abfuit, vt non hostes cum Cæsarianis cedentibus in vrbem irruerint: quod si factum fuisset, venisset in hostiles manus Imperator. Habuit certe quod vehementer timeret. adeo nihil est in mundi gaudio diuturnum, adeoque fortuna nunquam est perpetuo bona. Sed miseri mortales in quocunque statu sint, qui nesciunt alia quam huius mundi gaudia, agitantur fluctibus maris (omnia enim, vt ille inquit, fiunt in medio mari) nunc in altum tolluntur; mox vero deprimuntur. Imperator iubet firmari vrbem, vbi videretur magis hostibus exposita. fossas oppidani faciunt, aggeres attollunt, portas repagulis firmioribus muniunt. Nec minus hostes quicquid ad oppugnationem vtile esse putabant, strenue faciebant, muros non vno solum machinarum genere deiicere nituntur. Per aliam viam, vt diximus, meliores copiæ, nempe Rhenenses & Sueui, patriam petierant. Tum præterea Vngari adhuc, nescio vbi, cessabant, fortasse de industria, nam sinistre suspicabantur quidam quiddam de eis. Ortum enim erat hoc bellum ab Vngaris qui suum regem petebant, cum Fridericus iturus in Italiam, secum ducere decreuisset Ladislaum regem eorum. Iniquo enim ferebant animo negatum a Friderico regem, iudicabant namque, id quod res erat, sibi non fidere Fridericum. Porro vbi

in

in Germania rumor increbuit, Imperatorem esse obsessum, multi Principes & ciuitates inceperunt contrahere copias, & se parare ad liberandum Imperatorem. Sed quidam Principum, inter quos fuit Sigismundus archiepiscopus Saltzburgensis, & Carolus Marchio Badensis, pacem fecerunt inter Fridericum & Vlricum comitem Ciliæ adherentesq; ei, hac conditione, vt traderet Fridericus Ladislaum regem Vlrico comiti Ciliæ, eumque apud se haberet vsque ad conuentum Viennæ breui celebrandum, in quo communi sententia Imperatoris, Boemorum, & Vngarorum de pueri tutela ageretur. Sed quum primũ puer dimissus est ex manu Imperatoris, impulsu comitis Ciliæ & aliorum, regiam curiam instituit, nouos creauit magistratus (ex consilio
10 nimirum eorum qui nihil aliud quærebant, quam sub prætextu pueri omnia administrare pro sua libidine) præfecturas per prouinciam vbique ordinauit, innouauit, mutauit, antiquauitque quæcunque volebant illi consultores. Proceres Vngarici veniebant ad puerum (etiam ij quibus displicebat, quod non sub tutore permanserat vsque ad pubertatem saltem) omnia probabant, ad omnia arridebant quæcunque per puerum fiebant, multa autem praua & ad regni statum debilitandum facientia per puerum gerebant assentatores, pestes Rerumpub. Exacta deinde ab Vngaris & Australibus pecunia, proficiscitur regali pompa in Boemiam. vbi ad Boemos venit, summis eum honoribus excipiunt; Pragæ deferunt illi regni Boemici coronam: & quicquid gratum puero intelligunt, studiose officioseque faciunt (neque difficile erat mol-
20 lem puerilemque animum leuibus rebus capere) quare ludos pueriles instituerunt, & superstitiosa celebritate adornarunt omnia quibus magnifice & gloriose initiarent coronarentque nouum regem. his rebus fiebat, vt quo quisque melius adulari nouit, hoc carior regi esset; libere & sincere consulentibus nullus omnino locus esset. Quod vbi Imperator cognouit, non parum molestum illi fuit, doluit enim, vt mortalium fortunam infelicem, quorũ sub nomine pueri tam perditi leues adulatores essent domini. neque enim leues illi assentatores latu faciles sunt, nam iniustitia ipsa pleriq; solent esse. Hoc futurũ præuiderat prudens Imperator, propterea tãtopere studuit puerũ apud se retinere, donec confirmaretur ætas. Ladislao autẽ cum Hussitis non conuenit, nam adulatores eius nõ erant Hussitæ. Sed hæc omittentes ad maiora procedamus. Cæsar
30 versus in Germaniam, quanquã non mediocriter turbatus erat ob regem Ladislaum, & contumeliam iniuriamq; quæ illata sibi erat apud Nouam vrbem, conuentus Principum celebrauit, summa cura studuit per Germaniam, & per alias nationes Christianum nomen profitentes, pacem facere, & arma in Turcam parare, qui indies non solum incursionibus paulatim Christianorum fines carpebat, sed magna regna aggrediebatur. Venerunt Constantinopolitani legati ad Pontificem, Nicolaum quintum, cum lachrymis auxilium implorantes, conatusque Turcicos crudeles indicabant. Sed dum Pontifex ad Cæsarem Fridericum in Germaniam, & alios Principes in alias nationes mittit, dum deliberant maiore Principum parte putante (vt ante sæpe contigerat) esse imposturam quorundam auarorum hominum, Turca expugnat Constantinopolim
40 totius Græciæ decus, non ciuitatem, sed regnum imperiumq; iure appellandum. Eam vrbem quibus rationibus Turca ceperit, quanta cum crudelitate diripuerit, quamque nulli neque sexui neque ætati pepercerit, quantaq; cum multitudine; rursum a quam paucis defensa & a quibus, scripsere plures, neq; nostri est instituti. Operæprecium est in vastatione huius vrbis videre quid auaritia possit, nam, vt ferunt, si ciues decimam partẽ pecuniæ, quam in terra sine vsu defossam habebant, in auxiliares copias cogendas cõtulissent, facile restitissent Turcæ, in cuius manus ipsi ciues cum liberis & omnibus facultatibus suis peruenerunt. Adeo iniusto & duro tyrãno seruit, qui seruit auaritiæ. Ex Europa enim Principes & ciuitates quædã scripserant Imperatori Constantin. nõ deesse militũ, quantũcunq; vellet, numerũ, sed deesse qui stipẽdia numeraret. qua-
50 re Imperator concione Constantinopoli cõuocata, adhortatus est ciues, vt cõferrent pecuniã in auxilia militũ aduocãda, nec admodũ multũ petiit a ciuibus, nã erãt Latini parati etiam aliquid addere: sed deerat auaris, quã habebant, pecunia, moriq; cum suis, perdita vrbe, maluerunt, quam partem aliquã de pecunia de suo exponere. Audientes Põt. Callistus 4, qui Nicolao 5 successerat, & Fridericus Imperator, aliiq; reges & Principes captam & vastatam tam miseris modis Constantinopolim, facile coniiciebant,

quid porro eſſet conaturus: quam ob rem Principes comitia celebrant, Pontifex con-
cionatores emittit in regiones paſſim Romanæ eccleſiæ, qui adhortentur populum ad
expeditionem contra Turcam, & ad collationes quibus miles conduci poſſit, dedit il-
lis concionatoribus magnã & inuſitatam clauium poteſtatem in multis caſibus & de-
lictis: qui plenarias omnium peccatorum, quantumuis magnorum, indulgentias po-
terant concedere omni contribuenti ad tam ſanctam & neceſſariam expeditionem
quinq; ducatos. Nec minori curæ fuit ea res Friderico Imperatori. Erant autẽ paſſim
per Romanam eccleſiam ſimultates & cõtentiones, atque etiam bella inter Principes.
Anglia, vt de aliis taceam, tota erat afflicta inteſtinis ſeditionibus & bellis. Eboracenſis
enim dux cum rege Angliæ bellum geſſit, & fretus proditoribus, cepit eum. In aliis lo- 10
cis alias belli cauſas excitabat Satan, permittente ob populi peccata Domino. Statim
poſt captam, direptamq; Conſtantinopolin, & fama in Europam peruenit, Turcã cum
ingenti exercitu Vngariam petere. quod vbi audiuit Ladiſlaus, cum nullam ab Impe-
ratore Vngaris irato ſperaret opem, & Vngarorum nec viribus nec fide ſatis confide-
ret, contulit ſe in Auſtriam, ne ſibi accideret, quod Imperatori Conſtantinopolitano.
1456 nec rumor de Turcæ aduentu vanus fuit. nam anno milleſimo * quinquageſimo ſexto
venit in Vngariam Turca, Mahumetes nomine, ducens exercitum centum quinqua-
ginta millium, maxima in animo habens, primumq; caſtra mouet ad Albam, quæ vrbs
illi commoda fore viſa eſt, ſi caperet, ad traducendum per flumen exercitum. quare
circumſepiuit illam militum multitudine. Quos Turcæ conatus vbi videt Imperator 20
& alij in Germania Principes, mox (nam res nullã ferebat moram) mittunt Vngaris au-
xiliares manus cõtra communem Chriſtiani nominis hoſtem. nec non & Itali copias
mittunt, nam Vngaria capta proximi erant Germani aut Itali: nec Itali parum timebãt
ſibi, nam putabant Turcam tam ſtupidum non eſſe, vt primum bellicoſiſſimam natio-
nem aggrederetur Germaniam. Miſerat quoque Põtifex Calliſtus cardinalem ſancti
Angeli, virum facundia præſtantem, nec ad arma ineptum. per Germaniam, vt vbiq;
omnes excitaret ad arma capeſſenda, in Vngariam miſit: qui vbi Budam venit, multas
ſecum ducens copias, coniunxit ſe Ioanni Huniadi, vnaq; venerunt Albam in vrbem.
Deiecerat Turca iam murorum vrbis magnam partem, qua irruit magna violentia in
vrbem: Chriſtiani vero fortes ſe oppoſuerũt, nullis amplius freti muris aut aliis propu- 30
gnaculis. Committitur ergo incredibilis atrocitatis pugna, diuq; anceps perſtitit Mars
immobilis, tandem noſtrorum virtute Turcæ in fugam acti ſunt, cæſis vtrinque pluri-
mis. ſed adeſt Turcarum Imperator Mahumetes, denuo cogit ſuos in noſtros, inſtau-
ratur iterum pugna, iterum terga dederunt Turcæ. ſed conſilio noſtros longius ab vr-
be ducere voluit, alio loco inſidiis collocatis, qui eis reuertentibus ex hoſtium perſecu-
tione, iter in vrbem interciperent: ſed callidum Turcę conſilium in tempore animad-
uertunt quidam ex noſtris. quare dum hoſtem ſequerentur laxatis frænis & animis ni-
hil timentibus, reuocati ſunt in medio curſu, vix autem potuerunt reuocari. illi vero
qui reuocarunt, ſtatim duxerunt eos in eam Turcarum aciem quæ erat in inſidiis col-
locata. Turcæ cum noſtri, præter expectationem in ſe ſigna verterent, ſtatim fugiunt, 40
noſtri eos perſequuntur, nec ceſſant inſequi, donec atra nox longius prohibuit ſequi.
Venerunt in manus Chriſtianorum omnes machinæ bellicæ, variæ tormentorũ ſpe-
cies. Imperator Turcarum fuga elapſus, tãto animi dolore eſt affectus, vt veneno ſum-
pto ſibi ipſi mortem conſciuerit. Ex captiuo quodam, qui Imperatori a conſiliis fuerat,
cognitum eſt, quod Imperator Turca illis, quos in inſidiis collocarat, prædixerat ex
compoſito fugituros, quos denuo ad oppugnandam vrbem compulerat, vt eos oppi-
dani ſecuti ab vrbe ducerentur longius; hi vero interea vrbem caperent, ſeu ſaltem iter
in vrbem interciperent. Neque hoc verum fuiſſe, nam nihil de fugiendo illis commi-
ſerat, ſed contra hortatus erat, vt ſtrenue pugnarent, pręmiis cum aliis, tum direptione
vrbis, propoſitis. Inſidias autem illas diſpoſuerat, vt ſic verteret fugam ſuorum, ſi forte 50
accideret, in bonum, vtque, ſi illa non ſuccederet, in inſidiis tamen reliqua eſſet ſpes.
Sed cogitationes hominum quantumuis ſapientes videantur, niſi Dominus annuat ir-
1456 ritæ ſunt. Hoc autem Albæ factum eſt, anno poſt natiuitatem Chriſti milleſimo qua-
dringenteſimo quinquageſimo ſexto, in die diuæ Mariæ Magdalenæ dedicato. Porro
ne ſua gloria quenquam ſciens hoc loco defraudem, Franciſcanoſque fratres in me

conci-

concitem, Diui Francisci ordinis Ioannes Capistranus haberi voluit autor victoriæ huius, & Albæ vrbis seruator; [illegible]

[illegible]s. Fuerunt in hac expeditione qua Turca cladem illam accepit, apud Albam multi Germani, quibus Vngari palmam, etiam inuiti (nam quo animo fuerint in Germanos, non est obscurum, cum tamen sæpe eos a Turca defenderint) dabant. Fugato, vt dixi, Turcico exercitu, Ladislaus in Vngariam redit, quid postea illic actum sit ab eo prudens prætereo vt non admodum coniunctum cum Germania, alieniusque a proposito nostro. Anno post Turcis paratis vlcisci ignominiam & cladem acceptam apud Albam, Pontifex copias ab Imperatore non magnas ex Germania acceptas, cum Italis suis, duce cardinali, misit Rhodum, illicque rursus est victus a nostris Turca. idcircoque eo tempore impeditus, ne ad Albam rediret, vt decreuisse ferebatur. Adolescente Ladisiao rege Vngarorum & Boemorum tempore, quo expectabant sponsam ex Gallia, filiam regis Caroli, & certabant Vngari, Boemi, & Australes de nuptiarum loco, hoc est quo in summo ætatis expectationis flore esset, mortuo, magnæ contentiones exortæ sunt ob regna illius. Ducatum Austriæ Fridericus Imperator sibi petebat, curq; ad se deuolutus esset, reddebat causas; Albertus frater Imperatoris etiam eundem ducatum petebat. Conuentus igitur propter eam causam habiti sunt, in quibus iudicatum est ad maiorem natu pertinere ducatum, nempe ad Imperatorem. quod Albertum male habuit. dicebat enim fratrem alioqui satis habere, quibus administrandis occuparetur: subditisque magis vtile futurum, vt habeant Principem qui apud eos sit, & existimet sua bene habere, cum bene habent ciues; & se diuitem, cum prouinciales sunt diuites, quam gubernari per præfectos, qui mercenarij plerumque pauperes, nihil studio habent quam vt diuites reddantur quam breuissimo tempore; quod hominum genus diues factum, solet se ocio tradere, ventri enim seruiunt. quare diuites sunt pluris faciendi, neque enim diutius seruiunt, quam donec consecuti sint quod quærebant. Dum ita contentio est de ducatu inter fratres, latronum magnus numerus in Austriam irruit, & quibusdam locis ferro & igne omnia vastare aggressi sunt: sed celerrime totus principatus, duce Alberto, in armis fuit, & occurrit latronibus, quos obsessos ad ripam fluminis Morauiæ, multis occisis, circiter sexcentos captos suppliciis exquisitis affecit. Operæprecium enim est huiusmodi pacis turbatoribus exempla statuere. Ex deuictis autem illis latronibus Albertus animos maiores sumpsit, maioremque fauorem ab Australibus consecutus, Viennæ cum Sigismundo, Austriaco duce, conspirat aduersus Imperatorem Fridericum, conatique sunt totam Austriam inter se diuidere, excluso Friderico. Quod eorum propositum vbi olfecit Fridericus, Viennam properauit, antequam quicquam inciperent, tota ciuitas se illi obuiam effudit, & excipit cum omni, quo potuit, honore: duces quoque obuij dissimulant animi occultas cogitationes, amanterque extra vrbis portas salutant. Ingresso autem Imperatore, conuenerunt Albertus & Sigismundus, deliberaruntque de capienda arce, quam prouinciales custodiebant, præsidio in ea locato, donec scirent qui nam ducum esset dominus prouinciæ Austriæ. vbi autem intellexerunt hoc agi ab his duobus, firmiora præsidia in eam mittunt, neque enim volebāt excludi Fridericum, & ita dare causas magnorum bellorum. Tandem in tres partes partita est arx (ab illa enim tota Austriaca in illis regionibus pendebat prouincia) prima cessit Friderico, secunda Alberto, tertia Sigismundo. Post hæc gesta Viennæ, excommunicauit Pius Pontifex Romanus Sigismundum ducem Austriæ, quod in quibusdam negotiis resisteret cardinali Nicolao Cusæ: Sigismundus vero consultans quo modo, quam facillime, posset absolui, opus magno labore & impensis nec exigua pecunia pro absolutione, fore ratus, si mitteret nuncios Romam qui Papam sibi placarent. quare cum cardinalis, propter quem

Pontifex Romanus eum execrarat, esset in oppido Bruneca, collectis repente copiis, [illegible] summis viribus oppidum & arcem impugnat, admotis ad muros machinis, oppidum capit: arcem vero, in qua erat cardinalis, diligenter custodit, & eam capiendi vias & rationes multas tentat, venit tandem nescio qua arte & arx in potestatem ducis. Captum ergo cardinalem custodiæ indignius & ignominiosius mancipat, quam dignitas eius ferebat, nec prius potuit, quãquam multi essent intercessores, adduci, vt dimitteret eum, quam cardinalis iuberet sacerdotes qui a sacris propter ducis excommunicationem cessabant, missas celebrare, cumque voluisset clerum ad sacra prophananda compellere, min[illegible] Sigismundus [illegible] tem: quare cardinalis vitam suam sacris præferens, iussit sacerdotes per ditionem Sigismundi missas celebrare: nec satisfuit hoc Duci, verum arcem quandam, & non paruam pecuniam dare coegit cardinalem. Fecit enim captus homo, vitæque nimium timens, quicquid voluit aduersarius. His temporibus erat Pontifex totus in hoc, vt colligeret pecuniam in vsum belli aduersus Turcam. nam timebat sibi Roma. De regno Boemiæ contendebant quoque multi, Imperator Fridericus ius regni eius suum esse factum, cum nullus hæres legitimus existeret. Albertus & Sigismundus ex fœdere, quod domus Austriæ cum Boemico regno habebat (de quo dictum) regnum Boemicum ad se pertinere affirmabant. Item soror regis mortui, vxor Casimiri regis Poloniæ, asserebat sibi regnum Boemiæ. Item Carolus rex Galliarum, sponsæ Ladislai, filiæ suæ, deberi contendit regnum. Boemi in magno omnium procerum & magistratuum conuentu audiuerunt horum omnium causas ex oratoribus eorum, omnibusque responderunt quam potuerunt aptissime; verum iudicarunt se quoque viros esse, & inueniri ex Boemis qui administrare Rempub. regni possent, nihilque necesse esse externo rege. Quam ob rem elegerunt Georgium Pogegratium, virum in rebus militaribus peritum & singularis felicitatis. dictique superiores omnes frustra frequentes, non sine maximis impensis & sudoribus, miserant legationes in Boemiam. Feceruntque Boemi non aliter atque (si licet magna componere paruis) puella quæ multos procos habet, omnibusque spem facit, irridens in sinu, tandem exclusis omnibus illis, nubit, præter omnium opinionem, cuipiam alij. Nec vero minor erat lis de rege Vngariæ. Primum omnium in frequentissimo Budæ conuentu erant qui exponebant periculum a Turca, cuius insultus sine Germanis reprimi non possent, quare omnibus modis censebant Fridericum Imperatorem eligendum. Erant autem alij, qui fatebantur quidem verum esse, opus esse aduersus Turcam externo, maxime Germano milite, verum Imperatorem aliis occupari, vt non vacaret illi esse in Vngaria; exempla Sigismundi & aliorum recensentes: Præsentiam enim regis esse regno, quod coloni pręsentia agro est, dicebant. Præualuit tamen sententia eorum qui Fridericum voluerunt regem: est itaque rex appellatus Fridericus, vicitq; suffragiis reliquos quos alij volebant habere reges. Sed cum hoc illi nunciatum fuit, non statim in Vngariam volauit: quapropter Vngari putãtes raro in regno futurum, elegerunt Matthiam adolescentem, qui captus erat tum, expectabatq; potius capitis supplicium, quã regnum. Sub idem tempus bellum fuit Wirtenbergensi comiti Vlrico cum Friderico comite Palatino duceq; Bauariæ. Erat autem belli causa; quod Fridericus Vlrico per vim detineret dotem vxoris suę, quo prætextu (prætereo breuis esse studens) & alter alterum incursionibus frequenter vexabat, villas, pagosq; incendentes. Quidam etiam nobiles in illo bello cæsi sunt. tandem post multa vtrinq; incommoda accepta & data, compositi sunt per quosdam Principes, & præcipue Imperatoris opera. Hoc etiam anno, vel, vt quidam volunt, vno post anno fuit bellum inter duos Episcopos Moguntinos, nominibus Dieterichum de Isenburgo, & Adolphum de Nassau. Deposuerat enim Pontifex Romanus & execrarat Dieterichum, in locum eius Adolpho ordinato. causæ autem quod Pontifex Dieterichum abrogauit, illæ fuerunt: Annatum non soluerat. item legatis pontificiis missis ad vbique pecuniam contra Turcas petendam, dixerat Dieterich, Papam argentum nationis, non fidei defensionem quærere. Item quod a Bulla super decimis dandis ad concilium futurum appellarat, & reliqua quædam quæ negabat Dieterichus. Pontifici respondebat Dieterich, se inauditum, contra non solum ecclesiasticũ ius, sed ius gentium, condemnatum; defendebatq; articulos sibi obiectos

iectos quos fatebatur, nam quosdam in Bulla comprehensos negabat, constanterque alio per calumniam in se confictos. Res igitur venit ad arma, Dietérichus enim Pontificis sententia deturbatus ab archiepiscopatu noluit instituto successori Adolpho cedere, sed presidiis arces & oppida Moguntinę ecclesię firmauit. habuitq; quosdam nobiles & Principes sibi fauentes & auxiliarios, inter quos fuit Fridericus comes Palatinus Rheni, cui loco stipendij dedit arces quasdam ad Moguntinam ecclesiã pertinentes. Eam ob causam Papa hunc Fridericum quoque excommunicauit. nec enim leue erat, ecclesiarum bona ab eo accipere, qui ius dandi nõ habebat, & excommunicatum iuuare. & alioqui etiam aliquando pontificiis literis in comitatu suo restiterat, ne pro-
10 mulgarentur. Coniunxerat se quoque Dieterìcho Ludouicus, Diues cognomine, dux Bauarorũ. Habebat vero Adolphus a sua parte Papam, Imperatorem, Carolum Marchionem Badensem, Marchionem Brandenburgensem, Albertum episcopum Metensem, Ludouicum ducem Bauariæ, cognomento Nigrum, Comitem de Wirtenberg Vlricum. Ij ergo non paruis odiis gerebant bellum inter se intestinum. Incendiis, ferro, & equorum multitudine passim segetes, villæ, pagique atterebantur & vastantur, magnaque pars Germaniæ non modice affli̇ctabatur illorum insania & furore, nec maius vllum, quod sciam, prælium fuit inter illos, quam illud in agro Haidelbergensi; aliquid magni enim facere gestientes, terram Palatini intrauerunt, Ioannes episcopus Metensis, Ludouicus Niger, Bauariæ dux, Carolus Marchio Badensis, & Vlri-
20 cus comes Wirtenbergensis, quibus incipientibus incendere pagana ædificia, celeriter Dieterichum cum copiis ad se vocat Fridericus, & suas quas habebat auget, hostiq; socio Archiepiscopo occurrit. vbi vero Dieterichus & Fridericus animaduertunt copias hostium suis impares multitudine, veniunt in spem aliquid magni gerendi, quare eo perducunt hostem, vt a tergo, lateribus, & a fronte obsessum haberent. Obsessi autem Principes vnam reliquam habebant spem, suos scilicet ex desperatione fortius pugnaturos: quare cohortatis, & acie instructa, conantur vi & ferro viam sibi aperire, & in medios hostes ruunt, fit pugna cruentissima, vtrique enim habebant optimum militem in peditatu simul & equitatu: sed longe multitudine Fridericus superior, superat, multis occisis vtrinque. Comes de Helffenstain, & comes de Salm, cum multis
30 nobilibus, desiderati sunt in parte Adolphi, & Carolus Marchio Badensis, episcopus Metensis, audacis vir animi, Vlricus comes Wirtenbergensis, & illorum nobiles fere omnes capti ducti sunt a Palatino in Haidelbergam, gloriose Friderico triumphante. nec dimisit eos, donec numerarint quantum ipsi victori visum est, & multa alia promiserint se facturos, quæ longum esset scribere. Habebat adhuc plura Dieterichus in sua potestate, quæ erant ecclesiæ Moguntinæ, excludebaturq;, inuito Papa & Imperatore, Adolphus ab oppido Moguntia. sed Adolphum aliosq; adhuc integros ei adhærentes Principes, scilicet Aluicum comitem de Sultz, Ludouicum Nigrum ducem, & reliquos, non modo non fregit iste sociorum grauissimus casus, sed etiam magis excitauit. Quare constituerunt aliquid contra alicuius momenti facere, quolibet etiam
40 periculo. quare de vrbe Moguntia capienda deliberant. Habebant enim in exercitu suo qui vigilum in vrbe horas & loca sciebant, qui Principibus dicebant omnia negligentissime fieri, vigiles dormire solere, maxime postquã satis cõfabulati essent, & satis potassent, nam vinũ sacerdotes abunde dabant tempore belli. iacebant igitur post vnã aut alteram horam a media nocte omnes altissimo somno consopiti. Quare scalis reliquoque apparatu ad conscendenda mœnia acceptis, silentio noctis accedunt ad fossas ea parte vrbis, qua munitissima erat, nam indiligentius illic custodiebatur, descendunt in fossas, ascendunt muros, inueniunt somno altissimo oppressos vigiles, quos vix excitatos rogant quædam ad propositum facientia, quæ cum dicerent omnia, vitam illis donarunt, sed silentio indicto. Occupata igitur illa mœniorum regione, & si-
50 lente præsidio illic relicto, ad proximos vigiles properant, quos quoque oppresserunt, antequam senserint, eo loco quoque præsidio munito, descendunt de muris in vrbem; dumque portam, quæ proxima erat, confringunt, ecce vigiles qui noctu solent ambire vrbem appropinquantes, audiunt crepitum & strepitum, conclamant, campanis pulsatur ad arma, ciues excitati vix somno excusso, arma tandem arripiunt, cum iam porta esset aperta & totus hostilis equitatus & peditatus admissus in vrbem, oc-

currunt ciues satis fortiter hosti, pugnatur per totum eum diem, sæpe hostes referre pedem coacti; tamen multitudine freti, tandem ciues ad deditionem compulerunt: traditis igitur armis expectarunt inermes quid imperaret victor hostis, nihil enim promissum illis erat quam vita, mandarunt igitur hostes ciuibus, vt sine omni mora, recta vrbe exirent extra ditionem episcopi, nec concedebatur cuiquam in domum ire suam, vt secum castam coniugem, virginémve suam, vel caros alios liberos duceret, cogebantur nudi ex vrbe adhuc sanguine consperſi, vulnerati, fatigati & famelici, hora sera vespertina migrare ex vrbe relictis focis, plenis cellis & penariis, lectis stratis, vxoribus, liberisque suis immitissimo militi. O tristia fata! Matronæ & virgines & scorta eodem loco habentur, extrusis maritis & patribus in exilium. Hic auditus est clamor puerorum & mulierum miserabilis. neque poterant vxores & liberi scire vtrum esset suus parens in numero interfectorum ciuium (fuerunt autem interfecti quadringenti) an in exulum numero. qui migrabant detestabantur fortunam suam, quod non pugnassent, donec etiam cecidissent, morteque finiissent miserias illas. Direpta est autem vrbs tota, nullique neque ecclesiasticorum neque alij, neque etiam monasteriis pepercit militum impietas. Forte erat eodem tempore Moguntiæ in castro Dieterichus, dormiens in vtramque aurem post tam insigni clade affectos hostes in agro Haidelbergensi. Vbi captam vrbem intellexit non fidens munitione arcis, dum ciues & hostes pugnant, deserit arcem & fuga sibi consulit, dolore animi admirationeque rei inexpectatæ confusus. Fugit quoque non sine trepiditatione cum eo comes de Katzenelbogen, qui ea nocte apud Archiepiscopum in arce erat. Hoc tempore Pontifex per omnas Romanæ ecclesiæ regiones crucem per suos legatos prædicauit aduersus Turcam, conferentibus pecuniam liberaliter indulgentias in plurimos annos plenissima manu promens; suis autem ipsorum personis militantibus, crucemque suscipientibus promisit vitam æternam, ceu essent ab omni delicto immunes. Sed nihil efficere potuit, nam in Germania res habebant, vt iam diximus: in Galliis vero & Anglia multa grauiora erant bella: Carolo enim rege Gallorum mortuo, successit Ludouicus, filius natu maior, quo cum gessit non paruum bellum frater eius minor natu, Carolus, adhærentibus ei plerisque Galliæ primatibus, Anglorum rege, & Carolo duce Burgundiæ. quod fuit bellum multorum præliorum. Italia quoque tumultuabatur bellis, seditionibus laborabat. Turca interim vtebatur multo cum successu insania Principum profitentium Christianam religionem. Nec, vt videtur, Fridericus Imperator defuisset expeditioni in Turcam, sed aliis negociis intricabatur ab iis a quibus minime oportuisset. Anno enim post natiuitatem Domini sexagesimo tertio supra millesimum quadringentesimum, Albertus frater Imperatoris eum in arce apud Viennam,* sentiebant quoque ciues cum Alberto contra Imperatorem, vnaque oppugnabant castrum, omni studio & conatu bombarbis muros concutiebant (nam vsus bombardarum erat iam tum magnus, quanquam nondum in eum locum peruenisset, in quo nunc est) lignorum fasciculis aliaque materia fossæ implebantur, ascendere muros conabatur hostis. Illi autem in arce non segnius strenue defendebant arcem, & repellebant hostem, occidebantque plurimos, quo vero plures ciuium Viennensium cadebant, hoc acrius ira succensi pugnabant, nitebanturque omnibus viis, artibus & rationibus capere castrum. Proposuerant enim ab impugnatione se non destituros, donec arcem in potestarem redigerent suam. neque enim incommoda & pericula ignorabant quæ futura essent, si non caperent. Imperator Fridericus clam emisit nuncium ad Georgium Pogebratium, Boemorum regem, petit ab eo, multis quæ sciebat illum cupere promissis, auxilium. Pogebratius non cupiens vincere Fridericum, quo cum magnæ illi erant simultates, tamen eum sibi beneficio deuincere volens, liberauit illum, ita tamen, vt non subiugarit illi Viennenses & Albertum fratrem. Imo studio & curæ erat Pogebratio, vt minueret non augeret in regionibus vicinis Boemiæ, Imperatoris potentiam. Cæsar liberatus ab obsidione Viennensium, egit cum Vngaris de regno, nam Vngari eum primum post mortem Ladislai elegerant, & iure sibi deberi regnum asserebat. Verum Matthias Waiuoda occupatum regnum tenebat Vngaris volentibus, nam magnam consecutus apud eos erat autoritatem, beneuolentiam & existimationem ex deuicto Turca,

eum

eum enim fugarat & receperat multa, quæ Turca occuparat, tenebat. Quo Vngarorum studio & victoria fretus Matthias petiit coronam regni quæ deposita olim erat apud Fridericum cum puero Ladislao. Fit itaque contentio inter eos maxima, nisique Fridericus Imperator propter communia Christianorum commoda cauisset, ne iuuaret res Turcicas mouendo bellum Vngariæ, bellum maximum ex ea re ortum fuisset. Conditionibus igitur negotium componere passus est, coronauitque Matthiam in magno procerum conuentu in regem Vngariæ. Quid postea rex Matthias egerit, petito ab aliis. Anno post natiuitatem Christi millesimo quadringentesimo sexagesimo quarto, magna turba militum ex Germania venit in Italiam, profectura contra Turcam, veniebant etiam ex Gallia, & Hispania, expectabantq; stipendia a Pio Pontifice. Pōtifex enim per apostolicos legatos crucem prædicauerat, magnis præmiis promissis, qui corpora offerrent in eam expeditionem: sed cum non afferrent ij milites secum opsonia, concessis large indulgentiis cum benedictione apostolica remisit in patriam. aduersus hanc expeditionem Turca se præparauerat, nostris obuiam iturus: quum ergo deessent nostris belli impensæ, domumque se contulissent, Turca pergit, & Christianorum res inuadit, diripit, multos captiuos abducit, Italiæ imminet. Pius Pontifex scribit literas, mittit legatos, sed plerique Principes sua quærunt priuata, & vulgus putant futurum quod antea, cum multi milites in Italiam venerant parati aduersus Turcam, sine stipendio iussi sunt redire domum. Erat Matthiæ Vngariæ regi bellum cum Georgio Pogebratio rege Boemorum, in quo bello erat quoque Fridericus Imperator intricatus. Imperator vero omnia semper visus est posthabere communi ecclesiæ vtilitati. Nam cum in Boemia rex Pogebratius rem Hussiticam promoueret, impediretque sanctæ Romanæ ecclesię adhærentes, Fridericus Imperator contra eum Matthiam regem Vngariæ iuuit. & ob eam rem, simulque ob expeditionem in Turcam, cogit in Germania copias, & proficiscitur recta Romam ad Pontificem, vt cum eo præsente præsens agat, magnis per Italiam itineribus Romam venit. Vbique excipitur magnis honoribus. nec quicquam aduersi in ea profectione accidit Friderico. Romæ exceptus est amanter & reuerenter a Pontifice Paulo secundo, qui Pio secundo successerat. Imperator Romæ creauit equites. Venientibus ad se legatis ex Latij ciuitatibus respondit comiter & benigne. composuit discordes Principes & ciuitates. suppressos & iniuriam patientes multos iuuit. Cum Pontifice & Principibus Italiæ de Turca debellando multa egit. Item Fridericus inuitauit magnis precibus Pontificem, vt ipse in Germaniam ad Principum comitia veniret, & coram de bello suscipiendo in Turcas ageret, multum enim præsentem effecturum apud eos, quibus legatorum fides iamdudum ex quibusdam causis inciperet suspecta esse, neque quicquam posse magni ab eis impetrari per legatos. Verum Pontifex nullo modo potuit induci, vt tam longi & difficilis itineris molestias susciperet, legatos autem missurum se promisit maximæ autoritatis viros. Cæsar honorificentissime Romæ & per omnes in itinere ciuitates Italiæ tractatus feliciter redit in Germaniam. Non possum silentio præterire facinus temerarium Saxonis militis, nomine Conradi de Kauff, hominis multarum rerum vsu periti, & diu in multisque bellis exercitati. Hic ob nescio quam causam priuatus omnibus facultatibus in exilium mittitur a Friderico duce Saxoniæ. Quam ob rem vir audacis pectoris quærit vlciscendi occasionem. Erant duo elegantes pueri duci illi Saxoniæ, qui in castro Altburg pædagogo commissi erant educandi & instituendi: in ea arce seruum quendam norat Conradus, cuius proditione fretus quadam nocte magno itinere celeriter confecto cum paucis venit ad arcem, & quibusdam ferreis clauis per rupes & muros ascendit in arcem, inuenitque duos pueros in cubili dormientes: quibus acceptis, minatus est præsentem necem, si clamarent, aut vocem vllam ederent, hos serui proditoris auxilio eduxit clam ex arce (quidam dicunt a pædagogo proditos) in Boemiam ducturus, maximum ex illis sperans precium. Vbi venit in syluam, quam vocant Hercyniam, se parantem Saxoniam a Boemia, tenera puerorum ætas fatigata petit cibum & quietem. Conradus se iam in portu nauigare putans a carbonario, qui forte illic erat, petit pueris cibum & potum dari. Dum igitur carbonarius ex proximo quodam pago affert panem & ceruisiam, & aliquid opsonij, ecce ex iis qui insecuti fuerant prædonem, quidam ad eundem car-

1464

bonarium forte fortuna veniunt (nam per omnes vias & ſemitas & per omnia deuia ſequebantur raptorem) & deprehenſum cum pueris Conradum capiunt, & ad Fridericum ducunt; capitiſque ſupplicio eſt affectus. His temporibus incepit ſuperbia in cor Caroli ducis Burgundiæ aſcendere, quæ perdidit illum poſtea. Primum conatur Lotharingiam occupare, duce Lotharingiæ mortuo. & ab Imperatore poſtulat ſibi dari titulos regnorum Siciliæ & Hieroſolymitani; Vicariumque generalem imperij ſe inſtitui petit. Treueri conueniſſe Imperatorem & Carolum hunc Burgundiæ, vbi hæc arroganter imprudenterq; petiit, tradunt. Hęc vbi ab Imperatore negata ſunt, Carolus aliam tentat viam qua conſequatur, vt volitet per ora virorum: cogit ergo exercitum, quem ducit ad obſidendum oppidum Nuſſiam, quod eſt eccleſiæ Colonienſis. Cauſam eius belli reddebat, quod conaretur reſtituere archiepiſcopum a Canonicorum Colonienſium collegio ab epiſcopatu deturbatum immerito. Erat autem duci Carolo fœdus cum eo archiepiſcopo, præterea erant conſanguinei. Colonienſes canonici mittunt ad Imperatorem Fridericum, auxilium petunt, omnem rem, vt haberet, exponunt. Fridericus conſcribit repente copias, ducit aduerſus Carolum, aduocatiam archiepiſcopatus Colonienſis, quæ ad imperium pertinebat, ſibi arrogantem contra ius. Appropinquante Friderico, Carolus maiori ſtudio & conatu nititur oppidum capere, ſed a propugnatoribus ſæpe repulſus fortiter, multos ſuorum amittit, nihilque efficit. Cæſar igitur vbi caſtra non procul ab hoſte metatus eſt, quidam autem Principes compoſuerunt eos, quibus conditionibus hactenus neminem inuenire potui qui ſcierit. Carolum autem Imperatorem timuiſſe certa ſunt veſtigia. Statim enim ſoluit obſidionem, & reduxit vnde venerant, copias, toto in ea obſidione anno conſumpto non ſine maximis impenſis. & eſt archiepiſcopus conſanguineus Caroli captus, ductuſque in carcerem, in quo mortuus eſt. Anno ſeptuageſimo ſupra milleſimum quadringenteſimum, erat in Francia orientali paſtor homo illiteratus, qui quædam contra eccleſiaſticos dicebat, quæ grata vulgo erant, vitam cleri plenam ſcandalis, & Deo abominabilem prædicabat, ipſeque vitæ miram puritatem & ſanctimoniam præ ſe ferebat. Quam ob rem magna plebis multitudo ſecuta eſt eum. Creditumque eſt vulgo cœlitus hominem doceri a Deo, vt qui nullas didicerat literas, diſputabat cum ſacerdotibus, nec de ſua ſententia cedebat, eſſe doctrinam Dei aſſerens, vna concione ad eum audio ſupra triginta millia confluxiſſe. Herbipolenſis igitur epiſcopus mature ſerpenti doctrinæ occurrendum exiſtimans, quodam die cum nemo circa eum eſſet diſcipulorum, iuſſit eum captum in carcerem duci, & condemnatum ad ignem, comburi vt hæreticum. Multi poſt mortem dicebant hominem innocentis vitę fuiſſæ. ſed hoc dicebant qui ignorabant legem, imperita plebs: Dominus nouit. Anno eodem, ſcilicet milleſimo quadringenteſimo ſeptuageſimo ſexto, Carolus dux Burgundiæ ſuam perditionem maturaturus (Sic enim ignara fatorum mente miſer homo ſæpe cæco non ſolum affectuum impetu, ſed etiam ſtulto rationis Deum non timentis iudicio, cum putat ſe ſequi maxime ſalutaria & commoda ſibi, in perditionem præcipiat ſe. Quare qui vere ſapiens eſt ſuſpecta habet omnia opera ſua, & timet Dominum in omnibus viis ſuis) Dux ingentibus coactis copiis Loſannam hoſtiliter petit, cuius aduentu inopinato Loſannenſes, qui nulla tam repente ſciebant auxilia aduerſus tam inſtructum hoſtem, territi dediderunt ſe. capta Loſanna, quæ erat Heluetiis confœderata, Heluetij ſine mora delectu habito aduerſus eum educunt copias, præmiſſis in oppida hoſti proxima præſidiis. Dux præſidium in Granſen capto oppido ignominioſa morte affecit, quingentos enim & duodecim viros Germanos ſuſpendit. quo ſcelere vehementer in ſe commouit omnes ſuperioris Germaniæ homines, non ſolum Heluetios: quare coniunctis viribus aduerſus intolerabiliter ſuperbientem hominem duxerunt copias, & non procul ab oppido Granſen exuerunt caſtris, fugato duce, & magna exercitus eius parte occiſa. Omnis belli apparatus, & qui maximus erat in noſtrorum manus peruenit; omniaque arces & oppida occupata a Carolo recuperarunt Heluetij, & ſuſpenſos Germanos milites ſolutos laqueis terra condunt, captoſque Burgundos, quos Carolus præſidio reliquerat, laqueis eiſdem ſuſpendunt. Ex fuga illa, maxima acce[illegible] recepit ſe in vrbem Ioignam, miſitque legatos in Flandriam & alia loca, [illegible] nouas [illegible] copias:

copias: exegitque a Burgundis ſextam omnium facultatum partem in vſum belli, quoniam conſtituit ſemel aut vincere, aut ſe ſuoſque omnes perdere. Tanta erat animi variis affectibus turbati ira; nec habuit vllam impenſarum rationem. Feruntur tamen Burgundi illi non dediſſe. Carolus vero copiis reparatis & auctioribus quam antea, iterum ingreditur Heluetios vlturus ſe, oppidumque Murtam obſidione cinxit. Heluetij vero valida manu congreſſi cum hoſte, vicerunt, quanquam vehementer multitudine impares hoſtibus: fugitque Carolus turpiſſima fuga vſque in oppidum Ioignam, perſequente eum iudicio Domini, amiſitque ex ſuis copiis in eo apud Murtam prælio ſeptendecim millia. magna illic præda Heluetij potiti ſunt. Iterum Carolus vires recolligit ſuas, immemor brachij Domini, reparatumque exercitum ducit ad obſidendum oppidum Nanſium, quod eſt Lotharingiæ ducis; Heluetios ſperans non iam ſerio aliena defenſuros. Heluetij autem inuocati a duce Lotharingiæ, aduolant, vtrinque aciebus inſtructis congrediuntur, fit magna pugna, Heluetiis inauditam & plane incredibilem virtutem præſtantibus; poſt longam pugnam terga dant Burgundiones, Heluetij & Lotharingiæ ducis equites vſque in noctem perſequuntur eos hoſtes. In fuga occubuit dux Carolus multis acceptis vulneribus. Ex eius familiaribus captiuis cognitum eſt, quis eſſet ex tanto interfectorum numero. In oppido Nanſio apud ſanctum Georgium ſepultum eſt cadauer inuentum. Fama erat diu apud Burgundiones, & alias quaſdam gentes, elapſum ex hoſtium manibus ducem Carolum, viſitare (hoc ſcilicet vouiſſe ſanctis, ſi euaderet) loca ſanctis conſecrata, maxime Germaniæ ſanctos ita placare, quos maxime hoc bello offendiſſet: ſeptemque annorum pœnitentiam vouiſſe. Et erant qui auſi ſunt vendere apud Burgundiones iumenta ac etiam prædia, ſolutionis die ſtatuto, quo dux Carolus rediret. maleque creduli vendiderunt, nam ſolutionis dies nunquam veniet. Habitusque eſt in Germania quidam mendicus pro duce Carolo, qui non comedebat, niſi ſuper nudum ſolum accumbens, & ex fictili teſta, pannis abiectiſſimis tectus, ſic pœnitentiam agens ſcilicet. Hic a multis accepit lautiſſima fercula (nam quicquid offerebatur ex conditionibus votiuæ pœnitentiæ comedere audebat, ſed cubans ſolo) volebant enim multi ſuperſtitioſi & etiam ambitioſi tam potenti duci eleemoſynam dari. Rogatus aliquando num eſſet, tacebat; admonitus vero, vt pauperum rationem haberet cum in principatum rediret, annuit modeſtiſſime. Ex eoque auditum aliquando eſt, Pauculi anni reliqui ſunt meæ peregrinationis. Item, cum quidam ei ceu Principi (nihil enim dubitabant eum eſſe) exhiberent honorem genu ſeu verbis, amouebat ſe, inquiens nondum tempus eſſe. Erant quoque qui multa in eum conferebant officia, ſperantes aliquid magni ab eo recepturos. Hanc opinionem, audio, ſeſquianno poſt cædem ducis, mendicum aſſecutum, & tenuiſſe quinque annos, & ſex menſes, poſtea nunquam in Germania viſum, diuque poſtquam ſubduxit ſe creditus eſt fuiſſe. nec ſolum opinione & titulo ficto ducis gauiſus eſt ille impoſtor quiſquis fuerit, ſed clam congeſſit, haud dubie ſub prætextu illo, fretus ſtultiſſima populi credulitate facultates, quæ poſtea mutato vitæ genere, potuerunt ſufficere ad alendam totam familiam, nam quidam nobiles beneficia in illum contulerunt, omnia enim accipiebat, & clam rurſus pauperibus dare eum quæ ſupereſſent, credebatur, & aliquando dabat, vbi e re ſua eſſe intelligebat. Verum facile potuit colligere, vbi nemo exigebat dati & accepti rationem. Hæc fuerunt fata Caroli ducis viri genere nobiliſſimi, & animo nimium fortis. Hic dux Carolus reliquit filiam præſtantiſſima forma & morum concinnitate, nomine Mariam, quæ poſt patrem occiſum ſe recepit ad Flandrenſes a quibus ſe plurimum diligi ſciebat. Cumque rex Galliæ vehementer peteret, vt Maria filia Ducis ad ſe veniret, magniſque promiſſis hoc ageret, Flandrenſes prorſus non poterant vllis neque promiſſis, neque precibus, neque minis moueri, ſed audierant de Friderico Imperatoris filio multa bona, quibus commoti mittunt legatos ad Fridericum, & ad filium eius Maximilianum, offeruntque illi ſponſam dote & forma animique modeſtia incomparabilem. Fridericus Imperator & Maximilianus non n[illegible]em putarunt; legatis reſpondent perquam familiariter, & Fl[illegible] quod ſic de Imperatore eiuſque filio ſentiant, pollicentur [illegible] declarat[illegible] quando, conſtituunt diem ad quem [illegible]

Francofurdiæ conueniant de coniugio acturi. Ad illam diem mittit rex Galliæ legatos Francofurdiam qui in mandatis habebant, vt Imperatorem admonerent, Mariam illam filiam Caroli ducis regi Gallorum obnoxiam lege feudorum, nec licere illi, inscio rege, contrahere matrimonium cum marito externo. præterea Imperatorem debere esse memorem amicitiæ inter Galliarum reges & Imperatorem, quæ iam multis annis durauit magno imperij & regni Gallorum commodo, &c. Maximilianus vero nihil moratus Francofurdiæ, veritus nimirum, ne mora paulo longior sibi turbaret futuras nuptias, recta per Rhenum descendit Coloniam, sequuntur Galli legati, vt mandata Maximiliano exponant: in itinere autem certiores redditi sunt legati, desponsatam Mariam Maximiliano, quare ad Ludouicum regem reuersi sunt. Rex Ludouicus indignissime fert, tantam & talem prædam ex faucibus ereptam, cogit copias, quæ ad Mariam ex paterna hæreditate pertinebant, occupat. Maximilianus vero non paruas copias secum ex superioris Germaniæ iis partibus in quibus optimi milites solent esse, duxerat in Flandriam, quas Gallis opposuit. Duxit igitur in vxorem Mariam, & accepit dotis nomine Flandriam, Brabantiam, Burgundiam, Limpurgam, Geldriam, Lucenburgum, Hannoniam, Hollandiam, Selandiam, Artesium, & alia quædam, nam hæc omnia Carolus dux Burgundiæ possederat, & ad illam Maximiliani vxorem hæreditario iure peruenerant. Vbi aliquoties congressi sunt Maximiliani pedites, & equites cum Gallis, sæpiusque superiores discesserunt, sunt induciæ factæ septem annorum. Hoc tempore vixit apud Heluetios in solitudine frater Nicolaus de Suitz, vacabat orationibus & ieiuniis per viginti annos. Potens erat in doctrina, nec ad eum fere quisquam venit, qui illum consuluerit, petieritve institui, qui non discesserit animo commotus, aut consolatus hilarisque conscientia, aut territus & tristis animo. Nihil vnquam ab eo animaduerti potuit quod diceret aut faceret ad ostentationem. verum simplex, apertus, syncerusque in homine erat animus. Ductum autem spiritu Dei vero, argumentum certissimum est, quod quæ futura prædixit, euenere, sicut vaticinatus est, prædixit autem Heluetiis multa, quæ humanæ mentis vi præuideri non potuerunt. habuit autem vxorem & liberos. Habetur sanctus apud Heluetios. Viginti annis nihil omnino gustasse fertur, nisi semel, iubente episcopo Constantiensi, tres panis particulas comedit. 1480 Anno octuagesimo supra millesimum quadringentesimum, venerunt apostolici legati ad Fridericum in Germaniam, & alios Principes, petentes auxilium aduersus Turcam qui Apuliam multis locis hostiliter vastabat, capta ciuitate non ignobili Hydrunto. Sed breui post nostri, profligatis Turcis, receperunt Hydruntum vrbem maritimam, & omnia quæ Turca in illis regionibus occuparat. Ludouico rege Gallorum lethaliter ægrotante, cum iam desperaret omnino de vita, venerunt ad eum legati Flandrensium de pace agenda. Fit Fœdus ea lege, vt Margarita Maximiliani ex Maria vxore filia, nubat Carolo Ludouici filio regi Gallorum, sed iusta ætate vtriusque expectata. Magnis muneribus donat rex legatos Flandrensium. Filia vero Maximiliani nondum erat nata annos duos. Vbique primum legati rediere domum, conditiones pacis placent, placet & Maximiliano gener, filia Margarita magno apparatu & pompa ex Gandauo, Parisios transfertur (mater enim eius Maria, ducis Burgundionum filia, antea mortua erat, nam ex casu de equo cum esset in venatione, perierat) & passim per Galliam nondum bima puella, ceu regina, excipitur; duciturque ad grauiter laborantem Ludouicum regem, qui pugnabat variis artibus cum morbo: cum enim vinceret morbus itaque omnem naturalium remediorum potentiam, confugit ad res non naturales. virgam Aaron a Romano Pontifice petiit sibi mitti, nam Romæ habebatur ea virga. quanquam quidam dubitant an Aaronis virga sit. Hæc virga allata nihil potuit in morbo regis efficere. iussit etiam rex sibi afferri crucem victoriæ, quam ferunt Caralo Magno e cœlo missam, quæ quoque inefficax fuit in morbo regis. Quædam hoc genus alia iussit ad se portari, sed fatorum necessitas ineuitabilis alio vocabat regem Ludouicum. Mortuus enim est vno atque altero mense post Margaritæ in Galliam aduentam. Tempore isto erant in Germania legatus apostolicus Raimundus Payrandus, [illegible]

[illegible]

[struck out]. Eo tempore ſanctus Lupoldus Auſtriæ dux in ſancto-
rum numerũ a Rom. Pontifice eſt relatus. Hoc etiam tempore Atrebatum Maximi-
lianus cepit. Anno octuageſimo ſexto ſupra milleſimum quadringenteſimũ, menſe 1486
Ianuario, venit Fridericus Frãcofurdiam cum ſuo filio Maximiliano, ibiq́; in frequen-
tiſſimo Principum conuentu ab electoribus Principibus electus eſt Maximilianus in
Imperatorem. breuiq́; poſt electionem deſcendit Aquiſgranũ, vbi magna cum cele-
britate corona imperij ornatus eſt. Eodem tempore in Principum comitiis Franco-
furdiæ fecerunt Fridericus & Maximilianus, conſentientibus Principibus, per totum
imperiũ pacem ſeruandã ab omnibus per decem annos. Mandauit autem Imperator
10 hanc pacem ſeruare diligenter, vt nemo alium læderet: alioqui incurreret, vt loquun-
tur, in bannum imperialẽ, & in pacis huius violatorẽ liceret quidlibet cuilibet impune.
Sueuiæ ciuitates & Principes cõuenerunt, & fœdus fecerunt, ſe illam pacem ſeruatu-
ros, & contra quoſcunq; pacis huius violatores ſe defenſuros. hoc Sueuorum pacis ſtu-
dium vehementer ſeni Principi placuit. Fecit autẽ Fridericus hanc pacem, vt vacaret
Chriſtianis bellum cum Turca gerere: quare proximo anno poſt comitia illa Franco-
furdiæ habita, celebrauit conuentũ alium Principum Norinbergæ, in quo egit magna
cura & ſtudio de expeditione in Turcas ſuſcipienda. in eo cõuentu multa ſaluberrima
ſunt conſtituta, ſed non ſeruata. Eodem anno, quo Norinbergæ fuerunt illa Princi-
pum comitia, Innocẽtius Papa ab omnibus eccleſiaſticis perſonis decimas poſtulauit
20 per Germaniã: ſed clerus appellauit ab illis proceſſibus ac exactionibus ad Põtificem
melius informandum. Imperatori autem Friderico diſplicuerunt illę exactiones inſo-
litæ, quare oppoſuit ſe pontificiis exactionibus pro clero, nihilq́; datum eſt. Eodem
tempore Sigiſmundus dux Auſtriæ geſſit nõ vulgare bellum cum Venetis, & Germa-
ni Roueritum oppidum expugnatum ſolo æquant. Veneti quoq; caſtra quædam du-
cis Auſtriæ capiunt. ad Tridentũ Germani cum Venetis congreſſi, occidunt magnam
Italorum multitudinem, magna multitudo quoq; in fuga in flumen Ateſin ſe præcipi-
tauit. Petiit etiam Robertus Venetorũ dux, magni nominis apud ſuos, ob bellicas vir-
tutes. Poſt illam victoriam Sigiſmundi, Veneti magnum manu repararunt exercitum:
ſed Pontifex Rom. & Imperator compoſuerunt eos. Anno poſt natiuitatem Chriſti
30 1487, Brugenſes ceperunt Maximilianum, electũ Imperatorem. Fridericus vero col-
lectis in ſuperiore Germania copiis, deſcendit celeriter, & liberat filiũ. Tres annos poſt 1487
Maximiliani captiuitatem Matthias rex Vngariæ Viennæ vita defunctus eſt. nam hic
Matthias cum intelligeret Friderici erga ſe parum beneuolum animum, cum Turca
inhoneſte fœdus iniit, & Viennam cepit, totamq́; fere reliquam Auſtriam occupauit,
Friderico aliis occupato, maxime in componenda pace inter Principes & ciuitates
Chriſtianorum; Matthia autem rege mortuo, Maximilianus comparatis copiis & Vi-
ennam ductis omnia recepit, ſeniq́; patri reſtituit. Anno nonageſimo primo ſupra
milleſimum quadringẽteſimum, duxit Maximilianus in vxorem duciſſam Britonum 1491
virginem eximiam forma & moribus. Quod vbi cognouit Carolus rex Galliarũ, ſine
40 mora copiis coactis, & in Britonum ducatum ductis, rapuit illam Maximiliani ſpon-
ſam, & cõpreſſit, Margaritamq́; filiam Maximiliani, quę ei matrimonio iuncta erat, re-
pudiauit ſcilicet ſine omni cauſa. Anno nonageſimo ſecundo, Matthiæ regis Vnga- 1492
riæ copiæ erant adhuc congregatæ, quas nigram legionem vocabant: quæ poſt mor-
tem Domini ſui receperunt ſe in munitiſſimũ locum, ex quo Auſtriam & Morauiam
excurſionibus & deprædationibus afflixerunt, qui auſpiciis Friderici Imperatoris ob-
ſeſſi, victi, partim occiſi, partim capti ſunt. Captos exquiſitis ſuppliciis affecerũt, in illis
regionibus quas turbauerant, alios ad rogum aſſatos necauerunt, alios viuos excoria-
runt, vt exemplo eſſent aliis pacis turbatoribus. Anno Domini 1492, Lynceæ obiit
Fridericus Imperator, corpuſq́; eius Viẽnam perlatum magno cum honore ſepultum 1492
50 eſt. Imperauit quinquaginta tres annos & quinque menſes, magna cum laude, & Rei-
pub. commodo. Cuius laudes alio ſtyli genere ſonandæ ſunt. Adoleſcens adhuc ma-
gnitudinem animi declarauit cum aliis multis in rebus, tum potiſſimũ, quod tam lon-
ginquas peregrinationes ſuſcepit. Hieroſolymæ enim fuerat tẽpore periculoſiſſimo,
omnibus viis latrociniis & bellis infeſtis. quantum ſtudium pacis illi fuerit, quantus
amor [illegible] onem, quæ erga homines caritas, ſcriptum ab aliis eſt.

DE GERMANIS
LIBER TRIGESIMVS.

ANno quo mortuus est Fridericus Imperator, Turca Croaciam oppressit, totamque depopulatus est, magnam hominum multitudinem captiuam abduxit, in seruitutem durissimam, ad labores tantum iumentis subeundos. Maximilianus vbi hoc audiuit mirabili celeritate cum Germanorum manu in Croaciam properat, Turcę copias abigit, multis ex illis mactatis, Croaciam recipit. nec mediocrem gloriam reportauit ex illa expeditione. Anno proximo post fugatum ex Croacia Turcam, filia Galeatij, nomine Blanca Maria, indole, qua capacitate muliebris sexus, præstanti, & forma pulcherrima, virgo Maximiliano Cæsari desponsata, venit ex Italia in Germaniam. & nuptiæ sunt celebratæ magnificentia plane imperiali in Inspruck. Hoc tempore Carolus rex Galliæ, huius nominis octauus, frequentibus nunciis, & multo auro obtinuit apud Heluetios, vt illi mitterentur milites (nam iam tum inceperant Gallorum reges nihil sine Heluetico milite agere) parabat enim expeditionem in regnum Apuliæ, quod sibi deberi iudicabat. Ingressus autem est Italiam autumni tempore maximis cum Gallorum & Heluetiorum copiis. His se opposuit Alphonsus rex magno contracto exercitu. congressæq; in Liguria Alphonsi & Caroli regum copiæ, superauit Heluetiorum virtute Gallus (nam Galli etiam fatentur eam victoriã deberi Heluetiis) occupauitq; Carolus totum Neapolitanum regnum. patrimonium quoque beati Petri incepit vastare, captis aliquot castris & vrbibus; ipsam etiam Romam obsedit, & compulit ad deditionem Romanos & Pontificem certis quibusdam conditionibus. quantum tum detrimenti acceperit Roma, tanto intromisso exercitu, facile est colligere. Pontifex cum sua familia se recepit in castrum sancti Angeli. Rex vero extorsit minis a Pontifice quicquid voluit vel in Italia vel Gallia. Cumq; sedis Romanæ ditionem satis afflixisset, & Neapolim regnumq; totum occupasset, Genuam oppugnauit quoque magnis conatibus: sed expugnare non potuit. Veneti vero & Mediolanẽses, maximis comparatis copiis, occurrerunt illi, sed eos insigniter magno & cruẽto prælio vicit. habebat enim Heluetios multos. Tandem postq̃ exhausta esset Italia, & ad summã famẽ redacta, post cędes stragesq; multas, pręsidiis in regnum Neapolitanũ constitutis in Galliam rediit, Heluetiis domum remissis. Post abitum vero Heluetiorũ sine negocio receptum est regnũ Apuliæ ab iis quos expulerat Carolus. Cum hæc Heluetico milite gessit, Carolus rex Galliæ nondum ætate egressus erat annum vigesimum quartum. Erat anno nonagesimo quinto magna de Turcico aduentu fama, nec vana erat. Anno igitur eodẽ Maximilianus Cęsar Wormatiæ Principum comitia celebrauit magna, & propter Turcam & propter regem Galliæ Carolum, qui vxorem Maximiliano desponsatam, ducissam Britonum virginem eximiam, rapuerat, & Mariam filiam eius sibi desponsatam abdicarat, & Italiam turbabat, patrimoniumq; beati Petri diripiendum militi obiiciebat, multaq; occupabat sine iustis titulis. Sic iudicant Germani; Galli ex aduerso aliud respõdent. Vocabat autem Romanus Pontifex Maximilianum crebris literis; vocabatur quoque ab aliis Italis. Turca vero quotidie incursionibus Christianos vexabat miserrimis & crudelissimis modis. Quare & contra hunc cupiebat Maximilianus decerni bellum. De Heluetiis quoque in illis comitiis fuit mentio habita; nam plane persuasum erat Principibus & Maximiliano, Carolum regem Gallię nunquam ingredi ausum fuisse Italiam, si non habuisset Heluetios, & quicquid fecerat magni, per Heluetios factum constabat. In illis autem comitiis nihil solidum est decretum, alij enim bellum contra Turcam primum, alij primum contra Gallum suscipiendum volebant. Maior Principum pars censebat pacem primo firmandã esse inter imperij membra, ciuitates & Principes, deinde deliberandũ de bello in Turcam & alios imperij hostes. itaq; discessum est, vt nihil effectũ sit datũ. In illis comitiis Wormatiensibus Eberardus comes Wirtẽbergensis est a Maximiliano dux creatus, præsentibus Principibus, adhibitis [illegible] consuetis solen-

solennitatibus & ceremoniis. Eodem tempore Maximilianus Mariam Sphortiam fecit ducem Mediolanensem. Dum hic Principum Wormatiæ conuentus celebratus est, peperit quædam mulier non procul a Wormatia duas puellas vno partu, in fronte connexas, vt altera in alteram oculis intenta esset: nec separari poterant. Anno nonagesimo nono supra millesimum quadringentesimum, inter Heluetiorum confœderatos & domum Austriæ fuerunt quædam simultates paruis ex causis ortæ primum, sed ex quotidianis vicinorum inuicem conciliis odium indies creuit, tandem res venit ad arma. quanquam voluntas non erat Maximiliani, aut vllorum præcipuorum Principum aut ciuitatum, bellum eo tempore cum Heluetiis gerere, sed, vt dixi, nullæ magnæ causæ belli erant, erat tantum cæcum stultumq; odium vicinorum quorundam hominum leuium quibus semper carior est rerum turbatio, quam alma pax. Nam ego ex certis autoribus qui interfuerunt tum Principum consiliis, quiq; mihi dixerunt, Maximilianum & Principes Germaniæ præcipuos tum statuisse, in fœdus illud Sueuicum recipere Heluetios, si modo ipsi vellent: & sic omnino sperauerunt sempiternã pacem in his regionibus, quæ sæpe misere afflictatæ fuerant ex bellis quæ cum Heluetiis gesta sunt a Principibus. Verum qui non pacem, sed rerum turbationem cupiebant seditiosi stulteq; superbi, non cessabant irritare etiam quietos animos. Et quidam ex pacis turbatoribus erant etiam potentes, quare non verbis tantum, sed etiam factis incipiebant lacessere Heluetios. Conabantur enim arces quasdam, quæ pertinebant ad Curiensem ecclesiam cathedralem, occupare, id non ferre volebant Rheti. conuenerunt igitur Rheti, & confœderatis suis Heluetiis querebantur. Censuerunt igitur Heluetij vt primum mitterent legationem ad Maximilianum, & ei hæc exponerent, adiicerentq;, se nullo modo laturos, humiliter tamen precantes pacem. Miserunt Rheti episcopum ipsum, cui potissimũ erat illata iniuria. Maximilianus Imperator natura a bellis abhorrens, misit ad Inspruck, vt nihil inciperent se nesciente, ne pacem turbarent, facile posse ignem accendi qui difficillime a plurimis possit extingui aut omnino non extingui. Iussit episcopum Augustensem, cuius prudentiæ multum Maximilianus tribuebat, se interponere. Statuebant partes diem & locum vbi conuenirent. Locus erat Feldkilch oppidũ, illuc vt venirent sui consiliarij in Inspruch, & autores tragœdiæ, mandauit Imperator. Interea in ægritudinem grauem incidit episcopus Augustensis, & ex ea mortuus est. eius morte quidam nihil boni ominabantur, qui destinatus erat ad rem componendam inter partes, & multũ spei erat in eo viro, vnus enim talis vir nonnunquam plurimum potest. Mortuo autem episcopo Augustano, Maximilianus præsulem Constantiensem ordinauit vt partes componeret suo nomine. Nam ipsi ob negocia erat in inferiorem Germaniam descendendum. Vbi abierat Cæsar, rem facilem cõpositu existimans, ecce consiliarij in Inspruck, contemnentes conuentum in Feldkilch celebrandum, & ipsum episcopum Constantiensem (gestiebant enim bellum gerere cũ Heluetiis) mittunt ad Principes & ciuitates Sueuici fœderis, petunt vt Maximiliano & sibi ferant auxiliũ aduersus Heluetios omnes homines præ se contemnentes (nam sic in inuidiam eos adducere conabantur) & quotidie cogitãtes quomodo possint alios in suam factionem & rebellionem contra imperiũ & suos naturales dominos excitare. nec eos veritos bellum minari Imperatori, &c. Sueuicum fœdus cupiens Maximiliano gratificari, & opibus copiisq; suis confidens, pollicetur auxilium, bono animo iubens eos esse, despiciens nimirum Heluetiorum paucitatem. Heluetij vero vbi hos conatus procerum Cæsarianorũ in Inspruck animaduerterunt, & quid cum Sueuico fœdere egerint, pararunt se quoque ad arma; sed ne quid omitteretur ad faciẽdam pacem, iterum legatos mittunt in Inspruck, admonebant eos mandati Cæsariani de conuentu habendo in Feldkilch, dies enim statutus præterierat. Legatis Heluetiorum respõdebant nobiles ita vt facile ex responso intelligi potuerint quid apud se statuissent: tamen ne viderentur Imperatorem dominum suum contemnere, dicebant se ad comitia venturos, aliumque constituebant. Sed vtrinque interim se ad bellum parabant, nec longe post Cæsariani aliquot villas combusserunt, abrepta præda. Nec adhuc tempus esse iudicabant Heluetij sumendi arma, sed sæpius verbis & conditionibus æquis tentare rem componere. Quare miserunt nuncios ad Sueuiæ confœderatos, qui significarent eis, Heluetios nihil nisi pacem petere, & simul exponebant quæ mala & pericula ex

bello hoc accidere possent. Verum Sueuicum fœdus nihil periculi ab Heluetiis sibi esse posse existimans, contemptim respondit. Et belli autores quidam nobiles sub nominis Maximiliani autoritate multum poterant apud Sueuicum fœdus. Inuadunt igitur priores Cæsariani Heluetios, capiunt oppidulum Maienfeld, & monasterium, quod vocatur Munstertal, diripiunt, etiam non abstinent manus ab ecclesiastica consecrata supellectile aurea & argentea, captiuas abducunt moniales, occidunt multos viros, & captos cum reliqua præda abducunt. Tum tandem Heluetij vbi senserunt nullum paci locum relictum, collecti occurrerunt hostibus suis defendentes suos focos, suos parentes, & liberos. Quam longe alios animos gerant quibus cari sui proprij penates sunt defendendi, quam qui ære conducti aliena impugnant, neminem latet. Hoc etiam fecit vt Heluetij primos maioribus copiis & diligentius fortiusq; exciperent, quod sciebant, primis illis belli autoribus victis, parum negocij in reliquis fore. Congressi igitur, diu Heluetiorum impetum sustinuerunt Austriaci & Sueui, tandem tamen terga verterunt Cæsariani, quos insecuti Heluetij, sua omnia receperunt, & igne ferroque hostilem agrum vastarunt. Post illud prælium, ob occisos vtrinque animi exasperati sunt supra modum, mox aliis locis inuaserunt Heluetios: sed non fefellerat Heluetios sua opinio, quod putabant primis victis, aliis parum animi futurum, nam fugiebant postea nõ raro cum primum conspexerunt hostem Heluetium, vel aliquando antequam in conspectum veniret. Tantus terror inuaserat animos alioqui bellicosissimorũ hominum. Maximilianus qui tum in Geldria erat alio bello occupatus, vbi audiuit de bello illo Heluetiorum, quomodocunque potuit, pacem fecit apud Geldrenses, & festinauit in superiorem Germaniam. Vbi venit in Sueuiam, vehementer displicuit illi, quod bellum erat susceptum se inscio, imo nolente, nam discedens commiserat ne inciperent bellum. Erant quoq; in Maximiliani sententia Principes quidam cordatiores ex ecclesiasticis simul & secularibus, quare Maximilianus cogitabat an posset res componi, & consultabat de pace. Verum autores inceptoresq; belli grauiter accusabant Heluetios apud optimum virum Maximilianum Imperatorem, & facile erat in absentes quiduis dicere. Inter reliqua audio eos dixisse Maximiliano, quo pacto quosdã ad defectionẽ & ad seditionem solicitarint; & palam dici apud Heluetios, omnes vsq; ad Danubium fore breui in Heluetiorum fœdere, Maximilianoq; nullum locum fore vsq; Viennam, nisi velit etiam mulgere vaccas. & aliis hoc genus commentis ita incenderunt Principem, vt decreuerit omnes vires & neruos in hoc bellum aduersus Heluetios intẽdere. Quare totum imperium vocat in auxilium ad debellandos Heluetios. Conuentu frequenti Principum celebrato, constitutum est, quot locis, & quoto copiarum numero inuadendi sint. Et plane erat prudẽter decretum, quod si iuxta decretum imperialium comitiorum, vno tempore omnibus locis aggressi fuissent Heluetios, fecissent illis negocij plurimum: sed bona consilia facta tardius sequebantur, nã primi, qui inceperant bellũ, veniebant non procul a fontibus Rheni vbi antea fugati erant, qui iterũ sunt repulsi plurimi a paucis Heluetiis. Nam primis præliis animis superatis, corpora destituta spiritu inutilia erant. Cũ ita aliquoties conflixissent infeliciter Cęsariani, petebat Maximilian. a duce Mediolanẽsi, vt se interponeret, & cũ Heluetiis de pace ageret, nam magnã inobediẽtiã in suis experiebatur, & videbat omniũ animos territos. Dux Mediolanẽsis quanquã Maximiliano miserat quoq; auxilia & imperij nomine, & nomine amicitiæ beneficiorumq; quæ Maximilianus in eũ contulerat; tamen suis ipsius impensis, misit ad Heluetios legatos, qui de pace agerent, misit ad Maximilianum, nihilq; omisit quod ad faciendã pacem facere visum est illi. Cum primum venerunt ducis Mediolanensis legati ad Heluetios, multaq; prudenter & vere dixissent de belli calamitatibus, & cõmoditatibus felicitateq; pacis; respõderunt Heluetij, sibi nihil antiquius cariusq; esse honesta pace, docentq; legatos ab exordio causas belli repetẽtes, quam necessario vim repellere coacti sint, quã humiliter precati sint ea quæ pacis sunt, quam patienter contumelias & contemptus superbos perpessi sint, quantopere petierint pacem etiam post illatas ab hoste iniurias. Quam ob rem hortati vltro sunt ducẽ ad faciẽdam pacem vtriq; parti tolerabilẽ & honestam. neq; enim efferebantur victoriis, sed Domino exercituũ Deo tribuebant gloriam, in omnibus Deũ timentes & scientes rerũ vicissitudinem, fortunæq; mutabilitatem. Pacis igitur cõponendæ gratia locus statutus est, vrbs Ti-

Tigurũ, quo libere & tuto liceret venire & redire domũ Cæsarianis, suntq; interea induciæ factæ. Sed dũ hæc agebãtur Tiguri, & media quibus partes coire possent, quærebantur, Cæsariani cõtra induciarũ fidem Helueticũ pagum incenderunt, & occidebãt apud Reineck circiter sexaginta Heluetios. sed quanquã Heluetij propter inducias nõ expectarint hostẽ, & oppresserint eos Cęsariani ex improuiso, tamen plures Cęsarianos occiderunt, & fugauerunt eos. Hoc factũ tempore induciarũ a suis Maximilianũ Principẽ tenacissimæ fidei non minus male habuit, quã ipsos Heluetios. Nihil igitur agi potuit eo tempore adhuc de pace. Gallorũ rex etiã cum Cæsare & Principib. imperij egit de pace, sed in omnibus actionibus suis & verbis suis satis aperte indicabat fauorẽ suum
10 erga Heluetios, & propterea minus potuit apud Maximilianum & Principes. Tandem professus est se omnibus viribus adiuturũ Heluetios qui inuiti susceperint arma, & coacti sint effundere sanguinem vicinorum suorum. Bombardas, pecuniam, equitatum, recusantibus, donec opus haberẽt, Heluetiis conatus est obtrudere Gallus. neq; enim e re Galli fuisset, si Imperator, vt in animo habebat, Heluetios subiugasset. nullũ enim Galliarum reges multis annis bellum gesserant siue Heluetiis militibus. Galli enim dicuntur in acie fortes esse, cum apud se habent Germanos milites, alias soli non adeo felices. Hoc Germani ferũt, Galli forte aliter. Post finitas illas inducias iterum multis locis pugnatum est. singulas autem pugnas describere est cuiuspiam ex professo bellum hoc describentis. Multis locis pugnatũ est, sed fere vbiq; fortuna fauit Heluetiis. Con-
20 stantiæ sæpius pugnatũ est. Sub sylua Suaderloch nomine, erat campus frumentarius, maturaq; erat seges: cum igitur messores ex vrbe venissent plurimi, & meterent, militibus in acie constitutis, qui hostes repellerent, si venirent, Heluetij qui in ea sylua excubias semper habebant diligenter, congregati expectabant, donec demessum esset frumentum, & partim curribus impositum. cum iam militũ animi essent in vrbe cœnam appetentes, prorumpunt ex sylua taciti Heluetij vno tãtum signo, & audiebatur fragor & clangor tubarũ in sylua non aliter ac si esset plena armatis (erant autẽ senio defecti & adolescentuli nondum ad pugnam habiles qui strepitum & sonitus illos excitabãt) territa Cæsariana acies cum primo Heluetiorum in eos impetu fugiunt. Nã alia via quam expectabatur hostis, veniebant, declinantes bombardas, quæ prorsus inutiles erãt Cæ-
30 sarianis. Heluetij fugientes persecuti vsq; fere ad vrbis mœnia, occiderũt multos, ceperunt quosdã, potiti sunt bombardis, curribus & equis cũ demesso & colligato frumento. Hoc quoq; mense pugnatum est apud Dorneck, quæ est arx Heluetiorum distans vnũ miliare a Basilea. Post multa infelicia prælia mathematici, astrorumq; periti persuadebãt Maximiliano, vt iam nouo loco, nouisq; copiis aggrederetur Heluetios, nam sidus quod Heluetiis tantopere fauisset, iam non amplius in cœlo apparere, sed contra exortas stellas quæ Principibus & regibus amicæ essent. Maximilianus igitur Italogallos quosdam milites oberrantes conscripsit, eos iunxit copiis quas Argentina, & Alsatia, alijq; in illis regionibus miserant. Ij ergo vna proficiscuntur ad obsidendã arcem Dorneck. Erant copiæ non paruæ, beneq; omni genere armorũ instructæ, præcipue bom-
40 bardis. Castra igitur ante arcem parantes, Heluetij vero ante quã aduenissent, sciebant hostẽ in istis regionibus fortunã tentaturum, nam pedetentim ascendebant, & in Mulhusen manebant aliquot dies. inprimis enim studio solet esse Heluetiis, quemadmodũ omnib. rei militaris peritis, vt quid consilij capiant & in animo habeant hostes, prædiscãt. Conuenit enim plerũq; ex hostiũ consiliis nostra dirigere. Quare dũ castris locum deligunt, & tormenta ad arcẽ oppugnandam disponunt, Heluetij ex Lucerna, Zug, & Tiguro (nã remotiores scilicet Suitenses & Vri & cæteri, post præliũ venerũt) & omnes propiores adsunt, deliberant expectãdi ne sint alij: placuit sententia vna omnibus, non esse cunctandum, ne castrorũ munitionibus firmatis plus negocij pluriumq; nece sint repellendi. nec dubitabant, si ita ex improuiso opprimerent aduenientes nihilq; adhuc
50 timẽtes (formidabant enim post duos trésve dies vẽturos Heluetios) statim fugituros. Quã ob causam pręcipitabãt se in hostẽ ex monte Heluetij, ceu torrẽs omnia secum rapiẽs: Cęsariani violentiã primi impetus non ferentes, fugiunt; sequuntur Heluetij, cædunt ex illis quatuor millia, vix centum ex Heluetiis cecidere. Potiti sunt Heluetij magna præda, & belli apparatu impedimentisque omnibus, & aliquot militaribus vexillis, Argentinensium vexillum Tiguri pendet adhuc in ecclesia, occubuerunt multi ex

prima nobilitate, inter alios comes de Busch, comes de Furstenberg, & comes de Castelwart. Post illud prælium optimus Imperator Maximilianus iterum cōstituit de pace agere, sed nullo modo voluit arbitrum habere regem Galliæ, quem dicebat Heluetiorum in bello hoc socium. Heluetij autem contra petebant regem Galliæ mediatorem, & non recusabant ducem Mediolanensem, quanquam non ignorabant, qua necessitudine esset Maximiliano deuinctus. Putabant ergo Heluetij vicissim Maximiliano ferendum Gallum arbitrum: noluit autem Maximilianus eum audire in hac re. Alij autem Principes ecclesiastici præsertim pacem conati sunt inter illos facere. Conuenerunt Basileam ob eam causam: Maximilianus suo nomine misit illuc honestissimam legationem doctores iuris, nobiles & comites. industriam & studium cōponendæ pacis Philippi Palatini Rheni imprimis prædicant. Cum igitur vtrique Cæsariani & Heluetij peterent iniqua vt æqua ferrent, tandem media sunt excogitata, quibus cruentum & infelix bellum est sublatum, & pax facta. Post illam pacē factam rex Galliæ Ludouicus eodem statim anno, mense Octobri, duxit exercitum in Italiam contra ducem Mediolanensem; suum enim Mediolanensem principatum iure esse, affirmabat. Vbi rex venit prope Mediolanum, occurrit illi tota ciuitas obuia, ordine secūdum ætatem & dignitatem. Ferebāt autem palmarum ramos in manibus, & vexillum cum insignibus regis Galliarum, & cum omni genere musicorum instrumentorum, & cantionibus quibus liberatorem, patrem patriæ vocabant regem, atque hoc modo obtulerunt claues Gallo; Dux enim infensos sibi ciues, nescio quibus exactionibus, fecerat. atque sic qui paulo ante pacem inter Imperatorem & Heluetios composuerat, sua omnia tuta putans, repente ex omni Mediolanensi principatu eiectus est, fugitq; ad Maximilianum. Nihil illi profuit aurum & argentum, quod congesserat; nihil arcis inexpugnabilis munitiones; nihil prudentia & astutia, qua valuit plurimum: sine pugna, sine hostis omni labore victus est, amisit omnia. sic agitur cum iis qui confidunt in fortitudine sua. Verum rex Gallię discedens reliquit pręsidia Mediolani ex militibus Gallis, qui vexabant multis modis intolerabiliter Mediolanenses: quare rursum consentientibus & iuuantibus ciuibus facile recepit Sphortia Ducatum auxilio Heluetiorum militum. quod Gallus non ferens, denuo conscribit exercitum, magnumque conducit numerum militum ex Heluetia. Dux quoque Sphortia conducit stipendio milites Heluetios, quos iunxit Italis, quemadmodum rex Gallis iunxerat Heluetios. Vbi ergo regius exercitus & ducis venissent in campum vbi confligendum erat, & acies vtraque iam esset instructa, essentque vtrique Heluetij exercitus maior vel certe potior pars, in qua sperabant Sphortia & Gallus, noluerunt Heluetij aduersus suos pugnare, sed congressi iungebant dexteras, familiariter se mutuo salutabant, felicem precabantur reditum. Interea (Heluetiis ignorantibus & iis qui sub Gallo & iis qui sub duce militabant) Galli capiunt ducem Sphortiam, nam multis Gallorum a facie notus erat, & abducunt in Galliam: itaque iterum sine sanguine totum ducatum occupat rex. Heluetij qui apud ducem erant, quique illi iurarant, indignissime ferebant hoc Gallorum factum. & quanquam pauciores erant quam vt consultum fuisset Gallos aggredi, tamen si dux non abductus fuisset, aliquave spes liberandi eum fuisset, nullum discrimen non subiissent, vt dixerunt mihi qui tum in exercitu ducis fuerunt. Anno Domini millesimo quingentesimo primo, fœdere iuncti sunt Heluetiis Basilienses & Mulhusenses. Eo etiam anno, ceciderunt super vestes hominum signa crucis, quæ multos terrebant: paucorum vero atque adeo nullorum vitam mutabant, vt solent prodigia omnia (quæ esse deberent nobis doctrina & admonitio vt resipisceremus & agnosceremus Dominum Deum) fere semper magis iudicio esse, quam documento animalibus hominibus; adeo corrupta est hominis natura, vt nisi Deus per spiritum suum regeneret, in stultitia, & inimicitia Dei pereat. Anno quoque quinto supra millesimum quingentesimum, per magnam Germaniæ partem, maxime illas regiones quæ ab Norinberga vsque ad Alpes, quæ Italiam a Germania diuidunt, fuit ingens fames. subuenerunt vero Argentinenses omnibus illis fame laborantibus regionibus, non aliter atque olim ille Pharao Ægyptius rex, sicut est in libris Mosi scriptum. Nec solum Argentina ciuitas eo tantum tempore frumento iuuit vicinas regiones, sed sæpe ante, & post, nupérque cum in Italiam frequentibus bellis exhaustam erat plurimum frumenti transuectum,

1501

1505

ctum, incideretque abundans illa humiditas pluuiosissimi anni, quo admodum male responderunt cereales fruges, vnde secuta est maior caritas non solum in Germania, sed fere per totam Europam, quam multis annis retro audita sit. Argentoratenses vero iuuarunt plurimos frumento. Conseruatio igitur talis frugum laudi & gloriç est ciuitati, quç non vt maioris vendat, coemendo aliis praeripit; sed emit, vt conseruet ad necessitatem, si vel bellum vel intemperies aeris, aliáve caritatis causa incidat. Anno hoc Raimundum cardinalem legatum misit Pontifex, Alexander sextus eius nominis, in Germaniã & alias quasdam septentrionales nationes, cum magna apostolica clauium potestate, indulta eius extendebant se in mortuorum ante multos annos animas. ve-
10 rum vbi limina Germaniæ attigit, eum in Germania legatione fungi prohibebãt Principes & Maximilianus, nolebant enim caritati duræ exactionem etiam accedere: sed tãdem Principes admiserunt legatum, qui peragrauit totam Germaniam, ex Insprück Norinbergam, illic per Franconiam Orientalem, & Thuringiam, peruenit Coloniam. inuenitque hic legatus Germanos ad pietatem & ad dandum promptiores aliis nationibus. Caritatem, quæ fuit anno quingentesimo primo, secuta est proximo sequenti anno per Germaniam in omnibus locis, in quibus caritas fuit, crudelissima pestis. Eandem causam pestis, opinor fuisse, quæ caritatis fuerat præcedentis anni, nam quæ aeris intemperata constitutio nocuit plantis vt non respondere potuerint fructificando, eadem iustam concoctionem impediuit in animantibus, ne alimentum ad iustam
20 confectionem perueniret. Quod autem secundo tandem anno in corporibus morbosis symptoma pestis apparuit, mirum non est intelligenti humorum generationem & corruptionem, longo enim tempore non raro latent morborum causæ, & plerunque a paruis principiis incipiunt generari. Porro non sum ignarus, quod caritatem etiam ob alias causas soleant cum alij morbi tum pestis sequi; nempe coguntur homines vesci multis generibus leguminum, herbarum, arboreorum fructuum, & radicum, quæ omnia malum corruptionique obnoxium succum generant. verum hæc relinquenda physicis philosophis a nostri libri titulo aliena. Cruces in aere volantes pręcedenti tempore hanc pestem pronunciasse quidam volunt. Anno etiam quingentesimo secundo Spirensis diœcesis rustici multi coniurauerunt aduersus dominos suos nobiles, con-
30 querentes oneratos se tributis, vectigalibus, censibus, decimis aliisque exactionibus; serpebat quotidie seditio latius, nam alius alium excitabat, & (cum semper malorum multitudo maior sit quam bonorum) vbique inueniebantur multi qui se iungebant illis, alius spe prædæ, alius spe libertatis, nonnulli vt æs alienum reddere non cogerentur. Elegerant duos viros ad quorum arbitrium omnia agerentur, constituebant vbi conuenirent omnes, vt iuramento præstito, munitiones caperent, arces & vrbes, diriperent monasteria, &c. sed vbi statuissent conuenire, intellexerũt eorum locorum nobiles & alij magistratus. quare primos ceperunt, atq; ita tractauerunt, vt alij manserint domi, multi enim suppliciis affecti sunt. Eo anno magna Principum comitia Norinbergæ, præsente Maximiliano Imper. sunt celebrata. Anno 1503, pabuli & omnium
40 etiam quæ ad hominis mẽsam veniunt, insignis caritas fuit, ob siccitates eius totius anni. Anno post natiuitatem Domini 1508, Iulius 2 Pontifex est electus, qui postea auxilio Heluetiorum tot bella, contra Venetos & contra Gallum gessit, recuperatis multis quæ pertinebant ad Romanam sedem, multaque præterea adiecit ad patrimonium beati Petri. Hic Pontifex in Heluetios contulit multa beneficia, plurimumq; aurum, magna enim eorum opera confecit bella. Hoc anno fuit multorum episcoporum Germanorum & secularium Principum conuentus Francofurdiæ; quid autem tractarint, pauci sciebant. Anno hoc exortum est bellum Bauaricum, Georgius enim dux Bauariæ habuit vnicam filiam quam matrimonio iunxit Ruperto Philippi, comitis Palatini Rheni, filio, fecitque eam filiam, cui nomen erat Elizabet, hęredem Bauarici duca-
50 tus. Quare non diu post socero Georgio duce Bauariæ mortuo, contractis copiis Rupertus conatur occupare Bauariam: Albertus vero dux Bauariæ legitimum se hæredem ducatus esse affirmabat, testamentum Georgij contra ius factum irritum existimandum esse. Cum autem Rupertus a testamento Georgij non descenderet, frustráque peteret Albertus ius suum, res tandem venit ad Maximilianum, cuius sororem matrimonio copulatam habebat Albertus, Maximilianus Imperator pacis & æquita-

1503

1508

tis amantissimus, in excogitandis mediis quibus componeret partes, diu laborauit: sed media a Maximiliano, affinitate iuncto Alberto, Rupertus reiiciebat: quare Maximilianus notauit Rupertum & omnes ei adhærentes banno imperiali. Rupertus vero bannum contemnens, cogit magnas copias, Philippus comes Palatinus mittit auxilium filio, nihil etiam moratus bannum. Qnam ob rem celeriter per Bauariam multa occupat Rupertus. Imprudenter vero Palatinus suas tantum copias respexit quantæ essent, non expenderat contra quid aduersarius posset. Maximilianus ergo imperij ciuitates & Principes omnes conuocat, exponit maiestatis contemptores quid conentur, quam æqua media recusarint: igitur omnia rebellium Philippi patris & Ruperti filij concedit cuilibet occupanti, suscipitur bellum vno consensu omnium aduersus Pa- 10 latinum & Rupertum; magnis conatibus multisque locis rem aggrediuntur Hassiæ Lantgrauius, Huldricus dux Wirtenbergensis, Alexander dux Bauariæ, & comes Validentiæ, & cum iis multi barones & nobiles diuersis locis inuadunt Palatinatum Rheni, omnia obuia vastant, expugnant arces & oppida: Maximilianus vero, Fridericus Marchio Brandenburgensis, & totum fœdus Sueuicum, & multi alij nobiles ducunt coniunctas copias in Bauariam aduersus Rupertum. Rupertus cum hoste longe potentiore congreditur, auxilio Boemico quod habebat, confisus; pugnatur acerrime & plane dubio Marte aliquot horis: nec enim cessit Rupertus, donec ad eam raritatem redactus fuit, vt consistere impossibile esset. Coactus igitur tandem fugere Rupertus cum suis, amisit copiarum magnam partem. Boemorum in ea pugna mille quingenti 20 ceciderunt non sine bellica laude, strenue enim pugnarunt. Rupertus cum parte copiarum elapsus, penitus infirmatus est, occupatamque fere totam Bauariam tradidit Maximilianus Alberto, relictis præsidiis quibusdam. Ipse vero Maximilianus cum reliquis copiis properauit aduersus Palatinum, occupauitque sine negocio quicquid ad Palatinatum aliquo titulo pertinebat, *Gengenbach* scilicet, *Ortenberg*, *Offenburg*, *Geroldseck*, & multa in istis regionibus quæ Palatinus possidebat. His in fidem acceptis & præsidiis munitis, traduxit omnes copias per Rhenum, occupauitq; totam, quam vocant, prouincialem aduocatiam. neque enim resistebat amplius quisquam Maximiliano post tantos successus. Marchio autem Badensis Christophorus interposuit se, & precibus multis effecit, vt Maximilianus passus sit se ab instituto reuocari, & Philip- 30 pum Palatinum in gratiam receperit. In aliis locis, alij alia de Palatinatu ceperant. Emicho comes de Lyningen, Alexander dux Bauariæ, Guilielmus Hassiæ Lantgrauius, multa igne consumpserant, Monasterium D. Benedicti diues admodum, Lympurg nomine, totum in cinerem redegit comes Emicho. Dux Vlricus Wirtenbergensis igne & ferro plurima uastauit, monasteria aliquot munita præsidiis cepit: obsidens autem oppidum Brettam, ab erumpentibus oppidanis magnam accepit cladem, occiderunt enim multos de copiis Wirtenbergensibus, & bombardas aliquot vi eripuerunt duci, quibus oppugnabat oppidum. Oppidum igitur illud non potuit capere: postea vero compulit ad deditionem arcem *Boseckheim*; mox post *Leostain* accepit in deditionem: deinde subiugauit *Winsperg*, post hæc Nouam ciuitatem compulit ad 40 deditionem: postremo cepit oppidum *Meckmul*. Recepto autem in gratiam Palatino, Maximilianus iussit omnes Principes domum reducere & dimittere copias. Dicto Imperatoris igitur obedientes, omnes reuersi sunt vnde venerant. Rupertus statim post infaustum bellum obiit, vt creditur, dolore animi. Anno post natiuitatem Chri-

1505 sti millesimo quingentesimo quinto, Maximilianus magna Coloniæ celebrauit comitia, præsentibus plurimis Principibus, inter multos discordãtes pacem fecit in illo conuentu Imperator. Duce vero Geldriæ rebellante, & maiestatem Cæsaream non satis reuerente, Maximilianus comitantibus eum multis Principibus & comitibus aliis, cum copiis descendit in Geldriam, ducemque statim adueniens ad deditionem compulit, & qua fuit bonitate Maximilianus, conditionibus prorsus amicis ducem in gra- 50 tiam accepit. Eo anno quo comitia illa fuerunt Coloniæ, apparuit cometes insolitæ magnitudinis & formæ. Anno sexto, Maximilianus comparato per Germaniam magno exercitu, duxit in Vngariam, nam meditabantur defectionem & rebellionem. Obsessuro autem Maximiliano magnis copiis vrbem Bresburgum occurrerunt Vngari supplices obuiam, rogantes pacem, quaslibet, non iniquissimas modo conditiones

nes accepturos & seruaturos, pollicentur. Maximilianus quanquam magnis ea expeditio impensis constiterit; tamen pacis amantissimus æquis legibus pacem fecit cum Vngaris qui longe aliud meriti erant. Eo anno inter Norinbergenses & Marchionem Brandenburgensem Fridericum simultates fuerunt, nescio quibus causis, permagnæ: cumque Norinbergenses tota fere iuuentus armata manu, magnoque apparatu in pagum non longe ab vrbe distantem exiret, in quo erat anniuersaria, quam vocant, dedicatio, Casimirus filius Friderici Marchionis cum equitum & peditum copiis obuius venit, congrediuntur igitur, pugnant pertinaciter, diuque neutris propter cupiditatem gloriæ laudemque, & præmia, cedentibus, cæduntur multi; tandem tamen victor euadit Casimirus, fugiunt ciues in vrbem. vtrinque plurimi cæsi sunt. Quod autem Norinbergenses priores cessere, non animorum ignauiæ, sed corporum lassitudini ex æstu & labore ascribendum est. Reliquerunt enim Casimiro lachrymabilem victoriam, multi enim primæ nobilitatis cecidere, dum auidiores gloriæ pugnant pertinacius. Vtriusque partis fuerunt peditum circiter tria millia, equitum ducenti. Hoc etiam anno Galliæ rex Ludouicus & Maximilianus Imperator de ducatu Mediolanensi contenderunt. Hoc anno apparuit cometa sub vrsa maiore, quo tēpore illustrissimus Princeps, Philippus Maximiliani Imperatoris filius, archidux Austriæ, dux Burgundiæ, dux Brabantiæ, & rex Castellæ Legionisq; electus, gener Ferdinandi regis Hispaniæ, ex Flandria cum classe in qua habuit armatorum mille quingentos, in Hispaniam nauigauit. toti classi præfecit comitem de Furstenberg, nomine Wolfgangum. Vbi autem per varia discrimina & casus in mari iactati venerunt in Castellæ regnum, Philippus rex nouitate aeris tentatus incidit in morbum grauissimum, quo paucis diebus superatis naturæ viribus, obiit diem suum, nondum egressus vigesimum octauum annum. ita immatura morte abreptus est Philippus Maximiliani filius, in quem Deus tot & tanta bona contulerat, vt nostræ ætatis memoria nullum reperias, quem illi compares, siue animi dotes, siue corporis ornamenta, seu generis nobilitatem, seu principatuum multitudinem & magnitudinem respicias. accesserunt illis omnibus duo filij, Ferdinandus, & Carolus, ex elegantissima & nobilissima adolescentula carissima coniuge. Huius Principis omnibus nominibus summi laudes [illegible] [illegible] Erasmus Roterodamus prædicauit. Anno Domini millesimo quingentesimo septimo, Maximilianus Imperator magna comitia Germaniæ Principum celebrauit Constantiæ, in quibus actum est primum, quomodo resisterent Venetis & regi Gallorum, qui vexabant ducatum Mediolanensem, & alia contra Imperatorem & imperium conabantur. deinde, significabat Imperator animi sui propositum proficiscendi Romam, vt studium & voluntatem Principum & ciuitatum experiretur: reperitque satis paratos & promptos ad expeditionem illam & Principes & ciuitates, superabantque plerique expectationem eius. Hoc Maximiliani propositum summis viribus nitebantur impedire Gallus & Veneti, magnamq; Italiæ partem in sua fœdera contra Imperatorem perduxerant, conatiq; sunt omnes vias in Italiam Cęsari obstruere, commeatuque prohibere. Maximilianus vbi hos Galli & Venetorum conatus intellexit, Principum Germaniæ consensu decreuit bellum suscipiendum cōtra Venetos. quare copias conscripsit & Venetorum ditionem inuasit, multa cepit & diripuit. Anno septimo Iulius Pontifex misit in Germaniam Bernardinū Cardinalem sanctæ Crucis, quem maximo honore excepit Maximilianus Augustæ, exiuit enim illi obuiam extra vrbem. venit hic legatus multis comitatus, & cum clauium potestate mirabili. Inueniebantur autem multi in Germania, qui audebant disputare, vtilisne, an inutilis esset eius aduentus in Germaniam; nec solum in controuersiam vocare, sed definire quidam non dubitabant, malum esse aduentum illius legati, qua causa nescio, fortasse quod magis fauebat Gallo, quam Cæsari, vel alia quapiam causa. Hoc quoq; anno, impulsore (creditur) Ludouico rege Gallorū, dux Geldriæ contra fidem fœderis, quod victus cum Maximiliano fecerat, hostiliter cum copiis ingressus est Brabantiam, quam misere vexauit & diripuit. Inuocatus autem a Brabantinis Maximilianus, descendit, illis auxilium tulit. cum igitur in Flādria esset Maximilianus, denuo fœdere coit cum Gallorū rege, in qua liga, vt sic dicam, fuit & Iulius, conuenitq; inter omnes illos, vt vna contra Venetos mouerent arma. In hac amicitia Pon-

tificis, Cæſaris, & regis, quid a partibus quæſitū ſit, longius eſſet explicatu, & magis pertinet ad res Italicas: quam ob rem in præſentia non videtur ad finem operis properanti mihi dicendum. Maximilianus poſt fœdus initum cum rege Galliæ, miſit copias ex Germania contra Venetos, coniunctis Gallorum militibus. Pugnatum eſt in eo bello ſæpe leuioribus præliis vario martis fauore, pluresq; Germanorum aduerſa valetudine ob aeris, & cibi potusq; nouitatem periere, quam armis. nec maius vllum prælium, quod audiuerim in eo bello fuit, quam cum occubuerunt Venetorum mille ducenti, in qua pugna Germani non paruam meriti ſunt bellicam laudem, nam pauci multos in loco iniquo ſuperarunt. Veneti autem pluribus artib. inſtructi & ſtratagematis vſi Tergeſtum & Gurcenſem comitatus, & alia quædam domui Auſtriæ ſubiecta occuparant. nec reſpondebat Iulius Pontifex, & Ludouicus rex Maximiliani Imperatoris expectationi. Inducias ergo cum Venetis Imperator tres annos fecit, vt interim de pacis conditionibus ageretur. 1059 Anno milleſimo quingenteſimo nono, Erdfurdiæ magna ſeditio inter ciues & ſenatum fuit, nam ciues expoſiti & accepti rationem exigebant a ſenatu: cum vero ſenatus ęre alieno eſſet oppreſſus, neque tutum exiſtimaſſet ad calculum reducere accepta & expoſita, elabi conati ſunt aliis modis quibuſdam. tandem ciues epiſcopum Moguntinum, ſenatus ducem Saxoniæ inuocauerunt, qui patrocinium confugientium ad ſe ſuſcipientes, pertinacius ſuam quiſque partem defendit: peneq; iuſtum bellum inter eos ortum fuiſſet. Verum hoc prohibuerunt epiſcopus Herbipolenſis, & quidam alij. Veneti hoc anno a Pontifice Iulio excommunicantur, quod Fauentiam, & Rauennam, aliasq; in illis regionibus vrbes, arcesq; expugnarant, & admoniti non reddebant, ſed omnia turbare pergebant. Sed fulmina excommunicationis ſpiritualia contemnentibus Venetis, Iulius non ſine ſtomacho contrahit copias magnas per Italiam, & apud Heluetios, quas ducit contra Venetos, coniunctis Galli & Imperatoris exercitibus; ſuperanturq; prælio inſigni Veneti a Pontificiis, quorum pars maxima fuerunt Heluetij, quorum opera & virtute recepit Rauēnam Iulius, nec tamen ſine ſanguine plurimo. Eodem tempore recepit Imperator Maximilianus Tergeſtum, & alia quæ occupauerant Veneti. Paduam quoque redegit in poteſtatem Cæſar: breui autem eam iterum recuperarunt Veneti. Multa eo bello cepit Maximilianus, præter alia Maiſterium, Thebinum, Gortium, Forumiulium, Vincentiam, Veronam, Reiffiam, &c. Nec nulla occupauit Ludouicus Gallorum rex, inter reliqua in deditionem accepit vrbes Pergamum, Cremam, Cremonam, Piſcoram, Breſſam, & Caliſellam, quæ ad principatum Mediolanenſem pertinentia Veneti multis annis tenebant. vſus eſt etiam Heluetico milite in eo bello Gallus. In belli huius vſum petiit Maximilianus pecuniam a principibus & ciuitatibus imperij: ciuitates vero & Principes Wormatiæ conuenerunt deliberaruntque, quid nam faciendum ſit in hac Cæſaris petitione. Reſponderunt autem tandem Imperatori, cum bella hæc non gerat imperij, ſed ſuo ipſius nomine, ſe iam toties exhauſtos nihil mittere poſſe. quod reſponſum Principum & ciuitatum imperialium quo animo tulerit Maximilianus, facile eſt cuiuis cōiicere: & teſtatur apologia, qua Cæſar reſpondet ciuitatibus & Principibus. eſt autem apologia edita eo anno in Tridentina vrbe. Hoc anno monachi ordinis ſancti Dominici Bernæ ſunt combuſti, quorum facinora notiora ſunt quam vt hic deſcribenda ſint. Anno decimo ſupra milleſimum quingenteſimum, conuenerunt Auguſtæ Principes ciuitatesque imperij omnes, & Imperator Maximilianus, multorumque regum legati, regis Galliæ, Vngarorum, Boemorum, & Iulij ſummi Pontificis. In eo conuentu multum actum eſt de Venetis, omniumque ſententia concordi bellum denuo decretum eſt aduerſus eos. Quod vbi Veneti intellexerunt, quibuſdam artibus Maximiliano Principibusque quibuſdam reconciliare ſeipſos conati ſunt: ſed vbi primum non ſucceſſit, pararunt ſe ad bellum. Iulius Papa, conducto ex Heluetia exercitu, ſuiſque ex Italia copiis adhibitis, magno conatu in ſua ipſius perſona in caſtris verſans, Venetorum vrbes quaſdam inſignes oppugnauit, quaſdam etiam expugnauit. Veniente vero etiam cum magnis Heluetiorum & Gallorum copiis Ludouico rege Franciæ, & Maximiliano Imperatore, territi ſunt non mediocriter ob hoſtium multitudinem. Quam ob rem primum omnium mittunt ad ſummum Pontificem legatos, cum illo de pace agunt, non ignorantes hoc placato, cum aliis minus negotij fo-

tij fore. Hoc anno Teutonicorum ordinis fratres, consentientibus Cæsare & Principibus per Germaniã magnam pecuniam collegerunt in vsum belli contra Rutenos,& Tartaros,bellumq; perdifficile gesserunt in Prussia. Eodem tempore Constantienses fœdus cum Heluetiis ferire conati sunt; sed piscatorib.resistentibus, certior factus Maximilianus conatus impediuit. Eodem tempore Felix comes de Werdenberg occidit Andream comitem de Sonnenberg venantem, nihil tale expectantem. Anno duodecimo magna per totos tres menses comitia celebrauit Treueris Maximilianus. Erant illic quoq; aliorum regum oratores, aderant Principes electores,aderat legatus regis Galliarum, aderat Campeius legatus Iulij Papæ; regum Nauarræ, Angliæ, Poloniæ oratores aderant,in summa maximus Principum conuentus fuit. Maximilianus & alij Principes cupientes scire num verum esset quod ferebatur de tunica Christi inconsutili,propterea Cæsar iussit aperire altare in quo esse, dictum diu erat ante. Inuẽta est tunica in eo & multæ aliæ sanctorum reliquię minime vulgares. Magna multitudo post hunc conuentũ confluxerant ex tota Germania & aliis nationibus Treuerim,homines cum muneribus multis,& hoc durauit lõgo tempore. Eo anno quo tunica Domini est inuenta, seditio magna Spiræ orta est, ciues enim de quibusdam grauioribus exactionibus conquerentes,senatu deposito, alium substituerunt; quosdam qui non satis probe Rempub.tractarant, mittunt in exilium. Cæsar oratoribus suis illuc missis, seditionem sedauit. Anno eodem fœdere inter Gallum & Cæsarem rupto, Gallus per Germaniam clanculum mittit nuncios,qui milites conduxerunt eius nomine; verum Cæsar pœna capitis prohibuit, ne quis ex Germania militatum in Galliam ad regem iret: Comes vero de Lyningen accepta a Gallo pecunia, duxit in Galliam copias. quare eum & omnes eius facultates, comitesq; commilitones banno imperiali subiecit. Maximilianus autem conscriptas per Heluetiam, & reliquam Germaniam copias ducit Mediolanum,& eiectis Gallis, vrbem in suam potestatem redegit. Hoc etiam tempore arx, nomine Hohenkræhen, in qua hospitio prædones & proscripti excipiebantur, est expugnata bombardarum violentia per Sueuicum fœdus,iussu Cæsareæ maiestatis. Anno decimo tertio Colonienses ciues contra senatum seditionem excitarunt, magnoq; cum tumultu concurrerunt aduersus senatum. Senatus statim in turbam plebis furore concitæ misit viros facundia pollentes & populo non suspectos nomine criminum,quibus senatum accusabant,sed multis ex causis gratos: qui vbi n[illegible]m collectæ numerosissimæ plebis, prudentissimo exordio effecerun[illegible] tu erant expectationẽ. Primum enim dicebãt,neminem debere mirari, quod ita concurrãt ciues & Reipub.amantissimi,magnas enim causas esse,exactiones enim graues quotidianas fieri,& tamen in ęrario non esse quantum deberet (nam sic vulgus clamabat) hoc male habere patriæ amantes ciues merito, sed inconsulte & temere nihil debere fieri,neq; enim sine ordine quopiam quicquam recte fieri posse. nullamq; aliam causam esse quod sæpe qui iustam causam defendunt a malis vincuntur,quam quod illi sua iusta causa & bona conscientia freti vno animi impetu inconsulte consilia sua præcipitant,& factorum dictorumq; nullam rationem reddẽdam hominibus putantes,sine ordine omnia confundunt bono zelo,vt non possint eorum iusta in confusionibus videri,& sic fieri,vt omnes homines, quorum iudicium sæpissime fallitur,faueant & studeant iniustam causam habentibus: isti contra vero malam causam suam colorare æquitatis specie & omnem diligentiam adhibere, ne videãtur fugisse iudicium bonorum. nihilque æque illis prodesse quam æqua defendentium zelus concitatior, qui soleat ab hominibus existimari furor. Quas ob res suadebant plebi omnino rationem reddere promittentes audiendos,etiam si sciant non posse,vt clare demonstrentur omnibus Principibus & ciuitatibus meritas pœnas dare ob male iniqueq; res administratas. nihil namq; in tota oratione conabantur assequi (neq; enim amplius sperari potuit) quam vt differrent rem saltem vnum aut alterum diem, nam senatus promittebat se respõsurum,ratione reddita,de singulis quæ obiiciebat plebs. astute autem præter cætera missi a senatu dicebant plebi senatũ aliquot mensibus petere dilationẽ; sed se non velle illis esse autores, vt tantũ spaciũ concedant, satis esse aliquot dies. neq; enim se in alia sententia esse, quam plebẽ, multa esse corrigenda,& onera tollenda. His

& aliis hoc genus pro tempore, rebus, & personis apte prudenterq; dictis sedarunt furorem primum multitudinis, hoc est belluæ sine ratione. Nam primo impetu sine dubio, vt fertur, & sequentia supplicia de multis sumpta docent, trucidassent totum senatum. Discessit igitur plebs tum ab armis, sed ea lege vt statim sequenti die responderēt: eligebantq; ex turba viros (qui senatum duplo numero superabant) qui exciperent responsum senatus. portasque diligenter custodierunt, & vigiles per omnes vrbis plateas constituerunt. Verum senatu dimisso, consuluerunt sibi fuga qui se maxime a plebe peti sciebant: alij vero postero die hora senatus habendi conuenerunt. vbi autem ij qui ex turba populi selecti erant ad audiendum responsum, videbant illos non venire, statim conuocata plebe, fraudē indicant, elapsos nominãt, interim alij senatores in suam quisque domum ibant, maluerunt enim sic euentum rei expectare, quam congregari, in latebris quidam absconderunt se. Plebs vero furibunda per plerasq; senatorum domus discurrunt, & quoscunq; senatores inueniunt, captos in vincula coniiciunt, misereq; tractant in captiuitate, sineq; mora sequenti die maximæ autoritatis & ditissimum ex captis senatoribus capite truncant in foro fœni, sequentibus diebus alios aliquot senatores afficiunt eodem supplicio, quosdam proscribunt, & nouum ex plebe electum senatum substituunt. Non diu post hanc Coloniensem seditionem, duces Bauariæ vehementer inter se discordarunt, vixq; Maximiliani & aliorum principum interposita autoritate reconciliati sunt. Anno 1515, Mediolanum a Gallo recipitur Germanorum militum opera. Hoc anno per Germaniam atq; per totam adeo Europam inundationes aquarum perdiderunt non solum plantas, sed etiam ædificia multa, adeo increuerunt torrētes, & exiuerũt flumina alueos suos. Magna hoc anno Viennæ Principũ comitia sunt celebrata, imperante Maximiliano. Illic Maximilianus fœdus perpetuum cum regibus Vngariæ, Boemiæ & Poloniæ fecit. Anno post natiuitatem Christi 1518, Carolus archidux Austriæ in regē Hispaniæ & Siciliæ coronatur. Eo etiam anno Maximilianus Imperator conuentum Principum celebrauit Augustæ de duce Wirtenbergensi. quid actũ sit, in recenti memoria hominum est. Egit etiam in eo conuentu de nepotibus suis Carolo & Ferdinando, quos bonus Imperator commendauit imperij Principibus & ciuitatibus. Aderat & cardinalis Caietanus legatus Apostolicus, præcipue propter doctrinam Lutheri aduersus Romanæ sedis potestatem. nam anno præcedenti paucula quædam primum contra pontificias indulgentias ausus est edere in publicum, habuitq; defensorem Fridericum ducem Saxoniæ. [illegible] Ianuario sequentis anni post illa Augustæ comitia, Maximilianus Imper. pacis amantissimus, & omnibus modis summus Princeps, obiit diem suum apud *Wels*, cum esset sexagenarius. Cuius viri laudes a multis prædicatæ sunt, vt meis opus non sit.

DE GERMANIS
LIBER TRIGESIMVS PRIMVS.

PEruenimus, gratia Dei, ad operis finem fere. nam quanquam plurima supersint his paucis annis reliquis gesta; tamen cum sint in recenti memoria & adhuc ob oculos omnium posita, digito tantum indicabimus breuiter, erunt enim alij qui maiore ocio, doctrina, & ore ingenióve ad posteros transmittent. nec tutum est hodie res vt habent, scribere in illis partium turbis. Sinceriore fide aliquando licebit scribere, consilia, conatus, & facta ætatis nostræ. Post illa comitia Augustæ, vbi imperij, Principum & ciuitatum sententiam in se intellexit, Cæsare iam mortuo, Vlricus dux Wirtenbergensis, Aprili mense anni 1519, ausus est aggredi vrbem imperialem Reutlingen. Sed statim opibus & viribus potēs fœdus Sueuicum Reutlingen libertati restituit, & ducem ex toto suo principatu expulit. Dux mox recuperare sua frustra conatus est, nam nondum Domino visum erat. Anno hoc defuncto vita Maximiliano, Principes electores conuenerunt Francofurdiæ electuri

cturi Imperatorem. vbi Franciſcus Galliarũ rex multa conatus eſt fruſtra ad imperium aſpirans. Electus autem eſt Carolus ex filio nepos Maximiliani, archidux Auſtriæ, dux Burgundiæ, rex Hiſpaniæ, rex Sicilię, &c. fruſtratusq; eſt ſua ſpe Franciſcus rex Galliæ, omnemque operam & impenſas, quæ non exiguæ fuiſſe narrantur, perdidit. Principes miſerunt in Hiſpaniam ad electum Carolum legatos Fridericum comitem Palatinum Rheni, & ducem Bauariæ, qui honorificentiſſime ab Imperatore excepti ſunt, & eximiis muneribus donati. Carolus poſt anno 20, ſuſcepturus imperij gubernacula, ex Hiſpania in Angliam primo proficiſcitur, mox ex Anglia Germaniam petit, & Aquiſgrani menſe Octobri coronam accipit ab archiepiſcopo Colonienſi, magna totius Imperij ſpe & expectatione, cui hactenus quantum per temporum conditionem potuit fieri, ſatis reſpondit. Hoc anno Lutherus a Pariſienſibus, Colonienſibus, Louanienſibus, & aliis multarum vniuerſitatum Theologis hæreticus declaratur, & a Romano Pontifice cum omnibus ei adhærentibus excommunicatur. Vigeſimo primo anno habita ſunt Principum comitia Wormatiæ, vbi Leo Pontifex Maximus per ſuum apoſtolicæ ſedis legatum confirmauit Caroli quinti electionem. Illic etiam fuit Lutherus ſuæ doctrinæ redditurus rationem petentibus. Hoc anno Ferdinandus infans Hiſpaniæ, Imperatoris germanus, cum regina Vngariæ Anna ſplendidas magnifice nuptias celebrat Lynceæ. Similiter ſplendide nuptias Ludouicus Boemiæ & Vngariæ rex Budæ habet cum ſorore Caroli quinti. Turca vero anno hoc Vngariam multis partibus vaſtauit, & Albam Græcam cepit, quæ vrbs ſingulare monimentum Vngariæ fuit. Hoc anno Mediolanum, nomine Caroli Cæſaris, Germani milites vrbem & totum principatum occupant. Anno 1522, Cæſar Carolus, relicta Germania, profectus eſt in Hiſpanias, Ferdinando fratri rebus Germaniæ magna ex parte commiſſis. Eodem anno Norinbergæ magnus celebratus eſt Principũ conuentus, præcipue propter Turcam & propter Lutherum. aderat enim ob eam rem Adriani legatus Apoſtolicus. aderant Vngari pericula imminentia ſatis indicantes, & auxilium petentes, ſed fruſtra. Anno 23, fœdus Sueuicum circiter viginti tres arces funditus tollunt, quoniam inhabitabant eas qui ex latrocinio & rapinis viuebant. Eodem tempore contractas copias ducit aduerſus Treuirenſem epiſcopum Franciſcus Sickingerus, & vrbem obſidens Treuerim, vbi audiuit exercitus contra ſe parari, recepit ſe ad ſua, illic expectans hoſtes ſocios epiſcopi, a quibus obſeſſus in arce *Nanſtal* ictæ bombardæ perit. Iuuabant autem epiſcopum, comes Prouincialis Haſſiæ, & comes Palatinus Rheni, qui Principes omnia Franciſci occupabant. Rex Gallorum vigeſimo quinto a Cæſarianis victus eſt, & captus, quam duriſſimam fortunam vix vnquam minus expectauit, tam numeroſo & bene inſtructo exercitu minitus, hoſtibus oppoſitis multo inferioribus numero. ceciderunt autem vtrinque multi, ſed plures multo ex copiis Galli. ex numero interfectorum fuerunt viri Principes multi, ſcilicet dux Lotharingiæ, comes de Naſſau, magiſter equitum Franciæ, comes ab Otẽberg, comes Tenderenſis, & alij: capti ſunt autem cum rege rex Nauarræ, comes de Lupfen, & alij plurimi nobiles. Strenue autem rex Franciſcus in eo prælio pugnauit. captiuus autem in Hiſpaniam ductus eſt ad Carolum quintum Imperatorem. Anno hoc incepit, Thoma Muntzero autore, ſeditio illa ruſticorum in Turingia primum, nam Muntzerus, falſus propheta, perſuaſerat multis ſimplicibus nimium credulis, adeſſe fatale tempus quo omnes impij eſſent interficiendi, ſeque ad hoc a Domino vocatum, nec fore magnum negocium, impios enim nemine perſequente fugituros, foreq; omnia, ſublatis impiis, beata, omnesq; ſanctos futuros; Dominum in omnibus regnaturum, omnes in ſumma felicitate victuros, neminẽ plus alio habiturum. breuiter, omnia dicebat futuris ſeculis fore, quæ poſt hãc vitam ſanctis eueniunt, quæ niſi carne exutis, & immortalitate indutis contingere non poſſunt. hæc doctrina carni arridebat, quæ a mortificatione abhorret. Magnam plebis ruſticanæ multitudinem collegit, & diripuit monaſteria & ſacerdotum nobiliumque bona, obuiosque ſimul furere cogunt, renitentes occidunt. Nec aliter per Germaniæ multas alias regiones, neſcio quo ſeditioſo & iram Dei ferente ſpiritu autore, excitati ſunt magnis turbis ruſtici, leuari cupientes ab oneribus quibus ſe nimiũ deprimi querebantur. non deberi decimas, tantos redditus & cenſus, inquiebant. piſces in aqua, aues in aere, feras in ſyluis capiẽdi omnibus idem ius eſſe iure diuino, & hoc genus mul-

ta emendare volebant, in nescio qua æqualitate æquitatem positam affirmantes. Fueruntautem multis locis eodem tempore in armis, vt multi credant fatale fuisse, & profecto non paucis incusserunt terrorem. Primum enim antequam consilium ciuitates & Principes caperent qua via debellandi essent, eisque resistendum, monasteria & sacerdotum facultates diripuerunt, & vastarunt multa, etiam nobilium bona, quæ in potestatem eorum venerunt. ceperunt etiam oppida quædam. Sed intestinis odiis factionibusq; statim primis diebus cœperunt turbę vbique laborare: quare factum est vt minori negocio, consilio & prudentia magistratuum victi sint quam quisquā sperare potuisset. Discordia enim quam infirma res facilisq; victu sit, incredibile est. In Turingia igitur, Sueuia, Francia Orientali, & Alsatia per eam æstatem plusquā rusticorum centum millia trucidata certo numerantur, omnesque victi dissipatique dederunt pœnas, aliis pecunia, aliis capite, aliis vero exilio mulctatis. Vigesimo vero sexto anno Hispalis celebrauit magnificētissime nuptias Carolus Imperator cum sorore regis Portugalliæ. Eodem anno Turca magnis copiis inuadit Vngariam, Ludouico Vngariæ rege perexiguas Germanorum copias apud se habente, Vuaiuoda fœdere & societate belli Turcæ iuncto, Vngarorum plerasq; vires apud se tenente. tamen confisus rex Germanorum fortitudine cum hoste congreditur, nam non potuit diutius ferre tantam crudelitatem Turcæ, acerrima fit pugna, sed nostri multitudine victi cum rege pleriq; cæduntur, nec tamen inulti, maximam enim Turcarum turbam secum rapuerunt. Fortes & nobiles Germani multi occubuerunt cum rege, & tota aula regis. Turca post eam victoriam vastata tota Vngaria cum maxima præda & animi sublatione, reuertitur in Græciam, Vngariæ regno Vuaiuodæ tradito: sed ea lege, vt Turcæ tributarius sit, & regnum Turcæ semper pateat, quicquid contra quosuis conetur. Anno proximo post illam durissimam in Vngaria fortunam Ferdinandus, germanus Imperatoris, Pragæ cum vxore sua coronatur in regem Boemiæ. Hoc quoque anno Roma a Germanis & Hispanis, sub auspicio Caroli quinti militantibus, capta est & direpta, quæ res ab aliis est commissa literis, prætereunda igitur nobis. Proximo anno post Romæ vastationem, Germanorum copiæ equitum & peditum electissimæ, nec paruæ, iussu Imperatoris, ducibus Marco Psittaco, & duce Brunschuicensi, Venetos inuaserūt, sed ob commeatus inopiam & nouitatem & intemperiē aeris multi perierant equi & milites Germani: equitatus magna pars inedia exhausta, etiam vbi venerunt domum, longo tabis morbo periit. Anno 1528, Italiam multis bellis exhaustam & direptam, accedente etiam aeris intemperie, propter quam etiam rura, quæ perpauca fuerunt, culta parum reddiderunt, magna fames pressit, ingens numerus mortalium fame periit. præcipue in Insubria & Venetorum regione. Annus proximus post fuit pluuiosissimus; præ vligine multa fruges cereales & arboreæ pessime responderunt colonis: quare secuta est magna annonæ caritas, & varij morbi, præcipue febris quædam lethalis, quam vocant sudorem Anglicum, qui ante repertam curam, multos morte abripuit. Hoc quoque tempore conuentus magnus Principum Spiræ fuit, in quo de religionis rebus multa sunt acta, & consultatum de bello in Turcam suscipiendo, & expeditione in Vngariam. Heluetij in quibusdam dissenserunt, & indies magis exasperatis induratisq; partibus, ad arma venit, Bernenses igitur, Basilienses, Tigurini, alijque quidam coniuncti copias duxerunt aduersus quatuor Heluetiorum pagos & Lucernanos. Argentinenses vero & Heluetij alij qui nulli partium se coniunxerant, magna industria & studio pacem fecerunt, quæ, vt audiemus, non diu durauit. Hoc anno Turca cum ingenti exercitu Austriam intrauit hostiliter, & omnia obuia direpta vastauit vsque ad Enesum. Totum fere mensem Viennam obsedit, & sine intermissione omnis generis tormentis & artibus oppugnauit: verum Germanis militibus incredibili virtute propugnantibus vrbs est defensa, coactusque tandem est Turca cum magna ignominia plurimis suorum amissis, soluere obsidionem. magnamque laudem meruerunt milites qui Viennæ in præsidio fuerunt, neque enim facile dici potest quam magnis animis, sudoribus, vigiliis, & periculis defenderint non solum Viennam, sed multa alia. nam si cepisset Viennam, sine dubio muniuisset eam, vt non sine maximo negocio recuperari potuisset a nostris. quid deinde conatus esset, quiuis facile iudicare potest. Eodem tempore arctissimo fœdere Bononiæ iunguntur Pontifex Rom. Carolus Imperator, Fer-

Ferdinandus germanus frater Caroli, rex Galliæ, rex Angliȩ, duces Sabaudiensis, Mediolanensis, Ferrarien. Mantuæ Principes, & ciuitates Senenses, Genuenses, Lucani, & aliæ quædã. Per idem tempus Carolus Cæsar Bononiæ a Pont. Rom. Clemẽte 7, coronatus est maxima cum celebritate. Post acceptam coronã anno 30, in Germaniã magna multorũ expectatione venit. nisiq; fuisset Cæsaris pacatior animus quã quorũdam sanguinolentorũ hominũ, turbatus fuisset Germaniæ status. sed Domino cœlesti sit gloria & laus, qui suo erga homines indicibili amore hactenus pacem dedit nobis contra quorundã expectationem & sententiã, atq; vtinam omnes intelligerẽt calamitates & infelicitates, quæ euenissent omnibus partibus etiã victoribus, si res venisset ad arma, vt gratiæ a pluribus agerentur Domino Deo, & plures maiore sedulitate orarẽt, vt etiam in posterum pacem nobis det Deus pater & Dominus noster. Vbi in Germaniam, vt dixi, Carolus Imperator venit, exceptus est honorifice magno ab omnibus gaudio per Germaniam, pulsatis campanis, & ignibus incensis, ad lætitiam significandam. Cõuocatis autem Germaniæ ciuitatibus, & Principibus ecclesiasticis & secularibus, Augustæ cum eis multa egit de religionis articulis quibusdam, quos Lutherus & cũ eo sentientes docuerant aduersus Romanæ sedis institutiones. Lutherani illic, præsente etiam summi Pontificis legato, rationem reddiderunt suæ doctrinæ in frequentissimo Principum consessu: sed nihil statui potuit in illis comitiis, ob sententiarũ multifariam varietatem. Eodem anno copiæ Ferdinandi Budam recipiunt, breui tamen post tempore a Waiuoda iterũ occupatur, & ita per totum annum vario marte inter illos pugnatum est. Anno hoc Heluetij liberarunt Gebennam obsessam a duce Sabaudiæ. Tricesimo primo anno Ferdinandum fratrem suum accipit imperij consortem Carolus, & Coloniæ a Principibus eligitur in Romanorum regem, Aquisgrani postea regni corona illi imponitur. Hoc anno miles arcem Mussis inhabitans, fretus & confisus munitionibus arcis, quã existimabat inexpugnabilem, conatus est diripere Vallem Thelinã quæ est Rhetis subiecta: cui opposuerunt se Rheti, & fugarunt in castrum, quod auxilio Tigurinorum, Basiliensium, & Bernẽsium, & ducis Mediolanensis obsederunt diu, tandem Castellanum ad deditionem compulerunt, & arcem extirparunt radicitus, itaq; deiecerunt, vt non facile sit aliam illic ȩdificare. [illegible]

[illegible] Eodem anno bellũ inter Heluetios, de quo diximus iam, antea male sopitum, nunc denuo excitatur, in quo cum altera pars non satis feliciter pugnasset, composita est pax. Post natiuitatem Domini anno 1532, Imperator conuocatis imperij principibus & ciuitatum legatis Ratisponæ comitia celebrauit, consultans de suscipienda expeditione in Turcam Vngariam occupantem, & Germaniæ imminentem. Sed erant non paruæ discordiȩ inter partes, Lutheranos (quos vocant) & Põtificios, quibus inter se expostulantibus & diffidentibus primum nihil potuit contra Turcam solide statui. Conuenerunt ergo iterum de eisdem rebus Schuinfurdiæ, atque postremo Norinbergæ. Vbi communi sententia Principum & Imperatoris, nam omnes pacem cupiebant, decretum est, vt in eo statu omnia manerent, in quo erant vsque ad futurum cõcilium generale, cuius tempus & locus cõstitutus erat in eisdem comitiis, nescio quod malum impedierit & mutarit optimum & necessarium propositum. De his rebus, vt diximus, nihil opus est scribere, in omnium enim ore adhuc & oculis sunt, mandabunturq; memoriæ aliquãdo ab aliis bona fide, sine omni affectu animi aut fauentis aut odientis. In istis comitiis decreta est expeditio in Turcã, quem aduenturũ in Austriam certo sciebant Imperator & alij Principes, quã ob rẽ omnia postposita sunt illi necessariæ expeditioni. Venit igitur cũ ingentib. copiis Imperator Turcarũ, & circiter viginti dies per-

petuos oppidum *Guntz* obsedit, cumque nullam haberet spem capiendi illud propter incredibilem propugnatorum fortitudinem, soluens obsidionem, Austriam, Carinthiam, & Styriam, diripuit & vastauit quibus consueuit modis, hoc est crudelissimis. Quam ob rem tota Germania concordi animo illi occurrit fortissima manu: sed Turca vbi audiuit Germanorum instructissimas copias sibi occurrere, cum ignominia recessit, vel potius fuga sibi & exercitui suo consuluit, nec pauci in extremis agminibus a nostris occisi sunt, præcipue equites plurimos amisit. Huic expeditioni adfuit ipse Imperator: post vero fugatum Turcam iterum Bononiam ad summum Pontificem est profectus. In huius anni Decembri vehementer periclitatæ sunt multæ regiones, potissimum Frisia, Hollandia, Seelandia, ac Flandria. Circa fontem Rheni, in vicinisque regionibus insolitæ magnitudinis terræmotus fuit, eodem mense quo regiones illæ in quibus Rhenus mare influens finem habet. Hoc anno finem habuit fœdus illud Sueuicum quod sæpe formidabile hostibus, solatium & auxilium amicis fuit. Multæ ciuitates & Principes cupiebant conseruare & renouare ligam, sed quibusdam impedientibus, non potuit fieri. In summa, aliter visum est Domino, qui parua & magna gubernat. His annis proxime dictis annonæ & aliarum rerum vsui mortalium necessariarum caritas superiorem Germaniam & Italiam supra modum afflixit, cum tamen cœli terræve iniquitas non fuerit causa. Dubitantq; adhuc, etiam qui sibi videntur in rebus humanis prudentissimi, quæ sit causa, aliis bella, aliis bellorum metum & expectationem, aliis auaritiam & extinctionem caritatis, curamq; huius seculi, quam extremis temporibus futuram prædixerunt multi prophetæ, quibusdam monetæ multitudinem, aliis aliam putantibus causam. Sunt qui putant hæc omnia simul causam esse.

1534 Anno 34, perniciosa seditione Monsterienses ciues ex vrbe expulerunt episcopum, & nouam quandam cuiusdam sarctoris doctrinam secuti, omnia communia fecerunt, & plures vxores cuilibet concesserunt, repudio pro cuiusuis libidine permisso. Verum episcop. quorundam auxiliaribus copiis cõiunctis post diuturnam obsessionem, & multas vtrinque cædes, cepit vrbem sequenti demum anno, multis factiosæ sectæ autoribus supplicio affectis, pristinum statum restituit in vrbe.

1534 Anno etiam tricesimo quarto recuperauit Vlricus dux Wirtenbergensis principatum, patriam & patrimonium suum, auxilio comitis prouincialis Hassiæ. Quæ res quanquam non potuit non molesta esse Ferdinando regi, propter multas causas: tamen ex ingenito pacis amore passus est rem æquis conditionibus componere, & recepit ducem Vlricum in gratiam, maiorem solidioremq; gloriam esse ratus, quam tumultibus bellorũ omnia perturbare. Eodem tempore Cracouiæ in vicinisq; regionibus illis magna vis aquarum fuit, quæ multos labores hominum & agros vastarunt. Hoc anno turbatum est etiam armis regnum Daniæ: eo bello etiam Lubeccenses impliciti fuerunt. Barbarossa hoc tempore regem Tunissæ Altzachenum eiecit ex regno, & regnum eius direptum occupat, nec his conte[illegible] ex Africa [illegible], quæ illi Turco Imperatore commissa erat, nauigat vsque ad fines Italiæ, & mare circa Genuam obsidet.

1535 Imperator vero Carolus Turcicos conatus repressurus, anno 35, cum exercitu Germanorum, Italorum, & Hispanorum nauigat in Africam, & expugnatum regnum Tunissæ subiugatum reddit regi cui iure debebatur, qua iustitia peperit sibi inuictissimus Cæsar non minorem gloriam, quam ipsa victoria. Hæc omnia cum sint ab aliis scripta, & infinitis passim per orbem exemplaribus diuulgata, non videtur operęprecium, vt ego repetam. Eodem tempore in Pannonia habiti sunt multi de rebus Vngariæ componendis, conuentus, in quibus cum serenissimo rege Ferdinando egerunt multa legati Turcæ, & Waiuoda. Hoc tempore Bernenses & Gallorum rex eiecerunt ducem Subaudię ex tote suo principatu. Frequentes quoque Schmalkaldiæ conuenerunt iam sæpe multi Germaniæ Principes & ciuitates his temporibus, propter religionem, pacem Germaniæ & confœderationem. De his rebus satis ab aliis, vbi euentus videbuntur, olim scribetur. Quid enim nos scribemus, adhuc ignari quid omnipotens rerum rector facere velit. Hoc tempore Cæsar Carolus quintus post multas consultationes, de suscipienda expeditione in Turcam, prius decreuit bellum contra regem Galliarum, ne ipse turbaret Italicas res, intricato Imperatore bello Turcico, quoniam ferebatur rex omnem occasionem captare ducendi exercitum in Italiam, iure

enim

enim ad se pertinere Mediolanensem ducatum contendebat. commouit etiam Imperatorem, quod legationes Turcæ apud regem; vicissim regis apud Turcam fuerant. Non temere igitur suscepisse Imperator videtur bellum hoc, iudicans, nihil posse recte contra communem hostem Turcam fieri, nisi pax prius sit inter Christianos Principes. Quare apud Heluetios, Principes & ciuitates Germaniæ, causam ob quam bellum Gallorum regi mouendum sit, per legatos diligenter reddit. rursum rex Galliarum respondit, sibi quoque conciliare conatus fauorem Principum Christianorum & ciuitatum, præcipue Heluetiorum. vterque Cæsar & Galliæ rex suam causam multis probabiliter defenderunt. Sed ob quas diximus, causas, belli huius consilia, destinata, gesta, fortunam, successus & finem, aliis, potissimum posteris, commemoranda relinquamus. Anno Domini 1537, Erasmus Roterodamus in omni philosophia, præcipue in sacris literis vir summus, infinitis laboribus & sudoribus, quibus per totam vitam ecclesiæ Christianæ seruiuit, exhausto corpusculo, obdormiuit in gratia & pace Domini. Cuius obitum D. D. Bonifacius Amerbachius, & D. Beatus Rhenanus, facundia, eruditione, & animi morumque grauitate viri incomparabiles, optima fide persecuti sunt in doctissimis præfationibus, hic in D. Erasmi operum catalogos; ille in Originem, præfati. Vitam eius prædicant satis tot præstantissima operum monumenta. multi principum & aliorum magistratuum conuentus passim per Europam, potissimum in Germania & Italia fuerunt anno trigesimo octauo, & hoc trigesimo nono. Ciuitatum & Principum maxima pars censet opus esse generali concilio; sed controuersia est de loco: nullus enim tam rerum imperitus est, qui non intelligat, plurimum referre, quis locus concilij statuatur. Nam de tempore inter omnes conuenit, nemo enim est qui non censeat rebus turbatis, quam primum possit fieri, generali synodo subueniendum. Anno hoc tempore verno Francofurdiæ frequens conuentus Principum & ciuitatum fuit, fuit & illic Imperatoris legatus. Multa de componendis quibusdam controuersiis, deque concilio acta sunt: postremo alius comitiorum dies Norinbergæ celebrandorum, Augusto mense eiusdem anni, constitutus est. Dominus Deus, in cuius manu sunt omnium mortalium cogitationes & consilia, dirigat Principum & omnium hominum corda in vias legésve suas, vt in pace seruiamus illi: auertatque mala, quæ videntur imminere omni carni, nisi misericors Pater cœlestis nos opus manuum suarum respiciat, cui soli gloria, Amen.

1537

1538 & 39.

FINIS.

INDEX EORVM QVAE IN HOC ALTERO TOMO SCRIPTORVM GERMANICORVM VISA SVNT NOTABILIA.

In numeris huius Indicis ordinem librorum spectauimus, vt si quando plures concurrerent, numeri primo loco positi, rem in Pantheo; *secundo, in* Fasciculo; *tertio, in* Mutio *tibi inuestigandam esse denotarent. Qua in re ne quicquam te turbaret aut offenderet, quo minus quemuis authorem consulere pro libitu expedite posses, numeris* Fasciculi, *literam F; numeris* Mutij; *literam* M *præfiximus.*

A

Anastasius

Arche-

B

Carus

D

Deina-

H

Ioannes

Iudas

Manhem

O

Q

R

Theobal-

CORRIGENDA:

in Pantheo.

Pag.18, lin,46, *quales.* P.35,l.13, *Verum.* P.116,l.25, *rubo.* P.168,l.34, *Medorum.* P.200,l.17, *Alpibus.* P.236,l.33, *modios.* P.252,l.54, *Vita.* P.254,l.31, *Linternum.* P.272,l.30, *tempore.* P.276,l.34, *defensionem.* P.337,l.14, *dubitas, Vide.* P.351,l.44, *animus.* P.359,l.2, *imperatoribus.* P.369,l.22, *Neronis.* P.373,l.11, *placito.* P.413,l.13, post *sororis sua* finalis distinctio collocanda, & *Iustinus* inserendum. in hunc modum, *sororis suæ. Iustinus Iustiniano,* &c. P.435, l.44, *Rhenum.*

in Fasciculo temporum.

Pag.12, linea *c annos,* lege c *annos.* P.26, facie secunda, in annis mundi, pro mendoso nostræ editionis numero IIIIMDXXXLIX, ex secunda editione repones IIIIMDCCCLIX. prior editio minus recte habet IIIIMDLIX. P.52, facie secunda, l. penult. *Troiam.* P.44, l.18 a fine, lege *eucharistia.* P.80, l.13, a fine, pro *Cecilia* legendum *Sicilia,* vt infra, 84,9; P. 81, l.3, pro *Virginis* procul dubio legendum *regis.*

in Huldrichi Mutij Chronicis.

Pag.59, linea 24, *Carolus:* l.29, *Pipinus.* P.139, l.27, post *octingentos* insere *annos.* P.149, l.29, *raram.* P.151, l.12, *aliquot.* P.154, l.24, *tuguriis.* P.179, l.18, *Vouisse.* P.183, l.20 pro *in* lege *inter.* P.226, l.26, pro *Suenia* lege *Austria.* P.227, l.17 lege *priuatum.* P.259, l.50, *Vrbis.* P.269, l.29, *autem.* P.273, l.22, pro *minorem* legendum *maiorem.* P.277, l.25, *ad.* P. 286, l.16, *sibi.*

ANNOTATIO EORVM IN QVIBVS DVÆ FASCICVLI editiones, quarum in præfatione facta est mentio, a se inuicem discrepant. His intermistæ sunt quædam scripturæ diuersitates ex alijs auctoribus petitæ.

Folio 5, pagina 2, in numero annorum ante Christi natiuitatem, prima editio pro 5199, habet 10199. errore satis manifesto.

F.5, p.2, in annis mundi, secunda editio pro 2509, habet 2559.

F.8, p.1, in circulo Iacobi, utraq; editio pro 147, habet 184: nos secuti sumus Genes. cap. 47.

F.12, p.1, versu 12, pro *Polypede*, quod e manuscripto Eusebij libro posuimus, vtraq; Fasciculi editio habet *Policide*. mendose impressi libri Eusebiani habēt *Polyphides*, vt etiā Gotefridi Pantheon, pag 555. Pausanias in Sicyoniorum regū catalogo, pag. 50, nullam huius mentionem facit. vt ambiguum sit quodnam huius regis verum sit nomen, Polycydes, Polyphides, Polypithes, an aliud quodpiam.

F.13, p.1, v.7, pro *Lamina* alibi legitur *Laminia*.

F.15, p.1, in circulo Amri, secunda editio pro 31, habet 21.

F.18, p.2, in annis ante Christi natiuitatē, secunda editio pro 659, habet 759.

F.19, p.1, in circulo Ezechiæ, prior editio pro 29, habet 21.

F.20, p.2, in circulo Tulli Hostilij prior editio pro 33, habet 32.

F.22, p.2, in circulo Cyri, secunda editio pro 30, habet 20.

F.23, p.1, in secundo circulo, pro *Ereneides* in Pantheo est *Hermeides*, 201, 31: apud Herodotū *Patizithes*. Ibid. p.2, v.4, secunda editio pro 4000 hominum, habet 2000 hominum.

F.26, p.2, v.12 a fine, secunda editio pro CCCM peditum, habet CCCCM peditum.

F.27, p.1, v.5 a fine, secunda editio pro 4000 equitum, habet 54000: contra historiæ veritatem.

F.28, p.1, in annis mundi, secunda editio pro 4944, habet 4934.

F.30, p.1, in secundo & tertio circulo pro *Quintus Flaminius* accuratius scripsisset *Titus Quinctius Flamininus*, vt ex Liuio & ceteris historicis tum alij annotarunt, tum Carolus Sigonius.

F.31, p.1, v. *Cicero*] pro *Helena*, quod procul dubio falsum est, alibi legitur *Heluia*. verius.

F.32, p.2, in annis ante Christi natiuitatem, secunda editio pro 95, habet 66.

F.35, p.1, v.1, secunda editio pro nonagesies trecentis milibus, & octuaginta milibus, habet nonagesies trecentena milia, & octuaginta milia.

F.35, p.1, in circulo Iesu Christi, prior editio pro 5199, habet 5099.

F.38, p.1, v. *dum Hier.* secunda editio pro 37 & 39, habet 27 & 29. P. eadem, v.10 a fine, secunda editio pro 27, habet 26. P.2, in annis post Christi natiuitatem, secūda editio pro 44, habet 43.

F.40, p.2, in circulo Traiani, secunda editio pro 19, habet 20.

F.41, p.1, in secundo circulo rectius scribes *Euarestus*, vt est in Græcis Chronologijs. Pag.2, v.15, ambiguum est an auctor scripserit *fere facta*, au barbare *forefacta*, id est malefacta, delicta.

F.42, p.1, v. *Peregr.*] pro *Antissodorensis* secunda editio habet *Antissfordensis*. quibusdam verior esse scriptura videtur *Antisidorensis*, seu *Altisidorensis*.

F.44, p.2, in circulo Vrbani, secunda editio pro 11, habet 9.

F.46, p.1, in circulo Aureliani, secunda editio pro 6, habet 5. P. eadem, in annis mundi, secunda editio pro 5463 & 5473, habet 5464 & 5474.

F.49, p.1, in circulo Gratiani, secunda editio pro 6, habet 5. P. eadem, in annis mundi, secunda editio pro 5563, habet 5564. P.2, in circulo Sericij, prior editio pro 15, habet 5.

F.51, p.2, in annis mundi, secunda editio pro 5633, habet 5634.

F.52, p.1, in circulo Leonis primi, secunda editio pro 28, habet 23.

F.53, p.1, in circulo Felicis tertij, secūda editio pro 9, habet 8. P. eadem, in circulo Gelasij, secunda editio pro 19, habet 18. P. eadem, in circulo Anastasij, secunda editio pro 3, habet 2.

F.54, p.2, in circulo Felicis quarti, secunda editio pro 4, habet 3.

F.55, p.2, in annis post Christi natiuitatem, secunda editio pro 544, habet 654.

F.60, p.1, in circulo Adeodati, secunda editio pro 4, habet 3.

F.64, p.2, in circulo Leonis tertij, secunda editio pro 15, habet 16.

F.65, p.2, in circulo Eugenij secundi, secunda editio pro 3, h[illegible]

F.67, p.2, in annis post Christi natiuitatem, secunda editio pro 894. habet 804.

F.68, p.1, v.2, qui hic vocatur *Ado*, p. seq. nominatur *Odo*, v.10 a fine. Ibid. in circulo Romani primi, secunda editio pro 11, habet 9.

F.69, p.2, in annis mundi, secunda editio pro 6153, habet 6053.

F.71, p.1, in annis mundi, secunda editio pro 6203, habet 6253. P.2, in circulo Ioannis 20, secunda editio pro 11, habet 9.

F.72, p.1, in circulo Benedicti noni, secunda editio pro 13, habet 12. P. eadem, in circulo Siluestri tertij, secunda editio pro 56, habet 26. P.2, in circulo Damasi secundi, secunda editio pro 23, habet 33. Ibidem mox in circulo Leonis noni, secunda editio pro diebus 6, habet dies 5.

F.73, p.2, v.15, pro *Vrsmarius* alibi legitur *Vrsinarius*.

F.76, p.2 l.19, pro *Edissa* Stephanus Byzantinus & alij habent *Edessa*.

F.78, p.2, v.11 a fine, pro *hermicolis* legendum forsan *eremicolis*, id est deserti habitatoribus.

F.81, p.1, in annis mundi, secunda editio pro 6453, habet 6553.

F.83, p.1, in annis mundi, secūda editio pro 6493, habet 6393.

F.84, p.1, in circulo Benedicti 12, secunda editio pro 2, habet 3. Ibid. v.10 a fine, pro *prius* legendum fortasse *post*. P.2, in circulo Caroli quarti, secunda editio pro 31, habet 21. P. eadem, in annis post Christi natiuitatem, secunda editio pro 1334, & 1344, habet 1333, & 1343.

F.87, p.2, in circulo Sigismundi, secunda editio pro 27, habet 24. P. eadem, v. *anno*, secunda editio pro 23, habet 24. P. eadem, in circulo concilij Constantiensis, prior editio pro 1416, habet 1316. P. eadem, in annis mundi, secunda editio omittit 6613. P. eadem, in annis post Christi natiuitatem, secunda editio pro 1414, habet 1415.

F.88, p.2, v. *die*] secunda editio pro 7 habet 17.

F.90, p.1, in annis post Christi natiuitatem, secunda editio pro 1474, habet 1484.

F I N I S.

...um est. Tu propter soliditatē cęli. ...um propter regionem ignis mediā, ...uæ huiusmodi vapores cōsumeret. Tum quia locus, quo feruntur leuia, & rara, est infra concauum orbis Lunæ. Tum etiam, quia sensibiliter apparet, vapores non eleuāri vsq; ad cacumina quorundam mōtium. Quod etiam dicunt de rarefactione corporis in infinitū propter hoc, quod corpus est in infinitum diuisibile, vanū est. Non enim corpus naturale in infinitum diuiditur, aut rarefit, sed vsq; ad certum terminum. 1. parte, quæst. 68. art. 2.

Factum est vespere & mane dies secundus. In opere secūdæ diei non ponitur, vidit Deus quod esset bonum: quia opus distinctionis aquarum tūc inchoatur, & in tertio die perficitur. Vnde quod ponitur in tertia die, refertur etiam ad secundam. Vel quia distinctio, quæ ponitur secunda die est de his, quæ non sunt manifesta populo: ideo huiusmodi approbatione Scriptura nō vtitur. Vel iterum propter hoc, quod firmamentum simpliciter intelligitur aer nubilosus, qui non est de partibus permanentibus in vniuerso, seu de partibus principalibus mundi. Et has tres rationes Rabbi Moyses ponit. Quidam autem assignāt rationem misticam ex parte numeri: quia binarius ab vnitate recedit. Vnde opus secundæ diei non approbatur. 1. parte quæstione. 74. art. 3. ad tertium.

Congregentur aquæ, quæ sub cælo sunt, in locum vnum, & appareat arida. Aquarum congregatio conueniēter dicitur facta tertia die, sed aliter oportet dicere secundum expositionem Augustini, & aliorum sanctorū. Augustinus enim, libro primo super Genesim, capite decimo quinto, & lib. 4. c. 22. in omnibus his operib⁹

non

colorchecker CLASSIC
calibrite
mm